PRIMA SECVNDAE
Summæ Theologiæ.
D. THOMAE AQVINATIS
DOCTORIS ANGELICI,
Cum Commentariis

R. D. D. Thomæ de Vio Caietani, Cardinalis. S. Sixti.

Cuius Quæstiones & articulos, & quæ tum in textu, cum in Commentariis continentur,

Indices qui sequuntur ostendunt.

ROMAE M.D.LXXI.

Reuisoris Galliæ

PRIMA SECVNDAE
Summae Theologiae.
D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI.

Cum Commentariis

R. D. D. Thomae de Vio Caietani, Cardinalis S. Sixti.

[illegible]

M.D.LXXI.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, ET D. D. NICOLAVM DE FLISCO, S. R. Ecclesiæ Episcopum Cardin. Sabinensem.

THOMÆ DE VIO CAIETANI, TVNC PRAEDIC. ordinis Generalis Magistri, nunc Sancti Xisti presbyteri Cardinalis, in Primæ Secundæ D. Thomæ Aquinatis Commentarios.

PRAEFATIO.

QVI Orthodoxam Ecclesiam Reuerendissime in Christo Pater, pomarium esse cultissimum fœcundisque arboribus consitum dixerint, non modo eos non aberrare uspiam, sed rectissime etiam sentire contenderim; quippe qui à principe illo uarum Moise, in ipsis prope historiæ suæ foribus assertum hoc propalam fore, ac procul, ab ænigmatibus esse non ambigant. Neque enim aliud paradisus ille a Deo plantatus, aquis irriguus, plantis pomiferis consitus, in quo & primus est homo positus, quàm Christi refert Ecclesiam, baptismi fonte uitæq; arbore (quæ Christus est) tum diuorum hominū disciplinis, illustrium plantariis exornatam. In hunc, cum multi ad eximendam famem, capiendaq; pocula passim adcurrant, accessi & ego, & mea sponte cupidus, tū maxime ab Aquinate Salomone (ita enim appellare libet) accitus (quis enim tā mentis inops, ac stolidus, ut aduocantem ad conclusum hortum dilectos suos, ut comedant fructus pomorum suorum, non libenter audiat, non gradu concito sequatur?) accessi. Neque nuper solum, sed quàmprimum mihi per ætatem licuit ac sub opacis proceræ illius ac feracis arboris ramis, procul a sæculi curis, procul a passionum æstibus recreatus, ad radices diu admirans potius arboris celsitudinem, pomorumq; copiam ac suauitatem, quam delibens admodum, sessitaui: ubi uero auctis uiribus illam conscendi, pomaq; ad libitum colligens, degustaui, tantus me subito illorū amor incessit, ut non diebus, non noctibus, a legendis illis ac uorandis abstineam. Sed qui me uoluptate hac affectum mœror inuaserit, nescio, dum exceptis paucis, reliquos uel in mandendis siliquis, uel estringendis glandibus occupatos, a nostræ procul arboris dulcedine uideo constitisse. Quam ego rem non aliunde puto, quàm ex infirmis uiribus, neque ad censum commodis prouenire, cum simile ueri nullo pacto fiat, ut ubertatem tantam negligerent. Hos itaque, Pater amplissime, miseratus, cum nobis ipsis tantum nati non simus, curaui, collectis pomis ac præbitis, ne ieiuni ac famescentes interirent. Quod cum aliàs in lucubrationibus meis effecissem, idem nunc in Commentariis in Secundæ Primam, ea potissimū ratione feci, quod præter illius præstantiam, tum in Theologia, tum in ea Philosophiæ parte, quæ de moribus agit, hic mihi Liber ita uidebatur esse omnibus necessarius, ut absque illo fieri, uel ingenti cum iactura, uel nullo modo posset. Complectitur enim prima illa rerum capita, sine quibus aut caliges in cæteris, opus est, aut cæcutias. Adde & utilitatem, quæ tanta in illo est, ut a cunctis simul ordinibus, ad hunc sit quasi ad perennem ac lympidum fontem adcurrendum. Quis etenim Doctorum, sine Thoma, non aridus uideri poterit ac ieiunus? Quis sacerdotum non baculo Aquinatis innixus, in expiandis peccatis populorum, non sæpe cespitabit? Eneruari proculdubio erunt, ac sine uiribus absque hoc de pulpitis declamantes, in tantaque legum affluentia, periti Cæsarei, Pontificii que Iuris inopes & egentes. Sicuti uero Aquinatis Thomæ inter Prædicatores principis, fructus decerpere nullus debuit, prius quam Caetanus Thomas in Prædicatorii gregis specula constitutus, ita profecto a nullo melius accipiendi sunt, atque auidius comedendi, quam ab eo, qui Prædicatores tanta est charitate complexus, ut bonos in illis mores confirmans, nunc restituens collabentes, in fouendis protegendisque illis, & omnibus præstet, & a nemine superetur. Accedit, quod nobilissimi uiri, ac supra fidem doctissimi (qualis est Aquinas noster) nobilissimo in primis & inter eruditos quotidie uicitanti, Commentaria iure quodam debita uidētur. Quæ duo, quàm pari nexu in te unum coiuerint, non hominibus iam, sed ipsis etiam (si licet) brutis ac lapidibus colliquescit. Possemque ego stolidior aliquando forsitan uideri, si amorem tuum ac stu-

dium in eruditos uiros, si etiam familiæ tuæ, tum Pontificibus summis, tum longo Senatorum agmine (quanto scilicet nullam in toto Christiano orbe reperias) exornatæ, recensere laudes parauero. Superest, Reuerendissime pater, ac domine, ut quando neque aurum neque argentum mihi est, ac si maxime adesset (ea tua est integritas, quæ ad collucentia solum ista & fluxa non inhiet) ut hæc mea munera, ea qua dantur fronte, recipias, & calathi tenuitatem, ipsorum fructuum, quos tibi nunc damus, & ampliores in posterum pollicemur, dulcore ac pinguedine metiaris.

Vale fœliciter.

PRIMAE SECVNDAE PARTIS SVMMAE DIVI THOMAE AQVINATIS

QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM INDEX.

Vtrum

FINIS.

PRINCIPALIVM SENTENTIARVM PRIMAE SECVNDAE PARTIS DIVI THOMAE AQVINATIS ANNOTATIO.

A

acquirere

B

E

Finis

Prima

¶ Inge-

Secundo

L

Miracu-

N

O

Odio

Peccatum

Sacer-

Tristitiam

Virtutes

FINIS.

COMMENTARIORVM PRIMAE SECVNDAE DIVI THOMAE AQVINATIS COPIOSISSIMVS

INDEX.

A

B

Fidei

G

An

ex suis

I

¶ Intelle-

L

¶ Obiectum

Q

R

Vnum-

habet

F I N I S.

PRIMA SECVNDAE SVMMAE THEOLOGIAE ANGELICI DOCTORIS S. THOMAE AQVINATIS

Cum commentariis,

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS D. D. THOMAE DE VIO, CAIETANI,

Ordinis Prædicatorum S. R. E. tituli S. Xysti Presbyteri Cardinalis, artium, & sacræ Theologiæ, Doctoris celeberrimi,

QVANQVAM propositum meum fuerit, super libros de anima cœpta perficere, antequam nouũ hoc opus aggrederer: magis tamen debitum arbitratus sum prosequi commentationes super Summam diui Thomæ. Tum quia hoc est directe ea, quæ ad salutis viam spectant, docere: Tum quia doctrina hęc in Italia satis dormit, & tamen opportuna est valde. Non intendo autẽ singulos articulos in sequentibus formare: sed iuxta subiectam materiã, vbi opus fuerit, immorari: ita tamen ꝙ nullus prætermittetur articulus etiã clarissimus, cuiꝰ memoria non fiet, quatenus & discussa, & omissa industriæ tribuantur. Suscipiantur autẽ velim hæc, sicut & cætera nostra, si, & inquãtum rationi consonant. Neque enim eis fidẽ dari maiorẽ posco, quàm ea sit, quæ ex rõne gigni nata est. Veruntamen memores sint, ꝙ acribologia mathematica nõ est expetenda in moralibꝰ, vt dicitur in 2. Met. Diui igitur Thomæ intercessione fretus ad textũ propero.

PROLOGVS.

QVIA, sicut Dam.* dicit, Hõ factꝰ ad imaginẽ Dei dicitʳ, secundũ qđ ꝑ imaginẽ significatʳ intellectuale, & arbitrio liberum, & per se potestatiuum: postquàm prædictum est de exemplari, scilicet de Deo, & de his, quæ processerunt ex diuina potestate secundum eius voluntatem, restat vt consideremus de eius imagine, idest, de homine, secundũ quod & ipse est suorũ operum principium, quasi liberũ arbitrium habens, & suorum operum potestatẽ.

Lib. 2. Ortho. fidei ca p. 12.

QVAESTIO PRIMA.

De vltimo fine hominis, in octo articulos diuisa.

VBI primo considerandum occurrit de vltimo fine humanæ vitæ, & deinde de his, per quæ homo ad hunc finem peruenire potest, vel ab eo deuiare. Ex fine enim oportet accipere rationes eorum, quę ordinantur ad finẽ. Et quia vltimus finis humanæ vitæ ponitur esse beatitudo, oportet primum considerare de vltimo fine in communi, deinde de beatitudine.

Circa primũ quæruntur octo.

¶ Primo, Vtrum hominis sit agere propter finem.

¶ Secũdo, Vtrum hoc sit proprium rationalis naturæ.

¶ Tertio, Vtrum actus hominis recipiant speciem a fine.

¶ Quarto, Vtrũ sit aliquis vltimus finis humanæ uitæ.

¶ Quinto, Vtrum unius hoĩs possint esse plures vltimi fines.

¶ Sexto, Vtrum homo ordinet omnia in vltimum finem.

¶ Septimo, Vtrum idem sit finis vltimus omnium hominum.

¶ Octauo, Vtrum in illo vltimo fine omnes aliæ creaturæ conueniãt.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homini conueniat agere propter finem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homini non cõueniat agere propter finem. Causa. n. naturaliter prior est: sed finis habet rationẽ vltimi, vt ipsum nomen sonat. ergo finis non habet rationem causæ: sed propter illud agit homo, quod est causa actionis, cum hæc præpositio; propter; designet habitudinem causæ. ergo hoĩ non conuenit agere propter finem.

¶ 2 Præt. Illud quod est vltimus finis, non est propter finem: sed in quibusdã actiones sunt vltimus finis, vt patet per Philosophum in 1.

¶ *Super Quæstionis primæ Articulum primum.*

IN titulo primi articuli quæstionis primæ scito, quòd hic non quæritur de hoc, vel de illo agere: sed vniuersaliter, Vtrum agere hominis sit propter finem: hunc enim sensum, & argumenta, & conclusio responsiua manifestant.

¶ In corpore eiusdem articuli dubium occurrit circa discursum, quo ponitur differentia inter actiones hominis & humanas. Et concluditur, solas illas esse humanas, quarũ homo est dominus. Procedit enim litera ab homine, inquãtum homo, ad hominem, inquantum est dominus suorum actuum: & tamen cõstat quòd communius est, quod conuenit homini, inquãtum homo, quam quod conuenit ei, inquantum dominus suorum actuum. Quicquid enim habet homo, inquantum dominus, habet inquantum homo, sed non econuerso. vt patet de actu intellectus præuenien te actum volũtatis, Hic eni cõuenit homini, inquantum a cæteris animantibus differt: & tamen illius nõ est homo dominus, quia præuenit volũtatem. Et sic totus literæ processus ruere videtur.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ decisio, quæ fit ĩ corpore, intelligẽda est proprie & formaliter de actione, & nõ extenso vocabulo actionis ad omnẽ operationem. Vocatur autem propriè actio hominis, quam exercendo dicitur agere: & non penes quam magis dicitur agi, q̃ agere. Modo cõstat, quòd prima operatio intellectus, quæ facit dubium in proposito, est mere naturalis etiam antecedenter, & propterea non est computanda inter actiones: secundum ipsam enim homo non dicitur agere, sed agi potius, vt in 2. artic. vniuersaliter de naturalibus actionibus litera dicit. Negandum est ergo, quòd aliqua actio conueniat homini, vt homo, q̃ nõ conueniat ei, vt dominꝰ, & ecõuerso. Et licet per illam primam operationem homo differat a cæteris animalibus, quia illa est intellectualis: non tamen differt ab eis per illam tanquàm per actionem. Differt enim homo in agendo a cæteris animalibus per hoc, ꝙ est dominus suorum actuum: quamuis in essendo & operando, de quibus non est præsens negotiũ, per aliud differat. & sic stat solida litera & quo ad processum, & quo distinctionem.

Infra art. 2. cor. & q. 6. art. 1 cor. & q. 28. art. 6. cor. & q. 94 ar. 2. cor. & q. 109. ar. 6. cor. Et 3. cõtr. cap. 2. Et opusc. 3, c. 100.

¶ In corpore eiusdem artic. circa illam propositionem, Obiectum voluntatis est finis, dubium est: quia aut est sermo de formali ac primo obiecto, aut non. Si sic, falsum est, nā finis est pars Subiectiua obiecti voluntatis: quia voluntas extendit se ad finem, & ad ea quæ sunt ad finem. si non, tunc probatio conclusionis inualida ē: nam cōstat quòd in reliqua premissa, s. Actiōes omnes pcedentes ab aliqua potentia, procedunt secundum ratione sui obiecti, aperte loquitur de obiecto primo & formali. ¶ Ad hoc dicitur, q̄ litera loquitur de primo & formali obiecto voluntatis, vt patet in respōsione ad scdm, & de fine in actu exercito: & propterea addidit fini bonum, dicēdo, finis & bonum: hoc enim exercet finalē causalitatem. Nec obstant ea quæ sunt ad finem, qm̄ ea quę sunt ad finē, vt sic, non appetuntur nisi ratione finis. vnde ratio eadem semper est oīum volitorū. s. finis, diuersimode tn̄. s. in se, vel in alio participata: & hoc formaliter vel virtualiter: quod dico propter volita, vel nolita naturaliter, seu absolute, de quibus in .1. libro tractatum est.

cap. 1. & 5.

tex. 85. & 10. a

tex. 89. to. 1.

Ethic. ergo non omnia homo agit propter finem.

§ 3 Præt. Tunc videtur homo agere propter finem, quādo deliberat: sed multa hō agit absque deliberatione, de quibus ēt quandoque nihil cogitat, sicut cum aliquis mouet pedem vel manum alijs intentus, vel fricat barbam. non ergo homo omnia agit propter finem.

Sed contra. Omnia quę sunt in aliquo genere, deriuātur a principio illius generis: sed finis est principium in operabilibus ab homine, vt patet per Philosophum in secundo Phys. ergo homini conuenit omnia agere propter finem.

Respon. Dicendum, quòd actionum quæ ab homine aguntur, illæ solæ proprie dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis inquantum est homo. Differt autem homo ab alijs irrationalibus creaturis in hoc, quòd est suorū actuū dominus. Vnde illæ solæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo est dominus. Est autem homo dominus suorum G actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas uoluntatis & rationis. Illæ ergo actiones proprie humanę dicuntur, quæ ex uoluntate deliberata procedunt: si quæ autem aliæ actiones homini conueniant, possunt dici quidem hominis actiones, sed non proprie humanę, cum non sint hominis, inquantum est homo. Manifestum est autem, quòd omnes

¶ In calce eiusdē articuli, dubiū Nouitiorū occurrit, Quomō ex hoc, quòd voluntatis obiectum formale est finis, cōclusum est, q̄ oēs actiones humanæ sunt pp finem debebat nanq; concludi. ergo omnes actiones humanæ tendunt in finem: sicut ex hoc q̄ color est obiectum visus, concluditur. ergo omnis operatio visus tendit in colorem. Et in proposito, ex hoc quòd bonum est obiectum voluntatis. ergo omnis operatio voluntaria tendit in bonum.

¶ Ad hoc dr̄, q̄ quia tendere in aliquid, cōmune est omni tendēti in terminū: fieri autem, vel esse propter aliquid, specialiter est appropriatum causalitatis finis expressioni, & doctrina ex proprijs tradenda est: ideo licet potuisset concludi, Ergo oēs actiones humanæ tendunt in finem, quia si sunt propter finem, tendunt in finem: oportuit tn̄ specificare proprium modum tendendi in causam finalem, & dicere. ergo sunt propter finem. Et scito, q̄ id quod in actu signato significat esse, fieri, agere propter finem, significat in actu exercito tendere in bonum vt sic, quia bonum exercet rationem finis. Et propterea idem etiam est tendere in bonum vt sic, & propter finem. Sed author ly propter finem; vsus est ad claritatem doctrinæ de fine in actu signato: vocabulis vtens, vt cōmuniter philosophi faciunt: sicut etiam de agere & tendere, & alijs huiusmodi est sermo. Agere enim ducē belli propter finē, significat hoc, q̄d exercet dirigere aciē exercitus ad consequēdam victoriā & gloriā. Et similiter esse propter finem exercetur per hoc, quod est esse melius, vtilius, conueniētius, & alia huiusmodi bonitatem importantia.

¶ In responsione ad primum eiusdem articuli circa illa verba, K Finis vt est primus in intentione, habet rationem causæ: dubiū occurrit, An res sit finis secundum quod est in intentione, an secundum quod est in rerū natura. Difficultant enim hoc diuersæ conditiones finis. dicimus enim de fine, quòd est prima causa, quòd causa causarum, quòd mouet agens, quòd mouet non motum. Et rursus de eodem dicitur, quòd est vltimum, quòd optimum, quod penes defectum assecutionis ipsius dicitur agens, frustra egisse. Ex his enim videtur, quòd esse finem conuenit rei secundum esse in rerum natura: nam illud est vltimum, optimum, & quo non proueniente dicitur frustra. Ex prioribus autem apparet, quod esse finem conuenit rei sm̄ esse in intentione: nam secundum illud est primum, & causat omnem causalitatē cæterorum, & est mouens non motum. Verba quoque sancti Tho. hic, & Auer. in 12. Met. commen. 36. nō consonare videntur, dum hic dicitur quòd res, prout est prior secundum intentionem, habet rationem finis: ibi vero dicitur, quòd balneum secundum quod est in anima, est agens desiderium: secundum veró esse extra, est finis. Vt igitur res non remaneat ambigua, primo ponam tres propositiones, declarando illas: deinde pro-

F babo illas. & sic tertio patebit veritas. Prima propositio est, Esse in intentione, non est ratio finis, sed eius conditio. Secunda est, Esse in executione, nec ratio, nec conditio finis est, sed coincidens illi. Tertia est, Esse in rerum natura, est ratio finis.

¶ Ad quarum euidentiam scito primo, q̄ sicut in causalitate efficiente distinguendum est de ratione efficiendi, & conditione efficientis (dicimus enim cum medicus medetur, quod ratio medendi est ars medicinæ: conditio vero medicantis est ex se esse singulare quoddam subsistens &c.) ita in causalitate finali distinguendum est inter rationem finalizandi, & conditionē finalizantis. & vt experientia in nobilibus testatur, inter agens & finem quo ad hoc tantum interest, q̄ vniuersaliter loquendo, ratio agendi est forma, iuxta illud tertij phy. tex 17. Semper existimabit species aliqua mouere;

H Cōditio vero agētis est subsistere, vel in subsistente esse: iuxta illud primi Me. Actiones sunt subsistentium. Ratio autem finalizandi est esse rei, quæ finis dicitur. Conditio vero finalizantis est esse sic in intentione. Scito secundo, q̄ esse in natura ab esse in executione, licet non distinguatur sicut vnum esse ab alio esse, distinguitur tamen adeo ab eo, vt esse in executione, vt sic, significet esse vt pendens ab agente: esse vero in rerum natura; hoc nec includit, nec excludit, immo fundare potest causalitatē, ex qua dependet agens & eius executio. Et sic patet sensus propositionum positarum. Probantur autem sic. Finis, bonum & appetibile, eiusdem sunt rationis & conditionis: vt patet ex 2. Phy. & 1. Ethic. ergo ratio appetibilis est ratio finis: & conditio appetibilis est conditio finis, & econuerso. Et similiter, Quòd non est ratio vnius, non est ratio alterius. modo constat quòd ratio, quòd sanitas appetatur, est esse non in anima (nam non appetit infirmus sanitatem in anima) sed in rerum natura. er-

I go esse sanitatis in rerum natura, est ratio finalizandi. Et rursus constat, quòd sanitas nunquam appeteretur, nisi obiecta & cognita. ergo esse in intentione, est conditio finalizantis. Et rursus constat, quòd appetibile mouet non motum. ergo esse in executione, quod est esse in dependētia ad agens, non est ratio nec conditio finis: sed quia finis generationis, & forma geniti coincidunt in idem numero ex 2. phys. ideo esse in executione, coincidens quoddam est. Et si quæras de esse sanitatis in rerum natura, an finalizandi ratio sit quando est, aut quando futurū est: respondeo quòd vtroq; tempore respectu diuersorum actuū appetitus, cuius proprium est obiectum finis & bonum. Nam esse in rerū natura sanitatis futurum, mouet finaliter appetitum secundum actum desiderij. Et idem esse postmodū præsens, mouet appetitum etiam finaliter secūdum actum delectationis. Ha-

K bet .n. hoc singulare genus causæ finalis, vt causalitatem suam actu exerceat etiam habens tantum esse in anima tanquam cōditionem causæ: nec hoc est magis mirū, quam mirabilis sit diuersa natura causandi. Verū aduerte hic duo. Primum est, q̄ ratio desiderabilis non excludit esse in rerum natura præsentialiter: qm̄ esse sanitatis desideratur non solū dū non est, sed vsq; quo habeatur inclusiue, proportionaliter tn̄, idest, q̄ sicut agens agit donec sanitas habeatur inclusiue: ita sanitas semper finalizat. Et sicut illud agit vt in via, & vt in termino: ita finis proportionaliter. Aequale .n. oportet esse tempus finalizandi tempori agendi: alioquin agens ageret non propter finem. Secundum est, q̄ ratio delectabilis non excludit esse in intentione vt conditionē, vt patet in animalibus. Vnde ex hoc q̄ ratio finalizādi est quandoque esse in rerum natura præsentialiter, non excluditur vniuersaliter dictum huius literæ, scilicet q̄ secundū q̄ est in intentione, habet rationem finis. semper enim exigitur illa conditio, & si in pure naturalibus illam quæris, memento q̄ opus naturæ est opus intelligentiæ, & cessauit quæstio. Ex his autem facile patet cōsonantia ac ratio dictorum de fine. De fine .n. dicitur, q̄ est finis secundum q̄ est in intentione. Et verum est, propter ly se-

cundum,

actiones, quæ procedunt ab aliqua potentia, causantur ab ea secundū rationem sui obiecti. Obiectum autem voluntatis est finis & bonum: vnde oportet quòd omnes actiones humanæ propter finem sint.

AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd finis etsi sit postremus in executione, est tamen primus in intentione agentis: & hoc modo habet rationem causæ. B

AD 2ᵐ dicendum, quòd si qua actio humana sit vltimus finis, oportet eam esse voluntariam: aliàs non esset humana, vt dictum est*. Actio autem aliqua dupliciter dicitur voluntaria. Vno modo, quia imperatur a voluntate, sicut ambulare, vel loqui: alio modo, quia elicitur a voluntate, sicut ipsum uelle. Impossibile autem est quòd ipse actus a uolun- C tate elicitus sit ultimus finis: nam obiectum uoluntatis est finis, sicut obiectum uisus est color. Vnde sicut impossibile est, quòd primum uisibile sit ipsum uidere, quia omne uidere est alicuius obiecti uisibilis: ita impossibile est, quòd primum appetibile, quod est finis, sit ipsum uelle. Vnde relinquitur, quòd si qua actio humana sit ultimus finis, quòd ipsa sit imperata a uoluntate: & ita ibi aliqua actio hominis, ad minus ipsum uelle, est propter finem. Quicquid ergo homo faciat, uerum est dicere, quòd homo agat propter finem, etiam agēdo actionem quæ est ultimus finis. D

AD 3ᵐ dicendum, quòd huiusmodi actiones non sunt proprie humanæ: quia non procedunt ex deliberatione rationis, quæ est proprium principium humanorum actuum & ideo habent quasi finem imaginatum, non autem per rationem præstitutum. B

ARTICVLVS II.

Vtrum agere propter finem sit proprium rationalis naturæ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd agere propter finem sit proprium rationalis naturæ: homo enim cuius est agere propter finem, nunquam agit propter finem ignotum: sed multa sunt, quæ non cognoscunt finem, uel quia omnino carent cognitione, sicut creaturæ insensibiles, uel quia non apprehendunt rationem finis, sicut bruta animalia. uidetur ergo proprium esse rationalis creaturæ agere propter finem. C D

...ctū; seu in quantum, denotat conditionem finis. Et quòd est vltimus, optimus; & sm esse extra, & perfectū &c. & verū est prout denotatur ratio finis. Sed esto cantus, φ aliud est dicere, Finis rō est vltima, optima, pfecta, esse extra &c. & aliud ē dicare, Finis rō est in statu optimo, vltimo, perfecto extra animū &c. A
In primo denotatur φ ratio finalizādi sit talis secundū se formaliter. In secundo vero, φ habeat talē statū quasi conditionē requisitā ad finalizandum. Vnde prima concedatur: secūda autem, vtpote falsa, neganda est. Sanitas enim desideratur secundum esse perfectissimum quo ad rationem desiderabilis: sed cum desideratur, non habet statum perfectissimū: immo ille desideratur vt habeat.
In cor. art. Quod autem obiicitur de frustra, nihil officit: nam frustra non dicitur per priuationem causalitatis finalis: sed per priuationem assecutionis ex parte efficientis, præsupposita causalitate finali.
D. 359 Quod enim agit propter finē, si nō assequatur illum, frustra laborasse dicitur. Et si instetur, q in ipsa assecutione finis causalitas est finalis, iam patet responsio, φ est sūe cōsummatio finalizandi, sicut & agēdi. Et sic ex ratione ipsius frustra, nihil aliud habetur, nisi φ ratio finalizādi est esse in rerum natura: & quòd esse in rerum natura, futurum quidem finalizat: nouiter autem præsens consummat finalizationem desiderii. quod totum & veritati, & doctrinæ huic consonat. Auer. quoque verba, quantum ad propositum spectat, scilicet de finis ratione, nobis attestantur: nam de fine quo ad rationem finis, dicit, quòd est esse extra: quod nos docuimus. quantum vero ad esse intra, quòd sit vel non sit conditio, nihil dicit. Quòd vero dicit, quod secundum esse intra est agens, alterius negotii est, & tractatum primo libro. quare &c.
¶ In responsione ad sm circa rationem qua ostenditur, quòd actus voluntatis non potest esse vltimus finis: dubium occurrit, An intendat de vltimo fine, vt res dicitur finis: aut de vltimo fine, vt adeptio rei, dicitur finis. si litera enim intendit de vltimo fine primo modo, cōstat, φ non solum actus voluntatis, sed nullus actus cuiuscunque potentiæ potest esse finis vltimus: sic enim solus Deus est finis vltimus. si autem intendit de fine secundo modo, tunc maior, scilicet; Finis est obiectum voluntatis; hoc modo intellecta, esset probanda. Negatur enim de facto, a ponentibus felicitatem in actu voluntatis. ponunt enim actū amādi deum vltimum finem, vt adeptionem: ipsum vero deum vt esse adeptum. & sic secundum illos diceretur ad hanc rationem literæ, quòd finis vt res, est obiectum voluntatis: finis vero vt adeptio, est actus elicitus voluntatis. E
¶ Ad hoc responderi potest, quantum ad propositum spectat, primo φ litera loquitur de vltimo fine integraliter, & non pro hac, vel illa eius parte, vel quasi parte, scilicet re vel adeptione: ita φ maior est, Finis vltimus simpliciter, & non secundum aliquid eius, est obiectum voluntatis: & est ista propositio inductione nota. nam nunquam in numerum inuenitur ponere finem vt res, contra finem, vt adeptio. Auarus enim pro obiecto eodē respicit habere pecuniam: & infirmus habere corpus sanum &c. Sub hac autem propositione non potest subsumi de actu intellectus, sicut de actu voluntatis, φ non est obiectum primum voluntatis verissimum: de actu vero intellectus est falsum, quia nō solū bonū, sed bonum cognitum, est obiectum primū volūtatis. Et sic ratio literæ de fine simpliciter intellecta, infert intētū .s. φ actus volūtatis nō pōt esse vltimus finis: quia nō potest esse obiectū primū volūtatis. A
Secundo pōt dici, φ iste sermo pōt intelligi de fine, eo modo quo res dicitur finis. sed non est sermo de fine vltimo cōmunissimo, qualis est deus, sed pprio hominis, de quo hoc occultū litera pādit, φ si est aliqua actio hois, φ illa nō pōt esse actus elicitus voluntatis. Nec ē eadē ratio de actibus alterius potentiæ, puta intellectus: quia ille ex quo pōt esse obiectū volūtatis, non prohibetur ea hoc, quia sit finis vt res. Et propterea forte litera non affirmatiue, sed conditionaliter dicit, si aliqua actio hominis est vltimus finis. Sat .n. est huic literæ saluare, quòd etiā si homo ageret actionem, quæ esset vltimus finis, vt res est vltimus finis, adhuc verificaretur, φ tunc ageret etiam propter finem, quia uellet illam actionē: & sic ipsum velle esset propter finē. Nec subeat hæc dubitatio, quomō actio illa vltima, in qua cōsistit felicitas vltima, sit impata apud doctrinam S. Tho. qm ponit voluntatem & intellectum naturali motu ferri in deū oblatum cū lumine gloriæ. Hæc enim solues intuendo, φ loquitur de homine in quātum homo, & nō quatenus diuinæ consors est naturæ p gloriā. Et si hāc literæ rōnē notaueris, pspicies interpretationē principalis cōclusionis rōnis positæ in corpore huius ar. scilicet, Oēs actiones humanæ sunt propter finē. ly .n. omnes, non distribuit pro omnibus actionibus seorsum sumptis, sed pro singulis perfecte, seu integraliter sumptis. Si enim aliqua actio intellectus est vltimus finis, illa secundū se sola non potest esse propter finē: sed ipsa ratione eius velle, a quo pendet. quod in se participatiue claudit, est propter finem: & sic omnes actiones humanæ sunt propter finem.
1a. q. 5. art. 2. co. & 3. contra. c. 46. Et li. 3. c. t. fin. 16. 24. 109. 110. fin. & 111. Et vni. ar. 5. cor. & 2. phy. le. 4. c. 2. prin. & le. 10. prin.

¶ *Super Quæstionis primæ Articulum secundum.*

IN art. 2. dubium occurrit, quid intersit inter apprehendere finem, & apprehendere rationem finis. Hanc enim differentiam constituit litera radicem differentiæ inter rationalia, & irrationalia sensitiua in agendo propter finem. Non enim potest dici, quòd per finem intelligitur hic finis, & per rationem finis intelligitur quidditas finis: quoniam mulier præparans cibos, vt comedat hora prandii, quidditatem comestionis nec in vniuersali, nec in particulari nouit: sed ad hunc finem, qui est tunc comedere, apprehensum, ordinat præparationem suam.
¶ Ad hoc dicitur, quòd cum ratio finis consistat in hoc, quod est esse, cuius causā, seu propter quid cognoscere rationem finis, est cognoscere habitudinem finis ad id quod est ad finem. Qui enim proportionem horum cognoscit, ad finem se mouere potest: & qui non nouit, non potest. Cuius signum est, quòd apprehenso aliquo fine, puta sanitate, nihil agimus propter ipsam, donec cognoscamus habitudinem eius ad exerci-

tium, vel dietam, vel potionem &c. In cognitione ergo proportionis, seu habitudinis rei quę est finis, ad id quòd est ad finem vt sic, consistit cognoscere rationem finis. Et hinc oritur differentia in mouendo se ad finé cognitum, & non mouere se: vt in litera dicitur.

tex. 42. tom. 2.

tex. 49. tom. 2.

¶ In eodem 2. ar. in respon. ad tertium, nota róne optimá, quare opus naturæ est opus intelligétię.

¶ *Super Quæstionis primæ Articulum tertium.*

IN tertio art. dubium occurrit circa processum literę. Nam digredi videtur a principio actiuo ad principium finale: dum assumit vniuersaliter, quòd actio specificatur ab actu, qui est principium agédi, vt calor calefactionis: & subsumit, quòd finis est obiectum voluntatis, ac per hoc principium actus deliberati a voluntate: & sic concludit finem vt principium specificare actionem humanam. Constat .n. quòd finis nó est actus qui sit principium agendi: sed est finis propter qué agens principio agédi agit, malus igitur videtur processus literæ.

¶ Ad hoc dicitur, quòd finis est non solú finis, sed obiectú voluntatis: ac per hoc loco formæ quæ est pricipiú agédi. Balneú .n. inquit Auer. in anima est agens desiderium. Etsi contra hoc instetur, quia nó saluaé iuxta hác rńsionem sermo formaliter. s. quòd finis speciem det actioni humanę, sed res quę est finis: rńdendú est, quòd finis, inquantú finis, habet quòd sit obiectum voluntatis, & sit ratio agendi tali potentiæ, cui⁹ est proprium obiectum: & sic est sermo formalis, quòd finis specificet actionem humanam, & nulla digressio in processu commissa est. Sed diuersus modus habendi rationem agé

p.p.q.22.2. 2.& q.105. ar.5.

¶ 2 Præt. Agere propter finem, est ordinare suam actionem ad finem: sed hoc est rationis opus. ergo non conuenit his, quæ ratione carent.

¶ 3 Præt. Bonum & finis est obiectum uoluntatis: sed uoluntas in ratione est, ut * dicitur in 3. de anima. ergo agere propter finem non est nisi rationalis naturæ.

SED CONTRA est, quod philosophus * probat in 2. Phys. quòd non solum intellectus, sed etiam natura agit propter finem.

RESPON. Dicendum, quòd omnia agentia necesse est agere propter finem. Causarum enim adinuicem ordinatarum, si prima subtrahatur, necesse est alias subtrahi. Prima autem inter omnes causas est causa finalis, cuius ratio est: quia materia non sequitur formam, nisi secundum quod mouetur ab agente. Nihil enim reducit se de potentia in actum: agens autem non mouet nisi ex intentione finis. Si enim agens non esset determinatum ad aliquem effectum, non magis ageret hoc quàm illud. Ad hoc ergo quod determinatum effectum producat, necesse est quòd determinetur ad aliquid certum, quod habet rationem finis. Hæc autem determinatio sicut in rationali natura per rationalem fit appetitum, qui dicitur uoluntas: ita in aliis fit per inclinationem naturalem, quæ dicitur appetitus naturalis. Tamen considerandum est, quòd aliquid sua actione, uel motu tendit ad finem dupliciter. Vno modo, sicut seipsum ad finem mouens ut homo: Alio modo, sicut ab alio motum ad finem. sicut sagitta tendit ad determinatum finem ex hoc, quòd mouetur a sagittante, qui suam actionem dirigit in finem. Illa ergo quæ rationem habent, seipsa mouent ad finem, quia habét dominium suorum actuum per liberum arbitrium, quod est facultas uoluntatis & rationis. Illa uero quæ ratione carent, tendunt in finem propter naturalem inclinationem, quasi ab alio mota, non autem a seipsis, cum non cognoscant rationem finis: & ideo nihil in finem ordinare possunt, sed solum in finem ab alio ordinantur. Nam tota irrationalis natura comparatur ad Deum, sicut instrumentum ad agens principale, ut * supra habitum est. Et ideo propriú est naturæ rationalis, ut tédat in finé, quasi se agens, uel ducés ad finem. Naturæ uero irrationalis

F quasi ab alio acta uel ducta, siue in finé apprehensum, sicut bruta animalia: siue in finé nó apprehensum, sicut ea quę oino cognitione carét.

AD PRIMVM ergo dicendú, quòd quando homo per seipsum agit propter finem, cognoscit finé: sed quando ab alio agitur uel ducitur, puta cum agit ad imperium alterius, uel cum mouetur altero impellente, non est necessarium quòd cognoscat finem: & ita est in creaturis irrationalibus.

G AD 2^m dicendum, quòd ordinare in finem, est eius quòd seipsum agit in finem. Eius uero quod ab alio agitur in finem, est ordinari in finem, quod potest esse irrationalis naturæ, sed ab aliquo rationem habente.

AD 3^m dicendum, quòd obiectum uoluntatis est finis & bonum in uniuersali. Vnde non potest esse uoluntas in his, quæ carent ratione & intellectu, cum non possint apprehendere uniuersale,

H sed est in eis appetitus naturalis, uel sensitiuus, determinatus ad aliquod bonum particulare. Manifestum autem est, quòd particulares causæ mouentur a causa uniuersali: sicut cum rector ciuitatis, qui intendit bonum commune, mouet suo imperio omnia sua particularia officia ciuitatis. & ideo necesse est quòd omnia, quæ carent ratione, moueantur in fines particulares ab aliqua uoluntate rationali, quę se extendit in bonú uniuersale, scilicet a uoluntate diuina.

I

ARTICVLVS III.

Vtrum actus hominis recipiant speciem ex fine.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd actus humani non recipiant speciem a fine. Finis enim est causa extrinseca: sed unumquodque habet speciem ab aliquo principio intrinseco. ergo actus humani non recipiunt speciem a fine.

Infra ar. 4. & q. 18. ar. 2. & 3. & q. 72. ar. 1. & 3. Et 2. di. 40. ar. 2. cor. Et mal. q. 2. ar. 4. ad 9.

K

¶ 2 Præt. Illud quod dat speciem, oportet esse prius: sed finis est posterior in esse. ergo actus humanus non habet speciem a fine.

¶ 3 Præt. Idem non potest esse nisi in una specie: sed eundem numero actum contingit ordinari ad diuersos fines. ergo finis non dat speciem actibus humanis.

SED CONTRA est, quod dicit August. in li. de morib⁹ Eccl. & Manichæorum. Secundum quod

li. 2. c. 13. circa principiú co. 8.

di inclusus in mineram, apparentiam dat dubio. Ipsum enim esse propter quòd voluntas agit, est esse quo voluntas agit, nec sibi debetur alio modo quo agit, seu ratio agendi.

¶ In eo. arti. nolo repetere scripta supra primam partem: sed in responsione ad primum nota illa verba, Vt hoc ipsum est de ratione actus. Ex his enim patet, quàm conformis S. Tho. sit doctrina superius tradita de distinctione intrinseca quarundam rerum, scilicet potentiarum, actuum, motuum, & huiusmodi, per extrinseca, a quibus rationes earum absolui nequeunt.

¶ In eo. 3. arti. in responsione ad tertium aduerte, quòd author non negat pluralitatem finium etiam proximorum absolute, sed specificantium actum. Vnius enim numero actus prout semel egreditur ab operante, quòd dicitur propter accidentes intentiones in continuando actum, vnus solus est finis proprius, a quo est species velut substantialis: a cæteris autem accidentales species sunt, vt inferius clarificabitur de circumstantiis.

¶Super Quæstiõis primæ Articulũ quartum.

IN arti. 4. eiusdem quæstio. dubium est circa responsionẽ ad primum, cum dicitur, quòd de ratione boni est, quod aliquid ab ipso effluat. Nã si hoc est verũ, sequit̃ primo quòd de ratiõe boni, quod est essentia diuina, est quòd aliquid ab ipsa effluat. Et cum
D.61. illud quod est de ratione alicuius, necessario conueniat illi, sequitur quòd necessario ab essentia diuina aliquid effluat. Et sic non libere, sed necessario res effluxerunt in esse a deo. Sequitur secũdo, q intellectus diuinus moderãdo effluxum bonorũ a primo bono, auferat a bono id quod est de ratione eius: quod & impossibile est, & non est fas tribuere diuinæ sapientię, quæ dispo nit omnia suauiter. Probat̃ sequela: quia constituẽdo vltimũ
Artic. 1. huius quæst. bonum inferi*, cum illud, quia bonũ est, habeat de ratiõe sua quòd aliquid ab eo effluat: & quia vltimum nihil ab eo effluit, oportet q sit ablatũ ab eo id, qđ est de ratione eius.

¶ Ad hoc dicitur, q inter finẽ & bonum hoc interest, q cum finis habeat duo, scilicet, esse obiectum appetitus (habet. n. rationem appetibilis) & esse causam fi
* In præfatione in Lucam nõ procul a fine tomo. 5. nalẽ: Finis enim alicuius est finis: Et secundum horum oritur ex primo: nam finis ex eo quòd appetibilis, causat finaliter bonum, exercet rationẽ finis quo ad primum. propterea & in 1. Ethi. dicitur, Bonum est quod omnia appetunt. Et diuina essentia habet rationem boni respe ctu suæ naturalis voluntatis, vtpote proprium obiectum illius, cuius cõstat nõ esse finem positiue, sicut nec aliam cau-
Arti. 1. huius quæst. sam. secundum autẽ exprimitur nomine finis, & propterea bonum exercet finẽ in seipso, & in his quæ sunt ad finem,

finis est culpabilis vel laudabilis, secundum hoc sunt opera nostra culpabilia, vel laudabilia.

RESPON. Dicendum, quòd vnumquodque sortitur speciem secundum actum, & non secundum potentiam: vnde ea quæ sunt composita ex materia & forma, constituuntur in suis speciebus per proprias formas. Et hoc etiam considerandum est in motibus propriis. Cum enim motus quodammodo distinguatur per actionem, & passionem, vtrumque * horum ab actu speciem sortitur. Actio quidem ab actu, qui est principium agendi: passio vero ab actu, qui est terminus motus nostri. Vnde calefactio actio, nihil aliud est, quàm motio quædam à calore procedens: calefactio vero passio, nihil aliud est quàm motus ad calorem. Diffinitio autem manifestat rationem speciei. Et vtroque modo actus humani, siue considerentur per modum actionum, siue per modum passionum, speciem a fine sortiuntur. vtroque enim modo possunt considerari actus humani, eo quòd homo mouet seipsum, & mouetur a seipso. Dictum est autem * supra, quòd actus dicuntur humani, inquantum procedunt a voluntate deliberata. Obiectum autem voluntatis est bonum & finis: & ideo manifestum est, quòd principium humanorum actuum, inquantum sunt humani, est finis: & similiter est terminus eorundem. Nam id ad quod terminatur actus humanus, est id quod voluntas intendit tanquàm finem: sicut in agentibus naturalibus, forma generati est conformis formæ generantis. Et quia vt * Ambrosius dicit super Lucam, Mores proprie dicuntur humani, actus morales proprie speciem sortiuntur ex fine. nam idem sunt act* morales, & actus humani.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd finis non est omnino aliquid extrinsecum ab actu, quia comparatur ad actum, vt principium, uel terminus: & hoc idem ipsum est de ratione actus; vt scilicet sit ab aliquo quantum ad actionem, & vt sit ad aliquid, quantum ad passionem.

AD 2m dicendum, quòd finis secundum quod est prior in intentione, vt * dictum est, secundum hoc pertinet ad voluntatem: & hoc modo dat speciem actui humano, siue morali.

AD 3m dicendum, quòd idem

A actus numero secundum quod semel egreditur ab agente, non ordinatur nisi ad vnum finem proximũ, a quo habet speciem: sed potest ordinari ad plures fines remotos, quorum vnus est finis alterius. Possibile tamẽ est, quòd vnus actus secundum speciem naturæ ordinetur ad diuersos fines voluntatis: sicut hoc ipsum quod est occidere hominem, quod est idem secundum speciem naturæ, potest ordinari sicut in finem ad conseruationem iustitiæ, &
B ad satisfaciendum iræ: & ex hoc erunt diuersi actus secundum speciem moris, quia vno modo erit actus virtutis, alio modo erit actus vitij. Non enim motus recipit speciem ab eo quod est terminus per accidens, sed solum ab eo quod est terminus per se. Fines autem morales accidunt rei naturali: & econuerso, ratio naturalis finis accidit morali. & ideo nihil prohibet act*, qui sunt ijdem secundum speciem naturæ, esse diuersos secundum spe-
C ciem moris, & econuerso.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum sit aliquis ultimus finis humanæ uitæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit aliquis vltimus finis humanæ vitæ, sed procedatur in finibus in infinitum. Bonum enim secundum suam
D rationem, est diffusiuum sui, vt patet per * Dionys. 4. cap. de diuini. nomin. Si ergo quod procedit ex bono, ipsum etiam est bonum: oportet quòd illud bonum diffundat aliud bonum, & sic processus boni est in infinitum: sed bonum habet rationem finis. ergo in finibus est processus in infinitum.

¶ 2 Præterea. Ea quæ sunt rationis, in infinitum multiplicari possunt: unde & mathematicæ quantitates in infinitum augentur. Species etiam numerorum propter
E hoc possunt esse infinitæ, quia dato quolibet numero, alium maiorem excogitare potes: sed desiderium finis sequitur apprehensionem rationis. ergo uidetur quòd in finibus procedatur in infinitum.

¶ 3 Præterea. Bonum, & finis est obiectum uoluntatis: sed uoluntas infinities potest reflecti supra se ipsam. possum enim uelle aliquid, & uelle me uelle illud, & sic in infinitum. ergo in finibus humanæ uoluntatis proceditur in infinitum.

vtpote appetibilis rationem habentia: finis autem distinguitur contra ea quæ sunt ad finem, vt causa ab effectu. Ex his autem deducitur, cum duplex sit effluxus a bono, scilicet in appetitu, & in re. & primus in litera vocatur secundum ordinem intentionis, secundus, executionis: si sit sermo de effluxu in appetitu, constat quòd de ratione boni est, non quòd appetatur, sed quòd sit appetibile: ac per hoc non quòd ab eo aliquid effluat, sed quòd sit tale, à quo effluat appetit* sui. Et si contra hoc opponatur processus in infinitum, quia si quodlibet bonũ pariet sui amorem, & ille amor cum sit bonum, pariet sui amorem, & sic in infinitũ: facilis est responsio ex respõsione ad tertium, quòd hoc cum sit per accidẽs, non inconuenit sortiri infinitatẽ, sicut in actibus reflexis intellectus. Si enim eodem actu in obiectũ
& actum mens nostra ferretur, in primo actu esset status, sicut est in intellectu angeli. Si vero sit sermo de effluxu in re, sic tanto magis constat, quòd non est de ratione boni diffundere se, sed esse diffusiuum sui: quoniam bonum ad actualem diffusionẽ sui in re, non peruenit immediate, sed mediante causa efficiente, voluntate scilicet, cuius est obiectum, a qua fit, q sit actualiter finis alicuius, cui* erat finis aptitudinaliter tantum. & propterea prima obiectio nihil officit.

¶ Ad secundum autem dicendum est, quòd cum bonum multipliciter dicatur, sicut & ens: non est vnicum iudicium de omni bono dandum: sed discernẽdum est, quòd aliquid dicit̃ bonũ, quia ẽ qđ est bonũ: aliqd, quia est quo aliquid est bonum: aliquid vt actio boni, aliquid vt terminus consummans esse bonum, & huiusmodi

3. d. 3. q. 2. artic. 2. c.

* cap. 4. de diui. nomi. in princip.

iusmodi. Et dicendum, quòd vnumquodque eo mō quo est bonum, est diffusiuum sui in appetitu: & similiter vnūquodque eo mō quo est bonum, est effusiuum sui in re, idest, cōmunicatiuum sui, vel vt principiū, vel vt terminus, vel vt subiectū, vel vt passio &c. Et sic diuina sapientia & finē constituit processui bonorū a primo bono, dum finita ea constituit in numero, pondere, & mensura, & nullum bonum eo, quod est de ratione sua, priuauit: sed vni cuique non eodē modo distribuit modos communionis, vt simul communio omnium & status daretur bonis. Ab vltimo nāque bono, etsi non emanet aliquid in re vlterius, est tamen hoc bonum, ꝙ ē terminare effluxū boni, & perficere ac consummare rem in esse perfectu: qđ non parum boni est.

* Text. 8. to mo. 3.

* Tex. 34. to mo. 2.

¶ In eodem 4. artic. dubium occurrit circa responsionem ad secundum, quo pacto pōt esse verum, ꝙ inter species numerorum sit ordo p accidēs, & processus in infinitum: quia accidit numero præexistenti, ꝙ ei addatur vnitas. Videtur .n. in primis cōtra communem animi conceptionem, scilicet, ꝙ inter spēs est ordo per se. & probatur ratione: quia vna species, puta trinitas, est per se prior quaternitate, & quaternitas est per se posterior trinitate, & simile est de trigono & tetragono.

¶ Ad hoc dicit breuiter, quia extra moralia ē materia hęc, quòd aliud est loqui de ordine entium, & aliud de ordine eorū vt causæ & causati: sermo præsens est de ordine finium. idest, causarum finalium, & propterea de ordine causandi loquendo, dicitur quòd numerus præcedens est causa p accidens numeri sequentis: quia accidit numero præexistenti, puta octonario vt sic, quòd ad

& non est aliquis vltimus finis humanæ voluntatis. F

Sed contra est, quod Philosophus * dicit 2 Meta. quòd qui infinitum faciunt, auferunt naturam boni: sed bonum est quod habet rationem finis. ergo contra rationem finis est quòd procedatur in infinitum. necesse est ergo ponere vnum vltimum finem.

Respon. Dicendum, quòd per se loquendo, impossibile est in finibus procedere in infinitum ex quacunq; parte. In omnibus enim quę G per se habent ordinem adinuicem, oportet quòd remoto primo, remoueantur ea quæ sunt ad primum. Vnde Philosophus * probat in 8. Phys. quòd non est possibile in causis mouentibus procedere in infinitum, quia non esset primum mouens, quo subtracto alia mouere nō possunt, cum non moueant nisi per hoc, quòd mouentur a primo mouente. In finibus autem inuenitur H duplex ordo, scilicet, ordo intentionis, & ordo executionis: & in vtroque ordine oportet esse aliquid primum. Id enim quod est primum in ordine intentionis, est quasi principium mouens appetitum, vnde subtracto principio, appetitus a nullo moueretur. Id autem quod est principium in executione, est vnde incipit operatio: vnde isto principio subtracto nullus inciperet aliquid operari. Principium autem intentionis est vltimus finis: principium I autem executionis est primum eorum, quæ sunt ad finem. Sic ergo ex neutra parte possibile est in infinitū procedere: quia si non esset vltimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur, nec etiam quiesceret intentio agentis. Si autem non esset primum in his quæ sunt ad finem, nullus inciperet aliquid operari, nec terminaretur cōsilium, sed in infinitum procederet. Ea vero quę non habent ordinem per se, K sed per accidens sibijnuicem coniungūtur, nihil prohibet infinitatē habere: causę enim per accidens indeterminatæ sunt. Et hoc etiam modo contingit esse infinitatem per accidens in finibus, & his quæ sunt ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quòd de ratione boni est, quòd aliquid ab ipso effluat, non tamen quòd ipsum ab alio procedat. & ideo cum bonum habeat rationem finis, & primum bonum sit vltimus finis; ratio ista non probat quòd non sit vltimus finis: sed ꝙ a fine primo supposito procedatur in infinitum inferius versus ea, quæ sunt ad finem. & hoc quidem competeret, si consideraretur sola virtus primi boni, quæ est infinita. Sed quia primum bonum habet diffusionem secūdum intellectum, cuius est secundum aliquam causam certam profluere in causata, aliquis certus modus adhibetur bonorum effluxui a primo bono, a quo omnia alia bona participant virtutem diffusiuam: & ideo diffusio bonorum non procedit in infinitum, sed sicut dicitur Sapien. 11. Deus omnia disposuit in numero, pondere, & mensura.

Ad 2m dicendum, quòd in his quæ sunt per se, ratio incipit a principijs naturaliter notis, & ad aliquem terminum progreditur. vnde Philosophus probat in primo * Posteriorum, quòd in demonstrationibus non est processus in infinitum: quia in demonstrationibus attenditur ordo aliquorum per se adinuicem connexorum, & non per accidens. In his autem quæ per accidens connectuntur, nihil prohibet rationem in infinitum procedere. Accidit autem quantitati, aut numero præexistenti inquantum huiusmodi, quòd ei addatur quantitas, aut vnitas: vnde in huiusmodi nihil prohibet rationem procedere in infinitum.

Ad 3m dicendum, quòd illa multiplicatio actuū voluntatis reflexæ supra seipsam per accidens, se habet ad ordinem finium: quod patet ex hoc, quòd circa vnum & eūdem actum indifferenter semel, vel pluries, supra seipsam volūtas reflectit.

Articvlvs V.

Vtrum unius hominis possint esse plures ultimi fines.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur, quòd possibile sit voluntatem vnius hominis in plura ferri simul, sicut in vltimos fines. Dicit enim * August. 19. de Ciuitate Dei, quòd quidam vltimum hominis finem posuerunt in quatuor, scilicet, in voluptate, in quiete, in bonis naturæ, & in virtute: hæc autem manifeste sunt plura. ergo vnus homo potest constituere vltimum finem suæ voluntatis in multis.

¶ 2. Præterea. Quæ non opponuntur adinuicem, seinuicem non excludunt: sed multa inueniuntur in rebus, quæ sibijnuicem non opponuntur. ergo si vnum pona-

datur vnitas, & fiat nouenari*. Obiectio autem militat de ordine ipsarum specierum absolute, nō in ratione causæ & causati: sed si studiose inquirē, quomodo in speciebus numerorum, figurarum, & proportionum datur processus i infinitum, & tamen communiter dicit, quòd in p se ordinatis entibus non datur processus in infinitum: dicendum est, quòd illud commune dictum intelligendum est de entibus simpliciter, non de entibus secundum quid. Huiusmodi autem species, cū nō sine, nec esse possint in actu, sed semp sint in actu permistu potentiæ, vt patet in 9. Meta. nō sunt inter entia, nisi secundum quid, vt est infinitum: & propterea non de eis intelligitur cum dicitur, quòd in entib* habentibus per se ordinem, non est processus in infinitum.

* Text. 6. to mo. 1.

¶ Super quæstionis primæ Articulum quintum.

In art. eiusdem primæ. q. aduerte primo titulū, quòd intelligo ipsum de simul fieri tam actu, quam effectu, seu habitu: deinde vim rationum in corpore: procedunt enim ex diuersis capitib*: nā prima ea eo quòd vltimus finis habet rationem boni perfecti respectu illius: secunda ex eo, quòd habet rationem primi boni naturalis: tertia ex eo, quòd habet rationem primi specificantis. Et licet prima ratio clarius conuincat, & propterea illa vtitur author in responsionibus argumentorum: eodem tamen modo omnes clarificant. Nā sicut repugnat, diuitias, verbi gratia, ex vna parte, & voluptatem ea altera parte, constituere simul duo bona completa vnius, quia sequitur quod neutrū seursum est sufficiēs, ac per hoc vtriq; aliqd deficit, & vtrūq; est

* Infra q. 1. a ar. 3. ad 1. & q. 13. artic. 3. ad tertium. Et a. d. a 4. articu. 3 cor. Et 3. d. 31. q. 1. art. 1. corp. Et mal. q. 14. ar. 1. cor. 6.

* Lib. 19. c. 1. tomo. 5.

tur vltimus finis voluntatis, non propter hoc alia excludunturr.

§ 3 Præt. Voluntas per hoc quòd cõstituit vltimum finem in aliquo, suam liberam potentiam non amittit: sed antequàm constitueret vltimum finem suum in illo, puta in voluptate, poterat constituere finẽ suum vltimum in alio, puta in diuitijs. ergo etiam postquàm constituit aliquis vltimum finem suę voluntatis in voluptate, potest simul constituere vltimum finem in diuitijs. ergo possibile est vnius hominis voluntatem simul ferri in diuersa, sicut in vltimos fines.

B

SED CONTRA. Illud in quo quiescit aliquis sicut ĩ vltimo fine, hominis affectui dominatur, quia ex eo totius vitæ suæ regulas accipit: vnde de gulosis dicitur Phil. 3. Quorum deus venter est, quia scilicet constituunt vltimum finem in delicijs ventris: sed sicut dicitur Matthæi. 7. Nemo potest duobus dominis seruire, ad inuicem scilicet non ordinatis. ergo impossibile est esse plures vltimos fines vnius hominis ad inuicem nõ ordinatos.

C

RESPON. Dicendum, quòd [a] impossibile est, quòd voluntas vnius hominis simul se habeat ad diuersa sicut ad vltimos fines, cuius ratio potest triplex assignari.

PRIMA est, quia cũ vnũquodque appetat suam perfectionem, illud appetit aliquis vt vltimum finem, quod appetit vt bonum perfectum, & completiuũ suijpsius. Vnde [*] Augustinus dicit 19. de ciuitate Dei: Finem hominum nunc dicimus, non quòd consumitur vt non sit, sed quòd perficitur vt plene sit. Oportet igitur quòd vltimus finis ita impleat totum hominis appetitum, quòd nihil extra ipsum appetendum relinquatur: quod esse non potest, si aliquid extraneum ad ipsius perfectionem requiratur. vnde non potest esse quòd in duo sic tendat appetitus, ac si vtrumque sit bonum perfectiuum ipsius.

D

§ 2ª ratio est, Quia sicut in processu rationis, principiũ est id, quod naturaliter cognoscitur: ita in processu rationalis appetitus, qui est voluntas, oportet esse principium id quod naturaliter desideratur. hoc autem oportet esse vnum: quia natura non tendit nisi ad vnum. Principium autem in processu rationalis appetitus est vltimus finis, vnde oportet id, in quod tendit voluntas sub ratione vltimi finis, esse vnum.

E

§ 3ª ratio est, Quia cum actiones uo-

A luntariæ ex fine speciem sortiantur, sicut [*] supra habitum est, oportet quòd a fine ultimo, qui est communis, sortiantur rationem generis: sicut & naturalia ponuntur in genere secundum formalem rationem communem. Cum igitur omnia appetibilia uoluntatis, inquãtum huiusmodi, sint unius generis, oportet ultimum finem esse unum: & præcipue, quia in quolibet genere est unum primum principium: ultimus autem finis habet rationem primi principij, ut [*] dictum est. Sicut autem se habet ultimus finis hominis simpliciter ad totum humanũ genus: ita se habet ultimus finis huius hominis ad hunc hominem. unde oportet, quòd sicut omnium hominũ est naturaliter unus finis ultimus, ita huius hominis uoluntas in uno ultimo fine statuatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quòd omnia illa plura accipiebantur in ratione unius boni perfecti ex his constituti ab his, qui in eis ultimum finem ponebant.

AD 2ᵐ dicendum, quòd etsi plura accipi possunt, quæ adinuicem oppositionem non habeant: tamen bono perfecto opponitur, quòd sit aliquid de perfectione rei extra ipsam.

AD 3ᵐ dicendum, quòd potestas uoluntatis non habet, ut faciat opposita esse simul: quod cõtingeret, si tenderet in plura disparata, sicut in ultimos fines, ut ex [*] dictis patet.

ARTICVLVS VI.

Vtrum homo omnia quæ uult, uelit propter ultimum finem.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd non omnia quæcunque uult homo, propter ultimum finẽ uelit. Ea. n. quæ ad finem ultimum ordinantur, seriosa dicuntur, quasi utilia: sed iocosa a serijs distinguuntur. ergo ea quæ homo iocose agit, non ordinat in ultimum finem.

§ 2 Præt. Philosophus dicit in principio [*] Metaphysic. quòd scientiæ speculatiuæ propter seipsas quæruntur: nec tamen potest dici quòd quælibet earum sit ultimus finis. ergo non omnia quæ homo appetit, appetit propter vltimum finem.

§ 3 Præterea, Quicunque ordinat aliquid in finem, cogitat de illo fi-

est incõpletum: ita repugnat hæc eadẽ cõstituere simul duo prima bona naturalia: quia neutrum esset primum quo uteretur motus voluntatis. Et similiter repugnat eadem constituere duo prima specificantia: quia neutrum eorum esset specificãs primo. vnde hæ rationes directe cõcludẽtes vnitatem formalem vltimi finis in vnoquoque (quia habet rationem completi naturalis & specificantis) primo simul concludunt, quòd impossibile est simul poni huiusmodi rationem formalem in diuersis e regione cõdiuisis: ita vt distinguatur ipsa ratio formalis in eis, & fiant simul duo vltimi fines vnius hominis: cum quo tamẽ stat, vt in litera dicitur, quòd ratio ista ponatur in pluribus tãquàm partibus integrantibus vnum subiectum adæquatum illius.

D. 624.

¶ Sed vnum hic occurrit nouitiorũ dubiũ, Quõ stant hæc duo simul, quòd quilibet peccator constituat sibi vltimum finem in illo commutabili bono, ad quod intendit, cum auertitur a deo peccando mortaliter: & quòd non habeat simul in habitu diuersa vt vltimos fines, cum contingat eũdem hominem simul esse in disparatis pctis mortalibus, puta gula, & iniustitia, ita quòd neutrũ per alterum afficitur, sed ebrietas est secundũ se delectat, & similiter iniustitia.

Cap. 1. non lõge a prin. tom. 5.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd oẽs fines proximi peccatorũ mortaliũ vniũtur in vno vltimo fine, qui est ipsemet peccator: quia amor sui vsque in contemptũ dei cõstituit ciuitatẽ Babilõis, sicut amor dei vsq; ad cõtẽptũ sui, Ierusalem. Vnde huiusmodi peccator, nec in gulæ, nec in iniustitiæ apparenti bono, seorsum constituit vltimũ finem, cui signum est, quia neutrũ sibi sufficit: sed omnia commutabilia bona, ad quæ peccator cõuertitur, referuntur ad vnum cõem finem, qui est simpliciter vltimus sibi. s. ipsummet, quia omnia appetit vt cõferentia ad bonum propriũ: ita quòd huiusmodi bona oĩa appetuntur vt fines vltimi simpliciter, sed vt fines vltimi partiales, vt. s. partes boni proprij, qđ est simpliciter finis vltimus illius, & intentũ in oĩ pctõ mortali. Litera aũt docet impossibile esse, quòd vnius simul sint plures fines vltimi simpliciter. Et propterea nulla ẽ cõtrarietas inter proposita.

Articu. 3.

Art. præce.

¶ *Super Quæstionis primæ Articulum sextum.*

IN 6. articu. Vnum oportet præ oculis semper habere, vt non fallamur. s. distinctionem inter vltimũ finẽ hois formaliter, vel materialiter, quę in art. 7. exprimuntur. Vltimus. n. finis formaliter, nihil aliud est quàm bonum perfectiuũ cuiusq;, vt in 5. dicitur. ar. Et de vltimo fine formaliter hic 6. art. verificatur primo: de vltimo autẽ fine materialiter verificatur secundario, vt. s. induit illius rationem formalem: oportet. n. quæcũq; hõ vult, quòd velit propter suam perfectionem: quia, vt in octauo dicit Eth. Amabile quidem bonum, vnicuiq; autem proprium. Et si hæc aduertisset Scotus, non dixisset forte quæ scripsit in 4. dist. 49. illa q. Vtrum oia quę appetit hõ, appetat propter beatitudinẽ. Tenet. n. partem negatiuã: quia homo põt libero appetitu velle oẽ propter beatitudinẽ tam negatiue, quàm contrarie. Negatiue quidem, tũ quia intellectus põt aliud quàm beatitudinẽ cogitare, & consequenter voluntas velle: tum quia intellectus potest aliquod bonum considerare vt bonum in se, non considerando vt bonum ad finem: ergo & volũtas põt velle illud. Cõtrarie vero, quia stante certitudiẽ de bõtudine in deo &c. & malitia forni-

In corp. ar.

Infra. q. 60. art. 2. cor. & 4. d. 49. q. 1. artic. 3. q. 4. Et 1. contra cap. 100.

[*] Cap. 2. nõ lõge a prin. tom. 3.

fornicationis, potest homo velle fornicari. Sed hæc facillime cedunt, si beatitudo, (de qua hic sermo nõ esset, nisi rõ vltimi finis hominis & beatitudinis formaliter esset eadẽ quo ad hanc difficultatem) recte consideretur. Nos enim loquimur de vltimo fine formaliter: & dicimus quòd nihil potest appeti nisi ipse, aut propter ipsum. Et quòd nec negatione, nec contrarie potest aliter appeti. Et ad primum motiuũ Scoti, patet solutio in litera in responsione ad tertium in hoc articu. vbi dicitur quòd intellectu aliud cogitante voluntas vult propter vltimum finem virtualiter, & si non actualiter. & hoc sufficit. Ad secundum vero patet responsio ex dictis in eo artic. ad primum & ad secundum. Inde enim habetur, quòd quodcunque partiale bonum appetatur, appetitur saltem vt bonum appetentis: & consequẽter propter vltimum finem. Nã vt in eodem corpore dicitur, inchoatio alicuius ordinatur ad consummationẽ ei⁹. Ad motiuum autem de contrarie appetibili, manifesta est respõsio: quoniam nullus potest appetere contrarium suæ plenæ perfectionis. quoniam quicquid appetit, appetit vt perfectionem habeat aliquam, q̃uis appetat cõtra talẽ rẽ q̃ est vltimus finis, vt patet in peccante mortaliter: & præter illam, vt patet in peccãte venialiter. Nec te moueat, quòd etiã actus speculatiuos diligimus propter finem, quoniã vt hic, & inferius in quæstio. 13. artic. 3. ad primũ, dicere potes, dicuntur nõ propter aliud, non per negationẽ vltimi finis, sed per negationem alterius proximi & proprii finis. Et similiter dicuntur fines aliorum nõ per affirmationem vltimi finis, sed in illo ordine &c.

Cap. 1. non multum a princi. to. 5.

ne: sed nõ semper homo cogitat de vltimo fine in omni eo quod appetit, aut facit. non ergo omnia homo appetit, aut facit propter vltimum finem. F

SED CONTRA est, quod dicit * Augustinus. 19. de Ciuit. Dei. Illud est finis boni nostri, propter quod amantur cætera, illud autem propter seipsum.

RESPONDEO. Dicendum, quòd necesse est quòd omnia quæ homo appetit, appetat propter vltimum finem. & hoc apparet duplici ratione. Primo quidem, quia quicquid homo appetit, appetit sub ratione boni: quod quidem si non appetitur ut bonum perfectum, quod est ultimus finis, necesse est ut appetatur ut tendens in bonum perfectum: quia semper inchoatio alicuius ordinatur ad consummationem ipsius: sicut patet tam in his quæ fiunt a natura, quàm in his quæ fiunt ab arte, & ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem consummatam, quæ est propter ultimum finem. Secundo, quia ultimus finis hoc modo se habet in mouendo appetitum, sicut se habet in aliis motionibus primum mouens. Manifestum est autem quòd causæ secundæ mouentes, non mouent, secundum quod mouentur a primo mouente: unde secunda appetibilia non mouent appetitum nisi in ordine ad primum appetibile, quod est ultimus finis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quòd actiones ludicræ non ordinantur ad aliquem finem extrinsecum: sed tantum ordinantur ad bonum ipsius ludentis, prout sunt delectantes, uel requiem præstantes. bonum autem consummatum hominis, est ultimus finis eius.

ET similiter dicendum ad secundum de scientia speculatiua, quę appetitur ut bonum quoddam speculantis, quod comprehenditur sub bono completo & perfecto, quod est ultimus finis.

AD 3^m dicendum, quòd non oportet ut semper aliquis cogitet de ultimo fine, quandocunque aliquid appetit uel operatur: sed uirtus primæ intentionis quæ est respectu ultimi finis, manet in quolibet appetitu cuiuscunque rei, etiam si de ultimo fine actu non cogitetur: sicut nõ oportet, quòd qui uadit per uiam, in quolibet passu cogitet de fine.

ARTICVLVS VII.

Vtrum sit unus ultimus finis omnium hominum.

IN articulum 7. & 8. nihil occurrit scribendum.

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quòd nõ omnium hominum sit unus finis ultimus. Maxime enim uidetur ultimus finis esse hominis incõmutabile bonum: sed quidam auertuntur ab incommutabili bono peccando. non ergo omnium hominum unus est ultimus finis.

Supra arti. 5. cor. & 1. Ethi. lec. 9. fin.

¶ 2 Præt. Secundum ultimum finem tota uita hominis regulatur. Si igitur esset omnis ultimus finis omniũ hominum, sequeretur quòd in hominibus non essent diuersa studia uiuendi: quod patet esse falsum. G

¶ 3 Præt. Finis est actionis terminus: actiones autem sunt singularium. Homines autem etsi conueniant in natura speciei, tamen differunt secundum ea quæ ad indiuidua pertinent. non ergo omnium hominum est unus ultimus finis.

SED CONTRA est, quod * Augustinus dicit 13. de Trinit. quòd omnes homines conueniunt in appetendo ultimum finem, qui est beatitudo.

C. 3. & 4. tomo. 3.

RESPONDEO. Dicendum, quòd de ultimo fine possumus loqui dupliciter. Vno modo secundum rationẽ ultimi finis: Alio modo secundum id, in quo finis ultimi ratio inuenitur. Quantum igitur ad rationem ultimi finis, omnes conueniunt in appetitu finis ultimi: quia omnes appetunt suam perfectionem adimpleri, quæ est ratio ultimi finis, ut dictum est. * Sed quantum ad id, in quo ista ratio inuenitur, non omnes homines conueniunt in ultimo fine. nam quidam appetunt diuitias, tanquam consummatum bonum: quidam uero uoluptatem: quidam uero quodcunque aliud, sicut & omni gustui delectabile est dulce. Sed quibusdam maxime delectabilis est dulcedo uini, quibusdã dulcedo mellis, aut alicuius talium. Illud tamen dulce oportet simpliciter esse melius delectabile, in quo maxime delectatur, qui habet optimum gustum: & similiter illud bonum oportet esse completissimum, quod tanquàm ultimum finem appetit habens affectum bene dispositũ. H I

Artic. 5. huius quæst.

AD PRIMUM ergo dicendum, quòd illi qui peccant, auertuntur ab eo, in quo uere inuenitur ratio ultimi finis: non autem ab ipsa ultimi finis intentione, quam quærunt falso in aliis rebus.

AD 2^m dicendum, quòd diuersa studia uiuendi contingunt in hominibus propter diuersas res, in quibus quæritur ratio summi boni.

AD 3^m dicendum, quòd etsi actiones sint singularium, tamen primum principium agendi in eis est natura, quæ tendit ad unum, ut dictum est. * K

Artic. 5. huius quæst.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum in illo ultimo fine aliæ creaturæ conueniant.

Infr. q. 103. arti. 2. & 2. dist. 38. art. 1. & 2. cor. & 1. contra c. 75. & lib. 3. c. 17. 25. & 27. & 97. & veri. q. 5. art. 6. ad quartum.

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quòd in ultimo fine hominis etiam oĩa alia conueniant. Finis enim respõdet principio: sed illud quod est principium hominum, scilicet, Deus, est etiam principium omnium aliorum: ergo in ultimo fine hominis omnia alia communicant.

¶ 2 Præt. Dio. dicit in lib. de diui. no. * quòd Deus conuertit omnia ad seipsum, tãquàm ad ultimum finem: sed

* Cap. 10. circa princ. & ca. 4. prima pte ante medium.

sed ipse est ultimus finis hominis, quia solo ipso fruē dū est. ergo in fine ultimo hominis et alia conueniunt.

¶ 3 Præt. Finis ultimus hominis est obiectum uoluntatis: sed bonū uoluntatis est bonum uniuersale, quod est finis omnium. ergo necesse est, quòd in vltimo fine hominis omnia conueniant.

Sed contra est, quòd ultimus finis hominum est beatitudo, quā omnes appetunt, ut Augustinus dicit: † sed nō cadit in animalia expertia rationis, ut beata sint, sicut * Augustinus dicit in lib. 83. quæstionum. non ergo in ultimo fine hominis alia conueniant.

† 19. de ciui. Dei c. 1, & 13. de trini. cap. 3. & 4.
* lib. 83. q. q. 5. tom. 4.
* tex. 22. tomo. 3.

Respon. Dicendum, quòd sicut philosophus dicit in 5.* Meta. Finis dupliciter dicitur, scilicet cuius, & quo, idest, ipsa res, in qua ratio boni inuenitur, & usus, siue adeptio illius rei: sicut si dicamus, quòd motus corporis grauis finis est uel locus inferior, ut res, uel hoc quod est esse in loco inferiori, ut usus: & finis auari est, uel pecunia, ut res: uel possessio pecuniæ, ut usus. Si ergo loquamur de ultimo fine hominis quātū ad ipsam rem, quæ est finis, sic in ultimo fine hominis omnia alia conueniunt, quia Deus est ultimus finis hoīs, & oīum aliarum rerū. Si aūt loquamur de ultimo fine hominis quantū ad consecutionem finis, sic in hoc fine hominis nō communicāt creaturæ irrationales. Nam homo, & aliæ rationales creaturæ consequuntur ultimum finē cognoscendo, & amando Deum, quod non competit aliis creaturis, quæ adipiscuntur ultimum finem, inquantum participant aliquā similitudinem Dei, secundum quod sunt, uel uiuunt, uel etiam cognoscunt.

D. 707. 1123.

Et per hoc patet responsio ad obiecta: nam beatitudo nominat adeptionem ultimi finis.

QVAESTIO II.

De his, in quibus hominis beatitudo consistit, in octo articulos diuisa.

Deinde considerandum est de beatitudine. Primo quidem in quibus sit. Secundo, quid sit. Tertio, qualiter eam consequi possumus.

Circa primum quæruntur octo.

¶ Primo, Vtrum beatitudo consistat in diuitijs.
¶ Secūdo, Vtrum in honoribus.
¶ Tertio, Vtrum in fama, siue in gloria.
¶ Quarto, Vtrum in potestate.
¶ Quinto, Vtrum in aliquo corporis bono.
¶ Sexto, Vtrum in uoluptate.
¶ Septimo, Vtrum in aliquo bono animæ.
¶ Octauo, Vtrum in aliquo bono creato.

Articulus primus.

Vtrum beatitudo hominis consistat in diuitijs.

3. contra c. 30. Et op. 3. cap. 108. 162. & 264 Et opusc. 20 lib. 1. ca. 8. Et Math. 5. ca. 3. 4. & 5 Et 1. Ethic. lec. 5. fin.
* prosa 2. circa princip.

Ad primum sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis in diuitijs consistat. Cum enim beatitudo sit ultimus finis hominis, in eo cōsistit, quod maxime in hominis affectu dominatur: huiusmodi autem sunt proprie diuitiæ. dicitur enim Eccl. 10. Pecuniæ obediunt omnia. ergo in diuitijs beatitudo hominis consistit.

¶ 2 Præt. Secundum Boetium in 3. de consol*. Beatitudo est status omnium bonorū aggregatione perfectus: sed in pecuniis omnia possideri uidentur, quia ut phi-

A losophus dicit in 5. Ethic*. Ad hoc nummus est inuētus, ut sit quasi fideiussor habendi pro eo, quodcunq; homo uoluerit. ergo in diuitijs beatitudo consistit.

¶ 3 Præt. Desiderium summi boni cum nunquam deficiat, uidetur esse infinitum: sed hoc maxime in diuitijs inuenitur, quia auarus nō implebitur pecunia, ut dicitur Ecclesiastæ 5. ergo in diuitijs beatitudo consistit.

Sed contra. Bonum hominis in retinendo beatitudinem magis consistit, quàm in emittendo ipsam: sed sicut Boet.* in 3. de cōsol. dicit. Diuitiæ effundendo, magis quàm coaceruando melius nitent: siquidē auaritia semper odiosos, claros facit largitas. ergo in diuitijs beatitudo non consistit.

B

Respon. Dicendum, quòd impossibile est beatitudinem hominis in diuitijs consistere. Sunt enim duplices diuitiæ, ut philosophus dicit in 1. Poli*. scilicet naturales & artificiales. Naturales quidē diuitiæ sunt, quibus homini subuenitur ad defectus naturales tollendos: sicut cibus & potus, uestimēta, uehicula, & habitacula, & alia huiusmodi. Diuitiæ artificiales sunt, quibus secundū se natura non iuuatur, ut denarii: sed ars humana eos adinuenit propter facilitatem commutationis, ut sint quasi mensura rerū uenalium. Manifestum est aūt, quòd in diuitijs naturalibus beatitudo hominis esse non potest. Quærūtur. n. huiusmodi diuitiæ ad sustentandam naturam hominis: & ideo non possunt esse ultimus finis, sed magis ordinantur ad hominem, sicut ad finē. vnde in ordine naturæ omnia huiusmodi sunt infra hominem, & propter hominem facta, secundum illud Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Diuitiæ autem artificiales nō quæruntur, nisi propter naturales. Nō. n. quærerentur, nisi quia per eas emuntur res ad vsum uitæ necessariæ: vnde multo minus habent rationem ultimi finis. Impossibile est igitur beatitudinē, quæ est ultimus finis hominis, in diuitijs esse.

cap. 6. a medio. tom. 5.

C

D

Ad primum ergo dicendum, quòd omnia corporalia obediūt pecuniæ quantum ad multitudinem stultorū, qui sola corporalia bona cognoscunt, quæ pecunia acquiri possunt. Iudicium autem de bonis humanis non debet sumi a stultis, sed a sapientibus: sicut & iudiciū de saporibus ab his, qui habent gustū bene moderatū.

Ad 2m dicendum, quòd pecunia possunt haberi omnia uenalia, non autem spiritualia, quæ uendi non possunt: vnde dicitur Prouerb. 17. Quid prodest stulto diuitias habere, cum sapientiam emere non possit?

E

Ad 3m dicendum, quòd appetitus naturalium diuitiarum non est infinitus, quia secundum certam mēsuram sufficiunt naturæ: sed appetitus diuitiarum artificialiū est infinitus, quia deseruit concupiscentiæ inordinatæ, quæ nō modificatur, ut patet per Philosophū in 1. Polit.* Aliter tñ est infinitū desideriū diuitiarum, & desideriū summi boni. nam summum bonū quanto perfectius possidetur, tāto ipsum magis amatur, & alia contemnuntur: quia quāto magis habetur, magis cognoscitur. & ideo dicitur Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient. Sed in appetitu diuitiarum, & quorumcunq; temporalium bonorū, est econuerso: nam quando iam habētur, ipsa cōtemnuntur, & alia appetuntur, secundum quod significatur Ioan. 4. cum dominus di-

cap. 6. a medio. tom. 5.

¶ *Super Quæstionis secūdæ Articulum primum.*

c. 5. & 1 politicorū ca. 6. & 7. tom. 5.

In artic. 1. quæst. 2. in argumēto in oppositum aduerte, quòd licet beatius sit dare, quàm accipere iuxta Domini sententiam, simpliciter loquēdo, quia dare est affluentiæ, accipere indigentiæ, in hominis tamen beatitudine, quia beatitudine indiget, substantia beatitudinis cōsistit in accipiendo seu retinendo, & ex ipsa emanat erogatio, vt consequens.

lib. 2. prosa 5. circa pri.

¶ Super

¶ Super Quæstionis secūdæ Articulum secundum.

IN artic. 2. in corpore nota, quòd ipsa felicitas cōsistit excellentiam, vt per hoc videas, quòd angeli appetendo beatitudinem, appetebant excellentiam, quæ est obiectum superbiæ.

¶ Super Quæstionis secūdæ Articulum tertium.

3. cont. cap. 28. Et opo. 3. cap. 108. 264. & Mathi. 5. Et 1. Ethi. lec. 5. * c. 9. to. 5.

IN articulo 3. aduerte, quòd author non affirmat beatitudinem nostrā consistere in gloria etiam apud Deū: sed dicit dependere illam ex cognitione diuina, quam habet de nobis, in qua consistit gloria nostra apud Deum, & merito, quia, vt patebit beatitudo nostra nō cōsistit in cognosci, sed in cognoscere, quamuis dependeat a cognosci a Deo, quia scientia Dei est causa rerum, & perficiator seu decoretur per cognosci ab angelis, & sanctis.

†c. 3. tom. 5

*4. Eth. c. 3 tom. 5. & libro 8. c. 14.

cit. Qui bibit ex hac aqua, per quā temporalia significantur, sitiet iterum: & hoc ideo, quia eorum insufficiētia magis cognoscitur cum habentur. & ideo hoc ipsum ostendit eorum imperfectionē, & quod in eis summum bonū non cōsistit.

ARTICVLVS II.

Vtrum beatitudo hominis consistat in honoribus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis in honoribus cōsistat. Beatitudo enim, siue felicitas, est præmium virtutis, ut philosophus dicit in 1. Ethic. * sed honor maxime uidetur esse id, quod est uirtutis præmium, ut philosophus dicit in 4. Ethic. † ergo in honore maxime consistit beatitudo.

§ 2 Præt. Illud quod cōuenit Deo, & excellentissimis, maxime uidetur esse beatitudo, quæ est bonum perfectum: sed huiusmodi est honor, ut philosophus dicit in 8. Ethi. * & 1. Tim. 2. dicit Apostolus. Soli Deo honor & gloria. ergo in honore consistit beatitudo.

§ 3 Præt. Illud quod est maxime desideratū ab hominibus, est beatitudo: sed nihil uidetur esse magis desiderabile ab hominibus, q̄ honor: quia homines patiuntur iacturam in omnibus aliis rebus, ne patiantur aliquod detrimentum sui honoris. ergo in honore beatitudo consistit.

SED CONTRA. Beatitudo est in beato: honor autē non est in eo qui honoratur, sed magis in honorante, qui reuerentiā exhibet honorato, ut philosophus dicit in 1. Ethic. * ergo in honore beatitudo non consistit.

*c. 5. tom. 5

RESPON. Dicendum, quòd impossibile est beatitudinem consistere in honore. Honor enim exhibetur alicui propter aliquam eius excellentiam, & ita est signum & testimonium quoddam illius excellētiæ, quæ est in honorato: excellentia autem hominis maxime attēditur circa beatitudinem, quæ est hominis bonum perfectum, & secundum partes eius, idest, secundum illa bona, quibus aliquid beatitudinis participatur: & ideo honor potest quidem cōsequi beatitudinem: sed principaliter in eo beatitudo consistere non potest.

D. 710. AD PRIMVM ergo dicendum, quòd honor non est præmiū uirtutis, propter quod uirtuosi operantur: sed accipiunt honorē ab hominibus loco præmii, quasi a non habentibus ad dandum maius. Verum autem præmium uirtutis est ipsa beatitudo, propter quā uirtuosi operantur: si autem propter honorem operarentur, iam non esset uirtus, sed magis ambitio.

AD 2m dicendum, quòd honor debetur Deo, & excellentissimis, in signum uel testimonium excellentiæ præexistentis, non q ipse honor faciat eos excellentes.

AD 3m dicendum, quòd ex naturali desiderio beatitudinis, quam consequitur honor, ut dictum est *, contingit quòd homines maxime honorem desiderāt. vnde quęrūt homines maxime honorari a sapientibus,

*in cor. art.

F quorum iudicio credunt se esse excellētes, uel felices.

ARTICVLVS III.

Vtrum beatitudo hominis consistat in fama, siue gloria.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis cōsistat in gloria. In eo enim uidetur beatitudo cōsistere, quod redditur sanctis pro tribulationibus, quas in mundo patiuntur: huiusmodi autem est gloria. dicit enim Apostol. Roma. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ergo beatitudo consistit in gloria. 3. cōt. c. 29. Et opus. 3. cap. 108. & 264. Et op. 20. li. 1. c. 7. & 8.

§ 2 Præt. Bonum est diffusiuum sui, ut patet per Dionysium 4. cap. de diui. nomi. * Sed per gloriam bonum hominis maxime diffunditur in notitiam aliorū, quia gloria, ut Amb. † dicit, nihil aliud est, quàm clara cum laude notitia. ergo beatitudo hoīs consistit in gloria. *cap. 4. circa princip. † id habet August. in li. 83. quæst. q. 31. circa finem.

§ 3 Præt. Beatitudo est stabilissimum bonorum: hoc autem esse uidetur fama, uel gloria, quia per hac quodāmodo homines æternitatem sortiuntur. unde Boet. dicit in lib. de consol. * Vos immortalitatem uobis propagare uidemini, cum futuri famam temporis cogitatis. ergo beatitudo consistit in fama, seu gloria. Lib. 2. prosa 7. post me.

H SED CONTRA. Beatitudo est uerum hominis bonum: sed famam, seu gloriam contingit esse falsam. ut enim dicit Boet. in lib. 3. de consol. * Plures magnum sæpe nomen falsis uulgi opinionibus abstulerunt, quo quid turpius excogitari potest? Nam qui falso prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. non ergo beatitudo hominis consistit in fama, seu gloria. Libr. 3. de cons. prosa 6. circ. principium.

RESPON. Dicendum, quòd impossibile est beatitudinem hominis in fama, seu gloria humana consistere: nam gloria nihil aliud est, quàm clara notitia cum laude, ut Amb. dicit. * Res autem cognita aliter comparatur ad cognitionem diuinam, & aliter ad cognitionē humanā: Humana enim cognitio a rebus cognitis causatur: sed diuina cognitio est causa rerum cognitarum. unde perfectio humani boni, quæ beatitudo dicitur, non potest causari a notitia humana: sed magis notitia humana de beatitudine alicuius, procedit, & quodammodo causatur ab ipsa humana beatitudine, uel inchoata, uel perfecta. Et ideo in fama, uel in gloria nō potest consistere bonum hominis beatitudo: sed bonum hominis dependet sicut ex causa ex cognitione Dei: & ideo ex gloria, quæ est apud Deum, dependet beatitudo hominis, sicut ex causa sua, secundum illud Psal. 90. Eripiam eū, & glorificabo eum: longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum. Est etiam aliud considerandum, quòd humana notitia sæpe fallitur, & præcipue in singularibus contingentibus, cuiusmodi sunt actus humani: & ideo frequenter humana gloria fallax est. sed quia Deus falli non potest, eius gloria semper uera est, propter quod dicitur 2. ad corinth. 10. Ille probatus est, quem Deus commendat. Id hēt August. in lib. 83. quæst. q. 31. circa finem tom. 4.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apostolus non loquitur ibi de gloria, quæ est ab hominibus: sed de gloria, quæ est a Deo coram angelis eius. vnde dicitur Mar. 8. Filius hominis confitebitur eum in gloria Patris sui coram angelis eius.

AD 2m dicendum, quòd bonum alicuius hominis, quod per famam, uel gloriam est in cognitione multorum, si cognitio quidem uera sit, oportet quòd deriuetur a bono existente in ipso homine: & sic præsupponit perfectam beatitudinem, uel inchoatam.

¶ Super

¶ Super Quæstionis secūdæ Articulum 4.5.6.

IN artic. quarto nihil occurrit.

¶ In quinto autem, speculabilia in prima parte declarata sunt.

¶ In sexto vero in responsione ad primum huius quæstionis, quæ in q. 4. artic. 2. tractabitur.

Si aotem cognitio falsa sit, non concordat rei, & sic bonum non inuenitur in eo, cuius fama celebris habetur: vnde patet, quòd fama nullo modo potest facere hominem bonum.

Ad 3^m^ dicendnm, quòd fama nũ habet stabilitatem: immo falso rumore de facili perditur. & si stabilis aliquãdo perseueret, hoc est per accidens: sed beatitudo habet per se stabilitatem, & semper.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum beatitudo hominis consistat in potestate.

3. contra c. 31. Et opusc. 3. c. 108. & 264.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo cõsistat in potestate. Omnia enim appetunt assimilari Deo, tanquàm oltimo fini, & primo principio: sed homines qui in potestatibus sunt, propter similitudinem potestatis maxime oidentur esse Deo conformes, vnde in Scriptura, Dij uocantur, ut patet Exod. 13. Dijs non detrahes. ergo in potestate beatitudo consistit.

¶ 2 Præt. Beatitudo est bonom perfectum: sed perfectissimum est, quòd homo etiam alios congrue possit C regere, quod cõuenit his qui in potestatibus sunt constituti. ergo beatitudo consistit in potestate.

¶ 3 Præt. Beatitudo cum sit maxime appetibilis, opponitur ei, quod maxime est fugiendum sed homines maxime fugiunt seruitutem, cui contraponitor potestas. ergo in potestate beatitudo consistit.

SED CONTRA. Beantudo est perfectom bonum: sed potestas est maxime imperfecta. ut enim dicit Boe. 3. de coosol.* Potestas humana solicitudinum morsus expellere, formidinom aculeos uitare nequit. & postea: Potẽtem censes, cui satellites latos ambiunt? qui quos terret, ipse plus metuit? nõ igitur beatitudo coosistit in potestate.

* Prosa 5. circa med.

D RESPON. Dicendom, quòd impossibile est beatitudinẽ in potestate consistere propter duo. Primo quidem, quia potestas habet rationem principij, ot patet in 3. Meta.* beatitudo autem habet rationem ultimi finis. Secundo, quia potestas se habet ad bonum, & ad malom: beatitudo autem est proprium, & perfectum hominis bonum: vnde magis posset consistere beatitudo aliqua in bono usu potestatis, qui est per uirtutem, q̃ in ipsa potestate. Possunt autem quatuor generales rationes induci ad ostendum, ꝙ in nullo præmissorum exteriorum bonorum beatitudo consistat, quarum prima est, Qoòd cum beatitudo sit sommom hominis bonum, non compatitur secum aliquod malum, omnia B autem prædicta possunt iouenni & in bonis & in malis. Secunda ratio est, quia cum de ratione beatitudinis sit, qoòd sit per se sufficiẽs, ut patet in 1. Eth.* hoc oecesse est, ꝙ beatitudine adepta, nollum bonum necessarium homini desit. adeptis autem singulis pręmissorũ, possunt adhuc multa bona homini necessaria deesse, puta sapientia, sanitas corporis, & huiusmodi. Tertia, quia cum beatitudo sit bonũ perfectum, ex beatitudine non potest aliquod malum alicui prouenire, quod non conuenit præmissis. Dicitur enim Eccl. 5. ꝙ diuitię interdum conseroantor in malum domini sui: & simile patet in aliis tribus. Quarta ratio est, quia ad beatitudinem homo ordinator per principia interiora, cũ ad

*tex. 17. tomo 3.

* c. 7. tom. 5.

A ipsam naturaliter ordinetur. Præmissa aotem quatuor bona magis sont a causis exterioribus, & ut plurimũ a fortuna: vnde & bona fortunæ dicuntur. vnde patet, quòd in præmissis nullo modo beatitudo consistit.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuina potestas est sua bonitas: vnde vti sua potestate non potest nisi bene, sed hoc in hominibus non inoenitur: vnde non sufficit ad beatitudinem, quòd homo assimiletur Deo quantum ad potestatem, nisi assimiletur ei quantom ad bonitatem.

Ad 2^m^ dicendum, quòd sicut optimum est, quòd aliquis vtatur bene potestate in regimine moltorum: ita pessimum est, si male vtatur. & ita potestas se haB ber ad bonom, & ad malum.

Ad 3^m^ dicendũ, ꝙ seruitus est impedimentũ boni vsus potestatis: & ideo naturaliter homines eã fogiont, & nõ quasi in potestate hoīs sit summũ bonũ.

ARTICVLVS V.

Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo corporis bono.

Infr. q. 3. art. 3. cor. Et 4. di. 49. q. 1 ar. 1. q. 1. Et 3. cõtr. c. 32 & 37. prin. Et opusc. 3. c. 264. 2. Et Ps. 32. Et 1. Eth. lec. 10.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis cõsistat in bonis corporis. dicitur enim Eccle. 30. Non est census supra censum C salutis corporis: sed in eo quod est optimum, cõsistit beatitudo. ergo consistit in corporis salute.

¶ 2 Præt. Diony. dicit 5. c. de diui. no.* quòd esse est melius qoàm viuere, & viuere melius q̃ alia quę consequuntur: sed ad esse vel viuere hominis reqoiritur salus corporis. cum ergo beatitudo sit summum bonum hominis, videtur quòd salus corporis maxime pertineat ad beatitudinem.

*cap. 5. non lõge a principio.

¶ 3 Præt. Quanto aliquid est communius, tanto ab altiori principio dependet, quia quanto est causa superior, tãto eius virtus ad plura se extendit: sed sicut causalitas causæ efficientis consideratur secundũ influentiam, ita causalitas finis attenditur secundũ apD petitũ. ergo sicut prima causa efficiens, est quæ in omnia influit, ita vltimus finis est quod ab omnibus desideratur: sed ipsom esse est quod maxime desideratur ab omnibus. ergo in his quæ pertinent ad esse hominis, sicut est sal^9^ corporis, maxime cõsistit beatitudo.

SED CONTRA est, ꝙ s̃m beatitudinẽ homo excellit omnia alia animalia: sed s̃m bona corporis a multis animalibus superatur, sicut ab elephante, in diuturnitate vitę: a leone, in fortitudine: a ceruo, in cursu. ergo beatitudo hominis nõ cõsistit in bonis corporis.

RESPON. Dicendum, ꝙ impossibile est beatitudinem hominis in bonis corporis consistere propter duo. Primo qoidem, quia impossibile est, ꝙ illius rei, E quæ ordinatur ad aliod sicut ad finẽ, vltimus finis sit eiusdem conseroatio in esse. vnde gubernator nõ intẽdit, sicut vltimũ finẽ, conseruationẽ nauis sibi commissæ, eo ꝙ oauis ad aliud ordinatur sicut in finem. s. ad naoigandũ. Sicut aũt nauis cõmittitur gubernatori ad dirigendũ, ita homo est suæ voluntati & rationi cõmissus, secundũ illud qđ dicitur Eccle. 15. Deus ab initio constituit hominẽ, & reliquit eũ in manu coosilij sui. Manifestũ est aũt, ꝙ hõ ordinatur ad aliquid, sicut ad finem: non. n. homo est summũ bonũ. vnde impossibile est, ꝙ vltimus finis rationis & voluntatis humanæ, sit cõseruatio humani esse. Secũdo, quia dato ꝙ finis ratioois & voluntatis humanæ esset coo seruatio humani esse: oon tamen posset dici, quòd finis

nis hominis esset aliquod corporis bonũ. Esse enim hominis cõsistit in anima, & in corpore: & quamuis esse corporis depẽdeat ab anima, esse tamen humanæ animæ non dependet a corpore, * vt supra ostensum est, ipsumq; corpus est propter animam, sicut materia * propter formam, & instrumenta propter motorẽ, vt per ea suas actiones exerceat: vnde omnia bona corporis ordinantur ad bona animę, sicut ad finẽ. Vnde impossibile est, quòd in bonis corporis beatitudo consistat, quæ est vltimus finis.

* p.p.q.75. & 90
D.641.

¹ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut corpus ordinatur ad animam, sicut ad finem, ita bona exteriora ad ipsum corpus: & ideo rationabiliter bonũ corporis præfertur bonis exterioribus, quæ per sensum significantur, sicut & bonum animæ præfertur omnibus bonis corporis.

D.559. AD 2ᵐ dicendũ, quòd esse ᵈ simpliciter acceptum, secundum quod includit in se omnem perfectionem essendi, præeminet vitæ, & omnibus perfectionibus subsequentibus. Sic igitur ipsum esse præhabet in se oĩa bona subsequentia: & hoc modo Dion. loquitur. Sed si cõsideret' ipsum esse prout participatur in hac re, vel in illa, quæ non capiunt totã perfectionẽ essendi, sed habent esse imperfectum, sicut est esse cuiuslibet creaturę, sic manifestum est, quòd ipsum esse cum perfectione superaddita, est eminentius. vnde & Dion. ibidem dicit, quòd viuentia sunt meliora existentibus, & intelligentia viuentibus.

Eodem loco citato.

AD 3ᵐ dicendum, φ quia finis respondet principio, ex illa ratione ꝓbatur, φ vltimus finis est primũ principiũ essendi, in quo est omnis essendi perfectio: cuius similitudinem appetunt, secundum suam perfectionem, quædam quidem secundũ esse tantum, quędam secundum esse viuens, quædam secundum esse viuens, & intelligens, & beatum. & hoc paucorũ est.

ARTICVLVS VI.

Vtrum beatitudo hominis consistat in voluptate.

AD SEXTVM, sic proceditur. uidet' φ beatitudo hoĩs in voluptate cõsistat. Beatitudo enim cũ sit vltimus finis, non appetitur propter aliud, sed alia propter ipsam: sed hoc maxime conuenit delectationi (ridiculum est. n. ab aliquo quærere, propter quid velit delectari, vt dicitur in 10. Ethic.) * ergo beatitudo maxime in uoluptate & delectatione consistit.

4. distin. 44 q. 1. ar. 3. q. 4. ad 3. & 4 Et 3. cõtr. c. 27. & 33. Et lib. 4. ca. 83. Et opusc. 3. ca. 108. Et Matt. 5. Et 1 Eth. le. 5. & lec. 10. *ca. 2. tom. 5.

¶ 2 Præt. Causa prima vehemẽtius imprimit quàm secunda, vt dicitur in lib. de causis. Influentia autem finis attenditur secundum eius appetitum. Illud ergo videtur habere ratione finis vltimi, quod maxime mouet appetitum: hoc autem est voluptas, cuius signum est, quòd delectatio intantum absorbet hominis voluntatem & rationem, φ alia bona contemnere facit. ergo videtur φ vltimus finis hominis, qui est beatitudo, maxime in voluptate consistat.

† Proposit. 1. tom. 3.

¶ 3 Præt. Cum appetitus sit boni, illud quod omnia appetunt, videtur esse bonum optimum: sed delectationẽ omnia appetunt, & sapientes, & insipientes, & ẽt ratione carẽtia. ergo delectatio est optimũ. Cõsistit ergo in voluptate beatitudo, quę est summum bonũ.

* Prosa 7. SED CONTRA est, qđ * Boet. dicit in 3. de consol. Tristes exitus esse voluptatum, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget: quæ si beatos efficere possent, nihil causæ esset, quin pecudes quoque beatæ esse dicantur.

F RESPON. Dicendum, φ quia delectationes corporales pluribus notæ sunt, assumpserunt sibi nomẽ voluptatum, vt dicitur 7. Eth. * in quibus tñ beatitudo principaliter non consistit: quia in vnaquaq; rẽ, aliud est quod pertinet ad essentiã eius, * aliud est proprium accidẽs ipsius: sicut in homine, aliud est quod est animal rationale mortale, aliud qđ est risibile. Est igitur considerandũ, qđ omnis delectatio ᵉ est quoddam propriũ accidens, quod consequitur beatitudinẽ, vel aliquã beatitudinis partem. Ex hoc. n. aliquis delectatur, quia habet bonũ aliquod sibi conueniens vel in re, vel in spe, vel saltem in memoria. Bonũ aũt conueniens, siquidem sit perfectum, est ipsa hominis

cap. 14. tomo 5.
D.437.

G beatitudo: si aũt sit imperfectũ, beatitudo est quędã participata, vel propinqua, vel remota, vel saltẽ apparens. Vnde manifestum est, φ nec ipsa delectatio, quæ sequitur bonũ perfectum, est ipsa essentia beatitudinis, sed quoddã consequens ad ipsam, sicut per se accidens. Voluptas aũt corporalis non potest ẽt modo prædicto sequi bonum perfectũ: nam sequitur bonũ quod apprehendit sensus, qui est virtus animę corporeæ vtens. Bonum aũt quod pertinet ad corpus, qđ apprehenditur ſm sensum, non potest esse perfectũ hominis bonum. Cum. n. anima rationalis excedat proportionem materiæ corporalis, pars animę quę est ab organo corporeo absoluta, quãdam habet infinitatẽ

H respectu ipsius corporis, & partiũ animę corpori concreatarũ: sicut inuisibilia sunt quodammodo infinita respectu materialiũ, eo φ forma per materiã quodammodo contrahit', & finitur: vnde forma a materia absoluta, est quodãmodo infinita. Et ideo sensus, qui est vis corporalis, cognoscit singulare, quod est determinatũ per materiã: intellectus vero qui est vis a materia absoluta, cognoscit vniuersale, quod est abstractũ a materia, & continet sub se infinita singularia. Vnde patet, quòd bonũ conueniens corpori, quod per apprehensionẽ sensus delectationẽ corporalẽ causat, nõ est perfectũ bonũ hominis, sed est minimũ quiddam

I in cõparatione ad bonũ animæ. vnde Sap. 7. dicitur, quod omne aurum in comparatione sapientiæ, arena est exigua. Sic igitur neq; voluptas corporalis est ipsa beatitudo, nec est per se accidens beatitudinis.

AD PRIMVM ergo dicendũ, φ eiusdẽ rationis est, qđ appetatur bonũ, & qđ appetatur delectatio, quæ nihil est aliud φ quietatio appetitus in bono: sicut ex eadẽ virtute naturæ est, φ graue feratur deorsum, & φ ibi quiescat. Vnde sicut bonũ per seipsum appetit', ita & delectatio propter se, & non propter aliud appetitur, si ly propter, dicat causam finalem. Si vero dicat causam formalẽ, vel potius causam motiuã, sic de

K lectatio est appetibilis pp aliud, idest, propter bonum quod est delectationis obiectũ, & per consequens est principiũ eius, & dat ei formam. Ex hoc. n. delectatio hẽt qđ appetatur, quia est quies in bono desiderato.

AD 2ᵐ dicendum, quòd vehemens appetitus delectationis sensibilis contingit ex hoc, φ operationes sensuum, quia sunt principia nostrę cognitionis, sunt magis perceptibiles: vnde etiam a pluribus delectationes sensibiles appetuntur.

AD 3ᵐ dicendũ, φ eo modo omnes appetunt delectationes, sicut & appetunt bonum: & tamen delectationem appetunt ratione boni, & non econuerso, vt dictum est. * vnde non sequitur, φ delectatio sit maximum, & per se bonum: sed φ vnaquaq; delectatio consequatur aliquod bonũ, & aliqua delectatio consequatur id, quod est per se, & maximum bonum.

* In corpore art.

ARTICVLVS VII.

Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo bono animæ.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo cõsistat in aliquo bono animę. Beatitudo enim est quoddam hominis bonum. hoc autem per tria diuiditur, quæ sunt, bona exteriora, bonã corporis, & bona animæ: sed beatitudo non consistit in bonis exterioribus, neque in bonis corporis, sicut supra ostensum * est. ergo consistit in bonis animæ. *art. 5. & 6. huius quęst.

¶ 2 Præt. Illud cui appetimus aliquod bonũ, magis amamus quàm bonum quod ei appetimus: sicut magis amamus amicum, cui appetimus pecuniam, quàm pecuniam: sed vnusquisque, quodcunque bonum sibi appetit, amat. ergo seipsum amat magis quàm omnia alia bona: sed beatitudo est quod maxime amat. quod patet ex hoc, quòd propter ipsam omnia amantur, & desiderantur. ergo beatitudo consistit in aliquo bono ipsius hominis: sed non in bonis corporis. ergo in bonis animæ.

¶ 3 Præt. Perfectio est aliquid eius quod perficitur: sed beatitudo est quædam perfectio hominis. ergo beatitudo est aliquid hominis: sed non est aliquid corporis, vt ostensum est.* ergo beatitudo est aliquid animæ: & ita consistit in bonis aiæ. *Artic. 5.

SED CONTRA est, quòd sicut Aug. dicit in lib. * de doctrina Christiana. Id, in quo constituitur beata vita, propter se diligendum est: sed homo non est propter seipsum diligendus, sed quicquid est in homine, est diligendum propter Deum. ergo in nullo bono animæ beatitudo consistit. *Lib. 1. c. 3. & 22. to. 3.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est, * Finis dupliciter dicitur, scilicet, ipsa res, quam adipisci desideramus, & vsus seu adeptio, vel possessio illius rei. Si ergo loquamur de vltimo fine hominis quantum ad ipsam rem, quam appetimus sicut vltimum finem, impossibile est quòd vltimus finis hominis sit ipsa anima, vel aliquid eius. Ipsa enim anima in se cõsiderata, ẽ vt in potentia existens. fit enim de potentia sciente, actu sciens: & de potentia virtuosa, actu virtuosa. Cum aũt potẽtia sit propter actum, sicut propter complementum, impossibile est, quòd id quod est secũdum se in potentia existens, habeat rationẽ vltimi finis: vnde impossi- *q. præced. articu. 8.

A bile est quòd ipsa anima sit vltimus finis suijpsius: similiter etiam neque aliquid eius, siue sit potentia, siue actus, siue habitus. Bonum enim quod est vltimus finis, est bonum perfectum complens boni appetitum. Appetitus autem humanus, qui est voluntas, est boni vniuersalis: quodlibet bonum autem inhęrens ipsi animæ, est bonum participatum, & per consequens particulatũ. vnde impossibile est: quòd aliquod eorum sit vltimus finis hominis. Sed si loquamur de vltimo
B fine hominis quãtum ad ipsam adeptionem, uel possessionem, seu quencunque usum ipsius rei, quæ appetitur ut finis, sic ad ultimum finem pertinet aliquid hominis ex parte animæ, quia homo per animam beatitudinem consequitur. Res ergo ipsa quę appetit ut finis, est id, in quo beatitudo consistit, & quod beatum facit: sed huius rei adeptio uocatur beatitudo. unde dicendum est, quòd beatitudo est aliquid animæ: sed in quo consistit
C beatitudo, est aliquid extra animã.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd secundum quod sub illa diuisione comprehenduntur omnia bona, quæ homini sunt appetibilia, sic bonum animæ dicitur non solum potentia, aut habitus, aut actus: sed & obiectum quod est extrinsecum. & hoc modo nihil prohibet dicere id, in quo beatitudo consistit, esse quoddam bonum animæ.

AD 2m dicendum, quantum ad
D propositum pertinet, quòd beatitudo maxime amatur tanquàm bonum concupitum: amicus autem amatur tanquam id, cui concupiscitur bonũ, & sic etiam homo amat seipsum: unde non est eadem ratio amoris utrobique. Vtrum autem amore amicitię aliquid homo supra se amet, erit locus cõsiderandi cum de charitate agetur.* 2. 2. q. 26. art. 3.

AD 3m dicendum, quòd beatitudo ipsa, cum sit perfectio animæ, est quoddam animæ bonum inhærens: sed id, in quo beatitudo
E consistit, quod scilicet beatum facit, est aliquid extra animam, ut dictum est.* *In cor. art.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo bono creato.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hois consistat in aliquo bono creato. Dicit 1. q. 12. art. 1. c. & q. 82. ar. 2. cor. Et 2. 2. qõ. 85. ar. 2. corol.

¶ *Super Quæstionis secundæ Articulum 7. & 8.*

IN artic. 7. & 8. dubium occurrit de fundamento vtriusque, scilicet, Obiectũ volũtatis nostræ est vniuersale bonum: quoniam aut intendit p vniuersale bonum, totum, seu omne bonum, aut bonũ in vniuersali. Si secũdo modo, verũ est, & bene probat, Quòd sicut obiectum intellectus est verũ, non tamen in hoc particulari, sed in vniuersali: ita obiectum voluntatis est bonũ nõ ĩ hoc particulari, sed in vniuersali: sed ex hoc sensu non sequitur: ergo obiectum volũtatis est bonum vniuersale in essendo, quòd est deus. Si primo mõ, tunc non probatur per hoc, q obiectum intellect⁹ est verum vniuersale: quoniam hoc verificatur de vero vniuersali in prædicando, & non de omni vero, nec ipsa veritate diuina, quę est omne verum: quoniam nec hoc verum, De⁹ est trinus, cadit sub obiecto intellectus: nec ea, quę non licet hoi loqui, & in cor hominis non ascendunt, nec ascendere possent. ¶ Ad hoc dicitur, quòd proprie loquẽdu, neutro modo intelligitur fundamentum illud: sed sensus est, quòd sicut obiectum intellectus est verum vniuersale, id est, nõ contractum ad tale, vel tale verum, sed absolute: ita obiectum voluntatis est bonum vniuersale, idest, nõ contractum ad tale, vel tale bonum, sed absolute: & si huic fuerit adiuncta subintellecta differentia inter bonum & verum ex 6. Metaphy. scilicet, quòd verum & falsum sunt in anima, bonum autem & malum in rebus: sequitur quòd in illa re sola erit beatitudo nostra, q̃ est obiectum voluntatis humanæ, in qua est bonum absolute: ac per hoc in solu deo est, quia in cæteris non est bonum nisi contractum. & hæc est manifesta intentio literæ. Quę cõtra obiectũ intellectus obijciuntur, de limitatione veri, facillime soluuntur, dicendo q sicut nullũ est ens, ad quod nõ possit actus intellect⁹ terminari aliquo modo: ita nullũ est verum quod ipsum omnino subterfugiat: Deum namq; & omnia attingere potest. Sed quia non potest noster intellectus tali modo deum cognoscere &c. ideo committitur fallacia figuræ dictionis, mutãdo Quid in Quomodo. Ex impotentia siquidem modi cognoscendi prouenit, quòd oportet aliquid latere omnem intellectum creatũ, & non ex limitatione veri obiecti intellectus, quasi tale verum debeat esse obiectum. Cuius signum infallibile est, quia quibuscunque veris oblatis intellectui, adhuc posset intellectus aliud nouum verum oblatum cognoscere, vel credere. Intellectus enim nõ fit minor ex cognitione præcedentium, vt dicitur 3. de anima. q̃d impossibile esset, si verum limitatum esset adequatum obiectum intellectus.

¶ In responsione ad primum in arti. 8. vide Nouitie, authoris intentum de illa propositione, Supremũ infimi attingit infimum supremi: quòd intelligitur de attinctione secũdum proximitatẽ naturę, quę in similitudine earũ propinqua consistit, & non de ordinati in finem attinctione ad finem vltimum.

Et 4. cõtra cap.7. §.17 & c.54. Et op.3.c.108 & 264. Et opu.20.lib. 1.c.8. & 9. Ps.32. *cap.4.par. 1.aliquãtulum ante finem. †q.75.ar.7 & 108.art. 8. & q.111 *li.8.Phys. text.17.tomo 2.

to. Dicit enim Diony. 4.c.de di.no. * q diuina sapientia coniungit fines primorum, principijs secundorũ: ex quo potest accipi, q summum inferioris naturæ sit attingere infimum naturæ superioris: sed summum hominis bonum est beatitudo. cum ergo angelus naturę ordine sit supra hominem, vt in primo habitum est, † videt quòd beatitudo hominis cõsistat in hoc, quòd aliquo modo attingit ad angelum. F

§ 2 Præt. Vltimus finis cuiuslibet rei est in suo opere perfecto, vnde pars est propter totum; sicut propter hoẽm: sed tota vniuersitas creaturarum, quæ dicitur maior mundus, comparatur ad hominem, qui in 8. Phys. * dicitur minor mundus, sicut perfectum ad imperfectum. ergo beatitudo hominis consistit in tota vniuersitate creaturarum. G

§ 3 Præt. Per hoc homo efficitur beatus, q eius naturale desiderium quietatur: sed desiderium hominis non extenditur ad maius bonũ, quàm ipse capere potest. cum ergo homo nõ sit capax boni, quod excedit limites totius creaturæ, videtur quòd per aliquod bonum creatum homo beatus fieri possit, & ita beatitudo hominis in aliquo bono creato consistit.

* cap.26.in princ. tom. 5.

Sed contra est quod Aug. dicit 19. de ciui. Dei. † Vt vita carnis, anima est: ita beata vita hominis, Deus est, de quo dicitur, Ps. 143. Beatus populus cuius Dominus, Deus eius est.

Respon. Dicendum, quòd impossibile est beatitudinem hominis esse in aliquo bono creato. Beatitudo enim est bonum perfectum, quod totaliter quietat appetitum, alioquin non esset vltimus finis, si adhuc restaret aliquid appetendum. Obiectum autẽ voluntatis quę est appetitus humanus, est vniuersale bonum, sicut * obiectũ intellectus est vniuersale verũ: ex quo patet, q nihil potest quietare voluntatem hominis nisi bonũ vniuersale, quod non inuenitur in * aliquo creato, sed solũ in Deo: quia omnis creatura habet bonitatem participatam. vnde solus Deus voluntatem hominis implere potest, secundum quod dicitur in Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium &c. In solo igitur Deo beatitudo hominis consistit. H

D.752.
D.282.293

Ad primum ergo dicẽdum, q superius hominis attingit quidẽ infimũ angelicæ naturæ per quandam similitudinẽ, non tñ ibi sistit, sicut in vltimo fine, sed procedit vsq; ad ipsum vniuersalem fontẽ boni, qui est vniuersale subiectũ beatitudinis omnium bonorum, tanquam infinitum & perfectum bonũ existens.

Ad 2m dicendum, q si totum aliquod non sit vltimus finis, sed ordinetur ad finem vlteriorem: vltimus finis partis nõ est ipsum totũ, sed aliquid aliud. Vniuersitas autem creaturarũ, ad quam comparatur homo, vt pars ad totum, non est vltimus finis: sed ordinatur in Deum, sicut in vltimũ finem. vnde bonũ vniuersi nõ est vltimus finis hominis, sed ipse Deus. I

Ad 3m dicendum, quòd bonum creatum non est minus quàm bonum, cuius est homo capax vt rei intrinsecæ & inhærentis: est tamen minus quàm bonũ, cuius est capax vt obiecti, quod est infinitũ: bonum autem quod participatur ab angelo, & a toto vniuerso, est bonum finitum & contractum. K

QVAESTIO III.

Quid sit beatitudo, in octo articulos diuisa.

Deinde, considerandum est quid sit beatitudo, & quæ requirantur ad ipsam.

Circa primum quæruntur octo.

§ Primo, Vtrum beatitudo sit aliquid increatum.
§ Secũdo, Si est aliquid creatum, vtrum sit operatio.
§ Tertio, Vtrum sit operatio sensitiuæ partis, an intellectiuæ tantum.
§ Quarto, Si est operatio intellectiuæ partis, vtrũ sit operatio intellectus, an voluntatis.
§ Quinto, Si est operatio speculatiui intellectus, aut practici.
§ Sexto, Si est operatio intellectus speculatiui, vtrũ consistat in speculatione scientiarũ speculatiuarũ.
§ Septimo, Vtrũ consistat in speculatione substantiarum separatarum, scilicet angelorum.
§ Octauo, Vtrum in sola speculatione Dei, qua per essentiam videtur.

Articvlvs primvs.

Vtrum beatitudo sit aliquid increatum.

Infr. q. 26. art. 3. & 4. di.49. q. 1. arti. 2. q.1. cor. * Prosa 10. circa med.

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd beatitudo sit aliquid increatum. Dicit. n. Boet. in 3. de consol. * Esse Deum ipsam beatitudinem, necesse est confiteri.

§ 2 Præt. Beatitudo est summum bonum: sed esse summum bonũ conuenit Deo. cũ ergo non sint plura summa bona, videtur q beatitudo sit idem qđ Deus.

§ 3 Præt. Beatitudo est vltimus finis, in quem naturaliter humana voluntas tanquàm in finem tẽdit: sed in nullum aliud voluntas tanquàm in finem tendere debet nisi in Deum, quo solo fruẽdum est, vt Aug. dicit. † ergo beatitudo est idem quod Deus.

*li.1. de doctri.Christ. cap.4. 5. & 22. tom. 3. *lib.1. cap. 3. in princ. tom. 3.

Sed contra. Nullum factum est increatum: sed beatitudo hominis est aliquid factum, quia secundum August. 1. de doct. Christ. * illis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt. ergo beatitudo non est aliquid increatum.

*q.1. art. 8. & q. præce. ar.7.

Respon. Dicendum, quòd sicut supra dictum est, * finis dicitur dupliciter. Vno modo ipsa res, quã cupimus adipisci, sicut auaro est finis pecunia: Alio modo, ipsa adeptio vel possessio, seu vsus, aut fruitio eius rei quę desideratur: sicut si dicatur, quòd possessio pecuniæ est finis auari, & frui re voluptuosa est finis intemperati. Primo ergo modo, vltimus hominis finis est bonum increatũ, scilicet Deus, qui solus sua infinita bonitate potest volũtatem hominis perfecte implere. Secũdo autem modo, vltimus finis hominis est creatum aliquid in ipso existens, qđ nihil est aliud q̃ adeptio, vel fruitio finis vltimi: vltim⁹ aũt finis vocat beatitudo. Si ergo beatitudo hominis cõsideretur quantũ ad causam, vel obiectũ, sic est aliquid increatum: si autem consideretur quantum ad ipsam essentiam beatitudinis, sic est aliquid creatum.

*ead. prosa. 10. lib. 3. de conso.

Ad primvm ergo dicendum, q Deus est beatitudo per essentiam suam: non. n. per adeptionẽ aut participationẽ alicuius alterius beatus est, sed per essentiam suam. Homines aũt sunt beati, sicut ibidẽ dicit Boet. * per participationem: sicut & dij per participationem dicũtur. ipsa autem participatio beatitudinis sm quam homo dicitur beatus, aliquid creatum est.

Ad 2m dicendum, quòd beatitudo dicitur esse summum hominis bonum, quia est adeptio vel fruitio summi boni.

Ad 3m dicendũ, quòd beatitudo dicitur vltimus finis per modum, quo adeptio finis dicitur finis.

ARTICVLVS II.

Vtrum beatitudo sit operatio.

*1.di.1.q.1. art.1. Et 3. di.34 q. 1. art. 5.cor. Et 4. di. 49 q.1.art.2.q. 2.& q.4.ar. 2. Et quol. 8.ar.19.eo. Et 1.Ethic. lec. 1.Et 9. Metap. lec. 9.6. † Prosa 2. circa princ.

AD SECVNDVM sic proceditor. Videtur quòd beatitudo non sit operatio. Dicit enim Apostol. Ro.6. Habetis fructum uestrum in sanctificatione, finem uero uitam æternam: sed uita nõ est operatio, sed est ipsum esse uiuentiũ. ergo ultimus finis, qui est beatitudo, non est operatio.

¶ 2 Præt. Boetius dicit in 3. de consol. † quòd beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus: sed status non nominat operationem. ergo beatitudo non est operatio.

¶ 3 Præt. Beatitudo significat aliquid in beato existẽs, cum sit ultima perfectio hominis: sed operatio non significat ut aliquid existens in operante, sed magis ut ab ipso procedens. ergo beatitudo non est operatio.

¶ 4 Præt. Beatitudo permanet in beato: operatio aũt non permanet, sed trãsit. ergo beatitudo nõ est operatio.

¶ 5 Præt. Vnius hominis est una beatitudo: operationes autem sunt multæ. ergo beatitudo nõ est operatio.

¶ 6 Præt. Beatitudo inest beato absque interruptione: sed operatio humana frequenter interrumpitur, puta somno, uel aliqua alia occupatiõe, uel quiete. ergo beatitudo non est operatio.

*cap.7. post medium. to mo 5.

SED CONTRA est, quod philosophus dicit in primo Ethic. * quòd felicitas est operatio secundum uirtutem perfectam.

RESPON. Dicendum, quòd secundum quod beatitudo hominis est aliquid creatum in ipso existens, necesse est dicere, quòd beatitudo hominis sit operatio. Est enim beatitudo ultima hominis perfectio. unumquodq; autem intantum perfectum est inquantum est actu, nam potentia sine actu imperfecta est, oportet ergo beatitudinem in ultimo actu hominis consistere. Manifestũ est autem, quòd operatio est ultimus actus operantis: unde & actus secundus a philosopho nominatur in 2. de anima. * Nam habens formam, potest esse in potentia operans: sicut sciens, est in potentia considerans. Et inde est quòd in aliis rebus, res unaquæque dicitur esse propter suam operationem, ut dicitur in 2. de cælo. † necesse est ergo beatitudinem hominis operationem esse.

†tex. 2. ad finẽ & 3. & 6. tom. 2.

† tex.17. tomo 2.

D.270.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd uita dicitur dupliciter. Vno modo, ipsum esse uiuentis, & sic beatitudo non est uita. * Ostẽsum est enim quòd esse unius hominis qualecunque sit, non est hominis beatitudo: solius enim Dei beatitudo est suum esse. Alio modo dicitur uita, ipsa operatio uiuentis, secũdum quam principium uitæ in actũ reducitur: & sic nominamus uitã actiuam, uel cõtemplatiuam, uel uoluptuosam: & hoc modo uita æterna dicitur ultimus finis, quod patet p hoc quod dicitur Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum & unum.

*q.2. art.5.

AD 2^m^ dicendum, quòd Boet. * diffiniendo beatitudinem, consideravit ipsam communem beatitudinis rationem. Est enim communis beatitudinis ratio, quòd sit bonum commune perfectum, & hoc significauit cum dixit, Quòd est status omnium bonorũ aggregatione perfectus, per quod nihil aliud significatur, nisi, q beatus est in statu boni perfecti. Sed Arist. * expressit ipsam essentiam beatitudinis, ostendens per quid homo sit in huiusmodi statu: quia per operationẽ quãdam. & ideo in 1. Ethic. * ipse etiam ostendit, quòd beatitudo est bonum perfectum.

*loco ĩ arg. citato.

*loco ĩ arg. citato.

c.7. tom.5.

A AD 3^m^ dicendum, q sicut dicitur in 9. Metaph. * duplex est actio, una quæ procedit ab operante in exteriorem materiam, sicut urere & secare. & talis operatio nõ potest esse beatitudo: nam talis operatio non est actio, & perfectio agentis, sed magis patientis. ut ibidem dicitur * Alia est actio manens in ipso agente, ut sentire, intelligere, & uelle: & huiusmodi actio est pfectio & actus agentis. & talis operatio potest esse beatitudo. Text.16. tom.3. Eod. te.16.

AD 4^m^ dicendum, q cum beatitudo dicat quãdam ultimam perfectionẽ, secũdum quòd diuersæ res beatitudinis capaces, ad diuersos gradus perfectionis pertingere possunt, secundum hoc necesse est quòd diuersimode beatitudo dicatur. Nã in Deo est beatitudo per B essentiam, quia ipsum esse eius, est operatio eius: quia nõ fruitur alio, sed seipso. In Angelis aũt, beatitudo est ultima perfectio secũdum aliquam operationem, qua cõiunguntur bono increato: & hæc operatio est in eis unica & sempiterna. In hominibus autem secundũ statum præsentis uitæ, est ultima perfectio secũdum operationẽ, qua homo cõiungitur deo. Sed hæc operatio nec continua potest esse, & per consequens nec unica est: quia operatio intercissione multiplicatur, & propter hoc in statu præsentis uitæ, perfecta beatitudo ab hoĩe haberi non põt. unde Philosophus in 1. Ethi. * ponens beatitudinem hoĩs in hac uita, dicit eam imperfectam, post multa cõcludens. Beatos autem dicimus, ut hoĩes: sed promittitur nobis a deo beatitudo perfecta, quãdo erimus sicut angeli in cælo, sicut dicitur Matth. 22. Quantum ergo ad illã beatitudinem perfectam cessat obiectio: quia una, & continua, & sempiterna operatione in illo beatitudinis statu mens hoĩs deo coniungitur: sed in præsenti uita quantum deficimus ab unitate & continuitate talis operationis, tantum deficimus a beatitudinis perfectione. Est tñ aliqua participatio beatitudinis: & quanto operatio potest esse magis continua & una, tanto plus habet rationem beatitudinis. & ideo in actiua uita, quæ circa multa occupatur, est minus de rõne beatitudinis, q̃ in uita cõtemplatiua, quę uersatur circa unum. i. circa ueritatis contemplationẽ. et si aliqñ homo actu non operetur hmõi operationem: tñ quia in prõpto habet eam, semper potest operari. Et quia etiam ipsam cessationem, puta somni, uel occupationis alicuius naturalis, ad operationẽ præ dictam ordinat, quasi uidetur operatio continua esse. Et per hoc patet solutio ad quintum, & ad sextum.

C Cap.10. in fine tom.5.

D

ARTICVLVS III.

Vtrum beatitudo sit operatio sensitiuæ partis, aut intellectiuæ tantum.

E AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q beatitudo consistat etiã in operatione sensus. Nulla. n. operatio inuenitur in homine nobilior operatione sensitiua, nisi intellectiua. Sed operatio intellectiua depen det in nobis ab operatione sensitiua, quia non possumus intelligere sine phantasmate, ut dicitur in 3. de anima. * ergo beatitudo consistit etiam in operatione sensitiua.

3.c. contra. 33. & 37. princip. Et opusc.3.cap. 164. & 1. Ethi.lec.10

*te.30.to.2

¶ 2 Præt. Boe. dicit in 3. † de cõsol. Quòd beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus: sed quædam bona sunt sensitiua, quæ attingimus per sensus operationem. ergo uidetur quòd operatio sensus requiratur ad beatitudinem.

† Prosa 2. circa princ.

¶ 3 Præt. Beatitudo est bonum perfectum, ut probatur in 1. Ethic. * quod non esset, nisi homo perficeretur per

*ca.7.to.5

per ipsam secundum omnes partes suas: sed per operationes sensitiuas quædam partes animæ perficiuntur. ergo operatio sensitiua requiritur ad beatitudinem.

SED CONTRA. In operatione sensitiua communicant nobis bruta animalia, non autem in beatitudine. ergo beatitudo non consistit in operatione sensitiua.

RESPON. Dicendum, quòd ad beatitudinem potest aliquid pertinere tripliciter. Vno modo essentialiter: Alio modo antecedenter: Tertio modo consequenter. Essentialiter quidem non potest pertinere operatio sensus ad beatitudinem: nam beatitudo hominis consistit essentialiter in coniunctione ipsius ad bonum increatum, quod est vltimus finis, vt supra ostensum est*, cui homo coniungi non potest per sensus operationem. Similiter etiam, quia sicut ostensum est*, in corporalibus bonis beatitudo hominis non consistit, quæ tamen sola per sensus operationem attingimus. Possunt autem operationes sensus pertinere ad beatitudinem antecedenter, & consequenter. Antecedenter quidem secundum beatitudinem imperfectam, qualis in præsenti vita haberi potest: nam operatio intellectus præexigit operationem sensus. Consequenter autem in illa perfecta beatitudine, quæ expectatur in cælo: quia post resurrectionem ex ipsa beatitudine animæ, vt Augustinus dicit in epistola ad Dioscorum*, fiet quædam refluentia in corpus, & in sensus corporeos, vt in suis operationibus perficiantur: vt infra magis patebit cùm de* resurrectione agetur. Non autem tunc operatio, qua mens humana Deo cōiungitur, a sensu dependebit.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd obiectio illa probat, quod operatio sensus requiritur antecedenter ad beatitudinem imperfectam, qualis in hac vita haberi potest.

AD 2^m dicendum, quòd beatitudo perfecta, qualem angeli habent, habet congregationem omnium bonorum per coniunctionē ad vniuersalē fontem totius boni, non quòd indigeat singulis particularibus bonis: sed in hac beatitudine imperfecta requiritur congregatio bonorum sufficientiū ad perfectissimam operationem huius vitę.

AD 3^m dicendum, quòd in perfecta beatitudine perficitur totus homo, sed in inferiori parte per redundantiam a superiori: in beati-

F tudine autem imperfecta præsentis vitæ ecōnerso, a perfectione inferioris partis proceditur ad perfectionem superioris.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum si beatitudo est intellectiuæ partis, sit operatio intellectus, an uoluntatis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo

G consistat in actu voluntatis. Dicit enim* Aug. 19. de ciuitat. Dei, quod beatitudo hominis in pace consistit. vnde in Psalm. 147. Qui posuit fines tuos pacem: sed pax ad voluntatem pertinet. ergo beatitudo hominis in voluntate consistit.

¶ 2 Præt. Beatitudo est summum bonum: sed bonum est obiectum voluntatis. ergo beatitudo in uoluntatis operatione consistit.

H ¶ 3 Præt. Primo mouenti respondet vltimus finis: sicut vltimus finis totius exercitus est uictoria, quę est finis ducis, qui omnes mouet: sed primum mouens ad operandum est uoluntas, quia mouet alias uires, vt infra dicetur. ergo beatitudo ad uoluntatem pertinet.

¶ 4 Præt. Si beatitudo est aliqua operatio, oportet quòd sit nobilissima operatio hominis: sed nobilior est Dei dilectio, quæ est actus uoluntatis, quàm cognitio, quæ est

I operatio intellectus, ut patet per Apostolum 1. ad Corinth. 13. ergo uidetur quòd beatitudo consistat in actu uoluntatis.

¶ 5 Præt. *Augustinus dicit in 13. de Trinit. quòd beatus est qui habet omnia quæ uult, & nihil uult male. & post † pauca subdit. Et appropinquat beato, qui bene uult quodcunque uult: bona enim beatum faciunt, quorum bonorū iam habet aliquid, ipsam scilicet bonā uoluntatē. ergo beatitudo in actu

K uoluntatis consistit.

SED CONTRA est, quod Dominus dicit Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum unum: uita autem æterna est ultimus finis, ut dictum est. ergo beatitudo hominis in cognitione Dei cōsistit, quæ est actus intellect^9.

RESPON. Dicendum, quòd ad beatitudinem, sicut supra dictū est*, duo requiruntur. Vnum, quod est esse beatitudinis: aliud, quod est quasi per se accidens eius, scilicet delectatio ei adiuncta. Dico ergo, quod quantum ad id, quod est

---

¶ *Super Quæstionis tertiæ Articulum quartum.*

IN hac tertia quæstione vsq; ad quartum articulū, nihil occurrit scribēdum, nisi quòd in secundo articulo tria notanda specialiter sunt. Primum in corpore, quod cū dicitur, Vnūquodque est propter suā operationem, potest dupliciter intelligi. Primo sicut propter rem, quæ est eius finis: & sic falsissimum est. Alio modo sicut propriū complementum: & sic est verum, ita quod vnumquodque habens operationē esse propter suam operationem, nihil aliud est quam esse propter seipsum in actu cōpleto & perfecto.

art. 1. hui^9 quæst.
q. 2. art. 5.

¶ Secundum, in responsione ad secundum, scilicet quòd cū dicitur, Beatitudo est status omniū bonorum aggregatione perfectus, non est prædicatio essentialis, sed causalis: ita quòd intelligatur beatitudo, vt causa est status talis vt effectus: quoniam ipsa beatitudinis essentia est, per quam est talis stat^9: vt in litera dicitur.

¶ Tertium, in responsione ad tertium, quod memor sis ambiguitatis tā simpliciter, quam apud authorē de subiecto actionis transeuntis: propter quòd forte litera apposuit ly magis, dicendo quòd est magis perfectio patientis. Nam secundum veritatem actio immanens principaliter est propter perficiendum agens ipsum, actio vero trāsiēs principaliter est propter perficiendū aliud. Vtrum autē sicut actio immanēs redundat in alterū, ita quoq; actio trāsiens perficiat agēs: non est moralis negotii, sed alibi discutietur, si Deus dederit.

*aliquantulū ante medium epist. est epi. 56. tom. 2.
*In 3. part. sed non cōple.

¶ In isto 4. ar. disputatio illa consueta occurrit de beatitudine, Vtrum essentialiter sit actus intellectus, vel voluntatis. Scotus enim in 4. dist. 49. q. 4. rationem hic allatā credit se soluere ac infringere, & multipliciter probat intentum suum, scilicet quòd cōsistat in actu voluntatis. Rationem igitur carpit in duobus. Primo in illa propositione, Beatitudo est consecutio finis: distinguēdo enim ait, quòd duplex est consecutio finis. Altera prima via generationis, altera prima via perfectionis: & quod beatitudo cōsistit essentialiter in consecutione prima secūdum ordinem perfectionis. Talis autem non est visio finis, sed amor finis visi, visio enim est consecutio prima via originis. In hoc ergo secundū ipsum primo peccat hęc ratio: quia assumit, quòd beatitudo cōsistit in consecutione prima via generationis. Secundo arguit illā defectus, quia scilicet non sufficienter scrutatur actus voluntatis circa finem. Ponit enim litera duos tantum, scilicet desiderium & quietationem eum, si proprie de quiete loquimur, detur tertius: quoniam quies proprie delectatio est, & præter eam est amor, iuxta illud Augustini: Appetitus inhiantis fit amor fruentis: & in hoc quietatiuo amore, qui etiam quies in fine dici potest, consistere dicit beatitudinem, nec hoc rō literę excludit, sed quietem delectationis tantum. Intentum autem suū, scilicet quòd beatitudo formaliter sit actus voluntatis, id est, amor vltimi finis visi, probat tripliciter. Primo sic: Beatitudo formalis consistit in actu propinquiori vltimo fini extrinseco, quæ est beatitudo obiecta. ergo consistit in actu voluntatis. Antecedens patet: quia quanto propinquius simpliciter vltimo fini, tanto magis habet rationē finis vlterioris. Consequentia vero probatur: quia

Inf. q. 26. arti. 2. & art. 3 cor. Et 2. cōtra c. 25. & 26. & 27. §. 2. Et mal. q. 16. ar. 2. ad 6. Et ve. q. 1. art. 5. ad. 8. Et quol. 8. ar. 19. Et opu. 3. c. 107.
*lib. 19. c. 10. & 11. to 5.
c. 5. in fine tom. 3.
†eo li. c. 6. circa mediū tom. 5.
q. 2. art. 6.

essētialiter ipsa beatitudo, impossibile est ꝙ cōsistat in actu uolūtatis. Manifestum est.n. ex præmissis, ꝙ beatitudo est cōsecutio finis ultimi: cōsecutio autē finis non cōsistit in ipso actu uoluntatis. uoluntas autem fertur in finem & absentem, cū ipsum desiderat: & præsentem, cum in ipso requiescēs delectatur. Manifestū est autem ꝙ ipsum desiderium finis, non est consecutio finis, sed est motus ad finem: delectatio autem aduenit uolūtati ex hoc, quòd finis est præsens: non autē ecōuerso, ex hoc aliquid fit præsens, quia uoluntas delectatur in ipso. oportet igitur aliquid aliud esse q̃ actū uoluntatis, per quod fit finis ipse præsens uoluntati: & hoc manifeste apparet circa fines sensibiles. Si enim consequi pecuniā, esset per actum uoluntatis, statim a principio cupidus consecutus esset pecuniam, qñ uult eam habere: sed a principio quidem est absens ei: consequitur autem ipsam per hoc, quòd manu ipsam apprehendit, uel aliquo huiusmodi. & tunc iam delectatur in pecunia habita. Sic igitur & circa intelligibilem finem cōtingit. nam a principio uolumus cōsequi finem intelligibilem: consequimur autē ipsum per hoc quòd fit præsens nobis per actum intellectus: & tunc uoluntas delectata cōquiescit in fine iā adepto. sic igitur essentia beatitudinis in actu intellectus consistit, sed ad uolūtatē ptinet delectatio beatitudinē cōsequēs, secūdū quod Aug. dicit 10. cōfes. ꝙ beatitudo est gaudium de ueritate: quia scilicet ipsum gaudium est cōsummatio beatitudinis.

B

AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ pax ptinet ad ultimū hominis finē, nō quasi essentialiter sit ipsa beatitudo: sed quia antecedēter & cōsequēter hēt se ad ipsā. Antecedēter qdē, inquantū iā sunt remota oīa perturbantia: & īpedientia ab ultimo fine. Cōsequēter uero, inquātū iā hō adepto ultimo fine, remanet pacatus desiderio quietato.

AD 2m dicēdū, ꝙ primū obiectū uolūtatis nō ē actus eius: sicut nec primū obiectū uisus est uisio, sed uisibile. uñ ex hoc ipso ꝙ beatitudo ptinet ad uolūtatē, tāquàm primum obiectum eius, sequitur quòd non pertineat ad ipsam tanquam actus ipsius.

C

AD 3m dicendum, quòd finem primo apprehendit intellectus quàm uoluntas, tamen motus ad finem incipit in uoluntate: & ideo uoluntati debetur id, quod ultimo consequitur consecutionem finis, scilicet delectatio, uel fruitio.

AD 4m dicendum, quòd dilectio præeminet cognitioni in mouendo: sed cognitio præuia est dilectioni in attingendo. Non enim diligitur nisi cognitum: ut dicit Augustinus in 10. de Trinit. Et ideo intelligibilem finem primo attingimus per actionem intellectus, sicut & finem sensibilem primo attingimus per actionem sensus.

D

AD 5m dicendū, ꝙ ille qui hēt omnia quæ uult, ex hoc est beatus, quòd habet ea quæ uult: quod quidem est per aliud quàm per actum uoluntatis. Sed nihil male uelle requiritur ad beatitudinē, si-

quia finis vltimus vt sic, est proprium obiectum actus voluntatis: Ex quo potest sic argui. Actus tendens ex se in finem vt sic, est ei propinquior illo, qui non ex se vt sic, in ipsum tendit. Talis est actus voluntatis respectu actus intellectus. Probatur, quia finis est proprium obiectum appetitus, vt in 1. q. didicimus. Secūdo sic. Amare & intelligere, ordinate se habēt. Aut igit̃ amare

D.27t

est pp intelligere vt fine: & hoc nō, quia

a.r. huius quæ.& q.2.

fm Ansel. li.2. Cur

D. 625

deus hō, peruersus esset ordo, amare vt intelligeret. ergo intelligere est pp amare vt finē. ergo amor est finis vltimus formalis. Tertio sic. Act' volūtatis inter intrinseca, ē summe volēdus. ergo in eo cōsistit beatitudo formalis seu intrinseca. Cōsequētia nota: & antecedēs probatur. Volūtas plus appetit pfectionē suā ī vltimo fine, q̃ intelle-

D.308. 621

ctus. ergo actus ille suus ē summe inter intrinseca volēdus. hoc antecedēs probatur. Volūtas naturaliter plus appetit appetitu naturali suā perfectionē, q̃ intellectus. ergo ex appetitu libero, recto tñ: qa liber rectus cōsonat nāli. Arguitur quoq; ab aliis, quæ vide si vis in Capreolo. 49. distin. 4. ¶ Ad euidentiā obiectorū contra rōnē literæ, scito, ꝙ perspicaciter aduertētib', nihil qđ distinguendū esset, ptermissum in litera est: Cōsecutionem in primis dupicē esse, nisi æquiuocatio cōcedat, fictio est: quoniā nominibus vtendo vt

c. 23. aute mediū to.1. & 2.

plures, cōsecutio nō vocatur rei cōsecutę amor. vnde arguēs, quia illā propositionē, Beatitudo ē cōsecutio finis, euitare nō potuit, æquiuocauit cōsecutionis vocabulū, vt suā prosequeret opinionē. Qđ autē amor nō habeat rationem cōsecutionis, ex eo probabitur: quia amor est rei habitæ, & amor quidē rei nō habitæ. Patet, ꝙ nō est cōsecutio ex hoc ipso ꝙ est rei non habitæ: amor autē rei habitæ ex hoc ipso nō est cōsecutio, ꝙ consecutionē supponit, quia ē rei habitæ. vnde prima Scoti obiectio sup æquiuocatione fundatur: & ideo nihil valet. Quāuis et assumat falsum .s. ꝙ amor dei sit perfectior eius visione, vt in litera dicitur. Ex his aūt apparet solutio alterius obiectionis. Litera.n. nō prætermisit amorē, sed dupliciter illū exclusit. Primo excludendo delectationē, qñ in ea clauditur amor: nō.n. delectamur præsentibus cōiunctis, nisi amatis. Secūdo excludendo desideriū & delectationē. Cū.n. illud sit nō habiti, hoc vero habiti, & amor sit nō habiti & habiti: inquantū est nō habiti, excluditur eadē rōne qua desideriū, quia .s. hoc quod amat, nō habet præsens: inquantū vero est habiti, excluditur eadē rōne, qua delectatio: quia .s. amor rei habitæ aduenit voluntati ex hoc, ꝙ est habita, & nō ecōuerso. Et in nullo diminuta est litera: sed rōne solita intentū cōclusit. Et contra opinionē oppositā militat, si sciat ea quis vti sic, Amor abstrahit ab habito, & nō habito obiecto, quia est vtriusque, vt patet de amore amicitię

A

& cōcupiscentiæ, & de actu charitatis, qui eiusdē est speciei in via & in patria. ergo nō est cōsecutio obiecti beatis. ergo nō est beatitudo formalis. Et probat hic ratio de quacūq; cōsecutione: quia abstrahēs nō est ex propria ratione vlla consecutio. & hoc est directe intentū literæ huius. ¶ Ad rationē autē primam Scoti pro intento suo, rñdet negādo sequelā. Et ad probationē dicitur, ꝙ maior ē vera cæteris paribus, sicut cæteræ cōparationes intelligēdę. In proposito autē cętera non sunt paria: qm̃ actus visionis est quasi pars ipsi' finis: & est finis, nō ponēs in numerū cum fine extrinsece. Deus.n. visus est finis, & nō sunt duo fines .s. de' & visio: sicut inductiue patet in aliis similibus &c. vnde act' volūtatis est ppinquior inter actus cēdētes i finē integrū; sed propinquior illo est, qui est qua pars finis. Amamus.n. non solū bonū, sed bonū cognitū, & pp illud &c. ¶ Ad 2m dicitur, ꝙ verbū Anselmi saluat in via, in qua melior est dei dilectio, quàm intellectio. Sed in patria, quāquā deus amat', non ametur propter videre ipsum, sed pp ipsum deum amore amicitiæ, quia tñ amatur visus, ita ꝙ visio non concurrit ibi per accidens, sed per se, ipse amor beatificus ordinat̃ in visionē vt finē. Amat

e.t. & a. tom. 3.

enim beatus visionem illā, vt adeptionem finis: quod est, amare illā vt finem. & amor vt est cōcupiscentiæ, ordinatur in visionē vt finem, & amare est propter visionē. Nec in hoc est puersitas aliqua, sed peruersitas esset de amore, vt est amicitiæ: quia sic deus ordinaret̃ ad visionē a tali amore. Nunc aūt ponitur summū cōcupiscibile ipsa adeptio dei, quæ est per visionē: qđ est verum. ¶ Ad tertiū aūt negatur antecedēs. & ad probationē dicit̃, ꝙ volūtas, cū sit appetitus animalis, q datus est a natura animalibus

E

primo pp toti suppositū, & non propter seipsum appetitū (quia ad hoc sufficit appetitus naturalis) non summe vult actu elicito perfectionē suā, neque intellectus vt sic, sed suppositi, quæ est cōsecutio vltimi finis. Vnde probatio illa ab appetitu naturali volūtatis, ad appetitū qui est actus elicitus eiusdē, nō valet propter rōnē dictā, quia scilicet inchoatio naturalis est primo propter ipsam potentiā appetentē: actus aūt elicitus animalis est primo propter suppositū appetēs. Et ideo tēdendo primo in bonū intellectus non quatenus intellectus, sed quatenus est suppositi, maxime cōsonat naturæ suæ potentiæ, inquantum animalis est: quia vt dictum est, propter animal ipsum data est primo. Multa quoque scripta sunt superius in q. 82. ar. 3. facientia ad materiam hanc. quare transeundum puto.

cut quædam debita dispositio ad ipsam: voluntas autem bona pooi tur io numero bonorum, quæ bea tū faciunt prout est inclinatio quę dā in ipsa: sicut mutus reducitur ad genus sui termini, vt alteratio ad qualitatem.

ARTICVLVS V.

Vtrum beatitudo sit operatio intellectus speculatiui, an practici.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo consistat in operatione intellectus practici. Finis enim vltimus cuiuslibet creaturæ cōsistit in assimilatione adDeum: sed homo magis assimulatur Deo per intellectum practicum, qui est causa rerum intellectarum, quàm per intellectum speculatiuum, cuius scientia accipitur a rebus. ergo beatitudo hominis magis consistit in operatione intellectus practici, quàm speculatiui.

¶ 2 Præt. Beatitudo est perfectum bonum hominis: sed intellectus practicus magis ordinatur ad bonum, q̃ speculatiuus, qui ordinatur ad verum. Vnde & secundum perfectionem practici intellectus, dicimur boni, non autem secundū perfectionem speculatiui intellectus: sed secundum eam dicimur, scientes, vel intelligētes. ergo beatitudo hominis magis consistit in actu intellectus practici, quàm speculatiui.

¶ 3 Præt. Beatitudo est quoddam bonum ipsius hominis: sed speculatiuus intellectus occupatur magis circa ea quæ sunt extra hominem: practicus autem intellectus occupatur circa ea quę sunt ipsius hominis, scilicet circa operationes & passiones eius. ergo beatitudo hominis magis consistit in operatione intellectus practici, quàm intellectus speculatiui.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 1. de Trin.* quòd contemplatio promittitur nobis, actionū omnium finis, atque æterna perfectiu gaudiorum.

RESPON. Dicendum, quòd beatitudo magis consistit in operatione speculatiui intellectus, quàm practici: quod patet ex tribus. Primo quidem ex hoc, quòd si beatitudo hominis est operatio, oportet q̧ sit optima operatio hominis: optima autem operatio hominis est, quæ est optimæ potētiæ re-

F spectu optimi obiecti. Optima autem potentia est intellectus, cuius obiectum optimum est bonum diuinum, quod quidem non est obiectum practici intellectus: sed speculatiui. vnde in tali operatione, scilicet in cōtemplatione diuinorum, maxime consistit beatitudo. Et quia vnusquisq; videtur esse id, quod est optimum in eo, vt dicitur in 9. & 10. Ethic.* ideo talis operatio est maxime ppria homini, & maxime delectabilis.

G Secundo apparet idem ex hoc, quòd contēplatio maxime quæritur propter seipsam: actus autem intellectus practici nō quæritur propter seipsum, sed propter actionem: ipsæ autem actiones ordinantur ad aliquem finem. vnde manifestum est, quòd vltimus finis non potest consistere in vita actiua, quæ pertinet ad intellectum practicum. Tertio idē apparet ex hoc, quòd in vita contemplatiua homo communicat cum superioribus, scilicet

H cū Deo & angelis, quibus per beatitudinē assimulatur: sed in his quæ pertinent ad vitam actiuam etiam alia animalia cum homine aliqualiter communicant, licet imperfecte: & ideo vltima & perfecta beatitudo, quæ expectatur in futura vita, tota principaliter consistit in contemplatione. Beatitudo autem imperfecta, qualis hic haberi potest, primo quidem & principaliter consistit in contemplatione:

I secundario vero in operatione practici intellectus ordinantis actiōes & passiones humanas, vt dicitur in 10.* Ethic.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd similitudo prædicta intellectus practici ad Deum, est secundum proportionalitatem, quia scilicet habet se ad suum cognitū, sicut Deus ad suum: sed assimilatio intellectus speculatiui ad Deū, est secundum vnionem, vel informationem, quæ est multo maior

K assimilatio. & tamen dici potest, quòd respectu principalis cogniti, quòd est sua essentia, non habet Deus practicam cognitionem, sed speculatiuam tantum.

AD 2m dicendum, quòd intellectus practicus habet bonum, qd est extra ipsum: sed intellectus speculatiuus habet bonum in seipso, scilicet contemplationem veritatis. & si illud bonum sit perfectū, ex eo totus homo perficitur, & fit bonus: quod quidem intellectus practicus non habet, sed ad illud ordinat.

¶ *Super Quæstionis tertiæ Articulum quintum.*

IN artic. 5. circa illa verba, Diuinū bonum non est obiectum intellectus practici: Scotica occurrit dubitatio ex prologo primi sent. vbi ex eo quòd Deus est obiectum rectificatiuū intellectus creati ad rectam operationem voluntatis, puta amoris ipsius dei, & ex ipso sumūt prima principia praxis, vtpote ex vltimo fine, vult Deum esse obiectum intellectus practici, cuius oppositū hic dicitur. Sed ad hoc, & similia facile patet responsio ex dictis in 1. lib. Ad obiectum siquidem practici intellectus, seu habitus exigit, quòd hæc & similia habeat pure. si. n. habet hęc eleuare in re superioris ordinis, supra practicum est. Ridiculum aūt puto dicere, q̧ etiā Trinitatis mysteria visa, practicam tm̄ cognitionem pariūt. oportet hic seruare illud philosophi, Quolibet p̄ferente contraria, solicitum esse, stultum est &c.

[1. q. 20. ar. 8. & 4. di. 49. q. 1. art. 1. qu. 3. Et opu. 3. cap. 164. & 1. Eth. lect. 10]

¶ In eodem 5. artic. circa illa verba: Act⁹ intellectus practici non quærit propter seipsum, sed propter actionem: dubiū occurrit, quoniam nobilius nō est propter ignobilius, vt finem. cōstat autem actum intellect⁹ practici esse nobiliorem actione. ergo &c.

¶ Ad hoc omissis aliorum responsionibus, qualescūq; sint, respondetur, q̧ actus intellectus practici, potest dupliciter sumi. Vno mō vt actus est intellectus: & sic procul dubio nobilior est actione. Alio modo vt practic⁹ est: & sic ē ignobilior actione. Sed contra hoc est, quia causa actiua non est ignobilior effectu: actus autē intellectus practici vt sic, est causa actiua actiōis. ergo. Ad hoc & similia dici pōt, q̧ quicquid sit de causa pure actiua, negandum est, quòd causa quodammodo actiua, quodammodo dispositiua non sit imperfectior: quoniam etsi non inquantum actiua, inquantum tamē dispositiua. imperfectior est, & ordinatur ad id, pro quo disponit vt finē. Sic autem est in proposito: nam actus intellectus practici, etsi in genere causę efficientis sit causa actionis, seu factionis, est nihilominus etiā causa eiusdem dispositiua. Disponitur enim homo per actum intellectus practici ad recte agendum, vel faciendū. Cum enim tam ad recte agendum, quam faciendū, pluribus homo indigeat, actum practici intellectus ad hoc quærimus, vt dispositi simus ac propinqui ad recte agendū, vel faciendum: & hoc recte agere, vel facere finis est. Melius tamen, iudicio meo, dicitur, quòd aliud est comparare causam actiuam effectui, & aliud actioni: quoniam ad illum comparatur vt æque, aut magis perfecta, ad hāc vt imperfectior, quoniam actio causæ actiuæ est actus, & perfectio eius: & consequenter causa actiua cōparatur ad actionem, vt potentia ad actum. Sic autem est in proposito: quoniam actus intellectus practici vt sic, respicit actionē, seu factionem, vt actionem ipsius: est enim ppter ipsam vt suū complementū. Cum ergo dicitur, quòd causa non est ignobilior effectu &c. dico quòd etsi nō est ignobilior effectu, est tamē ignobilior actione, vt potentia est ignobilior actu: & quòd tā actio, quam factio cōparatur ad actū intellectus practici, vt practicus est, vt actio & perfectio illius, vt etiam ipsum nomen practici testatur: sonat. n. operatiuum. Cōstat enim quòd operatiui actus ē opari, domificatiui domificare, & medici mederi. vnde quo ad actionē, in principio moralium Aristo. dixit. Huiusmodi sermonem

[cap. 10. in princ. & ca. 8. parū ante mediū, tomo 3.]

[Lib. 9. c. 4. & 8. lib. 10. c. 7. ad finē. tom. 5.]

[cap. 7. & 8 tom. 5.]

neni subliipro ud, nō ve sciantes scimus, sed operantes: & idē est iudicium de scientia artium: nam nō ve scientes, sed vt operantes scimus, antes discimus, quarū est facere.

¶ In eodem artic. 5. In responsione ad primum, recolēda sunt ea quæ in primo libro in prologo secundi, quæst. 14. de practico & speculatiuo: dixim⁹: & cōsequenter illa interpretanda sunt verba literæ huius: quòd Deus habet scientiam speculatiuam tantū de seipso. Est enim hic sermo iuxta communem loquēdi vsum, quamuis scientia, aut practica, aut speculatiua dicitur.

2. 2. quæst. 167. art. 1. ad 1. Et op. 3. cap. 104. 262. & 264

* lib. 10. ca. 7. a medio, tom. 5.

¶ Super Quæstionis tertiæ Artic. sexto.

IN articulo 6. eiusdē. q. 3. nota, quare prima principia, scilicet: De quolibet dicitur esse, vel non esse &c. licet secundum ambitum terminorum extendant se ad omnia simpliciter: in nobis, id est, in nostra cognitione, non se extendūt vltra id, quo ducere possunt sensibilia: quia scilicet sunt accepta a sensibus, & ab eis dependēt quo ad species & vsum. Ex hoc enim prouenit quòd, nisi quo sēsibilium species ducunt, cognoscere nos facere possunt.

* in princ. 1 lib. tom. 3. † eodem li. 1. cap. 2. nō procul a principio. tom. 3.

¶ In eodem articulo dubium occurrit, circa illam propositionem: Nihil perficitur ab aliquo inferiori, nisi secundum q in inferiori est aliqua participatio superioris. Hæc, quam quasi maximam litera assumit, habet manifestas instantias, vt cum homo perficitur ab igne, dum calefit: & quod magis vrget, cum sensus perficitur ab extraneo sensibili, quod constat esse inferioris ordinis, cum sit in genere inanimatorum, sensus autem in ordine animæ sensitiuæ.

Art. 2. hui⁹ quæst. ad 4 arg.

¶ Ad euidentiam horus dicendum est, quòd propositio illa

AD 3ᵐ. dicendum, quòd modo illa procederet, si ipsemet homo esset vltimus finis: tunc enim consideratio & ordinatio actuum & passionum eius esset beatitudo. Sed quia vltimus hominis finis est aliud bonum extrinsecum, scilicet Deus, ad quem per operationē intellectus speculatiui attingimus: ideo magis beatitudo hominis in operatione intellectus speculatiui consistit, quàm in operatione intellectus practici.

ARTICVLVS VI.

Vtrum beatitudo consistat in consideratione scientiarum speculatiuarum.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis consistat in consideratione scientiarum speculatiuarū: Philosophus enim * dicit in libr. Ethic. quòd felicitas est operatio secundum perfectam virtutem. & distinguens virtutes speculatiuas, non ponit nisi tres, scientiam, sapientiam, & intellectum, quæ omnes pertinent ad considerationem scientiarum specolatiuarum. ergo vltima hominis beatitudo in consideratione scientiarum speculatiuarum consistit.

C

¶ 2 Præt. illud videtur esse vltima hominis beatitudo, quod naturaliter desideratur ab omnibus propter seipsum: sed huiusmodi est consideratio speculatiuarum scientiarum: quia vt * dicitur in 1. Metaph. Omnes homines natura scire desiderant. & post pauca † subditur, Quòd speculatiuæ scientiæ propter seipsas quæruntur. ergo in consideratione scientiarum speculatiuarum consistit beatitudo.

D

¶ 3 Præt. Beatitudo est vltima hominis perfectio. Vnumquodque autem perficitur, secundum quod reducitur de potentia in actum. intellectus autem humanus reducitur in actum per considerationem scientiarum speculatiuarū. ergo videtur, q in huiusmodi cōsideratione vltima hois beatitudo cōsistat.

E

SED CONTRA est, quod dicitur Hier. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua: & loquitur de sapientia speculatiuarū sciētiarum. non ergo consistit in harū cōsideratione ultima hominis beatitudo.

RESPON. Dicendum, quòd sicut * supra dictum est, duplex est hominis beatitudo, vna perfecta: & alia imperfecta. Oportet autem intelligere perfectā beatitudinem quæ attingit ad verā beatitudinis rationem: beatitudinem autem imperfectā, quæ non attingit, sed participat quandam particularem beatitudinis similitudinem. sicut est perfecta prudentia in homine, apud quem est ratio rerum agibilium: imperfecta autem prudentia * est in quibusdam animalibus brutis, in quibus sunt quidam particulares instinctus ad quædam opera similia operibus prudētiæ. Perfecta igitur beatitudo in consideratione scientiarum speculatiuarū essentialiter consistere non potest.

B

Ad cuius euidentiam considerandū est, quòd consideratio speculatiuæ scientiæ non se extendit vltra virtutem principiorum illius sciētiæ, quia in principijs scientiæ, virtualiter tota scientia cōtinetur. Prima autem principia scientiarū speculatiuarū sunt per sensum accepta, vt patet per Philosophum in principio * Metaph. & in fine * Poster. Vnde tota consideratio scientiarum speculatiuarum nō potest vltra extendi, quàm sensibilium cognitio ducere potest. In cognitione autem sensibilium non potest consistere vltima hominis beatitudo, quæ est vltima eius perfectio. Non enim aliquid perficitur ab aliquo inferiori, nisi secundum quod in inferiori est aliqua participatio superioris. Manifestum est autem quòd forma lapidis, vel cuiuslibet rei sensibilis, est inferior homine. vnde per formam lapidis non perficitur intellectus inquantum est talis forma; sed inquantū in ea participatur aliquid simile alicui, quod est supra intellectū humanum, scilicet lumen intelligibile, vel aliquid huiusmodi: Omne autem quod est per aliud, reducitur ad id quod est per se. vnde oportet quòd vltima perfectio hominis sit per cognitionē alicuius rei, quæ sit supra intellectum humanū. * Ostensum est autem, quòd per sensibilia nō potest deueniri in cognitionem substantiarum separatarum, quæ sunt supra intellectū humanum: unde relinquitur quòd hominis vltima beatitudo nō possit esse in consideratione speculatiuarū scientiarum. Sed sicut in formis sensibilibus participatur aliqua similitudo substantiarū superiorum, ita consideratio scientiarū speculatiuarū est quædam participatio veræ & pfectæ beatitudinis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus loquitur in lib. Ethic. de felicitate imperfecta

pro maxima habenda est: sed non est intelligenda de perfectione secundum qd, sed simpliciter, ita quòd sensus est, Nihil perficitur simpliciter per aliquid inferius, nisi &c. Et per hoc excluditur omnis instantia de perfectionibus accidentalibus. Subiectum enim secundum qd, tātum perficitur ab huiusmodi perfectiuis: radix autem huius propositionis est, quia cum semper agēs honorabilius sit patiente, oportet vt eo modo, quo aliqd est perfectibile ab alt: quo agente, eodem modo sit ignobilius illo. Si est perfectibile ab eo secundum quid, est ignobilius secundum quid: & si est perfectibile simpliciter, est ignobilius simpliciter. Et quia omne agens agit sibi simile, nec aliter agens perficit patiens, nisi similitudinem suam ei communicādo, eiusdem rationis est comparare aliquid perfectibile ad perfectionem formalem, & proprium agens illius quo ad hoc, quod est esse nobilius, vel ignobilius. Ex hoc enim prouenit, quòd nihil perficitur simpliciter ab aliquo inferiori, nisi quod participat superius. Nā si simpliciter perficitur ab illo, est simpliciter inferius illo perfectiuo: & si illud perfectiuum est inferius, numquam vere, perficiet simpliciter suum superius: quoniam esset simpliciter superius & inferius respectu eiusdem, quod est impossibile. Et quia intellectus, nō secundum quid, sed simpliciter perficitur ab intelligibili: quoniam est perfectio propria, & solut substantialis forma, non minus quā quodcunque naturale perfectiuum materiæ primæ, vt in tertio de anima ab Auerroi exprimitur, & ab Aristotel. inchoatur, ideo impossibile est, quòd aliquid inferius intellectu perficiat ipsum, nisi in

D. 1077.

* lib. 1. Metaphys. pō procul a principio. tom. 3. & lib. 2. Poster. tex. vlt. parum ante medium tom. 1.

* 1. p. q. 88. art. 2.

quantum participat aliquid superius. Et propter hoc Arist. posuit intellectum agentem superiorem intellectu possibili perfectiuum ipsius.

¶ Ad primam igitur instantiam non oportet aliter respondere: quia homo nō nisi secundū quid perficitur ab igne, & similibus.

¶ Ad secundum autē de sensu, dicitur, quòd res sensibiles sine dubio sunt inferiores sensib⁹. (art. 2. ad 4. arg.) Viuens enim præstātius est non viuente, præcipue in tam altu gradu vitali constitutū: sed inquantum sunt perfectiuæ sensus, vt sic participāt superiorē naturā, quàm sit sensus: quoniam in eis est participatio aliqua substantiarum immaterialium, quas angelos dicimus. Sunt enim productiuæ specierū sine materia, quarū est susceptiuus sensus, & in earum susceptione perficitur simpliciter. Signum huius est modus agēdi: eum enim modus agendi corporum vt sic, sit vt moueant mota: incorporalia autē sit mouere non mota, ex hoc ipso quòd sensibilia in perficiendu sensus, mouent non mota, insinuatur quòd in hoc naturam superiorem natura corporea participant: & hoc iam docuit author alibi. (1. quæ. 64. ar. 1. ad 2. & qō. 89. art. 2. ad 3. Et 3. cōtra. c. 44. Et neri. q. 20. ar. 3. ad 5. Et op. 2. c. 118. & 164.) Stat ergo solida maxima illa, quam semper notabis, si vis recte philosophari, & videbis voluntarie dici, quòd lapis potest perficere intellectum separatum, & alia huiusmodi extranea a vera ratione philosophiæ.

¶ In eodem sexto articulo dubium occurrit commune. 6. 7. & 8. articulo circa processum literę: († ca. 4. non procul a prī cip. illius.) quoniam digredi videtur a perfecta beatitudine simpliciter, ad perfectam beatitudinem hominis. Licet enim perfecta beatitudu simpliciter, cōsistat in suprema coniunctione ad summum simpliciter: perfecta tamē beatitudo talis rei infimæ, qualis est Homo, cōsistit in cōiūctione qualicunque, idest, sibi proportionata ad summum: & sic diceretur quòd beatitudo hominis consistit in illa cognitione dei, quam ex sensibilibus habere potest, quia ista est sibi proportionata. nec oportet, quòd omne per aliud reducatur ad id quòd est per se in eodem: sed sufficit quòd in tota latitudine illa, puta beatitudinis, vt scilicet beans per aliud, reducatur ad beans p se, sed nō oportet quòd beās p aliud hominem, reducatur ad beās per se hominē, quia homo est talis grad⁹ infimi.

¶ Ad hoc dicitur, quòd de homine dupliciter possumus loqui. Primo F sm id quod ex natura sua natus est acquirere. Et sic procul dubio dicēdū esset, quòd sufficit nos esse beatos vt homines, nō simpliciter, vt dicitur 1. Eth. quòd cōsistit in cognitione dei, quā hic & illic, quā in aīa separata naturaliter habere possum⁹. Alio modo sm id ad quē hō est diuinitus institut⁹. Et sic quia factus est vt summum bonū intelligeret &c. ordinatus est ad beatitudinem perfectā simpliciter. Et quia sic considerat hominem theologus, quia in ordine ad deum reuelatum considerat omnia: ideo nulla digressio est in litera. & ratio efficax est, quòd per aliud, reducendum est ad per se, etiā respectu hominis: quia homo est infra latitudinem capacium beatitudinis per se & perfecte. (ar. præced.)

¶ In eodē sexto articulo nota, quòd tanta est differentia, inter obiectum per se, & per aliud, quòd licet Deus & substātiæ separatæ per sensibilia sic a nobis intelligantur, vt in huiusmodi contemplatiōe felicitas ab Aristotele fuerit posita: quia tamen nō sunt obiecta, nec intellecta a nobis hic, nisi per aliud, scilicet p species sensibilium, (tex. 4. to. 3) ideo duo in litera cōcluduntur, & quòd cognitio nostra non transcēdit metas sensibilium: (D. 46) & quòd non potest esse felicitas, quæ consistit in contemplatione alicuius superioris, scilicet vt per se obiecti: (p. p. q. 3. ar. 4. & q. 6. art. 2.) & hoc manifeste sequitur ad primum. (D. 274) Quod ideo verum est: quia quicquid cognoscimus de superioribus, cognoscimus inquantum per sensibilia præsentātur per viā dependentiæ, vel similitudinis, vel negationis, seu oppositionis, & huiusmodi: quod nihil aliud est quàm perfecte cognoscere sensibilia p sectiua nostri intellectus. Sunt enim huiusmodi cognoscibilia in nostris obiectis, velut effectus in (p. p. q. 90. artic. 3.) causis in cognoscendo apud nos: propter quod sapienter censent, qui dicunt nos per studium nunquàm cognoscere de superioribus, nisi quia est. Cognitio namque ab effectu, & remotorum est.

qualiter in hac vita haberi potest, vt * supra dictum est.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd naturaliter desideratur non solum perfecta beatitudo, sed etiam qualiscunque similitudo, vel participatio ipsius.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd per considerationem scientiarum speculatiuarum reducitur intellectus noster aliquo modo in actum suum: non autem in vltimum & completum.

ARTICVLVS VII.

Vtrum beatitudo consistat in cognitione substantiarum separatarū, scilicet angelorum.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis consistat in cognitione substantiarum separatarum, id est angelorum. Dicit enim Gregorius in quadam homilia *. (homil. 26. in euā. post mediū illi⁹) Nihil prodest interesse festis hominum, si non contingat interesse festis angelorum. per quod finalem beatitudinem designat: sed festis angelorum interesse possum⁹ per eorum contemplationem. ergo videtur, quòd in contemplatione angelorum vltima hominis beatitudo consistat.

¶ 2 Præt. Vltima perfectio vniuscuiusque rei est, vt coniungatur suo principio. Vnde & circulus dicitur esse figura perfecta, quia habet idem principium & finem: sed principium cognitionis humanæ est ab ipsis angelis, per quos homines illuminantur, vt dicit † Dionys. 4. capitulo de cælesti hierarch. ergo perfectio humani intellectus est in contemplatione angelorum.

¶ 3 Præt. Vnaquæque natura perfecta est, quando coniungitur superiori naturæ: sicut vltima perfectio corporis est, vt coniungatur naturæ spirituali: sed supra intellectum humanū ordine naturæ sunt angeli. ergo vltima perfectio humani intellectus est, vt coniungatur per contemplationē ipsis angelis.

SED CONTRA est, quòd dicit Hie. 9. In hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me. ergo vltima hominis gloria, vel beatitudo, non cōsistit nisi in cognitione Dei.

G RESPON. Dicendū, quòd sicut dictū est, perfecta hominis beatitudo nō cōsistit in eo, quod est perfectio intellectus, sm alicuj⁹ participationē, sed in eo quod est per essentiā tale. Manifestum est autem quòd vnūquodque intantum est perfectio alicuius potentiæ, inquantum ad ipsum pertinet ratio proprii obiecti illius potentiæ: proprium autem obiectum intellectus est verum. H Quicquid ergo habet veritatem participatam, contemplatū nō facit intellectum perfectum vltima perfectione. Cum autem eadem sit dispositio rerum in esse, sicut in veritate, vt dicitur in 2. * Metaphysic. quæcunque sunt entia per participationem, sunt vera per participationem. Angeli autem habēt esse participatum, quia solius Dei suum esse est sua essentia, vt in primo * ostensum est: vnde relinquitur, quòd solus Deus sit veritas per essentiam, & quòd eius contemplatio faciat perfecte beatum. I Aliqualem autem beatitudinē imperfectam nihil prohibet attendi in cōtemplatione angelorum, & etiam altiorem quàm in consideratione scientiarum speculatiuarum.

AD PRIMVM dicendum, quòd festis angelorum intererimus non solum contemplātes angelos, sed simul cum ipsis, Deum.

AD 2ᵐ dicēdum, quòd secundum illos, qui ponunt animas humanas esse ab angelis creatas, satis K conueniens uidetur, quòd beatitudo hominis sit in contemplatione angelorum, quasi in coniunctione ad suum principium: sed hoc est erroneum, ut in primo * dictum

¶ *Super Quæstionis tertiæ Articulum septimum.*

IN hoc articu. septimo nota duo.

¶ Primo titulum, quòd appellatione cognitionis substantiarū separa.

separatarum, cointelligitur etiam cognitio quæ habetur de deo, cognoscendo substantias separatas. Sicut enim in præcedenti articulo in cognitione sensibilium cointelligebatur cognitio dei, & substantiarum separatarum per sensibilia: ita proportionaliter hic intelligendum est. Secundo, quòd simile accidere potest dubium, de perfectione vltima intellect⁹ dubio præcedēti de beatitudine. Nam licet perfectio vltima intellectus vt sic, oportet quòd sit verū ꝑ essentiam: perfectio tamen vltima intellectus talis, puta hominis, sufficit ꝙ sit verum tale. Et similiter in solutione dicendū est, ꝙ si esset sermo de vltima pfectiōe, ad quā naturæ studio venire potest, nō oporteret ad verum ꝑ essentiā peruenire, nisi participatū in tali per se perfectiuo ꝓprio intellectus talis, qđ eēt verum tale. Sed quia est sermo de vltima perfectione, ad quā intellectus noster institutus supponitur: ideo oportet capacitatem eius ꝑ verū ꝑ essentiā perfici, non per aliud medium obiectū. Sic enim intelligere debes perfectionē intellectus per ipsum verū per essentiā in hoc loco, relinquendo dissensioni sequētis articuli, & alibi, An talis perfectio sit visio diuinæ essentiæ, & ꝑ speciē, aut sine specie.

p.p.q. 111.

supra ar. 4. Et 1. q. 12. ar. 4. q. 26. art. 2. & 3. & 1. dist. 1. q. 1. ar. 1. Et 3. dist. 4. ar. 1. Et 4. di. 49. q. 1. ar. 2. q. 1. Et q. 4. q. 1. ar. 5. Et 3. cōt. cap. 25. & 37. Et opu. 3. cap. 104. 106. 107. 108. 153. 166. 167. 168. 175. 262. & 264.

*cap. 1. in fine illius.

¶ *Super Quæstionis 3. Art. 6. 7. & 8.*

CIrca articulos eosdē, videlicet 6. 7. & 8. vide tertiū cōtra Genti. vbi de felicitate diffuse per multa capitula disputatur: & aduerte in octauo articu. ꝙ illa verba literæ, ꝙ intellect⁹ humanus non cognita prima causa nisi, an est, habet naturale desiderium ad cognoscendam primā causam, quid est &c. non carēt ambiguitate, propterea, quia naturale desiderium nō excedit vim naturæ, nec est ad supernaturalem operationem nō solum ipsius, sed oīs intellectus creati. Sed hæc citius soluuntur, si desideriū naturale distinguitē iuxta prædicta in 1. li. in prin. Desideriū nanque potest dici naturale a natura, vt subiecto tantum. & sic naturaliter desideramus visionem dei: & a natura vt subiecto & modo & sic procedunt obiectiones. Nec propterea aliquid adimitur efficaciæ huius rationis: quoniam perfecta beatitudo neutrum huiusmodi desiderium imperfectum relinquit. Posset quoque dici, quòd author tractat de homine vt theologus, cuius (vt in secundo contra Genti. capit. 4. dicitur) est considerare creaturas non secundum proprias naturas, sed vt ad deum sunt relatæ. Et sic, licet homini absolute nō insit naturale huiusmodi desiderium, est tamen naturale homini ordinato a diuina prouidentia in illam patriam &c. Et hæ duæ responsiones sunt generales ad omnem huiusmodi materiam. specialiter tamen ad hanc huius articuli materiam descendendo, dici potest, quòd intellectus humanus sciēs, an est, de deo, & communia, desiderat naturaliter scire de deo, quid est, inquantum sub numero causarum comprehenditur, & non absolute nisi ꝑ quandam cōsequentiam. Et hoc est verum: quia inditum est naturaliter, vt viso effectu, desiderem⁹ nosse quid est causa, quicquid sit illa.

tex. 36. t. 2.

cap. 2. circa mediū t. 3.

¶ Aduerte hinc Nouitie duo. Primo, quòd idem est cognoscere quod quid est dei, & videre deum per essentiam: hoc enim manifeste in probatione vltimi huius articuli habes. Secundo, quòd perfecta beatitudo cōstituitur ex quidditatiua cognitione dei. Ita quòd differentia constitutiua cognitionis in hoc quòd sit cognitio quidditatiua dei, est constitutiua in hoc, quòd est dei visio: & est constitutiua beatitudinis vltimæ in hoc, quòd sit perfecta. & consequenter sicut datur latitudo in visione dei: ita in beatitudine perfecta.

ar. 1. huius quæst.

art. 1. huius quæst.

q. 1. ar. 8.

est. Vnde vltima perfectio intellectus humani est per coniunctionē ad Deum, qui est principium & creationis animæ, & illuminationis eius. Angelus autem illuminat tanquàm minister, vt in primo * habitum est. vnde suo ministerio adiuuat hominem vt ad beatitudinem perueniat, non autem est humanæ beatitudinis obiectum. B

Ad 3ᵐ dicendum, quòd attingi superiorem naturam ab inferiori cōtingit dupliciter. Vno modo, sm gradū potentiæ participantis: & sic vltima perfectio hominis erit in hoc, ꝙ homo attinget ad contēplandum, sicut angeli contemplantur. Alio modo, sicut obiectum attingitur a potentia: & hoc modo vltima perfectio cuiuslibet potentiæ est, vt attingat ad id, in quo plene inuenitur ratio sui obiecti. C

ARTICVLVS VIII.

Vtrum beatitudo hominis sit in visione diuinæ essentiæ.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis non sit in visione ipsius diuinæ essentiæ. Dicit enim * Dionys. in 1. cap. mysticæ theologiæ. Quòd per id quod est supremum intellectus, homo Deo coniungitur sicut omnino ignoto: sed id quod videtur per essentiam non est omnino ignotum. ergo vltima intellectus perfectio seu beatitudo, non consistit in hoc, ꝙ Deus per essentiam videtur.

¶2 Præt. Altioris naturæ perfectio, altior est: sed hæc est perfectio diuini intellectus propria, vt suam essentiam videat. ergo vltima perfectio intellectus humani ad hoc non pertingit, sed infra subsistit.

SED CONTRA est, quod dicitur 1. Iohannis 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum, sicuti est ipse.

RESPON. Dicendum, quòd vltima & perfecta beatitudo non potest esse, nisi in visione diuinæ essentiæ. Ad cuius euidentiam duo consideranda sunt. Primo quidem, quòd homo nō est perfecte beatus, quamdiu restat sibi aliquid desiderandum, & quærendum. Secundū est, quòd vniuscuiusque potentiæ perfectio attenditur secundū rationem sui obiecti. Obiectum autem intellectus est quod quid est, idest, essentia rei, ut * dicitur in 3. de anima. unde intantum procedit perfectio intellectus, inquantum cognoscit essentiam alicuius rei. Si ergo intellectus aliquis cognoscat essentiā alicuius effectus, per quam non possit cognosci essentia causæ, ut scilicet sciatur de causa, quid est, non dicitur intellect⁹ attingere ad causam simpliciter, quàmuis per effectum cognoscere possit de causa, an sit. Et ideo remanet naturaliter homini desiderium, cum cognoscit effectum, & scit eum habere causam, ut etiā sciat de causa, quid est: & illud desiderium est admirationis, & causat inquisitionem, ut dicitur in principio * Metaphysicę. puta, si aliquis cognoscēs eclipsim solis, considerat, quòd ex aliqua causa procedit, de qua, quia nescit quid sit, admiratur, & admirando inquirit: nec ista inquisitio quiescit, quousque perueniat ad cognoscendum essentiam causæ. Si igitur intellectus humanus cognoscēs essentiam alicuius effectus creati, non cognoscat de Deo nisi, an est: nondum perfectio eius attingit simpliciter ad causam primam, sed remanet ei adhuc naturale desideriū inquirendi causam: unde nondum est perfecte beatus. Ad perfectam igitur beatitudinē requiritur, quòd intellectus pertingat ad ipsam essentiam primæ causæ: & sic perfectionem suam habebit per unionē ad Deum sicut ad obiectū, in quo solo beatitudo hominis consistit, ut * supra dictum est. D

Ad PRIMVM ergo dicendū, ꝙ Dio. loquitᷣ de cognitione eorū qui sūt in uia, tēdētes ad beatitudinem.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd sicut * supra dictum est, finis potest accipi dupliciter. Vno modo, quantum ad rē ipsam quę desideratur: & hoc modo idem est finis & superioris & inferioris naturæ, immo omnium rerum, ut * supra dictum est. Alio modo, quantum ad consecutionem huius rei: & sic diuersus est finis superioris & inferioris naturæ secundum diuersam habitudinem ad rem talem. Sic igitur altior est beatitudo Dei suam essentiam intellectu comprehendentis, quàm hominis, uel angeli uidentis, & non comprehendentis. E

QVAESTIO IIII.

De his, quæ ad beatitudinẽ exiguntur, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de hia quæ exiguntur ad beatitudinem.

Et circa hoc quæruntur octo.

¶ Primo. Vtrum delectatio requiratur ad beatitudinem.

¶ Secũdo. Quid sit principalius in beatitudine, vtrum delectatio, vel visio.

¶ Tertio. Vtrũ requirat̃ cõphẽsio.

¶ Quarto. Vtrum requiratur rectitudo voluntatis.

¶ Quinto. Vtrum ad beatitudinẽ hominis requiratur corpus.

¶ Sexto. Vtrũ perfectio corporis.

¶ Septimo. Vtrum aliqua exteriora bona.

¶ Octauo. Vtrum requiratur societas amicorum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum delectatio requiratur ad beatitudinem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non requiratur ad beatitudinem. Dicit enim Augustinus in 1. de Trinitat. * q; visio est tota merces fidei: sed id quod est præmium, vel merces virtutis, est beatitudo, vt patet per Philosophũ in 1.* Eth. ergo nihil aliud requiritur ad beatitudinem, nisi sola visio.

¶ 2 Præt. Beatitudo est per se sufficientissimum bonum, vt Philosophus dicit 1. * Ethic. Quod autem eget aliquo alio, non est perfecte sufficiens. cum igitur essentia beatitudinis in visione Dei consistat, vt * ostensum est: videtur q; ad beatitudinẽ non requiratur delectatio.

¶ 3 Præt. Operationem felicitatis, seu beatitudinis oportet esse nõ impeditam, vt dicitur in 10. * Ethic. sed delectatio impedit actionem intellectus: corrũpit enim æstimationem prudentiæ, vt dicitur in 6. * Ethic. ergo delectatio non requiritur ad beatitudinem.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit 10. * confess. quòd beatitudo est gaudium de veritate.

RESPON. Dicẽdum, quòd quadrupliciter aliquid requiritur ad aliud. Vno modo, sicut præambulũ vel præparatoriũ ad ipsum: sicut disciplina requirit̃ ad sciẽtiã. Alio mõ, sicut pficiẽs aliquid sicut anima requirit̃ ad vitã corporis. Tertio mõ,

F sicut coadiuuans extrinsecus, sicut anima requiritur ad aliquid agẽdũ. Quarto modo, sicut aliquid concomitans: vt si dicamus, quòd calor requiritur ad ignem: & hoc modo delectatio requiritur ad beatitudinem. Delectatio enim causatur ex hoc, quòd appetitus requiescit in bono adepto: vnde cũ beatitudo nihil aliud sit, quàm adeptio summi boni, nõ potest esse beatitudo sine delectatione concomitante.

G AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ex hoc ipso quòd merces alicui redditur, voluntas merentis quiescit, quod est delectari. vnde in ipsa ratione mercedis reddit̃ delectatio includitur.

AD 2m dicendum, quòd ex ipsa visione Dei causatur delectatio: vnde ille, qui Deum videt, delectatione indigere non potest.

AD 3m dicendum, quòd delectatio concomitans operationem intellectus, non impedit ipsam, sed magis eam confortat, vt dicitur in 10. * Ethic. Ea enim quæ delectabi-

H liter facimus, attentius & perseuerantius operamur. Delectatio autẽ extranea impedit operationem, quã doque quidẽ ex intentionis distractione, quia sicut * dictum est, ad ea quibus delectamur, magis intenti sumus: & dum vni vehementer intẽdimus, necesse est, quòd ab alio intentio retrahatur. quandoque autem etiam ex contrarietate: sicut delectatio sensus contraria rationi, impedit æstimationem speculatiui intellectus.

I

ARTICVLVS II.

Vtrum in beatitudine sit principalius visio, quàm delectatio.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio sit principalius in beatitudine quàm visio. Delectatio enim, vt dicitur in 10. * Ethic. est perfectio operis: sed perfectio est potior per

K fectibili. ergo delectatio est potior operatione intellectus, quæ ẽ visio.

¶ 2 Præt. Illud propter quod aliquid est appetibile, est potius: sed operationes appetuntur propter delectationem ipsarum. vnde & natura in operationibus necessariis ad conseruationem indiui dui & speciei, delectationem apposuit, vt huiusmodi operationes ab animalibus non negligantur. ergo delectatio est potior in beatitudine, quàm operatio intellectus, quæ est visio.

¶ 3 Præt. Visio rñdet fidei, delectatio

¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum primum.*

IN hoc art. 1. 4. q̃onis Nouitiorũ dubium occurrit, quomodo litera saluetur, dicens, quòd delectatio causatur ex hoc, quòd appetitus requiescit in bono adepto, cum apud authorem delectatio sit quies appetitus, vt hic etiam in respõsione ad primum expresse dicit̃.

¶ Ad hoc dicitur, q; cum constat de certa conclusione, verba quæ apparent quandoque dissona, pie interpretanda sunt. Et sic est sensus literæ huius, quòd delectatio causatur ex hoc, quòd appetitus requiescit in bono adepto, id est, delectatio, quæ est ipsa actualis quies, causatur ex hoc, q; appetitus se habet

Supra q. 3. ar. 4. cor. & 2. dist. 38. ar. 2. cor. & 4. dist. 49. q6. 3. ar. 4. q. 3. Et opu. 3. c. 107. 166. * cap. 8. a medio. cap. 9. to. 5.

ad bonum adeptũ, vt quiescens ad id in quo est quies. Ex hoc namque quòd appetitus peruenit ad talem statum, quòd bonum adeptum sit, sequitur quies, quæ est delectatio: litera autem circumloquitur; ly esse in tali statu; nomine requiescentis, ea ratione: quia quies significat esse in termino. & ex hoc quòd appetitus est vt in termino sui motus adepto bono, constat sequi delectationem.

cap. 7. & 8. tom. 5.

¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum secundum.*

q. 3. ar. 8.

IN 2. artic. circa rñsionem ad secũdum dubia occurrunt, & de ratione reddita differentiæ inter ordinem appetitus sensitiui & intellectiui, & de consonantia dictorum. Sup eri' enim in quæstione secunda, articulo sexto, ad primum, dixit, quòd delectatio ppter se, & nõ propter aliud appetitur, si ly pp, dicat cãm finalẽ: hic vero, & alibi ex ppo sito, vt in 3. contra Gẽt. c. 26. vult quòd delectatiões sit pp operationes. Nõ cõ-

ca. 6. li. 6. ca. 5. tom. 5. cap. 23. ante mediũ, tom. 1.

sonat quoq;, q; naturalis ordo appetibiliũ ab appetitu sensitiuo sit cõtrari' ordini statuto ab institutore naturę: nam absq; errore res naturales dirigontur.

¶ Si ergo institutor naturę delectationes sensibiles instituit propter operationes vt finem: ergo ab appetitu sensitiuo naturaliter appetenda est, & consequenter appetitur delectatio sensibilis ppter operationẽ, & non econuerso. difficile quoque est videre, quomodo ex hoc, quòd apprehensio sensitiua non attingit ad cõmunẽ rõnẽ boni, sed particularis boni, quod est delectabile, sequitur sicut effectus ex causa q; appetitus sensitiuus feratur in operationẽ propter delectationẽ. & quia falsum vr̃ assumptũ: qm̃ cognitio sensitiua extendit se ad bonum non delectabile secũdũ sensum, vt patet cũ hirundo colligit paleas & lutũ pro nido: non quia delectet eam tactus, aut visus paleæ aut luti, sed propter vtilitatem, & quia non solũ causalitas, sed cõnexio medii cũ conclusione nõ apparet.

cap. 4. to. 5.

In ista solutione.

¶ Ad euidẽtiã harũ quatuor dubitationum sciendum est primo, q; delectatio & operatio, seu bonũ coniunctũ causans delectationem, de quo est delectatio, dupliciter possunt considerari. primo sm̃ se absolute, secundo in respectu adinuicem. & hoc dupliciter, uel scilicet vt vnum appetibile formaliter vel vt multa appetibilia formaliter. Si absolute cõsiderentur, vtrũq; eorum est ppter se appetibile: ita q; neutrũ propter alterũ vt finẽ. & rõ ẽ: quia vtrũque habet in se vnde finiat simpliciter appetituum motum absq; ordine ad alterum, vt finẽ. Diuiso enim bono trifariam, in honestum, delectabile, & vtile: solum vtile secundum se est propter aliud ut finẽ: & hoc

Supra ar. 1. & locia ibi notatia.

ca. 4. a medio, tom. 5.

aût, siue fruitio charitati: sed charitas est maior fide, vt dicit Apost. 1. ad Corinth. 13. Ergo delectatio, siue fruitio est potior visione.

SED CONTRA. Causa est potior effectu: sed visio est causa delectationis. ergo visio est potior, quàm delectatio.

B RESPON. Dicendum, quòd istam quæstionem mouet Philosophus in 10.* Ethic. & eam insolutam dimittit. Sed si quis diligéter consideret, ex necessitate oportet quòd operatio intellectus, quæ est visio, sit potior delectatione. Delectatio.n. consistit in quadam quietatione voluntatis: quòd autẽ voluntas in aliquo quietetur, nõ est nisi propter bonitatẽ eius in quo quietatur. Si ergo voluntas quietatur in aliqua operatione, ex boni-
C tate operationis procedit quietatio voluntatis, nec voluntas quærit bonum pp quietationem: sic.n. ipse actus voluntatis esset finis, qd est cõtra præmissa:* sed ideo quærit qd quietet in operatione, quia operatio est bonũ eius. Vnde manifestũ est, quòd principalius bonum est ipsa operatio, in qua quietatur volũtas, quàm quietatio voluntatis in ipso.

D AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut philosophus ibidem* dicit, Delectatio perficit operationem, sicut decor iuuẽtutem, qui est ad iuuentutẽ consequens: vnde delectatio est quædam perfectio concomitans visionem, non sicut perfectio faciens visionẽ sua specie perfectam esse.

AD 2m dicendũ, quòd apprehensio sensitiua nõ attingit ad cõmunem rationem boni, sed ad aliquod bonũ particulare, quod est delectabile. & ideo secundum appetitum sensitiuum, qui est in animalibus, operationes quæruntur propter delectationem: sed intellectus apprehendit vniuersalem rationem boni, ad cuius consecutionẽ sequitur delectatio: vnde principalius intendit bonum, q̃ delectationẽ. Et inde est, ꝙ diuinus intellectus, qui est institutor naturę, delectationes apposuit pp operationes. nõ est aût aliquid ęstimandum simpliciter secũdũ ordinem sensitiui appetitus: sed magis secũdũ ordinẽ appetitus intellectiui.

C AD 3m dicendum, quòd charitas non quærit bonum dilectum propter delectationẽ: sed hoc est ei consequens, vt delectetur in bono adepto quod amat. & sic delectatio non respondet ei vt finis, sed magis visio, per quam primo finis fit ei præsens.

ARTICVLVS III.

Vtrum ad beatitudinem requiratur comprehensio.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ad beatitudinem non requiratur comprehensio. Dicit enim

---

hoc intendebat author in q.2. superius, vbi dixit delectationem appeti non propter aliud, vt finem. Et Ari. in 10. Ethic. deridet quærentẽ, propter quid quis delectatur. Si autem sumũtur hæc duo, vt vnum appetibile formaliter, sic non est quæstio, an hoc propter illud, aut econuerso: sed totum appetitur sub ratione illius quod formale est: & hoc, vt patebit, accidit in appetitu sẽsitiuo. Si vero comparentur adinuicem, aut ex parte appetibilis, & tunc delectatio est propter operationem: quia maius bonũ est honestum, q̃ delectabile. & vt diffuse ꝓbatur in prædicto loco contra Gẽt. & hic aliqualiter tãgitur, natura apposuit delectationes propter operationes vt finẽ. Et hoc intendit hic author, & in ꝑdicto libro. Aut ex parte appetẽtis, & sic si appetitus est inordinatus, non est soliciran dum de ordine: si autẽ est ordinatus, tũc videtur secundum literam, ꝙ appetitus sensitiuus tendit in operationes propter delectationes: intellectiuus autẽ econuerso, appetit delectationes pp operationes. Sed qd de hoc sentiendũ sit, in hac disputatione dicetur. Et ex his patet solutio primi dubii. Scito secundo, ꝙ de appetitu sensitiuo duplex est dicendi modus. Pôt enim dici, quòd appetitus sensitiuus appetit bonũ sensibile, vt vnũ appetibile, & delectationem consequentẽ vt aliud appetibile: & potest dici, quòd appetitus sensitiuus appetit quidem vtrumque horum, sed sub ratione vnius appetibilis, scilicet boni delectabilis. Et si hæc secunda via sustinetur, facile est soluere secundum dubium dicendo, quòd appetitus sensitiuus non appetit operationes propter delectationes, vt vnum appetibile propter aliud finale: sed operationes propter delectationes formaliter, ita quòd delectatio est ratio formalis, quòd operatio sit finis appetitus sensitiui: sicut accidit cum aliquis secundum appetitum intellectiuum recte desiderat aliquid solum vt delectabile, quærens delectationem, vt medicinam: & secundum hoc appetitus sensitiuus non tendit in appetibilia ordine contrario naturali ordini, quoniam etsi naturalis ordo diligat delectationes propter operationes finaliter, non prohibet tamen quin operationes appeti possint sub ratione delectabilis, vt vnum appetibile ab eo qui nullum natum est appetere finem, nisi bonum delectabile. Si vero sustineatur prima via, tunc nulla apparet via euadendi, nisi dicendo, quòd licet secundum se hæc sint sic ordinata: tamen in ordine ad appetitum sensitiuum præpostere se habent. sicut licet substantia sit secundum se prius cognita accidente: tamen in ordine ad cognitionem nostram præpostere se habent. sed tunc oportet reddere causam huius præposteri ordinis in appetitu sensitiuo, sicut patet causa in exemplo dato de cognitione nostra: & non apparet causa, nisi dicatur, quòd delectabile est magis conueniens appetitui sensitiuo, quam coniunctum bonum de quo est delectatio: sed hoc nihil est. Hoc enim est quod quæritur, quare delectabile tenet primum locum respectu appetitus sensitiui, & secundum naturæ ordinem non debetur ei primus locus. Et

A quàmuis litera hanc primam viam sonet, dum aliun ordinẽ inter operationem & delectationem dicit respectu appetitus sensitiui & simpliciter: mihi tamen videtur, quòd secunda via sola sit intenta in litera. Et moueor ad hoc ex assignata ratione in litera, quia scilicet sensitiua cognitio non se extendit ad communem boni rationem, sed delectabilis tantum: ita quòd licet sensitiua pars appetat appetitu naturali operationem, vt vnum appetibile, & delectationem, vt aliud appetibile, quia ambo sunt secundum se bona illi conuenientia, & nihilominus etiã appetat delectationẽ propter operationem, sicut graue quietem deorsum propter esse deorsum: appetitu tamẽ animali quâ est actus elicitus, & non fertur nisi in apprehensum sensitiue vt sic, non appetit operationes, & delectationes, vt duo appetibilia, sed vt vnũ formaliter, scilicet operationes, vt delectabiles: quia sensitiua cognitio etsi extendat se ad operationes, vt patet in secundo de anima, nõ tamen extẽdit se ad eas sub ratione boni nisi delectabilis. & sic appetere operationes propter delectationes formaliter, vocatur in litera appetitus operationum propter delectationes finaliter, non quâ operatio ordinetur in delectationem: sed quia non appetitur nisi sub ratione illius, quod est appeti propter illam finaliter, & negatiue, quia non propter alium finem: & positiue tanquam materia finis, non tanquam ordinata materialiter ad finem. Et ex his patet solutio secundi dubii. Scito tertio, quòd cum bonum diuidatur in bonum per se, & propter aliud: & propter se distinguatur in delectabile, & honestum, cognoscere bonum secũdum communem rationem boni, est apprehendere bonum secundum oẽs sui differentias. Sensitiua aũt cognitio vt sic, quia non propter se, sed propter salutem data est, vt patet in de sensu & sensa, solum ad bonum propter aliud, id est, vtile, & propter se, vt delectabile se extendit. Non enim appetunt animalia animali appetitu videre propter hoc bonum, quòd est visio, aut odorare propter bonum, quod est odorare: sed inquantum vtilia, aut delectabilia sunt. In cuius signum non pugnant animalia, nisi propter delectabilia, irascibili testimonium reddente de fine concupiscibilis: & ex his patet solutio vltimorum dubiorum. Iam enim patet, & quòd sensus cognitio non se extendit nisi ad delectabile vt finem: ad vtile enim tendit propter delectabile: & quomodo ex hoc ipso manifeste sequitur, quòd operationes appetit vt delectabiles, & propter quid hoc est, quia scilicet sensitiuæ cognitionis gradus primus existens delectabile non transcendit bonum, vt finem cognitum, quòd est obiectum appetitus animalis.

cap.6.7. & 8. tom.5.

q.1. arti.1. ad 2.

*Eodem li. Ethic. c.4. post mediũ tom. 5.

1. dist. 1. q. 1. art. 1. cor. 4. dis. 49. q. 4. ar. 5. q. 1. cor.

¶ Super Quæstionis quartæ Articulum tertium.

IN hoc artic. 3. aduerte Nouitie, primo in corpore articuli, ꝙ per realem habitudinem amantis ad amatum, non intelligitur

* Augustinus ad Paulinam, de videndo Deū, Attingere mēte Deū, magna est beatitudo: comprehendere autem est impossibile. ergo sine cōprehensione est beatitudo.

¶ 2 Præt. Beatitudo est perfectio hominis secundum intellectiuam partē, in qua non sunt aliæ potentiæ, quàm intellectus & voluntas, vt in primo * dictum est: sed intellectus sufficiēter perficitur per visionem Dei: voluntas autem per delectationem in ipso. ergo non requiritur comprehensio tāquàm aliquod tertium.

¶ 3 Præt. Beatitudo in operatione consistit. Operationes autem determinātur secundum obiecta: obiecta autē generalia sunt duo, verum, & bonum: verum correspondet visioni, & bonum correspondet dilectioni. ergo non requiritur comprehensio quasi aliquod tertium.

SED CONTRA est, quod Apostol. dicit 1. ad Cor. 9. Sic currite, vt comprehēdatis: sed spiritualis cursus terminatur ad beatitudinē. vnde ipse dicit 2. ad Ti. vlt. Bonū certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. ergo cōprehensio requiritur ad beatitudinem.

RESPON. Dicendum, quòd cum beatitudo consistat in consecutione vltimi finis, ea quæ requiruntur ad beatitudinem sunt consideranda ex ipso ordine hominis ad finem. Ad finem autem intelligibilem ordinatur homo, partim quidem per intellectum: partim autem per voluntatem. Per intellectum quidem, inquantum in intellectu præexistit aliqua cognitio finis imperfecta. Per voluntatem autem, primo quidem per amorē, qui est primus motus volūtatis in aliquid: secundo autem per realē habitudinem amātis ad amatum, quę quidem pōt esse triplex. Quādoque enim amatum est præsens amanti, & tūc iam non quæritur: quandoq; autem non est præsens, sed impossibile est ipsum adipisci, & tunc ēt nō quæritur: quandoq; autē possibile est ipsum adipisci, sed est eleuatū supra facultatē adipiscentis, ita vt statim haberi non possit: & hæc est habitudo sperantis ad speratum, quæ sola habitudo facit finis inquisitionē. Et istis tribus respondent aliqua in ipsa beatitudine. Nam perfecta cognitio finis respōdet imperfectæ: præsentia vero ipsius finis respondet

F habitudini spei: sed delectatio in præsentia consequitur dilectionē, vt supra dictum est. Et ideo necesse est ad beatitudinem ista tria cōcurrere, scilicet visionem, quæ est cognitio perfecta intelligibilis finis: comprehensionē, quæ importat præsentiam finis: delectationē vel fruitionē, quæ importat quietationem rei amantis in amato.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd comprehensio dicitur dupliciter. Vno modo inclusio

G comprehensi in comprehendente: & sic omne quod comprehenditur a finito, est finitū. vnde hoc modo Deus cōprehendi non potest ab aliquo intellectu creato. Alio modo cōprehēsio nihil aliud nominat, quàm tentionem alicuius rei, quæ iam præsentialiter habetur: sicut aliquis cōsequens aliquem, dicitur eum comprehendere, quando tenet eum. & hoc modo cōprehensio requiritur ad beatitudinem.

H AD 2^m dicendum, quòd sicut ad volūtatē pertinet spes & amor, quia eiusdem est amare aliquid, & tendere in illud non habitum: ita etiam ad voluntatem pertinet cōprehensio & delectatio, quia eiusdem est habere aliquid, & quiescere in illo.

AD 3^m dicendum, quòd comprehensio non est aliqua operatio

I præter visionem: sed quædam habitudo ad finem iam habitum. Vnde etiā ipsa visio, vel res visa, quæ præsentialiter adest, obiectū comprehensionis est.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ad beatitudinem requiratur rectitudo voluntatis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd rectitudo voluntatis non requiratur ad

K beatitudinē. Beatitudo enim consistit in operatione intellectus, vt * dictū est: sed ad perfectam intellectus operationem non requiritur rectitudo volūtatis, per quam homines mūdi dicuntur. dicit enim * Aug. in lib. retractationum: Non approbo quod in oratione dixi, Deus qui non nisi mūdos verum scire voluisti. Respōderi. n. potest, multos etiam non mundos multa scire vera. ergo rectitudo voluntatis nō requiritur ad beatitudinē.

¶ 2 Præt. Prius non dependet a posteriori: sed operatio intellectus est prior, q̄ operatio voluntatis.

---

*epist. 112. c. 9. tom. 2. habitudo realis, vt distinguitur contra habitudinem rationis: quoniam cum sit ad impossibile habere quandoque, vt in litera dicitur, & ad futurum, non potest esse realis relatio: sed similiter realis, vt distinguitur contra ad affectionalem. Est namque amatū in amante *q. 79. & 4. quæst. sequentes. per amorem ipsum secundum affectum, & desideratur vt sit iūctum eidem secundum rem: vnde habitudo, de qua est sermo, dicitur realis determinata a termino, ita quòd habitudo realis nihil aliud sonat in proposito, quàm habitudinem ad coniunctionem secundum rem. Secundo, quòd ex responsione ad vltimū non habes quòd cōprehensio spectat ad intellectū: sed quòd nullā operationem addit supra visionē: sed solam relationē resultantem in voluntate ex visione, q̄ est in intellectu. Visio enim ponens Deum in esse præsentiali, facit per hoc alterum extremum huius relationis. est. n. visio velut vnio rei tenendæ cū eo quod tenebit.

¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum quartum.*

IN articu. quarto pro quanto probatur in corpore, quòd ad beatitudinem comitanter, necesse exigitur rectitudo voluntatis, quia videtur ipsa essentia bonitatis &c. Adoerte tria. Primo rationem ipsam: secundo eius efficaciam: tertio aliorum defectū. quo ad primum ratio consistit in hoc. Ipsa essentia bonitatis ita se habet ad videntem Deum, sicut ratio boni ad creaturam rationalem: sed creatura rationalis non potest diuertere a ratione boni. ergo videns Deū non potest diuertere ab essentia bonitatis: sed hoc est habere voluntatem rectā. ergo. Prima propositio fundatur super hoc, quòd ipsa bonitatis essentia in se q. dem cōnnet omnem boni rationem longe excellētius, quam ratio boni. Ex quo ponitur clare actualiterque visa, &c. oportet vt non minoris sit efficaciæ in continendo ac circundando omnē volūtatis motum, quā ratio boni. Secunda vero patet inductiue, quia cum actus voluntatis sit velle, aut nolle: & nolle aliquid includat velle sui oppositi, & velle non possit esse nisi respectu boni in re, vel in apparentia, vt experimur in nobis, consequens est, quòd voluntas nō possit aliquo peccato resilire a boni ratione. Quo ad efficaciam autem rationis scito, quòd sat est huic rationi ad propositū, quòd voluntas necessitetur ab essentia bonitatis visa, quo ad cōmunem specificationem actus, quæ tamen constituit rectitudinem in actibus voluntatis. Intendit namque litera, quòd sicut voluntas omnis a boni ratione necessitatur quo ad specificationem communem actus, quia omnis voluntas tendit in bonum in re, vel in apparētia si aliquid vult: ita voluntas videntis Deum si quid vult, oportet quòd velit ratione essentiæ bonitatis visæ, quoniam est ei ratio omnia volendi & nolendi. Et sicut voluntas omnis libere potest velle quodcunque obiectum in specie, sub boni rameo in communi ratione: ita voluntas videntis Deum, sub ratione tamen bonitatis diuinæ. In hoc autem est differentia, quòd communis ratio boni ex hoc quòd est ratio voluntatis, non rectificat eam, quoniam potest voluntas sub illa etiam apparens bonū appetere: ipsa vero bonitatis essentia ex hoc ipso, quòd est ratio voluntatis, est rectificatio eius. Recte enim velle nihil aliud est, quàm secundum

art. 1. huius quæst.

D. 366.

Infra q. 5. arti. 4. & 7. cōt. Et opu. 3. cap. 173.

* q. 3. art. 4.

* 1. retract. cap. 4. non lōge a principio. tom. 1. & li. 1. Solilo. c. 1.

dum deum velle: & sic patet vis rationis. Ex qua tertio habetur, & sufficienter, quòd beatus non potest peccare non solum in sensu composito, & propter causam extrinsecam, id est, Deum perpetuo rectificaturum voluntatem beati: sed propter intrinsecã causam ipsam, scilicet, voluntatis naturam approximato sibi sic, i. p actualem visionem, tali obiecto, scilicet bonitate per essentiam. Vnde vitanda est hic Scoti phantasia in 4. dist. 49. quæst. 6. tenentis quòd ab extrinseco tãtum beatus est impeccabilis. Nec tñ respondet huic rationi, nec arguit: sed remittit se ad primum sensum, cuius argumenta in 1. lib. q. 82. artic. 2. soluta sunt. Et si ex verbis eius respondet huic rationi, quòd quantumcunque videatur bonitas dei, adhuc voluntas remanet libera: iã patet, quòd concessio huius consequentis nihil obstat proposito: quoniam, vt iam dictum est, sat est impeccabilitati, quòd volũtas si vult (velit autem quicquid vult) oporteat quòd velit ratione bonitatis diuinæ: sicut modo si volt, oportet q velit ratione boni. Huiusmodi enim necessitates nihil obstant libertati, quàmuis prima auferat libertaté peccandi, quæ tamen non est libertas, nec libertatis pars, sed libertas peccandi.

q.3.art.8.

¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum quintum.*

IN articu. 5. in responsione ad quintum occurrit dubium ad hominem, & simpliciter. Ad hominem quidem, quia S. Thom. in 4. senten. distinct. 49. quæst. 1. articu. 4. quęst. 1. expresse beatitudinem animę augeri etiam intensiue resompto corpore sustinet. Cuius oppositum hic ducet.

ergo beatitudo quę est perfecta operatio intellectus, non dependet a rectitudine voluntatis.

¶ 3 Præt. Quod ordinat ad aliquid tanquàm ad finem, non est necessarium adepto iam fine, sicut nauis postquàm peruenit ad portum: sed rectitudo voluntatis quę est per virtutem, ordinatur ad beatitudinem tanquàm ad finem. ergo adepta beatitudine non est necessaria rectitudo voluntatis.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 5. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. & Hebr. vltim. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Respon. Dicendum, quòd rectitudo voluntatis requiritur ad beatitudinem & antecedenter, & concomitanter. Antecedenter quidem: quia rectitudo voluntatis est p debitum ordinem ad finem vltimum: finis autem cõparatur ad id quod ordinatur ad finem, sicut forma ad materiam. Vnde sicut materia non potest consequi formam, nisi sit debito mõ disposita ad ipsam: ita nihil consequitur finem, nisi sit debito modo ordinatum ad ipsum. & ideo nullus potest ad beatitudinem peruenire, nisi habeat rectitudinem voluntatis. Concomitanter autem, quia sicut dictum est, beatitudo vltima consistit in visione diuinæ essentiæ, quæ est ipsa essentia bonitatis. & ita voluntas videntis Dei essentiam, ex necessitate amat quicquid amat sub ordine ad Deum: sicut voluntas non videntis dei essentiam, ex necessitate amat quicquid amat sub communi ratione boni quam nouit, & hoc ipsum est quod facit voluntatem rectam. Vnde manifestum est, quòd beatitudo non potest esse sine recta uoluntate.

Ad primum ergo dicendum, quòd Augustinus loquitur de cognitione veri, quod non est ipsa essentia bonitatis.

Ad 2m dicendum, quòd omnis actus volũtatis procedit ab aliquo actu intellectus: aliquis tamẽ actus voluntatis est prior, quàm aliquis actus intellectus. Volũtas enim tendit in finalem actum intellectus, q est beatitudo: & ideo recta inclinatio voluntatis præexigitur ad beatitudinem: sicut rectus motus sagittę ad percussionem signi.

Ad 3m dicendum, quòd non omne quod ordinatur ad finem, cessat adueniente fine: sed id tãtum quod se habet in ratione imperfectionis, vt motus. unde instrumenta motus non sunt necessaria, postquàm peruenitur ad finem: sed debitus ordo ad finem est necessarius.

Articvlvs v.

Vtrum ad beatitudinem hominis requiratur corpus.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd ad beatitudinem requiratur corpus. Perfectio enim virtutis & gratiæ præsupponit perfectionem naturę: sed beatitudo est perfectio virtutis & gratię. Anima autem sine corpore non habet perfectionem naturę, cum sit pars naturaliter humanæ naturæ: omnis autem pars est imperfecta a suo toto separata. ergo anima sine corpore non potest esse beata.

¶ 2 Præt. Beatitudo est operatio quędam perfecta, vt* supra dictum est: sed operatio perfecta sequitur esse perfectum, quia nihil operatur nisi secundum quod est ens in actu. cum ergo anima non habeat esse perfectum quando est a corpore separata, sicut nec pars separata a toto: videtur quòd anima sine corpore non possit esse beata.

¶ 3 Præt. Beatitudo est perfectio hominis: sed anima sine corpore non est homo. ergo beatitudo non potest esse in anima sine corpore.

¶ 4 Præt. Secundum Philosophum in 10.* Ethi. Operatio felicitatis in qua consistit beatitudo est non impedita: sed operatio animæ separatæ est impedita, quia vt dicit* Augu stin. 12. super Genes. ad literam, inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi, quo appetitu retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum cęlum, id est, in visionem essentiæ diuinæ. ergo anima sine corpore non potest esse beata.

¶ 5 Præt. Beatitudo est sufficiens bonum, & quietat desiderium: sed hoc non conuenit animæ separatæ, quia adhuc appetit corporis unionem, ut* Augustin. dicit. ergo anima separata a corpore non est beata.

¶ 6 Præt. Homo in beatitudine est angelis æqualis: sed anima sine corpore non æquatur angelis, ut* Augustin. dicit. ergo non est beata.

Sed contra est, quod dicitur Apocal. 14. Beati mortui, qui in domino moriuntur.

Respon. Dicendum, quòd duplex est beatitudo. Vna imperfecta, quæ habetur in hac uita: & alia perfecta, quæ in Dei uisione

Simpliciter autem; quia ratio ad illud ducit, scilicet, Anima resumpto corpore erit perfectior in se secundum naturam. ergo operatio eius erit perfectior. ergo & beatitudo erit in se perfectior. ergo non solum extensiue. Et augetur ex hac ratione dubium, quia in corpore huius articuli assumitur hæc ratio: & concluditur operatio, in qua cõsistit beatitudo perfectior.

¶ Ad hoc simul dicendum est simpliciter, & secundum hominem. Sciendũ est igitur ex præsenti articulo, quòd tripliciter intelligi potest, animam separatam impediri ex appetitu corporis a perfecta beatitudine. Primo per modum contrarietatis, ita quòd sicut videns corporaliter impeditur propter dolorem pedis: ita anima separata propter affectum corporis distrahatur aliqualiter a perfecta visione Dei: & hoc in litera reprobatur. Secundo per modum defectus intensiui, ita quòd ex hoc, quòd anima separata deficit in perfectione suæ naturæ, deficiat etiam in attentione suæ operationis, defectu in essendo causante defectum in operando. Et quoniam cæteris paribus operatio attentior est magis intensa, & minus habens intensionis, est remissior, vt patet in visu, & auditu: ex hoc sequitur, quòd anima beata resompto corpore est beatior intensiue non ex parte obiecti, aut luminis gloriæ: sed ex parte attentionis visionis consequente perfectione animæ in essendo. Et hanc viam tanquàm probabilẽ sustineri posse dixit author in 4. senten. vnde ibi inchoans huiusmodi intentionem, dicit: Potest etiam dici, quòd etiam beatitudo intensiue &c. verum

3.q.7.ar. 4. ad 2. & q. 15. artic. 10 cor. & ad 2. Et 4. di. 49. q. 4. ar. 5. q. 2. cor. & ad 1. & 4. contra. c. 47. & po. q. 5. a. 10. cor. Et opus. 3. cap. 152. Et Iob 19. fin.

q.3. art. 2.

Ca. 6. to. 5.

Cap. 35. cir. me. to. 3

Lib. 12. super Gen. ad lit. c. 35. ad med. to. 3.

Eod. li. 12. super Gen. c. 35. to. 3.

Verum hanc opinionem in hoc loco vt falsam negauit ipse, que negatióe ex suâ officina illam haberi minime voluit, & merito, vt patebit. Tertio per modû defectus extensiui: ita quòd ex hoc, ꝙ anima separata deficit in perfectione extensiua suę naturę, dum non se extendit ad corpus, & integritatem humanæ naturæ ad quę nata est se extendere, & pertinet hoc ad perfectionem eius: quoniam hæc ipsius natura requirit: deficiat quoque in pfectione extensiua suæ operationis qua beatur: pertinet enim ad pfectionem operationis beantis animam, quod ex ipsâ redûdet beatitudo in corpus, vt August. dicit in epistola ad Dioscorum, Tam potenti natura de[us] fecit animã &c. vt habes in artic. sequenti, & hæc est doctrina tradita in hoc artic. & rationabiliter, quoniam defectus perfectionis in anima separata, non est defect[us] perfectionis intensiue, quoniam hæc anima nõ suscipit magis, & minus secundum substantiam: sed est defectus perfectionis extensiuæ. Cõsentaneû autem est, vt defect[us] animæ defectum operationis, & extensiuus extẽsiuum causet, & non intensiuû. Ad rationem ergo in oppositum dicitur, quòd est ibi sophisma cõsequentis, a magis perfecta operatione ad magis intensam descendẽdo. Perfectum enim cõmunius est quàm intensum, quoniam, vt patet in 5. Metaphy. est id cui nihil deest de requisitis ad ipsum: & consequenter penes accessum cuiuscunque requisiti, opatio seu res perfectior est, intensior autem nõ nisi penes augmentum intrinsecum &c. & per hęc oia clara remanent. ¶ In reliquis autem huius quæstionis tribus articu. nihil scribendum occurrit, nisi quòd in vltimo artic. ad primum, Gloria essentialis beatitudinis non est intelligenda intrinsece, tanquàm de essentia beatitudinis, sed tanquàm causa essentialis illi[us]: quoniam ex hoc quòd deus cõmendat hunc tali dignum gradu, beatus fit & est: scientia nãque dei cum laude, causa est perfectiua rerum.

*p.p.q.84. articu.7.

*q.84.ar.7.

p.p.q.12.

c.35. to.3.

consistit. Manifestum est autem, ꝙ ad beatitudinem huius vitæ, de necessitate requirit͛ corpus. Est enim beatitudo huius vitę operatio intellectus vel speculatiui, uel practici. Operatio autem intellect[us] in hac uita non põt esse sine phantasmate, qđ non est nisi in organo corporeo, ut in 1.* habitum est: & sic beatitudo quę in hac vita haberi potest, dependet quodammodo ex corpore. Sed circa beatitudinem perfectam, quæ in dei uisione consistit, aliqui posuerunt, quòd non potest animæ aduenire sine corpore existenti, dicentes ꝙ animę Sanctorû a corporibus separatæ, ad illam beatitudinem non perueniunt usq; ad diem iudicij, qñ corpora resumẽt: quod quidem apparet esse falsum & authoritate, & rõne. Authoritate quidẽ: quia Apostolus dicit. 2. ad Corinth. 5. Quan[diu] diu sum[us] in corpore, peregrinamur a Domino. & quę sit ratio peregrinationis, ostendit subdens: Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Ex quo apparet, quòd quamdiu aliquis ambulat per fidem, & non per speciem, carens uisione diuinæ essentiæ, nondum est deo præsens. Animę autem sanctorum a corporibus separatæ, sunt deo præsentes. unde subditur: Audem[us] autem, & uoluntatem habemus bonam peregrinari a corpore. & præsentes esse ad Deum. Vnde manifestum est, quòd animæ sanctorum separatæ a corporibus, ambulãt p speciem, dei essentiam uidentes, in quo est uera beatitudo. Hoc etiam per rationem apparet: nã intellectus ad suam operationem non indiget corpore nisi pp phantasmata, in quibus ueritatẽ intelligibilem cõtuetur, ut in 1.* dictum est. Manifestum est aût, ꝙ diuina essentia p phantasmata uideri nõ põt, ut in 1.* ostensum est. Vnde cû in uisione diuinæ essentiæ pfecta hominis beatitudo consistat, non dependet beatitudo pfecta hoĩs a corpore: unde sine corpore põt aĩa esse beata. Sed sciendû, ꝙ ad perfectionem alicuius rei dupliciter aliquid pertinet. Vno modo, ad constituendam essentiam rei: sicut aĩa requiritur ad perfectionem hominis. Alio modo requirit͛ ad perfectionẽ rei, quod ptinet ad bene esse eius: sicut pulchritudo corporis, uel uelocitas ingenij pertinet ad pfectionem hominis. Quàmuis ergo corpus primo modo ad perfectionem beatitudinis humanæ non pertineat, pertinet tamen secundo modo. Cum .n. operatio depẽdeat ex natura rei, quanto anima perfectior erit in sua F natura, tãto perfectius habebit suã propriam operationem, in qua felicitas consistit. unde August. in 12. super Gene. ad literam. cum quæsiuisset, utrum spiritibus defunctorû sine corpibus possit summa illa beatitudo præberi, respondit, ꝙ non sic possunt uidere incõmutabilem substantiam, ut sancti angeli uident, siue alia latentiore causa: siue iõ quia est in eis naturalis quidam appetitus corpus administrandi.

G Ad primum ergo dicendum, quòd beatitudo est perfectio animæ ex parte intellectus; secundum quem anima transcendit corporis organa, non autem secundum quod est forma naturalis corporis. Et ideo illa naturalis perfectio manet, secundum quam ei beatitudo debetur, licet non maneat illa naturæ perfectio, secundum quam est corporis forma.

Ad 2[m] dicendum, ꝙ anima aliter se habet ad esse, q̃ aliæ partes. Nam esse totius, non est alicuius suarû partiû: unde uel pars omnino desinit esse destructo toto, sicut partes aĩalia destructo animali: uel si remanẽt, habent aliud esse in actu, sicut pars lineę habet aliud esse, H quàm tota linea: sed animæ humanæ remanet esse compositi post corporis destructionem. & hoc ideo, quia idẽ est esse[d] formę & materiæ: & hoc idem est esse compositi. Aĩa autem subsistit in suo esse, ut in 1.* ostẽsum est. unde relinquitur ꝙ post separationẽ a corpore perfectum esse habeat, unde perfectam operationem habere potest, licet non[d] habeat perfectam naturam. D.973. *p.p.q.75. articu.2. D.174.

Ad 3[m] dicendum, ꝙ beatitudo est hoĩs secundum intellectû: & iõ remanẽte intellectu põt inesse ei beatitudo: sicut dentes Aethiopis pñt esse albi, etiam post euulsionem, secundum quos Aethiops dicitur albus.

Ad 4[m] dicendum, ꝙ dupliciter aliquid impeditur I ab alio. Vno mõ, per modû contrarietatis, sicut frigus impedit actionem caloris: & tale impedimentum operationis repugnat felicitati. Alio modo, p modum cuiusdam defectus: quia .s. res impedita non habet quicquid ad omnimodam eius perfectionẽ requiritur: & tale impedimentum operationis non repugnat felicitati, sed omnimodæ pfectioni ipsius, & sic separatio animæ a corpore dicitur animam retardare, ne tota intentione tendat in uisionem diuinę essentię. Appetit enim anima sic frui deo, ꝙ etiam ipsa fruitio deriuet͛ ad corpus per redundãtiam sicut est possibile: & ideo quamdiu ipsa fruitur Deo sine corpe, appetitus eius sic quiescit in eo, K quòd tamen adhuc ad participationem eius uellet suum corpus pertingere.

Ad 5[m] dicendum, quòd desiderium animæ separatæ totaliter quiescit ex parte appetibilis, quia habet id quod suo appetitui sufficit: sed non totaliter requiescit ex parte appetẽtis, quia illud bonum non possidet secundû oẽm modum quo possidere uellet. & iõ corpe resumpto btitudo crescit, nõ[d] intensiue, sed extensiue. D.175.

Ad 6[m] dicendum, ꝙ id quod ibidem dicitur, ꝙ spiritus defunctorum non sic uident Deum sicut angeli, non est intelligendû secundum inęqualitatem quantitatis, quia etiam modo aliquę aię beatorum sunt assumptæ ad superiores ordines angelorum, clarius videntes Deum q̃ inferiores angeli: sed intelligitur secundû inæqualitatem proportionis: quia angeli etiam infimi habẽt omnem perfectionem beatitudinis, quam sunt habituri: non autem animæ separatæ sanctorum.

ARTICVLVS VI.

Vtrum ad beatitudinem requiratur aliqua perfectio corporis.

Supra arti. 5. & locis ibi inductis AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod perfectio corporis non requiratur ad beatitudinem hominis perfectā. Perfectio enim corporis est quoddam cor-
q. 2. per totam. porale bonum: sed * supra ostensum est, quòd beatitudo non consistit in corporalibus bonis. ergo ad beatitudinem hominis non requiritur aliqua perfecta dispositio corporis.

§ 2 Præt. Beatitudo hominis consistit in visione diuinæ
q. 3. artic. 8. essentiæ, ut * ostensum est: sed ad hanc operationem ni-
arti. 5. præcedent. hil exhibet corpus, vt * dictum est. ergo nulla dispositio corporis requiritur ad beatitudinem.

§ 3 Præt. Quāto intellectus est magis abstractus a corpore, tanto perfectius intelligit: sed beatitudo cōsistit in perfectissima operatione intellectus. ergo oportet omnibus modis animam esse abstractam a corpore. nullo ergo modo requiritur aliqua dispositio corporis ad beatitudinem.

SED CONTRA. Præmium uirtutis est beatitudo. unde dicitur Ioā. 13. Beati eritis, si feceritis ea: sed sanctis repromittitur pro præmio non solum uisio Dei, & delectatio, sed etiam corporis bona dispositio. dicitur. n. Isa. ult. Videbitis, & gaudebit cor uestrum, & ossa uestra quasi herba germinabunt. ergo bona dispositio corporis requiritur ad beatitudinem.

RESPON. Dicendum, quòd si loquamur de beatitudine hominis, qualis in hac uita potest haberi, manifestum est, quod ad eam ex necessitate requiritur bona dispositio corporis. Consistit enim hæc beatitudo secundum philosophū, in operatione uirtutis perfectæ. Manifestum est autem quod per inualitudinē corporis, in omni operatione uirtutis homo impediri potest. Sed si loquamur de beatitudine perfecta, sic quidam posuerūt, quòd non requiritur ad beatitudinem aliqua corporis dispositio: immo requiritur ad eā, ut omnino anima
* Cap. 26. in princ. & li. 22. c. 26. in princi. tomo. 5. sit a corpore separata. unde August. 22. de ciui. Dei introducit uerba Porphyrij dicentis: Quòd ad hoc quòd sit beata anima, omne corpus fugiendū est. Sed hoc est inconueniens: cum. n. naturale sit animæ corpori uniri, non potest esse quod perfectio animæ naturale eius perfectionem excludat. Et ideo dicendum est, quod ad beatitudinem omnibus modis perfectam, requiritur perfecta dispositio corporis & antecedenter, & consequen-
* Cap. 35. tomo. 3. ter. Antecedēter quidem, quia ut Aug. * dicit 12. super Gene. ad literam, Si tale sit corpus, cuius sit difficilis & grauis administratio, sicut caro quę corrumpitur, & aggrauat animam, auertitur mens ab illa uisione summi cæli. unde concludit, quòd cum hoc corpus iā non erit animale, sed spirituale; tunc angelis adæquabit, & erit ei ad gloriā quod sarcinæ fuit. Consequēter uero, quia
* Aliquantulum ante medium & est epist. 56 tomo. 3. ex beatitudine animæ fiet redundantia ad corpus, ut & ipsum sua perfectione potiatur. unde Aug. * dicit in epist. ad Dioscorū. Tam potenti natura Deus fecit animā, ut ex eius plenissima beatitudine redundet in inferiorem naturam incorruptionis uigor.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in corporali bono non consistit beatitudo, sicut in obiecto beatitudinis: sed corporale bonum potest facere ad aliquem beatitudinis decorem, vel perfectionem.

AD 2m dicendum, quòd etsi corpus nihil conferat ad illā operationem intellectus, qua Dei essentia videtur: tamen posset ab hac īpedire. & ideo requiritur
A perfectio corporis, vt nō impediat eleuationē mētis.

AD 3m dicendum, quod ad perfectam operationem intellectus requiritur quidem abstractio ab hoc corruptibili corpore, quod aggrauat animam: non autem a spirituali corpore, quod erit totaliter spiritui subiectū, de quo in tertia parte huius operis dicetur.

ARTICVLVS VII.

Vtrum ad beatitudinem requirantur aliqua exteriora bona.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quod 2. 2. q. 18. ar. 1. 3. ad 4.
B ad beatitudinem requirantur etiam exteriora bona. Quod enim in præmium sanctis promittitur, ad beatitudinem pertinet: sed sanctis repromittuntur exteriora bona, sicut cibus & potus, diuitiæ & regnum. dicitur enim Luc. 22. Vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo & Mat. 6. Thesaurizate vobis thesaurum in cælo. & Mat. 25. Venite benedicti patris mei, possidete regnum. ergo ad beatitudinem requiruntur exteriora bona.

§ 2 Præt. Secundum Boetium in 3. de consol. Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione Prosa 2. circa principium.
perfectus: sed exteriora sunt aliqua hominis bona, licet minima, vt * August. dicit. ergo ipsa etiam requiruntur ad beatitudinem. Lib. 2. de lib. arbit. c. 19. & 1. retract. cap. 9. tom. 1.

C § 3 Præt. Dominus Mat. 5. dicit. Merces vestra multa est in cælis: sed esse in cælis, significat esse in loco. ergo saltem locus exterior requiritur ad beatitudinem.

SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. 72. Quid enim mihi est in cælo? & a te quid volui super terrā? quasi dicat, nihil volo nisi hoc quod sequitur, Mihi adhærere Deo bonum est. ergo nihil aliud extra Deū ad beatitudinem requiritur.

RESPON. Dicendum, quòd ad beatitudinem imperfectā, qualis in hac vita potest haberi, requiruntur exteriora bona, non quasi de essentia beatitudinis existentia, sed quasi instrumentaliter deseruientia beatitudini, quę consistit in operatione virtutis, vt dicitur
D in 1. * Ethic. Indiget enim homo in hac vita necessa- Cap. 7.
rijs corporis tam ad operationem virtutis contemplatiuæ, quàm etiam ad operationem virtutis actiuæ, ad quam etiam plura alia requiruntur, quibus exerceat opera actiuæ virtutis. Sed ad beatitudinem perfectam, quæ in visione Dei consistit, nullo modo huiusmodi bona requiruntur. Cuius ratio est, quia omnia huiusmodi bona exteriora, vel requiruntur ad sustentationē animalis corporis, vel requiruntur ad aliquas operationes, quas per animale corpus exercemus, quæ humanæ vitæ conueniunt. Illa autem perfecta beatitudo, quæ in visione Dei cōsistit, vel erit in anima sine corpore, vel erit in
E anima corpori iuncta, non iam animali, sed spirituali: & ideo nullo modo huiusmodi exteriora bona requiruntur ad illam beatitudinem, cum ordinētur ad vitā animalem. Et quia in hac vita magis accedit ad similitudinē illius perfectæ beatitudinis felicitas contemplatiua, quàm actiua, vtpote etiam Deo similior, vt ex * dictis patet: ideo minus indiget huiusmodi bo- * q. 3. art. 5.
nis corporis, vt dicitur in 10. * Ethic. * Cap. 8.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnes illæ corporales promissiones quæ in sacra scriptura continentur, sunt metaphorice intelligendæ secundum quod in scripturis solent spiritualia per corporalia designari, vt ex his quę nouimus, ad desiderandū incognita con

sur

Hom. 10. in Euangelia, cir. princip.

surgamus, sicut Gre. dicit in quadam * Hom. Sicut per cibū, & potū intelligitur delectatio beatitudinis: p diuitias, sufficientia qua hoī sufficiet Deus: per regnum, exaltatio hominis usque ad coniunctionem cum Deo.

Ad 2m dicendum, q̄ bona ista deseruientia animali uitæ, non competunt uitæ spirituali, in qua beatitudo perfecta consistit. Et tamen erit in illa beatitudine omnium bonorum congregatio, quia quicquid bonum inuenitur in illis, totū habebit in summo fonte bonorū.

Lib. 1. ca. 9. non remote a fi. to. 4.

Ad 3m dicendum, quòd secundum * Aug. in lib. de ser. Do. in monte: Merces sanctorum nō dicitur esse in corporeis cælis: sed per cælos intelligitur altitudo spiritualium bonorum. Nihilominus tamē locus corporeus. scælum empyreum adecit beatis, non propter necessitatem beatitudinis: sed secundum quandam congruentiam & decorem.

Articvlvs viii.

Vtrum ad beatitudinem requiratur societas amicorum.

Ad octavvm sic proceditur. Videtur q̄ amici sint necessarij ad beatitudinē. Futura eni beatitudo in scripturis frequenter nomine gloriæ designatur: sed gloria consistit in hoc, quòd bonum hominis ad notitiam multorum deducitur. ergo ad beatitudinem requiritur societas amicorum.

¶ 2 Præt. Boetius dicit, q̄ nullius boni sine consortio iucunda est possessio: sed ad beatitudinem requiritur delectatio. ergo etiam requiritur societas amicorum.

¶ 3 Præt. Charitas in beatitudine perficitur: sed charitas extēdit se ad dilectionem Dei, & proximi. ergo uidetur, q̄ ad beatitudinem requiratur societas amicorum.

Sed contra est, quod dicitur Sapiē. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, scilicet, cum diuina sapientia, quæ consistit in contemplatione dei: & sic ad beatitudinem nihil aliud requiritur.

Cap. 9. & 11.

Respon. Dicendū, q̄ si loquamur de felicitate præsentis uitæ, sicut Philosophus dicit in 10. * Eth. Felix indiget amicis, non quidem propter utilitatem, cum sit sibi sufficiens: nec propter delectationem, quia habet in seipso delectationem perfectam in operatione uirtutis: sed propter bonam operationem, ut scilicet eis benefaciat, & ut eos inspiciens benefacere delectetur, & ut ab eis in benefaciendo iuuetur. Indiget. n. hō ad bū operandum auxilio amicorū tam in operibus uitæ actiuæ, q̄ in operibus uitæ contemplatiuæ. Sed si loquamur de perfecta beatitudine quæ erit in patria, non requirit societas amicorum de necessitate ad beatitudinem: quia hō habet totam plenitudinem suæ perfectionis in Deo: sed ad bene esse beatitudinis facit societas amicorum.

Cap. 25. post mediū tomo. 3.

Vnde Aug. * dicit 8. super Gene. ad literam, q̄ creatura spiritualis, ad hoc q̄ sit beata, non nisi intrinsecus adiuuatur æternitate, ueritate, charitate creatoris: extrinsecus uero, si adiuuari dicenda est, fortasse hoc solo adiuuatur, q̄ se inuicem uidēt, & de sua societate gaudent.

Ad primvm ergo dicendum, quòd gloria, quæ est essentialis beatitudini, est quam habet homo non apud hominem, sed apud Deum.

Ad 2m dicendum, quòd uerbum illud intelligitur, quando in eo bono quod habetur, non est plena sufficientia. quod in proposito dici non potest: quia omnis boni sufficientiam habet homo in Deo.

Ad 3m dicendum, quòd perfectio charitatis est essentialis beatitudini quantum ad dilectionem dei, non quantum ad dilectionem proximi. Vnde si esset una sola anima fruens Deo, beata esset nō habens proximum quem diligeret: sed supposito proximo, sequitur dilectio eius ex pfecta dilectiōe Dei. unde quasi cōcomitanter se habet amicitia ad perfectam beatitudinē.

QVAESTIO V.

De adeptione beatitudinis, in octo articulos diuisa.

Deinde considerandum est de ipsa adeptione beatitudinis.

Et circa hoc quæruntur octo.

¶ Primo, Vtrum homo possit consequi beatitudinem.

¶ Secundo, Vtrum unus homo possit esse alio beatior.

¶ Tertio, Vtrum aliquis possit esse in hac uita beatus.

¶ Quarto, Vtrum beatitudo habita possit amitti.

¶ Quinto, Vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem.

¶ Sexto, Vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ.

¶ Septimo, Vtrum requirantur opera hominis aliqua ad hoc quòd homo beatitudinem consequatur a Deo.

¶ Octauo, Vtrum omnis homo appetat beatitudinem.

Articvlvs primvs.

Vtrum homo possit consequi beatitudinem.

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd homo beatitudinem adipisci non possit. Sicut enim natura rationalis est supra sensibilem, ita natura intellectualis est supra rationalem, ut patet p * Dion. in lib. de di. no. in multis locis: sed bruta animalia quæ habēt naturam sensibilem tantum, nō possunt peruenire ad finem rationalis naturæ. ergo nec homo qui est rationalis naturæ, pōt puenire ad finē intellectualis naturæ, qui est beatitudo.

Cap. 5.

¶ 2 Præt. Beatitudo uera consistit in uisione Dei, quæ ē ueritas pura: sed homini est connaturale ut ueritatē intueatur in rebus materialibus, unde species intelligibiles in phantasmatibus intelligit, ut dicitur in * 3. de anima. ergo nō potest ad beatitudinem peruenire.

Text. 39.

¶ 3 Præt. Beatitudo consistit in ade-

¶ Super quæstionem quintam.

In quæst. 5. aduertendum est, quòd licet uisio dei per essentiam, & beatitudo formalis intellectualis creaturæ coincidant realiter, vt ex supradictu patet: quia tñ distinguūtur formaliter, ideo diuersa sunt quæsita ista formaliter a quæsitis in prima parte, quæst. 12. Decuit enim tam perfectum doctorem complere omnia formaliter. Nihil igitur est superfluum.

¶ Super Quæstionis quintæ Articulum primum.

In hoc arti. 1. q. 5. nota, quòd author ex duobus capacitatem hominis respectu pfecti boni ostendēs, alterum naturale, quod hic experimur, scilicet cognitionē ipsius dei vniuersalis & summi boni, quā ex studio acquirimus, dū cognoscimus deum esse eū, qui si uideretur, bearet: & appetitū qualemcūq; in ipso deo quiescendi; alterum quodammodo naturale, qđ probamus, scilicet, quòd omnis intellectus est capax (q̄uis remote) diuinæ visionis ex hoc ipso qđ intellect9 est.

In secundo autē & tertio nihil occurrit.

ptione summi boni: sed aliquis non potest peruenire ad summum, nisi transcendat media: cum igitur inter Deum & naturam humanã media sit natura angelica, quam homo transcendere non potest, videtur ꝙ non possit beatitudinem adipisci.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 93. Beatus homo, quem tu erudieris Domine.

Respon. Dicẽdum, quòd beatitudo nominat adeptionem perfecti boni. Quicũque ergo est capax perfecti boni, potest ad beatitudinem peruenire. Quòd autẽ homo boni perfecti sit capax, ex hoc apparet, ꝙ eius intellectus potest cõprehendere uniuersale & perfectum bonum, & eius uoluntas appetere illud: & ideo homo potest beatitudinem adipisci. Apparet etiam idem ex hoc, quòd hõ est capax uisionis diuinæ essentiæ, sicut in 1. * habitum est: in qua quidem uisione perfectam hominis beatitudinem consistere diximus.

q.12. art.1.

Ad primum ergo dicẽdum, quòd aliter excedit natura rationalis sensitiuam, & aliter intellectualis rationalem. Natura.n. rationalis excedit sensitiuam quãtum ad cognitionis obiectum, quia sensus nullo modo põt cognoscere vniuersale, cui* ratio est cognoscitiua: sed intellectualis natura excedit rationalẽ quantum ad modum cognoscendi intelligibilem veritatem. Nam intellectualis natura statim apprehẽdit ueritatem, ad quam rationalis natura per inquisitionem rationis pertingit, vt patet ex his quæ in 1. * dicta sunt: & ideo ad id quod intellectus apprehendit, ratio per quendã motum pertingit. unde rationalis natura cõsequi põt beatitudinẽ, quę est pfectio intellectualis naturę: tamẽ alio modo q̃ angeli. Nam angeli cõsecuti sunt eam statim * post principium suæ cognitionis: homines autem per tempus ad ipsam perueniũt: sed natura sensitiua ad hũc finem nullo modo pertingere potest.

D.752. q.79. ar.8. D.160.

Ad 2m dicendum, quòd homini secundum statum præsentis vitę, est connaturalis modus cognoscendi ueritatem intelligibilem per * phantasmata: sed post huius uitæ statum habet alium modum connaturalem, ut in 1. * dictum est.

D.190. q.74. art.7. & q.89. articu.1.

Ad 3m dicendum, quòd homo non potest transcendere angelos gradu naturæ, ut scilicet naturaliter sit eis superior: potest tamen eos transcendere per operationem intellectus, dum intelligit aliquid super angelos esse, quod homines beatificat, quod cum perfecte consequetur, perfecte beatus erit.

Articulus II.

Vtrum unus homo possit esse beatior altero.

4.d.49.q.1. art.4.q.2. Ca.9. to.5.

Ad secundum sic proceditur. Videtur ꝙ unus homo alio nõ possit eẽ beatior. Beatitudo.n. est pręmium uirtutis, ut Philosophus dicit in 1. * Eth, sed pro operibus uirtutum omnibus æqualis merces redditur. dicitur enim Matthæi 20. quòd omnes qui operati sunt in uinea, acceperunt singulos denarios: quia ut dicit * Greg. æqualẽ æternæ uitæ retributionem sortiti sunt. ergo unus non erit beatior alio.

Hom.19. in euange. parũ ante me.

¶ 2 Præt. Beatitudo est summum bonum: sed summo non potest esse aliquid maius. ergo beatitudine unius hominis non potest esse alia maior beatitudo.

¶ 3 Præt. Beatitudo cum sit perfectum & sufficiens bonum, desiderium hominis quietat: sed non quietatur desideriũ, si aliquod bonum deest, quod suppleri possit. si autẽ nihil deest quod suppleri possit, non poterit esse aliquid aliud maius bonũ. ergo uel hõ non est beatus: uel si est beatus, non põt alia maior beatitudo esse.

Sed contra est, quod dicitur Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multę sunt: per quas, ut August. dicit, * diuersæ meritorum dignitates intelligũtur in uita æterna. Dignitas autem uitæ æternæ, quæ pro merito datur, est ipsa beatitudo. ergo sunt diuersi gradus beatitudinis, & non omnium est æqualis beatitudo.

De S. virgine cap.26. tract. 67. in Io. ante medium to. 9.

Respon. Dicendum, quòd sicut * supra dictum est, in ratione beatitudinis duo includuntur, scilicet, ipse finis vltimus, qui est summum bonum, & adeptio, vel fruitio ipsius boni. Quantum igitur ad ipsum bonum, quod est beatitudinis obiectum & causa, non potest esse una beatitudo alia maior, quia nõ est nisi vnũ summum bonum, scilicet Deus, cuius fruitione homines sunt beati: sed quãtum ad adeptionem huiusmodi boni, uel fruitionem, potest aliquis alio esse beatior: quia quãto magis hoc bono fruitur, tanto beatior est. Contingit autem aliquem perfectius frui Deo, quàm alium ex eo, quòd est melius dispositus, uel ordinatus ad eius fruitionem. & secundum hoc potest aliquis alio beatior esse.

q.1. ar.8. & q.2. art.7.

Ad primum ergo dicendum, quòd unitas denarij significat unitatem beatitudinis ex parte obiecti: sed diuersitas mansionum significat diuersitatem beatitudinis secundum diuersum gradum fruitionis.

Ad 2m dicendum, quòd beatitudo dicitur esse summum bonum, inquãtum est summi boni perfecta possessio, siue fruitio.

Ad 3m dicendum, quòd nulli beato deest aliquod bonum desiderandum, cum habeat ipsum bonum infinitum, quòd est bonum omnis boni, ut * August. dicit: sed dicitur aliquis alio beatior ex diuersa eiusdem boni participatione. Additio autẽ aliorum bonorum non auget beatitudinem: unde Augustin. dicit in 5. † confess. Qui te, & alia nouit, non propter illa beatior: sed propter te solum beatus.

Epist.56. parũ ante medium. to.2. & 13. de trinit. c.7. to.3 † Li.5. cõf. c.4. cir. princip. tom.1.

Articulus III.

Vtrum aliquis in hac uita possit esse beatus.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quòd beatitudo possit in hac uita haberi. Dicitur enim in Psal. 118. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini: hoc autem in hac uita contingit. ergo aliquis in hac uita potest esse beatus.

Infra art.5. cor. & q.62 ar.1 cor. & 3. di. 27. q. 2. ar.2. cor. & 4. di. 49. q.1. ar. 2. q. 2. ad 5. Et ver. q.14. arti.2. cor. Et 1. Eth. lect. 16. fin.

¶ 2 Præt. Imperfecta participatio summi boni non adimit rationem beatitudinis, alioquin unus nõ esset beatior alio: sed in hac uita homines possunt participare summum bonum cognoscendo, & amando Deum, licet imperfecte. ergo homo in hac uita põt esse beatus.

¶ 3 Præt. Quod ab omnibus dicitur, non potest totaliter falsum esse. Videtur enim naturale, quod in pluribus est, natura autem non totaliter deficit: sed plures ponunt beatitudinẽ in hac uita, ut patet p illud Psal. 143. Beatum dixerũt populum cui hæc sunt, scilicet, præsentis uitæ bona. ergo aliquis in hac uita põt esse beatus.

Sed contra est, quod dicitur Iob. 14. Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miserijs: sed beatitudo excludit miseriam. ergo homo in hac uita non potest esse beatus.

Respon. Dicendum, quòd aliqualis beatitudinis participatio in hac uita haberi potest: perfecta autem & uera beatitudo non potest haberi in hac uita. & hoc quidem considerari potest dupliciter. Primo quidẽ ex ipsa communi beatitudinis ratione. Nam beatitudo, cũ

sit

fit perfectum & sufficiens bonum, omne malum excludit, & omne desiderium implet. In hac autem uita non potest omne malum excludi: multis enim malis pręsens vita subiacet, quæ uitari non possunt, & ignorantiæ ex parte intellectus, & inordinatæ affectioni ex parte appetitus, & multiplicibus pœnalitatibus ex parte corporis, vt Augu. diligẽter prosequitur 19. de ciui. Dei. Similiter etiam boni desiderium in hac vita satiari non potest: naturaliter enim homo desiderat permanentiam eius boni, quod habet. Bona autẽ præsentis vitę transitoria sunt, cum & ipsa vita transeat, quam naturaliter desideramus, & eam perpetuo pmanere vellemus: quia naturaliter homo refugit mortem. vnde impossibile est, quòd in hac uita vera beatitudo habeatur. Secundo, si consideretur id, in quo specialiter beatitudo consistit, scilicet visio diuinæ essentiæ, quæ non põt hoĩ prouenire in hac uita, vt in 1. q. ostensum ẽ. Ex qbus manifeste apparet, ꝙ non põt aliquis in hac vita verã, & pfectam beatitudinẽ adipisci.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod beati dicuntur aliqui in hac vita, vel pp spem beatitudinis adipiscendæ in futura vita, secundum illud Ro. 8, Spe salui facti sumus: vel propter aliquam participationem beatitudinis, secundum aliqualem summi boni fruitionem.

AD 2m dicendum, quòd participatio beatitudinis potest esse imperfecta dupliciter. Vno modo, ex parte ipsius obiecti beatitudinis, quod quidem secundum sui essentiã non videtur: & talis imperfectio tollit rationẽ veræ beatitudinis. Alio modo potest esse imperfecta ex parte ipsius participãtis, qui quidem ad ipsum obiectum beatitudinis secundum seipsum attingit. s. Deum: sed imperfecte respectum ad modum, quo Deus seipso fruitur. & talis imperfectio nõ tollit veram rationem beatitudinis: quia cũ beatitudo sit operatio quędam, vt supra dictum est, vera ratio beatitudinis consideratur ex obiecto, quod dat speciem actui, non autem ex subiecto.

AD 3m dicendum, ꝙ hoĩes reputant in hac vita esse aliquã beatitudinem pp aliquam similitudinem veræ beatitudinis: & sic nõ ex toto in sua æstimatione deficiunt.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum beatitudo habita possit amitti.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo possit amitti. Beatitudo enim ẽ pfectio quædam: sed omnis perfectio inest perfectibili secũdum modum ipsius. cum igitur homo secundum naturã suam sit mutabilis, videtur quòd beatitudo ab homine mutabiliter participetur: & ita videt̃ quòd homo beatitudinẽ possit amittere.

§ 2 Præt. Beatitudo consistit in actione intellectus, qui subiacet voluntati: sed voluntas se habet ad opposita. ergo videtur quòd possit desistere ab operatione, quã homo beatificatur: & ita homo desinet esse beatus.

§ 3 Præt. Principio respondet finis: sed beatitudo hominis habet principium, quia homo non semper fuit beatus. ergo videtur quod habeat finem.

SED CONTRA est, quod dicitur Matth. 25. de iustis, quòd ibunt in vitam ęternam: quę, vt dictum est, est beatitudo sanctorum. Quod autem est æternum, non deficit. ergo beatitudo non potest amitti.

RESPON. Dicendum, quòd si loquamur de beatitudine imperfecta, qualis in hac uita potest haberi, sic potest amitti. Et hoc patet in felicitate contemplatiua, quæ amittitur vel per obliuionem, puta cum corrumpitur scientia ex aliqua ægritudine: vel per aliquas occupationes, quibus totaliter abstrahitur aliquis a contemplatione. Patet etiam idem in felicitate actiua. Voluntas enim hominis transmutari potest, ut uidelicet degeneret a uirtute, in cuius actu principaliter consistit felicitas. Si autem uirtus remanet integra, exteriores transmutationes possunt quidem beatitudinem talem perturbare, inquantum impediunt multas operationes uirtutum, non tamen possunt eam totaliter auferre: quia adhuc remanet operatio uirtutis, dum ipsas aduersitates homo laudabiliter sustinet. Et quia beatitudo huius uitæ amitti potest, quod uidetur esse contra rationem beatitudinis: ideo Philosophus dicit in primo Ethico. aliquos esse in hac uita beatos non simpliciter, sed sicut homines, quorum natura mutationi subiecta est. Si uero loquamur de beatitudine perfecta, quæ expectatur post hanc uitam, sciendum quòd Origenes posuit, † quorundam Platonicorum errorem sequens, quòd post ultimam beatitudinem homo potest fieri miser. Sed hoc manifeste apparet esse falsum dupliciter.

§ Primo quidem ex ipsa cõmuni rõ-

¶ *Super Quæstionis quintæ Articulum quartum.*

IN 4. artic. aliquantisper morandum est. Scito igitur primo in ti. 4. art. differentiam inter perpetuitatem, & inamissibilitatem beatitudinis. Perpetuitas enim significat durationẽ quandam: inamissibilitas autẽ significat immutabilitatem quandam. hęc ergo est species immutabilitatis, illa durationis. Et quoniam duratio mensura est mutabilis, vel immutabilis, prius naturaliter inest alicui rei sempiternæ immutabilitas, quam perpetuitas: immo hæc est illius effectus, vt ex q. 10 primi li. coniunctis animæ apparet. Cũ igitur hic quæritur, Verũ beatitudo possit amitti, est quæstio non de perpetuitate formaliter, sed de inamissibilitate, quæ est perpetuitatis causa.

¶ Scito secundo in corpore articu. quòd prima ratio in litera allata pro conclusione, quæ & in 4. sent. dist. 49. q. 1. art. 1. q. 4. tangitur, male videt̃ intelligi a Scoto i 4. dist. 49. q. 6. Põt siquidem dupliciter intelligi, quod beatitudo sit quietatiua omnis desiderii. primo vt sensus sit, ꝙ beatitudo formalis, est formaliter impletio omnis desiderii. Et hic sensus est falsus: & tamen illatũ Sco. reprehendit. Secũndo, vt sit sensus, quòd beatitudo formalis est inferens impletionem omnis desiderii, expulsionemque omnis mali, quocunque modo illud contingat: ita quòd ratio beatitudinis in cõmuni exigit, quòd inferat satietatẽ omnis desiderii naturalis abstrahẽdo a tali, vel tali modo. Et hic sensus est verus, & intentus tam hic, quam in 4 sent. Ex hoc enim sequitur manifeste, quòd beatitudo exigit inamissibilitatem, vt in litera deducitur. Alioquin dolor, vel timor inesset beato. Vnde duplicitter Scotus ibidẽ defecisse videtur.

Primo, quia non distinxit inter immobilitatem seu inamissibilitatem, & perpetuitatem: & quæ de immutabilitate dicuntur, & de perpetuitate consequenter, de perpetuitate formaliter accipit. Secundo, quia esse immobilitatem de ratione beatitudinis, itelligitur formaliter, aut virtualiter: quoniam, vt dicitur 10. Metaphysico. Corruptibile, & incorruptibile, aut sunt substantia, aut in substantia: & tamen ipse formaliter accepit de perpetuitate. Scito tertio, quòd secunda ratio literæ efficax valde est apud vere philosophos, qui non in aere loquuntur, sed voluntatem in bonum tantum, & voluntatem rectam in vere bonum tantum ferri posse nouerunt.

¶ In responsione ad primum eiusdẽ articuli habes duo notanda. Primo, quòd beatitudo est immutabilis, & consequenter incorruptibilis: ac per hoc differt plusquam genere ab aliis actibus corruptibilibus, iuxta doctrinam Arist. 10. Metaphysico. Secundo, causas immutabilitatis eius, formalem scilicet, quia est perfectio consummata: effectiuam vero, diuinam virtutem: materialem autem, hominem eleuatum in participationem æternitatis. Et hoc tertium, pro quanto includit quòd beatitudo formalis mensuratur æternitate participata, & non æuo, impugnatur a Scoto in loco allegato: quia tamen satisfecimus ei in 1. lib. q. 10. non replicandum censeo. & his si addatur bonitas per essentiam, cuius adeptio est beatitudo, videbitur & reliqua causa, scilicet, finalis ipsius beatitudinis. Ex primo horum habes, ꝙ beatitudo hæc non se habet ad perpetuitatem, sicut albe-

de

8.q.3.

• Cap. c. 8. 7. 8. tom. 5.

D. 481.

• q. ar. arti

• q. 3. ar. 2.

1. q. 64. art. 2. cor. & 1.

d. 8. q. 3. ar. 2. cor. hu. & 3. contra. c. 61. & 62. & opus. 2. ca. 166. Et lo. 10. lect. 5.

• Art. 2. huius quæst.

• Ca. 10. in fine.

† Lib. 1. Periar. cap. 5. a med. & lib. 3. c. 3. to. 4.

• Alias, quorundam philosophorũ.

do se haberet ad eã, si a Deo perpetuo cõseruaretur, quoniam albedo illa esset in se corruptibilis, & per accidens perpetua: beatitudo autẽ perfecta, de qua loquimur, est secũdum se incorruptibilis, & propter se sibi vendicat perennitatem, & propterea se habet ad perpetuitatem, sicut figura cœlestis. Ex secũdo autem horum habes modum, quo beatitudo hæc constituitur immutabilis, scilicet eleuando subiectum supra mutabilitatem. Ex hoc enim quòd mens humana eleuatur in æternitatis ordinem, oportet quòd præcelletur in ordinẽ immutabilium: quoniam æternitas immutabilitatẽ sequitur. Omnibus autẽ beatitudinis causis supra mutabilitatẽ existentibus, necesse est beatitudinem ipsam immutabilẽ esse.

• ca.2.ar 3.

• q.3.art.8.

A ne beatitudinis. Cum.n.ipsa beatitudo sit perfectum bonum & sufficiens, oportet q̃ desiderium hominis quietet, & omne malum excludat. Naturaliter aũt homo desiderat retinere bonum quod habet, & q̃ eius retinendi securitatẽ obtineat: alioquin necesse est, q̃ timore amittendi, vel dolore, de certitudine amissionis affligatur. Requiritur igitur ad verã beatitudinem, q̃ homo certã habeat opinionem, bonum, quod habet, nunquam se B amissurũ, quæ quidẽ opinio si vera sit, consequens est, q̃ beatitudinẽ nunquã amittet: si aũt falsa sit, hoc ipsum est quoddam malũ, falsam opinionem habere. nã falsum est malum intellectus, sicut verum est bonũ ipsius, vt dicitur in 6. Ethic. • Non igitur iam vere erit beatus, si aliquod malum ei inest.

¶ Secundo idem apparet, si cõsideretur ratio beatitudinis in speciali. Ostẽsum est.n. supra, * q̃ perfecta beatitudo hominis in visione diuinæ essentiæ consistit. Est autẽ im- C possibile, q̃ aliquis vidẽs diuinam essentiam, velit eam non videre: quia omne bonũ habitum quo aliquis carere vult, aut est insufficiens, & quæritur aliquid sufficientius loco eius: aut habet aliquod incõmodũ annexum, pp quod in fastidium venit. Visio ãt diuinæ essentiæ replet animã omnibus bonis, cũ coniungat fonti totius bonitatis: vnde dicitur in Psal. 16. Satiabor cũ apparuerit gloria tua. & Sap. 7. dicitur. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. s. cũ cõtemplatione sapientiæ. Similiter ẽt nõ habet aliquod incommodum adiunctum: quia de contemplatione sapientiæ dicitur, Sap. 8. Non habet amaritudinẽ con D uersatio illius, nec tedium conuictus eius. Sic ergo patet, q̃ propria voluntate beatus nõ potest beatitudinem deserere. similiter ẽt non potest eam perdere Deo subtrahẽte: quia cum subtractio beatitudinis sit quædam pœna, nõ potest talis subtractio a Deo iusto iudice prouenire, nisi pro aliqua culpa, in quã cadere non potest, qui Dei essentiã videt, cũ ad hãc visionem ex necessitate sequatur rectitudo voluntatis, vt supra

q.4. artic.4

ostensum est. * Similiter ẽt nec aliquod aliud agẽs potest eam subtrahere: quia mens Deo coniuncta super omnia alia eleuatur, & sic ab huiusmodi coniunctione nullum aliud agens potest ipsam excludere. Vnde E inconueniens videtur, q̃ per quasdã alternationes tẽporũ transeat homo de beatitudine ad miseriam, & econuerso: quia hmõi temporales alternationes esse nõ pñt, nisi circa ea quę subiacent tempori & motui.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd beatitudo est perfectio consummata, quæ omnem defectum excludit a beato: & ideo absque mutabilitate aduenit eam habenti, faciente hoc virtute diuina, quæ hominem subleuat in participationẽ æternitatis transcendentis omnem mutationem.

AD 2m dicendum, quòd voluntas ad opposita se habet in his, quæ ad finem ordinantur: sed ad vltimũ finem naturali necessitate ordinatur. quod patet ex hoc, quòd homo non potest non velle esse beatus.

A AD 3m dicendum, q̃ beatitudo habet principium ex conditione participantis: sed caret fine propter cõditionẽ boni, cuius participatio facit beatũ. vnde ab alio est initiũ beatitudinis, & ab alio est qd̃ caret fine.

ARTICVLVS V.

Vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem.

Infra q.62. ar.1.2.& 3. Et 1. q. 12. arti. 4.& q. 94. art.1. Et 4.d.49.q.2. arti.6. Et 3. contra. 52. 147.157.& 159. prin. Et Ro.1. le. 6. fi.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo per sua naturalia possit beatitudinẽ cõsequi. Natura.n. nõ deficit in B necessarijs: sed nihil est homini tã necessarium, quàm id quod per finem vltimum consequitur. ergo hoc naturæ humanę nõ deest. Potest igitur homo per sua naturalia beatitudinem consequi.

¶ 2 Præt. Homo cum sit nobilior irrationalibus creaturis, videtur esse sufficientior: sed irrationales creaturę per sua naturalia possunt consequi suos fines. ergo multo magis homo per sua naturalia potest beatitudinem consequi.

C ¶ 3 Præt. Beatitudo est operatio perfecta, secundum Philosophũ*. Eiusdem autem est incipere rẽ, & perficere ipsam. Cum igitur operatio imperfecta, quæ est quasi principiũ in operationibus humanis, subdatur naturali hoĩs potestati, quã suorum actuum est dominus, videtur q̃ per naturalem potentiam possit pertingere ad operationem perfectam, quæ est beatitudo.

• Li.1. Eth. c.7. to.5.

SED CONTRA. Homo est principium naturaliter actuum suorum per intellectum & voluntatem: sed vltima beatitudo sanctis præparata excedit D intellectum, & voluntatem. dicit enim Apostolus 1. ad Corinth. 2. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis nõ ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. ergo homo per sua naturalia non potest beatitudinem consequi.

RESPON. Dicendum, quòd beatitudo imperfecta, quæ in hac vita haberi potest, potest ab homine acquiri per sua naturalia eo modo, quo & virtus in cuius operatione consistit, de quo infra dicetur: * sed beatitudo hominis perfecta, sicut supra dictum est, † consistit in visione diuinæ essentiæ. Videre autem Deum per essentiam est supra naturam non solum hominis, sed etiam omnis creaturæ, vt in primo E ostensum est. Naturalis enim cognitio cuiuslibet creaturæ est secundum modum substantiæ eius: sicut de intelligentia dicitur in lib. de causis, quòd cognoscit ea quæ sunt supra se, & ea quę sunt infra se secundum modum substantiæ suæ: omnis autem cognitio, quæ est secundum modum substantiæ creatæ, deficit a visione diuinæ essentiæ, quæ in infinitum excedit omnem substantiam creatam. vnde nec homo, nec aliqua creatura, potest consequi beatitudinem vltimam per sua naturalia.

• q.63.

† q.3. art.8

• q.12. ar.4

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut natura non deficit homini in necessarijs, quamuis non dederit sibi arma & tegumenta sicut alijs animalibus, quia dedit ei rationem & manus, quibus possit

hæc

¶ *Super Quæstionis quintæ Articulum quintum.*

IN articu. quinto defendenda esset ratio conclusionis in litera posita, nisi diffuse tractata fuisset in 1. lib. q. 12. art. 4. vbi respõsum est Scoto eã impugnãti in 4. dist. 49. quæst. 2. quare vide ibi &c.

hęc sibi acquirere, ita nec deficit homini in necessarijs, F quàmuis non daret sibi aliquod principium, quo posset beatitudinem consequi. hoc enim erat impossibile: sed dedit ei liberum arbitrium, quo possit conuerti ad Deum, qui eum faceret beatum. Quæ enim per amicos possumus, per nos aliqualiter possumus, vt dicitur in 3. Ethico †

† Ca. 3. post med. illius tom. 5.

Ad 2^m dicẽdũ, q̀ nobilioris cõditionis est natura, q̃ põt cõsequi perfectũ bonũ, licet indigeat exteriori auxilio ad hoc cõsequendũ, q̃ natura q̃ nõ põt cõsequi pfectũ bonum, sed consequitur quoddã bonum imperfectũ, licet ad cõsecutionẽ eius non indigeat exteriori auxilio, ut Philosophus dicit in 2. de cęlo: *Sicut melius est dispositus ad sanitatem, qui põt cõsequi perfectam G sanitatem, licet hoc fit p auxilium medicinæ q̃ qui solum põt consequi quandam imperfectam sanitatem sine medicinæ auxilio & iõ creatura rationalis, quæ põt consequi perfectum beatitudinis bonum indigens ad hoc diuino auxilio, est perfectior q̃ creatura irrationalis, quæ huiusmodi boni non est capax, sed quoddã bonum imperfectum consequitur uirtute suæ naturæ.

* A tex. 60. vsq; ad 66. tom. 2.

Ad 3^m dicendum, q̀ quando imperfectum, & perfectum sunt eiusdem speciei, ab eadem uirtute causari possunt: non autem hoc est necesse, si sunt alterius speciei. Non enim quicquid potest causare dispositionem materię, potest ultimam perfectionem conferre: imperfecta autem operatio, quæ subiacet naturali hominis H potestati, non est eiusdem speciei cum operatione illa perfecta, quæ est hominis beatitudo, cum operationis species dependeat ex obiecto. unde ratio nõ sequitur.

Articvlvs VI.

Vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ.

¶ *Super Quæstionis quintæ Articulum sextum.*

In articu. 6. 7. & 8. nihil aliud scribendum occurrit, nisi q̀ materia 8. art. tractata est in . lib. q. 82. articu. 1. vbi solutæ sunt rõnes Sco. quare videas. Et hic cõpletur tractatus primus huius libri.

Ad sextvm sic proceditur. Videtur quòd homo possit fieri beatus per actionẽ alicuius superioris creaturæ, scilicet, angeli. I Cũ enim duplex ordo inueniatur in rebus, unus partium uniuersi ad inuicem: alius totius uniuersi ad bonum, quod est extra uniuersum: primus ordo ordinatur ad secundum, sicut ad finem, ut dicitur 12. Metaphy.* Sicut ordo partiũ exercitus adinuicem, est pp ordinem totius exercitus ad ducem: sed ordo partium uniuersi adinuicem, attenditur secũdum quod superiores creaturæ agunt in inferiores, ut in 1. dictum est. † Beatitudo autem consistit in ordine hominis ad bonum, quod K est extra uniuersum, quod est Deus. ergo per actionem superioris creaturæ, scilicet, angeli in hominem, homo beatus efficitur.

* Tex. 52. & 53. to. 3.

† p. p. q. 8 1. arti. 1. ad 3. argum.

§ 2 Præt. Quod est in potentia tale, potest reduci in actum per id, quod est actu tale. sicut quod est potentia calidum, fit actu calidum per id, quod est actu calidum: sed homo est in potentia beatus. ergo potest fieri actu beatus per angelum, qui est actu beatus.

§ 3 Præt. Beatitudo consistit in operatione intellectus, ut supra dictum est: * sed angelus potest illuminare intellectum hominis, ut in primo habitum est. ergo angelus potest facere hominem beatum.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus.

Respon. Dicẽdum, quòd cum omnis creatura naturæ legibus sit subiecta, vtpote habens limitatã virtutem & actionem, illud quod excedit naturam creatam, non potest fieri virtute alicuius creaturæ. & ideo si quid fieri oporteat quod sit supra naturam, hoc fit immediate à Deo; sicut suscitatio mortui, illuminatio cæci, & cætera huiusmòdi. Ostensum * est autẽ, quòd beatitudo est quoddam bonum excedens naturam creatam. vnde impossibile est quòd per actionẽ alicujus creaturæ conferatur; sed homo beatus fit solo Deo agente, si loquamur de beatitudine perfecta. Si verò loquamur de beatitudine imperfecta, sic eadẽ ratio est de ipsa, & de virtute, in cuius actu consistit.

* art. præce.

G Ad primvm ergo dicendum, quòd plerunque contingit in potentijs actiuis ordinatis, quòd perducere ad vltimum finem pertinet ad supremam potentiam: inferiores verò potentiæ coadiuuant ad consecutionem illius vltimi finis disponendo. Sicut ad artem gubernatiuam, quæ præest nauifactiuæ, pertinet vsus nauis, propter quem nauis ipsa fit. Sic igitur in ordine vniuersi homo quidem adiuuatur ab angelis ad consequendum vltimum finem secundum aliqua præcedentia, quibus disponitur ad eius cõsecutionẽ; sed ipsum vltimum finem consequitur per ipsum primum agentem, qui est Deus.

Ad 2^m dicendum, quòd quando aliqua forma H actu existit in aliquo secundum esse perfectum & naturale, potest esse principium actionis in alterum, sicut calidum per calorem calefacit: sed si forma existit in aliquo imperfecte, & non secundum esse naturale, non potest esse principium communicationis sui ad alterum: sicut intentio coloris qui est in pupilla, non potest facere album: neque etiam omnia quæ sunt illuminata, aut calefacta, possunt alia calefacere, & illuminare: sic enim illuminatio & calefactio essent vsque ad infinitum. Lumen autem gloriæ, per quod Deus videtur, in Deo quidem est perfecte secũdum esse naturale: in qualibet autem creatura est imperfecte, & secundum esse similitudinarium, vel partiI cipatum. Vnde nulla creatura beata potest communicare suam beatitudinem alteri.

Ad 3^m dicendum; quòd angelus beatus illuminat intellectum hominis, vel etiam inferioris angeli, quãtum ad aliquas rationes diuinorum operum: non autem quantum ad visionem diuinæ essentiæ, ut in primo dictum est *. Ad eam enim videndam omnes immediate illuminantur a Deo.

* p. p. q. 106 artic. 1. ad 1. & 2. arg.

Articvlvs VII.

Vtrum requirantur aliqua opera bona ad hoc, quòd homo beatitudinem consequatur a Deo.

K Ad septimvm sic proceditur. Videtur quòd nõ requirantur aliqua opera hominis ad hoc, vt beatitudinem cõsequatur a Deo. Deus enim, cum sit agens infinitæ virtutis, non præexigit in agendo materiam, aut dispositionem materiæ, sed statim potest totum producere: sed opera hominis cùm non requirantur ad beatitudinem eius, sicut causa efficiens, ut dictũ est, * nõ possunt requiri ad eam, nisi sicut dispositiones. ergo Deus qui dispositiones nõ præexigit in agẽdo, beatitudinẽ sine præcedẽtibus operib^9 cõfert.

Infr. q. 6. in traductione. Et. 1. q. 62. art. 5. ad 1. Et opus. 3. c. 173.

* art. præce.

§ 2 Præterea, Sicut Deus est actor beatitudinis immediate, ita & naturam immediate instituit: sed in prima institutione naturæ produxit creaturas nulla dispositione

sitione præcedere, vel actione creaturæ, sed statim A fecit vnumquodque perfectum in sua specie. ergo videtur, quòd beatitudinem conferat homini sine aliquibus operationibus præcedentibus.

§ 3 Præt. Apostolus dicit Rom. 4. Beatitudinem hominis esse, cui Deus confert iustitiam sine operibus. non ergo requiruntur aliqua opera hominis ad beatitudinem consequendam.

SED CONTRA est, quod dicitur Ioan. 13. Si hęc scitis, beati eritis, si feceritis ea. ergo per actionem ad beatitudinem peruenimus.

* q. 4. art. 4.

RESPON. Dicendum, quòd rectitudo voluntatis, vt supra dictum est, * requiritur ad beatitudinem, cum nihil aliud sit, quàm debitus ordo voluntatis ad B vltimum finem, quæ ita exigitur ad cōsecutionem vltimi finis, sicut debita dispositio materiæ ad consecutionem formæ: sed ex hoc non ostenditur, quòd aliqua operatio hominis debeat præcedere eius beatitudinem. Posset enim Deus simul facere voluntatem recte tendentem in finem, & finem consequentem: sicut quandoque simul materiam disponit, & inducit formam, sed ordo diuinæ sapientiæ exigit ne hoc fiat. vt enim dicitur in 2. de cælo. * Eorum quæ nata sunt habere bonum perfectum, aliquid habet ipsum sine motu, aliquid vno motu, aliquid pluribus. Habere autem perfectum bonum sine motu, conuenit ei quod naturaliter habet illud: habere aūt beatitudinē naturaliter, est solius Dei. vnde solius Dei propriū est, qd C ad beatitudinem non moueatur per aliquam operationem præcedentem. Cum autem beatitudo excedat omnem naturam creatam, nulla pura creatura conuenienter beatitudinem consequitur absque motu operationis, p quam tendit in ipsam: sed angelus qui est superior ordine naturæ, quàm homo, consecutus est eam ex ordine diuinæ sapientiæ vno motu operationis meritoriæ, vt in primo expositum est: * Hoīes aūt consequuntur ipsam multis motibus operationum, qui merita dicūtur. vnde etiam secundū Philosophū, † beatitudo est pręmium virtuosarum operationum.

* Text. 64. 65. 66. to. 2.

* q. 62. ar. 5.

† lib. 1. Eth. ca. 9. & lib. 10. c. 6. 7. & 8. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd operatio hominis non præexigitur ad consecutionem beatitudinis propter insufficientiam diuinæ virtutis beatifi- D cantis, sed vt seruetur ordo in rebus.

AD 2^m dicendum, quòd primas creaturas statim Deus perfectas produxit absque alia dispositione, vel operatione creaturæ pręcedente: quia sic instituit prima indiuidua specierum, vt p ea natura propagaretur ad posteros. Et similiter, quia p Chrm qui est deus & hō, beatitudo erat ad alios deriuāda, ſm illud Apli ad Heb. 2. Qui multos filios ī gloriā adduxerat: statim a principio suę cōceptionis, absq; aliqua opatione meritoria præcedente, aīa eius fuit btā: sed hoc est singulare in ipso. Nam pueris baptizatis * subuenit meritū Chri ad btitudinē cōsequēdā, licet desint in eis meri E ta propria, eo q p baptismū sunt Chri mēbra effecti.

D. 269.

AD 3^m dicēdum, q Apostolus loquitur de beatitudine spei, quę habetur p gratiam iustificantē, quæ quidem non datur pp opera præcedētia. Non enim habet rationem termini motus, vt beatitudo: sed magis est principium motus, quo ad beatitudinem tenditur.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum omnis homo appetat beatitudinem.

Infra q. 10. art. 1. & 2.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd non oēs appetant beatitudinem. Nullus enim A potest appetere quod ignorat, cum bonum apprehensum sit obiectum appetitus, vt dicitur in 3. de anima, * sed multi nesciunt quid sit beatitudo, quod, sicut August. dicit in 13. de Trini. † patet ex hoc, quòd quidam posuerunt beatitudinem in voluptatibus corporis, quidam in virtute animæ, quidam in alijs rebus. non ergo omnes beatitudinem appetunt.

Et 1. q. 19. arti. 1. & q. 82. arti. 1 & 2. cor. Et 1. cōtra. c. 88. & lib. 3. ca. 97. Et ver. quæst. 22. ar. 11. 5. & 6. Et mal. quæst. 6. cor. & ad 7. 9. & 19. Et 3. Eth. co. 5 fi.

* Lib. 3. de anima. tex. 29. 34. & 49. tom. 2.

† Cap. 4. circa prin. to. 3

§ 2 Præt. Essentia beatitudinis, est visio essentiæ diuinæ, vt dictum est: * sed aliqui opinantur hoc esse impossibile, quòd Deus per essentiam ab homine videatur; vnde hoc non appetunt. ergo non omnes homines appetunt beatitudinem.

* q. 3. art. 8.

§ 3 Præt. Aug. dicit in 13. de Tri. * Quòd btūs est qui habet oīa quæ vult, & nihil male vult: sed nō oēs hoc B volunt, quidam. n. male aliqua volunt, & tn volunt illa se velle. non ergo omnes volunt beatitudinem.

* Cap. 4. & 5. tom. 3.

† Ca. 3. cir. fi. to. 3.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit * 13. de Tri. † Si vnus dixisset, Omnes beati esse vultis, miseri esse nō vultis, dixisset aliquid quod nullus in sua non cognosceret voluntate. quilibet ergo vult esse beatus.

* q. 1. artic. 5. & 7.

RESPON. Dicendum, q beatitudo dupliciter potest considerari. Vno modo secundum communem rationē beatitudinis: & sic necesse est quòd omnis homo beatitudinem velit: ratio autem beatitudinis communis est, vt sit bonum perfectum, sicut dictum est. * Cū autem bonum sit obiectum voluntatis, perfectum bonum est alicuius, quòd totaliter eius voluntati satisfa C ciat. vnde appetere beatitudinē, nihil aliud est quàm appetere vt volūtas satietur: quod quilibet vult. Alio modo possumus loqui de beatitudine secundum specialem rationem, quātum ad id, in quo beatitudo cōsistit. Et sic non omnes cognoscunt beatitudinē: quia nesciunt cui rei communis ratio beatitudinis conueniat: & per consequens, quantum ad hoc, nō omnes eam volunt. Vnde patet responsio ad ad primum.

AD 2^m dicendum, q cum voluntas sequatur apprehensionem intellectus, seu rationis: sicut contingit q aliquid est idem secūdum rem, quod tamen est diuersum secundum rationis considerationem: ita contingit q aliquid est idem secundum rem: & tamen vno modo appetitur, alio modo nō appetitur. Beatitudo D ergo potest cōsiderari sub ratione finalis boni & perfecti, quæ est communis ratio beatitudinis: & sic naturaliter & ex necessitate voluntas in illud tendit, vt dictum est. * Potest etiam considerari secundum alias speciales cōsiderationes, vel ex parte ipsius operationis, vel ex parte potentiæ operatiuæ, vel ex parte obiecti: & sic non ex necessitate voluntas tendit in ipsam.

* In cor. ar. & q. 1. ar. 5.

AD 3^m dicēdum, q ista diffinitio beatitudinis, quā quidam posuerunt. Beatus est, qui habet oīa quę vult, vel, cui oīa optata succedunt, quodāmodo intellecta, est bona & sufficiens: alio vero modo est imperfecta. Si enim intelligatur simpliciter de omnibus quæ vult E homo naturali appetitu: sic verū est, quòd qui habet oīa quæ vult, est beatus. Nihil enim satiat naturalē hominis appetitum, nisi bonū perfectum, quod est beatitudo. Si vero intelligatur de his, quæ homo vult secundum apprehensionē rationis, sic habere quædam quæ hō vult, nō pertinet ad beatitudinem, sed magis ad miseriam, inquantum huiusmodi habita impediūt hoīem, ne habeat quęcunq; vult naturaliter. sicut etiā ratio accipit vt vera interdum, quæ impediūt a cognitione veritatis. Et ſm hanc cōsiderationem Aug. * addit ad perfectionem beatitudinis, q nihil mali velit: quàmuis primum posset sufficere, si recte intelligeretur, scilicet, q beatus est, qui habet omnia quæ vult.

* Locis in argu. sed cōtra citatis.

QVAESTIO VI.

De uoluntario & inuoluntario, in octo articulos diuiſa.

QVIA igitur ad beatitudinem per actus aliquos neceſſe eſt peruenire: oportet conſequenter de humanis actibus conſiderare, vt ſciamus quibus actibus perueniatur ad beatitudinem, uel impediatur beatitudinis uia. Sed quia operationes, & G actus circa ſingularia ſunt: ideo omnis operatiua ſcientia in particulari conſideratione perficitur. Moralis igitur conſideratio, quia eſt humanorum actuum, primo quidem tradenda eſt in uniuerſali: ſecundo uero in particulari.

¶ Circa uniuerſalem aũt conſiderationem humanorum actuũ, primo quidem conſiderandum occurrit de ipſis actibus humanis: Secũdo, de principiis eorũ. Humanorũ aũt H actuum quidam ſunt hominis proprii, quidam ſunt homini, & aliis animalibus communes. Et quia beatitudo eſt proprium hominis bonum, propinquius ſe habent ad beatitudinem actus, qui ſunt proprie humani, quàm act⁹, qui ſunt homini, aliiſque animalibus communes. Primo ergo conſiderandũ eſt de actibus, qui ſunt proprij hominis: Secundo, de actibus qui ſunt homini, aliisque animalibus communes, qui dicuntur animæ paſſiones.

¶ Circa primum duo conſideranda occurrunt. Primo, de conſideratione humanorum actuum. Secundo, de diſtinctione eorum actuum. Cũ autem actus humani proprie dicantur, qui ſunt uoluntarii, eo quòd uoluntas eſt rationalis appetitus, qui eſt proprius hominis: oportet conſiderare de actibus, inquantum ſunt uoluntarii. Primo K ergo conſiderandum eſt de uoluntario, & inuoluntario in cõmuni. Secundo, de actibus qui ſunt uoluntarii, quaſi ab ipſa uoluntate eliciti, ut immediate ipſius uoluntatis exiſtentes. Tertio, de actibus qui ſunt uoluntarii, quaſi a uoluntate imperati, qui ſunt ipſius uoluntatis mediãtibus aliis potẽtiis: Et quia actus uolũtarii habẽt quaſdã circũſtantias, ſ'm quas diiudicãtur, primo conſiderandum eſt de uoluntario, & inuoluntario, & cõſequenter de circunſtantiis ipſorũ actuum, in quibus uoluntarium, & inuoluntarium inuenitur.

F Circa primum quæruntur octo.

¶ Primo, Vtrum in humanis actibus inueniatur uoluntarium.

¶ Secũdo, Vtrum inueniatur in animalibus brutis.

¶ Tertio, Vtrum uoluntarium eſſe poſſit abſq; omni actu.

¶ Quarto, Vtrum uiolentia uoluntati poſſit inferri.

¶ Quinto, Vtrum uiolentia cauſet inuoluntarium.

¶ Sexto, Vtrum metus cauſet inuoluntarium.

¶ Septimo, Vtrum concupiſcentia inuoluntarium cauſet.

¶ Octauo, Vtrum ignorantia.

ARTICVLVS I.

Vtrum in humanis actibus inueniatur uoluntarium.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd in humanis H actibus non inueniatur uoluntarium. Voluntarium enim eſt, cuius principium eſt in ipſo, ut patet per Greg. Nicenum*, & Damaſ.† & Ariſt.* ſed principium humanorũ actuum non eſt in ipſo homine, ſed eſt extra. nam appetitus hominis mouetur ad agendum ab appetibili quod eſt extra, quod eſt ſicut mouens non motum, ut dicitur in 3. de anima.† ergo in humanis actibus non inuenitur uoluntarium.

¶ 2 Præt. Philoſophus in 8. Phyſi.* probat, quòd non inuenitur in I animalibus aliquis act⁹ nouus, qui non præueniatur ab alio motu exteriori: ſed omnes actus hominis ſunt noui, nullus enim actus hominis æternus eſt. ergo principium omnium humanorum actuum eſt ab extra: non igitur in eis inuenitur uoluntarium.

¶ 3 Præt. Qui uoluntarie agit, per ſe agere poteſt: ſed hoc homini nõ K conuenit. dicitur enim Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere. ergo uoluntarium in humanis actibus non inuenitur.

SED CONTRA eſt, quod dicit Damaſcenus in 2. lib.* quòd uoluntarium eſt actus, qui eſt operatio rationalis: tales autem ſunt actus humani. ergo in actibus humanis inuenitur uoluntarium.

RESPON. Dicẽdũ, q; oportet in actibus humanis uolũtariũ eſſe. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt, quòd quorundam actuum principium eſt in agente, ſeu in eo quod mouetur: quorũdam autem

Nicenus li. 5.c. 3. circa principiũ. † Dam.lib. 2.orthod. ſi dei cap. 24. * Ariſt. 3. eth.c.1.t.5.

† li. 3. tex. 54. tom. 2.

*li.8.Phyſ. textu. 28. tom. 2.

c.22. 24.

¶ *Super quæſtionem ſextam.*

QVia igitur. In diuiſione, ſeu præfatione. 6. quæſtionis aduerte, q; auihor tractanda omnia præconcipiẽs, prima diſtinctione ſeparat totum hunc librum a ſecunda ſecundæ: deinde ſecũda di. ſeparat tractatum de actibus humanis i vniuerſali, a reliqua libri parte incipiẽte in quæſtione 49. Tertia autem diſtinctione tractatum ipſum de actibus diſtinguit, ita q; primo de propriis homini, deinde de communibus in qu. 22. & ſequentibus tractãdum dicit. Sequentes autẽ diſtinctiones dant loca conditionibus, circunſtantiis, & actibus ppriis homini, quibuſque ſua, uſque ad 21. q. incluſiue.

¶ *Super Quæſtionis ſextæ Articulum primum.*

CIrca primũ articulum. q. 6. dubium occurrit de illa propoſitione in corpore poſita, ſcilicet, Quod nullã habet notitiã finis, & ſi in eo ſit principiũ actionis, vel motus, nõ tñ eius quod eſt agere, vel moueri pp finem, eſt principiũ in ipſo, ſed in alio. Aduerſatur ſiquidẽ huic ſententiæ tam authoritas, q; ratio. Authoritas quidem Ariſt. 2. phyſ. probãtis ex propoſito, q; natura agit propter finẽ, vnde arguitur ſic. Naturalia agũt propter finem: naturalia agunt a principio intrinſeco ſine notitia finis. ergo agẽtia a principio intrinſeco, ſine finis notitia agunt, pp̃ter finẽ. cuius oppoſitũ in litera dicitur. Et confirmatur, quia ſi in naturalibus ratione carentibus ẽ principiũ agendi, & nõ eſt principiũ de ly pp finẽ, cũ tota diſceſſio Ariſt. ab aliis, cõtra quos diſputat in 2. Phyſic. conſiſtat non in hoc, q; naturalis agãt (de hoc enim nõ diſputatur) ſed in hoc, q; agãt propter finem, vel nõ propter finẽ, & concludatur pars affirmatiua: oportet dicere q; natura, q̃ eſt intrinſecum agendi principium, non ſolum eſt principiũ agendi, ſed agendi propter finem: naturalia enim, vt ſic, agunt propter finem.

¶ Circa illam aliã propoſitionem in eodẽ corpore, ſcilicet Quodcũq; ſic agit, vel mouetur a principio intrinſeco, q; habet aliquam notitiam finis, habet in ſeipſo principiũ ſui actus, non ſolũ vt agat, ſed etiã vt agat propter finẽ: dubiũ occurrit, quia contradicit determinationi factæ in 2. artic. q. 1. vbi conclusum eſt, eſſe propriũ rõnalis naturæ agere propter finem, ita vt moueat ſe ad finẽ. hic enim expreſſe dicit, q; huiuſmodi, vt animalia, mouent ſe ad finem: quia aliquam cognitionem finis habẽt, quomodo ſtãt hæc ſimul.

¶ Circa deducta in eodem corpore propoſitio item ex prædicta, ſcilicet vnde huiuſmodi dicũtur non mouere ſeipſa, ſed ab aliis moueri: dubium quoque occurrit, quoniã conſtat, quòd vegetabilia mouent ſeipſa motu augmenti ad omnes differentias poſitionis, & tamen carent notitia finis. Falſum ergo eſt quòd huiuſmodi, ſcilicet carentia finis notitia, non dicuntur mouere ſe ipſa. Et confirmatur, quia in prima parte. q. 18. artic. 1. in reſponſione ad ſecundum, expreſſe dixit author, quòd hæc mouent ſeipſa.

¶ Ad primæ dubitationis euidentiam, ſcito, q; hoc quod eſt agere propter finem, poteſt habere principium duplicis ordinis. Alterum ſcilicet proprii ordinis: alterum ſubordinati. Proprii quidem ordinis

motuum, vel actuum principium est extra. Cum. n. lapis mouetur sursum, principium huius motionis est extra lapidem: sed cùm mouetur deorsum, principiũ huius motionis est in ipso lapide. Eorum autẽ, quæ a principio intrinseco mouentur, quædam mouent seipsa, quædam autem non. Cum enim omne agẽs seu motum, agat seu moueatur propter finem (vt supra habitum est*) illa perfecte mouentur a principio intrinseco: in quibus
B est aliquod intrinsecum principiũ, non solum vt moueãtur, sed vt moueantur in finem. Ad hoc autem q fiat aliquid propter finem, requiritur cognitio finis aliqualis. Quodcunq. igitur sic agit, vel mouetur a principio intrinseco, quod habet aliquam notitiã finis, habet in seipso principium sui actus non solum vt agat, sed etiam vt agat propter finem. Quod autẽ nullam notitiã finis habet, etsi in eo sit principium
C actionis vel motus, non tamẽ eius quod est agere, vel moueri propter finem, est principium in ipso, sed in alio, a quo ei imprimitur principiũ suæ motionis in finem. vnde huiusmodi non dicuntur mouere seipsa, sed ab alijs moueri. Quæ vero habent notitiam finis, dicũtur seipsa mouere: quia in eis est principiũ non solum vt agant, sed etiam ut agant propter finem. Et ideo, cùm utrunque sit ab intrinseco principio, scilicet quòd agunt, & q propter finem agunt, horum motus &
D actus dicuntur voluntarij. Hoc autem importat nomen voluntarij, q motus & actus sit a propria inclinatione: & inde est q voluntarium dicitur esse secondum diffinitionẽ Arist. & Greg. Niceni, & Damas.* nõ solum cuius principium est intra, sed cum additione scientiæ. Vnde cum homo maxime cognoscat finẽ sui operis, & moueat seipsum, in eius actibus maxime voluntarium inuenitur.

E Ad primum dicendum, quòd nõ omne principium, est principiũ primum. Licet ergo de ratione voluntarij sit, quòd principium eius sit intra: non tamen est cõtra rationem voluntarij, quòd principium intrinsecum causetur, vel moueatur ab exteriori principio: quia nõ est de ratione volũtarii, quòd principium intrinsecum sit principiũ primum. Sed tamen sciendum, q contingit aliquod principium motus, esse primum in genere, quod tamen non est primum simpliciter: sicut in genere alterabilium, pri-
A mum alterans est corpus cæleste: quod tamen non est primum mouens simpliciter, sed mouetur motu locali a superiori mouente. Sic igitur principium intrinsecum voluntarij actus, quod est vis cognoscitiua & appetitiua, est primum principium in genere appetitiui motus, quamuis moueatur ab aliquo exteriori secundum alias species motus.

Ad 2m dicendum, quòd motus animalis nouus præuenitur quidẽ
B ab aliquo exteriori motu, quãtum ad duo. Vno modo, inquãtum per motum exteriorẽ præsentatur sensui animalis aliquod sensibile, qd apprehensum mouet appetitum: sicut leo videns ceruum per eius motum appropinquantem, incipit moueri ad ipsum. Alio modo, inquantum per exteriorem motum incipit aliqualiter immutari naturali immutatione corpus animalis, puta per frigus, vel calorẽ. Corpore autem immutato per motum ex
C terioris corporis, immutatur etiam per accidens appetitus sensitiuus, qui est virtus organi corporei: sicut cùm ex aliqua alteratione corporis commouetur appetitus ad concupiscentiam alicuius rei: sed hoc non est contra rationem volũtarij, vt dictum est*. Huiusmodi enim motiones ab exteriori principio sunt alterius generis.

Ad 3m dicendum, q Deus mouet hominem ad agendum non so
D lum sicut proponens sensui appetibile, vel sicut immutans corpus, sed etiam sicut mouens ipsam voluntatem: quia omnis motus tam voluntatis, quàm naturę, ab eo procedit sicut a primo mouente. Et sicut non est cõtra rationem naturę, quòd motus naturæ sit à Deo, sicut à primo mouẽte, inquantum natura est quoddam instrumentum Dei mouentis: ita non est contra rationem actus voluntarij, quòd sit a Deo, inquantum voluntas a Deo
E mouetur: est tamen communiter de ratione naturalis & voluntarij motus, quòd sint a principio intrinseco.

ARTICVLVS II.

Vtrum voluntarium inueniatur in animalibus brutis.

AD 2m sic proceditur. Videtur q uoluntarium non sit in brutis animalibus. Voluntarium enim a voluntate dicitur: vo-

---

ordinis principium est, quod propria virtute hoc facit. Subordinati vero, quod superioris virtutis participatione solũ hoc facit. Et quoniam agere propter finẽ, collationem quandam eius quod est ad finem, ad ipsum finem manifeste importat: conferri autem in finem absq; cognitione (etsi fingẽdi detur licentia) intelligi nequit, oportet vt de ratione principii propria virtute actiui propter finem sit cognitio: & per hoc principiũ propria virtute agẽs propter finem, constat necessario ex gradu cognoscitiuo. Et consequenter siquid non cognoscitiuum agit propter finem, & si habeat principium agendi propter finem, non habet principium nisi subordinati ordinis, quod scilicet ex hoc, quòd est impressio quædam, a cognoscitiuo principiat propter finem. Et hoc modo naturalia agunt propter finem: ita quòd æquiuocatio est hic inter literam hanc, & secũdum Physic. & ratio est. Author siquidem loquitur de principio agente propter finem propria virtute. & de tali verissimum est dicere, quòd in solis cognoscitiuis est principium agendi propter finem: quia vt in litera dicitur, ad hoc quòd aliqd fiat propter finem, requiritur aliqualis notitia finis: propter quod a philosophis dicitur, q opus naturę, est opus intelligentiæ. In secũdo autẽ physic. & alius, est sermo de qualicunque principio. et sic late loquendo concedimus, & q in naturalibus est principiũ agendi, & agendi propter finẽ. Natura. n. ab intelligentia veniens, est principiũ subordinati ordinis agẽdi pp finẽ, & nõ ẽ principiũ ppria virtute dĩ rectiuũ in finẽ. & sic omnia consonant.

q. 1. ar. 2.

locis in arg. 2. citatis.

Ad secundã autẽ dubitationẽ dr, qd quia aialia imperfecte cognoscũt finẽ, vt in 2. artic. hui9 q. dr, ideo ẽt imperfecte mouẽt se ad finẽ: & est tãta imperfectio ista, vt nõ nisi participatione quadã moueãt se ad finẽ, sicut prudẽtia sunt, & ordinãt in finẽ. pp qd simpliciter negari põt, qd mouẽt se ad finẽ, sicut q ordinãt aliquid in finẽ: quis, cõcedat simpliciter, q mouẽt se. Et põt nihilominus cũ additione dici, qd imperfecte mouẽt se pp finẽ, & sic in proposito accidit: nã superius fuit sermo simpliciter, hic aũt ẽ sermo sm qd manifestatũ in 2. art. Posset quoque dici, vt dicet ad tertiũ dubiũ, quòd qa habẽtia cognitionẽ sensitiuã, mediũ locũ tenẽt inter naturalia, q nullo mõ cognoscunt finẽ, & rationalia q omnino cognoscũt finẽ, mõ in hoc, mõ in illud extremũ declinant. In prima nanq; q. quia de agere pp finẽ simpliciter & p se erat sermo, cũ naturalib9 cõputata sunt. Hic vero quia de volũtario cõiter sumpto, vt ẽt ad brutorũ participationem se extẽdit, inchoat doctrina, cum rationalib9 connumerata sunt. Ad praeced. argum. Ad tertiam dubitationẽ dicitur, quòd quia medium vtrunque sapit extremũ, & modo illud, modo alterum subinduit: ideo accidit vt vegetabilia, quæ media sunt inter pure naturalia quæ non mouent se, & animalia quæ mouent se, modo dicantur mouere se, & modo dicantur non mouere se. Quando enim distinguuntur vegetabilia contra naturalia, vt ibi fit, dicitur quòd mouẽt se: quãdo autem cõtra animalia quæ cognoscitiua sunt, vt hic, dicit q nõ mouẽt se.

Super Quaestionis sextae Articulũ 2.

IN secundo artic. aduerte, q id qd superius, in prima scilicet q. articulo secũdo, appellauit au- 2. dis. 25. ar. 1. ad sextũ.

Et 3.di.27. q.1.ar.4.ad 3.Et ver.q. 24.art.2.ad 1.Et 3.Eth. lec.4.& lec. 5.cor.1.
* Text. 42. tom.2.
† Lib.2.ca. 24. & 22.
* Ca.t non longe a fin.
† Dam.lib. 2 cap.24. Nicenus li. 5.c.4. circa princ.lib.2.
* Art.præc.

ther vnico vocabulo cognoscere rationem finis, & nos exposuimus consistere in cognitione proportionis inter finē, & id quod est ad finem modo explicatur ex parte vtriusque extrems. s.finis & eius quòd est ad finē: & dicitur ꝙ est cognoscere ex parte finis rationem finis: ex parte vero eius qđ est ad finem, proportionem illius ad finē: & incēdit per rationem finis, non qđ quid est, vt distinguit contra indiuiduum: sed rationem formalem siue vniuersaliter, siue particulariter, vt distinguitur cōtra rem, id est, quòd oportet cognoscere rē, quæ denominatur finis, vt stat sub denominatione finis. verbi gratia, Mulier præparatura pro prandio, nō solum nouit hoc futurum prādium, sed nouit ipsum vt finē, tunc, ibi, suæ præparationis &c. alioquin non ratiocinaretur ex prandio ad præparanda, nec moueretur ad præparationem: & similiter nouit nō solum has carnes, hāc horā &c. sed vt proportionatas nunc, hic, sic &c. ad talē finem: & hoc est perfecte cognoscere finē, & nosse rationē finis.

luntas autem cum sit in ratione, ut dicitur in 3. de anima: * non, potest esse in brutis animalibus. ergo neque uoluntarium in eis inuenitur.

¶ 2 Præt. Secūdum hoc, quòd actus humani sunt voluntarij, homo dicitur esse dominus suorū actuum: sed bruta animalia non habent dominium sui actus. non enim agunt, sed magis aguntur, vt Damasce. dicit. ergo in brutis animalibus non est voluntarium.

¶ 3 Præt. Damasce. † dicit, quòd actus volūtarios sequitur laus, vel vituperium: sed actibus brutorum animalium non debetur neq; laus, neque uituperium. ergo in eis non est uoluntarium.

Sed contra est, quod dicit Philosophus in 3. Ethico. * quòd pueri, & bruta animalia communicant uoluntario: & idem dicunt Grego. Nicenus, & Damasce. †

Respon. Dicendum, quòd sicut dictum est. * ad rationem uolūtari requiritur, quòd principium actus sit intra cum aliqua cognitione finis. Est autem duplex cognitio finis, perfecta scilicet, & imperfecta. Perfecta quidem finis cognitio est, quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscit ratio finis, & proportio ei* quod ordinatur ad finem ipsum: & talis cognitio finis competit soli rationali naturæ. Imperfecta autem cognitio finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit sine hoc, ꝙ cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem. & talis cognitio finis reperitur in brutis animalibus per sensum, & æstimationem naturalem. Perfectam igitur cognitionem finis sequitur uoluntarium secūdum rationem perfectam, prout scilicet apprehenso fine aliquis potest deliberans de fine, & de his quæ sunt ad finem, moueri in finem, uel non moueri. Imperfectam autem cognitioonem finis sequitur uoluntarium secundum rationem imperfectam, prout scilicet apprehendens finem, non delibérat, sed subito mouetur in ipsum. Vnde soli rationali naturæ competit uoluntarium secundum, rationem perfectam: sed secundum rationem imperfectam, competit etiam brutis.

Ad primvm ergo dicendum, quòd uoluntas nominat rationalē appetitum: & ideo non potest esse in his quæ ratione carent. uoluntàrium autem denominatiue dicitur a uoluntate, & potest trahi ad ea F in quibus est aliqua participatio uoluntatis secundum aliquam conuenientiam ad uoluntatem. & hoc modo uoluntarium attribuitur animalibus brutis, inquantum scilicet, per cognitionem aliquam mouentur in finem.

Ad 2m dicendum, quòd ex hoc contingit, quòd homo est dominus sui actus, quòd habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quòd ratio delibetans se habet ad opposita, uoluntas in utrunq; potest: G sed secundum hoc uoluntarium non est in brutis animalibus, ut dictum est. *

Ad 3m dicendum, quòd laus, & uituperium consequuntur actum uoluntarium secundum perfectam uoluntarij rationem, qualis non inuenitur in brutis.

Articvlvs III.

Vtrum uoluntarium possit esse absque omni actu.

H Ad tertivm sic proceditur. Videtur quod uoluntarium non possit esse sine actu. Voluntariū enim dicitur, quod est a uoluntate: sed nihil potest esse a uoluntate, nisi per aliquem actum, ad minus ipsius uoluntatis: ergo uoluntarium non potest esse sine actu.

¶ 2 Præt. Sicut per actum uoluntatis dicitur aliquis uelle, ita cessante actu uoluntatis dicitur non uelle: sed non uelle inuolūtarium causat, quod opponitur uoluntario. I ergo uoluntarium nō potest esse actu uoluntatis cessante.

¶ 3 Præt. De ratione uoluntarij est cognitio, ut dictum est, * sed cognitio est per aliquem actum. ergo uoluntarium non potest esse absque aliquo actu.

Sed contra. Illud, cuius domini sumus, dicitur esse uoluntarium: sed nos domini sumus eius quod est agere, & non agere, uelle & non uelle. ergo sicut agere, & uel K le est uo[illegible] & non agere, & [illegible].

*Respon. Dicendum, quòd uoluntarium dicitur, quod est a uoluntate. ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Vno modo directe; quod scilicet procedit ab aliquo, inquantum est agens. sicut calefactio a calore. Alio modo indirecte, ex hoc ipso quòd non agit: sicut submersio nauis dicitur esse a gubernatore, inquantum desistit a gubernando.

Sed sciendum, ꝙ non semper id

¶ *Super Quæstionis sextæ Articulum tertium.*

Circa cæteros quæstionis articulos vsque ad vltimū exclusiue, nihil occurrit scribendum. Aduertēdum tamē est, quod tertius articulus fundamētum est multarum veritatum, cū de peccatis disputatur, & specialiter omissionum: vnde & eo in locis proprijs vtemur. Singulariter tamen nunc, ex hoc articu. commendandum est memoriæ, quòd ad rationem voluntarij indirecte non sufficit potestas in voluntate, & negatio prouisiōis: sed oportet tria concurrere, scilicet, posse, debere, & non velle, aut non imperare. & propterea non valet argumentū, Hoc potuit a voluntate prohiberi, & non est prohibitum. ergo est voluntariū. Et hoc est valde notandum propter actus qui sunt ab anima sensitiua, & generatiua, & non ex præcepto intellectus. Oportet.n. diligēter attendere, si debet, & quando debet impedire. Quartus vero, in secundo argumento iuncto suæ responsioni, occasionem dat disputandi, an obiectū moueat voluntatem actiue. Sed quia de motiuo voluntatis erit specialis quæstio in litera, illucusque differtur. Sextus regulam tradit in iudicandis votis, contractibus &c. factis ex metu etiam cadente in constantem virum, dum omnia huiusmodi verè uolūtaria docemur: quamuis aliquid habeat inuolūtarii admistum, ac per hoc si mala sunt ardua, vt periuria, infamiæ, & similia, peccata sunt mortalia. Esto tamen cautus in materia matrimonii: quia Ecclesia vult ꝙ non solū sit volūtarium, sed plene volūtariū, vt in quarto sententiarum habes. Compatiuntur quoq; humana iura, his quæ metu fiunt, libertatem plenā fouendo, nō volūtarium i his negando.

* In corp. articu.
Infra q.71. art. 5.ad 2. Et 2. d. 25. art. 3. cor. & ad 3. Et mal.q.2.ar. 1.ad 2.
* Art.præc.

quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quòd non agit: sed solum tūc, cum potest,& debet agere. Si enim gubernator nō posset nauem dirigere,uel non esset ei commissa gubernatio nauis, nō imputaretur ei nauis submersio, quæ per absentiam gubernatoris cōtingeret. Quia igitur uoluntas uolendo, & agendo, potest impedire hoc, quod est non uelle,& non agere,& aliquando debet, hoc quod est non uelle,& non agere, imputatur ei, quasi ab ipsa existens: & sic uoluntarium potest esse absque actu, quandoque quidem absq; actu exteriori cum actu interiori, sicut cum uult non agere: aliquando autem & absque actu interiori, sicut cum non uult.

Ad primum ergo dicendum, quòd uoluntarium dicitur non solum quod procedit a uoluntate directe, sicut ab agente, sed etiam quod est ab ea indirecte, sicut a non agente.

Ad 2m dicendum,quòd non uelle dicitur dupliciter. Vno modo, prout sumitur in ui unius dictionis, secundum quod est infinitiuū huius uerbi; Nolo. unde sicut cum dico, Nolo legere, sensus est, Volo non legere: ita hoc quod est, Non uelle legere, significat, Velle non legere: & sic, Non uelle, causat inuoluntarium. Alio modo sumitur in ui orationis, & tunc non affirmatur actus uoluntatis: & huiusmodi, Non uelle, non causat inuoluntarium.

Ad 3m dicendum, quòd eo modo requiritur ad uoluntarium actus cognitionis, sicut & actus uoluntatis, vt scilicet sit in potestate alicuius considerare, & uelle, & agere: & tūc sicut nō uelle,& non agere, cum tēpus fuerit, est uoluntarium, ita etiā non considerare.

Articulus IIII.

Vtrum uiolentia uoluntati possit inferri.

1.q.82.art. 1.co. & ad 2.Et 4.d.29 arti.1.Et ve ri.q.22.art. 5.& 8.& q. 24.art.4.Et Rom.6.lec. 4. * Text.54. tom.2.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quòd uoluntati possit uiolentia inferri. Vnumquodque enim potest cogi a potentiori: sed aliquid est humana uoluntati potentius, scilicet Deus. ergo saltem ab eo cogi potest. D

¶ 2 Præt. Omne passiuum cogitur a suo actiuo, quando immutatur ab eo: sed uoluntas est uis passiua. est enim mouens motum, ut dicitur in 3.de anima.* cum ergo aliquando moueatur a suo actiuo, uidetur quòd aliquando cogatur.

† Lib.4.Ortho. fidei c. 21. * Cap. 10. tomo 5.

¶ 3 Præt. Motus uiolentus est, qui est contra naturam: sed motus uoluntatis aliquando est contra naturam, ut patet de motu uoluntatis ad peccandum, qui est contra naturam, vt Damasc. † dicit. ergo motus uoluntatis potest esse coactus.

Sed contra est, quod August. dicit in 5.* de ciuitate Dei, Quòd si aliquid fit uoluntarie, nō fit ex necessitate: omne autē coactum fit ex necessitate. ergo quod fit ex uoluntate, non potest esse coactum. ergo uoluntas non potest cogi ad agendum.

Respon. Dicendum, quòd duplex est actus uoluntatis, Vnus quidē, qui est eius immediate, uelut ab ipsa elicitus, scilicet uelle. Alius qui est actus uoluntatis a uoluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus, vt ambulare, & loqui, qui a uoluntate imperantur mediante potētia motiua. Quātum igitur ad actus a uoluntate imperatos, uolūtas uiolentiam pati potest, inquantum per uiolentiam exteriora membra impediri possunt, ne imperium uoluntatis exequātur: sed quantum ad ipsum proprium actum uoluntatis, A non potest* ei uiolētia inferri. Et huius est ratio, qui actus uoluntatis nihil est aliud, q̄ inclinatio quædam procedens ab interiori principio cognoscente: sicut appetitus naturalis est quædam inclinatio ab interiori principio, & sine cognitione: quod autem est coactum, vel uiolentum, est ab exteriori principio. vnde contra rationem ipsius actus uoluntatis est, quòd sit coactus, vel uiolētus: sicut etiam est contra rationem naturalis inclinationis, vel motus lapidis, quòd feratur sursum (potest.n. lapis per uiolētiam ferri sursum) sed quod iste motus uiolentus sit ex eius naturali inclinatione, esse non potest. Similiter etiam potest homo per uiolentiam trahi: sed quod hoc sit ex eius uoluntate, repugnat rationi uiolentiæ. B

Ad primum ergo dicendum, quòd Deus, qui est potentior quàm uoluntas humana, potest uoluntatē mouere, secundū illud prouerbium, Prouerb. 21. Cor regis in manu Dei est: & quocunque uoluerit, vertet illud. Sed si hoc esset per uiolentiam, iam non esset cum actu uoluntatis: nec ipsa uoluntas moueretur, sed aliquid contra uoluntatem.

Ad 2m dicendum, quòd non semper est motus uiolentus, quādo passiuum immutatur a suo actiuo, sed quando hoc fit contra interiorem inclinationem passiui: alioquin omnes alterationes, & generationes simplicium corporum essent innaturales, & uiolētæ: C sunt autē naturales propter naturalem aptitudinem interiorem materiæ, vel subiecti, ad talem dispositionem. Et similiter quando uoluntas mouetur ab appetibili secundum propriam inclinationem, non est motus uiolentus, sed uoluntarius.

Ad 3m dicendum, quòd id, in quod uoluntas tendit peccando, etsi sit malum, & contra rationalem naturam secundum rei ueritatem, apprehenditur tamen vt bonum, & conueniens homini secundum aliquam delectationem sensus, vel secundum aliquem habitum corruptum.

Articulus V.

Vtrum uiolentia causet inuoluntarium.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quòd uiolentia non causet inuoluntarium. Voluntariū enim, & inuoluntarium, secūdum uoluntatem dicuntur. Sed uoluntati uiolentia inferri non potest, * vt ostensum est. ergo uiolentia inuoluntarium causare non potest.

Supra ar.4. co. & infra & q.73.ar. 6.co.Et 2.2 q.88.art.6. ad 2.Et ma. q.6.co. *ar.præced. †lib.2.cap. 24. 3.ethi.cap. 1.tom.5.

¶ 2 Præt. Id quod est inuoluntarium, est cum tristitia, vt Damas. & Philosophus dicunt: † sed aliquando patitur aliquis uiolentiam, nec tamen inde tristatur. ergo uiolentia non causat inuoluntarium.

E ¶ 3 Præt. Id qd̄ est a uoluntate, non potest esse inuoluntarium: sed aliqua uiolenta sunt a uoluntate, sicut cū aliquis cū corpore graui sursum ascendit: & sicut cū aliquis inflectit mēbra contra naturalem eorū flexibilitatem. ergo uiolētia non causat inuoluntarium.

Sed contra est, quod Philosophus & Damasc. dicunt,* q aliquid est inuoluntarium per uiolentiam.

* locis in argu.2.iam citatis.

Respon. Dicendum, q uiolentia directe opponitur voluntario, sicut etiam & naturali. Cōmune est enim voluntario & naturali, quod vtrunq; sit a principio intrinseco, violentum autem est a principio extrinseco: & ppter hoc, sicut in rebus, quæ cognitione carent, violentia aliquid facit contra naturā, ita in rebus cognoscentibus facit aliquid esse cōtra volunta-

tem.quod autē est contra naturam, dicitur esse innaturale: & similiter quod est contra voluntatē, dicitur esse inuolūtariū.vnde violentia inuoluntariū causat.

A o primvm ergo dicendum, ꝙ inuoluntarium volūtario opponitur. Dictum* est autem supra, quòd voluntatium dicitur non solum actus, qui est immediate ipsius voluntatis, sed etiā actus a voluntate imperatus. Quantum igitur ad actum, qui est immediate ipsius voluntatis, vt supra dictum est, † violentia voluntati inferri non potest: sed quantum ad actum imperatum, voluntas potest pati violentiam: & quantum ad hunc actum violentia inuoluntarium facit.

*ar. præced.
†ar. præced.

A n 2m dicendum, ꝙ sicut naturale dicitur, quod est secundum inclinationem naturæ: ita voluntarium dicitur, quod est secundum inclinationem volūtatis. Dicitur autē aliquid naturale dupliciter. Vno modo, quia est a natura, sicut a principio actiuo: sicut calefacere est naturale igni. Alio modo, secūdū principium passiuum, quia. s. est innata inclinatio ad recipiēdum actionem a principio extrinseco: sicut motus cæli dicitur esse naturalis, propter aptitudinē naturalem cælestis corporis ad talem motum, licet mouens sit voluntarium. Et similiter voluntariū potest aliquid dici dupliciter. Vno modo, secundum actionē, puta cū aliquis vult aliquid agere. Alio modo, secundum passionem. s. cum aliquis vult pati ab alio: vnde cum actio infertur ab aliquo exteriori, manēte in eo qui patitur voluntate patiendi, non est simpliciter violentū: quia licet ille qui patitur, non conferat agendo, confert tamen volēdo pati. vnde non potest dici inuoluntariū.

An 3m dicēdū, ꝙ sicut Philosophus dicit in octauo Physic.* Motus animalis, quo interdum mouetur animal cōtra naturalem inclinationem corporis, etsi non sit naturalis corpori, est tamē quodammodo naturalis animali, cui naturale est, quòd secundum appetitum moueatur: & ideo hoc non est violentū simpliciter, sed secundum quid. Et similiter est dicēdum, cum aliquis inflectit mēbra contra naturalem dispositionem: hoc enim est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrum particulare: non tamen simpliciter, quantum ad ipsum hominem.

*tex. 27. to mo 2.

Articvlvs vi.

Vtrum metus causet inuoluntarium simpliciter.

Infr. art. 7. ad 1. & 2. Et 4. di. 29. q. 1. ar. 2. Et quodl. 5. ar. 10. Et 2. co rinth. c. 9. co. 3. Et 3. Ethic. co. 2. & 4. fin.

AD sextvm sic procedit. Videtur ꝙ metus causet inuoluntarium simpliciter. Sicut.n.violentia est respectu eius, quod contrariatur præsentialiter voluntati, ita metus est respectu futuri mali, qd repugnat volūtati: sed violentia causat inuoluntariū simpliciter: ergo & metus inuolūtariū simpliciter causat.

¶ 2 Præt. Quod est secundū se tale, quolibet addito remanet tale: sicut quod secundum se est calidum, cuicunque coniungatur nihilominus est calidum, ipso manente: sed illud quod per metum agitur, secundum se est inuoluntarium. ergo etiā adueniente metu est inuoluntarium.

¶ 3 Præt. Quod sub cōditione tale est, secundū quid est tale: quod autem absque conditione est tale, simpliciter est tale. sicut qd est necessarium ex conditione, est necessarium secundum quid: quod aūt est necessarium absolute, est necessarium simpliciter. Sed id quod per metum agitur, est inuoluntarium absolute: non est autem voluntarium, nisi sub conditione, scilicet vt vitetur malū quod timetur. ergo id, quod per

F metum agitur, est simpliciter inuoluntarium.

Sed contra est, quod Greg. Nicen. dicit,* & etiā Philosophus, † quod huiusmodi quæ per metum aguntur, sunt magis voluntaria, quàm inuoluntaria.

* Lib. 5. c. 1. ante med.
† Li. 3. Eth. c. 1. nō mul tum procul a princip.

Respon. Dicendum, quod sicut Philosophus dicit in 3. Ethi. * & idem dicit Greg. Nicen. in lib. suo de homine. † Huiusmodi, quæ per metum aguntur, mista sunt ex voluntario, & inuoluntario. Id enim quod per metum agitur, in se consideratum non est volūtarium: sed fit voluntarium in casu, scilicet, ad vitandum malū quod timetur. Sed si quis recte consideret, magis sunt huiusmodi voluntaria, q̄ inuoluntaria: sunt enim voluntaria simpliciter, inuoluntaria aūt secundum quid.

* Li. 3. Eth. c. 1. non remote a prin cip.
† Nicen. li. 5. cap. 1.

G Vnumquodque enim simpliciter esse dicitur, secundū quod est in actu: secundum autem quod est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundum quid. Hoc autem quod per metum agitur, secūdū hoc est in actu, secundum quod fit. cū enim actus in singularibus sint, singulare autem inquantum huiusmodi, est hic, & nunc, secūdum hoc id qd fit, est in actu, secūdum quod hic est, & nūc, & sub alijs cōditionibus indiuidualib*. Sic autem hoc quod fit per metum, est volūtarium, inquantum scilicet est hic, & nunc: prout scilicet in hoc casu est impedimētum maioris mali, quod timebatur: sicut proiectio mercium in mare fit voluntarium tempore tempestatis propter timorem periculi. vnde ma-

H nifestum est, quòd simpliciter voluntarium est, vnde & competit ei ratio voluntarij: quia principium eius est intra. Sed quod accipiatur id quod per metum fit, vt extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati, hoc nō est nisi secundum rationem tantum: & ideo est inuoluntarium secundum quid, idest, prout consideratur extra hunc casum existens.

An primvm ergo dicendum, ꝙ ea quæ aguntur per metum & per vim, non solum differunt secūdum præsens, & futurum: sed etiam secundum hoc. quòd in eo quod agitur per vim, voluntas nō consentit, sed omnino est contra motum voluntatis: sed id quod per metum agitur, fit voluntarium, ideo quia motus volūtatis fertur in id, licet non propter seipsum, sed propter aliud, scilicet ad repellendum malum quod timetur: sufficit enim ad rationem volūtarij, quod sit propter aliud voluntarium. Volūtarium enim est non solum quod propter seipsum volumus vt finem, sed etiam quod propter aliud volumus vt propter finem. Patet ergo quòd in eo quod p vim agitur, volūtas interior nihil agit: & ideo, vt Greg. Nicen. dicit,* ad excludendum ea, quæ per metum aguntur, in diffinitione uiolenti non solū dicitur, ꝙ uiolentum est, cuius principium est extra, sed additur, nihil conferente uim passo: quia ad id quod agitur per metum, uoluntas timentis aliquid confert.

I

* Lib. 5. c. 1.

K An 2m dicendum, quòd ea quæ absolute dicuntur, quolibet addito remanent talia, sicut calidū, & album: sed ea quæ relatiue dicuntur, uariantur secūdum comparationem ad diuersa: quod enim est magnum comparatum huic, est paruum comparatum alteri. Voluntarium autem dicitur aliquid non solum propter se quasi absolute, sed etiam propter aliud quasi relatiue. & ideo nihil prohibet aliquid, quod de se non esset uolūtarium, alteri comparatum fieri uoluntarium, per comparationem ad aliud.

An 3m dicendum, ꝙ illud quod p metum agitur, absque conditione est uoluntarium, id est, secundum quod actu agitur: sed inuoluntarium est sub conditione, idest, si talis metus nō immineret, unde secundum illam rationem magis potest concludi oppositum.

Ar-

¶ *Super Quaestionis sextae Articulum octauum.*

IN 8. autem articu. diligenter aduertendum est, quòd cum ignorantia consequens voluntatem tripliciter ponatur, scilicet affectata, malae electionis, & iuris: & prima differat ab aliis in hoc, quòd ipsa est obiectũ actus voluntatis, est enim volita: aliae vero sunt quasi obiectum voluntatis potentis, & debentis ipsas abiicere. Sũt enim ideo voluntariae, quia voluntas potest, & debet actualiter considerare, & applicare ad opus, & sic excludere ignorantiã malae electionis: & similiter velle acquirere scientiam sibi necessariam tempore debito, & sic excludere ignorantiam iuris. Inter has autem duas cũ differentia sit, quòd ignorãtia electionis consistit in ipsa voluntaria actuali inconsideratione, ignorantia vero iuris in voluntaria habituali priuatione sciẽtię, quandocunque aliquis ex actuali obliuione ei⁹ quod scic, & habitualiter meminit, operatur, neutram ignorantiam incurrit: quoniam omniũ reminisci, supra hominis est facultatẽ. Quocirca si quis certa intentione perseuerans nullo modo peccandi, mortaliter, & sciens contractum talẽ sapere vsuram, & nihilominus non recolens actualiter eius quod habitualiter scit, facit talem contractum, nõ peccauit mortaliter. Et similiter sciẽs Sortem sibi notum, esse nominatim excommunicatum, & tamen communicans cum eo in diuinis: ex hoc q non actualiter sibi occurrit hũc esse excommunicatũ, excusatur a mortali. Quilibet enim in se ipso experitur, nõ esse in potestate sua, quòd recordetur eorum quae habitualiter meminit, propter quod inconsideratio haec, cum nõ sit concomitans, nec consequens, quia non est omnino in potestate nostra, locãda est sub antecedente: causat enim inuolũtarium simpliciter, & ipsa nullo modo est volita: ac per hoc excusat non solum a peccato, sed a censuris consequentibus culpam. Et haec pro consolatione bonarum mẽtium, ibi culpam timentiũ, vbi non reperitur, notanda applicandaque sunt occurrẽtibus casibus.

22. q. 142. ar. 4. cor. & 3. Eth. lect. 1. com. 5. & lect. 4.

*Ca. 5. to. 5

• l. 2. fidei Orth. c. 24.

ARTICVLVS VII.

Vtrum concupiscentia causet inuoluntarium.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd cõcupiscentia causet inuolũtarium. Sicut enim metus est quaedam passio, ita & concupiscentia: sed metus causat quodammodo inuoluntarium. ergo etiam concupiscentia.

¶ 2 Praet. Sicut per timorem timidus agit contra id quod proponebat, ita incontinens propter concupiscentiam: sed timor aliquo modo causat inuoluntarium. ergo & concupiscentia.

¶ 3 Praet. Ad voluntarium requiritur cognitio: sed concupiscentia corrũpit cognitionem. dicit enim Philosophus in 6. Ethic.* quòd delectatio, siue cõcupiscentia delectationis, corrumpit aestimationẽ prudentiae ergo concupiscentia causat inuoluntarium.

SED CONTRA est quod Damasc. dicit: * Inuolũtarium est misericordia, uel indulgẽtia dignum, & cum tristitia agitur: sed neutrum horum competit ei, quod per concupiscentiam agitur. ergo cõcupiscentia non causat inuoluntarium.

RESPON. Dicendum, quòd concupiscentia non causat inuoluntariũ: sed magis facit aliquid voluntarium. Dicitur enim aliquid volũtarium ex eo, quòd voluntas in id fertur: per cõcupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit. & ideo concupiscentia magis facit ad hoc, quòd aliquid sit voluntarium, quàm quòd sit inuoluntarium.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd timor est de malo, cõcupiscentia autem respicit bonũ: malum autem secundum se contrariatur voluntati, sed bonum est uoluntati consonum. vnde magis se habet timor ad causandum inuolũtarium, quàm concupiscentia.

AD 2^m. dicendum, quòd in eo q per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur, secundum quod in se consideratur: sed in eo qui agit aliquid per concupiscentiam, sicut est incontinens, non manet prior volũtas, qua repudiabat illud quod concupiscitur, sed mutatur ad volendum id quod prius repudiabat. & ideo qđ per metum agitur, quodãmodo est inuoluntarium: sed quod per concupiscentiam agitur, nullo modo. Nam incontinens concupiscentiae A agit contra id quod prius proponebat, non autem contra quod nunc vult: sed timidus agit contra id qđ etiam nunc secundum se vult.

AD 3^m dicendum, quòd si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut cõtingit in illis qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur quòd concupiscentia voluntarium tolleret, nec tamen proprie esset ibi inuoluntariũ: quia in his quae vsum rationis non habent, neque uoluntarium est, neque B inuoluntarium: sed quandoq; in his quae per concupiscentiã aguntur, non totaliter tollitur cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari agibili: & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur, quod est in potestate voluntatis, vt non agere, & non uelle: similiter autem & non considerare. potest enim voluntas passioni resistere, vt infra dicetur. †

† q. 77. art. 6. & 7.

ARTICVLVS VIII.

C *Vtrum ignorantia causet inuoluntarium.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur q ignorantia non causet inuoluntarium. Inuoluntariũ enim veniam meretur, vt Dama. dicit: * sed interdum quod per ignorantiam agitur, veniam non meretur, secundum illud 1. ad Cor. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. ergo ignorantia non causat inuoluntarium.

¶ 2 Praet. Omne peccatum est cum ignorantia, secundũ illud Prou. 14. Errant, qui operantur malum. Si igitur ignorantia inuoluntarium causet, sequeretur q omne peccatum esset inuoluntarium: quod est contra Aug. D † dicentem, quòd omne peccatum est voluntarium.

¶ 3 Praet. Inuoluntarium cum tristitia est, vt Damasce. dicit: * sed quaedam ignoranter aguntur & sine tristitia: puta, si aliquis occidit hostem, quem quaerit occidere, putans occidere ceruum. ergo ignorantia non causat inuoluntarium.

Infra q. 19. art. 6. cor. & q. 76. art. 3. & 4. Et 2. d. 39. q. 1. arti. 1. ad 4. & d. 43. art. 1. ad 3. Et mal. q. 3. art. 8. cor.

• Lib. 2. ca. 24.

† Lib. 1. retra. c. 15. parũ ante medium.

• Dam. lib. 2. Ortho. fidei, cap. 24.

SED CONTRA est, quod Damasc. † & Philosophus dicunt, quòd inuoluntarium quoddam est per ignorantiam.

† Loco nũc dicto. 3. Eth. cap. 1.

RESPON. Dicendum, quòd ignorantia habet causare inuoluntarium ea ratione, qua priuat cognitionem, quae praeexigitur ad voluntarium, vt supra dictum est: * non tamen quaelibet ignorantia huiusmodi cognitionem priuat. Et ideo sciendum, quòd ignorãtia tripliciter se habet ad actum voluntatis. Vno modo, concomitanter: alio modo, consequenter: tertio modo, antecedenter. Concomitanter quidem, quãdo ignorantia est de eo quod agitur, tamen etiam si sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia nõ inducit ad volendum vt hoc fiat, sed accidit simul esse aliquid factũ, & ignoratum: sicut in exemplo posito, scilicet cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere ceruum: & talis ignorantia non facit inuoluntarium, vt Philosophus dicit, * quia non causat aliquid quod sit repugnans voluntati: sed facit non uoluntarium, quia non potest esse actu volitum, quod ignoratum est. Consequenter autem se ha-

• Art. 1.

• Li. 3. Eth. c. 1. to. 5.

E

bet ignorantia ad voluntatem, inquantum ipsa ignorantia est uoluntaria: & hoc contingit dupliciter, secũdum duos modos uoluntarij supra positos. Vno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam: sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, uel ut non retrahatur a peccando, secundum illud Iob. 21. Scientiam uiarum tuarum nolumus. & hæc dicitur ignorãtia affectata. Alio modo dicitur ignorantia uoluntaria eius, quod quis potest scire, & debet. sic enim non agere, & non uelle, uoluntarium dicitur, ut supra dictum est.* Hoc igitur modo dicitur ignorantia, siue cum aliquis actu non considerat, quod considerare potest, & debet, quæ est ignorantia malæ electionis uel ex passione, uel ex habitu proueniens: siue cum aliquis notitiam quam debet habere, non curat acquirere. Et secundum hunc modum ignorantia uniuersalium iuris, quæ quis scire tenetur, uoluntaria dicitur, quasi per negligentiam proueniẽs. Cum autem ipsa ignorantia sit uoluntaria aliquo istorum modorum, non potest causare simpliciter inuoluntarium: causat tamen secundum quid inuoluntarium, inquantum præcedit motum uolũtatis ad aliquid agendum, qui nõ esset sciẽtia præsente. Antecedenter autem se habet ad uoluntatem ignorantia, quando non est uoluntaria, & tamen est causa uolendi quod alias non uellet. sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circunstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod nõ faceret, si sciret. puta, cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per uiam, proijcit sagittam, qua interficit transeuntem: & talis ignorantia causat inuoluntarium simpliciter. Et per hoc patet respõsio ad obiecta. Nam prima ratio procedit de ignorantia eorum, quæ quis tenetur scire: secunda autem de ignorantia electionis, quæ quodammodo est uoluntaria, ut dictum est: ³ tertia uero de ignorantia, quæ concomitanter se habet ad uoluntatem.

QVÆSTIO VII.

De circunstantijs humanorum actuum, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de circunstantijs humanorum actuum.

F Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Quid sit circunstantia.

¶ Secundo, Vtrum circũstantiæ sint circa humanos actus attendendæ a Theologo.

¶ Tertio, Quot sunt circunstãtiæ.

¶ Quarto, Quæ sunt in eis principaliores.

ARTICVLVS PRIMVS.

G *Vtrum circunstantia sit accidens actus humani.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia non sit accidens actus humani. Dicit enim Tullius i rethoricis, quòd circunstantia est, p quam argumentationi authoritatem, & firmamentum adiungit oratio: sed oratio dat firmamentum argumentationi, præcipue ab his quę sunt subiecta rei,

H ut diffinitio, genus, & spẽs, & alia huiusmodi, a quibus etiam* Tullius Oratorem argumentari docet. ergo circunstantia non est accidens humani actus.

¶ 2 Præt. Accidentis proprium est inesse: quod autem circũstat, non inest, sed magis est extra. ergo circunstantiæ non sunt accidentia humanorum actuum.

¶ 3 Præt. Accidentis non est accidens: sed ipsi humani actus sunt quædam accidentia. non ergo circunstantiæ sunt accidentia actuum.

I SED CONTRA. Particulares conditiões cuiuslibet rei singularis, dicuntur accidentia indiuiduantia ipsam: sed Philosophus in 3.* Ethico. circunstantias nominat particularia, idest, particulares singulorum actuum conditiones. ergo circunstantiæ sunt accidentia indiuidualia humanorum actuum.

RESPON. Dicendum, quòd quia nomina, secundum* Philosophum, sunt signa intellectuum, ne-

K cesse est quòd secundum processum intellectiuæ cognitionis, sit etiam nominationis processus. Procedit autem nostra cognitio intellectualis, a notioribus ad minus nota: & ideo apud nos, a notioribus nomina transferuntur ad significandum res minus notas. & inde est, quòd sicut dicitur in 10.* Metaphysico. ab his, quæ sunt secundum locum, processit nomen distantiæ ad omnia contraria. & similiter nominibus pertinentibus ad motum localem utimur ad significandum alios motus, eo quòd

¶ *Super Quæstionem septimam.*

CIrca totã septimam quæst. de circũstãtiis, nihil occurrit hoc in loco dubitandum: quoniam discussio harum circunstãtiarum in speciali, puta de persona, modo, tempore, & loco sacris, ad posteriores spectat tractatus. Summarie tñ scito, ꝙ circunstãtia temporis sacri est aggrauans peccatum, non tñ apponens speciem sacrilegij, nisi fiat in contemptum tẽporis sacri. Circunstantia vero sacri loci, quàmuis oĩa aggrauet peccata ꝑ accidens, illa tamen sola ad sacrilegii speciem trahit, quæ sanctitati loci directe opponuntur, aut annexæ immunitati, vt effusionis sanguinis, vel seminis humani, quæ impediunt exhibendum ibidem diuinũm cultũ, ad quem directe sanctificatur locus: & violentæ extractiões, quæ immunitati cõtrariantur, & his similia. Personæ quoque circunstantia non transfert in aliã speciem, nisi peccatum voto, vel statui eius directe aduersetur: vt si religiosus fornicet, in sacrilegium transit: si autem blasphemat, solius blasphemiæ reus est, sicut alius blasphemans. Quid autẽ .i. effect⁹, quãdo est prçuisum & volitum, trahit in ipsius speciem: vt si mulier pergens ad ecclesiam, scit se ibidẽ adamandam, & hoc vult, quàmuis non propterea vadat, sed ꝑꝑ audiendam Missam, actus ille ex illo effectu mali speciem trahit. Circa Quid, idest, cõditiones obiecti, vt magnum, & paruum in re oblata, & Quomodo: q̃uis actus multum aggrauent, in aliam tamen speciem transferre actus non video. Cur, demum manifeste dat aliam actui speciẽ: & si prçdictis adiunxeris, ꝙ circunstantiæ necessario cognoscendæ à spirituali iudice, sũt transferentes in aliã speciem, & cum hoc aggrauantes in infinitum, idest, addentes secundũ se rõnẽ pcti mortalis, scies quæ sunt circunstantię necessarię, & q̃ non. Sed caue ne illas, quę multum grauant, totali silentio ꝑtereas: & maxime circunstãtiã, Quid, quæ inter principales in 4. artic. computat. Magni enim refert abstulisse centũ, & abstulisse centum cum dãno inde pauperis, & pupillorũ, puellarum nubiliũ, & huiusmodi, quæ spectant ad circunstantiã, Quid. Illud autem hic notato, ꝙ inter circunstantias, nec Arist. nec Tulli⁹, nec diuus Tho. computauit, Quoties. Et ratio est, quia circunstantiæ, vt in 1. dicitur articu. circa eundem sunt actum: numerus autem operationum non circunstat vnam & eandẽ operationem: sed addit aliã, & aliam operationem. Nõ enim secũdum furtum est circunstantia primi, aut econuerso: nec tertium secundi, & sic deinceps. Ex quo sequitur, quòd quia non minus tenetur quis confiteri de secũdo peccato, quàm de primo, & non minus de centesimo, q̃ de quocunque alio: ꝙ non sufficit dicere, ꝙ plures furat⁹ est, sed oportet explicare quoties furatus est, si numeri meminerit: & si non meminit, exprimere debet q̃ frequenter, sic, vt verisimilis numerus habeatur. Scito quoque demum, ꝙ id, quod de fine specificãte, & adiuncto distinguit in responsione ad 3. in arti. 3. explanabitur inferius in q. 18. ar. 4. vbi inchoare videtur. opposita doctrina.

corpora

* Articu. 3, ad 1.
* Articu. 3.
* In corp. arti.
Infra art. 3. cor. & q. 18 arti. 3. & 4.
d. 16. q. 3. artic. 1. q. 1. Et mal. q. 2. ar. 4. ad 5. & artic. 5. corp. princ. & 3. Ethi. lect. 3. co. 2. fin.
* In lib. Topicor.
* Cap. 1. ante med. & post, to. 5.
* Lib. 1. periher. ca. 1. tom. 1.
* Text. 13. & 14. to. 3.

A corpora, quæ loco circunſcribuntur, ſunt maxime oobis nota: & inde eſt quòd nomen circuoſtātiæ ab his quæ in loco ſunt, deriuatur ad actus humaoos. Dicitur autem in localibus aliquid circunſtare, quod eſt quidem extrinſecū a re, tamen attingit ipſam, vel appropinquat ei ſecundom locum. Et ideo quæcunqoe coodiriones ſunt extra ſubſtantiam actus, & tñ attinguot aliquo modo actū humanū, circunſtaotiæ dicuotur: quod aūt eſt extra ſubſtantiam rei, ad rem ipſam pertinens, accidens eius dicitur. vode circunſtantiæ actuum humanorum, accidētia eorum dicenda ſunt.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ oratio qoidem dat firmameqtum argumentationi, primo ex ſobſtantia actus, ſecuodario vero ex his quæ circūſtant actū. B Sicut primo accuſabilis reddit̃ aliquis ex hoc, quòd homicidium fecit: ſecūdario vero ex hoc, quod dolo fecit, vel propter lucrum, vel in tempore, vel io loco ſacro, aut aliquid aliud huiuſmodi: & ideo ſigoanter dicit, quòd per circunſtantiam oratio argumentationi firmamentum adiungit, quaſi ſecundario.

Ad 2^m dicendum, quòd aliquid dicitur accidens alicoius dupliciter. Vno modo, quia ineſt ei: ſicut albū dr̃ accidens Sortis. Alio modo, quia eſt ſimul cum eo in eodem ſubiecto: ſicut dicitur, quòd album accidit muſico, inquantum coouenìunt, & quodammodo ſe contingoot in vno ſubiecto. & per huoc modū dicuntur circunſtantiæ accidentia actuum. C

* in ſolut. præced.

Ad 3^m dicendum, ꝙ ſicut * dictum eſt, accidens dicitur accidenti accidere propter conuenientiam io ſubiecto: ſed hoc contingit dupliciter. Voo modo, ſecundum quod duo accidentia comparātur ad vnum ſubiectum abſq; aliquo ordioe, ſicus album & muſicum ad Sortem. Alio modo, cum aliquo ordine, puta quia ſubiectū recipit vnum accidens alio mediante: ſicut corpus recipit colorem mediaote ſoperficie. & ſic vuum accidēs dicitur etiam alteri ineſſe: dicimus enim colorem eſſe in ſuperficie. Vtroq; autem modo circunſtantiæ ſe habenr ad actus: nam aliquæ circunſtantiæ ordinatæ ad actum, pertinent ad agentem nō mediante actu, puta locus, & cōditio perſonę: aliquæ D vero mediaore ipſo actu, ſicut modus agendi.

Articvlvs II.

Vtrum circunſtantiæ humanorum actuum ſint conſiderandæ a Theologo.

4.diſt.16.q.3.art.1.q.1 ad 1. & q.2 cor.

Ad secundum ſic proceditur. Videtur quòd circunſtantiæ humanorum actuū oon ſint conſiderandæ a Theologo. Non.n. conſiderantur a Theologo actus humani, niſi ſecundum quod ſunt aliquales, ideſt, boni, vel mali: ſed circunſtantiæ non videntur poſſe facere actus aliquales, quia nihil qualificat, E formaliter loquendo, ab eo quod eſt extra ipſum, ſed ab eo quod in ipſo eſt. ergo circunſtantiæ actuū non ſunt a Theologo conſiderandæ.

§ 2 Præt. Circunſtantiæ ſunt accidentia actuum: ſed vni infinita accidunt. & ideo, vt dicitur in 6.* Meta. oulla ars, vel ſcientia eſt circa eos per accidens, oiſi ſola ſophiſtica. ergo Theologus oon habet conſiderare circunſtantias homanorum actuum.

* tex.4.tomo 3.

§ 3 Præt. Circunſtātiarū cōſideratio pertinet ad Rhetorē: rhetorica aūt non eſt pars theologiæ. ergo conſideratio circunſtantiarū uoo pertioet ad Theologū.

Sed contra. Ignorantia circunſtantiarum cauſat inuoluntariū, vt* Dama. & Greg. Nicenus dicunt:

* lib.2.c.24 lib.5.cap.2

A ſed inuolontarium excuſat a culpa, cuius cōſideratio pertinet ad Theologum. ergo & conſideratio circunſtaotiarum ad Theologum pertinet.

Respon. Dicendum, quòd circunſtantiæ pertinent ad cooſiderationē Theologi triplici ratione. Primo quidem, quia Theologus conſiderat actus humaoos, ſecundum quod per eos homo ad beatitudinem ordinatur. Omne aūt quod ordinatur ad finem, oportet eſſe proportiooatom fini: actus aūt proportionantur fini ſecundom commenſuratiooem quandā, quæ fit per debitas circunſtantias: vnde conſideratio circunſtantiarū ad Theologum pertinet. Secundo, quia Theologus conſiderat actus humanos, ſecundum qđ B in eis iooenitur bonū & malum, melius & peius, & hoc diuerſificatur ſecundum circunſtantias, vt* infra patebit. Tertio, quia Theologus conſiderat actus humaoos, ſecūdum qđ ſunt meritorij, vel demeritorij, quod conuenit actibus humanis, ad quod requiritur ꝙ ſint volūtarij. Actus aūt homanus iudicatur voluntarius, vel iooluntarius, ſecūdum cognitionem, vel ignorantiam circunſtantiarū, vt * dictum eſt: & ideo cōſideratio circunſtantiarum pertinet ad Theologū.

* q.18.arti.10.& 11.& q.73.art.7.

* in arg. Sed contra.

Ad primum ergo dicendū, ꝙ booū ordinatū ad fiuem, dicitur vtile, qđ importat relationē quādā. vnde Philoſophus dicit in 1.* Ethic. qđ in ad aliquid bonum eſt vtile: in his aūt quæ ad aliquid dicuntur, C denominatur aliquid non ſolum ab eo qđ ineſt, ſed ēt ab eo quod extrinſecus adiacet, vt patet in dextro & ſiniſtro, æquali & inæquali, & ſimilibus: & ideo cum bonitas actuum ſit inquantum ſunt vtiles ad fioem, nihil prohibet eos booos, vel malos dici ſecundum proportiooem ad aliqua, quæ exterius adiacent.

* cap.7.circa princip. tom.5.

Ad 2^m dicendum, quòd accidentia, quæ omnino per accidens ſe habēt, relinquuntur ab omni arte ꝑpter eorum incertitudinem & infinitatem: ſed talia accidentia non habent rationem circunſtantiæ, quia, vt * dictum eſt, ſic circunſtantiæ ſunt extra actum, quod tamen actum aliquo modo contingoot ordinatæ ad ipſum: accidentia autem per ſe cadunt ſub arte.

* art.1.huius quæſt.

D Ad 3^m dicendum, quòd conſideratio circunſtantiarum pertinet ad Moralē, & Politicum, & ad Rhetorem. Ad Moralem quidē, prout ſecundum eas inuenitur, vel prętermittitur mediū virtutis in humanis actibus, & paſſionibus; ad Politicū autē & Rhetorem, ſecundum quod ex circunſtantijs actus redduntur laudabiles, vel vituperabiles: excuſabiles, vel accuſabiles, diuerſimode tamen. Nam quod Rhetor perſoadet, Politicus diiudicat. Ad Theologum autē, cui omnes aliæ artes deſeruiuot, pertinent omnibus modis prædictis: nam ipſe habet conſideratiooes de actibus virtuoſis, & vitioſis cū morali: & conſiderat actus, ſecūdum quod mereotur pœnam, vel pręmiū, E cum Rhetore & Politico.

Articvlvs III.

Vtrum conuenienter enumerentur circunſtantiæ in tertio Ethicorum.

Ad tertium ſic proceditur. Videtur ꝙ inconuenienter circunſtātiæ numerentur in 3.* Eth. Circunſtantia.n. actus dicitur, ꝙ exterius ſe habet ad actum: huiuſmodi autem ſunt tempus & locus. ergo ſolæ duæ ſunt circunſtantiæ, ſcilicet Quando, & Vbi.

§ 2 Præt. Ex circunſtātijs accipitur quid beoe, vel male fiat: ſed hoc pertinet ad modum actus. ergo oēs circunſtan-

4.diſt.16.q.3.ar.1.q.2.& 3.Et ma.q.2.artic.6.cor.let.3.Eth.le.3.ſi.

* cap.1.tomo 5.

cunstātiæ includuntur sub vna, quæ est modus agēdi. ¶ 3 Præt. Circunstantiæ non sunt de substātia actus: sed ad substantiam actus pertinere videntur causæ ipsius actus. ergo nulla circunstātia debet sumi ex substantia ipsius actus. Sic ergo neque quis, neque propter quid, neque circa quid, sunt circunstantiæ. nam quis, pertinet ad causam efficiētem: propter quid, ad finalem: circa quid, ad materialem.

SED CONTRA est authoritas Philosophi in 3. *Ethicorum.

*cap. 1. post medium to. mo. 5.

RESPON. Dicendum, quod Tullius in sua Rhetorica assignat septem circunstantias, quæ hoc versu continentur. Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quō, quñ. Considerandū est. n. in actibus, quis fecit, quibus auxilijs, vel instrumētis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, & qñ fecerit. Sed Arist. in 3.* Eth. addit aliā. s. circa quid, quæ a Tullio comprehēditur sub quid. Et ratio huius annumerationis sic accipi potest: nam circunstantia dicitur, quasi extra substantiam actus existens, ita tamen quod aliquo modo attingit ipsum. contingit autem hoc fieri tripliciter. Vno modo, inquantū attingit ipsum actū. Alio modo, inquantum attingit causam actus. Tertio modo, inquantū attingit effectum. Ipsum aūt actū attingit vel per modū mensuræ, sicut tempus & locus: vel per modum qualitatis actus, sicut modus agendi. Ex parte aūt effectus, vt cū consideratur quid aliquis fecerit: ex parte vero causæ actus, quātum ad causam finalem, accipitur pp quid: ex parte aūt causæ materialis, siue obiecti, accipit circa quid: ex parte vero causæ agētis principalis, accipitur quis egerit: ex parte vero causæ agētis instrumētalis, accipit quibus auxilijs.

*cap. 1. post medium to mo. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod tempus & locus circunstant actum per modum mensuræ: sed alia circunstant actum, inquantum attingunt ipsum quocunque alio modo, extra substantiam eius existentes.

AD 2m dicendum, quòd iste modus, qui est bene vel male, non ponitur circunstantia, sed consequens ad omnes circunstantias: sed specialis circunstantia ponitur modus, qui pertinet ad qualitatem actus. puta, quòd aliquis ambulet velociter, vel tarde: & quòd aliquis percutit fortiter, vel remisse. & sic de alijs.

AD 3m dicendū, quòd illa conditio causæ, ex qua substantia actus dependet, non dicitur circunstantia, sed aliqua conditio adiuncta: sicut in obiecto non dicitur circunstantia furti, quod sit alienum (hoc enim pertinet ad substantiā furti) sed quòd sit magnū vel paruum. et similiter est de alijs circunstantijs, quæ accipiuntur ex parte aliarum causarum. Non enim finis qui dat speciem actus, est circunstantia, sed aliquis finis adiunctus: sicut quòd fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis, non est circunstantia: sed si fortiter agat propter liberationem ciuitatis, vel populi Christiani, vel aliquid huiusmodi. Intelligitur etiam ex parte eius, quod est quid. Nā quòd aliquis perfundens aliquem aqua, abluat ipsum, non est circunstantia ablutionis: sed quòd abluendo infrigidet, vel calefaciat, & sanet, vel noceat, hoc est circunstantia.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum sint principales circunstātiæ, propter quid, & ea in quibus est operatio.

4. dist. 16. q. 3. art. 2. q. 1.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod non sint principales circunstantiæ, propter quid, & ea in quibus est operatio, vt dicitur in 3.* Ethi. Ea. n. in quibus est operatio, videtur esse locus & tempus, quæ non videntur esse principalia inter circūstātias, cū sint maxime extrinseca ab actu. Ea ergo in quibus est operatio, nō sunt principalissimæ circunstantiarū.

& dist. 33. q. 1. ar. 3. q. 2. ad 4. & 3 Eth. le. 3. & *c. 1. a medio tom. 5.

¶ 2 Præt. Finis est extrinsecus rei. non ergo videtur esse principalissima circunstantiarum.

¶ 3 Præt. Principalissimum in vnoquoque, est causa eius & forma: sed causa ipsius actus est persona agēs, forma autem actus est modus ipsius. ergo istæ duæ circunstantiæ videntur esse principalissimæ.

SED CONTRA est quod * Greg. Nicenus dicit, quòd principalissimæ circunstantiæ sunt, cuius gratia agitur, & quid est quod agitur.

* lib. 5. cap. 2. in fine.

RESPON. Dicendū, quod actus proprie dicuntur humani, sicut * supra dictū est, prout sunt voluntarij: voluntatis aūt motiuū & obiectū est finis. & ideo principalissima est omniū circunstātiarū illa, quæ attingit actū ex parte finis. s. Cuius gratia, secūdaria vero quæ attingit ipsam substantiā actus, id est, Quid fecit: aliæ vero circunstātiæ sunt magis, vel minus principales, secundū qd magis, vel minus ad has appropinquant.

* q. 1. art. 1.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod per ea, in quibus est operatio, Philosophus nō intelligit tēpus & locū, sed ea quæ adiungunt ipsi actui. vnde Greg. Nicenus quasi exponens dictū Philosophi, loco eius qd Philosophus dixit, in quibus est operatio, dicit, quid agit.

* loco citato in argu. Sed contra.

AD 2m dicendū, quod finis etsi non sit de substantia actus, est tamē causa actus principalissima, inquantum mouet agentem ad agendum. vnde & maxime actus moralis speciem habet ex fine.

AD 3m dicendū, quod persona agens, causa est actus sm quod mouetur a fine, & secundū hoc principaliter ordinatur ad actum: aliæ vero cōditiones personæ non ita principaliter ordinātur ad actum. Modus etiā non est substantialis forma actus: hoc enim attenditur in actu secundum obiectum, vel finem, & terminum: sed est quasi quædam qualitas accidentalis.

QVAESTIO VIII.

¶ Super Quæstionem octauam.

De voluntate, quorum sit ut volitorum, in tres articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ipsis actibus voluntarijs in speciali. Et primo, de actibus qui sunt immediate ipsius voluntatis, velut a voluntate eliciti. Scdo de actibus imperatis a voluntate. voluntas autem mouetur & in finem, & in ea quæ sunt ad finem.

¶ Primo igitur considerandū est de actibus voluntatis, quibus mouetur in finē: & deinde de actibus eius, quibus mouetur in ea quæ sunt ad finē. Actus aūt voluntatis in finem, videntur esse tres. s. velle, frui, & intendere. Primo ergo considerabimus de voluntate. Secundo, de fruitione. Tertio, de intentione.

¶ Circa primum cōsideranda sunt tria. Primo quidem, quorū voluntas sit. Secundo, a quo moueatur. Tertio, quomodo moueatur.

CIrca introductionem quæstionis octauę, quoniam ibi distinguit actus voluntatis in eos qui sunt finis, & in eos qui sunt eorum quæ sunt ad finem: dubiū occurrit, an detur in voluntate actus neuter. Scotus enim in primo sent. distinct. 1. quæst. 3. in 1. articu. tenet dari actum in voluntate tendentem in aliquid nec vt finem, nec vt ad finem: & probat sic. Voluntati potest ostendi aliquod bonum absolute, non sub ratione propter se, nec propter aliud boni. Et voluntas potest habere aliquem actum circa ta le obiectū non inordinatum, Intellectu ostendente qualiter illud volendum est.

ergo

ergo non potest voluntas assentire illi nec propter se, nec propter aliud, sed absolute. Gregorius autem de Arimino, in primo sententiarum, distin. 1. quæst. 1. articulo primo, tenens oppositum, soluit hanc Scoti rationem, concesso assumpto, negando sequelam. Licet, inquit, possit ostendi voluntati bonum neutraliter, & voluntas possit circa illud habere actum, non poterit tamē habere actum neutralem, sed necessario aut propter se, aut propter aliud. Mihi autē videtur, quòd secūdum rem non datur actus neuter: pie tamen interpretando sustineri posset.

¶ Ad cuius euidentiam scito, quòd cū inter contradictoria non sit medium: & distinctio voliti penes ppter se, & propter aliud, sit distinctio per contradictoria, volitum .n. propter se aut intelligitur positiue: & hoc est impossibile, quia sicut nihil est a se positiue, ita nihil ē propter se positiue: aut intelligit negatiue, id est, non pp aliud: & sic habetur distinctio contradictoria. Nec obstat si diceretur ex Scoto vbi supra ad quæst. penultimā, quòd ad rationem finis nō sufficit esse volitum, nō propter aliud negatiue: sed oportet esse volitū non propter aliud contrarie. hoc enim si verum est, in idem oportet redire, quia cum aliquid est volitū nō propter aliud negatiue, tunc affirmatur, quòd illud est volitū, & negatur relatio ad aliud in illo vt volito. Cum verò dicitur, q aliquid est volitū nō propter aliud contrarie, affirmatur q illud est volitum, & negatur respectus ad aliud ab illo vt volito: & ponitur fundamentum negatæ relationis ad aliud aliquid, repugnās relationi ad aliud importatæ in ly propter aliud. Sicut cū dico, non album contrarie, pono fundamentum negatæ albedinis, aliquid repugnans albedini: fundamentum autem negatæ relationis ad aliud in fine volito, cum non sit ex parte rei, nec apprehensionis apud Scotum, erit ex ipso actu volitionis: quia q volitum ex hoc ipso habet rationem voliti, non propter aliud contrarie: quia repugnat sibi; vt sic volito, amari propter aliud. Et si hoc quidē intelligatur quantum ad illum actum, bene dictum est, & in idem redit cum volitum non propter aliud negatiue: quia quilibet actus volitionis cadens super bono absque resolutione ad aliud, ex hoc ipso q fertur in illud bonum vt terminum, nec tendit vltra, ponit in illo fundamentum relatæ negationis: sicut in motu locali, ex hoc ipso q motus sistitur aliquo loco medio, vt termino actualiter terminante motum illum, ex hoc ipso habet rationem finis, & contrariam termini, respectu termini a quo, quātum ad illum motum. Si autem intelligatur quantum ad omnē actum possibilem superuenire volūtati, stāte illo, si stare potest, tunc falsissimum est, quoniam cum hoc, q aliquid ametur ut finis, stat q ametur etiam propter alium superioris ordinis vt finem, vt patet in amore actuum speculatiuorū, qui amantur propter se vt fines; vt patet. 9. Meta. & in 1. Ethic. & amantur propter deum, vt supremum finem. Licet igitur negatio, & negatio contrarie plurimum differant: in hac tamen materia, vbi fundamentum positiuum idem est, se inferunt. Et quandocumque aliquid amatur, & non propter aliud, aliud propter se vt finis, & econuerso amatur. In hoc enim finem consistere dicimus, in quo vltimus volitionis huius est terminus. Constat autem q quando aliquid amatur actualiter, & non propter aliud negatiue, q vltimus illius volitionis terminus, est illud volitum. in hoc ergo A erit finis illius actus: & hoc proculdubio est verum tenendum. Quod autem decipit oppositum dicentes, est, quia sunt quædam absolute volita, vel nolita, quæ neutralia videtur, sed non sunt. patet de hac vita martyrū, & proiectione mercium in mare. Martyres enim volunt viuere absolute, & cum hoc volunt propter deum priuari vita. Et similiter negotiatores nolunt proiicere merces, & cū hoc nolūt perdere vitā, saluando merces. In illis enim videtur, q nec propter se, nec ppter aliud sint volita, aut nolita. Sed si quis diligēter inspiciat, martyr amat hāc vitā propter se, quoniam amat eam propter propriam ipsius vitæ bonitatem absque relatione ad alium finem: sed q a magis amat deū, & dei gloriam ac testimonium, quam propriam vitam, ideo vult oppositum vitæ propter aliud, scilicet deum. & simile est de alijs iudiciū. Ad rationem ergo Scoti dicitur, q licet intellectus possit aliquid præsentare vt bonū absolute, abstrahendo a propter se, & propter aliud in actu signato: impossibile tamen est, q repræsentet aliqd vt bonū absolute tali absolutione, vt scilicet abstrahat propter se, & propter aliud in actu exercito: quoniam oportet omne bonum repræsentatum, aut secundum propriam bonitatē, D aut secundum alienam, aut secundum vtranque repræsentari. & siquidem secundum propriam, repræsentatur vt propter se in actu exercito: hoc enim exercet ly; propter se. Quandocunque enim repræsentatur delectabile, & appetitur, non oportet quòd repræsentetur cum hac additione, quòd est propter se bonum, quod esset in actu signato: sed sufficit repræsentari secūdū propriam bonitatem delectabilitatis. & tūc repræsentatur, & appetitur propter se in actu exercito. Quandocunque vero repræsentatur secundum alienam bonitatē, repræsentatur vt propter aliud in actu exercito. Exercetur enim ly; propter aliud, per esse vtile, aut expediens &c. ad aliquid. Quando autem secundum vtrāque bonitatem, vtrumque simul concurrit, vt cum repræsentatur aliquid vt bonum absolute, puta vita, saluatio mercium, conseruatio membri, delectatio &c. dico q repræsentatur vt bonum propter se in actu exercito, si est bonum honestum, aut delectabile: vel propter aliud, puta finem minus amatum, sicut bonum E vtile, ut saluatio mercium, quæ absolute est volita, quia vtilis ad exteriora bona, minus tamē amata quam vita, quæ orta tempestate est in periculo, & eodem modo appetitur ordinate. Propter q, si quis hæc absolute volita, quorum tñ opposita malumus, propter finem magis amatum dicat esse volita nec propter se, nec propter alia propter illam imperfectionem, & propterea dari actum neutrum in voluntate, si ntentiam teneat, sed linguam cohibeat. Simpliciter igitur negato dari in uoluntate actū neutrum: & cum Diuo Thoma in litera, distinguitur in actum respectu finis, aut propter finem.

Circa primū quæruntur tria.

¶Primo, Vtrum volontas sit tantum boni.

¶Secūdo, Vtrum sit tantum finis, an etiam eorū quæ sunt ad finē.

¶Tertio, Si est aliqoo modo eorum quæ sunt ad finem, vtrum vno motu moueatur in finem, & in ea quæ B sunt ad finem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uoluntas sit tantum boni.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd volnotas non tātum sit boni. Eadem enim est potētia oppositorum, sicut visus albi, & nigri: sed bonū & malum sunt opposita. ergo uolnntas non solum est boni, sed etiam mali.

¶ 2 Præt. Potentiæ rationales se habent ad opposita persequenda, secūdum * Philosophum: sed uoluntas est potentia rationalis: est enim in ratione, ut dicitur in 3. de anima. ergo uolūtas se habet ad opposita. Non ergo tantum ad nolendum bonum, sed etiam ad uolendū malū.

¶ 3 Præt. Bonum & ens conuertuntur: sed uoluntas non solom est entiom, sed etiam non entium: uolumus enim quandoque non ambulare, & nō loqui: uolumus etiam interdum quædam futura, quæ non sunt entia in actu. ergo uoluntas non tantum est boni.

SED CONTRA est, quod * Dio. dicit. 4.c. de diuin. no. Quòd malum est præter uoluntatē, & quòd omnia bonum appetunt.

RESPON. Dicendum, quòd uoluntas est appetitus quidam rationalis: omnis autē appetitus non est nisi boni. cuius ratio est: quia appetitus nihil aliud est, quàm quędā inclinatio appetētis in aliqoid. Nihil autem inclinatur, nisi in aliquid simile & conueniens. Cum igitur omnis res, inquantum est ens, & substantia, sit quoddam bonum, C necesse est ut omnis inclinatio sit in bonum. & inde est quòd Philosophus dicit in 1. * Ethic. quòd bonū est, quod omnia appetunt.

Sed considerandum est, quòd cum omnis inclinatio consequatur aliquam formam, appetitus naturalis consequitur formam in natura existentem: appetitus autem sensitiuus, uel etiam intellectiuus, seu rationalis; qui dicitur uoluntas, sequitur formam apprehensam: sicut

1.q6.c9.ar. 9.cor. Et 1. dis. 46.ar.2. ad 2. & 2. dis. 3.q6.4. ad 2. & 4. di. 49.q. 1. ar.3.q.1.co. & 1.cōtra. c.96.§.2.& uerit. q. 14. ar. 2. cor.

* li.9.meta. tex.3.to.3. & li.3.de anima, tex.42. tom. 2.

*cap.4.par. 4. aliquātulum ante finem.

lib.1.eth.in pricipio li. tom. 5.

¶ Super Quæstionem octauæ Articulum primum.

CIrca primum artic. octauæ quæstio. diligenter aduerte duo. Primo, q termo tituli, & corporis articuli de voluntate, est de actu voluntatis qui est velle. Hoc enim est inclinatio: hic est appetitus actualis, quo potentia appetitiua inclinatur in conueniens sibi. hic sequitur formam apprehensam, vt sic: hic est solū respectu

respectu boni, &c. Secundo nota, non minus in respõsione ad tertium, q esse ens in ratione, contingit dupliciter. Primo per modū conditionis: secundo per modum obiecti. Accipi vt ens in ratione, primo modo cõuenit omni ei qđ intelligitur: quoniam nihil actu intelligitur, nisi habeat hanc conditionem, scilicet, q est in ratione seu intellectu, quicquid sit illud esse. Accipi autẽ vt ens in ratione secundo modo, conuenit ei quod sub aliqua entis ratione quasi vestitũ consideratur: sicut cùm nõ admiscere se rumoribus cõsideratur sub ratione securi: & nõ comedere, sub ratione sani: & se nõ peccatorum, sub ratione sancti. In hac responsione, hoc secundo modo sumitur esse ens i ratione: quoniam ex eo q negationes, priuationes, & futura considerantur, sub aliqua entis & boni ratione appetuntur. Et ad hoc directe affertur authoritas Aristot. q carere malo, sub boni rõne est. Notãter autem de priuationibus, negationibus & futuris, hoc dictum est: qm reliqua bona sub entis ratione sunt, non solum in ratione, sed in rerum natura, ac per hoc non sunt hac diminutiua denominatione cõtēta. Ista verò, quia in rerum natura non habent entis rationem, sed in ratione tantum, habente tamen fundamentum in re æquocum: ideo entia in ratione dicta sunt, & boni in eis rationem sic saluari.

1020 tex. 31. to. 2.

igitur id, in quo tendit appetitus naturalis, est bonum existens in re: ita id, in quod tendit appetitus animalis, vel voluntarius, est bonum apprehensum. Ad hoc igitur quòd voluntas in aliquid tendat, non requiritur quòd sit bonum in rei veritate, sed quòd apprehendatur in ratione boni. & propter hoc Philosophus dicit in 2. Physicor. q finis est bonum, vel apparens bonũ.

G

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd eadem potentia est oppositorum, sed nõ eodem modo se habet ad vtrumque. Voluntas igitur se habet & ad bonum, & ad malum: sed ad bonum, appetẽdo ipsum: ad malum vero, fugiendo illud. Ipse ergo actualis appetitus boni vocatur voluntas, secundum quod nominat actum voluntatis. sic enim nunc loquimur de voluntate. Fuga autem mali, magis dicitur noluntas: vnde sicut voluntas est boni, ita noluntas est mali.

H

AD 2ᵐ dicẽdum, quòd potentia rationalis non se habet ad quælibet opposita prosequenda, sed ad ea, quæ sub suo obiecto conuenienti continentur. Nam nulla potẽtia prosequitur, nisi suum conueniens obiectum: obiectum autem voluntatis est bonum. Vnde ad illa opposita prosequenda se habet volũtas, quæ sub bono comprehenduntur, sicut moueri & quiescere, loqui & tacere, & alia huiusmodi: in vtrũq; enim horum fertur voluntas sub ratione boni.

I

AD 3ᵐ dicendum, quòd illud quod non est ens in rerum natura, accipitur ut ens in ratione. vnde negationes & priuationes, entia dicuntur rationis, per quem etiam modum futura, prout apprehenduntur, sunt entia. Inquantum igitur sunt huiusmodi entia, apprehendũtur sub ratione boni. & sic volũtas in ea tendit. Vnde philosophus dicit in 5.° Ethic. quòd carere malo, habet rationem boni.

ARTICVLVS II.

Vtrum voluntas sit tantum finis, an etiam eorum quæ sunt ad finem.

AD secundũ sic proceditur. Videtur q voluntas non sit eorum quæ sunt ad finem, sed tantum finis. Dicit enim Philosophus in 3.° Eth. quòd voluntas est finis: electio autẽ eorũ quæ sunt ad finẽ.

¶ 2 Præt. Ad ea quæ sunt diuersa genere, diuersæ potentiæ animæ ordinantur, ut dicitur in 6.° Ethic. sed finis, & ea quæ sunt ad finem, sunt in diuerso genere boni. Nam finis qui est bonum honestum, uel delectabile, est in genere qualitatis, uel actionis, aut passionis: bonum autem quod dicitur vtile, quod est ad finem, est in ad aliquid, vt dicitur in primo ° Ethic. ergo si voluntas est finis, non erit eorum quæ sunt ad finem.

¶ 3. Præt. Habitus proportionantur potentijs, cùm sint earum perfectiones: sed in habitibus, qui dicuntur artes operatiuæ, ad aliud pertinet finis, & ad aliud quod est ad finem. sicut ad gubernatorẽ pertinet usus nauis, qui est finis eius: ad nauifactiuam uero constructio nauis, quæ est propter finem. ergo cum uoluntas sit finis, non erit eorum quæ sunt ad finem.

K

SED CONTRA est, quia in reb' naturalibus per eandem potentiã aliquid pertransit media, & pertin-

¶ *Super Quæstionis octaua Articulum 2.*

IN articulo secundo eiusdẽ quæst. dubium occurrit de titulo, quid scilicet significet in hoc titulo, ly, voluntas. Si sumitur pro ipsa potẽtia volitiua, extra propositum est: vt patet ex principio quæstionis vt propositum est, quòd de actu voluntatis qui est velle, tractandum est. Si sumitur pro volitione, vt in respõsione ad primũ argumentum in primo arti. declarat litera, obstant secundũ argumentum & tertium, & argumentum in oppositũ, & distinctio posita in principio corporis articuli huius. hæc enim omnia de potentia qua volumus, loquuntur. Si sumitur vt pro vtraque, scilicet potentia & volitione, obstat æquiuocatio: voluntas enim æquiuocum est ad potentiam, & operationem.

¶ Ad hoc dicitur, q præsens titulus, sicut & præcedens, intelligitur de voluntate pro volitione: & q tam argumentum secundũ quàm tertium, arguit contra hunc sensum, sed per locũ a fortiori. Si enim finis, & ea quæ sunt ad finem, exigunt diuersas potentias, sequitur q exigunt diuersos actus, vt patet. Ratio autem in oppositum, & distinctio in corpore articuli allatæ sunt, & propter materiam rationabiliter, vt dictum est, tactam in prædictis duobus argumentis: & propter perfectionem doctrinæ, & propter proximitatem inter primum simplicemq; voluntatis actũ,

F

scilicet velle, & potentiam volitiuam: propter quod communi nomine vocantur voluntas, non æquiuoce, sed per prius, & posterius. Et hæc eadem propinquitas fuit etiam, iudicio meo, ratio & secundi & tertii argumentorum. Consistit autem cognitio hæc in cõione obiecti, vt in litera dicitur, & nũc declarabitur.

¶ In corpore articuli eiusdem dubiũ occurrit de assignata communione obiecti respectu potẽtiæ, & actus eius simplicis: quæ scilicet est differẽtia inter obiectum potentiæ, & secundum se obiectũ potentiæ. Dicitur. n. in litera, q propriũ obiectum simplicis actus potẽtiæ, est id quod est secundum se obiectum potentiæ: aut enim, ly, secũdum se, distinguitur contra secundũ accidens, aut cõtra, secundũ aliud. Quocumque autem modo sumatur, æquale, immo idẽ omnino erit proprium obiectum potẽtiæ, & propriũ obiectum simplicis act', quod est contra literam volẽtem potentiam extẽdere se ad proprium obiectum actus simplicis, & obiectum actus non simplicis. Probatur sequela: quia tam obiectum per accidens, quam obiectum per aliud, extra formalem rationem per se obiecti potentiæ est.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, q hic sumitur, secundum se, vt distinguitur contra per aliud, non quomodolibet, sed infra latitudinem perseitatis: ita q secundũ se, sumitur propter se primum, & opponitur ei quod est per se secundo. Sicut dicimus, q habere tactum conuenit animali per se primo: homini uerò per aliud, idest, per se secundo, quia propter animal. Constat autem, quòd per se secundo, non egreditur latitudinem per se adæquati obiecti. vnde in proposito, quia bonum in sua communitate est obiectum potentiæ volitiuæ, & bonum est commune ad bonum per se primo, id est finem, puta honestum vel delectabile, & ad bonum per se secundo, idest, id quod est ad finem, puta vtile obiectum simplicis actus huius potentiæ, infertur, q est secundum se obiectum, idest, finis, qui solus amatur non propter aliud.

c. 1. circa medium, tom. 5.

veri. q. 22. ar. 3. ad 9.

ca. 2. in medio, tom. 5.

ca. 2. in medio, tom. 5.

cap. 7. circa principium, to. 5.

¶ Circa probationem exclusiuæ conclusionis in corpore eiusdẽ articuli, dubium occurrit duplex. Primo, quia medium contrariatur conclusioni. Est enim medium, Qđ ea quæ sunt ad finẽ, non sunt bona, vel volita nisi propter finem. Ex hoc arguitur sic. Actus qui fertur in ea quæ sunt ad finem secundum omnem rationem appetibilitatis eorum, non est negandus ferri in ea, quæ sunt ad finem: sed volitio est huiusmodi secundum literã, quia fertur in illa ratione finis: & illa non sunt appetibilia, nisi ratione finis. Secundum dubium est: quia si volitio fertur in ea quæ sunt ad finem, inquãtum in eis finem vult, volitio erit idẽ quòd electio: quoniam electio non est eorum quæ sunt ad finem, nisi

propter

git ad terminum: sed ea quæ sunt ad finem, sunt quædam media per quę peruenitur ad finē, sicut ad terminū. Ergo si volūtas est finis, ipsa etiā est eorum quæ sunt ad finem.

Respon. Dicendum, q͞ voluntas quandoq; dicitur ipsa potētia, qua volumus: quandoq; aūt ipse volūtatis actus. Si ergo loquamur de volūtate s͞m quod nominat potentiam, sic se extendit & ad *finē, & ad ea quæ sunt ad finē. Ad ea.n. se extendit vnaquæq; potentia, in quibus inueniri potest quocunq; modo ratio sui obiecti: sicut visus se extendit ad oīa, quæcunq; participant quocūq; modo colorē. Rō aūt boni, quod est obiectū potentiæ voluntatis, inuenitur non solū in fine, sed ēt in his quæ sunt ad finem. Si aūt loquamur de voluntate s͞m qd nominat proprie actum, sic proprie loquendo est finis tm͞. Omnis.n. actus denominatus a potentia, nominat simplicem actū illius potentiæ: sicut intelligere nominat simplicem actū intellectus. Simplex aūt actus potentiæ est in id, quod est s͞m se obiectum potentię: id aūt quod est pp se bonum & volitum, est finis: vnde voluntas pprie est ipsius finis. Ea vero quæ sunt ad finem, non sunt bona, vel volita pp seipsa, sed ex ordine ad finem: vnde voluntas in ea non fertur, nisi quatenus fertur in finem. vnde hoc ipsum quod in eis vult, est finis: sicut & intelligere pprie ē eorum, quæ s͞m se cognoscuntur, s. principiorum. Eorū aūt quæ cognoscuntur per principia, non dicitur esse intelligētia, nisi inquantum in eis ipsa principia considerantur. Sic.n. se habet finis in appetibilibus, sicut se hēt principiū in intelligibilibus, vt dr͞ in 7. *Eth.

Ad primum ergo dicendum, q͞ Philosophus loquitur de voluntate, secundū quod proprie nominat simplicem actū volūtatis, non aūt s͞m quod nominat potentiam.

Ad 2m dicendum, q͞ ad ea quæ sunt diuersa genere ex æquo se habentia, ordinantur diuersę potentię: sicut sonus & color sunt diuersa genera sensibilium, ad quæ ordinantur auditus & visus. Sed vtile & honestū non ex æquo se habēt, sed sicut quod est s͞m se, & s͞m alterum: huiusmodi aūt semper referuntur ad eandem potentiam, sicut per potētiam visiuam sentitur & color, & lux, per quā color vr͞.

Ad 3m dicendum, q͞ non quicquid diuersificat habitum, diuersificat potentiam. Habitus.n. sunt quędā determinationes potentiarum ad aliquos speciales actus: & tn͞ quælibet ars operatiua considerat, & finē, & id qd est ad finē. Nā ars gubernatoris cōsiderat quidē finem, vt quē operatur: id aūt qd est ad finē, vt qd imperat. Econtra vero, nauificatiua considerat id qd est ad finē, vt qd operatur: id vero qd est finis, vt ad qd ordinat id qd operatur. Et iterum in vnaquaq; arte operatiua, est & aliquis finis proprius, & aliquid qd est ad finē, qd proprie ad illā artem pertinet.

Articvlvs III.

Vtrum voluntas eodem actu moueatur in finem, & in id quod est ad finem.

Ad tertium sic proceditr. Videtur q͞ eodē actu voluntas feratur in finem, & in id qd est ad finem: quia s͞m *Philosophum. Vbi est vnum pp alterum, ibi est vnum tm͞: sed voluntas non vult id qd est ad finē, nisi pp finē. ergo eodem actu mouetur in vtrūque.

¶ 2 Præt. Finis est ratio volendi ea quæ sunt ad finē, sicut lumē est rō visionis colorum: sed eodē actu videtur lumen, & color. ergo idē est motus voluntatis, quo vult finē, & ea quæ sunt ad finem.

¶ 3 Præt. Idē numero motus naturalis est, qui per media tēdit ad vltimū: sed ea quæ sunt ad finē comparantur ad finē, sicut media ad vltimum. ergo idem motus voluntatis est, quo voluntas fertur in finem, & in ea quæ sunt ad finem.

Sed contra. Actus diuersificant s͞m obiecta: sed diuersæ species boni sunt finis, & id qd est ad finē, qd dicitur vtile. ergo non eodē actu voluntas fertur in vtrūq;.

Respon. Dicendum, q͞ cum finis sit s͞m se volitus: id aūt quod est ad finem, inquantum hmōi, nō sit volitum nisi pp finem, manifestum est, q͞ voluntas potest ferri in finem, inquātum hmōi, sine hoc, q͞ feratur in ea quę sunt ad finem: sed in ea quæ sunt ad finē, inquantum hmōi, non potest ferri, nisi feratur in ipsum finem. Sic ergo voluntas in ipsum finē dupliciter fertur. s. vno mō absolute s͞m se: alio modo, sicut in ratione volendi ea, quæ sunt ad finem. Manifestum est ergo, q͞ vnus & idē motus voluntatis est, quo fertur in finē, s͞m qd est ratio volendi ea, quæ sunt ad finem, & in ipsa quæ sunt ad finem. Sed alius act' est, quo fertur in ipsum finem absolute, & qn͞q; præce-

propter finem. Infirmus.n. non eligit potionem amaram, nisi sub ratione sani: & eodē modo vult eandem, inquantum sani rationem sapit.

¶ Ad horum euidentiam scito, q͞ sicut, quantum ad propositum spectat, principia dupliciter se habēt ad conclusionē, D.613. s. secundum habitudinem significatam per ly propter, & significatam per ly in: nam propter principia sciuntur conclusiones in demonstratione, & in conclusionibus euidēter resolutis relucent, ac videntur principia, & primum quidem cōsistit in actu scientiæ, secundum vero in actu intellectus, qui est habitus principiorum: sic proportionabiliter finis dupliciter, scilicet secū dum prædictas duas habitudines se habet ad id, quod ē ad finem. Est enim propter quem appetitur quod est ad finem, & appetitur in ipso qd est ad finem. Et primum quidem, scilicet appetere qd est ad finem propter finem, ad electionem spectat: secundū vero, scilicet appetere in eo quod est ad finē, ipsum finem, ad volitionem pertinet. Vnde appetere medicinam propter sanitatem, electionis est: appetere aūt in oblata medicina sanitatem, simplicis volitionis est. Accidit autem hic actus volitionis, quando in eo qd est ad finem, clare relucens desideratus finis offertur. Et ex eo patet respōsio ad dubia. Nam ad primū dicitur, qd recte negatur a volitione, q͞ sic circa ea quæ sunt ad finem: quia non fertur in ea eo modo quo sunt ad finē, sed simpliciter, vt est dictū. Vnde ppositio illa maior. Actus q͞ fertur s͞m oēm rationē &c. eget additione. s. & omni modo, quo sunt appetibilia: & tunc falsa est minor. Ad s͞m vero iam inchoatiue patet respōsio. Amplius autem patebit, cum de electione tractabitur.

*lib. 2. phy. te. 29. Et li. 7. ethi. c. 8. in medio. to mo 2. & 5.

¶ *Super Quæstionis octauæ Articulum tertium.*

Circa titulū tertii articuli eiusdem 8. q. dubium occurrit, An. s. quærat hic de ipsa volitiōe, aut vniuersaliter de actu volūtatis. Si de voluntate sola, vana est qō. Nam in præcedenti artic. determinauit author, q͞ volitio est finis tm͞. Si.n. volitio non est eorum quæ sunt ad finem, frustra quęrit de ipsa, an sit vna, vel plures respectu eorū quæ sunt ad finem, & in finem. Si de omni actu voluntatis, extra limites ppositi est, q͞a hoc de volitione qō est, & hoc quęsitum articulus huius quęstionis esse debet.

Infra q. 12. ar. 4. cor. & 3. di. 14. ar. 2. q. 4. cor. Et veri. q. 2 art. 14. cor. & ad 3.

¶ Ad hoc breuiter dicitur dupliciter. Primo, q͞ volitio & habet rationem volitionis, & habet rationē motus voluntatis in finem. Et licet inquātū volitio est, exclusa sit ab his quæ sūt ad finem: inquātum tn͞ est motus voluntatis in finē, non excluditur ab his quæ sunt ad finē: & propterea quæsitum est hic, Vtrū motus voluntatis in finem, & in id quod est ad finem, sit vnus numero, vel nō. Et licet esse motum volūtatis in finem, sit cōe volitioni, & plurib' aliis actibus voluntatis, q͞a tn͞ volitio est primus motus voluntatis in finem, idcirco quæstio de eodē, vel diuersa in motu voluntatis in finem, ad quæstionē de primo motu spectat. Secundo (& quasi in idem redit) dicit, q͞ quia præsens articulus nō ē d aliquo vno actu, sed de vnitate, vel pluralitate actuū respectu horum obiectorum. s. finis, & eius quod est ad finem, merito locutus est in qōne de primo actu, cuius propriū obiectum est finis, & potentiam primo ducit ad finem.

*lib. 3. topic. c. 2. parum a prin. tom. 1.

¶ Circa doctrinā huius tertii articuli, ꝑ quāto dicitur, q͞ qn͞ volūtas mouetur in id quod est ad finem inquan-

dit tempore. Sicut cum aliquis primo vult sanitaté, & postea deliberans quo modo possit sanari, vult conducere medicum vt sanetur; sic ét & circa intellectum accidit. Nam primo aliquis intelligit ipsa principia sm se: postmodum auté itelligit ea in ipsis cóclusionibus, secundum quod assentit cóclusionibus propter principia.

G Ad primvm ergo dicendum, ꝙ ratio illa procedit secundum qđ voluntas fertur in finem, vt est ratio volendi ea quæ sunt ad finem.

Ad 2^m dicendú, ꝙ qñcunq; vř color, eodem actu vř lumen: potest tñ videri lumen sine hoc, ꝙ videatur color. Et similiter, qñcunq; quis vult ea quæ sunt ad finé, vult eodé actu finé: non tñ econuerso.

H Ad 3^m dicendum, ꝙ in executione operis, ea quæ sunt ad finé, habent se vt media: & finis, vt terminus. Vnde sicut motus naturalis interdum sistit in medio, & nó pertingit ad terminum: ita qñque operatur aliquis id qđ est ad finé, & tñ nó consequitur finem: sed in volendo est ecóuerso, nam voluntas per finé deuenit ad volendum ea quæ sunt ad finem: sicut & intellectus deuenit in conclusiones per principia, quæ media dicũtur. Vnde intellect⁹ aliqñ intelligit medium, & ex eo non procedit ad cóclusioné: & similiter voluntas aliquando vult finem, & tñ non procedit ad volendũ id, qđ est ad finé.

G Ad illud vero quod in cótrarium obiicitur, patet solutio per ea quæ *supra dicta sunt. Nam vtile & honestum, non sunt species boni ex æquo diuisæ, sed se habent sicut pp se, & pp alterũ. vñ actus voluntatis in vnũ pót ferri sine hoc, ꝙ feratur in alterum, sed nó econuerso.

*ar. 2. ad 2.

QVAESTIO IX.

De motiuo voluntatis, in sex articulos diuisa.

Deinde cósiderandum est de motiuo voluntatis.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum volũtas moueatur ab intellectu.

inquantum huiusmodi, mouetur quoq; necessario eodem motu in finé, occurrit dubium ex Gregorio de Arimino in primo sententiarum, dist. 1. q. 1. art. 2. Ex triplici siquidem capite arguit, & dicit oppositum. Primo ex eo, ꝙ volitio finis est causa volitionis eius quod est ad finem. Idem enim nó est causa sui ipsius. Et confirmatur: quia cum dicitur, ꝙ volo medicinam propter sanitatem, designatur ꝙ volo medicinam pp volitam sanitatem. Et cófirmatur: quia sicut conclusio nota est pp principia, ita id ꝙ est ad finem, est volitum propter finem: sed ibi notitia est causa notitiæ, vt patet 1. Posterio. ergo hæc volitio fit a volitione. Secundo, ducendo ad inconueniens: quia sequeretur, ꝙ appetens propter finem, semper actu appeteret finé, quod patet esse falsum, cũ qñ sunt multi fines subordinati, de quibus actualiter appetens nó cogitat: tum, qñ actualis de fine cogitatio desinit, vt in oratore deũ in principio i ipsum moto, deinde continuante orationé absque actuali cogitatióe de Deo. (D. 745.) Tertio, ducendo quoque ad inconueniens, qa sequeretur, ꝙ idé act⁹ voluntatis esset simul volitio, & nolitio, vt patet cũ quis odit pctm̃ pp deũ. Si. n. est vn⁹ act⁹, etit simul velle deũ vt finé, & nolle pctm̃, vt repognãs fini.

¶ Ad horum euidentiam, scito primo, ꝙ finis, & id quod est ad finem, & similiter conclusio, & principium, dupliciter accipi possunt. Primo secundum se, & sic non sunt ad præsens propositum: nihil enim refert ad propositum, an inter se hæc se habeant vt causa & causatum, an econuerso. Alio ergo modo sumuntur vt volita, vel cognita a nobis. Et sic de eis est præsens sermo: & I vertitur in dubium, an cum volitum est aliquid pp aliud vt finem, eadem numero volitio sit circa vtrumq;: an sint duæ simul volitiones, quarum vna est rõ alterius. Et simile est cum cognoscitur cóclusio pp principia, an. s. sint duæ cognitiones, quarum vna est causa alterius, an vna circa vtrãq;. Scito secũdo, ꝙ iudicium de hac qõne, oĩno contrarium profert ab his, qui hæc cósiderãt per modum rerum naturalium, aliis censentibus esse oĩno vnum motum, aliis oĩno distinctos. Qui. n. examinãt rem hãc per modum naturalis motus, & vident ꝙ motus voluntatis in eo ꝙ est ad finem, vt sic, habet pro vno & eodem termino vtrunq; diuersimode, quia id qđ est ad finé vt materiale, & finé vt formale, iudicãt cósequenter, ꝙ hic motus est oĩno vnus, sicut visus coloris & luminis: & silr̃ est in conclusione, & principio. Qui vero ið hãc per K modum naturalium causarum examinant, & vident ꝙ cóclusio non aliter cognoscitur pp principium, nisi quia cognoscitur per principium cognitũ. Oĩs. n. doctrina & disciplina, ex præexistente fit cognitione: & silr̃ ꝙ id, qđ est ad finem, non amatur aliter pp finem, nisi quia amatur pp finem volitũ. concludũt, attenta distinctione causæ & causati, oĩmodã eorũ distinctionem. D. aũt Thomas media via incessit, & posuit motum volũtatis in eo, qđ est ad finem pp finem, esse vnum quidem numero, pluralitatem vero formalem in eo. vidit. n. ꝙ aïa nostra tripliciter se habet ad obiecta. s. habitualiter, actualiter, & virtualiter. Et ꝙ inter motũ volũtatis in aliquid habitualiter & actualiter, medius est motus voluntatis in illud virtualiter: & silr̃ est in intellectu. Cum. n. habens charitatem, peccat venialiter, habitualiter quidem diligit deum, sed non actualiter, vt patet, nec virtualiter, quia pctm̃ non est dirigibile in deum. Cum aũt habés charitatem, ambulat, vel prædicat, & quicquid aliud non mali facit, q̃uis de deo non cogitet actualiter, actus tñ ille non solum talis virtutis est, sed charitatis: & voluntas tunc virtualiter fertur in deũ, & non solum ha-

F bitualiter, quod cóuenit dormienti, & peccanti venialiter. Et sic vnico actu numero volũtas fertur in pp finé, & in ipsum finé: & sic saluatur idẽtitas numeralis motus, & distinctio causarũ quodãmodo, dum vnus est actus numerositate subiecti, & plures numerositate formæ. Et ex his facile respõdetur ad obiecta. Ad primũ quidé dř, ꝙ finis, & id quod est ad finé, vt volita, dupliciter se habent. Primo formaliter, & seorsum sm se: & sic diuersis volitionibus amanř, & vna est causa alterius. Secũdo, vt vnũ virtualiter clauditur in alio: & sic vnica volitione subiecto amantur & eodem modo dř ad cófirmationes. Est. n. hoc volitum pp illud volitum, virtualiter participatum in hoc. Et cóclusio nota pp principia virtualiter participata in cóclusione. Sic. n. ad min⁹ occurrunt, vt rõ videndi cóclusionem, & silr̃ vt ratio amandi, ꝙ est ad finem. Dico aũt ad minus, q̃a nihil phibet etiam actualiter vnico actu tendere in eleemosynam pp deum, in illã vt materiã, in hoc vt formã: sicut vnica visio corporalis tendit in colorem & lumen. Ea namq; quæ sunt ad finem, comparãtur ad finem, vt materia ad formam, vt patet ex supradictis in q. 5. Et scito, ꝙ in huiusmodi, quæ vnico actu ad vtrunq; terminantur, ly propter, nó dicit causam volitióis, sed voliti: dicit. n. causam, quare illud materiale terminat actum volendi, & non dicit aliam volitioné causantem istã, nisi virtualiter. & simile est in intellecto. I Ad sm quoq; patet, quid dicendum, ꝙ. s. semper appetés qđ est ad finé, appetit finem non habitualiter, sed actualiter, vt extendit se ad actualiter & virtualiter. Est. n. virtualiter, vel aliquo infra latitudinem actualis vsus: alioquin nunq̃ impleretur illud preceptũ, Omnia in gloriam dei facite &c. Facere. n. actualiter, operari importat. Ad tertium dicitur, ꝙ nolle in hoc differt a non velle, ꝙ hoc est negatio actus, illud veró est actus negatiuus. s. velle non. Omnis auté actus negatiuus appetitus claudit in se virtualiter, seu participatiue, actum positiuũ sui principiũ & radicem. Odiũ. n. fuga, & tristitia, amorem claudunt in se oppositorum, vt de se patet. Vnde nullum incóueniens est, vnũ actũ numero, numerositate subiecti, esse velle, & nolle, respectu diuersorũ. Odiũ. n. peccati pp deum, est & actus charitatis respectu dei, & refutationis respectu peccati. At si quis dixerit, ꝙ aduersarii hæc omnia concederent: sed ipsi impugnant quoad actualem volitioné vtriusque &c. dicitur eis, quód discant scribere, cum impugnant opiniones, & K cognoscant se errare: quia non distinxerunt nisi actualiter & habitualiter, omittentes virtualiter, & non videntes, ꝙ actu fertur in aliquid, qui actũ facit virtualiter in illud. Et hæc sint hic dicta pro luce motus volũtatis in eo, qđ ad finé pp finẽ q̃uis magis forte spectẽt ad q. 12. ar. 4. ubi de intẽtióe disputabiř.

¶ *Super Quæstionem nonam.*

Circa titulum nonæ quæstionis, aduerte Nouitie, quòd quia idem est actus potentiæ, & id in quod potentia reducitur n suo motiuo, cum mouere nihil aliud sit, quàm reducere de potẽtia ad actum: ideo ad præsentem tractatum de actibus voluntatis, spectat disserere de motiuo voluntatis, id est, potentiæ voluntatæ: hoc enim nihil aliud est, quàm disserere de causa act⁹ ipsius voluntatis. Rursus, quia nunc tractatur de primo actu voluntatis, scilicet de uolitione: ideo nunc inuestiganda est causa actus voluntatis, quod fit quærendo, a quo potentia uolitiua moueatur, id est, reducatur ad actum.

¶ Super

¶ Secundo, Vtrũ moueatur ab appetitu sensitiuo.

¶ Tertio, Vtrum voluntas moueat seipsam.

¶ Quarto, Vtrũ moueatur ab aliquo exteriori principio.

¶ Quinto, Vtrũ moueatur a corpore cælesti.

¶ Sexto, Vtrũ voluntas moueatur a solo Deo, sicut ab exteriori principio.

Articvlvs primvs.

Vtrũ voluntas moueatur ab intellectu.

AD primvm sic proceditur. Videtur ꝙ voluntas nõ moueatur ab intellectu. Dicit n. *August. super illud Psal. Cõcupiuit anima mea desiderare iustificatiões tuas, Preuolat intellectus, sequitur tardus, aut nullus affectus: scimus bonum, nec delectat agere. hoc autẽ non esset, si voluntas ab intellectu B moueretur: quia motus mobilis sequitur motionẽ mouentis. ergo intellectus non mouet volũtatem.

¶ 2 Præt. Intellectus se habet ad voluntatem, vt demonstrans appetibile, sicut imaginatio demonstrat appetibile appetitui sensitiuo: sed imaginatio demonstrans appetibile, nõ mouet appetitum sensitiuũ: immo quandoq; ita nos habemus ad ea quæ imaginamur, sicut ad ea quæ in pictura nobis ostenduntur, ex quibus non mouemur, ut dicitur in lib. de anima. ergo neq; et intellectus mouet voluntatem.

¶ 3 Præt. Idem respectu eiusdem non est mouens & motum: sed voluntas mouet intellectum; intelligimus. n. quando volumus. ergo intellectus non mouet voluntatẽ.

C Sed contra est qđ, Philosophus dicit in 3. de †aĩa, qđ appetibile intellectũ, est mouẽs non motũ: voluntas aũt est mouens motum.

¶ *Super Quæstionis nonæ Articulum primum.*

CIrca articuli primi quæstionis nonæ corporis primã partem, dubium occurrit non dissimulandum, vbi author distinctionẽ ponit, ꝙ dupliciter aliqua vis animæ est in potentia ad diuersa, vno modo quantum ad agere, vel nõ agere: alio mõ quantũ ad agere hoc, vel illud. Et subdit, ꝙ eget motore quãtum ad duo, & ꝙ alterũ horum. s. primum, se tenet ex parte subiecti: secũdum vero ex parte obiecti. Est nãque hic dubiũ, quia licet verum sit, & ex processu literæ probetur, ꝙ id quod est ĩ potẽtia ad illa duo, egeat motore quo ad duo, nõ tñ ẽ ꝓbatũ, nec verũ, quòd egeat duobus motorib⁹, altero ex pte subiecti, altero ex parte obiecti: siquidẽ experientia, authoritate, & rõne hoc cõuincitur. Experimur. n. ꝙ aqua, q̃ est in potentia ad pati, & non pati, & ad pati hoc vel illud, puta raritatem, vel densitatem, eget motore a quo & patiatur, & patiatur hoc, puta raritatem. Ab eodem tñ agente, rarefactiuo. s. vtrunq; habet. & simile est in alijs naturalibus. Aristo. quoq; in †2. de anima, manifeste vult, ꝙ sensitiui secunda mutatio sit ab obiecto. Et constat, ꝙ secunda mutatio sensitiui est, quã visus reducitur de potentia ad actum sm, in qua reductione visus & fit videns, & fit vidẽs hoc, puta album obiectum. Non ergo visus eget duplici motore, altero ad hoc quòd videat, & altero ad hoc ꝙ videat album. Suffragari demum rationem patet ex eo, ꝙ potentia vnica vnicum adæquatum actum respondentem vnico adæquato motori exigit, alioquin non esset inter hæc tria adæquatio. non ergo eget vna potentia duobus motoribus e regione diuersis, quales sunt ex parte obiecti, & ex parte subiecti.

¶ Ad hoc breuiter dicendum est, ꝙ huiusmodi dubiũ procedit ex malo intellectu distinctionis factæ in litera. Ad cuius euidentiã sciendum, ꝙ potentiæ sunt duplicis ordinis. Quædã sunt, quæ solo proprio actu exercẽtur: quædam vero, in quibus exercitium proprij actus distinguitur ab actu ipso. In primo ordine sunt omnes potentiæ naturales, & aĩales, quatenus superiori imperio non subsunt. In secũdo ordine sunt omnes potentiæ, quibus vtimur cum volumus. Potentiæ primi ordinis ab eodem motore habent operari, & operari hoc. Potentiæ vero secundi ordinis ab alio motore habent vsum, & ab alio habẽt actum specificum, quia vsus aliud est ab actu specificato. vnde distinctio posita in litera per ly; exercitiũ actus; intelligit vsum proprie dictum, qui est actus volũtatis, vt principij primi: aliarũ vero potẽtiarũ, vt exequẽtiũ, ita ꝙ litera, per esse in potentia ad agere, non intendit potentiam ad ipsum suum agere, & non agere sm seipsa: sed potentiam ad agere, & non agere, sm quod subsunt vsui. Potentia. n. visiua, vt ab vno exemplo discas omnes, si referatur ad videre, & non videre vt sic, & videre hoc, puta album vel nigrum, ab eodem motore puta albo, reducitur & in actum videndi, & in actum videndi album. Et hoc est comparare potentiam ad suum actum, & obiectum sm se. Si autem referatur ad videre, & videre albũ, vt subsunt vsui, sic cum vsus sit actus potentiæ visiuæ non sm se, sed vt exequentis voluntatem principiantem vsum, sic alio eget motore ad hoc, ꝙ reducatur in actum vsus: & alio ad hoc, vt reducatur in actum suæ propriæ speciei. Et hic est sensus verus huius distinctionis, & literæ, & intentus. Verus quidem, quia vt inferius patebit; Vti, est actus voluntatis, vt imperantis. & reliquarũ virium, vt exequentium. Et constat ꝙ omnes potentiæ animæ applicantur a voluntate ad suos actus, quod nihil aliud est, q̃ exercitium actus, & vti, seu vsus illarum. Consonant omnia huic vero: quoniam obiectiones in oppositum nihil militant contra istũ sensum. Prima. n. obiectio loquitur de potẽtijs primi ordinis. Secunda de potentijs relatis ad suos actus sm se, non sm qđ sub- A sunt vsui. Tertia quoq; de potentijs, & actibus, & actiuis sm se, loquitur. Stat. n. ꝙ vnica potentia sm se, egeat vno motore, & vt subest alteri, egeat alio, vt patet. Quòd autem hoc sit intentum in litera, patet et ex verbo literæ, vbi dicitur, quantum ad exercitiũ, vel vsum actus. Et inferius in q̃one de Vti; apertissime exprimit, ꝙ Vti, nihil aliud est, q̃ applicatio potẽtiarũ ad sua opera. Constat. n. ꝙ per exercitiũ actus, hic nihil aliud intelligitur, nisi applicatio potentiæ ad suã operationem, agere. s. vel non agere. Et sic manifeste saluat, ꝙ hoc est ex parte subiecti, & illud obiecti &c. Et sic Scot⁹, cum cæteris quos refert in 1. sententiarũ, di. 42. q. 1. tractando modum, quo cogitatio subest voluntati, aduertisset ad hoc. s. ꝙ non subest, nisi vt subest actui voluntatis, qui est Vti, vidisset primo, ꝙ idẽ est iudicium de applicatione intellectus ad secundas cogitationes, & oculi ad videndum, manus ad operandum &c. Diuertisset secundo a tot extraneis phantasijs. Conclusisset tertio, ꝙ hoc spectat ad tractatum de Vti, quo. s. Vti, fit actus volũtatis, de quo infra tractabit. Hæc dixerim, ne aliquis rẽ facilẽ in difficilẽ versam legẽs, nodũ in scirpo timeat.

¶ Circa vltimam partem eiusdem artic. dubium primo occurrit de illa propositione assumpta in litera, Obiectum mouet determinando actum ad modum principij formalis, a quo in rebus naturalibus actio specificatur, vt calefactio a calore. Aut author intendit, ꝙ obiectum moueat ad modum principij sm rẽ. i. sm illud genus causæ, quo mouet principiũ actionis in naturalibus: aut ꝙ obiectum moueat in genere causæ formalis, & exemplariter cætera afferuntur. Si enim intendit primum, obstat sta- D tim subsumpta propositio. s. Primum autem formale principium est ens, & verum vniuersale. Quoniam tunc prima propositio assumeret de principio effectiuo; Quo est. enim calor, quo calidum calefacit, calefactionis principium in genere causæ efficientis: quamuis in ordine ad calefaciens se habeat vt principium formale. Secunda autẽ propositio subsumeret de principio formali: & sic processus nihil concluderet. Et confirmatur. Ista ratio tendit ad hoc, quia obiectũ habet rationem principij formalis, & obiectum intellectus est primum principium formale. ergo vbi apparet, ꝙ si prima propositio nõ saluatur de principio formali, nihil fit. Si autem intendit sm, tunc obstant primo dicta sua in prima parte quæst. vbi dicitur, ꝙ obiectum tam potentiæ actiuæ q̃ passiuæ, specificat: quia obiectum potentiæ actiuæ est finis, passiuæ vero est agens, & ab vtroq; operatio specificatur. non ergo obiectũ mouet in genere causæ formalis, sed quandoq; finalis, & quandoq; effectiua. Deinde obstant multa philosophorũ dicta, puta ꝙ appetibile, quod est obiectũ volũtatis, mouet vt finis, & vt agens.

E ¶ Ad hoc dicitur, quòd proculdubio author intendit, ꝙ obiectũ mouet in genere causæ formalis, alioquin nihil cõcluderet: sed non dixit absolute, quòd mouet vt principium formale, vt insinuaret, ꝙ non est principium formale intrinsecum, sed extrinsecum, non tñ separatum, ut idea, sed coniunctum. Calor. n. non solum est principium formale calefaciendi, sed etiam calefactionis quodammodo. Dico autem quodammodo: quia calor inquantum est principium elicitiuum calefactionis, est eius principium in genere causæ efficientis. Inquantum vero est principium determinatiuum illius ad speciem, est principium eius in genere, causæ formalis extrinsece, coniuncte tamen. Nec obstant huic sensui allata in oppositum: quoniam aliud est loqui de motione talis, vel talis obiecti; & aliud est loqui de motione obiecti absolute. Conceditur nanque, ꝙ tale obiectum mouet finaliter, & tale effectiue &c. & hoc dicitur in locis allegatis. Sed nõ conceditur ꝙ motio conueniens obiecto absolute sit effectiua, aut finalis, sed formalis, quamuis extrinsece. Obiectum enim est velut

Infra q. 17. ar. 1. Et 1. q. 82. art. 4. Et veri. q. 14. ar. 1. & 2. & q. 22. ar. 11. Et ma. q. 6. ar. 2. cor. & ad 13. & q. 6. cor. & ad 10. & 12.

*Psal. 118. serm. 8. nõ procul a fine tom. 8.

† li. 2. tex. 154. to. 2.

tex. 54. to. 2.

lut extrinseca forma actus. vnde author cũ posuisset, q̃ determinatio act⁹ ad hoc vel illud, se tenet ex parte obiecti, natutã obiecti non vt tale, vel tale est, sed absolute vt ubiectum est contemplatus in ordine ad determinationẽ actus, vidit q̃ non determinabat actũ vt efficiens, nec vt finis: quia nihil horum oĩ obiecto determinanti actũ conuenit: sed ad genus causæ formalis recurrendũ esset. hoc.n. & oĩ vere obiecto cõuenit, & p se conuenit illi. Dixi aũt vere obiecto, pp multorũ loquendi vsum terminos obiecta secundaria vocãtium: hæc enim non mouent, quia vere obiecta nũ sunt, sed termini potius operationum. Sicut naturã leonis terminus est intellectio nis diuinæ: & securitas rustici, regalis prudentiæ.

¶ Circa efficaciam processus præsati positi in litera, dubium occurrit: quonĩ aut non concludit, q̃ intellectus mouet voluntatẽ, quod est intentum: aut concludit q̃ intellectus mouet omnes vires animæ ex parte obiecti, quod est falsum. Cũ enim ex hac ratione nihil aliud explicite habeatur, nisi quòd obiectum intellectus ex eo, q̃ primũ principiũ formale, est primum determinatiuũ actuum ad speciem. Ex hoc autem aut sequitur q̃ intellectus mouet cæteras potentias, iuxta illam maximam: Primum in vnoquoq; genere, est causa omniũ eorum quę sunt, post autẽ sinũ subintelligitur hæc maxima, Voluntarie & absque nexu aliquo, fertur. ergo intellectus ex hoc, q̃ eius obiectum est primum principium formale, habet q̃ moueat voluntatem: q̃uis enim hoc, scilicet intellectum mouere voluntatem ex parte obiecti, sit verum, & notum, quia præsentat ei obiectum: non tamẽ est notum quòd hoc habet ex hoc, quòd eius, scilicet, intellectus obiectum est primum formale, in quo tamen consistit tota vis rationis literæ.

¶ Ad euidentiam huius dubitationis, scito, quòd authór primas radices attingens vtriusque motionis propositæ in litera, scilicet ex parte subiecti, & ex parte obiecti, quemadmodũ primum agẽs in tota anima, ac per hoc mouẽs ad vsum actus, intulit esse voluntatem: quia ad eã spectat primum principiũ finale (vt clare patet in litera) ita modo primum mouens inter partes animæ ad specificationem actus, infert esse intellectum ex eo, quòd ad ipsum spectat primum principium formale: & si quidem ex parte obiectorum tantum discussio esset, par esset vtrobique iudicium, scilicet, quòd quemadmodum primum principium finale est ratio reliquorum finium: ita primum principiũ formale, quod est obiectum intellectus, est ratio, in suo tamẽ ordine, idest, in genere causæ formalis, reliquorum obiectorum. Omnia enim obiecta vt sic, sub ente & vero, vt particularia quædam, continentur: sed ex parte potentiarum animæ loquendo, est quodammodo par, & quodãmodo non par vtrobiq; ratio. Quo ad primitatem enim par est ratio: quoniã quemadmodum (vt dictum est) quia voluntas est primum finale principium, ipsa inter partes animæ est primum mouens ad exercitium: ita, quia intellectus est primum formale principium, ipse inter partes animæ est primum mouens ad specificationem. formalis enim principii op⁹ hoc est. Quo ad extensionem autem, non est par ratio: quia voluntatis motio extendit se ad omnes animæ vires subditas &c. Motio autẽ intellectus non extẽdit se directe nisi ad voluntatem: & ratio diuersitatis huius, est mod⁹ causandi diuersus. Motio enim voluntatis, quia est per modum imperii extensiua, ex sua ratione est. Motio autem intellectus, quia est per modum præsentãtis, ad id tantũ directe se extendit, cui præsentat. Vnde author in litera, post quã posuit vnde inferebatur, q̃ intellectus est primum mouens, quia scilicet eius est primum principium formale, statim subdidit vnde habetet, q̃ motio ei⁹ ad voluntatem extẽditur, ponens modũ quo intellectus motionem hãc facit, scilicet, per præsentationẽ obiecti, & dixit: Et isto modo motionis intellectus mouet voluntatem, sicut præsentans ei obiectum suum. Hæc enim verba non solũ explanatiua sunt veritatis in se, sed cõnexiua & deductiua intenti, vt explanauimus. & per hæc patet clare responsio ad obiecta.

Text. 46. & sequenti buato.2.

D.752.

q.1.art.2.

Text. 25, tom.2.

RESPON. Dicẽdum, q̃ intãtũ aliquid indiget moueri ab aliquo, in quantum est in potentia ad plura. Oportet.n. vt id quod est in potentia, reducatur in actum p aliquid, quod est actu, & hoc est mouere. Dupliciter autẽ aliqua vis animę inuenitur esse in potentia ad diuersa. Vnó modo, quantum ad agere, vel non agere. Alio mó, quantum ad agere hoc, vel illud: sicut visus quandoq; videt actu, & quandoq; non videt: & qñque videt album, & qñque videt nigrum. Indiget igitur mouente quantum ad duo. s. quantum ad exercitium, vel vsum actus: & quãtum ad determinationem actus, quorum primum est ex parte subiecti, qd quandoque inuenitur agens, quandoq; non agens. Aliud aũt est ex parte obiecti, secundum qd specificatur actus: motio aũt ipsius subiecti est ex agente aliquo. Et cum oẽ agens agat pp finẽ, vt * supra ostẽsum est, principium huius motionis est ex fine. Et inde est q̃ ars, ad quã pertinet finis, mouet suo imperio artem, ad quã pertinet id quod est ad finem: sicut gubernatoria ars impat nauifactiuæ, vt in 2. * Phy. dr. Bonum autem in cõmuni, quod habet rationem finis, est obiectũ voluntatis: & ideo ex hac parte voluntas mouet alias
I potentias animæ ad suos actus. Vtimur enim alijs potẽtijs cum volumus: nã fines & perfectiones omnium aliarum potentiarum cõprehenduntur sub obiecto voluntatis, sicut quædam particularia bona. Semper aũt ars, vel potentia, ad quam ptinet finis vniuersalis, mouet ad agendum artẽ, vel potentiã, ad quã ptinet finis particularis sub illo vniuersali comprehẽsus: sicut dux exercitus, qui intendit bonum cõe. s. ordinẽ totius exercitus, mouet suo imperio aliquem ex tribunis, q intẽdit ordinem vnius aciei. Sed obiectũ mouet determinando actum ad modum principij formalis, a quo in reb⁹ naturalibus actio specificat, sicut calefactio a calore. Primũ aũt principium formale, est ens & verum vniuersale, quod est * obiectũ intellectus: & iõ isto mõ motionis intellectus mouet voluntatẽ, sicut præsentãs ei obiectũ suũ.

AD PRIMVM ergo dicendum,
G q̃ ex illa authoritate non habetur, quòd intellectus non moueat: sed quòd non moueat ex necessitate.

AD 2m dicendum, q̃ sicut imaginatio formæ sine æstimatione cõuenientis vel nociui, nõ mouet appetitum sensitiuum, ita nec apprehensio veri sine ratione boni & appetibilis. vnde intellectus speculatiuus nõ mouet, sed intellectus practicus, vt dicitur in 3. * de anima.

AD 3m dicendũ, q̃ voluntas mo
H uet intellectum quantum ad exercitium actus: quia & ipsum verũ, qd est perfectio intellectus, continet sub vniuersali bono, vt quoddam bonũ particulare. Sed quantũ ad determinationẽ actus, quę ẽ ex parte obiecti, intellect⁹ mouet voluntatẽ: quia & ipsum bonum apprehenditur sm quandã specialem rõnem comprehẽsam sub vli rõne veri. & sic patet quòd nõ est idem mouẽs & motum, secundum idẽ.

ARTICVLVS II.

Vtrum voluntas moueatur ab appetitu sensitiuo.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̃ voluntas ab appetitu sensitiuo moueri non possit. Mouens.n. & agens est præstantius patiente, vt † August. dicit 12. super Gene. ad literam: sed appetitus sensitiuus est inferior volunta
K te, quæ est appetitus intellectiuus, sicut sensus est inferior intellectu. ergo appetitus sensitiuus non mouet intellectum.

¶ 2 Præt. Nulla virtus particularis potest facere effectum vniuersalẽ:

Infra art.5. cor.fi. & q. 10.art.3.& q.77.art.1. Et veri. q.5 art.10. cor. & q.22.art. 9. ad 3.& 6

† Lib.12.c. 16. cir. me. tom.3.

¶ Super Quæstionis nonæ Articulum secundum.

CIrca corpus secundi articuli eiusdem quæstionis, dubium occurrit, p Nouitius: quia ratio, quare appetitus sensitiuus mouet voluntatem, assignatur ex parte dispositionis subiecti appetentis. Et tamen in calce concluditur, quòd appetitus sensitiuus mouet voluntatem ex parte obiecti: quomodo hæc conclusio sequitur ex illis præmissis.

¶ Ad hoc dicit q̃ conclusio dicta ex præmissis illis habetur, si sane litera intelligat. Dupliciter.n. intelligi põt, q̃ dispositio appetitus

petitus sensitiui moueat voluntaté, Vno modo directe & immediate, tanquam scilicet immutans ipsam siue quo ad exercitiú actus, siue quo ad specificationé actus. Et hoc est falsum. Alio modo occasionaliter & mediate: & hoc modo immutat ex parte obiecti, id est, quo ad specificationé actus, non quo ad exercitium: & hoc fit sic. Quéadmodú enim frigescéti corpori cóueniens fit calefactiuum eius, & ex hoc occasionatur in tali homine apprehensio calefactiui, vt conuenientis, & præsentatum voluntati desideratur &c. ita irato appetitui conueniens fit vindicta: & ex hoc occasionat, quòd intellectus practicus apprehédit repercussioné, vt cóueniété, huic, núc &c. Et sic percussio apprehensa vt conueniens nunc &c. mouet volútatem obiectiue. Et sic patet, qđ dispositio appetentis, quáuis se teneat ex parte subiecti, nó mouet tamen voluntatem, nisi ex parte obiecti, quia non mouet ipsam, nisi pro quanto redundat in talé apprehensioné obiecti voluntatis. Constat enim voluntatem ab obiecto apprehenso, vt sic, moueri. Vnde author in litera duplicem posuit radicem talis, vel talis apprehensionis obiecti, alterá ex parte ipsius obiecti, puta, quòd est bonum, vel malum secundum se: alteram ex parte appetentis. vtriusque enim conuenientia, vel disconuenientia oritur, vt in litera dicitur.

tr.40.tó.2.

* art. præc.

4.tom.5.

sed appetitus sensitiuus est uirtus particularis, consequitur enim particularem sensus apprehensionem. ergo non potest causare motum uoluntatis qui est uniuersalis, uelut consequens apprehensionem uniuersalem intellectus.

¶ 3 Præterea. Vt probatur in 8. * Physic. Mouens non mouetur ab eo quod mouet, ut sit motio reciproca: sed uoluntas mouet appetitum sensitiuum, inquantum appetitus sensitiuus obedit rationi. ergo appetitus sensitiuus non mouet uoluntatem.

Sed contra est, quod dicitur Iacobi 3. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illectus, non autem abstraheretur quis a concupiscentia, nisi uoluntas eius moueretur ab appetitu sensitiuo, in quo appetitu est concupiscentia. ergo appetitus sensitiuus mouet uoluntatem.

Respon. Dicendum, quòd, sicut * supra dictum est, id quod apprehenditur sub ratione boni & córuenientis, mouet uoluntatem per modum obiecti. Quòd autem aliquid uideatur bonum & conueniens, ex duobus contingit, scilicet ex conditione eius quod proponitur, & ei cui proponitur: cóueniens enim secundum relationem dicitur, unde ex utroque extremorum dependet. Et inde est ꝙ iustus diuersimode dispositus, non eodé modo accipit aliquid ut conueniens, & ut nó conueniens. Vnde, ut Philosophus dicit in 3.* Ethic. Qualis unusquisque est, talis finis uidetur ei. Manifestum est autem, quòd secundum passionem appetitus sensitiui immutatur homo ad aliquam dispositionem. unde secundum quod homo est in passione aliqua, uidetur sibi aliquid conueniens, quod non uidetur ei extra passionem existenti: sicut irato uidetur bonú, quod non uidetur quieto. & per hunc modum ex parte obiecti, appetitus sensitiuus mouet voluntatem.

Ad primum ergo dicendum, quòd nihil prohibet id, quod est simpliciter & secundum se præstantius, quo ad aliquid esse debilius. Voluntas igitur simpliciter præstantior est, quàm appetitus sensitiuus: sed quo ad istú, in quo passio dominatur, inquantum subiacet passioni, præeminet appetitus sensitiuus.

Ad 2ᵐ, dicendum, quòd actus, & electiones hominum sunt circa singularia. Vnde ex hoc ipso quòd appetitus sensitiuus est uirtus particularis, habet magnam uirtutem ad hoc, quòd per ipsum sic disponatur homo, ut ei aliquid uideat̃ sic, uel aliter, circa singularia.

cap. 3. post mediú tó.5

Ad 3ᵐ dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 1. * Polit. Ratio, in qua est uoluntas, mouet suo imperio irascibilem, & concupiscibilem: non quidem despotico principatu, sicut mouetur seruus a domino: sed principatu regali, seu politico, sicut liberi homines reguntur a gubernante, qui tamen possunt contra mouere. Vnde & irascibilis, & concupiscibilis possunt in contrarium mouere ad uoluntatem: & sic nihil prohibet, uoluntatem aliquando ab eis moueri.

Articvlvs III.

Vtrum uoluntas moueat seipsam.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd uoluntas non moueat seipsá. Omne enim moués, inquantum huiusmodi, est in actu, quod autem mouetur, est in potentia: nam motus est actus existentis in poténtia, inquantum huiusmodi: sed non est idem in potentia, & in actu respectu eiusdem. ergo nihil mouet seipsum: neque ergo uoluntas seipsam mouere potest.

¶ 2. Præt. Mobile mouetur ad præsentiam mouentis: sed uolútas semper sibi est præsens. si ergo seipsam moueret, semper moueretur. quod patet esse falsum.

¶ 3. Præt. Voluntas mouetur ab intellectu, ut * dictum est. Si igitur uoluntas mouet seipsam, sequitur ꝙ idem simul moueatur a duobus motoribus immediate, quod uidetur inconueniens. non ergo uoluntas mouet seipsam.

Sed contra est, quia uoluntas domina est sui actus, & in ipsa est uelle, & non uelle: quod nó esset, si non haberet in potestate mouere se ipsam ad uolendum. ergo ipsa mouet seipsam.

Respon. Dicendum quòd, sicut * supra dictum est, Ad uoluntatem pertinet mouere alias potentias ex ratione finis, qui est uoluntatis obiectum: sed, sicut * dictum est, hoc modo se habet finis in appetibilibus, sicut principium in intelligibilibus. Manifestum est autem quòd intellectus per hoc, quòd cognoscit principium, reducit seipsum de potentia in actum, quantum ad cognitionem conclusionum: & hoc modo mouet seipsum. Et similiter uoluntas per hoc, quòd uult finem, mouet seipsam ad uolendum ea, quæ sunt ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quòd uoluntas non secundum idem mouet, & mouetur. unde nec secundum idem est in actu, & in potentia: sed inquantum actu uult finem, reducit se de potentia in actum respectu eorum quæ sunt ad finem, ut scilicet actu ea uelit.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ potentia uoluntatis semper actu est sibi præsens: sed actus uoluntatis, quo uult finem aliquando, non semper est in ipsa uoluntate. per hunc autem modum mouet seipsam: unde non sequitur, quòd semper seipsam moueat.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd non eodem modo uoluntas mouetur ab intellectu, & a seipsa. Sed ab intellectu quidem mouetur secundum rationem obiecti: a seipsa uero, quantum ad exercitium actus, secundum rationem finis.

¶ *Super quæstionis nonæ Articulum tertiú.*

In titulo articuli tertii eiusdem q. aduerte, quòd aliud est quærere, Vtrum uoluntas moueat seipsam i quolibet suo actu: & aliud quærere; Vtrum voluntas moueat seipsam. Stat enim pars affirmatiua istius quæsiti cú negatiua illius. Stat enim ꝙ voluntas moueat seipsam quo ad aliquem suum actú, & consequenter verum sit dicere, quòd mouet seipsam: & tamen non moueat se ipsam, quo ad omné suum actum. Ad præsentem ergo quæstionem non pertinet, nisi, An uoluntas reducat seipsam de potentia ad actum: siue hoc sit quo ad aliquem, siue quo ad omnem sui actum, sufficit.

veri. quæ. 22. a. 9 cor. & ad 1. Et mal. qó. 3. ar. 3. cor. & q. 6. cor. & ad 4. & 10.

*art. 1. huius quæstionis.

*art. 1. huius quæstionis.

*qu. præc. art. 2.

¶ Super Quæstionis nonæ Articulum quartum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum uoluntas moueatur ab aliquo exteriori principio.

AD 4ᵐ sic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueatur ab aliquo exteriori. Motus enim uoluntatis est uolūtarius: sed de ratione uolūtarij est, ꝙ sit a principio intrinseco, sicut & de ratione naturalis. non ergo motus voluntatis est ab aliquo extrinseco.

§ 2 Præt. Voluntas violentiam pati non potest, vt * supra ostensum est: sed violētum est, cuius principium est extra. ergo voluntas non potest ab aliquo exteriori moueri.

§ 3 Præt. Quod sufficienter mouetur ab vno motore, nō indiget moueri ab alio: sed voluntas sufficienter mouet seipsam. non ergo mouetur ab aliquo exteriori.

SED CONTRA. Voluntas mouetur ab obiecto, vt * dictum est: sed obiectum uoluntatis potest esse aliqua exterior res sensui proposita. ergo voluntas potest ab aliquo exteriori moueri.

RESPON. Dicendum, ꝙ secundū quod volūtas mouetur ab obiecto, manifestū est, quòd moueri potest ab aliquo exteriori: sed eo modo, quo mouetur quantum ad exercitium actus, adhuc necesse est ponere voluntatem ab aliquo principio exteriori moueri. Omne enim qđ quādoque est agens in actu, & quādoque in potentia, indiget moueri ab aliquo mouente. Manifestum est autem, quòd voluntas incipit uelle aliquid, cum hoc prius non vellet. Necesse est ergo quòd ab aliquo moueatur ad volendum: & quidem, sicut * dictum est, ipsa mouet seipsam inquantū per hoc, quòd vult finē, reducit seipsam ad volendum ea quæ sunt ad finem: hoc autem nō potest facere nisi consilio mediāte.
G Cum enim aliquis vult sanari, incipit cogitare quomodo hoc cōsequi possit, & per talem cogitationem peruenit ad hoc, quòd potest sanari per medicum: & hoc uult. Sed quia non semper sanitatē actu uoluit, necesse est quòd inciperet uelle sanari ab aliquo mouente. Et si quidē ipsa moueret seipsam ad uolēdum, oportuisset ꝙ mediante cōsilio hoc ageret ex aliqua uoluntate præsupposita: hoc autem nō est procedere in infinitum. Vnde necesse est ponere, quòd in primū motum voluntatis
H uoluntas prodeat ex instinctu alicuius exterioris mouentis, vt Arist. concludit in quodā capitulo * Ethicæ Eudimicæ.

libr. 7. mor. euidemior. ca. 18. to. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ de ratione uoluntarii est, ꝙ principium eius sit intra: sed non oportet ꝙ hoc principium intrinsecum sit primum principium nō motum ab alio. Vnde mot⁹ uoluntarius etsi habeat principium proximum intrinsecum, tñ principium primum
I est ab extra: sicut & primum principium motus naturalis est ab extra, quod scilicet mouet naturam.

AD 2ᵐ dicendum, quòd hoc non sufficit ad rationem uiolenti, ꝙ principium sit extra: sed opor-

CIrca rationem, & conclusionem in corpore quarti arti. eiusdem quæstionis, dubium occurrit. Circa rationem quidem, quia ad actū volendi sufficit obiectum apprehensum præsens, & volūtas, inquit Sco. in quolib. qō. 31. non ergo requiritur exterius agens: nec quòd præuolendo incipiat velle, vt ratio literæ prima vult. Arguit, quòd ratio literæ cōmittit sophisma consequētis. Cum enim voluntarium, vt superius patet, dupliciter dicatur. s. vel quia volitum, vel quia in potestate voluntatis. litera ex hoc, qđ primas actus volūtatis non potest esse volūtarius primo modo infert, quòd nullo modo est volūtarius. ergo &c. vbi patet manifestus error. Et cōfirmatur, quia alio modo est voluntariū ipsum volitum, alio modo ipsa volitio. nā illud vt obiectū, hoc vt actus: ac per hoc illud mediante actu: hoc absque medio. Cum. n. volo legere; non solum legere est voluntariū, sed etiā illud velle, quo volo legere, quamuis dissimiliter: quia legere, mediante velle: ipsum autē velle, seipso. Et tamen ratio literæ, quia primum velle non potest esse volitum vt obiectū, concludit, quòd non est in potestate volūtatis, sed ex instinctu superioris: cum tamen dici posset, qđ licet primum velle non possit esse volitum, vt obiectū, est tamē volitū vt act⁹: & sic non oportet, quòd sit volitus consilio mediante. Præterea, Tota vis rationis literæ consistit in hac exclusiua, Voluntas mouet se mediante consilio, seu ex aliqua voluntate præsupposita tantum. Et tamen neque hic, neque in præcedenti artic. probata est quo ad vtranque expositionem. Probatum est enim quòd voluntas mouet se hoc modo, sed non est probatum quòd non alio modo: super qua tamen negatiua fundatur tota vis rationis in litera, vt patet intuenti. ergo &c. Contra conclusionem vero
K Scotus, ubi supra, arguit: quia si voluntas in primo actu, naturali instinctu moueretur ab intellectu naturaliter moto, voluntas naturaliter moueretur: & sic homo esset vnum animal brutum.

Infra q. 17. art. 5. ad 2. & q. 80. ar. 1. cor. & t. q. 105. ar. 4. & qō. 106. ar. 2. cor. & q. 111. ar. 2. cor. & 3. cōtra. c. 88. & 89.

eq. 6. ar. 4.

art. 1. huius quæstionis.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis scito tria. Primum est fundamentum huius rationis, & est id quod dictum est. s. quòd voluntas mouet se non alio modo, quàm ex voluntate finis. Sed radix huius fundamenti non est prætermissa ab authore, sed in primo articulo huius qōnis posita, scilicet, ꝙ principium motionis ad exercitium actus, est ex fine: quia omne agens agit propter finem. Et in articu. 3. repetita & applicata; cum dicitur, quòd ad voluntatem pertinet mouere alias potentias ex ratione finis. Est ergo vis rationis huius hæc. Omne agens agit propter finem, appetitum vel appetitu naturali, vel animali, seu intellectuali: sed voluntas mouendo tam alias potentias, quam se, est agens. ergo actio ista est ab ea ex appetitu finis vel naturali, vel animali. &c. Sed non ex appetitu naturali: quia sic non moueret se, sed dans naturam moueret illam eo modo, quo grauia & leuia mouētur
F a generante: nec esset voluntarium istud agere, vt patet: cuius oppositū significat voluntatem mouere se. ergo est ex appetitu animali, seu intellectuali, idest, ex volitione finis, quod est intentum. Agere enim ex præuolitione finis, & mediante consilio, idē sunt: sicut cognoscere ex principiis, & mediante syllogismo, idē est. Hæc aūt ratio ꝓcedit ex per se notis cōmunib⁹ animi cōceptionibus, vt de se patet. vnde nullā habet calumniā: & vtranq; exponentē illius exclusiue probatā cōplectitur euidenté. Et per hoc patet responsio ad vltimā obiectionē contra rationē. Scito secundo, ꝙ, vt infert * q. 16. ar. vlti. ad 3. & q. 17. artic. 5. ad tertium patet, volūtarii actus voluntatis sic supra seipsos reflectuntur, vt quilibet eorū implicite, vel explicite, formaliter, vel uirtualiter, habeat rationē voliti obiectiue, & non solum per modum actus. Dum. n. eligo uitam contēplatiuā, consentio in talem electioné, & vtor uoluntate mea ad actū eligendi applicando illam. Et sic electio ipsa est actus, & est uolita vt obiectum, & cōsensus usus. Et econtra, dum utor uoluntate mea, applicando illam ad amandū Deum, consentio in talē usum, & eligo illum: & sic vsus habet rationem actus, & cum hoc est uolitus vt obiectum consensus & electionis. Et similiter dum consentio in amicitiā diuinā, vtor voluntate, applicādo ad consensum, & eligo eundem: & similiter consensus est actus & uolitus, ut obiectū electionis & usus. Quia igitur nō quandoque, sed semper cū uoluntas mouet se, sistitur seipsa, applicādo se ad uolendum, uel nolendum &c. Et omnis huiusmodi actus est implicite uel explicite, formaliter uel uirtualiter uolitus, ut obiectum: licitum fuit authori ex negatione uoluntarii obiectiue in huiusmodi actibus, inferre negationem uoluntarii simpliciter. Et hoc non solum quasi gratia materiæ, scilicet actuū huiusmodi, in quibus voluntarium, ut actus, nō inuenitur sine uoluntario, ut obiectum, ut dictum est, sed et gratia formæ: quia si subtiliter perspiciatur distinctio uoluntarii in uoluntarium, ut uolitum, & uoluntarium: quia in potestate uoluntatis, non est distinctio in disparata genera uolūtarii, sed est distinctio distinctorum modorum penes directe uel indirecte. Voluntarium enim ut uolitum, est directe uoluntarium: uoluntarium uero, quia in potestate uoluntatis est indirecte, ex indirectione: quia. s. subest potestati uoluntatis, ut sit obiectū eius uolentis, aut nolentis: hac enim sola ratione uoluntariū induit. Vnde cum uoluntarium secundo modo, in idem redeat cum uoluntario primo modo, licuit ex omnimoda negatione uolūtarii primo modo, inferre formaliter negationem uoluntarii simpliciter. Vt enim iam patet, uoluntarium, quia in potestate uoluntatis ad uoluntarium simpliciter ut obiectum, reducitur sicut obiectum indirecte ad obiectum directe, & consequenter sub omnimoda negatione obiecti utriusq; modi negatio cōprehēdit. Et ꝑ hoc patet respōsio ad alias nostras obiectiones cōtra rōné. Scito tertio, quòd

art. præced.

quòd aliud est loqui de volitione, & aliud de volitione vi a voluntate applicante seipsam ad volendum. Volitio enim nil aliud dicit, nisi operationem voluntatis, qua vult: & certum est quòd ad volendum sufficit voluntas cum obiecto. Sed ad volendum a se, ita quòd ly ; a se ; dicat causalitatem ; applicantem seipsam ad volendum, non sufficit volũtas cum obiecto, sed exigitur voluntas præuolens finem. Et ratio huius est, quia velle a se, non solum importat velle, sed agere, seu mouere: quod quia oportet fieri propter finem, præexigit natura, vel tempore appetitum finis, vt dictum est. & nõ aduertere hoc, casus est loquẽtium. Et quia actio ipsa est magis propter finẽ, quam obiectum, & volitio quam volitum, vt patet cum amo deum, diuus Thomas, qui supra hoc, quòd agent agit propter finem, ædificabat, applicationem voluntatis ad volendum in ratione volitĩ propter finem contemplatus maxime est: & ea ea sic accepta, veritatem inuenit, atque docuit. Vnde quãmuis volitum vt obiectum, habeat directius rationem voliti, quàm volitum vt actus: voluntarium tamen vt actus, habet magis rationem eius quod est esse propter finem, quam obiectum actus. Et propterea hoc in loco, vbi tota vis consistit in hoc, quòd est esse volitum propter finem, actio ipsa per modum actionis exercita, primũ tenet locum. Et per hæc patet responsio ad rationem Scoti.

¶ Ad id vero quod contra conclusionem obiicitur, facillime respondetur, negando sequelam. Quamuis enim primus actus voluntatis sit ex instinctu dato ab exteriori, nõ obiecto, sed causa effectiua, Deo: ipsa tamen iam ex hac finis volitione seipsam mouet ad volendum alia propter finem, quod brutis non conuenit, quoniam ad omnia mouentur ab instinctu. Est igitur authoris sententia, quòd sicut generans graue, dat graui naturalem

* In cor. ar.

1.q.c5. art. 3. & 4. Et 22.q.95.ar. 5.6.& 7. Et 2.d.15.q.1. arti.2.& 3. Et 3.contra c.84. usque 93. Et veri. q.5.ar.9. & 10. Et opu. 2.c. 129. 130.& 161 & opusc.10. artic.19. & opusc. 25.c. 5.& opusc. 26.

† Li.8. tex. 76.tom.2.

* Cap. 4.in princ.to. 3.

† Cap.7.pa rum a med.

ret addere, quòd nullam conferat vim patiens: quod non contingit, dum voluntas ab exteriori mouetur: nam ipsa est quæ vult, ab alio tamen mota. Esset autem motus iste violentus, si esset contrarius motui voluntatis, quod in proposito esse non potest: quia sic idem vellet, & non vellet.

Ad 3[m] dicendum, quòd voluntas quantum ad aliquid sufficienter se mouet, & in suo ordine, scilicet, sicut agens proximum: sed non potest seipsam mouere quantum ad omnia, vt * ostensum est. vnde indiget moueri ab alio, sicut a primo mouente.

Articvlvs V.

Vtrum voluntas moueatur a corpore cælesti.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur quòd voluntas humana a corpore cælesti moueatur. Omnes enim motus varij, & multiformes, reducuntur sicut in causam, in motũ vniformem, qui est motus cæli, vt probatur octauo † Physic. sed motus humani sunt varij, & multiformes, incipientes postquàm prius non fuerant. ergo reducuntur in motum cæli, sicut in causam, qui est vniformis secundum naturam.

¶ 2 Præt. Secundum August. in 3. * de Trinit. Corpora inferiora mo- D uentur per corpora superiora: sed motus humani corporis, qui causatur a voluntate, non posset reduci in motum cæli, sicut in cãm, nisi ẽt voluntas a cęlo moueretur. ergo cælũ mouet volũtatem humanam.

¶ 3 Præt. Per obseruationem cælestium corporum Astrologi quędã vera prænuntiant de humanis actibus futuris, qui sunt a voluntate: quod non esset, si corpora cælestia voluntatem hominis mouere non E possent. mouetur ergo voluntas humana a cęlesti corpore.

Sed contra est, quod † Damas. dicit in 2. lib. quòd corpora cælestia non sunt causa nostrorum actuum: essent autem si voluntas, quæ est humanorum actuum principium, a corporibus cælestibus moueretur. non ergo mouetur voluntas a corporibus cælestibus.

Respon. Dicendum, quòd eo modo, quo voluntas mouetur ab exteriori obiecto, manifestum est quòd voluntas potest moueri a corporibus cælestibus, inquãtum scilicet corpora exteriora, quę sensui proposita mouent volũtatem, & etiam ipsa organa potentiarum sensitiuarum, subiacẽt motibus cælestium corporum. Sed eo modo, B quo voluntas mouetur, quantum ad exercitiũ actus, ab aliquo exteriori agente, adhuc quidam posuerunt corpora cęlestia directe imprimere in volũtatem humanam: sed hoc est impossibile. Volũtas enim, vt dicitur in 3. de anima, * est in ratione. Ratio autem est potentia animæ, non alligata organo corporali. vnde relinquitur, ꝙ volũtas sit potentia oĩno immaterialis, & incorporea. Manifestũ est autem, ꝙ nullum corp⁹ agere potest in rem incorpoream, sed potius econuerso, eo ꝙ res incorporeæ & immate- C riales sunt formalioris, & vniuersalioris virtutis, q̃ quæcunq; res corporales. vnde impossibile ẽ, ꝙ corpus cæleste imprimat directe in ĩtellectum, aut voluntatem. Et pp hoc Aris. in lib. * de aĩa, recitãs opinionem dicentiũ, ꝙ talis est voluntas in hoĩbus, qualẽ in eis inducit pr̃ deorum, virorumq;. s. Iupiter, p quem totũ cælum intelligunt, attribuit eis qui ponebant intellectũ nõ differre a sensu. Oẽs. n. vires sensitiuæ, cum sint actus organorum D corporalium, per accidens moueri pñt a cęlestib⁹ corporibus, motis. s. corporibus, quorũ sunt actus: sed quia dictum est, q̃d appetitus intellectiuus quodãmodo. mouetur ab appetitu sensitiuo indirecte, redũdant motus cælestium corporum in voluntatem, inquantum scilicet per passiones appetitus sensitiui voluntatem moueri contingit.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ multiformes motus voluntatis hu- E manæ reducuntur in aliquam cãm vniformẽ, q̃ est in intellectu, & volũtate superiorum: quod non p̃t dici de aliquo corpe, sed de aliqua supiori substantia immateriali. vñ non oportet ꝙ motus volũtatis in motũ cæli reducatur, sicut in cãm.

Ad 2[m] dicendum, quòd motus corporales humani reducuntur in motum cælestis corporis, sicut in causam, inquãtum ipsa dispositio organorum cõgrua est ad motum aliqualiter ex impressiõe cælestiũ.

A appetitum motus & loci deorsum, & propterea cessante impedimento, graue ex appetitu accepto mouetur deorsum, & quiescit ibi: ita genitor voluntatis dat ei naturalem inclinationem in bonum, ita quòd proposito per intellectum bono absque impedimento, voluntas tendit in illud actu elicito, qui est volitio. Et hic actus dicitur esse ab exteriori agente, ea ratione, qua mot⁹ grauis a generante dicitur, & merito: quia ad hunc actum voluntas non concurrit vt propter finem agẽs, sed vt ad finẽ tendẽs ex directione superioris agentis, ordinantis ipsam in hoc. Et ꝑpterea hic act⁹ licet sit velle, & voluntatis, & a voluntate vt eliciente actum: non tamen est voluntarius: quia non est a voluntate vt applicante se ad volendum, sed naturalis: quia datore naturæ applicat ipsam mediante inclinatione data ad volendum. Oportet enim, vt in litera dicitur, dari processum in infinitum in voluntariis, nisi deueniatur ad vnum non voluntarium, sed naturalem actũ voluntatis, in quo sit status.

* Text. 41 com.2.

* Li.2.tex. 150.to.2.

¶ *Super Quæstionis nonæ Articulum quintum.*

In corpore quinti articuli dubium occurrit, Quare res immaterialis, formalioris, & vniuersalioris naturæ, & virtutis, quàm sit corpus, potest directe moueri a corpore vt ab obiecto: & non potest moueri ab eo vt a motore ad exercitium. Sicut enim ad primam motionem sufficit in mouente maior nobilitas secundum quid, vt in hac quæstione, articulo secundo ad primum dicitur, ita in secunda: vt patet ex hoc, quòd voluntas mouet intellectum ad exercitium: & tamen apud diuum Thom. est secundum quid tantum nobilior intellectu. Et rursus ratio assignata in litera non minus excludit primam motionem, quàm secundam. Ex hoc. n. quòd mens est for-

corporum, & inquantum etiam appetitus sensitiuus commouetur ex impressione cælestium corporum: & vlterius inquantum corpora exteriora mouentur secundum motum cælestium corporum, ex quorum concursu voluntas incipit aliquid velle, & non velle: sicut adueniente frigore incipit aliquis velle facere ignem; sed ista motio voluntatis est ex parte obiecti exterius præsentati, non ex parte interioris instinctus.

Ad 3^m dicendum, quod sicut * dictum est, appetitus sensitiuus est actus organi corporalis: vnde nihil prohibet ex impressione corporum cælestium aliquos esse habiles ad irascendū, vel concupiscendum, vel aliquam huiusmodi passionē; sicut & ex complexione naturali plures hominum sequūtur passiones, quibus soli sapientes resistūt, Et ideo, vt in pluribus, verificantur quæ pronosticantur de actibus hominum secundum considerationem cælestium corporum. Sed tamen, vt Ptolemæus dicit in * Centiloquio, Sapiens dominatur astris, scilicet, quia resistēs passionibus, impedit per voluntatem liberam, & nequaquam motui cælesti subiectam, huiusmodi cælestium corporum effectus: vel, vt * Aug. dicit 2. super Gene. ad literam, fatendum est, quādo ab Astrologis vera dicūtur, instinctu quodā occultissimo dici, quæ nescientes humanæ mentes patiuntur, quod cum ad decipiendum homines fit, spirituum seductorum operatio est.

ARTICVLVS VI.

Vtrum voluntas moueatur a Deo solo, sicut ab exteriori principio.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod volūtas nō a solo Deo moueatur, sicut ab exteriori principio. Inferius enim natum est moueri a suo superiori, sicut corpora inferiora a corporib* cælestibus: sed voluntas hominis habet aliquid superius post Deū, scilicet, angelum. ergo volūtas potest moueri, sicut ab exteriori principio, etiam ab angelo.

§ 2 Præt. Actus voluntatis sequitur actum intellectus: sed intellectus hominis reducitur in suum actum non solum a Deo, sed etiam ab angelo per illuminationes, vt * Dionys. dicit. ergo eadem ratione & voluntas.

§ 3 Præt. Deus non est causa nisi bo-

F norum, secundum illud Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erāt valde bona. Si ergo a solo Deo volūtas hominis moueretur, nunquàm moueretur ad malum, cum tamen voluntas sit qua peccatur, & recte viuitur, vt * Augu. dicit.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle, & pficere.

RESPON. Dicendum, quod motus voluntatis est ab intrinseco, sicut & motus naturalis. Quamuis

G autē rem naturalem possit aliquid mouere, qd non est causa naturæ rei motæ, tñ motum naturalem causare nō potest, nisi quod ē aliqualiter causa naturæ. Mouetur enim lapis sursum ab homine, qui naturā lapidis nō cāt, sed hic mot* non est lapidi naturalis; naturalis autē motus eius nō cātur nisi ab eo, qd causat naturā, vnde dicit in 8. Physic. quòd generans mouet secundum locum grauia & leuia, Sic er-

H go hominem voluntatem habentem contingit moueri ab aliquo, qui nō est causa eius: sed quòd motus voluntarius eius sit ab aliquo principio extrinseco, quod non est causa voluntatis, est impossibile. volūtatis autem causa nihil aliud esse potest, quàm Deus. Et hoc patet duplicitèr, Primo quidem ex hoc, quòd voluntas est potētia animæ rationalis, quæ a solo Deo causatur per creationem, vt in 1. dictū est. Secūdo vero ex hoc, quòd voluntas habet ordinem ad vniuersale bonum, vnde nihil aliud potest

I esse voluntatis causa, nisi ipse Deus, qui est vniuersale bonum. Omne autem aliud bonum p participationem dicitur, & est quoddam particulare bonum: particularis autem causa non dat inclinationem vniuersalem. Vnde nec materia prima, quæ est in potentia ad omnes formas, potest causari ab aliquo particulari agente.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod Angelus non sic est supra hominem, quòd sit causa volūtatis eius: sicut corpora cælestia sunt causa formarum naturalium, ad quas consequuntur naturales motus corpo-

K rum naturalium.

AD 2^m dicendum, quòd intellectus hominis mouetur ab angelo ex parte obiecti, quod sibi proponitur virtute angelici luminis ad cognoscendum. & sic etiam voluntas ab exteriori creatura potest moueri, vt * dictum est.

AD 3^m dicendum, quòd Deus mouet voluntatem hominis, sicut vniuersalis motor, ad vniuersale obiectum voluntatis, quod est bonum. Et sine hac vniuersali motione homo non potest aliquid velle: sed homo per rationem determinat se ad volēdum hoc, vel illud, quod est vere bonum, vel apparens bonum. Sed tamen interdum specialiter Deus mouet aliquos ad aliquid determinate volendum, quod est bonum: sicut in his quos mouet per gratiam, vt * infra dicetur.

Lib. 1. retracta. ca. 9. in me. 10.

Tex. 27. 29. 30. 31. 32. tom 2.

p.p.q. 90. artic. 2. & 4.

Artic. 4.

q. 109. & 112.

---

maioris, & vniuersalioris virtutis, quam corpus, excluditur passio a corpore non solum vt effectiuo, sed etiam vt a formali principio, quod est excludere motionē ab eo per modum obiecti, vt in 1. articu. huius q. dictum est. ¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd secūdum veritatē neutro modo corpus potest agere in rem immaterialē propter rationem allatam, & plures alias, quas vide, si vis, in 3. contra Gent. c. 84. & 85. Vnde & in 1. parte dictum est, & declaratum, quòd phantasmata non nisi facta in actu lumine intellectus agentis, possunt mouere intellectum. Et vsque adeo diuus Thom. in quæst. 84. arti. 6. hoc ponderauit, vt concluderet, quòd tota cognitio sensibilis, vsque scilicet ad cogitatiuam inclusiue, non est causa intellectualis notitiæ, sed est materia causæ, scilicet intellectus agētis. Ratio autē quare conceditur & hic, & alibi, quòd voluntas, seu intellectus, mouetur ab exteriori tanquam obiecto, & non tanquam a motore ad exercitiū, est, quia ad mouendum obiectiue exteriora concurrunt, & si non sufficienter, tamen inchoatiue mediate, & vt materia obiecti. Ad mouendum autem ad exercitium, nullo modo concurrunt ex parte motoris ad exercitium. Est enim talis motor solus Deus cū ipsa voluntate, vt in quæstione patet.

Art. 2. huius q. & p.p. 80. & 81.

Parū a princip. libri.

Cap. 17. circa fin. to. 3.

Infra q. 80. arti. 1. Et 1. q. 105. ar. 4 & q. 111. articu. 2. Et 3. contra. c. 88. 89. 91. & 92. pti. Et mal. q. 3. artic. 3. cor. & q. 16 ar. 5. cor. & ad 13.

Ca. 4. de diui. no. nō remote a princip.

¶ *Super Quæstionis nonæ Articulum sextum.*

IN artic. 6. eiusdem quæstio. aduerte duo, Primo, quòd qa in titulo exprimitur ly; sicut ab exteriori principio; non oportet in corpore articuli, cum de causa motus naturalis, vel voluntarii agitur, facere, vel subintelligere disiunctiuam: puta, quòd non potest causari, nisi a dāte naturam, seu voluntatem, vel a seipso. Hoc enim licet verum sit absolute, in genere tamen exterioris principii non comprehenditur ipsummet: qa est principium intrinsecum, sed solummodo dator naturæ, aut voluntatis. Secūdo, quod in responsione ad tertium habetur, quòd Deus non solum potentiam voluntatis dat, sed actum volendi clausum in omni actu volendi ipsam, scilicet volitionem boni. In omni enim volitione hac volitio clauditur, vt principium in conclusione. Et propterea in litera dicitur, quòd ex hac volitione voluntas per rationem determinat se ad hoc, vel illud bonum, vere vel apparenter, & sine illa præsupposita volitione, nihil omnino velle potest: sicut nec sine principiorū cognitione, intellectus aliquid nosse potest. Et hæc volitio est illa, ad quā dictum est oportere voluntatem moueri ab alio, etiam quo ad exercitium actus. Secūdum hanc enim fertur actu in finem, & ex hac vult quicquid vult.

QVAESTIO X.

De modo quo voluntas mouetur, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de modo, quo volūtas mouetur.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum voluntas ad aliquid naturaliter moueatur.

¶ Secūdo, Vtrū de necessitate moueatur a suo obiecto.

¶ Tertio, Vtrū de necessitate moueatur ab appetitu inferiori.

¶ Quarto, Vtrū de necessitate moueat ab exteriori motiuo, quod est Deus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum voluntas ad aliquid naturaliter moueatur.

AD PRIMVM sic pceditur. Videtur q voluntas nō moueatur ad aliquid naturaliter. Agēs enim naturale diuidit cōtra uoluntarium, ut patet i principio 2. * Physi. non ergo voluntas ad aliquid naturaliter mouetur.

¶ 2 Præt. Id quod est naturale, inest alicui semper, sicut igni esse calidum: sed nullus motus inest uoluntati semper. ergo nullus motus est naturalis voluntati.

¶ 3 Præt. Natura est determinata ad vnum. sed voluntas se habet ad opposita: ergo uoluntas nihil naturaliter uult.

SED CONTRA est, q motus uoluntatis sequitur actum intellectus: B sed intellectus aliqua intelligit naturaliter. ergo & uoluntas aliqua uult naturaliter.

RESPON. Dicendum, quòd sicut Boetius dicit in lib. de duabus naturis, * & Philosophus in 5. † Metaph. Natura dicitur multipliciter: quādoque enim dicitur principium intrinsecum in rebus mobilibus: & talis natura est uel materia, uel forma materialis, ut patet in 2. * Physic. Alio modo dicitur natura quælibet substātia, uel C quodlibet ens: & sēm hoc, illud dicitur esse naturale rei, qd conuenit ei secundum suā substantiam. & hoc est, quod per se inest rei. In omnib° autē, ea quæ non per se insunt, reducunt in aliquid qd per se inest, sicut in primum: & iō necesse est q hoc modo accipiendo naturā, semper principium in his quæ conueniunt rei, sit naturale. & hoc manifeste apparet in intellectu. Nā principia intellectualis cognitiōis sunt natura-

Boeti° paulo a principio lib.
† tex. 5. to. 3.
* tex. 4. vi.

¶ Super Quæstionis decimæ Articulum primum.

IN quæstionis decimæ artic. primo, Scito q ly; naturaliter; in titulo positum, sumitur vt distinguitur contra ly; libere.

¶ In corpore eiusdē primi articuli, dubium occurrit ex eo, quòd author diuertere videtur a proposito, dū quæstio est de naturali, vt distinguitur contra liberum: & solutio quæstionis est de naturali, vt distinguitur contra accidentale, vt patet in litera.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, q quia naturale, vt distinguitur contra liberum, sequitur ad naturale, idest, substantiale (omne enim substātiale, est naturale) ex hoc q author declarauit, in voluntate inueniri motum naturalem, idest, substantialem, optime satisfecit quæsito, An sit aliquis motus naturalis, vt distinguitur contra liberum. Ea autē fuit ratio processus: quia videlicet ratio significata p nomē Naturalis, aperienda erat. vnde si omnis substantia, natura est, quicquid secundū substātiam inest, secundū naturam inest, ac p hoc, & substantiale & naturale est: secūdū substātiā aūt inest, quicquid per se inest. ergo iuxta hāc naturæ significationem, qua & voluntas natura est, per se inesse, & secundū substantiam, & naturaliter, idem sunt. Hæc autē æquiualere naturali, vt distinguitur cōtra liberum, patet ex eo, quia liberum habet pro causa, velle: naturale autē, esse. Id enim solum libere fit, quod fit q a uult: & id solum naturaliter inest, quia est, vt in prima parte dictum est. Quicquid autē, secundum substantiam, seu, per se inest, clare patet quod inest, quia talis esse, substātialis est, & non quia sic vult. Nulla ergo diuersio hic fuit, sed alia perscrutatio naturalis, ex qua doceremur naturalitatem in omnibus inuenire, sicut author fecit. Ex hac enim ratione naturalis, adiuncta altera propositione communi, scilicet q per se prius est his, quæ non sunt per se, intulit vniuersalem regulam, scilicet, quòd principium conuenientium alicui inest naturaliter, id est, per se, & secundum substantiam, & quia est talis naturæ, & non quia vult. Ex hac .n. regula, subintellecta minore, scilicet q motus conuenientes voluntati, sunt ordinati secundum rationem principii & principiati, quod est per se notum, statim habetur intentum, scilicet quòd aliquis motus inest voluntati secundum substantiam per se naturaliter, quia est talis, & non quia vult.

1. q. 41. ar. 2. co. Et 1e. q. 22. ar. 5. & 9. Et ma. q. 16. ar. 4. ad 5.
* Et etiam tex. 49. to. 2.

¶ In eiusdem articuli corpore, nota triplex poni naturaliter volitum. Primo bonum: secundo beatitudinem: tertio omne cōueniens volenti secundum suam naturam. Et de primis quidem duobus, euidens ratio in litera redditur: de tertio autem non. Vnde & dubitatur & de ipso, & de eius ratione. De ipso quidem, quia experimur oppositum, dum eligimus non conuenientia secundum naturam, vt nescire, non viuere. Nec euaditur dicendo, quòd hoc appetimus per accidens: quoniam opposita eorum quæ naturaliter volumus, nec per se, nec per accidens velle possumus: vt patet de primo & secundo. De ratione vero, scilicet, quia per voluntatem appetimus etiam pertinentia ad alias potentias, & totum hominem: quandoquidem nulla apparet cōnexio huiusmodi ad illam conclusionem. Vnde enim sequitur, Per voluntatem appetimus etiam pertinentia ad alias potentias & totum hominem: ergo naturaliter volumus omnia conuenientia volentibus secundū suam naturā? Ad primum horū breuiter dicitur, q sicut in rebus exterioribus naturale inuenitur dupliciter. s. semper, vel frequēter, (Motus enim cælestes, naturales sunt, vt uniuersaliter, & semper indeficientes a naturali cursu: motus autē inferiores, naturales sunt vt in pluribus, & frequenter indeficiētes) ita & in voluntatis motib° naturalibus inuenitur naturalitas vtroq; mō. Nā ad quædā voluntas sic naturaliter est determinata, vt non possit aliquo pacto velle oppositū. Ad quædam sic naturaliter determinata ē, vt possit per accidēs oppositū velle. In primo ordine, sunt duo prima volita i litera numerata. In secundo vero est tertium volitorū genus: vnde ad hoc tertiū volitū voluntas nō plus vē naturaliter inclinata, q̄ voluntas affecta habitu virtutis acquisitæ ad opus illius uirtutis, nisi pro quāto inclinatio ex natura potior ē, q̄ ex acquisito habitu. Et sicut voluntas in iustitia habituata pōt iniuste facere: ita volūtas naturaliter inclinata in bonū conueniens volenti secundū suam naturā, pōt eius oppositū velle.

¶ Ad secundū vero dr, q licet verba illa literæ, si sola sumātur, nō inferant nisi extensionē voluntatis, et eius obiecti ad hoc tertium: si tamē D intelligantur cōiuncta præcedentibus, inferunt naturalitatem motus voluntatis in hoc tertium. Ad cuius euidentiam scito, q voluntas tripliciter sumitur. s. vt quædam potentia: secundo, vt eliciens ex quodam in quiddam: tertio, vt appetitus ipsius totius volentis. Et quidē quia voluntas potentia quædam est, ideo naturaliter fertur in bonum, quod est volitū, primo positū in litera. Quælibet. n. potentia naturaliter determinata est ad suum obiectum, ita quod nō pōt in oppositū. Quia vero est volitiua cuiusdā ex quodam secundum rationem causæ & causati: ideo naturaliter vult beatitudinē, quæ finale principium est: quod volitum, est secūdo positū. Quia autem est a natura data volenti, nō solum vt velit sibiipsi voluntati, sed etiā vt velit ipsi volenti secūdum seipsum & suas partes: ideo naturaliter vult bonum conueniens volenti sēm suam naturam: quod est volitum tertio loco in litera positum. Quodlibet enim horum trium habet rationē primi per se, & secundum substantiā. Obiectum. n. & primo respectū principium, est causa cæterorum: proprium vero infra principii rationem clauditur. E Amicabilia. n. quæ sunt ad alios, veniunt ex amicabilibus ad se. Et si hoc longius repetendum esset, dicēdum esset, q quia volitio pendet ex volito & volente, vtrunque initiū voluntariorū motuū inditum esse oportet. Et ex volito quidē inditus est voluntati motus in beatitudinē, qui, vt pote motus in finē primariū, complectentē in se totā obiecti perfectionē, principiū ex ea parte est reliquorū motuū. ex parte vero volentis, inditus est volūtati motus in propriū bonū: vtrumque .n. tradidit Aristo. cū dixit; Amabile quidē bonū, vnicuiq; aūt propriū. Cō igitur author ex hoc, q voluntate volumus nō solū ad ipsam spectantia, sed etiam ad volentem, intulit quòd naturaliter volumus conuenientia sēm naturam, verā causam reddidit, intendens pro medio assumere, quòd voluntatē sortiti sumus pro nobis, ac per hoc ad proprium bonū determinatam. Vnde & in quæ. de virtu. a. 5. & caietanus in q. 50. & 56. Nulla virtus in voluntate poni ad proprium volentis bonū: quia ad hoc naturaliter determinata est.

D. 196.

¶ In responsione ad primū eiusdē articuli, aduerte distinctionē de

liter nota. Similiter ēt pricipiū motiuū voluntariorū oportet esse aliquid naturaliter volitum. Hoc aūt est bonum in cōi, in quod uoluntas naturaliter tendit: sicut etiā quælibet potentia in suum obiectum, & etiam ipse finis vltimus, qui hoc modo se habet in appetibilibus, sicut prima principia demonstrationū in intelligibilibus: & vniuersaliter omnia illa quæ conueniunt volenti sm̄ suam naturam. Nō.n. per voluntatem appetimus solum ea, quæ pertinent ad potentiā voluntatis: sed etiam ea, quæ pertinent ad singulas potentias, & ad totum hominē. Vnde naturaliter hō uult oō solū obiectum uolūtatis, sed ēt alia quæ cōueniunt aliis potētiis, vt cognitionē ueri, quę conuenit intellectui: & esse, & viuere, & hmōi alia, q̄ respiciūt cōsistentiā naturalē: quę oīa cōprehēdunt sub obiecto volūtatis, sicut q̄dā particularia bona.

G

AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ uoluntas diuiditur contra naturā, sicut vna causa contra aliam: quædam.n. fiunt naturaliter, & quædā fiunt uoluntariè. Est autē alius modus causandi proprius uoluntati, quę est domina sui actus, pręter modum qui conuenit naturę, quæ est determinata ad unum. Sed quia uoluntas in aliqua natura fundatur, necesse est ꝙ modus proprius naturæ, quātum ad aliquid, participetur a uoluntate: sicut quod est prioris causæ, participatur a posteriori. Est.n. prius in unaquaque re ipsum esse, quod est p naturam, quā uelle, quod est per uolūtatē, & inde est ꝙ uoluntas naturaliter aliquid uult.

AD 2m dicendū, quòd in rebus naturalibus id, quod est naturale, quasi cōsequens formam tantum, semper actu inest, sicut calidum igni. Quod autem est naturale sicut consequens materiam, non semper actu inest, sed quandoque secundum potentiam tantum. Nam forma est actus, materia uero potētia. Motus aūt est actus existentis in potentia: & ideo illa quæ pertinent ad motum, uel quæ sequūtur motū in rebus naturalibus, non semper insunt; sicut ignis non semper mouet sursum, sed quando est extra locum suum. Et similiter nō oportet ꝙ uoluntas, quæ de potētia in actū reducitur, dum aliquid uult, semp actu uelit: sed solum quando est in aliqua dispositione determinata. Voluntas autem Dei, quæ est actus purus, semper est in actu uolendi.

AD 3m dicendū, quòd semper naturæ respōdet unum proportionatum naturæ. Naturę.n. in genere, respōdet aliquid unum in genere: & naturæ in specie acceptæ, respōdet unum in specie: naturæ aūt indiuiduatæ, respōdet aliquid unum indiuiduale. Cùm igitur uoluntas sit quædam uis immaterialis, sicut & intellectus, respōdet sibi naturaliter aliquod unum cōmune. s. bonum: sicut etiā intellectui aliqd bonum cōmune. s. uerum, uel ens, uel qcquid est huiusmodi. Sub bono autem communi multa particularia bona continentur, ad quorum nullum uoluntas determinatur.

H

I

ARTICVLVS II.

Vtrum uoluntas moueatur de necessitate a suo obiecto.

AD SECVNDVM sic procedit. Videtur ꝙ uoluntas de necessitate moueatur a suo obiectu. Obiectum enim uoluntatis comparatur ad ipsam, sicut motiuum ad mobile, ut patet in tertio* de aīa: sed motiuū, si sit sufficiēs, ex necessitate

K

voluntate. consideratur.n. multipliciter. Sed quantū ad ppositū litera insinuat dupliciter. s. vt res, & ut causa. Est.n. & in genere rei res talis, puta, apta nata velle: & in genere causæ causa talis, puta, libera. Cum aūt volūtas distinguitur contra naturam, non distinguitur vt res talis cōtra talem rem, sed vt causa talis contra causam talē.

Est.n. res talis, s. apta nata velle, natura quædā habēs sibi cōnaturalia, sicut & cæteræ naturæ: sed talis causa. s. libera vt sic, non est talis causa, qualis est natura. Hæc.n. est causa, qa est: ac per hoc est causa determinata ad vnum. Illa vero causa, quia vult: ac per hoc est causa libera ad vtrūlibet. Vnde distinguuntur voluntas & natura in ratione causæ, secundū proprias causandi differentias. Propter ꝙ & in secundo Physic. & in 9. Metaph. non nisi in ordine earum, vel principiorum distinguntur. Et si in his perspexeris, ꝙ ratio causæ in natura spectat ad eam inquantum res est, videbis pariter, ꝙ voluntas vtriusque causæ rationem habet. Nam quatenus res talis est per modū naturæ, causalitatem habet: quicquid enim causat aliquid, quia talis res est, naturaliter causat illud. Quatenus vero electiua est per modū ppriū, idest, libere, a proposito ad vtrūlibet &c. causalitatem habet, & non naturaliter. qcquid enī causat qa vult, libere causat. Et si vlterius perspexeris, ꝙ natura, vt in litera dicitur, est causa essentialiter prior causa uolūtaria, quia est se in vtroq; est prius quā operari &c. videbis quoq;, ꝙ volūtas nō solū natura q̄dā est, sed pri⁹ habet naturæ rationem & causalitatē, quàm propriam. Et si postremo penetraueris, ꝙ in causis essentialiter ordinatis, coniunctis in vnam rem, id quod est prioris causæ proprium, participatur a posteriori, vt supremum infimi attingat infimum supremi: videbis, ꝙ voluntatis prima opera oportet esse naturalia, & prius ipsam velle aliquid naturaliter, quàm libere. Et hanc subtilitatem si perspiciens sectatus fueris, habebis claram solutionem Scoticæ argumentationis in materia de processione Spiritus sancti, & de naturalitate voluntatis: quæ omnia in prima parte tractata sunt. Distinxit enim voluntatem contra naturam, non solum in genere causæ, sed in genere rei. Et ideo intulit omnimodam disparationem, cum tñ sine causæ essentialiter subordinatæ, vt hic, & in q. præcedente, articulo 4. de eorum actibus patet. Voluntas.n. non solum prius habet naturæ rationem, vt in litera dicitur, q̄ causalitatis propriæ: sed velle naturale oportet esse principium volendi libere.

¶ In responsione ad secundum, diligentissime notato doctrinam

F ibi traditam circa distinctionem conuenientium alicui naturaliter. i. per se & secundum substantiam, in consequentia formam vel actum, & consequentia materiam, vel potentiam, & conditionem eorundem: ꝙ scilicet perseitas in illis infert coæuitatem absolute: in istis uero nō absolute, sed ꝙ in certa dispositione. Et cā est differentia inter potentiā & actū, vt in litera dī. Ex hac enim doctrina habes, vir docte, ꝙ non solum aptitudo ad motum & operationē inest subiecto per se, vt grauitas & risibilitas: sed motus ipse & operatio, vt descēsus & risus &c.

¶ In responsione ad tertium, eleuato mētem in celsitudinem doctrinæ huius, & intuere, ꝙ vnum indiuiduum immaterialis ordinis æquiualet nō tantum infinitis indiuiduis materialib⁹ sub vna specie, sed ēt sub vnu genere, etiam analogo. Habes.n. hic, quod cum ordo vniuersi habeat, ꝙ natura determinata sit ad vnū proportionaliter, scilicet generice, specifice, vel indiuidualiter: ac per hoc bono absolute, cum sit vnum genere analogo, debuisset respondere natura aliqua vna genérice: & similiter voluntati, quia est vna secundū speciē, debuisset respōdere vnū secundum speciem: subiunctū tamē est, ꝙ quia voluntas est immaterialis ordinis, determinata est ad vnum in genere analogo, bonum scilicet: quasi natura immaterialis eminentius præhabeat quicquid genus species suæ haberet. Et vere sic est. In cuius signum hic intellectus noster æquiualet toti vniuersitati corporeæ naturæ. Est autem ratio hui⁹, quia quæ sunt dispersa in inferioribus, sunt vnita in superiori. Eadem enim ratione tanta est amplitudo immaterialis potentiæ, vt vniuersi simpliciter capax sit.

¶ In eadē responsione, caueto Nouitie, ne indefinita pro vniuersali se tibi offerat: et contrarietas inter responsiona huius calcē, & corporis articuli insurgat, dum ibi dictum est, quedā esse particularia bona sub obiecto voluntatis contenta, ad quæ volūtas naturaliter tendit, ac per hoc determinata est naturaliter, vt esse, viuere &c. hic autem dicitur sub bono cōmuni: vtrobique enim indefinita, seu particularis est locutio: & propterea neutra alteri repugnat. Hic enim expresse dicitur, Sub bono cōmuni multa cōprehēduntur, ad quorū nullum determinatur volūtas. Multa, dixit, non, omnia. Ibi quoque manifeste de quibusdam, scilicet conuenientibus volenti secundum naturam, loquitur.

¶ *Super Quæstionem decimam Articulum secundum.*

IN titulo articuli secūdi eiusdē qōnis, Necessarium sumit vere & proprie, ꝙ. s. impossibile est aliter se habere. Et est sermo

D. 1103.

Infra q. 80. ar. 1. cor. fi. Et 1. q. 82. art. 1. & 2. Et veri. qu. 22. art. 5. et 6. Et mal. q. 6. cor. & ad 7. & 10.

* text. 54. tom. 2.

mouet mobile. ergo volũtas ex necessitate põt moueri a suo obiecto.

¶ 2 Præt. Sicut voluntas est vis immaterialis, ita & intellect⁹, & vtraque potentia ad obiectum vniuersale ordinatur, vt † dictum est: sed intellectus ex necessitate mouetᷓ a suo obiecto. ergo & volũtas a suo.

B ¶ 3 Præt. Oẽ qđ quis vult, aut est finis, aut aliquid ordinatũ ad finẽ: sed finẽ aliquis ex necessitate vult, vt videtur, quia est sicut principiũ ĩ speculatiuis, cui ex necessitate assentimus, finis aũt est ratio volẽdi ea quę sunt ad finẽ: & sic vr̃ etiam, ꝙ ea quę sunt ad finẽ, ex necessitate velimus. Voluntas ergo ex necessitate mouetur a suo obiecto.

SED CONTRA est, ꝙ potentiæ rõnales ſm Philosophum, sunt ad opposita: sed volũtas est potentia rationalis, est.n. in rõne, vt dici C tur in. 3. de aĩa. ergo volũtas se habet ad opposita. Non ergo ex necessitate mouetᷓ ad alterũ oppositorũ.

RESPON. Dicẽdum, ꝙ voluntas mouetᷓ dupliciter. Vno modo, quãtum ad exercitium actus: Alio modo, quantum ad specificationẽ actus, quæ est ex obiecto. Primo ergo mõ volũtas a nullo obiecto ex necessitate mouetur. Põt.n. aliquis de quocũq; obiecto non cogitare: & p consequens neq; actu velle il-D lud. Sed quantum ad ſm motionis modũ, voluntas ab aliquo obiecto ex necessitate mouetᷓ: ab aliquo aũt non. In motu.n. cuiuslibet potentiæ a suo obiecto, consideranda est rõ, p quam obiectum mouet potẽtiam. Visibile.n. mouet visum sub ratione coloris actu visibilis. Vñ si color proponatur visui, ex necessitate mouet ipsum, nisi aliqs visum auertat, qđ pertinet ad exercitium actus. Si aũt proponeretᷓ aliquid visui, qđ nõ oĩbus modis esset color in actu, sed ſm aliquid esset tale, ſm aliquid aũt aliquid non tale: nõ ex necessitate visus tale obiectũ videret. Posset.n. intẽdere ĩ ipsum ex ea pte, qua nõ est coloratũ in actu, & sic ipsum nõ videret. Sicut aũt coloratũ in actu est obiectum visus; ita bonum est obiectum volũtatis. Vnde si proponatur aliquod obiectum voluntati, qđ sit vlr̃ bonum, & ſm omnem cõsiderationem, ex necessitate volũtas in illud tendit, si aliquid velit: non.n. poterit velle oppositum. Si aũt proponatur sibi aliquod obiectum, qđ non ſm quamlibet considerationem sit bonum, non ex necessitate voluntas fertur in illud. Et quia defectus cuiuscunque boni habet rõnem non boni, ideo illud solum bonum qđ est perfectum, & cui nihil deficit, est tale bonũ, qđ voluntas non põt non velle, quod est beatitudo. Alia aũt quælibet particularia bona, inquantum deficiunt ab aliquo bono, pñt accipi vt non bona: & ſm hanc cõsiderationem pñt repudiari, vel approbari a voluntate, quæ potest in idem ferri secundum diuersas considerationes.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ sufficiens motiuum alicuius potentiæ, non est nisi obiectum, quod to-

---

mo de necessitate naturali, qua scilicet agẽtia & patientia in vniuersu connectuntur, calefactibile calefactiuo, & visus visibili &c.

¶ In principio corporis eiusdem 2. artic. dubium occurrit de conclusione, & de eius ratione. De conclusione quidem, qua dicitur, ꝙ volũtas a nullo obiecto de necessitate mouetur ad exercitium actus: qm̃ voluntas a deo clare viso, necessario mouetᷓ ad exercitium actus. Nõ.n. potest nõ amare, ac frui illo, vt in 1. parte dictum est de rõne, qua dr̃, Põt enim aliquis de quocunq; obiecto non cogitare, & p consequens actu non velle illud: quia voluntas nõ habet in potestate sua cognitionem præsentatiuã primi obiecti, nec refutationem illius, & similiter visio nis dei clare præsentati. Iam.n. dictũ est, ꝙ primus actus non est in potestate volũtatis, falsum est ergo quòd potest aliquis de quocunque obiecto non cogitare.

† Art. 2. ad 3.

¶ Ad hæc dicitur, ꝙ verba literæ intellecta formaliter, omnes soluunt obiectiones: doctrina siquidẽ prius tradita non aduersatur præsenti. Ad quorum euidentiam opus est distinctione, s. quòd aliud est dicere, Voluntas necessario mouetur ab obiecto ad exercitiũ actus: & dicere, Voluntas sic disposita necessario mouetur ad exercitium actus. Primum enim denotat efficaciã obiecti supra voluntatem, ꝙ s. talis, & sic efficacia est naturæ, ꝙ potest volũtatem ad exercitium actus necessario ducere. Et hoc negatur in præsenti conclusione, dũ asseritur, ꝙ nullum obiectum vt sic, & quãtum est ex sua efficacia, põt naturali necessitatẽ cõpellere voluntatẽ ad exercitiũ actus. Scđm vero denotat naturã voluntatis, de qua dictum est, ꝙ hẽt quendã motum naturalẽ, & ꝙ non habet semper illũ actu, sed qñ est in certa dispõne: & hoc prędictũ est, & vere. Et ex hoc prouenit, ꝙ voluntas deũ clare visum necessario amat: est.n. tunc in dispõne tali, ꝙ ex natura sua actu prouenit amor, & delectatio talis obiecti. Et silr in 1. actu voluntatis, quẽ habemus naturaliter velle illud, nõ hẽt necessitatẽ exercitii ab obiecto, sed a natura existente in tali dispõne, ꝙ ad eã naturali necessitate sequitur velle. Vñ qñcunq; voluntas necessario mouetᷓ ad exercitiũ, necessitas illa nunquã est ab obiecto, sed a natura, & naturæ datore. Et p hoc patet responsio ad vtrunq; obiectorum. Et ad primũ quidem explicite. Ad ſm vero, quo ad materiã & ad formã, dicitur, ꝙ verissimũ est, ꝙ voluntas põt de quocunq; obiecto non cogitare, quantũ est ex parte obiecti: sic.n. author loquitur. sed sophisma figurę dictionis est inferre. ergo volũtas in tali dispositione existens, põt non cogitare: mutatur.n. quid in quale. Oportet ergo diligenter in hoc art. aduertere, ꝙ formalis est sermo de efficacia obiecti vt sic: obiectiones aũt aliunde, q̃ ex obiecto robur habent: & ideo nihil obstãt. Et si horum vltimam resolutionem cupis, recolito supradictorum, scilicet quòd voluntas quo ad exercitium, tres tantum habet motores, scilicet, seipsam, suam naturam, & deum vt agentẽ, non vt obiectum. Ex hoc enim patet, ꝙ modus exercitii non aliunde est. vñ siue libere, siue

* Text. 42. tom. 2.

A necessario voluntas exerceat suum actum, nunquam ex parte obiecti causa requirenda est, sed agentis, vt dictum est, triplicis. & in hoc quiescat intellectus tuus.

¶ In eiusdem corporis artic. conclusione 2. s. quòd obiectũ vndique bonum, necessario mouet, nec deficit ab hoc, nisi pp defectũ alicuius boni: dubiũ occurrit ex Scoto in 4. d. 49. q. 11. dicẽtis, ꝙ ista rõ nõ concludit necessariam motionẽ simpliciter: sed ꝙ si voluntas debet habere actum circa tale obiectũ, oportet ꝙ habeat actũ volitiõis, cũ quo tñ stat, ꝙ ipsa põt suspendere actum suum. Sed quia ex his, & pcessu suo manifeste patet, ꝙ nõ impugnatur sensus formalis literæ, sed quẽ ipse accepit: ideo sibiipsi curã sui relinquo. Diuus.n. Tho. loquitur de motione ex parte obiecti, quæ ẽ ad specificationem actus: & vult ꝙ necessario mouet obiectũ vndiq; bonũ, qđ est verissimum simpliciter & formaliter: ita enim necessario specificat, quid ẽ obiectiue mouere, quod impossibile est aliter se habere: qm̃ non põt non specificari actus volũtatis ab eo, vt patet, q̃uis possit actus voluntatis non fieri. Vnde cũ in litera dicitur, ꝙ voluntas nõ põt non velle beatitudinẽ; ly; non velle, nõ sumit negatiue, sed cõtrarie. i. pro nolle: vt manifestãt subiũcta verba in alio mẽbro .s. repudiari, vel approbari. Sed, qđ fallit aliquos, hæc est distinctio inter motionem ad specificationem & exercitium actus.

¶ Circa doctrinã traditã in hoc arti. & præcedentibus, aduerte, ꝙ ſm qđ voluntas respicit duos motores, alterũ ad exercitiũ, alterũ ad specificationẽ: dupliciter inuenitur in ea naturalitas .s. ſm determinationẽ ad exercitium, & ſm determinationẽ ad speciem. Est.n. voluntas naturaliter determinata ad eliciendum actum aliquem, puta primum &c. Et est rursus naturaliter determinata ad obiectum aliquod, puta bonũ &c. Et hę determina-E tiones ita se habent, ꝙ prima infert secundam, & non ecõuerso. Si.n. voluntas determinata naturaliter est ad eliciendum actũ: hoc non est nisi respectu obiecti, ad quod naturaliter determinata est. sed si determinata est naturaliter ad obiectum, non propterea determinata est ad exercitium actus respectu illius, vt patet in litera. vnde determinatio quo ad exercitium, vehementior ac naturalior est: includit enim alteram, & addit.

¶ Circa calcem eiusdem corporis arti. aduerte, quòd quia, vt prędiximus, voluntas ad triũ volitorũ genus, puta esse, viuere &c. determinata est naturaliter, quo ad specificationẽ, vt in pluribus, & a causa, vt in pluribus: non necessario prouenit effectus. potest enim impediri. Idcirco in litera dicitur, quòd quælibet particularia bona, etiam esse, viuere, intelligere, non necessario mouent voluntatem ad specificationẽ actus. possunt enim repudiari: sic tamen quòd prædicta vt in pluribus, nõ repudiantur. Sed si voluntas in ea fertur, volitionis actu in illa tendit, & raro nolitionis: vt contingit in desperantibus, & similibus.

taliter habet rationẽ motiui : si autẽ in aliquo deficiat, non ex necessitate mouebit, ut dictum est.

Ad 2m dicendum, quòd intellectus ex necessitate mouetur a tali obiecto, quod est semper, & ex necessitate verum: non autem ab eo quod potest esse verum & falsum, scilicet a contingenti, sicut & de bono dictum est. G

Ad 3m dicendum, quòd finis vltimus ex necessitate mouet voluntatem, quia est bonum perfectum: & similiter illa, quæ ordinantur ad hunc finẽ, sine quibus finis haberi non potest, sicut esse, & viuere, & huiusmodi. Alia vero, sine quibus finis haberi potest, non ex necessitate uult, qui uult finem: sicut cõclusiones, sine quib9 principia possunt esse vera, non ex necessitate credit, qui principia credit. H

Articvlvs III.

Vtrum voluntas moueatur de necessitate ab inferiori appetitu.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd voluntas ex necessitate moueatur a passione appetitus iferioris. Dicit enim Apostolus Ro. 7. Non enim quod volo bonum; hoc ago: sed quòd odi malum, illud facio, quod dicitur propter concupiscentiã, quæ est passio quædã. ergo voluntas ex necessitate mouetur a passione. I

¶ 2 Præt. Sicut dicitur in 3. * Ethicor. Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei: sed non est in potestate voluntatis, quòd statim passionem abijciat, ergo non est in potestate voluntatis, quòd non velit illud, ad quod passio se inclinat.

¶ 3 Præt. Causa vniuersalis non applicatur ad effectum particularem, nisi mediãte causa particulari: vn ratio vlis non mouet, nisi mediante æstimatione particulari: vt dicitur in 3. de anima, * sed sicut se habet ratio vlis ad ęstimationem particularem, ita se habet voluntas ad appetitum sensitiuum. ergo ad aliquod particulare volendum non mouet voluntas, nisi mediante appetitu sensitiuo. ergo si appetitus sensitiuus sit p aliquam passionem ad aliquid dispositus, voluntas nõ poterit in contrarium moueri. K

Sed contra est, quod dicitur Gene. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. non ergo volũtas hois ex necessitate mouet ab appetitu inferiori.

Respon. Dicendum, q sicut supra dictũ est, * passio appetitus sensitiui mouet voluntatem ex ea parte, qua voluntas mouetur ab obiecto, inquantum. s. hõ aliqualiter dispositus p passionem, iudicat aliquid esse cõueniens & bonum, quod extra passionem existens nõ iudicaret. Hmõi autẽ immutatio hois p passionem, duobus modis contingit. Vno mõ sic, q totaliter ratio ligatur, ita q homo vsum rationis non habet: sicut cõtingit in his, q pp vehementem iram, vel cõcupiscentiam, furiosi, vel amentes fiunt, sicut & pp aliquam aliã perturbationem corporalẽ. Hmõi. n. passiones non sine corporali trãsmutatione accidunt: & de talibus eadem est ratio, sicut & de animalibus brutis, quæ ex necessitate sequuntur impetũ passionis: in his enim non est aliquis rõnis motus, & p consequens nec volũtatis. Aliquando aũt ratio non totaliter absorbetur a passione, sed remanet quãtũ ad aliquid iudicium rõnis liberum, & s̃m hoc remanet aliqd de motu voluntatis. Inquãtum ergo ratio manet libera, & passioni non subiecta, intantum volũtatis motus, q manet, non ex necessitate tendit ad hoc, ad quod passio inclinat: & sic aut motus voluntatis nõ est in hoie, sed sola passio dñatur: aut si mot9 volũtatis sit, nõ ex necessitate sequitur passionem.

Ad primvm ergo dicẽdum, q etsi voluntas non possit facere q̃n motus cõcupiscentiæ insurgat, de quo Apostolus dicit Ro. 7. Quod odi malum, illud facio. i. concupisco: tñ põt voluntas non velle concupiscere, aut concupiscentiæ non consentire. & sic non ex necessitate sequitur concupiscentiæ motũ.

Ad 2m dicendum, q cum in homine duæ sint naturæ, intellectualis. s. & sensitiua, quandoque quidem est homo aliqualis vniformiter s̃m totam aĩam, quia. s. vel pars sensitiua totaliter subijcitur rationi, sicut cõtingit in virtuosis: uel econuerso, ratio totaliter absorbetur a passione, sicut accidit in amẽtibus. Sed aliquando etsi ratio obnubiletur a passione, remanet tamẽ aliquid rationis liberum, & secundum

¶ In responsione ad vltimum eiusdem art. notato, q esse, viuere, & huiusmodi, dupliciter sumi possunt. Primo vt sunt quædam particularia bona secundum seipsa: & sic possunt, licet raro, repudiari, eo quòd defectum habẽt annexũ alicuius boni qđ appetũt, vt patet in occidentibus se. Appetunt. n. quoddam bonũ, puta libertatem, cuius oppositũ coniungit suę vitæ &c. Alio mõ, vt sunt necessario cõnexa beatitudini: & sic quantum est ex parte sui, non possunt repudiari. Sed si voluntas habeat actum in ea, vt sic, oportet q habeat circa ea actũ volitionis, sicut circa beatitudinem pp rationem in littera assignatam. Dixi autẽ, quantum est ex parte sui: quia licet hæc sic cõnexa, habeant sic tãtã efficaciã, vt necessitent ad specificationem: si tñ cõnexio illa incognita, vel incõsiderata, vel non sufficienter visa sit, ab huiusmodi efficacia impedit. qđ tamen non oportuit hic authorem exprimere, tum quia de obiecti efficacia ex parte sui est sermo: quia semp subintelligitur debita approximatio. Ex cuius defectu prouenit hoc.

* In cor. ar.

* In cor ar.

¶ *Super Quæstionis decimæ Articulum tertium.*

Circa 3. ar. doctrinam aduerte, q in se habes, quàm liberum sit tam in delectabilibus, quàm in cõtrariis secundum pactum, velle & nolle. Passiones enim huiusmodi aut totaliter absorbẽt rõnem, & sic nihil voluntatis restat: aut aliquid eius relinquũt, & sic libertatis tantũdem dimittunt. Et q̃nis tunc pp dispositionẽ subiecti volũtas maxime inclinetur ad actum consonum appetitui sensitiuo: q a tñ libera restat, miraculo non est opus ad non eliciendum huiusmodi actum, vt Greg. de Arimino in 1. sent. dist. 1. q. 2. articu. 2. putauit.

* Cap. 4. to 5.

* Text. 58. tom. a.

¶ Circa illa verba. s. Voluntas non solum mouetur a bono vniuersali apprehenso p rationem, sed a bono apprehenso per sensum, dicta in art. 3. eiusdem 10. q. aduerte, quòd dupliciter intelligi possunt. F Primo, vt bonum apprehensum per sensum, & bonum apprehensum per rationem, sint duo motiua voluntatis sic, quòd quandoque voluntas ab vno, quandoque ab altero moueturi & hic sensus repugnat supradictis, & est falsus. Repugnat quidem, quia iã dictum, probatumque est, quòd nullum corporeum potest mouere directe voluntatẽ. Falsus vero est, quia si sensus solus posset mouere volũtatem, tũc homo posset velle absq; rationis vsu, & consequenter posset peccare, & benefacere, quod non est intelligibile: implicat enim, esse actum liberi arbitrii absque rationis vsu. Secundo igitur intelligi possunt, vt bonum apprehensum per sensum, permittatur cõcurrere cum apprehenso p rationem in idem motiuum, ita quòd motiuum voluntatis non solum est bonum vniuersale apprehensum per rationem in sua puritate: sed etiã coniuncto cum bono apprehenso p sensum. Et hic est sensus verus & intentus. Verus quidem, quia sicut intellectus mouetur a phãtasmate nõ secundum se, sed secundũ quod stat sub lumine intellect9 agentis, qui est verus eius motor: ita bonũ particulare apprehẽsum, non secundũ se, sed secundum quod substat vniuersali apprehenso per rationem, quod est verũ volũtatis motiuum, mouet voluntatem. Intẽtus autem, quia ex hoc interimit similitudo in argumẽto obiecta, inter volũtatem, appetitumque sensitiuum, & rationem vniuersalem ac particularem. Nã voluntas ab vtroque simul ratione moueatur, ac per hoc nõ indiget appetitu particulari. Ratio vero vniuersalis, inquantum huiusmodi (sic enim distinguitur contra rationem particularem), nunquã particulare attingit: & propterea particulari eget ratione, vt ad particulare descẽdat.

*q. preced. articu. a.

D. 981.

cundum hoc potest aliquis vel totaliter passionem re- A pellere: vel saltem se tenere, ne passionem sequatur. In tali enim dispositione, quia homo secundum diuersas partes animæ diuersimode disponitur, aliud ei videtur secundum rationem, & aliud secundum passionem.

Ad 3^m dicendum, ꝙ voluntas nõ solum mouetur a bono vniuersali apprehenso per rationem: sed etiã a bono apprehenso per sensum. & ideo potest moueri ad aliquod particulare bonum absq; passione appetitus sensitiui. Multa enim volumus, & operamur absq; passione per solam appetitus electionem, vt patet in his, in quibus ratio renititur passioni.

Articvlvs. IIII.

Vtrum voluntas moueatur de necessitate ab exteriori motiuo, quod est Deus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas ex necessitate moueatur a Deo. Omne enim agens, cui resisti non potest, ex necessitate mouet: sed Deo, cum sit infinitæ virtutis, resisti non potest. vnde dicitur Rom. 9. Voluntati eius quis resistit? ergo Deus ex necessitate mouet voluntatem.

¶ 2 Præt. Voluntas ex necessitate mouetur in illa, quę naturaliter vult, vt dictum est *: sed hoc est vnicuiq; rei naturale, quod Deus in eo operatur, vt Aug. dicit C 26. † contra Faustum. ergo voluntas ex necessitate vult omne illud, ad quod a Deo mouetur.

[Ar. 1. huius quæst. † c. 3. ante med. to. 6.]

¶ 3 Præt. Possibile est, quo posito non sequitur impossibile. Sequitur autem impossibile, si ponatur quòd voluntas nõ velit hoc, ad quod Deus eã mouet, quia secundum hoc operatio Dei esset inefficax: non ergo est possibile voluntatem nõ velle hoc, ad quod Deus eam mouet. ergo necesse est eam hoc velle.

Sed contra est, qđ dicitur Eccl. 15. Deus ab initio cõstituit hoĩem, & reliquit eum in manu cõsilij sui. non ergo ex necessitate mouet voluntatem eius.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut Dion. dicit. 4. c. de di. D no. * Ad prouidentiã diuinã nõ ptinet naturã rerum corrumpere, sed seruare. vnde oĩa mouet ſm eorum conditionẽ, ita ꝙ ex causis necessarijs per motionẽ diuinã consequuntur effectus ex necessitate: ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingenter. Quia igitur voluntas est actiuum principium nõ determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad multa: sic Deus ipsam mouet, quod non ex necessitate ad vnũ determinat, sed remanet mot⁹ eius cõtingẽs, & nõ necessari⁹, nisi ĩ his, ad q̃ naturaliter mouet.

[non procul a ſi.]

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ voluntas diuina non solum se extendit vt aliquid fiat per rem, quã mouet: sed vt etiã eo modo fiat, quo congruit naturæ ipsius. Et ideo magis repugnaret diuinæ motioni, si volũtas ex necessitate moueret, qđ suæ naturæ non cõpetit, q̃ si moueretur libere, prout cõpetit suæ naturæ.

Ad 2^m dicendum, ꝙ naturale est vnicuique, quod Deus operatur in ipso, vt sit ei naturale. Sic enim vnicuique conuenit aliquid, secundum quod Deus vult, ꝙ ei conueniat: non autem vult, quòd quicquid operatur in rebus, sit eis naturale, puta, quòd mortui resurgant: sed hoc vult vnicuiq; esse naturale, ꝙ potestati diuinæ subdatur.

Ad 3^m dicendum, ꝙ si Deus mouet voluntatem ad aliquid, impossibile est poni, ꝙ voluntas ad illud nõ moueatur, non tñ est impossibile simpliciter: vnde non sequitur, ꝙ voluntas a Deo ex necessitate moueatur.

QVAESTIO XI.

De fruitione, quæ est actus voluntatis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de fruitione.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum frui, sit actus appetitiuæ potentiæ.

B ¶ Secũdo, Vtrũ soli rationali creaturæ conueniat, an etiam animalibus brutis.

¶ Tertio, Vtrum fruitio sit tantum vltimi finis.

¶ Quarto, Vtrũ sit solũ finis habiti.

Articvlvs primvs.

Vtrũ frui, sit actus appetitiuæ potẽtiæ.

AD PRIMVM sic ꝓcedit. Videt ꝙ frui nõ sit solũ appetitiuæ potẽtię. Frui enim, nihil aliud esse videtur, q̃ fructum capere: sed fructum humanę vitæ, quæ est beatitudo, accipit ĩtellectus, in cuius actu beatitudo consistit, vt supra ostensum est *. ergo frui non est appetitiuæ potentiæ, sed intellectus.

¶ 2 Præt. Quęlibet potentia habet proprium finem, qui est eius perfectio, sicut visus finis est cognoscere visibile, auditus percipere sonos, & sic de alijs: sed finis rei est fructus eius. ergo frui est potentiæ cuiuslibet, & non solũ appetitiuę.

D ¶ 3 Pręt. Fruitio delectationẽ quãdam importat: sed delectatio sensibilis pertinet ad sensum, qui delectatur in suo obiecto, & eadem ratione delectatio intellectualis ad ĩtellectũ. ergo fruitio ptinet ad apprehẽsiuã potẽtiã, & nõ ad appetitiuã.

Sed contra est qđ Aug. dicit. 1. de doctrina Christiana *, & ĩ 10. de Tri. Frui, est amore inhęrere alicui rei pp seipsam: sed amor ptinet ad appetitiuam potentiã. ergo & frui est act⁹ appetitiuæ potẽtię.

E Respon. Dicendum, ꝙ fruitio & fructus ad idem pertinere videntur, & vnum ex altero deriuari. Quid autem a quo, nihil ad propositum refert, nisi quòd hoc probabile videt, ꝙ id, quod magis est manifestum, prius etiã fuerit nominatũ. Sunt aũt nobis primo manifesta, q̃ sunt sensibilia magis: vnde a sensibilibus fructibus nomẽ fruitionis deriuatũ vr̃. Fructus aũt sensibilis est id, qđ vltimum ex arbore expectatur, & cum quadam suauitate pcipitur. Vnde fruitio ptinere

¶ *Super quæstionis vndecimæ Articulum primum.*

IN primo articulo quæstionis. 11. aduerte, quòd author in corpore articuli, ex ratione fructus intulit solum, quòd fruitio ad appetitiuam partem pertinet, nec determinauit an amoré, an delectationem significet: quoniam sat erat suæ quæstioni, quòd ad appetitum spectaret. Aequiuocari tamen scito vocabulũ hoc apud Thomistas, & Scotistas. Nos enim fruitionis nomine, significamus delectationem, formaliter loquendo, amorem autem connotatiue & causaliter: illi vero significant formaliter amorem amicitiæ. Vnde oportet, cum disputant, se inuicẽ prædeclarare, ne de se inuicem rideant, quolibet putante alterũ extra propositum loqui. Suasio autẽ Scoti in primo sent. distin. 1. q. 3. ex cõstructione. s. quia fruor cõstruitur cum ablatiuo significante obiectum ex vi transitionis. ergo significat actum, puta amorem, & nõ passionẽ puta delectationem. Dicitur enim fruor deo, sicut amo deũ, & nõ sicut delector de deo. Hęc, inquã, suasio nihil habet suasionis, quoniam, constructio hic transitiua, nõ est nisi possessiue, grammatice loquendo. cõstruitur enim cum ablatiuo, vel genitiuo, ex eo quòd est deponens possessiuũ. vnde ex hoc non habetur, ꝙ significet actum, sed stat quod significet passionem per modũ possessionis: & vere sic ẽ. Frui enim importando delectationẽ, denotat rem, qua fruimur, a nobis possideri. Longe autẽ perspicuũ magis erat a Grammaticis, & Oratoribus psuaderi qđ nos dicimus: nobis enim vtendum

[Inf. arti. 2. cor. Et 1. di. 1. q. 1. ar. 1.] [q. 3. ar. 8.] [c. 4. in prin] [c. 10. to. 10.]

utendum est ut plu
res. Constat autem
frequentissimo Grā
maticorum usu, non
nisi ad delectationē
spectare: unde & di-
cunt, ꝙ significat cū
gaudio uti. Nō.n.di-
cimus fruor cantu.i.
amo cantū: sed.i.de-
lectationē percipio
de cantu. Neq; cum
dr̄, Veni, fruamur cu
pitis amplexib⁹, Pro
uerb. c.7. inuitamur
ad amandum: sed ad
D.656. delectationem perci
piendam. Et Paulus
cū Philemoni dicit,
Ego te fruar ī Dño,
non, Ego te amabo:
sed, ego de te delecta
bor in Dño, sonat.
Abusiue igitur frui
p amore formaliter
sumi potest: proprie
aūt non, nisi æquiuo
cādo ad placitum.
*q.9. art.1. ¶ In ratione ad fm
eiusdē primi articu-
li, disce, quòd q2 bo
nū est cōe ad oīa ge
nera, sicut & ens: si-
cut quælibet perfe-
ctio, quælibet finis,
quodlibet obiectum
fm suam specialem
rationem habet ra-
tionē entis, ita & bo
ni. Videre.n. & uisibi
le ut sic, sunt entia
& bona: & notifica-
tio huius est, quia q̄-
libet potentia appe-
tit naturaliter suam
perfectionem, suum
finem, suum obiectū
ut sic. Vnde uerū, in
quātū uerū, quia est
naturali appetitu ap
petitum ab intelle-
ctu, est species boni,
1a.q.12.ar. & similiter uisibile,
5.ad 2. Et 1. & intelligere, & ui-
dist.1.q.4. dere, & reliqua. quia
artic.1. ergo ista sunt boni
*c.3. & 22. species, & continen-
tomo 3. tur sub bono in cōi,
quod est obiectū uo-
luntatis, ut propria
sub cōi dupliciter ap
petūtur, primo appe
titu naturali ab his
quorū sunt bona pro
pria: secundo appe-
titu animali a uolun
tate, sub cuius obie-
cto continentur. &
propterea sequūtur
illa duo quæ in lite-
ra exprimuntur.

¶ *Super Quæstionis undecimæ Articulum secundum.*

IN reliquis quæ-
stionis 11. articu-
*q.30. ante li nihil scribendum
medium, to occurrit.
mo 4.

uidetur ad amorem, vel delectatio F
nem, quā aliquis habet de vltimo
expectato, qd est finis. Finis aūt &
bonum, est obiectū appetitiuæ po
tentiç: vnde manifestū est, qd frui-
tio est actus appetitiuæ potentiæ.

Ad primum ergo dicendum,
ꝙ nihil prohibet vnū & idem, fm
diuersas rationes, ad diuersas po-
tentias ptinere. Ipsa igit visio Dei,
inquātum est visio, est actus intel-
lectus: inquantum aūt est bonum
& finis, est voluntatis obiectum,
& hoc modo est eius frutio: & fi- G
nem hunc intellectus cōsequitur
tanquàm potentia agens: volūtas
autem tanquàm potentia mouens
ad finem, & fruens fine iā adepto.

Ad 2m dicendum, ꝙ perfectio
& finis cuiuslibet alterius poten-
tiæ, continetur sub obiecto appeti
tiuæ, sicut proprium sub cōi, vt di
ctū est supra.* Vnde perfectio, &
finis cuiuslibet potētię, inquātū
est quoddam bonum, pertinet ad-
appetitiuā, pp quod appetitiua po- H
tentia mouet alias ad suos fines,
& ipsa cōsequitur finem, qn̄ quę-
libet aliarum pertingit ad finem.

Ad 3m dicendum, ꝙ in delecta
tione duo sunt.s. perceptio conue
niētis, quæ ptinent ad apprehensi
uam potentiam: & complacentia
eius, quod offertur vt conueniēs:
& hoc ptinet ad appetitiuā poten
tiā, in qua rō delectationis cōplet.

ARTICVLVS II.

*Vtrum frui conueniat tantum ra- I
tionali creaturæ, an etiam
animalibus brutis.*

AD SECVNDVM sic procedi
tur. Videtur ꝙ frui solum-
modo sit hominum. Dicit.n. Aug.
in primo de doctrina Christiana*,
quod nos homines sumus, qui fru
mur & vtimur. non ergo alia ani-
malia frui possunt.

¶ 2 Præt. Frui ē vltimi finis: sed ad
vltimū finem non pñt pertingere
bruta aīalia. ergo eorū nō est frui.
¶ 3 Præt. Sicut appetitus sensiti- K
uus est sub intellectiuo, ita appeti
tus naturalis est sub sensitiuo: si
igitur frui pertinet ad appetitum
sensitiuum, videtur quòd pari ra-
tione possit ad naturalem pertine
re. quod patet esse falsum, quia
non est delectari. ergo appetitus
sensitiui non est frui: & ita nō con
uenit brutis animalibus.

Sed contra est, quod Aug.
dicit in lib. 83. q.* Frui quidem ci-
bo, & qualibet corporali volupta-
te, nō absurde existimant & bestię.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut ex prædictis habe
tur,* frui non est actus potentiæ peruenientis ad fi- *art. præce. ad 2.
nem, sicut exequentis: sed potentiæ imperantis exe-
cutionem. Dictum* est.n.ꝙ est appetitiuæ potentiæ. *art. præce. ad 1. & in corp.
In rebus aūt cognitione carētibus inuenitur quidem
potentia pertingens ad finem per modū exequentis,
sicut graue tendit deorsum, & leue sursum. Sed potē- D.724.
tia, ad quā pertinet finis p modū imperantis, non in-
uenitur in eis, sed in aliqua superiori natura, quæ sic
mouet totā naturā per imperium, sicut in habētibus
cognitionem appetitus mouet alias potētias ad suos
actus. Vnde manifestum est, ꝙ in his, quæ cognitione
carent, q̄uis pertingant ad finē, non inuenitur fruitio
finis, sed solū in his quæ cognitionem habent. Sed co
gnitio finis est duplex, pfecta, & imperfecta. Perfecta
quidem, qua nō solū cognoscitur id, qd est finis & bo
nū, sed rō vniuersalis finis & boni: & talis cognitio
est solius rōnalis naturæ. Imperfecta aūt cognitio est,
qua cognoscitur particulariter finis & bonum: & ta-
lis cognitio est in brutis aīalibus, quorū & virtutes
appetitiuæ non sunt imperantes libere, sed fm natu-
ralem instinctū ad ea, quę apprehendunt, mouentur:
vnde rōnali naturæ conuenit fruitio secundū rōnem
perfectam: brutis autem animalibus secundum ratio
nem imperfectā: aliis autem creaturis nullo modo.

Ad primum ergo dicendum, quòd Augu. lo-
quitur de fruitione perfecta.

Ad 2m dicendum, quòd non oportet quòd frui-
tio sit vltimi finis simpliciter: sed eius quod habetur
ab vnoquoque pro vltimo fine.

Ad 3m dicendū, ꝙ appetitus sensitiuus consequi-
tur aliquam cognitionem: non aūt appetitus natura-
lis, præcipue prout est in his, quæ cognitione carent.

Ad 4m dicendum, quòd Aug. ibi loquitur de frui libr. 83. q. quæ. 30.
tione imperfecta, quod ex ipso modo loquendi appa
ret. dicit.n.ꝙ frui non adeo absurde existimantur &
bestiæ, scilicet sicut, Vti, absurdissime dicerentur.

ARTICVLVS III.

Vtrum fruitio sit tantum ultimi finis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ frui- q.12. art.2. ad 3.
tio nō sit tm̄ vltimi finis. Dicit.n. Apost. ad Phi
lemonem. Ita frater, ego te fruar in Dño: sed ma-
nifestum est, ꝙ Paulus non posuerat vltimum suum fi
nem in homine. ergo frui nō tantum est vltimi finis.

¶ 2 Præt. Fructus est, quo aliquis fruitur: sed Apost.
dicit ad Gala. 5. Fructus spiritus est charitas, gaudiū,
pax, & huiusmodi, quæ non habent rationem vltimi
finis. non ergo fruitio est tantum vltimi finis.

¶ 3 Præt. Actus voluntatis supra seipsos reflectun-
tur. Volo enim me velle, & amo me amare: sed frui
est actus voluntatis. voluntas enim est per quam frui
mur, vt August. dicit 10. de Tri.* ergo aliquis fruitur *cap.10. ante medium. tom. 3.
sua fruitione. sed fruitio non est vltimus finis homi-
nis, sed solum bonum increatum, quod est Deus. nō
ergo fruitio est solum vltimi finis.

Sed contra est, quod Aug. dicit 10. de Tri.* Nō *cap.11. ante medium. tom. 3.
fruitur siquis id, qd in facultatem voluntatis assumit,
pp aliud appetit: sed solum vltimus finis est, qui non
pp aliud appetitur. ergo solius vltimi finis est fruitio.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut dictum est,* ad ra- *art. 1. huius quæst.
tionem fructus duo pertinent. s. quòd sit vltimum, &
ꝙ appetitū quietet quadam dulcedine, vel delectatio
ne. Vltimū autem est simpliciter, & fm quid: simpli-
citer quidē, quod ad aliud nō refertur: sed fm quid,
quod

quod est aliquorum vltimum. Quod ergo est simpliciter vltimũ, in quo aliquid delectatur, sicut in vltimo fine, hoc quippe ꝓprie dicitur fructus, & eo proprie dicitur aliquis frui. Quod aũt in seipso non est delectabile, sed tm̃ appetitur in ordine ad aliud, sicut potio amara ad sanitaté, nullo modo fructus dici potest. Quod autem in se habet quãdam delectationem, ad quam quædam præcedẽtia referuntur, potest quidem aliquo modo dici fructus: sed non proprie, & sm cõpletam rationem fructus, eo dicimur frui. Vnde Aug. in 10. de Trini. dicit, qd fruimur cognitis, in quibus voluntas delectata conquiescit, non aũt quiescit simpliciter nisi in vltimo: quia quandiu aliquid expectatur, motus voluntatis remanet in suspenso, licet iã ad aliquid peruenerit. sicut in motu locali, licet illud qd est medium in magnitudine, sit principiũ & finis, nõ tñ accipitur vt finis in actu, nisi qñ in eo quiescitur.

cap. 10. ante medium tom. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Aug. dicit in primo de doctrina Christiana.* Si dixisset, Te fruar, & non addidisset, In Domino: videretur finem delectatiõis in eo posuisse: sed quia addidit, In Domino: in Domino se posuisse finem, atque in eo se frui significauit, vt sic fratre se frui dixerit, non tanquàm termino, sed tanquàm medio.

Ca. 33. post medium tomo 3.

AD 2m dicendum, ꝙ fructus aliter cõparatur ad arborem producentem, & aliter ad hoiem fruẽtem. Ad arborem quidem producentem comparatur, vt effectus ad causam: ad fruentem aũt, sicut vltimum expectatum & delectans. Dicuntur igitur ea, quæ enumerat ibi Apostolus, fructus: quia sunt effectus quidam Spiritus sancti in nobis, vnde & fructus Spiritus dicuntur, non autem ita, ꝙ eis fruamur tãquàm vltimo fine. Vel aliter dicẽdũ, ꝙ dicũtur fructus secundũ Ambros.* quia propter se petenda sunt: non quidem ita quòd ad beatitudinem non referantur: sed quia in seipsis habent, vnde nobis placere debeant.

*Glos. interlinearis ad Gala. 5. id habet: & refertur. 1. sent. dist. 1.

AD 3m dicendum, quòd sicut supra dictum est †, finis dicitur dupliciter. Vno modo ipsa res: alio modo adeptio rei: quæ quidem non sunt duo fines, sed vnus finis in se cõsideratus, & alteri applicatus. Deus igitur est vltimus finis, sicut res quæ vltimo quæritur: fruitio autem, sicut adeptio huius vltimi finis. Sicut igitur non est aliud finis Deus, & fruitio Dei: ita eadẽ ratio fruitionis est qua fruimur Deo, & qua fruimur diuina fruitione. Et eadem ratio est de beatitudine creata, quæ in fruitione consistit.

†q. 1. art. 8. & q. 2. ar. 7.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum fruitio sit solum finis habiti.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ fruitio non sit nisi finis habiti. Dicit. n. Aug. 10. de Trini.* ꝙ frui, est cum gaudio vti, non adhuc spei, sed E iam rei: sed quandiu non habetur, non est gaudium rei, sed spei. ergo fruitio non est nisi finis habiti.

Cap. 11. ante medium tom. 3.

¶2 Præt. Sicut dictũ est, †Fruitio non est proprie, nisi vltimi finis, quia solus vltimus finis quietat appetitũ: sed appetitus non quietatur nisi in fine iã habito. ergo fruitio, ꝓprie loquendo, nõ est nisi finis habiti.

†art. 3.

¶3 Præt. Frui, ẽ capere fructũ: sed nõ capitur fructus, nisi qñ iã finis hr. ergo fruitio nõ est nisi finis habiti.

SED CONTRA. Frui, est amore inhærere alicui rei ꝑ seipsam, vt Aug. dicit:* sed hoc potest fieri ẽt de re non habita. ergo frui potest esse etiã finis non habiti.

Li. 1. de doctri. Christ. c. 4. in princip. tom. 3.

RESPON. Dicendum, ꝙ Frui, importat comparationem quandã voluntatis ad vltimum finem, sm qd A voluntas habet aliquid pro vltimo fine. Habetur aũt vltimus finis dupliciter, vno modo perfecte: & alio modo imperfecte. Perfecte quidem, qñ habetur non solum in intentione, sed etiã in re: imperfecte autem, qñ habetur in intentione tm̃. Est ergo perfecta fruitio iam habiti finis realiter: sed imperfecta est etiam finis non habiti realiter, sed in intentione tantum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augu. loquitur de fruitione perfecta.

AD 2m dicendũ, ꝙ quies voluntatis dupliciter impeditur, Vno modo ex parte obiecti, quia. s. non est vltimus finis, sed ad aliud ordinatur: Alio modo ex parte appetentis finem, qui nondum adipiscitur finem. B Obiectum aũt est quod dat speciem actui: sed ab agente dependet modus agendi, vt sit perfectus, vel imperfectus sm conditionem agentis: & ideo eius, qd non est vltimus finis, fruitio est impropria, quasi deficiens a specie fruitionis. Finis autem vltimi non habiti, est fruitio propria quidem, sed imperfecta, propter imperfectum modum habendi vltimum finem.

AD 3m dicendum, quòd finem accipere, vel habere dicitur aliquis, non solum secundum rem, sed etiã secundum intentionem, vt dictum est.*

In corp. artic.

QVAESTIO XII.

C *De intentione, in quinque articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de intentione.

Et circa hoc quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum intẽtio sit actus intellectus, vel voluntatis.

¶ Secũdo, Vtrũ sit tm̃ finis vltimi.

¶ Tertio, Vtrum aliquis possit simul duo intendere.

D ¶ Quarto, Vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius quod est ad finem.

¶ Quinto, Vtrum intentio conueniat brutis animalibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum intentio sit actus intellectus, uel uoluntatis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ intentio sit actus intellectus, & non voluntatis. Dicitur. n. Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: vbi per oculũ significatur intentio, vt dicit Aug.* in lib. de serm. Dom. in mon. sed oculus cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuã potentiã. ergo intentio non est actus appetitiuæ potẽtiæ, sed apprehẽsiuę.

¶2 Præt. Ibidem Aug. dicit, †ꝙ intentio, lumen vocatur a Dño, vbi dicit. Si lumen quod in te est, tenebræ sunt &c: sed lumen ad cognitionem pertinet. ergo & intentio.

¶ Super Quæstionem duodecimam.

CIrca responsionem ad quartũ in artic. 1. quæst. 12. aduerte diligentissime distinctionem in litera positam, quoniam multa hinc documẽta habes. Finis in primis, inquãtũ finis, ut hinc habes, cõsideratur tripliciter, ita ꝙ licet id, quod est ad finé ut sic, non nisi uno modo consideretur & ametur: ipse tamen finis ut sic, tripliciter consideratur, & triplici actu uoluntas fertur in finem ut sic. s. uolitione, fruitione, & intentione. Ratio autem huius est: quia ad finis rõné itegrãdam tria exiguntur, bonitas ipsa ꝓpter se amabilis, & negatio ulterioris ordinis, & terminatio aliorum ad ipsum. Oportet. n. finé ut sic, ꝓpter se, & nõ propter aliũ finem, & alia propter ipsum amari. Et finis quidem, quatenus propter se amabilis est, ad actum uolitionis spectat: quatenus uero non ultra ducit, ad fruitionem spectat, quæ quietem in termino significat: quatenus autem ad ipsum alia ordinanda sunt, intẽtionem terminat. Habes & hinc, quòd cum id, quod est ad finem, absolute ametur

2. 2. q. 180. art. 1. cor. Et 2. di. 38. ar. 3. Et uerit q. 23. ar. 13. Et mal. q. 16. arti. 11. ad 3.

*lib. 2. cap. 21. circa medium tom. 4.

† lib. 2. cap. 21. tom. 4.

tur, finis rationem induit: & similiter cum in eo sistitur, & eodé modo cum appetitu, ut per praecedentia assequendum. Qui modo autem distinguerentur plures uoluntatis actus, respectu eius quod est ad finem, inferius diceretur.

§ 3 Praet. Intentio designat ordinationem quandam in finem: sed ordinare est rönis. ergo intétio nó pertinet ad volūtaté, sed ad róné. F

§ 4 Praet. Actus voluntatis non est nisi finis, vel eorum quae sunt ad finem: sed actus voluntatis respectu finis, vocatur volūtas, seu fruitio: respectu autem eorum quae sunt ad finem, est electio, a quibus differt intentio. ergo intentio non est actus voluntatis.

cap. 7. circa finé innuitur. & lib. 11. cap. 3. & 4. clarius, & cap. 6. tom. 3.

SED CONTRA est, qd Aug. dicit in 10. de Trini.* q voluntatis intentio copulat corpus visum visui; & similiter speciē in memoria existenté, ad aciē animi interius cogitantis. est igitur intentio actus voluntatis. G

RESPON. Dicendum, quòd intentio, sicut ipsum nomen sonat, significat in aliud tendere. In aliquid autem tendit & actio mouentis, & motus mobilis: sed hoc quod motus mobilis in aliquid tendit, ab actione mouentis procedit. Vnde intentio primo & principaliter pertinet ad id, quod mouet ad finé. vnde dicimus architectorem, & omnem praecipientem mouere suo imperio alios ad id, ad quod ipse tendit. Volūtas autem mouet omnes alias vires animae ad finem, vt supra * habitum est. vnde manifestum est, q intentio proprie est actus voluntatis.

* q. 9. art. 1.

H

AD PRIMVM ergo dicendum, q intentio nominatur oculus metaphorice, nó quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem praesupponit, per quá proponitur voluntati finis, ad qué mouet: sicut oculo praeuidemus, quo tendere corporaliter debeamus.

AD 2^m^ dicendum, q intentio dicitur lumen, quia manifesta est intendenti. Vnde & opera dicuntur tenebrae, quia homo scit quid intendit, sed nescit quid ex opere sequatur, sicut Aug.* ibidem exponit.

* libr. 2. de Ser. Domini in monte, cap. 21. a medio ad finem usque. tom. 4.

AD 3^m^ dicendum, q voluntas quidem non ordinat, sed tñ in aliquid tendit s'm ordinem rationis. vnde hoc nomen intentio noiát actū voluntatis, praesupposita ordinatione rönis ordinátis aliquid in finem. I

AD 4^m^ dicendum, q intentio est actus voluntatis respectu finis: sed voluntas respicit finem tripliciter. Vno modo absolute: & sic dicitur voluntas prout absolute volumus vel sanitatem, vel si quid aliud est huiusmodi. Alio modo consideratur finis, secundum quod in eo quiescitur: & hoc modo fruitio respicit finem. Tertio modo cōsideratur finis, s'm quod est terminus alicuius, qd in ipsum ordinatur: & sic intentio respicit finem. Non enim solum ex hoc intendere dicimur sanitatem, quia volumus eam: sed quia volumus ad eam per aliquid aliud peruenire.

ARTICVLVS II.

Vtrum intentio sit tantum vltimi finis.

K

2. 2. q. 180. art. 1. cor. Et 2. di. 38. ar. 3. Et uer. q. 22. arti. 13. co.

AD SECVNDVM sic pceditur. Videtur q intentio sit tm̄ vltimi finis. Dicitur enim in lib. sententiarum Prosperi, * Clamor ad Deum, est intentio cordis: sed Deus est vltimus finis humani cordis. ergo intentio semper respicit vltimum finem.

* sent. 110.

† art. 1. ad 3.

§ 2 Praet. Intentio respicit finem s'm quod est terminus, vt dictum est: † sed terminus habet rationem vltimi finis. ergo intétio semper respicit vltimū finem.

§ 3 Praet. Sicut intentio respicit finem, ita & fruitio: sed fruitio semper est vltimi finis. ergo & intentio.

SED CONTRA. Vltimus finis humanarum voluntatum est vnus, s. beatitudo, vt supra dictum est.* Si igitur intentio esset tantum vltimi finis, non essent diuersae hominum intentiones: quod patet esse falsum.

q. 1. art. 7.

RESPON. Dicendum, q sicut dictum est,* intentio respicit finem s'm quod est terminus motus voluntatis. In motu aūt pöt accipi terminus dupliciter. Vno modo ipse terminus vltimus, in quo quiescitur, qui est terminus totius motus: Alio modo aliqd mediū, qd est principium vnius partis motus, & finis, vel terminus alterius. Sicut in motu, quo itur de A in C per B, C est terminus vltimus: B autem terminus, sed nó vltimus, & vtriusq potest esse intentio. vnde etsi semper sit finis, non tñ oportet, q semper sit vltimi finis.

artic. 1. huius quaest.

G

AD PRIMVM ergo dicendum, q intentio cordis, dicitur clamor ad Deum, nó q Deus sit obiectum intentionis semper, sed quia est intentionis cognitor: vel quia cum oramus, intétionem nostram ad Deum dirigimus, quae quidem intentio vim clamoris habet.

AD 2^m^ dicendum, quòd terminus habet rationem vltimi finis, sed non semper vltimi respectu totius, sed quandoque respectu alicuius partis.

AD 3^m^ dicendum, q fruitio importat quidé quietem, quae est in fine, quod pertinet solum ad vltimum finem: sed intentio importat motum in finem, non autem in quietem. vnde non est similis ratio.

H

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquis possit simul duo intendere.

Veri. q. 13. art. 13. cor.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q non possit aliquis simul intendere plura. Dicit enim Aug. in lib. de ser.* Domini in monte, quòd non potest homo simul intendere Deum, & cōmodum corporale. ergo pari ratione neque aliqua alia duo.

Lib. 2. ex c. 21. 22. 24. & 25. tom. 4.

I

§ 2 Praet. Intentio nominat motū volūtatis ad terminum: sed vnius motus non possunt esse plures termini ex vna parte. ergo voluntas non potest simul multa intédere.

§ 3 Praet. Intentio praesupponit actum rationis, siue intellectus: sed non contingit simul plura intelligere, secundū Philosophum*. ergo etiam neque contingit simul plura intendere.

lib. 2. Top. cap. 4. in declaratione 33. loci tomo 1.

SED CONTRA. Ars imitatur naturam: sed natura ex vno instrumēto intendit duas vtilitates, sicut lingua ordinatur ad gustum, & ad locutionem, vt dicitur in 3. de anima.* ergo pari ratione ars, vel ratio, potest simul aliquid vnum ad duos fines ordinare: & ita pöt aliqs simul plura intédere.

K

In fine, & lib. 2. text. 88.

RESPON. Dicendum, q aliqua duo pñt accipi dupliciter, vel ordinata adinuicem, vel non ordinata. Et si quidem adinuicem fuerint ordinata, manifestum est ex praemissis,* quòd homo potest simul multa intendere. Est enim intentio non solum finis vltimi, vt

art. 2. huius quaest.

¶ Super Quaestionis duodecimae Articulum tertium.

Circa decisionem tertii artic. eiusdem quaest. 12. dimissa 2. art. eiusdem, dubium occurrit, propter quid, cū uoluntas non feratur nisi in cognita, & non feratur simul, nisi in simul cognita, de intellectu negatur, q contingit multa simul intelligere: & de uoluntate conceditur, quòd cōtingit multa sil intendere. Ad hoc dicitur, q ratio est, quia intellectus attingit plura, non nisi ut unū, uoluntas uero ut plura. Existentibus siquidem tribus tam in intellectu, quàm in uoluntate, puta locutione, gustatione, & lingua: intellectus locutionem & gustum simul intelligit, ut in uno uniuntur organo linguae. Voluntas uero econtra, unum linguae organum vult propter duo opera, locutionem. s. & gustationem: ita quòd cum finis in operabilibus sit, ut principium in speculabilibus, medium, seu principium in intellectu pluriū est unū: medium uero seu prin-

† art. 2. huius quæst.

principium in intentione, non oportet esse vnum, sed continget esse plura. Et propterea de intentione conceditur pluralitas simul, quæ negatur de intellectione.

D, 199.

¶ *Super Quæstionis duodecimæ Articulum quartum.*

CIrca quarti articuli decisioné, reuideto quod scripsi superius in q. 8. artic. 3.

¶ Circa responsioné ad tertium, nota responsionem datam, vt ex ea habeas, quod actus voluntatis in finem, intétionis nomine significatus, importat motum in finem, vt terminum aliorum, ita quod motus iste primo attingit terminum, & deinde terminabilia in ipsum: electio vero econtra, primo attingit terminabilia, & deinde terminum. Et sic se habent sicut descensus, & ascensus. Intentio enim descédit a principio ad ea, quæ sunt ad ipsum, Electio vero ab his ascendit ad finé, omniũ principium. Et signũ affertur in litera, quia quandoque intendimus, nó electis adhuc mediis ad intentum, vt patet in quotidiana experientia.

* q. 1. art. 5.

* art. 1. ad 3.

¶ De quinto articulo nihil scribendum occurrit.

A dictum est, † sed etiam finis medij; simul autem intendit aliquis & finé proximum, & vltimum: sicut confectionem medicinæ, & sanitatem. Si aũt accipiantur duo adinuicem non ordinata, sic etiã simul homo potest plura intendere: quod patet ex hoc, quod homo vnum alteri præeligit, quia melius est altero. Inter alias autem conditiones, quibus aliquid est melius altero, vna est, quòd ad plura valet: vnde potest aliqd præeligi alteri ex hoc, quòd ad plura valet, & sic manifeste homo simul plura intendit. B

Ad primvm ergo dicendum, quod Aug. intelligit hominem non posse simul Deum, & commodum temporale intẽdere, sicut vltimos fines: quia vt supra ostẽsum est,* nõn possunt esse plures fines vltimi vnius hominis.

Ad 2m dicendum, quod vnius motus possunt ex vna parte esse plures termini, si vnus ad alium ordinetur: sed duo termini adinuicem non ordinati ex vna parte, vnius motus esse nó possunt. C Sed tñ considerandum est, quòd id quod nó est vnum sm rem, potest accipi vt vnũ sm rationem. Intentio autem est motus voluntatis in aliqd præordinatũ in ratione, sicut dictum est:* & ideo ea quæ sunt plura sm rem, possunt accipi vt vnus terminus intentionis, prout sunt vnum secundum rationem, vel quia aliqua duo concurrunt ad integrandum aliquid vnum; sicut ad sanitatem concurrunt calor & frigus cómensurata: D vel quia aliqua duo sub vno cói continentur, quod potest esse intentum, puta, acquisitio vini, & vestis, cõtinetur sub lucro, sicut sub quodã cói, vñ nihil prohibet, quin ille qui intendit lucrũ, sil' hæc duo intẽdat.

* q. 85. ar. 4.

Ad 3m dicendũ, quod sicut in primo dictũ est,* cõtingit sil' plura intelligere, inquãtũ sunt aliquo mó vnũ.

Articvlvs IIII.

Vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius, quod est ad finem.

Supra q. 8. art. 3. Et 2. dist. 38. art. 4. Et 3. dist. 24. artic. 1. q. 4. cor. Et veri. q. 22. art. 14.

* cap. 7. ad finé. Et lib. 11. cap. 6. & 4. tom. 3.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit vnus & idem motus, intentio finis, & voluntas eius, quod est ad finem. Dicit.n. Aug. in 10. de Tri.* quòd voluntas videndi fenestram, finem habet fenestræ visionem: & altera est voluntas per fenestram videndi transeuntes. Sed hoc pertinet ad intentionem, quòd velim videre trãseuntes per fenestram: hoc autem ad voluntatem eius quod est ad finem, quod velim videre fenestrã, ergo alius est motus voluntatis intentio finis, & alius voluntas eius, qd est ad finem.

¶ 2 Præt. Actus distinguunt' sm obiecta: sed finis, & id qd est ad finẽ, sunt diuersa obiecta. ergo alius mot' volũtatis est intẽtio finis, & volũtas ei' qd est ad finé.

A ¶ 3 Præt. Voluntas eius qd est ad finé, dr electio: sed nõ est idem electio, & intentio. ergo non est idem motus intentio finis, cum voluntate eius quod est ad finem.

Sed contra est, quòd id, quod est ad finé, se habet ad finé, vt mediũ ad terminum: sed idem motus est, qui per medium transit ad terminum in rebus naturalibus. ergo & in rebus uolũtariis idem motus est intentio finis, & uoluntas eius quod est ad finem.

Respon. Dicendum, quod motus uoluntatis in finem, & in id quod est ad finem, potest considerari dupliciter. Vno modo, sm quod uoluntas in utrunq; fertur absolute, & sm se; & sic sunt simpliciter duo motus uoluntatis in utrunq;. B Alio modo, potest considerari sm quod uolũtas fertur in id, quod est ad finem pp finem: & sic unus & idem subiecto motus uoluntatis est tendens ad finem, & in id, quod est ad finem. Cum.n. dico, Volo medicinã pp sanitatem, nó designo nisi unum motum uoluntatis: cuius ratio est, quia finis, ratio est uolendi ea, quæ sunt ad finem. Idẽ autem actus cadit super obiectum, & super rationem obiecti: sicut eadem uisio est coloris, & luminis, ut supra dictum est.* Et est simile de intellectu, quia si absolute principium, & conclusionem cõsideret, diuersa est consideratio utriusque: in hoc autem quod conclusioni pp principia assentit, est unus actus intellectus tantũ. * q. 8. art. 3 ad 2.

C Ad primvm ergo dicendum, quod Aug. loquitur de uisione fenestræ, & uisione transeuntium per fenestram, sm quod uoluntas in utrunq; absolute fertur.

Ad 2m dicendum, quòd finis, inquantum est res quædã, est aliud uoluntatis obiectum, quàm id, quod est ad finem: sed inquãtum est ratio uolendi id, quod est ad finem, est unum & idem obiectum.

Ad 3m dicendum, quòd motus, qui est unus subiecto, potest ratione differre secundum principium & finem, ut ascensio, & descensio: sicut dicitur in 3. Phys.* Sic igitur inquantum motus uoluntatis fertur in id, quod est ad finem, prout ordinatur ad finem, est electio: motus autem uoluntatis, qui fertur in finem, D secundum quod acquiritur per ea quæ sunt ad finem, uocatur intentio, cuius signum est, quòd intentio finis esse potest, etiam nondum determinatis his quæ sunt ad finem, quorum est electio. * tex. 21. tomo 2.

Articvlvs V.

Vtrum intentio conueniat brutis animalibus.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd bruta animalia intendant finem. Natura enim in his quæ cognitione carent, magis distat a rationali natura, quàm natura sensitiua, quæ est in animalibus brutis: sed natura intendit finem etiam in his, quæ cognitione carent, ut probatur in 2. Physi.* ergo multo magis bruta animalia intendunt finem. E * 2. 2. q. 110. art. 1. cor. & 2. di. 38. ar. 3. cor. & ad 2. * lib. 2. tex. 77. & seq.

¶ 2 Præt. Sicut intẽtio ẽ finis, ita & fruitio: sed frui nõ couenit brutis aĩalibus, ut dictũ est. † ergo & intẽtio. † q. 11. art. 2.

¶ 3 Præt. Eius est intendere finem, cuius est agere pp finem, cum intendere nihil sit, nisi in aliud tendere: sed bruta animalia agunt propter finem. mouetur.n. animal uel ad cibum quærendum, uel ad aliquid huiusmodi. ergo bruta animalia intendunt finem.

Sed contra. Intentio finis importat ordinationem alicuius in finé, qd est rationis. Cum igitur bruta aĩalia non habeãt rõnem, vr quod non intendant finem.

Respon. Dicendum, quòd sicut supra dictum est,* Intendere, est in aliud tendere, quod quidem est & mouentis & moti. Scdm quidem igitur quod dicit' inten- * art. 1. huius quæst.

intendere finē id, quod mouetur ad finem ab alio, sic natura dr̄ intēdere finem, quasi mota ad suum finem a Deo, sicut sagitta a sagittante. & hoc modo ēt bruta aīalia intendunt finem, inquantum mouentur ab instinctu naturali ad aliquid. Alio modo, intēdere finē est mouētis, prout .s. ordinat motum alicuius, vel sui, vel alterius in finem, quod est rationis tm̄. vnde per hunc modum bruta non intendunt finem, quod est art. 1.
proprie & principaliter intendere, vt dictum est.*

AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ ratio illa procedit, ſm quod intēdere est eius, quod mouetur ad finem.

AD 2m dicendum, quòd fruitio non importat ordinationem alicuius in aliquid, sicut intentio, sed absolutam quietem in fine.

AD 3m dicendum, quòd bruta animalia mouentur ad finem, non quasi considerantia, quòd per motum suum possint consequi finem, quod est proprie intendentis, sed quasi concupiscentia naturali instinctu, mouentur ad finem quasi ab alio mota, sicut & cætera quæ mouentur naturaliter.

QVAESTIO XIII.

De electione, quæ est actus voluntatis, respectu eorum quæ sunt ad finem, in sex articulos diuisa.

CONSEQVENTER cōsiderandū est de actibus voluntatis, qui sunt in cōparatione ad ea, quæ sunt ad finē, & sunt tres, eligere, consentire, & vti: electionē autem præcedit consilium. Primo ergo considerandum est de electione. Secundo, de consilio. Tertio, de consensu. Quarto, de vsu.

¶ Super Quæstionem decimamtertiam.

CIrca quæstionis decimætertiæ ordinem, & actuū numeratorum, numerum, & ordinē, plura sunt dicenda, sed locis propriis reseruanda. Nunc illud tantum dicendū est, quare prius de electione, quàm de consilio tractandum sit, cum consilium præcedat electionem.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd licet absolute consilium sit prius electione, & eius causa, ac p hoc prius de consilio vtpote causa, quam de electione tractandum videatur: ordo tamen doctrinæ habet, quòd prius de ipsa electione secundū se, & deinde de eius causa tractetur, & merito, vt prius tractetur quid est, & deinde causa extrinseca illius. Vnde in sequentibus prius author tractat de actibus, seu passionibus, & de rebus, & deinde de causis eius.

Circa electionem quæruntur sex.

¶ Primo, Cuius potētię sit actus, vtrum voluntatis, vel rationis.

¶ Secūdo, Vtrū electio conueniat brutis animalibus.

¶ Tertio, Vtrum electio sit solū eorum quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque finis.

¶ Quarto, Vtrum electio sit tantum eorum quæ per nos aguntur.

¶ Quinto, Vtrum electio sit solū possibilium.

¶ Sexto, Vtrum homo ex necessitate eligat, vel libere.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum electio sit actus voluntatis, vel rationis.

1.q.83. art. 3.cor. Et 2. di. 24. q.1. ar.2. Et veri.q.22.articu.15. Et 3 Eth.le.6. & cap.2. lib.6 lect.2. fina. c.3. tom.5.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ electio nō sit actus voluntatis, sed rationis. Electio.n. collationem quandā importat, qua vnū alteri præfertur: sed conferre est rationis. ergo electio est rationis.

¶ 2 Præt. Eiusdem est syllogizare, & concludere: syllogizare autem in operabilibus est rationis. cum igitur electio sit quasi conclusio in operabilibus, vt dicitur in 7. Ethic.* videtur quòd sit actus rationis.

F ¶ 3 Præt. Ignorantia non pertinet ad voluntatem, sed ad vim cognitiuam: est autem quædā ignorantia electionis, vt dicitur in 3. Ethic.† ergo videtur quòd electio non pertineat ad voluntatem, sed ad rationem. † cap.1.tomo 5.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. Ethi.* ꝙ electio est desideriū eorū, quæ sunt in nobis: desiderium autem est actus volūtatis. ergo & electio. Cap.3. prope finem tomo 5.

RESPON. Dicendum, ꝙ in nomine electionis importatur aliquid pertinens ad rationem, siue ad intellectum: & aliquid pertinens ad voluntatem. Dicit.n. Philosophus in 6. Eth.* ꝙ electio est appetitiuus intellectus, vel appetitus intellectiuus. Lib.6. Eth. c.2. tom.5. Qūcunq; autē duo concurrunt ad aliquid vnum constituendum, vnum
G eorum est vt formale respectu alterius. Vnde Grego. Nic.† dicit, ꝙ electio, neq; est appetitus ſm seipsam, Lib.5. cap. 4. neq; consilium solum: sed ex his aliquod compositū. Sicut.n. dicimus animal ex anima & corpore compositum esse, neq; vero corpus esse ſm seipsum, neque animā solā, sed vtrunq;, ita & electionem. Est autem considerandum in actibus animæ, ꝙ actus, qui est essentialiter vnius potentiæ, vel habitus, recipit formā & speciem a superiori potentia, vel habitu, ſm quod ordinatur inferius a superiori. Si.n. aliquis actum fortitudinis exerceat pp Dei amorem, actus quidem ille materialiter est fortitudinis, formaliter vero charita-
H tis. Manifestum est autem, ꝙ ratio[d] quodammodo voluntatem præcedit, & ordinat actum eius, inquātum .s. voluntas in suum obiectum tendit secundum ordinem rationis, eo quod vis apprehensiua appetitiuæ suum obiectum repræsentat. D.771. Sic igitur ille actus, quo voluntas tendit in aliquid, quod proponitur vt bonum, ex eo ꝙ per rationem est ordinatum ad finem, materialiter quidem est voluntatis, formaliter autem rationis. In huiusmodi autem, substantia actus materialiter se habet ad ordinem, qui imponitur a superiori potentia: & ideo electio substantialiter non est actus rationis, sed voluntatis. Perficitur enim electio in motu quodam animę ad bonū, quod eligitur: vn-
I de[d] manifeste actus est appetitiuæ potentiæ. D.541.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd electio importat collationem quandam præcedentem, non quòd essentialiter sit ipsa collatio.

AD 2m dicendum, ꝙ cōclusio syllogismi, quæ fit in operabilibus, ad rationē pertinet, & dicitur sententiā, vel iudiciū, quā sequitur electio: & ob hoc ipsa conclusio pertinere vr̄ ad electionē, tanq̄ ad consequens.

AD 3m dicendum, quòd ignorantia dicitur esse electionis: non quòd ipsa electio sit scientia, sed quia ignoratur quid sit eligendum.

ARTICVLVS II.

K *Vtrum electio conueniat brutis animalibus.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd electio brutis animalibus conueniat. Electio.n. est appetitus aliquorū propter finem, vt dicitur in 3. Ethic.* sed bruta animalia appetunt aliquid propter finem: agunt enim propter finem, & ex appetitu. ergo in brutis aīalibus est electio.

¶ 2 Præt. Ipsum nomen electionis significare videtur, ꝙ aliquid præ alis accipiatur: sed bruta anima-

¶ Super. Quæstionis decimætertiæ Articulum secundum.

CIrca rationem, omisso primo articulo, positam in secundo articu. dubium occurrit de illius efficacia. Fundatur enim ratio super differentia inter appetitum intellectiuum & sensitiuum in hoc, quòd appetitus sensitiuus naturaliter est determinatus ad vnum particulare. Intellectiu' vero ad bonum in communi.

3.di.25. ar.5.ad 6.& 7. Et 5.Metaphy.lec.15. fin.
Cap.3. circa finem tomo 5.

lia accipiūt aliquid præ aliis: sicut manifeste apparet, ꝙ ouis vnā herbam comedit, aliam refutat. ergo in brutis animalibus est electio.

§ 3 Præt. Vt dicitur in 6. Eth.* Ad prudentiam pertinet, ꝙ aliquis bene eligat ea quę sunt ad finem: sed prudentia conuenit brutis animalibus. vnde dicit in principio Metaphys.* quòd prudentia sunt sine disciplina, quęcunq; sonos audire non potentia sunt, vt apes: & hoc etiam sensui manifestum videtur; Apparent enim mirabiles sagacitates in operibus animaliū, vt apū, & aranearum, & canum. Canis.n. insequens ceruum, si ad triuiū venerit, odoratu quidē explorat, an ceruus primam, vel secundā viam transiuerit: quòd si inuenerit non transisse, iam securus per tertiam viam incedit vt explorando, quasi vtens syllogismo diuisiuo, quo cōcludi posset ceruum per illā viam incedere, ex quo non incedit per alias duas, cum non sint plures. ergo videtur, quòd electio brutis animalibus conueniat.

Cap. 12. in medio. tomo 5.

Cap. 1. non procul a princip. tom. 3.

Sed contra, est quod Grego. Nicenus dicit,* quòd pueri, & irrationalia, voluntarie quidem faciunt, non tamen eligentia. ergo in brutis aīalibus non est electio.

Lib. 5. cap. 4. circa princip.

Respon. Dicendum, quòd cum electio sit præacceptio vnius respectu alterius, necesse est quòd electio sit respectu plurium, quæ eligi possunt: & ideo in his, quæ sunt penitus determinata ad vnū, electio locum non habet. Est autē differentia inter appetitum sensitiuum, & voluntatē: quia, vt ex prædictis patet,* appetitus sensitiuus est determinatus ad vnum particulare ſm ordinem naturæ: voluntas autem est quidem ſm naturæ ordinem determinata ad vnū cōe, quod est bonum, sed indeterminate se habet respectu particularium bonorum. Et ideo proprie voluntatis est eligere, non autem appetitus sensitiui, qui solus est in brutis aīalibus: & propter hoc brutis animalibus electio non conuenit.

q. 1. arti. 2. ad 3. & q. 6 art. 2.

A

Ad primum ergo dicendum, ꝙ nō omnis appetitus alicuius pp finem, vocatur electio, sed cū quadam discretione vnius ab altero, quæ locum habere non potest, nisi vbi appetitus pōt ferri ad plura.

B

Ad 2m dicendum, quòd brutū animal accipit vnum præ alio: quia appetitus eius est naturaliter determinatus ad ipsum. vnde statim qn̄ per sensum, vel per imaginationē repræsentat sibi aliquid, ad qd̄ naturaliter inclinat eius appetitus, absq; electione mouet ad ipsum: sicut ēt absq; electiōe, ignis mouetur sursum, & non deorsum.

Ad 3m dicendum, quòd sicut dicitur in 3. Phys.* Motus, est actus mobilis a mouente: & ideo virtus mouentis apparet in motu mobilis. Et ppter hoc, in omnibus quæ mouentur a ratione, apparet ordo rationis mouentis, licet ipsa, quæ a ratione mouentur, rationem non habeant. Sic enim sagitta directe tendit ad signum ex motione sagittantis, ac si ipsa rationem haberet dirigentem. & idem apparet in motibus horologiorum, & omnium ingeniorū humanorum, quæ arte fiunt. Sicut autem comparantur artificialia ad artem humanam: ita comparantur omnia naturalia ad artem diuinā. Et ideo ordo apparet in his, quæ mouentur ſm naturā: sicut & in his, quæ mouentur ſm artem, vt dicitur in 2. Physic. † Et ex hoc contingit, ꝙ in operibus brutorū animalium apparent quædam sagacitates, inquātum habent inclinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus, vtpote a summa arte ordinatos. Et propter hoc, etiā quædam animalia dicuntur prudentia, vel sagacia, nō quòd in eis

C D E

Text. 11. & sequentib', vsq; ad 19. præcipue tom. 2.

Tex. 49. tomo 2.

mnni: hæc autem differentia aut assumit falsum, aut est inefficax. Nam si intendit, quòd appetitus sensitiuus est determinatus ad vnum particulare, idest, vnū numero, falsum assumit. Constat.n. ꝙ appetitus sensitiuus ouis non est determinatus ad hanc numero herbam, alioquin non posset comedere aliā. Si aūt intendit, ꝙ est determinatus ad vnum particulare, idest, speciale, puta delectabile secundum tactum, tūc inefficax est processus: quoniam sicut stante determinatione naturali appetitus intellectiui ad bonum in cōi, stat ꝙ electiuus sit particularium bonorum contentorum sub bono in communi: ita stante determinatione naturali appetit' sensitiui ad tale bonum in genere, vel in specie, stat quòd sit electiuus particularium bonorum cōtentorum sub illo cōmuni. Sicut enim appetitus intellectiuus indeterminatus est ad particularia sui obiecti: ita appetitus sensitiuus indeterminat' est ad particularia sui obiecti. Vnde ex maiori vniuersalitate, obiecti illi' appetit' q̄ istius, non potest inferri, nisi quòd electio illius ad multo plura se extendit, quàm electio istius. & tamen in litera infertur, quòd ille eligit, & iste non.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendum est, quòd dupliciter aliqua potentia determinata inuenitur ad obiectum. Primo secundum seipsam: secundo secundū suum actum exercitum. Determinatio quidem potentiæ secundum seipsam attēditur penes habitudinem potentiæ ad obiectum formale adæquatum. Omnis enim potentia ad obiectum aliquod, est sic determinata. Determinatio vero secundum actū exercitum, attēditur penes habitudinem actus positi in rerum natura ad obiectum. Est autem, vt a notioribus doctrina fiat, inter intellectum & sensum differētia in hoc, quòd intellectus nec secundum se, nec secundū suum exercitum actum determinatus est, nisi ad ens in communi: ita quòd non solum intellectus, sed intelligere in actu exercito, ita indeterminationem retinet, quòd terminari potest ad ens in cōmuni. Sensus vero, licet secundum se sit determinatus non ad hoc sensibile, sed tale genus sensibile, puta visibile: sentire tamen, puta videre in actu exercito, nunquam est ad obiectum in communi, vnde communiter, puta coloratum vniuersale, aut coloratum vage: sed semper est ad hoc coloratum determinatum. Vnde ad partē appetitiuam descendendo, dicitur, quòd inter appetitum intellectiuum, & sensitiuum, tanta est differētia, quòd ille nec secundū se, nec secundum suum actum exercitum, determinatus est nisi ad bonum in communi: iste vero secundum se quidem determinatus est ad speciale bonum, puta conueniens naturæ sensitiuæ: secundum actū vero suum exercitū, determinatus est ad hoc singulare bonū, nunc, hic, sic &c. oblatū. Licet.n. appetitui sensitiuo nō adæquet hoc singulare, sed tale gen' boni: ipsi tamē in singulis suis actibus se exercēti adęquāt singillatim singularia, hic, nunc, sic, quibus non accidunt hæ circunstantiæ, sed eis quasi constituuntur. Ouis enim, vt in responsione ad secundum ī litera dicitur, refutando illam herbam, & hanc acceptando, facit hoc: quia determinatus est appetitus eius, vt in actu exercito hāc, nunc, hic, sic oblatā prosequatur. Et hæc manifeste est intentio literę, vt prędicta ratio clarificat, & ea habetur intētum: quoniam ea vtraque determinatione infertur negatio vtriusque libertatis inuentæ in electione. Appetitus siquidem electiuus est liber ad eligendum, & non eligendum, & ad hoc, vel illud eligendum. Ex hoc autem quòd appetitus sensitiuus determinatus est secundum seipsum ad speciale bonum, habetur negatio primæ libertatis: quoniam non eligere, non continetur sub illo speciali bono, quod est eius adæquatum obiectum: & per hoc non potest appeti tali appetitu. Ex eo vero ꝙ appetitus sensitiuus ſm suū actum exercitum necessitatur naturaliter ad hoc determinatum particulare oblatū, nunc, hic, sic &c. habetur negatio secundæ libertatis. Quod .n. ad hoc determinatum est, nō potest in aliud declinare. Et per hæc patet responsio ad obiecta, & ꝙ efficax sit līæ rō.

¶ In responsione ad secundum, & tertium eiusdem 2. artic. aduerte, quòd cum ars non possit dare naturæ substantiam actus, sed modum: & electio non significet modū actus, sed ipsum actū substantialiter, nulla arte fieri potest, vt aliquod brutum eligat: sed quod apparet discretionis & electionis in operibus simiarū, canum, & similium mire disciplinatorum, fit illo eodem modo, quo a naturali instinctu aguntur. Sicut enim naturalem instinctum sic ordinatum, sortita sunt animalia quædam, vt in litera dicitur: ita habitus acquisitus in illis ex frequentia actuum inclinat illos per modum instinctus: & hoc ipsum quòd inclinabilia sunt animalia, secundum huiusmodi mores ex natura habēt inchoatiue, completiue vero ab assuefactione.

¶ Super

sit aliqua ratio, vel electio: quod ex hoc apparet, ꝙ omnia quæ sunt vnius naturæ, similiter operantur.

ARTICVLVS III.

Vtrum electio sit solum eorum, quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque ipsius finis.

Inf.ar.4. & 6.cor. Et 3. q.18. ar. 4. cor. & lib.4 contra cap. 91.fina. Et opu.2.cap. 177. Et 3. Eth. lect.1. Et s. Perihe. lc. 14. final.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ electio non sit tm̄ eorum quæ sunt ad finem. Dicit.n. Philosophus in 6.Eth.* ꝙ electionem rectam facit virtus. Quæcunq; autem illius gratia nata sunt fieri, nō sunt virtutis, sed alterius potentiæ: illud autem cuius gratia fit aliquid, est finis. ergo electio est finis.

G ¶ 2 Præt. Electio importat præacceptionem vnius respectu alterius: sed sicut eorū quæ sunt ad finē, vnum potest præaccipi alteri, ita ēt diuersorū finium. ergo electio pōt esse finis, sicut & illorū quæ sunt ad finē.

SED CONTRA est, qđ Philosoph* dicit in 3.Eth.* ꝙ voluntas est finis: electio aūt eorū, quę sunt ad finē.

*c.2.12. post medium, tomo 5. *cap. 2. tomo 5. art.1. ad 2.

RESPON. Dicēdum, ꝙ sicut iā dictum est,* Electio consequitur sententiā vel iudicium, quod est sicut cōclusio syllogismi operatiui: vnde illud cadit sub electione, qđ se habet vt conclusio in syllogismo operabiliū. Finis aūt in operabilibus se habet vt principiū, & non vt cōclusio, vt Philosophus dicit in 2.Phys.* vnde finis, inquātum est hmōi, non cadit sub electione. Sed sicut in speculatiuis nihil ꝓhibet id, quod est vnius demōstrationis, vel scientię principiū, esse conclusionem alterius demonstrationis, vel scientiæ, primū tn̄ principium indemonstrabile non pōt esse conclusio alicuius demōstrationis, vel sciæ: ita ēt contingit id, qđ est in vna operatiōe vt finis, ordinari ad aliquid vt ad finē, & hoc mō sub electione cadit. Sicut in operatione medici, sanitas se hēr vt finis: vnde hoc non cadit sub electione medici, sed hoc supponit tanquàm principium: sed sanitas corporis ordinatur ad bonum animæ. Vnde apud eum qui habet curam de animæ salute, potest sub electione cadere esse sanum, vel esse infirmum: nam Apostolus dicit 2.ad Cor.12. Cum enim infirmor, tūc potens sum: sed vltimus finis nullo modo sub electione cadit.

*tex.89.tomo 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd fines proprii virtutum ordinantur ad beatitudinem, sicut ad vltimum finem: & hoc modo potest esse eorum electio.

AD 2m dicendum, quòd sicut supra habitum est, vltimus finis est vnus tantum: vnde vbicunque occurrunt plures fines, inter eos potest esse electio, secundum quod ordinantur ad vltimum finem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum electio sit tantum eorum, quæ per nos aguntur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ electio nō sit solū respectu hūanorū actuū. Electio.n. est eorum quę sunt ad finē: sed ea quæ sunt ad finem non solū sunt actus, sed etiam organa, vt dicitur in 2.Phy. ergo electiones nō sunt tātum humanorum actuum.

¶ 2 Præt. Actio a contemplatione distinguitur: sed electio etiam in contemplatione locum habet, put.s. vna opinio alteri præeligit.

F ergo electio non est solum humanorum actuum.

¶ 3 Præt. Eliguntur homines ad aliqua officia, vel sęcularia, vel ecclesiastica,* ab his qui nihil erga eos agunt. ergo electio non solum est humanorum actuum.

SED CONTRA est, quod Philo. dicit in 3. Ethi. quòd nullus eligit nisi ea, quę existimat fieri p ipsum.

Cap.2.

RESPON. Dicēdum, ꝙ sicut intētio est finis, ita electio est eorum quæ sunt ad finem: finis autem vel

G est actio, vel res aliqua. Et cum res aliqua fuerit finis, necesse est quòd aliqua humana actio interueniat, vel inquantum homo facit rem illam, quæ est finis, sicut medicus facit sanitatem, quæ est finis eius: vnde & facere sanitatem dr̄ finis medici: vel inquantum hō aliquo modo vtitur, vel fruitur re quæ est finis, sicut auaro est finis pecunia, vel possessio pecuniæ. Et eodē modo dicendum est de eo, quod est ad finē: quia necesse est vt id, quod est ad finem, vel sit actio, vel res aliqua interueniente aliqua actione, per quā facit id quod est ad finē, vel vtitur eo. Et per hunc mo

H dum electio semper est humanorū actuum.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ organa ordinantur ad finem, inquātum hō vtitur eis propter finē.

AD 2m dicendum, ꝙ in ipsa contemplatione est aliquis actus intellectus assentientis huic opinioni, vel illi: actio vero exterior est, quę cōtra contemplationem diuiditur.

AD 3m dicendū, quòd homo q̄ eligit episcopum, vel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatem: alioquin si nulla esset eius actio ad cōstitutionē episcopi, vel principis, non compe

I teret ei electio. Et similiter dicendum est, quòd quandocunq; dr̄ aliqua res præeligi alteri, adiungitur ibi aliqua operatio eligentis.

¶ *Super Quæstionis decimaetertiæ Articulum quartum.*

Infr.arti.5. co. q.1.ar.7.

TErtio art. omisso, in responsione ad tertium 4. art. aduerte, aliquos minus perspicaces, nec discernentes terminos moralium, & legum, hinc dicere, ꝙ in electionib* prædictorum singuli non eligunt, sed nomināt eligendum: cum hoc nec somniāuerit hic litera, sed dicit, quòd electio, quæ est actus interior volūtatis, in huiusmodi electionibus est electio nominationis talis personæ &c. quia electiō est eorum quæ sunt in potestate eligentis. Et idem est, quo ad hoc, iudicium de singulis eligentibus, & de toto collegio, seu persona formante decretum electionis nomine collegii. Licet enim dicat: Eligo talem, subintelligit, Eligo ius dare, vel nominare, vel aliquid simile: qđ.s. est in potestate eligētis.

ARTICVLVS V.

Vtrum electio sit solum possibilium.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ electio nō sit solum possbiliū. Electio.n. est

K actus volūtatis, vt dictum est:* sed voluntas est possibiliū, & impossibilium, vt dr̄ in 3. Ethic.† ergo & electio.

¶ 2 Præt. Electio est eorum quæ per nos agūtur, sicut dictum est.* nihil ergo refert quantum ad electionē, utrum eligatur id, quod est impossibile simpliciter, vel id, quod est impossibile eligenti: sed frequēter ea quæ eligimus, perficere nō possumus, & sic sunt impossibilia nobis. ergo electio est impossibilium.

¶ 3 Præt. Nihil homo tentat agere, nisi eligēdo: sed beatus Bñdict* dicit, Quod si Prælatus aliquid im

possibile

Veri, q.22. ar.13.ad 12 Et 3.Ethic. lec.5. fin. artic.1. †cap.2. parū ante medium. art.4.huius quæst.

¶ *Super Quæstionis decimaetertiæ Articulum quintum.*

IN responsione ad 1.5.artic.aduerte, quòd distinctio ibi facta de voluntate completa & incompleta, non sic est accipienda, quasi voluntas incōpleta sit velle non deliberatum, aut non capax meriti, & demeriti: quoniam sensus iste est falsus. Pōt enim quis deliberate velle expellere Deum de regno suo, si posset & similia. vbi constat inueniri pctm̄ mortale. Sed completio, & incompletio voluntatis attēditur secundum modum motus volūtatis, vt in litera dicitur. Ex eo enim quòd voluntatis motus est ad rem media operatione exteriori assequendam, disponendam &c. perfectus nō ē, perfectione apta nata inueniri in genere mot* voluntatis, nisi terminetur ad bonum agibile: quamuis perfectus sit quo ad consensum, deliberationem, & huiusmodi.

posibile præceperit, tentandum est. ergo electio potest esse imposibilium.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethico.* quòd electio non est impossibilium.

Cap. 2. parũ ante medium. tom. 5.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est[a], Electiones nostræ referuntur semper ad nostras actiones: eæ autem quæ per nos aguntur, sunt nobis possibilia. vnde necesse est dicere, quòd electio non sit nisi possibilium. Similiter etiam ratio eligẽdi aliquid est, vt ex hoc possimus consequi finem: vel ex hoc, ꝙ ducit ad finẽ. Per id autem quod est impossibile, non potest aliquis consequi finem: cuius signum est, quia cum in consiliando perueniunt hoĩes ad id, quod est eis impossibile, discedunt quasi non valentes vlterius procedere. Apparet etiã hoc manifeste ex processu rõnis præcedente: sic. n. se habet id quod est ad finem, de quo electio est ad finem, sicut conclusio ad principiũ. Manifestum est autem, ꝙ conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili: vnde non potest esse, ꝙ finis sit possibilis, nisi id quod est ad finem, fuerit

Artic. 4.

D.394. possibile. Ad id autem quod est[d] impossibile, nullus mouetur: vnde nullus tenderet in finem, nisi per hoc quod appareret id, quod est ad finem, esse possibile. vnde id quod est impossibile, sub electione non cadit.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ voluntas media est inter intellectum, & exteriorem operationem, nam intellectus proponit voluntati suum obiectum, & ipsa voluntas causat exteriorem actionẽ. Sic igitur principium motus voluntatis consideratur ex parte intellectus, qui apprehendit aliquid vt bonum in vlĩ: sed terminatio, seu perfectio actus voluntatis attenditur ſm ordinem ad operationem, per quã aliquis tẽdit ad cõsecutionem rei: nam motus volũtatis est ab anima ad rem, & ideò perfectio actus voluntatis attenditur secundum hoc, quod est aliquid bonũ alicui ad agendum. Hoc autem est possibile: & iõ voluntas completa non est, nisi de possibili, qđ est bonum volenti: sed voluntas incompleta est de impossibili, quæ ſm quosdã velleitas dicitur: quia scilicet aliquis vellet illud, si esset possibile. Electio autem nominat actum voluntatis iam determinatum ad id, quod est huic agendũ: & ideo nullo modo est nisi possibilium.

AD 2[m] dicendum, ꝙ cum obiectum voluntatis sit bonum apprehensum: hoc modo iudicandum est de obiecto voluntatis, secundum qđ cadit sub apprehensione. Et iõ sicut qñque volũtas est alicuius quod apprehenditur vt bonum, & tñ nõ est vere bonum: ita quandoq; est electio eius quod apprehẽditur vt possibile eligenti, quod tamen non est ei possibile.

AD 3[m] dicendum, ꝙ hoc ideo dicitur, quia, an aliquid sit possibile, subditus nõ debet suo iudicio diffinire: sed in vnoquoq; iudicio superioris stare.

ARTICVLVS VI.

Vtrum homo ex necessitate eligat, vel libere.

1. q. 115. ar. 4. cor. Et 2. 2. q. 104. ar. 1. co. Et veri. q. 22. ar. 6. & q. 24. ar. 1. Et ma. q. 6.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ homo ex necessitate eligat. Sic. n. se habet finis ad eligibilia, vt principia ad ea, quæ ex principijs consequuntur, vt patet in 7. Ethi.* sed ex principijs ex necessitate deducuntur cõclusiones. ergo ex fine de necessitate mouetur aliquis ad eligendum.

2. Periher. lec. 14. fin. * lib. 7. Eth. cap 8. a medio, tom. 5.

§ 2 Præt. Sicut dictum est,† electio consequitur iudicium rationis de agendis: sed rõ ex necessitate iudicat de aliquibus propter necessitatem præmissarum. ergo vr̃ ꝙ etiam electio ex necessitate sequatur.

† art. 1. huius quæst.

§ 3 Præt. Si aliqua duo sunt penitus æqualia, nõ magis mouetur homo ad vnum, q̃ ad aliud: sicut famelicus si habet cibum æqualiter appetibilem in diuersis partibus, & secundum æqualem distantiam, non magis mouetur ad vnum, q̃ ad alterum, vt Plato dixit, assignans rationem quietis terræ in medio, sicut dicit in 3. de cœlo.† Sed multo minus põt eligi qđ accipitur vt minus, q̃ quod accipitur vt æquale. ergo si proponãtur duo, vel tria, vel plura, inter quæ vnum maius appareat, impossbile est aliquod aliorũ eligere. ergo ex necessitate eligitur illud, quod eminẽtius apparet: sed omnis electio est de oĩ eo quod videtur aliquo modo melius. ergo omnis electio est ex necessitate.

Hoc habet i 2. de cęlo. Text. 75. & 90. ex sent. Anaximandr.

SED CONTRA est, qđ electio est actus potentiæ rõnalis; quæ se hẽt ad oposita secũdum Philosophũ. †

Lib. 9. Metaph. tex. 3. tom. 3.

RESPON. Dicendum, quòd homo non ex necessitate eligit: & hoc ideo, quia quod possibile est non esse, non necesse est esse. Quòd autem possibile sit nõ eligere, vel eligere, huius ratio ex duplici hominis potestate accipi potest. Potest enim homo velle & non velle, agere & non agere: potest etiam velle hoc, aut illud, cuius ratio ex ipsa virtute rationis accipit. Quicquid enim ratio potest apprehendere vt bonum, in hoc voluntas tendere potest. Potest autem ratio apprehendere vt bonum non solum hoc, quod est velle, aut agere: sed hoc etiam quod est non velle, & non agere. Et rursum in omnibus particularib' bonis potest cõsiderare rationem boni alicuius, & defectum alicuius boni, quod habet rationem mali: & secũdum hoc potest vnumquodque huiusmodi bonorum apprehendere, vt eligibile, vel fugibile. Solum autẽ perfectum bonum, quod est beatitudo, non potest ratio apprehendere sub ratione mali, aut alicuius defect': & ideo ex necessitate beatitudinem homo vult, nec potest velle nõ esse beatus, aut miser. Electio autem cum nõ sit de fine, sed de his quæ sunt ad finem, vt iam dictum est[°], non est perfecti boni quod est beatitudo, sed aliorũ particularium bonorum: & iõ hõ non ex necessitate, sed libere eligit.

Art. 3. huius quæst.

¶ Super Quæstionis decimætertiæ, Articulum sextum.

CIrca corpus 6. articu. eiusdem 13. quæsti. aduerte, quòd author vtranque libertatem, scilicet quo ad exercitium actus, & quo ad specificationem, tribuit electioni, vt patet in litera, intendens ex hoc differentiam manifestare inter actum simplicẽ voluntatis, & electionis. Simplex namq; actus voluntatis, scilicet volitio, seu voluntas, de quo supra tractatum est, non est vniuersaliter liber quo ad specificationem actus, quoniã ad aliquod obiectum necessario terminatur, ita quòd non potest ad oppositum terminari, vt patet ex supradictis. Electio autẽ, & quo ad exercitiũ act', & quo ad specificationem semper est libera, vt hic dicitur.

¶ In responsione ad 1. eiusdem artic. habes, quòd nõ quicunque vult præmissas, seu antecedens, vult conclusionem, seu consequens in se ipso, vel quia non semper consequens est necessarium ad veritatem, seu volũtatem antecedentis: vel quia dato, quòd sic sit secundũ rem, non tamẽ hoc actualiter apparet, & iudicatur. Differe enim nihil, esse vel apparere, quo ad appetitum: in sua autem causa quicunq; vult antecedẽs, vult consequens simpliciter, vel vt in pluribus.

¶ In responsione ad 3. aduerte diligẽter, quòd responsio formaliter satisfacit primæ radici arg. scilicet de æqualibus: & insinuat satisfactionem omnibus tactis in argumento. Intendit enim quòd duobus æqualibus propositis secũdum aliquam conditionem, voluntas non arctatur ad neutralitatem, sed potest ad considerandam aliquam, eminentiam in altero mouere se, & inuẽta vel apposita eligere alterum. Et eadẽ ratione, proposito voluntati aliquo eligibili eminentiori aliis, non necessitatur voluntas ad eligendum illud: quia potest mouere ad considerandum in altero aliquid aliud quo præstet, & sic illud eligere. Et hæc intellige, supposito ꝙ voluntas velit eligere

sim-

simpliciter nanque, & absolute volūtas a toto genere eligibilium libera est, ad nullumque necessario inclinatur: sed sicut author primis duobus argumentis libertatem eligendi quo ad exercitium act⁹ impugnauit, ita hoc tertio argumento libertatē quoad specificationē actus: impugnauit: & ꝑpterea ex parte obiecti eligibilis solutionē formaliter dedit, vt sui moris est.

¶ *Super Quæstionis decimaquarta Articulum primum.*

IN quæst. 14. nihil occurrit scribēdum vsque ad quintum articul. nisi reddere attentos lectores, vt in primo articulo meminerint, ꝙ consilium significat inquisitionem completam, idest, vsque ad iudicium inclusiue. Nō enim ipsa inquisitio absque iudicio, cōsilium est, nisi inchoatiue, vt manifeste patet ex responsione ad secundum & tertium, & ex vsu loquendi.

F Ad primum ergo dicēdū, ꝙ non semper ex principiis ex necessitate ꝓcedit cōclusio: sed tunc solum, qn̄ principia nō possunt esse vera si conclusio nō sit vera. Et similiter non oportet ꝙ semper ex fine insit homini necessitas ad eligendum ea, quæ sunt ad finem: quia nō omne quod est ad finem, tale est, ꝙ sine eo finis haberi non possit, aut si tale sit, nō semper sub tali ratione consideratur.

G Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ sententia, siue iudicium rōnis de rebus agēdis est circa contingentia, quæ a nobis fieri possunt, in quibus cōclusiones nō ex necessitate sequuntur ex principiis necessariis, absoluta necessitate, sed necessariis solum ex conditione: vt, si currit, mouetur.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ nihil prohibet, si aliqua duo æqualia proponantur secundum vnam considerationem, quin circa alterum cōsideretur aliqua conditio, per quā emineat, & magis flectatur volun-H tas in ipsum, quàm in aliud.

QVAESTIO XIIII.

De consilio, quod electionem præcedit, in sex articulos diuisa.

DEinde considerandum est de consilio.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum consilium sit inquisitio. I
¶ Secundo, Vtrum consilium sit de fine, vel solum de his quæ sunt ad finem.
¶ Tertio, Vtrum consilium sit solum de his, quæ a nobis aguntur.
¶ Quarto, Vtrum consilium sit de omnibus, quæ a nobis aguntur.
¶ Quinto, Vtrū consiliū ꝓcedat ordine resolutorio.
¶ Sexto, Vtrum consilium procedat in infinitum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum consilium sit inquisitio.

2. 2. q. 49. ar. 5. cor. Et 3. di. 35. q. 2 q. 1. cor. Li. 2. Orth. fidei, ca. 22.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ consilium non sit inquisitio. Dicit enim ᵃ Dama. K ꝙ consiliū est appetitus: sed ad appetitū non pertinet inquirere. ergo consilium non est inquisitio.

¶ 2 Præt. Inquirere, intellectus discurrentis est, & sic Deo non conuenit, cuius cognitio non est discursiua, vt in primo ᵇ habitum est: sed cōsilium Deo attribuitur. dicitur. n. ad Eph. 1. ꝙ operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. ergo consilium non est inquisitio.

p. p. q. 14. art. 7.

¶ 3 Præt. Inquisitio est de rebus dubiis: sed cōsiliū datur de his quæ sunt circa bona certa, secūdū illud Apost. 1, ad Corinth. 7. De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. ergo consilium non est inquisitio.

Sed contra est, qd̄ Greg. Nyssen. dicit: Oē quidē cōsilium, qō est: non autem omnis quæstio, cōsilium.

Lib. 5. cap. 5. circa princip.

Respon. Dicendum, ꝙ electio, sicut ᵃ dictum est, consequitur iudicium rōnis de rebus agendis: in rebus autem agēdis multa incertitudo inuenitur: quia actiones sunt circa singularia cōtingentia, quæ ꝓpter sui uariabilitatem incerta sunt. In rebus autē dubiis & incertis rō non profert iudicium absq; inquisitione præcedente: & ideo necessaria est inquisitio rōnis ante iudicium de eligendis, & hæc inquisitio consilium vocatur, ꝓpter quod Philosophus dicit in 3. ᵇ Etich. quòd electio est appetitus præconsiliati.

ᵃ q. 13.

Cap. 3. circa finem, tomo 5.

G Ad primum ergo dicendum, ꝙ qn̄ actus duarū potentiarum adinuicē ordinantur, in vtroque est aliquid, quod est alterius potentiæ: & ideo vterq; actus ab vtraque potentia dominari potest. Manifestū est autem, ꝙ actus rōnis dirigentis in his quæ sunt ad finem, & actus voluntatis, s̄m regimen rationis in ea tendentis, ad seinuicem ordinantur: vnde & in actu voluntatis, quæ est electio, apparet aliquid rōnis. s. ordo: & in consilio quod est actus rōnis, apparet aliqd voluntatis, sicut materia: quia consilium est de his, quæ homo vult facere, & est sicut motiuum: quia ex hoc ꝙ hō vult finē, mouetur ad cōsiliandū de his quæ sunt ad finē: & ideo Philosophus dicit in 6. ᵃ Ethi. ꝙ electio est intellectus appetitiuus, vt ad electionem vtrunq; cōcurrere ostendat: ita ᵇ Dama. dicit, ꝙ consilium est appetitus inquisitiuus, vt cōsilium aliquo mō pertinere ondat & ad voluntatem, circa quam & ex qua fit inquisitio, & ad rōnem inquirentem.

Cap. 2. circa finem. tomo 5.
Lib. 2. Orthod. fidei, cap. 22.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ ea quæ dicuntur de Deo, accipienda sunt absque omni defectu, qui inuenitur in nobis: sicut in nobis scientia est conclusionum p discursum a causis in effectus. Sed sciētia dicta de Deo significat certitudinem de omnibus effectibus in prima causa absque omni discursu: & similiter consiliū attribuitur Deo, quantū ad certitudinē sententiæ vel iudicij, quæ in nobis prouenit ex inquisitione consi-I lij, sed hmōi inquisitio in Deo locum non habet: & ideo consilium s̄m hoc, Deo non attribuitur: & s̄m hoc ᵃ Dama. dicit, quòd Deus non consiliatur. Ignorantis enim est consiliari.

Lib 2. Orthod. fidei, cap. 22.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ nihil prohibet aliqua esse certissima bona, s̄m sentētiam sapientum & spiritualium virorum, quæ tamen non sunt certa bona, secūdum sententiam plurium, vel carnalium hominum: & ideo de talibus consilia dantur.

ARTICVLVS II.

Vtrum consilium sit de fine, uel solum de his, quæ sunt ad finem.

K AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ consilium non solum sit de his quæ sunt ad finē, sed etiam de fine. Quæcūque enim dubitationē hn̄t, de his pōt inquiri: sed circa operabilia humana contingit esse dubitationē de fine, & non solum de his q̄ sunt ad finē. Cū igitur inquisitio circa operabilia sit consilium, videtur quòd cōsilium possit esse de fine.

2. 2. q. 33. artic. 1. ad 2. Et q. 47. ar. 1. ad 2. Et 3 di. 35. q. 2. ar. 4. q. 1. co. Et 3. Ethic. lect. 8.

¶ 2 Præt. Materia cōsilij, sunt operationes humanæ: sed q̄dam operationes humanæ sunt fines, vt dicitur in primo ᵃ Ethic. ergo consilium potest esse de fine.

In princip. lib.

Sed contra est, quod ᵃ Greg. Nyssenus dicit, ꝙ nō de fine, sed de his quæ sunt ad finem, est cōsilium.

Lib. 5. cap. 5. a medio.

Resp. Dicendū, ꝙ finis in operabilibus habet rōnem principij, eo ꝙ rōnes eorum, quæ sunt ad finem, ex fine

ex fine sumuntur. Principium aũt non cadit sub q̃o-ne: sed principia oportet supponere in oĩ inquisitione. vnde cum consilium sit q̃stio, de fine nõ est consilium, sed solum de his, quæ sunt ad finem: tñ contingit id, qđ est finis, respectu quorundã ordinari ad aliũ finem: sicut ẽt id quod est principium vnius demonstrationis, est conclusio alterius. Et ideo id, quod accipitur vt finis in vna inquisitione, potest accipi vt ad finem in alia inquisitione: & sic de eo erit cõsilium.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ id, qđ accipitur vt finis, est iã determinatũ. vnde quãdiu habetur vt dubium, nõ habetur vt finis: & ideo si de eo consilium hr̃, non erit consiliũ de fine, sed de eo qđ est ad finem.

AD 2m dicendum, quòd de operationibus est consilium, inquantum ordinantur ad aliquem finem. Vnde si aliqua operatio humana sit finis, de ea, inquantum huiusmodi, non est consilium.

ARTICVLVS III.

Vtrum consilium sit solum de his, quæ a nobis aguntur.

1. 2. q. 47. ar. 2. cor. Et 3. dis. 35. q. 2. ar. 4. q. 1. cor. & 3. Eth. lec. 7.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ consilium non sit solũ de his quæ aguntur a nobis. Cõsilium. n. collationem quandã importat: sed collatio inter multos potest fieri ẽt de reb⁹ immobilibus, quæ non fiunt a nobis, puta, de naturis rerũ. ergo cõsilium non solum est de his, quæ aguntur a nobis.

C ¶ 2 Præt. Homines interdum consilia quærunt de his, quæ sunt lege statuta, vnde & iurisconsulti dicuntur: & tamen eorum qui quærunt huiusmodi consilium, non est leges facere. ergo consilium non solum est de his, quæ a nobis aguntur.

¶ 3 Præt. Dicuntur ẽt quidã consultationes facere de futuris euentibus, qui tñ nõ sunt in potestate nostra. ergo consilium non solũ est de his, quę a nobis fiunt.

¶ 4 Præt. Si consilium esset solum de his, quæ a nobis fiunt, nullus cõsiliaretur de his, quæ sunt per aliũ agenda: sed hoc patet esse falsum. ergo cõsilium non solum est de his, quæ a nobis fiunt.

Lib. 5. c. 5. SED CONTRA est, qđ Greg. Nyssenus dicit. Cõsiliamur de his, quæ fiunt in nobis, & p nos fieri possunt.

D RESPON. Dicendum, ꝙ consilium propriè im portat collationem inter plures habitã, qđ & ipsum nomen designat. Dr̃. n. consilium, quasi cõsidium, eo ꝙ multi consident ad simul cõferendum. Est aũt considerandum, ꝙ in particularibus contingentibus ad hoc, ꝙ aliquid certum cognoscatur, plures conditiones, seu circunstantias considerare oportet, quas ab vno non facile est considerari, sed a pluribus certius percipiuntur, dũ qđ vnus considerat, alij non occurrit. In necessarijs aũt, & vniuersalibus, est absolutior, & simplicior consideratio, ita ꝙ magis ad hmõi consideratonẽ vnus per se sufficere potest. Et ideo inquisitio consilij propriè pertinet ad contingentia singularia: cognitio aũt veritatis in talibus, nõ habet aliquid magnum, vt per se sit appetibilis, sicut cognitio vniuersalium & necessariorum: sed appetitur ſm quod est vtilis ad operationẽ, quia actiones sunt circa contingentia singularia. Et ideo dicendum est, quòd propriè consilium est circa ea, quæ aguntur a nobis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd consilium importat collationem, non quamcunque, sed collationem de rebus agendis, ratione iam dicta.

In cor. art.

AD 2m dicendum, quòd id, quod est lege positũ, quãuis non sit ex operatione quærentis consilium, tamen est directiuum eius ad operandum: quia ista

A est vna ratio aliquid operandi mandatum legis.

AD 3m dicendum, ꝙ consilium non solum est de his quæ aguntur, sed de his quæ ordinantur ad operationes: & pp hoc consultatio dicitur fieri de futuris euẽtibus, inquantum homo per futuros euentus cognitos dirigitur ad aliquid faciẽdum, vel vitandum.

AD 4m dicendum, quòd de aliorum factis consilium quærimus, inquantum sunt quodã modo vnum nobiscum, vel per vnionem affectus, sicut amicus solicitus est de his, quæ ad amicum spectant, sicut de suis: vel per modum instrumenti. Nam agens principale, & instrumentale, sunt quasi vna causa, cum vnum agat per alterum: & sic dominus consiliatur

B de his quæ sunt agenda, per seruum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum consilium sit de omnibus, quæ a nobis aguntur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ consiliũ sit de oĩbus, quę sunt per nos agẽda. Electio. n. est appetitus præconsiliati vt dictũ est: sed electio est de oĩbus, quæ per nos aguntur. ergo & cõsilium. Et 3. di. 35. q. 2. ar. 4. q. 1. cor. Et Ps. 19. Et 3. Eth. lec. 7.

¶ 2 Præt. Consilium importat inquisitionem rationis: sed in omnibus, quę non per impetum passionis agimus, procedimus ex inquisitione rationis. ergo de omnibus, quæ aguntur a nobis, est consilium. Artic. 1.

¶ 3 Præt. Philosophus dicit in 3. Ethic. ꝙ si per plura aliquid fieri potest, consilio inquiritur, per quod facillime & optime fiat: si aũt per vnũ, qualiter per illud fiat: sed omne quod fit, fit per vnum, vel per multa. ergo de omnibus, quæ fiunt a nobis, est consilium. Cap. 3. in medio, tomo 5.

SED CONTRA est quod Gregor. Nyssenus dicit, quòd de his, quæ secundum disciplinam, vel artem sunt, operibus, non est consilium. Lib. 5. cap. 5.

RESPON. Dicendum, quòd consilium est inquisitio quædam, vt dictum est. De illis autem inquirere solemus, quæ in dubiũ veniunt: vnde & ratio inquisitiua, quæ dicitur argumentũ, est rei dubiæ faciens fidem. Quòd autem aliquid in operabilibus humanis non sit dubitabile, ex duobus contingit. Vno modo, quia per determinatas vias proceditur ad determinatos fines, sicut contingit in artibus, quæ habent certas vias operandi: sicut scriptor non consiliatur quomodo debet trahere literas, hoc enim determinatum est per artem. Alio modo, quia non multum refert vtrum sic, vel sic fiat: & ista sunt minima, quæ parum adiuuant, vel impediunt respectu finis consequendi. Quod autem parum est, quasi nihil accipit ratio: & ideo de duobus non consiliamur, quamuis ordinentur ad finem, vt Philosophus dicit, scilicet, de rebus paruis, & de his quæ sunt determinata qualiter fieri debent, sicut est in operationibus artiũ, præter quasdam coniecturales, vt Gregor. Nyssenus dicit, vtpura, medicinalis, negotiatiua, & huiusmodi. Art. 1. huius quæstionis. Lib. 3. Eth. cap. 2. tom. 5. Lib. 5. cap. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ electio præsupponit consilium ratione iudicij, vel sententiæ. Vnde quando iudicium, vel sententia manifesta, est absque inquisitione, non requiritur consilij inquisitio.

AD 2m dicendum, ꝙ ratio in rebus manifestis nõ inquirit, sed statim iudicat: & ideo nõ oportet in omnibus, quę ratione aguntur, esse inquisitionẽ consilij.

AD 3m dicendum, quòd quãdo aliquid per vnum potest fieri, sed diuersis modis, potest dubitationem habere, sicut & quando fit per plura: & ideo opus est consilio. Sed quãdo determinatur non solum res, sed modus, tunc non est opus consilio.

ARTICVLVS V.

Vtrum consilium procedat ordine resolutorie,

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur q consilium oon procedat modo resolutorio, Cõsilium.n. est de his quæ a nobis aguotur: sed operationes nostræ oõ procedunt modo resolutorio, sed magis modo compositiuo, .s. de simplicibus ad composita. ergo cõpositi consiliũ non semper
G procedit modo resolutorio,

¶ 2 Præt. Consilium est inquisitio rationis: sed ratio a priorbus incipit, & ad posteriora deuenit, s̃m conuenientiorem ordinem. cũ igitur præterita sint priora præsentibus, & præsentia priora futuris, in cõsiliando videtur esse procedendũ a præsentibus, & præteritis in futora, qđ non pertinet ad ordinẽ resolutorium. ergo in consilijs nõ
H seruatur ordo resolotorius,

¶ 3 Præt. Consilium noo est nisi de his, q̃ sunt nobis possibilia, vt dicitur in 3.° Ethic. sed an sit nobis aliquid possibile, perpenditur ex eo, quod possumus facere, vel nõ possumus facere, vt perueniamus in illud. ergo io inquisitione consilij a præsentibus incipere oportet,

SED CONTRA est, qđ Philosophus dicit in 3.° Eth. q ille, qui cõsiliatur, vr̃ quærere, & resoluere,

RESPON. Dicendũ, q in omni
I inquisitione oportet incipere ab aliquo principio: quod quidem, si sicut est prius in cognitione, ita et sit prius in esse, nõ est pcessus resolutorius, sed magis cõpositiuus, Procedere .n. a causis in effectus, est processus compositiuus: nam causę sunt simpliciores effectibus, Si autẽ id, quod est prius in cognitione, sit posterius in esse, est processus resolutorius; vtpote, cũ de effectibus manifestis iudicamus, resoluendo in causas simplices,
K Principium autem in inquisitione cõsilij, est finis, qui quidẽ est prior in inteotione, posterior tamen in esse: & secuodum hoc oportet, q inquisitio consilij sit resolutiua, incipiendo .s. ab eo, quod io futuro intenditur, quousq; perueniatur ad id, quod statim agendũ est.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd consilium est de operatiooibus, sed ratio operationum accipitur ex fioe: & ideo ordo ratiocinandi de operationibus, est contrarius ordioi operandi.

AD 2.m dicendum, quòd ratio
F incipit ab eo, quod est prius secundum rationem: oõ autem semper ab eo, quod est prius tempore.

AD 3.m dicendum, quòd de eo quod est agendum propter finem, non quæreremus scire, an sit possibile, si non esset congruum fini: & ideo prius oportet inquirere, an cõueniat ad ducendum in fioem, quàm cõsideretur, an sit possibile.

ARTICVLVS VI.

Vtrum consilium procedat in infinitum,

AD SEXTVM sic pceditur. Videtur q inquisitio consilij procedat in infinitum. Consilium enim, inqoisitio est de particularibus, in quibus est operatio: sed siogularia sunt iofinita. ergo inquisitio consilij est infinita.

¶ 2 Præt. Sub inquisitione consilij cadit cõsiderare noo solũ quid agendum sit, sed etiam quo modo impedimenta tollantur: sed quælibet humana actio potest impediri, & impedimentum tolli potest per aliquam rationem humanam. ergo in infinitum remanet quærere de impedimẽtis tollẽdis.

¶ 3 Præt. Inquisitio sciẽtiæ demonstratiuę nõ procedit in infinitum, quia est deuenire in aliqua principia per se nota, quæ omnimodam certitudinem habent: sed talis certitudo non potest inueniri in singularibus cõtiogentibus, quę sunt variabilia, & incerta. ergo inquisitio consilij procedit in infinitum.

SED CONTRA. Nullus mouetur ad id, ad quod impossibile est quòd perueoiat, vt dicitur in primo° de cælo: sed infioitũ impossibile est transire. si igitur inquisitio coosilij sit iofinita, nullus cõsiliari inciperet: quod patet esse falsum.

RESPON. Dicendum, q inquisitio cõsilij est infinita in actu ex duplici parte. s. ex parte principij, & ex parte termini, Accipitur .n. in inquisitione consilij duplex principium, Vnum propriũ ex ipso genere operabilium, & hoc est finis, de quo non est coosilium, sed supponitur io consilio vt principium, vt dictum est. Aliud quasi ex alio genere assumptũ: sicut & in scientijs demonstratiuis vna scientia supponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit. Huiusmodi aũt principia, quæ in inquisitione consilij supponuntur, sunt, quæcunq; sunt p sensum accepta, vtpote, q hoc sit panis, vel ferrum: & quæcunq; sunt per aliquam scieotiam speculatiuam, vel practicam in vniuersali cognita, sicut q mœchari est a Deo prohibitum, & q homo oon potest viuere, nisi nutriatur outrimẽto coouenienti: & de istis non inquirit consiliator, Terminus autem inquisitionis est id, quod statim est in potestate nostra, vt facia-

¶ *Super Quæstionis decimaquartæ Articulum quintum,*

IN quinto autem articulo dubium est, quia litera contradicere sibiipsi videtur. Ait enim & quòd processus a causis ad effectus est cõpositiuus, & q processus consilij est a fine ad id, quod est ad finem: & tamen concludit, quòd processus consilij non est compositiuus, sed resolutiuus: ac si finis non esset causa, & id quod est ad finẽ, nõ esset effect°, sed econuerso.

¶ Ad hoc dicitur, q cum inter finẽ acquisibilem, & id quod est ad finem, sit duplex simplex habitudo, & vna modificetur in altera, potest tripliciter procedi ratiocinando a fine, ad ea quæ sunt ad finem. Primo secundũ simplicẽ habitudinem causæ finalis ad suum effectũ, vt sic, Et hic est processus a fine, vt sic, ad id qđ est ad finẽ, vt sic, Et hic est cõpositiuus, & suus oppositus ẽ resolutiu°, sicut vniuersaliter verificatur de processu a causa ad effectum, & econuerso. Secundo, secundũ simplicem habitudinem effectus efficiendi ad causam, a qua effici debet. Et hic est processus ab effectu ad causam, & est resolutiuus, & suus oppositus est compositiuus, quia a causa ad effectum: neuter autẽ horum est processus consilii. Non primus, quia consilium est de efficiendis a nobis, vt patet in articu 3. & 4. In processu autem primo, nihil dicitur de agendo, sed tantum de fine, & ad finem, vt sic, Nec secũdus, quia cõsilium est de his quæ sunt ad finem, vt patet in art. 2. Et ideo hoc in responsione ad tertium huius quinti articuli põderauit author, vt agẽda a nobis, nõ cadere sub consilio voluit, an sint possibilia, nisi vt congrua & præcongrua fini. In secundo aũt processu nihil dicit de fine, & ad finẽ, vt sic, sed tantum de agenda re, & causa illius. Tertio igitur, potest procedi secundũ qđ tam finis, q̃ id quod est ad finem, inuenitur in agendis, ita q non procedatur nec a fine puro, nec ab agendo puro: sed a fine assequendo ad id, quod est agẽdum finẽ, & sic deinceps retrocedendo. Et hic processus est processus consilii, quod est de agendis, vt ad finem, & de his quæ sunt ad finẽ, vt agenda resolutorie. Et licet processus iste mistus videatur, & non nisi secũdum partes iudicandus compositiu°, & resolutiuus, dicitur tamẽ simpliciter resolutiu°: qm̃ de fine, & eo qđ est ad finem, ratiocinatur tantum io materia agẽda, & propter agendum resolutorie, idest, a posterioribus secũdum esse. Ita quòd sicut Musica, licet consideret numerũ, vt in sonis, & econuerso sonos, vt proportionales secundum numerũ (& pter hoc media ponitur scientia), quia tamẽ de nomero nõ nisi in materia soni, & propter sonũ tractat, simpliciter dici potest scientia physica, & sub ea cõprehenditur, eo q oon abstrahit a materia sensibili. Ita in proposito, consiliũ, quia (vt dictum est) finẽ, & ad finem in materia agenda tantum, & propter agẽdum, & quomodo agendũ a posterioribus secũdũ esse in priore considerat, resoluere simpliciter dicitur.

Cap. 3. paulo post principium. tomo 5.

Cap. 3. post medium, tomo 5.

Ex lib. 4. de cælo tex. 33

Art. 2. huius quæst.

ut faciamus. Sicut enim finis habet rationem principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem conclusionis. Vnde id, quod primo agendum occurrit, habet rationem vltimæ conclusionis, ad quam inquisitio terminatur. Nihil autem prohibet, consilium potentia infinitum esse, secundum quod in infinitum possunt aliqua occurrere consilio inquirenda.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd singularia non sunt infinita actu, sed in potentia.

AD 2ᵐ dicendum, quòd licet humana actio possit impediri, non tamen semper habet impedimentum paratum: & ideo non semper oportet consiliari de impedimento tollendo.

AD 3ᵐ dicendũ, q in singularibus contingentibus potest aliquid accipi certũ, etsi nõ simpliciter, tamen vt nunc, prout assumitur in operatione. Sortem.n. sedere, non est necessarium: sed eum sedere, dum sedet, est necessarium: & hoc per certitudinẽ accipi potest.

¶ Super Q. uaestionis decimaequinta Articulum primum.

QVAESTIO XV.

De consensu, qui est actus voluntatis, in cõparatione eorũ, quæ sunt ad finẽ, in quatuor articulos diuisa.

Circa 15. quæst. primos tres articulos, qđ esset dicendũ, in sequenti qõne consulto dicetur.

DEINDE considerandum est de consensu.

C Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum consensus sit actus appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis.

¶ Secundo, Vtrum conueniat brutis animalibus.

¶ Tertio, Vtrũ sit de fine, vel de his quę sunt ad finẽ.

¶ Quarto, Vtrum consensus in actum, pertineat solũ ad superiorem animæ partem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum consensus sit actus appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis.

Infra q.74. art.7. ad 1. Et 4.di. 29. art.1.cor. Cap.12.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd consentire pertineat solum ad partem animæ apprehensiuam. August. enim 12. de Trinit. consensum attribuit superiori rationi: sed ratio nominat apprehensiuam virtutem. ergo consentire pertinet ad apprehensiuam virtutem.

¶ 2 Præt. Consentire, est simul sentire: sed sentire est apprehensiuæ potentiæ. ergo & consentire.

¶ 3 Præt. Sicut assentire dicit applicationem intellectus ad aliquid, ita & consentire: sed assentire pertinet ad intellectum, qui est vis apprehensiua. ergo & consentire ad vim apprehensiuam pertinet.

Cap.2.post medium, & c.22.

SED CONTRA est, quod Damasc. dicit in 2. lib. quòd si aliquis iudicet, & non diligat, non est sententia, id est, consensus: sed diligere ad appetitiuã virtutem pertinet. ergo & consensus.

RESPON. Dicendum, quòd consentire importat applicationem sensus ad aliquid. Est autem proprium sensus, q cognoscitiuus est rerum præsentiũ. Vis enim imaginatiua, est apprehẽsiua similitudinũ corporalium etiam rebus absentibus, quarum sunt similitudines: intellectus autẽ apprehensiuus est vniuersalium rationum, quas potest apprehendere indifferenter, & præsentibus & absentibus singularibus. Et quia actus appetitiuæ virtutis est quædam inclinatio ad rem ipsam secundum quãdam similitudinem,

A hinc est, quòd ipsa applicatio appetitiuæ virtutis ad rem, secundum quam ei inhæret, accipit nomen sensus, quasi experientiam quandam sumens de re, cui inhæret, inquãtum complacet sibi in ea. Vnde Sap. 1. dicitur. Sentite de Domino in bonitate: & secundum hoc consentire est actus appetitiuæ virtutis.

AD PRIMVM ergo dicendum, q sicut dicitur in 3. de anima, Voluntas in ratione consistit: vnde cum Augustinus attribuit consensum rationi, accipit rationem, secundum quod in ea cõcluditur voluntas. Tex. 42.

AD 2ᵐ dicendum, quòd sentire, proprie dictum, ad apprehensiuam potentiam pertinet: sed secundũ similitudinem cuiusdam experientiæ, pertinet ad appetitiuam, vt dictum est. In corp. ar.

B AD 3ᵐ dicendum, q assentire, est quasi ad aliud sentire, & sic importat quãdã distantiã ad id cui assentit: sed cõsentire, est simul sentire, & sic importat quãdã coniunctionem ad id cui consentitur: & ideo voluntas, cuius est tendere ad ipsam rem, magis proprie dr cosentire. Intellectus aũt, cuius operatio non est sm motum ad rem, sed potius e conuerso, vt in primo di- p.p.q.16.ar tic. 1. & q. 27.art.4. & q.59.art.2. ctum est, magis proprie dicitur assentire: quãuis vnũ pro alio poni soleat. Potest etiam dici, quòd intellectus assentit, inquantum a voluntate mouetur.

ARTICVLVS II.

Vtrum consensus conueniat brutis animalibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q consensus conueniat brutis animalibus. Cõsensus Infra q.16. art.2.cor. n. importat determinationẽ appetitus ad vnum: sed appetitus brutorum animalium sunt determinati ad vnũ. ergo consensus in brutis animalibus inuenitur.

¶ 2 Præt. Remoto priori, remouetur posterius: sed consensus præcedit operis executionem. si ergo in brutis non esset consensus, non esset in eis operis executio: quod patet esse falsum.

¶ 3 Præt. Hoies interdũ cõsentire dicuntur in aliquid agendũ ex aliqua passione, puta, cõcupiscẽtia, vel ira: sed bruta aĩalia ex passione agũt. ergo in eis ẽ cõsẽsus.

D SED CONTRA est, quod Dam. dicit, q post iudiciũ Lib.2. Orthod. fidei, cap.22. homo disponit, & amat quod ex consilio iudicatum est, quod vocatur sententia, id est, consensus: sed consiliũ non est in brutis animalibus. ergo nec cõsensus.

RESPON. Dicendum, quòd consensus, proprie loquendo, non est in brutis animalibus, cuius ratio est: quia consensus importat applicationem appetitiui motus ad aliquid agendum: eius autem est applicare appetitiuum motum ad aliquid agendum, in cuius potestate est appetitiuus motus: sicut tãgere lapidem, conuenit quidem baculo, sed applicare baculum ad tactum lapidis, est eius, qui habet in potestate mouere baculum. Bruta autem animalia non habent E in sui potestate appetitiuum motum, sed talis motus in eis est ex instinctu naturæ, vnde brutum animal appetit quidem, sed non applicat appetitiuum motum ad aliquid: & propter hoc non proprie dicitur consentire, sed solum rationalis natura, quæ habet in potestate sua appetitiuum motum, & potest ipsum applicare, vel non applicare ad hoc, vel ad illud.

AD PRIMVM ergo dicendum, q in brutis animalibus inueñ determinatio appetitus in aliquid, passiue tñ: consensus vero importat determinationem appetitus non solum passiuam, sed magis actiuam.

AD 2ᵐ dicendum, quòd remoto priori, remouetur posterius, quod proprie ex eo tantum se-

quitur. Si aũt aliquid ex pluribus sequi possit, non pp hoc posterius remouetur vno priorũ remoto: sicut si induratio possit fieri & a calido, & frigido (nã lateres indurant ab igne, & aqua congelata induratur ex frigore) non oportet q remoto calore, remoueatur induratio. Executio aũt operis nõ solũ sequitur ex cõsensu, sed et ex impetuoso appetitu, qualis est in brutis aĩalib⁹.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd homines, qui ex passione agunt, possunt passionem non sequi, non autem bruta animalia: vnde non est similis ratio.

Articulus III.

Vtrum consensus sit de fine, vel de his, quæ sunt ad finem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd consensus sit de fine, quia, Propter quod vnũquodque, & illud magis: sed his quæ sunt ad finem, cõsentimus pp finem. ergo fini consentimus magis.

¶ 2 Præt. Actio intẽperati, est finis eius, sicut & actio virtuosi, est finis eius: sed intemperatus consentit in proprium actum. ergo consensus potest esse de fine.

¶ 3 Præt. Appetitus eorũ quæ sunt ad finẽ, est electio,

q.13. art.3. vt *supra dictum est. Si igitur cõsensus esset solum de his quæ sunt ad finẽ, in nullo ab electione differre videretur: qd patet esse falsum per *Dama. qui dicit, q

Lib.2. Ortho. fidei c. 22. post disputationẽ, quã vocaverat sentẽtiã, fit electio. non ergo cõsensus est solũ de his quæ sunt ad finem.

Lib.2. Ortho. fidei c. 22. SED CONTRA est, quod *Dama. ibidẽ dicit, quòd sensus, siue sententia est, qñ homo disponit, & amat quod ex consilio iudicatum est: sed cõsilium non est nisi de his quæ sunt ad finem. ergo nec consensus.

RESPON. Dicendum, q consensus nominat applicationem appetitiui motus ad aliquid præexistens in ptãte applicantis. In ordine autem agibiliũ, primo quidem oportet sumere apprehensionẽ finis, deinde appetitum finis, deinde cõsilium de his quæ sunt ad finem, deinde appetitum eorũ, quæ sunt ad finẽ. Appetitus aũt in vltimum finem tẽdit naturaliter: vnde & applicatio motus appetitiui in finẽ apprehensum, non habet rõnẽ consensus, sed simplicis voluntatis. De his aũt quæ sunt post vltimũ finẽ, inquantũ sunt ad finem, sub cõsilio cadunt: & sic põt esse de eis consensus, inquãtũ motus appetitiuus applicatur ad id, qd ex cõsilio iudicatũ est. Motus vero appetitiuus in finem, non applicatur consilio, sed magis consiliũ ipsi, quia consilium præsupponit appetitũ finis: sed appetitus eorũ quæ sunt ad finẽ, præsupponit determinationem cõsilij. Et ideo applicatio appetitiui motus ad determinationẽ consilij, ꝓprie est cõsensus. vñ cũ consilium non sit nisi de his, quę sunt ad finẽ, consensus, ꝓprie loquẽdo, nõ est nisi de his quę sunt ad finẽ.

AD PRIMVM ergo dicendum, q sicut conclusiones scimus per principia, horum tñ non est scientia, sed quod maius est. s. intellectus. ita consentimus his quæ sunt ad finem propter finem, cuius tamen non est consensus, sed quod maius est, scilicet voluntas.

AD 2ᵐ dicendum, quòd intemperatus habet pro fine delectationem operis, propter quam consentit in opus magis, quàm in ipsam operationem.

AD 3ᵐ dicendum, q electio addit supra cõsensum quandã relationem respectu eius, cui aliquid præeligitur: & ideo post cõsensum adhuc remanet electio. Potest. n. contingere, quòd per consilium inueniãtur plura ducentia ad finem, quorũ dum quodlibet placet, in quodlibet eorũ cõsentitur: sed ex multis quæ

F placent, præaccipimus vnum, eligendo. Sed si inueniatur vnum solum quod placeat, non differunt re cõsensus & electio, sed rõne tãtum. vt consensus dicatur secundum quod placet ad agendum: electio autem secundum quod præfertur his, quæ non placent.

Articvlvs IIII.

Vtrum consensus in actũ pertineat solum ad superiorem animæ partem.

G AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q cõsensus ad agendum nõ semper pertineat ad superiorem rationem. Delectatio enim consequitur operationem, & perficit eam, sicut decor iuuentutem, sicut dicitur in 10. *Ethic. sed consensus in delectationẽ pertinet ad inferiorem rationem, vt dicit Aug. in 12. de *Tri. ergo consensus in actum nõ pertinet ad solam superiorem rationem.

¶ 2 Præt. Actio, in quam consentimus, dr̃ esse volũtaria: sed multa-

H rũ potentiarũ est producere actiones voluntarias. ergo nõ sola superior ratio consentit in actum.

¶ 3 Præt. Superior ratio intendit æternis inspiciendis, & consulendis, vt Aug. dicit in 12. de *Tri. sed multotiens hõ cõsentit in actum nõ pp rationes æternas, sed pp aliquas rationes temporales, vel etiã pp aliquas animæ passiones. non ergo consentire in actum pertinet ad solam superiorem rationem.

I SED CONTRA est, qd Aug. dicit 12. de *Tri. Nõ potest peccatum efficaciter perpetrandũ mente decerni, nisi illa mentis intentio, penes quã summa potestas est mẽbra in op⁹ mouẽdi, vel ab opere cohibẽdi, malæ actiõi cedat, & seruiat.

RESPON. Dicendum, q finalis sententia semper pertinet ad eum, qui superior est, ad quem pertinet de alijs iudicare. Quandiu. n. iudicandũ restat qd proponitur, nondum datur finalis sententia. Mani-

K festum est aũt q superior ratio est, quæ habet de omnibus iudicare, quia de sensibilibus per rõnẽ iudicamus: de his vero q̃ ad rõnes humanas pertinẽt, iudicamus ſm rationes diuinas, quæ pertinent ad rationem superiorẽ. Et ideo quandiu incertum est, an ſm rationes diuinas resistatur, vel non, nullum iudiciũ rationis habet rationẽ finalis sententiæ. Finalis aũt sententia de agendis, est cõsensus in actum: & ideo consensus in actũ pertinet ad rationẽ superiorem, ſm tamen

¶ *Super Quæstionis decimæquintæ Articulum quartum.*

CIrca quartum vero articulum plura occurrunt dubia. Primũ est, quia author contradicit sibi in corpore, & in responsione ad primum. Repugnant enim hæc duo, scilicet quandiu incertũ est, an secundum rationes diuinas resistatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis sententiæ. Et consensus in delectationem cogitationis pertinet ad rationem inferiorem. Sic patet repugnantia, quia consensus in delectationem cogitationis, est quandoq; peccatum mortale, & consequenter finalis sententia, & contra rationes diuinas quodammodo. Ergo stat, quòd sit rationis inferioris, & contra rationes diuinas, quòd sit mortale peccatum, & non finalis sententia. Et si est finalis sententia, & contra rationes diuinas, quomodo ad rationem inferiorẽ spectat? Et augetur dubitatio, quia Augu. 12 de Trin. cap. 12. vnde quæstio hæc manat, expresse dicit, quòd talis cõsensus spectat ad rationem inferiorem solum. Sic, inquit, habendum puto, quasi sola mulier comederit. Secundum est, de distinctione, quæ fit in responsione ad primum de cogitatione, vt est actio quædam, & vt est ad aliã actionem ordinata: quia non videtur ad propositum, sed potius ad oppositum. Non ad propositum quidem, quia cogitatio delectans, in quam consentire dicitur ratio inferior, nõ ordinatur ad actionem. Est enim cogitatio delectationis morosæ absque voluntate operis, vt patet per August. ibidem. Ad oppositum vero, quia cogitatio, vt est actio quædam delectans, est ipsa cogitatio morosæ delectationis. Et sic ipsa secũdum literam præten-

Cap. 4. paulo post medium, tom. 5.

Cap. 12. tomo 3.

Cap. 7. in fine, tom. 3.

Cap. 12. circa medium, tom. 3.

præsentem spectat ad rationem superiorem. ergo oppositum habetur eius, quod intenditur ab Aug. & ipso. s. quòd consensus in delectationem morosam spectat ad rationem inferiorem.

¶ Ad euidentiam horum scito primo, q cogitatio quãdoq; sm se, habet rationem ordinati in aliquã aliam operationem: qñq; vero sm se, habet rationem ipsius vltimi operis. Dico autem sm se, ad excludendum ordinem ex parte intentionis cogitantis. Tunc cogitatio habet ratioñ vltimi operis, qñ ipsa vt cogitatio est, sumitur, prout. s. est inquisitio, vel cognitio veri, & huiusmodi. Tũc autem habet cogitatio rationem ordinati in aliud op³, quando ipsa ratione operis cogitati sumitur: quia. n. ratione cogitati operis sumitur, pp ipsum opus secundum se est. Et quamuis ab hoc cogitante non exerceatur ppter opus perpetrandum, exercetur tñ propter opus perpetrabile. Tanta autem est differentia iter cogitationẽ, hoc, vel illo modo sumptam, vt cogitatio propter opus cogitatum, sit in coordinatione eorũ, quæ sunt propter aliud: & propterea, vt in litera dicit, spectat ad inferiorem rationem. Cogitatio vero secũdum seipsam, sit in coordinatiõe operum: & propterea spectet ad superiorẽ rationem, sicut cætera vltima opera. Scito secdo, q rõ inferior consideratur dupliciter, Vno modo sm se: alio modo, vt participat superiorẽ rationem, cui & suppositaliter, & identice cõiuncta est: & q licet rõ inferior sm se, nõ habeat finalẽ sententiam, vt participat tamen superiorem, iudicat finaliter, & moraliter. Vnde ad primũ dubium dicitur, quòd consensus in delectationẽ cogitati operis mortalis, puta fornicatiõis, vł vindictæ, hẽt in se duo. Primum est, qđ caret cõsummatione, quã apta nata est habere talis delectatio secundum suum genus. Cum enim delectatio cogitati operis, sit eiusdem rationis cum delectatione perpetrati operis, & differant tantum sicut imperfectum, & perfectum, & secundum se sit propter illam: si habet consensum in cogitationem, & operationem, habet consummatum cõsensum. Si autem in cogitationem tãtũ, habet imperfectum consensum eo modo, quo talpa est imperfecta in genere animalis, & secundum hoc dicitur deficere a finali sententia, quam scilicet secundum se apta nata est habere, & ad rationem inferiorem spectare, vtpote secũdum se via ad aliud: & quòd ad solam mulierem, id est, inferiorem rationem spectat, quia scilicet deest consensus ille ordinans ad opus, qui spectat ad virum, vtpote vltimus in genere agibilium. Secundum est, quòd sit absque contradictione superioris rationis: & ex hoc habet rationem finalis sententiæ, vt peccati mortalis &c. vt patet in quæstione de veritate q. 15. art. 4. ad 6. & 11. ita q consensus iste in delectationẽ huiusmodi, & est rationis inferioris sm se, quia est in id, quod secundum se est propter aliud opus: & deficit a superiori ratione, quia nõ est in opus: & est rationis inferioris, vt participat superiorem, quia fit contra regulas æternas illa non contradicente: & vt in responsione ad vltimũ in litera dicitur, est rationis superioris, quia secundum rationes æternas non dissentit. Et hoc intendit etiam Augusti. circa finem illius capituli, vbi propter coniunctionẽ vtriusque rationis in vno homine, totũ hominem ex huiusmodi consensu dãnandum concludit. Et est finalis sententia circa cogitatõ operis solã delectationẽ, & non est finalis sententia de agendis, quia restat vlterior sententia, quam apta nata est habere huiusmodi delectans cogitatio, scilicet de ordine ad exercendum opus: propter quas duas finales sententias in litera, primo nominatur in allegatis obiicendo verbis, finalis sententia absolute: deinde descẽditur ad finalem sententiam de agendis, & dicitur quòd est cõsensus in opus. & sic patet, quòd dicta literæ consonant. Ad secundum vero dubium dicendum est, quòd procedit ex malo intellectu literæ. Per cogitare enim, vt est actio quædam, intendit author cogitationem secundum se: per illud vero, vt in aliud ordinatur, intendit cogitationem propter cogitatum opus, vt ea posuimus. Et vult, q cõsensus in cogitationem secundum se, spectet ad rationem superiorem, quia est opus vltimum, vt patet de contemplatione. Consensus vero in cogitationem propter opus cogitatum, spectet ad inferiorem, quia est secũdum se via ad aliud. Ita quòd non ponit author in litera tres, sed duos tantum ordines, scilicet operum, & cogitationum. Et declarat, quòd cogitationes secundum se, clauduntur sub ordine operum, ita quòd contra opera non distinguuntur, nisi cogitationes ratione operis cogitati, vt vix a teruinis. Et de his vide in q. de veritate, quæstione & articulo prædictis.

Art.t.ad 1.

quod in ratione voluntas includitur, sicut * supra dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quòd consensus in delectationem operis, pertinet ad superiorem rationem, sicut & cõsensus in opus: sed cõsensus in delectatioñ cogitationis, pertinet ad rationẽ inferiorem, sicut ad ipsam pertinet cogitare: & tñ de hoc ipso, quod est cogitare, vel non cogitare, inquantum consideratur vt actio quædã, habet iudicium superior ratio, & similiter de delectatione cõsequẽte: sed inquantum accipitur, vt ad actionem aliam ordinatũ, sic pertinet ad inferiorem rationẽ. Quod enim ad aliud ordinatur, ad inferiorem artem, vel potentiam pertinet quàm finis, ad quem ordinatur: vnde ars quæ est de fine, architectonica, seu principalis vocat.

Ad 2m dicẽdũ, q quia actiones dicuntur voluntariæ, ex hoc q eis consentimus, nõ oportet q cõsensus sit cuiuslibet potentiæ, sed voluntatis, a qua dicitur voluntariũ, quæ est in ratione, sicut * dictũ est.

Q. 4. art. 1.

Ad 3m dicendum, quòd ratio superior dicitur consentire, nõ solum quia secundum rationes æternas semper moueat ad agendum: sed etiam quia secũdum rationes æternas non dissentit.

QVAESTIO XVI.

De usu, qui est actus volũtatis, in comparatione ad ea, quæ sunt ad finem.

Deinde considerandum est de vsu.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶Primo, Vtrũ, Vti, sit act⁹ volũtatis
¶Secũdo, Vtrum conueniat brutis animalibus.
¶Tertio, Vtrum sit tantum eorũ, quæ sunt ad finem, uel ẽt finis.
¶Quarto, De ordine usus ad electionem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum, Vti, sit actus uoluntatis.

A Ad primvm sic pceditur. Videtur q Vti, nõ sit actus uoluntatis. Dicit. n. Augu. in 1. de * doct. christ. quòd Vti, est id, quod B in usum uenit, ad aliud obtinẽdũ referre: sed referre aliqd ad aliud, est rationis, cuius est conferre, & ordinare. ergo Vti, est actus rationis: non ergo uoluntatis. 1. dis. 1. q. 2 art. 2. Cap. 4. & lib. 10. de Tri. cap. 10. paulo a principio to. 3. Lib. 2. Ortho. fidei c. 22.

¶2 Præt. * Dam. dicit, q homo impetum facit ad operationem, & dicitur impetus: deinde utitur, & dicitur usus. Sed operatio pertinet ad potentiã executiuam: actus autem uoluntatis non sequitur actum executiuæ potentiæ, sed executio est ultimum. ergo usus non C est actus uoluntatis. Idem Aug. 19. de ciui. c. 4.

¶3 Præt. Aug. dicit in lib. 83. * q. Omnia quę facta sunt, in usum hominis facta sunt: quia omnibus utitur ratio, iudicando ea quæ hominib⁹ data sunt: sed iudicare de rebus a Deo creatis, pertinet ad rationem speculatiuã, quæ omnino separata uidetur a uoluntate, quæ est principiũ humanorum actuũ. ergo uti non est actus uoluntatis. Q. 3. in fine, tom. 4.

Sed contra est, quod Aug. dicit in 10. de * Tri. Vti, est assumere D aliquid in facultatẽ uoluntatis. Cap. 11. ante medium tom. 3.

Respon. Dicendum, q usus rei alicui⁹ importat applicationẽ rei illius ad aliquã operationem: vnde & operatio, ad quã applicam⁹ rẽ aliquã, dicitur usus eius: sicut equitare, est usus equi, & percutere, est usus baculi. Ad operationẽ aũt applicamus & principia interiora agendi. s. ipsas potentias aiæ, uel mẽbra corporis, ut intellectũ ad intelligendum, & oculũ ad uidẽdum, & res exteriores, sicut baculum ad percutiendum. Sed maE nifestum est, qđ res exteriores nõ applicamus ad aliq̃ operationẽ, nisi p principia intrinseca, quæ sunt potẽtię aiæ, aut habitus potẽtiarũ,

aut organa, quæ sunt corporis membra. Ostensum est F autem supra, q voluntas est quæ mouet potentias aiæ ad suos actus, & hoc est applicare eas ad operationē. vñ de manifestū est, q Vti, primo & principaliter est voluntatis tanq̄ primi mouentis, rationis aūt tanq̄ dirigentis: sed aliarum potētiarū tanq̄ exequentium, quæ cōparantur ad voluntatem, a qua applicantur ad agendum, sicut instra ad principale agens. Actio autem ꝓprie non attribuitur instro, sed principali agenti: sicut ædificatori, non autem instrumentis. vnde manifestū est, q Vti, proprie est actus voluntatis.

q.9.art.1.

D.1.c.10.

Ad primvm ergo dicendum, quod ratio quidem in aliud refert, sed voluntas tendit in id, quod est in aliud relatum per rationem, & secundum hoc dicitur, quod Vti, est referre aliquid in alterum.

Ad 2m dicendum, quod Damasc. loquitur de vsu secundum quod pertinet ad executiuas potentias.

Ad 3m dicendum, q etiam ipsa ratio speculatiua applicatur ad opus intelligendi, vel iudicādi a voluntate: & ideo intellectus speculatiuus vti dicitur, tanq̄ a voluntate motus, sicut aliæ executiuæ potentiæ.

Articvlvs II.

Vtrum Vti, conueniat brutis animalibus.

Supr. q.11 ar.10. ad 4 † Cap. 10 paulo post princip. Q.11.ar.3.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quod Vti, cōueniat brutis animalibus. Frui enim est nobilius, quàm vti, quia vt Aug. dicit in 10. de Trin. Vtimur eis, quę ad aliud referimus, quo fruendum est: sed frui conuenit brutis animalibus, vt* supra dictū est. ergo multo magis conuenit eis Vti.

¶ 2 Præt. Applicare membra ad agendum, est vti membris: sed bruta animalia applicāt membra ad aliquid agendum, sicut pedes ad ambulandum, cornua ad percutiendum. ergo brutis animalibus cōuenit Vti.

Q.30. circa medium, tomo 4.

Sed contra est, quod* Aug. dicit in lib. 83. q. Vti aliquid nō pōt, nisi animal, qd rationis est particeps.

Art. pced.

Respon. Dicendum, quod, sicut* dictum est, Vti, est applicare aliqd principium actionis ad actionem: sicut cōsentire, est applicare motum appetitiuum ad aliquid appetendum, vt* dictum est. Applicare autē aliquid ad alterum nō est nisi eius, quod habet super illud arbitrium: quod non est nisi eius, qui scit referre aliquid in alterum, quod ad rationem pertinet: & ideo solum animal rationale & consentit, & vtitur.

Q. præced. ar.1.2.3.

Ad primvm ergo dicēdum, q Frui, importat absolutū motū appetitus in appetibile: sed Vti, importat motū appetitus ad aliquid in ordine ad alterū. Si ergo cōparent Vti, & Frui, quātū ad obiecta, sic Frui est nobilius, q̄ Vti, quia id, qd est absolute appetibile, est melius q̄ id, qd est appetibile solum in ordine ad aliud. Sed si compararētur quantum ad vim apprehensiuā præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vsus, quia ordinare aliquid in alterū, est rationis: absolute aūt aliquid apprehendere potest et sensus.

Ad 2m dicendum, quod animalia per sua membra aliquid agunt instinctu naturæ, nō per hoc, quod cognoscant ordinem membrorum ad illas operationes. vnde non dicuntur proprie applicare membra ad agendum, nec vti membris.

Articvlvs III.

Vtrum usus possit esse etiam ultimi finis.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur q vsus possit esse etiam vltimi finis. Dicit enim Aug. in 10. de † Trin. Omnis qui fruitur, vtitur: sed vltimo fine fruitur aliquis. ergo vltimo fine aliquis vtitur.

Cap. 11. ante medium tom. 3.

¶ 2 Præt. Vti, est assumere aliquid in facultatem voluntatis, vt* ibidē dr: sed nihil magis assumitur a voluntate, q̄ vltimus finis. ergo vsus pōt esse vltimi finis.

Loco nunc proxime dicto.

¶ 3 Præt. Hilarius dicit in 2. de † Tri. quod æternitas est in Patre, species in imagine, id est, in Filio, vsus in munere, id est in Spiritusancto: sed Spiritussanctus cum sit Deus, est vltimus finis.

† paulo post princip. lib.

Sed contra est, quod dicit Aug. in lib. 83. * q. Deo nullus recte vtitur: sed solus Deus est vltimus finis. ergo vltimo fine non est vtendum.

Q.30. non procul a fine tom. 4.

Respon. Dicendum, q Vti, sicut* dictum est, importat applicationem alicuius ad aliquid: quod autē applicatur ad aliud, se habet in ratione eius quod est ad finē. & ideo Vti, semper est eius, quod est ad finem: propter quod & ea quæ sunt ad finem accommoda, vtilia dicuntur, & ipsa vtilitas, interdum vsus nominatur. Sed considerandum est, q vltimus finis dicitur dupliciter. Vno modo simpliciter: & alio modo quo ad aliquem. Cū. n. finis, vt* supra dictum est, dicatur qnq; quidem res, qnq; autem adeptio rei, vel possessio eius, sicut auaro finis est vel pecunia, vel possessio pecuniæ, manifestū est, q simpr loquēdo, vltimus finis est ipsa res. Non. n. possessio pecuniæ est bona, nisi propter bonum pecuniæ: sed quo ad hūc, adeptio pecuniæ est finis vltimus: non enim quæreret pecuniam auarus, nisi vt haberet eam. Ergo simpliciter loquendo & proprie, pecunia homo aliquis fruitur, quia in ea vltimum finem constituit: sed inquantum refert eam ad possessionem, dicitur vti ea.

Art. 1.

Q.3. art. 1. & q.5. art. 2.

Ad primvm ergo dicendum, q Aug. loquitur de vsu cōmuniter, sm quod importat ordinem finis ad ipsam fruitionem, quam aliquis quærit de fine.

Ad 2m dicendum, q finis assumitur in facultatem voluntatis, vt voluntas in illo quiescat. Vnde ipsa requies in fine, quæ fruitio est, dr hoc modo vsus finis: sed id, qd est ad finem, assumitur in facultatem voluntatis non solum in ordine ad vsum eius, qd est ad finē, sed in ordine ad aliā rē, in qua voluntas quiescit.

Ad 3m dicendum, q vsus accipitur in verbis Hilarij, ꝓ quiete in vltimo fine, eo modo quo aliquis, cōiter loquendo, dicit vti fine ad obtinendum ipsum, sicut* dictum est. vnde Aug. in 6. de † Tri. dicit, q illa delectatio, felicitas, vel beatitudo vsus ab eo appellat.

In corp. & ad 1. Cap.10. circa medium tom. 3.

Articvlvs IIII.

Vtrum usus præcedat electionem.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur q vsus præcedat electionem. Post electionem enim nihil sequit, nisi executio: sed vsus cum pertineat ad voluntatem, præcedit executionem. ergo præcedit etiam electionem.

¶ 2 Præt. Absolutum est ante relatum. ergo minus relatum est ante magis relatum: sed electio importat duas relationes, vnam eius quod eligitur ad finem, aliam vero ad id cui præeligitur: vsus autem importat solam relationem ad finem. ergo vsus est prior electione.

¶ 3 Præt. Voluntas vtitur alijs potentijs, inquantum mouet eas: sed

¶ *Super Quæstionis decimæsextæ Articulum quartum.*

Circa quæstionis 16. quartum articulum, omissis primis tribus, aduerte, & memoriæ cōmendato distinctionē duplicis habitudinis voluntatis ad volitum, tam finem, quam id quod est ad finē. Est. n. duplex hæc habitudo diuersarū rationum, & tripliciter, vt in litera dicitur, differūt. Primo, quia prima est, sm qd voluntas est secunda vero, sm qd voluntas ad ipm volitū in se realiter tendit. Scdo, qa prima

voluntas mouet etiam seipsam, vt * dictum est. ergo etiam vtitur seipsa, applicando se ad agendum; sed hoc facit cum consentit. ergo in ipso consensu est vsus: sed consensus pręcedit electionem, vt * dictum est. ergo & vsus.

q.9.art.3.

q.15.art.3. ad 3.

Lib.2. Orthodoxae fidei c. 22.

SED CONTRA est, quod * Dama. dicit, quòd volũtas post electionem impetum facit ad operationẽ, & postea vtitur. ergo usus sequitur electionem.

RESPON. Dicẽdum, ꝙ volũtas duplicem habitudinem habet ad volitum. Vnã quidem, secundũ quod est quodãmodo in uolente per quandã proportionem, vel ordinem ad volitum. Vnde & res, quæ naturaliter sunt proportionatæ ad aliquem finem, dicuntur appetere illom naturaliter: sed sic habere finem, est imperfecte habere ipsum. Omne autẽ imperfectum tendit in perfectionem: & ideo tã appetitus naturalis, quàm voluntarius, tendit vt habeat ipsum finem realiter, quod est perfecte habere ipsum. & hæc est secunda habitudo voluntatis ad volitum. Volitum aũt non solum est finis, sed id, qđ est ad finem: vltimũ autem quod pertinet ad primã habitudinem volũtatis, respectu eius quod est ad finem, est electio: ibi.n.completur proportio voluntatis, vt cõplete velit id, quod est ad finẽ: sed vsus iã pertinet ad secundã habitudinẽ voluntatis, qua tendit ad cõsequendum rem volitã. Vnde manifestum est, ꝙ vsus sequitur electionem, si tñ accipiatur vsus, ſm quod volũtas vtitur executiua potentia mouendo ipsam. Sed quia voluntas ẽt quodammodo rationem mouet, & vtitur ea, pōt intelligi vsus eius, qđ est ad finem, ſm quod est in consideratione rationis referẽtis ipsum in finẽ: & hoc modo vsus præcedit electionem.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ipsam executionem operis præcedit motio, qua voluntas mouet ad exequẽdũ, sequit̃ aũt electionẽ: & sic cũ vsus pertineat ad prædictã motionem voluntatis, mediũ est inter electionẽ & executionẽ.

AD 2^m dicendum, ꝙ id, qđ est per essentiã suã relatum, posterius est absoluto: sed id, cui attribuunt̃ relationes, non oportet ꝙ sit posterius, imo quanto cã est prior, tãto habet relationes ad plures effect^o.

AD 3^m dicendum, ꝙ electio præcedit vsum, si referantur ad idem. Nihil autem ꝓhibet, ꝙ vsus vnius præcedat electionẽ alterius. Et qa actus volũtatis reflectuntur supra seipsos, in quolibet actu voluntatis pōt accipi cõsensus, & electio, & vsus: vt si dicat̃, ꝙ voluntas cõsentit se eligere, & cõsentiat se cõsentire, & vtit̃ se ad cõsentiẽdũ & eligẽdũ, & semp isti actus ordinati ad id, qđ est prius, sunt priores.

na comparatur ad secundam, vt imperfectum ad perfectum: & propterea ex prima itur ad secundã. Tertio, quia in prima perfectio attenditur, ſm quod perfectio cadit supra velle. Tunc.n. voluntas est perfecta in prima habitudine respectu finis, quando complete vult finem, & respectu eius quod est ad finem, quando complete vult illud. In secũda vero, perfectio attenditur ſm qđ perfectio determinat habere. Tunc.n. voluntas est perfecta in secunda habitudine respectu eius quod est ad finem, qñ habet illud realiter, & respectu finis, qñ realiter obtinent illum. Vnde aliud est volũtatem perfecte intendere, eligere, velle, consentire &c. & aliud est ipsam perfecte habere volitum, intentũ, electum &c. Et quia hæc sunt diuersarũ rationum: ideo quantũcunq; crescat primæ voluntatis perfectio, semper remanet in sua imperfectione respectu secundæ, & nunquàm perueniet ad secundam.

¶ Circa eiusdẽ quęstionis 16. eundem quartum articulũ, notandum occurrit, ꝙ ex litera hac, & superioribus, tres ordines actuum volũtatis colliguntur. Primus est ſcđm lineam rectã, & respectu eiusdem obiecti. Secundus, secundum reflexionem super hunc, vel illum. Tertius secundũ ipsos reflexos inter se. Iuxta primum ordinem, duodecim motus sic ordinantur. Primo apprehenditur finis, verbi gratia, diuina gloria. Secundo est voluntas illius. Tertio imperfecta eius fruitio. Quarto intentio eiusdem: & hic finitur prima voluntatis habitudo ad finem. Cũ.n. prædictæ insunt perfecte, habet in seipsa finem.i. perfecte vult finem. Et hinc inchoat prima quoq; volũtatis habitudo ad id, quod est ad finem: intentio.n. ad id descensum præbet. Quinto igitur est consilium de his, quæ sunt ad finem. Sed quia consilium voluntarium est, & a voluntate mouetur ratio ad consiliãdum, & hæc motio vsus vere est: ideo quinto loco vti ratione ad consilium, locatur a S.Tho. in litera, dũ in corpore articuli dicit. Sed quia voluntas ẽt quodãmodo mouet rationem, & vtitur ea &c. Et sic sexto loco est consilium de his, quæ sunt ad finem, verbi gratia, de studio theologiæ, bonitate morum, & similium. Septimo est consensus adhærens cõclusioni, puta qđ ista placẽt. Octauo est electio, præferens alterum cõclusorũ, puta, bonitatẽ morum, & theologiã aliis scientiis &c. Et hic, vt in litera dr̃, finitur primo habitudo voluntatis ad id, qđ est ad finem. hr̃.n. tunc in ea perfecte id, qđ est ad finem.i. perfecte vult id, qđ est ad finem. Nono est pręceptum, seu imperium, de quo est sequẽs qõ, quo præcepit electa executioni mandari. Et inchoat secunda habitudo voluntatis ad id, qđ est ad finem: qñ iã incipit descendere ad hoc, vt habeat ipsum realiter. Decimo est vti, quo (vt in responsione ad primum litera dicit) voluntas mouet potentias executiuas, applicãs eas ad executionem, puta, pedes ad eũdum ad studium, & intellectum ad studendum &c. Vndecimo est executio ipsa assecutiua ꝑ id, qđ ẽ ad finẽ, ipm̃ finẽ, puta, ꝑ iter & studium &c. Dei glorificationem videre. Et sic duodecimo consummatur totus progressus fruitione perfecta superueniente, quæ, vt dictum fuit, de fine habito realiter est. Iuxta ſm̃ vero ordinem quo reflectitur actus voluntatis, vt reflectuntur supra seipsos (vt in responsione ad tertium dr̃) tres voluntatis actus ad minus inueniuntur in quolibet actu libero, & prioritas, & posterioritas in hoc ordine attenditur iuxta prioritatẽ, & posterioritatem illius actus liberi supra quem cadunt: ita ꝙ, vt in calce literæ dicitur, isti actus ordinati ad id, quod est pri^o.i. cadẽtes supra priorem actum, sunt priores seipsis cadentibus supra posteriorẽ actũ: verbi gratia, cum aliquis consentit acquirendis moribus, sunt ibi iplicite tres alii actus cadẽtes supra illũ consensum, s. vsus, consensio, & electio. Nã voluntas vtitur se ad consentiendum, & consentit se consentire, & eligit consentire. Et similiter cum exigit bonos mores, sũt ie rũ implicite tres idẽ actus. Nam volũtas vtitur se ad eligendũm, consentit electioni, & eligit illam. Et similiter accidit cum vtitur ratione ad consilium, vel executiuis potẽtiis ad opus. Nam voluntas consentit vsui, eligit vsum, & vtitur se ad vti. Et quia consensus est actus naturalr̃ prior electione: iõ isti act^o cadentes supra consensum, sunt priores seipsis cadentibus supra electionẽ. Et sic ordinãtur isti actus respectu diuersorũ, supra quę cadunt in hoc secundo ordine iuxta illorum, supra quæ cadunt, ordinẽ. Et inueniuntur implicite, & reflexe. In primo autem ordine ordinantur respectu eiusdem & explicite, & secundum lineam rectam. Iuxta tertium autem ordinem scito, quòd licet in litera, iuxta secundum ordinem, comparentur isti actus reflexi cadentes supra vnum actum ad seipsos cadentes supra alium: non tamen comparantur singuli reflexi inter se, quis quo sit prior, an scilicet, cum isti actus reflectuntur supra consensum, Vti, præcedebat consensum reflexum, vel econtra: & similiter de electione. Et quamuis possit dici, quòd author tradens eorum ordinem secundum lineam rectam, in qua attenditur ordo eorum respectu eiusdem, insinuauit eundem ordinem secundum reflexionem supra eundem actum: ita quòd idẽ est ordo hic, & ibi, quia vtrobique sunt respectu eiusdem: & sic videretur, quòd primo consensus, deinde electio, & vltimo vti locare debet. Mihi tamen ex authore uidetur dicendũm, quòd Vti, tenet primum locum, consensus secundum, & electio tertiũ. Et ratio est duplex, prima, quia est vniuersalius cæteris: consensus quoque absolutior est quam electio. Nam Vti, est actiua libera applicatio tã uoluntati, quàm cuiuscunque alterius ad quodcumque opus. Consensus vero, est actiua libera applicatio solius appetitus acceptantis, seu adhærentis alicui quod constat sub se minus comprehendere. Consensus quoque acceptationem: electio vero acceptationem præferendo aliis importat, quod cõstat posterius esse. Secunda est, quia etiam in ordine primo iam dicto secundum lineam rectam, quamuis uti executiuis potentiis ad acquirendum secundum esse reale, sit posterius electione & consensu: simpliciter tamen & absolute, Vti, præcedit cõsensum & electionem: quia Vti præuenit consilium, ut dictum est, absque reflectione. Tractauit tamen author prius de electione, quã de consensu, & Vti, vt a notioribus fieret disciplina.

¶ Super

QVAESTIO XVII.

De actibus imperatis a voluntate, in nouem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de actibus imperatis a voluntate.

Et circa hoc quæruntur nouẽ.

¶Primo, Vtrum imperare sit actus voluntatis, vel rationis.

¶Secundo, Vtrum imperare pertineat ad bruta animalia.

¶Tertio, De ordine impij ad vsũ.

¶Quarto, Vtrũ imperiũ, & actus imperatus, sint vnus actus, vel diuersi.

¶Quinto, Vtrum actus voluntatis imperetur.

¶Sexto, Vtrum actus rationis.

¶Septimo, Vtrum actus appetitus sensitiui.

¶Octauo, Vtrum actus animæ vegetabilis.

¶Nono, Vtrum actus exteriorum membrorum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum imperare sit actus rationis, uel uoluntatis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ imperare non sit actus rationis, sed voluntatis. Imperare.n. est mouere quoddam. Dicit.n. Auic. ꝙ quadruplex est mouens.s. perficiens, disponens, imperans, & consilians: sed ad voluntaté pertinet mouere omnes alias vires animæ, vt dictum est* supra. ergo imperare est actus volũtatis.

¶ 2 Præt. Sicut imperari pertinet ad id, quod est subiectum, ita imperare pertinere videtur ad id, qđ est maxime liberum: sed radix libertatis est maxime in voluntate: ergo voluntatis est imperare.

¶ 3 Præt. Ad imperiũ statim sequitur actus: sed ad actũ rationis non statim sequitur actus: non.n. qui iudicat aliquid esse faciẽdũ, statim illud operatur. ergo imperare nõ est actus rationis, sed voluntatis.

SED CONTRA est, quod *Greg. Nissenus dicit, & etiam *Philosophus, quòd appetitus obedit rationi. ergo rationis est imperare.

RESPON. Dicendum, quòd imperare est actus rationis, præsupposito tñ actu voluntatis. Ad cuius euidentiam considerandum est, ꝙ quia actus voluntatis, & rationis supra seinuicem pñt ferri, prout.s. ratiocinatur de volendo, & voluntas vult ratiocinari, contingit actũ volũtatis præueniri ab actu rationis, & ecõuerso. Et quia virt⁹ prioris actus remanet ĩ actu
G sequenti, contingit qñq;, ꝙ est aliquis actus volũtatis, ſm quod manet virtute in ipso aliquid de actu rationis, vt * dictũ est de vsu & electione: & econuerso, aliquis est actus rationis, ſm qđ virtute manet in ipso aliquid de actu voluntatis. Imperare autem est quidem essentialiter actus rationis: imperans .n. ordinat eum, cui imperat ad aliquid agendum, intimando, vel denuntiando. sic autem ordinare per modũ cuiusdam intima-
H tionis, est rationis: sed ratio potest aliquid intimare, vel denuntiare dupliciter, Vno modo absolute, quæ quidẽ intimatio exprimitur p verbũ indicatiui modi: sicut si aliquis alicui dicat, Hoc est tibi faciẽdũ. Aliqñ autem ratio intimat aliqd alicui, mouẽdo ipsum ad hoc: & talis intimatio exprimitur per verbũ imperatiui modi, puta, cũ alicui dicitur, Fac hoc. Primum autem mouens in viribus animæ ad exercitium actus, est voluntas, vt
I *supra dictum est. Cũ ergo ſm mouẽs nõ moueat, nisi in virtute primi mouentis, sequitur ꝙ hoc ipsum, qđ ratio mouet imperãdo, sit ei ex virtute voluntatis. Vnde relinquitur ꝙ imperare sit actus rationis præsupposito actu voluntatis, in cuius virtute ratio mouet p imperium ad exercitium actus.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ imperare non est mouere quocunque modo, sed cum quadam intimatione denuntiatiua ad alte-
K rum, quod est rationis.

AD 2[m] dicendum, ꝙ radix libertatis est voluntas, sicut subiectum: sed sicut causa, est rõ. Ex hoc .n. voluntas libere potest ad diuersa ferri, qa rõ potest habere diuersas cõceptiones boni: & ideo philosophi diffiniunt liberũ arbitriũ, quod est liberum de ratione iudicium, quasi rõ sit causa libertatis.

AD 3[m] dicendum, ꝙ ratio illa cõcludit, quòd imperium non sit actus rationis absolute, sed cum quadam motione, vt * dictum est.

¶ *Super Quæstionis decimæseptimæ Articulum primum.*

CIrca primum articulum quæstionis 17. aduerte, quòd ad imperii rationem tria concurrunt. Ordinatio alicuius ad aliquid: intimatio: & motio. Cum enim præcipitur, Dilige deum, ordinatur aliquis ad amandum deum, & intimatur hoc ei, & mouetur ad hoc ab imperante. Ordinatio autem, & intimatio, ad rationem spectant: motio autem ad voluntatem. vnde actus imperii componitur ex eo, quód est intellectus, & ex eo, quòd est voluntatis. Et quia iuxta doctrinam habitam superius in quæstio. 13. artic. 1. actus compositus ex duobus spectantibus ad diuersas potẽtias, illius est potentiæ essentialiter, & elicitiue, cuius ẽ materialiter, seu quantum ad substantiã actus, vt patet in actibus habituum (Mori.n. propter Christũ, licet sit a charitate & fortitudine, elicitiue est fortitudinis, quia ipsius est quo ad materiale, cum in imperãdo voluntas cõcurrat vt suprema potentia, quia vt primũ mouens ad exercitium, & quod est a superiori potentia in actu composito, se habet vt formale: quod vero ab inferiori, vt materiale & substãtia act⁹) consequens est, vt ordinatio intimatiua in imperio se habeat vt materia, & motio vt forma, ac per hoc imperium est elicitiue, & essentialiter actus ratiõis, voluntatis vero primordialiter quo ad formam. Testatur autem hoc actus proprius prudentiæ, quẽ constat oportere esse actum rationis, & est recte præcipere. Prudens enim post inuẽtionem & iudicium, quæ spectant ad eubuliam, gnomen, & synesin, habet propriũ actũ, qui est recte præcipere. Est igitur præceptum, seu imperium actus rationis participantis voluntatem, vt primum mouens. Et hoc in loco diligẽter attendito, quód non considerare participationem voluntatis
F ab intellectu, & intellectus a voluntate: nec discernere quid his potentiis conuenit ex seipsis, & quid ex alterius participatione, causa est exorbitandi a communibus animi conceptionibus. Et quamuis quolibet proferente contraria, solicitum esse, stultum censeatur: quæ tamen ab illustribus viris, de quorum numero fuit Scotus, cõtraria asseruntur, nõ possum præterire. Putat ipse voluntatem esse collatiuam, & ordinatiuam, non vt sapit intellectũ: sed hoc potius conuenire intellectui, & voluntati, secũdum aliquem eis communem naturam, puta, immaterialitatem, vt patet in 2. sen. distin. 6. quæst. 1. & in quolibeto. quæst. 17. Hoc autem esse falsum, ex cõmuni animi conceptione, qua tenemus, quód ordinare, intellectus seu rationis est, patet. Quod enim ordinandi actus, sapientiæ, prudentiæ, arti &c. conueniat, liquet. Quód vero solus intellectus ordinet, ex eo patet, qđ quicquid ordinis in naturalibus, & volũtariis est, a ratione proficiscitur, & in illã resoluitur. Opus enim naturę, est op⁹ intelligentiæ: & electiones, in qbus maxime apparet ordo, quia sunt eorũ, quæ sunt ad finem propter finem, a consilio proficiscũtur ordinãte hoc in illud. Voluntas.n. eligens, & vtens, tẽdit in res secundum ordinem ratiocinatiõis veræ, vel falsæ, implicite, formaliter, vel virtualiter, dirigentis hæc in illa. Vnde cũ pluralitas sine necessitate admittẽda nõ sit, & in principiis natura studeat paucitati, & omnis ordo qui apparet in volũtate, saluatur optime in resoluendo in intellectum, & communi animi conceptione, vt dictũ est, habeatur, quòd conferre & ordinare, rationis propriũ opus est, abiciẽda est Scotica hæc phãtasia, pcedẽs ex indiscretione eius quod voluntati conuenit secundum se, vel vt participat intellectum.

¶ In responsione ad secundum, notato distinctionem de radice libertatis formaliter, vel causaliter, & quód

---

Infr. q. 60. art. 1. cor. fi. Et 2. 2. q. 83 ar. 1. & 10. cor. Et ver. q. 22. ar. 12 ad quartũ. Et quo. 9. ar. 12.

* q. 9. art. 1.

Lib. 4. cap. 9. in princ. & cap. 8. ante mediũ.

*Aristo. 1. Ethi. c. vlt. tom. 5.

Q. 16. ar. 1. & q. 13. art. 1.

q. 9. art. 1.

D. 1113.

In cor. arti.

ARTICVLVS II.

Vtrum imperare pertineat ad animalia bruta.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd imperare conueniat brutis animalibus, quia secundum Auic. Virtus imperãs motum, est appetitiua: & virtus exequens motum, est in musculis, & in neruis: sed vtraq; virtus est in brutis animalibus. ergo imperiũ inuenit in brutis aialib⁹.

B ¶ 2 Præt. De ratione serui est, quòd ei imperetur: sed corpus comparatur ad animam, sicut seruus ad dominũ, sicut dicit Philosophus in 1. Poli. ergo corpori imperatur ab anima, etiã in brutis, quæ sunt composita ex anima, & corpore.

¶ 3 Præt. Per imperium homo facit impetum ad opus: sed impetus in opus inuenit in brutis animalibus, vt Dam. dicit. ergo in brutis animalibus inuenitur imperium.

C SED CONTRA. Imperium est actus rõnis, vt dictũ est: sed in brutis non est rõ. ergo neq; imperiũ.

RESPON. Dicendum, ꝙ imperare, nihil aliud est, q̃ ordinare aliquem ad aliquid agendum cũ quadam intimatiua motione. Ordinare autem est proprius actus rationis: vnde impossibile est, ꝙ in brutis animalibus, in quibus non est ratio, sit aliquo modo imperium.

D AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ vis appetitiua dicitur imperare motum, inquantum mouet rationem imperantem, sed hoc est solũ in hominibus: in brutis autẽ animalibus virtus appetitiua non est proprie imperatiua, nisi imperatiuum sumatur large pro motiuo.

AD 2^m dicendum, quòd in brutis animalibus corpus quidem habet vnde obediat: sed anima non habet vnde imperet, quia non habet vnde ordinet. Et ideo non est ibi ratio imperantis, & imperati: sed solum mouentis, & moti.

E AD 3^m dicendum, quòd aliter inuenitur impetus ad opus in brutis animalibus, & aliter in hominibus. Homines enim faciunt impetum ad opus per ordinationem rationis, vnde habet in eis impetus rationem imperij: in brutis autem fit impetus ad opus per instinctum naturæ: quia scilicet appetitus eorum statim apprehenso conuenienti, vel inconuenienti, naturaliter mouetur ad ꝓsecutionem, vel fugam: vnde ordinãtur ab alio ad agendum: non autẽ ipsa seipsa

A ordinant ad actionẽ. & ideo in eis est impetus, sed non imperium.

ARTICVLVS III.

Vtrum vsus præcedat imperium.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd vsus præcedat imperium. Imperium enim est actus rationis, præsupponens actum volũtatis, vt supra dictum est: sed vsus est actus voluntatis, vt supra dictum est. ergo vsus

B præcedit imperium.

§ 2 Præt. Imperium est aliquid eorum quæ ad finem ordinãtur: eorum autem quæ sunt ad finem, est vsus. ergo videtur, quòd vsus sit prius, quàm imperium.

§ 3 Præt. Omnis actus potentiæ motę a voluntate, vsus dr: quia voluntas vtitur alijs potentijs, vt supra dictum est: sed imperium est actus rõnis, ꝑut mota est a voluntate, sicut dictum est. ergo imperium est quidam vsus: commune

C autẽ est prius proprio. ergo vsus est prius, quàm imperium.

SED CONTRA est, quod Dama. dicit, quòd impetus ad operationem præcedit vsum: sed impetus ad operationem fit per imperiũ. ergo imperium præcedit vsum.

RESPON. Dicendum, quòd vsus eius quod est ad finem, secundum quod est in ratione referente ipsum in finẽ, præcedit electionẽ, vt supra dictum est. vnde multo magis præcedit imperiũ: sed vsus

D eius, quod est ad finem, secundum quod subditur potentiæ executiuæ, sequitur imperium, eo quòd vsus vtentis coniunctus est cum actu eius, quo quis vtitur. Non. n. vtitur aliquis baculo, antequã aliquo modo p baculũ operetur. Imperium autem non est simul cum actu eius cui imperatur: sed naturaliter prius est imperium, quàm imperio obediatur, & aliquando etiam est prius tempore. vnde manifestum est, quòd imperium est

E prius, quàm vsus.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis actus voluntatis præcedit hunc actum rationis, qui est imperiũ: sed aliquis præcedit, scilicet electio, & aliquis sequitur, scilicet vsus, quia post determinationem consilij, quæ est iudicium rationis, voluntas eligit, & post electionem ratio imperat ei, per quod agendũ est quod eligit: & tunc demũ voluntas alicuius incipit vti exequendo imperium rõnis, qñq; quidem voluntas alterius, cum aliquis imperat alteri: qñq; autem voluntas ipsius imperantis, cum aliquis imperat sibiipsi.

AD 2^m dicendum, quòd sicut actus sunt præuij po-

tentus

quòd radix libertatis formaliter, est voluntas: causaliter, est ratio. nec hoc dicit, sed probatur: q: a ex hoc voluntas est formaliter libera, quia ratio est oppositorũ. (Supr. q. 11. ar. 1. cor.) Quia enim volũtas a bono cognito oritur, libera voluntas ab oppositis bonis cognitis absque determinatione ad alterum nascitur. Ex hoc. n. liber est medicus ad præbendã potionem sanatiuã, vel ægrotatiuam, quia medicina est sani, & ægri ostensiua, absq; determinatione voluntatis ad alteram partem sequendam. (Cap. 1. a medio.)

PRætermissis articulis, secũdo, tertio, quarto, quinto, & sexto, circa duos sequentes articulos simul dubium occurrit, An in istis quæsitis intendatur vniuersaliter, an indefinite, seu particulariter. (Lib. 2. cap. 22.) (art. præced.) Et est ratio dubij, quia si intẽditur vniuersaliter, falsa videtur decisio tam septimi, quàm octaui articuli. Septimi quidem, quia quandoque vult quis tristari & cõdolere amico &c. & tamen non tristatur. Octaui vero, quia sæpissime volens seminat, ita ꝙ non solum concupiscentia seminis, sed ipsa seminatio voluntaria est. Et constat quod seminatio partis est vegetatiuæ.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ intentio authoris est loqui vniuersaliter, & quòd actus appetitus sensitiui, pro quanto pendent ex parte animæ, vniuersaliter subsunt imperio rõnis, & voluntatis. nec est verum, quòd velit quis perfecto imperio tristari, & non tristetur: quamuis pluries cõtingat, quòd vellet quis tristari, & non tristatur, quia non perfecte hoc vult. Et hoc dico, si non habet dispositionem organi repugnãtem. Sicut enim cõtingit totaliter impediri visum ex parte organi, dicente Aristot. quòd si senex accipiat oculum iuuenis, videbit vt iuuenis, ita actum tristitię. Quamuis in hoc casu putem, quòd quia tristitia pendet ex dispositione organi, quod quandoque est dispositũ ad hoc, propterea ita modica est tristitia, vt appareat non tristari. Inter actus autem appetit⁹ sensitiui, & ptis vegetatiuæ, hoc interest, quòd actus appetitus sensitiui (Artic. 1.) subsunt imperio in ordine ad ppria principia elicitiua, & ppria obiecta: (q. 16. art. 1.) actus vero partis vegetatiuæ neutro modo subsunt imperio, sed cõcupiscentia, & applicatio eorum, sicut aliorum actiuorum, & passiuorum naturalium. Cadit enim sub imperio rationis concupiscere hoc pulchrum, ita quòd & in potestate hominis est concupiscere, (q. 16. art. 1.) & non concupiscere: & concupiscere hoc, & non hoc. Sed non cadit sub rationis imperio, qđ virt⁹ generatiua emittat, vel non emittat semen: aut quod generet, aut non: aut hoc, vel illud. (Lib. 2. Orthod. fidei, cap. 22.) quãuis cadat sub imperio applicatio virtutis generatiuæ cum sua actione, si habet. Sicut non cadit sub imperio, quòd ignis excutiatur ex lapide, sed hoc pendet ex virtute lapidis pcussi &c. (q. præced. artic. 4.) quamuis applicatio lapidis & ferri cum suis efficaciis ad excutiẽdum, sub imperio cadat. Vnde nõ qñq; sic, & quãdoque non, pars generatiua imperio subditur: sed nunquãm actus eius vt sic, imperio subdit: quamuis ipsius cum sua efficacia & actione quæ naturam sequitur, applicabilitas imperio subsit rationis, & propterea inter voluntaria cõputatur.

tentijs, ita obiecta actibus: obiectum autem vsus, est id, quod est ad finem. Ex hoc ergo quòd ipsum imperium est ad finem, magis potest concludi, quòd imperium sit prius vsu, quàm quòd sit posterius.

AD 3m dicendum, quod sicut actus voluntatis vtentis ratione ad imperandum, præcedit ipsum imperiũ; ita etiam potest dici, quòd & istum vsum voluntatis præcedit aliquod imperiũ rationis, eo quòd actus harum potentiarum supra seipsos inuicem reflectuntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum imperium, & actus imperatus, sint actus vnus, vel diuersi.

Infr. q. 20. ar. 3. cor. & ad 1. Et 3. q. 19. art. 2.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd actus imperatus non sit vnus actus cum imperio. Diuersarum enim potentiarum diuersi sunt actus: sed alterius potentiæ est actus imperatus, & alterius ipsum imperium: quia alia est potentia quæ imperat, & alia cui imperatur. ergo nó est idem actus imperatus cum imperio.

¶ 2 Præt. Quæcunq; possunt ab inuicẽ separari, sunt diuersa, nihil enim separatur a seipso: sed aliquando actus imperatus separatur ab imperio, præcedit enim quandoque imperium, & non sequitur actus imperatus. ergo alius actus est imperium, ab actu imperato.

¶ 3 Præt. Quæcunque se habent secundum prius & posterius, sunt diuersa: sed imperiũ naturaliter præcedit actum imperatum. ergo sunt diuersa.

Lib. 2. Topic. cap. 2. parũ a principio, tom. 1.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit, quòd vbi est vnum propter alterum, ibi est vnum tñ: sed actus imperatus nõ est nisi propter imperium. ergo sunt vnum.

RESPON. Dicendum, quòd nihil prohibet aliqua esse secundũ quid multa, & secundum quid vnũ. Quinimmo omnia multa, sunt secundũ aliquid vnũ; vt Dion. dicit vlti. cap. de diui. no. Est tamen differentia attendenda in hoc, quòd quædam sunt simpliciter multa, & secundum quid vnum: quædam vero econuerso. Vnum autem hoc modo dicitur, sicut & ens. Ens autem simpliciter est substantia, sed ens secundum quid, est accidens, vel etiam ens rationis. Es ideo quæcunque sunt vnum secundum substantiam, sunt vnum simpliciter, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus vel integralibus, vel essentialibus, est vnum simpliciter, nam totum est ens & substantia simpliciter: partes vero sunt entia & substantiæ in toto. Quæ vero sunt diuersa secundum substãtiam, & vnum secundum accidens, sunt diuersa simpliciter, & vnum secundum quid: sicut multi homines sunt vnus populus, & multi lapides sunt vnus aceruus, quæ est vnitas compositionis, aut ordinis. Similiter etiam multa indiuidua, quæ sunt vnum genere, vel specie, sunt simpliciter multa, & secũdum quid vnum: nam esse vnum genere, vel specie, est esse vnum secundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia, & forma, vt homo ex anima & corpore, qui est vnum ens naturale, licet habeat multitudinem partium: ita etiam in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter se habet ad actum superioris, inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsam. Sic. n. & actus mouentis primi formaliter se habet ad actum instrumẽti: vnde patet quòd imperium, & actus imperatus sunt vnus actus humanus: sicut quoddam totum est vnum, sed est secundũ partes multa.

Cap. vltimo, paulo post principium cap.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd si essent potentiæ diuersæ adinuicem non ordinatæ, actus earum essent simpliciter diuersi: sed quã vna potentia est mouens alterã, tunc actus earum sunt quodãmodo vnus. nã idẽ est actus mouentis, & moti, vt dicitur in 3. physi.

Tex. 20. & 21. & proxime præcedentibus, tom. 2.

AD 2m dicẽdum, quòd ex hoc, quòd imperium, & actus imperatus possunt abinuicem separari, habetur quòd sunt multa partibus: nam partes hominis possunt abinuicem separari, quæ tamen sunt vnum toto.

AD 3m dicendum, quod nihil prohibet in his quæ sunt multa partibus, & vnum toto, vnum esse prius alio: sicut anima quodammodo est prius corpore, & cor est prius alijs membris.

ARTICVLVS V.

Vtrum actus voluntatis imperetur.

2. d. 24. q. 1. artic. 1. cor. Et mal. q. 3 art. 3. ad 5. Cap. 9. parũ ante medium, tom. 1.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd actus voluntatis nõ sit imperatus. Dicit enim Aug. in 8. confes. Imperat animus, vt velit animus, nec tamen facit: velle autem est actus voluntatis. ergo actus voluntatis non imperatur.

¶ 2 Præt. Ei conuenit imperari, cui conuenit imperiũ intelligere: sed voluntatis non est intelligere imperium, differt enim voluntas ab intellectu, cuius est intelligere. ergo actus voluntatis non imperatur.

¶ 3 Præt. Si aliquis actus voluntatis imperatur, pari ratione omnes imperantur: sed si omnes actus voluntatis imperantur, necesse est in infinitum procedere: quia actus voluntatis præcedit actum imperantis rationis, vt 2m dictum est, qui voluntatis actus si iterum imperatur, illud iterum imperium præcedet aliquis rationis actus, & sic in infinitum: hoc autem est inconueniens, quod procedatur in infinitum. non ergo actus voluntatis imperatur.

Artic. 1.

SED CONTRA. Omne quod est in potestate nostra, subiacet imperio nostro: sed actus volũtatis sunt maxime in potestate nostra: nã omnes actus nostri intantũ dicuntur in potestate nostra esse, inquantũ voluntarij sunt. ergo actus voluntatis imperantur a nobis.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est, imperium nihil aliud est, quã actus rationis ordinantis cum quadã motione aliquid ad agendum. Manifestum est autem, quòd ratio potest ordinare de actu voluntatis: sicut. n. potest iudicare, quòd bonum sit aliquid velle, ita potest ordinare imperando, quòd homo velit. ex quo patet quòd actus voluntatis potest esse imperatus.

Artic. 1. D. 771. D. 725.

AD PRIMVM. ergo dicendum, quòd sicut Augu. ibidem dicit, Animus quando perfecte imperat sibi, vt velit, tunc iam vult: sed quòd aliquando imperet, & non velit, hoc contingit ex hoc, quòd non perfecte imperat. Imperfectum autem imperium contingit ex hoc, quòd ratio ex diuersis partibus mouetur ad imperandum, vel non ad imperandum: vnde fluctuat inter duo, & non perfecte imperat.

Lib. 8. confess. cap. 9. circa medium, tom. 1.

AD 2m dicendum, quòd sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori, vt oculus videt toti corpori: ita etiam est in potentijs animæ. Nam intellectus intelligit non solum sibi, sed omnibus potentijs: & voluntas vult non solum sibi, sed omnibus potentijs: & ideo homo imperat sibipsi actum voluntatis, inquantum est intelligens, & volens.

AD 3m dicendum, quòd cum imperium sit actus rationis, ille actus imperatur, qui rationi subditur. Primus autem voluntatis actus ex rationis ordina-

tione

tione non est, sed ex instinctu naturæ, aot superioris caosæ, vt * supra dictum est: & ideo nó oportet quòd in infinitum procedatur, (q.9.art.4.)

ARTICVLVS VI.

Vtrum actus rationis imperetur.

(1.q.112.ar. 5.ad 1.) AD SEXTVM sic proceditur. Videtnr quòd actus rationis nó possit esse imperatus. Inconueniens enim videtur, quòd aliquid imperet sibiipsi: sed ratio est quæ imperat, vt * supra dictum est. ergo rationis actus ooo imperatur. (Artic. 1.)

¶ 2 Præt. Id quod est per essentiam, diuersum est ab eo, quod est per participationem: sed potentia, cuius actus imperatur a ratione, est ratio per participationem, vt dicitur in 1. * Ethic. ergo illius potentiæ actus noo imperatur, qoæ est ratio per esseotiam. (Cap. vltimo, tom. 5.)

¶ 3 Præt. Ille actus imperatur, qui est in potestate nostra: sed cogooscere, & iudicare verũ, quod est actus ratioois, non est semper in potestate nostra. noo ergo actus rationis potest esse imperatus.

SED CONTRA. Id quod libero arbitrio agimus, nostro imperio agi potest; sed actus rationis exerceotur per liberum arbitrium. dicit. n. Dama, * quòd libero arbitrio homo exquirit, & scrutatur, & indicat, & disponit. ergo actus rationis possunt esse imperati. (Lib. 2. de fide. c. 22.)

RESPON. Dicendum, quòd quia ratio supra seipsam reflectitur, sicut ordinat de actibus aliarum poteotiarum, ita etiam potest ordinare de suo actu: vnde etiam actus suus potest esse imperatus. Sed attendendum est, quòd actus rationis potest considerari dupliciter. Vno modo, quãtum ad exercitium actus: & sic actus rationis semper imperari potest, sicut cũ iodicitur alicui quòd attendat, & ratione vtatur. Alio modo, quantum ad obiectũ, respectu cuius duo actus rationis attenduntur. Primo quidem, vt veritatẽ circa aliquid apprehẽdat, & hoc nõ est io potestate nostra: hoc enim contingit per virtutem alicuius lumiois vel naturalis, vel supernaturalis: & ideo quantum ad hoc, actus ratioois nõ est in potestate nostra, nec imperari potest. Alius autem actus rationis est, dum his, quæ apprehendit, assentit. Si igitur fuerint talia apprehensa, qnibos oaturaliter intellectus assentiat, sicut prima principia, assensus talium, vel dissensus non est io potestate nostra, sed in ordine naturæ: & ideo, ꝓprie loquẽdo, naturæ imperio subiacet. Sũt aotem quædam apprehensa, quæ non adeo conuincunt intellectum, quin possit asseotire, vel dissentire, vel saltem assensum, vel dissensum suspẽdere propter aliquã causam: & in talibus asseosus ipse, vel dissensus io potestate nostra est, & sub imperio cadit.

AD PRIMVM ergo dicẽdum, ꝙ ratio hoc modo imperat sibiipsi, sicut & volontas mouet seipsam, vt * supra dictum est, inquantum. s. vtraque potentia reflectitur supra suum actum, & ex vno in aliud tendit. (q.9.art.3.)

AD 2^m dicendum, ꝙ propter diuersitatem obiectorum, quæ actui rationis subdũtur, oihil prohibet ratiooẽ seipsam participare: sicut in cognitione conclosionum, participatur cognitio principiorum.

AD 3^m patet responsio ex dictis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum actus appetitus sensitiui imperetur.

(Infra q.50. art. 3. & q. 56. art. 4. Et ver. q. 25. art. 4.) AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd actus sensitiui appetitus non sit imperatus. Dicit enim Apostolus Rom. 7. Nõ. n. quod volo booum, hoc ago. & Glo. * exponit, quòd homo vult nõ concupiscere, & tñ cõcupiscit: sed concupiscere est actus appetitus sensitiui. ergo actus appetitos sensitioi nõ subditur imperio nostro. (Est glo. August. lib. 3. contra Iulia. cap. 26. tom. 7.)

¶ 2 Præt. Materia corporalis soli Deo obedit, quantũ ad transmutationẽ formalẽ, vt in primo † habitum est: sed actus appetitus sensitiui hẽt quandã formalẽ transmutationẽ corporis. s. calorem, vel frigus. ergo actus appetitus sensitiui non subditur imperio humano. († p.p.q.105. art. 1. & q. 110. art. 2.)

¶ 3 Præt. Proprium motiuum appetitus sensitiui est apprehensum secundum sensum, vel imaginationẽ: sed non est in potestate nostra semper, quòd aliquid apprehendamus sensu, vel imaginatione. ergo actus appetitus sensitiui non subiacet imperio nostro.

SED CONTRA est, quod * Gregorius Nissenus dicit, quòd obediens rationi diuiditur in duo, in desideratiuũ, & irascitioum, quę pertioent ad appetitum sensitiuũ. ergo actus appetitus sensitioi subiacet imperio rationis. (Lib. 4. cap. 8. circa mediũ & cap. 9. in princ.)

RESPON. Dicendum, quòd secundum hoc aliquis actus imperio nostro subiacet, prout est in potestate oostra, vt * supra dictum est: & ideo ad intelligendom qualiter actos appetitus sensitiui subdatur imperio rationis, oportet considerare qualiter sit in potestate nostra. Est autem sciendum, ꝙ appetitus sensitiuus in hoc differt ab appetitu intellectiuo, qui dicitur volũtas, ꝙ appetitus seositiuus est virtus organi corporalis, non autem voluntas. Omnis aũt actus virtutis vtentis organo corporali, dependet non solum ex potẽtia animæ, sed etiam ex corporalis organi dispositione, sicut visio ex potẽtia visiua, & qualitate oculi, per quã iouatur, vel impeditur. vnde & actus appetitus sensitiui nõ solum depẽdet ex vi appetitiua, sed etiam ex dispositione corporis. Illud aotẽ, quod est ex parte potentiæ animæ, sequitur apprehensionem: apprehensio autem imaginationis, cũ sit particularis, regulatur ab apprehẽsione rationis, quæ est voiuersalis: sicut virtus actiua particularis a virtute actiua vniuersali. Et ideo ex ista parte actus appetitus sensitiui subiacet imperio rationis: qualitas aũt & dispositio corporis non subiacet imperio rõnis. Et ideo ex hac parte im- (Artic. 6.)

¶ *Super Quæstionis decimæseptimæ Articulum septimum.*

IN responsione ad secundum articuli septimi, collecto ex litera ordine apprehensionis, appetitus, motus cordis, & qualitatis sequẽtis, aspice, quòd varius motus cordis ex apprehensione, & appetitu animali nascẽs, corpus mouet, & alterat secundum diuersas qualitates: alteratum autem corpus varie etiam afficit imaginationem, & appetitum, vt superius habitum est, & varie disponitur ipsum corp⁹ ex hoc ad sanitatem ad cor, ad habilitatem hãc, vel illã. Et cum hæc aspexeris, videbis ꝙ plures accidẽtia cõtingẽtia personis patientibus ecstalim, & huiusmodi, causantur ex sua apprehensione originaliter: quamuis forte consuetudo mutata in naturam, etiã inuitas postmodum afficiat. Cuius signum est, quòd si diutius ad oppositos mentis actus se toto conatu transferunt, ab huiusmodi accidẽtibus deserantur, vt experientia fide digna didici quamuis exorbitans motus cordis manifeste apparens in his, sufficient testimoniũ afferat, quòd secũdũ naturalẽ causarũ ordinẽ hęc fiãt, secũdũ quas materia corporalis nec proprio itellectui, nec angelico, sed diuino tãtum obedit ad alterationem, nisi mediante motu locali, propter quod saluandũ, hæc sunt dicta.

¶ In responsione ad tertium eiusdem septimi articuli aduerte duo. Primum est, quòd imaginatio nõ quorumcunque, sed consideratorum à ratione, subest imperio rationis, si tamen imaginabilia sunt: quoniam imaginatio nata est ad imperiũ rationis formare noua phantasmata infra latitudinem intellectorum. quod dicimus propter cæcum natum, cuius imaginatio nũquam formabit phãtasma coloris, qui nec a ratione eius intelligitur. Secundum est, quòd tam imaginari, vel non imaginari hoc (D. 111.)

F

el hoc, vel illud, subesse intelligitur nostro imperio, quatenus pē det ex parte animæ, sicut de appetitu sensitiuo dictum est. Contingit enim ex corporis dispositione, vel repentino motu, improbas pati imaginationes nullo imperante. Et in hoc est magna latitudo, intantum vt aliqui patiantur huiusmodi imaginationes sic, vt vigilantibus appareant, sicut aliis apparent dormientibus. Et hinc plerumque fit, vt dicant se vidisse, vel audiuisse, quod tamen non fuit in veritate, sed sicut in somniis, vt patet non solū in phreneticis, sed in melancholicis. Vnde sublatis impedimentis ex parte corporis, in potestate nostra est has imaginationes excludere, & alias assumere secundū imperium rationis perfectum: sed cōtingit negligentibus ꝑpter imperfectum imperiū, perseuerare plerunque malas imaginationes, quas dicūt se pati contra voluntatem, & non est sic: quia ex imperfecto patiuntur imperio.

c. 3. a med. tom. 5.

peditur, quin motus sensitiui appetit⁹ totaliter subdatur imperio rationis. Contingit autem etiam quandoq;, ꝙ motus appetitus sensitiui subito concitatur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus: & tūc ille motus est præter imperium rationis, quamuis potuisset impediri a ratione, si præuidisset. Vnde Philosophus dicit in 1. Politicorum, ꝙ ratio præest irascibili, & concupiscibili, non principatu despotico, qui est domini ad seruum: sed principatu politico, aut regali, qui est ad liberos, qui non totaliter subduntur imperio. G

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ hoc, quòd homo vult non concupiscere, & tamen concupiscit, cōtingit ex dispositione corporis, per quā impeditur appetitus sensitiuus, ne totaliter sequatur imperium rationis. Vnde & Apostolus ibidem subdit: Video aliam legem in membris meis, repugnātem legi mentis meæ. Hoc etiam contingit propter subitum motum concupiscentiæ, vt dictum est. H

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ qualitas corporalis dupliciter se habet ad actū appetitus sensitiui. Vno modo vt præcedens, prout aliquis est aliqualiter dispositus secūdū corpus ad hanc, vel illam passionem. Alio modo, vt consequens: sicut cum ex ira aliquis incalescit. Qualitas igitur præcedens non subiacet imperio rationis, quia vel est ex natura, vel ex aliqua præcedēti motione, quæ nō statim quiescere potest: sed qualitas cōsequens, sequitur imperium rationis, quia sequitur motum localem cordis, qd diuersimode mouetur, secundū diuersos actus sensitiui appetitus. I

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ quia ad apprehensioné sensus requiritur sensibile exterius, non est in potestate nostra apprehendere aliquid sensu, nisi sensibili pͥsente, cuius præsentia non semper est in potestate nostra. Tūc.n. homo potest vti sensu cū voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Apprehensio autem imaginationis subiacet ordinationi rationis ſm modum virtutis, vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quòd enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit vel ex hoc, quòd non sunt imaginabilia, sicut incorporalia: vel propter debilitatem virtutis imaginatiuæ, quæ est ex aliqua indispositione organi. K

Articvlvs VIII.

Vtrum actus animæ uegetabilis imperetur.

Ad octavvm sic proceditur. Videtur ꝙ actus vegetabilis animæ, imperio rationis subdantur. Vires.n. sensitiuæ nobiliores sunt viribus animæ vegetabilis: sed vires animæ sensitiuæ subdūtur imperio rationis. ergo multo magis vires animæ vegetabilis.

¶ 2 Præt. Homo dicit͛ minor mundus, quia sic est anima in corpore, sicut Deus in mundo: sed Deus sic est in mūdo, quòd omnia quę sunt in mūdo, obediunt eius imperio. ergo & omnia quæ sunt in homine, obediunt imperio rationis, etiam vires vegetabilis animæ.

¶ 3 Præt. Laus, & vituperium non cōtingit, nisi in actibus qui subdūtur imperio rationis: sed in actib⁹ nutritiuæ, & generatiuæ potētiæ, cōtingit esse laudem & vituperiū, & virtuté & vitium, sicut patet in gula & luxuria, & virtutibus oppositis. ergo actus harum potentiarum subduntur imperio rōnis.

Sed contra est, quod Grego. Nyssenus dicit, quòd id, quod non persuadetur a ratione, est nutritiuum, & generatiuum.

lib. 4. c. 15. in princip.

Respon. Dicendū, ꝙ actuum quidam procedunt ex appetitu naturali, quidam autem ex appetitu animali, vel itellectuali. Omne.n. agēs aliquo modo appetit finem: appetitus autē naturalis non consequitur aliquā apprehensionem, sicut sequitur appetitus animalis, & intellectualis: ratio autem imperat per modū apprehensiuæ virtutis. Et ideo actus illi, qui procedunt ab appetitu intellectiuo, vel animali, possunt a ratione imperari, non aūt actus illi, qui procedūt ex appetitu naturali: huiusmodi .n. actus sunt vegetabilis animæ.

Infra q. 50. art. 3. ad 1. Et 2. 2. q. 148. arti. 1. ad 3. Et 3. q. 15. art. 2. ad 1. & q. 19. ar. 2. cor. Et 2. di. 20. q. 1. ar. 2. ad 3. & veri. q. 13. artic. 4. cor. 4. Et quol. 4. art. 21. co. Et 1. Ethic. fin.

¶ *Super Quæstionis decimaseptimæ Articulum octauum.*

In corp. ar.

In responsione ad primum octaui articuli, dubium occurrit de rōne assignata ibidem. s. quòd quanto aliquis actus est immaterialior, tanto ē nobilior, & magis subditur imperio rationis. Cōtradicit enim hoc Aristo. primo Politicorum, & authori in articulo præcedenti, & experientiæ. Experimur enim quòd corporis membra magis obediunt rationi, quam passiones appetitus sensitiui. Et dictum est, ꝙ ratio præest appetitui sensitiuo, nō totaliter: corpori autem sic &c. Et tamé secundum hanc rationem passiones appetitus sensitiui, cū sint actus spiritualiores, deberent magis imperio rationis subdi, quàm motus manus, & pedis.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obedientia oritur ex propinquitate: sed propinquitas est duplex, similitudinis scilicet, & proportionis. Et secundum similitudinem quidem, quanto actus est nobilior, tāto propior secundum naturam suam est rationi, & aptior vt sequatur eam. Secūdum proportionem vero, quanto bonum proprium, ad quod aliquid intra latitudinem obsequentium ordinatur, est magia consonum rationi, tanto magis subditur eius imperio. Cōstat autem quòd appetitus sensitiuus, & corpus aptum natum obsequi rationi, sic se habent ad propria bona, ꝙ ille ex natura propria inclinatur ad bonum, quandoque contrarium rationi. Caro enim cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Istud vero ex natura sua nō inclinatur ad bonum dissonum rationi, imo a natura fabricatum est habile ad motum consonum rationi. Cuius duo signa sunt. Primum, quòd corpora celestia ad solū rationalem motū habilia sunt, nihil omnino habentia impedimenti ad obediendum rationi motrici. Secundum, quòd in nobis nullus nouus motus animalis nostrorum membrorum subducitur ab obedientia rationis, nisi pudendorū, quæ ad maxime delectabile ſm sensum, qđ est obiectum appetitus sensitiui, ordinātur, de quo scriptum est: Video aliam legē in mēbris meis, repugnātē legi mentis meæ. Appetit⁹ ergo passiones, licet ex naturæ nobilitate magis obediant rationi, quàm corporis motus: propter contrarietaté tamen annexā bono proprio ad rationem, nō plene rationi subditur: propter cuius cōtrarietatis defectū, corporis membra plene subduntur rationis imperio ad suos animales motus. Et hoc intellige Nouitie, quæ insita sunt naturali dispositione. Si enim infirmitate, aut lassitudine indisposita sint, hoc ex materiæ necessitate cōtingit. Appetitus autē sensitiuus ex sua inclinatione naturali tendit in bonum dissonans rationi, vt dictum est.

¶ In responsione ad vltimum octaui articuli, nota duo. Primum est, quòd dispositio requisita ad motum horū membrorum, non est illa qualitas, de qua superius dictum est, ꝙ sequitur passionem appetitus mediante motu cordis: sed est qualitas naturalis soli naturę subiecta, per quam motus iste non voluntarius, sed naturalis est. Secundum est, quòd in litera duæ causæ ex Aristo. tanguntur, quare membra hæc habent motum propriū naturalem. Prima est, quia quodlibet eorum est quasi separatum animal. Secunda est, quia quodli-

Lib. 4. c. 15 in princip. — quodlibet eorum est principium. Ex prima enim habetur, ꝙ motus iste non subditur imperio superioris partis: ex quo enim est quasi separatum animal secundum seipsum, habet motum non imperatum ab alio. Ex secunda vero, quòd motus iste est naturalis: quia principia oportet esse naturalia.

vnde, vt * Gregorius Nyssenus dicit, quòd vocatur naturale, quod generatiuũ & nutritiuum: & pp hoc actus vegetabilis animæ non subduntur imperio rationis.

Ad primvm ergo dicendum, quòd quanto aliquis actus est immaterialior, tanto est nobilior, & magis subditus imperio rationis: Vnde ex hoc ipso, quòd vires animæ vegetabilis non obediunt rationi, apparet has vires infimas esse.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd similitudo attenditur quantum ad aliquid, quia scilicet, sicut Deus mouet mundum, ita anima mouet corpus, non autem quantum ad omnia: non enim anima creauit corpus ex nihilo, sicut Deus mundum, propter quod totaliter subditur eius imperio.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ virtus & vitium, laus & vituperiũ non debentur ipsis actibus nutritiuæ, vel generatiuæ potentiæ, quę sunt digestio & formatio corporis humani: sed actibus sensitiuæ partis ordinatis ad actus generatiuæ, vel nutritiuæ, puta, in concupiscendo delectationem cibi & venereorum, & vtendo ſm quod oportet, vel non secundum quod oportet.

Articvlvs IX.

Vtrum actus exteriorum membrorum imperentur.

1. q. 81. art. 3. ad 2. & 2. 2. q. 168. ar. 1. cor. & 2. di. 20. q. 1. art. 2. ad 3. & veri. q. 25. art. 4. ad 5. ar. 5. ad 14. & mal. q. 7. ar. 2. ad 11. * art. præce. † li. 4. c. 15.

Ad nonvm sic proceditur. Videtur ꝙ membra corporis non obediãt rationi quãtũ ad actus suos. Cõstat.n. quòd membra corporis magis distant a ratione, quàm vires animę vegetabilis: sed vires animæ vegetabilis non obediunt rationi, vt * dictum est, ergo multo minus membra corporis.

§ 2 Præt. Cor est principium motus animalis: sed motus cordis non subditur imperio rationis. dicit enim † Gregor. Nyssenus, quòd pulsatiuum non est persuasibile ratione. ergo motus membrorum corporalium non subiacet imperio rationis.

Cap. 16. nõ procul a fine, tom. 5.

§ 3 Præt. Aug. dicit 14. de * ciui. Dei, ꝙ motus membrorum genitalium aliquando importunus est nullo poscente: aliquando aũt destituit inhiantem, & cum in animo concupiscenti ferueat, friget in corpore. ergo motus membrorum non obediunt rationi.

Cap. 9. parum a principio, tom. 2.

Sed contra est, quod August. dicit 8. * confess. Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facultas, vt vix a seruitio discernatur imperium.

Respon. Dicendum, ꝙ membra corporis sunt organa quædã potentiarum animæ: vnde eo modo, quo potentię animę se habent ad hoc, ꝙ obediant rationi, hoc modo se habẽt ẽt corporis membra. Quia igitur vires sensitiuæ subduntur imperio rationis, non aũt vires naturales: ideo omnes motus membrorũ, quæ mouentur a potentijs sensitiuis, subduntur imperio rationis, Motus aũt membrorum, qui consequuntur vires naturales, non subduntur imperio rationis.

Ad primvm ergo dicendũ, ꝙ mẽbra non mouent seipsa, sed mouentur per potentias aïæ, quarum quædã sunt rationi viciniores, q̃ vires animæ vegetabilis.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ in his quæ ad intellectum & volũtatem pertinẽt, primum inuenitur id, qđ est ſm naturam ex quo alia deriuantur, ut a cognitione principiorum naturaliter notorum, cognitio conclusionum: & a voluntate finis naturaliter desiderati, deriuatur electio eorum quæ sunt ad finem: ita ẽt in corporalibus motibus principium est ſm naturã. Principiũ aũt corporalis motus est a motu cordis: vnde motus cordis ſm naturã est, & non ſm voluntatem. Consequitur.n. sicut per se accidens vitã, quæ est ex vnione corporis & animæ: sicut motus grauiũ & leuium consequitur formam substantialem ipsorum. vnde & a generante moueri dicuntur secundũ Philosophum in 8. Phys. & propter hoc motus iste vitalis dicitur. Vnde † Greg. Nyssen. dicit, quòd sicut generatiuum, & nutritiuum nõ obedit rationi: ita nec pulsatiuum quod est vitale. Pulsatiuum autem appellat motum cordis, qui manifestatur per venas pulsatiles.

Tex. 29. & sequẽtib. † li. 4. c. 15. in princip. & cap. 16.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ sicut Aug. dicit in 14. de * ciu. Dei. Hoc quòd motus genitaliũ membrorum rationi non obedit, est ex pœna peccati, vt. s. anima suæ inobedientiæ ad Deum in illo præcipue membro pœnã inobedientię patiatur, per quod peccatum originale ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis, vt † infra dicetur, natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, qđ homini diuinitus erat collatũ: ideo consideranda est ratio naturalis, quare motus hmôi membrorum specialiter rationi nõ obedit, cuius causam assignat * Aristo. in lib. de causis motus animalium, dicens inuoluntarios esse motus cordis, & membri pudendi. s. quia ex aliqua apprehensione hmôi membra commouentur, inquantum. s. intellectus & phantasia repręsentant aliqua, ex quibus consequuntur passiones animæ, ad quas consequitur motus horum membrorũ: non tñ mouentur ſm iussum rationis aut intellectus, quia. s. ad motum horũ membrorum requiritur aliqua alteratio naturalis. s. caliditatis, & frigiditatis, quæ quidẽ alteratio non subiacet imperio rationis: specialiter aũt hoc accidit in his duobus membris, quia vtrũq; istorum membrorum est quasi quoddam animal separatum, inquantum est principium vitæ. Principium autem est virtute totũ cor.n. principium est sensuum, & ex membro genitali virtus exit seminalis, quę est virtute totum animal: & ideo habẽt proprios motus naturaliter: quia principia oportet esse naturalia, vt * dictum est.

Cap. 16. 20 non procul a fine, tom. 5. † q. 85. ar. 3. Cap. 8. in principio. In solu. ad 2.

QVAESTIO XVIII.

De bonitate, & malitia humanorum actuum in generali, in undecim articulos diuisa.

¶ Super Quæstionem decimamoctauam.

Circa quæstionis XX. initium, recolito ex supradictis quid nominis actionis humanæ, & mali moralis. Primum enim sonat actus voluntarius: secundum, priuationẽ boni debiti actioni voluntariæ.

Post hoc considerandũ ẽ de bonitate, & malitia humanorũ actuũ. Et primo, quõ actio humana sit bona, vel mala. Secundo, de his quæ consequuntur ad bonitatẽ, vel malitiam humanorũ actuũ puta; meritũ, vel demeritũ, pctm̃ & culpa.

¶ Circa primum occurrit triplex consideratio. Prima est de bonitate, & malitia humanorum actuũ in generali. Secũda, de bonitate & malitia interiorũ actuum. Tertia, de bonitate & malitia exteriorum actuum.

Circa primum quæruntur undecim.

¶ Primo, Vtrum omnis actio sit actio bona, vel aliqua sit mala.

¶ Secundo, Vtrum actio hominis habeat, quòd sit bona, vel mala ex obiecto.

¶ Tertio, Vtrum hoc habeat ex circunstantia.

¶ Quarto, Vtrum hoc habeat ex fine.

¶ Quinto,

¶Quinto, Vtrum aliqua actio hominis sit bona, vel mala in sua specie.
¶Sexto, Vtrũ actus hẽat speciẽ boni, vel mali ex fine.
¶Septimo, Vtrũ species q̃ est ex fine, cõtineat sub spẽcie, q̃ ẽ ex obiecto, sicut sub genere, aut econuerso.
¶Octauo, Vtrum sit aliquis actus indifferens secundum suam speciem.
¶Nono, Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum indiuiduum.
¶Decimo, Vtrum aliqua circunstantia cõstituat actũ moralem in specie boni, vel mali.
¶Vndecimo, Vtrum omnis circunstantia augens bonitatem, vel malitiam, constituat actum moralem in specie boni, vel mali.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum omnis humana actio sit bona, vel aliqua mala.

Infra art. 2. co. & q. 73. art. 7. ad 1. Et mal. q. 2. ar. 1. 2. & 3. & 5. co.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis actio hominis sit bona, & nulla sit mala. Dicit enim * Dio. 4. c. de di. no. Quòd malum non agit nisi virtute boni: sed virtute boni non fit malũ. ergo nulla actio est mala.

*cap. 4. par. 4. a medio.

¶2 Præt. Nihil agit, nisi secundum quod est actu: nõ est autem aliquid malum secundum quod est actu, sed secundum quod potentia priuatur actu. Inquantum autem potẽtia perficitur per actum, est bonum, vt dicitur in 9.* Metaph. Nihil ergo agit inquantum est malum, sed solum inquantum est bonum. omnis ergo actio est bona, & nulla mala.

Tex. 20. tomo 3.

¶3 Præt. Malum non potest esse causa nisi per accidens, vt patet per * Dion. 4. cap. de diu. no: sed omnis actionis est aliquis per se effectus. nulla ergo actio est mala, sed omnis actio est bona.

Cap. 4. par. 4. aliquãtulum a principio.

SED CONTRA est, qd Dñs dicit Io. 3. Omnis qui male agit, odit lucẽ: est ergo aliqua actio hominis mala.

RESPOND. Dicendũ, q de bono, & malo in actionibus oportet loqui, sicut de bono, & malo in rebus, eo q vnaquæque res talem actionem producit, qualis est ipsa. In rebus autem vnumquodq; tantum habet de bono, quantum habet de esse: bonum enim & ens conuertuntur, vt in primo * dictum est. Solus autem Deus habet totam plenitudinem sui esse secundum aliquid vnum & simplex: vnaquæque res vero habet plenitudinem essendi sibi conuenientem secundũ diuersa. Vnde in aliquibus contingit, quòd quantum ad aliquid habent esse, & tamen eis aliquid deficit ad plenitudinem essendi eis debitam: sicut ad plenitudinem esse humani requiritur, q sit quoddã compositum ex anima & corpore, habẽs omnes potentias & instrumenta cognitionis & motus. Vnde si aliquid horũ deficiat alicui homini, deficit ei aliquid de plenitudine sui esse. quantum igitur habet de esse, tantum habet de bonitate: inquantũ vero aliquid ei deficit de plenitudine essendi, intantum deficit a bonitate, & dicitur malum: sicut homo cæcus habet de bonitate quòd viuit, & malum est ei quòd caret visu. Si vero nihil haberet de entitate, vel bonitate, neq; malum, neq; bonum dici posset: sed quia de ratione boni est ipsa plenitudo essendi, si quidem alicui aliquid defuerit de debita essendi plenitudine, nõ dicet simpliciter bonum, sed fm quid, inquantum est ens: poterit tñ dici simpliciter ens, & fm quid non ens, vt in primo * dictum est. Sic igitur dicendum est, quòd omnis actio inquantum habet aliquid de esse, intantum habet de bonitate: inquantum vero deficit ei aliquid de plenitudine essendi, quæ debetur actioni humanæ, intantum deficit a bonitate, & sic dicitur mala: puta, si deficiat ei vel determinata quantitas secundũ rationem, vel debitus locus, vel aliquid huiusmodi.

q. 5. art. 3.

p. p. q. 5. ar. 1.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malũ agit in virtute boni deficientis. Si enim nihil esset ibi de bono, neque esset ens, neque agere posset. Si autem non esset deficiens, non esset malũ. vnde & actio causata est quoddam bonum deficiens, quia secundum quid, est bonum, simpliciter autem, malum.

AD 2m dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse secundum quid in actu, vnde agere possit: & secundum aliud priuari actu, vnde causet deficientẽ actionem: sicut homo cæcus actu habet virtutem gressiuã per quam ambulare potest: sed inquantum caret visu, qui dirigit in ambulando, patitur defectum in ambulando, dum ambulat cespitando.

AD 3m dicendum, q actio mala potest habere aliquem effectum per se, fm id quod habet de bonitate & entitate: sicut adulterium est causa generationis humanæ, inquantum habet commistionem maris & fœminæ, non autem inquantum caret ordine rationis.

ARTICVLVS II.

Vtrũ actio hominis habeat bonitatem, vel malitiam ex obiecto.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q actio non habeat bonitatem, vel malitiã ex obiecto. Obiectum enim actionis est res: in rebus autem non est malũ, sed in vsu peccantium, vt Aug. dicit in lib. 3. de doct. Christ. ergo actio humana non habet bonitatem, vel malitiam ex obiecto.

¶2 Præt. Obiectũ cõparat ad actionẽ vt materia: bonitas aũt rei non est ex materia, sed magis ex forma quæ est actus. ergo bonum & malum non est in actibus ex obiecto.

¶3 Præt. Obiectũ potentiæ actiuæ comparatur ad actionẽ, sicut effectus ad cãm: sed bonitas causæ nõ depẽdet ex effectu, sed magis econuerso. ergo actio humana non hãt bonitatem, vel malitiã ex obiecto.

SED CONTRA est quod dicitur Osee 9. Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt. Fit autem homo Deo abominabilis propter malitiam suæ operationis. ergo malitia operationis est secundũ obiecta mala, quæ homo diligit: & eadem ratio est de bonitate actionis.

RESPON. Dicendum, q sicut dictũ est, Bonũ & malũ actionis, sicut & ceterarũ rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. Primũ aũt qd ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id qd dat rei speciem: sicut aũt res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio hẽt speciẽ ex obiecto, sicut & mot* ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis

¶ *Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum secundum.*

CIrca articu. 2. quæst. eiusdẽ, omisso primo, aduerte primo, q author quasi plus determinans, q̃ quæsitũ sit, nõ solum dicit, quòd actus est bonus moraliter ex obiecto, sed q habet bonitatem primam & specificã ab eo. Cũ n. omnis quæstio sit quæstio medii, vt patet 2. Posteriorum, optime respondet simul, quia est, & propter quid est actus bonus moraliter ex obiecto: quia scilicet est specificãs primum. Aduerte secũdo, quòd licet in primo horum, scilicet, quòd prima bonitas moralis in actu sit ex obiecto, sequatur Scotus authoris doctrinam, in secundo tamẽ horum dissentit in quolibet. q. 18 artic. 1. putãs quòd determinatio ex obiecto ita constituat bonitatem actus moralis, quòd nullam specificã bonitatem det illi, sed capacitatem omnis bonitatis specificæ in genere moris. hæc quidem dicit, sed non probat: & tamen cõstat, quòd amare deum, & odiũ dei, act* matrimonialis adulte-

Infra q. 19. art. 1. & 2. co. & q. 21. ar. 1. co. & 2. di. 36. ar. 5. co.

*cap. 12. parum a principio, tom. 3.

Artic. 1.

adulterium, & similia, bonitatem & malitiam habent specificam ex obiectis, ita quòd non solum bonitatem, vel malitiã genericam, seu cõmunem dat obiectum, vt vti re sua, aut alienæ: sed etiam specialissimã, generare ex propria, aut ex aliena uxore.

attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei, ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto conuenienti: unde & a quibusdam uocatur bonum ex genere, puta, uti re sua. Et sicut in reb. naturalibus primum malum est, si res generata non cõsequitur formam specificam, puta, si non generetur homo, sed aliquid loco hominis: ita primum malũ in actionibus moralibus est, quod est ex obiecto, sicut accipere aliena: & dicitur malum ex genere, genere pro specie accepto, eo modo loquendi, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem.

D.671.

Ad primum ergo dicendum, quòd licet res exteriores sint in seipsis bonæ, tamen non semper habẽt debitã proportionem ad hanc, uel illam actionem: & ideo inquantum considerantur ut obiecta talium actionum, non habent rationem boni.

Ad 2^m dicendum, quòd obiectum non est materia ex qua, sed materia circa quam: & habet quodãmodo rationem formę, inquantum dat speciem.

Ad 3^m dicendum, q non semper obiectum actionis humanæ, est obiectum actiuæ potentiæ. Nam appetitiua potentia est quodammodo passiua, inquantum mouetur ab appetibili: & tamen est principium humanorum actuum. Neque etiam potentiarũ actiuarum obiecta semper habent rationem effectus, sed quando iam sunt transmutata: sicut alimentum trãsmutatum, est effectus nutritiuæ potentiæ: sed alimentum nondum transmutatum comparatur ad potentiam nutritiuam, sicut materia circa quã operatur. Ex hoc autem q obiectum est aliquo modo effectus potẽtię actiuę, sequitur, q sit terminus actionis eius, & per consequens q det ei formam & speciem: motus enim habet speciem a terminis. Et quamuis ẽt bonitas actionis non causetur ex bonitate effectus, tamen ex hoc dicitur actio bona, quòd bonum effectum inducere potest: & ita ipsa proportio actionis ad effectum, est ratio bonitatis ipsius.

Articvlvs III.

Vtrum actio hominis sit bona, uel mala ex circunstantia.

In tr. qu. 42 ar. 6 cor. Et mal. q. 2. ar. 5. co. & q. 7 art. 4. corp. Et quoli. 4. art. 16. cor. Et 2. di. 36. art. 5 cor.

Ad tertium sic proceditur. Videtur q actio non sit bona, vel mala ex circunstantia. Circunstantię enim circunstant actum sicut extra ipsum existentes, vt *dictum est: sed bonum & malum sunt in ipsis rebus, ut dicitur in 6.† Metaphys. ergo actio nõ habet bonitatem, uel malitiam ex circunstantia.

*q. 7. art. 1.
†te. 8. to. 3

§ 2 Prӕt. Bonitas, vel malitia actus maxime consideratur in doctrina morum: sed circunstantiæ, cum sint quædam accidentia actuum, videntur esse præter considerationem artis: quia nulla ars considerat id, quod est per accidens, vt dicitur in 6. Meta. ergo bonitas, uel malitia actionis non est ex circunstantia.

tex. 4. to. 3.

§ 3 Prӕt. Id quod conuenit alicui secundum suã substantiam, non attribuitur ei p aliquod accidens: sed bonum & malum conuenit actioni secundum suam substãtiam, quia actio ex suo genere potest esse bona, vel mala, vt *dictum est. ergo non conuenit actioni ex circunstantia, q sit bona, vel mala.

art. pręced.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in libr. 2. Ethic. q virtuosus operatur secundum quod oportet, & quando oportet, & secundum alias circunstantias. ergo ex cõtrario, vitiosus secundum unũquodq; vitium operatur quando non oportet, ubi non oportet: & sic de alijs circunstantiis. ergo actiones humanæ secundum circunstantias sunt bonæ, vel malę.

lib. 2. cap. 6 tom. 5.

Respon. Dicendum, q in rebus naturalibus non inuenitur tota plenitudo perfectionis, quæ debetur ei ex forma substantiali, quæ dat speciem: sed multum superadditur ex superuenientibus accidẽtibus, sicut in homine ex figura, ex colore, & sic de alijs, quorum si aliquod desit ad decentem habitudinem, cõsequitur malum: ita etiam est in actione. Nam plenitudo bonitatis eius non tota consistit in sua specie, sed aliquid additur ex his, quæ adueniunt tamquàm accidẽtia quædam: & huiusmodi sunt circunstantiæ debitę. vnde si aliquid desit, quod requiratur ad debitas circunstantias, erit actio mala.

Ad primum ergo dicendum, quòd circunstantiæ sunt extra actionem, inquantum non sunt de essentia actionis, sunt tamen in ipsa actione velut quędam accidentia eius: sicut & accidentia, quæ sunt in substantiis naturalibus, sunt extra essentias earum.

Ad 2^m dicẽdum, quòd non omnia accidentia per accidens se habent ad suã substãtiã, sed quædam sunt per se accidentia, quæ in vnaquaque arte considerantur: & per hunc modum considerantur circunstantię actuum in doctrina morali.

Ad 3^m dicendum, quòd cum bonum conuertatur cum ente, sicut ens dicitur secundum substantiam, & secundum accidens: ita & bonum attribuitur alicui & secundum esse suum essentiale, & secundum esse accidẽtale, tam in rebus naturalibus, quàm in actionibus moralibus.

Articvlvs IIII.

Vtrum actio humana sit bona, uel mala ex fine.

Ad quartum sic proceditur. Videtur q bonum & malum in actibus humanis non sint ex fine. Dicit enim Dionys. 4. cap. de di. no. quòd nihil respiciẽs ad malum, operatur. Si igitur ex fine deriuaretur operatio bona, uel mala, nulla actio esset mala: quod patet esse falsum.

§ 2 Prӕt. Bonitas actus est aliquid in ipso existẽs: finis autem est causa extrinseca. non ergo secundum finẽ dicitur actio bona, vel mala.

§ 3 Prӕt. Contingit aliquam bonam operationem ad malum finẽ ordinari, sicut cũ aliquis dat eleemosynam propter inanem gloriã: & econuerso, aliquam malã operationẽ ordinari ad bonum finem, sicut cũ qs furatur, vt det pauperi. nõ ergo ẽ ex fine actio bona, uel mala.

Sed contra ẽ, qd Boetius dicit in Topic. q cuius finis bonus est, ipsum quoque bonũ est: & cui finis malus est, ipsum quoq; malũ est.

Respon. Dicendum, q eadem est dispositio rerũ in bonitate, & in esse. Sunt enim quædam, quorum esse ex alio non dependet: & in his sufficit cõsiderare ipsum eorũ esse absolute. Quędã uero sũt,

¶ Super quæstionis decimaoctauæ Articulum quartum.

Circa quartũ ar. eiusdem decimaoctauæ quæstionis, omisso tertio, aduerte quadruplicem bonitatem in litera positã actionis humanæ, sic, vt omnẽ bonitatem conuenire illi intelligas, inquãtum est actio humana. Omnis enim humana actio quantumcumque vitiosa, continetur sub genere actionis humanæ: quoniam est actus a ratione, & volũtate &c. & sic habet bonitatem & charitatẽ actionis humanæ: & quantum huiusmodi entitatis, habet, tãtum bonitatis: & secundum hoc (vt infra dicetur) omnis nostra, quamuis mala, actio est a deo.

Inf. qu. 73. art. 1. ad. 1. cap. 4. in part. 4. aliquãtulum a principio.

li. 3. ca. 1. nõ pcula prin.

¶ Circa distinctionẽ huius quadruplicis bonitatis in litera, dubium occurrit: q a superius in q. 7. bonitas finis posita est inter circunstantias: hic autem diuiditur cõtra bonitatem circunstantiarum.

¶ Ad hoc dicitur, q finis etiam adiunctus, potest referri ad actū interiorem voluntatis, & ad actum exteriorem. Si referatur ad actum interiorem, nō est circunstantia, sed ad substantiam actus specificatiue concurrens. Si autem referatur ad actum exteriorem, finis adiunctus habet rationē circunstantiæ. Et sic cum aliquis mœchatur, vt furetur, furtum est circūstātia fornicationis exterioris, & specificatio interioris velle: propter quod in sexto articulo, huiusq; dicit, q huiusmodi finis, puta, furtū, specificat etiam fornicationē exteriorē formaliter, & nō materialiter, idest, vt stat sub illo interiori velle, & nō secundū se. Idem ergo finis est circunstantia, & specificatio, relatus ad eundem etiā actū exteriorē humanum diuersimode, scilicet formaliter, & materialiter. Ex quo etiam sermones in sciētia, sunt formales; meritoq; bonitas ex fine vt specifica, distinguitur contra bonitatē ex circunstātia etiā finis.

artic. 1. ¶ In respōsione ad tertium eiusdem quarti articuli, dubiū occurrit, Quomodo sit possibile actum bonum ex genere & circūstātiis, ordinari ad malum finem, aut econuerso: quia est malus, uel bonus ex fine adiuncto. ergo non variatur ex fine. Et tenet sequela: quia quilibet finis adiunctus habet ratiōnē circunstantię respectu actus exterioris fm se, vt dictum est. Videtur ergo implicatio i adiectio, cum dicitur actus mal⁹ ex genere ex circunstantiis ad bonum finem, aut econuerso, actus bonus ex genere & circunstantiis ad malum finem. Qualis enim est ex circunstantiis finis, ad talem est finem: adiunctum, & econuerso. Cōstat autem, q totus hic sermo, scilicet de fine vt circunstantia, & fine malo, ad quem actus bonus, & bono, ad quē actus malus ordinat, de fine adiuncto intelligitur, vt patet ex supradictis.

quorum esse depēdet ab alio: unde oportet q considerentur per cōsiderationem ad causam, a qua dependēt. Sicut autem esse rei dependet ab agente & forma, sic bonitas rei dependet a fine. Vnde in personis diuinis, quæ non habēt bonitatem depēdentem ab alio, nō consideratur aliqua ratio bonitatis ex fine. Actiones autē humanæ, & alia, quorū bonitas dependet ab alio, habent rōnem bonitatis ex fine a quo dependent, preter bonitatem absolutam, quę in eis existit. Sic igitur in actione humana, bonitas quadruplex cōsiderari potest. Vna quidem fm genus, prout scilicet est actio: quia quantum habet de actione & entitate, tantum habet de bonitate, ut dictum est. Alia uerò secundū spēm, quę accipitur fm obiectum conueniens. Tertia fm circunstantias, quasi secundum accidentia quędam. Quarta autem fm finem, quasi secundum habitudinem ad bonitatis causam.

Ad primvm ergo dicēdum, q bonum, ad quod aliquis respiciens operatur, nō semper est verum bonū, sed qńq; verum bonum, & quādoq; apparēs: & fm hoc, ex fine sequitur actio mala.

Ad 2m dicendum, quòd quamuis finis sit causa extrinseca, tamen debita proportio ad finem, & relatio in ipsū, inheret actioni.

Ad 3m dicendum, quòd nihil phibet actioni habenti unā prædictarum bonitatum, deesse aliā: & secundum hoc, contingit actionem, quę est bona secundum speciem suam, uel secundum circunstantias, ordinari ad finem malū, uel econuerso: non tamen est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant: quia
K quilibet singularis defectus causat malum: bonum autem causatur ex integra causa, vt Diony. dicit 4. c. de diuinis nominibus.

par. 4. post mediū. ¶ Ad hoc potest dupliciter dici. Primo, q licet actus malus etiā ex circunstantia omnis finis, non possit ordinari in bonum finē; actus tamen malus etiam ex circunstantiis finis, potest ordinari in finem bonum. verbi gratia, Fornicari propter furari, propter prodigum esse, propter usurpationem status, propter vindictam exercendam, & sic deinceps, addendo finem fini semper malū, impossibile est ordinari in bonum. Esset enim malus ex circunstantia omnis finis, & sic esset implicatio in adiecto: sed fornicari propter furari, quamuis sit actus malus ex genere & circunstātia finis, potest tamen ordinari in bonum propter eleemosynam dandam. Sed quia circunstantia finis non arctatur magis ad ipsū
F finem, q plures: aut plures, quàm oēs possibiles adiungi: ideo dicitur secūdo, q in hoc, & similibus sermonibus, intelligendū est de circunstātiis manētibus pure circunstantiis, & nō de circunstātiis transeuntibus in specificantia actū. Vnde cum circūstātia finis transeat in specificans actum, vt in sexto articulo author docet inferius, consequens est, q cum dicitur, quòd actus bonus ex genere, & circunstantiis, potest ordinari in malum finem, intelligitur de circunstātiis non transeuntibus respectu eiusdē actus in specificans: & similiter de malo. Et sic cessat obiectio, quia finis, qui est circunstantia actus exterioris secundum se, transit in specificans, & sic non excipit finis ab aliis, quia circunstantia: sed quia nō manet in sua puritate, sed transit in specificans. Et hoc oportet bene notare, & recolere in sequentib⁹, vbi de duabus bonitatibus moralib⁹. s. ex fine, & genere, ac circunstantiis erit sermo.

Articvlvs V.

Vtrū aliqua actio humana sit bona, uel mala in sua specie.

Ad qvintvm sic pcedit. Videtur q actus morales non differant specie secundum bonum & malum. Bonum enim
G & malum in actibus inuenitur cōformiter rebus, ut dictum est. Sed in rebus bonum & malum non diuersificant speciem: idem enim specie est homo bonus, & malus. ergo neque etiam bonum & malum in actibus diuersificant speciem. Mal. 4. 2. ar. 4. ad 5. & ar. 5. cor. & artic. 1.

¶ 2 Præt. Malum, cum sit priuatio, est quoddam non ens: sed nō ens non potest esse differentia, secundum Philosophum in 3. Metaph. Cum ergo differentia con- text. 10. to. 3.
H stituat speciē, videtur q aliquis actus ex hoc, quòd est malus, nō constituatur in aliqua specie: & ita bonum & malum non diuersificant speciem humanorum actuum.

¶ 3 Præt. Diuersorum actuum secundum speciem, diuersi sunt effectus: sed idem specie effectus potest consequi ex actu bono & malo, sicut homo generatur ex adulterio, & ex matrimoniali cōcubitu. ergo actus bonus & ma-
I lus non differunt specie.

¶ 4 Præt. Bonum & malum dicitur in actibus quandoque secundum circunstantiam, ut dictum est: sed circunstantia cùm sit accidens, non dat speciem actui. ergo actus humani nō differūt specie propter bonitatem & malitiam.

Sed contra. Secundū Philosophū in 2. Eth. Similes habitus, similes actus reddunt: sed habitus bonus & malus differunt specie, ut liberalitas & prodigalitas. ergo & actus bonus et malus differunt specie.

Respon. Dicendum, q omnis actus speciē habet ex suo obiecto

¶ *Super Quæstionis decimæ octauæ Articulum quintum.*

Circa quintum articulum huius decimæ octauæ quæstionis, & specialiter in responsione ad secundum, dubium magnū dilucidandum est, quo modo stant hæc duo simul, s. Differentiæ secundum bonum & malum, cōstituunt distinctas, & contrarias species actuum moralium: & malum non est natura aliqua, sed nihil, vt August. & Dion. dicunt. Si enim actus moralis malus, puta, intemperantia, species est aliqua differentia contraria speciei temperantiæ, sicut nigredo albedini, sequitur, quòd differentia mali ē natura aliqua, & non priuatio. Constat enim quòd priuatio nullam potest constituere speciē actus, aut habitus, aut cuiusq; rei. Si autem malum secundum totam suam formalem latitudinem, priuatio, nihilque est, nulla erit in moralibus mali species positiua: de hac enim loquimur. ac per hoc nulla vere, & proprie contrarietas inter actum, habitumque iustitiæ & iniustitiæ, temperantiæ & intemperantiæ; quod est contra communem doctrinam. Oportet enim vtrunque contrariorum vt sic, esse ens positiuum formaliter, & non tantum subiectiue. art. 3. huius quæstionis. cap. 1. & 2. tom. 5.

¶ Ad claritatē huius obscuræ difficultatis scito, quod dicere nō auderē, nisi expressa diui Tho. sentētia 1. prima parte. 48. ar. 1. ad 2. & 3. cōtra Gē. c. 9. explicaret, quod hic tangitur. s. q malū genus, & differētia in moralib⁹ formaliter est ens positiuū, & bonū

h. 1. art. 3. in se quamuis sit malum hominis secundum rationem: sicut forma mortui est quoddam ens, & bonum in se, quamuis sit malum viui. Est itaque iniustitiæ actus, & habitus ſm ſuam ſpeciem moralem, formaliter ens poſitiuum, & contrarium iuſtitiæ: nec ex hoc ſequitur ꝙ malũ ſit natura aliqua, aut ens. Sed æquiuocatio accidẽs hic obſcuritaté parit. Malum enim æquiuocum eſt ad malum vere & proprie, & ad malum genus, differentias, & ſpẽs moralium. Pro quo nota, ꝙ malum abſolute loquẽdo, ſignificat priuationẽ boni debiti, quãdo, ſicut &c. Malum autem in moralib⁹, quãdoque ſignificat priuationẽ boni ſecundum rationem debiti, quando, ſicut &c. actui humano, vel habitui. Quãdoque autem ſignificat ens contrariũ actui, vel habitui humano bono: ita ꝙ inter ſignificationẽ mali i moralib⁹, & abſolute, hoc intereſt, ꝙ malum abſolute, formaliter eſt nihil. denominatiue autem eſt ens. In moralibus autẽ, malũ, quod eſt pars ſubiectiua mali ĩ cõmuni, eodem modo ſe habet, ſcilicet ꝙ formaliter eſt nihil, denominatiue vero eſt ens, ſed præter hoc in moralibus etiam ipſum ens formaliter cõtrarium actui, vel habitui bono moraliter, vocatur malum ſecundum ſuã ſpeciem. vbi manifeſte patet æquiuocatio. Eſt igitur in moralibus malum dupliciter, ſcilicet priuatiue: & hoc eſt ſimpliciter & formaliter malum, quod eſt nihil, cuius Deus nõ eſt author: & contrarie, & hoc eſt in ſe bonũ, & ẽ a Deo: quãuis priuatio ſibi annexa, a nullo forte ſit, ſicut nec potentia peccandi quo ad priuatiuum. Sed de hoc alias. Ad propoſitum ſufficit hæc intellexiſſe, & cum his eorum radicem, ſcilicet, ꝙ quia nul-

par. 4. inter medium & finem.

ſicut ſupra dictum eſt*. vnde oportet quòd aliqua differentia obiecti faciat diuerſitatẽ ſpeciei in actib⁹. Eſt autẽ conſiderandũ, ꝙ aliqua differentia obiecti facit differentiã ſpeciei in actibus, ſm quod referuntur ad vnũ principiũ actiuũ, quod non facit differentiam in actibus, ſecundum quod referũtur ad aliud principiũ actiuum: quia nihil qđ eſt per accidens, conſtituit ſpeciẽ, ſed ſolum quod eſt per ſe. Poteſt autẽ aliqua differentia obiecti eſſe per ſe in comparatione ad vnum principiũ, B & per accidens in cõparatione ad aliud: ſicut cognoſcere colorem, & ſonum, per ſe differunt per cõparationem ad ſenſum, non autem per comparationem ad intellectum. In actibus autem, bonum & malum dicitur per comparationem ad rationẽ: quia vt Dionyſ. dicit 4. cap. de di. no.*. Bonũ hominis eſt ſm rõnem eſſe, malum autẽ quod eſt præter rõnem. Vnicuique enim rei eſt bonum, quod cõuenit ei ſm ſuã formam: & malum, quod eſt ei præter ordinẽ ſuæ formæ. Patet ergo ꝙ differentia boni & mali circa obiectum conſiderata, comparatur per ſe ad rationem, ſcilicet ſm quod obiectum eſt ei cõueniẽs, vel non conueniens. Dicũtur autem aliqui actus humani, vel morales, ſm qđ ſunt a rõne. Vnde manifeſtũ eſt, ꝙ bonum & malum diuerſificant ſpeciẽ in actibus moralibus: differẽtiæ enim per ſe diuerſificant ſpeciem.

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ etiam in rebus naturalibus bonum D & malum, quod eſt ſecundum naturam, & contra naturam, diuerſificant ſpeciem naturæ. Corpus .n. mortuum, & corpus viuũ, nõ ſunt eiuſdem ſpeciei: & ſimiliter bonũ, inquantũ eſt ſecundum rationẽ: & malum, inquantum eſt præter rationem, diuerſificant ſpeciẽ moris.

Ad 2ᵐ dicẽdum, ꝙ malũ importat priuationem non abſolutã, ſed conſequentẽ talẽ potentiam. Dicit̃ E enim malus actus ſecundum ſuam ſpeciem, non ex eo ꝙ nullum habeat obiectũ, ſed quia habet obiectum non conueniens rationi, ſicut tollere aliena: vnde inquãtum obiectum eſt aliquid poſitiue, poteſt cõſtituere ſpeciem mali actus.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ actus coniugalis, & adulteriũ, ſm quod cõparantur ad rationem, differũt ſpecie, & habent effectus ſpecie differentes: quia vnum eorum meretur laudem & premium, aliud vituperium & pœnam. Sed ſecundũ ꝙ comparãtur ad potentiã genera A tiuã, nõ differunt ſpecie: & ſic habent vnũ effectum ſm ſpeciem.

Ad 4ᵐ dicendum, quòd circũſtantia quandoque ſumitur vt differentia eſſentialis obiecti, ſm quod ad rationem comparatur: & tunc poteſt dare ſpeciem actui morali. Et hoc oportet eſſe, quandocũque circunſtantia tranſmutat actum de bonitate in malitiam: nõ enim circunſtãtia faceret actum malum, niſi per hoc, quòd rationi repugnat.

ARTICVLVS VI.

Vtrum actus habeat ſpeciem boni, vel mali ex fine.

Ad sextvm ſic proceditur. Videtur quòd bonum & malum, quod eſt ex fine, non diuerſificent ſpeciem in actibus. Act⁹ enim habent ſpeciem ex obiecto: ſed finis eſt præter rationẽ obiecti. ergo bonum & malũ, quod eſt ex fine, nõ diuerſificãt ſpeciem actus.

C ¶ 2 Præt. Id quod eſt per accidens, non conſtituit ſpeciem, vt dictum eſt:* ſed accidit alicui actui quòd ordinetur ad aliquem finem, ſicut ꝙ aliquis det eleemoſynã propter inanem gloriam. ergo ſecundũ bonum & malum, quod eſt ex fine, nõ diuerſificantur actus ſm ſpeciem.

¶ 3 Præt. Diuerſi actus ſecundum ſpeciem, ad vnum finẽ ordinari poſſunt: ſicut ad finem inanis gloriæ ordinari poſſunt actus diuerſarum virtutum, & diuerſorum vitiorũ. D non ergo bonum & malum, quod accipitur ſecundũ finem, diuerſificat ſpeciem actuum.

Sed contra eſt, quod ſupra oſtenſum eſt*, quòd actus humani habent ſpeciẽ a fine. ergo bonũ & malũ, quod accipitur ſm finem, diuerſificat ſpeciem actuum.

Respon. Dicendum, quòd aliqui actus dicuntur humani, inquãtum ſunt voluntarii, ſicut ſupra dictum eſt*. In actu autem volunta E rio inuenitur duplex actus, ſcilicet actus interior voluntatis, & actus exterior: & vterque horum actuũ habet ſuum obiectum. Finis autẽ proprie eſt obiectum interioris act⁹ voluntarii: id autẽ circa quod eſt actio exterior, eſt obiectum ei⁹. Sicut igitur actus exterior accipit ſpẽm ab obiecto, circa quod eſt: ita actus interior voluntatis accipit ſpeciem a fine, ſicut a proprio obiecto. Id autem quod eſt ex parte voluntatis, ſe habet vt formale ad id, qđ eſt ex parte exterioris actus: quia voluntas vtitur membris ad agen-

lus operãt aſpiciens ad malum, oportet in malo actu voluntatis inueniri bonũ aliquod verum, vel apparens, cum priuatione bonitatis alicuius ſpectantis ad rectam rationem. Et pro quanto actus ille ad bonum fertur, ſpeciem ſortitur poſitiuam, ex qua dicitur malus contrarie: pro quanto vero priuationem bonitatis debitæ habet annexam, eſt malus priuatiue. In eodẽ art. notato reſpõſionem ad 4. vt coniungas eã doctrinæ penultimi, & vlt. art.

¶ *Super Quæſtionis decimæoctauæ Artic. 6.* — Inf. q. 19. art. 1. Et 2. diſt. 40. ar. 1.

In 6. ar. eiuſdẽ q. 18. dubium eſt circa illa verba in corpore articuli, Finis proprie eſt obiectũ interioris actus voluntarii. Videtur enim hoc eſſe falsũ. — ar. 3. huius quæſt. Nam obiectum electionis manifeſte eſt id, quod eſt ad finẽ: imo in hoc diſtinguitur a volitione & intentione, vt ſuperi⁹ patet, & in 3. Eth. Et eadem difficultas eſt de conſenſu & vſu, de quibus dictũ eſt, quòd ſunt reſpectu eius, quod eſt ad finem.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ obiectũ formale omnis act⁹ voluntatis eſt finis, eo quòd eſt ẽe ratio eorũ quæ ſunt ad finem. — q. 1. ar. 3. vnde author ad inſinuãdam hanc formalitatem obiecti, appoſuit ly proprie, dicens, Finis autem proprie: & hoc in ſequentibus præ oculis habendum eſt.

q. 1. ar. 1.

¶ In reſponſione, ad ſecundum eiuſdem articuli congrega diligenter verba literæ, vt euadas difficultates. Non enim dicitur i litera, ꝙ ſoli actui exteriori accidit ordinari in talem finẽ: hoc enim eſſet falſum. Poteſt namque etiam interiori volũtatis actui accidere ordo in talem finem, vt patet in odiente Deũ propter cõſequendũ regnũ, vel aliquid huiuſmodi: ſed dicit̃ in

litera quòd talis ordo non accidit interiori actui voluntatis qui comparatur ad exteriorē, vt formale ad materiale; ita quòd non omni actui interiori denegant hanc accidentalitatem: sed illi qui habet se ad exteriorem, vt formale. Ille actus autem qui se habet vt formalis (vt iam determinatum est superius) est act⁹ imperans: quādo autem ipse actus interior voluntatis ordinatur ad alium finem, tunc se habet vt actus imperatus: & in eundem incidit ordinem cū actu exteriori. habeto igitur & hoc præ oculis vt intelligas in hoc tractato, act⁹ interioris volūtatis nomine, ipsum, nōn vt imperatum, sed vel secundum se vel imperantem: sic enim contra exteriorem distinguitur.

ca. 2. paulo post pri. tom. 5.

In corp. & q. 1. art. 1.

dū, sicut instrumētis. neq; n. act⁹ exteriores habēt rōnem moralitatis, nisi inquātū sunt volūtarij. Et ideo act⁹ humani spēs formaliter consideratur sm finem, materialiter aūt sm obiectum exterioris actus. vnde Philosophus dicit in 5. Eth.* Quòd ille qui furatur, vt cōmittat adulteriū, est p se loquēdo, magis adulter q̄ fur.

Ad primvm ergo dicēdū, q̄ finis habet rōnē obiecti, vt dcm̄ ē.*

Ad 2ᵐ dicendum, q̄ ordinari ad talē finē, etsi accidat exteriori actui, nō tn̄ accidit actui interiori volūtatis, q cōparat̃ ad exteriorem, sicut formale ad materiale.

Ad 3ᵐ dicendum, q̄ quando multi actus speciē differentes ordinātur ad vnum finem, est quidem diuersitas speciei ex parte exteriorum actuum, sed vnitas speciei ex parte actus interioris.

ARTICVLVS VII.

Vtrum species, quæ est ex fine, contineatur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere, vel ecōuerso.

2. 2. qu. 11. art. 1. ad 2.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur q̄ species bonitatis, quę est ex fine, contineat̃ sub specie bonitatis, quæ est ex obiecto, sicut species sub genere: puta, cùm aliquis vult furari vt det eleemosynam. Actus. n. habet speciem ex obiecto, vt dictum est*: sed impossibile est quòd aliquid contineatur in aliqua alia specie, quæ sub propria specie non continetur: quia idē non potest esse in diuersis speciebus nō subalternis. ergo species, quę est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto.

*ar. præced. & 2. & qu. 1. ar. 3.

¶ 2. Præt. Semper vltima differentia constituit speciem specialissimam: sed differentia, quæ est ex fine, videtur esse posterior q̄ differentia, quę est ex obiecto, quia finis habet rōnem vltimi. ergo species, quę est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut species specialissima.

¶ 3 Præt. Quanto aliqua differentia est magis formalis, tanto magis est specialis: quia differentia comparatur ad genus, vt forma ad materiā: sed species, quæ est ex fine, est formalior ea quę est ex obiecto, vt dictū est*. ergo species, quę est ex fine, cōtinetur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut species specialissima sub genere subalterno.

art. 6. huius quæst.

Sed contra. Cuiuslibet generis sunt determinatę differentię: sed actus eiusdem speciei ex parte obiecti, pōt ad īfinitos fines ordinari: puta, furtū ad infinita bona, vel mala. ergo species, quę est ex fine, nō cōtinetur sub specie, quę est ex obiecto, sicut sub genere.

Respon. Dicendum, q̄ obiectum exterioris actus dupliciter potest se habere ad finem voluntatis. Vno modo, sicut per se ordinatū ad ipsum: sicut bene pugnare, per se ordinatur ad victoriam. Alio modo per accidens, sicut accipere rem alienam, per accidens ordinatur ad dandum eleemosynam. Oportet autē, vt Philosophus dicit in 7. Metaph.* quòd differentiæ diuidentes aliquod genus, & constituentes speciem illius generis, per se diuidant illud: si autem per ac-

tex. 43. to. 3.

F cidens, non recte procedit diuisio: puta, si quis dicat, Animalium aliud rationale, aliud irrationale: & animalium irrationalium, aliud alatum, aliud nō alatum. Alatum enim, & non alatum, nō sunt per se determinatiua eius quod est irrationale. Oportet autem sic diuidere, Animaliū aliud habēs pedes, aliud non habens pedes: & habentium pedes, aliud habēt duos, aliud quatuor, aliud multos: hæc enim per se determinant priorem differentiam. Sic igitur quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differentia specifica, quæ est ex obiecto, non est per se determinatiua eius quod est ex fine, nec e cōuerso. Vnde vna istarum specierum non est sub alia: sed tunc

G actus moralis est sub duabus speciebus, quasi disparatis. vnde dicimus q̄ ille qui furatur, vt mœchetur, cōmittit duas malitias in vno actu. Si uero obiectum per se ordinetur ad finem, vna dictarum differentiarum est per se determinatiua alterius: vnde vna istarum specierum continebitur sub altera. Considerandum autem restat, quæ sub qua. Ad cuius euidentiam primo considerandum est, q̄ quanto aliqua differentia sumitur a forma magis particulari, tanto magis est specifica. Secundo, q̄ quanto agens est magis vniuersale, tanto ex eo est forma magis vniuersalis. Tertio, q̄ quanto aliquis finis est posterior, tanto respondet agēti vniuersaliori. Sicut victoria, quę est vltimus

H finis exercitus, est finis intentus a summo duce: ordinatio autem huius aciei, vel illius, est finis intētus ab aliquo inferiorum ducum. Et ex istis sequitur, q̄ differentia specifica, quę est ex fine, est magis generalis: & differentia quę est ex obiecto per se ad talem finē ordinato, est specifica respectu eius. Volūtas. n. cuius proprium obiectū est finis, est vniuersale motiuū respectu omnium potentiarum animę, quarum propria obiecta, sunt obiecta particularium actuum.

Ad primvm ergo dicendum, quòd secundū substantiam suam non potest aliquid esse in duabus speciebus, quarum vna sub altera non ordinetur. Sed se

I cundum ea, quę rei adueniunt, potest aliquid sub diuersis speciebus contineri. Sicut hoc pomum secundum colorem, cōtinetur sub hac specie, scilicet albi: & secundum odorem, sub specie bene redolentis. Et similiter actus, qui secundum substantiam suam est in vna specie naturę, secundum conditiones morales superuenientes, ad duas species referri potest, vt supra dictum est.*

q. 1. artic. 3. ad 3.

Ad 2ᵐ dicendum, q̄ finis est postremum in executione, sed est primum in intentione rationis, secundū quam accipiuntur moralium actuum species.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd differentia comparatur

K ad genus, vt forma ad materiam, inquātum facit esse genus in actu: sed etiam genus cōsideratur vt formalius specie (secundum quod differentia comparatur ad genus, vt forma ad materiam) inquantum facit esse absolutius, & minus contractum. vnde & partes diffinitionis reducuntur ad genus causę formalis, vt dicitur in libro Physic.* & secundum hoc, genus est causa formalis speciei: & tanto erit formalius, quanto communius.

li 2. text. 31 tom. 2.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum suam speciem.

AD OCTAVVM sic procedit. Videtur quòd nō sit aliquis actus indifferens secundum suam

¶ *Super quæstionis de cimaoctaue Articulum octauū et nonū.*

CIrca octauū, & nonū præcipue articulum, dubiū occurrit de illa conditionali.

1. dis. 1. q. 3. ad 3. Et 2. di. 40. ar. 5. Et mal. q. 2 art. 4. p to. & 5. cor. & quoli. 9. ar. 15. cor.

speciem. Malum enim est priuatio boni, secundum Augustinum*: sed priuatio & habitus sunt opposita immediata secundum Philosophum†: ergo nō est aliquis actus, qui secundum speciem suam sit indifferēs, quasi medium existens inter bonum & malum.

Aug. enchi. c. 11. tom. 3.
In prædica. c. de opposi.

¶ 2 Præt. Actus humani habent speciē a fine, vel obiecto, vt dictū est*: sed omne obiectum, & omnis finis habet rationem boni vel mali. ergo omnis actus humanus s̄m suam speciem, est bon⁹, vel malus. nullus ergo est indifferens secundum speciem.

q. 1. arti. 3.

¶ 3 Præt. Sicut dictum est*, Actus dicit bonus, qui habet debitā perfectionem bonitatis, malus, cui aliquid de hoc deficit: sed necesse est, q̄d omnis act⁹ vel habeat totā plenitudinē suę bonitatis, vel aliquid ei deficiat. ergo necesse est, q̄ ōis actus s̄m spēm suā, sit bonus, vel malus, & nullus indifferens.

art. 1. huius quæst.

Sed contra est, quod Augustinus dicit in libro de serm. Dom. in mont.* quòd sunt quædā facta media, quæ possunt bono, vel malo aīo fieri, de quibus est temerarium iudicare. sunt ergo aliq act⁹ s̄m spēm suam indifferentes.

E. 2. c. 21. & 18. tom. 4.

Respon. Dicēdum, quòd sicut dictū est*, Actus omnis habet speciem ab obiecto: & actus human⁹, qui dicitur moralis, habet speciē ab obiecto relato ad pricipiū actuum humanorum, quod est ratio. Vnde si obiectū actus includat aliquid, quod conueniat ordini rōnis, erit actus bonus s̄m suam speciē, sicut dare eleemosynam indigēti. Si autem includat aliquid, quod repugnet ordini rationis, erit malus actus secūdum speciem, sicut furari, quod est tollere aliena. Contingit autē q̄ obiectum act⁹ nō includit aliquid pertinens ad ordinē rōnis, sicut leuare festucam de terra, ire ad campum, & huiusmodi: & tales actus secundum speciē suam sunt indifferentes.

art. 8.

Ad primum ergo dicendū, q̄ duplex est priuatio: quædam quæ consistit in priuatum esse; & hæc nihil relinquit, sed totum aufert; vt cæcitas totaliter aufert visum, & tenebræ lucem, & mors vitam. Et inter hanc priuationē, & habitum oppositū, nō pōt esse aliquod mediū circa propriū susceptibile. Est autem alia priuatio, quæ consistit in priuari: sicut ægritudo est priuatio sanitatis, non q̄ tota sanitas sit sublata, sed qd est quasi quædam via ad totalem ablationē sanitatis, quæ fit per mortem. Et ideo talis priuatio cū aliquid relinquat, nō semper est immediata cū opposito habitu. & hoc modo malū est priuatio boni, vt Simplicius dicit in cōmēto sup lib. Prędicamētorū: quia nō totum bonum aufert, sed aliquid relinquit: unde potest esse aliquod mediū īter bonū, & malū.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd omne obiectum, vel finis, habet aliquam bonitatem vel malitiam, saltem naturalem: nō tamen semper importat bonitatem, vel malitiam moralem, quæ consideratur per comparationē ad rationem, vt dictū est*; & de hac nunc agitur.

In corp. ar.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd non quicquid habet actus, pertinet ad speciem eius: vnde etsi in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie sua malus, nec etiam bonus: sicut homo secundum suam speciem neque virtuosus, neque vitiosus est.

Articvlvs IX.

Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum indiuiduum.

Ad nonum sic proceditur. Videtur quòd aliquis actus secundum indiuiduum, sit indifferens: Nulla enim species est, quæ sub se nō cōtineat, vel cōtinere possit aliqd idiuiduū: sed aliquis act⁹ est indifferens s̄m suam spēm, vt dictū est*. ergo videt̄ q̄ aliqs actus indiuidualis pōt esse indifferens.

art. preced.

¶ 2 Præt. Ex indiuidualibus actibus causantur habitus cōformes ipsis, vt dicitur in 2. Ethic.* sed aliquis habitus est indifferens. dicit enim Philosophus in 4. Ethic.† de quibusdam, sicut de placidis, & prodigis, quòd non sunt mali: & tamen constat, quòd non sunt boni, cū recedāt a virtute, & sic sūt indifferentes s̄m habitū. ergo aliq act⁹ indiuiduales sunt indifferentes.

2. r. a medio. & c. 2. in fine & c. 6. simul. to. 5.

¶ 3 Præt. Bonum morale pertinet ad virtutem, malum autem morale ptinet ad vitium: sed contingit quandoque, quòd homo actum, qui ex specie sua est indifferēs, nō

tionali. Si actus a ratione deliberatiua procedens non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Super hac namque propositione fundatur doctrina authoris, negantis dari in indiuiduo actū humanum indifferentē, seu mediū inter bonum & malum moraliter. Et quidem Scot. in 2. sen. di. 41. sustinere conatur oppositum tripliciter. Primo, quia non omnis actus humanus debet habere hmōi bonitatem, vel malitiā. Secūdo, q̄a act⁹, ex quibus fit habit⁹ virtutis moralis, nō est malus, vt patet: nec bonus moraliter, quia non est ex virtute morali. ergo. Tertio, quia habens virtutem, non semp tenetur illa vti: ac p hoc pōt quandoque operari non male, non vtēdo virtute. Nec ponit solū actū indifferentem, sed et habitū indifferentē generatum ex huiusmodi actib⁹. In quodlib. quoque q. 18. ar. primo, directe etiam contra hanc conditionalē somniat triplicem actū & habitum. s. bonum, & malum priuatiue, & malū cōtrarie: fundatq; se super dictis Boetii super prædicamētis, in prima proprietate qualitatis, volētis iniustitiā non priuationē, sed contrariū iustitiæ significare: & super ratione distinctionis inter priuatiue, & contrarie oppositā. Et expresse dicit, quòd si quis actum nō ordinet ad finē debitū, talis est malus priuatiue, nō contrarie: sed si ordinetur ad finem indebitum, tunc est malus contrarie. vulq; Dio. 2. 4. de di. no. Malū cōtingit ex singularibus defectib⁹, intelligi de malo priuatiue, nō contrarie. In secundo quoque sen. di. 7. q. 1. cōtradicit totaliter prędicti doctrinæ, volens q̄ bonum & malum moraliter, ex parte obiecti careant medio, ex parte vero circunstantiæ habeant mediū. Et propterea non datur humanus actus indifferens ad bonum & malū moraliter ex obiecto: sed bene datur talis actus indifferens ex parte circunstantiarum. Et ratio primi assignatur, quia oportet actum habere obiectum: obiectum aūt oportet esse vel conueniens actui secundum rectam rationem, vel disconueniens. Ratio vero secundi non alia assignatur, nisi quia si quis det eleemosynam pauperi non propter finem, de quo non cogitat, nec secundum alias circunstantias, talis actus non est bonus moraliter: quia non debita circunstantionatus: nec malus, quia non propter indebitum finem, puta, vanam gloriam. ergo indifferēs, & priuatiue tantum malus, non contrarie. Sed hæc non solum vero non cōsonant, sed sibiipsis forte aduersantur. Si. n. act⁹, & habitus indifferens, & malus priuatiue, coincidūt apud ipsum (vt ex prædicta distin. 7. accipi potest) cum malum priuatiue & contrarie, vt Scot. accipit, in actu morali sint idem, vt probabitur, sequetur quòd actus indifferens, & malus contrarie, coincidant: quod implicat. Si autē quatuor quis dixerit genera actuum, & habituum moraliū secundum bonum, & bonum & malum moraliter, gratias agamus illi, qui ea adinuenit in nostris moribus, quæ nec ipse, nec alius in morib⁹ propriis, aut alienis potuit experiri. Proponātur quæso, in specieb⁹, & suo in indiuiduis, actus istos deliberatos, & aduertet errorē suū. Quatuor ergo agenda hic sunt. Vnū, primo obiectis: Secundo fundamentis satisfaciēdum est. Tertio, de indifferentia actus secundū obiectum, seu speciē. Et quarto, quòd non datur actus indifferens in particulari, ostendendū est. Procedemus autem ordine retrogrado, monstrātes primo, quòd omnis actus humanus in actu exercito est bonus, aut malus moraliter. Arguitur ergo sic primo: Omnis actus otiosus est malus contrarie: sed omnis actus deliberatus priuatus debito fine, est otiosus. ergo malus contrarie. Maior est Iesu Christi, Matthæi duodecimo de verbo otioso. Idem enim est iudicium de reliquis acti-

2. di. 40. ar. 5. cor. & 4. dis. 26. q. 1. art. 4. co. Et mal. q. 2. ar. 5

bus otiosis. Minor est nota ex terminis: otiosum enim ex priuatione finis debiti dicitur, & est. Quod autem ad finem debitum non ordinatur, non solum illum non assequitur: sed etiam sine spe huiusmodi assecutionis fit.

¶ Praet. Si priuatio debiti finis in actu humano, non constituit actum malum contrarie: pari ratione, imo maiore, nullius alterius circunstantiae priuatio constituet actum humanū malum cōtrarie. Patet sequela, quia circunstātia finis est prima, & magis intima. Falsitas vero consequentis patet ex eo, quòd etiam actus boni ex genere suo, si fiunt quando non debent, & vbi non debent, sunt moraliter mali: vt patet de actu coniugali, & ex supradictis authoribus de circūstantiis, Aristot. Tullio &c.

¶ Praet. & est ratio litterae, Ratio deliberatiua quando agit, debet agere propter debitum finē, quia debet agere ex ratione recta. Recta autē ratio dictat, quòd vnicuique detur quod sibi debet: ac per hoc, quòd actio ordinetur in finem debitum. Si ergo agit, & non propter debitum finem. ergo priuat actionem fine debito, quando oportet. Hoc autem est manifeste malum contrarie, sicut priuare hominē bono sibi debito. haec de primo communicando cum Scō. in vocabulis. Quòd autem aliquis actus sit secūdum obiectum indifferens, probatione non eget, sed inductione. Leuare siquidem festucam de terra, ire ad agrum, & similia, deliberate actus humani sunt: & tamen obiecta relata ad rationem, nec conuenientiam, nec disconuenientiam important. Volitio enim terminatā ad hoc volitum, puta, ire ad agrum, nihil habet ex tali volito boni, vel mali: quoniam tale volitum nec consonat, nec dissonat volitioni secundum rectā rationem, vt de se patet: vnde potest & bene, & male indifferenter fieri. haec de secundo. Fundamentū autem Scoti, est distinctio inter priuationem, & contrarietatem, quam pluries repetit. Et in hoc quidem deceptus est, dupliciter. Primo, quia aliud est loqui de istis in communi, & aliud de istis in tali materia. Licet enim in communi priuatio non inferat contrarium: in aliqua tamen materia conuertuntur priuatio, & contrarium, vt ipse Scō. fatetur. Hoc autem maxime accidit in materia morali secundum bonum & malum: quoniam sicut in naturalibus priuatio formae substātialis nunquam inuenitur, nisi adiuncta oppositae formae substātiali: ita in moralibus priuatio substantialis bonitatis moralis nunquam inuenitur, nisi adiuncta opposita bonitati. Nunquam enim voluntas deliberata actum suū debita sibi bonitate secundum rationem priuat, nisi tendendo in aliquod aliud bonum vere, vel apparenter oppositū illi bono. Si enim declinat in bonum non oppositum, cum non opposita possint esse simul, non declinabit in priuationē illius. Et omnium horum radix est, quia agens non intendit in priuationem boni, nisi quia intendit aliud bonum incompossibile illi priori, ac per hoc habentem annexam priuationem alterius. Secundo, quia ratio mali culpae, de quo est sermo, cuius Deus non est author, non consistit in malitia contrarie, sed in malitia priuatiue: vt ex supradictis patet. Et si actus humanus non esset malus contrarie, sed priuatiue tantum, actus ipse esset malus moraliter, & peccatum &c. Verbi gratia, pro Nominis. Caecitas, quae est malum naturae in oculo, insinuat tria: puta, oculum, dispositionem contrariam visui, & priuationem visus debiti. Si in oculo esset priuatio visus debiti absque illa dispositione contraria, caecitas esset malum oculi. Dispositio namque illa, cum positiuum ens sit, non constituit rationem mali, sed boni: sed priuatio visus debiti in oculo apto nato, quando &c. constituit rationem mali. Si igitur actus humanus, qui est capax boni & mali moraliter, declinat a bono morali, dato quòd non perueniat ad bonum contrariū, quòd vocetur, secundum philosophiam moralem, malum contrarie, ex F hoc ipso quòd est priuatus bonitate sibi debita, quando &c. mali moralis vere & proprie rationem habet: quod est esse malum priuatiue. Habēt enim se in actu humano malo haec tria, scilicet priuatio bonitatis debitae, malum contrarie, & actus humanus: sicut caecitas, dispositio contraria visui, & oculus. Ex distinctione igitur priuationis & contrarii, oppositum potius sequitur eius, quod intendit Scot.* haec de tertio. Quo ad quartū, oportet stabilire in hac, sicut & in caeteris disputationibus, quid, Mali nomine, in moralibus intelligitur: & certum est quòd cum malum moraliter contineatur sub malo absolute, quòd sicut malū est priuatio boni debiti subiecto, quando, sicut &c. ita malum moraliter est priuatio bonitatis debitae secūdum rationem, quando, sicut &c. in actu humano. Et siue actus humanus habeat secūdum suam speciem contrarietatem bono, siue non, ratio peccati culpae & mali moraliter, in illa priuatione consistit formaliter. Ignorantia igitur propriae vocis est, dicere, quòd actus humanus non propter finem debitum factus est indifferens: ex eo enim quòd priuatus est fine debito, quando oportet &c. mali moralis rationem habet. Nec opus est contrarietate ad hoc, quòd mali rationem habeat: quamuis opus sit ea ad hoc, quòd speciem habeat positiuam in moralibus malis: vt patet ex supradictis. Ex his patet responsio ad primū eorū quae inducunt ex 4. dist. 2. Ex quo enim omnis actus deliberatus debet habere finem: quia omne agens agit propter finem, & secundum Anselmum allegatum a Sco. In omni volitione est inuenire quid, & cur, oportet quòd I omnis humanus actus debeat habere bonitatem, vel malitiam in suo exercitio, si enim ad debitum finem ordinatur cum suis circunstantiis, est bonus: si non, ipso facto est malus: quia priuatus debita sibi tunc &c. bonitate.

¶ Ad secundum vero dicitur, quòd actus iusti, ex quibus fit iustitia, sunt boni moraliter, quamuis non sint totaliter perfecti: quia non fiunt prompte, faciliter, delectabiliter, & breuiter, vt fiunt ab habituatis. vnde sophisma consequentis est, Actus non fiunt ex virtute iustitiae habituali. ergo non sunt iusti.

¶ Ad tertiū aūt dicitur, quòd licet habens virtutē nō teneatur ad semper vti illa: tenetur tamē quādocunque operatur, vti forma virtutis, idest, recta ratione, ac per hoc nūquā potest indifferēter operari.

¶ Ad primum autem inductorum ex Quol. iam patet respōsio. Licet enim secūdum Boe. & veritatem, aliud sit priuatio iustitiae, & aliud iniustitiae habitus: ratio tamen mali consistit in ipsa priuatione iustitiae, quando, sicut &c. vnde & iniustitia ipsa actualis & habitualis contraria iustitiae, non habet rationem mali, nisi K ratione priuationis. Ipsa igitur priuatio est primo malum: & cuicunque conuenit malum, per ipsam conuenit, & non ratione contrarietatis. Mirum est autem de isto homine exponente, quòd illa Diony. authoritas 4. c. de di. no. Malum ex singularibus defectibus, intelligitur de malo priuatiue: & ex alia parte dicente, quòd malum priuatiue est indifferens. Sequitur. n. ex his, quòd Dio. tractans ibi de malo, tractat de indifferente, & quòd bonū consurgit ex causa integra: indifferens autem ex singularibus defectibus. Istos autem habitus indifferentes, quos Sco. finxit, experientia testari videtur chimericos esse, eo quòd nemo appares habituatus ad indifferentia. Ad ea demum, quae ex septima distin. 2. inducta sunt, respondendo dicitur, quòd ratio primi, nihil penitus valet, a necessitate obiecti ad immediationem boni & mali moralis in eodem procedens. Stat enim quòd obiectum est necessarium, & tamen neutrum: vt patet ex dictis. Nec si necessitas infert immediationē boni & mali, cum in omni volitione non solum quid, sed cur, exigatur, concedat quoque quòd respectu finis omnis actus aut malus, aut bonus. Exemplum vero pro ratione secundi

---

ordinat ad aliquem finem vitij, uel virtutis. ergo contingit aliquem actum indiuidualē esse indifferentē.

SED CONTRA est, quod Gregorius dicit in quadā homilia*, Otiosum verbū est, quod vtilitate rectitudinis, aut ratione iustae necessitatis, aut piae vtilitatis caret, sed verbū otiosum est malū, quia de eo reddēt G hoīes rationem in die iudicij, vt dicitur Matth. 12. Si autem nō caret ratione iustae necessitatis, aut piae vtilitatis, est bonū. ergo omne uerbū aut est bonum, aut malū. pari ergo ratione & quilibet alius actus uel est bonus, uel malus: nullus ergo indiuidualis actus est indifferens.

RESPON. Dicendum, quòd cōtingit quādoque aliquem actum esse indifferentem secundū speciem, qui tamen est bonus, uel malus in H indiuiduo cōsideratus. & hoc ideo, quia actus moralis, sicut dictum est*, nō solum habet bonitatem ex obiecto, a quo habet speciem: sed etiā ex circunstantijs, quae sunt quasi quędā accidētia. Sicut aliquid cōuenit indiuiduo hominis secundū accidentia indiuidualia, quod nō cōuenit homini secundū rationē speciei. Et oportet quòd quilibet indiuidualis actus habeat aliquā circunstantiā, per quā trahatur ad bonū, uel malum, ad minus ex parte intētionis finis. Cum. n. rōnis sit ordinare, actus a rōne deliberatiua procedens, si nō sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rōni, vt habet rōnem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, cōuenit cum ordine rōnis: unde habet rōnem boni. Necesse est autem quòd uel ordinetur, uel nō ordinetur ad debitū finem: unde necesse est omnem actum hoīs a deliberatiua ratione procedentem, in indiuiduo consideratum, bonum esse, uel malū. Si autem non procedit a ratione

---

* li. 7. mor. ca. 25. ante medium id habet: Et hom. 16. in Euā. i fine.

* art. 3.

secundi implicat: quia si quis det eleemosynam pauperi, & non propter malum finem, & nihil cogitat de fine actualiter, nō propter hoc agit non propter finem: quia aut agit propter finem virtualiter: aut agit propter finem, quod est obiectum ipsum. Iam enim dictum est, quòd obiectū voluntatis est finis: dat enim eleemosynā pauperi, vt det eleemosynā pauperi. hoc autem cōstat esse bonum. Implicat ergo, dicere actū humanū absq; fine. Quòd si aliç circunstātiæ ad actum bonū necessariæ omittantur, constat actū esse malum, & nō indifferentem. Si enim malum consisteret in positiue oppositis circunstantiis, malū a deo esset, sicut extera positiua. sed de his hactenus.

¶ In responsione ad primum octaui articuli, dubium duplex occurrit. Primū est, quia æquiuocari videtur de medio. Nā ratio literæ loquitur de medio per participationem: actus autem indifferēs est medium per abnegationem tantum. Secundum est, quia falsum est, ꝙ malum morale non tollat totum bonū morale sibi oppositum. Actus nāq; intemperantiæ vndiq; malus, tollit totum bonum temperantiæ ab illo actu, quamuis non tollat bonum actionis humanæ, vtpote subiectū: sicut nec vlla priuatio tollit subiectum. (locis in argu. citatis.)

deliberatiua, sed ex quadā imaginatione, sicut cū aliqs fricat barbā, vel mouet manū aut lapidē, talis actus nō est proprie loquēdo moralis, vel humanus, cum hoc habeat actus a rōne: & sic erit indifferēs, quasi extra genus moraliū actuū existens.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliquem actum esse indifferētem s̄m suam speciē, pōt esse multipliciter. Vno modo sic, quòd ex sua specie debeatur ei quòd sit indifferens: & sic procedit rō. sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens. Nō. n. est aliquod obiectum humani actus, qđ non possit ordinari vel ad malū, vel ad bonum per finē, vel circunstantiā. Alio modo, potest dici indifferēs ex sua spē, q̄a non habet ex sua specie ꝙ sit bon', vel mal': vnde per aliquid aliud pōt fieri bon', vel malus. Sicut homo non habet ex sua specie, quòd sit albus, vel niger: nec tamen habet ex sua specie ꝙ nō sit alb', aut niger. Potest. n. albedo vel nigredo superuenire homini aliūde, q̄ a principijs speciei.

AD 2m dicendum, ꝙ Philosophus * dicit illum esse malum proprie, qui est alijs hominibus nociuus: & secūdum hoc dicit, prodigum non esse malū, quia nulli alteri nocet, nisi sibiipsi. & similiter de oībus alijs qui nō sunt proximis nociui. Nos aūt hic dicimus malum communiter, omne quod est rationi rectę repugnans: & secundum hoc, omnis indiuidualis actus est G bonus, vel malus, ut dictum est.

AD 3m dicendum, quòd omnis finis a ratione deliberatiua intentus, pertinet ad bonū alicuius virtutis, vel ad malum alicuius vitij. Nā hoc ipsum, qđ aliquis agit ordinate ad sustētationem, vel qetē sui corporis, ad bonū virtutis ordinat in eo, qui corp' suū ordinat ad bonum virtutis: & idē patet in alijs.

ARTICVLVS X.

Vtrum aliqua circunstantia constituat actum moralem in specie boni, vel mali.

H AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia non possit constituere aliquā speciem boni, vel mali actus. Species enim act', est ex obiecto: sed circūstātiæ differunt ab obiecto. ergo circunstantiæ nō dāt speciē actus.

§ 2 Præt. Circunstantiæ comparātur ad actum moralem, sicut acci-

¶ Ad primum horum dicitur, ꝙ quia ratio literæ inducitur ad satisfaciendum motiuo argumenti, scilicet, Priuatio, & habitus sunt opposita immediata, non est descendendum ad tale, vel tale mediū, sed standum est in formali, scilicet habere, vel non habere medium. & hoc solum intendit litera, scilicet, quòd quædā priuatiue opposita habent medium: quia priuatio consistit in priuari, ac per hoc non tollit totum oppositum.

¶ Ad secundum dicitur, quòd malum morale dupliciter intelligi potest non tollere totū oppositum, primo permissiue, idest, nō est necesse quòd tollat totum bonum oppositum: & hoc est manifeste verum. Dare nanque aleemosynam indigenti propter inanē gloriam, est malum morale: non tamen tollit totam bonitatem moralem ab actu illo: quia actus est bonus moraliter secundum substantiam, malus autem s̄m circūstantiam finis. Et hunc sensū non esse alienū ab authore, illa verba literæ innuūt, si licet talis priuatio non semp est immedi ta cū opposito habitu: quasi insinuetur, ꝙ sicut in cōi sufficit priuationi in priuari, ꝙ non oportet esse immediatam opposito habitui: ita in speciali sufficit malo, ꝙ non oportet ipsum priuare toto bono opposito. Secundo potest intelligi positiue, seu per se. Et sic verificatur, pro quanto omnis actus quantūcunque malus, oportet ꝙ habeat hanc bonitatem moralem, ꝙ. s. ordinetur ad beatitudinem: & sic bonus bonitate finis communissimi formaliter, vt patet ex supradictis. Et sic malum morale non potest tollere totā bonitatē moralem: sicut nec ægritudo totam sanitatem in corpore perseuerante in vita. Et hæc intellige de malo, & bono morali non s̄m hanc, vel illam rōnē, puta, secūdum speciē, vel obiectum (Sic nāq; aliquis actus nullam habet bonitatem, vt in litera dicitur) sed simpliciter, s̄m quod inueniuntur in rerum natura in actu exercito. sic enim oportet beatitudinem actum omnem respicere.

¶ Circa calcem 9. ar. est dubium motum a Durando in 2. sent. distin. 40. quia non videtur verum, quòd actus ex imaginatione procedentes, vt fricatio barbæ, motio baculi &c. sint extra genus moris: quia actus hoīs, qui subest libero arb. quo ad hoc, ꝙ est impediri, vel non impediri, non est extra genus moris: sed

F actua isti sunt huiusmodi, vt patet. ergo. Maior patet ex eo, ꝙ aliter in sensualitate non esset malum moraliter, propterea quia liberum arb. potuit impedire, & non impedire.

¶ Ad hoc dicitur ꝙ S. Tho. intēdit de actibus illis, qui non possunt a libero arb. impediri: vtpote prouenientes ex qualitatibus naturalib': vel ex apprehensione alicuius occurrētis terribilis, vel delectabilis. Sed hoc verbis literæ contradicit, expressa specificantis tales act', qui vere sunt ex imaginatione causaliter: & sunt motus locales exteriores mēbrorum nostrorū subiectorum totaliter imperio rōnis, vt mot' manus ad barbam, & mot' baculi a manu &c. quos constat potuisse impediri a liber. arbi. Aliter ergo dicendum est, ꝙ quia vnūquodq; est tale nō s̄m quod est in potentia, sed s̄m quod est actu: nec aliquid reponitur in genere per id quod potest esse, sed per id quod est (non enim superficies spectat ad genus coloris, quis potest esse alba, aut nigra) ideo actus omnis, qui actualiter a sola est imaginatione, quāuis possit subesse imperio rationis, non est in genere moris. Et si contra hoc obiiciatur: quia actus sensualitatis sunt in genere moris, ex hoc solo ꝙ potuerunt impediri. negatur hoc: quoniam actus sensuales, qui dicuntur voluntarii, quia non impediti a voluntate potente præuenire singulos, non solum potentia, I sed actu, subsunt voluntati non positiue, sed priuatiue stricte, s. non per actum elicitū, aut imperatū a voluntate, sed per strictā priuationē actus eliciti & imperati: fiunt enim absque præuentione voluntatis potentis, & debentis præuenire. Notanter aūt dixi, priuatiue stricte, & non negatiue: quia vt ex q. 6. arti. 3. superius patet, ad rationem voluntarii indirecte nō sufficiunt potestas, & negatio: sed adesse oportet obligationem, seu debitū. vnde non reducuntur in voluntatem, vt causam priuatiue, actus quicunque ab imaginatione, & quibuscunque aliis inferioribus viribus ex hoc, ꝙ voluntas potest eos impedire, & non impedit. Et consequenter non sunt ex hoc in genere voluntarii, & consequēter nec moris: sed ex hoc, ꝙ voluntas potest, & debet impedire, & non impedit. Tunc. n. est vera priuatio in subiecto apto nato sub rōne debiti, & non solum possibilis. vnde tunc, & intantū actus sensuales sunt voluntarii, quando, & inquātum potuit, & debuit K voluntas impedire. Constat aūt ex hoc, ꝙ impedire, est positiuū quoddam, ꝙ non obligatur semper, & ad semper voluntas ad impediendum: ac per hoc quando imaginatio actus causat illo tēpore, quo voluntas non debet, quāuis possit, tunc actus illi sūt extra genus voluntarii, & moris. Actus autem hi præcipue esse possunt, qui indifferentes sunt secundum suam speciem, vt mouere baculum &c.

(In corp. ar.)

(Supr. art. 5. ad 4. & inf. art. 11. co & q. 73. ar. 7. cor. & ad 1. & 2. d. 36 ar. 5. cor. & 4. dis. 16. q. 3. ar. 2. q. 3. co. & dis. 41 ar. 4. qō. 1. cor. Et mal. q. 2. ar. 6. pro. & art. 7. cō. & qu. 7. ar. 4. co.)

¶ *Super Quæstionis decimaoctauæ Articulum decimum & vndecimum.*

CIrca decimum, & vndecimum articulos, vna cum responsione ad quartum, in quinto articulo huius quæstionis decimæ octauæ, aduerte, & diligenter considerā, quòd sicut in naturalibus quædam accidentia sunt secundum se formæ, vt albedo, & dulcedo: quædam aūt sunt solūmodo conditiones præsuppositarū formarū, vt magis, minus, mai', fortiter, velociter, & alia huiusmodi: ita in moralibus circūstantiæ duplices, quædā s̄m se

F dentia eius, vt dictum est:* sed accidens non constituit speciem. ergò circunstantia non constituit aliquam speciem boni, vel mali.

§ 3 Præt. Vnius rei non sunt plures species: vnius autẽ actus sunt plures circunstantiæ. ergò circunstantia non constituit actum moralẽ in aliqua specie boni, vel mali.

SED CONTRA. Locus est circũstantia quædam: sed locus constituit actum moralem in quadã specie mali. furari.n. aliquid de loco G sacro, est sacrilegium. ergo circunstantia constituit actum moralem in aliqua specie boni, vel mali.

RESPON. Dicendum, quòd sicut species rerum naturalium constituuntur ex naturalibus formis: ita species moralium actuum constituuntur ex formis, prout sunt à ratione conceptæ, sicut ex supradictis* patet. Quia vero natura determinata est ad vnum, nec potest esse processus naturæ in infinitum, necesse est peruenire ad aliquã vltimã formam, ex qua sumatur H differentia specifica, post quam alia differentia specifica esse non possit*. Et inde est quòd in rebus naturalibus, quod est accidẽs alicui rei, nõ põt accipi vt differẽtia constituens speciẽ: sed processus rõnis non est determinatus ad aliquid vnũ. Sed quolibet dato, põt vlterius procedere. & ideo, quod in actu vno accipitur vt circunstantia superaddita obiecto, quod determinat speciem actus, potest iterum accipi à I rõne ordinante, vt principalis conditio obiecti determinantis speciẽ actus. Sicut tollere alienũ, habet speciẽ ex rõne alieni: ex hoc.n. constituitur in specie furti. Et si consideretur super hoc ratio loci, vel tẽporis, se habebit in ratione circũstãtiæ: sed quia ratio ẽt de loco, vel de tempore, & alijs huiusmodi ordinare põt, cõtingit conditionẽ loci circa obiectũ, accipi vt contrariã ordini rationis: puta, ꝙ rõ ordinat iniuriã non esse faciendam loco sa K cro. vnde tollere aliquid alienum de loco sacro, addit specialẽ repugnantiã ad ordinẽ rõnis. Et ideo locus, qui prius cõsiderabatur vt circũstantia, nunc cõsideratur vt principalis conditio obiecti rõni repugnãs. Et per hũc modũ, qñcũq; aliqua circunstantia respicit specialẽ ordinẽ rõnis vel ꝓ, vel cõtra, oportet ꝙ circunstantia det speciẽ actui morali uel bono, uel malo.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ circunstantia, secundum quod dat speciem actui, cõsideratur ut quædã cõditio obiecti, sicut dictũ est*, & quasi qdam specifica dfia eius.

AD 2m dicendum, quòd circũstantia manens in ratione circunstantiæ, cum habeat rationem accidentis, non dat speciem: sed inquantũ mutat in principalem cõditionẽ obiecti, ſm hoc dat spẽm.

AD 3m dicendum, ꝙ nõ omnis circunstantia constituit actum moralẽ ĩ aliqua specie boni, uel mali, cùm non quælibet circũstantia importet aliquam cõsonantiam, uel G dissonãtiam ad rationẽ. Vndé non oportet, licet sint multæ circunstãtiæ vnius actus, ꝙ unus actus sit in pluribus speciebus: licet etiã non sit inconueniẽs, ꝙ unus actus moralis sit in pluribus speciebus moris et disparatis, ut dictum est.*

ARTICVLVS XI.

Vtrum omnis circunstantia augens bonitatem, uel malitiam, constituat actum moralem in specie boni, uel mali.

H AD VNDECIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ omnis circunstãtia pertinẽs ad bonitatem, uel malitiã, det speciem actui. Bonum enim & malum, sunt differẽtiæ specificæ moralium actuum. Quod ergo facit differẽtiam in bonitate uel malitia moralis actus, facit differre ſm differentiam specificam, quod est differre secundum speciem. sed id quod addit in bonitate uel malitia actus, facit differre secundum bonitatem, & malitiam. ergo facit differ- I re secundum speciem. ergo omnis circunstantia addens in bonitate, uel malitia actus, cõstituit spẽm.

§ 2 Præt. Aut circunstantia adueniens habet in se aliquam rationem bonitatis, vel malitiæ, aut non. Si nõ, nõ põt addere in bonitate, vel malitia actus: quia qd non est bonum, non potest facere maius bonum: & quod non est malum, non potest facere maius malũ. Si autem habet in se rationem bonitatis, vel malitiæ, ex hoc ipso habet quãdam speciem boni, vel mali. ergo omnis circunstantia augens bonitatem, vel malitiam, constituit nouam speciem boni, vel mali.

§ 3 Præt. Secundum Dio. 4. cap. de di. no.* Malum causatur ex singularibus defectibus: quælibet au K tem circunstantia aggrauans malitiam, habet specialem defectum. ergo quælibet circunstantia habet nouam speciem peccati. Et eadem ratione quælibet augens bonitatem, videtur addere nouam speciem boni: sicut quælibet vnitas addita numero, facit nouam speciem numeri. Bonum enim consistit in numero, poodere, & mensura.

SED CONTRA. Magis, & minus non diuersificant speciem: sed magis, & minus est circunstantia addens in bonitate, & malitia. ergo non omnis circunstantia addens in bonitate, vel malitia constituit actum moralem in specie boni, vel mali.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est*, circũstantia dat speciem boni, uel mali actui morali, inquan-

---

qu.7.art.1. bonitatis vel malitiæ: vt sunt omnes actus virtutũ & vitiorum: quędam cõditiones tantum suppositarum virtutũ, vel malitiarum, vt maius & minus, magis & minus, & his similia. Differentia inter istas circunstãtias manifesta est: quia istæ duæ numquàm faciunt actum bonũ vel malum, quãuis augeant, vel minuãt bonitatem, vel malitiam. Primæ autem faciũt actum bonũ, vel malum, & ratio est in promptu: quia primæ apponunt ex se bonitatem vel malitiam, secundæ nõ. Differẽtia rursus inter eas est, quòd primę secũdum se sunt species quædam moralium habentes ꝓpria obiecta conuenientia, vel disconuenientia rationi: vt patet de furto facto in loco sacro. Actui nãque furti adiungitur iniuria loci sacri, q habet propriam speciem ex loco sacro, obiecto rationi, vt iniuriam patiente: est namque obiectũ hoc secundum se rationi dissonans. Secundæ autem nõ sunt secũdum se species moralium, nec habent ꝓpria obiecta: & ex hoc sequitur, quòd primæ dant speciem actui, quem circunstant, quando actus est circa illud circunstantiæ obiectum: ita quòd sunt quasi duo actus, vnus circa obiectum actus, & alter circa obiectũ circunstantiæ: vt in furto ex loco sacro apparet, scilicet acceptio alieni, & iniuria loco sacro irrogata. Et propterea in litera dicitur, quòd circunstãtiæ mutãtes, seu dantes speciem, transeunt in conditiones pricipales, seu differentias obiecti. Iam enim stabilitũ ẽ, ex obiecto haberi speciem bonitatis & malitię moralis act°. Et ex eadem radice dictum fuit in litera quinti articuli, in responsione ad quartũ, quòd quandocumque circunstãtia trãsmutat actum de bonitate in maliriam, dat actui speciem, quia repugnat rationi. Ex hoc nanque quòd secundum se rationi repugnat, habet vtrũque, scilicet & quòd malitiam secũdum se importet, & quòd sit, uel habeat proprium obiectum rationi repugnans: ac per hoc in propria specie repõnat actum, quem cõstituit malum. Constitutio enim actus in esse mali ex obiecto est. Constat autem transmutatione actus de bonitate in malitiam, constitutionẽ esse in esse mali. Aduerte secundò, quòd in litera ex his locis habes duas regulas generales de circunstantiis dantibus species moralibus actibus. Prima est nunc dicta, quòd quandocunque circunstantia facit actũ de bono, aut non bonũ malum, dat speciem. Secũda est hic in articulo. 10. quòd quandocunque circunstantia respicit specialem, id est, secundum se, propriũ ordinẽ rationis, dat speciem. Vtraq; est exposita, & vtramque oportet notare & recolere in qst. 72. vbi de specificatione peccatorum agitur.

art. 5.

In corp.

artic. 8. ad 1. & q. 1. ar. 3. & ad 3.

Inf. q. 73. ar. 7. cor. & 4. dis 16. q. 3. arti. 2. q. 3. cor. Et mal. qõ. 2. art. 7.

In par. 4. a medio illi°.

art. præced.

quantum respicit specialem ordinem rationis. Contingit autẽ quandoque, quòd circunstantia non respicit ordinẽ rationis in bono, vel malo, nisi præsupposita alia circũstantia, a qua actus moralis habet speciem boni, vel mali. Sicut tollere aliquid in magna quãtitate, vel parua, non respicit ordinem rationis in bono, vel malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, per quam actus habeat malitiã, vel bonitatem: puta hoc, quod est esse alienum, quod répugnat rationi. Vnde tollere alienũ in magna, vel parua quantitate non diuersificat speciem peccati: tamen potest aggrauare, vel diminuere peccatum. Et similiter est ĩ alijs malis, vel bonis: vnde non omnis circunstantia addens in bonitate, vel malitia, variat speciem moralis actus.

C Ad primvm ergo dicendum, quòd in his quæ intenduntur & remittuntur, differentia intentionis & remissionis non diuersificat speciem: sicut quod differt in albedine secundum magis & minus, non differt secundum speciem coloris. Et similiter quod facit diuersitatẽ in bono, vel malo, secũdum intentionem & remissionem, non facit differentiã moralis actus ſm spẽm.

D Ad 2m dicendum, quòd circunstantia aggrauans peccatum, vel augens bonitatem actus, quandoque non habet bonitatẽ, vel malitiam secundum se, sed per ordinem ad aliam conditionem actus, vt dictũ est: & ideo non dat nouã spẽm, sed auget bonitatẽ, vel malitiã, quæ est ex alia cõditione act^9.

E Ad 3m. Dicendum, ꝙ non quælibet circunstantia inducit singularem defectum secundum seipsam, sed solum secundum ordinem ad aliquid aliud. Et similiter non superaddit nouã perfectionem, nisi per comparationẽ ad aliqd aliud; & pro tanto licet augeat bonitatẽ, vel malitiam, non tamen semper variat speciem boni, vel mali.

QVAESTIO XIX.

De bonitate & malitia actus interioris uoluntatis, in decem articulos diuisa.

B Deinde considerandũ est de bonitate actus interioris uoluntatis.

Et circa hoc quæruntur decem.

¶ Primo, Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex obiecto.

¶ Secundo, Vtrum ex solo obiecto dependeat.

¶ Tertio, Vtrũ depẽdeat ex rõne.

¶ Quarto, Vtrum dependeat ex lege æterna.

¶ Quinto, Vtrũ ratio errãs obliget.

¶ Sexto, Vtrùm uoluntas contra legem Dei, sequens rationem errantem, sit mala.

¶ Septimo, Vtrum bonitas uoluntatis in his, quæ sunt ad finẽ, dependeat ex intentione finis.

¶ Octauo, Vtrum quantitas bonitatis, vel malitiæ in volũtate, sequatur quantitatem boni, vel mali in intentione.

¶ Nono, Vtrum voluntatis bonitas dependeat ex cõformitate ad uoluntatem diuinam.

¶ Decimo, Vtrum necesse sit uolũtatem humanam conformari diuinæ uolũtati in volito ad hoc, quòd sit bona.

Articvlvs primvs.

Vtrum bonitas uoluntatis dependeat ex obiecto.

Ad primvm sic proceditur. Videtur, ꝙ bonitas uoluntatis non dependeat ex obiecto. Voluntas enim nõ potest esse nisi boni: quia malum est præter uoluntatem, vt Dion. dicit 4. ca. de di. no. Si igitur bonitas uoluntatis indicaretur ex obiecto, sequeretur ꝙ omnis uoluntas esset bona, & nulla esset mala.

¶ 2 Præt. Bonum per prius inne-

¶ Super Quæstionis decimænonæ Articulum primum.

Circa primum articulum quæstio. 19. dubium occurrit de illa propositione: Bonum & malum sunt per se differentiæ actus uoluntatis. Aut enim intẽdis de actibus uoluntatis simpliciter, aut in genere moris. Si de actu uoluntatis simpliciter, tunc sequeretur quòd un^9 numero actus uoluntatis substantialiter esset in duabus speciebus disparatis: quod nõn est intelligibile. Patet sequela de consensu in adulterium propter furtũ. Si de actu voluntatis, vt est in genere moris, cum esse in genere moris accidat voluntatis actibus, sequitur, ꝙ non sint eorum per se differentiæ illæ, quæ sũt moralium per se differentiæ, vt bonum, & malum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd cum bonum, et malum (vt a S. Tho. in prima parte, quæstione 48. artic. 1. ad secũdum, didicim^9) in solis moralib^9 cõstituant species, & actus uoluntatis simpliciter sint in genere naturalium: oportet dicere, quòd bonum, & malum, non sunt per se differentiæ actus uoluntatis, ita quod actus uolũtatis non differt specie secundum se, sũ per se differentias boni & mali, seu quod idẽ est, secundũ species moralũ. Quòd autem actus uoluntatis sint ĩ genere naturalium etiam specifice, patet ex trib^9 supradictis. Primo, ex distictione actuũ uoluntatis absq; ad mistione moralium superius facta, triũ circa finem, & triũ circa ea quæ sunt ad finem. In corpo. Secundo, ex eo, ꝙ unus numero actus uoluntatis est in diuersis speciebus moralũ disparatis; eo ꝙ sunt eius accidentia: sicut idẽ pomum in speciebus albi, & dulcis. Tertio, ex eo, quòd aliquis actus uoluntatis habet obiectum indifferens ad bonũ, & malum morale: extra per se autem differentias alicuius non inuenit ipsum. Quòd autem huius oppositum non intedat hic author, non solũ ea prædictis, sed ex præsenti habetur litera, volente actum uoluntatis sic secundum boni, & mali differentias distingui, sicut actus^9 rationis secundum differentias ueri, & falsi. Constat enim, quòd vnus numero rationis actus, puta, opinio actualis, quòd Sortes sedet, est successiue uerus, & falsus absque sui mutatione: quod esset impossibile, si differentia secundum uerum, & falsum, esset per se diuisiua ac constitutiua actus rationis: neque enim aliqd vnum indiuiduum coloris est modo album, modo nigrum. Sicut

A igitur actus rationis suã habet absolute speciem, differentiamq; constitutiuam, susceptiuam ueri & falsi: ita actus uoluntatis proprium habet genus, differentias, ac species, in genere naturæ ꝑuenientia genus, & species moralium. Quomodo autem hæc literæ verba accipienda sunt, uidendum restat. Difficultatem habent non solum ex perseitate, sed ex perseitate tali, scilicet differẽtiarum. Plus enim exigit ad hoc, quòd bonum, & malum sint per se differentiæ actus, quàm quòd sint per se spectantia ad actum. Facile siquidem patet, quòd in diffinitione boni & mali moralis ponit voluntatis actus, quoniam sunt circa voluntarium, ac per hoc ad perseitatem secundi modi spectant: sed ad hoc quòd sint per se differentiæ, perseitas primi modi requiritur, quæ cum non sit, dupliciter dici potest, aut quòd hic sumitur per se, ut distinguitur cõtra per aliud, & actus uoluntatis in genere actuũ, vt sit sensus, Quòd bonum & malũ sunt actus uoluntatis differentiæ per se, idest, non per aliud in genere actuum: & secũdũ hæc ponitur differentia inter actus humanos uolũtatis, & aliarum potentiarum in hoc, ꝙ bonũ, & malum distinguũt actus aliarum virtũ mediantibus actibus uoluntatis: quoniam nõ nisi quatenus uolũtarii sunt. Actus autem voluntatis distinguunt per se, idest, nõ ꝑ aliquid aliud. Insinuatur quoque, quòd licet bonum, & malum sint per se differentiæ cõstitutiuæ cõditionũ superuenientiũ actibus volũtariis, & nõ ipsorum actuum secundum se, applicando tamen eas ad act^9 ipsos, respiciũt actus uolũtatis per se, alios per aliud: aut quod hic sumitur per se ꝓprie, ut distinguitur contra per accidens: & actus uoluntatis non in genere naturæ, sed ut est in genere moris. vt sit sensus, Quòd bonum, & malum moraliter sunt per se differentiæ actus uoluntatis in genere moris. Et secundum hoc fundatur hic explicanda, & hinc deducenda in sequenti articulo differentia inter bonitatem, ac malitiam actus uoluntatis, & aliorum actuum humanorum in hoc; quòd bonum & malum moralia ad alios actus, ut sunt in genere moris, se habent ut differentiæ per se, & ut ordinatæ inter se per accidens, vt & circunstantiæ. Ad actum uero uoluntatis in genere moris, se habent ut per se differentiæ, & non aliter: ut in sequenti articulo plenius patebit. Et hic proculdubio sensus est intentus

par. 4. nõ multum remote ante finem.

intẽtus ab authore,
& sobtilis valde est:
sed dificoltates eius
in sequenti suot cla-
ræ articulo.
cap.5. circa ¶ Circa corpus eius
mediū, tó.5 dem articuli dubiū
est, an eodem modo
sumātur bonum, &
malum, in responsio
ne, cum dicitur: Bo-
num & malum sunt
per se differētiæ act⁹
voluntatis. & io eius
subiūcta ratione, cū
subditur: Nā bonū
& malum per se ad
volūtatem pertinēt,
sicut verum & falsū
ca.5.in pri. ad rationem. Quod
tom.5. enim eodem modo
sumantur, scilicet de
bono & malo mora-
li, tractatus ipse mo-
ralis, & conuerifica-
tio testatur. Malum
enim i communi, nō
constituit aliquā spe
ciem, vt prędictom
est. Quòd autem di
uersimode somātur,
scilicet io responsio-
ne pro moralibus: &
in ratione pro tran-
scendentibus, ex pro
portionalitate adiū-
cta veri, & falsi insi-
nuator. Verū enim
& falsum ad nostrā
rationem, sicut bonū
& malum in cōmu-
ni ad nostram volun
tatem se habent.
¶ Ad hoc dicitur, ꝙ
q.18.arti.5 licet in responsione,
bonum & malum, nō
nisi pro bono & ma-
lo morali sume pos-
sint, quoniam in so
lis moralibus bonū
& malum sunt per
se differentiæ consti
tutiuæ: in ratione ta
men vtroque modo
sumi possunt & pro
moralibus, & p trao
scēdentibus. Pro mo
ralibus quidē, quia
ex hoc, ꝙ hæc per se
spectant ad voionta
tem, sequitur quòd
eorum differentiæ p
q.3. art.4. se distingoant actus
eius, modo exposito.
Pro transcendentib⁹
vero, quia ex hoc qđ
volūtas per se in pri
mo modo perseitatis
respicit bonum, tan-
quam propriū obie-
ctum, & consequen-
ter malum: ex hoc
tamquam ex prima
In corpo. & radice procedit, vt
q.18.art.5. ad bonum io mora-
libus, volūtatis act⁹
per se, vt propriū su-
sceptiuū, cōcurrat,
& non per alios act⁹
illorum differentiis
distingoatur, sed per
se, vt exposuimus.

hitur in fine: vnde bonitas finis in
quārum hniusmodi, oon depēdet
ab aliquo alio: sed ſm Philosophū
io 6. Ethic.* Bona actio est finis, li-
cet factio oumquā sit finis: ordina
tur. n. semper sicut ad finem, ad ali
qd factū. ergo booitas act⁹ volunta
tis nō depēdet ex aliquo obiecto.
¶ 3 Præt. Vnumquodqoe quale est,
tale alterum facit: sed obiectū vo-
luntatis est bonū bonitate naturæ.
nō ergo pōt præstare volūtati boni
tatē moralē. moralis ergo bonitas
volūtatis nō depēdet ex obiecto.

Sed contra est, quod Philo-
sophus dicit in 5. Ethic.* quòd iu
stitia est, secundum quā aliqui vo-
lūt iusta: & eadem ratione virtus
est, secundum quam aliqui voluot
bona: sed booa volūtas est, quę est
secuodum virtutem. ergo booitas
voluntatis est ex hoc, quòd aliquis
vult bonum.

Respon. Dicendum, ꝙ bo-
num, & malum sunt per se differē
tiæ actus volūtatis. Nam bonum,
& malum per se ad voluntatē per-
tinent, sicut verum & falsum ad ra
tionem, cuius actus per se distin-
guitur differentia veri, & falsi, pro
ut dicimus opinionem esse veram
vel falsam. vnde voluntas bona &
mala, sunt actus differentes secun-
dū speciem. Differentia aūt speciei
in actibus, est ſm obiecta, vt dictū
est*: & ideo bonom, & malum
in actibus voluntatis, proprie at-
teoditur secundum obiecta.

Ad primum ergo diceodum,
ꝙ voluntas non semper est veri bo
ni, sed quandoque est apparentis
booi, quod quidem habet rationē
aliquam boni, non tamen simplici
ter conuenientis ad appetendum:
& propter hoc actus uolūtatis nō
est bonus semper, sed aliqō malus.

Ad 2m dicendum, quòd qnā-
uis aliquis actus possit esse vltim⁹
hoīs hominis, secundum aliquem
modum: noo tñ talis actus est act⁹
voluntatis, ut supra dictum est.*

Ad 3m dicendum, qoòd bonū
per ratiooem repræseotatur volun
tati, vt obiectum: & ioquantum
cadit sub ordioe rationis, pertinet
ad genos moris, & causat bonita-
tem moralē io actu voluntatis. Rō
enim principium est humanorū,
& moraliom actuum, vt supra di-
ctum est.*

Articulus II.

Vtrum bonitas uoluntatis depen deat ex solo obiecto.

Ad secundum sic procedit.
Videtur ꝙ bonitas volunta
tis non dependeat solum ex obie-
A cto. Finis enim affinior est volunta
ti, quàm alteri potentiæ: sed actus
aliarum potentiarum recipiūt bo-
nitatem noo solum ex obiecto, sed
etiam ex fine, vt ex supradictis pa-
tet.* ergo etiam actus volootatis
recipit booitatem non solum ex
obiecto, sed etiam ex fine.
¶ 2 Præt. Bonitas actus non so-
lum est ex obiecto, sed etiam ex cir
cunstantiis, ut supra dictum est:*
sed secundum diuersitatem circū-
stantiarum contingit esse diuersita
B tē bonitatis, & malitiæ in actu vo-
luntatis, puta, quòd aliqnis velit
quando debet, & vbi debet, & quā
tum debet, & qnomodo debet, vel
prout debet. ergo bonitas nolun-
tatis noo solum dependet ex obie
cto, sed etiam ex circunstantiis.
¶ 3 Præt. Ignorantia circunstātia-
rum excusat malitiam voluntatis,
vt supra habitū ē:* sed hoc nō eēt,
nisi bonitas, & malitia volnntatis
a circūstātiis depēderet. ergo boni
tas, & malitia volūtatis depēdet ex
C circūstātiis, & non a solo obiecto.

Sed contra. Ex circunstātiis
inquātum huiusmodi, actus nō ha
bet speciem, vt supra dictum est:*
sed bonom & malum sunt specifi-
cæ differentiæ actus voluntatis, vt
dictum est*. ergo bonitas, & mali
tia voluntatis nō dependet ex cir-
cunstantiis, sed ex solo obiecto.

Respon. Dicendum, qnòd in
quolibet genere quāto aliquid est
prius, tanto est simplicius, & in
D pancioribus consistens, sicot pri-
ma corpora sunt simplicia: & ideo
inuenimus ꝙ ea, quæ sunt prima
in quolibet genere, sunt aliquo
modo simplicia, & in vno cōsistūt.
Principium autē booitatis, & ma-
litiæ humanorum actuum, est ex
actu volūtatis: & ideo bonitas, &
malitia voluntatis secundum ali-
quid vnum attenditur: aliorum ve
ro actuum booitas, & malitia po-
test secundum diuersa attendi. Il-
lud autem vnum, quod est princi-
E pium in quolibet genere, non est
per accidens, sed per se: quia om-
ne quod est per accidens, reduci-
tur ad id quod est per se, sicut ad
principium. & ideo bonitas uo-
luntatis ex solo voo illo dependet,
qđ per se facit bonitatem in actu,
scilicet ex obiecto, & noo ex circū
stantiis, quæ sunt quædam acci-
dentia actus.

Ad primum ergo dicendum,
ꝙ fiois est obiectum uoluntatis,
oon autem aliarum virium. vnde
quātum ad actum uoluntatis oon
differt bonitas, quæ est ex obiecto

Et hic sensus est pro
fundior, & magis di-
gnus taoto authore,
vt in tertio contra
Gent. capitulo no-
no, videre poteris.
¶ Responsionem ad q.18. art.4.
tertium eiusdem pri
mi articuli, sic intel-
lige, ꝙ licet obiectū
voluntatis sit bonū
bonitate oaturæ: idē
tamen bonum, vt cō
ueniēs secuodum ra- q.18.art.3.
tionis ordinē, est bo-
num moris obiecti-
ue: & sic dat bonita-
tem moralem forma-
liter actui.

¶ Super Quæstionis decimænonæ Articu. secūdū.

In articulo secun
do eiusdem quæ-
stionis in responsio-
ne ad primū, aduer- q.6.art.8.
te vltima verba, &
scito quod tria insi-
nuant. Primo, ꝙ dif-
fert cūc bonitas obie
cti a bonitate finis
in actu voluotatis,
quando fiois pendet
ex fine. Secundo, ꝙ
tunc etiā differt, quā q.18.ar.10
do voluntas pendet
ex volūtate. Tertio,
quòd vtrunque bo-
num est per accidēs. q.18.art.5.
Primū significat, qđ
quando sunt plures
fines per se subordi-
nati, & voliti simul,
vt cum quis vult me
dicinam saoatiuam,
propter adeundā mi
litiam propter victo
riam, formalis boni-
tas obiecti, puta, eius
sanum, differt a boni
tate alterius finis, pu
ta, militiæ. Secundū
vero, quòd quādo vo
luotas unius finis,
puta, adulterii, depē
det ex uoluotate al-
terius per accidens,
finis prioris, puta, fur
ti, vt cum quis vult
adulterari vt furet,
malitia qooque obie
cti, puta, adulterii,
differt a malitia fi-
nis pota, furti. Tertiū
aotem, scilicet quòd
vtrunque horum est
per accidens, signifi-
cat quòd accidit ac-
tui voluntatis diffe-
rentia hæc bonitatis
vtroque modo: quia
accidit fini subordi-
nari alteri fini: & ac
cidit voluotati depē
dere ex alia volunta
te: sicut accidit mo-
uenti, ꝙ moueatur.
Nisi enim accideret,
oi fini, & omni vo-
litioni conueniret.

a bonitate, quæ est ex fine: sicut in actibus aliarum virium, nisi forte per accidens, prout finis dependet ex fine, & voluntas ex voluntate.

Ad 2^m dicendum, quod supposito quòd voluntas sit boni, nulla circunstantia potest eam facere malam. Quod ergo dicitur, quòd aliquis vult aliquod bonum, quando non debet, potest intelligi dupliciter. Vno modo ita, quòd ista circunstantia referatur ad volitum: & sic uoluntas nō est boni: quia velle facere aliquid quando non debet fieri, non est velle bonum. Alio modo ita, quòd referatur ad actum volendi: & sic impossibile est, quòd aliquis velit bonum quando non debet: quia semper homo debet velle bonum, nisi forte per accidēs, in quantum aliquis volendo hoc bonum, impeditur, ne tunc velit aliquod bonum debitum: & tunc nō incidit malum ex eo, quòd aliquis vult illud bonum, sed ex eo quòd non vult aliud bonum. & similiter dicendum est de alijs circūstantijs.

Ad 3^m dicendum, quòd circunstantiarum ignorantia excusat malitiam voluntatis secundū quod circunstantiæ se tenent ex parte voliti, inquantum, scilicet, ignorat circunstantias actus, quem vult.

De differētijs autem vtriusque bonitatis in actibus aliarū virium, hic tactis, in sequenti quæstione ex proposito erit sermo diffusus.

¶ Circa prædicta verba dubium occurrit: quia differētia finis, & eius quod est ad finem, nō per accidēs spectat ad voluntatem, nec voluntas p accidēs intēdit & eligit. ergo nō solū per accidēs, sed p se, differt quo ad volūtatē, bonitas ex fine, & ex obiecto. Illa.n.ad intentionem, hæc ad electionem spectat.

¶ Ad hoc dicitur, q licet nihil illorum assumptorum concurrat per accidens ad voluntatem, neganda tamen est sequela: quia bonitas finis, & eius quod est ad finem, vt sic, est vnamet: licet finis, & id quod est ad finem distinguantur. Vnde id quod est ad finem, dupliciter comparari potest ad voluntatem. Vno modo vt sic, & non habet aliam bonitatē, sed finis est, eius ratio formalis. Alio modo secundum aliquam aliam propriā bonitatem: & sic non est vt ad finem, sed vt seorsum volitum. Et tunc differt bonitas obiecti a fine, sed per accidens, vt in litera dicitur.

Articvlvs III.

Vtrum bonitas uoluntatis dependeat ex ratione.

Inf. qu. 21. art. 1. cor. Ad tertivm sic proceditur. Videtur q bonitas voluntatis nō dependeat a ratione. Prius enim non dependet a posteriori: sed bonum per prius pertinet ad voluntatem, quàm ad rationem, vt ex supra dictis patet.* ergo bonū uoluntatis nō dependet a rōne.

q. 9. art. 1. lib. 6. eth. c. 2. com. 5. ¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 6. Ethicorum*, q bonitas intellectus practici, est verum conforme appetitui recto: appetitus autem rectus est voluntas bona. ergo bonitas rationis practicæ magis dependet a bonitate voluntatis, quàm econuerso.

¶ 3 Præt. Mouens non dependet ab eo quod mouet, sed econuerso: uoluntas autem mouet rationē & alias

q. 9. art. 1. vires, ut supra dictum est. ergo bonitas voluntatis non dependet a ratione.

In principio libri. Sed contra est, quod Hilarius dicit in decimo de Trinitate. Immoderata est omnis susceptarum uoluntatum pertinacia, ubi non rationi uoluntas subijcitur: sed bonitas uoluntatis consistit in hoc, quòd non sit immoderata. ergo bonitas uoluntatis dependet ex hoc, quòd sit subiecta rationi.

art. 1. & 2. Respon. Dicendum, quòd sicut dictum est*, Bonitas uoluntatis proprie ex obiecto dependet: obiectum autem uoluntatis proponitur ei per rationem. Nā bonum intellectum est obiectum uoluntatis proportionatū ei: bonum autem sensibile, uel imaginarium, nō est proportionatum uoluntati, sed appetitui sensitiuo: quia uoluntas potest tendere in bonum uniuersale, quod

A ratio apprehēdit. Appetitus autem sensitiuus non tendit nisi in bonum particulare, quod apprehendit uis sensitiua: & ideo bonitas uoluntatis dependet a ratione eo modo, quo dependet ab obiecto.

Ad primvm ergo dicendum, quòd bonum sub ratione boni, idest, appetibilis, per prius pertinet ad uoluntatem, quàm ad rationem: sed tamen per prius pertinet ad rationem sub ratione ueri, quàm ad uoluntatem sub ratione appetibilis: quia appetitus uoluntatis nō pōt esse de bono, nisi prius a rōne apphendat.

Ad 2^m dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de intellectu practico, secundum quod est cōsiliatiu*, li. 6. eth. c. 2. & ratiocinatiuus eorum quæ sunt ad finem: sic enim

B perficitur per prudentiam. In his autem quæ sunt ad finem, rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: sed tamen & ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, quę est per rationem.

Ad 3^m dicendum, q voluntas quodammodo mouet rationem: & ratio alio modo mouet voluntatem, ex parte scilicet obiecti, ut supra dictum est.* q. 9. art. 1.

Articvlvs IIII.

Vtrum bonitas uoluntatis dependeat ex lege æterna.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur q bonitas uoluntatis humanę nō depēdeat a lege æterna. Inf. q. 21. ar. 1. cor.

C Vnius enim una est regula & mēsura: sed regula humanæ uolūtatis, ex qua eius bonitas depēdet, est ratio recta. ergo nō depēdet bonitas uolūtatis a lege ęterna.

¶ 2 Præt. Mensura est homogenea mensurato, ut dicitur 10. Metaph. sed lex æterna non est homogenea text. 4. tō. 8 uoluntati humanæ. ergo lex ęterna non potest esse mēsura uolūtatis humanæ, ut ab eo bonitas ei* depēdeat.

¶ 3 Præt. Mensura debet esse certissima: sed lex æterna est nobis ignota. ergo non pōt esse nostræ uoluntatis mēsura, ut ab ea bonitas uoluntatis nostrę depēdeat.

Sed contra est, quod Aug.* dicit 22. li. contra c. 27. in principio. tō. 6. Faustum, quòd, Peccatum est factum, dictum, uel concupitum aliquid contra æternam legem: sed malitia

D uoluntatis est radix peccati. ergo cùm malitia bonitati opponatur, bonitas uoluntatis dependet a lege æterna.

Respon. Dicendum, quòd in omnibus causis ordinatis, effectus plus dependet a causa prima, quā a causa secunda: quia causa secunda non agit, nisi in uirtute primę causę. Quòd autem ratio humana sit regula uoluntatis humanę, ex qua eius bonitas mensuretur, habet ex lege ęterna, quę est ratio diuina. Vnde in psal. 4. dicitur: Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen uultus tui, domine. quasi diceret, Lumē rationis, quod in nobis est, intantum potest nobis ostendere bona, & nostram uoluntatem regulare, inquātum est lumen uultus tui, idest, a uul-

E tu tuo deriuatum. Vnde manifestum est, quòd multo magis dependet bonitas uoluntatis humanę a lege ęterna, quā a ratione humana: & ubi deficit humana ratio, oportet ad rationem ęternam recurrere.

Ad primvm ergo dicendum, quòd unius rei nō sunt plures mensurę proximę: possunt tamen esse plures mensurę, quarum una sub alia ordinetur.

Ad 2^m dicendum, quòd mensura proxima est* homogenea mensurato, non autem mensura remota. D. 13

Ad 3^m dicendum, quòd licet lex ęterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis aliqualiter, uel per rationem naturalem quę ab ea deriuatur ut propria eius imago, uel per aliqualem reuelationem superadditam.

¶ Super Quæstionis decimænonæ Articulum quintum & sextum.

a.di.39.q.3 art.2.cor.et ar.3.per to. & 4.dist. 9. ar.3.q.2.ad 2.Et veri q. 17.ar.4. Et mal.q.2.ar. 2.ad 8. Et quol.3.art. 27.& quol. 8.art.13. & 15. et quol. 9 ar.15.cor. & Rom. 14. le.2.& le.3. fin.Et Gal. 5.

* art. prec.

* In fm. 6. de verb.Do mini a me- dio. tō. 10.

Circa materiam quinti & sexti articuli, omisso tertio & quarto, aduerte confessor, quod depositio erroneæ rationis fit non solum per oppositam rationem, aut veritatis cognitionem, sed etiā per exclusionem ad applicationē ad op*. verbi gratia, Mulier audiens a prædicatore, q vti alienis capillis ē peccatū mortale, quia est simulatio, concipiensq; ex ratione audita, & authoritate prædicatoris, talem vsum esse peccatum mortale: & ex alia parte vellet vti huiusmodi capillis: & inde ratione, hinc appetitu mouente, nescit soluere motiua rationis erroneæ contrariæ appetitui suo: tamen putans absque solutione rationis id sibi licere, vtitur talibus capillis. In hoc, et similibus, non est proprie loquendo, voluntas discordans a ratione errante: quia non fit contra conscientiam. Et ratio est, qa licet maneat ratio errans in se, nō manet tamen applicata ad hoc velle nec actualiter, nec virtualiter, sed deponitur applicatio illa: ac per hoc erronea conscientia, quæ in applicatione consistit. Licite autē hoc abs- quē vlla alia ratione fit, etiam si ex impetu vel libito fiat qa ratio erronea nō habet in se vnde liget, sed quatenus acceptatur. Vnde ex quacumque causa nō acceptet uel in se, vel in applicatione, non ligat.

q.79. art.13

p.p.qu.79. ar.13.

Articvlvs V.

Vtrum uoluntas discordans a ratione errante sit mala.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur quòd uoluntas discordans a ratione errante non sit mala. Ratio enim est regula voluntatis humanæ, inquantum deriuatur a lege æterna, vt dictum est*: sed ratio errans non deriuatur a lege æterna. ergo ratio errans non est regula voluntatis humanæ. nō est ergo voluntas mala, si discordat a ratione errante.

¶ 2 Præt. Secundum August.* Inferioris potestatis præceptum nō obligat, si contrarietur præcepto potestatis superioris, sicut si Proconsul iubeat aliquid, quod Imperator prohibet: sed ratio errans quandoque proponit aliquid, quod est contra præceptum superioris, scilicet Dei, cuius est summa potestas. ergo dictamen rationis errantis non obligat. non est ergo uolūtas mala, si discordet a rōne errāte.

¶ 3 Præt. Omnis uoluntas mala reducitur ad aliquam speciem malitiæ: sed voluntas discordans a ratione errante, non potest reduci ad aliquam speciem malitiæ, puta, si ratio errans errat in hoc, q dicat esse fornicandum, voluntas eius q fornicari non vult, ad nullam malitiā reduci pōt. ergo volūtas discordans a rōne errāte nō est mala.

Sed contra, sicut in primo dictum est*, Conscīētia nihil aliud est, quàm applicatio scientiæ ad aliquem actum: scientia autem in ratione est voluntas. ergo discordās a ratione errante est cōtra consciētiam: sed omnis talis volūtas est mala. dicitur enim Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est, idest, omne quod est contra cōscientiam. ergo voluntas discordans a ratione errante est mala.

Respon. Dicēdum, q cum cōscientia sit quodammodo dictamē rationis, est enim quædam applicatio scientiæ ad actum, vt in primo dictum est*: idē est quærere, Vtrū voluntas discordans a ratione errāte sit mala, qd quærere, Vtrū cōsciētia errās obliget. Circa quod aliqui distinxerunt tria genera actuū. Quidā enim sunt boni ex genere: quidam sunt indifferentes; quidam sunt mali ex genere. Dicunt ergo, q si ratio, vel conscientia dicat aliquid esse faciendum quod sit bonum ex suo genere, non est ibi error. Similiter, si dicat aliquid non esse faciendum, quod est malum ex suo genere: eadem enim ratione præcipiuntur bona, qua prohibentur mala. Sed si ratio, vel consciētia dicat alicui, q illa quæ sunt secundum se mala, homo teneatur facere ex præcepto: vel q illa quæ sunt

F secundum se bona, sint prohibita, erit ratio, vel conscientia errans. Et similiter, si ratio, vel conscientia dicat alicui, q id quod est secundum se indifferens, vt leuare festucam de terra, sit prohibitum, vel præceptum, erit ratio, vel conscientia errans. Dicunt ergo, q ratio, vel conscientia errans circa indifferentia siue præcipiendo, siue prohibendo, obligat: ita q voluntas discordans a tali ratione errante, erit mala & peccatum: sed ratio, vel conscientia errans præcipiendo ea, quæ sunt per se mala, vel prohibendo ea, quę sunt per se bona & necessaria ad salutem, non obligat: vnde in talibus voluntas discordans a ratione, uel conscientia errante, non est mala. Sed hoc irrationabili-

G ter dicitur. In indifferentibus enim voluntas discordans a ratione, vel conscientia errāte, est mala aliquo modo propter obiectum, a quo bonitas, vel malitia voluntatis dependet: non autem propter obiectum secundum sui naturam, sed secundum quod per accidens a ratione apprehenditur vt malum, ad faciendum, vel ad vitandum. Et quia obiectum voluntatis est id, quod proponitur a ratione, ut dictū est*; ex quo aliquid proponitur a ratione vt malum, uoluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali. hoc autem contingit non solum in indifferentibus, sed etiam in per se bonis, vel malis. Non solum enim id, quod est indifferens, potest accipere rationem bo-

q 8.art.1.

H ni, vel mali per accidens, sed etiam id, quod est bonū, potest accipere rationem mali: vel illud, quod est malum, rationem boni, propter apprehensionem rationis: puta, abstinere a fornicatione, bonum quoddam est: tamen in hoc bonum non fertur voluntas, nisi secundum quod a ratione proponitur. Si ergo proponatur vt malum a ratione errante, fertur in hoc sub ratione mali: unde uoluntas erit mala, quia vult malū, non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens, propter apprehensionem rationis. Et similiter credere in Christum, est per se bonum, & necessarium ad salutem: sed voluntas nō fer-

I tur in hoc, nisi secūdum quod a ratione proponitur. Vnde, si a ratione proponatur vt malum, uoluntas feretur in hoc vt malum: non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis. Et ideo Philosophus dicit in 7. Ethi.* quòd, per se loquendo, incontinens est, qui nō sequitur rationem rectam: per accidens autem, qui non sequitur etiā rationem falsam. Vnde dicendum, q simpliciter* omnis uoluntas discordans a ratione siue recta, siue errante, semper est mala.

Ca.1.& li.5 c.9. ante me dium to. 5.

D.384.

Ad primvm ergo dicendum, q iudicium rationis errantis licet non deriuetur a Deo, tamen ratio errans iudicium suum proponit vt verum, & per consequens vt a Deo deriuatum, a quo est oīs veritas.

K

* 9 q.2.art.1.

Ad 2m dicendum, q verbum Aug. habet locum, quando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris potestatis. Sed si aliquis crederet, quòd præceptum Proconsulis, esset pręceptū Imperatoris; contemnendo præceptū Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Et similiter, si aliquis homo cognosceret, quòd ratio humana dictaret aliquid contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non totaliter esset errans; sed quando ratio errans proponit aliquid vt præceptum Dei: tunc idem est contemnere dictamen rationis, & Dei pręceptum.

* Io princi pio later.

Ad 3m dicendum, q ratio, quando apprehendit aliquid vt malum, semper apprehendit illud sub aliqua

qua ratione mali: puta, quia contrariatur diuino præcepto, vel quia est scandalum, vel propter aliquod huiusmodi: & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas. A

ARTICVLVS VI.

Vtrum voluntas concordans rationi erranti sit bona.

Sup. artic. 5 & locis ibi inductis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas concordans rationi erranti sit bona. Sicut enim voluntas discordans a ratione, tendit in id quod ratio iudicat malum, ita voluntas concordãs rationi, tendit in id quod ratio iudicat bonum: sed voluntas discordans a ratione etiam errante, est mala. ergo volũtas concordans rationi etiam errãti, est bona. B

¶ 2 Præt. Voluntas concordans præcepto Dei & legi æternæ, semp est bona: sed lex æterna, & præceptũ Dei proponitur nobis per apprehẽsionẽ rõnis ẽt errãtis. ergo volũtas cõcordans ẽt rõni erranti, est bona.

¶ 3 Pręt. Voluntas discordans a ratione errãte est mala. Si ergo voluntas concordans rationi erranti sit ẽt mala, videtur q omnis voluntas habentis rationem errantem, sit mala: & sic talis homo erit perplexus; & ex necessitate peccabit, quod est inconueniens. ergo voluntas concordans rationi erranti est bona.

SED CONTRA. Voluntas occidentium Apostolos erat mala: sed tamen concordabat rationi erranti ipsorum, secundum illud Ioan. 16. Venit hora, vt omnis q interficit vos, arbitret obsequiũ se pstare Deo. ergo voluntas cõcordans rationi erranti põtesse mala. G

RESPON. Dicendum, quòd sicut præmissa quæstio eadem est cum quæstione, qua quæritur, Vtrum conscientia erronea liget; ita ista quæstio eadem est cum illa qua quæritur, Vtrũm conscientia erronea excuset. Hæc autem quęstio dependet ab eo, quod supra de ignorantia dictum est*. Dictum est enim supra, q ignorantia quandoque causat inuoluntarium, quandoque autem non. Et quia bonum, & malum morale consistit in actu, inquantum est voluntarius, vt ex pręmissis patet,* manifestum est, quòd illa ignorãtia, q̃ causat inuoluntarium, tollit rationem boni, & mali moralis, non autem illa quę inuoluntarium non causat. Dictum est etiam supra* quòd ignorantia, quę est aliquo mõdo volita siue directe, siue idirecte, nõ causat inuoluntarium. Et dico ignorantiam directe volũtariam, in quam actus voluntatis fertur: indirecte autem propter negligentiam, ex eo q aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur, ut supra dictum est*. Si igitur ratio, vel cõscientia erret errorẽ voluntario vel directo, vel propter negligentiam, quia est error circa id qd qs scire tenetur, tunc talis error rationis, vel conscientię non excusat, quin voluntas cõcordãs rationi, vel cõsciẽtię sic erranti, sit mala. Si autem sit error, qui causat inuoluntarium, prouenien ex ignorantia alicuius circunstantię absque omni negligentia, tunc talis error rationis, vel conscientię excusat, vt voluntas concordans rationi erranti non sit mala: puta, si ratio errans dicat, quòd homo teneat ad vxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quòd error iste prouenit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur. Si autem ratio erret in hoc, q credat aliquam mulierem submissam, esse suam uxorem, & ea petẽte debitum, velit eã cognoscere, excusatur voluntas eius, vt non sit mala: quia error iste ex ignorantia circunstantię prouenit, quę excusat, & inuoluntarium causat.

q. 6. art. 8. — art. 2. huius quæst. — q. 6. art. 8. — q. 6. art. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, q sicut Dionys. dicit in 4. cap. de di. nomin*. Bonum causatur ex integra causa, malum autẽ ex singularibus defectibus. Et ideo ad hoc quòd dicatur malum id, in quod fertur volũtas, sufficit, siue quòd secundum suam naturam sit malum, siue q apprehendatur vt malũ: sed ad hoc q sit bonum, requiritur q vtroque modo sit bonum. par. 4. a medio illius.

AD 2m dicendum, q lex ęterna errare non potest; sed ratio humana potest errare: & ideo voluntas cõcordans rationi humanę non semper est recta, nec semper est concordans legi ęternæ.

AD 3m dicendum, quòd sicut in syllogisticis, vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: ita in moralibus, vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur: sicut supposito quòd aliquis quęrat inanẽ gloriam, siue propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, siue dimittat, semper peccabit. Nec tamen est perplexus, quia potest intentionem malam dimittere: & similiter supposito errore rationis, vel conscientię, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est q sequatur malum in volũtate. Nec tamen est homo perplexus: quia potest ab errore recedere, cùm ignorantia sit vincibilis, & voluntaria.

ARTICVLVS VII.

Vtrum voluntatis bonitas in his, quæ sunt ad finem, dependeat ex intentione finis.

¶ *Super Quæstionis decimænonæ Articulum septimum.*

AD SEPTIMVM sic procedit. Videtur qd bonitas voluntatis non dependeat ex intẽtione finis. Dictum est enim supra*, quòd bonitas voluntatis dependet ex solo obiecto: sed in his quę sunt ad finem, aliud est obiectum voluntatis, & aliud finis intentus. ergo in talibus bonitas voluntatis non dependet ab intentione finis.

¶ 2 Pręt. Velle seruare mandatum Dei, pertinet ad volũtatem boná: sed hoc potest referri ad malum finem, scilicet, ad finem inanis glorię, vel cupiditatis, dũ aliquis vult obedire Deo propter temporaliã consequenda. ergo bonitas voluntatis nõ depẽdet ab intẽtione finis. D

¶ 3 Pręt. Bonum, & malum sicut diuersificant voluntatem, ita diuersificant finem: sed malitia voluntatis non dependet a malitia finis intenti. Qui enim vult furari vt det eleemosynam, voluntatem malam habet, licet intendat finem bonum. ergo ẽt bonitas volũtatis nõ depẽdet a bonitate finis itẽti.

SED CONTRA est, quod Augu. dicit 9. confessionum, quòd intentio remuneratur a Deo: sed ex eo aliquid remuneratur a Deo, quia est bonum. ergò bonitas voluntatis ex intentione finis dependet. E

RESPON. Dicendum, quòd intentio dupliciter se potest habere ad volũtatem, Vno modo vt pręcedẽs: alio modo vt concomitãs. Præcedit quidem causaliter intentio voluntatem, quando aliquid volumus propter intentionem alicuius finis: & tunc ordo ad finem, consideratur vt ratio quędam bonitatis ipsius voliti, puta, cùm aliquis vult ieiunare propter Deũ: habet enim ieiunium rationem boni ex hoc ipso, q fit propter Deum. Vnde, cùm bonitas voluntatis dependeat a bonitate voliti, vt supra dictũ est*, necesse est

art. 1. & 2.

CIrca titulũ articuli septimi, aduerte, q licet hactenus de volũtate, idest, de actu interiori voluntatis, in hac quæstione tractatum sit: in hoc articulo, quæstio est de voluntate, id est, de actu interiori volũtatis, vt distinguitur contra intentionem. Ea autem necessitas quęstionis huius fuit: quia voluntas ab intentione sæpe distingui solet, & plurimum intentio iudicari in cõtinua motum frequentia, voluntasq; ex intentione accusari, vel excusari.

2. dist. 38. ar. 4. ad 4. & ar. 5. cor. & di. 40. art. 2. & in expo. li. Art. 2.

est quòd dependeat ex intentione finis. Consequitur autem intentio voluntatem, quando accedit voluntati præexistenti, puta, si aliquis vellet aliquid facere, & postea referat illud in Deum: & tunc primæ volũtatis bonitas nõ dependet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus volũtatis cũ sequẽti intẽtione.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ quando intentio est causa volendi, ordo ad finem accipitur vt quædã ratio bonitatis in obiecto, vt dictum est. (In corp. art.)

AD 2m dicendum, quòd voluntas non potest dici bona, si sit intentio mala, causa volendi. Qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id, quod de se est bonum sub ratione mali: & ideo prout est volitum ab ipso, est malum. Vnde voluntas eius est mala. Sed si intentio sit consequens, tunc voluntas potuit esse bona: & per intentionem sequentem non deprauatur ille actus voluntatis, qui præcessit, sed actus voluntatis qui iteratur. (D. 131. 818 1100.)

AD 3m dicendum, quòd, sicut iam dictum est, malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra causa. Vnde siue voluntas sit eius quod est secundum se malum, & sub ratione boni, siue sit bona sub ratione mali, semper volũtas erit mala: sed ad hoc quòd sit volũtas bona, requiritur ꝙ sit boni sub ratione boni, id est, quòd velit bonum, & propter bonum. (ar. 6. ad 1.) (D. 196.)

ARTICVLVS VIII.

Vtrum quantitas bonitatis, uel malitiæ in uoluntate, sequatur quantitatem boni, uel mali in intentione.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur ꝙ quantitas bonitatis in voluntate, dependeat ex quantitate bonitatis in intẽtione: quia super illud Matth. 12. Bonus homo de thesauro bono cordis sui profert bona: dicit glos. Tantum boni quis facit, quãtum intendit: sed intentio non solum dat bonitatem actui exteriori, sed etiam volũtati, vt dictum est: ergo tantum aliquis habet bonam voluntatem, quantum intendit. (glos. interl. ibid.) (art. præc.)

§ 2 Præt. Augmentata causa augmentatur effectus: sed intentionis bonitas est causa bonæ voluntatis: ergo quantum quis intendit de bono, tantum voluntas est bona.

§ 3 Præt. In malis, quantũ aliquis intendit, tantum peccat. Si enim aliquis proijciens lapidem, intenderet facere homicidium, reus esset homicidij. ergo pari ratione in bonis, tantum est bona voluntas, quantum aliquis bonum intẽdit.

SED CONTRA. Potest esse intẽtio bona, & uolũtas mala. ergo pari ratione potest esse intentio magis bona, & volũtas minus bona.

RESPON. Dicendum, quòd circa actum, & intentionem finis, duplex quantitas potest considerari. Vna ex parte obiecti, quia uult maius bonum, vel agit.

F Alia ex intensione actus, quia intense vult, vel agit quod est maius ex parte agentis. Si igitur loquamur de quantitate vtriusque quantum ad obiectum, manifestum est, quòd quantitas actus non sequitur quantitatem intentionis: quod quidem ex parte actus exterioris contingere potest dupliciter. Vno modo, quia obiectum, quod ordinatur ad finẽ intentum, non est proportionatũ fini illi: sicut si quis daret decem li-

G bras, non posset consequi suam intentionem, si intenderet emere rẽ valentem centum libras. Alio modo propter impedimenta, quæ superuenire possunt circa exteriorẽ actum, quæ non est in potestate nostra remouere: puta, aliquis intendit ire vsque Romam, & occurrunt ei impedimenta, ꝙ non potest hoc facere. Sed ex parte interioris act9 uoluntatis non est nisi vno modo: quia interiores actus voluntatis sunt in potestate nostra, non autẽ

H exteriores actus. Sed voluntas potest uelle aliquod obiectum non proportionatum fini intento: & sic uoluntas, quæ fertur in illud obiectum absolute consideratum, non est tantum bona, quantum est intẽtio. Sed quia etiã ipsa intẽtio quodammodo pertinet ad actum voluntatis, inquantum scilicet est ratio eius, propter hoc redũdat quãtitas bonæ intentionis in uoluntatem, inquantum scilicet uoluntas

I uult aliqđ bonum magnũ ut finẽ: licet illud, per quod vult consequi tantum bonum, non sit dignum illo bono. Si uero consideretur quãtitas intẽtionis, & actus secundum intensionem utriusque, sic intensio intentionis redundat in actum interiorem, & exteriorem uoluntatis: quia ipsa intentio quodammodo se habet formaliter ad utrũq;, ut ex supra dictis patet: licet materialiter intentione recta existẽte intensa possit esse actus interior, uel

K exterior, non ita intensus, materialiter loquendo, puta, cùm aliquis non ita intense uult medicinam sumere, sicut uult sanitatem: tamẽ hoc ipsum, quod est intense intendere sanitatem, redundat formaliter in hoc, quod est intẽse uelle medicari. Sed tamen hoc est considerandum, quòd intensio actus interioris, uel exterioris, potest referri ad intentionem ut obiectum, puta, cùm aliquis intẽdit intense uelle, uel aliquid intense operari, & tamen non propter hoc intense uult, uel operatur: quia quantita-

¶ Super quæstionis decimanonæ Art. octauum.

IN titulo articuli octaui, volũtas sumitur vt in præcedenti articulo. (Supr. ar. 7. ad 2. Et ma. q. 1. ar. 2. ad 8.)

¶ In corpore eiusdẽ articuli, aduerte primo, quòd author plus determinat, ꝙ quæsierit. Quæsiuit enim de quantitate volũtatis & intentionis: determinat autẽ de quantitate prædictorum, & actus etiam exterioris: & hoc ad perfectionem doctrinæ, & propter idẽtitatem rationis, quo ad hoc, in volũtate, & actu exteriori sublatis impedimentis. Aduerte secundo, ꝙ in litera distinguitur tam volũtas, quam actus exterior, respectu scilicet secundũ se, & vt stat sub intentione: & dicitur, quòd nec quantitas ex obiecto, nec quantitas ex modo intentionis descendit necessario in actũ volitionis, aut actus exterioris secũdum se, seu materialiter, idest, vt tendunt in sua obiecta propria: sed quantitas vtraque, scilicet ex obiecto, & modo intentionis, redundat in vtrumque actum, scilicet volũtatis, & exterioris, vt stant sub intentione, seu formaliter, idest, vt tendunt in finem, quẽ respicit intentio.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium occurrit, quomodo verificetur, qđ quantum mala est intentio, tantum mala est voluntas, an scilicet verificatur de volũtate materialiter, & secundum se: aut formaliter, & vt stat sub intentione. Si secundo modo, nulla est differentia inter quãtitatem bonitatis & malitiæ in hoc: quoniã, vt in corpore articuli patet, quantitas intentionis bonæ redundat in voluntatem, & actum formaliter. Si primo modo, sic cõuincitur falsũ manifeste: quoniam neutra malitia necessario descẽdit ex intentione in voluntatem materialiter.

¶ Ad hoc dicitur, quod ea quæ dicta sunt in corpore articuli, verificantur de quãtitate bonitatis, & malitiæ. Et de bonitate quidem in litera patet: de malitia autem eisdẽ rationibus probatur. Quòd enim quantitas malæ intentionis ex obiecto, nõ necessario descẽdat in voluntatem secundum se, patet ex hoc, qđ intẽdẽs aliquod magnum malũ, potest velle vti aliquo medio non sufficienter consono tanto malo: sicut si quis vellet emere episcopatum, & offerret solas preces. Quòd etiam quantitas malæ intentionis ex modo, nõ descẽdat in quãtitatem actus secundũ se: patet ex hoc, quòd cõtingit intense intendẽtem adulterium, minus libẽter frangere murũ, per quem ingrediatur ad intentum habendum. Cum igitur nõ oporteat esse verum, quòd quantum mala est intentio, tantum mala sit voluntas materialiter: relinquitur, vt verificetur hoc dictum de volontate formaliter, idest, vt (q. 12. art. 4.)

stat

stat sub intentione. Et ad obiectionē contra hoc, dicetur, quòd (In isto art.) stante hoc saluatur differentia inter quantitatem bonitatis & malitiæ in hoc, quòd (q.114.ar.4) quantitas malitiæ intentionis, est semper quantitas malitiæ voluntatis formaliter, sicut quod absolute constituit eam tantū malam: quantitas vero bonitatis intentionis nō oportet quòd sit quantitas bonita- (In corp. ar.) tis voluntatis. Et ratio differentiæ est, quia sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis. Cōstat autem, quòd malitia in intentione sufficit ad constituendum voluntatem malam, bonitas autem non: quia bonū constat ex causa integra, malū autem ex particularibus defectibus. Vnde dando eleemosynam propter inanem gloriam, non solum in- (art. 7. ad 2. & 3.) tentio est mala, sed etiam actus formaliter: & consequenter quanto peior est intentio, tāto peior erit act⁹ formaliter. Sicut absolute conceditur, quòd actus dātis eleemosynā propter inanem gloriam, est malus: ita absolute con- (1.di. 48. ar tic. 1. Et vero q.23.ar.7.ver.) cedendum est, quòd actus dantis eleemosynam propter maiorem affectionem inanis gloriæ, est peior. Et similiter si hic ꝑpter maius malū, puta, subuersionem fidei: sed furando diuitem propter subueniendum pauperib⁹, bonitas intētionis nō constituit bonitatem actus: & consequenter quantitas bonitatis in intentione, nō constituit quantitatē bonitatis in actu. In quo enim non ponitur bonitas, in eo nec quantitas illius cogitari potest. & hæc est intentio literæ.

¶ Super Quæstionis decimænonæ Articulum nonum.

IN articulo nono circa illa verba, Ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur, quòd ordinetur in summum bonum: memento quòd ordinari in summum bonum, contingit tri-

tem intenti boni non sequitur bonitas actus interioris, vel exterioris, ut dictum est*. Et inde est, ꝙ nō quantum aliquis intendit mereri, meretur: quia quantitas meriti cōsistit in intensione actus, ut infra dicetur*.

Ad primvm ergo dicendum, quòd glossa illa loquitur quātum ad reputationē Dei, qui præcipue considerat intentionem finis. Vnde alia glossa dicit ibidem, quòd thesaurus cordis, intentio est, ex qua Deus iudicat opera. Bonitas enim intentionis, ut dictum est*, B redūdat quodammodo in bonitatem uoluntatis, quę facit etiam exteriorē actū apud Deū meritoriū.

Ad 2m dicendū, quòd sola bonitas intentionis non est tota causa bonę voluntatis: unde ratio non sequitur.

Ad 3m dicendum, ꝙ sola malitia intentionis sufficit ad malitiam uoluntatis. Et ideo etiam quantum mala est intentio, tātum etiam mala est uoluntas: sed non est eadem ratio de bonitate, ut dictum est*.

ARTICVLVS IX.

Vtrum bonitas uoluntatis dependeat ex conformitate ad uoluntatem diuinam.

AD nonvm sic proceditur. Videtur quòd bonitas uoluntatis humanæ non dependeat ex conformitate uolūtatis diuinæ. Impossibile est enim uoluntatem hominis conformari uoluntati diuinæ: ut patet per id, quod dicitur Isai. 55. Sicut exaltantur cæli a terra, ita exaltatę sunt uię meæ a uiis uestris: & cogitationes meę a cogitationibus uestris. Si ergo ad bonitatem uoluntatis requireretur conformitas ad diuinam uoluntatem, sequeretur, ꝙ impossibile esset hominis uoluntatem esse bonam: quod est inconueniens.

§ 2 Præt. Sicut uoluntas nostra deriuatur a uoluntate diuina, ita sciētia nostra deriuatur a scientia diuina: sed non requiritur ad scientiam nostram, quòd sit conformis scientiæ diuinę. multa enim Deus scit, quę nos ignoramus. ergo non requiritur quòd uoluntas nostra sit conformis uoluntati diuinę.

§ 3 Præt. Volūtas est actionis principium: sed actio nostra nō potest conformari actioni diuinę. ergo nec uoluntas uoluntati.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 26. Non sicut ego uolo, sed A sicut tu uis: quod dicit, quia rectum uult esse hominē, & ad Deū dirigi, ut August. dicit in Enchir. Rectitudo autem uoluntatis est bonitas eius. ergo bonitas uoluntatis dependet ex conformitate ad uoluntatem diuinam.

Respon. Dicēdum, quòd sicut dictum est*, Bonitas uoluntatis dependet ex intentione finis: finis autem ultimus uoluntatis humanæ est summū bonum, quod est Deus, vt supra dictum est*. Requiritur ergo ad bonitatem humanæ volūtatis, quòd ordinetur ad summū bonum: hoc autem bonum primo quidem & per se, comparatur ad voluntatem diuinam vt obiectum proprium eius. Illud autem quod est primum in quolibet genere, est mensura, & ratio omnium quæ sūt illius generis. Vnumquodque autem rectum, & bonum est, inquantum attingit ad propriam mensuram. ergo ad hoc quòd voluntas hominis sit bona, requiritur ꝙ cōformetur voluntati diuinæ.

Ad primvm ergo dicendum, C quòd voluntas hominis non potest conformari voluntati diuinæ per æquiparantiam, sed per imitationem. Et similiter conformatur scientia hominis scientiæ diuinæ, inquantum cognoscit verum: & actio hominis actioni diuinæ, inquantum est agenti conueniens: & hoc per imitationem, non autem per æquiparantiam. Vnde patet solutio ad secundum, & ad tertium argumentum.

D ARTICVLVS X.

Vtrum necessarium sit uoluntatem humanam conformari uoluntati diuinæ in uolito ad hoc, quòd sit bona.

AD decimvm sic proceditur. Videtur quòd uoluntas hominis non debeat semper conformari diuinæ uoluntati in volito. Non enim possumus uelle quod E ignoramus. Bonum enim apprehensum, est obiectum voluntatis: sed quid Deus velit, ignoramus in plurimis. ergo non potest humana voluntas diuinæ voluntati conformari in volito.

§ 2 Præt. Deus uult damnare aliquem, quem præscit in mortali peccato moriturum. Si ergo homo teneretur conformare voluntatem suam diuinę voluntati in volito, sequeretur ꝙ homo teneretur velle suā damnationem: qđ est inconueniēs.

pliciter. Vno modo in communi, & hoc commune est bonis, & malis: quilibet.n. propter aliquid, operatur apparens sibi summum bonū. Alio modo in speciali, confuse tamen: sicut si quis nesciens in quo consistat summū bonum, puta, in visione Dei, vel in Deo, operetur propter summū bonum, quod in veritate est summū bonum: & hoc potest (q.1.ar.8.) conuenire bonis. Tertio modo in speciali, & distincte: vt si quis operari intendit propter deum cognoscendum, amandum &c. Et hoc etiam contingit dupliciter, puta, propter cognitionē, amoremque &c. ad quæ natura potest, et ad quæ gratia Dei eleuat. In proposito igitur, ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur, ꝙ ordinetur ad summum bonum nō apparenter, sed ꝙ in veritate est summū confuse, vel distincte, naturaliter, vel supernaturaliter secundum statū personæ. Quod dico ꝑpter Gentiles, & ignorantes. Si enim ēm proportionem cōcessi sibi luminis, in verum summum bonū ordinēt actiōes suas, bonæ moraliter erūt: & si non, non.

(* Habetur cōcione prima i Ps.32. super illud, Rectos decet collaudatio. to. 8. *art.7.)

¶ Super Quæstionis decimænonæ Art. decim.

IN articulo 10. iungito verba in responsione ad primum, verbis in corpore articuli: & memor supradictorum in articu. 6. quæstionis primæ, aduerte, quòd quia velle aliquid sub ratione boni, est velle illud propter summum bonū: ideo dicitur, ꝙ voluntas volens aliquid sub ratione boni, est conformis diuinæ volūtati in volito formaliter, quod est velle propter diuinum & commune bonum. Sed caue ne propterea dicas omnē voluntatem semper cōformari diuinæ in volito formaliter: quia nullus operatur aspiciens ad malum, sed ad aliquam boni rationem. Et consequenter voluntas mala conformatur diuinæ voluntati in (Inf.q.39.articul. 2. ad 3. &. 22. q. 104. art. 4. ad 3. & 1. dis.48. art. 3. & 4. Et vero q.23.ar.7 & 8. Et op. 9. q. 87.)

In volito formaliter. hoc enim falſum eſt: Licet enim voluntas quantumcumq; mala, inquantum habet aliquid boni, ſit conformis diuinæ volũtati, ac per hoc poſſit ſecundum quid dici conformis diuinæ voluntati in volito formaliter, ſicut poteſt ſecundũ quid dici bona: ſimpliciter tamẽ illa ſola voluntas eſt conformis diuinæ voluntati in volito formaliter, quæ ſub ratione boni non apparentis, ſed veri exercetur. Ad hanc enim conformitatẽ tenemur, cum illa, quæ eſt ſecundum boni rationẽ ſiue verĩ, ſiue apparẽtis nati ſumus. In hac perſiſtere, virtutis opus eſt.

Aug. e concione 1. de prima parte Pſal. tom. 8.

§ 3 Præt. Nullus tenetur velle aliquid, quod eſt cõtra pietatem: ſed ſi homo vellet illud quod Deus vult, hoc eſſet quandoque contra pietatem, puta, cũ Deus vult mori patrẽ alicuius: ſi filius hoc idem vellet, contra pietatem eſſet. ergo non tenetur conformare voluntatem ſuam voluntati diuinæ in volito.

Sed contra eſt, quia ſuper illud Pſal. 32. Rectos decet collaudatio, dicit glo. Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult: ſed quilibet tenetur habere rectũ cor. ergo quilibet tenetur velle quod Deus vult.

§ 2 Præt. Forma voluntatis eſt ex obiecto, ſicut & cuiuslibet actus, ſi ergo tenetur homo conformare voluntatem ſuam voluntati diuinæ, requiritur quòd teneatur cõformare in volito.

§ 3 Præt. Repugnãtia volũtatum conſiſtit in hoc, quòd homines diuerſa volunt: ſed quicunque habet voluntatem repugnantem diuinæ voluntati, habet malam voluntatem. ergo quicunq; non conformat voluntatem ſuam voluntati diuinæ in volito, habet malam voluntatem.

art. 3.

Respon. Dicendum, quòd ſicut ex prædictis patet, Voluntas fertur in ſuum obiectum, ſecundum quod a ratione proponitur. Contingit autem aliquid a ratione conſiderari diuerſimode, ita quòd ſub vna ratione eſt bonum, & ſecundum aliam rationem non bonum: & ideo ſi voluntas alicuius velit illud eſſe, ſecundum quod habet rationem boni, eſt bona: & voluntas alterius, ſi velit illud idem non eſſe, ſecundum quod habet rationem mali, erit voluntas etiam bona. Sicut iudex habet bonam voluntatẽ, dum vult occiſionem latronis, quia iuſta eſt: voluntas autẽ alterius, puta, vxoris, vel filii, qui vult nõ occidi ipſum, inquantum eſt ſecundum naturam mala occiſio, eſt etiam bona. Cum autem voluntas ſequatur apprehẽſionem rationis, vel intellectus, ſecundum quod ratio boni apprehenſi fuerit communior, ſecundũ hoc & voluntas fertur in bonum communius: ſicut patet in exemplo propoſito. Nam iudex habet curã boni communis, quod eſt iuſtitia: & ideo vult occiſionem latronis, quæ habet rationem boni ſecundum relationem ad ſtatum communem. Vxor autem latronis conſiderare habet bonum priuatum familię, & ſecundum hoc vult maritum latronem non occidi. Bonum autem totius vniuerſi eſt id, quod eſt apprehenſum a Deo, qui eſt uniuerſi factor & gubernator: vnde quicquid vult, vult ſub ratione boni communis, quod eſt ſua bonitas, quæ eſt bonum totius vniuerſi. Apprehenſio autem creaturæ ſecundum ſuam naturam, eſt alicuius boni particularis proportionati ſuę naturæ. Contingit autem aliquid eſſe bonum ſecundum rationem particularem, quod non eſt bonum ſecundum rationem vniuerſalem: aut econuerſo, vt dictum eſt. Et ideo contingit, quòd aliqua voluntas eſt bona volens aliquid ſecundum rationẽ particularem conſideratum, quod tamen Deus non vult ſecundum rationem vniuerſalem, aut econuerſo. Et inde eſt etiam, quòd poſſunt diuerſæ voluntates diuerſorum hominum circa oppoſita eſſe bonę, prout ſub diuerſis rationibus particularibus volunt hoc eſſe, vel non eſſe. Non eſt autem recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonũ particulare, niſi referat illud in bonum commune, ſicut in finem: cum etiam naturalis appetitus cuiuslibet partis ordinetur in bonum commune totius. Ex fine autem ſumitur quaſi formalis ratio volendi illud, quod ad finem ordinatur: vnde ad hoc quòd aliquis recta voluntate velit aliquod particulare bonum, oportet q; illud particulare bonum ſit volitum materialiter: bonum autem commune diuinum, ſit volitum formaliter. Voluntas igitur humana tenetur conformari diuinę voluntati in volito formaliter: tenetur enim velle bonum diuinum & commune, ſed non materialiter, ratione iam dicta. Sed tamen quantum ad vtrumque, aliquo modo voluntas humana conformatur voluntati diuinæ: quia ſecundum quod conformatur voluntati diuinę in communi ratione voliti, conformatur ei in fine vltimo: ſecundum autem quod non conformatur ei in volito materialiter, conformatur ei ſecundum rationẽ cauſæ efficientis: quia hanc propriam inclinationem conſequentem naturam, vel apprehenſionem particularem huius rei, habet res a Deo, ſicut a cauſa effectiua: vnde conſueuit dici, quòd conformatur, quantum ad hoc, uoluntas hominis voluntati diuinæ: quia vult hoc, quod Deus vult eum velle. Eſt & alius modus conformitatis ſecundum rationem cauſę formalis, vt ſcilicet homo velit aliquid ex charitate, ſicut Deus vult. Et iſta etiã conformitas reducitur ad conformitatem formalem, quę attenditur ex ordine ad vltimum finem, quod eſt proprium obiectum charitatis.

In iſto art.

Ad primum ergo dicendum, quòd volitum diuinum, ſecundum rationem communem, quale ſit, ſcire poſſumus. Scimus enim, q; Deus quicquid vult, vult ſub rõne boni: & ideo quicunque vult aliquid ſub quacunque rõne boni, habet voluntatẽ cõformẽ voluntati diuinæ, quantũ ad rõnem voliti: ſed in particulari neſcimus quid Deus velit: & quantũ ad hoc non tenemur conformare voluntatem noſtrã diuinæ voluntati. In ſtatu tamẽ gloriæ omnes videbũt in ſingulis, quę volẽt, ordinem eorũ ad id, quod Deus circa hoc vult: & ideo nõ ſolum formaliter, ſed materialiter in omnibus ſuã voluntatem Deo conformabũt.

Ad 2m dicendum, quòd Deus non vult damnationem alicuius ſub ratione damnationis: nec mortem alicuius, inquantum eſt mors: quia ipſe vult omnes hoïes ſaluos fieri: ſed vult iſta ſub rõne iuſtitię. vnde ſufficit circa talia, q; homo velit iuſtitiam Dei, & ordinem naturę ſeruari. unde patet ſolutio ad Tertium.

Ad primum vero quod in contrarium obiiciebatur, dicendum, q; magis vult quod Deus vult, qui conformat uoluntatem ſuam uoluntati diuinę quantum ad rationem uoliti, quàm qui conformat quantum ad ipſam rem volitam: quia uoluntas principalius fertur in finem, quàm in id quod eſt ad finem.

Ad 2m dicẽdum, quòd ſpecies, & forma actus magis attenditur ſecundum rationem obiecti, quàm ſecundum id, quod eſt materiale in obiecto.

Ad 3m dicendum, quòd non eſt repugnantia voluntatum, quando aliqui diuerſa uolunt non ſecundum eandem rationem: ſed ſi ſub vna ratione eſſet aliquid ab uno nolitum, quod alius nollet, hoc induceret repugantiam uoluntatum: quod tamen non eſt in propoſito.

QVAE-

QVAESTIO XX.

De bonitate & malitia exteriorum actuum humanorum, in sex articulos diuisa.

DEINDE cõsiderandum est de bonitate, & malitia quantum ad exteriores actus.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum bonitas, & malitia per prius sit in actu voluntatis, vel in actu exteriori.

¶ Secundo, Vtrũ tota bonitas, vel malitia actus exterioris dependeat ex bonitate voluntatis.

¶ Tertio, Vtrum sit eadem bonitas & malitia interioris, & exterioris actus.

¶ Quarto, Vtrũ actus exterior aliquid addat de bonitate, vel malitia supra actum interiorem.

¶ Quinto, Vtrum euentus sequẽs aliquid addat de bonitate, vel malitia ad actum exteriorem.

¶ Sexto, Vtrum idem actus exterior possit esse bonus, & malus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum bonitas, uel malitia per prius sit in actu uoluntatis, uel in actu exteriori.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd bonum, & malũ per prius consistat in actu exteriori, quàm in actu voluntatis. Voluntas enim habet bonitatẽ ex obiecto, vt supra dictũ est. sed actus exterior est obiectũ interioris actus voluntatis. dicimur enim velle furtum, vel velle dare eleemosynam. ergo malum & bonum per prius est in actu exteriori, quàm in actu voluntatis.

¶ 2 Præt. Bonum per prius conuenit fini, quia ea quę sunt ad finem, habẽt rationem boni ex ordine ad finẽ: actus autem voluntatis non potest esse finis, vt supra dictum est: actus autem alterius potẽtiæ potest esse finis. ergo per prius cõsistit bonum in actu potentiæ alterius, quàm in actu voluntatis.

¶ 3 Præt. Actus voluntatis formaliter se habet ad actũ exteriorem, vt supra dictũ est: sed id quod est formale, est posterius, nam forma B aduenit materiæ. ergo p prius est bonum & malum in actu exteriori, quàm in actu voluntatis.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. Retractationum, quòd voluntas est, qua peccatur, & recte viuitur. ergo bonum & malũ morale p prius consistit in voluntate.

RESPON. Dicendum, quòd aliqui actus exteriores possunt dici boni, vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus suum, & secundum circunstantias in ipsis C consideratas: sicut dare eleemosynam, seruatis debitis circunstãtijs, dicitur esse bonum. Alio modo dicitur aliquid esse bonum, vel malum ex ordine ad finem: sicut dare eleemosynam propter inanem gloriam, dicitur esse malum. Cum autem finis sit proprium obiectum voluntatis, manifestum est, quòd ista ratio boni, vel mali, quã habet actus exterior ex ordine ad finem, per prius inuenitur in actu voluntatis, & ex eo deriuatur ad actum D exteriorem. Bonitas autem, vel malitia, quam habet actus exterior secundum se propter debitam materiam & debitas circunstantias, nõ deriuatur a voluntate, sed magis a ratione. Vnde, si consideretur bonitas exterioris actus secundum quod est in ordinatione, & apprehensione rationis, prior est quàm bonitas actus voluntatis: sed, si consideretur secundum quod est in executione operis, sequitur bonitatem voluntatis, quæ est prin- E cipium eius.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd actus exterior est obiectum volũtatis inquantum proponitur voluntati a ratione, vt quoddam bonum apprehensum, & ordinatum per rationem: & sic est prius

¶ *Super Quæstionis vigesimæ Articulum primum.*

CIrca quæstionis 20 articulũ primũ, diligenter notato terminos tituli. s. actum voluntatis, actum exteriorem, & prioritatem bonitatis moralis. Actus voluntatis sumi põt dupliciter, uno mõ ẽm se: alio mõ vt est forma, seu conditio actuũ exteriorũ humanorũ: hic sumitur primo mõ. Similiter actus exterior sumitur tripliciter, primo, ẽm id prę cise qđ hẽt a potẽtia executiua, & re, tẽpore, loco, seclusa obedientia volũtatis. Et sic, cum nõ sit capax bõitatis, uel malitiæ moralis: qm̃ hæc circa volũtaria tm̃ sũt, non sumitur. Alio mõ sumitur, vt est cõpositũ ex supradictis, & actu voluntatis, ita q̃ ex ipsis & voluntatis actu fit vnus numero actus: & sic ẽt nõ sumitur hic. esset .n. cõparatio partis ad totũ, & ecõuerso. Tertio mõ sumitur ẽm id, quod hẽt ex se, & qđ participat ex actu volũtatis: ita q̃ distinguatur actus exterior voluntarius cõtra ipsũ actũ volũtatis in se, quicqd sit illud qđ significat, ly, volũtarius: & hoc mõ sumitur in proposito, vbi cõparatur actus exterior human[us] actui interiori volũtatis in se, cui prius cõueniat bonitas moralis: & est sermo de prioritate naturæ, & exteriori a volũtate. Actus enim intellectus hoc in loco act[us] exterior vocat: currit enim cursu alio- rum a voluntate.

¶ In corpore eiusdẽ articuli, aduerte primo diligẽter, q̃ sicut (q. 19. ar. 1.) de cæteris rebus tractando, de rebus doctrinam facimus existentibus tẽpore suo in rerum natura: et tñ easdem in abstractione concepta discutimus & examinamus, & ea quæ de illis, q̃uis abstracte conceptis, ẽm se vera deprehẽdimus, in eisdem in rerũ natura inuentis verificamus, vt patet inductiue: ita de actibus humanis exterioribus loquẽdo, intellige, quòd actus talis, puta, vti re sua quãdo oportet, vbi oportet &c. est ẽm se actus formaliter bonus moraliter ex genere & circunstantiis: sicut sapere, videre, &c. sunt quędã secundum se formaliter bona transcendenter: & quòd positi in rerum natura huiusmodi actus, sunt etiã formaliter boni: nec est alia bonitas, qua est bon[us] actus abstracte conceptus, & actus in rerum natura positus: sicut non est alia humanitas, qua homo abstracte conceptus est homo, & qua homo positus in rerum natura est hõ: sed bene est alius essendi modus, quia in rerum natura, & in abstractione. Scito secundo, quòd aliud est loqui de actibus absolute, aliud vt sunt obiecta, aliud vt sunt in rerum natura, aliud ut sunt in executione. Quæ enim cõ ueniunt alicui absolute, conueniunt in rerum natura, nisi conueniant non repugnanter, vt alibi dictum est: (q. 8. arti. 2. ad 2.) quæ autem conueniunt vt obiecta sunt, & quæ vt in executione sũt, habitudines importans ad ea, quorũ sunt obiecta, & a quibus sũt &c. Prelibata autem volui hæc esse, (q. 18. art. 6.) vt intelligas primo, q̃ actus exterior; verbi gratia, Vti re sua absolute, est formaliter bonus moraliter: ac per hoc positus in rerum natura, est etiã formaliter bon[us] moraliter: & positus in esse obiectiuo voluntatis nostræ, est bonus etiam obiectiue: & positus in executione, est effectus bonus. Secundo, quòd quia idem est loqui de conditionibus secundum se rei absolute, & in rerum natura, nõ distinguas inter bonitatẽ moralẽ actus exterioris secundum se, & vt in rerum natura, sed pro eodẽ cõputes: ac p hoc cũ dr̃, quòd bonitas ex materia & circunstantiis prius conuenit actui extra ẽm se, quàm voluntati, intelligas, quòd prius cõuenit huius modi bonitas actui exteriori in rerum natura, quàm voluntati. Et cũ his intelligas tertio, quòd prius conuenit bonitas ista actui exteriori obiectiue, quàm in executione. Et sic prius conuenit hęc bonitas actui exteriori secundum se: ac per hoc in rerum natura absolute: secundo, ipsimet obiectiue: tertio, actui voluntatis cui obiicitur: quarto, ipsimet in executione: sicut sanitas primo conuenit aĩali, (lib. 1. cap. 9. circa medium to...) siue abstracte concepto, siue in rerum natura: deinde conuenit medicinæ & quibuscunque aliis. Scito quarto, q̃ si quæras rationem, quare bonitas actus exterioris ex materia & circunstantiis prius conuenit ipsi, quàm voluntati: in litera tangitur duplex ratio. Prima est, quia conuenit ipsi per se, & consequenter voluntati per ipsam. Nõ enim ideo tollere alienã est mal[us] actus moraliter, [illegible] est malũ, sed ecõuerso [illegible] hoc ẽ malũ

moraliter: ideo voluntas eius est mala. Secunda est, quia hae bonitas pendet a ratione, & non a voluntate: sed quomodo hoc verum sit, in sequēti tractabitur art. Et quod reliquum est, scilicet, quomodo bonitas actus propria exterioris in executione sit a voluntate, in 3. artic. tractabitur.

quàm bonum actus volūtatis: inquantum vero consistit in executione operis, est effectus voluntatis, & sequitur voluntatem.

AD 2^m^ dicendum, quòd finis est prior in intentione, sed est posterior in executione.

AD 3^m^ dicendum, quod forma secundum quod est recepta in mate-G ria, est posterior via generationis, quàm materia, licet sit prior natura: sed secundum quod est in causa agente, est oibus modis prior. Volūtas aūt comparatur ad actum exteriorem, sicut causa efficiens: vnde bonitas actus voluntatis est forma exterioris actus, sicut in causa agente existens.

ARTICVLVS II.

Vtrum tota bonitas, & malitia exterioris actus dependeat ex bonitate voluntatis. H

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd tota bonitas, & malitia actus exterioris dependeat ex voluntate. Dicitur enim Matth. 7. Non potest arbor bona malos fructus facere: nec arbor mala facere fructus bonos. per arborem autem, intelligitur volūtas & per fructum, opus, secundū

G glo.* ergo non potest esse, quòd volūtas interior sit bona, & actus exterior sit malus, aut econuerso.

¶ 2 Præt. August. dicit in lib. Retractationum,* quòd non nisi voluntate peccatur: si ergo non sit peccatum in voluntate, non erit peccatū in exteriori actu: & ideo tota bonitas vel malitia exterioris actus ex voluntate dependet.

¶ 3 Præt. Bonum & malum, de quo nunc loquimur, sunt differentiæ moralis actus: differentiæ

H autem per se diuidunt genus secundum Philosophum in 7. Metaph.* cū igitur actus sit moralis ex eo, quòd est voluntarius, videtur, quòd bonum & malum accipitur

Est Aug. li. 1. cōt. Iulia. cap. 8. ante medium, tomo. 7.

*lib. 1. cap. 9. circa medium, tom. 1.

lib. 7. Metaph. text. 42 tom. 3.

¶ *Super Quæstionis vigesimæ Articulum secundum.*

IN titulo 2. artic. statim dubium occurrit, quomodo post determinationem, quod bonitas aliqua prius conuenit actui exteriori, quàm voluntati dubitari rite potest, an tota eius bonitas pēdeat ex voluntate. Si enim prius actui conuenit quàm voluntati aliqua bonitas, liquet quòd illa non pendet a voluntate. Prius enim non dependet a posteriori: ac per hoc constat, quod non tota bonitas act^9^ exterioris pēdet ex voluntate. Nulla ergo est hic rōnabilis qō. ¶ Ad hoc dicitur, quia actus exterior voluntarius claudit in se depēdentiam a voluntate: ideo stat, quod bonitas prius secundum naturam insit ipsi actui humano exteriori, quàm voluntati. Adhuc restat ambiguum, an etiā illa bonitas, quæ prius ei conuenit, dependeat a voluntate. Licet enim prius non dependeat a posteriori, quod tamen prius inest alicui, potest dependere ab eo, cui posterius inest. Et est simile, si concluso, quòd sanum prius inest animali, quàm medicinæ, quæratur an sanitas animalis dependeat a medicina.

¶ Circa doctrinam in corpore eiusdem secūdi articuli traditam, dubium occurrit quadruplex. Primo, quia sicut bonitas ex mate- I. ria & circunstantiis est ex ratione, ita bonitas finis: neque enim finis, neque actus quicumque pertinet ad genus moris, nisi vt stat sub ordine rationis. Ratio ergo est causa omnis bonitatis: vtraque ergo bonitas debuit in rationem reduci, & non altera in voluntatem, & altera in rationem, vt in litera fit.

¶ Secundum dubium est, quia aut hic sermo est de actu exteriori absolute, aut vt est in executione. Si absolute, cum sic præueniat voluntatem vt obiectum, nihil aliud est dicere, quòd bonitas actus exterioris, non est a voluntate, quàm dicere, quòd bonitas obiecti voluntatis non est a voluntate, & cum hoc commune sit vtriq; voluntatis obiecto, scilicet fini, & actui extrinseco, debuit de vtroq; dici, quòd non dependet a voluntate, & non dispar iudicium proferri, vt in litera fit. Si autem, vt est effectus voluntatis, cum bonitas vtraque ex obiectis ad actum voluntatis, & ex actu voluntatis in actum exteriorem imperatum, & factum deueniri, par quoque debuit proferri sententia, quòd vtraque scilicet est a volūtate dependēte ab obiecto sub ratione, & non sicut K in litera fit, altera tantum bonitas in voluntatem reduci.

¶ Tertium dubium est, quia cum vna circunstātiarum actus exterioris, sit finis, oportet quòd bonitas actus exterioris ex genere & circunstantiis dependeat a voluntate: quoniam ab ea dependet bonitas ex fine, vt in litera dicitur. Est ergo implicatio, dicere, quòd bonitas actus exterioris ex fine dependet a voluntate: & quòd bonitas eius ex genere, & circunstantiis non dependet ea ea. clauditur enim in hac bonitas ex fine.

¶ Quartum dubium est directe contra bonitatem actus exterioris in executione: quia cum respectu voluntatis obiectum & finis coincidant, vt dictum est, actus exterior obiectus voluntati, oportet quòd sit eius finis, ac per hoc voluntas sit bona ex eo, sicut ex fine. Et tunc sic, bonitas ex fine in actu exteriori pēdet tota ex voluntate, quia finis est obiectum proprium volūtatis: sed bonitas actus exterioris est bonitas ex fine, quia actus exterior obiectū & finis est voluntatis. ergo tota bonitas actus exterioris

F pendet ex voluntate: & idem est iudicium de vtraque bonitate.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd hic nō comparatur finis actui exteriori, vt argumētū credit: sed cōparatur bonitas vel malitia ex fine in actu exteriori inuenta, bonitati vel malitiæ ex genere & circunstantiis in eodem existenti. verbi gratia, In hoc actu, vti re sua qn oportet &c. propter bonum patriæ, inuenit duplex bonitas. s. ex fine, q. propter bonum patriæ: & ex genere & circunstātiis, quia re sua quando oportet &c. Et fit hic comparatio earum, & dicit primo quòd bonitas ex fine in huiusmodi actu inuenta pendet per se ex interiori actu volūtatis: quia finis ex hoc quod est proprium voluntatis solius obiectum, confert inter actus actui voluntatis primo bonitatem suā; ita quòd voluntatis actus est primo bonus tali bonitate. & per ipsum talis bonitas cōuenit, cuicunque conuenit: & consequenter actus humanus exterior præfatus habet, quòd sit tali bonitate bonus ex actu interiori voluntatis. Dicitur secūdo, quòd bonitas ex genere, & circunstantiis in eodem actu inuenta, non pendet ea voluntate: quia non ideo hic actus est sic bonus, quia velle ipsum est bonum, sed econuerso: sed pendet ex ratione: inter potentias enim animæ principia moralis bonitatis, vel malitiæ sunt ratio vel voluntas. Si ergo voluntas non est per se causa huius, relinquitur, quòd ratio sit. Et reuera, ratio est principium non solum huius, sed etiam omnis bonitatis & malitiæ moralis, quia est principium totius esse moralis: sed quia bonitas inuēta in exteriori actu ex fi- I. ne pendet non solum ex ratione, sed etiam per se ex voluntate interiori, ex genere autem & circunstantiis ex ratione solum; ideo illa in voluntatem, vt proximam per se causam, hæc in rationem deducta est.

¶ Ad secundum dicitur, quòd licet hic sermo sit de actu exteriori simpliciter, & non restricto ad executionem: tamen iungendo ipsum cum dictis in articulo præcedenti, potest dici, quòd hic est sermo de actu exteriori vtroque modo, vt in litera patet. Et cum contra primum membrum obiicitur: respondetur primo, quòd non est idem loqui de actu exteriori absolute, & vt obiectum est voluntatis: & consequenter non est idem dicere, Actus exterior est secundum se bonus vel malus, & non ex voluntate: & dicere, quòd obiectum voluntatis est bonum secundum se, & non ex voluntate. Actus enim exterior secundum se, abstrahit ab obiecto non obiecto voluntatis. Dicitur secundo, quòd hic etiam incidit error, sicut in priori dubio: quia non fit comparatio obiecti ad obiectum, puta, actus exterioris ad finem: K sed bonitatis actus ex fine, ad bonitatē eiusdem ex genere & circunstātiis. Vnde dato, quòd idem sit iudicium de bonitate actus & finis, quod scilicet neutra pendet ex voluntate, non tamen est idem iudicium de bonitate ex fine participata in actu, & bonitate eiusdem secundum genus & circunstantias: quia illa ex voluntate, hæc non, pendet. & hoc fit in litera. Tertio dicitur, quòd si compararetur obiectum ad obiectum, adhuc aliquid singulare insinuaretur in actu, quod non in fine, dicendo, quòd bonitas actus extrinseci obiecti non est ex voluntate, quia hoc obiectū differt a fine dupliciter. Primo, quia est actio quædā: Scdo, quia est dependens a volūtate, est. n. actus humanus: finis aūt nec dependens aliquid a voluntate, nec actionem aliquam exprimit. vnde dicere de actione a voluntate dependente, quòd nec dependet in propria bonitate ab actu interiori voluntatis, aliquid annotatione dignum est: non sic de fine, quoniam liquidum est. Ad id vero quod contra secundum membrum obiicitur, dicitur, quòd licet actus exterior in executione habeat bonitatem

vtranque

vtranque ex voluntate, & voluntas ab obiectis, dissimiliter tamen hoc fit: quia bonitas ex fine descendit in actum interiorem voluntatis per se & formaliter: in actum vero exteriorem in executione, denominatiue tantum. Bonitas vero ex genere & circunstantia ex obiecto deriuatur in actum interiorem, denominatiue tantũ, & per eum in actum exteriorem formaliter: sicut ex sano in animali, denominatur medicina sana, qua animal fit sanũ formaliter: vnde nõ est de utraque bonitate eadem ratio, etiã in executione. Et ad hoc insinuãdum, in litera de secunda bonitate dicitur, quòd voluntas secundum quod in rationẽ fertur, habet hanc bonitatem, quasi non habeat ipsam simpliciter, sed in ordine ad aliud: sicut communiter accidit in huiusmodi denominationibus. Sed tũc insurgit quæstio mota in quarto dubio, Quare bonitas vocata ex fine, inest voluntati formaliter, & vocata ex obiecto, nõ, præcipue cum obiectum etiam sit finis voluntatis: & hæc quæstio soluetur in solutione quarti dubii.

cap.7. parũ ante mediũ tom.4.

art. præced.

q. præced. art. 6. & 7.

¶ Ad tertium ergo dubium dicitur, quòd si posset separari bonitas alicuius finis, vt circunstantia est, a bonitate eiusdẽ, vt specificans respectu eiusdem actus, facile dici posset distinguendo, q finis vt circũstantia, spectat ad bonitatẽ actus exterioris ex genere & circunstantiis: finis aũt ut specificans, spectat ad voluntatẽ: & sic non esset implicatio dicere, quòd bonitas ex fine in actu exteriori, pendet ex voluntate: & quòd bonitas ex genere & circunstantiis, etiam finis, non pendet ex voluntate: quia in prima propositione esset sermo de bonitate ex fine specificante actum exteriorẽ formaliter sumptũ: in secunda vero de bonitate ex fine & circunstantia eiusdẽ materialiter sumpti. Sed quia intelligi non potest, q idẽ numero act⁹ exterior moralis, sit talis materialiter sumptus ex aliquo fine, vt circunstantia, & non sit talis formaliter sumptus ex eodẽ fine, vt specificante (non enim si quis orat vt furetur, intelligi potest, quòd oratio sit mala ex furto circunstantia: & oratio vt volita sit non mala ex furto specificante. Est rursus, quia finis vt finis licet adiunctus, est circunstantia actus exterioris moralis, vt ex supradictis patet: & finis vt finis est obiectũ proprium volũtatis) Ideo dicendum est, q bonitas ex fine siue circunstante, siue specificante, media voluntate ad exteriorem actũ pertinet: ita quòd actus exterior non habet bonitatẽ ex fine circunstante, nisi dependẽter a voluntate: & bonitas ex fine deriuatur in actum interiorem voluntatis specificatiue & formaliter: in actum vero exteriorem formaliter sumptũ, id est, vt stat sub interiori: specificatiue quoque, sed secũdario: in eũdẽ autem materialiter sumptum, vt adiacens circunstantia. Cum ergo comparatur bonitas exterioris ex fine, ad bonitatem eiusdem ex genere, & circunstantiis, intelligi ex circunstantiis manentibus pure circunstantiis, qualis non est circũstantia finis: quia, vt superius est dictum, transit in specificant, & consequenter substantiale.

¶ Ad quartum dubium, antequàm respondeatur, aduertendum est, quòd quia quærit de diuersitate bonitatis in ipso actu volũtatis ex fine, & ex actu volito, seu obiecto: & contra hanc diuersitatem arguit, & hæc diuersitas dicitur consistere in hoc: quòd bonitas ex fine inest voluntati formaliter: bonitas autem ex actu volito inest ipsi voluntati denominatiue, propter rationem supradictam, scilicet quia inter actus, bonitas ex fine primo saluatur in voluntatis actu, cuius finis est proprium obiectum: bonitas autem ex materia & circunstantiis, primo saluatur in ipso actu exteriori. Quia ergo hæc sunt connexa, primo videbatur quare finis bonificat volũtatem formaliter, & actus volitus, qui est etiam finis: quia obiectum & finis respectu volũtatis est idẽ, non bonificat ipsam formalr: sed denominatiue, et sic deinde formaliter satisfiet quæsito. Dicitur ergo quòd quia, vt in artic. 2. quæstio. præcedentis dictũ est, differens bonitas actus interioris voluntatis ex obiecto & fine, per accidens inuenitur in eodem:

in actu solum ex parte voluntatis.

Sed contra est, quod Aug. dicit in lib. contra Mendaciũ*, quòd quædam sunt, quæ nullo quasi bono fine, aut bona volũtate possunt bene fieri.

Respon. Dicendum, quòd sicut iam dictum est, * In exteriori actu potest cõsiderari duplex bonitas, vel malitia. Vna secundũ debitã materiã & circunstantias: Alia secundum ordinem ad finem. Et illa quidẽ quę est sm ordinem ad finẽ, tota depẽdet ex voluntate: illa autem q̃ est ex debita materia, vel circunstantiis, dependet ex ratione. & ex hac depẽdet bonitas voluntatis, secundum quod in ipsam fertur.

B Est autem cõsiderãdum, q sicut supra dictum est*, ad hoc quòd aliquid sit malum, sufficit vnus singularis defectus: ad hoc autem q sit simpliciter bonum, nõ sufficit unũ singulare bonum, sed requiritur integritas bonitatis. Si igitur voluntas sit bona & ex obiecto proprio, & ex fine: consequens est, actum exteriorem esse bonum: Sed non sufficit ad hoc, quòd actus exterior sit bonus bonitate uoluntatis, quę est ex intentione finis. Sed, si uoluntas sit mala siue ex ĩtẽtione finis, siue ex actu uolito, cõsequẽs est, actum exteriorem esse malum.

An primum ergo dicendum, q volũtas bona, prout significatur per arborem bonam, est accipienda secundum quod habet bonitatẽ ex actu uolito, & ex fine intento.

Ad 3m dicendũ, q nõ solum ali-

A ideo bonitas ex fine, qui concurrit per se, inest formaliter: bonitas autem ex obiecto, denominatiue. Sed hæc responsio peccat secundum non causam vt causam. Ex hoc enim, quòd differentia duarum bonitatum in actu interiori voluntatis est per accidens, non sequitur, quòd vtraque secundum se, aut altera, insit denominatiue eidẽ: stat enim quòd distinctio earum cõcurrat per accidens in eodem, & tamen vtraque secundum se insit: sicut stat cõcursum creditoris & debitoris in eãdem plateam esse per accidens, & tamen iter vtriusque secũdum se, ad illum locũ esse. Dicitur aliter, quòd quia act⁹ exterior in casu posito non concurrit sub ratione finis, sed obiecti, licet sit finis: immo distinguitur contra finẽ, cum dicitur bonitas ex fine, & bonitas ex obiecto: & sola bonitas ex fine sit formalr in volũtate: quia sola est ex proprio obiecto vt sic, ideo bonitas in actu interiori volũtatis ex fine, est formaliter, & ex obiecto, est denominatiue. Et secun-

C dum hoc oportet dicere, quòd quãdo actus exterior est finis, dat bonitatem actui interiori formaliter: qñ uero est obiectũ tãtum, dat bonitatem interiori actui denominatiue. Verbi gratia, Si quis vult fornicari, nõ propter alium adiunctũ finem, actus interior volũtatis erit in specie fornicationis formaliter: quia fornicari est finis. Si quis vero vult fornicari propter furari, tũc actus interior voluntatis erit in duabus speciebus, scilicet in specie furti formaliter: in specie uero fornicationis denominatiue. Sed quoniam superius dictum est, quòd uoluntas in quodcunque fertur, aut fertur sub ratione finis, aut propter finem: & quando fertur, in propter finem, fertur formaliter in finem: ideo non consonat dicere, quòd actus exterior in casu posito nõ est uolitus ut finis, sed ut obiectum tantũ. Oportet enim ut finẽ, uel propter finem esse uolitum, sed non propter finem tantum: quia etiam secundum se propter propriam bonitatẽ est uolitus: unde & in pro

D pria reponit spẽ actũ interiorẽ uoluntatis, licet denominatiue. Ergo. Et cõfirmatur, quia in 2. ar. pręcedentis quæstionis, ubi dicitur, quòd non differt in uoluntate bonitas ex fine & obiecto, expresse obiectum ipsum uocatur finis, cum subditur, nisi sicut finis dependet ex fine. Aliter ego distinguendo de fine & subfine: & q quando quis uult fornicari ut furetur, furtum est finis: fornicatio uero subfinis: & quòd finis facit actum interiorem formaliter talem, subfinis autem denominatiue. Sed hæc responsio non satisfacit: quoniã ex distinctione subfinis à fine, nihil aliud apparet sequi, nisi quòd finis principalẽ locum tenet, & subfinis secundarium: ac per hoc finis bonificat formaliter actum interiorem uoluntatis, cum subfinis claudatur infra latitudinem finis, etiã ipse bonificabit eundem formaliter, licet secundario. Aliter ergo occurrit dicendum. Ad cuius euidentiam nota tria: Primũ est, quòd sicut sunt duo genera humanorũ actuum, scilicet actus interior uoluntatis, & actus uoluntatis exterior: ita dantur duo

E propria bonificatiua actuum formaliter, scilicet finis & materia cum circunstantiis. Et finis quidem ut sic, bonificatiuus est interioris actus uoluntatis, ita quòd ipse est primo formaliter bonus ex fine: materia autem cum circunstantiis, bonificatiua est actus exterioris uoluntarii, ita quòd ipse primo ẽ formaliter bonus ex materia & circunstantiis. Secundum est, quòd licet multipliciter contingat bonitatem deriuari ex uno in aliud, puta, sicut ex fine, uel obiecto, seu materia circa quam, uel circunstantia, uel actione: in proposito dupliciter contingit bonitatem actus deriuari in alium actum, Vno modo ut sic: ita quòd quia talis actus, inquantum actus, est bonus, ideo ille alius actus, inquantum actus, est bonus. Alio modo, ut alter eorum, uel uterque induit rationem finis, uel obiecti cuiusuis alterius. Differentia autem inter has duas deriuationes est, quòd prima deriuatio, ut diuo Thomæ placet in calce sequentis articuli, est secundum denominationem tantum, ita quòd nec actus exterior ab interiori, nec interior ab

exteriori sit bonus formaliter, sed denominatur ideo bonus, quia est ab illo, aut ad illum. Secunda autem deriuatio, quando est a fine, quia de aliis non est cura praesens, secundum formalem est inhaesionem bonitatis. Vnde cum quis vult fornicari, vt furetur, licet furtum sit actus exterior: quia tamen concurrit ad actum interiorē voluntatis vt finis, qualificat eum formaliter, & reponit in specie furti formaliter. Tertium est, quòd ratio finis boni vel mali, & actus boni vel mali, inueniuntur separate, & coniuncte. Separate quidem, ꝙ scilicet est finis & non actus: vt cū quis vult deū esse, & econuerso, quod est actus & nō finis, vt cū quis vult actum indifferentē,

Inf.ar.4. ad 2.

puta, leuare festucā de terra: vel volitū nisi propter finem, vt proiectionē mercium in mare. Coniūcte vero ita quòd fini coniungi act⁹, sicut cum quis vult fornicari propter furari: furari enim tunc habet primo rationem finis, cui substernitur actus furandi: vel actui coniungitur finis, sicut in exemplo posito, fornicari, tenet primo rationem actus, cui coniungitur ratio finis: dum non solum ille vult incurrere malum furti, sed etiam malum fornicationis, qui propter furtum non incurreret malum incestus materni. Hoc enim signum est, quod vult vel horret etiam malitiam actus talis secūdum se, qđ est velle illum vt finem. Ex his autem dicitur ad motum dubium, quòd sermo dicens, quòd finis qualificat formaliter actum interiorem voluntatis, actus autem exterior denominatiue tantum, intelligendus est formaliter, inquantum finis, & inquantum actus: cum quo tamen stat quòd actus exterior, vt finis, qualificet volūtatis actū interiorem formaliter: siue actus exterior rationem habeat finis principalis, siue secundarii. Vnde sicut non inconuenit, ꝙ in exēplo posito, scilicet cum quis vult fornicari, vt furetur, quod furti malitia ex genere & circunstantiis, deriuetur formaliter in actum interiorem voluntatis, inquantum habet rationem finis, & nō deriuetur in eundē, nisi denominatiue, inquantū habet rationē act⁹: ita nō incōuenit quòd fornicationis malitia ex genere & circunstantiis, inquantū habet rationem actus, non deriuetur in actum interiorem voluntatis nisi denominatiue: & inquantū habet quandam finis rationem, deriuetur in eundem formaliter. Et sic, cum idem est actus & finis omnino, vt cum vult quis fornicari, non propter alium finem &c. actus interior voluntatis ex fornicatione, vt habet rationem finis est malus formaliter. Et ex eadem, vt habet rationē actus, est malus denominatiue. Stat ergo solutio in formali, quòd actus volitus inquantum actus, et inquantum finis, distinguendus est: & quòd de ipso inquantū actus verificatur, quòd aliter bonificat, & aliter, & aliunde est bonus. Et secundum hoc patet, quòd non eodem modo tota bonitas actus exterioris in executione, comparatur ad voluntatē: quia sola illa, quae ex fine est, a voluntate pendet: reliqua enim a seipso per voluntatem descendit in seipsum in executione. Et sic omnia consonant: immo vt in sequentibus huius quaestionis patebit, nō videtur possibile saluare doctrinam authoris, De identitate & diuersitate: & de additione bonitatis & malitiae actus exterioris ad interiorem, nisi sic eam intelligendo.

quis voluntate peccat, quādo vult malum finem, sed etiam quando vult malum actum.

An 3ᵐ dicendum, quòd voluntarium dicitur nō solum actus voluntatis, sed etiam actus exteriores, prout a voluntate procedunt & ratione: & ideo circa vtrosque actus potest esse differētia boni & mali. G

ARTICVLVS III.

Vtrum bonitas & malitia sit eadem exterioris & interioris actus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ non eadem sit bonitas, vel malitia actus interioris voluntatis & exterioris actus. Act⁹ enim interioris principium, est vis animae interior apprehensiua vel appetitiua. Actus autem exterioris principium, est potentia exequens motum. Vbi autem sunt diuersa principia actionis, ibi sunt diuersi actus: actus autem est subiectum bonitatis, vel malitiae. Non potest autē esse idē accidens in diuersis subiectis. ergo nō pōt esse eadē bonitas interioris & exterioris actus.

G § 2 Praet. Virtus est, quae bonum facit habentem, & opus eius bonū reddit: vt dicitur in 2. Ethico. sed alia est uirtus intellectualis in potentia imperante, & alia virtus moralis in potentia imperata, vt patet in principio 2. Ethic. ergo alia est bonitas actus interioris, quae est potentiae imperantis, & alia est bonitas actus exterioris, quae est potentiae imperatae.

c.6. in princip. tom.5.

li.2.eth.ca.1, tom.5.

§ 3 Praeter. Causa & effectus idem

Super quaestionis vigesimae Articulum tertium.

IN titulo articuli tertiī eiusdem vigesimae quaestionis, quaestio est De identitate numerali, &c.

¶ In corpore eiusdem articuli, aduerte duo. Primū est, Dupliciter aliqua accidentia distinguuntur, numero scilicet, vel propter numerationem subiecti, vt albedo in Sorte & Platone: vel propter numerationem essentiae, vt albedo & dulcedo in eodem pomo. Et propterea litera intendens, quòd vtraque bonitas est intus, & utraque extra, & ponens quòd vterque actus est vnus actus in genere moris, vult quòd quandoque sit una nu- F merositate subiecti & essentiae, quandoque duae numerositate essentiae, non subiecti: quia vterque actus, est unum subiectum numero. Secundum est, quòd hinc expresse, vt responsio ad tertium manifestat, habes, quòd deriuatio bonitatis vel malitiae ex actu in actum, non est formalis, sed denominatiua tantum.

¶ Sed sunt hic plura dubitatione digna. Primum est, si actus exterior & interior sunt vnus actus, & vnum subiectum numero in genere moris, quorsum tanta quaestio de prioritate, dependentia & causalitate bonitatis & malitiae moralis vnius ab altero? Haec enī cum diuersitatem supponant per accidens, ad moralem doctrinam spectare uidentur. Secundū est, quia author diminutus videtur. Bonitas enim actus exterioris, tripliciter se habet ad bonitatem actus interioris. Primò, vt habens omnino eandem bonitatem, vt potio amara. Secundo, vt habens omnino aliam secundum se, vt bene epulari propter sanitatem. Tertio, vt habens ex se & non ex alio fine: vt cum actus exterior propter se est volitus, puta contemplatio vel adulteriū: hic enim tertius modus in litera non ponitur, & tamen frequentissimus est, dū volumus actus uirtutum vel vitiorum non propter alium finem. Tertium est, quia voluntaria videtur doctrina authoris quo ad hoc, quòd deriuatio bonitatis vel malitiae actus ab actu, non est secundū formam, vt calidum deriuatur ex calido: sed secundum denominationē, vt sanum denominatur in aliis à sano in animali. Quartū est circa ipsam conclusionē, cōtra quā arguit Scotus in quol. quaest. 18. tripliciter probando, quòd nō est eadē bonitas vel malitia actus interioris & exterioris. Primo, authoritate Aug. 13. de Tri. dicētis, quòd male volēdo miser est, minus tamen esset, si nihil eorū quae perperam voluit, habere potuisset. Secundo ratione, quia alia est integritas requisitorū secundum rationē rectā ad bonitatē actus interioris, & alia requisitorū ad bonitatē actus exterioris. ergo. Tertio etiā ratione, quia nihil est causa, medium, & ratio suiipsius: sed actus interior bonus & exterior bonus se habent in bonitate vt causa & causatum, vt immediatum & mediatum, & huiusmodi. ergo. Quarto arguit contra idem Grego. de Arimino in libro sententiarum. Actus exterior est malus, & non est illud malum quod est actus interior: ergo sunt duo mala. probatur minor: quia adulteriū, non est velle adulterari, nec homicidium est, velle hominem occidere, & sic de aliis. Sunt etiam apud Capreolū in 42. dist. 1. multa, quae vide ibi: ex his enim solutis satisfactum credimus.

¶ Ad primum horum dicitur, ꝙ sicut in naturalibus, qđ vnum numero constat ex pluribus, non per accidens, nec frustra quaeritur quid ex quo in alterum redundat, vt patet in cōpositis ex materia & forma: ita in moralibus, licet actus imperans & imperatus sint vnus numero actus, nō vt simplex, sed vt compositus, non frustra, nec per accidens quaeritur, quid, ex quo procedat. K

¶ Ad secundum dicitur, quòd haec obiectio testatur illam esse authoris mentem, quam in praecedenti articulo diximus, scilicet, quòd distinctu bonitatis ex fine & actu intelligitur formaliter, idest, inquantum finis & inquantū actus. Propterea enim non oportuit tertiū membrū in litera poni: sed sub secundo mēbro comprehenditur, quandocunque actus exterior est secundū se bonus: vnde quando quis vult fornicari, non propter aliū finē, malitia actus interioris & exterioris est alia, & alia, non specie, sed numero: ita quòd actus interior voluntatis, est malus formaliter propria malitia fornicationis, quam habet ex fornicatione vt finis: & actus exterior est malus etiam formaliter propria malitia fornicationis, quam habet vt actus ex genere suo.

¶ Ad tertium dicitur, ꝙ doctrina haec non est uoluntaria, sed in litera tangitur eius fundamentum: quia scilicet, quando aliquid dicitur tale ex ordine ad aliud, dicitur denominatiue: & nō oportet dici formaliter. Quod enim habet aliquid in se formaliter, dicitur tale secundum seipsum, vt patet inductiue. Constat

autem

autem, quòd actus interior voluntatis dicitur bonus ex actu exteriori in ordine ad ipsum. Dicitur.n. velle furari, malum, quia est ad malum. Et similiter actus exterior dr̃ ex actu interiori malus, in ordine ad Ipsum. Dicit.n. actio manus, qua furatur, mala, quia ordinatur a mala volūtate. Vnde cum multiplicare entia sine necessitate, nō sit rationabile, & ordo sit manifestus adinuicem, & sufficiat ad

Art. 1. & 2. huius quæst. saluandum eorū bonitates & malitias: & q. 18. ar. 5. superfluum est ponere, q etiam sit deriua q. 18. ar. 6. tio formalis vt caloris a colore. Et confirmatur, quia si in deriuatione cōditionū, hmōi actus ab actu ponat deriuatio formalis: oportebit eadē rōne postmodū dicer, cū act⁹ vni⁹ q. 17. art. 4. & q. 18. art. 6. virtutis imperat ab alia, puta fortitudinis a charitate, vt in martyrib⁹, q a charitate in volūtate deriuat charitas alia in actū exteriorē, & similia, q̄ absurda sūt. Iacet ergo fundamentū hoc, q deriuatio bōitatis & malitiæ, q. 18. art. 6. & talis bōitatis, & talis malitiæ i actu ab actu, vt sic, est nō formalis, sed denominatiua, D. 108. seu non per modum vniuocationis, sed attributionis: & ex eo illucescent tibi multa moralia. & hoc bene nota.

¶ Ad quartum vero dubium respondendo dicitur, q ex authoritate illa Augu. nihil aliud dicit, nisi forte quòd exterior actus addit, & facit hoiem peiorem: qd̄ qualiter verum sit, in sequēti patebit artic. Prima vero ratio non cōcludit vniuersaliter, q oīs bonitas exterioris actus sit alia ab oī bonitate interioris actus, sed quòd aliqua: qd̄ gratis concedimus, q si de omni est intétio, oportet probare. Cōstat.n. q eadem est integritas requisitorum ad bonitatem ex fine actus voluntatis interioris & exterioris, licet dissimiliter ad vtrunq; se habeat integritas illa, vt patet, cum aliquis vult pp finem aliquid nulla alia ratione moraliter bonum, nisi pp finē. Et hoc loquendo de his actibus in genere moris, licet forte impossibile sit in genere naturæ, eadem vtriq; conuenire: quod forte Scotum decepit. Secūda aūt ratio eiusdem, ex malo intellectu positionis nr̃æ procedit. Nō.n. dicimus q eadem numero bonitas sit causa & causata, sed dicimus q sicut sanitas vna numero non diuersificatur in animali, medicina & vrina, & cū hoc, a sanitate animalis deriuatur sanitas in vrina & medicina: ita dicimus, q eadem numero est bonitas vtriusq; actus: & q ex altero in alterum deriuatur secundum denominationem. Vñ concedendo, q idem non est causa nec ratio mediandi seipsius, negat sequela. ergo alteri⁹ bonitatis, q a est sophisma cōsequētis: oportet dicere. ergo alteri⁹ bonitatis, vel pportionis, vel attributiōis ad se: vñ bonitas act⁹ interioris est cā bonitatis exterioris, id est, proportionis actus exterioris ad bonitatē interiorem, & econuerso: & sic de aliis attributionibus, secundum quas deriuatur denominatio. Ad id quod affertur ex Greg. si non fiat vis in verbis

A negatur sequela: non enim valet, Vrina est sana, & aīal est sanū: &, Vrina sana nō est aīal sanū, neq; ecōuerso. ergo sunt duę sanitates, quia stat numerus habentiū diuersimode cum vnitate numerali rei habitæ. Dixi aūt, si non fiat vis in verbis, quia pōt formari argumentum in adiectiuis, & substantiuis: & si in his fiat vis, iā scis ex prima parte, q noīa substātiua non plurificantur sine plurificatione formæ: sed de rebus nunc est qō. Pōt quoq; distingui minor, & dici, q cum dr̃, & hoc malum nō est illud, materialiter quidem est verū, formaliter autem falsum: quia licet actus exterior malus non sit interior mal⁹, nec econuerso: malitia tamen vnius est malitia alterius: sicut sanitas animalis est sanitas vrinæ. Art. 1.

¶ In responsione ad secundum eiusdem 3. articu. aduerte, q quia argumentū tendebat ad hoc, vt q a duę virtutes exigunt ad bonificandū hos duos actus, singula singulis referendo: idō duę essent eorum bonitates: quælibet.n. virtus bonificat actū suum. Responsio primo percutit radicē; & intendit q nō propter diuersitatem inter actum interiorē & exteriorem, opus est diuersa virtute, scilicet, morali & intellectuali: sed propter diuersitatem finis, & eius qd̄ est ad finem. nam moralis in fine, intellectualis vero in his quæ sunt ad finem, perficit. Deinde quia ad quēlibet actum virtutis concurrit bona ratio & bonus appetitus, quorum primum spectat ad virtutem intellectualē, secundum ad moralem, & hoc erat materia argumēti: ideo subdit, q bonitas moralis rectæ rōnis de ipso fine virtutum, idest de eodem, de quo est virtutis moralis, non est alia a bonitate morali ipsius virtutis moralis: ac per hoc actus pendens ex recta ratione, & recto appetitu, non propterea habet duas bonitates morales: quomodo autem & quare hoc sit, subiungitur dicendo, Secundum quòd bonitas rationis participatur in qualibet virtute, idest, ideo non est distincta bonitas moralis virtutisque: quia in qualibet virtute participatur bonitas rationis. Et scito, quòd ly, bonitas determinans rationem, cum dicitur, bonitas rationis participatur, dupliciter intelligi potest. Primo in seipsa ratione, vt est res cuius pars capitur: & sic non significat bonitatem moralem formaliter, sed bonitatem intellectualem formaliter. Rectitudo enim rationis, quę eius est bonitas, non morale, sed intellectuale bonum est formaliter: primordialiter autem & causaliter bonitas est moralis, secundo in ipsis participantibus, vt est pars capta, & sic est bonitas moralis: immo pars omnis bonitatis moralis, & causa in oībus virtutibus moralibus, quocunq; mō intelligatur hæc litera, nō refert. Semper.n. verum est, q nō est alia bonitas moralis, & q rōnem participationis ipsius, in quamlibet coincidit virtutem moralē,

---

esse nō pñt. nihil.n. est causa suiipsius: sed bonitas act⁹ interioris est cā bonitatis actus exterioris, aut econuerso, vt dictū est. ergo non pōt esse eadem bonitas vtriusque.

SED CONTRA est, qd̄ supra ostensum est, q actus voluntatis se habet vt formale ad actū exteriorem: ex formali autem & materiali fit vnum. ergo est vna bonitas actus interioris & exterioris. B

RESPON. Dicendum, q sicut supra dictū est, Actus interior volūtatis, & actus exterior, prout cōsiderant in genere moris, sunt vnus actus. Cōtingit aūt qñq; actum, q est vnus subiecto, hēre plures rōnes bonitatis, vel malitiæ, & qñq; vnā tm̃. Sic ergo dicendum, q qñq; est eadem bonitas, vel malitia interioris actus & exterioris: qñq; alia, & alia. Sicut.n. dictum est, prædictæ C duæ bonitates, vel malitiæ. s. interioris & exterioris actus adinuicē ordinant: cōtingit aūt in his, quæ ad aliud ordinātur, q aliquid est bonum ex hoc solū, q ad aliud ordinatur: sicut potio amara ex hoc solo est bona, q est sanatiua. vñ non est alia bonitas sanitatis & potionis, sed vna & eadem. Qñq; vero illud qd̄ ad aliud ordinatur, hēt in se aliquam rōnem boni, ēt præter ordinem ad aliud bonū: sicut medicina saporosa hēt rōnē boni de- D lectabilis pter hoc, q est sanatiua. Sic ergo dicendum, q qñ actus exterior est bonus, vel malus solū ex ordine ad finem, tunc est oīno eadem bonitas & malitia actus volontatis, quæ p se respicit finem, & actus exterioris, q respicit finē mediāte actu voluntatis. Cū aūt actus exterior hēt bonitatē, vel malitiā fm se. s. fm materiam, vel circūstātiam, tūc bonitas exterioris actus est vna, & bonitas voluntatis, quę est ex fine, est alia: ita tñ q bonitas finis ex volūtate redundat in actū exteriorem: & bonitas malitiæ & circunstātiarū redundat in actum voluntatis, sicut iam dictum est.

AD PRIMVM ergo dicendū, q ratio illa probat, q actus interior, & exterior sunt diuersi secundum genus naturæ: sed tñ ex eis sic diuersis, constituitur vnum in genere moris, vt supra dictum est.

AD 2m dicendū, q sicut dr̃ in 6. Eth. Virtutes morales ordinātur ad ipsos actus virtutū, q sunt quasi fines: prudentia aūt quę est in rōne ad ea quæ sunt ad finem: & pp hoc requiruntur diuersę virtutes: sed ratio recta de ipso fine virtutū nō habet aliam bonitatem, quàm bonitatem virtutis, secundum qd̄ bonitas rationis participatur in qualibet virtute. q. 17. art. 4. Cap. 1. in fine, rom. 5.

AD 3m dicendum, q qñ aliquid de vno deriuatur in alterum, sicut ex causa agente vniuoca, tūc aliud est quod est in vtroque: sicut cum calidum calefacit, ali⁹ numero est calor calefacientis, & calor calefacti, licet idem specie. Sed quando aliquid deriuatur ab vno in alterū fm analogiam vel proportionem, tunc est tantum vnum numero: sicut a sano qd̄ est in corpore animalis, deriuatur sanum ad medicinam & vrinam: nec alia sanitas est medicinę & vrinę, q̄ sanitas animalis, quam medicina facit, & vrina significat: & hoc modo a bonitate volūtatis deriuatur bonitas actus exterioris, & econuerso, scilicet secūdum ordinem vnius ad alterū.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum actus exterior aliquid addat de bonitate, & malitia supra actum interiorem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod exterior act° nõ addat in bonitate, vel malitia supra actũ interiorẽ. Dicit.n. Chryso. sup Matth. * Volũtas est, quæ aut remu-
G neratur pro bono, aut condemnatur ꝑ malo: opera aũt testimonia sunt voluntatis. non ergo quærit Deus opera pp se, vt sciat quõ iudicet: sed pp alios, vt oẽs intelligant, quia iustus est Deus: sed malum, vel bonum magis est æstimandum ſm iudicium Dei, q̃ ſm iudicium hominum. ergo actus exterior nihil addit ad bonitatem, vel malitiam super actum ioteriotem.

§ 2 Præt. Vna & eadem est bonitas
H iterioris, & exterioris actus, vt dictum est: * sed augmentũ fit per additionẽ vnius ad alterũ. ergo actus exterior non addit in bonitate, vel malitia super actum interiorem.

§ 3 Præt. Tota bonitas creaturæ nihil addit supra bonitatem diuinam, quia tota deriuatur a bonitate diuina: sed bonitas actus exterioris quandoque tota deriuatur ex bonitate actus interioris: quandoq; autem econuerso, vt dictum est * non ergo vnum eorum addit
I in bonitate, vel malitia sup alterũ.

SED CONTRA. Omne agens intendit consequi bonum, & vitare malum. Si ergo per actum exteriorem nihil additur de bonitate, vel malitia, frustra qui habet bonam volũtatem, vel malam, facit opus bonum, aut desistit a malo opere: quod est inconueniens.

RESPON. Dicendũ, ꝙ si loquamur de bonitate exterioris actus, quam habet ex bonitate finis, tũc actus exterior nihil addit ad bonitatem, nisi contingat ipsam volun-
G tatem ſm se fieri meliorem in bonis, vel peiorem in malis: qđ quidem videtur posse contingere tripliciter. Vno modo ſm numerũ, puta, cum aliquis vult aliquid facere bono fine, vel malo: & tunc quidem non facit, postmodum autem vult & facit, duplicatur actus voluntatis, & sic fit duplex bonũ, vel duplex malum. Alio mõ, quantum ad extensionem, puta, cũ aliquis vult facere aliqđ bono fine, vel malo, & pp aliqđ impedimen-
H tũ desistit: alius aũt continuat motum volũtatis quousq; opus perficiat, manifestum est ꝙ huiusmodi voluntas est diuturnior in bono, vel malo, & secundum hoc est peior vel melior. Tertio, secundum intentionem: sunt enim quidam actus exteriores, qui inquantum sunt delectabiles, vel pœnosi, nati sunt intendere voluntatem, vel remittere. Constat autem, ꝙ quanto volũtas intensius tendit in bonũ, vel malum, tanto est melior, vel
I peior. Si autem loquamur de bonitate actus exterioris, quã habet secundum materiã & debitas circunstantias, sic comparatur ad volũtatẽ vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatẽ, vel mali-

¶ *Super Quæstionis vigesimæ Articulum quartum.*

IN titulo articuli quarti eiusdẽ quæstionis aduerte, quòd hic directe quæritur de actu exteriori, vt est in rerum natura.

¶ In articulum quartũ eiusdem 20. quæst. tripliciter dubitatur: Primo circa primum membrum, scilicet quòd actus exterior nihil addat bonitatis supra actum interiorem quo ad bonitatem, quæ est ex fine. Manifeste.n. contradicit veritati, & secundo mẽbro: quia si quis fornicari vult vt furetur, & deinde per fornicationẽ peruenit ad furtum intentum, certum est, quòd sicut iste peior est factus fornicãdo, ita peior factus est furando. Furtum autem est actus exterior: & act° interior voluntatis est ex eo malus malitia, quæ est ex fine. ergo quo ad malitiam, quæ est ex fine, act° exterior addit in malitia supra malitiam actus interioris.

Infra q. 24. ar. 3. cor. Et 2. 2. q. 76. artic. 4. ad 2. Et 2. di. 40. articu. 3. Et mal. q. 2. artic. 2. ad 8. * ex home. 19. in Mat. aliquantulum a princip. tom. 2.

Art. præc. ¶ Secundum dubiũ est circa secundum membrũ, An voluntas quantum ex se, est parata: sed ꝑpter impotẽtiam cessans ab opere, sit perfecta ac si operaretur. Et est ratio dubii, quia author vocat eã perfectã & consummatam. Et rursus ponit in ea defectum perfectionis, quæ est ex actu exteriori.

Art. præc.

¶ Tertium dubium est circa illud quod dicitur. s. quòd inuoluntarius defectus a faciendo, non tollit aliqđ de præmio, vel pœna. Hoc enim patet esse falsum tam apud diuinum, quàm apud humanum iudicium. Martyr enim sola voluntate sitibunda, propter defectum exterioris martyrii perdit aliquid de præmio, quia caret aureola. Et similiter, qui similiter voluit percutere clericum, caret pœna excommunicationis: & qui voluit occidere, caret pœna mortis. Quarto loco essent forte, alterius iudicio, adducẽdæ obiectiones recitatæ a Capreolo in 4 s. di. 2. Sed quoniam solutis his, apparebit aut solutio, aut impertinentia earum, omitto.

¶ Ad euidentiam horum recolito primo, quòd sicut sanum in
K vrina non addit aliquid sanitatis supra sanitatem animalis: ita bonum ex fine in actu exteriori, nihil bonitatis addit supra bonum actum interiorem voluntatis. Et ratio vtrobiq; est eadem, quia denominatiuum extrinsecum nihil formæ addit supra denominatiuum formale: vnde ex hoc quòd author posuit, quòd bonitas ex fine, est formaliter in solo actu interiori, oportet consequẽter dicere, quòd actus exterior nihil bonitatis illius addit: quoniam tali bonitate bonus est, quasi extrinseca denominatione. Et quia si affirmatio est causa affirmationis, negatio erit causa negationis, & econuerso: ideo secundum bonitatem, quam habet actus interior voluntatis ex actu exteriori volito, actus exterior in rerum natura, quia est formaliter bonus tali bonitate, addit ad bonitatem actus interioris, non aliam bonitatem, aut aliũ bonitatis gradum: sed ipsam eandem bonitatem apponit in suo perfectissimo essendi modo, scilicet formaliter, ac per hoc terminat, perficit, & consummat motum voluntatis in ipsum ex propria forma, quam in se, & ex se habet. Vnde melior est volens,
F & faciens actum bonum, q̃ volens facere, & non faciens. Recolito secundo, quòd doctrina hæc de bonitate ex fine & actu, intelligitur formaliter, idest, inquantum huiusmodi: & videbis, quòd quando actus & finis coincidunt, tunc actus exterior addit, & non addit supra actum interiorem in bonitate & malitia quia inquantum bonus ex fine vt sic, non addit: vt autẽ bonus secundum se, sic addit. Et ſm hoc ad primum dubiũ dicitur, quòd ille furando fit proculdubio peior, non quia malitiæ ex fine in volũtate, act° exterior vt mal° ex illa aliquid addat: sed q2 illi malæ volũtati additur actus exterior ſm se mal° formaliter. Veruntamen aduerte hic, quòd aliud est dicere, quòd actus exterior non addit in bonitate & malitia ex fine actui interiori: & aliud est dicere, quòd finis consecutus non addit in bonitate & malitia voluntati bonæ, vel malæ ex fine. Primum enim docemur in litera, secundum autẽ minime: quia pot° ex litera habetur oppositum huius secũdi, in ratione secundi membri, vbi dicitur, quòd inclinatio perficitur in hoc, quòd cõsequitur finem. Et põt confirmari: quia finis est per se primo bonus. Et propterea si actus exterior, inquantum per se bonus, addit in bonitate, oportet quòd finis, inquantum per se primo bonus, addat ẽt in bonitate: & hoc est verum absq; dubio. Vnde cũ furtum hẽat rõnẽ finis, eius cõsensio, ẽt si nõ esset act°, adderet in bonitate, vel malitia.

¶ Ad ſm dubium dicitur, qđ, vt ex art. 4. q. 16. superius patet, voluntas potest dici, & esse completa dupliciter. Vno modo ſm illã habitudinem, qua volitum est in voluntate. Alio modo ſm illã, qua voluntas tendit in realem assecutionem voliti. Iuxta primum modum significatur perfectio volũtatis per hoc, ꝙ est velle perfecte: iuxta ſm vero per hoc, ꝙ est habere perfecte, vt ibidem dictum est. Vnde voluntas parata operari si posset, est per-
K fecta voluntas, quia perfecte vult, & hoc spectat ad primæ habitudinis perfectionem: & est imperfecta simpliciter, quia non peruenit ad hoc, quòd realiter habeat id quod vult, & nata est habere. Omnis enim motus deficiens a termino, est imperfectus per priuationem perfectionis in assecutione termini consistentis. Et cum prima perfectio sit alterius rationis a secunda: & tota latitudo primæ comparetur ad secundam, vt imperfectum ad perfectum, vt superius patet, consequens est, quòd quantumcunq; crescat, & intensissimus sit interior actus voluntatis, solus nunquàm perueniet ad hoc, quòd sit perfectus simpliciter sine assecutione exterioris. Propter quod Saluator dicit Io. 15. Maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis: ponat, dicit, non, velit ponere.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd sicut sermo præsens est de bono & malo moraliter, non secundum hanc, vel illam legem: ita etiam de præmio & pœna secundum exigentiam actus boni, vel mali, & non secundum hanc, vel illam legem, nisi forte diuinam. Igitur distinguendum est de præmio & pœna essentiali, vel

acciden-

...quamuis non ope-
...rl pœna perdit ef-
... voluntatis:quā-
...ie, vel pœna respon-
...

...uia oīs inclinatio, vel motus perficitur in hoc, q̄ cōsequitur finem, vel attingit terminū: vnde non est perfecta volūtas nisi sit talis, quæ opportunitate data operet. Si vero possibilitas desit voluntate existēte perfecta, vt operaretur si posset, defectus perfectionis, quæ est ex actu exteriori, est simpliciter inuoluntariū. Inuoluntariū aūt sicut non meretur pœnā, vel præmiū in ...ndo bonū, aut malū: ita nō to... quid de præmio, vel de pœna, si homo inuoluntarie simpliciter deficiat ad faciendum bonum, vel malum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Chrysosto. loquitur, quādo voluntas hominis est consummata, & non cessatur ab actu, nisi propter impotentiam faciendi.

... 2m dicendum, quòd ratio C illa ...dit de bonitate actus exterioris, ... hēt a bonitate finis: sed bonitas ... exterioris, quā habet ex materia ... circunstantijs, est alia a bonitate vol..., quæ est ex fine: non autem alia ...bonitate voluntatis, quam habet ex ipso actu volito, sed comparatur ad ipsam, vt ratio & causa eius, sicut supra dictum est. * Et per hoc etiā patet solutio ad tertium.

ARTICVLVS V.

Vtrum euentus sequens, aliquid addit de bonitate, vel malitia ad exteriorem actum.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur q̄ euētus sequens addat ad bonitatem, vel malitiā actus. Effectus.n. virtute præexistit in causa: sed euentus consequuntur actus, sicut effectus causas. ergo virtute præexistūt in actibus. Sed vnumquodq; secundum suam virtutem iudicatur bonum, E vel malum: nā virtus est, quæ bonum facit habentem, vt dicitur in 2. Ethic. ergo euentus addunt aliquid ad bonitatē, vel malitiā act9.

¶ 2 Præt. Bona quæ faciunt auditores, sunt effectus quidā consequentes ex prædicatione doctoris: sed huiusmodi bona redundāt ad meritum prædicatoris, vt patet per id quod dicitur Philippensium 4. Fratres mei charissimi & desiderantissimi, gaudium meū, & corōna mea: ergo euentus sequens addit ad bo-

A aliquibus, & sciens cum egreditur, illos in eam apperendā exarsuros, non posset causa alicuius venialis solatii, ire ad ꝓpriū hortum absq; peccato mortali: & Infinita similia vidētur sequi, quæ homo forte non sufferret audire. Falsum aūt esse conuincitur ex ratione sic. Actus non recipit additionem in bono, vel in malo f̄m

nitatem, vel malitiam actus.

¶ 3 Præt. Pœna nō additur, nisi crescēte culpa. Vnde dicitur Deuter. 25. Pro mēsura peccati erit & plagarum modus: sed ex euentu sequente additur ad pœnam. dicitur .n. Exod. 21. q̄ si bos fuerit cornupeta ab heri & nudiustertius, & B cōtestati sunt dominum eius, nec reclusit eum, occideritq; virū aut mulierē: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Nō aūt occideretur, si bos non occidisset hominem, etiam nō reclusus. ergo euentus sequēs addit ad bonitatem, vel malitiam actus.

¶ 4 Præt. Si aliquis ingerat causam mortis percutiendo, vel sententiā dādo, & mors non sequatur, non contrahitur irregularitas: contraheretur autē si mors sequeretur. C ergo euentus sequens addit ad bonitatem, vel malitiam actus.

SED CONTRA. Euentus sequēs non facit ... malū, qui erat bonus: nec bon... qui erat malus, puta, si aliquis ...mosynā pauperi, qua ille abutat... peccatū, nihil deperit ei, qui eleem...synam facit: & similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factam, non propter hoc excusatur ille, qui fecit. Ergo euentus sequens non addit ad bonitatem, vel malitiam actus.

D RESPON. Dicendū, q̄ euentus sequens aut est præcogitatus, aut non. Si est præcogitatus, manifestū est, q̄ addit ad bonitatem, vel malitiam. Cum.n. aliquis cogitās, q̄ ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet voluntas eius esse magis inordinata. Si autē euentus sequens non fit præcogitatus, tunc distinguendum est: quia si per se sequitur ex tali actu, & vt in pluribus, f̄m hoc euentus sequens addit ad bonitatem, vel malitiā actus. Manifestum est.n. meliorem actum esse ex suo genere, ex quo possunt plura bona sequi: & peiorem, ex quo nata sunt plura mala sequi. Si vero per accidēs, & vt in paucioribus, tunc euentus sequens nō addit ad bonitatem, vel ad malitiam actus. Nō.n. datur iudiciū de re aliqua f̄m illud quod est per accidēs, sed solum f̄m illud quod est per se.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtus causæ existimatur secundum effectus per se: nō autem

...rans propter in... senciali, qu... hoc recip... nis ca... quā acc... den... exercitio ...

...per Quæstionis vigesimæ Articulum quintum.

IN oculo ... nota d... minos. E... enim cō... vocabulum ...ectū per se, & per accidens, significat id, quod quomodolibet ex actiōe prouenit. Addere vero præsupponit id, cui addit, & ad augmentū spectat: vnde addere ad malitiā, præsupponit malitiā in actu: & addere ad bonitatem, præsupponit bonitatem in eodem. Vnde non quæritur hic, an actus ex euentu reddatur malus, vel bonus: sed an actus malus ex malo euentu reddatur peior, & bon9 ex bono euentu melior. Prima enim quæstio iam soluta est, cum determinatum est, vnde actus moralis, & vnde actus voluntatis sit bon9, vel malus, scilicet ex fine, obiecto &c.

D.791. 304. [margin]

¶ In corpore arti. dubium magnū occurrit, quia durissima, & falsa doctrina videtur hic tradita. Distinguitur siquidem, quòd euentus potest dupliciter se habere, aut vt præcogitatus, aut non. Si vt præcogitatus, addit ad bonitatē, vel malitiā: si non, tunc dupliciter, aut per se sequit, & vt in pluribus: & tūc etiam addit, aut per accidēs, & in paucioribus: & tunc nō addit. Ex hac enim doctrina habetur in primo mēbro distinctionis, quòd euētus sequens siue per se, siue per accidens, siue frequenter, siue rarissime, dūmodo sit præuisus, addit ad bonitatem, vel mali tiam. Hoc autem esse durissimum verbum ex eo patet, q̄ siquis cōmittēs actū peccati venialis, præcognoscēs ex eo sine alia culpa sua alios peccare mortaliter, peccaret mortaliter. Et sic mulier pulchra, & adamata ab

Art. 1. [margin]

Infra q. 73. ar. 8. Et ma. q. 1. ar. 3. ad 15. & q. 3. ar. 10. ad 5. [margin]

Cap. 6. in princip. tomo 5. [margin]

id quod est per accidens, & in paucioribus: sed euentus per accidens, & in paucioribus ex hoc, q̄ est præuisus, non trāsit ex per accidens & raro, in per se, aut frequenter. ergo euētus talis ex hoc q̄ ē pui-sus, non addit in bonitate, vel malitia. Maior hē ī calce corporis huius articuli. Minor est per se nota: quia præuisio sola nihil confert voluntati. Nō.n. ex hoc q̄ aliquis præuidet aliquid, est bonus vel malus: nec ex hoc q̄ aliquis præuidet aliquid per accidens futurum ex suo actu, ꝓpterea male facit: alioquin Chr̄s præuidēs ex manifestatione sui, futura tot scelera Iudæorū, male fecisset manifestādo se. Et occidēs suū inuasorē, præuidendo eius mortem, & defendendo se, peccaret. Vnde super eadē radice formatur alia rō sic: Præuisio euentus mali per accidēs non facit actū malū. ergo præuisio ... tu... futuri, ... facit actū peiorem, si erat malus, iuxta illā regulā. Sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis &c. Et confirmatur: quia faciens actum bonum, puta, vadens ad ecclesiam, & præuidēs quòd ex eo sequentur alia bona per accidens, & non acceptans illa, nec odio habens, sed stans in sola præuisione, non propterea facit actū meliorem: & tamen expresse in litera primi membri dicitur, quòd præuisus effectus addit ad bonitatem. Quid ergo dicemus? Dicendū est, si litera non est defectiua, q̄ author intendit de euentu quocunque præcogitato, sic, q̄ descendat in voluntatē, ita quòd voluntas feratur i ipsum directe, vel indirecte: ita q̄ non intendit nisi de euentu p̄uiso, & volito siue directe, siue indi-

secundum effectus per accidens.

Ad 2^m dicendum, quòd bona, quę auditores faciunt, consequuntur ex prędicatione doctoris, sicut effectus per se: vnde redundant ad præmium prædicatoris, & præcipue quando sunt præintenta.

Ad 3^m dicendum, q eventus ille, pro quo illi pœna infligenda mandatur, & per se sequitur ex tali causa, & iterũ ponitur vt præcogitatus: & ideo imputat ad pœnã.

Ad 4^m dicendum, quòd ratio illa procederet, si irregularitas sequeretur culpam: non autem sequitur culpã, sed factum propter aliquem defectum sacramenti.

Articulus VI.

Vtrum idem actus exterior possit esse bonus, & malus.

Ad sextum sic proceditur. Videtur q vnus actus possit esse bonus, & malus. Motus.n. est vnus, qui est cõtinuus, vt dr in 5. Physi. sed vnus motus continuus potest esse bonus, & malus, puta, si aliquis continue ad ecclesiam vadens, primo quidem intendat inanem gloriam, postea intendat Deo servire, ergo vnus actus potest esse bonus, & malus.

¶ 2 Præt. Secundum Philosophũ in 3. physic. Actio & passio sunt vnus actus, sed potest esse passio bona, sicut Christi: & actio mala, sicut Iudæorum: ergo vnus actus potest esse bonus, & malus.

¶ 3 Præt. Cum servus sit quasi instrumẽtum domini, actio servi est actio dñi, sicut actio instrumẽti est actio artificis: sed pot contingere, q actio servi procedat ex bona voluntate dñi, & sic sit bona: & ex voluntate mala servi, & sit mala, ergo idẽ actus pot esse bonus, & malus.

Sed contra. Contraria non pñt esse in eodẽ: sed bonũ, & malũ sunt contraria: ergo vnus actus non potest esse bonus, & malus.

Respon. Dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse vnũ, ƒm quod est in vno genere, & esse multiplex ƒm qđ refertur ad aliud genus: sicut superficies continua est vna, secundum quod cõsideratur in genere quãtitatis: tamen est multiplex, ƒm quod refertur ad genus coloris, si partim sit alba, & partim nigra: & ƒm hoc nihil prohibet aliquem actum esse vnũ ƒm qđ refertur ad genus naturæ, qui tñ non est vnus ƒm quod refertur ad genus moris: sicut & econuerso, vt dictum est. Ambulatio .n.

F continua, est vnus [illegible] ƒm genus [illegible] contingere q sint [illegible] moris, si mutetur ambulantis volun[illegible] principium actuũ moralium. Si ergo act[illegible] us, prout est in genere moris, impos[illegible] nus, & malus, bonitate, & malitia [illegible] vnus vnitate naturę, & nõ vnitate moris, [illegible] bonus, & malus. D.63.

Ad primum ergo dicendum, [illegible] motus continuus, qui procedit ex diversa intẽtio[illegible] et sit vnus vnitate naturę, non est tamen vnus vnit[illegible] moris.

Ad 2^m dicẽdum, q actio & passio perti[illegible]ad genus moris, inquantum habent rationem volun[illegible]. Et ideo ƒm quod diversa voluntate dicuntur volun-

G taria, secundum hoc sunt duo moraliter, & potest ex vna parte inesse bonum, & ex alia malum.

Ad 3^m dicendum, q actus servi, inquantum procedit ex volunta[illegible]it, nõ est actus domini: sed solum inquantum [illegible]cedit ex mandato domini. vnde sic non facit ipsum malum mala voluntas servi.

Quaestio XXI.

De ijs quæ consequuntur actus humanos, ratione bonitatis & malitiæ, in quatuor articulos divisa.

H Deinde considerandũ est de his, quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis, vel malitię.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum actus humanus inquantum est bonus, vel malus, habeat rationem rectitudinis, vel peccati.

¶ Secũdo, Vtrum habeat rationẽ laudabilis, vel culpabilis.

I ¶ Tertio, Vtrũ habeat rationem meriti, vel demeriti.

¶ Quarto, Vtrum habeat rationem meriti, vel demeriti apud Deũ.

Articulus Primus.

Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus, habeat rationẽ rectitudinis, vel peccati.

Ad primum sic proceditur. Videtur q actus humanus inquantum est bonus, vel malus, non habeat rationem rectitu-

K dinis, vel peccati. Peccata enim sunt monstra in natura, vt dicitur in 2. Physic. monstra autem non sunt actus, sed sunt quædam res generatæ pręter ordinem naturę. Eã autem, quæ sunt ƒm artem & rationem, imitantur ea quę sunt ƒm naturã, vt ibidem dicitur. ergo actus ex hoc, qđ est inordinatus & malus, non habet rationem peccati.

¶ 2 Præt. Peccatum, vt dicitur in 2. Phys. accidit in natura & arte, cum non pervenitur ad finem in-

indirecte. Et hic sensus potest sumi, vt exposit ab ipsomet inferius in q.73. art. 8. ad primum, vbi dicit, quòd eventus sequens, si sit prævisus & intentus, addit ad bonitatem, vel malitiam actus, sicut supra dictum est, cum de bonitate & malitia humanorũ actuũ ageretur. Et quia in corpore illius articuli, ponit sub non intento volitum indirecte, ideo consulto dixit, quòd intentio authoris est loqui de præviso & volito, sive directe, sive indi-

Infra q.73. arti.6.c. Et 22.q.99.ar. 2. ad 2. & art.3. ad 2. Et 2.di.40. a.4. Et ma. q.1.ar.4. Et veri.q.1.ar. 4. c. & q.2. art.3. cor. Tex. 39. & 40.tom.2. recte. Et potest quoque hiemet sẽsus ex hac litera sumi, dum dicitur voluntas magis inordinata. Cum enim voluntas non reddatur inordinata ex actu exteriori, nisi inquãtum volito, cõsequens est, quòd nec eius eventu deordinetur nisi volito: & consequenter ex eodem nõ magis deordinatur, nisi volito. Intẽdit ergo in primo membro sive per se, sive per accidens, sive frequẽter, sive raro, & breviter, eventus quomo-

q.14.20. [illegible]tom[illegible] dolibet actionis pro[illegible] sit prævisus, & [illegible], addit ad bonitatem [illegible]el malitiã actus. & hoc est manifestũ: quia hoc spectat ad voluntatem magis deordinatam in malis, & magis affectã in bonis.

¶ *Super Quæstionis vigesimæ Articulum sextum.*

In art. 6. eiusdem vigesimæ quæst. nihil occurrit scribendum, nisi reddere lectorem attentum, q nõ dicit author, eũdem numero actum voluntatis non posse esse successive bonum, & malum: sed dicit eundem numero actum in genere moris. Actus eni voluntatis ƒm se est in genere naturę, & secundum suas conditiones in genere moris. Et hæc dixerim propter Durandum in 2. dist. 40. quæst. secunda, ne quis putet contra hanc doctrinam militare.

Artic. 3.

¶ *Super Quæstionis vigesimæprimæ Articulum primum.*

In titulo omnium art. quæstionis 21. adverte, quòd cum quærit, Vtrũ actus humanus, inquantũ bonus vel malus, habeat hoc, vel illud, potest intelligi illa reduplicationis nota, Primo, vt determinat bonitatẽ, vel malitiam absolute, & sic non sumit hic: quia hoc esset idem quod quærere de cõvenientibus bono, vel malo absolute, quod non spectat ad moralem, sed metaphysicum, & essent falsæ responsiones. Alio modo, vt determinat bonitatẽ, vel malitiam propriam, seu cõtractã ad actũ humanũ. Et hic est intẽtus sensus quæstionũ & responsionum, ita quòd intendit author quærere, An actus human' ex sua bonitate, vel malitia, vt sic, habeat rationem recti, laudabilis, meritorii etiã apud Deum: & simi-

Mal. q.2. artic. 2. ad tertium.

liter peccati, culpabilis, demeritorũ etiã apud Deum. Et vt patet in litera, determinat partem affirmativam, ita quòd actus humanus constituit in esse boni, vel mali, quasi ex cã formali, & sup hoc fundatur, quod ex ordine ad finem recti, vel peccati, ex ordine ad efficiens, laudabilis, vel culpabilis, ex ordine ad alterũ meritorii, vel demerito-

Tex. 82. tomo 2.

Tex. 82. tomo 2.

meritorii rationẽ habet. Et non sunt hęc sumenda vt disparata: sed vt ex additione se habentia. Meritorium namque supponit, & præexigit laudabile, & laudabile rectũ, & rectum bonum moraliter.

tentum a natura uel arte: sed bonitas, vel malitia act⁹ humani maxime consistit in intentione finis, & eius prosecutione. ergo videtur quòd malitia actus non inducat rationem peccati. A

§3 Præt. Si malitia actus induceret rationem peccati, sequeretur ꝙ vbicũq; esset malũ, ibi esset peccatũ. Hoc aũt est falsum: nã pœna, licet habeat rõnem mali, non tñ habet rationem peccati. nõ ergo ex hoc, quòd aliquis actus est malus, habet rationẽ peccati.

SED CONTRA. Bonitas actus humani, vt supra ostensum est, * principaliter dependet a lege æterna, & per consequens malitia eius in hoc consistit, quòd discordat a lege æterna: sed hoc facit rationem peccati. Dicit enim Aug. 22. contra Faustum, * quòd peccatũ est factũ, vel dictum, vel cõcupitũ aliquid, contra legẽ ęternam. ergo actus humanus ex hoc, quòd est malus, habet rationem peccati.

q. 19. art. 4.

Cap. 27. in princip. tomo 6.

RESPON. Dicendum, ꝙ malum in plus est q̃ peccatum, sicut & bonum in plus est q̃ rectum. Quęlibet .n. priuatio boni in quocunque constituit rationem mali: sed peccatum proprie consistit in actu, qui agitur pp finem aliquem, cum non habet debitum ordinem ad finem illum. Debitus aũt ordo ad finem ſm aliquam regulam mensuratur, quæ quidem regula in his, quæ ſm naturã agunt, est ipsa virtus naturæ, quæ inclinat in talem finem. Qñ ergo actus procedit a virtute naturali ſm naturalem inclinationem in finem, tunc seruatur rectitudo in actu, quia medium nõ exit ab extremis. s. actus ab ordine actiui pricipij ad finẽ. qñ autem a rectitudine tali actus aliquis recedit, tũc incidit ratio peccati. In his vero, quæ aguntur per voluntatem, regula proxima est ratio humana: regula autẽ suprema est lex æterna. Quãdocunq; ergo actus hominis procedit in finem secundum ordinem rationis, & legis æternæ, tunc actus est rectus: quando autem ab hac rectitudine obliquatur, tunc dicitur peccatum. Manifestum est autem ex præmissis, * quòd omnis actus voluntarius est malus per hoc, quòd recedit ab ordine rationis, & legis ęternæ: & omnis actus bonus concordat rationi, & legi æternæ. vnde sequitur, quòd actus humanus ex hoc, quòd est bonus, vel malus, habeat rationem rectitudinis, vel peccati.

q. 19.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd monstra dicuntur esse peccata, inquantum producta sunt ex peccato in actu naturæ existente.

AD 2ᵐ dicendum, ꝙ duplex finis. s. vltimus, & propinquus. In peccato aũt naturæ deficit quidem actus a fine vltimo, qui est perfectio generati, non autẽ deficit a quocunq; fine proximo: operatur enim natura aliquid formando. Similiter in peccato voluntatis, semper est defectus ab vltimo fine intento, quia nullus actus voluntatis malus, est ordinabilis ad beatitudinem, quæ est vltimus finis: licet non deficiat ab aliquo fine proximo, quem voluntas intendit, & consequitur. Vnde etiã cum ipsa intentio huius finis ordinetur ad finem vltimum, in ipsa intentione huiusmodi finis potest inueniri ratio rectitudinis, & peccati.

AD 3ᵐ dicendum, quòd vnumquodque ordinatur ad finem per actum suum: & ideo ratio peccati, quæ consistit in deuiatione ab ordine ad finem, proprie consistit in actu: sed pœna respicit personam peccantem, vt in primo dictum est.

P. p. q. 48.

ARTICVLVS II.

Vtrum actus humanus, inquantum est bonus uel malus, habeat rationem laudabilis, uel culpabilis.

3. di. 24. ar. 3. q. 2. co. Et 4. dis. 16. q. 3. ar. 2. q. 1. ad primum & q. 6. ar. 2. ad 3. Et mal. q. 2. ar. 2. ad tertiũ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ actus humanus ex hoc, ꝙ est bonus, vel malus, non habet rationem laudabilis, vel culpabilis. Peccatum .n. contingit in his, quæ aguntur a natura, vt dicitur in 2. Phy. * sed tamen ea quæ sunt naturalia, non sunt laudabilia, nec culpabilia, vt dicitur in 3. Eth. † ergo actus humanus ex hoc ꝙ est malus, vel peccatum, nõ habet rationem culpæ: & per consequens, nec ex hoc quòd est bonus, habet rationem laudabilis.

Tex. 82. 83 84.
†Cap. 5. tomo 5.

§2 Præt. Sicut contingit peccatum in actibus moralibus, ita & in actibus artis: quia vt dr̃ in 2. Phy. * peccat Grãmaticus non recte scribens, & Medicus nõ recte dans potionem; sed non culpatur artifex ex hoc, quòd aliquid malum facit, quia ad industriã artificis pertinet, ꝙ possit & bonum opus facere, & malum, cum voluerit. ergo videtur, ꝙ etiam actus moralis ex hoc quòd est malus, non habeat rationem culpabilis.

B

Text. 82. tomo 2.

§3 Præt. Dion. dicit in 4. cap. de di. no. * ꝙ malum est infirmum & impotens: sed infirmitas vel impotẽtia, vel tollit, vel diminuit rationem culpæ: nõ ergo actus humanus est culpabilis ex hoc, quòd est malus.

p. 4. a med.

SED CONTRA est, qd Philosophus dicit, ꝙ laudabilia sunt virtutũ opera: vituperabilia aũt, vel culpabilia opera cõtraria. Sed actus boni, sunt actus virtutis: quia virtus est quæ bonũ facit habentẽ, & opus eius bonum reddit, vt dicitur in 2. Eth. * vnde actus oppositi sunt actus mali. ergo actus humanus ex hoc ꝙ est bonus, vel malus, hẽt rõnẽ laudabilis, vel culpabilis.

C

Cap. 6. in princip. tomo 5.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut malum est in plus, q̃ peccatũ, ita peccatum est in plus, q̃ culpa. Ex hoc .n. dicitur actus culpabilis, vel laudabilis, ꝙ imputatur agẽti. Nihil .n. est aliud laudari, vel culpari, q̃ imputari alicui malitiam, vel bonitatem sui actus. Tũc enim actus imputatur agenti, qñ est potestate ipsius, ita ꝙ habeat dominium sui actus. hoc autem est in omnibus actibus voluntarijs: quia per voluntatem homo dominium sui actus habet, vt ex supradictis patet. * Vnde relinquitur, quòd bonum, vel malum in solis actibus voluntarijs constituit rationẽ laudis, vel culpæ, in quibus idem est malum, peccatum, & culpa.

D

q. 1. artic. 1. & 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd actus naturales non sunt in potestate naturalis agentis, cum natura sit determinata ad vnum: & ideo licet in actibus naturalibus sit peccatum, non tamen est ibi culpa.

AD 2ᵐ dicendum, quòd ratio aliter se habet in artificialibus, & aliter in moralibus. In artificialibus .n. ratio ordinatur ad finem particularem, quod est aliquid per rationem excogitatum. In moralibus autem ordinatur ad finem cõem totius humanæ vitæ: finis autem particularis ordinatur ad finẽ cõem. Cum .n. peccatum sit per deuiationem ab ordine ad finem, vt dictũ est, * in actu artis contingit dupliciter esse peccatum. Vno modo, per deuiationem a fine particulari intento ab artifice: & hoc peccatum erit proprium arti, puta, si artifex intendens facere bonum opus, faciat malum: vel intẽdens malum, faciat bonum. Alio modo per deuiationẽ a fine cõi humanæ vitæ: & hoc modo, dicetur peccare, et si intẽdat facere malũ opus, & faciat per hoc vt alius decipiatur. Sed hoc peccatũ non est proprium artificis, inquantum artifex, sed inquantum homo est. Vnde ex primo peccato culpatur

E

Artic. 1.

artifex

artifex iuquãtum artifex: sed ex secundo culpatur hõ, inquãtũ homo. Sed in moralibus, vbi attenditur ordo rationis ad finem cõem humanæ vitæ, semper peccatum, & malum attẽditur per deuiatiooem ab ordine rationis ad finem cõem humanæ vitæ: & ideo culpatur ex tali peccato homo & iuquantum est homo, & inquantum moralis est. Vnde Philosophus dicit in 6. Ethic.* quòd io arte volens peccans est eligibilior, circa prudentiam autem minus: sicut & in virtutibus moralibus, quarum prudentia est directiua.

Cap. 5. circa finem, tomo 5.

A D 3^m dicendum, quòd illa infirmitas, quæ est in malis voluntarijs, subiacet potestati hominis: & ideo nec tollit, nec diminuit rationem culpæ.

¶ Super Quæstionis vigesimaprimæ Articulum tertium.

IN calce vltimi articuli eiusdem quæst. aduerte illa vltima verba. Quantum est ex ipsa ratione act⁹: duppliciter enim omnis alicuius act⁹ humanus potest habere rationem meritorii, vel demeritorii. Primo ex ipsa ratione actus: secundo ex statu personæ agentis. Et hoc quidem secondo modo non omnis actus humanus est meritorius, vel demeritori⁹, sed existẽtis in statu gratiæ. Primo vero modo omnis actus humanus est meritori⁹, vel demeritorius: & vt præseruaret se au thor addidit, quantum est ex ipsa ratione actus. Et hoc intellige loquendo de merito vitæ æternæ, seu simpliciter apud Deũ. Latissime.n. loquẽdo de merito omnis actus bonus retributionẽ, & malus ponitionẽ exposcit. Et quoniam difficoltas illa, an omnis actus existẽtis in gratia sit meritorius, vel demeritorius respectu vitæ æternæ, ex præcepto charitatis pendet: et infer⁹ de his erit sermo io quæst. centesima: idcirco illuc vsq; differantur soluenda argumenta Scoti in quolibetis, quæstio. 17. & in secondo sententiarũ dist. 41. & Durandi in 40. distinct. 2.

2. di. 40. ar. 5. Et 4. dist. 16. q. 3. art. 2. q. 2. ad primũ Et mal. q. 2. ar. 2. ad tertium.

¶ In reliquis huius quæstionis nihil occurrit scribendum.

ARTICVLVS III.

Vtrum actus humanus inquantũ est bonus, vel malus, habeat rationem meriti, vel demeriti.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd actus humanus non habeat rationẽ meriti, & demeriti propter suam bonitatem, vel malitiam. Meritum.n. & demeritum dicitur per ordinẽ ad retributionem, quę locum solũ habet in his, quę ad alterum sunt: sed non omnes actus humani boni, vel mali sunt ad alterũ, sed quidam sunt ad seipsum. ergo nõ oĩs actus humanus hoous, vel malus, habet rõnem meriti, vel demeriti.

¶ 2 Præt. Nullus meretur pœnam, vel pręmium ex hoc, ꝙ disponit vt vult de eo, cuius est dñs. sicut si homo destruat rem suam, non punitur, sicut si destrueret rẽ alterius; sed homo est dominus suorum actuum. ergo ex hoc quòd bene, vel male disponit de suo actu, non meretur pœnam, vel præmium.

¶ 3 Præt. Ex hoc ꝙ aliquis sibiipsi acquirit bonum, nõ meretur vt ei bene fiat ab alio: & eadẽ ratio est de malis. Sed ipse actus bonus est quoddã bonũ, & perfectio agẽtis: actus aũt inordinatus est quoddã malum ipsius. non ergo ex hoc, ꝙ homo facit malum actum, vel bonum, meretur, vel demeretur.

SED CONTRA est, quod dicitur Isaiæ 3. Dicite iusto, qm̃ bene; qm̃ fructum adinuentionum suarum comedet. Væ impio in malum: retributio.n. manuum eius fiet ei.

K RESPON. Dicendum, quòd meritum, & demeritum dicuntur in ordine ad retributionem, quæ fit sm̃ iustitiam. Retributio autem sm̃ iustitiam fit alicui ex eo, quod agit in profectũ, vel nocumentum alterius. Est autem considerãdum, quòd vnusquisq; in aliqua societate viuẽs, est aliquo modo pars, & membrum totius societatis. Quicunq; ergo agit aliquid in bonum, vel malum alicuius in societate existentis, hoc redundat

F in totam societatem: sicut qui lædit manum, per consequens lædit hominem. Cum ergo aliquis agit in bonum, vel malum alterius singularis personæ, cadit ibi dupliciter ratio meriti, vel demeriti. Vno modo, sm̃ quod debetur ei retributio a singulari persona, quam iuuat, vel offendit: Alio modo sm̃ quod debetur ei retributio a toto collegio. Quãdo vero aliquis ordinat actum suum directe in bonum, vel malum totius collegij, debetur ei retributio primo quidem, & principaliter a toto collegio: secundario vero ab omnibus collegij partibus. Cum vero aliquis agit quod in bonum proprium, vel malum vergit, etiam debetur ei retributio, inquantum ẽt hoc vergit in cõe, sm̃ qd ipse

G est pars collegij: licet non debeatur ei retributio inquãtum est bonũ, vel malum singularis personæ, quæ est eadem agenti, nisi forte a seipso sm̃ quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet, quòd actus bonus, vel malus habet rationem laudabilis, vel culpabilis sm̃ quod est in potestate voluntatis: rationem vero rectitudinis, & peccati sm̃ ordinem ad finem: rationẽ vero meriti, & demeriti secundum retributionem iustitiæ ad alterum.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ q̃uis actus hominis boni, vel mali, etsi noo ordinantur ad bonum, vel malũ alterius singularis psonæ: tñ ordinantur ad bonum, vel ad malum alterius, qd est ipsa communitas.

H AD 2^m dicendum, quòd homo, qui habet dominium sui actus, ipse etiam inquãtum est alterius, scilicet communitatis, cuius est pars, meretur aliquid, vel demeretur, inquantum actus suos bene, vel male disponit: sicut etiam si alia sua, de quibus communitati seruire debet, bene, vel male dispensat.

AD 3^m dicendũ, ꝙ hoc ipsum bonum, vel malum quod aliquis sibi facit per suum actum, redundat in communitatem, vt dictum est.* In corp. ar.

ARTICVLVS IIII.

I *Vtrum actus humanus inquantum est bonus, vel malus, habeat rationem meriti, vel demeriti apud Deum.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd actus hominis bonus, vel malus, non habeat rationẽ meriti, vel demeriti per comparationem ad Deum: quia, vt dictum est,* meritum & demeritum importat ordinem ad recompensationem profectus, vel damni ad alterũ illati: sed bonus actus hominis, vel malus non cedit in aliquem profectum, vel damnum ipsius Dei. dicitur enim Iob. 35. Si peccaueris, quid ei nocebis? porro si iuste egeris, quid donabis ei? ergo actus hominis bonus, vel malus non habet rationem meriti, vel demeriti apud Deum.

Et Hebr. 6. lect. 3.

Artic. 3.

K ¶ 2 Præt. Instrumentum nihil meretur, vel demeretur apud eũ qui vtitur instrũto, quia tota actio instrumenti est vtentis ipso: sed homo in agendo est instrumentum diuinæ virtutis principaliter ipsum mouentis: vnde dicitur Isa. 10. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? vbi manifeste hominẽ agentem comparat instrumento. ergo homo bene agendo, vel male non meretur, vel demeretur apud Deum.

¶ 3 Præt. Actus humanus hẽt rõnẽ meriti, vel demeriti, inquantũ ordinatur ad alterũ: sed non oĩs actus humanus ordinatur ad Deũ. ergo nõ oẽs actus boni, vel mali habẽt rationẽ meriti, vel demeriti apud Deum.

SED CONTRA est, quod dicitur Eccl. vlt. Cuncta quæ

cta quæ fiũt, adducet Deus in iudicium siue bonum, siue malum: sed iudicium importat retributionem, respectu cuius meritum, uel demeritum dicitur. ergo omnis actus hominis bonus, uel malus habet rationem meriti, uel demeriti apud Deum.

Art. 3. RESPON. Dicendum, ꝙ sicut dictum est,* Actus alicuius hominis habet rationem meriti, vel demeriti, ſm quod ordinatur ad alterũ vel ratione eius, vel ratione communis: vtroque autem modo actus nostri boni, vel mali habent rationem meriti, vel demeriti apud Deum. Ratione quidem ipsius, inquantum est vltimus hominis finis: est autem debitum, vt ad finem vltimum omnes actus referantur, vt supra habitum est.* vnde qui facit actum malum non referibilẽ in Deum, nõ seruat honorem Dei, qui vltimo fini debetur. Ex parte vero totius communitatis vniuersi, quia in qualibet cõicatione ille, qui regit cõitatẽ, præcipue habet curam boni cõis: vnde ad eum pertinet retribuere pro his, quæ bene, vel male fiunt in communitate. Est autẽ Deus gubernator & rector totius vniuersi, sicut in primo habitum est: * & specialiter rationalium creaturarum. Vnde manifestũ est, ꝙ actus humani habent rationem meriti, vel demeriti per cõparationem ad ipsum: alioquin sequeretur, quòd Deus non haberet curam de actibus humanis.

q.19.ar.10. q.103.ar.6.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd per actum hominis, Deo secũdum se nihil potest accrescere, vel deperire: sed tamen homo, quantum in se est, aliquid subtrahit Deo, vel ei exhibet, cum seruat, vel non seruat ordinem, quem Deus instituit.

AD 2ᵐ dicẽdum, ꝙ homo sic mouetur a Deo vt instrumentum, ꝙ tñ nõ excludit quin moueat seipsum per liberum arbitriũ, vt ex supradictis patet: & ideo per suum actũ meretur, vel demeretur apud Deum. q.10.art.4.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ homo non ordinatur ad cõitatem politicã secundũ se totum, & ſm omnia sua: & ideo non oportet quòd quilibet actus eius sit meritorius, vel demeritorius per ordinem ad cõitatem politicam. Sed totum ꝙ homo est, & quòd potest & habet, ordinandũ est ad Deum: & ideo omnis actus hominis bonus, vel malus habet rationẽ meriti, vel demeriti apud Deum, quãtum est ex ipsa ratione actus.

QVAESTIO XXII.

De subiecto passionum animæ, in tres articulos diuisa.

POST hoc considerandũ est de passionibus aĩæ. ¶Et primo, in generali. Secundo, in speciali. In generali autẽ quatuor occurrunt circa eas consideranda. Primo quidem de subiecto earum. Secundo, de differentia earum. Tertio, de comparatione earum adinuicem. Quarto, de malitia, & bonitate ipsarum.

Circa primũ quæruntur tria,

¶Primo, Vtrũ aliqua passio sit ĩ aĩa.
¶Secũdo, Vtrũ magis in parte appetitiua, quàm in apprehẽsiua.
¶Tertio, Vtrum magis sit in appetitu sensitiuo, quàm intellectiuo, qui dicitur voluntas.

A ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aliqua passio sit in anima.

AD PRIMVM sic proceditur. Videt̃ ꝙ nulla passio sit in aĩa. Pati.n. est propriũ materiæ: sed anima non est cõposita ex materia & forma, vt in primo* habitũ est. ergo nulla passio est in anima.

¶2. Præt. Passio est motus, vt dicitur in 3.† Phys. sed anima non mouetur, vt probatur in 1. de Anima.

B ergo passio non est in anima.

¶3. Præt. Passio est via in corruptionem: nã omnis passio magis facta, abijcit a substantia, vt dicit̃ in lib. *Topicorũ: sed anima est incorruptibilis. ergo nulla passio ẽ in aĩa.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Rom. 7. Cũ essemus in carne, passiones peccatorũ, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris: peccata aũt sunt proprie in aĩa. ergo & passiones, quæ dicunt̃ peccatorũ, sunt in aĩa.

C RESPON. Dicendum, ꝙ pati dicitur tripliciter. Vno modo cõiter, ſm quod omne recipere est pati, ẽt si nihil abijciatur a re: sicut si dicatur aerẽ pati, qñ illuminatur: hoc autem magis est perfici, q̃ pati. Alio modo dicitur proprie pati, qñ aliquid recipitur cum alterius abiectione: sed hoc contingit dupliciter. Quandoq;.n. abijcitur id, qd̃ non est cõueniens rei: sicut cum corpus animalis sanatur, dicitur pati, quia recipit sanitatem

D ęgritudine abiecta. Alio modo, qñ econuerso contingit, sicut ægrotare dicitur pati, quia recipitur infirmitas sanitate abiecta: & hic est ꝓprijssimus modus passionis. Nã pati dicitur ex eo, ꝙ aliquid trahitur ad agentem: qd̃ aũt recedit ab eo, qd̃ est sibi conueniens, maxime vr̃ ad aliud trahi. Et similiter in 1. de generatione* dicitur, ꝙ qñ ex ignobiliori generatur nobilius, est generatio simpliciter, & corruptio

E ſm quid: econuerso autem, qñ ex nobiliori ignobilius generatur. Et his tribus modis contingit esse in anima passionem: nam secundum receptionem tantũ dicitur, ꝙ sentire & intelligere est quoddam pati. Passio autem cũ abiectione non est, nisi ſm transmutationem corporalem: vnde passio propriè dicta, non potest competere animæ nisi per accidens, inquantũ.s. compositum patitur. Sed in hoc est diuersitas: nam qñ huiusmodi transmutatio fit in deterius, magis proprie habet rationem passionis, q̃

¶ *Super Quæstionis vigesimæsecũdæ Articulum primum.*

CIrca rationẽ passionis magis ꝓpriæ assignandam in 1. arti. 22. q. dubium occurrit: quia cũ omnis passio animæ, de qua est sermo, sit cũ aliqua disconuenienti trãsmutatione corporali (qm̃ oportet motum cordis a naturali suo motu aliqualiter recedere) sequitur, ꝙ omnis passio est cum transmutatione in deterius, & nulla sit in meli⁹. ¶ Ad hoc dicitur, ꝙ absolute loquẽdo, cõcedendum est, quòd omnis passio animæ est cum aliqua præternaturali mutatione, quia cordis mot⁹ intẽditur, aut remittitur a suo naturali motu: & ex hoc illa opera animę, quę vocamus eius passiones, habẽt rationem & nomen passionis. 3.dis.15. q. 2.ar.1. Et ve ri.q.26.art. 1. & 2.cor. Verũ quia inter præternaturales mutationes datur latitudo, & minus mala respectu magis malæ *q.75.ar.5. habet rationem melioris: ideo passiones illę, quæ ad pei⁹ declinant, magis propriæ passiones dicuntur. †tex.19.ad 21.& seq. Declinãt autem in peius mutationes illæ quæ sunt materia passionum consistentium in fuga, seu retractione, vt timor & tristitia, q̃ illæ, Lib.6.ca.2. inter princ. & mediũ. quæ sunt materia passionum consistentiũ in extẽsione, seu prosecutione, vt amor & lætitia: quia vita humana consistit in vitali extensione cordis ad totũ corpus. Et propterea in litera dicitur, quòd tristitia habet magis rationem passionis, quàm lætitia. Ista enim præter naturalitatem solã intensionis motus, habet: illa vltra præter naturalitatem remissionis motus, habet motum contrarium vitali extẽsioni cordis ad corporis partes. Ex eadẽ quoque radice, scilicet maioris recess⁹ a naturali passione, quæcunque intense habent magis rationẽ passionis, quàm remisse: motus .n. corporalis maior ibi interuenit. Hæc autem quæ dicimus, notanter diximus absolute dici: quoniam si esset sermo Tex.18.tomo 2. non absolute, sed in ordine ad hunc melancholice, vel sic quomodolibet dispositum, nihil prohibere videtur, qd̃ transmutatio oppositæ passionis, puta, lætitiæ, sit naturalis simpliciter etiã illi: præternaturalis autem huic, sic, nũc, ĩuẽro. Alteri .n. extremo nõ solum extremũ, sed medium opponitur: ut dicitur in 5. Physi. & motus cordis qui huic, nunc, sic &c. est intensior, simpliciter & ipsi bene disposito potest esse naturalis.

vt infirmis videtur contingere, cum ad aliqualem lætitiam excitati a cordis pressura leuantur. Signum autem, quòd in omni passione animæ fit transmutatio aliqua præternaturalis in corde, est, nemine in passione eadem actualiter diutius perdurare, sine corporali læsione aut curatione.

¶ In responsione ad primum & secūdum aduerte, quòd quia motus animi, qui vocantur animæ passiones, scilicet, dolor, timor, ira & alia huiusmodi, habent rationem passionis proprie, secūdum quod interueniente in eis aliqua trāsmutatio corporalis: & huiusmodi transmutatio est annexa motui animæ: ideo huiusmodi act⁹ appetitus animalis habent quidē rationē passionis, ratione annexi: habet autem rationem appetitiui motus, & talis, puta, iræ vel timoris secundum se: propter quod in litera dicitur, quòd animæ conuenit huiusmodi pati per accidens: & alibi, scilicet in 26. quæst. de veritate dicitur, quòd irasci, timere &c. conueniūt animæ per se: & reuera hoc habet compositum ratione animæ, illud ratione corporis.

Tex. 12. tomo 2.

Tex. 63. tomo 2.

quā fit in melius. vñ tristitia magis proprie est passio, quàm lætitia.

Ad primum igitur dicendū, ꝙ pati secundum quod est cū abiectione & transmutatione, propriū est materiæ: vnde nō inuenitur nisi in compositis ex materia, & forma: sed pati prout importat receptionem solā, non est necessariū ꝙ G sit materię, sed pōt esse cuiuscunq; existentis in potentia. Aīa autē, etsi non sit cōposita ex materia & forma, habet tamē aliquid potentialitatis, sm quam conuenit sibi recipere & pati: secundum qđ intelligere, pati, est, vt dicit in 3. de aīa.

Ad 2m dicendum, ꝙ pati & moueri, etsi non cōueniat animæ per se, conuenit tamen ei per accidēs, vt in 1. de anima dicitur.

Ad 3m dicēdum, ꝙ ratio illa procedit de passione quæ est cum trāsmutatione ad dēteri⁹: & hmōi passio animæ conuenire non pōt nisi per accidens: p se autem conuenit composito, quod est corruptibile.

Articvlvs II.

Vtrum passio magis sit in parte appetitiua, quàm in apprehensiua.

Infra q. 41. ar. 1. cor. Et 3. q. 15 ar. 4 cor. Et veri. q. 26. art. 3. corp. & ad 18. Et Dio. 2 le. 5. Et 2. eth. le. 5. fi. & 1. Pe. le. 2 Tex. 4. tomo 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videt ꝙ passio magis sit in parte animæ apprehensiua, q̄ parte appetitiua. Quòd enim est primū in quolibet genere, videt esse maximum illorum, quæ sunt in genere illo, & causa aliorum, vt dr in 2. Metaph. sed passio prius inuenitur in parte apprehēsiua, q̄ in

¶ *Super Quaestionis vigesimasecundæ Articulum secundum.*

IN corpore art. 2. aduerte, quòd cū determinatum fuerit in 1. artic. ꝙ motus animi habet rationem passionis, ex adiuncta transmutatione corporali, putaret quispiā, quòd ex maiori propinquitate ad huiusmodi transmutationem, debuisset definiri, an appetitiua, vel apprehensiua pars sapiat passionem. Et licet hoc licitū fuisset, & eadē cōclusio ab authore alibi ex hac radice habeatur, eo ꝙ nulla vis apprehensiua causat transmutationē corporalem nisi mediante appetitiua: ac per hoc appetitiua propinquior passioni magis eam participat: ita ꝙ materialiter cadat in eius rōne, vt in rñsione ad 3. in litera dr: Alium tamen exorsus author ex propriis rōnibus mutuum apprehensiuæ & appetitiuæ intentū venatus est. ita ꝙ seclusa transmutatione corpali, inuenit appetitiuū motum habere magis rōnem passionis. Cum. n. secluso corpore pati cōsistat in recipere ab agēte, & trahi in illud. omne. n. agens assimilando sibi patiēs, trahit illud ad se, & pars apprehensiua minus trahatur ad agens, q̄ pars appetitiua: consequens est, ꝙ passionis cōiter dictæ magis habeat rōnem pars appetitiua, q̄ apprehensiua. Et probatur minor in lra: quia pars apprehensiua trahitur ab agente ad hoc, vt sit ipsum secundū esse intentionale: pars vero appetitiua trahitur ab agēte ad hoc, vt iungatur sibi secundum esse naturale. Sed accidit dubitatio: quia aut hic est sermo de passione, vt est ab agente, aut cōiter, vt est siue ab agēte, siue a fine. Si primo mō, tūc ambigua vr ratio: qm̄ de appetibili an moueat effectiue appetitū, magna qō est. Si secundo mō, tunc nihil valet rō: quia magis patitur qui proprie patitur, q̄ qui metaphorice finis aūt metaphorice agit. Ex hoc igit ꝙ appetitus magis trahitur ad suum obiectum, q̄ pars apprehensiua ad suū, non sequitur quòd magis patiatur: quoniam apprehensiua patitur ve- F te, idest, a vere agente: appetitiua autem non patitur vere.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ sumitur passio vere, & non metaphorice: & ꝙ appetibile, vt dicit Auer. in 2. Metaph. 36. secundum quod est in anima, est agens desiderium, & trahit ad se finem, vt est in re: ita ꝙ differentia assignata in litera, consistit in hoc, ꝙ agens in partem apprehensiuā, trahit ipsum ad se in esse intentionale, & hic sistit: ad hoc enim actio hæc & passio ordinatur. Appetibile autem agens in partem appetitiuam, trahit ipsam effectiue ad hoc vt tangat sibi realiter, quouis modo contingat ista coniunctio realis: sufficit enim ꝙ passio illa per se ordinetur ad realem coniunctionem. Quod autem a multis versatur in dubiū: an appetibile agat in appetitum, etsi relinquatur hæc dubitatio: nos enim experimur incuti nobis a malis futuris apprehēsis, timorē, a præsentib⁹ tristitiam, & a delectabilibus cōiunctis delectationem, etiā si nolim⁹, sicut a sensibilibus sensatiōes.

parte appetitiua. nō enim patitur pars appetitiua, nisi passiōe præcedente in parte apprehensiua. ergo passio est magis in parte apprehensiua, quàm in parte appetitiua.

¶ 2 Præt. Quod est magis actiuum, videtur esse min⁹ passiuum, actio enim passioni opponitur: sed pars G appetitiua est magis actiua, q̄ pars apprehensiua. ergo videt, ꝙ in parte apprehensiua magis sit passio.

¶ 3 Præt. Sicut appetitus sensitiuus est virtus in organo corporali, ita & vis apprehensiua sensitiua: sed passio animæ fit, proprie loquēdo, secundum trāsmutationem corporalem. ergo nō magis est passio in parte appetitiua sensitiua, quàm in apprehensiua sensitiua.

Sed contra est, quod Aug. dicit in 9. de Ciui. Dei, ꝙ motus animi, Græci pathos; nostri autem, H sicut Cicero, perturbationes; quidā affectiones vel affectus; quidā vero, sicut in Græco habetur, expressius passiones vocāt; ex quo patet, ꝙ passiones animæ sunt idē quod affectiones: sed affectiones manifeste pertinent ad partem appetitiuam, & non apprehensiuam. ergo & passiones magis sunt in appetitiua, quàm in apprehensiua.

Cap. 4. In princip. tomo 5. πάθος πάθη.

Respon. Dicendū, ꝙ sicut iā dictum est, nomine passionis im- I portatur, ꝙ patiēs trahatur ad id, quod est agentis. Magis autem trahitur anima ad rem per vim appetitiuam, quàm per vim apprehensiuam: nā per vim appetitiuam aīa habet ordinem ad ipsas res, prout

¶ In responsione ad primum, dubium occurrit, quia si in his quæ pertinēt ad defectum, intensio non attenditur penes accessum ad aliqđ maius, oportet falsam reddere, aut excipere tam a doctrina tradita in 2. Metaphy. allegata in argumento, quàm in 1. posteriorum, scilicet, Propter quod vnūquodque tale, illud magis: deinde quia videmus ꝙ potentia maior est penes accessum ad materiam primam. Cōstat autem potentiam defectum sonare.

Art. præced.

¶ Ad hoc dicitur, quòd doctrina hic tradita non solum dicta, sed probata ratione est: quia scilicet, ratio priuationis & defectiua cōsistit in hoc, scilicet, a recessu a perfectiō. Regulare quippe est, qđ vnumquodq; est magis minus, tale secundū sui constitutiui propriam latitudinem, vt patet inductiue. Defectiua igitur cum constituantur per hoc, quod est deficere ab aliquo, quanto magis ab K illo deficiunt, tanto magis erunt defectiua. hæc enim est propria latitudo deficientis vt sic. Ex hoc autem quòd defectiua vt sic, penes maiorem elōgationem a perfectione magis defectiua sunt: consequens est, quòd maior defectus non fit a minori defectu vt propria causa, sed ex ipsa elongatione interuenit. Sicut enim in perfectionibus intentio est penes accessum ad causam, quia perfectio effectus est ex causa: ita si in malis defectus consequens esset ex præcedente in sua causa, vt propria causa defectus, effectus intenderetur secundum accessum ad causam. Et ex hoc patet solutio primæ obiectionis. In defectiois enim causa defectiua, non est propria causa effectus defectiui quo ad defectum: sed ex hoc ipso quòd magis elongatur a perfectione, magis defectiuum est. Vnde licet pars apprehensiua sit causa appetitiuæ, & potentialitas in apprehensiua causet potentialitatem in appetitiua, maior tamen potentialitas inuenitur in appetitiua ex hoc ipso, quòd magis recedit ab actu, quàm apprehensiua: quòd est dictu, quòd potentialitas sua non tota est a potentialitate apprehensiuæ, sed ex necessitate adue-

in seipsis sunt. Vnde Philosophus dicit in 6.° Metaph. quòd bonũ & malũ, quæ sunt obiecta appetitiuæ potẽtiæ, sunt io ipsis rebus: vis aũt apprehẽsiua, nõ trahitur ad rẽ, secũdũ quod in seipsa est, sed cognoscit eã secundũ intensionẽ rei, quã io se habet, vel recipit secũdũ proprium modum. Vnde & ibidem di B cit, quòd verũ & falsum, q̃ ad cognitioẽ pertinẽt, nõ sũt in rebus, sed in mente. vnde patet, ꝙ rõ passionis magis inoenit in parte appetitiua, q̃ in parte apprehensiua.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ ecõuerso se habet in his, quæ ptinẽt ad perfectionẽ, & in his quæ pertioent ad defectũ. Nã in his, quę ad perfectionẽ pertinent, attẽditur intensio per accessũ ad unũ primũ principium, cui quanto est aliquid propinquius, tãto est magis inten- C sum: sicut intẽsio lucidi attẽditur per accessũ ad aliquid summe lucidũ, cui quãto aliquid magis appropinquat, tãto est magis lucidũ: sed in his, quæ ad defectũ pertinẽt, attẽditur intensio, nõ p accessũ ad aliquod summũ, sed p recessum a pfecto: qa in hoc ratio priuationis & defectus cõsistit, & ideo quãto min° recedit a primo, tãto est min° intensũ: & ꝓpter hoc in principio semp inuenitur paruus defectus, D q postea ꝓcedẽdo magis multiplicatur. Passio aũt ad defectũ ptinet, qa est alicuius, fm quod est in potentia. vnde in his, quæ appropinquãt primo pfecto, s. Deo, inuenitur parũ de ratione potẽtiæ & passioois, in aliis aũt cõsequẽter plus: & sic etiam in priori vi aoimæ, s. apprehensiua, iouenitur minus de ratiooe passionis.

Ad 2.m dicendum, ꝙ vis appetitiua dicitur esse magis actiua: quia est magis principium exterioris a- E ctus. & hoc habet ex hoc ipso, ex quo habet quòd sit magis passiua, scilicet, ex hoc ꝙ habet ordinẽ ad rem, prout est in seipsa: per actionẽ enim exteriorem, venimus ad coosequendas res.

Ad 3.m dicendum, ꝙ sicut io primo° dictum est, dupliciter organũ animæ potest trãsmutari. Vno mo- B do, transmutatiooe spirituali, secundũ quòd recipit intẽtionẽ rei. Et hoc per se inuenitur in actu apprehẽsiuæ virtutis sensitiuæ: sicut oculus immutatur a visibili, nõ ita ꝙ coloretur, sed ita ꝙ recipiat intẽtionẽ coloris. Est autẽ & alia oatural talis trãsmutatio organi, prout organũ transmutatur, quantũ ad suá naturalẽ dispositionẽ, puta ꝙ calefit aut infrigidatur, vel alio modo simili trãsmutatur. Et huiusmodi trãsmutatio p accidens se habet ad C actũ apprehensiuę virtutis sensitiuæ: puta cũ oculus fatigatur ex forti intuitu, vel dissoluitur ex vehemẽtia visibilis, sed ad actũ appetitus sensitiui p se ordinatur huiusmodi transmutatio: vode in diffinitiõe motũ appetiouę partis, materialiter ponit aliqua oaturalis trãsmutatio organi: sicut dicitur, ꝙ ira est accẽsio sanguinis circa cor. Vnde patet, ꝙ ratio passionis magis inuenitur in actu sensitiuæ virtutis appetitiuæ, quàm in actu sensi- D tiuæ virtutis apprehensiuæ, licet vtraq; sit actus organi corporalis.

Articvlvs III.

Vtrum passio sit magis in appetitu sensitiuo, quàm intellectiuo, qui dicitur uoluntas.

Ad tertivm sic procedit. Vr ꝙ passio nõ magis sit i appetitu sensitiuo, q̃ in appetitu intellectiuo. Dicit enim Dion. 2. ca. de di. oo. ꝙ Hierotheus ex quadã est doctus diuioiore inspiratione E ooo solũ discens, sed etiam patieos

aduenięns. Ad secundam autem obiectiunem dicitur, ꝙ quia, vt dicit 10. Met. Mensura debet esse certissima, nihil prohibet quò ad nos defectus mensurari penes accessum ad aliquod positiuum summe deficiens: sicut infirmitates maiores & minores dicimus per accessum ad mortem: & similiter potentialia apud nos per accessum ad materiam primam, cum in rei t. 8 tom. 3. veritate ille per recessum a vita, & iste p accessum ab actu, maiores vel minores sunt.

¶ In responsione ad secundum, aduerte, ꝙ non concedit author, ꝙ vis appetitiua sit magis actiua simpliciter, sed quò ad principiandum actum exteriorem. Vis enim apprehẽsiua cum moueat appetitiuã, est magis ĩ actu simpliciter, & magis actiua quodã modo: appetitiua autem efficacior est ad actum exteriorem, quia ei obediunt vires executiuæ, & quia primum monens est ad exercitium actus: quod tamen totum, vt in litera dicitur, habet ex eodem, ex quo habet quòd sit magis passiua: ex natura namque appetitus est, & quod tendat in bonum, in finem, in rem, secundum seipsam. Constat nãque quòd ex hoc qđ finis est obiectum appetitus, supremus appetitus habet, quòd sit motiu° simpliciter ad exercitium, & vniuersaliter, quòd appetitus mouet mẽbra: vt patet ex tertio de a͞ia.

¶ *Super Quæstionis vigesimæsecundæ Articulũ tertiũ.*

In articulo tertio dubium hic soluẽdum occurrit, quod in pluribus locis moueri potest, & est dubium ad hominem, scilicet sanctũ Thomã, scilicet, quo pacto ipse in prima parte, quæst. 82. artic. 4. ponit differentiam inter motionem intellectus a voluntate, & econuerso in hoc, quòd intellectus finaliter, voluntas vero effectiue mouet. Et hic vult, quòd bonum intellectum, est actiuum in voluntatem.

¶ Ad hoc dicitur, quòd bonum apprehensum mouet appetitum dupliciter, effectiue. s. & finaliter. Effectiue quidem, causando ipsum actum appetitus, finaliter vero, quoniam ipse actus in appetitu causatus tendit in bonum apprehensum, vt finem: differenter tamen apprehensum bonum causat vtroque modo, quia ad causandum effectiue, vtitur esse vt forma: ad causandum vero finaliter, vtitur esse, vt esse. appetibile enim puta sanitas apprehensa ratione sui esse quasi forma, facit in appetitu desideriũ sui vt sit in esse reali, iuxta illud Auerrois in 12. Metaphysicæ, commento 36. Balneum in anima agit desiderium, &c. Vnde inter cæteras causalitates effectiuas & hanc, qua appetibile mouet appetitum, duplex est differentia. Prima licet occulta, est quia reliquis, forma est ratio agendi, vnde & passum assimilatur agenti: in hac vero vt bonum inueniatur omnifariam, obiectum formale appetitus esse, induit rationem formæ, vnde appetitus non suscipit similitudinem agentis, sed conueniens sibi in ordine ad tale appetibile. Secũda est manifesta: quia in cæteris, causa effectiua non per se est nisi effectiua. In hac uero necessario ipsa effectiua, est finalis non per accidẽs, sed per se: qm per se effectus eius est actus per se tendens in causam illam vt finem. p.p.qu.,78. ar.3. Propter quod Auerrois in De substantia orbis, reprehendit dicentes, finẽ nõ esse agens, dicendu quòd finis significat agens significatione necessaria. Quia vero causalitas ista nõ est, nec potest esse pure effectiua, sed est effectiua & finalis, connumerata est contra finalẽ a sancto Thoma in prima parte et alibi: quia autem in veritate interuenit causalitas effectiua, ideo hic & alibi quãdoque exprimitur, quòd bonum apprehensum, est actiuũ, & appetitus est passiuus &c. Est ergo differentia inter intellectum & voluntatẽ in mouendo in hoc, quòd voluntas mouet effectiua intellectum & alias animæ vires quo ad exercitium actus, intellectus autem mouet illam finaliter, & cũ hoc effectiue ad specificationem actus: & illa efficiẽtia, quæ necessario iungitur fini, propter quod, vt dictum est, finalis tãtum causalitas expressa est. Quòd autem hæc sit authoris mens, non solum ex dictis nũc haberi potest, sed ea superius dictis. s. quòd intellectus ratione obiecti mouet appetitum in genere causæ formalis, de quo tamen nulla in prima parte loco allegato fit mentio. ea.2.part.8 in fine lib°

¶ Ex hoc enim habeo, quòd si etiam cum dictione exclusiua, author dixisset intellectum mouere voluntatem finaliter solum, adhuc starent, quæ diximus, eo quòd exclusio non fit a concomitantibus. Et ut dictum est, causam finalem concomitatur efficiens supradicto modo, & formalis respectu actuum, vt superius explanatum fuit.

¶ *Super Quæstionis vigesimæsecundæ Articulum tertium.*

In articulo tertio dubium occurrit de hoc, quod et in primo articulo dictum est. s. quòd in sola anima & appetitu intellectiuo, nulla est proprie passio. Est autem ratio dubii, quia Scotus in primo sent. distin. prima quæst. 3. & in 4. sent. distin. 49. quæst. 7. ponit in voluntate non solum operationes, sed passiones spiritua-

dinina: sed passio diuinorum non potest pertinere ad appetitum sensitiuum, cuius obiectum est bonū sensibile. ergo passio est in appetitu intellectiuo, sicut & in sēsitiuo.

¶ 2 Præt. Quanto actiuum est potentius, tāto passiuum est fortior: sed obiectum appetitus intellectiui, quod est bonum vniuersale, est potentius actiuum, quàm obiectū appetitus sensitiui, qd est particulare bonum. ergo ratio passionis magis inuenitur in appetitu intellectiuo, quàm in appetitu sensitiuo.

¶ 3 Præt. Gaudium & amor, passiones quædā esse dicuntur: sed hæc inueniuntur in appetitu intellectiuo, & non solum in sensitiuo: alioquin non attribuerentur in scripturis Deo & angelis. ergo passiones non magis sunt in appetitu sēsitiuo, quàm in intellectiuo.

Sed contra est, quod dicit* Damascenus in secundo libro, describens animales passiones: Passio est mot' appetitiuę virtutis sensibilis ī imaginatione boni, vel mali. et aliter.* Passio est mot' irrōnalis aię p susceptionē boni, & mali.

Respon. Dicēdum, quòd sicut iam* dictum est, Passio proprie inuenitur ubi est transmutatio corporalis, quæ quidem inuenitur in actibus appetitus sensitiui, & non solum spiritualis, sicut est in apphēsione sensitiua, sed et naturalis. In actu autem appetitus intellectiui non requiritur aliqua trāsmutatio corporalis: quia huiusmodi appetitus non est virtus alicuius organi. vnde patet, q rō passionis magis proprie inuenitur ī actu appetit' sensitiui, quàm intellectiui, vt etiā patet per diffinitiones* Damasceni inductas.

Ad primum ergo dicendū, q passio diuinorū, ibi dr̄ affectio ad diuina, & coniunctio ad ipsa per amorem, quod tamen fit sine trāsmutatione corporali.

Ad 2m dicendum, quòd magnitudo passionis non solum dependet ex virtute agentis, sed etiam ex passibilitate patiētis: quia quę sūt bene passibilia, multum patiūtur etiam a paruis actiuis. Licet ergo obiectum appetitus intellectiui sit magis actiuum, quàm obiectum appetitus sensitiui, tamen appetitus sensitiuus est magis passiuus.

An 3m dicendum, q amor & gaudium, & alia huiusmodi, cum attribuuntur Deo, uel angelis, aut hominibus secundum appetitum intellectiuum, significant simplicē actum voluntatis cum similitudi

F ne effectus absque passione. Vnde dicit Augustinus nono de ciuitat. Dei. Sācti angeli & sine ira puniūt, & sine miseriȩ compassione subueniunt: & tamen istarum nomina passionū, cōsuetudine locutionis humanæ etiā in eos vsurpātur pp quandā operum similitudinē, non propter affectionum infirmitatē.

QVAESTIO XXIII.

G *De differentia passionum ab inuicem, in quatuor articulos diuisa.*

Deinde considerādum est de passionum differentia adinuicem.

Et circa hoc quæruntur quattuor.

¶Primo, Vtrum passiones quæ sūt in cōcupiscibili, sint diuersæ ab his quæ sunt in irascibili.

H ¶Secūdo, Vtrum cōtrarietates passionum irascibilis, sint secundū contrarietatem boni & mali.

¶Tertio, Vtrum sit aliqua passio non habens contrarium.

¶Quarto, Vtrum sint aliquę passiones differētes specie in eadē potentia, non contrariæ ad inuicē.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum passiones, quæ sunt in concupiscibili, sint diuersæ ab his, quæ sunt in irascibili.

I Ad primum sic proceditur. Videtur q passiones eędem sint in irascibili, & in cōcupiscibili. Dicit enim Philosophus in secūdo* Ethic. quòd passiones animæ sunt, quas sequitur gaudiū & tristitia: sed gaudiū & tristitia sunt in cōcupiscibili. ergo oēs passiōes sunt in cōcupiscibili, nō ergo sunt alię ī irascibili, & alię in concupiscibili.

¶ 2 Præt. Matth. 13. super illud, Simile est regnum cælorum fermento &c. dicit glos.* Hier. In ratione possideamus prudentiam, in irascibili odium uitiorum, in concupiscibili desiderium uirtutum: sed odium est in concupiscibili, sicut & amor cui contrariatur, vt dicitur in secūdo Topic. ergo eadē passio ē in cōcupiscibili, & irascibili.

K ¶ 3 Pręt. Passiones & actus differunt specie secundum obiecta: sed passionum irascibilis & cōcupiscibilis eadem obiecta sunt. s. bonum & malum. ergo eædem passiones sunt irascibilis & concupiscibilis.

Sed contra. Diuersarum potentiarum actus sunt specie diuersi, sicut videre & audire: sed irasci-

---

spirituales. Et quantum ipse insinuare videtur, intendit, q voluntas tunc operatur, quando contingit obiectū. Tunc autem patitur, quando recipit ab obiecto, ita quòd operatio cōiungit potentiam obiecto, passio autem non, sed ab obiecto est, vt causa efficiente tantum. Nulla autem, hæc ratione probat in generali: sed forte super ipsius passionis nomen innixus, & authoritate Aristot. vsus, quòd delectatio sequitur operationē, quasi p se notum accepit, quod falsum credimus. Passionis enim nomen in primis in immaterialibus, vel ad solam receptionem vt in intellectu vel ad receptionem per modum rei, quæ trahitur in aliud, vt in appetitu intellectiuo constat inueniri ex 3. de anima, & 5. Metaph. & hoc proprie loquendo. Metaphorice enim consueuimos actus voluntatis similes passionibus appetitus sensitiui vocare passiones, vt velle vindictam, vocam' irā: & velle malum alicui, vocamus odiū. Et hæc locutio multos, iudicio meo, fefellit. Quòd aut delectatio sequat operationem, hoc accidit ei inquantum est passio: non enim omnis passio sequitur sic operationem: immo stat, quòd passio sit prima operatio appetitus, vt patet de amore. Et tu potes sic inspicere, qd dicim'. Amor est passio, immo prima omnium passionum: & tamen amor est operatio tam in appetitu sensitiuo, quam intellectiuo. ergo distinctio inter passionem & operationem appetitus nulla est. Minor patet: quia amor maxime contingit obiectum, & apud Scotum est ipsa essentia beatitudinis.

cap. 22. circa princip.

Ibidem.

art. 1. & 2. ad 3.

in argumē. Sed contr.

¶ Præterea, Delectatio est passio, & habet pro obiecto, & non solum pro causa, delectabile. ergo delectatio est coniūgēs obiecto. probatur assumptū. quia videns deū, delectatur de deo tanquam obiecto summo delectabili: & qui habet delectationem morosam, delectatur de re cogitata turpi, vt obiecto delectabili ac si esset in re, & non solum vt causa efficiente. Dicito ergo, q passiones in appetitu sensitiuo sūt veræ operationes, causatæ tamen ab appetibili, & habentes p obiecto appetibile. Sed differentia consistit in hoc, q in appetitu sensitiuo sunt permixtæ cum passione corporali: in appetitu vero intellectiuo non: & per exclusionem huius compositionis dicūtur in eo simplices actus, similes tñ passionibus sensitiui appetitus. Hæc nunc sufficiant in communi: in speciali autē inferius cum de delectatione & tristitia tractabit, sermo erit.

D.978

lib. 9. cap. circa finem tom. 5.

¶ Super Quaestionis vicesimatertiae Articulum primum.

Circa 1. articul. q. 23 quia hic incboat distinctio passionum, aduerte, q oportet i toto hoc tractatu seruare illud, Quolibet proferente contraria, sollicitum esse, stultum est. Dico autem hoc, quia non omnibus cōcessum apparet, vt distincte & proprie de huiusmodi passionibus locuti fuerint. Scotus in primis, vt in 3. sen. di. 34. apparet, reprehendit dicēres, obiectum irascibilis esse arduū: & volens eius obiectū esse offendens, dicit q semper quādo irascibilis habet actum suū, est ibi nolle non solum concupiscibilis, sed irascibilis. Ex quibus manifeste apparet, q apud ipsum, irascibilis nūquàm ē respectu boni, sed mali tantum respuendi, sustinendi, puniendi, & si qd aliud est huiusmodi: ac per hoc in ratione irascibilis errauit. Spes enim, quæ est prima passio irascibilis, oportet quòd ne-

veri. q. 26. art. 4.

*ca. 5. circa principium tom. 5.

Est gl. Hie. in istum locum tom. 9

libr. 2. top. cap. 3 in loco 25. tō. 1.

bilis, & cócupiſcibilis ſunt duæ potétiæ diuidétes appetitű ſenſitiuű, vt in 1. * dictum eſt. ergo cum paſſiones ſint motus appetitus ſenſitiui, vt * ſupra dictum eſt, paſſiones, quę ſunt in iraſcibili, erunt aliæ ſm ſpeciem a paſſionibus, quæ ſunt in concupiſcipili.

RESPON. Dicendű, ꝙ paſſiones, quæ ſunt in iraſcibili, & in cócupiſcibili differunt ſpecie. Cum.n. diuerſæ potétiæ habeát diuerſa obiecta, vt in 1.* dictum eſt, neceſſe eſt, ꝙ paſſiones diuerſarum potentiarű ad diuerſa obiecta referantur: vnde multo magis paſſiones diuerſarum

B potentiarű ſpecie differunt. Maior n. differentia obiecti requiritur ad diuerſificandam ſpeciem potentiarum, quàm ad diuerſificandam ſpeciem paſſionum, vel actuum. Sicut .n. in naturalib⁹ diuerſitas generis cóſequitur diuerſitaté potétiæ materiæ, diuerſitas aűt ſpeciei diuerſitaté formæ in eadé materia: ita in actibus animæ actus ad diuerſas potentias pertinétes, ſunt nó ſolű ſpecie, ſed ét genere diuerſi. Actus autem, uel paſſiones reſpicientes diuerſa obiecta ſpecialia cóprehenſa ſub vno cómuni obiecto vnius potentiæ, differunt ſicut ſpecies illius generis. Ad cognoſcendum ergo quæ paſſiones ſunt in iraſcibili, & quæ in cócupiſcibili, oportet aſſumere obiectű vtriuſq; potétiæ. * Dictum eſt anté in primo, ꝙ obiectum potétiæ concupiſcibilis eſt bonum, vel malum ſenſibile ſimpliciter acceptum, qđ eſt delectabile, vel doloroſum: ſed qa neceſſe eſt, ꝙ interdum anima difficultaté, uel pugná patiatur adipiſcendo aliquod hmői bonum; vel fugiendo aliquod hmői malum, inquantum hoc eſt quodámodo eleuatum ſupra facilem poteſtaté animalis: ideo ipſum bonű, vel malum ſm qđ habet rationem ardui vel difficilis, eſt obiectum iraſcibilis. Quæcunq; ergo paſſiones reſpiciunt abſolute bonum, vel malum, pertinent ad cócupiſcibilé, vt gaudium, triſtitia, amor, odium, & ſimilia. Quæcunq; vero paſſiones reſpiciunt bonum, vel malum ſub ratione ardui, prout eſt aliquid adipiſcibile, vel fugibile cum aliqua difficultate, ptinent ad iraſcibilé, vt audacia, & timor, ſpes, & hmői.

AD PRIMVM ergo dicendű, quòd ſicut primo * dictum eſt, ad hoc uis iraſcibilis data eſt animalibus, vt tollantur impedimenta, quibus concupiſcibilis in ſuum obiectum tendere prohibetur, vel propter difficultatem boni adipi-

A ſcendi: vel propter difficultaté mali ſuperandi. & ideo paſſiones iraſcibilis omnes terminantur ad paſſiones cócupiſcibilis: & ſecundum hoc etiam paſſiones quæ ſunt in iraſcibili, cóſequitur gaudium & triſtitia, quæ ſunt in cócupiſcibili.

AD 2^m^ dicendum, ꝙ odium vitiorum attribuit * Hier. iraſcibili, non propter rationé odij, quæ proprie competit concupiſcibili, ſed propter impugnationem, quæ pertinet ad iraſcibilem.

AD 3^m^ dicendum, quòd bonum inquantum eſt delectabile, mouet

B concupiſcibilem: ſed ſi bonum habeat quandam difficultatem ad adipiſcendum, ex hoc ipſo habet aliquid repugnans concupiſcibili: & ideo neceſſarium fuit eſſe aliá potétiá, quæ in id tenderet: & ratio eſt eadé de malis, & hæc potentia eſt iraſcibilis: vnde ex conſequenti ſpecies concupiſcibilis, & iraſcibilis ſpecie differunt.

ARTICVLVS II.

C *Vtrum contrarietas paſſionum iraſcibilis, ſit ſecundum contrarietatem boni, & mali.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd contrarietas paſſionum iraſcibilis nó ſit, niſi ſecűdum cótrarietatem boni, & mali. Paſſiones enim iraſcibilis ordinantur ad paſſiones concupiſcibilis, ut * dictum eſt: ſed paſſiones concupiſcibilis non contrariantur niſi ſecundum cótrarietatem boni,

D & mali, ſicut amor & odiű, & gaudium & triſtitia. ergo nec paſſiones iraſcibilis.

¶ 2 Præt. Paſſiones differunt ſecundum obiecta, ſicut & motus ſecundum terminos: ſed cótrarietas non eſt in motibus, niſi ſecundum cótrarietatem terminorű, ut patet in quinto * Phyſ. ergo neq; in paſſionibus eſt cótrarietas paſſionum, niſi ſecundum cótrarietatem obiectorű. obiectum autem appetitus eſt

E bonum, uel malű. ergo in nulla potentia appetitiua poteſt eſſe contrarietas paſſionum, niſi ſecundum cótrarietatem boni, & mali.

¶ 3 Præt. Omnis paſſio animæ attenditur ſecundum acceſſum & receſſum, ut Auicenn. dicit in 6. de naturalibus: ſed acceſſus cauſatur ex ratione boni, receſſus autem ex ratione mali: quia ſicut bonum eſt, quod omnia appetunt, ut dicitur in primo * Ethic. ita malű eſt, quod omnia fugiunt. ergo contrarietas

geritur ab ea, nec vllá rationem inuenio, niſi forte ex 26. diſt. eiuſdem tertii quis

p. p. q. 81. art. 2.

aſſumat iſtam, ſcilicet, quia arduű aut

q. 22. art. 2.

ſignificat abſens, aut excedés facultatem potentiæ, cui dicitur arduű, aut excedens omnia mala ſibi contraria: ſed nihil horű eſt. ergo &c. hæc auté petitio, aut diſtinctio, nihil obſtat: quoniá arduum nihil horum formaliter ſignificat, ſed difficultatem in bono vel malo. Arduas.n. res dicimus, quæ difficultaté ac propterea celſitudiné quandam habent: difficilia.n. aggredi nó parű reputatur, & difficilibus ſuccűbere, vẽ ea fugére, nó multum vituperamus. Quòd aűt bonű difficile, & bonum abſolute egeant diuerſis potétiis, in prima parte dictum eſt, & in reſpóſione ad tertium hic oſtenditur, ex eo, quod bonű difficile habet, vnde repugnet concupiſcentiæ. Oſtendens ergo eſt vnum cótentum ſub obiecto iraſcibilis, ꝓ quáto ſpectat ad aliquam eius paſſioné, puta, irá: adęquatum autem obiectum eſt difficile, ſiue arduum. Et ſcito, ꝙ cum ponitur differétia inter obiectum cócupiſcibilis & iraſcibilis, quia illius bonű abſolute, iſtius bonum arduű, perinde eſt ac ſi diceret, quòd concupiſcibilis obiectum eſt bonum ſenſibile, nullo addito: iraſcibilis vero bonű determinatum ad rationé ardui, ſeu difficilis, ita ꝙ illud eſt ſimplex, hoc eſt quaſi cópoſitű. Vnde nó fallaris, putás, quòd cócupiſcibilis feratur in bonű, & iraſcibilis i illius difficultaté: ſed ſcito, & qđ cócupiſcibilis fertur in bonű, & quòd iraſcibilis fertur in bonű arduű. Omnis náque appetitus obiectű eſt bonű: & ira, vt dicit in ſecundo. Rhetoricorum, capitulo primo, eſt appetitus apparétis punitionis, quod bonű eſt in re, vel apparétia manifeſte, nec refert an idé aut diuerſum ſit bonű a bono arduo. ſat eſt.n. quòd diſtinguuntur formaliter. Si tamé dicta authoris in quæſtione de veritate, quæſtione vigeſima quinta, & in tertio ſententiarű diſtinctióe vigeſima ſexta, ſcrutatus fueris, inuenies, ꝙ obiectű cócupiſcibilis é bonű ſenſatű, iraſcibilis vero æſtimatű: illá mouent ſpecies ſenſibilium, iſtá intentiones elicitæ.

p. p. q. 77. art. 3.

D. 84.

p. p. q. 81. art. 2.

f p. q. 82. art. 2.

loco in argu. citato.

¶ *Super Quæſtionis vigeſimatertiæ Articulum ſecundű.*

IN 2. art. multa eſſent dubitáda, ſi actus paſſionű nominatarű examinádi eſſent ſingillatim. Sed qm̃ hoc ſuis propriis locis reſeruatur, vnű tátű eſt diſcutiédű, quomodo. ſ. contrarietas inter bonű, & malű ſpectat ad iraſcibilé. Aut. n. intelligit de bono, & malo abſolute, et ſic ſpectat ad cócupiſcibilem: aut de bono, & malo vt ſubſunt arduitati, & ſic nó cóſiderátur ſub rationibus boni, & mali, ſed ſub róne ardui: ſicut ſi loqueremur de ligno & lapide, vt ſubſunt albedini.

infr. q. 40. art. 4. & 45. ar. 1. & 2. & 3. diſt. 26. q. 1. art. 3. cor. & veri. q. 26. art. 4.

art. 1. ad 1.

¶ Ad hoc dicitur, qđ ſicut bonű abſolute cótrariatur malo abſolute, ita bonum arduum malo arduo: & ſicut hæc ſunt altera ab illis, ita cótrarietas eſt alia a cótrarietate, licet cómunicét in nomine: qa vtraque dicitur ſm bonum, & malum. Vnde cum quærit, Aut &c. reſpódetur, ꝙ neutro modo proprie loqué do: qm̃, vt prædictű eſt, bonű & malum nó cócurrunt per accidés, vt ſubſunt, ſcilicet difficultati: ſed totű hoc bonum arduű, vel malum arduű per ſe cócurrit, ita quod cótrarietas boni & mali difficiliű ſpectat ad iraſcibilé: ſunt enim quędam boni & mali ſpecies, bonum difficile, & malum difficile, Et cum in litera diſtinguitur bonum arduum, in ly bonum,

tex. 48. to. 2.

in prin. pri. li. eth. to. 5.

bonum: & in, lr, arduum, non est distinctio in subiectũ & accidẽs, sed vnius fundamenti in plures particulares, seu in adæquatas rationes: sicut distinguetur nigredo in id quod habet luminis, & id quod habet obumbrationis. Et intendit litera, quòd quia bonum arduũ habet rationem, & vnde attrahat, & vnde a se repellat: ideo &c. Attestatur autem huic sensui quòd arduum in litera ponitur depulsiuum & attractiuũ: quod non fieret, si secundum se sumeretur; nunc autem fit, quia & aliquod bonum arduum est depulsiuum, vt obiectum est desperationis, & aliquod malum arduum est attractiuum, vt obiectum audaciæ.

cap. 7. to. 5. — tex. 19. 20. 31. & alijs seque. to. 2. — a tex. 46. vsq; ad 52. tom. 2.

in passionibus animæ nõ potest esse, nisi sm bonum & malum. F

Sed contra. Timor & audacia sunt contraria, vt patet in 3. Eth. sed timor & audacia nõ differunt sm bonum & malũ, quia vtrunque est respectu aliquorum malorum. ergo non oĩs contrarietas passionum irascibilis est secundum contrarietatẽ boni & mali.

Respon. Dicendum, quod passio quidam motus est, vt dicitur in 3. Physic. Vnde oportet cõtrarietatẽ passionum accipere sm contrarietatem motuum, vel mutationũ. Est autem duplex contrarietas in mutationibus & motibus, vt dicitur in 6. Physic. vna quidẽ sm accessum & recessum ab eodẽ termino; quæ quidẽ contrarietas est proprie mutationũ, i. generationis, q̃ est mutatio ad esse, & corruptiõis, q̃ ẽ mutatio ab esse. Alia aũt sm contrarietatẽ terminorũ, quæ proprie est contrarietas motuũ: sicut dealbatio, quæ est motus a nigro in albũ, opponitur denigrationi, quæ est mot᷒ ab albo in nigrũ.

D. 980 Sic igitur in passionibus animæ, duplex contrarietas inuenitur: vna quidẽ, sm contrarietatem obiectorũ, scilicet boni & mali: alia vero, sm accessum & recessum ab eodem termino. In passionibus quidẽ concupiscibilis inuenitur prima contrarietas tm, quæ .s. est sm obiecta. In passionibus autem irascibilis inuenitur vtraque, cuius ratio est; quia obiectum cõcupiscibilis, vt supra dictũ est, est bonum, vel malũ sensibile absolute. Bonum autem inquantũ bonũ, non potest esse terminus, vt a quo, sed solũ vt ad quẽ; quia nihil refugit bonum inquantum bonum, sed oĩa appetunt ipsum. Similiter nihil appetit malũ inquãtum huiusmodi, sed oĩa fugiunt ipsum: & propter hoc, malũ nõ habet rationẽ termini ad quem, sed solum termini a quo. Sic igitur oĩs passio concupiscibilis respectu boni, est vt in ipsum, sicut amor, desiderium, & gaudiũ. Omnis vero passio respectu mali est ab ipso: sicut odiũ, fuga, seu abominatio & tristitia. Vñ in passionibus concupiscibilis, non potest esse contrarietas sm accessum & recessum ab eodem obiecto: sed obiectũ irascibilis est sensibile bonum, vel malum, non quidẽ absolute, sed sub ratione difficultatis, vel arduitatis, vt supra dictũ est. Bonũ aũt arduum, siue difficile habet rationẽ, vt in ipsum tendatur inquantum est bonũ, quod ptinet ad passionem spei, & vt ab ipso recedatur, inquantũ est arduum & difficile, qd pertinet ad passionem desperationis. Similiter malũ arduũ habet rationem vt vitetur inquãtũ est malũ, & hoc pertinet ad passionẽ timoris: hẽt etiã rationẽ vt in ipsum tẽdatur, sicut in quoddã arduũ, per quod .s. aliquid euadit subiectionem mali, & sic tendit in ipsum audacia. Inuenitur ergo in passionibus irascibilis contrarietas secundum cõtrarietatem boni, vel mali, sicut inter spem & timorem, Et iterum secundum accessum & recessum ab eodem termino, sicut inter audaciam & timorem. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ar. praeced. — ar. praeced.

Articvlvs III.

Vtrum sit aliqua passio animæ non habens contrarium.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quòd oĩs passio animæ habeat aliquod contrarium. Omnis enim passio animæ vel est in irascibili, uel in concupiscibili, sicut supra dictum est: sed vtræque passiones habent cõtrarietatem suo modo. ergo omnis passio animæ habet contrarium. ar. praeced.

§ 2 Præt. Omnis passio animæ habet bonum, vel malũ pro obiecto, quæ sunt obiecta vniuersaliter appetitiG uæ partis: sed passioni, cuius obiectum est bonum, opponitur passio, cuius obiectum est malum. ergo omnis passio habet contrarium.

§ 3 Præt. Omnis passio animæ est secũdum accessum, vel secũdum recessum, vt dictum est: sed cuilibet accessui contrariatur recessus, & econuerso. ergo omnis passio animæ habet contrarium. ar. praeced.

Sed contra. Ira est quædam passio animæ: sed nulla passio cõtraria ponitur iræ, vt patet in 4. Eth. ergo non omnis passio habet contrarium. cap. 5. parũ a princip. tom. 5.

Respon. Dicendũ, quod singulare est in passione iræ, quòd non potest habere contrarium neque secundũ accessum & recessum, neque sm contrarietatem boH ni & mali. Causatur enim ira ex malo difficili iã iniacente, ad cuius præsentiam necesse est, quòd aut appetitus succumbat, & sic non exit terminos tristitiæ, quæ est passio concupiscibilis: aut habet motũ ad inuadendũ malũ læsiuũ, quod pertinet ad iram: motũ autẽ ad fugiendum habere nõ potest, quia iã malum ponitur præsens vel præteritum; & sic motui iræ nõ contrariatur aliqua passio sm contrarietatẽ accessus & recessus. Similiter etiã nec sm cõtrarietatem boni & mali: quia malo iniacenti opponitur bonum iam adeptum, quod iam nõ põt habere rationẽ ardui, vel difficilis: nec post adeptionẽ boni remanet alius moI tus, nisi quietatio appetitus in bono adepto, quæ pertinet ad gaudium, qd est passio cõcupiscibilis, Vñ motus iræ nõ põt habere aliquẽ motũ animæ contrariũ, sed solummodo opponitur ei cessatio a motu, sicut Philosophus dicit in sua Rhetorica, quòd mitescere opponitur ei quod est irasci: quod non est oppositum contrarie, sed negatiue, vel priuatiue. Et per hoc patet responsio ad obiecta. cap. 3. to. 6.

Articvlvs IIII.

Vtrum sint aliquæ passiones differẽtes specie in eadem potentia, non contrariæ adinuicem.

K Ad quartum sic proceditur. Vr quòd non possint in aliqua potẽtia esse passiões specie differentes, & non contrariæ adinuicẽ. Passiones .n. animæ differunt sm obiecta: obiecta autẽ passionũ, animæ sunt bonum & malum, secundum quorum differentiã passiones habent contrarietatẽ, ergo nullæ passiones eiusdem potẽtiæ, non habentes contrarietatem adinuicem, differunt specie.

§ 2 Præt. Differentia speciei est differentia secundum formã: sed

¶ Super Quæstionis vigesimætertiæ Articulum quartum.

Articulo tertio omisso, circa quartũ, dubium occurrit quadruplex, primum: est, quid intendat author per illam distinctionem factam in litera, de differentia actiuorũ dupliciter: primo secundum naturam: secundo secundum virtutem. virtus enim naturæ effectua est. Secundum est, quòd author digreditur: proponit .n. differentiam actiui secũdum virtutem, & tamen non declaras

infra. q. 25. ar. 3. & 4. cor. & 2. Ethic. lect. 5.

omnis differentia fm formam est fm aliquā contrarietatē, vt dicitur in 10. Metaphys. ergo passiones eiusdem potentiæ, quę nō sunt cōtrariæ, non differunt specie.

§ 3 Præt. Cum omnis passio animæ cōsistat in accessu, vel recessu, ad bonum, vel ad malum, necesse videtur ꝙ omnis differētia passionum animæ sit vel fm differentiā boni, vel mali, vel fm differētiam accessus, vel recessus, vel secūdum maiorem, vel minorem accessum, vel recessum. Sed primę duæ differētiæ inducunt contrarietatem in passionibus animæ, vt dictum est. tertia autem differentia non diuersificat speciem: quia sic essent infinitæ species passionum animę. ergo nō potest esse, ꝙ passiones eiusdem potentiæ animę differant specie, & non sint contrarię.

SED CONTRA, Amor & gaudium differunt specie, & sunt in concupiscibili, nec tñ contrariantur adinuicem, quin potius vnum est causa alterius. ergo sunt aliquę passiones eiusdem potentię, quæ differūt specie, nec sunt contrariæ.

RESPON. Dicendum, ꝙ passiones differunt secundū actiua, quæ sunt obiecta passionū animę. Differentia autem actiuorum potest attendi dupliciter. Vno modo, secūdum speciem, vel naturam ipsorū actiuorum, sicut ignis differt ab aqua: Alio modo, secundū diuersam virtutem actiuam. diuersitas aūt actiui, vel motiui quātū ad vir-

B tutem mouēdi pōt accipi in passionibus animę secundum similitudinē agentiū naturaliū. Omne.n.mouens trahit quodāmodo ad se patiēs, vel a se repellit: trahēdo quidem ad se, tria facit in ipso. Nam primo quidē dat ei inclinationē, vel aptitudinem, vt in ipsum tendat: sicut cùm corpus leue, quod est sursum, dat leuitatem corpori generato, per quam habet inclinationē, vel aptitudinē ad hoc, ꝙ sit sursum. Secundo, si corpus generatum est extra locum propriū, dat

C ei moueri ad locum. Tertio, dat ei quiescere, in locum cum peruenerit: quia ex eadem causa aliquid quiescit in loco, per quā mouebatur ad locum: & similiter intelligendum est de causa repulsionis. In motibus autem appetitiuæ partis bonum habet quasi virtutē attractiuā: malū aūt virtutem repulsiuā. Bonū ergo primo in potentia appetitiua causat quādā inclinatio-

rat nisi differentiam effectus, prout scilicet datur comparatio motus, & quietis: immo potius declarat eum differentia effectus idētitatem actiuę virtutis, cum dicit: quia ex eadem causa aliquid quiescit in loco, per quam mouebatur ad locum. Tertium est, cū in naturalibus sufficiat inclinatio ad conueniens ad dissonandū ab inconuenienti, vt patet in grauibus & leuibus, leuitas enim ignis est ei ratio con-

ar.24.tō.3 sonandi loco sursū, & dissonādi a deorsum: & similiter motus sursum est petitio sursū, & fuga a deorsum: & similiter quies sursum sufficit ei ad ponendam quietem deorsum violentam. Cur, inquā, in naturalibus sufficit vnitas, & in animalibus requirit pluralitas? cum econuerso debere esse: quia quæ dispersa sunt in inferio-

art.2. rib⁹, vnita sunt in superiori. vnde non videtur, quòd amor & odiū sint duę passiones, sed vna met passio est amor respectu boni, & odium respectu sui contrarii, differens secundū respectum ad diuersa: sicut in naturalib⁹ leuitas est amor sursū, & odium deorsum, & sic de aliis. Et hoc videtur rationabile: quia eadē ratione aliquis appetit vnum contrariorum, & odit aliud: & quanto alterum intenditur, tanto etiam alterum crescit: ita quòd cōgeneratio, & coaugmentatio, & corruptio identitati attestantur. Quartum est, quomodo malum causet depulsiue, cum omne agens producat sibi simile: ac per hoc trahat patiens ad sui participationem: vnde sicut bonum causat ad se, ita malum.

¶ Ad primum dubium dicitur, quòd actiua possunt distingui dupliciter. primo secundum differentias ipsarum naturarū agentiū, & hæc distinctio est clara. Alio modo, secundum differentias virtutum actiuarum, & hæc est obscura. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd actiua dupliciter inueniuntur, scilicet in esse naturæ, & in esse apprehenso. In agentibus in esse naturæ, manifestum est, quòd distinctio eorum secundum naturas est alia a distinctione eorum secundum virtutes: elementa enim & animalia alia distinctione distinguuntur secundum naturas eorum, & alia secūdum virtutes eorum, licet istæ oriantur ex illis. In agentibus autem quia apprehensa, distinctio naturarū patet, cū cibus talis differens ab illo alio secundum speciem apprehensus, mouet appetitum: distinctio autem secundum virtutem est secundum diuersam rationem apprehensionis, ita quod eadem res secundum naturam diuersimode apprehensa non qualicunque diuersitate, sed diuersitate bonitatis, vel malitiæ præsentis, vel futuræ, vel absolutę, vt inferius in distinctione & tractatu passionū patebit. Alia enim ratione mouet malum præsens apprehēsum, & alia futurū: illud enim mouet ad tristitiam, hoc ad timorem: vnde ostēditur, ꝙ illud habet virtutem actiuam ad inferendam illam passiouē, hoc ad inferendam istā: ita ꝙ ex ipsa diuersa ratione, qua apprehenditur, eadē res habet diuersam virtutem mouendi appetitū: & hoc intendit litera, volens, quod passiones non distinguantur penes distinctionem naturarum agentium, sed virtutum, quæ ad differentias apprehensionis spectant. obiectum namque appetitus non est res, sed res apprehensa. Et propterea differentia formalis passionum non solum ex distinctione rei, sed distinctione rei vt apprehensa constat. Et hinc habes, ꝙ passio odii, & iræ, & similium, non diuersificantur specie ex diuersitate malorum, puta mortis, verberis, carceris &c. Differentia enim naturarum materialiter & non formaliter concurrit. Vtrum autem diuersitas na-

A turarum diuersificet habitus harum passionum, seu ipsas in genere moris, inferius examinabitur.

¶ Ad secundum dubium dicitur, quod in agentibus naturalibus est considerare duo: scilicet inquantum agunt, & inquātum attrahunt. Et si quidem consideremus inquantum agunt, sic patet, ꝙ idem generatiuum corporis leuis eodem modo se habens, & vnica actione, dat omnia. dando siquidem ei naturā, dat consequenter leuitatem, & motū ad locū absentē, & quietem in præsenti. Sed si consideremus inquantum attrahunt, sic vis generatiua naturaliter, quæ est sursum, aliter, & aliter se habens, ad corpus trahit: nam absolute trahit per modū coaptantis: vt absens vero per motum, vt præsens vero per quietē: in agentibus vero in alia quatenus apprehēsa sunt, agere & attrahere, simul cōcurrunt, ita ꝙ bonū apprehensum absolute infert passionē amoris, & sic trahit per amorē. Et apprehensum vt futurū, infert passionem desiderii, qui est motus ad se, & sic trahit ꝑ motū: & apprehensum vt præsens infert passionem delectationis, et sic trahit per quietē. vnde si vis generatiua sursum manēs, diuersis dispositionibus se habens ad corpus mobile actionibus distinctis, illa tria daret, curreret plene similitudo. Nunc aūt, quia nō sic est, author non est digressus, sed vsus est similitudine agentis naturalis, inquantum attrahit, vt in lite-

D ra manifeste dicitur, et inquantū triplex effectus in patiente sit, vt sic, distinctionem passionum in anima diceremus. Et si horum duorum dubiorum solutiones diligenter notaueris, videbis quomodo est eadem, & quomodo diuersa rō appetibilis, seu finis, vt tendatur in ipsum, & quiescatur in eo. est.n.eadem secundū naturam, & diuersa secundum virtutem, quod est esse eandem materialiter, & diuersam formaliter respectu passionum. Amor.n. desiderium & gaudium respectu eiusdem non materialiter, sed formaliter distinguuntur, quod esse non posset ex obiecti natura, neque ex obiecti conditionibus, puta præsentia, vel absentia, & huiusmodi, si se haberent in anima, sicut approximatio ꝑfectior, vel imperfectior in naturalibus actiuis: hæc enim non variant effectum specifice, vt patet. vnde si hæc perspicaciter considerasset Scotus in tertio, distinctione vigesima sexta, hanc improbatam nunc phantasiam non dixisset.

E ¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd sicut anima est supra naturam, ita modus tendendi in cōtraria in animalibus est supra modum, quo natura se habet. Est autem modus naturæ, vt non nisi sequendo conueniens, diffugiat ab inconuenienti, ita quòd non respicit conueniens & inconueniens secundum seipsa, sed tantum prosequendo conueniens. Ignis enim prosequendo suā calefactionem, destruit frigus: & motus sursum, relinquit deorsum, & trahit secum violenter aliquid minus graue. Et radix huius est, quia natura est determinata ad vnum: quia inclinat, & operatur quia est, vt alibi declarauimus. Anima autem sensitiua quæ operatur, quia apprehendit, non ad vnum determinata est, sed iuxta differentiam contrarietatemque apprehensorum, ipsa contraria secundum se recipit, ac per hoc non sufficit animali amor conuenientia pro odio disconuenientis, sed vtrumque seorsum: ordinate tamen exigit, vt animaliter appetitus eius se habeat ad contraria. Sicut enim opportuit ad hoc, quòd animaliter appeterentur etiam

naturalia, vt alimenta, inesse animalibus appetitū eorum, qui sit, F actus elicitus, puta desideriū, & delectatio animalis consequens: ita oportuit ad hoc, quòd animaliter animal se habeat appetendo, ad cōtraria, vt in ipsa secundum seipsa tendat. Neque hoc est degenerare a natura, sed eleuari supra illam. Et cum dicitur, quod dispersa inferius sunt vnita superius, verum est cæteris paribus: non sic autem est in proposito, tendere in contraria secundum se, & tendere in ea solum prosequendo sibi conueniens, non sunt paria: sed primum est longe maius, quia per se adæquat ipsa contraria: secundum vero altersum per accidens respicit: & ideo non est mirum, si plura exigit. Iam enim patet ex parabola dispositi ad sanitaté, in secundo de cælo & mundo, quòd in nobiliori gradu consistit egens pluribus auxiliis ad maius, quam paucis ad minus. Nec est verum, quòd amor & odium congenerentur, & coalescant, & condesinant formaliter. Cum enim amor causetur ex bono apprehenso, stat bonum aliquod sæpius apprehendi, & multum amari absque consideratione contrarii: vnde fit & crescit amor formaliter, & nō fit, nec crescet odium formaliter, sed virtualiter tm̄, seu in sui radice, scilicet in amore oppositi. Manifestum autem hoc videtur in delectabili contemplationis carente contrario, & in assuetis delectabilibus nunquā de cōtrariis cogitantibus. Eadem autem ratione nō formaliter, sed virtualiter, vnum contrariorū appetitur, & reliquū refutatur: quoniam alteri formalis ratio est bonū, alteri malum, & amatum bonum est radix repellendi mali contrarii.

D. 102.

nem, seu aptitudinem, seu connaturalitatem ad bonū, quod pertinet ad passionem amoris: cui per contrarium respondet odium ex parte mali. Secundo, si bonum sit nondum habitum, dat ei motum ad assequēdum bonum amatum: & hoc pertinet ad passionem desiderij, vel concupiscentiæ, & ex G opposito ex parte mali est fuga, vel abominatio. Tertio, cū adeptum fuerit bonum, dat appetitus quietationem quandam in ipso bono adepto: & hoc pertinet ad delectationem, vel gaudium cui opponitur ex parte mali dolor, vel tristitia. In passionibus autem irascibilis presupponitur quidē aptitudo, vel inclinatio ad prosequendum bonum, vel fugiendum malum ex concupiscibili, quæ absolute respicit bonum, vel malum: H & respectu boni nondum adepti est spes & desperatio: respectu autem mali nondum iniacentis est timor & audacia: respectu autem boni adepti non est aliqua passio in irascibili: quia iam non habet rationem ardui, vt supra dictum est, sed ex malo iā iniacenti sequit passio iræ. Sic igitur patet, φ in cōcupiscibili sunt tres cōiugationes

I

¶ Ad quartum dubium, dicitur, φ differentia inter actiua quia sunt, & actiua quia apprehēsa, soluit qōnem. Actiua enim quia sunt, cum sint determinata ex natura propria ad producendum illis simile, non possunt nisi ad se trahendo per viam assimilationis agere, siue bona, siue mala sint illis, in quæ agunt. Actiua vero quia apprehensa, quia apprehensiu ad bonum animalis ordinatur (datur enim vis tam apprehēsiua, quàm appetitiua animali) propter bonū ipsius animalis actiua sunt, non ad se, sed ad animal ipsum trahendo: vnde causans in animali id, quod conuenit animali in ordine ad tale obiectum, & non id quod conuenit tali obiecto: vnde malum apprehensum non causat in animali motum ad se, sed a se. hoc .n. est causare conueniens animali in proportione ad tale obiectum. propter quod sicut bonum apprehensum diuersimode agit in animal attrahendo per consonantiam, vel motum, vel quietem: ita malum apprehensum depellendo dissonantiam, fugam, & inquietudinem. K

¶ Circa segregationem passionum in eodem 4. articul. factam, dubium occurrit, Primo ad hominem, quia ipsemet author. in 3. sentent. distinct. 26. quæst. 1. articul. 2. ad 3. & 5. ponit delectationem esse etiam passionem irascibilis. Scotus quoque in 3. sentent. distinct. 34. ponit tristitiam esse etiam passionem irascibilis, assignans differentiam inter tristitiam irascibilis, & concupiscibilis: quia ista cum restrictione organi, illa cum accensione sanguinis. Et probat diuersitatem earum, quia si offendens offeratur vt impossibile repelli, causatur maior tristitia in concupiscibili, & tamen non causatur propriè ira, & consequenter nec tristitia irascibilis, cum qua est ira appetendo vindictam: & postmodum cum delectatione propria excedens illam.

¶ Ad hoc breuiter dicendum est, quòd nisi æquiuoce loquamur, segregatio in litera facta seruanda est. Amor enim & desideriū, & delectatio & tristitia, & siquid est eiusmodi, si sumātur pro naturalibus dissonantiis, vel consonantiis potentiarum, vel actuum, & huiusmodi, æquiuoce dicuntur de eisdē vt sunt passiones animales. Et primo quidē modo cōmunes sunt omnibus potētiis: & forte hoc modo intellectum est in locis allegatis in opposituм. Secundo autem modo, propriè sunt concupiscibilis, quæ in litera hac enumerātur, & propriè irascibilis quæ ei tribuuntur. Quod si quis dicat, authores hos de animalibus passionibus in prædictis locis loqui, nolo contendere, quia rationabiliter loqui videtur: sed dicam, quòd diuus Thomas mutauit in melius sententiam, dum in hoc libro oppositum docuit, vt inferius in quæstione trigesima secunda, articulo sexto, ad tertiū, patet, delectationem de ipso vincere, quā olim tribuit irascibili, ponens cum aliis delectationibus concupiscibilis. Et vere sic ratio poscit, vt sicut vis quælibet animatori deseruit, ita vis delectabilis & desideratiua. Neque enim conueniens secundum tactum causat delectationem in concupiscibili, & conueniens secundum auditum: non omne enim delectabile secundū quēcunque sensum, immo etiam secundū æstimationē, & quancunque sensitiuam virtutem causat delectationē in cōcupiscibili, qua sola animal natum est formaliter delectari animaliter de quocūq; sibi coniuncto bono, sicut sola irascibili natū est vindicare de quocunq; coniuncto malo. Ad Scotū autē dico, φ cum passio animæ in actu suo, & in motu materiali sit cōformis, ita quòd si passio cōsistit ī accessu, motus quoque illius corporalis est accessorius, & si cōsistit in recessu, motus quoq; illius cōsistit in retractione: & cōstet quòd tristitia cōsistat in retractione, cōsequēs est φ motus corporalis tristitię cōsistat in retractione. Vnde & cōtra philosophiā ē duplex tristitię organū, & φ tristitia ex accēsione, quā cōstat i accessu cōsistere, causetur materialiter. Et Scotus videtur deceptus a seipso, quia voluit verba Aristotelis in secūdo Rhetoricæ intelligere, dicētis, quòd ira est cum tristitia, & quòd ira veri, quasi mel. Passiones enim irascibilis incipiunt a passionibus concupiscibilis, K & in eas terminantur. Et propterea ira incipit a tristitia, & terminatur in delectationem. Si ratio autem probans distinctionem dolorum, risu digna videtur (vt enim patet ab Aristotele ibidem, & Auicenna in sexto Naturalium, quando nocetur alicui, ita quòd impossibilis apparet visio, tristitia magna quidem est, & sola, idest, non causans iram: quia non causatur ira sine spe puniēdi) ex hoc autem arguere, ergo, quando causatur ira, est alia tristitia, cum qua est ira, puerile videtur. hoc enim nihil aliud infert, nisi ergo sola tristitia non causat iram. Et hoc est verum: quia requiritur etiam spes vindictæ. Est enim ira, vt inferius patebit, & ex diffinitione Aristot. ibidem patet, ex multis resultans passionibus.

passionum. s. amor & odium, desiderium & fuga, gaudium & tristitia. Similiter in irascibili sunt tres, s. spes & desperatio, timor & audacia, & ira, cui nulla passio opponitur. Sūt ergo oēs passiones specie differentes, vndecim: sex quidē in concupiscibili, & quinq; in irasci G bili, sub qbus omnes animæ passiones continentur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

QVAESTIO XXIIII.

De bono & malo in animi passionibus, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de bono & malo circa passiones animæ.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

H

¶ Primo, Vtrum bonum & malū morale possit in passionibus animæ inueniri.

¶ Secundo, Vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter.

¶ Tertio, Vtrum oīs passio addat, vel diminuat ad bonitatem, vel malitiam actus.

¶ Quarto, Vtrum aliqua passio sit bona, vel mala ex sua specie.

¶ *Super titulum Quæstionis vigesimæquartæ.*

Circa tit. q. 24. aduerte, quòd quia superius tractatũ fuit de actibus propriis hominis, modo vero de communibus: ideo duo tractatus de bonitate & malitia morali actuum extra voluntatem oportuit facere. Et superius quidem quo ad actus proprios homini, nunc vero quo ad actus cõmunes homini, & aliis, quales sunt passiones, quæ voluntariæ dupliciter sunt, sicut alii exteriores actus, vt in calce corporis primi articuli dicitur: quod intellige secundum doctrinam superius datam, quòd scilicet tunc imputatur, quando potest, & debet eam prohibere, & non prohibet.

Infr. qu. 59. ar. 1. cor. & ad 2. Et 2. 2. quæst. 35. artic. 1. ad. 1. Et 3. di. 36. ar. 2. Et ma. q. 10. art. 1. ad 1. & qu. 12. art. 2. ad 2. & art. 3. cor.

† in præfat. nõ procul. a fine, tõ. 5.

* cap. 4. non proc. a fine.

† qu. 22.

* ca. 5. tõ. 5.

ARTICVLVS PRIMVS. A

Vtrum bonum & malum morale possit in passionibus animæ inueniri.

Ad primvm sic proceditor. Videtor quod nulla passio animę sit bona, vel mala moraliter. Bonũ enim & malũ morale est propriũ hominis, mores enim propriè dicuntur humani, vt † Ambrosius dicit super Lucã: sed passiones nõ B sunt propriè hominũ, sed sont & alijs animalibus communes. ergo nulla passio animæ est bona, vel mala moraliter.

¶ 2 Præt. Bonum, vel malom hominis est secundum rationẽ esse, vel præter rõnem esse, vt Dion. dicit 4. ca. de * diui. no. sed passiones aîæ nõ sunt in ratione, sed ĩ appetitu sẽsitioo, ut † supra dictũ est. ergo nõ pertinet ad bonum, vel malom hominis, qood est bonum morale.

¶ 3 Præt. Philosophus dicit in 2. * Ethic. quod passionibus neque laudamur neq; vituperamur: sed secundom bona & mala moralia laudamor & vituperamur: ergo passiones non sunt bonæ, vel malæ moraliter.

Sed contra est, quod Augostinos dicit in 14. de † ciu. Dei, de passionibus animæ loquens, Mala sunt ista, si malus est amor: bona, si bonus.

† cap. 7. post medium, & cap. 9. tõ. 5.

Respon. Dicendom, quod passiones animæ dupliciter possuot cõsiderari, Vno modo, secundum se, Alio modo, secundum qood sobiacent imperio rationis & voluntatis. Si igitur secundum se cõsiderentur, proot D scilicet sunt motus quidam irrationalis appetitus, sic nõ est in eis bonũ, vel malũ morale, quod depẽdet a ratione, vt * supra dictum est. Si autem cõsiderentur secundum qood subiacent imperio rationis & voluntatis, sic est in eis bonum, vel malũ morale. Propinquior enim est appetitus sensitiuus ipsi rõni & voluntati, quàm mẽbra exteriora, quorum tamen motus & actus sunt boni, vel mali moraliter, secundum quod sunt volũtarij: vnde multo magis, & ipsę passiones secundom qood sont volũtariæ, possint dici bonę, vel malę moraliter. Dicuntur autẽ voluntariæ, vel ex eo quod a voluntate imperantur, vel ex eo quod a voluntate non prohibentur.

* q. 19. art. 3. D. 228.

Ad primvm ergo dicendum, quod istæ passiones secundum se considerate, sunt commones hominibus, E & animalibus aliis, sed secundum quod a ratione imperantur, sunt propriæ hominibos.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd etiam inferiores vires appetitiuæ dicuntur rationales, secundum qood participant aliqualiter rationem, vt dicitur in 1. Eth. *

* cap. vlt.

Ad 3ᵐ dicendom, quòd Philosophus dicit, quòd non laudamur, aut vituperamur secuodum passiones absolute consideratas: sed non remouet, quin possint fieri laudabiles, vel vituperabiles secũdum quod à ratione ordinantur. vnde subdit, Non enim laudatur, aut vituperatur qui timet, aut irascitur: sed qui aliqualiter, idest secundom rationem, vel præter rationem.

ARTICVLVS II.

Vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter.

Ad secvndvm sic procedit. Videtur quod omnes passiones animæ sunt malæ moraliter. Dicit enim Aug. 9. de * ciu. Dei, quod passiones animæ quidã vocant morbos, vel perturbationes animæ: sed oĩs morbus, vel perturbatio animæ est aliquid malum moraliter. ergo oĩs B passio animæ moraliter mala est.

¶ 2 Præt. † Damas. dicit, quod operatio quidem quę secundum naturã, motus est, passio verò quæ præter naturã: sed quod est præter naturã in motibus animæ, habet rationẽ peccati & mali moralis. vnde ipse alibi dicit, quod diabolus versus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est præter naturã. ergo huiusmodi passiones sont malæ moraliter.

¶ 3 Præt. Omne quod inducit ad pec- C catũ, habet rationem mali: sed huiusmodi passiones inducũt ad peccatum: vnde Rom. 8. dicuntur passiones peccatorũ. ergo videtor quod sint malæ moraliter.

Sed contra est, quod Aug. dicit in 14. de † ciuit. Dei, quod rectus amor omnes istas affectiones rectas habet. Metuunt enim peccare, cupiunt perseuerare, dolent in peccatis, gaudent in operibus bonis.

Respon. Dicendum, quod circa hãc quæstionẽ diuersa fuit sentẽtia Stoicorũ, & Peripateticorũ. Nã Stoici dixerũt, oẽs passiõẽs esse malas: Peripatetici verò dixerũt, passiones moderatas esse bonas: quę quidem differẽtia, licet magna videatur secundum vocem, tñ secundom rem vel nulla est, vel parua, si qs vtrorũque intentiones cõsideret. Stoici .n. non discernebãt inter sensum & ĩtellectũ, & per cõseqoens nec inter intellectiuom appetitũ & sensitiuũ, unde nec discernebãt passiones aîæ a motibus uoluntatis: secundum hoc quod passiones aîæ sunt in appetitu sensitiuo: simplices aũt motus uoluntatis sunt in intellectiuo: sed omnẽ rationabilẽ motũ appetitiuæ partis uocabãt uoluntatẽ, passiones aũt dicebãt motũ progrediẽtem extra limites rõnis. Et ideo eorũ sentẽtiã sequẽs Tullius in. 3. l. de Tusculanis qõst. oẽs passiones uocat aîæ morbos: ex quo argumentat, quod qui morbosi sunt, sani nõ sunt: & qui sani nõ sunt, insipiẽtes sont. unde insipiẽtes insanos dicim'. Peripatetici uero oẽs motus appetitus sensitiui passiones uocãt: unde eas bonas æstimãt, cũ sunt a rõne moderatæ: malas aũt cũ sunt præter moderationẽ rationis. Ex quo patet, quod Tullius in eodẽ lib. Peripateticorũ sententiã, qui approbabãt mediocritatẽ passionũ, incõueniẽter improbat, dicẽs, quod oẽ malũ ẽt mediocre vitãdũ est. nã sicut corp' ẽt mediocriter ægrũ, sanũ nõ ẽ: sic ista mediocritas morborũ, uel passionũ aîę sana nõ ẽ. Nõ. n. passiones dñr morbi uel perturbationes aîę, nisi cũ carent mo-

lib. 4. fol. 3. a principio lib.

lib. 3. fol. 5. a principio lib. numerando.

¶ *Super Quæstionis vigesimæquartæ Articulum secundum.*

In responsione ad secundum secundi articuli, restat adhuc dubium: quoniã si omnis passio est cum præternaturalitate aliqua mot' cordis, ergo omnis passio nocet naturæ: ac per hoc ex genere suo est mala moraliter, quãdo est volũtaria.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter. Primo ex parte corporeæ naturę, quod licet omnis passio exeat limites naturalis motus, non tamen omnis passio nocet, aut habet aliquod præter naturã: quia hoc consonat naturæ, vt quandoque motus cordis variertur. Sed quia hoc videtur esse per accidens, propter incidẽtia: scilicet ideo melius dicitur ex parte rationis, quia scilicet recta ratio dictat, quod propter aliquod bonum corpori etiam nocumentum inferatur. Et propterea sicut absque malitia morali actus exercitii, puta, ambulatio, motus manuũ, & corporis in bello, & in variis exercitiis fiunt cum ampliori motu, quàm esset naturalis, & cum læsione corporis: ita absque morali malitia eligit præternaturalis motus cordis per actus appetitus sensitiui pro aliquo opportuno exercendo, puta, pro vindicta, pro compassione &c.

Infr. qu. 59. art. 2. & 3. Et 2. 2. qu. 123. art. 10. cor. Et mal. q. 12. art. 1. co & 1. Eth. le. 16 & li. 2. le. 3. & 7. phys. le. 6.

* cap. 4. in princ. & li. 14. cap. 9.

† li. 2. orth. cap. 22.

* li. 4. orth. fidei ca. 18.

† cap. 9. parum a prin. tom. 5.

deratione rationis. vnde patet responsio ad primum.

Ad 2^m dicendum, quod in omni passione animae additur aliquid, vel diminuitur a naturali motu cordis, inquantum cor intensius, vel remissius mouetur, secundum systolem, aut diastolem: & secũdum hoc habet passionis rationem: tamen non oportet, quod passio semper declinet ab ordine naturalis rationis.

Ad 3^m dicendum, quod passiones animae inquantum sunt praeter ordinẽ rõnis, inclinãt ad peccatũ: inquãtum aũt sunt ordinatae a rõne, pertinent ad virtutem.

ARTICVLVS III.

Vtrum passio addat, uel diminuat ad bonitatem, uel malitiam actus.

Infr. q6.77. ar.6. Et veri. q.26. art.7. Et mal. q.3. art.11.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod passio quaecunque semper diminuat de bonitate act⁹ moralis. Omne enim quod impedit iudicium rationis, ex quo depẽdet bonitas actus moralis, diminuit per consequens bonitatem actus moralis: sed omnis passio impedit iudicium rationis. dicit enim Salustius in a Catilinario: Omnes homines qui de rebus dubiis consultãt, ab odio, ira, & amicitia, atque misericordia vacuos esse decet. ergo omnis passio diminuit bonitatem moralis actus.

a In cap. cuius tit. est: Cesaris oratio in principio.

§ 2. Praet. Actus hominis quanto est Deo similior, tãto est melior: vnde dicit Apostol. Ephe. 5. Estote imitatores Dei sicut filii charissimi. sed Deus, & sancti Angeli puniũt sine ira, sine miseriae cõpassione subueniunt, vt Aug. dicit in 9. de * ciu. Dei. ergo est meli⁹ huiusmõi opera agere sine passione animę, quam cũ passiõe.

cap. 5. circa finem tõ. 5.

§ 3 Praet. Sicut malum morale attenditur per ordinẽ ad rõnem, ita & bonum morale: sed malum morale diminuitur per passionem. minus enim peccat, qui peccat ex passione, quàm qui peccat ex industria, ergo minus bonum operatur, qui operatur sine passione, quàm qui operatur cum passione.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit 9.* de ciu. Dei, quod passio misericordiae rationi deseruit, quãdo ita praebet misericordia, ut iustitia conseruetur, siue cũ indigenti tribuitur, siue cùm ignoscitur poenitenti: sed nihil, quod deseruit rationi, diminuit bonum morale. ergo passio animae non diminuit bonum moris.

5. part. ante medium: tom. 5.

RESPON. Dicendum, quòd Stoici, sicut ponebãt omnem passionem animae esse malam: ita ponebant consequenter. Omnẽ passionẽ animae diminuẽre act⁹. bonitatem: omne enim bonum ex permistione mali, vel totaliter tollitur, vel fit minus bonum. Et hoc quidem verum est, si dicamus passiones animae solũ inordinatos motus sensitiui appetitus, prout sunt perturbationes, seu ęgritudines: sed si passiones simpliciter nominemus omnes mot⁹ appetitus sensitiui, sic ad perfectionem humani boni pertinet, quod ẽt ipsę passiones sint moderatę per rationem. Cum. n. bonũ hominis consistat in ratione, sicut in radice: tanto istud bonum erit perfectius, quanto ad plura, quę homini conueniunt, deriuari potest, vnde nullus dubitat, quin ad perfectionem moralis boni pertineat, quod actus exteriorum membrorum per rõnis regulam dirigantur. Vnde cùm appetitus sensitiuus possit obedire rationi, vt * supra dictum est, ad perfectionem moralis, siue humani boni pertinet, quòd etiam ipsae passiones animae sint regulatae per rationem. Sicut igitur melius est, quod homo & velit bonum, & faciat exteriori actu: ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet, quod homo ad bonum moueatur, non solum secundum voluntatem, sed etiam secũdum appetitum sensitiuum: secundum illud quod in Psal. 83. dicitur: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuũ: vt cor accipiamus pro appetitu intellectiuo, carnem autem pro appetitu sensitiuo.

q. 17. art. 7.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd passiones animae dupliciter se possunt habere ad iudiciũ rationis. Vno modo antecedenter: & sic cum obnubilent iudicium rationis, ex quo dependet bonitas moralis actus, diminuũt actus bonitatem. Laudabilius enim est, quòd ex iudicio rationis aliquis faciat opus charitatis, quàm ex sola passione misericordię. Alio modo se habent consequenter, & hoc dupliciter. Vno modo per modum redundantię, quia scilicet cum superior pars animae intense mouetur in aliquid, sequitur motum eius etiam pars inferior: & sic passio existens consequenter in appetitu sensitiuo, est signum intensionis voluntatis. & sic indicat bonitatem moralem maiorem. Alio modo, per modum electionis, quando scilicet homo ex iudicio rationis eligit affici aliqua passione, vt promptius operetur cooperante appetitu sensitiuo: & sic passio animae addit ad bonitatem actionis.

Ad 2^m dicendum, quòd in Deo, & in angelis non est appetitus sensitiuus, neque etiam membra corporea: & ideo bonũ in eis non attenditur s̃m ordinationẽ passionũ, aut corporeorũ actuũ, sicut in nobis.

Ad 3^m dicendum, quod passio tendens in malũ praecedens iudicium rationis, diminuit peccatum: sed consequens aliquo praedictorum modorum, auget ipsum, vel signat augmentum eius.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum aliqua passio sit bona, uel mala ex sua specie.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod nulla passio animae secundum speciem suã sit bona, vel mala moraliter. Bonum enim, & malum morale attenditur secũdum rationem: sed passiones sunt i appetitu sensitiuo, & ita id quod est secundũ rationem, accidit eis. cum ergo nihil, quod est per accidens, pertineat ad speciem rei. videtur quod nulla passio secundum suã speciẽ sit bona uel mala.

§ 2 Praet. Actus & passiones habẽt spẽm ex obiecto. si ergo aliqua passio s̃m aliquam suam speciem esset bona, vel mala, oporteret quod passiones, quarum obiectum est bonum, bonae essent s̃m suam speciẽ, vt amor, desiderium, & gaudium: & passiones, quarum obiectum est malũ, essent malae s̃m suã spẽm, vt odiũ, timor & tristitia: sed hoc patet esse falsum. non ergo aliqua passio ẽ bona, vel mala ex sua spẽ.

§ 3 Praet. Nulla species passionum est, quae nõ inueniatur in aliis animalibus: sed bonum morale nõ inuenitur nisi in homine. ergo nulla passio aię bona est, vel mala ex spẽ.

SED CONTRA, est qd Aug. dicit 9. de * ciu. Dei, quod misericordia ptinet ad virtutẽ. Philos. etiã dicit in 2. * Eth. quod verecũdia ẽ passio lauda

¶ Super quaestionis vigesimaequartae Articulum quartum.

2.2. q6.158 ar.1. sol. Et 4. dist. 15. q. 2. ar. 1. q. 1. ad 4. Et di. 50. qu. 2. ar. 4. q 3. ad 3. & mal. qu. 10. art. 1.

OMisso tertio articulo, in quarto notanda sunt, duo pro Nouitiis. Primũ est, quòd sicut nomina exteriorum actuum sunt distincta, quia quaedam aliqua significãt actũ exteriorem, vt terminatur ad aliquid dissonum rationi, vt furtum, & adulterium: & aliqua, vt terminatur ad aliquid consonum rationi, vt orare deum, & subuenire pauperi: & aliqua naturaliter, vt ambulare, & loqui: ita cõtingit in passionib⁹ quaedam enim significant passiones vt rationi consonas, vt misericordia: quędã vt dissonant, vt inuidia: quaedam neutraliter, vt tristitia. Et sicut de exterioribus actibus dictum est, quòd sunt secundum se boni, vel mali ex obiecto: ita eodem modo intellige de passionibus. Et quod distinctum superius est de bonitate ex obiecto, & ex fine: ita applicate membro proposito.

cap. 5. tõ. 5.

Passio.

q.18. art.6. & 7. & qu. 20.

bilis. ergo aliquæ passiones sũt bonæ, vel malæ secũdum suam spém.

RESPON. Dicendum, q sicut de actibus * dictum est, ita & de passionibus dicendum videtur, q scilicet species actus, vel passionis dupliciter considerari potest. Vno modo, fm qđ est in genere naturę, & sic bonum, vel malũ morale nõ pertinent ad spém actus vel passionis. Alio modo, fm qđ pertinent ad gen⁹ moris, prout. s. participãt aliquid de voluntario, & iudicio rationis: & hoc modo bonum & malum morale possunt pertinere ad speciẽ passionis, fm quod accipitur vt obiectũ passionis aliquid de se conueniẽs rõni, vel dissonũ a rõne, sicut patet de verecundia, quę est timor turpis: & de inuidia, q̃ est tristitia de bono alteri⁹. sic. n. pertinẽt ad spém exterioris actus.

Passiones enim ipsæ ad ipsum morale bonum & malũ se habẽt, sicut exteriores actus. vnde & in litera, & est secundum propositum in principio corporis articuli, proponitur, q sicut de actibus, ita de passionibus: & in calce dicitur. Sic. n. pertinẽt ad speciem exterioris actus, scilicet bonum & malum moraliter, sic: idest, vt obiecta, ita quòd ly, pertinent, non respicit passiones, vt subiectum loquutionis, sed bonũ & malũ moraliter, & directe cõplet proportionalem doctrinã de actibus & passionibus.

AD PRIMVM ergo dicendum, q ratio illa procedit de passionibus secundũ quod pertinent ad spẽm naturæ prout scilicet, appetitus, sensitiuus in se consideratur: fm vero quod appetitus sensitiuus obedit rõni, iam bonũ & malum rõnis, non est ex passionibus eius per accidens, sed per se.

AD 2m dicendum, q passiones, quæ in bonum tendunt, si sit verum bonũ, sunt bonę, & similiter quæ a vero malo recedunt: econuerso vero, passiones quæ sunt per recessum a bono, & per accessum ad malũ, sunt malæ.

AD 3m dicendum, quòd in brutis animalibus appetitus sensitiuus non obedit rationi: & tamen inquãtum ducitur quadã æstimatiua naturali, quæ subiicitur rõni superiori, scilicet diuinę, est in eis quædã similitudo moralis boni, quãtũ ad animę passiones.

¶ Super Quæstionis vigesimaquintæ.

CIrca titulum quęstionis vigesimæquintę aduerte, quòd præsens quæstio est ordine naturæ, non hoc, vel illo modo, sed simpliciter. Et quoniam in ordine naturę applicato ad generabilia, inueniuntur dupliciter aliquid prius vel posterius, scilicet secundum intentionem, vel secundum executionem: ideo in litera vtrũque traditur.

QVÆSTIO XXV.

De ordine passionum adinuicem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ordine passionum adinuicem.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, de ordine passionũ irascibilis ad passiões cõcupiscibilis.

¶ Secũdo, de ordine passionũ concupiscibilis adinuicem.

¶ Tertio, de ordine passionum irascibilis adinuicem.

¶ Quarto, de quatuor principalibus passionibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum passiones irascibilis sint priores passionibus concupiscibilis, vel econuerso.

Infr. q. 40. ar.1. cor Et 2.a. q. 41.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtu[illegible]passiones irascibilis sint prio[illegible]passionibus concupiscibilis. Ordo enim passionũ est secundum ordinẽ obiectorum: sed obiectum irascibilis est bonũ arduum, quod videtur esse supremum inter alia bona. ergo passiones irascibilis uidẽtur pesse passionibus concupiscibilis.

¶ 2 Præt. Mouens est prius moto: sed irascibilis comparatur ad concupiscibilem, sicut mouens ad motum ad hoc enim datur animalibus vt tollãtur impedimẽta, quib⁹ cõcupiscibilis prohibetur frui suo obiecto, vt * supra dictum est. Remouens autem prohibens habet rationem mouentis, vt dicitur in 8. † Phys. ergo passiones irascibilis sunt priores passionibus concupiscibilis.

*q.23.ar.1.

†te.32.16.2

¶ 3 Præt. Gaudium & tristitia sunt passiones cõcupiscibilis: sed gaudiũ & tristitia cõsequuntur ad passiones irascibilis. dicit enim Philosophus in * 4. Eth. q punitio quietat impetum irę, delectationem loco tristitię faciens. ergo passiones cõcupiscibilis sunt posteriores passionibus irascibilis.

cap. 5. paulo post medium, tõ.5.

SED CONTRA, Passiones cõcupiscibilis respiciunt bonum absolutum: passiones autẽ irascibilis respiciunt bonum contractum, scilicet arduum. cum igitur bonum simpliciter sit prius quàm bonum contractum, videtur q passiones concupiscibilis ad plura se habẽt, q̃ passiones irascibilis.

RESPON. Dicendum, q passiones concupiscibilis ad plura se habẽt quã passiones irascibilis. Nam in passionibus concupiscibilis inuenitur aliquid pertinẽs ad motũ, sicut desiderium: & aliquid pertinẽs ad quietem, sicut gaudiũ & tristitia. Sed in passionibus irascibilis non inuenitur aliquid pertinẽs ad quietem, sed solum pertinens ad motũ: cuius ratio est: quia id, in quo iam quiescitur, non habet rationem difficilis seu ardui, quod est obiectum irascibilis: quies autem cum sit finis motus, est prior in intentione, sed posterior in executione. Si ergo comparentur passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis, quæ significant quietem in bono, manifeste passiones irascibilis pręcedunt ordine executionis huiusmodi passiones concupiscibilis, sicut spes præcedit gaudium, vnde causat ipsum, fm illud Apostoli Rom. 12. Spe gaudẽtes. Sed passio concupiscibilis importans quietem in malo. s. tristitia, media est iter duas passiones irascibilis, sequitur enim timorẽ;

¶ Super Quæstionis Vigesimaquintæ Artic. 1.

IN respõsione ad primũ primi articuli ad uerte, q alia est distinctio proprii a pprio, et proprii a cõmuni. Cõmune enim nõ distinguitur contra proprium per aliquod positiuum in se, quod non fit in proprio: duo autem disparata distinguuntur abinuicem suis positiuis distinctiuis, quorum alterum vnum, alterum reliquum constituit. Vnde quia bonũ, & bonum arduum se habent sicut cõmune & propriũ, & non sicut duo propria: ideo in litera dicitur, quod ratio in oppositum allata, scilicet bonum arduum, & supremum bonum haberet locum, si bonum quod obiectum est concupiscibilis, aliquid oppositũ diceret, idest, si distingueretur cõtra bonum arduũ, ut quoddam aliud particulare, seu proprium bonum: sic enim diceret aliquid bono arduo oppositum suum, scilicet proprium distinctiuum. Tunc enim haberent se sicut duo partiala bona, quorum superius procul dubio esset naturaliter prius, sicut vniuersaliter apparet in cæteris. Sed quia se habent sicut cõmune & proprium: ideo quamuis bonum arduum sit quid excellentius bono absolute, est tamen posterius: quia illud commune, hoc proprium: illud absolute, hoc contractum: illud enim dicit bonum commune ad bonum in motu, & bonum in quiete: hoc tantummodo bonum in motu, vt in corpore articuli ostenditur. Cum autem audis, obiectum concupiscibilis comparari ad obiectum irascibilis, vt cõe ad propriũ, & ad plura se

art.3. ad 1. Et 3.di.26. qõ.2.art.3, q.2. cor. Et veri. q. 25. ar.2.cor. Et mal. q 4. 2.ad 12.

Cum enim occurrerit malũ quod timebat, causat tristitia. Pręcedit aũt motũ iræ: quia cum ex tristitia præcedẽte aliquid insurgit in vindictã, hoc ptinet ad motum iræ: & qa repẽdere vicẽ malis, apprehẽdit vr bonũ, cũ iratus hoc consecutus fuerit, gaudet. Et sic manifestum est, ꝙ oĩs passio irascibilis terminatur ad passionẽ concupiscibilis ptinentem ad quietem. s. vel ad gaudiũ, vel ad tristitiã. Sed si cõparent passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis, quæ importãt motum: sic manifeste passiones concupiscibilis sunt priores, eo quòd passiones irascibilis addunt supra passiones concupiscibilis: sicut & obiectũ irascibilis addit supra obiectũ concupiscibilis arduitatẽ, siue difficultatẽ. Spes. n. supra desideriũ addit quendã conatũ, & quãdã eleuationẽ animi ad consequẽdum bonum arduum: & similiter timor addit supra fugam, seu abominationem, quandam depressionem animi propter difficultatem mali. Sic ergo passiones irascibilis medię sũt inter passiones cõcupiscibilis, quę importãt motũ in bonũ, vel ĩ malũ: & iter passiones cõcupiscibilis, quæ importãt quietẽ ĩ bono, vel ĩ malo. Et sic patet, ꝙ passiones irascibilis & pñcipiũ habẽt a passionib⁹ cõcupiscibilis, & ĩ passionib⁹ cõcupiscibilis terminant.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ illa rõ procederet, si de rõne obiecti cõcupiscibilis esset aliqd oppositũ arduo, sicut de rõne obiecti irascibilis est, ꝙ sit arduũ: sed quia obiectũ cõcupiscibilis est bonũ absolute, prius naturaliter est q̃ obiectũ irascibilis, sicut cõe, proprio.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ remouẽs prohibens nõ est mouens per se, sed per accidens. Nunc autem loquimur de ordine passionũ per se. Et pterea irascibilis remouet prohibens quietẽ cõcupiscibilis ĩ suo obiecto: vnde ex hoc ñ sequit, nisi ꝙ passiones irascibilis pcedũt passiones cõcupiscibilis ad quietẽ ptinẽtes, de qbus ẽt tertia rõ pcedit.

ARTICVLVS. II.

Vtrum amor sit prima passionũ cõcupiscibilis.

AD SECVNDVM sic procedit. Videtur ꝙ amor nõ sit prima passionũ concupiscibilis. Vis enim cõcupiscibilis a cõcupiscẽtia denominatur, quę est eadẽ passio cũ desiderio: sed denominatio fit a potiori, vt dicitur in 2. de aia. ergo cõcupiscẽtia ẽ potior amore.

F ¶ 2 Præt. Amor vnionẽ quandã importat: est. n. vis vnitiua & cõcretiua, ut Dio. dicit ĩ 4. c. de † di. no: sꝫ cõcupiscẽtia, vl' desideriũ ẽ mot⁹ ad vnionẽ rei cõcupitę vel desideratę. ergo cõcupiscẽtia est prior amore.

¶ 3 Præt. Causa est prior effectu, sed delectatio ẽ qñque causa amoris: quidã. n. ppter delectationẽ amãt, ut dr in 8.[*] Eth. ergo delectatio est prior amore. nõ ergo prima inter passiones cõcupiscibilis ẽ amor.

G SED CONTRA est, quod Augu. dicit ĩ 14. † de ciuit. Dei, ꝙ oẽs passiones ex amore causantur. Amor enim inhians habere quod amatur, cupiditas est: id autem habẽs, eoque fruẽs, lætitia est. amor ergo est prima passionũ cõcupiscibilis.

RESPON. Dicendum, ꝙ obiecta concupiscibilis sunt bonũ, & malum. Naturaliter autẽ est prius bonum malo, eo ꝙ malum est priuatio boni: vnde & omnes passiões,
H quarũ obiectũ est bonũ, naturaliter sunt priores passionib⁹, quarũ obiectum est malũ, vnaqueq; scilicet, sua passione opposita. Quia. n. bonũ quæritur, ideo refutatur oppositũ malũ: bonũ aũt habet rõnẽ finis, q quidẽ est prior ĩ intẽtione, sed est posterior in executione. Põt ergo ordo passionũ cõcupiscibilis attendi vel ſm intentionẽ, vel ſm consecutionẽ. Scdm quidẽ consecutionẽ illud ẽ pri⁹, qd primo fit ĩ eo, qd tẽdit ad finẽ. Manifestũ ẽ autẽ, ꝙ omne qd tẽdit ad finẽ aliquẽ,
I primo quidẽ habet aptitudinẽ, seu proportionem ad finẽ: nihil. n. tendit in finẽ non pportionatũ: scdo mouet ad finem: tertio quiescit in fine post eius cõsecutionẽ. Ipsa aũt aptitudo, siue pportio appetit⁹ ad bonũ est amor, qui nihil aliud ẽ, q̃ cõplacentia boni. Motus aũt ad bonum, est desideriũ vel concupiscẽtia: quies aũt ĩ bono, est gaudium vel delectatio: & ideo ſm hunc ordinẽ amor præcedit desideriũ, & desideriũ præcedit delectationẽ:
K sed ſm ordinẽ intentionis, est ecõuerso: nã delectatio intẽta causat desideriũ & amorẽ. Delectatio. n. est fruitio, quę quodãmodo ẽ finis, sicut & ipm bonũ, vt supra dictũ ẽ.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ hoc modo nominat aliquid, ſcdm qd nobis innotescit. Voces. n. sunt signa intellectuum ſm * Philosophum. Nos aũt vt plurimũ p effectũ cognoscim⁹ causã: effectus autem amoris, qñ quidẽ habetur ipsum amatum est delectatio: qñ vero non habetur, est desideriũ vel concupiscentia. vt autẽ Aug. dicit

extẽdere &c. nõ intelligas se habere sicut vniuersale & particulare, vt animal & homo: hoc enim falsum est: sed scito, se habere sicut motus simpliciter, de quo est habitus libri Physicorum: & mot⁹ ad vbi, de quo est habitus libri De cælo & mundo. Bonum enim sensibile simpliciter spectat ad concupiscibilem: bonum autem sensibile determinatum ad arduitatem, spectat ad irascibilem: & sic oia consonant, scilicet & distinctio obiectorum ac potentiarum, & habitudo communis ad proprium, & maior ambitus illius quã huius, vt patet in simili adducto.

¶ *Super Quæstionis vigesimæquintæ Articulum secundum.*

IN secundo articu. aduerte quàm incongrue passionũ notitiam tradiderit Scotus, dicẽs in primo, dist. oct. 1. quæst. 4. quòd appetitus sẽsitiui proprie nõ est amare. Cũ. n. amor sit prima passio appetitus sensitiui, si amare non conueniret proprie appetitui sensitiuo: ergo nec delectari, nec timere proprie conueniet: a primo enim reliqua pendent, & amorem ipsum reliquæ passiones includunt. Nam delectamur amato, timem⁹ malum amati; desperamus ab amato, vlciscimur conturbans amatum: vnde si amatum est improprie, reliquę erũt passiones improprie, sicut in rebus naturalibus. Et tunc vltra, si passiões sunt ĩproprie in appetitu sensitiuo, & secundum veritatem sunt minus proprie in appetitu intellectiuo, nullibi erunt proprie.

1. q. 20. art. 1. cor. Et 3. di. 27. q. 1. art. 3. Et 4. contra Gẽti. ca. 19. Et veri. qu. 26. art. 4. co. Et Gal. 5. le. 6. & 1. metaph. le. 5. fin.

¶ In corpore secundi articul. eiusdem quæstionis Nouitiorum dubium occurrit, quomodo vulgatum est inter philosophos, quòd omnis appetitus est boni, & quòd null⁹ operatur, aspiciens ad malum. Et nunc in litera dicitur, quod obiecta concupiscibilis sunt bonum, & malum.

* text. 49.

† ca. 4. par. 1 non remote a fine, & p. 2.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd quia malum non est obiectum appetitus, vt prosequendum, sed vt fugiendum, & eadem ratione qua bonum appetitur, malum refutatur: ideo vtrunque verificatur, scilicet & quòd vtrunque est obiectum diuersimode, & quòd bonum cõmuniter assignatur, & diuulgatur: quia bonum per se, malum vero per accidens, idest, per aliud scilicet bonum, est obiectum. Veruntamen esto cautus in re hac: Dupliciter enim inuenitur accidentalitas in istis, scilicet, referendo potentiam ad obiectũ, & referendo actum ad obiectum. Si consideretur namque potentia in ordine ad suum per se primo obiectum, sic bonũ est per se obiectum omnis appetitus, malum vero per accidẽs. Et hoc est quod resonat cõmuniter in ore philosophorum: & ratio assignatur in artic. sequenti, in responsione ad tertium. Si vero consideretur aliquis specialis actus appetitus in ordine ad suũ proprium obiectũ, sic & respectu boni, & respectu mali inuenitur per se, & per accidẽs. Actus enim tendens per se in bonum, est per modũ prosequentis: & tendens per se in malũ, est per modum recedentis. bonum enim est, quod omnia appetunt: malum vero, quod omnia fugiũt. Vnde docet in hoc tractatu author ꝙ desperatio est act⁹ appetit⁹ per accidẽs respectu boni: quia recedit a bono: & audacia est act⁹ per accidens respectu mali, quia accedit ad malum. Timor vero est actus per se respectu mali, quia fugit ipsũ. Inter speciales ergo actus differẽtia ẽ, ꝙ alii per se, alii per accidens respectu

ca. 2. 3. & sequen. to. 5.

† ca. 7. & 9. tom. 5.

q 11. art. 3. ad 3.

libr. 1. perihermen. in principio. tõ. 1.

in 10. de * Trinit. Amor magis sentitur, cū eū prodit indigentia. Vnde inter omnes passiones concupiscibilis, magis est sensibilis concupiscentia: & propter hoc ab ea denominatur potentia. (cap. 12. medio t. 3.)

Ad 2m dicendum, q duplex ē vnio amati ad amantem, Vna quidem realis sm coniunctionem ad rē ipsam, & talis vnio ptinet ad gaudium, uel delectationem, quæ sequitur desiderium. Alia autem est vnio affectiua, sm. s. quod aliquid habet aptitudinem, uel proportionem; prout scilicet ex hoc, q aliquid habet aptitudinem ad alterū, & inclinationem, iam participat aliquid eius; & sic amor * vnionē importat, quæ quidem vnio præcedit motum desiderij. (D. 105)

Ad 3m dicendum, q delectatio causat amorem, secundū quod est prior in intentione.

ARTICVLVS III.

Vtrum spes sit prima inter passiones irascibilis.

AD TERTIVM sic proceditur. Vr q spes nō sit prima inter passiones irascibilis. Vis.n. irascibilis ab ira denominatur: cum ergo denominatio fiat a potiori, vr q ira sit potior & prior q̄ spes.

§ 2 Præt. Arduum est obiectū irascibilis: sed magis videtur esse arduum, quod aliquis conetur superare malum contrarium, quod imminet vt futurum, quod pertinet ad audaciam: vel quod iniacet iā vt præsens, quod pertinet ad irā, quàm quòd conetur acquirere simpliciter aliquod bonum: & similiter magis videtur esse arduū, quòd conetur vincere malum præsens, quàm malum futurum. ergo ira videt esse potior passio, quàm audacia: & audacia, quàm spes: & sic spes non videtur esse potior.

§ 3 Præt. Prius occurrit in motu ad finem, recessus a termino, q̄ accessus ad terminū: sed timor & desperatio importāt recessum ab aliquo, audacia aūt & spes importāt accessum ad aliquid. ergo timor & desperatio p̄cedunt spē & audaciā.

SED CONTRA, Quāto aliquid est propinquius primo, tanto est prius: sed spes est propinquior amori, qui est prima passionum. ergo spes est prior inter omnes passiones irascibilis.

RESPON. Dicendum, q sicut iā * dictum est, Omnes passiones irascibilis important motum in aliquid: motus autem ad aliquid in irascibili potest causari ex duob*, vno modo ex sola aptitudine, seu proportione ad finem, quæ pertinet ad amorem, vel odium. Alio modo ex præsentia ipsius boni, vel mali, quæ pertinet ad tristitiā, vel gaudium: & quidem ex præsentia boni nō causatur aliqua passio in irascibili, vt * dictū est, sed ex præsētia mali causatur passio iræ. Quia igitur in via generationis, seu consecutionis, proportio vel aptitudo ad finem, præcedit consecutionem finis: inde est, quòd ira inter omnes passiōes irascibilis, est vltima ordine generationis: inter alias autem passiones irascibilis, quæ important motū consequentem amorem, vel odiū boni, vel mali, oportet q passiones, quarum obiectū est bonum, scilicet spes & desperatio, sint naturaliter priores passionibus, quarum obiectum est malum, scilicet audacia & timore: ita tamen q spes est prior desperatione: quia spes est motus in bonum secundum rationem boni, quod de sua ratione est attractiuū: & ideo est motus in bonum per se: desperatio autē est recessus a bono; qui non competit bono secundū quod est bonum, sed secundū aliquid aliud, vnde est quasi per accidens. & eadem ratione timor, cū sit recessus a malo, est prior quàm audacia. Quòd autē spes & desperatio sint naturaliter priores, q̄ timor & audacia; ex hoc manifestum est, quòd sicut appetitus boni est ratio quare vitetur malum: ita etiam spes & desperatio, sunt ratio timoris & audaciæ. Nam audacia consequitur spem victoriæ, & timor consequitur desperationem vincendi: ira autem consequitur audaciam. Nullus enim irascitur vindictam appetens, nisi audeat vindicare, secundū quod Auicen. dicit in 6. de naturalibus. Sic ergo patet, q spes est prima inter omnes passiones irascibilis. Et si ordine omnium passionum secundum viam generationis, scire velimus, primo occurrunt amor & odiū: 2o, desideriū & fuga: tertio spes, & * desperatio: q̄rto timor & audacia: quinto * ira: sexto & vltimo gaudiū & tristitia, quæ consequuntur ad oēs passiones, vt dr in 2. * Ethicor. ita tamen, q amor prior odio, & desiderium fuga, & spes desperatione, & timor audacia, & gaudium quàm tristitia, vt ex * prædictis colligi pōt. (D. 256 D. 258; c1.5.tom.5.; ex isto ar. & ex 2. ar. huius quæ.)

AD PRIMVM ergo dicendum, q q̄a ira causatur ex aliis passionib*, sicut effectus a causis præcedētib*: ideo ab ea tanquā a manifestiori denominat potentia.

Ad 2m dicēdū, q arduū nō est rō accedēdi, vel appetēdi, sed poti* bonū: & ideo spes, q̄ directi* respicit bonū, ē prior: q̄uis audacia aliq̄n sit i magis arduū, vel ēt ira.

Ad 3m dicendum, q appetitus primo & per se mouetur in bonum, sicut in proprium obiectū, & ex hoc causatur q recedat a malo: Proportionatur.n. mot* appetitiuæ partis, non quidē motui naturali, sed intētioni naturæ, quæ per prius intendit finē, q̄ remotionem contrarii, quæ nō quæritur nisi p̄ adeptionem finis.

---

spectu boni, vel mali sunt: potentia autem ipsa per se, solum bonum respicit. Et nō est hic sermo de, ly, p accidēs, vt distinguitur contra per se, sicut dicimus, quòd album ædificat nō per se, sed per accidens: sed vt distinguitur contra per aliud, q̄d stat esse per se secundo, vt patet.

¶ In responsione ad primum eiusdem secundi articuli, dubiū occurrit circa illa verba, Inter omnes passiones concupiscibilis, magis est sensibilis concupiscētia. Falsum enim hoc videt, experientia teste: nā tristitia manifeste magis sentitur, vt patet in cruciatibus corporis: & delectationes tactum consequētes, vehementissime sentiuntur. Constat autem has esse passiones concupiscibilis. ergo.

(Sup. q. 23. art. 4. cor.) ¶ Ad hoc dicitur, q passiones esse magis sensibiles contingit dupliciter, Primo, vt se tenent ex parte animæ: Secundo, vt se tenēt ex parte corporis. Et quòd licet secundo modo concupiscētia nō sit magis sensibilis, sed dolor, & forte delectatio: primo tamē modo concupiscentia inter passiones concupiscibilis est maxime sensibilis: absque corporali nanque coniunctione experimur concupiscere magis sensibiliter, q̄ amare, odisse &c. Et quia quòd se tenet ex parte animæ, est formale in passionib*: ideo de passionibus istis, formaliter loquēdo, dictum est, quod concupiscentia est magis sensibilis.

¶ *Super Quæstionis vicesimaquintæ Articulum tertium.*

IN artic. tertio eiusdem quæstionis in responsione ad secūdum, dubium occurrit ad hominē: quia ipse author superius in quæstio. 23. art. 2. expresse vult, q arduum habet rationem, vt in ipsum tēdatur, & sic audacia tendit in ipsum: hic vero docet oppositū, dicens, q arduū non est ratio accedēdi, vel appetendi. & ideo spes est prior. (artic. 1.)

¶ Ad hoc dicitur, q quia obiectum irascibilis est totum contractum, scilicet bonum arduum, & malum arduum, & harum duarum rationum, scilicet bonitatis & arduitatis, magis habet rationem tractiui bonitas, q̄ arduitas, vt de se patet: ideo in litera nō simpliciter, sed comparatiue interpretandum est, q arduum non est ratio accedēdi. & hoc subiuncta verba insinuāt, scilicet, sed potius bonū, in cuius signum, in nulla passione assignatur arduum pro ratione accedendi, nisi in audacia, in qua oportuit hoc fieri: quia obiecto eius existēte malo arduo, & malum est magis repulsiuum quam arduum, consequens fuit, q arduum ratio poneret accessus. Est igitur, si recte consideretur, arduum cōparatum ad bonum, ratio recessus: & cōparatum ad malum, ratio accessus. Et propterea, nō est mirū, si modo affirmatur, aut negatur hoc, modo illud. (q.23.ar.3)

Super Quaestionis vigesimaequintae, Articulum quartum.

IN articulo quarto eiusdem quaest. vt resolute scias, & praeferas primatū illarum quatuor passionum, colligito, quòd passiones primariae exigunt duas conditiones. Prima est, q sint per se, id est, nihil per accidēs habentes admistum tā in se, quàm i suis causis. Secunda est, q sint vltimę in singulis generibus. Sūt autem, si bene distinguitur, quatuor genera passionum, scilicet mot⁹ in bonū, motus a malo, qes in bono, & inquietudo in malo. Vltima in primo genere, est spes: in secundo, timor: in tertio, delectatio: in quarto, tristitia. & omnes sūt p se, tā in se, quàm in suis causis. Et sic cessant omnes obiectiones, specialiter d ira, quae est vlterior motus in bonū, quā spes: ē enim post spē: quia tamen consurgit & per accidens, scilicet ex audacia, vt in litera dicitur i iō primatu priuaē.

Inf. qu. 84. art. 4. ad 2. Et qō. 123. art. 11. ad 1 & qō. 141. ar. 7. ad 3. & veri. qu. 26. art. 5. *cap. 3. 7. 8. & 9. tom. 5.

Metr. vlt. in fin.

ARTICVLVS IIII.

Vtrū istae sint quatuor principales passiones, gaudium, tristitia, spes, & timor.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q non sint istę quatuor principales passiones, gaudiū & tristitia, spes & timor. Augustin. in 14. de * ciuit. Dei, non ponit spē, sed cupiditatē loco eius.

§ 2 Pręt. In passionibus animae est duplex ordo, scilicet intentionis, & cōsecutionis seu generationis. G Aut ergo principales passiōes accipiuntur secundum ordinem intentionis, & sic tantum gaudiū & tristitia, quę sunt finales, erunt principales passiones: aut secundum ordinem consecutionis, seu generationis: & sic erit amor principalis passio. nullo ergo modo debēt dici quatuor passiones istae principales, gaudium & tristitia, spes & timor.

§ 3 Pręt. Sicut audacia causatur ex spe, ita timor ex desperatione: aut H ergo spes & desperatio debent poni principales passiones tanquàm causae, aut spes & audacia tanquā sibiipsis affines.

SED CONTRA est illud, quod Boet. in lib. de consol. enumerās quatuor principales passiones, dicit, Gaudia pelle, pelle timorē: spemque fugato, nec dolor adsit.

RESPON. Dicendum, q hę quatuor passiones communiter principales esse dicuntur, quarum duae, scilicet gaudium & tristitia, princi I pales dicuntur: quia sunt completiuę & finales simpliciter respectu omnium passionū, vnde ad omnes passiones consequuntur, vt dicitur in 2.* Ethi. Timor autem & spes sunt principales, non quidem quasi cōpletiuę simpliciter, sed quia sunt completiuę in genere motus appetitiui ad aliquid. Nam respectu boni incipit motus in amore, & procedit in desiderium, & terminatur in spe: respectu vero mali incipit in odio, & procedit ad fugā, & terminatur in timore. Et ideo solet harum quatuor passionum numerus accipi secundum differētiam pręsentis, & futuri: motus enim respicit futurum, sed quies est in aliquo pręsenti. De bono igitur pręsenti est gaudium, de malo pręsenti est tristitia, de bono futuro est spes, de malo futuro est timor: omnes autem alię passiones, quae sunt de bono vel de malo, pręsenti vel futuro, ad has completiue reducuntur. Vnde etiam a quibusdam dicuntur principales hę pędictae quatuor passiones, quia sunt generales: quod quidem verum est, si spes & timor designant motum appetitus communiter tendentem in aliquid appetendum, vel fugiendum.

c. 5. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, q August. ponit desiderium, vel cupiditatem loco spei, inquātum ad idē pertinere videntur, idest, ad bonum futurum.

AD 2^m dicendum, q passiones istae dicuntur principales secundum ordinem intentionis, & complementi. Et quàmuis timor & spes non sint vltimae passio- F nes simpliciter, tamen sunt vltimae in genere passionum tendentium in aliud, quasi in futurum: nec potest esse instantia, nisi de ira, quę tamen non potest poni principalis passio, quia est quidam effectus audaciae, quae non pōt esse passio principalis, vt * infra dī.

q. 45. art. 2. ad 3.

AD 3^m dicendum, q desperatio importat recessū à bono, quod est quasi per accidens: & audacia importat accessum ad malum, quod etiam est per accidēs: ideo hae passiones non possunt esse principales, quia qd est p accidēs, non pōt dici principale: & sic ēt nec ira pōt dici passio pricipalis, quae cōsequitur audaciā.

QVAESTIO XXVI.

De passionibus animae in speciali, & primo de amore, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de passionibus animae in speciali. Et primo, de passionibus concupiscibilis. Secundo, de passionibus irascibilis.

¶Prima consideratio erit tripartita. Nam primo considerabimus de amore, & odio. Secundo, de cōcupiscētia, & fuga. Tertio, de delectatione, & tristitia.

¶Circa amorem consideranda sunt tria.

¶Primo, de ipso amore. Secundo, de causa amoris. Tertio, de effectibus eius.

Circa primum quaeruntur quatuor.

¶Primo, Vtrum amor sit in concupiscibili.

¶Secūdo, Vtrum amor sit passio.

¶Tertio, Vtrum amor sit idem quod dilectio.

¶Quarto, Vtrum amor conuenienter diuidatur in amorem amicitiae, & in amorem concupiscentiae.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum amor sit in concupiscibili.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q amor non sit in concupiscibili. Dicitur enim Sap. 8. I Hanc, scilicet sapientiam, amaui, & exquisiui a iuuētute mea: sed concupiscibilis, cùm sit pars appetitus sensitiui, non potest tendere in sapientiā, quae nō comprehēditur sensu. ergo amor non est in cōcupiscibili.

§ 2 Praet. Amor uidetur esse idem cuilibet passioni. Dicit enim Aug. in 14. * De ciuit. Dei, Amor inhiās habere quod amatur, cupiditas est: id autem habens, eoque fruens, laetitia: & fugiens quod ei aduersatur, timor est: idque si acciderit sentiens, tristitia est: sed non omnis passio est in concupiscibili, sed timor etiā hic enumeratus est in irascibili. ergo non est simpliciter dicendum, q amor sit in concupiscibili.

Infr. art. 2. ad 2. & 3. dist. 26. qō. 1. art. 2. cor. fin. Et dist. 27. qu. 1. ar. 2. Et mal. q. 8. art. 3. ad 6. & 3. de anima. le. 4. 17. post medium, to. 5.

K § 3 Praet. Dion. in cap. † de diui. no. ponit quendam amorem naturalem: sed amor naturalis magis uidetur pertinere ad vires naturales, quae sunt animę vegetabilis. ergo amor nō simpliciter est in cōcupiscibili.

† cap. 4. in par. 2.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 5. Topicorum, q amor est in concupiscibili.

ca. 3. in loco 25.

RESPON. Dicendum, q amor est aliquid ad appetitum pertinens, cum vtriusque obiectum sit bonū: vnde secundum differentiam appetitus, est differentia amoris. Est enim quidam appetitus nō consequēs apprehensionem ipsius appetentis, sed alterius. & huiusmodi dicit appetitus naturalis. Res enim naturales appetunt quod eis conuenit secundum suam naturam, non per apprehensionem propriam, sed per apprehensionem instituentis naturam, ut in 1. li.* dictum est. Alius autem est appetitus consequens apprehensionem

p. p. q. 103. art. 1.

hensionem ipsius appetētis, sed ex necessitate, nō ex iudicio libero: & talis est appetitus sensitiuus in brutis, qui tamen in hominibus aliquid libertatis participat, inquantum obedit rationi. Alius autem est appetitus consequens apprehensionem appetentis secūdum liberum iudicium, & talis est appetitus rationalis, siue intellectiuus, qui dicitur volūtas. In vnoquoque autem horum appetituum amor dicitur illud, qđ est principium motus tendentis in finem amatum: in appetitu autem naturali principium huiusmodi motus est connaturalitas [d] appetentis ad id, in quod tendit, quæ dici potest amor naturalis: sicut ipsa connaturalitas corporis grauis ad locum medium est p grauitatem, & pōt dici amor naturalis. Et similiter aptatio appetitus sensitiui, uel voluntatis ad aliqđ bonū, idest, ipsa complacentia boni, dicitur amor sensitiu', vel intellectiuus, seu rationalis. Amor igitur sensitiuus est in [d] appetitu sensitiuo, sicut amor intellectiuus in intellectiuo appetitu, & pertinet ad concupiscibilem: quia dicitur per respectū ad bonum absolute, nō p respectū ad arduū, qđ est obiectum irascibilis.

D.102.

D.979.

Ad primvm ergo dicendum, q auctoritas illa loquitur de amore intellectiuo, vel rationali.

Ad 2[m] dicendum, quòd amor dicitur esse timor, gaudium, cupiditas, & tristitia, non quidem essentialiter, sed causaliter.

Ad 3[m] dicendum, q amor naturalis non solum est in viribus animæ vegetatiuæ, sed in omnibus potentiis animæ, & etiam in omnibus partibus corporis, & vniuersaliter in omnibus rebus: quia, ut Dionys. dicit 4. cap. * De diui. nom. Omnibus est pulchrū, & bonum amabile, cum vnaquæque res habeat connaturalitatē ad id, qđ est sibi cōueniens s'm suā naturā.

In par. 5. parū ante medium.

Articvlvs II.

Vtrum amor sit passio.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quòd amor non sit passio. Nulla enim virtus, passio est: sed omnis amor est virtus quędam, ut dicit Dio. 4. cap. * de diui. no. ergo amor non est passio.

Infr. art. 3. ad 3. & 4. q. 28. art. 6. ad 2. *c. 4. in par. 1. declinando ad finē, & et par. 2. † libr. 8. de trin. ca. 10. habet tō. 3. * cap. 22.

¶ 2 Præt. Amor est unio quędam, vel nexus, secundum Aug. in lib. de † Trin. sed vnio, vel nexus non est passio, sed magis relatio. ergo amor non est passio.

¶ 3 Præter. * Damascen. dicit in lib. 2. quòd passio est motus quidam: amor autem non importat motum appetitus, qui est desiderium, sed principium huiusmodi motus. ergo amor non est passio.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 8. * Ethic. quòd amor est passio.

†ca. 5. parū a medio, tom. 5.

Respon. Dicendum, quòd passio est effectus agentis in patiente: agens autem naturale duplicem effectum inducit in patiens. Nam primo quidem dat formam, secundo dat motum consequentem formam: sicut generans dat corpori grauitatem, & motum consequentem ipsam. Et ipsa grauitas, quæ est principium motus ad locum connaturalem, propter grauitatem potest quodammodo dici amor naturalis: sic etiam ipsum appetibile dat appetitui primo quidem quandam coaptationem ad ipsum, quæ est quædam complacentia appetibilis, ex qua sequitur motus ad appetibile. Nā appetitiuus motus circulo agitur, vt dicitur in 3. de * anima. Appetibile enim mouet appetitum, faciens quodammodo in eo eius intentionem: & appetitus tendit in appetibile realiter consequendum, vt sit ibi finis motus, vbi fuit principium. Prima ergo immutatio appetitus ab appetibili, vocatur amor, qui nihil est aliud quàm complacentia appetibilis: & ex hac complacentia sequitur motus in appetibile, qui est desiderium, & vltimo quies, quæ est gaudium. Sic ergo cum amor consistat in quadam immutatione appetitus ab appetibili, manifestū est, q amor est passio, proprie quidem secundum quod est in concupiscibili, communiter autem & extenso nomine, secundum quod est in voluntate.

tex. 55. tō. 2.

A

Ad primvm ergo dicendum, q quia virtus significat principium motus, vel actionis: ideo amor inquantum est principium appetitiui motus, a * Dion. vocatur virtus.

* ca. 4. par. 4. de diui. no. in principio.

Ad 2[m] dicendum, quòd [d] vnio pertinet ad amorē, inquantum per complacentiam appetitus amans se habet ad id, quod amat, sicut ad seipsum, vel ad aliquid sui. & sic patet, quòd amor non est ipsa relatio vnionis, sed vnio est consequens amorem. vnde & * Dion. dicit q amor est virtus vnitiua. Et Philosophus dicit in 2. * Politicæ, quòd vnio est opus amoris.

B

D.105.

*Cap. 4. de diu. no. in par. 2. & in par. 1. declinando ad finē.

Ad 3[m] dicendum, quòd amor etsi non nominet motum appetitus tendentem in appetibile, nominat tamen motum appetitus, quo immutatur ab appetibili, vt ei appetibile complaceat.

† lib. 2. polit. cap. 2. a med. tō. 5.

Articvlvs III.

Vtrum amor sit idem quod dilectio.

C

Ad tertivm sic proceditur. Videt' quòd amor sit idem quod dilectio. Dion. enim 4. cap. de * diui. nom. dicit, quòd hoc modo se habent amor & dilectio, sicut quatuor & bis duo, rectilineum & rectas habens lineas: sed ista significāt idem. ergo amor & dilectio significant idem.

1. di. 10. 1 ex po. lit. & 3. di. 27. q. 2. art. 1. & di. * 4. lec. 9. cō. 1. & 5. & psal. 17. & Ioan. 21. lect. 3. *ca. 4. in 1. par. aliquātulum post mediū illi'.

¶ 2 Præt. Appetitiui motus secūdū obiecta differūt: sed idē est obiectū dilectionis, & amoris. ergo sūt idē.

¶ 3 Præt. Si dilectio et amor in aliquo differunt, maxime in hoc differre videntur, quòd dilectio sit in bono accipienda, amor autem in malo, vt quidam dixerunt, secundum quod August. narrat in 14. de † ciuit. Dei. sed hoc modo non differunt, quia, vt ibidem * August. dicit, in sacris scripturis vtrunque accipitur in bono, & in malo. ergo amor & dilectio non differunt, sicut ipse August. ibidem concludit, quòd nō est aliud amorem dicere, et aliud dilectionem dicere.

D

†cap. 7. ante mediū. *lib. 14. de ciuit. dei, c. 7. tom. 5.

Sed contra est, quòd Dio. dicit 4. ca. de * diui. no. quòd quibusdam sanctorum visum est diuinius esse nomen amoris, quàm nomen dilectionis.

In 1. par. circa mediū et fin.

Respon. Dicendum, quòd quatuor nomina inueniuntur ad idem quodammodo pertinentia, scilicet amor, dilectio, charitas, et amicitia. Differunt tamen in hoc, quòd amicitia secundum Philosophum in 8. * Ethi. est quasi habitus: amor autem et dilectio significantur per modum actus, vel passionis: charitas autem vtroque modo accipi potest, differenter tamen significatur actus per ista tria: nam amor cōmunius inter ea est. omnis enim amor dilectio ē, vel charitas, sed non econuerso: addit enim dilectio supra amorē, electionem præcedentem, vt ipsum nomen sonat. vnde dilectio non est in concupiscibili, sed in voluntate tantum, et est in sola rationali natura: charitas autē addit supra amorem perfectionem quādam amoris, inquantum id quod amatur, magni pretij æstimatur, vt ipsum nomen designat.

E

c. 5. parum a medio. tō. 5.

Ad primvm ergo dicendum, quòd Dion. loquitur de amore, et dilectione secūdum quod sunt in appetitu intellectiuo: sic. n. amor idē est quod dilectio.

Ad

Ad 2^m dicendum, ꝙ obiectum amoris est communius quàm obiectum dilectionis, quia ad plura se extendit amor quàm dilectio, sicut * dictum est.

In corp. art.

Ad 3^m dicendum, ꝙ non differunt amor & dilectio secundum differentiam boni & mali, sed sicut * dictum est, in parte tamen intellectiua: idem est amor & dilectio: & sic loquitur ibi * Augustinus de amore: vnde parum post subdit, quòd recta volūtas est amor bonus: & ꝙ peruersa voluntas est malus amor: quia tamen amor, qui est passio concupiscibilis, plurimos inclinat ad malum, inde habuerunt occasionem, qui prædictam differentiam assignauerunt.

In corp. art. — cap. 7. & 9. lib. 14. de ciuit. dei to. 5

Ad 4^m dicendum, ꝙ ideo aliqui posuerunt etiam in ipsa voluntate nomen amoris, esse diuinius nomine dilectionis: quia amor importat quandam passionem, præcipue secundum quod est in appetitu sensitiuo, dilectio autem præsupponit iudicium rationis: G magis autem in Deum homo potest tendere per amorem passiue quodammodo ab ipso Deo attractus, ꝙ ad hoc eum propria ratio possit ducere, quod pertinet ad rationem dilectionis, vt * dictum est: & propter hoc, diuinius est amor quàm dilectio.

In corp. art.

Articvlvs IIII.

Vtrum amor conuenienter diuidatur in amorem amicitiæ, & amorem concupiscentiæ. H

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur ꝙ amor inconuenienter diuidatur in amorem amicitię & concupiscētiæ. Amor enim est passio, amicitia verò est habitus, vt dicit Philosophus in 8. Ethicorum: sed habitus non potest esse pars diuisiua passionis. ergo amor nō cōuenienter diuiditur p amorē cōcupiscentiæ, & amorē amicitiæ. I

¶ 2 Præter. Nihil diuiditur per id, quod ei connumeratur. Non enim homo connumeratur animali: sed concupiscentia cōnumeratur amori, sicut alia passio ab amore. ergo amor non potest diuidi per concupiscentiam.

¶ 3 Præt. Secundum Philosophū in 8. † Ethi. triplex est amicitia, vtilis, delectabilis, & honesta: sed amicitia vtilis & delectabilis habet concupiscentiā. ergo concupiscentia nō debet diuidi cōtra amicitiā. K

† 8. Eth. ca. 3. tom. 5.

Sed contra, Quędam dicimur amare, quia ea concupiscimus: sicut dicitur aliquis amare vinum propter dulce, quod in eo concupiscit, vt dicitur in 2. * Topic: sed ad vinum, & ad huiusmodi nō habemus amicitiam, vt dicitur in 8. * Ethic. ergo alius est amor concupiscētiæ, et alius est amor amicitię.

cap. 2. parū ante mediū tom. 1. — * ca. 11. a medio illius tom. 5.

Respon. Dicēdum, quòd sicut Philosophus dicit in 2. * Rhetor. Amare est velle alicui bonū. Sic ergo motus amoris in duo tendit. s. in bonum quod quis vult alicui, F vel sibi, vel alii, & in illud, cui vult bonum. Ad illud ergo bonū quod quis vult alteri, habetur amor cōcupiscentiæ: ad illud autem, cui aliquis vult bonū, habetur amor amicitiæ: hæc autem diuisio est secundum prius & posterius. Nam id quod amatur amore amicitiæ, simpliciter & per se amatur: quod autem amatur amore concupiscētiæ, non simpliciter & secundum se amatur, sed amatur alteri. Sicut enim ens p se simpliciter est, quod habet esse: ens aūt secundum quid, quod est in alio: ita & bonū, quod conuertitur cum ente, simpliciter quidem est quod ipsam habet bonitatem. Quod autem est bonum alterius, est bonum secundum quid: & per consequens amor, quo amatur aliquid vt ei sit bonum, est amor simpliciter: amor autem, quo amatur aliquid vt sit bonum alterius, est amor secundum quid.

c. 4. in principio. tom. 6.

Ad primvm ergo dicendū, ꝙ amor nō diuiditur per amicitiam, & concupiscentiam: sed per amorem amicitiæ & concupiscentię. Nam ille proprie dicitur amicus, cui aliquod bonum volumus: illud autem dicimus concupiscere, quod volumus nobis. & per hoc patet solutio ad secundum.

Ad 3^m dicendum, quòd in amicitia, vtilis & delectabilis, vult quidem aliquis aliquod bonum amico, & quantum ad hoc saluatur ibi ratio amicitię: sed quia illud bonum refert vlterius ad suam delectationem, & vtilitatem: inde est, ꝙ amicitia vtilis & delectabilis, inquantum trahitur ad amorem concupiscētię, deficit a ratione veræ amicitiæ.

¶ *Super Quæstionis vigesimæsextæ Articulū quartum.*

In quæst. vigesimasexta, omissis primis tribus articulis, in quarto hoc solū aduerte, quòd diuisio amoris in amorem amicitiæ & concupiscentiæ non est tam diuisio amoris, quàm amatorū: seu, & in idem redit, nō est diuisio amoris secundum se, sed secūdū diuersimode amata. Cum enim omne concupitū alicui cōcupiscatur, nullus amor concupiscentiæ est sine amore amicitiæ illius cui cōcupiscitur. Et rursus, cū omni amico aliquod bonum velimus, nullus amor amicitiæ est sine amore cōcupiscentiæ boni concupiti amato. Non ergo distinguitur amor in amorē amicitiæ & concupiscentiæ, tanquam in diuersos amores, sed tāquàm in diuersos modos amādi. Vnus enim & idem amor est amicitię respectu amici, & concupiscētiæ respectu boni illi volitī. Et si quandoque inuenias diuersos esse amores, sane interpretare, & denominari amorē quandoque a concupiscentia, quādoque ab amicitia scito, propter obiectū de quo ē sermo, vt patet cū est sermo de amore ad irrationalia, vel delectabilia, vel vtilia: in his enim a cōcupiscentia amor denominatur, qui tamen nō est sine amore amicitiæ ad se, vel alium. Cum uero de amore parētum, aut filiorum, ab amicitia denominatio fit amoris, qui tamen eis cōcupiscit bonum vitæ, &c.

1. q. 60. art. 3. cor. & ar. 4. ad 3. Et mal. q. 1. ar. 5. cor. Et ueri. q. 4. ar. 3. Et Dio. 4. l. 9. & 10. & 10. 15. le. 4. * ca. 5. a medio 10. 5.

QVAESTIO XXVII.

De causa amoris, in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerādum est de causa amoris.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum bonum sit sola causa amoris.

¶ Secundo, Vtrum cognitio sit causa amoris.

¶ Tertio, Vtrum similitudo.

¶ Quarto, Vtrum aliqua alia animæ passionum.

Articvlvs primvs.

Vtrum bonū sit sola causa amoris.

Ad primvm sic proceditur. Videtur ꝙ non solum bonū sit causa amoris. Bonum enim nō est causa amoris, nisi quia amatur: sed contingit etiam malum amari, secundum illud Psalm. 10, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam: alioquin omnis amor esset bonus. ergo non solum bonum est causa amoris.

¶ *Super Quæstionis vigesimæseptimæ, Articulum primum.*

In corpore primi articuli quæstionis vigesimæ septimæ notato, quòd quæstionis ratio cōsistit in hoc, Bonum est propriū obiectum amoris: ergo est propria causa amoris. & probatur sequela: quia obiectum potentię passiuæ comparatur ad ipsam, vt causa motus vel actus ipsius: ac per hoc obiectum proprium talis actus huiusmodi potētiæ, est propria causa illius actus: amor autem est actus potentię appetitiuæ, quæ est passiua. Ex his habes de mente diui Thomæ quatuor, scilicet ꝙ vis appetitiua est passiua, & quòd obiectum eius est causa actiua: & ꝙ bonum effectiue causat amorem: & quòd vniuersaliter, obiectum proprium cuiusque actus, appetitus est causa actiua illius: quæ multū me-

Inf. q. 26. arti. 1. Et Dio. 4. l. 12.

* Rhet. ca 4. post med.

memoriæ commendanda sunt.

¶ In responsione ad 3. scito Nouitie, formalem responsioné consistere in hoc, ꝙ pulchrum est quædam boni species: & propterea nó obstat adæquatæ causalitati boni respectu amoris, quòd pulchrum sit amabile, vt pote non extraneum ab illo. Connumeratur tamé bono pulchrū in amabilitate: quia addit supra ipsum, sicut secundū quid ad simpliciter: bonū est enim quod simpliciter complacet: pulchrum autem, quod secundum apprehensionem, vt in litera dicitur.

* In par. 1. parum ante mediū.

* cap. 3. in princip. tō. 3. & c. 4.

q. 26. art. 1.

* q. 26. ar. 1 & 2.

§ 2 Præt. Philosophus dicit in 2.* Rheto. quòd eos qui mala sua dicunt, amamus. ergo videtur ꝙ malum sit causa amoris.

§ 3 Præt. Dio. dicit 4. cap. de* diui. no. ꝙ non solum bonum, sed et pulchrū est omnibus amabile.

SED CONTRA est, quod Augus. dicit 8. de * Trinit. Non amatur certe, nisi bonum solum. ergo bonum est causa amoris.

RESP. Dicendū, quòd sicut * supra dictum est, Amor ad appetitiuam potentiam pertinet, quæ est vis passiua: vnde obiectū eius comparat ad ipsam, sicut causa motus, vel actus ipsius. Oportet igitur vt illud sit proprie causa amoris, qđ est amoris obiectum: amoris autē proprium obiectum, est bonum: quia, vt *dictum est, amor importat quandam connaturalitatem, vel complacentiam amantis ad amatum. vnicuique autem est bonum id, quod est sibi cōnaturale & proportionatum: vnde relinquitur, ꝙ bonum sit propria causa amoris.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ malū nunquàm amatur nisi sub ratione boni, scilicet, inquantum est secundum quid bonum, & apprehenditur vt simpliciter bonum: & sic aliquis amor est malus, inquantū tendit in id, quod non est simpliciter verum bonum. Et per hunc modum homo diligit iniquitatem, inquātum per iniquitatem adipiscitur aliquod bonum, potum, delectationē, vel pecuniā, vel aliquid huiusmodi.

AD 2^m dicendum, ꝙ illi qui mala sua dicunt, non propter mala amantur, sed propter hoc, ꝙ dicunt mala: hoc enim, quod est dicere mala sua, habet rationē boni, inquātum excludit fictionem, seu simulationē.

AD 3^m dicendum, ꝙ pulchrum est idem bono sola ratione differens. Cum enim bonum sit quod omnia appetunt, de ratione boni est, ꝙ in eo quietetur appetitus: sed ad rationem pulchri pertinet, ꝙ in eius aspectu, seu cognitione quietetur appetitus, vnde & illi sensus præcipue respiciunt pulchrum, qui maxime cognoscitiui sunt, scilicet visus, & auditus rationi deseruientes. Dicimus enim pulchra visibilia, & pulchros sonos: in sensibilibus autem aliorū sensuum nō vtimur nomine pulchritudinis, non enim dicimus pulchros sapores, aut odores. Et sic patet, ꝙ pulchrū addit supra bonum quendam ordinem ad vim cognoscitiuam, ita ꝙ bonum dicatur id, quod simpliciter complacet appetitui: pulchrum autem dicatur id, cuius ipsa apprehensio placet.

ARTICVLVS II.

Vtrum cognitio sit causa amoris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ cognitio nō sit causa amoris. Quòd enim aliquid quæratur, hoc contingit ex amore: sed aliqua quæruntur, quæ nesciuntur, sicut scientiæ. cùm. n. in his idē sit eas habere, quod eas noscere, ut Aug. dicit in lib. 83. * quæst. si cognoscerentur, haberentur, & non quærerentur. ergo cognitio non est causa amoris.

§ 2 Præt. Eiusdem rationis videtur esse, quòd aliquid incognitū ametur, & quòd aliquid ametur plusquàm cognoscatur: sed aliqua amantur plusquàm cognoscātur, sicut Deus, qui in hac uita potest per seipsum amari, non autem per seipsum cognosci. ergo cognitio non est causa amoris.

§ 3 Præter. Si cognitio esset causa amoris, nō posset inueniri amor, vbi non est cognitio: sed in omnibus rebus inuenitur amor, vt dicit Dion. in 4. cap. de * diui. no. non aūt in oībus inuenitur cognitio. ergo cognitio non est causa amoris.

SED CONTRA est, ꝙ Aug. probat in 10. de * Tri. quòd nullus potest amare aliquid incognitum.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut *dictum est, Bonum est causa amoris per modum obiecti: bonum autē non est obiectum appetitus, nisi prout est apprehensum. & ideo amor requirit aliquam apprehensionem boni quod amatur: & propter hoc Philosoph * dicit 9. * Eth. ꝙ visio corporalis est principium amoris sensitiui: & similiter contemplatio spiritualis pulchritudinis, vel bonitatis, est principium amoris spiritualis. Sic igitur cognitio est causa amoris ea ratiōe, qua & bonum, quod non potest amari, nisi cognitum.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ille qui quærit scientiam, nō omnino ignorat eam, sed secundum aliquid eā præcognoscit, vel in vniuersali, vel in aliquo eius effectu, vel per hoc quòd audit eam laudari, ut Aug. dicit 10. de * Trin. Sic autem eam cognoscere non est eā habere, sed cognoscere eā pfecte.

AD 2^m dicēdum, quòd aliquid requiritur ad perfectionem cognitionis, quod non requiritur ad pfectionem amoris. Cognitio enim ad rationem pertinet, cuius est distinguere inter ea quæ secundum rem sunt coniuncta, & componere quodammodo ea, quæ sunt diuersa, vnum alteri comparando. Et ideo ad perfectionem cognitionis requiritur, ꝙ homo cognoscat singillatim quicquid est ī re, sicut partes, & virtutes, & pprietates: sed amor est in vi appetitiua, quæ respicit rem, secūdum ꝙ in se est. Vnde ad perfectionem amoris sufficit, ꝙ res prout in se apprehenditur, ametur. ob hoc ergo contingit, ꝙ aliquid plus amatur, quàm cognoscatur: quia potest perfecte

¶ Super Quæstionis vigesimæseptimæ Ar. secundū.

3. 2. q. 26. ar. 2. ad 1. et 3. dis. 15. q. 4. ar. 2. ad 3.

IN artic. 2. eiusdē quæstio. aduerte, ꝙ in litera non negatur, ꝙ maior cognitio causat maiorem amorem, sed ꝙ maior amor necessario exigat maiorem cognitioné. Et multū subtilis ratio de hoc redditur ex illa radicali differētia inter apprehensiuā & appetitiuam potentiā in hoc, quòd apprehensio trahit res ad animam, appetitus vero animum ad res. Ex hoc namque infertur, ꝙ perfectio cognitionis attenditur secundum modum, quo perficitur ratio, qui est distinguere etiam quæ sūt simplicia, ac per hoc ad perfectam cognitionem boni exigit, & quòd bonum secundum se apprehēdatur, & quòd distincte cognoscatur secūdum partes, proprietates &c. Perfectio autem appetit' amoris non exigit tot cognitiones boni, sed prime sufficit ei, scilicet ꝙ bonum secūdum se apprehendatur: quia appetitus ad bonum, vt est, tēdit: & intendit dicere, quòd quia bonū perficit appetitum, secundum quod inuenitur in rerum natura, apprehensioné autem secundū negociationem intellectus: ideo amor potest esse perfectus cognitione existēte imperfecta. Sat enim ē appetitui repræsentatio illius boni, quæ non sufficit intellectui, sed oportet distinguere vt perficiatur. Et si instetur, qa cognitio est propria causa amoris, ac per hoc minus cognitionis, infert min' amoris momentum, ꝙ perfectio amoris dupli ci ex capite oritur; scilicet ex parte amātis, & ex parte amati: & quòd cognitio est causa amoris ex parte amati. eadem quippe ratione cognitio est causa amoris, qua bonum est causa amoris, vt in litera dicitur: quia bonum cognitū est obiectum appetitus: magis autem & minus in amore ex parte vtriusq; s. amati, & amantis, prouenire potest: & sic pspicies, quòd absq; augumēto obiecti, ac p hoc cognitionis potest augeri amor ex parte amantis. Neq; igitur bonū, neque bonum cognitū est propria causa amoris, nisi ex parte obiecti,

* q. 35. ante med. tom. 4

In 1. par. post med.

* Statim a principio libro 3. art. præced.

cap. 5. & ca. 12. tom. 5.

c. 1. circa fi. & cap. 2. & 3. tom. 3.

cti, præter quod alia causa eiusdem ex altera parte exigitur: & ideo, minus non infert minus simpliciter.

amari, etiã si nõ perfecte cognoscatur: sicut maxime patet in scientiis, quas aliqui amant propter aliquã summariã cognitionẽ, quã de eis habent, puta, ꝙ sciunt Rhetoricam esse scientiam, per quã homo potest persuadere: & hoc in Rhetorica amant. Et similiter est dicendũ circa amorem Dei.

q.26.art.1. AD 3ᵐ dicendum, ꝙ etiã amor naturalis, q̃ est in omnibus rebus, causatur ex aliqua cognitione, non quidem in ipsis rebus naturalibus existente: sed in eo qui naturam instituit, vt supra dictum est.

ARTICVLVS III.

Vtrum similitudo sit causa amoris.

AD TERTIVM sic pceditur. Videtur ꝙ similitudo nõ sit causa amoris. Idẽ enim nõ est causa contrariorum: sed similitudo est causa odij. Dicit enim Prouerbior. 13: ꝙ inter superbos semp sunt iurgia. et Philos. dicit in 8. Ethicor. ꝙ figuli corrixantur adinuicẽ. ergo similitudo nõ est causa amoris.

¶ 2 Præt. August. dicit in 4. † Cõfes. ꝙ aliquis amat in alio, quod esse non vellet: sicut homo amat histrionẽ, q̃ nõ vellet esse histrio. hoc autem non cõtingeret, si similitudo esset propria causa amoris: sic.n. homo amaret in altero, quod ipse haberet, vel vellet habere. ergo similitudo non est causa amoris.

¶ 3 Præt. Quilibet homo amat id quo indiget, etiã si illud nõ habeat, sicut infirmus amat sanitatẽ, & pauper diuitias: sed inquantũ indiget, & caret eis, habet dissimilitudinem ad ipsa. ergo nõ solũ similitudo, sed dissimilitudo est causa amoris.

¶ 4 Præt. Philosophus dicit in 2. Rhetor. ꝙ beneficos in pecunias, & salutẽ amamus: & similiter eos, qui circa mortuos seruãt amicitiã, oẽs diligunt: nõ autẽ oẽs sunt tales. ergo similitudo nõ ẽ causa amoris.

SED CONTRA est, quod dicitur Eccle. 13. Omne animal diligit simile sibi.

RESPON. Dicendum, ꝙ similitudo, proprie loquendo, est causa amoris. sed considerandum est ꝙ similitudo inter aliqua põt attendi dupliciter, Vno modo ex hoc, ꝙ vtrunque habet idem in actu: G sicut duo habentes albedinem, dicũtur similes: Alio modo ex hoc, ꝙ vnum habet in potentia & in quadã inclinatione illud, quod aliud habet in actu: sicut si dicamus, ꝙ corpus graue existens extra suum locum, habet similitudinem cum corpore graui in suo loco existenti: vel etiam secundum quod potẽtia habet similitudinem ad actũ ipsum. nam in ipsa potentia quodammodo est actus. Primus ergo H similitudinis modus causat amorem amicitiæ, seu beneuolẽtiæ. Ex hoc enim ꝙ aliqui duo sunt similes, quasi habentes vnam formam, sunt quodammodo vnum in forma illa: sicut duo homines sunt vnũ in specie humanitatis, & duo albi in albedine: & ideo affectus vnius tendit in alterũ sicut in vnũ sibi, & vult ei bonum sicut & sibi. Sed secũdus modus similitudinis causat amorem concupiscentiæ, vel amicitiam vtilis, seu delectabilis: I quia vnicuique existenti in potentia, inquantum huiusmodi, inest appetitus sui actus: & in eius consecutione delectatur, si sit sentiens & cognoscens. Dictum est autem supra, quòd in amore concu- q.26.art.4. piscentiæ amans proprie amat seipsum, cum vult illud bonum quod concupiscit: magis autem vnusquisque seipsum amat, quàm aliũ: quia sibi vnus est in substantia: alteri vero in similitudine alicuius formę. Et ideo si ex eo quod est sibi similis in participatione formę, K impediatur ipsemet a consecutione boni, quod amat, efficitur ei odiosus, non inquantum est simi-

¶ *Super Quæstionis vigesimaseptimæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio dubium est de modo, quo similitudo est propria causa amoris, Si enim ponitur causa ex parte obiecti, sequitur contra primũ articulum, ꝙ bonum absolute non est propria causa amoris, sed bonũ cõtractum ad simile. Si vero nõ ponitur causa ex parte obiecti, ruit totus processus in corpore articuli, assignans obiectum vtriusque amoris aliquid simile. Et in responsione ad 2. expresse dicitur, ꝙ amãs in altero quod in se non amat, inuenitur bonũ similitudinis &c. quasi author conatus fuerit ad saluandum, ꝙ semper bonum simile est obiectum amoris.

Infr. qu.99 art.2. co. Et de hebdo. l. 2. fi. Et 4. eth. co. 1. fi. & li. 8. co. 3 ca. 8. a me. ¶ Ad euidẽtiam huius dubii scito, quòd quinque modis intelligi potest, ꝙ similitudo est causa amoris. primo: vt specialis quædam bonũ, sicut certa bona specialia: sicut cum aliquis vult assimilari alteri, vel alterum sibi. Et sic similitudo est causa † ca. 14. circa medium tom 1. effectiua amoris; sicut quodlibet aliud bonũ: & sic non est ad propositũ, vbi de propria & adequata causa amoris est quæstio. Secundo, vt ratio determinans formaliter boni rationẽ ad hoc, ꝙ sit amoris causa. & hoc contradicere videtur articulo primo, & Aristot. in nono Ethi. & primo Ethic. Et breuiter cõmuni dicto philosophorum sonãtibus, ꝙ bonum vt sic, est amabile: & irrationabiliter hoc sustineri videtur: quia similitudo speciale quoddam bonũ est, ca.4. paulo post princ. tom.6 ac per hoc inadæquata ratio obiecti amoris extendentis se ad alia bona. Tertio, vt determinans formaliter bonum ad hoc, quòd sit causa amoris in hoc, ita quòd bonum inquantũ bonum sit amabile: sed inquantum bonum simile, sit amabile huic: iuxta illud 9. Ethic. Amabile bonum vnicuique autem propriam: & sicut bonum non est amabile, nisi cognitum: ita bonum huic non est amabile nisi cognitũ vt bonum huic. Idem autem uidetur importare bonum huic, & bonũ simile, ex tenso similitudinis nomine, vt in litera fit. Quod enim est actu simile, est huic bonum quasi idem sibi: quod vero secundum inclinationem vel potẽtiam, est huic bonum quasi proportionatum: relationem quoque importat vtrumque ad subiectũ scilicet bonum propriam, seu huic, & bonum simile. & secundum hoc solueretur obiectio in oppositum ex hoc, quòd in primo articulo tradita est ratio formalis obiectiua amabilis absolu- F te: in hoc uero tertio articulo traditur ratio formalis obiectiua amabilis huic. Sed huic sensui obstat, quòd tractatus iste in primo & tertio articulo, vt litera sonat, æque vniuersalis ac abstractus, est ac per hoc sicut ibi de amore absolute, ita hic accipiendum est, & non ibi de causa amoris absolute, & hic de causa amoris in hoc interpretandum est. Quarto, vt conditio boni ad hoc, quòd sit causa amoris: ita quòd bonum, inquantum bonũ, sit causa amoris obiectiua simpliciter & huic: similitudo autem sit causa vt conditio causæ, sicut singularitas est conditio omnis causæ naturalis. Sed quia quod causat vt apprehensum, magis est concausa causantis, vt apprehensio, qualiter bonum est causa amoris, quod constat causare spũ non per modum naturæ, sed vt apprehẽsũ (Incognita enim diligere nequimus) quam cõditio sic causantis & similitudo vniuersaliter concurrens cũ bono ad causandum amorem, causat vt apprehensa in actu exercito, vt in conciuibus & consanguineis sibi obuiantibus, qui nõ se diligunt, donec, vt patet, consanguinei, vel conciues apprehendantur. quod est apprehendi vt similes in actu exercito. Ideo similitudo magis vt ratio appropriãs iuxta tertium modum, quàm vt cõditio iuxta ista quartum causa videtur amoris. Quinto, vt dispositio ex parte subiecti, ita quod bonum inquantum bonum, sit propria causa amoris ex parte obiecti: & similitudo ad bonũ sit propria causa amoris, vt propria dispositio ex parte subiecti: propter quod obiectum idẽ causat modo amorẽ, modo odium in eodem diuersimode disposito, vt patet de Thamar respectu Amon, in secundo Regum. Et huic sensui fauet litera in solutione primi argumenti: vbi figulo propter dispositionem ad lucrum alter redditur odiosus. Et in solutione secundi non dixit, quòd amat bonum similitudinis, sed quod inuenitur bonum similitudinis, intendens per hoc saluare dispositionem ex parte subiecti ad amorem. Nec est verum, quòd in litera processu laboretur ad ostendendum similitudinem se tenere ex parte obiecti, sed inueniri in obiecto. Similitudo enim cum sit relatio æquiparantiæ in vtroque, oportet quòd saluetur in extremo. vnde ex hoc ipso, quòd similitudo subiecti ad bonum, est propria causa amoris ex parte subiecti, sequitur necessario, quòd omne amabile sit simile, quod in litera monstratur. Et hic quintus modus

dus procul dubio amplectendus est, sine tamen terent præiudi.10, idest quod ex parte subiecti similitudo est propria causa amoris, quicquid sit ex parte obiecti: & hoc literæ sufficere non dubito: saluatq. sensus iste Vniuersalitatem & abstractionem tractatus a quale in primo, & tertio articulo, ordinatque articulos huius quæst. vt tractetur in primis articulis de causa ex parte obiecti, scilicet bonitate, & cognitione: in tertio de causa ex parte subiecti: in quarto, ex parte concomitantium passionum. Iuxta tertium autē modum prius de rationibus obiectiuis ex parte rei: & deinde de conditione communi vtriqz rationi formali, scilicet bonitati & similitudini, fuisset tractādum. Et sic tertius articulus debuit esse secundus, cuius oppositum sensum fauet. Quanto, quòd hic sensus intentus ab authore.

in corp. art.

¶ Circa quartum articulum nihil occurrit pro nunc scribendum.

lis: sed inquantum est proprii boni impeditiuus: & propter hoc figuli corrixantur adinuicem; quia seinuicem impediunt in proprio lucro: & inter superbos sunt iurgia, quia seinuicem impediunt in propria excellentia, quam concupiscunt. et per hoc patet responsio ad primum.

Ad 2^m dicēdum, quòd in hoc etiam quòd aliquis in altero amat, quod in se amat, inuenitur bonū similitudinis secundum proportionalitatem: nam sicut se habet alius ad hoc, quod in eo amatur, ita ipse se hēt ad hoc, quod in se amat: puta, si bonus cantor bonum amet scriptorem, attenditur ibi similitudo proportionis, secundum quòd vterque habet, quod conuenit ei secundum suam artem.

Ad 3^m dicēdum, quòd ille, qui amat hoc, quo indiget, habet similitudinem ad id quod amat, sicut qđ est potētia ad actū, vt dictū est.

Ad 4^m dicendum, quòd secundum eādem similitudinem potentiæ ad actum, ille qui non est liberalis, amat eum qui est liberalis, inquantum expectat ab eo aliquid quod desiderat. & eadem ratio est de perseuerante in amicitia ad eum, qui non perseuerat: vtrobique enim videtur esse amicitia propter vtilitatem. Vel dicendum, quòd licet non omnes homines habeāt huiusmodi virtutes secundum habitum completum, habent tamen eas secundum quędam seminalia rationis, secundum quæ, qui non habet virtutem, diligit virtuosum, tanquàm suæ naturali rationi conformem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum aliqua alia passionum animæ sit causa amoris. D

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd aliqua alia passio possit esse causa amoris. Dicit enim Philosophus in 8. Eth. quòd aliqui amantur propter delectationem: sed delectatio est passio quędā: ergo aliqua alia passio est causa amoris.

ca. 3.com.5

¶ 2 Præt. Desiderium, quędam passio est: sed aliquos amamus propter desideriū quod ab eis expectamus, sicut apparet in omni amicitia, quę est propter vtilitatem. ergo aliqua alia passio est causa amoris.

¶ 3 Præt. Aug. dicit in 10. de Trin. Cuius rei adipiscendæ spem quisque non gerit, aut tepide amat, aut omnino non amat, quāmuis quàm pulchra sit, videat. ergo spes est etiam causa amoris. E

cap. 1. post mediū, tō.3

SED CONTRA hoc est, quòd omnes alię affectiones animę ex amore causant, vt Aug. dicit 14. de ciu. Dei.

cap.7. & 9. tom.5.

RESPON. Dicendum, quòd nulla alia passio est, quæ non supponat aliquem amorem, cuius ratio est: quia omnis alia passio animę importat motum ad aliquid, vel quietem in aliquo. Omnis autem motus in aliquid, vel quies in aliquo, ex aliqua cōnaturalitate, vel coaptatione procedit, quæ pertinet ad rationem A amoris: vnde impossibile est, quòd aliqua alia passio animæ sit causa vniuersaliter omnis amoris: contingit tamē aliquā aliam passionem esse causam amoris alicuius, sicut etiam vnum bonū est causa alterius.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum aliquis amat aliquid propter delectationem, amor quidem ille causatur ex delectatione, sed delectatio illa iterum causatur ex alio amore præcedente. nullus enim delectatur, nisi in re aliquo modo amata.

Ad 2^m dicēdum, quòd desiderium rei alicuius semper presupponit amorem illius rei: & sic desideriū alicuius rei pōt esse causa, vt res alia ametur, sicut qui desiderat pecuniā, amat pp hoc eū, a quo pecuniā recipit.

Ad 3^m dicendum, quòd spes causat vel auget amorē, B & hoc ratione delectationis: quia delectationem causat: & etiam ratione desiderii, quia spes desideriū fortificat. non enim ita intense desideramus, quę nō speramus, sed tñ & ipsa spes est alicuius boni amati.

QVAESTIO XXVIII.

De effectibus amoris, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus amoris.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum unio sit effectus amoris. C

¶ Secundo, Vtrum mutua inhęsio.

¶ Tertio, Vtrum ecstasis sit effectus amoris.

¶ Quarto, Vtrum zelus.

¶ Quinto, Vtrum amor sit passio læsiua amantis.

¶ Sexto, Vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agit.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum vnio sit effectus amoris.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd vnio non sit effectus amoris. Absentia enim vnioni repugnat: sed amor compatitur secum absentiam. dicit enim Apost. ad Galat. 4. Bonum æmulamini in bono semper, loquens de seipso, vt glo. dicit: & non tantum cum præsens sum apud vos. ergo vnio non est effectus amoris.

¶ 2 Præt. Omnis vnio aut est per essentiam, sicut forma vnitur materiæ, & accidens subiecto, & pars toti, vel alteri parti ad constitutionem totius: aut est per similitudinem vel generis, vel speciei, vel accidentis: sed amor non causat vnionem essentiæ, alioquin numquàm haberetur amor ad ea, quæ sunt per essentiā diuisa: vnionem autē, quę est p similitudinem, amor nō causat, sed magis ab ea causatur, vt dictum est. ergo vnio non est effectus amoris.

¶ 3 Præt. Sensus in actu fit sensibi-

¶ *Super Quæstionis vigesimaoctauæ Articulum primum.*

IN responsione ad tertium primi art. quæstio. 28. scito, quòd si considerentur omnes vnitates concurrentes ad amorem, sic amor magis vnit, quā intellectio: quoniam causatiuus est vnionis realis, sed si comparetur amor & intellectio, secundum illā solam vnionem, quā facit formaliter, sic intellectio magis vnit, quàm amor, iuxta illud Auct. in tertio de Anima, Magis fit vnum ex intellectu & intellecto, quàm ex materia & forma. Et ratio est illa, quæ arguendo in litera tangitur: quia intellectus in actu, est intellectū in actu: amans autem nō est amatū in actu. Tanto namque maior est formalis vnio cognitionis, quàm amoris, quanto maius est se esse aliquid, quàm habere se ad illud vt se. Intellectio enim facit formaliter intellectum esse rem intellectam in actu: amor vero non facit formaliter amātē esse amatum, sed vt amatum, & econuerso; scilicet amatum vt amantē: et hoc quo ad amorem amicitiæ. In amore vero concupiscentiæ amor vnit amato vt alicui sui, scilicet amātis: intellectio vero facit formaliter intellectam rem in actu esse aliquid intelligentis. vnde cognitio videtur magis vnitiua formaliter: amor autē effe-

12.q.20.ar.1.ad 3. & q.60.art.3.ad 2. Et 3.dist.27.qō.1.ar.1.& Dio.4. de no.

q.27.art.3.& 4.

effectiue: sed qa vnio nota cōmuniter, non est nisi realis, dicitur ꝙ amor est vis vnitiua, & ꝙ est magis vnitiuus quàm cognitio. quæ omnia sunt vera, referendo ad vnionē realem: & sunt vera, referendo ad effectus separatos a causis. Effectus enim formales a causis nō secernuntˊ. vnde in litera nō respondetur argumēto secundū vnionē, quæ est effectus formalis, sed præponitur amor secundum vnionē finalem & effectibilē, quæ est realis: quasi diceret, ꝙ licet formalis vnio cognitionis sit maior secundū se formali amoris vnione, qa tamen sistit infra vnionē similitudinis, minor est simpliciter vnione amoris, claudente in sui latitudine vnionē realē.

In par. 2. & etiā in par. 2. declinando ad fin.

le in actu, & intellectus in actu fit intellectiuū in actu, nō autē amās in actu fit amatum in actu. ergo vnio magis est effectus cognitionis, quàm amoris.

SED CONTRA est, quod dicit Dion. 4. cap. de * diui. no. quòd amor quilibet est virtus vnitiua.

F

RESPON. Dicendum, ꝙ duplex est vnio amātis ad amatum. Vna quidem secundum rem, puta, cum amatū præsentialiter adest amanti. Alia vero ſm affectum, quę quidē vnio cōsiderāda est ex apprehēsione præcedente: nā motus appetitiuus sequitur apprehensionē. Cū autē sit duplex amor. s. cōcupiscētiæ, & amicitiæ, vterque procedit ex quadā apprehēsione vnitatis amati ad amātē: cū.n. aliquis amat aliquid, quasi cōcupiscēs illud, apprehendit illud quasi pertinēs ad suū bene esse. Similiter cū aliquis amat aliquē amore amicitiæ, vult ei bonū, sicut & sibi vult bonū. vnde apprehēdit eum vt alterū se, in quātū. s. vult ei bonū, sicut & sibiipsi: & inde est, ꝙ amicus dicitur esse alter ipse. Et Aug. dicit in 4. * Cōfes. Bene quidā dixit de amico suo, dimidium animæ suæ. Primā ergo vnionem amor facit effectiue, quia mouet ad desiderandum, & quærēdum præsentiā amati, quasi sibi conuenientis, & ad se pertinentis. Secundā autem vnionē facit formaliter, quia ipse amor est talis vnio, vel nexus. vnde Aug. dicit in 8. * De Trin. ꝙ amor est quasi iunctura quædā duo aliqua copulās, vel copulare appetens, amātē. s. & qđ amatur. Quod.n. dicit copulās, refertˊ ad vnionē affectus, sine qua nō est amor: qđ vero dicit copulare intendens, ptinet ad vnionē realē.

G

cap. 6. circa finē tom. 1. & lib. 2. retrat. cap. 6.

H

cap. 10. parum a prin. tom. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ obiecto illa procedit de vnione reali, quā quidem requirit dilectio sicut causam: desiderium vero est in reali absentia amati, amor vero & in absentia, & in præsentia.

AD SECVNDVM dicendum, ꝙ vnio tripliciter se habet ad amorem. Quædā enim vnio est causa amoris, & hæc quidem est vnio substantialis, quātum ad amorem, quo quis amat seipsum: quātū vero ad amorem, quo quis amat alia, est vnio similitudinis, vt * dictū est. Quædā vero vnio est essentialiter ipse amor, & hæc est vnio ſm coaptationem affectus, quæ quidem assimilatur vnioni substantiali, inquantum amās se habet ad amatum, in amore quidem amicitiæ, vt ad seipsum, in amore autem concupiscentiæ, vt ad aliquid sui. Quædam vero vnio est effectus amoris: & hæc est vnio realis, quam amans quærit de re amata: & hæc quidem vnio est secundum conuenientiā amoris. vt enim Philosophus dicit 2. * Polit. Aristophanes dixit; quòd amantes desiderarent ex ambobus fieri vnum: sed quia ex hoc accideret aut ambos, aut alterum corrumpi, quærunt vnionem quæ conuenit, & decet: vt scilicet simul conuersentur, & simul colloquantur, & in aliis huiusmodi coniungantur.

I

q. præcedēt. artic. 3.

K

cap. 2. post mediū to. 5.

AD TERTIVM dicendū, ꝙ cognitio perficitur per hoc, ꝙ cognitum vnitur cognoscenti secundum suam similitudinem: sed amor facit ꝙ ipsa res, quæ amatur, amāti aliquo modo vniatur, vt * dictum est. vnde amor est magis vnitiuus, quàm cognitio.

ad 1. argu. præced.

ARTICVLVS II.

Vtrum mutua inhæsio sit effectus amoris.

AD SECVNDVM sic proceditˊ. Videtur quòd amor non causet mutuam inhæsionem, scilicet vt amans sit in amato, & econuerso. Quod enim est in altero, cōtinetur in eo: sed non potest idem esse continēs & contentum. ergo per amorē nō potest causari mutua inhæsio, vt amatum sit in amante, & ecōuerso.

¶ 2 Præt. Nihil potest penetrare in interiora alicuius integri, nisi per aliquam diuisionem: sed diuidere quæ sunt secūdum rem coniuncta, non pertinet ad appetitum, in quo est amor, sed ad rationem. ergo mutua inhæsio nō est effectus amoris.

¶ 3 Præt. Si per amorem amans est in amato, & econuerso, sequetur ꝙ hoc modo amatum vniatur amāti, sicut amans amato: sed ipsa vnio est amor, vt * dictum est. ergo sequitur ꝙ semper amans ametur ab amato: quod patet esse falsum. non ergo mutua inhæsio est effectus amoris.

SED CONTRA est, quod dicitur 1. Io. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Charitas āt est amor Dei: ergo eadē rōne quilibet amor facit amatū esse i amāte.

RESPON. Dicēdum, ꝙ iste effect^9 mutuæ inhęsionis potest intelligi & quantum ad vim apprehensiuam, & quantum ad vim appetitiuam. Nam quantum ad vim apprehensiuā, amatum dicitur esse in amante, inquantum amatum immoratur in apprehensione amantis, secundum illud Phil. 1. Eo quòd habeam vos in corde. Amans vero dicitur esse in amato secundum apprehensionem, inquantum amans non est contentus superficiali apprehēsione amati, sed nititur singula quæ ad amatum pertinent, intrinsecus disquirere, & sic ad interiora eius ingreditur: sicut de Spiritusancto, qui est amor Dei, dicitur 1. ad Corin. 2. ꝙ scrutatur etiā profunda Dei. Sed quantum ad vim appetitiuam, amatum dicitur esse in amante, prout est per quandam cōplacentiam in eius affectu; vt vel delectetur in eo, aut i bonis eius apud præsentiam, vel in absentia per desiderium tendat in ipsum amatū per amorē concupiscentiæ: vel in bona q̃ vult amato eius per amorē amicitiæ, nō quidem ex aliqua extrinseca causa: sicut cum aliquis desiderat aliqd propter alterum, vel cum aliquis vult bonū alteri, ppter aliquid aliud, sed propter complacentiam amati interius radicatam. vnde & amor

¶ Super Quæstionis vigesimæ octauæ Articulum secundum.

IN articulo secundum eiusdem 28. quæst. aduerte tria, primo, quòd quia amor in modo essendi per apprehensionem addit moram in amante, & perscrutationem amati: ita quòd non quęcunque apprehensio est effectus amoris, sed apprehēsio quasi continua & perscrutans. Et ex prima conditione ponitur amatum in amāte: ex secunda econuerso secundum apprehensionem. Secundo, quòd in affectu cōmune est amori amicitiæ & concupiscētiæ, quòd amatum constituit in amante per complacentiam interius radicatam ipsius amati. In eo enim quòd complacet sibi interius amans de concupito, vel amico, in eo sunt: & hoc etiam respondet moræ in apprehensione. Diuersimode autem amans cōstituitur in amato secūdū vtrūque amorem, vt in litera dicitur: quia in concupiscentia cōstituitur in eo per affectum perfectæ possessionis illius: in amicitia vero per affectum ad amicum & sua, vt ipsemet amicus: & ambo respondent perscrutationi in apprehensione. Tertio, quòd si hūiusmodi mutuæ inhæsionis in affectu diligenter considerentur, videbitur quòd proportionales sūt; & quòd sicut in apprehensionis modo vnica apprehēsio secundum duas eius conditiones vtrunque constituit, vt declarauimus: ita in amore. Amans quippe aliquid amore cōcupiscentiæ amat illud alteri, siue ille alter sit ipsemet amans, siue alter. In hoc autē sunt duo, scilicet complacentia illius concupiti, alioquin non amaret: & affectatio habendi, vtendique illo, & ex complacentia amatum in amante

Infr. q. 66. ar. 6. cor. & 3. di. 27. q. 6. ar. 1. ad 4.

art. 2.

amante cõstituitur, ex affectu perfecte habendi &c. ecõuerso. Egreditur enim amans ad ipsum tali affectu. amãs quoque amicitiæ amore amat amicum vt seipsum. In hoc autẽ includũtur duo, primo, q̃ amans transit in personam amici: secũdo q̃ amicus transit in personam amantis. Ex hoc.n. q̃ amat amicum propter ipsum amicũ, vult etiam seipsum præbere quomodo potest. ac per hoc ipse transit in amicum voluntate, affectu, ac passiõe: ita vt bene, vel male afficiatur, sentiatq; amico sentiente. Ex hoc vero, q̃ amat amicum vt seipsum, ponitur amicus vt ipse: & sic amicus trãsit in personam amantis. & hoc pertinet ad complacentiam. Cõplacet eni vt ipsemet, & sic in vtroq; amore egressus affectus in amatum constituit in eo. Ingressus autem amati per cõplacentiam in amantem, vt ipse in amicitia, vel aliquid sui in concupiscentia, constituit ecõuerso amatum in amante.

dicitur intimus, & dicuntur viscera charitatis. Ecoouerso autẽ amãs est in amato, aliter quidẽ per amorem cõcupiscẽtiæ, aliter per amorem amicitiæ. Amor namque concupiscentiæ non requiescit in quacunque extrinseca, aut superficiali adeptione, vel fruitione amati: sed quærit amatum perfecte habere, quasi ad intima illius perueniens. In amore vero amicitiæ, amans est in amato, inquantum reputat bona, vel mala amici, sicut sua, & volũtatem amici sicut suam, vt quasi ipse i suo amico videatur bona, vel mala pati, & affici. & propter hoc, proprium est amicorum eadẽ velle, & in eodẽ tristari & gaudere s̃m Philosophum in 9. Eth. & in 2. Rhet. vt sic inquantum quæ sunt amici, æstimat sua, amans videatur esse in amato, quasi idem factus amato: inquantum autẽ econuerso, vult & agit propter amicũ, sicut propter seipsum, quasi reputans amicum idem sibi, sic amatũ est in amante. Potest autem & tertio modo mutua inhæsio intelligi in amore amicitiæ, s̃m viam redamationis, inquantum mutuo se amant amici, & sibiinuicem bona volunt, & operantur.

li.9. Ethic. c.3.a med. & libro. 2. Rhet.ca. 4. to.5. Et.6.

Ad primum ergo dicendũ, q̃ amatum continetur in amante, inquantum est impressum in affectu eius per quandam cumplacentiam: econuerso vero, amans cõtinetur in amato, inquantum amans sequitur aliquo modo illud, quod est intimum amati. nihil enim prohibet diuerso modo esse aliquid continens, & contentum: sicut genus continetur in specie, & econuerso.

Ad 2m dicendum, q̃ rationis apprehensio præcedit affectum amoris: & ideo sicut ratio disquirit, ita affectus amoris subintrat in amatũ, vt ex dictis patet.

In corp. ar.

Ad 3m dicendum, quòd illa ratio procedit de tertio modo mutuæ inhæsionis, qui nõ inuenitur in quolibet amore.

ARTICVLVS III.

Vtrum ecstasis sit effectus amoris.

2.2.q 175. art.2.Et.3. dis.27.q.1. art.1.ad.4. Et ver.q.13 art.2.ad.9. & 2.co. 12.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̃ ecstasis nõ sit effectus amoris. Ecstasis enim quandam alienationem importare videtur: sed amor non semper facit alienationem, sunt enim amantes interdum sui compotes. ergo amor non facit ecstasim.

¶Præt. Amans desiderat amatum sibi vniri. magis ergo amatum trahit ad se, quàm etiam pergat in amatũ extra se exiens.

Ar.1. Et.2.

¶3 Præt. Amor vnit amatum amanti, sicut dictum est. Si ergo amans extra se tendit, vt in amatum pergat: sequitur q̃ semper plus diligat amatũ, quàm seipsum, qd̃ patet esse falsum. nõ ergo ecstasis est effect⁹ amoris.

c.4. in par. 2. decliuando ad finẽ.

SED CONTRA est, quod Dion. dicit. 4. c. de diuino. q̃ diuinus amor ecstasim facit, & qd̃ ipse Deus propter amorem est ecstasim passus. Cum ergo quilibet amor sit qdã similitudo participata diuini amoris, vt ibidẽ dicitur. videt̃ q̃ quilibet amor causet ecstasim.

eod c.4. de diui.nomi.

RESPON. Dicẽdũ, q̃ ecstasim pati aliquis dicitur, cũ extra se ponitur: quod quidẽ contingit & s̃m vim apprehensiuã, & s̃m vim appetitiuã. Secundum quidem vim apprehensiuam aliquis dicitur extra se poni, qñ ponitur extra cognitionẽ sibi propriã, vel quia ad superiorẽ sublimatur, sicut homo dũ eleuatur ad cõprehendẽda aliqua, quæ sunt supra sensum & rationem, dicitur ecstasim pati, inquantum ponitur extra connaturalem apprehensionẽ rationis & sensus: vel quia ad inferiora deprimitur, puta, cũ aliquis in furiã, vel amentiã cadit dr̃ ecstasim passus. s̃m appetitiuam vero partem dicitur aliquis ecstasim pati, qñ appetitus alicuius in alterũ fertur, exiẽs quodãmodo extra seipsum. primã quidẽ ecstasim facit amor dispositiue, inquantũ. s. facit meditari de amato, vt dictũ est: intensa aũt meditatio vni⁹ abstrahit ab alijs. Sed secũdã ecstasim facit amor directe, simpliciter quidẽ amor amicitiæ, amor aũt cõcupiscẽtiæ nõ simpliciter, sed s̃m qd. Nã in amore concupiscentiæ quodãmodo fertur amãs extra seipsum, inquantũ. s. nõ cõtentus gaudere de bono quod habet, quærit frui aliquo extra se: sed quia illud extrinsecũ bonũ q̃rit sibi habere, non exit simpliciter extra se, sed talis affectio i fine infra ipsam cõcludit. Sed in amore amicitiæ affectus alicui⁹ simpliciter exit extra se, quia vult amico bonũ, & operat̃ bonũ, quasi gerẽs curã & prouidentiã ipsi⁹ pp ipsum amicũ.

art.præced.

Ad primum ergo dicendum, q̃ illa ratio procedit de prima ecstasi.

Ad 2m dicendũ, q̃ illa ratio procedit de amore concupiscẽtiæ, q nõ facit simpliciter ecstasim, vt dictũ ẽ.

in corp. ar.

Ad 3m dicẽdũ, q̃ ille qui amat, intãtũ extra se exit, quantum vult bona amici, & operatur, non tamen vult bona amici magis quàm sua. vnde non sequitur quòd alterum plus quàm se diligat.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Zelus sit effectus amoris.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q̃ zelus non sit effectus amoris. Zelus enim est contentionis principium. Vnde dicitur. 1. ad Cor. 3. Cum sit inter vos zelus & contentio &c. sed contentio repugnat amori. ergo zelus nõ est effectus amoris.

¶2 Præt. Obiectum amoris est bonum, quod est communicatiuum sui: sed zelus repugnat communicationi. ad zelũ. n. ptinere videtur, q̃ quis nõ patitur cõsortiũ in amato: sicut viri dicuntur zelare vxores, quas nolunt habere communes cum cæteris. ergo zelus non est effectus amoris.

¶3 Præt. Zelus nõ est sine odio, sicut nec sine amore. dicit. n. in Psal. 72. Zelaui sup iniquos. nõ ergo debet dici magis effectus amoris, q̃ odij.

¶ Super Quæstionis vigesimaoctauæ Articulum quartum.

ARticulo tertio omisso, in quarto scito, q̃ cum zelus sumatur dupliciter. s. causaliter pro feruenti dilectione, & formaliter pro tristitia deficiẽtium sibi, vel amicis, vt in 2. Rhetoricæ ca. 18. & inferius pluries patet, hic sumit̃ proprie. Ad huiusmodi namque tristitiam spectat & zelus concupiscentiæ, & amicitiæ. ille enim tristatur de defectu singularitatis, vel excellẽtiæ, vel quiete fruitionis: iste de defectu alicui⁹ boni amico. Et vtriusq; tristitia ex amore oppositi boni procedit, & cõtra ingerentes huiusmodi mala solicitat.

Mal. q. 10. ar.1.ad.11.

SED CONTRA est, quod Dio. dicit. 4. c. De diuino. q̃ Deus appellatur zelotes, propter multum amorem quem habet ad existentia.

ca.4. in parte. 1. paulo ante finem

RESPON. Dicendum, quòd zelus quocunq; modo sumatur, ex intẽtione amoris prouenit. Manifestũ

est

est enim ꝙ quanto aliqua virtus intensius tẽdit in aliquid, fortios repellit omne cõtrarium, vel repugnãs. Cum igitur amor sit quidã motus in amatũ, vt* Aug. dicit in lib. 83. q. Intensus amor quærit excludere omne id, quod sibi repugnat: aliter tamen hoc contingit in amore concupiscentiæ, & aliter in amore amicitiæ. Nam in amore cõcupiscentiæ, qui intense aliquid concupiscit, mouetur contra omne illud, quod repugnat consecutioni, vel fruitioni quietę eius qđ amat: & hoc modo viri dicuntur zelare vxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas, quam in vxore quærunt. Similiter etiam qui quærunt excellentiam, mouentur contra eos, qui excellere videntur, quasi impedientes excellentiam eorum, & iste est zel* inuidiæ, de quo dicitur in Psal. 36. Noli æmulari in malignantibus: neque zelaueris facientes iniquitatẽ. Amor autem amicitię quærit bonum amici: vnde quãdo est intensus, facit hominem moueri contra omne illud, quod repugnat bono amici: & secundum hoc aliquis dicitur zelare pro amico, quando si qua dicũtur, vel fiunt contra bonum amici, homo repellere studet. Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando ea, quæ sunt contra honorem, vel volũtatem Dei, repellere ſm posse conatur, ſm illud. 3. Reg. 19. Zelatus sum pro Domino exercituũ. Et Ioã. 2. super illud, Zelus domus tuæ comedit me, dicit* gloſ. Quòd bono zelo comedit, q̃ q̃libet praua, quę viderit, corrigere satagit: si nequ, tolerat & gemit.

q. 35. & 36. tom. 4.

* Est gloſ. Aug. in eu. Ioh. tract. 10. inter medium & fin. tom. 9.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ Apostolus ibi loquitur de zelo inuidiæ, qui quidem est causa contentionis, non contra rem amatam, sed pro re amata contra impedimenta ipsius.

AD 2m dicendum, ꝙ bonum amatur, inquantũ est communicabile amanti: vnde omne illud quod perfectionem huius communicationis impedit, efficitur odiosum: & sic ex amore boni zelus causatur: ex defectu autem bonitatis contingit, ꝙ quędam parua bona non possunt integre simul possideri a multis. & ex amore talium causatur zelus inuidiæ, non aũt proprie ex his quæ integre possũt a multis possideri. Nullus enim inuidet alteri de cognitione veritatis, quæ a multis integre cognosci potest, sed forte de excellentia circa cognitionem huius.

AD 3m dicendum, ꝙ hoc ipsum, ꝙ aliquis odio habet ea quæ repugnãt amato, ex amore ꝓcedit: vnde zelus proprie ponitur effect* amoris magis, quàm odii.

¶ *Super Quæstionis vigesimæoctauæ Articulum 5. & 6.*

IN quinto autẽ & sexto articulo nihil scribendum occurrit, nisi ꝙ notentur ea, quę author dicit conuenire huiusmodi passionibus referendo appetitũ appetibili, seu formaliter. Quoniam hæc communia videntur huiusmodi passionibus, & actibus voluntatis similibus, his passionibus. Notetur quoque responsio ad primum in sexto articulo: quoniam in fine totius tractatus de actibus humanis seruiet proposito.

ARTICVLVS V.

Vtrum amor sit passio læsiua amãtis.

AD QVINTVM sic proceditꝰ. Videtur ꝙ amor sit passio lęsiua. Languor.n. significat læsionẽ quãdam languentis: sed amor causat languorem. dicitur.n. Cant. 2. Fulcite me floribus: stipate me malis, quia amore lãgueo. ergo amor est passio læsiua.

¶ 2 Præt. Liquefactio, est quædam resolutio: sed amor est liquefactiuus. dicitur.n. Cant. 5. Anima mea liquefacta est, vt dilectus meus locutus est. ergo amor est resolutiuus: est ergo corruptiu*, & læsiu*.

¶ 3 Præt. Feruor designat quendã excessum in caliditate, qui quidem excessus corruptiu* est: sed feruor causat ex amore. Dion. enĩ 7. cap. Cęl. hier. inter cæteras ꝓprietates ad amorẽ Seraphin pertinẽtes, ponit calidũ & acutũ, & superferuẽs. Et Can. 8. dicit de amore, ꝙ lampades eius sunt lãpades ignis atq; flammarum. ergo amor est passio læsiua, & corruptiua.

cap. 7. non remote a prin.

SED CONTRA est, quod dicit Dio. 4. ca. de * diui. no. ꝙ singula seipsa amant contẽtiue, idest conseruatiue. ergo amor non est passio læsiua, sed magis conseruatiua, & perfectiua.

* p. 2. inter medium & finem.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut* supra dictum est, Amor significat coaptationẽ quandã appetitiuæ virtutis ad aliquod bonum. Nihil autem, quod coaptatur ad aliquid, quod est sibi conueniens, ex hoc ipso læditur, sed magis si fit possibile, proficit & melioratur: quod vero coaptatur ad aliquid, quod non est sibi cõueniens, ex hoc læditur & deterioratur. Amor ergo boni conuenientis est perfectiuus & melioratiu* amãtis: amor autem boni, quod non est conueniens amãti, est lęsiuus & deterioratiuus amãtis. Vnde maxime homo perficitur & melioratur per amorem Dei: lędit aũt & deterioratur per amorẽ peccati, sicut illud Oſeę. 9. Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerũt. Et hoc quidem sic dictum est de amore, quantum ad id quod est formale in ipso, quod est scilicet ex parte appetitus: q̃tũ uero ad id quod est materiale in passione amoris, quod est immutatio aliqua corporalis, accidit ꝙ amor sit læsiuus propter excessum imutationis, sicut accidit in sensu, & in oĩ actu virtutis aĩę, qui exercetur per aliquã immutationẽ organi corporalis.

q. 26. ar. 1. & 2. & qu. 27. art. 1.

Ad ea vero quæ in contrariũ obijciuntur, dicendũ, ꝙ amori attribui possunt quatuor effectus proximi, scilicet liquefactio, fruitio, languor, & feruor, interquę primum est liquefactio, quæ opponitur congelationi. Ea.n. quę sunt congelata, in seipsis cõstricta sũt, vt nõ possint de facili subintrationẽ alterius pati: ad amorẽ aũt pertinet, ꝙ appetitus coaptetur ad receptionẽ boni amati, prout amatũ est in amante, sicut iam * supra dictũ est. Vnde cordis congelatio vel duritia est dispositio repugnans amori: sed liquefactio importat quãdam mollificationẽ cordis, qua exhibet se cor habile, vt amatũ in ipsum subintret. Si ergo amatũ fuerit præsens & habitum, causatur delectatio, siue fruitio: si aũt fuerit absens, consequũtur duę passiones, scilicet tristitia de absentia, quæ significatur per languorem. Vnde & Tullius in 3. de * Tusculanis quæst. maxime tristitiã ægritudinem nominat, & intensum desideriũ de cõsecutione amati, quod significatur per feruorẽ. Et isti quidem sunt effectus amoris formaliter accepti ſm habitudinẽ appetitiuæ virtutis ad obiectũ: sed in passione amoris consequuntur aliqui affectus his proportionati ſm immutationem.

art. 2.

libri 3. a medio & libr. 4. non remote a prin.

ARTICVLVS VI.

Vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agit.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ amans non agat omnia ex amore. Amor enim quędã passio est: vt * supra dictum est: sed non omnia, quæ agit homo, agit ex passione, sed quædam agit ex electione, & quędam ex ignorantia, vt dicitur in 5. * Eth. ergo non omnia, quæ homo agit, agit ex amore.

3. dis. 27. q. 1. ar. 3. cor. * q. 26. ar. 2.

cap. 8.

¶ 2 Præt. Appetitus est principium motus & actionis in omnibus animalibus, vt patet in 3. * De anima: si igitur omnia quæ quis agit, agit ex amore, aliæ passiones appetitiuæ partis erunt superfluæ.

a tex. 48. vsq; ad 55. tom. 2.

¶ 3 Præt. Nihil causatur simul a contrariis causis: sed quædã fiunt ex odio. non ergo omnia fiunt ex amore.

SED

SED CONTRA est, quod Dion. dicit 4.c. * de diui. no. quòd propter amorem boni omnia agunt, quæcunque agunt.

RESPON. Dicendum, q omne agens agit pp finem aliquem, vt supra dictum est: finis autem est bonum desideratum, & amatũ vnicuique. Vnde manifestum est, q oẽ agens, quodcunque sit, agit quamcunque actionẽ ex aliquo amore.

B AD PRIMVM ergo dicendum, q obiectio illa procedit de amore, qui est passio in appetitu sensitiuo existens: nos autẽ loquimur nunc de amore communiter accepto, prout cõprehendit sub se amorẽ intellectualem, rationalem, animalem, naturalẽ: sic.n. Dion. loquitur de amore in 4.cap.* de diuin. nõ.

C AD 2m dicendum, q ex amore, sicut iam dictum est, causatur & desiderium, & tristitia, & delectatio, & per consequens oẽs aliæ passiones. vnde oĩs actio, quæ procedit ex quacunque passione, procedit etiã ex amore sicut ex prima causa: vnde non superfluunt aliæ passiones, q̃ sunt causæ proximæ.

AD 3m dicẽdũ, q odium etiã ex amore causatur, sicut* infra dicet.

QVAESTIO XXIX.

De odio, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de odio.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum causa, & obiectum odii sit malum.

¶ Secũdo, Vtrum odium causetur ex amore.

¶ Tertio, Vtrum odium sit fortius, quàm amor.

¶ Quarto, Vtrũ aliquis possit habere odio seipsum.

¶ Quinto, Vtrum aliquis possit habere odio veritatem.

¶ Sexto, Vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali.

ARTICVLVS I.

Vtrum causa, & obiectũ odij sit malũ.

AD PRIMVM sic proceditur. Vr quòd obiectũ, & cã odii non sit malum. Oẽ.n. quod est, inquãtum huiusmodi, bonum est: si igitur obiectum odii sit malum, sequitur quòd nulla res odio habeatur, sed solum defectus alicuius rei, quod patet esse falsum.

B ¶ 2 Præt. Odire malum, est laudabile: vñ in laudem quorundã dr 2. Macbab. 3. quòd leges optime custodiebantur pp Oniæ põtificis pietatẽ, & animos odio habentes mala. si igitur nihil odiatur nisi malum, sequitur q oẽ odium sit laudabile, quod patet esse falsum.

¶ 3 Præt. Idẽ non est simul bonum & malum: sed idem diuersis est odibile & amabile. ergo odium nõ solum est mali, sed etiam boni.

SED CONTRA. Odium contrariatur amori: sed obiectũ amoris est bonum, vt* supra dictum est. ergo obiectum odii est malum.

C RESPON. Dicendum, q cum appetitus naturalis deriuetur ab aliqua apprehensione, licet non cognita, eadẽ ratio videtur esse de inclinatione appetitus naturalis, & appetit* animalis, qui sequitur apprẽhesionẽ coniunctã, sicut* supra dictũ est. In appetitu aũt naturali hoc manifeste apparet, q sicut vnũ quodq; habet naturalem consonãtiã, vel aptitudinẽ ad id, quod sibi cõuenit, q̃ est amor naturalis: ita

D ad id, quod est repugnãs & corruptiuũ, hẽt dissonantiã naturalẽ, q̃ est odiũ naturale. Sic igitur & in appetitu animali, seu in intellectiuo amor ẽ cõsonãtia q̃dã appetit* in id, quod apprẽhenditur vt conueniens. Odium vero est dissonãtia q̃dã appetitus ad id, quod apprẽhẽditur vt repugnans & nociuũ. Sicut autem oẽ conueniens inquantum hmõi, hẽt rationem boni, ita oẽ repugnans inquantum hmõi, habet rationem mali: & ideo sicut bo-

E num est obiectum amoris, ita malum est obiectum odii.

AD PRIMVM ergo dicẽdum, q ens inquantum ens, nõ habet rationem repugnantis, sed magis cõuenientis: qa oĩa conueniunt in ente. sed ens inquantũ ẽ hoc ens determinatũ, hẽt rõnem repugnãtis ad aliquod ens determinatum: &

¶ *Super Quæstionis vigesimanona Articulum primum.*

IN art. 1. q. 29. nota tria Nouitie, primo in titulo, q bis dicitur obiectum & causa odii, scilicet cũ enunciantur articuli, & cum proceditur ad primum. Ex hoc enim, & primo arg. manifeste habes, malũ non solum obiectũ, sed causam esse odii. Secundo, in corpore, quòd similitudo inter appetitum naturalem, & animalem sobrie intelligatur, * scilicet proportionaliter secũdũ naturas inanimatorum & animatorũ. In illis enim, * vt in quæsti. 23. dictum est, idem est consonãtia & dissonãtia, in istis aliud: sicut in illis consonantia est proprietas, in istis est actus appetitiuus. Tertio, in rñsione ad primum, q cõsistit in hoc, q obiectum & causa odii non est malum simpliciter, sed malum huic, quod est quoddam ens, quod non est malum huic inquantum ens, qa sic conuenit, sed inquãtum tale ens, quia sic repugnat. Percutiẽs enim me quoddam ens, est repugnans mihi, non inquantum ens, sed solum inquantum tale, scilicet offendens me: sicut aqua est mala igni, inquantum talis, non inquantum ens.

¶ Circa eũdem primum articulum dubiũ occurrit de explanatione odii, q scilicet est dissonantia ad apprẽhẽsum repugnans, seu malũ. odium.n. consonare malo testatur inimicitia, dum quis mala vt mala inimico vult: imo hoc ẽ odisse, velle malũ malo.

¶ Ad hoc dicitur, quòd sicut amor diuiditur in amorem amicitiæ & concupiscentiæ, ita & odiũ. Et odium quidem oppositũ amori concupiscentiæ, innominatum est: & potest vocari odium abominationis. Odium vero oppositum amori amicitiæ, odium inimicitiæ vocat. Et sicut, quia amare est velle bonũ alicui, duo ex parte obiecti includit, scilicet ly, bonũ, & ly, alicui: ita in odii obiecto duo claudũtur, s. malũ & persona. Quamuis aũt amor amicitiæ & cõcupiscẽtiæ vniformiter se habeant ad vtrunq;. s. per modum affirmationis, seu consonantiæ, odium tñ inimicitiæ, & odium abominationis dissimiliter se habent ad hæc. nã odium inimicitiæ hẽt se ad psonã p modũ negationis & dissonantiæ, ad malũ vero p modũ affirmationis & cõsonãtiæ. odiũ autẽ abominatiõis ecõuerso, ad psonã se hẽt per modum affirmationis & consonãtiæ, ad malum autem per modum negationis & dissonantiæ. Cum.n. aliquis odit flagella, & similia, illis quidem dissonat, & ea ab affectu suo abnegat: seipsum autem, vel alterũ, cui illa nollet, affirmat in affectu, eique consonat. Ecõtra vero, cũ odit quis hominẽ, ipsum quidẽ a suo affectu abnegat illiq; dissonat: sed malis illis cõsonat, affirmatque illa in suo affectu. vult.n. illi malum. Et si diligẽter pscrutat* fueris, videbis q dissimilitudo ista nõ variat dissonantiã odii a malo obiecto & causa: quoniã vtrobiq; id quod habet rationẽ mali obiecti & causæ odii, abnegatur ab affectu & dissonat: nam in odio inimicitiæ persona hẽt rationem mali obiecti & causæ. Et in odio abominationis non persona, sed res mala habet rõnem mali obiecti & causæ: sicut in amore amicitiæ, obiectum amatũ est amicus: & in amore concupiscentiæ est res concupita. Vniuersaliter igitur odium est dissonantia a malo obiecto, qa oportet malum obiectũ esse odio habitum. sed qa diuersum in vtroq; odio cõstituitur obiectum, quia vnius persona, alterius res, varietas apparet, sed nõ est. vñ inimicitia non testatur, quòd odiũ consonat malo obiecto, sed quòd tñ dissonat ab inimico, vt cõsonet malis illi*, vnde testatur magnam dissonantiam obiecti. Nec fallaris, audiens odium abominatiõis habere p obiecto rem, nõ personam: & putes propterea matrem non tali odio habere filias, quibus optat mortem, vel quia non potest dare eas nuptui, vel quia despicitur a viro suo propterea. in similibus enim non habẽtur odio personæ vt personæ, sed vt res: vnde non est ad tales odium inimicitiæ, sed abominationis solius vitæ earum, quia repugnat dispositioni earum vel secundum paupertatem, vel gratiam cum viro, vel aliquid huiusmodi, in cuius signum nihil mali illis vellent: cuius oppositũ de odio inimicitiæ scribitur in secũda Rheto. sed vitam tantum earũ, vt rem eis cõtrariã nolunt. Et quod in exẽplo mẽtio

par. 4. non multũ procul a prin. — in parte 2. — q. 29. ar. 2. — in al. q. 12. ar. 4. cor. — q. 26. ar. 1. — q. 26. ar. 1.

& filiæ audis, iu exteris quæ sunt domint ad seruos, viri ad vxorē, & vniuersaliter ad oēs odio habitos, nō vt ꝑsonæ sunt, sed vt ait quid illius, quasi nocumenta sunt, dicta intelligas. De personis enim & rebus formaliter, inquantū scilicet personæ, & inquantum res, intellige quæ diximus de obiectis proprijs vtriusq; odij. Nec obiicias mihi, quòd immemor supradictorū de indistinctione amoris amicitiæ & concupiscentiæ, nunc penes obiecta distinxerim vtrumq; odiū. Nosti .n. quòd bonū vno mō, vtpote ex causa integra: malum autem omnifariam, vtpote ex particularibus defectibus dicitur. Constat autem, quòd amor ex parte boni, & odiū ex parte mali, se tenet: propter quod non est mirum, si odia distinguuntur ex persona, vel re, vt obiectis proprijs odij, amor autē nō: sed sola habitudo ad personam & rem diuersimode amatam in quolibet amore distinguitur, vt superius declaratum est.

Sup. q. 28. ar. 6. ad 3. & infr. ar. 3. cor. Et 4. contra. c. 19.

secundum hoc vnum ens est odibile alteri, & est malum, & si non in se, tñ per cōparationē ad alterū.

Ad 2m dicendum, ꝙ sicut aliquid apprehenditur vt bonum, quod non est vere bonum, ita aliquid apprehenditur vt malū, qđ non est vere malū: vnde contingit quandoque nec odium mali, nec amorem boni esse bonum.

Ad 3m dicendum, ꝙ contingit idē esse amabile, & odibile diuersis, ſm appetitum quidem naturalem ex hoc, ꝙ vnum & idem est conueniens vni ſm suam naturam, & repugnans alteri: sicut calor conuenit igni, & repugnat aquæ. ſm appetitū vero animalem ex hoc, ꝙ vnum & idem apprehenditur ab vno sub ratione boni, & ab alio sub ratione mali.

ARTICVLVS II.

Vtrum odium causetur ex amore.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ amor non sit causa odij. Ea.n. quæ ex opposito diuiduntur, naturaliter sunt simul, vt dicitur in * prædicamentis: sed amor & odium cum sint cōtraria, ex opposito diuiduntur. ergo naturaliter sunt simul. non ergo amor est causa odij.

In post prædicamētis, c. de Simuli

¶ 2 Præt. Vnum contrariorum nō est causa alterius: sed amor & odium sunt contraria. ergo &c.

¶ 3 Præt. Posterius non est causa prioris: sed odiū est prius amore, vt vř. nā odiū importat recessum a malo: amor vero accessum ad bonum. ergo amor nō est causa odij.

SED CONTRA est, quod dicit Aug. 14.* de Ciu. Dei, ꝙ omnes affectiones causantur ex amore: ergo & odium, cum sit quædam affectio animæ, causatur ex amore.

* c. 7. & 9. to. 5.

RESPON. Dicendum, quòd sicut* dictum est, Amor consistit in quadam conuenientia amantis ad amatum: odium vero consistit in quadam repugnantia, vel dissonātia. Oportet autem in quolibet prius considerare quid ei conueniat, quàm quid ei repugnet. Per hoc.n. aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuum, vel impeditiuū eius quod est conueniens: vñ necesse est, ꝙ amor sit prior odio: & ꝙ nihil odio habeatur, nisi ꝑ hoc, quòd contrariatur conuenienti, quod amatur: & ſm hoc, omne odium ex amore causatur.

ar. præced.

Ad PRIMVM ergo dicendū, quòd in his q̄ ex opposito diuiduntur, quædā inueniuntur, quæ sunt naturaliter simul & ſm rem, & ſm rationem, sicut duæ species animalis, vel duæ species coloris. Quędā vero sunt simul ſm rationem, sed vnum realiter est prius altero, & causa eius: sicut patet in speciebus numerorum, figurarum & motuum. Quædam vero non sunt simul nec ſm rem, nec secūdum rationem, sicut substantia & accidens: nam substantia realiter est cā accidentis; & ens ſm rōnem prius attribuitur substantiæ q̄ accidenti, quia accidenti nō attribuitur nisi inquātū est in substātia. Amor autem & odium naturaliter quidem sunt simul ſm rationem, sed non realiter: vnde nihil prohibet amorem esse causam odij.

Ad 2m dicendum, quòd amor & odium sunt contraria, qñ accipiuntur circa idem: sed qñ sunt de contrariis, non sunt contraria, sed seinuicem consequentia. Eiusdem.n. rationis est, quòd ametur aliquid, & odiatur eius contrarium: & sic amor vnius rei, est causa quòd eius contrarium odiatur.

Ad 3m dicendum, ꝙ in executione prius est recedere ab vno termino, quàm accedere ad alterū terminum, sed in intensione est econuerso: propter hoc.n. receditur ab vno termino, vt accedatur ad alterum. motus autem appetitiuus magis pertinet ad intentionem, quàm ad executionem: & ideo amor est prior odio, cum vtrumque sit motus appetitiuus.

¶ *Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum secundum.*

ARticulo secūdo omisso, ex quo memoriæ commēdabis rñsionem ad primū, & applicabis ad post prædicamenta.

ARTICVLVS III.

Vtrum odium sit fortius, quàm amor.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ odiū sit fortius amore. Dicit.n. Aug. in li. 83. q.* Nemo est qui non magis dolorem fugiat, quàm appetat voluptatem: sed fugere dolorem pertinet ad odium, appetitus autem voluptatis pertinet ad amorem. ergo odium est fortius amore.

¶ 2 Præt. Debilius vincitur a fortiori: sed amor vincitur ab odio, qñ .s. amor conuertitur in odium. ergo odium est fortius amore.

¶ 3 Præt. Affectio animæ per effectum manifestatur: sed fortius insistit homo ad repellendum odiosum, quàm ad prosequendū amatum: sicut etiā bestiæ abstinent a delectabilibus pp verbera, vt Aug. introducit in lib. 83. q. ergo odium est fortius amore.

SED CONTRA. Bonum est fortius quàm malum; quia malū nō agit nisi virtute boni, vt Dio. dicit c. 4. de diuin. no.* sed odiū & amor differūt ſm differētiā boni, & mali. ergo amor est fortior odio.

RESPON. Dicendum, ꝙ impossibile est effectum sua causa esse fortiorem. Omne autem odium procedit ex aliquo amore, sicut ex cā, vt supra dictum est, vnde impossibile est, ꝙ odium sit fortius amore simpliciter, sed oportet vlteri*, ꝙ amor, simpliciter loquendo, sit odio fortior. Fortius.n. mouet ali qd in finē, q̄ ea q̄ sunt ad finē. Recessus autem a malo ordinatur ad cōsecutionem boni, sicut ad finē: vnde simpliciter loquēdo, fortior est motus animæ in bonum, q̄ in malum: sed tñ aliquando videtur odiū fortius amore propter duo.

¶ *Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum tertium.*

IN tertio articu. aduerte primo, quòd prima ratio, quare odiū videtur fortius mouere, cōsistit in hoc, quòd odium magis consistit in immutatione, quam amor. Quod declaratur ex parte obiecti, quia scilicet in amore tā actus, quam obiectum consonat dispositioni amantis, ac per hoc nihil est ex parte obiecti alteritatis. In odio vero, licet actus dispositioni odientis consonet, obiectum vero vtpote malum, vt malum dissonat, ac per hoc ex parte obiecti alteritas quædam inuenitur: & cum mutatio in alteritate cōsistat, magis ad mutationis naturam accedet odium, quam amor. Et hæc ratio ponitur in litera, cum dicitur, quòd repugnantia eius quod oditur, magis percipitur q̄ conuenientia amati. Aduerte secundo, quòd secunda ratio & manifestat sensum conclusionis principalis huius articuli, scilicet quòd odium non est fortius amore, sed econuerso: quod intelligitur non de quocunque odio relato ad quemcunque amorem, & ecōuerso, sed de coniugatis. Quilibet enim amor habet vin-

q. 36. paulo post princ. tom. 4.

q. 36. paulo post princ. to. 4.

In par. 4.

art. 2. huius quæst.

uinctum odium sibi oppositi, & econuerso. & de his est sermo comparatiuus. Et manifestat fortitudinem odii super amorem extraneum esse non ex se, sed ex amore eius causa superante illum alterum amorem: vt in responsione ad primum, & secundum exprimitur. Et sic ex prima ratione odii magis quodammodo inclinat, quàm corrugatus amor, quia magis sentitur: & ex secunda magis quàm extraneus amor, quia agit virtute amoris maioris.

cap. 12. post mediú, to. 3.

¶ *Super Quaestionis vigesimanona Articulum quartum.*

ARticulo quarto omisso, quo in fine tractatus vtemur in articulo 5. aduerte, quòd aliud est odio haberi, & aliud non amari: & quòd aliud est per se, & aliud per accidens. Nihil enim quantumcunque fuerit particularissimú & minimum boni, sub ratione sum bonitatis repraesentatum, odio habetur, per se loquédo: quia obiecto odii contrariatur tota latitudo boni, non amari tamen potest, quia non habet vnde adaequet appetitum &c. per accidens autem potest particulariter bonum odio haberi, per adiunctam scilicet rationé maioris mali, vt quotidie experimur. in communi autem impossibile est: quia quilibet odiens, aliquid amat: ac per hoc non omne bonum odit. Et idem est iudicium de ente & vero in communi. Odiens enim quodcúque ens, aut quodcúque verum, licet ab illis dissonet, alicui tamen vero & enti remanet consonans, ac per hoc non abiicit totam entis, aut veri latitudinem a suo affectu, sed communis ratio entis, & veri semper saluatur consonans &c.

2. 2. q. 25. ar. 7. Et 2. di. 42. q. 2. ar. 2. q. 2. ad 2. Et Ps. 10 Et Ep. 5. lecti. 6.

prosa 5. parú a' princ.

A Primo quidem, quia odium est magis sensibile quàm amor. Cum.n. sensus perceptio sit in quadam immutatione, ex quo aliquid iam immutatum est, nó ita sentitur, sicut qñ est in ipso immutari: vnde calor febris ethicae, quàmuis sit maior, non tñ ita sentitur, sicut calor tertianae: quia calor ethicae iá versus est quasi in habitum & naturá: & pp hoc et amor magis sentitur in absentia amati, sicut Aug. dicit in 10. de Trin. * ꝙ amor non ita B sentitur, cum non prodit eum indigentia: & pp hoc etiá repugnantia eius quod oditur, sensibilius pcipitur, quàm conuenientia eius quod amatur. Secundo, quia non cóparatur odium ad amorem sibi corrñdentem. Fm.n. diuersitatem bonorum, est diuersitas amorú in magnitudine, & paruitate, quibus proportionantur opposita odia: vnde odium quod corrñdet maiori amori, magis mouet quàm minor amor. Et per hoc patet rñsio C ad primum. nam amor voluptatis est minor, quàm amor conseruationis suiipsius, cui rñdet fuga doloris: & ideo magis fugitur dolor, quàm ametur voluptas.

Ad 2^m dicendum, ꝙ odium nunquá vinceret amorem, nisi pp maiorem amorem, cui odium corrñdet: sic homo magis diligit se, quàm amicum. & propter hoc, quòd diligit se, habet odio etiam amicum, si sibi contrarietur.

D Ad 3^m dicendum, quòd ideo intensius aliquid operatur ad repellendum odiosa, quia odium est magis sensibile.

Articvlvs IIII.

Vtrú aliquis possit habere odio seipsú.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ aliquis possit seipsum odio habere. Dř.n. in Psal. 10. Qui diligit iniquitaté, odit animam suam: sed multi di- E ligunt iniquitatem. ergo multi oderunt seipsos.

¶ 2 Praet. Illum ódimus, cui volumus & operamur malú: sed quandoq; aliquis vult & operat sibiipsi malum, puta, qui interimunt seipsos. ergo aliq seipsos hñt odio.

¶ 3 Praet. Boetius dicit in 2. de Consol. * ꝙ auaritia facit hoies odiosos: ex quo potest accipi, quòd ois hó odit auarum: sed aliqui sunt auari. ergo illi oderunt seipsos.

Sed contra est, qd Apostolus dicit ad Ephes. 5. quòd nemo A vnquàm carnem suá odio habuit.

¶ In vltimo articulo nihil occurrit scribendum, nisi quòd diligenter notetur differentia inter ré, puta, calorem vniuersalem vniuersaliter, & singularem.

Respon. Dicédú, ꝙ impossibile est, quòd aliquis, per se loquendo, odiat seipsum. Naturaliter.n. vnumquodq; appetit bonum, nec pót aliquid sibi appetere, nisi sub ratione boni. nam malum est praeter voluntatem, vt Dio. dicit 4. c. De diui. no. * Amare autem aliquem est velle ei bonum, vt suprà dictum est. * vnde necesse est, ꝙ aliquis amet seipsum, & impossibile est, ꝙ aliquis odiat seipsum, p se loquendo: per accidens tñ contingit, quòd aliquis seipsum odio habeat, & hoc dupliciter. Vno mó, ex parte boni qđ B sibi aliquis vult. accidit.n. quandoque, illud quod appetitur vt fm quid bonum, esse simpliciter malum: & fm hoc aliquis p accidens vult sibi malum, quod é odire. Alio modo, ex parte suiipsius cui vult bonú. Vnumquodque.n. maxime est id, quod est principalius in ipso: vnde ciuitas dicitur facere id, quod Rex facit, quasi Rex sit tota ciuitas. Manifestum est ergo, ꝙ homo maxime est mens hominis. cótingit autem, quòd aliqui aestimant se maxime illud, quòd sunt fm naturam corporalem & sensitiuam: vnde amant se fm id, quòd aestimant se esse, sed odiunt id quod vere sunt, dum volunt contraria rationi: & vtroque C modo ille qui diligit iniquitatem, odit non solum animam suam, sed etiam seipsum. Et per hoc patet responsio ad primum.

par. 4. aliquant ulš ante finem. * q. 26. ar. 4.

Ad 2^m dicendum, ꝙ nullus sibi vult & facit malum, nisi inquantum apprehendit illud sub ratione boni: nam & illi qui interimunt seipsos, hoc ipsum, quod est mori, apprehédunt sub ratione boni, inquantum est terminatiuum alicuius miseriae, vel doloris.

Ad 3^m dicendum, ꝙ auarus odit aliquod accidens suum, non tñ propter hoc odit seipsum: sicut aeger odit suam aegritudinem ex hoc ipso, quòd se amat. Vel dicédum, quòd auaritia odiosos facit aliis, non auté sibiipsi: quinimmo causatur ex inordina- D to sui amore, fm quem de bonis temporalibus plus sibi aliquis vult, quàm debeat.

Articvlvs V.

Vtrum aliquis possit odio habere ueritatem.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis non possit habere odió veritatem. Bonum .n. & ens, & verum conuertuntur: sed aliquis non potest habere odio bonitatem. ergo nec veritaté. 2. 2. q. 34. ar. 1. cor.

¶ 2 Praet. Omnes hoíes naturaliter scire desiderant, vt dicitur in principio Met. * sed scientia non est nisi verorú. ergo veritas naturaliter desideratur, & amatur: sed quod naturaliter inest, semper inest. nullus ergo potest habere odio veritatem. li. 1. metap. to. 3.

¶ 3 Praet. Philosophus dicit in 2. Rhetor. * quòd homines amant non fictos, sed non nisi pp veritatem. ergo hó naturaliter amat veritaté. non ergo eá odio haber. ca. 4. a medió tom. 6.

Sed contra est, quod Apostolus dicit ad Galat. 4. Factus sum vobis inimicus, verum dicens vobis.

Respon. Dicendum, ꝙ bonum, & verum, & ens sunt idem fm rem, sed differunt ratione. Bonum.n. habet rationem appetibilis, nó autem ens vel verum: quia Bonum est quod omnia appetunt. & ideo bonum fm rationem boni, non potest odio haberi nec in vniuersali, nec in particulari. Ens autem & verum in vniuersali quidé odio haberi non possunt: quia dissonantia est causa odij, et conuenientia causa amoris.

Ens autẽ & verum sunt cõmunia oĩbus. sed in particulari nihil prohibet quoddam ens, & quoddam verũ odio haberi, inquãtum habet rõnem contrarij & repugnantis: contrarietas.n.& repugnantia non aduersat' rationi entis & veri, sicut aduersatur rõni boni. Contingit aũt verum aliquod particulare tripliciter repugnare, vel contrariari bono amato. Vno mõ, ſm qd veritas est causaliter & originaliter in ipsis rebus: & sic hõ quãdoq; odit aliquã veritatẽ, dum vellet non esse verum, quod est verum. Alio modo, ſm quod veritas est in cognitione ipsius hoĩs, q̃ impedit ipsum a prosecutione amati: sicut si aliqui vellẽt non cognoscere veritatem fidei, vt libere peccarent, ex quorum persona dicitur Iob 21. Scientiã viarum tuarum nolumus. Tertio modo, hr̃ odio veritas particularis tanquã repugnãs, prout est in intellectu alteri', puta, cum aliquis vult iacere in peccato, odit quod aliquis veritatem circa peccatum suum cognoscat. & ſm hoc dicit Augu. in 10. Confes. * quòd homines amant veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem. Et per hoc patet responsio ad primum.

c.23. a medio, to.1.

Ad 2^m^ dicendum, q cognoscere veritatem, ſm se est amabile. pp quod dicit Aug. * quod amant eã lucentem: sed per accidens cognitio veritatis potest esse odibilis, inquantum impedit ab aliquo desiderato.

Ibidem.

Ad 3^m^ dicendum, q ex hoc procedit, q non ficti amantur, quòd homo amat secundum se cognoscere veritatem, quam homines non ficti manifestant.

ARTICVLVS VI.

Sup. ar. 5. cor.

Vtrum aliquid possit haberi odio in uniuersali.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur q odium non possit esse alicuius in vniuersali. Odiũ.n. est passio appetitus sensitiui, qui mouetur ex sensibili apphensione: sed sensus non põt apprehendere vniuersale. ergo odiũ non põt esse alicuius in vniuersali.

¶ 2 Præt. Odium causatur ex aliqua dissonantia, q̃ cõitati repugnat: sed cõitas est de ratione vniuersalis. ergo odium non potest esse alicuius in vniuersali.

¶ 3 Præt. Obiectum odij est malum: malum autem est in rebus, & non in mente, vt dr̃ in 6. Meta. † cum ergo vniuersale sit solum in mente, quæ abstrahit vniuersale a particulari, videtur quòd odium non possit esse alicuius vniuersalis.

tex.8.to.3.

Sed contra est, qd̃ Philosophus dicit in 2. Rheto. * qd̃ ira semp fit inter singularia: odium ãt ẽt ad genera. Furem.n. odit & calumniatorem vnusquisque.

ca. 4. a medio, tom. 6.

Respon. Dicendum, q de vniuersali dupliciter contingit loqui. Vno modo, ſm quod subest intentioni vniuersalitatis: alio autem modo dr̃ de natura, cui talis intentio attribuitur. alia est.n. consideratio hominis vniuersalis, & alia hominis in eo quod est hõ. Si igitur vniuersale accipiatur primo modo, sic nulla potentia sensitiuæ partis, neq; apprehensiua, neq; appetitiua potest ĩ vniuersale: quia vniuersale fit p abstractionẽ a materia indiuiduali, in qua radicatur oĩs virtus sensitiua. potest tñ aliqua potentia sensitiua, & apphensiua, & appetitiua ferri in aliquid vniuersaliter: sicut dicimus q obiectum visus est color ſm genus, non quia visus cognoscat colorem vniuersalem: sed quia q color sit cognoscibilis a visu, non conuenit colori, inqñtum est hic color, sed inquãtũ est color simpliciter. Sic ergo odium ẽt sensitiuæ partis, potest respicere aliquid in vniuersali: quia ex natura cõi aliquid aduersatur animali, & non solum ex eo quod est particularis, sicut lupus oui: vñ ouis odit lupum generaliter. Sed ira semp causat' ex aliquo particulari, quia ex aliquo actu lędentis: actus aũt particularium sunt. & pp hoc Philosophus dicit, * q ira semp est ad aliquid particulare: odium vero potest esse ad aliquid in genere. sed odium ſm qd est in parte intellectiua, cum consequatur apprehensionem vniuersalem intellect', potest vtroq; modo esse respectu vniuersalis.

li.2. Rhet. c.4. post medium, to.6.

Ad primum ergo dicendum, q sensus non apphendit vniuersale, prout est vniuersale: apphendit tñ aliquid, cui per abstractionem accidit vniuersalitas.

Ad 2^m^ dicendum, q id quod commune est omnibus, non potest esse ratio odij: sed nihil prohibet aliquid esse commune multis, quod tamen dissonat ab aliis: & sic est eis odiosum.

Ad 3^m^ dicendum, quòd illa obiectio procedit de vniuersali secundum quod substat intentioni vniuersalitatis: sic enim non cadit sub apprehensione, vel appetitu sensitiuo.

QVAESTIO XXX.

De concupiscentia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de concupiscentia.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum concupiscentia sit in appetitu sensitiuo tantum.

¶ Secũdo, Vtrum concupiscentia sit passio specialis.

¶ Tertio, Vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales, & aliquæ non naturales.

¶ Quarto, Vtrum concupiscentia sit infinita.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum concupiscentia sit tantum in appetitu sensitiuo.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd concupiscentia non solum sit in appetitu sensitiuo. Est enim quędam concupiscentia sapientiæ, vt dicitur Sap. 6. Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum: sed appetitus sensitiuus non potest ferri in sapientiam. ergo concupiscentia non est in solo appetitu sensitiuo.

Inf. q.32 a.2. 3. ad 3. Et 3. dis. 26. q. 1. ar. 2. co. fin.

¶ 2 Præt. Desideriũ mandatorũ Dei nõ est in appetitu sensitiuo: imo Aposto. dicit Rõ. 7. Nõ habitat in me, hoc est, in carne mea bonũ: sed desideriũ mandatorũ Dei sub concupiscentia cadit: ſm illud Psal. 118. Cõcupiuit aĩa mea desiderare iustificationes tuas. ergo concupiscentia non est solum in appetitu sensitiuo.

¶ 3 Præt. Cuilibet potentiæ est concupiscibile proprium bonum. ergo concupiscentia est in qualibet potentia animæ, & non solum in appetitu sensitiuo.

Sed contra est, q Damasc. dicit, * quòd irrationale obediens & persuasibile rationi diuiditur in cõcupiscentiam, & iram: hæc autem est irrationalis animæ pars passiua, & appetitiua. ergo concupiscentia est in appetitu sensitiuo.

li.2. orth. fidei c.12.

Respon. Dicendum, q sicut Philosophus dicit in 1. Rhetor. * Concupiscentia est appetitus delectabilis. Est autẽ duplex delectatio, vt infra dicetur: * vna, q̃ est in bono intelligibili, quod est bonum rõnis: alia, quæ est in bono ſm sensum. Prima quidem delectatio videtur esse animæ tantum. Secunda autem est

c. 11. non procul a principio. * q.31. ar. 3. & 4.

animæ

animæ & corporis: quia ſenſus eſt virtus in organo corporeo. vnde & bonum ſecundum ſenſum, eſt bonum totius coniuncti. talis aũt delectationis appetitus videtur eſſe cõcupiſcẽtia, q̃ ſimul pertineat & ad aĩam & ad corpus, vt ipſum nomẽ concupiſcentiæ ſonat: vnde cõcupiſcẽtia, ꝓprie loquẽdo, eſt in appetitu ſenſitiuo, & i vi cõcupiſcibili, q̃ ab ea denominatur.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ appetitus ſapiẽtiæ, vel aliorum ſpiritualium bonorum interdum cõcupiſcentia nominatur, vel propter ſimilitudinẽ quãdam, vel propter intenſionẽ appetitus ſuperioris partis, ex quo fit redundantia in inferiorem appetitũ, vt ſimul etiam ipſe inferior appetitus ſuo modo tendat in ſpirituale bonum conſequens appetitum ſuperiorem, & etiam ipſum corpus ſpiritualibus deſeruiat, ſicut in Pſal. 83. dicitur. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

AD 2m dicendum, ꝙ deſiderium magis pertinere poteſt, proprie loquendo, nõ ſolum ad inferiorem appetitum, ſed etiam ad ſuperiorem. Non. n. importat aliquam conſociationem in cupiendo, ſicut cõcupiſcẽtia: ſed ſimplicem motum in rem deſideratam.

AD 3m dicendũ, ꝙ vnicuiq; potẽtiæ animæ appetere competit proprium bonũ appetitu naturali, qui non ſequitur apprehenſionẽ: ſed appetere bonũ appetitu animali, qui ſequitur apprehenſionẽ, pertinet ſolum ad vim appetitiuam. Appetere aũt aliquid ſub ratione boni delectabilis ſecundũ ſenſum, quod proprie eſt concupiſcere, pertinet ad vim concupiſcibilẽ.

ARTICVLVS II.

Vtrum concupiſcentia ſit paſſio ſpecialis.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur ꝙ concupiſcentia non ſit paſſio ſpecialis potẽtiæ concupiſcibilis. Paſſiones. n. diſtinguntur ſecundum obiecta: ſed obiectum concupiſcibilis eſt delectabile ſecundum ſenſum, quod etiam eſt obiectum concupiſcentiæ, ſecũdum Philoſophum in primo Rheto.* ergo concupiſcentia nõ eſt paſſio ſpecialis in concupiſcibili.

¶ 2 Præt. Auguſt. dicit in lib. 83. q. * ꝙ cupiditas eſt amor rerum tranſeuntium, & ſic ab amore non diſtinguitur: omnes autẽ paſſiones ſpeciales abinuicẽ diſtinguuntur. ergo concupiſcentia non eſt paſſio ſpecialis.

¶ 3 Præt. Cuilibet paſſioni concupiſcibilis opponitur aliqua paſſio ſpecialis in concupiſcibili, vt ſupra dictum eſt: * ſed concupiſcentiæ nõ opponitur aliqua paſſio ſpecialis in concupiſcibili. dicit enim Damaſc. * quòd expectatum bonũ concupiſcentiam conſtituit, præſens vero lætitiam: ſimiliter expectatum malum timorem, præſens vero triſtitiam: ex quo videtur, ꝙ ſicut triſtitia contrariatur lætitiæ, ita timor contrarietur cõcupiſcentiæ: timor autem non eſt in concu-A piſcibili, ſed in iraſcibili. non ergo concupiſcentia eſt ſpecialis paſſio in concupiſcibili.

SED CONTRA eſt, ꝙ concupiſcentia cauſatur ab amore, & tendit in delectationem, quæ ſunt paſſiones cõcupiſcibilis: & ſic diſtinguitur ab alijs paſſionibus concupiſcibilis, tanquàm paſſio ſpecialis.

RESPON. Dicendum, quòd ſicut dictum eſt, Bonum delectabile ſecũdum ſenſum eſt cõmuniter obiectum concupiſcibilis: vnde ſe-B cundum eius differentias diuerſæ paſſiones cõcupiſcibilis diſtinguũtur. Diuerſitas autẽ obiecti poteſt attendi vel ſecundum naturã ipſius obiecti, vel ſecundum diuerſitatem in virtute agẽdi. Diuerſitas quidem obiecti actiui, q̃ eſt ſecũdum rei naturam, facit materialẽ differentiam paſſionum: ſed diuerſitas, quæ eſt ſecundum virtutem actiuam, facit formalem differẽtiã paſſionum, ſecundum quã paſſiones ſpecie differunt. Eſt aũt alia ra-C tio virtutis motiuæ ipſius finis, vel boni, ſecũdũ quod eſt realiter præſens, & ſecũdum quod eſt abſens, nam ſecundum quod eſt præſens, facit in ſeipſo quieſcere: ſecũdum autẽ quod eſt abſens, facit ad ſeipſum moueri. Vnde ipſum delectabile ſecundum ſenſum, inquãtum appetitum ſibi adaptat quodãmodo & conformat, cauſat amorem: inquantum vero abſens attrahit ad ſeipſum, cauſat cõcupiſcentiã: inquantum vero præſens quietat D in ſeipſo, cauſat delectationẽ. Sic ergo concupiſcentia eſt paſſio differens ſpecie, & ab amore, & a delectatione: ſed cõcupiſcere hoc delectabile, vel illud, facit concupiſcentias diuerſas numero.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd bonũ delectabile nõ eſt abſolute obiectum cõcupiſcentiæ, ſed ſub ratione abſentis: ſicut & ſenſibile ſub ratione præteriti eſt obiectum memoriæ. huiuſmodi. n. particulares cõditiones diuerſificant E ſpeciem paſſionum, vel etiam potentiarum ſenſitiuæ partis, quę reſpicit particularia.

AD 2m dicendum, ꝙ illa prædicatio eſt per cauſam, nõ p eſſentiam: nõ enim cupiditas eſt per ſe amor, ſed amoris effectus. Vel aliter dicendum, quòd Auguſt. accipit cupiditatẽ large pro quolibet motu appetitus, qui poteſt eſſe reſpectu boni futuri: vnde comprehendit ſub ſe & amorem, & ſpem.

AD 3m dicendum, ꝙ paſſio, quæ directe opponitur cõcupiſcentiæ, innominata eſt, quę ita ſe habet ad malum, ſicut concupiſcentia ad bonũ: ſed quia eſt mali abſentis

¶ *Super Quæſtionis trigeſimæ Articulum ſecundum.*

IN quæſtione trigeſima omiſſo primo arti. in ſecundo aduerte quatuor. Primo, quòd diſtinctio i litera facta ſuperius declarata eſt, & in ſequenti articulo amplius patefiet. Secundo, ꝙ author propter annexã cauſalitatẽ actiuam finali ſuperius declaratã, incipit a virtute actiua, & deſcendit ad virtutem motiuã finis. Et q̃a finis determinat actiuam ſui virtutem & finem, conſtat aliter finalizare præſentem, aliter abſentẽ: ideo etiã aliter agit præſens & abſens: & nõ ſe habent abſens & præſens vt approximatio & elõgatio ſe habent in agentibus naturalibus, ſcilicet vt conditiones, ſine quibus actio non fit, ſed ſe habent vt virtutes actiuę. Vbi ſcito, No ti (?) commune eſſe omni actiuo, ſi agit, proximum eſſe paſſiuo, nec ab hoc exorbitat actionem in appetitum tam ſenſitiuum, quàm intelle ctiuum: & approximationẽ ipſam, q̃cquid ſit, non eſſe rationem, aut virtutẽ actiuam, ſed conditionẽ, ſine qua non: & de hac, vtpote ad communiſſimum actiuũ ſpectante, non eſt ſermo hic: ſed de præſentia & abſentia reali dicitur, ꝙ concurrunt ad actiuum in appetitum, vt rationes particulares agendi, ita quòd diſtinguunt ſpecie paſſiones. Integratur enim ratio obiecti paſſionis appetitus ſenſitiui ex bonitate, vel malitia, pręſentia vel abſentia, vel indifferentia & apprehenſione. Et bonitas quidem & malitia ex natura appetit[9] exigũ. Omnis enim appetitus per ſe appetit bonũ, & fugit malum: abſentia vero vel præſentia, vt in reſponſione ad primum litera dicit, particularitati potẽtiæ reſpõdet: apprehenſio vero animalitati eiuſdem. Tertio, ꝙ ſermo præſens eſt de diſtinctione paſſionum in genere naturæ tantum. Cõcupiſcere enim delectabile in propria, vel aliena vxore, in genere naturæ diſtinguuntur ſolo numero ſub eadem naturæ ſpecie exiſtẽtes, ſed in genere moris ſunt diuerſarũ ſpecierum, immo diuerſorum generum virtutis, & vitij. Quarto, quòd ex reſponſione ad ſecundum, mirandũ eſt de Grego. de Arimino in primo ſentẽ. diſtin. 1. q. 2. art. 2. dicente, quòd nullus doctorum, quos vidit, tenet cupiditatẽ, ſeu deſideriũ diſtingui eſſentialiter ab amore. Patet enĩ expreſſe hic & ſuperius: ſed forte excuſari poteſt in volontate, in qua tamen manifeſte errat, ponens etiam delectationẽ eſſe amorem, vt ſuperius dictum eſt.

Marginal references: 3. di. 26. q. 1 ar. 3. cor. — ca. 11. non ꝓcul a principio. — q. 33. ſpoſt medium, tomo 4. — q. 23. — li. 2. ortho. fidei, ca. 12. in fine. Et Gregor. Nyſſe. li. 4. cap. 9. — q. 23. art. 1.

¶ Super Quaestionis trigesimae Articulum tertium.

IN articulo 3. dubiū occurrit, quia male videtur assignari distinctio cōcupiscentiae. Omne n. delectabile animaliter, est cōueniens apprehensum. Cibus .n. & potus si non apprehendantur, nō concupiscuntur animaliter, quāuis appetantur a natura, vt patet in melancholicis nolentibus comedere, valde enim egent cibo, & tamen non concupiscunt illum, apprehendentes vel se immortuos, vel non egentes &c.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obiectio procedit ex malo intellectu distinctionis. Nō Inf. qō. 31. ar. 3. & q. 41. ar. 3. cor & q. 77. ar. 5. co. & 2. 2. q. 147. ar. 5. ad 2.
.n. distinguitur delectabile naturale, a delectabili rationali, propterea quòd illud est cōueniens non apprehensum, & hoc est conueniens apprehensum. Commune enim est omni delectabili delectatione, quae est passio appetitus, esse delectabile apprehensum, nec in hoc ponitur differentia in litera: sed hac communi conditione delectabilis praesupposita, distinctio in litera fit. Ad cuius intellectum recolito doctrinam de amore superius traditam, scilicet quòd similitudo, seu proportio est propria causa ex parte subiecti disponens ad amorem: & dicto, quòd cum nec cōcupiscatur, nec delectat nisi amatum, sicut dupliciter aliquis disponitur ad amandum: ita ad concupiscendum, & delectandum. est n. quidem aliquis dispositus & ex natura, & ex aestimatione ad amandum aliquid. ex natura quidem ad amandum consonū naturae, vt cibum: ex aestimatione vero ad amandū consonum aestimāti, vt adorari. Et similiter aliqua cōcupiscentia inest nobis ex natura, qua. s. concupiscimus consona naturae nostrae, apprehensa tn̄: & aliqua inest nobis ex aestimatione, qua. s. consona concupiscimus nobis reputantibus illa esse bona. Et prima quidem concupiscētia, est naturalis: secunda rōnalis: quia in prima delectabile, qd̄ est obiectum cōcupiscentiae, consonat naturae: in secunda rationi. Vnde cum in litera distinguitur delectabile in conueniens s̄m naturā, & secundum apprehensionē, ly, secundum, denotat causam conuenientiae ex parte subiecti & non ex parte obiecti. Commune enim est omni delectabili, vt dictum est, esse conueniens secundum apprehensionem ex parte obiecti. Si enim non apprehenditur vt conueniens, non delectat, vt experientia testatur; vnde in concupiscentia rationali apprehensio cōcurrit dupliciter, scilicet obiectiue, vt concurrit in aliis, & dispositiue ex parte subiecti: propter quod Aristot. in primo Rheto. capit. 13. ponit aestimationem, vel persuasionem esse causam huius concupiscentiae, illius vero naturam.

F ¶ Circa differentiam positam in litera inter vtrāque concupiscentiam secūdum communitatem & proprietatē, dubium occurrit: quia concupiscentiae propriae sunt etiam naturales, secundum naturā indiuidualem: vt patet in his quos naturaliter delectat comedere talē vel talem cibū, qui aliis abominabilis est.

¶ Ad hoc dicitur, quòd delectationes propriae in indiuiduo sunt duplices, quaedā consonae naturae indiuiduali: & quędā aestimationi, seu, quod idem est, consuetudini ex aestimatione. Primae ad naturales concupiscentias spectant, vt ipsemet Arist. videtur eas locasse in primo Rheto. cap. 13. dum concupiscentias numerat secundum vnamquanque speciem naturalem posuit: & in 3. Ethic. dixit quòd aliquid naturalitatis habēt, quia alia aliis sunt delectabilia: alterae vero ad rationales concupiscentias spectant, iuxta illud quod in hac litera dicitur in calce corporis articuli, scilicet, quia diuersi diuersimode ratiocinātur: ideo huiusmodi delectationes propriae, & appositae dicuntur. ar. 1. cap. 11. circa princip. tom. 5. c. 11. to. 6.

¶ In responsione ad secundum aduerte, q author indefesse dispositionem specificā ex obiecto sequens (quia in obiecto appetitus duo sunt, res, & apprehēsio & ex doctrina praecedenti constat, quòd distinctio rei materialiter concurrit) ad distinctionem apprehensionis confugit: apprehensio autem prima distinctione diuiditur in absolutam, & discursiuam. Intellectus enim & ratio prime distinguunt apprehensionem intellectiuam, & his proportionaliter respondentia distinguunt apprehensionem. Igitur author illa quę absolute apprehensa delectant, naturaliter concupisci, & illa, quae ratiocinatione apprehensa delectant, rationaliter concupisci, ac per hoc specie distingui infert, vt patet in litera. Absoluta autem apprehensio hoc in loco excludit non solum actualem discursum, sed omnem collationem, tam formaliter, quàm virtualiter communiter requisitam. Dico autem hoc propter persuasos ea consuetudine, vel leuitate, qui etsi absoluta apprehensione formaliter ad concupiscentiam rationalem moueantur: videtur tamen ibi esse apprehensio discursiua virtualiter, vel ex praecedentium efficacia, vel ex dispositione subiecti. In hac autem responsione manifeste liquet, quòd apprehensio respectu obiecti appetitus non se habeat vt approximatio actiui, vel passiui, sed vt ratio obiectiua. Et hoc sine dubio oportet omnes fateri ex eo, quòd nihil differt bonum, vel apparens bonum,

absentis sicut & timor, quādoq; loco eius ponitur timori sicut & quādoq; cupiditas loco spei, qd. n. est paruum bonum, vel malum, quasi nō reputatur: & ideo pro oī motu appetitus in bonum, vel in malū ponitur spes & timor, quae respiciunt bonum, vel malum futurū.

ARTICVLVS III.

Vtrum sint aliquae concupiscentiae naturales, & aliquae non naturales.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q cōcupiscentiarum non sint quędā naturales, & quędā non naturales. Concupiscentia .n. pertinet ad appetitum animalem, vt dictum est: [*ar. 1. ad 3.] sed appetitus naturalis diuiditur cōtra animalem. ergo nulla concupiscentia est naturalis.

¶ 2. Praet. Diuersitas materialis nō facit diuersitatem secundum speciem, sed solum secundum numerum, quae quidem sub arte non cadit: sed si quae sint concupiscentię naturales, & non naturales, non differunt nisi secundum diuersa obiecta concupiscibilia: qd̄ facit materialem differentiā & secundum numerum tm̄. non ergo diuidendae sunt concupiscentiae p naturales & nō naturales.

¶ 3. Praet. Ratio contra naturā diuiditur, vt patet in 2. Physicor. [In princ. li. & clarius tex. 49. t. 2.] si igitur in homine est aliqua concupiscentia nō naturalis, oportet q sit rationalis: sed hoc esse non pōt, quia concupiscentia, cum sit passio quaedam, pertinet ad appetitum sensitiuum, non autem ad voluntatem, quę est appetitus rationis. nō ergo sunt concupiscentiae aliquae non naturales.

SED CONTRA est, q Philosoph. in 3 Ethic. & in 1. Rhetor. [li. 3. eth. c. 11. Et 1. rheto. c. 11. to. 5. & 6.] ponit quasdam concupiscentias naturales, & quasdam non naturales.

RESPON. Dicendum, q sicut dictum est, [ar. 1.] Cōcupiscentia est appetitus boni delectabilis. Dupliciter autem aliquid est delectabile. Vno mō, quia est cōueniens naturae animalis, sicut cibus, & potus, & alia hmōi; & hmōi cōcupiscentia delectabilis dicitur naturalis. Alio mō
G dicit aliquid esse delectabile, quia est conueniens animali s̄m apprehensionem: sicut cum aliquis apprehendit aliquid vt bonum, & cōueniens; p consequens delectatur in ipso: & hmōi delectabilis concupiscentia dicitur non naturalis, & solet magis dici cupiditas. Primae ergo concupiscentiae naturales cōmunes sunt hominibus, & aliis animalibus, quia vtrisque est aliquid cōueniens & delectabile s̄m
H naturā, & in his omnes homines cōueniunt: vnde & philosophus in 3. Ethic. [cap. 11. circa princip. tom. 5.] vocat eas cōes & necessarias. Sed secundae cōcupiscentiae sunt propriae hominum, quorum proprium est excogitare aliquid vt bonum & conueniens, praeter id quod natura requirit. vn̄ & in primo Rhet. [c. 11. to. 6.] Philosophus dicit, primas concupiscentias esse irrationabiles, secundas vero cum ratione. Et quia diuersi diuersimode ratiocinātur, ideo etiā secundae
I dicuntur in 3. Eth. [ca. 11. to. 5.] propriae & appositae, scilicet supernaturales.

AD PRIMVM ergo dicēdū, q illud idem quod appetitur appetitu naturali, potest appeti appetitu animali cum fuerit apprehēsum, & s̄m hoc, cibi, & potus, & huiusmodi q̄ appetūtur naturaliter, potest esse concupiscentia naturalis.

AD 2m dicēdū, q diuersitas concupiscētiarū naturaliū a nō naturalibus, nō est materialis tm̄. sed etiā quodāmō formalis, īquātū pcedit
K

bonú: Et ex eo q appetitus est malos tēdens in vere bonū apprehensum ut malū. Et hæc bñ notabis contra Sco. & quoscunque ponentes apprehensionem vt prævium quid ad appetitum, quasi approximationem actiui ad passiuum, & appetitum ad cognitionem, quasi solo ordine præsuppositionis consequi, q longe est a philosophia.

ex diuersitate obiecti actiui: obiectum autem appetitus est bonum apprehensum. vnde ad diuersitatem actiui pertinet diuersitas apprehensionis, prout scilicet apprehenditur aliquid vt cōueniēs absoluta apprehensione, ex qua causantur cōcupiscētiæ naturales, quas Philosophus in Rhet.* vocat irrationales: & prout apprehenditur aliquid cum deliberatione, ex qua causantur concupiscentiæ nō naturales, quę propter hoc in Rheto. dicuntur, cum ratione.

AD 3^m dicendum, quòd in homine non solum est ratio vniuersalis, quæ pertinet ad partem intellectiuá, sed etiá ratio particularis, quæ pertinet ad partem sensitiuá, vt in 1. lib. dictum est: & śm hoc etiam cōcupiscentia, quæ est cum ratione, potest ad appetitum sensitiuum pertinere: & propter hoc appetitus sensitiuus potest etiā a rōne vniuersali moueri, mediante imaginatione particulari.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum concupiscentia sit infinita.

AD QVARTVM sic pceditur. Vř quòd cōcupiscentia non sit infinita. Obiectū. n. cōcupiscētię est bonū, qđ habet rōnem finis: q aūt ponit infinitū, excludit finem, vt dř in 2. Met.* concupiscentia ergo nō pōt esse infinita.

¶ 2 Præt. Concupiscentia est boni conuenientis, cum procedat ex amore: sed infinitum, cum sit proportionatum, non potest esse cōueniens. ergo concupiscentia nō potest esse infinita.

B ¶ 3 Præt. Infinita non est transire, & sic in eis non est peruenire ad vltimum: sed cōcupiscenti fit delectatio p hoc, q attingit ad vltimum finem. ergo si concupiscentia esset infinita, sequeretur q nūquàm fieret delectatio.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 1. Politic.* quòd infinito concupiscentiæ existente, homines infinita desiderant.

C RESPON. Dicēdum, quòd sicut dictum est,* Duplex est cōcupiscētia, vna naturalis, & alia nō naturalis. Naturalis quidē cōcupiscentia nō pōt esse infinita in actu, est .n. eius qđ natura requirit: natura vero semp intendit in aliquid finitum & certum: vñ nunquá hō cōcupiscit infinitum cibum, vel infi

¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulū quartum.*

IN articu. 4. titulo aduerte, quod cōcupiscentiā esse infinitam, potest intelligi dupliciter, scilicet obiectiue, & subiectiue, seu ex parte obiecti, & ex parte actus. Ex parte quidem actus esset infinita vel intensiue, vel śm successionem: & neutro modo hic directe quæritur. communia namq; hęc sunt naturalibus. Ex parte autem obiecti infinita esset, si haberet obiectum infinitū, vel secundum perfectionem, vel secundum numerum, vel secundum quantitatem continuam manentem, vel successiuam. Et in hoc sensu hic quęritur, an cōcupiscentia sit infinita.

li.1.ca.11. tom.6.

li.1.rheto. c.11.paulo a pñn.to.6

p.p.q.78. art.4.

¶ In corpore articuli eiusdem aduerte, quòd duplex ratio infinitatis concupiscentiæ in litera assignata, duplicē non solum causam, sed modū infinitatis in obiecto concupiscibilis insinuat. Est in primis duplex causa, altera se tenens ex parte concupiscentis, altera ex parte concupiti. Ex parte siquidem concupiscentis, duplex assignata est causa concupiscendi, scilicet dispositio naturalis, & rationalis: & ex differentia inter naturā & rōnem redditur ratio infinitatis concupiscentiæ rationalis: quia natura determinata est ad certum: ratio vero non, sed in infinitum procedit. & sic ex eo quòd obiectum concupiscentiæ rationalis cōsonat rationi, infinitatem compatitur: sicut etiam ratio apprehendens infinitas diuitias, infinitum honorem, infinitum tempus &c. vt quædam bona. Ex parte autem cōcupiti duplex assignatum est obiectū, scilicet finis, & id quod est ad finem: & ex horum differentia redditur ratio infinitatis concupiscentiæ rationalis. Ex eo enim q id, quod est ad finem, commensuratum oportet esse fini, omne concupitum propter finem est finitum, ac per hoc, omne naturaliter concupitum est finitum, quia propter naturā vt finem. Ex eo autem quòd finis sine mensura appetitur, & ratio de eo quod secundum se est ad finem, facit finem, consequens est vt rationalis concupiscentia sit quandoque infiniti. Non est autem vtrobique idem infinitatis modus, scilicet in honore infinito concupito, & in honore vt fine concupito. In primo enim infinitas est quasi pars rei appetitæ: in secundo vero est modus, quo res appetita terminat appetitum. In primo namque reputante aliquo fore sibi bonum, habere infinitas diuitias, concupiscit hoc totum. s. diuitias infinitas. In secundo vero reputante aliquo summum bonum in voluptate, vel diuitiis &c. cōcupiscit talia vt finem, qđ est cōcupiscere absq; determinatione alicuius quantitatis: & est talia absque mensura aliqua terminare appetitū. & hæc infinitas attenditur penes negationē termini in obiecto: illa vero quasi penes positionem infinitatis in eodem.

¶ Circa secundam rationem dubium occurrit: quia śm illā concupiscentia naturalis est infinita, probatur. Concupiscentia naturalis aut tendit in aliquid vt finem, aut non. si tendit in aliquid vt finem, ergo est infinita: quia finis infinite appetitur. Si ad nihil tendit vt finem, sequitur primo, quòd est infinitá: quia omnis actus tendens ad aliquid sine fine, est infinitus. Se-

A quitur secundu, quòd nullum delectabile appetitur naturali cōcupiscentia: quia delectabile per se appetitur, vt patet in 10. Ethic. & finis rationem habet.

¶ Ad hoc dicitur, quòd concupiscentia naturalis, & rationalis conueniunt in hoc, quod vtraque est passio animalis, & tendit in bonum secundú vtráq; rationem bona, scilicet finis, & propter finem, seu per se, & per aliud, vt patet in operibus animalium. Hirundo enim appetit apprehensam paleam, vt bonú vtile ad nidum &c. appetit vero apprehensum delectabile in cibo & generatione pp se. differunt autem in hoc, q illa a natura, dirigitur, hæc a ratione. Directio autē appetitus a natura, manifesta patet in appetitu naturali, in quo liquet ad nullam rem esse inclinationem, nisi commēsuratam naturæ. Nō enim materia appetit formam, nisi proportionatā sibi: neq; grauitas inclinat ad locum, nisi proportionatum sibi: nec corpus animalis inclinatur in calidum & frigidum, nisi proportionatum sibi. vnde obiectum appetitus naturalis est cōmensuratū, seu proportionatum naturæ: & non est res secundú se, nisi forte per accidens res aliqua pōt se sic proportionata illi naturæ: vt esse deorsum per se commensuratur graui, ac per hoc magis & maxime appetitur. Cōcupiscētia autem naturalis nō differt ab appetitu naturali quo ad obiectum, sed quo ad modum: naturaliter siquidem & animaliter appetere cibū necessarium, in modo differunt: quia animaliter appetere, est appe-

tex.8.co.3.

c.6.post medium to.5.

art.preced.

D tere illum apprehendendo per actum propriū: naturaliter vero est absque cognitione & proprio actu inclinationem habere in illum. Quatenus igitur cōcupiscentia naturalis in obiectum tendit apprehensum, in finem & per finem tendit: quatenus vero a natura dirigitur, finis ille modificatur commensuratione ad naturam, quod est ordinari ad naturam vt ad finem non apprehensum, sed inditum: & propterea repugnat obiecto concupiscentiæ naturalis appeti vt finis simpliciter, sicut repugnat ei appeti absq; commensuratione ad naturam. Concupiscentia autem rationalis, quia ad obiectum apprehensum śm se tendere permittitur, reputante aliquo id sibi pro bono ex ipsa commensuratione obiecti ad rationem, infinitate modificatum sortitur effectum. Ex eo enim quod in voluptate constituit quis finem, voluptas non commensuratur illius rationi vt appetibile, nisi vt infinite appetibile, vt patet. Est ergo differentia inter rationalis, & naturalis concupiscentiæ obiectum, non q alterius finis, alterius id qđ est ad finē, obiectum est, sed qđ alterius, scilicet rationalis obiectū & est finis, & hēt totaliter rōnē finis; alterius vero, scilicet naturalis obiectum, etsi sit finis, non tñ habet totaliter rationem finis, tum quia habet rationē modificati ad naturā: tum quia ordinatur ad alium finem inditum. s. naturā. Ad obiectionem ergo primā patet quid dicendum est: formaliter tñ dicito, quòd concupiscentia naturalis tendit in aliquid dupliciter, scilicet vt apprehensum, & vt inditum. & concedito, quòd stando in apprehensis tendit in aliquid vt finem, sed non vt totaliter exercentem rationem finis: quia tota latitudo suorū obiectorū apprehensorū subordinatur naturæ vt sibi: & propterea nō ē infinita, sed terminata ad obiectū apphēsum terminū, & finem, vt dictum est. Ad sedm vero dicitur eodem modo, quod delectabile est secundum se formaliter obiectum, & finis naturalis concupiscentiæ, modificatum tamen commensu-

F nitum potum. Sed sicut in natura contingit esse infinitum in potentia per successionem: ita huiusmodi concupiscentiã contingit infinitam esse per successionem, vt scilicet, post adeptũ cibum iterũ alia vice desideret cibum, vel quodcũque aliud, quod natura requirit: quia hmôi corporalia bona cum adueniunt, non perpetuo manẽt, sed deficiũt. Vnde dixit Dominus Samaritanæ, Ioan. 4. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum: sed concupiscentia nõ naturalis omnino
G est infinita, sequitur enim rõnẽ, vt dictum est*: rationi aũt cõpetit in infinitum procedere. vnde qui cõcupiscit diuitias, põt eas concupiscere non ad aliquem certum terminũ, sed simpliciter se diuitẽ esse, quantumcũque potest. Põt & alia ratio assignari fm Philosophũ in 1. Politic.* quare quædam concupiscentia sit finita, & quædã infinita. Semper enim concupiscẽtia finis, est infinita: finis enim p se cõ-
H cupiscitur, vt sanitas: vnde maior sanitas magis concupiscitur, & sic in infinitum: sicut si album per se disgregat magis album, magis disgregat. Concupiscentia vero eius quod est ad finem, non est infinita, sed fm illam mensuram appetit, quæ conuenit fini. Vnde qui finem ponunt in diuitiis, habent concupiscentiam diuitiarũ in infinitum: qui autẽ diuitias appetũt propter necessitatem vitæ, concu-
I piscunt diuitias finitas sufficiẽtes ad necessitatẽ vitæ, vt Philosoph* dicit ibidẽ. Et eadẽ est ratio de cõcupiscẽtia quarũcunq; aliarũ rerũ.

AD PRIMVM ergo dicẽdum, q omne quod cõcupiscitur, accipitur vt quoddam finitum, vel quia est finitum fm rem, prout concupiscitur* semel in actu: vel quia est finitum, fm quod cadit sub apprehẽsione. Non enim potest sub ratione infiniti apprehendi: quia infinitum est, cuius quãtitatẽ accipiẽtibus, semper est aliquid extra
K sumere, vt dicitur in 3. Physic.*

AD 2[m] dicendum, q ratio quodammodo est virtutis infinitæ, inquantum potest in infinitum aliquid considerare, vt apparet in additione numerorum & linearum: vnde infinitum aliquo modo sumptum, est proportionatum rationi. Nam vniuersale quod ratio apprehendit, est quodãmodo infinitum, inquantum in potentia continet infinita singularia.

AD 3[m] dicendum, q ad hoc, quòd aliquis delectetur, non requiritur quòd omnia consequatur, quæ concupiscit: sed in quolibet concupito, quod consequitur, delectatur.

ratione ad naturam & subordinatum fini indito, qui est natura: propter quod concupiscentia naturalis ipsius delectabilis satiatur. Rationalis autem concupiscẽtia delectabilis insatiabilis est, vt patet in personis deditis venereis.

3. ¶ Circa responsionem ad primũ in eodẽ articulo aduerte, quòd illa verba literæ, prout concupiscitur semel in actu, te plicanda sunt super secũdo membro, ita quòd sensus est, q

ar. 3. cõcupiscibile prout concupiscitur semel in actu, est finitum: vel quia est finitum fm rem, vel quia est finitum, secundũ apprehensionem. Po-

cap. 6. post medium to mo 5. test enim concupisci semel in actu tam finitum quàm infinitũ secundũ rẽ, vt patet in concupiscente simul infinitam pecuniã. Apponit autem has duas conditiones, scilicet, vnitatis, & actualitatis: quia plurium concupiscẽtiarũ nihil prohibet infinitum concupiscibile esse obiectum: & similiter cõcupitum in potentia potest infiniti rationem, sed semel & in actu concupitum nõ

eod. t. Pol. c. 6. tom. 5. nisi finitum vel vt finitum est. Apposuit autem author verba illa inter primum & secundum membrũ in litera, cum tamẽ vtrique mẽbro præposita clariorem efficerent sensum prædictum, vt merita ip

* al. simul. sius finiti fm rẽ & finito fm rõnẽ discerneret. Finitum. n. secũdum rẽ ex parte sui habet, quòd semel in actu concupiscatur. Infinitum au-

tex. 63. to. 2. tem nõ ex parte sui, sed rationis apprehẽdẽtis vt finitum, habet vt semel in actu concupiscatur.

QVAESTIO XXXI.

De delectatione secundum se, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de delectatione, & tristitia.

¶ Circa delectationem vero consideranda sunt quatuor. Primo, de ipsa delectatione secundum se. Secundo, de causis delectationis. Tertio, de effectibus eius. Quarto, de bonitate, & malitia ipsius.

Circa primũ quæruntur octo.

¶ Primo, Vtrum delectatio sit passio.
¶ Secũdo, Vtrum sit in tempore.
¶ Tertio, Vtrũ differat a gaudio.
¶ Quarto, Vtrum sit in appetitu intellectiuo.
¶ Quinto, De comparatione delectationũ superioris appetitus, ad delectationem inferioris.
¶ Sexto, De comparatione delectationũ sensitiuarum adinuicẽ.
¶ Septimo, Vtrum sit aliqua delectatio non naturalis.
¶ Octauo, Vtrum delectatio possit esse contraria delectationi.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum delectatio sit passio.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non sit passio. Damas. enim in 2. lib.* distinguit operationem a passione, dicens, q operatio est motus, qui est fm naturam: passio vero est motus contra naturam: sed delectatio est operatio, vt Philosophus dicit in 7. & 10. Ethicorũ.† ergo delectatio nõ est passio.

¶ 2 Præt. Pati, est moueri, vt dicitur in 3. Physi.* sed delectatio nõ consistit in moueri, sed in motum esse, causatur enim delectatio ex bono iam adepto. ergo delectatio non est passio.

K ¶ 3 Præt. Delectatio cõsistit in quadã perfectione delectati, perficit enim operationem, vt dicitur in 10. Ethi.† sed perfici, non est pati, vel alterari, vt dicitur in 7. Physicor. & in 1. de Anima. ergo delectatio non est passio.

SED CONTRA est, quod August. in 10. & 14. de ciuitat. Dei, ponit delectationẽ, siue gaudium, vel lætitiam inter alias passiones animæ.

RESPON. Dicendum, quòd motus appetitus sensitiui proprie passio nominatur, sicut supra dictũ est.* Affectio autem quæcunq; ex apprehẽsione sensitiua procedens, est motus appetitus sensitiui: hoc autẽ necesse

¶ Super Quæstionis trigesimaprimæ Articulum primum.

IN 1. articu. q. 31. collige requisita ad delectationem, & vide quæ quidoque exigit subiectum, obiectũ, & tres actus, scilicet coniunctiones eorũ, quæ diuersimode sit (vt infra patet) quã significat ly, cõstitutio cognitionis tã obiecti, quam cõiunctionis: & hanc significat ly, sensibilis, & immutationis appetitus, quæ est formalis delectatio: & hãc significat ly, motus animi: obiectum exigit connaturalitatem, quam significat ly, naturã existentem: coniunctio vero exigit simultatem, quam significat ly, tota simul. Et sic diffinitio adunat omnia, quæ insertim singillatim discutienda sunt.

¶ In secundo vero nota, q illa verba, Si bonum adeptum sit omnino intransmutabile, delectatio nec per se nec per accidens erit in tempore, intelliguntur de bono adepto vt adepto: ita quòd nõ solum ipsum secundum se, sed vt adeptũ sit omnino intransmutabile, quare erit bonum beatis in patria.

Inf. ar. 4. ad 2. & art. 5. cor. & ad 2. Et 4. dis. 49. q. 3. ar. 1. q. 1.
*li. 2. ort. fi dei cap. 22.

¶ In tertio autẽ aduerte, q illa verba in calce totius articuli, scilicet, q illis nominibus, scilicet, lætitia, exultatione, & iucunditate non vtimur, nisi in naturis rationalibus: intelligenda sunt secundum proprietatem, q scilicet non vtimur eis proprie, nisi in rationalibus: quo autem hoc propter exultationem, quæ etiam pecoribus attribuitur, vt August. dicit in epistola ad Dardanum, & in Psal. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.

†li. 7. eth. c. 12. & 13. Et li. 10. c. 1. 3. 4. 6. & 7.
*li. 3. de anima, tex. 28. tom. 2.
†li. 10. eth. c. 4. post medium, to. 5.
li. 14. de ciuit. Dei, c. 6 7. 8. & 9. in medio to. 5.
* q. 22. arti. 3.

cesse est competere delectationi. Nam sicut Philosophus dicit in 1. Rhetor.* Delectatio est quidã motus animæ, & constitutio simul tota, & sensibilis in natu ram existentem. Ad cuius intellectum considerandũ est, q sicut contingit in rebus naturalibus aliqua con sequi suas perfectiones naturales, ita hoc contingit in animalibus: & quamuis moueri ad perfectionem non sit totum simul, tñ cõsequi naturalem perfectionem, est totum simul. Hæc autem est differentia inter animalia, & alias res naturales, quòd aliæ res naturales qñ constituuntur in id, quod conuenit eis fm naturam, hoc non sentiunt, sed animalia hoc sentiunt: & ex isto sensu causatur quidam motus animæ in appetitu sensitiuo, & iste motus est delectatio. Per hoc ergo qd dicitur, q delectatio est motus animæ, ponitur in genere: per hoc autem q dicitur, cõstitutio in existẽtem naturam, idest, in id qd existit in natura rei, ponitur causa delectationis. s. præsentia connaturalis boni. Per hoc autẽ quod dicitur, simul tota, ostendit quòd constitutio non debet accipi prout est in constitui, sed prout est in constitutum esse, quasi in termino motus. Non. n. delectatio est generatio, prout Plato posuit, sed magis cõsistit in factum esse, vt dicitur in 7. Ethic.† Per hoc autem quòd dicitur, sensibilis, excluduntur perfectiones rerum insensibilium, in quibus non est delectatio. Sic ergo patet, quòd, cum delectatio sit motus in appetitu animali consequens apprehensionem sensus, delectatio est passio animę.

li. 1. Rhet. c. 10. in fine tom. 6.

li. 7. eth. c. 12. & li. 10 c. 3. to. 5.

Ad primvm ergo dicendum, quòd operatio connaturalis non impedita, est perfectio secunda, vt habetur in 2.* de Anima: & ideo qñ cõstituitur res in propria operatione cõnaturali, & non impedita, sequitur delectatio, q̃ consistit in perfectum esse, vt dictum est.† Sic ergo cum dicitur, q delectatio est operatio, nõ est prædicatio per essentiam, sed per causam.

li. 2. ex tex. 2. 5. & 6. 6 mul. to. 2.

† in corp.

Ad 2m dicendũ, q in animali duplex motus considerari potest, vnus fm intentionem finis, qui pertinet ad appetitum: alius fm executionem, qui pertinet ad exteriorem operationem. Licet ergo in eo, qui iam consecutus est bonum, in quo delectatur, cesset motus executionis, quo tendit ad finem: nõ tñ cessat motus appetitiuæ partis, quæ sicut prius desiderabat non habitum, ita postea delectatur in habito. Licet. n. delectatio sit quies quędam appetitus cõsiderata præsentia boni delectantis, quod appetitui satisfacit: tñ adhuc remanet immutatio appetitus ab appetibili, ratione cuius delectatio motus quidã est.

Ad 3m dicendum, q quamuis nomen passionis magis proprie cõueniat passionibus corruptiuis, & in malum tendentibus, sicut sunt ægritudines corporales, & tristitia, & timor in anima: tamen etiam in bonum ordinantur aliquæ passiones, vt supra dictũ est.* & secundum hoc delectatio dicitur passio.

q. 22. & 23 art. 1.

Articvlvs II.

Vtrum delectatio sit in tempore.

Ad secvndvm sic proceditur. Videt q delectatio sit in tempore. Delectatio enim est motus quidam, vt in 1. Rhet. Philosophus dicit: sed motus oĩs est in tempore. ergo delectatio est in tempore.

Inf. ar. 5. cor. Et 4. d. 49. q. 3. ar. 1. qõ. 3. Et veri. q. 8. ar. 14. ad 12 & li. 1. Rhe. ca. 10. in fi.

¶ 2 Præt. Diuturnum, vel morosum dicitur aliquid secundum tempus: sed aliquæ delectationes dicuntur morosæ. ergo delectatio est in tempore.

¶ 3 Præt. Passiones animę sunt vnius generis: sed aliquæ passiões animę sunt in tẽpore. ergo & delectatio

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 10. Ethicorum*. Quòd secundum nullum tempus accipiet quis delectationem.

li. 10. eth. c. 4. & 3 to. 5

Respon. Dicendum, quòd aliquid contingit esse in tempore dupliciter, vno modo fm se: alio modo per aliud, & quasi per accidens. Quia enim tempus est numerus successiuorum, illa fm se dicuntur esse in tempore, de quorum ratione est successio, vel aliquid ad successionem pertinens: sicut motus, quies, locutio, & alia huiusmodi: fm aliud vero, & non per se dicuntur esse in tempore illa, de quorum ratione non est aliqua successio, sed tñ alicui successiuo subiacent: sicut esse hominem, de sui rõne non habet successionem: nõ. n. est motus, sed terminus motus, vel mutationis, scilicet generationis ipsius: sed quia humanũ esse, subiacet causis trãsmutabilibus, fm hoc, hominẽ esse, est in tempore. Sic igitur dicendũest, qd delectatio fm se quidẽ non est in tempore. Si est. n. delectatio in bono iam adepto quod est quasi terminus motus: sed si illud bonum adeptum transmutationi subiacet, erit delectatio per accidens in tempore: si autem sit omnino intransmutabile, delectatio non erit in tempore nec per se, nec per accidens.

Ad primvm ergo dicendũ, quòd sicut dicitur in 3. de Anima †, Motus dupliciter dicitur. Vno mõ, qui est actus imperfecti, scilicet existentis in potẽtia, inquãtum huiusmodi: & talis motus est successiuus, & in tempore. Alius autem motus est actus perfecti, idest, existentis in actu, sicut intelligere, sentire, & velle, & huiusmodi, & etiam delectari: & huiusmodi motus non est successiuus, nec per se in tempore.

li. 3. de ani. tex. 28. t. 2.

Ad 2m dicendum, quòd delectatio dicitur morosa, vel diuturna fm quod per accidẽs est in tempore.

Ad 3m dicendum, quòd aliæ passiones non habent pro obiecto bonum adeptum, sicut delectatio: vnde plus habent de ratione motus imperfecti, quàm delectatio: & per consequens magis delectationi cõuenit non esse in tempore.

Articvlvs III.

Vtrum delectatio differat a gaudio.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd gaudium sit omnino idem quod delectatio. Passiones enim animæ differunt fm obiecta: sed idem est obiectum gaudij & delectationis, scilicet bonum adeptum. ergo gaudium est omnino idem quod delectatio.

Inf. q. 35. ar. 2. & 7. cor. & q. 41. ar. 3. cor. Et 3. di. 27. q. 1. ar. 2. ad 3. Et 4. dis. 49. q. 3. ar. 3. q. 1. ad 3.

¶ 2 Præt. Vnus motus non terminatur ad duos terminos: sed idem est motus qui terminatur ad gaudiũ & delectationem, scilicet concupiscentia. ergo delectatio & gaudium sunt omnino idem.

¶ 3 Præt. Si gaudium est aliud a delectatione, videtur q pari ratione, & lætitia, & exultatio, & iucunditas significet aliquid aliud a delectatione, & sic erunt omnes diuersæ passiones, quod videtur esse falsum. non ergo gaudium differt a delectatione.

Sed contra est, quod in brutis animalibus nõ dicimus gaudium, sed in eis dicimus delectationem. non ergo est idem gaudium, & delectatio.

Respon. Dicendum, quòd gaudium, vt Auicenna dicit in lib. suo de Anima, est quædam species delectationis. Est. n. considerandum, quod sicut sunt quædã concupiscentiæ naturales, quædam autem nõ naturales, sed consequuntur rõnem, vt supra dictum est:† ita etiã delectationum quædã sunt naturales, & quædam

q. præcedẽ. art. 3. c

quædam non naturales, quæ sunt cum ratione. Vel sicut Damasc. * & Greg. Nysse. † dicunt, Quædã sunt corporales, quædã animales, quod in idem redit. Delectamur enim & in his quæ naturaliter concupiscimus ea adipiscentes, & in his quæ concupiscimus ſm rationem: sed
G nomen gaudij non habet locum, nisi in delectatione, quæ consequitur rationem: vnde gaudium non attribuimus brutis animalib⁹, sed solum nomen delectationis. Omne autem, quod cõcupiscimus ſm naturam, possumus etiam cum delectatione rationis concupiscere, sed non econuerso: vnde de omnibus, de quibus est delectatio, potest esse gaudium in habentibus rationem, quamuis non semper de omnibus sit gaudium. Quãdoque
H enim aliquis sentit aliquam delectationẽ ſm corpus, de qua tamen non gaudet secundum rationẽ. & secundum hoc patet, q delectatio est in his, plus quàm gaudium.

Ad primum ergo dicendũ, q cum obiectum appetitus animalis sit bonum apprehensum, diuersitas apprehensionis pertinet quodammodo ad diuersitatem obiecti: & sic delectationes animales, quæ dicuntur etiam gaudia, distin-
I guuntur a delectationibus corporalibus, quæ dicuntur solum delectationes, sicut & de concupiscentijs supra dictum est *.

Ad 2ᵐ dicendum, q similis differentia inuenitur etiam in concupiscẽtijs: ita quod delectatio respondeat concupiscentiæ, & gaudium respondeat desiderio, quod magis videtur pertinere ad concupiscentiam animalem, & sic secundum differẽtiam motus, est etiam differentia quietis.

K Ad 3ᵐ dicendum, q alia nomina ad delectationem pertinentia, sunt imposita ab effectibus delectationis, nam lætitia imponitur a dilatatiõe cordis, ac si diceretur, latitia, exultatio vero dicit ab exterioribus signis delectationis interioris quæ apparent exterius, inquantum. s. interius gaudium prosilit ad exteriora. Iucunditas vero dicitur a quibusdã specialibus lætitiæ signis, vel effectibus: & tamen omnia ista nomina videntur pertinere ad gaudium, nõ enim vtimur eis nisi in naturis rationalibus.

Articvlvs IIII.

Vtrum delectatio sit in appetitu intellectiuo.

Ad quartum sic proceditur. Videtur q delectatio non sit in appetitu intellectiuo. Dicit enim Philosophus in 1. Rhet. * quòd delectatio est motus quidã sensibilis, qui nõ est in parte intellectiua. ergo delectatio nõ est in parte intellectiua.

H ¶ 2 Præt. Delectatio est passio quædam: sed omnis passio est in appetitu sensitiuo. ergo delectatio non est nisi in appetitu sensitiuo.

¶ 3 Præt. Delectatio est communis nobis & brutis. ergo non est nisi in parte, quæ nobis & brutis communis est.

Sed contra est quod in Psal. 36. dicitur, Delectare in Domino: sed ad Deum non potest extendi appetitus sensitiuus: sed so-
I lum intellectiuus. ergo delectatio potest esse in appetitu itellectiuo.

Respon. Dicendũ, q sicut dictum est *, delectatio quædam sequitur apprehensionem rationis. Ad apprehensionem autem rationis non solum commouetur appetitus sensitiuus per applicationem ad aliquid particulare, sed etiam appetitus itellectiuus, qui dicitur volũtas, & ſm hoc, in appetitu intellectiuo, siue in voluntate est delectatio, quæ dicitur gaudium, nõ
K autem delectatio corporalis. Hoc tamẽ interest inter delectationem vtriusque appetitus, q delectatio appetitus sensibilis est cum aliqua transmutatione corporali: delectatio autem appetitus intellectiui nihil aliud est, quàm simplex motus voluntatis. & ſm hoc Aug. dicit in

Libr. 2. de orth. fide. c. 13. & 22. in princ.
† Lib. 4. ca. 10. & ca. ĩ fine.
q. præce. ar. 3. ad 2.
Inf. q. 35. ar. 1. cor. Et 1. dist. 45. ar. 1. cor. Et 4. di. 49. q. 3. ar. 1. q. 1. & 2.
* Lib. 1. rhe to. cap. 10. in fi.
art. præce.

¶ Super Quæstionis trigesimaprimæ Articulum quartum.

Circa dicta in 4. artic. Scotica subtilitas discutiẽda occurrit. Ipse nanq;, vt superius allegatum est, ponit in voluntate non solũ operationes, sed passiones, illas liberas, istas naturales: illas a voluntate in volũtate, istas in uolũtate ab obiecto. vnde in 3. senten. dist. 15. ex proposito probare nititur tristitiã in volũtate non esse operationẽ eius, sed passionẽ quadrupliciter, primo, quia si est operatio, aut est velle, aut nolle: sed nõ ẽ velle vt patet, nec nolle, vt probat: quia deus & beati possunt nolle, & tamẽ non possunt tristari. Secundo, quia summe nolente Sorte aliquid euenire, si illud eueniat, tristabitur: & tamen in eo nõ fiet aliqua operatio simpľr, nec secundum aliquem gradũ, quia iã ponit qđ summe noluit. Tertio, quia operatio est immediate in potestate volũtatis, vt patet de velle & nolle. Tristari autẽ non est in potestate volũtatis, cum nolitũ aduenit. Quarto, quia operatio est & a volũtate, & in volũtate: tristitia aũt est qdẽ in volũtate, sed nõ a volũtate: est. n. de his quæ nobis nolentibus accidunt.

¶ Ad euidentiã huius difficultatis motæ hoc in tractatu, scilicet de delectatione, quia oppositorum eadem est disciplina, nec inferius specialiter quæretur de tristitia, an sit in volũtate: scito, q si solæ delectatiões & tristitiæ essent passiones, cum ipsæ consequantur alios motus appetitus, amorem, & odium formaliter, vel virtualiter (nihil enim delectat nisi amatum, & nihil contristat nisi odio habitũ, seu nolitum) dicendum videretur, quòd passiones differunt ab operatiõibus in voluntate: quia illæ immediatæ sunt illi, hæ autẽ mediantibus illis: sed quoniam, vt ex dictis patet, amor est prima passio, quæ tamen in volũtate manifeste est operatio: ideo non potest talis conditio vniuersaliter assignari passionibus translatis in voluntatem. Propter q ad tales passiones descẽdendo, dico quatuor. Primo quòd tam delectatio quam tristitia est a voluntate, & in voluntate. probatur. Omnis motus volũtatis est a duobus motoribus, altero quo ad specificationem, altero quo ad exercitium: & motor quo ad primum est obiectũ, quo ad secun-
F dũ vero est simplex, sicut deus, natura, [illegible] di[illegible]: & quo[illegible] vt ex supradictis pa[illegible] a voluntate quo ad exercitium [illegible] ad specificationem determinatur[illegible]. Delectatio [illegible] [illegible] sequidũ [illegible] intellectiuũ, vt modo loquimur, a volũtate sũt, & in volũtate, quia immanentes actus sunt. Secundo, quod delectatio, propriẽ loquendo, non est velle, nec tristitia nolle. probatur: quia super fruitio actus specie distinctus est contra velle & intendere: constat autẽ, quod delectatio in voluntate aut est fruitio, aut eius species. Et pari ratione tristitia, ut ibi inuenitur, distinguenda uidetur a nolle; & hoc loquendo proprie de velle, & nolle. Et si largo uocabulo per uelle, omnis acceptatio volũtatis, & per nolle omnis refutatio significetur, ut Augustini autoritas in litera allata sonat, dicẽs quòd lætitia est voluntas: sic delectatio est velle, & tristitia nolle. Tertio, q tã delectatio, quam tristitia est a voluntate vt natura, seu naturaliter declaratur ex antedictis: & quòd aliqua operatio est a voluntate naturaliter, & q fruitio dei clare uisi est naturalis. & probatur: quia non in potestate nostra esse videtur tristari, vel delectari, apprehensis delectabilibus, & tristabilibus ipsi voluntati. i. volitis, aut nolitis à nobis. Quarto, quòd delectatio & tristitia habent magis rationẽ passionis in volũtate, quàm amor & odium: pro quanto illæ sunt vniuersaliter a voluntate vt natura, hæc non. Et ideo volũtas ad hoc se habet magis actiue, quàm ad illas immediate: quoniã ad hoc cum dominio, ad illas non. Et propterea putatæ sunt vere passiones. s. causatæ solũmodo ab obiectis immediate, cum tamen sint operationes naturales ipsius voluntatis, consequentes ab ipsa, & in ipsa ex obiectis apprehensis & volitis, aut nolitis formaliter vel virtualiter. Et quia hoc mediũ est interesse oĩno passiones, vt Scot. posuit, & esse omnino operationes voluntarias: ideo obiecta utramque ueritatem participant, soluenda tamen simpliciter sunt, & dicendum ad primum, quòd tristitia, proprie loquendo, nec est uelle, nec nolle, sed

c. 6. & 8. circa princ. to. 5.

sed operatio contraria fruitioni, communiter tñ loquendo, est nolle: non tñ sequitur, ergo potest esse in deo vel beatis: quia non est omne nolle. non.n. se habet conuertibiliter, sed vt animal & homo.

c.4. post medio tom. 5.

¶ Ad secundum, q summe nolente sorte aliquid euenire, & tñ eueniente tristabitur, resistante ex euentu apprehenso in voluntate, nolo motu tristitie: nec inconueniens commentando est istis in adiunctione vocabulorum, q cum firmata nolitione obiecti absolute, vel futuri, adueniat alia nolitio eiusdem iam praesentis: sic.n. causat tristitiam. Aliter.n. mouet praesens, & aliter absens. obiectum, vt dictum est.

li.7.eth.ca. vlt. circa finé to. 5.

¶ Ad tertium, negatur q omnis operatio sit immediate in potestate volūtatis: immo aliqua nunquam, vt prima: aliqua mediate, vt delectatio, mediante.s. apprehensione, vel amore obiecti.

†c.vl. nō remote a fine

¶ Ad quartum, dicitur, q cum hoc, q tristitia est de his quae nobis nolentibus accidunt, stat quòd sit a voluntate vt natura immediate.

c.vl. nō procul a fine.

¶ *Super Quaestionis trigesimaeprimae Articulum quintum.*

IN articulo quinto nota illa verba, Vnde & delectationes sensibiles nō sunt totae simul. Ex hoc enim patet, q cum de ratione delectationis dicitur, q est tota simul, intelligitur de ea per se: licet per accidens cōtingat oppositum. Coniunctio enim in qua delectatio consistit, non est successiua nisi ratione motus adiuncti, vt hic dicitur: & ex hoc ipso deficit a perfectione delectationis illa, quae hoc accidens habet annexum, ex quo nō est tota simul. Delectatio igitur secundum se est tota simul, & absque tem-

Inf.q.38:a.4. cor. Et 4. di. 49.q. 3. ar.5.q.1. Et 1.Eth.le.13 co.1. Et 12 Met. le.6.

c. 2. Et 3. to. 5.

4. de ciuit. Dei, quòd cupiditas & laetitia nihil est aliud, quàm voluntas in eorum consecutione q volumus.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd in illa diffinitione Philosophi, sensibile ponitur communiter pro quacunque apprehensione. Dicit enim Philosophus in 10. Eth. quòd secundum omnem sensum est delectatio, similiter autem & secundum intellectum, & speculationem: vel potest dici, q ipse diffinit delectationem appetitus sensitiui.

AD 2^m dicendum est, q delectatio habet rationem passionis, proprie loquendo, inquantum est cū aliqua transmutatione corporali: & sic non est in appetitu intellectiuo, sed secundum simplicem motum. sic enim etiam est in Deo & in angelis: vnde dicit Philosophus in 7. Eth. quòd Deus vna simplici operatione gaudet. Et Dio. dicit in fin. cael. Hierar. † quòd angeli non sunt susceptibiles nostrae passibilis delectationis, sed congaudent Deo secundum incorruptionis laetitiam.

AD 3^m dicendum, q in nobis non solum est delectatio, in qua communicamus cum brutis: sed etiā in qua communicamus cum angelis. vnde ibidem Dionys. dicit, quòd sancti homines multotiens fiunt in participatione delectationum angelicarum: & ita in nobis est delectatio non solum in appetitu sensitiuo, in quo communicamus cum brutis, sed etiā in appetitu intellectiuo, in quo communicamus cum angelis.

ARTICVLVS V.

Vtrum delectationes corporales, & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus, & intelligibilibus.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd delectationes corporales, & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus intelligibilibus. Omnes enim aliquam delectationem sequuntur, secūdum Philosophum in 10. Eth. sed plures sequuntur delectationes sensibiles, quàm delectationes spirituales intelligibiles. ergo delectationes corporales sunt maiores.

¶ 2. Praet. Magnitudo causae ex effectu cognoscitur: sed delectationes corporales habent fortiores effectus, transmutant enim corpus, & quibusdā insanias faciunt vt dicit in 7. Eth. ergo delectationes corporales sunt fortiores.

c.1.p3. circa mediū, t.5.

¶ 3 Praet. Delectationes corporales oportet temperare, & refraenare propter earum vehementiam: sed delectationes spirituales non oportet refraenare. ergo delectationes corporales sunt maiores.

SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et Philosophus dicit in 10. Ethic. quòd maxima delectatio est, quae est s̃m operationem sapientiae. c.7.&.8.to. 5.

RESPON. Dicendum, q sicut iam dictum est, Delectatio prouenit ex coniunctione cōuenientis, cum sentitur & cognoscitur. ar. 1. In operibus autem animae, praecipue sensitiuae & intellectiuae, est hoc considerandum, quòd cum non transeant in materiam exteriorem, sunt actus, vel perfectiones operantis, scilicet intelligere, sentire, velle, & huiusmodi: nam actiones, quae transeunt in exteriorem materiam, magis sunt actiones & perfectiones materiae transmutatae: Motus enim est actus mobilis a mouente. D. 1122 Sic igitur praedictae actiones animae sensitiuae & intellectiuae, & ipsae sunt quoddam bonum operantis, & sunt etiam cognitae per sensum, vel intellectum: vnde etiam ex ipsis consurgit delectatio, & non solum ex eorum obiectis. Si igitur comparentur delectationes intelligibiles delectationibus sensibilibus, secundū quod delectamur in ipsis actionibus (puta. in cognitione sensus, & in cognitione intellectus) non est dubium, quòd multo sunt maiores delectationes intelligibiles, quàm sensibiles. Multo enim magis delectatur homo de hoc, quòd cognoscit aliquid intelligendo, quàm de hoc, quòd cognoscit aliquid sentiendo: quia intellectualis cognitio & perfectior est, & etiam magis cognoscitur, quia intellectus magis reflectitur supra actum suum, quàm sensus. Est etiam cognitio intellectiua magis dilecta: nullus enim est qui non vellet magis carere visu corporali, quàm visu intellectuali, eo modo quo bestiae, vel stulti carent, sicut August. dicit in lib. de ciuit. Dei. Sed si comparentur delectationes intelligibiles spirituales delectationibus sensibilibus corporalibus, sic secundum se & simpliciter loquendo, delectationes spirituales sunt maiores: & hoc apparet secundum tria, quae requiruntur ad delectationem, scilicet bonum coniunctum, & id cui coniungitur, & ipsa coniunctio. Nam ipsum bonū spirituale & est maius, quàm corporale bonum, & est magis dilectum: cuius signum est, quòd homines etiam a maximis corporalibus voluptatibus abstinent, vt non perdant honorem, qui est bonum intelligibile: similiter etiam ipsa pars intellectiua est multo nobilior, & magis cognoscitiua, quàm pars sensitiua. Coniunctio etiā vtriusque est magis intima, & magis perfecta, & magis firma. Intimior quidem est, quia sensus sistit circa exteriora accidentia rei: intellectus vero penetrat vsq; ad rei essentiam. Obiectum enim intellectus est quod quid est: perfectior autem est, quia coniunctioni sensibilis ad sensum adiungitur motus, qui est actus imperfectus: vnde & delectationes sensibiles non sunt totae simul, sed in eis aliquid pertransit, & aliquid expectatur consummandum, vt patet in delectatione ciborum & venereorum: sed intelligibilia sunt absque motu, vnde delectationes tales sunt totae simul. Est etiam firmior, quia delectabilia corporalia sunt

li.14. de tri. cap.14. post mediū, to. 5.

corru-

corruptibilia, & cito deficiunt: bona vero spiritualia sunt incorruptibilia: sed quo ad nos, delectationes corporales sunt magis vehementes pp tria. Primo, qa sensibilia sunt magis nota quo ad nos, quàm intelligibilia. Secundo ēt, quia delectationes sensibiles, cum sint passiones sensitiui appetitus, sunt cum aliqua trāsmutatione corporali, qđ nō contingit in delectationibus spiritualibus, nisi per quandā redundantiā a superiori appetitu in inferiorē. Tertio, quia delectationes corporales appetuntur vt medicinæ q̄dā cōtra corporales defectus, vel molestias, ex quibus tristitiæ quędā cōsequunt᷑. vnde delectationes corporales, tristitiis hmōi superuenientes, magis sentiuntur: & per consequēs, magis acceptantur, q̄ delectationes spirituales, quę non habent tristitias contrarias, vt infra* dicetur. q.35.art.4.

Ad primum ergo dicēdum, ꝙ ideo plures sequūtur delectationes corporales: quia bona sensibilia sūt magis, & pluribus nota: & etiā quia homines indigēt delectationibus, vt medicinis cōtra multiplices dolores, & tristitias. Et cum plures hominū nō possint attingere ad delectatiōes spirituales, q̄ sunt propriç virtuosorum, cōsequens est, ꝙ declinent ad corporales.

Ad 2m dicendum, ꝙ transmutatio corporis magis contingit ex delectationibus corporalibus, inquantum sunt passiones appetitus sensitiui.

Ad 3m dicendū, ꝙ delectationes corporales sunt s̄m partem sensitiuā, quæ regulatur ratione: & ideo indigent temperari & refrænari per rationem, sed delectationes spirituales sunt s̄m mentem, quæ est ipsa regula: vnde sunt s̄m seipsas sobriæ & moderatæ.

Articvlvs VI.

Vtrum delectationes tactus sint maiores delectationibus, quæ sunt secundum alios sensus.

Ad sextvm sic proceditur. Videt᷑ ꝙ delectationes, quæ sunt s̄m tactum, non sint maiores delectationibus, quæ sunt secundum alios sensus. Illa enim delectatio videtur esse maxima, qua exclusa, gaudium omne cessat: sed talis est delectatio quæ est s̄m visum. Dicitur .n. Tobiæ 5. Quale gaudiū erit mihi, qui in tenebris sedeo, & lumē cœli nō video? ergo delectatio, q̄ est per visum, est maxima inter sensibiles delectatiōes.

¶ 2 Præt. Vnicuique fit delectabile illud, quod amat, vt Philosophus dicit in 1. Rhetor.* sed inter alios sensus maxime diligit᷑ visus. ergo delectatio, quæ est secundum visum, est maxima. *c.11.10.6.

¶ 3 Præt. Principium amicitiæ delectabilis, maxime est visio: sed causa talis amicitiæ est delectatio. ergo secundum visum videtur esse maxime delectatio.

Sed contra est, ꝙ Philosophus dicit in 3. Eth.* ꝙ maxime delectationes sunt s̄m tactum. c.10.to.5.

Respon. Dicendum, quòd sicut iam dictum est,* Vnūquodque, inquantum amatur, efficitur artic. 2.

F delectabile: sensus autem, vt dicitur in 1. Met.* pp duo diliguntur, scilicet pp cognitionē, & pp vtilitatem: vnde & vtroque modo cōtingit esse delectationem s̄m sensum. Sed quia apprehendere ipsam cognitionem tanquā bonum quoddā, proprium est hois: ideo primæ delectationes sensuum, q. s. sunt s̄m cognitionem, sunt propriæ hominum: delectationes autem sensuum, inquantum diliguntur pp vtilitatem, sunt communes G oibus animalibus. Si igitur loquamur de delectatione sensus, q̄ est ratione cognitionis, manifestum est, ꝙ s̄m visum est maior delectatio, quàm s̄m aliquem alium sensum. Si autem loquamur de delectatione sensus, quę est ratione vtilitatis, sic maxima delectatio est s̄m tactum. Vtilitas enim sensibilium attenditur s̄m ordinem ad conseruationem naturę animalis: ad hanc autem vtilitatem propinquius se habent sensibilia tactus. H Est.n. tactus cognoscitiuus eorū, ex quibus consistit animal .s. calidi, & frigidi, & humidi, & sicci, & hmōi: vñ s̄m hoc delectationes, quæ sunt s̄m tactum, sunt maiores, quasi fini propinquiores: & pp hoc etiam animalia alia, quæ non habent delectationem s̄m sensum, nisi ratione vtilitatis, non delectantur s̄m alios sensus, nisi in ordine ad sensibilia tactus. Neque .n. odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: neq; leo voce I bouis, sed comestione, vt dr̄ in 3. Eth.* Cum igitur delectatio tactus sit maxima rōne vtilitatis, delectatio aūt visus ratione cognitionis, si quis vtrāq; comparare velit, inueniet simpliciter delectationē tactus esse maiorem delectatione visus, s̄m qđ consistit infra limites sensibilis delectationis: quia manifestum est ꝙ id, quod est naturale, in vnoquoq; est potentissimū. Huiusmodi aūt delectationes tactus sunt, ad quas ordinātur concupi- K scentiæ naturales, sicut cibi, & venerea, & huiusmodi. Sed si consideremus delectationes visus, secundum quod visus deseruit intellectui, sic delectationes visus erunt potiores ea ratione, qua & intelligibiles delectationes sunt potiores sensibilibus. li.1.metap. non procul a princ. t.3. c.10. post mediū, t.5.

Ad primvm ergo dicendum, quòd gaudium, sicut supra dictum est,* significat animalem delectationem, & hæc maxime pertinet ad visum: sed delectatio naturalis magis pertinet ad tactum. ar.3.

Ad 2m dicendum, ꝙ visus maxime diligitur propter cognitionem, eo quòd multas rerum differentias nobis ostendit, vt ibidem dicitur.*

Ad 3m dicendum, ꝙ alio modo delectatio est causa amoris carnalis, & alio mō visio: nā delectatio &, maxi- li.1. Meta. circa princ. tom. 3.

¶ *Super Quæstionis trigesimæ primæ Articulum sextum.*

In articulo sexto aduerte, quòd cū dicitur, quòd delectationes tactus sunt ad quas ordinantur concupiscentiæ naturales, potest tripliciter intelligi. Primo cum præcisione, vt scilicet ad solas delectationes sensuum in quantum vtiles, quæ appellantur in litera delectationes tactus, ordinentur concupiscentiæ naturales: & hunc sensum insinuat distinctio harum delectationum contra delectationes sensuum, inquantum faciunt cognoscere, quin illæ sint naturales, istæ non: & ideo illæ potiores. Sed contra hunc sensum occurrit authoritas Aristotelis in in primo Rhetoricæ capitulo decimotertio, ponens concupiscentias & delectationes naturales, quæcunque sunt, non per æstimare aliquid: & subdit, quòd tales sunt quęcunque dicuntur esse natura: & subiungit de sensibus omnibus. Et confirmatur ratione, quia pulchra delectant visum: & similiter suaues cantus auditū, & ēt soni absque omni vtilitate, & absque existimatione, sola naturali conuenientia, vt experientia testatur. Secundo igitur possunt intelligi secundum excellentiam, vt scilicet ad primas delectationes maxime ordinētur concupiscentiæ naturales. Et ex hoc habet intentum author ea naturalitate, quia ex hoc ꝙ naturale est potentissimū in vnoquoque, magis naturale est potentius: ac per hoc delectationes illę, ad quas præcipue ordinantur concupiscentiæ naturales, sunt maiores. Potest etiam tertio dici, quòd licet ambæ delectationes, scilicet tactus, & visus, sint secundum se naturales cum suis concupiscentiis: comparatæ tamen adinuicem, delectatio visus habet rationem animalis, & delectatio tactus, naturalis: quia tactus fundamentum est & necessarium naturæ, visus autem ad bene esse posterius aduenit. Et quia litera comparabat delectationem horum duorum sensuum: ideo illā, quæ tactus est, distinxit contra istam, vt naturalem contra animalem. & huic sensui fauent comparatiua aduerbia in responsione ad primū in litera posita.

Margin references: 2.2.q.15.a.3.cor. Et q.141.arti.4.co. & ad 3. & ar.7.cor. Et 4.di.49.q.3.ar.1.q.2. Et mal. q.14.ar.4.cor. & ad 1.

maxime quæ est ſm tactum, est cauſa amicitiæ delectabilis per modum finis: viſio autem est cauſa, ſicut vnde est principium motus, inquantū per viſum amabilis imprimitur ſpecies rei, quæ allicit ad amandum, & ad concupiſcendum eius delectationem.

A

ARTICVLVS VII.

Vtrum aliqua delectatio ſit non naturalis.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur q̄ nulla delectatio ſit innaturalis. Delectatio .n. in affectibus animæ proportionatur quieti in corporibus: ſed appetitus corporis naturalis nō quieſcit niſi in loco cōnaturali: ergo nec quies appetitus animalis, quæ est delectatio, poteſt eſſe niſi in aliquo connaturali. nulla ergo delectatio est non naturalis.

¶ 2 Præt. Illud quod est contra naturam, est violentum: ſed omne violentum eſt contriſtans, vt dicitur in 5. Metaphyſic.* ergo nihil, quod est contra naturam, eſt delectabile.

Lib. 5. meth. c. 11. circa prin. to. 6.

¶ 3 Præt. Conſtitui in propriam naturam, cum ſentitur, cauſat delectationem, vt patet in diffinitione Philoſophi ſupra poſita:* ſed cōſtitui in naturā, vnicuiq; eſt naturale: quia motus naturalis ē, qui eſt ad terminum naturalem. ergo omnis delectatio eſt naturalis.

ar. 1. huius quæſt.

SED CONTRA eſt, quod Philoſophus dicit in 7. Ethic.* quòd quædam delectationes ſunt ægritudinales, & contra naturam.

ca. 12. parū a pricipio, & c. vl. to. 5

RESPON. Dicendum, q̄ naturale dicitur, qđ eſt ſm naturam, vt dicitur in 2. Phyſic.* Natura autem in homine dupliciter ſumi poteſt. Vno modo prout intellectus & ratio eſt potiſſime hominis natura: quia ſm eam homo in ſpecie conſtituitur, & ſm hoc naturales delectationes hominum dici poſſunt: quia ſunt in eo, quod conuenit homini ſm rationem: ſicut delectari in contemplatione veritatis, & in actibus virtutum, eſt naturale hominum. Alio modo poteſt ſumi natura in homine ſm quod condiuiditur rationi, ſcilicet id quod eſt commune homini, & aliis, præcipue quòd rationi non obedit: & ſm hoc ea, quæ pertinent ad conſeruationem corporis, vel ſm indiuiduum, vt cibus, potus, lectus, & huiuſmodi: vel ſm ſpeciem, ſicut venereorum vſus dicuntur homini delectabilia naturaliter. ſm vtraſque autem delectationes contingit aliquas eſſe innaturales, ſimpliciter loquendo, ſed connaturales ſm quid. Contingit .n. in aliquo indiuiduo corrumpi aliquod principiorum naturalium ſpeciei: & ſic id quod eſt contra naturam ſpeciei, fieri per accidens naturale huic indiuiduo: ſicut huic aquæ calefactæ eſt naturale, q̄ calefaciat. Ita igitur contingit, q̄ id, quod eſt contra naturam hominis vel quantum ad rationem, vel quantū ad corporis conſeruationem, fiat huic homini connaturale pp aliquam corruptionem naturæ in eo exiſtentem: quæ quidem corruptio poteſt eſſe vel ex parte corporis, ſicut ex ægritudine, ſicut febricitātibus dulcia videntur amara, & econuerſo: ſiue pp malam complexionem, ſicut aliqui delectantur in comeſtione terræ, vel carbonum, vel aliquorum huiuſmodi: vel etiam ex parte animæ, ſicut propter conſuetudinem aliqui delectantur in comedendo homines, vel in coitu beſtiarum, aut maſculorum, aut aliorum huiuſmodi, quæ non ſunt ſm naturam humanam. Et per hoc patet reſponſio ad obiecta.

ex co. 4. Et 5. habetur, to. 2.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum delectationi poſſit eſſe delectatio contraria.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Vr quòd delectationi non ſit delectatio contraria. Paſſiones .n. animæ ſpeciem & cōtrarietatē recipiunt ſecundū obiectum: obiectum autem delectationis eſt bonum. cum igitur bonum non ſit contrarium bono, ſed bonum malo contrarietur, & malum malo, vt dicitur in prædicamentis:* videtur quòd delectatio non ſit contraria delectationi.

In poſt prædic. c. de oppoſitis circa prin. c. 1.

B ¶ 2 Præt. Vni eſt cōtrarium vnum, vt probatur in 10. Metap.† ſed delectationi contraria eſt triſtitia. nō ergo delectationi contraria eſt delectatio.

† text. 17. to. 3.

¶ 3 Præt. Si delectationi contraria eſt delectatio, hoc non eſt niſi pp contrarietatē eorum in quibus aliquis delectatur: ſed hæc differētia eſt materialis, contrarietas aūt eſt differentia ſm formā, vt dr̄ in 10. Metap.* ergo contrarietas non eſt delectationis ad delectationem.

C

tex. 13. t. 3.

SED CONTRA, Ea quę ſe impediunt in eodem genere exiſtentia ſm Philoſoph.* ſunt contraria: ſed quædam delectationes ſe inuicem impediunt, vt dicitur in 10. Ethicorum.† ergo aliquæ delectationes ſunt contrariæ.

li. 10. Meta. tex. 13. Et 14. to. 3.

ca. 5. inter principium & medium to. 5.

RESPON. Dicendum, q̄ delectatio in affectionibus animæ, ſicut dictum eſt,* proportionatur quieti in corporibus naturalibus. Dicuntur aūt duę quietes eſſe contrariæ, q̄ ſunt in contrariis terminis: ſicut quies q̄ eſt ſurſum, ei q̄ ē deorſum, vt dr̄ 5. Phyſi.* vñ & contingit in affectibus animæ duas delectationes eſſe contrarias.

ar. 1. huius q. quæſt.

D

li. 5. Phyſi. tex. 54. t. 2.

AD PRIMVM ergo dicendū, q̄ verbum illud Philoſophi, eſt intelligēdum, ſm quod bonum & malum accipitur in virtutibus & vitiis: nam inueniuntur duo contraria vitia, non autem inuenitur virtus cōtraria virtuti. In aliis aūt nil prohibet duo bona eſſe adinuicē contraria: ſicut calidum & frigidum, quorū vnum eſt bonū igni, alterum aquæ. Et per hunc modū delectatio poteſt eſſe delectationi contraria, ſed hoc in bono virtutis eſſe non pōt: quia bonum virtutis nō accipitur, niſi p conuenientiā ad aliqd vnū. ſ. rōnē.

E

AD 2m dicendum, q̄ delectatio ſe habet in affectibus animæ, ſicut quies naturalis ī corporibus: eſt .n. in aliquo conuenienti, & quaſi connaturali. Triſtitia autem ſe habet ſicut quies violenta. Triſtabile .n. repugnat appetitui animali, ſicut locus quietis violentæ appetitui naturali: quieti autem naturali opponitur

&

¶ *Trigeſimæprimæ Quæſtionis articulum octauum.*

ARticulo ſeptimo omiſſo, circa octauum in reſpōſione ad tertium, dubium occurrit: quia ſuperius in quæſtio. 30. arti. ſecundo dictum eſt, quòd differentia obiecti ſecundum naturam ſac materialem diuerſitatem paſſionum, hic vero dicitur q̄ obiecta delectationum diuerſificant nō ſolum materialiter, ſed formaliter delectationem.

¶ Ad hoc dicitur breuiter, quòd doctrinæ ſuperiori nō repugnat præſens: quoniam ibi diximus, quòd diuerſitas obiecti ſecundum virtutem cauſat diuerſitatem paſſionum, non autem diuerſitas ſecūdum naturam. Et vtrunque eſt verum vniuerſaliter intellectum: non enim omnis diuerſitas naturæ obiecti diuerſificat ſpeciem paſſionis. nunc vero dicimus, quòd aliqua diuerſitas naturæ obiecti (illa ſcilicet quæ redundat in diuerſam rationem delectabilis) diuerſificat ſpeciem paſſionis. conſtat autem hæc ſibiinuicem nō aduerſari, nec hoc eſt ſingulare in delectatione: nā idē eſt de cōcupiſcentia iudicium. Cum enim cōcupiſcentia ſit appetitus delectabilis, ad delectationē que ſe habeat vt motus ad quietem ipſum terminantē, conſequēs eſt, quòd delectabilibus exiſtentibus cōtrariis, ac per hoc diſtinctis ſpecie, neceſſe ſit & delectationes, & cōcupiſcentias eſſe cōtrarias, ac per hoc ſpecifice diſtinctas.

& quies violenta eiusdem corporis, & quies naturalis alterius, ut dicitur in 5. Physi. unde delectationi opponitur & delectatio, & tristitia.

Li. 5. Phy. tex. 54. & 55. tom. 2.

AD 3m dicendum, quòd ea in quibus delectamur, cũ sint obiecta delectationis, non solum faciunt differentiã materialẽ, sed etiã formalẽ, si sit diuersa ratio delectabilitatis. Diuersa enim ratio obiecti diuersificat speciem actus, vel passionis, ut ex praedictis patet.

QVAESTIO XXXII.

De causa delectationis, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis delectationis. Et circa hoc quaeruntur octo.

¶Primo, Vtrum operatio sit causa propria delectationis.

¶Secũdo, Vtrum motus sit causa delectationis.

¶Tertio, Vtrũ spes & memoria.

¶Quarto, Vtrum tristitia.

¶Quinto, Vtrum actiones aliorũ sint nobis delectationis causa.

¶Sexto, Vtrum benefacere alteri sit causa delectationis.

¶Septimo, Vtrũ similitudo sit causa delectationis.

¶Octauo, Vtrũ admiratio sit causa delectationis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum operatio sit causa propria delectationis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod operatio nõ sit propria & prima causa delectationis. ut. n. Philosophus dicit in 1. Rhet. Delectari cõsistit in hoc, quod sensus aliquid patiatur. Requiritur. n. ad delectationẽ cognitio, sicut dictũ est: sed per prius sunt cognoscibilia obiecta operationum, quàm ipsae operationes. ergo operatio nõ est propria causa delectationis.

Ca. 11. to. 6

q. 31. art. 1.

¶ 2 Praet. Delectatio potissime cõsistit in fine adepto: hoc enim est quod praecipue cõcupiscitur: sed non semper operatio est finis, sed quandoque ipsum operatum. nõ ergo operatio est propria & per se, causa delectationis.

¶ 3 Praet. Otium, & requies dicuntur per cessationem operationis: haec autem sunt delectabilia, ut dicitur in 1. Rheto. nõ ergo operatio est Ca. 11. nõ procul a pri. to. 6.
G propria causa delectationis.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit 7. & 10. Ethi. quod delectatio est operatio connaturalis, non impedita. Lib. 7. c. 12. & 13. & li. 10. ca. 4. & 5. tom. 5.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, ad delectationem duo requiruntur. s. cõsecutio boni cõuenientis, & cognitio huiusmodi adeptionis: utrunq; autẽ horũ in quadã operatione consistit. Nam actualis cognitio operatio est quaedam: similiter bonum conueniẽs q. praeced. art. 1.
H adipiscimur aliqua operatione. ipsa etiã operatio propria, est quoddam bonũ cõueniens: vnde oportet, quòd omnis delectatio aliquã operationem cõsequatur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod ipsa obiecta operationum non sunt delectabilia, nisi inquantum coniunguntur nobis uel per cognitionem solã, sicut cũ delectamur in consideratione, uel inspectione aliquorum, uel quocũq; alio modo simul cum cognitione: sicut cũ
I aliquis delectatur in hoc, quod cognoscit se habere quodcũq; bonum, puta, diuitias, uel honorẽ, uel aliquid huiusmodi, quae quidem non essent delectabilia, nisi inquãtum apprehenduntur ut habita. Ut. n. Philosophus dicit in 2. Polit. Magnam delectationẽ habet, putare aliquid sibi proprium, quae procedit ex naturali amore alicuius ad seipsum. Habere autẽ huiusmodi, nihil est aliud quàm uti eis, uel posse uti: Lib. 1. Pol. cap. 2. ante mediũ to. 5.
K & hoc est per aliquam operationem. unde manifestum est, quod omnis delectatio in operationem reducitur sicut in causam.

AD 2m dicendum, quod etiam in illis, in quibus operationes nõ sunt fines, sed operata ipsa, operata sunt delectabilia inquantũ sunt habita, uel facta, quod refertur ad aliquem usum, uel operationem.

AD 3m dicendum, quod operatio-

¶ *Super Quaestionem trigesimamsecundam.*

CIrca primum articulum q. 32. dubium occurrit, An operatio sit propria causa delectationis, ut constitutio in connaturale bonum: an indistincte. Et ut clarior sit quaestio, recolito, quod in diffinitione delectationis positi sunt duo actus pro causa delectationis. s. cognitio & cõstitutio: & quia nulli dubiũ est quòd cognitio est operatio, si ea rõne operatio est ẽ propria delectationis, quia oportet cognitionem interuenire ut causam, quaestionis solutio clara est. Quia vero satis ambiguum est, an constitutio sit necessario operatio: ideo si ea ratione operatio causa propria delectationis dicitur, quia omnis itaque constitutio talis in connaturale bonum causans delectationem est operatio, singulare dictũ & disputabile est. Et est inter hos duos sensus tanta differentia, quod in primo indistincte, & sine contradictione aliqua operatio ponitur causa delectationis: in secundo uero operatio ponitur prima causa eiusdem, & ut constituens in connaturale. Et pro parte affirmatiua huius secũdi sensus sunt verba authoris in litera volentis, quod consecutio boni cõuenientis consistit in operatione. Et in responsione ad primum dicitur, quod quae habemus, non delectant, nisi apprehensa ut habita: & habere nihil aliud est quàm eis uti, uel posse uti: quod est per aliquã operationẽ. Pro parte uero negatiua est, quia proprium esse & uiuere, & alia huiusmodi delectãt: & tamẽ constitutio nostra in eis nõ est per operari, sed per esse. Delectant quoque nos multa, in quibus cõstituimur nõ per operari, sed per recipere, seu pati: ut patet eum calefieri, uel refrigerari delectamur. delectat, & conueniens locus in quo per esse in loco, non per operari constituimur.

quaest. 23.

4. dis. 49. q. 3. ar. 5. q. 4. cor.

¶ Ad euidentiã huius dubii scito, quòd quia delectatio quietis rationẽ habet, consecutio boni connaturalis exigitur ad causandam delectationem propter consecutum esse, quod est totum simul, & consecutum esse exigitur per esse, quod est magis a motu elongatum. Et
F propterea magis causa est delectationis consecutum esse, quàm consecutio, & magis esse quàm cõsecutum esse. in cuius signum scientiae & uirtutes olim acquisitae uel indiff modo ut inexistẽtes apprehensae delectant, & non solum quando acquisitae sunt, aut secundum acquisitionis memoriam. Et omnis consecutio, & omne cõsecutum est se delectat, inquantum ponit in aliquo esse consono. Vnde cum in diffinitione delectationis dicitur, quòd delectatio est constitutio tota simul in naturã &c. nomine constitutionis intellige non solum consecutum esse, sed esse: siue sit tale esse per constitutionem, siue nõ. Cõstituitur enim Deus gloriosus in esse sine constitutione, & delectationem tamẽ summam apprehensum in eo facit: & nos nostrum esse apprehensum delectat non quia a natura constitutũ, sed quia inest nobis. Nihilominus delectaret, si non aliunde haberemus: pro intellectu tamen literae expresse dicentis utrunque requisitum ad delectationis causam in operatione consistere, distingue, & dicito, quòd delectabilia sunt duplicia, quaedam congenita, & quaedam superuenientia. Et quod author de superuenientibus sollicitus in litera, cõsecutionis nomine intentionem suam significauit, & voluit consecutionẽ in operatione cõsistere, extenso operationis uocabulo ad omnem actionem, passionẽ, motumq;. Delectabilia quippe omnia, quae superueniunt, iunguntur nobis motu aliquo, uel ut obiecta operationũ immanentium, uel saltẽ ut materia usus, ut in responsione ad primum & secundũ dicitur. Nec tamen tacuit omnino author de constitutione causante delectationem in congenitis: nam in articu. 7. expresse dixit, quòd simile inquantum unum, est delectabile. Constat enim quod unitas similium, est unitas in essendo: & quia (ut dicitur in 1. Rhet. Aristot.) simile delectat ut ipsummet, consequens est, quod constitutio in delectatione congenitorum sicut & in delectatione similium, sit secundũ esse, etiã si nulla inde operatio proueniret. Et per haec patet solutio obiectorum, & quaestionis.

¶ Circa

nes sunt delectabiles, inqnantom sunt proportionatæ & connaturales operāti. Cum autem virtus humana sit finita, s̄m aliqoam mēsuram operatio est sibi proportionata. vnde si excedat illā mensurā, iā oō erit sibi proportionata nec delectabilis, sed magis laboriosa & accidians: & s̄m hoc otium, & ludus, & alia, quę ad reqoiem pertinent, delectabilia sunt, inquātum auferunt tristitiá, q̄ est ex labore.

ARTICVLVS II.

Vtrum motus sit causa delectationis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ motus non sit causa delectationis Quia, sicut supra dictū est,* bonō præsentialiter adeptom est causa delectationis. vn̄ Philosophus in 7. Eth. dicit,† quòd delectatio non cōparatʳ generationi, sed operationi rei iá existentis. Id aūt qđ mouetur ad aliud, nondum habet illud, sed quodāmō est in via geoerationis respectu illius, s̄m quod oī motui adiūgitur generatio & corruptio, vt dicitur in 8. Physic.* ergo motus non est causa delectationis.

¶ 2 Præt. Motus præcipue laborem & lassitudioem inducit in operibus: sed operatiōes ex hoc, ꝙ sunt laboriosæ & lassantes, nō sunt delectabiles, sed magis afflictiuæ. ergo motus nō est cā delectationis.

¶ 3 Præt. Motus importat innouationem quandā, q̄ opponitur consuetudini: sed ea quæ suot consueta, sunt nobis delectabilia, vt Philosophus dicit in 1. Rhe.* ergo motus noo est causa delectationis.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 8. Cōfess.* Quid est hoc, domine Deus meus, cnm tu in æternum tibiipsi sis gaudium, & q̄dá de te circa te semp gaudeāt, qnòd hęc rerum pars alterno defectu &
B profectu, offensionibus & cōciliatiōibus gaudet? Ex quo accipitnr, ꝙ hoīes gaudent, & delectātur in quibusdā alternationibus: & sic motus v̄r esse causa delectationis.

RESPON. Dicendum, ꝙ ad delectationem tria requiruntur. s. bonum delectans, coninnctio delectabilis, & tertinm quod est cognitio hnius cōiunctionis: & s̄m hęc tria motus efficitur delectabilis, vt Philosophus dicit in 7. Ethic. & io 1 Rhe.* Nam ex parte nostra
C qni delectamur, transmutatio efficitur nobis delectabilis propter hoc, quòd natura nostra transmutabilis est, & pp hoc, ꝙ est nobis conueniens nunc, non erit conueniens postea: sicut calefieri ad ignē est conueniens hoī in hieme, non autem in æstate. Ex parte vero boni delectātis, quod nobis cōinngitur, fit ēt trāsmutatio delectabilis: quia actio cōtinuata alicuius agentis auget effectum, sicut quāto aliquis diutius appropinquat igni,
D magis calefit, & desiccat. Naturalis aūt habitudo in quadā mensura cōsistit: & iō qn̄ continuata præsentia delectabilis supexcedit mensurá naturalis habitudinis, efficitur remotio eius delectabilis. Ex parte vero ipsius cognitioois, qa

---

¶ Circa causam delectationis ex parte obiecti, scilicet bonum conueniens, dubium oceurrit, an sit conueniens formaliter, an denominatiue, idest, an obiectum causāns delectationem sit res denominata a relatione conuenientiæ, an sit ipsa conuenientia. Quòd enim res sit absoluta, quæ denominatur conueniens, probatur ex communi cōditioue actiuorū. ratio enim agēdi in quolibet actiuo res absoluta est, relatio autē actiui, aut approximationis cō ditio ē sine qua nō. Cōstat autem quòd bonum conueniens actiuum est delectationis. Quòd autē sit ipsa conuenientia, probatur ex eo, quòd nisi apprehendatur aliquid vt cōueniens, non causatur delectatio.

¶ In hac dubitatione inuenio Scotum in 3. sent. distin. 15. tenuisse, quòd conueniens & disconueniens secundum sola absoluta dicunt rationes causādi delectationem & tristitiam: secundum relationes vero dicere causas, sine quibus non, vt relationes actiui & approximationis, nec aliud inuenio eius fundamētum. Mihi vero videtur, quòd relatio conuenientiæ vel disconueoientiæ in actu exercito, concurrat ad causaodam delectationē, vel tristitiam, vt ratio agēdi. & moueor ea eo, quòd delectatio & tristicia de eodē differunt specie, vtpote contrariæ. ergo delectabile & tristabile earum obiecta & propria per se positiue actiua differūt specie secundum rationes agendi illas, sed non secundum rationes absolutas. ergo secundum rationes respectiuas conuenientiæ & disconuenientiæ. Prima sequela patet notatis terminis appositis in cōseqnente ad excludendas causas excedentes aot per accidens, aut negatiue: vt nauta præsens, vel absens causat contraria, & differentiam actiuorum secundum impertinentia, aut subtrata, & alia huiusmodi. Oportet enim contrarias actiones a contrariis rationibus agendi proficisci in naturaliter agentibus propriis, qualia sunt delectabile vel tristabile. Destructio vero consequentis patet ad sensum: experimur enim quòd idem absolutū, puta calor, modo causat delectationē, modo tristitiam, apprehensus, vel sensatus vt conueniens vel disconueniens. Existente igitur forma absoluta eadem, & facto transitu de delectabili in tristabile propter variationem de conuenientia in disconuenientiam, & per se causatis contrariis actionibus ac passionibus, scilicet delectatione & tristitia, manifestum fit, quòd conuenientia & disconuenientia, vt rationes agendi concurrunt. Et confirmatur hoc, quia illud qđ concurrit ad causandum delectationem vel tristitiam vt apprehensum, non se habet vt conditio approximationis, sed vt ratio agendi: quoniam apprehensum est, ꝙ mouet appetitum, vt ratio agendi, sed conuenientia vel disconuenientia concurrit ad hæc, vt apprehensa: quoniam quantumcunque aliquis frigens calefieret conuenienter, nisi perciperet illud vt conueniēs in actu exercito, vt ea erect conuenientiam, non delectaretur.

A & hoc manifestius apparet in delectatione vel tristitia imaginationem, vel rationem cōsequente. Ouis enim nonquam fugeret lupum, nisi apprehenderet ipsum vt disconuenientem, eliciendo ex ipso intentionem inimici. Et continue experimur propter varias relationes importantes conuenientiam vel disconuenientiam apprehensas de aliquo, varie immutari a delectatione in tristitiam, & econuerso terminantes certas passiones. & quod forte fallit putantes oppositum, est, quia nō aduertunt, quòd relationes sunt in genere formarum actiuarum vt apprehensæ, quamuis non sint in genere actiuarum formarū vt existentes. Et qui negat hoc, neget quoque æstimatiuam, cuius obiectum sunt intētiones insensatæ, elicitæ ex sensatis, vt vtile, amicum, inimicum &c. ex quibus causantur passiones in animalibus. Potest quoque esse causa deceptionis nō distinguere inter apprehendere relationē alicuius in actu signato, vel exercito. Verbigratia, Ouis nouit agnum vt terminum lactationis, non quòd oporteat eam apprehendere ipsam relationē termini, quòd esset apprehendere in actu signato, sed quia apprehendit agnum vt exercentem relationem termini lactationis, & simile est in aliis. Ex talibus enim apprehensionibus relationū causantur passiones, quod forte Scotus non negaret. & sic discussæ sunt duę delectatiōis causæ, scilicet constitutio, & bonum connaturale: reliqua autem, scilicet apprehensio, superius dilucidata est. ad hæc enim tria reducuntur omnia causantia delectationem, quæ per totam hanc trigesimam secundam disputantur, & in 1. Rhetor. tanguntur. operatio enim delectat & vt constitutio, & vt bonum conueniens: motus vt afferens bonum conueniens, vel auferens disconueniens: memoria & spes vt supplentes
E constitutionem: tristitia per accidens ratione oblationis vel memoriæ. alienæ actiones, vt in proprio nos bono faciunt constitui passione, vel æstimata possessione, vel identitate: benefacere quoque & simile, & admirari ad eadem spectare, exercitatis non est difficile deducere. Vnum tamen in his aduerte, quòd quia in his quę ad appetitum spectant, nihil differt esse, aut apparere: ppterea delectatio causatur ex æstimato habere, ex æstimato possidere, ex repræsentato abundare, & similibus: & non solum ex habere, possidere, abundare, & similibus. in huiusmodi enim ipsa imaginatio horum delectans sic constituit in connaturale bonum, vt supplens vicem ipsius habere, & non solum vt apprehensio: talis autem est dispositio eorum, qui delectantur principatu, honore, & similibus.

¶ Super

Margin notes:

4. di. 49. q. 3. art. 2. ad 3.

*q. præced. ar. 1.

c. 12. to. 5.

tex. 24. in fine, to. 2.

c. 11. non procul a principio tomo 6.

* c. 3. post mediū, t. 1.

lib. 7. eth. c. 7. Et 1. Rh. c. 11. to. 5. & 6.

homo desiderat cognoscere aliquod totũ & pfectũ. Cũ ergo aliqua nõ poterunt apprehendi tota simul, delectat in his transmutatio, vt vnum transeat, & alterum succedat, & sic totũ sentiatur. vnde August. dicit in 4. Confess.* Non vis vtiq; stare syllabã, sed trãsuolare, ut aliæ veniant, & totum audias : ita semper oĩa, ex quibus vnum aliquid constat, & non sunt oĩa simul, plus delectant oĩa, q̃ singula, si possint sentiri oĩa. Si ergo sit aliqua res, cuius natura sit intransmutabilis, & non possit in ea fieri excessus naturalis habitudinis p continuationem delectabilis, & quæ possit totum suum delectabile simul intueri, non erit ei trãsmutatio delectabilis: & quãtũ aliquæ delectationes plus ad hoc accedũt, tãto plus cõtinuari possunt.

Li. 4. cõfess. ca. 11. a medio tom. 5.

An primvm ergo dicẽdum, q id quod mouet, etsi nondum habeat perfecte id, ad quod mouetur, incipit tamen iam aliquid habere eius, ad quod mouetur: & secundum hoc ipse motus habet aliquid delectationis, deficit tamẽ a delectationis perfectione: nam perfectiores delectationes sunt in rebus immobilibus. Motus etiam efficitur delectabilis, inquãtum per ipsum fit aliquid conueniens, quod prius conueniens non erat, vel desinit esse, vt supra dictum est.*

In corp. ar.

Ad 2m dicendum, q motus laborẽ & lassitudinẽ inducit, secundum quod trãscendit habitudinẽ naturalem: sic autẽ motus non est delectabilis, sed secundum qd remouẽtur contraria habitudinis naturalis.

Ad 3m dicendum, q id quod est consuetum, efficitur delectabile, inquantum efficitur naturale. nam consuetudo est quasi altera natura. Motus autẽ est delectabilis, nõ quidẽ quo receditur a cõsuetudine, sed magis secundum quod per ipsam impeditur corruptio naturalis habitudinis, quæ posset prouenire ex assiduitate alicuius operationis. Et sic ex eadẽ causa cõnaturalitatis efficit cõsuetudo delectabilis, & mot*.

Articvlvs III.

Vtrum spes & memoria sint causa delectationis.

Inf. q. 40. ar. 8. Et 12. q. 30. art. 1. ad 3. Et 12. Me. le. 6. co. 5.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur q memoria & spes non sint causæ delectationis. Delectatio. n. est de bono præsenti, vt Damas. dicit*: sed memoria & spes sunt de absenti. est enim memoria præteritorum, spes vero futurorum. ergo memoria & spes non sunt causa delectationis.

Li. 2 orth. fidei, ca. 12. in fine.

§ 2 Præt. Idẽ nõ est causa cõtrariorũ: sed spes est causa afflictionis. dicitur. n. Prouerb. 14. Spes q̃ differtur, affligit animam. ergo spes nõ est causa delectationis.

§ 3 Præt. Sicut spes cõuenit cum delectatione in eo, quod est de bono: ita etiã & cõcupiscentia & amor. non ergo magis debet assignari spes causa delectationis, quàm concupiscentia, vel amor.

Sed contra est, quod dr Rom. 12. Spe gaudentes. & in psal. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum.

Respon. Dicendum, q delectatio causatur ex præsentia boni conuenientis, secundum quod sentit, uel qualitercunq; percipitur. Est autẽ aliquid præsens nobis dupliciter, Vno modo, secundum cognitionem, prout. s. cognitum est in cognoscente secundum suã similitudinẽ: Alio modo, secũdum rem, prout. s. vnũ alteri realiter coniungitur uel actu, vel potẽtia secũdum quẽcunq; cõiunctionis modum. Et quia maior est coniunctio secundum rem, q̃ secundum similitudinẽ, quæ est coniunctio cognitionis, item maior est coniunctio rei in actu q̃ in potentia: ideo maxima est delectatio, quæ fit per sensum, qui requirit præsentiã rei sensibilis. Secũdum autẽ gradum tenet delectatio spei, in qua non solum est delectabilis coniunctio secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel possibilitatem adipiscendi bonum, quod delectat. Tertium ãt gradum tenet delectatio memoriæ, quæ habet solam coniunctionem apprehẽsionis.

Ad primvm ergo dicendum, q spes & memoria sunt quidem eorum, quæ sunt simpliciter absentia, quæ tamẽ secundum quid sunt præsentia, scilicet vel secundum apprehẽsionem solam, vel secundum apprehensionem & facultatem, ad minus æstimatam.

Ad 2m dicendum, q nihil prohibet idem secundum diuersa, esse causam cõtrariorũ. Sic igitur spes, G inquantum habet præsentem æstimationem boni futuri, delectationem causat: inquantum autem caret præsentia eius, causat afflictionem.

Ad 3m dicendum, q amor & cõcupiscentia delectationem causant. Omne enim amatum fit delectabile amanti, eo q amor est quædam vnio, vel connaturalitas amantis ad amatum. Similiter etiam omne concupitum est delectabile concupiscenti, cum concupiscentia sit præcipue appetitus delectationis: sed tamen spes, inquantũ importat quandam certitudinem realis præsentiæ boni delectantis, quàm nõ importat nec amor, nec concupiscentia, magis ponitur causa delectationis, q̃ illa: & similiter magis q̃ memoria, quæ est de eo quod iam transijt.

Articvlvs IIII.

Vtrum tristitia sit causa delectationis.

Inf. q. 35. ar. 5. ad 1. & q. 48. art. 1 cor.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur q tristitia non sit causa delectationis. Contrarium. n. non est causa contrarij: sed tristitia contrariatur delectationi. ergo non est causa delectationis.

§ 2 Præt. Contrariorum contrarij sunt effectus: sed delectabilia memorata sunt causa delectationis. ergo tristia memorata sunt cã doloris, & non delectationis.

I § 3 Præt. Sicut se habet tristitia ad delectationem, ita odium ad amorem: sed odium non est causa amoris, sed magis econuerso, vt supra dictum est.* ergo tristitia non est causa delectationis.

q. 29. art. 2.

Sed contra est, quod in Psal. 41. dicitur, Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Per panem autem refectio delectationis intelligitur: ergo lacrymæ, quæ ex tristitia oriũtur, possunt esse delectationis cã.

Respon. Dicendum, quòd tristitia potest dupliciter considerari, Vno modo, secundũ quod est in actu: Alio modo, secundum quod est in memoria: & vtroque modo tristitia potest esse delectationis causa. Tristitia quidem in actu existens est causa delectationis, K inquantum facit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur, & tamen de sola eius apprehẽsione delectatur. Memoria autem tristitiæ fit causa delectationis, propter subsequentem euasionẽ: nã carere malo accipitur in ratione boni. vnde secũdũ quod homo apprehendit se euasisse ab aliquibus tristibus & dolorosis, accrescit ei gaudij materia, secundum qd Aug. dicit 22. de Ciuit. Dei*. Quòd sæpe læti tristium meminimus, & sani dolorũ sine dolore, & inde amplius læti & grati sumus. Et in 8. Cõfessi. dicit†, Quòd quanto maius fuit periculum in prælio, tanto maius erit gaudium in triumpho.

Cap. 11. & ulti. a medio, to. 5. Id quoque habet Grego. 4. moral. in fin.

† Li. 8. Cõfess. c. 3. ante medium. tom. 1.

An primvm ergo dicendum, quòd contrarium quãdoq; per accidens est causa contrarij, sicut frigidũ quandoq; calefacit, vt dicitur in 8. Physi.* & similiter

**Li. 8. text. 8. tom. 2.*

tristitia

A tristitia per accidens est delectationis causa, inquantum fit per eam apprehensio alicuius delectabilis.

Ad 2m dicendum, quòd tristia memorata, inquantum sunt tristia & delectabilibus contraria, non causant delectationem, sed inquantum ab eis homo liberatur: & similiter memoria delectabilium ex eo, quòd sunt amissa, potest causare tristitiam.

Ad 3m dicendum, quòd odium etiam per accidens potest esse causa amoris, prout scilicet aliqui diligunt se, inquantum conueniunt in odio vnius & eiusdem.

ARTICVLVS V.

Vtrum actiones aliorum sint nobis causa delectationis.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd actiones aliorũ non sint nobis delectationis causa. Causa.n. delectationis est proprium bonum coniunctum: sed aliorum operationes non sunt nobis coniunctæ: ergo non sunt nobis causa delectationis.

§ 2 Præt. Operatio est proprium bonum operantis. si igitur operationes aliorum sint nobis causa delectationis, pari ratione omnia alia bona aliorum erunt nobis delectationis causa: quod patet esse falsum.

§ 3 Præt. Operatio est delectabilis, inquantũ procedit ex habitu nobis innato. vnde dicitur in 2. Eth. quòd signũ generati habitus oportet accipere fientẽ in opere delectationem: sed operationes aliorũ non procedũt ex habitibus qui in nobis sunt, sed interdũ ex habitibus qui sunt in operantibus. nõ ergo operationes aliorũ sunt nobis delectabiles, sed ipsis operantibus. (Cap. 3. in principio, tom. 5.)

C SED CONTRA est, quod dicitur in secunda Canonica Ioannis. Gauisus sum valde, quia inueni de filijs tuis ambulantes in veritate.

RESPON. Dicendum, quòd sicut iam dictum est, ad delectationem duo requiruntur. s. cõsecutio proprij boni, & cognitio proprij boni consecuti. Triplicitur ergo operatio alterius potest esse delectationis causa. Vno modo inquantum per operationem alicuius cõsequimur aliquod bonum, & s'm hoc operationes illorum, qui nobis aliquod bonũ faciunt, sunt nobis delectabiles, q'a bene pati ab alio est delectabile. (Art. 1. huius quæst.)

D Alio modo s'm q'd p operationes aliorũ efficitur nobis aliqua cognitio, vel aliqua æstimatio proprij boni, & pp hoc homines delectantur in hoc quòd laudãtur, vel honorantur ab alijs, quia. s. per hoc accipiunt æstimationem, in seipsis aliquod bonum esse: & quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorũ & sapientium, ideo in horum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparẽs laudator, pp hoc ẽt adulationes quibusdam sunt delectabiles. Et quia amor est alicuius boni, & admiratio est alicuius magni, idcirco amari ab alijs & in admiratione haberi est delectabile, inquantũ per hoc fit homini æstimatio propriæ bonitatis vel magnitudinis, in quibus aliquis delectatur.

E Tertio modo inquantum ipsæ operationes aliorum si sint bonæ, æstimantur vt bonum propriũ propter vim amoris, qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi: & propter odium, quod facit æstimare bonum alterius esse sibi contrarium, efficitur mala operatio inimici delectabilis. vnde dicitur 1. ad Corinth. 13. quòd charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd operatio alterius potest esse mihi coniuncta vel per effectum, sicut in primo modo, vel per apprehensionem, sicut in secundo modo, vel per affectionem, sicut in tertio modo.

A Ad 2m dicendum, quòd ratio illa procedit quantũ ad tertium modum: non aũt quantum ad duos primos.

Ad 3m dicendum, quòd operationes aliorum etsi non procedant ex habitibus qui in me sunt, causant tñ in me aliquid delectabile, vel faciunt mihi æstimationẽ siue apprehensionem proprij habitus, vel procedunt ex habitu illius, qui est vnum mecum per amorem.

ARTICVLVS VI.

Vtrum benefacere alteri sit causa delectationis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd benefacere alteri non sit delectationis cã. Delectatio B n. causatur ex consecutione proprij boni, sicut supra dictum est: sed benefacere non pertinet ad consecutionem proprij boni, sed magis ad emissionem. ergo magis videtur esse causa tristitiæ quàm delectationis. (Art. præce.)

§ 2 Præt. Philosophus dicit in 4. Eth. quòd illiberalitas cõnaturalior est hominibus, quàm prodigalitas: sed ad prodigalitatem pertinet benefacere alijs, ad illiberalitatem autem pertinet desistere a benefaciendo. cum ergo operatio connaturalis sit delectabilis vnicuique, vt dicitur in 7. & 10. Ethi. videtur quòd benefacere alijs non sit causa delectationis. (cap. 1. a medio, tom. 5.) (Lib. 7. cap. 12. & 13. & lib. 10. c. 4. & 5. tom. 5.)

§ 3 Præt. Contrarij effectus ex contrarijs causis procedunt: sed quædam quæ pertinent ad malefacere, sunt naturaliter homini delectabilia, sicut vincere, redarguere, vel increpare alios, & etiam punire quantum ad iratos, vt dicit Philosophus in 1. Rhet. ergo benefacere magis est causa tristitiæ, quàm delectationis. (Cap. 11. tomo 6.)

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in primo Politicon. quòd largiri & auxiliari amicis, aut extraneis, est delectabilissimum. (Lib. 1. Pol. cap. 3. ante medium, tomo 5.)

RESPON. Dicendum, quòd hoc ipsum, quod est benefacere alteri, potest tripliciter esse delectationis causa. Vno modo per comparationem ad effectum, quod est bonum in altero constitutum: & secundum hoc, inquantum bonum alterius reputamus quasi nostrum bonum propter vnionem amoris, delectamur

D in bono quod per nos fit alijs, præcipue amicis, sicut in bono proprio. Alio modo per comparationem ad finem: sicut cum aliquis per hoc quòd alteri benefacit, sperat cõsequi aliquod bonum sibiipsi, vel a Deo, vel ab homine: spes autẽ delectationis est causa. Tertio modo per comparationem ad principium, & sic hoc, quod est benefacere alteri, potest esse delectabile per comparationem ad triplex principium. Quorum vnum est facultas benefaciendi, & secundum hoc benefacere alteri fit delectabile, inquantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in seipso existẽtis, ex quo possit alijs communicare: & ideo homines delectantur in filijs & operibus proprijs, sicut

E quibus communicant proprium bonum. Aliud principium est habitus inclinans, secundum quem benefacere fit alicui connaturale: vnde liberales delectabiliter dant alijs. Tertium principium est motiuum, puta cum aliquis mouetur ab aliquo quem diligit, ad benefaciendum alicui: omnia enim quæ facimus, vel patimur propter amicũ, delectabilia sunt, quia amor præcipua causa delectationis est.

AD PRIMVM ergo dicendum est, quod emissio inquantum est indicatiua proprij boni, est delectabilis: sed inquantum euacuat proprium bonum, potest esse contristans, sicut quando est immoderata.

Ad 2m dicendum, quòd prodigalitas habet immoderatam emissionem, quæ repugnat naturæ: &

alicuius rei amatæ magis accrescit desideriũ, tãto magis per adeptionẽ accrescit delectatio: & etiã in ipso augmento desiderij fit augmentum delectationis, fm qd fit et spes rei amatæ, sicut supra dictum est, ꝙ ipsum desiderium ex spe est delectabile. Est aũt admiratio desiderium quoddã sciendi, quod in homine contingit ex hoc, ꝙ videt effectũ, & ignorat causam: vel ex hoc, ꝙ causa talis effectus excedit cognitionẽ, aut facultatem ipsius. & ideo admiratio est causa delectationis, inquantum habet adiunctam spem cõsequendi cognitionem eius, quod scire desiderat. Et propter hoc, omnia admirabilia sunt delectabilia, sicut quæ sunt rara, & omnes repræsentationes rerum, etiã quæ in se nõ sunt delectabiles. Gaudet enim anima in collatione vnius ad alterum: quia conferre vnum alteri, est proprius & connaturalis actus rationis, vt Philosophus dicit in sua Poetria. & propter hoc etiam liberari a magnis periculis, magis est delectabile, quia est admirabile, vt dicitur in primo Rhetori.

Artic. 3.

I artis Poeticæ c. 2. nõ lõge a prin. tom. 6.

*ca. 11. post mediũ, cap. tom. 6.

Ad primum ergo dicendum, quòd admiratio non est delectabilis inquantum habet ignorantiam, sed inquãtum habet desiderium addiscendi causam, & inquantum admirans aliquid nouum addiscit, scilicet talem esse, quem non æstimabat.

Ad 2m dicendum, quòd delectatio duo habet, scilicet quietem in bono, & hmõi quietis perceptionẽ. Quantum igitur ad primum, cum sit perfectius contemplari veritatem cognitam, quàm inquirere ignotam, contemplationes rerum scitarum per se loquendo, sunt magis delectabiles, quàm inquisitiones rerũ ignotarum: tamen per accidens, quantum ad secundum, contingit quòd inquisitiones sunt quandoque delectabiliores, secundum quod ex maiori desiderio procedunt. Desideriũ autem maius excitatur ex perceptione ignorantiæ: vnde maxime homo delectatur in his, quæ de nouo inuenit, aut addiscit.

Ad 3m dicendũ, ꝙ ea quæ sunt consueta, sunt delectabilia ad operandum, inquantum sunt quasi connaturalia; sed tñ ea, quæ sunt rara, põt esse delectabilia vel ratione cognitionis, quia desideratur eorum scientia, inquantum sunt mira: vel ratione operationis, quia ex desiderio magis inclinatur mẽs ad hoc, ꝙ intense in nouitate operet, vt dicitur in 10. Eth. Perfectior. n. operatio causat perfectiorem delectationẽ.

Cap. 4. inter mediũ & finem, to tio 3.

QVAESTIO XXXIII.

De effectibus delectationis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus delectationis.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum delectationis sit dilatare.
¶ Secũdo, Vtrum delectatio causet sui sitim, vel desiderium.
¶ Tertio, Vtrũ delectatio impediat vsum rationis.
¶ Quarto, Vtrum delectatio perficiat operationem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum delectationis sit dilatare.

Infra q. 37. art. 2. cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd dilatatio non sit effectus delectationis. Dilatatio enim videtur ad amorem magis pertinere, secundum quod dicit Apostolus 2. ad Corinth. 6. Cor no-

A strum dilatatum est. Vnde & de præcepto charitatis in Psalm. 118. dicitur, Latum mandatum tuum nimis: sed delectatio est alia passio ab amore. ergo dilatatio non est effectus delectationis.

¶ 2 Præt. Ex hoc ꝙ aliquid dilatatur, efficitur capacius ad recipiẽdum: sed receptio pertinet ad desiderium, quod est rei nondum habitæ. ergo dilatatio magis videtur pertinere ad desiderium, q̃ ad delectationem.

¶ 3 Præt. Constrictio dilatationi opponitur: sed constrictio videtur ad delectationem pertinere. nam illud constringimus, quod firmiter volumus retinere: & talis est affectio appetitus circa rem delectantem. ergo dilatatio ad delectationem non pertinet.

B SED CONTRA est, qd ad expressionem gaudij dicit Isai. 60. Videbis, & afflues: & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Ipsa et delectatio ex dilatatione nomen accepit, vt lætitia nominetur, sicut supra dictum est.

q. 31. art. 3. ad 3.

RESPON. Dicendum, ꝙ latitudo est quædã dimensio magnitudinis corporalis: vnde in affectionibus animæ nõ nisi fm metaphoram dicitur. Dilatatio autem dicitur quasi motus ad latitudinem, & competit delectationi fm duo, quę ad delectationem requiruntur, quorum vnum est ex parte apprehensiuæ virtutis, quę apprehendit coniunctionẽ alicuius boni conuenientis. Ex hac autem apprehensione apprehendit se homo perfectionem quandam adeptum, quæ est C spiritualis magnitudo: & secundum hoc animus hominis dicitur per delectationem magnificari, seu dilatari. Aliud aũt est ex parte appetitiuæ virtutis, quę assentit rei delectabili & in ea quiescit, quodammodo se præbens ei ad eam interius capiendam, & sic dilatatur affectus hominis per delectationem, quasi se tradens ad continendum interius rem delectantem.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ nihil prohibet in his, quæ dicuntur metaphorice, idem diuersis attribui fm diuersas similitudines: & secundũ hoc, dilatatio pertinet ad amorem ratione cuiusdã extensionis, inquantum affectus amantis ad alios extenditur, vt D curet non solum quæ sua sunt, sed quæ aliorum: ad delectationem vero pertinet dilatatio, inquantum aliquid in seipso ampliatur, vt quasi capacius reddatur.

Ad 2m dicendum, ꝙ desideriũ habet quidem aliquã ampliationẽ ex imaginatione rei desideratæ, sed multo magis ex præsentia rei iã delectantis, quia magis præbet se animus rei iam delectanti, quàm rei nõ habitæ desideratæ, cum delectatio sit finis desiderij.

Ad 3m dicendum, ꝙ ille qui delectatur, constringit quidem rem delectãtem, dum ei fortiter inhæret, sed cor suum ampliat, vt perfecte delectabili fruatur.

ARTICVLVS II.

E *Vtrum delectatio causet sui sitim, vel desiderium.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ delectatio nõ causet desideriũ suiipsius. Omnis. n. motus cessat, cum peruenerit ad quietem: sed delectatio est quasi quædã quies motus desiderij, vt supra dictũ est. cessat ergo motus desiderij, cũ ad delectationem peruenerit. nõ ergo delectatio causat desideriũ.

4. dis. 49. q. 3. arti. 2. ad 3.

*q. 23. ar. 4. & q. 30. ar. 2.

¶ 2 Præterea. Oppositum non est causa sui oppositi: sed delectatio quodammodo desiderio opponitur ex parte obiecti. nam desiderium est boni non habiti: delectatio vero boni iam habiti. ergo delectatio non causat desiderium suiipsius.

¶ 3 Præt. Fastidium desiderio repugnat: sed delectatio plerunq; causat fastidiũ. non ergo facit sui desideriũ.

SED CONTRA est, quod Dominus dicit Io. 4. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. per aquam autem significatur, secundum Aug.* delectatio corporalis.

Tracta. 15. super Ioan. non multũ remote ante medium. tom. 9.

RESPON. Dicendũ, ꝙ delectatio dupliciter potest considerari. Vno modo sm qd est in actu: alio modo sm quod est in memoria. Item sitis, vel desideriũ potest dupliciter accipi. Vno modo proprie, sm qd importat appetitum rei nõ habitæ: alio modo cõiter sm quod importat exclusionẽ fastidij. Scdm igitur quod est in actu, delectatio nõ causat sitim, vel desiderium sui ipsius, per se loquendo, sed solum per accidens. Si tamen sitis, vel desiderium dicatur rei non habitæ appetitus, tunc delectatio non causat simpliciter sitim, vel desiderium: nam delectatio est affectio appetitus circa rem præsentem. Sed contingit rem præsentẽ nõ perfecte haberi, & hoc potest esse vel ex parte rei habitæ, vel ex parte habentis. Ex parte quidem rei habitæ, eo ꝙ res habita non est tota simul, vnde successiue recipitur: & dum aliquis delectatur in eo qd habet, desiderat potiri eo qd restat: sicut qui audit primam partem versus, & in hoc ꝙ delectatur, desiderat alterã partẽ versus audire, vt Aug. dicit 4. Confes.

Cap. 11. a medio. to. 1

Et hoc modo oẽs fere delectationes corporales faciunt sui ipsarum sitim quousq; consummentur, eo ꝙ tales delectationes consequuntur aliquem motum, sicut patet in delectationibus ciborum. Ex parte aũt ipsius habẽtis, sicut cum aliquis aliquã rem in se perfectam existentem non statim perfecte habet, sed paulatim acquirit: sicut in mundo isto, percipientes aliquid imperfecte de diuina cognitione, delectamur, & ipsa delectatio excitat sitim, vel desiderium perfectæ cognitionis: sm qd potest intelligi quod habetur Eccl. 24. Qui bibũt me, adhuc sitient. Si vero per sitim, vel desiderium intelligatur sola intentio affectus tollens fastidium, sic delectationes spirituales maxime faciunt sitim, vel desiderium sui ipsarum. Delectationes. n. corporales, quia augmentatæ, vel continuatæ faciunt superexcrescentiã naturalis habitudinis, efficiuntur fastidiosæ, vt patet in delectatione ciborum: & ꝓpter hoc qñ aliquis iam peruenit ad perfectum in delectationibus corporalibus, fastidit eas, & quandoq; appetit aliquas alias: sed delectationes spirituales nõ superexcrescunt naturalem habitudinẽ, sed perficiunt naturam. vnde cum peruenitur ad cõsummationem in ipsis, tunc sunt magis delectabiles, nisi forte per accidens, inquantum operationi contemplatiuæ adiunguntur aliquæ operationes virtutum corporaliũ, quæ per assiduitatem operandi lassantur. Et per hunc modum etiã potest intelligi quod dicitur Eccles. 24. Qui bibit me, adhuc sitiet. Quia etiam de angelis, qui perfecte Deum cognoscunt, & delectantur in ipso, dicitur. 1. Petri 1. quod desiderant in eum conspicere. Si vero consideretur delectatio prout est in memoria, & nõ in actu, sic per se nata est causare sui ipsius sitim & desiderium, quando scilicet homo redit ad illã dispositionem, in qua erat sibi delectabile quod præterijt: si vero immutatus sit ab illa dispositione, memoria delectationis non causat in eo delectationem, sed fastidium, sicut pleno existenti, memoria cibi.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ quando delectatio est perfecta, tunc habet omnimodam quietem, & cessat motus desiderij tendentis in non habitum: sed quando imperfecte habetur, tunc non omnino cessat motus desiderij tendentis in non habitum.

AD 2m dicendum, ꝙ id quod imperfecte habetur, sm quid habetur, & sm quid non habetur: & ideo

F simul de eo potest esse & desiderium, & delectatio.

AD 3m dicendum, ꝙ delectationes alio modo causant fastidium, & alio modo desiderium, vt dictũ est.* In corp. ar.

ARTICVLVS III.

Vtrum delectatio impediat vsum rationis.

Infra q. 34. art. 1. ad 1. Et 2. 2. q. 15 art. 3. & q. 53. art. 6 Et 4. dis. 40. q. 3. art. 2. q. 3 ad 3. & art. 5. q. 1. ad 4. Et ma. q. 10 ar. 1. ad 7. *tex. 20. to

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non impediat vsum rationis. Quies enim maxime confert ad debitum rationis vsum. vnde dicitur in 7. Physic.* quòd in sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens. & Sapient. 8. Intrans in domum meam conquiescam cum illa, scilicet sapientia: sed delectatio est quædam quies: ergo non impedit, sed magis iuuat rationis vsum.

G

¶ 2 Præt. Ea quæ non sunt in eodem, etiã si sint contraria, non se impediunt: sed delectatio est in parte appetitiua, vsus autem rationis in parte apprehensiua. ergo delectatio non impedit rationis vsum.

¶ 3 Præt. Quod impeditur ab alio, videtur quodammodo transmutari ab ipso: sed vsus apprehensiuæ virtutis magis mouet delectationem, quàm a delectatione moueatur: est enim causa delectationis. ergo delectatio non impedit vsum rationis.

SED CONTRA est, ꝙ Philosophus dicit in 6. Eth.* ꝙ delectatio corrumpit existimationem prudentiæ. Cap. 5. tomo 5.

H

RESPON. Dicendũ, ꝙ sicut dicitur in 10. Eth.* Delectationes propriæ adaugent operationes, extraneæ vero impediunt. Est ergo quædã delectatio, quæ habetur de ipso actu rationis sicut cum aliquis delectatur in contemplando, vel ratiocinãdo, & talis delectatio non impedit vsum rationis, sed adiuuat: quia illud attentius operamur in quo delectamur. attentio autem adiuuat operationem: sed delectationes corporales impediunt vsum rationis triplici ratione. Primo quidẽ, ratione distractionis: quia, sicut iã dictum est, ad ea, in quibus delectamur, multum attendimus.* Cum aũt intentio fortiter inhæserit alicui rei, debilitatur circa alias res, vel totaliter ab eis reuocat, & sm hoc, si delectatio corporalis fuerit magna, vel totaliter impediet vsum rõnis ad se intentionem animi attrahendo, vel multum impediet. Secundo, rõne contrarietatis: quædam. n. delectationes, maxime superexcedẽtes, sunt contra ordinem rationis. & per hunc modũ Philosophus dicit in 6. Eth.* ꝙ delectationes corporales corrumpunt existimationem prudentiæ, non autem existimationem speculatiuam, cui delectatio non contrariatur, puta, ꝙ triangulus hẽt tres angulos æquales duobus rectis: sm autem primum modum vtranque impedit. Tertio modo, secundum quandam ligationem, inquantum. s. ad delectationem corporalem sequitur quædam transmutatio corporalis, maior etiã quàm in alijs passionibus, quanto vehementius afficitur appetitus ad rem præsentem, quàm ad rem absentem. huiusmodi autẽ corporales perturbationes impediunt vsum rationis, sicut patet in vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum, vel impeditum.

Cap. 5. parũ ante medium, tom. 5.

q. 4. arti. 1. ad 3.

I

Cap. 5. tomo 5.

K

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio corporalis habet quidem quietem appetitus in delectabili, quæ quies interdum contrariatur rationi: sed ex parte corporis semper habet trãsmutationem, & quantum ad vtrumque impedit rationis vsum.

AD 2m dicendum, ꝙ vis appetitiua & apprehensiua sunt quidem diuersæ partes, sed vnius animæ: & ideo cum intentio animæ vehementer applicatur ad actum vnius, impeditur ab actu contrario alterius.

A n

A Ad 3m dicendum, q vsus rationis requirit debitũ vsum imaginationis, & aliarum viriũ sensitiuarum, quæ vtuntur organo corporali: & ideo ex transmutatione corporali vsus rationis impeditur, impedito actu virtutis imaginatiuæ, & aliarum sensitiuarum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum delectatio perficiat operationem.

Infra q. 34. ar. 4. ad tertiũ, & q. 40 ar. 8. cor. Et 4. dist. 17. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 3. Et veri. q. 26. art. 10. cor. & ad 2.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q delectatio non perficiat operationẽ. Omnis. n. humana operatio ab vsu rationis dependet: sed delectatio impedit vsum rationis, vt dictum est.* ergo delectatio non perficit, sed debilitat operationem humanã. B

* ar. preced. † lib. 7. Eth. c. 12. & 13. & lib. 10. c. 6. & 3. & 4. tom. 5.

¶ 2 Præt. Nihil est perfectiuũ suiipsius, vel suæ causæ: sed delectatio est operatio, vt dicitur in 7. & 10. Eth.† quod oportet vt intelligatur vel essentialiter, vel causaliter. ergo delectatio non perficit operationem.

¶ 3 Præt. Si delectatio perficit operationẽ, aut perficit ipsam sicut finis, aut sicut forma, aut sicut agens: sed non sicut finis, quia operationes non q̃runtur pp delectationem, sed magis ecõuerso, vt supra dictum est:* nec iterum per modum efficientis, quia magis operatio est causa efficiens delectationis: nec iterum sicut forma. non enim perficit delectatio operationem, vt habitus quidã, secundum Philosophum in 10. Ethi.* delectatio ergo non perficit operationem. C

art. præced. Li. 10. Eth. c. 4. post medium illius tom. 5.

SED CONTRA est, quod dicitur ibidem, quod delectatio operationem perficit.

RESPON. Dicendum, quòd delectatio dupliciter operationem perficit. Vno modo per modum finis, non quidem secundum quod finis dicitur id, propter quod aliquid est, sed secundum quod omne bonum completiue superueniẽs, potest dici finis: & secundum hoc dicit Philosoph. in 10. Ethic.* quòd delectatio perficit operationem, sicut quidam superueniens finis, inquantum scilicet super hoc bonum, qd est operatio, superuenit aliud bonum quod est delectatio, quæ importat quietationem appetitus in bono præsupposito. Secundo modo, ex parte causæ agentis, non quidem directe: quia Philosophus dicit in 10. Ethicor.* quòd perficit operationem delectatio, non sicut medicus sanum, sed sicut sanitas: indirecte autem, inquantum scilicet agens, quia delectatur in sua actione, vehementius attendit ad ipsam, & diligentius eam operatur: & secundum hoc dicitur in 10. Ethicor.* quòd delectationes adaugent proprias operationes, & impediunt extraneas. D

Li. 10. Eth. c. 4. post medium illius tom. 5. Eod. lib. & cap. nunc citat. Li. 10. Eth. c. 5. parum ante med. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis delectatio impedit actum rationis, sed delectatio corporalis, quæ non consequitur actum rationis, sed actum concupiscibilis, qui per delectationem augetur: delectatio autem, quæ consequitur actum rationis, fortificat rationis vsum. E

AD 2m dicendum, quòd sicut dicitur in 2. Physic.* contingit quòd duo sibiinuicem sunt causa, ita quòd vnum sit causa efficiẽs, & aliud causa finalis alterius: & per hunc modum operatio causat delectationem sicut causa efficiens. delectatio autem perficit operationem per modum finis, vt dictum est.*

Tex. 30. tomo 2. In corp. ar.

AD 3m patet responsio ex dictis.

QVAESTIO XXXIIII.

De bonitate, & malitia delectationũ, in quatuor articulos diuisa.

¶ *Super Quæstionem trigesimamquartã.*

OMissa quæstione trigesimatertia, circa quæstionem trigesimãquartam aduerte, quòd author post tractatum de bonitate & malitia passionũ in communi, examinare volens bonitatem & malitiam passionum in speciali, circa duas tantũ passiones, scilicet delectationem & tristitiam, quæstiones mouet singillatim d bonitatẽ & malitia, &, ratio est: q̃a ad illas terminantur omnes aliæ passiones, & ab eis quodam modo regulantur, vt infra habetur.

DEINDE considerandum est de bonitate, & malitia delectationum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum omnis delectatio sit mala.

¶ Secũdo, Dato quòd non, Vtrum omnis delectatio sit bona.

¶ Tertio, Vtrum aliqua delectatio sit optima.

¶ Quarto, Vtrum delectatio sit mensura, vel regula, secundum quam iudicetur bonum, vel malum in moralibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum omnis delectatio sit mala.

4. dis. 39. q. 3. ar. 4. q. 3. co. Et veri. q. 15. art. 4. Et 10. Eth. le. 1. 2. 3. & 4. * pa. 4. non remote a fi.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q omnis delectatio sit mala. Illud. n. quod corrumpit prudentiam, & impedit rationis vsum, videtur esse secundum se malum: quia bonum hominis est secũdum rationem esse, vt Dio. dicit in 4. cap. de diui. no.* sed delectatio corrumpit prudentiam, & impedit rationis vsum: & tanto magis, quanto delectationes sunt maiores. vnde in delectationibus venereis, quæ sunt maximæ, impossibile est aliquid intelligere, vt dicitur in 7. Ethi.† Et Hiero. etiam dicit super Mat.* quòd illo tempore, quo coniugales actus geruntur, præsentia Sancti Spiritus nõ dabitur, etiam si propheta videatur esse, qui officio generationis obsequitur. ergo delectatio est secundum se malum. ergo omnis delectatio mala.

Cap. 11. nõ procul a fine. * Hiero. in ep. de monogamia a medio, tomo 1.

¶ 2 Præt. Illud qd fugit virtuosus, & prosequitur aliquis deficiens a virtute, videtur esse s̃m se malum & fugiendum: quia, vt dicitur in 10. Eth.† Virtuosus est quasi mensura & regula humanorũ actuum. Et Apostolus dicit 1. ad Corin. 2. Spiritualis iudicat omnia: sed pueri & bestiæ, in quibus non est virtus, p̃sequuntur delectationes: fugit autem eas temperatus. ergo delectationes secundum se sunt malæ, & fugiendæ.

Cap. 5. paulo ante finẽ tom. 5.

¶ 3 Præt. Virtus & ars sunt circa difficile, & bonum, vt dicitur in 2. Ethic.* sed nulla ars ordinata est ad delectationem. ergo delectatio non est aliquid bonum.

Cap. 3. non multum ante fin. to. 5.

SED CONTRA est, qđ in ps. 36. dicitur: Delectare in Domino. cum igitur ad nihil mali authoritas diuina inducat, videtur quòd nõ omnis delectatio sit mala.

RESPON. Dicendum, q sicut dr̃ in 10. Eth.* aliqui posuerunt oẽs delectationes esse malas, cuius ratio vr̃ fuisse: quia intentionẽ suã referebant ad solas delectationes sensibiles & corporales, quæ sunt magis manifestę. Nã & in cęteris intelligibilia a sensibilibus antiqui Philosophi non distinguebant, nec intellectũ a sensu, vt dicitur in li. de Ani.* Delectationes aũt corporales arbitrabantur dicendũ omnes esse malas, vt sic homines, qui ad delectationes immoderatas sunt proni, a delectationibus se retrahentes, ad medium virtutis perueniãt. Sed hæc existimatio non fuit conueniens: cum enim nullus possit viuere sine aliqua

Cap. 2. & 3 tom. 5. Lib. 2. text. 150. tom. 2.

ne delectabile est bonũ bonitate morali, q̃ attendit̃ secundũ rõnẽ,

A

Ad 2m dicendum, ꝙ ideo delectatio non quæritur pp aliud, quia est quies in fine. finẽ aũt contingit esse bonum & malũ, quãmuis nunquàm sit finis, nisi secundum quod est bonũ quo ad hũc: ita etiam est de delectatione.

Ad 3m dicẽdũ, ꝙ hoc modo oĩa appetunt delectationem, sicut & bonũ, cũ delectatio sit quies appetitus in bono: sed sicut contingit non oẽ bonũ quod appetitur, esse per se & vere bonũ, ita nõ oĩs delectatio est per se & vere bona.

ARTICVLVS III.

Vtrum aliqua delectatio sit optimum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ nulla delectatio sit optimum. Nulla.n. generatio est optimũ, nã generatio nõ põt esse vltimus finis: sed delectatio consequitur generationem, nã ex eo, ꝙ aliquid cõstituitur in suã naturam, delectatur, vt supra dictum est. ergo nulla delectatio potest esse optimum.

4. dist. 49. q. 3. ar. 4. q. 3. Et 3. con. c. 26. ad 3. Et 10. Ethic. lec. 4.

§ 2 Præt. Illud quod est optimum, nullo addito potest fieri melius: sed delectatio aliquo addito fit melior. est enim melior delectatio cum virtute, q̃ sine virtute. ergo delectatio non est optimum.

q. 31. ar. 1.

§ 3 Præt. Id quod est optimum, est vniuersaliter bonum, sicut per se bonum existens. nã quod est per se, est prius & potius eo quod est per accidens: sed delectatio nõ est vniuersaliter bonum, ut dictũ est. ergo delectatio non est optimũ.

Sed contra. Beatitudo, est optimum, cum sit finis humanæ vitæ: sed beatitudo nõ est sine delectatione. dicitur enim in psalm. 15. Adimplebis me lætitia cũ vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem.

ar. 2. huius quæst.

Respon. Dicẽdum, ꝙ Plato non posuit omnes delectationes esse malas, sicut Stoici: neq; omnes esse bonas, sicut Epicurei: sed quasdam esse bonas, & quasdam esse malas, ita tamen quod nulla sit summum bonum, vel optimũ. Sed quantũ ex eius rationibus datur intelligi, in duobus deficit. In vno quidem, quia cum videret delectationes sensibiles & corporales in quodam motu & generatione consistere, sicut patet in repletione ciborum, & huiusmodi, æstimauit oẽs delectationes cõsequi generationem & motũ: vnde, cum generatio & motus sint actus impfecti, sequeretur ꝙ delectatio non haberet rõnem vltimæ pfectionis: sed hoc manifeste apparet falsum in delectationib⁹ intellectualibus. Aliqs.n. non solũ delectat̃ in gñatione scientiæ, puta, cum addiscit, aut miratur, sicut supra dictũ est: sed ẽt in contẽplando ſm scientiã iã acquisitã. Alio vero modo, qa dicebat optimum illud, qđ est simpliciter summum bonum, quod s. est ipsum bonum quasi abstractũ, & nõ participatum, sicut ipse De⁹ est summum bonum: nos aũt loquimur de optimo in rebus humanis: optimum autem in vnaquaq; re ẽ vltimus finis. Finis autem, vt⁹ sup. dictum est, dupliciter dr̃. s. ipsa res, & vsus rei: sicut finis auari est vel pecunia, vel possessio pecuniæ. & ſm hoc, vltim⁹ finis hominis dici potest vel ipse Deus, qui est summum bonum simpliciter, vel fruitio ipsius, quæ importat delectationem quandã in vltimo fine: & p hunc modum aliqua delectatio hominis potest dici optimum inter bona humana.

Apud Aristo. lib. 10. Ethi. ca. 2. tom. 5.

B

q. 1. ar. 8.

C

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ non oĩs delectatio consequitur generationem, sed aliquæ delectationes consequuntur operationes pfectas, vt⁹ dictum est: & ideo nihil prohibet aliquam delectationẽ esse optimã, etsi nõ oĩs sit talis.

in corp. ar.

Ad 2m dicendum, ꝙ ratio illa procedit de optimo simpliciter, p cuius participationẽ omnia sunt bona, vñ ex nullius additione fit melius: sed in aliis bonis vniuersaliter verum est, ꝙ quodlibet bonũ ex additione alterius fit melius. Quamuis posset dici, ꝙ delectatio non est aliquid extraneum ab operatione virtutis, sed concomitans ipsam, vt in 1.⁹ Eth. dicitur.

D

c. 8. a med. to. 5.

Ad 3m dicendum, ꝙ delectatio non habet quòd sit optimum ex hoc, quòd est delectatio, sed ex hoc quòd est perfecta quies in optimo, vnde non oportet, quòd omnis delectatio sit optima, aut etiã bona: sicut aliqua scientia est optima, non tamen omnis.

E

ARTICVLVS IIII.

Vtrũ delectatio sit mẽsura, uel regula, secundum quam iudicetur bonũ, uel malum, in moralibus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videt̃ ꝙ delectatio nõ sit mensura, vel regula boni & mali moralis. Omnia enim mensurantur primo suo generis, vt dicitur

4. dist. 49. q. 3. ar. 4. q. 3. ad 1.

¶ *Super Quæstionis trigesimaquarta Articulum tertium.*

IN arti. 3. dubium Thomistis molestum occurrit propter illa verba, Aliqua delectatio hominis potest dici optimum inter bona humana. Repugnat siquidem hoc doctrinæ authoris tenentis operationẽ præcedentem, puta, visionẽ Dei, esse optimum inter bona humana.

¶ Ad hoc licet diuersimode dici possit, puta, quòd delectatio est optimum, vt accidẽs, operatio autem ut substãtia, iuxta dictũ in quæst. 2. ar. 6. vel quòd delectatio est optimũ in genere motuum appetitiuorum, vel quod est optimũ secundum se, quia habet in se vnde vltimo quiescet appetitũ, licet hẽat aliud optimũ melius ipso, non vt bono magis bonum, sed vt optimo i ordine optimum alterius ordinis. honestum.n. & delectabile duorum bonorum ordines constituunt. Ad literam tamẽ loquẽdo, distinguo: quia aut est sermo de bonitate naturæ, aut moris. Si quis enim inspexerit, quòd tractatus iste de bonitate & malitia ẽ moralis, videbit quòd quæstio est de optimo moraliter, idest, summe consonante rationi, omittẽdaq; cẽsebit cõtradictionem aliis dictis S. Tho. puta, quòd visio est nobilior, quòd est finis etiam delectationis. Hæc enim omnia ad maiorem bonitatẽ naturæ spectant: i delectatio siquidem & operatio consequens eadẽ numero bonitate morali, bonæ sunt. Eadem quippe consonantia, vel dissonantia consonant, vel dissonant rationi, ac per hoc optimam operationem sequens delectatio, optima est non minore bonitate. & non magis nec minus bona moraliter. Nec obstat huic sensus, quod in responsione ad secu[ndum] in prima responsione author videtur velle, ꝙ delectatio est melior actu virtutis, quam sequit̃. hoc enim author non dicit, nec intendit dicere: sed prima responsio ibi data respõdet maiori propositioni argumenti, quæ est communissima propositio, scilicet, Optimũ nullo adiecto fit melius: & dicit quòd est vera de optimo simpliciter, & non de optimo in genere, quale ẽ delectatio. & ideo dato etiam quòd ex actu virtutis esset melior, adhuc stat ꝙ sit optimum in genere. Secunda vero responsio respondet minori, scilicet, Delectatio addita operationi est melior. & dicit quòd operatio non est adiecta delectationi, sed intranea eidem. & hæc responsio nullam patitur in se calumniam, & nihil extorquens omnia saluat. Sic enim & ẽ optima moraliter inter bona humana summe consonans rationi: quia nihil est melius moraliter ipsa: & est minus bona naturaliter operatione quã sequitur, q̃ est optima & in genere moris & naturæ in vtroque ordine vltimos finis existens, quamuis diuersimode: quia in illo communi sibi & delectationi, bonitate: in isto, propria. propter quod in isto ordine finis est etiã delectationis: in illo autem non.

¶ *Super Quæstionis trigesimaquarta Articulum quartum.*

IN titulo articuli 4. aduerte, quòd quia mẽsura est certificatiua quantitatis mensurabilium, & regula certificatiua dispositionis, & vtrumque horum exigit primitatem in cognoscendo, & quodammodo in essendo secundum aliquod gen⁹ causæ, idcirco

li est obiectum delectatiōis & doloris. Bonum autem & malum inquantum hmōi, sunt obiecta appetitus. vñ patet ꝙ delectatio, & dolor ad appetitum pertinent. oīs autem motus appetitiuus, seu inclinatio cō sequens apphensionem ptinet ad appetitum intellectiuum, vel sensitiuū: nā inclinatio appetit⁹ naturalis nō consequitur apphensionem ipsius appetentis, sed alterius, vt in 1.* dictum est. Cum igitur delectatio & dolor psupponant in eodem subiecto sensum, vel apphensionem aliquā, manifestum est, ꝙ dolor sicut & delectatio, est in appetitu intellectiuo, vel sensitiuo. Oīs autem motus appetitus sensitiui dr̄ passio, vt* supra dictum est: & præcipue illi, qui in defectum sonant. vnde dolor secundum quod est in appetitu sensitiuo, propriissime dicitur passio animæ: sicut molestiæ corporales propriȩ passiones corporis dicuntur. vnde & Aug. 14.* de ciuitate Dei, dolorem specialiter ægritudinem nominat.

p.p.q. 103. ar.1. — q.22.art.3. — c.7. circa finem. & c.8. to.5.

A

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dolor dr̄ esse corporis: quia causa doloris est in corpore, puta, cum patimur aliquod nociuum corpori; sed motus doloris semper est in anima: nam corpus non potest dolere nisi dolente anima, vt* Aug. dicit.

li. 12. sup. genes. ad literā ca. 14. tom. 3.

AD 2m dicendum, ꝙ dolor dr̄ esse sensus, non quia sit actus sensitiuæ virtutis, sed quia requiritur ad dolorem corporalem, sicut ad delectationem.

AD 3m dicendum, quòd dolor de amissione boni demonstrat bonitatem naturæ, non quia dolor sit actus naturalis appetitus, sed quia natura aliquid appetit vt bonum, quod cum remoueri sentitur, sequitur doloris passio in appetitu sensitiuo.

ARTICVLVS. II.

Vtrum tristitia sit idem quòd dolor.

3.q.15. ar. 6. cor. Et 3. di.15. q. 2. ar.3.q.1.& 2. Et uer.q. 26.ar.3. ad 9. & ar. 4. ad 4. — †c.7. in fin. & c.8.to.5.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ tristitia nō sit dolor. Dicit. n. Aug. 14. de* ciu. Dei, quòd dolor in corporibus dr̄, tristitia autem dicitur magis in anima. ergo tristitia non est dolor.

D

¶ 2 Præt. Dolor non est nisi de præsenti malo: sed tristitia potest esse de præterito & de futuro, sicut pænitentia est tristitia de præterito, & anxietas de futuro. ergo tristitia omnino a dolore differt.

¶ 3 Præt. Dolor non videtur consequi nisi sensum tactus: sed tristitia potest consequi ex oībus sensibus. ergo tristitia non est dolor, sed se habet in pluribus.

SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Ro. 9. Tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo, pro eodem vtens tristitia & dolore.

RESPON. Dicendum, ꝙ delectatio & dolor ex duplici apprehensione causari possunt, vel ex apprehensione exterioris sensus: vel ex apprehēsione interiori siue intellectus, siue imaginationis. Interior autē apprehensio ad plura se extendit q̄ exterior, eò quòd q̄cunque cadunt sub exteriori apprehensione, cadunt sub interiori, sed non econuerso. Sola igitur illa delectatio, q̄ ex interiori apprehensione causatur, gaudiū nominatur, vt* supra dictum est: & similiter ille solus dolor, qui ex apprehensione interiori causatur, nominatur tristitia. Et sicut illa delectatio, quæ ex exteriori apprehensione causatur, delectatio quidem nominatur, non autem gaudium: ita ille dolor, qui ex exteriori apprehensione causatur, nominatur quidem dolor, non autem tristitia. Sic igitur tristitia est quædam species doloris, sicut gaudium delectatiōis.

E

q. 31. ar. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ Aug. loquitur

A

ibi quantum ad vsum vocabuli, quia dolor magis vsitatur in corporalibus doloribus, qui sunt magis noti, quàm in doloribus spiritualibus.

AD 2m dicendum, ꝙ sensus exterior non percipit nisi præsens, vis autem cognitiua interior potest pcipere præsens, præteritum, & futurum: & ideo tristitia potest esse de p̄senti, præterito, & futuro. dolor autem corporalis, qui sequitur apprehensionem sensus exterioris, non potest esse nisi de præsenti.

AD 3m dicendum, ꝙ sensibilia tactus sunt dolorosa, non solum inquantum sunt improportionata virtuti apphensiuæ, sed etiā inquantum contrariantur naturæ: aliorum vero sensuum sensibilia possunt quidem esse improportionata virtuti apprehensiuæ, non

B

tñ cōtrariantur naturȩ, nisi in ordine ad sensibilia tactus. vñ solus hō, qui est animal pfectum in cognitione, delectatur in sensibilibus aliorum sensuum s̄m se ipsa: alia vero aīalia nō delectantur in eis, nisi s̄m qđ referuntur ad sensibilia tact⁹, vt dr̄ in 3.* Eth. & ideò de sensibilibus aliorū sensuum non dr̄ esse dolor, s̄m quod contrariatur delectationi naturali, sed magis tristitia, q̄ contrariatur gaudio animali. Sic igitur si dolor accipiatur pro corporali dolore, quod vsitati⁹ est, dolor ex opposito diuiditur contra tristitiam s̄m distinctionem apprehensionis interioris & exterioris, licet quantum ad obiecta delectatio ad plura se extendat q̄ dolor corporalis. Si vero dolor accipiatur communiter, sic est genus tristitiæ, vt* dictum est.

c.10. a medio to.5. — in corp. ar.

C

ARTICVLVS. III.

Vtrum tristitia, seu dolor, sit contraria delectationi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ dolor delectationi nō contrarietur. Vnum. n. contrariorum non est causa alterius: sed tristitia potest esse causa delectationis. dicitur. n. Mat. 5. Beati qui lugent: qm̄ ipsi consolabuntur. ergo non sunt cōtraria.

4. di. 49. q. 3. ar. 3. q. 1.

¶ 2 Præt. Vnū contrariorum nō denominat aliud: sed in quibusdam ipse dolor, vel tristitia est delectabilis, sicut Aug. dicit in 3.* Confes. ꝙ dolor in spectaculis delectat. Et 4. Confes. dicit, ꝙ fletus amara res est, & tñ qñq; delectat. ergo dolor nō contrariat delectatiōi.

D

c.2. & 4. cōfes. c. 5. in fi. tom. 1.

¶ 3 Præt. Vnum contrariorum non est materia alterius, quia contraria simul esse non possunt: sed dolor potest esse materia delectationis. dicit. n. Aug. in lib. de* pænitent. Semper pænitens doleat, & de dolore gaudeat. et Philosophus dicit in 9. Ethic. quod econuerso malus dolet de eo, quòd delectatus est. ergo delectatio, & dolor non sunt contraria.

li. de ver. & fals. pænit. c. 13. circa fi. to. 4. — *li.9. ethi.c. 4. nō lōge a fi. to. 5.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit 14.† de ciuita. Dei; quòd lȩtitia est voluntas in eorum consensione q̄ volumus: tristitia autem est voluntas in dissensione ab his q̄ volumus: sed consentire, & dissentire sunt contraria. ergo lætitia, & tristitia sunt contraria.

†li. 14. c. 7. tom. 5.

E

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut Philosophus dicit 10.* Metaph. Contrarietas est differentia s̄m formam: forma autē, seu species passionis & motus sumitur ex obiecto, vel termino. vnde cum obiecta delectationis, & tristitiæ, seu doloris sint contraria, scilicet bonum præsens, & malum præsens, sequitur quòd dolor & delectatio sint contraria.

li. 10. meta. tex. 13. & 14. to. 3.

AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ nihil prohibet vnum contrariorum esse causam alterius p accidēs: sic autem tristitia potest esse causa delectatiōis. Vno quidem mō, inquantū tristitia de absentia alicui⁹ rei, vel de p̄sentia contrarii, vehementius q̄rit id in quo delectet: sicut sitiens vehementius q̄rit delectationem po-

tus

rus, vt remedium cõtra tristitiam quam patitur. Alio mõ, inquantum ex magno desiderio delectationis alicuius, nõ recusat aliquis tristitias pferre, vt ad illã delectationem pueniat. & vtroq; modo luctus psens ad consolationem futuræ vitæ pducit: quia ex hoc ipso q homo luget p peccatis, vel pro dilatiõe gloriæ, meretur consolationem æternam. Similiter meretur etiã eam aliquis ex hoc, q ad ipsam consequendam non refugit labores & angustias propter ipsam sustinere.

Ad 2.m dicendum, q dolor ipse potest esse delectabilis per accidens, inquantum s. habet adiunctam admirationem, vt in spectaculis: vel inquantum facit recordationem rei amatæ, & facit percipere amorem eius, de cuius absentia dolетur. Vñ, cum amor sit delectabilis: & dolor, & oĩa q̃ ex amore cõsequuntur, inquãtum in eis sentitur amor, sunt delectabilia: & pp hoc etiam dolores in spectaculis possunt esse delectabiles, inquantum in eis sentitur aliquis amor conceptus ad illos, qui in spectaculis commemorantur.

Ad 3.m dicendum, q voluntas & ratio supra suos actus reflectuntur, inquantum ipsi actus voluntatis & rationis accipiuntur sub ratione boni, vel mali: & hoc modo tristitia potest esse materia delectationis, vel econuerso, non per se, sed p accidens, inquantum scilicet vtrunque accipitur in ratione boni, vel mali.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum omnis tristitia omni delectationi contrarietur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q oĩs tristitia oĩ delectationi contrarietur. Sicut n. albedo & nigredo sunt contrariæ species coloris, ita delectatio & tristitia sunt contrariæ species aĩæ passionũ: sed albedo & nigredo vniuersaliter sibi opponuntur, ergo etiam delectatio & tristitia.

§ 2 Præt. Medicinæ per contraria fiunt: sed q̃libet delectatio est medicina cõtra quamlibet tristitiam, vt patet per Philosoph. in 7. Eth. ergo quælibet delectatio cuilibet tristitiæ contrariatur.

§ 3 Præt. Contraria sunt, q̃ se inuicem impediunt: sed q̃libet tristitia impedit quamlibet delectationẽ, vt patet per illud quod dicitur 10. Eth. ergo quælibet tristitia cuilibet delectationi contrariatur.

SED CONTRA. Contrariorum non est eadem cã: sed ab eodem habitu procedit, q aliquis gaudeat de vno, & tristetur de opposito. ex charitate .n. contingit gaudere cũ gaudentibus, & flere cũ flentibus, vt dr Ro. 12. ergo non oĩs tristitia omni delectationi contrariatur.

RESPON. Dicendum, q sicut dicitur in 10. Meta. Contrarietas est differentia fm formam: forma autem est & generalis, & specialis. vñ contingit esse aliqua contraria fm formam generis, sicut virtus & vitium: & fm formam speciei, sicut iustitia & iniustitia. Est autem considerandum, quòd quædam specificantur fm formas absolutas, sicut substantiæ & qualitates: q̃dã vero specificantur p cõparationẽ ad aliquid extra, sicut passiones & motus recipiunt speciem ex terminis, siue ex obiectis. In his ergo, quorum species cõsiderantur fm formas absolutas, contingit quidem species, q̃ continentur sub contrariis generibus, non esse contrarias fm rõnem speciei: non tñ contingit, q habeant aliquam affinitatem vel cõuenientiam adinuicem. Intemperantia .n. & iustitia, q̃ sunt in contrariis generibus, virtute .s. & vitio, non contrariantur adinuicem fm rationem propriæ speciei, nec habent aliquam affinitatem, vel conuenientiam adinuicem. Sed in illis, quorum spẽs sumuntur fm habitudinem ad aliquid extrinsecum, contingit q species cõtrariorum generum nõ solum non sunt contrariæ adinuicẽ, sed et habent quandam conuenientiam & affinitatem, eo q eodem modo se habere ad contraria, contrarietatem inducit: sicut accedere ad album, & accedere ad nigrum, hñt rõnem cõtrarietatis. sed contrario mõ se habere ad cõtraria, hñt rationẽ similitudinis, sicut recedere ab albo, & accedere ad nigrũ: & hoc maxime apparet in contradictione, q̃ est principiũ oppositionis. Nã in affirmatione & negatione eiusdem consistit oppositio, sicut album & non album: in affirmatione autem vni' oppositorum, & negatione alterius attẽditur conueniẽtia & similitudo, vt si dicã nigrum, & non album. Tristitia aũt & delectatio, cum sint passiones, specificant ex obiectis, & qdem fm genus suum contrarietatẽ habent: nã vnum ptinet ad psecutionẽ, aliud vero ad fugam, q̃ se habẽt i appetitu, sicut affirmatio & negatio in ratione, vt dr in 6. Eth. Et iõ tristitia & delectatio, q̃ sunt de eodem, habent oppositionem adinuicẽ fm speciem: tristitia vero & delectatio de diuersis, si quidem illa diuersa non sint diuersa opposita, sed disparata, non habent oppositionem adinuicem fm rationem speciei, sed sunt etiam disparata, sicut tristari de morte amici, & delectari in contẽplatione. Si vero illa diuersa sint contraria, tunc delectatio et tristitia non solum non habent contrarietatem fm rationem speciei, sed etiam habent conuenientiam & affinitatem, sicut gaudere de bono, et tristari de malo.

AD PRIMVM ergo dicendum, q albedo & nigredo non habent spẽm ex habitudine ad aliquid exterius, sicut delectatio et tristitia: vñ non est eadẽ ratio.

AD 2.m dicendum, q genus sumitur ex materia, vt patet in 8. Met. in accidentibus autem loco materiæ est subiectum. Dictum est autem quòd delectatio & tristitia contrariantur fm genus: & ideo in qualibet tristitia est contraria dispositio subiecti dispositioni, q̃ est in qualibet delectatione. nam in qualibet delectatione appetitus se hẽt vt acceptans id qđ habet: in qualibet autem tristitia se habet vt fugiẽs. et ideo ex parte subiecti q̃libet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam: et q̃libet tristitia est impeditiua cuiuslibet delectationis, pcipue tñ qñ delectatio tristitiæ contrariatur etiam secundum speciem. Vnde patet solutio ad tertium. Vel aliter dicendum, quòd etsi non oĩs tristitia contrarietur omni delectationi secundũ speciem, tamen quantum ad effectum contrariatur. nam ex vno confortatur natura animalis; ex alia vero quodammodo molestatur.

¶ Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum quartum.

OMissis primis trib' articulis quæsti. trigesimæquintæ, circa quartum duo occurrunt aduertenda. Primũ est, q author nõ loquitur hic de absolutis, vt distinguuntur contra relatiua, sed determinat seipsum de quali absolutione intẽdit, scilicet specificatione ab extrinseco: qđ qualiter intelligatur, in prima parte dictum diffuse est. Secundum est, quòd author posuit intemperantiã & iustitiam, sub absolutis, non quia non ipsæ specificentur ab extrinseco, cum sint actus aut habitus, sed vel exẽplariter, vel accipiendo eas vt qualitates. Sicut .n. potentiæ animæ sumũtur vt potentiæ, & vt proprietates naturæ: ita actus & habitus vt sic, & vt qualitates fm se.

Marginal references: Inf. art. 6. cor. & q. 38. ar. 1. ad prim. Et 3. q. 46. ar. 8. ad 2. Et 4. di. 14. q. 1. ar. 4. q. 2. cor. — Li. 7. eth. c. vlt. tom. 5. — li. 7. eth. ca. vlt. tom. 3. — li. 10. ethic. c. 13. & 14. tom. 5. — li. 6. eth. ca. 2. to. 5. — li. 8. tex. 6. tom. 2. — in cor. ar. — 2. 2. q. 9. ar. 4. ad 2. & q. 180. ar. 8. cor. Et 3. q. 46. ar. 7. ad 4. Et 4. dist. 49. q. 3. ar. 3 q. 2. Et op. 3. c. 168. Et Phil. 7. le. 6.

ARTICVLVS V.

Vtrũ delectationi contẽplatiõis sit aliqua tristitia cõtraria.

AD QVINTVM sic proceditur. Vr quòd delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria.

traria. dicit enim Apost. 2. ad Cor. 7. Quæ secundum Deum est tristitia, pænitentiam in salutem stabilẽ operatur: sed respicere ad Deum pertinet ad superiorem rationem, cuius est contemplationi uacare, secundum Augustin. in 12. de *Trinit. ergo delectationi contemplationis opponitur tristitia.

li. 12. c. 3. 4. & 14 co. 3.

¶ 2 Præt. Contrariorum contrarii sunt effectus. si ergo vnum contrariorum contemplatum est causa delectationis, aliud erit causa tristitiæ: & sic, delectationi contemplationis erit tristitia contraria.

¶ 3 Præt. Sicut obiectum delectationis est bonum, ita obiectum tristitiæ est malum: sed contemplatio potest habere mali rationem dicit. n. Philosop. in 12. * Met. ꝙ quædam inconueniens est meditari. ergo contemplationis delectationi potest esse contraria tristitia.

li. 12. met. tex. 51. c. 3.

¶ 4 Præt. Operatio quælibet, ſm quod non est impedita, est causa delectationis, vt dicitur in 7. & 10. * Eth. sed operatio contemplationis potest multipliciter impediri vel vt totaliter non sit, vel vt cum difficultate sit. ergo in contemplatione potest esse tristitia delectationi contraria.

li. 7. eth. ca. 12. & li. 10. c. 4. & 5. to. 5.

¶ 5 Præt. Carnis afflictio est cã tristitiæ: sed sicut dr Eccl. vltimo, Frequens meditatio, carnis est afflictio. ergo contemplatio habet tristitiã delectationi contrariam.

Sed contra est, quod dicitur Sapien. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius, scilicet sapientiæ, nec tædium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium. conuersatio autem & conuictus sapientiæ est per contemplationem. ergo nulla tristitia est, quæ sit contraria delectationi contemplationis.

Respon. Dicendum, ꝙ delectatio contemplationis potest intelligi dupliciter. Vno mõ ita, quod contemplatio sit delectationis causa, & non obiectum: & tũc delectatio non est de ipsa contemplatione, sed de re cõtemplata. Contingit autem contemplari aliquid nociuum & contristans, sicut & aliquid conueniens & delectans: vnde si sic delectatio contemplationis accipiatur, nihil prohibet delectationi contemplationis esse tristitiã contrariam. Alio modo potest dici delectatio contemplationis, quia contemplatio est eius obiectum & causa, puta, cum aliquis delectatur de hoc ipso qđ contemplatur. & sic, vt dicit * Gregor. Nyssen. ei delectationi, quæ est secundum cõtemplationem, non opponitur aliqua tristitia: & hoc idem Philosophus dicit in 1. Topic. & in 10. Ethic. sed hoc est intelligendum per se loquendo, cuius ratio est, quia tristitia ꝑ se contrariatur delectationi, quæ est de contrario obiecto: sicut delectationi, quæ est de calore, contrariatur tristitia quæ est de frigore. Obiecto autem contemplationis nihil est contrarium. contrariorum. n. rationes, ſm quod sunt apprehensæ, non sunt contrariæ, sed vnum contrarium est ratio cognoscendi aliud. vnde delectationi, quæ est in contemplando, per se loquendo, non potest esse aliqua tristitia contraria, sed nec etiam habet tristitiam annexam, sicut corporales delectationes, q̃ sunt vt medicinæ quædam contra aliquas molestias, sicut aliquis delectatur in potu ex hoc, ꝙ anxiatur siti: qñ autem iam tota sitis est repulsa, etiam cessat delectatio potus. Delectatio enim contemplationis nõ causatur ex hoc, quòd excluditur aliqua molestia, sed ex hoc quòd est secundum seipsam delectabilis: non est. n. generatio, vt dictum est, * sed operatio quædam ꝑfecta. Per accidens autem admiscetur tristitia delectationi apprehensionis, & hoc dupliciter. Vno modo, ex parte organi: alio modo, ex impedimento apprehensionis. Ex parte quidem organi admiscetur tristitia uel dolor apprehensioni, directe quidẽ in viribus apprehensiuis sensitiuæ partis, quæ habent organum corporale, uel ex sensibili, quod est contrarium debitæ complexioni organi: sicut gustus rei amaræ, & olfactus rei fœtidæ: uel ex continuitate sensibilis conuenientis, qđ per assiduitatem facit superexcrescentiam naturalis habitus, vt * supra dictum est, & sic redditur apprehensio sensibilis, q̃ prius erat delectabilis, tædiosa. sed hæc duo directe in contemplatione mentis locum nõ habent: quia mens nõ habet organum corporale, unde * dictum est in auctoritate inducta, ꝙ nõ habet cõtemplatio mẽtis nec amaritudinem, nec tędium. Sed quia mens humana utitur in contemplando uiribus apprehensiuis sensitiuis, in quarum actibus accidit lassitudo, iõ indirecte admiscetur aliqua afflictio, uel dolor cõtemplationi: sed neutro mõ tristitia cõtemplationi adiuncta per accidens, cõtrariatur delectatiõi eius. Nã tristitia quæ est de impedimento cõtemplationis, non contrariatur delectationi cõtemplatiõis, sed magis habet affinitatem & conuenientiam cum ipsa, ut ex * supradictis patet. Tristitia uero, uel afflictio q̃ est de lassitudine corporali, nõ ad idẽ genus refertur, unde est penitus disparata: & sic manifestũ est, ꝙ delectationi, quę est de ipsa contemplatione, nulla tristitia cõtrariatur, nec adiungitur ei aliqua tristitia, nisi per accidens.

q. 34. ar. 3.

q. 33. ar. 2.

in arg. Sed contra.

ar. præced.

Ad primum ergo dicẽdũ, ꝙ illa tristitia quæ est ſm Deum, nõ est de ipsa contẽplatione mentis, sed est de aliquo, qđ mens contemplatur. s. de peccato, qđ mens considerat vt contrarium delectationi diuinæ.

Ad 2m dicendum, ꝙ ea quæ sunt contraria in rerũ natura, ſm quod sunt in mente non habent contrarietatem. Non. n. rationes contrariorum sunt contrariæ, sed magis vnum contrarium est ratio cognoscẽdi aliud, propter quod est vna scientia contrariorum.

Ad 3m dicendum, ꝙ contemplatio ſm se, nunquã habet rationem mali, cum contẽplatio nihil aliud sit quàm cõsideratio veri, quod est bonũ intellectus: sed per accidens tantum, inquãtum. s. contẽplatio vilioris impedit contemplationem melioris, vel ex parte rei contẽplatæ, ad quã inordinate appetitus afficitur.

Ad 4m dicendum, ꝙ tristitia quæ est de impedimento cõtemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis, sed est ei affinis, vt * dictum est. — in corp. ar.

Ad 5m dicẽdũ, ꝙ afflictio carnis, p accidẽs & indirecte se hẽt ad contẽplationẽ mentis, vt * dictum est. — in corp. ar.

Articvlvs VI.

Vtrum magis sit fugienda tristitia quàm delectatio appetenda.

Ad sextvm sic proceditur. Videtur ꝙ magis sit fugienda tristitia, q̃ delectatio appetẽda. Dicit. n. Aug. in li. 83. * quæst. Nemo est q nõ magis dolorem fugiat, quàm appetat voluptatem. Illud aũt in quo cõmuniter oĩa consentiũt, videtur esse naturale. ergo naturale est & conueniens, ꝙ plus tristitia fugiatur, quàm delectatio appetatur.

¶ 2 Præt. Actio contrarij facit ad velocitatẽ & intensionem motus. Aqua. n. calida citius & fortius cõgelatur, vt dicit Philosophus in li. † Meteo, sed fuga tristitiæ est ex

2. 2. q. 138. ar. 1. cor. Et 3. d. 27. q. 1 ar. 3. ad. 3. Et 4. d. 49. q. 3. ar. 3. q. 3.

* to. 4. li. 83. quæst. q. 36 paulo post princ.

† li. 1. summa. 3. c. 2. a medio.

¶ Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum sextum.

ARticulo quinto omisso, circa sextum eiusdem quæstionis aduerte, quòd superius in q. 29. articulo tertio, vbi odium comparatum est amori in fortitudine, duæ tantum rationes dictæ sunt, quare per accidens odium est fortius amore, scilicet ex sensu, & mala coniugatione. hic autem cum cõparatur delectationi tristitia, tres rationes asseruntur, scilicet ex sensu, ex mala cõiugatione, & ex

& ex effectu, vt patet in litera: quoniã non experimur odiũ ita impedire amorẽ omnem, sicut tristitia delectationem: quoniam nec amor ita cõsortat naturã, sicut delectatio, nec odium debilitat illã sicut tristitia.

¶ In responsione ad secundum aduerte, quòd motus ab extrinseco ex parte actiui est fortior in principio ex ratione contrarietatis, qua vnumquodque & se ipsum iprimere, & opposito contrarianti obsistere nititur: & hoc intendit litera. Et ex hoc sequitur quòd triste coniũctum fortius agit, vtpote contrarium, & consequenter magis sentitur priuatio delectabilis, quam sentiebatur ipsius cõiunctio: & sic per accidens vehementiꝰ fugitur tristitia, quàm acceptabatur delectatio, ratione tamen cuius hæc fugitur, ex parte autem patiẽtis, motus ab extrinseco debet esse minor in principio, quia magis contrariatur in principio.

Cap. 3. non procul a fine, tom. 5.

*cap. 5. non remote a fine, tom. 6.

*pa. 4. a medio.

contrarietate contristantis: appetitus autẽ delectationis non est ex aliqua cõtrarietate cõtristãtis, sed magis ꝓcedit ex conuenientia delectantis. ergo maior est fuga tristitiæ, quàm appetitus delectationis.

¶ 3 Præt. Quanto aliquis sm rõnẽ fortiori passioni repugnat, tanto laudabilior ẽ & virtuosior: qa virtus est circa difficile & bonum, vt dicitur in 2. Eth.* sed fortis qui resistit motui, quo fugitur dolor, est virtuosior, quàm temperatus qui resistit motui, quo appetitur delectatio. dicit enim Philosophus in 1.* Rhet. quòd fortes & iusti maxime honorãtur. ergo vehementior est motus, quo fugitur tristitia, q̃ motus quo appetitur delectatio.

SED CONTRA. Bonum est fortius q̃ malum, vt patet per Dio. 4. c. de diui. no. sed delectatio est appetibilis pp bonum quod est eius obiectum: fuga autẽ tristitiæ est pp malum. ergo fortior est appetitus delectationis, quàm fuga tristitiæ.

RESPON. Dicendum, quòd per se loquẽdo, appetitus delectationis est fortior quàm fuga tristitiæ, cuius ratio est: quia causa delectationis est conueniens bonum, causa autem doloris, siue tristitiæ, est aliquod malum repugnans. Contingit autem aliquod bonum esse conueniens absq; omni dissonantia: non autem potest esse aliquod malum totaliter absque omni conuenientia repugnans. vnde delectatio potest esse integra & perfecta, tristitia autem est semper secũdum partem: vnde naturaliter maior est appetitus delectationis, quàm fuga tristitiæ. Alia vero ratio est: quia bonum, quod est obiectum delectationis, per seipsum appetitur: malũ autem quod est obiectum tristitiæ, est fugiendum inquantũ est priuatio boni. quod autẽ est p se, potius est illo quod est per accidens: cuius ẽt signum apparet in motibus naturalibus. Nam omnis motus naturalis intensior est in fine, cum appropinquat ad terminũ suę naturę cõuenientem, q̃ in principio, cũ recedit a termino suæ naturæ non conuenienti, quasi natura magis tendat in id quod est sibi conueniens, q̃ fugiat id quod est sibi repugnãs: vñ & inclinatio appetitiuę virtutis per se loquendo, vehementius tendit in delectationem, quàm fugiat tristitiam. Sed per accidens contingit, q tristitiam aliquis magis fugit, q̃ delectationem appetat, & hoc tripliciter. Primo quidem ex parte apprehensionis: quia vt Aug. dicit 10. de * Tri. amor magis sentitur, cum eum prodit indigentia. ex indigẽtia autem amati procedit tristitia, quæ est ex amissione alicuius boni amati, vel ex incursu alicuius mali cõtrarij. delectatio autẽ non habet indigentiam boni amati, sed quiescit in eo iam adepto. Cum igitur amor sit causa delectationis & tristitiæ, in tanto magis fugitur tristitia, quanto magis sentitur amor ex eo, quòd contrariatur amori. Secundo ex parte causæ cõtristantis, vel dolorẽ inferentis, quæ repugnat bono magis amato, quàm sit bonum illud, in quo delectamur. Magis enim amamus consistentiam corporis naturalem, q̃ delectationem cibi: & ideo timore doloris, qui prouenit ex flagellis, vel alijs huiusmodi, quę contrariantur bonæ consistentiæ corporis, dimittimus delectationem ciborum, vel aliorum huiusmodi. Tertio, ex parte effectus, scilicet inquantum tristitia impedit nõ vnam tantum delectationem, sed omnes.

* Circa fin. lib. tom. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, q illud qd Aug. dicit, qd dolor magis fugitur, q̃ voluptas appetatur, est verum per accidens, & non per se: & hoc patet ex eo qd subdit. Qñq; quidem etiã videmus immanissimas bestias a maximis voluptatibus abstinere dolorum metu, qui contrariatur vitæ, quæ maxime amatur.

AD 2m dicendum, q aliter est in motu, qui est ab interiori: & aliter in motu, q est ab exteriori. Motus .n. qui est ab interiori, magis tendit in id qd est conueniens, q̃ recedat a cõtrario, sicut * supra dictũ est de motu naturali: sed motus qui est ab extrinseco, intenditur ex ipsa cõtrarietate, quia vnumquodq; suo mõ nititur ad resistendũ contrario, sicut ad conseruationẽ suiipsius. Vñ motus violentus intenditur in principio, & remittitur in fine. Motus aũt appetitiuæ partis est ab intrinseco, cum sit ab anima ad res: & ideo per se loquendo, magis appetitur delectatio, q̃ fugiatur tristitia. sed motus sensitiuæ partis est ab exteriori, quasi a rebus ad animã: vnde magis sentitur, quod est magis contrarium, & sic etiam per accidens, inquantum sensus requiritur ad delectationem & tristitiam, magis fugitur tristitia, q̃ delectatio appetatur.

In cor. art.

AD 3m dicendum, q fortis non laudatur ex eo, q secundum rationem non vincitur a dolore, vel tristitia quacunq;, sed ex ea quę consistit in periculis mortis: quę quidem tristitia magis fugitur, quàm appetatur delectatio ciborũ, vel venereorum, circa quã est tẽperantia, sicut vita magis amatur, q̃ cibus vel coitus: sed temperatus magis laudatur ex hoc, quòd nõ prosequitur delectationes tactus, quàm ex hoc, quòd non fugit tristitias contrarias, vt patet in 3.* Ethic.

Lib. 3. cap. 11. tom. 5.

ARTICVLVS VII.

Vtrum dolor exterior sit maior quàm interior.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd dolor exterior sit maior, q̃ dolor cordis interior. Dolor enim cordis exterior causatur ex causa repugnante bonæ consistentiæ corporis, in quo est vita: dolor autem interior causatur ex aliqua imaginatione mali. cum ergo vita magis ametur, quàm imaginatum bonum, videtur secundum prædicta, quòd dolor exterior sit maior, quàm dolor interior.

Infra q. 37. ar. 1. ad 3.

¶ 2 Præt. Res magis mouet, q̃ rei similitudo: sed dolor exterior prouenit ex reali coniunctione alicuius contrarij: dolor aũt interior ex similitudine contrarij apprehẽsa. ergo maior ẽ dolor exterior, q̃ dolor iterior.

¶ 3 Præt. Causa ex effectu cognoscitur: sed dolor exterior habet fortiores effectus. facilius enim homo moritur propter dolores exteriores, quàm propter dolorem interiorem. ergo exterior dolor est maior, & magis fugitur, quàm dolor interior.

SED CONTRA est, qd dr Eccles. 25. Oĩs plaga, tristitia cordis est: & oĩs malitia, nequitia mulieris. ergo sicut nequitia mulieris alias nequitias supat, vt ibi intẽdit, ita tristitia cordis oẽm plagã exteriorẽ excedit.

RESPON. Dicendum, q dolor exterior & interior in vno cõueniũt, & in duobus differunt. Conueniunt

niunt quidem in hoc, q vterq; est motus appetitiuæ virtutis, vt supra dictũ est: sed differunt ſm illa duo, quæ ad tristitiã & delectationem requiruntur .s. ſm causam, quæ est bonum vel malum coniunctum, & secundũ apprehensionem. Causa.n. doloris exterioris est malum coniunctum, quod repugnat corpori: causa autem interioris doloris est malum coniunctum, quod repugnat appetitui. Dolor ẽt exterior sequitur apprehẽsionem sensus, & specialiter tactus: dolor aũt interior sequitur apprehensionẽ interiorem, vel imaginationis. s. vel etiam rationis. Si ergo comparatur causa interioris doloris ad causam exterioris, vna p se pertinet ad appetitum, cuius est vterq; dolor: alia vero per aliud. Nam dolor interior est ex hoc, quòd aliquid repugnat ipsi appetitui: exterior autem dolor ex eo, qd repugnat appetitui; quia repugnat corpori. semper aũt quod est per se, prius est eo quod est per aliud: vnde ex parte ista dolor interior præeminet dolori exteriori. Similiter ẽt ex parte apprehensionis: nam apprehẽsio rationis & imaginationis altior est, q̃ apprehensio sensus tactus: vnde simpliciter & per se loquendo, dolor interior potior est, q̃ dolor exterior: cuius signum est, quòd etiam dolores exteriores aliquis voluntarie suscipit, vt euitet interiorem: & inquantum non repugnat dolor exterior interiori appetitui, fit quodãmodo delectabilis & iucundus interiori gaudio. quandoq; tamen dolor exterior est cum interiori dolore, & tunc dolor augetur: non solum enim interior est maior quàm exterior, sed etiam vniuersalior. Quicquid enim est repugnans corpori, potest esse repugnans interiori appetitui: & quicquid apprehenditur sensu, potest apprehendi imaginatione & ratione, sed non conuertitur, et ideo signanter

In arg. Sed contra.

in authoritate adducta* dicitur: Omnis plaga, tristitia cordis est: quia etiam dolores exteriorum plagarum sub interiori cordis tristitia comprehenduntur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dolor interior potest etiam esse de his quæ contrariantur vitæ: & sic comparatio doloris interioris ad exteriorem non est accipienda secundum diuersa mala, quæ sunt causa doloris, sed secundum diuersam comparationem huius causæ doloris ad appetitum.

AD 2m dicendum, q tristitia interior non procedit ex similitudine rei apprehensa, sicut ex causa. Non .n. homo tristatur interius de ipsa similitudine apprehensa, sed de re cuius est similitudo, quæ quidem res tanto perfectius apprehenditur per aliquam similitudinem, quanto similitudo est magis immaterialis & abstracta: & ideo dolor interior, per se loquendo, est maior tanquàm de maiori malo existens pp hoc, quòd interiori apprehensione magis cognoscitur malum.

AD 3m dicendum, q immutationes corporales magis causantur ex dolore exteriori, tum quia causa doloris exterioris est corrumpens coniunctum corporaliter, quod exigit apprehensio tactus: tum etiã quia sensus exterior est magis corporalis, quàm sensus interior: sicut & appetitus sensitiuus, quàm intellectiuus: & propter hoc, vt* supra dictum est, ex motu appetitus sensitiui magis corpus immutatur: & similiter ex dolore exteriori magis, q̃ ex dolore interiori.

q.31.art.4. Infra q.41. art.4. ad 1. Et 2.2.q.35 arti.4.ad 3. Et 3.di. 26. q.1.artic.3. cor.6. Et veri.q.26. ar. 4.ad 6.

*lib.2.c.14.

¶ *Super Quæstionis trigesimaquintæ Articulum octauum.*

OMisso septimo artic. circa octauum eiusdem quæstionis aduerte, q id qđ de vltimis speciebus tristitiæ dicitur, sic intelligo, q cum effectus tristitiæ consistat in appetitu fugitiuo, quando contingit deesse refugium aliqđ, constituitur anxietas vel angustia: vbi deest ly, fugitiuus. qñ vero intantum tristitia est, quòd nec appetibile aliquod ex illa relinquitur, sed solum contrariũ cõtristans, tunc constituitur accidia: vbi ẽt deest ly, appetere vel appetitus, idest, act* appetendi, non tamẽ tristandi actus.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum sint tantum quatuor species tristitiæ.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd * Damasc. inconuenienter quatuor tristitiæ species assignet, quæ sunt accidia, achos vel anxietas, secundũ † Gregor. Nyssen. misericordia, & inuidia. Tristitia enim delectationi opponitur: sed delectationis nõ assignantur aliquæ species. ergo nec tristitiæ species debent assignari.

† li.4. c.12.

¶ 2 Præt. Pœnitentia est quædã species tristitiæ, similiter ẽt nemesis & zelus, vt dicit Philoso. 2. * Rhet. quæ quidem sub his speciebus nõ comprehenduntur. ergo insufficiens est eius prædicta diuisio.

*li.2.Rhet. cap.9. & 11. tom. 6.

¶ 3 Præt. Omnis diuisio dẽt esse p opposita: sed prædicta non habẽt oppositionem adinuicem: nã ſm Greg. Accidia est tristitia vocẽ amputans: anxietas vero est tristitia aggrauãs: inuidia vero est tristitia in alienis bonis: misericordia aũt est tristitia in alienis malis. cõtingit ẽt aliquẽ tristari & de alienis malis, & de alienis bonis, & sil'oũ hoc interi* aggrauari, & exteri* vocẽ amittere. ergo pdicta diuisio nõ ẽ cõueniẽs.

SED CONTRA est authoritas vtriusque, scilicet Gregorij Nyssen. & Damasc.

Locis in arg.1.citatis

RESPON. Dicendũ, q ad rationem speciei pertinet, q se habeat ex additione ad genus: sed generi potest aliquid addi dupliciter. Vno modo, q per se ad ipsum pertinet, & virtute continetur in ipso, sicut rationale additur animali: & talis additio facit veras species alicuius generis, vt per Philosophum patet in 7. & 8. * Met. Aliquid vero additur generi, quasi aliqd extraneum a ratione ipsius, sicut si albũ animali addatur, vel aliquid huiusmodi: & talis additio non facit veras species generis, ſm quod cõmuniter loquimur de generibus & speciebus. Interdum tamen dicitur aliquid esse species alicuius generis propter hoc, q habet aliquid extraneum, ad quod applicatur generis ratio: sicut carbo & flamma dicuntur esse species ignis propter applicationem naturæ ignis ad materiã alienam. Et simili modo loquendi, dicuntur astrologia & perspectiua species mathematicæ, inquantum principia mathematica applicantur ad materiam naturalem. Et hoc modo loquendi assignantur hic species tristitiæ per applicationẽ rationis tristitiæ ad aliquid extraneum: quod quidem extraneum accipi potest vel ex parte causæ obiecti, vel ex parte effectus. Proprium.n. obiectum tristitiæ est proprium malum: vnde extraneum obiectum tristitiæ accipi potest vel ſm alterum tantum, quia s. est malum, sed non propriũ: & sic ẽ misericordia, quæ est tristitia de alieno malo, inquantum tamen æstimatur vt proprium, vel quantum ad vtrunque, quia neq; est de proprio, neq; de malo, sed de bono alieno: inquantum tamen bonum alienum æstimatur vt proprium malum, & sic est inuidia. Proprius aũt effectus tristitiæ consistit in quadam fuga appetitus: vnde extraneum circa effectũ tristitiæ potest accipi quantũ ad alterum tñ, quia s. tollitur fuga: & sic est anxietas, quæ sic aggrauat animum, vt non appareat aliqđ refugium: vnde alio nomine dicitur angustia. Si vero intantũ procedat talis aggrauatio, vt ẽt exteriora mẽbra immobilitet ab opere, qđ pertinet ad accidiã, sic erit extraneum quãtũ ad vtrunque: quia nec est fuga, nec est in appetitu. Ideo autem specialiter accidia dicitur vocem amputare, quia

li.8.Metap. text.10. & 11.tom.3.

quia vox inter oēs exteriores mot⁹ magis exprimit interiorem conceptum, & affectum non solum in hoībus, sed etiam in alijs aīalibus, vt dicitur in 1. Polit.* F

* Ca. 2. circ. med. to. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio causatur ex bono, quod vno modo dicit; & ideo delectationis non assignātur tot species, sicut tristitiæ, quæ causatur ex malo, quod multifariam contingit, vt dicit Diony. 4. cap. de * diuinis nomin.

*Pa. 4. a me d. 10.

AD 2m dicendum, quòd pœnitentia est de malo proprio, quod per se est obiectum tristitiæ, vnde non pertinet ad has species: zelus vero & nemesis sub inuidia continentur, vt infra * patebit.

* q. seq. ar. 1.

AD 3m dicendum, q̄ diuisio ista non sumitur secundum oppositiones specierum, sed s̄m diuersitaté extraneorū, ad quæ trahit ratio tristitiæ, vt dictū est.* G

In corp. ar.

QVAESTIO XXXVI.

De causis tristitiæ, seu doloris; in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandū est de causis tristitiæ.

Et circa hoc quærūt quatuor.

¶ Primo, Vtrum causa doloris sit bonum amissum, vel magis malum coniunctum.

¶ Secūdo, Vtrum cōcupiscentia sit causa doloris.

¶ Tertio, Vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris.

¶ Quarto, Vtrū potestas cui resisti non potest, sit cā doloris.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum causa doloris sit bonum amissum, vel malum coniunctum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̄ bonum amissum sit magis causa doloris, quàm malum cōiunctum. Dicit enim Aug. in lib.* de octo quæstionibus Dulcitij, doloré esse de amissione bonorum temporalium. eadem ergo ratione quilibet dolor ex amissione alicuius boni contingit.

* Lib. 8. q. Dulcitij q. 1. a me. to. 4

¶ 2 Præt. Supra dictum est,* quòd dolor qui delectationi contrariatur, est de eodem, de quo est delectatio: sed delectatio est de bono, sicut supra dictum est.* ergo dolor ē principalr de amissiōe boni. K

* q. preced. articu. 4.

* q. 35. ar. 4

¶ 3 Præt. Secundum Augus.* 14. de ciu. Dei, Amor ē causa tristitiæ, sicut & aliarum affectionum aīæ; sed obiectum amoris est bonum. ergo dolor, vel tristitia magis respicit bonum amissum, quàm malū coniunctum.

* Cap. 7. & 9. tom. 5.

SED CONTRA est, quod Dam.* dicit in 2. li. q̄ expectatum malū timoré cōstituit, p̄ns vero tristitiā.

* Cap. 12. in fine.

RESPON. Dicendum, q̄ si hoc mō se haberét priuationes i apprehensione aīe, sicut se hn̄t in ipsis rebus, ista quæstio nullius momenti esse videret. Malum n. vt in 1. li.* habitum est, est priuatio boni: priuatio autē in rerum natura nihil est aliud, q̄ carentia oppositi habitus. s̄m hoc ergo idem esset tristari de bono amisso, & de malo habito: sed tristitia est motus appetitus apprehensionem sequentis: in apprehensione autem ipsa priuatio habet rationem cuiusdam entis: vnde dr̄ ens rationis, & sic malum cùm sit priuatio, se habet per modum contrarij. Et iō quantum G ad motum appetitiuū differt, vtrū respiciat principalius malum coniunctum, vel bonum amissum. Et qa motus appetitus aīalis hoc modo se habet in operibus animæ, sicut motus naturalis in rebus naturalibus, ex cōsideratione naturaliū motuū veritas accipi pōt. Si n. accipiamus in motibus naturalibus accessū & recessum, accessus p se respicit id qd est cōueniés naturę: recessus aūt p se respicit id, qd est cōtrariū: sicut graue per se recedit H a loco superiori, accedit autem naturaliter ad locum inferioré. Sed si accipiamus causam vtriusque motus, s. grauitatem, ipsa grauitas per prius inclinat ad locū deorsum, q̄ retrahat a loco sursum, a quo recedit vt deorsum tendat. Sic igitur cum tristitia in motibus appetitiuis se habeat p modum fugę, vel recessus, delectatio autem p modum psecutionis, vel accessus: sicut delectatio p prius respicit bonū adeptum, quasi proprium obiectum, I ita tristitia respicit malum coniunctū: sed causa delectationis & tristitiæ. s. amor, per prius respicit bonum, q̄ malū. Sic ergo eo mō, quo obiectū est causa passionis, magis pprie ē cā tristitiæ, vel doloris, malū cōiunctum, q̄ bonum amissum.

* p. p. q. 48. articu. 1. &c.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa amissio boni apprehenditur sub ratione mali, sicut & amissio mali apprehenditur sub ratione boni: & ideo Augstin. dicit K dolorem prouenire ex amissione temporalium bonorum.

AD 2m dicendū, q̄ delectatio, & dolor ei cōtrarius respiciūt idé, sed sub cōtraria ratione: nā si delectatio est de præsentia alicuius, tristitia est de absentia eiusdem. In vno autem contrariorum includitur priuatio alterius, vt patet in 10. Metaph.* & inde est, quòd tristitia, quæ est de contrario, est quodammodo de eodem sub contraria ratione.

AD 3m dicendum, quòd quando ex vna causa proueniunt multi motus, nō oportet quòd omnes principalius respiciant illud, quod principalius respicit eam, sed primus tantum. vnusquisque autem aliorum principalius respicit illud, quod est ei cōueniens secundum propriam rationem.

¶ Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum primum.

IN 1. articu. quæst. 36. memento doctrinæ superius datæ in 1. articu. quæst. 8. quomodo priuationes capiuntur vt entia, & bona in ratione. eodem enim iudicio sumunt rationem contrarij mali: sicut enim mulier ē non tangere, sumitur vt bonū, ita etiā sumitur vt malum. ¶ Sed occurrit vnū dubium nō dissimulandum: si bonum amissum, & malum coniunctum in re coincidunt: quia malū in priuatione boni consistit, & propterea in motu naturali nulla quodammodo esset hęc quęstio, vt in litera dicitur, cum in ratione vtrunque induat rationem entis, quę restat inter ea differentia, ob quam malū coniunctum sortiatur rationem contrarij potius, quàm bonum amissum, & ob quam tristitia respicit bonum amissum sub ratione mali cōiuncti, & non econuerso. ¶ Ad hoc dicitur, quòd licet tam amissio boni, quam malum possit habere rationem entis: apprehendi siquidem potest & amissio vitæ, & malū mortis sub ratione sacrificij diuini &c. inter ipsa tñ in re, & in ratione hoc interest q̄ in re, vtriusq; ratio consistit in priuatione boni, vt in litera dicitur: In ratione autē ratio boni amissi consistit in priuatione: ratio vero mali cōsistit in positione. Amissio siquidē boni præsentatur in ratione priuationis conuenientis, vt patet: malum vero coniūctum præsentatur indutū rationem disconuenientis, quod constat habere rationem entis coniunctū bono amisso, quod habet rationem conuenientis; ita quòd illamet priuatio quę in re est priuatio boni, & malum, apprehensa vt priuatio boni, offertur vt priuatio: & quantum est ex se, mouere appetitū vt priuatio conuenientis. Apprehensa vero vt malum, offertur, & mouet appetitum vt disconueniens, ac per hoc vt ens contrarium: & hoc experimur, nō solum dum priuati rebus, amico, vel quacunque re, & priuationem conuenientis, & appositionem disconuenientis deuertimode flemus, illud referendo ad ea quę habebamus, vel sperabamus: & hoc ad ea, quæ patimur aut timemus. vsque tamen adeo malum vendicat sibi mouere ad tristitiam, vt etiam ipsa priuatio boni nō causet eam, nisi vt sapit rationem mali: quia non nisi vt sapit disconuenientiam, vt in responsione ad primū in litera habetur. Nisi enim vt disconuenientiam participās haberetur, non deploraretur. malum ergo coniunctum est per se primo causans tristitiam: bonum autem amissum per se, secundo ex parte obiecti.

* In arg. Sed contra.

ARTI.

¶ *Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum secundum.*

Infra art.4. corpo. IN articu. 2. nota Nouitie, quòd malum, quod est obiectum tristitiæ, ponitur finis appetitiui

Art. præce. motus non vt prosequendus, sed vt fugiendus, sic enim est tristitiæ finis.

ARTICVLVS II.

Vtrum cõcupiscentia sit causa doloris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd concupiscentia non sit causa doloris, seu tristitiæ. Tristitia enim per se respicit malum, vt dictum est: concupiscentia autem est motus quidam appetitus in bonum, motus autem qui est in vnum contrarium, non est causa motus qui respicit aliud contrarium. ergo concupiscentia non est causa doloris.

Lib.2.Ort. fidei ca. 12. in fine. § 2 Præt. Dolor, secundum Damasce. est de præsenti, concupiscentia autem est de futuro. ergo concupiscentia non est causa doloris.

§ 3 Præt. Id quod per se est delectabile, non est causa doloris: sed concupiscentia est secundum seipsam de-

Ca.11. cir. princ. to.6. lectabilis, vt Philosophus dicit in 1. Rhet. ergo concupiscentia non est causa doloris, seu tristitiæ.

Cap. 24. in prin. to.3. SED CONTRA est, quod Aug. dicit in Ench. Subintrantibus ignorãtia agendarũ rerũ, & cõcupiscentia noxiarũ, comites subinferuntur error & dolor: sed ignorãtia est cã erroris. ergo cõcupiscẽtia est cã doloris.

RESPON. Dicendum, quòd tristitia est motus quidã appetitus animalis: motus autem appetitiuus habet, sicut dictum est, similitudinem appetitus natu-

Art. præce. ralis, cuius duplex causa assignari potest. Vna per modũ finis: alia sicut vnde est principium motus, sicut descẽsionis corporis grauis causa sicut finis, est locus deorsum: principium autem motus est inclinatio na-

D.690. turalis, quæ est ex grauitate. causa autẽ motus appetitiui per modum finis, est eius obiectum: & sic supra dictum est, quòd causa doloris seu tristitiæ est malũ

Art. præce. coniunctum. Causa autẽ sicut vnde est principium talis motus, est interior inclinatio appetitus, qui quidem per prius inclinatur ad bonum, & ex consequenti ad repudiandum malum contrarium: & ideo huiusmodi motus appetitiui primum principium est amor, qui est prima inclinatio appetitus ad bonum consequendum. Secundum autem principium est odium, quod est inclinatio prima appetitus ad malum fugiẽdum: sed quia concupiscentia, vel cupiditas est primus effectus

Art.6.q.32 amoris, quo maxime delectamur, vt supra dictũ est: ideo frequenter † Aug. cupiditatem, vel concupiscentiã

†Lib. 14. de Ciu. Dei c. 7.8. & 9. pro amore ponit, vt supra dictum est. & hoc modo cõcupiscentiam dicit esse vniuersalem cãm doloris: sed

*q.30. art.2 ad 2. ipsa concupiscentia secundum propriam rationem consideratam, est interdum causa doloris. Omne. n. quod impedit motum, ne perueniat ad terminum, est cõtrarium motui: illud autem quod est contrarium motui appetitus, est contristans, & sic per consequens concupiscentia fit causa tristitiæ, inquantum de retardatione boni concupiti, vel totali ablatione tristamur. Vlis autẽ causa doloris esse nõ potest: quia magis dolemus de subtractione bonorum præsentium, in quibus iam delectamur, quàm futurorum quæ concupiscimus.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd inclinatio appetitus ad bonum cõsequẽdum, est cã inclinationis appe-

In corp. ar. titus ad malum fugiendum, sicut dictũ est & ex hoc cõtingit, quòd motus appetitus qui respiciunt bonũ, ponunt causa motuum appetitus, qui respiciũt malũ.

AD 2m dicendum, quòd illud quod concupiscitur, etsi realiter sit futurum, est tamen quodammodo præsens inquantum speratur. Vel potest dici, quòd licet bonum concupitum sit futurum, tamen impedimen-

A tum præsentialiter apponitur, quod dolorem causat.

AD 3m dicendum, quòd concupiscentia est delectabilis, quandiu manet spes adipiscendi quod concupiscitur, sed subtracta spe per impedimentum appositum, concupiscentia dolorem causat.

ARTICVLVS III.

Vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris.

AD TERTIVM sic procedit. Videtur quòd appetitus vnita-

B tis nõ sit causa doloris. Dicit enim Philosophus in 10. Ethic. quòd hæc opinio, quæ posuit repletionem esse causam delectationis, & incisionẽ causam tristitiæ, videtur esse facta ex delectationibus, & tristitijs quæ sunt circa cibum: sed non omnis delectatio, vel tristitia est huiusmodi. ergo appetitus vnitatis non est causa vniuersalis doloris, cum repletio ad vnitatem pertineat, incisio vero multitudinem inducat.

§ 2 Præt. Quælibet separatio vnitati opponitur. si ergo dolor causaretur ex appetitu vnitatis, nulla separatio esset delectabilis, quod patet esse falsum in sepa-

C tione omnium superfluorum.

§ 3 Præt. Eadem ratione appetimus coniunctionem boni, & remotionem mali: sed sicut coniunctio pertinet ad vnitatem, cum sit vnio quædã, ita separatio est contrarium vnitati. ergo appetitus vnitatis nõ magis debet poni causa doloris, quàm appetitus separationis.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 3. de lib. arbit. quòd ex dolore, quem bestiæ sentiunt, satis apparet in regendis amandisque suis corporibus, quàm sint animæ appetentes vnitatis. Quid. n. est aliud dolor, nisi quidam sensus diuisionis, vel corruptionis impatiens? Ca.23. post med. to.1.

RESPON. Dicendũ, quòd eo modo quo concupiscentia, vel cupiditas boni est causa doloris, etiam appetitus vnitatis, vel amor, causa doloris ponẽdus est. Bo-

D num. n. vniuscuiusque rei in quadam vnitate consistit, prout. s. vnaquæque res habet in se vnita illa, ex quibus consistit eius perfectio. vnde & Platonici posuerunt vnum esse principium, sicut & bonum: vnde naturaliter vnumquodque appetit vnitatem, sicut & bonitatem. & propter hoc sicut amor, vel appetitus boni, est causa doloris, ita & amor, vel appetitus vnitatis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis vnio perficit rationem boni, sed solum illa, a qua depẽdet esse perfectum rei. & propter hoc etiam non cuiuslibet appetitus vnitatis est causa doloris, vel tristitiæ, vt quidã opinabantur, quorum opinionem ibi Philosophus excludit per hoc, quòd quædam repletiones non

E sunt delectabiles: sicut repleti cibis non delectantur in ciborum sumptione. Talis enim repletio, siue vnio magis repugnaret ad perfectum esse, quàm ipsum constitueret: vnde dolor non causatur ex appetitu cuiuslibet vnitatis, sed eius in qua cõsistit perfectio naturæ.

AD 2m dicendum, quòd separatio potest esse delectabilis vel inquantum remouetur illud quod est cõtrarium perfectioni rei, vel inquantũ separatio habet aliquam vnionem adiũctam, puta, sensibilis ad sensum.

AD 3m dicendum, quòd separatio nociuorum & corrumpentium appetitur, inquantum tollunt debitam vnitatem: vñ appetitus huiusmodi separationis non est prima causa doloris, sed magis appetitus vnitatis.

¶ *Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum tertium.*

IN 3. & 4. articu. eiusdem quæstio. 36. nil occurrit scribendum, sed tu colli- 3.d.15.q.2. ar.3.q.1.co.

ge causas tristitiæ, & ex parte obiecti habes per se primo malũ *ca.3. & me. ca.10.5.

coniunctũ, & per se secũdo bonũ amissũ, & præcẽ maiorẽ, vel auferentem hoc: ex parte vero subiecti habes amorẽ boni, & appetitũ vnitatis &c.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum potestas, cui non potest resisti, sit causa doloris.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd potestas maior non debet poni causa doloris. Quod enim est in potestate agentis, nondum est præsens, sed futurum: dolor autem est de malo præsenti. ergo potestas maior non est causa doloris.

§ 2 Præt. Nocumentum illatum est cã doloris: sed nocumentum potest inferri etiam a potestate minore. ergo potestas maior non debet poni causa doloris.

§ 3 Præt. Causæ appetitiuorum motuum sunt interiores inclinationes animæ: potestas autem maior est aliquid exterius. ergo non debet poni causa doloris.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. de natura * boni. In animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori: in corpore dolorem facit sensus resistens corpori potentiori.

RESPON. Dicendum, quòd, sicut supra * dictum est, malum cõiunctum est causa doloris, vel tristitiæ per modum obiecti. Id ergo quod est causa coniunctionis mali, debet poni causa doloris vel tristitiæ. Manifestũ est autem hoc esse contra inclinationem appetitus, malo præsentialiter inhærere: quod autem est contra inclinationem alicuius, nunquàm aduenit ei nisi per actionẽ alicuius fortioris: & ideo potestas maior ponitur esse causa doloris ab Augustino.* Sed sciendum est, quòd si potestas fortior intãtum inualescat, quòd mutet cõtrariam inclinationẽ in inclinationem propriam, iam non erit aliqua repugnantia vel violentia: sicut quando agens fortius, corrumpẽdo corpus graue, aufert ei inclinationem, qua tendit deorsum, & tunc ferri sursum non est ei violentum, sed naturale. Sic igitur, si aliqua potestas maior intantũ inualescat, quòd auferat inclinationem voluntatis, vel appetitus sensitiui, ex ea non sequitur dolor, vel tristitia: sed tunc solum sequitur, quando remanet inclinatio appetitus in cõtrarium, & inde est quòd * Augustinus dicit, quòd voluntas resistẽs potestati fortiori causat dolorem. si enim non resisteret, sed cederet consentiendo, non sequeretur dolor, sed delectatio.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd maior potestas dolorem causat non secundum quod est agens in potentia, sed secundum quod est agens actu, dum scilicet, facit coniunctionem mali corruptiui.

AD 2^m^ dicendum, quòd nihil prohibet aliquam potestatem, quæ non est maior simpliciter, esse maiorem quantum ad aliquid: & secundum hoc aliquod nocumentum inferre potest. Si autem nullo modo maior esset, nullo modo posset nocere. vnde non posset causam doloris inferre.

AD 3^m^ dicendum, quòd exteriora agentia possunt esse causa motuum appetitiuorum inquantum causant præsentiam obiecti: & hoc modo potestas maior ponitur causa doloris.

* Cap. 20. non procul a prin. to. 6.

* Art. 1. huius quæst.

* Loco in arg. Sed contra, citato.

* Li. de nat. boni ca. 20 non procul a prin. to. 6.

❧ Super Quæstionem trigesimam septimam.

CIrca quæst. 37. nihil occurrit scribẽdũ, nisi ut qui volunt videre naturas passionum aduertant ad regulam in 4. articu. traditam, scilicet, quòd duplici existẽte motu in qualibet passione, scilicet appetitus, & corporis, motus corporis simpliciter est motus animi, in hoc, quòd est se habere per modum profectionis vel su... Et his attende... videbis non dari illas duas tristitias, quas superius reprobauimus.

QVAESTIO XXXVII.

De effectibus doloris, vel tristitiæ, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus doloris, vel tristitiæ.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

§ Primo, Vtrum dolor auferat facultatem addiscendi.

§ Secũdo, Vtrũ aggrauatio animi sit effectus tristitiæ, vel doloris.

§ Tertio, Vtrum tristitia, vel dolor debilitet omnẽ operationem.

§ Quarto, Vtrũ tristitia noceat corpori magis quàm aliæ passiones animæ.

Infra art. 4. corpo.

Ar. præce.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum dolor auferat facultatem addiscendi.

AD PRIMVM ergo sic proceditur. Vi^d^ dolor nõ auferat facultatẽ addiscẽdi. Dicit̃ enim Isa. 26. Cũ feceris iudicia tua i terra, iustitiã discẽt oẽs habitatores orbis. & infra: In tribulatione murmuris doctrina tua eis. sed ex iudicijs Dei, & tribulatiõe sequit̃ dolor, seu tristitia in cordibus hoĩum. ergo dolor, vel tristitia nõ tollit, sed magis auget facultatẽ ad discendum.

§ 2 Præt. Isa. 28. dicitur. Quem docebit sciẽtiam? & quẽ intelligere faciet auditũ? Ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus, idest, a delectationibus. Sed dolor & tristitia maxime tollunt delectationes: impedit enim tristitia omnem delectationem, vt dicitur in 7. Ethicor. *. Et Eccles. 11. dicitur, quòd malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ maximæ. ergo dolor non tollit, sed magis præbet facultatem addiscendi.

§ 3 Præt. Tristitia interior præeminet dolori exteriori, vt supra dictũ est: * sed simul cũ tristitia potest hõ addiscere. ergo multo magis simul cũ dolore corporali.

SED CONTRA est, quod Aug. * dicit in 1. Soliloq. Quamquã acerrimo dolore dentiũ his diebus torquerer, non quidem sinebar animo voluere nisi ea, quæ iam forte didiceram, a discendo autem penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat.

RESPON. Dicendum, quòd quia omnes potentiæ animæ in vna essentia animæ radicantur, necesse est quòd quando intentio animæ vehementer trahitur ad operationem vnius potẽtiæ, retrahatur ab operatione alterius. vnius enim animæ non potest esse nisi vna intentio: & propter hoc si aliquid ad se trahat totam intentionem animæ, vel magnã partẽ ipsius, non compatitur secum aliquid aliud quod magnam attentionem requirat. Manifestum est autem quòd dolor sensibilis maxime trahit ad se intentionem animæ: quia naturaliter vnumquodque tota intentione tendit ad repellendum cõtrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter etiam manifestum est, quòd ad addiscẽdum aliquid de nouo, requiritur studium, & conatus cum magna intentione, vt patet per illud quod dicitur Prouerbiorum. 2. Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis eã, tunc intelliges disciplinam. Et ideo si sit dolor intensus, impeditur homo ne tunc aliquid addiscere possit: & tantum potest intendi, quòd nec etiam instante dolore põt homo aliquid considerare etiam qd prius sciuit. In hoc tamen attenditur diuersitas secundum diuersitatem amoris, quem homo habet ad addiscendum vel considerandũ, q a quãto maior fuerit, magis retinet intẽtionem animi, ne oĩno feratur ad dolorẽ.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd tristitia moderata, quæ excludit euagationem animi, potest cõferre ad disci-

Cap. 11. circa princ. to. 6.

Cap. 24. in princ.

* Cap. 14. circa princ. tom. 5.

* q. 35. ar. 7

* Cap. 12. cir. me. to. 1

D. 199.

ad disciplinã suscipiendã, & præcipue eorũ, pquę hõ sperat se posse a tristitia liberari: & hoc mõ in tribulatione murmuris hoĩes doctrinã Dei magis recipiunt.

Ad 2m dicendum, q tam delectatio, quàm dolor inquantum ad se trahunt animæ intentioné, impediunt considerationem rationis. vnde in 7. Ethicor. (Cap. 11. nõ procul a fi. tom. 5.) dicitur, quòd impossibile est in ipsa delectatione venereorum aliquid intelligere: sed tamen magis trahit ad se intentionem animæ dolor, quàm delectatio. sicut etiam videmus in rebus naturalibus, quòd actio corporis naturalis magis intenditur in contrarium, sicut aqua calefacta magis patitur a frigido, vt fortius congeletur. Si ergo dolor, seu tristitia fuerit moderata, per accidens potest conferre ad addiscendum inquantum aufert superabundãtiam delectationum, sed per se impedit, & si intendatur, totaliter aufert.

Ad 3m dicẽdum, q dolor exterior accidit ex læsione corporali, & ita magis habet trãsmutationem corporalem adiunctam q̃ dolor interior, qui tñ est maior secundum illud quod est formale in dolore, qd est ex parte aĩæ. & ideo dolor corporalis magis impedit cõtemplationem, quæ requirit omnimodam quietem, q̃ dolor interior: & tamen etiã dolor interior si multum intendatur, ita trahit intentionem, vt non possit homo de nouo aliquid addiscere. vnde & Grego. propter tristitiam intermisit Ezechielis expositionem.

ARTICVLVS II.

Vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ, vel doloris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q aggrauatio animi nõ sit effectus tristitiæ. Dicit. n. Apost. 2. ad Corinth. 7. Ecce hoc ipsum cõtristari vos secundum Deum, quantam in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationẽ &c. sed solicitudo & indignatio ad quandam erectionem animi pertinent, quæ aggrauationi opponitur. non ergo aggrauatio est effectus tristitiæ.

¶ 2 Præ. Tristitia delectatiõi opponit̃: sed effect⁹ delectatiõis ẽ dilatatio, cui nõ opponit̃ aggrauatio, sed cõstrictio. ergo effectus tristitiæ nõ debet poni aggrauatio.

¶ 3 Præt. Ad tristitiã pertinet absorbere, vt patet p illud quod Apost. dicit 2. ad Corinth. 2. Ne forte abundantiori tristitia absorbeat̃ q est eiusmodi: sed qd aggrauat̃, nõ absorbetur, quinimmo sub aliquo põderoso deprimit̃: qd autẽ absorbet̃, intra absorbẽs includitur. ergo aggrauatio non debet poni effectus tristitię.

SED CONTRA est, quod Gregor. * Nysse. & * Damasce. ponunt tristitiam aggrauantem. (* Gre. lib. 4. cap. 12. * Dam. lib. 2. de fi. c. 14)

RESPON. Dicendũ, q effectus passionum aĩæ qñq; metaphorice nominãtur secũdum similitudinem sensibilium corporum, eo q motus appetitus animalis sunt similes inclinationibus appetitus naturalis: & p hunc modum feruor attribuitur amori, dilatatio delectationi, & aggrauatio tristitiæ. Dr̃ enim homo aggrauari ex eo, q aliquo pondere impeditur a proprio motu. Manifestũ est aũt ex * prædictis, q tristitia contingit ex aliquo malo pñti, (q. 36. art. 1.) quod quidem ex hoc ipso q repugnat motui voluntatis, aggrauat aĩum, inquantum impedit ipsum ne fruatur eo quod vult: & siquidem non sit tãta vis mali contristãtis, vt auferat spem euadendi, licet animus aggrauetur quantum ad hoc, q in pñti non potitur eo quod vult, remanet tñ motus ad repellendum nociuum contristans. Si vero superexcrescat vis mali in tm̃, vt spem euasionis excludat, tunc simpliciter impeditur etiam interior motus animi angustiati, vt neq; hac, neque illac diuertere valeat: & quãdoq; etiam impeditur exterior motus corporis, ita quòd remaneat homo stupidus in seipso.

AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd illa erectio animi prouenit ex tristitia quæ est secundum Deum, propter spem adiunctam de remissione peccati.

Ad 2m dicendũ, q quantum ad motum appetitiuũ pertinet, ad idẽ refert̃ cõstrictio, & aggrauatio. Ex hoc .n. q aggrauat̃ aĩus, vt ad exteriora libere pgredi non possit, ad seipsum retrahit̃ quasi in seipso cõstrictus.

Ad 3m dicendum, q tristitia absorbere hoĩem dr̃, qñ sic totaliter vis contristantis mali afficit animum, vt omnem spem euasionis excludat: & sic etiam eodẽ modo aggrauat & absorbet. quędam .n. se consequuntur in his quæ metaphorice dicunt̃, quæ sibi repugnare videntur, si secundum proprietatem accipiantur.

ARTICVLVS III.

Vtrum tristitia, vel dolor debilitet omnem operationem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q tristitia non impediat oẽm operationẽ. Solicitudo .n. ex tristitia causatur, vt patet p authoritatẽ Apli * inductam: sed solicitudo adiuuat ad bene operandũ. Vñ Apost. dicit 2. ad Timo. 2. Solicite cura teipsum exhibere operarium inconfusibilem. ergo tristitia non impedit operationẽ, sed magis adiuuat ad bñ operandũ. (Infra q. 39. arti. 3. ad 3. Et q. 59. ar. 3. ad 2. * Art. præc. argu. 1.)

¶ 2 Præt. Tristitia causat in multis concupiscentiam, vt dicitur in 7. Ethico. sed concupiscentia facit ad intensionem operationis. ergo & tristitia.

¶ 3 Præt. Sicut quædã operationes propriæ sunt gaudentium, ita etiam quædam operationes his qui contristantur, sicut lugere: sed vnumquodque augetur ex sibi conuenienti. ergo aliquę operationes non impediuntur, sed meliorantur propter tristitiam.

SED CONTRA est, qd Philos. dicit in 10. Ethi. * q delectatio pficit operationẽ: & ecõuerso, tristitia ĩpedit. (Cap. 4. to. 5)

RESPON. Dicendum, q sicut iam dictum est, * Tristitia qñque nõ ita aggrauat, vel absorbet animum, vt oẽm motum interiorem & exteriorẽ excludat, sed aliqui motus qñq; ex ipsa tristitia causant̃. Sic ergo operatio ad tristitiam dupliciter potest comparari. Vno modo, sicut ad id, de quo est tristitia: & sic tristitia quamlibet operationem impedit. Nunquam .n. illud quod cum tristitia facimus, ita bene facimus, sicut illud qd facimus cũ delectatione, vel sine tristitiã. cuius ratio est: quia volũtas est causa operationis humanæ, vñ quãdo operatio est, de qua aliquis contristatur, necesse est q actio debilitetur. Alio mõ, cõparat̃ operatio ad tristitiam sicut ad principium & ad causam, & sic necesse est q operatio talis ex tristitia augeatur: sicut quãto aliquis magis tristatur de re aliqua, tãto magis conat̃ ad expellendã tristitiam, dũmodo remaneat spes expellendi: alioquin nullus motus, vel opatio ex tristitia causaret̃. Et p hoc patet responsio ad obiecta. (Art. præce.)

ARTICVLVS IIII.

Vtrum tristitia magis noceat corpori, quàm aliæ animæ passiones.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q tristitia non inferat maxime corpori nocumẽtum. Tristitia .n. habet esse spirituale i anima: sed ea quę habent tantum esse spirituale, non causant trãsmutationem corporalẽ, sicut patet de intẽtionibus colorum, quę sunt in aere, a quibus nullũ corpus coloratur. er- (Infra q. 41. art. 1. co. Et 4. d. 15. q. 2. artic. 3. q. 2. corp.)

go tristitia non facit aliquod corporale nocumẽtum. ¶ 2 Præt. Si facit aliquod corporale nocumentum, hoc non est nisi inquantum habet corporalem transmutationem adiunctam: sed corporalis transmutatio inuenitur in omnibus animæ passionibus, vt supra dictum est.* ergo non magis tristitia, quàm aliæ animæ passiones, corpori nocet.

* q. 22. ar. 2 ad 3.

Cap. 3. cir. me. to. 5.

¶ 3 Præt. Philosophus dicit in 7. Ethico. quòd iræ, & concupiscentiæ quibusdam insanias faciunt, quod videtur esse maximum nocumentum, cum ratio sit excellentissimum eorum quæ sunt in homine: desperatio etiam videtur esse magis nociua, quàm tristitia, cum sit causa tristitiæ. ergo tristitia non magis nocet corpori, quàm aliæ animæ passiones.

Sed contra est, quod dicitur Prouerbiorũ 17. Animus gaudens ætatem floridam facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et Prouerbiorum 25. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Et Ecclesi. 38. A tristitia festinat mors.

Respon. Dicendum, ꝙ tristitia inter omnes aīæ passiones magis corpori nocet, cui⁹ ratio est: quia tristitia repugnat humanæ vitæ quantum ad spẽm motus sui, & non solum quantũ ad mensurã, seu quãtitatem, sicut aliæ aīę passiones. Consistit.n. humana vita in quadã motione, quæ a corde in cætera membra diffunditur: quæ quidem motio conuenit naturæ humanę ſm aliquam determinatam mẽsurã. Si ergo ista motio procedat vltra mensuram debitã, repugnabit humanæ vitæ ſm quantitatis mensuram, non autem secundum similitudinem speciei. Si autem impediatur processus huius motionis, repugnabit vitæ secũdum suam speciem. Est autem attendendum in oĩbus animæ passionibus, quòd transmutatio corporis, quæ est in eis materialis, est conformis & proportionata motui appetitus, qui est formalis, sicut in oĩbus materia proportionatur formæ. Illę ergo animæ passiones quę important motum appetitus ad prosequendum aliquid, non repugnant vitali motioni secundum speciem, sed pñt repugnare secundum quantitatem, vt amor, gaudium, desiderium, & huiusmodi: & ideo ista ſm speciem suam iuuant naturam corporis, sed propter excessum pñt nocere. Passiones autẽ, quę important motum appetitus cum fuga, vel retractione quadam repugnant vitali motioni non solum secundum quantitatem, sed etiam secundum speciem motus: & ideo simpliciter nocent, sicut timor & desperatio, & præ oĩbus tristitia, quæ aggrauat animũ ex malo præsenti, cuius est fortior impressio, quàm futuri.

Ad primum ergo dicendum, quòd quia anima naturaliter mouet corpus, spiritualis motus animæ naturaliter est causa transmutationis corporalis; nec est simile de spiritualibus intẽtionibus, quæ non habent naturaliter ordinem mouendi alia corpora, quæ non sunt nata moueri ab anima.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd aliæ passiones habent transmutationem corporalem conformem, secundum suam speciem motioni vitali: sed tristitia contrariam, vt supra dictum est.*

In corp. ar.

Ad 3ᵐ dicendũ, ꝙ ex leuiori causa impeditur vsus rationis, q̃ corrumpatur vita, cum videamus multas ægritudines vsum rationis tollere, quæ nondum adimunt vitam: & tamen timor & ira maxime nocumentum corporale afferunt ex permistione tristitię, pp absentiam eius quod cupitur. Ipsa etiam tristitia quandoque rationẽ aufert, sicut patet in his, qui propter dolorem in melancholiam, vel in maniam incidunt.

F ¶ QVAESTIO XXXVIII.

De remedijs tristitiæ, seu doloris, in quinque articulos diuisa.

Deinde considerãdum est de remedijs doloris, seu tristitiæ.

Et circa hoc quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum dolor, vel tristitia mitigetᷓ p quãlibet delectationẽ.

G ¶ Secũdo, Vtrum mitigetur p fletũ.

¶ Tertio, Vtrum per compassionẽ amicorum.

¶ Quarto, Vtrum per contemplationem veritatis.

¶ Quinto, Vtrum per somnum, & balnea.

Articvlvs primvs.

Vtrum dolor, vel tristitia mitigetur per quamlibet delectationem.

H Ad primvm sic procedit. Videtur ꝙ non quęlibet delectatio mitiget quẽlibet dolorẽ, seu tristitiã. Nõ.n. delectatio tristitiã mitigat, nisi īquãtũ ei cõtrariaᷓ. Medicinæ.n. sunt p cõtraria, vt dr̃ in 2. Ethi.* sed non quælibet delectatio cõtrariaᷓ cuilibet tristitię, vt supra dictũ est.* ergo nõ q̃libet delectatio mitigat quãlibet tristitiã. ¶ 2 Pręt. Illud quod causat tristitiã, non mitigat tristitiam: sed aliquæ delectationes causant tristitiã, qa, vt dicitur in 9. Ethi.* Malus contristatur, I qm̃ delectatus est. nõ ergo omnis delectatio mitigat tristitiam. ¶ 3 Præt. Aug. dicit in 4. Cõfess.† ꝙ ipse fugit de patria, in qua conuersari solitus erat cum amico suo iã mortuo: minus eũ quærebãt oculi eius, vbi eum videre solebãt. ex quo accipi potest, ꝙ illa⁹, ī quibus nobis amici mortui, vel absentes cõmunicauerunt, efficiunᷓ nobis de eorũ morte, vel absentia dolẽtibus onerosa: sed maxime cõicaue- K rũt nobis in delectationibus. ergo ipsę delectationes efficiunᷓ nobis dolẽtibus onerosæ. nõ ergo q̃libet delectatio mitigat q̃libet tristitiã.

Sed contra est, quod Philosoph⁹ dicit in 7. Eth.* ꝙ expellit delectatio tristitiam, & quæ cõtraria, & quæ contingens, si sit fortis.

Respon. Dicẽdum, quòd sicut ex* prædictis patet, Delectatio est quędã quies appetitus in bono cõueniẽti: tristitia aũt est ex eo quòd repugnat appetitui. vñ sicut se hẽt delectatio ad tristitiã in motib⁹ appetitiuis, sic se habet in corporib⁹

¶ *Super Quæstionis trigesimæoctauæ Articulum primum.*

In quęstio. 38. duo tantum occurrunt notanda. Primum est in 2. articu. in responsionibus ad 1. & 3. quòd in flente sunt tria, ipse tristatus, obiectum contristans, & effectus tristitiæ, puta flere. & sunt duæ contrariæ habitudines inter tristatum & contristans, & inter tristatum, & effectum. Nam inter illa est habitudo disconuenientiæ: inter ista conuenientiæ. & propterea effectus ipse, puta fletus habens in se vtranque, quia & est effectus consonus tristi, & præsentat obiectum contristans vt causam, licet ratione obiecti tristitiam augeat, propter quod & fletus continuatur: receptione tamen sui delectat, & tristitiam minuit. & quia res magis ratione sui, quàm alterius indicatur: ideo simpliciter conceditur, quòd fletus mitigat tristitiam. Secũdum est in articu. 4. ad secundum, quomodo intellectus speculatiuus mouet appetitum etiam inferiorem: sunt enim in contemplatione duo, obiectũ, & contemplatio eius. Et ex supradictis patet, quòd contemplatio habet se vt constitutio intellectus in obiectum cõnaturale. Et propterea licet contemplans triangulum habere tres angulos, ex parte rei contemplatæ nihil dicat, vnde appetitus moueatur: quia tamen ipsa contemplatio coniungit cõnaturali bono intellectus, quod est verum, ex hac parte habet vnde moueat appetitum, sicut quælibet alia constitutio in connaturale bonum. Et inde est, quòd in quocũq; genere quis apprehendat se cognoscere, delectatur magis, & minus secũdũ quod

Supra q. 35 arti. 4. ad 2. & 3. Et infra artic. 4. cor. Et ar. 5. per to. & q. 48. ar. 1. Et 3. q. 46. ar. 8 ad 2. Et 2. cor. 7.

* Lib. 2. c. 3

† q. 35. ar. 4

* Li. 9. Eth. c. 4. non lõge a fine.

† Augu. 4. Confess. ca. 7. in fi. to. 1.

Lib. 7. Eth. ca. vlti. post me. & li. 10 c. 5. to. 5.

* q. 33.

quod affect⁹ est sciẽtiæ. & hac doctrina vtere superius, cum de delectatione contemplationis disputas. Quomodo autem appetitus inferior post moueatur, planũ est ex litera, quòd ex redundantia fit, vt in responsione ad 3. dicitur.

quies ad fatigationẽ, quę accidit ex aliqua trãsmutatione innaturali, nã & ipsa tristitia fatigationẽ quãdã, seu ęgritudinem appetitiuę virtutis importat. Sicut igit quęlibet quies corpis remedium affert contra quãlibet fatigationẽ ex quacunque cã innaturali prouenientem: ita quælibet delectatio remedium affert ad mitigãdam quamlibet tristitiam ex quocunque procedat.

Ad primvm ergo dicendum, quòd licet non omnis delectatio contrarietur omni tristitiæ secundum speciem, contrariatur tamen sm genus, vt supra dictum est:* & ideo ex parte dispositionis subiecti quęlibet tristitia p quãlibet delectationem mitigari põt.

q.35. art.4. ad 2.

Ad 2m dicendum, q̃ delectationes malorum non causant tristitiã in pñti, sed in futuro, inquantũ.s. mali pænitent de malis, de quibus lętitiã habuerunt, & huic tristitiæ subuenitur per cõtrarias delectationes.

Ad 3m dicendum, quòd quando sunt duę causę ad contrarios motus inclinantes, vtraque alteram impedit: & tamẽ illa finaliter vincit, quæ fortior est & diuturnior. In eo autem qui tristatur de his, in quibus simul cum amico mortuo, vel absente delectari cõsueuit, duę causę in cõtrarium inducentes inueniuntur. Nã mors, vel absentia amici recogitata inclinat ad dolorem: bonum autem præsens inclinat ad delectationem, vnde vtrunq; per alterum minuitur: sed tamen quia fortius monet sensus præsentis, q̃ memoria præteriti: & amor suiipsius q̃ amor alterius diuturnius manet, inde est quòd finaliter delectatio tristitiam expellit. Vnde post pauca subdit idem August.* quòd pristinis generibus delectationũ cedebat dolor eius.

Lib. 4. Confess. c. 8. parum a prin. tom. 1.

Articvlvs II.

Vtrum dolor, uel tristitia mitigetur per fletum.

Psal. 41.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur q̃ fletus nõ mitiget tristitiam. Nullus enim effectus diminuit suam causam: sed fletus, vel gemitus est effectus tristitiæ. ergo non minuit tristitiam.

¶ 2 Præt. Sicut fletus, vel gemitus est effectus tristitiæ, ita risus est effectus lætitiæ: sed risus non minuit lætitiam. ergo fletus non mitigat tristitiam.

¶ 3 Præt. In fletu repræsentatur nobis malum contristans: sed imaginatio rei cõtristantis auget tristitiam, sicut imaginatio rei delectantis auget lætitiam. ergo videtur, quòd fletus non mitiget tristitiam.

Sed contra est, quod Aug. dicit in 4. Confess.* quòd quando dolebat de morte amici, in solis gemitibus, & lacrymis erat ei aliquantula requies.

Cap. 4. in fine Et ca. 7. parum ante med. to. 1.

Respon. Dicendum, quòd lacrymæ, & gemitus naturaliter mitigãt tristitiam: & hoc duplici ratione. Primo quidem, quia oẽ nociuũ interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intẽtio aĩæ circa ipsum: sed qñ ad exteriora diffunditur, tunc animę intentio ad exteriora quodammodo disgregatur, & sic interior dolor minuitur. & pp hoc qñ homines qui sunt in tristitijs, exterius suam tristitiam manifestant vel fletu, aut gemitu, vel ẽt verbo, mitigatur tristitia. Secundo, quia semper operatio cõueniens hoĩ secundum dispositionem in qua est, sibi est delectabilis: fletus aũt & gemitus sunt quædam operationes conuenientes tristato vel dolẽti, & ideo efficiuntur eis delectabiles. Cum igitur omnis delectatio aliqualiter mitiget tristitiam vel dolorem, vt dictum est,* sequitur q̃ per planctum & gemitum tristitia mitigetur.

Art. præce.

Ad primvm ergo dicendum, quòd ipsa habitudo causæ ad effectum contrariatur habitudini contristantis ad contristatum: nam omnis effectus est conueniens suę causæ, & p cõsequens est ei delectabilis. contristans autem contrariatur contristato: & ideo effectus tristitiæ habet contrariam habitudinem magis ad contristatum, quàm contristans ad ipsum. & propter hoc mitigatur tristitia per effectum tristitiæ ratione contrarietatis prædictæ.

Ad 2m dicendũ, q̃ habitudo effectus ad causam est similis habitudini delectantis ad delectatũ: quia vtrobiq; cõuenientia inuenitur. omne autem simile auget suum simile: & ideo p risum & alios effectus lætitiæ augetur lætitia, nisi forte per accidens pp excessum.

Ad 3m dicendum, q̃ imaginatio rei contristantis, quãtum est de se, nata est augere tristitiam: sed ex hoc ipso quòd homo imaginatur, quòd facit illud quod conuenit sibi secundum talem statum, consurgit inde quædam delectatio. & eadem ratione si alicui subrepat risus in statu, in quo videtur sibi esse lugẽdum, ex hoc ipso dolet tanquàm faciat id, quod non conuenit, vt Tullius dicit in 3. de Tuscul. quæstionibus.

Articvlvs III.

Vtrum dolor, & tristitia mitigentur per compassionem amicorum.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur q̃ dolor amici compatientis non mitiget tristitiã. Contrariorum enim cõtrarij sunt effectus: sed sicut Aug. dicit 7. Confess.* Quãdo cum multis gaudetur, in singulis vberius est gaudium: quia feruere faciunt se, & inflammãtur ex alterutro. ergo pari ratione, quando multi simul tristãtur, videtur quòd sit maior tristitia.

Iob. 2. & Et cap. 16. Et Roma. 12. lect. 3.

* Lib. 7. Cõfess. c. 4. parum a princip. Et lib. 8 c. 4. to. 1.

¶ 2 Præt. Hoc requirit amicitia, vt amoris vicem quis rependat, vt Augu. dicit 4. Confess.† sed amicus condolens, dolet de dolore amici dolentis. ergo ipse dolor amici condolentis, est causa amico prius dolenti de proprio malo alterius doloris, & sic duplicato dolore videtur tristitia crescere.

† Lib. 4. ca. 10. in prin. tom. 1.

¶ 3 Præt. Omne malum amici est contristans, sicut & malum proprium. nam amicus est alter ipse: sed dolor est quoddam malum. ergo dolor amici condolentis auget tristitiam amico, cui condoletur.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 9. Ethic.* q̃ in tristitijs amicus condolens consolatur.

Cap. 11. ante me. to. 5.

Respon. Dicendum, q̃ naturaliter amicus condolens in tristitijs est cõsolatiuus, cuius duplicem rationem tangit Philosoph. in 9. Ethi.* quarum prima est: quia cum ad tristitiam pertineat aggrauare, habet rationem cuiusdã oneris, a quo aliquis aggrauatus alleuiari conatur. Cum ergo aliquis videt de sua tristitia alios contristatos, fit ei quasi quædã imaginatio, q̃ illud onus alij cum ipso ferant, quasi conãtes ad ipsum ab onere alleuiandum, & iõ leuius fert tristitiæ onus, sicut etiã in portãdis oneribus corporalibus cõtingit. Secunda ratio & melior, est: quia per hoc q̃ amici cõtristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile, vt supra dictum est,* vnde cum omnis delectatio mitiget tristitiam, sicut supra dictum est,* sequitur, quòd amicus condolens tristitiam mitiget.

Ibidem.

q. 32. art. 5.

Arti. 1. huius quæst.

Ad primvm ergo dicendum, quòd in vtroq; amicitia manifestatur, scilicet, & quòd congaudet gaudenti, & quòd condolet dolenti: & ideo vtrunque

ratione causæ redditur delectabile.

Ad 2m dicendum, q ipse dolor amici fm se contristaret: sed cōsideratio causæ eius, quæ est amor, magis delectat. Et per hoc patet responsio ad 3m.

Articvlvs IIII.

Vtrum per contemplationem veritatis, dolor, & tristitia mitigentur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q contemplatio veritatis nō mitiget dolorem. Dicit enim Eccles. 1. Qui addit sciētiam, addit & dolorem: sed scientia ad contemplationē veritatis pertinet. nō ergo contemplatio veritatis mitigat dolorem.

¶ 2 Præt. Contemplatio veritatis ad intellectum speculatiuum pertinet: sed intellectus speculatiuus non

* Text. 58. tom. 3. mouet, vt dicitur in 3. de aïa. cum igit gaudiū, & dolor sint quidam motus animi, videtur q contemplatio veritatis nihil faciat ad mitigationem doloris.

¶ 3 Præt. Remedium ægritudinis apponēdum est, vbi est ægritudo: sed cōtēplatio veritatis est in intellectu. nō ergo mitigat dolorem corporalē, qui est in sensu.

Sed contra est, quod August. dicit in 1. Soliloquio. * Videbat mihi, si se ille mentibus nostris veritatis fulgor aperiret, aut non me sensurum fuisse illum dolorem, aut certe pro nihilo toleraturum.

* Cap. 12. parū a me. tom. 1.

* q. 31. ar. 5 Respon. Dicēdum, sicut supra dictum est, quòd in contemplatione veritatis maxima delectatio consistit. Omnis autem delectatio dolorē mitigat, vt supra dictum est: * & ideo contemplatio veritatis mitigat tristitiam, vel dolorem: & tanto magis, quanto perfectius aliquis est amator sapiētiæ. & ideo homines ex contemplatione diuina, & futuræ beatitudinis, in tribulationibus gaudent, secundum illud Iacobi 1. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tētationes varias incideritis. & quod est amplius, etiā inter corporis cruciatus, huiusmodi gaudium inuenitur, sicut Tyburtius martyr cum nudatis plantis super ardētes prunas incederet, dixit. Videtur mihi, quòd super roseos flores incedam in nomine Iesu Christi.

* Art. præc. & art. 1. huius quæst.

Ad primvm ergo dicendum, quòd q addit scientiam, addit dolorem, vel propter difficultatem & defectum inueniendæ veritatis: vel pp hoc q p scientiā hō cognoscit multa, quæ voluntati contrariant. & sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ex parte aūt cōtēplationis veritatis, delectationem.

Ad 2m dicendum, q intellectus speculatiuus non mouet animum ex parte rei speculatæ: mouet tamen animum ex parte ipsius contēplationis, quę est quoddam bonum hominis, & naturaliter delectabilis.

Ad 3m dicendum, q in viribus animæ fit redundantia a superiori ad inferius, & secundum hoc delectatio contemplationis, quæ est in superiori parte, redundat ad mitigādum etiam dolorem, q est in sensu.

Articvlvs V.

Vtrum dolor, & tristitia mitigentur per somnum, & balnea.

a Psal. 29. AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd somnus & balneum non mitigent tristitiam. Tristitia enim in anima consistit: sed somnus & balneum ad corpus pertinent. non ergo aliquid faciunt ad mitigationem tristitiæ.

¶ 2 Præt. Idē effectus non vr causari ex contrarijs causis: sed hmōi cum sint corporalia, repugnant contem-

F plationi veritatis, quæ est cā mitigationis tristitiæ, vt dictum est. * non ergo per hmōi tristitia mitigatur. * Art. præc.

¶ 3 Præt. Tristitia, & dolor, fm quod pertinent ad corpus, in quadam transmutatione cordis cōsistunt: sed hmōi remedia magis vidētur pertinere ad exteriores sensus & membra, q ad interiorē cordis dispositionem. non ergo per huiusmodi tristitia mitigatur.

βαλανεῖον βάλλειν ἀνίαν

Sed contra est, quod August. dicit 9. * Confess. Audieram balnei nomen inde dictum, quòd anxietatē pellat ex animo. Et infra, Dormiui, & euigilaui, & non parua ex parte mitigatum inueni dolorem meū. Et * inducit quod in hymno Ambrosij dicitur, quòd quies artus solutos reddit laboris vsui, mentesque

* Cap. 12. a me. to. 1.

* Eod. lib. & c. nūc dicto

G fessas alleuat, luctusque soluit anxios.

Respon. Dicendum, q sicut supra dictum est, a Tristitia secūdum suam speciem repugnat vitali motioni corporis: & ideo illa quæ reformant naturā corporalem in debitum statum vitalis motionis, repugnāt tristitiæ, & ipsam mitigāt. Per hoc etiā q hmōi remedijs reducitur natura ad debitum statum, causat ex his delectatio: hoc. n. est quod delectationem facit, vt supra dictum est. * vnde cum oīs delectatio tristitiam mitiget, per hmōi remedia corporalia tristitia mitigatur.

* q. præce. articu. 3.

* q. 31. ar. 1

Ad primvm ergo dicendum, quòd ipsa debita corporis dispositio, inquantum sentitur, delectationem causat, & per consequens tristitiam mitigat.

H Ad 2m dicendum, quòd delectationum vna aliam impedit, vt supra dictum est: * & tamē omnis delectatio tristitiam mitigat, vñ non est inconueniens, q ex causis seinuicem impedientibus tristitia mitigetur.

* q. 31. ar. 8

Ad 3m dicendum, quòd omnis bona dispositio corporis redundat quodammodo ad cor sicut ad principium, & finem corporalium motionum, vt dicitur in lib. de causa motus animalium. *

QVAESTIO XXXIX.

De bonitate, & malitia tristitiæ, seu doloris, in quatuor articulos diuisa.

I

DEINDE considerādum est de bonitate, & malitia doloris, vel tristitiæ.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum omnis tristitia sit malum.

¶ Secūdo, Vtrū possit esse bonum honestum.

K ¶ Tertio, Vtrū possit eē bonū vtile.

¶ Quarto, Vtrum dolor corporis sit summum malum.

Articvlvs primvs.

Vtrum omnis tristitia sit mala.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q oīs tristitia sit mala. Dicit. n. Gre. Nyss. Omnis tristitia malum est suijpsius natura: sed quod naturaliter est malum, semper & vbique est malum. ergo omnis tristitia est mala.

¶ 2 Præt. Illud quod oēs fugiunt,

¶ *Super Quæstionis trigesimænonæ Articulum primum.*

IN 1. articu. quæst. 39. dubium occurrit, de qua bonitate, vel malitia sit præsens quæst. si de naturali sit, inepte in fine corporis articu. dicitur, Sed quia sermones morales. Ad moralem enim moralis malitia spectat. Si de morali, falsa videtur doctrina, tum quia si tristitia esset simpliciter mala moraliter, nulla posset rōne fieri bona moraliter: cuius oppositum in 2. & 3. artic. habetur: tum quia rō inducta in litera, inefficax est ad hoc: nam recta ratio habet quod appetitus quandoqi priuetur quiete in bono, & anxietur de præsenti malo, vt patet in voluntarium assumentibus luctū propter Deum.

Infra q. 59. art. 3. Et 3. q. 15. arti. 5. & 6. Et 3. d. 15. q. 2. ar. 2 q 1. ad 3. & artic. 3. q. 2. co. fi. Et 4. d. 49. q. 3. articu. 4. q. 2.

¶ Ad hoc dicitur, quod hic est sermo de bonitate & malitia morali, sicut in supe-

* L. 4. c. 12

etiã virtuosi, est malum: sed tristitiam omnes fugiunt etiam virtuosi quis, vt dicitur in 7. Ethi. † Etsi prudens non intendat delectari, tamen intendit non tristari. ergo tristitia est malum.

§ 3 Præt. Sicut malũ corporale est obiectũ & cã doloris corporalis, ita malum spũale est obiectum, & causa tristitię spũalis: sed oĩs dolor corporalis est malum corporis. ergo oĩs tristitia spũalis est malũ aĩæ.

SED CONTRA. Tristitia de malo cõtrariatur delectationi de malo: sed delectatio de malo est mala. vñ in detestationem quorundam dicitur Prouc. 2. ꝙ lætantur cũ malefecerit. ergo tristitia de malo ẽ bona.

d RESPON. Dicendum, ꝙ aliquid esse bonũ, vel malum põt dici dupliciter. Vno modo, simpliciter & secundum se: & sic oĩs tristitia est quoddam malũ. hoc.n. ipsum qđ est appetitum hoĩs anxiari de malo pati, rationẽ mali habet: impeditur .n. per hoc quies appetit⁹ in bono. Alio modo dicitur aliquid bonum, vel malum ex suppositione alterius, sicut verecundia dicit̃ esse bonum ex suppositione alicuius turpis cõmissi, vt dr̃ in 4. Ethi. * Sic igitur supposito aliquo cõtristabili, vel doloroso, ad bonitatem ptinet, ꝙ aliquis de malo pñti tristet̃, vel doleat. Quòd enim nõ tristaret̃ vel nõ doleret, non posset esse, nisi quia vel nõ sentiret, vel qa non reputaret sibi repugnans: & vtrunq; istorum est malum manifeste. & ideo ad bonitatem pertinet, vt supposita præsentia mali, sequat̃ tristitia, vel dolor. & hoc est quod August. dicit 8. super Genes. * ad literam. Adhuc est bonum qđ dolet amissum bonum: nã nisi aliquod bonum remansisset in natura, nullius boni amissi dolor esset in pęna. Sed quia sermones morales sunt in singularib⁹, quorũ sunt operationes, illud quod est ex suppositione bonum, debet bonũ iudicari: sicut quod est ex suppositione voluntarium, iudicatur voluntarium, vt dicitur in 3. * Ethicor. & * supra habitum est.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ Greg. Nysse. loquit̃ de tristitia ex parte mali tristãtis, non aũt ex parte sentientis & repudiãtis malum. Et ex hac etiã pte oẽs fugiunt tristitiã, inquantũ fugiunt malũ: sed sensum & refutationẽ mali nõ fugiũt. Et sic dicendũ ẽ est de dolore corporali: nã sensus & recusatio mali corporalis attestat̃ naturæ bonæ. Vñ patet responsio ad 2m & ad 3m.

A ARTICVLVS II.

Vtrum tristitia possit esse bonum honestum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Vr̃ ꝙ tristitia nõ hẽat rationem boni honesti. Quod enim ad inferos deducit, cõtrariatur honesto: sed sicut dicit Aug. * 12. sup Gen. ad literam, Iacob hoc timuisse videtur, ne nimia tristitia sic perturbaretur, vt nõ ad requiem beatorum iret, sed ad inferos peccato-
B rum. ergo tristitia non habet rationem boni honesti.

§ 2 Præt. Bonũ honestũ habet rõnẽ laudabilis & meritorij: sed tristitia diminuit rõnem laudis & meriti. dicit.n. Apost. 2. ad Cor. 9. Vnusquisq; put destinauit i corde suo nõ ex tristitia, aut ex necessitate. ergo tristitia non est bonũ honestũ.

§ 3 Præt. Sicut Aug. dicit 14. de Ciui. Dei. * Tristitia est de his quę nobis nolẽtibus accidũt: sed nõ velle ea quæ præsentialiter fiunt, est
C habere volũtatẽ repugnantẽ ordinationi diuinæ, cuius prouidentię subiacent oĩa quæ agunt̃. ergo cũ cõformitas humanæ voluntatis ad diuinã ptineat rectitudinẽ volũtatis, vt supra dictũ est, * vr̃ ꝙ tristitia cõtrarietur rectitudini volũtatis, & sic non habeat rationẽ honesti.

SED CONTRA. Omne qđ meretur præmiũ vitæ æternæ, hẽt rationẽ honesti: sed tristitia est hmõi, vt patet per id quod dr̃ Matt. 5. Beati
D qui lugent: qm̃ ipsi cõsolabunt̃. ergo tristitia est bonum honestum.

RESPON. Dicendum, quòd secundum illam rationem, qua tristitia est bonum, potest esse honum honestum. * Dictum est enim quòd tristitia est bonum secundum cognitionem, & recusationem mali, quæ quidem duo in dolore corporali attestãtur bonitati naturæ, ex qua prouenit quòd sensus sentit, & natura refugit læ-
E siuum, quod causat dolorem. In interiori vero tristitia cognitio mali quandoq; quidem est per rectum iudicium rationis, & recusatio mali est per voluntatem bene dispositam detestantem malum: omne autem bonum honestum ex his duobus procedit, scilicet ex rectitudine rationis, & volũtatis. vnde manifestum est, quod tristitia potest habere rationem boni honesti.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ omnes passiões animæ regulari debent secũdum regulam rationis, quę est radix boni honesti, quã trãscendit immoderata tristitia, de

Ca. 11. to. 5. superioribus tractatibus. Ad cuius euidentiam scito primo ex littera, quòd tristitia potest dupliciter considerari, Primo ex parte contristantis: secundo ex parte sentientis, & repudiãtis ipsum malum contristans. Appetere tristitiam ex parte contristantis, est appetere ipsum contristans, vt sic: appetere autẽ tristitiam ex parte sentientis, & repudiantis malum, est appetere sensationem, seu cognitionem, & refutationem mali. Clare autem patet, quòd primo mõ tristitia non est appetibilis: quoniam contristans vt sic, malitiã rationẽ habet. Secundo vero modo, tristitia est appetibilis ex suppositione. Supposito.n. quòd cõtristans adsit, bonum est cognoscere, & refutare illud. Et quia tristitia includit hæc omnia simul, ideo non habet locũ in Deo, nec
Ca. 11. to. 5. in beatis: & inter habentes nullus appetit tristitiam quo ad omnia ad illam requisita: quia nullus appetit præsentiam contristantis, quamuis multi appetant tristari, supposita pñsentia contristantis absentiæ boni amati, vel offensæ diuinæ &c. Quia igitur tristitia secundum se tota non est appetibilis, consequens est
Cap. 14. circa me. to. 3. vt non sit de genere bonorum, cum bonum sit quod omnia appetunt. Verum ad morale bonum descendendo, scito secundo ex S. Tho. in quolib. quòd actus humani quadrifariã dicuntur quo ad bonitatem, & malitiã:
Cap. 1. to. 5. quidam sunt per se mali, vt mentiri:
* q. 6. art. 6. quidam per se boni, vt colere deum: quidam indifferentes, vt leuare festucam de terra: quidam solitarie sumpti sonantes malum, qui tamẽ possunt ex aduentitiis honestari vt fiat boni, vt occidere hominem. hoc enim solitarie sumptum importat aliquid incõsonans rationi. Violẽta enim privatio vitę humanæ rationi dissonat: sed si addatur propter maius bonum ab habente authoritatem &c. efficitur
3. q. 25. ar. 6 ad 2. & 3. & q. 46. artic. 6. ad 2. consonans rationi. nec propterea actus malus moraliter, fit bonus moraliter: sed
* Lib. 12 c. 33. non procul a fi. to. 3 actus qui si secundum se, idest, solitarie fieret, esset malus moraliter quando fit, circũdatus honestatis conditionibus, est bonus moraliter. In hoc quarto genere locatam intelligito tristitiam, quæ in litera dicitur simpliciter, & secundum se, idest, solitarie, mala malitia morali: quia si appeteretur & haberetur sola, mala moraliter esset; vt patet ex dictis: & tamen
Cap. 6. & 7 post me. Et c. 8. circa princip. elicitur tom. 5. si appetatur, & habeatur supposito malo &c. bona moraliter esse potest, vt in 2. & 3. artic. patet.

¶ Ad primum igitur in oppositum dicitur, quòd æquiuocatur de ly, per se, vt opponitur ad
q 19. ar. 10 per accidens, & vt opponitur ad cum alio. Quod enim est moraliter malũ per se, idest, contra per accidens, habet malitiam in aliquo modo dicendi per se, & consequenter nunquàm perdit illam: quod autem est malum moraliter per se, idest, non cum alio, habet solitarie
Art. præce. malitiam, quàm ex coniunctione cum alio perdit: & hoc modo tristitia dicitur secundum se mala moraliter.

¶ Ad secundum dicitur, quòd ratio illa non concludit tristitiam esse p se malam moraliter, vt dictum est, nec ad hoc affertur ab authore: sed concludit, quòd tristitia est mala moraliter, si solitarie sumatur: quia importat aliquid solitarie sumptũ dissonans rationi, scilicet priuationem boni, inquietudinemque appetitus.

qua loquitur Augu. & ideo recedit a ratione honesti.

AD 2[m] diceodum, q sicut tristitia de malo procedit ex voluotate & ratiooe recta, quę detestatur malū: ita tristitia de bono procedit ex rōne & voluntate peruersa, quæ detestatur bonnm. & ideo talis tristitia impedit laudem, vel meritum boni honesti, sicut cum quis facit cum tristitia eleemosynam.

AO 3[m] dicendū, q aliqua præsentialiter eueniunt, quæ non fiunt Deo volente, sed deo permittēte, sicut peccata: vñ voluntas repugnans peccato existenti vel in se, vel in alio, non discordat a voluntate Dei. mala vero pœnalia præsentialiter cōtingunt etiam Deo volente: non tamen exigitur ad rectitudinem volūtatis, q ea secundum se homo velit, sed solum q non contranitatur ordini diuinæ iustitiæ, vt supra dictū est.*

* q. 19. articu. 10.

ARTICVLVS III.

Vtrum tristitia possit esse bonum vtile.

3. q. 15. art. 6. ad 2. & 3 Et q. 49. ar. 6. ad 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q tristitia non posit esse bonum vtile. Dicit enim Ecclesi. 30. Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. § 2 Præt. Electio est de eo qood est vtile ad finem aliquē: sed tristitia non est eligibilis, quinimmo idē sine tristitia, q̄ cum tristitia est magis eligendum, vt dicitur in 3. Topic.* ergo tristitia non est bonum vtile. § 3 Præt. Oīs res est pp suam operationem, vt dr in 2. de cęlo:† sed tristitia impedit operationē, vt dr in 10. Ethic.* ergo tristitia nō habet rationem boni vtilis.

* Cap. 2. ab remote a principio.
† Text. 17. tom. 2.
* Cap. 5. ante me. to. 5.

SED CONTRA. Sapiens oon quærit nisi vtilia: sed sicut dicitur Ecclesi. 7. Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultorum vbi lætitia. ergo tristitia est vtilis.

RESPON. Dicendum, q ex malo præsenti insurgit duplex appetitiuus motus, Vnus quidem est, quo appetitus contrariatur malo pñti, & ex ista parte tristitia non habet vtilitatem: quia id qđ est præsens, non pōt nō esse pręsens. Secundus motus consurgit in appetitu ad fugiendū & repellēdum malum contristās: & quantū ad hoc tristitia habet vtilitatem, si sit de aliquo, qđ est fugiēdum. Est. n. aliqoid fugiendū dupliciter. Voo modo, pp seipsum ex contrarietate, quam habet ad bonum, sicut peccatum: & iō tristitia de pctō vtilis est ad hoc, q hō fogiat peccatum, sicut Aposto. dicit 2. ad Cor. 7. Gaudeo, non qoia cōtristati estis, sed quia cōtristati estis ad pęnitentiā. Alio mō, est aliquid fugiendum, non quia sit secundū se malum, sed qoia est occasio mali, dum vel homo nimis inhæret ei per amorem, uel ēt ex hoc, q præcipitatur in aliquod malum, sicut patet in bonis temporalibus. & secundum hoc tristitia de boois temporalibus potest esse vtilis, sicut dicitur Eccl. 7. Melius est ire ad domum luctus, q̄ ad domum conuiuij: in illa. n. finis cuoctorum admonetur hominum. Ideo aūt tristitia in omni fugiendo est vtilis: quia geminatur fugiendi causa. nā ipsum malum secundum se fugiēdom est, ipsam autem tristitiam secundum se oēs fugiunt: sicut etiam bonū oēs appetunt, & delectationem de bono. Sicut ergo delectatio de bono facit, vt bonum auidius quæratur: ita tristitia de malo facit, vt malum vehementius fugiat.

AD PRIMVM ergo dicendū, q authoritas illa intelligitur de immoderata tristitia, quæ animum absorbet. huiusmodi enim tristitia immobilitat animū, & impedit fugam mali, vt supra dictum est.*

* q. 37. ar. 2

AO 2[m] dicendum, quòd sicut quodlibet eligibile fit minus eligibile propter tristitiam: ita quodlibet fugiendum redditur magis fugiendum propter tristitiam, & quaotum ad hoc tristitia est vtilis.

AD 3[m] dicendum, quòd tristitia de operatione aliqua impedit operationem, sed tristitia de cessatione operationis facit amdius operari.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum dolor corporis sit summum malum.

Infra q. 73. articu. 4. Et mal. q. 2. articu. 10.

AD QVARTVM sic proceditur. Videt q tristitia sit summum malum. Optimo enim opponitur pessimum, vt dicitur in 8. Ethicor. sed quędam delectatio est optimum, quæ scilicet pertinet ad fœlicitatem. ergo aliqua tristitia est summum malum.

§ 2 Præt. Beatitudo est summū bonum hoīs, quia est vltimus hoīs finis: sed btitudo consistit in hoc, q hō habeat quicquid velit, & nihil mali velit, vt supra dictū est.* ergo summū bonū hoīs est impletio voluntatis ipsius: sed tristitia cōsistit ī hoc, q accidit aliqd cōtra volūtatē, vt patet p Aug.* 14. de Ciu. Dei. ergo tristitia ē summū malū hoīs.

* q. 3. art. 4.
* Lib. 14. de ciu. Dei c. 7 & 8. tom. 5.

§ 3 Præt. Aug sic argumētatur in 1. Soliloquio.* Ex duabus partibus cōpositi sumus, ex anima. s. & corpore, quarū pars deterior est corpus. summom aotem bonū est melioris partis optimum: summom autem malum pessimum deterioris. est autem optimum in animo sapiētia, in corpore pessimum dolor. summum igitur bonum hoīs, est sapere: summū malum, dolere.

* Lib. 1. Soliloq. c. 12. non lōge a princ. to. 1.

SED CONTRA. Culpa est magis malum, quàm pœna, vt in 1. habitum* est: sed tristitia, seu dolor pertinet ad pœnā pctī, sicut frui rebus motabilibus est malū culpæ. Dicit. n. Aug. in li.* de vera religio. Quis est dolor qui dr animi, nisi carere mutabilib[9] rebus, quibus fruebat, aut frui se posse sperauerat? & hoc est totū quod dr malū, idest, pctīn, & pœna peccati. ergo tristitia, seu dolor nō est summum malū hoīs.

* p. p. q. 48. articu. 6.
* Cap. 12. paulo a princip. tom. 1.

RESPON. Dicendum, q impossibile est aliquā tristitiam, seu dolorem esse summū hoīs malum. Omnis enim tristitia, seu dolor aut est de hoc quod est vere malum, aut est de aliquo apparēti malo, qđ est vere bonum. dolor aūt, seu tristitia quæ est de vere malo, non pōt esse summū malū: est. n. aliquid eo peius .s. vel non iudicare esse malū illud qđ vere est malū, vel etiā non refutare illud. Tristitia aūt, vel dolor, q est de apparenti malo, qđ est vere bonum, nō pōt esse summū malū: qoia peius esset oino alienari a vero bono. vñ ipossibile ē, q aliqua

¶ *Super Quæstionis trigesimanona Articulum quartum.*

OMissis 2. & 3. articu. eiusdem quæstio. 39. in 4. articu. in responsio. ad primum aduerte, quòd dupliciter intelligi potest, quòd illa duo bona, scilicet, veritas iudicii, & rectitudo ordinis, sint communia delectationi & tristitiæ, scilicet, vniuersaliter, vel indefinite. Si intelligitur vniuersaliter, glossandum est, deducta impedimentis. cum enim malum ex particularibus defectibus cōtingat, & falsum, sit malum intellectus: & indebitus ordo, malum voluntatis, ex defectu al-quo necesse est accidere & in intellectu falsum iudicium de bono aut malo, & in voluntate indebitus appetendi ordo. Si vero intelligitur indefinite, tunc processus literæ ad inferendam vniuersalem, scilicet, quòd in omni tristitia est aliquod bonum, per cuius remotionem potest fieri deterius, interpretandus est secundum locum a maiori. maiores enim tristitiæ & delectationes sunt quæ ex vere coniunctis malis, aut bonis, & vere apprehensis cōsurgunt, quàm quæ ex apparentibus consurgunt. Apparentia enim imitantur veritatē: quasi diceret, quòd quia maximis tristitiis & delectationibus cōmunia sunt hęc duo bona, consequens est, vt omni tristitia possit esse deterius per priuationem alicuius illorū duorū bonorum.

tristitia vel dolor, sit summum hominis malum.

Ad primum ergo dicendum, quod duo bona sunt communia & delectationi & tristitiae, scilicet iudicium verum de bono & malo, & ordo debitus voluntatis approbantis bonum & recusantis malum. Et sic patet, quod in dolore vel tristitia est aliquod bonum, per cuius priuationem pōt fieri deterius: sed nō in omni delectatione est aliquod malum, per cuius remotionem possit fieri melius. vnde delectatio aliqua pōt esse summū hominis bonum eo modo quo supra dictum est, * tristitia autem non potest esse summum hominis malum.

* q.34.ar.3

Ad 2m dicendum, quod hoc ipsum, quod est voluntatem repugnare malo, est quoddam bonum, & propter hoc tristitia, vel dolor non potest esse summum malum: quia habet aliquam permixtionem boni.

B

Ad 3m dicendum, quod peius est quod nocet meliori, quàm quod nocet peiori: malum autem dicitur, quia nocet, vt dicit * Augu. in Ench. vnde maius malum est quod est malum animae, quàm quod est malum corporis. vnde non est efficax ratio, quam Augu. inducit non ex sensu suo, sed ex sensu alterius.

* Cap. 12. tom. 3.

QVAESTIO XL.

De passionibus irascibilis, & primo de spe & desperatione, in octo articulos diuisa.

C

Consequenter considerandum est de passionibus irascibilis.

Et primo, De spe, & desperatione. Secundo, De timore, & audacia. Tertio, De ira.

Circa primum quaeruntur octo.

D

¶ Primo, Vtrum spes sit idem quod desiderium, vel cupiditas.

¶ Secūdo, Vtrum spes sit in vi apprehēsiua, vel in vi appetitiua.

¶ Tertio, Vtrum spes sit in brutis animalibus.

¶ Quarto, Vtrum spei contrarietur desperatio.

¶ Quinto, Vtrum causa spei sit experientia.

¶ Sexto, Vtrum in iuuenibus, & ebriosis spes abundet.

E

¶ Septimo, De ordine spei ad amorem.

¶ Octauo, Vtrum spes conferat ad operationem.

Articvlvs primvs.

Vtrum spes sit idem quod desiderium, vel cupiditas.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod spes sit idem quod desiderium siue cupiditas. Spes enim ponitur vna quatuor principaliū passionum: sed Aug. connumerans

A

quatuor principales passiones, ponit cupiditatem loco spei, vt patet in 14. † de Ciuit. Dei. ergo spes est idem qd cupiditas siue desideriū. 2 Praet. Passiones differūt secundū obiecta: sed idem est obiectum spei & cupiditatis, siue desiderii, s. bonū futurum. ergo spes est idem quod cupiditas, siue desideriū. 3 Si dicatur quod spes addit supra desiderium possibilitatem adipiscendi bonum futurum: cōtra. Id quod per accidens se habet ad obiectum, nō variat speciem passionis: sed possibile se habet per accidens ad bonum futurū, quod est obiectū cupiditatis, vel desiderii, & spei: ergo spes non est passio specie differens a desiderio, vel cupiditate.

† Lib. 14. c. 7. 8. & 9. to mo 5.

B

Sed contra. Diuersarū potentiarum sunt diuersae passiones specie differētes: sed spes est in irascibili, desiderium autem & cupiditas in cōcupiscibili. ergo spes differt specie a desiderio & cupiditate.

Respon. Dicendū, quod spēs passionis ex obiecto cōsideratur: circa obiectum aūt spei, quatuor cōditiones attendunt. Primo quidē, quod sit bonum: non enim propriè loquendo, est spes nisi de bono, & per hoc differt spes a timore, qui est de malo. Scdo, vt sit futurum: nō enim spes ē de praesenti iā habito: & per hoc differt spes a gaudio, qd est de bono praes. Tertio, requiritur quod sit aliquid arduū cū difficultate adipiscibile: nō enim aliquis dr aliqd sperare minimū, qd statim est i sua ptāte vt habeat. & per hoc differt spes a desiderio vel cupiditate, q̄ ē de bono futuro absolute, vñ pertinet ad cōcupiscibilē, spes aūt ad irascibilē. Quarto, quod illud arduū sit possibile adipisci: non enim aliquis sperat id qd oino adipisci nō pōt, & sm hoc differt spes a desperatione. Sic ergo patet, quod spes differt a desiderio, sicut differūt passiones irascibilis a passiōib' cōcupiscibilis, & pp hoc spes praesupponit desideriū: sicut & oēs passiones irascibilis praesupponunt passiones cōcupiscibilis, vt supra dictū est. *

C

H

D

* q.25.ar.1

Ad primum ergo dicendū, quod Augu. ponit cupiditatem loco spei pp hoc, quod vtrunq; respicit bonum futurum. Et quia bonum quod non est arduum, quasi nihil reputatur, vt sic cupiditas maximè videatur tendere in bonum arduum, in quod etiam tendit spes.

Ad 2m dicendum, quòd obiectum spei non est bonum futurum absolute, sed cum arduitate & difficultate adipiscendi, vt dictum est. *

* In cor. ar.

Ad 3m dicendū, quod obiectum spei non tm addit possibilitatem super obiectum desiderii, Sed ēt arduitatē, quae ad aliā potentiā facit spem pertinere, s. ad irascibilem, quae respicit arduum, vt in 1. dictum est. * Possibile aūt & impossibile nō omnino per accidens se hñt ad obiectum appetitiuae virtutis. Nā appetitus est principiū motionis: nihil aūt mouetur ad aliquid nisi sub ratiōe possibilis. nullus enim mouetur ad id, qd existimat impossibile adipisci: & propter hoc spes differt a desperatione sm differētiam possibilis, & impossibilis.

E

* p.p.q. 81. articu. 2.

Articvlvs II.

Vtrum spes sit in vi apprehensiua, an in vi appetitiua.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod spes pertineat ad vim cognitiuā. Spes enim videtur esse expectatio quaedam. dicit enim Apostolus Ro. 8.

a. 2. q. 1. ar. 1. cor. & 3. d. 26. q. 1. ar. 1. cor. Et q: Dan... cor. & ver. q. 4. artic. 2. corpo.

¶ Super Quaestionē Quadragesimā Articulum primū.

In artic. 1. quaest. 40. in responsione ad tertium aduerte, quòd differentia secundum possibile, vel impossibile dicitur non omnino per accidens se habere ad appetitum, & per secundum hanc differt spes a desperatione. Dedit siquidē auctor parum perscrutatis hanc differentiam respectu appetitus: quoniam est de secundarijs differentiam nullam constituentibus passionem. Spes enim differt a desperatione, primo per simplicem accessum & recessum a bono arduo: per possibilitatem autem & impossibilitatem secundario. vnde & si desperatio passio sensitiua non causetur nisi à bono arduo aestimato impossibili, desperatio tamen in voluntate causatur quandoque ex bono arduo futuro aestimato, quod non erit, quamuis credatur possibile: vt patet de fratribus credentes deum omnipotentem ad superandum omnia peccata mundi: & quia affirmantes sunt, sibi nunquam dādam veniam, desperāt de vita aeterna: aliquid tamen perseratis habere i litem manifestatur ex hoc, quod s.

Supra q. 25 art. 1. cor. & Et 3. di. 26. q. 1. art. 1. cor. Et ver. q. 4. artic. 1. cor. Et opus cu. 3. c. 262.

omnium motuum causati ab appetitu est obiectum appetitus. ad idem enim consequentium videt qd appetitus et differentia inter desiderium & spem, potest facile patere. Multi n. desiderant principatum, qui tamen non sperant illum: & multa difficilia bona concupiscuntur, quae non sperantur, propterea quia non aestimantur ab appetentibus, vt possibilia, eis euenire. vnde & fatentur se concupiscere, vel desiderare, & non sperare.

Si autem quod non videmos, speramus, p patiētiam expectam⁹: sed expectatio vř ad vim cognitiuā ptinere, cuius est expectare. ergo spes ad cognitiuā ptinet.

¶ 2 Præt. Idē est, vt vř, spes quod fiducia: vñ & sperātes confidentes vocamus, quasi pro codē vtentes eo, qđ est confidere & sperare: sed fiducia sicot & fides, videtur ad vim cognitiuam pertinere. ergo & spes.

¶ 3 Præt. Certitudo est proprietas cognitiuæ virtutis: sed certitudo attribuitur spei. ergo spes ad vim cognitiuam pertinet.

* Art.præc. SEO CONTRA. Spes est de bono, sicut dictum est.* Bonū autem inquantum huiusmodi, nō est obiectum cogoitiuæ, sed appetitiuę virtutis. ergo spes non pertinet ad cognitiuam, sed ad appetitiuam virtutem.

RESPON. Dicendum, q com spes importet extensionem quandam appetitus in bonum, manifeste pertinet ad appetitiuam virtutem. Motus.n. ad res pertinet proprie ad appetitum: actio vero virtutis cognitiuæ perficitur non secundum morum cogooscētis ad res, sed potius secūdum quod res cognitæ sont io cognoscente. Sed quia vis cognitiua mouet appetitiuā, repræsentando ei suum obiectum, fm diuersas rationes obiecti apprehensi subsequūtur diuersi motus in vi appetitiua. Alius.n. motus sequit in appetitu ex apprehensione boni, & alius ex apprehensione mali: & similiter alius motus ex apprehēsione præsentis & futuri, absoluti & ardui, possibilis & impossibilis: & secundum hoc spes est motus appetitiuæ virtutis, cōsequens apprehensionem boni futuri ardui possibilis adipisci. s. extēsio appetitus in huiusmodi obiectum.

AD PRIMVM ergo dicendum, q quia spes respicit ad booō possibile, insurgit dupliciter hoī motus spei, sicut dupliciter est ei aliquid possibile. s. secundū propriā virtutem, & fm virtutem alteri⁹. Quòd ergo aliquis sperat p propriam virtutem adipisci, non dř expectare, sed sperare tm̄, sed proprie dicitor expectare, qđ sperat ex auxilio virtutis alienę, vt dicator expectare, quasi ex alio spectare, inquantum. s. vis apprehensiua præcedens noo solū respicit ad bonum qđ intendit adipisci, sed etiā ad illud cuius virtute adipisci sperat, fm illud Eccl. 51. Respiciens erā ad adiutoriū hominum. Motus ergo spei qñq; dicitur expectatio propter inspectiooem virtutis cognitiuæ præcedentem.

AO 2ᵐ diceodum, q illod qood homo desiderat, & ęstimat se posse adipisci, credit se adepturum, & ex tali fide in cognitioa pręcedente, motus sequēs in appetitu, fiducia nomioatur. Denominatur.n. motus appetitiuus a cognitiooe præcedente, sicut effectus ex causa magis nota: magis enim cognoscit vis apprehēsiua suum actum, quàm actum appetitiuæ.

AD 3ᵐ dicendum, q certitudo attribuitur motui nō solum appetitus sensitiui, sed etiam appetitus naturalis: sicut dicitur, quòd lapis certitudinaliter tendit deorsum, & hoc propter iosallibilitatem quam habet ex certitudine cognitioois, quæ præcedit motum appetitus sensitiui, vel etiam oaturalis.

ARTICVLVS III.

Vtrum spes sit in brutis animalibus.

AD TERTIVM sic procedit. Videt q in brutis animalibus oō sit spes. Spes enim est de futuro bono, vt Damas. dicit: sed cognoscere futura non ptinet ad animalia bruta, quę habent solum cognitionem sensitiuam, quæ non est futurorum. ergo spes noo est in brutis animalibus.

F

¶ 2 Præt. Obiectum spei est bonum possibile adipisci: sed possibile & impossibile sunt quædā differētiæ veri & falsi, quæ solū sunt in mente, vt Philosoph. dicit in 6. Meta.* ergo spes noo est in brutis animalibus, in quibus non est mens.

¶ 3 Præt. Aug.* dicit super Gen. ad literam, quòd animalia mouentur visis: sed spes oō est de eo quod videtur. Nā quod videt quis, quid sperat? vt dicitur Ro. 8. ergo spes non est in brutis animalibus.

G

SED CONTRA. Spes est passio irascibilis: sed in brutis animalib⁹ est irascibilis. ergo & spes.

RESPON. Dicendū, q interiores passiones aīalium ex exterioribus motibus deprehendi pñt, ex quibus apparet, q io aīalibus brutis est spes. Si.n. canis videat leporē, aut accipiter auē nimis distantem, non mouetur ad ipsam, quasi non sperans se eā posse adipisci: si autē sit in propinquo, mouet quasi sub spe adipiscēdi. Vt n. supra dictū est,* appetitus sensitiuus brutorū aīaliū, & etiā appetitus naturalis rerū insensibilium, sequunt apprehēsionē alicuios intellectus, sicut & appetitus naturæ intellectiuæ, qui dř voluntas. Sed in hoc est differētia, q voluntas mouetur ex apprehensione intellectus cōiuncti, sed motus appetitus naturalis sequit apprehēsionem intellectus separati, qui naturam instituit: & similiter appetitus sensitiuus brutorum animalium, quę etiam qoodam instinctu naturali agunt. Vode in operibus brutorum animaliū, & aliarum rerum naturalium, apparet similis processus, sicut & ī artis operibus: & p hūc modum in animalibus brutis est spes, & desperatio.

H

I

AD PRIMVM ergo dicendum, q quàmuis bruta aīalia nō cognoscant futurum, tñ ex instinctu naturali mooetur aīal ad aliquid io futurum, ac si futurū præuideret. hmōi.n. instinctus est eis indit⁹ ab intellectu dioioo puidente futura.

K

AO 2ᵐ dicendum, q obiectum spei nō est possibile, prout est quędam differentia veri. sic eoim consequitur habitudinē prædicati ad subiectum: sed obiectum spei est possibile, quod dicitur secundum aliquam potētiam. sic enim distinguitur possibile in 5. Metaph.* scilicet, in doo possibilia prædicta.

AD 3ᵐ dicendum, quòd licet id quod est futurum, non cadat sub

¶ Super Quæstionis quadragesima Articulum tertium.

3.d.26.q.1. artic.1.con.

IN articu. 3. omisso 2. dubium occurrit de eo quod dicit, quòd bruta non cognoscunt futura. videtur enim hoc

* Li.2.Ort. fidei ca.12. in fine.

& contra sensum, & cōtra rationem. Cōtra sensum quidem, quia mouētur ad futura, & appetunt illa, & timent futura, & cauent ab illis. Contra rationem vero, quia ad perfectionē animalis perfecti exigitur, quòd cognoscat quicquid sibi cōueniens, aut disconueniens est infra latitudinem cognoscibilium per animam sensitiuam, alioquin natura defecisset: sed pars sensitiua extendit se ad temporis perceptionem, vt patet in memoria & distantia, quæ secundum tempus sunt cōuenientia, & nociua animalibus, vt patet in his quæ timentur, & sperantur. ergo animal perfectum debet percipere futura, quæ sunt absentia secundum tempus, sicut cognoscit distātia secundum locum.

* Lib.6.Metaph. tex.8 tom.3.

* Lib.9.super Gen. c.14.añ med. tom.3.

¶ Ad euidentiam huius ambiguitatis sciendum est, quòd ex exterioribus motibus manifeste apparet, in animalibus irrationabilib⁹ esse appetitum motus respectu futuri, & boni, vt patet de spe, & desperatione: & mali, vt patet de timore. hæc autem apparentia ducit necessario intellectum ad alteram duarum causarum, naturam scilicet, vel apprehensionem futuri. Oportet enim vel ex instinctu ad hæc moueri, vel ex ipso obiecto cognito. Et si quidem ponitur, quòd animalia timent, & sperant non ex cognito futuro, sed ex naturæ instinctu, minus nobilia ponūtur animalia. Manifestum est enim, quòd nobilius est appetere per apprehensionem, q̃ per naturam, & q proprium motiuum animalis est appetibile cognitum, vt patet in 3. de anima. vnde appetere non ex obiecto cognito, ex defectu cognitionis prouenit, & ad ignobilitatem appetentis spectat. si vero creditur quòd animalia

* q.8.art.2. & quæst.26 articu.2.

* Text.19 tom.3.

malia timēt & sperant ex obiecto futuro cognito, tunc animalia ponuntur nobiliter appetere, vtpote ex propria causa appetitus animalis. Et seruatur vniformitas passionum eorum. quoniam sicut amant & odiunt, delectātur & tristantur animaliter ex propriis obiectis illarum passionum cognitis mota, ita timēt &c. Et licet de nobilitate non sit dubiū, de veritate tñ quæstio est. Cum enim ex possibilib' faciat natura melius, nec vllam perfectionem possibilem inueniri in aliquo genere deneget, & appetere futura cognita, si poneretur, esset non paruæ perfectionis in natura sensitiua, ad hoc tota questio deuenit, an sit possibile cognoscere futura notitia pure sensitiua. Si enim possibile est, negandum nullo pacto est inueniri in animalibus. si autem impossibile, non defecit naturæ, sed suppleuit instinctu, quod impossibile erat fieri ab obiecto, vt animalia saluarent. Ad perspiciendum autem hoc, oportet cauere ne fallamur, intuendo cognitionem sensitiuā in nobis: quoniam in nobis ex cōiūctione ad partem intellectiuā plus aliqd sortita est, quam sua puritas se extendit, vt patet de reminiscentia, quæ est actus partis sensitiuæ, vt dicitur in lib. de Memoria & reminiscentia; & tamen soli homini conuenit propter causam iam dictam. Ex actibus quoque ipsorum animalium falli possumus facile: quia cum ex duabus supradictis possint procedere causis, si vna illarum determinate inferatur, erit sophisma consequentis: nec est voluntarium aut temerarium affirmare appetitum animalem futuri, & dubitare de causa eius, an sit cognitio futuri in appetente existens, an in datore naturæ: quoniam manifeste videmus, in animalibus quosdam actus ex syllogismo procedentes, vt patet ex supradictis, & tamen causam eorum non dicimus discursum in eis, sed instinctum naturę ab arte diuina impressum, ordinate mouentem, sicut in horologiis artis ordo relucet, & ordinate sonat. sublata ergo via ex experientia in nobis, & ex actibus posterioribus in aialibus, ex ipsa natura cognitionis sensitiuæ & futuri, inuestigādū hoc restat: futurū, cum sit temporis differentia, constat quod perceptibile est sensitiua cognitione, quatenus tempus est: quoniam memoria tempus præteritum cognoscit determinate, vt heri, & indeterminate, vt olim. Memoramur enim & quod heri vidimus, & q olim non certo nobis die audiuimus hoc. vnde si futurum perceptioni sensus repræsentat ea ratione propria, qua futurum est, oportet q hoc habeat vt non secundum id, in quo conuenit cum præterito. & ex hoc apparet, quod futurum ex hoc, quod non est in seipso, non repugnat perceptioni sensitiuæ: in hoc enim conuenit cum præterito. neutrū enim est in seipso: & tamen illud percipitur memorando: propriū autem futuro, vt distinguitur contra præteritum & præsens, est non esse, nec fuisse, ac per hoc non immutare nec immutasse sensum. & quoniam non aliter percipitur tempus a parte sensitiua, nisi per immutationem, ideo futurum repugnat perceptioni sensitiuæ. Cum enim tempus sit numerus motus secundum prius & posterius, non aliter percipitur sensu tempus, nisi percipiendo quandam distantiam successiuam ab illa mutatione vsque ad illam: & sic depictis in parte sensitiua hac & illa mutatione percipitur tēpus, propter quod illius tantum temporis præteriti meminimus, cuius immutatio aliqua depicta remanet. vnde cum futuri immutationes nō sint in anima pictæ, quādiu futurum est, imperceptibile erit in sen-

Supr. q.23. artic.2. cor. fin. & præsent. q. ar.1. c. & ad 3. Et 3. dis.26. q.2. ar.1. cor. Et veri. q.4 art. 1. c. *tex.17. tomo 3.

q.23. art.2.

visu, tamen ex his quæ videt animal in præsenti, mouetur eius appetitus in aliquod futurū vel prosequendum, vel vitandum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrū spei contarietur desperatio.

AD QVARTVM sic proceditur. B Videtur q desperatio nō sit contraria spei. Vni.n. vnū est contrarium, vt dicitur in 10.* Meta. sed spei contrariatur timor. non ergo contrariatur ei desperatio.

§ 2 Præt. Contraria videntur esse circa idē: sed spes & desperatio non sunt circa idē. nā spes respicit bonū, desperatio āt est pp aliqd malū impeditiuū adeptionis boni. ergo spes non cōtrariatur desperationi.

§ 3 Præt. Motui nō contrariatur motus, quies vero opponitur motui, vt priuatio: sed desperatio magis C videtur importare immobilitatē, quàm motum. ergo non contrariatur spei, quæ importat motum extensionis in bonum speratum.

SED CONTRA est, q desperatio nominatur per contrarium spei.

RESPON. Dicendum, q sicut* supra dictum est. In mutationibus inuenitur duplex cōtrarietas. Vna sm accessum ad contrarios terminos: & talis contrarietas sola inuenitur in passionibus concupiscibilis: sicut amor & odiū contrariantur. Alio modo p accessum, & per B recessum respectu eiusdē termini. & talis contrarietas inuenitur in passionibus irascibilis, sicut* supra dictum est. Obiectū aūt spei, quod est bonū arduū, habet quidem rationē attractiui, prout cōsideratur cū possibilitate adipiscendi, & sic tēdit in ipsum spes, quæ importat quendā accessum: sed sm qd consideratur cum impossibilitate obtinendi, habet rationem repulsiui: quia, vt dicitur in 3.* Eth. cum ventū fuerit ad aliquid impossibile, tunc hoīes discedūt, & sic respicit hoc obiectū despatio: vñ importat motū cuiusdā recess*, & pp hoc cō- C trariatur spei, sicut recessus accessui.

AD PRIMVM ergo dicendum, q timor contrariatur spei secundum contrarietatem obiectorum, s. boni & mali. Hęc.n. contrarietas inuenitur in passionibus irascibilis, secundum quod deriuantur a

A sitiua parte futurum, vt sic. Et propterea in litera dicitur, quòd bruta non percipiunt futura, sed spes, & similiter timor: & vniuersaliter quælibet passio irascibilis in eis est motus animalis appetitus secundum substantiam, quia est actus secundus elicitus ex cognitione; seu obiecto cognito ab appetente causatus: sed est naturalis secundum quid, pro quanto natura supplet, non obiectum cognitum (quia, vt in litera dicitur, ex præsenti cognito sperant) sed proprietatem eius: quia sperant futurum, & nō ex futuro ab eis cognito mouentur. Sciro tamen cum his, quòd sicut magna est differentia in dicendo, A est futurū, & dicendo, A erit: quoniam cum veritate primæ, stat falsitas secundæ, vt dicitur in De somno & vig. ita in essendo, quoniam ab eo quòd res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa: & similiter in repræsentando, immutādo, & cognoscendo. primum enim ad id, quod in præsenti de futuro præuenit, idest causas futuri, spectat: secundū ad ipsum qd futurum est. cum.n. dicimus pluuiam futurā, causas pluuiæ significamus ad esse præparatas ad eā. cū autem dicimus, pluuia erit, ipsam pluuiam ponendam in esse dicimus: vbi manifeste liquet, quòd si causæ illæ impediuntur, secundum dictum nō fuit verum, sed primum tantum: & consequenter aliud & aliud D esse significabatur, vt dictū est. Quia igitur aliud est nosse, quòd A est futurum, & aliud quòd A erit, & differunt penes differentiam præsentis & futuri, quia dum cognoscitur quòd A est futurum, cognoscitur præsens præparatio futuri. dum cognoscitur vero quòd A erit, cognoscitur ipsum futurū: & sensitiuæ cognitioni non præsens, sed futurum repugnāt, consequens est, quòd licet sensitiua pars non possit percipere quod quam timet, percussio commanāta erit, aut quòd captio prædæ separāta erit, non prohibetur tamen percipere, quòd futura est. sicut enim ouis videns lupū, ex sensatis speciebus elicit, & percipit inimicū: ita canis videns leporem sic distantē, elicit & percipit prędā futurā. Nihil video huic obstare: futuritio.n. sicut & præteritio, inter intentiones elicitas ex speciebus sensatis numerāda vr. pp q non est extra genus perceptibiliū sensu, & est præsens. pp quod immutare potest sensitiuā partem, & latet sub speciebus sensatis in respectu ad talia animalia. Sicut enim inimicitia defertur cum spe- E ciebus sensatis ea lupo ab oue, & nō cū eisdem sensatis ab alio lupo etia intentio futuræ pluuiæ, prædæ, læsionis, vindictæ &c. defertur animalibus illis, & non aliis, nisi forte quis dicat, quòd quia intentio futuri refert non ens: dicit enim habitudinem præparationis ad id, quod futurum est, quod constat non esse, & nisi cognoscatur præparatio illa, vt sic, non percipitur intentio futuri. Sed hoc non obstare videtur, quia sicut animalia non negantur percipere possibile vel impossibile, vt sunt differentiæ potentiarum, vt in litera dicitur in responsione ad secundum: ita nec huiusmodi intentiones futurorum. Quòd autem animalia cognoscant possibile eis, vel impossibile ex eo apparet, quòd canis motus ad capiendā coturnicem in aliquanta distantia, eandē coturnicem magis sibi appropinquantem super arborem se locantem miratur, & desistit a motu appetens illam. hæc enim diuersitas non ex parte appetitus, sed cognitionis prouenit, permanet siquidem in appetitu, sed apprehendit impossibilem sibi peruentionem vsq; ad illam illic, quam prius alibi apprehendebat possibilem: neutrum tamen cognoscit, comparando potentiam ad actum,

q.23. art.2.

cap.3. a medio, tom.5.

passionibus concupiscibilis: sed desperatio cõtrariatur ei solũ sm contrarietatẽ accessus & recessus.

Ad 2m dicendum, quod desperatio non respicit malũ sub ratione mali: sed per accidens quãq; respicit malum inquantũ facit impossibilitatem adipiscẽdi: pôt aũt esse desperatio ex solo superexcessu boni.

Ad 3m dicendum, quod desperatio nõ importat solã priuationẽ spei, sed importat quendam recessum a re desiderata pp æstimatam impossibilitatẽ adipiscendi, vnde desperatio præsupponit desiderium, sicut & spes. de eo enim qd sub desiderio nostro non cadit, neq; spẽ, neq; desperationem habemus: & pp hoc etiam vtrunque eorum est de bono, qd sub desiderio cadit.

ARTICVLVS V.

Vtrum causa spei sit experientia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod experientia non sit causa spei. Experientia enim ad vim cognitiuam pertinet. vnde Philosophus dicit in 2. Ethicor. quod virtus intellectualis indiget experimento & tempore: spes autem nõ est in vi cognitiua, sed in appetitiua, vt dictum est. ergo experientia non est causa spei.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 2. Rhe. quod senes sunt difficilis spei pp experientiã. ex quo videtur quod experiẽtia sit causa defectus spei, sed non est idem causa oppositorum, ergo experientia nõ est causa spei.

¶ 3 Præt. Philosophus dicit in 2. de cœlo: quod de omnibus enunciare aliquid, & nihil prætermittere, quandoq; est signum stultitiæ: sed quod homo tentet omnia, ad magnitudinẽ spei pertinere videtur: stultitia autem prouenit ex inexperientia. ergo inexperientia videtur esse magis causa spei, q̃ experiẽtia.

SED CONTRA est, qd Philosophus dicit in 3. Eth. quod aliqui sunt bonæ spei propter multoties, & multos vicisse, qd ad experientiam pertinet. ergo experiẽtia est causa spei.

RESPON. Dicendũ, quod sicut supra dictum est, spei obiectum est bonum futurum arduum possibile adipisci. Potest ergo aliquid esse causa spei, vel quia facit homini aliquid esse possibile, vel quia facit eum existimare aliquid esse possibile. Primo modo est causa spei omne illud, quod auget potestatem hominis, sicut diuitiæ & fortitudo, & inter cætera etiã experientia: nam per experientiam homo acquirit facultatem aliquid de facili faciendi, & ex hoc sequitur spes. vnde Vegetius dicit in lib. de re militari. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse cõfidit. Alio modo est causa spei omne illud, quod facit aliquem existimationem, quod aliquid sit sibi possibile: & hoc modo & doctrina, & persuasio qualibet pôt esse causa spei: & sic etiã experientia est causa spei, inquantum. s. per experientiã fit homini existimatio, quod aliquid sit sibi possibile, quod impossibile ante experiẽtiã reputabat. Sed per hunc modũ experientia potest esse causa defectus spei, quia sicut per experientiam fit homini existimatio, quod aliqd sibi sit possibile, qd reputabat impossibile: ita e conuerso per experientiam fit homini existimatio, quod aliquid non sit sibi possibile, quod possibile existimabat. Sic ergo experiẽtia est causa spei duobus modis: causa aũt defectus spei vno modo, & propter hoc magis dicere possumus eam esse causam spei.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod experientia in operabilibus non solum causat scientiam, sed etiam causat quendã habitum propter consuetudinem, qui facit operationem faciliorem: sed & ipsa virtus intellectualis facit ad potestatem facile operandi: demonstrat etiam aliquid esse possibile, & sic causat spem.

Ad 2m dicendum, quod in senibus est defectus spei propter experientiam, inquantum experientia facit existimationem impossibilis. Vnde ibidem subditur, quod eis multa euenerunt in deterius.

Ad 3m dicendum, quod stultitia & inexperientia possunt esse causa spei quasi per accidens, remouendo scientiam, pp quam vere existimatur aliquid esse nõ possibile, vnde eadem ratione inexperientia est causa spei, qua experientia est causa defectus spei.

ARTICVLVS VI.

Vtrum in iuuenibus & in ebriosis abundet spes.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod iuuentus & ebrietas non sint causa spei. Spes. n. importat quandã certitudinẽ & firmitatem. Vnde ad Hebr. 6. spes comparatur anchoræ: sed iuuenes & ebrij deficiunt a firmitate, habent enim animum de facili mutabilem. ergo iuuentus & ebrietas non est causa spei.

¶ 2 Præt. Ea quæ augent potestatem, maxime sunt causa spei, vt supra dictũ est: sed iuuẽt. & ebrietas quandã infirmitatẽ habent adiunctã, ergo non sunt cã spei.

¶ 3 Præt. Experiẽtia est cã spei, vt dictũ est: sed iuuenibus experientia deficit. ergo iuuentus non est cã spei.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. Ethico. quod inebriati sunt bene sperantes. & in 2. Rhet. dicitur, † quod iuuenes sunt bonæ spei.

RESPON. Dicendum, quod iuuentus est causa spei pp tria, vt Philosophus dicit in 2. Rhet. & hæc tria possunt accipi sm tres conditiones boni, quod est obiectum spei, quod est futurum, & arduũ, & possibile, vt dictum est. Iuuenes enim multum habent de futuro, & parum de præterito: & ideo, quia memoria est præteriti, spes autem futuri, parum habent de memoria, sed multum viuunt in spe. Iuuenes etiam pp caliditatem naturæ habent multos spiritus; & ita in eis cor ampliatur: ex amplitudine autem cordis est, quod aliquis ad ardua tendat: & ideo iuuenes sunt animosi & bonæ spei. Similiter etiam illi qui non sunt passi repulsam, nec experti impedimenta in suis conatibus, de facili reputant aliquid sibi possibile. vnde & iuuenes pp inexperientiam impedimentorũ & defectuum, de facili reputant aliquid sibi possibile: & ideo sunt bonæ spei. Duo etiam istorum sunt in ebrijs. s. caliditas, & multiplicatio spirituum propter vinum. Et iterum inconsideratio periculorum, vel defectuum. Et propter eandem rationem etiã omnes stulti, & deliberatione nõ vtentes, omnia tentant, & sunt bonæ spei.

Ad

actum, aut præsens futuro, aut id quod est ei, quod erit: sic enim cognoscere rationis proprium est: sed simplici præsentatione simul offertur, vt quoddam tactibile, aut quoddã imminens, ita quod simul extrema quasi confunduntur oblata. Intellectus enim natus est adunata diuidere, & e contra perfecte: vis autem sensitiua interior est virtus quædam nobilis intellectus, licet etiã distincta quasi virtute simplici tamẽ indistinctione: propter quod animalia non percipiunt sensu futura, neque possibilia, nisi quatenus mouent nunc; quasi perceptus eorum nõ tam se extendat ad futurum, quàm ad quoddã præsens con futurum, simili modo quo apud Grammaticos tẽpus præsens ponitur. Et sic simul saluatur littera, quod animalia nõ cognoscũt futura, quia non apprehendunt ipsa, vt quia erunt, aut non erunt, qd est pprie cognoscere futura. Et quia etiam ipsa esse futura nõ apprehendunt nisi imminentia, quod est apprehendere intentionem futuri sub quodam præsenti confuso; & sufficit quod animalia moueantur ab obiecto proprio, sicut ... futuro apprehẽso ad timendum, sperandum, vindicandum &c. Apprehendere enim sic imminentiam futuri, sufficit ad finem quod fit aliam: hæc non fa... satis, meliori ... ratione ...

.e.ng.§s.p
Infra q.42. art. 5. ad 1. & q.45. ar. 3.cor.
*in princ. 2 lib. Eth.
Ar. 1. huius quæst.
*cap. 13. circa med. tomo 6.
†tex. 34. tomo 2.
Cap. 8. inter finẽ & med. cap. tomo 5.
* art. 1. huius quæst.
Infra q.45. art. 3. cor.
Art. præce.
Art. præce.
Cap. 8. post mediũ cap.
† Cap. 12. paulo post princip. tomo 6.
Li. 2. Rhet. cap. 12. tomo 6.

Ad primum ergo dicendum, quod in iuuenibus, & in ebrijs licet non sit firmitas secundum rei veritatẽ, est tamen in eis secundum eorum æstimationem: reputãt enim se firmiter assecuturos illud quod sperãt. Et similiter dicendum ad secundum, quòd iuuenes, & ebrij habent quidẽ infirmitatem secundum rei veritatem, sed secundum eorum existimationem habẽt potestatem: quia suos defectus non cognoscunt.

Ad 3m dicendum, quod non solum experientia, sed & Ar. præced. inexperiẽtia est quodãmodo causa spei, vt dictũ est.*

Articvlvs VII.

Vtrum spes sit causa amoris.

Supra q. 27 art. 4. ad 3. Et inf. q. 62 art. 4. ad 3. Et 2. 2. q. 17 ar. 8. cor. & q. 66. art. 6. ad 2. Et ver. q. 4. artic. 3. cor.

AD septimvm sic proceditur. Videtur quod spes non sit causa amoris: quia secundum Aug. 14. de Ciuit. Dei,* Prima affectionum animæ est amor: sed spes est quædam affectio animæ. amor ergo præcedit spem. non ergo spes causat amorem.

*lib. 14. ex c. 7. tom. 5.

¶ 2 Præt. Desiderium præcedit spem: sed desiderium causatur ex amore, vt dictum est.† ergo etiam spes sequitur amorem. non ergo causat ipsum.

† q. 32. art. 3. ad 2.

¶ 3 Præt. Spes cãt delectationẽ, vt supra dictũ est:* sed delectatio nõ est nisi de amato. ergo amor præcedit spẽ.

* q. 33. ar. 3.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 1. super illud, Abraham genuit Isaac: Isaac autem genuit Iacob: dicit glo.† id est, fides spem, spes charitatem: charitas autem est amor. ergo amor causatur a spe.

† glo. interlinearis. ibidem.

Respon. Dicendum, quod spes duo respicere potest. Respicit enim sicut obiectum, bonum speratum: sed quia bonum speratum est arduum possibile, aliquando autem fit aliquod arduum possibile nobis, nõ per nos, sed per alios, ideo spes etiam respicit illud, per quod fit nobis aliquid possibile. Inquantũ igitur spes respicit bonum speratum, spes ex amore causatur: nõ enim est spes nisi de bono desiderato & amato. inquantũ vero spes respicit illum, per quem fit aliquid nobis possibile, sic amor causatur ex spe, & non econuerso. Ex hoc enim, quòd per aliquem speramus nobis posse prouenire bona, mouemur in ipsum sicut in bonum nostrum, & sic incipimus ipsum amare. Ex hoc autem quòd amamus aliquem, non speramus de eo nisi per accidens, inquantum. s. credimus nos reamari ab ipso. vnde amari ab aliquo facit nos sperare de eo, sed amor eius causatur ex spe, quam de eo habemus. Et per hæc patet responsio ad obiecta.

Articvlvs VIII.

Vtrum spes conferat ad operationem, vel magis impediat.

AD octavvm sic proceditur. Videtur quòd spes non adiuuet operationem, sed magis impediat. Ad spem enim securitas pertinet: sed securitas parit negligentiam, quæ impedit operationem: ergo spes impedit operationem.

¶ 2 Præt. Tristitia impedit operationem, vt supra dictum est:* sed spes quandoque causat tristitiam. dicitur enim Prouerb. 13. Spes quæ differtur, affligit animam. ergo spes impedit operationem.

q. 37. art. 3.

¶ 3 Præt. Desperatio contrariatur spei, vt dictum est:* sed desperatio maxime in rebus bellicis adiuuat operationem. dicitur enim 2. Reg. 2. quòd periculosa res est desperatio. ergo spes facit contrarium effectũ, impediendo scilicet operationem.

Artic. 4.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Corin. 9. Quòd qui arat, debet arare in spe fructus percipiendi: & eadem ratio est in omnibus alijs.

Respon. Dicendum, quòd spes per se habet quòd adiuuet operationem intendẽdo ipsam, & hoc ex duobus. Primo quidẽ ex ratione sui obiecti, quod est bonum arduum possibile. existimatio enim ardui excitat attentionem: existimatio vero possibilis non retardat conatum: vnde sequitur quòd homo intente operetur propter spem. Secundo vero ex ratione sui effectus: spes enim, vt supra dictum est,* causat delectationem, quæ adiuuat operationem, vt supra dictum est: vnde spes operationem adiuuat.

* q. 32. art. 3. ad 2. & q. 33. art. 4. & q. 35. art. 3.

Ad primum ergo dicendum, quòd spes respicit bonum consequendum, securitas autem respicit malum vitandum: vnde securitas magis videtur opponi timori, quàm ad spem pertinere: & tamen securitas non causat negligentiam, nisi inquantum diminuit existimationem ardui, in quo etiam diminuitur ratio spei. Illa enim in quibus homo nullum impedimentum timet, quasi iam non reputãtur ardua.

Ad 2m dicendũ, quod spes per se causat delectationẽ; sed per accidẽs est, vt causet tristitiã, vt supra dictũ est.*

q. 32. art. 3. ad 2.

Ad 3m dicendum, quòd desperatio in bello fit periculosa propter aliquam spem adiunctam. Illi enim qui desperant de fuga, debilitantur in fugiendo, sed sperant mortem suam vindicare: & ideo ex hac spe acrius pugnant, vnde periculosi hostibus fiunt.

QVAESTIO XLI.

De timore secundum se, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER cõsiderãdũ est primo de timore, & secũdo de audacia.

Circa timoré cõsideranda sunt quatuor. Primo, De ipso timore. Secundo, De obiecto eius. Tertio, De causa ipsi*. Quarto, De effectu.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum timor sit passio animæ.

¶ Secũdo, Vtrũ sit specialis passio.

¶ Tertio, Vtrum sit aliquis timor naturalis.

¶ Quarto, De speciebus timoris.

Articvlvs primvs.

Vtrum timor sit passio animæ.

AD primvm sic proceditur. Videtur quod timor nõ sit passio animæ. Dicit enim Damasc. in lib. 3.* quòd timor est virtus secundũ systolen, id est, cõtractionẽ, essentiæ desideratiua: sed nulla virtus est passio, vt probatur in 2. Eth.† ergo timor non est passio.

¶ 2 Præt. Omnis passio est effectus ex præsentia agentis proueniens: sed timor non est de aliquo præsenti, sed de futuro, vt Dam.* dicit in 2. lib. ergo timor non est passio.

¶ 3 Præt.

¶ *Super Quæstionem quadragesimamprimam.*

IN tota q. 41. nihil mihi occurrit scribendum, nisi quòd aduertas, admirationem ab Aristotele in 1. Rhet. poni cum cupiscentiam, a Damasceno vero timorem, aut quia communius ea vsus est Aristot. iste vero specialiter, vt est respectu difficilis mali: aut quia vtraq; passio in admiratione clauditur, scilicet cõcupiscẽtia & timor, & ratione illius delectat, ratione istius non. Et quoniam experimur admirantes nos delectari, vt superius dictum est, admiratio magis ob cupiscentiæ quam timoris habet videtur tamen aliquid timoris semper habere, dum times malum difficultatis, vt in responsione ad quartum: vel potius indicij, vt in responsione ad alterum dicitur. vtrunque enim malũ præsto est admiranti, laboris s. & erroris: sed hoc communius videtur.

Infra art. 4. cor.

Cap. 23. συστολὴν κατὰ δύναμιν

† Cap. 5. tomo 5.

Cap. 12. in fine.

¶3 Præt. Omnis passio animæ est motus appetitus sensitiui, qui sequitur apprehensionē sensus: sensus aūt nō est apprehensiuus futuri, sed præsentis. cū ergo timor sit de malo futuro, videt̄ ꝙ nō sit passio animæ.

Lib.14.c.7 8. & 9. tomo 5. SED CONTRA est, quod Aug. in 14. de Ciui. Dei, enumerat timorem inter alias animæ passiones.

RESPON. Dicendū, ꝙ inter cæteros animæ motus post tristitiā, timor magis ratione obtinet passionis. q.22.art.1. Vt.n. supra dictum est, ad rationem passionis primo quidem pertinet, ꝙ sit motus passiuæ virtutis, ad quā s. cōparetur suum obiectum per modum actiui mouentis, eo qd passio est effectus agentis: & per hunc modum ēt sentire & intelligere dicuntur pati. Secundo, magis ꝓprie dicitur passio motus appetitiuæ virtutis habētis organum corporale, qui fit cum aliqua transmutatione corporali. Et adhuc proprijssime illi motus passiones dicuntur, qui importāt aliquod nocumentum. Manifestum est autem, ꝙ timor, cum sit de malo, ad appetitiuā potentiam pertinet, quę per se respicit bonum & malum: pertinet autem ad appetitum sensitiuum. fit.n. cum quadam transmutatione, s. cum contractione, vt Dama. dicit: & importat etiā habitudinem ad malum, secundum ꝙ malum habet quodammodo victoriam super aliquod bonum, vnde verissime sibi competit ratio passionis, tamē post tristitiam, quæ est de præsenti malo. nam timor est de malo futuro, quod non ita mouet sicut præsens. (Li.3.Orth. fidei ca.23.)

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ virtus nominat quoddā principium actionis: & ideo inquantum interiores motus appetitiuæ virtutis sunt principia exteriorum actuum, dicuntur virtutes. Philosophus autem negat passionem esse virtutem, quæ est habitus.

AD 2um dicendum, quòd sicut passio corporis naturalis prouenit ex corporali præsentia agentis: ita passio animæ prouenit ex animali præsentia agentis absque præsentia corporali, vel reali, inquantum scilicet malum, quod est futurum, realiter est præsens secundum apprehensionem animæ.

AD 3um dicendum, quòd sensus non apprehendit futurum; sed ex eo quòd apprehendit præsens, animal naturali instinctu mouetur ad sperandum futurū bonum, vel timendum futurum malum.

ARTICVLVS II.

Vtrum timor sit specialis passio.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ timor non sit specialis passio. Dicit.n. Aug. in lib. 83. q. ꝙ quem non exanimat metus, neq; cupiditas eum vastat, nec ægritudo, idest, tristitia eum macerat, nec ventilat gestiens & vana lętitia: ex quo videtur quòd remoto timore omnes aliæ passiones remouentur. non ergo passio est specialis, sed generalis. (q. 33. non procul a fine. tom.4.)

§ 2 Præt. Philosophus dicit in 6. Eth. ꝙ ita se hēt in appetitu ꝓsecutio & fuga, sicut in intellectu affirmatio & negatio: sed negatio non est aliquid speciale in intellectu, sicut nec affirmatio, sed aliqd cōe ad multa. ergo nec fuga in appetitu: sed nihil ē aliud timor, q̄ fuga quædā mali. ergo timor nō est passio specialis. (Cap. 2. tomo 5.)

§ 3 Præt. Si timor esset passio specialis, præcipue in irascibili esset: est autem timor ēt in cōcupiscibili. Dicit.n. Philosophus in 2. Rhet. quòd timor est tristitia quædam. Et Dama. † dicit, quòd timor est virtus desideratiua: tristitia autem & desiderium sunt in concupiscibili, vt supra dictum est: non est ergo passio specialis, cum pertineat ad diuersas potentias. (Cap. 5. † Dam. lib. 3. cap.33. q.30. & 35. artic.1.)

SED CONTRA est, quòd condiuiditur alijs passionibus animæ, vt patet per Damasc. in 2. libro. (Cap.15.)

RESPON. Dicendum, ꝙ passiones animæ recipiūt speciem ex obiectis. vnde specialis passio est, quæ habet speciale obiectum: timor aūt habet speciale obiectum, sicut & spes. Sicut enim obiectum spei est bonum futurum arduum possibile adipisci: ita obiectū timoris est malum futurum difficile, cui resisti non potest. vnde timor est specialis passio animæ.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ omnes passiones animæ deriuātur ex vno principio. s. ex amore, in quo habent adinuicem connexionem; & ratione huius connexionis remoto timore, remouentur aliæ passiones animæ, non ideo quia sit passio generalis.

AD 2um dicendum, quòd non omnis fuga appetitus est timor, sed fuga ab aliquo speciali obiecto, vt dictum est: & ideo licet fuga sit quoddam generale, tamen timor est passio specialis. (In corp. ar.)

AD 3um dicendum, ꝙ timor nullo modo est in concupiscibili: non enim respicit malum absolute, sed cum quadā difficultate, vel arduitate, vt ei resisti vix possit. Sed quia passiones irascibilis deriuantur a passionibus concupiscibilis, & ad eas terminantur, vt supra dictū est: ideo timori attribuuntur ea, quæ sunt concupiscibilis. dicitur.n. timor esse tristitia, inquantum obiectum timoris est contristans, si præsens fuerit. vnde & Philosophus dicit ibidem, quòd timor procedit ex phantasia futuri mali corruptiui, vel contristatiui. Similiter & desideriū attribuitur a Dam. timori: quia sicut spes causatur, vel oritur a desiderio boni, ita timor est ex fuga mali: fuga autem mali oritur ex desiderio boni, vt ex supra dictis patet. (q.25.art.1. Li.2.Rhet. c.5. in princip. Dama. loco in arg. citato. q.25. art.2.)

ARTICVLVS III.

Vtrum sit aliquis timor naturalis.

AD TERTIVM sic ꝓceditur. Videtur quòd timor aliquis sit naturalis. Dicit enim Damasc. in 3. libr. quòd est quidam timor naturalis nolente anima diuidi a corpore. (Cap.23.)

§ 2 Præt. Timor ex amore oritur, vt dictum est: sed est aliquis amor naturalis, vt Diony. dicit 4. cap. de diui. no. † ergo etiam est aliquis timor naturalis. (artic.2. ad prim. † In 2. part.)

§ 3 Præt. Timor opponitur spei, vt supra dictū est: sed est aliqua spes naturæ, vt patet per id qd dicitur Ro. 4. de Abrahā, quòd contra spem naturæ, in spem gratiæ credidit. ergo etiam est aliquis timor naturæ. (q.40.ar.4. ad 1.)

SED CONTRA: Ea quæ sunt naturalia, cōiter inueniuntur in rebus aīatis & inanimatis: sed timor non inuenit̄ in rebus inaīatis. ergo timor nō est naturalis.

RESPON. Dicendū, ꝙ aliquis motus dicitur naturalis, quia ad ipsum inclinat natura: sed hoc cōtingit dupliciter. Vno modo, ꝙ totū ꝑficitur a natura absq; aliqua operatione apprehensiuæ virtutis; sicut moueri sursum, est motus naturalis ignis, & augeri est motus naturalis animalium & plantarū. Alio modo dicitur motus naturalis, ad quē natura inclinat, licet non perficiatur nisi per apprehēsionē: quia, sicut supra dictum est, motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturā sicut in principium primum. Et per hunc modum ēt ipsi actus apprehensiuæ virtutis vt intelligere, sentire, & memorari, & ēt motus appetitus animalis qnq; dicuntur naturales. & per hunc modum potest dici timor naturalis, & distinguitur a timore non naturali s̄m diuersitatem obiecti. Est.n. vt Philosophus dicit in 2. Rhetor. timor de malo (q.17.art.9. ad 2. & q.10. art.1. Cap. 5. tomo 6.)

corru-

A corruptiuo, qđ natura refugit propter naturale desiderium essendi, & talis timor dicitur esse naturalis. Et iterum de malo contristatiuo, quod non repugnat naturæ, sed desiderio appetitus, & talis timor non est naturalis: sicut etiam supra, amor,* concupiscentia, & delectatio, distincta sunt per naturale, & non naturale. Sed secundum primā acceptionē naturalis sciendum est, φ quædam de passionibus animæ qñque dicuntur naturales, vt amor, desiderium & spes: aliæ vero naturales dici non pñt, & hoc ideo: quia amor & odium, desideriū & fuga important inclinationē quandā ad prosequendum bonum, & fugiēdum malum: quæ quidem inclinatio pertinet etiam ad appetitum naturalem, & ideo est amor quidam naturalis. B & desiderium, vel spes potest quodammodo dici ēt in rebus naturalibus cognitione carentibus: sed aliæ passiones animę important quosdam motus, ad quos nullo modo sufficit inclinatio naturalis: vel quia de ratione harum passionum est sensus, seu cognitio, sicut dictum est,* quòd apprehensio requiritur ad rationē delectationis & doloris. vnde qui carēt cognitione, non possunt dici delectari vel dolere: aut quia hmôi motus sunt cōtra rationem inclinationis naturalis, puta, φ desperatio refugit bonū pp aliquā difficultatem, & timor refugit impugnationem mali contrarij, ad quod est inclinatio naturalis: & ideo hmôi passiones nullo modo attribuūtur rebus inanimatis.

q.30.art.3. & q.31.ar.7.

q.31.art.4. & q.35.ar.1.

C Et per hoc patet responsio ad obiecta.

2.2.q.19.artic.1.ad 1. Et 3.di.26.q.1.ar.3.co.n. Et di.34.q.2.ar.1.q.2.ad 6. Et veri.q.26.ar.4.ad 7.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum conuenienter assignentur species timoris.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur φ inconuenienter Dam.* assignet sex species timoris, scilicet segnitiem, erubescentiam, verecundiam, admirationem, stuporem, agoniam. Vt enim Philosophus dicit in 2. Rhet.† Timor est de malo contristatiuo. ergo species timoris debent respondere speciebus tristitiæ: sunt autem quatuor species tristitiæ, vt supra dictum est*. ergo solum debent esse quatuor species timoris eis correspondentes.

ὄκνος, αἰδία, αἰσχύνη, κατάπληξις, ἔκπληξις, ἀγωνία

*Dam. lib. 2. Orth. fidei cap.15. †2. Rhet. c.5. tom.6.

¶2 Præt. Illud quod in actu nostro consistit, nostræ potestati subijcitur: sed timor est de malo quod excedit potestatem nostram, vt dictum est.† non ergo segnities, & erubescentia, & verecundia, quæ respiciūt operationem nostram, debent boni species timoris.

*q.35.ar.8. †artic.2.

¶3 Præt. Timor est de futuro, vt dictum est:* sed verecundia est de turpi actu iam commisso, vt Gregor. Nysse. dicit.† ergo verecundia nō est species timoris.

†ar.1.& 2. *lib.4.c.14 parū a principio.

¶4 Præt. Timor non est nisi de malo: sed admiratio & stupor sunt de magno & insolito, siue bono, siue malo. ergo admiratio & stupor nō sunt species timoris.

E ¶5 Præt. Philosophi ex admiratione sunt moti ad inquirendum veritatem, vt dicitur in principio Meta.* timor aūt non mouet ad inquirendum, sed magis ad fugiendum. ergo admiratio non est species timoris.

Lib.1.Met. c.1.in med.

¶SED IN CONTRARIVM sufficiat authoritas Damascen. & Grego. Nysseni.

†Li.4.c.14. Dama. loco in arg.1. citato, & in arg.3. *artic.2.

RESPON. Dicendum, φ sicut dictum est,* timor est de futuro malo, qđ excedit potestatē timentis, vt. s. ei resisti non possit. Sicut aūt bonum hominis, ita & malum, potest cōsiderari vel in operatione ipsius, vel in exterioribus rebus. In operatione aūt ipsius hois pōt duplex malum timeri. Primo quidem labor grauans naturam: & sic causatur segnities, cum. s. aliquis refugit operari pp timorem excedentis laboris. Secundo, A turpitudo lædens opinionē: & sic si turpitudo timeatur in actu committendo, est erubescentia: si aūt sit de turpi iā facto, est verecūdia. Malum aūt qd in exterioribus rebus consistit, tripliciter potest excedere hoīs facultatem ad resistēdum. Primo quidem ratione suę magnitudinis, cum aliquis. s. considerat aliquod magnum malum, cuius exitum considerare non sufficit: & sic est admiratió. Secundo, ratione dissuetudinis, quia scilicet aliquod malum incōsuetum nostrę considerationi offertur: & sic est magnum nostra reputatione, & hoc modo est stupor, qui causatur ex insolita imaginatione. Tertio modo, ratione improuisionis, B quia scilicet prouideri non potest, sicut futura infortunia timentur, & talis timor dicitur agonia.

AD PRIMVM ergo dicendum, φ illæ species tristitiæ, quæ supra* positę sunt, non accipiuntur f̄m diuersitatem obiecti, sed f̄m effectus, & secundum quasdā speciales rationes: & ideo nō oportet φ illæ species tristitiæ correspondeant istis speciebus timoris, quæ accipiunt f̄m diuisionē ꝑpriā obiecti ipsius timoris.

q.35.art.8.

AD 2m dicendum, quòd operatio secundum quod iam fit, subditur potestati operantis: sed aliquid circa operationem considerari potest facultatem operantis excedens, propter quod aliquis refugit actionem: & secundum hoc segnities, erubescentia, & verecundia ponuntur species timoris.

C AD 3m dicendum, quòd de actu præterito potest timeri cōuitium, vel opprobrium futurum: & secundum hoc verecundia est species timoris.

AD 4m dicendū, φ non quælibet admiratio & stupor sunt species timoris, sed admiratio quæ est de magno malo, & stupor qui est de malo insolito. Vel pōt dici, φ sicut segnities refugit laborem exterioris operationis, ita admiratio & stupor refugiūt difficultatē considerationis rei magnę & insolitę, siue sit bona, siue mala, & hoc modo se habeat admiratio & stupor ad actū intellectus, sicut segnities ad exteriorem actū.

AD 5m dicendum, quòd admirans refugit in præsenti dare iudicium de eo quod miratur timens defectum, sed in futurum inquirit: stupens autem timet D & in præsenti iudicare, & in futuro inquirere. vnde admiratio est principium philosophandi: sed stupor est philosophicæ considerationis impedimentum.

QVAESTIO XLII.

De obiecto timoris, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de obiecto timoris.

Et circa hoc quæruntur sex.

E ¶ Primo, Vtrum bonum sit obiectum timoris, vel malum.

¶ Secundo, Vtrum malum naturæ sit obiectum timoris.

¶ Tertio, Vtrum timor sit de malo culpæ.

¶ Quarto, Vtrum ipse timor timeri possit.

¶ Quinto, Vtrum repentina magis timeantur.

¶ Sexto, Vtrum ea, contra quæ non est remedium, magis timeantur.

¶ *Super Quæstionis quadragesimæsecūdæ Articulum primum.*

IN 1. artic. q.42. dubitationem faciunt illæ duæ vniuersales affirmatiuæ in litera positæ, scilicet, Omnis mot' appetitiuæ virtutis importans prosecutionem, habet bonum pro obiecto &, Omnis motus appetitiuæ virtutis importās fugam, habet malū pro obiecto. habent enim instantias manifestas. Primæ quidem obstat audacia, quæ importat prosecutionem, & tamen obiectū eius est malum. secundæ vero obstat desperatio, q̄ impor-

Infra ar. 3. & 4. co. & q. 42. art. 2. 3. & 5. cor. & q. 43. ar. 1. cor. Et 2. 2. q. 19. art. 11. coi. fin. Et 3. di. 26. q. 1. arti. 2. cor.

* q. 33. in princip. tomo 4.

importat fugam. & obiectum eius est bonum.

¶ Ad hoc dicitur, quod sermo præsens intelligitur de omnibus per se. instantiæ autem allatæ sunt de omnibus per accidens. Prosecutio enim per se sibi vendicat bonum, & econuerso, Et simi iter fuga per se sibi vendicat malum, & econuerso: vnde nulla prosecutio est mali nisi per accidens, scilicet per coniunctum bonum. Et hoc modo audacia est motus prosecutiuus mali, vt infra q. 45. patet. & similiter nulla fuga est boni nisi per accidens; scilicet propter coniunctum malum: & hoc modo desperatio est fuga boni. Et hic est terti' modus accidentalitatis inuentæ in passionibus animæ respectu boni & mali, de quo infra erit sermo.

† li. 2. Rhe. c. 5. tom. 6.

Lib. 2. cap. 12. in fine.

¶ In toto residuo q. eiusdem aduerte, quod quia obiectum timoris includit 3 in se tria, scilicet malum, arduum, futurum, ex his redditur ratio timendorum & non timendorum, & magis & minus timendorum. Ex ratione nanque futuri excluduntur multum distantia secundum tempus, & præsentia, & inevitabilia: quæ. n. apprehenduntur aliquo horum modorum, vt minus futura habentur, vt patet in 2. artic. Ex ratione vero ardui, seu difficilis ad euadendum vel resistendum, excluduntur mala culpæ, & timor ipse quodammodo, & insolita ac repentina magis timentur: vt in tertio, quarto, & quinto articulis patet. Ex ratione vero mali non timetur per se, nisi malum: & magis timetur interminabile, vt in primo & vltimo articulo patet. Et sic habes obiectum timoris, & ex ipso rationes timendorum veritas, quod potes in aliis facere.

Cap. 2. tomo 5.

Li. 83. quæ. q. 33. in principio. tom. 4.

q præced. art. 7.

¶ In responsione ad vltimum vltimi articuli eiusdem q. 42. breuiter scito. quod bonitas rei est duplex, scilicet spectans ad ipsam rei substantiam, & circunstans eam: sicut bonitas caloris est esse calorem, vt quatuor vel sex &c. vel esse in tali subiecto, aut loco &c. Duratio non auget primam bonitatem, sed secundam. non enim calor durans triduo, est secundum se perfectior calore vnius horæ: sed bene est perfectior secundum circunstantiam temporis, & hoc intendit tam Aristoteles ibi, quam author hic: qui ideo in corpore articuli præmisit, quod malum augetur dupliciter, scilicet secundum suam speciem, & secundum circunstancias. præsenti enim proposito, sat est, quod malum apprehendatur vt maius, siue ex hac, siue ex illa proueniat causa, nihil refert.

Infra art. 6 ad 2. Et 2. 2 q. 144. ar. 1. cor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum obiectum timoris sit bonum, uel malum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod bonum sit obiectum timoris. Dicit enim Aug. in li. 83. q.* quòd nihil timemus, nisi ne id quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum: sed id quod amamus, est bonum. ergo timor respicit bonum sicut proprium obiectum.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 2. Rhet. † quod potestas, & super alium esse, est terribile: sed huiusmodi est quoddam bonum. ergo bonum est obiectum timoris.

¶ 3 Præt. In Deo nihil malum esse potest: sed mandatur nobis vt Deum timeamus, secundum illud ps. 33. Timete Deum omnes sancti eius. ergo etiam timor est de bono.

SED CONTRA est, quod Damasc. dicit in 2. lib. * quod timor est de malo futuro:

RESPON. Dicendum, quod timor est quidam motus appetitiuæ virtutis: ad virtutem autem appetitiuam pertinet prosecutio & fuga, vt dicitur in 6. Eth.* Est autem prosecutio boni, fuga autem mali: vnde quicunque motus appetitiuæ virtutis importat prosecutionem, habet aliquod bonum pro obiecto: quicunque autem importat fugam, habet malum pro obiecto. vnde cum timor fugam quandam importet, primo & per se respicit malum sicut proprium obiectum: potest autem respicere etiam bonum secundum quod habet habitudinem ad malum, quod quidem potest esse dupliciter. Vno quidem modo, inquantum per malum priuatur bonum. ex hoc autem ipso est aliquid malum, quod est priuatiuum boni: vnde cum fugiatur malum, quia malum est, sequitur vt fugiatur, quia priuat bonum quod quis amando prosequitur: & secundum hoc dicit Aug.* quòd nulla est causa timendi, nisi ne amittatur bonum amatum. Alio modo comparatur bonum ad malum, vt causa ipsius, inquantum scilicet aliquod bonum sua virtute potest inducere aliquod nocumentum in bono amato. & ideo sicut spes, vt supra dictum est,* ad duo respicit. scilicet ad bonum in quod tendit, & ad id per quod sperat se bonum concupitum adipisci: ita et timor ad duo respicit, scilicet ad malum quod refugit, & ad illud bonum quod sua virtute potest infligere malum: &

F per hunc modum Deus timetur ab homine, inquantum potest infligere pœnam vel spiritualem, vel corporalem. & per hunc etiam modum timetur potestas alicuius hominis, maxime quando est læsiua, vel quando est iniusta, quia sic in promptu habet nocumentum inferre: ita etiam timetur super alium esse, idest, inniti alij, vt scilicet in eius potestate sit constitutum nobis nocumentum inferre: sicut ille, qui est conscius criminis, timet ne crimen reueletur. Et per

G hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS II.

Vtrum malum naturæ sit obiectum timoris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod timor non sit de malo naturæ. Dicit. n. Philosophus in 2. Rhet.* quòd timor consiliatiuos facit: non autem consiliamur de his, quæ a natura eueniunt, vt dicitur in 3. Eth. † ergo timor non est de malo naturæ.

*li. 2. Rhet. c. 5. post medium, to. 6.

† lib. 3. Eth. c. 3. non procul a principio, to. 5.

H ¶ 2 Præt. Defectus naturales semper homini imminent, vt mors, & alia huiusmodi. si igitur de huiusmodi malis esset timor, oporteret quòd homo semper esse in timore.

¶ 3 Præt. Natura non mouet ad contraria: sed malum naturæ prouenit ex natura. ergo quod timendo aliquis refugiat huiusmodi malum, non est a natura. timor ergo naturalis non est de malo naturæ, ad quem tamen hoc malum pertinere videtur.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. Ethicor. * quòd inter omnia terribilissimum est mors, quæ est malum naturæ.

Cap. 6. paulo post medium, tom. 5.

I RESPON. Dicendum, quod sicut Philosophus dicit in 2. Rhet. * quod timor prouenit ex phantasia futuri mali corruptiui, vel contristatiui. Sicut autem contristatiuum malum est, quod contrariatur voluntati: ita corruptiuum malum est, quod contrariatur naturæ, & hoc est malum naturæ, vnde de malo naturæ potest esse timor. Sed considerandum est, quòd malum naturæ quandoque est a causa naturali, & tunc dicitur malum naturæ, non solum quia priuatur naturæ bonum, sed etiam quia est effectus naturæ, sicut mors naturalis, & alij huiusmodi defectus. Aliquando vero malum naturæ prouenit ex causa non naturali, sicut mors

Cap. 5. in princip. tomo 6.

K quæ violenter infertur a persecutore, & vtroque modo malum naturæ quodammodo timetur, & quodammodo non timetur. Cum enim timor proueniat ex phantasia futuri mali, vt dicit Philosophus,* illud quod remouet futuri mali phantasiam, excludit etiam timorem. Quòd autem non appareat aliquod malum vt futurum, potest ex duobus contingere. Vno quidem modo ex hoc, quòd est remotum & distans, hoc enim propter distantiam imaginamur vt non futurum: & ideo vel non timemus, vel parum timemus. Vt enim Philosophus dicit in 2. Rhet.* Quæ valde longe sunt, non timentur: sciunt enim omnes, quòd morientur; sed quia non prope est, nihil curant. Alio modo æstimatur aliquod malum quod est futurum, vt non futurum, propter necessitatem, quæ facit ipsum æstimare

Li. 2. Rhet. c. 5. in princip. tom. 6.

Li. 2. Rhet. cap. 5. circa princ. tom. 6.

vt

Li. 2. Rhet. cap. 5. circa med. tom. 6 vt præsens. vnde Philosophus dicit in 2. Rhetoric.* Quòd illi, qui iam decapitantur, nó timent, videntes sibi necessitatẽ mortis imminere. Sed ad hoc quòd aliquis timeat, oportet adesse aliquam spem salutis: sic igitur malum naturæ non timetur, quia non apprehéditur vt futurum. Si verò malum naturæ, quod est corruptiuum, apprehendatur vt propinquum, & tamen cum aliqua spe euasionis, tunc timebitur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malum naturæ quandoq; non prouenit a natura, vt dictum est: secundum tamen quod a natura prouenit, etsi non ex toto vitari possit, potest tamen differri: & sub hac spe potest esse consilium de vitatione ipsius.

AD 2m dicendum, quòd malum naturæ etsi semper immineat, non tamen semper imminet de propinquo, & ideo non semper timetur.

AD 3m dicendum, q̃ mors, & alij defectus naturæ proueniunt a natura vniuersali, quibus tñ repugnat natura particularis quantũ pôt: & sic ex inclinatione particularis naturæ est dolor, & tristitia de hmôi malis, cũ sunt præsentia, & timor si immineãt in futurũ.

ARTICVLVS III.

Vtrum timor sit de malo culpæ.

2. 2. q. 144. artic. 1. cor. Tract. 9. circa medium tom. 9. AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̃ timor possit esse de malo culpæ. Dicit. n. Aug. super Canonicã Io.* q̃ timore casto timet homo separationem a Deo: sed nihil separat nos a Deo nisi culpa, sm illud Isai. 59. Peccata vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum. ergo timor potest esse de malo culpæ.

Li. 4. in fol. 2. a princi. lib. ¶ 2 Præt. Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæst.* q̃ de illis timemus cum futura sunt, de quorum præsentia tristamur: sed de malo culpæ pôt aliquis dolere, vel tristari. ergo etiã malum culpæ aliquis potest timere.

Cap. 4. parũ ante medium, tom. 5. ¶ 3 Præt. Spes timori opponitur: sed spes potest esse de bono virtutis, vt patet per Philosophum in 9. Ethic.* & Apostolus dicit ad Gal. 5. Confido de vobis in Domino, quòd nihil aliud sapietis. ergo etiam timor potest esse de malo culpæ.

q. 41. art. 4. ¶ 4 Præt. Verecundia est quædam species timoris, vt supra dictum est:* sed verecundia est de turpi facto, quod est malum culpæ. ergo & timor.

Cap. 5. in princip. tomo 6. SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. Rhetor.* quòd non omnia mala timentur, puta, si aliquis erit iniustus, aut tardus.

q. 41. art. 2. RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est,* Sicut obiectum spei est bonum futurum arduũ, quod quis potest adipisci: ita timor est de malo futuro arduo, quod non potest de facili vitari. Ex quo potest accipi, quòd id quod omnino subiacet potestati & voluntati nostræ, non habet rationem terribilis: sed illud solum est terribile, quod habet causam extrinsecam. malum autem culpæ propriam causam habet voluntatem humanam, & ideo propriè non habet rationem terribilis: sed quia voluntas ab aliquo exteriori potest inclinari ad peccandum, si illud inclinans habeat magnã vim ad inclinandum, secundum hoc poterit esse timor de malo culpæ, inquantum est ab exteriori causa, puta, cum aliquis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur: sed propriè loquendo, in tali dispositione magis timet homo seductionem, quàm culpam secundum propriam rationem, idest, inquantum est voluntaria: sic enim, non habet vt timeatur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd separatio

A a Deo est quædam pœna consequens peccatum, & omnis pœna aliquo modo est ab exteriori causa.

AD 2m dicendum, q̃ tristitia & timor in vno conueniunt, quia vtrunq; est de malo: differunt autem in duobus. In vno quidem, quia tristitia est de malo præsenti, timor de malo futuro. In alio vero, quia tristitia cum sit in concupiscibili, respicit malum absolute, vnde potest esse de quocunque malo, siue paruo, siue magno: timor vero cum sit in irascibili, respicit malũ cum quadam arduitate, seu difficultate, quæ tollitur, inquantum aliquid subiacet voluntati: & ideo non omnia timemus quæ sunt futura, de quibus tristamur cum sunt præsentia: sed aliqua, quę. s. sunt ardua.

B AD 3m dicendum, quòd spes est de bono quod quis potest adipisci. Potest autẽ aliquis adipisci bonũ vel per se, vel per alium: & ideo spes potest esse de actu virtutis, qui est in potestate nostra constitutus: sed timor est de malo quod non subiacet nostræ potestati: & ideo semper malum quod timetur, est a causa extrinseca. bonum autem quod speratur, potest esse & a causa intrinseca, & a causa extrinseca.

AD 4m dicendũ, q̃ sicut supra dictũ est,* verecundia non est timor de actu ipso pcti, sed de turpitudine vel ignominia, q̃ cõsequit ipm, q̃ est a cã extrinseca. q. 41. art. 4 ad 2. & 3.

ARTICVLVS IIII.

C *Vtrum timor ipse timeri possit.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd timor timeri non possit. Omne enim quod timetur, timendo custoditur, ne amittatur: sicut ille qui timet amittere sanitatem, timendo custodit eam. si igitur timor timeatur, timendo se custodiet homo, ne timeat: quòd videtur esse inconueniens.

¶ 2 Præt. Timor est quædam fuga: sed nihil fugit seipsum. ergo timor non timet timorem.

¶ 3 Præt. Timor est de futuro: sed ille qui timet, iam habet timorem. non ergo potest timere timorem.

D SED CONTRA est, qd hõ pôt amare amorẽ, & dolere de dolore. ergo ẽt pari rõne potest timere timorẽ.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est,* Illud solum habet rationẽ terribilis, quod ex causa extrinseca prouenit, non autem quod prouenit ex voluntate nostra. Timor autem partim prouenit ex causa extrinseca, & partim subiacet voluntati: prouenit quidẽ ex causa extrinseca, inquantum est passio quædam consequens phantasiam imminentis mali, & secundum hoc potest aliquis timere timorem, ne scilicet immineat ei necessitas timendi propter ingruentiam alicuius excellentis mali: subiacet autem voluntati, inquantum appetitus inferior obedit rationi, vnde homo potest timorem repellere, & secundum hoc timor non potest timeri, vt dicit Aug. in lib. 83. q. Ar. præced.

E Sed quia rationibus, quas inducit, aliquis posset vti ad ostendendum quòd timor nullo modo timeatur, ideo ad eas respondendum est. † q. 33. tomo. 4.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis timor est vnus timor: sed secundum diuersa, quæ timentur, sunt diuersi timores. nihil ergo phibet quin in vno timore aliquis præseruet se ab alio timore, & sic custodiat se non timere tunc illo timore.

AD 2m dicendum, quòd cum sit alius timor quo timetur malum imminens, & alius timor quo timetur ipse timor mali imminentis, nõ sequitur quòd idem fugiat seipsum, vel quòd sit idem fuga suiipsius.

AD 3m dicendum, quòd propter diuersitatem timorum

morum iaio dictam, timore præseoti potest homo timere futurom timorem.

Articvlvs v.

Vtrum repentina magis timeantur.

Infra q.48. art.3. ad 3. AD QVINTVM sic proceditor. Videtur quòd insolita & repentina non sint magis terribilia. Sicut enim spes est de bono, ita timor est de malo: sed experientia facit ad augmentum spei in bonis. ergo etiam facit ad augmentum timoris in malis.

Cap.5. ante med. tomo 6. ¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 2. Rhe. ꝙ magis timeotur non qui acutæ sunt iræ, sed mites & astuti: cõstat autem ꝙ illi qui acutæ iræ sunt, magis habent subitos motus. ergo ea quę sunt subita, sunt minus terribilia.

Cap. 8. in fin. tom. 5. ¶ 3 Præt. Quæ sunt subita, minus considerari possunt: sed tanto aliqua magis timentur, qoanto magis considerantur. vnde Philosophus dicit in 3. Ethi. quòd aliqui videntur fortes propter ignorantiam, qui si cognouerint quòd aliud sit, quàm suspicantur, fugiunt. ergo repentina minos timentur.

Ca.6. ante dio, tom.1. SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 2. Confes. Timor insolita & repentina exhorrescit, rebus quæ amaotur aduersantia, dum præcauet securitati.

Artic. 3. RESPON. Dicendū, ꝙ sicut supra dictum est, obiectum timoris est malum imminens, quod non de facili repelli potest: hoc autem ex duobus contingit, s. ex magnitudine mali, & ex debilitate timentis: ad vtrunq; autem horum operatur, quòd aliquid sit insolitum & repentinum. Primo quidem facit ad hoc, ꝙ malum imminens maius appareat. omnia enim corporalia & bona, & mala quanto magis cõsiderantur, minora apparẽt: & ideo sicut propter diuturnitatem dolor præsentis mali mitigatur, vt patet per Tullium in 3. de Tuscul. quæstionib. ita etiam ex præmeditatione minuitur timor futuri mali. Secundo, aliquid esse insolitum & repentinum facit ad debilitatem timentis, inquantum subtrahit remedia, quę homo potest præparare ad repellendum futurum malum, quæ esse non possunt, quādo ex improuiso malū occurrit.

Li.3. aliquātulū a medio.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ obiectum spei est bonum, quod quis potest adipisci: & ideo ea quæ augmẽtāt potestatẽ hominis, nata sunt augere spem, & eadem ratione diminuere timorem: quia timor est de malo, cui nō de facili potest resisti. Quia igitur experientia facit hominem magis potentem ad operandum, ideo sicut auget spem, ita diminuit timorem.

AD 2^m dicendum, qnòd illi qui habent iram acutam, oon occultant eam: & ideo oocumenta ab eis illata ooo ita sunt repentina, quin præuideantur. sed homioes mites & astuti occultant iram: & ideo nocumentum quod ab eis imminet, non potest præuideri, sed ex improuiso aduenit. & propter hoc Philosophus dicit, quòd tales magis timentur.

Loco citato in argum.

AD 3^m dicendum, ꝙ per se loquendo, bona vel mala corporalia in principio maiora apparent, cuius ratio est: quia vnūquodq; magis apparet cõtrario iuxta se posito. vnde cum aliquis statim a paupertate ad diuitias transit, pp paupertatem præexistentem diuitias magis æstimat: & econtrario, diuites statim ad paupertatem deuenientes, eam magis horrẽt: & propter hoc malum repentinum magis timetur, quia magis videtur esse malum. sed potest propter aliquod accidens cootingere, ꝙ magnitudo alicuius mali lateat, puta, cum hostes se insidiose occultant, & tuoc verū est, ꝙ malum ex diligẽti cõsideratiooe fit terribilius.

F

Articvlvs vi.

Vtrū ea, contra quæ non est remediū, magis timeantur.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd ea quæ non habent remedium, non sint magis timenda. Ad timorem enim requiritur, quòd remaneat aliqua spes salutis, vt supra dictum est: sed in malis quæ non habent remedium, nulla remanet spes salutis. ergo talia mala oullo modo timentur. Artic. 2.

¶ 2 Præt. Malo mortis nollum remedium adhiberi potest. non enim secundum oaturam potest esse reditus a morte ad vitam: non tamen mors maxime time

G tur, vt dicit Philosophus in 2. Rhetor. non ergo ea magis timentur, quę remedium non habent. Cap 5. circa princip. tom. 6.

¶ 3 Præt. Philosophus dicit in 1. Eth. ꝙ non est magis bonum quod est diuturnius, eo qđ est vnius diei: neq; quod est perpetuum, eo qđ non est perpetuum. ergo eadem ratione neque maius malum: sed ea quæ oō habent remedium, non videntur differre ab alijs, nisi propter diuturnitatem, vel perpetuitatem. ergo propter hoc non sunt peiora, vel magis timenda. Cap.6. parū ante medium, tom. 5.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. Rhetor. quòd omoia timenda sunt terribiliora, quæcunq; si peccauerint, corrigi non contingit, aut quorum auxilia noo sunt, aut non facilia. Cap.5. circa med. tomo 6.

H RESPON. Dicendū, ꝙ obiectum timoris est malū. vnde illud quod facit ad augmentum mali, facit ad augmentum timoris: malum autem augetur non solum ſm speciem ipsius mali, sed etiam ſm circunstantias, vt ex supra dictis apparet. Inter cæteras autẽ circunstantias diuturnitas, vel etiam perpetuitas magis videtur facere ad augmentum mali. Ea.n. quæ sunt in tempore, ſm duratiooem temporis quodammodo mensurantur: vnde, si pati aliquid in tempore tanto est malum, pati idem in duplo tempore apprehenditur vt duplatum, & secundum hanc rationem pati idem in infinito tempore, quod est perpetuo pati, habet quodammodo infinitum augmentum: mala autem quæ postquàm aduenerint, nō possunt habere remedium, vel non de facili, accipiuntur vt perpetua vel diuturna: & ideo maxime redduntur timeoda. q.18. art.3.

I AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ remedium mali est duplex. Vnum, per qđ impeditur futurū malum, oe adneoiat, & tali remedio sublato aufertur spes, & per consequens timor: vnde de tali remedio nunc nō loquimur. Aliud remedinm mali est, quo malum iam præsens remouet: & de tali remedio nunc loquimur.

AD 2^m dicendnm, quòd licet mors sit irremediabile malum: tamen quia non imminet de prope, non timetur, vt supra dictum est. Artic. 2.

K AD 3^m dicendum, ꝙ Philosophus ibi loquitur de per se bono, quod est bonum ſm speciem suā: sic autem oon fit aliquid magis bonum propter diuturnitatem, vel perpetuitatem, sed pp naturā ipsius boni.

QVAESTIO XLIII.

De causa timoris, in duos articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa timoris.

Et circa hoc quæruntur duo.

¶ Primo, Vtrū cā timoris sit amor.

¶ Sc̃do, Vtrū cā timoris sit defect⁹.

¶ *Super Quæstionis quadragesimatertiæ Articulum primum.*

IN q.43. tota nihil scribēdū occurrit, nisi ex vtroq; articulo attentū te reddere, vt discas cās passionū cognoscere, & discernere ex parte obiecti, & subiecti, & secun-

& secundum singulas conditiones obiecti proprias causas, & diuersimode constituendo eas, scire respondere ad quæsita de causis passionum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum causa timoris sit amor.

Inf.ar.2.co. Et 2.2.q.19 ar.9.ad 3. Et psal.18. *Tract 9.ante med.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit causa timoris. Illud enim quod introducit aliquid, est causa eius: sed timor introducit amorem charitatis, vt Aug. dicit super Canonicã Io. * ergo timor est causa amoris, & non econuerso.

† Li.2.Rheto.c.5.to.6.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in Rhet. † q illi maxime timent, a quibus expectamus imminere nobis aliqua mala: sed propter hoc q ab aliquo expectamus malum, magis prouocamur ad odium eius, q̃ ad amorẽ. ergo timor magis causatur ab odio, q̃ ab amore.

q.42.art.3.

¶ 3 Præt. Supra dictum est, * quòd ea quæ sunt a nobisipsis, non habent rationem terribilium: sed ea quę sunt ex amore maxime proueniũt ex intimo cordis. ergo timor ex amore non causatur.

* q6. 33. in prin.to.4.

SED CONTRA est, qđ Aug. dicit in lib. 83. q. * Nulli dubium est, non aliam esse metuẽdi causam, nisi ne id quod amamus, aut adeptũ amittamus, aut non adipiscamur speratum. oĩs ergo timor causatur ex hoc, quòd aliquid amamus. amor igitur est causa timoris.

RESPON. Dicẽdum, q obiecta passionum animę se habent ad eas, tanquàm formę ad res naturales, vel artificiales: quia passiones animæ speciem recipiunt ab obiectis, sicut res prædictæ a suis formis. Sicut igitur quicquid est causa formæ, est causa rei constitutæ p ipsam: ita etiam quicquid & quocunq; modo est causa obiecti, est causa passionis. Cõtingit autem aliquid esse causam obiecti vel p modum causæ efficientis, vel p modum dispositionis materialis: sicut obiectum delectationis est bonum apparens conueniens coniunctum, cuius causa efficiens est illud, quod facit cõiunctionem, vel qđ facit conuenientiã, vel bonitatem, vel apparẽtiam huiusmodi boni: causa autem p modum dispositionis materialis est habitus, vel quæcunq; dispositio, secundum quã fit alicui cõueniens, aut apparens illud bonum, quod est ei coniunctum. Sic igitur in proposito, obiectum timoris est ęstimatũ malum futurum propinquum, cui resisti de facili non põt: & ideo illud, quod põt inferre tale malum, est causa effectiua obiecti timoris, & p consequẽs ipsius timoris. Illud autem p quod aliquis ita disponitur, vt aliquid sit ei tale, est causa timoris & obiecti eius p modum dispositionis materialis: & hoc modo amor est causa timoris. Ex hoc enim q aliquis amat aliquod bonũ, sequitur quòd priuatiuum talis boni sit ei malum, & per consequens, q timeat ipsum tanquàm malum.

q.præce.articu.1.

AD PRIMVM ergo dicendũ, q sicut supra dictum est, * Timor p se & primo respicit malum qđ refugit, quod opponitur alicui bono amato: & sic p se timor nascitur ex amore. secundario vero respicit ad id, per quod prouenit tale malum: & sic per accidens quãq; timor inducit amorem, inquãtum s. homo qui timet puniri a Deo, seruat mandata eius, & sic incipit sperare, & spes introducit amorem, vt supra dictum est. *

q.40.ar.7.

AD 2m dicendum, q ille a quo expectamus mala, primo quidem odio habetur, sed postquã ab ipso iã incipiunt sperari bona, tũc incipit amari. bonum aũt cui cõtrariat malum qđ timetur, a principio amabat.

In corp. ar.

AD 3m dicendum, quòd ratio illa procedit de eo, quod est causa mali terribilis per modum efficientis: amor autem est causa eius per modum materialis dispositionis, vt dictum est. *

ARTICVLVS II.

Vtrum causa timoris sit defectus.

Psal.26

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q defectus nõ sit causa timoris. Illi. n. qui potentiã habent, maxime timẽtur: sed defectus cõtrariatur potentiæ. ergo defectus non est causa timoris.

Lib.2.Rheto.c.5.circa med.to.6.

¶ 2 Præt. Illi qui iam decapitantur, maxime sunt in defectu: sed tales non timent, vt dicitur in 2. Rhetor. * ergo defectus non est causa timoris.

†Li.2.Rheto.c.5.ante med.to 6.

¶ 3 Præt. Decertare, ex fortitudine prouenit, nõ ex defectu: sed decertãtes timent eos q pro eisdem decertãt, vt dr in 2. Rhe. † ergo defectus non est causa timoris.

Eod.li. & c. post med. to.6.

SED CONTRA. Contrariorũ contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, & robur, & multitudo amicorum, & potestas excludunt timorem, vt dicitur in 2. Rhetoric. * ergo ex defectu horum timor causatur.

* Art.præc.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est, * Duplex causa timoris accipi põt. vna quidẽ per modum materialis dispositionis ex parte ei9 qui timet: alia per modũ causæ efficientis ex parte eius qui timetur. Quantum igitur ad primũ, defectus per se loquẽdo, est causa timoris. Ex aliquo. n. defectu virtutis contingit, q nõ possit aliquis de facili repellere imminẽs malum: sed tamẽ ad causandum timorem requiritur defectus cũ aliqua mensura. Minor enim est defectus q causat timorem futuri mali, q̃ defectus consequens malum præsens, de quo est tristitia: & adhuc esset maior defectus, si totaliter sensus mali auferret, vel amor boni, cuius cõtrariũ timetur. Quantũ vero ad fm, virtus & robur, p se loquendo, est causa timoris. ex hoc. n. q aliquid, quod apprehẽditur vt nociuum, est virtuosum, cõtingit q eius effectus repelli non põt: contingit tñ per accidẽs, quòd aliquis defectus ex ista parte causat timorem, inquantum ex aliquo defectu contingit, q aliquis velit nocumentum inferre, puta, pp iniustitiam, vel quia añ læsus fuit, vel quia timet lędi.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de causa timoris ex parte causæ efficientis.

AD 2m dicendum, quòd illi qui iam decapitantur, sunt in passione præsentis mali: & ideo iste defectus excedit mensuram timoris.

AD 3m dicendũ, q decertantes timent nõ pp potentiam, qua decertare pñt: sed pp defectum potentiæ, ex quo contingit, q se superaturos non confidunt.

QVAESTIO XLIIII.

De effectibus timoris, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectib9 timoris.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum timor faciat contractionem.

¶ Secũdo, Vtrum faciat consiliatiuos.

¶ Tertio, Vtrum faciat tremorem.

¶ Quarto, Vtrum impediat operationem.

¶ Super Quæstionis Quadragesimaquarta Articulum primũ.

IN 1. arti. q. 44. dubium occurrit, eo q responsio ad 3. cõtrariatur corpori art. & vniuersali doctrinæ de consonantia mot9 corporalis, & motus aialis i passionibus. nam secundũ vniuersalẽm doctrinam in corpore tradità, sicut timor consistit in contractione animi, ita transmutatio illi vnita in contractione caloris, & spirituum: & tamen in responsione ad tertium

tertiũ dicitur, ꝙ in verecundia est contractio animi:sed nõ naturæ corpalis.hoc .n.nõ stat cũ vnitate illius doctrinæ.

Supra q.25 ar.1.cor. & q.45.art.4. ad 2. & 2.

¶ Ad hoc dicitur,ꝙ in huiusmodi passionibus inueniũtur duo motus corporales, primus ab extra ad intus, secũdus ab intus ad inferiora vel superiora.& primus quidem est ille motus, q vt materia est passionis: secundus vero effectus potius est, vnde dolor & timor in motu,qui est vt materia passiõia, conueniunt. vterq; enim est ab extra ad intra: sed in motu qui consequitur, differunt. Nam ad dolorem sequitur motus ad superiora, vel prout opus est, vt in responsione ad secũdũ dicitur:in timore motus consequens quandoque est ad inferiora. & hoc euenit quoties timor ducit ad frigus ingrossans spiritus: quod tunc non euenit cũ modicus est timor, qualis videt̃ esse verecundia cõtractus, siquidem in ea spiritus ad intra,& obiecto timoris non repugnãte naturæ,sed soli appetitui, non sequitur frigus naturæ inimicum: & sic anima diffundit in faciem roborẽ.Semper ergo fit in timore contractio ad intus,sed quia nõ semper fit vsque ad frigus ingrossans: ideo in litera negatur cõtractio naturę corporeæ,non quia nõ hæc sed q̃a nõ fit cõsummata vsq; ad frigus. In reliquis trib⁹ art. eiusdẽ 44.q nihil occurrit scribendum.

q.41.ar.4. † Lib.4. in fol.4.2 princip.libri. • Arist. 4. Ethi.c.vlti. cir.pri.to.5 † Lib.3.Ortho. fidei c. 23. • q.28.ar.5 • q.41.ar.2 • q.43.ar.2

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum timor faciat cõtractionem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videt̃ quòd timor nõ faciat contractionem. Contractione .n.facta, calor & spiritus ad interiora reuocant̃:sed ex multitudine caloris & spirituum in interiorib⁹ magnificat̃ cor ad audacter aliqd aggrediẽdũ, vt patet ĩ iratis, cuius contrariũ in timore accidit.nõ ergo timor facit contractionem.

¶ 2 Pręt.Multiplicatis spiritibus & calore in interioribus p cõtractionem,sequitur ꝙ hõ in vocẽ prorũpat, vt patet in dolentibus:sed timentes non emittunt vocem, sed magis redduntur taciturni.ergo timor non facit contractionem.

¶ 3 Præt. Verecundia est quædam species timoris, vt supra dictũ est; • sed verecundati rubescunt, vt dicit Tulli. 4. de Tusculanis q. † & Philosoph.in 4.Ethic. • rubor aũt faciei non attestatur contractioni, sed contrario. nõ ergo contractio est effectus timoris.

SED CONTRA est,ꝙ Dam.dicit in 3.lib. † qd timor est virt⁹ ẜm systolem,idest, secundũ cõtractionem.

RESPON. Dicẽdũ, ꝙ sicut supra dictũ est. • In passionib⁹ aię est sicut formale ipse motus appetitiuę potentię,sicut aũt materiale,transmutatio corporalis,quorum vnum alteri proportionat̃: vnde ẜm similitudinem & rationem appetitiui motus sequit̃ corporalis transmutatio.Quantum aũt ad aĩalem motum appetitus, timor cõtractionẽ quandã importat, cuius ratio est: quia timor prouenit ex phantasia alicuius mali imminentis, qd difficile repelli põt, vt supra dictũ est. • Qd aũt aliquid difficile possit repelli, ꝓuenit ex debilitate virtutis, vt supra dictũ est. • Virtus aũt quãto est debilior, tãto ad pauciora se põt extẽdere, & iõ ex ipsa imaginatione q̃ causat timorẽ, sequit̃ quædam contractio in appetitu: sicut etiam videmus in morientibus, quòd natura retrahitur ad interiora propter debilitatẽ virtutis. Et videmus etiam in ciuitatibus, quòd quando ciues timẽt, retrahunt se ab exterioribus, & recurrunt, quãtum possunt, ad interiora: & ẜm similitudinẽ huius cõtractionis, quæ pertinet ad appetitũ aĩalem, sequitur etiam in timore ex parte corporis cõtractio caloris, & spirituum ad interiora.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Philosoph. dicit in lib. de Problematibus. • licet in timentibus retrahatur spiritus ab exterioribus ad interiora, non tamen est idem motus spirituum in iratis, & timẽtibus: nam in iratis propter calorem, & subtilitatem spirituum, quæ proueniunt ex appetitu vindictæ, interius fit spirituum motus ab inferioribus ad

• In sectione,27.problem. 3. & 9.tom.6.

F superiora, & ideo congregantur spiritus & calor circa cor, ex quo sequitur, quòd irati redduntur prõpti, & audaces ad inuadendum: sed in timentibus propter frigiditatem ingrossantem, spiritus mouentur a superioribus ad inferiora, quæ quidem frigiditas contingit ex imaginatione defectus virtutis, & ideo non multiplicãtur calor & spiritus circa cor, sed magis a corde refugiunt: & propter hoc, timentes non prompte inuadunt, sed magis refugiunt.

AD 2m dicendum, quòd naturale est cuilibet dolenti siue homini, siue animali, quòd vtatur quocunque auxilio potest ad repellẽdum nociuum præsens quod infert dolorem. vnde videmus quòd animalia dolẽtia percutiunt vel faucibus, vel cornibus. Maxi-

G mum autem auxilium ad omnia in animalibus est calor & spiritus: & ideo in dolore natura conseruat calorem & spiritum interius, vt hoc vtatur ad repellendum nociuum. & ideo, vt Philoso. dicit in lib. de Problematibus, • quòd multiplicatis spiritib⁹ introrsum & calore, necesse est quòd emittantur per vocem: & propter hoc dolentes vix se possunt continere, quin clamẽt. Sed in timẽtibus fit motus interioris caloris & spirituũ a corde ad inferiora, vt dictũ est: † & ideo timor cõtrariatur formationi vocis, q̃ fit p emissionẽ spirituum ad superiora per os: & propter hoc timor tacentes facit: & inde est etiam ꝙ timor trementes fa-

H cit, vt dicit Philosophus in lib. de Problematibus. •

• In sectione.27.problem.9. tomo 6. † Ad argu. præced. • In sectione.27.problem. 9. & 1.tom.6.

AD 3m dicendum, ꝙ pericula mortis non solum cõtrariantur appetitui animali, sed etiam contrariantur naturæ: & propter hoc in huiusmodi timore non solum fit contractio ex parte appetitus, sed etiam ex parte naturæ corporalis. Sic enim disponitur animal ex imaginatione mortis contrahens calorẽ ad interiora, sicut quãdo naturaliter mors imminet: & inde est quòd timentes mortẽ pallescunt, vt dicitur in 4.Ethicor. • sed malum quod timet verecundia, non opponitur naturę, sed solum appetitui animali: & ideo fit quędam contractio secundum appetitum animalem, non autem secundum naturam corporalem: sed ma-

I gis anima quasi in se cõtracta, vacat ad motionem spirituũ & caloris, vnde fit eorum diffusio ad exteriora, & propter hoc verecundati rubescunt.

• Cap.9.parũ a princ.

ARTICVLVS II.

Vtrum timor faciat consiliatiuos.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ timor non faciat cõsiliatiuos. Non enim est eiusdem consiliatiuos facere, & cõsilium impedire: sed timor consilium impedit. omnis enim passio perturbat quietem, quæ requiritur ad bonum vsum rationis.

K ergo timor non facit consiliatiuos.

2. 2. q. 47. art. 9. ad 3. & q. 54. ar. 2. ad 4. & q. 129. art. 7. cor. Et psal. 12.fi.

¶ 2 Præt. Consilium est actus rationis de futuris cogitantis & deliberantis: sed aliquis timor est excutiens cogitata, & mẽtem a suo loco remouet, vt Tull. dicit in 4. de Tusc. quæstionibus. • ergo timor non facit cõsiliatiuos, sed magis impedit consilium.

• In fol. 4.2 princip.lib.

¶ 3 Præt. Sicut consilium adhibetur ad vitanda mala, ita etiã adhibetur ad consequenda bona: sed sicut timor est de malis vitãdis, ita spes est de bonis consequẽdis. ergo timor ñ facit magis cõsiliatiuos, q̃ spes.

SED CONTRA est, quod Philosoph. dicit in 2. Rhethor. • quòd timor consiliatiuos facit.

• Ca.5.post med.tom.6

RESPON. Dicẽdum, quòd aliquis potest dici consiliatiuus dupliciter. Vno mõ a voluntate, seu solicitudine consiliandi: & sic timor consiliatiuos facit, quia vt Phi-

Cap. 3. parũ ante medium, tom. 5.

vt Philosophus in 3. Eth. † dicit. Consiliamur de magnis, in quibus quasi nobisipsis discredimus. Ea aũt, quæ timorẽ incutiunt, non sunt simpliciter mala, sed habent quandã magnitudinem, tum ex eo qd apprehenduntur, vt quæ difficiliter repelli põt: tum etiam quia apprehenduntur vt de prope existentia, sicut iã dictũ est*. vñ hoïes maxime in timoribus quærunt consiliari. Alio mõ dicitur aliquis consiliatiuus a facultate bene cõsiliandi, & sic nec timor, nec aliqua passio consiliatiuos facit: quia homini affecto ſm aliquam passionem videtur aliquid vel maius, vel minus, q̃ sit secundum rei veritatem: sicut amãti videntur ea quæ amat, meliora, & timenti ea quæ timet, terribiliora: & sic ex defectu rectitudinis iudicij quælibet passio, quantum est de se, impedit facultatem bene consiliandi. Et per hoc patet responsio ad primum.

q. 42. art. 2.

A

AD 2m dicendum, quòd quanto aliqua passio est fortior, tanto magis homo secundum ipsam affectus impeditur. & ideo quando timor fuerit fortis, vult quidem homo cõsiliari, sed adeo perturbatur in suis cogitationibus, quòd consilium adinuenire non potest. Si autem sit paruus timor, qui solicitudinem consiliandi inducat, nec multum rationem conturbet, potest etiam conferre ad facultatem bene consiliandi ratione solicitudinis consequentis.

c. 5. a med.

†cap. 3. tomo 5.

In cor. art.

AD 3m dicendum, q etiã spes facit consiliatiuos: quia, vt in 2. Rhet. *Philosophus dicit. Nullus consiliatur de his de quibus desperat, sicut nec de impossibilibus, vt dr in 3. Eth. † timor tñ facit magis cõsiliatiuos q̃ spes, quia spes est de bono, ꝓut possumus ipsum consequi: timor autem de malo, prout vix repelli potest, & ita magis respicit rationẽ difficilis timor, q̃ spes. in difficilibus autem, maxime in quibus nobis non confidimus, consiliamur, sicut dictum est*.

ARTICVLVS III.

Vtrum timor faciat tremorem.

Sup. art. 1. ad 2. fin. Et q. 17. co. 7.

AD TERTIVM sic ꝓceditur. Videtur q tremor nõ sit effectus timoris. Tremor. n. ex frigore accidit: videmus. n. infrigidatos tremere. timor autem non vr causare frigus, sed magis calorem desiccãtem, cuius signum est, quòd timentes sitiunt, & præcipue in maximis timoribus, sicut patet in illis qui ad mortem ducuntur. ergo timor non causat tremorem.

¶ 2 Præt. Emissio superfluitatum ex calore accidit, vnde vt plurimum medicinæ laxatiuę sunt calidę: sed huiusmodi emissiones superfluitatum ex timore frequenter contingunt. ergo timor videtur causare calorem, & sic non causat tremorem.

¶ 3 Præt. In timore calor ab exterioribus ad interiora reuocatur. Si igitur ꝓpter huiusmodi reuocationem caloris in exterioribus homo tremit, videtur similiter, quòd in omnibus exterioribus membris deberet causari tremor ex timore: hoc autem non videtur. non ergo tremor corporis est effectus timoris.

Li. 4. in fol. 4. a princi. libri.

SED CONTRA est, quod Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæstionib. *quòd timorem sequitur tremor, & pallor, & dentium strepitus.

Artic. 1. huius quæst.

Tex. 50. tomo 2.

RESPON. Dicendum, q sicut supra dictum est, *in timore fit quædã contractio ab exterioribus ad interiora: & ideo exteriora frigida remanent, & pp hoc in eis accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra. Ad huiusmodi autem debilitatem maxime facit defectus caloris, qui est instrumentum, quo anima mouet, vt dicitur in 2. de anima.*

A

AD PRIMVM ergo dicendum, q calore ab exterioribus ad interiora reuocato, multiplicatur calor interius, & maxime versus inferiora, idest, circa nutritiuam: & ideo consumpto humido consequitur sitis, & etiam interdum solutio ventris, & vrinæ emissio, & quandoque etiam seminis, vel huiusmodi emissio superfluitatum accidit propter contractionem ventris, & testiculorum, vt Philosophus dicit in lib. de problematibus.* vnde patet solutio ad secundum. In sectione 27. Proble. 12. tom. 6.

B

AD 3m dicendum, q quia in timore calor deserit cor, a superioribus ad inferiora tendens: ideo timentibus maxime tremit cor & membra, quę habent aliquã connexionem ad pectus, vbi est cor: vnde timentes maxime tremunt in voce pp vicinitatẽ vocalis arterię ad cor. tremit etiam labium inferius, & tota inferior mandibula pp continuationem ad cor, vnde & strepitus dẽtium sequitur: & eadem ratione brachia, & manus tremunt. Vel etiam quia huiusmodi membra sunt magis mobilia, propter qd & genua tremunt timentibus, secundum illud Isaiæ. 35. Confortate manus dissolutas, & genua trementia roborate.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum timor impediat operationem.

C

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd timor impediat operationem. Operatio enim maxime impeditur ex perturbatione rationis, quæ dirigit in opere: sed timor perturbat rationem, vt dictum est.* ergo timor impedit operationem. Art. 2. huius quæst.

¶ 2 Præt. Illi qui faciunt aliquid cum timore, facilius in operatione deficiunt: sicut si aliquis incedat super trabem in alto positam, propter timorem de facili cadit, non autem caderet, si incederet super eandem trabem in imo positam, propter defectum timoris. ergo timor impedit operationem.

¶ 3 Præt. Pigritia, siue segnities est quædã species timoris: sed pigritia impedit operationem. ergo & timor.

D

SED CONTRA est, qd Apostolus dicit ad Philip. 2. Cum metu & tremore vestrã salutem operamini, qd non diceret, si timor bonam operationem impediret. timor ergo non impedit bonam operationem.

RESPON. Dicẽdum, q operatio hominis exterior causatur quidem ab anima sicut a primo mouente, sed a membris corporeis sicut ab instrumentis. Contingit autem operationem impediri & propter defectum instrumenti, & propter defectũ principalis mouentis. Ex parte igitur instrumentorum corporalium timor, quantum est de se, semper natus est impedire exteriorem operationem pp defectum caloris, qui ex timore accidit in exterioribus membris: sed ex parte animę si sit timor moderatus, non multum rationem perturbans, confert ad bene operandum, inquantum

E

causat quandam solicitudinem, & facit hoïem attentius consiliari & operari. Si vero timor tm̃ increscat, quòd rationem perturbet, impedit operationem etiã ex parte animæ: sed de tali timore Apostolus non loquitur. Et per hæc patet responsio ad primum.

AD 2m dicendum, quòd illi qui cadunt de trabe in alto posita, patiuntur perturbationes imaginationis propter timorem casus imaginati.

AD 3m dicendum, quòd omnis timens refugit id quod timet, & ideo cũ pigritia sit timor de ipsa operatione inquantum est laboriosa, impedit operationem, quia retrahit voluntatem ab ipsa: sed timor qui est de alijs rebus, intantum adiuuat operationem, in-

¶ Super Quaestionis quadragesimaquintæ Articulum primum.

IN tota quæst. 45. vnum occurrit dubium, quomodo scilicet malum sit obiectum audaciæ. aut enim est obiectum eius per se, aut per accidens. si per se, ergo motus appetitus, prosecutiuus est per se respectu mali, cuius oppositum dictum est: & omnes fatentur, dicentes, malum esse quod omnia fugiunt sicut bonum, quod omnia appetunt. si per accidens, ergo habet aliquid aliud per se obiectū, sicut patet in cæteris operationib[us] sensus, intellectus, & appetitus. Dicuntur enim aliqua per accidens visa, audita, intellecta, appetita quia propter alia visa, sensata, cognita, desiderata attinguntur, & tunc quæratur quod est obiectū per se audaciæ, an bonum, an malum. Et augetur difficultas, quia author varie loqui videtur in artic. 2. ad tertium expresse dicens, audaciam respicere malum, & in articu. 4. ad 2. dicens, obiectum audaciæ esse compositum ex bono & malo.

Supra q.23 ar.2.co.fin. Et inf. præsenti q.ar.3 co. Et 2.2. q.123. ar.3 ad 3. & q.129.arti.6. ad secūdū.

¶ Ad huius difficultatis euidentiam, primo, referendus est actus audaciæ putus ad proprium obiectum. Secundo, respiciendus est idem, & secundum se, & vt participans virtualiter spē in suum obiectum: sic enim melius elucescet veritas. Quo ad primum illæ duæ passiones, scilicet audacia, & desperatio similem ingerunt difficultatē: quia ista est ad malum, & illa a bono, ac per hoc contra naturæ ordinem videntur se habere. Si quis tamen aduertit, quòd in concupiscibili, cuius obiectum est bonum, vel malum absolute nulla est hoc modo passio, sed respectu boni omnes sunt prosecutiuæ, & respectu mali refutatiuæ, vel fugitiuæ conijciet, quòd aliquid habet tam bonum, quàm malum ex ly, arduum, per quod contrahitur bonum & malum ad obiectum irascibilis habentis tales passiones. & vere sic est: & propterea in concupiscibili nulla talis passio inuenitur. Quid autem sit illud, nō oportet in extraneo genere quærere: quoniā sicut ædificationes, picturæ, & structuræ difficiles, non reponuntur in aliquo alio genere ex difficultate: sed modum quendam sortiuntur illius eiusdem naturæ, quæ difficilis dicitur. difficultas enim ædificationis ad artem ædificandi, & difficultas picturæ ad artē pingendi spectat: ita bonum difficile ex difficultate non intrat latitudinem mali, sed infra boni latitudinem sistit: & similiter malū difficile non exit mali latitudinem: quia tamen arduum seu difficile in respectu dicit bonum difficile excedens mensuram in maius,

F eo ipso, quòd tam difficile est, habet vnde a se auertat illum, cui est, vel videtur sic excessiuum: & hoc modo bonum arduum est obiectum desperationis. & similiter malum difficile non excedens mensuram in maius, licet ex eo quod est malum habeat, vnde auertat: ex eo tamen quòd est velut quoddam magnum non excedens mensuram, habet vnde trahat. vnde author superius in q.23.artic. dixit quòd malum arduum habet, vt in ipsum tendat, sicut in quoddam arduum: & sic modus mali importat[us] per ly, arduum, mensurate habet attrahere nō cōcupiscibilem, cuius est fugere magis maius malum, quàm min[us], sed irascibilem, cuius est tā bona quàm mala ardua prosequi, vt oportet. Et hoc modo saluatur quòd audacia respicit per se aliquo modo suum proprium obiectum: nec video aliter perseitatē in ipsa, & desperatione pure simpliciter respectu propriorum obiectorū. Quòd.n. obiectum audaciæ sit difficile malum, ex eo patet, quòd sicut nullus desperat nisi a desiderato, ac per hoc bono, ita nullus audet nisi ad timenda; ac per hoc mala. hæc de primo.

q.23.art.2. & q.40.ar.4.

Quo ad secundum facile patet quō saluatur hic per se, & per accidēs. & quare. Saluatur siquidem per se obiectum prosecutionis, idest bonum, & per accidens obiectum eiusdem, idest, malum, ex eo quòd obiectum audaciæ, vt participantis spē, vt in litera dicit, compositum est ex bono & malo, ita quòd bonum victoriæ, seu repulsæ subiectionis imminentis, respicit rationem spei, quod perinde est ac dicere, quòd respicit ex participata spe: malum autem respicit ratione sui, propter illud tamen bonum. Est.n. audaciæ motus spei effectus ex parte obiecti: vnde prouida natura, cum egerent animalia non solum consonantibus per se motibus ad obiecta appetitus, bonum scilicet & malum: sed et dissonantibus ab eisdem, quoniā quandoque expedit & fugere bonum aliquod, & prosequi malum aliquod, nec potuerit fieri, vt perseitatem secundum propriam compositionem haberent, effecit vt saltem respectu concurrentium ad motum perseitas saluaretur, vt sic motus omnis appetitus, & si non secundum se consideratur, vt tamen exercitus, cum requisitis ad ipsum per se obiectum sortiatur.

Sup. q.25. arti.3.cor. Et inf. præsenti q.ar. 3.cor. Et 2.2.q. 125.art.2. ad tertium. Et q.129.arti.7.cor. Et veri. q. 25.art.5.ad secundū. Et 3.Ethi. lec. 4.co.3.

¶ Super Quæstionis quadragesimaquintæ Articulum secundum.

CIrca dc̄m in 2.art. eiusdē 45 q. spāliter dubiū occurrit, quia author sibi ipsi cōtrarius est. superius enim in q.25. artic.3. expresse dixit, quòd desperatio est prior timore, & quòd timor sequitur

---

quantum inclinat voluntatem ad operandum ea, per quæ homo effugit id quod timet.

QVAESTIO XLV.

De audacia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de audacia.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum audacia sit contraria timori.
¶ Secundo, Quomodo audacia se habet ad spem.
¶ Tertio, De causa audaciæ.
¶ Quarto, De effectu ipsius.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum audacia sit contraria timori.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod audacia non contrarietur timori. Dicit.n. Augu. in libr. 83. q.* quòd audacia vitium est. vitium autem virtuti contrariatur, cum ergo timor non sit virtus, sed passio, videtur quòd timori non contrarietur audacia.

*l.83.quæst. q.31. a medio illi[us]: & q.34.tom.4

¶2 Præt. Vni vnum est cōtrarium: sed timori contrariatur spes. non ergo contrariatur ei audacia.

¶3 Præt. Vnaquæq; passio excludit passionē oppositā: sed id qd excludit per timorē, est securitas. dicit .n. Aug. 2. Confes.† quod timor securitati præcauet. ergo securitas contrariatur timori, nō ergo audacia.

†lib.2. c.6. a medio illius, tom.1.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. Rhetor.* quòd audacia est timori contraria.

*li.2.Rhet. cap.5. a medio, tom.6.

RESPON. Dicendum, quod de rōne contrariorū est, quod maxime a se distent, vt dicitur in 10. Metaph.* Illud autem, quod maxime distat a timore, est audacia. Timor.n. refugit nocumentum futurum, propter eius victoriā super ipsum timentem: sed audacia aggreditur periculum imminens propter victoriā sui supra ipsum periculum. vnde manifeste timori contrariatur audacia.

*li.10.Met. tex.13.to.3

AD PRIMVM ergo dicendum,
G quod ira & audacia, & oium passionū nomina dupliciter accipi pñt. Vno modo sm quod important absolute motus appetitus sensitiui in aliquod obiectum bonum, vel malū; & sic sunt nomina passionū. Alio modo, secundum quod simul cum huiusmodi motu important recessum ab ordine rationis, & sic sunt nomina vitiorum, & hoc modo loquitur August. de audacia: sed nos loquimur nunc de audacia secundum primum modum.

H AD 2[m] dicendum, quòd vni sm idem non sunt plura cōtraria: sed sm diuersa, nihil prohibet vni plura contrariari: & sic dictum est supra,* quòd passiones irascibilis habent duplicem contrarietatem, vnam secūdum oppositionem boni & mali, & sic timor cōtrariatur spei: aliam sm oppositionē accessus & recessus, & sic timori cōtrariat[ur] audacia, spei vero, desperatio.

AD 3[m] dicēdum, quòd securitas non significat aliquid. contra-
I riū timori, sed solā timoris exclusionem. Ille enim dicitur esse securus qui non timet: vnde securitas opponitur timori sicut priuatio, audacia autē sicut contrarium: & sicut contrarium includit in se priuationē, ita audacia securitatem.

ARTICVLVS II.

Vtrum audacia consequatur spem.

AD SECVNDVM sic procedit[ur]. Videtur quod audacia nō con-
K sequatur spem. Audacia enim est

sequitur desperatio nẽ victoriæ, sicut audacia spẽ eiusdem. hic vero apte uult, quòd desperatio sit effectus timoris, sicut audacia spei.

Cap.6 & 7 tom. 5.
† q. 40. ar. 2.

¶ Ad hoc dicitur, quod desperatio & timor possunt dupliciter considerari, s. ex parte obiecti, & ex parte modi attingendi obiectum. Si considerentur ex parte obiecti, cum obiectũ desperationis sit bonũ, timoris uero malum, & bonum naturaliter sit prius malo, sic desperatio est prior timore, ut superius in q. 25. declaratum fuit: & ex hac parte timor nascitur ex desperatione, quia scilicet obiectũ desperationis natũ est parere obiectum timoris. Bonum enim arduum æstimatum impossibile, natũ est proponere priuationem sui, ut quoddã malũ superexcedẽs, quòd est obiectum timoris non est tamẽ ista deriuatio timoris, ex desperatione ex parte obiecti, sic accipienda, ut oporteat obiectum timoris ex genitis obiecto desperationis procedere: quoniã hoc est manifeste falsũ, dũ sumus inter spẽ, & metum, sed quia obiectum timoris sapit semper aliquid de obiecto desperationis. Nullũ enim malum habet rationem timendi, nisi quia bonum oppositum æstimatur, uel dubitatur superexcedens, quòd est obiectum desperationis. Si autem considerentur ex parte modi attingendi obiectum, cum utriusque modus consistat in fugiendo, & timori per se: desperationi autem per accidens cõueniat suum fugere obiectum, & quod est per accidens dependeat ab eo quod est per se, cõsequens est, ut timor sit ex hac parte causa desperationis, non ita quòd obiectum desperationis sit compositum ex bono & malo, sicut obiectũ audaciæ: quoniã, ut superius in q. 40. ar-

Cap.5. post med. tom. 6

Cap. 8. post medium tomo 5.

quæst. 22.

A respectu malorum & terribiliũ, vt dr̃ in 5. Eth.* spes ãt respicit bonũ, vt supra dictum est, † ergo hñt diuersa obiecta, & nõ sunt vnius ordinis. ergo audacia cõsequit̃ spem.

§ 2 Præt. Sicut audacia cõtrariatur timori, ita desperatio spei: sed timor nõ seqnit̃ desperationẽ quinimmo desperatio excludit timorẽ, vt Philos. dicit in 2.* Rhet. ergo audacia non consequitur spem.

§ 3 Præt. Audacia intendit quoddam bonum. s. victoriam: sed tendere in bonum arduũ pertinet ad B spem. ergo audacia est idem spei: non ergo consequitur ad spem.

Sed contra est, quod Philoso. dicit in 3. Eth.* quòd illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces. videtur ergo audacia consequi spem.

Respon. Dicendum, quod sicut iam pluries dictum est, * oẽs hmõi passiones aĩę ad appetitiuã potentiã pertinent. Oĩs autem motus appetitiuæ potentię reducitur ad prosecutionem vel fugã: ꝓsecutio aũt vel fuga, est alicui* & per se, & per C accidens, per se quidem est ꝓsecutio boni, fuga vero mali: per accidens autẽ põt prosecutio esse mali ꝓp aliqđ bonum adiunctum, & fuga boni, ꝓp aliquod malum adiunctum. qđ autem est per accidens, sequitur ad id, qđ est p se: & ideo prosecutio mali sequitur prosecutionem boni, sicut & fuga boni sequitur fugã mali. Hęc aũt quatuor pertinẽt ad quatuor passiones, nã ꝓsecutio boni pertinet ad spem, fuga mali ad timorem, prosecutio D mali terribilis ptinet ad audaciã, fuga vero boni pertinet ad desperationẽ: vnde sequitur quod audacia cõsequitur ad spem. Ex hoc enim quod aliquis sperat superare terribile imminens, ex hoc audacter insequitur ipsum; ad timorem vero sequitur desperatio, ideo .n. aliquis desperat, quia timet difficultatem, quæ est circa bonum sperandum.

Ad primum ergo dicendum, quòd ratio sequeretur, si bonũ & E malum essent obiecta non habentia ordinem adinuicem: sed quia malum habet aliquem ordinem ad bonum (est enim posterius bono, sicut priuatio habitu) ideo audacia quę insequitur malum, est post spem, quę insequitur bonum.

Ad 2m dicẽdum, quod etsi bonum, simpliciter sit prius quàm malum, tñ fuga per prius debetur malo, quàm bono: sicut insecutio per prius debetur bono, quàm malo: & ideo sicut spes est prior, quàm audacia, ita timor est prior, quàm desperatio: & sicut ex A timore nõ semper sequitur desperatio, sed quando fuerit intensus: ita ex spe non semper sequitur audacia, sed quãdo fuerit vehemẽs.

Ad 3m dicendum, quod audacia licet sit circa malum, cui coniunctũ est bonum victoriæ sm̃ æstimationem audaciæ, tñ respicit malum: bonum vero adiunctum respicit spes, & similiter desperatio respicit bonum directe qđ refugit: malum vero adiunctũ respicit timor. vnde ꝓprie loquendo, audacia nõ B ẽ pars spei, sed eius effectus: sicut nec desperatio ẽ pars timoris: sed eius effectus: & ꝓp hoc etiã audacia principalis passio esse potest.

Articvlvs III.

Vtrum defectus aliquis sit causa audaciæ.

Ad tertium sic proceditur. Videt̃ quod defectus aliquis sit causa audaciæ. Dicit enim Philosophus in lib. de problematibus,* quòd amatores vini sunt for C tes & audaces: sed ex vino sequit̃ defectus ebrietatis. ergo audacia causatur ex ebrietatis defectu.

§ 2 Præt. Philosophus dicit in 2. Rheto. † quòd inexperti periculorum sunt audaces: sed inexperientia, defectus quidã est. ergo audacia ex defectu causatur.

§ 3 Præt. Iniusta passi audaciores esse solent, sicut ẽt bestiæ cum percutiuntur, vt dr̃ in 3. Eth. * sed iniustũ pati ad defectum pertinet. ergo D audacia ex aliquo defectu causat̃.

Sed contra est, quod Phil. dicit in 2. Rhet. † quod cã audaciæ est, cum in phãtasia spes fuerit salutarium, vt prope existẽtium, timendorum autem, aut non entium, aut longe entium: sed id qđ pertinet ad defectum, vel pertinet ad salutarium remotionem, vel ad terribilium propinquitatem. ergo nihil qđ ad defectum pertinet, est cã audaciæ.

Respon. Dicendum, quod sicut supra dictũ est,* Audacia cõsequi E tur spem, & cõtrariatur timori: vñ quęcunq; nata sunt causare spem, vel excludere timorem, sunt cã audaciæ. Quia vero timor, & spes, & ẽt audacia, cũ sint passiones quædã, cõsistunt in motu appetitus, & in quadã trãsmutatione corporali, dupliciter potest accipi cã audaciæ, siue quãtum ad ꝓuocationem spei, siue quãtum ad exclusionẽ timoris: vno mõ quidẽ ex parte appetitiui mot⁹, alio vero mõ ex parte transmutationis corporalis. Ex parte quidẽ appetitiui motus, qui

tic. 4. ad secundum, patet, desperatio ex solo superexcessu boni esse potest, sed ita, quòd in ipsum, boni superexcedens æstimatum impossibile, feratur timor & desperatio: timor quidem in superexcessum, inquantum impeditiuũ boni, ac per hoc malum: desperatio uero in ipsum bonum superexcedens fugiendo ipsum. Est autem ratio mouens ad præponendum ex hac parte timorẽ ut habeatur per se obiectum fugæ in desperatione, sicut in audace. cum enim bonũ ab omnibus appetatur, & a desperante fugiatur, palam est quòd nõ fugitur inquãtum bonum, nec inquãtum malus bonum, sed ratione alicuius impedimenti, saltem est excessus æstimatus impossibilis: & quia impediẽs bonum, mali rationem induit, ex hac parte timor inchoat desperationem. Timoris autem nomine hoc in loco non intelligo timorẽ ꝓprie dictum, ut est passio irascibilis distincta contra fugã, quæ est quarta passio cõcupiscibilis cõtraria desiderio, sed ut includit illam, ita quòd desperatio fugit bonum excedens propter fugam mali impedientis, puta, ipsius excessus, qui includitur in timore, & non proprie, & propter timorem illius excessus difficilis impedientis impossibilis &c. Experimur enim quòd cõgnita impossibilitate consequendi aliquid, desperamus ab illo, nihil timentes: & rõ huius est, quia impossibilitas, seu difficultas cõsequendi, & si ex hoc ipso quòd impedit bonũ consequendum, statim habeat vnde induat rõnem mali, ac per hoc sit obiectum abominationis, seu fugæ inclusæ in timorẽ, non tamen habet vnde induat rõnẽ mali ardui, quia tamẽ est impedimẽtum boni ardui, licet

Supr. q. 25. ar. 3. cor.

*In sect. 27 Probl. 4. tomo 6.

Cap. 5. aliquãtulum a med. tom. 6.

Cap. 8. circa med tomo 5.

† Cap. 5. a med. tom. 6

art. præce.

eet non sit malũ arduum, author timoris nomine vsus est. Desperatio igit̃ ex parte obiecti causa est timoris: timor vero ex parte modi attingendi obiectum, causa est desperationis, quo fit, vt non æqualiter hãt desperatio & audacia a timore & spe: nam audacia a spe, & ex parte obiecti, bonũ.n. ẽ pri° mtlo, & ex parte modi: quia prosecutio boni ex ratione prosecutionis mali oritur: desperatio autem ex parte modi tantum ex timore, seu abominatione nascitur.

Cap.5.non procul a fine.tom.6.

sequitur apprehẽsionẽ, ꝓuocatur spes causans audaciã p ea, quæ faciunt nos æstimare, q̃ possibile sit adipisci victoriã vel ſm propriam potentiã, sicut fortitudo corporis, experiẽtia in periculis, multitudo pecuniarum, & alia hmõi: siue per potentiã aliorum, sicut multitudo amicorum, vel quorũcunq; auxiliãtiũ, & ꝑcipue si hõ cõfidat de auxilio diuino. Vñ illi, qui se bene habent ad diuina, audaciores sunt, vt ẽt Philos. dicit i 2. Rhet.* Timor ãt excludit ſm istũ modũ remotionẽ terribilium appropinquãtium, puta, quia hõ non habet inimicos, quia nulli nocuit, quia non videt aliquod periculum imminere. Illis .n. videntur maxime pericula imminere, qui alijs nocuerunt. Ex parte vero transmutationis corporalis causatur audacia per prouocationem spei, & exclusionem timoris, vel ex his, quæ faciunt caliditatem circa cor. Vnde Phil.* dicit in lib. de partibus animalium, quòd illi qui habent paruum cor secundum quantitatem, sunt magis audaces: & animalia habẽtia magnum cor ſm quantitatem, sunt timida: quia calor naturalis non tãtum potest calefacere magnum cor, sicut paruum: sicut ignis non tantum potest calefacere magnam domum, sicut paruã. Et in lib.* de problematibus dicit, quòd habẽtes magnum pulmonem sanguineũ, sunt audaciores propter caliditatem cordis exinde consequentem. Et ibidem dicit, quòd vini amatores sunt magis audaces propter caliditatem vini. vnde & supra dictum est,* quòd ebrietas facit ad bonitatẽ spei: caliditas enim cordis repellit timorẽ, & causat spẽm propter cordis extensionem & amplificationem.

Lib.3.c.4. tom.4.

In sectione 27.probl.4 tom.6.

q.40.art.6.

H

Ad primvm ergo dicendum, quòd ebrietas causat audaciam, non inquantum est defectus, sed inquantum facit cordis dilatationem, & inquantum ẽt facit æstimationem cuiusdam magnitudinis.

Ad 2^m dicendum, quòd illi qui sunt inexperti periculorum, sunt audaciores, non ꝓpter defectum, sed per accidens, inquantum scilicet propter inexperientiam neque debilitatem suam cognoscunt, neque præsentiam periculorum: & ita per subtractionem causæ timoris, sequitur audacia.

I

Ad 3^m dicendum, quòd sicut Philosoph. dicit in 2. Rhetor.* Iniustum passi redduntur audaciores, quia æstimant, quòd Deus iniustum passis auxilium ferat, & sic patet quòd nullus defectus causat audaciam, nisi per accidens, inquantum scilicet habet adiunctam aliquam excellentiam vel veram, vel æstimatam, vel ex parte alterius, vel ex parte sui.

Cap.5.in fine.tom.6.

K

Articvlvs IIII.

Vtrum audaces sint promptiores in principio, quàm in fine, in ipsis periculis.

q.44.ar.3. & 45.ar.1.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur q̃ audaces non sint promptiores in principio, q̃ in ipsis periculis. Tremor.n. ex timore causatur, qui contrariatur audaciæ, vt ex dictis patet: sed audaces quandoque in principio tremunt, vt Philosophus dicit in libro de problematibus.† ergo non sunt promptiores in principio, quàm in ipsis periculis existentes.

3.Eth lect. 14.

† In sectione 27.Problem.3.tomo 6.

F § 2 Præt. Per augmentum obiecti augetur passio: sicut si bonum est amabile, & magis bonum est magis amabile: sed arduum est obiectum audaciæ. augmentato ergo arduo, augmentatur audacia: sed magis fit arduum & difficile periculum quando est præsens. ergo debet tunc magis crescere audacia.

§ 3 Præt. Ex vulneribus inflictis prouocatur ira, sed ira causat audaciam. Dicit.n. Philos. in 2. Rhet.* q̃ ira est ausiuum. ergo qñ iã sunt in ipsis periculis, & percutiuntur, videtur quòd magis audaces reddantur.

Cap.5. in fine, & lib.3. Eth. cap.8. tom.6. & 5.

Sed contra est, qđ dr̃ in 3. Eth.* q̃ audaces ꝓuolãtes sunt, & volẽtes añ pericula, in ipsis ãt discedũt.

Cap.7. post mediũ, tomo 5.

G Respon. Dicendum, q̃ audacia, cum sit quidã motus appetitus sensitiui, sequit̃ apprehensionẽ appetitiuæ virtutis. virtus aũt sensitiua nõ est collatiua, nec inquisitiua singulorum, quæ circunstant rẽ, sed subitum habet iudicium. Contingit autem qñq; q̃ ſm subitam apprehensionem nõ pñt cognosci omnia, quæ difficultatem in aliquo negotio afferunt, vnde surgit audaciæ motus ad aggrediendum periculum; vnde quando iam experiuntur ipsum periculum, sentiunt maiorem difficultatem, quàm æstimauerunt, & ideo deficiunt. Sed ratio est discursiua omnium quæ afferunt difficultatem negotio: & ideo fortes, qui ex iudicio rõnis aggrediuntur pericula, in principio videntur remissi, quia nõ passi, sed cum deliberatione debita aggrediuntur: quando autem sunt in ipsis periculis, non experiuntur aliquid improuisum, sed quandoq; minora illis quæ præcogitauerunt, & ideo magis persistunt. Vel etiam, quia propter bonum virtutis pericula aggrediuntur, cuius boni voluntas in eis perseuerat, quantacunque sint pericula: audaces autem propter solam æstimationem facientem spem, & excludentem timorem, sicut dictum est.*

art. præced.

Ad primvm ergo dicẽdum, q̃ ẽt in audacibus accidit tremor ꝓp reuocationẽ caloris ab exterioribus ad interiora, sicut ẽt in timentibus: sed in audacibus reuocatur calor ad cor, in timẽtibus aũt ad inferiora.

Ad 2^m dicendum, q̃ obiectũ amoris est simpliciter bonũ. vnde augmentatũ simpliciter augmentat amorem: sed obiectũ audaciæ est cõpositũ ex bono & malo, & motus audaciæ in malum præsupponit motum spei in bonũ: & ideo si tm̃ addatur de arduitate ad periculum qđ excedat spem, non sequetur motus audaciæ, sed diminuitur: si tñ sit motus audaciæ, quanto maius est periculum, tãto maior audacia reputatur.

Ad 3^m dicendum, q̃ læsione non causat ira, nisi supposita aliqua spe, vt infra* dicetur: & ideo si fuerit tñ periculum, qđ excedat spem victoriæ, nõ sequetur ira: sed verum est, q̃ si ira sequat̃, audacia augebitur.

quæst. seq. artic. 1.

QVAESTIO XLVI.

De ira secundum se, in octo articulos diuisa.

Deinde considerandum est de ira. Et primo, de ira secundum se. Scdo, de cã factiua iræ, & remedio eius. Tertio, de effectu eius.

Circa primũ quæruntur octo.

§ Primo, Vtrũ ira sit passio spãlis.

§ Secũdo, Vtrum obiectum iræ sit bonum, an malum.

Super Quæstionis quadragesimæsextæ Articulum primũ.

In articul. 1. quæstionis 46. in responsione ad primũ, aduerte, qđ illa verba literæ, Ad iram terminãtur, possunt habere duos sensus. primus est, quod singuli motus irascibilis, scilicet motus spei, & motus desperationis, & reliqui, terminantur ad iram, sicut diximus qđ amor terminat̃

ad delectationem. & hic sensus est falsus: non enim spes terminatur ad iram, vt patet. Secundus est, qđ omnes passiones irascibilis terminantur ad irã, idest, finiuntur in ira, tanquam in vltima passione. & hoc est dicere qđ ira est vltima passio, seu vltimus motus huius potentiæ, & notior, & propterea denominans potentiam: & hic sensus est verus, vt patet superius dictis.

¶Tertio, Vtrũ ira sit ĩ cõcupiscibili. A
¶Quarto, Vtrum ira sit cũ ratione.
¶Quinto, Vtrũ ira sit naturalior, quàm concupiscentia.
¶Sexto, Vtrũ ira sit grauior, quàm odium.
¶Septimo, Vtrum ira solum sit ad illos, ad quos est iustitia.
¶Octauo, De speciebus iræ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ira sit specialis passio.

2.2.q.158. art.8. co & 3.di.5.q.2. ar.2 cor.

AD PRIMVM sic ꝓceditur. B Videtᷣ ꝙ ira nõ sit passio specialis. Ab ira.n. denominatur potẽtia irascibilis: sed huius potentiæ non est vna tantum passio, sed multæ. ergo ira non est passio specialis.

q.23.ar.3.

¶2 Præt. Cuilibet passioni speciali est aliquid cõtrariũ, vt patet inducenti p singula: sed iræ nõ est aliqua passio cõtraria, vt supra dictũ est.* ergo ira nõ est passio spãlis.

¶3 Præt. Vna specialis passio non includit aliã: sed ira includit multas passiones. est enim cũ tristitia, & cum spe, & cum delectatione, ut patet per Philosophum in 2.Rhetor.* ergo ira non est passio specialis.

Cap.2.& 3 tom.6.
† Dam.li.2. cap.16.
*li.4.in fol. 4.a prin. li. & fol.5.

SED CONTRA est, ꝙ Damas.† ponit irã specialẽ passionẽ. Et similiter Tullius 4. de Tuscul. quęstionibus*. C

RESPON. Dicendũ, ꝙ aliquid dicitur generale dupliciter, Vno modo p prædicationem, sicut aĩal est generale ad oĩa animalia: Alio modo p cãm, sicut sol est causa generalis omnium, quæ generantur in his inferioribus, ſm Dion in 4.cap. de diui. no.* Sicut.n. genus continet multas differentias potestate ſm similitudinem materiæ, ita causa agens continet multos effectus ſm virtutem actiuam. contingit autem aliquem effectum ex concursu diuersarum causarum produci. Et quia omnis causa aliquo modo in effectu manet, potest etiam dici tertio modo, ꝙ effectus ex congregatione multarum causarum productus, habet quandã generalitatem, inquantum continet multas causas quodammodo in actu. Primo ergo modo, ira nõ est passio generalis sed condiuisa alijs passionibus, vt supra dictum est.* Similiter autem nec secundo modo: nõ est enim causa aliarum passionum, vt supra dictum est: † sed per hunc modũ potest dici generalis passio amor, vt patet per Aug. in 14. lib. de Ciui. dei.* Amor enim est prima radix omnium passionum, ut supra dictum est. † Sed tertio modo, potest ira dici passio generalis, inquantum ex concursu multarum passionum causatur. non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquã tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium, & spes vlciscendi: quia ut Philosophus dicit in 2. Rhetor.* iratus habet spem puniendi: appetit enim uindictam, ut sibi possibilem. vnde, si fuerit multum excellens persona, quæ nocumentum intulit, non sequitur ira: sed solum tristitia, ut Auic. dicit in lib. de Anima.

cap.4. circa prin. illius.
q.23.art.1. & 4.
†q.25.ar.1.
*li.14.ca.7. & 8.tom.5.
†q.25.ar.2.
cap.2.circa prin.to.6.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ vis irascibilis denominatur ab ira, nõn quia oĩs motus huius potentiæ sit ira, sed quia ad iram terminantur oẽs motus huius potentiæ, & inter alios eius motus iste est manifestior.

AD 2ᵐ dicendum, ꝙ ex hoc ipso, ꝙ ira causatur ex contrarijs passionibus .s. a spe, quæ est boni, & a tristitia, quæ est mali, includit in seipsa contrarietatem: & ideo non habet contrarium extra se: sicut etiam in medijs coloribus, non inuenitur contrarietas, nisi quę est simplicium colorum, ex quibus causantur.

AD 3ᵐ dicendum, quòd ira includit multas passiones, non quidem sicut genus species, sed magis secundum continentiam causæ, & effectus. A

ARTICVLVS II.

Vtrum obiectũ iræ sit bonũ, uel malũ.

AD SECVNDVM sic ꝓcedit. Vr ꝙ obiectũ iræ sit malũ. Dicit.n. Greg. Nyss.* ꝙ ira est quasi armigera cõcupiscentię, inquantũ s. impugnat, id quod concupiscentiã impedit: sed omne impedimẽtum habet rationem mali. ergo ira respicit malum, tanquam obiectum. B

¶2 Præt. Ira, & odium conueniunt in effectu. utriusq;.n. est inferre nocumentum alteri: sed odium respicit malum tanquã obiectum, ut supra dictum est.* ergo etiam & ira.

¶3 Præt. Ira causatur ex tristitia. vnde Philos. dicit in 7. Eth.* ꝙ ira operatur cum tristitia: sed tristitiæ obiectum est malum. ergo & iræ.

SED CONTRA est, qđ Aug. dicit in 2. Cõfes.† ꝙ ira appetit uindictã: sed appetitus uindictæ est appetitꝰ boni, cum uindicta ad iustitiã pertineat. ergo obiectum irę est bonum. C

¶Præt. Ira sp est cũ spe, vñ & delectationẽ causat, ut dicit Philosoph. in 2. Rhet.* sed spei & delectationis obiectũ est bonum. ergo & irę.

RESPON. Dicendũ, ꝙ motus appetitiuæ uirtutis sequitur actũ uirtutis apprehensiuæ. uis aũt apprehensiua dupliciter aliqđ apprehendit, Vno mõ p modũ icõplexi, sicut cũ ĩtelligimus quid est homo: alio mõ per modum complexi, sicut cũ intelligimus album inesse homini. Vnde utroq; modo uis appetitiua potest tendere in bonum, & malũ, per modum quidẽ simplicis & incomplexi, cũ appetitus simpliciter sequitur, uel inhæret bono, uel refugit malũ: & tales motus sunt desideriũ & spes, delectatio & tristitia, & alia hmõi. Per modum aũt cõplexi, sicut cum appetitus fertur in hoc, ꝙ aliquod bonũ, uel malũ ĩsit uel fiat circa alterum: uel tendẽdo in hoc, uel refugiẽdo ab hoc: sicut manifeste patet in amore & odio. Amamus.n. aliquem, inquantũ uolumus ei inesse aliquod bonũ: odimus aũt aliquem, inquantum uolumus ei inesse aliqđ malum. & similiter est in ira: quicũq;.n. irascitur, quærit uindicari de aliquo, & sic motus iræ tendit in duo. s. in ipsam uindictã quam appetit, & sperat sicut quoddã bonum, unde & de ipsa delectatur: tendit ẽt in illum, de quo quærit uindictam, sicut in contrarium & nociuũ, quod pertinet B

¶ *Super Quæstionis quadragesimæsextæ Articulum secũdũ.*

IN articul. 2. eiusdem quæst. 46. scito, quòd distinctio facta in litera, qđ motus appetitus fertur in obiectum per modum incomplexi, & per modum complexi, intelligitur formaliter & explicite, vt patet in numeratis passionibꝰ p modum incõplexi. Desideriũ enim & spes, si considerentur obiecta, secundum implicita, complexionem habent. nullus enim desiderat nisi sibi, vel alteri bonum, & similiter nullus sperat bonũ nulli. Sed si secundum explicita obiecta cõsiderentur, incomplexio inuenitur. est.n. desiderium absentis boni, & spes futuri. Amare autẽ est velle bonum alicui, vt in 2. Rhetor. dicitur, vbi explicite patet applicatio huius ad hoc ex parte obiecti. Intẽdit ergo author quòd quædam passiones sunt, quarum obiecta cõsistũt explicite in applicatione huiꝰ ad hoc, quædam autem non. Et ex hoc soluũtur duę obiectiones, Prima est de spe & desiderio, quomodo cõputentur inter eas quæ per modum incomplexi sunt, cum respiciant bonum, & personam. Secundo est, quomodo amor concupiscentiæ quo amatur vinum respicit vnum obiectum tantum, cũ sibi ametur vel alteri, vt superius etiam dictum fuit: & similiter de odio abominatiõis. patet enim vtriusq; solutio, quia scilicet non explicite important applicationem huius ad hoc in obiecto: sicut cum amatur amicus, aut irascimur alicui, aut odio habemꝰ aliquẽ odio inimicitiæ: in his enim tribus solis explicita applicatio huius ad hoc in obiecto apparet &c.

Inf. ar.3. & 6 cor.
*li. 4.ca.13. a medio.
q.29. art.1.
Cap.6. post medium tomo 5.
†li.2.cõfess. ca.6. a med. & 14. de ciuit. ca.15. tom.5.
li. 2. Reth. cap.2. nõ remote a princi. tom.6.

ad rationem mali. Est autem duplex differentia attendenda circa hoc iræ ad odium, & ad amorem, quarũ prima est, ꝙ ira semper respicit duo obiecta: amor vero & odium quandoque respiciunt vnum obiectum tantum, sicut cùm dicitur aliquis amare vinum, vel aliquid huiusmodi, aut etiam odire. Secunda est, quia vtrunque obiectorum, quod respicit amor, est bonũ. vult enim amans bonum alicui tanquàm sibi conuenienti: vtrunque vero horum, quæ respicit odiũ, habet rationem mali. vult enim odiens, malum alicui, tanquàm cuidam inconuenienti. Sed ira respicit vnũ obiectum secundum rationem boni, scilicet vindictam, quam appetit: & aliud secundum rationem mali, scilicet hominem nociuum, de quo vult vindicari. & ideo est passio quodammodo composita ex contrariis passionibus. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

F G

ARTICVLVS III.

Vtrum ira sit in concupiscibili.

2.2.q.162. ar.3.co. Et 3.dist. 26.q. 1. & 2. cor. & sensu. co.3.fin. * libr.4. in fol.4. & 5. a princ. libri. † Aug.c.37

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ ira sit in concupiscibili. Dicit enim Tullius in 4. de Tusculan. quæstio.* Quòd ira est libido quædam: sed libido est in concupiscibili. ergo & ira.

¶ 2 Præt. August. dicit in regula, † quòd ira crescit in odium. Et Tullius dicit in eodem libro, quòd odium est ira inueterata: sed odium est in concupiscibili sicut amor. ergo ira est in concupiscibili.

† Dam. li.2 cap.16. Nysse li.4. cap. 14.

¶ 3 Præt. Damas. & Greg. Nysse. † dicunt, ꝙ ira componitur ex tristitia & desiderio: sed vtrunque horum est in concupiscibili. ergo ira est in concupiscibili.

SED CONTRA. Vis concupiscibilis est alia ab irascibili. si igitur ira esset in concupiscibili, non dominaretur ab ea vis irascibilis.

q.23.art.1.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut supra dictũ est *, Passiones irascibilis in hoc differunt a passionibus concupiscibilis, ꝙ obiecta passionum concupiscibilis sunt bonum, & malum absolute: obiecta autẽ passionum irascibilis sunt bonum, & malum cum quadã eleuatione & arduitate. Dictum est autem *, quòd ira respicit duo obiecta, scilicet vindictam, quam appetit, & eum, de quo vindictam quærit: & circa vtrunque quandam arduitatem ira requirit. non enim insurgit motus iræ nisi aliqua magnitudine circa vtrũq; existente. Quæcunque enim nihil sunt, aut modica valde, nullo modo digna æstimamus, vt dicit Philosoph. in 2. Rhet.* vnde manifestum est, quòd ira non est in concupiscibili, sed in irascibili.

I

art. præced.

ca. 2. non re mote a pri. to.6.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ Tullius libidinẽ nominat appetitum cuiuscunque boni futuri, non habita discretione ardui, vel non ardui: & secundum hoc ponit iram sub libidine, inquantum est appetitus vindictæ: sic autem libido communis est ad irascibilem, & concupiscibilem.

AD 2^m^ dicendum, ꝙ ira dicitur crescere in odiũ, non ꝙ eadem numero passio, quæ prius fuit ira, postmodũ fiat odiũ per quãdã inueterationẽ, sed p quandã causalitatem: ira n. per diuturnitatem causat odium.

AD 3^m^ dicendum, quòd ira dicitur componi ex tristitia & desiderio, non sicut ex partibus, sed sicut ex causis. dictum est autem * supra, quòd passiones concupiscibilis sunt causæ passionum irascibilis.

q.25. arti.1

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ira sit cum ratione.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ ira nõ sit cum ratione. Ira enim cùm sit passio quædã, est in appetitu sensitiuo: sed appetitus sensitiuus nõ sequitur rationis apprehensionem, sed sensitiuæ partis. ergo ira non est cum ratione.

¶ 2 Præt. Animalia bruta carent ratione, & tamen in eis inuenitur ira. ergo ira non est cum ratione.

¶ 3 Præt. Ebrietas ligat rationem, adiuuat autem ad iram. ergo ira non est cum ratione.

G

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 7. Ethic.* quod ira consequitur rationem aliqualiter.

*cap.6. non multũ a pr. to.5.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est * Ira est appetitus vindictæ, hæc autem collationẽ importat pœnæ infligendæ ad nocumentum sibi illatum. vnde in 7. Ethicor. dicit Philosoph.* quod syllogizãs conferendo, quoniam oportet totaliter oppugnare, irascit̃ confestim: conferre aũt & syllogizare est rationis. & ideo ira est quodammodo cum ratione.

*artic.2 huius quæst. ca.6. paulo a prin. tõ.5

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd motus appetitiuæ virtutis potest esse cum ratione dupliciter. Vno modo, cum ratione præcipiente: & sic voluntas est cum ratione: vnde & dicitur appetitus rationalis.

H

Alio modo, cum ratione denuntiante: & sic ira est cũ rõne. Dicit enim Philos. in lib. De problematibus *, ꝙ ira est cum rõne, non sicut præcipiente ratione, sed vt manifestante iniuriã. Appetitus enim sensitiuus immediate rationi non obedit, sed mediante voluntate.

* In Sectione 28. proble. 3. tõ.6.

AD 2^m^ dicendum, ꝙ bruta animalia habent instinctum naturalem ex diuina ratione eis inditũ, per quẽ habent motus interiores, & exteriores similes motibus rationis, sicut supra dictum est *.

q.40 art.3.

AD 3^m^ dicendum, quòd sicut dicitur in 7. Ethi.* ira audit aliqualiter rationem, sicut nuntiantem ꝙ iniuriatum est ei: sed non perfecte audit, quia non obseruat regulam rationis in rependendo vindictam. Ad iram ergo requiritur, aliquis actus rationis, & additur impedimentum rationis: vnde Philosophus dicit in libr. de Problematibus.* quòd illi qui sunt multũ ebrii, tanquàm nihil habentes de iudicio rationis, nõ irascuntur: sed quando sunt parum ebrii, irascuntur tanquàm habẽtes iudicium rationis, sed impeditum.

*cap.6. circa princip. tom.5.

In Sectione 3. probl. 2. tom 6.

ARTICVLVS V.

Vtrum ira sit naturalior, quàm concupiscentia.

AD QVINTVM sic procedit̃. Videtur ꝙ ira non sit naturalior, q̃ concupiscentia. Propriũ enim hominis dicit̃, quod sit animal mãsuetũ natura: sed mãsuetudo opponitur iræ, vt dicit Philos. in 2. Rhet.* ergo ira non est naturalior q̃ concupiscentia, sed oĩno vĩ esse contra hominis naturam.

K

c.3. tom. 6.

¶ 2 Pręt. Ratio contra naturã diuiditur. Ea. n. quę secundum rationem agunt, non dicimus secundum naturam agere: sed ira est cũ rõne, cõcupiscentia autem sine rõne, vt dicitur in 7. Ethico*. ergo cõcupiscentia est naturalior q̃ ira.

cap.6. ante med. tom.5

¶ *Super Quæstionis quadragesimasexte Artic. quintum.*

IN artic. 5. omissis 3. & 4. in responsione ad 1. dubium Nouitiorũ occurrit, Quo pacto ratio sedat iram, inquantum iratus non totaliter audit imperium rationis. oppositum nã que apparet, dũ iratus non obediens rationi, magis prosequitur, vt experientia testatur.

2.2.qõ.156 artic. 4. co.

¶ Ad hoc dicit̃, primo explanando sententiam authoris, deinde verba. Intendit author ꝙ, quia ratio duplici actu refertur ad iram. s. nuntii & præ-

præcepit. Et nunciãtem quidem semper se exhibet rõ: quia ipsam iram respicit, nunciando causam vindictæ. præcipientem vero non semper se exhibet: quia moderamen iræ præcipiendo faceret, qđ non semper accidit. idcirco ratio est causa iræ, inquantũ nunciat: & est causa mãsuetudinis, inquantum præcipit moderando. Et quia nunciare necessario concurrit ad irã & semper, præcipere autẽ non: ideo in corpore articuli ex quarto Ethi. dictum, quòd humanius est punire, quàm mansuetũ esse, ex hac radice verificatur. Verba autem literæ accipienda sunt specificatiue, ita quòd, ly, inquãtum iratus non totaliter audit imperiũ rationis, determinat conditionẽ, secundum quã ira subtrahibilis est imperio rationis: quia enim opposita habent fieri circa idem, secundum eandem conditionem, ira nata est obedire & nõ obedire, moderamẽ suscipere, & nõ suscipere sub imperio rõnis: ac si dixisset, qđ ira inquantũ subest rõni nunctianti, est ab ea: inquãtũ vero subest rationi moderanti, sedatur ab ea: ita quòd ratio ex illo actu sedat iram, qui potest audiri, & non audiri ab irato, ob cuius nõ auditionem dicitur iratus non totaliter audire imperium rationis.

§ 3 Præt. Ira est appetitus vindictæ, concupiscentia autem maxime est appetitus delectabilium secundum tactum, scilicet ciborum, & venereorum: hæc autem sunt magis naturalia homini, quàm vindicta. ergo concupiscentia est naturalior, quàm ira.

SED CONTRA est, quod Philos. dicit in. 7. Eth.* quòd ira est naturalior, quàm concupiscentia. [cap.6. ante medium to mo.5.]

RESPON. Dicendum, quòd naturale dicitur illud, quod causatur a natura, vt patet in. 2. Physic.* [tex.4.] vnde vtrum aliqua passio sit magis, vel minus naturalis, considerari non potest, nisi ex causa sua. Causa autẽ passionis, vt supra dictum est*, [Q.36.ar.1.] dupliciter accipi potest. Vno modo ex parte obiecti: alio modo ex parte subiecti. Si ergo consideretur causa iræ, & concupiscentiæ ex parte obiecti, sic cõcupiscentia, & maxime ciborum, & venereorum, naturalior est quàm ira, inquantum ista sunt magis naturalia quàm vindicta. Si autem consideretur causa iræ ex parte subiecti, sic quodammodo ira est naturalior, & quodãmodo concupiscẽtia. Potest enim natura alicuius hominis considerari vel secundum naturam generis, vel secũdum naturam speciei, vel secundum complexionem propriam indiuidui. Si igitur consideretur natura generis, quæ est natura huius hominis, inquantum est animal, sic naturalior est concupiscẽtia, quàm ira: quia ex ipsa natura communi habet homo quandã inclinationem ad appetendum ea quæ sunt conseruatiua vitæ, vel secundum speciem, vel secundum indiuiduum. Si autem consideremus naturam hominis ex parte speciei, scilicet, inquantum est rationalis, sic ira est magis naturalis homini, quàm concupiscentia, inquantum ira est cum ratione magis quàm concupiscentia. vnde Philo. dicit in. 4. Eth.* [c.5. a med. tom.5.] quòd humanius est punire, quod pertinet ad iram, quàm mansuetum esse: vnumquodque enim naturaliter insurgit contra contraria & nociua. Si vero consideretur natura huius indiuidui secundum propriã complexionem: sic ira naturalior est quàm cõcupiscẽtia, quia s. habitudinẽ naturalẽ ad irascendũ, quæ est ex complexione, magis de facili sequitur ira, quàm concupiscentia, vel aliqua alia passio. Est enim homo dispositus ad irascendum secundum quod habet cholericã complexionem. cholera autem inter alios humores citius mouetur: assimilatur enim igni. Et ideo magis est in promptu, vt ille qui est dispositus secundum naturalem complexionem ad irã, quòd irascatur, quàm de eo qui est dispositus ad concupiscendum, quòd cõcupiscat, & propter hoc Philosophus dicit in. 7. Eth.* [cap.6. ante med. to.5.] quòd ira magis traducitur a parentibus in filios, quàm concupiscentia.

A AD PRIMUM ergo dicendum, in homine considerari potest & naturalis complexio ex parte corporis, quæ est subiecta, & ipsa ratio. Ex parte igitur cõplexionis corporalis naturaliter homo secundum suã speciem est non habens superexcellentiam neque iræ, neque alicuius alterius passionis propter temperamẽtum suæ complexionis: alia vero animalia secundum quod recedunt ab hac qualitate complexionis ad dispositionem alicuius complexionis extremæ, secundum hoc etiam naturaliter disponuntur ad excessum alicuius passionis: vt leo, ad audaciã: canis, ad iram: lepus, ad timorem, & sic de alijs. Ex parte vero rationis est naturale homini & irasci, & mansuetum esse, B secundum quòd ratio quodammodo causat iram, inquantum nunciat causam iræ, & quodammodo sedat iram, inquantum iratus non totaliter audit imperium rationis, vt supra dictum est*. [ar.4.ad 3.]

AD 2m dicendum, quòd ipsa ratio pertinet ad naturã hominis: vnde ex hoc ipso, quòd ira est cũ ratione, sequitur quòd secundum aliquem modum sit homini naturalis.

AD 3m dicendum, quòd ratio illa procedit de ira, & de concupiscentia ex parte obiecti.

ARTICVLVS VI.

Vtrum ira sit grauior quàm odium.

C AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quòd ira sit grauior, quàm odium. Dicitur enim Prou. 27. quòd ira non habet misericordiam, nec erumpens furor: odium autem quandoq; habet misericordiam. ergo ira est grauior quàm odium.

§ 2 Præt. Maius est pati malum, & de malo dolere, quàm simpliciter pati: sed illi qui habet aliquem odio, sufficit quòd ille, quem odit, patiatur malum. irato autem non sufficit, sed quærit quòd cognoscat illud, & de illo doleat, vt dicit Philosophus in. 2. Rhet.* D ergo ira est grauior quàm odium.

§ 3 Præt. Quanto ad constitutionẽ alicuius plura concurrunt, tanto videtur esse stabilius: sicut habitus permanentior est, qui ex pluribus actibus causatur: sed ira causatur ex concursu plurium passionum, vt supra dictum est,* non autẽ odium. [ar.1. huius quæst.] ergo ira est stabilior, & grauior quàm odium.

E SED CONTRA est, quod Augu.* [In regula c.37. to.1.] in regula, odium comparat trabi: iram vero festucæ.

RESPON. Dicendum, quòd species passionis, & ratio ipsius ex obiecto pensatur. Est autem obiectum iræ, & odij idem subiecto, nã sicut odiẽs appetit malum ei, quẽ odit: ita iratus ei, contra quem irascitur, sed non eadem ratione. sed odiens appetit malum inimici, inquantum est malum: iratus autem appetit malum eius, contra quem irascitur, non inquantum est malum, sed inquantum habet quan-

¶ Super Quæstionis quadragesimæsextæ Articulum sextum.

IN articulo sexto in corpore, aduerte, quòd ira & odiũ inimicitiæ comparantur, & discutiuntur, & non odiũ abominationis. illud enim est quod vult meliũ malo, non hoc. Infirmus enim qui odit suam ægritudinem, nulli vult malum. & iustus de se dicẽs, Iniquos odio habui, nulli malum voluit, sed iniquitatẽ odio habuit, & abominatus est. [2.2.q.159. ar.4. Et ma. q.12. art.5.] [c.4. non remote a fine tom.6.]

¶ In eodem sexto articulo dubium ad hoc est; quia differẽtia inter irã & odiũ inimicitiæ, falsa videtur: quia aut est sermo de malo illi cui appetitur, aut simpliciter. Si primo modo non est differentia inter iram & odium: quoniam vtrobique appetitur malum illi. vindicta enim est malum puniti. Si secundo modo, sequitur impossibile. s. quòd ad malũ vt malũ, possit eẽ prosecutio appetitus. patet enim quòd odiẽs affectat malũ, quod illi qui odio habetur, vult.

¶ Ad hoc dicitur, quòd hic est sermo de malo illi, sed formaliter, scilicet sub ratione mali: & in hoc differt odium ab ira, quia

quia ira malum respicit indutum iusti vindicatiui rationem: odium autẽ malum nudũ fm se. & licet sit impossibile appetitũ prosequi p se malum appetenti, non tñ est impossibile appetitũ p se prosequi malum contrario. nullus. n. operatur aspiciens ad malũ sibi, sed bene ad malum contrario: hoc autem fit in odio, non primum.

¶ In eodem 6. artic. in responsione ad primũ, dubium occurrit circa id, quod de odio dicit, quòd insatiabile est, infinitum est, vt enim hoc falsum, primo, quia cõtingit odio habere aliquem quo ad aliquid, puta prælationem, vel potestatem super se, & velle ei solum hoc malum, scilicet priuationem illius. Secundo, quia contingit odio habere aliquẽ solum quo ad excessũ in aliqua re, puta, quo ad excessiuas diuitias, & velle ei solũ hoc malum, vt non sit tantum diues. Tertio, quia contingit odio habere aliquem quo ad vitam, ita quòd velit ei mortem: & tñ non velit ei alia mala, puta, infirmitates, mala, gñia mortis, & similia. Nõ ergo odium est insatiabile & infinitũ, sed mensuratum habet obiectũ. Ad hoc põt dupliciter distingui, primo de odio abominationis & inimicitiæ: secũdo, de odio inimicitiæ simpliciter, vel secũdũ qd, & dicit quod odium insatiabile & infinitum est odiũ inimicitiæ simplr, quo scilicet, persona non secũdum quid, sed simpliciter odiõ habet: & quod de huiusmodi odio loquit Scriptura, loquitur Aristoteles, loquitur author. obiectiones autẽ sunt de odio abominationis vel secũdum quid: sed quia ratio in litera adducta militat pro omni odio, scilicet, ea q̃ secũdum se appetuntur, sine mensura appetũtur, vt patet inductiue in auaro, in infirmo &c. & ex 1. Politicor. ideo aliter dicendum videtur, quod differentia inter iram & odium ĩ hoc, attẽditur secundum ipsum propriũ obiectum: ita quod proprium obiectum odii non habet per se mẽsurã, & si hẽt, hoc est per accidẽs.

* Arti. 2. huius quæst.
* Cap. 6. a med. illius, tom. 5.
* Cap. 4. circa fin. to. 6.
* In cor. ar.

F Proprium aũt obiectum iræ habet per se mensuram: & si in aliquo casu forte non habet, hoc esset per accidens. proprium obiectum iræ est vindicta, quæ cum respiciat offensam receptã, manifeste per se includit proportionem, saltem secundum apparentiã irati ad offensam, ac per hoc p se in mensura consistit. Proprium autem obiectũ odii inimicitiæ est sola persona: odii aũt abominationis res. quicqd ãt odio hr̃ siue psona, siue res, siue excess⁹, secundum se refutatur, & abnegatur ab affectu: ac p hoc nõ fm aliquid sic, & secundum aliquid nõ: & rursus, ac per hoc nõ i ordine ad aliud cui commensuretur: & propterea infinite insatiabiliterque refutat. Nec obstat quod ipsum odio habitum mensuratum quoddã ẽ, puta, certus gradus potẽtiæ, certus p̃sentiæ &c. hoc enim est per accidẽs. Quicqd enim & quantumcunque sit illud ꝙ odio habetur sine mensura, refutatur, quàmuis in se mẽsuratum sit. obiicitur enim odio quicquid obiicitur, vt quoddam totum, & non vt certa mensura ab aliis discretũ. Propter quod nõ sufficiens signum distinctiõis odii ab ira accipiunt Confessores, ex hoc, ꝙ pœnitens dicit se nõ appetisse, nisi certũ malũ his, quos odisse se dicit, stat enim & frequentissime cum appetitu certi mali odium abominationis, quod redit quãdoque in idem cum odio personæ secundum quid. Cum enim odio habetur persona secũdum aliquam bonam conditionem, proprie loquendo, obiectum odii est conditio illa non absolute, sed in illa persona: & propterea & persona sub illa conditione, & cõditio in persona odio habetur: & sic saluatur odiũ abominationis simpliciter & odiũ inimicitiæ secũdum qd, aliquo modo, pro quãto scilicet personæ oppositum malum desideratur.

* Cap. 4. declinãdo ad finem.
* Ex c. 4. nõ remote a fine elicitur, tom. 6.
* Cap. 6. circa fin. & c. vlt. tom. 5.
* Cap. 4. nõ multum remote a fin. tom. 6.
* Cap. 2. 3. & 4.
* Art. præc.

dam rationẽ boni. s. prout æstimat illud esse iustum, inquantũ est vindicatiuum. vnde ẽt supra dictum est,* ꝙ odium est per applicationẽ mali ad malum: ira autẽ per applicationem boni ad malum. Manifestum est autem, ꝙ appetere malum sub rõne iusti, minus habet de rõne mali, q̃ velle malum alicui⁹ simpliciter. Velle. n. malum alicuius, sub rõne iusti, põt esse etiam secũdum virtutem iustitiæ, si præcepto rõnis obtemperetur: sed ira ĩ hoc solum deficit, ꝙ non obedit rationis præcepto in vlciscendo. vnde manifestum est, ꝙ odium est multo deterius & grauius, quàm ira.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ in ira & odio duo possunt considerari. s. ipsum quod desideratur, & intensio desiderij. Quantum igitur ad id, quod desideratur, ira habet magis misericordiã, q̃ odium: quia. n. odium appetit malum alterius secundum se, nulla mensura mali satiatur. Ea n. quæ fm se appetuntur, sine mẽsura appetuntur, vt Philosophus dicit. 1. Polit.* sicut auarus diuitias. vnde dr̃ Eccl. 12. Inimicus, si inuenerit tempus, non satiabit sanguine. Sed ira non appetit malũ, nisi sub ratione iusti vindicatiui: vnde qñ malum illatum excedit mẽsuram iustitiæ secundum æstimationem irascentis, tunc miseretur. vnde Philoso. dicit in 2. Rheto.* ꝙ iratus, si fiant multa, miserebitur: odiens autem pro nullo. Quantum vero ad intẽsionem desiderij, ira magis excludit misericordiam, q̃ odium: quia motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationẽ. unde statim subditur, Impetum concitati spiritus ferre quis poterit?

Ad 2m ergo dicendum, ꝙ sicut dictum est,* Iratus appetit malum alicuius, inquantum habet rationem iusti vindicatiui: vindicta autem fit p illationem pœnæ. Est autem de rõne pœnæ, ꝙ sit contraria voluntati, & ꝙ sit afflictiua, & ꝙ p aliqua culpa inferatur: & ideo iratus hoc appetit, vt ille cui nocumentum infert, pcipiat & doleat, & ꝙ cognoscat pp iniuriam illatã sibi hoc prouenire. Sed odiens de hoc nihil curat: quia appetit malũ alterius, inquantum hmõi. non est autem verũ, ꝙ id de quo quis tristatur, sit peius. Iniustitia enim, & imprudentia cũ sint mala, quia tñ sunt voluntaria, nõ cõtristant eos quibus insunt, vt dicit Philosoph. in 2. Rhetoricorum.*

Ad 3m dicendum, ꝙ id quod ex pluribus causis causatur, tunc est stabilius, qñ causæ accipiũt vnius rationis, sed vna causa põt præualere multis alijs: odium aũt prouenit
G ex permanentiori causa q̃ ira: nam ira prouenit ex aliqua cõmotione animi pp læsionem illatam, sed odiũ procedit ex aliqua dispositione hois, secũdum quam reputat sibi cõtrarium, & nociuum id, quod odit: & ideo sicut passio citius trãsit, q̃ dispõ, vel habitus: ita ira citius trãsit q̃ odium: q̃uis etiã odium sit passio ex tali dispositione proueniens. & pp hoc Philosophus dicit in 2. Rheto.* ꝙ odium
H est magis insanabile, quàm ira.

Articvlvs VII.

Vtrum ira sit ad illos solum, ad quos est iustitia.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ ira non solũ sit ad illos, ad quos est iustitia. Nõ. n. est iustitia hois ad res irrationales: sed tñ homo quandoq; irascitur reb⁹ irrationalibus, puta, cum scriptor ex ira proijcit pẽnam, vel eques percutit equum. ergo ira nõ
I solũ est ad illos, ad quos ẽ iustitia.

¶ 2 Præt. Non est iustitia hois ad seipsum, nec ad ea q̃ suipsius sunt, vt dr̃ in 5. Ethic.* sed hõ quandoque sibijpsi irascitur, sicut pœnitẽs pp peccatum. vnde dicitur in Psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. ergo ira nõ solũ est ad quos ẽ iustitia.

¶ 3 Præt. Iustitia, & iniustitia potest esse alicuius ad totum aliquod genus, vel ad totam aliquam cõmunitatem, puta, cum ciuitas aliquẽ
K læsit: sed ira non est ad aliquod genus, sed solum ad aliquod singularium, vt dicit Philoso. in 2. Rhet.* ergo ira non proprie est ad quos est iustitia, & iniustitia.

Sed contrarium accipi potest a Philosopho in 2. Rhetor.*

Respon. Dicendum, ꝙ sicut supra dictum est,* Ira appetit malũ, inquantum habet rõnem iusti vindicatiui: & ideo ad eosdem est ira, ad quos ẽ iustitia, & iniustitia. Nã inferre vindictam, ad iustitiã pertinet: lædere autem aliquem, perti-

¶ Super

net: lædere autẽ aliquem, pertinet ad iniustitiam. Et vitam ex parte causæ, quę est lęsio illata ab altero, quã etiã ex parte vindictę eius, quã appetit iratus, manifestum est, quod ad eosdẽ ptinet ira, ad quos iustitia & iniustitia.

Ad primum ergo dicẽdum, quod sicut supra dictum est,* Ira quamuis sit cum ratione, potest tamen etiã esse in brutis aĩalibus, quę ratione carent, inquantum naturali instinctu p imaginationem mouentur ad aliquid simile operibus rationis. Sic igitur, cũ in hoie sit & ratio & imaginatio, dupliciter in hoie potest motus irę insurgere. Vno modo ex sola imaginatione nuntiante lęsionem: & sic insurgit aliquis motus iræ etiã ad res irrationales & inanimatas, sm similitudinem illius motus, qui est in aĩalibus contra quodlibet nociuum: Alio modo ex ratione nuntiante læsionem: & sic, vt Philosoph. dicit 2. Rheto.* nullo modo potest esse ira ad res insensibiles, neque ad mortuos: tum quia non dolent, qd maxime quærunt irati in eis, quibus irascuntur: tum etiã quia nõ est ad eos vindicta, cum eorum non sit iniuriam facere.

Ad 2m dicẽdum, quod sicut Philosoph. dicit in 5. Ethic.* Quædam metaphorica iustitia, & iniustitia est hoĩs ad seipsum, inquãtum scilicet ratio regit irascibilem, & concupiscibilem: & sm hoc etiam hõ dr de seipso vindictam facere, & p consequens sibi ipsi irasci. Proprie aũt, & p se, non contingit aliquem sibiipsi irasci.

Ad 3m dicẽdũ, quod Philosophus in 2. Rhet.* assignat vnam differentiam inter odium & iram, quod odium potest esse ad aliquod genus, sicut habemus odio oẽ latronum genus: sed ira non est nisi ad aliquod singulare, cuius rõ est: quia odium causatur ex hoc, quod qualitas alicuius rei apprehẽditur vt dissonans nostrę dispositioni, & hoc potest esse vel in vniuersali, vel in particulari: sed ira causatur ex hoc, quod aliquis nos læsit per suum actum, actus autẽ oẽs sunt singularium, & ideo ira semp est circa aliqd singulare. Cum aũt tota ciuitas nos læserit, tota ciuitas cõputatur sicut vnũ singulare.

* Artic. 4. ad 4.

*Cap. 3. nõ procul a fi. tom. 6.

*Circa finẽ lib. tom. 5.

*Cap. 4. nõ multum remote a fine tom. 6.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum conuenienter assignentur species iræ.

1.2. qõ. 158 articu. 5.

* Lib. 4. Orthodo. fidei cap. 16.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quod Damas.* inconuenienter assignet tres species iræ, scilicet fel, maniam, & furorẽ. Nullius. n. generis species diuersificantur secundum aliqd accidens: sed ista tria diuersificantur secundum aliqd accidens. principium. n. motus iræ, fel vocatur: ira autẽ permanens dr mania: furor autem est ira obseruans tempus in vindictã. ergo non sunt diuersæ spẽs iræ.

§ 2 Præt. Tullius in 4. de Tusculanis* quæstionibus, dicit quod excandescentia Græce dr thymosis, & ẽ ira modo nascẽs, & modo desistẽs: thymosis aũt secũdum Dam.† est idem quod furor. nõ ergo furor tempus quærit ad vindictam, sed tẽpore deficit.

§ 3 Præt. Greg. 21. Moralium* ponit tres gradus iræ, scilicet, iram sine voce, & iram cum voce, & iram cum verbo expresso, sm illa tria, quæ Dominus ponit Matth. 5. Qui irascitur fratri suo. vbi tãgitur ira sine voce. & postea subdit: Qui dixerit fratri suo, Racha, vbi tangit iram cum voce, sed necdum pleno verbo formata. & postea dicit: Qui autẽ dixerit fratri suo, fatue: vbi expletur vox pfectione sermonis. ergo insufficienter diuisit Damascẽ. iram, nihil ponẽs ex parte vocis.

Greek: χολὴ, μανία, κότος, θύμωσις

* Lib. 4. in fol. 5. a princip. lib.

† Lib. 2. capit. 6.

* Cap. 5. circa princip.

¶ Super Quæstionis Quadragesimæ sextæ Articulum octauum.

Omissis tertia, in quo diligenter notabis, & memoriæ mandabis distinctionem iræ ex imaginatione & ratione, & aduertes, quod cũ scientibus sermo de ira est, intelligit de ira ex ratione nuntiata. ¶ In 8. in responsione ad primum aduerte, quod author non aponit intentionem suã, an putauerit has iræ species esse veras species. Et posset forte dici, quod non sunt veræ species ex parte obiecti secũdum eius p. se differentias, quibus passionum discretæ sumuntur, quamuis ex parte subiecti specifice distinguantur. Obiecti enim ope...

Sed contra est authoritas* Damasceni, & Gregorij Nysseni.

Respon. Dicendum, quod tres species iræ, quas Dam. ponit, & etiã Greg. Nyss.* sumuntur sm ea, quę dant iræ aliquod augmentum: qd quidem contingit tripliciter. Vno mõ, ex facultate ipsius motus, & talem iram vocat fel, quia cito accenditur. Alio mõ, ex parte tristitiæ causantis irã, quę diu in memoria manet: & hæc pertinet ad maniã, quæ a manendo dr. Tertio, ex parte eius quod iratus appetit. s. vindictæ: & hæc pertinet ad furorem, q nunquã quiescit donec puniat. vnde Philosoph. in 4. Ethic.* quosdam irascentium vocat acutos, quia cito irascuntur: quosdam amaros, quia diu retinent iram: quosdam difficiles, quia nunquam quiescunt, nisi puniant.

Ad primum ergo dicẽdum, quod omnia illa, per quæ ira recipit aliquam perfectionem, non omnino per accidens se habent ad iram, & ideo nihil prohibet secundum ea species iræ assignari.

Ad 2m dicendum, quod excandescẽtia, quam Tullius* ponit, magis videtur pertinere ad primam speciem irę, quæ perficitur sm velocitatem iræ, quã ad furorem: nihil autem prohibet vt thymosis Græce, quod Latine furor dicitur, vtrunque importet, & velocitatem ad irascendum, & firmitatem propositi ad puniendum.

Ad 3m dicendum, quod gradus illi iræ distinguuntur secundum effectum irę, non autem secundum diuersam perfectionem ipsius motus iræ.

...nis iræ omnino idẽ est, sed ex dispositione varia, iuxta scilicet celeritate, cõplete memoriæ, vel appetitu ipso diuersificatur: propter quod nõ video, nisi accidentales differentias, licet non totaliter accidentales, vt album, & nigrum ad animal.

† Loco in argu. 1. citato

* Ibidẽ, & Gre. Nysse lib. 4. c. 13.

* Locis in arg. Sed cõtra citatis.

* Capit. 3. tom. 5.

* Loco citato in argu.

QVAESTIO XLVII.

De causa effectiua iræ, & de remedijs eius, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa effectiua irę, & de remedijs eius.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo. Vtrũ semp motiuũ iræ sit aliqd factum cõtra eũ q irascit.

¶ Secũdo. Vtrum sola paruipẽsio, vel despectio sit motiuum irę.

¶ Tertio. De cã iræ ex pte irascẽtis.

¶ Quarto. De causa irę ex parte eiꝰ, contra quem aliquis irascitur.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum semper motiuum iræ sit aliquid factum contra eum qui irascitur.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod non semper aliquis irascatur pp aliquid contra se factum. Homo. n. peccando, nihil cõtra Deum facere potest. Dicitur .n. Iob. 35. Si multiplicatæ fuerint

¶ Super Quæstionis 46. 47. 48. Articulũ primum.

Circa qõ. 46. 47. & 48. simul, nota diffinitionem iræ positam ab Arist. in 2. Rhe. Ira est appetitus cum tristitia ac spe punitionis apparentis, propter apparentem paruipensionem eorum, quæ in ipsum, aut in ipsius aliqua non conuenientem. Ex qua diffinitione videre potes in primis irã passionem compositam ex tristitia, & spe, & causis, & consequenter ex malo & bono; ac per hoc ex parte tristitiæ mala delectus, & vniuersaliter contristantia disponũt ad irã, & in quibus tristitia accepta permanet, aut renouatur, ira quoque facile surgit. Ex parte vero spei audacia, delectatioque consequitur tam in cogitando, quam in sperata præsentia vindictæ.

Ex parte

Ex parte aũt successus speratæ vindictæ ad tristitiam, delectatio tanto est maior, quanto & medicinæ contra positæ habet rationem. Deinde habet obiectũ vtrunq; scilicet rẽ, & personam, res est punitio apparens, persona est is q̃ paruipendit. Ex parte punitionis appetitæ & speratæ vide, q̃ non est ira ad excellentes personas, quas non speramus posse punire nisi pro quanto (cũ alieno adiutorio, puta, diuino) speramus punire: & tunc licet esset excellens persona respectu irati absolute, non tñ respectu eius cum adiutorio. quæ.n. per amicos possumus, p̃ nos aliquo mõ possumus; vt dr̃ 3. Eth. Et q̃ ira nõ est, nisi ad quos ẽ iniuria. punitio.n. ad iustitiã spectat: & q̃ est finita & mensurata. punitio.n. punibili commensuratur, & hic multis factis placatur irat⁹. Ex parte vero apparentis vide, q̃ ira non est ad mortuos ſm se, nec ad insensibilia, quibus non põt apparere punitio, & q̃ iratus appetit punitionẽ sic, vt sciat punitus quid a quo, & pro quo patitur, vt in 2. Rhe. dr̃. Ex persona vero habes, q̃ ira non est nisi ad singulares personas q̃m singulariũ tñ est paruipẽdere. Habes deinceps causam iræ apparentem paruipensionem: vt de vides ex parte irati causam iræ aliquam excellentiã, quam lædit paruipensio, & ex parte eius cui irascimur, defectus quem dedecet paruipẽdere excellentem. deniq; habes irã non ex qualibet, sed ex contra se, vel sua apparente paruipẽsione cõsurgere. vindicta.n. pro se, vel suis aliquo mõ fit: extraneas.n. oĩno iniurias non curamus. Et demum inconuenientẽ, seu multam oportere apparere paruipẽsionem vides, si ira cadere debet: q.n. iuste pati credimus, non quærimus vindicare, vt experientia cõtinua testatur in iudiciis. Ex quibus nulla mihi vr̃ clarior differẽtia, qua possis odium ab ira discerni, q̃ q̃ ira est appetitus mali, ita q̃ sentiat se punitum pro tali re: in odio aũt appetitus est solius mali. Et si nesciunt exprimere affectus suos, saltem in hoc discernetur, si appetierunt malum pro vindicta, seu punitione, aut simpliciter, vt habeat malũ: illud.n. ad iram, hoc ad odium spectat. Et hæc de passionibus dicta sufficiant: nihil.n. aliud pro nunc scribẽdum occurrit in particulari. Restant in calce totius tractatus, de actibus appetitus tam intellectiui, q̃ sensitiui, aliqua dubia simpliciter, & ad hominem diuum sanctum Thomam.

¶ Primum est, an præter decem & septem actus appetitus iã tractatos, sex proprios rationalibus, & vndecim cões, sint alij actus appetitus distincti specie in esse naturæ ab istis; an sint soli supradicti. Quod.n. nõ sint plures, ex hoc suadetur quia dimunutus auctor fuisset omittẽdo illos: quod vero sint plures, ex duobus probatur. primo quare præter omnes dictos est actus volitionis, seu nolle in voluntate, de quo non est tractatum.

¶ Secundo, quare præter oẽs dictos est in voluntate actus neuter, quo voluntas vult bonum absolute, non p̃p se, nec propter aliud: & quod sit ponendus in voluntate hic actus neuter, probatur inquit Scotus in 3. senten. dist. 1. q. 3. arti. 1. Voluntati potest ostendi aliquod obiectum bonũ absolute apprehensum, non sub ratione per se, nec propter aliud boni, & voluntas põt habere circa tale obiectum aliquem actum, & nõ necessario inordinatum. ergo potest habere aliquem actum volendi neutrum, idest, nec propter se, nec p̃p aliud, de hoc autem actu nõ est tractatum. ergo assumptum patet, cum quandoq; primo offeratur bonum: & deinde discociatur an sit bonum propter se, an propter aliud.

¶ Tertiũ dubium est, an oẽs vndecim actus appetitus, quos passiones dicimus, vt sunt in voluntate, sint actus voluntatis specifi-

iniquitates tuæ, quid facies contra illum? dicitur tñ Deus irasci cõtra homines p̃p peccata, secũdũ illud psal. 105. Iratus est furore dominus in populum suum. ergo non semp aliquis irascitur propter aliquid contra se factum.

F

¶ 2 Præt. Ira est appetitus vindictæ: sed aliquis appetit vindictam facere, etiam de his quæ contra alios fiunt. ergo non semper motiuũ iræ est aliquid contra nos factum.

G

¶ 3 Præt. Sicut Philosoph. dicit in 2. Rhet. * hoĩes irascunt̃ præcipue contra eos, qui despiciunt ea, circa quæ ipsi maxime student: sicut qui studẽt in philosophia, irascunt̃ cõtra eos q̃ philosophiã despiciũt, & simile est in alijs: sed despicere philosophiã nõ est nocere ipsi studenti. non ergo semper irascimur propter id, quod contra nos fit.

*Ca. 2. post med. to. 6.

H

¶ 4 Præt. Ille qui tacet contra cõtumeliãtem, magis ipsum ad irã prouocat: vt dicit Chryso. sed in hoc contra ipsum nihil agit, q̃ tacet. ergo nõ semp ira alicuius prouocat̃ p̃p aliquid, quod contra ipsum fit.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. Rhe. * q̃ ira fit semper ex his, quæ ad seipsum: inimicitia aũt & sine his, quæ ad ipsum. si .n. putemus talem esse, odimus.

* Cap. 4. de clinãdo ad fi. tom. 6.

RESPON. Dicendum, q̃ sicut supra dictũ est, * Ira est appetitus nocendi alteri sub ratione iusti vindicatiui. Vindicta autẽ locum nõ habet, nisi vbi præcessit iniuria, nec iniuria oĩs ad vindictam prouocat sed illa sola, quæ ad eum pertinet, qui appetit vindictam. Sicut enim vnumquodq; naturaliter appetit proprium bonum, ita ẽt naturaliter repellit proprium malum: iniuria autẽ ab aliquo facta non pertinet ad aliquẽ, nisi aliqd fecerit, qd aliquo modo sit cõtra ipsum. vñ sequit̃ qd motiuum iræ alicuius, semper sit aliquid contra ipsum factũ.

* q. 46. ar. 6.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ ira nõ dicitur in Deo ſm passionem animi, sed secundum iudiciũ iustitiæ, prout vult vindictam facere de peccato. Peccator.n. peccando, Deo nihil nocere effectiue potest, tñ ex parte sua dupliciter contra Deum agit. Primo quidem inquãtũ eũ in suis mãdatis contẽnit:

ce distincti in esse naturæ, an nullisan aliqui sic, & aliqui non: & an coincidãt cum illis sex in esse naturæ, an sint alii specifice ab illis. Quod.n. distinguant̃ spẽ, ex distinctiõe obiectorũ, apparet; q̃ vero non distinguantur, ex eleuatione inferiorum in superiorem naturam, vt. dispersa.n. in inferioribus vniuntur in superiori, q̃ coincidant cũ illis sex, inductiue manifestari põt: amare .n. desiderare, sperare, audere, irasci, velle, quoddã est. q̃ non coincidant, apparet ex eo, q̃ seorsum tractatæ sunt. Vt.n. patet in q. 28 ar. 6 & p̃ totũ immediate hũc tractatum de passionibus, examinatæ sunt nõ solum vt in appetitu sensitiuo, sed etiam in intellectiuo sunt.

¶ Ad primum dubium dr̃, quod præter dictos decem, & septem actus, nullus est alius actus: quia nolle non est alius a p̃dictis, & actus neuter non datur, vt patebit, nec alius aliquis apparet. De nolle in primis dupliciter dici põt, primo q̃ nolle coincidit cum velle: quoniã nihil aliud signat nolle, q̃ velle nõ. Et ad hoc est authoritas S. Th. superius in q. 6. arti. 3. ad secũdũ & in 1. sententiarũ & in expositione litteræ, & dist. 46. ad secũdũ. In omnibus enim his locis vult q̃ nolle significat actum volẽdi cũ negatione obiecti: sed q̃m bonum & malum sunt obiecta appetitus, quãmuis malum secundario, & bonum est q̃ oĩa appetunt, malum vero quod omnia fugiunt: rationabile est, vt in primo appetitu quotus est rationabilis, sic act⁹ consonus vtriq; obiecto: prosecutio s. respectu boni, & fuga respectu mali: ac p̃ hoc sicut velle inest pro p̃secutione, ita nolle pro fuga. illius.n. obiectum proprium est bonum, huius aũt malum: & hoc est tenendum & ſm rõnẽ, & ſm mentem authoris: vt patet superius in q. 8. ar. 1. ad primum, vbi ex proposito hoc tractat tanquam in proprio loco: nec oppositum sensit in locis prædictis, sed tantummodo exposuit p̃ velle, tanquam notius significatum per nolle. Dic ergo q̃ nolle, significat actum positiuum refutatiuum obiecti: & quia fuga in appetitu est sicut negatio in intellectu, vt dicitur in 6. Ethi. ideo hic actus declaratus est p̃ velle non: nõ fuit tñ tacitus ab authore in hoc tractatu actus istius nolitionis, sed inquantum est proprius voluntati tractatus est cũ suo contrario. s. velle. Oppositorum.n. eadẽ est disciplina. Et assignatum est eius obiectum s. malum, & dictum quid est. s. fuga, vt patet in loco allegato. Inquantum vero rationem habet cõem cũ passionibus tractatũ est in tractatu de odio, & opposito desiderij, desperatione ac timore: sunt.n. in voluntate hæc, nolitiones &, vt dictum est, vniuersaliter passiones tractatæ sunt tam pro passionibus, q̃ pro actibus voluntatis similibus passionibus. De actu aũt neutro, q̃ non detur facile, manifestum sit ex hoc, Cum appetitur bonum absolute, concurrunt duæ conditiones in obiecto s. bonitas terminans actum appetitus, & negatio ordinis ad aliud, propter quod appetatur. fertur.n. voluntas in bonum absolute repræsentatũ, sic q̃ appetit ipsum, & non appetit ipsum propter aliud. Ex hoc aũt vlterius procedendo adiuncto, quod bonum p̃p se non exponitur positiue, sed negatiue: quia sicut nihil est a se positiue, sed negatiue, idest non ab alio, ita nihil est propter se positiue: sed negatiue, idest non propter aliud, uidebis q̃ cum bonum absolute appetitur, verus assensus voluntatis est ad bonum vt finem, & p̃p se, & non est actus neuter. Et per hoc patet solutio rationis: iam.n. patet q̃ est implicatio in adiecto dicere q̃ bonum repræsentatur absolute, & non propter se, nec propter aliud. Bonum.n. absolute est propter se negatiue: & hoc modo intelligit̃ p̃p se, vt distinguit̃ cõtra p̃p aliud: sicut intelligitur

I

K

cum

est distinguit ens a se cōtra ens ab alio. Sed aduerte Nnuitie, q̄ sp̄ subintelligi bonū substratū, alioquin pp̄ se diceretur de chimera. qđ .n. est bonū non propter aliud, est bonū propter se. Quòd si cōcedat q̄s, q̄ sumit pp̄ se positiue, manifeste distinguit bonum pp̄ aliud contra nullum bonum. non datur .n. bonum propter se positiue, nisi fingatur aliquid quod sit positiue finis supplius.

¶ Ad secundum dubium dico, q̄ non video in re, aut in auctore distinctionem specificam in esse naturæ actuum, q̄ passiones dñr in voluntate positorum, sed oēs præter tristitiā, ad supra nominatos septem actus .s. velle, nolle, frui, intēdere, eligere, consentire, et vti, reduci puto. Author siquidē super* in quæst. 3. arti. 2. ad primum particulares cōditiones distinguere, passiones partis sēsitiuæ, affirmās, oppositúque in parte itellectiua similiter, amorem & desideriū in parte sensitiua, nō itellectiua distingui sm̄ speciē innuit: & si de delectatione in voluntate, & aliis passionibus idem sensisset, non posuisset fruitionem solam specie distinctā ab aliis actibus volūtatis: sed tractasset de eā in tractatu de delectatiōe, cū sit eius spēs. Ad naturam aūt redeūdo, aspiciēdo, nescio iram in voluntate, nisi velle vindictā: & amorē, nisi velle bonū sibi, vel alteri &c. Tristitiā aūt ideo except, quia cōtraria eiusdē generis sunt, & eadē est eorū disciplina: at per hoc cum delectatio in volūtate distinctus sit specie actus a velle, & aliis actibus, consequens est vt tristitia, quę ei est cōtraria, sit etiā specie distincta actus a nolle, & cæteris, nec pptereà diminutus est author qđ & ponendo fruitionem spēm per se in voluntate, insinuauit tristitiam. oppositorum .n. eadem est disciplina: & tractando de delectatione & tristitia, expresse tradidit tristitiam cōtrariam delectationi in volūtate, vt patet superius in q. 35. & sic si decem & septem supradictis addantur hi duo actus .s. nolle, & tristari, erūt in vniuerso act' decē & nouem appetitus distincti specie in esse naturæ, cōprehendēdo sub fruitione oēm delectationē voluntatis.

Infra art. 3. & 4. corp.

Secundo inquantum nocumētum aliquod infert alicui, vel sibi, vel alteri, quod ad Deum ptinet, prout ille cui nocumentū infert, sub Dei prouidentia & tutela continetur.

Ad 2m dicendum, q̄ irascimur cōtra illos qui alijs nocent, & vindictam appetimus, inquantum illi quibus nocetur, aliquo modo ad nos pertinent vel per aliquam affinitatem, vel per amicitiam, vel saltem per communionem naturæ.

Ad 3m dicendū, quòd id, in quo maxime studemus, reputamus esse bonum nostrū: & ideo cum illud despicitur, reputamus nos quoq; despici, & arbitramur nos læsos.

Ad 4m dicēdum, q̄ tunc aliquis tacēs ad irā prouocat iniuriātem, qñ vr̄ ex contemptu tacere, quasi paruipendat alterius irā: ipsa autē paruipensio quidam actus est.

ARTICVLVS II.

Vtrum sola paruipensio, vel despectio sit motiuum iræ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̄ non sola paruipensiò, vel despectiò sit motiuū iræ. Dicit .n. Damas.* quòd iniuriā passi, vel æstimātes pati, irascimur: sed hō potest iniuriā pati ēt absque despectu, vel paruipēsiōe. ergo nō sola paruipensio est iræ motiuum.

* Lib. 2. Ortho. fidei c. 16.

¶ 2 Præt. Eiusdem est appetere honorem, & contristari de paruipensione: sed bruta animalia nō appetunt honorem. ergo nō contristantur de paruipēsiōe, & tñ in eis prouocatur ira propter hoc, quòd vulnerātur, ut dicit Philosophus in 3. Ethi.* ergo nō sola paruipensio videtur esse motiuum iræ.

* Cap. 8 cir. med. tom. 6

¶ 3 Præt. Philosophus in 2. Rhet.* ponit multas alias causas iræ, puta obliuionem, & exultationem in infortunijs, denuntiationem malórum, impedimentum consequēdæ propriæ voluntatis. non ergo sola paruipensio est prouocatiuum irę.

* Ca. 2. to. 6

SED CONTRA est, qđ Philosoph. dicit in 2. Rhe.* q̄ ira est appetitus cum tristitia punitiōis propter apparentē paruipensionem non conuenienter factam.

* Cap. 2. in prin. tom. 6

RESPON. Dicendum, quòd oēs causæ iræ reducuntur ad paruipensionem. Sunt enim três species paruipensionis, vt dr̄ in 2. Rhet.* .s. despectus, epireasmus idest, impedimentum voluntatis implendæ, & cōtumeliatio: & ad hæc tria oīa motiua irę reducūtur. cuius rō potest accipi duplex. Prima est, quia ira appetit nocumentum alterius, inquantū habet rationem iusti vindicatiui: & ideo intātū quęrit vindictam, inquantum vr̄ esse iusta. Iusta autem vindicta non fit nisi de eo, quod est iniuste factum: & ideo prouocatiuum ad iram semper est aliquid sub ratione iniusti. vnde dicit Philosophus in 2. Rhetorico.* q̄ si homines putauerint eos q̄ læserunt, esse iuste passos, nō irascuntur: non enim fit ira ad iustum. Contingit autem tripliciter nocumentum alicui inferri, scilicet, ex ignorātia, ex passione, & ex electione. Tunc .n. aliquis maxime iniustum facit, quando ex electione, vel industria, vel ex certa malitia nocumentum infert, vt dicitur in 5. Ethi.* & ideo maxime irascimur contra illos, quos putamus ex industria nobis nocuisse. Si .n. putemus aliquos vel p ignorātiam, vel ex passione nobis intulisse iniuriam, vel nō irascimur contra eos, vel multominus. Agere .n. aliquid ex ignorantia, vel ex passione diminuit rationē iniuriæ, & est quodammodo prouocatiuum misericordię & venię: illi autem q̄ ex industria nocumentum inferunt, ex cōtemptu peccare videntur, & ideo contra eos maxime irascimur. Vnde Philosophus dicit in 2. Rhet.* q̄ his qui propter iram aliquid fecerunt aut nō irascimur, aut minus irascimur: non enim propter paruipensionem videntur egisse. Secunda ratio est, quia paruipensio excellentiæ hominis opponitur: quæ enim homines nullo modo putant digna esse, paruipendunt, vt dicitur in 2. Rhet.* Ex omnibus aūt bonis nostris aliquam excellentiam quęrimus: & ideo quodcunq; nocumentum nobis inferatur, inquantum excellentiæ derogat, videtur ad paruipensionem pertinere.

* Ca. 2. paulo post princip. tom. 6.

* Cap. 3. nō procul a fi. tom. 6.

* Cap. 5. & 8. tom. 5.

* Ca. 3. cir. med. tom. 6

* Cap. 2. nō peul a principio. tom. 6.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ex quacunq; alia cā aliquis iniuriam patiatur, q̄ ex contemptu, illa cā minuit rationem iniuriæ: sed solus cōtemptus, vel paruipēsio rōnem iræ auget, & iō est p se cā irascēdi.

Ad 2m dicendum, q̄ licet animal brutum non appetat honorem sub ratione honoris, appetit tamē naturaliter quandam excellentiā, & irascitur contra ea quæ illi excellentiæ derogant.

Ad 3m dicendum, quòd omnes illæ causæ ad quandam paruipēsionem reducūtur. Obliuio .n. paruipensionis est euidēs signum: ea .n. quę magna ęstimamus, magis memoriæ infigimus. Similiter ex quadam paruipensione est, quòd aliquis non vereatur contristare aliquem, denuntiādo sibi aliqua tristia. Qui etiā in infortunijs alicuius hilaritatis signa ostendit, vr̄ parum curare de bono, uel malo eius. Similiter etiā q̄ impedit aliquem a sui propositi assecutione, non pp̄ aliquā vtilitatem sibi inde prouenientem, nō vr̄ multum curare de amicitia eius: & ideo omnia talia inquantum sunt signa contemptus, sunt prouocatiua iræ.

ARTICVLVS III.

Vtrum excellentia irascentis sit causa iræ.

AD TERTIVM sic proceditr̄. Videtur q̄ excellentia alicuius non sit causa, q̄ facilius irascatur. Dicit .n. Philosoph. in 2. Rhet.* q̄ maxime aliqui irascuntur, cū tristantr̄, vt infirmi & egētes, & q̄ non hñt id qđ cōcupiscunt: sed oia ista ad defectū ptinere vñt. ergo magis facit pronū ad irā defectus, q̄ excellentia.

* Cap. 2. cir. med. tom. 6.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit ibidem,* q̄ tunc aliqui maxime

* Cap. 2. a med. tom. 6.

ximeirascuntur, quando in eis despicitur id, de quo pôt esse suspicio, quòd vel nõ insit eis, vel quòd sit in eis debiliter: sed cum putant se multũ excellere in illis, in quibus despiciuntur, non curant, sed prædicta suspicio ex defectu prouenit. ergo defectus est magis causa quòd aliquis irascatur, quàm excellentia. F

¶ 3 Præt. Ea quæ ad excellentiam pertinent, maxime faciunt hoĩes iucundos, & bonę spei esse: sed Philosophus dicit in 2. Rhet. * quòd in ludo, in risu, in festo, in prosperitate, in consummatione operum, in delectatione non turpi, & in spe optima, homines nõ irascuntur. ergo excellentia non est causa iræ.

* Ca. 3. cir. med. tom. 6

Sed contra est, qđ Philoso. in eodem libro dicit, * quòd hoĩes propter excellentiam indignantur. G

* Ca. 9. to. 6

Respon. Dicendum, quòd causa iræ in eo qui irascitur, dupliciter accipi pôt. Vno modo ſm habitudinem ad motiuum iræ, & sic excellẽtia est causa vt aliquis de facili irascatur: est. n. motiuum irę iniusta paruipensio, vt dictũ est. * constat autem, quòd quanto aliquis est excellentior, iniustius paruipendit in hoc, in quo excellit. & ideo illi qui sunt in aliqua excellentia, maxime irascuntur, si paruipendantur: puta, si diues paruipenditur in pecunia, & rhetor in loquẽdo, & sic de alijs. Alio modo pôt considerari cã iræ in eo qui irascit, ex parte dispositionis quæ in eo relinquitur ex tali motiuo. Manifestũ est autẽ, quòd nihil mouet ad iram, nisi nocumentum quod cõtristat: ea aũt quę ad defectum pertinent, maxime sunt contristãtia, H quia homines defectibus subiacentes facilius læduntur. Et ista est causa, quare hoĩes qui sunt infirmi, vel in alijs defectibus, facilius irascunt, quia facilius contristantur. Et per hoc patet responsio ad primum.

* Art. præ.

Ad 2^m dicendum, quòd ille qui despicitur in eo, in quo manifeste multum excellit, non reputat se aliquã iacturã pati, & ideo non contristatur, & ex hac parte minus irascitur: sed ex alia parte inquantũ indignius despicitur, habet maiorẽ rationem irascẽdi, nisi forte reputet se non inuideri, vel subsannari propter despectum, sed pp ignorantiam, vel propter aliud hmõi.

Ad 3^m dicendũ, quòd oĩa illa impediunt iram, inquãtũ impediũt tristitiã: sed ex alia pte nata sunt ꝓuocare irã, ſm qđ faciunt hoĩem inconueniẽtius despici. I

Articvlvs IIII.

Vtrum defectus alicuius sit causa, ut contra eum facilius irascamur.

Ad qvartvm sic proceditur. Vr ꝙ defectus alicuius non sit cã, vt cõtra ipsum facilius irascamur. Dicit. n. Philo. in 2. Rhe. * ꝙ his qui confitentur, & pęnitent, & humiliantur, nõ irascimur, sed magis ad eos mitescimus, vnde & canes non mordent eos qui resident: sed hoc pertinet ad paruitatẽ & defectũ. ergo paruitas alicuius est cã vt minus irascamur. K

* Cap. 3. parum a prin. tom. 6.

¶ 2 Præt. Nullus est maior defectus quàm mortis: sed ad mortuos desiuit ira. ergo defectus alicuius non est causa prouocatiua iræ contra ipsum.

¶ 3 Præt. Nullus æstimat aliquem paruum ex hoc, ꝙ est sibi amicus: sed ad amicos si nos offenderint, vel si nõ iuuerint, magis offendimur. vñ dr in psal. 56. Si inimic⁹ me⁹ maledixisset mihi, sustinuissẽ vtiq;. ergo defect⁹ alicuius nõ est cã vt cõtra ipsũ facili⁹ irascamur.

Sed contra est, quòd Philosophus dicit in 2. Rheto. * quòd diues irascitur contra pauperem, si eum despiciat, & principans contra subditum.

* Cap. 2. a med. tom. 6

Respon. Dicẽdum, ꝙ sicut iam supra dictum est, * Indigna despectio est maxime prouocatiua iræ. Defectus igitur, vel paruitas eius contra quem irascimur, facit ad augmentum iræ inquantum auget indignam despectionem. Sicut. n. quanto aliquis est maior, tãto indignius despicitur: ita quãto aliquis est minor, tanto indignius despicit. & ideo nobiles irascũtur si despiciant a rusticis, vel sapiẽtes ab insipiẽtibus, vel dñi a seruis. Si vero paruitas, vel defectus diminuat despectionẽ indignã, talis paruitas non auget, sed diminuit irã: & hoc mõ illi qui pęnitẽt de iniurijs factis, & cõfitent se male fecisse, & humiliãtur, & veniã petunt, mitigant iram, ſm illud Prouerb. 15. Responsio mollis frangit iram, inquantum. s. tales videntur non despicere, sed magis magnipẽdere eos, quibus se humiliant. Et per hoc patet responsio ad primum.

* Art. 2. & 3.

Ad 2^m dicendum, quòd duplex est causa, quare ad mortuos cessat ira. Vna, quia nõ possunt dolere & sentire, quod maxime quærũt irati in his, quibus irascuntur. Alio modo, quia iam videntur ad vltimum malorum peruenisse: vnde etiam ad quoscunque grauiter læsos cessat ira, inquantum eorum malum excedit mẽsuram iustæ retributionis.

Ad 3^m dicendum, quòd etiam despectio quæ est ab amicis, videtur esse magis indigna: & ideo ex simili causa magis irascimur contra eos si despiciãt vel nocendo, vel non iuuando, sicut & contra minores.

Qvaestio XLVIII.

De effectibus iræ, in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerandũ est de effectibus iræ,

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum ira causet delectationem.
¶ Secũdo, Vtrum maxime causet feruorem in corde.
¶ Tertio, Vtrum maxime impediat rationis vsum.
¶ Quarto, Vtrum causet taciturnitatem.

Articvlvs primvs.

Vtrum ira causet delectationem.

Ad primvm sic proceditur. Videtur ꝙ ira nõ causet delectationem. Tristitia enim delectationem excludit: sed ira est semper cum tristitia, quia vt dicitur in 7. Eth. * Omnis qui facit aliquid propter iram, facit tristatus. ergo ira non causat delectationẽ.

* Cap. 6. parum a med.

¶ 2 Præt. Phil. dicit in 3. * Eth. ꝙ punitio quietat impetũ iræ, delectationẽ pro tristitia faciens: ex quo potest accipi, ꝙ delectatio irato ꝓuenit ex punitione, punitio aũt excludit irã. ergo adueniente delectatione, ira tollit. non est ergo effectus delectationi coniunctus. K

* Cap. 5. in med. tom. 5

¶ 3 Præt. Nullus effectus impedit causam suam, cũ sit suæ causæ conformis: sed delectationes impediũt irã, vt dr in 2. Rhet. * ergo delectatio non est effectus iræ.

* Cap. 3. to. 6. c. 11. med.

Sed contra est, quòd Philosophus in eodem * libro inducit prouerbium, Quòd ira multo dulcior melle distillante in pectoribus virorum crescit.

* Cap. 2. parum a princip. tom. 6.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut Philosophus dicit in 7. Eth. * Delectationes maxime sensibiles & corporales, sunt medicinæ quædam contra tristitiam: & ideo quanto p delectationem contra maiorẽ tristitiam, vel anxietatem remedium præstatur, tanto delectatio magis percipitur: sicut patet, ꝙ qñ aliquis sitit, delectabilior fit ei potus. Manifestum est autem ex * prędictis, quòd motus iræ insurgit ex aliqua illata iniuria cõtristante.

* Cap. 14. tom. 5.

* q. 47. ar. 2

ſtate, cui quidem triſtitiæ remedium adhibetur p vindictam: & ideo ad præſentiam vindictæ delectatio ſequitur, & tanto maior, quanto maior fuit triſtitia. Si igitur vindicta fuerit præſens realiter, fit perfecta delectatio, quæ totaliter excludit triſtitiā, & p hoc quietat motū iræ: ſed anteqnā vindicta ſit preſens realiter, fit iraſcenti præſens dupliciter. Vno mō p ſpem, quia nullus iraſcitur niſi ſperās vindictā, vt ſupra dictum eſt.* (*q.46. ar.1) Alio mō, ſm continuam cogitationem: vnicuiq; .n. cōcupiſcenti eſt delectabile immorari in cogitatione eorū quæ concupiſcit: pp qđ ēt imaginationes ſomniorum ſunt delectabiles. & iō cum iratus multū in aīo ſuo cogitet de vindicta, ex hoc delectat: tñ delectatio nō eſt pfecta, q̄ tollat triſtitiā, & p cōſequens iram.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ non de eodē iratus triſtatur, & gaudet: ſed triſtatur de illata iniuria, delectatur aūt de vindicta cogitata & ſperata. vñ triſtitia ſe habet ad iram ſicut principium, ſed delectatio ſicut effectus, vel terminus.

Ad 2m ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de delectatione, quæ cauſatur ex reali præſentia vindictæ, quæ totaliter tollit iram.

Ad 3m dicendum, ꝙ delectationes præcedentes impediunt ne ſequatur triſtitia, & per conſequens impediunt irā: ſed delectatio de vindicta, conſequit ipſam.

Articvlvs II.

Vtrum ira maxime cauſet feruorem in corde.

(Veri.q. 26. ar. 3.c.fi.) Ad secvndvm ſic proceditur. Videt ꝙ feruor non ſit maxime effectus iræ. Feruor.n. ſicut ſupra dictum eſt,* (*q.28.ar.4) pertinet ad amorem: ſed amor, ſicut ſupra dictum eſt, principium eſt & cauſa omniū paſſionum. cum ergo cauſa ſit potior effectu, videtur ꝙ ira non faciat maxime feruorem.

§ 2 Præt. Illa, quæ de ſe excitant feruorem, per temporis aſſiduitatem magis augētur, ſicut amor diuturnitate conualeſcit: ſed ira per tractū temporis debilitat. dicit.n. Philoſoph. in 2. Rhetor.* (*Ca.3 poſt me.tom. 6.) ꝙ tempus quietat iram. ergo ira non proprie cauſat feruorem.

§ 3 Præt. Feruor additus feruori augmentat feruorē: ſed maior ira ſuperueniēs facit iram miteſcere, vt Philoſoph. dicit in 2. Rhe.* (*Cap. 3. a me. tom. 6.) ergo ira non cauſat feruorē.

Sed contra eſt, qđ* Dam. dicit, ꝙ ira ē feruor eius, q circa cor eſt, ſanguinis ex euaporatione fellis fiens. (*Dam.lib. 2.fidei Orthod.c. 16. in princ.)

Respon. Dicendum, ꝙ ſicut* (*q.44.ar.1) dictum eſt, corporalis tranſmutatio, quæ eſt in paſſionibus aīæ, proportionatur motui appetitus. Manifeſtum eſt aūt, ꝙ quilibet appetitus etiam naturalis, fortius tendit in id, qđ eſt ſibi contrarium ſi fuerit præſens: vnde videmus, ꝙ aqua calefacta magis congelatur, quaſi frigido vehementius in calidum agēte. Motus aūt appetitiuus iræ cauſatur ex aliqua iniuria illata, ſicut ex quodam contrario iniacente: & ideo appetitus potiſſime tēdit ad repellendum iniuriam p appetitū vindictæ, & ex hoc ſequitur magna vehemētia & impetuoſitas in motu iræ. Et quia motus iræ non eſt p modum retractionis, cui proportionatur frigus, ſed magis per modum inſecutionis, cui proportionatur calor, conſequēter fit motus iræ cauſatiuus cuiuſdā feruoris ſanguinis & ſpirituum circa cor, quod eſt inſtrumentum paſſionū animæ. & exinde eſt, ꝙ propter magnam perturbationem cordis, quæ eſt in ira, maxime apparent in iratis indicia quædā in exterioribꝰ mēbris. vñ Greg.* (*Ca.31.circa med.) dicit in 5. Moral. Iræ ſuæ ſtimulis accēſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſpe-

A rantur oculi, & nequaquā recognoſcuntur noti, ore quidē clamorē format, ſed ſenſus qđ loquat, ignorat.

Ad primvm ergo dicendū, ꝙ amor ipſe non ita ſentitur, niſi cum eū prodit indigētia, vt Aug. dicit in 10.* (*Circa fin. lib. tom.3.) de Trin. Et ideo qñ homo patitur detrimentum amatæ excellētiæ pp iniuriam illatam, magis ſentitur amor: & ideo feruentius cor mutatur ad remouendū impedimentum rei amatæ, vt ſic feruor ipſe amoris p iram creſcat, & magis ſentiatur. Et tñ feruor qui conſequitur calorem. alia ratione pertinet ad amorē, & ad iram. Nā feruor amoris eſt cum quadam dulcedine & lenitate. eſt.n. in bonum amatū: & ideo aſſimilatur calori aeris & ſanguinis, pp quod ſanguinei ſunt

B magis amatiui: & dr, ꝙ cogit amare iecur, in quo fit quædam generatio ſanguinis. Feruor aūt iræ eſt cum amaritudine ad conſumendum, quia tendit ad punitionem contrarij, vnde aſſimilatur calori ignis & choleræ: & propter hoc Damaſce.* (*Lib.2.Orthod. fidei, cap.16.) dicit, quòd procedit ex euaporatione fellis, & fellea nominatur.

Ad 2m dicendum, ꝙ omne illud, cuius cauſa p tempus diminuitur, neceſſe eſt ꝙ tēpore debilitetur. Manifeſtum eſt autem ꝙ memoria tempore diminuitur: quę.n. antiqua ſunt, a memoria de facili excidunt. Ira autem cauſatur ex memoria iniurię illatę, & ideo cauſa iræ p tempus diminuitur paulatim, quouſque totaliter tollatur. Maior etiam vr iniuria qñ primo ſentitur, & paulatim diminuitur eius æſtimatio, ſm qđ

C magis receditur a præſenti ſenſu iniuriæ. Et ſimiliter etiam eſt de amore, ſi amoris cauſa remaneat in ſola memoria. vnde Philoſo. dicit in 8. Ethi.* (*Cap.5. nō pcul a princip... cip.) quòd ſi diuturna fiat amici abſentia, videtur amicitiæ obliuionē facere: ſed in pręſentia amici ſemper per tempus multiplicatur cauſa amicitię, & ideo amicitia creſcit. Et ſimiliter eſſet de ira, ſi continue multiplicaretur cauſa ipſius: tñ hoc ipſum, quòd ira cito conſumitur, atteſtatur vehementi furori ipſius. Sicut enim ignis magnus cito extinguitur conſumpta materia, ita etiam ira propter ſuam vehementiam cito deficit.

Ad 3m dicendum, quòd oīs virtus diuiſa in plures

D partes, diminuit: & ideo qñ aliquis iratus alicui, iraſcitur poſtmodū alteri, ex hoc ipſo diminuitur ira ad primū, & præcipue ſi ad ſm fuerit maior ira. nam iniuria q̄ excitauit irā ad primū, videbitur cōparatione ſcdæ iniuriæ, quæ æſtimat maior, eſſe parua, vel nulla.

Articvlvs III.

Vtrum ira maxime impediat rationis uſum.

(Infra art. 4 cor. Et 2.2. q.41. arti.2 ad 3. & qō. 157.artic.4 cor. Et mal. q.12.art.1.) Ad tertivm ſic proceditur. Vr ꝙ ira non impediat rationem. Illud.n. quod eſt cum rōne, non vr eſſe rationis impedimentū: ſed ira eſt cū rōne, vt dicitur in 7. Eth.* (*Li.7.Eth. c.6.cir.pri.) ergo ira non impedit rationem.

E § 2 Præt. Quanto magis impeditur rō, tanto diminuitur manifeſtatio: ſed Philoſophus dicit in 7. Ethic.† (†Li.7.Eth. c.6.cir. me.) quòd iracundus non eſt inſidiator, ſed manifeſtus, ergo ira non videtur impedire vſum rationis, ſicut concupiſcentia quæ eſt inſidioſa, vt ibidem* (*Loco núc dicto.) dicitur.

§ 3 Præt. Iudicium rationis euidentius fit ex adiunctione contrarij. quia contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt: ſed ex hoc etiā creſcit ira. dicit enim Philoſoph. in 2. Rhe.† (†Li.2 Rheto.c.2. poſt me. tom.6.) quòd magis hoīes iraſcunt, ſi contraria præexiſtūt, ſicut honorati ſi dehonorent, & ſic de alijs. ergo ex eodem ira creſcit, & iudicium rationis adiuuatur. non ergo ira impedit iudicium rōnis.

Sed contra eſt, quod Grego.* (*Lib.5.moral.c.31.circa princip.) dicit in 5. Moral. quòd ira intelligentiæ lucem ſubtrahit, cum mentem

tem permouendo confundit.

Respon. Dicendum, quod mens vel ratio, quàmuis non vtatur organo corporali in suo proprio actu, tñ quia indiget ad sui actum quibusdam viribus sensitiuis, quorũ actus impediũtur corpore perturbato, necesse est quòd perturbationes corporales etiam iudicium rationis impediant, sicut patet in ebrietate & sómno. (Art. praec.) Dictum est autem, quod ira maxime facit perturbationem corporalem circa cor, ita vt etiam vsq; ad exteriora mẽbra deriuetur: vnde ira inter cæteras passiones manifestius impedit iudicium rationis, secundũ illud psal. 30. Conturbatus est in ira oculus meus.

Ad primum ergo dicẽdũ, quod a ratione est principiũ iræ quãtum ad motum appetitiuũ, qui est formalis in ira: sed perfectum iudicium rationis passio iræ præoccupat, quasi non perfecte rõnem audiens pp commotionem caloris velociter impellentis, quæ est materialis in ira: & quãtum ad hoc impedit iudicium rõnis.

Ad 2m dicendum, quod iracundus dicitur esse manifestus, nõ quia manifestũ sit sibi quid facere debeat, sed quia manifeste operatur non quærẽs aliquam occultationem, quod partim contingit propter impedimentum rõnis, quæ non põt discernere quid sit occultandum, & quid manifestãdum, nec etiam excogitare occultãdi vias: partim vero est ex ampliatiõe cordis, quæ pertinet ad magnanimitatẽ, quam facit ira, vñ & de magnanimo Philosophus dicit in 4. Eth. (Ca. 3. a me.) quod est manifest' oditor, & amator: & manifeste dicit, & opat. Cõcupiscentia aũt dicitur esse latẽs, & insidiosa: quia vt plurimũ delectabilia, quæ cõcupiscuntur, hñt turpitudinem quãdam, & mollitiem, in quibus hõ vult latere: in his aũt quæ sunt virilitatis & excellentiæ, cuiusmodi sunt vindictæ, quærit hõ manifestus esse.

Ad 3m dicendum, quod sicut dictum est, (q. 46. art. 4.) Motus iræ a ratione incipit: & ideo ſm idem appositio contrarij ad cõtrarium adiuuat iudicium rationis, & auget irã. Cũ enim aliquis habet honorem, vel diuitias, & postea incurrit alicuius detrimentum, illud detrimentũ apparet maius, tum propter vicinitatem contrarij: tũ quia erat inopinatum, & ideo causat maiorem tristitiam. Sicut etiam magna bona ex inopinato venientia causant maiorem delectationem: & secundũ augmentũ tristitiæ præcedentis, cõsequenter auget & ira.

Articulus IIII.

Vtrum ira maxime causet taciturnitatem.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod ira non causet taciturnitatem. Taciturnitas enim locutioni opponitur: sed per crementum iræ vsq; ad locutionem peruenitur, vt patet per gradus iræ, quos Dominus assignat Matth. 5. dicens: Qui irascitur fratri suo: & qui dixerit fratri suo, Racha: & q dixerit fratri suo, fatue. ergo ira non causat taciturnitatem.

¶ 2 Præt. Ex hoc quod custodia rationis deficit, contingit quod homo prorumpat ad verba inordinata. vnde dicitur Prouerbi. 25. Sicut vrbs patens, & absque muro rũ ambitu: ita vir qui non potest cohibere in loquendo spiritum suum: sed ira maxime impedit iudicium rationis, vt dictum est. (Articu. 3.) ergo facit maxime profluere in verba inordinata. non ergo causat taciturnitatem.

¶ 3 Præt. Matth. 12. dr, Ex abũdantia cordis os loquitur: sed p irã cor maxime perturbat, vt dictũ est. ergo maxime causat locutionẽ. non ergo cãt taciturnitatẽ.

Sed contra est, qd Greg. dicit in 5. Mora. (Cap. 31. in prīcip. a fi.) quod ira p silentium clausa, intra mentem vehementius æstuat.

F Respon. Dicendum, quod ira, sicut iam dictum est, (Art. praec.) & cum ratione est, & impedit rationem: & ex vtraq; parte potest taciturnitatem causare. Ex parte quidem rationis, qñ iudicium rationis intantum viget, quod etsi non cohibeat affectum ab inordinato appetitu vindictæ, cohibet tñ linguam ab inordinata locutiõe. vnde Grego. (Cap. 31. a med.) in 5. Moral. dicit: Aliquãdo ira perturbato animo, quasi ex iudicio silentium inducit. Ex parte vero impedimenti rationis, quia sicut dictũ est, (Articu. 2.) perturbatio iræ vsque ad exteriora membra perducitur, & maxime ad illa membra, in quibus expressius relucet vestigium cordis, sicut in oculis, & in facie, & in lingua: vnde, sicut dictũ est, (Articu. 2.) lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi. Potest ergo esse tanta perturbatio iræ, quòd omnino impediatur lingua ab vsu loquendi, & tunc sequitur taciturnitas.

Ad primum ergo dicendum, quod augmentum iræ qñq; est vsq; ad impediendum rationem a cohibitione linguæ: qñq; autem vltra procedit vsq; ad impediẽdum motum linguæ, & aliorum membrorum exteriorum. Et per hoc etiam patet solutio ad 2m.

Ad 3m dicendum, quod perturbatio cordis qñq; potest superabundare vsq; ad hoc, quod per inordinatum motum cordis impediatur motus exteriorum membrorum, & tũc causatur taciturnitas & immobilitas exteriorum membrorũ, & qñq; etiam mors. Si autem non fuerit tanta perturbatio, tunc ex superabundantia perturbationis cordis sequitur oris locutio.

Quaestio XLIX.

De habitibus in generali, quo ad eorum substantiam, in quatuor articulos diuisa.

Post actus & passiones considerandũ est de principijs humanorũ actuũ. Et primo de principijs intrinsecis. Secundo, de principijs extrinsecis. Principium aũt intrinsecum est potẽtia & habitus: sed quia de potẽtijs in prima parte dictũ est, nũc restat de habitib' cõsiderãdũ.

Et primo quidẽ in generali. Secũdo vero de virtutib' & vitijs, & huiusmodi alijs habitibus, q sunt humanorum actuum principia.

Circa ipsos aũt habitus in generali, quatuor consideranda sunt.

¶ Primo quidem, De ipsa substãtia habituum.

¶ Secũdo, De subiecto eorum.

¶ Tertio, De cã generationis augmẽti & corruptionis ipsorum.

¶ Quarto, De distinctione ipsorũ.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrũ habitus sit qualitas.

¶ Secũdo, Vtrum sit determinata species qualitatis.

¶ Tertio, Vtrum habitus importet ordinem ad actum.

¶ Quarto, De necessitate habitus.

¶ *Super Quæstionis quadragesimænonæ Articulũ primum.*

In corp. artic. 1. q. 49. discutienda esset natura habitus p̃dicamẽti & postp̃dicamẽtis: quod quia alterius negotii, ideo vel ad particularem quæstionem, vel ad secundum Metaph. spectabit. proposito enim præsenti sat est habitũ discutere, de quo est sermo, cuius diffinitio ex 5. Metaph. affertur in litera, s. quòd est dispositio qua bene, vel male disponitur dispositum secũdum se, vel ad alterum: quã diffinitionem mandabis memoriæ, & figes in ea aciem intelligẽtiæ: quoniam ex ea videbis tot habitus cõditiones, quot natura illius illucescet, vt patebit.

¶ In responsione ad 3. eodem, incipe ex iam dicta diffinitione colligere. ex eo namque quòd habitus est dispositio, & dispositio est ordo habentis partes &c. consequẽs est; quod habitus sit ordo habẽtis partes. cum autem audis ordinem, non intelligas respectum ordinis, sed ret radicem

radicem. est.n. qualitas habens talem ordinem: dispositionis quippe nomen a positione ordinata partium deriuatum videt, & propterea a partibus quantitatiuis, quib⁹ primo conuenit positio, nō solum ad partes spirituales, sed ad habētem partes transumptum est: vnde non uidetur, quòd est ordo partium, sed habentis partes. Et quia non sic opus omnes dispositionis modos saluare in habitu, sicut nec omnes animalis species in homine ivt adductus tamen in litera Simplicius dicit, omnes saluantur in habitu pro quāto omnis habitus uel est habentis partes corporales, sicut pulchritudo, sanitas, macies, & huiusmodi: uel partes .i. partialia requisita, aut in potentia, ut contingit in habentibus scientiā, uel uirtutem imperfectam: aut in actu, ut contingit in habentibus perfecte. illi enim in potentia habent ea quę requiruntur ad scientiam aut prudentiam, isti uero iam possident.

e. di. 3. q. 5. ad 5. Et 2. dis. 24. ar. 1. & 2. q. 8. con. Et veri. q. 20 art. 2. cor.
* lib. 83. q. q. 73. circa princip. to-
In prædic. qualitat.
Tex. 24. tomo 3.
† In prædicamen. qualitatis. tom. 1

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum habitus sit qualitas.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ habitus non sit qualitas. Dicit.n. Aug. in li. 83. q.* ꝙ hoc nomē habitus, dictū est ab hoc verbo, habere: sed habere nō solū pertinet ad qualitatē, sed ad alia genera, dicimus enim habere quantitatem, & pecuniam, & alia hmōi. ergo habit⁹ nō est qualitas.

§ 2. Præt. Habitus ponitur vnum prædicamentum, vt patet in libro Prædicamentorum: sed vnum prædicamentum non continetur sub alio. ergo habitus nō est qualitas.

§ 3. Præt. Omnis habitus est dispositio, vt* dicitur in Prędicamentis: sed dispositio est ordo habētis partes, vt dicitur in 5.° Metaph. hoc autē pertinet ad prędicamentum situs. ergo habitus non est qualitas.

SED CONTRA est, qd Philosophus dicit in† Prædicamētis, ꝙ habit⁹ ē qualitas de difficili mobilis.

RESPON. Dicendū, ꝙ hoc nomen habitus, ab habendo est sumptum, a quo quidem nomen habitus dupliciter deriuatur. Vno quidem modo, secundum qd homo, vel quæcunq; alia res dicitur aliquid habere: alio modo, secundū quod aliqua res aliquo modo habet se in seipsa, vel ad aliqd aliud.

Circa primum considerandum est, quòd habere, secundum quod dicitur respectu cuiuscunq; quod habetur, cōe est ad diuersa genera. vnde Philosophus inter postprædicamenta, habere ponit, quę.s. diuersa rerum genera consequūtur: sicut sunt Opposita, & Prius, & Posterius, & alia huiusmodi. Sed inter ea quæ habentur, talis videtur esse distinctio, ꝙ quædam sunt, in quibus nihil est medium inter habēs, & id quod habetur: sicut inter subiectum & qualitatem, vel quātitatem, nihil est medium. quædam.n. sunt, in quibus non est aliqd medium inter vtrunque, sed sola relatio, sicut dicitur aliquis habere socium vel amicum: quędā vero sunt, inter quæ est aliquid medium, non quidem actio, vel passio, sed aliquid per modū actionis vel passionis, prout.s. vnum est ornans vel tegēs, & aliud ornatum aut tectum. vnde Philosophus dicit in 5.° Metaph. ꝙ habitus dicitur tanquam actio quædam habentis & habiti, sicut est in illis, quæ circa nos habemus: & idō in his cōstituitur vnum speciale genus rerum, quod dicitur prædicamentum habitus, de quo dicit Philosophus in 5.° Metaph. ꝙ inter habentem indumentū, & indumentum quod habetur, est habitus medius. Si aūt sumatur habere, prout res aliqua dicitur quodam modo se habere in seipsa, vel ad aliquid aliud, cum iste modus se habendi sit sm aliquā qualitatem; hoc modo habitus quædam qualitas est, de qua Philosophus in 5.° Metaph. dicit, quòd habitus dicitur dispositio, secūdum quam bene, vel male disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud, vt sanitas habitus quidam est: & sic loquimur nunc de habitu. vnde dicendum est, quòd habitus est qualitas.

Tex. 25. tomo 3.
Loco nunc dicto.
Tex. 25. tomo 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de habere cōmuniter sumpto: sic enim est commune ad multa genera, vt * dictum est.

AD 2^m^ dicendum, quòd ratio illa procedit de habitu, secundum quod intelligitur aliquid medium inter habens, & id quod habetur: sic enim est quoddam prædicamentum, vt * dictum est.

AD 3^m^ dicendum, ꝙ dispositio quidem semper importat ordinem alicuius habentis partes: sed hoc contingit tripliciter, vt statim ibidem Philosophus * subdit, s. aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem, in quo, vt Simplicius dicit in * commento Prædicamentorum, comprehendit omnes dispositiones; corporales quidem in eo, quod dicit secūdū locum, & hoc pertinet ad prædicamentum situs, qui est ordo partium in loco: qd autē dicit secundum potentiā, includit illas dispositiones, quæ sunt in præparatione & idoneitate nōdum perfecte, sicut sciētia & virtus inchoata: qd autem dicit secundum speciem, includit perfectas dispositiones, quæ dicuntur habitus, sicut scientia & virtus complete.

In corp. ar.
In corp. ar.
Tex. 24. tomo 3.
In prædic. qualitat.

ARTICVLVS II.

Vtrum habitus sit determinata species qualitatis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ habitus non sit determinata species qualitatis: quia vt* dictum est, habitus sm qd est qualitas, dicitur dispositio secundum quam bene, aut male disponitur dispositum: sed hoc contingit secundum quamlibet qualitatem. nam & secundum figuram cōtingit aliquid bene, vel male esse dispositum: & similiter sm calorem & frigus, & secūdum omnia huiusmodi. ergo habitus non est determinata species qualitatis.

§ 2. Præt. Philosophus in* Prædicamentis, caliditatem & frigiditatem dicit esse dispositiones, vel habitus, sicut ægritudinem & sanitatem: sed calor & frigus sunt in tertia specie qualitatis. ergo habitus, vel dispositio non distinguuntur ab alijs speciebus qualitatis.

§ 3. Præt. Difficile mobile non est differētia pertinens ad genus qualitatis, sed magis ptinet ad motū, vel passionem: nullū autem genus determinatur ad speciem per differentiā alterius generis, sed oportet differētias per se aduenire generi, vt Philosoph⁹ dicit in 7.° Metaph. ergo cū habitus dicatur esse qualitas difficile mobilis, videt ꝙ non sit determinata species qualitatis.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in * Prædicamentis, quòd vna species qualitatis est habitus & dispositio.

RESPON. Dicendum, quòd Philosophus in * Prædicamentis

¶ Super Quæstionis quadragesimanona Articulum secūdū.

IN arti. 2. eiusdem quæstionis aduerte, quòd illa uerba in corpore; Modus autem siue determinatio subiecti secundum esse accidentale potest accipi uel in ordine ad naturam &c. si sumantur uniuersaliter absolute, insolubilis apparet quæstio; quomodo sit sufficiens hæc distinctio, cum quātitas ipsa determinet subiectum secūdum esse accidentale, nec minus habet rationē modificantis & determinantis, quām secunda species qualitatis. Si uero nō sumantur uniuersaliter quidem, sed limitate sub antedictis uerbis. s. quòd qualitas importat quendā modum substantiæ, & quandam determinationē secundum aliquam mensuram, cessant obiecta: quoniam sermo non est nisi de quadā determinatione accidentali, quæ communi nomine accidentalis differentiæ, qualitatem scilicet, sibi usurpauit.

¶ In responsione ad primum in eodem articulo habes quantum operetur ly, bene, uel male, in diffinitione habitus positum.

Ar. præced.
In prædic. qualitat. tomo 1.
Tex. 42. & 43. com. 3.
In prædic. qualitat. tomo 1.
In prædic. qualit. to. 1

ponit inter quatuor species qualitatis, primam, dispositionem & habitum, quarum quidē specierum differentias sic assignat Simplicius in commento* Prædicamentorum dicens, ꝙ qualitatum quædam sunt naturales, quæ sm naturam insunt & semper, quædam autem sunt aduentitiæ, quę ab extrinseco efficiuntur, & possunt amitti: & hæ quidem quę sunt aduentitię, sunt habitus & dispositiones secundum facile & difficile amissibile differentes: naturalium autem qualitatum quędam sunt secundum id, quod aliquid est in potentia, & sic est secunda species qualitatis: quędam vero secundum quod aliquid est in actu, & hoc vel in profundum, vel sm superficiem, si in profundum quidem, sic est tertia species qualitatis: secundum vero superficiem est quarta species qualitatis, sicut figura & forma, quæ est figura animati. Sed ista distinctio specierū qualitatis inconueniens videtur. sunt enim multæ figuræ & qualitates passibiles non naturales, sed aduentitiæ: & multæ dispositiones non aduentitiæ, sed naturales, sicut sanitas & pulchritudo, & huiusmodi, & pp hoc non conuenit ordini specierum: semper. n. quod naturalius est, prius est. Et ideo aliter accipiēda est distinctio dispositionum, & habituum ab alijs qualitatibus. ꝓprie. n. qualitas importat quēdam modum substantię: modus aūt est, vt dicit* Aug. super Gen. ad literā, quem mensura præfigit: vnde importat quandā determinationem sm aliquam mensuram. & ideo sicut id, secundum quod determinatur potentia materię sm esse substātiale, dicitur qualitas, quæ est differentia substantię: ita id, sm qd determinatur potentia subiecti sm esse accidentale, dicit' qualitas accidentalis, quæ est etiam quædam differentia, vt patet per Philosophum in 5.* Metaph. Modus autem siue determinatio subiecti sm esse accidentale, potest accipi vel in ordine ad ipsam naturam subiecti, vel sm actionem & passionem, quæ consequuntur principia naturę, quæ sunt materia & forma, vel sm quantitatem. si autem accipiatur modus, vel determinatio subiecti secundum quātitatem, sic est quarta species qualitatis. Et quia quantitas sm sui rationem est sine motu, & sine ratione boni & mali: ideo ad quartam speciem qualitatis nō pertinet, ꝙ aliquid sit bene vel male, cito vel tarde transiens. Modus autem siue determinatio subiecti sm actionem & passionem attenditur in secūda, vel tertia specie qualitatis: & ideo in vtraq; consideratur, ꝙ aliquid facile vel difficile fiat, vel quòd sit cito transiens, aut diuturnum: nō autem cōsideratur in his aliquid pertinens ad rationem boni, vel mali: quia motus & passiones non habent rationem finis. Bonum autem & malum dicitur per respectum ad finem: sed modus & determinatio subiecti in ordine ad naturam rei, pertinet ad primam speciem qualitatis, quæ est habitus & dispositio. Dicit enim Philosophus in 7.* Phys. loquens de habitibus animæ & corporis, ꝙ sunt dispositiones quædam perfecti ad optimum: dico aūt perfecti, qd est dispositum sm naturā. Et quia ipsa forma & natura rei est finis, & cuius causa fit aliquid, vt dicitur in 2.* Phys. ideo in prima specie cōsideratur & bonum, & malum: & etiā facile, & difficile mobile secundum qd aliqua natura est finis generationis & motus. vnde in 5.* Metaphys. Philosophus diffinit habitum, ꝙ est dispositio sm quam aliquis disponitur bene, vel male, & in 2. Eth. dicit, ꝙ habitus sunt, secundum quos ad passiones nos habem' bene, vel male. Quādo. n. est modus conueniens naturæ rei, tunc habet rationem boni: quando autē non conuenit, tunc habet rationem mali. & quia natura est id, quod primum consideratur in re: ideo habitus ponitur prima species qualitatis.

In prædic. qualitatis.

Lib. 4. cap. 3. in medio tom. 3.

Tex. 19. tomo 3.

Tex. 17. & 18. tom. 2.

Tex. 23. tomo 2.

* Tex. 25. tom. 3

Cap. 5. tomo 5.

F

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ dispositio ordinem quendam importat, vt* dictum est. vnde non dicitur aliquis disponi per qualitatem, nisi in ordine ad aliquid: & si addatur bene vel male, quod pertinet ad rationem habitus, oportet quod attendatur ordo ad naturam, quę est finis. vnde secundum figuram, vel secundum calorem, vel frigus nō dicitur aliquis disponi bene vel male, nisi secundum ordinem ad naturā rei, secundum quod est conueniens, vel non conueniens. vnde & ipsæ figuræ, & passibiles qualitates, G secundum quod considerantur vt conuenientes, vel non conuenientes naturæ rei, pertinent ad habitus, vel dispositiones. Nam figura prout conuenit naturæ rei, & color, pertinent ad pulchritudinem: calor autem & frigus secundum quod conueniunt naturæ rei, pertinent ad sanitatem: & hoc modo caliditas & frigiditas ponunt a Philosopho in prima specie qualitatis. Vnde patet solutio ad secundum, licet a quibusdam aliter soluatur, vt Simplicius dicit in commento* Prædicamentorum.

Artic. 1. ad 3. argum.

In eod. prædic. qualit.

AD 3m dicendum, quòd ista differentia, difficile mobile, non diuersificat habitum ab alijs speciebus qualitatis, sed a dispositione: dispositio autem dupliciter accipitur. H Vno modo, secundū quod est genus habitus: nam in 5.* Metaph. dispositio ponitur in diffinitione habitus. Alio modo, secundum quod est aliquid cōtra habitum diuisum: & potest intelligi dispositio proprie dicta condiuidi contra habitum dupliciter. Vno modo, sicut perfectum & imperfectum in eadem specie, vt scilicet dispositio dicatur retinens nomen commune quando imperfecte inest, ita quod de facili amittitur; habitus autem quando perfecte inest, vt non de facili amittatur, & sic dispositio fit habitus, sicut puer fit vir. Alio modo possunt distingui sicut diuersæ species vnius generis subalterni, vt dicantur dispositiones illæ qualitates primæ speciei, I quibus cōuenit secundum propriam rationem vt de facili amittantur, quia habent causas trāsmutabiles, vt ægritudo & sanitas: habitus vero dicuntur illæ qualitates, quæ secundum suam rationem habent, quòd non de facili transmutentur, quia habent causas inmobiles, sicut scientiæ & virtutes: & secundum hoc dispositio non fit habitus, & hoc videtur magis consonum intentioni Aristo. vnde ad huius distinctionis probationem inducit communem loquendi consuetudinem, secundum quā qualitates, quæ secundum rationem suam sunt facile mobiles, si ex aliquo accidenti difficile mobiles reddantur, habitus dicuntur, K & econuerso est de qualitatibus, quæ secundum suā rationem sunt difficile mobiles. nā si aliquis imperfecte habeat scientiam, vt de facili possit ipsam amittere, magis dicitur disponi ad scientiam, quàm scientiam habere. Ex quo patet, ꝙ nomen habitus diuturnitatem quandā importat, non autem nomen dispositionis, nec impeditur quin secundum hoc, facile & difficile mobile, sint specificę differentię, propter hoc ꝙ ista pertinent ad passionē & motum, & non ad genus qualitatis. nam istæ differentiæ, quamuis per accidens videantur se habere ad qualitatem, designant tamen proprias & per se differentias qualitatum: sicut etiam in genere substantiæ frequenter accipiuntur differentiæ accidentales loco substantialium, inquantum per eas designantur principia essentialia.

Tex. 25. tomo 3.

¶ Super

¶ *Super Quæstionis quadragesimænonæ Articulum tertium.*

IN art. 3. eiusdem. q. 49. in corpore, & in responsione ad primum, dubium occurrit ex Scoto in primo dist. 17. q. 2. vbi nititur sustinere, q habitus nullã habeat rōnē principij actiui ea rōne, quia nō est necesse tribuere hoc habitui, nec est rationabile auferre à potentia cōpletā causalitatem actiuā respectu actus, vt adiuuetur habitu ad agēdum: quoniam omnia quę attribuuntur habitui, saluantur sine hac causalitate. sed hoc quãuis Scotus non nisi probabiliter sustineat, ideo attuli vt ostendatur, q nec probabiliter sustineri pōt. ¶ Et quoniam Durandus in 3. sent. di. 23. q. 1. simpliciter tenet, q habitus non facit aliquid ad substantiã, aut modum actus, ideo rationes primo afferendæ sunt, deinde veritas declaranda, & demū satisfiet obiectis. Probare autem nititur ipse quatuor. Primo, q habitus non est per se principium modi actus, qui est intensio. Scdo, q non est per se principium modi actus, qui est determinatio actus in esse naturæ. Tertio, q nō est per se principium modi actus, qui est determinatio ad bonum & malū moraliter. Quarto, q non est per se principium modi actus, qui est facilitas. Et primum quidem, q s. habitus non concurrat vt principium actus ad hoc, vt actus intensior, seu perfectior fiat, probat ex hoc: quia altero duorū modorum hoc esset. s. aut quia potentia per habitum esset intensior, & sic actum intensiorē produceret: aut quia potentia & habitus cōcurrerent vt duo immediata agentia partialia. Primum non pōt dici, quia potentia non suscipit magis & minus. secundum quoq; teneri non pōt: aut. n. essent vniuoce principia, sicut trahentes nauē, aut vtrūq; requireretur semper ad actum eiusdem speciei. & tenet sequela: quia principia per se requisita ad actum perfectū in aliqua specie, requiruntur ad oēm speciei actū, vt patet inductiue. Et confirmatur, quia effectuū differentiū solū sm magis & minus, non oportet causas plus differre, q̄ sm magis & minus. Secundū vero, q s. habitus non sit principium actus, quo ad determinationē in esse naturæ, probat per hoc: quia non est per se principium singularitatis actus. per esse. n. singulare determinatur actus ad esse in rerū natura. Et q actus non fiat singularis ab habitu, probat: q a esse singulare est effectus cōis oībus actibus, & præueniens habitum. Quòd aūt habitus non sit per se principium esse moralis, probat: quia tale esse est relatiuū, cuius nulla est per se actio nisi rōne fundamenti. Cōstat aūt q actus in esse naturæ, qui est fundamentū esse moralis, non est ab habitu: quia actus similis præueniens habitum, ab habitu nō est. Quòd deniq; habitus nō sit principiū facilitatis ipsius actus, sed agētis, patet ex eo, q idem act⁹ habituato facilis, & nō habituato difficilis ē: hæc de primo. ¶ Quo ad sm scito, q licet author in hoc tractatu cōius vtatur habitus noie, q̄ posteriores: quia appellatione habitus in hoc tractatu cōprehenditur species intelligibilis tā in hoīe, quàm in angelo, vt patet diligenter consideranti, vt tñ cōicemus in vocabulis cū his qui aduersantur, restringendū est habitus nomen in hac disputatione ad eas qualitates, quas cōsitentur esse habitus, vt sunt virtutes morales, & intellectuales, & hmōi. & de his ostēdendum est, quid rei veritas habeat, quæ melius videbitur, si attenderimus q causa difficultatis huius est, quia potentiæ operatiuæ, quarū sunt isti habitus, ante istos habitus eliciunt suos actus eiusdem speciei cū actibus, qui sunt post adeptū habitum: intellectus aūt noster ante adeptā speciē intelligibilem nihil potest intelligere. Si nāq; absq; habitu aliquo potentiæ operatiuæ nō possent operari, non esset locus specialis qōni huic de actiuitate habitus, modo aūt in dubiū vertitur vt patet ex dictis. Si quis igitur perspexerit, q subiectum habitus oportet esse aliquo mo-

A do in actu, & aliquo modo in potentia, quia vtitur ipso cū vult, & perficitur per ipsum: & similiter q habitū ipsum oportet esse aliquo modo in actu, & aliquo modo in potētia: quia perficit, & potentialē ad actū secundū constituit, ex his videbit naturā habitus non esse extraneā a natura potentiæ operatiuæ. sed quemadmodum cōueniunt in natura act⁹ & potentiæ proportionaliter, vt patet, ita cōueniunt in natura pricipii respectū act⁹. Cū. n. agere sequatur actū, & pati potētiā, & potētia operatiua sm id qd hēt de actu, principiū ē actiuū operationis suæ; secundum id vero quod hēt de potentia, principiū est passiuum eiusdem, consentaneum est, vt habitus perficiēs potentiā, vt eius propria perfectio, sm id qd habet de actu perficiat & cōpleat actiuitatem potentię. & secundū id quod est in potentia, appropriet potentiā ad susceptionem vltimæ psectionis, idest, operationis perfectę. Putandum est. n. q aiæ potentia operatiua est in potētia ad suā consummatā perfectionem ordine quodam. est nāq; in potentia per operationes imperfectas ad habitum, & per habitum ad operationē perfectā, in qua consummatur perfectio potentiæ operatiuæ. nisi quis diceret, q potentia operatiua aiæ est per se in potentia p actus imperfectos ad actū perfectū, sed per accidens interponitur habitus: qd irrationabiliter dici patet ex doctrina. 2. Physic. vnumquodq; . n. sicut agitur, ita aptum natum est agi, & econtra: constat aūt potentiæ animæ operatiuæ perfectionem sic agi, vt per actus imperfectos acquirat habitum, & per habitum perfectā operationem assequatur. Ex natura igitur hmōi potentiarum est, q ipsæ tali ordine, & talibus medijs ad consummatā

D perfectionem perueniant, ac per hoc habitus ipsi per se mediant inter potētias & operationes perfectas. Vt aūt qd dicim⁹ de actiuitate habitus respectu actus, euidentius monstretur, in virtutibus intellectualibus, quas constat esse habitus, manifestatur. Et quoniam innata est nobis via ex notioribus nobis, inchoemus ab arte. Ars est habitus, vt patet in 6. Eth. & est factiuus, & q sit factiuus in genere causæ effectiuæ, vt omnis cauillatio excludatur, probatur ex 9. Metaph. vbi ars ponitur inter potentias actiuas, & distinguitur potentia rationalis cōtra potentiam naturalem, quòd illa est actiua vtriusq; contrarii, & propterea nō agit, nisi determinata a prohæresi, & tunc agit vnum.

¶ Præterea, Domus quæ fit in materia, est a domo quæ est in anima effectiue: & sanitas a sanitate, & vniuersaliter quodlibet artificiale a sua forma in mente: sed hoc nihil aliud est, q̄ esse ab arte. Nihil enim aliud est sanitas in mente medici, quam ars sanandi, & similiter domus, quàm ars domificandi: vnde ad

E vtrumque contrariorum se habet. ergo.

¶ Præterea. Quinto Metaph. Statuifica, & breuiter artifex ponitur causa efficiens per se: Polycretus aūt, seu subiectum per accidens. ergo ars ipsa est per se principium actiuū actus. Et quoniam probabile est qd sapientibus pluribus vr̄, ea cōi hominum cōsensu patet, hoīes vtendo suis artibus esse causas operū, adeo qd carentes artibus, carent facultate faciendi, & non solū carent expeditione, delectatione, promptitudine & facilitate. sit ergo procul a probabilibus phātasia hæc, & dicito ingrediendo interiorē hominem, q quemadmodum ars cū recta ratio sit factibiliū, actiua est eorum, ita prudentia, quæ recta rō est agibiliū, actiua est eorū: & similiter quilibet habitus existens in aliqua potentia aiæ vim actiuā habet, sicut potentia cuius est, vt in corpore articuli dicitur. Nec hoc est derogare actiuitati potentiæ, sed declarare naturas potētiarum susceptibilium talium habituum. ad quas nanq; natura non sufficienter determinauit potentiam per seipsam, determinabilem fecit per habitū, vt determinata illo, agat quod per seipsam plene agere non poterat. Ex his autē patet, &

Infra art. 4 cor. & q. 50 ar. 2. ad 3.

Tex. 8.

Text. 17. in fin.

Ca. 21. paulo à princ. tom. 6.

Lib. 3. de anima. cō. 18.

D. 698.

ARTICVLVS III.

Vtrum habitus importet ordinem ad actum.

AD TERTIVM sic procedit. Videtur q habitus non importet ordinem ad actum. Vnumquodq; . n. agit secūdum quod est actu: sed Philosoph. dicit in 3. de anima, q cum aliquis sit sciens secundum habitum, est etiā tunc in potentia, aliter tamen q̄ ante addisceret. ergo habitus non importat habitudinem principij ad actum.

¶ 2 Præt. Illud qd ponitur in diffinitione alicuius, per se conuenit illi: sed esse principiū actionis ponitur in diffinitione potentiæ, vt patet in 5. Metaph. ergo esse principiū actus per se conuenit potentiæ: quod autem est per se, est primum in vnoquoq; genere. si ergo etiā habitus sit principium actus, sequitur q sit posterior q̄ potentia: & sic non erit prima species qualitatis habitus, vel dispositio.

¶ 3 Præt. Sanitas quandoq; est habitus, & similiter macies & pulchritudo: sed ista nō dicuntur per ordinē ad actū. non ergo est de rōne habitus, q sit principiū actus.

SED CONTRA est, quod Aug.

B dicit in lib. de bono coniugali, quòd habitus est, quo aliquid agitur cum opus est. & Commētator dicit in 3. de anima, quòd habitus est, quo quis agit cū voluerit.

RESPON. Dicendū, q habere ordinem ad actum pōt cōpetere habitui & sm rationem habitus, & sm rationem subiecti, in quo est habitus: secundum quidem rationem habitus conuenit omni habitui aliquo modo habere ordinem ad actum. est. n. de ratione habitus

C vt importet habitudinem quandā in ordine ad naturā rei sm qd conuenit, vel non cōuenit. Sed natura

quòd oportet habitui actiuitatem tribuere, & ꝙ non pōt ea quę de habitu aliquo dicūtur, saluari absq; actiuitate, vt patet de arte: hæc de secundo. Ad obiecta autem in oppositum, & Durando ordinate respondendo; dicitur, ꝙ potentia & habitus concurrūt ad effectiue causandum actum, non sicut causæ partiales vninocæ, vt trahentes nauem: neque sicut remissum & intēsum, vt mai⁹ & minus lumen in eodē medio: neque sicut superius & inferius, vt Sol & homo generant hominem, sed sicut imperfectū differt a se ipso pfecto. Potentia .n. animæ operatiua non est ita determinata ad eliciendum operationē talis speciei, ꝙ egeat habitu determināte ipsam: qm̄ ipsa absque habitu cum obiecto ad actum præueniente habitum sufficit: sed determinatio, quam ante habitū hēt, est ita remota & īperfecta, vt egeat habitu ad hoc, quòd propinqua & pfecta sit ad operandum perfecte in tali specie. Habet namque se potentia ad habitum respectu operationis, sicut hō in principio adolescentiæ ad hominem perfectū respectu generationis. Quemadmodum .n. adolescēs potest quidem generare, sed imperfecte: cum aūt perfectus vir fuerit, generare potest perfecte: ita potentia sine habitu potest producere operationes in tali specie. s. imperfectas: perfecta aūt per habitū similes in specie perfectas potest elicere. Nec quæras inter hæc proportionalem similitudinē in omnibus, sed sat est proposito qđ dictum est: & ꝙ non oportet propterea potentiā suscipere magis & minus: nec est idem dicere operationem perfectā & īperfectā in eadē specie, & dicere remissam & intensam: sicut non est idem dicere, homo perfectus & imperfectus in eadē specie, & remissus & intensus. Et ex hoc patet respōsio ad primum. Propositio .n. illa. Quæcunq; principia exiguntur ad operationē perfectam in aliqua specie, requiruntur ad quamlibet illius speciei, dato ꝙ sit vera de his principiis, quæ concurrunt vt diuersa principia, vt pater & mater respectu filii: & sol & hō respectu hominis, & hmōi: non tñ est vera de his principiis, quæ concurrunt vt vnū perfectū principiū, ita ꝙ ambo simul non differunt ab vno, nisi sicut imperfectū a perfecto. & simile omnino esset, si adolescens fieret perfectus vir per aliquod distinctum superadditū: Et cum dr̄, ꝙ operationum differentium solum s̄m magis & minus perfectum in eadem specie, principia non oportet magis differre, dupliciter pōt responderi, primo concedendo, ꝙ potentia & habitus, licet absolute distinguantur specie, vt patet ex prædicamentis, vt tñ sunt principia talis actus, nō differunt nisi s̄m magis & minus perfectū in eadē specie, quia sunt eiusdē speciei cū actu, & consequenter inter se. Sicut .n. potentia visiua vt sic, reducitur ad genus obiecti, puta coloris, ita eadē vt videt albū, reducitur ad speciē albi, vt potentiæ proportionentur actibus, iuxta doctrinā 12. Metaph. Scdo pōt dici, qđ illa propositio non tenet in principiis, quorū vnū subalternatur reliquo: qm̄ principiis sic se habentibus stat ad actū perfectū vtrunq; requiri, & ad imperfectum alterū tm̄: quia talia nō sunt duo disparata principia, sed subsequens est perfectio primi. sic aūt se habere constat potentiā & habitū: qm̄ habitus subalternatur quodāmodo potentię, dum potentia ad multaū specierū actus se extendens, per habitū determinatur, vt sit in tali specie perfecti operis perfectū principiū. Ad obiecta vero, ꝙ habitus non sit principiū actus quo ad determinationē in esse naturæ, facile dr̄ primo, ꝙ est ibi sophisma consequentis. Causa .n. determināns effectum s̄m esse naturæ, nō oportet ꝙ respiciat singularitatem vt proprium effectum, sed sat est ꝙ causat illud in esse naturæ s̄m aliquid: vñ habitus qui perfectionem in operatione causat in esse naturæ, determinat operationem ad esse perfectū: & hoc sufficit. Dicitur secundo, ꝙ quia

Tex. 24. tomo 3.

Ar. præced.

rei quæ est finis generationis, vlterius ēt ordinatur ad alium finem, qui vel est operatio, vel aliqđ operatum, ad qđ quis peruenit p operationem. Vnde habitus nō solum importat ordinem ad ipsam naturā rei, sed ēt consequenter ad operationem, inquantum est finis naturæ, vel perducens ad finē. vnde & in 5. Metaph. dr̄ in diffinitione habitus, ꝙ est dispositio, s̄m quam bene, vel male disponit̄ dispositū aut s̄m se, idest, s̄m suā naturā: aut ad aliud, idest, in ordine ad finem. Sed sunt quidā habitus, qui ēt ex parte subiecti, in quo sunt primo & principalr̄, importāt ordinē ad actū: qa, vt dictū est, habit⁹ primo & per se importat habitudinē ad naturam rei. Si igitur natura rei in qua est habitus, cōsistat in ipso ordine ad actum, sequitur ꝙ habitus principaliter importet ordinē ad actū. Manifestū est aūt, ꝙ natura & ratio potētiæ est, vt sit principium actus: vnde oīs habitus, qui est ali⁹ cuius potentiæ vt subiecti, principaliter importat ordinē ad actum.

G Ad primvm ergo dicēdum, ꝙ habitus est actus quidā inquātum est qualitas, & secundum hoc potest esse principium operationis, sed est in potentia per respectū ad operationē: vnde habitus dr̄ actus primus, & operatio actus secundus, vt patet in 2. de anima.

Ad 2m dicendum, ꝙ non est de ratione habitus, ꝙ respiciat potentiā, sed ꝙ respiciat naturā. Et quia natura præcedit actionē quā respicit potentia, iō prior species qualitatis ponitur habitus, q̄ potentia.

H Ad 3m dicendnm, ꝙ sanitas dicitur habitus, vel habitualis dispositio in ordine ad naturā, sicut dictum est: inquantum tñ natura est principium actus, ex consequenti importat ordinē ad actū. vnde Philosophus dicit in 10. de historia aīaliū, ꝙ hō dicitur esse sanus, vel mēbrum aliqđ, qñ pōt facere operationem sani. Et est simile in alijs.

F singularitas est effectus cōis, & præueniens multas causas: ideo recte cōcluditur, ꝙ nō est pprius effectus huius, vel illius causæ, sed male cōcludit̄. ergo nō est effectus huius causæ. Aliud est .b. effici ab A, & aliud esse proprium effectum A. vnde sicut homo generat hominem, & hic homo hūc hominem: ita habitus facit operationē perfectā & hic habitus hanc operationem perfectam. Ad obiecta vero, ꝙ habitus non sit per se principiū esse moralis in actu, qa illud est relatiuū, tripliciter dicitur, Primo, negando illud esse in actu elicito esse relatiuum, q̄uis relatiuum sit in actu imperato: qm̄, quemadmodum inter habit⁹ morales est contrarietas s̄m esse absolutum, vt inter fortitudinē & timiditatem, liberalitatē & auaritiā &c. ita inter elicitos act⁹. quæ ast .n. maior ratio? Secundo dicitur, ꝙ esse relatiuum, carere actiuo per se, sic intelligitur: quia nō habet agens faciens seorsum non faciendo alia: cum quo tñ stat, ꝙ habeat per se propriā causam actiuam, vt experimur cum ordinē aliquem imponendum rebus excogitamus & imponimus, & ad id intendimus & facimus præcipiendo, & exequendo per nos, vel alios: nec minus hoc nos per se intendere & causare experimur, quam medicus intendat & faciat sanitatem. testes sunt duces exercitus, rectoresq; aliorū ac artifices. Et siquis negaret sensum pp rationem, aūs authoritatem, puta, quia ad relationem nō est motus &c. non solum incredibilis, sed ineruditibilis esset.

Text. 5. tomu 4.

In cor. art.

Cap. 1. circa princip. tom. 4.

¶ Tertio dicitur, quod habitus causat substantiam actus perfecti, quā consequitur esse relatiuum, & sic potest per se causare esse relatiuum. Et cum dicitur, quia substantia actus potest causari ante habitum, respondetur ꝙ in hoc videntur isti errare fundamento, quasi determinatio vno modo tantum inueniretur. Falluntur enim in hoc. Potentia animæ operatiua non eget habitu determinante ad producendum actum. ergo ex se est sufficiēter determinata ad producendum actum perfectum eiusdem speciei. Determinatione siquidem egere causam aliquam actiuam ad agendum, multipliciter contingit, sed ad propositum sufficit dupliciter: primo, vt contrahatur ad speciem talem, sicut actio solis determinatur ad producendum hominem per hominem, & bouem per bouem, & sic potentia non eget habitu, quia ante habitum potest in actum illius speciei. Alio modo, vt vis sua ad talem speciem perficiatur, vt iam non solum possit in actum illius speciei, sed actus perfecti in illa specie propriū principium sit: & hoc modo potentia eget habitu determinante ipsam. Et vt cauillationes excludas dubitantium, an potentia sine habitu possit ex toto conatu in actum perfectum, memēto quòd de actionibus rerum naturaliū, & earum principiis propriis est sermo, ac per hoc attenditur hic, quid vt in pluribus sit secundū naturæ cursum. Neque enim si adolescens vnus perfectum generationis opus perageret, propterea falsa redditur illa vniuersalis, Adolescens non potest in perfectum generationis opus: quoniam physica est: & hirūdo nun facit ver. Dicendum est ergo, quod habitus determinat potentiam ad hoc, vt ipsa habitu perfecta sit proprium principium perfecti operis, in quo sua consummatur perfectio. Et quoniam habitus est, quo quis operatur cum vult, & non eum habet, & propterea est quo quis operatur infra eius potestatem quantam vult, non quantum potest, vt patet in artificibus: ideo non mireris, si actus potentiæ habituatæ non sunt semper perfectiores actibus potentię non habituatæ. & sic patet quòd habitus est causa actiua per se substantiæ, & modi actus triplicis, scilicet perfectionis, determinationis in esse naturæ, & determinationis in esse morali, quāmuis facilitatem ex parte operantis tantum præbere videatur: & si actus habituato reddi-

C I

K

to redditus sit facilis, ex redundantia facilitatis operantis, hoc provenit. haec de tertio.

¶ In responsione ad primum in 3. art. adverte, quod mens authoris est, quod non solum subiectum habitus est in potentia ad operationem, sed actus ipse est actus permissus potentiae ad opus, sicut actus primus.

A potentiam & actum, diversitatemque actuum, & rursus pluralitatem disponentium. disponitur enim omne quod disponatur, ad actum aliquem, nec opus est disponi, quod unius tantum actus est capax: & dispositio habentis est partes, idest, partialia: ex ratione autem varietatis secundum bene, vel male diversitas habitus modorum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum sit necessarium esse habitus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod non sit necessarium esse habitus. Habitus enim sunt quibus aliquid disponitur bene, vel male ad aliquid, sicut dictum est*: sed per suam formam aliquid bene, vel male disponitur. nam secundum formam aliquid est bonum, sicut & ens. ergo nulla necessitas est habituum.

¶ 2. Praeterea, Habitus importat ordinem ad actum: sed potentia importat principium actus sufficienter: nam & potentiae naturales absque habitibus sunt principia actuum. ergo non fuit necessarium habitus esse.

¶ 3. Praeterea, Sicut potentia se habet ad bonum, & ad malum, ita & habitus: & sicut potentia non semper agit, ita nec habitus. existentibus igitur potentiis superfluum fuit habitus esse.

SED CONTRA est, quod habitus sunt perfectiones quaedam, ut dicitur in 7. Phys. sed perfectio est maxime necessaria rei, cum habeat rationem finis. ergo necessarium fuit habitus esse.

RESPONDEO Dicendum, quod sicut* supra dictum est, Habitus importat dispositionem quandam in ordine ad naturam rei, & operationem, vel finem eius, secundum quam bene, vel male aliquid ad hoc disponitur. Ad hoc autem quod aliquid indigeat disponi ad alterum, tria requiruntur. Primo quidem, ut id quod disponitur, sit alterum ab eo ad quod disponitur, & sic se habeat ad ipsum ut potentia ad actum. unde si aliquid sit, cuius natura non sit composita ex potentia & actu, & cuius substantia sit sua operatio, & ipsum sit propter seipsum, ibi habitus vel dispositio locum non habet, sicut patet in Deo. Secundo requiritur quod id, quod est in potentia ad alterum, possit pluribus modis determinari, & ad diversa. unde si aliquid sit in potentia ad alterum, ita tamen quod non sit in potentia nisi ad ipsum, ibi dispositio & habitus locum non habet: quia tale subiectum ex sua natura habet debitam habitudinem ad talem actum. Unde si corpus caeleste sit compositum ex materia & forma, cum illa materia non sit in potentia ad aliam formam, ut in 1. dictum est, non habet ibi locum dispositio vel habitus ad formam, aut etiam ad operationem, quia natura caelestis corporis non est in potentia, nisi ad unum motum determinatum. Tertio, requiritur quod plura concurrant ad disponendum subiectum ad unum eorum, ad quae est in potentia, quae diversis modis commensurari possunt, ut sic disponatur bene, B vel male ad formam & ad operationem. unde qualitates simplices elementorum, quae secundum unum modum determinatum naturis elementorum conveniunt, non dicimus dispositiones vel habitus, sed simplices qualitates. Dicimus autem dispositiones vel habitus sanitatem, pulchritudinem, & alia huiusmodi, quae important quandam commensurationem plurium, quae diversis modis commensurari possunt. Propter quod Philosophus dicit in 5. Metaph. quod habitus est dispositio: & dispositio C est ordo habentis partes vel secundum locum, vel secundum potentiam, vel secundum speciem, ut supra dictum est. Quia igitur multa sunt entium, ad quorum naturas & operationes necesse est plura concurrere, quae diversis modis commensurari possunt: ideo necesse est habitus esse.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod per formam perficitur natura rei: sed oportet quod in ordine ad ipsam D formam disponatur subiectum aliqua dispositione: ipsa tamen forma ordinatur ulterius ad operationem, quae est vel finis, vel via in finem. Et si quidem habeat forma determinate unam tantum operationem determinatam, nulla alia dispositio requiritur ad operationem praeter ipsam formam. si autem sit talis forma quae possit diversimode operari, sicut est anima, oportet quod disponatur ad suas operationes per aliquos habitus.

AD 2. dicendum, quod potentia E quandoque se habet ad multa: & ideo oportet quod aliquo alio determinetur. Si vero sit aliqua potentia, quae non se habeat ad multa, non indiget habitu determinante, ut* dictum est: & propter hoc vires naturales non agunt operationes suas mediantibus aliquibus habitibus, quia secundum seipsas sunt determinatae ad unum.

AD 3. dicendum, quod non idem habitus se habet ad bonum & malum, sicut infra patebit. eadem autem potentia se habet ad bonum & malum: & ideo necessarii sunt habitus, ut potentiae determinentur ad bonum.

¶ *Super Quaestionis quadragesimaenonae, Articulum quartum.*

Veri. q. 20. ar. 2. cor. & ver. q. 2. ar. 2. cor. & ad 21. & 13. & q. 2. art. 2. corp.

IN titulo 4. art. dubium occurrit, quare quaestio, An est, praecedit caeteras quaestiones doctrinae ordine: author tamen cum quaesivit, antequam quaerat nunc, an habitum esse sit necesse.

* Art. 2. huius quaest.

¶ Ad hoc dicitur, quod rem aliquam esse, dupliciter quaeritur, primo, ut sciatur ipsam esse: & sic oportet primo post quid nominis quaerere, an sit. nihil enim est scibile de non ente. & hoc non accidit in proposito: quoniam habitus esse est per se notum experientia. & quaestionem movere de hoc esset importunum: differentia inter notum per se, & notum propter aliud. Secundo, ut sciatur causa, quare est: & haec quaestio est posterior quaestione Quid est: quoniam prius oportet scire quidditatem in se, quam ut causam esse rei. constat enim ex 2. Poster. medium ad quaestionem An est, esse quid. propter quod author primo praedicata quidditativa habitus, in primis trib[us] articulis quaesivit, & nunc quarto de ratione, seu causa essendi eius, inquirit.

Tex. 17. tomo 2.

Art. 2. & 3.

¶ In corpore eiusdem 4. artic. adverte duo. Primum est, quod differentia inter secundam & tertiam conditionem requisitam ad habendum habitum, consistit in hoc, quod prima conditione complectente utrumque, scilicet potentiam & actum, secunda conditio ex parte actus pluralitatem tam actuum, quam modorum actuum eorundem: tertia autem ex parte potentiae pluralitatem tam disponentium, quam modorum disponentium ponit. Secundum est, quod ex ipsa definitione habitus, author haec requisita habet. ex ratione namque dispositionis habet distinctionem inter

D. 467.

p. p. q. 66. art. 2.

D. 167

¶ Circa requisita ad habitum, dubium in eodem occurrit articulo: quoniam aut conditiones enumeratae in litera sufficiunt ad necessitatem habitus, aut non. Si sufficiunt: ergo in mistis, vel saltem in vegetabilibus ponendus est habitus, contra doctrinam sequentis quaestionis, & tenet sequela: quia in his est distinctio potentiae & actus, & plura concurrunt diversimode commensurabilia ad disponendum &c. Si non sufficiunt: ergo litera male probavit necessitatem habitus post enumeratas conditiones, subiungens, Quare igitur multa sunt entium ad quorum naturas & operationes necesse est plura concurrere, quae diversis modis commensurari possunt: ideo necesse est habitus esse.

Tex. 24. & 25. to. 3.

Art. 2. huius quaest.

¶ Ad hoc dicitur, quod, ut ex quaestione sequenti colligitur, habitus sumitur dupliciter, Uno modo proprie, & sic non videtur extra animam rationalem inveniri. Alio modo communiter pro habituali dispositione sive ad naturam, sive ad opus in pluribus consistente, ut in litera hac dicitur. & sic cum quadam latitudine invenitur etiam in mistis inanimatis, ut patet de pulchritudine. & quia author imitatus naturam, paulatim ab imperfectis ad perfecta, a communibus ad propria doctrinam tradit, habitum hic communissime sumpsit, distincturus postmodum. & ideo conceditur, quod illae conditiones sufficiunt ad habitum vel dispositionem, primam speciem qualitatis. sic enim sumit hic habitus: & ideo nulla mentio fit de difficili mobilitate, quae est altera conditio habitus proprie dicti: & quod non inconveniens habitum communiter dictum inveniri in inanimatis, a quibus negabitur habitus proprie sumptus.

D. 692

In corp. ar.

q. 55. art. 3.

QVAESTIO L.

De subiecto habituum, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto habituum.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum in corpore sit aliquis habitus.

¶ Secundo, Vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam, vel secundum suam potentiam.

¶ Tertio, Vtrum in potentiis sensitiuæ partis possit esse aliquis habitus.

¶ Quarto, Vtrum in ipso intellectu sit aliquis habitus.

¶ Quinto, Vtrum in voluntate sit aliquis habitus.

¶ Sexto, Vtrum in substantiis separatis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum in corpore sit aliquis habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod in corpore non sit aliquis habitus. Vt enim Commentator dicit in 3. de Anima. Habitus est quo quis agit cum voluerit: sed actiones corporales non subiacent voluntati, cum sint naturales. ergo in corpore non potest esse aliquis habitus.

¶ 2 Præt. Omnes dispositiones corporales sunt facile mobiles: sed habitus est qualitas difficile mobilis. ergo nulla dispositio corporalis potest esse habitus.

¶ 3 Præt. Omnes dispositiones corporales subiacent alterationi: sed alteratio non est nisi in tertia specie qualitatis, quæ diuiditur contra habitum. ergo nullus habitus est in corpore.

SED CONTRA est, quod Philosophus in Prædicamentis, sanitatem corporis, vel infirmitatem insanabilem, habitum nominari dicit.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, Habitus est quædam dispositio alicuius subiecti existentis in potentia, vel ad formam, vel ad operationem. secundum ergo quod habitus importat dispositionem ad operationem, nullus habitus est principaliter in corpore, sicut in subiecto. Omnis enim operatio corporis est aut a naturali qualitate corporis, aut est ab anima mouente corpus. Quantum igitur ad illas operationes quæ sunt a natura, non disponitur corpus per aliquem habitum, quia virtutes naturales sunt determinatæ ad vnum: dictum est autem quod habitualis dispositio requiritur, vbi subiectum est in potentia ad multa: operationes vero, quæ sunt ab anima per corpus, principaliter quidem sunt ipsius animæ, secundario vero ipsius corporis. habitus autem proportionantur operationibus: vnde ex similibus actibus similes habitus causantur, vt dicit in 2. Eth. & ideo dispositiones ad tales operationes principaliter sunt in anima, in corpore vero possunt esse secundario, inquantum scilicet corpus disponitur & habilitatur ad prompte deseruiendum operationibus animæ. Si vero loquamur de dispositione subiecti ad formam, sic habitualis dispositio potest esse in corpore, quod comparatur ad animam sicut subiectum ad formam: & hoc modo sanitas & pulchritudo, & huiusmodi, habituales dispositiones dicuntur: non tamen perfecte habent rationem habituum, quia causæ eorum ex sua natura de facili transmutabiles sunt. Alexander vero posuit nullo modo habitum, vel dispositionem primæ speciei esse in corpore, vt Simplicius refert in commento Prædicamentorum, sed dicebat primam speciem qualitatis pertinere tantum ad animam. & quod Arist. inducit in Prædicamentis de sanitate & ægritudine, non inducit quasi pertineant ad primam speciem qualitatis, sed per modum exempli, vt sit sensus, quod sicut ægritudo & sanitas possunt esse faciles vel difficile mobiles, ita & omnes qualitates primæ speciei, quæ dicuntur habitus & dispositio. Sed hoc patet esse contra intentionem Arist. tum quia eodem modo loquendi vtitur exemplificando de sanitate & ægritudine, & de virtute & de scientia: tum quia in 7. Phys. ponit expresse inter habitus pulchritudinem & sanitatem.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod obiectio illa procedit de habitu, secundum quod est dispositio ad operationem, & de actibus corporis, qui sunt a natura: non autem de his qui sunt ab anima, quorum principium est voluntas.

AD 2. dicendum, quod dispositiones corporales non sunt simpliciter difficile mobiles propter mutabilitatem corporalium causarum: possunt tamen esse difficile mobiles per comparationem ad tale subiectum, quia scilicet tali subiecto durante, amoueri non possunt, vel quia sunt difficile mobiles per comparationem ad alias dispositiones: sed qualitates animæ sunt simpliciter difficile mobiles propter immobilitatem subiecti. & ideo non dicit, quod sanitas difficile mobilis simpliciter sit habitus, sed quod est vt habitus, sicut in græco habetur: qualitates autem animæ dicuntur simpliciter habitus.

AD 3. dicendum, quod dispositiones corporales, quæ sunt in prima specie qualitatis, vt quidam po-

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum primum.*

IN articu. 1. 2. & 3. quæstionis. 50. circa subiectum habitus, aduertendum est, quod quia habitus finis est habituationis, & habituari assuescere quoddam est: ideo vbi non inuenitur consuetudo, aut aliquid maius, ibi non inuenitur proprie habitus. Propter quod existentibus duobus principiis, scilicet natura & voluntate, vbi est pure natura, nihil est habitus proprie. Si enim infinities lapis proiiciatur sursum, non habituabitur ad motum sursum, vt dicitur in 2. Ethic. vbi autem est ipsa voluntas, ibi est perfecte habitus: vnde & de ratione habitus videtur voluntarium, vt in artic. 3. author dicit. Et in 3. de anima Auerrois dicit, quod habitus est, quo quis operatur cum vult. In intermediis autem quanto aliquis magis participat aliquid rationis, tanto magis participat habitum: & hinc prouenit primo, quod habitus ad operationes sunt principaliter in anima, idest, in ipsis virtutibus animæ, & secundario in organis corporeis: quoniam illæ quidem principaliter, hæc autem secundario rationalem motum sapiunt: & propter hoc habituati ad delectationes Veneris, vel cibi, potus, loquacitatis, ludi, blasphemiæ, & similium, volentes abstinere, quasi non possunt corpore iam assueto ad tales appetitus sequelas. Prouenit secundo, quod licet in membris corporeis & parte vegetatiua absolute nullus sit habitus: in eis dem tamen pro quanto, & quomodo obedientia sunt rationis imperio, habitus sunt secundario: sicut & assuefactiones, vt in principio corporis art. dicit, & patet in musicis, & aliis artificibus: quomodo autem obediant, superius in quæst. de imperio dictum est. Prouenit tertio, quod in animalibus brutis pro quanto aliquid participant obedientiæ, capacia sunt habituum. Prouenit quarto, quod cum duplex sit habitus scilicet ad naturam, & ad operationem: & hic differat a primo in hoc, quod iste est in voluntate, ille non, vt in artic. 1. in responsione ad primum littera insinuat, quod habitus ad operationem prius secundum tempus, & secundum perfectionem vocatus sit habitus: cuius huiusmodi causam, habituum habituationem, propter quod habitus corporales ad naturam, vt sanitas, pulchritudo, & huiusmodi, aut negat esse habitus, vt dicunt de Alex. aut posuit sunt imperfecte habitus, idest, dispositiones habituales, vt in littera dicitur in responsione ad secundum, & in art. 3. Cum his tamen manent responsione ad secundum in art. 3. quæstionis præcedentis, quod scilicet non est de ratione habitus, quod respiciat operationem, sed naturam, Alexandri opinionem reprehensione dignam puta, eo quod habitus naturam in supremo modo habitum complectuntur; infimus ordinis habitus: abi habitus genere substratis, & dicimus dicens primo habitus sint qualitates bene, vel male disponentes animam: secundario tamen etiam disponentes sic corpus, habitus nomen obtinuerunt: & ad eas non esse motum, vt dicitur 7. Phy. Et potest inspicere in corporibus nostris, manifeste habitus, seu dispositiones habituales intuendo, quoniam vtrum in eis habeat consuetudo quo ad ea, quæ non subsunt rationis imperio: Consuetos namque minutioni, frigori, medicinæ, & similibus, manifeste pati corporaliter sine appetitu videmus, & contra consuetudinem facientes aut patiantur. consuetudinem hanc tribuunt, quia etiam in pure

Tex. 8. & 45. co. 5.

Lib. 3. com. 28.

In prædic. qualitat. tomo 1.

q. præced. ar. 2. 3. & 4

q. præced. artic. 4.

Cap. 1. & 2 tom. 5.

In prædic. qualitat.

Tex. 17. tomo 2.

in pure vegetabilibus apparet plantas assuetas irrigationi, arescere illa deficiente: similes autem nõ consuetas perseuerare, tanquam habitus secũdario dictus ibi participetur. opposi tum enim accidere deberet si consuetudo nõ obstaret, quã uis hoc alteratæ naturæ ex cõtinua irri gatiõe tribui possit.

(In prędica. qualitat.)

fuerunt, differunt a qualitatibus tertiæ speciei in hoc, ꝙ qualitates tertiæ speciei sunt vt in fieri, & vt in motu: vnde dicũtur passiones, vel passibiles qualitates. qñ autem iã peruenerint ad perfectum quasi ad speciem, tunc iã sunt in prima specie qualitatis. Sed hoc improbat[a] Simplicius in cõmento Prędicamentorum, quia ſm hoc calefactio eẽt in tertia specie qualitatis: calor aũt in prima: Arist. aũt ponit calorẽ in tertia. vnde Porphyrius dicit, sicut Simplicius ibidẽ refert, ꝙ passio vel passibilis qualitas, & dispositio & habitus differũt in corporibus secundum intensionem & remissionem. Qñ .n. aliquid recipit caliditatem secundum calefieri tñ, non autem vt calefacere possit, tunc est passio si sit cito transiens, vel passibilis qualitas si sit manens: qñ autem iam ad hoc perducitur, qđ potest etiã alterum calefacere, tunc est dispositio. si autem vlterius intantum confirmetur ꝙ sit difficile mobilis, tunc erit habitus, vt sic dispositio sit quędã intensio, seu perfectio passionis vel passibilis qualitatis, habitus aũt dispositionis. Sed hoc improbat[b] Simplicius, quia talis intensio & remissio non important diuersitatem ex parte ipsius formæ, sed ex diuersa participatione ipsius subiecti, & ita nõ diuersificarẽtur per hoc species qualitatis. Et ideo aliter dicendũ est, ꝙ sicut[c] supra dictum est, commensuratio ipsarum qualitatum passibilium ſm conuenientiam ad naturam, habent rationem dispositionis: & ideo facta alteratione circa ipsas qualitates passibiles, quę sunt calidum, frigidũ, humidum, & siccum, fit ex consequenti alteratio secundum ęgritudinem & sanitatem: primo autem & per se non est alteratio ſcđm huiusmodi habitus & dispositiones.

(In prędica. qualitatis. — q. 49. art. 2. ad 1.)

ARTICVLVS II.

Vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam, vel suam potentiam.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ habitus sint in aĩa magis ſm essentiã, q̃ ſm potentiam. Dispositiones .n. & habitus dicuntur in ordine ad naturã, vt[a] dictum est: sed natura magis attenditur secundum essentiam animæ, quàm secundum potentias, quia anima secundum suam essentiam est natura corporis talis, & forma eius. ergo habit⁹ sunt in anima secundum eius essentiam, & non ſm potentiam.

(2. di. 26. ar. 3. ad 4. & 5. — q. 49. art. 3.)

¶ 2 Præt. Accidentis non est accidens, habitus autem est quoddam accidens: sed potentiæ animæ sunt de genere accidentium, vt in primo[b] dictum est. ergo habitus non est in anima ratione suæ potentiæ.

(p. p. q. 77. artic. 1.)

¶ 3 Pręt. Subiectum est prius eo, qđ est in subiecto: sed habitus cum pertineat ad primã speciẽ qualitatis, est prior q̃ potentia, quæ pertinet ad secundã speciem. ergo habitus nõ est in potentia animę sicut in subiecto.

SED CONTRA est, quod Philosophus in 1.[c] Eth. ponit diuersos habitus in diuersis partibus animæ.

(Cap. vlt. to mó 5.)

RESPON. Dicẽdum, ꝙ sicut[d] supra dictum est, Habitus importat dispositionem quandam in ordine ad naturam, vel ad operationem. Si ergo accipiatur habitus secundum quod habet ordinem ad naturã, sic nõ potest esse in aĩa, si tñ de natura humana loquamur: quia ipsa anima est forma completiua humanæ naturæ. vnde secundum hoc magis potest esse aliquis habitus, vel dispositio in corpore per ordinem ad aĩam, q̃ in anima per ordinem ad corpus. Sed si loquamur de aliqua superiori natura, cuius homo põt esse particeps, secundum illud 2. Pet. 1. Vt simus consortes naturæ diuinæ: sic nihil prohibet in anima secundum suam essentiam esse aliquem habitum .s. gratiam, vt[e] infra dicetur. Si vero accipiatur habitus in ordine ad operationem, sic maxime habitus inueniuntur in anima, inquantum anima non determinatur ad vnã operationẽ; sed se habet ad multas, quod requiritur ad habitum, vt[f] supra dictum est. Et quia aĩa est principium operationum per suas potentias: ideo ſcđm hoc habitus sunt in anima secundum suas potẽtias.

(q. 49. art. 2. ad 3. — q. 110. ar. 4 — q. 49. art. 4.)

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd essentia animæ pertinet ad naturam humanam nõ sicut subiectum disponendum ad aliquid aliud, sed sicut forma & natura, ad quam aliquis disponitur.

AD 2m dicendum, quòd accidens per se non potest esse subiectum accidentis: sed quia etiam in ipsis accidentibus est ordo quidam, subiectum secundum quod est sub vno accidente, intelligitur esse subiectũ alterius, & sic dicitur vnum accidens esse subiectum alterius, vt superficies coloris: & hoc modo potest potentia esse subiectum habitus.

AD 3m dicendum, ꝙ habitus præmittitur potẽtię, ſm qđ importat dispositionem ad naturam. potentia autem semper importat ordinem ad operationẽ, quæ est posterior,[g] cum natura sit operationis principiũ: sed habitus cuius potentia est subiectũ, non importat ordinem ad naturã, sed ad operationem, vnde est posterior potentia. Vel põt dici, ꝙ habitus pponit potentiæ sicut cõpletũ incõpleto, & actus potentiæ. actus .n. naturaliter est prior, q̃uis potentia sit prior ordine generationis & temporis, vt dicitur in 7. & 9.[h] Metaph.

(D. 52. — Lib. 9. Metaph. a tex. 13. vsq; ad 19. Et lib. 7 tex. 17. to. 3)

ARTICVLVS III.

Vtrũ in potentijs sensitiuæ partis possit esse aliquis habitus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ in potentijs sensitiuæ partis nõ possit esse aliquis habitus. Sicut enim potentia nutritiua pars est irrationalis, ita & sensitiua: sed in potentijs nutritiuæ partis nõ ponitur aliquis habitus. ergo nec in potẽtijs sensitiuæ partis aliquis habitus debet poni.

(3. dis. 33. q. 1. ar. 1. c. & dis. 33. q. 2. ar. 4. Et veri. q. 1. ar. 1. cor.)

¶ 2 Pręt. Sensitiuę partes sunt cões nobis, & brutis: sed in brutis non sunt aliqui habit⁹, qa nõ est in eis volũtas, q̃ in diffinitione habit⁹ ponit, vt[a] supra dictũ est. ergo in potẽtijs sensitiuis nõ sũt aliq habit⁹.

(q. præced. ar. 3. in arg Sed cõtra)

¶ 3 Præt. Habitus aĩæ sunt sciæ, & virtutes: & sicut scia refert ad vim apprehensiuam, ita virtus ad vim appetitiuam: sed in potentijs sensitiuis non sunt aliquæ scientiæ, cũ scientia sit vniuersaliũ, quæ vires sensitiuæ apprehendere non pñt. ergo etiam nec habitus virtutũ in partibus sensitiuis esse possunt.

SED CONTRA est, qđ Philosophus dicit in 3.[b] Eth. ꝙ aliquæ virtutes, scilicet temperantia & for-

(Cap. 10. in prin. tom. 4)

¶ Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tertium.

IN artic. 3. in calce responsionis ad tertium aduerte, ꝙ licet habitus disponens naturam concedatur absolute i corpore, tanquã in proprio & principali subiecto, vt in 1. art. dictum est: habitus tamen disponens primo ad operationem principaliter in viribus animæ imperantibus, seu mouentibus, & secundario in corpore ponitur, vt ibidem dictũ & probatũ est: quia habit⁹ operationibus proportionantur. eiusdẽ .n. est habitus, cuius est operatio, & ex similibus actibus similes habitus generantur. operatio autem corporea, ad quã cor p⁹ assuetudine promptum redditur, non est naturalis, sed voluntaria & principaliter animæ, secundario autẽ corporis. & ideo habitus principaliter etiam est in anima,

anima, secũdario autẽ in corpore. & propterea in litera non simpliciter, sed cum aduerbio comparatiuo, magis; negat habitus a mẽbris corporis dum dicitur, ꝙ in eis non sunt habitus, sed magis in viribus imperantibus motum ipsorum. & ex hoc habes, quòd nimis large locutus est Scotus in tertio sent. dist. 33. concedens absolute in manu scriptoris habitũ, & virtutẽ est enim ibi habitus secũdario tantum, propter rationem dictam.

D.701.

titudo, sunt irrationabiliũ partiũ.

Respon. Dicendũ, ꝙ vires sensitiuæ dupliciter põt considerari. Vno modo, secundum quod operantur ex instinctu naturæ: Alio modo, secundum qđ operantur ex imperio rationis. Secũdum igitur qđ operantur ex instinctu naturæ, sic ordinantur ad vnum, sicut & natura: & ideo sicut in potentijs naturalibus nõ sunt aliqui habitus, ita etiã nec in potẽtijs sensitiuis, ſm quod ex instinctu naturæ operantur. Secundum vero quòd operantur ex imperio rõnis, sic ad diuersa ordinari pñt: & sic possunt[d] in eis esse aliqui habitus, quibus bene, aut male ad aliquid disponuntur.

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ vires nutritiuę partis nõ sunt natę obedire ĩperio rõnis, & iõ non sunt in eis aliqui habitus: sed vires sensitiuæ natæ sunt obedire imperio rõnis, & ideo in eis esse pñt aliqui habitus, nam ſm qđ obediunt rationi, quodãmodo rationales dicũtur, vt in 1.° Eth. dicitur.

Cap. vlt. tomo 5.

Ad 2m dicendum, ꝙ vires sensitiuæ in brutis aĩalibus non operantur ex imperio rationis: sed si sibi relinquantur bruta animalia, operantur ex instinctu naturæ: & sic in brutis animalibus non sunt aliqui habitus ordinati ad operationes, sunt tñ in eis aliquæ dispositiões in ordine ad naturã, vt sanitas, & pulchritudo. Sed quia bruta animalia a rõne hominis p quandã cõsuetudinẽ disponuntur ad aliquid operãdũ sic, vel aliter, hoc mõ in brutis animalibus habitus quodãmõ poni pñt. vnde Aug. dicit in lib. 83. q. ꝙ videmus immanissimas bestias a maximis voluptatibus abstinere dolorum metu, quod cum in earum cõsuetudinem vertitur, domitę & mansuetę vocantur. Deficit tamen ratio habitus quantum ad vsum voluntatis, quia non habent dominium vtendi, vel non vtendi, quod videtur ad rationem habitus pertinere: & ideo proprie loquendo, in eis habitus esse non pñt.

q. 36. non lõge a princip. tom. 4.

Ad 3m dicendum, ꝙ appetitus sensitiuus natus est moueri ab appetitu rationali, vt dr̃ in 3.° de anima: sed vires rationales apprehensiuæ natæ sunt accipere a viribus sensitiuis: & ideo magis cõuenit, ꝙ habitus sint in viribus sensitiuis appetitiuis, q̃ in viribus sensitiuis apprehẽsiuis, cũ in viribus sensitiuis appetitiuis non sint habitus, nisi ſm qđ operãtur ex imperio rõnis. Quãuis ẽt in ipsis interioribus virib' sensitiuis apprehensiuis possint poni aliqui habitus, ſm quos homo fit bene memoratiuus, vel cogitatiuus, vel imaginatiuus. vnde ẽt Philosophus dicit in cap. 2.° de memoria, ꝙ consuetudo multum operatur ad bene memorandum: quia ẽt istę vires mouentur ad operandũ ex imperio rõnis. vires aũt apprehensiuæ exteriores, vt visus, & auditus, & huiusmodi, non sunt susceptiuæ aliquorum habituum, sed ſm dispositionem suæ naturæ ordinantur ad suos actus determinatos: sicut & membra corporis, in quibus non sunt habitus, sed magis in viribus imperantibus motum ipsorum.

Tex. 57. tomo 2.

Cap. 2. a med. tom. 3.

Articvlvs IIII.

Vtrum in ipso intellectu sit aliquis habitus.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum quartum.*

In arti. 4. 50. q. e uetu disputatur,

Infra q. 51. art. 3. c. & q. 63. art. 1. c. & q. 56. ar. 5. & q. 67. ar. 2. cor. Et verit. q. 20. art. 2. cor.

Ad quartum sic proceditur. Videtur ꝙ in intellectu

F non sunt aliqui habitus. Habitus .n. operationibus conformantur, vt dictum est: sed operationes hominis sunt communes animæ & corpori, vt dicitur in 1. † de anima. ergo & habitus. sed intellect' non est actus corporis, vt dicitur in 3.° de aĩa. ergo intellectus non est subiectum alicuius habitus.

*artic. 1.

† Lib. 1. de anima, tex. 12. & 66. tomo 2.

Lib. 3. tex. 6.

¶ 2 Præt. Omne qđ est in aliquo, est in eo per modum eius in quo est: sed id qđ est forma sine materia, ẽ actus tñ: qđ aũt est cõpositum ex

G forma & materia, habet potentiã & actum simul. ergò in eo quod est forma tñ, non põt esse aliquid. quod sit simul in potẽtia & actu, sed solum in eo quod est compositum ex materia & forma: sed intellectus est forma sine materia. ergo habitus, qui habet potentiã simul cũ actu, quasi mediũ inter vtrunq;, existens, non potest esse in intellectu, sed solum in coniuncto, qđ est compositum ex anima & corpore.

¶ 3 Præt. Habitus est dispositio ſm

H quã aliquis bene, vel male disponit ad aliquid, vt dicitur in 5.° Metaph. sed ꝙ aliqs bene, vel male sit dispositus ad actũ intellectus, prouenit ex aliqua corporis dispositione. vnde etiam in 2.° de anima dicitur, ꝙ molles carne bene aptos mẽte videmus. ergo habitus cognoscitiui non sunt in intellectu, qui est separatus: sed in aliqua potẽtia, quę est actus alicuius partis corporis.

Tex. 25. tomo 3.

Tex. 94. tomo 2.

Sed contra est, ꝙ Philosophus in 6.° Ethic. ponit sciẽtiam, & sapientiam, & intellectum, qui est habitus principiorum, in ipsa intellectiua parte animæ.

Cap. 1. 3. 6. & 7. habetur, tom. 5.

Respon. Dicendũ, ꝙ circa habitus cognoscitiuos

I diuersimode sunt aliqui opinati. Quidã .n. ponentes intellectum possibilem esse vnum in omnibus hominibus, coacti sunt ponere, ꝙ habitus cognoscitiui nõ sunt in ipso itellectu, sed in viribus interioribus sensitiuis. Manifestum est .n. ꝙ homines in habitibus diuersificantur: vnde non pñt habitus cognoscitiui directe poni in eo, qđ vnum numero existens est omnibus hominibus cõe. vnde si intellectus possibilis sit vnus numero omniũ hominũ, habitus scientiarum, ſm quos hoies diuersificantur, non poterunt esse in intellectu possibili, sicut in subiecto: sed erunt in viribus interioribus sensitiuis, quæ sunt diuersæ in diuersis. Sed ista positio primo quidem est contra intentio-

K nẽ Arist. Manifestũ est .n. ꝙ vires sensitiuæ non sunt rationales per essentiã, sed solum per participationem, vt dicitur in 1.° Eth.* Philosophus aũt ponit intellectuales virtutes, quæ sunt sapientia, scientia, & intellectus, in eo qđ est rõnale per essentiã: vnde non sunt in viribus sensitiuis, sed in ipso intellectu. Expresse ẽt dicit in 3. † de anima, ꝙ intellectus possibilis, cum sic fiat singula, idest, cum reducatur in actum singulorũ per species intelligibiles, tũc fit ſm actum eo modo, quo sciens dicitur esse in actu, quod quidem accidit cum aliquis possit operari per seipsum, scilicet, considerando. Est quidem igitur tunc potentia quodãmodo, non tamen simpliciter, vt ante addiscere, aut inuenire. Ipse ergo intellectus possibilis est, in quo est habitus

Cap. vlt. tomo 4.

* locis in argu. Sed cõtra, citatis.

† tex. 8. tomo 3.

ne confundas rationem habitus, qui est in intellectu, & habitus scientifici: & propterea quæ & hic in corpore, & in sequẽtibus articulis dicuntur, s. quod species intelligibiles sunt habitus intellectus, præcipiti sententia teneas scientiæ habitum esse species intelligibiles ordinatas. hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo. ad hoc enim quod in intellectu & nostro, & angelico sint habitus, sat fuit monstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt vere habitus determinantes potentiam intellect' ad singula intelligibilia. vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus, nihil dicitur hic, sed cum de singulis tractabitur, determinabitur.

bitus scientiæ, quo pôt considerare ét cum non consideret. Secundo ét hęc positio est contra rei veritaté. sicut.n. eius est potentia, cuius est operatio: ita ét eius est habitus, cuius est operatio. intelligere auté, & cósiderare est proprius actus intellectus. ergo & habitus, quo consideratur, est proprie in ipso intellectu.

In prædic. qualitas. Text. 12. & 66. & 14. to mo. 2.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ quidam dixerūt, vt Simplicius refert in commento Prædicamentorū, ꝙ quia oís operatio hominis est quodammodo coniuncti, vt Philosoph. dicit in 1.° de anima, ideo nullus habitus est animæ tantū, sed coniuncti. & ꝑ hoc sequitur ꝙ nullus habitus sit in intellectu, cum intellectus sit separat⁹, vt ratio proposita procedebat: sed ista ratio non cogit. Habitus.n. non est dispositio obiecti ad potentiā, sed magis dispositio potentię ad obiectum: vnde habitus oportet quòd sit in ipsa potétia, quæ est principium actus, nó autem in eo quod comparatur ad potentiam sicut obiectū. Ipsum aūt intelligere, nó dr̄ cõe esse animæ & corpori, nisi ratione phantasmatis, vt dr̄ in 1.° de anima. Patet aūt ꝙ phantasma comparatur ad intellectum possibilem vt obiectum, vt dr̄ in 3.° de aīa. vnde relinquitur, ꝙ habitus intellectiu⁹ sit prīcipaliter ex parte ipsius intellectus, nó autem ex parte phantasmatis, quod est commune aīæ & corpori. Et ideo dicēdum est, ꝙ intellectus possibilis est subiectum habitus: illi enim competit esse subiectū habitus, quod est in potentia ad multa, & hoc maxime competit intellectui possibili: vnde intellectus possibilis est subiectum habituum intellectualium.

Text. 66.

Text. 5. 18. & 39. to. 2.

Ad 2.m dicendum, ꝙ sicut potentia ad esse sensibile conuenit materiæ corporali, ita potentia ad esse intelligibile conuenit intellectui possibili: vnde nihil prohibet, in intellectu possibili esse habitum, qui est medius inter puram potētiam, & actum perfectum.

Ad 3.m dicendum, ꝙ quia vires apprehēsiuæ interius præparant intellectui possibili proprium obiectum, ideo ex bona dispositione harum virium, ad quam cooperatur bona dispositio corporis, redditur homo habilis ad intelligendum: & sic habitus intellectiuus secūdario potest esse in istis viribus, principaliter autem est in intellectu possibili.

A voluntate non est aliquis habitus.

Sed contra est, ꝙ iustitia est habitus quidam, sed iustitia est in volūtate: est enim iustitia habitus quidam, secūdum quem aliqui volunt & operantur iusta, vt dicitur in 5. Ethic. ergo voluntas est subiectum alicuius habitus.

Respon. Dicendum, ꝙ omnis potentia, quæ diuersimode potest ordinari ad agendum, indiget habitu, quo bene disponatur ad suū actum. volūtas autem cum sit potentia rationalis, diuersimode potest ad agendum or- B dinari: & ideo oportet in volūtate aliquem habitum ponere, quo bene disponatur ad suum actum. Ex ipsa etiam ratione habitus apparet, ꝙ habet quēdam principalem ordinem ad voluntatem, prout habitus est, quo quis vtitur cum voluerit, vt supra dictum est.

addita. & hoc insinuauit litera dicēs, Ad hoc ꝙ sequatur promptior operatio, de necessitate aūt sit pernaturalium habitū suū inferius dicetur. Habet quoq; hic ec presse in responsione ad secundum, ꝙ quilibet appetit⁹ est mouens & motus in genere causæ efficientis, vt patet in litera.

Cap. 1. in prin. to. 5.

q. præce. articu. 3.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ sicut in intellectu est aliqua species, quæ est similitudo obiecti, ita oportet in voluntate, & in qualibet vi appetitiua esse aliquid, quo inclinet̄ in suum obiectū, cū nihil aliud sit actus appetitiui virtutis, q̄ inclinatio quædam, vt supra dictum est. Ad ea ergo ad quæ sufficienter inclinatur per naturā ipsius potentiæ, nó indiget aliqua C qualitate inclināte: sed quia necessarium est ad finem humanæ vitę, ꝙ vis appetitiua inclinet̄ ad aliquid determinatum, ad quod nó inclinatur ex natura potentię, quæ se habet ad multa & diuersa, ideo necesse est, ꝙ in volūtate, & in alijs viribus appetitiuis, sint quędam qualitates inclinantes, quæ dicuntur habitus.

q. 22. arti. 2 & q. 6. ar. 4

Ad 2.m dicendum, quòd intellectus agens est agēs tantum, & nullo modo patiens: sed volūtas, & quælibet vis appetitiua est mouens & motum, vt dicitur in 3. de anima. & ideo non est similis ratio de vtroque: nam esse susceptiuum habitus conuenit ei, quod est quodammodo in potentia.

Text. 54. to mo. 2.

Ad 3.m dicendum, ꝙ voluntas ex ipsa natura poten D tiæ inclinat̄ in bonū rationis: sed quia hoc bonū multipliciter diuersificatur, necessariū est vt ad aliquod determinatū bonum rationis voluntas ꝑ aliquē habitū inclinetur ad hoc, ꝙ sequat̄ promptior operatio.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum quintum.

Sup. q. 49. arti. 4. Et 2. d. 27. art. 1. ad. 2. Et 3. d. 23. q. 1. ar tic. 1. co. & dist. 27. q. 2. arti. 3. ad 5. Et ver. q. 20 ar. 2. cor. Et vir. q. 1. articu. 1. cor.

In articu. 5. eiusdem quæstio. 50. aduerte, quòd ex responsione ad primū & tertium, colligitur diuersa ratio necessitatis habitus in intellectu, & in voluntate respectu naturalium. nam in intellectu est necessitas simpliciter: quoniam nisi determinetur aliqua specie intelligibili, nihil intelligere potest. in voluntate vero, est necessitas ad bene esse: quoniam nullum est bonum infra naturale obiectū voluntatis, quod volūtas nó possit velle, licet non ita prōpte absque qualitate super-

q. 9. ar. 1.

Articulus V.

Vtrum in volūtate sit aliquis habitus.

Ad quintum sic proceditur. Videtur ꝙ in voluntate nō sit aliquis habitus. Habitus.n. qui in intellectu est, sunt species intelligibiles, quib⁹ intelligit actu: sed voluntas non operatur per aliquas species. ergo voluntas non est subiectum alicuius habitus.

¶ 2 Præt. In intellectu agente non ponitur aliquis habitus, sicut in intellectu possibili, quia est potentia actiua: sed volūtas est maxime potētia actiua, quia mouet oēs potentias ad suos act⁹, vt supra dictū é. ergo in ipsa nó est aliquis habit⁹.

¶ 3 Præt. In potentijs naturalibus nó est aliquis habitus, quia ex sua natura sunt ad aliquid determinatę: sed voluntas ex sua natura ordinatur ad hoc, quod tendat in bonum ordinatum ratione. ergo in

Articulus VI.

Vtrum in angelis sit aliquis habitus.

Ad sextum sic proceditur. Videtur ꝙ in angelis nó sint habitus. Dicit enim Maximus cómentator Dio.° in 7. c. de cæl. Hierarchia. Nó conuenit arbitrari virtutes intellectuales, idest, spirituales, more accidētium, quemadmodū & in nobis sunt, in diuinis intellectibus s. angelis esse, vt aliud in alio sit sicut in subiecto. accidés E enim omne illinc repulsum est: sed omnis habitus est accidés. ergo in angelis non sunt habitus.

¶ 2 Præt. Sicut Dion. dicit in 4. c. de cęl. Hierar. Sāctæ cęlestium essentiarum dispositiones super oīa alia Dei bonitatem participāt: sed semper qd̄ est per se, est prius & potius eo qd̄ est ꝑ aliud. ergo angelo-

¶ Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum sextum.

In arti. 6. eiusdem quæst. circa primo ꝙ Auerrois in 12. Meta. comment. 25. concordat cum negantibus habitus & quæcunque acciden tia a substantijs separatis. & apud ipsos non inconuenit intelligentias contentas esse cognitione sui, saltem quam secūdum propriam essentiam sortiuntur. Diuus autem Tho. ampliori cognitione intelligentias donauit: primas par te, præter illam per essentiā appositas indītā ꝑ species, quas hic habitus vocat. Scito secundo, quod sicut

Infra q. 51. arti. 1. cor.

Inter prin. & me. com.

Inter prin. & med.

ficut effentiæ & potentię angelicę funt aliter rationes a noftris, ita & habitus: & propterea nõ quęras in eorum habitibus omnes illas cõditiones, quæ de noftris funt enumeratæ in quæftione pręcedẽte: fed ficut naturę funt magis vnitæ, ita etiam & habituũ. nec oportet, φ potentia in eis fit difponibilis per plura diuerfimode cõmenfurabilia, nifi ratione pluriũ fpecierum quo ad intellectũ, quamuis quo ad voluntatem multiformitas inueniatur fecundum bonum, & malum, & cõcurrentes act⁹ ad bene, vel male velle: & vt in refpõfione ad tertiũ dicitur, faluãtur ibi partes, idest partialia. Scito tertio Noritie, φ angelum participare ab exteriori, vt in refponfione ad fecundum dicitur, cõtingit dupliciter. Primo quafi aduentitiam qualitatẽ ab extra fufcipiendo, & hoc mõ neceffe eft ponere in angelo habit⁹ fupernaturales. Secũdo quafi congenitam a datore naturæ, ficut grauia & leuia habent motum a generante: & hoc modo neceffe eft ponere in angelo habit⁹ naturales fpecierum intelligibiliũ. Litera ergo, quia in corpore articu. non folum refpectu aliorum intelligibilium, fed ẽt refpectu Dei, neceffariũ ponit habitũ in angelis, manifefte aperit exercitatis in doctrina authoris, quòd communiter tam de habitu naturali, quàm fupnaturali loquit: quoniam cõftat apud ipfum, angelos per nullum habitum intelligere Deum naturaliter, fed propria fubftantia vt, vt fpecie intelligibili ad intelligendum Deum, vt in 1. lib. patuit: fed ad fupernaturalẽ cognitionẽ diuino lumine fuperaddito egent: & fic refponfio ad fecundum de vtroq; participationis modo ab extraneo intelligi poteft.

Loco citato in argu. præced.

Tex. 2 5. to. 3.

Cap. 7. non multum a princi. c.

Loco citato in argu. 1.

In prędica qualitatis.

q. 49. art. 4.

D. 5 aa. In pręedica. qualita.

rum effentiæ per feipfas perficiuntur ad conformitatem Dei. non ergo per aliquos habitus: & hæc videtur effe ratio Maximi, qui ibidẽ fubdit. Si. n. hoc effet, non vtiq; maneret in femetipfa harum effentia, nec deificari per fe, quãtum foret poffibile, valuiffet.

¶ 3 Præt. Habit⁹ eft difpofitio quędam, vt dicitur in 5. Meta. fed difpofitio, vt ibidẽ dr, eft ordo habẽtis partes. cũ ergo angeli fint fimplices fubftantiæ, videtur quòd in eis nõ fint difpofitiones & habit⁹.

G

Sed contra eft, quod Dion. dicit 7. c. cæl. Hierar. φ angeli primę Hiera. noiantur calefaciẽtes, & throni, & effufio fapiẽtiæ, manifeftatio deiformis ipforũ habituum.

Respon. Dicendum, φ quidam pofuerunt in angelis non effe habitus: fed quæcunq; dicunt de eis, effentialiter dñr. vnde Maximus poft pdicta verba quæ induximus, dicit. Habitudines earum atq; virtutes, quæ in eis funt, effentiales funt propter immaterialitatem. & hoc etiã Simplicius dicit in comento Prædicamentorum. Sapientia, quæ eft in aïa, habitus eft, quæ autem in intellectu, fubftantia. oïa enim quæ funt diuina, & p fe, fufficientia funt, & in feipfis exiftẽtia. quæ quidem pofitio partim habet veritatem, & partim continet falfitatem. Manifeftũ eft. n. ex præmiffis, quòd fubiectum habitus nõ eft nifi ens in potentia. Confiderãtes igitur prædicti commentatores, φ angeli funt immateriales, & quòd non eft in illis potentia materię, fecundũ hoc ab eis habitum exclufe runt, & omne accidẽs. Sed quia licet in angelis nõ fit potentia materiæ, eft tñ in eis aliqua potẽtia (effe enim actum purum eft proprium Dei) ideo inquantum inuenitur in eis de potẽtia, intantum in eis pñt habitus inueniri. Sed quia potẽtia materię, & potẽtia itellectualis fubftãtiæ, non eft vnius rõnis: iõ p confequens nec habitus vnius rationis eft vtrobiq;. vnde Simplicius dicit in commento Prædicamẽtorum, φ habitus intellectualis fubftantię non funt fimiles his, q funt hic, habitibus: fed magis funt fimiles fimplicibus & immaterialibus fpeciebus, quas continet in feipfa. Circa hmõi tñ habitũ aliter fe habet intellectus angelicus, & aliter intellectus humanus. Intellectus enim humanus, cum fit infimus in ordine intellectuum, eft in potentia refpectu oïum intelligibilium, ficut materia prima refpectu oïum

F

formarum fenfibilium, & ideo ad omnia intelligenda indiget aliquo habitu: fed intellectus angelicus nõ fe habet ficut pura potentia in genere intelligibiliũ, fed ficut actus quidam, non aũt ficut actus purus. hoc. n. folius Dei eft, fed cum permiftione alicuius potẽtiæ: & tanto minus habet de potentialitate, quanto eft fuperior. & iõ vt in 1. dictum eft, inquãtũ eft in potentia, indiget perfici habitualiter p aliquas fpecies intelligibiles ad operationem propriam: fed inquãtum eft actu, per effentiam fuam põt aliqua intelligere, ad minus feipfum, & alia fm modum fuæ fubftantię, vt dicitur in lib. de caufis: & tanto perfectius, quanto eft perfectior. Sed quia null⁹ angelus pertingit ad perfectionem Dei, fed in infinitũ diftat, propter hoc ad attingendum ad ipfum Deum per intellectum & voluntatem, indiget aliquibus habitibus tanquã in potentia exiftens refpectu illius puri actus. vñ Dion. dicit, habitus eorum effe deiformes, quibus. f. Deo conformãtur. Habitus autem, qui funt difpofitiones ad effe naturale, non funt in angelis, cum fint immateriales.

p. p. q. 55. articu. 3.

In propof. 8. & 13. babetur hic liber inter opera Arift.

D. 167. Cap. 7 cæl. Hierar. parũ ante me.

Ad primvm ergo dicendum, quòd verbum Maximi intelligendum eft de habitibus, & accidentibus materialibus.

H

Ad 2m dicendum, quòd quantum ad hoc, quod conuenit angelis per fuam effentiam, nõ indigent habitu: fed quia non ita funt per feipfos entes, quin participent fapientiam, & bonitatem diuinam, ideo inquantum indigent participare aliquid ab exteriori, intantum neceffe eft in eis ponere habitus.

Ad 3m dicendum, quòd in angelis non funt partes effentię, fed funt partes fecũdum potentiam, inquantum intellectus eorum per plures fpecies perficitur, & voluntas eorum fe habet ad plura.

QVAESTIO LI.

De caufa habituum quantum ad generationem ipforum.

I

Deinde confiderãdum eft de caufa habituũ. Et primo, quãtum ad generationem ipforum. Secundo, quãtum ad augmentum. Tertio, quantum ad diminutionem, & corruptionem.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum aliquis habitus fit a natura.

K

¶ Secũdo, Vtrum aliquis habit⁹ ex actibus caufetur.

¶ Tertio, Vtrum per vnum actum poffit generari habitus.

¶ Quarto, Vtrum aliqui habitus fint in hominibus infufi a Deo.

Articvlvs primvs.

Vtrum aliquis habitus fit a natura.

Ad primvm fic proceditur. Videt quòd nullus habitus fit a natura. Eorũ. n. quę funt a natura, vfus non fubiacet volun

¶ *Super Quæftionis quinquagefimæprimæ Articulum 1.*

In corpore articu. 1. q. 51. duplex occurrit dubium. Primum eft circa differentiã inter inchoationem habitus ex parte animæ in parte apprahenfiua, & appetitiua, quare in intellectu ponitur inchoatio quantum ad ipfam fubftãtiam habitus, in voluntate non. aut. n. p inchoationem talem intẽdit aliquid actuale fuper ipfum intellectum, aut nõ. fi intendit aliquid actuale, fequitur qđ intellectus poffibilis non eft a principio, ficut tabula rafa, & pura potentia, quia habet hmõi actum fuperadditũ. fi non, fequitur φ par fit ratio de intellectu, & appetitu: in vtroq; n. modo funt femina virtutum, & ad principia naturalis profecitudo, p p φ videt naturaliter ineffe nobis fecundũ cognitiuam & appetitiuam.

Infra q. 63. ar. 1. Et 2. 2. q. 47. at. 15. Et 3. dif. 33 q. 1. artic. 2. q. 1. Et ver. q. 1. ar. 8 Et 2. Eth.

¶ Secun-

tati: sed habitus est, quo quis vtitur cum voluerit, vt dicit Commen. in 3. de anima. ergo habitus non est a natura.

¶ 2 Praeterea. Natura non facit per duo, quod per vnum potest facere: sed potentiae animae sunt a natura. si igitur habitus potentiarum a natura essent, habitus, & potentia essent vnum.

¶ 3 Praeterea. Natura non deficit in necessarijs: sed habitus sunt necessarij ad bene operandum, vt supra dictum est. si igitur habitus aliqui essent a natura, videtur quod natura non deficeret, quin omnes habitus necessarios causaret: patet autem hoc esse falsum. ergo habitus non est a natura.

Sed contra est, quod in 6. Eth. inter alios habitus ponitur intellectus principiorum, qui est a natura. vnde & principia prima dicuntur naturaliter cognita.

Respon. Dicendum, quod aliquid potest esse naturale alicui dupliciter. Vno modo, secundum naturam speciei, sicut naturale est homini esse risibile, & igni ferri sursum. Alio modo, secundum naturam indiuidui, sicut naturale est Sorti, vel Platoni, esse aegrotatiuum, vel sanatiuum secundum propriam complexionem. Rursus secundum vtranque naturam potest dici aliquid naturale dupliciter. Vno modo, quia totum est a natura. Alio modo, quia secundum aliquid est a natura, & secundum aliquid est ab exteriori principio: sicut cum aliquis sanatur per seipsum, tota sanitas est a natura. cum autem aliquis sanatur auxilio medicinae, sanitas partim est a natura, partim ab exteriori principio. Si igitur loquamur de habitu, secundum quod est dispositio subiecti in ordine ad formam, vel naturam, quolibet praedictorum modorum contingit habitum esse naturalem. Est enim aliqua dispositio naturalis, quae debetur humanae speciei, extra quam nullus homo inuenitur, & haec est naturalis secundum naturam speciei: sed quia talis dispositio quandam latitudinem habet, contingit diuersos gradus huiusmodi dispositionis conuenire diuersis hominibus secundum naturam indiuidui: & huiusmodi dispositio potest esse vel totaliter a natura, vel partim a natura, & partim ab exteriori principio, sicut dictum est de his, qui sanantur per artem. Sed habitus, qui est dispositio ad operationem, cuius subiectum est potentia animae, vt dictum est, potest quidem esse naturalis, & secundum naturam speciei, & secundum naturam indiuidui: secundum quidem naturam speciei, secundum quod se tenet ex parte ipsius animae, quae cum sit forma corporis, est principium specificum. secundum autem naturam indiuidui ex parte corporis, quod est materiale principium: sed tamen neutro modo contingit in hominibus esse habitus naturales, ita quod sint totaliter a natura. In angelis siquidem contingit, eo quod habent species intelligibiles naturaliter inditas, quod non competit humanae naturae, vt in 1. dictum est. Sunt ergo in hominibus aliqui habitus naturales tanquam partim a natura existentes, & partim ab exteriori principio: aliter quidem in apprehensiuis potentijs, & aliter in appetitiuis. In apprehensiuis enim potentijs potest esse habitus naturalis secundum inchoationem, secundum naturam speciei, & secundum naturam indiuidui. secundum quidem naturam speciei ex parte ipsius animae, sicut intellectus principiorum dicitur esse habitus naturalis. Ex ipsa enim natura animae intellectualis conuenit homini, quod statim cognito quid est totum, & quid est pars, cognoscat quod omne totum est maius sua parte: & simile

¶ Secundum est de causa huius assignata in litera. Videtur enim implicare & in se, & cum supradictis: in se quidem, quia ponit inclinationem ad propria obiecta spectare ad habitum, & non spectare ad ipsum, sed ad potentiam. cum praedictis autem, quia in articulo quinto quaestionis praecedentis dictum est, habitum in voluntate poni propter inclinationem ad propria obiecta: quod hic negatur.

¶ Ad primam dubitationem dicitur, quod praesupposito quod intellectus agens non est habitus principiorum, qui ponitur vnus ex quinque habitibus intellectualibus sexto Ethic. quod non est difficile persuadere: distinct hac, alter ... partem habitus, qui dicitur intellectus, fieri ab intra, & alteram ab extra, & propterea inchoationem ... a natura ... nem, quae nuncupatur ab extra. Alteram potentiam totam illam quidem qualitatem, quae est habitus congenitam, vt communis intellectus, sed impeditam propter absentiam notitiam terminorum. Primum enim repugnat indiuisibilitati intelligibilis qualitatis: secundum vero ... re potentiae, qua intellectus in principio est sicut tabula rasa: putandum ... tem magis est, quod sicut nutrire, augereque, naturales sunt actus ... non qualitercunque, sed adueniente alimento decocto: sic notitia principiorum habitualis naturaliter inclinat animam adueniente ab extra terminis, ita quod ad intelligibilem praesentiam eorum inditum est ... ab anima in intellectu possibili sub lumine agentis, illa qualitas illa quae est habitus principiorum, sicut motus grauium & leuium a natura grauium & leuium, & vt semel effluxit, semper perseuerat, quamuis non exeat in actum impedita phantasia. Differentia igitur inter intellectum & voluntatem in hoc est, quod in intellectu datur naturaliter habitus quidam praesentibus ab extra terminis principiorum, in voluntate autem non, sed sola promptitudo ipsius ad principia, scilicet bonum prosequendum, & malum fugiendum, & huiusmodi inuenitur a natura.

¶ Ad secundam dubitationem dicitur dupliciter, secundum quod dupliciter exponi possunt verba literae. Primo, intelligendo per ly propria obiecta, specialia obiecta contenta sub communi obiecto illius potentiae, quod in quaestione praecedenti vocauit aliquod determinatum. verbi gratia. In voluntate commune obiectum est bonum, specialia sunt bonum in passionibus timoris & audaciae: bonum in delectationibus & tristitijs: bonum in commutationibus, & huiusmodi. & sic ratio literae ... dicta in responsione ad tertium in artic. 5. praecedentis quaestionis, scilicet quod quia in intellectu habitus est necessarius simpliciter, quia est determinatiuus potentiae ad obiecta: in voluntate autem est necessarius ad bene esse, quare non determinat ad obiecta, sed facit promptiorem &c. ideo ibi est habitus naturalis, hic non. Sed haec responsio non valet: quia intellectus non solum ad specialia, sed ad communissimum obiectum attingendum determinatur ab habitu, ac per hoc extra propositum est loqui de specialibus obiectis. Dicendum est ergo, quod sermo literae est formalis, & per propria obiecta intendit ipse vera, propria, & adaequata obiecta potentiarum appetitiuarum, de quibus loquitur, & quod ratio consistit in hoc, quod quia officium naturalis habitus ad operationem in communi loquendo, est determinare potentiam ad obiectum attingendum, & in intellectu opus est ista determinatione: quia nisi aliqua specie determinetur, nihil intelligere potest: in voluntate autem, & vniuersaliter appetitu, non est opus ista determinatione, quia praeueniuntur ab ipsa appetitiua potentia: quoniam eius officium, immo natura, est inclinatio in obiectum proprium. Nihil enim aliud est appetitus, quam inclinatio: ideo in parte appetitiua non est inchoatio naturalis habitus, ac per hoc nullus est in eis naturalis habitus: in apprehensiuis autem ... sic omnia consonant: quoniam affirmatio & negatio non cadunt super idem. affirmat enim de habitu naturali absolute, quod eius est inclinare ad propria obiecta: & negat quod hoc conuenire possit habitui in appetitu, quia hoc conuenit ipsi appetitui. & sic a negatione officij ipsius habitus naturalis proceditur ad negationem ipsius habitus naturalis in appetitu. nec contradicit supradictis: quoniam hic comparans potentias appetitiuas ad propria obiecta negat habitus; quod etiam tunc dixi. Ibi vero comparans potentiam ad specialia, seu determinata obiecta sub obiecto communi, posuit habitus inclinantes ad illa prompte, faciliter &c. quae duo in nullo dissonant.

¶ In responsione ad secundum, aduerte rationem quaestionis motae in prima parte quaestionis 1 & nota duo. Primo, differentem perfectionem: secundo rationem. Tantum in primo dictum, esse etiam angelis per seipsam esse similitudinem omnium, & per adiunctas species, vt primum ponat perfectionem altiorem, secundum diminutam. & ratio est: quia primum ponit essentiam illam vnite habere species rerum, secundum vero diuisim. Constat enim quod vnite habere quae diuisa sunt, in aliis altioris perfectionis esse

nis esse: pfectim qa primū ponit sic vnite habere, qđ in vna substātia habeatur, sm qđ in substantia & in accidēte. Ratio autē in littera posita pro affirmatiōe, qua sc. s. p participationē diuinæ sapientiæ pōt intellectus angelicus eē actu ea, q̄ intelligit, nō sic interpretāda est, quasi intellectus angelic⁹ itm factus dicat a diuina sapiētia; aut suscipiat species intelligibiles: sed quia ipse angelus sicut est ens, ita intelligens, idest, sicut est pfect⁹ in eē substātiali, ita est pfectus in habendo intellectum in actu. Constat aūt qđ ens est per participationem diuinę essentiæ, ac per hoc eum diuisione essētiæ ab esse, est vt vnitum superiori diuidat inferi⁹. ergo ē in intelligendo in actu perfectus participando diuinā sapientiam, & cōsequēter in diuisione suscipit perfectū intellectum in actu eadē rōne. Vñ in vltimo art. pcedētis quęstionis ad 2m. dicitur de angelis, q̄ nō ita sunt p se ipsos entes, quin participēt sapientiā & bonitatē diuinam: ideo inquantū participare indigent ab exteriori, intātū necesse est in eis ponere habitus. Quia ergo essentiæ angelicæ participationes qđā sunt diuinæ essētię, & i esse naturali, & in esse intelligibili: & entia p participationē diuisim suscipiunt, qđ in superiori participato vnitū est, sequitur qđ quēadmodū ad hoc vt essentia complementum essendi habeat, indiget esse distincta a se, ita ad hoc qđ complementū in esse formæ intelligibilis obtineat, vt spēcies habeat adiūctas rerū aliarū: & sicut eē ab extrinseco habet, non tñ sic quasi essentia pfuerit absque esse, & accipiat esse ab alio: sed qa p hoc est, q̄ ab alio est: ita species additas ab extrinseco habet, nō sic, quasi pfuerit & suscipiat a Deo

lib. 2. poster. tex. vlt. circa medium. to. 1.

est in cæteris. Sed quid sit totum, & quid sit pars, cognoscere nō potest, nisi per species intelligibiles a phātasmatibus acceptas. & pp hoc Philosophus in fine * Posteriorum ostendit, q̄ cognitio principiorum prouenit nobis ex sensu. Scđm vero naturā indiuidui est aliquis habitus cognoscitiuus sm inchoationem naturalem, inquantum vnus homo ex dispositione organorum est magis aptus ad bene intelligendum, q̄ alius, inquantum ad operationem intellectus indigemus virtutibus sensitiuis. In appetitiuis aūt potētiis non est aliquis habitus naturalis sm inchoationem ex parte ipsius aīæ, quantum ad ipsam substantiam habitus, sed solum quantum ad principia quędam ipsius, sicut principia iuris cōmunis dicuntur esse seminalia virtutū: & hoc ideo, quia inclinatio ad obiecta propria, quę videtur esse inclinatio habitus, non pertinet ad habitū, sed magis pertinet ad ipsam rationem potētiarum: sed ex parte corporis sm naturam indiuidui sunt aliqui habitus appetitiui sm inchoationes naturales. sunt enim quidā dispositi ex propria corporis cōplexione ad castitatē, vel mansuetudinem, vel ad aliquid huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de natura secundum quod diuiditur contra rationem & voluntatem, cum tamen ipsa ratio, & volūtas ad naturam hominis pertineant.

Ad 2m dicēdum, q̄ aliquid etiā naturaliter potest superaddi potētiæ, quod tñ ad ipsam potentiā pertinere non potest: sicut in angelis non pōt ptinere ad ipsam potentiam intellectiuam, q̄ sit per se cognoscitiua omniū, quia oporteret q̄ esset actus oīum, quod soli⁹ Dei est. Id enim quo aliquid cognoscitur, oportet esse actualem similitudinem eius quod cognoscitur. vnde sequeretur; si potentia angeli per seipsam cognosceret oīa, q̄ esset similitudo, & actus omniū, vnde oportet quòd superaddātur potētiæ intellectiuæ ipsius aliquæ species intelligibiles, quæ sunt similitudines rerum intellectarum, quia per participationē diuinæ sapientiæ, & nō per essentiam propriam, possunt intellect⁹ eorum esse actu, ea, quæ intelligunt. Et sic patet, quòd nō omne id, quod pertinet ad habitum naturalem, potest ad potentiam pertinere.

Ad 3m dicendum, quòd natura nō æqualiter se habet ad causandas omnes diuersitates habituū: quia quidam possunt causari a natura, quidam non, vt supra dictum est: * & ideo non sequitur si aliqui sint habitus naturales, quod omnes sint naturales.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliquis habitus causetur ex actibus.

Ad secundum sic proceditur. Videtur q̄ nullus habitus possit ex actu causari. Habitus .n. est qualitas quędam, vt supra dictū est. * Omnis enim qualitas causatur in aliquo subiecto, inquantū est alicuius receptiuū. cum igitur agens ex hoc quod agit, non recipiat aliquid, sed magis ex se emittat, videtur quòd non possit aliquis habitus in agente ex proprijs actibus generari.

¶ 2 Præt. Illud, in quo causatur aliqua qualitas, mouetur ad qualitatem illam, sicut patet in re calefacta, vel infrigidata; quod autem producit actū causantem, qualitatem mouet, vt patet de calefaciēte, vel infrigidāte. si igitur in aliquo causaretur habitus p actum, suipsius; sequeretur q̄ idem esset mouēs & motum, agens & patiens: qđ est impossibile, vt dr̄ in 3.* Phys. tex. 8.

¶ 3 Præt. Effectus non pōt esse nobilior sua causa: sed habitus est nobilior q̄ actus præcedēs habitum, quod patet ex hoc, q̄ nobiliores actus reddit: ergo habitus non potest causari ab actu præcedente habitum.

Sed contra est, qđ Philoso. in 2. Ethico. docet habitus virtutum & vitiorum ex actibus causari. cap. 1. & 2. tom. 5

Respon. Dicendū, q̄ in agēte quādoq; est solum actiuum principium sui actus, sicut in igne est solū principium actiuum calefaciendi, & in tali agēte non pōt aliquis habit⁹ causari ex pprio actu: & inde est, q̄ res naturales non possunt aliquid consuescere, vel dissuescere, vt dicitur in 2. Ethic. Inuenit autē aliqđ agens, in quo est principiū actiuum & passiuum sui actus, sicut patet in actibus humanis. nam actus appetitiuæ virtutis procedunt a vi appetitiua, secundū quod mouetur a vi apprehensiua representāte obiectum: & vlterius, vis intellectiua, secūdum quod ratiocinatur de conclusionibus, habet sicut principium actiuum propositionem per se notā. Vnde ex talibus actibus pūt in agentibus aliqui habitus causari, non quidē quantum ad primum actiuum principium, sed quantū ad principium actus, quod mouet motum. nā omne qđ patitur & mouetur ab alio, disponitur per actum agentis: unde ex multiplicatis actibus generatur quædā qualitas in potētia passiua & mota, quæ nominatur habitus. sicut habitus virtutū moraliū causantur in appetitiuis potētiis, sm quod mouētur a ratione: & habitus scientiarum causantur in intellectu, secundum quod mouetur a primis propositionibus. prioc. lib. tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd agens inquantum est agens, non recipit aliquid, sed inquantum agit motum ab alio, sic recipit aliquid a mouente, & sic causatur habitus.

Ad 2m dicendum, quòd idem secundum idem, non potest esse mouens & motum. Nihil autem prohibet

spēs, scil qa p hoc illas hēt, q̄ a Deo cōgenitas naturali sequela ad ppriā essentiā possidet. & ē sermo præsens de naturali scientia angelorum, qua sciunt alia. ad 2. arg.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ primæ Art. secundū.*

In art. 2. eiusdē q. 51. notato diligēter, quòd nobilitas operationis actiuæ pensatur ex forma, quæ est actiōis principium: & propterea, vt expresse patet; licet actus præcedens habitum sit secundum se imperfectus, est tamē perfectio secūdū suum principium. et hoc sufficit: quod bene notabis.

Infr. q. 63. a. 2. Et mal. q. 2. ar. 1. 1. ad 4. & 6. Et veri. q. 1 ar. 9. co. & ad 10. & ar. 11. ad 13.

hibet idem a seipso moueri secundum diuersa, vt in 8. Physi. probatur. tex. 28. to. 2.

Ad 3^m^ dicendum, quod actus præcedens habitum, inquantum procedit a principio actiuo, procedit a nobiliori principio, quàm sit habitus generatus: sicut ipsa ratio est nobilius principium, quàm sit habitus virtutis moralis in vi appetitiua per actuum consuetudines generatus: & intellectus principiorú est nobilius principium, quàm scientia conclusionum.

Articvlvs III.

Vtrum per unum actum possit generari habitus.

Infr. q. 71. ar. 4. co. Et 1. d. 17. q. 2. ar. 3. Et ve. q. 1. ar. 9. ad 11. & 13.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd per vnú actum possit habitus generari. Demonstratio. n. actus rationis est: sed per vnam demonstrationé causatur scientia, quæ est habitus conclusionis vnius. ergo habitus potest causari ex vno actu.

¶ 2 Præt. Sicut contingit actus crescere per multiplicationem, ita contingit actum crescere per intensionem: sed multiplicatis actibus generatur habitus. ergo etiam si multum intendatur vnus actus, poterit esse causa generatiua habitus.

¶ 3. Præt. Sanitas & ægritudo sunt habitus quidá: sed ex vno actu contingit hominem vel sanari, vel infirmari. ergo vnus actus potest habitum causare.

ca. 7. post mediú to. 5

Sed contra est, qd Philos. dicit in 1. Ethi. quod vna hirundo ver non facit, nec vna dies: ita vtiq; nec beatum, nec felicem vna dies, nec paucú tempus: sed beatitudo est operatio secundú habitum perfectæ virtutis, vt dr in 1. Ethi. ergo habitus virtutis, & eadem ratione alius habitus, non causatur per vnum actum.

cap. 7. & 8. & 10. & ca. 13. to. 5. *art. præce.

Respon. Dicendum, quod sicut iam dictum est,* Habitus per actum generatur, inquátum potentia passiua mouetur ab aliquo principio actiuo. Ad hoc aút quod aliqua qualitas causetur in passiuo, oportet quod actiuú totaliter vincat passiuú. vnde videmus, quod quia ignis nó pót totaliter vincere suú combustibile, non statim inflammat ipsum, sed paulatim abiicit contrarias dispositiones, vt sic totaliter vincens ipsum, similitudinem suam ipsi imprimat. Manifestum est autem, quod principium actiuum, quod est ratio, non totaliter potest superuincere appetitiuam potentiam in vno actu, eo quod appetitiua potentia se habet diuersimode, & ad multa. Iudicatur autem per rationem in actu vno aliquid appetendum secundum determinatas rationes & circunstantias: vnde ex hoc non totaliter vincitur appetitiua potentia, vt feratur in idem, vt in pluribus per modum naturæ, quod pertinet ad habitum virtutis: & ideo habitus virtutis non potest causari per vnum actum, sed per multos. In apprehensiuis aút potentiis considerandum est, quod duplex est passiuú, vnum quidem ipse intellectus possibilis: aliud aút intellectus, quem vocat * Aristot. passiuum, qui est ratio particularis, idest, vis cogitatiua cum memoratiua & imaginatiua. Respectu igitur primi passiui potest esse aliquod actiuum, quod vno actu totaliter vincit potentiam sui passiui: sicut vna propositio per se nota conuincit intellectum ad assentiendum firmiter conclusioni, quod quidem non facit propositio probabilis: vnde ex multis actibus rationis oportet causari habitum opinatiuú, etiam ex parte intellectus possibilis. Habitum autem scientiæ possibile est causari ex vno rationis actu, quantú ad intellectum possibilem: sed quátú ad inferiores uires apprehésiuas, necessariú est eosdem actus pluries reiterari, vt aliquid firmiter memoriæ imprimatur. Vnde Philos. in lib. * de memoria & reminiscétia dicit, quod meditatio confirmat memoriá: habitus autem corporales possibile est causari ex vno actu, si actiuum fuerit magnæ virtutis, sicut quandoque medicina fortis statim inducit sanitatem.

lib. 3. de anima, tex. 20. com. 2.

Cap. 2. non pro. ul. a fine, to. 2.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Articvlvs IIII.

Vtrum aliqui habitus sint hominibus infusi a Deo.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quod nullus habitus hominibus infundatur a Deo. Deus. n. æqualiter se habet ad oés. Si igitur quibusdam infundit habitus aliquos, omnibus eos infunderet: quod patet esse falsum.

¶ 2 Præt. Deus operatur in omnibus secundum modum qui conuenit naturæ ipsorum: quia diuinæ prouidentiæ est, naturam saluare, vt dicit Dio. 4. cap.* de diuin. no. sed habitus in homine naturaliter causantur ex actib', vt † dictú est. non ergo causat Deus in hominibus aliquos habit' absque actib'.

¶ 3 Præt. Si aliquis habitus a Deo infunditur, per illum habitum homo potest multos actus producere: sed ex illis actibus causatur similis habitus, vt in 2. ethic. dicitur. sequitur ergo, duos habitus eiusdem speciei esse in eodé, vnú acquisitum, & alterum infusum: quod videtur esse impossibile. nó enim duæ formæ eiusdem speciei possunt esse in eodem subiecto. nó ergo habitus aliquis infunditur homini a Deo.

*cap. 4. par. 4 non ... cum a fine. † ar. præce

cap. 1. & 2. to. 5.

Sed contra est, quod dicitur Eccles. 15. Impleuit eú Dominus spiritu sapientiæ & intellectus: sed sapiétia & intellectus quidam habitus sunt. ergo aliqui habitus homini a Deo infunduntur.

Respon. Dicendum, quòd duplici ratione aliqui habitus homini a Deo infunduntur. Prima ratio est, quia aliqui habit' sunt, quibus homo bene disponitur ad finem excedenté facultatem humanæ naturæ, quæ est vltima & perfecta hominis beatitudo, vt * supra dictum est. Et quia habitus oportet eé proportionatos ei, ad quod homo disponitur secúdum ipsos, ideo necesse est quòd etiam habitus ad huiusmodi finem disponentes, excedant facultatem humanæ naturæ: vnde tales habitus nunquàm possunt homini inesse, nisi ex infusione diuina, sicut est de omnibus gratuitis virtutibus. Alia ratio est, quia Deus potest producere effectus causarum secundarum absque ipsis causis secundis, vt in primo.* dictum est. Sicut igitur quandoque ad ostensionem suæ virtutis producit sanitatem abique

q. 5. art. 5.

p p q. 105. art. 6.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ primæ Articulum quartum.*

In responsione ad 3. 4. art. omisso certo aduerte, quod cum duorú ordinú sunt infusi habitus, quidam. s. per accidens, & quidam per se infusi: illi nanque habitus qui possunt ex nostris actib', aut natura acquiri, sunt per accidens infusi: accidit enim eis infundi: & isti sunt eiusdem rationis specialissimæ, quando infunduntur cú acquisitis. Geometria. n. infusa & acquisita eiusdé sunt speciei, sicut oculi dati cæco nato, & oculi aliorú: & de istis in corpore dicit, quod infunduntur: quia Deus producit quandoq; effectus causarú secundarum absq; ipsis. Illi vero habitus qui sola infusione fieri possunt, sunt per se infusi, eo quod nó accidit actioni eorú præfusio; immo ipsam per se sibi vendicant: & isti sunt habit' essentialiter supernaturales, vt in principio corporis ar. dicitur. & de vtrisq; verificat hic respon sio ad tertiú, quod act' procedentes ex habitu infuso non causant aliquem habitum, sed confirmant præexistétem. Et in propteu causa est, de per se infusis quidem. quia improducibiles sunt nisi per infusionem, ac per hoc ex actibus nostris. De per accidés vero infusis quia duo accidentia eiusdem speciei sunt incompossibilia in eodem.

1. dist. 17. q. 1. ar. 3. co. & 3. d. 23. q. 3. ar. 2 ... Et veri. q. 1 ar. 1. ad. 3.

absq; naturali causa, quę tñ per naturā posset causari, ita ēt qñq; ad ostendendā suam virtutem infundit homini illos ēt habitus, qui naturali virtute pñt causari: sicut Apostolis dedit scientiā scripturarum, & omnium linguarum, quā homines per studium, vel consuetudinem acquirere possuot, licet non ita perfecte.

Ad primvm ergo dicendum, quòd Deus quantùm ad suam naturam æqualiter se habet ad omnes: sed secundum ordinem suæ sapientiæ certa ratione quædam tribuit aliquibus, quæ non tribuit alijs.

Ad 2^m dicendum, quòd hoc quod Deus in omnibus operatur secundum modum eorum, non excludit quin Deus quædam operetur, quæ natura operari non potest: sed ex hoc sequitur, quòd nihil operatur contra id quod naturæ conuenit.

D q.9.676. sing. Ad 3^m dicendum, ꝙ actus qui ꝑducuntur ex habitu infuso, non causant aliquem habitū, sed confirmant habitū præexistentē: sicut medicinalia remedia adhibita homini sano per naturā, non causant aliquā sanitatem, sed sanitatem prius habitam corroborant.

QVAESTIO LII.

De augmento habituum, in tres articulos diuisa.

Deinde considerādum est de augmento habituum.

Et circa hoc quæruntur tria.

¶Primo, Vtrū habitus augeantur.

¶Secundo, Vtrum augeantur per additionem.

¶Tertio, Vtrum quilibet actus augeat habitum.

Articvlvs primvs.

Vtrum habitus augeantur.

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd habitus augeri non possint. Augmentum enim est circa quantitatem, vt dicitur in 5.* Phys. sed habitus non sunt in genere quantitatis, sed in genere qualitatis. ergo circa eos augmentum esse non potest.

¶ 2 Præt. Habitus est perfectio quædam, vt dicitur in 7. † Physic. sed perfectio cum importet finem & terminum, non videtur posse recipere magis & minus. ergo habitus augeri non potest.

¶3 Præt. In his quæ recipiunt magis & minus, contingit esse alterationē. alterari enim dicitur, quod de minus calido fit magis calidū: sed in habitib⁹ nō est alteratio, vt probatur in 7.* Physic. ergo habitus augeri non possunt.

Sed contra est, qđ fides est quidam habitus, & tñ augetur. vnde discipuli Domino dicunt. Dñe, adauge nobis fidem, vt habetur Luc. 17. ergo habitus augentur.

F Respon. Dicendum, quòd augmentum, sicut & alia ad quantitatē pertinentia, a quantitatibus corporalibus ad res spirituales & intellectuales transferuntur, propter connaturalitatem intellectus nostri ad res corporales, quæ sub imaginatione cadunt. Dicitur autē in quantitatibus corporeis aliquid magnum, secūdum quod ad debitam perfectionem quātitatis perducitur. Vnde aliqua quātitas reputatur magna in homine, quæ

G non reputatur magna in elephante: vnde & in formis dicimus aliquid magnū ex hoc, quòd est perfectum. Et quia bonum habet rationē perfecti, propter hoc in his, quæ non mole magna sunt, idem est esse maius, qđ melius, vt Aug. dicit in 6. de* Tri. Perfectio autem formæ dupliciter potest considerari. Vno modo, secundum ipsam formam: Alio modo, secūdum qđ subiectum participat formam. Inquantum igitur attenditur perfe-

H ctio formæ ſm ipsam formam, sic non dr̄ ipsa esse parua vel magna, puta, magna, vel parua sanitas, vel scientia. Inquantum vero attenditur perfectio formæ secundū participationem subiecti, dicitur magis & minus, puta, magis vel min⁹ album & sanum. Non autem ista distinctio procedit ſm hoc, quòd forma habeat esse præter materiā, aut subiectū: sed quia alia est consideratio eius secundum rationem speciei suæ, & alia ſm quod parti-

I cipatur in subiecto. Secundū hoc igitur circa intensionem & remissionem habituum & formarū, fuerunt quatuor opiniones apud Philosophos, vt *Simplicius narrat in cōmento Prædicamentorum. Plotinus enim & alij Platonici ponebāt ipsas qualitates & habitus suscipere magis & minus pp hoc, ꝙ materiales erant, & ex hoc habebant indeterminationem quandā pp materiæ infinitatem. Alij vero in contrarium ponebant, ꝙ ip-

K sæ qualitates & habitus ſm se nō recipiebant magis & minus: sed qualia dicuntur magis & minus, ſm diuersam participationem, puta, ꝙ iustitia non dicatur magis & minus, sed iustum: & hāc opinionem tangit* Arist. in Prædicamentis. Tertia fuit opinio Stoicorum media inter has. posuerunt enim ꝙ aliqui habitus ſm se recipiunt magis & minus, sicuti artes: quidā autem non, sicut virtutes. Quarta opinio fuit quorundam dicentiū, quòd qualitates & formæ imma-

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsecūdæ Articulum primum.*

IN artic. 1. q. 52. multa sunt dubia dilucidanda cū Dei gratia. Est in primis dubiū circa sensum distinctionis factæ i corpore artic. quòd perfectio & augmentum formæ dicitur dupliciter, secundū ipsam formā, & ſm participationem formæ in subiecto. Aut enim intendit de forma in abstracto, vel concreto. & hoc est extra ꝓpositū, quia spectat distinctio hæc ad modos significandi: quęstio autem est de re: aut de forma specifice & numeraliter. & hoc nō, quia hæc scientia est parua, vel magna secundum seipsam: aut de essētia formæ & participatione eius in subiecto, vt litera innuere videtur, & implicat contradictionem, ut author dicit in 2.2. q. 24. artic. 4. ad 3. quoniam si participatio formæ in subiecto intenditur, ipsa quoque substantia formæ intēditur, vt ibi dicitur.

Infra q.66. art. 1. & 2. co. Et veri. q.1. art. 11. & q.5. ar.3 Et 10. Ethi. lec. 3.

*li.5. phys. tex. 18. tomo 2.

† tex. 17. & 18. tom. 2.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ obscuritatem in hac re facit ly secundum quod: dupliciter. n. sumi potest. Primo vt denotat rem denominatam tātum, vt cum dicitur, Sortes est albus secundum dentes. & sic non sumitur in proposito. sic enim implicat contradictionem, formam augeri secundū esse in subiecto, & non secundum seipsam, vtrunq; enim est auctum. Alio modo sumit̄ vt denotat causam seu radicem, ut cum dicitur, quòd homo secundum qđ rōnalis, ē artifex: & hoc modo sumitur in proposito, & est sensus, quòd perfectio & augmentum formæ, aut oritur ex ipsa natura specifica formæ, aut ex participatione ei⁹ in subiecto, ita quòd utraque pfectio, & verū que augmētum ubi inuenitur, cōmune est formæ & subiecto, ut habet formā. Differētia autem est in causa originis, ut clare habes inferius in q. 53. art. 2. ad 2. de diminutione, de qua idē est quod de augmēto iudicium.

Tex. 15. & 17. tom. 2.

Cap. 8. circa medium tom. 3. Et lib. 8. c. 5 tom. 3

¶ Circa illam propositionem: Illud, secundum quod sortitur aliquid speciē, oportet esse indiuisibile, in eodem corpore articuli subiunctam, dubium occurrit, de qua indiuisibilitate est sermo. Aut .n. est sermo de indiuisibilitate omnimoda. & hoc non, quia constat quandoque esse diuisibile virtualiter & materialiter: aut de indiuisibilitate formali, & hoc licet sit uerum, non tamen est ad propositum, quoniam loquimur de augmento, quod stat cum indiuisibilitate formali: aut de indiuisibilitate materiali, uocando oēm diuisionem siue quantitatiuam, siue gradualem, siue quomodolibet absque uarietate specifica materialē, & hoc esset ad propositum: sed est falsum, quia cùm multæ species suscipiētes magis & min⁹, sine simplices, ut calor & albedo, non potest intelligi ut calor diuidatur secundum magis & minus, & A. eius differentia nō intendatur & remittatur, sicut ipse calor.

In prædic. qualitatis.

In prædic. qualitatis a medio illi⁹ tom. 1.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ proprie loquendo, sermo est de indiuisibilitate latitudinis opposita diuisibilitati, quia

teriales non recipiunt magis & minus, materiales autem recipiũt. Vt igitur huius rei veritas manifestetur, considerandum est quod illud, secundum quod sortitur aliquid speciem, oportet esse fixum, & stãs, & quasi indiuisibile. quæcunq; enim ad illud attingunt, sub specie continentur: quæcunque autem recedunt ab illo, vel in plus, vel in minus, pertinent ad aliam speciem vel perfectiorem, vel imperfectiorem: vnde Philosophus dicit in 8. Meta.* quod species rerũ sunt sicut numeri, in quib. additio, vel diminutio variat speciem. Si igitur aliqua forma, vel quæcunque res secundum seipsam, vel secũdum aliquid sui sortiatur rationem speciei, necesse est, quod secundum se considerata habeat determinatã rationem, quæ neq; in plus excedere, neq; in minus deficere possit: & huiusmodi sunt calor, & albedo, & aliæ huiusmodi qualitates, quæ non dñr in ordine ad aliud, & multo magis substantia, quæ est p se ens. illa vero quæ recipiũt speciem ex aliquo ad quod ordinãtur, possunt secundũ seipsa diuersificari in plus, vel in minus, & nihilominus sunt eadem specie pp vnitatẽ eius, ad quod ordinantur, ex quo recipiunt speciẽ: sicut motus secundum se est intensior & remissior, & tñ remanet eadem species pp vnitatem termini, ex quo specificatur. & idem potest cõsiderari in sanitate: nam corpus pertingit ad rationem sanitatis, secundũ quod habet dispositionem

B

cõuenientem naturæ animalis, cui possunt dispositiones diuersæ conuenientes esse, vnde potest variari dispositio in plus vel minus, & tñ semper remanet sanitatis ratio. vnde Philosophus dicit in 10.* Eth. quod sanitas ipsa recipit magis, & minus. Nõ enim eadem est commensuratio in omnibus, neq; in vno, & eodem semper: sed remissa permanet sanitas vsq; ad aliquid. Huiusmodi autem diuersæ dispositiones vel commensurationes sanitatis se habent secundum excedens & excessum vnde si nomen sanitatis esset impositum soli perfectissimæ commensurationi, tũc ipsa sanitas nõ diceret maior vel minor. Sic igit patet qualiter aliqua qualitas, vel forma possit s'm seipsam augeri vel minui, & qualiter non.

C ¶ Si vero cõsideremus qualitatẽ, vel formã secundum participationem subiecti, sic etiam inueniuntur quædam qualitates, & formæ recipere magis & minus, & quædam nõ. Huiusmodi autem diuersitatis causam* Simplicius assignat ex hoc, quòd substantia secundum seipsam non potest recipere magis & minus, quia est ens per se. & ideo omnis forma, quæ substantialiter participatur in subiecto, caret intẽsione & remissione; vnde in genere substantiæ nihil di

D citur s'm magis & minus. Et quia quãtitas propinqua est substantiæ, & figura etiam consequitur quantitatem, inde est quod neq; etiam in istis dicit aliquid secũdum magis

A

et, quia aliquam latitudinem habet, siue habeat latitudinem vt ea loc, siue vt animal siue quotiescunque alio simili modo: sed attribuitur in litera huiusmodi indiuisibilitas specificanti vt sic, ita quod sensus est, quòd specificans inquantum specificans, stat in indiuisibili, id est, caret latitudine, id est, nõ habet in se aliqua plura. Et ratio est, quia specificans vt sic, essentialiter speciem vt sic dat, & terminus vltimo ante & termino vt sic, repugnat latitudo: si enim diuisionem aliquam habet, secundum alterum eorum non determinabit, & rursus secundum aliquid constituet, & secundum aliquid non: & rursus nõ cõstituet speciem in certo loco; sed secundũ aliquid in vno, & secundum aliquid in altero: & sic species rerum nõ haberent fixa loca, sicut numeri non cõstitutiua earum essent sicut constitutiua numerorum inuariabiliter: est his tamen stat quod res specificantes habeãt latitudinem, vt probi ciendo de calore probatur. Sermo enim noster formalis est, & nihil aliud intendimus, nisi quòd res specificãs vt sic, stat in indiuisibili, licet ipsamet res non vt specificans, sed quomodolibet alr habeat latitudinẽ. Quomodo autem hoc sit ad propositum negotiũ pertinens, in sequentibus patebit dubio.

*Text. 10. com. 3.

D.151.

¶ Circa distinctionẽ & differentiam formarum in litera subiunctam, quòd quædam secũdum se, vel aliquid sui sortiuntur speciem, & quædã ex alio, ad quod ordinantur: & illæ secundum se habent determinatam rationẽ neque in plus, neq; in minus declinabilem: istæ vero possunt secundum se diuersificari in plus & minus salua vnitate specifica propter vnitatem eius, ad quod ordinantur, dubiũ est & de sensu verborum, & de efficacia ad propositũ. De sensu quidẽ, quia cum differentia sit intrinsecum constitutiuum omnis formæ, nulla est forma, quæ sic sortiatur speciem ab extraneo: quia omnis forma secundum se, vel aliquid sui, puta, differẽtiam, propriam sortitur speciem, ac per hoc omnis forma clauditur sub primo membro, & nulla restat sub secundo. De efficacia vero, quoniam reuera omnis forma habet propriam differẽtiam, secundũ quam nec in plus, nec in minus specifice declinare potest; sed sub illa differentia in plus & minus aliqua forma declinat, vt patet de calore & albedine, nec aliter est in motu, puta, calefactione q̃ in calore. Sicut. n. calefactio saluã sua specifica vnitate vndecũq; illã habeat, intẽditur & remittitur; ita & calor: vñ specificatio s'm se, vel ex alio in formis, nihil videtur facere ad propositum, &c.

¶ Ad hoc dicitur, quòd non est sensus, quòd formarum quædam includunt in se differentiam constitutiuam, & quædã non: quoniam differentia est quæ cõducit ad esse, & eius quod est esse, ratio pars est, vt in prædicabilibus dicitur: & stultum est hoc vertere in dubium. sed sensus est, quod quædam formæ habent suam differentiam sine ordine ad aliquod extraneum, vt calor, albedo, & huiusmodi: quædam vero habẽt suas differentias cum ordine ad aliquod extraneum, ita quod nõ sunt absolubiles ab illo extraneo;

vt motus, potentiæ, habitus, & si quid est huiusmodi, de quibus in 1. lib. diffuse sermo est habitus. Et hic sensus nullam patitur calumniam, aut falsitatem, vt ibi ostensum est. Efficacia autem sunt hæc ad intentum, quoniam formæ ex sua natura specifica tantum nihil habẽt, nisi quòd sortiuntur ex suo specificatiuo, quod in indiuisibili consistere dictum est. Illæ igitur formæ quæ suum specificans indiuisibile sic intr. ob in entitate nihil extra ordinantur, nihil habent ex hoc nisi indiuisibile, ac per hoc secundũ se non habent augmẽtum. Illæ autem quæ secundum suam propriam differentiam aliquod extraneum licet indiuisibile respiciunt, ex ipsa sua natura accessum ad illud, ac p hoc augmẽtum in huiusmodi accessu sortiuntur. Ad quorum maiorem euidentiam scito, quod cum augmẽtum circa quantitatem variabilem in plus, aut minus sit, sicut forma se habet ad quantitatem huiusmodi, ita se habet ad augmentum: formæ autem quæ extraneum aliquã specificatiuum non respiciunt, nullam secundum suas specificas naturas quãtitatem mutabilem sortiuntur: sed quãtitatem tantum perfectionis specificæ, vt sic in indiuisibili cõsistentẽ. formæ autem quæ aliquod extraneum specificum respiciũt præter illam specificam perfectionem, sortiuntur aliã quãtitatem mutabilem, scilicet secũdum accessum maiorem, vel minorẽ ad illud specificans: & ideo illæ secundum se non augentur, aut minuũtur, illæ sic. Et consistit tota vis in hoc, quod licet vtrobique specificans vt sic, consistat in indiuisibili, nec habeat latitudinem, & propterea cõmune est vtrisq; quòd specifice nihil potest addi, aut subtrahi, quin varietur species: habentibus tamen differentiam mendicantem ab extraneo specificante, ex hoc ipso respectu conueniens formæ secundum suam naturam specificam pure sumptã annexus est motus accessus ad illud maior & minor, secundum

*Ca. 3. parum post principium.

D.315.

*In prædicam. quali.

E

quem huiusmodi formæ secundum se dicũtur augeri, vel minui. Tales autem accessus non possunt poni in aliis formis: quoniam nihil extra respiciũt specificans, cui diuisibilis hic accessus annecti possit. verbi gratia. Scientia, quia secũdum suam naturam respicit scibile, ex hoc ipso quòd non abstrahit a scibili specificante, consequitur quòd plus & minus ad ipsum scibile accedere possit, plura vel pauciora de ipso attingendo. Calor autem nihil præter specificam naturam intrinsecam dicens, nihil habet vt sic, variabile. Et hæc est intentio authoris de augmento, & diminutione formarum secundum se.

¶ Circa augmentum & diminutionem formarũ secundum participationem in subiecto, secundo loco in corpore artic. positam aduerte, quòd quia suscipere magis & minus latitudinem quandam importat: ideirco author ex indiuisibilitate excludente huiusmodi latitudinem, differẽtiam manifestat inter formas sic augmentabiles, & non augmentabiles: & dupliciter hoc cõtingit. Primo si forma indiuisibiliter se habeat ad subiectũ: tũc enim constat

fit quòd participatio eius latitudinem non habet. & hoc inuenitur inter omnem formã substantialem, & eius subiectum: & ratio in litera ponitur, quia scilicet specificat subiectum. specificare enim actus est in indiuisibili consistens, vt dictum est: & est sermo de specificatione subiecti nõ in tali, aut tali specie, sed simpliciter, quod solũ inuenitur in forma substantiali: cæteræ enim specificãt secundum quid. Secundo contingit, si de ratione formæ sit indiuisibilitas nõ in partes quãtitatiuas, sicut numerus & circulus partes habẽt: sed in plura, quorũ aliquo adiecto, vel adempto, perfectior aut minus perfecta fit: quod est carere latitudine. & est sermo de forma, nõ de specificante ipsam. Iam enim dictũ est, quòd omne specificans vt sic, consistit in diuisibili: nũc autem dicimus, quòd nõ omnis forma consistit in diuisibili: sed quædam sicut species figurarum, & numerorũ, & quædam non, vt multæ qualitates primæ, & tertiæ speciei. calori enim adepto aliquo gradu suæ latitudinis remissior ẽ, & apposito intẽsior est. Circulus autem quocunque variato, aut non remanet circulus, aut æque: & sic habes, & quare quædam formæ secundum suas specificas naturas augentur, & quędam nõ, & hoc propter antiquos: & quare quędã formę suscipiunt magis & minus, vt respiciunt subiectũ, & quædam non.

¶ Circa rationem assignatam in eodẽ 2. articu. quæstio. 52 quare quędam formæ vt participabiles in subiecto, suscipiunt magis & minus, & quædam nõ, dubium duplex restat. Primo de speciebus quantitatis continuæ infra latitudinem continui, scilicet, linea, superficie, & corpore. hæ enim in litera non tractãtur, nisi vt induũt discreti rationem, puta, bicubiti, tricubiti &c. Et tamen hæ neque specificant, neque indiuisibilitatem de sua ratione sortiuntur, & consequenter suscipere debe rent magis & minus, si ratio literæ esset sufficiens: constat autem quòd non suscipiunt magis & minus. Secundo de naturalibus potentiis quæ ponuntur in secunda specie qualitatis, vt intellectus, volũtas, cõcupiscibilis &c. Quæ etiam sunt absq; magis & minus, & tñ nec specificant, nec indiuisibilitatem habent.

Tex. 15. tomo 2.
In isto arti.
Tex. 10. tomo 3.
* In prædic. qualit. post medium illius to. 1.
Tex. 27. tomo 2.

aut minus. Vnde Philosoph. dicit in 7. Phy.* q̃ cũ aliquid accipit formam & figuram, non dicitur alterari; sed magis fieri. Aliæ vero qualitates, quæ sunt magis distantes a substantia, & coniunguntur passionibus & actionibus, recipiunt magis & minus ſm participationẽ subiecti. Põt aũt & magis explicari G huiusmõi diuersitatis ratio. vt.n.* dictũ est, id a quo aliquid habet speciẽ, oportet manere fixũ, & stãs in indiuisibili. Duobus igitur modis potest contingere, q̃ forma nõ participatur ſm magis & min⁹. Vno modo, quia participans habet speciem ſm ipsam, & inde est q̃ nulla forma substantialis participatur ſm magis & minus: & pp hoc philosophus dicit in 8.* Meta. q̃ sicut numerus non habet magis neque minus, sic neq; substantia quæ est H ſm speciem, idest, quantũ, ad participationem formæ specificæ, sed si quidẽ quę cũ materia, idest, ſm materiales dispositiones inuenitur magis & minus in substãtia. Alio mõ põt contingere ex hoc, q̃ ipsa indiuisibilitas est de ratione formę: vñ oportet q̃ si aliquid participet formã illã, q̃ participet illam ſm rõnẽ indiuisibilitatis. & inde est, q̃ species numeri non dicuntur ſm magis & minus: quia vnaquæq; species in eis cõstituitur p indiuisibilẽ vnitatem. & eadẽ ratio est de speciebus quantitatis cõtinuæ, q̃ ſm numeros accipiuntur, vt bicubitũ & tricubitũ: & de relationibus, vt duplũ & triplũ: & de figuris, vt trigonũ & tetragonũ. & hãc rõnẽ ponit Arist. in* Prædica. vbi assignans rationẽ quare figuræ non recipiunt magis & minus, dicit. Quæ quidẽ recipiũt trigoni rationẽ & circuli, & similiter trigona, vel circuli sũt, quia indiuisibilitas ẽ de ipsa eorũ rõne. vñ q̃cunq; participant rationẽ eorũ, oportet q̃ indiuisibiliter K participẽt. Sic igitur patet, q̃ cũ habitus & dispositiones dicãt ſm ordinẽ ad aliqd, vt dr̃ in 7.* Phys. dupl'r põt intẽsio & remissio in habitibus & dispositionib⁹ cõsiderari. Vno mõ, ſm se, put dr̃ maior, vel minor sanitas: vel maior vel minor sciẽtia, q̃ ad plura vel pauciora se extẽdit. Alio mõ, ſm participationẽ subiecti, prout. s. æqualis sciẽtia, vel sanitas magis recipitur in vno q̃ in aliu, ſm diuersam aptitudinem vel ex natura, vel ex cõsuetudine. non .n. habitus & dispositio dat speciẽ subiecto, neq; iterũ in sui rõne includit indiuisibilitatem. Quomodo autem circa virtutem se habeat, * infra dicetur.

AD PRIMVM ergo dicẽdũ, q̃d sicut nomẽ magnitudinis deriuatur a quantitatibus corporalib⁹ ad intelligibiles pfectiões formarum, ita etiã & nomen augmenti, cuius terminus est magnum.

AD 2ᵐ dicendum, q̃d habitus q̃dem pfectio est, non m̃ talis perfectio, q̃ sit terminus sui subiecti, puta, dans ei esse specificum: neq; ẽt in sui ratione terminũ includit, sicut spẽs numerorũ: vñ nihil prohibet quin recipiat magis & miñ⁹.

AD 3ᵐ dicendum, q̃d alteratio primo quidem est in qualitatibus tertiæ speciei: in qualitatibus vero primæ speciei põt esse alteratio p posterius. Facta.n. alteratione ſm calidum & frigidum, sequitur animal alterari ſm sanum & ægrum. Et similiter facta alteratione ſm passiones appetitus sensitiui; vel ſm vires sensitiuas apprehẽsiuas, sequitur alteratio ſm scientiam & virtutes, vt dicitur in 7.* Physic.

ARTICVLVS II.

Vtrum habitus augeantur per additionem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd augmentum habituũ fiat per additionem. Nomen enim augmenti, vt * dictum est, a quantitatibus corporalibus transfertur ad formas: sed in quantitatibus corporalibus non fit augmentum sine additione. vnde in 1. de† Generatione dicitur, quòd augmentum est præexistenti magnitudini additamentum. ergo & in habitibus non fit augmentum, nisi per additionem.

F ¶ Ad primũ ex duplici capite dici potest. Primo, q̃ huiusmõi quantitates computatæ sunt cum formis specificantibus quo ad hoc, propter earum propinquitatem ad substantiam a Simplicio, vt patet in litera. Et propterea author eum dictum Simplicii non refutauerit, sed explanauerit & ampliauerit, in illa computatione eas dimisit, qua illa posuit: & cũ hoc, conatus est ex sua explicatione de eisdẽ sub alia rõne reddere rationẽ. Secundo, quòd subiectũ præsentis dissensionis est forma nõ essentialiter quãta quantitate molis, vt in principio corporis arti. innuitur: quoniam magnitudo formarũ de qua est quęstio, circa quã est augmentum & diminutio, quæ vocantur intensio & remissio, distinguitur in litera contra magnitudinem quantitatis molis. & sic quantitas molis tanquã habens alterius generis magnitudinem, & augmẽtum, & diminutionẽ, extra præsentem disputationem a principio artic. remansit. Erit ergo secundum hoc ratio literæ de formis non essentialiter quantis quantitate molis, quare quædam suscipiunt magis & minus, & quædam non: & merito, quia de istis est dubium. Illas enim constat non suscipere magis & minus: nec obstat quòd author etiam ad quantitatis continuæ species aliquas sermonẽ extenderit: quia hoc ad perfectionem spectat doctrinæ &c.

¶ Ad secundum dicitur, quòd naturales potentiæ, quæ cõsequuntur immutabiliter substãtias, cum formis specificantibus connumerantur: unde hoc nihil obstat. Dico autẽ immutabiliter, quia si aliquæ consequerentur mutabiliter, vt durũ & molle, nihil prohibet eas suscipere magis & minus. Alteratione enim facta fiet magis molle, aut minus: & sic vniuersalis regula videtur stare in formis absolutis. respectiuæ.n. absolutarum naturas consequuntur, & secundum eas suscipiunt, vel non suscipiũt magis & minus. duplum.n. non suscipit magis minus: simile autem suscipit magis & minus, quia qualitas suscipit magis & minus &c.

q. 66.
Tex. 10. tomo 3.
Tex. 10. tomo 2.
Infra q. 66. art. 1. & 2. Et veri. q. 1. ar. 11. & q. 5. ar. 3. Et 10. Eth. lib. 3.
* Artic. 1.
† Lib. 1. de genera. tex. 31. to. 2.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsecundæ Artic.* 2.

IN art. 2. eiusdem q. dubia duo sunt. Primũ est circa dist. factam in litera. s. q̃ si intensio in formis intelligitur ꝑ additionẽ, hoc non

nō pōt eſſe niſi dupliciter, ſcilicet vel ex parte ipſius formæ, vel ex parte ſubiecti &c. Eſt.n. diſtinctio hęc ſm ſenſum literæ intellecta inſufficiens: qm ſm literā additio ex parte formæ nihil aliud ſignificat, q̄ additionē ſpecificā. Cōſtat autē ꝙ pter additionē ſpecificā & ex parte ſubiecti, datur tertius modus additionis .ſ. gradus ad gradū, qui in litera amittitur, & in ppoſito ponitur a dicētibus, ꝙ intenſio & remiſſio fit p additionē grad⁹ ad gradū, vel remotionē gradus a gradu. inſufficiens ergo vr̄ diſtin.

¶ Secundum dubiū valde arduū, & nō niſi cum Diui. Thomæ adiutorio ſolubile, eſt, de efficacia hui⁹ pceſſus ad excludendū intēſionē formarū nō fieri p additionē gradus ad gradū. Ratio.n. in litera directe poſita Tex. 84. c. 2 contra additionē nō vr̄ locum habere in iſtis gradibus, quoniam nec diſtinguūtur ſpecie, nec ſubiecto. Et augetur dubitatio, qa aut author Ar. 1. huius q. intendit excludere opinionem dicentē, quòd intēſio fit per additionem gradus ad gradum, aut nō ſi non, contra quos ergo diſputat? Et rurſus, diminute tractat materiā hāc, omittēdo hāc principalē difficultatē. ſi ſic, cū talis opinio nō ponat additionē ſm ſpēm, nec ſm ſubiectū, ſed ſm gnationē noui gradus, quomō ex his excludit?

¶ Ad primū dubium facile rādetur dicēdo, ꝙ diſtinctio eſt ſufficiens, & quòd verum eſt, quòd per augmentum ex parte formæ intendit varietatem ſpecificam: quoniam vtitur hoc termino ſicut in articulo præcedente. Sed ſciendum eſt, ꝙ quia formæ accidentales intenſibiles & remiſſibiles non diſtinguuntur niſi aut formaliter, aut materialiter, & diſtinctio ſpecifica ex forma eſt, materialis autem ex ſubiecto: ideo author per illam diſtinctionem non intendit aliā quàm cōſuetam .ſ. aut additio eſt D ſpecifice differentis, aut numeraliter. nec datur ſecūdus modus, qm̄ additio gradus ad gradum intelligitur gradus numeraliter diſtincti, vt tractando ſm dubium clarius patebit. Quomodo autem liceat additionem numeralem ſolum ſm additionem ſubiecti exercere, in ſecundo dicetur dubio.

¶ Ad euidentiā ſecundæ ambiguitatis ſciendum eſt, ꝙ tribus modis poteſt quis imaginari additionem gradus ad gradum in qualitatibus. Primo, vt gradus aliquis præexiſtens ſm rē actu in aliquo adiungatur formæ exiſtēti in aliquo gradu nō in ſummo: ſicut quātitas alimenti additur aīali qd̄ augetur. Secūdo, vt gradus aliquis præexiſtens nō ſm rē, ſed ſm intellectū & potētiam actiuam deforis apponatur formæ, non in ſummo: ſicut aeri illuminato vna candela, additur aliud lumen ex alia candela poſtmodum, & fit magis illuminatus. Tertio, vt gradus aliqs pexiſtens in potētia ſubiecti educatur de eius potētia, & addat præexiſtēti: ſicut cū forma educit de potētia ſubiecti, additur ſubiecto: præter hos modos neſcio alium, qui ad iſtos nō reducat. E Sciendum eſt deinde, ꝙ quia additio non poteſt intelligi, vt ſanct. Tho. in 2. 2. quæ. 24. dicit, abſq; intellectu duorum .ſ. eius qui additur, & eius qd̄ additur: dualitas aūt ſine diſtinctione fingi nequit: oportet omnem opinionem ponentem intentionem fieri per aditionem, diſtinctionem horum duorum proponere vel in re, vel ſecundū imaginationē: quāuis additione facta, poſſit fieri ex vtroq; vnū, vt patet. Nec te lateat ꝙ idē ē indiciū de additione magis ad minus, & additione gradus ad gradū, & formæ ad formam in eadem ſpecie vt patet in lumine. eſt .n. aer prius ex candela lucente vt duo illuminatus v.g. vt duo. Et ſi apponatur alia cādela æque virtutis &c. erit illuminat⁹ vt quatuor, vt patet ex hoc, ꝙ melius ibi legimus: & vt̄ videm⁹, ꝙ nō eēt, ſi eſſet factū lumē maius extēſiue, puta, plura lumina & nō maius extēſiue. Et tn̄ cōſtat, ꝙ aliud numero lumē fieret, ſi ſubiectū occupatum non inueniretur. Et propterea author loquens de additione formæ ad formam eiuſdem ſpeciei, loquitur etiam

A de additione gradus ad gradum, gradus enim caloris vt duo, calor quidam eſt, & ſic de aliis. Examinando igitur modos imaginatos additionis in formis, videamus quomodo additionis ratio & veritas inueniatur. In primo modo ratio additionis vere ſaluatur, ſed nulla veritas. eſt enim impoſſibile quòd gradus exiſtens addatur exiſtenti, niſi ſubiectum ſubiecto addatur. Et tunc non fieret magis, ſed maius, vel accidens migraret ď ſubiecto in ſubiectum: quod eſt impoſſibile. In ſecundo modo ratio additionis apparenter ſaluatur: eſt enim in eo non additio, ſed additionis modus quidam, vt apparet tum ex eo, quod deforis venit ſecundum veritatē, Tex. 32. c. 3 vt in formarum infuſarum intenſione: vel ſecundum æſtimationem, vt in lumine: tum ex eo, quòd id quod deforis venit, intelligitur vt quoddam indiuiduum eiuſdem ſpeciei, non quod eſt, ſed quod eſſet ſi ſeorſum fieret: & At. præced. ſic ſaluatur quodāmodo diſtinctio numeralis eius quod additur ad id, cui additur. veritas autē deficit, tū quoniā nulla forma naturalis intenſibilis venit deforis, niſi apud ponētes formas creari, licet quo ad formas ſupnaturales, charitatem ſcilicet, & huiuſmodi, verificetur aduentus deforis: ſed præſens ſermo eſt communis, tum quoniam non eſt etiam hic vera additio niſi ſecundum extranea, prout ſcilicet agens additur agenti, vt author in 24. quæſt. 22. ar. 5. ad 2. dicit. & hæc etiam additio eſt per accidens: quia plura lucētia, aut calefacientia concurrunt in vi vnius totalis agentis. In tertio autem additionis ratio eo ſolo modo apparet, quo quicquid noui quomodolibet ad genitum antiquo aduenire dicimus. ſed D veritas eſt, quòd ibi nulla eſt additio nec quo ad fieri, nec quo ad factum eſſe: non quo ad fieri, quia non additio eſt, ſed eductio: nec quo ad factum eſſe, quia non ſaluatur diſtinctio inter additum, & cui additur: ſicut inter formam in facto eſſe, & materiam. Ad cuius clariorem notitiam ſcito, quòd additio per eductionem de potentia ſubiecti gradus ad gradum p intenſionem in formis, dupliciter æſtimari poteſt. Primo, quòd ſe habeant gradus adinuicem, ſicut vnitas ſuperueniens vnitati in numeris non quo ad diſcretionem, ſed quo ad diſtinctionem. & hanc phantaſiam ſequi videntur ponentes formas intendi per additionem gradus ad gradum. æſtimant enim formam compatientem multos eiuſdem ſpeciei gradus aduenientes, & recedentes, ac ſi fingeremus, quòd numerus aliquis inuariatus ſecundum ſubſtantiam perderet, & acquireret diuerſas vnitates, continuas tamen: & hoc reputatur chimera. Vnde ſecūdo æſtimatur, quòd ipſa ſimplex eſſentia formę pfectior E fit in hoc ipſo, quòd ſubiectum ſibi magis ſubijcit formaliter, & hoc eſt ipſam intendi: & quanto magis hoc habet, tanto eſt magis intenſa. Et propterea dicere oportet loquendo de intenſione formæ vt corporaliter reſpicit ſubiectum, quòd ſemper quando eſt intenſior, fit perfectior ſecundum eſſentiam, & eſſe & ineſſe in ſubiecto, & econuerſo. Nec aliqua ibi interuenit corruptio, ſed ſola omnium prædictorum augmentatio. Diuus ergo Thomas de additione formaliter iuxta phyſicum morem tractans, primum modum, qui ſolus additionem formalem præfert, diſtinxit contra alios duos, quos & pro vnico computauit: quia quo ad intrinſeca in hoc propoſito non differunt: & quodammodo diſtinctionis eorum meminit in 2. 2. in loco allegato, & illum ſemper improbauit: immo in 2. ſentētia. diſtin. 17. dicit ſe non poſſe illum intelligere formaliter. hos autem, ſeu hunc firmauit: & hinc quidem, quia tractat in communi, primo ex communibus: quia forma non fit, ſed compoſitum: additio enim nonnulla eſſet ſi forma fieret. ſecundo ex propriis additionis: quia ſcilicet additum diſtinguitur

¶ 2 Præt. Habitus non augetur niſi aliquo agente: ſed omne agens aliquid facit in ſubiecto patiēte, ſicut calefaciens facit calorē in ipſo calefacto. ergo nō poteſt eſſe augmentum, niſi aliqua fiat additio.

¶ 3 Præt. Sicut id quod non eſt album, eſt in potentia ad album, ita id quod eſt minus albū, eſt in po- B tentia ad magis album: ſed id qd̄ non eſt album, non fit album, niſi per aduentum albedinis. ergo id quod eſt min⁹ albū, nō fit magis album, niſi per aliquam aliam albedine ſuperuenientem.

Sed contra eſt, quod Philoſ. dicit in 4. Phyſ. Ex calido fit magis calidū, nullo facto i materia calido, qd̄ nō eſſet calidū qn̄ erat mi n⁹ calidū. ergo pari rōne, nec ī aliis formis q̄ augēt, eſt aliqua additio.

Respon. Dicendum, ꝙ huius quæſtionis ſolutio dependet ex C præmiſſa. Dictum eſt etiam ſupra, quòd augmentum & diminutio in formis, quæ intenduntur & remittunt, accidit vno mō non ex parte ipſius formæ ſm ſe conſideratæ, ſed ex diuerſa participatione ſubiecti: & iō hmōi augmentum habituum, & aliarum formarū nō fit per additionē formæ ad formā, ſed fit per hoc, ꝙ ſubiectum ma- B gis vel minus perfecte participat vnā & eādem formā. & ſicut per agens, quod eſt actu, fit aliqd actu calidum quaſi de nouo incipiens participare formā, nō ꝙ fiat ipſa forma, vt probatur 7. Met. ita per actionē intenſā ipſius agentis efficit magis calidum, tanquā perfecti⁹ participās formā, nō tāquā formæ aliquid addatur. Si.n. per additionē intelligeretur hmōi augmētū ī formis, hoc nō poſſet eſſe, niſi vel ex parte ipſius formæ, vel ex parte ſubiecti. Si autē ex parte ip- C ſi⁹ formæ, iā dictū eſt, qd talis additio vl̄ ſubtractio ſpēm variaret, ſicut variat̄ ſpecies coloris, qn̄ de

singuitur &c. vt patet in litera. & per hæc patet solutio ad obiecta. Et tu qui gradnum additione veteris disputando, si hanc expressurus dicis sententiã, a lapsu solo linguæ cohibẽd⁹ restas &c.
¶ Circa eãdem difficultatem de intensione & remissione formarũ in eodem 2. ar. 52. q. dubiũ adhuc occurrit ex Scoto in vlt. q. 17. distinctionis primi senten. Ipse siquidẽ nõ solos, vt opinor, sensum nõ intẽtũ a diuo Thoma sic impugnauit, vt in aliquo dissentiat ẽm rem. duo enim creduntur affirmari, primum est ꝙ formæ intẽdãtur proprie, & remittantur tantum ẽm habitudinem ad subiectum. ẽm est, quòd res illa quæ est forma, quã intenditur & remittitur, nihil sui reale absolutum acquirit aut perdit, sed solum aliquid in ordine ad subiectum. Et vtrunque Scot. impugnat. Secundũ veritatẽ aũt secũdũ dictũ nõ est S. Tho. sed cõtra ipsum, vt ex supradictis patet: vñ nõ oportet rñdere obiectis cõtra illud. Primũ vero dictũ asserτũ a diuo Tho. est, nec est mirũ ꝙ impugnat a Scot. quã discordant a principio. Diuus enim Tho. posuit formas habere quicquid habẽt aut ex ratione formali .i. specifica, aut ex subiecto, seu materia, ita ꝙ quicquid materiale .i. nõ specificũ est in eis, ex materia posuit, ille autem non. Et propterea author latitudinẽ formæ ẽm magis & minus, cũ infra speciem sit, materialeq; aliquid id sit in specie, ad subiectum reducit, sicut & cętera materialia & indiuidualia. Scotus aũt sequẽs suas propietates indiuiduales, vult ꝙ si p impossibile forma ita abstraheretur a subiecto, q̃d nec ẽt aptitudinaliter respiceret subiectum, susciperet magis & minus: ita quòd hoc nec conuenit formæ in ordine ad subiectũ, nec oritur quoquo modo ex subiecto: sicut quantitas molis, si per impossibile non haberet inclinationem ad subiectum, adhuc esset maior vel minor. Probat autem hoc, Si contraria in summo sunt incompossibilia, remissa vero compossibilia. ergo incõpossibilitas formarum consurgit ex gradibus. ergo gradus conueniunt formis priusquàm respiciant subiecta. Prima consequentia est per se nota: secunda probatur, quia prior est incompossibilitas formarum in se, quàm sit earum in subiecto recipiente: quia enim sibiinuicem repugnant, ideo non possunt recipi in eodem, & non econuerso. ergo &c.
¶ Ad hoc dicitur primo, quòd antecedens est falsum loquendo vt loquimur, de contrariis formaliter non virtualiter inuentis, vt in medio & secundum se, non secundum extrinseca: puta animam vel cœlum, vel formam misti: contraria enim cum ea specifica differentia contraria sint, vt patet 10. Metaphys. per hoc idem sunt incompossibilia in eodem, vt patet ibidem. vnde Aristot. omnes conditiones contrariorum, inter quas est incompossibilitas in eodem, reducit ad perfectam differentiam, vt patet ibi. Contraria ergo in quocunq; sunt gra-

F du, contraria sunt & incompossibilia in eodem; & alterum contra alterum pugnat. quod autem in mistis maneant remissa, hoc facit forma misti continens: & nihilominus mutuo contra se nituntur remissa sicut in summo proportionaliter. Dicitur secundo, quòd dato antecedente, prima consequentia nõ valet: quia incõpossibilitas formarũ poneretur duplex, vna ex contrarietate: & hæc conuenit formis secundum se ex specificis naturis: & hæc non consurgit ex gradibus, sed abstrahit ab eis, sicut & ipsa forma: & hæc incompossibilitas est prior in formis secundum se, quàm in subiecto; quæ tñ nihil facit ad arguentem: altera ex gradibus, & hæc cõuenit formis ex illo respectu ad subiectum, ex quo conuenit eis latitudo. In litera autem patet, ꝙ formæ de quarum ratione nõ ẽ indiuisibilitas, participabiles a subiectis absq; specificatione eorũ habent latitudinem. Vnde neque latitudo, neque gradus, neque incõpossibilitas consurgens ex eis, est prior quàm sit talis participabilitas formæ in subiecto. Et cum dicitur, quòd ista incompossibilitas ẽ prior inter formas inter se, quàm in subiecto: respõdetur quòd hic est sophisma ab vna habitudine ad subiectum ad omnes, seu a negatione prioritatis in vna, ad negationẽ prioritatis in omnibus. Aliud est enim dicere, quòd incõpossibilitas ista formarum sit prior in se, quàm incompossibilitas in subiecto. Aliud est dicere, quòd incompossibilitas formarum in se sit prior omni respectu ad subiectum: quia est posterior participabilitate tali formarum in subiecto, ex qua cõsurgit incõpossibilitas ẽm grad⁹ in formis in se, & ĩ subiecto.
¶ Ad exemplum autẽ Scoti de quãtitate molis, dicitur quòd quantitati conuenit esse maiorem & minorem in eadem specie, non ex hoc quòd est participabilis a subiecto, & ideo non est simile: sed ex hoc ipso, quia participat naturam materiæ. vnde si auferatur ab ea id quod habet ex hoc, quòd participat naturam materiæ, neque indiuiduum secundum se, nec maius nec minus haberet &c.

At.præced.

pallido fit album. Si vero huiusmodi additio intelligatur ex parte subiecti, hoc non posset esse nisi vel quia aliqua pars subiecti recipit formã, quã prius nõ habebat: vt si dicatur frig⁹ crescere in hoĩe, qui prius frigebat in vna parte, qñ iã in pluribus partibus friget: vel quia aliquod aliud subiectũ additur participans candẽ formã, sicut si calidum adiungatur calido, vel album albo. sed ẽm vtrunq; istorũ duorum modorũ non dr̃ aliquid magis album, vel calidum, sed maius. Sed quia quædam accidentia augentur ẽm seipsa, vt * supra dictum est; in quibusdam eorum fieri potest augmentum per additionem. Augetur enim motus per hoc, quòd ei aliquid additur vel ẽm tempus in quo est, vel ẽm viã per quam est: & tamen manet eadem species propter vnitatem termini. Augetur etiã nihilominus motus per intensionem ẽm participationẽ subiecti, inquantum .s. idem motus potest magis vel minus expedite, aut prõpte fieri. Similiter etiam & scientia potest augeri ẽm seipsam p additionẽ, sicut cum aliquis plures cõclusiões geometriæ addiscit, augetur in eo habitus eiusdẽ scientiæ ẽm speciem. Augetur nihilominus sciẽtia in aliquo ẽm participationem subiecti per intentionẽ, prout scilicet expeditius & clari⁹ vnus homo se hẽt alio in eisdẽ cõclusionibus cõsiderãdis. In habitibus aũt corporalib⁹ non multum vr̃ fieri augmentũ p additionem, quia non dicitur animal sanũ simpliciter, aut pulchrũ, nisi secundum oẽs partes suas sit tale: quòd autem ad pfectiorem cõmensurationẽ perducatur, hoc cõtingit ẽm transmutationem simplicium qualitatum, quæ non augentur, nisi secundũ intensionem ex parte subiecti participantis. Quomodo autem se habeat circa virtutes, * infra dicetur. Q.66.ar.2.

G AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ etiã in magnitudine corporali cõtingit dupliciter augmẽtum. Vno modo, per additionem subiecti ad subiectum, sicut est in augmento viuentium. Alio modo, per solam intensionem absq; omni additione, sicut est in his quæ rarefiũt, vt dicitur in 4. * Phys. Tex.63.

AD 2m dicendũ, ꝙ causa augens habitum, facit quidem semp aliqd in subiecto, non autem nouã formã: sed facit ꝙ subiectum perfe-
H ctius participet formã pexistentẽ, aut ꝙ amplius se extendat.

AD 3m dicendum, ꝙ id quod nondum est album, est in potentia ad formã ipsam, tanquã nondum habens formã, & ideo agens causat nouam formam in subiecto: sed id quod est min⁹ calidum aut album, non est in potentia ad formã, cum iã actu formã habeat: sed est in potentia ad perfectum participationis modum, & hoc consequitur per actionem agentis.

I ARTICVLVS III.

Vtrum quilibet actus augeat habitũ.

AD TERTIVM sic procedit. Videtur ꝙ quilibet actus augeat habitum. Multiplicata .n. 4.di.12.q.2, ar.1.q.2 ad.1.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsecundæ Articulum tertium.*

IN artic. 3. eiusdem quæstionis quinquagesimæ secundæ, nihil scribendum occurrit, nisi pro Nouitiis, quòd sicut ante genitum habitum in anima potuit anima intensiori actu generare ipsum, ita post genitũ põt intẽsiori actu, q̃ sit ille ẽt ad quẽ se extẽdit pśens habit⁹, augere eundẽ, eodẽ vtẽs principio actiuo intẽtius, q̃ prius vsus fuerit. ex hac nãq; parte hẽt vim augmẽtatiuã, vñ hẽt generatiuã: quamuis ad augendum nõnihil operetur iã inchoatus habitus nõ ea ratione, quia nihil, phibet augere aliquid seipsum, vt patet ex secundo de anima, qñ hoc de augmento

mento proprie sumpto dicitur: hoc autem de quo loquimur augmentum, metaphorice dicitur augmentum: proprie vero est motus intensionis, sed ea potius ratione, quia actus elicitus ab habitu inchoato, & subiectũ disponit praeparans ipsum ad perfectius sortiendũ habitum: & perfectior est, cum ex tota virtute habitus procedit, ita vt ad perfectionem maioré deducere possit habitũ.

q.51.art.2.
ca.1. & 2. to.5.
ca.2.to.5.

causa multiplicatur effectus: sed actus sunt causa habituũ aliquorum, vt * supra dictum est. ergo habit⁹ augetur multiplicatis actib⁹.

¶ 2 Praet. De similibus idem est iudicium: sed omnes actus ab eodẽ habitu procedentes sunt similes, vt dicitur in 2. * Eth. ergo si aliqui actus augeant habitum, quilibet actus augebit ipsum.

¶ 3 Praet. Simile augetur suo simili: sed quilibet actus est similis habitui a quo procedit. ergo quilibet actus auget habitum.

SED CONTRA. Idem nõ est contrariorum causa: sed sicut dicitur in 2. * Eth. aliqui act⁹ ab habitu procedentes diminuunt ipsum, vtpote, cum negligẽter fiunt. ergo non omnis actus habitum auget.

ca.1. & 2. tom.5.

RESPON. Dicendũ, quod similes actus similes habitus causant, vt dicitur in 2. * Eth. Similitudo aũt & dissimilitudo nõ solũ attenditur sm qualitatẽ eandẽ vel diuersam, sed ẽt sm eundẽ vel diuersum participationis modũ. Est.n. dissimile nõ solum nigrum albo, sed etiam minus album magis albo: nam etiam motus fit a minus albo in magis album, tanquàm ex opposito in oppositum, vt dicitur in 5. * Phisi. Quia vero vsus habituũ in voluntate hominis cõsistit, vt ex * supradictis patet, sicut cõtingit quod aliquis habẽs habitũ nõ vtitur illo, vel ẽt agit actũ cõtrariũ: ita etiã põt cõtingere quod vtitur habitu sm actũ non respondentem proportionaliter intensioni habitus. Si igitur intẽsio actus proportionaliter aequetur intensioni habitus, vel ẽt superexcedat, quilibet actus vel auget habitũ, vel disponit ad augmentũ ipsius, vt loquamur de augmento habituũ ad similitudinẽ augmenti animalis. Non.n. quodlibet alimentũ assumptũ actu auget animal, sicut nec quaelibet gutta cauat lapidẽ, sed multiplicato alimẽto tandẽ fit augmentũ: ita etiã multiplicatis actibus crescit habitus. Si vero intẽsio actus proportionaliter deficiat ab intensione habitus, talis act⁹ nõ disponit augmentũ habitus, sed magis ad diminutionem ipsius. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

tex.52.to.2
*q.49.ar.3. & q.50.a.5

¶ *Super Quaestionis quinquagesimae tertiae Articulum primum.*

IN quaest. 53. aduerte ex primo articulo, quòd apud authoré idẽ est iudiciũ de speciebus intelligibilibus & habitibus principiorum, quo ad corruptibilitatẽ & incorruptibilitatem: & non est idem iudiciũ de praedictis ea habitu sciẽtiae & virtutum: & causa est vt patet in litera, quia illa sunt a solo intellectu agẽte, ista vero ab aliis causis habẽtibus cõtraria. Neque enim phantasmata ex parte causae computanda cẽsuit: quia aliàs docuit non causam, sed materiã causae esse ea q̃ sunt in parte sensitiua, ad ea quae sunt intellectu⁹: propter quod etiã hic ex parte subiecti posuit hoc secũdariũ subiectũ, ipsa vocãs, q̃ tu celsi ingenii nõ pertrãsibis ieiun⁹. Aduerte quoque ex eodẽ art. quod hic expresse plures habes, vñ habitum sciẽtiae in nobis non esse species intelligibiles accipias. ille.n. & singulae & oẽs cararẽt cõtrariis, sciẽtia aũt nõ, vt i litera dicitur. Aduerte tertio ex secundo articulò, quòd author vndique affluẽs propriis rationibus, non solũ ad naturam rei reddit rationem intensionis et remissionis, sed ad res sic significatas, puta concrete vel abstracte ex eadẽ radice descendit.

1.q 89.art. 5.cor.
tex.65.to.2
tex.52.t.3.

¶ In responsione ad tertium postremo in articulo tertio scrupulus occurrens Nouitiis remouẽdus ẽ. videtur enim contrariari hic tertius articulus primo in responsione ad tertiũ, dũ ibi dicitur, quòd scientia ex corporalibus motibus non corrumpitur in se, sed in suo actu impeditur, vt patet in ebriis: hic vero confirmatur in responsione ad vltimũ, quòd sciẽtia corrumpitur propter mutationẽ, cui subiacent vires apprehensiuae interiores quae subsunt tempori. Ad hoc enim dicendum est, quòd diligẽter perspecta verba literae sibiinuicem non aduersantur. Primum enim dictum loquitur de motibus partis interioris sensitiuae tantum: secũdus autem de eisdem vt pariunt, vel non cõpescũt cõtrarias causas habituum. & intendit author quòd impedimenta partis sensitiuae, si non vltra progrediantur, nõ corrumpunt sciẽtiam, sed actũ eius: & ideo remanet post mortẽ si aũt vel per diuturnã cessationẽ, vel positiuam imaginationẽ ad hoc progrediãtur, quod propositiões cõtrariae aut syllogismus fiat: quã-

c.10. in medio tom.5.
c.2.nõ multũ a princi. tom.2.
ca.3.in fine & c.1.& 2. to.5.
q.50.art.3. ad 3.

QVAESTIO LIII.

De corruptione & diminutione habituũ, in tres articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de diminutione & corruptione habituum.

Et circa hoc quaeruntur tria.

¶ Primo. Vtrum habitus corrumpi possit.

¶ Secũdo. Vtrum possit diminui.

¶ Tertio. De modo corruptionis & diminutionis.

ARTICVLVS I.

Vtrum habitus corrumpi possit.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd habitus corrũpi nõ possit. Habitus.n. inest sicut natura quaedã. vñ operatio-

A nes secundũ habitũ sunt delectabiles: sed natura non corrumpitur manẽte eo cuius est natura. ergo neque habitus corrumpi potest manente subiecto.

¶ 2 Praet. Omnis corruptio formae vel est per corruptionem subiecti, vel est a contrario, sicut aegritudo corrũpitur corrupto animali, vel etiã superueniẽte sanitate: sed sciẽtia, q̃ est quidã habitus, nõ potest corrũpi per corruptionẽ subiecti: B qa intellect⁹ qui est subiectũ eius, est substãtia quaedã, & nõ corrumpitur, vt dicitur in 1. * de Anima. Et similiter ẽt nõn põt corrumpi a cõtrario: nã species intelligibiles nõ sunt adinuicẽ contrariae, vt dicitur in 7. * Metaph. ergo habitus scientiae nullo modo corrũpi põt.

¶ 3 Praet. Omnis corruptio est per aliquẽ motũ: sed habitus scientiae qui est in anima, nõ põt corrumpi per motum per se ipsius animae, quia anima p se nõ mouetur, mouetur aũt p accidẽs p motũ corporis. C nulla aũt transmutatio corporalis videtur posse corrũpere spẽs intelligibiles existentes in intellectu, cũ itellectus sit p se locus specierũ sine corpore. vnde ponitur quod nec p senũ, nec p mortẽ corrumpuntur habitus. ergo scientia corrumpi non põt, & per cõsequens nec habit⁹ virtutis, q etiã est i anima rationali: & sicut Philosophus dicit in 1. * Ethic. Virtutes sunt permanentiores disciplinis.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in lib. * de longitu. & D breuitate vitae, quod sciẽtiae corruptio est obliuio & deceptio. peccãdo ẽt aliqs habitũ virtutis amittit, & ex cõtrariis actib⁹ virtutes generantur & corrũpuntur, vt dicitur. 2 * Eth.

RESPON. Dicendũ, quod secundũ se dicitur aliqua forma corrumpi per contrarium suum, per accidẽs autẽ, per corruptionẽ sui subiecti. Si igitur fuerit aliquis habitus, cuius subiectũ est corruptibile, & cuius causa habet cõtrariũ, vtroque modo corrũpi poterit: sicut patet E de habitib⁹ corporalib⁹. s. sanitate & egritudine. Illi vero habit⁹, quorũ subiectũ est incorruptibile, non possunt corrũpi p accidens. Sũt tñ habitus quidã, qui etsi principaliter sint i subiecto incorruptibili, secũdario tñ sunt i subiecto corruptibili: sicut habit⁹ sciẽtiae, q principaliter est quidẽ i intellectu possibili, secũdario aũt in viribus apprehẽsiuis sensitiuis, vt * supra dictũ est. Et iõ ex parte intellect⁹ possibilis habit⁹ sciẽtiae, nõ põt corrũ-

nis ex parte sensitiua inchoet tantum corruptio hæc. Efficaciter tamen corrumpitur scientia p huiusmodi obliuionem vel deceptionem, vt in litera dicitur in 1. articulo.

pi per accidens, sed solũ ex parte
inferiorum virium sensitiuarũ. Est
igitur considerandum, si possunt
hmõi habitus p se corrũpi. Si igi-
tur fuerit aliquis habitus qui ha-
beat aliquod cõtrarium vel ex par
te sua, vel ex parte suæ causæ, pote
rit p se corrũpi: si vero nõ hẽt con-
trarium, nõ poterit p se corrumpi. Manifestum est au
tem, ꝙ species intelligibilis in intellectu possibili exi-
stens, non habet aliquid contrariũ: neq; iterum in in-
tellectu agente, qui est causa eius, põt aliquid esse cõ-
trarium. vñ si aliquis habitus sit in intellectu possibi
li immediate ab intellectu agente causatus, talis habi
tus est incorruptibilis & per se, & per accidens. hmõi
autem sunt habitus primorum principiorum tã spe-
culabilium, q̃ practicorum, qui nulla obliuione, vel
deceptione corrumpi possunt, sicut Philosophus di-
C. 5. in fin. 10. 5. cit in 6. Eth. de prudentia, ꝙ non perditur per obli-
uionẽ. Aliquis vero habitus est in intellectu possibili
ex ratione causatus .s. habitus conclusionum, qui dr
scientia, cuius causæ dupliciter potest aliquid contra
rium esse. Vno mõ, ex parte ipsarum propositionum,
ex quibus ratio procedit: etenim enuntiationi, quæ
est, Bonum est bonum, contraria est ea quæ est, Bonũ
C. vlt. 10. 1. non est bonum, ẽm Philosophũ in 2. Periher. Alio
modo, quantum ad ipsum processum rationis, prout
syllogismus sophisticus opponit̃ syllogismo dialecti-
co, vel demõstratiuo. Sic igitur patet, ꝙ per falsam ra-
tionem potest corrumpi habitus veræ opinionis, aut
etiam scientiæ. vnde Philosophus dicit, ꝙ deceptio
In argu ad oppositum. est corruptio scientiæ, sicut supra dictum est. Virtutũ
vero quædam sunt intellectuales, quæ sunt in ipsa ra
C. 1. to. 5. tione, vt dicitur in 6. Ethic. de quibus est eadem ra
tio, quæ est de scientia, vel opinione. Quædam vero
sunt in parte animæ appetitiua, quę sunt virtutes mo
rales: & eadem ratio est de vitiis oppositis. Habitus
autem appetitiuæ partis causantur per hoc, ꝙ ratio
nata est appetitiuã partem mouere: vnde per iudiciũ
rationis in cõtrarium mouentis quocunque modo,
scilicet, siue ex ignorantia, siue ex passione, vel etiã ex
electione, corrumpitur habitus virtutis, vel vitii.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut dicitur
C. 10. non longe a hpc to. 5. in 7. Eth. habitus similitudinem habet naturæ, defi
cit tñ ab ipsa: & ideo cum natura rei nullo modo re-
moueatur ab ipsa, habitus difficile remouetur.

Ad 2m dicendum, ꝙ etsi speciebus intelligibilibus
nõ sit aliquid cõtrariũ, enuntiationibus tñ & proces
In corp. ar. sui rationis põt aliquid esse contrarium, vt dictũ est.

Ad 3m dicendum, ꝙ scientia non remouetur per
motum corporalẽ quãtũ ad ipsam radicem habitus,
sed solum quantum ad impedimentum actus, inquã-
tum intellectus indiget in suo actu virib9 sensitiuis,
quibus impedimentũ affertur p corporalẽ transmuta
tionẽ. Sed p intelligibilem motum rõnis põt corrum-
D. 700 pi habitus scientiæ, etiã quantum ad ipsam radicem
habitus. & similiter etiã potest corrumpi habitus vir
tutis: tñ qđ dicitur, virtutes esse permanẽtiores disci
plinis, intelligẽdum est non ex parte subiecti, vel cau
sæ, sed ex parte actus: nã virtutum vsus est continuus
per totam vitam, non autem vsus disciplinarum.

Articvlvs II.

Vtrum habitus possit diminui.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur ꝙ habi
tus diminui non possit. Habitus enim est quę
F dam qualitas & forma simplex: simplex autem aut to
tum habetur, aut totum amittitur. ergo habitus etsi
corrumpi possit, diminui non potest.

§ 2 Præt. Omne qđ conuenit accidenti, cõuenit eidẽ
ẽm se, vel ratione sui subiecti: habitus autem ẽm se-
ipsum non intenditur & remittitur, alioquin seque-
retur ꝙ aliqua species de suis indiuiduis p̃dicaretur
ẽm magis & minus. si igitur ẽm participationẽ sub-
iecti diminui possit, sequeretur ꝙ aliquid accidat
habitui proprium, quod non sit cõmune ei & subie-
cto. cuicunq; autem formę conuenit aliquid propriũ
præter suum subiectum, illa forma est separabilis, vt
dicitur in primo de anima. sequitur ergo quòd ha- Tex. 13. m. 2.
G bitus sit forma separabilis: quod est impossibile.

§ 3 Præt. Ratio & natura habitus, sicut & cuiuslibet
accidentis, consistit in concretione ad subiectum: vñ
& quodlibet accidẽs diffinitur p suum subiectũ. si igi
tur habitus ẽm seipsum nõ intenditur, neq; remitti-
tur, neq; etiam ẽm concretionem sui ad subiectum
diminui poterit: & ita nullo modo diminuetur.

Sed contra est, ꝙ cõtraria nata sunt fieri circa
idẽ: augmentũ aũt & diminutio sunt contraria. cũ igi
tur habitus possit augeri, vr̃ ꝙ etiam possit diminui.

Respon. Dicendum, ꝙ habitus dupliciter dimi-
nuuntur sicut & augentur, vt ex supradictis patet, Q. 52. ar. 1.
Et sicut ex eadem causa augentur, ex qua generantur:
H ita ex eadem causa diminuuntur, ex qua corrumpun-
tur. Nam diminutio habitus est quædam via ad cor-
ruptionem, sicut econuerso, generatio habitus est
quoddam fundamentum augmenti ipsius.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ habitus secun-
dum se consideratus, est forma simplex, & secundum
hoc non accidit ei diminutio, sed ẽm diuersum mo-
dum participandi, qui prouenit ex indeterminatio-
ne potentiæ ipsius participantis, quæ scilicet diuersi-
mode potest vnam formam participare, vel quæ po-
test ad plura, vel ad pauciora extendi.

Ad 2m dicẽdum, ꝙ ratio illa procederet, si ipsa es-
sentia habitus nullo modo diminueretur: hoc aũt nõ
I ponimus, sed quòd quædam diminutio essentiæ ha-
bitus non habet principium ab habitu, sed a par-
ticipante.

Ad 3m dicendum, ꝙ quocunque modo significe
tur accidens, habet dependentiam ad subiectum ẽm
suam rationem, aliter tamen & aliter. Nam accidẽs
significatum in abstracto importat habitudinem ad
subiectum, quæ incipit ab accidente, & terminatur
ad subiectum, nam albedo dicitur, qua aliquid est al-
bum: & ideo in diffinitione accidentis abstracti non
ponitur subiectum quasi prima pars diffinitionis, q̃
est genus, sed quasi secunda, quæ est differẽtia. Dici-
mus enim quòd simitas est curuitas nasi, sed in con-
K cretis incipit habitudo a subiecto, & terminatur ad
accidens. dicitur enim album quod habet albedinẽ,
propter quod in diffinitione huiusmodi accidentis po
nitur subiectum tanquàm genus, quod est prima
pars diffinitionis: dicimus enim quòd simum est na
sus curuus. Sic igitur id, quod conuenit accidenti-
bus ex parte subiecti, non autem ex ipsa ratione ac-
cidentis, non attribuitur accidenti in abstracto, sed
in concreto: & huiusmodi est intensio & remissio in
quibusdam accidentibus. vnde albedo non dicitur
magis & minus, sed album. & eadem ratio est in ha
bitibus, & aliis qualitatibus, nisi quòd quidam habi
tus augentur, vel diminuuntur per quãdam additio-
nem, vt ex supradictis patet. Q. 52. ar. 2.

ARTICVLVS III.

Vtrum habitus corrumpatur, uel diminuatur per solam cessationem ab opere.

2.2.q.24.articulo 10. Et 1.d.17.q.2.artic.5.corp. * q.49.ar.2

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ habitus non corrumpatur, aut diminuatur per solam cessationé ab opere. Habitus enim permanêtiores sunt, q̃ passibiles qualitates, vt ex * supradictis apparet: sed passibiles qualitates nó corrumpuntur, neque diminuuntur per cessationem ab actu. non enim albedo diminuitur, si visum non immutet, neque calor si non calefaciat. ergo neque habitus diminuuntur, uel corrumpuntur per cessationem ab actu.

¶ 2 Præt. Corruptio & diminutio sunt quædam mutationes: sed nihil mutat absque aliqua causa mouente. cum igitur cessatio ab actu nó importet aliquam causam mouentem, nó videtur ꝙ per cessationem ab actu possit esse diminutio, vel corruptio habitus.

¶ 3 Præt. Habitus sciétiæ & virtutis sunt in anima intellectiua, quæ est supra tempus: ea vero quæ sunt supra tempus, non corrumpuntur, neque diminuuntur per temporis diuturnitatem. ergo neq; hmói habitus corrumpuntur, vel diminuuntur p téporis diuturnitatem, si diu aliquis absq; exercitio permaneat.

Cap. 2. non multum a princ. to. 2. † Cap. 5. nó lõge a prin. to. 5.

SED CONTRA est, qd * Philo. in li. de longitudine & breuitate vitæ dicit, ꝙ corruptio scientiæ nó solum est deceptio, sed etiá obliuio. & etiã in 8. † Ethi. dicitur, quòd multas amicitias inappellatio dissoluit. & eadem ratione alij habitus virtutum per cessationem ab actu diminuuntur, vel tolluntur.

Tex. 27. tomo 2.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut dicitur in 8. * Phys. Aliquid põt esse mouens dupliciter. Vno modo, p se, ꝙ. s. mouet secundum rationem propriæ formæ, sicut ignis calefacit. Alio modo, p accidens sicut id, quod remouet prohibés, & hoc mó cessatio ab actu causat corruptionem, vel diminutionem habituum, inquãtum. s. remouetur actus, qui prohibebat causas corrũpentes, vel diminuentes habitum. Dictum est * enim, ꝙ habitus per se corrumpuntur, vel diminuuntur ex contrario agente. vnde quorumcunq; habituum contraria subcrescunt p temporis tractum, quæ oportet subtrahi p actum ab habitu procedentem, hmói habitus diminuuntur, vel etiam tolluntur totaliter p diuturnam cessationem ab actu, vt patet etiam in scientia, & in virtute. Manifestum est enim, quòd habitus virtutis moralis facit hominem promptum ad eligendum medium in operationibus & passionibus: cum autem aliquis non vtitur habitu virtutis ad moderandas passiones, vel operationes proprias, necesse est quòd proueniant multæ passiones, & operationes præter modum virtutis ex inclinatione appetitus sensitiui & aliorum, quæ exterius mouent: vñ corrumpitur virtus, vel diminuitur p cessationem ab actu. Similiter etiam est ex parte habituũ intellectualium, secundum quos est homo promptus ad recte iudicãdum de imaginatis. Cum igitur homo cessat ab vsu intellectualis habitus, insurgunt imaginationes extraneæ, & quandoque ad contrarium ducentes, ita ꝙ nisi per frequentem vsum intellectualis habitus quodammodo succidantur, vel comprimantur, redditur homo minus aptus ad recte iudicandũ, & quandoque totaliter disponitur ad contrarium: & sic per cessationem ab actu diminuitur, vel etiam corrumpitur intellectualis habitus.

Art. præce.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ita etiam calor per cessationem a calefaciendo corrumperetur, si per

A hoc incresceret frigidum, qd est calidi corruptiuum.

AD 2m dicendum, quòd cessatio ab actu est mouens ad corruptioné, vel diminutionem, sicut remouens prohibens, * vt dictum est.

In corp. ar.

AD 3m dicendum; quòd pars intellectiua animæ secundum se est supra tempus, sed pars sensitiua subiacet tempori: & ideo per temporis cursum transmutatur quãtum ad passiones appetitiuæ partis, & etiam quantum ad vires apprehensiuas. vnde Philosophus dicit * in 4. Phys. ꝙ tempus est causa obliuionis.

Tex. 117. & 118. to. 2.

QVAESTIO LIIII.

B *De distinctione habituum, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de distinctione habituum.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum multi habit⁹ possint esse in vna potentia.

C ¶ Secũdo, Vtrũ habitus distinguantur secundum obiecta.

¶ Tertio, Vtrũ habitus distinguantur secundum bonũ & malum.

¶ Quarto, Vtrum vnus habitus ex multis habitibus constituatur.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum multi habitus possint esse in vna potentia.

2.2.q.47.arti.5.cor. Et 3.d.33.q.1.artic.1.q.1.cor. & d.35 q.2.ar.3.q.2. ad 3. Et ver.q.15.arti.2. ad 11. Et vir. q. 1. ar. 12. ad 4.

AD PRIMVM sic procedit. Videtur ꝙ non possint esse D multi habitus in vna potétia. Eorum. n. quę secundum idem distinguuntur, multiplicato vno multiplicatur & aliud: sed secũdum idẽ potentię & habitus distinguuntur. s. sm actus & obiecta. similiter ergó multiplicantur. nó ergo põt esse multi habitus in vna potétia.

¶ 2 Præt. Potentia est virtus quędam simplex: sed in vno subiecto simplici non potest esse diuersitas accidentium, quia subiectum est causa accidentis: ab vno autem E simplici nó videtur procedere nisi vnum. ergo in vna potétia non possunt esse multi habitus.

¶ 3 Præt. Sicut corpus formatur per figuram, ita potétia formatur per habitum: sed vnum corpus non potest simul formari diuersis figuris. ergo neque vna potentia potest simul formari diuersis habitibus. nó ergo plures habitus possunt simul esse in vna potentia.

SED CONTRA est, quod intellectus est vna potétia, in qua tñ sunt diuersarum scientiarum habitus.

RESPON. Dicẽdũ, quòd sicut

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Articulũ primũ.*

IN 1. art. q. 54. aduerte Nouitie, ne fallaris in similitudine habitudinis materiæ ad formam atq; agens: & potétiæ ad habitum, atq; obiectũ. Inducit enim, & tenet quãtum ad determinationé, ad vnitatemq; actus ab vno agente: sed non est extédéda ad vnitaté materiæ. nã oppositum inférri sequeret. s. ꝙ sicut in vna materia nó põt simul esse nisi vna forma, sic nec ĩ vna potentia plures habitus. Similiter nó est extendenda ad proportionem formę & habit⁹ quo ad simultaté, pp eandé causam: vñ esto caut⁹, vt proportionalis similitudo quo ad explicita tantum in litera intelligatur, & non falleris.

¶ In responsione ad primum eiusdem. 1. art. aduerte, ꝙ litera non dicit, quòd ois diuersitas generica obiectorũ constituat diuersitatem potentiarum, quoniã hoc manifeste ẽ falsum. nam mathematica, & metaphysica, & naturalis, & moralis manifeste habent obiecta diuersorum generum: de theologia quoque in principio primæ partis dicitur, quòd distinguitur genere a mathematica. & vere sic est, qa distinguũtur genere scibili: sed sat est huic literæ, ꝙ diuersitas aliqua obiectorũ generica constituat diuersitatem potentiarum. Pñs. n. rñsio in hoc stat, ꝙ diuersitas potentiarũ est necessario generica & habi-

q.49.ar.4. ctuum vero non est necessaria generica, sed specifica. ex hoc enim patet, quòd multiplicatis habitibus, non oportet multiplicare potentias, sicut nec multiplicatis speciebus, genera. Quæ autẽ sit illa distinctio generica cõstituens diuersitatem potentiarum, & quæ non, discutere alteri⁹ negotii est: & erit quæstio specialis.

supra dictum est,* habitus sunt dispositiones quędã alicuius in potentia existentis ad aliquid siue ad naturã, siue ad operationẽ, vel finẽ naturæ. Et de illis quidem habitibus, qui sunt dispositiones ad naturã, manifestum est ꝙ possunt plures esse in vno subiecto, eo ꝙ vni⁹ subiecti possunt diuersimode partes accipi, ẽm quarũ dispositionẽ habitus dicuntur: sicut si accipiantur humani corporis partes humores, prout disponuntur ẽm naturã humanam, est habitus vel dispositio sanitatis. Si vero accipiãtur partes similes, vt nerui, & ossa, & carnes, earũ dispositio in ordine ad naturam, est fortitudo, aut macies. Si vero accipiãtur membra, vt manus, & pes, & hmõi, earum dispositio naturæ conueniens, est pulchritudo:
D.205. & sic sunt * plures habitus, vel dispositiones in eodẽ. Si vero loquamur de habitibus, qui sunt dispositiones ad opera, qui proprie ptinent ad potẽtias, sic etiã cõtingit vnius potentiæ esse habitus plures, cuius ratio est: quia subiectum habitus est potẽtia passiua, vt supra dictum est.* Potentia.n. actiua tñ non est alicu
q.51.art.2. q.51.art.2. ius habitus subiectum, vt ex supradictis patet. * Potẽtia autem passiua cõparatur ad actum determinatum vnius speciei, sicut materia ad formã: eo qd̃ sicut materia determinatur ad vnã formã p vnum agens, ita ẽt potentia passiua a ratione vnius obiecti actiui determinatur ad vnum actum ẽm speciẽ. vnde sicut plura obiecta possunt mouere vnam potentiã passiuam, ita vna potentia passiua potest esse subiectum diuersorũ actuum vel pfectionum ẽm speciem. Habitus autem sunt quędã qualitates, aut formæ inhærentes potẽtię, quib⁹ inclinatur potẽtia ad determinationẽ actus ẽm speciem: vñ ad vnã potentiam possunt plures habitus pertinere, sicut & plures actus specie differentes.

Ad primvm ergo dicendũ; quòd sicut in rebus naturalibus diuersitas specierum est ẽm formam: diuersitas autem generum est ẽm materiam, vt dicitur
Text.16.& 33.to.3. in 5. Meta.* Ea enim sunt diuersa genere, quorum est materia diuersa: ita etiam diuersitas obiectorum ẽm genus, facit distinctionem potentiarum. Vnde Philo
Cap.1.post med.to.5. soph. dicit in 6. Eth.† qd̃ ad ea quæ sunt genere altera, sunt etiã alię particulæ alię. Diuersitas verò obiectorũ ẽm speciem, facit diuersitatem actuum ẽm speciẽ; & per consequens habituum. Quæcunq; autem sunt diuersa genere, sunt etiam specie diuersa, sed non
D.1156. conuertitur: & ideo diuersarum potentiarum ᵈ sunt diuersi actus specie, & diuersi habitus. nõ aũt oportet quòd diuersi habitus sint diuersarum potentiarũ, sed possunt esse plures vnius: & sicut sunt genera generum, & species specierum, ita etiam contingit esse diuersas species habituum, & potentiarum.

Ad 2ᵘᵐ dicendum, quòd potentia etsi sit quidem simplex secundum essentiam, est tamen multiplex virtute, secundum quod ad multos actus specie differentes se extendit: & ideo nihil prohibet in vna potentia esse multos habitus specie differentes.

Ad 3ᵘᵐ dicendum, ꝙ corpus formatur per figuram sicut per propriam terminationem. habitus autem nõ est terminatio potentiæ, sed est dispositio ad actũ, sicut ad vltimum terminum: & ideo non possent esse
D.50. vnius potentiæ simul plures ᵉ actus, nisi forte ẽm qd̃ vnus comprehenditur sub alio: sicut nec vnius cor-

F poris plures figuræ, nisi ẽm quod vna est in alia: sicut trigonũ in tetragono. Non.n. potest intellect⁹ simul multa actu intelligere, põt tamen simul habitu multa scire.

ARTICVLVS II.

Vtrum habitus distinguantur secundum obiecta.

Ad secvndvm sic ꝓcedit. Vr̃ quòd habitus nõ distinguantur ẽm obiecta. Contraria.n. sunt specie differẽtia: sed idem ha
G bitus scientiæ est contrariorum, sicut medicina sani & ægri. non ergo secundum obiecta specie differentia habitus distinguuntur.

¶ 2 Præt. Diuersæ sciẽtiæ sunt diuersi habitus: sed idẽ scibile ptinet ad diuersas sciẽtias: sicut terrã esse rotundã demõstrat naturalis & astrologus, vt dr̃ in 2. Phys.* ergo habitus nõ distinguuntur ẽm obiecta.

¶ 3 Præt. Eiusdem actus est idẽ obiectum: sed idẽ actus põt ptinere ad
H diuersos habitus virtutũ, si ad diuersos fines referatur. sicut dare pecuniã alicui, si sit pp Deum, ptinet ad charitatẽ: si vero sit pp debitum soluendũ, ptinet ad iustitiã. ergo ẽt idẽ obiectũ põt ad diuersos habit⁹ ptinere. nõ ergo ẽ diuersitas habituũ ẽm diuersitatẽ obiectorũ.

Sed contra. Actus differunt specie secundum diuersitatẽ obiectorum, vt supra dictum est: * sed habitus sunt dispositiones quędã ad actus. ergo etiã habitus distin-
I guuntur secundũ diuersa obiecta.

Respon. Dicendum, ꝙ habitus & est forma quædam, & est habitus. Potest ᵈ ergo distinctio habituum ẽm speciem attendi aut secundum communem modũ, quo formæ specie distinguũtur, aut ẽm proprium modũ distinctionis habituum. Distinguuntur siquidem formæ adinuicẽ secũdum diuersa principia actiua, eo ꝙ omne agens facit simile ẽm speciem, habitus
K autẽ importat ordinẽ ad aliquid: oĩa autem, quæ dicuntur ẽm ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum, ad quæ dicuntur. Est aũt habitus dispositio quędam ad duo ordinata, .s. ad naturam, & operationẽ cõsequentem naturam. Sic igitur ẽm tria, habitus specie distinguuntur. Vno quidem modo, secũdum principia actiua talium dispositionũ: alio vero modo, secundum naturam: tertio vero modo, secundum obiecta specie differentia, vt per sequentia explicabitur.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Articulum secundũ.

In artic. 2. dubiũ occurrit ex Scoto in 1. quæstione prologi primi sententiarum, verba huius articuli inducente, peruerse exposita, nescio a se, vel ab altero. Acceptum est.n. ex hac litera, quòd vbi est idem scibile, puta, quod terra est rotunda per philosophiam naturalem & astrologiam, ꝙ ibi non sint distincti habitus, sed sunt distinctæ formæ: quia non distinguuntur per obiecta, sed per principia actiua. In corpore nãque dicitur, quòd habitus inquãtum formæ, distinguuntur p obiecta: et in responsione ad secundum dicitur, quòd media sunt principia actiua. Cõtra hanc sententiã arguit dupliciter. Primo, quia impossibile est aliqua indistincta esse ẽm inferius prædicatum, & distincta secundũ superius: forma autem est superius ad habitum, vt patet. Secundo, quia hoc supponit; obiecta distinguere habitus in alio genere causæ, ꝙ effectiue, quod falsum est, si aliquo modo causant distinctionem habituum.

Infra art.3. cor. & q.60 art.1. cor. & q.63. art. 4. cor. Et 5. Eth. le.1. fi. Et 2. de anima le.6. fi.

Tex.17. tomo 2.

q.1. ar.3. & q.18.

D.693.

¶ Ad hæc dicitur, quòd falsa est in primis interpretatio literæ. neque .n. hoc somniauit diu⁹ Thomas, sed intendit, qd̃ quia habitus & formæ & habit⁹ sunt, vtraque sortiri possunt distinctiua, scilicet propria formarum, & propria habituũ, & non quòd cum distinctione illarum stet indistinctio horũ. vñ in proposito vtraq; distinctiua concurrunt .s. actiuorum & obiectorũ formaliũ. Terrã.n. esse rotũdã, & est aliud obiectũ formale, & p aliud mediũ sciteũ est respectu astrologię & philosophiæ naturalis, vt patet: nec opus ẽ asserẽdo vnum, auferre semp aliud. vnde

de patet respõsio ad primum Ad secundum vero dicitur, ꝙ obiectũ vt obiectum, non dicit causam effectiuã & propterea non prohibetur quin distinguat aliter quàm effectiue. & reuera potest distinguere non solum effectiue, sed formaliter: extrinsece tamen & finaliter habitus sunt de actib⁹, vt alias dictũ est. Idem.n. est indiciũ.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ in distinctione potentiarum, vel etiã habituum, non est consideran dũ ipsum obiectum materialiter, sed rõ obiecti differens specie, vel etiam genere: q̃uis autẽ contraria specie differant diuersitate rerum, tñ eadem rõ est cognoscendi vtrũque: quia vnũ ꝑ aliud cognoscit̃. & ideo inquãtum conueniunt in vna ratione cognoscibilis pertinẽt ad vnum habitum cognoscitiuũ.

Ad 2[m] dicendum, ꝙ terram esse rotundã ꝑ aliud medium demonstrat naturalis, & per aliud astrologus. Astrologus.n. hoc demõstrat per media mathematica, sicut ꝑ figuras eclipsium, vel ꝑ aliud hmõi. naturalis vero hoc demõstrat per mediũ naturale, sicut ꝑ motum grauium ad medium, vel ꝑ aliud hmõi. Tota autem virtus demonstrationis, quæ est syllogismus faciẽs scire, vt dicitur in 1. Post.* dependet ex medio: & iõ diuersa media sunt sicut diuersa principia actiua, secundum quæ habitus scientiarum diuersificant̃.

Tex. 5. to. 1

Ad 3[m] dicendum, ꝙ sicut Philoso. dicit in 2. Phys.* & in 7. Ethic.† ita se habet finis in operabilibus, sicut principium in demõstratiuis. & ideo diuersitas finium diuersificat virtutes, sicut & diuersitas actiuorum principiorum. sunt etiam ipsi fines obiecta actuum interiorum: qui maxime pertinent ad virtutes, vt ex supradictis patet.*

* Li. 2. Phy. tex. 87. to. 2 † Li. 7. Eth. c. 8. a med. tomo. 5. * q. 19. arti. 5. & 2.

Articvlvs III.

Vtrum habitus distinguantur secundum bonum, & malum.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ quartæ Articulũ tertiũ.*

In artic. 3. nota ꝙ apud authorẽ hic non dr̃ quòd impossibile est, ꝙ idem habitus transeat de bono in malũ, aut econuerso: sed quòd impossibile ẽ, quòd sit bonus & malus, eo quod sunt bonus & malus diuersarũ specierum, & contrarii. impossibile ẽ enim contraria esse simul vnius indiuidui. Et hoc bene nota pro sequentibus.

Ad tertivm sic procedit̃. Videtur quòd habitus non distinguant̃ ſm bonũ & malũ. Bonũ.n. & malũ sunt cõtraria: sed idẽ habitus est cõtrariorũ, vt supra habitũ est.* ergo habitus non distinguuntur ſm bonum & malum.

* Ar. 2. ad 1

¶ 2 Præt. Bonum conuertitur cum ente, & sic cum sit cõmune omnibus, non põt sumi vt differẽtia alicuius speciei, vt patet per Philosophum in 4. Top.* similiter ẽt malũ cum sit priuatio, & non ens, nõ põt esse alicuius entis differentia. non ergo ſm bonũ & malum possunt habitus specie distingui.

Lib. 4. non multum remote a princip.

¶ 3 Præt. Circa idem obiectum cõtingit esse diuersos habitus malos, sicut circa concupiscentias intemperantiam & insensibilitatem: & similiter etiam plures habit⁹ bonos. s. virtutem humanã, & virtutem heroicam, siue diuinam, vt patet ꝑ Philo. in 7. Ethi.* non ergo distinguũtur habitus secundum bonũ, & malum.

Ca. 5. circa prin. to. 5.

Sed contra est, quòd habitus bonus contrariatur habitui malo, sicut virtus vitio: sed cõtraria sunt diuersa secundum speciem. ergo habitus differũt specie secundum differentiam boni & mali.

Respon. Dicendum, quòd sicut dictum est,* Habitus specie distinguuntur non solum secũdum obiecta, & principia actiua: sed etiam in ordine ad naturam. quod quidem contingit dupliciter. Vno modo secundum conuenientiam ad naturam, vel etiam secundum disconuenientiam ab ipsa: & hoc modo distinguunt̃ specie habitus bonus & malus. nã habitus bonus dr̃, qui disponit ad actum conuenientem naturę agentis: habitus autem malus dicitur, qui disponit ad actũ non conuenientem naturę. sicut actus virtutum naturæ humanæ conueniunt, eo quod sunt secundum rationem: actus vero vitiorum cum sint contra rationem, a natura humana discordant: & sic manifestum est, quod secũdum differentiam boni & mali, habitus specie distinguuntur. Alio modo secũdum naturam habitus distinguũtur ex eo, ꝙ habitus vnus disponit ad actum conuenientem naturæ inferiori: alius autem habitus disponit ad actum conuenientem naturæ superiori. & sic virtus humana, quæ disponit ad actum conuenientem naturæ humanæ, distinguitur a diuina virtute, vel heroica, quę disponit ad actum conuenientem cuidam superiori naturę.

* Arti. præc.

Ad primvm ergo dicendum, quòd cõtrariorum potest esse vnus habitus secundũ quòd contraria conueniunt in vna ratione: nunquam tamen contingit, quòd habitus contrarii sint vnius speciei. Cõtrarietas .n. habituum est ſm contrarias rõnes: & ita secundũ bonũ & malũ habitus distinguunt̃, scilicet inquãtum vnus habitus est bon⁹ & alius malus, non autem ex hoc quod vnus est boni, & alius est mali.

Ad 2[m] dicendũ, quòd bonum* commune omni enti non est differentia constituens speciem alicuius habitus, sed quoddam bonum determinatum, quod est ſm conuenientiam ad determinatam naturam, .s. humanã: similiter etiam malum quod est differentia constitutiua habitus, non est priuatio pura, sed est aliquid determinatũ repugnans determinatæ naturæ.

D. 970.

Ad 3[m] dicendum, quòd plures habitus boni circa idem specie distinguuntur secundum conuenientiã ad diuersas naturas: ut dictũ est.* plures vero habit⁹ mali distinguuntur circa idem agendum ſm diuersas repugnantias ad id, quod est ſm naturã: sicut vni virtuti cõtrariant̃ diuersa vitia circa eandem materiam.

In cor. arti.

Articvlvs IIII.

Vtrum unus habitus ex multis habitibus constituatur.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quòd vnus habitus ex pluribus habitibus constituatur. Illud n. cuius generatio nõ simul perficitur, sed successiue, videtur constitui ex pluribus partibus: sed generatio habitus non est simul, sed successiue ex plurib⁹ actibus, ut supra habitũ est.* ergo vnus habitus constituitur ex pluribus habitibus.

Sup. q. 53 ar. 2. ad 1.

¶ 2 Præt. Ex partibus constituitur totum: sed vni habitui assignantur multę partes, sicut Tullius* posuit multas ptes fortitudinis, & tẽperãtiæ, & aliarũ virtutũ. ergo vn⁹ habitus constituitur ex pluribus.

Lib. 2. de inuentione in fol. 4. ante finem lib.

¶ 3 Præt. De vna sola conclusione potest scientia haberi actu & habitu: sed multæ cõclusiones pertinẽt ad vnam scientiam totam, sicut ad geometriam, vel arithmeticã. ergo vnus habitus constituit̃ ex multis.

Sed contra Habitus cum sit

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Articul. quartum.*

In arti. 4. dubium primo occurrit ex Scoto in prologo primi sententiarum, in assignatiõe primi subiecti habit⁹, vbi conatur soluere hãc rationem factã hic in litera. Qd sicut potentia vna ad multa se extendit propter vnitatem obiecti, ita habit⁹: inquit.n. Scotus, quòd proportiones obiecti ad potentiã, & obiecti ad habitum, sunt diuersę. nã illa est actiui ad passiuũ: ista est causæ ad effectum. modo ita est, quòd in quodcunq; passum potest aliquod agẽs, potest omne eiusdem rationis agens. Prima igitur extrema proportionis actiui ad passiuum, sunt

q. 51. art. 2.

sunt communia ad omnia per se extrema illius proportionis. nā inter illa communissima est adæquatio: quia in quocunque est ratio vnius, respicit quodcunque in quo est ratio alterius: sed prima extrema causæ & effectꝰ non sunt communissima, quia inter illa non est adæquatio: non enim sequitur, si cōmune potest causare habitū, ꝙ speciale possit.

¶ Ad hoc dico, ꝙ miror valde de hoc viro. constat enim clarissime, ꝙ proportiones istę currūt quo ad adæquationē, & quęcunq; nominata pari passu, quæ .s. ratione actiuum & passiuū sic se habent, eadem ratione causa & effectus. Quemcunque nanq; effectum potest causare aliqua causa, potest eiusdē rōnis cā producere, & econuerso: & non minus specialis, in quo saluaē ratio communis, potest producere effectum illius cōmunis, ꝙ possit agere in passum illius cōis. Non video quomodo sit intelligibile, cum actiuum respōdeat effectus & patienti, & per hæc respondeat patienti, quia agit in eo suum effectum, quod extremæ ꝓportiōis actiui ad passiuū adæquentē, & actiui & effectꝰ nō. Stat ergo solida ratio līæ, qđ qa pfectio proportionaē pfectibili &c.

¶ In eodem 4. articu. dubium tritum occurrit de habitu scientiæ, quod tangitur in respōsione ad tertium, quomodo saluatur, quòd sit vna qualitas simplex: & ē quæstio ista & cū extraneis, & cum Thomistis. Cum Thomistis quidem: quia quidā eorum attribuunt S. Tho. quòd putauerit habitum scientiæ esse ordinatas species intelligibiles ad vnam formalem rationem obiecti scibilis. Quidam autem dicunt simplicem qualitatem esse habilitatem ad vsum illarum specierum. Cum aliis vero, dum non asseuerant habitum scientificum vnum secūdum speciem & simplicem, extēdere se ad tot rerū naturas, quot in vna sciētia tractari cōtingit. Thomistę igitur tenētes habitum scientificum esse species ordinatas &c. super authoritatibus S. Tho. se fundant: quarū præcipuæ sunt ex hoc lib. tres. Prima est ex quæst. 52. artic. 2. vbi author vult, quòd scientia augetur secūdum se per additionem: ex qua arguitur sic. Sciētia secundum se augetur per additioné. ergo ipsi secundum se aliquid additur: sed non nisi noua species intelligibilis. ergo species intelligibilis spectat ad habitualē sciētiam in seipsa. Secūda est ex q 65. articu. 1. ad primum vbi vult, quòd Geometer modico studio acquirit scientiam conclusionis, quam nunquam considerauit &c. Ex hoc arguitur, quòd aliquid nouum acquiritur modico studio. Tertia est ex q. 67. artic. 2. vbi vult, quòd species intelligibiles se habent ad scientiam vt formales: phantasmata autem vt materialia. Ex hoc arguitur. ergo sciē-
I tia formaliter est ipsa species intelligibilis. Ex tertia parte affertur articu 2. quæst. 12. vbi author expresse vult scientiam augeri per successiuam generationem specierum intelligibiliū. Et vocat hoc augmentū secundū essentiam ipsius habitus sciētię &c. ex quæstione de veritate, quæst. 8. artic. 16. ad 4. vbi dicit, ꝙ vna tota scientia comprehendit sub se diuersas sciētias particulares, quibus conclusiones diuersæ cognoscuntur. Et in quæst. 24. arti. 4. ad 8. vbi dicit, quòd ordinatio aliqualis specierum intelligibilium facit habitum. Et in quæst. 10. artic. 2. approbat viā dicentium, quòd species conseruantur intellectu, quarum ordinatio est habitus scientiæ. Ex tertio quoque sententiarum dist. 14. articu. 3. quæstio. 4. vbi vult, quòd scientia infusa animæ Christi, sit vnus habitus, & tamen multæ species.

¶ Aliorum autem occurrit in primis Aureolus, deinde Gregorius de Arimino in prologo primi sententiarum, quæstio. 3. articu. 1. pluribus rationibus. Primo ex parte operationis, quia
K sequeretur, quòd habens habitū scientificum primæ conclusionis in geometria, posset exire in actum sciendi cæteras geometriæ conclusiones, quas nunquam considerauit: hoc est falsum. ergo. Probatur sequela: quia habitus scientiæ primæ conclusionis per se, & habitus omnium reliquarum, sunt eiusdem rationis specialissimæ, licet differant secundum perfectum & imperfectum. Constat autem, quòd in quemcunque actum potest aliqua forma, potest quælibet eiusdem rationis specialissimæ. Nec valet, inquit Gregor. si dicatur quòd ista maxima tenet solum in formis eiusdem rationis & æque perfectis: quia differentia secundum perfectum, & imperfectum non tollit, aut dat substantiam actionis: sed variat actionem etiam secundum perfectum, & imperfectum. minimus enim calor potest calefacere & exsiccare, quàmuis non ita perfecte, sicut intensus calor. Et confirmatur authoritate Auerrois primo cæli. commen. 19. & in 3. cæli commen. 92. expresse dicentis, quòd vbi est eadem forma, est eadem actio secundum speciem, licet magis vel minus perfecta.

qualitas quędā, est forma simplex: sed nullū simplex constituitur ex pluribus. ergo vnus habitus non cōstituitur ex pluribus habitibus.

RESPON. Dicendum, ꝙ habitus ad operationem ordinatus, de quo nunc principaliter intendimus, est perfectio quædam potentiæ: omnis autem perfectio proportionatur suo perfectibili. Vnde sicut potentia cum sit vna, ad multa se extendit secundum quod conueniunt in vno aliquo, idest, in generali quadā rōne obiecti: ita ēt habitus ad multa se extēdit s̄m ꝙ habet ordinē ad aliquod vn ,

F Secundo, ex parte generationis: quia habitus habentes diuersas generationes, corruptiones, intentiones, & remissiones, sunt diuersi: sed respectu primæ cōclusionis geometriæ, & centesimæ, habitus scientifici sunt huiusmodi. ergo minor quo ad intensionem & remissionem est clara: quoad corruptionem patet ex obliuione centesimæ demōstrationis, seu medit stante prima: & tūc patet, quòd oportebit generationem aliā fieri. Tertio ex parte augmentationis. Habitus geometriæ per vos dupliciter augetur, scilicet, per actos frequentatos circa eādem con-
G clusionē, & per actus circa diuersas successiue cōclusiones. Aut ergo dupliciter augmentationis modo acquiritur diuersa secūdum speciem entitas absoluta in illo habitu, aut eadem: si diuersa, ergo habitus ille non est simplex qualitas. si eadem: ergo siue hoc, siue illo modo generetur, ad idē inclinabit: sicut quia calor eiusdem rationis sē suscipit quomodocunque intendatur, ideo siue à sole, siue ab igne intendatur, in idem potest intensus, & tunc sequitur, & quòd frequentans actus circa primam cōclusionem, acquirat, seu formet notitiam centesimæ: & quòd demonstrans centesimam conclusionem, intendat notitiam primæ. Quarto, ex parte oppositorum, quia scientia primæ conclusionis non opponitur ignorantiæ etiam prauæ dispositionis tam actualis, quàm habitualis centesimæ, quia stant simul in eodem, vt patet. ergo non est eadem simplex qualitas habitus vtriusque. Patet sequela, quia eędem qualitates secundū speciem habent eandem qua-
H litatem secundum speciem contrariam &c.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis, quam Thomistæ multi fugere videntur, dicētes diuum Thomam modo declinare in vnā, modo in alteram opinionem, etiam in hac prima secundæ, & magis declinare in opinionem dicentem, habitum scientiæ esse ordinatas species: scito quòd sententia diui Tho. est, quòd habitus scientiæ est simplex qualitas extendens se ad omnes conclusiones spectantes ad eandem rationem specialissimam sub hoc genere, quod est scibile. vbi quatuor videnda sunt. Primo, quòd habitus scientiæ est simplex qualitas. Secundo, quomodo se habet ad scire diuersas conclusiones. Tertio, quomodo se habet ad species intelligibiles, & diuersitatem earum. Quarto, quid dicendum obiectis in oppositum.

¶ Quo ad primum, supponendo pro nunc dari, & conseruari species intelligibiles in intellectu, & vnitatem specificam scientiæ attendi penes vnitatem specificā scibilis, non inquantum est in hoc, vel in illo genere substantiæ, vel quantitatis, sed inquantum est in genere scibilis, quorum vtrunque in doctrina authoris est indubitatum: oportet concedere, quòd aliqua vna habitualis scientia secundum speciem, puta geometria, duas res ponat in intellectu nostro. prima est species intelligibiles linearū, angulorum, figurarum &c. secunda est habilitas ad prompte, faciliter, delectabiliterque considerandum conclusiones scitas in geometria. Quod enim oportet ponere species intelligibiles ordinatas ad vnam & eandem rationem formalem talis scibilis, patet ex eo, quòd plura secundum speciem non occurrunt ad vnum secundum speciem, nisi aliquo modo ordinata ad illud vnum, vt patet in pluralitate heterogeneorum tam in naturalibus, quàm artificialibus. Quomodo enim species intelligibiles subiecti, puta lunę, & species accidentis, puta eclipsis, & species causę mediæ, puta interpositæ terræ &c. in vnum secundum speciem actum sciendi conuenient, nisi aliquo modo ordinatæ: & rursus quomodo tot species tot rerum contentarum sub vna specie scibilis vt sic, conuenient nisi ordinatæ: vbi enim pluralitas sine ordine, ibi confusio. Quòd autem exigatur habilitas aliqua ad vtendum prompte, faciliter &c. speciebus istis sic ordinatis, ex hoc ipso patet, quòd intellectus cum sit secundum se sicut tabula rasa, non est secūdum se ordinatus ad vsum talem talium sic ordinatorum ad scibile vnum: sed oportet per aliquam sibi additam qualitatem respicientem per se primo illud scibile, determinari ad prompte, faciliter, & delectabiliter vtendum quibuscunque speciebus, & actibus in ordine ad illud. hanc autem qualitatem, habilitatem esse constat vnam iuxtà vnitatem sui obiecti, ac per hoc vnius speciei specialissimæ, & consequenter qualitatem simplicem, cum species sit qualitatis. His autem duobus in intellectu concurrentibus profecto secundum aliquam scientiam, videndum restat, quid horum non habitus, sed habitus talis, scilicet, scientiæ humanæ, quæ est habitus per demonstrationem acquisitus, rationem essentialiter habet. Notanter autem dixi, non habitus,

bitus, quia constat quòd species intelligibiles apud S. Tho. sunt habitus intellectuales: & similiter dicat scientiæ humanæ, quia constat in angelis habitus scientiæ nõ esse nisi species intelligibiles. & non aduertere ad hæc duo, fuit forte occasio erroris aliquibus. Quòd autem scientia de qua loquimur, non sit essentialiter plures species intelligibiles ordinatæ; sed simplex qualitas, manifestum est ex hoc, quòd habitus scientificus est essentialiter in prima specie qualitatis, vt vna eius species specialissima. Constat autem quòd nulla species qualitatis est composita ex pluribus qualitatibus diuersarum specierum, quales sunt species intelligibiles. ergo vel scientiæ habitum negent esse speciem aliquam essentialiter in genere qualitatis, ponendo ipsam esse vnam ordine sicut exercitum, & in genere relationis formale, & materiale solum in genere qualitatis: quòd repugnat toti doctrinæ huius tractatus: vel cõcedãt ipsam non esse formaliter species ordinatas, sed qualitatem simplicem ad vtẽdum illis. Putandum est igitur, quòd in vna scientia, puta Metaphysica, inuenitur intellectus in illa perfectus sic dispositus, quod habet species intelligibiles elementorum mistorum, plantarum, animalium, hominum, quanti, qualis, relationis, motus &c. bene dispositas, quatenus repræsentãt gradus Metaphysicales, idest, spectantes ad ens inquantum ens, & quòd habet qualitatem quandam determinantem ipsum nõ solum ad vtendum, sed ponendum & ordinandum species in tali ordine: & hæc qualitas est essentialiter habitus scientiæ qui dat formaliter intellectui facultatem faciendi hmõi dispositionẽ in speciebus, & vtendi illis prompte, faciliter, & delectabiliter. Et hoc hẽt ex hoc, q per se primo respicit rõnẽ formalẽ obiecti scibilis specificantẽ & vnitatẽ specificã præbẽtem ipsi. primum. n. in vnoquoq; est causa cæterorũ: vnde qđ ille spẽs ad illud vnũ ordinentur, ea habitu hñt, cui p se primo cõuenit ad illud vnũ ordinari, & non ecõuerso: hoc de primo.

q. 52. art. 1. & 2.

¶ Quo ad secundum scito, quòd, vt patet ex 5. Metaph. & superius allegatum est, de ratione habitus est, quòd habens ipsum, sit partibile secundum locum, potentiam, vel speciem: & vt Simplicius superius allegatus dixit, scientia imperfecta a scientia perfecta differt in hoc, q illa est habentis partes in potentia, ista est habentis partes secundum speciem. Ex his autem hoc solum pro nunc accipito, quòd habitus scientiæ comparatur ad diuersa scire diuersarum conclusionum vt ad partes, in potentia quidem quando est imperfectus, in actu vero quãdo est perfectus. Quod vt plenius intelligas, cogita, q in intellectu in quo oritur geometria, est potentia ad scire primam conclusionem, & potentia ad scire secundã, & potentia ad scire tertiam, & sic de aliis. Et quòd habitus scientiæ incipiens perficit intellectum secundum primã potentiam, deinde per secundã demonstrationem extenditur ad perficiendum intellectum secundum secundam potentiã, & per tertiam extenditur ad perficiendum secundum tertiã, & sic deinceps. nec refert si omnes istæ potentiæ sunt multæ partiales potentiæ, aut sint vna: quoniam si ponatur vna sola potentia ad scire omnium conclusionum, illa potentia vna formaliter, & multæ æquiualẽter eidem habitui subiicitur paulatim, ac si essent multæ potentiæ, quibus æquiualet. Si vero ponantur multæ partiales, tunc habitus scientiæ habebit pro partibus subiecti non solum actus multos sciendi, sed potentias ad illos. Quomodolibet ergo ponatur, referendum est ad habitur scientiæ comparatæ ad scire diuersarum conclusionum, & potentias siue distinctas, siue non ad illa scire, vt ad partes habentis ipsum. Et ea hoc manifestat augmentum scientiæ extensiuum, quod author vocat per additionem. Ex hoc enim quòd intellectus, vt est in potentia ad secundam conclusionem, non remanet interminatus, sed subiicitur illi qualitati simplici respicienti obiectum primum, extenditur habitus ad occupandum non partem loci, sed partem potentiæ, quam prius non actuabat. & hoc bene nota, quoniam ex his soluentur obiecta. Hoc de secundo.

¶ Quo ad tertium, scito quòd habitus scientificus quatuor habitudines habet ad species intelligibiles ordinatas. Prima est effectus ad causam: secunda causæ ad effectum: tertia complementi ad inchoationem: quarta totius ad partes nõ essentiales, nec integrales, sed possibiles. Et pro manifestatione primarũ duarum recolere oportet, q sicut in scientia est duplex ordo, primus est partium vnius & eiusdem demonstrationis, secũdus diuersarum demonstrationum inter se: ita est duplex collectio ordinata specierum intelligibilium. Prima est specierum facientium vnã demonstrationem: secunda est specierum facientium secũdam de-

puta, ad vnã specialem rationem obiecti, vel vnã naturã, vel vnum principium, vt ex supra dictis patet. * Si igitur consideremus habitum secundum ea, ad quæ se extendit, sic inueniemus in eo quãdam multiplicitatẽ. Sed quia illa multiplicitas est ordinata ad aliquid vnum, ad quod principaliter respicit habitus, inde est q habitus est qualitas simplex non constituta ex pluribus habitibus, etiã si ad multa se extendat. Non. n. vnus habitus se extendit ad multa, nisi in ordine ad vnũ ex quo habet vnitatẽ.

AD PRIMVM ergo dicendum,

A monstrationem enim speciebus facientibus primam, & sic deinceps. Prima collectio est causa habitus scientifici: quia est causa ipsius actualis scire, qđ est effectus demõstrationis, quod est causa ipsius habitus scientifici: habitus enim sciendi ex actu sciendi generatur. Et scito, quòd non solum collectio specierum pro prima demonstratione est causa scientifici habitus, sed singulæ collectiones pro singulis succedentibus demonstrationibus sunt causæ ipsius habitus, diuersimode tamen: quia prima est causa generatiua, aliæ vero sũt causæ augmẽtatiuæ

B augmento extensiuo: sicut prima demonstratio facit habitum, subsequentes autem extendunt illum. Secũda autem collectio quo ad vnitatem ordinis, est effectus ipsius habitus, quia intellectus adeptus iam habitu, & determinatus iam ad obiectum scibile tale, efficitur potens ad ordinandum alias species ad acquisitã rationem talis obiecti. Et sicut prima demonstratio in scientia vna est principium secundæ, ita proportionaliter habitus acquisitus prima demonstratione inchoat scire actuale secundæ conclusionis, adunando ad adunandum & ordinandum species pro secunda demõstratione, & sic deinceps: & hoc, vt dictum est, quia per se primo respicit formale obiectum. Tertia autem habitudo patet ex eo, quòd cum obiectum proprium habitus sit etiã obiectum, licet partiale potentiæ & scibile, puta trinitas, siue numerus in arithmetica, obiicit prius ordine generationis intellectui primam demonstrationem formanti per ordinatas illius demon-

C strationis species, quàm habitui qui requiritur in intellectu ex scire facto per demonstrationem: sed potentia intellectus ad tale obiectum vt scibile, non nisi inchoatiue determinatur per huiusmodi species ordinatas, quia non nisi vt ordinantur ad scientiam illius obiecti. vnde completiue determinatur per habitũ, quo iam intellectus non ut in uia, quemadmodum per species ordinatas, sed ut in termino: nec per modum passionis transeuntis, quemadmodũ per actum sciendi, sed firmiter & quasi immobiliter patet obiectum illud scibile ut sic. Quarta uero habitudo patet ex præcedenti, & ex repræsentatione specierum, & ea potentiis antedictis, & ea actibus sciendi diuersas conclusiones, & retrogrado ordine procedendo, si actus diuersi sciendi diuersas conclusiones in una scientia sunt uelut partes habentis habitus, & diuersæ species ad diuersos huiusmodi actus ordinantur, ut patet, consequens est, ut ipsæ quoque species in partiũ coordinationem cadant. Idem quoque sequitur ex eo, q ad perficien-

D dum potentiam intellectus respectu huius conclusionis, aliæ species ordinantur ab illis, quæ ordinantur ad perficiendum potentiam respectu alterius conclusionis eiusdẽ scientiæ & scibilis formaliter: cum etiam nostra scientia duo exigat, assimulationẽ intellectus ad res, de quibus est scientia, & determinationem intellectus ad componendum, diuidendum, discurrendumque inter huiusmodi res, & primum fiat per species intelligibiles: secundum autem per illam qualitatem, habilitantem intellectum ad tale scibile. & constet quòd primum ordinatur ad secundum, in quo consummatur scientia, consequens est q species intelligibiles repræsentando ea de quibus est scientia, claudantur sub scientia tanquàm secundaria sub principali, ac per hoc scientia per seipsam habet actum componendi &c. per species uero habet actũ repræsentandi: sicut prudentia per seipsam præcipit, & per eubuliam consiliatur. Cum igitur determinatio intellectus ad scibile plura exigat, & in speciebus intelligibilibus ordinatis inchoatiue sit, & in qualitate illa simplici consummetur, consequẽs est,

E quòd species intelligibiles tanquàm partes potentiales scientiæ sint, uigilandumq; sit, cum de attributis conditionibus, seu actibus scientiæ est sermo, quid ei conueniat immediate, & quid mediante parte potentiali, quid simpliciter, & quid secundum partem. Hæc de tertio.

¶ Quo ad quartum, Prima authoritas S. Tho. nihil penitus obstat, quia augmentum per additionem ibi uocatur augmentum extensiuum, ut expresse ipsemet se declarat inferius in q. 66. art. 1. ubi repetita distinctione de augmento formæ secundum seipsam, & ex parte subiecti participãtis, dicit, quòd magnitudo, uel paruitas formæ secundum seipsam attenditur secundum ea, ad quæ se extendit. & quia sciẽtia modo ad pauciora, modo ad plura se extendit: ideo sic suscipit augmentum. Virtus autem moralis, quia ad omnia oportet q se extendat, ideo non sic augetur: vnde ex hoc quòd author dicit ipsam augeri per additionem, nihil aliud habetur, nisi q augetur extensiue, quia ad plura continue se extendit. ex hoc uero, quòd dicit secundum seipsam sic augeri,

F quòd successio in generatione habitus non contingit ex hoc, quòd pars eius generetur post partem, sed ex eo q subiectum non statim consequitur dispositionem firmã, & difficile mobilẽ, & ex eo quòd primo imperfecte incipit esse in subiecto, & paulatim perficitur, sicut etiã est de alijs qualitatibus.

Ad 2m dicendum, quòd partes quæ singulis virtutibus cardinalibus assignantur, non sunt partes integrales ex quibus constituatur totum: sed partes subiectiuæ, siue potentiales, vt infra patebit.

Ad 3m diceodum, q ille, qui in

geri, nõ habetur quòd in ipsa sua essentia fiat additio: sed quòd ex ipsa eius specifica ratione habet quòd sic augeatur, vt in illa q.52. declaratum est. Secunda vero anthoritas ex quæst.65. inferius, cum exemplariter ab authore inducatur, intelligenda proculdubio est iuxta sensum a seipso datum, vbi ex proposito superius hoc declarauit, scilicet q.54. art. 4. ad tertium. Intendit ergo de acquisitione non terminante generationem sciẽtiæ, sed terminante augmentationem eiusdem: ita q geometria modico studio acquirit demonstratione augmentante

G scientiam, notitiam conclusionis, quam nunquam considerauit. hoc enim est acquirere scientiã nouæ conclusionis, quàmuis non sit acquirere scientiam illam simpliciter, idest, acquirit illam inquantum est scientia illius conclusionis, quam nunquam considerauit, quàmuis non acquirat illam scientiam simpliciter. Tertia quoque anthoritas ex quæst. 66. inferius, non obstat quia, vt ex dictis patet, species intelligibiles sunt principia actuum, ex quibus fiunt virtutes intellectuales, ac per hoc dicuntur formales in virtutibus intellectualibus, cum quo patet stare, quòd nõ sunt ipsæ essentiæ virtutum intellectualium. potest & aliter exponi illa authoritas, vt ibi dicetur. sed hoc hic sufficit. Ex his autẽ clare liquet, q author in hoc opere non declinat modo in hãc modo in illam viam: sed firmiter tenet, q est simplex qualitas. Ad authoritatẽ vero ex tertia parte, q.12. allatam dicẽdum est in primis, q labor est in æquiuoco: quoniam, vt ibi patet, scientia sumitur ibi pro notitia intellectiua habituali, qua cognoscuntur omnia, quæ possunt lumine intellectus agentis cognosci: talem autem notitiam acquisitam constat esse vnum aggregatione & non simplicitate. hic autem loquimur de aliqua vna scientia secundum speciem: vnde si tota geometria in nobis per vnã solam speciem naturaliter sciretur, & arithmetica per vnã aliã, & Metaphysica per vnam aliã, & sic deinceps, nihil deperit illã processui, qui fit in illo articulo ex propositionibus eius: & tamẽ non verteretur in dubium, q vna scientia secundum speciẽ esset simplex qualitas. Probatur hoc quod dixi: quia ex hoc, q post vnam speciem generatur alia, augeri dicitur in Christo scientia acquisita secũdum essentiam habitus. & vere author nihil aliud intendit, nisi q in Christo fuit augmentatio habitualis notitiæ secundum essentiam, idest, q ipsa essentia habitualis notitiæ augebatur, & hoc probat, quia per additionem formæ ad formam. Et licet hæc expositio sit sufficiens, quia est literalis & satisfacit proposito, posset tamen aliter dici, q quia augmentum scientiæ intensiuum occultum est, extensiuum vero etiam occultum nisi secũdum annexam ei generationem specierum intelligibilium, & author scientiæ profectum secundum essentiam distinguebat contra profectum quo ad effectum: ideo ex vna & eadem parte locans habitum scientiæ secundum se cum speciebus intelligibilibus, & ex alia effectum a notoribus .s. speciebus intelligibilib9 declarauit profectum scientiæ in Christo. Et vocauit augmentũ secundum essentiam, vt distinguitur contra effectum, & hoc sufficiebat proposito suo: prima tamen expositio amplectenda omnino est. Ad authoritates autem ex q. de veritate, & tertio sententiarum, quamuis posset dici, quòd author ante compositam Summam visus est opinione illa, quòd habitus scientificus esset ordinatio specierum: sed postmodum in Summa propriã sententiam dixerit: singulæ tamen authoritates sane intelligi põt. nam in q.8. loquitur de particularibus scientiis actualibus .i. diuersis demonstrationibus diuersarum cõclusionum, ad quas sm

K species intelligibiles earum se habet habitus scientiæ, vt totum ad partes potentiales. Et hoc sufficit ad verificandum illud dictum quasi exemplariter. In quæst. vero 10. non dicit, quòd ordinatio specierum est habitus, sed efficit habitum: quod concedimus, vt patet ex dictis. In q. autem 24. expresse patet, q recitatiue loquitur, & quòd nihil illius opinionis recitatæ ibi approbat, nisi q species conseruentur, & vis conseruatiua sit memoria intellectiua. In tertio demum sententiarum, di. 14. dicta & allegata, quantæ sint authoritatis, manifestat ipse author in tertia parte, q.11. art. vlt. vbi iterum tractans eandem quæstionem, determinat oppositũ. Vnde in Thomistĩa aduerte, ex hoc, quod intellectus habet singulas species secundũ singulas naturas, sequitur q habeat diuersos habitus ordinantes illas ad diuersa subiecta scibilia: non tamen q ipsæ species sint habitus scientificus, sed sunt habitus intellectus inchoantes habitum scientiæ, & partes eius potentiales, vt dictũ est. Si enim in intellectu nostro essent vniuersales formæ, vt sunt in angelis, non oporteret iuxta scibi-

F lium species ordinare sed vnica specie in totam vnĩ scibilis speciem se haberet vnico etiã actu sciẽdi. Et hæc de authoritatibus sufficiant, ex quibus coniunctis huic doctrinæ cæteras, si quæ sunt, interpretari posse facile puto. Nunc ad rationes dicendum est allatas & firmatas, vt magis veritas elucescat. Et ad primam dicitẽ dupliciter, primo q illa maxima. In quemcunq; actũ potest forma aliqua, potest qualibet eiusdem speciei, licet nõ æque perfecte: nõ est vera, nec ꝓbata, nec assumpta ab Auer. nisi in formis simplicibus secũdũ essentiam & potentias, q.57.art.6. & 2.2.q.48

G quales sunt formæ homogeneorum. In formis autem heterogeneorum, quæ sunt simplices secundum essentiã, multiplices autem secundum potentiam falsa est. Manifestum .n. est, q animal modo genitum, & post perfectum, sunt eiusdem speciei specialissimæ: & tamen perfectum potest in actum generationis, & imperfectum non. vnde propositio illa sic vniuersaliter, est contra Arist. 4. Metheor. ponentem differentiam inter perfectum & imperfectum in hoc, q perfectum vnumquodq; est, cum potest generare sibi simile. vnde cum habitus sit forma simplex in essentia, & multiplex in potentia. habet enim & species intelligibiles & potentiam subiecti ad diuersas conclusiones vt partes, illas ex parte sui, istas ex parte subiecti sui, consequens est, vt in ipso scientifico habitu locum non habeat propositio illa: sed in aliquid merito potest perfectus, in quod non potest imperfectus. Deinde dĩ ad maiorem, q hic est sophisma figuræ dictionis, qm̃

H mutatur quid in quantũ. Cum .n. demõstrationes & cõclusiones eiusdẽ scientiæ sint ordinatæ, & vna oriaĩ ex alia, actus sciẽdi sequentis includit in se pfectionẽ precedentis, & addit. Non enim scit, qui resoluere nescit cõclusionẽ quintã in primã: & sic posse in scire quintã conclusionem, est posse in maius scire: q̃ posse in scire primã cõclusionẽ, ac per hoc mutari patet quid in quantũ, dum sub ly, in quemcunque actum, subsumitur actus tantus.

¶ Ad secundam dicitur, quod habere diuersas generationes, corruptiones & intẽtiones, cõtingit dupliciter: primo vt sic sit vni9, quod nullo mõ mutetur alterũ, & sic arguat distinctio realis talium. Alio modo, vt non possit vnius esse, nisi in vno alterum redundet: et sic non infert distinctionem realem illorum. Cum .n. animal aliquod augetur, sit generatione noua quantitas, vt antiqua nouo modo se habeat, & similiter minuitur, & propterea non sequitur. ergo est alia realiter quantitas noua ab antiqua: & simile est in motu intensionis & remissionis, & sic accidit in

I habitu scientifico: quia cum generatur scire secundæ conclusionis, habitus præcedens extenditur, & econuerso minuitur obliuione. Similiter quòd intensiue augeatur respectu primæ conclusionis, & non secundæ, perinde est ac si albedo intenderetur in vna parte subiecti, & non alia, vt infra patebit.

¶ Ad tertiam rationem dicitur præmittendo duo: primum est, q actus sciendi habitus scientifici sunt duplices, quidam secundum vnam & eandem demõstrationem, quidã secundum aliam demonstrationem ac conclusionem, & hi actus sic se habent, q primi sunt omnino eiusdem rationis, vt patet: secundi autem aliquo modo sunt eiusdem rationis, & aliquo modo diuersæ. si .n. sumantur in ordine ad diuersas species intelligibiles, a quibus fiunt, sic cum species tertiæ demonstrationis distinguantur specie a speciebus secundæ, etiam ipsi actus erunt diuersarum rationum. si vero sumãtur in ordine ad habitum scientificum, & eius formale obiectum, sic sunt vnius rationis, sicut & habitus & ob-

K iectum sunt vnius speciei specialissimæ. Et licet ad habitũ pertineant isti actus vtroq; modo, quia tamen principaliter & immediate pertinent ad ipsum secundo modo: ideo licet tolerari possit sermo, dicens actus istos diuersarum rationum, formalius tamen dicuntur eiusdem rationis cum de vnitate habitus est sermo. Secundum est, q habitus scientificus habet duas latitudines diuersarum rationum, intensiuam .s. & extensiuam, respondentes duplicibus supradictis actibus, ita q quantitas intellectiua eius augetur ex actibus frequentibus circa idẽ: identitas vero extensiua augetur ex aduenientibus actibus demonstratiuis circa diuersa. & sicut in formis materialibus calor & latitudines eius intensiua & extensiua non sunt tres entitates, sed vna habens duas conditiones: ita in habitu. Vnde ad rationem dicitur, quòd habitus sciẽtiæ augetur per vtrosq; actus .s. circa eandem, & circa diuersas conclusiones, & q neutrius augmentationis est terminus aliqua omnino noua entitas, & consequenter nec eiusdem, nec diuersæ rationis: sed antiqua nouo modo se habens secundum latitudines diuersarum rationum. Nam augmentum

per

per actus circa idem, terminat habitus [illegible] latitudinem intensiuam. Augmentum vero per actus circa aliud, terminat idem habitus secundum latitudinem extensiuam, quam constat conditionem esse alterius rationis. Ex hoc autem quod idem habitus habet vtranque quantitatem, non sequitur quod sit compositus ex duabus rebus diuersarum rationum, sed solum quod habeat duas quantitates, nô molis, sed perfectionis diuersarum rationum identificatas realiter sibi.

D. 676

¶ Ad quartam rationem dicitur, quod quia habitus scientificus comparatur ad potentias intellectus respectu diuersarum conclusionum, vt partes subiecti, vt ex 5. Met. deductum est, consequens est, vt habitui perficienti intellectum secundum potentiam ad primam conclusionem, non contrarietur habitus prauae dispositionis in eodem intellectu secundum potentiam respectu secundae conclusionis: sicut albo secundum vnam partem, non contrariatur nigredo eiusdem, vt est in parte propinqua. Fit quoque hoc manifestum ex ipso motu augmenti extensiui. Cum enim augmentatio extensiua ad occupandum nouam loci partem terminetur in materialibus formis, & scientifici habitus augmentum extensiuum ad maiorem perfectionem extensiuam eiusdem terminetur sic, quod potentia intellectus respectu nouae conclusionis actuatur per ipsum habitum, quae prius non actuabatur: & econuerso, diminutio ad minorem scientiam terminatur per hoc, quod potentia in intellectu respectu scire conclusionis subducitur ab esse sub illo habitu, consequens est vt habitus augmentatione quasi occupet nouam potentiam, seu partem potentiae, & diminutione quasi relinquat, ac per hoc, non magis contrarietur habitui, vt perficit vnam potentiam seu partem potentiae, seu potentiam partialiter contrarius habitus, vt occupat aliam potentiam, vel partem, vel eandem partialiter, quam, vt dictum est, contrarium in vna parte contrarium in altera. proportionaliter nanque haec se habent in indiuisibilibus secundum quantitatem molis, partes potentiae, sicut in rebus materialiter quantis partis quantitatiuae. Hanc autem proportionem partium potentiae subiecti habitus scientifici ad ipsum habitum tanti facito, vt affirmes hinc euenire, quod habitus geometriae augeri potest intensiue circa quartam conclusionem, & non erit intensus circa quintam. & esset & econuerso, si quinta nô dependeret ex quarta. Prouenit namque hoc ex eo, quod frequentati actus circa quartam demonstrationem auget intensiue habitum, vt perficit illam partem potentiae intellectus, quae respicit hanc conclusionem, & nô vt perficit aliam, nec vt dictum est, refert, si sit vna & eadem potentia, quin est multae aequiualenter, seu partialiter. Nec suspiceris voluntariam aut chimericam esse hanc partium potentiae subiecti habitus adinuentionem. si namque scripta supius ab authore notaueris, inuenies inter alia in quaest. 50. ar. vlt. ad vlt. quod etiam in angelis sunt partes potentiae, in quantum intellectus eorum per plures species perficitur, & voluntas totum se habet ad plura. quid clamus? Hoc est enim quod diximus: nam constat quod inquantum intellectus noster est in potentia ad aliam, & aliam demonstrationem, & conclusionem, est in potentia ad diuersas species, & ad proportionaliter plura, sicut voluntas. & haec de quarto, & tota hac materia.

Q. praeced. art. 3.

aliqua scientia acquirit per demonstrationem scientiam conclusionis vnius, habet quidem habitum, sed imperfecte. cum vero acquirit per aliquam demonstrationem scientiam conclusionis alterius, non aggeneratur in eo alius habitus, sed habitus qui prius inerat fit perfectior, vtpote ad plura se extendens, eo quod conclusiones & demonstrationes vnius scientiae ordinatae sunt, & vna deriuatur ex alia.

QVAESTIO LV.

De virtutibus, quantum ad suas essentias, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de habitibus in speciali. Et quia habitus, vt dictum est, distinguuntur per bonum & malum, primo dicendum est de habitibus bonis, qui sunt virtutes, & alia eis adiuncta, scilicet dona, beatitudines, & fructus. Secundo, de habitibus malis, scilicet de vitiis, & peccatis.

¶ Circa virtutes autem quinque consideranda sunt. Primo, de essentia virtutis. Secundo, de subiecto eius. Tertio, de diuisione virtutum. Quarto, de causa virtutis. Quinto, de quibusdam proprietatibus virtutis.

Circa primum quaeruntur quatuor.

B ¶ Primo, Vtrum virtus humana sit habitus.

¶ Secundo, Vtrum sit habitus operatiuus.

¶ Tertio, Vtrum sit habitus bonus.

¶ Quarto, De diffinitione virtutis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum virtus humana sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quod virtus humana non sit habitus. Virtus enim est

C vltimum potentiae, vt dicitur in 1. de caelo: * sed vltimum vniuscuiusque reducitur ad genus illud, cuius est vltimum, sicut punctum ad genus lineae. ergo virtus non reducitur ad genus habitus.

¶ 2 Praet. August. dicit in 2. de li-

¶ *Super Quaestionis quinquagesimaquintae Articulum primum.*

IN ar. 1. quaest. 55. dubium occurrit ex Scoto in 3. sentent. dist. 27. q. 3. Ipse enim putans virtutem moralem vt sic, non dicere differentiam per se distinctiuam habitus, sed addere super

A naturam habitus relationem conformitatis, seu coexistentiae ad rectum dictamen, tenet, quod idem numero habitus immutatus in se, de nô virtute fit virtus, ioto genitus cum ratione erronea, post fit virtus: nec hoc aliter probat, nisi quia habitus abstinentiae genitus ex actibus abstinentiae elicitus sine prudentia, aut cum erronea ratione, postmodum adueniente recta ratione, nulla facta mutatione circa illam qualitatem in se, quae est habitus abstinentiae, de nô virtute fit virtus: & posset hoc confirmari, quia nô esset opus generari in illo alium habitum, vt esset abstinens. Haec autem positio repugnat & doctrinae authoris, & veritati. authori quidem, quia aperte in hac quaestione quam de essentia virtutis vocat, diuidendo tractatum hunc, postquam tractauit de habitu, ponit virtutem vt sic, esse habitum, vt in hoc patet art. & in vlt. ar. expresse dicit, quod habitus est genus propinquum virtutis: quorum nihil esset verum, si virtus moralis vt sic, adueniret huic habitui mutato, vt patet. Veritati autem: quia habitus ille, qui est virtus moralis, habituat appetitum ad sequelam rationis ex sua essentia. Ad cuius euidentiam veritatis, duae sunt aduertendae distinctiones. prima est de ratione recta. Est enim duplex, quaedam respectu proprii finis ipsius virtutis moralis, qui est bonum rationis in tali materia, quod est medium in tali materia determinatum ratione; sicut medium in cibo & potu est finis abstinentiae proprius. quaedam

Infra q. 56. ar. 3. cor. Et 2. di. 27. ar. 1. Et 3. d. 23 q. 1. ar. 3. q. 1. & 3. Et ver. q. 1. ar. 1.

*Li. 1. text. 116.

D vero respectu finis extrinseci, prout vita aeterna est finis, ad quem fides formata ordinat abstinentiam. In proposito nô est sermo de ratione recta secundo modo: quia ipse Scotus expresse loquitur de prudentia, seu actu eius, quae est recta ratio medii virtutis moralis; vt patet in 2. Eth. ex diffinitione virtutis, Constat autem quod attingere medium est finis proprius moralis virtutis: Secunda est de effectu formali ipsius habitus qui vocatur virtus moralis: dupliciter enim intelligitur. Primo, vt ex sua essentia habitus ille reddat appetitum habituatum ad actum, & non plus. v. g. abstinentia ad abstinendum. Secundo, vt reddat appetitum habituatum ad actum cum omnibus eius conditionibus suae latitudinis. scilicet ad abstinendum quando, vbi, sicut, propter quid &c. oportet. existimare habitus huiusmodi naturam esse primo modo, fuit causa illius Scoticae phantasiae; diffinire autem huiusmodi habitus naturam secundo modo, est ratio veritatis. nisi enim appetitus ex natura habitus temperantiae habituatus esset, & iam per modum naturae determinatus ad

E abstinendum propter bonum rationis quando, vbi, sicut, quantum ratio exposcit, iam appetitus nô esset ex tali habitu factus, quasi naturaliter obsequens rationi: & sequeretur quod habens habitum temperantiae, habet appetitum pugnantem contra rationem secundum circunstantiam & finem proprium, quod est contra Philosophum & veritatem. 7. Ethic. & sequeretur quod omnes virtutes morales essent scientiae, iuxta opinionem Stoicorum: & breuiter hoc destruit moralem bonitatem. & potes ratiocinari contra hanc phantasiam sic. Habitus ille, puta abstinentiae, qui apud se generatus est ex actibus elicitis secundum rationem erroneam oppositam prudentiae, & postmodum fit virtus moralis immutatus in se, aut inclinat ex se ad actus similes prioribus, aut dissimiles: non dissimiles, vt patet. ergo ad similes: sed similes sunt vitiosi, quia erronea ratio non excusat. ergo. Praeterea actus ille, ad quem inclinat talis habitus, aut est ad medium in tali materia, aut ad extrema: si ad medium, est secundum se vera virtus moralis, quia sibi conuenit extra diffinitio virtutis datae 2. Eth. scilicet, Habitus electiuus in medietate consistens &c. Si ad extrema

Cap.19. tomo 1. & 1. retr. cap.9.

extrema. ergo est vitium, utpatet ibi. Vitium autem nunquã transit in uirtutem, sicut nec albedo in nigredinem: sunt.n. contraria. Discito ergo, & dicito, ꝙ uirt⁹ moralis sicut quælibet alia, est essentialiter habitus: sed moralis est habituatina appetitus ad eliciendum actus quando, ubi, sicut, quantum oportet propter bonũ rationis. & quia difficile est esse habituatum ad eliciendũ actum sic circunstantionatum: ideo difficile est habere habitum virtutis. & quia habituatus ad abstinendom, uerbi gratia, & nõ propter bonum rationis assuefit ex illo habitu ad actum abstinentiæ, cũ tali defectu oportet habitum aliũ generari, & præcedentem corrumpi, si uerus habitus abstinentiæ inesse debet, q̃uis facili⁹ generetur in sic disposito uer⁹ abstinentię habitus: ut patet in fine secundi Ethi. sicut ꝓdigus habituatus ad expendendum non propter bonum rationis, & qñ oportet &c. si debeat fieri liberalis, non sufficit quòd mutetur sola regula ad ꝓpter qd oportet, & oportet &c. sed oportet vt fiat una siplex qualitas noua habituãs ad expendendũ propter bonum rationis quando oportet, sicut, ubi &c. & breuiter si quis meditef, & diligenter rẽ hanc consideraueiit, inueniet, quòd hæc phãtasia de uitio in uirtutem, & econuerso, transferret habitum eiusdem. Idem enim est judicium de habitu genito ea actibus elicitis cum rõne erronea opposita prudentiæ, & de uitioso: nam in utroque est aliqnid conformabile rectæ rationi, puta actus, & in neutro totũ, quia defectuosa circũstantia non est conformabilis rectæ rõni.

Lib.1. cap. 55. tom. 1. & 52. c. lib. 55. de ciuit. Dei, tom.5 & li.83. q̃st. q.30. paulo a princ. tomo 4.

In prædic. qualit. non procul a princip. tom. 1.

q.49. art.3.

D.1172.

be. arbit.* quòd virtus est bonus vsus liberi arbitrij: sed vsus liberi arbitrij est actus. ergo virtus nõ est habitus, sed actus.

¶ 3 Præt. Habitibus nõ meremur, sed actibus, alioquin homo mereretur cõtinue, etiam dormiendo: sed uirtutibus meremur. ergo uirtutes non sunt habitus, sed actus.

¶ 4 Præt. Aug.* dicit in lib. de moribus ecclesiæ, ꝙ uirtus est ordo amoris. & in lib. 83. quæst. dicit,† quòd ordinatio, quæ uirtus uocatur, est fruendis frui, & utẽdis uti: G ordo autẽ seu ordinatio noĩat uel actũ, uel relationẽ. ergo uirtus non est habitus, sed actus, uel relatio.

¶ 5 Præt. Sicut inueniuntur uirtutes humanæ, ita & uirtutes naturales: sed uirtutes naturales non sunt habitus, sed potentiæ quædã. ergo etiã neq; uirtutes humanæ.

SED CONTRA est, qd Philosophus in lib. Prędicamẽtorũ*, scientiã & uirtutem ponit esse habitus.

RESPON. Dicendum, quòd uirtus nominat quandã potẽtiæ perfectionem. Vniuscuiusq;.n. perfe- H ctio præcipue consideratur in ordine ad suum finem, finis autem potentiæ actus est: unde potentia dicitur esse pfecta fm qd determinatur ad suum actũ. Sunt aũt quędam potẽtiæ, quæ fm seipsas sunt determinatæ ad suos actus, sicut potentiæ naturales actiuę: & ideo huiusmodi potentiæ naturales secundum seipsas dicũtur uirtutes. Potentiæ aũt rationales, quæ sunt propriæ hominis, non sunt deter- I minatæ ad unum, sed se habẽt indeterminate ad multa: determinãtur autem ad actus per habitus, sicut ex supradictis patet: * & ideo uirtutes humanæ habitus sont. ¶

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quandoq; uirtus dicitor id, ad qd est uirtus .s. uel obiectum uirtutis, uel actus eius. Sicut fides dicitur quandoq; id quod creditur, quandoq; uero ipsum credere, quandoq; autem ipse habitus, K quo creditur. unde quando dicitur, quòd uirtus est ultimũ potentiæ, sumitur uirtus ꝓ obiecto uirtutis. Id.n. in quod ultimo potentia potest, est id, ad qd dicitur uirtus rei: sicut si aliquis potest ferre centum libras, & non plus, uirtus eius consideratur fm centũ libras, non aũt secũdum 60. Obiectio autem procedebat, ac si essentialiter uirtus esset ultimum potentię.

AD 2ᵐ dicendom, ꝙ bonus usus liberi arbitrii dicitur esse uirtus fm eandem rationẽ, quia. s. est id, ad quod ordinatur uirtus, sicut ad propriũ actũ. Nihil F est. o. aliud actus uirtutis, q̃ bon⁹ usus liberi arbitrij.

AD 3ᵐ dicendum, quòd aliquo dicimur mereri dupliciter. Vno modo sicut ipso merito, eo mõ quo dicimur currere cursu: & hoc modo meremur actibus. Alio modo dicimur mereri aliquo, sicut principio merendi, sicut dicimur currere potentia motiua: & sic dicimur mereri uirtutibus & habitibus. D.179.

AD 4ᵐ dicendom, quòd uirtus dicitur ordo, uel ordinatio amoris, sicut id, ad quod est uirtus: per uirtutem enim ordinatur amor in nobis.

AD 5ᵐ dicendum, quòd potentiæ naturales sunt de se determinatæ ad unum, non autem potentiæ rationales: & ideo non est simile, ut dictum est.* In corp. ar.

ARTICVLVS II.

Vtrum uirtus humana sit habitus operatiuus.

Infra q.18. ar.1. cor. & q.71. art.1. ad 2. Et 22. q.58. art.1. co. Et 3. di. 26. q.2. art. 5. cor.

Lib.4. in fine 6. fol. a princip. libri.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ non sit de ratione uirtutis humanæ, quòd sit habitus operatiuus. Dicit enim Tullius in 4. de Tosculan.* quæstionibus, quòd sicut est sanitas & pulchritudo corporis, ita est uirtus animæ: sed sanitas & pulchritudo non sunt habitus operatiui. ergo neque etiam uirtus.

¶ 2 Præt. In rebus naturalibus inuenitur uirtus non solum ad agere: sed etiam ad esse, ut patet per Philosophum in primo de cælo, quòd quædam habent uirtutem, ut sint semper, quædam uero non ad hoc quòd sint semper, sed aliquo tempore determinato: sed sicut se habet uirtus naturalis in rebus naturalibus, ita se habet uirtus humana in rationalibus. ergo etiam uirtus humana non solum est ad agere, sed etiam ad esse.

¶ 3 Præt. Philosophus dicit in 7. Physic.* quòd uirtus est dispositio perfecti ad optimum: optimũ autem, ad quod hominẽ oportet disponi per uirtutem, est ipse Deus, ut probat Aug. in lib. 2. de moribus Ecclesię,* ad quem disponitur anima per assimilationẽ ad ipsum. ergo uidetur ꝙ uirtus dicat qualitas quædam animæ in ordine ad Deũ, tanq̃ assimilatiua ad ipsum: non aũt in ordine ad operationẽ. non igitur est habitus operatiuos.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. Ethic.* quòd uirtus uniuscuiusque rei est, quæ opus eius bonum reddit.

RESPON. Dicendom, ꝙ uirtus ex ipsa ratione nominis importat quandam perfectionem potentię, ut supra dictum est.* unde cum duplex sit potentia. s. potentia ad esse,* & potentia ad agere, utriusq; potẽtiæ perfectio uirtus uocatur: sed potentia ad esse se tenet ex par-

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum secundum & tertiũ.*

IN art. 2. & 3. eiusdem 55. qõ. dubiũ occurrit ex Scoto, in 1. sen. distin. 17. q. 3. opinante, quòd uirtus moralis quaten⁹ uirtutis moralis rationem habet, nõ est operatiua: sed quicquid operatur, facit inquantum est habitus, ita quòd nec ex propria ratione ut uirtus, nec ut subest prudentiæ, est operatiua: sed, ut dictum est, ratione substrati. s. habitus. In duabus autem contradicere authori uidet. Primo in hac materia, quia in præsenti articulo determinatur, ꝙ de ratione uirtutis inquantũ uirtus, est quòd sit habitus operatiuus: & in sequenti, quòd sit bonus & boni operatiuus. Secundo, in communibus: quia causa secundaria agit apud authorem non solum uirtute propria, sed uirtute primæ: ita quòd in aliquid potest uirtute principalis, in qd non potest propria uirtute: super cuius opposito fundare uidetur Scotus dictũ suum. & quia hoc Metaphisici uidetur negotii, ad ꝓpositũ ueniendum est. Scito igitur, ꝙ quia Scotus moralem uirtutem ut sic, respectum solum posuit addere supra habitum: ideo consequẽter negauit ipsam esse operatiuã. & rursus, quia bonitatem moralem actus posuit in solis relationibus debitę proportionis actus ad potentiam, obiectum, finem

Tex.17. tomo 2.

Lib. 1. de mor. ca.11. & lib.2. Ex cap.3. & 6. & 14. habetur, tom.5.

Cap.6. tomo 5.

Ar. præced.

D.1037.

te materiæ, quæ est eas in potentia: potentia autem ad agere se tenet ex parte formæ, quæ est principium agendi, eo q vnumquodq; agit inquantum est actu. In constitutione autem hominis, corpus se tenet sicut materia, anima vero sicut forma: & quantum quidē ad corpus, homo communicat cum aliis animalibus, & similiter quantum ad vires, quæ sunt animæ & corpori communes. solæ autem illæ vires, quæ sunt propriæ animæ, scilicet rationales, sunt hominis tantum: & ideo virtus humana, de qua loquimur, non potest pertinere ad corpus, sed tantū ad id, quod est proprium animæ: vnde virtus humana non importat ordinem ad esse, sed magis ad agere. & ideo de ratione virtutis humanæ est, q sit habitus operatiu[us].

AD PRIMVM ergo dicendum, q modus actionis sequitur dispositionem agentis. Vnumquodque enim quale est, talia operatur: & ideo, cum virtus sit principium aliqualis operationis, oportet q in operante præexistat secundum virtutem aliquam conformis dispositio: facit autem virtus operationem ordinatam, & ideo ipsa virtus est quædam dispositio ordinata in anima, secundum scilicet quod potentiæ animæ ordinantur aliqualiter adinuicem, & ad id quod est extra: & ideo virtus inquantum est conueniens dispositio animæ, assimilatur sanitati & pulchritudini, quæ sunt debitæ dispositiones corporis: sed per hoc non excluditur quin virtus ét sit operationis principium.

Ad 2m dicendū, q virtus, quæ est ad esse, non est propria hominis, sed solum virtus quæ est ad operā rationis, quæ sunt propria hominis.

Ad 3m dicendum, q cum Dei substantia sit eius actio, summa assimilatio hominis ad Deum est secundum aliquam operationem. vnde, sicut supra* dictum est, felicitas siue beatitudo, per quam homo Deo maxime conformatur, quæ est finis humanæ vitæ, in operatione consistit.

ARTICVLVS III.

Vtrum uirtus humana sit habitus bonus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non sit de ratione virtutis, quòd sit habi-
A tus bonus. Peccatum enim in malo semper sumitur: sed etiam peccati est aliqua virtus, secundum illud 1. ad Corinth. 15. Virtus peccati, lex. ergo virtus non semper est habitus bonus.

¶2 Præt. Virtus, potentiæ respondet: sed potentia non solum se habet ad bonum, sed etiam ad malū, secundum illud Isai. 5. Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. ergo etiam virtus se habet
B et ad bonum, et ad malum.

¶3. Præt. Secundum Apostolum 2. ad Corinth. 12. Virtus in infirmitate perficitur: sed infirmitas est quoddam malum. ergo virtus nō solum se habet ad bonum, sed etiā ad malum.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib.* de moribus Ecclesiæ, Nemo autē dubitabit, quòd virtus animam facit optimam. et Philosoph.* dicit in 2. Eth.† q virtus est, quæ bonum facit habentē,
C et opus eius bonum reddit.

RESPON. Dicendum, q sicut supra dictum est*, Virtus importat perfectionem potentiæ: vnde virtus cuiuslibet rei determinat' ad vltimum in quod res potest, vt dicitur in primo de cælo*. Vltimū autem, in quod vnaquæque potentia potest, oportet q sit bonū: nam omne malum defectum quendam importat. vnde Dio. dicit in 4. de di.* no. q omne malū est infirmū,
D et propter hoc oportet, q virtus cuiuslibet rei dicat' in ordine ad bonū: vnde virtus humana, quæ est habitus operatiuus, est bonus habitus, & boni operatiuus.

AD PRIMVM ergo dicendum, q sicut perfectum, ita et bonū dicitur metaphorice in malis. Dicitur enim et perfectus fur, siue latro: et bon' fur, siue latro, vt patet per Philosophum in 5. Met.* secūdum hoc ergo etiam virtus metaphorice in malis dicitur. et sic
E virtus peccati dicitur lex, inquantum scilicet per legem occasionaliter est peccatum augmentatum, et quasi ad maximū suū posse peruenit.

Ad 3m dicendum, q malū ebrietatis, & nimiæ potationis cōsistit in defectu ordinis rationis. Contingit autem cum defectu rationis esse aliquam potentiam inferiorem perfectam ad id, quod est sui generis, etiam cum repugnantia vel defectu rationis: perfectio autem talis potētiæ, cum sit cum defectu rationis, non posset dici virtus humana.

finem, tēpus, locum &c. secundum rectā rationem: sicut pulchritudo non est aliqua qualitas, sed aggregatio conuenientium, puta figuræ, magnitudinis, coloris &c. & relatio nō hēt proprium principium actiuum, ideo uirtus moralis non est principium actiuum bonitatis moralis. Et confirmatur, quia relatio cōsequens necessario extrema, non habet propriā causam aliā ab extremis: iste autem respectus consequitur extrema posita ex natura extremorum. Impossibile est enim aliquē actū sic conditionatū poni in esse, & rationē rectam non poni in esse, cum ex natura extremorum consequatur in actu talis conformitas ad rationem rectam. Nos autem iam primū fundamentum in præcedenti articulo remouimus, declarantes virtutē moralē addere supra habitum differentiam specificam, sicut hominem supra animal, & propterea consequenter fatemur, quòd virt' moralis inquantum est virtus moralis, est principiatiua act' moralis. Et ad secūda Scoti fundamenta dicimus, q quicquid sit de essentia bonitatis in actu morali, an scilicet sit qualitas, an relatio, quantum ad propositum spectat, nō refert: quoniam illud commune dictum, q relatio non habet causam actiuam propriā, intelligitur de causalitate propria sic, quòd terminetur ad ipsam solā. nulla enim causā actiua facit solam relationē, cum quo tamē stat, quòd habeat per se causam effectiuā cū alio: quod probō. Sūmum bonum in vniuerso habet causam actiuam per se intēdentem illud: sed ordo vniuersi est summum bonum in vniuerso, vt patet in 2. Meta. ergo hēt causam actiuam per se. constat autem q ordo ē relatio. Præterea, Effectus proprius artis p se fit ab arte: sed ordo manifeste fit ab artibus. Videmus enim artes dolatiuas ad hoc tendere, vt ordinate & mēsurate incidant &c. et sic habitus virtutis moralis facit ordinationem in actu. Vnde in responsione ad primum in hoc secundo articulo litera dicit, quòd virtus facit operationem ordinatam. Quomodo autem hoc fiat, non est difficile videre. si quis enim cōsideret, q habitus virtutis non causat seorsum a potentia, sed est pfectio potētiæ ad causandum actum ordinatū, videbit quòd potentia perfecta habitu causabit per se, intendendo non solum operationem, sed operationem ordinatam sic: & experientia teste conuincetur, q est ratio illi potentiæ, q causet regulatam operationem. & hoc, vt dictū est, manifeste liquet in artificialibus, a quibus cōcipimus quid interius agitur: vnde fundamentum illud nihil facit pro Scoto ad propositū. Quod autem addit, q relatio prima consequitur extrema, dignū admiratione videt': nā per extrema aut intendit absoluta, aut relationes: hæ sunt quæ in quæstionem veniunt, a quibus causatur, puta, relationes singulę ad tempus, ad locum, ad potentiam, & cæteræ circunstantiæ. si absoluta, falsum videtur apud te, quòd posito actu quo ad absoluta tantum, & recta ratione in esse, oporteat sequi cōformitatem: quamuis apud nos posita recta ratione in actu secundo &c. vt infra dicetur, impossibile sit sequi actū difformem. sed hoc nō est, quia relatio consequtur, sed quia talis effectus non stat cum tali causa. Dicimus ergo, q virt' facit operationem ordinatā tanquām effectū pprium, & quòd relationem habere sic effectiuam per se causam, nō inconuenit, sed oportet quōdoq;-

¶ Super

*q.3.art. 2.

2.2. q. 58. ar. 1.cor. Et 2.di. 26.q6 3.art.1.cor.

lib. 2. ca.6. in princ.tō. 1.

*ca.6.tō.5.

artic. 1. huius quæst.

tex. 316. tō.2.

par.4.in medio, & clarius inter medium & finem.

*tex.21.tō. 3.

Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum quartum.

IN artic. 4. eiusdē quinquagesimæquintæ quæstionis nota quòd illa particula in diffinitione virtutis posita, Qua nemo male vtitur, dupliciter exponi potest. primo vt sonat: & sic soli virtuti formatæ, aut quæ non potest esse informis conuenit. contingit
3. d. 27. ar. 3. Et 3. dis. 33. q. 1. ar. 3. q. 3. Et ver. q. 1. ar. 2. p ro. & art. 9. ad 1. & 10. ad 11. enim virtute intellectuali practica, vt arte & morali, vt temperantia, & infusa theologali, vt fide male vti etiam vt principiis, applicando eas ad actus proprios propter malū finem extraneum. Et quoniā nihil horum habet perfectā rationem virtutis, vt infra dicetur: iō sic intelligendo, soli virtuti simpliciter pfectæ hæc particula conuenit. Secundo potest exponi limitate, vt infra in litera fit: ita qd ly, male vti, importet actum propriū illius virtutis esse, vt dicitur in responsione ad tertium: & sic vt in corpore articuli dicitur, hæc
C. 3. in pr. to. 5. particula conuenit omni virtuti, & ponitur ad differentiā habituum qui sunt ad bonum & malū. & sic intelligēda diceretur, quòd vtens
C. 10. & pr. to. 5. arte aut fide ꝓpter malum finem, non facit actū fidei aut artis malum, sed actum ordinantem illas facit malum: ac per hoc virtute
In li. 2. de lib. arb. c. 18. & 19. to. 1. nullus male vtitur, vt principio mali actus, quamuis male vtatur ipsa principiante bonū actū
In regu. c. 3. parum a princ. & habetur to. 8. de verb. ap. ser. 15. ordinando ad extraneum malum finē: quod tamen est impossibile in virtutibus, quæ non possunt esse informes: quia aut ordinātur in bonum aut desinunt esse, si ordinarentur ad malum.
Colligitur ex trac. 72. in Ioā. to. 9

Ad 3^m^ dicendum, quòd tanto ratio perfectior esse ostenditur, quanto infirmitates corporis & inferiorum partium magis potest vincere, seu tolerare: & ideo virtus humana, quæ rationi attribuitur, in infirmitate perfici dicitur: nō quidē rationis, sed in infirmitate corporis, & inferiorū partium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum virtus conuenienter diffiniatur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit conueniens diffinitio virtutis, quæ solet assignari, scilicet Virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nullus male vtitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur. Virtus enim est bonitas hominis: ipsa enim est quæ bonum facit habentem, sed bonitas nō videtur esse bona. sicut nec albedo est alba: igitur inconuenienter dicitur, quòd virtus est bona qualitas.

§ 2 Præt. Nulla differentia est communior suo genere cum sit generis diuisiua, sed bonum est communius quàm qualitas, conuertitur enim cum ente. ergo bonum non debet poni in diffinitione virtutis, vt differentia qualitatis.

§ 3 Præt. Sicut Aug. dicit in 12. de Trinit.* Vbi primo occurrit aliquid quod non sit nobis pecoribusque commune, illud ad mentem pertinet: sed quædam virtutes, sunt etiam irrationabilium partium, vt Philosophus dicit in 3. Eth.* non ergo omnis virtus est bona qualitas mentis.

§ 4 Præt. Rectitudo videtur ad iustitiam pertinere: vnde iidem dicuntur recti & iusti. sed iustitia est species virtutis: inconuenienter ergo ponitur rectum in diffinitione virtutis, cū dr, Qua recte viuitur.

§ 5 Præt. Quicunque superbit de aliquo, male vtitur eo: sed multi superbiunt de virtute. dicit enim August.* in regula, quòd superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. falsum est ergo, quod nemo uirtute male vtatur.

§ 6 Præt. Homo per uirtutem iustificatur: sed August.* dicit super illud Io. Maiora horū faciet: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. inconuenienter ergo dicitur, quòd uirtutem Deus in nobis sine nobis operatur.

SED CONTRA est auctoritas August. ex cuius
Ca. 18. & 19. & pr. ret. c. 9. t. 1. uerbis prædicta diffinitio colligitur, & præcipue in 2. de libero arbitrio.

RESPON. Dicendum, ꝙ ista diffinitio perfecte complectitur totam rationem virtutis. Perfecta enim ratio vniuscuiusque rei colligitur ex omnibus causis eius. Comprehendit autem prædicta diffinitio omnes causas virtutis: causa nanque formalis virtutis, sicut & cuiuslibet rei accipitur ex eius genere & differentia, cum dicitur, bona qualitas: genus enim virtutis qualitas est, differentia autem bonum. esset tamē cōuenientior diffinitio, si loco qualitatis, habitus poneretur, qui est genus propinquum. Virtus autem non habet materiam ex qua, sicut nec alia accidentia, sed habet materiam circa quam, & materiam in qua, scilicet, subiectum. * Materia autem circa quam est obiectum virtutis, quod non potuit in prædicta diffinitione poni, eo ꝙ per obiectum determinatur virtus ad speciem: hic autem assignatur diffinitio virtutis in communi. vnde ponitur subiectum loco causæ materialis, cū dicitur, ꝙ est bona qualitas mentis: finis aūt virtutis, cū sit habitus operatiuus, est ipsa operatio. D. 620 853.

Sed notandum, ꝙ habituum operatiuorum aliqui sunt semper ad malum, sicut habitus vitiosi: * aliqui vero quandoque ad bonum, & quandoque ad malū: sicut opinio se habet ad verum & falsum. virtus autē est habitus semper se habens ad bonum, & ideo vt discernatur virtus ab his, quæ semper se habent ad malum, dicitur, Qua recte viuitur: vt autem discernatur ab his, quæ se habent quandoque ad bonum, quandoque ad malū, dicitur, Qua nullus male vtitur. Causa autem efficiēs virtutis infusæ, de qua diffinitio datur, Deus est. propter quod dicitur, Quam Deus in nobis sine nobis operatur: quæ quidem particula, si auferatur, reliquum diffinitionis erit commune omnibus virtutibus & acquisitis, & infusis. D. 692

AD PRIMVM ergo dicēdum, quod id quod primo cadit in intellectu, est ens: vnde vnicuique apprehenso a nobis attribuimus quòd sit ens, & per consequens ꝙ sit vnum & bonum, quæ conuertuntur cum ente. vnde dicimus ꝙ essentia * est ens & vna & bona, & ꝙ vnitas est ens & una & bona: & similiter de bonitate. non autem hoc habet locum in specialibus formis, sicut est albedo & sanitas. non enim omne qd apprehendimus, sub ratione albi & sani apprehendimus. Sed tamen considerandum, ꝙ sicut accidentia & formæ non subsistentes dicuntur entia, non quia ipsa habeant esse, sed quia eis aliquid est: ita etiam dicuntur bona vel una, non quidem aliqua alia bonitate, vel unitate, sed quia est eis aliquid bonum, vel unum. sic igitur & uirtus dicitur * bona, quia ea aliquid est bonum. D. 646 1171 D. 62

AD 2^m^ dicendum, quòd bonum quod ponitur in diffinitione uirtutis, nō est bonum * commune quod conuertitur cum ente, & est in plus quàm qualitas, sed est bonum rationis: secundum quod Dionys. dicit in 4. cap. de diu. no. * quòd bonum animæ est secundum rationem esse. D. 1121 Par. 4. non multum remote an fi.

AD 3^m^ dicendum, quòd virtus non potest esse in irrationali parte animæ, nisi inquantum participat rationem, vt dicitur in 1. Eth. † & ideo ratio, siue mēs est proprium subiectum virtutis humanæ. C. vlt. to. 5.

AD 4^m^ dicendum, quòd iustitiæ est propria rectitudo, quæ constituitur circa res exteriores, quæ in vsum hominis veniunt, quæ sunt propria materia iustitiæ, vt infra patebit: * sed rectitudo quæ importat ordinem ad finem debitum, & ad legem diuinam, quæ est regula voluntatis humanæ, vt supra dictū est, † communis est omni virtuti. Q. 60. ar. 3. & 2. 2. q. 57. & 58. †Q. 19. ar. 4.

Ad

Ad 5m dicendum, quòd virtute potest aliquis male vti tanquã obiecto, puta, cũ male sentit de virtute, cum odit eã, uel superbit de ea: non autẽ tanquã principio vsus, ita scilicet, quòd malus sit actus virtutis.

Ad 6m dicendum, quòd virtus infusa causatur in nobis a Deo sine nobis agentibus, non tñ sine nobis cõsentiẽtibus: & sic est intelligẽdũ qđ dicitur, Quam Deus in nobis sine nobis operatur. quæ vero per nos agũtur, Deus in nobis causat, nõ sine nobis agẽtibus; ipse enim operatur in omni voluntate, & natura.

QVAESTIO LVI.

De subiecto uirtutis, in sex articulos diuisa.

B

DEINDE considerandum est de subiecto virtutis.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum virtus sit in potentia animæ, sicut in subiecto.

¶ Secũdo, Vtrum vna virtus possit esse in pluribus potentijs.

¶ Tertio, Vtrũ intellect᷒ possit esse subiectũ uirtutis.

¶ Quarto, Vtrum irascibilis & concupiscibilis.

¶ Quinto, Vtrum vires apprehensiuæ sensitiuæ.

¶ Sexto, Vtrum voluntas.

ARTICVLVS I.

Vtrum uirtus sit in potentia animæ, sicut in subiecto.

Sup. q. 50. art. 1. Et 3. q. 7. artic. 2. cor. Et 3. d. 33. q. 2. ar. 4. Et veri. q. 14. ar. 5. cor. Et veri. q. 1. ar. 3. Et opu. 43. c. 8

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus non sit in potẽtia animæ, sicut in subiecto. Dicit enim Aug. in 2. de lib. arb.* quòd virtus est qua recte viuitur: viuere autem non est per potentiam animæ, sed per eius essentiam. ergo virtus non est in potentia animæ, sed in eius essentia.

*lib. 2. de lib. arb. ca. 18. & 19. tom. 1.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 2. Eth.* Virtus est quæ bonũ facit habentẽ, & op᷒ eius bonũ reddit: sed sicut opus constituitur per potentiã, ita habẽs virtutẽ cõstituitur p essentiam animæ. ergo virtus non magis pertinet ad potentiam animæ, quàm ad eius essentiam.

*q. præced. art. 4. & q. 49. art. 1.

¶ 3 Præt. Potentia est in secunda specie qualitatis, virtus autem est quædam qualitas, vt supra dictum est:* qualitatis autem non est qualitas. ergo virtus non est in potentia animæ, sicut in subiecto.

tex. 116. tom. 2.

SED CONTRA. Virtus est vltimum potentiæ, vt dicitur in 1. de cælo*: sed vltimum est in eo, cuius est vltimum. ergo virtus est in potentia animæ.

RESPON. Dicendum, quòd virtutem pertinere ad potentiam animæ, ex tribus potest esse manifestum. Primo quidem ex ipsa ratione virtutis, quæ importat perfectionem potentiæ: perfectio autem est in eo cuius est perfectio. Secundo ex eo, quòd est habitus operatiuus, vt supra dictum est*: omnis autem operatio est ab anima per aliquam potentiam. Tertio ex hoc, quòd disponit ad optimum: optimum autẽ est finis, qui vel est operatio rei, vel aliquid consecutum per operationem a potẽtia egredientem. vnde virtus humana est in potentia animæ, sicut in subiecto.

q. præcedẽ. artic. 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd viuere dupliciter sumitur. Quandoque enim dicitur viuere ipsum esse viuentis, & sic pertinet ad essentiam animæ, quæ est viuenti essendi principium. Alio modo viuere dicitur operatio viuentis, & sic virtute recte viuitur, inquantum per eam aliquis recte operatur.

A

Ad 2m dicendum, quòd bonum vel est finis, vel in ordine ad finem dicitur: & ideo cum bonum operantis consistat in operatione, hoc etiã ipsum quod virtus operantem bonum facit, refertur ad operationem, & per consequens ad potentiam.

Ad 3m dicendum, quòd vnum accidens dicitur esse in alio sicut in subiecto, non quia accidens per seipsum possit sustentare aliud accidens, sed quia vnũ accidens inhæret substantiæ mediante alio accidente, vt color corpori mediãte superficie:* vnde superficies dicitur esse subiectum coloris, & eo modo potentia animæ dicitur esse subiectum virtutis. D. 1145.

ARTICVLVS II.

Vtrum una uirtus possit esse in pluribus potentijs.

Inf. q. 60. a. 5. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vna virtus possit esse in duabus potẽtijs. Habitus enim cognoscuntur per actus: sed vnus actus progreditur diuersimode a diuersis potentijs, sicut ambulatio procedit a ratione vt dirigente, a voluntate sicut a mouẽte, & a potẽtia motiua sicut ab exequẽte. ergo etiã vnus habit᷒ virtutis põt in plurib᷒ esse potẽtijs. ca. 4. to. 5.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 2. Eth.* quòd ad virtutẽ tria requiruntur, s. scire, velle, et immobiliter operari: sed scire pertinet ad intellectum, velle ad voluntatem. ergo virtus potest esse in pluribus potentiis.

C

¶ 3 Præt. Prudentia est in ratione, cum sit recta rõ agibilium, vt dicitur in 6. Eth.* est etiã in voluntate, quia non põt esse cum voluntate peruersa, vt in eodẽ lib.* dicitur. ergo vna virtus põt esse in duabus potentijs. cap. 5. to. 5. *c. 12. in fi.

SED CONTRA. Virtus est in potentia animæ sicut in subiecto: sed idem accidens non potest esse in pluribus subiectis. ergo vna virtus non potest esse in pluribus potentijs animæ.

RESPON. Dicendũ, quòd aliquid esse in duobus, contingit dupliciter. Vno modo sic, quòd ex æquo sit in vtroque, & sic impossibile* est vnã virtutem esse in duabus potentijs: quia diuersitas* potentiarum attenditur sm generales cõditiones obiectorum, diuersitas autem habituũ sm speciales. vnde vbicunque est diuersitas potentiarum, est diuersitas habituũ: sed non cõuertitur. Alio modo potest esse aliquid in duobus, vel pluribus, non ex æquo, sed ordine quodam: & sic vna virtus pertinere* potest ad plures potentias, ita quòd in vna sit principaliter, & se extendat ad alias per modum diffusionis, vel per modum dispositionis, secũdum quod vna potentia mouetur ab alia, & secundum quod una potentia accipit ab alia. D. 1041. D. 775. D. 695. 1173.

D

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd idem actus* nõ põt æqualiter & eodẽ ordine ptinere ad diuersas potentias, sed sm diuersas ratiões, & diuerso ordine. D. 49.

E

Ad 2m dicendum, quòd scire præexigitur ad uirtutem moralem, inquãtum virtus moralis operatur secundum rationem rectam: sed essentialiter in appetendo uirtus moralis consistit.

Ad 3m dicendum, quòd prudẽtia realiter est in ratione sicut in subiecto: sed præsupponit rectitudinem uoluntatis sicut principium, ut infra dicetur*. arti. seq. & q. 57. art. 4.

ARTICVLVS III.

Vtrum intellectus possit esse subiectum uirtutis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd intellect᷒ nõ

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum tertium.*

IN artic. 3. qõ. 56. omissis duob᷒ primis, dubium occurrit de sensu & veritate lite-

sit subiectum virtutis. Dicit. n. Augu. in lib.* de moribus Ecclesię, quòd omnis virtus est amor, subiectum autem amoris nō est intellect*, sed solum vis appetitiua. ergo nulla virtus est in intellectu.

¶ 2 Præt. Virtus ordinatur ad bonum, sicut ex supradictis patet.* bonum autem non est obiectum intellectus, sed appetitiuæ virtutis. ergo subiectum virtutis nō est intellectus, sed appetitiua virtus.

¶ 3 Præt. Virtus est, q̄ bonum facit habentem, vt Philosophus dicit:* sed habitus perficiens intellectum nō facit bonum habentem, non .n. propter scientiam, vel artem dr̄ homo bonus. ergo intellectus non est subiectum virtutis.

SED CONTRA est, qd̄ mens maxime dr̄ intellectus: subiectum autē virtutis est mens, vt patet ex diffinitiōe virtutis supra inducta.* ergo intellect* est subiectū virtutis.

RESPON. Dicēdū, φ sicut supra dictū est,* Virtus est habitus quo aliquis bn̄ vtitur. Dupliciter autem habitus aliquis ordinatur ad bonum actum. Vno mō, inquātum p hmōi habitū acquiritur homini facultas ad bonum actū: sicut per habitum Grammaticæ habet homo facultatem recte loquendi, non tn̄ Grammatica facit, vt homo semper recte loquatur. potest enim Grāmaticus barbarizare, aut solœcismum facere: & eadē ratio est in aliis scientiis & artibus. Alio mō aliquis habitus non solum facit facultatem agendi, sed G etiam facit, φ aliquis recte facultate vtatur: sicut iustitia non solum facit, φ hō sit promptæ voluntatis ad iusta operandum, sed etiam facit vt iuste operetur. Et quia bonum sicut & ens, non dicit simpliciter aliquid s̄m id, quod est in potentia, sed s̄m id quod est in actu, ideo ab hmōi habitibus simpliciter dicitur homo bonum operari, & esse bonus, puta, quia est iustus vel temperatus: & eadē ratio est de similibus. Et quia virtus est H q̄ bonum facit habentem, & op* eius bonum reddit, hmōi habitus simpliciter dicuntur virtutes, qa reddunt bonum opus in actu, & simpliciter faciunt bonum habentem. Primi vero habit* nō simpliciter dicunt virtutes, quia nō reddunt bonum opus, nisi in quadā facultate, nec simpliciter faciunt bonum habentem. nō .n. dr̄ simpliciter aliquis hō bonus ex hoc,

li. 1. ca. 15. tom. 1

q. 55. art. 3.

lib. 2. ethi. ca. 6. to. 5.

q. præced. art. 4.

q. præced. art. 3. & 4.

te litera: cum ponit differentiam inter virtutem simpliciter & intellectualem, ex hoc quòd aliquis habitus dat facultatem faciendi bonum opus: sed non dat quòd semper operetur recte, vt Grammatica &c. aliquis autē dat & facultatem faciendi bonum opus, & dat quòd aliquis recte vtatur facultate, vt iustitia. Est autem hic multipliciter dubium. primo de qua rectitudine, seu bonitate est sermo, cum dicitur, quòd aliquis habitus dat quòd recte vtatur facultate, an scilicet de bonitate propria illi habitui, an de bonitate morali. Si de bonitate morali, obstat litera obiiciens vsū Grammaticæ non errorem in moribus, sed in Grammatica, barbarismum scilicet, & solœcismum, vt patet in literā. si de bonitate propria illi habitui, nulla videtur inter habitus differentia. quilibet enim cum quis eo vtitur, dat suam bonitatem actui apto nato suscipere illam bonitatem. Deinde dubium est propter diuersitatem vocabulorum, qua litera vtitur, quid intendit cum dicit, quòd dat quòd semper recte operetur: & sub aliis verbis, quòd recte vtatur facultate, vel sub aliis verbis, quòd reddit bonum opus in actu: an scilicet intendat de opere in actu quod informatur habitu, puta de locutione in actu respectu Grammaticæ, concupiscentia respectu temperantiæ &c. an de actu volūtatis, qui uocatur vti, quo omnibus habitibus vtitur, applicādo eos ad operādū in actu cū volumus: & rursus intēdat semper, an cū vtimur habitu illo. Si nāq; intēdit semper, siue loquatur de vti, siue de opere, falsa manifestè est differētia: quia possum cōtra, & præter quēcūq; habitū acquisitū & infusum, vti & operari, vt patet in peccātibus. Si vero intēdit de ipso opere quādo vtitur habitu, par quoq; videtur iudiciū de arte & virtute morali. Sicut nanq; cōtingit vtentem Grāmatica, quia non vtitur totaliter ea, barbarizare: ita utentem iustitia vel temperantia, quia non totaliter vtitur ea secundum aliquid deficere. Si autem intendit de vti ipso actu voluntatis, aut respectu operis. & hoc non, quia nulla esset differentia. contingit enim vti concupiscentia contra vel præter temperantiam quam habeo, sicut locutione contra Grammaticam, vel præter eam: aut respectu habitus, & obstant tria. Primum est quòd in litera dicitur, quòd ista secūda perfectio est respectu operis in actu, prima autem est respectu operis in facultate, quod est esse in potentia, modo opus in actu ab opere in potentia non distinguuntur genere, immo sunt eiusdem speciei specialissimæ: vti autem & opus Grammaticæ vel temperantiæ distinguuntur genere, vel specie saltem, vt patet. ergo. Secundū est φ hoc, scilicet rectificare ipsum vti, nō cōuenit omnibus moralibus virtutibus: quia nec fortitudini, nec tēperātiæ, quia sunt infra voluntatē: & litera vult quòd cōueniat omnibus moralibus, dicendo, quia est iustus uel temperatus: & eadem ratio est de similibus. Tertiū est, quia aut dat recte vti habitu, sic quòd non potest illo vti & non recte: & hoc est exclusum, ex eo quòd prudens vti potest prudentia, & deficere in aliqua circunstantia, sicut Grammaticus barbarizare: aut quia dat recte vti quando vult, & hoc etiā inuenitur in actibus deductis impedimentis organorum &c. & sic nulla esset differentia assignata.

¶ Ad hoc dicitur, quòd hic est sermo de bonitate secundum illum habitum, & de vti, qui est actus voluntatis. Nec refert vtrū F ad actū vel habitum, vtrū semper, vel quando vtitur habitu, vel quando vult interpreteris: nulla enim harum limitationum opus est. intendit enim author, quòd differentia inter habitus in proposito hæc est, quòd quidam sunt, quorum perficere non se extendit ad vti ipso habitu: quidam vero sic. verbi gratia, Ars Grāmaticæ est talis, quòd eius perficere non se extendit ad vti Grammatica: quia uti est actus voluntatis, quē nullo pacto perficit ars Grammaticæ: & si ars Grammaticæ perficeret ipsum vti, tunc habens Grammaticam, ex ipso habitu inclinaretur & determinaretur ad vtendum recte rectitudine Grammaticali ipsa Grammatica: & si non recte uteretur, imputaretur defectui Grammaticæ: modo autē non. Iustitia vero quia rectificatiua est ipsius vti, ideo voluntas terminatur ad recte, idest iuste vtendum iustitia: & propterea si iniuste facit, iustitiæ defectus imputatur. Ex hac igitur differentia innascitur, quòd defectus in artibus & scientia ex vsu prouenientes non imputatur ipsis, sed voluntati: in moralibus autem defectui ipsorum habituum. Rursus vt mei* Nouitii doctrinā hanc imbibāt, & quilibet hunc fructum referat agnitionis suiipsius, an habeat virtutem aliquā I moralem: scito quòd in actibus potentiarum rationabilium (de his enim est sermo) vt habituum est cōsiderare duo. vnum est proportio ipsius actus ad ipsam potētiam seu habitum, puta, locutionis ad imaginatiuam appetitumque motiuum organi &c. & Grammaticam. alterum est vsus quo hæc principia a uoluntate libere aplicata sunt ad hunc actum eliciendum. Nunquam nāq; potentiæ animæ aut habitus ponerent operationes proprias in actu, nisi voluntas applicaret eas, & eos ad eliciēdas operationes: ipsa enim est, quæ vtitur omnibus, & hoc est vti, ut patet ex superius dictis in quæstione de Vti. Dupliciter ergo comparatur operatio ad potentiam. Primo secundum se absolute, prout ipsa potentia est apta nata elicere talem actum. Secundo ad ipsammet potentiam, vt stat sub voluntate vtente, seu applicante ipsam potentiam ad eliciendam operationem in actu secundo. & sic differentia in proposito habituum est, quod quidam habitus sunt perfectiui potentiarum ab- K solute in ordine ad sua opera, & hoc vocatur in litera, quòd dāt facultatem faciendi opus bonum, sed non perficiunt easdem potentias, vt stant sub uoluntate vtente: & istæ sunt artes & scientiæ, quarum non interest perficere vsum, neque in uoluntate imperante, neque in potentiis exequentibus ut sic. Quidam uero habitus perficiunt potentias non solum absolute, sed etiam ut usuales, siue operatiuæ, siue executiuæ: & hi sunt uirtutes morales, & dicuntur in litera dare non solum facultatem boni operis, sed rectum usum facultatis: quia perficiunt quo ad utrūque. Dicuntur etiam reddere opus bonum in actu: quia perficiunt usum, qui est immediata ratio, quòd sint in actu. Ad euidentiam autem solutionum dandarum quæsitis, oportet recolere superius determinata: in primis cum dicitur, quòd habitus dat facultatem, & dat rectum vsum, non est intelligendum nisi eo modo quo habitus est natus dare. Nō enim habitus dat bonitatem cogendo ad illum, aut ita plene etiam immobiliter subiiciendo sibi potentiam, quòd non possit in oppositum, sed per modum inclinantis. Vnde differentia consistit in hoc, quòd ars ex

quòd est sciens vel artifex, sed dicitur bonus solum secundũ quid, puta, bonus Grammaticus, aut bonus faber. & propter hoc plerunque scientia & ars cõtra virtutem diuiditur: quandoque autem virtutes dicuntur, vt patet in 6. Ethicor. * Subiectum igitur habitus, qui secũdum quid dicitur virtus, potest esse intellectus non solum practicus, sed etiam intellectus speculatiuus absque omni ordine ad voluntatem. sic enim Philosophus in 6. Ethicor. * scientiam, sapientiam, & intellectum, & etiã artem ponit esse intellectuales virtutes. Subiectum vero habitus, qui simpliciter dicitur virtus, non potest esse nisi volũtas, vel aliqua potentia, secundum quod est mota a volũtate. cuius ratio est: quia voluntas mouet omnes alias potentias, quæ aliqualiter sunt rationales ad suos actus, vt supra habitum est. * & ideo quòd homo actu bene agat, contingit ex hoc, quòd homo habet bonam voluntatem: vnde virtus, quæ bene facit agere in actu, non solum in facultate, oportet ꝙ vel sit in ipsa volũtate, vel in aliqua potentia, ſm qd est a volũtate mota. Cõtingit aũt intellectũ a voluntate moueri, sicut & alias potẽtias: cõsiderat.n. aliquis aliqd actu, eo ꝙ vult: & iõ intellectus ſm qd hẽt ordinẽ ad voluntatẽ, põt esse subiectũ virtutis simplr dictæ. & hoc mõ intellectus speculatiu⁹ vel rõ, est subiectũ fidei. mouet. n. intellectus ad assentiẽdũ his q̃ sunt fidei ex imperio voluntatis. Nullus. n. credit nisi volẽs. Intellectus vero practicus est subiectum

B prudentiæ: cum enim prudentia sit recta ratio agibiliũ, requiritur ad prudentiam, quòd homo se bene habeat ad principia huius rõnis agendorum, quæ sunt fines ad quos bñ se hẽt hõ ꝑ rectitudinẽ voluntatis, sicut ad principia speculabiliũ ꝑ naturalẽ lumen intellectus agentis. Et iõ sicut subiectum sciẽ, quæ est rõ recta speculabilium, est intellectus speculatiuus in ordine ad intellectũ agentẽ: ita subiectum prudentiæ est intellectus practicus in ordine ad voluntatem rectam.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ verbum Aug. intelligendum est de virtute simpliciter dicta, non ꝙ ois talis virt⁹ sit simpliciter amor, sed quia dependet aliqualiter ab amore, inquantum dependet a voluntate, cuius prima affectio est C amor, ut supra dictum est. *

AD 2m dicendũ, ꝙ bonũ vniuscuiusq; est finis eius: & iõ cũ verũ sit finis intellectus, cognoscere verũ est bonus actus intellectus. vnde habitus perficiens intellectũ ad verũ cognoscendũ vel in speculatiuis, vel in practicis, dicit virtus.

AD 3m dicendum, ꝙ ratio illa procedit de uirtute simplr dicta.

ARTICVLVS IIII.

D *Vtrũ irascibilis & concupiscibilis sint subiectum uirtutis.*

AD QVARTVM sic ꝓceditur. Videtur ꝙ irascibilis & cõcupiscibilis non possint esse subiectum uirtutis. Huiusmodi. n. vires sunt cões nobis & brutis: sed nũc loquimur de virtute ſm quod est propria homini. sic. n. dicitur vir-

---

ex sua ratione non inclinat voluntatem, aut aliquam potentiam vt subdat voluntati ad usum Grammaticæ: quia nec respicit uoluntatem aut potentias sic: moralis autem virtus ex propria ratione inclinat uoluntatem ad rectum sui vsum, quãmuis voluntas non sequatur quandoque huiusmodi inclinationes habituũ: & tũc peccat, & virtus moralis culpatur, quia ab opere proprio, scilicet perfectione debita actui vtendi deficit. minus enim perfecte habetur virt⁹ s quã subducit actus, qui debet illi subministrari. Et, ex hoc patet, ꝙ oportet non limitare quãdo vtitur, aut vult, aut non, semper &c. Ars. n. nunquãm, moralis virtus semper ex se per modum inclinantis dat rectũ vsum sui, quia quãdoq; in idẽ redit applicare habitum actui, & actũ supponere habitui: & similiter non vti habitu, aut subducere actum ab habitu, non refert verum ad habitum vel actum uti referas &c. Ad primam obiectionẽ in oppositum contra hoc, quòd intelligitur de uti illo habitu, dicitur quòd licet uerum sit, quòd operatio, quam perficit aliqua uirtus moralis, puta, concupiscẽtia, differat specie ab uti: concupiscere tamẽ libere exercitum vi sic, coincidit cum uti, immo est ipsum uti in executiua potentia. vnde magna æquiuocatio ẽ, aut figura dictionis, cõparare concupiscentiã in actu, ad concupiscentiã in potẽtia: & cõparare concupiscentiam libere exercitã vt sic, ad concupiscentiam vt est in facultate concupiscibilis. Argumẽtum. n. primo modo procedit, & author loquitur secundo modo. unde verbum authoris nihil obstat proposito: quia vocat operationem in actu, non ipsam absolute, sed ipsam ut in actu, idest, secundum id, unde habet quòd sit in actu, idest, secundum vsum, ex hoc enim habet quod sit in actu. & propterea, quia scilicet ex usu est operatio in actu, comparat secũdum perfectionem habitus potentiæ, sicut actum potentiæ: & vere sic est. Habitus enim dans solam facultatem bene operandi, dat bonitatẽ operationis in potentia: habitus autem dans etiam rectum vsum eius, dat bonitatem operationis in actu: quia vsus constituit operationem in actum, quia est applicatio potentiæ ad ipsam. Ad secundum dicitur dupliciter. Primo, quòd uirtutes in irascibili & concupiscibili, scilicet temperantia & fortitudo, rectificant vti, quia stabiliunt fines prudentiæ regulatiuæ ipsius uti ex illis finibus vt principiis: & sic extendunt se ad uoluntatem mediate. Secundo, quòd huiusmodi uirtutes rectificant vti, pro quãto eget rectificatione, non eget autem rectificatione uti his uirtutibus, ut est in uoluntate, sed vt est in ipsis potentiis inferioribus: & ideo rectificant concupiscibilem, vt subsunt vsui voluntatis. Ipsa autem voluntas non eget rectificatiuo ad hoc, quia ex se determinata est ad rectitudinẽ omnium sui actuum circa bonum.

Cap. 3. & 4 tom. 5.

Cap. 3. 4. 6. & 7. tom. 5

q. 9. art. 1.

A fortitudinis & temperantiæ, ut inferius dicetur. Ad tertium aũt iam dictum est, quòd dat per modum inclinantis, quòd semper recte vtatur, & non cum hac vel illa limitatione, quod non facit ars: cum hoc tamen stat, ut dictum est, quòd non vtatur illo, quòd agat contra, & præter illum agat &c.

¶ In eodem articulo aduerte subiectũ fidei & prudentiæ, ut in locis propriis fundamenta hic habeas, vbi tractabitur quicquid hinc difficultatis occurrerit. Et si uis uidere quomodo intellectus in ordine ad voluntatem sit talium habituum subiectũ, conspice naturã actuũ ꝑ quos ponuntur. Quia eni credere, ẽ actus intellectus nõ absolute, sed a volũtate moti, q̃a null⁹ credit nisi uolens, consequens est, ut habitus fidei inclinans intellectum ad credẽdum, perfectio sit eius, vt a uoluntate mobilis. Et similiter, quia præcipere actus est intellectus a voluntate moti, vt superius in quæstione de imperio patet, oportet vt prudentia, cuius præcipuus & proprius actus est recte præcipere in agibilibus, sit perfectio intellectus non absolute sed ut a uoluntate moti. & hæc bene nota.

q. 25. art. 2.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulũ quartum.*

IN articulo 4. eiusdem 56. q. dubiũ occurrit ex Scoto in tertio senten. distin. 33. negante in concupiscibili & irascibili, quæ sunt potẽtiæ partis sensitiuæ, virtutes: & uolens quòd licet possit concedi, quòd in istis potentiis sit aliquis habitus inclinans ad delectabiliter obsequendum rectæ rationi, non tamen habitus ille est proprie uirtus, quia non est habitus electiuus, nec inclinans ad rectas electiones.

Infra art. 5. ad 1. Et 2. dis. 14. q. 2. art. 2. ad 2. Et veri. 1. q. ar. 4. per to. & artic. 10. ad 5.

E ¶ Ad euidentiam huius, mirum primo videtur de hoc homine, cum fortitudinem & temperantiam virtutes enumeratas in secundo Ethicorum posuerit aperte Aristot. in parte irrationalis quare non respondit Arist. & similiter cum fundamẽtum suum fuerit argumentum a Sancto Thoma hic quarto loco factum, & solutum: quare non confutauit responsionem. Dicito ergo cum Aristotele, & authore, quòd appetitus sensitiuus distinctus per irascibilem & concupiscibilem, est subiectum uirtutis moralis propriæ, temperantiæ scilicet & fortitudinis: non inquantum communis est nobis & brutis, sed ut obedibilis rationi, & ꝙ sibi conuenit diffinitio virtutis posita in 2. Ethico. scilicet, quòd est habitus electiuus, dupliciter. Primo, quia est principiũ electionis participatæ in ipsa potentia inferiore: inclinat enim temperantia concupiscibilem ad electam abstinentiam, ita quòd non inclinat solum ad abstinentiam, sed ad abstinentiam electã vt sic. & ratio est in promptu: quia perficit eam vt subdat electioni, sicut ante dictũ est de vsu. Electio. n. licet sit partis supe-

rū ut principaliter eligens, est tū partiū obsequentiū ut exequentium, & ad hoc egent virtute ut ad participabilē in eis electionē ppria act[9] determinatę sint: & hoc est idē ei quod cōsueuit dici de acti bus istis ut imperatis. Secūdo, quia est principiū electionis in volūtate mediate, mediante scilicet intentione, ut in litera dicitur. Cum enim qualis vnusquisque est, talis finis ei videatur, ut dicitur tertio Ethic. ex hoc q aliqs est talis ex bona dispositione tēperantiæ, videbitur ei mediū in hmōi passionibus finis bon[9]: & sic in illo formaſ intētio talis boni. ex intensione autē finis subsequitur medio discursu prudētię ex stabilito fine discurrentis conclusio electionis. & hæc est solutio literæ. Vnde & habitus est electiuus in proprio subiecto electionis participatę: & est inclinās ad bonas electiones, dādo earū principium, quod est intentio; finis, quæ in electione clauditur, ut principiū in conclusione.

p. p. q. 81. art. 2.

lib. 1. ca. 5. com. 1.

q. 55. art. 4.

ca. 13. in fi.

† q. 13. ar. 1.

tus humana. non igitur humanæ virtutis potest esse subiectum irascibilis & cōcupiscibilis quæ sunt partes appetitus sensitiui: ut in primo dictum est*.

¶ 2 Præt. Appetitus sensitiuus est vis vtens organo corporali: sed bonum uirtutis non potest esse in corpore hominis. Dicit enim Apostolus Rom. 7. Scio q non habitat in carne mea bonum. ergo appetitus sensitiuus nō potest esse subiectum uirtutis.

G ¶ 3 Præt. August. probat in lib. de moribus Ecclesiæ*, q uirtus non est in corpore, sed in anima, eo q per animam corpus regitur: vnde q aliquis corpore benę vtatur, totum refertur ad animā. sicut si mihi auriga obtemperās, equos quibus præest, recte regit, hoc totum mihi debet: sed sicut aīa regit corpus, ita etiā ratio regit appetitum sensitiuū. ergo totum rationali parti debetur, q irascibilis & cōcupiscibilis recte regantur: sed uirtus est qua recte uiuitur, ut supra dictum est*. virtus igitur non est in irascibili & concupiscibili, sed solum in parte rationali.

H ¶ 4 Præt. Principalis actus virtutis moralis est electio, ut dicitur in 8. Ethicorum*: sed electio non est actus irascibilis, sed rationis, ut supra dictum est†. ergo uirtus moralis non est in irascibili & concupiscibili, sed in ratione.

SED CONTRA est, quòd fortitudo ponitur esse in irascibili, temperantia autem in concupiscibili:
ca. 10. in pr. tom. 5. vnde Philosophus dicit in 3. Ethicorum*, quòd hæ I virtutes sunt irrationabilium partium.

RESPON. Dicendum, quòd irascibilis & concupiscibilis dupliciter considerari possunt. Vno modo secundum se, inquantū sunt partes appetitus sensitiui: & hoc modo nō competit eis, q sint subiectum virtutis. Alio modo possunt considerari inquantum participāt rationem per hoc, q natæ sunt rationi obedire: & sic irascibilis vel cōcupiscibilis potest esse subiectum virtutis humanæ. Sic enim est principiū humani actus inquantū participat rationē: & in his potētiis
D. 2u6. necesse est ponere * uirtutes. Qd. n. in irascibili & cōcupiscibili sint aliquæ virtutes, patet. Actus enim qui K progreditur ab vna potentia s̄m quod est ab alia mota, non potest esse perfectus, nisi utraque potentia sit bene disposita ad actū: sicut actus artificis non potest esse congruus, nisi etiā artifex sit bene dispositus ad agendum, & etiā ipsum instrumentum. In his igitur, circa quæ operatur irascibilis & cōcupiscibilis, secundum quod sunt a ratione motæ, necesse est ut aliquis habitus perficiens ad bene agendū sit nō solum in ratione, sed etiā in irascibili & concupiscibili. Et quia bona dispositio potentiæ mouentis motæ attēditur secundum conformitatē ad potentiā mouentem: ideo virtus, quæ est in irascibili & concupiscibili, nihil aliud est quàm quædam habitualis conformitas istarum potentiarum ad rationem.

F AD PRIMVM ergo dicendum, quòd irascibilis & concupiscibilis s̄m se consideratæ, prout sunt partes appetitus sensitiui, communes sunt nobis & brutis: sed s̄m quod sunt rationales per participationem, ut obedientes rationi, sic sunt propriæ hominis: & hoc modo possunt esse subiectum virtutis humanæ.

AD 2[m] dicendum, quòd sicut caro hominis ex se quidem non habet bonum virtutis, fit tamen instrumētum uirtuosi actus, inquātū mouente ratione mēbra nostra exibemus ad seruiendum iustitiæ: ita etiam irascibilis & concupiscibilis ex se quidem non habēt bonum uirtutis, sed magis infectionem fomitis: inquantum vero conformantur rationi, sic in eis agge-
G neratur bonum uirtutis moralis.

AD 3[m] dicendum, quòd alia ratione regitur corpus ab anima, & irascibilis & concupiscibilis a ratione: Corpus enim ad nutum obedit animæ absque contradictione in his, in quibus natū est ab anima moueri. Vnde Philosoph. dicit in 1. Polit*, q anima regit corpus despotico principatu, idest, sicut dominus seruū, & ideo totus motus corporis refertur ad animā, & propter hoc in corpore non est* virtus, sed solum in aīa. Sed irascibilis & concupiscibilis nō obediūt ad nutū rationi, sed hn̄t proprios motus suos, quibus interdum rationi repugnāt. unde in eodem lib. Philosoph. dicit*, q ratio regit irascibilem & concupiscibilem
H principatu politico, quo scilicet reguntur liberi, qui habent in aliquibus propriā uoluntatem: & propter hoc etiā oportet in irascibili & concupiscibili esse aliquas virtutes, quibus bene disponantur ad actum.

AD 4[m] dicendum, quòd in electione duo sunt, scilicet intentio finis, quæ pertinet ad uirtutem moralē: & præacceptio eius quod est ad finem, quod pertinet ad prudentiam, ut dicitur in 6. Ethi*. Quòd autē habeat rectā intētionem finis circa passiones animæ, hoc contingit ex bona dispositione irascibilis & cōcupiscibilis: & ideo virtutes morales circa passiones, sūt in irascibili & cōcupiscibili, sed prudētia est in rōne.

ca. 3. a med. to. 5.

eod. 1. Pol. cap. 3. post med. to. 5.

ca. 2. to. 5.

I ARTICVLVS V.

Vtrum uires apprehensiuæ sensitiuæ, sint subiectum uirtutis.

AD QVINTVM sic procedit. Videtur q in uirib[9] sensitiuis apprehensiuis interius possit esse aliqua uirtus. Appetitus enim sensitiuus potest esse subiectū uirtutis, inquantum obedit rationi: sed vires sensitiuę apprehensiuę interius rationi obediunt. ad impe-
K rium. n. rōnis operatur & imaginatiua, et cogitatiua, et memoratiua. ergo in his uirib[9] potest esse uirt[9].

¶ 2 Præt. Sicut appetitus rationalis, qui est voluntas, in suo actu potest impediri, vel etiā adiuuari p appetitum sensitiuū, ita etiā intellectus vel ratio potest impediri, vel etiā iuuari per uires prædictas. sicut ergo in uiribus sensitiuis appetitiuis potest esse uirtus, ita etiā in apprehensiuis.

¶ 3 Præt. Prudētia est quædam virtus, cuius partē ponit Tullius memoriam in sua Rhetorica*. ergo

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum quintū.*

IN art. 5. eiusdē 56 q. aduerte Nouitie propter rationē, quę fit in corpore articuli, duo: Primum, quòd hæc duo repugnant, quòd aliquis habitus sit virtus, & quòd subiectū eius sit altera potētia ab illa, quę est consummatiua operis illi[9], ad quod perficiendū ponitur illa virtus. Et repugnantia fundatur super hoc, q virtus sic reddit op[9] suū bonū, q nō contingit opus illud uirtute habēte suū pficere; malū esse, vt in litera breuiter df. ex hoc enim statim patet; quòd si opus aliquod, ad quod ponitur virtus, sit consummandum a potentia B, & uirtus illa ponatur in potētia A, q quantumcunq; uirt[9] illa habeat

Sup. q. 50. ar. 3. ad. 3. Et. 3. di. 33. q. 2. ar. 4. q. 2. ad. 6. Et ver. q. 1. art. 4. ad 6.

*li. 2. de inuen. in fol. 4. ante finē lib.

beat suũ perficere in potentia, A, & actu eius adhuc opus illud male cõsummabitur a potentia, B, oportet. ergo, si virtus illa debet illud opus bonũ fie reddere, ut non reliquatur quòd fiat malus, quòd sit in potentia cousummatiua operis, ut in subiecto. Secundum est pro minore, quòd vires interiores apprehensitiuæ dupliciter sumũtur, Primo secundum naturam, & sic a natura & nõ a uirtute, nec habitu determinãtur. Alio modo ut subsunt rationi: & sic ordinantur ad intellectus perfectionem propter qđ ipsi habitus qui sunt in his partibus, sunt præparatorii ad intellectus actum, & non sunt perfectiui earum ad proprios actus secundum se: & ideo in litera dicitur, quòd cognitio veri, ad quam ordinatur omnis virtus bonum cognitionis faciens, consummatur intellectu tãtum: & propterea in his viribus nulla est uirtus.

ca. 1. to. 5.

ca. 1. eo. 5.

ca. 3. a medio to. 2.

li. 2. de inuẽtione in fol. 4. ante finem lib.

art. 2. huius quæst. & q. 50. artic. 4. ad 3.

ẽt in ui memoratiua potest esse aliqua virtus, & eadẽ ratione in aliis interiorib⁹ apprehensiuis uiribus.

Sed contra est, quod omnes virtutes uel sunt intellectuales, vel morales, vt dr̃ in 2. Ethi⁰. morales autẽ uirtutes oẽs sunt in parte appetitiua: intellectuales autẽ in intellectu, vel rõne, sicut patet in 6. Eth⁰. nulla ergo uirt⁹ est in virib⁹ sensitiuis apprehensiuis interius.

Respon. Dicendum, ꝙ in uiribus sensitiuis apprehẽsiuis interi⁹ ponuntur aliqui habitus: quod patet ex hoc præcipuẽ, ꝙ Philosoph. dicit in lib. de memoria⁰, ꝙ in memorando vnum post aliud, operatur consuetudo, quæ est quasi quædã natura. nihil autem est aliud habitus consuetudinalis q̃ habitudo acquisita p consuetudinẽ, quæ est in modũ naturæ. Vnde de uirtute dicit Tullius in sua Rhet⁰. ꝙ est habitus in modum naturæ rõni consentaneus. In homine tñ id quod ex consuetudine acquiritur in memoria, & ĩ aliis uirib⁹ sensitiuis apprehẽsiuis, nõ est habitus p se, sed ad aliqd annexũ habitibus intellectiuæ partis, vt supra dictũ est⁰. sed tñ siqui sunt habit⁹ in talib⁹ virib⁹, virtutes dici nõ pñt. virt⁹. n. est habitus pfectus, quo nõ cõtingit nisi bonũ operari. unde oportet ꝙ virtus sit in illa potẽtia, quæ est consũmatiua boni operis: cognitio aũt ueri non consũmatur in uiribus sensitiuis apprehẽsiuis. sed hmõi vires sunt quasi præparatorię ad cognitionẽ intellectiuã: & ideo in hmõi viribus nõ sunt virtutes, quibus cognoscitur verum, sed magis in intellectu, uel ratione.

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ appetitus sensitiu⁹ se hẽt ad voluntatẽ quę est appetitus rõnis, sicut mot⁹ ab eo. & ideo op⁹ appetitiuæ virtutis cõsummatur in appetitu sensitiuo: & pp hoc appetit⁹ sensitiu⁹ est subiectũ virtutis. virtutes aũt sẽsitiuę apprehẽsiuæ magis se hñt vt mouẽtes respectu intellect⁹, eo ꝙ phãtasmata se hñt ad animã intellectiuã, sicut colores ad visũ, ut dr̃ in 3. de aĩa⁰. & ideo opus cognitionis in intellectu terminat̃: & pp hoc uirtutes cognoscitiuę sũt ĩ ipso itellectu, vel rõne. et p hoc patet solutio ad 2m.

te. 18. to. 2.

Ad 3m dicendũ, ꝙ memoria non ponitur pars prudẽtiæ, sicut species est pars generis, quasi ipsa memoria sit quædã uirtus per se: sed quia vnũ eorũ quæ requiruntur ad prudentiã, est bonitas memoriæ, vt sic quodãmodo se habeat per modum partis integralis.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsextæ. Articulum sextum.*

3. dist. 23. q. 5. ar. 4. q. 1. cor. ad 2. & 3. & di. 43. q. 2. ar. 4. q. 2. & 4. cor. Et vir. q. 1. ar. 5. per to. & ar. 12. ad 6. & q. 3. ar. 2. cor.

IN articulum. 6. eiusdẽ 56. in quo cõcluditur, ꝙ in uolũtate est aliqua uirtus, scilicet respectu boni diuini & proximi: & aliqua non, scilicet respectu boni proprii, dubium occurrit ex Scoto in tertio sententiarum, distin. 33. contra secundam partem. putat enim quòd temperantia & fortitudo in uolũtate sint, & ibi propriæ virtutes: in concupiscibili autem & irascibili nõ sunt propriæ virtutes: sed de hoc quantum ad concupiscibilem & irascibilem spectat, tractauimus. vnde relinquitur quantum ad volũtatem discutere rationes & conclusiones.

¶ Est igitur dubium circa rationem allatam in litera, ad probandum quòd in uoluntate non sit aliqua virtus ad proprium uolentis bonum. Primo, quia falsum videtur, quòd uoluntas ex propria ratione sit sufficienter determinata ad bonum rationis proprium volẽtis: quia si sic esset, voluntas ut in pluribus, saltem eligeret tale bonum rationis: & rursus prompte, faciliter, & delectabiliter tale bonum eligeret: & rursus ad tale bonum eligendum recte eodẽ modo determinata esset: hæc sũt falsa. ergo. Sequela probatur: quia determinatio naturæ excludens habitum, supplet quidquid daret habitus in subiecto apto nato, & tanto melius, quanto habitus imitatur naturam: & non econuerso. falsitas autem consequentis experientia probatur: nã in nobis ipsis hæc experimur. Et ratione cõfirmatur: quia si voluntas esset ex propria ratione determinata ad tale bonum, non opus esset continentiæ habitu in voluntate. Si enim uoluntas ex se magis, aut æque determinata est ad bonum tale, acsi haberet habitum virtutis, & habendo habitum virtutis, puta, temperantiæ, non egeret continentia. ergo inclinata ex propria ratione non eget continentia: sed per te eget continentia. ergo uolũtas nõ

li. 3. de anima tex. 42. tom. 2.

li. 2. de inuẽtione in fol. 4. ante finẽ lib.

li. 1. eth. ca. vlt. & li. 2. cap. 1. to. 5.

Articulus VI.

Vtrum uoluntas possit esse subiectum uirtutis.

AD sextum sic proceditur. Videtur ꝙ volũtas nõ sit subiectũ alicuius uirtutis. Ad id. n. quod conuenit potentiæ ex ipsa ratione potẽtiæ, non requiritur aliquis habitus: sed de ipsa ratione

A volũtatis cũ sit in ratione, s̃m Philosophũ in 3. de anima⁰, est ꝙ tendat in id quod est bonum secundũ rationem, ad quod ordinatur omnis virtus: quia unũquodq; naturaliter appetit ꝓpriũ bonum. virtus. n. est habitus per modum naturæ consentaneus rationi, vt Tullius dicit in sua Rhet†. ergo volũtas non est subiectum uirtutis.

¶ 2 Præt. Omnis uirtus aut est intellectualis, aut moralis, ut dicitur in 1. & 2. Ethic⁰. sed uirtus intellectualis est sicut in subiecto in intellectu & rõne, non autẽ in uoluntate: virtus aũt moralis est sicut in subiecto in irascibili & cõcupiscibili, quæ sunt irrationales p participationẽ. ergo nulla uirtus est in voluntate sicut in subiecto.

B

¶ 3 Præt. Omnes actus humani, ad quos uirtutes ordinantur, sunt voluntarii. si igitur respectu aliquorũ humanorũ actuum sit aliqua virtus in uoluntate, pari rõne respectu omniũ actuum humanorũ erit

C virtus in uolũtate. aut ergo in nulla alia potentia erit aliqua uirtus, aut ad eundem actum ordinabuntur duæ uirtutes: quod uidetur inconueniens. uoluntas ergo nõ potest esse subiectum uirtutis.

Sed contra est, ꝙ maior pfectio requiritur in mouente, quàm in moto: sed uoluntas mouet irascibilẽ & concupiscibilẽ. multo ergo magis debet esse uirt⁹ in uolũtate, q̃ in irascibili & cõcupiscibili.

Respon. Dicendum, ꝙ cum p

D habitum perficiatur potentia ad agendum, ibi indiget potẽtia habitu perficiente ad bene agendũ, qui quidẽ habit⁹ est uirtus, ubi ad hoc nõ sufficit propria ratio potentiæ. omnis autẽ potentiæ ꝓpria ratio attẽditur in ordine ad obiectũ. unde cũ, sicut dictũ est, obiectum uoluntatis sit bonum rõnis uoluntati ꝓportionatum, quãtum ad hoc nõ indiget uolũtas uirtutẽ pficiẽte: sed si qđ bonum immineat homini uolẽdum, qđ excedat ꝓpor-

E tionẽ uolentis siue quãtũ ad totã speciẽ humanã, sicut bonũ diuinũ, quod trãscendit limites humanæ naturæ, siue quãtũ ad indiuiduũ, sicut bonum proximi, ibi uolũtas indiget virtute. Et ideo hmõi uirtutes, quæ ordinant affectum hominis in Deum, uel in proximum sunt in uolũtate sicut in subiecto, vt charitas, iustitia, & huiusmodi.

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ ratio illa habet locum de uirtute, quæ ordinat ad bonum proprium ipsius uolentis, sicut temperantia

est ex se inclinata ad tale bonū. Deinde dubitatur, quia si voluntas determinata ex propria ratione, est ad bonum rationis. ergo nec virtus iustitiæ in ea esset. Probatur sequela: quia bonum iustitiæ est secundum rationē, & est propriū exercentis iustitiam. iustitia .n. bonum reddit habentem, & opus eius bonum.

In cor. art.

Deinceps arguit Scotus, quia cum iustitia sit uirtus moralis & in voluntate, rationes quæ militant de voluotate & virtute morali, non cōcludunt. Præterea voluntas est indeterminata non solum ad opposita obiecta, sed modos agendi, scilicet recte & non recte. ergo eget inclinatione ad recte agendum, & hæc est virtut. Præterea voluntas non magis est determinata ad vnum, quam intellectus. ergo ex frequentibus rectis electionibus generatur in ea virtus, sicut intellectus ex frequentibus actibus. Præterea voluntas non facile, prompte, & delectabiliter se habet sine virtutis habitu. ergo eget virtute. Sequela patet, & antecedens probatur in uitioso nuper conuerso, qui difficultatem patitur in perseuerando: quia non habet habitum acquisitum uirtutis.

& fortitudo quæ sunt circa passiones humanas, & alia huiusmodi, vt ex dictis patet.

Ad 2m dicendum, q̄ rationale per participationem nō solum est irascibilis & concupiscibilis, sed omnino, idest vniuersaliter appetitiuū, vt dicitur in 1. Ethic. sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas. & ideo si qua virt' est in voluntate, erit moralis, nisi sit theologica, vt infra patebit †.

¶ Ad hoc dicitur, q̄ cum naturaliter amabile sit bonum, vnicuique autem proprium, vt experientia testatur, consequens est, ut voluntati, quæ appetitus est rationalis, amabile sit naturaliter & bonum, & bonum proprium. Cum autem apud Dionysium 4. cap. de diui. nom. bonum habentis sit secundum rationē esse, & hoc non conueniat habenti secundum appetitum sensitiuum, oportet quòd conueniat secundum appetitum rationalem. bonum enim appetitus alicuius obiectum sonat esse. Igitur obiectum volūtatis est bonū rationis. & si huic addatur proprietas, concludetur quòd propriū bonum secundum rationem est naturale obiectum uoluntatis, ac per hoc voluntas est ex propria natura inclinata ad proprium bonum secundum rationem. & quia rationis medium in passionibus concupiscibilis & irascibilis non est alienum, sed proprium bonum secundum rationem ipsius habentis passiones: ideo naturaliter voluntas habentis passiones, qualis est voluntas humana, ex se determinata est ad tale bonum. Sed aduerte, quod aliud est uoluntatem esse naturaliter inclinatam quantum est ex se ad proprium volentis bonum secundum rationem: & aliud est voleotē esse naturaliter inclinatum ad hoc. primum enim sonat in uoluntate tāeum talem determinationē: secundum simpliciter. Et tāta est inter hæc distantia, vt ex hac radice omnia fere soluenda sint, vt nūc videbitur. Si .n. volens, puta, Sortes esset determinatus, ita q̄ nō egeret habitu ad media rationis in passionibus, pronus esset ad opera tēperantiæ & fortitudinis, sicut temperati & fortes: sed quoniā proni sunt in malū ab adolescentia sua sensus hominū, & caro cōcupiscit aduersus spiritū, nō simpliciter, sed in voluntate tantū inclinatio hæc ad tale bonum ponitur. Et quoniā exercitatio hominis in his medijs nō fit sola voluntate, sed cōcurrente parte sensitiua naturaliter secundū se inclinata ad cōcupiscibile sine rationis fræno: ideo non sequitur ex illa inclinatione in uoluntate, quòd vt in pluribus eligamus talia bona, aut quòd prompte, faciliter, & delectabiliter, & quòd recte semper uoluntas ad huiusmodi se habeat: sed bene sequitur cum hac specificatione, quòd uoluntas quantū est ex se, recte se haberet ad huiusmodi ut in pluribus, eligeret talia bona & prompte, faciliter, atque delectabiliter. Ad id vero, quòd de continentia obiicitur, dicitur quòd continentia non eget uoluntas, vt incliner inquantum in se est in tale bonum, sed vt resistat insurgentibus passionibus sensitiui appetitus. Et si contra hoc instetur, quia per eundem habitum potentia aliqua inclinatur in vnum oppositorum, & reliquo resistit: & rursus naturalis determinatio non est minoris efficaciæ, quàm determinatio habitus. Constat autem quòd si voluntas esset habituata, non egeret continentia ad resistendum. ergo: respondetur ordine retrogrado, q̄ determinatio naturæ non est minus efficax, quàm determinatio habitus. Est tamen minus faciens & explicās opus suum, quàm determinatio habitus acquisiti. & in promptu causa est: quia acquisitus habitus in ipsa acquisitione expellit insurgentia contraria: naturalis autem determinatio non. vnde assimilat habitui infuso potius quam acquisito. Ad primum autem dicitur, quòd voluntas sumitur dupliciter, Vno modo, ut cōiuncta cōtrario appetitui sensitiuo: & quòd quemadmodum ipsa secundum se est determinata ad tale bonum, ita secundum se est poteos resistere contrario obiecto. Et quòd quemadmodum ipsa ut coniuncta contrario appetitui, non est determinata ad tale bonum, pro quanto impedibilis est a tendentia in tale bonum, ad quod est ex se inclinata ita, vt sic eget habitu ad resistendum huiusmodi

F impedimentis. Et si hic instetur, quia voluntas vt iuncta appetitui sensitiuo est determinata ad bonum in passionibus appetitus sensitiui per te: & uoluntas ut iuncta appetitui sensitiuo, eget habitu ad resistendum passionibus etiam per te. ergo falsum est, quòd uoluntas est ex se determinata ad tale bonum, & iuncta sensui eget habitu: sed ut iuncta appetitui sensitiuo habet utrunque, & sic omnia ruunt. Probat assumptū, quia volūtas separata nō est determinata ad bonum eligendū in passionibus, vt patet in angelis, & ex ratione: quia non est proprium bonum volentis. Respondetur, quòd falsum assumitur quo ad hoc, quòd voluntas vt iuncta sensui determinetur ad

D. 106. 1199 ca. vlt. to. 5.

†q. 62.

G bonum in passionibus. Aliud est enim dicere, Voluntas vt iuncta sensui habet inclinationem ad bonum proprium passionum: aliud est dicere, Voluntas ut iuncta sensui habet, quòd inclinatio sua naturalis terminetur ad bonum in passionibus. Primum enim significat quòd coniunctio volūtatis ad partem sensitiuam sit ratio, quòd uoluntati conueniat inclinatio talis. secundum autem quòd coniunctio nō sit ratio, quòd inclinatio conueniat, sed quòd inclinatio quam habet, terminetur ad tale bonum, & primum quidem falsum est, formaliter loquendo: secundum autem uerum. Ad cuius euidentiā scito. quòd voluntati humanæ ex suo genere conuenit, quòd naturaliter inclinetur in propriū bonū tā sui, quam uolentis, ut superius in q. 10. patet. hoc enim cōmune est omni uoluntati: sed quòd proprium bonum sit in tali materia, scilicet in passionibus volentis, hoc est ex cōiunctione uolūtatis ad partē sensitiuā. unde inclinatio ipsa uolūtatis in

H proprium bonū secundū rationē in quacunque materia sit, est ei naturalis ex propria ratione: sed q̄ hæc sua inclinatio terminetur ad bonū in passionibus sensitiuis habētis uoluntatē, est ex cōiunctione uolūtatis ad partē sensitiuā. Est igitur in uoluntate nostra, quantū ex parte uolūtatis est, sufficiēs determinatio ipsius ad ꝓpriū bonū: ac per hoc ad bonū secūdū rationem ipsius volētis: & cū hoc ex coniunctione ad partē sensitiuam sortitur necessitatē habitus ad resistēndū contrarijs, quibus iungitur: & hæc intelligito sustinēdo cōtinentiā esse in uoluntate, quod inferius discutietur. Si enim cōtinētia in rōne ponitur, patet quòd nulla est difficultas in proposito: & cum utilem disputationem hanc habes, cuius etsi dicta conclusio non teneatur, multa tamen alia uera, & certa in ea dicta tenenda sunt.

¶ Ad secundū uero dicitur, q̄ ibi est æquiuocatio de bono iustitiæ obiectiue, uel formaliter. Ad bonū n. iustitiæ obiectiue nō naturaliter inclinatur volūtas: quia nō est ꝓprium, sed alterius. Iustitia. n. in his quæ sunt ad alterū est, & de tali virtute & sm ra-

I tionem de bono est sermo, cū dicitur, q̄ quia potentia naturaliter inclinatur in aliquod bonum, non eget habitu uirtutis. potentia enim ut sic, obiectum per se primo respicit, & habitus operatiuus de quo est sermo, & uirtus obiectum respiciunt, nec uirtutis est uirtus, nec habitus habitus. obiectio autem procedit de bono iustitiæ formaliter, quod est formale ipse habitus iustitiæ, ad quod constat potentiam inclinari non mediante alio habitu, vt patet. hoc enim est commune omni uirtuti: illud autem non est commune omni obiecto uirtutis, ut patet.

¶ Ad obiectiones autem ex Scoto sumptas, non quòd ipse afferat eas contra S. Thom. sed quoniam ipse, vt dictum est, dissentiat a S. Thom. & has rationes contra oppositam positionem affert, cuius rationes licet non sint nostræ, ueruntamen ut Nouitijs cauti sint, proderunt. Ad primam ergo dicitur, quòd rationes militantes de moralibus uirtutibus circa passiones, non mili-

K tant de iustitia: quia bonum illarum est proprium uolentis, iustitiæ uero alterum. Ad secundam dicitur, quòd quia bonū rationis in passionibus est medium secundum rationem, & non secundum rem in passionibus, ut patet in 3 Ethic. & medium rationis non attenditur secundum quantitatem intensiuam solam, sed secundum omnes circunstantias, scilicet quando oportet, ubi, propter quid &c. & in hoc manifeste includitur recte eligere: ideo uolūtas determinata ex ꝓpria rōne ad bonū sm rōnem in passionib' est eo ipso eodē mō determinata ad recte eligere. eiusdem enim rationis est inclinatio ad utrunque: & defectus in altero alteri defectum inducit. Ad tertium dicitur, q̄ est manifeste sophisma. concesso enim, sicut uerum est, quòd in uoluntate ex frequentibus rectis electionibus fit habitus uirtutis, non sequitur. ergo ex frequentibus electionibus rectis circa talē materiā. s. passiones proprias fit in voluntate habitus virtutis, ut patet. Et ratio physica est: quia uoluntas non est determinabilis ex se, sed determinata ad tale bonum, quod frequenter eligit: habitus autem talis uirtutis non est natus fieri nisi

alis in subiecto apto pato, scilicet determinato.

¶ Ad quartum iam patet responsio, quòd nuper conuertebatur, quia tum est ex parte voluntatis secundum se prompte, faciliter, & delectabiliter eligeret bonum in passionibus: simpliciter autem ipse uolens, difficile eligit, propter habitus priores derelictos. Iam enim dictum est, quod inclinatio hæc uoluntatis intrinseca assimilatur habitui infuso, quem experimur non auferre a nobis difficultatem bene operandi: quantum quantum est ex parte ipsius, prompte, faciliter, & delectabiliter det operari.

In cor. art.

Co. 3. gal.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ. Articulum primum

IN artic. 1. q. 57. in responsione ad primũ, habes Notitie distinctionẽ de opere interiori intellectus, & extra eum a quo dicitur operatiuum, quod uocatur practicum.

Ao 3m dicendum, quòd quædã virtutes ordinãtur ad bonum passionis moderatę, good est propriũ huius, uel illius hominis: & io talibus noo est necessarium, quod sit ali qua virtus in uoluntate, cũ ad hoc sufficiat natura potentiæ, ut dictũ est. sed hoc solum necessarium est in illis uirtutibus, quæ ordinãtur ad aliquod bonum extriosecum.

QVAESTIO LVII.

De distinctione uirtutum intellectualium, in sex articulos diuisa.

DEINDE cõsiderãdum est de distinctione virtutũ. Et primo, quantum ad virtutes intellectuales. Secundo, quantum ad morales. Tertio, quã tum ad theologicas.

Circa primum quæruntur sex.

¶Primo, Vtrum habitus intellectuales speculatiui sint virtutes.

¶Secundo, Vtrum sint tres .s. sapientia, scientia & intellectus.

¶Tertio, Vtrũ habitus intellectualis, qui est ars, sit virtus.

¶Quarto, Vtrum prudentia sit virtus distincta ab arte.

¶Quinto, Vtrum prudentia sit virtus necessaria homini.

¶Sexto, Vtrum eubulia, synesis, & gnome sint virtutes adiunctæ prudentiæ.

A randi: alio modo quia cum facultate facit etiã ofum bonum: & hoc sicut supra dictum est †, pertinet solũ ad illos habitus, qui respiciunt partem appetitiuã, eo quod uis appetitiua animę est quæ facit uti omnibus potentiis & habitibus. Cũ igitur habitus intellectuales speculatiui non perficiãt partem appetitiuam, nec ali quo modo ipsam respiciant, sed solam intellectiuam, possunt quidem dici uirtutes, inquãtũ faciunt facultatem bonæ operationis, quæ est consideratio ueri, hoc enim est bonum opus intellectus: non tamẽ dicuntur uirtutes secundo modo, quasi faciẽtes bene uti potẽtia, seu habitu. Ex hoc enim quod aliquis habet habitum scientiæ speculatiuæ, non inclinatur ad utendum, sed B fit potens speculari uerum in his, quorum habet scientiã: sed quod vtatur scientia habita, hoc est mouente voluntate. Et ideo virtus, quæ perficit voluntatẽ, ut charitas uel iustitia, facit etiã bene uti huiusmodi speculatiuis habitibus: & secundum hoc etiã io actibus horum habituum potest esse meritum, si ex charitate fiant. sicut Greg. dicit in 6. Moral. quòd contemplatiua est maioris meriti, quàm actiua.

† q. 56. ar. 3.

D. 1185.

ca. 28. post medium & cap. 26.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd duplex est opus, scilicet exterius & interius. practicum ergo uel operatiuum, quod diuiditur contra speculatiuum, sumitur ab opere exteriori, ad quod non habet ordinẽ habitus speculatiuus: sed tamen habet ordinem ad C interius opus intellectus, quod est speculari verum, & secundum hoc est habitus operatiuus.

Ao 2m dicendum, quòd uirtus est aliquorum dupliciter. Vno modo sicut obiectorum: & sic huiusmodi uirtutes speculatiuæ non sunt eorum, per quæ homo fit beatus, nisi forte secundum quod ly, per, dicit causam efficiẽtem, vel obiectum completæ beatitudinis, quod est Deus, quod est summũ speculabile. Alio modo dicitur esse virtus aliquorum sicut actuũ. & hoc modo uirtutes intellectuales sunt eorũ per quæ hõ fit beatus, tum quia actus harũ uirtutum possunt esse meritorij, sicut dictũ est: tum et quia sunt quædã inchoatio perfectæ beatitudinis, quæ in contem- D platione ueri consistit, sicut supra dictum est †.

In cor. art.

† q. 3. art. 8.

Ao 3m dicendũ, quod scientia diuiditur contra uirtutẽ secundo modo dictã, quę pertinet ad uim appetitiuã.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum habitus intellectuales speculatiui sint uirtutes.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod habitus intellectuales speculatiui non sint uirtutes. Virtus enim est habitus operatiuus, ut supra dictum est: sed habitus speculatiui nõ sunt operatiui, distinguitur .n. speculatiuũ a practico, id est, operatiuo, ergo habitus intellectuales speculatiui nõ sũt virtutes.

q. 55. art. 2.

¶ 2 Præt. Virtus est eorum per quæ fit hõ felix, siue beatus, eo quod felicitas est uirtutis præmiũ, vt dicitur in 1. Ethic. sed habitus intellectuales non considerant actus humanos, aut alia bona humana, per quę hõ beatitudinem adipiscitur, sed magis res naturales & diuinas. ergo huiusmodi habitus uirtutes dici nõ possunt.

ca. 9. to. 5.

¶ 3 Præt. Scientia est habitus speculatiuus: sed scientia, & virtus distinguuntur sicut diuersa genera non subalternatim posita, ut patet per Philos. in 4. Top. ergo habitus speculatiui non sunt uirtutes.

ca. 2. nõ procula princ.

SED CONTRA. Soli habitus speculatiui considerant necessaria, quæ impossibile est aliter se habere: sed Philosoph. ponit in 6. Ethic. quasdã uirtutes intellectuales in parte animæ, quæ cõsiderat necessaria, quæ non possunt aliter se habere. ergo habitus intellectuales speculatiui sunt uirtutes.

ca. 2. to. 5.

RESPON. Dicendum, quod cum omnis uirtus dicatur in ordine ad bonum, sicut supra dictum est: dupliciter ratione aliquis habitus dicitur uirtus, ut supra dictum est. Vno modo, quia facit facultatem bene ope-

q. 55. art. 3. & q. 56. art. 3.

ARTICVLVS II.

Vtrum sint tantum tres habitus intellectuales speculatiui, scilicet, sapientia, scientia, & intellectus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter distinguãtur tres uirtutes intellectuales speculatiuæ .s. sapiẽ- B tia, scientia, & intellectus. Species enim nõ debet coodiuidi generi: sed sapientia est quædã scientia, ut dicitur in 6. Ethic. ergo sapientia non debet cõdiuidi scientiæ in numero uirtutum intellectualium.

¶ 2 Præt. In distinctione potentiarum, habituum, & actuũ, quæ attenditur secundum obiecta, attenditur principaliter distinctio, quæ est secundum rationem formalem obiectorum, ut ex supradictis patet †. non ergo diuersi habitus debent distingui secũdum materiale

¶ Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ. Articulum secundum.

IN art. 2. & specialiter in responsione ad secundum, nota quomodo sapientia continet intellectum & scientiã. nõ enim cõtinet ut partes integrales, cum iam dictũ superius sit, quod habitus non integratur ex pluribus habitibus, sed cõtinet quasi partes potestatiales. habet enim sapientia ad intellectum & scientiam sic, quòd ipsa continet quicquid ille & eminẽtius mõ: vtitur enim principiis & se notis deducẽdo cõclusiones, quæ est sciẽtiæ: & ipsa per se nota

Infr. q. 68. ar. 7. cor. & a. 2. q. 4. ar. 8. cor. & q. 47. ar. 5. co. & pri. prol. ar. 3. cor. Et 3. cõt. c. 44. In Ethic. lib. 6. lect. 5. ar. 1. a. co. & ar. 13. co. lib. 6. ethic. ca. 7. to. 5.

† q. 54. ar. 2.

principia vera esse ex terminis iudicat, defendit, & inchoat, quę intellectus tantummodo videt absolute: & vtrunque habet resoluendo in altissimã causam, quod est eminẽtius cõtinere. & propterea in 6. Ethicorum, & in litera dicitur, quòd cõtinet sciẽtiã & intellectũ. & in 4. Metaphysicæ vocatur scientia, & defendit principia ex terminis.

obiectum, sed ſm rõnem formalem ipsius obiecti: sed principiũ demõstrationis est ratio sciẽdi cõclusiones. nõ ergo intellect⁹ principiorum debet poni habitus ali⁹ aut alia virt⁹ a sciẽtia cõclusionũ.

¶ 3 Præt. Virtus intellectualis dr̃ quæ est in ipso rationali per essentiam: sed ratio etiam speculatiua sicut ratiocinatur syllogizãdo demõstratiue, ita ẽt ratiocinat̃ syllogizãdo dialectice. ergo sicut scientia, q̃ causat̃ ex syllogismo demonstratiuo, ponitur virt⁹ intellectualis speculatiua, ita etiã & opinio.

SED CONTRA est, qđ Philos. 6. Eth. * ponit has solum tres virtutes intellectual et speculatiuas. s. sapientiam, scientiam, & intellectum. C.3.6.& 7. to.5.

RESPON. Dicendum, q̄ sicut supra dictum est, * Virtus intellectualis speculatiua est, per quã intellectus speculatiuus pficitur ad considerandum verum: hoc.n. est bonum opus eius. verum autem est dupliciter cõsiderabile. Vno modo sicut per se notum: alio modo sicut per aliud notum. Quod autem est p se notum, se hẽt vt principium, & percipitur statim ab intellectu: & iõ habitus pficiens intellectum ad hmõi veri considerationem vocatur intellectus, qui est habit⁹ principiorum. Verum autem quod est per aliud notum, nõ statim percipitur ab intellectu, sed per inquisitionem rationis, & se habet in ratione termini: quod quidem põt esse dupliciter. Vno mõ, vt sit vltimum in aliquo genere: alio modo vt sit vltimum respectu totius cognitionis humanæ. Et quia ea q̃ sunt posterius nota quo ad nos, sunt priora & magis nota ſm naturam, vt dicitur in 1. Phys. * ideo id quod est vltimum respectu totius cognitionis humanę, est id quod est primum & maxime cognoscibile ſm naturam. & circa huiusmodi est sapientia, quæ considerat altissimas causas, vt dicitur in 1. Metaphys. * vnde cõuenienter iudicat & ordinat de omnibus: quia iudicium perfectum & vniuersale haberi nõ potest, nisi per resolutionem ad primas causas. Ad id uero, quod est vltimum in hoc vel in illo genere cognoscibilium, perficit intellectum scientia, & ideo ſm diuersa genera scibilium sunt diuersi habitus scientiarum, cum tamen sapientia non sit nisi vna.

Ar. præced.

Tex. 3. to. 2

Ca. 1. circa fi. to. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ sapientia est quędam scientia, inquantum habet id, quod est commune omnibus scientiis, vt. s. ex principiis conclusiones demonstret: sed quia habet aliquid proprium supra alias scientias, inquantum scilicet de omnibus iudicat, & non solum quantum ad conclusiones, sed etiã quantum ad prima principia: ideo habet rationem perfectioris virtutis, quàm scientia.

AD 2^m dicendum, q̄ quando ratio obiecti sub vno actu refertur ad potentiam vel habitum, tunc non distinguuntur habitus, vel potentiæ penes rationem obiecti, & obiectum materiale: sicut ad eandem potentiam visiuam pertinet videre colorem, & lumen qđ est ratio videndi colorem, & simul cum ipso videtur. Principia vero demõstratiõis possunt seorsum cõsiderari absque hoc, q̄ considerentur conclusiones. Possunt etiã cõsiderari simul cũ cõclusionibus, prout principia in cõclusiones deducuntur. Cõsiderare ergo hoc secundo mõ principia pertinet ad scientiã, q̃ cõsiderat etiã conclusiones: sed cõsiderare ⁴ principia

F ſm seipsa, pertinet ad intellectum. Vnde si quis recte consideret, istæ tres virtutes non ex æquo distinguuntur abinuicem, sed ordine quodam: sicut accidit in totis potẽtialibus, quorũ vna pars est pfectior altera, sicut anima rationalis est perfectior q̃ sensibilis, & sensibilis q̃ vegetabilis. Hoc .n. modo scientia dependet ab intellectu, sicut a principaliori: & vtrunq; dependet a sapiẽtia sicut a principalissimo, q̃ sub se continet & intellectum & scientias, vt de conclusionib⁹ scientiarum diiudicans, & de principiis earundem.

AD 3^m dicendum, q̄ sicut supra dictum est, * habitus virtutis determinate se habet ad bonum, nullo autem modo ad malum. bonum autem intellect⁹ Q. 55. ar. 3. & 4.
G est uerum: malum autem eius est falsum. Vñ soli illi habitus uirtutes intellectuales dicuntur, quibus semper dicitur uerum & nunquã falsum. opinio uero & suspicio possunt esse ueri & falsi: & ideo non sunt intellectuales uirtutes, vt dicitur in 6. Ethi. * Ca. 3. circa prin. to. 5.

ARTICVLVS III.

Vtrum habitus intellectualis, qui est ars, sit uirtus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̄ ars non sit virtus intellectualis. Dicit.n. August. in lib. de libero arbitrio, * H q̄ virtute nullus male vtitur: sed arte aliquis male vtitur. potest.n. aliquis artifex secundum scientiã artis suę male operari. ergo ars non est virtus.

¶ 2 Præt. Virtutis non est virtus: artis autem est aliqua virtus, vt dr̃ in 6. Eth. † ergo ars non est virtus.

¶ 3 Præt. Artes liberales sunt excellentiores q̃ artes mechanicæ: sed sicut artes mechanicæ sunt practicę, ita artes liberales sũt speculatiuæ. ergo si ars eẽt virt⁹ itellectualis, I deberet virtutibus speculatiuis annumerari.

SED CONTRA est, q̄ Philosoph. in 6. Eth. * ponit artem esse virtutem, nec tñ connumerat eã virtutibus speculatiuis, quarum subiectũ ponit scientificã partem aię.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæseptimæ Articulum tertium.

IN art. 3. aduerte Nouitie, qđ ibi nata duplicem bonitatem, scilicet propriam habitui artis, & moralem duo in litera dicuntur. nã in respõsione ad primum de bonitate ppria artis, dicitur quòd arte null⁹ male, idest, ad malum opus malitia opposita bonitati artis vtitur.

¶ In responsione vero ad secundum, de bonitate moris dicitur, quòd ad hoc quòd hõ bñ vtatur arte, requiritur virtus moralis: hoc.n. nõ exigit̃ ad faciendum opus artis pfectũ: qm̃ potest Grãmatica pfectissima blasphemare deũ, sed ad bene ſm morem vtendum arte.

Inf. q. 93. a. 1. cor. Et 1. 2. q. 22. ar. 2. cor. Et 2. 2. q. 47. ar. 5. cor. Et veri. q. 5. a. 1. co. Et 1. Ethi. & post. pri. * Li. 2. de libe. arb. c. 18 & 19. to. 1.

† Li. 6. eth. c. 5. circa fi.

* Eod. li. c. 3. & 4. t. 5.

RESPON. Dicendum, q̄ ars nihil aliud est, q̃ ratio recta aliquorum operum faciendorum, quorum tñ bonum non consistit in eo q̄ appetitus humanus aliquo modo se habet, sed in eo q̄ ipsum op⁹ quod fit, in se, bonum est. Non .n. pertinet ad laudem artificis inquantum artifex est, qua voluntate opus faciat, sed K quale sit opus quod facit. Sic igitur ars, proprie loquendo, habitus operatiuus est, & tñ in aliquo conuenit cum habitibus speculatiuis: quia etiã ad ipsos habitus speculatiuos pertinet qualiter se habeat res, quam considerant, non autem qualiter se habeat appetitus humanus ad illas. Dummodo enim verum Geometra demonstret, non refert qualiter se habeat ſm appetitiuam partem vtrum sit lætus, vel iratus: sicut nec in artifice refert, vt dictum est. * & ideo eo Art. 1.
modo ars habet rationem uirtutis, sicut & habitus speculatiui: in quantũ. s. nec ars, nec habitus speculatiuus faciunt bonum opus quãtum ad usum, quod est proprium uirtutis perficientis appetitum, sed solum, quantum ad facultatem bene agendi.

Ad primum ergo dicendum, quòd cum aliquis habens artem operatur malum artificium, hoc non est opus artis, immo est contra artem: sicut etiam cũ aliquis sciens verum mentitur, hoc quod dicit, non est secundum scientiam, sed contra scientiam. vnde sicut scientia se habet ad bonum semper, vt dictum est *, ita & ars: & secundum hoc dicitur virtus. In hoc tamen deficit a perfecta ratione virtutis, quia nõ facit ipsum bonum usum, sed ad hoc aliquid aliud requiritur: quãuis bonus vsus sine arte esse non possit.

ar. præc. ad argum. 3.

Ad 2ᵐ dicẽdum, ꝙ quia ad hoc vt homo bene vtatur arte, quam habet, requiritur bona voluntas, quæ perficitur per virtutem moralem: ideo Philosop. dicit*, ꝙ artis est virtus, scilicet moralis, inquantum ad bonum vsum eius aliqua virtus moralis requiritur. Manifestum est enim, ꝙ artifex per iustitiam, quę facit voluntatem rectam, inclinatur vt opus fidele faciat.

lib. 6. eth. c. 5. circa finẽ tom. 5.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ etiam in ipsis speculabilibus est aliquid per modum cuiusdam operis, puta, constructio syllogismi, aut orationis congruæ, aut opus numerandi vel mensurãdi. & ideo quicunq; ad huiusmodi opera rationis habitus speculatiui ordinãtur, dicuntur per quandã similitudinem artes, scilicet liberales, ad differentiã illarum artium quæ ordinantur ad opera per corpus exercita, quæ sunt quodãmodo seruiles, inquãtum corpus seruiliter subditur animæ, & hõ secundum animã est liber. illæ vero scientiæ, quæ ad nullũ huiusmodi opus ordinant̃, simpliciter scientiæ dicuntur, non aũt artes, nec oportet si liberales artes sunt nobiliores, ꝙ magis eis conueniat ratio artis.

Articulus IIII.

Vtrum prudentia sit uirtus distincta ab arte.

Ad quartum sic procedit. Videtur ꝙ prudentia nõ sit alia virtus ab arte. Ars. n. est ratio recta aliquorum operum: sed diuersa genera operum non faciunt vt aliquid amittat rationem artis. sunt. n. diuersæ artes circa opera ualde diuersa. cum igitur etiã prudentia sit quædã ratio recta operũ, videtur ꝙ etiã ipsa debeat dici ars.

¶ 2 Præt. Prudentia magis conuenit cum arte, quàm habitus speculatiui. vtrunque. n. eorum est circa contingens aliter se habere, vt dr̃ in 6. Ethic*: sed quidã habitus speculatiui dicũtur artes. ergo multo magis prudentia debet dici ars.

¶ 3 Præt. Ad prudentiã pertinet bene consiliari, vt dicitur in 6. Ethi*. sed etiã in quibusdam artibus consiliari contingit, vt dicitur in 3. Ethic †, sicut in arte militari, & gubernatiua, & medicinali. ergo prudentia ab arte non distinguitur.

Sed contra est, quòd Philosophus distinguit prudentiam ab arte in 6. Ethic *.

Respon. Dicendum, qđ vbi inuenitur diuersa ratio virtutis, ibi oportet virtutes distingui. Dictum est autem supra *, quòd aliquis habitus habet rationem virtutis ex hoc solum, quod facit facultatem boni operis: aliquis autem ex hoc, ꝙ facit non solum facultatem boni operis, sed etiam vsum. ars autem facit solum facultatem boni operis, quia non respicit appetitum. prudentia aũt non solum facit boni operis facultatẽ, sed etiã vsum: respicit. n. appetitũ tanquã præsupponens rectitudinẽ appetitus, cuius differentiæ ratio est: qa ars est recta ratio factibiliũ, prudentia vero est recta ratio agibilium. Differt autem facere & agere, qa vt dr̃ in 9. Metaph *. factio est actus trãsiens in exteriorem materiã, sicut ædificare, secare, & huiusmodi: agere autẽ est actus permanẽs in ipso agẽte, sicut videre, velle, & hmõi. Sic igit̃ hoc mõ, se hẽt prudẽtia ad hmõi actus humanos, q sunt vsus potentiarũ & habituũ, sicut se hẽt ars ad exteriores factiones, quia vtraq; est pfecta rõ respectu illorũ, ad quæ comparatur. pfectio autem & rectitudo rationis in speculatiuis, dependet ex pricipijs, ex quibus ratio syllogizat, sicut dictum est *, ꝙ scientia dependet ab intellectu, q est habitus principiorum, & psupponit ipsum. in humanis ãt actib' se hñt fines, sicut principia i speculatiuis, vt dr̃ in 7. Ethi. †. & ideo ad prudentiã, quæ est recta ratio agibilium, requirit̃ ꝙ hõ sit bene dispositus circa fines, qđ D quidem est per appetitum rectum: & ideo ad prudentiã requirit̃ moralis virtus, per quam fit appetitus rectus. bonum autem artificialium non est bonum appetitus humani, sed bonum ipsorum operum artificialium: & ideo ars non præsupponit appetitum rectum. & inde est quòd magis laudatur artifex, qui volens peccat, quàm qui peccat nolens. magis autem contra prudentiam est, quòd aliquis peccet volens quàm nolẽs: quia rectitudo voluntatis est de ratione prudentiæ, non autem de ratione artis. Sic igitur patet, quòd prudentia est virtus distincta ab arte.

A — B — C — D.237. — ar. 16. to. 3. — art. 2. ad. 2. — † ca. 8. post medium & li. 6. ca 5. etiam a medio to. 5.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ diuersa genera artificialium omnia sunt extra hominem, & ideo non diuersificatur ratio virtutis: sed prudentia est recta E ratio ipsorum actuum humanorum, vnde diuersificatur ratio virtutis, vt dictum est *. in corp. art.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ prudentia magis conuenit cũ arte, q̃ cũ habitibus speculatiuis quãtum ad subiectum & materiã. vtrunque enim est in opinatiua parte animæ, & circa contingens aliter se habere: sed ars magis conuenit cum habitibus speculatiuis in ratione virtutis, quàm cum prudentia, vt ex dictis patet *. Art. præc.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ prudentia est bene consiliatiua de his, quę pertinẽt ad totam vitam hominis, & ad vltimum finem vitæ humanæ: sed in artibus aliquibus est consilium de his quę pertinent ad fines ꝓprios illarum artium: vnde aliq inquãtum sunt bene cõsiliatiui in reb' bellicis, vel nauticis, dicuntur pru-

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ. Articu. quartũ.*

Infra ar. 5. ad. 1. Et 2. 2. q. 47. ar. 4. ad 2.

In articulo quarto in responsione ad secundum, dubium occurrit, eo quòd authoc hic dicit cũ Arist. in 6. Ethic. ꝙ tam ars quàm prudentia est in opinatiua parte animæ, quæ vt ibi, scilicet in 6. Ethic. dicitur, distinguitur genere a particula animæ sciẽtifica: & vt ipse diu' Thomas ibidem affirmat, opinatiuum est cogitatiua, scientificum autem intellectus: prudentia igitur in cogitatiua ponitur hic, & tamẽ in quæstione præcedente art. 3. posita est in intellectu.

ca. 4. & 5. — cap. 5.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ prudentia procul dubio est in intellectu vt se extendit ad singularia: propter qđ oportet duo hic aduertere. Primo, quòd intellectus vt extensus ad singularia, dicit seipsum & connotat cogitatiuam, quę est ratio particularis: quoniam dato ꝙ intellectus per seipsum cognoscat singulare aliquo modo, perfecta tamen & directa notitia actiua, qualis conuenit prudẽtiæ, de singularibus singulariter non conuenit intellectui, nisi adiuncta sibi cogitatiua, vt in 6. Ethic. dicitur. ergo opinatiua pars animæ hæc duo insinuat. Iden diuersa inueniuntur dicta de ea sententia etiam a diuo Thoma, dum in 6. Ethic. intuendo connotatam cogitatiuam, illi tribuit opinatiui nomẽ. Et in prima parte, q. 79. art. 9. ad tertium, intuendo principantem intellectũ, in ipso posuit opinatiuum: medium enim, extremũ vtrũque sapit. Secundo, ꝙ vnus habitus est quandoque in diuersis potentiis, sic. ꝙ in vna principaliter, & in alia secũdario: & sic prudentia est intellectus principaliter, & in cogitatiua & in memoratiua secũdario. Et propterea diuersa de ipsa dicuntur. quæ non repugnãt, dũ nũc principale, nunc secundarium subiectum assignatur. & de his in secunda secundæ q. 47. amplior erit sermo, cum prudentiæ natura discutietur: nunc sufficiant hæc cõmunia etiã arti.

† ca. 3. to. 5. — ca. 3. to. 5. — ar. 1. & q. 56. art. 3.

¶ *Super Quaestionis quinquagesimae septimae. Articulum quintum.*

IN articulo quinto eiusdem. 57. q. in responsione ad tertium, dubium occurrit, quia author contradicit veritati, & sibi. nã secundũ veritatẽ & ipsum in articulo praecedẽte, ars nõ praesupponit appetitũ rectũ, neq; spectat ad ipsũ, neque facit, aut inclinat ad ipsum, vt patet ex se, & ex supra dictis manifeste. hic vero litera loquens de intellectu practico nõ solum quo ad prudẽtiam, sed quo ad artem, dicit, quòd veritas intellectus
2. 2. q. 51. ar. 3. ad 3. Et virt. q. 1. ar. 6. cnt.
practici accipitur per cõformitatem ad appetitum rectum: quod est contra praedicta. Et ꝙ loquatur de intellectu practico vniuersaliter, vt extẽdit se ad artẽ, patet ex duobus. Primo, quia dicit, ꝙ haec cõformitas ad appetitum rectũ habet locum in contingentibus, quae a nobis fiunt, siue sint agibilia, siue factibilia. Secundo ex hoc, quòd statim ex hac radice reddit causã obiecti proprii intellect⁹ practici extẽsi explicite ad artẽ & prudentiã.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ quia intellectus
ca. 5. 7. 8. & 9. tom. 5.
practicus conuenit cum speculatiuo in actu cognitionis, & differt in actu directionis, differentia practici a speculatiuo non penes cognoscere, sed penes dirigere attenditur: ideo veritas intellectus speculatiui consistit in cognoscere: veritas autẽ intellectus practici in dirigere: & sic veritas intellectus speculatiui consistit in hoc, quòd cognoscere adaequatur rei cognitae. veritas autẽ intellectus practici consistit in hoc, quòd dirigere adaequatur principio directiuo. vt autem habetur nono Metaphysicae, principium determinatiuum, ac per hoc directiuum artis ad operandum, est appetitus. Cum igitur vnumquodque ita se habeat ad veritatẽ sicut ad entitatem, directionis actus proprius intellectui practico, & quo ad esse, & quo ad veritatem, pendet ab appetitu: & hoc liquet. Sed quoniam in litera dicitur, quòd pendet ex appetitu recto, scito quòd rectitudo ista non est vniformiter accipienda. Directio nanque vera intellectus practici in agibilibus attenditur penes conformitatem ad appetitum rectum rectitudine finis moralium, quae est bonitas moralis: directio autem vera intellectus practici in factibilibus, attẽditur penes conformitatem ad appetitum rectum rectitudine finis artificialium: quod non est appetitum esse bonum moraliter, sed esse rectum, idest, tendere in rectum finem. In omni enim arte est dare finem rectum, & non rectum. In tantum autem pendet veritas directionis intellectus practici ab appetitu recto in factibilibus, quòd

F si statuifica repraesentaret hominem, & per statuam intẽdat monstrum, aut improportionata membra volens vel nolens faciat, directio erronea erit, & non ab arte: quoniam ipsa verorum tantũ est, quia virtus est. si autem intendat repraesentare mõstrum, vel talem improportionem, directio vera & opus verum erit vtpote cõformitas eius habens intento fini, cui nata est conformari talis ratio. Nec te decipiat Nouitie quisquam, dicẽs, veritatem huiusmodi non spectare ad artẽ, sed artis vsum: & consequenter, quia vsus etiam intellectus speculatiui ab appetitu pendet, sicut contingit logicam syllogizare ex quatuor terminis volentem, & ex tribus etiam volentem, ac per hoc vere vel non vere lõgica vti: ita in arte huiusmodi. ergo veritas directionis ad vsum spectat, nõ ad artem ipsam. Aduerte nanque coincidentiam vsus cum directione in arte, & vide quare apparet, ꝙ veritas huiusmodi spectet ad vsum, & non ad artem. quamuis enim vsus & directio in arte coincidant, distinguuntur tamen saltem ratione: & arti conuenit directionis veritas, nõ ratione vsus, sed ratione propriae naturae, quae nata est dirigere non nisi determinata ad directionem ab appetitu recto. In virtutibus autem speculatiuis solus vsus inuenitur pendens ab appetitu. Et per haec satis patet responsio ad obiectionem: nam superius dictum est, quòd ars nec supponit appetitum rectũ moraliter, nec inclinat ad ipsum rectũ siue moraliter, siue artificialiter: nunc autem dicitur, quòd propria veritas eius consistit in conformitate ad appetitum rectum non in Art. praec.
moralibus, sed in artificialibus, qui tunc est cum finem habet, a quo obliquãdo artificiale malum est: quia veritas intellectus practici consistit in adaequato dirigere, vt exteriora opera testantur. haec autem nec veritati, nec authori contradicunt &c.

¶ In eadem responsione, scilicet ad tertium quinti articuli quaestionis 57. aduerte diligentissime, vt iungas haec duo simul, scilicet ꝙ habitus sit virtus intellectualis, & ꝙ sit circa contingẽtia, quoniam sibiinuicem aduersantur. Si enim est intellectualis virtus, ergo semper verus, ac per hoc non contingentium: quia cõtingentium malea est falsitas. Et si est contingentium, ergo non semper verus, ac per hoc non est virtus intellectualis. Hanc difficultatem tractat hic author in hoc argumento: hanc difficultatem non potest effugere quisquis perfectionem intellectus practici in sola cognitione ponit. Vbi scito, ꝙ Sotus in tertio sent. distin.

---

dentes duces, vel gubernatores, nõ autẽ prudentes simpliciter: sed illi solum ꝗ bene consiliantur de his quae conferunt ad totã vitam.

ARTICVLVS V.

Vtrum prudentia sit virtus necessaria homini.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ prudentia non sit virtus necessaria ad bene viuendum. Sicut .n. se habet ars ad factibilia, quorum est ratio recta, ita se habet prudentia ad agibilia, secundum quae vita hominis consideratur. est enim eorum recta ratio prudentia, vt dr̃ in 6. Ethic. * (Ca. 5. to. 5.) sed ars non est necessaria in rebus factibilibus nisi ad hoc, ꝙ fiant, non autem postquàm sunt factae. ergo nec prudentia est necessaria homini ad bene viuendum postquã est virtuosus: sed forte solum quantũ ad hoc, quòd virtuosus fiat.

¶ 2 Praet. Prudentia est per quam recte consiliamur, vt dicitur in 6. Ethic *. sed homo potest ex bono cõsilio agere non solum proprio, sed etiam alieno. ergo non est necessariũ ad bene viuendum, ꝙ ipse homo habeat prudentiã, sed sufficit ꝙ prudentum consilia sequatur.

¶ 3 Praet. Virtus intellectualis est, secundum quam contingit semper dicere verum, & nunquã falsum: sed hoc non videtur contingere secundum prudentiã. non enim est humanum, ꝙ in consiliando de agendis nunquàm erretur, cum humana agibilia sint contingentia aliter se habere. Vnde dicitur Sapiẽ. 9. Cogitationes mortalium timidę, & incertae prouidentiae nostrae. ergo videtur, ꝙ prudentia non debeat poni intellectualis virtus,

SED CONTRA est, ꝙ Sapient. 8. connumerãtur aliis virtutibus necessariis ad vitam humanam, cum dicitur de diuina sapientia: Sobrietatem & prudentiam docet, iustitiam & virtutẽ, quibus vtilius nihil est in hac vita hominibus.

RESPON. Dicendum, ꝙ prudentia est virtus maxime necessaria ad vitam humanam. bene enim viue-
G re cõsistit in bene operari. Ad hoc autem quòd aliquis bene operetur, non solum requiritur quid faciat, sed etiam quomodo faciat, vt scilicet secundum electionem rectã operetur, non solum ex impetu, aut passione. cũ autem electio sit eorum quae sunt ad finem, rectitudo electionis duo requirit, scilicet debitum finem, & id quod conuenienter ordinatur ad debitũ finem. Ad debitum autem finem homo conuenienter disponitur ꝑ virtutem, quae perficit partem animae
H appetitiuã, cuius obiectũ est bonũ & finis. Ad id autem qđ conueniẽter in finẽ debitũ ordinatur, oportet qđ hõ directe disponatur ꝑ habitum rationis: qa consiliari & eligere, quae sunt eorum quae sunt ad finem, sunt actus rõnis: & ideo necesse est in ratione esse aliquã virtutem intellectualem, ꝑ quã ꝑficiatur ratio ad hoc ꝙ cõuenienter se habeat ad ea, quae sunt ad finẽ, & haec virtus est prudẽtia; vnde prudẽtia est virt⁹ necessaria ad bene viuẽdũ.
I AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ bonum artis consideratur non in ipso artifice, sed magis in ipso artificiato, cũ ars sit ratio recta factibilium. factio .n. in exteriorem materiã trãsiens, non est perfectio faciẽtis, sed facti, sicut motus est actus mobilis. Ars autem circa factibilia est: sed prudentiae bonum attenditur in ipso agente, cuius ꝑfectio est ipsum agere. est enim prudentia recta ratio agibilium, vt dictum est: *
K & ideo ad artem non requiritur ꝙ

artifex bene operetur, sed ꝙ bonum opus faciat: requireretur aũt magis qd ipsum artificiatum bene operaretur, sicut quòd cultell⁹ bene incideret, vel serra bene secaret, si proprie horũ esset agere, & non magis agi, quia nõ habent dominium sui actus. & ideo ars nõ est necessaria ad bene uiuẽdũ ipsi artifici, sed solum ad faciẽdum ipsum artificiatũ bonum, & ad conseruãdum ipsum. Prudẽtia aũt est necessaria hoĩ ad bene viuẽdum, non solum ad hoc ꝙ fiat bonus.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ dum hõ bonum operatur non ſm propriã rationem, sed motus ex cõsilio alterius, nondum est omnino perfecta operatio ipsius quantum ad rationem dirigentem, & quãtum ad appetitum mouentem. vnde si bonum operetur, non tamen simpliciter bene, quod est bene uiuere.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ verum intellectus practici aliter accipitur, q̃ verum intellectus speculatiui, vt dicitur in 6. Ethic.* nam verum intellectus speculatiui accipitur ꝑ cõformitatem intellectus ad rẽ. Et qa intellectus nõ põt infallibiliter cõformari rebus in cõtingẽtibus, sed solum in necessarijs: ideo nullus habitus speculatiuus cõtingentium est intellectualis virtus, sed solum est circa necessaria. Verum autem intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum, quæ quidem conformitas in necessarijs locum non habet, quæ uoluntate humana non fiunt: sed solum in cõtingentibus quæ possunt a nobis fieri, siue sint agibilia interiora, siue factibilia exteriora, & ideo circa sola cõtingentia ponitur virtus intellectus practici: circa factibilia quidẽ ars, circa agibilia uero prudentia.

ARTICVLVS VI.

Vtrũ eubulia, synesis, & gnomen sint uirtutes adiunctæ prudentiæ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter adiungãtur prudẽtiæ eubulia, synesis, & gnomen. Eubulia. n. est habit⁹, quo bene cõsiliamur, ut dicitur in 6. Ethic.* sed bene consiliari pertinet ad prudentiam, vt in eodẽ lib. dicitur. ergo eubulia nõ est uirtus adiuncta prudentiæ, sed magis est ipsa prudentia.

¶ 2 Præt. Ad superiorem pertinet de inferioribus iudicare. illa ergo uirtus uidetur suprema, cuius est actus iudicium: sed synesis est be-

A ne iudicatiua. ergo synesis non est uirtus adiuncta prudentiæ, sed magis ipsa est principalis.

¶ 3 Præt. Sicut diuersa sunt ea, de quibus est iudicandũ, ita ẽt diuersa sunt ea, de quibus est consiliandum: sed circa omnia consiliabilia ponitur uirtus una. s. eubulia. ergo ad bene iudicãdum de agẽdis, non oportet ponere præter synesim, aliam uirtutem. s. gnomen.

¶ 4 Præt. Tullius ponit in sua Rhetor.* tres alias partes prudentiæ. s.

B memoriam præteritorum, intelligentiam præsentium, & prouidentiam futurorum. Macrobius etiã ponit super somnium Scipionis,† quasdam alias partes prudentiæ. s. cautionem, docilitatem, & alia huiusmodi. non uidentur igitur solę hmõi uirtutes prudentiæ adiungi.

SED CONTRA est authoritas Philosophi in 6. Eth.* qui has tres uirtutes ponit prudẽtiæ adiũctas.

RESPON. Dicendum, quòd in omnibus potentijs ordinatis illa

C est principalior, quæ ad principaliorem actum ordinatur: circa agibilia autem humana tres actus rationis inueniuntur, quorum primus est consiliari: secundus iudicare: terti⁹ est præcipere. Primi autem duo respondent actibus intellectus speculatiui, qui sunt inquirere, & iudicare. nam consilium inquisitio quædam est: sed tertius actus est proprie practici intellectus, inquantum est operatiuus:

D nõ enim ratio habet præcipere ea, quæ per hominem fieri non põt. Manifestũ est autem, quòd in his quæ per hominem fiunt, principalis actus est præcipere, ad quẽ alij ordinantur: & ideo uirtuti, quæ est bene præceptiua. s. prudentiæ, tanquã principaliori adiunguntur tanquàm secundariæ eubulia, quę est bene consiliatiua, & synesis, & gnome, quæ sunt partes iudicatiuę, de quarũ distinctione dicetur.

AD PRIMVM ergo dicendum,

E quòd prudentia est bene consiliatiua, non quasi bene consiliari sit immediate actus eius: sed quia hunc actum perficit mediante uirtute sibi subiecta, quæ est eubulia.

AD 2ᵐ dicendum, quòd iudiciũ in agendis, ad aliquid ulterius ordinatur. cõtingit. n. aliquem bene iudicare de aliquo agendo, & tamen non recte exequi: sed ultimum complementum est, quãdo ratio iã bene præcipit de agendis.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ iudicium de unaquaq; re fit ꝑ propria principia eius: inquisitio autem non-

distin. 56. intellectum practicum in sola cognitione rectificans, adeo vt prudentiam in sola ratione absque appetitus bonitate ponat, non potest huic difficultati satisfacere. Putat autem ipse, ꝙ sicut in speculatiuis principia ex terminis, & conclusio ex recto syllogismo scitur necessario, ita in practicis, & sic perficitur ratio practica, & illud sexti Ethic. quòd verum intellectus practici est confesse se habere appetitui recto, glosat, quòd appetitui recto non præcedenti, sed apto nato sequi: ita quòd intellectus practicus tunc est verus, quãdo talis est quòd recta electio est nata sibi esse cõformis: vel in idem redit, quando est cõformatiuus

Ca. 2. to. 5. rectę electionis sibi, siue sequatur, siue nõ, recta electio. Sed quãtus sit hic error, manifeste patet ex allata difficultate. Nam quãtumcunq; intellectus noster discurrat, nunquàm ad hoc peruenire potest, vt de particularibus cõtingentibus habitum per se verũ semper acquirat: quoniam cum ab eo quod res est, vel nõ est, oratio sit vera vel falsa, & contingentia aliter, & aliter se habeant, impossibile est, ꝙ intellectus nostri cognitio conformetur infallibiliter contingẽtibus. aut ergo non

1. q. 1. 2. ar. 2. ad 1. Et 2. 2. q. 49. cor. & q. 51. p 20. & q. 52. ar. 2. cor. Et 3. d. 33. q. 3. ar. 1. q. 3. & 4. Et vic. q. 2. art. 12. ad 26. & q. 5. art. 1. cor. εὐβουλία σύνεσις γνώμη * Li. 6. Eth. cap. 9.

est virtus prudentia illa Scotica, quia virt⁹ intellectualis, vt patet 6. Ethicorum, non est nisi verorum: aut si est virtus, non est circa cõtingentia, & sic non est prudentia, sed scientia moralis. Et sicut errauit in hoc, ita etiam errauit in glosa illa & in consequentibus, de quibus infra erit sermo. Tu autem sectator Aristo. & diui Thomæ, cui datum est videre, quòd prædicta duo, si referantur ad perfectionem cognitionis, incompossibilia sunt, inspicias literam in hac respõsione, & inuenies ꝙ diuinũ authoris ingenium, vidẽs dixit, quòd propter hanc rationẽ. s. huius incõpossibilitatis, nulla virtus intellectualis ponitur in intellectu speculatiuo, cuius perfectio consistit in cognoscere circa cõtingentia. vnde vt hæc duo coeant, necesse est ad intellectũ digrẽdi cuius perfectio, ac per hoc veritas nõ consistat in cognoscere, sed in alio actu, qui perfectus verusque infallibiliter circa contingentia esse possit. talis est autem intellectus practic⁹ ut sic: quoniam cuius perfectio ac veritas in actu dirigendi consistit, quæ directio infallibiliter est vera circa cõtingentia, si consona sit appetitui recto præcedẽti: & sic author virtutẽ intellectualem semper veram respectu contingentiũ saluauit, non inquantum cognitorum, sed inquantum attingibiliũ ab humano opere propter conformitatem ad appetitum rectũ. Propterea esto cautus non solũ Nouitie, sed vir docte, ne cũ de istis dispũtas, in intellectu solo sistas. sæpe enim intellectui, ut cognoscenti, tantum deerit certa veritas præmissæ particularis, quoniam non est cognoscibilis certitudinaliter, vt patet.

Li. 2. de inuẽtione in fol. 4. ante finem lib.

Li. 1. in fol. 2. ante mediũ. cap. 8.

C. 9. 10. & 11. tom. 5

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ Articulum sextum.*

IN artic. 6. in responsione ad tertium memẽto Nouitie, quòd tam dialectica, quàm demonstratiua docens est vna: sed in vsu est differentia, quam ponit litera, quia dialectica ẽt utens est una, demonstratiua uero multiplex, idest, principia rationũ demonstratiuarum diuersificantur iuxta diuersitatem rerum scibilium, quia sunt propria illis: principia uero rationum probabilium non diuersificantur iuxta diuersita-

d 3. argu. Aius ar.

uersitatem rerum, quia sunt cõmunia: hoc enim est dialecticam utentem esse unam demonstratiuam multiplicem. Diuersitas nãq; uel identitas principiorum suorum infert earum diuersitatem.

dum est per ꝓpria principia, quia his habitus non esset opus inquisitione, sed iam res esset iouenta: & ideo vna sola virtus ordinatur ad bene consiliandum, duæ autẽ virtutes ad bene iudicãdum, quia distinctio non est io cõibus principijs, sed in proprijs. vnde & in speculatiuis vna est dialectica inquisitiua de omnibus: scientiæ autem demoostratiuæ, quę sunt iudicatiuæ, sunt diuersæ de diuersis. Distinguuntur autem synesis & gnomin secũdum diuersas regulas, quibus iudicatur. Nam synesis est iudicatiua de agendis secundum cõmunem legem: gnomio autem G secundum ipsam rationem naturalem in his, in quibus deficit lex cõmunis, sicut plenius infra patebit.*

2. 2. q. 51, art. 4.

AD 4m dicendũ, ꝙ memoria, iotelligentia, & prouidentia, similiter etiã cautio & docilitas, & alia huiusmodi non sunt virtutes diuersæ a prudentia: sed quodammodo cõparantur ad ipsam, sicut partes iotegrales, inquantum omnia ista requiruntur ad perfectionem prudentiæ. sunt etiam & quædã partes subiectiuæ, seu species prudentiæ, sicut œconomica regnatiua, & huiusmodi: sed prædicta tria suot quasi partes potentiales prudentiæ: quia ordinantur sicut secundarium ad principale, & de his infra dicetur.*

2. 2. q. 51.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimaoctauæ Articulum primum & secundum.*

IN art. 1. & 2. tit. in q. 58. aduerte, quòd quia formalis est doctrina authoris: ideo licet conclusum sit, quòd non omnis uirtus est moralis, specialiter quæsitum est an moralis sit intellectualis. decet enim doctrinam paulatim singula explicare, quis ois uirt' humana nõ moralis sit intellectualis.

QVAESTIO LVIII.

De distinctione uirtutum moralium ab intellectualibus, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de uirtutibus moralibus.

Et primo de distinctione earum a uirtutibus intellectualibus. Secundo, de distinctione earum ab inuicem secundum propriam materiã. Tertio, de distinctione principaliũ, uel cardinalium ab alijs.

Circa primum quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum omnis uirtus sit uirtus moralis.

¶ Secundo, Vtrum uirtus moralis distinguatur ab intellectuali.

¶ Tertio, Vtrum sufficienter diuidatur uirtus per intellectualem & moralem.

¶ Quarto, Vtrum moralis uirtus possit esse sine intellectuali.

¶ Quinto, Vtrũ econuerso, intellectualis uirtus possit esse sine morali.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum omnis uirtus sit moralis.

1. 2. q. 68. art. 8. co. Et 3. dis. 23. q. 1. art. 4. q. 2. co.

Cap. 6. post med.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ omnis uirtus sit moralis. Virtus, n. moralis dicitur a more, idest consuetudine: sed omniũ uirtutum actus cõsuescere possumus. ergo omnis uirtus est moralis.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in 2 Eth.* ꝙ uirtus moralis, est habitus electiuus in medietate rationis consistens: sed omnis uirtus vr esse habitus electiuus, quia actus cuiuslibet uirtutis possumus ex electione facere. omnis ẽt uirtus aliqualiter in medio rationis consistit, ut infra patebit.† ergo omnis uirtus est moralis. F

† q. 64. art. 2. 3. 4.

¶ 3 Præt. Tullius dicit in sua Rhet.* quod uirtus est habitus io modum naturæ rationi consentaneus: sed cum omnis uirtus humana ordinetur ad bonum hominis, oportet quòd sit consentanea rationi, cum bonum hominis sit secundum rationem esse, ut Diony. dicit. ergo omnis uirtus est moralis.

* li. 2. de inuentione in fol. 4. ante lib. finem

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 1. Ethicor.* Dicentes de moribus non dicimus, quoniam sapiens uel intelligens, sed quoniam mitis uel sobrius: sic igitur sapientia & intellectus oon sunt morales; quę tamen sunt uirtutes, sicut supra dictum est. † non ergo omnis uirtus est moralis.

In fine lib. tom. 5.

q. præcedẽ. art. 2.

G RESPON. Dicendum, ꝙ ad huiusmodi euidentiã considerare oportet quid sit mos: sic. n. scire poterimus quid sit moralis uirtus. Mos autem duo significat: quandoque enim significat consuetudinem, sicut dicitur Act. 15. Nisi circuncidamini secundũ morem Moysi, non poteritis salui fieri. Quandoque uero significat inclinationem quandam naturalem, uel quasi oaturalem ad aliquid agendum: unde & etiam brutorum animalium dicuntur aliqui mores. unde dicitur 2. Mach. 12, quòd leonum more irruentes in hostes prostrauerunt eos, & sic accipitur mos in Psal. 67. ubi dicitur. Qui habitare facit unius moris in domo. Et hæ quidem duæ significationes in nullo distin H guuntur apud Latinos quantum ad uocem: in Græco autem distinguuntur. nam ethos, quod apud nos morem significat, quandoque habet primam longam, & scribitur per η Græcam literam: quandoque habet primam correptam, & scribitur per ε. Dicitur autem uirtus moralis a more, secundum quod mos significat quandam inclinationem naturalem, uel quasi naturalẽ ad aliquid agendum, & huic significationi moris, propinqua est alia significatio, quæ significat consuetudinem; nam consuetudo quodam modo uertitur in naturam, & facit inclinationem similem naturali. Manifestum est autem quòd inclinatio ad actum proprie conuenit appetitiuæ uirtuti, cuius est mouere omnes potentias ad agendum, ut ex supradictis pa I tet.* & ideo non omnis uirtus dicitur moralis, sed solum illa, quæ est in ui appetitiua.

q. 9. art. 1.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ obiectio illa procedit de more ſm quod significat consuetudinem.

AD 2m dicendũ, ꝙ omnis actus uirtutis potest ex electione agi: sed electionẽ rectã agit sola uirtus quæ est in appetitiua parte animæ. Dictum est. n. supra,* ꝙ eligere est actus appetitiuæ partis. vnde habitus electiuus, qui. s. est electionis principium, est solum ille qui perficit uim appetitiuam, quãuis etiam aliorum habituum actus sub electione cadere possint.

q. 13. art. 1.

AD 3m dicendum, quòd natura est principium motus, sicut dicitur in 2. Physic.* Mouere autem ad K agẽdum, proprium est appetitiuæ partis: & ideo assimilari naturæ in consentiendo rationi, est proprium uirtutum, quæ sunt in ui appetitiua.

Tex. 3. co. 2

ARTICVLVS II.

Vtrum uirtus moralis distinguatur ab intellectuali.

Infra q. 62. art. 2. Et 3. dist. 23. q. 1. ar. 4. q. 3. ad 4. Et ueri. q. 14. art. 3. ad 9. Et ueri. q. 1. arti. 12. cor. Et 1. Eth. fin. & li. 19. c. 9. paulo post princip. & li. 4. cap. 21 & lib. 15. c. 3. tom. 5.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ uirtus moralis ab intellectuali oon distinguatur. Dicit enim Aug in lib. de ciui. Dei,* quòd uirtus est ars recte ui-

¶ *Super Quæstionis quinquagesimaoctauæ Articulum secundum.*

IN art. 2. eiusdem 58. q. aduerte, ꝙ ultima uerba in corpore articuli, scilicet habitus moralis habet rationem uirtutis humanæ, inquantum

tum rationi conformatur, non intelligũtur de cooformitate superadditæ relationis, sed de conformitate essentiali. iam enim superius dictũ est, quòd uirtus moralis est essentialiter habitus cõformis rationi, & nõ sit idem habitus de non uirtute uirtus p superadditam relationem ad rationem rectam, & hæc expositio sufficiat pro omnibus similib⁹ verbis authoris tam hic, q̃ alibi.

¶ In eodem 2. artic. relinquitur difficultas illa in proprio loco dispntanda. An possit homo contra actuale iodiciũ operari: sat enim est proposito de habitibus loqui, & necessitatẽ habitus in appetitu etiam ostendere, ut in litera fit.

uendi: sed ars est uirtus intellectualis. ergo uirtus moralis ab intellectuali non differt.

¶ 2 Præt. Plerique in diffinitione virtutum moralium ponunt scientiam, sicot quidã diffiniont, quòd perseuerantia est scientia, vel habitus eorum quibus est immanendum, vel nõ immanendum, & sanctitas est scientia faciens fideles & seruãtes quę ad Deum iusta: scientia aũt est virtus intellectualis. ergo virtus moralis non debet distingui ab intellectuali.

Ca. 6. a medio, tom 5. ¶ 3 Præt. Augu. dicit in 1. Soliloquiorum, * quòd uirtus est recta & perfecta ratio: sed hoc pertinet ad virtutem intellectualẽ, vt patet in 6. Eth. † ergo virtus moralis nõ est distincta ab intellectuali. †Cap. vltimo.

¶ 4 Præt. Nihil distinguitur ab eo quod in ei⁹ diffinitione ponitur: sed virt⁹ intellectualis ponitur in diffinitione virtutis moralis. dicit enim Phil. in 2. Eth. * quòd uirtus moralis est habitus electiuus existens in medietate determinata ratione, proot sapiẽs determinabit: huiusmodi autem recta ratio determinans medium virtutis moralis pertinet ad virtutem intellectualem, vt dicitur in 6. Ethic. * ergo virtus moralis non distinguitur ab intellectuali. Ca. 6. a medio, tom. 5. Cap. vltimo.

SED CONTRA est, quod dicitur in 1. Eth. † Determinatur virtus secundum differẽtiam hanc. Dicimus enim, harũ has quidẽ intellectuales, has vero morales. †Cap. vltimo in fine, tom. 5.

RESPON. Dicendum, quòd omnium humanorum operum principium primum ratio est, & quęcunque alia principia humanorum operũ inueniantur, quodammodo rationi obediunt, diuersimode tamen. Nã quædam rationi obediunt omnino ad nutum absque omni contradictione: sicut corporis membra, si fuerint in sua natura consistentia. statim enim ad imperium rationis manus, aut pes mouetur ad opus. Vnde Philosoph. dicit in 1. Polit. * quòd anima regit corpus despotico principatu, idest, sicut dominus seruum, qui ius contradicendi non habet. Posuerunt igitur quidam, quòd omnia principia actiua, quæ sunt in homine, hoc modo se habent ad rationem: quod quidem si verum esset, sufficeret quòd ratio esset perfecta ad bene agendum. vnde cum virtus sit habitus, quo perficimur ad bene agendum, sequeretur quòd in sola ratione esset, & sic nulla virtus esset nisi intellectualis. Et hæc fuit opinio Socratis, qui dixit omnes virtutes esse prudentias, ut dicitur in 6. Ethic. * vnde ponebat, q̃ homo scientia in eo existente peccare nõ poterat, sed quicunq; peccabat, peccabat pp ignorantiam. Hoc autem procedit ex suppositione falsi. pars enim appetitiua obedit rationi non omnino ad nutũ, sed cum aliqua contradictione. vnde Philosophus dicit in 1. Polit. * q̃ ratio imperat appetitiuæ principatu politico, quo. s. aliquis præest liberis, qui habẽt ius in aliquo contradicendi: vnde Aug. dicit super Psal. † q̃ interdũ præcedit intellectus, & sequitur tardus, aut nullus affectus, intantum q̃ quãdoq; passionibus, vel habitibus appetitiuæ partis hoc agitur, vt vsus rationis in particulari impediatur: & secundum hoc aliqualiter verum est, quod Socrates dixit, † q̃ scientia

Cap. 3. post medium, tomo 5.

Cap. vlt. tomo 5.

Cap. 3. post medium, tomo 5.

† Psal. 118. super illud, Cõcupiuit aia mea, circa finem cõcionis 8. in clũ ps. to. 8

† li. 6. Eth. to. 5.

A præsente non peccatur: si tamen hæc extendatur vsq; ad vsum rationis in particulari eligibili. Sic igitur ad hoc quòd homo bene agat, requiritur quòd non solũ ratio sit bene disposita per habitum virtutis intellectualis, sed etiam quòd vis appetitiua sit bene disposita per habitũ virtutis moralis. Sicut igitur appetitus distinguitur a ratione, ita virtus moralis distinguitur ab intellectuali. vnde sicut appetitus est principium humani actus secundum hoc, quòd participat aliqualiter rationem, ita habitus moralis habet rationẽ virtutis humanæ: inquantum rationi conformatur.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ Aug. cõiter accipit B artem pro qualibet recta rõne, & sic sub arte includitur etiam prudentia, quę ita est recta ratio agibiliũ, sicut ars est recta ratio factibilium: & secundum hoc quod dicit, quòd virtus est ars recte viuẽdi, essentialiter conuenit prudentiæ, participatiue autem alijs uirtutibus, prout secundum prudentiam diriguntur.

AD 2ᵐ dicendum, quòd tales diffinitiones a quibuscunq; inueniãtur datæ, processerunt ex opinione Socratica, & sunt exponendæ eo modo quo de arte * prædictum est. et similiter dicendum est ad tertium. * In solut. ad 1. argu. praeced.

AD 4ᵐ dicendum, q̃ recta ratio quæ est secundum prudentiam, ponitur in diffinitione virtutis moralis, non tanquã pars essentiæ eius, sed sicut quiddam participatum in omnibus virtutibus moralibus, inquan C tum prudentia dirigit omnes virtutes morales.

ARTICVLVS III.

Vtrum sufficienter virtus diuidatur per moralem & intellectualem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̃ virtus humana non sufficienter diuidatur per virtutem moralem & intellectualẽm. Prudentia enim videtur esse aliquid mediũ inter virtutem moralem & intellectualem: connumera D tur enim in virtutibus intellectualibus in 6. Ethic. * & etiam ab omnibus communiter cõnumeratur inter quatuor virtutes cardinales, quæ sunt morales, ut infra patebit. † non ergo sufficienter diuiditur virtus per intellectualẽ & moralem, sicut per immediata. Cap. 3. & 5 tom. 5. † quæst. 61.

¶ 2 Præt. Continentia & perseuerantia, & etiam patiẽtia, non computantur inter virtutes intellectuales, nec etiam sunt uirtutes morales, quia non tenent mediũ in passi E onibus, sed abundant in eis passiones. nõ ergo sufficienter diuiditur virtus p intellectuales & morales.

¶ 3 Præt. Fides, spes, & charitas, quędam virtutes sunt, non tamen sunt virtutes intellectuales. hæ. n. solum sunt quinque. s. scientia, & sapientia, intellectus, prudentia, & ars, vt dictum est, * nec etiã sunt virtutes morales, quia non sunt circa passiones, circa quas maxime est moralis uirtus. ergo uirtus non sufficienter diuiditur per in- q. 57. art. 2. & 3.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum tertium.*

IN arti. 3. eiusdem quæst. 58. in responsione ad secundũ nota Thomista, ne fallaris, sumẽs hoc, q̃ continentia sit subiectiue in ratione, propter illa verba. Deficit tamen a ratione uirtutis, quia uirtus intellectualis &c. Possunt enim dupliciter intelligi: primo, vt prima facie videtur, vt reddant rationem, quare continentia non est virtus, quia non est virtus intellectualis, quia &c. Et hic sensus licet forte a pluribus sit acceptus, falsus tamen, & contrarius huic literę & authori est, vt patebit. Alio ergo modo possunt intelligi vt reddant rationem, quare continentia non est uirtus, quia in cõtinente nõ datur uirtus intellectualis faciens rationem bene se habere, circa materiam continentiæ, quod probatur: quia in eo non est rectus appetitus finis, quẽ præexigit ratio recta habituata uirtute: quasi diceret, continentia deficit a ratione uirtutis, quia sine pona-

tellectuales & morales.

Sed contra est, ꝙ Philosophus dicit in 2. Eth.* duplicem esse virtutem, hanc quidem intellectualem, illam autem moralem.

Respon. Dicendum, quòd virtus humana est quidã habitus perficiens hominem ad bene operandum: principium autem humanorum actuum in homine non est nisi duplex, scilicet intellectus, siue ratio & appetitus: hæc enim sunt duo mouentia in homine, vt dicitur in 3. de anima.* G Vnde omnis virtus humana oportet quòd sit perfectiua alicuius istorum principiorum. Si quidem igitur sit perfectiua intellect⁹ speculatiui, vel practici ad bonum hominis actum, erit virtus intellectualis: si autem sit pfectiua appetitiuæ partis, erit virtus moralis. vnde relinquitur ꝙ omnis virtus humana vel est intellectualis, vel moralis.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ prudentia secundum essentiam suam est intellectualis virtus: sed H secundum materiã, conuenit cum virtutibus moralibus. est enim recta ratio agibilium, vt supra dictũ est,* & secundum hoc, virtutibus moralibus connumeratur.

Ad 2m dicendum, quòd continentia & perseuerantia non sunt pfectiones appetitiuæ virtutis sensitiuæ: quod ex hoc patet, quòd in continente & perseuerante superabundant inordinatæ passiones, quod non esset, si appetitus sensitiuus esset perfectus aliquo habitu I conformante ipsum rationi. Est autem continentia,* seu perseuerantia perfectio rationalis partis, quæ se tenet contra passiones ne deducatur, deficit tamen a ratione uirtutis: quia uirtus intellectiua quę facit rationem se bene habere circa moralia, præsupponit appetitũ rectum finis, vt recte se habeat circa principia, idest fines, ex quibus ratiocinatur, quòd continenti & perseueranti deest. Neq; etiã potest esse perfecta operatio, quæ a duabus potentijs procedit, nisi vtraq; potẽtia perficiatur per K debitum habitum: sicut non sequitur perfecta actio alicuius agentis per instrumentum, si instrumentum non sit bene dispositum, quantumcunque principale agens sit perfectũ. Vnde si appetitus sensitiuus quem mouet rationalis pars, non sit perfectus, quantũcunque rationalis pars sit perfecta, actio consequens nõ erit perfecta: vnde nec principiũ actionis erit virtus, & propter hoc cõtinentia a delectationibus, & perseuerantia a tristitiis nõ sunt virtutes, sed aliquid minus virtute, vt Philosophus dicit in 7. Ethic.*

Cap. 1. to. 5

Ad 3m dicendum, quòd fides, spes, & charitas sunt supra virtutes humanas: sunt enim virtutes hominis prout est factus particeps diuinæ gratiæ.

Cap. 1. to. — Text. 48. & sequ. tom. 2. — q. 57. art. 4. — D. 389.

ponatur quòd si uirtus in appetitu, siue in rõne, exigit hoc, quòd in ratione continentis ponatur virtus intellectualis circa materiam continentiæ, non curando vtrum illa virtus intellectualis esset continentiã, vel nõ. Et quòd hoc exigatur, litera supponit tanquàm communiter confessum, & inferius probandum: sed in continente nõ est talis virtus intellectualis, probatur, quia in eo non est rectus appetitus finis, qui est principiũ intellectualis uirtutis. & sic author dicens cõtinentiã esse in rationali parte animæ comprehendente in se rationẽ & voluntatem, quia appetitus est rationalis, & indistincte relinquẽs cuius sit, diffinitur* hoc in secũda secundæ, in loco proprio duas rationes reddidit, quare continentia nõ est virtus, Primam, quæ nunc dicta est, excludentem ipsam a numero etiã intellectualium uirtutum ex parte superioris partis animæ: Secundam autem ex parte inferioris partis, scilicet appetitus sensitiui, cuius actus sunt materia continentię, quæ superius discussa ẽ in suo vniuersali, quòd scilicet habitus proprius alicuius operis non est virtus, si non sit in cõsummatiua potentia operis, vt contingit continentiæ, quæ est in appetitu rationali, & opus cõsummatur ab appetitu sensitiuo.

F Articvlvs IIII.

Vtrum moralis uirtus possit esse sine intellectuali.

Ad quartum sic proceditur. Videtur ꝙ uirtus moralis possit esse sine intellectuali. Virtus.n. moralis, ut dicit Tulli⁹,* est habitus in modum naturæ rationi consentaneus: sed natura, etsi consentiat alicui superiori rõni mouẽti, non tñ oportet ꝙ illa ratio naturæ cõiungatur in eodẽ, sicut patet G in rebus naturalibus rõne carentibus. ergo potest esse in hoĩe uirtus moralis in modum naturæ inclinans ad consentiendum rationi, quis illius hominis rõ non sit perfecta per uirtutem intellectualem.

¶ 2 Præt. Per uirtutem intellectualem hõ cõsequitur rationis usum perfectum: sed quandoque contingit quòd aliqui in quibus non multum uiget usus rationis, sunt uirtuosi & Deo accepti. ergo uidetur, quòd uirtus moralis possit esse H sine uirtute intellectuali.

¶ 3 Præt. Virtus moralis facit inclinationem ad bene operãdum: sed quidã habent naturalem inclinationem ad bene operãdũ, ẽt absq; rationis iudicio. ergo uirtutes morales pñt esse sine intellectuali.

Sed contra est, quod Greg. dicit in 22. Moral.* ꝙ cæteræ uirtutes, nisi ea quæ appetunt, prudenter agãt, uirtutes esse nequaquàm possunt: sed prudentia est uirtus intellectualis, ut supra dictum est.* I ergo uirtutes morales non possunt esse sine intellectualibus.

Respon. Dicendum, quòd uirtus moralis potest quidem esse sine quibusdã intellectualibus uirtutibus, sicut sine sapientia, scientia, & arte, non aũt potest esse sine intellectu, & prudentia. Sine prudentia quidem esse nõ potest moralis uirt⁹, quia moralis uirtus est habitus electiuus, idest, faciẽs bonam electionem. Ad hoc autem ꝙ electio sit bona, duo requiruntur. K Primo, ut sit debita intentio finis: & hoc fit per uirtutem moralem, quę vim appetitiuã inclinat ad bonũ conueniens rationi, qđ est finis debitus. Scđo, ut homo recte accipiat ea, quæ sunt ad finem: & hoc non põt esse, nisi per rationẽ recte consiliantem, iudicãtem, & præcipientem, quod pertinet ad prudẽtiam & ad uirtutes sibi annexas, ut supra dictum est.* Vnde uirtus moralis sine prudentia esse nõ potest, & p consequens nec sine intellectu. per intellectum .n. cogno-

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæoctaue Articulũ quartum & quintum.*

In titulo articulorum 4. & 5. eiusdẽ 58. quæst. aduerte, quòd duplici ratione possunt hæ quæstiones moueri. Primo rõne connexionis, & sic spectarent ad tractatum de connexione uirtutũ inferius habendum in quæstione sexagesimaquinta. Secundo, ratione inclusionis, & sic spectãt ad hũc tractatum de distinctione moralis & intellectualis uirtutis. Est enim inter eas nõ pura connexio, sed inclusio unius in alia: & propterea ad modum distinctionis earũ, spectat hæc discussio prius, ita vt postmodum de earum connexione nõ relinquatur dubitationi locus.

¶ In eiusdem articulis, & præcipue in vltimo, diligentissime notato, uir docte terminos, ne contingat disputare in æquiuoco, obscuros fieri & admirari vtrinque. Scito igitur, quòd prudentiæ nomine, quàmuis vnum significetur, duo intelliguntur. Cum enim significet rectam rationem agibiliũ, quidam intelligũt eam sic infra limites intellectus, vt eam in intellectu absolute credẽtes nihil aliud significare dicant, nisi rectum dictamen agibilium, ita quòd prudentia nil aliud significat nisi rationem recte monstrantẽ in particulari agibili quid, quomodo, qualiter &c. eligendum sit. & in horum numero est Scot. in 3. sent. dist. 36. & hi errantes in principio moralium, quantum postmodum deuient, & abducant sequaces facile patet. quidã autem, immo omnes recte sentientes, ut Arist. diuus Tho. & sequaces, prudentiæ nomine intelligunt rectam agibilium rationem appetitu recto particularis finis factam, & firmatam. Vbi duo sunt declaranda: primo, quòd

Infra art. 5. con — † li. 2. de inuentione in fol. 4. ante finem lib. — Cap. 1. & libro 2. c. 33. a med. — q. 57. art. 4.

scuntur principia naturaliter nota tã in speculatiuis, quàm in operatiuis. unde sicut recta rõ in speculatiuis inquantum procedit ex principijs naturaliter cognitis prę supponit intellectum principiorum, ita etiam prudentia, quæ est recta ratio agibilium.

B Ad primvm ergo dicendum, ꝙ inclinatio naturę in rebus carẽtibus ratione est absq; electione, & ideo talis inclinatio non requirit ex necessitate rationem: sed inclinatio uirtutis moralis est cũ electione: & ideo ad suam perfectionem indiget, quòd sit ratio perfecta per uirtutem intellectualem.

Ad 2^m dicendum, ꝙ in uirtuoso non oportet quòd uigeat usus rationis quantum ad omnia, sed solum quantũ ad ea quę sunt agenda ſm uirtutẽ: & sic usus rationis uiget in omnibus uirtuosis. unde etiam qui uidentur simplices, co

ma, quòd ita sit: secundo, quomodo sit. qđ enim prudentia essentialiter pendeat ab appetitu recto, probatur ex 6. Ethic. dupliciter: primo ex oppositis eius: secundo ex proprio actu. Omnis igitur habitus in ratione solum, dummodo non sit congenitus ut habitus principiorũ, est obliuio, ut patet: prudentia non est obliuio, ut patet ibi. ergo prudentia nõ est habitus in ratione solum.

¶ Præterea, Delectatio & tristitia, & similiter malitia ẽ corruptiua pricipij prudentię, ut patet in 6. Ethic. sed hæc pertinent ad appetitum. ergo prudentia pendet ex appetitu. deinde probatur directa. Actus proprius prudentiæ est recte pręcipere circa agibilia. ergo prudentia pendet ex appetitu recto. Antecedens quo ad omnes partes probatur primo, quod præcipere sit actus prudẽtiæ patet ex 6. Ethic. ubi dicitur, quòd prudentia est præceptiua. Secundo, quòd recte præcipere, quia aliter nõ esset uirtus præceptiua, nisi determinaret ad recte præcipiendum. Tertio, quod proprius & præcipuus ipsius sit actus, quia conuenit ei ut distinguitur a suis partibus, & est consummatio cæterorum actuum. patet namque in 6. Ethic. quòd Arist. primo prudentiam indistincte a suis partibus uenatus ponit ipsam esse cõsiliatiuam, &c. postmodum distinguens ipsam a suis partibus & distribuens singulis sua officia, expressa dat eubuliæ recte consiliari: gnomi autem & synesi

C recte iudicare: prudentiæ autem recte præcipere. hi enim actus omnes sunt prudentis, & secundũ has partes ei conueniunt. Constat quoque, quòd de agendis non est consummata ratio per consilium & iudicium: sed oportet præceptum rectum superuenire, quando oportet & cæt. propter cuius defectum multos uidemus non operari prudenter, ut consulto iudicent. præcipere ergo recte est proprius & præcipuus prudantię actus. Cõsequentia autem probatione non eget, quia sicut præcipere non est intelligibile quin dependeat ab appetitu, præcipit .n. quilibet uolens: ita recte præcipere sibiipsi in huiusmodi moralibus, non est nisi a recto appetitu. Et hoc est absque dubio tenendum: quomodo autem hoc fit, manifestatur ex ipso actu & principio. Cũ aliquis prudenter se habet ad ea quæ abstinentiæ a cibo & potu sunt, non idcirco prudenter se habet, quia recte discurrit circa quali-

D tatem & quantitatem, & tempus sumẽdi cibi aut potus &c. nec quia recte iudicat in ordine ad conditionem suam &c. sed quia recte inuenta & iudicata sibiipsi præcepto imponit. præcepto autem dico, non quo animus imperfecte imperat sibi uelleitatem quandam, sicut accidit tepidis in uia uirtutum, qui uellent quidem actus uirtuũ, sed in ueritate non uolunt: sed quo animus perfecte sibi imperat, nõ quia uelle, sed quia uult, ut Aug. disputat in octauo Confessionum. Cum autem perfecte sibiipsi imperat animus appetere, tantum, talem, tali hora, propter bonum rationis &c. cibum & potum, oportet quòd hoc actuale imperium ab actuali appetitu boni rationis in tali materia nunc, hic &c. procedat. Nisi enim uellat nũc, hic, hoc bonum &c. non perfecte præciperet. & quoniam ex similibus actibus similes habitus generantur, & sicut actus ab actu, ita habitus ab habitu pendet: ideo ex frequentatis huiusmodi, actibus ganaratur habitus similis .s. recte præceptiuus in huiusmodi & dependens ab habitu rectum

E reddente appetitum ad finem, ad quẽ prudens imperat, bonum .s. rationis in tali materia, hic, nunc, mihi &c. Rursus cum multo consilio & recto iudicio definierim tale bonum, puta temperantiæ uel mansuetudinis esse uolendum & sectandum, nõ propterea mihi imponendum, nunc hic, efficaciter uidebitur, nisi sic .s. secundum appetitum dispositus sim. Experior enim quòd famelico, aut sitibundo, aut irato aliud uidet efficaciter prosequendum, q̃ non appetenti: & non appetens impero mihi abstinentiam aut mansuetudinem, appetens autem prosecutionẽ. & hoc, quia qualis unusquisque est, talis ei uidetur finis, quo ad prosecutionem quæ consistit in præcepto, ut ex supradictis de ordine actuum uoluntatis patet. Vnde cum prudentia habituet me ad præcipiendum mihi ipsi consona recto fini moralium actuum meorum, & qualis sum secundum appetitum meum, talis mihi uidatur finis, consequens est, quòd finis meus inquantum apparens mihi principium meæ prudẽtiæ, ex qualitate mei secundũ appetitum dependeat: & sic prudentia non est in ratione absoluta, sed in ordine ad appetitum, & essentialiter dependet ab appetitu, a quo pendet præceptum eius actus, & uariatur apparentia

A finis eius principium. Et nota quòd licet utraque uia ex parte .s. actus & ex parte principij prudantiæ habeatur dependẽtia eius ab appetitu: quia tamẽ prima uia dependentiam ab appetitu intellectiuo, a quo pendet imperium: secunda autem dapendentiã ab appetitu simpliciter siue intellectiuo, siue sensitiuo, ut est perfectus moraliter, ostẽdit: ideo tam Aristo. in 6. Eth. quàm author hic secunda uia usus est ad declarandam dependentiam prudentiæ ab appetitu, & merito: quia dependentiam a uirtutibus moralib^9 tractant, quæ non in solo intellectiuo appetitu sunt. Ego autẽ paululum forte digressus sum, ut subuenirem imbecillitati non penetrantium naturas horum habituum, ne fallantur loquentes de tali uirtute intellectuali, in intellectu tantum sistendo.

¶ Circa conclusiones eorundem ultimorum artic. eiusdem q. 58. aduerte, quòd inclusio uirtutis intellectualis, puta prudentiæ in morali, manifesta ualde est ex diffinitione uirtutis 2. Ethi. Et q̃uis neminem uideatur habere contradictorem, habet tamen difficultatem: quoniã, ut dictum est ex 6. Ethic. & hic, uirtutis moralis est tendere in finem principium prudentiæ: principium autẽ non dependet a principato, nec prius a posteriori. uirtus igiẽ moralis non pendet a uirtute intellectuali, quæ est prudentia.

C Inclusio autẽ uirtutis moralis in intellectuali, prudentia .s. & habet Scot. loco allegato oppositum, quia prius non dependet a posteriori: prudentia autem est prior, tum quia est dictamen rectũ, ut dictũ fuit: tum quia dictat de fine particulari, & his quæ sunt ad finem: tum quia non est assignari actum quo generentur istæ uirtutes .s. moralis, & ista prudentia, quia nec intellectus, nec uoluntatis. & habet difficultatem propter hoc, quòd medium uirtuti morali præstituitur a prudentia, ut patet ex diffinitione uirtutis moralis & experientia: medium autẽ est finis uirtutis moralis. uirtus ergo moralis non principiat prudentiam: sed econuerso prudentia dat ei finem principium in moralibus.

¶ Ad euidentiam horum essent multa dicenda, quorum quædã ad quæst. 76. artic. 3. ad tertium spectant, quædam ad quæst. 47. 2.2. Vnde cum intendam in propriis locis singula discutere, pro nunc supponendo doctrinam authoris declarandam inferius, sci-

D to quòd sicut in intellectu speculatiuo sunt duo habitus, scilicet intellectus & scientia, & scientia utens propositionibus pertinentibus ad intellectum demonstrat ex euidentia illarum propositionum & discursu syllogistico: ita est in intellectu practico etiam in materia agibilium, si in puro intellectu statur. Ex synderesi enim, qui est habitus principiorum in intellectu practico respectu agibilium, & recta ratione, infra limites intellectus syllogizando, concluditur uerum: sed quoniam iudicium tale non nisi de uniuersalibus haberi posset, singularia enim uariabilia & incerta sunt, iudiciumque infallibile non suscipiunt, & prudentia circa singula semper recta est ratio, alioquin uirtus nõ esset: ideo intellectus, practicus circa agibilia, licet habere possit sciam moralẽ infra limites intellectus consistens, tñ nunq̃ habebit rectã rationẽ agibilium particularium hic, nunc &c. qđ est habere prudentiam, nisi in ordine ad appetitum, ut superius dictũ fuit. Est autem ordo talis in huiusmodi agibilibus, Primo est synde-

E resis in intellectu dictans, & præstituens uirtuti morali suũ obiectum, quod est finis: propositiones enim quæ sunt principia in agibilibus ex fine, qui habet rationem principii in operabilibus conficiuntur: et sic uirtus moralis, ad quam spectat tendere in finem præcognitum, ad finem præstitutum sibi a synderesi tendit actu, qui uocatur uelle uel intentio in uoluntate, & in appetitu sensitiuo appetitus per modũ intentionis. Tertio loco uenit prudentia habens se ad synderesin, sicut scientia ad intellectum in speculatiuis: prudentia autem cum sit recta ratio, cuius est discurrere, utitur duabus præmissis, quæ sunt principia conclusionis. Prima præmissa est propositio spectans ad synderesin, uerbi gratia. Bonum rationis tam in passionibus, quam operationibus est prosequendum. Secunda uero præmissa est particularissima, scilicet. Bonum rationis, nunc, hic, saluatur in tali, tãta &c. audacia, uel ira. Et tunc sequitur conclusio præceptiua non in actu signato, idest, ergo hoc est mihi non præcipiendum, eligendum, prosequendum: sed in actu exercito, idest, ergo actualiter sum in exercitio iudicii, præcepti, electionis, prosecutionis. hoc enim est qđ multos decipit in hac materia, quoniam propositiones istæ tam

synde-

synderesis, quàm prudentiæ in actu signato disputantur. Et tamen oportet intueri naturam & uim earum in actu exercito. F A prima autem premissa ad secundã nõ est ordo immediatus in istis, sicut est in speculatiuis: sed a propositione, quæ est prima præmissa, prouenit in appetitu motus eius rectus in finem: & sic

ꝙ carent mundana astutia, possunt esse prudentes, ſm illud Matth. 10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.

Ad 3m dicendum, ꝙ naturalis inclinatio ad bonum uirtutis est quædam inchoatio uirtutis, non autem est uirtus perfecta. huiusmodi. n. inclinatio quanto est perfectior, G tanto potest esse periculosior, nisi recta ratio adiũgatur, per quam fiat recta electio eorum, quę conueniunt ad debitum finem: sicut equus currens si sit cæcus, tanto fortius impingit & lædit, quanto fortius currit: & ideo etsi uirtus moralis non sit ratio recta, ut Socrates dicebat, non tamen solum est secundum rõnem rectam, inquãtum inclinat ad id, quod est secundum rationem rectã, ut Platonici posuerunt, sed etiam opor- H tet quòd sit cum ratione recta, ut Aristoteles dicit in 6. Ethic.*

ab appetitu & præmissa illa ꝓuenit ueritas secũdæ præmissæ, quæ est particularissima: quoniam ex dispositione mea secundum appetitum prouenit, quòd mihi cõsonet talis finis in particulari, puta, tale bonũ, nũc, hic &c. Et de hac præmissa intelligitur illud tertii Ethicorũ. Qualis vnusquisq; est, talis finis ei vr. & sequit̃ conclusio conformis minori propositioni, s. consistens in actu intellectus ab appetitu, scilicet iudicium de his quæ sunt ad finem, puta tãta ira, nunc præcipiens illam, & deinde actus appetitus in ordine ad intellectum. s. electio. In hoc autẽ ordine si quis inspiciat, & unicuiq; propria tantum tribuere uelit, dicet ꝙ quia prudentia attẽditur secundum suum proprium & præcipuũ actum, qui est recte præcipere, & ipse est principiũ rectæ electionis: ideo uirtus moralis, cui attribuit electio pro ꝓprio actu, ut patet ex sua diffinitione, pendet necessario ex prudentia. & rursus, quia ipsum recte pręcipere pendet ab appetitu recto uerificante minorem propositionẽ, quæ est præceptiuæ conclusionis principium proximũ, cõsequens est ꝙ prudentia pendeat ab appetitu recto.

Cap. vlt. parum a medio, tom. 5.

¶ Ad prælibandum autem, quomodo circa obiecta ueritas se habeat, inspicito in eodem ordine, & aduerte ꝙ tam uirtus moralis, quàm prudentia plures actus habet. Virtus enim moralis habet primo actum intẽtionis, seu simplicis appetitus respectu sui obiecti, quod est finis. s. bonum rationis, quod est principium pru- I dentię: habet deinde actum electionis circa materiam consonam fini. s. passiones, uel operationes tãtas, tales &c. & ratione primi actus præcedit prudentiam, immo uerificat eius minorem & cõclusionem: ratione secundi depẽdet etiam a conclusione prudentiæ, scilicet præcepto. Ipsa similiter prudentia habet primo actũ iudicii practici in particulari agibili, quòd non est scibile, quia contingens: & secundum hunc actum uerificatur de ea, quòd recte iudicat de fine, & similia. & ratio est, quia ut dictum est, etiã minor propositio est inter principia prudentiæ, & ea fine conficitur. Habet deinde duplicem actum ut cõclusionem, iudicium. s. de his quæ sunt ad finem, & præceptum eorundem eligendorũ: utrunq; enim ex fine particularissimo concluditur & clauditur in iudicio præcipiente, & secundum hos actus determinat & dat medium uirtuti morali, cõcludendo tantam iram, nunc, hic &c. assumendam, & præcipiendo illam, & secundum hos actus, cum dependeant ex minori prudentie ex appetitu, manifeste pẽdet ex K appetitu recto: & quia secundum hos actus est principium electionis rectæ, talis, tantæque materiæ: ideo est principium uirtutis moralis: & sic uirtus moralis in solo actu electionis pendet a prudentia. prudentia autem pendet & quo ad actum iudicii de fine particularissimo, & mediante hoc quo ad actum iudicii de his quæ sunt ad finem, & quo ad actum præcepti dupliciter, scilicet mediante dependentia iudicii de fine & secundum se: quia de ratione eius est, ꝙ sit actus intellectus moti ab appetitu. Et si quis tibi dixerit, quod uirtus moralis non nisi habitus est electiuus in medio consistens &c. ac per hoc intentio finis præcedens prudentiam, non spectat ad uirtutem moralem: dicito quòd in electione ipsa clauditur intentio finis, quoniam electio est eorũ quæ sunt ad finem propter finem: & bene se habere eligendo, & appetendo finem, se habent sicut motus ad medium & terminũ. Constat autem, quòd propter eandem naturam tẽdit aliquid in medium & terminum. unde eadem est uirtus, qua appetitus tendit in finem recte, & ea quæ sunt ad illum: propter quod in dif- F finitione dum dicitur, quòd est habitus electiuus, implicite dictum est, quòd etiam intentiuus finis est. Et per hæc patet responsio ad omnia obiecta, duobus duntaxat exceptis, scilicet quomodo prudentia det medium uirtuti morali, & non finem, cum medium sit finis: & quomodo simul generentur. Et illud quidem inferius in quęstio. 66. dicetur, ac postmodũ in secunda secũdę, quæstione 47. consummabitur Deo duce, & diuo Tho. intercedente. Hæc autem Scotica quæstio facile patet ex eo, ꝙ actus isti intellectus & uoluntatis non solum simul fiunt, sed unus & idẽ numero actus est actus utriusque, diuersimode tamen. præcipere enim est actus intellectus formaliter, appetit' autem uirtualiter. & similiter electio est actus appetitus formaliter, intellectus uero uirtualiter, ut ex supradictis de actibus uoluntatis patet. Nullum igitur inconueniens est ab actibus uim duplicẽ habentibus, duas fieri simul uirtutes.

Articvlvs V.

Vtrum intellectualis uirtus possit esse sine morali.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur ꝙ uirtus intellectualis possit eẽ sine uirtute mo- G rali. Perfectio enim prioris nõ dependet a perfectione posterioris: sed ratio est prior appetitu sensitiuo & mouens ipsum. ergo uirtus intellectualis, quæ est perfectio rationis, non dependet a uirtute morali, quæ est perfectio appetitiuæ partis. potest ergo esse sine ea.

¶ 2 Præt. Moralia sunt materia prudentiæ, sicut factibilia sunt materia artis: sed ars potest esse sine ꝓpria materia, sicut faber sine ferro. ergo & prudentia pôt esse sine H uirtutibus moralibus, quæ tñ inter oẽs intellectuales uirtutes maxime moralibus cõiuncta uidetur.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum quintum.

Circa dicta in artic. 5. eiusdem quæst. 58. ut subueniatur magis Nouitiis, & in principiis nõ relinquatur obscuritas, scribendum occurrit de particularitate, quomodo & quare appetitus talis facit iudicium tale de fine, quod est declarare illam maximam tertii Ethic. Qualis unusquisq; est, talis ei finis uidetur. Sciendum est igitur, ꝙ appetitu affecto ad aliquid, puta ad uindictam, ex hoc ipso ꝙ afficitur ad illud, duo simul fiunt: nam in ipso fit ipsa affectio ad uindictam, & in uindicta consurgit relatio conuenientiæ ad talem appetitum, ita quòd vindicta incipit I esse, & est conueniens tali appetitui, quæ prius non erat conueniens non propter mutationem in vindicta, sed in appetitu. Cõsonante autem vindicta appetitui in intellectu, consurgit quòd ratio iudicet eam conuenientem ex hoc, ꝙ ratio mouetur ab appetitu sic affecto. Quia enim ratio mouetur ab appetitu, fit in ratione passiua motio: & consequenter, quia ab appetitu sic affecto mouetur ratio, fit in ratione passiua motio consonans illi affectioni, & sic ab appetitu affecto fit proportionaliter ratio, vt substat appetitui tanq̃ affecta & conueniens vindictæ. Et sic, quemadmodũ gustus affectus amaritudine iudicat omnia amara, ita ratio infecta, vel bene affecta iudicat secundum illam immutationem, qua ab affecto appetitu mouetur, ita ꝙ intus existens, quod prohibet extraneum, inuenitur nõ solum in iudicante ſm appetitum, sed etiam secundum rationem, vt substat appetitui. In cuius signum ratio a tali affectione aut non mota, vt accidit sedata passione: aut non sufficienter mota, vt accidit passione nõ K præualente: quamuis surgente aut recte iudicat, aut a recto iudicio non omnino declinat, vt experiẽtia testatur. Et quia prudentia est in rõne, vt substat appetitui, vt supra didicimus, ideo appetitus affectio corrumpit æstimationem prudentiæ redundando in rationem vt eius subiectum, & non corrumpit æstimationem artis, neque Geometriæ, vt dicitur in 6. Ethic. Præsentata igitur per intellectum, nouiter vindicta appetitui, quia rationalis potentia est ad vtrumlibet, & determinatur a prohæresi appetitus, sua se libertate determinat ad vindictam affectando illã, & ex hoc comitatur iudicium rationis quandoq; falsum, qñ. s. affectio uindictæ est contra rationem rectam, & iudicat ratio ab affectu infecta vindictam vt conuenientem: & sic sequitur conclusio præceptiua, ꝙ fiat. hanc autem causam ex parte rationis, vt est subiectum prudentiæ assignatam, adiuuant duæ aliæ causæ, altera ex parte obiecti, altera ex parte communis inclinationis virium animæ. ex parte siquidem obiecti, quia ex ipsa appetitus immutatione constituitur in esse vero, dum vindicta est vere conueniens appetitui sic affecto. constat nanque intellectum naturali-

naturaliter inclinari in verum. Et licet ex hoc non fiat obiectũ conueniens & verũ, nisi secundum quid, & propterea contingat errare intellectũ, iudicãdo vindictam conuenientem simpliciter, idest, sine additione, quæ tamen non est conueniens nisi secundum quid, quia appetitiui sic affecto tantum: nullum tamen verũ est, verum secũdum quid, attractiuamq; participat vim intellectus ad se, & sic affectione appetit⁹ ad vindictam, constituitur ipsa vindicta in esse vere conuenienti secundum quid, & apparẽter cõsequenti simpliciter: quoniã appetitus animalis ẽ primo totius suppositi, ac per hoc consequẽs vere appetitui offerri, vt consequens simpliciter ipsi appetenti &c. Ex parte verò cõmunis inclinationis virium animæ, dum eas experiri videmur prõptas ad operandum consonæ affectioni prædominanti. Apparet. n. in infirmis sitientibus, q̃ præsentantur eis omnes aquæ, quas vnquàm viderunt: & concupiscentibus simulacra delectabilium etiam importune occurrunt, tanquàm natura inducta sit, vt obsequiũ prædominanti affectioni, præstent animæ vires, inter quas constat apprehensiuam vim esse. In cuius signum irato absque deliberatione præsentatur statim vindicta, seu punitio tanquàm cõueniens. Sic ergo fit, vt qualis vnusquisque est, talis ei videatur finis: & sic appetitus corrumpit æstimationẽ prudentiæ.

Cap. 9. to. 5

Cap. 9. circa fin. to. 5.

¶3 Præt. Prudentia est virtus bene cõsiliatiua, vt dr̃ in 6 Ethi.* sed multi bñ consiliãtur, q̃bus tñ virtutes morales desunt. ergo prudẽtia potest esse sine virtute morali.

Sed contra. Velle malum facere opponit̃ directe virtuti morali, non autem opponitur alicui, quod sine virtute morali esse potest: opponitur autem prudentiæ, quòd volens peccet, vt dicitur in 6. Ethic.* non ergo prudentia potest esse sine virtute morali.

B Respon. Dicendum, q̃ aliæ virtutes itellectuales sine virtute morali esse possunt: sed prudentia sine virtute morali esse non potest. cuius ratio est: quia prudentia est recta ratio agibilium, non autem solum in vniuersali, sed etiã in particulari, in quibus sunt actiones: recta autem ratio præexigit principia, ex quibus ratio ꝓcedit. oportet autem rationem circa particularia procedere nõ solum ex principijs vniuersalibus, sed etiam ex principijs particularibus. Circa principia quidem vniuersalia agibiliũ, homo recte se habet per naturalem intellectũ principiorum; per quem homo cognoscit, q̃ nullum malum est agendum, vel etiã per aliquam scientiam practicam: C sed hoc non sufficit ad recte ratiocinandum circa particularia. Contingit enim quandoq;, q̃ huiusmodi vniuersale principiũ cognitum per intellectum, vel sciẽtiam corrumpitur in particulari per aliquã passionem: sicut concupiscenti, quando concupiscentia vincit, D videtur hoc esse bonum quod concupiscit, licet sit contra vniuersale iudiciũ rationis. Et ideo sicut homo disponitur ad recte se habendum circa principia vniuersalia p intellectum naturalem, vel per habitum sciẽtiæ: ita ad hoc quòd recte se habeat circa principia particularia agibilium, quæ sunt fines, oportet q̃ perficiatur per aliquos habitus, secundum quos fiat quodammodo homini cõnaturale, E recte iudicare de fine, & hoc fit per virtutem moralem. Virtuosus. n. recte iudicat de fine virtutis: quia qualis vnusquisq; est, talis finis videtur ei, vt dicitur in 3. Eth.* & ideo ad rectam rationem agibilium, quæ est prudentia, requiritur quòd homo habeat virtutem moralem.

Cap. 4. to. 5

Ad primum ergo dicendum, q̃ ratio secundum quod est apprehensiua finis, præcedit appetitũ finis: sed appetitus finis præcedit rationem ratiocinantem ad eligendum ea quę sunt ad finem, quod pertinet ad prudentiam: sicut ẽt in speculatiuis, intellectus principiorum est principium rationis syllogizantis.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd principia artificialium A non diiudicantur a nobis bene, vel male secundum dispositionem appetitus nostri, sicut fines qui sunt moralium principia, sed solum per considerationem rationis: & ideo ars non requirit virtutem perficientem appetitum, sicut requirit prudentia.

Ad 3ᵐ dicendum, q̃ prudentia nõ solum est bene consiliatiua, sed etiã bene iudicatiua, & bene præceptiua, quod esse non potest, nisi remoueatur impedimentum passionum corrumpentium iudiciũ & præceptum prudentiæ, & hoc per virtutem moralem.

QVAESTIO LIX.

B De distinctione uirtutum moralium secundum cõparationem ad passionem, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de distinctione moralium virtutũ adinuicem. Et quia virtutes morales, quæ sunt circa passiones, distinguũtur secundum diuersitatem passionũ, oportet primo considerare in cõmuni comparationem virtutis ad passionem. Secũdo distinctionem C moraliũ virtutum sm̃ passiones.

¶ *Super Quæstionem quinquagesimamnonam.*

IN tota q. 59. nihil scribendum occurrit, nisi in 1. artic. in responsione ad primum monere, quòd virtus moralis materiam suam, puta, passiones, vel operationes eligit secundum quosdã limites, sub quibus formam medii suscipiunt: & propterea in litera dicitur, quòd virtus moralis non est secundũ essentiam media inter passiones, sed secũdum effectũ: quia .s. inter passiones cõstituit medium, eligẽdo eas i. illa quãtitate &c. quã in medio secundum rationem constituuntur. hoc. n. effectus virtutis moralis est.

Circa primum quæruntur quinque.

¶Primo, Vtrum virtus moralis sit passio.

¶Secundo, Vtrum virtus moralis possit esse cum passione.

¶Tertio, Vtrum possit esse cum tristitia.

¶Quarto, Vtrũ oĩs virtus moralis sit circa passiones.

¶Quinto, Vtrum aliqua virtus moralis possit esse sine passione.

D

Articvlvs primvs.

Vtrum uirtus moralis sit passio.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̃ virtus moralis sit passio. Medium enim est eiusdem generis cum extremis: sed virtus moralis est mediũ inter passiones. ergo virtus moralis est passio. 3. dis. 23. q. 1. art. 3. q. 2

¶2 Præt. Virtus & vitium, cum sint contraria, sunt in eodẽ genere: sed quædã passiones vitia esse dicũtur, vt inuidia & ira. ergo ẽt quædã passiones sunt virtutes.

¶3 Præt. Misericordia, quædam passio est: est enim tristitia de alienis malis, vt supra dictum est.* hanc autem Cicero locutor egregius non dubitauit appellare virtutem, vt August. dicit in 9. de ciuita. Dei.† ergo passio potest esse virtus moralis. q. 35. art. 8. Cap. 5. circa medium tom. 5.

Sed contra est, quod dicitur in 2. Ethicor.* quòd passiones neque virtutes sunt, neque maliriæ. *cap. 5, to. 5

Respon. Dicendum, quòd virtus moralis non potest esse passio: & hoc patet triplici ratione. Primò quidem, quia passio est motus quidam appetitus sensitiui, vt supra dictum est:* virtus autem moralis nõ est motus aliquis, sed magis principium appetitiui motus, habitus quidã existens. Secundo, quia passiones ex seipsis non habent rationem boni vel mali. Bonum enim, vel malum hominis est secundum rõnem. vnde passiones secundum se consideratę se habent & ad bo- q. 22. art. 3.

ad bonum & ad malum, secundũ quod possunt conuenire rationi, uel non conuenire: nihil autẽ tale potest esse uirtus, cum uirtus solum ad bonũ se habeat, ut supra dictum est.* Tertio, quia dato quòd aliqua passio se habeat ad bonum solum, uel ad malũ solum secundum aliquem modum: tamen motus passionis inquantum passio est, principium habet in ipso appetitu, & terminum in ratione, in cuius cõformitatem appetitus tẽdit. motus autem uirtutis est econuerso, principium habens in ratione, & terminum in appetitu, secundum quod a ratione mouetur. unde in diffinitione uirtutis moralis dicitur in 2. Ethic.* quòd est habitus electiuus in medietate consistens, determinata ratione, prout sapiens determinabit.

q.55.art.3. — ca.6.a medio,tom.5.

AD PRIMVM ergo dicendum est, quòd uirtus secundum suam essentiam, non est medium inter passiones, sed secundum suum effectum, quia scilicet inter passiones medium constituit.

AD 2m dicendum, q si uitium dicatur habitus, secundũ quẽ quis male operatur, manifestum est q nulla passio est uitiũ: si uero dicatur uitium pctm̃, q est actus uitiosus, sic nihil prohibet passionem esse uitium, & econtrario concurrere ad actũ uirtutis; sm̃ qd passio uel contrariatur rationi, uel sequitur actum rationis.

AD 3m dicendum, quòd misericordia dicitur esse uirtus, idest, uirtutis actus, secundum quod motus ille animi rationi seruit, quando.s.ita præbetur misericordia, ut iustitia conseruetur, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur pœnitenti, ut Augu.dicit ibidem.* si tamen misericordia dicatur aliquis habitus, quo homo perficitur ad rationabiliter miserendum, nihil prohibet misericordiam sic dictã, esse uirtutem. Et eadem est ratio de similibus passionibus.

li.9.de ciu. Dei,c.5.in med.to.5.

ARTICVLVS II.

Vtrum uirtus moralis possit esse cum passione.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q uirtus moralis cum passione esse non possit. Dicit enim Philosophus in 4. Top.* quòd mitis est qui non patitur, patiens autem qui patitur, & non deducitur: & eadẽ ratio est de omnibus uirtutibus moralibus. ergo omnis uirtus moralis est sine passione.

5.q.95.art.2.ad 2.Et 2.2.q.58.art.9.Et 4.dist.14.q.1.ar.1 q.2.ad 3. *li.4.Topi.cap.5.parũ a principio. †li.7.Phy.sic.tex.17.tom.2. *li.4.in fol.6.a prin.li. †li.4.in fo.3.a prin.li.& in seque.

¶ 2 Præt. Virtus est quædam recta habitudo animæ, sicut sanitas corporis, ut dicitur in 7. Phys.† unde uirtus quædam sanitas animæ esse uidetur, ut Tullius dicit in 4. de Tuscul.quæst.* Passiones autem animæ dicuntur morbi quidam animæ, ut in eodem lib. Tullius dicit.† Sanitas autem non compatitur secum morbum. ergo neque uirtus compatitur animæ passionem.

¶ 3 Præt. Virtus moralis requirit perfectum usum rationis et in particularibus: sed hic et impeditur p passiones. dicit.n. Philos. in 6. Eth.* q delectationes corrumpunt existimationem prudentiæ, & Salustius dicit in Catilinario,† quòd non facile uerum perspicit animus, ubi illa officiunt, scilicet animi passiones. uirtus ergo moralis non potest esse cum passione.

*li.6.eth.c.5.post medũ to.5. †In cõiur. Catilinæ in titu. Cæsar. oratio. cir. principiũ.

SED CONTRA est, q Aug.dicit, in 14. de ciui.Dei.* Si puersa est uoluntas, puersos habebit hos motus .s. passionũ: si aũt recta est, nõ solum inculpabiles, uerum etiã laudabiles erunt: sed nullum laudabile excluditur per uirtutem moralem. uirtus ergo moralis non excludit passiones, sed potest esse cum ipsis.

*li.14.de ciuit.Dei,ca.6.&9.to.5.

RESPON. Dicendum, q circa hoc fuit discordia inter Stoicos & Peripateticos, sicut Aug.dicit 9. de ciui.Dei.* Stoici enim posuerũt, quòd passiones animæ non possunt esse in sapiente, siue uirtuoso: Peripatetici uero, quorum sectam Arist. instituit, ut Augu. dicit in 9. de ciu.Dei,* posuerunt q passiones simul cum uirtute morali esse possunt, sed ad medium reductæ. Hæc autem diuersitas, sicut Aug.* ibidem dicit, magis erat secundum uerba, q̃ secundum rerum sententias. Quia enim Stoici nõ distinguebant inter appetitum intellectiuum, qui est uoluntas, & inter appetitũ sensitiuum, qui per irascibilem & concupiscibilem diuiditur, non distinguebant in hoc passiones animæ ab alijs affectionibus humanis, q passiones animæ sint motus appetitus sensitiui: aliæ uero affectiones, quæ non sunt passiones animæ, sunt motus appetitus intellectiui, qui dicitur uoluntas, sicut Peripatetici distinxerunt: sed solum quantum ad hoc, q passiones esse dicebant quascunque affectiones rõni repugnantes, quæ si ex deliberatione oriantur, in sapiente, seu in uirtuoso esse non possunt. si autem subito oriantur, hoc in uirtuoso potest accidere, eo quòd animi uisa, quæ appellant phãtasias, non est in potestate nostra utrum aliquando incidant animo: & cum ueniunt ex terribilibus rebus, necesse est ut sapiẽtis animum moueant, ita, ut paulisper uel paueat metu, uel tristitia contrahatur tanquã his passionibus præuenientibus rationis officium: nec tamen approbant ista, eisque consentiunt, ut Aug. narrat in 9.* de ciuitate. Dei, ab Aulo Gell. dictum. Si igitur passiones dicantur inordinatæ affectiones, non possunt esse in uirtuoso, ita quòd post deliberationem eis consentiatur, ut Stoici posuerunt. Si uero passiones dicantur quicunque motus appetitus sensitiui, sic possunt esse in uirtuoso, secũdum quod sunt a ratione ordinati. unde Aristot. dicit in 2.* Ethic. q non bene quidã determinant uirtutes impassibilitates quasdã, & quietes, quoniam simpliciter dicunt: sed deberent dicere, quòd sunt quietes a passionibus, quæ sunt ut non oportet, & quando non oportet.

ca.4.to.5. — cod.li.9.ca.4.nõ proc.a prin.to.5. *loco nunc dicto ante mediũ cap. — ca. 4. circa med to.5. — cap.3.parũ ante mediũ tom.5.

AD PRIMVM ergo dicendum, q Philosophus exemplum illud inducit, sicut & multa alia in libris logicalibus, non secundum opinionem propriã, sed secundum opinionẽ aliorum. Hæc autem fuit opinio Stoicorum, quòd uirtutes essent sine passionibus animæ, quã Philosophus excludit in 2.* Ethicor. dicens, Virtutes non esse impassibilitates. Potest tamen dici, q cum dicitur, quòd mitis non patitur, intelligendum est secundum passionem inordinatam.

ca.3.to.5.

AD 2m dicẽdum, quòd ratio illa, & omnes similes, quas* Tullius ad hoc inducit in libro de Tusculanis quæstionibus, procedit de passionibus secundum qđ significant inordinatas affectiones.

li.4.fol.3.a prin.lib.& sequentib.

AD 3m dicendum, quòd passio præueniens iudicium rationis, si in animo præualeat ut ei consentiatur, impedit consilium & iudicium rationis: si uero sequatur quasi ex ratione imperata, adiuuat ad exequendum imperium rationis.

ARTICVLVS III.

Vtrum uirtus moralis possit esse cum tristitia.

AD TERTIVM sic procedit. Videtur q uirtus cum tristitia esse nõ possit. Virtutes enim sunt sapientiæ effectus, secundum illud Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, scilicet diuina sapientia, prudentiam & uirtutem: sed sapientiæ conuictus non habet amaritudinem, ut postea subditur. ergo nec uirtutes cum tristitia esse possunt.

2.2.q.58.art.9.Et 4.dist.14.q.2.art.1.q.2.ad 3.

¶ 2 Præt.

¶ 2 Præt. Tristitia est impedimentum operationis, vt patet per Philosoph. in 7. & 10. *Ethi. [ca. ul. & 10. Eth. ca. 4. & 5. to. 5.] sed impedimẽtum bonæ operationis repugnant virtuti. ergo tristitia repugnat virtuti.

¶ 3 Præt. Tristitia est quædã animi ægritudo, ut *Tullius eã vocat in 3. de Tuscul. quæstionibus [*li. 4. fol. 3. a prin. h. & sequent.]: sed ægritudo aiæ cõtrariať virtuti quæ est bona aiæ habitudo. ergo tristitia cõtrariať virtuti, nec põt simul esse cũ ea.

SED CONTRA est, quòd Christus fuit perfectus virtute: sed in eo fuit tristitia. Dicit enim, ut habetur Matth. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortem. ergo tristitia potest esse cum uirtute.

[ca. 8. to. 5.] RESPON. Dicendum, ꝙ sicut dicit Aug. 14. de ciuit. Dei, Stoici voluerunt pro tribus perturbationibus in animo sapientis esse tres eupathias, idest, tres bonas passiones, pro cupiditate scilicet voluptatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem: pro tristitia vero negauerunt posse aliquid esse in animo sapiẽtis duplici ratione. Primo quidem, quia tristitia est de malo, quod iam accidit: nullum autem malum æstimant posse accidere sapienti. Crediderunt enim ꝙ sicut solum hominis bonum est virtus, bona autem *corporalia nulla bona hominis sunt: ita solum inhonestum est hominis malum, quod in virtuoso esse nõ potest. sed hoc irrationabiliter dicitur. Cum enim homo sit ex anima & corpore cõpositus, id quod cõfert ad vitam corporis conseruandã, aliquod bonum hominis est, non tamen maximum, quia eo potest homo male vti: vnde & malum huic bono cõtrarium in sapiente esse potest, & tristitiam moderatam inducere. ¶ Præt. Etsi virtuosus sine graui peccato esse possit, nullus tñ inuenitur qui absque leuibus peccatis uitã ducat, ſm illud 1. Ioã. 1. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, nosipsos seducimus. Tertio, quia virtuosus etsi peccatum non habeat, forte quãdoq; habuit, & de hoc laudabiliter dolet, ſm illud 2. ad Corin. 8. Quæ ſm Deum est tristitia, pænitentiã in salutem stabilem operatur. Quarto, quia põt etiã dolere laudabiliter de peccato alterius: vnde eo modo quo virtus moralis cõpatitur alias passiones ratione moderatas, compatitur etiã tristitiã. Secũdo, mouebantur ex hoc, ꝙ tristitia est de præsenti malo, timor aũt de malo futuro: sicut delectatio de bono præsenti, desideriũ vero de bono futuro. Põt autẽ hoc ad virtutem pertinere, ꝙ aliquis bono habito fruatur, vel nõ habitum habere desideret, vel ꝙ etiã malum futurum caueat: sed ꝙ malo præsenti animus hominis substernatur, qđ fit per tristitiã, omnino videtur contrarium rationi, vnde cum virtute esse nõ põt. Sed hoc irrationabiliter dicitur. Est. n. aliquod malum quod potest esse virtuoso præsens, vt *dictum est [art. præced.], quod quidem malum ratio detestatur. vnde appetitus sensitiuus in hoc sequitur detestationem rationis, ꝙ de huiusmodi malo tristatur, moderate tamen secundũ rationis iudicium. hoc autem pertinet ad virtutem, vt appetitus sensitiuus rationi conformetur, vt *dictum est [art. 1. huius quæst.]: unde ad uirtutẽ pertinet, quòd tristetur moderate in quibus tristandum est, sicut etiam Philosophus dicit in 2. *Ethic. [cap. 6. & 7. tom. 5.] & hoc etiam utile est ad fugiendum mala. Sicut enim bona propter delectationem promptius quæruntur, ita mala propter tristitiam fortius fugiuntur. Sic igitur dicendum est, quòd tristitia de his quæ conueniunt uirtuti, nõ potest simul esse cum uirtute: quia uirtus in propriis delectatur, sed de his quę quocunque modo repugnant uirtuti, uirtus moderate tristatur.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ex illa authoritate habetur, ꝙ de sapientia sapiens non tristatur, tristatur tamen de his quæ sunt impeditiua sapientiæ: & ideo in beatis, in quibus nullum impedimentum sapientiæ esse potest, tristitia locum non habet.

AD 2^m dicendum, quòd tristitia impedit operationem de qua tristamur, sed adiuuat ad ea promptius exequenda, per quæ tristitia fugitur.

AD 3^m dicendũ, ꝙ tristitia immoderata est aiæ ægritudo, tristitia autem moderata ad bonã habitudinem animæ pertinet secundum statum præsentis uitæ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum omnis uirtus moralis sit circa passiones.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ omnis uirtus moralis sit circa passiones. [Infr. q. 60. ar. 4. corp.] Dicit enim Philosophus in 2. *Eth. [*lib. 2. Eth. ca. 3. to. 5.] quòd circa uoluptates & tristitias est moralis uirtus: sed delectatio & tristitia sunt passiones, vt † supra dictum est [† q. 31. art. 1. & q. 35. art. 1.]. ergo omnis uirtus moralis est circa passiones.

¶ 2 Præt. Rationale per participationem est subiectũ moralium uirtutum, ut dř in 1. *Ethic. [*c. vlt. to. 5.] sed hmõi pars animæ est in qua sunt passiones, ut † supra dictum est [† q. 22. ar. 3.]. ergo omnis uirtus moralis est circa passiones.

¶ 3 Præt. In omni uirtute morali est inuenire aliquam passionem. aut ergo omnes sunt circa passiones, aut nulla: sed aliquæ sunt circa passiones, ut fortitudo & temperantia, ut dicitur in 3. *Ethic. [ca. 6. & 10. tom. 5.] ergo omnes uirtutes morales sunt circa passiones.

SED CONTRA est, ꝙ iustitia quæ est uirtus moralis, non est circa passiones, ut dicitur in 5. *Ethi. [ex plorib* 4. capitulis elicitur.]

RESPON. Dicendum, ꝙ uirtus moralis perficit appetitiuam partem animæ ordinãdo ipsam in bonum rationis. Est autem rationis bonum id quod est secundum rationem moderatũ, seu ordinatum: unde circa omne id quod cõtingit ratione ordinari & moderari, cõtingit esse uirtutem moralẽ. ratio aũt ordinat nõ solum passiones appetitus sensitiui, sed ẽt ordinat operationes appetitus intellectiui, qui est uoluntas, q̃ nõ est subiectum passionis, ut *supra dictũ est [q. 22. art. 3.]: & ideo nõ omnis uirtus moralis est circa passiones, sed quædã circa passiones, quædam circa operationes.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ non omnis uirtus moralis est circa delectationes & tristitias, sicut circa propriã materiã: sed sicut circa aliquid consequẽs ꝓprium actum. Omnis. n. uirtuosus delectatur in actu uirtutis, & tristatur in contrario. unde *Philosophus [li. 2. Eth. c. 3. non lõge a prin. to. 5.] post pręmissa verba subdit, ꝙ si uirtutes sũt circa act⁹ & passiones, omni aũt passioni & omni actui sequitur delectatio & tristitia, pp hoc uirtus erit circa delectationes & tristitias, s. sicut circa aliquid consequens.

AD 2^m dicendum, ꝙ rationale p participationẽ nõ solũ est appetit⁹ sensitiuus, q est subiectũ passionum, sed ẽt uolũtas in qua nõ sunt passiones, ut *dictũ est. [D. 1199. in corp. art.]

AD 3^m dicendũ, ꝙ in quibusdã virtutibus sunt passiones sicut ꝓpria materia, in quibusdã aũt nõ. vnde non est eadẽ ratio de omnibus, vt *infra ostendetur. [q. 60. art. 2.]

ARTICVLVS V.

Vtrum aliqua uirtus moralis possit esse absque passione.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtus moralis possit esse absque passione. [Infr. q. 60. art. 2. cor.] Quanto enim uirtus moralis est perfectior, tanto magis superat passiones. ergo in suo perfectissimo esse est omnino absque passionibus.

¶ 2 Præt. Tuoc voomquodque est perfectum, quando est remotú a suo coo trario, & ab his q̃ ad cootrariú inclinãt: sed passiones ioclinãt ad peccatum, qd̃ virtuti cótrariatur, vnde Rom. 7. oominãtur passiooes peccatorú. ergo pfecta uirtus est omnino absq; passione.

¶ 3 Præt. Secundum uirtuté Deo cooformamur, vt patet per Aug. in lib. de Moribus * Ecclesiæ: sed Deus omnia operatur sine passione. ergo uirtus perfectissima est absique omni passione.

Lib. 1. de Moribus ecclesiæ. ca. 6. & 11. to. 1.

SED CONTRA est, q oullus iustus est, qui non gaudet iusta operatione, ut dicitur in 1. * Eth. sed gaudium est passio. ergo iustitia non potest esse sine passione, & multo mious aliæ uirtutes.

cap. 8. non longe ante fi. to. 5.

RESPON. Dicendum, q si passiones dicam* inordinatas affectiones, sicut Stoici posuerunt, sic manifestum est, q uirtus perfecta est sine passionibus. Si vero passiones dicamus oés motus appetitus seositiui, sic planum est, q uirtutes morales quæ suot circa passiones, sicut circa propriá materiá, sine passionibus esse nó possunt. cuius ratio est: quia ſm hoc sequeretur, q uirtus moralis faceret appetitú sensitiuum omoino otiosum. Nó autem ad uirtutem pertinet, q ea quę sunt subiecta rationi, a proprijs actibus vacent: sed q exequãtur imperiú ratioois proprios actus agendo, vnde sicut uirtus membra corporis ordinat ad actus exteriores debitos, ita appetitum seositiuum ad mot* pprios ordinatos. H Virtutes uero morales, q̃ non suot circa passiones, sed circa operatiooes, possunt esse sine passionibus, & hmói uirtus est iustitia, quia p eas applicatur voluntas ad proprium actum, qui non est passio: sed tñ ad actum iustitiæ sequitur gaudium ad minus in voluntate, qd̃ nó est passio. & si hoc gaudiú multiplicetur per iustitiæ pfectiooem, fiet gaudij redundãtia vsq; ad appetitum seositiuum, ſm qood uires inferiores sequuotur motum superiorem, vt * supra dictú est: & sic per redundantiá hmói qoanto magis fuerit pfectior, tanto magis passiooem causat.

q. 17. ar. 7. & q. 24. ar. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, q uirtos passiones inordinatas superat, moderatas autem producit.

AD 2m dicendum, q passiones inordinatæ inducunt ad peccandum, non aotem si sunt moderatæ.

I AD 3m dicendum, q bonum in vooqooque consideratur ſm cooditionem suæ oaturæ: io Deo auté & angelis ooo est appetitus sensitiuus, sicut io homine: & ideo bona operatio Dei & angeli est omoino sine passiooe, sicut & sine corpore: bona aút operatio hominis est cú passione, sicut & cú corporis ministerio.

QVAESTIO LX.

De distinctione uirtutú moralium ad inuicem, in quinque articulos diuisa.

K DEINDE coosiderandú est de distinctione uirtutum moralium adinuicem.

Et circa hoc quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum sit tãtum vna virtus moralis.

¶ Secúdo, Vtrú distinguãtur virtutes morales, quæ sunt circa operationes, ab his quæ sunt circa passiones.

¶ Tertio, Vtrum circa operationes sit una tãtum moralis uirtus.

F ¶ Quarto, Vtrú circa dioersas passiooes sint diuersę morales virtutes.

¶ Quinto, Vtrum virtutes morales distinguantur secundum diuersa obiecta passionum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum sit una tantum uirtus moralis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q sit vna tñ moralis virtus. Sicut n. in actibus moralibus G directio ptinet ad rationem, quę est subiectum iotellectualium virtutum, ita inclinatio ptioet ad vim appetitiuá, quę est subiectum moralium virtutú: sed vna est intellectualis virtus dirigens in omnibus moralibus actibus, scilicet, prudentia. ergo etiam voa tñ est moralis virtus inclinans in omnibus moralibos actibus.

¶ 2 Præt. Habitus noo distinguuntur ſm materialia obiecta, sed secundum formales rationes obiectorom: H formalis aút ratio boni ad qd̃ ordinat virtus moralis, est voú, s. modus ratioois. ergo videtur q sit vna tantum moralis virtus.

¶ 3 Præt. Moralia recipiunt specié a fine, vt * supra dictú est: sed finis oinm oirtutum moralium cómunis, est unus. s. felicitas: proprij aút & ppinqui sunt infiniti, oon sunt autem tofinitæ virtutes morales. ergo videtur q sit una tantum.

SED CONTRA est, qd̃ vnus habitus nó potest esse in diuersis I poteotiis, vt * supra dictum est: sed sobiectum uirtutum moraliú est pars appetitiua animæ, quæ per diuersas potétias distinguitur, vt io primo * dictum est. ergo nó potest esse uoa tantum uirtus moralis.

RESPON. Dicendum, q sicut * supra dictum est, Virtutes morales sunt habitus qoidá appetitiuæ partis: habit* auté specie differunt ſm speciales differentias obiectorum, vt * supra dictnm est, spés aút obiecti appetibilis, sicut & cuiuslibet K rei, attéditur ſm formá specificá, quæ est ab agéte. Est aút considerandum, q materia patientis se hét ad agens dupliciter. Quãdoq; enim recipit formá agentis ſm eãdem rationem, prout est in agéte, sicut est in oibus agétibus uniuocis: & sic necesse est, q si agens est unum specie, q materia recipiat formá unius speciei: sicut ab igne non generatur voiuoce nisi aliqd existens in specie ignis. Aliquãdo uero materia recipit formá ab agéte nó secundom eandem rationé,

¶ *Super Quæstionis sexagesimæ Articulú primum.*

IN corpore articuli primi quæstionis 60. dubiú occurrit, quomodo stet, quod hic dicitur, quòd ratio est sicut imperãs & mouens: appetitiua autem uis sicut mota & imperata, cú doctrina soperius posita, quòd imperium est actus rationis mote ab appetito. Si enim in imperando appetitus est primú mouens, non est ratio vt imperãs & appetitus imperatus a ratione simpliciter, sed vt mota est ab appetitu: ac per hoc appetitus imperatur a seipso principaliter, & consequenter tuit totus processus literæ fundatus super hoc, q ratio est oe lot agens æquiuocú, & appetitus uelut patiens æquiuoce a ratione.

¶ Ad hoc dicitor, q aliud est loqui de ratione & appetitu in genere naturæ, & aliud loqui de eis in genere moris. In genere nanque naturæ iam dictum fuit, q distinguendum est de motione vel ad specificationem, vel ad exercitium actus: & q primum mouens ad specificationem pertinet ad intellectú, primum vero ad exercitiú pertinet ad appetitú. In genere auté moris, quia supponitor voluntariúm, ratio mouentis & moti, imperantis & imperati non quæritur in actibus absolute, sed in actibus voluntarijs: ita q attéditur quis inter actus voluntarios siue sint essentialiter intellectus, siue voluntatis, siue appetitus sensitiui, habet rationem mouentis & moti. Et quoniam hic supponitur ratio voluntarii vt cómunis omnibus, non attenditur differentia mouentis & moti penes dependentiam a volútate: sed quoniam distinguitur penes rationale per essentiá, & rationale per participationem, & constat quòd rationale per participationem deriuatur a rationali per essentiam: & ratio est rationalis per essentiam, & appetitus rationalis est per participatioñe: ideo ratio dicitur mouens, & imperans, & appetitiua vis mota, & imperata non simpliciter, sed in moralibus. Moralia enim voluntario constituuntur vt materia, ratione autem vt forma: & in rationali tantum animæ parte vt sic, siue vt subiecto. Sed hæc respon-

3. dis. 33. q. 1. ar. 1. q. 1.

q. 1. ar. 3.

q. 56. ar. 2.

p. p. q. 80. ar. 2.

q. 58. ar. 1.

5. 4. art. 2.

ſio non ſatisfacit: quia nihil ſpeciale dicit in moralibus. Quod ſic patet. Aut ſermo literæ, cum dicit manifeſtum eſſe, quòd in moralibus ratio eſt mouens & imperans, appetitiua autem via mota & imperata, eſt de motione ad ſpeciem, aut ad exercitium, aut ad vtrumque. ſi de motione ad ſpeciem, hoc commune eſt tã moralibus quàm non moralibus. Et rurſus ex hoc non haberetur intẽtum: nã ex hoc quòd bonum intellectũ mouet appetitum, non habetur pluralitas ſpecifica appetitionum magis quàm intellectionum, niſi quia intellectiones ſunt cauſæ, & appetitiões cauſatæ. Immo potius haberetur ſorte æqua diſtinctio: quia obiecta adæquata appetitionibus diuerſarum ſpecierum, ſunt diuerſarum rationum: intellectio autem obiecti pars formalis eſt, quia bonum vt cognitum, mouet. Si vero de motione ad exercitium, etiam hoc commune eſt tam moralibus quàm nõ moralibus, quoniam ſemper imperat ut mota a voluntate, vt patet ſuperius in quæſtione de imperio. Et rurſus ex hoc non apparet vnde ſequatur intentum, cum in litera ex motione rationis ſupra appetitum nõ inferatur ergo appetitiones: ſed ergo appetibilia ſunt diuerſarũ rationum, quæ conſtat non ſpecificare ad motionem exercitii.

C ¶ Ad hæc ergo dicitur, ꝙ quia proportio vtitur rebus, quas comparat vt diſtinctis, & proportione rationis ad appetitũ, author pro medio vtitur. Oportet vt vtraque vis ſumatur ſecundum ſibi propria, infra latitudinẽ tamẽ moralium: quoniam de huius ſpeciebus generis quæſtio eſt: ac per hoc cũ principiũ proprium moralis eſſe ſit ratio, eo ꝙ, vt Dionyſius dicit, Bonũ humanũ eſt ſecundum rationẽ eſſe, oportet vt tam appetitiua quàm cognoſcitiua vis ſumatur inquantum rationalis, & in vtraque vt rationalis eſt, ſpectemus quid proprium rationi, & quid appetitui: & ſecundũ hæc iudiciũ fiat de diſtinctione ſpecierũ moraliũ & propter hoc author in litera procedit ex hoc ꝙ ratio eſt rationalis per eſſentiam, appetitus per participationẽ. Quamuis autem mouere appetitũ obiectiue & imperatiue conueniat intellectui, tã reſpectu moraliũ quàm non moraliũ: mouere tamẽ appetitũ regulatiue, propriũ eſt ei reſpectu moraliũ. Et de hac motione eſt hic ſermo: in rõne.n. oportet eſſe legẽ regulatiuã appetitus, & habet mouere & imperare eo modo, quo lex mouet & imperat: & ꝓpterea in litera vterq; actus ei tribuitur. Mouet autẽ non quo ad exercitium actus, vt patet, ſed quo ad ſpecificationem, non qualemcunque, vt communiter facit, ſed regulatiuam appetitus, quod ſolum in moralibus obtinet. Imperat quoque ſpeciem appetitus & exercitii eius & aliorum: quoniã in moralibus oportet legem principari, & ei appetitum omnem obedire: alioquin ſi voluntas principatur, accideret illud, Cui nimium licuit, licitũ: cui praua voluntas ius erat, & ſenſus pro ratione fuit. Et quoniam ratio regulat appetitum mediante appetibili conſonanti ipſi rationi: idcirco huius motio nõ eſt extra latitudinẽ motionũ ad ſpecificationẽ. Et rurſus idcirco author non immediate intulit, ergo virtutes morales ſunt diuerſæ: ſed vitãdo ſaltũ, & gradatim deſcẽdendo a ratione ad appetibile, & inde ad morales virtutes deuenit. Et merito, quia ratio formas dat appetibilibus, quibus moE rale genus ingrediuntur. Ex hoc nãque ꝙ appetibilia conſonãt, vel diſſonant rationi, moralia ſunt, vt ex ſupradictis patet. appetibilia autem rationi conſona adæquata obiecta ſunt ſpeciebus moralium appetitionum & virtutum. Et per hæc patet ſolutio omnium obiectorũ: quoniam non loquuntur de imperio regulatiuo vt ſic, quod ſpectat ad ſpecificationẽ actus & habitus. Nec de motione & cognitione regulatiua vnita in ſe: quia eſt ſuperioris ordinis, & participata in obiectis moralium, in quibus diſtinguitur & implicatur vt pars formalis eorundem: ſed de imperio ad exercitium actus, & de cognitione abſolute. Aliud eſt enim loqui de obiecto cognito, & aliud de obiecto conſono rationi. Cognitio namque & conſonantia, licet in hoc conueniant quòd multiplicantur ſecundum obiecta, regula tamen cui conſonant conſonantia, non multiplicatur, & ad hanc dicitur conſonans obiectum, cognitum autem vt ſic, regulam non cõnotat.

¶ Circa reſponſionẽ ad primum in eodem primo articulo dubiũ occurrit duplex. Primo de veritate eius quod dicitur, ſcilicet quòd prudentia directiua in omnibus moralibus virtutum actibus eſt una ſecundum ſpeciem ſpecialiſſimam: de tali enim vnitate & diuerſitate eſt ſermo. Secundo, penes quid attenditur vnitas ſpecifica rationis formalis veri obiecti prudentiæ.

ꝓut eſt in agẽte, ſicut patet in generantibus nõ vniuocis, vt animal generat a Sole. & tunc formæ receptæ in materia ab eodẽ agente, nõ ſunt vnius ſpeciei, ſed diuerſificãtur ſm diuerſam proportionem materiæ ad recipiendum influxũ agentis: ſicut videmus ꝙ ab vna B actione Solis generãtur per putrefactionem animalia diuerſarũ ſpecierum ſecundum diuerſam proportionem materiæ. Manifeſtũ eſt autem ꝙ in moralibus ratio eſt ſicut imperans & mouens: vis autẽ appetitiua ſicut imperata & mota. nõ aũt appetitus recipit impreſſionẽ rationis quaſi uniuoce, quia nõ fit rõnale per eſſentiã, ſed per participationem, vt dicitur in 1. Eth. vnde appetibilia ſm motionẽ raB tionis conſtituũtur in diuerſis ſpeciebus, ſm quod diuerſimode ſe habent ad rationẽ: & ita ſequitur ꝙ virtutes morales ſint diuerſæ

A ¶ Contra primum enim eſt Scotus in 3. ſen. diſt. 36. ar. 2. volens ꝙ ſicut factibilia omnia non ſubſunt arti vni ſecundum ſpeciem: ita nec agibilia vni prudentiæ. eſt enim prudentia recta agibiliũ ratio, ſicut ars factibilium. Oppoſitum autem cum Ariſt. 6. Eth. diuus Th. hic tenet: & quòd ita ſit, probatur efficaciter ſic. Recta ratio agibiliũ iudicat inter agibilia diuerſarũ virtutũ moraliũ. ergo eſt vna reſpectu omniũ virtutũ moralium. Antecedens patet in bonis & in malis: nam ad rectam rationem ſpectat diſcernere quid nunc, hic &c. magis expediat punitio iuſta acceptæ iniuriæ, an tolerare illã. ſimiliter an magis expediat bellare, an voluptates oblatas proſequi: & ſic de aliis ſpectantibus ad diuerſas virtutes, vitiaq; moralia &c. Cõſequentia patet ex ratione, & authoritate ſecundi de anima, de ſenſu cõmuni. Vnde ſicut nullus ſenſus proprius ſufficit ad iudicandum inter ſenſibilia propria, nec omnes ſimul: ita nulla recta ratio alicuius agibilis, nec omnes ſimul ſufficiunt ad iudicandum inter omnia agibilia, quæ tamen experimur nos iudicare recta ratione. Aut ergo numerandæ ſunt prudentiæ proC priæ iuxta ſpecies agibilium, & præter has prudentias ponenda eſt communis prudentia iudicans inter omnia, ſicut præter ſenſus proprios ponitur communis: aut ponenda eſt una ſola prudentia iudicans propria ſingulariter & inter omnia. Primum nullus hactenus poſuit quantum vidi, nec rationabiliter tanta multitudo ponitur: quoniam illa ſola ſufficit. ſicut ſi natura potuiſſet facere ſenſum communem ſine propriis, attingentem ſenſibilia exteriora, utique ipſum ſolum feciſſet. vnde cum nihil prohibeat prudentiam illam vnam iudicantem inter diuerſas agentium ſpecies, cognoſcere ſingulas ſpecies, cum etiam ad ſingularia ſe extendat, vt patet 6. Ethico. rationabile, immo neceſſarium eſt vnam ſolam eſſe prudentiam reſpectu omnium agibilium. Putandum eſt ergo ꝙ prudentia eſt virtus altioris ordinis, quàm ſint virtutes morales: ſicut ratio per eſſentiam eſt altioris ordinis rationalibus per participationem. propter quod in litera prudentia cõparatur ad virtutes morales, vt Sol ad ſpecies D a ſe productas in materiis inferioribus: & ſimul dum oſtenditur ratio diuerſitatis virtutum moralium, quia participationes ſunt, inſinuatur ratio vnitatis prudentiæ: quia per eſſentiam eſt ratio, & participata ab aliis: virtus autem altioris ordinis oportet ꝙ habeat obiectum proprium quoque altioris ordinis. Et propterea ſingulæ virtutes morales hñt pro obiectis ſingula agibilia: quædã enim ſunt obiecta vnius, & quædã alterius, vt patet: ipſius autẽ prudẽtiæ obiectũ eſt totũ agibile. propter quod litera aſſignãs prudentiæ obiectum in reſponſione ad primum dicit, ꝙ eſt contingens agibile, & non tale, vel tale agibile. Contingens autem agibile, quia dupliciter eſt obiectum prudentiæ, ſcilicet vt verum, & vt obiectum. vt verum quidem, inquantum iudicatur ab ipſa, & hoc ſpectat ad prudentiam ex parte intellectus vt bonum autem, inquantum eſt finis, ad quem præcipit, & hoc ſpectat ad prudentiam ex parte appetitus, omnibus modis vnitatem formalem retinet, ac prudentiæ ſpecificam dat. Sicut E enim ſenſibile obiectum ſenſus communis, licet in ſe commune genericum ſit, vnitatem ſpecificam dat ſenſui cõmuni, ita agibile obiectum prudentiæ. Et rurſus, ſicut bonum rationis in delectationibus tactus eſt finis vnus temperantiæ: & in timoribus & audaciis, finis vnus fortitudinis, & ſic de aliis: ita bonum rationis in uniuerſo genere agibilium eſt finis vnicus prudentiæ. Oportet enim altioris ordinis virtuti reſpondere finem altioris ordinis: immo ordo mouentium exigit vt altiori motori reſpondeat finis, ad quẽ ordinẽtur omnes fines inferiorũ: & ſic accidit in propoſito, dum bonum rationis in iſtis, & bonũ rationis in illis paſſionibus ordinãtur ad bonum rationis ſimpliciter, ideſt, totaliter: & ſic tam ex actu quam ex materia & obiecto vt vero bono, habetur vnitas athoma prudentiæ.

ca. vlt. to. 5.

¶ Nunc ſupereſt reſpondere ſecundo quæſito, & deinde ſatisfiet argumento Scoti. Cum quæritur. ergo penes quid attenditur iſta vnitas rationis veri obiecti prudentiæ? Reſponderi poteſt, & ex parte obiecti, & ex parte ſubiecti. ſi loquimur ex parte obiecti, vnitas iſta attenditur penes vnitatem rationis formalis, quæ eſt cõtingẽs agibile, vt in litera in reſponſione ad primũ dr. Contingens enim quod commune eſt factibili & agibili determinatum ad

ad agibile, vnicam rationem formalem ſortitur, quæ eſt obiectũ prudentiæ, ſicut ens mobile phyſice. Ex parte uero ſubiecti, vnitas iſta attenditur penes unitatem modi iudicandi, ſcilicet, ſecundum diſpoſitionem appetitus, ut author inſinuat in quæſtione de uirtutibus in communi, articu. 12. Omnia enim agibilia in particulari frequenter iudicamus ſecundum diſpoſitionem appetitus: nec hæc vnitas eſt ſic ex parte ſubiecti, quin inchoet ab obiecti natura: quia ex hoc quòd agibilia conſiſtunt in operationibus & paſsionibus, quæ in nobis ſunt, cõſurgit quòd ſecundum affectum iudicemus ea. vnde factibilia, quia ſunt extra nos, non ea affectu, ſed intellectu iudicamus. Quia ergo alia ratione verũ decernimus circa agibilia, & alia circa factibilia & ſcientifica, & hæc ſpecialis ratio cõſiſtit in hoc, quod eſt iudicare ſecundum diſpoſitionem appetitus, & in hoc omnia agibilia conueniunt: ideo omnia agibilia ſub una ueri ratione ab intellectu conſpiciũtur: ac per hoc una eſt intelligibilis virtus dirigens ea. Nec obſtat, quòd diſpoſitiones appetitus, ſecundum quas ſit iudiciũ, ſunt diuerſæ: ſicut non obſtat unitati ſciẽtiæ diuerſitas principiorum eius. diſpoſitiones nanque iſtæ cum ſint affectiones ad fines operum, & fines in operabilibus ſint ſicut principia in ſpeculabilibus, ſunt principia, non partes rectæ rationis, quæ eſt uirtus intellectualis, uocata prudentia. Ad motiuũ autem Scoti dicitur, quòd ſimilitudo de arte & prudentia non currit quatuor pedibus cõſtat enim ex ſexto Ethic. quod ars eſt in ratione ſolum: & ideo contingit eius obliuiſci, ſicut & ſciẽtiarum, prudentia autem non: & ideo eius omnino eſt obliuio. vnde ad propoſitum dicitur, ꝙ factibilia non ſunt nec inter ſe, nec in ſuis principiis cõnexa, ut patet. Agibilia autem & inter ſe, & in principiis connexa eſſe oportet ad unicam rectam eorum rationem: & ꝙ inter ſe quidẽ adeo cõcurrant, vt hoc exigant, patet ex frequentibus operationibus eorum occurrentibus in humana vita, quas oportet recta ratione agibilium iudicari & eligi: quod non cõtingit in diſparatis artibus. Nõ enim oportet ponere unã artẽ diſcernentem inter actus artis ſutoriæ, & nauigariuæ; quoniam hæc diſcretio non eget regula practica, ſed ſcientia, ut patet. Electio autẽ huius artis magis quàm illius ad prudentiã ſpectat, ſicut aliæ electiones quarũcunque operationũ. In principiis autẽ cõnexionẽ exigere manifeſtat, ꝙ error in proprio principio rectæ rationis reſpectu delectabiliũ redundat in errorẽ principii & concluſionis in terribilibus. & econuerſo. ſi quis enim recte diſpoſitus ſit ad pericula belli ſubeunda, & male circa uenerea, & præualere contigerit diſpoſitionem ad uenerea oblato obiecto delectabili, omittet proſequi pericula belli impedientia delectationẽ: & ecõuerſo, recte diſpoſitus ad abſtinẽtiã a venereis, & male circa timorem periculorum, imminente periculo, ſi timor præualuerit, omittet caſtitatem, ne incidat in formidatũ malum, vt de Lucretia dicitur, & quotidiana experiẽtia docere poteſt. & hoc, quia prudentia eſt in ratione, ut ſubeſt appetitui.

in cor.art.

vt e.q.ar.13 cor.

secundũ ſpeciem, & nõ vna tantũ.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ obiectum rationis eſt verũ: eſt autem eadem ratio veri in omnibus moralibus quæ ſunt contingentia agibilia: vnde eſt una ſola virtus in eis dirigens, ſcilicet prudentia. Obiectũ autem appetitiuæ virtutis eſt bonum appetibile, cuius eſt diuerſa ratio ſecundum diuerſam habitudinẽ ad rõnẽ dirigentẽ.

G Ad 2m dicendum, ꝙ illud formale eſt vnum genere propter unitatem agentis: ſed diuerſificatur ſpecie propter diuerſas habitudines recipientiũ, vt ſupra dictũ eſt.

Ad 3m dicendum, ꝙ moralia nõ habent ſpeciem a fine vltimo, ſed a finibus proximis, qui quidem & ſi infiniti ſint numero, non tamen infiniti ſunt ſpecie.

Articvlvs II.

Vtrum uirtutes morales, quæ ſunt circa operationes, diſtinguantur ab his quæ ſunt circa paſſiones.

Ad secvndvm ſic proceditur. Videtur ꝙ virtutes morales non diſtinguantur abinuicẽ per hoc, quòd quædam ſunt circa operationes, quædam circa paſſiones. Dicit enim Philoſoph. in 2. Ethic. ꝙ virtus moralis eſt circa delectationes & triſtitias, optimorum operatiua: ſed uoluptates & triſtitiæ ſunt paſſiones quædam, vt ſupra dictũ eſt. ergo eadẽ uirtus quæ eſt circa paſſiones, eſt ẽt circa operationes, vtpote operatiua exiſtẽs.

G ¶ 2 Præt. Paſſiones ſunt principia exteriorũ operationũ. ſi ergo aliquæ virtutes rectificãt paſſiones, oportet ꝙ etiã per cõſequẽs rectificẽt operatiões. eædẽ ergo virtutes morales ſunt circa paſſiones & operationes.

¶ 3 Præt. Ad omnem operationem exteriorẽ mouetur appetitus ſenſitiuus bene, vel male: ſed motus appetitus ſenſitiui ſunt paſſiones. ergo eædẽ uirtutes, quæ ſunt circa operationes, ſunt circa paſſiones.

H Sed contra eſt, quòd Philoſophus ponit iuſtitiam circa operationes, temperantiam autem, & fortitudinem, & manſuetudinem circa paſſiones quaſdam.

Respon. Dicẽdũ, ꝙ operatio & paſſio dupliciter poteſt cõparari ad virtutem. Vno mõ ſicut effectus: & hoc modo omnis moralis virtus habet aliquas operationes bonas, quarũ eſt productiua, & delectationẽ aliquã, uel triſtitiã, quæ

¶ Super Quæſtionis ſexageſimæ Articulum ſecundum.

IN tit. art. ſecundi eiuſdem 60. q. aduerte, ꝙ ſicut diſpoſitio eſt ſuperius ad habitum, & tamen diſpoſitio diſtinguitur contra

F habitum appropriato communioris nomine ſibi: ita operatio genus eſt ad actus appetitus ſenſitiui, q vocantur paſsiones, & alias operationes, & tamen operationes aliæ ab operationibus appetitus ſenſitiui appropriauerunt ſibi operationis nomẽ: & contra paſsiones diſtinguuntur ſub operationis uocabulo, ea vt puto ratione, quia actus appetitus ſenſitiui hoc ſpeciale ſortiti ſunt, quòd paſsionem corporalẽ annexam habent: alii uero hoc non exigẽtes in communi remanſerunt uocabulo. Sumitur ergo hic operatio non cõmuniter, ſed ut contra paſsionem diſtinguitur, & continet ſub ſe actus exteriores voluntarios, vt clarius patebit.

ca.3.to.5.

q.31.ar.1.

q.35.ar.1.

¶ In corpore articuli nota quatuor. Primo. quòd author diſtinguens bonitatis rationem in paſsionibus & operationibus penes habere bonitatem ſecundum commenſurationem ad effectum operantis, & habere bonitatem ſecundum ſe, appellat primo operationes ſecundum ſe bonas: & deinde ſecundum commenſurationem ad alterum bonas. ubi uidetur ſibiipſi oppoſitus, eo quòd a medio in extremum alterum declinat. Operatio namque tripliciter põt conſiderari. Primo ſecundum commenſurationem ad affectum operantis. Secundo ſecundum ſe.

li.5.Eth.in 4.prioribus capit.

Et 2.Eth.c.3.& 7.to.5.

I Tertio ſecundum commenſurationem ad alterum: & omnia iſta membra in litera tanguntur. Et tamen author ſecundum membrum confundit cum tertio. ſi enim hoc licet, quare non licebit confundere etiam ipſum ſecundum cum primo? Sed hoc non te moueat: quoniam iuxta ſubiectam materiam ſermo ſit. operationes nanque diſtinctæ contra paſsiones, ſunt operationes ad alterum. In his autem quæ ſunt ad alterum, idem eſt dicere, ſecundum ſe, & in ordine ad alterum: quia ſecundum ſe ſunt ad alterum. & propterea licuit autori non confundere, ſed explanare ſecundum membrum per tertium, vt clarius in ſequenti articulo explicat dicens, quòd ſecundum conuenientiam operationis in ſeipſa accipitur ratio debiti, quod conſtat eſſe ad alterum. vnde non eſt idem iudicium de coincidentia ſecundi membri cum primo, ut patet.

¶ Secundo nota in calce articuli ly, principaliter. Inductiue nanque in temperantia, fortitudine, & iuſtitia, patet paſsiones operationibus, & econuerſo, coniungi. In temperantia nanque

K concupiſcentiis iunguntur comeſtio, potio, generatio: in fortitudine timori & audaciæ, aggreſsio periculorum, prælia: in iuſtitia reſtitutionibus, emptionibus &c. iungitur ſaltem amor. quia igitur ut plurimum paſsiones & operationes noſtræ iunguntur, inſinuauit author per ly, principaliter, quòd uirtutes a virtutibus non ſic diſtinguuntur, quòd aliquæ circa ſolas paſsiones, aliquæ circa ſolas operationes: ſed quia principaliter circa paſsiones, vel principaliter circa operationes, vt materiã propriã, ſunt.

¶ Tertio nota ex corpore arti. quomodo ex concurſu paſsionis & operationis circa idẽ plures uirtutes politicæ ſiunt, ut poſtmodũ cum de uitiis tractabitur, quomodo ſpecificationes eorum fiant, melius ipſe diſcutere ſcias. Hinc enim habes, quod percuſſor ex ira duabus cõtrariatur uirtutibus, iuſtitiæ & manſuetudini: ſimiliter adulter temperantiã & iuſtitiam uiolat, & ſic de aliis.

¶ Quarto nota, ꝙ ex his, quæ dicũtur in hoc articulo, duo habentur. Primum eſt, quòd bonum & malum in operationibus ſic attẽditur ſecũdũ ſeipſas, ut nihil referat qualitercunque homo operans

sunt passiones, vt* supra dictũ est. A Alio mõ potest comparari operatio ad virtutem moralẽ, sicut materia circa quã est, & ſm hoc oportet alias esse uirtutes morales circa operationes, & alias circa passiones. cuius ratio est: quia bonũ & malũ in quibusdã operationib* attẽditur ſm seipsas, qualitercunque homo afficiatur ad eas, inquãtum. s. bonum in eis & malum accipitur ſm rationẽ cõmensurationis ad alterũ: & in talib* oportet q sit aliqua virt* directiua operationũ ſm seipsas, sicut sũt emptio & vẽditio. & hmõi operationes in q bus attẽditur ratio debiti, uel indebiti ad alterum: & pp hoc iustitia & partes eius proprie sunt circa operationes sicut circa propriã materiã. In quibusdã uero operationibus bonũ & malum attendit solum ſm commensurationem ad operantem: & ideo oportet in his bonum & malum cõsiderari, ſm quod homo bene, uel male afficitur circa huiusmodi. & ppter hoc H oportet q uirtutes in talibus sint C principaliter circa interiores affectiones, quæ dicuntur animæ passiones, sicut patet de temperantia, fortitudine, & aliis hmõi. Contingit autem q in operationibus quę sunt ad alterũ, prætermittatur bonum uirtutis pp inordinatam animi passionem, & tunc inquantum corrumpitur cõmensuratio exterioris operationis, est corruptio iustitiæ: inquantum autem corrũ- D pitur cõmensuratio interiorũ passionum, est corruptio alicuius alterius uirtutis: sicut cum pp iram aliquis aliũ percutit, in ipsa percussione indebita corrũpitur iustitia: in immoderantia uero iræ corrumpitur mãsuetudo, & idẽ patet in aliis. Et p hoc patet respõsio ad obiecta. Nã prima ratio ꝓcedit de operatione, ſm qd est effectus uirtutis: aliæ duæ rationes procedũt ex hoc, q ad idem concurrunt operatio & passio: sed in quibusdã vir- E tus ẽ principaliter circa operationem, in quibusdam circa passionem ratione prædicta*.

ARTICVLVS III.

Vtrum circa operationes sit tantum una uirtus moralis.

AD TERTIVM sic ꝓceditur. Videt q sit una tm̃ uirt* moralis circa operationes. Rectitudo enim omnium operationum exteriorũ videtur ad iustitiã ptinere: sed iustitia est vna uirtus. ergo A vna sola uirt* est circa opationes.

¶ 2 Præt. Operationes maxime differentes esse uidẽtur, quæ ordinãt ad bonum unius, & quæ ordinantur ad bonũ multitudinis: sed ista diuersitas non diuersificat uirtutes morales. dicit. n. Philosoph. in 5. * Ethi. q iustitia legalis, q ordinat actus hominũ ad cõmune bonũ, non est aliud a uirtute, quæ ordinat actus hominis ad unum tantũ, nisi secundum rationem. ergo diuersitas operationũ non causat di- B uersitatem uirtutum moralium. *cap. 1. circa fin. præcip. tom. 5.*

¶ 3 Præt. Si sunt diuersæ uirtutes morales circa diuersas operationes, oporteret q ſm diuersitatẽ operationum esset, diuersitas uirtutũ moralium: sed hoc patet esse falsum. nã ad iustitiã pertinet in diuersis generibus cõmutationum rectitudinem statuere, & etiam in distributionibus, ut patet in 5. * Eth. non ergo diuersæ uirtutes sunt diuersarum operationum. *ca. 2. to. 5.*

SED CONTRA est, q religio est alia virtus a pietate, quarũ tamẽ utraque est circa operationes quasdã.

RESPON. Dicendũ, q omnes uirtutes morales quę sunt circa operationes, conueniunt in quadam generali ratione iustitiæ, quæ attenditur secundum debi- H tum ad alterũ: distinguuntur autem ſm diuersas spe- C ciales rationes. cuius ratio est: quia in operationibus exterioribus ordo rationis instituitur, sicut* dictũ est, *art. præced.* non ſm proportionem ad affectionem hominis, sed secundum ipsam conuenientiam rei in seipsa, secundum quam conuenientiam accipitur ratio debiti, ex quo cõstituitur ratio iustitiæ. Ad iustitiam enim pertinere videtur, ut quis debitum reddat: vnde omnes huiusmodi virtutes, quæ sunt circa operationes, habent aliquo modo rationem iustitię. Sed debitum nõ est unius rationis in omnibus: aliter. n. debetur aliquid ęquali, aliter superiori, aliter minori, & aliter ex pacto, vel ex promisso, uel ex beneficio suscepto: & D secundum has diuersas rationes debiti sumuntur diuersæ uirtutes, puta, religio est per quam redditur debitum Deo: pietas est per quam redditur debitum parentibus, vel patriæ: * gratia est per quã redditur de- *D. 677.* bitum benefactoribus; & sic de aliis.

AD PRIMVM ergo dicendũ, q iustitia proprie dicta, est una specialis uirtus, quę attẽdit perfectã rationem debiti, quod ſm æquiualentiã potest restitui. dicitũ & ampliato nomine iustitia ſm quamcunque debiti redditionem, & sic non est una specialis uirtus.

AD 2m dicendum, q iustitia quæ intendit bonum cõmune, est alia virtus a iustitia, quę ordinatur ad bonum priuatum alicuius: vnde & ius cõmune distin- E guitur a iure priuato. Et* Tullius ponit vnã specialẽ *li. 2. de inuentione in fol. 4. ante finem lib.* virtutẽ, pietatẽ, quæ ordinat ad bonum patriæ: sed iustitia ordinans hominẽ ad bonum cõmune est generalis per imperiũ: quia omnes actus virtutũ ordinat ad finẽ suum. s. ad bonum cõmune. Virtus autem ſm quod a tali iustitia imperatur, etiam iustitiæ nomen accipit: & sic uirtus a iustitia legali non differt nisi ratione: sicut sola ratione differt virtus operans secundum seipsam, & uirtus operans ad imperiũ alterius.

AD 3m dicẽdum, q in omnibus operationibus ad iustitiam specialem pertinentibus, est eadẽ ratio debiti: & ideo est eadem virtus iustitiæ, præcipue quantum ad cõmutationes. forte enim distributiua est alteri* speciei a cõmutatiua: sed de hoc* infra quęret. *2. 2. q. 61. art. 1.*

q. 59. art. 4. ad 1.

operãs afficiatur ad ipsas. Secundum est, quòd uirtutes morales omnes sunt circa utrasque, passiones scilicet, & operationes: sed differentia est, quia aliquæ principaliter operationes, aliquę principaliter passiones bonificant. hæc autem duo etsi prima facie videantur sibi aduersari (quia si nõ refert in bono iustitiæ quomodo pars afficiatur, oportet iustitiã nõ principaliter, sed solum operationes respicere. Non apparet etiã quomodo verificetur, quòd iustitia sit secundario circa passiones, cũ restituens debitum satisfaciat iustitiæ, quocunque id animo faciat.) Sed si diligentius doctrina authoris inspiciatur, videbuntur omnia consona & vera. In operatione nãq; ad alterũ, puta emptione, restitutione &c. est duo considerare, primo bonitatem propriam: secũdo communem. Cõmunis bonitas est, quę ad omnes actus virtutum exigitur. Et consistit in illis quatuor generalib* conditionibus insinuatis per quatuor virtutes cardinales, requisitis ad omnes virtutis pfectæ act*, vt ponitur in secundo Ethi. scilicet rectitudine, firmitate, moderatione, & discretione. Propria autem bonitas est, quam ex propria ratione vt cõtra alios distinguitur, sortitur: & secũdũ propriam bonitatẽ act* iustitiæ nihil refert quo quis animo actum faciat, dũmodo commẽsuratum alteri faciat. Secundum vero omnẽ bonitatem ad actũ iustitiæ virtutis requisitam refert quo quis animo restituat, emat, vendat &c. & sic iustitia, & uniuersaliter virtus bonificatiua operationũ est principaliter circa operationes, & secundario circa passiones: quia est principaliter circa bonitatem propriã operationi, secundario circa communem. Quomodo autem virtutes circa passiones sint principaliter, secundario circa operationes clarum est. Temperantia. n. & liberalitas principaliter respiciunt affectum, & consequenter operationem prouenientem ab affectibus ppterea i huiusmodi maxime consideretur affectus, in illis autẽ opus ipsum.

In isto art.

ARTICVLVS IIII.

Vtrú circa diuersas passiones diuersæ sint uirtutes morales.

Infra ar. 5. cor.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q circa diuersas passiones nó sint diuersæ uirtutes morales. Eorum enim quæ conueniunt in principio & fine, vnus est habitus, sicut patet maxime in scientijs: sed omniú passionum unum est principium, scilicet amor, & omnes ad eundé finem terminantur, scilicet delectationem, uel tristitiá, ut supra habitum est. (q. 25. art. 1. & 2.) ergo circa omnes passiones est una tantú moralis uirtus.

¶ 2 Præt. Si circa diuersas passiones essent diuersæ uirtutes morales, sequeretur q tot essent uirtutes morales, quot passiones. sed hoc patet esse falsum: quia circa oppositas passiones est una & eadem uirtus moralis, sicut fortitudo circa timores & audacias, téperátia circa delectationes & tristitias. nó ergo oportet q circa diuersas passiones sint diuersæ uirtutes morales.

¶ 3 Præt. Amor, cócupiscentia, & delectatio sunt passiones specie differentes, ut supra habitum est: (q. 23. ar. 4.) sed circa omnes has est una uirtus, s. téperátia. ergo virtutes morales non sunt diuersæ circa diuersas passiones.

SED CONTRA est, q fortitudo est circa timores & audacias, temperantia circa concupiscentias, mansuetudo circa iras, vt dicitur in 3. & 4. Eth. (li. 3. eth. ca. 6. & 10. & li. 4. cap. 4. & 5. to. 5.)

H RESPON. Dicendum, q non potest dici quòd circa omnes passiones sit una sola uirtus moralis. Sunt. n. quædam passiones ad diuersas potentias pertinétes: aliæ nanque pertinent ad irascibilem: aliæ ad concupiscibilem, vt supra dictum est: (q. 23. art. 1.) nec tamen oportet q omnis diuersitas passionum sufficiat ad uirtutes morales diuersificádas. Primo quidé, quia quædá passiones sunt quæ sibi opponunt secundú contrarietaté, sicut gaudiú & tristitia: timor & audacia, & alia hmói: & circa huiusmodi passiones sic oppositas, oportet esse uná & eádem uirtutem. Cum enim uirtus moralis in quadá medietate consistat, mediú in contrarijs passionibus sm eandem rationem instituitur: sicut & in naturalibus idem est medium inter cótraria, ut inter album & nigrú. Secundo, quia diuersæ passiones inueniuntur secundum eundem modum rationi repugnántes, puta, secundum impulsum ad id quod est contra rationem, uel sm retractionem ab eo quod est secundum rationem: & ideo diuersæ passiones concupiscibilis non pertinét ad diuersas uirtutes morales, quia eorum motus secundum quendá ordinem seinuicem consequútur, vtpote ad idé ordinati. s. ad consequendum bonum, vel ad fugiendú malum: sicut ex amore procedit concupiscétia, & ex cócupiscentia pueniter ad delectationem. Et eadé ratio est de oppositis: qa ex odio sequitur fuga, uel abominatio, quæ perducit ad tristitiá. Sed passiones irascibilis non sunt unius ordinis, sed ad diuersa ordinátur. Ná audacia & timor ordinátur ad aliquod magnú periculú: spes & desperatio ad aliquod boná arduú: ira auté ad superandú aliquod contrariú, quod nocumentú intulit. & ideo circa has passiones diuersæ uirtutes ordinantur, vtpote téperantia circa passiones concupiscibilis: fortitudo circa timores & audacias: magnanimitas circa spem & desperationem: mansuetudo circa iras.

AD PRIMVM ergo dicendum, q omnes passiones conueniunt in uno principio, & fine cómuni, non autem in vno proprio principio, seu fine. vnde hoc nó sufficit ad unitatem uirtutis moralis.

AD 2^m dicendum, quòd sicut in naturalibus idem est principiú, quo receditur ab uno principio, & acceditur ad aliud, & in rationalibus est eadé ratio cótrariorú; ita ét uirtus moralis, quæ in modum naturæ rationi consentit, est eadem contrariarum passionum.

AD 3^m dicendú, q illæ tres passiones ad idem obiectú ordinantur sm quendam ordinem, vt dictum est, (in cor. art.) & ideo ad eandem virtutem moralem pertinent.

ARTICVLVS V.

Vtrum uirtutes morales distinguantur secundú diuersa obiecta passionú.

G AD QVINTVM sic pceditur. Videt q virtutes morales nó distinguantur secundú obiecta passionú. Sicut enim sunt obiecta passionum, ita sunt obiecta operationum: sed virtutes morales, quæ sunt circa operationes, nó distinguuntur secundum obiecta operationum. ad eádem enim virtutem iustitiæ pertinet emere, uel uendere domum, & equum. ergo etiam nec virtutes morales quæ sunt circa passiones, diuersificantur per obiecta pasionum.

H ¶ 2 Præt. Pasiones sunt quidam actus, uel motus appetitus sensitiui: sed maior diuersitas requiritur ad diuersitaté habituú, q ad diuersitaté actuú. diuersa igitur obiectá, quæ non diuersificát specié pasionis, non diuersificabunt speciem uirtutis moralis, ita scilicet q de oibus delectationib' erit vna uirt' moralis: & similiter est de alijs.

¶ 3 Præt. Magis & minus non diuersificant speciem: sed diuersa delectabilia non differunt nisi secundum magis & minus. ergo omnia delectabilia pertinét ad vnam speciem uirtutis, & eadem ratione omnia terribilia, & similiter de alijs. non ergo uirtus moralis distinguitur secundum obiecta passionum.

¶ 4 Præt. Sicut uirtus est operatiua boni, ita est impeditiua mali: sed circa cócupiscentias bonorum sunt diuersæ uirtutes. sicut téperátia circa cócupiscentias delectationú tact', & eutrapelia circa delectationes ludi. ergo ét circa timores malorú debét esse diuersę uirtutes.

SED CONTRA est, quòd castitas est circa delectabilia ueneteorum, abstinentia uero est circa delectabilia ciborum, & eutrapelia circa delectabilia ludorum.

RESPON. Dicendum, quòd perfectio uirtutis ex ratione depédet: perfectio autem pasionis ex ipso appetitu sensitiuo. vnde oportet q virtutes diuersificétur sm ordiné ad rationem: pasiones autem secundum ordinem ad appetitum.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæ Articulum quintum.*

OMissis singillatim articu. tertio & quarto, quia ille in secundo articulo, hic in qnto tangitur: in articulo quinto dubium primo occurrit simpliciter, & ad hominé de subiecto numeratarum uirtutum; sed discussio simpliciter singularum in proprijs tractatibus in secúda secundæ erit. discussio uero ad hominem hic occurrit. Videtur. n. author sibiipsi cótrarius de subiecto liberalitatis & magnificentię. Nam hic utranque ponit in appetitu sésitiuo, illá in cócupiscibili, hanc in irascibili: & circa passiones sicut alias enumeratas virtutes. In 3. auté sent. dist. 33. artic. 4. quæstio. 3. & in primo contra Gen. cap. 93. & qd plus vrget, superius in prima parte quæst. 21. artic. 1. ad primum, expresse ponit eas in uoluntate, & non in parte sensitiua, & circa operationes ut distinguútur cótra passiones.

¶ Ad hoc dicitur, q tá liberalitas, quám magnificentia respicit pasionem & operationem, illam propinque, hanc remote: & quòd inquantum respicit operationem cum sua materia, puta sumptus pecunię, é in voluntate: pro quanto respicit pasionem, est in concupiscibili. Et probatur hanc esse mentem authoris, quia uti pecunia, qd est principalis actus istarum uirtutú, est actus uoluntatis: qa uti est actus uoluntatis, ut patet superius. Sed ista solutio nihil ualet, quia cú vna uirtus non possit esse in duabus potentijs subiectiue æqua-

Obiecta igitur passionum secundũ quod diuersimode ordinantur ad appetitum sensitiuum, causant diuersas passionum species: secundũ uero quod cõparitur ad rationẽ, causant diuersas species uirtutum. Nõ est aũt idẽ mot^9 rationis & appetitus sensitiui: vnde nihil prohibet aliquam differentiam obiectorum causare diuersitatẽ passionũ, quæ non causat diuersitatem uirtutum, sicut quãdo una uirtus est circa multas passiones, ut^9 dictum est: & aliquam etiam differentiam obiectorum causare diuersitatem virtutum, quæ non causat diuersitatẽ passionũ, cum circa unã passionem, puta delectationẽ, diuersæ uirtutes ordinentur. Et quia diuersæ passiones ad diuersas potentias pertinẽtes, semper pertinent ad diuersas uirtutes, ut^9 dictũ est: ideo diuersitas obiectorum quæ respicit diuersitatem potentiarũ, semp. diuersificat species uirtutũ, puta, quod aliquid sit bonum absolute, & aliquid bonum cum aliqua arduitate. Et quia ordine quodam ratio inferiores hominis partes regit, & etiam se ad exteriora extendit, & ideo etiam secundum quod unũ obiectũ passionis apprehẽditur sensu uel imaginatione, aut ẽt ratione, & ẽm etiã quod pertinet ad aĩam, corpus uel exteriores res diuersam habitudidem habet ad rationem; & per consequens natũ est diuersificare uirtutes. Bonum igitur hominis, quod est obiectũ amoris, concupiscentiæ, & delectationis, potest accipi uel ad sensum corporis pertinẽs, uel ad interiorẽ animæ apprehensionẽ. & hoc siue ordinetur ad bonũ hominis in seipso uel quantum ad corpus, uel quantũ ad aĩam: siue ordinetur ad bonũ hominis in ordine ad alios; & omnis talis diuersitas propter

diuersum ordinem ad rationẽ diuersificat uirtutem. Sic igitur si cõsideretur aliquod bonum, si quidẽ sit per sensum tactus apprehẽsum, & ad consistentiã humanæ uitæ pertinens in indiuiduo, uel in specie, sicut sunt delectabilia ciborũ, & B uenereorũ, erit pertinẽs ad uirtutẽ tẽperãtiæ. Delectationes aũt aliorũ sensuũ cum non sint uehementes, non præstant aliquam difficultatẽ rationi: & ideo circa eas non ponitur aliqua uirtus, quæ est circa difficile, sicut & ars, ut dicitur in 2. Ethic. Bonum autem non sensu, sed interiori uirtute apprehẽsum, ad ipsum hominem pertinens secundum seipsum, est sicut pecunia, & honor, quorum pecunia ordi- C nabilis est de se ad bonum corporis, honor aũt consistit in apprehẽsione animę. Et hęc quidẽ bona cõsiderari possunt uel absolute, ẽm qd pertinent ad concupiscibilem: uel cum arduitate quadã, secũdum quod pertinẽt ad irascibilem. Quæ quidem distinctio non habet locũ in bonis, quæ delectant tactum: quia huiusmodi sunt quædam infima, & competunt homini, ẽm quod conuenit cum brutis. Circa bonũ igitur pecunię absolute sumptum, secundum quod est obiectũ concupiscentiæ, uel delectationis, D aut amoris, est liberalitas. Circa bonum autem huiusmodi cum arduitate sumptum, ẽm quod est obiectum spei, est magnificentia. Circa bonum uero quod est honor, si quidem sit absolute sumptum, secundum quod est obiectũ amoris, sic est quędam uirtus quæ uocatur philotimia, idest, amor honoris. Si uero cũ arduitate cõsideretur, ẽm quod est obiectum spei, sic est magnanimitas. Vnde liberalitas & philotimia uidẽtur esse in concupiscibili; magnificẽtia uero & magna-

æqualiter: aut liberalitas erit in concupiscibili, vt subest voluntati, aut econuerso. non secundum, vt patet: nec primum nisi ratione electionis participatæ, quod est commune omnibus virtutibus appetitus sensitiui. ergo. Præterea, Author in prima parte non solum affirmat has esse in uoluntate, sed negat eas esse in parte sensitiua. vnde ponere utrunque subiectum, contradicit illi. Præterea, Stante ista solutione, pari rõne potuisset poni fortitudo in uoluntate, & consequenter proprie in Deo: quoniã ipsa respicit passionem audaciæ, & operationem, puta debellationem hostiũ: & secundum istam operationem cõstat, quòd potest attribui

art. præced. deo. Et tamen author expresse negat de fortitudine, quia est circa passiones. Dicendum est ergo, vt mihi uidetur, ꝙ author aliena opinione superius in prima parte, & in libro cõtra Gentiles, vbi ex proposito hæc

art. 2. & 4. huius quæst. non tractantur, & sequens alios in anterioribus scriptis antequàm ad summã speculã huius Summæ ascenderet, illa dixit. Nunc uero secundum propriam sententiam determinat sic, quòd in Secunda secundæ, in qua etiam alterius profpexit, confirmat hanc determinationem. & ratio est, vt ibi dicitur, quia istę virtutes non respiciunt operationes secundum se, ut respicit iustitia & partes eius, sed vt aliqualiter se habent ad passiones amoris, scilicet pecuniæ, & spei in illa. Et propterea nec istę uirtutes sũt in Deo, nisi metaphorice, aut secundum aliquid. Et eodem modo dicendum est de ueritate, quam in primo cõtra Gẽ. numerat inter uirtutes circa actiones, & non passiones, omnes enim hic dicuntur circa passiones.

¶ In eodem articulo, nota Nouitie duo in litera. Primum est, ꝙ cum ibi dicitur, ꝙ vnum obiectum passionis apprehenditur sensu, vel imaginatione, vel etiam ratione: non est sermo de uliquare obiecta, una ẽm numerum, aut speciem, sed de unitate obiecti passionis ut obiectum est illius. uerbi gratia, de amabili, de cõcupiscibili, de delectabili &c. quorum quodlibet vnum specie obiectum passionis multa rerum genera est comprehendens.

¶ Secundum est, ꝙ cum in litera concluditur, quod virtutes morales distinguuntur uel secundum diuersas materias, uel diuersas passiones, uel diuersa obiecta, tres modos enumerauit non subordinatos, sed disparatos, coincidentes tamen quandoque. Diuersitas nanque materiæ absque diuersitate passionis & obiecti, faciens diuersitatem virtutum, inuenitur in magnificentia & magnanimitate, quarum utraq; est circa spem, utraque circa A arduum: sed in diuersa materia, pecunia, & honore. Et idem apparet in liberalitate & philotimia. Diuersitas uero passionis absque diuersitate materiæ & obiecti, faciẽs diuersas uirtutes, inuenitur in fortitudine & mãsuetudine, quarũ vtraq; circa tale malũ, & utraque circa arduũ ẽm diuersam passionem, timorẽ, atque audaciam, & iram versatur. Diuersitas demum obiecti absque diuersitate materiæ & passionis, diuersitatem uirtutũ faciens, inuenitur in ueritate, amicitia, & eutrapelia, seu vrbanitate. oẽs enim circa dicta & facta humana, & delectationem, seu amorẽ ẽm distincta sunt obiecta, scilicet manifestationem, affabilitatem, & delectationem. Coincidentia

ca. 3. ad fin. tom. 5. autem manifesta est in tẽperantia & fortitudine, quarum materia, & passio, & obiectum diuersificantur.

¶ In eodem articulo in calce corporis articuli aduerte, ꝙ litera corrupta est, nec in aliquo codice inuenire potui uerũ textum. Vnde quia Aristotelem afferẽs ex secundo Eth. corrigendum duxi quoad tres dictiones, quarũ duæ sunt mutandæ, & una delenda. Vbi igitur in litera dicitur, ꝙ secundum Aristo. sunt undecim virtutes morales circa passiões, mutetur numer^9 vndenarius in numerũ denarium, & legatur sunt decem. Vbi uero enumerando uirtutes ultimo loco dicit; Et iustitia; delendum est, ut eutrapelia sit ultima. Cũ uero post subiungit; Si igitur addatur iustitia, quæ est circa operationes, erunt omnes duodecim; mutetur duodenarius in undenarium, & legatur, erũt omnes vndecim. Ratio autem quare litera subsistere non potest, est, tum quia refert se ad Aristotilem, qui, vt patet in secundo Ethi. duodecim medietates ponit, sed decem uirtutes & duas passiones, & ultra has iustitiam, & uirtutes rationales: tum quia iustitia non est uirtus circa passiones, sed operationes, ut patet 5. Ethicor. & hic in articulo tertio. Et scito Nouitie, quòd author cũ nota illa uirtutum concludens numerũ uirtutũ moralium, dicẽdo, Sic igitur patet, quod secundum Aristotel. &c. non infert ex hoc articulo solo, sed iuncto præcedẽti, in quo fortitudinẽ & mãsuetudinem distinxit ex tertio & quarto Ethicorum. & propterea enumerando uirtutes, has connumerauit, licet earum in hoc articulo non meminerit.

¶ In responsionibus ad argumẽta eiusdẽ articuli, diligenti^9 notato, primã, tertiã & ultimam. Primam quidem, quia ex ea habes differentiam inter unicã operationẽ, & unicam passionem in diuersificando virtutem, ex hoc ꝙ passio repugnat rationi, opera-

D nimitas in irascibili. Bonum vero hominis in ordine ad alium nó uidetur arduitaté habere, sed accipitur vt absolute sumptũ, prout est obiectum passionum concupiscibilis: quod quidem bonũ potest esse alicui delectabile secundum q͂d præbet se alteri vel in his quæ serio fiunt, idest, in actionibus per rationem ordinatis ad debitum finem: vel in his quæ fiunt ludo, idest, in actionibus ordinatis ad delectationem tantum, quæ non eodé modo se habent ad rationem sicut prima. In seriis autem se exhibet G aliquis alteri dupliciter. Vno modo, vt delectabilem decẽtibus verbis, & factis: & hoc pertinet ad quandam uirtutem, quam* Arist. nominat amicitiam, & potest dici affabilitas. Alio modo præbet se aliquis alteri vt manifestum, per dicta & facta: & hoc pertinet ad aliam virtutem, quã nominat veritatem. Manifestatio enim propinquius accedit ad rationem, quàm delectatio, & seria, quàm iocosa. H vnde & circa delectationes ludorum est uirtus, quam* Philosophus eutrapeliam nominat. Sic igitur patet, ꝙ secundum* Arist. sunt decem virtutes morales circa passiones, scilicet fortitudo, temperátia, liberalitas, magnificentia, magnanimitas, philotimia, mansuetudo, amicitia, veritas, & eutrapelia. & distinguũtur secũdum diuersas materias, vel ſm diuersas passiones, vel secũdũ diuersa obiecta. Si igitur addatur iustitia, quæ est circa operationes, erũt oẽs vndecim. I

Ad primum ergo dicendum, ꝙ omnia obiecta eiusdem operationis secundum speciem, eandem habitudinem habẽt ad rationem, non autem omnia obiecta eiusdẽ passionis secundum speciem: quia operationes non repugnant rationi, sicut passiones.

Ad 2^m^ dicendum, quòd alia ratione diuersificantur passiones, & alia uirtutes, sicut* dictum est.

K Ad 3^m^ dicendum, ꝙ magis & minus non diuersificant speciem, nisi propter diuersam habitudinem ad rationem.

Ad 4^m^ dicendum, quòd bonum fortius est ad mouendum, quàm malum: quia malum non agit nisi uirtute boni, vt Dionysius dicit 4. cap* de diui. no. vnde malum nõ facit difficultatem rationi, quæ requirat virtuté, nisi sit excellens, quod videtur esse unum in vno genere passionis. vnde circa iras nõ ponitur nisi vna virtus, scilicet mãsuetudo: & similiter circa audacias vna sola, scilicet fortitudo. Sed bonũ ingerit difficultaté, quę requirit virtutem, etiã si non sit excellens in genere talis passionis: & ideo circa concupiscẽtias ponuntur diuersæ virtutes morales, vt* dictum est.

tio autẽ nõ, & subtiliter dixit: quia cum habitudo ad rationẽ constituat virtutis obiectum, & diuersa habitudo diuersum obiectum, passio quæ secundũ se importat aliquid abducens a ratione, importat aliq͂d egẽs virtute ad consoná reddẽdam ipsam rationi, & secundum diuersas proprii obiecti materias diuersimode ad rationem se habere potest, & sic diuersa virtutum obiecta constituet. Operatio autem quia secundum se rationi non repugnat secundum omnem sui obiecti materiam, eodem modo ad rationem se habet. Tertiã autẽ, quia hic habes quasi exceptionem ab illa maxima, Magis & minus non variant speciem: dico autẽ quasi exceptionem, quia reuera non est exceptio, sed per accidens magis & minus variant hic speciem: quia per adiũctam eis diuersam specifice habitudinẽ ad rationem, vt in litera dicitur. Vltima autem, quia aurea est tota, & semper memoriæ mandanda: vnum tamé restat mirandum in hac materia, quare Aristoteles nullã virtutem moralem posuit circa passionem tristitiæ propriam illi, & tot circa delectationis passionem, si suscepta esset hic prouincia assignandæ sufficientiæ virtutũ moralium, reddenda esset ratio: sed quia nec author hoc suscepit, nec Aristo. modo exponitur, alteri loco reseruetur.

li. 4. eth. ca. 6. tom. 5.

li. 4. eth. ca. 8. tom. 5.

eli. 2. eth. c. 7. & lib. 4. eth. tom. 5.

D. 8. 5.

in cor. art.

ca. 4. par. 4. inter pri. & medium.

in corp. art.

QVAESTIO LXI.

De uirtutibus cardinalibus, in quinque articulos diuisa.

DEINDE cõsiderandum est de uirtutibus cardinalibus.

Et circa hoc quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum virtutes morales debeant dici cardinales, vel principales.

G ¶ Secundo, de numero earum.

¶ Tertio, quæ sint.

¶ Quarto, Vtrũ differant abinuicẽ.

¶ Quinto, Vtrũ diuidantur conuenienter in virtutes politicas, & purgatorias, & purgati animi, & exemplares.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uirtutes morales debeant dici cardinales, uel principales.

H AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtutes morales non debeant dici cardinales, seu principales. Quæ enim ex opposito diuidũtur, sunt simul natura, vt dr̃ in * Prædicamentis, & sic unum non est altero principalius: sed omnes virtutes ex opposito diuidunt genus uirtutis. ergo nullæ earũ debẽt dici principales.

¶ 2 Præt. Finis principalior est his quæ sunt ad finẽ: sed virtutes theologicæ sunt circa finẽ, virtutes au- I tẽ morales sunt circa ea quæ sunt ad finẽ. ergo virtutes morales non debent dici principales, seu cardinales, sed magis theologicæ.

¶ 3 Præt. Principalius est quod est per essentiã, quàm ꝙ est per participationẽ: sed virtutes intellectuales pertinẽt ad rationale per essentiam, uirtutes autem morales pertinent ad rationale per participationẽ, vt* supra dictũ est. ergo virtutes morales nõ sunt principales, K sed magis uirtutes intellectuales.

SED CONTRA est, quod * Amb. dicit super Lucam, exponẽs illud, Beati pauperes spiritu. Scimus virtutes esse quatuor cardinales, scilicet, temperantiã, iustitiam, prudentiam, fortitudinẽ: hę autẽ sunt uirtutes morales. ergo virtutes morales sunt cardinales.

RESPON. Dicendũ, ꝙ cũ simpliciter de virtute loquimur, itelligimur loqui de virtute humana. Virtus aũt humana, vt* supra dictũ est, ſm perfectã rationẽ virtutis dicitur, quæ requirit rectitudinẽ appetitus. hmõi enim virtus non solũ facit facultatẽ bene agẽdi, sed ipsum etiã vsum boni operis causat,

¶ *Super Quæstionem sexagesimam primã.*

IN titul. quæst. 61. aduerte Nouitie, Cardinalis vocabulum ab Ambro. forte primum introductum, a cardine secũdum Grammaticam deriuatum, & quia nõ nisi metaphorice virtuti conuenit, & metaphoræ a scientia eiectæ sint ab Arist. in 2. Pol. idcirco author metaphorã explanans, in quo sensu disputandũ sit in primi articuli titulo ait cardinales, seu principales. cardines .n. sustinentes ostiũ, principia sunt sustinẽdi hæcque veriandi ostii. Et inde cardinales illæ dicũtur, res, seu dignitates, q quasi sustinent, formãtque alias, quasi sup eas innixas: q͂d est principatum tenere: & inde virtutes illæ dictæ sunt cardinales, quæ virtuosam vitam sustinent, & super quas vniuersa studiosa vita firmatur, ac opera ꝓpria explet, quod est esse inter virtutes principales simpliciter, ñ respectu hui9, vel illi9. Et nota Nouitie, ꝙ non quæritur de principalibus habitibus, sed virtutibus, ita ꝙ in ratione & latitudine virtutis vt sic, quærit, an principalitas debeatur moralibus: quod est comparare morales intellectualibus. duo enim tantum posita sunt virtutũ genera humanarum, de quibus tãtum author testatur in corpore se loqui, et hoc propter virtutes theologicas.

Infrà q. 66. ar. 4. cor. Et 3. dis. 33. q. 2. art. 5. q. 2. Et uer. q. 1. ar. 12. ad 24. & q. 5. art. 1. ad 2. 4. & 15.

* in postpd. cap. de Simul. co. 1.

q. 58. art. 1. & 2.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæprimæ. Articulum primum.*

IN artic. 1. quæst. 61. nota vir speculatiue, responsionem ad primum. & inde species, quam bene de analogia nominũ alibi scripserimus.

lib. 5. in Lucã ca. 6. to. 5.

q. 56. ar. 3.

sat, sed secundum imperfectam rationem virtutis dicitur virtus, quę nõ requirit rectitudinem appetitus: quia solum facit facultatem bene agendi, non autem causat boni operis vsum. Constat autem quòd perfectũ est principalius imperfecto: & ideo virtutes quæ continent rectitudinem appetitus, dicuntur principales. huiusmodi autem sunt virtutes morales, & inter intellectuales sola prudentia, quæ etiam quodam modo moralis est secundum materiam, vt ex * supradictis patet. (q.58.art.3. ad arg.1. & q.57.art.4.) vnde conuenienter inter virtutes morales ponuntur illæ, quę dicuntur principales, seu cardinales.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ quando genus vniuocum diuiditur in suas species, tunc partes diuisionis ex æquo se habẽt secundum rationem generis, licet secundum naturam rei vna species sit principalior & pfectior alia, sicut homo alijs animalibus. Sed quando est diuisio alicuius analogi; quod dicitur de pluribus secundũ prius & posterius, tunc nihil prohibet vnum esse principalius altero, etiam secundum communem rationem: sicut substantia principalius dicitur ens q̃ accidens, & talis est diuisio virtutum in diuersa genera virtutum, eo ꝙ bonum rationis non secundum eundem ordinem inuenitur in omnibus.

AD 2^m^ dicendum, ꝙ virtutes theologicæ sunt supra hominẽ, vt * supra dictũ est. (q.58. art.3. ad 3.) Vnde non proprie dicunt virtutes humanæ, sed superhumanę, vel diuinę.

AD 3^m^ dicendum, quòd aliæ virtutes intellectuales, & prudentia, etsi sint principaliores, quàm morales quantum ad subiectum, non tamen sunt principaliores quantum ad rationem virtutis, quę respicit bonum, quod est obiectum appetitus.

❡ *Super Quæstione sexagesimaprimæ Articulum secundum.*

IN arti.2.eiusdem quæst.61.reseruatur responsio ad primum ad articulum tertium 66.quæstio. vbi ex proposito penes nobilitatem cõparatio erit intellectualium & moraliũ virtutum.

(Infra q.66. arti.1.& 4. co. Et 2.2. prol. et q.123.ar.11. & q.141.artic.7. Et 3.dis.33.q.2.ar.1.q.3.Et veri.q.1.ar.12.ad 25.& 26.& q.5.art.1.q.57.art.4.)

ARTICVLVS II.

Vtrum sint quatuor virtutes cardinales.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ nõ sint quatuor virtutes cardinales. Prudentia enim est directiua aliarum virtutum moraliũ, vt ex supradictis patet: sed id quod est directiuum aliorum principalius est. ergo prudentia sola est virtus principalis.

¶ 2 Præt. Virtutes principales sunt aliquo modo morales: sed ad operationes morales ordinamur per rationem practicam, & appetitum rectum, vt dicitur in 6. † Ethic. (†lib.6.Eth. cap.2. to.5.) ergo solæ duæ virtutes cardinales sunt.

¶ 3 Præt. Inter alias etiam virtutes vna est principalior altera: sed ad hoc quòd virtus dicatur principalis, non requiritur quòd sit principalis respectu omnium, sed respectu quarundam. ergo videtur quòd sint multo plures principales virtutes.

SED CONTRA est, qđ * Grego. dicit in 2. Moral. (Cap.36. circa princip.) In quatuor virtutib⁹ tota bona opis structura cõsurgit.

RESPON. Dicendum, quòd numerus aliquorum accipi potest aut secundũ principia formalia, aut sm subiecta: & vtroque modo inueniuntur quatuor cardinales virtutes. Principium enim formale virtutis, de qua nunc loquimur, est rationis bonum, qđ quidẽ dupliciter potest considerari. Vno modo, secundum quod in ipsa consideratione rationis consistit, & sic erit vna virtus principalis, quæ dicit prudentia. Alio modo, secũdum quod circa aliquid ponitur rationis ordo, & hoc vel circa operationes, & sic est iustitia: vel circa passiones, & sic necesse est esse duas virtu-

A tes. Ordinem.n.rationis necesse est ponere circa passiones, considerata repugnãtia ipsarum ad rationem, quæ quidem potest esse dupliciter. Vno modo, secundum quod passio impellit ad aliquid contrarium rationi, & sic necesse est ꝙ passio reprimatur, & ab hoc denominatur temperantia. Alio modo, secundum qđ passio retrahit ab eo quod ratio dictat, sicut timor periculorum vel laborum: & sic necesse est, ꝙ homo firmetur in eo qđ est rationis, ne recedat, & ab hoc denominatur fortitudo. Et similiter secundum subiecta idem numerus inuenitur. Quadruplex enim inuenitur subiectum huius virtutis, de qua nũc loquimur, scilicet rationale per * essentiam, quod prudentia perficit: (D.1199.) B & rationale per participationem, quod diuiditur in tria, idest, in voluntatem, quæ est subiectum iustitiæ: & in concupiscibilem, quæ est subiectum temperãtiæ: & in irascibilẽ, quæ est subiectum fortitudinis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia est simpliciter principalior omnibus: sed aliæ ponuntur principales vnaquæque in suo genere.

AD 2^m^ dicendum, quòd rationale per participationem diuiditur in tria, vt * dictum est. (In isto art.)

AD 3^m^ dicendum, ꝙ oẽs aliç virtutes, quarum vna est principalior alia, reducũtur ad prædictas quatuor, & quantũ ad subiectũ, & quantũ ad rõnes formales.

C

ARTICVLVS III.

Vtrum aliæ virtutes magis debeant dici principales, quàm istæ.

❡ *Super Quæstionis sexagesimaprimæ Articulum tertium.*

IN artic.3. mandabis memoriæ, qđ dupliciter illæ quatuor virtutes dicuntur principales, vel vt genera, vel gratia præcipuæ materiæ.

(Arti. priori & poster. & & locis ibi notatis. Et 3.dis.33.q.2.art.1.q.4)

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd aliæ virtutes magis debeant dici principales, q̃ istæ. Id enim quod est maximũ in vnoquoq; genere, videtur esse principalius: sed magnanimitas operatur magnũ in omnibus virtutibus, vt dicitur in 4. * Eth. (*lib.4.Eth. cap.3.) ergo magnanimitas maxime debet dici principalis virtus.

D ¶ 2 Præt. Illud per qđ aliæ virtutes firmantur, videtur esse maxime principalis virtus: sed humilitas est huiusmodi, dicit.n. † Greg. (†hom.7.in Euang. in fine illius, & in ps.3. pœnitentiali.) ꝙ qui cæteras virtutes sine humilitate congregat, quasi paleas in ventum portat. ergo humilitas videtur esse maxime principalis.

¶ 3 Præt. Illud videtur esse maxime principale, quòd est perfectissimum: sed hoc pertinet ad patientiam, secundum illud Iacobi 1. Patientia opus perfectum habet. ergo patientia debet poni principalis.

SED CONTRA est, quod * Tullius in sua Rhetorica ad has quatuor omnes alias reducit. (Lib.2. de inuent. a med.)

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut * supra dictum est, (Ar. præced.) huiusmodi quatuor virtutes cardinales accipiuntur secundum E quatuor formales rationes virtutis, de qua loquimur. Quæ quidem in aliquibus actibus, vel passionibus principaliter inueniuntur: sicut bonum cõsistens in consideratione rationis, principaliter inuenitur in ipso rationis imperio, non autem in cõsilio, neque in iudicio, vt * supra dictum est. (q.57. art.5.) Similiter autẽ bonum rationis, prout ponitur in operationibus secundum rationem recti & debiti, principaliter inuenitur in commutationibus vel distributionibus, quæ sunt ad alterum cum æqualitate. Bonum autem refrenandi passiones principaliter inuenitur in passionibus, quas maxime difficile est reprimere. s. in delectationibus tactus. Bonum autem firmitatis ad standum in bono rationis contra impetum passionum, præcipue inuenitur in periculis mortis, contra quæ difficillimum

Iimom est stare. Sic igitur prædictas quatuor virtutes dupliciter considerare possumus. Vno modo, secundum communes rationes formales, & secundum hoc dicuntur principales, quasi generales ad omnes virtutes, vtputa, quòd omnis virtus quæ facit bonum in consideratione rationis dicatur prudentia: & quòd omnis virtus quæ facit bonum debiti & recti in operationibus, dicatur iustitia: & omnis virtus quæ cohibet passiones & deprimit, dicatur temperantia: & omnis virtus quæ facit firmitatem animi contra quascunque passiones, dicatur fortitudo. & sic multi loquuntur de istis virtutibus tam sacri doctores, quàm etiam philosophi, & sic aliæ virtutes sub ipsis continentur: vnde cessant omnes obiectiones. Alio vero modo possunt accipi, secundum quod istæ virtutes denominantur ab eo, quod est præcipuum in vnaquaque materia. Et sic sunt speciales virtutes contra alias diuisæ: dicuntur tamen principales respectu aliarum propter principalitatem materiæ, puta, quòd prudentia dicatur, quæ præceptiua est: iustitia, quæ est circa actiones debitas inter æquales: temperantia, quæ reprimit concupiscentias delectationum tactus: fortitudo, quæ firmat contra pericula mortis. Et sic etiam cessant obiectiones: quia aliæ virtutes possunt habere aliquas alias principalitates, sed istæ dicuntur principales ratione materiæ, vt supra dictum est.

In isto met ar. Infra q. 66. ar. 2. cor. Et 2. 2. q. 123. ar. 2. & 11. cor. & q. 194. arti. 1. con. princ. Et 3. di. 33. q. 1. ar. 1. q. 3. Et veri. q. 1. art. 12. ad 13. & 26. Et 2. Ethic. lec. 8.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum quartum.*

IN artic. 4. mandâ memoriæ redundantiam virtutum, & eius causam, & modum habes in littera, quòd redundat altera in alteram: quia potens in maius, potest in minus, & ex victoria maioris habilior mens redditur ad vincendum minora.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum quatuor virtutes cardinales differant abinuicem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd quatuor prædictæ virtutes non sint diuersæ virtutes, & abinuicem distinctæ. Dicit enim * Greg. in 22. Moral. Prudentia vera non est, quæ iusta, & temperans, & fortis non est: nec perfecta temperantia, quæ fortis, iusta, & prudens non est: nec fortitudo integra, quæ prudens, temperans & iusta non est: nec vera iustitia, quæ prudens, & fortis, & temperans non est. Hoc autem non contingeret, si prædictæ quatuor virtutes essent abinuicem distinctæ: diuersæ enim species eiusdem generis non denominant se inuicem. ergo prædictæ virtutes non sunt abinuicem distinctæ.

*li. 22. mor. c. 1. a med.

¶ 2 Præt. Eorum quæ abinuicem sunt distincta, quod est vnius, non attribuitur alteri: sed illud quod est temperantiæ, attribuitur fortitudini. dicit enim † Amb. in 1. lib. de offic. iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, nullis illecebris emollitur, atque inflectitur. De temperantia etiam dicit, quòd modum, vel ordinem seruet omnium, quæ vel agenda, vel dicenda arbitramur. ergo videtur quòd huiusmodi virtutes non sunt abinuicem distinctæ.

† lib. 1. c. 36 paulo a pri cip. tom. 1.

K ¶ 3 Præt. Philosophus * dicit in 2. Ethic. quòd ad virtutem hæc requiruntur. Primum quidem si sciens; deinde si eligens, & eligens propter hoc: tertium autem si firme & immobiliter habeat, & operetur. Sed horum primum videtur ad prudentiam pertinere, quæ est recta ratio agibilium. Secundum, scilicet eligere, ad temperantiam, vt aliquis non ex passione, sed ex electione agat passionibus refrenatis. Tertium, vt aliquis propter debitum finem operetur, rectitudinem quandam continet, quæ videtur ad iustitiam pertinere. Aliud, scilicet firmitas & immobilitas, pertinet ad fortitudinem. ergo quælibet harum virtutum est generalis ad omnes virtutes. ergo non distinguuntur ad inuicem.

Cap. 4. to. 5.

SED CONTRA est, quod * August. dicit in lib. de Moribus Ecclesiæ, quòd quadripartita dicitur virtus ex ipsius amoris vario affectu: & subiungit de prædictis quatuor virtutibus. prædictæ ergo quatuor virtutes sunt abinuicem distinctæ.

Lib. 1. c. 15 tom. 1.

RESPON. Dicendum, quòd sicut * supra dictum est, prædictæ quatuor virtutes dupliciter a diuersis accipiuntur. Quidam enim accipiunt eas, prout significant quasdam generales conditiones humani animi, quæ inueniuntur in omnibus virtutibus, ita scilicet quòd Prudentia nihil sit aliud, quàm quædam rectitudo discretionis in quibuscunque actibus, vel materijs: Iustitia vero sit quædam rectitudo animi, per quam homo operatur quod debet in quacunque materia: Temperantia vero sit quædam dispositio animi, quæ modum quibuscunque passionibus, vel operationibus imponit, ne vltra debitum efferantur: Fortitudo vero sit quædam dispositio animæ, per quam firmetur in eo, quod est secundum rationem contra quoscunque impetus passionum, vel operationum labores. Hæc autem quatuor sic distincta non important diuersitatem habituum virtuosorum quantum ad iustitiam, temperantiam, & fortitudinem. Cuilibet enim virtuti morali ex hoc quòd est habitus, conuenit quædam firmitas, vt a contrario non moueatur, quod dictum est ad fortitudinem pertinere: ex hoc vero quòd est virtus, habet quòd ordinetur ad bonum, in quo importatur ratio recti vel debiti, quod dicebatur ad iustitiam pertinere: in hoc vero quòd est virtus moralis rationem participans, habet quòd modum rationis in omnibus seruet, & vltra se non extendat, quod dicebatur pertinere ad temperantiam, solum autem hoc, quod est discretionem habere, quod attribuebatur prudentiæ, videtur distingui ab alijs tribus, inquantum hoc est ipsius rationis per essentiam: alia vero tria important quandam participationem rationis per modum applicationis cuiusdam ad passiones, vel operationes. Sic igitur secundum prædicta, prudentia quidem esset virtus distincta ab alijs tribus: sed aliæ tres non essent virtutes distinctæ abinuicem. Manifestum est enim quòd una & eadem virtus & est habitus, & est virtus, & est moralis. Alij vero & melius, accipiunt has quatuor virtutes secundum quod determinantur ad materias speciales, unaquæque quidem illarum ad unam materiam, in qua principaliter laudatur illa generalis conditio, a qua nomen virtutis accipitur, vt * supra dictum est. & secundum hoc manifestum est, quòd prædictæ virtutes sunt diuersi habitus secundum diuersitatem obiectorum distincti.

Ar. præced.

Ar. præced.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Greg. loquitur de prædictis quatuor virtutibus secundum primam acceptionem. Vel potest dici, quòd istæ quatuor virtutes denominantur abinuicem per redundantiam quandam. Id enim quod est prudentiæ, redundat in alias virtutes inquantum a prudentia diriguntur: unaquæque vero aliarum redundat in alias ea ratione, quòd Qui potest quod est difficilius, potest & id quod minus est difficile. Vnde qui potest refrenare concupiscentias delectabilium secundum tactum, ne modum excedant, quod est difficillimum, ex hoc ipso redditur habilior, ut refrenet audaciam in periculis mortis, ne vltra modum procedat, quod est longe facilius, & secundum hoc fortitudo dicitur temperata. Temperantia etiam dicitur fortis ex redundantia fortitudinis in temperantiam, inquantum scilicet ille qui per fortitudinem habet animum firmum contra pericula mortis, quod est dif-

¶ Super

¶ *Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum quintum.*

IN corpore articuli quinti eiusdem quæst. 61. aduerte, quòd distinctio virtutum moralium in politicas, purgatorias, & purgati animi, non est distinctio virtutum secundum essentiam, sed secundum statum & actus perfectionem. Illimet namq; habitus, qui modo sunt virtutes politicæ, quæ passiones ad mediū reducunt, proficiunt in tantum vt passiones auferant, & vsq; adeo ascendunt, vt passionū obliuiscantur, vt in responsione ad secundum ex Plotino habes. Potes et inspicere hanc esse mentem authoritatis huius, q̄ virtutes purgati animi dicit esse beatorū. Constat.n. ex q. 67. inferius, q̄ eædem virtutes morales perseuerāt in patria differentes secundum status perfectionē & actus. Memento tamen, q̄ hic nō distinctas has secundum essentiam a moralib' dicimus, comprehēdendo sub moralibus acquisitas & infusas morales: purgatoriæ nanq;, & purgati animi morales infusę sunt secundum essentiam: politicæ autem morales acquisitæ secundum veritatem, quicquid Plotin' putauerit in homine diuino.

Lib. 1. in c. cuius titul' ē, Vera magnanimitas in duob' potissimū sita

Lib. 2. Eth. cap. 4. to. 5.

In sor. art.

3. dis. 33. q. 1. ar. 4. ad 2 & di. 34. q. 1. ar. 2. arg. 6. & ad eius so. Et veri. q. 26. art. 8. ad 2. Et virt. q. 5. ar. 4. ad 7.

¶ In responsione ad primum eiusdem articuli aduerte, quòd Scotus in 3. sent. di. 33. somniauit virtutes morales, quæ sunt circa passiones, posse poni in angelis & in Deo, tali ratione. Angelus in puris naturalibus potest velle mihi bonum temperantiæ. ergo in eo potest esse virtus temperantiæ, & eadem ratione in deo sublata omni imperfectione. Antecedēs probatur, quia volūtas angeli non est imperfecta, ita vt oporteat ipsam carere hac bona volitione, seu electione. Consequētia probatur, quia talis electio est actus temperantiæ: probatur. Ego habitu temperantiæ eligo mihi tale bonum. ergo eiusdem rationis habitu potest mihi quilibet velle tale bonū, quia per mihi & tibi non variatur ratio formalis habitus. Præterea, Angelus præsentato sibi per intellectum obiecto temperantiæ, potest recte eligere quid sibi faciendum esset, si conuenirent sibi delectationes tactus. ergo potest in eo esse habitus temperantiæ. Probatur, quia ex frequentatis huiusmodi electionibus fit temperantia.

lib. 1. ca. 8. in fol. 2. ante med.

† li. 10. Eth. cap. 8.

Li. 1. in fol. 2. ante me.

¶ Ad primum horum neganda est sequela, & ad eius probationem negādum est assumptum: quia actus quo mihi aliquis vult bonum temperantiæ, non est actus temperantiæ, sed amicitiæ. Et cum probatur, quia ego eligo mihi hoc bonum per temperantiā. ergo & quilibet mihi &c. & antecedens potest negari, & consequentia nihil penitus valet. Antecedēs quidem deficit, q̄a aliud

A est velle mihi bonum temperantiæ, & aliud velle mihi in actu exercito bonum obiectum temperantiæ, idest, medium in delectationibus tactus. Primum.n. desidero mihi, etiam intemperatus, secundum non primum habet actus temperātiæ pro obiecto. Secundum exercet ipsum temperantiæ actum. vnde potes distinguere, vt vel sic intelligāt. Moralia velle bonum temperātiæ, potest intelligi dupliciter: primo, vt est actus exercitus temperantiæ: secundo, vt est actus voluntatis habens pro obiecto actum temperantię, vt volitū. Si primo modo sumitur, sic assumptum est verū, quòd ego mihi volo hoc bonum per habitum temperātiæ: sed sequela nihil penit' valet, quia habitus temperantiæ non nisi ad habētem se extendit, tum quia est electiuus, ac per hoc eorum tantum quæ in nostra sunt potestate: tum quia bonū reddit habentem, & opus eius bonū non alterius: tū quia est agibilis, quo nos sumus formaliter boni, & nō est sicut ars bonificatiua, factibilis extra nos. Vnde cū dicitur, quòd per mihi & tibi non variatur ratio formalis habitus, respōdetur quòd falsum est, quia per mihi & tibi, idest, in me, & extra me variatur ratio formalis & generica habitus: vnde virtutes morales ab artib' distinguuntur genere, quia illæ sunt eius quod in me, & istæ eius quod extra, vt patet in 6. Eth. & miror, imo stupeo, quomodo in mentē huius docti viri cadere potuit ista propositio, cum cōstet quòd intēperata mater vult & conatur filiam habere castam, non per habitum temperantiæ, vt patet, nec per actum temperantiæ, quia ex frequentatis huiusmodi volitionibus & conatibus erga filiam tantum, nunquàm ipsa mater fiet casta: si vero secundo modo sumatur, iam ex dictis constat, q̄ sic velle bonum tēperantiæ siue in se, siue in alio, non est actus temperantiæ, sed amoris naturalis ad se, & amicitiæ ad alterum.

† q. 59. art. 2. & 5.

In loco citato ar. præced. ad 1. argum.

Macrob. loco citato in arg. 2.

Cap. 1. to. 5

† li. 1. in fo. 2. ante medium libri.

Cap. 6. a med. tom. 1

¶ Ad secundum dicitur quòd velleitas illa, qua quis deliberat se sic electurum & facturum si sibi conueniret, & si sit actus bonus, vel malus moraliter, & ad speciem illius obiecti pertinens, non est tamen actus illius habitus, neq; perfectus qui elicitur ab habitu, neque imperfectus qui generat habitum frequentatus, vt patet de habitu magnificentiæ. Quāuis enim pauper frequenter deliberet se velle magnifica facere si posset, nunquam tamen postea erit magnificus, nisi in potētia quàmuis propinqua, vt dicitur in 4. Eth. & ratio assignatur ex 2. Ethic. quia fabricando, fabri, abstinendo, abstinentes, fortia operando, fortes, & vniuersaliter ipsos actus virtutum exercendo, & non solum volēdo, virtuosi

---

ficillimum, est habilior vt retineat animi firmitatem contra impetus delectationum: quia, vt dicit * Tul. in 1. de offi. non est cōsentaneum, vt qui metu non frangitur, cupiditate frangatur: nec qui inuictum se a labore præstiterit, vinci a voluptate aliquando possit. Et per hoc etiā patet responsio ad secundum. Sic enim temperantia in omnibus modum seruat, & fortitudo cōtra illecebras voluptatū animum seruat inflexum: vel inquantum istæ virtutes denominant quasdam generales conditiones virtutum, vel per redundantiam prædictam.

AD 3m dicendum, q̄ illæ quatuor generales virtutum cōditiones, quas ponit * Philosophus, non sunt proprię prædictis virtutibus, sed possunt eis appropriari secundum modum iam * dictum.

ARTICVLVS V.

Vtrum virtutes cardinales conuenienter diuidātur in virtutes politicas, purgatorias, purgati animi, & exemplares.

AD QVINTVM sic proceditur. Vr q̄ inconuenienter hm̄oi quatuor virtutes diuidant in virtutes exēplares, purgati animi, purgatorias, & politicas. Vt enim * Macrobius dicit in 1. super somnium Scipionis, Virtutes exēplares sunt quæ in ipsa diuina mente cōsistūt: sed Philosophus in 10. † Eth. dicit, q̄ ridiculum est Deo iustitiā, fortitudinem, temperantiā, & prudentiam attribuere. ergo virtutes huiusmodi non pn̄t esse exemplares.

¶ 2 Præt. Virtutes purgati animi dicuntur, quæ sunt absq; passionibus. Dicit.n. ibidem * Macrobius, q̄ temperantiæ purgati animi est terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci: fortitudinis autem passiones ignorare, non vincere. Dictum est autem † supra, q̄ huiusmodi virtutes sine passionibus esse non possunt. ergo hm̄oi virtutes purgati animi esse nō pn̄t.

¶ 3 Præt. Virtutes purgatorias dicit esse eorum, quę quadam humanorum fuga solis se inserunt diuinis: sed hoc videtur esse vitiosum. Dicit.n. Tullius in 1. de offi. Quòd qui despicere se dicunt ea quæ plerique mirantur, imperia & magistratus, his nō modo laudi, verum etiā vitio dandum puto. ergo non sunt aliquæ virtutes purgatoriæ.

¶ 4 Præt. Virtutes politicas esse dicit, quibus boni viri reipublicæ consulunt, vrbesque tuentur: sed ad bonum commune sola iustitia legalis ordinatur, vt Philosophus dicit in 5. Eth. ergo aliæ virtutes non debent dici politicæ.

SED CONTRA est, quod † Macrobius ibidem dicit. Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone princeps. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera virtutū: ex his primæ politicæ vocātur: secundę purgatorię: tertiæ autem iam purgati animi: quartę exemplares.

RESPON. Dicendum, q̄ sicut * Aug. dicit in lib. 1. li. de Moribus Ecclesiæ: Oportet quòd anima aliquid sequatur ad hoc, q̄ ei possit virtus innasci, & hoc De' est, quē si sequimur, bene viuimus. Patet igitur q̄ exemplar humanæ virtutis in Deo præexistat, sicut & in eo preexistunt omnium rerum rationes. Sic igitur virtus potest considerari, vel prout est exemplariter in Deo, & sic dicunt virtutes exēplares, ita. s. q̄ ipsa diuina mens in Deo dicatur prudentia: temperantia vero cōuersio diuinæ intentionis ad seipsum, sicut in nobis temperantia dicitur per hoc, q̄ concupiscibilis cōformatur rationi: for-

tuosi efficimur. Cui autem deest materia virtutis alicuius, nõ potest se exercere in actu illius virtutis, licet possit appetere exercitium illius. & propterea sicut magnificentia non generatur in eo qui magnos sumptus non exercet, quãuis vellet si posset: ita temperantia non generatur in eo qui concupiscentias delectabiliũ tactus non moderatur, quãuis vellet si posset. Et quãuis huiusmodi velle, si posset, in nobis ad eandem speciem reducatur, ad quam spectat ipsum exercitium, quia actus exercitiua in nobis speciem cõstituens, obiectum sit volitionis, & ad suã trahit speciem: in angelis tamen, in quibus huiusmodi act' exerciti non possunt cadere secundum affectum, nec speciem aliquam constituit, nec volitionem ad speciem trahunt: sed sunt in huiusmodi volitiones actus iustitiae, qua eorum voluntas eligit in omnibus etiam conditionatis obiectis subesse diuinae legi. Et haec dicta sufficiant, ne ridiculo sim' philosophis, ponendo vniuoce virtutes politicas in substantiis separatis.

vide in Macrobio loco citato in argu. Sed contra.

Cap. 7. non lõge a fine, tom. 5.

titudo autem Dei est eius immutabilitas: iustitia vero Dei est obseruatio legis aeternae in suis operib', sicut * Plotinus dixit. Et quia homo secundum suam naturã est animal politicum, virtutes huiusmodi prout in homine existũt secundum conditionem suae naturae, politicae vocantur, prout s. homo secũdum has virtutes recte se habet in rebus humanis gerendis, secundum quem modum hactenus de his virtutibus locuti sumus. Sed G quia ad hominem pertinet, vt etiã ad diuina se trahat quantũ potest, vt etiam Philosophus dicit in 10. *Ethic. & hoc nobis in sacra scriptura commẽdatur multipliciter, vt est illud Mat. 5. Estote perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est, necesse est ponere quasdã virtutes medias inter politicas, quae sunt virtutes humanae: & exemplares, quae sunt virtutes diuinae, quae quidem virtutes distinguuntur s'm diuersitatem motus & termini, ita H s. quod quaedam sunt virtutes transeuntium; & in diuinam similitudinem tendentium: & hae vocantur virtutes purgatoriae, ita scilicet quod prudentia omnia mundana diuinorum contemplatione despiciat, omnemque animae cogitationem in diuina sola dirigat: temperantia vero relinquat inquantum natura patitur, quae corporis vsus requirit: fortitudinis autem est, vt anima non terreatur propter excessum a corpore, & accessum ad superna: iustitia vero est, vt tota I tota consentiat ad huiusmodi propositi viam. Quaedam vero sunt virtutes iam assequentium diuinam similitudinem, quae vocantur virtutes iam purgati animi, ita scilicet quod prudentia sola diuina intueatur, temperantia terrenas cupiditates nesciat, fortitudo passiones ignoret, iustitia cum diuina mente perpetuo foedere societur, eam scilicet imitando: quas quidem virtutes dicimus esse beatorũ, vel aliquorum in hac vita perfectissimorum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de his virtutibus, s'm quod sunt circa res humanas, puta, iustitia circa emptiones vel venditiones, fortitudo autem circa timores, temperantia circa concupiscentias: sic enim ridiculum est eas Deo attribuere.

AD 2m dicendum, quod virtutes humanae sunt circa passiones. s. virtutes hominum in hoc mundo cõuersantium: sed virtutes eorum qui plenã beatitudinem assequuntur, sunt absq; passionibus. Vnde * Plotinus dicit, quod passiones politicae virtutes molliunt, idest, ad medium reducunt: secundae. s. purgatoriae auferunt: tertiae quae sunt purgati animi, obliuiscuntur: in quantis scilicet exemplaribus, nefas est nominari, quãuis dici possit, quod loquitur hic de passionibus secundum quod significant aliquos inordinatos motus.

vide in Macrob. loco citato in arg. Sed contra.

AD 3m dicendum, quod deserere res humanas vbi necessitas imponitur, vitiosum est, alias est virtuosum.

F vnde patet *supra Tullius praemittit: His forsitan concedendum est rempublicã non capessentibus, qui excellenti ingenio doctrinae se dederunt, & his qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiori cã impediti, a republica recesserunt, cũ eius administrandae potestatẽ aliis laudẽq; cõcederent. quod consonat ei, quod *Aug. dicit 19. de ciu. Dei. Otiũ sanctũ quaerit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam sarcinam si nullus imponit, percipiendae atque intuendae vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem.

AD 4m dicendum, quod sola iustitia legalis directe respicit bonum commune: sed per imperium omnes G alias virtutes ad bonum commune trahit, vt in 5. Ethic. dicit Philosophus. Est enim considerandum, quod ad politicas virtutes secundum quod hic dicũtur, pertinet non solum bene operari ad commune, sed etiam bene operari ad partes communis, scilicet ad domum, vel aliquam singularem personam.

Loco citato in argum.

Cap. 19. nõ procul a fi. tom. 5.

Cap. 1. post med.

QVAESTIO LXII.

De virtutibus Theologicis, in quatuor articulos diuisa.

H DEINDE considerandum est de virtutibus Theologicis.

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum sint aliquae virtutes Theologicae.

¶ Secundo, Vtrum virtutes Theologicae distinguantur ab intellectualibus & moralibus.

¶ Tertio, Quot, & quae sint.

¶ Quarto, De ordine earum.

ARTICVLVS PRIMVS.

I *Vtrum sint aliquae virtutes theologicae.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod non sint aliquae virtutes theologicae. Vt. n. dicitur in 6. * Ethic. virtus est dispositio perfecti ad optimum. dico autem perfectum, quod est dispositum secundum naturam: sed id quod est diuinum, est supra naturã hominis. ergo virtutes theologicae non sunt virtutes hominis.

K ¶ 2 Praet. Virtutes theologicae dicuntur quasi virtutes diuinae: sed virtutes diuinae sunt exẽplares, vt † dictũ est, quae quidẽ non sunt in nobis, sed in Deo. ergo uirtutes theologicae non sunt virtutes hominis.

¶ 3 Praet. Virtutes theologicae dicuntur, quib' ordinamur in Deũ, qui est primum principium & vltimus finis: sed homo ex ipsa natura rationis & voluntatis hẽt ordinem ad primum principium, & ad vltimum finem. non ergo requirũtur aliqui habitus uirtutũ theo-

¶ *Super Quaestionis sexagesimaesecundae Articulũ primum.*

IN primo articulo quaestio. 62. notanda sunt duo. Primo qualitas rationis, quod scilicet ratio in litera posita procedit ex altera propositione credita, & altera scita. Credit enim, quod sumus ordinati ad beatitudinem supernaturalẽ. Scitur autem, quod ad proportionatas operationes per totam vitã fini supernaturali oportet proportionata principia quoque supernaturalia adesse. Et quia conclusio sequitur debiliorem partem, ideo conclusio non est simpliciter scita. & propterea author in litera dicit, quod etiã ob hoc istae virtutes dicuntur diuinae, quia ex sola diuina doctrina sciuntur. Secundo qualitas harum virtutũ: cũ enim finis in operabilibus sit principiũ, & beatitudo per hoc quod est finis vltimus, sit primum principium, oportet supponere quod prima principia proxima bonarum operationum habent beatitudinem pro obiecto, sicut apparet in nobis respectu felicitatis naturalis. In parte namque apprehẽsiua habemus habitum principiorum, quo inditum est, vt beatitudo sit appe-

Inf. ar. 2. & 3. cor. Et 3. dis. 23. q. 1. ar. 4. q. 3. & dis. 26. q. 2. artic. 3. q. 1. cor. Et virt. q. 1. ar. 5. ad 12. & ar. 12. cor. 6.

* li. 7. phys. tex. 17. 20.

† q. 61. ar. 5

appetenda, omne bonum prosequẽdum, omne malum fugiendum, & si qua sunt huiusmodi beatitudini annexa. In parte autem appetitiua habemus naturalem inclinationem in bonum proprium, quæ plus est q̃ virtus. vnde consequens est, vt ad beatitudinem supernaturalẽ proportionaliter ordinemur i vtraque parte: & sic prima principia rectarũ operationũ ad huiusmodi felicitatẽ ordinantia, vt et cõmẽsurata de ipso vltimo fine Deo: sed vt obiecto supernaturalis beatitudinis, erũt in intellectu, & in appetitu, ita inchoãtia per modum habitus Deũ sic sumptum in mente nostra, sicut principia naturalia stabiliunt in ea finem naturalem. Et hoc est quod in litera dr̃, qđ p ista principia, quę vocantur virtutes theologicæ, ita ordinamur ad beatitudinẽ supernaturalẽ, sicut per principia naturalia ad finem connaturalem. Sunt ergo illæ virtutes de fine tanquàm de obiecto proprio: de virtutibus autẽ, quæ sunt de his quæ sunt ad finem supernaturalem, quasi proportionatę, infra erit sermo: sunt enim virtutes morales infusæ, vt patebit.

* q.3. ar.5. & q.5. ar.7. & q. 55. art.3.
*q.3. art.1. ad 4. & art. 9. & q.5. artic. 5.

logicarum, quibus ratio & volun- A tas ordinetur in Deum.

Ssd contra est, qđ præcepta legis sunt de actibus virtutũ: sed de actibus fidei, spei, & charitatis dantur præcepta in lege diuina. dicitur. n. Eccle. 2. Qui timetis Deum, credite illi. itẽ, Sperate in illũ. itẽ, Diligite illũ. ergo fides, spes, & charitas sunt virtutes in Deum ordinantes: sunt ergo theologicæ.

Respon. Dicendum, quòd per virtutẽ perficitur homo ad actus, quibus in beatitudinẽ ordinatur, B vt ex * supradictis patet. Est autem duplex hominis beatitudo siue felicitas, vt * supra dictũ est. Vna quidem proportionata humanæ naturæ, ad quam. s. homo peruenire potest per principia suæ naturæ. Alia autem est beatitudo naturam hominis excedens, ad quã homo sola diuina virtute peruenire potest secundum quandã diuinitatis participationem, secundum quod dicitur 2. Pet. 1. quòd per Christum C facti sumus consortes diuinæ naturæ. Et quia huiusmodi beatitudo proportionem humanæ naturæ excedit, principia naturalia hominis, ex quibus procedit ad bene agendum secundum suam proportionem, non sufficiunt ad ordinandum hominem in beatitudinem prædictam. vnde oportet, quòd superaddantur homini diuinitus aliqua principia, per quæ ita ordinetur ad beatitudinem supernaturalem, sicut per principia naturalia D ordinatur ad finem cõnaturalem, non tamen absque adiutorio diuino: & huiusmodi principia virtutes dicuntur theologicę, tum quia habent Deum pro obiecto, inquantum per eas recte ordinamur in Deum: tum quia a solo Deo nobis infunduntur, tum qui a sola diuina reuelatione in sacra scriptura huiusmodi virtutes traduntur.

Ad primvm ergo dicendum, quòd aliqua natura potest attribui alicui rei dupliciter. Vno modo essentialiter, & sic huiusmodi virtutes theologicæ excedunt hominis naturam. Alio modo participatiue, sicut lignum ignitum participat naturam ignis; E & quodammodo fit homo particeps diuinæ naturæ, vt * dictum est: & sic istæ virtutes conueniunt homini secundum naturam participatam. In corp. ar.

Ad 2m dicendum, quòd istæ virtutes non dicuntur diuinæ, sicut quibus Deus fit virtuosus, sed sicut quibus nos efficimur virtuosi a Deo, & in ordine ad Deum. vnde non sunt exemplares, sed exemplatæ.

Ad 3m dicendum, quòd ad Deum naturaliter ratio & voluntas ordinatur, prout est naturæ principiũ & finis, secundum tamen proportionem naturæ. Sed ad ipsum secundum quod est obiectum beatitudinis supernaturalis, ratio & voluntas secundum suam naturam non ordinantur sufficienter.

A Articvlvs II.

Vtrum virtutes theologicæ distinguantur ab intellectualibus, & moralibus.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quòd virtutes theologicæ nõ distinguantur a moralibus, & intellectualibus. Virtutes enim theologicę si sunt in anima humana, oportet q perficiant ipsam vel secundum partem intellectiuã, vel secundum partem ap- B petitiuam: sed virtutes quæ perficiunt partem intellectiuam, dicuntur intellectuales, virtutes autem quę perficiunt partem appetitiuã, sunt morales. ergo virtutes theologicæ non distinguuntur a virtutibus moralib9, & intellectualib9.

§ 2 Præt. Virtutes theologicæ dicuntur, quę ordinant nos ad Deũ: sed inter intellectuales virtutes est aliqua quæ ordinat nos ad Deũ. s. sapientia quæ est de diuinis, vtpote cãm altissimã considerans. ergo C virtutes theologicæ ab intellectualibus virtutibus nõ distinguũtur.

§ 3 Præt. * August. in lib. de Moribus Ecclesiæ manifestat in quatuor virtutibus cardinalibus, q sunt ordo amoris: sed amor ẽ charitas, quæ ponitur virtus theologica. ergo virtutes morales non distinguuntur a theologicis. Lib. 1. c. 15. tom. 1.

Sed contra. Id quod est supra naturam hominis, distinguitur ab eo quod est secundum naturam hominis: sed virtutes theo- D logicæ sunt super naturam hominis, cui secundum naturam conueniunt virtutes intellectuales & morales, vt ex * supradictis patet. ergo distinguuntur abinuicem. q.58. ar.4. & 5.

Respon. Dicendum, quòd sicut * supra dictum est, habitus specie distinguuntur secundum formalem differentiam obiectorum. Obiectum autem theologicarum virtutum est ipse Deus, qui est vltimus rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit. Obiectum autem virtutũ intellectualium & moralium est aliquid quod humana ratione comprehendi potest: vnde virtutes theologicæ specie distinguuntur a moralibus & intellectualibus. q.54. art.2.

E Ad primvm ergo dicendum, quòd uirtutes intellectuales & morales perficiunt intellectũ & appetitum hominis secundum proportionẽ naturæ humanæ, sed theologicæ supernaturaliter.

Ad 2m dicendũ, q sapientia, quæ a Philosopho ponitur intellectualis virtus, cõsiderat diuina ſm quod sunt inuestigabilia rõne humana: sed theologica virtus est circa ea, ſm qđ rationem humanam excedunt.

Ad 3m dicendum, q licet charitas sit amor, non tamen omnis amor est charitas. Cum ergo dicitur, q omnis virtus est ordo amoris, potest intelligi vel de amore cõmuniter dicto, vel de amore charitatis. si de amore communiter dicto, sic dicitur quælibet virtus esse ordo amoris, inquantum ad quamlibet cardina-

¶ *Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulũ secundũ.*

In art. 2. eiusdem quæst. 62. recolito eorum quæ in principio primæ partis dicta sunt de duplici ordine cognoscibilium de Deo, & videbis q ordo eorum, quæ ratione naturali comprehẽduntur, subest ordini eorum, quæ supra naturalẽ sunt rationem: & cõsequenter Deus ipse vt finis est supernaturalium, induit rationem vltimi totaliter finis. Et propterea in litera dicitur, quòd ipse Deus est vltimus rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit. Oportet igitur te cogitare, quòd totũ vniuersum ex naturalibus & ex supernaturalibus vnũ quoddã sit, & quòd Deus vt finis naturalium est quidẽ vltimus finis non simpliciter, sed respectu horum: vt autem est finis supernaturaliũ, sic est vltimus totaliter finis rerum, & sic est obiectum nostræ beatitudinis, q̃ de supernaturalium numero est. & si non primũ, propter vnionem personalem in verbo, secundum tamen locum obtinere videtur.

Supra q.58 arti.2. Et 3. dist. 23. q.1 ar.4. q.3. ad 4. Et veri. q.14. art.3. ad 9. Et vir. q.1. artic.12 cor.

¶ Super

¶ Super Quaestionis sexagesimaesecundae Articulum tertium.

IN art. 3. eiusdem q. in responsione ad primum aduerte, quòd author reddit rationem indigentiæ habitus naturalis in intellectu ex indigentia specierum intelligibilium ad intelligendū, non quòd putet habitū naturalē in intellectu, qui vocatur intellectus principiorum, esse idem quod species intelligibiles, vt patet ex supra dictis: sed quia intellectum egere specieb⁹ intelligibilibus ad hoc vt intelligat, est intellectum non esse per seipsum in actu, ita quòd possit absq; superaddita qualitate exire in actum intelligendi. Et ex hoc habetur, q per suam essentiam nō potest uim habit⁹ naturalis habere & experimur in nobis aliquē naturalem habitum ad intelligendum habere, respectu scilicet principiorum tā in speculatiuis, q̄ in practicis, optime sequitur q oportet in intellectu ponere aliquem habitum naturalem: quasi diceret, Respectu finis naturalis oportet ponere aut habitus naturales, aut potētias supplentes uices habituum: sed in intellectu non potest poni quòd potentia suppleat uicē habitus. quod ex hoc manifestum fit, quia s. ex se est adeo in potentia, ut egeat aduentitia specie intelligibili, si debet intelligere. ergo oportet in eo apponere naturalē habitum. In voluntate autem ipsa potentia uices naturalis habitus optime præbet, quia naturalr ex seipsa inclinatur ad tendendum in finem naturalem, & est secundum se appetitus naturaliter coaptatus, seu conformis huiusmodi fini &c. idō non oportet in ea ponere naturales habitus: secus autem est respectu supernaturalis finis, vt patet in litera. Quid sit autē ista conformitas appetitus ad finem, cum de charitate tractabit, patebit: sicut etiā de actu spei. Nunc. n. in vniuersali sermo est. Pro nunc tamen cogita Nouitiæ, amicorū uolūtates esse habitualiter cōformes per idem uelle, & idem nolle habitualiter, idest, per habitus ad hoc inclinantes, quos constat esse amoris.

q. 14, ar. 1, & 2.
q. 63. art. 2. & clari⁹ 2. 2. q. 23. ar. 7
2. 2. prol. & q. 17. art. 6. Et 3 di. 23. q. 1. ar. 5. & dis. 26. q. 2. ar. 3. q. 1. Et de vir. q. 1. ar. 5. ad 12. & art. 12. c. fi. & ad 10. Et 1. cor. 13. lec. 2. fi. & lec. 4. fi.
Ar. 1. huius quæst.

¶ In responsione ad secundum eiusdem art. & quæstionis nota, q tam fides, quam spes acquisita est duplex. Vna respectu eorum quæ sub ordine creaturæ, seu naturali cadunt. Altera est respectu supernaturalium. s. q Deus est trinus, & incarnatus, & aliorum huiusmōi. Et licet author in litera non expresse loquatur nisi de fide & spe acquisitis, respectu eorum quæ sunt in potestate humana, & eas excludat a numero uirtutum, si tamē attendatur ratio, ostenditur q eadem ratione nec fides, nec spes acquisitæ respectu supernaturaliū, sunt virtutes. Si .n. aduertas, quòd obiectum, habitū, & actū proportionaliter sibiinuicem responderē oportet, ac p hoc obiecto supernaturali nec actus, nec habitus naturalis proportionatus est, & quòd uirtutes oportet esse non qualescunq; habitus, sed dispositiones perfecti ad optimum, reddētes actus proportionatos obiecto, consequens esse uidebis quod fides, & spes acquisitæ respectu supernaturalium, multo minus sunt uirtutes, quām fides & spes acquisitæ respectu eorum quę sunt in potestate humana. Si eni fides, & spes acquisitæ respectu possibilium nostrorum, deficiūt a rōne virtutis, quia non sunt proportionatæ obiectis, quia sunt de visibilibus non uidendo, & de possibilibus haberi non habendo, ut in litera dicitur & bene, quanto magis fides, & spes acquisitā de credibilib⁹ & sperandis supernaturaliter deficiunt a ratione uirtutis pp̄ improportionem maiorē, quia. s. ad superna turalia ordinant secundum uires naturales. Quòd n. hic sit improportio, patet. Quòd maior vero, declaratur ex eo, q plus deficit actus secundum uires naturæ a perfectione debita ad proportionē tanti obiecti, quàm actus fidei de humanis a uisione eorum: hi enim⁹ sunt nostri ordinis, & per uirtu-

lium virtutum requiritur ordinata affectio: omnis autem affectionis radix & principium est amor, vt * supra dictum est. Si autem intelligatur de amore charitatis, nō datur per hoc intelligi, quòd quælibet alia virt⁹ essentialiter sit charitas: sed quòd omnes aliæ virtutes aliqualiter a charitate dependeant, vt * infra patebit.

G

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter fides, spes, & charitas ponantur uirtutes theologicæ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ponātur tres virtutes theologicæ, fides, spes, & charitas. Virtutes enim theologicæ se habēt in ordine ad beatitudinem diuinam, sicut inclinatio naturæ ad finem connaturalem: sed inter virtutes ordinatas ad finem connaturalem ponit᷑ vna sola virtus naturalis, s. intellectus principiorū. ergo debet poni vna sola virtus theologica.

H

§ 2 Præt. Theologicæ virtutes sunt perfectiores virtutib⁹ intellectualibus & moralibus: sed inter intellectuales virtutes fides non ponitur, sed est aliquid minus virtute, cum sit cognitio imperfecta. similiter ēt inter virtutes morales non ponit᷑ spes, sed ē aliqd min⁹ virtute, cū sit passio. ergo multo minus debent poni virtutes theologicæ.

I

§ 3 Præt. Virtutes theologicæ ordinant animam hominis ad Deū: sed ad Deum nō potest anima hominis ordinari nisi per intellectiuam partem, in qua est intellectus & voluntas. ergo non debent esse nisi duæ virtutes theologicæ, vna quæ perficiat intellectum, alia quę perficiat voluntatem.

K

SED CONTRA est, qd Apostol⁹ dicit. 1. ad Cor. 13. Nunc autē manent fides, spes, charitas, tria hæc.

RESPON. Dicendum, quòd sicut * supra dictū est, virtutes theologicæ hoc modo ordinant hominem ad beatitudinem supernaturalem, sicut per naturalem inclinationem ordinatur homo in finem sibi cōnaturalem: hoc autem contingit secundum duo. Primo quidem, secundum rationem vel intellectum, inquantum cōtinet prima principia vniuersalia cognita nobis per naturale lumen intellectus, ex quibus procedit ratio tam in speculandis, quàm in agendis. Secundo, per rectitudinem voluntatis naturaliter tendentis in bonum rōnis. Sed hæc duo deficiunt ab ordine beatitudinis supernaturalis, secundum illud 1. ad Cor. 2. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. vndē oportuit, q quantū ad vtrumque aliquid homini supernaturaliter adderetur ad ordinandum ipsum in finem supernaturalem. Et primo quidem, quantum ad intellectum adduntur homini quædam principia supernaturalia, quę diuino lumine capiuntur, & hæc sunt credibilia, de quibus est fides. Secundo vero est voluntas, quæ ordinatur in illum finem, & quātum ad motum intentionis in ipsum tendentem, sicut in id quod est possibile consequi, quod pertinet ad spem: & quantū ad vnionem quādam spiritualem, per quam quodammodo transformatur in illum finem, quod fit per charitatem. Appetitus enim vniuscuiusque rei naturaliter mouetur & tendit in finē sibi connaturalē, & iste motus prouenit ex quadam conformitate rei ad suum finem.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd intellectus indiget specieb⁹ intelligibilibus p quas intelligat: & ideo oportet quòd in eo ponatur aliquis habitus naturalis superadditus potentiæ. Sed ipsa natura voluntatis sufficit ad naturalem ordinem in finem, siue quantum ad intentionē finis, siue quantum ad conformitatem ad ipsum: sed in ordine ad ea quæ supra naturā sunt, ad nihil horum sufficit natura potentiæ: & ideo oportet fieri superadditionem habitus supernaturalis quantum ad vtrūq;.

AD 2ᵐ dicendum, quòd fides, & spes imperfectionem quandam importāt: quia fides est de his quę non videntur, & spes de his quæ nō habentur. vnde habere fidem, & spem de his quę subduntur humanæ potestati, deficit a ratione virtutis: sed habere fidem & spem de his quæ sunt supra facultatem naturæ humanæ, excedit omnem virtutem homini proportionatā, śm illud 1. ad Cor. 1. Qd infirmū

est Dei, fortius est hominibus.

Ad 3^m dicendum, ꝙ ad appetitum duo pertinent, s. motus in finem, & conformatio ad finem per amorem: & sic oportet ꝙ in appetitu humano duæ virtutes theologicæ ponantur, s. spes, & charitas.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum fides sit prior spe, & spes charitate.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit hic ordo theologicarum virtutũ, quòd fides sit prior spe, & spes prior charitate. Radix enim est prior eo qd est ex radice: sed charitas est radix omnium virtutum, secundum illud ad Ephe. 3, In charitate radicati & fundati. ergo charitas est prior alijs.

¶2 Præt. Aug. dicit in 1. de doctr. Christ. ° Non potest aliquis diligere, qđ esse non crediderit: porro si credit & diligit, bene agẽdo efficit vt ẽt speret, ergo vr̃ ꝙ fides præcedat charitatem, & charitas spem.

C ¶3 Præt. Amor est principium omnis affectionis, vt supra dictũ est: ° sed spes nominat quandã affectionem, est enim quædam passio, vt supra dictum est: † ergo charitas quæ est amor, est prior spe.

SED CONTRA est ordo, quo Apostol⁹ ista enumerat, dicẽs. Nũc aũt manent fides, spes, & charitas.

D RESPON. Dicendum, ꝙ duplex est ordo, scilicet generationis, & perfectionis. Ordine quidem generationis quo materia est prior forma, & imperfectũ perfecto, in vno & eodẽ fides præcedit spem, & spes charitatem secundũ actus: nam habitus simul infunduntur. Nõ enim potest in aliquid motus appetitiuus tẽdere vel sperando, vel amando, nisi quod est apprehensum sensu, aut intellectu: per fidem autem apprehendit intellectus ea quæ sperat, & amat: vnde oportet ꝙ ordine generationis fides præcedat spem & charitatem. Similiter autem ex hoc homo aliquid amat, ꝙ apprehendit illud vt bonũ suum: per hoc autem ꝙ homo ab aliquo sperat se bonũ consequi posse, reputat ipsum in quo spem habet, quoddã bonũ suum: vnde ex hoc ipso quòd homo sperat de aliquo, procedit ad amandũ ipsum, & sic ordine generationis secundum actus spes præcedit charitatem. Ordine vero perfectionis charitas præcedit fidem & spem, eo ꝙ tam fides, quàm spes per charitatẽ formatur, & perfectionem

B virtutis acquirit, sic enim charitas ° est mater omnium virtutum & radix, inquantum est omnium virtutum forma, vt infra dicetur. °

D.306.

Et p hoc patet rñsio ad primũ.

Ad 2^m dicendũ, ꝙ Aug. loquitur de spe, qua quis sperat ex meritis iam habitis se ad beatitudinem peruenturum, qđ est spei formatæ, quæ sequitur charitatẽ. pôt aũt aliquis sperare anteq̃ habeat charitatem, non ex meritis quæ iam habet, sed quæ sperat se habiturum.

C Ad 3^m dicendum, ꝙ sicut supra dictum est ° cum de passionibus ageretur, spes respicit duo, vnum quidem sicut principale obiectũ, s. bonum quod speratur, & respectu huius semper amor præcedit spem: nunquàm enim speratur aliquod bonum, nisi desideratum & amatum. Respicit etiã spes illum, a quo se sperat posse consequi bonũ, & respectu huius primo quidem spes præcedit amorem, quãuis postea ex ipso amore spes augeatur. per hoc enim ꝙ aliquis reputat per aliquem se posse consequi aliquod bonum, incipit amare ipsum, & ex hoc ipso ꝙ ipsum amat, postea fortius de eo sperat.

D

QVÆSTIO LXIII.

De causa virtutum, in quatuor articulos diuisa.

E DEINDE considerandum est de causa virtutum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶Primo, Vtrum virtus sit in nobis a natura.

¶Scdo, Vtrũ aliqua virt⁹ causetur in nobis ex assuetudine operũ.

---

tem creatam potest mens nostra perfici de his: illi autem sunt diuersorum ordinum, scilicet naturalis & supernaturalis, & non nisi per Deum infundentẽ potest mens proportionate perfici de illis. Vnde vt in litera dicitur, fides & spes infusæ habent ꝙ sint virtutes ex eo, quòd sunt diuini ordinis essentialiter, & non solũ quãtum ad materiã. ex hoc enim habent quòd actus proportionatos obiectis eliciunt efficaces ad cõiungẽdum obiectis: & quãmuis imperfectionẽ euidentiæ habeant, iustum tamen est, vt quod infirmũ est Dei, fortius sit hominibus. Ex hoc autem habes solutionẽ tractatorum a Scoto in 3. distin. tertii

3.2. q.4.ar. sententiarum: habes
7. & q. 17. enim quòd ad theo-
arti.7. & 8. logicam virtutẽ, si
Et 3. di.23. si æquiuoce loqua-
q.2. ar.3.q. mur, exigitur quòd
2. & art. 5. sit diuini seu super-
Et virt. q.4 naturalis ordinis es-
artic.3. sentialiter, & sic oportet haberi sola infusione diuina, vt etiã in primo articu. dictũ est. Habes quoque quòd aliud est

° lib. 1. c. 37 loq de habitu theo-
a medio il- logico, & aliud de
lius tom. 3. virtute theologica. nam habitus theologicos in nobis acquisitos dari, vt habitũ scientiæ imperfectæ, qualis est theologia

q.25.art.2. nostra, quæ inuidẽs est, & opinionis, & fidei, & dilectionis, & spei, nõ negamus:

† quæst.40. virtutes autem theologicas acquisitas dari negamus. Et in promptu causa est, quia improportionata sunt acquisita omnia ad actus

[D.2177. infallibiliter rectos & proportionatos supernaturalibus, vt patet ex dictis.

¶ *Super Quæstionis sexagesimasecunda Articulum quartũ.*

IN articu. 4. eiusdem. 62. q. nota, ꝙ habitus virtutum theologicarũ simul infundi, pôt itelligi dupliciter. Vno modo sic, quòd quãdocunque infunditur vna, infundanẽ tunc omnes. Et hoc est manifeste falsum, quia quotidie fidelib⁹ pœnitentibus infunditur habitus charitatis, & non fidei, neq; spei. Alio modo, vt quandocunq; infunditur vna, infundatur vel infusa sit alia: & hoc non saluat veritatẽ literæ, quia non saluat simultatem infusionis. Nec est verum, quia si baptizetur adultus in peccato fornicationis perseuerãs, suscipit fidei speiq; habitũ, suscipiendo characterẽ, & est vere fidelis: & tñ nec suscepit, nec suscipit charitatem. hoc ergo modo intelligitur quantũ

A est ex parte infundentis, & ratione infusionis: quàmuis ex dispositione receptiui vel quia perdidit vnam, & non alias, vel est indispositus ad vnam, & non alias, oppositum cõtingat. Et hic sensus est formalis & verus: formalis quidem, quia infusionẽ, vt infusio est, iudicat. Verus autem, quia quantũ est ex parte infusionis, simul omnes infunduntur: & casus obstãtes ex parte receptiui per accidens eueniunt. accidit. n. quòd hic qui baptizatur, sit indispositus ad charitatem: & similiter quòd hic baptizatus cadat a charitate, quam simul cum fide & spe suscepit.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli habes, ꝙ spes præcedit ordine generatiõis charitatẽ, vt actus vtriusq; respicit Deũ, cui spes innititur, & quẽ charitas amat, quãmuis subsequatur etiam hoc ordine charitatem, vt actus vtriusque respicit futurã beatitudinem, quæ obiectiue est Deus ipse: quam beatitudinem spes respicit vt bonum speratũ, & charitas vt amatum. Et quia virtutes istæ ordinant, scilicet suos actus, vt respiciunt Deum: ideo dictum est in corpore articuli, quòd scilicet ordine originis spes præcedit charitatem.

q.65.art.4. & 2.2.q.23 artic.8.

q.40.art.7.

¶ *Super Quæstionis sexagesimætertiæ Articulum primum.*

IN corpore primi articuli quæst. 63. nota, ꝙ illud verbũ literæ. Principia naturalr cognita sunt seminaria virtutũ: potest dupliciter exponi, scilicet simpliciter, vel accommode. Si. n. interpretentur secundum distributionem accommodam, clarũ est quòd principia cõsummata dicuntur seminaria cæterarum virtutum: sicut cælum dicitur continere omnia corpora. Si autẽ intelligantur simpliciter, idest, quòd sint seminaria omnium simpliciter virtutũ, tunc sumuntur principia secundum naturalem eorum inchoationem in anima, & sic constat quòd sunt seminaria omniũ virtutum intellectualium & moralium, quamuis diuersimode: quia intellectus sunt inchoationes, scientiæ autem & reliquarũ sunt actiua principia mediate vel immediate, vt patet. semen namque & inchoationis, & principij rationem habet.

¶ In

¶Tertio, Vtrũ aliquæ virtutes morales sint in nobis p infusionẽ.

¶Quarto, Vtrum virtus, quã acquirimus ex assuetudiue operũ, sit eiusdẽ speciei cũ virtute infusa.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uirtus insit nobis a natura.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtus sit in nobis a natura. Dicit enim Dama. in 3.lib.* Naturales sunt uirtutes, & æqualiter insunt omnibus. Et Antonius dicit in sermo. ad Monachos. Si naturam voluntas mutauerit, peruersitas est: conditio seruetur, & virtus est. Et Matth. 4. super illud, Circuibat Iesus &c. dicit glo. †Docet naturales virtutes, .s. iustitiam, castitatem, humilitatẽ; quas naturaliter habet homo.

¶2 Præt. Bonum virtutis est secundum rationem esse, vt ex dictis patet: * sed id quod est secundum rationẽ, est homini naturale, cum ratio sit hominis natura. ergo virtus inest homini a natura.

¶3 Præt. Illud dicitur esse nobis naturale, qđ nobis a natiuitate inest: sed virtutes quibusdam a natiuitate insunt. dicitur. n. Iob 31. Ab infantia creuit mecum miseratio; & de vtero egressa est mecum. ergo virtus inest homini a natura.

SED CONTRA. Id quod inest homini a natura, est omnibus hominibus cõmune, & non tollitur per peccatum: quia etiã in dæmonibus bona naturalia manent, vt Dio. * dicit in 4.c. de di. no. sed uirtus non inest omnibus hominibus, & abijcitur per peccatum; ergo non inest homini a natura.

RESPON. Dicendum, ꝙ circa formas corporales, aliqui dixerũt, quòd sunt totaliter ab intrinseco, sicut ponẽtes latitationẽ formarũ: aliqui vero ꝙ totaliter sint ab extrinseco, sicut ponẽtes formas corporales esse ab aliqua causa separata: aliqui vero ꝙ partim sint ab intrinseco, inquantum. s. præexistunt in materia in potẽtia, & partim ab extrinseco, inquantum. s. reducuntur ad actum per agens. Ita etiã circa scientias & virtutes aliqui quidem posuerunt eas totaliter esse ab intrinseco, ita. s. ꝙ omnes virtutes & sciẽtiæ naturaliter præexistunt in anima, sed per disciplinam & exercitium impedimenta scientiæ & virtutis tolluntur, quæ adueniunt animæ ex corporis grauitate: sicut cum ferrum clarificatur per limationem. & hæc fuit

F opinio Platonicorum. Alij vero dixerunt, ꝙ sunt totaliter ab extrinseco, idest, ex influentia intelligentiæ agentis, vt ponit Auic. Alij vero dixerunt, quòd secundum aptitudinem, scientiæ & virtutes sunt in nobis a natura, non autẽ secundum perfectionẽ, vt Philosophus dicit in 2. Ethi.* & hoc verius est. Ad cuius manifestationem oportet considerare, ꝙ aliquid dicitur alicui homini naturale dupliciter: Vno modo ex natura speciei: alio

G modo ex natura indiuidui. Et qa vnumquodq; habet speciẽ secundum suam formam, indiuiduatur vero secundum materiam, forma vero hominis est aĩa rationalis, materia vero corpus: id quod conuenit homini secundum animam rationalem, est ei naturale fm rationem speciei. id vero quod est ei naturale secundum determinatã corporis complexionem, est ei naturale secundum naturã indiuidui. Quod enim ẽ naturale homini ex

H parte corporis secũdum speciem, quodammodo refertur ad animã, inquantũ. s. tale corpus est tali animæ proportionatum: vtroque autem modo virtus est homini naturalis secundum quandam inchoationem: secũdum quidem naturã speciei inquantum in ratione hominis insunt naturaliter quædam principia naturaliter cognita tam scibilium, quàm agendorum, quæ sunt quædã seminaria intellectualium uirtutum & moraliũ, & in-

I quantum in uoluntate inest quidã naturalis appetitus boni, quod est secundum rationem. Secundũ uero naturam indiuidui, inquantum ex corporis dispositione, aliqui sunt dispositi uel melius, uel peius ad quasdam uirtutes, prout scilicet vires quædã sensitiuæ actus sunt quarundam partium corporis, ex quarundam dispositione adiuuantur, uel impediuntur huiusmodi uires in suis actibus, & per consequens uires rationales, quibus huiusmodi sensitiuæ uires deseruiunt: & secundum hoc unus homo habet natura-

K lem aptitudinem ad sciẽtiam, alius ad fortitudinem, alius ad temperantiam. & his modis tam uirtutes intellectuales, q̃ morales secundum quandam aptitudinis inchoationem sunt in nobis a natura, non autem consummatio earum: quia natura determinatur ad unum. Cõsummatio autem huiusmodi uirtutum non est secundum unum modum actionis, sed diuersimode secundum diuersas materias, in quibus uirtutes operantur, & secundum diuersas circunstantias. Sic ergo patet, quòd uirtutes in nobis sunt a natura secundum aptitudinem & inchoationem, non autem secundum perfectionem, præter uirtutes theologicas, quæ sunt totaliter ab extrinseco.

Et p hoc patet responsio ad obiecta. Nã primæ duæ

¶ In eodem artic. 1. eiusdem quæstio. 63. dubium occurrit de causa reddita in litera, quare consummatio virtutum non est a natura, quia natura ẽ determinata ad vnum: consummatio autem uirtutum nõ est secundum unum modum actionis, sed diuersimode secundum diuersas materias in quibus uirtutes operantur, & secundum diuersas circunstãtias. Dubium inquàm est nõ de arte, & uirtutibus moralibus, sed de intellectu & sciẽtia. Tam nempe ars, quam uirtus moralis principium est actus diuersimode se habẽtis ad diuersas vł materias, uel circunstãtias. Tẽperantia enim principium est concupiscendi aliter potum, aliter cibum, aliter nunc, aliter post &c. & hoc ex parte agentis: nam ex parte passi etiam naturaliter, & aliter efficit. & ppterea in litera uniuer dicitur, secũdum unum modũ actionis. Actio. n. ex parte agentis se tenet. sed quo pacto intellect⁹ principiorũ, & similiter scientia aliqua diuersimode agit secundũ diuersas materias, aut circunstantias, non apparet. nã intellectus tã in speculatiuis, quàm practicis uno modo operatur, scilicet cognitis terminis solo naturali lumine: quælibet autem scientia demonstrãdo ex uno primo modo, unã tã cum materiam circa quam uersatur, habet. Et rursus in angelis tã intellectus, quàm scientia a natura etiam secũdum consummationẽ existẽs, manifestat quòd neutri dissonat a natura esse, scilicet, consummationem. natura enim est determinata ad unum nõ solum in nobis, sed in angelis & in Deo. Ratio igitur literæ deficere uidetur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia uirtutum istarum, scilicet intellectus & sciẽtiæ, act⁹ in compositione consistit, ut patet, & cõpositio secundum diuersas materias diuersimode a recto fit intellectu. Aliter. n. componit scientia iẽ aliquam cum materia remota, & aliter cum materia necessaria: & similiter intellectus aliter componit ens cum non ente, & aliter totum cũ parte, aliter bonum, & aliter malum cũ prosecutione & fuga: ideo consummatio harum uirtutum non est secundũ unũ modum actionis, sed diuersimode secundum diuersas materias. Et quàmuis uni co generalissimo modo, scilicet componendo, & una secundum rationem formalẽ materia, idest obiecto, unica uirtus utatur, cum unitate tamen horũ stat diuersitas specialissimorũ actionis ex parte agentis secundum diuersas speciales materias, ut patet ex dictis. Et quoniam in angelis est notitia euidẽs & principiorum, & conclusionum non componendo, sed sicut nos intelligimus, qđ qd est, prima operatiõe intellectus: ideo in eis non est habitus nec principiorũ, nec conclusionũ superadditus speciebus intelligibilibus. Et quoniam species intelligibiles possunt esse a natura, consequens est quòd in eis habit⁹ intellectualis potest esse naturalis etiam secundum cõsummationem, in nobis autem non.

Supra q. 55 ar. 1. Et 2. 2 q. 47. ar. 15 Et 3. di. 33. q. 1. ar. 2. q. 1. Et vir. q. 1. artic. 8. Et Gal. 5. lec. 5. Et 2. Eth. lect. 1.

*Dama. lib. 3. Orthod. fid. c. 14. nõ procul a fine.

†Glosa inter line. ib.

*q. 55. ar. 4. ad 2.

Par. 4. paulo a medio.

D. 642.

Circa lib. principium tom. 5.

D. 731.

rationes procedunt secundum qđ seminaria virtutum insunt nobis a natura inquantũ rõnales sumus. Tertia vero ratio procedit secundum quod ex naturali dispositione corporis, quã habet ex natiuitate, vnus habet aptitudinem ad miserendũ, alius ad temperate viuendum, alius ad aliam uirtutem.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliqua uirtus causetur in nobis ex assuetudine operum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videt̃ ꝙ virtutes in nobis causari non possint ex assuetudine operũ, quia super illud Rom. 14. Omne quod nõ est ex fide, peccatũ est, dicit glo. Aug. Omnis infidelium uita peccatum est, & nihil est bonum sine summo bono: vbi deest cognitio veritatis, falsa est virtus ẽt in optimis moribus: sed fides nõ põt acquiri ex operib⁹, sed causatur in nobis a Deo, ſm illud Ephe. 2. Gratia estis saluati per fidẽ. ergo nulla virtus põt in nobis acquiri ex assuetudine operum.

¶ 2 Præt. Peccatum cum cõtrarietur virtuti, non compatitur secum virtutem: sed homo non potest vitare peccatũ nisi per gratiã Dei, ſm illud Sap. 8. Didici ꝙ nõ possum esse aliter cõtinens, nisi deus dederit. ergo nec virtutes aliquæ possunt in nobis causari ex assuetudine operum, sed solum dono Dei.

¶ 3 Præt. Actus qui sunt sine virtute, deficiunt a perfectione virtutis: sed effectus non põt esse perfectior causa. ergo virtus nõ põt causari ex actib⁹ præcedẽtib⁹ virtutẽ.

SED CONTRA est, qđ Dion. dicit 4. cap. de Di. no. ꝙ bonum est virtuosius quàm malũ: sed ex malis actibus causantur habitus vitiorum. ergo multo magis ex bonis actibus possunt causari habitus virtutum.

RESPON. Dicendum, ꝙ de generatione habituum ex actibus in generali supra dictum est: nunc autem specialiter quantum ad virtutem considerandũ est, ꝙ sicut supra dictũ est, virtus hominis perficit ipsum ad bonum: cum autem ratio boni consistat in modo, specie, & ordine, vt Augu. dicit in libr. de Natura boni, sine in numero, pondere, & mensura, vt dicitur Sap. 11. oportet, ꝙ bonum hominis secundum aliquam regulam consideretur: quæ quidem est duplex, vt supra dictum est, scilicet, ratio humana, & lex diuina. Et

A quia lex diuina est superior regula, ideo ad plura se extendit: ita ꝙ quicquid regulatur ratione humana, regulatur etiam lege diuina, sed non conuertitur. Virtus igitur hominis ordinata ad bonum, qđ modificatur ſm regulam rationis humanæ, potest ex actibus humanis causari, inquantum huiusmodi actus procedũt a ratione, sub cui⁹ potestate & regula tale bonum cõsistit. Virtus vero ordinans hominem ad bonum, secundum quod

B modificatur per legem diuinã, et non per rationem humanam, non potest causari per actus humanos, quorum principium est ratio, sed causatur solum in nobis per operationem diuinam. & ideo hmõi virtutẽ diffiniens Aug. posuit in diffinitiõe virtutis: Quã De⁹ in nobis, sine nobis operat̃. Et de hmõi etiã virtute prima ratio procedit.

AD 2^m dicendum, quòd virtus diuinitus infusa, maxime si in sua

C perfectione consideretur, non cõpatitur secum aliquod peccatum mortale: sed virtus humanitus acquisita potest secum compati aliquem actum peccati, etiam mortalis: quia vsus habitus in nobis est nostræ uoluntati subiectus, vt supra dictum est. Non autem ꝑ vnũ actum peccati corrumpitur habitus virtutis acquisitæ: habitui .n. nõ contrariatur directe actus, sed habitus. & ideo licet sine gratia

D homo non possit peccatum mortale vitare, ita ꝙ nunquàm peccet mortaliter: nõ tñ impeditur quin possint habitum uirtutis acquirere, ꝑ quã a malis opibus abstineat vt in pluribus, & ꝓcipue ab his q̃ sunt valde rationi cõtraria. Sunt ẽt quædã peccata mortalia, q̃ hõ sine gratia uullo modo potest vitare, q̃ scilicet directe opponuntur virtutibus theologicis, quę ex dono gratiæ sunt in nobis: hoc tamen infra manifestius fiet.

E AD 3^m dicendum, ꝙ sicut dictum est, Virtutum acquisitarum præexistunt in nobis quædam semina, siue principia ſm naturam, quæ quidem principia sunt nobiliora virtutibus eorum virtute acquisitis: sicut intellect⁹ principiorum speculabiliũ est nobilior sciẽtia cõclusionũ: & naturalis rectitudo rõnis est nobilior rectificatione appetit⁹, quę fit ꝑ participationẽ rõnis, quæ quidẽ rectificatio ꝑtinet ad virtutẽ moralẽ. Si igit̃ act⁹ humani inquantũ ꝓcedunt ex altioribus principijs, possunt causare virtutes acquisitas humanas,

¶ Super Quæstionis sexagesimatertiæ Articulum secundũ.

IN arti. 2. eiusdem q. 63. aduerte, ꝙ licet prima facie author videatur diminutus, quia ad conclusionem vniuersalem, s. de omnibus virtutibus particularem rationem, s. habentem locũ in practicis tãtũ inducit, dum ex hoc ꝙ virtutes humanę ad bonum modificatũ regula rõnis humanæ ordinãt, ostendit eas ab actib⁹ humanis in potestate rõnis existentibus causari. — Supr. q. 51. ar. 2. & 3. et in q. 65. ar. 2. co. & q. 92. ar. 1. ad 1. Et 2. dist. 44. q. 2. ã. 1. ad 6. Et 3. dis. 33. q. 1. ar. 2. q. 2. Et virt. q. 1. ar. 9. — In li. sen. q̃ sunt ex Aug. decerptæ, c. 106. tom. 3.

In practicis. n. virtutibus cõstat bonum earum regulandum humana ratione. In speculatiuis autẽ bonum attenditur secũdum conformitatem ad rem: quia bonum earũ est verũ, quod constat ab eo quod res est uel non est pẽdere: & sic medium non uidetur adæquare conclusionem. Licet inquàm sic appareat, profundius tamen si speculati fuerimus, inueniemus medium adæquare conclusionem. Nam scientię actus in quo eius bonitas consistit, examinatur a ratione humana in principijs: & actus intellectus principiorum a principio humanæ rationis etiã quod vocatur lumẽ intellectus agentis, in quo est status. — par. 4. — Et sicut actus cognoscẽdi verum dependet a duobus, scilicet a cognoscente, & cognito: ita nõ incõuenit hẽre duas mẽsuras, alteram hinc, alteram inde. Rursus quia ratio veri, vt patet in quarto Meta. consistit in ens esse, & non ens non esse: — q. 51. art. 2. & 3. & q. 55. ar. 4. — & hoc nisi in dicere, accipere, cognoscere &c. inuenitur: cõsequẽs est vt verum ipsum in vnoquoqȝ dicente, accipiente, cognoscente secundum proprij luminis facultatem dicatur, accipiatur, seu cognoscatur. — cap. 3. & 4. tom. 6. — Et sic ex parte dicentis, seu scientis, a propria ratione mensuretur. — q. 19. ar. 4. — Et quoniã nunc est quæstio de causa virtutum ex parte habentis ipsas, quoniam est quęstio, an ex proprijs habentis actibus generentur, ideo author suppositis dependentijs actuum ab obiectis, & commensorationibus eorum ab illis, ex hoc quòd sunt ad bonũ habentis, & consequenter in aliquali numero, pondere, & mensura ipsius habentis, posuit principiũ earum ex parte nostri habere rationem regulæ numerantis, ponderantis, & commensurantis: vt ex hoc discerneremus quę possunt ex nostris actibus in nobis causari uirtutes, & quæ nõ. — Li. 2. de li. arb. ca. 18. & 19. to. 1. in Ps. 118. cõ. 26. to. 8. — Virtutes enim vt sic, rationem boni rationalis habent, principium autem rationalis boni vt sic, regula est: in sequenti tamen quæstione amplior erit de hoc sermo.

¶ In responsione ad secundum eiusdem articuli pro nunc tãtũmodo nota, quòd dupliciter author saluat, quomodo stant hæc duo simul, Homo non potest vitare peccatum mortale sine gratia. &, Homo potest habere virtutes ex assuetudine operũ suorũ. — q. 44. ... in argu. & contra. — D. 689. — primo quia actus peccati mortalis stat cum uirtute acquisita, & hoc quo ad actus uitiorum contrariorum virtutibus acquisitis. Secundo, quia sunt aliqua peccata mortalia alterius ordinis a vitiis contrarijs virtutib⁹ acquisitis, ea scilicet quæ contrariantur præceptis de actibus virtutum theologicarum. — ar. 1. huius quæst. & q. 51. ar. 1. — Ex hac enim doctrina iuncta respõsioni ad primum, habes quid de virtutibus infidelium sentiendum sit: de hoc tamen latior erit sermo in q. 65. ar. 2.

¶ In respõsione ad 3. eiusdẽ art. nota quo modo author nulli philosophorũ secundus, optime inuenit, in omniũ genere virtutũ nobilius semꝑ esse generãs: ita ꝙ

licet actus præcedẽtes habitum virtutis sint secundum se imper- F
fecti, vt tñ ex altiori oriũtur principio, generatiui sunt virtutis.

¶ *Super Quæstionis sexagesimætertiæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiusdem quæst. sexagesimætertiæ dubium ex Scoto in tertio sentent. distin. 36. occurrit, negãte has virtutes morales infusas, non tamen sol tiens e rationem sãncti Thomæ. Mouetur autem: quia ponere ipsas nec oportet ex parte finis, quoniam finis supernaturalis sufficienter habetur in anima per virtutes theologicas: nec ex parte modi, vel medii: quia fides modum dat operandi inferioribus in ordine ad Deum, & charitas ordinat ad ipsum omnia. Ex parte quoq; obiecti posset ex ipso Scoto argui ex 34. distinct. eiusdem tertii, vbi impugnat dona: quia quatuor virtutes cardinales, & tres theologicæ si perfectissime habeantur, sufficienter perficiũt animam nostram respectu omnis obiecti pertinentis ad partem practicam agibilium, vt facile est deducere tam de obiecto naturali, q̃ supernaturali: tam de fine vltimo, q̃ de his quæ sunt ad finem. Theologicæ nanque virtutes finẽ supernaturalem sufficienter respiciunt, & ad ipsum ordinant actus suos, & aliarum virtutum.

Supr. q. 51. ar. 3. & q. 55. ar. 4. ad 6. & infr. q. 65. ar. 2. Et 3. di. 33. q. 1. ar. 2 q. 3. Et 4. distin. 17. q. 1. ar. 3. q. 1. co. Et virt. q. 1. ar. 10.

*art. præc.

¶ Sed vt omnibus liqueat, quòd istas virtutes morales infusas oporteret in anima ponere præter theologicas, ex multis capitibus ostenditur. Primo ex supernaturalis perfectionis complemento: inchoatur enim in nobis supernaturalis perfectio per gratiam & virtutes theologicas: & nisi consequerentur virtutes morales supernaturales, perfectio supernaturalis incompleta remaneret: sicut si perfectio naturalis haberet tantum primas virtutes circa finem scilicet, & non eas quæ sunt ad finem. Secundo ex proportione effectus ad causam: oportet enim causis naturalibus effectus naturales, & supernaturalibus supernaturales respondere. ergo principiis supernaturalibus, qualia sunt virtutes theologicæ, oportet assignare effectus supernaturales, quales sunt morales, sicut naturalibus naturales. Et hæc est ratio literæ: & ex hac ratione habes, quòd huic principio quod est K
charitas, non est proportionatus actus temperantiæ acquisitæ, sed infusæ. Tertio ex parte obiecti: quia modus impositus in passionibus & operationibus secũdũ diuinam regulam, & impositus secundum humanam rationem, sunt obiecta formaliter distincta: & utrunque oportet habere, & primum ad infusas, secundum ad acquisitas morales spectat. & hæc ratio tangitur in sequenti articulo. Quarto ex ordine ad finem: quia infusæ ordinãt ad uitam diuinam, acquisitæ ad humanam, vt in eodem sequenti articulo patet. Et quamuis Sco. nullã istarum soluat, ac propterea nõ esset opus ampliori firmitate: vt tñ Scotistæ ex propriis se cognoscãt, vide q̃ si ratio Sco. ex parte obiecti approbaretur, sequeretur in primis, quòd nec theologicas virtutes oportet ponere infusas. Probatur, quia ad idẽ obiectũ perficiũt fides, spes, & charitas acquisitæ de Deo, ad quod perficiũt infusæ, & nihil creditur, nihil speratur, nihil amatur infusis, quod nõ acquisitis: & quacunq; ratione soluens hoc, soluemus etiã de moralibus

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquæ uirtutes morales sint in nobis per infusionem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd præter virtutes theologicas non sint aliæ virtutes nobis infusæ a Deo. Ea G
enim quæ possunt fieri a causis secundis, non fiunt immediate a Deo, nisi forte aliquando miraculose: quia vt Dionys. dicit, Lex diuinitatis est ultima p media adducere: sed virtutes intellectuales & morales possunt in nobis causari per nostros actus, vt* dictum est. non ergo conuenienter causantur in nobis per infusionem.

§ 2 Præt. In operibus Dei multo minus est aliquid superfluũ, quàm in operibus naturæ: sed ad ordi- H
nandum nos in bonum supernaturale sufficiunt uirtutes theologicæ. ergo nõ sunt aliæ virtutes supernaturales, quas oporteat in nobis causari a Deo.

§ 3 Præt. Natura non facit per duo, quod potest facere per vnum, & multo minus Deus: sed Deus inseruit animæ nostræ semina uirtutum, ut dicit glos. Heb. 1. ergo non oportet quòd alias virtutes I
in nobis per infusionem causet.

SED CONTRA est, quod dicitur Sap. 8. Sobrietatem & iustitiã docet, prudentiam & uirtutem.

RESPON. Dicendum, quòd oportet effectus esse suis causis & principiis proportionatos. Omnes autem uirtutes tam intellectuales, quàm morales, quæ ex nostris actibus acquiruntur, proce- G
dunt ex quibusdam naturalibus principijs in nobis præexistẽtibus, vt* supra dictum est, loco quorum naturalium principiorum conferuntur nobis a Deo virtutes theologicæ, quibus ordinamur ad finem supernaturalem, sicut* supra dictum est. vnde oportet quòd his etiam uirtutibus theologicis proportionaliter respondeant alij habitus diuinitus causati i nobis, qui sic se habeant ad virtutes theo- H
logicas, sicut se habent uirtutes morales & intellectuales ad principia naturalia virtutum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliquæ quidem virtutes morales & intellectuales possunt causari in nobis ex nostris actibus, tamen illæ non sunt proportionatæ virtutibus theologicis: & ideo oportet alias eis pportionatas immediate a Deo causari.

AD 2m dicendum, quod vir- I
tutes theologicæ sufficienter nos

infusis, v. g. si dixerint, quòd non æque perfecte fit per acquisitas sicut per infusas, ita etiam hic, & sic de aliis.

¶ Præterea, Si non ponerentur virtutes morales infusæ, sequeretur quòd baptizato puero, vel adulto quasi neutrali secundum virtutem, vel uitium acquisita, non sufficiẽter prouisum esset: quia perfectus esset respectu finis tantũ ex quo nullam moralem infusam aut acquisitam haberet virtutem. Et sic nõ posset sequi operatio perfecta in appetitu inferiori, quia ipso existente imperfecto operatio non potest sequi pfecta: sequitur enim deteriorem partem, vt conclusio in syllogismo. Dicito ergo, quòd sicut ex articulis fidei multa deducimus credenda ex illis, ita ex theologicis virtutibus reuelatis virtutes morales deducimus ponendas in anima, vt patet ex dictis. Ad rationes ergo in oppositum dicitur, q̃ necessitas ponendi has virtutes est ex fine originaliter nõ in se, sed in his quæ sunt propter se. oportet enim animam diuine se habẽtem ad finem, diuine quoque se habere ad ea quæ sunt ad finem, si proportionata omnia esse debẽt. Oportet etiam ponere easdem propter modũ seu medium: nam sicut in virtutibus acquisitis synderesis non ponit medium nisi mediante prudentia, & morales appetitiuæ medium illud exequuntur: ita in infusis fides finem vltimum firmans, & largiens mediante prudentia infusa medium moralibus infusis imponit, & illas oportet medium illud habilitare. Fides ergo medium non dat nisi remote: prudentia autem infusa proxime. oportet autem Dei opera perfecta esse, & vt prima & proxima habeantur principia. Ex parte quoque obiecti oportet easdem ponere, quia aliud est loqui de obiecto formali, & aliud de materia virtutum. Et licet per septem illas virtutes perficiamur circa omnem materiam, non tamen circa omne obiectum formale, idest, perficimur circa omne obiectum, sed non secundum omnem rationem formalem, vt patet ex dictis. Ad id autem quod additur, quòd virtutes morales acquisitæ, vt imperantur a charitate, ordinantur ad ultimum finem supernaturalem: respondetur quòd hoc verum est, sed non sufficit: quòd dupliciter patet. Primo, quia ad ipsum non ordinantur acquisitæ, ut ad proportionatum secundum se, sed ex parte ordinantis tantum: virtutes autem morales infusæ ordinantur, vt secundum se proportionatæ ad talem finem supernaturalem. Cum enim utroque modo contingat aliquid ordinari ad supernaturalem finem, ille actus ordinatur in illum ut proportionatus secundum se, cuius proximus finis in illum ordinatur. Constat autem quòd bonum secundum regulam diuinam, quod est proprius finis moralis infusæ, & bonum secundum humanam regulam, quod est proximus finis acquisitæ, ita se habent quòd hoc est humani, illud diuini ordinis: & consequenter hoc ex alio tantum, illud etiam ex se habet, quod ad Deum supernaturalem finem ordinetur. Secundo, quia vt ex supradictis patet, virtutes morales ordinantur a charitate ad Deum, vt res improportionatæ ipsi charitati, vtpote inferioris ordinis: oportet autem charitatem media habere sui ordinis &c. Accedit ad hoc in cle-

at. 5. huius q. & q. 51.

q. 62. ar. 3.

de

dc sam. Trin. & fid. catho. cap. fidei catholicæ, authoritas decernēs virtutes in fundi in baptismo. & quia nō dicit has vel illas virtutes, omnes quas theologi in fundi in baptismo vnitas tenent, intellige.

¶ *Super Quæstionis sexagesimætertiæ Articulū quartum.*

IN articulo quarto nihil addendū occurrit supradictis, nisi quòd ex responsione ad tertiū memor sis colligere, quòd infusio dupliciter se habet ad virtutes, scilicet per se, & per accidens. Nam uirtutibus acquisibilibus p actus nostros accidit infūdi, q̃a si infundātur, ordinātē ad actum eundem specie, ad quem ordinantur acquisitæ: sicut oculi miraculo se dati. Virtutibus autem non acquisibilibus, cum ordinētur ad actus distinctos specie ab his, q nati sunt fieri ab acquisitis, non accidit, sed per se contingit infundi: ita quòd ex natura sua habēt q vendicēt sibi infusibilitatē. propterea in diffinitione virtutis sumpta ab Augustino dicitur, Qua Deus in nobis sine nobis operatur. Et hoc scito applicare, cum tractatur, an, vel quomodo infusio variet speciē rei infusæ.

3.dist. 33.q. 1.ar.2.q. 4. Et 4.di. 14. q.2.ar.2.ad 4.& di. 50. q.1.ar.1.ad 4. Et vir.q. 1.ar.10. ad 7.8.& 9. Et q.5.a.4. co.

ordinant in finē supernaturalē, secundum quandā inchoationē, quātum scilicet ad ipsum Deū immediate, sed oportet q p alias virtutes infusas pficiatur aīa circa alias res, in ordine tamen ad Deum.

Ad 3^{m} dicendum, q uirtus illorum principiorum naturaliter inditorū, non se extēdit vltra proportionē naturę: & ideo i ordine ad finē supernaturalem indiget hō pfici p alia principia superaddita.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum uirtus quam acquirimus ex operum assuetudine, sit eiusdem speciei cum uirtute infusa.

AD QVARTVM sic proceditur. Videt q virtutes infusæ non sint alterius speciei à virtutibus acquisitis. Virtus enim acquisita, & virtus infusa secundum prædicta nō videntur differre, nisi secundum ordinem ad vltimum finem: sed habitus & actus humani non recipiunt speciem ab vltimo fine, sed a proximo. non ergo uirtutes morales uel itellectuales infusę diffrrūt specie ab acquisitis.

¶ 2 Præt. Habitus per actus cognoscuntur: sed idem est actus temperantiæ infusæ & acquisitæ, scilicet moderari concupiscentias tactus. ergo non differunt specie.

¶ 3 Præt. Virtus acquisita, & uirtus infusa differunt s̄m illud quod est immediate a Deo factum, & a creatura: sed idē est specie homo, quē Deus formauit, & quem generat natura, & oculus quem cæco nato dedit, & quē virtus formatiua causat. ergo videtur q est eadē specie virtus acquisita & infusa.

SED CONTRA. Quælibet differentia in diffinitione posita, mutata diuersificat speciē: sed in diffinitione virtutis infusę ponitur, Quam Deus in nobis sine nobis operatur, vt supra dictum est. ergo uirtus acquisita, cui hoc nō conuenit, nō est eiusdem speciei cum infusa.

q.55.ar.4.

RESPON. Dicendum, q dupliciter habitus distinguuntur specie. Vno modo, sicut prædictum est, secundum speciales & formales rationes obiectorum. Obiectum autē uirtutis cuiuslibet est bonum consideratum in materia propria: sicut temperātiæ obiectum est bonū delectabiliū in concupiscentijs tactus, cuius quidē obiecti formalis ratio est a ratione, quę instituit modū in his concupiscentijs: materiale autē est id qđ est ex parte cōcupiscentiarum. Manifestum est autē, q alterius rationis est modus, qui imponitur in hmōi concupiscentijs secundum regulā rationis humanæ, & s̄m regulam diuinam, puta, in sumptione ciborum ratione humana modus statuitur, vt non noceat valetudini corporis, nec impediat rationis actū. Secūdū autē regulā legis diuinæ requiritur, q homo castiget corpus suum, & in seruitutē redigat per abstinētiam

q.54.art.2.

A cibi & potus, & aliorum huiusmodi. vnde manifestū est q temperantia infusa & acquisita differūt specie, & eadem ratio est de alijs virtutibus. Alio modo habitus distinguuntur specie s̄m ea, ad quæ ordinantur. Non enim est eadem specie sanitas hominis & equi, pp diuersas naturas, ad quas ordinantur. Et eodē modo dicit Philosophus in 3. Polit. q diuersæ sunt virtutes ciuium, secundum quod bene se habent ad diuersas politicas. Et per hunc etiā modū differunt specie virtutes morales infusæ, per quas homines bene se hn̄t in ordine ad hoc, q sint ciues sanctorū & domestici Dei: & aliæ virtutes acquisitę, secundū quas homo se bene habet in ordine ad res humanas.

ex ca.3. habetur to. 3.
D.111 t. 1180.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd uirtus infusa B & acquisita non solum differunt secundum ordinem ad ultimum finem, sed etiam secundum ordinem ad propria obiecta, vt dictum est.

In cor. art.

AD 2^{m} dicendum, q alia rōne modificat cōcupiscētias delectabiliū tactus tēperantia acquisita, & tēperātia infusa, vt dictum est: vnde nō hn̄t eundem actum.

In cor. art.

AD 3^{m} dicendum, quòd oculum cæci nati Deus fecit ad eundem actum, ad quem formātur alij oculi secundum naturam, & ideo fuit eiusdem speciei. & eadē ratio esset, si Deus vellet miraculose causare in homine virtutes, quales acquiruntur ex actibus: sed ita non est in proposito, vt dictum est.

t183. D.205. In cor. art.

QVAESTIO LXIIII.

C *De medio uirtutum, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE cōsiderādum est de proprietatibus virtutum. Et primo quidē de medio virtutum. Secundo, de connexione virtutum. Tertio, de æqualitate earum. Quarto, de ipsarum duratione.

Circa primum quæruntur quatuor.

D ¶ Primo, Vtrum uirtutes morales sint in medio.

¶ Secundo, Vtrū medium virtutis sit medium rei, uel rationis.

¶ Tertio, Vtrum intellectuales virtutes consistant in medio.

¶ Quarto, Vtrum virtutes theologicæ.

¶ *Super Quæstionem sexagesimā quartā.*

IN titulo quæstionis sexagesimæ quartę mox dubium occurrit, quomodo consistere in medio inter pprietates virtutis computetur, cū expresse in secundo Ethicorum ponatur in diffinitione virtutis moralis, quæ in litera in argumento ad oppositū affertur, quāmuis non tota. Sed hoc facile soluitur a recolētibus, q sæpe proprietates notiores admittuntur in diffinitionibus, vt latentes differentiæ insinuentur.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uirtutes morales sint in medio.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, q virtus moralis non consistat in medio. Vltimum enim repugnat medij rōni: sed de ratione virtutis est vltimum. dicitur enim in 1. de cælo, quòd virtus est ultimum potentiæ. ergo uirtus moralis non cōsistit in medio.

¶ 2 Pręt. Illud quod est maximum, non est mediū: sed quædam virtutes morales tēdunt in aliquod maximū, sicut magnanimitas est circa maximos honores, & magnificentia circa maximos sumptus, vt dr

¶ *Super Articulum primum.*

IN titulo primi articuli aduerte, q virtutem consistere in medio, contingit dupliciter, scilicet essentialiter, & causaliter. Secundum essentiā virtutis est in medio, quæ est in medio duorum uitiorum: sicut temperantia inter luxuriam & in sensibilitatem. Et hoc non conuenit omni virtuti: quia non conuenit iustitiæ, vt patet in 5. Ethic. de & tali medio non est hic q̃stio. secundum vero effectum dicitur esse vir

Infr. art.4. ad 1. et 4. Et 2.2.q.17 ar.5.ad 2. & q.92. ar. 1.co1. Et 3. dis. 33.q.1. ar.3.q.1. Et viri.q.1.ar. 13. Et 2. Ethi. lec.7. lib.1. tex. 116, to.2.

li. 4. Ethic. cap. 2. et 3. tom. 5.

tus in medio, quæ in materia propria circa quam est, mediũ facit inter plus & minus illius, seu in illa, ad illam, illi &c. sicut iustitia in emptione medium ponit inter plus in emptore, & minus in vẽditore, pretium æquiualens dando uenditori, uel econuerso: & temperantia mediũ ponit inter plus & minus delectari, delectationem capiẽdo quando, vbi, sicut oportet &c. & hoc vt patebit, conuenit omni virtuti, exceptis theologicis: & tali medio est quæstio omnium articulorum huius quæstionis.

c. 6. post me di. to. 5.

q. 55. art. 3.

¶ In responsione ad tertium primi artic. non te conturbet, q author ponat tam virginitatem, quàm paupertatem mediã inter superfluum & diminutum alterius ordinis, dum superfluum ponit in superstitione, vel vana gloria, & diminutum in transgressione voti, quæ constat esse secundum se uitia extrema alterius virtutis, puta, religionis & [illegible] , seu magnanimitatis. Fecit neq; hoc author, quia nec virginitas, nec paupertas habet specialem rationem virtutis: & consequenter specialia extrema inter quæ mediet infra proprias materias in ordine ad regulam tam humanam, quàm diuinam, sed ex extrinseco fine & religionis actu, scilicet voto, vt in secunda secũdæ tractabitur plenius. Quia igitur ex extrinseco rationem sumit specialis virtutis, consequens fuit vt extrinseco extrema adhibeterentur.

in 4. † Ethi. ergo non omnis uirtus moralis est in medio.

¶ 3 Præt. Si de ratione virtutis moralis sit in medio esse, oporret q virtus moralis non perficiatur, sed magis corrumpatur per hoc quod tendit ad extremum: sed quædam virtutes morales perficiuntur per hoc, q tendunt ad extremum, sicut virginitas quæ abstinet ab omni delectabili venereo, & sic tenet extremum, & est perfectissima castitas: & dare omnia pauperibus est perfectissima misericordia, vel liberalitas. ergo vr q nõ sit de rõne virtutis moralis esse in medio.

Sed contra est, quod Philos. dicit in 2. Eth. quòd uirtus moralis est habitus electiuus in medietate existens.

Respon. Dicendũ, q sicut ex supradictis patet, virtus de sui ratione ordinat hominem ad bonũ. Moralis autem virtus proprie est perfectiua appetitiuæ partis animæ circa aliquam determinatam materiam. Mensura autem & regula appetitiui motus circa appetibilia est ipsa ratio. Bonum autem cuiuslibet mensurati & regulati consistit in hoc, quòd cõformetur suæ regulæ: sicut bonum in artificiatis est, ut sequatur regulã artis. Malum autem per consequens in hmõi est per hoc, q aliquid discordat a sua regula, vel mẽsura: qđ quidem cõtingit vel per hoc quòd superexcedit mensuram, vel per hoc q deficit ab ea, sicut manifeste apparet in omnibus regulatis & mẽsuratis: & ideo patet q bonum uirtutis moralis consistit in adæquatione ad mensuram rationis. Manifestum est autem, quòd inter excessum & defectum medium est æqualitas siue conformitas: vnde manifeste apparet, q virtus moralis in medio consistit.

Ad primum ergo dicendum, q uirtus moralis bonitatem hẽt ex regula rationis: pro materia autẽ habet passiones, vel operationes. Si ergo comparetur virtus moralis ad rationem, sic secundum id quod rationis est, habet rationem extremi vnius, quod est conformitas: excessus uero & defectus habet rationem alterius extremi, quod est difformitas. Si uero consideretur virtus moralis secundum suam materiam, sic habet rationem medij in quãtum passionẽ reducit ad regulã rõnis. vnde Philo. dicit in 2. Ethi. q virtus secundum substantiã medietas est, inquãtum regula virtutis ponitur circa ppriã materiã: secundum optimum autem & bene, est extremitas, scilicet ſm conformitatem rationis.

cap. 6. post med. to. 5.

Ad 2m dicendum, q medium & extrema considerãtur in actionibus & passionibus secundum diuersas circunstantias: vnde nihil prohibet in aliqua virtute esse extremum secundum vnam circunstantiam, quod tamen est medium secundum alias circunstantias per cõformitatẽ ad rõnem, & sic est in magnificentia & magnanimitate. Nam si consideretur quantitas absoluta eius in quod tẽdit magnific⁹ & magnanim⁹, dicetur extremũ & maximum: sed si consideretur hoc ipsum per comparationẽ ad alias circunstãtias, sic habet rationẽ medij: quia in hoc maxime tendũt huiusmodi virtutes secundũ regulã rationis, idest, vbi oportet, & quãdo oportet, & propter qđ oportet: excessus autẽ si in hoc maximum tẽdatur, quãdo nõ oportet, vel vbi nõ oportet, vel pp quod nõ oportet. Defectus aũt est si nõ tendatur in hoc maximum ubi oportet, & quãdo oportet. & hoc est quod Philo. dicit in 4. Eth. quòd magnanimus est quidẽ magnitudine extremus, eo autem quòd ut oportet medius. ca. 3. paulo a prin. to. 5.

Ad 3m dicendum, q eadem ratio est de virginitate & paupertate, quæ est de magnanimitate. Abstinet enim uirginitas ab omnib⁹ venereis, & paupertas ab omnib⁹ diuitiis pp quod oportet, & secundum quod oportet, idest, secundum mandatum Dei, & pp vitam æternam: Si autem hoc fiat secundum quod nõ oportet, idest, secundum aliquam superstitionem illicitã, vel etiam propter inanem gloriam, erit superfluũ. Si autem non fiat quando oportet, vel secundum quod oportet, est vitium per defectum, ut patet in transgredientibus uotum uirginitatis, vel paupertatis. D. 1166.

Articvlvs II.

Vtrum medium uirtutis moralis sit medium rei, uel rationis.

Ad secvndvm sic procedit. Videtur q medium uirtutis moralis non sit medium rationis, sed medium rei. Bonum .n. uirtutis moralis consistit in hoc, qđ est in medio: bonum autẽ, vt dicit in 6. Met. est in reb⁹ ipsis. ergo mediũ uirtutis moralis est medium rei.

¶ 2 Præt. Ratio est uis apprehensiua: sed uirtus moralis non cõsistit in medio apprehẽsionum, sed magis in medio operationũ & passionum. ergo mediũ uirtutis moralis nõ est mediũ rõnis, sed mediũ rei.

¶ 3 Præt. Medium quod accipitur secundum proportionem arithmeticã, vel geometricam est medium rei: sed tale est medium iustitiæ, ut dicitur in 5. † Ethic. ergo medium virtutis moralis non est medium rationis, sed rei.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 2. Ethicorũ quòd uirtus moralis in medio consistit quo ad nos determinata ratione.

Respon. Dicendũ, q medium rationis dupliciter potest intelligi. Vno modo ſm quod mediũ in ipso actu rõnis existit, quasi ipse act⁹ rationis ad medium reducatur. & sic quia virtus moralis nõ perficit actum rationis, sed actum virtutis appetitiuæ, medium virtutis

¶ Super Quæstionis sexagesimaquartæ Articulum secundum.

In secundo art. eiusdem sexagesimæquartæ quæstionis, nota terminos quibus in uirtutibus vtimur secundũ medium rationis & medium rei. Medium rationis enim sit modus in materia alicuius virtutis secundum conditiones regulæ, exigit duo secundum materiam & conditiones rationis, ita quòd consistit medium rationis in affirmatione vtriusque, scilicet materiæ propriæ, & omnium conditionum spectantium ad rationem rectam. verbi gratia, Mediũ rationis in temperantia est delectari quãdo, sicut, quare oportet &c. extrema autem sumuntur penes negationem vnius, & affirmationem alterius: ita quòd superfluũ affirmat materiam negatis conditionibus: diminutum uero negat materiam affirmatis cõditionibus, verbi gratia, Vti delectationibus, non quando, non quare, non vbi oportet &c. superfluum

s. 2. q. 58. ar. 10. Et 3. dis. 33. q. 1. ar. 3. q. 2. Et 4. dis. 15. q. 1. ar. 1. q. 2. Et mal. q. 13 ar. 1. co. Et virt. q. 1. ar. 13. ad 1t & 13. & 17. Et quod. 6. ar. 10.

tex. 8. to. 3.

ca. 3. et 4.

ca. 6. to. 5.

fluum est. est enim delectationibus quæ sunt temperantiæ materia, plusquàm oportet vti: non vti autem delectationibus quando oportet, quare oportet &c. diminutum: est nanque minus delectari quam oportet. Medium autem rei consistit in equalitate rei ad rem, seu ad personam alteram. Aequalitas autem cum

moralis non est medium rationis. Alio modo potest dici medium rationis id, quod a ratione ponitur in aliqua materia, & sic omne medium virtutis moralis est medium rationis: quia sicut dictum est, virtus moralis dicitur consistere in medio per conformitatem ad rationem rectam. Sed quandoque contingit, quòd medium rationis est etiam medium rei: & tûc oportet ꝙ virtutis moralis mediû sit mediû rei, sicut ē in iustitia. Quandoque autem medium rationis non est medium rei, sed accipitur per cóparationem ad nos, & sic est mediû in omnibus aliis virtutibus moralibus. cuius ratio est: quia iustitia est circa operationes, quæ consistunt in rebus exteriorib⁹, in quibus rectû institui debet simpliciter & fm se, vtu supra dictû est: & ideo mediû rationis in iustitia est idē cû medio rei, inquãtum. s. iustitia dat vnicuique qđ debet, & nó plus nec minus. Aliç vero virtutes morales cósistunt circa passiones interiores, in quibus nó potest rectû cóstitui eodē modo, pp hoc ꝙ homines diuersimode se habēt ad passiones. & ideo oportet ꝙ rectitudo rônis

duplex sit .s. duarû quantitatum, sicut duo pedalia sût çqualia, & quinq; & quinque sunt æqualia, & hæc vocatur æqualitas arithmetica: & duarû proportionû, sicut proportio sex ad quatuor, & duodecim ad nôn sût çquales vtrobiq;. vtrobiq; .n. est sesquialtera ꝑportio, i. cû totû totus & dimidiû, vtraque inuenitur in iustitia. nã cómutatiua iustitia obseruat medium fm æqualitatē quantitatû: nã quãtum valet qđ accipit, tantû valet qđ dat, vt patet in emptione. Iustitia vero distributiua obseruat mediû fm çqualitatē proportionû: nam eandem proportionē facit inter bona quæ distribuit, quam habent inter se personæ quib⁹ distribuitur. Extrema autem in æqualitate quãtitatû sunt plus & minus secundum quantitatem, vt patet. Extrema autem in çqualitate proportionum sunt plus & minus secundû proportionem; ita quòd

Art. præc.

q. 60. ar. 2.

si, v. g. inter personas est proportio sesquialtera, superfluum erit si inter res distributas sit proportio dupla, in qua continetur totum bis: diminutum vero si inter res distributas esset proportio sesquitertia, aut sesquiquarta, in qua cótinetur totum, & tertia pars, vel quarta tantum. Et quoniam medium rei ad alterum est, consequens est vt sit medium inter plus vni, & minus alteri: vel ita quòd plus sit mihi, & minus alteri, vt in cómutationibus: vel ita quòd plus uni parti, & minus alteri, vt in distributionibus. Medium autē rationis quia continet sub se commensuratum sibi, & commensuratum alteri, abstrahis & sibi & alteri: sicut animal ab homine & leone. propter quod medium rationis in communi consistit inter plus & minus secundû rationē, sed speciali autē dissimiliter. nã in uirtutibus circa passiones mediû rationis cósistit inter plus & minus mihiipsi eligēti, sicut mediû cósistit in cómensuratione ad meipsum: & pp hoc dicitur in litera, ꝙ mediû in passionibus sumitur quo ad nos. In iustitia autem mediû rationis cósistit inter plus vni, & minus alteri, sicut & medium rei: quia nó solû æqualitatē eandē quã rei mediû exigit, recta ratio nó imponit iustitiæ, sed conditiones etiam nullas ei apponit, nisi redundantes in æqualitatē vel inæqualitatē rei. Reddere nanq; debitû recta ratio dictat iustitiæ, quando, & vbi oportet, pro quãto faciunt vel tollunt rationē debiti. Et propterea esto cautus, vt discernas circunstantias in materia iustitiæ dupliciter inueniri: primo vt redundant in æquale uel inæquale, idest, vt pertinent ad rationē debiti: alio modo ut sunt cómunes circunstantiæ actus virtuosi. verbi gratia. Reddere mutuo acceptum die statuto, spectat ad rationē debiti. Reddere autē illo die hora incópacta, puta, qua sumit cibum, impertinens est iustitiæ. non enim iniusti, sed imprudentis est hæc electio: & propterea in litera dicitur, quòd medium rationis in iustitia est mediû rei. & ex hoc prouenit quòd extrema, scilicet plus & minus in iustitia non sumuntur secundum affirmationem materiæ, & negationem conditionum, & econtra, vt in aliis moralibus virtutibus, sed secundû plus vni, & minus alteri. & hinc etiam prouenit, ꝙ iustitia nó est media inter duas malitias, sicut aliæ virtutes mo-

in passionibus instituatur per respectum ad nos, qui afficimur fm passiones. Et per hoc patet respósio ad obiecta. Nã primæ duæ rationes procedunt de medio rationis, quod scilicet inuenitur in ipso actu rationis: tertia vero ratio ꝓcedit de medio iustitiæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum uirtutes intellectuales consistant in medio.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtutes intellectuales nó cósistût in medio. Virtutes .n. morales cósistunt in medio, inquantum cóformãtur regulæ rônis: sed virtutes intellectuales sunt in ipsa ratione, & sic non videtur habere superiorem regulam. ergo virtutes intellectuales non consistunt in medio.

¶ 2 Præt. Medium virtutis moralis determinatur a virtute intellectuali. Dicitur.n. in 2.° Ethi. ꝙ virtus consistit in medietate determinata ratione, prout sapiens determinabit. si igitur virt⁹ intellectualis iterum cósistat in medio, oportet quòd determinetur sibi mediû per aliquam aliam virtutem, & sic

rales, quæ mediant inter affirmationem materiæ, & negationē conditionû, ut superfluum: & negationem materiæ, & affirmatas conditiones, vt diminutum. nã si medium rationis & extrema in iustitia sumerentur secundû conditiones, vt in aliis, & non præcise vt redûdãt in mediû rei, cótingeret accipere extrema vitia, vt in aliis. Et hæc sine hic dicta pro intellectu medii & extremorum in virtutib⁹ pro clarificanda Nouitiorum mente.

¶ In eodem secundo articulo eiusdē sexagesimæquartç quæstionis, declarãdum occurrit Nouitiis, ꝙ prima ratio pro tanto dicitur in litera, quòd procedit de medio rationis subiectiuæ: quia concludit quòd medium rationis, quia bonû est rônis, est ĩ ipsis actibus rônis tanq̃ in re bus ipsis, sicut mediû rônis causaliter, qđ scilicet a ratione impositum est operationibus & passiónibus, est in passionibus & operationibus tãquam in rebus ipsis.

Infr. art. 4. ad 1. & 2. Et 3. di. 33. q. 1. ar. 3. q. 3. Et virt. q. 1. ar. 13. co. & ad 5. & 19. & q. 4. ar. 2. ad. 5.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiusdem sexagesimæquartæ quæstionis, multa dubia simul soluenda occurrunt. Primum est, quomodo virtus intellectualis, quæ uocatur intellectus, sit

ca. 6. to. 5.

in medio, cum careat contrario. nó enim contingit oppositû primorum principiorum opinari affirmando, aut negando. Secundû est, quomodo stant hæc duo simul, ꝙ verum intellectus practici consistit in confesse se habere appetitui recto, vt superius ex 6. Ethic. dicitur, & ꝙ veritas eiusdem habeat pro mensura res, & sit mēsura appetitus. Ex primo enim habetur, ꝙ dependet ab appetitu, & consequenter mensuratur ab eo. Tertium est, quomodo hic dicitur, ꝙ virtutis intellectualis mensura non est aliquod genus virtutis, vt patet in responsione ad secundum: & tamen superius in quæstionis sexagesimætertiç articulo secûdo dictum est, ꝙ duplex est regula boni hominis ad quod ordinatur virtus, scilicet humana ratio & lex diuina.

¶ Ad euidentiã horû omniû distingue, ꝙ virtutes omnes dupliciter possunt accipi, scilicet secundum se, & ex parte nostri: vtroque modo regulã habēt. Et in litera quidē quãmuis de solis theologicis virtutibus fiat ista distinctio in articulo sequēti: veritatē tñ habet extensa ad oēs virtutes diuersimode applicata. nã virt⁹ intellectualis quo ad cognoscere fm se cósideratur, qñ in ordine ad rē cognitã sumitur. Ex parte vero nostri, cû fm modû quo in nobis sit aut est, accipitur: quo ad dirigere vero, qđ additur practiçe supra speculatiuas secûdû se, sunt ipsæ regulæ, & respiciunt regulabilis per eas. vñ ex parte tñ nostri regulã habere pñt, fm quã in nobis fût aut sunt. Virtutes quoq; morales fm se obiecta respiciunt: ex parte aût nostri principia quibus in nobis fiunt & sunt. Et quia author sic de uirtutû mensura & medio fm se loquitur, vt in artic. 4. manifestatur: ideo obiecta oia quæ ex parte nostri se tenēt, nihil officiunt ꝓposito. Et vt ad singola descēdamus, cognitio in primis principiorum secundum se est in medio duorum contrariorum. v. g. Huic acceptioni, Totum est maius sua parte, contrariatur secundum se, vt superfluum, Totû est minus sua parte: & vt deficiens, Totû non est maius sua parte: quãuis ex mó quo hęc cognitio est in nobis, qa .f. ca. oı aliter est in nobis, cótrariis loca habere nó possunt. Verû quoq; intellect⁹ practici secundum se quidem a rebus pendet quo ad cognoscere: ex parte aût nostri ab appetitu recto, q facit nobis apparere finē

proceditur in infinitũ in uirtutib⁹. F

§ 3 Præt. Medinm proprie eſt inter cõtraria, nt patet per Philoſoph. in 10. Metaph. ſed in intellectu non videtur eſſe aliqua cõtrarietas, cũ ēt ipſa contraria ſm quod ſunt in intellectu nõ ſint contraria, ſed ſi mul intelligantur, vt album & nigrũ, & ſanũ & ægrũ. ergo in intellectualib⁹ virtutibus nõ eſt mediũ.

Sed contra eſt, ꝙ ars eſt virt⁹ intellectualis, vt dicitur in 6. Eth. & tamẽ artis eſt aliquod mediũ, vt dr in 2. Ethi, ergo etiam virtus intellectualis conſiſtit in medio.

G

Raspon. Dicẽdum, ꝙ bonum alicuius rei conſiſtit in medio, ſm ꝙ conſormatur regulæ, vel menſuræ, qnam contingit tranſcendere, & ab ea deficere, ſicut dictum eſt. Virtus autem intellectualis ordinatur ad bonum, ſicut & moralis, vt ſupra dictũ eſt: vnde ſm quod bonũ uirtutis intellectualis ſe hẽt ad mẽſuram, ſic ſe habet ad rationem medij. Bonũ autem uirtutis intellectualis eſt uerum: ſpeculatiuæ quidem virtutis verum abſolnte, vt in 6. Ethic. dicitur: practicæ autem virtutis verum ſecundum cõſormitatem ad appetitum rectum: vernm autem intellectus noſtri abſolute cõſideratum, eſt ſicut menſuratum a re. Res enim eſt menſura intellectus noſtri, vt dicitur in 10. Meth. Ex eo enim ꝙ res

H

tex. 5. to. 3. eſt, vel nõ eſt, veritas eſt in opinione & in oratiõe. Sic igitur bonum virtutis intellectualis ſpeculatiuæ conſiſtit in qnodã medio per cõformitatem ad ipſam rẽ, ſm quod dicit eſſe quod eſt, vel non eſſe quod nõ eſt, in quo ratio veri cõſiſtit. Exceſſus autem eſt ſm affirmationem ſalſam, per quã dicitur eſſe quod nõ eſt: defectus autẽ accipitur ſm negationem ſalſam, per quã dicitur nõ eſſe qnod eſt. Verum autem virtutis intellectualis practicæ cõparatum quidem ad rem, habet rationem menſurati: & ſic eodem modo accipitur medium per conformitatẽ ad rem in virtutibus intellectualib⁹ practicis, ſicut in ſpeculatiuis, ſed reſpectu appetitus habet rationẽ regulæ & mẽſuræ. vnde idẽ medium, quod eſt virtutis moralis, etiã eſt ipſius prudentiæ, ſcilicet rectitndo rationis: ſed prudentiæ quidẽ eſt iſtud mediũ vt regulantis & menſurantis, virtutis aũt moralis vt menſuratæ & regulatæ. Similiter exceſſus & defectus accipitur diuerſimode vtrobique.

I

K

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ etiam uirtus intellectualis babet ſuam menſurã, vt dictum eſt, &

in cor. ar. p cõſormitatem ad ipſam accipitur in ipſa medium.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ nõ eſt neceſſe in infinitũ procedere in virtutib⁹: qnia mẽſura & regula intellectualis virtutis nõ eſt aliqđ aliud gen⁹ virtutis, ſed ipſa res.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ ipſæ res contrariæ non habeñt contrarietatem in anima, quia vnum eſt ratio cognoſcendi alterum: & tamen in intellectu eſt contrarietas affirmationis & negationis, quæ ſunt contraria, vt

lib. 2. perhi. dicitur in fine Perihermenias. Quãuis enim eſſe &

ca. vlt. to. 1. nõ eſſe nõ ſint contraria, ſed cõtradictorie oppoſita, ſi

F cõſiderentur ipſa ſignificata, ꝓut ſunt in rebus, qa alterũ eſt ens, & alterum eſt pure nõ ens: tñ ſi referantur ad actum aĩæ, vtrunq; ponit aliquid eſſe. vnde eſſe & non eſſe ſunt contradictoria: ſed opinio, qua opinamur ꝙ bonũ eſt bonũ, eſt contraria opinioni, qua opinamur quòd bonum non eſt bonnm, & inter huiuſmodi contraria medium eſt uirtus intellectualis.

ſecundũ ipſius appetit⁹ diſpoſitionẽ. quo ad dirigere vero, ut dictũ eſt, ipſa intellectualis uirtus eſt regula & noſtro lumini rationis naturalis

tex. 22. et 23. to. 3.

& appetitui cõmenſuratur, ut ſuperius declaratũ fuit. Eadẽ etiã rõne uirtutis intellectualis ſecundũ ſe mẽſura, nec practice, nec ſpeculatiue eſt aliquod uirtutis genus: procederetur

ca. 3. et 4. tom. 5.

2. Eth. ca. 6.

enim in infinitũ. Sed uirtutum moralium mẽſura, qa eſt obiectum noſtra, vel diuina regula modificatiuum: ideo aliud virtutum genus ad qđ pertinet mẽſura illa, mẽſura eſt: aliquarũ

art. 1. huius quæſt.

aũt uirtutũ intellectualiũ, puta prudẽtię & artis, q ad pricipia p ſe nota examinãtur, mẽſura quoq; aliud uirtutũ genus ſecundũ ſe, & ex parte noſtra eſt. primarũ aũt uirtutũ intellectualiũ, ſcilicet intellectus et ſynderesis, mẽſura ẽt ex parte nĩ nõ eſt aliqua uirtus, ſed ſolũ naturale lumen ex parte noſtra, & res cognita ſecundum ſe. Et ſic patet reſpõſio ad omnia obiecta.

q. 56. ar. 3.

ca. 2. to. 5.

Articvlvs IIII.

Vtrum uirtutes theologicæ conſiſtant in medio.

A D QVARTVM ſic proceditr. Videtr ꝙ virtus theologica conſiſtat in medio. Bonum enim aliarum virtutum conſiſtit in medio: ſed uirtus theologica excedit in bonitate alias virtutes. ergo uirtus theologica multo magis eſt in medio.

G

§ 2 Præt. Medium virtutis moralis accipitur quidem ſm quod appetitus regulatur per rationem, intellectualis vero ſecundum qnod intellectus noſter mẽſuratur a re: ſed uirtus thologica & perficit intellectum & appetitũ, vt ſupra dictum eſt. ergo etiam uirtus theologica conſiſtit in medio.

H

§ 3 Præt. Spes, quæ eſt uirtus theologica, medium eſt inter deſperationem & præſumptionem: ſimiliter etiam fides incedit media inter contrarias hæreſes, vt Boetius dicit in lib. de duabus naturis. quòd enim confitemur in Chriſto vnam perſonã & duas naturas, medium eſt inter hæreſim Neſtorij, qui dicit duas perſonas & duas naturas, & hæreſim Euticis, qui dicit vnã perſonam & unam naturam. ergo virt⁹ theologica cõſiſtit in medio.

I

Sed contra. In omnibus, in quibus conſiſtit uirtus in medio, contingit peccare per exceſſum, ſicut & per defectum: ſed circa Deũ qui eſt obiectum virtutis theologicæ, nõ contingit peccare per exceſſum. dicitur enim Eccl. 43. Benedicentes Deum, exaltate illnm quantnm poteſtis: maior enim eſt omni laude. ergo virtus theologica non conſiſtit in medio.

K

Raspon. Dicendum, ꝙ ſicut dictũ eſt; mediũ virtutis accipitur per conſormitatem ad ſuam regulã, vel menſuram ſecundum quod contingit ipſam tranſcendere, vel ab ea deficere. Virtutis autem theologicæ dnplex poteſt accipi menſura. Vna quidem ſecundum ipſam rationem virtutis, & ſic menſura & regula uirtutis thologicæ eſt ipſe Dens. Fides enim noſtra regulatur ſecundum veritatem diuinam: charitas autem ſecundum

---

¶ *Super Quæſtionis ſexageſimæquartæ Articulũ quartum.*

2. 2. q. 17. art. 5. ad 2. Et 3. diſ 33 q. 1. ar. 3. q. 4. Et ver. q. 1. ar. 13. co. & ad 5. 19. ar. 2. & q. 2. ad 10. & 13 Et Ro. 12. lect. 1.

IN ar. 4. eiuſdẽ 64. q. dubiũ occurrit de illa propoſitione uniuerſali aſſumpta in litera, arguẽdo in oppoſitũ, ſ. in omnibus in qbus uirt⁹ cõſiſtit in medio, cõtingit peccare per exceſſum ſicut & per defectum. uidetur. n. hoc falſum de iuſtitia: nã conſiſtit in medio, & nõ cõtingit peccare niſi uno modo, ſ. per defectũ. Quilibet. n. iniuſtitiã faciẽs, uiolat æqualitatẽ: quia declinat in minus alteri, cui debet ęquale. ſi enim declinaret in maius illi, non eſſet iniuſtitia, ut patet in commutatiua iuſtitia, & etiam in diſtributiua, in qua ſi quis maius quam perſona mereatur det, ideo uiolat ęqualitatem, quia alterũ minuit hic exceſſus.

q. 62. ar. 3.

non remote a princ. ſed clati⁹ a medio lib.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ medium iuſtitiæ conſiſtit in uiolari utroque modo, ſcilicet per exceſſum & defectum: diuerſimode tamen contingit hoc circa medium iuſtitiæ & aliarum uirtutum. nam extrema medii aliarum uirtutum conſtituũt diuerſa uitia, inter quę media eſt uirtus ipſa, ut patet in 2. Ethicorum. & propterea alio uitio peccatur ſecundum exceſſum, & alio peccatur ſecundum defectum. Extrema autem medii iuſtitiæ non conſtituunt diuerſa uitia: & propterea uno & eodem uitio peccatur per exceſſum & defectum: & non ſolũ uno uiolato, ſed uno actu numero, vt patet in furto. ſimul enim violatur medium minus alteri, & plus ſibi faciẽdo: & ſimile eſt in diſtributionis violatione. ſimul enim minus

ar. 1. huius quæſt.

sui vni, & plus alteri tribuitur. Nec obstat si quādoque solū minus videatur fieri alteri, & nulli plus, vt in incendiis, & huiusmodi: hoc enim ostendit, q medium iustitiæ principaliter violatur in minus, & vere sic est: quia cum æquale sit ad alterum per minus illi directe violatur: sed tamen semper cōcomitatur plus alicui vel in re, vel in potestate. Sat est ergo literæ, quòd vbicunque est virtus in medio, contingit & per excessum & per defectū peccare: siue simul, siue separatim siue vnu, siue pluribus minus, non est curæ.

¶ In eodem quarto articulo dubium primo occurrit ex Scoto in 3. sen. dist. 26. docente quòd potest concedi, quòd virtus theologica est proprie in medio non ex parte obiecti, sed actus: ita quòd licet non possit tēdere in nimis verum aut bonum, quia tendit in infinitum obiectum, potest tñ nimis tēdere in illud, & sic virtus theologica moderatur actum vt medio modo tēdat, & consequenter fides est media inter leuitatem, iuxta illud, Qui cito credit, leuis est corde, & pertinaciam violantis rationem, & spes inter præsumptionem & desperationem.

in cor.art.

¶ Dubium secundo occurrit specialiter de medio respectu fidei. Videtur enim q secundum se habeat medium: quia obiectum suum quod est quid complexum, puta Deum esse trinū, & huiusmodi, habet extrema scilicet, Deum non esse trinum, & Deum esse trium essentialiter: hoc enim est superfluum, illud diminutum.

¶ Ad primū horū dicitur, primo q positio illa Scotica est contra diuum Thomam, & veritatem. Contra diuum quidem Thomam expresse dicentem hic de modo actus, quòd non potest esse excessiuus, scilicet quòd non potest quis nimis credere, nimis sperare, nimis amare, tendendo in Deum. Contra ueritatem vero: quia constat quòd non potest Deus amari nimis, ita quòd actus amandi Deum sit excessiuus: immo modus amādi Deum, secundum Bernardum, est sine modo amare: nec est verum quod de fide dicitur, quoniam licet qui cito credit, leuis sit corde, non tamen qui cito credit Deo, leuis est corde. Præsumptio quoque, vt patet in responsione ad tertium, non est vitium, quia nimis speret in Deum, sed quia sperat bonum excedens propriam conditionem. vnde conclusio ista non solum vt falsa, sed vt mala, vtpote ponens modum dilectionis Dei, procul abiciatur.

¶ Ad secundum autem dicitur, q fides secundum se est de Deo, cuius non sunt extrema. ex parte autem nostri est de Deo per modum compositionis & diuisionis, vt in secunda secundæ dicitur: & propterea ex parte nostri est in medio, & non secundū se.

bonitatē eius, spes aūt sm magnitudinem omnipotētiæ & pietatis eius: & ista est mensura excedens omnem humanā facultatem. vnde nunq̄ potest homo tantū diligere Deū, quantum diligi debet, nec tñ credere, aut sperare in ipsum, quātum debet. vnde multo minus potest ibi esse excessus. & sic bonum talis uirtutis nō cōsistit in medio: sed tanto est melius, quāto magis acceditur ad summum. Alia uero regula vel mensura virtutis theologicæ est ex parte nostra: quia etsi non possumus ferri in Deum quātum debemus, debemus tñ ferri in ipsum credendo, sperādo, & amādo sm mensuram nostræ conditionis. vnde p accidens potest in virtute theologica cōsiderari mediū & extrema ex parte nostra.

C Ad primum ergo dicendum, q bonum uirtutum intellectualiū & moralium cōsistit in medio p cōformitatem ad regulā, vel mēsurā, quā transcendere contingit, quod non est in virtutibus theologicis, per se loquendo, vt dictum est.

Ad 2m dicēdum, q virtutes morales & intellectuales perficiūt intellectum & appetitum nostrum in ordine ad mensuram & regulā creatam: virtutes autem theologicæ in ordine ad mensurā & regulam increatam. vnde non est similis ratio.

Ad 3m dicendum, q spes est media inter præsumptionem & desperationem ex parte nostra, inquantum .s. aliquis præsumere dicitur ex eo, q sperat a Deo bonum qd excedit suā cōditionem, vel nō sperat quod sm suā conditionem sperare posset: non autē potest esse superabundantia spei ex parte Dei, cuius bonitas est infinita. Similiter etiā fides est media inter cōtrarias hæreses, non per comparationem ad B obiectum, quod est Deus, cui non potest aliquis nimis credere: sed inquātum ipsa opinio humana est media inter contrarias opiniones, vt ex supradictis patet.

QVAESTIO LXV.

De connexione uirtutum, in quinque articulos diuisa.

Deinde considerādū est de cōnexione virtutum.

C Et circa hoc quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum virtutes morales sint adinuicem connexæ.

¶ Secundo, Vtrū virtutes morales possint esse sine charitate.

¶ Tertio, Vtrum charitas possit esse sine eis.

¶ Quarto, Vtrum fides & spes possint esse sine charitate.

¶ Quinto, Vtrum charitas possit esse sine eis.

D Articulus primus.

Vtrum uirtutes morales sint adinuicem connexæ.

Ad primum sic proceditur. Videtur q uirtutes morales

¶ *Super Quæstionis sexagesimaquintæ Articulum primum.*

In articulo primo quæstionis sexagesimæquintæ, termini duo sunt primo declarandi, quid scilicet importet uirtus perfecta, & quid virtus imperfecta, de quibus in litera sermo fit, an diffe- A rentia hic sit sicut inter calorem remissum, & in summo, an sicut inter dispositionem & habitum, an sicut inter diuersas formas, puta, opinionem & scientiā. non enim parui refert quo hæc modo distinguantur. & si quis hic erraret, male posset de connexione virtutum disputare. Sciendū est igitur, q cōsiliis virtutes perfectas ab imperfectis non propterea distingui, quia illæ in summo sunt gradu, istæ non. nam virtutes cōnexæ, quæ sunt solæ perfectæ, vt in litera dicitur, intendi possunt, vt sequēs quæstio ostendit. quomodo autem distinguātur ex natura habitus & dispositionis, manifestatur: habitus enim & dispositio distincta contra habitum secundum melius sentientium sententiam, distinguuntur non modaliter tantum, sed essentialiter: ita quòd qualitas illa, quæ est dispositio, nunquam erit essentialiter habitus quamuis forte habitus modum habere possit: sed dispositio est qualitas secundum se facile mobilis: habitus vero est qualitas ex natura sua difficile mobilis. verum huiusmodi qualitas habet duplicem statum: est .n. quandoque in se quidem habitus, sed per modum dispositionis inhæret, quia facile corrūpi potest, vt patet de scientia per primam demonstrationem acquisita, & non meditatione firmata, quandoque autem & in se est habitus, & in statu habitus: quia per modum habitus habetur firmiter &c. sicut autem in communissimis rationib⁹ primæ speciei qualitatis inuenit habit⁹ dupliciter .s. per modū dispositionis, & per modū habitus, & præter hæc dispositio siue per modū dispositionis, siue per modū habit⁹, ita in virtute, vt sic quę est spēs habit⁹, inuenit qualitas quę est essentialiter virtus dupliciter .s. habens statum virtutis, & non habens statum virtutis: & præter hæc inuenitur sub specie dispositionis inclinatio seu dispositio ad virtutem. Ex his autem E tribus, scilicet virtute in statu virtutis, virtute non in statu virtutis, & dispositione ad uirtutem, sola prima virtus perfecta est & dicitur: immo vt in quarto articulo dicitur, hæc sola simpliciter & proprie virtus dicitur. & ratio in promptu est, quia uirtutem proprie & simpliciter oportet esse principium operis uirtuosi simpliciter, & non secundum quid, virtus autem non in statu virtutis tale opus non facit: quia defectuosa est, vtpote priuata proprio statu. Sic ergo virtutis perfectæ nomine qualitas quæ est virtus, statum virtutis habens intelligitur. virtutis autem imperfectæ nomine, licet secundum proprietatem vocabuli sola virtus secundum essentiam, & deficiens uideatur intelligi, quia virtus imperfecta dicit virtutem & imperfectionē eius: extēso tamen seu accommodato vocabulo, virtutis imperfectæ nomine intelligitur tā virtus deficiēs in statu, q̄ dispositio ad uirtutē, præsertim si est firmata. In quo autē cōsistat virtutis essentia, ex q. 55. colligere poteris: in quo aūt pfectio status virtutis cōsistat, ex litera quidē vnico verbo habes quo ad morale .s. q inclinat ad bonū bene. Ex secūdo aūt Eth. explicati⁹ habes, q

ar. 2. & 3. ad 3.

Inf. q. 73. art. 1. Et 2. 2. q. 2. 6. ar. 4. Et. 3. q. 85. ar. 6. co. Et 3. dis. 36. ar. 1. et 2. & uirt. q. 5. ar. 2. Et quo li. c. 2. ar. 23. Et 6. Ethi. fin.

sciés, q eligens, q propter hoc, quòd immobiliter, habens ipsam, operetur: & consequenter imperfecta uirtus est, si aliquid horum deficiat. quamuis enim bonum tunc faceret, non tamé bene. Et scito Nouitie, quòd alicui qualitati inclinanti in bonú, aliquid dupliciter deesse potest aliqua uirtutis conditio, primo, de pertinentibus ad speciem, seu essentiá uirtutis, vt si deficeret recta rõ uel electio, uel proprius finis in habitu agibilium, (ea. 1. et. 2. tom. 5.) nõ esset in ueritate uirtus nec perfecta, nec imperfecta: diceretur tamen uirtus imperfecta, sicut dispositio ad uirtutem. vnde siquis habituatus est ad abstinentiæ, vel castitatis materiam non secúdum regulam rationis, aut non electione propter ipsum bonum rationis, talis habitus nec est, nec erit vnquam uirtus, sed dispositio tantum ad uirtuté. Secundo de pertinentibus ad statú tantum uirtutis, vt si deficeret immobilitas aut extensio, aut debita dispositio subiecti, esset quidem imperfecta uirtus sic q potest eadem numero esse perfecta & simpliciter uirtus, ablatis illis defectibus. oportebit ergo te cautum esse, cum de uirtute imperfecta est sermo, an intelligatur ibi de imperfecta rõne status, an quia dispositio tñ est. & eadem oportet uti cautela, cum negari inueneris rationem propriæ, vel simpliciter uirtutis. sciés autē discernere intentioné literæ si secundum nunc dicta inspexeris, an eadem qualitas, quæ negatur uirtus, sit postmodum virtus, uel nó: quoniam ut patet, si primum inueneris de non uirtute, secundum statum est sermo: si secundum de non uirtute, secundum essentiam. Et hoc si seruaueris, non vagaberis ad quærendum constitutiua uirtutú in esse uirtutis in genere relationis, ut Scotus putauit: sed perfectionem statuum perquires, aut nouæ uirtutis generationem facilem, post talem ac tantam dispositionem.

non sint ex necessitate cónexæ. virtutes enim morales quandoq; causantur ex exercitio actuum, ut probatur in 2. Ethi. sed homo potest exercitari in actibus alicuius uirtutis sine hoc, q exerceatur in actibus alterius uirtutis. ergo una uirtus moralis potest haberi sine altera.

§2 Præt. Magnificentia & magnanimitas sunt quædá uirtutes morales: sed aliquis potest habere alias uirtutes morales sine hoc, q habeat magnificentiá & magnanimitaté. dicit n. Philosoph. in 4. Ethi. q inops non potest esse magnificus, qui tamen potest habere alias quasdá uirtutes, & q ille qui paruis est dignus, & his se dignificat, temperatus est, magnanimus autem non est. ergo uirtutes morales non sunt connexæ.

§3 Præt. Sicut uirtutes morales perficiunt partem appetitiuá aiæ, ita virtutes intellectuales perficiunt par-

¶ Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum primum.

IN eodem primo articulo q. 65. dubium de connexione uirtutum ex Scoto resurgit. ipse nanque in tertio sent. dist. 36. solam connexionem uirtutis moralis cum prudentia sua, idest, illius materiæ, & non econtra tenens, putat nec prudentiam moralem uirtutem, nec moralem uirtutem prudentiam simpliciter, idest totius agibilis, nec unam moralem uirtutem, aliam moralem coexigere: sed simul stare, quòd aliquis sit temperatus in summo, & tamen auarus, iniustus &c. Et ut distincta omnia percipiantur, primo recitabuntur sua motiua: secundo declarabuntur fundamenta veritatis: tertio satisfiet obiectis. Arguit primo Scotus contra connexionem uirtutum ex hoc, quòd sunt perfectiones partiales. Quádo enim sunt plures perfectiones partiales eiusdem perfectibilis, potest perfectum esse illud perfectibile secundum unam, & imperfectum secundum aliam, ut patet in Sorte respectu uisus & auditus. Constat autem cardinales virtutes esse partiales perfectiones mentis nostræ. ergo. Secundo ex diffinitione uirtutis 2. Ethic. Quælibet uirtus moralis est habitus electiuus in medietate cõsistens, determinata rõne, prout sapiens determinabit absque determinatione & electione medii in alia materia. ergo est uirtus sine connexione ad alias virtutes. Et antecedens patet, quia in diffinitione uirtutis, non ponitur ut si connexio ad prudentiam, seu rationem determinantem mediú in illa materia. Tertio, ex exercitio causante uirtutem: quia potest aliquis optime se exercere in materia unius uirtutis, & non in materia alterius. ergo non sunt connexæ. tenet sequela, quia uirtus generatur ex actibus. Quarto, ex distantia: quia uirtutes eiusdem generis quæ sunt propinquiores, non sunt cónexæ, puta uirginitas, & castitas coniugalis. ergo a fortiori uirtutes distinctæ secúdum genus, ut cardinales, quæ magis distát, non sunt connexæ. Quinto, deducit ad tria inconuenientia ex connexione. primo, quòd aliqua uirtus esset uirtus antequam esset uirtus. secundo, quòd nulla uirtus esset prima. tertio, quòd vnus actus generaret omnes uirtutes: sequela primi probatur sic, Temperantia per se non est uirtus sine uirtute fortitudinis. ergo fortitudo est prius uirtus, & ex alia parte fortitudo non potest esse uirtus sine temperantiæ uirtute. ergo fortitudo non erit uirtus nisi post temperantiam. ergo fuit uirtus antequam esset uirtus. sequela secundi patet: quia ex quo quælibet coexigit aliam, omnes sunt simul, & consequenter nulla prior aut posterior. se-

F quela tertii probatur: quia impossibile est simul haberi tot actus perfectos generatiuos tot uirtutum. Quòd autem tertium sit inconueniens, probatur. quia unus actus est unius uirtutis: & sicut esset actus unius uirtutis si esset generata, ita est generatiuus vnius, & non omnium uirtutum: hæc de primo.

G

¶ Quo ad secundum, scito, connexionem uirtutum cardinalium conuinci ex isto processu, q in litera fit, (li. 4. Eth. 2. circa me. tom. 5.) Virtus moralis exigit prudentiam: prudentia autem exigit omnes tres virtutes morales. ergo omnes uirtutes morales sunt connexæ. Sed quia propositiones hic assumptæ diuersimode intelliguntur, oportet eas explanare, & sensum uerum capere, & tunc uidebis vim rationis huius. Prima ergo propositio, scilicet Virtus moralis exigit prudentiam, quæ ex diffinitione virtutis, secundi Ethicor. allata patet, non negatur, sed distinguitur: quia aut intelligitur de prudentia totali, aut partiali: & uocatur prudentia totalis prudentia respectu omnium agibilium: partialis autem respectu talis materiæ, delectationis venereæ, vel periculorum mortis &c. si in assumpta propositione & diffinitione virtutis moralis intelligitur de prudentia totali, negatur: si de partiali, conceditur. sed tunc patet manifeste q nihil valet processus: quia prudentia partialis non exigit omnes virtutes morales. propter illam autem distinctionem oportet ostendere, aut H verificari assumptum de prudentia totali, aut q prudentia partialis exigat oés uirtutes: & vtrumq; simul fiet, ostédendo q prudentia partialis aut non est prudentia sufficiens ad materiá illius virtutis, & cósequenter nó est prudentia: aut est totalis. ostéditur autem hoc facile ex connexione materiarú virtutum moraliú, & ipsa diffinitione uirtutis. Sic virtus moralis, puta, téperantia, est habitus secundú rationé rectam electiuus medii in delectationibus tactus, non prout electionem medii in talibus delectationibus cótingit corrumpi a tali, aut tali passione: sed simpliciter vndecunque contingat ab electione talis medii in electionem extremorum vitiorum declinare. ergo temperantiæ virtus necessario habituatum reddit animum ad eligendum talem medium secundum prudentiam totalem. Assumptum hoc manifestatur dupliciter: siquidem credi potest, q virtus moralis, puta temperantia, perficit animum: primo, vt declinatio a tali medio oritur ex ali- & qua certa passione: puta vt ex amore concupiscentiæ declinari solet a medio in delectationibus tactus, ita quòd non spectat ad temperantiam inclinare ad eligendum medium in delectationibus tactus, nisi pro quanto abducimur a medio ob amorem superfluæ delectationis. secundo autem modo, vt temperantia sit inclinare ad tale medium contra quosque impetus ex quacunque passione prouenientes ad abducendum a tali medio: puta ex auaritia, ex timore mortis &c. Differunt autem intantum hi duo modi: vt ex hoc pendeat ista veritas, & secúdum primum modum non fiat aliquis temperatus nisi secundum quid: iuxta secundum uero fiat temperatus simpliciter. quoniam ut patet, iuxta primú modú non est habituatus ad mediú in delectationibus tactus, nisi secundú quid: quia secundum q oriuntur a certo motiuo tantú: iuxta secundú vero est habituatus ad mediú in delectationibus tactus totaliter, quia secundum quod oriuntur ex quocunque motiuo. Quòd autem temperantia primo modo K non sit virtus, sed secundo modo tantum, manifeste ex his conuincitur: mulier enim habituata ad castitatem quantum est ex amore delectationum, si inops & auara male merendo venereis vacat, proculdubio intemperata est: & similiter si timore verberú, aut infamiæ &c. hoc faciat. Idem ergo est dicere, quòd temperantia non perficit animum contra timores, & alias passiones, vt & inquantum natæ sunt corrumpere electionem medii in delectationibus tactus: & dicere quòd qui mœchatur vt furetur, non est mœchus, & meretricem ob solam auaritiam posse simul esse temperatam, & infinita huiusmodi falsa: spectat igitur ad moralem virtutem inclinare ad medium in propria materia non solum excludendo extrema secundum se, sed secundum quòd connexionem habent cum aliena materia. vt enim in litera dicitur in responsione ad tertium, & quartum, agibilia quæ sunt materia virtutum moralium, sunt ordinata ad inuicem, & propterea vnum redondat in aliud: & propterea oportet virtutem moralé perficere sic animú in propria materia, vt nec ex his quæ infra limites propriæ materiæ secundum se sunt, nec ex his

quæ

quæ intrant limites propriæ materiæ ex connexione illius cum aliis, abducat a medio eligendo in illa materia. & sic patet assumptum, & restat manifestanda consequentia, quod .s. ex hoc sequatur, quod virtus moralis coexigat prudentiam totalem: hoc autem sic probatur. Virtus moralis eligit medium in propria materia simpliciter, idest, secundum se, & vt in eam redundant aliæ materiæ. ergo exigit rectam rationem sui secundú se, & secundum comparationé ad alias: sed hoc est prudentia totalis. ergo. Sequela est manifesta ex eo, quod virtus moralis est electiua secundum rectam rationem. & sicut est electiua in ꝓpria materia & secundú se, & secundum comparationem ad alias materias: ita oportet ꝙ ratio sit rectificans illá materiam & secundum se, & secundum comparationé ad alias. Ex defectu námque rectæ regulæ in huiusmodi comparationibus prouenit, quod habituatus animus in castitate, & non in paupertate, liberalitate, fortitudine, & iustitia, ꝑ ꝑ auaritiam, aut timorem, aut odium contra castitatem facit: comparatur siquidé tunc in tali animo bonum castitatis bono pecuniæ, vel euasionis a morte, aut explendi appetitus odii hmôi, & dictatur magis eligendú nunc hoc apparens bonum, quàm illud vere bonum ꝑ ꝑ passiones, seu affectiones assic, hæc &c. ad hoc magis, quàm illud. Quod autem ratio recta circa vnam materiam tam secundum se, quam secundum id quod ex connexione habet, sit prudentia totalis, ex illo principio secundi de anima, in c. de Sensu communi patet. s. quod iudicás inter aliqua duo, oportet cognoscere vtrumque. Si enim hanc rectam rationem oportet comparare hanc materiam reliquis agibilibus, oportet eam, quia ratio est, vtraque cognoscere, & quia recta est, circa vtraque rectam esse: constat autem rectá rationem circa omnia agibilia prudentiam esse totalem. patet igitur ex dictis, quod prudentia partialis non est prudétia nisi sit totalis, & cósequenter, vt patebit, exigit omnes virtutes morales: propter quod in calce articuli dicitur, quod defectus prudentiæ circa unam partem agibilium induceret defectum circa alia. Ex his autem habes, quomodo intelligenda sit diffinitio uirtutis moralis 2. Ethic. quo ad duos terminos. s. electionem medii, & rectá rationem. Intelligitur. n. de electione medii nó secundum quid, sed simpliciter. i. cótra quæcunq; abducétia a recta róne, non ſm quid, idest, secundum partem, sed simpliciter seu totaliter: & sic patet, quod ex diffinitione uirtutis sine glosis appositiuis, excludendo solum sensum secundum quid, & utendo sensu simpliciter, quod regulariter in diffinitionibus intelligitur, habes connexionem prudentiæ totaliter ad uirtutem moralem.

¶ Explanata autem & probata prima propositione assumpta, reliquum est, vt probetur & explanetur secunda. s. quod prudentia exigit omnes uirtutes morales. Hæc ꝓpositio, licet possit probari ex parte materiæ, quia sicut temperantia generatur ex frequentibus electionibus medii in delectationibus, ita prudétiam oportet generari ex frequentibus iudiciis & præceptis circa suam materiam, quæ est totum agibile: melius tamen monstratur propositum ex ipsa ratione prudentiæ secundum se, ut in litera sic ex parte principiorum ipsius prudentiæ sic. Prudentia est recta ratio consiliatiua, iudicatiua, & præceptiua. ergo rectitudo eius exigit animum tam secundum partem apprehensiuam, q̄ secundum partem appetitiuam, recte & bene se habere circa principia rectæ rationis, q̄ sunt fines agibilium: sed sic se habere ad huiusmodi fines, est habere omnes uirtutes morales principales. ergo prudentia coexigit secundum se oés uirtutes huiusmodi. Antecedens patet: sequela uero quo ad partem apprehésiuam est per se nota, quia habitus cóclusionum pendet ex habitu principiorum. Quo ad partem uero appetitiuam, licet ex supradictis de prudentia pateat: breuiter tamen quasi repetendo manifestatur sic. Prudentia non est in ratione solum, ut dicitur in 6. Eth. quia est in ratione ut mota ab appetitu, & propter hoc non traditur obliuioni, ut ibidem dicitur. ergo dependet ab appetitu procul dubio recto: obiectum autem appetitus est finis. ergo dependet ab appetitu recte se habente ad finem, quod erat intentú. Quod autem dependeat prudentia ab appetitu recto respectu omnium finiú agibilium, & non unius tátum, licet ex redundantia connexionis, posset haberi in litera: tamen probatur ex hoc, quod sicut scientia dependet ex omnibus ipsius principiis & non aliquibus tantum, ita ꝙ Geometria errans in uno principio, non est scientia: ita prudentia non est prudentia, nisi omnia principia recta supponat. fines autem agibilium cóstat esse principia, ex quibus prudentia procedit, & ad quos oportet apprehensionem se recte habere: alioquin & in actu iudicii, quia delectatio corrúpit æstimationem prudentiæ, & in actu præcepti, quia est a ratione ut subest appetitui, errabitur. Et scito, ꝙ licet recta ratio agibiliú pendeat ex utraque rectitudine circa fines. s. ex rectitudine partis apprehésiuæ & appetitiuæ: quia tamen rectitudo apprehensiuæ nó est propria prudentiæ, sed cómunis sibi & cæteris uirtutibus intellectualibus circa conclusiones, & authoris diuinú ingenium, ex propriis consuauit doctrinam sacere: ideo illam silentio præteriuit, & rectitudinem appetitus, quæ est propria prudentiæ (sola enim prudentia secundum se pendet ex appetitu recto moraliter finis) posuit principium prudentiæ: & propterea comparauit ipsam intellectui, qui est habitus principiorum, dicens, Quod sicut in speculatiuis scientia pendet ex habitu principiorum, ita in moralibus recta ratio pendet ex recto appetitu finium. Est enim habitus principiorum in appetitu, quia fines principia sunt operabilium. Quod demum appetitum recte se habere ad fines operabilium, sit habere uirtutes morales, patet ex eo, quod eadem est uirtus intendens finem proprium alicuius materiæ, & eligens medium in illa: ac per hoc, eadé est temperantiæ uirtus, qua quis recto appetitu intendit boná rationis in delectationibus tactus, & qua eligit medium in eisdem secúdum rectam rationé. Et sic patet totus processus, qui tanto uerior comprobatur, quanto ex sola diffinitione uirtutis moralis, considerando, quæ coexigunt particulæ diffinitionis, deduxit connexionem mutuam uirtutú moralium, computata etiam inter eas prudentia. Hæc de secundo.

¶ Quo ad tertium, respondendo ordinate obiectis, dicitur, quod primæ rónis maior est falsa, si est uniuersalis, ut esse debet. Sunt enim multæ partiales perfectiones connexæ, licet nó omnes sint connexæ. Intellectus enim & uoluntas cónexæ sunt, uisus & auditus non: unde ex hoc nihil habetur. Secunda uero ratio ex diffinitione uirtutis iam soluta est, & conuictum est, quod in diffinitione uirtutis oportet cadere rectam rationem simpliciter, & nó secundum quid, ut opponens uult, concedens ꝙ non spectat ad temperantiæ uirtutem firmare animum, ne timore mortis fornicetur, & sic incidit in foueam magnam, scilicet quod talis non faciat contra temperantiam, cuius oppositum tamen sentit, & præterea conuincitur. Aut talis recedit a medio temperantiæ, aut non, si sic, declinat in uitium extremú: ergo est contra rectá rationem spectantem ad temperantiam. si non: ergo fornicationem committens ex auaritia solum, & non propter delectationem, non peccat contra temperantiam.

¶ Ad tertium, respondetur in litera ad primum, quod materiæ uirtutum sunt duplices, quædam spectantes ad communem uitam, quædam ad aliquem particularé statú. In primis quæ sunt materiæ uirtutum cardinalium, non cótingit exerceri in una, & non in alia recte, sic ut fiat uirtus aliqua, quamuis possit inchoatio aliqua uirtutis generari: in istis autem contingit fieri unam sine alia actu: sit tamen omnis dupliciter: primo in potentia propinqua, ut in litera dr: secúdo in præparatione animi, ut alibi dicit author: quia connexio uirtutú oium est connexio in tertio. i. in prudentia, q̄ dictat formale in oi uirtute. s. præparationé animi, & deficiéte materia. Et ꝑ hoc patet rñsio ad quartú: nó qa formaliter tm. i. ſcd́m ꝑparationé animi sufficit castitaté cóiugalé, & uirginitaté esse connexas: tum quia falsum est, ꝙ sit maior ratio de connexione specialium, quàm generalium uirtutum: quia harum materiæ magis connexæ sunt coniunctione occursus respectu conuersationis humanæ, licet minus connexæ sint coniunctione similitudinis. & propterea istas oportet esse connexas formaliter & materialiter, illas formaliter tantum.

¶ Ad quintum dicitur dupliciter iuxta duos modos, quibus cónexio ista intelligi potest. Connexio nanque uirtutum cum non sit successiua, claudit in se simultatem temporis, ita quod oportet eas in eodem tempore esse, fieri, & corrumpi: sed huiusmodi simultas temporis potest dupliciter intelligi. Primo, secundum rigorem ueritatis, ut. s. in eodem instanti temporis quo est una, sit actualiter alia, & in nullo instanti sit una sine alia actualiter: & hic sensus uidetur communiter accipi, & contra eum procedit

tem intellectiuam: sed virtutes intellectuales non sunt connexæ, potest enim aliquis habere vná scientiam sine hoc, quòd habeat aliam. ergo etiam neque virtutes morales sunt connexæ.

¶ 4 Præt. Si uirtutes morales sint connexæ, hoc nó est nisi quia connectuntur in prudentia: sed hoc non sufficit ad connexionem virtutum moralium. videtur enim ꝙ aliquis possit esse prudés circa agibilia, quæ pertinent ad vnam virtutem sine hoc, quòd sit prudens in his, quæ pertinent ad aliam. sicut etiam aliquis potest habere artem circa aliqua factibilia sine hoc, quòd habeat arté circa alia: prudentia auté est recta ratio agibilium, ergo non est necessarium virtutes morales esse connexas.

SED CONTRA est, qd̄ Ambros. dicit super Lucam. Connexæ sibi sunt concatenatæq; virtutes,

Amb. in illud Luc. 6. Beati pauperes spiri. circa fin habetur lib. 5. in Lucam, tom. 5.

dit argumentum: vnde hunc sequendo sensum, conceditur quòd nulla cardinalium virtutum est prior aut posterior altera secundum tempus: & similiter quòd nulla est prima positiue ordine temporis, sed quælibet sic est prima negatiue. Negatur autem ꝙ sequatur temperantiam esse prius virtutem, quàm sit virtuas & probatio assumit falsum. s. si temperantia nō est virtus sine virtute fortitudinis: ergo fortitudo ē prius virtus. sufficit enim ad hoc, quòd fortitudo sit simul virtus, vt patet. Nō habeo demum pro inconuenienti, quòd vnico actu in virtute tot præcedentium generentur simul omnes virtutes in esse perfecto: & cum dicitur. Ille actus est vnius virtutis, dico quòd ille actus est act⁹ generatiuus prudētiæ, q agit in virtute habitus principiorum prudētiæ. Cū enim, vt ex dictis patet, habitus principiorum prudentiæ in parte apprehensiua sit synderesis, in parte appetitiua sit ad min⁹ triplex habitus triū virtutum cardinalium, & pluribus habitib⁹ simul vti contingat in ordine ad vnum, & prudētia vna ea ī sitēs ex omnibus his pēdeat, & generatio prudentiæ sit perfectio virtutum, consequēs est vt actus generatiuus prudentiæ procedat & a synderesi, & habitibus tribus virtutum cardinalium nō plus perfectarū, sed ipso actu generante prudentiā essā perfectum accipientium, & sic ille actus dato quòd esset vnius tantum virtutis, puta synderesis, quia nulla præsupponitur alia virtus: esset tamen multorum habituum participatiuus, & sic posset multas consummare virtutes: sicut post genitam prudentiā rectè præcipere simul in pluribus materiis, est actus vnius virtutis prudentiæ. s. electiuæ: multarum autem virtutum moralium principiorum prudentiæ est actus participatiue. Secūdo autem modo, simultas temporis intelligitur secundum propinquitatem, vt. s. quæ parum differunt secundum tempus, simul esse dicūtur, iuxta illud. Quod parum distat, nihil distare videtur, & sic virtutes morales pluribus actibus quasi simul generantur, & dicuntur connexæ, quia oportet vnamquāq; statim aliam comitem habere. & licet hoc videatur prima facie inconsonum, si quis tamen consideret ꝙ sermo præsens non est metaphysicus, neque mathematicus, sed moralis, in quo non adamussim certitudo quæritur, & attendat ad alias proprietates virtutum, ꝙ simili modo verificantur, non vsquequaq; hoc spernet. Patet namque ꝙ attingere medium non minus contingit virtuti, q̄ connexio: & constat ꝙ contingere mediū vocatur non solū attingere centrum, sed prope. Quare ergo cōnexio uirtutū nō uocanda est, si prope sint, sed solū in instanti si attingāt? Idē. n. uidet in materia connexionis instans, quod in materia de medio punctū centrale. Et scito hic ꝙ ea vtroque modo simulta neq; generationis virtutum saluatur, quòd virtutes quatenus virtutes sunt, qualitates sunt absolute, quas dicimus habitus, iuxta superius determinata cōtra Sco. Nam si simultas ista non est instantanea, sed quasi, constat quòd sicut post multos actus ex
F quo in virtute omnium generatur habitus temperantiæ; ita & virtus temperantiæ. & sicut augetur habitus, virtus augetur, & sic de aliis: si autem simultas ista est vere instantanea, tunc sicut vna electio comparatiua potest esse a multis, immo omnibus virtutibus cardinalibus, postquàm sunt genitæ: ita vna similis electio pōt esse generatiua simul omniū tanta propinqua dispositione existentiū, vt vnico actu superuenienti in virtute tot præcedentium generandæ essent secundum suas absolutas entitates: nec in hoc est differentia inter rationem virtutis & habitus, vt patet. Manifeste autē constat; cum proposito adulterio perpetrādo sub instanti pœna mortis eligitur, perseuerare in bono electionem illam esse a prudentia iudicante, & præcipiente, a iustitia ius alterius coniugis refutante violare, a fortitudine timorem mortis superante, a temperantia delectationem venetream quando oportet &c. recusante. vnde si q sit adeo exercitatus in harū omnium virtutum actibus, vt deuenerit ad hoc, ꝙ si vnico actu adhuc exerceretur, fieret in eo uirtus tēperantiæ, & similiter de iustitia & aliis, & ipse in unicum postmodum esset actū cadentem super materias omnium uirtutū, ac p hoc æquiualentem quatuor actibus, illo unico actu generabuntur simul quatuor habitus virtuosi, quos uirtutes cardinales dicimus. Hoc autem cōtingeret, si sic disposi tus ad uirtutes proposito sibi adulterio cum morte, ut dictum est, eligeret bonum rationis possidere: tunc enim ratione iudicii & præcepti fieret prudentia, ratione electionis sequentis fierent aliæ uirtutes, & simile est in similibus cōparatiuis. Et scias quòd tanto facilius simultaneam generationem in instanti saluabis, quanto ad solum statum uirtutis obligaris saluandum, ꝙ fiat in instanti: quoniam uirtutes absque uirtutis statu, utpote imper-
K fectæ, non sunt connexæ. Sed ne uideamur fugere, & quia uero omnia consonare absolute & simpliciter disputamus, hæc de tertio, in quo plus dictum est quàm promissum fuerit, ne connexio adduceret ad credendū habitus uirtutū moraliū ex respectibus esse uirtutes, & nō ex essentia, cui⁹ cōtrariū supra habuimus &c.

¶ In responsione ad primū in eodē articulo habes illa uerba. s. ꝙ Geometra modico studio acquirit scientiā alicuius conclusionis, quam nunquam considerauit. ex quibus errarunt Thomistæ aliqui de habitu sciētiæ, vt superius exposuimus: & iō trāseamus.

¶ In responsione ad tertium in eodem arti. hoc solum restat declarandum, quòd in calce illius dicitur. s. quòd causa dependentiæ mutuæ inter prudentiam, & morales uirtutes, est mutua motio rationis & appetitus. ubi nota, quòd superius dū de actibus uoluntatis tractaretur, didicimus quòd ratio est primum mouēs ad speciem, & propterea mouet appetitum ex parte obiecti: appetitus autem est primum mouens ad exercitium, & ideo mouet rationem ex parte subiecti. Et in hoc tam excelsum, & primum principium deducit author quasi in primam radicem connexionem

¶ Aug. 6. de Trin. c. 4. in prin. tom. 3
li. 22. mora. cap. 1. ad med. illius.
† li. 2. in fo. 7. a princi. lib. numerando.

vt qui vnam habet, plures habere videatur. † Augu. etiam dicit in 6. de Tri. ꝙ virtutes, quę sunt in animo humano, nullo modo separantur abinuicem. Et * Greg. dicit 22. Moral. ꝙ vna virtus sine alijs aut omnino nulla est, aut imperfecta. Et † Tull. dicit in 2. de Tuscul. q. Si vnā virtutē confessus es te non habere, nullā necesse est te habiturū.

Respon. Dicendum, quòd virtus moralis potest accipi vel perfecta, vel imperfecta. Imperfecta quidem moralis virtus, vt temperantia vel fortitudo, nihil aliud est, q̄ aliqua inclinatio in nobis existēs ad opus aliquod de genere bonorum faciendum, siue talis inclinatio sit in nobis a natura, siue ex assuetudine: & hoc modo accipiēdo virtutes morales, non sunt cōnexæ. Videmus enim aliquem ex naturali cōplexione, vel ex aliqua consuetudine esse promptum ad opera liberalitatis, qui tamen non est promptus ad opera castitatis. Perfecta autem virtus moralis est habitus inclinans in bonum opus bene agendum: & sic accipiendo virtutes morales, dicēdum est eas connexas esse, vt fere ab omnibus ponitur. Cuius ratio duplex assignatur, secundū quod diuersimode aliq virtutes cardinales distinguunt. Vt enim * dictum est, quidā distinguunt eas secundum quasdā generales conditiones virtutum, vtpote, ꝙ discretio ptineat ad prudentiam, rectitudo ad iustitiā, moderantia ad temperantiam, firmitas animi ad fortitudinē, in quacūque materia ista considerentur, & secundū hoc manifeste apparet ratio connexionis. Non enim firmitas habet laudem virtutis si sit sine moderatione, vel rectitudine, aut discretione: & eadem ratio est de alijs. Et hanc rationem conne-
G xionis assignat Gregor. 22. * Moral. dicens, ꝙ virtutes si sint disiunctę, non possunt esse perfectæ secundū rationē virtutis; quia nec prudentia vera est quæ iusta, & tēperans, & fortis nō est: & idem subdit de alijs virtutibus. Et similem rationem assignat * August. in 6. de Tri. Alij vero distinguūt prædictas virtutes secundum materias, & secūdum hoc assignatur ratio connexionis ab Aristot. in 6. * Eth. quia sicut † supra dictum est, nulla vir-
H tus moralis potest sine prudentia haberi, eo quòd proprium virtutis moralis est facere electionē rectā, cum sit habitus electiuus. Ad rectam autem electionem non solum sufficit inclinatio in debitum finem, quod est directe per habitū virtutis moralis: sed etiam ꝙ aliquis directe eligat ea quæ sunt ad finem, quod fit per prudentiā, quæ est consiliatiua, & iudicatiua, & præceptiua eorum quæ sunt ad finem. Similiter etiam prudētia nō
I potest haberi, nisi habeātur virtutes morales, cum prudentia sit recta rō agibilium, quæ sicut ex principijs, procedit ex finib⁹ agibiliū, ad quos aliquis recte se habet per virtutes morales. Vnde sicut scien

q. 61. art. 3. & 4.
Cap. 1. post med. illius.
Cap. 4. circa princip. tom. 3.
Cap. vlt. tomo 5.
† q. 58. ar. 4

xionem uirtutũ moralium. & merito: quia uirtutes morales perficiunt appetitum respectu finis: & ex supradictis cõstat, quòd appetitus ex hoc qđ proprium eius obiectum est finis, habet ꝙ sit primũ mouens ad exercitium. Perfectio igitur virtutum moralium spectat ad perfectionem appetitus vt mouentis ad exercitium, ac per hoc vt mouentis rationem, ac ꝑ hoc vt inchoantis prudentiam quæ est in ratione, vt motæ ab appetitu. Prudentia vero, quia formas dat agibili*, sub quibus formis agibilia, vtpote rationi cõsona, bonos efficiunt habitus, qui sunt virtutes, perficit intellectum quatenus motiuus est ad speciem, ac per hoc quatenus motiuus est appetit* ex preobiectis ad virtutes morales. Quia igitur mutua est motio rationis, & appetitus, & prudẽtia in ratione, & virtutes morales in appetitu spectant ad illas mutuas motiones, hinc prouenit, vt prudentia & morales virtutes mutua quoque connexione sint dependentes. Et hic eleua lector mentis oculos in celsitudinem admirabilem doctrinæ huius diuini doctoris, etiam in his minimis resoluentis in prima principia.

¶ In responsione ad quartum in eodem articulo, nota Nouitie, quòd hinc habes duplicem differentiã inter artẽ & prudentiam, ex qua fit ꝙ artes nõ sunt cõnexæ. prudẽtiæ vero nõ solũ connexæ sed vna prima est, quia ars respicit factibilia vno mõ tñ.s. vt materiã, Tex. 56. tomo 2. prudentia vero respicit agibilia dupliciter.s. vt materiam, & vt principia. Secũda est, quòd etiã stando vtrobiq; infra rationem materiæ, factibilia non sunt connexa, vt error in vno redundet in aliud: agibilia autem sic sunt ordinata, quòd error in vno errorem induceret in alio, vt ex prædictis patet. D. 1177. 1281.

A tia speculatiua non potest haberi sine intellectu principiorum, ita nec prudentia sine virtutibus moralibus, ex quo manifeste sequitur, virtutes morales esse connexas.

Ad primum ergo dicendum, quòd virtutum moralium quædã perficiunt hoĩem secundum communem statum.s. quantum ad ea quæ communiter in omni vita hominum occurrunt agenda. vnde oportet ꝙ homo simul exercitetur circa materias omnium virtutum moralium. B Et si quidem circa omnes exercitetur bene operãdo, acquiret habitus omnium virtutum moralium. Si autẽ exercitetur bene operando circa vnam materiã, non autem circa aliam, puta bene se habendo circa iras, non autem circa cõcupiscẽtias, acquiret quidem habitum aliquẽ ad refrenandum iras, qui tamen non habebit rationem virtutis propter defectũ prudentiæ, quæ circa concupiscentias corrumpitur: C sicut etiam naturales inclinationes nõ habent perfectã rationem virtutis, si prudentia desit. Quædam vero virtutes morales sunt, quæ perficiunt hominem secundũ aliquem eminentem statum, sicut magnificentia & magnanimitas. Et quia exercitium circa materias harum virtutũ non occurrit vnicuique communiter*, potest aliquis habere virtutes morales sine hoc, ꝙ habitus harum D virtutũ habeat actu, loquendo de virtutibus acquisitis: sed tamẽ acquisitis alijs virtutibus habet istas virtutes in potentia propinqua. Cum enim aliquis per exercitium adeptus est liberalitatem circa mediocres donationes & sumptus, si superueniat ei abundantia pecuniarum, modico exercitio acquiret magnificentiæ habitum: sicut Geometer modico studio acquirit scientiam alicuius conclusionis, quam nunquã considerauit. Illud E antẽ habere dicimur, qđ in promptu est, vt habeamus, secundum illud *Philosophi in 2. Physic. Quod parũ deest, quasi nihil deesse vr. Et ꝑ hoc patet responsio ad secundũ.

Ad 3[m] dicendũ, ꝙ virtutes intellectuales sunt circa diuersas materias adinuicem non ordinatas, sicut patet in diuersis scientijs, & artibus: & ideo non inuenitur in eis [4] cõnexio, quæ inuenitur ĩ virtutibus moralibus existẽtibus circa passiones & operationes, quæ manifeste habent abinuicem ordinem. Nã omnes passiones, a quibusdam primis procedentes, scilicet A amore & odio, ad quasdã alias terminantur.s. delectationem & tristitiã. Et similiter omnes operationes, quę sunt virtutis moralis materia, habent ordinẽ adinuicem, & etiam ad passiones: & ideo tota materia moralium virtutũ sub vna ratione prudentiæ cadit. Habent tamen omnia intelligibilia ordinẽ ad prima principia: & secundum hoc omnes virtutes intellectuales depẽdent ab intellectu principiorum, sicut prudentia a virtutibus moralibus, vt *dictũ est. In corp. ar. Principia autem vniuersalia, quorum est intellectus principiorum, nõ dependent a conclusionibus, de quibus sunt reliquę intellectuales virtutes, sicut morales dependent a prudẽtia, eo ꝙ appetitus mouet quodãmo B do rationem, & ratio appetitum, vt *supra dictum est. q.9. ar.1. & q.58 art.5. ad 1.

Ad 4[m] dicendum, quòd ea ad quæ inclinant virtutes morales, se habent ad prudentiam sicut principia, non autem factibilia se habent ad artem sicut principia, sed solum sicut materia. Manifestum est autem, ꝙ etsi ratio possit esse recta in vna parte materię, & non in alia: nullo tñ modo potest dici ratio recta, si sit defectus cuiuscunq; principij. sicut siquis erraret circa hoc principium, Omne totum est maius sua parte, non posset habere scientiã geometricã: quia oporteret multũ recedere a veritate in sequentibus. Et præterea, agibilia sunt ordinata adinuicem, non autem fa C ctibilia, vt *dictum est: Ad 3. argu. præcedens. & ideo defectus prudentiæ circa vnam partem agibilium, induceret defectum etiã circa alia agibilia, quod in factibilibus non cõtingit.

Articvlvs II.

Vtrum uirtutes morales possint esse sine charitate.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur ꝙ virtutes morales possint esse sine charitate. Dicitur enim in lib. sententiaD rum Prosperi, quòd omnis virtus præter charitatem, potest esse communis bonis & malis: sed charitas non potest esse nisi in bonis, vt dicitur ibidem. ergo aliæ virtutes possunt haberi sine charitate.

¶ 2 Præt. Virtutes morales possunt acquiri ex actibus humanis, vt dr in 2. *Eth. *lib. 2. Eth. cap. 1. & 2. tom. 5. sed charitas nõ habetur nisi ex infusione, secundum illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. ergo alię E virtutes pñt haberi sine charitate.

¶ 3 Præt. Virtutes morales connectuntur adinuicem, inquantũ dependent a prudentia: sed charitas non dependet a prudentia, immo prudentiã excedit, secundũ illud Ephes. 3. Supereminentem scientiæ charitatem Christi. ergo virtutes morales non cõnectuntur charitati, sed sine ea esse possunt.

Sed contra est, qđ dicitur 1. Io. 3. Qui non diligit, manet in morte: sed per virtutes perficitur vita spiritualis. ipsæ.n. sunt quibus recte viuitur, vt Aug. dicit in 2. * de liber. arbit. Cap. 18. & 19. tom. 1. ergo nõ possunt

¶ *Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articu. secundum.*

In arti. 2. eiusdem 65. quæstio. aduerte tria. primo duplicem differentiam ad propositũ inter morales infusas & acquisitas, Infra q. 71. ar. 4. cor. Et 2.2. q. 23. ar. 7. & qst. 51. ar. 2. cor. & q. 108. art. 2. ad 2. Et veri. q. 14. ar. 6. Et virt. q. 2. ar. 3. ad 1. Et quol. 12. ar. 2. 23. fin. quia infusæ perficiunt in ordine ad vltimum finẽ simpliciter, acquisitæ vero in ordine ad vltimum finem in genere.s. boni humani, puta felicitatis positæ in 10. Ethicor. Et ex hoc secundo differunt, quia morales infusæ sunt virtutes simpliciter, acquisitę vero secũdum quid. Nec propterea putes authorem hic cõtrariari philosopho morali, ac per hoc sibiipsi, & etiam reliquis. Cũ enim vero verũ non sit contrarium, vt in calce Perihermenias dr, & vnusquisq; verum dicat, si secundũ causas ad ipsum spectantes recte iudicet, contingit quòd de eodẽ diuersi iudicia sic diuersa proferant, vt videantur contraria, non tamen sunt, vt patet si de infirmo medicus iudicet futuram mortem ex ægritudine, de quo qa astrorum

esse sine dilectione charitatis.

Respon. Dicendū, q̃ sicut* supra dictum est, Virtutes morales prout sunt operatiuæ boni in ordine ad finem, qui non excedit facultatem naturalem hominis, pōt per opera humana acquiri: & sic acquisitę sine charitate esse possunt, sicut fuerunt in multis Gētilibus. Secundum autem quod sunt operatiuæ boni in ordine ad vltimum finem supernaturalem, sic perfectę & vere habent rationem virtutis, & non possunt humanis actibus acquiri, sed infunduntᵃ Deo: & huiusmodi virtutes morales sine charitate esse non possunt. Dictū est enim supra,* quòd aliæ virtutes morales non possunt esse sine prudentia: prudentia autem nō potest esse sine virtutibus morales, in quātum virtutes morales faciunt bene se habere ad quosdā fines, ex quibus procedit ratio prudentiæ. Ad rectam autem rationem prudētię multo magis requiritur, quòd homo bene se habeat circa vltimum finem, quod fit per charitatē, quàm circa alios fines, quod fit per virtutes morales: sicut ratio recta in speculatiuis maxime indiget primo principio indemonstrabili, quod est contradictoria nō simul esse vera. Vnde manifestum fit, quòd nec prudentia infusa potest esse sine charitate, nec aliæ virtutes morales consequenter, quæ sine prudentia esse nō possunt. Patet igitur ex dictis, q̃ solæ virtutes infusæ sunt perfectæ, & simpliciter dicendæ virtutes, quia bene ordinant hominem ad finem vltimum simpliciter aliǭ vero virtutes. s. acquisitæ, sunt s̄m quid virtutes, non autem simpliciter: ordinant. n. hominem bene respectu finis vltimi in aliquo genere, nō aūt respectu finis vltimi simpliciter. Vnde Ro. 14. super illud. Omne quod non est ex fide, peccatum est, dicit † glos. Aug. Vbi deest agnitio veritatis, falsa est virtus etiam in bonis moribus.

Ad primvm ergo dicendum, quòd virtutes ibi accipiuntur secundum imperfectā rationem virtutis: alioquin si virt⁹ moralis s̄m perfectā rōnē virtutis accipiatur, bonum facit habentem, & per consequens in malis esse non potest.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd ratio illa procedit de virtutibus moralibus acquisitis.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd etsi charitas excedat scientiam & prudentiam, tamen prudentia dependet

F a charitate, vt dictum est: * & per consequens omnes virtutes morales infusæ.

Articvlvs III.

Vtrum charitas possit esse sine aliis uirtutibus moralibus.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd charitas sine alijs virtutibus moralibus haberi possit. Ad id enim ad quod sufficit vnū, indebitum est q̃ plura

G ordinentur: sed sola charitas sufficit ad omnia opera virtutis implenda, vt patet per id quod dicitur primæ ad Corinth. 13. Charitas patiens est, benigna est &c. ergo videtur quòd habita charitate, aliæ virtutes superfluerent.

¶ 2 Præt. Qui habet habitum virtutis, de facili operatur ea quæ sunt virtutis, & ei secundum se placent. vnde & signum habitus est delectatio quæ fit in opere, vt dicitur in 2. Ethic. * sed multi habent charitatem absq; peccato mortali existentes, qui tamen difficultatem in operibus virtutum patiuntur, neq; eis Cap. 3. in prin. to. 5.

H secundum se placent, sed solum secundum quod referuntur ad charitatem. ergo multi habent charitatem, qui non habent alias virtutes.

¶ 3 Præt. Charitas in omnibus sanctis inuenitur: sed quidā sunt sancti, qui m̄ aliquibus virtutibus carent. dicit enim Beda, quòd sancti magis humiliantur de virtutibus quas nō habent, quàm de virtutibus quas habent glorientur. ergo non est necessarium, quòd qui habet charitatē, omnes virtutes morales habeat.

Sed contra est, q̃ per charitatem tota lex impletur. Dicitur. n. Rom. 13. quòd qui diligit proximum, legem impleuit: sed tota lex impleri non potest, nisi

I per omnes virtutes morales: quia lex præcipit de omnibus actibus virtutum, vt dicitur in 5. Ethicor.* ergo qui habet charitatem, habet omnes virtutes morales. August.* etiam dicit in quadam epistola, quòd charitas includit in se omnes virtutes cardinales. Ca. 1. & 2. post mediū tom. 5. Id hēt August. ser. 1. dominicæ 4. post octa. epipha. qui est serm. 46 de tēpore. Id ēt habeť in li. de laudibus charitatis cap. 1. tom. 10. & in tract. de quatuor virtutibus tom. 9.

Respon. Dicendum, q̃ cum charitate simul insunduntur omnes virtutes morales. cuius ratio est: quia Deus non minus perfecte operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturæ. Sic autem videmus in operibus naturæ, q̃ non inuenitur principiū alicuorum operum in aliqua re, quin inueniantur in ea quę sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniunt̄ organa, quibus perfici pos-

K sunt opera, ad quæ peragenda anima habet potestatē. Manifestum est autem quòd charitas, in quantum ordinat hominem ad finem vltimum, est principiū omnium bonorum operum, quæ in finem vltimum ordinari possunt: vnde oportet q̃ cum charitate simul infundantur omnes virtutes morales, quibus homo perficit singula genera bonorum operū. & sic patet, quòd virtutes morales infusæ non solum habent cōnexionem propter prudentiam, sed propter charitatem: & quòd qui amittit charitatem per peccatū mortale, amittit omnes virtutes morales infusas.

Ad primvm ergo dicendum, q̃ ad hoc q̃ actus inferioris potentiæ sit perfectus, requiritur q̃ non solum adsit perfectio in superiori potentia, sed ēt in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet,

---

q. 63. art. 2. & 3. culationes promittunt longam vitam, astrolog⁹ diutius victurū dixerit. vtrūque enim secundum causas proprias iudicium verum protulit, & hoc pacto accidit in proposito: quoniam de virtutibus moralibus acquisitis si secundum humanas causas iudicium fiat, dicūtur & sunt inter maxima bona hominis, & simpliciter virtutes, & hoc spectat ad moralem. Si autem de eisdem iudicandum sit secūdū supernaturales & diuinas causas, sic sunt & dicuntur virtutes secundū quid, & hoc spectat ad theologū. Vnde si nō vis in hac re errare, aut despici tanquā volūtarius creator virtutum attende quo habitu accinct⁹, naturali scilicet, an diuino de his loquatur, & in quolibet venerare veritatem etiam absolute prolatam: quia subintelligitur in qualibet arte & scientia, q̃ gaudeat ꝓpriis. Secundo aduerte, quòd sicut prudētia acquisita pēdet a virtutibus moralibus, tanq̄ a ꝓximis principiis stabilientibus proximos prudētiæ fines, & ab appetitu naturali felicitatis, tanq̄ a primo pricipio stabilienti vltimum finem humanum: ita prudentia supernaturalis dependet a moralibus infusis tanq̄ a ꝓximis principiis fines ꝓximos supernaturales afferentib⁹, & a charitate tanquàm a primo principio vltimū supernaturalem finem in appetitu firmante. Tertio aduerte, q̃ hic author ponit virtutes morales acquisitas in Gentilibus multis, vt cum inferi⁹ de necessitate gratiæ ad opera moraliter perfecta, & de actionibus infideliū erit sermo, non erres putando, qđ hic sermo fuerit de virtutibus secundum se, & non in natura lapsa. Quāmuis enim pręsens sermo sit de virtutibus secūdum se, quia tamē author ipse expresse applicat eum ad Gentiles sine charitate, oportet hāc sustinere doctrinam etiā in natura infirma, qualis fuit in Gentilibus huiusmodi.

art. 1. huius quæst. & q. 58. art. 4.

† habetur ad Ro. 14. in glo. ordina. sumitur ex lib. senten. quæ sūt ex Aug. decerptæ c. 106. tom. 3.

In corp. ar.

¶ Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum tertium.

In arti. 3. eiusdem quæst. 65. nihil occurrit scribendū, nisi q̃ hic articul⁹ de cōnexione adiunxit illū de necessitate earundem moraliū infusarum cum sequēti, & econuerso, vt in quæstio. 63. superius patet &c.

Virt. qō. 1. ar. 10. ad 4. & q. 2. ar. 3 ad 8. & q. 5 artic. 2. cor. Quol. 12. art. 13. sin.

¶ *Super Quæstionis sexagesimaquintæ Articulum quartum.*

IN art.4.eiusdem quæst.65.aduerte,quòd hic est sermo de affirmatione & negatione virtutis ratione status,& non ratione essentiæ: quoniam eadem numero qualitas affirmatur, & negatur virtus secundum diuersa tēpora. Intendit ergo author, quòd fides & spes sine charitate nō sunt virtutes, quia nō sunt in statu virtutis: cū charitate autē sunt virtutes, quia sunt in statu virtutis. Quare autem & quomodo hoc accidat, secūdū rationē in litera positam facile apparet recolentibus quo ad fidem de eius subiecto,quod est intellectus, non absolute, sed a volūtate mot⁹. Ex hoc enim patet, q actus fidei.s.credere Deo, cum non sit ab intellectu absolute, exigit necessario intellectum motum a volūtate ad talem actum,aliter non esset credere nec fidei actus, ac per hoc bene credere exigit intellectum bene motum a voluntate,qđ esse nō potest nisi voluntas sit bene affecta Deo, quod est p charitatem: & sic fides est in suo pfecto statu,ex hoc q habet subiectū bene dispositū, & sic est virtus. Similiter quoq; accidit in spe: qm subiectū eius est voluntas affecta meritis, & ppterea actus ei⁹.s. expectare beatitudinem a Deo, exigit in voluntate meritum, sine quo nō esset sperare: sed habere merita contingit dupliciter. s.in intentione tantum, & in re. Et si quidem voluntas speret affecta tantum meritis in intēsione, actus quidem est spei, sed imperfectus: si vero speret affecta meritis in re,tūc spes est in suo perfecto statu,habēs debitam in proprio subiecto dispositionem, & sic est virtus &c.

In corp.ar.

Infra q.71. art.4. cor.

¶ In eodem 4. artic. nota. Nouitie circa illud, Credere est alicui propria voluntate assentire,quòd Scotus in 15.dist.3. sentent. in quæstione literali,nescio quo spiritu ductus, non vult intellectū moueri a voluntate ad credendum, sed sufficit eam non contrà mouere. Assert enim,q aliter sequeretur q proposito intellectu astra esse paria, posset voluntas imperare credulitatem. Sed reuera experimur,q credere est voluntarium,quāmuis æstimationes & dubitationes ad alteram partem sint a persuasionibus, & apparentiis.vnde obiecto sufficiente ad determinandum intellectum ad alteram partem determinante absque formidine alterius partis,vt obiectum fidei est, oportet voluntate supplere mouendo intellectum ad assensum absque formidine: alioquin fidei actus nunquàm erit,vtpote carens sufficienti causa. nec inconueniat ex sola volūtate credere astra esse paria. Sicut enim voluntas

A terminat potentiam rationalem ad alterum contrariorū, ad quæ neutraliter se habet, vt dicitur 9. Metaph. ita determinat intellectum ad alteram partem contradictionis credendā. & sicut medicus ex solo odio determinat artem ad occidēdum infirmum, ita ex solo amore alicuius quantumcunque extranei determinatur quis ad credendum id,cuius nullam habet rationem.

¶ In eodem 4.artic. dubiū est de proportionali similitudine in litera posita inter fidem ac spē ad charitatem, & virtutes morales acquisitas ad prudentiam.& ratio dubii est: quia,vt dictū est, hic est sermo de perfectione & imperfectione virtutum quo ad statum. ex hoc .n. sequitur, aut qđ virtutes morales sine prudentia sunt virtutes secundum essentiam, licet non quoad statum,si similitudo proportionalis tenet. Cuius tamen oppositum dictum est, dum dictū est, quòd sine recta ratione habitus temperantiæ dispositio tantum ad virtutem esse potest: aut quòd similitudo hic proportionalis non teneat.

¶ Ad hoc dicitur,q dupliciter intelligi potest, virtutes morales sine recta rōne esse. Primo, vt sint qualitates habituantes vires aīæ ad tēperata, ad iusta &c. absque recta ratione omnino. Et si sic asser,huiusmodi habitus non essent virtutes aliquo modo,sed dispositiones ad virtutes: quia deesset eis essentiale principium,vt patet ex diffinitione virtutis. Et si in hoc sensu verba literæ suscipiantur, tunc aut velut exemplariter allata, aut secundum similitudinē aliqualem, puta in hoc quod non sunt virtutes simpliciter, sed inchoationes virtutum, exponenda sunt. Secundo intelligi possunt,vt tales habitus sint sine recta ratione perfecta, quæ est prudentia,& sic similitudo optima occurrit: quoniam qualitates habituantes vires animæ ad temperata, ad iusta &c. secundum rectam rationem imperfectam extensiue, puta, quia adhuc non habituauit ad recte præcipiendum in comparationibus diuersarum materiarū, sed paulàtim ad hoc tenditur, sunt virtutes secundum essentiam, sed non perfectæ: quia non sunt in statu virtutis,propter quod diximus eas non esse connexas: & secundum hoc sicut huiusmodi virtutes se habēt ad prudentiam, ita fides & spes ad charitatem. utrobique enim contingit defectus status ex subtractione principii, & in dispositione subiecti. Virtutes enim morales habent pro subiecto appetitum, vt subest rectæ rationi perfectæ, quæ est prudentia simpliciter. & fides & spes intellectum motum a voluntate perfecta,& voluntatem affectam meritis præsentibus, quorum utrūque sola charitate habetur.

---

betet, nō sequeretur actio pfecta, si instrumentum nō esset bene dispositum. vnde oportet ad boc q hō bene operetur in his quæ sunt ad finem, q non solum habeat uirtutem, qua bene se habeat circa finem, sed ēt virtutes, quibus bene se habeat circa ea quæ sunt ad finem.
B Nā uirtus quę est circa finē, se habet ut principalis & motiua respectu earū quæ sunt ad finem: & ideo cum charitate necesse est etiā habere alias uirtutes morales.

Ad 2^m dicendum, q quandoq; contingit, q aliquis habens habitum, patitur difficultatem in operando, & per consequens non sentit delectationem & cōplacentiam in actu propter aliquod impedimentum extrinsecus superueniēs: sicut ille qui habet habitum scientiæ, patitur difficultatem in intelligendo propter somnolentiam,
C vel aliquam infirmitatem. Et similiter habitus moralium virtutum infusarū patiuntur interdum difficultatem in operando propter aliquas dispositiones cōtrarias ex præcedētibus actibus relictas, quæ quidem difficultas non ita accidit in uirtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum, quo acquiruntur, tolluntur etiam contrariæ dispositiones.

D Ad 3^m dicēdum, q aliqui sancti dicuntur aliquas uirtutes non habere, inquantum patiuntur difficultatem in actibus earū ratione iā dicta, *quamuis habitus omnium uirtutum habeant.

Articvlvs IIII.

Vtrum fides & spes possint esse sine charitate.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd fides & spes nunquàm sint sine charitate. Cum
E enim sint virtutes theologicæ, digniores esse uidentur virtutibus moralibus etiam infusis: sed virtutes morales infusæ non possunt esse sine charitate. ergo neque fides & spes.

¶ 2 Præt. Nullus credit nisi uolens vt Aug. dicit super Ioan*. sed charitas est in uoluntate sicut perfectio eius, vt supra dictum†. ergo fides nō potest esse sine charitate.

tract.26 in Io. aliquantulū a princip. tom.9.
†q.62. ar.3

¶ 3 Præt. Augu. dicit in Enchiridio*. quòd spes sine amore esse nō potest: amor autem est charitas, de hoc.n.amore ibi loquitur. ergo spes nō potest esse sine charitate.

*Enchir.c.8.non procul a fine, tom. 3.

Sed contra est, quod Matthæi 1. dicitur in gloss.* quòd fides generat spem, spes vero charitatem: sed generans est prius generato, & potest esse sine eo. ergo fides potest esse sine spe, & spes sine charitate.

glosa interlinearis ibi.

C Respon. Dicendum, quòd fides & spes, sicut & virtutes morales, dupliciter cōsiderari possunt. Vno modo fm inchoationē quandā: alio modo fm perfectum esse uirtutis. Cum enim uirtus ordinetur ad bonum opus agendum, virtus quidem perfecta dicitur ex hoc, quòd potest in opus perfecte bonum quod quidem est dum non solum bonum est quod fit,
D sed etiam bene fit, alioquin si bonum sit quod fit, non autem bene fiat, non erit perfecte bonum. vnde nec habitus, qui est talis operis principium, habebit perfecte rationem uirtutis: sicut si aliquis operetur iusta, bonum quidem facit, sed non erit opus perfectæ virtutis, nisi hoc bene faciat, idest, secundum electionem rectam, quod est per prudentiam: & ideo iustitia sine prudentia non potest esse virtus perfecta. Sic igitur fides &
E spes sine charitate possunt quidē

betur. & quoniam litera prudentiam pluries nominat: idō hic sensus eligendus vt. ¶ In eodem 4. art. in responsione ad primum, aduerte Nouitie, ꝙ author distinguit virtutes in eas scdm proprias rationes, puta fidei, prudētię, temperantię &c. & in eas, vt virtutum perfectæ rationē habent, ita ꝙ cōsiderat fidem inquantum fides, & rursum fidem inquantum est simpliciter uirtus, & sic de aliis: & intendit, ꝙ in hoc est differentia inter fidem infusam, & prudentiam infusam, quòd licet neutra inquantū uirtus possit eē sine charitate, fides tamē inquantum fides, esse potest sine illa, quia potest habere sine illa upus suum. Saluatur enim sine illa intellectus motus a uoluntate ad credendū Deo secundum regulā diuinæ reuelationis, licet nō perfecte. Prudentia autem infusa nec inquantum prudentia potest esse sine charitate, quia inquantum prudentia dependet magis ab ultimo, quàm a finibus proximis: sicut sciētia a primis principiis. & propterea sicut non potest esse sine moralibus infusis, a fortiori non potest esse sine charitate. Ex prædictis autē patet, quòd aliter se habet charitas ad fidē & spem, & aliter ad morales acquisitas. Istæ enim non constituuntur in esse uirtutis secundū essentiam, nec secundum statum per charitatem, aut aliquid e[illegible] sed dū imperantur ab ea, ad supiorē ordinem referuntur: illæ autem ex charitatis præsentia sortiūtur perfectionem status. Propter quod Scotus in 36. dist. 3. tenēs fidem & spem esse perfectas uirtutes, sicut morales sine charitate, minus perspicaciter uidit.

Cap. 9. 10. 5.

Ca. 6. ī prin cip. tom. 5.

In corp. ar.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulū quintum.*

IN arti. 5. eiusdem quæstio. nihil scribendum occurrit.

aliqualiter esse: perfecte autem virtutis ratione sine charitate nō habent. Cum enim fidei opus sit credere Deo, credere autem sit alicui propria voluntate assentire: si non debito modo velit, non erit fidei opus perfectum, ꝙ autem debito modo velit, hoc est per charitatem, quæ perficit voluntatem. Omnis enim rectus motus voluntatis ex recto amore procedit, vt Augu. dicit in 14. de ciuit. Dei *. Sic igitur fides est quidē sine charitate, sed non perfecta virtus: sicut temperātia, vel fortitudo sine prudentia. Et similiter dicendum est de spe: nam actus spei est expectare futuram beatitudinē a Deo, qui quidem actus perfectus est, si fiat ex meritis quæ quis habet, qd nō potest esse sine charitate. Si autem hoc expectet ex meritis quæ nondum habet, sed proponit in futurum acquirere, erit actus imperfectus, & hoc potest esse sine charitate. & ideo fides & spes possunt esse sine charitate: sed sine charitate ꝓprie loquendo, virtutes non sunt. Nā ad rationē virtutis pertinet, vt non solum secundū ipsam aliquod bonum operemur, sed ēt bene, vt dicitur in 2. Ethic.*

F G H

Ad primum ergo dicendum, quòd virtutes morales depēdent a prudentia: prudentia autem infusa nec rationem prudentiæ habere potest absque charitate, vtpote deficiente debita habitudine ad primum principium, quod est vltimus finis. Fides autem, & spes secundum proprias rationes nec a prudentia, nec a charitate dependēt: & ideo sine charitate esse possunt, licet nō sint virtutes sine charitate, vt dictum est.*

Ad 2ᵐ dicendum, quòd ratio illa procedit de fide, quę habet perfectam rationem virtutis.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd Aug. loquitur ibi de spe, secundū quod aliquis expectat futuram beatitudinem per merita quæ iam habet, quod non est sine charitate.

Articvlvs v.

Vtrum charitas possit esse sine fide & spe.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur quòd charitas possit esse sine fide & spe. Charitas enim est amor Dei: sed Deus potest a nobis amari naturaliter, etiā non præsupposita fide, vel spe futuræ beatitudinis. ergo charitas potest esse sine fide & spe.

¶ 2 Præt. Charitas est radix omnium virtutum, secundum illud Ephes. 3. In charitate radicati & fundati: sed radix aliquando est sine ramis. ergo charitas potest esse aliquando sine fide, & spe, & alijs virtutibus.

¶ 3 Præt. In Christo fuit pfecta charitas: & ipse tn̄ non habuit fidē & spem, quia fuit perfectus cōprehensor, vt infra dicet.* ergo charitas pōt esse sine fide & spe. par. 3. q. 7. art. 3. & 4. & q. 9. art. 2. & q. 15. artic. 10.

Sed contra est, ꝙ Apostolus dicit Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo, quod maxime pertinet ad charitatem, vt patet secundum illud Prouerb. 8. Ego diligentes me, diligo. Spes etiam est, quæ introducit ad charitatem, vt supra dictum est.* ergo charitas non potest haberi sine fide & spe. q. 62. art. 4.

Respon. Dicendum, ꝙ charitas non solum significat amorem Dei, sed etiam amicitiam quandam ad ipsum, quæ quidem super amorem addit mutuam redamationem cum quadam communicatione mutua, vt dicitur in 8. Eth.* Et quòd hoc ad charitatem pertineat, patet per id quod dicitur 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et 1. ad Corinth. 1. dicitur. Fidelis Deus, per quē vocati estis in societatem filij eius. Hæc autem societas hominis ad Deum, quæ est quædam familiaris cōuersatio cum ipso, inchoatur quidem hic in præsenti per gratiam, perficietur aūt in futuro per gloriam, quorum vtrunque fide & spe tenetur. Vnde sicut aliquis non posset cum aliquo amicitiā habere, si discrederet, uel desperaret se posse habere aliquam societatem, uel familiarem conuersationem cum ipso: ita aliquis non potest habere amicitiam ad Deum, quæ est charitas, nisi fidem habeat, per quam credat huiusmodi societatem, & conuersationem hominis cum Deo, & speret se ad hanc societatem pertinere: & sic charitas sine fide & spe nullo modo esse potest. Cap. 2. & 3 tom. 5.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ charitas non est qualiscūq; amor Dei, sed amor Dei, quo diligitur vt beatitudinis obiectū, ad qd ordinamur p fidē & spē.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd charitas est radix fidei & spei, inquantum dat eis perfectionem uirtutis: sed fides & spes secundum rationem propriam præsupponuntur ad charitatem, ut supra dictum est,* & sic charitas sine eis esse non potest. q. 62. art. 4.

I

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ Christo defuit fides & spes, ꝓp id quod est aliquid imperfectionis in eis: sed loco fidei habuit apertam uisionem: & loco spei, plenam comprehensionem, & sic fuit perfecta charitas in eo.

Qvaestio LXVI.

De æqualitate uirtutum, in sex articulos diuisa.

K

Deinde considerandum est de ęqualitate uirtutū.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum uirtus possit esse maior, uel minor.
¶ Secundo, Vtrum omnes uirtutes simul in eodem existentes sint æquales.
¶ Tertio, De comparatione uirtutum moraliū ad intellectuales.
¶ Quarto, De comparatione uirtutum moralium adinuicem.
¶ Quinto, De comparatione uirtu

¶ *Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum primum.*

IN titulo primi articuli quæstionis sesagesimæsextę, memento quòd cum aliqui habitus dicantur virtutes secundum quid, vt de virtutibꝰ intellectualibus in quæst. 56. & theologicis informibus in q. præcedente dictum est, & aliqui simpliciter, ut charitas, & uirtutes cardinales ac morales omnes infusæ & acquisitæ, & totus articuli sermo circa has versetur, cōsequens est ut pręsens titulus de virtu-

virtutibus simpliciter accipiatur. Et cōfirmatur hoc, quia i litera virtus distinguitur contra scientiam & artem.

¶ In corpore eiusdē primi articuli, nota primo, ꝙ istæ comparationes in litera positæ inter prudentiam &c. habebūt in hac eadem quæstione proprios articulos, & ideo ibi examinandos relinquo. Nota secundo, ꝙ author loquitur de virtute perfecta secundum statum, quæ sola dicitur simpliciter virtus, cū negat eam posse intendi secundum se, quod est intendi per extensionem ad plura none q̄ prius, vt superius declarauimus diffuse. Et hinc manifeste habes, ꝙ de intentione authoris est doctrina dicta de cōnexione. s. ꝙ virtus perficis in propria materia, & iam connexa aliis materiis. Si enī non esset hoc, iā posset extendi, ad quæ prius non se extendebat. Nota tertio, ꝙ hinc habes differentiam quandam inter virtutes intellectuales & morales i hoc, ꝙ illæ etiam imperfectæ secundum statum dicuntur virtutes: istæ aūt nisi sint secundum statū perfectæ, non dicuntur virtutes. Dicit. n. in litera, quòd scientia & ars nō semper extendūt se ad omnia sua: virtus autem ad omnia sua se extendit. Et in prōptu causa huius est, quia scilicet minus exigitur ad constituendū imperfectū, q̄ perfectū: virtutes autem intellectuales imperfectę habent rationem virtutis. non enim sunt virtutes nisi secundum quid: morales autem habent perfecte rationem virtutis, vt patet ex supra dictis. Nota quarto quatuor causas in litera augmenti intensiui virtutum. s. consuetudinem, naturalem inclinationem, iudicium perspicacius, & gratiam. Et simul nota duas contra Stoicos rationes; alteram ex latitudine medii, alterā ex latitudine vitæ ad indiuisibile mediū. Propinquior enim est secundum se indiuisibilis iustitiæ medio vir perspicacioris iudicii, q̄ minus acuti, & secundum opus distribuens æqualibus quasi æqualia, quàm multum distātia ab æqualitate. Promptior quoq; est ad indiuisibile medium inclinatus naturaliter ad illud, q̄ nō naturaliter: exercitatus, quàm non exercitatus.

Infr. arti. 2. cor. et q. 73 ar. 2. ad 3. & q. 112. ar. 4. cor. Et 2. 2. q. 5. ar. 4. Et 3. di. 36. ar. 4. Et ma. q. 2. ar. 9. ad 8 Et vir. q. 5. art. 3.

Glos. ordinar. ibid.

tex. 116. to mo. 2.

c. 19. to. 2.

Ca. 6. to. 5.

Q. 52. ar. 1.

tum intellectualium adinuicē.

¶ Sexto, De comparatione virtutum theologicarū adinuicem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uirtus possit esse maior, uel minor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtus non possit esse maior, vel minor. Dicitur enī i Apoc. 21. ꝙ latera ciuitatis Hierusalē sunt æqualia: p hæc autem significatur virtutes, vt glosa dicit ibidem. ° ergo omnes virtutes sunt æquales. nō ergo potest esse virtus maior virtute.

¶ 2 Præt. Omne illud, cuius ratio consistit in maximo, non potest esse maius, vel minus: sed ratio virtutis consistit in maximo. est enim virtus vltimum potentiæ, vt Philosophus dicit in. 1. de cœlo. ° & Augu. in. 2. de lib. arbit. † ait, ꝙ virtutes sunt maxima bona, quibus nullus pōt male vti. ergo videt ꝙ virtus non possit esse maior, neque minor.

¶ 3 Præt. Quantitas effectus pensatur secundum virtutem agentis: sed virtutes perfectæ, quæ sunt virtutes infusæ, sunt a Deo, cuius virtus est vniformis & infinita. ergo uidetur quòd virtus non possit esse maior virtute.

SED CONTRA. Vbicunque potest esse augmentum & superabundantia, potest esse inæqualitas: sed in virtutibus inuenitur superabūdantia & augmentum. dicitur. n. Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarū & Pharisæorum, non intrabitis in regnū cœlorum. Et Prouer. 16. dicitur, In abundanti iustitia virtus maxima est. ergo videtur ꝙ virtus possit esse maior, vel minor.

RESPON. Dicendum, quòd cū quæritur, vtrum virtus vna possit esse maior alia, dupliciter intelligi potest quæstio. Vno modo in virtutibus specie differentibus, & sic manifestū est ꝙ vna virtus est alia maior. semper enim est potior causa suo effectu: & in effectibus tanto aliquid est potius, quanto est causæ propinquius. Manifestum est autem ex dictis, ꝙ causa & radix humani boni est ratio: & ideo prudentia, quæ perficit rationem, præfertur in bonitate alijs virtutibus moralibus perficientibus uim appetitiuam, inquantum participat rationem: & in his etiam tanto est vna altera melior, quāto, magis ad rationem accedit. vnde & iustitia, quæ est in voluntate, præ-

A fertur alijs virtutibus moralibus: & fortitudo quæ est in irascibili, præfertur temperantiæ quæ est in concupiscibili, quæ minus participat rationem, vt patet in. 7. Eth †. Alio modo potest intelligi quęstio in virtute eiusdem speciei. & sic secundum ea quæ dicta sunt supra°, cum de intentionibus habituum ageretur, virtus potest dupliciter dici maior & minor, vno modo secūdum seipsam: alio modo ex parte participantis subiecti. Si igitur

B secundum seipsam consideretur, magnitudo, vel paruitas eius attēditur secundum ea, ad quæ se extēdit. Quicunque autem habet aliquam virtutem, puta temperantiam, habet ipsam quantū ad omnia ad quę se temperantia extendit, quod de scientia & arte non contingit. Non. n. quicunque est Grammaticus, scit omnia quæ ad Grammaticam pertinent. & secundū hoc bene dixerunt Stoici, vt Simplicius dicit ° in cōmento Prædicamentorum, ꝙ virtus non recipit magis neq; minus, sicut scientia vel ars, eo ꝙ ratio virtutis consistit in maximo. Si vero cōsideretur virtus ex parte subiecti participantis, sic contingit virtutem

C esse maiorem vel minorem, siue sm̄ diuersa tēpora in eodem, siue in diuersis hominibus: quia ad attingēdū medium virtutis, quod est sm̄ rationem rectam, vnus est melius dispositus q̄ alius, vel propter maiorem assuetudinem, vel propter meliorem dispositionem naturæ, vel propter perspicacius iudicium rationis, aut etiam propter maius gratiæ donum, quod vnicuique donatur sm̄ mēsurā donationis Christi, vt dicitur ad Ephes. 4. Et in hoc deficiebant Stoici, æstimantes nullum esse virtuosum dicendum, nisi qui summe fuerit dispositus ad virtutem. Nō enim exigitur ad rationē virtutis, ꝙ attingat rectæ rationis medium in indiuisibili, sicut Stoici putabāt, sed sufficit prope mediū

D esse, vt in. 2. Ethi. ° dicitur. Idem etiam indiuisibile signū vnus propinquius & prōptius attingit q̄ alius, sicut ēt patet in sagittatoribus trahētib° ad certū signū.

In prædica. qualitatis.

Ca. 6. to. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ æqualitas illa non solum est sm̄ quantitatem absolutam, sed est etiā sm̄ proportionem intelligenda: quia omnes virtutes proportionaliter crescunt in homine, vt infra dicet°.

Art. seque.

AD 2^m dicendum, quòd illud vltimum quod pertinet ad virtutem, potest habere rationem magis vel minus boni secundum prædictos modos, cum non sit vltimum indiuisibile, vt dictum est°.

In corp. ar.

AD 3^m dicendum, quòd Deus non operatur secū

E dum necessitatem naturæ, sed secundum ordinē suæ sapientiæ, secundum quam diuersam mensuram virtutis hominibus largitur, secundum illud ad Ephe. 4. Vnicuique vestrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

ARTICVLVS II.

Vtrum omnes uirtutes simul in eodem existentes sint æquales.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ non omnes virtutes in vno & eodē sint æqualiter intensæ. Dicit enim Apostolus 1. ad Corint. 7. Vnusquisque enim

¶ *Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum secundum.*

IN titulo articuli secundæ quæstionis sexagesimæsextæ scito titulum loqui de virtutib° sicut in præcedenti titulo, scilicet de virtutibus simpliciter, vt patet in processu.

Sup. ar. 1. ad 1. & infr. q. 73. ar. 2. ad 3. Et 2. d. 42 q. 2. ar. 5. ad 6. Et 3. dis: 36. ar. 4. Et mal. q. 2. ar. 9. ad 8. Et virt. q. 5. ar. 3.

¶ In

¶ In corpore eiusdẽ articuli, hoc primũ declarandum occurrit Nouitiis, ꝙ tõ æqualitatis, quã ex Augu. litera tractat, consistit in hoc. Si virtutes non essent æquales, oporteret quòd aliqua haberet istas quatuor cõditiones inæquales: nam ad ęqualitatem requiritur æqualitas omniũ, sicut ad connexionem simultas omnium: quia ęqualitas est quædam cõnexio virtutum secundum quãtitatẽ, vt patet: sed non potest fieri, vt vna virtus minus habeat de vna istarũ quatuor conditionum, quàm de aliis. ergo. Probatur minor ponendo duos, in quorũ vno sit fortitudo minus habens de conditione prudentiæ, & in altero fortitudo magis habens prudentię, & deducendo ad inconueniens, quòd similiter sunt æquales in fortitudine, & inæquales in fortitudine. & patet sequela quo ad primã partem ex aduersario, quo ad secundam ea veritate: quia alterius fortitudo ẽ prudentior, ac per hoc maior apparet, quòd etiam in vno & eodem oporteat æquales esse has quatuor conditiones in qualibet materia cardinalium virtutum. idem est enim iudicium in vno, & eodem, & in duobus.

Cap. 4. to. 3

At. præced.

¶ Declarandum est secundo, quòd quia virtutes secundum inclinationes ad ꝑprios actus non sunt æquales nec quantitatiue, nec proportionaliter, vt in litera dicitur: ideo in responsione ad secundum dicitur. Vnus & idem homo promptior est ad actum unius uirtutis, q̃ ad actum alterius: & ad hũc sensum reducenda uidentur dicta alibi ab authore, ita ꝙ non dicam uirtutes æquales secundũ habitum, & non secundum actum, ut in 36 dist. tertii hoc dicentes sequi uidetur authore: sed dicã, quòd uirtutes secundũ formale in habitu, sunt æquales: secundum uero materiale sunt inæquales, quod est dicere, Habit⁹ uirtutũ, ut perficiunt subiecta ut mota a prudẽtia, uel charitate, sunt æquales proportionaliter: vt uero perficiunt eadem, ut tendẽtia in proprias materias, sunt inæquales. q. 65. art. 1.

habet proprium donum a Deo, alius quidem sic, alius autem sic: non esset aũt vnum donum magis propriũ alicui, quàm aliud, si omnes virtutes dono Dei infusas qlibet æqualiter haberet. ergo videtur quòd non omnes virtutes sint æquales in vno & eodem.

§ 2 Præt. Si omnes virtutes essent æque intensæ in vno & eodem, sequeretur quòd quicunque excederet aliquem in vna virtute, excederet ipsum in omnibus aliis virtutibus, sed hoc patet esse falsum: quia diuersi sancti de diuersis uirtutibus præcipue laudantur: sicut Abraham de fide, Moyses de mansuetudine, Iob de patientia. vnde de quolibet Cõfessore cantatur in Ecclesia; Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Excelsi, eo ꝙ quilibet habuit prærogatiuã alicuius virtutis. non ergo oẽs virtutes sunt ęquales in vno & eodẽ.

§ 3 Præt. Quanto habitus est intensior, tanto homo secundum ipsum delectabilius & promptius operatur: sed experimento patet, quòd vnus homo delectabilius & promptius operatur actum unius uirtutis, quàm actum alterius. nõ ergo omnes uirtutes sunt æquales in uno & eodem.

Sed contra est, quod August. dicit in 6. de Trinita. Quòd quicunque sunt æquales in fortitudine, æquales sunt in prudentia & temperantia. & sic de aliis: hoc autem non esset, nisi omnes uirtutes unius hominis essent ęquales. ergo omnes uirtutes unius hominis sunt æquales.

Respon. Dicendum, ꝙ quantitas uirtutum, sicut ex dictis patet, potest attendi dupliciter. Vno modo secũdum rationem speciei, & sic non est dubium, quòd una uirtus unius hominis sit maior, q̃ alia, sicut charitas fide, & spe. Alio modo potest attendi secundũ participationem subiecti, prout scilicet intenditur, vel remittitur in subiecto: & secundum hoc omnes uirtutes unius hominis sunt æquales quadam æqualitate proportionis, inquantum æqualiter crescunt in homine: sicut digiti manus sunt inæquales secundum quantitatem, sed sunt æquales secũdum proportionem, cum proportionabiliter augeantur: huiusmodi autem æqualitatis oportet eodem modo rationem accipere, sicut & cõnexionis. Æqualitas enim est quædam connexio uirtutum secundum quantitatem. Dictum est autem supra, quòd ratio connexionis uirtutum dupliciter assignari potest. Vno modo secũdum intellectum eorum, qui intelligunt per has quatuor uirtutes, quatuor cõditiones generales uirtutum, quarum una simul inuenitur cum aliis in qualibet materia: & sic uirtus in qualibet materia non potest æqualis dici, nisi habeat oẽs istas conditiones æquales. Et hanc rationem æqualitatis uirtutum assignat August. in 6. de Tri. dicens. Si dixeris æquales esse istos fortitudine, sed illum præstare prudentia, sequitur quòd huius fortitudo minus prudens sit, ac p hoc nec fortitudine æquales sint, qñ est illius fortitudo prudentior: atq; ita de cæteris uirtutibus inuenies, si oẽs eadẽ cõsideratione percurras. Alio modo assignata est ratio connexionis uirtutum secundũ eos, qui intelligunt huiusmodi uirtutes habere materias determinatas: & secundum hoc ratio connexionis uirtutum moralium accipitur ex parte prudentiæ, & ex parte charitatis quantum ad uirtutes infusas: non autem ex parte inclinationis, quæ est ex parte subiecti, ut supra dictum est. Sic igitur & ratio æqualitatis uirtutum potest accipi ex parte prudentiæ quantum ad id quod est formale in omnibus uirtutibus moralibus. Existente enim ratione æqualiter perfecta in uno & eodem, oportet quòd proportionaliter secundum rationem rectam medium constituatur in qualibet materia uirtutum. Quantum uero ad id, quod est materiale in uirtutibus moralibus, scilicet inclinationem ipsam ad actũ uirtutis, potest esse unus homo magis promptus ad actum unius uirtutis, quàm ad actum alterius uel ex natura, uel consuetudine, uel etiam ex gratiæ dono.

Cap. 4. circa princ. t. 3 — q. præced. art. 4. — q. 65. art. 1. & 2.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ uerbum Apostoli potest intelligi de donis gratiæ gratis datæ, quæ nõ sunt communia omnibus, nec omnia æqualia in uno & eodem: uel potest dici quòd refertur ad mẽsuram gratiæ gratum facientis, secundum quam unus abundat in omnibus uirtutibus plus quàm alius, propter maiorem abundantiam prudentiæ, uel etiam charitatis, in qua connectuntur omnes uirtutes infusæ.

Ad 2[m] dicendum, quòd unus sanctus laudatur præcipue de una uirtute, & alius de alia propter excellentiorem promptitudinem ad actum unius uirtutis, quàm ad actum alterius. Et secundum hoc etiã patet responsio ad tertium. D. 379.

Articvlvs III.

Vtrum uirtutes morales præmineant intellectualibus.

K Ad tertium sic proceditur. Videtur ꝙ virtutes morales præmineãt intellectualib⁹. Quod enim magis est necessarium & permanentius, est melius: sed uirtutes morales sunt permanentiores etiam disciplinis, quæ sunt uirtutes intellectuales, & sunt etiã magis necessariæ ad uitam humanam. ergo sunt præferendæ uirtutibus intellectualibus.

§ 2 Præt. De ratione uirtutis est,

¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum tertium.

In art. 3. eiusdem 66. quæstionis dubium occurrit circa distinctionem in litera factã de uirtute, quòd sumatur dupliciter, scilicet secundum rationẽ speciei in ordinem ad obiectum, & secundũ ordinem ad actũ. Hęc nanq; distinctio concidentia habet membra: nam uirtus secundum rationem speciei habet ordinẽ ad actum, & econuerso

Supra q. 61 art. 1. ad 3. & inf. q. 61 art. 7. & 8. cor. Et 2. 2. q. 23. art. 6. ad 1. & 4. 161. art. 5. co. Et 4. dist. 33. q. 3. ar. 3 cor. Et uit. q. 1. art. 12. cor.

tertio: quia potentiæ & habitus specificantur ex actibus, & actus ex obiectis, vt habetur in secundo de anima.

¶ Ad hoc dicitur, quod virtus dupliciter respicit actũ. primo vt specificantem ipsam: secundo, vt effectum ipsius. & primo modo actus cadit sub primo membro implicite, vt obiectio probat:

quòd bonum faciat habentē. sed secundum virtutes morales dicitur homo bonus, non autem secũdum virtutes intellectuales, nisi forte secundum solam prudentiã. ergo virtus moralis est melior q̃ virtus intellectualis.

¶ 3 Præt. Finis est nobilior his quę sunt ad finē: sed sicut dicitur in 6. Eth. virtus moralis facit rectam intentionem finis, prudentia autē facit rectam electionem eorũ quæ B sunt ad finem. ergo virtus moralis est nobilior prudentia, quæ est virt⁹ intellectualis circa moralia.

SED CONTRA. Virtus moralis est in rationali per participationē: virtus autem intellectualis in rationali per essentiam, sicut dicitur in 1. Eth. sed rationale per essentiam est nobilius, q̃ rationale p participationē. ergo virtus intellectualis est nobilior virtute morali.

RESPON. Dicendũ, q aliquid potest dici maius vel minus dupliciter. Vno modo, simpliciter. Alio modo, secundum quid. Nihil .n. prohibet aliquid esse melius simpliciter, vt philosophari, q̃ ditari: B quod tamen non est melius secundum quid, idest, necessitatem patienti. Simpliciter autem consideratur vnumquodque, quando cōsideratur secundum propriam rationem speciei: habet autē virtus speciem ex obiecto, vt ex dictis patet. Vnde simpliciter loquendo, illa virtus nobilior est, quæ habet nobilius obiectũ. Manifestum est autē quòd obiectum rationis est

secundo autem modo spectat ad secundum membrum. Intēdit enim author, quòd virtus potest considerari dupliciter, primo s̃m specificam differētiam, seu rationem vt sic: secundo secundum hanc conditionē, scilicet, esse principiũ

cap. 12. in med. to. 5. actus rectũ: & vult, quòd prima consideratio iudicet virtutem simpliciter, quia secundum proprium constituentũ essentialiter: secũda iudicet eam secũdũ quid, quia secundũ communia. & consequenter vult, q virtutes intellectuales sint nobiliores

et. vlt. to. 5. simpliciter, quàm morales: quia habent nobilius obiectum. Morales autem sunt nobiliores secundum quid: quia dant nõ solum facultatem actus recti, sed facultatē recte vtēdi ipsa facultate, quod est manifeste esse perfectius C principium actus: & hoc habet virtus moralis, quia perficit appetitum, cuius est mouere seipsum, & cæteras potētias. Hæc aũt ideo breuiter transeo, quia superius declarata sunt.

¶ In eodem tertio articulo dubium est de ratione in litera assignata, quare obiectum rationis nobilius est obiecto appetitus, quia scilicet ratio apprehendit aliquid in vniuersali: appetitus autem tendit in res quæ habent esse particulare, tum quia & ratio apprehendit particulare, & appetitus tendit in vniuersalia. appetimus enim famam & gloriam in communi, & odimus latronum genus: tum quia res habent nobilius esse in particularibus, quàm in vniuersali: quia illud est reale, hoc rationis: illud simpliciter, hoc secundum quid.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia de nobilitate intellectus & voluntatis in prima parte dictum est, ideo author breuiter pertransiens, hanc rationem affert, in qua duo tanguntur, scilicet modus operandi vtriusq;, & conditiones obiectorum. Vniuersalitas D nanque & particularitas extra conditiones sunt obiectorũ rationis & appetitus. tendere autē ad extra, & habere in se, modi sunt operandi, ille appetitus, iste intellectus: & ille quidem in litera exprimitur, iste autem non, sed insinuatur & ex opposito, & ex conditione obiecti, quia vniuersale in anima est. Est igitur nobilior ratio appetitu, quia apprehendit in vniuersali, idest, quia respicit res secundum esse eleuatum, in quo vniuntur oĩa particularia quæ in re diuisa sunt. Cũ enim dispersa in inferioribus vnita sint in superiori, & particularia in vniuersali vniãtur, in seipsis dispergãtur, cōsequens est vt vniuersale altioris sit ordinis: & hoc directe intēdit litera, quæ ex obiecto testatur se procedere. Modus aũt operãdi qui optimã quoq; cōstitueret rationē, hic nō est intētus: sed tu vtcunq; memento cũ de volũtate & intellectu respectu Dei i patria loqueris: ibi n. stãte paritate obiecti ea modo præeminet intellectus. Ad obiecta aũt in oppositũ dicitur, q præsens sermo nõ cõparat rationē appetitui intellectiuo in spē, sed appetitui cõmuni, volũtati, irascibili, & cõcupiscibili. Vnde patet, q sicut ratio per se primo est vniuersalis, & reflexe particularis ita appetitus per se respicit res in particulari permissiue, inquantum intellectiuus est, respicit vniuersale. Cõparatio aũt fit s̃m primaria, nõ s̃m secundaria obiecta. Dicitur secũdo, q quia appetitus hoc ipsum q tēdat in vniuersale, habet a ratiõe: ideo ratio quæ ex seipsa hoc habet, etiam in hoc est nobilior. Et vt excludatur omnis cauillatio, dicito q vis rationis cõsistit i hoc, q ratio tendit ex se in vniuersale, ita q habet ipsum vt propriũ, quòd nulli alteri conuenit: quia appetitus si tendit in vniuersale, habet hoc ex alio, & vt cõmunicatũ & participatiue: in cuius signũ appetitus tēdit in vniuersale magis ex ea parte qua distribuitur in particularia, q̃ inquantũ in se vnit illa, cuius oppositũ accidit in intellectu, & est magis de ratione vniuersalis. Appetimus enim gloriã in vniuersali, pro quãto vellemus gloriã extēdi A ad omnem gloriã. Et similiter odio habemus latronũ genus, pro quãto ad omnes latrones odiũ extendimus: intelligimus hæc in vniuersali econuerso pro quãto, s. diuisa ad vnum cōtemplando tenemus. ¶ Ad secundã autem obiectionem dicitur, quòd esse in vniuersali non sumitur pro denominatione, quæ dicitur vniuersalitas, scilicet p esse in materiali a quo in anima existēte res extra denominatur extrinsece vniuersalis. Cõstat autem, quòd esse immateriale, est reale, & nobilioris ac altioris ordinis adeo, vt vnum indiuiduum immateriale ordinis æquiualeat infinitis particularib⁹ materialiter. Et licet esse immateriale rerum materialium sit esse earum secundum quid, est tamen in se & in ratione vniuersi esse, simpliciter, & eminentius: sicut bos in Sole non est bos simpliciter, tamen esse Solis q est eminenter bos, est esse simpliciter nobilius. vnde consueuit dici, q bos est simpliciter bos in particulari, & bos secundum quid in anima: esse tamen eius nobilius in anima, quam in particulari. & hoc sufficit proposito, C vbi de nobilitate simpliciter obiecti, & non respectu huius, nec illius specialis prædicati, puta bouis, equi &c. est sermo. Q. 60. ar. 1.

¶ In eodem artic. 3. dubium est, quia author videtur in calce articuli quasi retractare conclusionem huius articuli, scilicet, q virtutes intellectuales sunt simpliciter loquendo, nobiliores quam morales, dum dicit, q ratio virtutis magis competit morali, & q virtutes intellectuales sunt nobiliores habitus: quasi dicat, q non sunt nobiliores virtutes, quàmuis sint nobiliores habitus. Et cõfirmatur hæc sentētia ex supradictis in art. 3. q. 56. vbi dictũ est, q virtutes intellectuales sunt virtutes secundũ quid. morales aũt sunt virtutes simpl̃r, pp rõnē hic tactã, & ibi explicatam: quia .s. moralis perficit ad rectitudinē actus in se & in eius vsu, intellectualis aũt in se tm̃: ex hoc enim arguitur sic. Quod est tale simpliciter, est nobilius i esse tali, q̃ quod est tale secundũ quid. sed moralis est virtus simpliciter, intellectua- D lis secũdũ quid. ergo moralis est nobilior virtus q̃ intellectualis.

¶ Ad hoc dr̃ concedēdo, q author in calce articuli declarauerit intentionem suam, quòd intendit has tres propositiones esse veras, & stare simul, Virtutes intellectuales sunt nobiliores moralibus, Virtutes intellectuales sunt nobiliores habitus, q̃ morales, Virtutes morales sunt nobiliores virtutes, q̃ intellectuales: quoniã in prima fit cõparatio nõ secundũ hãc vel illã rationē, sed simpliciter: in secunda in ratione habitus: in tertia in rõne virtutis. Sed huic expositioni obstat primo, quia sermo authoris debet esse formalis, ac per hoc in tractatu de virtutibus nono, dicēs, q intellectuales virtutes sunt nobiliores moralibus, debet verificari formaliter, scilicet de virtutibus, inquãtũ virtutes sũt. Obstat secundo, quia author ipse in hac litera vult, quòd virtus inquantum virtus, habet speciem ex obiecto, & ex hoc indice- E tur nobilior simpliciter. Si enim a doctrina sensus formale tollitur, obiecta incertitudinis plena sunt, vt dicitur in 4. Metaphysicæ. Dicendũ est ergo, q intentio authoris hæc est, duas tantum propositiones construere, scilicet primã simpliciter, & tertiam secundum quid. i. cũ determinatione, vt declarabitur. secunda .n. incidit cum prima, vt declarabitur. in sensu enim exposito impertinens: non enim hic de habitus ratione tractatus est.

¶ Ad quorum euidentiã sciendum est, q dupliciter exponi potest sermo de virtutibus, inquãtum virtutes. põt nãq; ibi; inquãtum; determinare rationē cõmunē virtutis: & potest determinate specificas differentias virtutum. si determinetur cõmunis ratio virtutis, sic virtutes morales sunt nobiliores itellectualibus: quia communis ratio virtutis, vt in litera dicitur, sumitur ex ordine ad actum, in quo præstant morales intellectualibus. si vero determinentur specificæ differentiæ virtutum, sic intellectuales præstant moralibus: quia habent nobilius obiectum, vnde specificas sortiuntur differentias: & totum oppositum est eius quod præcedens expositio credidit; quia virtutes intellectuales sunt

nobilius, quàm obiectum appetitus. ratio enim apprehendit aliquid in vniuersali, sed appetitus tendit in res quæ habent esse particulare. vnde simpliciter loquẽdo, virtutes intellectuales, quæ perficiunt rationem, sunt nobiliores quàm morales, quæ perficiunt appetitum. Sed si consideretur virtus in ordine ad actum, sic virtus moralis quæ perficit appetitum, cuius est mouere alias potentias ad actum, vt supra dictum est, nobilior est. Et quia virtus dicitur ex eo, quod est principium alicuius actus cum sit perfectio potentiæ, sequitur etiam quod ratio virtutis magis competat virtutibus moralibus, quàm virtutibus intellectualibus: quàmuis virtutes intellectuales sint nobiliores habitus simpliciter.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes morales sunt magis permanentes, quàm intelle- G ctuales propter exercitium earum in his, quæ pertinent ad vitam communem. Sed manifestum est, quòd obiecta disciplinarum quæ sunt necessaria, & semper eodem modo se habentia, sunt permanentiora quàm obiecta virtutum moralium, quæ sunt quædam particularia agibilia. Quod au-

simpliciter non solum nobiliora entia, sed nobiliores: virtutes F moralibus, licet sint ignobiliores secundum communem rationem virtutis, quæ magis conuenit moralibus: immo eis simpliciter, & intellectualibus secundum quid. Sed hæc maior nobilitas, scilicet habere communem rationem virtutis simpliciter, non dat maiorẽ nobilitatem simpliciter, sed secundum quid: quia spectat ad esse principium actus. Vnde, vt in litera dr, nõ sumitur nobilitas simpliciter maior, sed secundũ quid: & similiter ex eo quòd intellectuales virtutes sũt secundum quid virtutes secundum cõmunem virtutis rationem, non nisi secundum quid ignobiliores censentur. Et propterea in litera cõcluditur, quòd virtutes intellectuales, licet minus communem virtutis rationem habeant, sunt nobiliores habitus simpliciter & non in ratione habitus. Si enim essent nobiliores in ratione habitus tantum, essent nobiliores secundum quid, cum sit prædicatum valde commune. vnde prima propositio est simpliciter vera & formalis, scilicet, Virtutes intellectuales sunt nobiliores moralibus: quia ex propriis rationibus specificis vendicant sibi maiorem nobilitatem quàm morales. Tertia autem propositio est vera cum determinatione: vnde & in litera non habetur.

q. 9. art. 1.

Nec acceptarem eam nisi cum determinatione hoc modo, Virtutes morales sunt nobiliores virtutes secundum communem rationem virtutis, quàm intellectuales: sine hac enim determinatione contradictoriam concederem. Nec obstat doctrina superius habita in quæst. 56. & pluries repetita de virtute simpliciter, & secundum quid: quia secundum communem virtutis rationem intelligitur: hunc sensum memento reducere, vbi similia inuenies.

¶ In corpore eiusdem articuli aduerte primo, quòd Scotus cum sequacibus, quia tenet voluntatem nobiliorem intellectu, consequenter ponit virtutem moralem nobiliorem prudentia, quæ est intellectualis. & nõ solũ in hoc principio discordat, sed quia ponit prudentiam & virtutem moralem circa idem obiectũ, ac per hoc æqua est apud ipsum nobilitas ex parte obiecti, & aperte errat: quia licet sit idem obiectum materiale, puta, agibile: prudentiæ tamen obiectum est sub ratione veri, virtutis autem moralis sub ratione boni: veri autem ratio nobilior est simpliciter, quia absolutior. Aduerte secundo, ne te decipiat materia intellectualis virtutis, puta artis, & propterea neges eã nobiliorem simpliciter, respice ad rationem literæ, quia scilicet est de eis in vniuersali, & quiesces non abnegando ignobilitatem secundum quid pro quanto ad vilia experiendo descendit. vtrunque enim arti conuenit, vt in primo Metaphysicæ dicitur, iudicare scilicet & agere. & propterea sic suscipere memento, quòd prudentia & ars sint circa singularia, vt prius & essentialius, inquantum cognoscitiuæ sint circa vniuersalia: vnde nobilitatem simpliciter trahunt, vt in litera dicitur.

¶ In responsione ad tertium eiusdẽ articuli, dubium arduũ occurrit in via authoris, & simpliciter, quomodo scilicet sit verum prudentiã dirigere morales virtutes etiã in præstituendo finẽ: & simpliciter quidẽ in Secunda secundæ discutiendũ erit in q. 47. Ad hominẽ vero nunc duplici ratione differendũ puto. Primo, quia hoc repugnare videtur superius dictis, & inferius in Secũda secundæ loco allegato. superioribus quidem pro quanto dictum fuit, quod prudentia principium, quod est finis, habet a virtute morali: quia qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur. inferioribus autem, quia expresse negabitur ex proposito, prudentiam præstituere finem moralibus virtutibus. Secundo, quia ex hoc pendet principale intentum huius articuli quo ad prudẽtiam, an scilicet nobilior sit prudẽtia virtute morali, vt vis argumenti tangit.

¶ Ad huius difficultatis euidentiã ponendus ante oculos est progressus nostræ mentis in istis, vt ex eo rõnem dictorũ sumere & reddere valeamus, & quid simpliciter, & quid sm quid intelligatur, discernamus. In mẽte nostra primo omniũ est synderesis, quæ nõ solũ omne bonũ prosequendũ, & malũ fugiendũ, felicitatẽ appetendam, & miseriam fugiendam: sed bonum rationis prosequendum, & mali oppositum vitãdum iudicamus naturaliter. & hinc in appetitu naturaliter inest non solum inclinatio ad bonum prosequendum, & malum vitandum, ad beatitudinem appetẽdam, & miseriã fugiendam: sed imperfecta quædã inclinatio ad viuendũ secundum rectã rationẽ. Et licet synderesis sit virtus; quia est intellectus principiorum, inclinatio tamẽ hæc appetit⁹ nõ est virtus; quia imperfecta est. Ratio autem quare in appetitu non est perfecta naturalis inclinatio, vt sit sufficiens ad virtutem, sicut in ratione est indicatorium naturale sufficiens ad virtutem, est, quia apprehensio trahit res ad se, & iudiciũ perficitur secundum esse, quod res habent in nobis: appetitus autem tendit ad res in se, & perficitur in adeptione rei. Ex hoc enim prouenit, quòd inclinatio ad bonum eget habitu rectificãte electionem, in voluntate quidem quo ad bonum rationis in operationibus, in appetitu vero sensitiuo quo ad bonũ rationis H in passionibus, qua adipiscatur finem, & ipsa impotens ad hoc ratione virtutis deficiat: lumẽ autẽ naturalis iudicii circa principia tali adminiculo non egeat, sed in seipso manens recti semper sit principium actus perfecti, qui est iudicare. Synderesis igitur in intellectu iudicante & proponente nõ solum finem vltimum, sed fines proprios virtutum moralium, dum in passionibus & operationibus secundum rationem viuendum iudicat, & appetitu inchoatiuè inclinato ad hos fines, scilicet bonum rationis in operationibus, bonum rationis in timoribus & audaciis, bonum rationis in delectationibus &c. discurritur ex huiusmodi principiis firmatis in intellectu, & inchoatis in appetitu, subsumendo aliquod minus vniuersale, puta, abstinere a delectationibus venereis, rẽpublicã defendendã, & concluditur modus in delectationibus, & sic de aliis. Hic aũt discursus prudentiæ generatiuus est, & cõclusio eius est modus in operationibus, seu passionibus seruandus, qui nil aliud est quàm medium I rationis in materia morali. principiũ autẽ eius est synderesis ex parte apprehensiua, & naturalis inclinatio ad bonum rationis in concupiscentiis & delectationibus ex parte appetitiua. Ad hunc quoque discursum perfectum, iudicio scilicet & præcepto, sequitur in appetitu conclusio electionis qua scilicet eligimus delectationes in ordine ad modum illum, medium illud, bonum illud rationis. In hac enim electione potest perficere simul duo ex parte obiecti, scilicet passiones ipsas modificatas, & modum ipsum: & intueri quòd modus spectat ad finem moralis virtutis, quia est ipsum rationis bonum participatum in materia morali: passiones autem ipsæ spectant ad id quod est ad finem: vtuntur enim eis virtutes propter bonum rationis. Et sicut prudentia generatur frequenti discursu ex fine, sic præexistente & concludente medium: ita virtus moralis generatur ex frequenti electione subsequente si- K mul. genita autem iam vtraque virtus sic connectitur, vt humana ratio non solum synderesi, sed prudentia rectificatur de fine virtutis illa rectificante eam de fine illo absolute, ista rectificante eandem de eodem applicato ad minus vniuersale, quàm sit vniuersale synderesis, vel etiam ad singulare, quoniam prudentia est etiam singularium: & rursus mota non solum ab appetitu naturali talis finis, sed perfecta virtute inclinante in talem finem, discurrit ad vlteriores conclusiones, donec perueniatur ad perfectionem status virtutis, vel ad firmandum easdem, & proportionaliter ad eligendum mouetur appetitus. Hic est progressus mentis nostræ, in quo triplicem aduertere potes distinctionem, vnde clarificari ambigua occurrentia possunt. Prima est de fine virtutis moralis, quòd sumitur dupliciter, scilicet absolute, seu in sua communitate, & applicate ad speciales actus occurrentes in exercitio vitæ humanæ. Secunda est de virtutibus moralibus & prudentia, quòd sumũtur dupliciter, scilicet in fieri, & in facto esse sm essentiam.

Tertia

A Tertia est de dare & accipere finẽ, quod sumitur dupliciter, scilicet primo, & non primo. Ex his nanque liquet primo quod finis virtutis moralis absolute præstituitur: primo non a prudentia, sed a synderesi. & hoc clarum est, quia prudentia ex illo fit. Secundo, quod finis idẽ absolute non prius intenditur a virtute morali, quàm sit prudentia. & hoc clarũ est: quia virtus moralis non fit ab illo fine illi mediãte prudentia. Tertio, quòd prudẽtia in fieri nõ dependet a virtute morali, sed eius fine, & appetitu recto illius naturalis inclinatione, quæ nõ est virtus, sed inchoatio virtutis. & hoc clarũ est, quia intentio recta finis est principiũ prudentiæ: & constat quòd ante prudentiam non est virtus moralis. Quarto, quòd virtus moralis in fieri dependet nõ solum a synderesi & recta intentione finis nunc dicta, sed prudentia afferente finem, inueniendo mediũ prius natura, quam sequatur electio generans virtutem moralem. & hoc clarum est ex ordine dicto & diffinitione virtutis moralis. Quinto, quòd comparando prudẽtiam ad virtutẽ moralẽ in fieri, sic simpliciter verum est, quòd prudentia dirigit virtutem moralem præstituendo illi finem nõ primo & absolute, sed applicando illum ad specialem materiã occurrentem. & sic verificantur verba authoris hic, quæ propter intentionẽ medii prudẽtiæ præstitutionẽ finis dant: & non contradicunt superioribus, nec dictis in secunda secundæ, quæ de prima præstitutione finis & de fine absolute virtutis moralis loquuntur. Sexto, quod comparando iam genitas prudentiã & virtutẽ moralẽ, vtraque in facto esse alteri finẽ applicite præbet diuersimode. declaratur hoc quo ad singula: prudentiã in primis constat mediũ morali virtuti semper ostẽdere & cõseruare virtutẽ: deinde moralẽ cõstat finis appetitũ rectũ facere, ac per hoc prudẽtiæ principiũ firmare. ex hoc aũt quod appetitus virtute morali rectificatur ad eligẽdum consonat bono rationis, quia electio claudit in se intentionẽ, cõ- E sequens est, vt eadem virtute rectificetur ad intendendum illum finem & absolute: ita quòd intẽtio finis quæ prius ex synderesi, & inclinatione naturali tantũ erat recta, ex virtute morali a prudentia genita sit, & est recta recte, & sic virtus moralis in facto esse dat prudẽtiæ in facto esse finẽ & absolute, & nõ ecõtra: & hoc est septimum. Declaratur quòd non est e cõtra quia in parte apprehensiua synderesis est virtus sufficiens respectu finis absolute: & propter hoc magis vulgatum & cantatum est, quòd virtus moralis dat finem prudentiæ, quàm econtra. ex his autem patet quomodo argumento satisfiat in proposito de nobilitate secundum veritatem, & hanc rationem. consistit enim vis argumenti in hoc, Virtus finis est nobilior virtute eorum quæ sunt ad finem, sicut habitus principiorum est nobilior habitu conclusionũ: sed virtus moralis est respectu finis, prudentia respectu eorũ quæ sunt ad finẽ. ergo. responsio literæ est ad minorem dicens, quod prudentia est eorũ quæ sunt ad finem & finis, & ideo non sequitur quòd sit ignobilior: sicut sequeretur si esset eorũ, quæ sunt ad finẽ tantũ. & per hoc soluitur illa cõfirmatio de habitu principiorũ, quia. s. habitus principiorũ est nobilior habitu conclusionũ tantũ, non autẽ habitu principiorũ, & conclusionum: sicut est in proposito. vbi secundum veritatem vtraque est principiorum & conclusionum. moralis nanque virtus est finis, & eorum quæ sunt ad finem: facit enim rectam intentionẽ & electionẽ: & similiter prudentia est finis, & eorum quæ sunt ad finẽ, dum inueniendo medium applicat ipsum rationis bonũ quod est finis, ad operationes & passiones, quæ sunt propter finem. Et nota quòd author non solum intendit prudentiam esse finis, sed etiam dirigere morales respectu finium, insinuant alteram responsionẽ: scilicet quòd ad hoc, quod habitus respectu finis sit nobilior requiritur quod sit perfectus absque mendicatiõe ab illo qui est respectu eorum quæ sunt ad finẽ, si enim ab illo perficeretur, iam sub illo esset, nec esset independens: sicut finis independens est ab aliis quæ sunt ad finẽ. Sic aũt accidit in proposito: quia licet virtus moralis sit finis etiam absolute, quomodo ipsius non est prudentia, sed synderesis: attamen depẽdet in fieri & esse a prudentia, quæ est finis applicatæ, & eorũ quæ sunt ad finem: & propterea non sequitur, quòd sit nobilior prudentia. Reliqua in secunda secundæ tractanda sunt: vbi rationes Scoti in tertio sententia. distinc. 36. quòd prudentia sit respectu finis, videbuntur: & quare in ratione duabus existentibus virtutibus, scilicet, synderesi & prudentia, in appetitu vna respondeat moralis virtus respectu finis, & eorum quæ sunt ad finem intendens & eligens.

Q.3.ar.6.

Q.9.ar.1.& q.56.ar.3.

†li.2.Eth.c.6.& 6.Eth.ca.vlt.ar.5.

Supr.art.5. eo.& inf.q.68.ar.4.co. Et 2.2.q.58.ar.12.& q.123.ar.12 & q.141.ar.8. Et 3.dist.33.q.1.art.3.q.1.co. Et 4.dist.33.q.3 ar.3.cor. Et vir.q.5.art.3.co.

tem virtutes morales sunt magis necessariæ ad vitam humanam, nõ ostendit eas esse nobiliores simpliciter, sed quo ad hoc, quinimmo virtutes intellectuales speculatiuæ ex hoc ipso, quod non ordinantur ad aliud, sicut vtile ordinatur ad finẽ, sunt digniores. Hoc enim cõtingit, quia secundum eas quandã- B modo inchoatur in nobis beatitudo, quæ consistit in cognitione veritatis, sicut supra dictum est.*

Ad 2um dicendum, quòd secundum virtutes morales dicitur homo bonus simpliciter, & non sm intellectuales virtutes ea rõne: quia appetitus mouet alias potentias ad suum actum, vt supra dictum est. Vnde per hoc etiam non probatur, nisi quòd virtus moralis sit melior secundum quid.

Ad 3um dicendum, quod prudẽtia non solum dirigit virtutes morales in eligendo ea, quæ sunt ad finem, sed etiam in præstituendo finem. Est autem finis vniuscuiusque virtutis moralis attingere mediũ in propria materia: quod quidem medium determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, vt dicitur in 2. & 6. Ethicorum.†

Articvlvs IIII.

Vtrum iustitia sit præcipua inter virtutes morales.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quod iustitia non sit præcipua inter virtutes morales. Maius enim est dare alicui de proprio, quàm reddere alicui quod ei debetur: sed primum pertinet ad liberalitatem, secundum autem ad iustitiam. ergo videtur quòd liberalitas sit maior virtus quàm iustitia.

¶ 2 Præt. Illud videtur esse maximum in vnoquoque, quod est perfectissimum in ipso: sed sicut dicitur Iacobi 1. Patientia opus perfectũ habet. ergo videtur quòd patientia sit maior quàm iustitia.

¶ 3 Præt. Magnanimitas operatur magnum in omnibus virtutibus, vt dicitur in 4. Ethicorum.* ergo magnificat etiam ipsam iustitiam: est igitur maior quàm iustitia. Cap.3.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 5. Ethi.* quod iustitia est præclarissima virtutum. ca.1. paulo ante fi.10.5

C Respon. Dicendum, quòd virtus aliqua secundum suam speciẽ potest dici maior, vel minor, vel simpliciter, vel secundum quid. Simpliciter quidem dicitur maior, secundum quod in ea maius bonum rationis relucet, vt supra dictum est.* & secundum hoc iustitia inter omnes virtutes morales præcellit tanquàm propinquior rationi, quod patet & ex subiecto, & ex obiecto: ex D subiecto quidem, quia est in voluntate sicut in subiecto. voluntas autem est appetitus ra- Ar.1.huius quæst.

¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum quartum.

IN articulo 4. eiusdem 66. quæst. dubium Nouitiorum occurrit, quomodo fortitudini præferatur iustitia: quia fortitudo rectificat circa mortem & vitam, iustitia autem circa operationes ad alterum. Nulla nanque operatio est maior ipsa vita, sed pellem pro pelle, & cuncta quæ habet dabit homo pro anima sua. Sed hoc facile soluitur: ex eo quod iustitia rectificãdo animum in omnibus operationibus quæ sunt ad alterum, rectificat etiam respectu vitæ & mortis. Ad iustitiam enim spectat ponere vitam pro altero, puta pro republi. cui hoc debet: nec inconuenit eundem actum spectare ad iustitiã & fortitudinem diuersimode: ut in proposito, ponere vitam inquantũ habet rationem debiti, spectat ad iustitiam, quæ sicut dat alia bona debita, ita & vitam: inquantũ vero habet rationem terribilis, spectat ad fortitudinem, cuius est firmare animum ne timeat hoc, sed audeat &c. iustitia tanto est nobilior, quanto vniuersalior circa altera, scilicet est bona rectificãs in his quæ sunt ad alterũ.

p.p.q. 80. tionalis, vt ex dictis patet. † secundum autem obiectum siue materiam, quia est circa operationes, quibus homo ordinatur non solum in seipso, sed etiam ad alterum. vnde iustitia est præclarissima virtutum, vt dicitur in 5. Ethi. * Inter alias autem virtutes morales, quæ sunt circa passiones, tanto in vnaquaq; magis relucet rationis bonum, quanto circa maiora motus appetitiuus subditur rationi. Maximum autem in his quæ ad hominem pertinent, est vita, a qua omnia alia dependent. & ideo fortitudo, quæ appetitiuum motũ subdit rationi in his quæ ad mortem & vitam pertinent, primum locum tenet inter virtutes morales, quæ sunt circa passiones, tamen ordinatur infra iustitiam. Vnde Philosoph. dicit in 1. Rheto.* q necesse est maximas esse virtutes, quæ sunt aliis honoratissimæ, siquidem est virtus potentia benefactiua, propter hoc fortes & iustos maxime honorãt, hæc quidẽ in bello. s. fortitudo, hæc autem. s. iustitia & in bello, & in pace vtilis est. Post fortitudinem autem ordinatur temperantia, quæ subijcit rationi appetitum circa ea quæ immediate ordinantur ad vitam vel in eodem secundum numerum, vel in eodem secundum speciem, scilicet in cibis, & venereis. & sic istæ tres virtutes simul cum prudentia dicuntur esse principales et dignitate. Secũdum quid autem dicitur aliqua virtus esse maior, secundum quod adminiculum, vel ornamentum præbet principali virtuti sicut substantia est simpliciter dignior accidente, aliquod tamen accidẽs est secundum quid dignius substantia, in quãtum perficit substantiam in aliquo esse accidentali.

(ca. 1. paulo ante finem tom. 5.) (Ca. 9. in. 6.)

AD PRIMVM ergo dicendum, q actus liberalitatis oportet q fundetur super actum iustitiæ. Non. n. esset liberalis datio, si non de proprio daret, vt in 2. Polit. dicitur. vnde liberalitas sine iustitia esse nõ posset, quæ secernit suũ a non suo. Iustitia aũt potest esse sine liberalitate: vnde iustitia simpliciter est maior liberalitate tanquam cõior, & fundamentum ipsius. Liberalitas autem est secundum quid maior, cum sit quidam ornatus iustitiæ, & supplementum eius.

AD 2^m dicendum, quòd patientia dr habere opus perfectum in tolerantia malorum, in quibus non solum excludit iniustam vindictam, quam etiam excludit iustitia: neque solum odium, quod facit charitas: neq; solum iram, quod facit mansuetudo: sed etiã excludit tristitiam inordinatam, quæ est radix omnium prædictorum. & ideo in hoc est perfectior & maior: quia in hac materia extirpat radicem: non autem est simpliciter pfectior omnibus alijs virtutibus: qa fortitudo nõ solũ sustinet molestias absq; pturbatione, qd est patientiæ, sed et ingerit se eis cum opus fuerit. vnde quicunque est fortis, est patiens, sed non cõuertitur. est autem patientia quædam fortitudinis pars.

AD 3^m dicendum, q magnanimitas non potest esse nisi alijs virtutibus præexistentibus, vt dicitur in 4. Ethic. vnde comparatur ad alias, sicut ornatus earum: & sic secundum quid est maior omnibus alijs, non tamen simpliciter.

(ca. 3. to. 5.)

ARTICVLVS V.

Vtrum sapientia sit maxima inter virtutes intellectuales.

(Supr q. 57. ar. 2. ad 2. et infr. q. 68. art. 7. cor. & 2. Eth. prin. & li. 6. lect. 6. et 7.)

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd sapiẽtia non sit maxima inter virtutes intellectuales. Imperans enim maius est eo cui imperatur: sed prudẽtia videtur imperare sapiẽtiæ. dr. n. 1. Ethic. q quale disciplinarũ debitũ est esse in ciuitatibus, & quale vnũquodque addiscere, & vsque quo; hæc præordinat, scilicet politica, quæ ad prudentiam pertinet, vt dicitur in 6. Ethic. † cum igitur inter disciplinas etiã sapiẽtia cõtineatur, uidetur q prudentia sit maior, quàm sapientia. (li. 1. Ethic. cap. 2.) (ca. 8. to. 5.)

§ 2 Præt. De ratione uirtutis est, quòd ordinet hominem ad felicitatem. est enim uirtus dispositio perfecti ad optimum, vt dicitur in 7. Physic.* sed prudentia est recta ratio agibilium, per quæ homo ad felicitatem perducitur: sapientia autem nõ considerat humanos actus, quibus ad beatitudinẽ peruenitur. ergo prudentia est maior uirtus quàm sapientia. (tex. 17. to. 2.)

§ 3 Præt. Quanto cognitio est perfectior, tanto uidetur esse maior: sed perfectiorem cognitionem habere possumus de reb^9 humanis, de quibus est scientia, quàm de rebus diuinis, de quibus est sapientia, ut distinguit Aug. in 12. de Trini.* Quia diuina incomprehensibilia sunt, secundum illud Iob 36. Ecce Deus magnus vincens scientiã nostrã. ergo scientia est maior virtus quàm sapientia. (ca. 14. to. 3.)

§ 4 Præt. Cognitio principiorum est dignior quàm cognitio conclusionum: sed sapientia concludit ex principijs indemonstrabilibus, quorum est intellectus, sicut & aliæ scientiæ: ergo intellectus est maior virtus, quàm sapientia.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 6. Ethicorum, quòd sapientia est sicut caput inter virtutes intellectuales. (cap. 7. aut med. to. 5.)

RESPON. Dicendum, q sicut dictum est*, Magnitudo virtutis secundum suam speciem consideratur ex obiecto. obiectum autem sapientiæ præcellit inter obiecta omnium uirtutum intellectualiũ: considerat enim causam altissimam, quæ Deus est, vt dicitur in principio Meta.* Et quia per causam iudicatur de effectu, & per causam superiorẽ de causis inferioribus, inde est, q sapiẽtia habet iudicium de omnibus alijs virtutibus intellectualibus, & eius est ordinare omnes, & ipsa est quasi architectonica respectu omniũ. (art. 3. huius quæst.) (li. 1. metap. cap. 1. circa fin. to. 3.)

AD PRIMVM ergo dicendum, q cum prudentia sit circa res humanas, sapientia uero circa causã altissimam, impossibile est q prudẽtia sit maior virtus q̃ sapientia, nisi vt dicitur in 6. Ethi.* maximum eorum, quæ sunt in mundo, esset homo. Vnde dicendum est, sicut in eo li. dicitur†, q prudentia non imperat ipsi sapientiæ, sed potius econuerso: quia spiritualis iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur, vt dr 1. ad Corin. 2. Non enim prudentia habet se intromittere de altissimis, q cõsiderat sapiẽtia: sed imperat de his, quæ ordinãtur ad sapientiã, scilicet, quomodo homines debeant ad sapientiam peruenire. vnde in hoc est prudẽtia, seu politica, ministra sapiẽtiæ introducit. n. ad eã præparans ei uiam, sicut ostiarius ad regem. (c. 7. aut. me.) (eod. li. 6. & cap. 7.)

AD 2^m dicendum, quòd prudentia considerat ea, quibus peruenitur ad felicitatem: sed sapientia considerat ipsum obiectum felicitatis, quod est altissimum

§ Super Quæstionis sexagesimasextæ Articulum quintum.

IN art. 5. eiusdẽ 66. q. in respõsione ad quartum, nota aureã doctrinam; quare sapientia rationes terminorum maxime vniuersalium consideret, vt sit in 5. Metaphys. quia scilicet ens est proprius effectus primæ causæ, quod in prima parte declaratum est: & quare iudicat de principiis, quia scilicet eorum causa considerat rationes terminorum. iudicium enim rei per illius causas fit: Iudicat autem sapientia de principijs ex rationibus terminorum, nõ tanquàm explicans medium terminum latentem quo fiat assensus principiis, aut reddatur altera causa veritati eorũ, sed tanquã dans eis intrinsecas constitutiuas eorum rationes, scilicet terminorum, & in eadem resoluens illa &c. & propterea defendit illa ex summa arce videns.

mum iotelligibile. Et si quidẽ esset perfecta cõsideratio sapiẽtię respectu sui obiecti, esset perfecta felicitas in actu sapieotiæ: sed quia actus sapientiæ in hac vita est imperfectus respectu principalis obiecti, quod est Deus: ideo actus sapientiæ est quædam inchoatio, seu participatio futuræ felicitatis. & sic propinquius se habet ad felicitatem, quàm prudentia.

In prin. illius to. 2.

AD 3[m] dicendum, ꝙ sicut Philosoph. dicit in 1. de anima*, Vna notitia præfertur alteri aut ex eo, ꝙ est nobiliorũ, aut propter certitudinẽ. Si igitur subiecta sint æqualia in bonitate & nobilitate, illa quæ est certior, erit maior virtus: sed illa quæ est minus certa de altioribus & maioribus præfertur ei, quæ est magis certa de inferioribus rebus. vnde Philos. dicit in 2. de cælo,* ꝙ magnũ est de rebus cælestibus aliquid posse cognoscere, etiã debili & topica ratione. Et in 1. de partibus animalium† dicit, ꝙ amabile est magis, paruum aliquid cognoscere de rebus nobiliorib*, quàm multa cognoscere de rebus ignobilioribus. Sapia igitur ad quã pertinet Dei cognitio, homini maxime in statu huius vitæ nõ põt perfecte aduenire, vt sit quasi eius possessio, sed hoc solius Dei est, vt dr̃ in 1. Met*. sed tamen illa modica cognitio, quæ per sapiẽtiã de Deo haberi potest, omni alij cognitioni præfertur.

Text. 60. tom. 2.

Li. 1. ca. 5. parũ a prin. tom. 4.

Ca. 2. post med. to. 3.

AD 4[m] dicendum, ꝙ veritas & cognitio principiorum indemonstrabilium dependet ex ratione terminorum. Cognito enim quid est totũ, & quid est pars, statim cognoscitur, ꝙ omne totum est maius sua parte: cognoscere autem rationem entis & non entis, & totius & partis, & aliorum quæ cõsequuntur ad ens, ex quibus sicut ex terminis cõstituũtur principia indemostrabilia, pertinet ad sapientiã: quia ens cõmune, est proprius effectus causæ altissimæ, scilicet Dei. Et ideo sapientia non solum vtitur principijs indemõstrabilibus, quorũ est intellectus, concludendo ex eis, sicut etiam aliæ scientiæ: sed etiam iudicando de eis, & disputando contra negantes. vnde sequitur, ꝙ sapientia sit maior virtus, quàm intellectus.

2. 2. q. 23. art. 6. & q. 30. ar. 4. Et 3. dis. 33. q. 2. ar. 4. q. 2. ad 3. Et 4. con. ca. 55. ad 13. Et vir. q. 2. ar. 2. co. fi. & ad 17. & ar. 5. cor. & ad 4. Et co. 3. lect. 3. *q. 62. ar. 3. †art. 3.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum sextum.*

IN ar. 6. eiusdẽ 66. quæst. nihil scribẽdum occurrit, nisi ꝙ omnia notãda sunt.

ARTICVLVS VI.

Vtrum charitas sit maxima inter uirtutes theologicas.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ charitas non sit maxima inter virtutes theologicas. Cum enim fides sit in intellectu, spes autem & charitas in vi appetitiua, vt supra dictum est*: videtur quod fides comparetur ad spem & charitatem, sicut virtus intellectualis ad moralem: sed virtus intellectualis est maior morali, vt ex dictis patet†. ergo fides est maior spe & charitate.

¶ 2 Præt. Quod se habet ex additione ad aliud, videtur esse maius eo: sed spes, vt videtur, se habet ex additione ad charitatẽ. præsupponit .n. spes amorẽ, vt Aug. dicit in Ench*. Addit .n. quendã motum protensionis in rem amatam. ergo spes est maior charitate.

*cap. 8.

¶ 3 Præt. Causa est potior effectu: sed fides & spes sunt causa charitatis. dicitur enim Matth. 1. in glos†. ꝙ fides generat spem, & spes charitatem. ergo fides & spes sunt maiores charitate.

Glos. interlinearis, super illud, Abrahã genuit Isaac.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Corinth. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas.

Art. 3*

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut supra dictũ est*, magnitudo virtutis secundum suam speciẽ consideratur

A ex obiecto. cũ autem tres virtutes theologicæ respiciant Deũ sicut proprium obiectum, nõ põt vna earũ dici maior altera ex hoc, ꝙ sit circa maius obiectum, sed ex eo ꝙ vna se habet propinquius ad obiectum, q̃ alia: & hoc modo charitas est maior alijs. nam aliæ important in sui ratione quandam distantiã ab obiecto. est enim fides de non visis: spes autẽ de non habitis, sed amor charitatis est de eo ꝙ iã habetur: est .n. amatum quodãmodo in amante, & etiã amans per affectũ trahitur ad vnionẽ amati, pp ꝙ dicitur 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ hoc modo nõ se habent fides & spes ad charitatem, sicut prudẽtia ad

B virtutẽ moralem. & hoc pp duo. Primo quidem, qa virtutes theologicæ habent obiectum, quod est supra animã humanam: sed prudentia & virtutes morales sunt circa ea, quæ sunt infra hominẽ. in his autẽ quæ sunt supra hominẽ, nobilior est dilectio, q̃ cognitio: perficitur enim cognitio, secundũ quod cognita sunt in cognoscente: dilectio vero ſm quod diligens trahitur ad rem dilectam. id autem quod est supra hominem, nobilius est in seipso, quàm sit in homine: quia vnũquodq; est in altero p modũ eius, in quo est. econuerso aũt est in his, quæ sunt infra hominẽ. Secundo, qa prudentia moderatur motus appetitiuos ad morales virtutes pertinẽtes: sed fides nõ moderatur motũ

C appetitiuũ tẽdentẽ in Deum, qui pertinet ad virtutes theologicas, sed solũ ostẽdit obiectũ. Motus aũt appetitiuus in obiectũ excedit cognitionẽ humanã, ſm illud ad Eph. 3. Superuenientẽ sciẽtię charitatẽ Christi.

AD 2[m] dicendum, ꝙ spes præsupponit amorẽ eius qđ quis adipisci se sperat, qui est amor cõcupiscentię, quo quidẽ amore magis se amat qui concupiscit bonum, q̃ aliquid aliud. Charitas aũt importat amorem amicitiæ, ad quã peruenitur spe, vt supra dictum est*. Q. 62. ar. 4.

AD 3[m] dicendũ, ꝙ caosa pficiens est potior suo effectu, nõ aũt causa disponens. sic .n. calor ignis esset potior q̃ anima, ad quã disponit materiã: quod patet eẽ falsum. Sic autem fides generat spem, & spes charita-

D tem, secundum scilicet quod vna disponit ad alterã.

QVAESTIO LXVII.

De duratione uirtutum post hanc uitam, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandũ est de duratione virtutum post hanc vitam.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum virtutes morales

E maneant post hanc vitam.

¶ Secundo, Vtrum virtutes intellectuales.

¶ Tertio, Vtrum fides.

¶ Quarto, Vtrum remaneat spes.

¶ Quinto, Vtrum maneat aliquid fidei, vel spei.

¶ Sexto, Vtrum maneat charitas.

¶ *Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum primum.*

IN primo art. q. sexagesimæseptimæ scito Nouitie, quòd distinctio literæ de formali & materiali, nõ ẽ de ipsa essentia uirtutis, tota .n. remanet, sed de actu eius, quia non remanent refrænans aut impellẽs, vel firmãs passiones, quæ sunt materia eius: sed perficiens appetitũ ad sequẽdam rationem rectam. propterea dicitur quòd erunt quidẽ ibi virtutes, sed alio modo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uirtutes morales maneant post hanc uitam.

Inf. ar. 2. ca. & ad 1. & 3. & q. 68. a. 6 Et 2. 2. q. 52 ar. 3. ad. 2. Et 3. di. 33. q. 1 ar. 4. Et 4. dis. 14. q. 1. ar. 3. q. 3. Et virt q. 5. artic. 4.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtutes morales non maneant post hanc vitam.

F Homines enim in statu futuræ glorię ernnt similes angelis, vt dicit Matth. 22. sed ridiculum est, in angelis ponere virtutes morales, vt dicitur in 10. Ethico.* ergo oeque in hominibus post hanc vitam erunt virtutes morales.

Li. 10. ca. 8. tom. 5.

¶ 2 Præt. Virtotes morales perficiunt bominem io vita actioa: sed vita actiua oon manet post hanc vitam. dicit enim Greg. io 6. Mora. † Actiuæ vitæ opera cum corpore transeunt. ergo virtutes morales oon manent post hanc vitam.

Li. 6. mora. cap. 28. non procul a fi.

¶ 3 Præt. Temperantia & fortitudo, quę sunt virtutes morales, sunt irrationalium partium, vt Philosophus dicit in 3. Ethic.* sed irratiooales partes animæ corrumpũtur corrupto corpore, eo quòd sunt actus organoorũ corporalium. ergo videtur quòd virtotes morales non maneant post hanc vitam.

Cap. 10. in prin. to. 5.

G Sed contra est, quod dicitur Sap. 1. quòd iustitia perpetua est & immortalis.

Respon. Dicendũ, quod sicut Aug. dicit io 14. de Trini.* Tullius posuit post haoc vitam quatuor virtutes cardinales nõ esse: sed in alia vita homines esse beatos sola cognitiooe naturæ, in qua nihil est melius, aut amabilius, vt Aug. dicit ibidẽ,* ea. s. natura, quæ creauit omnes naturas. Ipse autem postea determinat huiusmodi quatuor virtotes io futura vita existere, tamẽ alio modo. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod io huiusmodi virtutibus aliqd est formale, & aliquid quasi H materiale. Materiale quidem est in eis virtutibus inclinatio quædam partis appetitiuę ad passiones, vel operationes sm modum aliquem: sed quia iste modus determinatur a ratione, ideo formale in omnibus virtutibus est ipse ordo rationis. Sic igitur dicẽdum est, quod huiusmodi virtutes morales io futura vita non manent, quantum ad id quod est materiale in eis. Nõ. n. habebunt io futora vita locum concupiscentiæ, & delectatiooes ciborom, & venereorum: neq; etiã timores & audaciæ circa pericula mortis: neque etiam distributiones & cõicatiooes rerũ quę veniunt io vsum præsentis vitæ. Sed quantum ad id quod est formale, I remanebunt in beatis perfectissimæ post banc vitam, inquantum ratio vniuscuiusque rectissima erit circa ea, quæ ad ipsum pertinent secundom statum illum: & vis appetitiua omnino mouebitur secundum ordioem rationis in his quæ ad statum illum pertinent. vñ Aug.* ibidẽ dicit, quod prudẽtia ibi erit sine vllo periculo erroris: fortitudo sine molestia tolerandorum malorũ: tẽperaotia sine repugnatiooe libidinũ, vt prudentiæ sit oullum bonũ Deo præponere, vel æquare: fortitodinis ei firmissime inhærere: temperãtiæ nullo defectu noxio delectari. de iustitia vero manifestũ est quẽ actum ibi habebit. s. esse subditum Deo: quia etiã in hac vita ad iustitiã pertioet esse subditũ superiori.

cap. 9. circa prin. to. 3.

eod. li. & c. circa med.

eod. li. 14. ca. 9. a med. tom. 3.

K Ad primum ergo dicendum, quod Philosophos loquitur ibi de huiusmodi virtutibus moralibus, quantum ad id quod materiale est in eis: sicut de iustitia, quantum ad cõmutationes & distributiones: de fortitudine, quantum ad terribilia & pericula: de temperantia, qoantum ad concupiscentias prauas.

Et similiter dicendum est ad 2m. Ea enim quæ sunt actiuæ vitæ, materialiter se habent ad virtutes.

Ad 3m dicendum, quod status post baoc vitam est duplex, Vous quidem ante resurrectiooem, qñ animæ eruot a corporibos separatæ. Alius autẽ post resurrectiooem, qñ animæ iterato corporibus suis vnientur. In illo ergo resurrectionis statu erunt vires irrationales in organis corporis, sicut & nunc sunt. vnde & poterit in irascibili esse fortitudo, & in concupiscibili temperantia, inquantum vtraq; vis perfecte erit disposita ad obediẽdum rationi: sed in statu aote resurrectionẽ partes irrationales non erunt actu in anima, sed solum radicaliter in essentia ipsius, vt in 1. dictũ est.* vñ nec hmõi virtutes erunt in actu nisi in radice, s. in ratione & voluotate, in quibus sunt seminaria quædã harom virtutum, vt dictum est:* sed iustitia quæ est in voluntate, etiam actu remanebit. vñ specialiter de ea dictũ est,* quod est perpetua & immortalis, tum ratiooe subiecti, quia voluntas incorruptibilis est, tum etiam pp similitudinem actus, vt prius dictum est.*

p. p. q. 77. art. 8.

*q. 63. ar. 1.

In cor. art.

G

Articvlvs II.

Vtrum virtutes intellectuales maneant post hanc vitam.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod virtutes intellectuales non maneant post hãc vitã. Dicit eoim Apost. 1. ad Cor. 13. quod sciẽtia destruetur. & ratio ẽ: quia ex parte cognoscimus. Sed sicut cognitio scientiæ est ex parte, idest, imperfecta: ita etiam cognitio aliarum virtutum intellectualium, quandiu hæc vita durat. H ergo omnes virtutes iotellectuales post hanc vitam cessabunt.

¶ 2 Præt. Philosophus dicit in Prędicamẽtis,* quod scientia cum sit habitos, ẽ qualitas difficile mobilis. nõ enim de facili amittitur, nisi ex aliqua forti trãsmutatiõe, vel ęgritudine: sed oulla est tãta transmutatio corporis humani sicut per mortem. ergo scientia & aliæ virtutes intellectuales non maoeant post haoc vitam.

In prædic. qualitatis. nõ longe a prin. to. 1.

I ¶ 3 Præt. Virtutes intellectuales perficiũt iotellectum ad bene operandum propriũ actum: sed actus intellectus ooo videtor esse post banc vitam, eo quòd nihil intelligit aoima sine phantasmate, vt dicitur io 3. de aoima.* Phantasmata autem post haoc vitam noo manent, cum non siot nisi io organis corporeis. ergo virtutes intellectuales ooo manẽt post hanc vitã.

Text. 30. tom. 2.

K Sed contra est, quòd firmior est cognitio vniuersalium & necessariorum, quàm particularium & cootingentium: sed in homine remanet post baoc vitam cognitio particularium contingentium, puta, eorum quæ quis fecit, vel passus est, secũdum illud Luc. 16. Recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. ergo mulro magis remanet cognitio vniuersalium & necessariorum, quę pertioet ad sciẽtiam, & ad alias virtutes intellectuales.

Respon. Dicendũ, quod sicut in 1. dictũ est,* quidã posuerunt quod spẽs

p. p. q. 79. art. 6.

¶ Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articu. secundum.

In ar. 2. eiusdẽ 67. q. dubiũ primo occurrit, quo pacto est verũ, quod si spẽs intelligibiles nõ cõseruãtur in intellectu possibili, quòd scientia nullo modo remaneret. cum Auicen. cuius est ista positio, dicat remunere habilitatem intellectus ad recipiendum ab intelligẽtia agente, quæ prius recepit, & ista habilitate dicitur aliquis sciens.

Inf. q. 93. a. 6. ad 2. Et 2 dis. 6. ar. 4. ad 3. & dis. 34. ar. 5. Et 3. con. c. 11. Et ma. q. 2. arti. 12. Et opus. 3. ca. 118.

¶ Ad hoc dr, quod author, vt apparet in secũdo cõtra Gen. ca. 74. putat Auicennã male prosecutũ positionem suam, & quod habilitas illa non est nisi species sint: & propterea hic nõ ex intentione illius opinionis, sed ex intentione authoris determinatur, quòd sciẽtia & virtutes intellectuales nullo mõ, nec formaliter, idest, nec materialiter remanerent actu.

¶ Dubiũ secũdo in eodẽ loco occurrit, quare author de virtutũ intellectualium duratione tractans, earũ essentius tacet: & de principiis earũ quæ sunt species intelligibiles & phãtasmata tractat. Iam enim ostensum est, quòd virtutes intellectuales effectus sunt specierum intelligibiliũ, & non species ipsæ.

¶ Ad hoc dr dupliciter. primo, quia doctrina tanto certior est, quanto vniuersalior & remotior ab opinionibus: ideo author prætermissis opinionibus de esse habitus ad radicẽ accessit, species. s. intelligibiles, quæ sũt primum entia in intellectu, vt ex illis

lis remanētib⁹ virtutes intellectuales cōcluderet remanere formaliter. sunt enim principia formalia omnis intellectionis, cū omnis intellectio sit ab intellectu in actu per speciem intelligibilem. Secūdo dicitur q author minus dicit, & plus intendit: nam per species intelligibiles intelligit ipsas, & quicquid se tenet ex parte ipsarū, siue sit ordinatio earum, tex.8.to.2. siue sit habilitas ad vtendum eis, siue quodcunque aliud: totum enim hoc in virtutibus intellectualibus tenet se ex parte formalis, & phātasmata cū pertinentib⁹ ad ea ex parte materialis. Rationabile est autem sic exponere hunc locū: quoniam quæstio est de uirtutibus in anima, vt separat a corpore: ac per hoc quicquid se tenet ex parte animæ, computatur pro uno & formali: quicquid autē ex parte corporis, pro alio vno & materiali. Nominauit autē totum illud formale a speciebus intelligibilibus, vtpote certioribus, priorib⁹, & formalioribus, secundū suum genus.

A intelligibiles non permanēt in intellectu possibili, nisi quādiu actu intelligit: nec est aliqua conseruatio specierum cessante consideratione actuali, nisi in viribus sensitiuis, quæ sunt actus corporalium organorum, scilicet, imaginatiua & memoratiua. huiusmodi aūt vires corrumpūtur corrupto corpore: & ideo secundum hoc scientia nullo modo post hāc vitā remanebit corpore corrupto, neq; aliqua alia intellectualis virtus. Sed hæc opinio est cōtra sententiam Arist. B qui in 3. de anima dicit, q intellectus possibilis est in actu, cum fit singula sicut sciens, cum tamen sit in potentia ad considerandum in actu. Est etiam contra rationem: quia species intelligibiles recipiūtur in intellectu possibili, immobiliter sm modū recipiētis. vnde & intellectus possibilis dicitur locus specierum, quasi species intelligibiles conseruans: sed phantasmata, ad quæ respiciendo homo intelligit in hac vita, applicando ad ipsa species intelligibiles, vt in primo C dictum est, corrupto corpore corrumpuntur. vnde quantum ad ipsa phantasmata, quæ sunt quasi materialia in virtutibus intellectualibus, virtutes intellectuales destruuntur destructo corpore. Sed quantū ad species intelligibiles, quæ sunt in intellectu possibili, virtutes intellectuales manent. species autem se habent in virtutibus intellectualibus sicut formales. Vnde intellectuales virtutes manent post hanc D vitam, quantum ad id, quod est formale in eis, non autem quantum ad id quod est materiale, sicut & de moralibus dictum est.

D.1185. p.p.q.85. ar.1.et.2. Art.præced.

Ad primvm ergo dicendum, q uerbum Apostoli est intelligendum quantum ad id, quod est materiale in scientia, & quātum ad modū intelligendi: quia scilicet neq; phātasmata remanebūt destructo corpore, neq; erit vsus sciētiæ p cōuersionē ad phantasmata.

Ad 2m dicendum, q per ægritudinem corrumpit habitus scientiæ quātum ad id qđ est materiale in eo, s. quantum ad phantasmata, nō aūt quantum ad species intelligibiles, quæ sunt in intellectu possibili.

Ad 3m dicendum, quod anima separata post mor- E tem, habet alium modum intelligendi, quàm per conuersionem ad phātasmata, vt in primo dictum est. & sic scientia manet, nō tñ secūdum eundē modum operādi, sicut & de virtutibus moralibus dictum est.

p.p.q.89. art.1. Art.præc.

Articvlvs III.

Vtrum fides maneat post hanc vitam.

In 3.d.31. ar.1.q.1.et 3. Et ver.q.27.ar.5.ad 6.fi. Et vir. q.5.ar.4. ad 10. Et 1.2.q.4. ar.4.ad 1. & q.18.ar.2.co.fi. & q.7.ar.3.ad 3

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd fides maneat post hanc vitam. Nobilior enim est fides, quàm scientia: sed scien- A tia manet post hanc vitam, vt dictum est. ergo & fides

§ 2 Præt. 1. ad Corint. 3. dicitur, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, idest, fides Christi Iesu: sed sublato fundamento nō remanet id qđ superædificat. ergo si fides nō remanet post hāc vitā, nulla alia virt⁹ remaneret.

§ 3 Præt. Cognitio fidei, & cognitio gloriæ differunt secundum perfectum & imperfectum: sed co- B gnitio imperfecta potest esse simul cum cognitione perfecta. sicut in angelo simul potest esse cognitio vespertina cum cognitione matutina, & aliquis homo potest simul habere de eadem conclusione scientiam per syllogismum demonstratiuum, & opinionem per syllogismum dialecticū. ergo ēt fides simul esse pōt post hanc vitam cum cognitione gloriæ.

Sed contra est, quod Apostolus dicit 2. ad Corin. 5. Quàmdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Dño: per fidem enim ambu C lamus & non per speciem: sed illi qui sunt in gloria, non peregrinantur a Domino, sed sunt ei præsentes. ergo fides non manet post hāc vitam in gloria.

Respon. Dicendum, quòd oppositio est per se & propria causa quòd vnum oppositum excludatur ab alio, inquantum scilicet in omnibus oppositis includitur oppositio affirmationis & negatio- D nis. Inuenitur autem in quibusdā oppositio secundum contrarias formas, sicut in coloribus album & nigrum: in quibusdam autem secundum perfectum & imperfectum. vnde in alterationibus magis & minus accipiuntur vt contraria, vt cum de minus calido fit magis calidum, vt dicitur in 5. Phys. Et quia perfectum & imperfectum opponuntur, impossibile est q simul secundum idem sit perfectum, et imperfectum. Est autem cō- E siderandū, quòd imperfectio quidem quādoque est de ratione rei, & pertinet ad speciem ipsius, sicut defectus rationis pertinet ad rationem speciei equi, vel bouis. Et q vnum & idē numero manens non potest transferri de vna specie in aliam, inde est quòd tali imperfectione sublata, tollitur species rei: sicut iam non esset bos, vel equus, si esset rationalis. quandoque vero imperfectio non pertinet ad rationē speciei, sed accidit indiuiduo sm aliquid aliud: sicut alicui hoī

¶ *Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulū tertium.*

In arti.2. eiusdē q. 67. dubiū est, an fides & scientia de eodem stent simul in eodē: sed quoniā hoc ex proposito quæritur in 1. quæst. secunda secundæ, ideo hic pertranseo: quia tamen hic fundamenta iaciuntur, pro intellectu terminorū, duo notāda sūt. Primum est, quòd præsens articulus de fide, & sequens de spe, directe loquūtur de actibus fidei, & spei, & non de habitibus. In quinto nanq; artic. consummans author quæstionem de fidei & spei duratione, de habit⁹ duratione determinat quid sentiendum, ut ibi patebit. Quæ igitur de fide & spe in his duob⁹ legis articulis, ad actus earum refer. Art.præc. Secundum est, quòd cum dicitur, q fides importat imperfectionē ex parte subiecti, potest bene & male intelligi, vel nō intelligi: & consequēter errare in principio. Si qs enim intelligat eam dicere imperfectionem ex parte subiecti: quia ponit actū imperfectum, seu diminutū in subiecto, errat. Nā cognitio per mediū probabile alicuius conclusionis demonstrabilis ponit etiā actum imperfectū, seu diminutum in subiecto: & tamen non est fides, nec incompossibilis scientiæ. stat enim cū sciētia eiusdem in eodē subiecto, ut in litera dicitur. non est igitur sermo, q habit⁹ fidei includat subiectum in actum imperfectum, ut multi uidētur intelligere. Quamuis.n. hoc uerū sit de actu & habitu fidei, non tñ hoc est intētū. hæc.n. imperfectio est cōis sibi, tex.19.to.2 & opinioni, & cognitioni pbabili: sermo aūt pręsens ē de imperfectione ppria fidei, qua distinguit ab aliis, & dr qđ tenet se ex parte subiecti. Rursus sm hoc, differētia sm perfectū & imperfectū ex parte subiecti esset sm quid, & nō simpliciter: quũ ex hoc nō habeī, q subiectū absolute non uideat illud creditū, sed q subiectū inquātū est sub illo habitu, vel actu, nō videt illud creditū, vt patet in litera

quandoque accidit defectus rationis, inquãtum impeditur in eo rationis usus pp somnum, vel ebrietatem, vel aliquid huiusmodi. Patet autem ꝙ tali imperfectione remota nihilominus subſtãtia rei remanet. Manifeſtum eſt autem, ꝙ imperfectio cognitionis eſt de ratione fidei: ponitur enim in eius diffinitione. Fides enim eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentum non apparentium, vt dicitur ad Hebr. 11. Et Augu. dicit. *Quid eſt fides? credere quod non
G vides. Quòd autem cognitio ſit ſine apparitione vel viſione; hoc ad imperfectionẽ cognitionis pertinet: & ſic imperfectio cognitionis eſt de ratione fidei. vnde manifeſtũ eſt, ꝙ fides non poteſt eſſe perfecta cognitio eadem numero manens. Sed vlterius conſiderandum eſt, vtrum ſimile poſſit eſſe cum cognitione perfecta: nihil enim prohibet, aliquã cognitionem imperfectam ſimul eſſe aliquando cũ cognitione perfecta. Eſt igitur cõ-
H ſiderandum, quòd cognitio poteſt eſſe imperfecta tripliciter. Vno modo ex parte obiecti cognoſcibilis: alio modo ex parte medij: tertio modo ex parte ſubiecti. Ex parte quidem obiecti cognoſcibilis differunt ſecundum perfectum & imperfectum cognitio matutina & veſpertina in angelis: nã cognitio matutina eſt de rebus, ſecundum quod habent eſſe in verbo: cognitio autem veſpertina eſt
I de eis, ſecundum quod habent eſſe in propria natura, quod eſt imperfectum reſpectu primi eſſe. Ex parte vero medij differunt ſecundum perfectũ & imperfectum cognitio quæ eſt de aliqua cõclusione per medium demonſtratiuum, & per medium probabile. Ex parte vero ſubiecti differunt ſecundũ perfectum & imperfectum opinio, fides, [d] & ſcientia: nam de ratione opinionis eſt, quòd accipiatur vnum cum formidine alterius
K oppoſiti, vnde non habet firmam inhæſionem. De ratione vero ſciẽtiæ eſt, quòd habeat firmam inhæſionem cum viſione intellectiua: habet enim certitudinem procedentem ex intellectu principiorũ. Fides autẽ medio modo ſe habet: excedit enim opinionem in hoc, quòd habet firmam inhæſionem: deficit vero a ſcientia in eo, quòd non habet viſionem. Manifeſtum eſt autem, quòd perfectum & imperfectum non poſſunt ſimul eſſe ſecundum idem: ſed ea quæ dif-
F ferunt ſecundum perfectum & imperfectum, ſecundum aliquid idẽ poſſunt eſſe in aliquo alio eodem. Sic igitur cognitio perfecta & imperfecta ex parte obiecti nullo modo poſſunt eſſe de eodem obiecto, poſſunt tñ conuenire in eodẽ medio, & in eodẽ ſubiecto. Nihil. n. prohibet, ꝙ unus homo ſimul & ſemel per vnũ & idẽ medium habeat cognitionẽ de duobus, quorũ vnum eſt perfectum, & aliud imperfectum: ſicut de ſanitate & ægritu-
G dine, & bono & malo. Similiter ẽt impoſſibile eſt, ꝙ cognitio pfecta & imperfecta ex parte medij, cõueniãt in uno medio: ſed nihil prohibet quin cõeniãt in vno obiecto, & in vno ſubiecto. põt enim vnus homo cognoſcere eandẽ cõcluſionẽ per mediũ probabile, & demõſtratiuũ. Et eſt ſimiliter impoſſibile, ꝙ cognitio perfecta & imperfecta ex parte ſubiecti ſint ſimul in eodẽ ſubiecto. Fides autẽ in ſui ra-
H tione hẽt imperfectionem, quæ eſt ex parte ſubiecti, vt. ſ. credens non uideat id qđ credit: beatitudo aũt de ſui ratione habet perfectionem ex parte ſubiecti, vt. ſ. beatus videat id quo beatificatur, vt ſupra dictum eſt*. Vnde manifeſtum eſt quòd impoſſibile eſt, quòd fides maneat ſimul cum beatitudine in eodem ſubiecto. — q. 3. ar. 8.

Ad primum ergo dicendũ, quòd fides eſt nobilior quàm ſciẽtia ex parte obiecti, quia eius obiectum eſt ueritas prima: ſed ſcientia habet perfectio-
I rem modum cognoſcendi, qui non repugnat perfectioni beatitudinis, ſcilicet viſioni, ſicut repugnat ei modus fidei.

Ad 2^m dicendum, quòd fides eſt fundamentum quantũ ad id quod habet de cognitione: & ideo quãdo perficietur cognitio, erit perfectius fundamentũ.

Ad 3^m patet ſolutio ex his, quæ* ſupra dicta ſunt. In cor. ar.

Articvlvs IIII.

Vtrum ſpes maneat poſt mortem in ſtatu gloriæ.

Ad quartvm ſic proceditur. Videtur ꝙ ſpes maneat poſt mortẽ in ſtatu gloriæ. Spes. n. no- 2. 2. q. 18. art. 2. Et 3.
K biliori mõ perficit appetitũ humanũ, ꝗ uirtutes morales: ſed virtutes morales manent poſt hanc vitã, vt patet per Aug. in 14. de Tri*. ergo multo magis ſpes. — di. 31. q. 2. ar. 1. q. 2. Et ver. q. 6. ar. 4. — * li. 14. de Trin. c. 9. tom. 3.

¶ 2 Præt. Spei opponitur timor: ſed timor manet poſt hanc vitã, & in beatis quidem timor filialis, qui manet in ſęculum, & in damnatis timor pœnarum, ergo ſpes pari ratione poteſt permanere.

¶ 3 Præt. Sicut ſpes eſt futuri boni, ita & deſideriũ: ſed in beatis eſt deſiderium futuri boni & quantum ad gloriam corporis, quam animæ beatorum deſiderant, vt dicit Aug. 12. ſuper Gen.* ad literam: & etiã quantum ad gloriã animæ, ſecundum illud Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibũt me, adhuc ſitient. Et 1. Pet. 1. dicitur. In quem deſiderant angeli proſpi- — cap. 35. ad med. to. 3.

---

litera autẽ dicitur, ꝙ fides, opinio, & ſciẽtia differunt ſecundum perfectum & imperfectum ex parte ſubiecti, ita quòd credens non videt id quod creditur: qđ idẽ eſt ac ſi diceret, ex parte ſubiecti ſimpliciter & abſolute. Ad intelligendum ergo, quomodo ex parte ſubiecti abſolute propria imperfectio fidei ſit, ſcito
Ser. 27. de ver. Apoſt. in princip. tom. 10. ꝙ fides dicitur imperfecta ex parte ſubiecti, quia conſtituit ſubiectum abſolute in eſſe imperfecto, ſeu quod in idem redit, exigit ſubiectũ abſolute imperfectum: & eſt ſermo de imperfectu priuatiue, ita quòd ponit ſubiectum abſolute priuatum uiſione illius quod creditur. & eſt ſimile de iſtis actibus & motu: ita quòd ſicut motus ex hoc ipſo quòd ineſt alicui, conſtituit ipſum in eſſe potẽtiali reſpectu termini, ac per hoc in priuatione actuali termini: ita credere & ſperare cõſtituunt ſubiecta in priuatione crediti & ſperati. Et ſicut motus eſt actus entis in potentia vt ſic, ita fides eſt aſſenſus determinatus nõ videntis ut ſic. Et ſpes eſt appetitus nõ habentis vt ſic, & propterea importat imperfectionẽ ſubiecti non ſecundum quid, ſed ſimpliciter & non per accidens, ſed per ſe. Et propterea ſicut motus non ſtat cum termino excludẽte priuationem eius, ita nec ſpes ſtat cũ eius
D. 610. termino, ut in articulo quarto dicitur: nec fides ſtat cum uiſione, quia vtrobique excluditur priuatiua imperfectio ſubiecti, quam vtraque actus ſubſtantialiter ſibi vẽdicabat, vt in litera dicitur. Et huic ſenſui atteſtatur litera de perfectione & imperfectione ex parte obiecti, & ex parte medij. Sicut enim perfectio vel imperfectio proprii obiecti, conſtituit cognitionem perfectam, vel imperfectam obiectiue: & ſimiliter perfectio, vel imperfectio ex parte proprii medii conſtituit perfectam, vel imperfectam cognitionem ſecũdum medium: ita imperfectio vel perfectio proprii ſubiecti abſolute conſtituit cognitionẽ perfectam vel imperfectam, ex parte ſubiecti. Nec mireris, ſi dico ſubiectum imperfectum cõſtituere cognitionem imperfectam, cũ prius dixerim cognitionem imperfectã huiuſmodi conſtituere ſubiectum ineſſe imperfecto. Memẽto ꝙ cauſæ ſunt ſibiinuicẽ cauſæ: & ꝙ ſicut motus conſtituit formale ſubiectum in eſſe ſic actu, & ſic in potentia: ita & econuerſo ſubiectũ ſic actu, & ſic in potentia cõſtituit ſubiectiue ſeu materialiter motum in eſſe imperfecto: ſimile enim accidit in propoſito. Et hanc doctrina bene notato, quoniam ex ea habes ſolutionem ad oĩa oppoſita: & quare fides, opĩo, & ſciẽtia de eodem, ſunt impoſſibiles in eodẽ ex quod quid eſt eorum. & hęc ſint pro ar. 3. & 4. & c.

prospicere. ergo videtur ꝙ possit esse spes post hanc vitam in beatis. A

San contra est, quod Apostolus dicit Roma. 8. Quòd videt quis quid sperat? sed beati vidēt id quod est obiectum spei, scilicet Deum. ergo non sperant.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut dictum est*, Id quod de ratione sui importat imperfectionem subiecti, nō potest simul stare cum subiecto opposita perfectione perfecto: sicut patet ꝙ motus in ratione sui importat imperfectionem subiecti. est enim actus existentis in potentia inquantum huiusmodi: vnde quādo illa potentia reducitur ad actum, iam cessat motus. nō enim adhuc albatur, postquàm iam aliquid factū est albū. spes autem importat motum quēdam in id quod nō habetur, vt patet ex his quæ supra de passione spei diximus*: & ideo quando habetur id quod speratur. s. diuina fruitio, iam spes esse non poterit.

Ar. præced.
Q. 40. ar. 1. & 2.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ spes est nobilior virtutibus moralibus quantum ad obiectum, quod est Deus: sed actus virtutum moralium nō repugnāt perfectioni beatitudinis, sicut actus spei, nisi forte ratione materiæ, secundum quam non manent. Non. n. virtus moralis perficit appetitū solū in id quod nondum habetur, sed etiā circa id qd præsentialiter habet.

Ad 2^m dicēdum, quòd timor est duplex, seruilis & filialis, vt infra dicetur*. Seruilis quidem est timor pœnæ, qui non poterit esse in gloria nulla possibilitate ad pœnā remanēte. Timor vero filialis habet duos actus. s. reuereri Deū, & quantum ad hunc actum manet: & timere separationem ab ipso, & quantum ad hunc actum non manet. separari enim a Deo habet rationem mali, nullum autē malum ibi timebitur, secundum illud Prouerb. 1. Abundantia perfruetur, malorum timore sublato. Timor autem opponitur spei per oppositionem boni & mali, vt supra dictum est*: & ideo timor qui remanet in gloria, non opponitur spei. In damnatis autem magis potest esse timor pœnæ, quàm in beatis spes gloriæ: quia in damnatis erit successio pœnarum, & sic remanet ibi ratio futuri, qd est obiectum timoris: sed gloria sanctorum est absq; successione secundum quandam æternitatis participationem, in qua non est præteritum & futurum, sed solum præsens. Et tamen nec etiam in damnatis est proprie timor: nam sicut supra* dictum est, timor nunquàm est sine aliqua spe euasionis, quæ omnino in damnatis nō erit, vnde nec timor, nisi communiter loquendo, secundum quod quælibet expectatio mali futuri, dicitur timor.

2. 2. q. 19. ar. 2.
C
q. 40. art. 1.
D
q. 23. art. 2.

Ad 3^m dicendum, ꝙ quantum ad gloriam animæ nō potest esse in beatis desiderium, secundum quod respicit futurum ratione iam dicta*. Dicitur aūt ibi esse esuries & sitis per remotionem fastidij, & eadem ratione dicitur esse desiderium in angelis. Respectu autem gloriæ corporis in animabus sanctorum, potest quidem esse desiderium, non tamen spes, proprie loquendo, neq; secundum quod spes est virtus theologica: sic enim eius obiectum est Deus, non autem aliquod bonum creatum: neq; secundum quod communiter sumitur, quia obiectum spei est arduum, vt supra dictum est*. Bonum autem cuius iam ineuitabilem causam habemus, non comparatur ad nos in ratione ardui: vnde non proprie dicitur aliquis qui habet argentum, sperare se habiturum aliquid, quod statim ī potestate eius est vt emat: & similiter illi qui habent gloriam animæ, non proprie dicuntur sperare gloriam corporis, sed solum desiderare.

q. 33. ar. 2.
q. 40. art. 1.

Articulus V.

Vtrum aliquid fidei, vel spei remaneat in gloria.

A

Ad quintum sic proceditur. Videtur ꝙ aliquid fidei, vel spei remaneat ī gloria. Remoto. n. quod est proprium, remanet id quod est commune: sicut dicitur in lib. de causis*, quod remoto rōnali, remanet viuū, & remoto viuo, remanet ens: sed in fide est aliquid, quod habet commune cum beatitudine. s. ipsa cognitio, aliqd aūt qd est sibi propriū. s. ænigma. est. n. fides cognitio ænigmatica. ergo remoto ænigmate fidei, adhuc remanet ipsa cognitio fidei.

B

¶ 2 Præt. Fides est quoddam spirituale lumen animæ, secundum illud Ephe. 1. Illuminatos oculos cordis vestri in agnitionem Dei: sed hoc lumen est imperfectum respectu luminis gloriæ, de quo dicitur in Psal. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Lumen autē imperfectum remanet superueniente lumine perfecto: non enim candela extinguitur claritate solis superueniente. ergo videtur ꝙ ipsum lumē fidei maneat cū lumine gloriæ.

C

¶ 3 Præt. Substantia habitus nō tollitur per hoc, ꝙ subtrahitur materia. potest. n. homo habitum liberalitatis retinere etiam amissa pecunia, sed actum habere non pōt: obiectum autem fidei est veritas prima non visa. ergo hoc remoto per quod videt veritas prima, adhuc pōt remanere ipse habit⁹ fidei.

D

Sed contra est, quod fides est quidam habitus simplex: simplex autem vel totum tollitur, vel totum remanet, cum igitur fides non totaliter maneat, sed euacuetur, vt dictum est*, videtur ꝙ totaliter tollatur.

Respon. Dicendum, ꝙ quidā dixerunt ꝙ spes totaliter tollitur: fides autem partim tollitur, scilicet quātum ad ænigma, & partim manet, scilicet quantum ad substāriam cognitionis: quod quidem si sic intelligatur, ꝙ maneat non idē numero, sed idem genere, verissime dictum est. Fides enim cum visione patriæ conuenit in genere, quod est cognitio: spes autem non conuenit cum beatitudine in genere: cōparatur enim spes ad beatitudinis fruitionem, sicut motus ad quietem in termino. Si autem intelligatur, quòd eadem numero cognitio, quæ est fidei, maneat in patria, hoc est omnino īpossibile.

E

¶ Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum quintū.

In responsione ad secundum & tertium quinti arti. dubium occurrit simpliciter, & ad hominem, authorem scilicet, An habit⁹ fidei, & similiter spei cessset in patria, quia superflueret: an quia succedit eis aliqua perfectio incompossibilis, simpliciter quidem occurrit dubiū: quia Scotus in 3. di. 31. tenet, ꝙ cessatio est ratione superfluitatis, & non incompossibilitatis. & probat hoc, quia in patria nullus habitus est necessarius, nisi charitas: quia nec ad facilitandum, nec ad habilitandum potētiam, nec ad præsentandum obiectum: actus autem succedētes in patria nō proprie opponuntur habitibus. quod probatur: quia Paulus in raptu videbat Deū, & tamē habebat habitum fidei. Ad hominem vero, quia author hic in responsione ad secundum videtur dicere, quòd est incompossibilitas perfectionis gloriæ ad perfectionem fidei. In ratione vero ad tertium dicit, ꝙ esset superfluitas, si remaneret habit⁹ fidei non potens exire in actum.

3. di. 31. q. 2 ar. 1. q. 1. & 3. Et ver. q. 27. ar. 5. ad 6. Et vir. q. 5. art. 4. ad 10.
* propos. 5. habetur inter opera Arist. to. 3.

¶ Ad aliud dicitur, ꝙ euacuatio habit⁹ fidei & spei est ex vtraque ratione. s. superfluitatis, & incōpossibilitatis. succedit enim vtrique habitui aliquid incompossibile, licet non vniformiter: quia lumini fidei succedit lumē gloriæ ei incōpossibile: habitui vero spei succedit act⁹ talis efficaciæ, seu status vt incōpossibilis sit eidē. Ad quorum euidentiā scito primo, ꝙ falsum ē, ꝙ in patria solum charitatis habitum esse necessarium. oportet enim etiam ponere habitū luminis gloriæ non ad aliquid eorum quæ dicit arguens, sed ad eleuādam animam ad videndū: & hoc oportet Scotistas fateri,

Art. 3. huius quæst.

qui

quoniam determinatum per ecclesiam est in clemen. in c. Ad nostrum, de hæreticis. vbi inter errores damnatur, quòd anima nõ indigeat lumine gloriæ eleuante ipsam ad videndum Deum, & eo beate fruendum: propter quod in litera dicitur, quòd imperfectio luminis fidei, quod est ipse habitus fidei, & perfectio luminis gloriæ opponun-

D. 107. tur, sicut claritas aeris, & obscuritas eius. Scito secundo, quòd licet actus non directe opponatur habitui tã in acquisitis, quàm infusis habitibus, differenter tñ se habẽt ad corruptionẽ, quasi per modũ sequelę habit⁹ infusi & acquisiti: q̃a acquisiti ex vno actu contrario non corrumpuntur, vt patet, infusi autẽ corrumpuntur ex vno actu contrario: fidei enim habitus nõ remanet in eo qui vno actu negat Trinitatẽ. Scito tertio, quòd licet habitui directe non opponatur positiue nisi forma habitualis i eodẽ subiecto, potest tamẽ sine tali opposita forma subiectum disponi statu incompossibili tali habitui. desinit nanque forma nõ solum per successionem cõtrarię, sed p subtractionem eorum quibus conseruabatur, vt patet de lumine. Ex q̃bus habere potes, q̃ fidei habitus euacuatur in patria ex successione oppositę formæ, s. luminis glorię per modũ habitus: q̃d dico propter lumen gloriæ per modum passionis in raptu Pauli, vt patet i 2. 2. q. 175. ar. 3. Nec obstat obiectio Durã di. q. 2. 31. dist. tertii senten. scilicet, Quæ possunt simul per instans esse, possunt simul esse absolute: quia incompossibilitatem non impedit longitudo temporis, sed natura oppositionis. Dicitur enim ad hoc, quòd incompossibilitas oб surgit ex natura oppositionis: sed oppositio aliquarũ specierum non est in actu exercito, nisi in statu earum completo, vt patet in viro mansueto peccãte ex passione, seu dispositione modica iræ, in hoc .n. simul stant habitus mansuetudinis, & non solũ actus iræ, sed habitus iræ inchoatiue, qui nihil aliud est q̃ ipsa ira per K modũ passionis. Sic enim proportionaliter & eadem ratione fuit in Paulo de habitu fidei, & lumine gloriæ: propter imperfectum enim modum essendi, oppositio quæ est inter huiusmodi formas, exercert non potuit impedita ab essendi modi perfectione, & ex efficacia oppositi actus. s. videre Deum non per modũ transeuntis, & ex incompossibili statu suppositi. Est .n. beatus in tali statu, cui repugnat huiusmodi imperfectio habitualis: spei autem habitus euacuatur & ex efficacia oppositi actus .s. habere Deũ, & ex incompossibili statu suppositi. non enim est in statu immobilis, s. omnino quiescentis, cui repugnat imperfectio habitualis mobilis. est enim huiusmodi mutatio status, subtractio quædam subiecti ipsius habitus. Sicut enim habitus nõ generatur nisi in subiecto disposito, ita nec conseruatur subtracta illa dispositione a subiecto: & hoc hic contingit. Intellectus enim immobilis ad credendum, & voluntas immobilis ad sperandũ nõ nunc, sed simpliciter, sicut nunquam suscipiũt fidei, aut spei habitum, ita nec conseruant. Ex opposito autem forma habitualis non in

Non enim remota differentia alicuius speciei, remanet substantia generis eadem numero: sicut remota differentia constitutiua albedinis non remanet eadem substantia coloris numero, vt sic idem color numero sit qñq; albedo, quandoque vero nigredo. Non enim comparatur genus ad differentiã sicut materia ad formam, vt remaneat substãtia generis eadem numero, differentia remota: sicut remanet eadem numero substãtia materiæ, remota forma. genus enim & differentia non sunt partes speciei, alioquin nõ prædicarentur de specie: sed sicut species significat totum, idest, compositum ex materia & forma in reb⁹ materialibus, ita differentia significat totum, & similiter genus: sed genus denominat totũ ab eo quod est sicut materia: differentia vero ab eo q̃d est sicut forma: species vero ab vtroque. sicut in homine sensitiua natura materialiter se habet ad intellectiuam: animal aũt dicitur quod habet naturã sensitiuam, rationale quod habet intellectiuam, homo vero quod habet vtrunque: & sic idem totũ significatur per hæc tria, sed non ab eodem. vnde patet quòd cũ differentia non sit nisi designatiua generis, remota differentia, non potest substantia generis eadem remanere. non enim remanet eadem animalitas si sit alia anima constituens animal: vnde non potest esse, q̃ eadem numero cognitio, quæ prius fuit ænigmatica, postea fiat visio aperta. Et sic patet, q̃ nihil idẽ numero, vel specie, quod est in fide, remanet in patria, sed solum idem genere.

Ad primum ergo dicendum, quòd remoto rationali, non remanet viuũ idem numero, sed idem genere, vt ex dictis patet.

Ad 2m dicẽdum, q̃ imperfectio G luminis candelæ non opponitur perfectioni solaris luminis, quia non respiciunt idem subiectum: sed imperfectio fidei, & perfectio gloriæ opponuntur adinuicem, & respiciunt idem obiectum. vnde nõ possunt esse simul, sicut nec claritas aeris cum obscuritate eius.

Ad 3m dicendum, quòd ille qui amittit pecuniam, nõ amittit possibilitatem habendi pecuniam, & ideo conuenienter remanet habi- H tus liberalitatis: sed in statu glorię non solum actu tollitur obiectum fidei, q̃ est non visum, sed etiã secundũ possibilitatem propter beatitudinis stabilitatem: & ideo frustra talis habitus remaneret.

ARTICVLVS VI.

Vtrum remaneat charitas post hanc vitam in gloria.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur q̃ charitas non I maneat post hanc vitam in gloria: quia vt dicitur 1. ad Cor. 13. Cum venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est, idest, q̃d est imperfectum: sed charitas viæ est imperfecta. ergo euacuabitur,

F eodem subiecto, idest, voluntate, sed in eius causa, s. intellectu excluditur, lumine. s. gloriæ, ita quòd lumen gloriæ per modũ habitus, idest, immobiliter habitum, est forma habitualis opposita habitui fidei & spei, sed fidei formaliter, spei virtualiter: & hoc sufficit ad successionẽ formæ incompossibilis. Et hæc vltima verba sola sufficiãt pro hac veritate: reliqua sint ad perfectionem. Et per hoc patet responsio ad Scotum, & decisionẽ veritatis. Authoris aũt verba nõ dissonant: nam in responsione ad secũdum, veritatẽ absolute dixit, q̃ .s. est oppositiu faciens incompossibilitatẽ. In corp. ar.

¶ In responsione vero ad tertium, ad argumentum respondit, quòd nõ est simile i patria de fide, & de liberalitate in passo iacturam, quia ibi etiam potẽtia aufertur, hic actus tãtum: & ppterea sequitur conditionalis istius veritatis, quòd frustra remaneret, si remaneret: hanc enim intẽdebat, exprimendo solum ipsius consequens.

¶ In responsione ad secundum eiusdem 5. artic. notã, q̃ hinc habes lumen gloriæ esse subiectiue in intellectu, dũ dicitur in litera, q̃ imperfectio fidei, & pfectio gloriæ opponuntur, & respiciunt idem subiectum. Constat enim ex argumẽto, quòd de lumine fidei & lumine gloriæ loquitur: & hæc nota propter difficultatem illã, an sit in essentia animæ lumen gloriæ; an in intellectu.

Infr. q. 118 art. 3. ad 1. Et 3. di. 31. q. 2. ar. 2. Et ver. q. 27. art. 5. ad 6. Et vir. q. 2. ar. 12. ad 10 Et 1. Cor. 13 lec. 3.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli, nota diligentissime, quòd vbicunque tam hic, quàm alibi inuenies, quod obiectum fidei est non visum, vel non apparens &c. intelligitur non de obiecto ex parte rei, sed ex parte nostri: ita quòd non visum non est ratio formalis, nec conditio obiecti fidei ex parte obiecti, sed redundat in obiectum ex parte credentis, & denominat obiectum denominatione extranea, sumpta ex conditione credentis. Iam enim dictum est, quòd imperfectio fidei est ex parte subiecti, & non obiecti: immo ex parte obiecti excellit scientiam, vt in art. 3. in responsione ad primum litera dicit: quia habet pro obiecto Deum sicut cæteræ virtutes theologicæ. & propterea quando inuenies obiectũ fidei dici imperfectum, memento prædictæ distinctionis, & glosa de obiecto ex parte nostri, idest, secundum id quod habet ex parte credentis non secundum se, & non errabis.

¶ *Super Quæstionis sexagesimaseptimæ Articulum sextum.*

IN artic. 6. eiusdem 67. quæst. in responsione ad secundum nota, quòd ibi negatur charitatis obiectum esse Deum cognitũ & dicitur esse ipsum Deum absolute, non quod possit diligi non cognitus: sed quia cognitio tenet se respectu istius habitus qui est charitas, non ex parte obiecti, sed subiecti. Si enim teneret se ex parte obiecti, cum alterius rationis sit cognitio vię & patriæ, charitas esset alterius speciei. & quia imperfecta vel perfecta cognitio tenens se ex parte subiecti, per accidens se habet ad charitatem

ritatem : ideo charitas cum vtraq; stat, & ex neutrius defectu euacuatur. non sic autem est de imperfectione ex parte subiecti respectu fidei & spei: quoniam p se ad illas ptinet, vt patet ex dictis.

¶ In eiusdem art. responsione ad tertiũ, nota duo, primo ꝙ charitas viæ nunquã potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ: & consequẽter maxim° viator nunquàm in hac vita habet charitatẽ æqualẽ minimo beatorum, quem tamen in patria excedet in charitate multũ. Secundo, quòd causa huius est, quia visio est quædã causa amoris: & hanc causam tu ponderabis in 2. 2. q. 24. artic. 7. Nũc autem prælibato, ꝙ quantitas charitatis est duplex. s. ex parte subiecti & ex parte obiecti, & sunt alterius rationis ad inuicẽ, & illa quæ nascitur ex visione, ex parte subiecti se tenet: illa vero quæ ex natura obiecti, ex parte ipsius obiecti se tenet, & hinc prouenit quòd quantũcunque crescat hic charitas, nunquàm erit æqualis illi quãtæ duabus quantitatibus diuersarum rationum: sicut quantumcunq; crescat linea, nunquàm erit æqualis superficiei. sed quoniã inferius ex proposito materia hæc tractanda est in loco allegato, transeamus.

Ar. 3. huius quæst.

Cap. 5. to. 5

¶ *Super Quæstionis sexagesimæoctauæ Articulum primũ.*

IN 1. art. q. 68. dubium occurrit de distinctione donorũ a virtutibus. Scotus in 3 sent. dis. 34. impugnat conclusionẽ, & eius rationem, volens, sine assertione tamen, dona non esse alios habitus, q̃ habitus virtutũ. Et

aduenientе perfectione gloriæ.

¶ 2 Præt. Habitus & actus distinguuntur secundum obiecta: sed obiectũ amoris est bonum apprehensum. cũ ergo alia sit apprehensio præsentis vitæ, & alia apprehẽsio futuræ vitæ, videtur quòd non maneat eadem charitas vtrobiq;.

¶ 3 Præt. Eorum quæ sunt vnius rationis imperfectum potest venire ad æqualitatem perfectionis per continuum augmentum: sed charitas viæ nunquàm potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ, quantumcunque augeatur. ergo videtur quòd charitas viæ nõ remaneat in patria.

Sed contra est, quod Apostolus dicit 1. ad Corinth. 13. Charitas nunquàm excidit.

Respon. Dicendũ, ꝙ sicut supra dictum est,* quando imperfectio alicuius rei non est de ratione speciei ipsius, nihil ꝓhibet idem numero quod prius fuit imperfectum, postea perfectum esse: sicut homo per augmentum perficitur, & albedo per intensionem. Charitas autẽ est amor, de cuius ratione non est aliqua imperfectio: potest enim esse & habiti & nõ habiti, & visi & non visi. vnde charitas non euacuatur per gloriæ perfectionẽ, sed eadem numero manet.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ imperfectio charitatis p accidẽs se habet ad ipsam, quia non est de ratione amoris imperfectio: remoto aũt eo qđ est per accidens, nihilominus remanet substantia rei: vnde euacuata imperfectione charitatis, nõ euacuatur ipsa charitas.

Ad 2^m dicendum, quòd charitas non habet pro obiecto ipsam cognitionem, sic enim nõ esset eadem in via & in patria: sed habet pro obiecto ipsam rem cognitam, quæ est eadem. s. ipsum Deum.

Ad 3^m dicendum, ꝙ charitas viæ per augmẽtum non põt peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ pp differentiã, quæ est ex parte causæ: visio. n. est quędã causa amoris, vt dicitur in 9. Eth.† Deus aũt quãto perfectius cognoscitur, tanto perfectius amatur.

QVAESTIO LXVIII.

De donis, in octo articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de donis. Et circa hoc quæruntur octo,

¶ Primo, Vtrum dona differant a uirtutibus.

¶ Secũdo, De necessitate donorũ.

A ¶ Tertio, Vtrũ dona sint habitus.

¶ Quarto, Quæ, & quot sint.

¶ Quinto, Vtrũ dona sint cõnexa.

¶ Sexto, Vtrũ maneant in patria.

¶ Septimo, De comparatione eorum adinuicem.

¶ Octauo, De comparatione eorum ad virtutes.

Articvlvs primvs.

Vtrum dona differant a uirtutibus.

AD PRIMVM sic proce-
B ditur. Videtur ꝙ dona non distinguantur a virtutibus. Dicit. n. Greg. in 1. Moral.* exponens illud Iob: Nati sunt ei septem filij. Septem nobis nascuntur filij, cum per conceptionẽ bonæ cogitationis, Sancti spiritus septem in nobis virtutes oriuntur. Et inducit illud quod habetur Isa. 11. Requiescet super eũ spũs intellectus &c. vbi enumerantur septem Spiritus sancti dona. ergo septẽ dona Spi-
C ritus sancti sunt virtutes.

¶ 2 Præt. Aug. dicit in lib.* de quæstionib. Euangelij, exponens illud qđ habetur Mat. 12. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus &c. Septem vitia sunt cõtraria septem virtutibus Spiritus sancti, idest, septem donis: sunt autem septem vitia cõtraria virtutibus cõiter dictis. ergo dona non distinguuntur a virtutibus communiter dictis.

¶ 3 Præt. Quorum est diffinitio eadem, ipsa quoque sunt eadem: sed diffinitio virtutis conuenit donis. vnumquodq; enim donum est bo-
D na qualitas mentis qua recte viuitur &c. Similiter diffinitio doni conuenit virtutibus infusis: est. n. donum datio irredibilis secũdum Philosophum. ergo virtutes & dona non distinguuntur.

¶ 4 Præt. Plures eorum quæ numerantur inter dona, sunt virtutes. nam sicut supra dictum est,* sapientia, & intellectus, & scientia, sunt virtutes intellectuales: consilium autem ad prudẽtiã pertinet: pietas autem species est iustitiæ:
E fortitudo autem quædã virtus est moralis. ergo videtur quòd dona & virtutes non distinguantur.

Sed contra est, quod Greg. in 1. Moral.* distinguit septem dona, quas dicit significari per septẽ filios Iob, a tribus virtutibus theologicis, quas dicit significari per tres filias Iob. Et in 2. Moral.† distinguit eadem septẽ dona a quatuor virtutibus cardinalibus, quæ dicit significari per quatuor angulos domus.

Respon. Dicendum, ꝙ si lo

contra cõclusionem quidẽ arguit, Quia illi habitus tantum ponendi sunt in viatore, quibus perficitur circa omne obiectum quo perfici potest in vita: tales autem sunt solæ virtutes theologicæ, intellectuales, & morales. ergo præter istos nõ sunt alii habitus necessarij in via.

¶ Contra rationem vero tripliciter. Primo, quia falsum supponitur. s. quòd ratio moueat volũtatem, ita quòd virtus nõ sit nisi dispositio mobilis in voluntate. Secundo, quia distinctio beatitudinũ a donis & virtutibus non est sic. Tertio, quia per idẽ aliquid est proportionatum mouẽti primo & secundo, ac per hoc si per habitum virtutis ꝓportionatur potentia sibiipsi, p eundem sufficiẽter proportionatur Spiritui sancto, & consequenter non oportet ponere alios habit° pp motionem a Spiritu sancto, vt author assumit. Assumptũ manifestat, quia ex quo Deus dedit habitũ voluntati, semper assistit voluntati & habitui ad actus sibi cõuenientes: sicut ex quo miraculose illuminauit cæcum, semper assistit illuminato, ut possit mouere illam potẽtiam. Sed hæc facile soluũtur, si dicta authoris in litera perspiciantur.

¶ Ad primam enim rationem quam fecerat S. Tho. in artic. e. hoc mõ rñdetur, ꝙ Maior est diminuta: oportet nanque dicere, circa omne obiectum, & omnimodo. Licet enim dona nõ sint circa alia obiecta, sunt tamen alio modo circa illa, quia sunt circa illa, ut actus oriũtur ex instinctu Spũs sancti.

¶ Ad primam autem contra rationem dicitur, ꝙ uerissimum est rationem mouere uoluntatem ex parte obiecti regulando ac præcipiẽdo, ut patet ex supradictis: uirtutesque non omnes, sed morales esse dispositiones appetitus ut mobilis a ratione:

Cap. 28. epca rincip. 2.

Li. 1. c. & q. 8. circa medium. to. 4.

q. 57. art. 1. & 2.

Cap. 28.

† cap. 36.

qnamur de dono, & virtute secuo dum nominis rationem, sic nullã oppositionem habent adinuicem. nam ratio virtutis sumitur secundum qđ perficit hominem ad bene agendum, vt supra dictum est:* ratio autem doni sumitur secundum comparationem ad causam, a qua est. Nihil autem prohibet, il lud quod est ab alio vt donum, es G se perfectiuũ alicuius ad bene operandum, præsertim cum supra diximus, * quòd virtutes quædam nobis sunt infusæ a Deo: vnde secundum hoc, donum a virtute distingui nõ potest. Et ideo quidam posuerunt, quòd dona non essent a virtutibus distinguenda: sed eis remanet non minor difficultas, vt scilicet rationem assigneut, quare quædam virtutes dicantur dona, & non oẽs: & quare aliquæ com- H putantur inter dona, quæ non cõputãtur inter virtutes, vt patet de timore. Vnde alij dixerunt dona a virtutibus esse distinguenda: sed non assignauerunt conuenientem distinctionis causam, quæ scilicet ita cõmunis esset virtutibus, quòd nullo modo donis, aut econuerso. Considerantes enim aliqui, quòd inter septem dona quatuor pertinẽt ad rationem, scilicet sapientia, scientia, intellectus, & consilium: & tria ad vim appetitiuam, scilicet I fortitudo, pietas, & timor, posuerunt quòd dona perficiebant liberum arbitrium, secũdum quod est facultas rationis: virtutes vero secundum quod est facultas voluntatis: quia inuenerunt duas solas virtutes in ratione vel intellectu, scilicet fidem, & prudẽtiam, alias vero in vi appetitiua vel affectiua. Oporteret autem, si hæc distinctio esset conueniens, quòd omnes virtutes essent in vi appetitiua, & omnia dona in ratione. Quidam vero K considerantes quod Greg. dicit in 2. Moral. * quòd donũ Spiritus sancti, quod in mẽte sibi subiecta format prudentiam, temperantiã, iustitiam, & fortitudinem, eandem mentem munit cõtra singula tentamenta per septem dona, dixerũt quòd virtutes ordinantur ad bene operandum, dona vero ad resistendum tentationibus. Sed nec ista distinctio sufficit: quia etiam virtutes tentationibus resistũt inducentibus ad peccata, quæ contrariantur virtutibus. Vnumquodque.n. resistit naturaliter suo contrario, quod præcipue patet de charitate, de qua dicitur Canti. 8. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Alij vero considerantes, ꝙ ista dona traduntur in Scriptura, secundum quod fuerunt in Christo, vt patet Isai. 11. dixerunt, quòd G virtutes ordinãtur simpliciter ad bene operandum: sed dona ordinantur ad hoc, vt per ea cõformemur Christo, præcipue quantum ad ea quæ passus est: quia in passione eius præcipue huiusmodi dona resplenduerũt. Sed hoc ẽt non videtur esse sufficiẽs, quia ipse Dominus præcipue nos inducit ad sui conformitatem, secundum humilitatem, & mansuetudinem. Matt. 11. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Et secundũ cha- H ritatem, Ioã. 15. Diligatis inuicem sicut dilexi vos. Et hæ etiam virtutes, præcipue in passione Christi resplenduerunt. Et ideo ad distinguendum dona a virtutibus, debemus sequi modum loquendi Scripturæ, in qua nobis traduntur, nõ quidem sub nomine donorũ, sed magis sub nomine spirituum. Sic enim dicitur Isa. 11. Requiescet super eum spiritus sapientiæ, & intellectus &c. Ex quibus verbis manifeste datur intelligi, quòd ista se- I ptem enumerantur ibi, secundum quod sunt in nobis ab inspiratione diuina: inspiratio autem significat quandam motionem ab exteriori. Est enim considerandum, ꝙ in homine est duplex principium mouens, vnum quidem interius, quod est ratio: aliud autem exterius, quod est Deus, vt supra dictũ est, * & etiã Philosophus dicit hoc in cap. † de bona fortuna. Manifestum est autem quòd omne quod mouetur, necesse est proportiona- K tum esse motori: & hæc est perfectio mobilis inquantum est mobile, dispositio qua disponitur ad hoc, ꝙ bene moueatur a suo motore. Quanto igitur mouens est altior, tanto necesse est, ꝙ mobile perfectiori dispositione ei proportionetur: sicut videmus, ꝙ perfectius oportet esse discipulum dispositum ad hoc, ꝙ altiorem doctrinam capiat a doctore. Manifestum est autem, ꝙ virtutes humanæ perficiunt hominem secundum qđ homo natus

---

tione: quoniam sunt in eo, vt rationalis est per participationẽ. appetitus aũt non est pure mobilis, sed motum mouẽs, vt dicitur in 3. de aïa. & propterea non est fidelis interpretatio, nisi ad bonum sensum, dicere. Virtutes nõ esse nisi dispositiones mobilis. Etenim virtutes, & dona sic sunt dispositiones mobilis a rõne, & Spiritu sancto, quòd sunt perfectiones mouentis: sunt.n. instra, seu patientia mouentia secundum seipsa vires animæ vtentes virtutibus & donis.

q.55.art.3. & 4. ¶ Ad secundam dicitur, ꝙ non est similis ratio de habitudinibus & donis, vt in q. sequenti patebit: quoniam actus tãtũ sunt habitudines, dona vero habitus.

q.63.art.3. ¶ Ad tertiã dicitur, ꝙ ratio illa aut assumit falsum, aut non concludit ad propositum: nam propositio dicens, quòd per idẽ aliquid est proportionatum secũdo & primo mouenti, potest habere duos sensus. Primus est, quòd eadem ẽ forma qua mediante aliquid fit a secundo & primo motore, & hic sensus est verus, & intentus videtur a Scoto, vt patet in probatione de cæco illuminato, & de habitu in volũtate. Cõstat enim quòd per eandẽ formã visio fit a uidente & Deo, scilicet per potentiam visiuam: & similiter restitutio per habitum iustitiæ a volontate mera, & a Deo &c. Sed iuxta hunc sensum nihil cõcluditur contra nos, sed potius ꝓ nobis, nõ cõtra: quia nulla virtus est talis forma, qua secundũ mouens, puta, homo potest in actum qui elicitur a dono Spiritus sancti. & sic falsa est minor, scilicet, ꝙ virtutis habitus reddat potẽtiam proportionatam secundo mouenti, puta, sibiipsi potentiæ, vel homini ad habẽdã talẽ perfectionẽ, s. actum talem, qua-

Cap. 36. ante medium. lis natus est esse a dono Spirit[us] sancti. vnde in hoc sensu maior non est ad propositũ, & minor nihilominus est falsa. Secũdus autem sensus est, quòd eadem dispositio est alicuius mobilis, vt moueat ab inferiori, & superiori motore, & sic est ad propositum directe, sed non est ue- F ra formaliter: quoniam quemadmodum diuersis formis oportet præesse diuersas dispositiones, ita pro diuersis agentibus. Forma nanque ex parte agentis se tenet, & econuerso, cum communicatio agentis sit: & hoc sensu uera esset minor recte subsumpta. s. quòd uirtutes sunt dispositiones uirtũ animæ, & ad hoc, ut moueantur ab inferiori motore. s. ratione humana. Ad quorum ẽt habere pleniorem intellectum, scito, quòd imaginamur, quòd in homine est triplex subordinatũ mouens ad actus bonos, scilicet mens humana prædita lumine naturali & prudẽtia, mẽs humana ꝓdita lumine gratiæ & fidei, & mens humana pulsata instinctu Spiritus sancti: & ad hoc, ut uires animæ obediant primo motori, ponũtur uirtutes morales acquisitæ, tendẽtes ad media, & fines ab ipso motore præstitutos. Ad hoc autem, ut eædem uires obediãt secundo motori superiori, ponuntur uirtutes morales infusæ, tẽdẽtes ad media, & fines ab illo motore præstitutos. Ad hoc ante, quòd non solum eædem, sed omnes uires animæ obediant supremo motori, ponũtur dona tendentia in fines ꝓprios a tali motore ostensos. Necessitas aũt distinguendi duos ordines habituum infusorum ad obediendum in litera assignatur ex imperfecta participatione motoris supnaturalis per habitus uirtutum theologicarum. Si nanq; motor supernaturalis perfecte in nobis per illos habit[us] haberetur, sicut habetur per lumen naturale, & prudentiam: motor naturalis sufficere, forte un[us] ordo obsequẽtium habituum infusorum, sicut sufficit un[us] ordo naturaliũ. Dixi aũt forte, quia diuinorum habitus omnes uires habẽt, ut obedientiales: & diceret quispiam nõ inducte, quod etiam hinc oporteret ponere dona, sicut modo, ut omnes uires obsequerentur motori supernaturali secundum illã rationem, qua nunc mouet per instinctum, uirtutes morales infusæ essẽt ad obsequendũ eidẽ secun-

q.9. artic. & 6.

†lib.7. Metaph. eudemiorum, c. 18.

secundum illam rationem, qua mouet per gratiam & fidē, ut participantur in consilijs & ratiocinationibus nfis. Quid autem esset, si praedicta conditionalis habens antecedens impossibile, poneretur in esse, non facile dixerim: quoniā poneretur in aliquo consequenti, & ꝙ uirtutes theologales, & morales isuse essent alterius ordinis ꝙ nunc sint: & sic unus ordo infusorum ad obsequendum & alter ad ꝑspiciēdū sufficeret. Seruata igitur uniuocatione uirtutum prima uia, absolute autē hæc secunda uera uidentur: & consequenter absolute causa necessaria distinctionis duorū ordinum infusorū obsequentium reddita ex imperfecta participatione motoris supernaturalis, absolute est uera.

¶ Et hæc sint pro artic. 1. 2. & 3.

Li. 7. Moral. Eudemiorū cap. 18.

est moueri per rationē in his, quæ interius, vel exterius agit. Oportet igitur inesse homini altiores perfectiones, secūdum quas sit dispositus ad hoc, ꝙ diuinit⁹ moueatur, & istæ perfectiones vocantor dona, non solum quia infunduntur a Deo, sed quia secundum ea homo disponitur, vt efficiatur prompte mobilis ab inspiratione diuina, sicut dicitur Isa. 50. cap. Dominus aperuit mihi aurem, egò autē non contradico, retrorsum non abij. Et Philosophus etiā dicit in cap. de bona fortuna, quòd his qui mouentur per instinctum diuinum, non expedit consiliari secundū rationem humanā, sed quòd sequantur interiorem instinctū, quia mouentur à meliori principio, quàm sit ratio humana: & hoc est quod quidam dicunt, quòd dona perficiunt hominem ad altiores actus, quàm sint actus virtutum.

Ad primvm ergo dicendum, quòd huiusmodi dona nominantur quandoq; virtutes secundum communem rationem virtutis: habent tamen aliquid superueniens rationi communi virtutis, inquantum sunt quædam diuinę virtutes perficientes hominem, inquantum est a Deo motus. Vnde & Philosophus in 7. Eth.* supra virtutem communem ponit quandam virtutem heroicam, vel diuinam, secundum quam dicuntur aliqui diuini viri.

Cap. 1. to. 5

Ad 2ᵐ dicendum, quòd vitia inquantum sunt contra bonū rationis, contrariantur virtutibus, inquantum autem sunt contra diuinum instinctum, contrariantur donis. idem enim contrariatur Deo, & rationi, cuius lumen a Deo deriuatur.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ diffinitio illa datur de virtute ſm cōem modū virtutis. vnde si volumus diffinitionem restringere ad virtutes, prout distinguuntur a donis, dicemus qd hoc, quod dicitur, Qua recte viuitur; intelligendum est de rectitudine vitæ quæ accipitur ſm regulam rationis: similiter autem donum, prout distinguitur a virtute infusa, potest dici id quod datur a Deo in ordine ad motionem ipsius, quia scilicet facit hominem bene sequentem suos instinctus.

Ad 4ᵐ dicendum, ꝙ sapientia dicitur intellectualis virtus, secundum quod procedit ex iudicio rationis: dicitur autem donum, secundum qd operatur ex instinctu diuino. Et similiter dicendum est de alijs.

Articvlvs II.

Vtrum dona sint necessaria homini ad salutem.

Infra art. 3. ad 1. & 3.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quòd dona non sint necessaria homini ad salutem. Dona enim ordinantur ad quandā perfectionem vltra communem perfectionem virtutis: nō autem est homini necessarium ad salutē, vt hmōi perfectionem consequatur, quæ est vltra cōem statum virtutis, quia hmōi perfectio non cadit sub præcepto, sed sub cōsilio, ergo dona nō sunt necessaria homini ad salutem.

¶ 2 Præt. Ad salutem hominis sufficit, ꝙ homo se bene habeat & circa diuina, & circa humana: sed ꝑ virtutes theologicas homo se habet bene circa diuina, per virtutes autem morales circa humana. ergo dona non sunt homini necessaria ad salutem.

¶ 3 Præt. Gregor. dicit in 2. Moral.* quòd Spiritus sanctus dat sapientiam contra stultitiam, intellectum contra hebetudinem, consilium contra præcipitationem, fortitudinem contra timorem, scientiam contra ignorantiam, pietatem contra duritiam, humilitatem contra superbiam: sed sufficiens remedium potest adhiberi ad omnia ista tollenda per virtutes. ergo dona non sunt necessaria homini ad salutem.

Cap. 36.

Sed contra: Inter dona summum videtur esse sapientia, infimum autem timor: vtrunque autem horum necessarium est ad salutem, quia de sapientia dicitur Sap. 7. Neminem diligit Deus nisi eū, qui cum sapientia inhabitat. et de timore dicitur Eccle. 1. Qui sine timore est, non poterit iustificari: ergo etiam alia dona media sunt necessaria ad salutem.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut dictum est,* Dona sunt quędam hominis perfectiones, quibus homo disponitur ad hoc, ꝙ bene sequatur instinctū diuinum. Vnde in his, in quibus nō sufficit instinctus rationis, sed est necessarius Spiritus sancti instinctus, per consequens est necessarium donum. Ratio autem hominis est perfecta dupliciter a Deo. Primo quidem naturali perfectione, secundum s. lumē naturale rationis. Alio autem modo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas, vt dictum est * supra. Et quàmuis hæc secunda perfectio sit maior, quàm prima, tamē prima perfectio perfectiori modo habetur ab homine quàm secunda. nā prima habetur ab homine quasi plena possessio, secunda autem habetur quasi imperfecta: imperfecte enim diligimus & cognoscimus Deum. Manifestum est autem, ꝙ vnumquodque quod perfecte habet naturam, vel formam aliquam, aut uirtutem, potest per se secundum illam operari, non tñ exclusa operatione Dei, qui in omni natura & voluntate interius operatur: sed id qd imperfecte habet naturam aliquam, vel formam, aut virtutem, non potest per se operari nisi ab altero moueatur. Sicut sol, quia est perfecte lucidus, ꝑ seipsum potest illuminare: luna autem in qua est imperfecte natura lucis, non illuminat nisi illuminata. Medicus etiā qui perfecte nouit artem medicinæ, potest per se operari: sed discipulus eius, qui nondum est plene instructus, non potest per se operari, nisi ab eo instruatur. Sic igitur quātum ad ea, quæ subsunt humanæ rationi in ordine. s. ad finem cōnaturalem homini, homo potest operari per iudicium rationis: si tamen etiam in hoc homo adiuuetur a Deo per specialem instinctum, hoc erit superabundātis bonitatis. Vnde secundum philosophos, non quicunque habebat virtutes morales acquisitas, habebat virtutes heroicas, vel diuinas: sed in ordine ad finem vltimum supernaturalem ad quem ratio mouet, secūdum quod est aliqualiter, & imperfecte informata per uirtutes theologicas, non sufficit ipsa motio rationis, nisi desuper adsit instinctus & motio Spiritus sancti, secūdum illud Roma. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt & hæredes. Et in Psal. 142. dicitur Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, quia scilicet, in hæreditatem illius terræ beatorum nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur a Spiritu sancto. Et ideo ad illum finem consequendum, necessarium est homini habere donum Spiritus sancti.

Ar. præced.

q. 62. art. 1.

Ad

AD PRIMVM ergo dicendum, q dona excedunt communem perfectionem virtutum, non quantum ad genus operum eo modo, quo consilia præcedunt præcepta: sed quantum ad modum operandi, secundum quod mouetur homo ab altiori principio.

AD 2^m dicendum, q per virtutes theologicas, & morales non ita perficitur homo in ordine ad vltimũ finem, quin semper indigeat moueri quodam superiori instinctu Spiritus sancti, ratione iam * dicta.

In corp. ar.

AD 3^m dicendum, q rationi humanæ non sunt omnia cognita, neque omnia possibilia, siue accipiatur vt perfecta pfectione naturali: siue accipiatur vt perfecta theologicis virtutibus. vnde non potest quantũ ad omnia repellere stultitiã, & alia huiusmodi, de quibus ibi fit mentio: sed ille, cuius scientiæ & potestati omnia subsunt, sua motione ab omni stultitia, & ignorantia, & hebetudine, & duritia, & cæteris huiusmodi nos tutos reddit. & ideo dona Spiritus sancti, quæ faciũt nos bene sequentes instinctum ipsius, dicuntur contra huiusmodi defectus dari.

ARTICVLVS III.

Vtrum dona Spiritus sancti sint habitus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, q dona Spiritus sancti non sint habitus. Habitus. n. est qualitas in homine manens. est. n. qualitas difficile mobilis, vt dicitur in prædicamentis: * sed proprium Christi est, q dona Spiritus sancti in eo requiescant, vt dicitur Isa. 11. Et Ioan. 1. dicitur. Super quem videris Spiritum descẽdentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat. Quod exponens Greg. in 2. Moral. * dicit. In cunctis fidelibus Spiritus sanctus venit: sed in solo Mediatore semper singulariter permanet. ergo dona Spiritus sancti non sunt habitus.

In prædic. qualitat. nõ lõge a princip. tom. 1.

Ca. 41. post med. & 42.

§ 2 Præt. Dona Spiritus sancti perficiunt hominem, secundum qđ agitur a Spiritu Dei, sicut dictũ est: * sed inquantum homo agitur a Spiritu Dei, se habet quodammodo vt instrũm respectu eius: non aũt conuenit vt instrumentũ perficiatur per habitum, sed principale agens. ergo dona Spiritus sancti non sunt habitus.

Art. 1. & 2.

§ 3 Præt. Sicut dona Spiritus sancti sunt ex inspiratione diuina, ita donum prophetiæ: sed prophetia nõ est habitus, non enim Spiritus prophetiæ adest prophetis semper, vt Greg. dicit in 1. Hom. Ezech. * ergo neque etiam dona Spiritus sancti sunt habitus.

Aliquantulum a princip. & lib. 2 mora. c. 41.

SED CONTRA est, quod Dominus dicit discipulis de Spiritu sancto loquens, Ioan. 14. Apud vos manebit, & in vobis erit. Spiritus autem sanctus non est in hominibus absque donis eius. ergo dona eius manent in hominibus. ergo non solum sunt actus, vel passiones, sed etiam habitus permanentes.

RESPON. Dicendum, q sicut dictũ est, * dona sunt quædã perfectiones hominis, quibus disponitur ad hoc, q homo bene sequatur instinctũ Spiritus sancti. Manifestũ est aũt ex supradictis, * q virtutes morales perficiunt vim appetitiuã, ſm qđ participat aliqualiter rationem, inquantum. s. nata est moueri per imperium rationis. Hoc igitur modo dona Spiritus sancti se habent ad hominem in comparatione ad Spiritum sanctũ, sicut virtutes morales se habent ad vim appetitiuã in cõparatione ad rationem. Virtutes aũt morales habitus quidam sunt, quibus vires appetitiuæ disponuntur ad prompte obediendum rationi: vnde & dona Spiritus sancti sunt quidam habitus, quibus hõ perficitur ad prompte obediendũ Spiritui sancto.

Artic. 1.

q. 58. art. 1. & q. 56. ar. 4.

F AD PRIMVM ergo dicendum, q Greg. * ibidẽ soluit dicens, q in illis donis, sine quibus ad vitã peruenı̃ri non potest, Spiritus sanctus in electis omnibus semper manet: sed in alijs nõ semper manet. Septem aũt dona sunt necessaria ad salutẽ, vt dictũ est: * vnde quantũ ad ea Spiritus sanctus semp manet in sanctis.

Eod. loco 1 argu. 1. citato.

Ar. 2. huius quæst.

AD 2^m dicendum, quòd ratio illa procedit de instrumento cuius non est agere, sed solum agi. tale autem instrumentum non est homo, sed sic agitur a Spiritu sancto, quòd etiam agit inquantum est liberi arbitrij: vnde indiget habitu.

AD 3^m dicendum, quòd prophetia est de donis, quæ sunt ad manifestationem Spiritus, non autem ad G necessitatem salutis. vnde non est simile.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum conuenienter septem dona Spiritus sancti enumerentur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter septẽ dona Spiritus sancti enumerentur. In illa enim enumeratione ponũtur quatuor pertinẽtia ad virtutes intellectuales, scilicet sapientia, intellectus, scientia, & cõsilium, quod pertinet ad prudentiam: nihil autem ibi ponitur, quod pertineat ad artẽ, quæ est quinta virtus intellectualis: similiter etiã ponitur aliquid pertinẽs ad iustitiam, scilicet pietas, & aliquid pertinẽs ad fortitudinem, scilicet fortitudinis donum: nihil autem ponitur ibi pertinens ad temperantiam. ergo insufficienter enumerantur dona.

¶ Super Quæstionis sexagesimaoctauæ Articulũ quartũ.

IN arti. 4. eiusdem 68. quæst. aduerte, quòd author hoc in loco sequit opinionem, quam postmodum in 2. 2. q. 8. art. 6. relinquit: ibi enim vult q dona spectantia ad intellectũ distinguant penes practicũ & speculatiuũ: ibi uero nõ: sed uult q intellectus sit omnium penetratiuus, sapientia omnũ iudex per causam altissimam, & similiter scia per causas creatas seu proprias, & similiter consiliũ omnium applicatiuum ad opera, & hoc sequere: quia diuiniorıs est ingenij.

2. 2. q. 8. ar. 6. Et 3. d. 34 q. 1. ar. 2. & dis. 35. q. 1. ar. 2. q. 3. & Isa. 11. lect. 2. cor.

I § 2 Præt. Pietas est pars iustitiæ: sed circa fortitudinẽ nõ ponit aliqua pars ei⁹, sed ipsa fortitudo. ergo non debuit poni pietas, sed ipsa iustitia.

§ 3 Præt. Virtutes theologicæ maxime ordinãt nos ad Deum. cum ergo dona perficiãt hominem secundum quod mouetur a Deo, uidetur quòd debuissent poni aliqua dona pertinentia ad theologicas uirtutes.

§ 4 Præt. Sicut Deus timetur, ita ẽt amatur, & in ipsum aliquis sperat, & de eo delectatur: amor aũt, spes, & delectatio sunt passiones cõdiuisæ timori. ergo sicut timor ponitur donũ, ita & alia tria debẽt poni dona.

§ 5 Præt. Intellectui adiungitur sapientia, quæ regit ipsum, fortitudini autem consilium, pietati uero scientia: ergo & timori debuit addi aliquod donum directiuum. inconuenienter ergo septem dona K Spiritus sancti enumerantur.

SED IN CONTRARIVM est authoritas Scripturæ Isai. vndecimo.

RESPON. Dicendum, q sicut dictũ est, * dona sunt quidã habitus perficientes hoĩem ad hoc, q prompte sequatur instinctũ Spiritus sancti: sicut uirtutes morales perficiunt uires appetitiuas ad obediendũ rõni. Sicut autẽ uires appetitiuæ natæ sunt moueri per imperium rationis: ita oẽs uires humanæ natæ sunt moueri per instinctum Dei, sicut a quadam superiori põtentia. & ideo in omnibus uiribus hominis, quæ põt esse principia humanorum actuum, sicut sunt uirtutes: ita ẽt sunt dona. s. in ratione, & in ui appetitiua. ratio autem est speculatiua, & practica, & in utraque conside-

Ar. præced.

A consideratur apprehensio veritatis, quæ pertinet ad inneotionem, & ad iudicium de veritate. Ad apprehentionem igitur veritatis perficitur speculatiua ratio per intellectum, practica vero per consilium. Ad recte autem iudicandum speculatiua quidem per sapientiam, practica vero per scientiam perficitur. Appetitioa autem virtus in his quidem quæ sunt ad alterum, perficitur per pietatem: in his antē quæ sunt ad seipsum, perficitur per fortitudinem contra timorem periculorum: contra concupiscentiam vero inordinatam delectabilium per timorem, secundum illud Prouer. 16. In timore Dñi declinat omnis a malo. Et in Psalm. 118. Confige timore tuo carnes meas: a indiciis enim tuis timui. Et sic patet, quòd hæc dona extendunt se ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales, quàm morales. B

Ad primum ergo dicendum, quòd dona Spiritussancti perficiunt hominem in his quæ pertinēt ad bene viuendum, ad quæ non ordinatur ars, sed ad exteriora factibilia. est .n. ars ratio recta non agibilium, sed factibilium, vt dicitur in 6. Ethico.* Potest tamen etiam dici, quòd quantum ad infusionem donorum, ars pertinet ad Spiritum sanctum, qui est priocipaliter mouens, noo autem ad homines, qui suot quædā organa eius dum ab eo mouentur. Tempetaotiæ autem respondet quodammodo donom timoris. sicut enim ad virtutem temperantiæ pertinet secundum eius propriam rationem, vt aliquis recedat a delectationibus prauis propter bonū rationis: ita ad doorum timoris pertinet, quòd aliquis recedat a delectationibns prauis propter Dei timorem. C

Cap. 4. to. 5

Ad 2m dicendum, q nomen iustitiæ imponitur a rectitudine rationis, & ideo oomen virtotis est conuenientius q̄ nomen doni: sed nomē pietatis importat reuerentiam, quam habemus ad patrem, & ad patriam. Et quia pater omnium Deus est, et cultus Dei pietas nominatur, vt August. dicit 10. de ciui. Dei. & ideo conueoienter donum, quo aliquis pp reuerentiā Dei bonum operatur ad omnes, pietas nominatur.

Cap. 1. to. 5

Ad 3m dicendum, quòd animus homiois oon mouetur a Spiritu sancto, nisi ei secundum aliquem modum voiatur: sicut instrumentum noo mouetur ab artifice, nisi per cōtactum, aut per aliquam aliā vnionem. Prima autem vnio hominis est per fidem, spem, & charitatem: vnde istæ virtutes præsupponontur ad dona, sicut radices quædam donorum. vnde omnia dona pertinēt ad has tres virtutes, sicut quædam deriuationes prædictarum virtutum. D

Ad 4m dicendum, quòd amor, spes, & delectatio habēt bonum pro obiecto: summum autem bonum Deus est. vnde nomina harum passionum transferuntur ad virtutes theologicas, quibus anima cooiungitur Deo. Timoris autem obiectum est malum, quod Deo nollo modo competit: vnde non importat coniunctionem ad Deum, sed magis recessum ab aliquibus rebus propter reuerentiam Dei. & ideo oon est nomen virtotis theologicæ, sed doni quod eminentius retrahit a malis, quàm virtus moralis. E

Ad 5m dicendum, quòd per sapientiam dirigitur & hominis intellectus, & homiois affectus: & ideo ponuntur duo correspondentia sapientiæ tanquàm directino, ex parte quidem intellectus donum intellectus: ex parte autem affectus donum timoris. Ratio .n. timendi Deum præcipue sumitur ex consideratione excellentiæ diuinæ, quam considerat sapientia.

Articvlvs V.

Vtrum dona Spiritus sancti sint connexa.

Ad quintum sic proceditur. Videtur q dona non sint connexa. Dicit enim Apostolus 1. ad Corinth. 12. Alij datur per Spiritum sermo sapieotiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem Spiritum: sed sapientia, & scientia inter dona Spiritus sancti computantur. ergo dona Spiritus sancti dantur diuersis, & ooo coonectuntur sibiinuicem in eodem.

2. 2. q. 19. artic. 9. co. Et 3. q. 7. ar. 5. ad 3. Et 3. di. 36. ar. 3. Et vit. q. 5. art. 2. ad 6. Et 1. cor. 13.

§ 2 Præt. Aug. dicit in 14. de Trinit.* quòd scientia non polleot fideles plurimi, quàmuis polleant ipsa fide: sed fidem concomitatur aliquod de donis, ad minus donum timoris. ergo videtur quòd dona nō sint de necessitate connexa io vno & eodem.

* lib. 14. de Tri. cap. 1. a medio, tomo 3.

§ 3 Præt. Greg. in 1. Moral.† dicit, q minor est sapientia, si intellectu careat: & valde inutilis est intellect9, si ex sapientia nō subsistat: vile est consilium, cui opus fortitudinis deest: & valde fortitudo destituitur, nisi per cōsilium fulciatur: nulla est scientia, si vtilitatem pietatis non habet: & valde ioutilis est pietas, si scientiæ discretione careat: timor quoque ipse si oon has virtutes habuerit, oullum opus bonæ actionis surgit: ex quibus videtur q vnum donum possit sine alio haberi. non ergo dona Spiritus sancti sunt connexa.

† Cap. 32. circa medium

Sed contra est, quod ibidem * Greg. præmittit dicens. Illud in Iob filiorum cōniuio perscrutandum videtur, quòd semetipsos iouicem pascuot. per filios autē Iob, de quibus loquitur, significantur dona Spiritus sancti. ergo dona Spiritus sancti sunt connexa per hoc quòd seinoicem reficiunt.

* Lib. 1. Moral. cap. 32. circa med. illius.

Respon. Dicendum, q huius quæstionis veritas de facili ex præmissis potest haberi. Dictum* est enim supra, q sicut vires appetitiuæ disponuntur per virtutes morales in comparatione ad regimē rationis: ita omnes vires animæ disponnntur per dona in comparatione ad Spiritum sanctum mouentem. Spiritus autem sanctus habitat in oobis per charitatē, sm illud Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritū sanctū, qui datus est nobis: sicut & rō nostra perficitur per prudentiā. vnde sicut virtutes morales connectuntur sibiinuicem in prudeotia, ita dooa Spiritus sancti cōnectuntur sibiiouicem in charitate, ita .s. q qui charitatem habet, omoia dona Spiritus sancti habet, quorom nullum sine charitate haberi pōt.

* Ar. 3. huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quòd sapientia, & scientia uno modo possuot considerari, secundum qđ suot gratię gratis datæ, prout scilicet aliquis abundat in tantum in cognitiooe rerum diuinarum & humaoarum, ut possit etiā fideles instruere, & aduersarios confundere: & sic loquitur ibi Apostolus de sapientia & scientia, vnde signanter fit mentio de sermone sapieotiæ, & scientiæ. Alio modo possunt accipi prout sunt dona Spiritus sancti, & sic sapientia & scientia nihil aliud sont, quàm quædam perfectiones humanæ mentis, secundum quas disponitur ad sequendum instinctum Spiritus sancti in cognitione diuinoorum, uel humanorū. & sic patet quòd huiusmodi dooa suot io omoibus habentibus charitatem.

Ad 2m diceodum, q Aug. loquitur de scientia, exponens prædictā authoritatem Apostoli: vnde loquitur de scientia prædicto modo accepta, sm qđ est gratia gratis data, qđ patet ex hoc qđ subdit. Aliud .n. est scire tantummodo quid homo credere debeat pp adipiscendā vitam beatam, quę oon nisi æterna est: aliud

autem

autẽ est scire, quemadmodnm hoc ipsum. & pijs opituletur, & cootra impios defendatur, qoam proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd sicur uoo modo connexio uirtutum cardioalium probatur per hoc, ꝙ una earom perficitur quodammodo per aliam, ut supra dictum est.* ita Greg. eodem modo uult probare connexionem donorum per hoc, quòd unum sine alio non potest esse perfectum: unde præmittit dicens.† Valde singula quælibet destituitur, si non una uirtus alij uirtuti suffragetur. non ergo datur intelligi, qoòd unum donum possit esse sina alio, sed ꝙ iorellectus si esset line sapientia, non posset esse donum: sicut temperaotia si esset siue iostitia, noo esset virtus.

q.65.art.1. †lib.1.Mor. cap.16.

Articvlvs VI.

Vtrum dona Spiritus sancti remantant in patria.

2.2.q.8.ar.7. Et 3.q.7. art.5. ad 3. Et 3.di.34. q.1.ar.3.& dis.35.q.2. ar.2.q.3.& art.4.q.3.

Ad sextvm sic proceditur. Videtur ꝙ dooa Spiritus sancti nõ maneant in patria. Dicit.n. Greg. io 2. Moral.* ꝙ Spiritus sanctus cootra singula teotamenta septem doois erudit mentem: sed in patria non erunt aliqua tentameota, secũdũ illud Is. xi. Nõ nocebunt, & nó occident in uniuerso monte sancto meo. ergo dona Spõs sancti oon eroot in patria.

**li.2.Mora. cap.36. ante mediũ.*

§ 2 Præt. Dona Spiritus sancti sunt habitus qoidã, ut supra dictum est.* frustra aotem essent habitus, ubi actus esse non pñt: actus aotem quorundã donorum in patria esse non pñt. dicit.n. Greg. in 1. Mora.* ꝙ intellectus facit audita penetrare, & consiliom prohibet esse præcipitem, & fortitudo facit non metuere aduersa, & pietas replet cordis uiscera operibus misericordiæ: hæc autem uoo competuot statui patriæ. ergo huiusmodi dona noo eruot io statu gloriæ.

Artic.3. Cap.32. nõ pcul a princip. & c.36

§ 3 Præt. Douorum quædã perficiunt hominem in uita cõtemplatiua, ot sapientia & intellectus, quædã in uita actiua, ot pietas & fortitudo: sed actiua uita cum hac uita terminatur, ut Greg. dicit in 6. Moral.* ergo io statu glorię noo eruut omnia dona Spiritus sancti.

Cap.28. ad fin.

Sed contra est, qđ Ambr. dicit in lib. de Spiritu saocto.* Ciuitas Dei illa Hierusalẽ cęlestis non meatu alicuius fluuij terrestris abluit, sed ex oitæ foote ꝓcedens Spũs sanctus, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cælestibos spiritibus redundãtius vꝛ affluere, pleno septem virtutum spiritualium feruens meatu.

Lib.1. c.20 parũ a princip. tom.2.

Respon. Dicendom, ꝙ de donis dupliciter possumus loqui. Vno modo quantum ad esseotiã donorum, & sic perfectissime erũt in patria, sicut patet per authoritatem Ambr.* inductam. Cuius ratio est, quia dooa Spiritus sancti perficiunt mentem humanã ad sequendam motionem Spiritus sancti, quod præcipue erit in patria, quando Deus erit omnia in omnibus, vt dicitur 1. ad Corinth. 15. & qñ homo erit totaliter subditus Deo. Alio modo põt considerari quãtum ad materiam circa quam operantur, & sic in præsenti habent operatiooem circa aliquam materiam, circa quam non habebunt operationem in statu gloriæ: & secundum hoc non manebunt in patria, sicut supra de virtutibus cardinalibus dictom est.*

In arg. Sed contra. q.67.art.1.

Ad primvm ergo dicendum, qnòd Greg. loquitur ibi de donis, secundum quod competunt statui præsenti. sic eoim donis protegimur cõtra tentamenta malorum: sed in statu gloriæ cessaotibus malis per dona Spiritus sancti perficiemur in bono.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ Greg. in singulis donis ponit aliquid qđ trãsit cum statu præsenti, & aliquid quod

F permanet in futuro. Dicit.n. ꝙ sapientia mentem de æternorum spe, & certitudiue reficit, qoorũ duorum spes transit, sed certitudo remanet: & de intellectu dicit, ꝙ io eo ꝙ audita penetrat, reficiẽdo cor, tenebras eius illustrat, quarum auditus trãsit, quia nõ docebit vir fratrẽ suum, vt dicitur Hier. 31. sed illustratio mẽtis manebit. De cõsilio autem dicit,* qđ prohibet esse præcipitem, qđ est uecessarium in pręsenti: & iterum, ꝙ ratioue animum replet, qđ est necessarium etiam in futuro. De fortitudine vero dicit, ꝙ aduersa non metuit, qđ est necessarium in præsenti: & iterum, ꝙ confidentiæ cibos apponit, quod permanet ẽt in futuro. De scientia vero vnum tantum ponit. s. ꝙ ignorantiæ

**Oia hęc habet Greg. 1. Moral c.36*

G ieiuniom soperat, qđ pertioet ad statum præsentem: sed qđ addit; In ventre mentis; potest figuraliter iotelligi repletio cognitionis, quæ pertioet ẽt ad statum futurum. De pietate vero dicit, ꝙ cordis uiscera misericordiæ operibus replet, qđ quidem ſm verba pertinet tñ ad statum præsentẽ: sed ipse intimus affectus proximorum per uiscera designatus, pertinet etiam ad futurum statum, in qno pietas oõ exhibebit misericordiæ opera, sed coogratulationis affectom. De timore vero dicit, quòd premit mentem, ne de præsentibus soperbiat, quod pertinet ad statum præsentem, & quòd de futoris cibos spei cõnfortat, quod etiam pertioet ad statum præsentem, quantum ad spem: sed

H potest etiã ad statum futurum pertinere, quantum ad cõfortationem de rebus hic speratis, & ibi obtentis.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd ratio illa procedit de donis quantum ad materiam. Opera enim actiuæ vitæ non eruot materia douorum: sed omnia habebunt actus suos circa ea, quæ pertineut ad vitam contemplatiuam, quæ est vita beata.

Articvlvs VII.

Vtrum dignitas donorum attendatur secundum enumerationem Isaiæ 11.

I Ad septimvm sic proceditur. Vꝛ ꝙ dignitas donorum non attenditur ſm enumerationẽ, qua enumerantur Isa. 11. Illud.n. videtur esse potissimum in douis, qđ maxime Deus ab homine requirit: sed maxime requirit Deus ab homine timorem. dicitur enim Deuter. 10. Et nuuc Israel quid dominus Deus tuus petit a te, nisi vt timeas dominum Deum tuum? Et Malach. 1. dicitur. Si ego dominos, vbi timor meus? ergo videtur quòd timor, qui enumeratur vltimo, oon sit infimum donorum, sed maximum.

Isa.11. lec.2.

§ 2 Præt. Pietas videtur esse quoddã booum vniuersale. dicit enim Apostolus 1. ad Timoth, 4. Quòd pietas ad omnia vtilis est: sed bonom vniuersale præfertur particularibus bonis. ergo pietas, quæ penultimo

K enumeratur, videtur esse potissimum donorum.

§ 3 Præt. Scientia perficit iudicium hominis, consilium autem ad inquisitionem pertinet: sed iudicium præeminet inquisitioni. ergo scientia est potius donum, quàm consilinm, cum tamen põst enumeretur.

§ 4 Præt. Fortitudo pertinet ad vim appetitiuam, scientia autem ad rationem: sed ratio est eminentior quàm vis appetitiua. ergo & scientia est emineotius donom, quàm fortitudo, quæ tamen primo enumeratur. uoo ergo dignitas donorum atteuditur secuodum ordiuem enumerationis eorum.

Sed contra est, qđ Aug. dicit in lib. de ser.* Dñi in mõte. Videtur mihi septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Isaias loquitur, his gradibus sentẽtijsq; congrue-

Lib.1.ca.4. non multũ pcul a princip. tom.4.

congruere, de quibus fit mentio Matth. 5. sed interest ordinis: nam ibi, scilicet in Isaia, numeratio ab excellentioribus cœpit, hic vero ab inferioribus.

RESPON. Dicendum, quod dignitas donorum dupliciter potest attendi. Vno modo simpliciter .s. per comparationem ad proprios actus, prout procedunt a suis principijs: alio modo secundum quid .s. per comparationem ad materiam. Simpliciter autem loquendo de dignitate donorum, eadem est ratio comparationis in ipsis, & in virtutibus: quia dona ad omnes actus potentiarum animæ perficiunt hominem, ad quos perficiunt virtutes, vt supra dictum est.* Vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus, & in ipsis virtutibus intellectualibus contemplatiuæ præferuntur actiuis, vt sapientia intellectui, & scientia prudentiæ & arti, ita tamen quod sapientia præfertur intellectui, & intellectus scientiæ, sicut prudentia, & synesis eubuliæ: ita etiam in donis sapientia & intellectus, scientia & consilium præferuntur pietati, & fortitudini, & timori, in quibus etiam pietas præfertur fortitudini, & fortitudo timori, sicut iustitia fortitudini: & fortitudo temperantiæ: sed quantum ad materiam fortitudo & consilium præferuntur scientiæ & pietati: quia .s. fortitudo & consilium habent in arduis locum, pietas autem & etiam scientia in communibus. Sic igitur donorum dignitas ordini enumerationis respondet, partim quidem simpliciter, secundum quod sapientia & intellectus omnibus præferuntur: partim autem secundum ordinem materiæ, secundum quod consilium & fortitudo præferuntur scientiæ & pietati.

Ar. 3. huius quæst.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd timor maxime requiritur quasi primordium quoddam perfectionis donorum: quia initium sapientiæ timor Domini, non propter hoc, quod sit cæteris dignius. prius enim est secundum ordinem generationis, vt aliquis recedat a malo, quod fit per timorem, vt dicitur Prouerb. 16. quàm quòd operetur bonum, quod fit per alia dona.

AD 2m dicendum, quod pietas non comparatur in verbis Apostoli omnibus donis Dei, sed soli corporali exercitationi, de qua præmittit, quod ad modicum vtilis est.

AD 3m dicendum, quod scientia etsi præferatur consilio ratione iudicij, tamen consilium præfertur ratione materiæ: nam consilium non habet locum nisi in arduis, vt dicitur in 3. Eth.* sed iudicium scientiæ in omnibus locum habet.

Cap. 3. to. 5.

AD 4m dicendum, quòd dona directiua, quæ pertinent ad rationem, donis exequentibus digniora sunt, si considerentur per comparationem ad actus, prout egrediuntur a potentijs. Ratio enim appetitiuæ præeminet, vt regulans regulato: sed ratione materiæ adiungitur consilium fortitudini, sicut directiuum exequenti, & similiter scientia pietati, quia scilicet consilium & fortitudo in arduis locum habent: scientia autem & pietas etiam in communibus. & ideo consilium simul cum fortitudine ratione materiæ numeratur ante scientiam & pietatem.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum virtutes sint præferendæ donis.

Infra q. 69. art. 1. ad 1. Et 2.2. q. 9. arti. 1. ad 3. Et 3. di. 34. q. 1. ar. 1. ad 5. & di. 35. q. 2. ar. 3. & q. 2. ad 2. Et vir. q. 2. art. 2 ad 17. *Li. 15. c. 18 in prin. t. 3.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes sint præferendæ donis. Dicit enim Aug. in 15. de Trinit.* de charitate loquens. Nullum est isto Dei dono excellentius, solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ. dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt: sed charitas est virtus. ergo virtus est potior donis Spiritus sancti.

¶ 2 Præt. Ea quæ sunt priora naturaliter, videntur esse potiora: sed virtutes sunt priores donis Spiritus sancti. dicit enim Greg. in 2. Moral.† quòd donum Spiritus sancti in subiecta mente ante alia iustitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam format: & sic eandem mentem septem mox virtutibus, idest, donis temperat, vt contra stultitiam, sapientiam: contra hebetudinem, intellectum: contra præcipitationem, consilium: contra timorem, fortitudinem: contra ignorantiam, scientiam: contra duritiam, pietatem: contra superbiam, Dei timorem. ergo virtutes sunt potiores donis.

†lib. 2. Moral. cap. 36. ante medium

¶ 3 Præt. Virtutibus nullus male vti potest, vt August. dicit:* donis autem potest aliquis male vti. dicit enim Gregor. in 1. Moral.† quòd hostiam nostræ precis immolamus ne sapientia eleuet: ne intellectus dum subtiliter currit, oberret: ne consilium dum se multiplicat, confundat: ne fortitudo dum fiduciam præbet, præcipitet: ne scientia dum nouit, & non diligit, inflet: ne pietas dum se infra rectitudinem inclinat, intorqueat: ne timor dum plus iusto trepidat, in desperationis foueam mergat. ergo virtutes sunt digniores donis Spiritus sancti.

Li. 2. de lib. arb. cap. 19 tom. 1. †ca. 35. circa medium.

SED CONTRA est, quod dona dantur in adiutorium virtutum contra defectus, vt patet in autoritate inducta,* & sic videtur quod perficiant quod virtutes perficere non possunt. sunt ergo dona potiora virtutibus.

In argu. 2.

RESPON. Dicendum, quod sicut ex supradictis patet,* Virtutes in tria genera distinguuntur. sunt enim quædam virtutes theologicæ, quædam intellectuales, quædam morales. Virtutes quidem theologicæ sunt, quibus mens humana Deo coniungitur. Virtutes autem intellectuales sunt, quibus ratio ipsa perficitur. Virtutes autem morales sunt, quibus vires appetitiuæ perficiuntur ad obediendum rationi. Dona autem Spiritus sancti sunt, quibus omnes vires animæ disponuntur ad hoc, quod subdantur motioni diuinæ. Sic ergo eadem videtur esse comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui sancto mouenti, sicut virtutum moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus, & regulant eas: ita virtutes theologicæ præferuntur donis Spiritus sancti, & regulant ea. Vnde Greg. dicit in 1. Moral.* quod neque ad denarij perfectionem septem filij, idest, septem dona perueniunt, nisi in fide, spe, & charitate fiat omne quod agunt. Sed si comparemus dona ad alias virtutes intellectuales vel morales, dona præferuntur virtutibus, quia dona perficiunt vires animæ in comparatione ad Spiritum sanctum mouentem: virtutes autem perficiunt vel ipsam rationem, vel alias vires in ordine ad rationem. Manifestum est autem, quod ad altiorem motorem oportet maiori perfectione mobile esse dispositum. Vnde perfectiora sunt dona virtutibus.

q. 57. & 58. & 62.

Cap. 28. circa medium.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod charitas est virtus theologica, de qua concedimus quod sit potior donis.

¶ *Super Quæstionis sexagesimaeoctauæ Articulum octauum.*

OMissis articulis quinto, sexto, & septimo, in octauo attende, proponens hinc rationem quæ est caput virtutum, & virtutes intellectuales & morales, inde Deum, & virtutes theologicas, & dona: & videbis proportionalitatem hanc tenere quomodo ad excellentiam coniunctionis ad caput qua author egebat, vt concluderet theologicas esse nobiliores donis, & non quo ad motionem moralium ab intellectualibus, & donorum a theologicalibus. Iam enim definitum est, quòd morales infusæ sic se habent ad theologicales: dona autem non sic ad ipsas solas, sed adiuncto instinctu, Spiritus sancti.

Ad 2^m dicendum, q̄ aliquid est prius altero dupliciter. Vno modo ordine perfectionis & dignitatis, sicut dilectio Dei est prior dilectione proximi: & hoc modo dona sunt priora virtutibus intellectualibus & moralibus, posteriora vero virtutibus theologicis. Alio modo ordine generationis, seu dispositionis: sicut dilectio proximi præcedit dilectionem Dei quantum ad actum, & sic virtutes morales & intellectuales præcedunt dona: quia per hoc quòd homo bene se habet circa rationem propriam, disponitur ad hoc quòd se bene habeat in ordine ad Deum. F

Ad 3^m dicendum, q̄ sapiētia & intellectus, & alia huiusmodi, sunt dona Spiritus sancti, secūdum quod per charitatem informantur, quę non agit perperam, G vt dicitur 1. ad Cor. 13. & ideo sapiētia, & intellectu, & alijs huiusmodi nullus male vtitur, secundū quòd sunt dona Spiritus sancti: sed ad hoc quòd a charitatis perfectione non recedant, vnum ab altero adiuuatur. & hoc est quod Greg. intendit dicere.

¶ *Super Quæstionem sexagesimamnonam & septuagesimam.*

QVæstio 69. & 70. lectione frequēti meditationeque indigent, non expositione: duo tamē Nouitij quo ad speculationē aduertant, alterum in 69. scilicet, q̄ licet dona oia supradicta sint se habere vt exequentia i ordine ad instinctū Spiritus sancti, sicut morales virtutes in ordine ad rōnem: si comparentur tamē dona inter se, aliqua dicuntur dirigentia, vt sapientia, scientia, & consilium, & aliqua exequentia, vt reliqua. ¶ Alterum in quæstio. 70. quòd delectari in aliquo propter se formaliter, non distinguitur in literis contra delectari pp se finaliter quomodolibet, sed finaliter vltimare: & hoc vel simpliciter, vel in illo ordine. Omne .n. delectans propter se formaliter, est etiam propter se finaliter aliquo modo: potest tamē subordinari alteri vt finis, vt in eodem primo articulo dicitur.

q 70. art. 2. cor. Et 3. di. 34. q. 1. art. 4. Et Isa. 11. lec. 1. Et Mat. 5.

*lib. 1, c. 9. paulo post princip. lib. tom. 4.

†Amb. li. 5 in Luc. sup illud Lu. 6. Beati pauperes spiritu, circa fi. tom. 5.

q. 19. art. 4.

q. 68. art. 1.

QVAESTIO LXIX.

De beatitudinibus, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de beatitudinibus.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶Primo, Vtrum beatitudines a donis & virtutibus distinguātur.

¶Secundo, De præmijs beatitudinum, vtrum pertineant ad hanc vitam.

¶Tertio, De numero beatitudinū.

¶Quarto, De conuenientia præmiorum, quæ eis attribuuntur.

ARTICVLVS PRIMVS. I

Vtrum beatitudines distinguantur a uirtutibus & donis.

AD PRIMVM sic pceditur. Videtur quòd beatitudines a uirtutibus & donis non distinguantur. Augu. enim in lib. de ser. do. in monte, *attribuit beatitudines, in Matth. enumeratas, donis Spiritus sancti. Ambro. †aūt super Lucam attribuit beatitudines ibi enumeratas quatuor uirtutib⁹ cardinalibus. ergo beatitudines nō di K stinguūtur a uirtutibus & donis.

¶2 Præt. Humanæ voluntatis non est nisi duplex regula .s. rō, & lex æterna, vt supra dictū est: * sed virtus perficiunt hoiem in ordine ad rōnem; dona aūt in ordine ad legem æternam Spiritus sancti, vt ex dictis patet. † ergo nō potest esse aliquid aliud pertinens ad rectitudinem voluntatis humanæ præter virtutes & dona, non ergo beatitudines ab eis distinguuntur.

¶3 Præt. In enumeratione beatitudinum ponitur mititas, & iustitia, & misericordia, quæ dicuntur esse quædam uirtutes. ergo beatitudines non distinguuntur a donis & uirtutibus.

SED CONTRA est, quòd quædam enumerantur inter beatitudines, quæ nec sunt virtutes, nec dona, sicut paupertas, & luctus, & pax. differunt ergo beatitudines a uirtutibus, & a donis.

RESPON. Dicendum, q̄ sicut supra dictū est, Beatitudo est ultimus finis humanæ uitæ. Dicitur enim aliquis iam finem habere pp spem finis obtinendi. vnde & Philosophus dicit in 1. Ethi. *quòd pueri dicuntur beati propter spem. Et Apostolus dicit Ro. 8. Spe salui facti sumus. Spes autem de fine cōsequendo insurgit ex hoc, quòd aliquid conuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum, quod quidem fit per aliquam actionem. Ad finem autem beatitudinis mouetur aliquis, & appropinquat per operationes virtutum, & præcipue per operationes donorum, si loquamur de beatitudine æterna, ad quam ratio non sufficit, sed in eam inducit Spiritus sanctus, ad cuius obedientiam & sequelam per dona perficimur: & ideo beatitudines distinguuntur quidem a uirtutibus & donis, nō sicut habitus ab eis distincti, sed sicut actus distinguuntur ab habitibus.

q. 3. & 5.

Cap. 9. ad fin. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendū, q̄ Aug. & Amb. attribuunt beatitudines donis & uirtutibus, sicut actus attribuuntur habitibus. Dona aūt sunt eminentiora uirtutibus cardinalibus, ut supra dictū est: * & iō Ambro. exponens beatitudines turbis ppositas, attribuit H eas uirtutibus cardinalibus. Aug. aūt exponens * beatitudines discipulis propositas in monte, tanquàm perfectioribus, attribuit eas donis Spiritus sancti.

q. 68. art. 8.

Locis in 1 gu. 1. citatis

AD 2^m dicendum, quòd ratio illa probat, quòd non sunt alij habitus rectificantes humanam vitam præter uirtutes & dona.

AD 3^m dicendum, quòd mititas accipitur pro actu mansuetudinis. Et similiter dicendum est de iustitia, & misericordia. & quàmuis hæc uideantur esse uirtutes, attribuuntur tamen donis: quia etiam dona perficiunt hominem circa omnia, circa quæ perficiunt uirtutes, ut dictum est. *

q. 68. art. 4.

ARTICVLVS II.

Vtrum præmia, quæ attribuuntur beatitudinibus, ad hanc uitam pertineant.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̄ præmia quæ attribuuntur beatitudinibus, nō pertineant ad hanc uitam. Dicuntur enim aliqui beati propter spem præmiorum, ut dictum est: * sed obiectum spei beatitudo est futura. ergo præmia ista pertinent ad vitam futuram.

2. 2. q. 8. ar. 7. Et Matt. 5.

*ar. præced.

¶2 Præt. Luc. 6. ponuntur quędā pœnæ per oppositū ad beatitudines, cū dr, Væ uobis qui estis saturati, qa esurietis. Væ uobis qui ridetis nūc, quia lugebitis & flebitis: sed istæ pœnæ non intelliguntur in hac uita, quia frequenter homines in hac uita non puniuntur, fm illud Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos. ergo nec præmia beatitudinum pertinent ad hanc uitam.

¶3 Præt. Regnum cælorū qd ponitur præmium paupertatis, est beatitudo cælestis, ut Aug. dicit 19. de ciuit. Dei, plena ēt saturitas non nisi in futura uita habetur, secundum illud ps. 16. Satiabor, dum apparuerit gloria tua. Visio etiam Dei, & manifestatio filiationis diuinæ ad uitam futuram pertinent, secundum illud 1. Ioan. 3. Nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam uidebimus eum sicuti est. ergo præmia illa pertinent ad uitam futuram.

SED

A Sed contra est, qd Aug. dicit in lib. de ser. dñi in monte. * Ista quidem in hac vita compleri pñt, sicut completa in Apostolis esse credimus: nam illa omnimoda, & in angelicam formã mutatio, quæ post hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi potest.

Lib. 1. circa finē primi folii, a principio lib. & c. 9. tom. 4.

Respon. Dicendum, q circa ista præmia expositores sacræ scripturæ, diuersimode sunt locuti. Quidam .n. omnia ista præmia ad futuram beatitudinem pertinere dicunt, sicut Amb. super Luc.* Aug. vero dicit ea ad præsentem vitã pertinere. Chrys. † autem in suis Homilijs, quædam eorum dicit pertinere ad futuram vitam, quædã autem ad præsentem. Ad cuius euidentiam considerandum est, q spes futuræ beatitudinis potest esse in nobis propter duo. Primo quidem propter aliquam præparationē, vel dispositionem ad futurã beatitudinem, quod est per modum meriti: alio modo per quandam incboationem imperfectam futuræ beatitudinis in viris sanctis etiam in hac vita. Aliter enim habetur spes fructificationis arboris, cũ virescit frondibus, & aliter cum iam primordia fructuum incipiunt apparere. Sic igitur ea, quæ in beatitudinibus tanguntur tãquàm merita, sunt quædam præparationes, vel dispositiones ad beatitudinē, vel perfectam, vel inchoatam: ea vero quæ ponuntur tanquàm præmia, possunt esse vel ipsa beatitudo perfecta, & sic pertinent ad futuram vitam: vel aliqua inchoatio beatitudinis, sicut est in viris perfectis, & sic præmia pertinent ad præsentem vitam. Cum enim aliquis incipit proficere in actibus virtutum & donorum, potest sperari de eo, quòd perueniet ad perfectionem viæ, & ad perfectionem patriæ.

Amb. lib. 5. cap. 6. & in Luca in ca. cuius titul est, de beatitudinib. c. 5. † Chry. Homi. 6. ex variis locis in Matt. to. 2.

B C

Ad primum ergo dicendum, q spes est de futura beatitudine sicut de vltimo fine: põt ẽt esse & de auxilio gratiæ, sicut de eo qd ducit ad finem, secundum illud ps. 27. In Deo sperauit cor meũ & adiutus sum.

Ad 2^m dicendum, quòd mali etsi interdum in hac vita temporales pœnas non patiantur, patiuntur tamen spirituales, vnde August. dicit in 1. Confess. Iussisti domine, & sic est, vt pœna sibi sit inordinatus animus. Et Philosophus dicit in 9. Ethicor.† de malis, quòd contendit ipsorum anima, hoc quidem huc trahit, illud autem illuc, et postea concludit. Si autem sic miserum est malum esse, fugiendum est malitiam intense: & similiter econuerso, boni etsi in hac vita quandoq; non habeant corporalia præmia, nunquàm tamen deficiunt a spiritualibus etiam in hac vita, secundum illud Matth. 9. & Mar. 10. Centuplum accipietis, etiam in hoc seculo.

Cap. 12. in fine, tom. 1. † Cap. 4. nõ procul a fi.

D

Ad 3^m dicendum, q omnia illa præmia perfecte quidem consummabuntur in vita futura, sed interim etiam in hac vita quodammodo incboantur. Nam regnum cælorum, vt Aug. dicit, potest intelligi perfectæ sapientiæ initium, secundum quod incipit in eis spiritus regnare. Possessio etiam terræ significat affectum bonum animæ quiescentis per desiderium in stabilitate hæreditatis perpetuæ per terram significatæ. Consolãtur autem in hac vita per Spiritum sanctum, qui paraclitus, idest, consolator dicitur, participando. Saturantur etiam in hac vita illo cibo, de quo dominus dicit: Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei. In hac etiam vita consequuntur homines misericordiam Dei. In hac etiam vita purgato oculo per donum intellectus, Deus quodammodo videri potest. Similiter etiam in hac vita qui motus suos pacificant ad similitudinem Dei accedentes, filij Dei nominantur: tamen hæc perfectius erunt in patria.

E

Articvlvs III.

Vtrum conuenienter enumerentur beatitudines.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter enumerentur beatitudines. Attribuuntur enim beatitudines donis, vt dictum est.* donorum autem quædam pertinent ad vitã contemplatiuam, scilicet sapientia, & intellectus: nulla autem beatitudo ponitur in actu contemplationis, sed omnes in his quæ pertinent ad vitam actiuam. ergo insufficienter beatitudines enumerantur.

3. dis. 34. q. 1. artic. 4. * ar. 1. huius quæst.

¶ 2 Præt. Ad vitam actiuã non solum pertinent donã exequentia, sed ẽt quædã dona dirigentia, vt scientia, & cõsilium: nihil aũt ponitur inter beatitudines qđ directe ad actum scientiæ, vel cõsilij pertinere videatur. ergo insufficienter beatitudines tanguntur.

¶ 3 Præt. Inter dona exequentia in vita actiua, timor ponitur ad paupertatem pertinere, pietas autem videtur pertinere ad beatitudinem misericordiæ: nihil autem ponitur directe ad fortitudinem pertinens. ergo insufficienter enumerantur beatitudines.

¶ 4 Præt. In sacra scriptura tanguntur multæ aliæ beatitudines, sicut Iob 5. dicitur. Beatus homo qui corripitur a Deo. Et in Psalm. 1. dicitur; Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum. Et Prouerb. 3. Beatus vir qui inuenit sapientiam. ergo insufficienter beatitudines enumerantur.

Sed contra. Videtur quòd superflue enumerentur. sunt enim septem dona Spiritus sancti: beatitudines autem tanguntur in octo. ¶ Præt. Luc. 6. ponuntur quatuor tantum beatitudines. superflue ergo enumerantur septem, vel octo in Matthæo.

Respon. Dicendum, q beatitudines istæ conuenientissime enumerantur. Ad cuius euidentiã est considerandum, quòd triplicem beatitudinem aliqui posuerunt. Quidam enim posuerunt beatitudinem in vita voluptuosa, quidam in uita actiua, quidam uero in uita contemplatiua. Hæ autem tres beatitudines diuersimode se habent ad beatitudinem futuram, cuius spe dicimur hic beati. Nam beatitudo uoluptuosa, quia falsa est, & rationi contraria, impedimentum est beatitudinis futuræ. Beatitudo uero actiuæ uitæ dispositiua est ad beatitudinem futuram. Beatitudo autem contemplatiua, si sit perfecta, est essentialiter ipsa futura beatitudo: si autē est imperfecta, est quædã inchoatio eius. & ideo Dominus primo quidem posuit quasdam beatitudines quasi remouentes impedimentum uoluptuosæ beatitudinis. Consistit .n. uoluptuosa uita in duobus. Primo quidem in affluentia exteriorum bonorũ, siue sint diuitiæ, siue sint honores, a quibus quidem retrahitur homo per uirtutem sic, ut moderate eis utatur: per donum autem excellentiori modo, ut scilicet homo totaliter ea contemnat. Vnde prima beatitudo ponitur, Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quod potest referri uel ad contemptum diuitiarum, uel ad contemptum honorum, quod fit per humilitatem. Secundo uero uoluptuosa uita consistit in sequendo proprias passiones siue irascibilis, siue concupiscibilis. A sequela autem passionum irascibilis retrahit uirtus, ne homo in eis superfluat, secundum regulam rationis: donum autem excellentiori modo, ut .s. homo secundum uoluntatem diuinã totaliter ab eis tranquillus reddatur. Vnde secunda beatitudo ponitur, Beati mites. A sequela uero passionum cõcupiscibilis retrahit uirtus, moderate huiusmodi passionibus utendo: donum uero

ro eas, si necesse fuerit, totaliter abijciendo: quinimmo si necessarium fuerit, voluntarium luctū assumendo. Vnde tertia beatitudo ponitur, Beati qui lugent.

Actiua vero vita in his cōsistit præcipue, quæ proximis exhibemus vel sub ratione debiti, vel sub rōne spōtanei beneficij. & ad primum quidem nos virtus disponit, vt ea quę debemus proximis, nō recusemus exhibere, qd̄ pertinet ad iustitiā. Donum aūt ad hoc ipsum abundantiori quodā affectu nos inducit, vt. s. feruēti desiderio opera iustitiæ impleamus, sicut feruenti desiderio esuriens & sitiens cupit cibū vel potum. Vnde quarta beatitudo ponitur, Beati qui esuriūt, & sitiunt iustitiā. Circa spontanea vero dona nos perficit virtus, vt illis donemus, quibus rō dictat esse donandū, puta amicis, aut alijs nobis cōiunctis, qd̄ pertinet ad virtutē liberalitatis: sed donū pp Dei reuerentiā solū necessitatem considerat in his, quibus gratuita beneficia præstat. vnde dicitur Lucæ 14. Cum facis prandium, aut cœnā, noli vocare amicos, aut fratres tuos &c. sed voca pauperes, & debiles &c. qd̄ proprie est misereri. Et ideo quinta beatitudo ponitur, Beati misericordes. Ea vero quæ ad cōtemplatiuam vitam pertinent, vel sunt ipsa beatitudo finalis, vel aliqua inchoatio eius: & ideo non ponuntur in beatitudinibus tanquàm merita, sed tanquā præmia: ponuntur autem tanquàm merita effectus actiuæ vitæ, quibus homo disponitur ad contemplatiuā vitam. effectus autem actiuæ vitæ, quātum ad virtutes & dona, quibus homo perficitur in seipso, est munditia cordis, vt. s. mens hominis passionibus non inquinetur. Vnde sexta beatitudo ponitur, Beati mundo corde. Quantū vero ad virtutes & dona, quibus homo perficitur in cōparatione ad proximum, effectus actiuæ vitæ est pax, secundum illud Isa. 32. Opus iustitiæ pax. Et ideo septima beatitudo ponitur, Beati pacifici.

AD PRIMVM ergo dicendum, q actus donorum pertinentiū ad vitā actiuā, exprimuntur in ipsis meritis: sed actus donorū pertinentiū ad vitā cōtēplatiuā, exprimuntur in præmijs rōne iā dicta. Videre. n. Deū respondet dono intellectus, & conformari Deo quadā filiatione adoptiua, pertinet ad donum sapientiæ.

In corp. ar.

AD 2m dicendum, q in his quæ pertinent ad actiuā vitā, cognitio nō quæritur pp seipsam, sed pp operationem, vt etiā Philosophus dicit in 2. Eth. Et ideo quia beatitudo aliquid vltimum importat, non computantur inter beatitudines actus donorum dirigentium in vita actiua, quos. s. eliciunt: sicut cōsiliari est actus consilij, & iudicare est actus scientiæ, sed magis attribuunt eis actus operatiui in quibus diriguntur, sicut scientiæ lugere, & consilio misereri.

Cap. 2. to. 5

AD 3m dicendū, q in attributione beatitudinum ad dona, p̄nt duo cōsiderari. Quorum vnum est, conformitas materiæ: & s̄m hoc primæ omnes quinque beatitudines p̄nt attribui scientiæ & consilio, tanquā dirigentibus: sed inter dona exequentia distribuuntur. s. q esuries, & sitis iustitiæ, & etiā misericordia pertineant ad pietatem, quæ perficit hominē in his quæ sunt ad alterum, mititas autem ad fortitudinem. Dicit enim Ambr. super Lucam, q fortitudinis est iram vincere, indignationem cohibere. est. n. fortitudo circa passiones irascibilis: paupertas vero & luctus pertinent ad donum timoris, quo homo se retrahit a cupiditatibus, & delectationibus mundi. Alio modo possumus in his beatitudinibus considerare motiua ipsarū, & sic quantū ad aliqua eorū oportet aliter attribuere. præcipue. n. ad mansuetudinem mouet reuerentia ad Deū, quæ pertinet ad pietatē: ad lugēdū aūt mouet præcipue scientia, per quā hō cognoscit defectus suos, & rerū mundanarum, s̄m illud Eccl. 1. Qui addit scientiā, addit & dolorem. Ad esuriendum aūt iustitiæ opera, præcipue mouet animi fortitudo: ad miserendum vero, præcipue mouet cōsilium Dei, s̄m illud Dan. 4. Consiliū meū regi placeat: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Et hunc modum attributionis sequitur Aug. in lib. de sermone Domini in monte.

Amb. I suo lib. 5. super Luc. c. cui titulus est, De serm. Iesu & beatitudinib. probrorum t. 5.

Lib. 1. ca. 4. tom. 4.

AD 4m dicendum, q necesse est beatitudines omnes, quæ in sacra scriptura ponūtur, ad has reduci vel quantum ad merita, vel quantū ad præmia: quia G necesse est, q omnes pertineant aliquo modo ad vitam actiuam, vel ad vitā cōtemplatiuam. vnde qd̄ dicitur, Beatus vir qui corripitur a Dn̄o, pertinet ad beatitudinem luctus: quod vero dicitur, Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, pertinet ad munditiam cordis: quod vero dicitur, Beatus vir qui inuenit sapientiam, pertinet ad præmium septimæ beatitudinis. Et idem patet de omnibus alijs, quæ p̄nt induci.

AD 5m dicendum, quòd octaua beatitudo est quędam confirmatio & manifestatio omnium præcedentium. ex hoc enim quòd aliquis est confirmatus in paupertate spiritus & mititate, & alijs sequentibus, prouenit quòd ab his bonis propter aliquā persecu- H tionem non recedit. vnde octaua beatitudo quodāmodo ad septem præcedentes pertinet.

AD 6m dicendum, q Lucas narrat sermonem Dn̄i factum esse ad turbas. vnde beatitudines enumerantur ab eo s̄m capacitatem turbarum, quæ solā voluptuosam, & temporalem, & terrenā beatitudinem nouerunt. vnde Dn̄s per quatuor beatitudines quatuor excludit quæ ad prædictam beatitudinem pertinere videntur. Quorum primum est, abundātia bonorum exteriorum, quod excludit per hoc quòd dicit, Beati pauperes. Secundum est, q sit bene homini quantum I ad corpus in cibis & potibus, & alijs huiusmodi: & hoc excludit per secundum q ponit, Beati qui esuritis. Tertium est, q sit homini bene quantum ad cordis iucunditatem: & hoc excludit tertio dicens, Beati qui nunc fletis. Quartum est, exterior hominū fauor: & hoc excludit quarto dicens, Beati eritis cum vos oderint homines. Et sicut Amb. dicit paupertas pertinet ad temperantiam, quæ illecebrosa non quærit: esuries ad iustitiam, quia qui esurit, cōpatitur, & cōpatiendo largitur: fletus ad prudentiam, cuius est flere occidua, pati odium hominum ad fortitudinem.

Cap. 12. Isaiæ. Dan. 4.

Li. 5 in Lu. in cap cui titulus ē de beatitudinibus non remote a fin. tom. 5.

ARTICVLVS IIII.

Vtrū præmia beatitudinū conuenienter enumerentur.

K AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd præmia beatitudinum inconuenienter enumerentur. In regno enim cælorum, quod est vita æterna, bona omnia continentur: posito ergo regno cælorum, non oportuit alia præmia ponere.

3. dist. 34. q. 1. art. 4.

§ 2 Præt. Regnum cælorum ponitur pro præmio & in prima beatitudine, & in octaua: ergo eadem ratione debuit poni in omnibus.

§ 3 Præt. In beatitudinibus proceditur ascendendo, sicut Aug. dicit. In præmijs aūt videtur pcedi descendendo, nam possessio terræ est minus q̄ regnum cælorum. ergo inconuenienter hmōi præmia assignantur.

Li. 1. de ser. dni in monte cap. 4. nō remote a princ. to. 4.

SED CONTRA est authoritas ipsius Domini, præmia huiusmodi proponentis.

RESPON. Dicendum, quod præmia ista conuenientissimæ assignantur considerata conditione beatitudinum secundum tres beatitudines * supra assignatas. Tres .n. primæ beatitudines accipiuntur per retractionem ab his, in quibus voluptuosa beatitudo consistit, quam homo desiderat quærens id quod naturaliter desideratur, non vbi quærere debet. s. in Deo, sed in rebus temporalibus & caducis: & ideo præmia trium primarum beatitudinum accipiuntur secundum ea quæ in beatitudine terrena aliqui quærunt. Quærunt .n. homines in rebus exterioribus. s. diuitijs, & honoribus excellentiam quandam & abundantiam, quorum vtrunque importat regnum cælorum, per quod homo consequitur excellentiam & abundantiam bonorum in Deo: & ideo regnum cælorum Dominus pauperibus spiritu repromisit. Quærunt autem homines feroces & immites per litigia & bella securitatem sibi acquirere, inimicos suos destruendo: vnde Dominus repromisit mitibus securam & quietam possessionem terræ viuentium, per quam significatur soliditas æternorum bonorum. Quærunt autem homines in concupiscentijs, & delectationibus mundi habere consolationem contra præsentis vitæ labores: & ideo Dominus consolationem vitæ lugentibus repromittit. Aliæ vero duæ beatitudines pertinent ad opera actiuæ beatitudinis, quæ sunt opera virtutum ordinantium hominem ad proximum, a quibus operibus aliqui retrahuntur propter inordinatum amorem proprij boni: & ideo Dominus attribuit illa præmia his beatitudinibus, propter quæ homines ab eis discedunt. Discedunt .n. aliqui ab operibus iustitiæ non reddentes debitum, sed potius aliena rapientes, vt bonis temporalibus impleantur: & ideo Dominus esurientibus iustitiam, saturitatem repromisit. Discedunt etiam aliqui ab operibus misericordiæ, ne se immisceant miserijs alienis: & ideo Dominus misericordibus repromittit misericordiam, per quam ab omni miseria liberentur. Aliæ vero duæ vltimæ beatitudines pertinent ad contemplatiuam felicitatem seu beatitudinem: & ideo secundum conuenientiam dispositionum, quæ ponuntur in merito, præmia redduntur. nam munditia oculi disponit ad clare videndum: vnde mundis corde diuina visio repromittitur. Constituere vero pacem vel in seipso, vel inter alios, manifestat hominem esse Dei imitatorem, qui est Deus vnitatis & pacis: & ideo pro præmijs redditur ei gloria diuinæ filiationis, quæ est in perfecta coniunctione ad Deum per sapientiam consumatam.

Ar. præced.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod sicut Chrys. dicit, Omnia præmia ista vnum sunt in re. s. beatitudo æterna, quam intellectus humanus non capit: & ideo oportuit quod per diuersa bona nobis nota, describeretur obseruata conuenientia ad merita, quibus præmia attribuuntur.

Homil. 15. in Matt. ante medium & Homi. 6 ex varijs locis in Mat. tom. 2.

AD 2^m^ dicendum, quod sicut octaua beatitudo est firmitas quædam omnium beatitudinum, ita debentur sibi omnium beatitudinum præmia: & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi consequenter omnia præmia attribui. Vel secundum * Ambros. pauperibus spiritu repromittitur regnum cælorum, quantum ad gloriam animæ: sed passis persecutionem in corpore, quantum ad gloriam corporis.

Libe. 5. in Luc. in c. cuius titul. est de beatitudinib. to. 5.

AD 3^m^ dicendum, quod etiam præmia secundum additionem se habent adinuicem: nam plus est possidere terram regni cælorum, quàm simpliciter habere. multa enim habemus, quæ non firmiter & pacifice possidemus. Plus est etiam consolari in regno, quàm habere & possidere: multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quàm simpliciter consolari: nam saturitas abundantiam consolationis importat. Misericordia uero excedit saturitatem, ut plus scilicet homo accipiat, quàm meruerit, uel desiderare potuerit. Adhuc autem maius est Deum uidere: sicut maior est qui in curia regis non solum prandet, sed etiam faciem regis uidet. Summam autem dignitatem in domo regia filius regis habet.

QVAESTIO LXX.

De fructibus Spiritussancti, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de fructibus.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

- ¶ Primo, Vtrum fructus Spiritussancti sint actus.
- ¶ Secundo, Vtrum differant a beatitudinibus.
- ¶ Tertio, De eorum numero.
- ¶ Quarto, De oppositione eorum ad opera carnis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum fructus Spiritus sancti, quos Apostolus nominat ad Galat. 5. sint actus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd fructus Spiritus sancti, quos Apostolus nominat ad Galat. 5. non sint actus. Id enim cuius est alius fructus, non debet dici fructus, sic enim in infinitum iretur: sed actuum nostrorum est aliquis fructus. dicitur enim Sapient. 4. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Et Ioan. 4. Qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in uitam æternam. ergo ipsi actus nostri non dicuntur fructus.

Gal. 5. lect. 6. co. 1. & 2.

¶ 2 Præt. Sicut Aug. dicit in 10. de * Tri. Fruimur cognitis, in quibus voluntas ipsa delectata conquiescit: sed voluntas nostra non debet conquiescere in actibus nostris propter se. ergo actus nostri fructus dici non debent.

Ca. 16. paulo a prin. tomo 3.

¶ 3 Præt. Inter fructus Spiritus sancti enumerantur ab Apostolo aliquæ virtutes. s. charitas, mansuetudo, fides, & castitas: virtutes aut non sunt actus, sed habitus, vt supra dictum est. ergo fructus non sunt actus.

q. 55. art. 1.

SED CONTRA est, quod dicitur Mat. 12. Ex fructu arbor cognoscitur. i. ex operibus suis homo, vt ibi exponitur a sanctis. ergo ipsi actus humani dicuntur fructus.

RESPON. Dicendum, quod nomen fructus a corporalibus ad spiritualia est translatum. Dicitur autem in corporalibus fructus id, quod ex planta producitur, cum ad perfectionem peruenerit, & quandam in se suauitatem habet. Qui quidem fructus ad duo comparari potest. s. ad arborem producentem ipsum, & ad hominem qui fructum ex arbore adipiscitur: secundum hoc igitur, nomen fructus in rebus spiritualibus dupliciter accipere possumus. Vno modo, vt dicatur fructus hominis quasi arboris id, quod ab eo producitur. Alio modo, vt dicatur fructus hominis id, quod homo adipiscitur: non autem omne id quod adipiscitur homo, habet rationem fructus, sed id quod est vltimum delectationem habens. Habet .n. homo agrum, & arborem, quæ fructus non dicuntur, sed solum id quod est vltimum, quod. s. ex agro & arbore homo intendit habere: & secundum hoc fructus hominis dicitur vltimus hominis finis, quo debet frui. Si autem dicatur fructus hominis id, quod ex homine producitur, sic ipsi actus humani fructus dicuntur. Operatio .n. est actus secundus operantis, & delectationem habet, si

sit conueniens operanti. Si igitur operatio hominis procedat ab homine secundum facultatem suæ rationis, sic dicitur esse fructus rationis: si vero procedat ab homine secundum altiorem virtutem, quæ est virtus Spiritus sancti, sic dicitur esse operatio hominis fructus Spiritus sancti, quasi cuiusdã diuini seminis. Dicitur in 1. Ioan. 3. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum fructus habeat quodammodo rationem vltimi & finis, nihil prohibet alicuius fructus esse alium fructum, sicut finis ad finem ordinatur. Opera igitur nostra inquantum sunt effectus quidã Spiritus sancti in nobis operantis, habent rationem fructus: sed inquantum ordinantur ad finem vitæ æternæ, sic magis habent rationem florum. vnde dicitur Eccles. 24. Flores mei fructus honoris & honestatis.

AD 2^m^ dicendum, q cum dicitur voluntas in aliquo propter se delectari, potest intelligi dupliciter. Vno modo secundum quod ly, propter, dicit causam finalem, & sic propter se nõ delectatur aliquis nisi in vltimo fine. Alio modo secundum quod designat causam formalẽ, & sic propter se aliquis potest delectari in omni eo, quod delectabile est secundum suam formam: sicut patet q infirmus delectatur in sanitate pp se, sicut in fine: in medicina autem suaui non sicut in fine, sed sicut in habente saporẽ delectabilem: in medicina autem austera nullo modo propter se, sed solum propter aliud. Sic igitur dicendum est, quòd in Deo delectari debet homo propter se, sicut propter vltimum finem: in actibus autem virtuosis non sicut propter finem, sed propter honestatem, quam continet delectabile in virtuosis. vnde Ambr. dicit quòd opera virtutum dicuntur fructus, quia suos possessores sancta & syncera delectatione reficiunt.

In li. de Paradiso, c. 13 id innuit, tom. 4.

AD 3^m^ dicendum, q nomina virtutum sumuntur quãq; pro actibus earum, sicut Aug. dicit, † q fides est credere quod non vides: & charitas est motus animi ad diligendum Deum & proximum. & hoc modo sumuntur nomina virtutũ in enumeratione fructuum.

† Serm. 27. de verbis Apost. hs. 1. pars huius. Secunda vero lib. 3. de doct. Chri. cap. 10. to. 3 & in Enchir. cap. 8.

ARTICVLVS II.

Vtrum fructus a beatitudinibus differant.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd fructus a beatitudinibus non differant. Beatitudines enim attribuuntur donis, * vt supra dictum est: sed dona perficiunt hominem secundum quod monetur a Spiritu sancto. ergo beatitudines ipsæ sunt fructus Spiritus sancti.

Gal. 5. lect. 9.

* q. 69. ar. 3.

¶ 2 Præt. Sicut se habet fructus vitæ æternæ ad beatitudinem futurã, quæ est rei, ita se habent fructus præsentis vitæ ad beatitudinẽ præsentis vitæ, quæ est spei: sed fructus vitæ æternæ est ipsa beatitudo futura. ergo fructus vitæ præsentis sunt ipsæ beatitudines.

¶ 3 Præt. De ratione fructus est, q sit quiddã vltimum & delectabile: sed hoc pertinet ad rõnẽ beatitudinis, vt supra dictum est. * ergo eadem ratio est fructus, & beatitudinis. ergo non debent abinuicem distingui.

Q. 3. & 4. art. 1. & 2.

SED CONTRA. Quorum species sunt diuersæ, ipsa quoq; sunt diuersa: sed in diuersas partes diuiduntur & fructus, & beatitudines, vt patet per numerationẽ vtrorumq;. ergo fructus differunt a beatitudinibus.

RESPON. Dicendum, q plus requiritur ad rationẽ beatitudinis, q̃ ad rationem fructus. quia ad rationem fructus sufficit, quòd sit aliquid habens rationem vltimi & delectabilis: sed ad rationem beatitudinis vlterius requiritur, quòd sit aliquid perfectum, & excellens, vnde omnes beatitudines possunt dici fructus, sed non conuertitur. sunt enim fructus quæcunque virtuosa opera, in quibus homo delectatur: sed beatitudines dicuntur solum perfecta opera, quæ etiã ratione suæ perfectionis magis attribuuntur donis, quàm virtutibus, vt supra dictum est. * Q. 69. art. 1. & 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa probat, quòd beatitudines sint fructus, non autem quòd omnes fructus beatitudines sint.

AD 2^m^ dicendum, quòd fructus vitæ æternæ est simpliciter vltimus & perfectus: & ideo in nullo distinguitur a beatitudine æterna futura. Fructus autẽ præsentis vitæ non sunt simpliciter vltimi, & perfecti: & ideo non omnes fructus sunt beatitudines.

AD 3^m^ dicendum, q aliquid amplius est de ratione beatitudinis, q̃ de ratione fructus, vt dictum est. * In corp. ar.

ARTICVLVS III.

Vtrum fructus conuenienter enumerentur ab Apostolo.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q Apostolus inconuenienter enumeret ad Gal. 5. duodecim fructus. Alibi enim dicit esse tantum vnum fructum præsentis vitæ, secundum illud Rom. 6. Habetis fructum vestrum in sanctificatione. Et Isa. 27. dicitur. Hic est omnis fructus, vt auferatur peccatum. non ergo ponendi sunt duodecim fructus.

3. dist. 34. q. 1. art. 5. co. Et vir. q. 1. ar. 5. ad 11. Et Gal. 5 lect. 6.

¶ 2 Præt. Fructus est, qui ex spirituali semine exoritur, vt dictum est: *sed Dominus Matt. 13. ponit triplicem terræ bonæ fructum ex spirituali semine prouenientem, scilicet centesimum, sexagesimum, & trigesimũ. ergo non sunt ponendi duodecim fructus.

Ar. 1. huius quæst.

¶ 3 Præt. Fructus habet in sui ratione, quòd sit vltimum & delectabile: sed ratio ista non inuenitur in omnibus fructibus ab Apostolo enumeratis. Patientia enim & longanimitas videntur in rebus cõtristantibus esse: fides autem non habet rationem vltimi, sed magis rationem primi fundamenti. superflue igitur huiusmodi fructus enumerantur.

SED CONTRA. Videtur q insufficienter & diminute enumerentur. * dictum est enim, q omnes beatitudines fructus dici possunt, sed nõ omnes hic enumerantur: nihil enim hic ponitur ad actum sapientiæ pertinens, & multarum aliarum virtutum. ergo videtur quòd insufficienter enumerentur fructus.

Ar. præced.

RESPON. Dicendum, q numerus duodecim fructuum ab Apostolo enumeratorum conueniens est, & possunt significari per duodecim fructus, de quibus dicitur Apocal. vlt. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim. Quia vero fructus dicitur, quod ex aliquo principio procedit sicut ex semine, vel radice, attendenda est distinctio horum fructuum secundum diuersum processum Spiritus sancti in nobis, qui quidem processus attenditur secundum hoc, vt in primo mens hominis in se ipsa ordinetur: secundo vero ordinetur ad ea quæ sunt iuxta: tertio vero ad ea quæ sunt infra. Tunc autem bene mens hominis disponitur in seipsa; quando mens hominis bene se habet in bonis & in malis. Prima autem dispositio mentis humanæ ad bonũ, est per amorem, qui est prima affectio, & omnium affectionum radix; vt supra dictum est: * & ideo inter fructus spiritus primo ponitur charitas, in qua specialiter Spiritus sanctus datur sicut in propria similitudine

Q. 25. ar. 1. & 2.

dine, cum & ipse sit amor. Vnde dicitur Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctum, qui datus est nobis. Ad amorem autem charitatis ex necessitate sequitur gaudium: omnis.n. amãs gaudet ex cõiunctione amati. charitas autem semper habet præsentem Deum quem amat, secundum illud 1. Io. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Vnde sequela charitatis est gaudium: perfectio autem gaudij est pax quantum ad duo. Primo quidẽ, quantum ad quietẽ ab exterioribus conturbantibus. Non enim põt perfecte gaudere de bono amato, qui in eius fruitione ab alijs perturbatur. & iterum, Qui perfecte cor habet in vno pacatum, a nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet. vnde dicitur in ps. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & nõ est illis scandalum: quia.s. ab exterioribus non perturbantur, quin Deo fruantur. Secundo, quantum ad sedationem desiderij fluctuantis: non.n. perfecte gaudet de aliquo, cui non sufficit id de quo gaudet. Hæc autem duo importat pax.s. vt neque ab exterioribus perturbemur, & vt desideria nostra conquiescant in vno: vnde post charitatem, & gaudium, tertio ponitur pax. In malis autem bene se habet mens quãtum ad duo. Primo quidem, vt non perturbetur mens per imminentiam malorum, quod pertinet ad patientiã. Secundo, vt non perturbetur in dilatione bonorum, quod pertinet ad longanimitatẽ: nam carere bono, habet rationem mali, vt dicitur in 5. Ethic.

Cap. 1. & 3 circa finem tom. 5.

Ad id autem quod est iuxta hominem.s. proximũ, bene disponitur mens hominis. Primo quidẽ, quantum ad voluntatem bene faciendi, & ad hoc pertinet bonitas. Secundo, quantum ad beneficentiæ executionem, & ad hoc pertinet benignitas. dicũtur enim benigni, quos bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis. Tertio, quãtum ad hoc, quòd æquanimiter tolerentur mala ab eis illata: & ad hoc pertinet mansuetudo, quæ cohibet iras. Quarto, quãtum ad hoc, quòd non solum per iram proximis non noceamus, sed etiam neque per fraudem, vel per dolum: & ad hoc pertinet fides, si pro fidelitate sumatur. sed si sumatur pro fide, qua creditur in Deum, sic per hanc ordinatur homo ad id quod est supra se, vt scilicet homo intellectum suum Deo subijciat, & per consequens omnia quæ ipsius sunt.

Sed ad id quod infra est, bene disponitur homo, primo quidem quantum ad exteriores actiones per modestiam, quæ in omnibus dictis, & factis modum obseruat: quantum ad interiores cõcupiscentias per continentiam & castitatem, siue hæc duo distinguantur per hoc, quòd castitas refrænat hominem ab illicitis, continentia vero a licitis: siue per hoc, quòd continens patitur concupiscentias, sed non deducitur: castitas autem neque patitur, neque deducitur.

Ad primum ergo dicendum, quòd sanctificatio fit per omnes virtutes, per quas etiam peccata tolluntur. vnde fructus ibi singulariter nominatur propter virtutem generis, quod in multas species diuiditur, secundum quas dicuntur multi fructus.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ fructus centesimus, sexagesimus, & trigesimus non diuersificantur fm diuersas species virtuosorum actuum, sed fm diuersos perfectionis gradus etiã vnius virtutis: sicut continentia cõiugalis dicitur significari per fructum trigesimum, continentia vidualis per sexagesimum, virginalis aũt per centesimum. Et alijs ẽt modis sancti distinguunt tres euãgelicos fructus secundum tres gradus virtutis, & ponuntur tres gradus, quia cuiuslibet rei perfectio attenditur scdm principium, medium, & finem.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd hoc ipsum quod est in tristitijs non perturbari, rationem delectabilis habet: & fides etiam si accipiatur prout est fundamentum, habet quandam rationem vltimi & delectabilis, secundum quod continet certitudinem. Vnde glo. exponit, Fides, idest, de inuisibilibus certitudo.

Ad 4ᵐ dicendum, ꝙ sicut Aug. dicit super epistolam ad Gal. Apostolus non hoc ita suscepit, vt doceret quot sunt vel opera carnis, vel fructus spiritus: sed vt ostenderet in quo genere illa vitanda, illa vero sectanda sint. Vnde potuissent vel plures, vel etiã pauciores fructus enumerari: & tñ omnes donorũ & virtutum actus pñt fm quandam cõuenientiam ad hæc reduci, secundum quod omnes virtutes & dona necesse est ꝙ ordinent mentẽ aliquo prædictorum modorum. Vnde & actus sapientiæ, & quorumcũq; donorum ordinantium ad bonum, reducuntur ad charitatem, gaudium, & pacem. Ideo tamen potius hæc, q̃ alia enumerauit: quia hic enumerata magis important vel fruitionem bonorum, vel sedationem malorum, quod videtur ad rationem fructus pertinere.

In expositione ca. 5. ad Gal. aliquantulum ante finem tom. 4.

Articvlvs IIII.

Vtrum fructus Spiritus sancti contrarientur operibus carnis.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quòd fructus nõ contrarientur operibus carnis, quę Apostolus enumerat. Contraria enim sunt in eodem genere: sed opera carnis non dicuntur fructus. ergo fructus Spiritus eis non contrariantur.

Gal. 5. lect. 6. fin.

¶ 2 Præt. Vnum vni est contrarium: sed plura enumerat Apostolus opera carnis, q̃ fructus spiritus. ergo fructus spiritus, & opera carnis non contrariantur.

¶ 3 Præt. Inter fructus spiritus primo ponuntur charitas, gaudium, & pax, quibus non correspondent ea, quæ primo enumerãtur inter opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, & impudicitia. ergo fructus spiritus non contrariantur operibus carnis.

Sed contra est, quod Apostolus dicit ibidem, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.

Respon. Dicendũ, ꝙ opera carnis, & fructus spiritus pñt accipi dupliciter. Vno modo, fm cõem rõnem, & hoc modo in cõi fructus Spiritus sancti contrariãtur operibus carnis. Spiritus.n. sanctus mouet humanã mẽtem ad id qđ est fm rationem, vel potius ad id qđ est supra rationem: appetitus autem carnis, qui est appetitus sensitiuus, trahit ad bona sensibilia, quæ sunt infra hominem. vnde sicut motus sursum, & motus deorsum contrariantur in naturalibus: ita in operibus humanis contrariantur opera carnis fructibus spiritus. Alio modo pñt considerari fm proprias rõnes singulorum fructuum enumeratorum, & operum carnis. & sic non oportet, ꝙ singula singulis contraponantur: quia sicut dictũ est, Apostolus non intendit enumerare omnia opera spiritualia, nec omnia opera carnalia. Sed tñ fm quandã adaptationem Aug. super epistolam ad Galat. contraponit singulis operibus carnis singulos fructus, sicut fornicationi, quæ est amor explendæ libidinis a legitimo cõnubio solutus, opponitur charitas, per quam anima coniungitur Deo, in qua etiam est vera castitas: immunditiæ autem sunt omnes perturbationes de illa for-

Ar. præced.

Loco citato ar. praeced. ad 4.

nicatione conceptæ, quibus gaudiũ trãquillitatis opponitur. Idolorum aũt seruitus, per quã bellum est gestum aduersus euangelium Dei, opponitur paci. Contra ueneficia aũt, inimicitias, & contentiones, animositates, æmulationes, & dissensiones opponuntur longanimitas ad sustinendũ mala hominũ, inter quos uiuimus, & ad curandũ benignitas, & ad ignoscendum bonitas. Hæresibus aũt opponitur fides: inuidiæ mansuetudo: ebrietatibus & comessationibus cõtinentia.

Ad primum ergo dicendum, quòd id quod procedit ab arbore contra naturam arboris, non dicitur esse fructus eius, sed magis corruptio quædã. Et quia uirtutum opera sunt connaturalia rationi, opera uero uitiorum sunt contra rationem: ideo opera uirtutum fructus dicuntur, non autem opera uitiorum.

Ca.4.par.4 inter med. & finem. Ad 2m dicendum, quòd bonum contingit uno modo, malum uero omnifariam, vt * Diony. dicit 4. cap. de Diui. no. Vnde & vni uirtuti plura uitia opponuntur: & propter hoc nõ est mirum, si plura ponuntur opera carnis, quàm fructus spiritus.

In corp. ar. Ad 3m patet solutio ex * dictis.

¶ *Super Quæstionem septuagesimamprimam.*

IN titulo q. 71. & articulorũ aduertẽ Nouitie, quòd licet tractando de uirtutibus nõ fuerit distinctum de uirtutis habitu, & actu eius in uocabulis, quia caremus illis nominibus: tñ in hoc tractatu habemus nomina, & uitii quidẽ nomine habitum uitii significamus. peccati autem nomine actũ ipsum uitii. pp qđ author utrunq; proponit in principio quæstionis, & in articulis distinctè quærit de eis. Attentus ergo esto quando de uitio, & quando de peccato est sermo.

¶ *Super Quæstionis septuagesimaprimæ Articulum primũ.*

IN 1. artic. memor esto doctrinæ * posterioristicæ de p se, & per se secundo, et essentialiter: & uidere poteris, q sicut homini conuenit primo rationale, & consequẽter animal, ita uirtuti sua differentia constitutiua, & consequenter cõmune prædicatum essentiale, scilicet esse bonitatem. Mãda quoque memoriæ oppositionẽ & distinctionem horum trium, uitii, peccati, & malitiæ, ut possis intelligere sequentia.

Supra q. 68 art. 1. ad 2. Et ueri. q. 24. art. 6. ad 5. Et uir. q. 1. ar. 1. ad 5. & 5. & q. 2 ar. 13. cor. * tex. 17.

QVAESTIO LXXI.

De uitijs, & peccatis, in sex articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de uitijs, & peccatis.

Circa quæ sex consideranda occurrunt. Primo quidem, de ipsis uitijs & peccatis secundum se. Secundo, de distinctione eorum. Tertio, de comparatione eorum adinuicem. Quarto, de subiecto peccati. Quinto, de causa eius. Sexto, de effectu ipsius.

Circa primum quærũtur sex.

¶ Primo, Vtrum uitium contrarietur uirtuti.

¶ Secundo, Vtrum uitium sit contra naturam.

¶ Tertio, Quid sit peius, utrum uitium, uel actus uitiosus.

¶ Quarto, Vtrũ actus uitiosus possit esse simul cum uirtute.

¶ Quinto, Vtrum in omni peccato sit aliquis actus.

¶ Sexto, De diffinitione peccati, quam August. ponit 22. contra Faustum, Peccatum est dictum, uel factum, uel concupitũ contram legem æternam.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uitium contrarietur uirtuti.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q uitium non contrarietur uirtuti. Vni. n. uni est contrarium, ut probatur in 10. * Meraph. sed uirtuti cõtrariantur peccatum & malitia. non ergo cõtrariatur ei uitium, quia uitium di

F citur etiam si sit indebita dispositio membrorum corporalium, uel quarumcunque rerum.

¶ 2 Præt. Virtus nominat quandam perfectionem potentiæ: sed uitium nihil nominat ad potentiam pertinens. ergo uitium non contrariatur uirtuti.

¶ 3 Præt. * Tullius dicit in 4. de Tuscu. quæstionibus, quòd uirtus est quædam sanitas animæ: sanitati autem opponitur ægritudo, uel morbus, magis quàm uitium. ergo uirtuti non contrariatur uitium. Li. 4. in fol. 6. a princ. lib.

Sed contra est, quod dicit * Augu. in lib. de Perfectione iustitiæ, quòd uitium est qualitas, secundum quam malus est animus: uirtus autem est qualitas, quæ facit bonum habentem, ut ex * supradictis G patet. ergo uitium contrariatur uirtuti. Circa finẽ 4 ratiocinationis, to. 7. * q. 55. ar. 3. & 4.

Respon. Dicendum, q circa uirtutem duo possumus considerare. s. ipsam essentiam uirtutis, & id ad quod est uirtus. In essentia quidem uirtutis aliquid considerari põt directè, & aliquid ex consequenti. Directè quidem uirtus importat dispositionem quandã alicuius cõuenienter se habentis ẽm modum suæ naturæ. Vnde Philosophus dicit in 7. * Phys. q uirtus est dispositio perfecti ad optimum: dico aũt perfecti, qđ est dispositũ ẽm naturã. ex consequenti aũt sequitur, q uirtus sit bonitas quædã. In hoc. n. consistit uniuscuiusq; rei bonitas, q conuenienter se hẽt ẽm modũ suæ naturæ. Id aũt ad qđ uirtus ordinatur, est act° bo- Lib. 7. tex. 17. tom. 2.

H nus, ut ex supradictis patet. Secundũ hoc igitur tria inueniuntur opponi uirtuti, quorum unum est peccatum, qđ opponitur sibi ex parte eius, ad qđ uirtus ordinatur. Nã pctm̃ proprie nominat actum inordinatum: sicut actus uirtutis est actus ordinatus, & debitus. Secundum aũt qđ ad rõnem uirtutis cõsequitur, q sit bonitas quædam, opponitur uirtuti malitia: sed ẽm id qđ directè est de rõne uirtutis, opponitur uirtuti uitium. Vitium. n. uniuscuiusq; rei esse uidetur, q non sit disposita secundum quod conuenit suæ naturæ. Vnde Aug. dicit in 3. * de libe. arb. Quod perfectioni naturæ deesse perspexeris, id uoca uitium. q. 56. art. 3. Cap. 14. in fine tom. 1.

I Ad primum ergo dicendum, q illa tria non contrariantur uirtuti secundum idem, sed peccatũ quidem contrariatur, secundũ quod uirtus est operatiua boni: malitia autem secundum quod est bonitas quædã: uitium autẽ proprie secundum qđ est uirtus.

Ad 2m dicendum, q uirtus non solum importat perfectionem potentiæ, quæ est principium agendi: sed etiã importat debitam dispositionem eius, cuius est uirtus. & hoc ideo: quia unumquodque operatur secundum quod actu est. Requiritur ergo q aliquid sit in se bene dispositum, quod debet esse boni operatiuum, & secundum hoc uirtuti uitium opponitur.

Ad 3m dicendum, quòd sicut * Tull. dicit in 4. de Tuscu. quæst. Morbi, & ægrotationes partes sunt ui- Lib. 4. non multum remote ante med. lib.

K tiositatis. In corporibus. n. morbum appellat totius corporis corruptionem, puta febrem, uel aliquid huiusmodi: ægrotationem uero morbum cum imbecillitate: uitium autem, cum partes corporis inter se dissident. Et quàmuis in corpore quandoq; sit morbus sine ægrotatione, puta, cum aliquis est interius male dispositus: non tamen exterius præpeditur a solitis operationibus. In animo tamẽ, ut ipse dicit, hæc duo non possunt nisi cogitatione secerni. Necesse est. n. q quandocunq; aliquis interius est male dispositus habens inordinatum affectum, quòd ex hoc imbecillis reddatad debitas operationes exercendas: quia unaquæque arbor ex suo fructu cognoscitur, idest, homo ex opere, ut dicitur Matth. 12. sed uitium animi Li. 4. Tusc. quæst. in fo. 6. a princ. lib.

eodem lib. non sequitur apte medium.

vt Tull. ibidem dicit, est habitus, aut affectio animi in tota vita inconstans, & a seipsa dissentiens. quod quidem inuenitur etiã absq; morbo vel ægrotatione, vtpote cum aliquis ex infirmitate, vel ex passione peccat. vnde in plus se habet vitiũ, q̃ ægrotatio vel morbus: sicut etiam virtus in plus se habet, quàm sanitas. nam sanitas etiã quædam virtus ponitur in 7.° Phys. & ideo virtuti conuenienius opponitur vitium, q̃ ægrotatio vel morbus.

tex. 17. to. 2.

ARTICVLVS II.

Vtrum uitium sit contra naturam.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q; vitium non sit contra naturam. Vitium. n. contrariatur virtuti, vt° dictũ est: sed virtutes non sunt in nobis a natura, sed causantur in nobis p infusio oẽ, aut ab assuetudine, vt† dictũ ẽ. ergo vitia nõ sunt cõtra naturam.

§ 2 Præt. Ea quæ sunt contra naturã non possunt assuefieri, sicut lapis nunquàm assuescit ferri sursum, vt dicitur in 2. °Eth. sed aliqui assuefiunt ad vitia. ergo vitia nõ sunt contra naturam.

§ 3 Præt. Nihil quod est contra naturam, inuenitur in habentibus illam naturã, vt in pluribus: sed vitia inueniuntur in hominibus vt in pluribus, quia sicut dicit° Matt. 7. Lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi vadunt per eam. ergo vitium non est cõtra naturã.

§ 4 Præt. Peccatum comparatur ad vitium, sicut actus ad habitum, vt ex † supradictis patet: sed peccatũ diffinitur esse dictũ, vel factũ, vel concupitum contra legem Dei, vt patet per° Aug. 22. contra Faustum, lex autem Dei est supra naturam. magis ergo dicendum est, q; vitium sit contra legem, quàm sit contra naturam.

SED CONTRA est, qd† Augu. dicit in 3. de lib. arb. Omne vitium eo ipso quod vitium est, contra naturam est.

RESPON. Dicendum, q; sicut ° dictum est, Vitium virtuti contrariatur: virtus autem vniuscuiusq; rei cõsistit in hoc, q; sit bene disposita secundum conuenientiam suæ naturæ, vt° supra dictum est. vnde oportet, q; in qualibet re vitium dicatur ex hoc, q; est disposita contra id quod conuenit suæ naturæ. vnde & de hoc vnaquæque res vituperatur: a vitio autem nomen vituperationis detractum creditur, ut° Aug. dicit io 3. De liber. arbit.

Sed considerandum est, q; natura uniuscuiusque rei potissime est forma, fm quam res speciem sortitur. homo autem in specie consti- A tuitur per animã rationalẽ: & ideo id quod est contra ordinem rationis, proprie est cõtra naturam hominis, inquantum est homo. quod autem est fm rationem, est fm naturam hominis, inquantum est homo. Bonum autem hominis est secundum rationem esse: & malum hois est præter rõnẽ esse, vt Diony. dicit 4. c. de Diui. no. Vnde uirtus humana, quæ hominem facit bonum, & opus ipsius bonum reddit, intantum est secundum naturam B hominis, inquantum conuenit rationi: uitium autem intantum est contra naturam hominis, inquãtũ est cõtra ordinẽ rationis.

AD PRIMVM ergo dicendũ, q; uirtutes etsi non causentur a natura secundum suum esse perfectum: tamen inclinant ad id, quod est fm naturam, idest, secundũ ordinem rationis. Dicit enim° Tull. in rhet. sua, quòd uirtus est habitus in modum naturæ rationi consentaneus. & hoc modo uirtus dicitur esse secundum naturam: & per contrarium intelligitur, quòd uitium sit contra naturam.

C AD 2.^m dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de his quæ sunt contra naturam, secũdum quod esse contra naturam, opponitur ei quod est esse a natura: non autem secundum quod esse contra naturam, opponitur ei quod est esse secundum naturam, eo modo quo uirtutes dicuntur esse secundum naturam, inquantum inclinant ad id quod naturæ conuenit.

AD 3.^m dicẽdum, quòd in homine est duplex natura, scilicet rationalis, & sensitiua. Et quia per operationẽ sensus homo peruenit ad actus rationis, ideo plures sequuntur° inclinationes naturæ sensitiuæ, q̃ ordinem rationis. Plures enim sunt qui assequuntur D principium rei, quàm qui ad consummationem perueniunt. Ex hoc autem vitia & peccata in hominibus proueniunt, quòd sequuntur inclinationem naturæ sensitiuæ contra ordinem rationis.

AD 4.^m dicendum, quòd quicquid est contra rationem artificiati, est etiam contra naturam artis, qua artificiatum producitur. lex autem æterna comparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum: unde eiusdẽ rationis est, quòd uitium & peccatum sit contra ordinem rationis humanæ, & quòd sit contra legem æternam. Vnde ° Augustin dicit in tertio de Libero arbit. quòd a Deo habent omnes naturæ, q; naturæ sunt: & intantum sunt uitiosæ, inquã- E tum ab eius, qua factæ sunt, arte discedunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum uitium sit peius quàm actus uitiosus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd vitiũ, idest, habitus malus, sit peius q̃ peccatum, idest, actus malus. Sicut enim bonum quod est diuturnius, est melius: ita malũ qd est diuturnius, est peius: sed habit° vitiosus est diuturnior, q̃ actus vitiosi qui statim transeunt. ergo habitus vitiosus est peior q̃ actus vitiosus.

§ 2 Præt. Plura mala sunt magis

Marginal notes:

Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum secundũ.

IN artic. 2. eiusdẽ 71. q. in responsione ad 3. aduerte, q; argumentum est ardduum, & flebilem ingerens difficultatẽ de ea, quam experimur in nostra specie singulari miseria. Admirandum quippe est, q; cum omnibus speciebus, q; as videmus iam infra, quam supra hominẽ, statutũ sit bonũ, vt in pluribus: sola humana natura in hac iacet miseria, vt malum habeat vt pluribus, & bonum vt paucioribus, & est sermo de malo contra naturam, & bono secundum naturam. Et author ex Arist. 9. Ethic. soluit dicens, q; causa huius exorbitantiæ est dualitas naturarum subordinatarũ i homine, quarum vna contrariatur alteri. Ex hoc nanq; q; in homine est ratio & sensus, & caro concupiscit aduersus spiritũ, & a bono sensus inchoamus adiũ & illo alio principio, sed plures sunt inchoantes, quàm consummantes: manifeste sequitur, q; plures sequũtur bona secundum naturam sensitiuam, q̃ peruenientes ad sequendum bonum secundum naturam rationalem. Ex hoc autem aliquis malum contra naturam rationalem incurrit, quia in sensitiuæ naturæ bonis quiescit. Est etiam & alia ex eadem radice ratio, quia scilicet naturæ sensitiuæ bona sunt quo ad nos magis connaturalia, vtpote ab ineunte ætate in vsu, & magis nota, vtpote euidenti experientia sensuũ,

& magis mouentia & ratione prompta delectationis, & ratione imminẽtis oppositi contristantis in promptu. Rationis autem bonũ post ætatem percipitur, & parum cognoscitur, & parũ mouet tam ipsum quam oppositum malũ, tam culpæ q̃ pœnæ, vt ex perimur. Ostẽdit autẽ hæc humanæ naturæ infelicitas ipsam non esse eiusdẽ naturæ eũ aliis, quas videmus: sed altiorẽ ingredi rerũ ordinẽ, parum tamen de illo participando.

Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum tertiũ.

IN articulo tertio in responsione ad primũ nota, q d p se, & quid per accidens in habitu & actu in xta doctrinam i corpore articuli, vt scias discernere, eũ de nobilitate habit° & actus est discepta tio. Propter quod responsio ad tertium & si solũ loquatur cõparãdo actũ & habitum

2. 2. q. 154. ar. 12. Et 4. di. 41. ar. 3. q. 1. ad 5. Et mal. q. 14. ar. 2. ad 8. & q. 15. arti. 1. ad 7. Et Ro 1. le. 8. Et Gal. 5 lec. 6. Et col. 3.

° Artic. 1.

† q. 63. ar. 2. & 3.

° Lib. 2. in prin.

† Ar. 1.

Cap. 27. in prin. tom. 5.

† Lib. 3. ca. 13. a paulo ante ii. to. 1.

Art. præce.

Ar. 1.

Lib. 3. c. 13. & ca. 14. tom. 1.

Ca. 4. par. non mult remote a i. ne

Li 2 de inuen. in iol. 4. ante finem lib.

D. 295. 659.

c. 14. in prin. to. 1.

Super. ar 2. cor. Et mal. q. 2. arti. 2. ad 9. Et art. 5. ad 8.

bitum in nobilitate & malitia: non tamen negatum inde putes actum esse simpliciter nobiliorem habitu. Ex ratione enim allata in corpore, & explanata ad primum patet, ꝙ actus simpliciter est nobilior & melior habitu, sicut actus simpliciter actu permisto potentiæ, & finis, eo quòd est ad finem simpliciter. secundum quid autem inquantum permaneret in subiecto, & habet in se virtualiter actum, vt causa efficiēs, nō inconueniens excellere. Nō enim proprie causa est vniuoca, vt Sortes Platonis, sed potius sicut semen: quod est secundaria causa infra vniuocam. ad eandē enim speciē spectat semē, & effectus, & habitus, & actus: sed effectus & act⁹ perfectiores sunt res talibus instrumentalibus causis, quàm suis effectibus.

Tex.19.to. 8.

fugienda quàm vnum malum: sed habitus malus virtualiter est causa multorum malorum actuum. ergo habitus vitiosus est peior q̄ actus vitiosus.

§ 3 Præt. Causa est potior quàm effectus: sed habitus perficit actū tam in bonitate, quàm in malitia. ergo habitus est potior actu & in bonitate, & in malitia.

Sed contra. Pro actu vitioso aliquis iuste punitur, non autem pro habitu vitioso, si non procedat ad actum. ergo actus vitiosus est peior, quàm habitus vitiosus.

Respon. Dicendum, quòd habitus medio modo se habet inter potentiam & actum. Manifestum est autem ꝙ actus in bono & malo præeminet potentiæ, vt dicitur in 9. Meta. Melius est enim bene agere, quàm posse bene agere: & similiter vituperabilius est male agere, quàm posse male agere. vnde etiam sequitur, quòd habit⁹ in bonitate & in malitia, mediū gradū obtineat inter potentiā & actū, vt. s. sicut habitus bon⁹, vel malus præeminet in bonitate, vel malitia potētiæ, ita ēt subdat actui: quod etiā ex hoc apparet, ꝙ habitus nō dicitur bonus, vel malus, nisi ex hoc, ꝙ īclinat ad actum bonū, vel malum. Vnde pp bonitatem, vel malitiā actus, dr habitus bonus, vel malus: & sic potior est actus in bonitate vel malitia, q̄ habitus: quia,

D.52. 55. 69. Propter quod vnumquodque tale, & illud magis est.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ nihil prohibet, aliquid esse simpliciter altero potius, quod tn̄ fm qd ab eo deficit. Simpliciter. n. potius iudicatur quod p̄eminet, quantū ad id qd per se cōsideratur in vtroq;: fm quid aūt quod præeminet, fm id quod p accidēs

In cor. art. se hēt ad vtronq;. Ostensum est aūt ex ipsa rōne actus & habitus, ꝙ actus est potior in bonitate & malitia q̄ habitus. Quòd aūt habitus sit diuturnior q̄ actus, accidit ex eo, ꝙ vtrunq; inuenitur in tali natura, quę nō potest semper agere, & cuius actio est in motu trāseūte. vnde simpliciter actus est potior tā in bonitate, q̄ in malitia, sed habitus est potior secundum quid.

Ad 2^m dicendum, ꝙ habitus nō est simpliciter plures actus, sed secundum quid, idest, virtute. vnde ex hoc non potest cōcludi, quòd habitus sit simpliciter potior in bonitate, vel malitia quàm actus.

Ad 3^m dicendū, ꝙ habitus est causa actus in genere causæ efficientis: sed actus est causa habitus in genere causæ finalis fm quā cōsiderat̄ rō boni & mali: & ideo in bonitate, & malitia actus p̄eminet habitui.

Articvlvs IIII.

Vtrum peccatum simul possit esse cum virtute.

Supr. q.63. ar.2 ad 2. et infr. q̄ō.73. ar. 1. ad 2. & q̄.77. ar. 2. ad 3. Et 2. 2. q.24. art. 12. Et mal. q. 2. art. 9. ad 13. Et virtu. q. 1. art. 2. ad 5.

¶ Super Quæstionis septuagesimaprimæ Articulum quartū.

IN arti. 4. in respōsiōe ad 1. aduerte, ꝙ argumento consistente in hoc, ꝙ si virtus nō est cōpossibilis minori malo, puta vitio: ergo nec maiori, puta leui etc. Rńdet author, ꝙ icōpossibilitas nō consurgit ex maiori vel minori bonitate vel malitia, sed ex directa oppositione: magis autem opponitur vitium virtuti quàm peccatum: & ideo &c.

Ar.1.huius quæst.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ actus vitiosus, siue peccatum, non possit simul esse cū virtute. Cōtraria. n. nō possūt esse simul in eodē: sed peccatū quodammodo contrariatur virtuti, vt dictum est. ergo peccatū nō pōt simul esse cum virtute.

F

§ 2 Præt. Peccatum est peius q̄ vitium, idest, actus malus, quàm habitus malus: sed vitium nō potest simul esse in eodem cum virtute. ergo neque peccatum.

§ 3 Præt. Sicut peccatum accidit in rebus voluntarijs, ita & in rebus naturalibus, vt dicit̄ in 2. Physi. sed nunquàm in rebus naturalibus accidit peccatum, nisi per aliquam corruptionem virtutis naturalis: sicut monstra accidunt corrupto aliquo principio in semine, vt dicitur in 2. Phys. ergo etiā in rebus voluntarijs non accidit peccatū, nisi corrupta aliqua virtute animæ: & sic peccatum & virtus non possunt esse in eodem.

Tex. 82. tom.5.

G

Eodem lib. & cap. nūc dicto.

Sed contra est, ꝙ Philosoph. dicit in 2. Ethi. ꝙ per cōtraria virtus generatur & corrūpitur: sed vnus actus virtuosus nō causat virtutē, vt supra habitum est. ergo neq; vnus actus peccati tollit virtutem. possunt ergo simul in eodem esse.

2. Eth. cap. 3. in fin. & 1. et 2. q.51. ar.3.

Respon. Dicendum, ꝙ peccatum cōparatur ad virtutem, sicut actus malus ad habitū bonū: aliter autem se habet habitus in anima, & forma in re naturali. Forma. n. naturalis ex necessitate producit operationē sibi cōuenientem, vnde nō pōt esse simul cum forma naturali actus formæ cōtrariæ: sicut non pōt esse cum calore actus infrigidationis, neq; simul cū leuitate motus descensionis, nisi forte ex violentia exterioris mouentis: sed habitus in anima nō ex necessitate producit suā operationem, sed homo vtitur eo cū voluerit. vnde simul habitu in homine existente pōt nō vti habitu, aut agere contrarium actum: & sic pōt habens virtutē procedere ad actum peccati. Actus vero peccati si cōparetur ad ipsam virtutem, put est habitus quidā, non potest ipsam corrumpere, si sit vnus tm̄. Sicut. n. nō generatur habitus per vnum actū, ita nec per vnum actum corrumpitur, vt supra dictum est. Sed si cōparet̄ actus peccati ad causam virtutū, sic possibile est ꝙ p vnum actum peccati aliquæ virtutes corrumpātur. Quodlibet. n. peccatū mortale cōtrariatur charitati, quę est radix omniū virtutū infusarū, inquātum sunt virtutes: & ideo per vnum actū peccati mortalis exclusa charitate, excludunt̄ p cōsequēs omnes virtutes infusæ, inquātū sunt virtutes. Et hoc dico pp fidē & spē, quarū habitus remanent informes post peccatū mortale, & sic nō sunt virtutes: sed peccatum veniale, qd nō cōtrariatur charitati, nec excludit ipsam, p consequens ēt nō excludit alias virtutes: virtutes vero acquisitæ nō tolluntur p vnum actum cuiuscūq; peccati. Sic igitur peccatū mortale nō pōt simul esse cū virtutibus infusis, pōt tn̄ simul esse cum virtutibus acquisitis: peccatū vero veniale pōt simul esse & cum virtutibus infusis, & cum acquisitis.

H

Q.63. ar.2. ad 2.

I

K

Ad primum ergo dicendum, ꝙ peccatum non contrariatur virtuti secundum se, sed secundum suū actum: & ideo peccatū non pōt simul esse cum actu virtutis, potest tamen simul esse cum habitu.

Ad 2^m dicendum, qd vitium directe contrariatur virtuti, sicut & peccatū actui virtuoso: & ideo vitiū excludit virtutē, sicut peccatū excludit actū virtutis.

Ad 3^m dicēdum, ꝙ virtutes naturales agunt ex necessitate. & ideo integra existēte virtute, nunquā peccatū pōt in actu inueniri: sed virtutes animæ nō p̄ducunt actus ex necessitate. vnde nō est similis ratio.

ARTICVLVS V.

Vtrum in quolibet peccato sit aliquis actus.

1.2.q8 54. ar.2.ad 2.& q.79.art.3. Et 2.di.35. ar.3.& dis. 41.q.2.art. 3.ad 4. Et po.q.1.art. 6.ad 9.& q. 21.ar.1.ad 6.Et mal.q. 2.art.1. *li.3.ca.18. to.1.& lib. de vera rel. cap.14.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd in qu[illegible] peccato sit aliquis actus. Sicut.n. meritum cóp[illegible]tur ad virtutem, ita peccatum ad vitiũ cóparatur: sed meritum non põt esse absque aliquo actu. ergo nec peccatũ potest esse absque aliquo actu.

¶ 2 Præt.* Augu. dicit in lib. de liber. arbit. φ omne peccatum adeo est voluntarium, φ si non sit voluntarium, non est peccatum: sed non potest esse aliquid voluntariũ nisi per actum voluntatis. ergo omne peccatum habet aliquem actum.

¶ 3 Præt. Si peccatum esset absque aliquo actu, sequeretur φ ex hoc ipso, φ aliquis cessat ab actu debito, peccaret: sed cótinue aliquis cessat ab actu debito, ille scilicet, qui nunquàm actum debitum operatur. ergo sequeretur φ continue peccaret, quod est falsum. nó ergo est aliquod peccatum absque actu.

SED CONTRA est, quod dicitur Iacob. 4. Scienti bonum facere, & nõ facienti, peccatum est illi: sed non facere non importat aliquem actum. ergo peccatum potest esse absque actu.

RESPON. Dicendum, φ quæstio ista principaliter mouetur pp peccatum omissionis, de quo aliqui diuersimode opinantur. Quidã enim dicũt, φ in omni peccato omissionis est aliqs actus vel interior, vel exterior. Interior quidem, sicut cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, quando ire tenetur. Exterior aũt, sicut cum aliquis illa hora, qua ad ecclesiã ire tenetur, vel ẽt ante, occupat se talibus, quibus ab eundo ad ecclesiã impedit: & hoc quodãmodo videtur in primũ C redire. Qui .n. vult aliquid, cum quo aliud simul esse nó potest, ex cõsequenti vult illo carere, nisi forte nó perpendat, φ per hoc quod vult facere, impeditur ab eo qđ facere tenetur: in quo casu posset p negligentiã culpabilis iudicari. Alij vero dicunt, φ in peccato omissionis non requiritur aliquis actus: ipsum.n. nõ facere quod quis facere tenetur, peccatum est.

Vtraque autem opinio sm aliquid veritatem hẽt. D Si enim intelligatur in peccato omissionis illud solũ, quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quãdoque omissionis peccatum ẽ cũ actu interiori, vt cum aliquis vult non ire ad ecclesiã. Quandoq; vero absq; omni actu vel interiori, vel exteriori: sicut cũ aliqs hora, qua tenetur ire ad ecclesiã, nihil cogitat de eundo, vel nó eundo ad ecclesiã. Si vero in peccato omissionis intelligantur etiã causæ, vel occasiones omittẽdi, sic necesse est in peccato omissionis aliquẽ actũ esse. Non.n. est peccatũ omissionis, nisi cũ aliquis pstermittit qđ potest facere, & non facere. φ autem aliquis declinet ad non faciendum illud qđ potest facere, & nó E facere, non est nisi ex aliqua causa, vel occasione cõiũcta, vel præcedente: & si quidem causa illa non sit in potestate hoĩs, omissio nó habet rationem peccati: sicut cum aliquis pp infirmitatem prætermittit ad ecclesiã ire. Si vero causa, vel occasio omittẽdi subiaceat voluntati, omissio habet rõnem peccati, & tunc semper oportet φ ista causa inquantum est voluntaria, habeat aliquem actum ad minus interiorem volũtatis: qui quidem actus quandoq; directe fertur in ipsam omissionẽ, puta, cũ aliquis vult non ire ad ecclesiã vitans laborem, & tunc talis actus p se ptinet ad omissionem. Voluntas.n. cuiuscunq; peccati per se pertinet ad peccatum illud, eo φ voluntarium est de rõne peccati. Quãdoq; autem actus voluntatis directe fer- A tur in aliud, per qđ homo impeditur ab actu debito, siue illud in qđ fertur voluntas, sit cõiunctum omissioni, puta, cum aliqs vult ludere, quando ad ecclesiã deberet ire: siue ẽt sit pcedens, puta, cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex quo sequitur, φ nó vadat hora matutinali ad ecclesiã: & tunc act⁹ iste interior, vel exterior p accidens se habet ad omissionem: qa omissio sequitur præter intentionem. hoc autem dicim⁹ p accidens esse, qđ est præter intentionem, vt patet in 2. Phys. Vnde manifestum est, φ tũc peccatum omissionis habet quidem aliquem actum cõiunctum, vel pcedentem, qui tñ paccidens se habet ad peccatũ omissionis. Iudicium autem de rebus dãdum est sm illud qđ est per se, & non sm illud quod est per accidens. B Vnde verius dici potest, φ aliquod peccatum possit esse absq; omni actu: alioquin etiam ad essentiã aliorum peccatorum actualium pertinerent actus, & occasiones circunstantes.

AD PRIMVM ergo dicendum, φ plura requirunt ad bonum q̃ ad malum, eo φ bonum contingit ex tota integra causa, malum autem ex singularibus defectib⁹, vt Dion. dicit 4. ca. de diui. no. & ideo peccatũ potest contingere siue aliquis faciat qđ non debet, siue non faciendo quod debet: sed meritũ non põt esse nisi aliqd faciat volũtarie qđ debet. & ideo meritũ nó potest esse sine actu, sed peccatum põt esse sine actu. In parte 4 a medio.

AD 2m dicendum, φ aliquid dicitur voluntarium C non solum quia cadit super ipsum actus voluntatis, sed quia in potestate nostra est vt fiat, vel non fiat, vt dicitur in 3.* Eth. vnde etiam ipsum non velle potest dici voluntarium, inquantum in potestate hominis est velle, & non velle. Ca.5. to.5.

AD 3m dicendum, quòd peccatum omissionis contrariatur præcepto affirmatiuo, quod obligat semper, sed nõ ad semper: & ideo solum pro tempore illo aliquis cessando ab actu peccat, pro quo præceptum affirmatiuum obligat.

ARTICVLVS VI.

Vtrum conuenienter diffiniatur peccatum, esse dictum, uel factum, uel cõcupitũ contra legem æternam. D

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur φ inconuenienter diffiniatur peccatũ cum dicitur, Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum cõtra legem æternam. Dictum enim, vel factum, vel concupitum importat aliquẽ actum: sed non omne peccatum importat aliquem actum, vt* dictum est. ergo hæc diffinitio non includit omne peccatum. E

¶ 2 Præt. † Augu. dicit in libr. de duabus animabus. Peccatum est voluntas retinendi, vel consequẽdi quod iustitia vetat: sed voluntas sub concupiscentia cõprehenditur, secundum quod concupiscentia largo mõ sumitur p omni appetitu. ergo suffecisset dicere, Peccatum est concupitum contra legem æternam, nec oportuit addere, dictum, vel factum.

¶ 3 Præt. Peccatum proprie consi-

¶ Super Quæstionis septuagesimaeprimæ Articulũ sextum.

IN art. 6. dubium occurrit ex Greg. de Arimino, in secũdo senten. distin. 34. volente quòd peccatum proprie, quo quis dicitur formaliter peccans, nó est actus, nec est aliqd incomplexe significabile. & hoc probat dupliciter. Primo, quia peccatum consistit in hoc, qđ aliquis agit contra rectam rationẽ: sed hoc non est nisi cõplexe significabile. ergo. Et quia in præceptis affirmatiuis & negatiuis prohibentur peccata, & affirmantur eorum opposita, vt patet: sed in his sola complexe enuntiabilia iubentur aut prohibentur: quia cũ præcipitur, Non mœchaberis, nec vir, nec mulier, nec act⁹ prohibet, sed facere actum

Infr. q. 76. art.2. ad.1. Et 2.di. 35. ar.2.cor. & ad 3. Et ma. q.2.ar. 1.co. & ad 2.

Art.præc.

Lib.de duabus animabus ca.11.in princ.to. 6. Et 1.retrac. ca.15. to.1.

actum commistionis, quod sola oratione est enunciabile formaliter, vel æquivalenter. Sed hæc Gregorii phantasia a diuo Tho. post Aug. & Aristotelem excluditur dicente hic, q peccatum nil aliud est quam actus humanus malus. constat nanque q actus human^9, malus est quid incõplexe significabile: significatur nanque infinitis nominibus incõplexis, vt fornicationis, blasphemiæ, & aliis huiusmodi nominibus*. Peccatum nanq; cũ voluntarium sit in actu secundo consistens secũdum veritatem aut sumitur materialiter, aut formaliter, aut pro toto cõposito. & si quidem sumitur materialiter, cõstat quòd actus secundus est, quicquid sit illud: & potest & nominaliter, & verbaliter significari. verbaliter quidem per modum actus: nominaliter autẽ per modũ substãtiæ. Si vero sumitur formaliter, constat q est priuatio, quæ eodẽ modo est significabilis, & similiter totum compositum: sed quod forte decipit est, quia non discernitur inter peccatum in actu exercito & in actu signato, & peccatum in re, idest, secundum se vt præuenit significabilitatem vtranque. in actu nanque exercito non nisi verbo significatur in actu vero signato, nomine. Sed quæstio theologorum & philosophorum de re est, vt abstrahit ab his significandi modis. Et per hæc patet responsio ad obiecta: falsum nanque vtrobique assumitur, nisi in actu exercito, cum dicitur, quòd agere contra rationem, quòd mœchari &c. non sint incomplexe significabilia. male quoque exponitur Aug. in diffinitione ista. Peccatum est dictum, factum, nisi verificetur, quòd peccatum est dictio, factio, concupiscẽtia, volitio contra legem Dei.

¶ In eodem artic. pro quanto hic tractatur quid est peccatum in moralibus, & dicitur, quòd est actus voluntarius malus, scito vir docte, quòd, vt ex supra dictis in quæst. 18. habes, Malum æquiuoce dicitur de malo absolute, & de malo morali; quoniã malum absolute est formaliter nullius naturæ, sed priuatio & nihil: malum autem morale est multarum naturarum, sicut color & alia genera. Vitium enim intemperantiæ formaliter est vna species in rerum natura: & similiter actus intemperantiæ formaliter est operatio in certa specie positiua. idem enim iudicium est de intemperantia habituali & actuali, quo ad hoc. Et quoniam illa vitium, hæc peccatum est: ideo cane in tractatu de vitiis & peccatis ne erres in principio, putans vitium & peccatum habere tãtum rationem mali ratione priuationis. Oportet nanque dicere, quòd peccatum est actus malus dupliciter, scilicet contrarie & priuatiue. Intemperantia enim est actus malus contrarie, pro quanto est actus habẽs contrarium obiectum formale obiecto temperantiæ: est vero actus malus priuatiue, pro quanto est actus priuatus rectitudine, quam deberet habere. Est autem inter has duas mali rationes tanta differentia, quòd prima, vt dictum fuit, est res quædã positiua, & a Deo &c. quòd secunda est, priuatio, est nihil, & non a Deo. prima quoque est prior naturaliter secunda, & est fundamentum eius, quòd omne peccatum est actus contrarius alicui virtuti: & ad huiusmodi contrarietatem sequitur priuatio debitæ rectitudinis. Prima rursus spectat ad conuersionem: secunda autem ad auersionem innẽtam in peccato vtroque, & vocatur inordinatio: sed prima contrarie, secũda priuatiue. quamuis visitato vocabulo cum de peccato est disputatio, inordinatio, deformitas, malitia, ratio mali, & si quid est huiusmodi, priuatiue sumantur in litera. ergo cum dicitur, quòd peccatum est actus humanus malus, intellige q malus & inordinatus vtroque modo: vtranque enim inordinationem habet actus ex incommensuratione ad suam regulam. Nam inordinationem contrarie habet ex obiecto, quod est aliquid appetitum dissonans regulæ. & ex hoc comitatur inordinatio priuatiue: quia ex hoc actus priuatur rectitudine regulæ, qua deberet informari. Et hoc bene nota, & fige menti, si vis authorẽ intelligere, & si vis contradictores conuincere, naturas vitiorũ oppone, & cũ oportebit fateri vitia esse vere cõtrarias naturas positiuas virtutibus i genere qualitatis, & cõtraria sint formaliter contraria, cogentur idem dicere de actibus eorum formaliter, ex quibus generantur, & quos eliciunt.

¶ In eodẽ arti. quoniam ibi dicitur, quòd inordinatio est quasi [illegible] in peccato, [illegible] humanus est quasi materiale: dubitari potest primo de sensu literæ: secundo de re. De sensu quidẽ, an loquatur de inordinatiõe vtraque, an de altera tãtũ, scilicet priuatiua: & similiter per substãtiã actus, an intelligat actum ipsum in genere naturæ, an etiã secundum speciem moralẽ, sed hæc quæstio, quia de verbis & de rebus cõstat, nõ magni facienda est. Verificari nanq; põt de inordinatione vtraque, qđ est quasi forma le in peccato; & substantia actus voluntarii in genere naturæ vt materiale. Et rursus verificari potest, q substantia actus in genere naturæ & moris, est vt materiale: & inordinatio priuatiue est vt formale, vt ex dicendis clarius patet. secunda tamẽ expositio magis videtur literaliter intenta. De re igitur ipsa dubiũ est, quæ duarũ inordinationũ sit magis de rõne peccati, an inordinatio positiua, an inordinatio priuatiua: & hoc est idẽ qđ quærere, quid est magis de rõne peccati, auersio, vel cõuersio. Oportet. n. hic, vbi qđ est peccatũ fundamus, peccati quidditatẽ diligẽter inuestigare, qm principium ois sciẽtiæ est. Qđ qđ est. Et scito, q nõ facio difficultatẽ in peccatorũ nominibus pprijs, puta intẽperãtia, iniustitia: vel cõmuni, puta culpa, peccatũ: qm esset quæst. nõ de rebus absolute, sed vt significãtur sub vocabulis, & rediret quæst. de nominibus. Dico aũt hoc, ne quis arguat ex hoc, q sicut albũ purã qualitatẽ significat ita malũ purã malitiã, & peccatũ purã priuationẽ. Si. n. ea nominũ significationibus arguimus, iniustitia actualis, contrarie sumẽdo ly, in purã qualitatẽ. igitur & sic oppositas habem^9 determinationes de genere & speciebus, qđ est ridiculũ aũt rẽ inter viros doctos. De ipsa ergo re, quã peccatũ dicim^9, quocũq; nomine vocẽ quæstio est. & Sco. in secũdo sen. dis. 35. tenet, qđ inordinatio priuatiua, seu auersio est magis de rõne peccati: quia est ipsa essentialis ratio peccati. & hoc manifestat p oppositũ: q a rectitudo opposita est ipsa essentialis ratio virtutis. & deducit hãc suã positionẽ ex illo capite. s. qđ peccatũ est formaliter priuatio, ad qđ sunt tot authoritates a diuo Tho. nõ habeo explicite quantum recolo oppositum; sed distinguit ipse, & tandẽ oppositũ videtur mihi esse verũ sm doctrinã eius, vt in seq. q. in 1. art. clare insinuat. Distinguo igitur in primis ex ipso in Secunda secundæ q. 10. art. 5. q peccatũ est in duobus generibus, s. in genere mali simpliciter, & est in genere voluntarii, seu moralis mali. & in gñe quidẽ mali simpliciter, reponit formaliter per inordinationẽ priuatiue, seu auersionẽ: in genere aũt voluntarii, seu moralis mali per suã differentiã, quãm ex obiecto malo moraliter habet, reponitur. Et quoniã obiectũ tale & differentiã talẽ, in qua inordinatio cõtrarie cõsistit, sortitũ peccatũ ex intentione peccantis. vnde habet peccatũ, quod sit voluntariũ: auersionẽ autẽ, seu inordinationẽ nõ sortitur ex intentione, sed cõsequitur: ideo peccatõ hiquãtũ voluntariũ: intimius inest inordinatio cõtrarie, q priuatiue, & conuersio quam auersio: inquãtũ vero malũ simpliciter, intimius inest inordinatio priuatiue & auersio, q cõuersio. Et si quæras, absolute & sine distinctiõe loquẽdo, qđ est dicendũ, dico q q a peccatũ absolute loquẽdo, est in gñe mali simpliciter, & est volũtarium, ideo vtrũq; absolute recte dicitur, scilicet, & q auersio est de rõne peccati & formale in peccato, & q cõuersio est de rõne peccati & formãs peccatũ. Ad cõparatiuã autẽ quid magis absolute, dico q cõuersio & ratio est dupliciter, prima, q a peccatum est magis voluntariũ, q malũ: q a est voluntariũ sm se totum, quãuis diuersimode: quia conuersio principaliter, auersio secundario. non est autem malum secundum se totũ, sed secundũ partẽ tantũ, scilicet priuatiuam.

q.1.ar.3. & q.18.art.4. & 6. & q.20. artic.1. & 2.

*Li.1.de li. arb. c.16. & vlti. aň me. tom.1.

*Lib.83.q. q.30. parũ a prin. to.4.

Arti.1.huius quæst.

Lib.22.contra Faustũ, c.27.i prin. tom.6.

*Arti.1 huius quæst.

q.1.art.1. D.842.

...sistere videtur in auersione a fine. nam bonum & malum principaliter considerantur secundum finem, vt ex * supradictis patet. vnde & * August. in 1. de lib. arbitr. per comparationem ad finem diffinit peccatum dicens, quòd peccare nihil est aliud, quàm neglectis rebus æternis temporalia sectari. Et in * lib. 83. q. dicit, quòd omnis humana peruersitas est vti fruendis, & frui vtendis: sed in præmissa diffinitione nulla fit mentio de auersione a debito fine. ergo insufficienter diffinitur peccatum.

§ 4 Præt. Ex hoc dicitur aliquid esse prohibitum, quia legi cõtrariatur: sed nõ oia peccata sunt mala, qa prohibita, sed quædã sunt prohibita, quia mala. nõ ergo in communi diffinitione peccati debuit poni, quòd sit contra legem Dei.

§ 5 Præt. Peccatum significat malum hominis actum, vt ex * dictis patet: sed malum hominis est contra rationem esse, vt Diony. dicit 4. cap. de diuin. nom. ergo potius debuit dici, quòd peccatum sit contra rationem, quàm quòd peccatum sit contra legem æternam.

G IN CONTRARIVM sufficit authoritas * Augustin.

RESPON. Dicendum, quòd sicut ex * dictis patet. Peccatum nihil aliud est quàm actus humanus malus. quòd autem aliquis actus sit humanus, habet ex hoc, quòd est voluntarius, sicut ex * supradictis patet, siue sit volũtarius quasi a volũtate elicitus, vt ipsum velle vel eligere: siue quasi a voluntate imperatus, vt exteriores actus

secunda est, quia conuersio dat peccato verā speciem, auersio vero dat priuationem speciei. Intemperantia enim ex conuersione ad obiectum, sortitur differentiā veræ speciei in genere qualitatis: ex auersione autem priuationem habet speciei temperantiæ. magis autem conuenit peccato differentia vere specifica, quam priuatio speciei. Auctoritates autem allatæ a Scoto, & ratio inducta nihil aliud probant, nisi quòd peccato, vt est in genere mali simpliciter, magis inest auersio. Si enim essentialis peccati ratio in priuatione cōsisteret: sed, vt dictum est, magis exigit ratio peccati, inquantum est voluntariū, secundum quā non est essentialis ratio peccati in priuatione, sed in contrario ad qđ sequitur priuatio illa. Dixi autē pluries malum simpliciter, ad differentiam mali moralis, quod non est malū simpliciter, sed huic vt diuo Thomæ in locis superius allegatis placet. Sicut enim frigus est in se bonum quoddā, & est malum calido: ita temperantia est in se bonum quoddā, est tamē malum rationali vitæ. & sicut ad frigidū quod est cōtrarium calido, sequitur priuatio calidi, non quia frigus non est calor, sed quia frigidū nō est calidū: & hæc priuatio habet rōnem mali in subiecto, cui debetur bonū calidi, quādo, sicut &c. vt patet in corporibus infirmis ex frigore. Ita ad intēperantiā sequitur priuatio, nō quia nō est tēperantia: hæc est.n. negatio impertinēs, sed quia actus voluntarius subiectus formæ intemperantiæ, non est temperatus. Et quoniā debetur tali actui subiecto bonū tēperantiæ, ideo huiusmodi priuatio habet rationem mali simpliciter: & sic inordinatio hic, & auersio pertinet ad peccatum, inquantum malum simpliciter: inordinatio autem contraria, & conuersio pertinet ad peccatum, inquantum habet rationem mali moralis, & voluntarii. Et quoniam inordinatio priuatiue est vltimū superueniēs peccato, ideo forte in litera dicitur, q est quasi formale in peccato: & non dixit absolute, quòd est formale. & eadē ratione, actus denominatus ab illa dicitur, quòd est quasi materiale in peccato. Verum autem peccatum, quia includit hæc duo, sit vnum per accidens, aut vnum per se, & alterum sic annexum: quamuis hic esset dicendum, vbi de quod quid est peccati tractatur: in sequēti tamen articulo, vbi de specifica distinctione peccatorum tractatur, dicetur.

¶ In eodem sexto articulo, in responsione ad vltimum occurrit dubium, An peccatū in moralibus ex hoc ipso q est peccatum, sit offensiuum Dei, & similiter auersiuum a Deo: an ex alio habeat, quòd sit contra rationē, & ex alio quòd sit offensiuū Dei. In litera enim distinguitur peccatum secūdum has duas rationes, & dicitur quòd inquantum est contra rationem, tractatur a philosopho morali: inquantum est offensiuum Dei, a theologo. Quòd enim ex diuersis hæc proueniant, suadet primo ipsa distinctio facta, deinde ratio, quia ratio nostra est quoddam ens participatum: Deus autem est ipsum esse per essentiam. constat autem, quòd contrarium, vel priuatio entis participati, non est contrarium, nec priuatio entis per essentiam. Peccatum igitur ex hoc quòd est contra rationem humanam, non est offensiuum Dei: nec sufficit ad euadendum hoc, dicere quód quia ratio humana deriuatur a diuina, quòd est contra rationem humanam, est contra diuinā, tum quia cognitio sensitiua deriuatur etiam a diuina cognitione, non tamen contrarium cognitioni sensitiuæ, est contrarium cognitioni diuinæ: tum quia ex hoc nihil aliud habetur, nisi quòd peccatum est contra rationem diuinam, inquātum participata est in ratione humana, quod nihil aliud est, quàm esse cōtra effectum Dei: & quæstio est de esse cōtra ipsum Deū vt offensiuum eius, non suorum effectuum.

¶ Præterea, si peccatū vt sic, esset offensiuum Dei, & auersiuum

Loco I arg. Sed contra, citato.

vel locutionis, vel operationis. Habet autem actus humanus, q sit malus ex eo, quod caret debita commensuratione. Omnis autem commensuratio cuiuscunque rei attenditur per comparationem ad aliquam regulam, a qua si diuertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex: Vna propinqua & homogenea, s. ipsa humana ratio: alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. Et ideo *Augu. in diffinitione peccati posuit duo, vnum quod pertinet ad substantiā actus humani, quod est quasi materiale in peccato, cum dixit, Dictum, vel factum, vel concupitum: aliud autem quod pertinet ad rationē mali, quod est quasi formale in peccato, cum dixit, Contra legem æternam.

AD PRIMVM ergo dicendum, q affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus, sicut in diuinis genitum & ingenitum, ad relationem, vt *August. dicit in 5. de Trinit. & ideo pro eodem est accipiendum, Dictum & non dictum, factum & non factum.

Cap. 3 6. 7. 8. tom. 3.

AD 2m dicendum, quòd prima causa peccati est in voluntate, quæ

B imperat oēs actus voluntarios, in qbus solū inuenitur peccatum: & ideo Augustinus quandoque per solam voluntatem diffinit peccatum: sed quia etiam ipsi exteriores actus pertinēt ad substantiam peccati, cum sint secundum se mali, vt dictum est, necesse fuit, quòd in diffinitione peccati poneretur etiam aliquid pertinens ad exteriores actus.

AD 3m dicendum, q lex æterna primo & principaliter ordinat

C hominem ad finem, consequenter autem facit bene se habere circa ea, quæ sunt ad finem. &

A ab eo, posset hoc cognosci naturali ratione, & a Philosophis deberet tractari, quorum neutrum apparet.

¶ In oppositū est, quia odium Dei & blasphemia Dei, sunt peccata mortalia seclusa omni fide & gratia: & naturaliter cognoscibilia non solū q sunt peccata, sed q sunt offensiua Dei. Et hoc non nisi quia cōtra rōnē rectā actus odii hēt obiectum. ergo.

¶ Ad hoc dicitur, q istæ duæ rationes in peccato distinguuntur non vt disparatæ, sed vt subordinatæ: ita q peccatū esse cōtra rationem subordinatur, ad esse contra Deum, & illud infert hoc, quasi vt inferius suū superius.

¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, q finis vltimus creaturæ rationalis vt sic, est Deus dupliciter. primo: vt obiectum beatitudinis possibilis naturaliter: secūdo vt obiectum beatitudinis reuelatæ. Nec Deus sic & sic sese habet vt duo disparati fines vltimi, sed quia gratia psupponit & perficit naturā, Deus vt finis naturalis est finis vltimus quasi in genere, & quasi subordinatur sibiipsi, vt finis est beatitudinis reuelatæ tāquā fini vltimo simpliciter. Propter quod, quicquid contrariatur Deo vt fini naturali rationalis creaturæ, repugnat consequenter eidem, vt fini supernaturali: quamuis non quicquid ordinatur ad Deum vt finem naturalem, ordinetur ad eundem supernaturalem. Et ratio disparitatis est: quia bonum consurgit ex causa integra, malum autem ex particulari quocunque defectu. cum autem finis moralium virtutum sit bonum rationis ordinatum ad Deum finem naturalem, vt medium necessarium ad consequendū illum: ita quòd inter bonum rationis, & Deum finem rationalis

In co. & q. 14. & 20.

D creaturæ, hæc est cōnexio necessaria & in ratiocinādo, & in exequendo. nā inchoando a fine, & ex eo accipiēdo rationē operis, ad bonum rationis deuenitur tanquàm a principio ad conclusionem necessariam: & similiter inchoando ab exequendo bono rationis, proceditur ad Deum vltimum finem. Manifeste enim cōstat quòd ex summo bono mentis non deducitur malū rationis, sed bonum, & quòd ad summum mentis bonum non ducit malum rationis, sed bonum. Conuenit igitur bono rationis cū Deo fine naturali, oportet q peccatum, quod est malum rationis, ex eo ipso q contrariatur bono rationis, abducat a Deo fine naturali: & consequenter, vt dictum est, supernaturali. Et cōfirmatur, quia peccans, puta, intemperatus, constituit sibi vltimum finem in bono sensibili, puta, delectatione contraria rationi: ac per hoc cum non possit vnus habere simul duos vltimos fines, vt in q. prima determinatum est, proponit ipsum vbi summū Deo, dans ei dignitatem diuinam vltimi finis, iuxta illud apostoli ad Philip.

E 3. Quorū deus venter est. & per hoc auertitur manifeste a Deo summo bono, & offendit ipsum quantum est ex parte sua, auferens illi dignitatem propriam, esse vltimum finem operum rationalis creaturæ, & præponens illi aliud, magis diligens illud aliud, q ipsum: quia finis vltimus est maxime amatus. Et hoc qd ex prima parte q. 48. habetur, scilicet quòd malum culpæ cōtrariatur bono diuino in se: quoniam cōtrariatur amori quo Deus amatur in seipso non solum charitate infusa, sed acquisita. vnde inferius in q. 73. art. 7. ad tertium dicitur, quòd auersionem a regula rationis sequitur auersio a Deo, cui homo debet coniungi per rectā rationem. Peccatum igitur seclusa omni fide, & pertinente ad illam, est contra bonum rationis, tanquàm proximum finem, & contra bonum diuinum, tanquam vltimum finem, ex hoc ipso q est peccatum: & inordinatio eius est priuatio formalis rectitudinis actus, ferēs auersionem ab incommutabili bono, & offensam illius. Et quoniam beatitudo supernaturalis supponit naturalem, ex consequenti quātum est ex se, est contra Deū vt obiectum beatitudinis supernaturalis, & auersiuum ab eo, & offen-

offensionum eius Supposita auté fide peccatum ipsum priuat re F ctitudine non solum legis naturæ seu rationis, sed diuinæ oppo nitur enim ordini charitatis infusæ, & est offensiuum Dei vltimi finis simpliciter. has enim conditiones non haberent actualiter peccata mortalia, si Deus creaturam rationalem in suis puris naturalibus præceptis ac finib⁹ reliquisset: quis quantú est ex se, vt dictum est, repugnarent etiam supernaturalibus, vtpote præsupponétibus naturalia.

¶ Ad primam auté obiectionem in oppositum patet respó sio. distinctio enim ex hoc quòd est distinctio, habet magnam latitudinem. Quàmuis posset dici, q author intendit de ratione offensiui, inquantum est cótra Deum supernaturalem finem, quod puræ est theologiæ considerare. Sed hoc parui refert quia theologus etiã considerat peccata, inquantum sunt cótra rationem in ordine ad abductionē a Deo, sicut etiam considerat de moralibus virtutibus acquisitis in ordine ad Deum.

Lib. 1. de li. arb. cap. 16. tom. 1.

¶ Ad secundam dicitur, quòd peccatú aliter contrariatur rationali vitæ, & aliter Deo. nam vitæ rationali contrariatur formaliter, sicut calidú frigido, vel tenebra lumini: Deo autem contrariatur obiectiue, nó efficaciter, sed affectuose, idest, non q Deo ipsi in se aliqd ex tali contrarietate adimatur, sed quantum est ex affecto peccantis explicite, vt in odio Dei: implicite, vt in adulterio, furto, & huiusmodi. Vnde ex hoc ipso quòd peccatum est contrarium rationi formaliter, habet quòd est contrarium Deo obiectiue modo dicto. non enim est contrarium rationi formaliter, nisi quia voluntarium: propter quod argumentum, quod de cótrarietate formali loquitur, non obstat.

¶ Ad tertiam dicitur concedendo, quòd hoc potuit naturaliter cognosci, & dici a Philosophis, vt manifeste patet de odio Dei, quamuis negantes diuinam prouidentiam circa humanos actus, de his non fuerint soliciti.

ideo in hoc quod dicit, contra legem æternam, tangit auersionem à fine, & omnes alias inordinatiões.

Ad 4m dicendum, quòd cum dicitur, quòd non omne peccatum ideo est malum quia est prohibitum, intelligitur de prohibitione facta per ius positiuum. si autem referatur ad ius naturale, quod cótinetur primo quidem in lege æterna, secundario vero in naturali iudicatorio rationis humanæ, tunc omé peccatú est malú, quia prohibitum: ex hoc enim ipso quod est inordinatú, iuri naturali repugnat.

Ad 5m dicendum, quòd a theologis consideratur peccatum præcipue secundum quod est offensa cótra Deum: a philosopho autem morali secundum quod contrariatur rationi. & ideo Augu. conuenientius diffinit peccatum ex hoc quod est contra legem æternam, quàm ex hoc quòd est contra rationem, præcipue cum per legem æternam regulemur in multis, quæ excedunt rationem humanam, sicut in his quæ sunt fidei. H

QVAESTIO LXXII.

De distinctione peccatorum, in nouem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de distinctione peccatorum, vel vitiorum.

Et circa hoc quæruntur nouē.

¶ Primo, Vtrú peccata distinguantur specie secundum obiecta.

¶ Secúdo, De distinctione peccatorum spiritualiú, & carnalium.

¶ Tertio, Vtrum secúdum causas.

¶ Quarto, Vtrum secundum eos, in quos peccatur.

G ¶ Quinto, Vtrum secundum diuersitatem reatus.

¶ Sexto, Vtrum secundum omissionem & commissionem.

¶ Septimo, Vtrum secundum diuersum processum peccati.

¶ Octauo, Vtrum secundum abundantiam, & defectum.

¶ Nono, Vtrum secundum diuersas circunstantias.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccata differant specie secundum obiecta.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccata non differant specie secundú obiecta. Actus enim humani præcipue dicuntur boni vel mali, per comparationem ad finem, vt supra ostensum est. cùm igitur peccatum nihil aliud sit quàm act⁹ hominis malus, sicut † dictum est, videtur I quòd secundum fines peccata debeát distingui specie magis, quàm secundum obiecta.

Inf. ar. 3. & 4. cor. et ar. 5. ad 1. Et 1. 2. prol. & q. 39. arti. 1. co. Et 2. dis. 42. q. 2. art. 2. q. 1. ad 2. et q. 1. cor. Et mal. q. 2. ar. 6. cor. Et q. 14. art. 3. cor. Et Psal. 50.

q. 1. ar. 3. Et q. 18. artic. 4. & 6.

† q. 71. ar. 1

¶ Super Quæstionis septuagesimæ secundæ Articulum primum.

IN artic. 1. quæst. 72. sunt multa dubia simul tractanda. Primum est de conclusione ipsa ex Scoto in secundo sent. dis. 35. volente quòd peccata distinguuntur specie ex parte auersionis. Et ratio sua est: quia auersio est ipsa formalis ratio peccati: conuersio autem spectat ad materiale. constat enim quòd specificatio est ex formali, & non ex materiali.

¶ Præterea, Peccatum est in duplici genere, scilicet mali moralis & mali simpliciter, & vtroque modo specificatur. ergo non est altera tantum specificatio asserenda, reliqua omissa. Et si dicatur, quòd vna est priuatiua, & altera positiua, hoc neutram exclusionem causat: quia species alicuius assignantur iuxta naturam eius. vnde si peccatum est duarum naturarum, ambæ sunt assignandæ: si vnius, vna tantum.

¶ Si dicatur quòd vna est per se, & altera per accidens, vt in litera dicitur, bene respondetur: sed est probandum, & insur- F gis secundum dubium de ratione in litera posita, scilicet quia conuersio, seu talis actus per se intenditur a peccante: inordinatio autem per accidens. ideo specificatio est ex parte conuersionis &c. Peccat enim hæc ratio declinans a per se respectu intentionis peccantis, ad per se respectu peccati. Quæstio namque est de specie peccati, & non de specie intentionis peccátis. Intentio enim peccantis est actus voluntatis: peccatum est offensa dei. vnde dicitur sophisma figuræ dictionis a specie intentionis, ad speciē peccati: sicut ab actu ad actum talē.

¶ Et cófirmatur dubium, quia consideratur peccatum dupliciter, scilicet secú dum se, & in ordine ad hoc vel illud. Et secundum se quidē sumitur in quæstione; & sic de eo verificátur duo, scilicet quòd est voluntarium, & quòd est inordinatum. In ordine autem ad peccantis intentionem sortitur, quòd vnú horum, scilicet voluntarium per se, alterum, scilicet inordinatum per accidens habeat ergo processus primus a secundum quid ad simpliciter est, dú ex præeminentia voluntarii in ordine ad intentionem peccátis intulit. ergo peccatú secundum se speciá habet ex illo vno, posuisset náque sub sumit sed alterú horum, scilicet inordinatio per se cóuenit peccato vt est malú: reliquum vero per accidens, seu materialiter & sic concluditur, ergo species peccati est ex inordinatione. & si hic est sophisma a secúdum quid ad simpliciter, quare non ibi, cum vtrobique procedatur ad peccatú secundum se a peccato vt ab hoc, scilicet peccante: vel in hoc, scilicet genere mali.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis non oportet alia fundamēta iacere: sed declarare fundata de peccato, cú plura in se claudat, ex quibus nō fit vnú per se, vno existāte priuatiuo, altero positiuo, nūquā poterit iudiciú simpliciter dari, nisi supponatur ipsum simpliciter & absolute esse aliquid per se vnú. sic n. de ipso hanc loquimur. Et si quidē peccatú est priuatio, vt Sco. in 35. di. K dupliciter tenet, cóstat q species eius sumútur ex parte auersionis, seu inordinationis. si aút est actus cótrarius virtuti, cóstat q species eius sumútur ex parte cóuersionis seu obiecti. Et ex hoc sequitur, q si in hac quæstione vertitur in dubiú res ipsa, patet responsio, s. q res, quæ vocatur inordinatio priuatiue, specificatur ex habitu oppositoi sicut cæcitas & surditas distinguúntur specie ex visu & auditu, quib⁹ priuátur subiecta: & res quæ vocatur cótrariú virtuti, specificatur ex obiecto seu fine, sicut virtutes ipsæ. Si aút vertitur in dubiú res significata peccatorú nominibus, vt de facto vertitur in dubiú, quia putátes inordinationē significari formaliter, dicunt q peccatum distinguitur specie sm̄ oppositorú distinctionē: putátes aút cótrariú significari formaliter, dicút peccatum distingui specie secundum obiecta, non est omnino clara apud omnes veritas, cum ex vsu doctorum absolute vocantium peccatum nihil, & non a Deo, & similia, apparentiam oppositam patiatur. Dicemus tamen veritatem ratione firmatá & est, quòd peccatum est vnum per se, & est ens contrarium virtuti, & inordinatio priuata est necessario concomitans ipsum, vt

¶ 2 Præt. Malum cum sit priuatio, distinguitur specie secundum diuersas species oppositorum: sed peccatum est quoddam malum in genere humanorum actuum. ergo peccata magis distinguuntur specie secundum opposita, quàm secundum obiecta.

¶ 3 Præt. Si peccata specie differant secundum obiecta, impossibile esset idem peccatum specie circa diuersa obiecta inueniri: sed inueniūtur aliqua huiusmodi peccata. Nā superbia est in rebus spiritualibus, & in corporalibus, vt * Gregor. dicit in libr. 34. Moral. Auaritia etiam est circa diuersa genera rerum. ergo peccata nō distinguuntur specie secundū obiecta.

Li. 34. cap. 18. in prin. & li. 33. ca. 19.

SED CONTRA est, φ peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei: sed dicta, vel facta, vel cōcupita distinguuntur specie secundum diuersa obiecta: quia actus per obiecta distinguūtur, vt supra dictum est. * ergo etiam peccata secundum obiecta specie distinguuntur.

Q. 18. ar. 2. & q. 54. ar. 2.

RESPON. Dicendum, φ sicut dictum est, * ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius, & inordinatio eius, quæ est per recessum a lege Dei. Horum autem duorum vnum per se comparatur ad peccantem, qui intendit talem actum voluntariū exercere in tali materia: aliud autem, scilicet inordinatio actus, per accidens se habet ad intentionem peccātis. Nullus enim intendens ad malum operatur, vt Dio. * dicit 4. cap. de di. no. Manifestum est autem, quòd vnumquodque consequitur speciem secundum illud quod est per se, non autem secundū id quod est per accidens: quia ea quæ sunt per accidens, sunt extra rationem speciei. & ideo peccata specie distinguuntur ex parte actuū volūtariorū magis, φ ex parte inordinationis in peccato existentis. B Actus autem voluntarij distinguuntur specie secundū obiecta, vt in superioribus * ostensum est: vnde sequitur, quòd peccata proprie distinguantur specie secundū obiecta.

Q. præcedēti, ar. 6.

Par. 4. illius paulo a pri. & et declinando ad finem.

D. 347. 785.

Q. 18. ar. 2. 992.

AD PRIMVM ergo dicendum, φ finis principaliter habet rationem boni: & ideo comparatur ad actum voluntatis, qui est primordialis in omni peccato sicut obiectum. vnde in idem redit, φ peccata differant secundum obiecta, vel secundum fines.

C AD 2m dicendum, φ peccatum non est pura * priuatio, sed est actus debito ordine priuatus: & ideo peccata magis distinguuntur specie sm obiecta actuū, φ secundū opposita. quāmuis etiā si distinguantur secundum oppositas virtutes, in idē rediret: virtutes enim distinguuntur specie secundū obiecta, vt * supra dictum est.

D. 987.

Q. 60. ar. 5.

AD 3m dicendum, quòd nihil prohibet in diuersis rebus specie, vel genere differentibus, inuenire D vnā formalem rationem obiecti, a qua peccatum speciem recipit: & hoc modo superbia circa diuersas res excellentiā quærit: auaritia vero abundantiam eorum quæ vsui humano accommodantur.

vt informans illud. Et propterea doctores, peccati nomine sæpe vtuntur ad significandum illam adiacentem priuationem, sicut vtuntur etiam nomine beatitudinis ad significandam summam delectationem. Declaro singula. Quòd peccatum sit vnum per se, ex hoc patet, quòd absolute diffiniri distinguique specifice consueuit: hæc enim de vno per accidens non quæruntur. Quòd vero sit contrarium virtuti, ex hoc patet, quòd aliter non saluatur distinctio specifica peccatorum: declaratur sequela in peccatis extremis contrariis inter se & mediæ virtuti. Si enim peccatum intemperantiæ, & peccatum insensibilitatis sunt formaliter inordinationes priuatiuæ, cū priuationes, vt ipsemet Scotus in proposito fatetur, distinguantur specie secundum oppositos actus, oportet quòd peccata ista sint eiusdem speciei specialissimæ: quia opposita rectitudo, qua priuant, est vnius speciei specialissimæ, scilicet rectitudo temperantiæ, vel temperantiæ talis. Et simile est iudicium de vitiis & peccatis oppositis aliis virtutibus moralibus mediis inter duas malitias. cōsequens hoc est cōtra veritatem, & Aristot. in Ethicis &c. ergo peccatū non est priuatio essentialiter, sed contrarium: & specifica distinctio eorum est ex contrariis obiectis in esse morali, & non ex priuationibus inordinationis & auersionis. Et quoniam hæc ratio sumpta ex parte distinctiui specifici peccatorum conuincit vtrunque, scilicet distinctionem peccatorū ex parte conuersionis, & significatum formale peccati: quoniā distinctiua specifice per se sunt diuersificatiua rationis formalis eius quod distinguitur: ideo sola pro nunc sufficiat.

¶ Ad rationem autem Scoti, quòd peccatum sit priuatio, scilicet quia peccans ex hoc peccat, quòd actum voluntarium facit absque concordia ad legem, & actus ipse voluntarius ideo est peccatum, quia potest esse concors regulæ. ergo præcisa ratio peccati est priuatio concordiæ ad legem. Facile respondetur dicendo, quòd insufficienter resoluit peccatum: tribus nanque existentibus in ipso, duo tantum considerauit. Est enim in peccato intemperantiæ actus voluntarius, qui est materia bonitatis & malitiæ moralis: est & malitia moralis contraria temperantiæ, puta, intemperantiæ forma est & cōsequēs priuatio rectitudinis temperantiæ debitæ illi actui voluntario. Et licet primum non sit formale peccatum: non sequitur, ergo tertium. stat enim quòd sit secūdum, sicut in veritate probatum est esse. Et hæc pro præcedente articulo & primo dubio. Et ad secundum descendamus, dicendo φ processus literæ nō est directe ab intentione ad peccatū, sed iuxta sm modum tactum in arguendo a peccato in ordine ad peccantē ad peccatum secundum se. Nec est processus a sm quid ad simpliciter: sicut esset arguere a peccato, vt est malū simpliciter, ad peccatū sm se. Et ratio est, quia peccatū secundum se totum, & ambas eius partes, scilicet contrariam, & priuatiuam, intantum habet rationem peccati, inquantum est a peccāte. Intemperantia enim neque cōtraria est rationi, neque priuat rectitudinem rationis, nisi vt est a peccante: non enim est peccatum nisi peccātis. Et vsque adeo est verum hoc, φ si nullius peccantis esset, peccatū non esset. vnde intēperantia contrarie in ordine ad Deum, a quo est, nō est peccatum, & inordinate concomitans non cōcomitatur ipsam, nisi quatenus est a peccante. Loqui ergo de peccato vt est a peccante, & de peccato secundum se, idem est: quia secundum se sumptum claudit in sua ratione esse a peccāte, sic quod ex hoc sortitur peccati rationem: & quoniam peccatum est a peccante ex hoc φ eius voluntate est voluntarium, quod per intentionem quæ est respectu finis, q. est proprium obiectum voluntatis, exprimitur, consequens est quòd peccatū in ordine ad peccantem, & ad intentionem peccātis, & vt volūtarium, & secūdum se, idem sint. Et processus literæ ex hoc, quòd peccatum vt peccatum, est voluntariū voluntate peccantis, inferens φ specifice distingui debet secundum differentias voluntarii per se, & non voluntarii per accidēs, est processus optimus a simpliciter ad simpliciter, & non a secundū quid ad simpliciter. Fuisset autē a secundum quid ad simpliciter, immo ab accidēte ad substantiam, arguere ab inordinatione: quoniam illa est peccatum inquantum voluntaria. & quia non est voluntaria nisi per accidens, non est peccatum nisi per accidens, per actum scilicet contrariū quē comitatur vt est a peccāte. Et ex his patet, φ si etiā produceretur a specie intentionis peccantis ad speciē peccati, non esset error: E quoniam intentio peccantis vt sic, peccatum est, & inordinate contrarie & priuatiue, sicut cætera peccata.

¶ In eodē. 1. art. 72. q. in rñsione ad secundū, dubiū occurrit, ex eo φ author dicit, φ si peccata distinguerētur sm oppositas virtutes, in idem rediret, s. φ distinguerentur secundū obiecta. hoc enim repugnat nunc dictis, scilicet φ si distinguerētur secundū oppositas virtutes, non posset haberi distinctio specifica peccatorum, sed multa peccata distincta specie essent eiusdem speciei.

¶ Ad hoc dicitur, quòd intentio authoris est, quòd in idem redire quo ad hoc, quòd distinguerentur per obiecta, quia virtutes distinguuntur per obiecta: sed non in idem rediret, quo ad hoc, quòd haberentur distinctiua propria vsque ad species specialissimas vitiorum & peccatorum: sicut etiam non rediret in idem quo ad hoc, quòd haberent proprie species. nam priuationes specificæ non sunt proprie species, sed priuationes specierum. vnde nihil obstant verba hic authoris determinationi factæ. Et ex hoc articulo nota regulam, quòd id quod concurrit per accidens, quāmuis necessario, nō dat speciem peccato.

¶ Super

Super Quaestionis septuagesimaesecundae Artic. secundum.

Infr. q. 73. art. 5. co. Et 2. 2. q. 118. ar. 6. cor. Et 3. cor. 6. l. c. 3. Et 2. cor. 7.

IN 2. articu. nihil scribendum occurrit, nisi vt notes in principio corporis, quòd in omni peccato inuenitur appetitus alicuius boni cõmutabilis, & inordinatio: & consequenter in omni peccato vera est doctrina supradicta de specificatione ex parte cõuersionis, & non auersionis.

ARTICVLVS II.

Vtrum conuenienter distinguantur peccata spiritualia a carnalibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguantur peccata spiritualia a carnalibus. Dicit enim Apostolus ad Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia &c. ex quo videtur quòd omnia peccatorum genera sint opera carnis: sed peccata carnalia dicuntur opera carnis. ergo non sunt distinguenda peccata carnalia a spiritualibus.

¶ 2 Praet. Quicunque peccat, secundũ carnem ambulat, secundum illud Ro. 8. Si secundum carnẽ vixeritis, moriemini: si aũt spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. sed viuere vel ambulare secũdũ carnẽ, videtur pertinere ad rationem peccati carnalis. ergo omnia peccata sunt carnalia. non ergo sunt distinguenda peccata carnalia a spiritualibus.

In gloss. ordinar. & interlineari ibidem. *q. 74. ar. 7.

¶ 3 Praet. Superior pars animae, quae est mẽs vel ratio, spiritus nominatur, secundum illud Ephes. 4. Renouamini spiritu mentis vestrae. vbi spiritus pro rõne ponitur, vt ibi glo. dicit: sed omne peccatũ, quod fm carnem cõmittitur, a rõne deriuatur per consensum: quia superioris rationis est consentire in actum peccati, vt infra dicetur. ergo eadẽ peccata sunt carnalia & spiritualia non ergo sunt distinguẽda adinuicem.

¶ 4 Praet. Si aliqua peccata specialiter sunt carnalia, hoc potissime intelligẽdũ videtur de illis peccatis, quibus in corpus suũ peccat aliquis: sed sicut Apostolus dicit 1. ad Cor. 6. Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. ergo sola fornicatio esset peccatum carnale, cum tamen Apostolus ad Eph. 5. etiã auaritiam carnalibus peccatis annumeret.

Cap. 31. a med.

SED CONTRA est, quod Gregor. 31. Moral. dicit, quòd septem capitalium vitiorum, quinque sunt spiritualia, & duo carnalia.

Art. prae.

RESPON. Dicendum, φ sicut dictum est, peccata recipiunt speciem ex obiectis. Omne aũt peccatum cõsistit in appetitu alicuius cõmutabilis boni, qđ inordinate appetitur, & p cõsequens in eo iã habito inordinate aliquis delectatur. vt aũt ex superiorib⁹ patet, duplex est delectatio. Vna quidẽ animalis, quae cõsummatur in sola apprehensione alicuius rei ad votũ habitae, & haec ẽt pòt dici delectatio spiritualis: sicut cũ aliquis delectatur in laude humana, vel in aliquo hmõi. Alia vero delectatio ẽ corporalis, siue naturalis, quae in ipso tactu corporali perficitur, quae pòt ẽt dici delectatio carnalis. Sic igit illa peccata q̃ pficiũtur in delectatione spirituali, vocant peccata spiritualia: illa vero quae pficiuntur in delectatione carnali, vocatur peccata carnalia: sicut gula, q̃ pficitur in delectatione ciborum: & luxuria, quae perficitur in delectatione venereorũ. vñ & Apostolus dicit 2. ad Cor. 7. Emũdem⁹ nos ab omni inquinamẽto carnis & spirit⁹.

Q. 31. ar. 3.

Ex Aug. sumitur loco mox dicen.

AD PRIMVM ergo dicendum, φ sicut gl. ibidẽ dicit, Illa vitia dicũtur opera carnis, nõ quia in voluptate carnis perficiãtur, sed caro sumitur ibi pro homine, qui dum fm se viuit, secundum carnem viuere di-

F citur, vt etiam Aug. dicit 14. de ci. Dei. Et huius ratio est ex hoc, φ omnis rationis humanae defectus ex sensu carnali aliquo modo initium habet. Et per hoc etiã patet responsio ad secundum. Cap. 2. non procul a fi. & cap. 3. a med. to. 5.

Ad 3ᵐ dicẽdũ, φ in peccatis etiã carnalibus est aliquis actus spiritualis, s. actus rõnis: sed finis horũ peccatorũ, a quo denominantur, est delectatio carnis.

Ad 4ᵐ dicendum, φ sicut gl. ibidẽ dicit, specialiter in fornicationis peccato seruit anima corpori, intantũ vt nihil aliud in ipso momẽto cogitare homini liceat: delectatio aũt gulae etsi sit carnalis, nõ ita absorbet rõnem. Vel pòt dici, φ in hoc peccato ẽtiã quaedã

G iniuria fit corpori, dũ inordinate maculatur: ideo p hoc solũ peccatũ dicitur specialiter homo in corpus peccare. Auaritia vero, quae carnalibus peccatis connumeratur, pro adulterio ponitur, qđ est iniusta vsurpatio vxoris alienae. Vel pòt dici, φ res in qua delectatur auarus, corporale quoddã est, & quãtũ ad hoc cõnumeratur peccatis carnalibus: sed ipsa delectatio non pertinet ad carnẽ, sed ad spiritum, & ideo Greg. dicit φ est spirituale peccatum. D. 84. Li. 31. mor. cap. 32.

Super Quaestionis septuagesimaesecundae Artic. tertium.

IN 3. art. hoc solum notandũ, φ cum audis vel leges res foles, φ peccata & act⁹ humani specificantur iuxta diuersitatem motiuorũ, intelligas de motiuis in genere causae finalis, & non efficiẽtis, idest, de his quae mouẽt vt fines, idest, de intẽtionibus, & nõ de his q̃ mouẽt pure actiue: propter qđ peccatum adulterii ex timore vel amore factum, non differt specie. & simile est de aliis causis impulsiuis. Aduerte tamen hic, φ sermo sit de his est formalis, & intelligis de causis actiuis vt sic. Vnde si causa actiua induceret alium finem, tunc non ex ratione causae actiuae, sed ex ratione finis poterit diuersificari species peccati. Cõtingit n. φ mulier ne perdat dilectum sacrilegã, consentiat alteri in eo 1 & tũc actus ille ex illo timore erit etiã in specie sacrilegii, ad quod cõferuadum ordinatur: quis absolute fuisset simplex fornicatio, vel adulteriũ. Contingit ẽt φ ne pdat bona sua, cõsentiat alicui: & tunc quia nullus reducatur ex tali timore impulsiuo finis malus, non datur peccato inde species 2. 2. prol. Et 2. dis. 22. q. 1. ar. 1. cor.

ARTICVLVS III.

Vtrum peccata distinguantur specie secundum causas.

H AD TERTIVM sic proceditur. Videtur φ peccata distinguantur specie secundum causas. Ab eodem enim habet res speciem, a quo habet esse: sed peccata habent esse ex suis causis. ergo ab eis etiam speciem sortiuntur. ergo differunt ergo specie secundum diuersitatem causarum.

¶ 2 Praet. Inter alias causas minus videtur pertinere ad speciem causa materialis: sed obiectum in pec

I cato est sicut causa materialis. cũ ergo secundum obiecta peccata specie distinguantur, videtur φ peccata multo magis secundum alias causas distinguantur specie.

¶ 3 Praet. Augu. super illud Psal. Incensa igni & suffossa: dicit quòd omne peccatum est ex timore male humiliante, vel ex amore male inflammãte. dicitur enim 1. Io. 2. quòd omne quod est in mundo aut est concupiscentia carnis, aut est concupiscentia oculorum, aut superbia vitae. dicitur autẽ aliquid

K esse in mundo pp peccatum, fm φ mundi nomine, amatores mũdi significãtur, vt Aug. dicit super Io. Greg. etiã 31. Moral. distinguit omnia peccata secundum septem vitia capitalia. omnes autẽ hmõi diuisiones respiciũt causas peccatorũ. ergo videtur φ peccata differãt specie fm diuersitatem causarũ. Ps. 79. to. 8. Aug. tra. 2. in med. & ante 10. 9. cap. 31.

SED CONTRA est, quia secundũ hoc, omnia peccata essent vnius speciei, cum ex vna causa causentur. Dicitur enim Eccles. 10. φ initiũ omnis peccati est superbia.

ſpecies, & ſimile eſt de amore, ſi cõ ſentiat ꝓpter habendum unde viuat, vt communiter pauperes faciunt. non enim propterea incurrunt in aliam ſpeciem: immo minuitur peccatum ex bonitate finis.

Et 1. ad Timotheum vltimo, quòd radix omnium malorum eſt cupiditas. Manifeſtum eſt autem eſſe diuerſas ſpecies peccatorum. non ergo peccata diſtinguuntur ſpecie ſecundum diuerſitates cauſarum.

RESPON. Dicendũ, quòd cum quatuor ſint cauſarum genera, diuerſimode diuerſis attribuunť. Cauſa enim formalis, & materialis reſpiciunt proprie ſubſtantiam rei: & ideo ſubſtantiæ ſm formam, & materiam, ſpecie & genere diſtinguuntur. Agens autem & finis reſpiciunt directe motũ, & operationem: & ideo motus & operationes ſecundum huiuſmodi cauſas ſpecie diſtinguuntur, diuerſimode tamen. nam principia actiua naturalia, ſunt determinata ſemper ad eoſdem actus: & ideo diuerſæ ſpecies in actibus naturalibus attenduntur non ſolum ſecundum obiecta, quæ ſunt fines, vel termini: ſed etiam ſecundum principia actiua, ſicut calefacere, & infrigidare diſtinguuntur ſpecie ſecundum calidum, & frigidum. Sed principia actiua in actibus voluntarijs, cuiuſmodi ſunt actus peccatorum, non ſe habent ex neceſsitate ad vnum: & ideo ex vno principio actiuo, vel motiuo poſſunt diuerſæ ſpecies peccatorum procedere: ſicut ex timore male humiliante poteſt procedere quòd homo furetur, & quòd occidat, & quòd deſerat gregem ſibi commiſſum: & hæc eadem poſſunt procedere ex amore. Vnde manifeſtum eſt, quòd peccata non differant ſpecie ſecundum diuerſas cauſas actiuas, vel motiuas, ſed ſolum ſecundum diuerſitatem cauſæ finalis: finis autem eſt obiectum uoluntatis. * oſtenſum eſt enim ſupra, quòd actus humani habent ſpeciem ex fine.

q. 1. ar. 3 & q. 18. art. 4. & 6.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd principia actiua in actibus uolontariis, cum non ſint determinata ad vnum, non ſufficiunt ad producendum humanos actus, niſi determinetur uoluntas ad vnum per intentionem finis, vt patet per * Philoſophum in 9. Meth. & ideo à fine perficitur & eſſe, & ſpẽs pctĩ.

Tex. 15. & 16. tom 3.

AD 2m dicendum, quòd obiecta, ſecundum quod comparantur ad actus exteriores, habent rationem materiæ circa quam: ſed ſecundum quod comparantur ad actum interiorem uoluntatis, habent rationem finium, & ex hoc habent quòd dent ſpeciem actui. Quamuis etiam ſecũdum quod ſunt materia circa quam, habeant rationem terminorũ, a quibus motus ſpecificantur, vt dicitur in 5. * Phyſ. & in 10. Ethic. ſed tamen etiam termini motus dãt ſpeciem motibus, inquantum habent rationẽ finis.

Te. 4. Et 10 Eth. c. 4. to. 2. & 5.

AD 3m dicendum, quòd illæ diuiſiones peccatorum non dantur ad diſtinguendas ſpecies peccatorum, ſed ad manifeſtandas diuerſas cauſas eorum.

¶ Super quaeſtionis ſeptuageſima ſecundæ Articulum quartum.

IN quarto vero articulo, aduerte, ꝙ codices multi corrupti ſunt ſ euidenter. primus enim ordo debet eſſe ordo diuinæ legis, ſecundus rationis, tertius ſocialis: niſi quis dicat quòd ly, primus, ſecundus, & tertius, non referuntur ad numerationem factã in litera, ſed numerationẽ ſm naturæ ordinẽ. & quia qõ hæc nõ ẽ de reb⁹, dicat quiſque ut uult. Et in eodem art. nota regulam uniuerſalem datã in reſponſione ad ſecundum de intelligendis, ac exponendis comparationibus eorũ, quorum unũ clauditur in reliquo: & ſi ſcieueris eam applicare, multas ſolues quæſtiones.

2. di. 42. q. 2 ar. 2. q. 2. Et Pſal. 25.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccatum conuenienter diſtinguatur in peccatum in Deum, in ſeipſum, & in proximũ.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd inconuenienter peccatum diſtinguatur per peccatum quod eſt in Deum, in ꝓximum, & in ſeipſum. Illud enim quod eſt commune omni peccato, non debet poni quaſi pars in diuiſione peccati: ſed cõmune eſt omni peccato, ꝙ ſit contra Deum. ponitť enim in diffinitione peccati quòd ſit contra legẽ Dei, vt * ſupra dictũ eſt. non ergo peccatũ in Deũ debet poni quaſi pars ĩ diuiſione pctõrũ.

q. 71. art. 6.

¶ 2 Præt. Omnis diuiſio debet fieri per oppoſita: ſed iſta tria genera peccatorũ non ſunt oppoſita. quicumque enim peccat in proximũ, peccat in ſeipſum, & in Deum. non ergo peccatum conuenienter diuiditur ſecundum hæc tria.

¶ 3 Præt. Ea quæ ſunt extrinſecus, non conferunt ſpeciem: ſed Deus, & proximus ſunt extra nos. ergo per hæc nõ diſtinguuntur peccata ſecundum ſpeciem. inconuenienter igitur ſecundum hæc tria peccatum diuiditur.

SED CONTRA eſt, qđ Iſid. in li. de ſummo bono diſtinguẽs peccata, dicit quòd homo dicitur peccare in ſe, in Deum, & in proximum.

RESPON. Dicendum, quòd ſicut * ſupra dictũ eſt, Peccatũ eſt actus inordinatus: triplex autem ordo in homine debet eſſe. Vnus quidem ſm comparationem ad regulam rationis, prout. ſ. omnes actiones, & paſsiones noſtræ debent ſm regulam rationis cõmenſurari. Alius autem ordo eſt per comparationem ad regulam diuinæ legis, per quam homo in omnibus dirigi debet. Et ſi quidẽ homo naturaliter eſſet animal ſolitarium, hic duplex ordo ſufficeret: ſed quia homo eſt naturaliter animal politicum, & ſociale, ut probatur in 1. * Politico. ideo neceſſe eſt, ꝙ ſit tertius ordo, quo homo ordinetur ad alios homines, quib⁹ conuiuere debet. Horum autem ordinum primus continet ſecundum, & excedit ipſum. Quæcumque .n. continentur ſub ordine rationis, continentur ſub ordine ipſius Dei: ſed quædam continentur ſub ordine ipſius Dei, quæ excedunt rationem humanam, ſicut ea quæ ſunt fidei, & quæ debentur ſoli Deo. vnde qui in talibus peccat, dicitur in Deum peccare, ſicut hæreticus, & ſacrilegus, & blaſphemus. Similiter ẽt ſecundus ordo includit tertium, & excedit ipſum, quia in omnibus, in quibus ordinamur ad proximũ, oportet nos dirigi ſm regulam rationis: ſed in quibuſdam dirigimur ſecundum rationem quãtum ad nos tantum, non autem quantum ad proximum: & quando in his peccatur, dicitur homo peccare in ſeipſum, ſicut patet de guloſo, luxurioſo, & prodigo. quando uero peccat homo in his quibus ad proximum ordinatur, dicitur peccare in proximum, ſicut patet de fure, & homicida. Sunt autem diuerſa, quibus homo ordinatur ad Deum, ad proximum, & ad ſeipſum. vnde hæc diſtinctio peccatorũ eſt ſm obiecta, ſecundum quæ diuerſificantur ſpecies peccatorum. unde hæc diſtinctio peccatorum proprie eſt ſm diuerſas peccatorum ſpecies. nam & uirtutes quibus peccata opponuntur, ſm hanc differentiam ſpecie diſtinguuntur. Manifeſtum eſt enim ex * dictis, ꝙ virtutibus theologicis homo ordinatur ad Deum; temperantia uero & fortitudine, ad ſeipſum, iuſtitia autem ad proximum.

q. 71. arti. 6.

Cap. 2. to. 5

Ex q. 64.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ peccare in Deum, ſm quod ordo qui eſt ad Deũ includit oẽm humanum ordinem, cõmune eſt omni peccato: ſed

quantum ad id ꝙ ordo Dei excedit alios duos ordines, sic peccatũ in Deum, est speciale genus peccati.

Ad 2m dicendum, ꝙ quando aliqua, quorũ vnũ includit alterum, abinuicem distinguuntur, intelligitur fieri distinctio non secundum illud, quod vnum continetur in altero, sed secundum illud, quod vnum excedit alterum, sicut patet in diuisione numerorum, & figurarum. Non enim triangulus diuiditur contra quadratum, secundum quod continetur in eo, sed ſm quod exceditur ab eo. & similiter est dicendum de ternario, & quaternario.

Ad 3m dicendum, quòd Deus, & proximus quàmuis sint exteriora respectu ipsius peccantis, nõ tamen sunt extranea respectu actus peccati, sed comparantur ad ipsum sicut propria obiecta ipsius.

Articvlvs V.

Vtrum diuisio peccatorum, quæ est secundum reatum diuersificet speciem.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur quòd diuisio peccatorum, quæ est secundũ reatum, diuersificet speciem, puta, cũ diuiditur secundũ veniale, & mortale. Ea enim quæ in infinitum differunt, non possunt esse vnius speciei, nec etiã vnius generis: sed veniale, & mortale peccatum differunt in infinitum. ueniali enim debetur pœna temporalis, mortali pœna æterna: mensura autem pœnæ respondet quantitati culpæ, secundũ illud Deu. 25. Pro mensura delicti, erit & plagarum modus. ergo ueniale, & mortale non sunt unius generis, nec dum quòd sint unius speciei.

¶ 2 Præt. Quædã peccata sunt mortalia ex genere, sicut homicidium, & adulterium: quædam uero ex suo genere sunt peccata uenialia, sicut uerbum otiosum, & risus superfluus. ergo peccatum ueniale, & mortale specie differunt.

¶ 3 Præt. Sicut se habet actus virtuosus ad præmium, ita se habet peccatum ad pœnam: sed præmium est finis virtuosi actus. ergo & pœna est finis peccati: sed peccata distinguuntur specie secundum fines, ut * dictum est. ergo etiam distinguuntur specie secũdum reatum pœnæ.

Sed contra. Ea quæ cõstituunt speciem, sunt priora, sicut differentiæ specificæ: sed pœna sequitur culpam, sicut effectus eius. ergo peccata non differunt specie secundum reatum pœnæ.

Respon. Dicendum, quòd eorum quę specie differunt, duplex differentia inuenitur. Vna quidem, quæ constituit diuersitatem specierum: & talis differen-

F tia nunquàm inuenitur nisi in speciebus diuersis, sicut rationale & irrationale, animatum & inanimatum. Alia autem differentia est consequens diuersitatem speciei: & talis differentia etsi in aliquibus consequatur diuersitatem speciei, in aliis tamen potest inueniri in alia specie, sicut album & nigrum consequuntur diuersitatẽ speciei corui, & cygni: tamen inuenitur huiusmodi differentia in eadem hominis specie. Dicendum

G est ergo, quòd differentia venialis, & mortalis peccati, vel quęcumque alia differentia, quæ sumitur penes reatum, non potest esse differentia constituens diuersitatem speciei. Nũquàm enim id quod est per accidens, constituit speciem: id autem quod est præter intentionẽ agentis, est per accidẽs, vt patet in secundo * Phys. Manifestum est autem, quod pœna est præter intentione peccantis: unde per accidens se habet ad peccatum ex parte ipsi⁹

H peccantis. Ordinatur tamen ad peccatum ab exteriori, scilicet ex iustitia iudicantis, qui secundũ diuersas conditiones peccatorum diuersas pœnas infligit. Vnde differentia, quæ est ex reatu pœnæ, potest cõsequi diuersam speciem peccatorum, non autem constituit diuersitatem speciei. Differentia autem peccati uenialis, & mortalis consequitur diuersitatem inordinationis, quæ complet rationem

I peccati. Duplex enim est inordinatio, vna per subtractionem principii ordinis: alia qua etiam saluato principio ordinis fit inordinatio circa ea quæ sunt post principium: sicut in corpore animalis quandoque quidem inordinatio complexionis procedit usque ad destructionem principii vitalis, & hæc est mors: quandoque uero saluo principio vitæ fit deordinatio quędam in humoribus, & tunc est ęgritudo. Principiũ autem actus

K totius ordinis in moralibus est finis vltimus, qui ita se habet in operatiuis, sicut principium indemonstrabile in speculatiuis, vt dicitur in 7. * Ethicorum. Vnde quando anima deordinatur per peccatum usque ad auersionem ab vltimo fine, scilicet Deo, cui unimur per charitatem, tunc est peccatũ mortale: quando uero fit deordinatio citra auersionem à Deo, * tũc est peccatũ ueniale. Sicut. n. in corporibus deordinatio mortis, quæ est per remotionẽ principii uitæ, est irreparabilis ſm naturã: inordinatio

¶ *Super quaestionis septuagesimae secundae Articulum quintum.*

Inf. qõ. 88. ar. 1. & 2. Et 4. di. 17. qõ 2. art. 5 cor. Et 2 di. 42. q. 1 ar. 3 Et 4. dis 16. q. 2. ar. 2 q. 4 ad 5 Et 3 cõtra. c. 139 hu. & 147.

In artic. 5 eiusdẽ 72. quæst. nota in primis regulã generali, ꝙ ſm reatus pœnarum nõ distinguuntur specie peccata. Et in textu patet etia hoc de pœnis vt sic. & ex hoc sequitur, ꝙ peccata ex hoc quòd habent adiunctas pœnas excõmunicationis, & huiusmodi, nõ mutant speciem. unde pertinet ad specie ipsios act⁹ subiecti pœnæ, si sit mal⁹, puta, furti: vel si non sit ex se malus, ad speciem illius vitii, cui substernit ea statuto, puta, gulæ, si præcipitur abstinentia: & sic de aliis pẽsata natura pœnarũ quo ad culpam. Excommunicario nã que semper supponit pręceptum, irregularitas autem non. Et simile est de suspensione, & in erdicto. De pœna autem a. us, quæ ad ius positiuum spectant, quandoque implicãt præceptum, & qñque non. Sufficit hic, ꝙ quantũ est ex ratione pœnæ nõ uariatur species.

art. 1. ad 1.

¶ Auerte secundo, quòd author non dicit, quòd ueniale & mortale distinguuntur: quia vnum est respectu finis, & alterum eius quod est ad finẽ: immo dicit oppositum, dum dicit, quòd in eadẽ specie adulterii inueniuntur vtrumq;. Sed dicit, quòd distinguunẽ ex hoc quod vnum scilicet mortale auertit à fine: alterũ scilicet veniale deordinat citra auersionem à fine. Et intendit, quòd ueniale & mortale non distinguuntur ex parte conuersionis, vnde habẽt peccata speciem: & propterea cõtingit, ꝙ vtrunque sit circa finem. idem enim est obiectum adulterii, & primi motus eius. infidelitatis, & primi mot⁹ eius. Sed ex parte auersionis, vnde peccata nõ habẽt spec ẽ iuxta duos modos deordinatiõis auersiuæ, cõstituunẽ hæc duo peccata. Cũ enim peccando auersio fit à fine, est peccatũ mortale: cum aũt peccãdo auersio nõ simpliciter, sed quædã fit citra tamen post ergationẽ finis, tũc fit peccatum veniale, circa quodcunque obiectum hæc accidant. Tex. 50. tom. 2.

¶ Et hic patet falsum esse, qđ in 22 dist. secundi, Scotus dicit, ꝙ ueniale, & mortale distinguunẽ: q2 hoc contra pceptum, illud contra consiliũ. iam. n patet utrunque cadere sub pręcepto. Sub præcepto namq; adulterii cadit adulterii peccatũ: siue cõpletũ, quod est mortale: siue imperfectum, vt primus motus, & huiusmodi. & simile est de aliis huiusmodi. Falsissimum quoque esse, qđ agens contra consilium peccet, experientia testatur, oeminem peccati arguens, quia nõ ingredit religionẽ, qđ est de cõsilio. Autho Cap. 8. post med. to. 5. ritate quoq; Apo. 1. ad. Cor. 7. cõuincit, vbi cũ dixisset De uirginib⁹ pceptũ nõ habeo, cõsiliũ aũt do, subiũxit: Si acciperis D. 159. vxorem

autem ægritudinis reparari potest propter id quod saluatur principiũ uitę, similiter est in his quæ pertinent ad animam. Nam in speculatiuis, qui errat circa principia, impersuasibilis est: qui autẽ errat salnatis principijs, per ipsa principia reuocari potest. Et similiter in operatiuis, qui peccando auertitur ab ultimo fine, quantũ est ex natura peccati habet lapsum irreparabilem: & ideo dicitur peccare mortaliter, æternaliter puniendus. qui uero peccat citra auersionẽ à Deo, ex ipsa ratione peccati reparabiliter deordinatur, quia saluatur principium: & ideo dicitur peccare uenialiter, quia scilicet non ita peccat, ut mereatur interminabilem pœnam.

A Ad primum ergo dicendũ, quòd peccatum mortale, & ueniale differunt in infinitum ex parte auersionis, non autem ex parte cõuersionis, per quam respicit obiectum, unde peccatum speciem habet. unde nihil prohibet, in eadem specie inueniri aliquod peccatum mortale, & ueniale: sicut primus motus in genere adulterii est peccatum ueniale, & verbũ otiosum, quod plerunque est ueniale, potest etiam esse mortale.

Ad 2m dicendũ, quòd ex hoc, quòd inuenitur aliquod peccatum mortale ex genere, & aliquod peccatum ueniale ex genere, sequitur quòd talis differentia consequatur diuersitatem peccatorum secundũ speciem, non autem quòd causet eam. Talis autem differentia potest inueniri etiam in his, quæ sunt eiusdem speciei, ut dictum est.

Ad 3m dicendum, quòd præmium est de intentione merentis, uel uirtuose agentis: sed pœna nõ est de intentione peccantis, sed magis est contra uoluntatem ipsius: unde non est similis ratio.

ARTICVLVS VI.

Vtrum peccatum commissionis, & omissionis differant specie.

Ad sextum sic proceditur. Videtur quòd peccatum commissionis, & omissionis specie differant. Delictum enim cõtra peccatum diuiditur, Eph. 2. ubi dicitur. Cum essetis mortui delictis, & peccatis vestris. et exponit ibi glo. Delictis, idest, dimittendo quæ iubentur: & peccatis, scilicet agendo prohibita. Ex quo patet, quòd per delictum intelligitur peccatum omissionis: per peccatum, A peccatum commissionis. differunt igit' specie, cum ex opposito diuidantur tanquàm diuersæ species.

¶ 2 Præt. Peccato per se, conuenit quòd sit contra legem Dei. ponitur enim in eius diffinitione, ut ex supradictis patet: sed in lege Dei alia sunt præcepta affirmatiua, contra quæ est peccatũ omissionis, & alia præcepta negatiua, contra quæ est peccatum commissionis. ergo peccatum omissionis, & peccatum commissionis differunt specie.

B ¶ 3 Præt. Omissio, & commissio differunt, sicut affirmatio, & negatio: sed affirmatio, & negatio non possunt esse unius speciei, quia negatio non habet speciem: non entis enim non sunt species, neque differentiæ, ut Philosophus dicit. ergo omissio, & commissio non possunt esse unius speciei.

Sed contra. In eadem specie peccati inuenitur omissio, & cõmissio. Auarus enim & aliena rapit, quod est peccatum commissionis, C & sua non dat, quibus dare debet, quod est peccatũ omissionis. ergo omissio, & commissio non differunt specie.

Respon. Dicendum, quòd in peccatis inuenitur duplex differentia, una materialis: & alia formalis. Materialis quidem attenditur secundum naturalem speciem actuum peccati: formalis autem secundum ordinem ad unum finem proprium, quod est obiectũ D proprium. unde inueniuntur aliqui actus materialiter specie differentes, qui tamen formaliter sunt in eadem specie peccati, quia ad idem ordinantur: sicut ad eandem speciem homicidii pertinet iugulatio, lapidatio, & perforatio, quamuis actus sint specie differentes secundum speciem naturę. Sic ergo si loquamur de specie peccati omissionis, & commissionis, materialiter differunt specie, large tamen loquendo de specie, secundũ quod negatio, uel priuatio speciẽ habere potest. Si autem loquamur de specie peccati omissionis, & commissionis formaliter, sic non differunt specie: quia ad idem ordinantur, & ex eodem motiuo procedunt. Auarus enim ad congregandum pecuniam & rapit, & non dat ea, quæ dare debet. Et similiter gulosus ad satisfaciendũ gulæ, & superflua comedit, & ieiunia debita pętermittit: & idem est uidere in cęteris. Sẽper.n. in rebus negatio fundatur super aliqua affirmatione, quę est quodãmodo

D.1010. vxurẽ, nõ peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Distinguendum porr erat ex hac parte, quòd cadere sub pcepto contingit dupliciter, primo sic, quòd eius oppositũ sit contra præceptũ, & hoc est mortale. Secundo sic, quòd eius oppositum sit præter præceptum, & hoc est veniale.

¶ In articulo eodẽ in respõsione ad primũ, habes solutionem argumentorũ Aureoli apud Capreolum in 42. dist.
D.75. 2. sent. contra hanc determinationem. Fundãtur enim oĩa argumenta sup specificatione peccatorum ex parte auersionis, offensę, distãtiæ ĩ infinitũ, oppositionis ad charitatem, & circunstantiarum, quorum oĩa excepto ultimo, ex uno literæ uerbo
D.1008. soluuntur: quia peccata ex alio specificantur, scilicet ex obiecto: & ex alio hæc habent, scilicet ex auersione. Quomodo autem circunstãtia specificet, aut quomodo faciat de veniali mortale, inferius in quæstione octuagesima octaua amplius dicetur.

¶ In articulo eodẽ, in responsione ad secundum habes qualiter verba authoris, quæ videtur ex hac ratione, scilicet
In corp. ar. quia aliquid ẽ mortale ex genere, & aliquid veniale ex genere, sonare quòd distinguantur specie, intelligi, vel glosari, aut retundi possint: ut in quæstione de Mal. quæstione secunda, articulo 8. habes.

¶ Super quæstionis septuagesimæ secũdæ Articulum sextum.

1. d. 42. q. 2. ar. 2.
In articulo sexto eiusdem septuagesimæ secundæ quęstionis, habes duas regulas. Altera est,
Glo. interlinearis, ibi. quòd cõmissio peccati, & omissio virtutis oppositæ, non distinguuntur specie morali, de quo est sermo. Altera ẽ, quòd peccata non distinguuntur specie secundum diuersitatem præceptorum. Et hæc sequitur ex prima, ut patet: quia præcepta affirmatiua dantur de actibus virtutum negatiua vero
q. 71. ar. 6. de actib' vitiorum. Committẽs autem actũ uitii simul agit contra vtrũque præceptum, committendo actum prohibitum, & omittendo actum mandatum: & in vna tantum peccati specie errat.

¶ In eodem articulo, nota rationem duplicem in responsione ad secundum, quare peccata non
Lib. 4. Phy. tex. 67. co. 2. diuersificantur secundum diuersitatem præceptorum, quia scilicet peccatum non habet speciem ex parte auersionis. Et intendit dicere, quòd quia esse contra legem, seu legis præceptũ, quod idem est, spectat ad auersionem peccati. Auertitur enim peccans à lege, nec per se intendit contra legem facere, sicut nec inordinate facere, ut pdictum est, & peccatum non habet speciẽ ex parte auersionis, ideo diuersitas pęceptorum nõ diuersificat speciem peccatorum. Sicut enim quia auersio non dat speciẽ peccato, diuersitas auersionis non specificat: ita quia esse cõtra præceptum, non dat speciem, quia pertinet ad auersionem, diuersitas præceptorum non diuersificat speciem peccatorum. Et dicit hoc author satisfaciens argomento inducenti, quòd peccato per se conuenit esse contra legem: vt quia ex prima ratione hic assignata didiceramus, quòd diuersitas præcepti secundum affirmatiuum, & negatiuum nõ variat speciẽ peccati: ex hac secunda ratione discamus vniuersaliter, quòd diuersitas præceptorum non causat diuersitatem specificam peccatorum. Et ex hac doctrina habes, quòd furtũ ex hoc,

causa eius : unde etiam in rebus naturalibus eiusdem rationis est, quòd ignis calefaciat, & quòd ooo infrigidet.

Ad primum ergo dicendũ, quòd illa diuisio quæ est per commissionem & omissionem, non est secundum diuersas species formales, sed materiales tantum, vt * dictum est. (In cor. art.)

Ad 2^m dicendum, quòd necesse fuit io lege Dei proponi diuersa præcepta affirmatiua, & oegatiua, ut gradatim homines intro G ducerentur ad virtutem, prius quidem abstineodo à malo, ad quod inducimur per præcepta oegatiua, & postmodum faciendo booum, ad quod inducimur per præcepta affirmatiua. Et sic præcepta affirmatiua & oegatiua non pertinent ad diuersas virtutes, sed ad diuersos gradus virtutis, & per consequens non oportet quòd contrarientur diuersis peccatis secundum speciẽ. Peccatum etiam non habet speciẽ ex parte auersionis, quia secundũ H hoc est negatio, uel priuatio: sed ex parte conuersionis, secundũ quod est actus quidam. vnde secuodum diuersa præcepta legis noo diuersificantur peccata secundum speciẽ.

Ad 3^m diceodum, quòd obiectio illa procedit de materiali diuersitate speciei. Sciendum est tamen, quòd oegatio etsi proprie oõ sit in specie, constituitur tamen io specie per * reductionem ad aliquã affirmatiooem quam sequitur.

Articvlvs VII.

Vtrũ conuenienter diuidatur peccatũ in peccatũ cordis, oris, & operis.

Ad septimvm sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter diuidatur peccatum in peccatum cordis, oris, & operis. August. enim io 12. * de Trio. ponit tres gradus peccati, quorum prim⁹ est, cum carnalis sensus illecebram quandam ingerit, quod est peccatũ cogitationis. Secuodus gradus est, quando sola cogitationis delectatione aliquis cõtentus est. Tertius gradus est, quando faciendum discernitur per consensum : sed tria hęc pertioent ad peccatum cordis. ergo iocõuenieoter peccatũ cordis pooitur quasi voum genus peccati. (Libr. 15. de Tri. cap. 12 circa med. tom. 3.)

¶ 2 Præt. † Greg. in 4. Moral. ponit quatuor gradus peccati, quorũ primus est culpa latens in corde: secũdus, cum exterius publicatur: tertius est, cum consuetudine roboratur : quartus est, cum vsque ad præ F sumptiooem diuioæ misericordiæ, vel ad desperationem homo procedit; ubi non distinguitur peccatũ operis à peccato oris, & adduotur duo alij peccatorum gradus. ergo inconueoiens fuit prima diuisio. (Li. 4. Mora. c. 37. 2 me.)

¶ 3 Præt. Noo potest esse peccatũ in ore, vel in opere, oisi fiat prius in corde. ergo ista peccata specie non differunt. non ergo debeot contra se iuuicem diuidi.

Sed contra est, qđ * Hiero. dicit soper Ezech. Tria sunt generalia delicta, quibus homanũ subiacet genus : aut enim cogitatiooe, aut sermooe, aut opere peccamus. (In illud Ezec. 43. Cũ cõpleueris. expiationẽ tom. 5.)

Respon. Dicendum, quòd aliqua inueniuotur differre ^d specie dupliciter. Voo modo ex eo quòd vtrumque habet speciem completam, sicut equus, & bos differunt specie. Alio modo, secundũ diuersos gradus in aliqua generatione, uel motu accipiuntur diuersæ species: sicut ædificatio est cõpleta generatio domus, collocatio autem H fundamẽti, & erectio parietis sunt species incompletæ, vt patet per * Philosophum io 10. Eth. & idẽ etiã potest dici io generationibus animalium. Sic igitur peccatum diuiditur per hęc tria, s. peccatum oris, cordis, & operis, non sicut per diuersas species cõpletas : nam coosumatio peccati est in opere, vnde peccatum operis habet speciem cõpletam, sed prima inchoatio eius est quasi fuodatio in corde. Secundus autem gradus eius est in ore, se I cundũ quod homo prorumpit facile ad manifestandum conceptũ cordis. Tertius autem gradus iam est in consumatiooe operis. Et sic hęc tria differuot secoodum diuersos gradus peccati : patet tamen ꝙ hæc tria pertinent ad vnam perfectam peccati speciem, cum ab eodẽ motiuo procedant. Iracundus. n. ex hoc ꝙ appetit vindictam, primo quidẽ perturbatur in corde, secũdo in verbá contumeliosá prumpit, tertio uero procedit vsque ad facta K iniuriosa: & idẽ patet in luxuria, & in quolibet alio peccato. (Ca 4. to. 5.)

Ad primvm ergo dicendum, quòd omoe peccatum cordis cooueoit in ratiooe occolti, & secundum hoc ponitur unus gradus, qui tamen per tres gradus distinguitur, scilicet cogitationis, delectationis, & coosensus.

Ad 2^m dicendum, qoòd peccatum oris, & operis conueniunt in maoifestatione, & propter hoc ea * Gregorius sub uno computat: * Hierony. autem distinguit ea, quia (Loco i arg. citato. loco in arg. Sed contra citato.)

---

quòd est prohibitum diuersis præceptis, puta, iuris diuioi, naturalis, positiui, principis, prælati &c. non acquirit aliam speciem : & simile est de peccato ex iure positiuo tantum multiplicatis præceptis à subordinatis prælatis. Assignata nanque ratio vniuersalis est, scilicet quòd peccãs respicit præceptũ ex parte auersionis. Propterea hic habes determinatum in opposi tũ, qđ in quæstione de mal. quæstione 2. articulo 6. rationabile iudicatũ est, scilicet peccata, quia prohibita, distingui secũdum præcepta. semper enim peccatum ex parte conuersionis distinguitur specie, ut dictum est.

¶ Super quæstionis septuagesimæ secũdæ Articulum septimũ.

In articulo septimo eiusdem septuagesimæ secundæ quæstiõis nota, quòd diuisio peccati in peccatum cordis, oris, & operis dupliciter intelligi potest. Primũ per modũ diuisionis totius uniuersalis in partes subiectiuas generis, scilicet in species. Secundũ per modum quasi totius integralis in suas partes consequenter se habentes : & hoc modo tractatur in præsenti litera. (D. 673. 1060.) (Inf. q. 100. arti. 5. & 6. cor Et 2. 2. prml. Et 2. di. 41. q. 2. ar. 3. qo. 1.)

¶ Ad cuius euidentiã scito, quòd peccata sunt in duplici differentia. nã quædam sunt quæ perfectionem non habent nisi in opere, vt furtum, homicidium, & adulterium, & huiusmodi : & huiosmodi peccata se habent ad peccata cordis, oris, & operis, quasi ut totum integrale ad suas partes, sicut domus ad fundamentum, parietes ad tectum. Et sic tractatur in litera prima distinctio, & dicitur quòd distinguuntur secundum gradus eiusdẽ speciei. Quædam autem sunt, quæ pficiuntur solo corde, vt hæresis : vel perficiuntur in ore, ut detractio. Et sic peccatum diuiditur in peccatum cordis, oris, & operis, vt in uerãs & perfectas species peccati, vt in ultima quæstione tertiæ partis, articulo penulti. author docet.

¶ Circa eundem articulum dubium est duplex. Primo, Si distinctio secundum gradus in peccatũ cordis, oris, & operis sit, sicut sit etiam distinctio specifica secundum species imperfectas. Et ratio dubii est, quia litera hic proponit in commuoi: in amplificatione autem ad præsentem materiam nõ affirmat distinctionem secundum species imperfectas, sed solum negat distinctionẽ secundum speciẽ perfectam, & affirmat distinctionem secũdum gradus, ut patet intuenti. Nõ parui etiam refert utro modo dicatur. nam species imperfecta species est, & distincta secundũ species imperfectas, distincta erunt secundum speciem absolute, quamuis in ordine ad aliquid superueniens secundũ quid essent eiusdem speciei. Secundo dubitatur, quia litera diuertere videtur, & confundere peccatum oris, quòd habet perfectam speciem cum peccato oris, quod importat gradum speciei. Nam ponit contumeliã pro progressu uindictæ: & constat quòd contumelia est peccatum, quod perficitur in ore. undique igitur dissona uidetur doctrina hæc. (D. 509.)

¶ Ad hoc dicitur, quòd dupliciter cõtingit peccatũ cordis, & oris ordinari ad peccatum operis, ut imperfectum ad perfectum. Primo per modum simplicis prosecutiõis : sicut qui uult fornicari, & inuitat fornicariã. de hu cõsent, quòd

quòd nulla est distinctio specifica in esse morali, sed solius uoius speciei progressus. Secundo per modum cuiusdam intermedij termioi, ut consensus in delectationem cogitati adulterii, & uerba prouocantia ad hoc, secundum se tamen delectabilia: & in istis apparet, quòd sit aliqua specifica differentia secundum species imperfectas, sicut in generatione animalium, & ædificatione. sed reuera non est etiam sic aliqua diuersitas specierum imperfectarum, sed similitudo potius earum. Non enim est hic distinctio particularium formarū heterogenearum, sicut in ædificatione fundare, erigere, & cooperire distinguuntur specie: nec est hic aliqua forma media, ut uia. sicut forma embrionis est in uia ad formam hominis: sed tantummodo forma intētus finis proprii diuersimode in corde, in ore, atque opere se habens secundum perfectum & imperfectum gratia materiæ. Et ratio est illa, quæ in litera ponitur: quia scilicet unicum tantū est motiuū obiectiue. propter quod author in litera nō affirmauit distinctionē imperfectarum specierū in hac moraliū distinctione, ut dubitando tactum est, quamuis etiam iuxta authoris doctrinam in q. de potētia Dei, q. 3. ar. 9 ad 10. si distinguerētur specie imperfecta, ut embrio distinguitur à perfecta specie, non ppterea essent peccata hic diuersarū specierum, sed omnia comprehendūtur sub pctō unius speciei: quia huiusmodi iperfectæ species nec sunt in genere, nec in specie, nisi per reductionē, eo modo, quo imperfectū reducitur ad perfectum. Non enim sunt quædam de per se species, ut terra, & elementa: sed sunt quædam p se, & essentialiter ordinatę naturę ad species, ut motus ad terminum, ita ꝙ se habent ut quidam motus permanētes ad ipsas species non habentes alias species: sicut nec motus

Mal qō. 2. artic. 6 c. Et q. 14 ar 3.

Arist 1. meta. tex. 37.

in peccato oris est manifestatio tantum, & principaliter intenta: in peccato vero operis est principaliter expletio interioris conceptus cordis; sed manifestatio est ex consequenti: consuetudo uero & desperatio sunt gradus consequentes post speciem perfectam peccati, sicut adolescentia, & iuuentus post perfectam hominis generationem.

A D 3^m dicendum, quòd peccatum cordis, & oris non distinguuntur à peccato operis, quando simul cum eo coniunguntur, sed prout quodlibet horum per se inuenitur: sicut etiam pars motus non distinguitur à toto motu, quando motus est continuus, sed solum quando motus sistit in medio.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum superabundantia, & defectus, diuersificent species peccatorum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd superabundantia & defectus non diuersificēt species peccatorum. Superabundantia enim & defectus differunt secundum magis & minus: sed magis & minus non diuersificant speciem. ergo superabundantia & defectus non diuersificant speciem peccatorum.

¶ 2 Præt. Sicut peccatum in agibilibus est ex hoc, quòd receditur à rectitudine rationis, ita falsitas in speculatiuis est ex hoc, quòd receditur à ueritate rei: sed non diuersificatur species falsitatis ex hoc, quòd aliquis dicit plus, vel minus esse, quàm sit in re. ergo etiam nō diuersificat species peccati ex hoc, quòd recedit à rectitudine rationis in plus, uel minus.

¶ 3 Præt. Ex duabus speciebus non constituitur una species, vt * Porphyrius dicit: sed superabundantia & defectus uniuntur in uno peccato. sunt enim simul quidam illiberales & prodigi, quorum duórum illiberalitas est peccatum secundum defectum: prodigalitas autem secundum superabundantiam. ergo superabundantia & defectus non diuersificant speciem peccatorum.

SED CONTRA. Cōtraria differunt secundum speciem. nam contrarietas est differentia secundū formā, vt dicitur in 10. Metaphys. sed vitia, quæ differunt secundum superabundātiam & defectū, sunt contraria, sicut illiberalitas prodigalitati. ergo differunt sm speciem.

RESPON. Dicendum, quòd cū in peccato sint duo, scilicet ipse actus, & inordinatio eius prout receditur ab ordine rationis, & legis diuinæ, species peccati attenditur non ex parte inordinationis, quæ est pręter intentionem peccantis, ut * supra dictum est: sed magis ex parte ipsius actus, secūdum quod terminatur ad obiectum in quod fertur intentio peccantis. & ideo vbicunque occurrit diuersum motiuum inclinans intentionē ad peccandum, ibi est diuersa species peccati. Manifestum est autem ꝙ non est idem motiuum ad peccandum in peccatis, quæ sunt secūdum superabundātiam, & in peccatis quæ sunt secūdum defectum: quinimo sunt contraria motiua, sicut motiuum in peccato intemperantiæ, est amor delectationū corporalium: motiuum autem in peccato insensibilitatis est odium earum. vnde huiusmodi peccata non solum differunt specie, sed etiam sunt sibiinuicem contraria.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd magis & minus, etsi non sint causa diuersitatis speciei, consequuntur tamen quandoq; species differentes prout prouenīunt ex diuersis formis, sicut si dicat, quòd ignis est leuior aere. vnde * Philosophus dicit in 8. Ethico. quòd qui posuerunt nō esse diuersas species amicitiarum propter hoc, quòd dicuntur secundum magis & minꝰ, non sufficienti crediderunt signo: & hoc modo superexcedere rationem, vel deficere ab ea pertinet ad diuersa peccata secūdum speciem, inquantum consequuntur diuersa motiua.

AD 2^m dicendum, quòd intentio peccantis non est ut recedat à ratione, & ideo non efficitur eiusdem rationis peccatum superabundantiæ, & defectus propter recessum ab eadem rationis rectitudine: sed quandoque ille qui dicit falsum, intendit veritatem occultare unde quantum ad hoc, nō refert vtrum dicat vel plus, vel minus: si tamē recedere à veritate nō

succession absq; terminorum speciebus, & per hęc patet solutio primi dubii. Ad secundum autem dicitur, quòd licet peccatum contumeliæ perficiatur in ore, vt communiter uidetur in usu: si contumeliæ tamen nomine intelligatur dehonorationis peccatum, certum est quòd non consumatur in ore, quamuis multa in peccato oris dehonoratio fit. Plus namque dehonorat aliquam vxorē adulterio exponendo, quàm dicendo ei, ꝙ vxor est adultera stante eadem intentione. vnde in litera comparatur dicere verba contumeliosa ad facere facta contumeliosa: & sine dubio sunt eiusdē speciei secūdum illam rationem formalem dehonorationis, & sic nulla est diuersio. Secus autem est, quando aliquis contumelia iniuriatur verbo & facto, postmodum ad vindictā alterius rei, quam honoris intēdit, vel medio vtitur secundum se malo ad vindictam honoris, ve in exemplo dato patet. Tunc enim plures uindictas intendit, & in pluribus speciebus reponitur eius peccatum.

Tex. 13. & 14. tom. 3.

art. 1. huius quæst.

D. 785.

¶ Super Quæstionis septuagesimæ secūdæ Articulum octauum.

IN ar 8 & 9 eiusdē 72 quæst. not. ꝙ author distinguere peccatorū species intendens, ex parte motiuorū finiū, videt digredi ad motiua ex parte agētis, breuitatis (vt puto) causa, volens intelligi ex tali distinctione diuersitatem obiectorū. verbi gratia, cū dicit ꝙ intēperantia, & insensibilitas oriuntur ex cōtrariis motiuis s. ex delectationum amore, & odio earū, uult ītelligi ex delectationibus amabilibus, & ex eisdem exosis. oportet. n. sumere motiua effectiue non ut sic, sed id quod redundat in obiecto qd mouet finaliter: & sic ēt intellige nonū articulū. ¶ In respōsione ad sm prædicti 8. ar. intellige Notitie duplicem modū recedēdi à veritate, s. p se intēdēdo recessū ab ea, & tunc non differt specie magis & minus, sicut nec in re-

D. 648.

Cap. 1. io fi. tom 5.

in recessu à ratione vt sic, & non per se intendēdo: & tunc differt specie, sicut auersio in peccatis ex motiuis.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli, signa illam, & intuere illius veritatē, & in his qui auarissimi sunt ad habendū etiam Iesu Christi patrimonium, & effundunt in meretrices, venationes &c. sunt enim simul auari, & prodigi, vt in litera dicitur, & experientia testatur abominabilis, quā vtinam nescire liceret.

F ciei, cuius est illa circunstantia, puta parricidii, uel homicidii. quomodo ergo consonant dicta, & in qua specie sunt ista peccata, non apparet.

¶ Ad hoc dubium est multiplex dicendi modus, scilicet ex consequenti, ex materia, ex omissione, ex ignorātia, ex negligentia.

sit præter intentionem, tunc manifestum est, quòd ex diuersis causis aliquis mouetur ad dicēdum plus, vel minus: & secundum hoc diuersa est ratio falsitatis. sicut patet de iactatore, qui superexcedit dicendo falsum, quærens gloriam, & de deceptore, qui diminuit euadens debiti G solutionē: vnde & quædā falsę opiniones sunt sibiinuicē contrariæ.

Ad 3m dicendum, quòd prodigus, & illiberalis potest esse aliquis secundum diuersa, vt scilicet sit aliquis illiberalis in accipiendo quæ non debet, & prodigus in dādo quę non debet: nihil autem prohibet contraria inesse eidem secundum diuersa.

Articvlvs. IX.

Vtrum peccata diuersificentur specie secundū diuersas circunstantias. H

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd vitia, & peccata diuersificentur specie secundū diuersas circunstantias: quia, vt dicit * Dion. 4. cap. de diu. no. Malum contingit ex singularibus defectibus: singulares autē defectus sunt corruptiones singularum circunstātiarum. ergo ex singulis circunstantijs corruptis singulæ species peccatorum consequuntur.

¶ 2 Præt. Peccata sunt quidā actus humani: sed actus humani interdū accipiunt speciem à circunstantijs, I ut supra habitum est.* ergo peccata differunt specie, secundum quod diuersę circunstantiæ corrūpuntur.

¶ 3 Præt. Diuersæ species gulæ assignantur secundum particulas, quæ in hoc uersiculo continentur, Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose: hęc autem pertinet ad diuersas circunstantias. nam pręp opere est antequàm oportet: nimis, plus quàm oportet, & idē patet in alijs. ergo species peccati diuersificantur secundum diuersas circunstantias.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. & 4. Eth.* quòd singula vitia peccāt agēdo plusquā oportet, & quando non oportet, & similiter secundum omnes alias circunstantias non ergo secundū hoc diuersificātur peccatorum species.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est, * ubi occurrit aliud motiuum ad peccandum, ibi est alia peccati species: quia motiuum ad peccandum est finis, & obiectum. Cōtingit autem quandoque quòd in corruptionibus diuersarum circunstātiarum, est idem motiuum: sicut illiberalis ab eodem mouetur, quòd accipiat quando non oportet, & vbi nō oportet, & plus quàm oportet, & similiter de alijs circunstātijs. hoc n. facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandę: & in talibus diuersarum circūstantiarū corruptiones nō diuer-

¶ *Super quæstionis septuagesimæ secūdæ Articulum nonum.*

IN arti. 9. eiusdem quæs. 72. aduerte, quòd author mutat opinionem, quā in quarto senten. dist. 16. quæs. 93. tenuit, scilicet, quòd circūstantia etiam si non sit finis, dat speciem peccato, & vult hic idem esse iudicium de specificatiōe actus humani ex circunstantia in actu virtutis, & in actu vitij: quia vtrobiq; oportet speciē dari a motiuo, vt obiecto: & nunquàm circunstātiam ut sic, dare speciem, sed oportere eam transire in differentiam, seu conditionē obiecti iuxta superius determinata in quæst. 18. Et quoniam ibi voluit peccati species sumi ex parte priuationis, hæc soluit in responsione ad primum, & secūdum. Nec est difficile soluere rationes, quæ ibi afferuntur, scilicet de fure, qui nollet calicem quem furatur, esse sacrum, & quòd sola circunstantia, cur, mutaret speciem. Insufficiens namque signum non finis est nolleitas habentis, voluntatem liberam deliberatam ad illud: sicut etiam accedens ad uxorem alterius mallet ipsam esse innuptam. Nec sequitur, quòd sola circunstantia, cur, mutet speciem, sed quòd nec cur, nec aliqua circunstantia mutet speciem, nisi habeat rationem alterius motiui, ut finis: non ita quòd sit, aut apprehendatur ut finis praiacentis peccati. Non enim sacrilegium est finis furti, cum aliquis furatur sacrum: sed sufficit quòd sit confinis. Furtum enim sacrilegum est conuersio ad bonum commutabile, ut obiectum contrarium rationis, quia alienum, & quia sacrum.

2. 2. q. 53. 2. 2. ad 3. & q. 92. art. 2. co. & q. 148 ar. 4. ad 1. 2 & 3. Et 3. di. 36. ar. 5. & mal. q. 2. art. 6. & q. 14. artic. 3. Cap. 4. in part. 4. post med. illius.

¶ In articulo eodem nono eiusdem quæst. 72. dubium occurrit, Quomodo stant ista simul, scilicet, Circunstantia nunquàm dat speciem nisi ratione alterius motiui, ut obiecti, seu finis proculdubio per se, quia ab his quæ sunt per accidens non sumitur species: & omnis circunstantia transmutans actum de bono in malum, dat peccato speciem: fuit enim hæc regula in quæst. 18. assignata. Cum enim quicquid præter intentionem actui uoluntario coniunctum sit, non per se obiectum sit, & omne incognitum præter intentionem coniungatur uoluntario actui, oportet dicere, aut quòd nullus actus sit ex bono malus ex circunstantia ignota, quantumcunque mala: aut quòd circunstantia det speciem absque hoc, quòd eius obiectum sit per se motiuum uoluntatis ut finis. verbi gratia. Ioannes exercens se ad sagittandum, minus prouide emittens sagittam percutit parentem: in hoc & infinitis similibus circunstantia facit actum de bono malum, & nullum interuenit per se obiectum illius spe-

¶ Ex consequenti quidem: quia sicut aliquis actus est ex consequenti uolitus, ita obiectum proprium illius actus est ex consequenti intentum. uerbi gratia in exemplo allato, Sicut ille uolendo improuide sagittare, ex cōsequenti uoluit actu percussionis consequentis: ita ex consequenti intendit proprium percussionis obiectū, ac per hoc actus improuidus sagittationis trahitur in aliā speciem accidentalē. Sed hæc uia implicat cōtradictoria: quoniam eo ipso quòd aliquid se habet consequēter ad actum, & obiectum intentum, est extra latitudinem specificantis. nec est dare species accidentales respectu actu interioris uoluntatis: quoniā à solo obiecto est illius species, quod est eius finis, licet sit aliqua spēs principalior altera: sicut finis est sub fine, ut cum furtum fit ut mœchetur. Vnde licet circunstantia sit accidens, si dat speciē eo ipso transit in substantia, quia transit in obiectum, unde est substantialis differentia actus, ut in quæstione decima octaua, artic. 10. superius patet.

q. 18. ar. 10.

Lib. 3. Eth. cap. 7. Et li. 4. c. 1. to. 5.

arti. præce.

D. 99.

¶ Ex materia vero, quia materia ad eandem speciem spectat, ad quam formam. Et propterea quando aliquid est materialiter volitum, ad eandem speciem spectat actus ille, ad quam spectaret, si esset formaliter volitum: & ideo in exemplo posito, quia Ioann. voluit percussionem materialiter, ad speciem homicidii, & parricidii reductiue spectat. Sed hæc uia falso innititur fundamento: quia materiam spectare ad speciem formæ, intelligitur de forma non sub qua esset. non enim materia animalis spectat ad speciem cadaueris, quia esset sub ea K si ab anima relinqueretur. Constat autem omne peccatum habere actu aliquam formam, cum nihil sit in genere, quod non sit in aliqua specie, ac per hoc nihil est in specie peccati quod nō sit in aliqua specie peccati. & nihilominus falsam profert sententiam: quoniam quicquid est materialiter volitum sub aliqua forma, totum spectat ad formæ speciem. unde hic dicitur, quòd omnes circunstantiæ sub vno motiuo ad unam speciem illius, scilicet motiui, spectant. Constat quoque, quòd procurans à muliere consensum ad fornicationem, ex consequenti & materialiter uult & intendit spiritualem mortem illius: & tamen actus ille nullo modo respicit speciem à morte spirituali, sed à fornicatione per se intenta. Quæ ergo ex consequenti, uel materialiter, uel per accidens coniungūtur, quamuis nocumenta & mala, vt patet exemplo nunc allato, non trahunt in suam speciem, quàmuis aggrauent peccatum: traherent autem in suas species, si intenta essent.

¶ Ex

sificant species peccatorũ, sed pertinent ad vnam & eandem peccati speciem. Quandoque verò contingit, quòd corruptiones diuersarum circunstantiarum proueniunt à diuersis motiuis, puta, quòd aliquis præpropere comedat, potest prouenire ex hoc, quòd homo nõ potest ferre dilationem cibi propter facilẽ consumptionẽ humiditatis: quòd vero appetat immoderatum cibũ, potest contingere propter virtutẽ naturæ potentem ad conuertendũ multum cibum. Quòd autẽ aliquis appetat cibos deliciosos, contingit propter appetitum delectationis, quæ est in cibo: vnde in talibus diuersarum circunstantiarum corruptiones inducunt diuersas peccati species.

C Ad primum ergo dicendũ, quòd malum inquantum huiusmodi, priuatio est: & ideo diuersificatur specie secundum ea, quę priuãtur, sicut & cæteræ priuationes: sed peccatum non sortitur speciem ex parte priuationis, vel auersionis, vt supra dictum est*, sed ex conuersione ad obiectum actus. (Art. 1. huius quæst.)

Ad 2m dicendum, quòd circunstantia nunquàm trãsfert actum in aliam speciem, nisi quãdo est aliud motiuum.

D Ad 3m dicendum, quòd in diuersis speciebus gulæ diuersa sunt motiua, sicut dictum est*. (in corp. art.)

¶ Ex omissione autem ignorantia, & negligentia, quæ sunt species omissionis, q. a. i. huiusmodi peccatis interuenit omissio, uel scientiæ, vel consilii, vel solicitudinis: omissio autem propriam speciem sortitur non ex actu, cui per accidens annectitur, sed ex proposito genere, etiam si nullus interueniat actus. Qui. n. omittit audire Missam, vacans illa hora ludo, non specificatur omissio ex actu ludi, quia per accidẽs iungitur omissionis peccato, sed ex diuino cultu, cui cõtrariatur omissio illa. Vnde i huiusmodi peccatis tãtum mali est, quantũ omissionis ſm suas species habẽt. Sed hoc nihil est, quia peccata ista sunt peccata commissionis. Occidens. n. hominẽ improuide sagittãdo, dicens malũ de proximo non animo detrahendi, absoluens ignoranter aliquem à peccato, vel censura, à qua nõ potest: & alia huiusmodi, non omittendo, sed committendo contra legem peccant. Præterea, Hoc non est soluere, sed quasi mutare quæstionẽ. nam commune est commissionibus & omissionibus, quòd omnes sub eodẽ fine motiuo cadẽtes, ad eandem speciem spectẽt. Vnde sicut q̃rimus per se obiecta commissionum, ita & omissionum, nisi ꝙ in omissione non oportet ponere obiectũ positiue volitũ, sed negatiue volũtariũ, & per se, sicut ipsam omissionem. Aliter dicitur, quòd nulla est in dictis authoris discordia: & quòd huiusmodi actus sunt in propriis speciebus suorum per se formaliter, & directe obiectorum tantum. ¶ Ad quorum euidentiam scire oportet, quòd aliud est loqui de voluntario, & aliud de voluntario specificãte. Non enim sufficit ad rationem specificantis in moralibus, quòd sit voluntariũ, sed plus exigitur: iam enim dictum est quòd peccatum non habet speciẽ ex auersione, & constat ꝙ auersio est volũtariã. Quòd autem sit illud plus, colligitur ex dictis. Cum enim actus moralis ex obiecto, seu fine speciem habeat, & constat quòd intelligitur de obiecto formaliter, sicut vniuersaliter cum de specificatione actuum & potentiarum ex obiectis dicitur: & quia quod est per accidens, extra speciem est, oportet etiam quòd intelligatur de obiecto per se: & quia in per se, & formaliter obiectum actus directe tendit actus, vt patet inductiue, cõsequẽs est vt de obiecto directe intelligatur, & sic ad hoc quòd obiectum specificet actum voluntatis, exigitur quòd sit formaliter per se, & directe intentum: non exigitur autem quòd sit primo intentum. Stat. n. quod sit per se formaliter & directe, secundario tamen intentum: sicut cum quis vult mœchari, vt furetur, volitio specificatur ab vtroque, licet à furto principalius. Circunstantia igitur specificans, eo ipso quòd ingreditur latitudinem specificantium, oportet obiectiuum ordinem intrare, & differentiam, seu conditionem obiectiuam ponere formaliter, & directe intentam. Cum autem nullum ex ignorantia incursum sit per se, & directe volitum, consequens est quòd nulla huiusmodi conditio, seu circunstantia det peccato speciem. Nec est uerum, quòd actus fiat de bono malus ex huiusmodi ignotis conditionibus, sed fit de malo peior, aut pluribus modis malus. Sagittãs enim improuide, actũ facit moraliter malum, etiam si nullum contingat lædi, quoniam A sagittatio est actus voluntarius periculosus, & debet fieri quando, & vbi, sicut & oportet: quod ab improuido non seruatur. Quando autem lædi aliquẽ contingit, læsio talis aggrauat actũ iam malũ, vt in q. seq. de nocumento aggrauante dicitur. Et eodẽ modo cum quis verba detractoria non detrahendo, sed otiose dicit, læsio famæ proximi non specificat actum, sed aggrauat, obligatque ad restitutionem ratione læsionis. Si quis similiter ex ignorantia absoluit a quo non potest, non est reus illius actus, sed improuidi, seu ignorantis actus quo ad moralem speciẽ: secus autem videtur quo ad pœnas positiui iuris: quoniam iuris dispositioni stãdũ est. Si enim verbi gratia dicatur, Si quis auserit, vel præsumpserit absoluere, sit excommunicatus, contra faciẽs ex ignorantia, excusatur à pœna: quia excusatur ab actu ꝑ se formaliter & directe volito: quod audaciæ pſumptionis, & similium nominum ratio insinuat. Si vero dicatur, Si quis absoluerit, incidere videtur in Canonẽ, eo quòd sicut potest ius positiuum pœnam ponere excommunicationis actui, ẽs de se non illicito, vt patet de religiosis inducẽtibus ad sepulturas &c. multo magis potest excommunicare pro actu illicito, qualis est actus voluntarius ex culpabili, etiam venialiter ignorantia. Reponenda sunt igitur peccata in solis speciebus suorum per se obiectorum formaliter, & directe volitorum. Annexa autem & materialiter concurrentia aggrauare quidem, specificare autem non possunt. Sed nec hoc satisfacit: quoniam redit fere in idem cum dicentibus, quòd tantum est hoc peccati, quantum omissio, seu negligentia &c. meruit. sola enim maiori grauitate differentiam constituit: nec saluatur qđ cõmuniter dicitur, scilicet, quod tales sunt homicidæ, & huiusmodi: quia ergo de ignorantia inferius erit ex proposito tractatus, & ex illa hæc pendet, illuc vsque solutio difficultatis huius differatur. hæc autem exercebunt ingenium.

(3 q 86 art. 3. Et 3 dis. 36 art 5 Et 4. dis. 15. q. 1. art. 3. q° 1. cor. & di. 16. q 2. art. 2. q. 2. cor. & di. 18. q. 2. ar. 5. q. 3. ad 1.)

QVAESTIO LXXIII.

De comparatione peccatorum adinuicem, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de comparatione peccatorum adinuicem.

Et circa hoc quæruntur decẽ.

B ¶ Primo, Vtrũ omnia peccata, & vitia sint connexa.

¶ Secundo, Vtrũ omnia sint paria.

¶ Tertio, Vtrum grauitas peccatorum attendatur ſm obiecta.

¶ Quarto, Vtrum ſm dignitatẽ virtutũ, quibus peccata opponunt.

¶ Quinto, Vtrum peccata carnalia sint grauiora, quàm spiritualia.

¶ Sexto, vtrum secundum causas peccatorum attendatur grauitas peccatorum.

C ¶ Septimo, Vtrum secundum circunstantias.

¶ Octauo, Vtrum secundum quantitatem nocumenti.

¶ Nono, Vtrum secundum conditionẽ personæ, in quã peccatur.

¶ Decimo, Vtrum propter magnitudinem personæ peccantis aggrauetur peccatum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum omnia peccata sint connexa.

D AD PRIMVM sic proceditur, Videtur ꝙ omnia peccata sint connexa. Dicitur. n. Iacobi 2.

¶ *Super Quæstionem septuagesimam tertiam.*

IN quæstione septuagesima tertia vsque ad septimum articulum inclusiue nihil scribendum occurrit, nisi quòd in quarto articu. responsio ad tertium non te fallat in quæstione de felicitate, an consistat in actu voluntatis, eo quòd pessimo cum opponatur optimum, & odium Dei sit pessimum, & amor charitatis optimum, & felicitas consistit in optimo, in amore erit felicitas. Propositio namque dicens, quòd pessimum optimo contrarium est, intelligitur in rebus habentibus contrarium: in carentibus autem contrarietatẽ, nõ habet locum. Vnde lumen gloriæ quod caret contrario, non propterea desinit esse melior habitus, quàm sit charitas: immo hoc ipsum, quòd est esse talem habitum disponentem ad deitatem absque contrarietate, videtur suæ excellentiæ attestari, quasi propinquissime se habeat ad deitatem, cui non est fas cogitare contrarium.

Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: sed idem est esse reũ omnium mandatorum legis, quòd habere omnia pec cata: quia sicut * Ambros. dicit, peccatum est transgres sio legis diuinæ, & cælestium inobedientia mandatorum. ergo quicunque peccat in vno peccato, subiicitur omnibus peccatis.

Ambr. li. de paradi. c. 8. ante med. tom. 4.

¶ 2 Præt. Quodlibet peccatum excludit virtutem sibi oppositam: sed qui caret vna virtute, caret omnibus, vt patet ex † supradictis. ergo qui peccat vno peccato, priuatur omnibus virtutibus: sed qui caret virtute, habet vitium sibi oppositum. ergo qui habet vnum peccatum, habet omnia peccata.

q. 65. ar. 1.

¶ 3 Præt. Virtutes omnes sunt connexæ, quæ conueniunt in vno principio, vt * supra habitum est: sed sicut virtutes conueniunt in vno principio, ita & peccata quia sicut amor Dei, qui facit ciuitatẽ Dei, est principium, & radix omnium virtutum: ita amor sui, qui facit ciuitatem Babylonis, est radix omnium peccatorũ vt patet per Aug. 14 De ciui Dei. ergo etiã omnia vitia, & peccata sunt connexa, ita vt qui vnum habet, habeat omnia.

q. 65. art. 1. & 2.

Cap. 28. & vlt. tom. 5.

Sed contra. Quædam vitia sunt sibiinuicem contraria, vt patet per Philosophum in 2 Ethic. sed impossibile est contraria simul inesse eidem. ergo impossibile est oĩa peccata, & vitia sibi esse inuicem cõnexa.

Ca. 8. to. 5.

Respon. Dicendum, quòd aliter se habet intentio agentis secundum virtutem ad sequendum rationem, & aliter intẽtio peccantis ad diuertendũ à ratione. Cuiuslibet enim agentis secundum uirtutem intẽtio est, ut ipsius rationis regulam sequatur: & ideo omnium uirtutum intentio in idem tendit, & propter hoc omnes uirtutes habent connexionem adinuicem in ratione recta agibilium, quę est prudentia, sicut * supradictum est: sed intentio peccantis non est ad hoc, quòd recedat ab eo quod est secundum rationem, sed potius quòd tendat in aliquod bonum appetibile, à quo speciem sortitur. Huiusmodi autem bona, in quæ tendit intentio peccãtis à ratione recedens, sunt diuersa, nullam connexionẽ habentia adinuicem: immo etiam interdum sunt contraria. Cum igitur uitia, & peccata speciem habeant secundum illud ad quod cõuertuntur, manifestum est, quòd secundũ illud, quod perficit speciẽ peccatorum, nullam connexionem habent peccata adinuicem. Non enim peccatum cõmittitur in accedendo à multitudine ad unitatem, sicut accidit in uirtutibus quę sunt connexę, sed potius in recedendo ab unitate ad multitudinem.

q. 65. ar. 1.

D. 1013.

Ad primum ergo dicendum, quòd Iacobus loquitur de peccato non ex parte conuersionis, secundũ quod peccata distinguuntur, sicut * dictum est: sed loquitur de eis ex parte auersionis, inquantũ scilicet homo peccando recedit à legis mandato. Omnia autem legis mandata sunt ab vno & eodem, vt ipse ibidem dicit: & ideo idem Deus contemnitur in omni peccato: & ex hac parte dicit, quòd qui offendit in vno, factus est omnium reus: quia scilicet vno peccato peccando incurrit pœnæ reatum ex hoc, quòd contemnit Deũ, ex cuius contẽptu prouenit oĩum peccatorum reatus.

in corp. ar. & q. 72. artic. 1.

Ad 2m dicendum, quòd sicut * supra dictum est, non per quemlibet actum peccati, tollitur uirtus opposita. nam peccatum ueniale uirtutem non tollit: peccatum autem mortale tollit uirtutem infusam, inquantum auertit à Deo. sed unus actus peccati etiam mortalis, non tollit habitum uirtutis acquisitæ: sed si multiplicentur actus, intantum quòd generetur contrarius habitus, excluditur habitus uirtutis acquisitæ, qua exclusa excluditur prudentia: quia cum homo agit contra quamcumque uirtutem, agit cõtra prudentiam, sine qua nulla uirtus moralis esse potest, ut * supra habitum est. & ideo per consequens excluduntur omnes uirtutes morales quãtum ad perfectũ, & formale esse uirtutis, quod habent secundum quod participant prudentiam: remanent tamen inclinationes ad actus uirtutum non habentes rationem uirtutis. Sed non sequitur, quòd propter hoc homo incurrat omnia uitia, uel peccata. Primo quidem, quia uni uirtuti plura uitia opponuntur, ita quòd uirtus potest priuari per unum eorum, etiam si alterum eorum nõ adsit. Secundo, quia peccatum directe opponitur uirtuti, quantum ad inclinationem uirtutis ad actum, vt * supra dictum est: unde remanentibus aliquibus inclinationibus uirtuosis, non potest dici, quòd homo habeat uitia, uel peccata opposita.

q. 71. art. 4.

q. 58. art. 4. & q. 65. artic. 1.

q. 71. art. 1.

Ad 3m dicendum, quòd amor Dei est congregatiuus, inquantum affectum hominis à multis ducit in unum: & ideo uirtutes, quę ex amore Dei causantur, connexionem habent. Sed amor sui disgregat affectũ hominis in diuersa, prout scilicet homo se amat appetendo sibi bona temporalia, quæ sunt uaria, & diuersa: & ideo uitia & peccata quę causantur ex amore sui, non sunt connexa.

Articulus II.

Vtrum omnia peccata sint paria.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quòd omnia peccata sint paria. Hoc enim peccare est, facere quod non licet: sed facere quæ non licet vno & eodẽ modo in omnibus reprehenditur. ergo peccare vno & eodem modo reprehenditur. non ergo vnum peccatum est alio grauius.

2. dist. 42. q. 2. ar. 5. Et 3 contra. cap. 139. Et mal. q. 2. ar. 9. & Mat. 11.

¶ 2 Præt. Omne peccatum consistit in hoc, quòd homo transgreditur regulã rationis, quæ ita se habet ad actus humanos, sicut regula linearis in corporalibus rebus. Ergo peccare simile est ei quod est lineas transilire: sed lineas transilire est æqualiter, & vno modo, etiã si aliquis longius recedat, vel propinquius stet: quia priuationes non recipiunt magis, vel minus. ergo omnia peccata sunt æqualia.

¶ 3 Præt. Peccata virtutibus opponuntur: sed omnes virtutes æquales sunt, vt * Tull. dicit in Paradoxis. ergo omnia peccata sunt paria.

in Parad. 3. cuius titul. est, omnia æqualia esse vitia.

Sed contra est, quod Dominus dicit ad Pilatum. Io. 19. Qui tradidit me tibi, maius peccatũ habet. & tamen constat quòd Pilatus aliquod peccatum habuit. Ergo vnum peccatum est maius alio.

Respon. Dicendum quòd opinio Stoicorum fuit, quam * Tullius prosequitur in Paradoxis, quòd omnia peccata sunt paria. Et ex hoc etiam deriuatus est quorundam hæreticorum error, qui ponentes omnia peccata esse paria, dicunt etiam omnes pœnas inferni esse pares: & quantum ex verbis Tullii perspici põt, Stoici ducebantur ex hoc, quòd considerabãt peccatum ex parte priuationis tantum, prout scilicet est recessus à ratione. vnde simpliciter æstimantes, quòd nulla priuatio susciperet magis & minus, posuerunt omnia peccata esse paria. Sed si quis diligenter consideret, inueniet duplex priuationũ genus. Est enim quædam simplex, & pura priuatio, quæ cõsistit quasi in corruptum esse: sicut mors est priuatio vitę, & tenebra est priuatio luminis, & tales priuationes nõ recipiunt magis & minus:

in Parad. 3. cuius titul. est, æqualia esse vitia.

nus: quia nihil residuum est de habitu oppnsito. vnde A unn minus est mnrtuus aliquis primo die mnrtis, & tertio, vel quartn, quàm post annum, quádo iam cadauer fuerit resolutum. Et similiter nó est magis tenebrosa dnmus, si lucerna sit operta pluribus velaminibus, quàm si sit operta vno solo velamine totum lumen intercludente. Est auté alia priuatin non simplex, sed aliquid retiuens de habitu nppnsitn, quæ quidem priuatio magis consistit in corrumpi, quàm in corruptum esse: sicut ægritudo, quę priuat debitam commensurationem humorum, ita tamen quòd aliquid eins remaneat, alioquin non remaueret animal viunm. & simile est de turpitudine, & aliis huinsmndi. Hninsmodi autem priuationes recipiũt magis & minus ex parte eius, quod remanet de habitu contrarin. B Mulium enim refert ad ægritudinem, vel turpitudinem, vtrum plus, vel minus à debita cõmensuratione humorum, vel membrorum recedatur. Et similiter dicendum est de vitijs, & peccatis: sic enim in eis priuatur debita cõmensuratio rõnis, vt non totaliter ordn rationis tol-
Cap. 5. ante med. to. 5. latur, alioquin malũ si sit integrum, destruit seipsum, vt* dicitur in 4. Ethic. Nnn enim posset remancre substantia actus, vel affectin agentis, nisi aliquid remaneret de ordine rationis: & iden multum interest ad grauitatem peccati, vtrum plus, vel minus recedatur à rectitudine rationis. Et secundum hoc dicendum est, q C non omnia peccata sunt paria.

Ad primvm ergo dicendum, quòd peccata cõmittere uon licet prnpter aliquam deordinationem, quam habent: vnde illa, quæ maiorem deordinatio- nem continent, sunt magis illicita, & per consequens grauiora peccata.

Ad 2m dicendum, quòd ratio illa procedit de peccatn, ac si esset priuatio pura.

Ad 3m dicendũ, quòd virtutes sunt æquales proportionaliter in vnn & eodem: tamen vna virtus pręcedit aliam dignitate secundum suam speciem vnus etiam homn est alio virtuosior in eadem specie virtu-
q. 66. art. 1. & 2. tis, vt* supra habitum est. Et tamen si virtutes essent D pares, nó sequeretur vitia esse paria: quia virtutes habent connexionem, non autem uitia, seu peccata.

ARTICVLVS III.

Vtrum grauitas peccatorum uarietur secundum obiecta.

Infr. ar. 4. 5 & 9. cor. & q. 74. art. 9. cor. Et 2. 2. q. 74. art. 1. ad 1 Et ma. q. 2. art. 2., ad 6.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur qnòd peccatorum grauitas non varietur secundum obiecta. Grauitas enim peccati pertinet ad modum, vel qualitatem ipsius peccati: sed nbiectum est materia ipsius peccati. ergo secundum diuersa obiecta, peccatorum grauitas non uariatur.

¶ 2 Præt. Grauitas peccati est intensio malitiæ ipsius: E peccatum autem non babet ratinnem malitiæ ex parte conuersionis ad proprium obiectũ, quod est quoddam bonũ appetibile, sed magis ex parte auersionis. ergo grauitas peccatorum non uariatur s͠m diuersa obiecta.

¶ 3 Præt. Peccata, quæ habent diuersa nbiecta, sunt diuersorum generum: sed ea quæ sunt diuersorũ ge-
Tex. 30. 31. 32. tom. 2. nerum, nõ sunt comparabilia, vt probatur in 7. Phys.* ergo unum peccatum non est grauius altero secundum diuersitatem obiectorum.

Art. præce. Sed contra. Peccata recipiunt specię̃ ex obiectis, ut ex* supradictis patet: sed aliquorum peccatorũ unum est grauius altero secundum suam speciem, sicut homicidium furto. ergo grauitas peccatorum differt secundum obiecta.

Arti. præc. A Respon. Dicendum, quòd sicut ex* supradictis patet, grauitas peccatorum differt eo modn, quo una ægritudo est alia grauior. Sicut enim bonum sanitatis consistit in quadam commensuratione humorum per conuenientiam ad naturam animalis: ita bonum uirtutis consistit in quadam commensuratione humani actus secundum conuenientiam ad regulam rationis. Manifestũ est autem, quòd tanto est grauior ægritudo, quanto tollitur debita humorum commensuratio per commẽsurationẽ prioris principii: sicut ægritudo, quæ prouenit in corpore humano ex corde, qđ est principium uitæ: uel ex aliquo quod appropinquat cordi, periculosior est. unde oportet etiam quòd pec- B catum sit tanto grauius, quanto deordinatio contingit circa aliquod principium, quod est prius in ordine rationis. Ratio autem ordinat omnia in agibilibus ex fine: & ideo quanto peccatum contingit in actibus humanis ex altiori fine, tanto peccatũ est grauius. Obiecta autem actuum sunt fines eorum, ut ex* supradictis
q. 72. art. 3. ad 2. patet: & ideo secundum diuersitatem obiectorum attenditur diuersitas grauitatis in peccatis, sicut patet quòd res exteriores ordinantur ad hominem, sicut ad finem: homo autem ordinatur ulterius in Deum, sicut in finem. Vnde peccatum, quod est circa ipsam substãtiam hominis, sicut homicidium, est grauius peccato, C quod est circa res exteriores, sicut furtũ. & adhuc est grauius peccatum quod immediate contra Deum cõmittitur, sicut infidelitas, blasphemia, & huiusmodi. In ordine quorũlibet horum peccatorũ, unũ peccatũ est grauius altero, s͠m quod est circa aliquid principalius vel minus principale. Et quia* peccata habẽt spe-
D. 991. ciẽ ex obiectis, dr͠ia grauitatis, quæ attenditur penes obiecta, est prima & principalis, quasi cõsequẽs speciẽ.

Ad primvm ergo dicendum, quòd obiectum etsi sit materia circa quam terminatur actus, babet tamen rationem finis, secundum quod intentio agentis fertur in ipsum, ut* supra dictum est: forma autem
q. 72. ar. 3. ad 2. act⁹ moralis depẽdet ex fine, ut ex superioribus* patet.
q. præced. art. 6. & q. 18. art. 6. D Ad 2m dicendum, quòd ex ipsa indebita cõuersione ad aliquod bonum commutabile, sequitur auersio ab iucommutabili bono, in qua perficitur ratio mali: & ideo oportet, quòd secundum diuersitatem eorum quæ pertinent ad conuersionem, sequatur diuersa grauitas malitiæ in peccatis.

Ad 3m dicendum, quòd omnia obiecta humanorũ actuum habent ordinem adinuicem: & ideo omnes actus humani quodãmodo cõueniunt in uno genere, secundum quod ordinantur ad ultimum finẽ: & ideo nihil prohibet omnia peccata esse comparabilia.

ARTICVLVS IIII.

E *Vtrum grauitas peccatorum differat secundum dignitatem uirtutum, quibus opponuntur.*

2. 2. qõ. 20. ar. 3. & qõ. 116 art. 2. co. & q. 119 ar. 3. cor. Et mal. q. 2. ar. 10.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q grauitas peccatorum non differat s͠m dignitatem uirtutum, quibus peccata opponũtur, ut scilicet maiori uirtuti grauius peccatum opponatur: quia, ut dicitur Pro. 15. In abundanti iustitia uirtus maxima est. sicut autem dicit Dominus Matt. 5. Abundans iustitia cohibet iram: quæ est minus peccatum quàm homicidium, quod cohibet minor iustitia. ergo maximæ uirtuti opponitur minimum peccatum.

Ca. 3. circa finem, to. 5 ¶ 2 Præt. In 2. Ethi.* dicitur, quòd uirtus est circa difficile, & bonum. ex quo uidetur, quòd maior uirtus sit circa magis difficile: sed minus est peccatum si homo

mo deficiat io magis difficili, q̃ si deficiat in minus difficili. ergo maiori virtuti minus peccatũ opponitur.

§ 3 Præt. Charitas est maior virt*, quàm fides, & spes, vt dicitur 1. ad Cor. 13. Odium autem quod opponit charitati, est minus peccatum quàm infidelitas, vel desperatio, quæ opponuntur fidei, & spei. ergo maiori virtuti opponitur minus peccatum.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 8. Ethic.* quòd pessimum optimo contrariũ est; optimum autem in moralibus est maxima virtus: pessimũ autem grauissimum peccatum. ergo maximæ virtuti opponitur grauissimum peccatum. (Cap. 10. parum à princ. tom. 5.)

G RESPON. Dicẽdum, quòd virtuti opponitur aliquod peccatum vno quidem modo principaliter, & directe, quod scilicet est circa idem obiectum, nam contraria circa idem sunt: & hoc modo oportet, quòd maiori virtuti opponatur grauius peccatum. Sicut .n. ex parte obiecti attenditur maior grauitas peccati, ita etiam maior dignitas virtutis. vtrunque enim ex obiecto speciẽ sortitur, vt ex supradictis patet*. (q. 60. art. 1.) vnde oportet, q̃ maxime virtuti directe contrarietur maximum peccatum, quasi maxime ab eo distans in eodem genere. Alio modo potest considerari oppositio virtutis ad peccatum secundum quandam extensionem virtutis cohibentis peccatum. Quanto enim fuerit uirtus maior, tanto magis elongat hominẽ à peccato sibi contrario, ita quòd non solum ipsum peccatum, sed etiã inducentia ad peccatum cohibet. Et sic manifestũ est, q̃ quanto aliqua uirtus fuerit maior, tanto etiam minora peccata cohibet: sicut etiam sanitas quanto fuerit maior, tanto etiam minores discrepantias excludit. & per hunc modum maiori uirtuti minus peccatum opponitur ex parte effectus. (D 2003. 1179.)

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ ratio illa procedit de oppositione, quæ attenditur secundum cohibitionem peccati: sic enim abundans iustitia etiam minora peccata cohibet.

AD 2^m dicendum, quòd maiori uirtuti, quæ est circa bonum magis difficile, contrariatur directe peccatum, quod est circa malum magis difficile. Vtrobique enim inuenitur quædam eminentia ex hoc, quòd ostẽditur uolontas procliuior in bonum, uel in malum ex hoc, q̃ difficultate non uincitur.

AD 3^m dicendum, quòd charitas nõ est quicunque amor, sed amor Dei: unde non opponitur ei quodcunque odium directe, sed odium Dei, quod est grauissimum peccatorum.

ARTICVLVS. V.

Vtrũ peccata carnalia sint minoris culpæ, quàm spiritualia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd peccata carnalia non sint minoris culpæ, quàm peccata spiritualia. Adulterium enim grauius peccatum est, q̃ furtum. dicitur enim Prouer. 6. Non grandis est culpæ cum quis furatus fuerit: qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: sed furtum pertinet ad auaritiam, quæ est peccatum spirituale, adulterium autem ad luxuriam, quæ est peccatũ carnale. ergo peccata carnalia sunt maioris culpæ. (2. 2. q. 154 a. 3. Et 4. d. 9. ar. 3. q. 5. cor. Et d. 33 q. 1. ar. 3 q. ad 3. Et veri q. 25. art. 6. ad 1. Et Ma. 6. 62.) K

§ 2 Præt. Augus. dicit super Leuit. q̃ diabolus maxime gaudet de peccato luxuriæ, & idololatriæ: sed de maiori culpa magis gaudet. ergo cum luxuria sit peccatum carnale, uidetur q̃ peccata carnalia sint maxime culpæ.

§ 3 Præt. Philosophus probat in 7. Ethic†. quòd incõtinens concupiscentiæ est turpior, quàm incontinens (Cap. 6.)

F iræ: sed ira est peccatum spirituale, sm Greg. 31. Moralium.* cõcupiscentia aũt pertinet ad peccata carnalia. ergo pctm̃ carnale est grauius, q̃ peccatum spirituale. (Cap 31.)

SED CONTRA est, quòd Greg*. dicit, quòd peccata carnalia sunt minoris culpæ, & maioris infamiæ quàm spiritualia. (Lib 31 Moral. c. 31. Et li. 33 ca. 11. parum ante medium habetur i sententia.)

RESPON. Dicendũ, quòd peccata spiritualia sunt maioris culpæ, quàm peccata carnalia: quod non est sic intelligendum, quasi quodlibet peccatum spirituale sit maioris culpæ quolibet peccato carnali, sed quia considerata hac sola differentia spiritualitatis, & carnalitatis, grauiora sunt quàm cætera peccata cæteris paribus. cuius ratio triplex pôt assignari. Prima quidem ex parte subiecti: nam peccata spiritualia pertinẽt ad spiritũ, cuius est conuerti ad Deũ, & ab eo auerti: peccata uero carnalia consummantur in delectatione carnalis appetitus, ad quem principaliter pertinet ad bonum corporale conuerti: & ideo peccatum carnale inquantũ huiusmodi, plus habet de conuersione, propter quod etiam est maioris adhæsionis: sed peccatum spirituale habet plus de auersione, ex qua procedit ratio culpæ: & ideo peccatum spirituale inquãtum huiusmodi, est maioris culpæ. Secunda ratio potest sumi ex parte eius, in quem peccatur: nam peccatum carnale, inquãtum hmôi, est in corpus propriũ quod est minus diligendum sm ordinẽ charitatis q̃ Deus & proximus, in quos peccatur p peccata spiritualia: & ideo peccata spiritualia inquantum hmôi, sunt maioris culpæ. Tertia ratio pôt sumi ex parte motiui, quia quanto est grauius impulsiuũ ad peccandum, tanto homo minus peccat, ut infra dicetur*. peccata autem carnalia habent uehementius impulsiuum, idest, ipsam concupiscentiam carnis nobis innatã: & ideo peccata spiritualia, inquantum huiusmodi, sunt maioris culpæ. (artic. sequẽ.)

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd adulterium non solum pertinet ad peccatum luxuriæ, sed etiam pertinet ad peccatum iniustitiæ: & quantum ad hoc potest ad auaritiam reduci, ut glos. dicit ad Ephes. 5. * super illud, Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus: & tunc grauius est adulterium, quàm furtum, quanto homini charior est uxor, quàm res possessa. (Est glo. Hieronymi in hun locũ, tom. 5.)

AD 2^m dicendũ, quòd diabolus dicitur maxime gaudere de peccato luxuriæ, quia est maximæ adhærentiæ, & difficile ab eo homo potest eripi. Insatiabilis est .n. delectabilis appetitus, ut Philosophus dicit in 3. Eth. (Ca. 12 to 5)

AD 3^m dicendum, quòd sicut Philosophus dicit†, Turpius est esse incontinentem concupiscentiæ, q̃ incontinentem iræ, quia minus participat de ratione: & sm hoc etiam dicit in 3. Ethic.* quòd peccata intemperantiæ sunt maxime exprobabilia, quia sunt circa illas delectationes, q̃ sunt cõmunes nobis, & brutis: unde quodãmodo p ista peccata homo brutalis redditur. & inde est q̃, sicut Greg.† dicit, sunt maioris infamiæ. (lib. 7. Ethi. cap. 6.) (Cap. 10 nõ procul à fi. tom. 5.) (loco citato in argumẽ. Sed contra)

ARTICVLVS VI.

Vtrũ grauitas peccatorũ attẽdatur secundũ causam peccati.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd grauitas peccatorum non attendatur secundũ peccati causam. Quãto enim peccati causa fuerit maior, tanto vehementius mouet ad peccandum, & ita difficilius potest ei resisti: sed peccatum diminuitur ex hoc, q̃ ei difficilius resistitur. hoc enim pertinet ad infirmitatem peccãtis, ut non facile resistat peccato: peccatum autẽ quod est ex infirmitate, leuius iudicatur. nõ ergo peccatum habet grauitatẽ ex parte suæ causæ. (2. 2. q. 148 ar. 3 co. Et 2 dis. 33. in exposit lit. Et Mal. q. 2 ar. 1. & 10. cor.)

§ 2 Præt.

cupiscentiam nescieba &c. Bona est lex, quæ dum concupiscentiam prohibet, omne malum prohibet: sed quanto homo fuerit uictus maiori concupiscentia, tãto est minus peccatũ. grauitas ergo peccati diminuitur ex magnitudine causæ.

¶ 3 Præt. Sicut rectitudo rationis est causa virtuosi actus, ita defectus rõnis uidetur esse cã peccati: sed defectus rationis quanto fuerit maior, tanto est minus pctm̃, intantũ ꝙ qui caret usu rõnis, oĩno excusetur à pctõ, & qui ex ignorantia peccat, leuius peccat. ergo grauitas peccati non augetur ex magnitudine causæ.

Sed contra. Multiplicata causa, multiplicatur effectus. ergo si causa peccati maior fuerit, peccatum erit grauius.

B

Respon. Dicendum, quòd in genere peccati, sicut & in quolibet alio genere, põt accipi duplex causa. Vna quæ est per se & propria causa peccati, quæ est ipsa uoluntas peccandi. comparatur enim ad actum peccati, sicut arbor ad fructum, ut dicitur in glo. super illud Matth. 7. Non potest arbor bona fructus malos facere: & huiusmodi causa quanto fuerit maior, tanto peccatum erit grauius. Quanto enim uoluntas fuerit maior ad peccandũ, tanto homo grauius peccat. Aliæ uero causæ peccati accipiuntur quasi extrinsecæ, & remotæ, ex quibus scilicet uoluntas inclinatur ad peccandum: & in his causis est distinguendum. Quædã enim harum inducunt uoluntatem ad peccandum, secundum ipsam naturam uoluntatis, sicut finis, quod est proprium obiectum uoluntatis: & ex tali causa augetur peccatum. Grauius enim peccat, cuius uoluntas intentione peioris finis inclinatur ad peccandum. Aliæ uero causæ sunt, quæ inclinant uoluntatem ad peccandum præter naturam, & ordinem ipsius uoluntatis, quæ nata est moueri libere ex seipsa secundum iudiciũ rationis. unde causæ, quæ diminuunt iudiciũ rationis, sicut ignorantia: uel quæ diminuunt liberum motum uoluntatis, sicut infirmitas, uel uiolentia, aut metus, aut aliquid huiusmodi, diminuunt peccatum sicut & diminuunt uoluntarium, intantum quòd si actus sit omnino inuoluntarius, non habet rationem peccati.

Est Aug. li. 1. cõtra Iulian. c. 8. ante me. to. 7.

C

Ad primum ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de causa mouente extrinseca, quæ diminuit uoluntarium, cuius quidem causæ augmentum diminuit peccatum, ut dictum est.

In corp. art.

Ad 2m dicendum, quòd si sub concupiscentia includatur etiã ipse motus uoluntatis, sic vbi est maior concupiscentia, est maius peccatum. Si uero concupiscentia dicatur passio quædam, quæ est motus uis concupiscibilis, sic maior concupiscentia præcedens iudicium rationis, & motum uoluntatis diminuit peccatum: quia qui maiori concupiscentia stimulatus peccat, cadit ex grauiori tentatione, unde minus ei imputatur. Si uero concupiscentia sic sumpta sequatur iudicium rationis, & motum uoluntatis, sic ubi est maior concupiscentia, est maius peccatum. Insurgit enim interdum maior concupiscentiæ motus ex hoc, quòd uoluntas ineffrænate tendit in suum obiectum.

Ad 3m dicẽdũ, ꝙ rõ illa ꝓcedit de causa, quæ causat inuoluntarium, & hæc diminuit pctm̃, ut dictum est.

In corp. art.

Articulus VII.

Vtrum circunstantia aggrauet peccatum.

Ad septimum sic proceditur. Videtur ꝙ circunstantia nõ aggrauet peccatum. Peccatum ergo grauitas peccati nõ consideratur ex circunstãtia.

¶ 2 Præt. Aut circunstantia est mala, aut non. si circunstantia mala est, ipsa per se causat quãdam speciẽ mali: si uero non sit mala, non habet unde augeat malum. ergo circunstantia nullo modo auget peccatum.

¶ 3 Præt. Malitia peccati est ex parte auersionis: sed circunstantiæ consequuntur peccatum ex parte conuersionis. ergo non augent malitiam peccati.

Sed contra est, quòd ignorantia circunstantiæ diminuit peccatum. Qui enim peccat ex ignorantia circunstantiæ, meretur ueniã, ut dicitur in 3. Ethi. hoc autem non esset, nisi circũstantia aggrauaret peccatum. ergo circunstantia peccatum aggrauat.

Cap. 1 post med. to. 5.

Respon. Dicendum, ꝙ unumquodque ex eodẽ natum est augeri, ex quo causatur, sicut Philosophus dicit de habitu uirtutis in 2. Ethic. Manifestum est autem, ꝙ peccatum causatur ex defectu alicuius circunstantiæ: ex hoc enim receditur ab ordine rationis, quòd aliquis in operando non obseruat debitas circunstantias. unde manifestum est, quòd peccatum natum est aggrauari per circunstantiam. Sed hoc quidem contingit tripliciter. Vno quidem modo, inquantum circunstantia transfert in aliud genus peccati: sicut peccatum fornicationis consistit in hoc, ꝙ homo accedit ad non suam. si autem addatur hæc circunstantia, vt illa ad quam accedit sit alterius uxor, transfertur iam in aliud genus peccati, scilicet in iniustitiam, inquantum homo usurpat rem alterius: & secundum hoc adulterium est grauius peccatum, quàm fornicatio. Aliquãdo uero circunstantia non aggrauat peccatum quasi trahens in aliud genus peccati, sed solum quia multiplicat rationem peccati: sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicius peccat eodẽ genere peccati, quàm si solum det cui non debet, & ex hoc ipso peccatum fit grauius: sicut etiam ægritudo est grauior, quæ plures partes corporis inficit. Vnde & Tullius dicit in Paradoxis, quòd in patris uita uiolanda, multa peccãtur. uiolatur enim is qui procreauit, qui aluit, qui erudiuit, qui in sede, ac domo, atque in rempublicam collocauit. Tertio modo circunstantia aggrauat peccatum ex eo, ꝙ auget deformitatem prouenientem ex alia circunstantia, sicut accipere alienum constituit peccatum furti: si autem addatur hæc circunstantia, ut multum accipiat de alieno, erit peccatum grauius, quàmuis accipere multum, vel parum de se non dicat rationem boni, uel mali.

Ca. 1. & 2. tom. 5.

D

In Parad. 3 cuius titul. est, Aequalia eẽ pctã.

Ad primum ergo dicendum, quòd aliqua circunstantia dat speciem actui morali, ut supra habitũ est, & tamen circunstantia, quæ non dat speciem, potest aggrauare peccatum: quia sicut bonitas rei non solum pensatur ex sua specie, sed etiam ex aliquo accidẽte: ita malitia actus non solum pensatur ex specie act⁹, sed etiam ex circunstantia.

q. 18. ar. 10

E

Ad 2m dicendum, quòd utroque modo circunstantia potest aggrauare peccatum. Si enim sit mala, non tamen propter hoc oportet quòd constituat speciem peccati: potest enim addere rationem malitiæ in eadem specie, ut dictum est: si autem non sit mala, potest aggrauare peccatum in ordine ad malitiam alterius circunstantiæ.

In corp. ar.

Ad 3m dicendum, quòd ratio debet ordinare actũ non solum quantum ad obiectum, sed etiam quantũ ad omnes circunstantias: & ideo auersio quædam à regula rationis attenditur sm̃ corruptionem cuiuslibet circunstantiæ,

circunstantiæ, puta, si aliquis operetur quando non debet, vel vbi non debet: & huiusmodi auersio sufficit ad rationem mali. hanc autem auersionem à regula rationis, sequitur auersio à Deo, cui debet homo per rectam rationem coniungi.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum grauitas peccati augeatur secundum maius nocumentum.

AD OCTAVVM sic proceditur, Videtur quod grauitas peccati non augeatur secundũ maius nocumentum. Nocumentum enim est quidam euentus consequens actum peccati: sed euentus sequens non addit ad bonitatem, vel malitiam actus, vt supra dictũ est.* ergo peccatum non aggrauatur propter maius nocumentum.

§ 2 Præt. Nocumentũ maxime inuenitur in peccatis quæ sunt cõtra proximum, quia sibiipsi nemo uult nocere: Deo autẽ nemo potest nocere, secundũ illud Iob 35. Si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra illum? Homini, qui est similis tibi, nocebit impietas tua. si ergo peccatũ aggrauaretur propter maius nocumentum, sequeretur quòd peccatũ quo quis peccat in proximum, esset grauius peccato, quo quis peccat in Deũ, vel in seipsum.

§ 3 Præt. Maius nocumentum infertur alicui, cum priuatur vita gratiæ, quàm cum priuatur vita naturæ: quia vita gratiæ est melior quàm vita naturæ, intantum quòd homo debet vitam naturæ cõtemnere, ne amittat vitã gratiæ: sed homo qui inducit aliquam mulierem ad fornicandum, quantũ est de se, priuat eam vita gratiæ, inducens eam ad peccatum mortale. si ergo peccatũ esset grauius propter maius nocumentum, sequeretur quòd simplex fornicator grauius peccaret, quàm homicida: qđ est manifeste falsũ. non ergo peccatũ est grauius propter maius nocumentum.

SED CONTRA est, qđ Augu. dicit in 3. de lib. arb.* Quia vitium naturę aduersatur, tantum additur malitiæ uitiorum, quantum integritas naturarũ minuit: sed diminutio integritatis naturæ est nocumẽtum. ergo tanto grauius est peccatum, quanto maius est nocumẽtũ.

RESPON. Dicendũ, quòd nocumentum tripliciter se habere potest ad peccatũ. Quandoque enim nocumentum quod prouenit ex peccato, est præuisum & intẽtum: sicut cum aliquis aliquid operatur animo nocẽdi alteri, vt homicida,
F vel fur. & tunc directe quantitas nocumenti adauget grauitatẽ peccati, quia tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quandoque aũt nocumentũ est præuisum, sed non intẽtũ: sicut cũ aliquis transiens per agrũ ut cõpẽdiosius vadat ad fornicãdũ, infert nocumentum his quę sunt seminata in agro scienter, licet nõ animo nocendi: & sic etiam quantitas nocumenti aggrauat peccatũ, sed indirecte, inquantum scilicet ex voluntate multum inclinata ad
G peccãdum procedit, quòd aliquis non prætermittat facere damnum sibi, vel alii, quod simpliciter non vellet. Quandoque autem nocumẽtum nec est præuisum, nec intentum: & tunc si per accidens se habeat ad peccatum, nõ aggrauat peccatum directe, sed propter negligentiam considerandi nocumenta, quæ consequi possent, imputantur homini ad pœnam mala, quæ eueniunt præter eius intentionem, si dabat operam rei illicitæ. Si vero
H nocumentum per se sequatur ex actu peccati, licet nõ sit intẽtũ, nec præuisum, directe peccatum aggrauat, quia quæcumque per se consequuntur ad peccatum, pertinent quodãmodo ad ipsam peccati speciem, puta, si aliquis publice fornicetur, sequitur scandalum plurimorum, quod quàmuis ipse non intendat, nec forte præuideat, directe, per hoc aggrauatur peccatum: aliter tamen videtur se habere cir-
I ca nocumentum pœnale, quod incurrit ipse qui peccat. Huiusmodi autem nocumentum si per accidẽs se habeat ad actum peccati, & non sit præuisum, nec intentum, non aggrauat peccatum, neque sequitur maiorem grauitatem peccati: sicut si aliquis currens ad occidendum, impingat, & lædat sibi pedẽ. Si vero tale nocumentum per se cõsequatur ad actũ peccati, licet forte nec sit præuisum, nec intentum, tunc maius nocumentum non fa-
K cit grauius peccatũ: sed econuerso grauius peccatum inducit grauius nocumẽtũ: sicut aliquis infidelis, qui nihil audiuit de pœnis inferni, grauiorem pœnam in inferno patietur pro peccatu homicidij, quàm pro peccato furti. quia enim hoc nec intendit, nec præuidit, non aggrauatur ex hoc peccatum: sicut cõtingit circa fidelẽ, qui ex hoc ipso videtur peccare grauius, quòd maiores pœnas cõtemnit, vt impleat voluntatem peccati, sed grauitas huiusmodi nocumenti solum causatur ex grauitate peccati.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæ tertiæ Articulum octauũ.*

IN art. 8 eiusdem 73. quæst. dubium occurrit ex multis inter responsionem ad tertium, & mẽbra distinctionis in corpore articuli, procurans in primis cõsensum fornicationis, ita intendit nocumentum sicut fur, quia aut est sermo de per se primo intento tantum, aut de primo & necessario consequente. Si de per se primo tantum, etiam fur non intendit nocumentum, sed utilitati suæ consulere, sicut ille delectationi. Si de vtroq; manifestum est, quòd suadens alicui fornicari intendit consequenter nocumentũ spiritualis mortis illius. Non potest deinde negari, quin nocumentũ tale sit præuisum ab huiusmodi, sicut nocumẽtum illatum seminibus à transeunte per agrum: quod tamen aggrauare dicitur in secundo mẽbro: immo sicut nocumentũ per se consequens ex actu peccati, qđ directe peccatum aggrauat, ut in secunda parte tertii membri dicitur. ergo. Est præterea secunda ratio in eadẽ respõsione assignata contraria huic ultimo allato membro distinctionis in corpore, ubi dicitur, qđ quæcumque per se sequuntur ad peccatum, pertinẽt quodammodo ad ipsam speciem peccati, & propterea directe aggrauant peccatum. & intendit author etiam de consequentibus non efficaciter, sed sufficienter, quantum est ex parte agentis, vt patet in exemplo de scandalo. Si enim hoc ẽ verum, sequitur quod procurans fornicationem aggrauetur directe ex morte spirituali alteri, quoniam per se consequitur ad eius peccatum sufficienter, quantum est ex parte procurantis, quãuis non efficaciter. Et si mors ista spiritualis non imputatur procuratori tali, quomodo scandalum non præuisum, nec intentum, imputabitur fornicanti publice?

¶ Ad euidentiã horum sciendum est, quòd vt ex præcedẽtibus articulis patet, grauitas peccati est duplex, quędã substantialis, & ista attenditur penes per se primo obiectum: & quędã circa substantiam, & hæc est multiplex. nã quædam consequitur directe ad peccatum, quædam indirecte, quędã superuenit, quędam comitatur, & multis breuiter modis accidens grauitas uariatur, sicut cætera accidentia. In proposito autẽ, quia argumentum tertium inferebat, quòd si nocumentũ maius aggrauaret, quòd fornicator procurãdo grauius peccaret quam homicida, argumentũ peccat à grauitate ad grauitatem substantialem, stat enim qđ peccatũ inferat maius nocumentũ non substãcialiter, & sit minus graue substantialiter, & sic est in proposito: quia fornicatio etiam procurata substantialiter non respicit nocumentum, homicida autem sic. Vnde ad primã obiectionem dicitur, quod sermo est de per se primo intento à peccante ut sic, quod est obiectum unde cõstituitur in specie, & substantiali grauitate peccatum. Vn de per se primo intentum furis vt sic, non est utilitas propria, licet hæc sit primaria intentio hominis qui furatur, sed est res aliena: sicut adulterii mulier aliena. ubi manifeste patet damnum, vel iniuriam alterius cadere sub primaria intẽtione peccantis, quãuis directius, & grauius sub intentione

2. 2. q. 34. ar 4 et q. 73. ar 3. co. et q. 74. ar. 2. coe. et q. 154. ar. 4. Et mal. q. 2. ar. 10. cor.

q. 20. art. 5.

Cap. 14. circa fin. to. 1.

Ad primvm ergo dicendum, quòd sicut etiam supradictum est, *cum de bonitate & malitia exteriorum actuū ageretur, euentus sequens si sit præuisus & intētus, addit ad bonitatē, uel malitiā actus.

Ad 2^m dicendum, φ quamuis nocumentum aggrauet peccatum, non tamen sequitur quòd ex solo nocumento peccatum aggrauetur: quinimmo peccatū per se est grauius propter inordinationem, vt supradictum est. * vnde & ipsum nocumentum aggrauat peccatum, B inquantum facit actum esse magis inordinatum: vnde non sequitur, quòd si nocumentum maxime habeat locum in peccatis, quæ sunt contra proximum, quòd illa peccata sunt grauissima: quia multo maior inordinatio inuenitur in peccatis quæ sunt contra Deū, & in quibusdā eorū, quæ sunt cōtra ipsum. Et tamen potest dici, quòd etsi Deo nullus possit nocere quantum ad eius substantiam: potest tamen nocumentū attentare in his quæ Dei C sunt, sicut extirpando fidem, violando sacra, quæ sunt peccata grauissima. Sibi etiam aliquis quandoque scienter, & uiolenter infert nocumentum: sicut patet in his qui se interimunt, licet finaliter hoc referant ad aliquod bonū apparens, puta, ad hoc quòd liberentur ab aliqua angustia.

Ad 3^m dicendum, quòd illa ratio non sequitur propter duo. Primo quidem, quia homicida inten- D dit directe nocumentum proximi: fornicator autē qui prouocat mulierem, non intendit nocumentū, sed delectationem. Secundo, quia homicida est per se, & sufficiens causa corporalis mortis: spiritualis autem mortis nullus potest esse alteri causa p se & sufficiēs: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando.

Articvlvs ix.

Vtrum peccatum aggrauetur ratione personæ, in quam peccatur.

Ad nonvm sic proceditur. Videtur quòd propter conditionem personæ, in quam peccatur, peccatum non aggrauetur. Si enim hoc esset, maxime aggrauaretur ex hoc, quòd aliquis peccat in aliquem virum iustū & innoctum: sed ex hoc non aggrauatur peccatum. minus enim læditur ex iniuria illata virtuosus qui æquanimiter tolerat, quàm alii qui etiam interius scandalizati læduntur. ergo A conditio personæ, in quam peccatur non aggrauat peccatum.

¶ 2 Præt. Si conditio personæ aggrauaret peccatū, maxime aggrauaretur ex propinquitate: quia sicut Tullius dicit in Paradoxis, *In seruo necando semel peccatur, in patris vita violanda multa peccātur: sed propinquitas personæ, in quam peccatur, non videtur aggrauare peccatum: quia vnusquisque sibiipsi maxime est propinquus, & tamen minus peccat, qui aliquod B damnum sibi infert, quàm si inferret alteri, puta, si occideret equum suum, quàm si occideret equum alterius, vt patet per Philosophum in 5. Ethic.* ergo propinquitas personæ non aggrauat peccatum.

¶ 3 Præt. Conditio personæ peccantis præcipue aggrauat peccatum ratione dignitatis, vel scientiæ, secundum illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Et Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit C multis. ergo pari ratione ex parte personæ in quam peccatur, magis aggrauaret peccatum dignitas, aut sciētia personæ in quam peccatur: sed non videtur grauius peccare, qui facit iniuriam personæ ditiori, vel potentiori, quàm alicui pauperi, quia non est personarum acceptio apud Deum, secundum cuius iudicium grauitas peccati pensatur. ergo conditio personæ in quā peccatur, non aggrauat peccatum.

Sed contra est, quod in D sacra Scriptura specialiter vituperatur peccatum, quod contra seruos Dei committitur: sicut dicitur 3. Reg. 19. Altaria tua destruxerūt, & prophetas tuos occiderunt gladio. Vituperatur etiā maxime peccatum cōmissum in personas propinquas, secundū illud Michææ. 7. Filius contumeliam facit patri, filia consurgit aduersus matrē suam. Vituperatur etiam specialiter peccatum, quod committitur in personas in dignitate constitutas, vt patet Iob 34. Qui dicit regi Apostata, qui vocat duces im- E pios. ergo conditio personæ in quam peccatur, aggrauat peccatum.

Respon. Dicēdum, quòd persona, in quam peccatur, est quodammodo obiectum peccati. Dictum est autem supra,* quòd prima grauitas peccati attenditur ex parte obiecti, ex quo quidem tanto attenditur maior grauitas in peccato, quanto obiectum eius est principalior finis. Fines autem principales humanorū actuum sunt Deus ipse, homo, & proximus. quicquid enim facimus, propter aliquod horum facimus, quāuis etiam horum trium vnum sub altero ordinetur. Potest igitur ex parte horum trium cōsiderari maior, vel minor grauitas in peccato secundum conditionem personæ, in quam peccatur. Primo quidem ex parte

---

intentione furis caderet nocumētum, si non ob propriam vtilitatem, sed solū vt noceat alteri, in bonis huiusmodi furetur. tunc enim vndiq; nocumētū plenum est furtum, nō sic autem est de hoc fornicario: quoniam obiectum eius vnde habet speciem, & substantialem grauitatem, est mulier non sua, trahenda ad volūtarium coitum extra matrimonium. vbi patet nō intendi tam ab homine quærente delectationem, quam à peccante quærente eandem in non sua nocumentum spiritualis mortis. Verū tamen est, quòd si talis intēderet ideo mulierem ad fornicationem prouocare, vt peccaret mortaliter, qđ grauius peccaret, quam homicida: quia obiectū talis esset ipsum nocumentum mortis spiritualis illius. nec hoc esset peccatum fornicationis, sed esset peccatum odii, vel scandali actiui directe oppositum charitati, qua amamus vitam spiritualem proximi, & procuramus istā: & iste esset sicut qui fornicaí, vt occidat. ¶ Ad secundum vero dicitur, quòd nocumentum spiritualis mortis in procurāte fornicationem est præuisum, nō minus quàm nocumētum seminum in casu posito. & concedo quòd non minus aggrauat, quam illud: sed sicut illud non pertinet ad speciē peccati, nec mutat illā, quia est præter intentionem: ita nec hoc. & conceditur nihilominus, φ nocumentum spiritualis mortis in hoc casu per se cōsequitur ad actum peccati non minus, φ scandalum ad fornicationem publice: ac per hoc quod directe aggrauat tale peccatum, non tamen dat, aut mutat speciem nec hic, nec ibi: quia est præter intentionem, sed est effectus per se consequens vtrobique.

Ad vltimam instantiam dicitur, φ ibi allata oīa sunt bene dicta, & ut iam patet, concedendū est, quòd peccatum procurantis est grauius directe ex illato nocumēto, quàm si fornicatus fuisset absq; inductione illi⁹: nec huius oppositum dicitur in litera, sed comparando ipsum ad homicidam quātum ad nocumentū illatum, author dicit duas differētias. Prima quo ad actū interiorem, & speciem, ac grauitatem substantialem, scilicet quòd homicida intendit per se primo mortem corporalem: hæc autem non sic se habet ad mortē spiritualē. Secunda est quo ad actum exteriorem, quòd actus exterior homicidæ est causa per se sufficiens efficaciter mortis corporalis: actus autē exterior istius non est per se sufficiens secundum efficaciā. Nec putes hāc secūdam differentiam esse per accidens, sed memento superioris tractatus de duplici bonitate, & malitia actus interioris & exterioris, scilicet ex fine, & secundum se &c. & videbis quòd homicidiū quantum ad malitiam actus exterioris secundum se, & quantum ad actum intentionis, probatum est grauius, nec in aliquo contradictum est corpori articuli huius. ¶ In artic. 9. & 10. eiusdem q. 73. nihil scribendū occurrit.

---

q. 20. art. 5.
art. 3 huius quæst.
1. 2. q. 61. ar. 2. ad 3. & ar. 8. cor. & q. 65. ar. 4. & 3. q. 80. ar. 5. cor Et 1. di. 20. ar. 2. cor. Et op. 3. c. 238. fin. Et Psal. 11. Et Ro. 2 lec. 2. Et 1. cori. 10 lec. 7.
In Parad. 3 cuius titul⁹ est, æqualia esse uitia, à medio illi⁹.
Cap. ulti. à medio to. 5
ar. 3. huius quæst.

parte Dei, cui tanto magis aliquis homo coniungitur, quanto est uirtuosior, uel Deo sacratior: & ideo iniuria tali personę illata magis redundat in Deum, secundum illud Zach. 2. Qui uos tetigerit, tangit pupillam oculi mei. Vnde peccatum fit grauius ex hoc, quòd peccatur in personam magis Deo coniunctam, uel ratione uirtutis, uel ratione officij. Ex parte etiam suiipsius manifestum est, quòd tanto aliquis grauius peccat, quanto aliquis magis in coniunctam personam seu naturali necessitudine, seu beneficiis, seu quacumque coniunctione peccauerit: quia uidetur in seipsum magis peccare, & pro tanto grauius peccat secundum illud Eccles. 14. Qui sibi nequam est, cui bonus erit? Ex parte uero proximi, tanto grauius peccatur, quanto peccatum plures tangit: & ideo peccatum quod fit in personam publicam, puta regem, uel principem, qui gerit personam totius multitudinis, est grauius quàm peccatum quod committitur contra unam personam priuatam. vnde specialiter dicitur Exod. 22. Principi populi tui non maledices. Et similiter iniuria quæ fit alicui famosæ personæ, uidetur esse grauior ex hoc, quòd in scandalum, & in tribulationem plurimorum redundat.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ille qui infert iniuriam uirtuoso, quantum est in se, turbat eū & interius, & exterius: sed quòd iste interius non turbetur, contingit ex eius bonitate, quæ non diminuit peccatum iniuriantis.

AD 2^m dicendum, quòd nocumentum, quod quis sibiipsi infert in his, quæ subsunt dominio propriæ uoluntatis, sicut in rebus possessis, habet minus de peccato quàm si alteri inferatur, quia propria uoluntate hoc agit: sed in his quæ non subduntur dominio uoluntatis, sicut sunt naturalia, & spiritualia bona, est grauius peccatum nocumentum sibiipsi inferre. grauius enim peccat qui occidit seipsum, quàm qui occidit alterum. Sed quia res propinquorum nostrorum non subduntur uoluntatis nostræ dominio, non procedit ratio quantum ad nocumenta rebus illorum illata, quòd circa ea minus peccetur, nisi forte uelint, uel ratum habeant.

AD 3^m dicendum, quòd non est acceptio personarum, si Deus grauius punit peccantem contra excellentiores personas: hoc enim fit propter hoc, quòd hoc redundat in plurium nocumentum.

ARTICVLVS X.

Vtrum magnitudo personæ peccantis aggrauet peccatum.

Infr. q. 89. arti. 3. & 5. co. & q. 102 ar. 3 ad 11. Et 2. 2. q. 100 ar. 1 ad 7. Et Mal. q. 7. art. 10. ad 5. Et Psal. 24.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd magnitudo personę peccantis non aggrauet peccatum. Homo enim maxime redditur magnus ex hoc quòd Deo adhæret, secundum illud Eccles. 25. Quàm magnus est qui inuenit sapientiam & scientiā? sed non est super timentem Deum: sed quanto aliquis magis Deo adhęret, tanto minus imputatur ei aliquid ad peccatū. Dicitur enim 2. Paral. 30. Dñs bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt dominum Deum patrum suorum: & non imputabitur eis, quòd minus sanctificati sunt. ergo peccatū non aggrauatur ex magnitudine personæ peccantis.

¶ 2 Præt. Non est personarum acceptio apud Deum, ut dicitur Rom. 2. ergo non magis punit pro uno & eodem peccato unum, quàm alium. non ergo aggrauatur peccatum ex magnitudine personæ peccantis.

¶ 3 Præt. Nullus debet ex bono incommodū reportare:

F re: reportaret autem si id quod agit, magis ei imputaretur ad culpam. ergo propter magnitudinem personæ peccantis non aggrauatur peccatum.

SED CONTRA est, quod Isid. dicit in 2. de summo bono*, Tanto maius cognoscitur peccatum esse, quanto maior qui peccat, habetur. Ca. 19. 16.

RESPON. Dicendum, quòd duplex est peccatum. Quoddam enim ex subreptione proueniēs propter infirmitatem humanæ naturæ: & tale peccatum minus imputatur ei qui est maior in uirtute, eo quòd minus negligit huiusmodi peccata reprimere, quæ tamen omnino subterfugere infirmitas humana non sinit: alia uero peccata sunt ex deliberatione proceden-

G tia, & ista peccata tanto magis alicui imputantur, quanto maior est: et hoc potest esse propter quatuor. Primo quidem, quia facilius possunt resistere peccato maiores, puta, qui excedunt in scientia, & virtute. vnde Dominus dicit Luc. 12. quòd seruus sciens uoluntatem domini sui, & non faciens, plagis uapulabit multis. Secundo propter ingratitudinem, quia omne bonum, quo aliquis magnificatur, est Dei beneficium, cui homo fit ingratus peccando: & quantum ad hoc quælibet maioritas etiam in temporalibus bonis, peccatum aggrauat, secundum illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertio propter specialem repugnantiam actus peccati ad magnitudinem

H personę, sicut si princeps institiam uiolet, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos fornicetur, qui castitatem uouit. Quarto propter exemplum, siue scandalum: quia ut Greg.* dicit in Pastorali, In exemplum culpa uehementer extenditur, quando pro reuerentia gradus peccator honoratur: ad plurium etiam notitiam pertinent peccata magnorum, & magis homines ea indigne ferunt. Par. 1. c. 2. à medio.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa loquitur de his quæ per subreptionem infirmitatis humanæ negligenter aguntur.

AD 2^m dicendum, quòd Deus nō accipit personas,

I si maiores plus punit: quia ipsorū maioritas facit ad grauitatem peccati, vt dictum est.* In cor. arti.

AD 3^m dicendum, quòd homo magnus non reportat incōmodū ex bono, qd habet, sed ex malo usu illi*.

QVAESTIO LXXIIII.

De subiecto peccatorum, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto uitiorum, siue peccatorum.

K Et circa hoc quæruntur decē.

¶ Primo, Vtrum uoluntas possit esse subiectum peccati.

¶ Secundo, Vtrum uolūtas sola sit peccati subiectum.

¶ Tertio, Vtrum sensualitas possit esse subiectum peccati.

¶ Quarto, Vtrum possit esse subiectum peccati mortalis.

¶ Quinto, Vtrum ratio possit esse subiectum peccati.

¶ Sexto, Vtrum delectatio morosa, uel non morosa sit in ratione inferiori, sicut in subiecto.

¶ Septimo, Vtrum peccatum con-

¶ Super Quæstionis septuagesimæ quartæ Articulum primum.

IN art. 1. dubium est de illa propositione, Oēs actus morales sunt actus immanētes. Hæc n. propositio destruere videtur doctrinā superius datam de bonitate, & malitia morali actuum exteriorum, & ueritatem quam cōtinue sonamus, dum percussiones, homicidia, & alia huiusmodi actus morales, & malos dicimus.

¶ Ad hoc dicitur, quòd præsens propositio nec ueritati, nec doctrinæ authoris contrariatur, sed est uera formaliter intellecta. Ad cuius euidentiam sciendū est,

est, quòd cum subiectum moralitatis sit actus voluntarius, oportet actum inquantum voluntarium sumi, cum sumitur inquantum moralis: ac per hoc ex negatione voluntarij optime infertur negatio formalis actus. cum autem voluntarius actus exterior, puta, mala percussio, a pluribus causetur principijs inordinatis, puta, voluntate irascibili, & manu, si comparatur ad manum non est ab ea ut voluntarius act⁹, quia manus non est secundum se principiū aliquo modo liberum, sed subest imperio seruiliter. si comparatur ad irascibilē, sic est ab ea, ut volūtarius actus imperatus: quia irascibilis subest imperio ciuiliter. si comparatur ad voluntatem, sic est ab ea, ut actus voluntarius quodā modo elicitus, ut patebit. Quia ergo nullus actus exterior, ut est à principio ūn est, ut actio transiens exit ab eo sub ratione volūtarij, consequēs est quod nec exeat ab eodem sub ratione moralis, cōsequenter nulla actio transiens ut sic, pure sit voluntaria, aut moralis, sed ut subsistat actioni alicui immanenti habere. & propterea in litera dicitur, quod omnes actus morales siue boni, siue mali sunt immanentes &c. esse manifestat formalis effect⁹. actibus enim moralib⁹ bonis soli operātes sunt in seipsis boni, & mali sunt in seipsis mali, cui⁹ oppositū accidit in transeuntibus: quoniam acta bene, uel male disponunt bonis, uel malis actionibus transeuntib⁹, ut patet in ædificatione, pictura, scriptura. Ad rationes aūt in oppositum dicitur, quòd act⁹ exteriores dicūtur boni, uel mali moraliter, ut subsunt alicui actui immanēti, & non aliter: quod patet ex hoc, quòd nō nisi inquantum induunt rationē uolūtarii, boni, uel mali moraliter sunt, & dicūtur. Constat nāque uolitum actum immanentem voluntaris afferre, cum hoc tamē stat, quod huiusmodi actus uolūtarii sunt secundum se mali, aliter quàm actus interiores, ut superius dictum fuit. Nihil enim obstat magis ratio actus immanentis, quàm uoluntarii, quod superius discussum est.

¶ In eodem articulo. 1. q 74 diligenter aduerte, quòd ex hoc articulo, ut testatur responsio ad primum in articulo sexto huius quæstionis, habes non solum quòd peccatum est subiectiue in uoluntate, sed quòd omne peccatum est subiectiue in uoluntate. Ex hoc namque loco habes, quòd omne peccatum est actus immanens, & à uoluntate: & consequenter in uoluntate, quia his actus immanens est in eo, à quo est. Et quoniam in secundo articulo determinatur, quòd non sola uoluntas est subiectum peccati, sed plures aliæ potentiæ sunt subiectæ peccatis, ut in sequentibus patet articulis, nosse debes, quòd non inconuenit idē peccatum esse in pluribus subiectiue secundum diuersa, sicut potest diuersimode esse à pluribus. paria namque in actionibus immanentibus sunt esse in, & esse ab operante. Cū enim in omni peccato concurrat actio uoluntaria positiue, uel priuatiue, oportet omne peccatū ratione huius esse in uoluntate: cum etiā peccatū quandoque sit actus alicuius potētiæ sub imperio uoluntatis, ut male diligere, male irasci, male concupiscere, oportet peccatum secundum illum actum esse in illa potentia elicitiua illius actus. Et si contingat ad eundem actum malum concurrere tres potentias defectuose, puta, uoluntatem, rationem, & concupiscibilem, illud peccatum subiectiue secundum diuersa erit in tribus: & quoniam quandoque assignatur pro subiecto proximum elicitiuū actus, quādoque primum mouens, quandoque primum dirigens: ideo diligens lector discernat dicendi rationem, ubi diuersitatem inuenire cōtingat de subiecto alicuius peccati, & non damnet, sed exponat.

sensus in actum sit in superiori ratione, sicut in subiecto.

¶ Octauo, Vtrū rō inferior possit esse subiectū peccati mortalis.

¶ Nono, Vtrum ratio superior possit eē subiectū pcti uenialis.

¶ Decimo, Vtrum in ratione superiori possit esse peccatum ueniale circa proprium obiectum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uoluntas sit subiectū peccati

4.d.18.q.1. ar.2.q.1.ad 2. Et 3. cōtra c.109.fi. Et. Mal. q. 7.arti.1.ad 16. Et Mat. 15.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd uoluntas non possit esse subiectum peccati. Dicit enim Dion. to 4. cap. de diui. nomi.* † quòd malum est præter uoluntatem, & intentionem: sed peccatum habet rationem mali. ergo pctm̄ non pōt esse in uoluntate. [ca.4.par.4. aliquantulū ante fin. Et Aug. li. 3 de li.arb. ca.17.to.1.]

¶ 2 Præt. Voluntas est boni, vel apparentis boni. ex hoc autem quòd uoluntas vult bonum, non peccat: hoc autem quòd uult apparens bonum, quod non est uere bonū, magis pertinere videtur ad defectum uirtutis apprehensiuæ, quàm ad defectum voluntatis. ergo peccatum nullo modo est in uoluntate.

¶ 3 Præt. Non potest esse idē subiectum peccati, & causa efficiēs: quia causa efficiens, & materialis nō incidunt in idē, vt dicitur in 2. Physi.* [Text.70.] sed uoluntas est causa efficiēs peccati. Prima enim causa peccandi est uoluntas, ut Aug. dicit in lib. † de duabus animabus. [cap. 10. & 11. tom. 6.] ergo non est subiectum peccati.

SED CONTRA est, qd Augu. dicit in lib. * Retract. quod uoluntas est qua peccatur, & recte viuitur. [Lib.1.ca.9. circa med. tom.1.]

RESPON. Dicendū, quòd peccatum quidā actus est, sicut supra dictum est.* [q.71.art.1. & 6.] Actuum autem quidā transeūt in exteriorem materiam, ut urere, & secare: & huiusmodi actus habēt pro materia, & subiecto id, in quod trāsit actio, sicut Philosophus dicit in 3. Physic. † [tex.18.to.2] quòd motus est actus mobilis à mouente. Quidam uero actus sunt nō trāseuntes in exteriorem materiā, sed manentes in agente: sicut appetere & cognoscere: & tales actus sunt omnes actus morales, siue sint act⁹ uirtutum, siue peccatorum. unde oportet quòd proprium subiectū actus peccati sit potentia, quæ est principium actus. Cum autem proprium sit actuum moralium, quòd sint uoluntarij, ut supra habitum est*, [q.1.ar.1.& q.18.art.6.] sequitur quòd uoluntas, quæ est principium actuum volūtariorum siue bonorū, siue malorum, quæ sunt peccata, sit principiū peccatorum: & ideo sequitur, quod peccatū sit in volūtate sicut in subiecto. [D.995.]

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd malū dicitur esse præter voluntatem, quia voluntas non tendit in ipsum sub ratione mali: sed quia aliquod malum est apparens bonum, ideo uoluntas aliquando appetit aliquod malum, & secundum hoc peccatum est in uoluntate.

AD 2ᵐ dicendum, quòd si defectus apprehensiuæ virtutis nullo modo subiaceret uoluntati, non esse peccatum nec in voluntate, nec in apprehensiua virtute: sicut patet in his, qui habent ignorantiam inuincibilem. & ideo relinquitur, quòd etiam defectus apprehensiuæ uirtutis subiacens voluntati, deputetur in peccatum.

AD 3ᵐ dicendum, quòd ratio illa procedit in causis efficientibus, quarum actiones transeunt in materiam exteriorem, & quæ non mouent se, sed alia, cuius cōtrarium est in voluntate. vnde ratio non sequitur.

ARTICVLVS II.

Vtrum sola uoluntas sit subiectum peccati.

[Infra ar. 3. cor. & q 83 ar.1 coi. Et 2.dis.44 in expo.lit.ad 2. Et mal. q.2.ar.2. & 3.]

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd sola uoluntas sit subiectum peccati. Dicit etiā Augustinus in libro de duabus animabus*, [Cap. 10. à medio, to.6] quòd non nisi uoluntate peccatur: sed peccatum est sicut in subiecto in potētia qua peccatur. ergo sola voluntas est subiectum peccati.

¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum secūdum.

IN articulo secundo eiusdē septuagesimæquartæ quæstionis aduerte, quod hinc patet apud authorem, actus aliarum potentiarum, quæ sunt principia actuum uoluntariorum ut sic, esse quandoque peccata formaliter: ita quòd actus uoluntatis est primo malus formaliter, actus autem aliarum virium formaliter mali, sed non primo, sed secundario. & hoc ex ratione literæ probatur: quia actus immanens uoluntarius inordinatus est formaliter malus, & ex subiecto simul & principio: quia principium talis actus est subiectum peccati

peccati formaliter, actus autem trãseũtes, vt hic, non nisi materialiter mali sunt, & ad substantiam peccati pertinent in actu exercito, quia non nisi mediante actu immanente, qui est subiectũ bonitatis & maliciæ moralis, vt patet ex dictis. Vnde Sco in.2.sent.di.42 absq; ratione intulit peccatum esse formaliter in sola volũtate. hoc.n.non minus est falsum, quã actualem iustitiam, idest bonitatem, vt distinguitur contra actuale peccatum, esse in sola voluntate, qu imus vtrumque sit formaliter in sola ipsa prima.

Lib.3.c.17 & 18. to.1. & de ver. relig. c.14. & 1. retrac. c.9. tom.1.

§ 2 Præt. Peccatum est quoddam malum contra rationem: sed bonum & malum ad rationem pertinens, est obiectum solius voluntatis. ergo sola voluntas est subiectum peccati.

§ 3 Præt. Omne peccatũ est actus voluntarius: quia, ut dicit August. in li.de li.ar. † Peccatũ adeo est voluntarium, quòd si non sit voluntarium, nõ est peccatum: sed actus aliarum virium nõ sunt voluntarij, nisi inquantum illæ vires mouentur a voluntate. hoc autem nõ sufficit ad hoc, quòd sint obiectũ peccati, quia secundum hoc etiam membra exteriora, quæ mouentur a voluntate, essent subiectum peccati, quod patet esse falsum. ergo sola voluntas est subiectũ peccati. G

SED CONTRA. Peccatũ virtuti contrariatur; cõtraria autem sunt circa idem: sed aliæ etiam vires animæ p̃ter voluntaté, sunt subiecta virtutũ, ut su-

Q.56. pra dictũ est*. ergo nõ sola volũtas ẽ subiectũ peccati.

RESPON. Dicendum, quòd sicut ex prædictis

Ar.preced. patet*, Omne q̃ est principium voluntarij actus, est subiectum peccati: actus autem voluntarij dicuntur non solum illi qui eliciuntur a voluntate: sed etiam il- H

Q.6.ar.4. li qui a voluntate imperãtur, vt supra dictum est*, cũ de voluntario ageretur. vnde non solum voluntas potest esse subiectum peccati, sed omnes illæ potentiæ quæ possunt moueri ad suos actus, vel ab eis reprimi per voluntatem. & eædem etiam potentiæ sunt subiecta habituum moralium bonorum vel malorum, quia eiusdem est actus & habitus.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ non peccatur nisi voluntate, sicut primo mouente, alijs autem potentijs peccatur sicut ab ea motis.

AD 2[m] dicendum, q̃ bonum & malum pertinent ad voluntatem sicut per se obiecta ipsius: sed aliæ potentiæ habent aliquod determinatum bonum & malum, ratione cuius potest in eis esse & virtus, & vitiũ, & peccatum, s̃m q̃ participant voluntate & ratione. I

AD 3[m] dicendum, q̃ membra corporis non sunt principia actuum, sed solum organa: vnde & comparantur ad animam mouẽtem, sicut seruus qui agitur, & non agit. Potentiæ autem appetitiuæ interiores cõparantur ad rationem quasi liberæ, quia agunt quodammodo & aguntur, vt patet per id quod dicitur 1.

Ca.3.a medio.to.5. Politi.* Et præterea actus exteriorum membrorum sunt actiones in exteriorem materiam transeuntes, sicut patet de percussione in peccato homicidij: & propter hoc non est similis ratio. K

ARTICVLVS III.

Vtrum in sensualitate possit esse peccatum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̃ in sensualitate non possit esse peccatum. Peccatum enim est propriũ hominis, qui ex suis actibus laudatur, vel vituperatur: sed sensualitas est communis nobis & brutis. ergo in sen- F

sualitate non potest esse peccatũ.

§ 2 Præt. Nullus peccat in eo quod uitare non potest, sicut Aug. dicit in lib.de lib.arbi.* sed homo non potest vitare quin actus sensualitatis sit inordinatus. est enim sensualitas perpetuæ corruptionis, quandiu in hac mortali vita viuimus, vnde per serpentem significatur, vt August. dicit 12.de Trin. † ergo inordinatio motus sensualitatis non est peccatum.

Li 3. c.18. paulo post princ.to.1.

Lib.12. de Trin. c.12. & 13. to.3.

§ 3 Præt. Illud quod homo ipse non facit, non imputatur ei ad peccatum: sed hoc solũ videmur nos ipsi facere, quod cũ deliberatione rationis facimus, vt Philosophus dicit in 9. Ethico. ergo motus sensualitatis qui est sine deliberatione rationis, nõ imputatur homini ad peccatum.

Ca.8. circa mediũ tomo.5.

SED CONTRA est, quod dicitur Roma.7. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. quod exponit Aug.* de malo concupiscentiæ, quod constat esse motũ quendam sensualitatis. ergo in sensualitate est aliquod peccatum.

Lib.3.contra Iulianũ c.26.tom.7 & de ver. Apostolis. ser.12.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est, *Peccatum potest inueniri in qualibet potentia, cuius actus potest esse voluntarius & inordinatus, in quo consistit ratio peccati. Manifestum est autem, quòd actus sensualitatis potest esse voluntarius, inquãtum sensualitas, idest, appetitus sensitiuus, nata est a voluntate moueri. vnde relinquitur quòd in sensualitate possit esse peccatum.

Ar.1. & 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliquæ vires sensitiuæ partis, etsi sint communes nobis & brutis, tamen in nobis habent aliquam excellentiam ex hoc, q̃ rationi iunguntur: sicut nos præ alijs animalibus habemus in parte sensitiua cogitatiuam & reminiscentiam, vt in 1. dictum est*: & per hunc modum etiam appetitus sensitiuus in nobis præ alijs animalibus habet quandam excellentiam, scilicet quòd natus est obedire rationi, & quantum ad hoc potest esse principium actus voluntarij, & per consequens subiectum peccati.

p.p.q.78.artic.4.

AD 2[m] dicendum, quòd perpetua corruptio sensualitatis est intelligenda quantum ad fomitẽ, qui nunquàm totaliter tollitur in hac vita. Transit enim peccatum originale reatu, & remanet actu: sed talis corruptio fomitis non impedit quin homo rationabili

¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum tertiũ.*

2.di.24.q. 3.arti.2. & dis.31.q.2. a 1.1. ad 4. & 5 veri.96. & 6.ar.5. Et mal.q.7.artic.6.

IN articulo tertio eiusdem septuagesimæquartæ quæstionis dubiũ occurrit ex Scoto in quadragesimasecũda distinctione secundi sententiarum quæstio.3. inferente, quòd si in motibus præcedẽtibus actus voluntatis est peccatum, quia voluntas nõ præuenit, quòd sit peccatum omissionis, cum tamẽ hic ponatur peccatũ commissionis. Sed hoc facile soluitur a perspiciẽtibus, quòd quando committit aliquis actus inordinatus voluntarie, siue volũtarie sit positiue, siue negatiue, est peccatum commissionis, vt patet in delectationibus malis perceptis, non imperatis, sed nec exclusis. In cutia namque[?] nautę submersionis peccatum committit, quamuis negatiue: vnde cum concupiscentia carnis aduersus spiritũ sit malus act⁹, & voluntarius negatiue, sequitur, q̃d sit peccatũ commissionis, quando peccatũ est. ¶ In eodẽ articulo aduerte, quòd circa motus sensualitatis est aliquid certum, & aliquid videtur incertum. Certũ est, quòd omnes motus mali, quos voluntas põt, & debet præuenire, si nõ præuenit, quando, sicut &c. sunt peccata: sed q̃ volũtas possit, & debeat semp singulos motus sensualitatis aut vanitatis præuenire, non v̄r consonum, eo quod v̄r, q̃ sit obligatio ad impossibile i reali executione singularum præuentionũ. Si tñ authoritas Augustini, & authoris veneranda pensetur, & ratio in litera insinuata, nõ apparebit hoc dissonũ. Cũ.n. peccatũ veniale sit imperfectum q̃d in genere moris & peccati, propter q̃ & sine deliberatione cõmittitur, cõsequens est, q̃ imperfecta ratio potentiæ & debiti sufficiat ad commissionẽ ipsius. Vnde cõcedere, q̃ ẽ in nobis imperfecta potẽtia ad reprimẽdũ, vel obuiandũ singulis motibus malis: q̃ dum attẽdo vni, & do operã rei fauetæ, insurgit alius: attamẽ talis imperfecta potẽtia cũ aliquali debito sufficit ad rationem talis peccati imperfecti.

¶ Super Quaestionis septuagesimaquarta Articulum quartum.

IN artic. 4. eiusdem 74. quaest. aduerte, quod sensualitas, idest, pars appetitiua sensus tripliciter sumitur. Primò, vt sensitiua é absolute, & sic nullum habet in se peccatū, sicut nec in brutis. Secundo, vt est volentis, & sic est principium, & consequenter subiectū peccati venialis, dū habens ipsam non praeuenis voluntate cōiuncta motus eius insurgentes cōtra rationis bonum. Tertio, vt est mota a deliberatione, & sic principiū est, & subiectum virtutis & vitii actua virtuosi peccati mortalia, vt ex superi⁹ dictis patet. & secundum hoc habes vnde videas, quod sicut superius simpliciter cōcessum est in appetitu sensitiuo, vt moto a uolūtate, esse virtutē: ita nunc conceditur, quòd in sensualitate vt mota a volūtate est peccatū mortale. & sicut non est concessum, quod in appetitu sensitiuo est virtus, ita nūc negatur in eo mortale peccatum. par .n. est ratio, vt in litera dicitur in responsione ad secundum: quãuis vocabulum sensualitatis, quia nominare videtur appetitum sensitiuū ex parte depressionis eius, nonnihil fauoris negati in ea peccatum mortale tribuant.

D.1120.

¶ In hoc eodē quarto articulo ē dubiū, quia doctrina authoris non videtur rationi consona, dum peccatum veniale concedit in sensualitate, idest appetitu sensitiuo, & mortale negat in eadem. Nam si intendit de sensualitate secundum id quod est ei proprium, vtrunque peccatum negandum est: quia omne peccatū est aut in voluntate, aut in aliqua potentia, vt subest voluntati. si vero intendat de sēsualitate, vt subest voluntati, vtrunque concedendum est, quãuis diuersimode: quia veniale vt imꝑfecte, mortale vt ꝑfecte.

Sup.q.ar.3. ad 3.& inf. q.89.ar.5. cor. Et 2.di. 24.q.3.ar.2 ad 3 Et ver. q.25.ar.5. Et mal.q.7. artic. 6. Et quol.4.art. 22.co.

¶ Ad hoc dicitur, quod proculdubio cum de subiecto peccati est sermo, oportet vel de voluntate, vel de potentia ut subest voluntati, intelligi: sed quia subesse uoluntati contingit dupliciter, scilicet vt mouenti, & ut non reprimenti, actus qui fit a sensualitate ut subest uoluntati mouenti, est peccatum mortale, & non sibi, sed uoluntati tribuitur: actus uero qui fit ab ea ut subest uoluntati non reprimenti, est suus, & est peccatum veniale, & sibi tribuitur. Sed haec ratio nihil ualet: quoniam constat passiones membrorum, quae remotiores sunt a ratione peccati, quàm passiones appetitus sensitiui, esse peccata mortalia, quando sunt voluntaria uolūtate nō reprimēte, vt patet in muliere, quae etiā

voluntate possit reprimere singulos motus inordinatos sensualitatis, si ꝑsentiat, puta, diuertendo cogitationem ad alia: sed dum homo cogitationem ad alia diuertit, potest etiam circa illud aliquis inordinatus motus insurgere: sicut cum aliquis transfert cogitationē suam a delectationibus carnis, volens concupiscentiae motus vitare ad speculationem scientiae, insurgit quandoque aliquis motus inanis gloriae impraemeditatus. & ideo non potest homo vitare omnes huiusmodi mot⁹ propter corruptionem praedictam: sed hoc solum sufficit ad rationem peccati voluntarij, quòd possit vitare singulos.

AD 3^m^ dicendum, quòd illud quod homo facit sine deliberatione rationis, non perfecte ipse facit: quia nihil operatur ibi id quod est principale in homine. vnde nō est perfecte actus humanus, & per consequens non potest esse ꝑfecte actus virtutis, vel peccati, sed aliquid imperfectum in genere horum. vnde talis motus sensualitatis rationem praeueniens, est peccatū veniale, quod est quiddam imperfectū in genere peccati.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in sensualitate possit esse peccatum mortale.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd in sensualitate possit esse peccatum mortale. Actus enim ex obiecto cognoscitur: sed circa obiecta sensualitatis contingit peccare mortaliter, sicut circa delectabilia carnis. ergo actus sensualitatis potest esse peccatum mortale, & ita in sensualitate peccatum mortale inuenitur.

E ¶ 2 Praet. Peccatum mortale contrariatur virtuti: sed virtus potest esse in sensualitate. Temperantia enī & fortitudo sunt virtutes irrationabilium partium, vt Philosophus dicit in 3. Ethi. ergo in sensualitate potest esse peccatum mortale, cum contraria sint nata fieri circa idem.

Lib.3. Eth cap.10.in prin.to.5.

¶ 3 Praet. Veniale peccatum est dispositio ad mortale: sed dispositio

B & habitus sunt in eodem. cū igitur veniale peccatum sit in sensualitate, vt dictū est, etiā mortale peccatum esse poterit in eodem.

Art.3.ad 3

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. Retractationum, & habetur in glo. Rom. 7. Inordinatus concupiscentiae motus, qui est peccatum sensualitatis, potest etiam esse in his, qui sunt in gratia, in quibus tamen peccatum mortale non inuenitur. ergo inordinatus motus sensualitatis non est peccatum mortale.

li.1. Retra. ca.13.& 15 aliquantulum a prin. tom.1.

RESPON. Dicendum, quod si-

C cut inordinatio corrumpens principium vitae corporalis, causat corporalem mortem: ita etiā inordinatio corrumpens principiū spiritualis vitae, quod est finis vltimus, causat mortem spiritualem peccati mortalis, vt supra dictum est. Ordinare autē aliquid in finē non est sensualitatis, sed solum rationis. Inordinatio autem a fine non est nisi eius, cuius est ordina-

Q.72.ar.5.

D re in finem: vnde peccatum mortale nō potest esse in sensualitate, sed solum in ratione.

AD PRIMVM ergo dicendū, quod actus sensualitatis potest cōcurrere ad peccatū mortale: sed tamen actus peccati mortalis non habet, quod sit peccatū mortale ex eo, quod est sensualitatis, sed ex eo quod est rationis, cuius est ordinare in finem. & ideo peccatum mortale non attribuitur sensualitati, sed rationi.

AD 2^m^ dicendum, quòd actus

E virtutis nō perficitur per id, quod est sensualitatis tantum, sed magis per id quod est rationis & voluntatis, cuius est eligere. nam

A voluntate taceret alio ipsam cognoscente. Ratio quoque in promptu est contra hanc responsionem: quia eiusdem rationis est mouere, & non mouere, quando ꝑportet, vbi oportet &c. Dicendum est ergo, quòd ratio quare veniale attribuitur sensualitati, & mortale non, nisi cum specificatione, vt scilicet motae a volūtate, potest esse duplex. Prima quae tacta est in praecedenti notato, quia .s. mortale est a sensualitate vt subest deliberationi: veniale autē est ab ea, ut subest quomodolibet volūtati. hinc .n. fit, ut quia deliberatio est proprius actus partis superioris, ut actus ex ea pendentes nō tribuātur inferioribus, nisi cū specificatione participatae motionis: actus autē ex ea nō pendētes relinquantur inferiorib⁹. Secunda est profunda & intenta ab authore ex natura virium animae, & resolutionis actuū in ꝑpria principia. Vires nanque animae nostrę in parte sensitiua sicut in cognoscendo, sunt secundum se excellētes totā naturā brutorum, ut patet in cogitatiua, & reminiscentia habentibus collatiuam vim particularium: ita in appetēdo sunt ſm se excellentes totā naturā brutorū ꝑ hoc, quod appetunt cū quadam libertate: ita quod nō solum ex hoc, quod actualiter mouētur, vel non mouentur a uolūtate, sed seipsis, quia sunt tales, quod superius vocauim⁹, quasi sūt uolentis, sunt quodāmodo liberę. Dico aūt, quodāmodo, quia nō habēt tātū libertatis, ut possint in actum deliberatum, sed vestigiū quoddam libertatis sortitae sunt ex eleuatione in naturā rōnalē a qua fluūt. Eadē aūt vires appetitiuae sensitiuae, ut actualiter motae, & mouentes a parte superiori tantū libertatis participiā⁺, vt et iā in deliberatos actus possint. vnde fit, ut actus voluntarius sensualitatis, quāmuis totus eliciatur ab ipso appetitu sensitiuo si resoluendus sit in sua propria principia, secundum illam tantum rationem resoluetur in sensualitatem, quam habet ab ea secundum se: secundum illam uero, quam habet ab eadem non secundum seipsam, sed ut mota est ab altero, resoluetur in illud alterum, uel in ipsam, ut mota est ab illo altero. Et quia peccare consistit in agere, & propterea ad hoc quòd aliqua potentia peccet moraliter, non sufficit quod sit mota a uoluntate: sic enim manus peccaret percutiendo, sed oportet ut secundum se libere agat: oportet quòd secundum modum propriae libertatis po-

tentiæ lattribuamus ei peccare. quo fit vt quia sensualitas ſm se habet rõ libertatis, vt sufficiat ad peccatum veniale: ideo peccatum veniale ei tribuitur: quia vero non habet rõ rationalitatis, vt possit in peccatū mortale, quia nõ est eius respicere bonum rationis vt finẽ, ideo ei nõ attribuitur peccatū mortale. & quia eius vt motæ a superiori est tendere ordinate in bonum rationis vt finẽ, ideo etiã sibi vt motæ a ratione peccatū mortale & virtutis actus tribuitur vt principio, & cõsequẽter vt subiecto, vt iã dictũ est. Ad obiecta ergo dicitur, qđ author loquitur de sensualitate nostra secundũ id quod est ei propriũ, vt patet in respõsione ad primum: & propterea negauit ab ea mortale, cui priꝰ tribuerat veniale. ideo patet nõ esse parem rationem. Ex articulis autem secundu & diligenter inspectis, facile patere potest, hãc esse veram mentem authoris.

Ad 1. arg. præced.

Infr. art. 6. cor. Et 2. dt. 24. q. 3. Et veri. q. 17. ar. 8. cor.

¶ In responsiune ad tertium eiusdẽ quarti articuli, non turbetis ex exemplu caloris disponẽtis ad formã ignis, pro eo qđ dicitur esse in eodẽ subiecto. Exemplũ in primis est, & verificatur de subiectu partiali, idest, materia quæ disponitur ad formam ignis calore, & suscipit illã.

Art. 1. et 3.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulũ quintum.*

IN articulo 5. eiusdem 74. q. hoc solum dicendũ occurrit, ꝙ quia rõ secundum se est suiipsius & aliorum ordinatiua in finẽ, & deordinatiua ab illu libere libertate perfecta, radicaliter tamẽ liber tas enim formaliter est primo voluntatis: idcirco actus rationis inordinatꝰ est moraliter malus, si inordinatio in potestate nostra est. ꝑp quod vtroque modo contingit moralem malitiam in ratione

Cap. 11. et 12. to. 3.

Ar. 1. 2. et 3

actus virtutis moralis non est sine electione; vnde semper cum actu virtutis moralis, qui perficit vim appetitiuam, est etiam actus prudentiæ, quæ perficit vim rationalem. & idem est etiam de peccato mortali, sicut* dictum est.

AD 3m dicendum, quòd dispositio tripliciter se habet ad id, ad quod disponit. Quãdoq;. n. est idẽ & in eodẽ: sicut scientia inchoata dicitur esse dispositio ad scientiã perfectam. Quandoq; autem est in eodem, sed non idem: sicut calor est dispositio ad formam ignis. Quandoque vero nec idem, nec in eodem: sicut in his quæ habent ordinem adinuicem, vt ex vno peruenitur in aliud, sicut bonitas imaginationis est dispositio ad scientiam, quæ est in intellectu: & hoc modo veniale peccatum, quod est in sensualitate, potest esse dispositio ad peccatum mortale, quod est in ratione.

ARTICVLVS V.

Vtrum peccatum possit esse in ratione.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatũ non possit esse in rõne. Cuiuslibet enim potentiæ peccatum est aliquis defectus ipsius: sed defectus rationis non est peccatum, sed magis excusat peccatum, excusatur enim aliquis a peccato ꝑpter ignorantiam. ergo in ratione non potest esse peccatum.

¶ 2 Præt. Primum subiectum peccati est voluntas, vt dictum est:* sed ratio præcedit voluntatem, cũ sit directiua ipsius. ergo peccatum esse non potest in ratione.

¶ 3 Præt. Non potest esse peccatũ, nisi circa ea quæ sunt in nobis: sed perfectio & defectus rationis non est eorum quæ sunt in nobis: quidam enim sunt naturaliter ratione deficientes, vel ratione solertes. ergo in ratione non est peccatum.

SED CONTRA est, quod Aug.* dicit in lib. 12. de Trinita. quod peccatum est in ratione inferiori, & in ratione superiori.

RESPON. Dicendum, quòd peccatum cuiuslibet potentiæ consistit in actu ipsius, sicut ex dictis* patet. Habet autem ratio duplicem actum. Vnum quidem secundum se in comparatione ad proprium obiectum, quod est cognoscere aliquod verum. Alius autem actus rationis est, inquantum

F tum est directiua aliarum virium. Vtroque igitur modo contingit esse peccatum in ratione. Et primo quidem inquãtum errat in cognitione veri: quod quidem tunc imputatur ei ad peccatum, quando habet ignorantiam, vel errorẽ circa id quod põt, & debet scire: secundo, quando inordinatos actus inferiorum virium vel imperat, vel etiam post deliberationem nõ coercet.

G AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de defectu rationis, qui pertinet ad actũ proprium respectu proprij obiecti, & hoc quando est defectus cognitionis eius, quod quis non potest scire: tunc enim talis defectus rationis nõ est peccatum, sed excusat a peccato, sicut patet in his quæ per furiosos committuntur. Si vero sit defectus rationis circa id quod homo potest, & debet scire, non omnino homo excusatur a peccato, sed ipse defectus imputatur ei ad peccatum.

H Defectus autem qui est solum in dirigendo alias vires, semper imputatur ei ad peccatũ: quia huic defectui occurrere potest per proprium actum.

AD 2m dicendum, quòd sicut supra dictum est,* cum de actibus voluntatis & rationis ageretur, voluntas quodammodo mouet & præcedit rationem, & ratio quodammodo voluntatem: vnde & motus volũtatis dici potest rationalis, & actus rationis potest dici voluntarius: & secundum hoc in ratione inuenitur peccatũ, vel prout est defectus eius voluntarius, vel prout actus rationis est principium actus voluntatis.

I

AD 3m patet respõsio ex dictis.*

ARTICVLVS VI.

Vtrum peccatum morosæ delectationis sit in ratione.

K AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatũ morosæ delectationis nõ sit in ratione. Delectatio enim importat motum appetitiuæ virtutis, vt supra* dictum est: sed vis appetitiua distinguitur a ratione, quæ est vis apprehensiua. ergo delectatio morosa non est in ratione.

¶ 2 Præt. Ex obiectis cognosci potest ad quam potentiam actus pertineat, per quem potentia ordinatur ad obiectum: sed delectatio quãdoque est morosa circa bona sensibilia, & non circa bona rõnis.

inueniri, subiectiue scilicet in cognuscẽdo, & in dirigendo: sed affectus in cognoscendo tã negatiuus, qui vocatur ignorãtia, quam positiuus, qui vocatur error, non semper habet rationem mali moraliter, sed negatiuus solum quando põt, & debet quis scire: positiuus autem quãdo potest. Non est enim absque peccato, habere scienter opinionẽ falsam de triangulo, cum potest haberi vera, vel non falsa, saltem suspendendo credulitatem, cũ nonnullum malum intellectus sit falsa opiniu da quocunque. Propter quod in litera in responsione ad secundum concluditur, ꝙ in ratione est peccatum, vt effectus eius est voluntarius: defectus autem in dirigendu, vt in litera dicitur, semper est malus moraliter, quia de ratione sua claudit voluntarium formaliter. Directio enim imperãdo fit: imperiũ autẽ, vt supra didicimus, actus est rationis motæ a volũtate. Est igitur a rõne & in rõne peccatũ, vt proximo & elicitiuo principio inordinati actus volũtarii, multo magis q̃ in appetitu inferiori, qui rationẽ solum participat.

Q. 17. ar. 1.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum sextum.*

Ad 1. arg.

IN artic. 6. eiusdẽ 74. q. videtur mihi, ꝙ author ob reuerentiã diui Aug. articulũ hunc & sequentẽ apposuerit. Cũ enim ex dictis iã constet, omne peccatum esse in illa potentia, quæ est proximũ eius principiũ liberũ, seu rationale aliquo modo, & delectatio morosa sit a cõcupiscibili, saltem quãdoq; vt mota est a superiori: sicut cætera peccata intẽperãtiæ, & cõsensus in eã sit in volũtate, & imperiũ vel non imperiũ cõprehensionis illius sit ĩ rõne, cõsequẽs est, ꝙ nõ oportebat simpliciter solicitari de subie-

Infra q. 88. art. 5. ad 2. Et 2. di. 24. q. 3. ar. 4. Et veri. qõ. 15. art. 4. cor. *q. 31. ar. 1.

subiecto huius peccati magis q̃ aliorũ: sed quoniam beatissimus ac doctissimus Aug. attribuerat peccatum morosæ delectationis rationi inferiori: idcirco vt hoc saluaret, hunc docuit articulum, ex quo enucleare substantiam peccati discimus diuersi mode, vt dictum est.

Ca.in.parũ ante mediũ tom. 3.

¶ In responsione ad primum in eodẽ articulo duo scito Nouitie. primo, q̃ delectatio dicitur esse in ratione, vt in primo motiuo, eo modo quo imperium dicitur. primum mouens. Secundo, quòd quia author intẽdit saluare, quòd huiusmodi peccatum sit in ratione vt in subiecto: ideo repetit regulã superius habitam, scilicet, quòd æqua est extensio principii, & subiecti in materia peccatorum: vt inde discas, quòd delectatio est in ratione subiectiue, tanquàm imperãte, in appetitu autẽ tãquàm in eliciente.

An. 5. hui⁹ quæst.

ergo peccatum delectationis morosæ non est in ratione.

¶ 3 Præt. Morosum dicitur aliquid pp diuturnitatem temporis: sed diuturnitas temporis non est ratio, quòd aliquis actus pertineat ad aliquam potentiam. ergo delectatio morosa nõ pertinet ad rationem.

SED CONTRA est, quod Aug. *dicit 12. de Trinit. quod consensus illecebræ si sola cogitatione delectationis contentus est, sic habendum existimo, velut cibum vetitum mulier sola comederit: p. mulierem autem intelligitur ratio inferior, sicut ibidẽ ipse exponit. ergo peccatũ morosæ delectationis est in ratione.

RESPON. Dicendum, quòd sicut iam dictum est, *Peccatum cõtingit esse in ratione, quandoque quidem inquantum est directiua humanorum actuum. Manifestum est autem, quòd ratio non solum est directiua exteriorum actuum, sed etiam interiorum passionum: & ideo quando deficit ratio in directione interiorum passionum, dicitᷣ esse peccatum in ratione, sicut ẽt quãdo deficit in directione exteriorum actuum. Deficit autem in directione passionũ interiorum dupliciter. Vno modo, quñdo imperat illicitas passiones: sicut quãdo homo ex deliberatione prouocat sibi motũ iræ, vel concupiscentiæ. Alio mõ quãdo non reprimit illicitũ passionis motũ: sicut cũ aliquis postquàm deliberauit, q̃ motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit: & ſm hoc dicitur peccatum delectationis morosæ esse in ratione.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ delectatio quidẽ est in vi appetitiua, sicut in proximo principio, sed in rõne est sicut in primo motiuo, ſm hoc quod supra dictum est,* q̃ actiones quę non transeunt in exteriorem materiã, sunt sicut in subiecto in suis principiis.

Ar. 1. huius quæst.

AD 2m dicendum, q̃ ratio actum proprium illicitũ habet circa proprium obiectum, sed directionem habet circa omnia obiecta inferiorum virium, quæ per rationem dirigi possunt: & secundum hoc etiam delectatio circa sensibilia obiecta pertinet ad rationẽ.

AD 3m dicendum, q̃ delectatio dicitur morosa nõ ex mora temporis, sed ex eo quòd ratio deliberans circa eam immoratur: nec tamen eam repellit tenens & volens libenter, quæ statim vt attigerunt animũ, respui debuerunt, vt Aug. *dicit 12. de Trinit.

Ca.12.parũ n med. to.3

ARTICVLVS VII.

Vtrum peccatum consensus in actum sit in ratione superiori.

Supr. q.15. ar.4. et infra præsenti q.ar.8 ad 3. Et 2 di.24. q.3.ar.1. et 4. Et ver.q. 15.ar. 3. & 5. Et mal.q. 15.artic. 2. ad 9.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur q̃ peccatũ cõsensus in actum non sit in rõne superiori. Consentire enim est actus appetitiuæ virtutis, vt supra habitum est: *sed ratio est vis apprehẽsiua. ergo peccatũ cõsensus in actũ non est in ratione superiori.

Q.15.ar.1.

¶ 2 Præt. Ratio superior intendit rationibus æternis inspiciendis & consulendis, vt Aug. †dicit 12. de Trin. sed quandoque consentitur in actum non consultis rationib⁹ æternis. non enim semper homo cogitat de rebus diuinis, quando consentit in aliquem actum. ergo peccatum consensus in actũ, non semper est in ratione superiori.

Ca.7. in fi. tom.3.

¶ 3 Præt. Sicut per rationes æternas põt homo regulare actus exteriores, ita etiam interiores delectationes, vel alias passiones: sed consensus in delectationem absque hoc quòd opere statuatur implendum, est rationis inferioris. vt dicit August. 12. de Trinit. *ergo etiam consensus in actũ peccati, debet interdum attribui rationi inferiori.

Ca.12. ante med. to.3.

¶ 4 Præt. Sicut ratio superior excedit inferiorem, ita ratio excedit vim imaginatiuam: sed quandoq; procedit homo in actum per apprehensionem virtutis imaginatiuæ absque omni deliberatione rationis: sicut cũ aliquis ex improuiso meditato mouet manum, aut pedem. ergo etiã quandoque potest ratio inferior cõsentire in actum peccati absque ratione superiori.

SED CONTRA est, quod Augu. dicit 12. de Trin. *Si in consensione male vtendi rebus, quæ per sensum corporis sentiuntur, ita decernitur quodcunque peccatum, vt si potestas sit, etiam corpore cõpleatur, intelligenda est mulier cibum illicitum viro dedisse, per quem superior ratio significatur. ergo ad rationẽ superiorem pertinet consentire in actum peccati.

Cap.12. in med.to.3.

RESPON. Dicendum, quòd cõsensus importat iudiciũ quoddã de eo in quod consentitur. Sicut enim ratio speculatiua iudicat & sententiat de rebus intelligibilib⁹, ita ratio practica iudicat & sententiat de agendis. Est autem considerandum, quòd in omni iudicio vltima sententia pertinet ad supremum iudicatorium: sicut videmus in speculatiuis, quòd vltima sentẽtia de aliqua propositione datur per resolutionem ad prima principia. Quamdiu enim remanet aliquod principium altius, adhuc per ipsum potest examinari id de quo quæritᷣ: vnde adhuc est suspensum iudiciũ quasi nõdũ data finali sententia. Manifestum est autem, quòd actus humani

¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum septimum.*

IN titulo artic. 7. aduerte, q̃ sensus quæst. est de actu exteriori malo tam venialiter, quàm moraliter: ita q̃ intenditur an peccatũ cõsensus in actum, vt distinguitur contra cogitationem & delectationẽ internas, sit in ratione superiori, vt in subiecto.

¶ In eodem 7. artic. dubium occurrit, q̃a voluntaria, immo nulla videtur differentia inter subiectũ consensus in actum, & subiectũ cõsensus in delectationẽ: & tamẽ in litera ex intentione Aug. cõsensus in actum rationi superiori, consensus in delectationẽ rationi inferiori tribuitur, qua enim ratione per tẽporales rationes possum cõsentire delectationi cogitatæ fornicationis, eadẽ possum consentire cogitato actui. & qua ratione, dum deliberat inferior ratio, & cõsentit actui, superior obuiare tenetur, & propterea consensus in actũ ei imputatur, vt in responsione ad quartũ dicitur, eadẽ rõne dũ deliberat eadẽ inferior ratio, & cõsentit delectationi, tenetur superior ratio obuiare, & consequẽter eidẽ superiori rationi attribuẽdus est vterque cõsensus, & vterque etiam quandoque rationi inferiori, & nõ vn⁹ vni, & alter alteri.

¶ Ad hoc dicitur, q̃ vterque cõsensus secundum rem, quando fit secundum rationes tẽporales est rationis inferioris: qñ vero fit secundũ rationes æternas solas, vt si quis ex solo contemptu æternæ legis consentit in delectationem, vel in actum, non reputãs aliter prohibitum, est rationis superioris. in hoc tamen differentia est, quia quando est inferioris, est etiam superioris, saltem negatiue: quia tenetur obuiare dirigẽdo secundum legem æternam, & non obuiat. quando vero est superioris, non oportet quòd sit inferioris: quia non spectat ad inferiorẽ de proprius superiori iudicare, vt contingit cũ quis morose delectatur de iniuriis fidei. secundum approbationem autem,

quæ ĩ litera tãgitur, scilicet quando duo ordinata iudicãda occurrunt, vltimum superiori, & præambulum inferiori, attribuitur deliberatio, iudicium ac consensus vnius, scilicet delectationis ad inferiorem: alterius vero, idest actus ad superiorẽ spectat: & hoc iudicio meo intẽdit author in litera pp reuerentiã tanti doctoris, vt dictum est: & per hoc patet responsio ad obiecta. Nã procedunt de cõsensu vtroque secundum rem cuius oppositum nõ inuenio in litera, quæ loquitur secundum appropriationem, & secũdum eam disparitatem ponit. Nec obstat ꝙ in responsione ad tertiũ in hoc articulo dicitur, quòd quando cõsensus rationis inferioris ĩ delectationẽ, etiam secundum rationes æternas perseuerat, pertinet etiã ad rationem superiorem: quasi velit dicere, quòd si non acceptetur secundum æternas rationes, nõ spectet ad superiorẽ. hoc enim verum est, quòd non spectat ad superiorem secundũ appropriationem, quàmuis spectaret ad ipsam secundum rem negatiue. & hũc sensum exprimit ipse author in sequenti articulo in responsione ad primum, vt ibi declarabitur.

q. 19. art. 4. — q. 15. art. 3.

regulari possunt ex regula rationis humanæ, quæ sumitur ex reb⁹ creatis, quas naturaliter hõ cognoscit: & vlterius ex regula legis diuinæ, vt supra dictum est.* vnde cum regula legis diuinæ sit superior, consequens est, vt vltima sententia per quam iudicium finaliter terminatur, pertineat ad rationem superiorem, quę intendit rationibus æternis. Cum autem de pluribus occurrit iudicandum, finale iudicium est de eo, quod vltimo occurrit. In actibus autem humanis vltimo occurrit ipse actus, præambulum autem est ipsa delectatio, quæ inducit ad actum: & ideo ad rationem superiorem proprie pertinet consensus in actum, ad rationem vero inferiorem, quę habet inferius iudicium, pertinet iudicium præambulum, quod est de delectatione. quàmuis etiã & de delectatione superior ratio iudicare possit: qa quicquid iudicio subditur inferioris, subditur ẽt iudicio superioris: sed nõ cõuertit.

G

H

A D PRIMVM ergo dicendum, quòd consentire est actus appetitiuæ virtutis non absolute, sed cõsequens ad actum rationis deliberantis & iudicantis, vt supra dictum est. In hoc enim terminatur consensus, quia voluntas tendit in id quod est iam ratione iudicatum: vnde consensus potest attribui & voluntati, & rationi.

A D 2ᵐ dicendum, quòd ex hoc ipso quòd ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem diuinam, impediens actum peccati dicitur ipsa consentire, siue cogitet de lege ęterna, siue non. cum enim cogitat de lege Dei, actu eam contemnit: cum vero non cogitat, eam negligit per modũ omissionis cuiusdã. vnde omnibus modis consensus in actũ peccati procedit ex superiori rõne: quia, vt Aug. dicit 12 de Trin.* nõ põt peccatum efficaciter perpetrandum mente decerni, nisi illa mentis intentio, penes quam summa potestas est mẽbra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, malæ actioni cedat, aut seruiat.

I

Loco citato in arg. circa mediũ cap. 12. 10. 3.

A D 3ᵐ dicendum, ꝙ ratio superior per considerationem legis æternæ sicut potest dirigere, vel cohibere actum exteriorem, ita etiam delectationem interiorem: sed tamen antequã ad iudicium superioris rationis deueniatur, statim vt sensualitas proponit delectationẽ, inferior ratio per rõnes temporales deliberãs, quandoq; hmõi delectationem acceptat, & tunc consensus in delectationem pertinet ad inferiorem rõnem. Si vero etiã consideratis rationibus æternis homo in eodem consensu perseueret, iã talis consensus ad superiorem rationem pertinebit.

K

A D 4ᵐ dicendum, ꝙ apprehensio virtutis imaginatiuæ est subita, & sine deliberatione: & ideo potest aliquem actum causare antequàm superior, vel inferior ratio etiam habeat tempus deliberandi: sed iudicium rationis inferioris est cum deliberatione, quæ indiget tempore, in quo etiã ratio superior deliberare potest: vnde si non cohibeat ab actu peccati per suã deliberationem, ei imputatur.

F

ARTICVLVS VIII.

Vtrum consensus in delectationem sit peccatum mortale.

A D OCTAVVM sic proceditr. Videtr, ꝙ consensus in delectationẽ non sit peccatum mortale. Consentire enim in delectationem pertinet ad rationem inferiorem, cuius non est intendere rationibus æternis, vel legi diuinæ, & per consequens nec ab ea auerti: sed omne peccatum mortale est per auersionem a lege diuina, vt patet per diffinitionem August.* de peccato mortali datam, quæ supra posita est.† ergo consensus in delectationem non est peccatum mortale.

¶ 2 Præt. Consentire in aliquid nõ est malum, nisi quia illud est malum in quod consentitur: sed propter quod vnumquodque, & illud magis, vel saltem non minus. non ergo illud in quod consentitur, potest esse minus malum quàm consensus: sed delectatio sine opere non est peccatum mortale, sed veniale tantum. ergo nec consensus in delectationem est peccatum mortale.

¶ 3 Præt. Delectationes differunt in bonitate & malitia secundum differentiam operationum, vt dicit Philosophus in 10. Ethic.* sed alia operatio ẽ interior cogitatio, & alia actus exterior, puta fornicationis. ergo delectatio consequẽs actum interioris cogitationis, tantum differt a delectatione fornicationis in bonitate, vel malitia, quãtum differt cogitatio interior ab actu exteriori, & per consequens etiam eodem modo differt consentire in vtrunque: sed cogitatio interior non est peccatum mortale, nec etiam consensus in cogitationem. ergo per consequens nec consensus in delectationem.

¶ 4 Præt. Exterior actus fornicationis, vel adulterij, nõ est peccatũ mortale ratione delectationis, q̃ ẽt inuenitur in actu matrimoniali, sed rõne inordinationis ipsius act⁹: sed ille qui cõsentit ĩ delectationem, non pp hoc consentit in deordinationem actus. ergo non videtur mortaliter peccare.

¶ 5 Præt. Peccatum homicidij est grauius quàm simplicis fornica-

¶ Super Quæstionis septuagesimaquartæ Articulum octauum.

IN articu. 8. in responsione ad primum, habes id quod diximus, dum duas responsiones vides, primam, quòd consensus in delectationẽ potest esse vtriusque rationis. secundã, quòd quando est rõnis inferioris, est eius auersæ ab æternis regulis, quia deficit in ea ordinatio superioris rationis p rationes æternas. Ex hoc enim manifeste patet quod dictum est, scilicet cõsensum in delectationem morosam inferioris rationis semper esse ẽt superioris saltem negatiue, alioquin non saluaretur diffinitio peccati supradicta, quod est contra legẽ æternam.

¶ In responsione ad quartum eiusdem articuli iuncta corpori articuli habes, ꝙ, & quare delectatio morosa cõiugati de actu matrimonii cogitato, non est peccatum mortale. eadẽ enim ratio est de consensu in actũ & in delectationẽ cogitati actus: & propterea sicut cõiugi consensus in actum nõ prohibetur, ita nec delectatio eius tam in opere, q̃ in cogitatione, per se loquendo: secus aũt per accidẽs, puta, qa vane cogitat, quia periculose, in absentia peccaret.

¶ In responsione ad quintum aduerte, ꝙ inter materiã luxuriæ & iræ, licet in veritate non sit differẽtia quo ad rationem peccati mortalis, qa tam in his, quam in cæteris materiis mortalibus, consensus in delectationem cogitati actus ratione cogitationis nõ est mortale, sed veniale quandoque, vel nullum, ratione vero cogitati actus semper est mortale: tamen quia in materia luxuriæ maxime timetur

22. q6. 154. art. 4. co. & q. 180. ar. 7. Et 2. di. 24. q. 3. ar. 4. Et ver. q. 15. ar. 4. Et mal. q. 15. art. 2. ad 16. & 17. Et quol. 12. ar. 43.

* Au. 22. cõtra faust. c. 27. in prin. to. 6. & lib. 3. de li. arb. cap. 16. 10. primo.

† q. 71. ar. 6

* ca. 3. 4. & 5. tom. 5.

metur hoc peccatum multoties forte creditur peccatum, vbi nõ est: & ecõtra, vbi est delectatio de cogitata vindicta, quã tñ facere nõ vult, nõ æstimatur. pp quod author in corpore articuli affectũ hominis ad actũ secundũ se pensandũ docet in huiusmodi discretione. Inclinatus.n. ad vindictã, facile de illa cogitata delectatur: & alienus a venereis non facile de cogitatis eius delectatur, quàmuis caro cõcupiscat aduersus spiritum.

Enchir. ca. 71. in prin. tom. 3.

Li. 12. cap. 12. a medio. tom. 3.

tionis: sed cõsentire in delectationem, quæ cõsequitur cogitationẽ de homicidio, non est peccatum mortale. ergo multo minus cõsentire in delectationem, quæ consequitur cogitationem de fornicatione, est peccatum mortale. A

§ 6 Præt. Oratio dominica quotidie dicitur pro remissione venialium, vt Aug. dicit: sed cõsensum in delectationem Aug. docet esse abolendum per orationem Dominicam. dicit enim in 12. de Trin. † quòd hoc est longe minus peccatum, quàm si opere statuatur implendum: & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petẽda est, pectusque percutiendum atq; dicendũ, Dimitte nobis debita nostra. ergo cõsensus in delectationẽ est peccatũ veniale. B

Li. 12. ca. 12. de Trin. nõ longe a fin. tom. 3.

SED CONTRA est, quod Aug. post pauca subdit, Totus hõ damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tñ cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiã remittantur: sed nullus damnatur nisi pro peccato mortali. ergo consensus in delectationem est peccatum mortale.

RESPON. Dicendum, q̃ circa hoc aliqui diuersimode opinati sunt. Quidã enim dixerunt, q̃ cõsensus in delectationem non est peccatum mortale, sed veniale tantum. Alij vero dixerunt, q̃ est peccatum mortale: & hæc opinio est cõmunior & verisimilior. Est enim considerandum, q̃ cum omnis delectatio consequatur aliquã operationem, vt dicitur in 10. Ethi.* & iterum, cum omnis delectatio habeat aliquod obiectum, delectatio quælibet põt cõparari ad duo, s. ad operationem quã consequitur, & ad obiectũ in quo quis delectatur. Contingit autẽ q̃ aliqua operatio sit obiectum delectationis, sicut & aliqua alia res: quia ipsa operatio potest accipi vt bonum & finis, in quo quis delectatus requiescit, & quãdoq; quidem ipsamet operatio, quã consequitur delectatio, est obiectũ delectationis, inquantum. s. vis appetitiua, cuius est delectari, reflectitur in ipsam operationem sicut in quoddã bonum, puta, cum aliquis cogitat & delectatur de hoc ipso quod cogitat, inquantum sua cogitatio placet. Quandoq; vero delectatio cõsequens vnã operationem, puta cogitationem aliquã, habet ꝓ obiecto aliã operationem quasi rem cogitatam: & tunc talis delectatio procedit ex inclinatione appetitus, nõ quidem in cogitationem, sed in operationem cogitatã. Sic igitur aliquis de fornicatione cogitans, de duobus põt delectari. Vno modo de ipsa cogitatione: alio modo de ipsa fornicatione cogitata. Delectatio aũt de cogitatione ipsa sequitur inclinationẽ affectus in cogitationem ipsam: cogitatio autem ipsa fm se, nõ est peccatum mortale, immo quandoque est veniale tñ, puta, cum aliquis inutiliter cogitat de ea: quãdoque autẽ sine peccato omnino, puta, cũ aliquis vtiliter de ea cogitat, sicut cum vult de ea prædicare, vel disputare. & iõ p consequens affectio & delectatio quę sic est de cogitatione fornicationis, non est de genere peccati mortalis, sed quandoq; est peccatum veniale, quãdoq; nullum: vnde nec cõsensus in talem delectationem est peccatũ mortale, & fm hoc prima opinio habet veritatem. Quòd autem aliquis cogitãs de fornicatione delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, q̃ affectio eius inclinata est in hunc actũ. Vnde q̃ aliquis consentiat in talem delectationẽ, hoc nihil aliud est, quàm q̃ ipse consentiat in hoc, q̃ affectus suus sit inclinatus in fornicationẽ. Nullus enim delectatur, nisi in eo quod est conforme appetitui eius. Quod aũt aliquis ex deliberatione eligat, q̃ affectus suos conformetur his quæ secũdum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. vnde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale, vt secunda opinio ponit.

Ca. 4. a medio, to. 5.

C D E A

AD PRIMVM ergo dicendũ, q̃ consensus in delectationem potest esse non solum rationis inferioris, sed etiã superioris, vt dictum est.* & tñ ipsa ratio inferior potest auerti a rationibus æternis: quia etsi nõ intendit eis, vt fm eas regulans, quod est proprium superioris rationis: intendit tamen eis, vt fm eas regulata: & hoc modo ab eis se auertens, potest peccare mortaliter. nam & actus inferiorum virium, & etiã exteriorum membrorum possunt esse peccata mortalia, secũdum quod deficit ordinatio superioris rationis regulantis eos secundum rationes æternas. Ar. 7. præc. B

AD 2m dicendum, q̃ consensus in peccatum quod est veniale ex genere, est veniale peccatum: & secundum hoc potest concludi, q̃ consensus in delectationem, quæ est de ipsa vana cogitatione fornicationis, est peccatum veniale: sed delectatio quæ est in ipso actu fornicationis, de genere suo est peccatum mortale: sed quod ante consensum sit veniale peccatum tãtum, hoc est per accidens, s. pp imperfectionem actus quæ quidem imperfectio tollitur per consensum deliberatum superueniẽtem: vnde ex hoc adducitur in suam naturam, vt sit peccatum mortale. C

AD 3m dicendum, quòd ratio illa procedit de delectatione, quæ habet cogitationem pro obiecto.

AD 4m dicendum, q̃ delectatio quæ habet actum exteriorem pro obiecto, non potest esse absque complacentia exterioris actus secundum se, etiam si non statuatur implendum propter prohibitionem alicuius superioris. vnde actus fit inordinatus, & per consequens delectatio erit inordinata. D

AD 5m dicendum, q̃ etiam consensus in delectationem, quæ procedit ex complacentia actus homicidij cogitati, est peccatum mortale: non autem consensus in delectationem, quæ procedit ex complacentia cogitationis de homicidio.

AD 6m dicendum, q̃ oratio dñica non solũ contra peccata venialia dicenda est, sed etiã contra mortalia.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm in superiori ratione possit esse peccatum veniale, secundum quod est directiua inferiorum virium.

AD NONVM sic proceditur. Videtur q̃ in superiori rõne non possit esse peccatũ veniale, fm quod est directiua inferiorum virium, idest, fm quod consentit in actum peccati. Dicit enim Aug. in 12. de Trin. * q̃ ratio superior inhæret rationibus æternis: sed peccare mortaliter est per auersionem a rationibus æternis. ergo videtur quòd in superiori ratione non possit esse peccatum, nisi peccatum mortale. Infr. ar. 10. & locis ibidẽ iductis. Ca. 7. in fi. tom. 3.

§ 2 Præt. Superior ratio se habet in vita spirituali tãquàm principium, sicut & cor in vita corporali: sed infirmitates cordis sunt mortales. ergo peccata superioris rationis sunt mortalia.

§ 3 Præt. Peccatum veniale fit mortale, si fiat ex contemptu

temptu: sed hoc non videtur esse sine contemptu, ꝙ aliquis ex deliberatione peccet etiã venialiter. cũ ergo cõsensus rationis superioris semp sit cũ deliberatione legis diuinæ, videtur ꝙ non possit esse sine peccato mortali propter contemptum diuinæ legis.

Ar.7.huius quæst. SED CONTRA. Consensus in actum peccati pertinet ad rationem superiorẽ, vt supra dictũ est: * sed cõsensus in actũ peccati venialis est peccatum veniale. ergo in superiori ratione potest esse peccatũ veniale.

Ca. 7. in fi. tom.3. RESPON. Dicendum, quod sicut Aug. dicit in 12. de Trin. Ratio superior inhæret rationibus æternis cõspiciendis, aut cõsulendis. Cõspiciendis quidẽ, ſm quod earum veritatem speculatur. Consulendis autẽ ſm ꝙ per rationes æternas de alijs iudicat & ordinat: ad quod pertinet, quòd deliberãdo per rationes æternas consentit in aliquem actum, vel dissentit ab eo. Contingit autem ꝙ inordinatio actus, in quem consentit, non contrariatur rationibus æternis, quia non est cum auersione a fine vltimo, sicut contrariatur actus peccati mortalis: sed est pręter eas, sicut act⁹ peccati venialis. vnde quando ratio superior in actũ peccati venialis consentit, non auertitur a rationibus æternis: vnde non peccat mortaliter, sed venialiter. Et per hoc patet responsio ad primum.

D.401. AD 2m dicendũ, ꝙ duplex est infirmitas [d] cordis, Vna quæ est in ipsa substãtia cordis, & immutat naturalem complexionẽ ipsius, & talis infirmitas semper est mortalis. Alia est autem infirmitas cordis pp aliquam inordinationem vel motus eius, vel alicuius eorum quæ circunstãt cor: & talis infirmitas nõ semper est mortalis. Et similiter in ratione superiori semper est peccatum mortale, quando tollitur totaliter ipsa ordinatio rõnis superioris ad proprium obiectũ, quod est rationis æternæ: sed quãdo est inordinatio circa hoc, non est peccatum mortale, sed veniale.

AD 3m dicendũ, ꝙ deliberatus consensus in peccatum, nõ semper pertinet ad cõtemptũ legis diuinæ: sed solum quãdo peccatum legi diuinæ contrariatur.

¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum nonũ & decimum.

2.q.24.q.5. ar.5. Et ver. q.15. art.5. Et mal. art. 1. ad 12. & 17. & art.3. ad 17. & artic.5.

IN arti. nono & decimo eiusdem septuagesimæquartæ quæst. nihil scribendum occurrit. Terminorum enim notitiã habẽtibus omnia clara sunt. Opus est vt Nouitiis lector distinguat ea August. allata in litera, duas operationes superioris rationis, scilicet intuitum, & consultationẽ, & ad hanc secũdam spectat deliberatio & consensus: & secundũ hãc dirigit inferiora, & reflectitur super seipsam, & vocatur in litera altior consideratio de proprio obiecto, vt attingibili ab eadem. Altius enim consideratur Deus, vt non creditur per deliberationẽ, quam per subitum motũ:

ARTICVLVS X.

Vtrum in ratione superiori possit esse peccatũ ueniale secũdũ seipsam.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd in superiori ratione non possit esse peccatum veniale secundum seipsam, idest, secundum quod inspicit rationes æternas. Actus enim potentiæ non inuenitur esse deficiẽs nisi per hoc, quòd inordinate se habet circa suum obiectum: sed obiectum superioris rationis sunt æternæ rationes, a quibus deordinari non est sine peccato mortali. ergo in superiori ratione non potest esse peccatum veniale secundum seipsam.

§ 2 Præt. Cũ ratio sit vis deliberatiua, act⁹ rõnis semp est cũ deliberatione: sed omnis inordinatus motus in his quæ Dei sunt, si sit cum deliberatione, est peccatum mortale. ergo in ratione superiori secundum seipsam, nunquàm est peccatum veniale.

F § 3 Præt. Contingit quandoque, quòd peccatũ ex subreptione, est peccatum veniale: peccatum autem ex deliberatione est peccatum mortale per hoc, quòd ratio deliberans recurrit ad aliquod maius bonum, contra quod homo agens grauius peccat, sicut cum de actu delectabili inordinato ratio deliberat quod est contra legem Dei, grauius peccat consentiendo, q̃ si solum consideraret quod est contra virtutem moralem: sed ratio superior non põt recurrere ad aliquod altius, q̃ sit suũ obiectũ. ergo si motus ex subreptione non sit peccatum mortale, neque etiã deliberatio superueniens faciet ipsum esse peccatum mortale: quod patet esse falsum. non ergo in ratione superiori secundum seipsam potest esse peccatum veniale.

quoniã hic Deus est tãtum obiectum, ibi est obiectum, & lex. Et propterea hic cõtra primam operationem, ibi contra secundam: hic non est consensus, ibi consensus: quia legis consultatio hic non est peccatum mortale, ibi mortale.

G SED CONTRA. Motus surreptitius infidelitatis est peccatum veniale: sed pertinet ad superiorem rationem secundum seipsam. ergo in ratione superiori potest esse peccatum veniale secundum seipsam.

RESPON. Dicendum, ꝙ ratio superior aliter fertur in suum obiectum, atq; aliter in obiecta inferiorum virium, quæ per ipsam diriguntur. In obiecta .n. inferiorum virium non fertur, nisi inquantum de eis consulit rõnes æternas. vnde non fertur in ea nisi per modum deliberationis. Deliberatus autem consensus in his quæ ex genere suo sunt mortalia, est mortale peccatũ: & ideo ratio superior semp mortaliter peccat, si actus inferiorũ viriũ in quos cõsentit, sint peccatã mortalia. Sed circa pprium obiectũ habet duos act⁹, scilicet simplicem intuitum, & deliberationem, ſm quod etiã de proprio obiecto consulit rationes æternas: ſm autem simplicem intuitum potest aliquẽ inordinatum motum habere circa diuina, puta, cum qs patitur subitum infidelitatis motum. Et quàmuis infidelitas ſm suum genus sit peccatum mortale, tamẽ subitus motus [d] infidelitatis est peccatũ veniale: quia D.1012.

I peccatum mortale non est nisi contra legem Dei. Põt autem aliquod horum quæ pertinent ad fidem, subito rõni occurrere sub quadã alia ratione, antequàm super hoc consulatur, vel consuli possit ratio æterna, idest, lex Dei, puta cũ quis resurrectionẽ mortuorum subito apprehendit vt impossibilem ſm naturam, & simul apprehẽdendo renititur, antequã tempus habeat deliberandi, quod hoc est nobis traditum vt credendum ſm legem diuinam. Si vero post hanc deliberationem motus infidelitatis maneat, est peccatum mortale: & ideo circa proprium obiectũ, etsi sit peccatum mortale ex genere, potest ratio superior peccare venialiter in subitis motibus, vel etiã mortaliter p

K deliberatum consensum. In his autem quæ pertinent ad inferiores vires, semper peccat mortaliter in his quæ sunt peccata mortalia ex suo genere, non autem in his, quæ ſm suum genus sunt venialia peccata.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ peccatum quod est contra rationes æternas, etsi sit peccatum mortale ex genere, potest tamen esse peccatum veniale pp imperfectionem actus subiti, vt dictum est. * In cor. art.

AD 2m dicendum, ꝙ in operatiuis ad rationẽ, ad quam pertinet deliberatio, pertinet etiam simplex intuitus eorum, ex quibus deliberatio procedit: sicut etiam in speculatiuis ad rationem pertinet & syllogizare, & propositiones formare: & ideo etiam ratio potest habere subitum motum.

AD

A Ad 3^m dicendum, q̀ vna & eadem res potest diuersas considerationes habere, quarum vna est altera altior: sicut Deũ esse, potest cõsiderari vel inquantũ est cognoscibile rõne humana, vel inquantũ traditur reuelatione diuina, quę est cõsideratio altior. & ideo q̃uis obiectũ rationis superioris sit quiddã s̃m naturã rei altissimũ, tñ potest et reduci in quandã altiorẽ cõsiderationẽ: & hac rõne, qd in motu subito nõ erat peccatũ mortale, per deliberationem reducentem in altiorem considerationem fit peccatum mortale, sicut supra expositum est.

QVAESTIO LXXV.

De causis peccatorum in generali, in quatuor articulos diuisa.

DEinde considerandũ est de causis peccatorum. ¶ Et primo, in generali. Secundo, in speciali.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum peccatum habeat causam.

¶ Secundo, Vtrum habeat causam interiorem.

¶ Tertio, Vtrum habeat causam exteriorem.

¶ Quarto, Vtrum peccatum sit causa peccati.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccatum habeat causam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̀ peccatum nõ habeat causam. Peccatũ enim habet rationem mali, vt dictum est* sed malum nõ habet causam, vt Dion. dicit 4. cap.† de diui. no. ergo peccatum non habet causam.

¶ 2 Præt. Causa est ad quam de necessitate sequitur aliud: sed quod est ex necessitate, non videtur esse peccatum, eo q̀ omne peccatum est voluntarium. ergo peccatum non habet causam.

¶ 3 Præt. Si peccatum habet causam, aut habet p̃ causa bonũ, aut malũ: nõ autẽ bonũ, quia bonũ nõ facit nisi bonum. non.n. potest arbor bona fructus malos facere, vt dicitur Matth. 7. Similiter aũt nec malum potest esse causa peccati, quia malũ pœnæ sequitur ad peccatum: malum autem culpæ est idem quod peccatum. peccatum igitur non habet causam.

SED CONTRA. Omne quod fit, habet causam: quia vt dicitur Iob. 5. Nihil in terra sine causa fit: sed peccatum fit. est enim dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. ergo peccatum habet causam.

RESPON. Dicendum, quòd peccatum * est quidam actus inordinatus. Ex parte igitur actus potest habere per se causam, sicut & quilibet alius actus: ex parte autem inordinationis habet causam eo modo quo negatio, vel priuatio potest habere causam. Negationis autem alicuius potest duplex causa assignari. Primo quidem defectus causę affirmationis,
B idest, ipsius causæ, negatio est causa negationis secundum seipsam. Ad remotionẽ enim causæ sequitur remotio effectus: sicut obscuritatis causa est absentia solis. Alio modo causa affirmationis ad quã sequitur negatio, est per accidens causa negationis consequentis: sicut ignis causando calorẽ ex principali intentione, consequenter causat priuationem frigiditatis, quorum primum potest sufficere ad simplicem negationem. Sed
C cũ inordinatio peccati, & quodlibet malum non sit simplex negatio, sed priuatio eius, quod quidem natum est, & debet habere, necesse est quòd talis inordinatio habeat causam agentem per accidẽs. Quod enim natum est inesse & debet, nũquàm abesset nisi propter causam aliquam impedientem: & secundum hoc consueuit dici, quòd malum, quod in quadam priuatione consistit, habet causam deficientem, vel agentem
D per accidens: omnis autem causa per accidens reducitur ad causam per se. Cum igitur peccatum ex parte inordinationis habeat causam agentem per accidens, ex parte autem actus habeat causam agẽtem per se, sequitur quòd inordinatio peccati cõsequatur ex ipsa causa actus. Sic igitur voluntas carens directione regulæ ra-
E tionis & legis diuinæ, intendens aliquod bonum commutabile, causat actum quidem peccati per se, sed inordinationem actus per accidens & præter intentionem. prouenit enim defectus ordinis in actu ex defectu directionis in voluntate.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum non solum significat ipsam priuationẽ boni, quæ est inordinatio: sed significat actũ sub tali priuatione, quæ habet rationem mali, quod quidẽ qualiter habeat causam, dictum est.*

Ad 2^m dicendum, q̀ si illa diffi-

¶ *Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulũ primum.*

IN corpore 1 artic. quæst. 75. dubium est, quia author sub disiunctione nota dicit, q̀ malum habet causam deficiẽtem, vel agentem per accidens, an idem intelligat per vtrũq;, an diuersa: & si idẽ, quomodo explanat. & similiter si diuersa, quo modo prosequitur nõ.n. liquet. ¶ Ad hoc dicitur, q̀ author concludit illam disiunctionem secũdum veritatem disiunctionis. Et intendit, q̀ propterea cum causa propria mali assignatur, aut assignatur causa deficiens, aut assignatur causa per accidens: & hoc quia causam efficientem p̃ se habere nõ põt. Postquam enim habere non potest negatio: negatiua autẽ quæ per se est causa negationis, non sufficit ad priuationẽ: quia oportet aliquã causam aliam a negatione ponere impedientem oppositum habitum, vt fiat priuatio. Verũ quia causa deficiẽs, & causa per accidẽs sunt idem subiecto, & distinctæ formaliter in vno sensu, & sunt idem subiecto, & formaliter i alio sensu: ideo author simul prosequitur, & omnia explanauit. Ad cuius euidẽtiam recolere oportet, q̀ causa per accidens dupliciter dicitur, scilicet accidẽte in causa, & accidente in effectu: & quod vterque modus in proposito inuenitur. Voluntas namque carens directione legis, intendensque aliquod bonum commutabile, causat actum peccati per se, & inordinationem per accidẽs ita quòd defectus ordinis in actu est ex defectu directionis in voluntate, vt in litera dicitur: vbi habes primo, quòd voluntas per se causa actus, est causa per accidens ex parte effectus respectu inordinationis, dum causat actum, cui cõiungitur inordinatio. Habes secundo, quòd voluntas causando actum & non dando ei ordinem illi debitum, est causa deficiẽs respectu inordinationis: deficit enim a dãdo illi debitum ordinem, cũ teneatur ad hoc. Habes tertio, q̀ quia defectus directionis in voluntate est causa defectus ordinis i actu, & nõ per se, vt dictum est, nisi in ratione negationis, ergo per accidens, ex parte causæ: quia est coniunctus voluntati. Defectus igitur in voluntate vnde voluntas est causa deficiens, est idẽ subiecto & formaliter causæ per accidẽs ex parte causæ: quia est ipsamet, & est idem subiecto tãtum causæ per accidens ex parte effectus tãtum: quia est idem subiecto voluntati, & dat voluntati esse causam deficientem non dando causalitatẽ, sed deficientiam. Hæc est doctrina authoris et vera & manifestata in litera breuiter. Sed contra eam afferuntur multa a Sco. in 2. sen. di. 35. Verũ quia ipse in vno tãtum quo ad proposi tũ discordare videtur, iõ cæteris omissis, assero illud. Nõ vult ipse, q̀ defect⁹ in voluntate sit act⁹ per accidens accidẽtalitate ex parte causæ inordinati actus accipiendo defectũ proprie, ita quòd ex ipso, & nostra volũtate fiat vnũ per accidẽs, sicut ex homine, & non albo: & vnã tantum rationẽ adducit, quia ante primum defectum voluntatis esset defectus. Sed hoc facillime soluitur negãdo sequelam, vtendo terminis vt significãt: quia est status in

In corp. art.
Infr. art. 2 & 4. cor. & ad 1. & q. 77. ar. 4. co. Et 2. di. 35. art. 1. corp.
*q. 71. ar. 6.
†ca. 4. par. 4. ante fin.
D. 987.

in defectu regulæ præueniéte ſm ſe ra tioné mali tá culpę, ꝙ pœnæ, vt in reſpó ſione ad tert ú in li tera dicitur. Vtendo añt terminis ad bonum ſenſum i. ante primũ defectũ, i actu peccati eſſe defect°. patet reſponſio, ꝙ non incóuenit ante talem primum defectum, dari defectum abſque ratione mali culpæ & pœnæ.

Tex. 5. to. 5

Jn corp. ar.

¶ Super Quæſtionis ſeptuageſimæquintæ Articulum ſecundũ.

IN artic. 2. eiuſdé 75. quæſt. collige cauſas interiores peccati, diſtinguendo eas ex parte peccantis & obiecti, & inuenere cauſas ex parte peccátis quatuor: duas proximas, rationem & voluntatem, inter quas volũtas eſt proximior: & duas remotas, ſenſum & eius appetitum, inter quas ſenſus eſt remotior: ex parte vero obiecti vnam iuxta vnitaté cóplexi obiecti, plura tamé complectentis reſpondentia prędictis potentiis: ita tamé quòd tres peccantis potentiæ, ſcilicet ſenſus, appetitus ſenſitiuus, & ratio ſunt velut præparantes & faciétes obiectum peccati bonum, ſcilicet apparens, diſſonans rationi: voluntas autem eſt perficiens ipſum peccatum. ꝑp quod illæ concurrunt ad peccatum ex parte obiecti, voluntas ex parte ſubiecti. Illæ cauſant peccatum quo ad ſpecificationem actus, voluntas quo ad exercitium: propterea ſimul in litera tradũtur cauſæ prædictę vnitę in obiecto, vt in litera clare patet. Et fecit hoc author, vt haberes reſolutioné peccati vſque ad primã cauſam. Appetibile eſt enim mouens nõ motum, vt patet in tertio de anima. Cũ autẽ audis bonum apparens in obiecto ſpectare ad ſenſum & eius appetitum, intellige nõ ſemper, ſed quãdo ſenſus & appetitus ſenſitiuus

Infr. art. 3. corp.

Li 2. ca. 4. & 30. & li. 4. cap. 21.

Li. de duabus animabus cap 10. et 11. to. 6. Et 1. retrac. cap 9. to. 1. Et lib. 3. de lib. arbi. ca. 17.

* art. præc.

nitio cauſę, vniuerſaliter debeat verificari, oportet vt intelligatur de cauſa ſufficienti, & non impedita. Cótingit enim aliquid eẽ cauſam ſufficientem alterius, & tamen nõ ex neceſſitate ſequitur effectus propter aliquod impedimentum ſuperueniens: alioquin ſequeretur quòd omnia ex neceſſitate contingerent, vt patet in 6. Meta.* Sic igitur etſi peccatum habeat cauſam, non tamen ſequitur ꝙ ſit neceſſaria: quia effectus poteſt impediri.

Ad 3.^m dicendum, quòd ſicut dictum eſt,* voluntas ſine adhibitione regulæ rationis, vel legis diuinæ, eſt cauſa peccati. Hoc autem quod eſt non adhibere regulã rationis, vel legis diuinæ, ſecundum ſe non habet rationem mali, nec pœnæ nec culpæ, antequã applicetur ad actum. vnde ſecundum hoc peccati primi non eſt cauſa malũ, ſed bonum aliquod cum abſentia alicuius alterius boni.

Articvlvs II.

Vtrum peccatum habeat cauſam interiorem.

AD secvndvm ſic proceditur. Videtur ꝙ peccatum non habeat cauſam interiorem. Id enim quod eſt interius alicui rei, ſemper adeſt ei. ſi igitur peccatum habeat cauſam interioré, ſemper homo peccaret, cum poſita cauſa ponatur effectus.

¶ 2 Præt. Idem non eſt cauſa ſuipſius: ſed interiores motus hominis ſunt peccatum. ergo non ſunt cauſa peccati.

¶ 3 Præt. Quicquid eſt intra hominem, aut eſt naturale, aut voluntarium: ſed id quod eſt naturale, nõ poteſt eſſe peccati cauſa, quia peccatum eſt contra naturam, vt dicit Damaſ.* quod autem eſt voluntarium, ſi ſit inordinatũ, iam eſt peccatum. nõ ergo aliquid intrinſecũ poteſt eſſe cauſa primi peccati.

Sed contra eſt, quod Augu.* dicit, ꝙ voluntas eſt cauſa peccati.

Respon. Dicendum, ꝙ ſicut iam dictum eſt,* per ſe cauſam peccati oportet accipere ex parte ipſius actus: actus autem humani poteſt accipi cauſa interior & mediata, & immediata. Immediata quidem cauſa humani actus eſt ratio & voluntas, ſecundum quam homo eſt liber arbitrio: cauſa autem remota eſt apprehenſio ſenſitiuæ partis, & etiã appetitus ſenſitiuus. Sicut enim ex iudicio rationis volũtas mouetur ad aliqd ſm

F rationem: ita etiam ex apprehenſione ſenſus, appetit° ſenſitiuus in aliquid inclinatur: quæ quidé inclinatio interdum trahit voluntatem & rationem, ſicut infra patebit.* Sic igitur duplex cauſa peccati interior. põt aſſignari, vna proxima ex parte rationis & voluntatis: alia veró remota ex parte imaginationis, vel appetitus ſenſitiui. Sed quia ſupra dictum eſt, ꝙ cauſa peccati eſt aliquod bonum apparens motiuum cum defectu de

G biti motiui, ſcilicet regulæ rationis, vel legis diuinæ, ipſum motiuum, quod eſt apparens bonum, pertinet ad apprehenſionem ſenſus & appetitum: ipſa autem abſentia debitæ regulæ pertinet ad rationem, quę nata eſt huiuſmodi regulam conſiderare: ſed ipſa perfectio voluntarij actus peccati pertinet ad voluntatem, ita ꝙ ipſe voluntatis actus præmiſſis ſuppoſitis, iam eſt quoddam peccatum.

Ad primvm ergo dicendum, quòd id quod eſt intrinſecum, ſi-

H cut potentia naturalis, ſemper ineſt: id autem quod eſt intrinſecum, ſicut actus interior appetitiuæ, vel apprehenſiuæ virtutis, non ſemper ineſt. Ipſa autẽ potentia voluntatis eſt cauſa peccati in potentia, ſed reducitur in actum per motus præcedentes, & ſenſitiuæ partis primo, & rationis cõſequenter. Ex hoc enim quòd aliquid proponitur vt appetibile ſecundum ſenſum, & appetitus ſenſitiuus inclinatur in illud, ratio interdum ceſſat a conſideratione regulæ debitæ; & ſic voluntas producit actum peccati. Quia igitur motus præcedentes non ſemper ſunt in actu, neque peccatum ſemper eſt in actu.

I Ad 2.^m dicendum, ꝙ nõ omnes motus interiores ſunt de ſubſtantia peccati, quod conſiſtit principaliter in actu voluntatis: ſed quidam præcedunt, & quidam conſequuntur ipſum peccatum.

Ad 3.^m dicendum, quòd illud quod eſt cauſa peccati, ſicut potentia producens actum, eſt naturale: motus etiam ſenſitiuæ partis, ex quo ſequitur peccatũ, interdum eſt naturalis, ſicut cum ꝑp appetitum cibi aliquis peccat: ſed efficitur peccatum innaturale ex hoc ipſo, ꝙ deficit regula naturalis, quam homo ſecundum naturam ſuam debet attendere.

Articvlvs III.

K *Vtrum peccatum habeat cauſam exteriorem.*

AD tertivm ſic proceditur. Videtur ꝙ peccatum nõ habeat cauſam exteriorem. Peccatũ enim eſt actus voluntarius: voluntaria autem ſunt eorum quæ ſunt in nobis, & ita non habent exteriorem cauſam. ergo peccatum non habet exteriorem cauſam.

¶ 2 Præt. Sicut natura eſt principium interius, ita etiam voluntas: ſed peccatum in rebus naturalibus nunquàm accidit, niſi ex

cauſare peccatum. Poteſt namq; bonũ apparens, diſſonans legi rõnis, vel Dei, mouere ad peccatũ, & peccari abſque cõcurſu appetibilis ſecundum ſenſitiuam partem, vt patet de infidelitate.

Q. 77. ar. 1.

¶ In reſponſione ad primum cum legis, ꝙ voluntas reducitur ad actum ꝑ præcedétes actus, intelli ge ex parte obiecti. Nam ad exercitium actus a ſeipſa reducitur in actũ, vt ſuperius dictum eſt, præſente tamen obiecto obiectiue mouente: ita ꝙ nec a ſe ipſa poteſt voluntas exire in actum, niſi cõcurrat obiectum. & propterea in litera concluditur, ꝙ quia præcedétes motus, qui ſe tenent ex parte obiecti, non ſunt ſemp in actu, peccatum non ſemper eſt in actu.

Ar. 1. huius quæſt.

¶ Super Quæſtionis ſeptuageſimæquinta Articulum tertium.

IN artic. 3. eiuſdé quæſtionis occurrit ſuggerendum, primo ꝙ colligas extraneas cauſas peccati, & ex parte ſubiecti nullam: quia ſolus Deus hinc eſt extra. ex parte obiecti duas retineas, ſcilicet perſuaſoré, & ſenſibilia: de aliis an tem

Infr. q. 80. art. 1. et 3. Et pñã parte qſt. 115. artic. 4. cor. Et 2. 2. q. 73 ar. 3. cor. & ad 2. et q. 115. ar. 2 ad 1. et 2. Et mal. q. 3. ar. 3. per to. & art. 4. cor.

tē obiectis, quæ non mouens nisi in anima, nulla sit métio, quia inter causas interiores computantur. Hæc enim differentia ab Aristotele in 2. de anima data est, quòd obiecta intellectus sunt intus, sensus vero extra. Secundo, quod ideo author dicit sensibilia nō necessario mouere appetitum sensitiuum, nisi forte aliquo modo dispositū, quia appetitus sensitiuus in nobis est liber participatiue, ut dictū est; & ideo non necessitatur ab appetibile extra obiecto. Verum quia non est sic liber quin habeat multum naturalitatis, si habitu super inducto, uel naturali aliqua inclinatione, uel applicatione prædomināte sit aliquis dispositus necessitati, videmus appetitum, vt patet in timoribus, doloribus, & delectationib^9 inuoluntariis præsentibus motiuis. Dixit autem author, forte, vel quia determinandi de hoc locus hic nō erat: vel quia huiusmodi dispositio forte, idest, non per se inuenitur appetitui, vt liber est, conuenire: vñ tales motus inquantum alieni sunt a nostra potestate, etiam alieni a rōne peccati sunt.

Ar. præced.

q.9.ar.6.& q.10.art.4. 74.79.ar.1.

aliqua interiori causa, vt puta, monstruosi partus proueniunt ex corruptione alicuius principij interioris. ergo neque in moralibus potest cōtingere peccatum nisi ex interiori causa. nō ergo habet peccatum causam exteriorem.

§3 Præt. Multiplicata causa multiplicatur effectus: sed quanto plura sunt & maiora exterius inducentia ad peccandum, tāto minus id quod quis inordinate agit, ei imputatur ad peccatum. ergo nihil exterius est causa peccati.

SED CONTRA est, quod dicit Num. 31. Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel, & præuaricari vos fecerūt in Dño super peccato Phegor? ergo aliquid exterius potest esse causa faciens peccare.

RESPON. Dicendum, q sicut supra dictum est,* causa interior peccati est & voluntas vt pficiens actum peccati, & ratio quantū ad carentiam debitæ regulæ, & appetitus sensitiuus inclinans. Sic ergo aliquid extrinsecū tripliciter posset esse causa peccati, vel quia moueret immediate ipsam voluntatē, vel quia moueret rationē, vel quia moueret appetitum sensitiuum. Voluntatē autem, vt supra dictum est,* interius mouere non potest nisi Deus, qui non potest esse causa peccati, vt infra ostendetur.† Vnde relinquitur, q nihil exterius potest esse causa peccati, nisi vel inquantum mouet rationem, sicut homo, vel dæmon persuadens peccatum, vel sicut mouens appetitū sensitiuum: sicut aliqua sensibilia, exteriora mouent appetitum sensitiuum. Sed neque persuasio exterior in rebus agendis ex necessitate mouet rationem, neq; ēt res exterius propositæ ex necessitate mouent appetitum sensitiuum, nisi forte aliquo modo dispositum, & tñ etiam appetitus sensitiuus non ex necessitate mouet rationem, & voluntatē. Vnde aliquid exterius potest esse aliqua causa mouēs ad peccandum, non tñ sufficienter ad peccandum inducens: sed causam sufficienter cōplens peccatum est sola voluntas.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ex hoc ipso, quòd exteriora mouentia ad peccandum; non sufficienter, & ex necessitate inducunt, sequitur quòd remaneat in nobis peccare, & non peccare.

AD 2^m dicendum, quòd per hoc, quòd ponitur interior causa peccati, non excluditur exterior. Non enim id quod est exterius, est causa peccati, nisi mediante causa interiori, vt dictum est.

In corp. ar.

AD 3^m dicendum, quòd multiplicatis exterioribus causis inclinantibus ad peccandum, multiplicantur actus peccati: quia plures ex illis causis, & pluries inclinant ad actus peccati; sed tamen minuitur ratio culpæ quæ consistit in hoc, quòd aliquid sit voluntarium, & in nobis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccatum sit causa peccati.

AD QVARTVM sic proceditur: Videtur quòd peccatū non sit causa peccati. Sunt. n. quatuor genera causarum, quorū nullum potest ad hoc cōgruere, quòd peccatū sit causa peccati. Finis. n. habet rationem boni, quod non competit peccato, quod de sua ratione est malum: & eadem ratione nec peccatum potest esse causa efficiens, quia malum non est causa agens, sed est infirmum & impotens, vt Dio. dicit 4. c. de diui. no.* Causa autem materialis, & formalis videntur habere solum locum in naturalibus corporibus, quæ sunt composita ex materia & forma. ergo peccatum non potest habere cām materialem & formalē.

Infra q.84. Et 2. dt. 36. ar. 1. & dis. 42. q. 2. ar. 1. 2. 3. & 5. co. Et mal. q. 8. artic. 1. cor. Et Rom. 1. le. 7.

*cap. 4. par. 4. a medio.

§2 Præt. Agere sibi simile est rei perfectæ, vt dicitur in 4. Meteor.* sed peccatum de sui ratione est imperfectum. ergo peccatum non potest esse causa peccati.

Li. 2. de anima, tex. 34. com. 2.

§3 Præt. Si huius peccati sit causa aliud peccatum, eadem ratione & illius erit causa aliquod aliud peccatum, & sic procedetur in infinitum, quod est incōueniens. non ergo peccatum est causa peccati.

SED CONTRA est, quod Greg. dicit super Ezech.* Peccatum quod per pænitentiam citius non deletur, peccatum est, & causa peccati.

Hom. 11. post mediū & li 25. moral. c. 13. ante medium.

RESPON. Dicendum, quòd cum peccatum habeat causam ex parte actus, hoc modo vnum peccatū posset esse causa alterius, sicut vnus actus humanus potest esse causa alterius. Contingit igitur vnum peccatum esse causam alterius secundum quatuor genera causarum. Primo quidem secundum modum causæ efficientis, vel mouentis & per se, & per accidens. Per accidens quidem, sicut remouens prohibens dicitur mouens per accidens. Cum. n. per vnum actum peccati homo amittit gratiam, vel charitatem, vel verecundiam, vel quodcunq; aliud retrahens a peccato, incidit ex hoc in aliud peccatum, & sic primū peccatum est causa secundi per accidens. Per se quidem, sicut cum ex uno actu peccati hō disponitur ad hoc, quòd alium actum consimilem facilius committit: ex actibus enim causantur dispositiones & habitus inclinantes ad similes actus. Secundum vero genus causæ materialis, vnum peccatū est causa alterius, inquantum præparat ei materiā: sicut auaritia præparat materiam litigio, quod plerunq; est de diuitijs congregatis. Secundum vero genus causæ finalis, vnum peccatum est causa alterius, inquātum propter finem vnius peccati aliquis committit aliud peccatum: sicut cum aliquis committit simoniam propter finem ambitionis, vel fornicationem propter furtum. Et quia finis dat formam in moralibus, vt supra habitum est,* ex hoc etiam sequitur, quòd vnum peccatum sit formalis causa alterius: in actu enim fornicationis, quæ propter furtum committitur, est quidem fornicatio sicut materiale, furtum uero sicut formale.

q. 1. ar. 3. & q. 18. art. 4. & 6.

AD PRIMVM ergo dicendum, q peccatum inquan-

tum

¶ *Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulum quartum.*

IN art. 4. in responsione ad secūdum, nota, quòd quia species & differentiæ bonorum & malorum moralium sunt entia positiua, & veræ naturæ in latitudine entium: ideo author dicit q peccatum ex parte cōuersionis habet perfectionem naturæ, & hinc causat actiue & finaliter, vt in responsione ad primum dicitur: inordinatio autē, quia est priuatio moralis rectitudinis, ideo hic dicit peccatū imperfectum imperfectione morali. Hæc autē dixerim, vt cesset admiratio, quare author in ordinationē in genere moris, & conuersionem in genere naturæ posuerit, cum vtrumq; ad genus moris spectet.

tum est inordinatum, habet rationē mali: sed inquantum est actus quidam, habet aliquod bonum, saltem apparens ꝓ fine, & ita ex parte actus potest esse causa & finalis, & effectiua alterius peccati, licet non ex parte inordinationis. materiam autem habet peccatum non ex qua, sed circa quam: formam autem habet ex fine. Et ideo secundum quatuor genera causarū peccatum potest dici causa peccati, vt dictum est.*

In corp. ar.

AD 2m dicendum, quòd peccatum est imperfectū imperfectione morali ex parte inordinationis: sed ex parte actus potest habere perfectionem naturæ, & secundum hoc potest esse causa peccati.

AD 3m dicendum, quòd non omnis causa peccati est peccatum. vnde non oportet quòd procedatur in infinitum: sed potest perueniri ad aliquod peccatum, cuius causa non est aliud peccatum.

QVAESTIO LXXVI.

De causis peccati in speciali, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis peccati in speciali.

Et primo, de causis interioribus peccati. Secundo, de exterioribus. Tertio, de peccatis, quæ sunt causa aliorum peccatorum.

Prima autem cōsideratio secundum præmissa erit tripartita: nam primo agetur de ignorantia, quæ est causa peccati ex parte rationis.

Secundo, de infirmitate seu passione, quæ est causa peccati ex parte appetitus sensitiui.

Tertio, de malitia, quæ est causa peccati ex parte volnutatis.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum ignorantia sit causa peccati.

¶ Secundo, Vtrum ignorantia sit peccatum.

¶ Tertio, Vtrum totaliter a peccato excuset.

¶ Quarto, Vtrum diminuat pctm̄.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæsextæ Articulū primum.*

IN art. 1. quæstio. 76. aduerte, quòd cum in titulo quæratur, & postmodum determinatur, quòd ignorantia est causa peccati, non sumitur peccatum pro inordinatione, nec pro actu in genere naturæ, sed formaliter ꝓ ipso actu peccati. Iā .n. dictum est, quòd peccatum nō est deordinatio, nec actus: sed actus contrarius virtuti. Nec est cura in proposito, vtrum illud peccatū, cuius causa dicitur ignorantia, sit imputabile, aut non inducens ꝑ ipsum. sat .n. est ꝓposito, quòd peccatū ipsum ab ignorantia causetur hoc imputabiliter, siue nō imputabiliter: hoc .n. ad sequentia spectat quærere, & decidere. Ex hoc aūt quòd peccatum est actus, & species positiua, manifeste hēs, quare ignorantia ponitur cā per accidens eius. Nō ens enim nō est per se causa eoru, & ponitur causa, vt remouens prohibens, seu remotio prohibētis: quia sicut grauitatis inclinatio ad motum deorsum ablatio ꝓhibentis colūnæ dat per accidens motum deorsum, ita voluntati inclinatæ in actum peccati siue imputabiliter, siue nō, negatio scietiæ, quæ ꝓhiberet talē actū si adesset, dare dicitur talem actum.

Infra art. 3. cor. Et 2. di. 42. ar. 1. cor. & ad 3. Et mal. q. 3. ar. 6. per to. & q. 7. cor. fin. & ad sextū.

q. 75. art. 8.

¶ Secundus articulus in Secūda secundæ, vbi de negligentia tractabitur, clarerit in speciali, quando scilicet, est mortale, vel veniale: quādo vero actualiter peccatur, cum de tempore affirmatiui præcepti erit sermo, dicendum est.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ignorantia possit esse causa peccati.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia non possit esse causa peccati, quia quod nō est, nullius est causa: sed ignorantia est non ens, cùm sit priuatio quædam scientię. ergo ignorantia non est causa peccati.

¶ 2 Præt. Causæ peccati sunt accipiendæ ex parte cōuersionis, vt ex supradictis patet.* sed ignorantia videtur respicere auersionem. ergo non debet poni causa peccati.

¶ 3 Præt. Omne peccatum in voluntate consistit, vt supra dictum est:* sed voluntas non fertur nisi in aliquod cognitum: quia bonū apprehensum est obiectum voluntatis. ergo ignorantia non potest esse causa peccati.

†q. 74. ar. 1

SED CONTRA est, quod August. dicit in lib.* de natura & gratia, quòd quidam per ignorantiam peccant.

Lib. de natura & gra. cap. 63. ante medium to. 7. Et lib. 3. de li. arb. cap. 18. to. 1

RESPON. Dicendum, ꝙ secundum Philosophum in 8. Physic.* causa mouens est duplex, vna per se, & alia per accidens. Per se quidem est, quæ propria virtute mouet, sicut generans est causa mouens grauia, & leuia. Per accidens autem sicut remouens prohibens, vel sicut ipsa remotio prohibētis, & hoc modo ignorātia potest esse causa actus peccati: est enim priuatio scientiæ perficientis rationem, quæ prohibet actum peccati, inquantū dirigit actus humanos. Considerandum est autem, ꝙ ratio secundum duplicem scientiam est humanorum actuum directiua. s. secundum scientiam vniuersalem & particularem. Conferens enim de agendis, vtitur quodam syllogismo, cuius conclusio est iudicium, seu electio, vel operatio: actiones autem in singularibus sunt. vnde conclusio syllogismi operatiui est singularis. Singularis autem propositio non cōcluditur ex vniuersali, nisi mediante aliqua propositione singulari: sicut homo prohibetur ab actu parricidij per hoc, quòd scit patrē nō esse occidendum, & per hoc quòd scit hunc esse patrem. Vtriusq; ergo ignorantia pōt causare parricidij actū, s. & vniuersalis principij, quod est quædam regula rationis, & singularis circunstantiæ. vnde patet, ꝙ non quælibet ignorantia peccantis est causa peccati, sed illa tantum quæ tollit scientiam prohibentem actum peccati. Vnde si voluntas alicuius esset sic disposita, ꝙ non prohiberetur ab actu parricidij, etiā si patrem agnosceret, ignorantia patris non est huic causa peccati, sed cōcomitanter se habet ad peccatum: & ideo talis non peccat propter ignorantiā, sed peccat ignorans, secundum Philosophum in 3. Ethic.*

*lib. 8. tex. 27. tom. 2.

Cap. 1. 2 medio, tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non ens non potest esse alicuius causa per se: potest tamen esse causa per accidens, sicut remotio prohibentis.

AD 2m dicendum, quòd sicut scientia, quam tollit ignorantia, respicit peccatum ex parte conuersionis: ita etiam ignorantia ex parte conuersionis est causa peccati, vt remouens prohibens.

AD 3m dicendum, ꝙ in illud quod est quantum ad omnia ignotum, non potest ferri voluntas: sed si aliquid est secundum aliquid notum, & secundum aliquid ignotum, potest voluntas illud velle, & hoc modo ignorantia est causa peccati: sicut cum aliquis scit hunc quem occidit, esse hominem, sed nescit eum esse patrem: vel cum aliquis scit aliquem actū esse delectabilem, nescit tamen eum esse peccatum.

ARTICVLVS II.

Vtrum ignorantia sit peccatum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia non sit peccatum. Peccatum .n. est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei, vt supra habitum est:* sed ignorantia non importat aliquem actum neq; in-

Infra q. 84. art. 4. ad 5. & q. 109. ar. 2. ad 9. Et 2. 2. q. 53. art. 2, ad 2. Et 2. di. 42. q. 2 ar. 2. q. 1. ad 3. Et ma. q. 3 art. 7. cor. & ad 1. 7. & 11. Et quo. 1. artic. 19. cor.

*q. 71. ar. 6

¶ *Super Quæstionis septuagesimæsextæ Articulum secundum.*

IN 2. arti. eiusdem 76 quæst. dubium occurrit, quia author videtur sibi contrarius, aut obscurus. Aut enim intendit, quòd ignorantia est peccatum secūdum se, sicut

terioremneque exteriorem. ergo ignorantia non est peccatum.

¶ 2 Præt. Peccatum directius opponitur gratiæ, quàm scientiæ: sed priuatio gratiæ non est peccatum, sed magis pœna quædam consequens peccatum. ergo ignorantia, quæ est priuatio scientiæ, non est peccatum.

¶ 3 Præt. Si ignorantia est peccatum, hoc non est nisi inquantum est voluntaria: sed si ignorantia sit peccatum inquantum est voluntaria, videtur peccatũ in ipso actu voluntatis consistere magis quàm in ignorantia. ergo in ignorantia non erit peccatum, sed magis aliquid consequens ad peccatum.

¶ 4 Præt. Omne peccatum per pœnitentiam tollitur, nec aliquod peccatum trãsiens reatu, remanet actu, nisi solũ originale: ignorantia autem non tollitur per pœnitentiam, sed adhuc remanet actu, omni reatu per pœnitentiam remoto. ergo ignorantia non est peccatum, nisi forte sit originale.

¶ 5 Præt. Si ipsa ignorantia sit peccatum, quandiu remaneret ignorantia in homine, tandiu actu peccaret: sed continue manet ignorantia in ignorante. ergo ignorans continue peccaret, quod patet esse falsum: quia sic ignorantia esset grauissimum. non ergo ignorantia est peccatum.

SED CONTRA. Nihil meretur pœnam nisi peccatum: sed ignorantia meretur pœnam, secundum illud 1. ad Corin. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. ergo ignorantia est peccatum.

RESPON. Dicendum, quòd ignorantia in hoc a nescientia differt, quòd nescientia dicit simplicem scientiæ negationem. vnde cuicunq; deest aliquarum rerum scientia, potest dici nescire illas: secundum quem modum Dion. in angelis nescientiam ponit 7. cap. cæl. Hierarch. Ignorantia vero importat scientię priuationẽ, dum scilicet alicui deest sciẽtia eorum, quæ aptus natus est scire. Horum autem quædam aliquis scire tenetur, illa scilicet, sine quorum scientia non potest debitum actum recte exercere. Vnde omnes tenẽtur scire communiter ea quæ sunt fidei, & vniuersalia iuris præcepta; singuli autem ea quæ ad eorum statum, vel officium spectãt. Quædam vero sunt, quæ etsi aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur: sicut theoremata geometriæ, & contingentia particularia, nisi in casu. Manifestum est autẽ, quòd quicunque negligit habere, vel facere id quod tenetur habere, vel facere, peccat peccato omissionis. vnde propter negligẽtiam, ignorantia eorum quæ aliquis scire tenetur, est peccatum: non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quæ scire nõ potest. vnde horum ignorantia inuincibilis dicitur, quia studio superari non potest: & propter hoc talis ignorantia, cum nõ sit voluntaria, eo quòd non est in potestate nostra eam repellere, non est peccatum. Ex quo patet, quòd nulla ignorantia inuincibilis est peccatum: ignorantia autẽ vincibilis est peccatum, si sit eorum quę aliquis scire tenetur, non autem si sit eorum quæ quis scire non tenetur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut supra dictum est, in hoc quod dicitur dictum, vel factum, vel concupitum, sunt intelligendæ etiam negationes oppositæ, secundum quod omissio habet rationem peccati: & ita negligentia, secundum quam ignorãtia est peccatum, continetur sub prædicta diffinitione peccati, inquãtum prætermittitur aliquid, qđ debuit dici, vel fieri, vel cõcupisci ad sciẽtiam debitam acquirendam.

AD 2m dicendum, quòd priuatio gratiæ etsi secundum se non sit peccatum, tamen ratione negligentiæ præparandi se ad gratiam, potest habere rationem peccati, sicut & ignorantia: & tamẽ quantum ad hoc est dissimile, quia homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus: gratia vero non acquiritur ex nostris actibus, sed ex Dei munere.

AD 3m dicendum, quòd sicut in peccato transgressionis peccatũ non consistit in solo actu volũtatis, sed etiã in actu volito, qui est imperatus a voluntate: ita in peccato omissionis non solum actus volũtatis est peccatum, sed etiam ipsa omissio, inquãtum est aliqualiter voluntaria. & hoc modo ipsa negligentia sciendi, vel etiam ipsa inconsideratio est peccatum.

AD 4m dicendum, quòd licet transeunte reatu per pœnitentiam, remaneat ignorantia secundum quod est priuatio scientiæ, non tamen remanet negligẽtia, secundum quam ignorantia peccatum dicitur.

AD 5m dicendũ, quòd sicut in alijs peccatis omissionis solo illo tempore homo actu peccat, pro quo præceptum affirmatiuum obligat, ita est etiam de peccato ignorantiæ. Non enim continuo ignorans actu peccat, sed solum quando est tẽpus acquirendi scientiam, quam habere tenetur.

se, sicut alia peccata: aut intẽdit, quòd negligentia causans ignorantiam, sit peccatum. Si primum, ad quid in responsione ad tertium, & clarius in responsione ad quartum, resoluit se ad negligentiam expresse dicendo: Non remanet negligentia, secundum quam ignorantia est peccatum? Si secũdum, extra propositũ est, quia quæstio de negligentia inferius in Secunda secundæ tractanda est, & non est formalis quæstio: quia effectus, seu materia peccati negligentiæ quæreretur, dũ ignorantia discutitur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia omne secundum se uitiũ morale, opponitur secũdum se alicui uirtuti morali, & ignorantia non opponitur alicui uirtuti morali, sed scientiæ: ideo ignorantia non est secundum se peccatum. propter quod non tractatur de ea in Secunda secundæ, sed tractatur hic de ea inter generales causas peccati. Et quia secundum se non est peccatum, oportet secundum illud esse peccatum, secũdum quod ingreditur mali moralis ordinem, quod ex eius opposito, scientia scilicet seu cognitione, patere potest. Constat autem, quòd cognitio materia est illius moralis uirtutis, quę uocatur studiositas, & contrariorum uitiorum secundũ excessum & defectum, quorum primum uocatur curiositas, alterum uero innominatum uidetur, & cõmuni nomine uocatur negligentia. Ignorantia igitur, quę est omissio scientiæ, ex parte uitii deficientis se tenet, ac per hoc peccati rationem initium habet, inquantum sub illa negligentia cadit: & hoc intendit hic author. Nec propterea est quæstio ista nõ formalis, aut extra propositum: sed formalissima de ignorantia, si est peccatũ in proprio tra

Amedie, & ca. 6. eccles. Hierar. de clnádu ad finem.

D. 419.

ctatu necessaria, ut causam peccati, peccatum quoque esse agnoscatur, & non excusare sequentia: sed quia nõ est secundum se peccatum, oportuit respondendo dicere, secundum quid est peccatum, & dictum est secundum negligentiam: Et scito, quòd negligentia est nomen æquiuocũ, uel quasi æquiuocum ad peccatum oppositũ prudentiæ, & ad peccatum oppositum studiositati, & illa est in intellectu, ista in uoluntate: illa defectũ solicitudinis præcipiendi in qualibet materia ex remissa uoluntate oppositi boni præcedentem significat: ista uoluntatem intensam respectu commissionis contrariæ, & remissam respectu omissionis studiositatis, sicut cetera uitia moralia defectiua unde ad istã spectat ignorantia affectata, & ignorantia neglegẽs, illa per commissionem, hæc per omissionem: sicut ad pusillanimitatem spectat et affectata paruitas, & omissa magnitudo. Eiusdẽ tamque rationis est commissio contrarii, & omissio uirtutis. unde negligentiæ opposita solicitudini est effectus negligentiæ oppositæ studiositati. pro quanto est uoluntas remissa circa studiositatẽ: & propter hãc propinquitatem, & communicationem in nominibus, nõ curauit author discernere de quã negligentia loqueretur, ueritatem præsertim semper saluam uidens: quia una infert aliã, ut patet.

q. 71. art. 6. ad 1.

D. 680.

¶ Super

¶ *Super Quaestionis septuagesimaesextae Articulum tertium.*

IN art. 3. dubium occurrit circa prima verba corporis, scilicet, Ignorantia de se habet quòd actum quem causat, faciat inuoluntarium. Primo, quia voluntarium est ens positiuum contrarium, scilicet voluntario: ignorantia autem est negatio. nullum autem non ens de se habet quòd faciat ens. Secundo, quia si ignorátia causans per accidens, causat per se inuolũtarium illius actus, sequitur ꝙ ignorátia semper excuset a toto suo per se effectu .s. inuoluntario, quámuis non excuset ab effectu per accidés: & sic falsum esset per se loquédo, ꝙ ignorantia quandoque excusat a tanto, sed non a toto.

supr. q. 74. arti. 1. ad 2. & ar. 5. cor. & ad 1. Et dis. 22. q. 2. arti. 2. Et 4. dis. 9. art. 3. q. 2. Et ma. q. 3. ar. 8. Et quol. 9. art. 15. cor. Et Psal. 24. Et Rom. 1. le. 7. princ.

* li. 1. retracta. c. 9. t. 1.

† q. 6. art. 8.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ in ignorátia causante é cõsiderare duo, materiam scilicet, & formam. si enim cõsideretur ignorantia vt remotio prohibentis formaliter, ex hac parte habet ꝙ sit causa per accidés, quia remotio prohibentis est causa per accidens, & effectus eius sit id quod prohibebatur, & consequenter oppositus effectui causato a prohibente. Remotio nanque columnæ sustinentis graue, ex hoc ipso quòd est remotio prohibentis descensum grauis, habet & ꝙ sit causa per accidens, & quòd effectus eius sit descensus prohibitus contrarius quieti sursum, quã causabat columna. Si autem consideretur materialiter, idest, secundum id quod est ipsa ignorátia, quæ denominatur causa per accidens, ex hac parte habet, ꝙ effectus eius sit contrarius scientiæ: quoniam ex scipsa habet oppositionem ad scientiam. Effectus autem contrarius effectui scientiæ in tali natura .s. voluntaria, est inuoluntarius, quia effectus proprius scientiæ est voluntarius. Ignorantia igitur causans per accidens actũ, vt remotio prohibentis, de se, idest, de sua propria ratione sibi vendicat, quòd actus ille sit inuoluntarius. Et hoc intédit author in litera: hoc autem nõ est ignorantiam per se causare inuoluntarium, sed est ignorantiã determinare, vel applicare ad materiam effectum per accidens. Cum. n. cõe sit omni remotioni prohibentis causare prohibitum contrarium inuento, & hoc sit formale in causa remouente prohibens, sicut ignorantia applicat ad talem materiã .s. ad seipsam talem causæ rationem: ita applicat ad talem materiam .s. inuoluntarium, talem effectus rationem. Continetur. n. sub prohibito & contrario inuoluntarium, vt materiale sub formali, sicut ignorantia sub remouente prohibens. vnde ex hac parte ignorantia non nisi est per accidens inuoluntarii est, sicut priuatio prohibentis descensum, si essent nomina imposita, per accidens causa esset motus contrarii motui sursum. Cum his tamen stat, quòd si gratia materiæ resolutio inuoluntarii in ignorantia agéda est, inuenietur ꝙ ignorantia est per se causa inuoluntarii, sicut absentia nautæ submersionis nauis: & propterea quicquid inuoluntarii ex ignorantia in nostris inuenitur actibus, potest vt sic resolui in ignorantiam. vt per se causam. propter quod authoris verba ignorantiam de se facere inuoluntarium sonantia, super hoc fundata credo principio. Ad primam autem obiectionem in oppositum, patet responsio duplex. Prima, quòd ignorantia vt remotio prohibentis, est causa non per se, sed per accidens inuoluntarii. Secunda, quòd ignorantia, vt absentia scientiæ, est causa per se inuoluntarii, vt superius declaratum fuit ex 5. Met. Ad secundam dicitur, concedendo quòd ignorantia semper excusat

F a toto inuoluntario vt sic. & quando dicitur, quòd quandoque excusat a tanto, sed non a toto, intelligitur de ipso in quantum habet rationem voluntarii. quod enim voluntarium fit ignoranter, minus culpabile est, quàm voluntarium malitiose: quantum. n. habet de ratione inuoluntarii, tantum habet de ratione inculpabilis.

ARTICVLVS III.

Vtrum ignorantia excuset ex toto a peccato.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia ex toto excuset a peccato. Quia Augu.* dicit, Omne peccatum voluntarium est: sed ignorantia causa inuoluntarium, vt supra habitum est.† ergo ignorantia totaliter excusat peccatum.

¶ 2 Præt. Id quod aliquis facit præter intentionem, per accidés agit: sed intentio non potest esse de eo quod est ignotum. ergo id quod per ignorantiã homo agit, per accidens se habet in actibus humanis: sed quod est per accidens, non dat speciem. nihil ergo quod est per ignorantiam factum, debet iudicari peccatum, vel virtuosum in humanis actibus.

¶ 3 Præt. Homo est subiectum virtutis & peccati, inquantũ est particeps rationis: sed ignorantia excludit scientiam, per quam ratio perficitur. ergo ignorantia totaliter excusat a peccato.

SED CONTRA est, quod Aug.* dicit in lib. de lib. arb. quòd quædam per ignorãtiã facta, recte improbãtur: sed solum illa recte improbantur, quæ sunt peccata. ergo quædam per ignorantiã facta sunt peccata. non ergo ignorantia omnino excusat a peccato.

* lib. 3. de libe. arb. cap. 18. tom. 1.

RESPON. Dicendum, ꝙ ignorantia de se habet ꝙ faciat actum quem causat, inuoluntarium esse.
G Iam autẽ dictum est,* quòd ignorátia dicitur causare actum, quem sciétia apposita prohibebat, & ita talis actus si scientia adesset, esset contrarius voluntati, quod importat nomen inuoluntarij: si vero scientia, quæ per ignorantiam priuatur, non prohiberet actum propter inclinationem voluntatis in ipsum, ignorantia huius scientiæ non facit hominem inuolũtariũ, sed non volentem, vt dicitur in 3. Eth.* & talis ignorantia, quæ non
H est causa actus peccati, vt dictum est,† quia non causat inuoluntarium, non excũsat a peccato. Et eadem ratio est de quacunque ignorantia non causante, sed cõsequente, vel concomitante actum peccati: sed ignorantia, quæ est causa actus, quia causat inuoluntarium, de se habet quòd excuset a peccato, eo ꝙ voluntarium est de ratione peccati. Sed ꝙ aliquando non

Art. 1. & 2

Cap. 1. to. 5

† Hic, & artic. 1.

¶ In eodem 3. artic. dubium occurrit circa id quod dicitur de ignorantia concomitante, seu quæ nõ est causa actus peccati. Videtur nanque falsum, quòd nõ excuset a peccato, & eius ratio nihil valere: quia non causat inuoluntarium. Id enim quòd tollit laudem, vel vituperationem actus, excusat a peccato. Constat enim quòd liberans patriã, nõ sciẽs nec volens, quámuis vellet si sciret illum actum esse patriæ liberatiuum, non laudatur nisi de facto materialiter: & occidẽs inimicum latentem inter vepres vacando venationi præmissa diligentissima inquisitione, ne partibus illis homo sit, excusatur a peccato homicidii, quamuis si sciuisset, occidisset. ergo. Contra rationẽ vero literæ est, quia ad excusandũ a peccato sufficit tollere rationem voluntarii, vt in sequẽti articulo & author fatetur. voluntarium autem tollitur non solum per inuoluntarium, sed per non voluntarium, sicut albũ
I per nigrum tollitur, & non album. Ex hoc ergo quòd non causat inuoluntarium, inferre non excusationem a peccato, est sophisma consequentis.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ ignorantia concomitans habet duas conditiones. Prima est, quòd facit nescientem non volentem, nec causantem voluntarie id ignoti. Secũda est, ꝙ permittit actum qui fit, esse totaliter voluntarium: & ex hac conditione sequitur, ꝙ quicquid imputaretur agenti sine illa ignorantia, imputatur agenti cũ illa, ac per hoc nec excuset, nec accuset. Ex prima vero conditione habet, ꝙ non det, seu apponat peccatum, aut peccati circunstantiam ex ignoto. & si hoc vocatur excusare, distingui potest, ꝙ excusare a peccato cõtingit dupliciter .s. excusando a per se pertinentibus ad actum, & hoc modo ignorantia nõ excusat: quia vt dictum est, relinquit ipsum in esse simpliciter voluntario, & non facit ipsum inuoluntarium esse, vt in litera dicitur. Alio modo excusando ab omnino per accidens concurrentibus,
K & ab his excusat, quia nõ meremur, nec demeremur habitibus, sed actibus: & actus pensantur secundum per se pertinentia, & non secundum omnino per accidens, quæ sub consilio non cadunt. Et quoniam omnis sciẽtia, & ars est de his quæ sunt per se, ideo author negauit ignorantiã talem excusare: & ratio sua fuit optima relata ad actum peccati, in ordine ad quem in hac quæst. tractat de ignorantia. licet nanque voluntarium tollatur per contradictorium & contrarium: quia tamen negatio contradictoria nihil ponit, & actus aliquid ponit, impossibile est, ꝙ voluntariũ tollatur per actum, quin tollatur per inuoluntarium: sicut albũ per nullum positiuum tollitur, nisi per nigrum. Intendit ergo litera, ꝙ quia ignorantia concomitans nõ causat inuoluntarium actum, ideo nõ excusat a per se spectantibus ad actum illum, quod est clarum: cum quo tamen stat, quòd excuset ab omnino per accidẽs, quia nullus fit ex illa ignorantia in eo actus volendi illa, vt patet in exẽplo dato, & in eo qui proprio lecto vacans actui coniugali, alienã se supponentẽ cognoscit, sola ignorantia cõcomitãte.

¶ In eodem 3. art. circa primũ modum, quo ignorantia nõ excusat

totaliter excuset a peccato, potest contingere ex duobus. Vno modo ex parte rei ipsius ignoratæ: intantum.n.ignorantia excusat a peccato, inquantum ignoratur aliquid esse pctm̄. Potest autē contingere, qđ aliquis ignoret quidem aliquā circunstantiā peccati, quā si sciret, retraheretur a peccando, B siue illa circunstantia faciat ad rōnem peccati, siue non: & tñ adhuc remanet eius sciētia per aliquid, per qđ cognoscit illud esse actū peccati, puta, si aliquis percutiēs aliquē, sciat quidem ipsum esse hominē, quod sufficit ad rationē peccati, non tñ scit eum esse patrem, qđ est circunstantia cōstituens nouam speciem peccati: vel forte nescit, qđ ille se defendēs repercutiat eum, quod si sciret, nō percuteret, C qđ non pertinet ad rōnem peccati. vnde licet talis pp ignorantiā peccet, non tñ totaliter excusatur a peccato, quia adhuc remanet ei cognitio peccati. Alio modo pōt hoc contingere ex parte ipsius ignorantiæ, quia.s. ipsa ignorantia est voluntaria, vel directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua, vt liberius peccet: vel indirecte, sicut cū aliquis pp laborē, vel pp alias occupationes negligit addiscere id, per qđ a D peccato retraheretur. Talis.n.negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariā & peccatum, dummodo sit eorum quæ quis scire tenetur, & potest: & ideo talis ignorantia non totaliter excusat a peccato. Si vero sit talis ignorātia, quę omnino sit inuolūtaria, siue quia est inuincibilis, siue quia est eius B qđ quis scire nō tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.

Ad primum ergo dicendum, quòd non omnis ignorantia causat inuoluntarium, sicut supra dictum est. vnde non omnis ignorantia totaliter excusat a peccato.

Ad 2^m dicendum, quòd inquantum remanet in ignorante de voluntario, intantum remanet de intētione peccati, & secundum hoc non erit per accidens peccatum.

C Ad 3^m dicendum, q si esset talis ignorantia quæ totaliter vsum rōnis excluderet, oīno a pctō excusaret, sicut patet i furiosis, & amētibus: non aūt semper ignorantia causans pctm̄ est talis, & ideo non semp totaliter excusat a peccato.

Articvlvs IIII.

Vtrū ignorantia diminuat peccatū.

D AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q ignorantia non diminuat peccatum. Illud.n,

sat totaliter a peccato.s.ex parte rei ignoratæ, quæ est ignorātia A facti vel faciendi, dubium occurrit, an excusetur taliter peccans totaliter ab illis mala circūstātia ignorans. Et ē rō dubii, q3 talis dat operam rei illicitæ, ex quo in scientia eius, vt in litera dr, remanet q ille actus quem facit est malus. v.g. Iudas cum cognouit Thamar, quā nesciebat eē nurū suā, no sit totaliter ab incestus vitio excusatus, sciēs actū illum esse fornicationē, sed ignorans incestum. ¶ Ad hoc dr, q totaliter est excusatus ab incestu, licet non a fornicatione, quam voluntarie cōmittebat. Pro regula nanque generali habendum est, q ignorātia ex parte rei ignoratæ tm̄.i. non ex parte ignorantis.i. non culpabilis, excusat totaliter ab inuoluntario id, qđ est proprius effectus ignorātiæ, siue det operam rei licitæ, siue illicitæ. Nō.n.in hoc differūt dātes operā rei licitæ, siue illicitæ: sed in voluntate licitæ, & illicitæ rei cognitæ. vnde quia conueniunt in eā inuoluntarii simpliciter, s.ignorantia inculpabili, oportet q conueniāt in effectu per se eius.s. iā inuoluntario simpliciter. vnde Iacob cognoscens Liā prima nocte, et si eā delectationis vacasset actui coniugali, credito q fuisset dare operam rei illicitę, nihil minus excusatus esset a fornicatione. Iudas igitur nō peccauit peccato incestus, sed fornicationis. Et si fuisset lata sentētia cōtra incestum committentes, non incurrisset illam, quia excōicatio præsupponit illam culpam. Secus aūt forte esset de irregularitate, si fuisset annexa, quia sequitur factum, & non requirit culpam. Et hoc ratione probatur, quia peccatum adeo est voluntarium, secundum Aug. q si voluntarium non est, peccatum non est. Quantum ergo actus ille peccati non totaliter excusatus, habet de volūtario, ac per hoc scito, qm̄ voluntarium oportet esse cognitum, tm̄ habet de peccato: sed quantū ad hoc non est proprius effectus ignorantiæ, sed scientiæ positiua. Quantum vero habet de inuoluntario, tantum habet error non peccati: hoc autem est, quod proprie ex ignorantia fit. Nec oppositum intelligo in litera, quoniam de toto actu dictum accipio, & non de illa conditione, quæ est effe- B ctus inculpabilis ignorantiæ, cum dicitur, quòd ignorantia ex parte rei ignoratæ non excusat totaliter a peccato, & quòd percutiens hominem, quem nescit esse patrem, non totaliter excusatur a peccato, quia adhuc remanet ei cognitio peccati.

¶ In eodem articulo dubium occurrit circa secundum modum, scilicet ex parte ignorantiæ eius quod tenetur scire: quia insufficienter duo tantum modi numerantur, scilicet, affectata vt liberius peccet, & per negligentiam. Paulus nanque Apostolus de seipso dicit, quòd ignoranter peccauit. 1. ad Timoth. 1. & tamen neutro istorum modorum ignorauit, cum ipse dicat, quòd paternarum traditionum æmulator existens, hoc fecerit, ad Gal. 1.

¶ Ad primum horum dicitur, q omnis ignorantia nō excusans a peccato, reducitur ad hos duos modos.s.directe, vel indirecte, quorum author meminit: sed non numerat omnes eorum speciales modos, sed duos extremos, vt ex iis medios percipiamus. Summum n. locum videtur obtinere sic studiose volita, vt libere peccare liceat: infimum vero, quando aliquis occupatus in aliis, præcipue bonis negligit scire, idest, amittit solicitudinem sciendi: inter, has autem mediat ignorantia Pauli, quæ fuit directe vo- A lita, pro quanto noluit cognitionem fidei Christi. Ignorantia nanque eius fuit ignorantia opposita cognitioni fidei Christi, quam voluntarie noluit non ad libertatem peccandi, sed ad obsequium Dei. Arbitrabatur.n.iniuriam Deo facere, fidem talem suscipiendo: vnde ibidē ipse dicit. Ignorans feci in incredulitate.

¶ In eodem 3. art. in respōsione ad secundum, dubium occurrit, quia author in illa respōsione destruere videtur doctrinā superius data de specificatione peccatorum. Superius nanque dictum est, q ratio inuoluntarii non sufficit ad speciem dandam, sed oportet esse intētū: hic vero dr, q in ignorāte q̄tū remanet de volūtario, tm̄ remanet de intētione peccati, & q.6.art.8. ppterea non erit peccatū p accidēs. Et q loquatur author directe ad propositum de specificatione, patet ex ipso argumento, cui per hæc sola verba satisfieri vult. ¶ Ad hoc dicitur, q verba literæ possunt suscipi i duplici sensu. Primus est, quòd quicquid est voluntarium, est obiectum intentionis: & hic sensus est falsus, vt patet ex rationibus voluntarii & intentionis. Intentio nanque est finis, voluntarium autem est effectus a voluntate. non oportet autem, quòd quicquid est a voluntate, sit finis eius: ppter quod Supra ar.3. & locis ibidem annotatus. superius dictum est, & bene, quòd non omne voluntarium specificat &c. Secundus est, quòd quicquid est voluntarium, cadit sub aliqua intentione. Et hoc supponitur in litera, & constat esse verissimum: oportet nanque omne a voluntate emanans, ad finem aliquem fieri, cum finis sit obiectum voluntatis: sed hoc nō satisfacit literæ, quia expresse dicitur, quòd quantum remanet de voluntario, tantum de intentione peccati, & ideo nō est per accidens. refert ergo litera ad idem.s.ad peccatum voluntarium & intentum. Ad hoc dicitur, Litera non dicit, quòd quantum & tantum: sed in quantum & intantū. Inter quæ est tanta differentia, q prima verba important primum sensum, secunda stant cum secundo. Quòd autem referantur ad idem.s.peccatum, verissimum est: quia si in ignorante remanet voluntarium peccati, B oportet voluntarie inesse conuersionem ad aliquod dissonans legi æternæ, quod est habere intentionem peccati. Sed ex eo quod in tali materia, scilicet, peccati, quod sonat specificatum ab intento, sequitur, si est voluntarium, est intentum. non sequitur simpliciter, est voluntarium: ergo intentum. sunt enim multa in vno & eodem peccato voluntaria mala, vnum tamen intentum, vnde est species, vt patet in procurādo adulterii consensum. Est enim ibi in primis auersio a lege Dei, & ratione, & spatio spiritualis mortis, & nocumenta pœnarum inferni, & appetitus delectabilis alieni. Et quamuis omnia sint voluntaria, ab vltimo tantum, quod est per se intentum, actus specificantur, ita quòd reliqua sub hac intentione concluduntur.

¶ Super Quæstionis septuagesimæsextæ Articulum quartum.

IN artic. 4. in calce corporis articuli, dubium difficile occurrit de specie peccati, quod fit ex ignorātia, an scilicet sit eiusdem speciei, in qua esset si fieret scienter. Et ratio dubii, quia species peccati sumitur ex per se obiecto intento a peccante, vt in quæstio. 72. superius patet: sed ex ignorantia peccans non tendit per

se in

se in obiectum illius peccati, sed per accidens, vt in litera hic dicitur. ergo peccans ex ignorantia non peccat illa specie peccati, qua peccaret faciendo idem sciens.

¶ In oppositum autem est, quia nihil est in genere, quod non est in aliqua eius specie: & propterea si peccans ex ignorantia, non incurrit peccatum illius speciei, erit aliquod peccatū in nulla specie. non est .n. maior ratio de vna, quam de alia in reli-
Ca.1. a medio, tum. 5. quis speciebus. Praeterea, Paulus Apost. 1. ad Tim. 1. ex ignorantia peccauit: & tamen fatetur se peccasse peccatis eiusdē
Artic. 2. speciei ac si scienter, dicens, quòd fuit blasphemus, & persecutor, & contumeliosus: distinguēdo nanque peccata, in illis
:::c.3.s. speciebus peccasse se insinuat.

quod est commune in omni peccato, non diminuit peccatum: sed ignorantia est communis in omni peccato. dicit enim Philosophus in 3. Ethic. * quòd omnis malus est ignorans. ergo ignorantia non diminuit peccatum.

§ 2 Praet. Peccatum additum pctō facit maius peccatū: sed ipsa ignorātia est peccatum, vt dictum est. * ergo non diminuit peccatum.

§ 3 Praet. Non est eiusdem aggrauare & diminuere peccatū: sed ignorantia aggrauat peccatum, quoniā super illud Apost. Rom. 2. Ignoras qm benignitas Dei &c. dicit Ambro. Grauissime peccas, si ignoras. ergo ignorātia nō diminuit pctm̄.

§ 4 Praet. Si aliqua ignorantia diminuit peccatū, hoc maxime videtur de illa quę totaliter tollit vsum rationis: sed huiusmodi ignorantia non minuit peccatum, sed magis auget. dicit enim Philosophus in
G 3. Ethic. * quòd ebrius meretur duplices maledictiones. ergo ignorantia non minuit peccatum.

Sed contra. Quicquid est ratio remissionis peccati, alleuiat peccatum: sed ignorātia est huiusmodi, vt patet 1. ad Timot. 1. Misericordiam consecutus sum, quia

¶ Ad euidentiā huius dubii, sciendum est, quòd duplex est ignorantia voluntaria. Vna priuans vsum rationis, vt ebrietas, & amentia, quando quis procurat amentiā. Altera priuans sola scientia eius quod tenetur scire. Et haec est duplex. s. ignorantia iuris, siue vniuersalis, siue particularis, vt quando quis nescit hunc actum esse peccatum. Et ignorantia facti, vt quando quis nescit sua negligentia hominem esse in loco quo proiicit sagittam. Peccata autem facta ex ignorantia iuris sunt duplicia, quaedam secundum se mala, vt fornicatio, furtum, & similia: quaedam solo iuris positiui statuto mala, vt ieiunare tali die, & similia. Inchoando autem a peccatis quae sunt secundum se mala, & fiunt ex ignorantia iuris, dicendū est, quòd sunt peccata eiusdem speciei, cuius essent si fierent a sciente. Et ratio est, quòd sunt actus voluntarii in seipsis per se & directe, non solum materialiter, sed formaliter secūdum conuersionem ad obiectum: quamuis secundum contrarietatem ad virtutem, indirecte & per accidens sint voluntarii. Gentiles nanque nescientes simplicem fornicationem esse peccatum, voluntarie cōsentiebant in actum cognitionis mulieris non suae vxoris, vnde sumitur fornicationis species: quāuis forte aliqui eorum si sciuissent esse peccatum, non fecissent: & sic non directe & per se, sed per accidens
I in actum illum ex parte contrarietatis ad virtutem cōsensissent. Et hoc modo Paulus cōsensit in mortem Stephani confitentis Iesum Nazarenum, vnde sumit peccatum speciem: quamuis nō nisi per accidens consenserit in contrarietatem illi actui intrinsecam, quam si cognouisset adesse, non consensisset actui: & simile est de aliis. Nec author est opposit' sibiipsi, sed sunt verba sua formaliter intelligenda. Non enim dicit hic, quòd non potest dici, quòd voluntas peccantis ex ignorantia directe & per se feratur in speciem peccati, sed in peccatum. peccatum enim formaliter cum ex propria ratione exigat cōtrarietatem ad legē Dei, vt patet ex diffinitione Augu. tunc tantum est directe & per se volitum, cum ipse actus contrarius est directe, & per se volitus, ita quod non sit per se volitus actus, qui est contrarius, sed actus contrarius. Constat autem, quòd inter fornicationem cōmittentem ex ignorantia, quae sit peccatum, & scienter, haec est differentia, quòd sciens voluntate fertur in actum contrarium directe & per se: scit enim actum illum esse contrarium virtuti, & consequenter legi, & vult illum. ignorans autem voluntarie di-
K recte & per se fertur in actum, qui est contrarius, & per accidēs in actum cōtrarium: & propterea in litera dicitur, quòd per accidens fertur in peccatum: cum hoc enim constat, quòd per se feratur in obiectum, vnde peccatum sumit speciē, vt patet. species enim peccati non sumitur ex contrarietate, sed ex obiecto: sicut nec species albi sumitur ex contrarietate ad nigrū, sed ex abundantia lucis in se. Et cum haec legeris, aduerte, quod non loquor de auersione, quae sequitur peccati speciē, quoniam illa per accidēs etiam scienter peccantibus est volita, sed contrarietate intrinseca ipsi peccato, qua est actus contrarius virtuti. haec enim a scienter peccante est directe & per se volita: ab ignoranter autem errante per accidens tripliciter. primo ex parte actus, quia est volita ad volitionem actus: secundo, ex parte ignorantiae voluntariae, quia in ipsa volita sunt voliti omnes eius effectus, quorum vnus est incurrere in hoc contrarium: sicut necessario voluntarie oculis velatis, vult in sua causa quicquid male inde sequi natum est. vnde si impingat in lapsum aliquod voluntarie, impingit
F voluntate suae causae, scilicet velationis, vel velati incessus.

¶ Tertio ex parte accidentalitatis in ipsa ignorantia, & hoc quo ad illos qui nesciunt se ignorare, qui si scirent se ignorantes, darent operam ut scirent. in istis .n. etiam ipsum ignorantiae peccatum est uoluntariū per accidēs, sicut accidit in Paulo Apostolo.

¶ De peccatis autē quae fiunt ex uoluntaria ignorantia priuāte totaliter usum rationis, qualia sunt peccata ebriorū, & amentium uoluntarie, litera in praecedenti art. in responsione ad ultimū, dicens quòd ignorantia priuans usum ra- Cap. 5. ante med. to. 5
tionis totaliter excusat a toto, contrariari uidet sibiipsi hic ad secundū & quartum, dicenti peccatū ebrietatis minuere peccatum sequens. quod enim diminuitur, non totaliter tollitur: & rursus ibidē dicenti duo peccata esse ebrietatem, & homicidiū sequens. Sunt ergo in propriis speciebus peccata sequentia, aut sunt peccata in nulla specie, quòd est impossibile. Et tenet sequela, quia ea quo sunt distincta a specie suae causae, scilicet ebrietatis, eo ipso quòd sunt duo peccata, aut in propriis speciebus, aut in nulla erunt.
H Contra hoc autē est, quòd actus isti non sunt uoluntarii, & consequenter nec morales humani, quāmuis sint hominis.

¶ In hac ambiguitate cauendum est ab utroq; extremo, ut nec dicamus huiusmodi sequentia peccata esse genus moris, ut quidam uidentur dicere, considerantes istos actus in seipsis, & propterea dicentes, quòd huiusmodi ebrii excusantur a toto quo ad culpam. Nec fateamur praedicta esse secundum se peccata, ut ex hac litera forte acceptū est: sed dicamus esse circunstantias peccatorum, & pertinentes ad circunstantiam, Quid, significantem effectum: & propterea obseruandas in istis regulas datas de euentibus & nocumentis peccatorum superius in q. 20. art. 5. & q. 73. art. 8. Et ratio est, quia haec sunt uoluntaria in suis tantum causis. Ex hoc nanque quòd sunt quodammodo uoluntaria (esse .n. uoluntarium in causa, est esse aliquo modo uoluntariū) sunt in
I genere humanorum & moralium, & non excusantiū a tota culpa. Ex eo autem quòd in solis causis non sunt secundum se peccata, sed a propriis speciebus distracta, circunstantiae sunt peccatorum, quorum sunt effectus, & ad illorum peccatorum species spectant, in quibus sunt uoluntaria & intenta.

¶ Et ex hac parte sequitur ulterius, quòd primum peccatum, puta ebrietas, plus minuat de secundo, puta homicidio, uel blasphemia Dei, quàm sit grauitas primi. Si enim. v. g. ebrietas in tota sua latitudine ad plus est grauitatis ut duo, & homicidium ut decem, ex hoc quòd homicidium distrahitur a sua specie, consequēter distrahitur a sua grauitate: & quia reducitur ad speciem ebrietatis, reducetur quoque ad grauitatem eius, circunstantionate tamen. Et sic reducitur ad grauitatem non excedentem duo, ac per hoc plus minuetur de propria grauitate homicidiū ab ebrietate, quàm sit grauitas ebrietatis. translatū enim de gradibus decem grauitatis ad gradus duos, longe plus diminutum est, quàm in duobus qui sunt gradus ebrietatis. Attestatur autem dictis August. in lib. 22. contra Faustum dicens, quòd Lot
K culpandus est non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit: quoniam incestus non nisi in causa ebrietatis, scilicet culpabilis esse potuit. Attestatur etiam author, dum respondens argumento 2. scilicet, Peccatum additum peccato facit maius, quia maius includit unitatem cum eo, quo facit maius, dat duas responsiones. Prima est, quòd haec propositio est uniuersaliter falsa, quia non semper peccatum additur peccato in unitate, idest, quòd faciat unum cum eo, & dicit quòd sufficit, quòd faciat plura peccata. deinde quia potuisset quis dicere, quòd illa propositio est uera in peccatis coeuntibus in unum, dat secundā responsionem, dicens, quòd nec sic est uera, quia contingit primum peccatum plus minuere de secundo, quam sit grauitas primi, ut declaratum est: & inducit ad hoc quod inductum est de ebrietate, & homicidio, ex hoc insinuans, quòd putat ambo in unum peccatum coire, & secundum esse circunstantiam, effectum scilicet primi. Consonatque hoc doctrinae superius habitae de specie peccatorum ex fine, seu obiecto intento. Quae autem & in oppositum uidentur authoris uerba, facile explanantur. nam quod in

praecedenti

præcedenti articulo dictum est, quòd ignorantia tollens totaliter vsum rationis excusat a toto, est verum per se loquēdo: quoniam actus a tali facti per se loquendo, non sunt humani: sed per accidens contingit non excusari. cum enim ignorantia tali contingitur, quòd est voluntaria culpabiliter, tūc ratione istius accidentis non excusat a toto, & hoc hīc dī. Quòd etiam plures dicatur ab anthore, in ebrio duo peccata inuenit, scilicet ebrietatem, & peccatum sequens, intelligendum est secundū subiectam materiā, idest, secundū se duo peccata, non quòd in hoc retineāt dualitatem, sed alterum transit in circunstantiā primi. Cogimur autem in hac materia his vocabulis vti, vt ostendamus quòd quæ secundum se sunt peccata, voluntarii rationem induunt etiam causata ab huiusmodi ignorantiæ peccato, & comparatione vtriusque peccati adinuicem. Comparatio enim distinctionem extremorū exigit, loquentes vt multi, intelligentes vt sapientes.

ignorans feci, ergo ignorantia diminuit, vel alleuiat peccatum.

RESPON. Dicendum, quòd quia omne peccatum est voluntarium, intantum ignorantia potest diminuere peccatum, inquantum diminuit voluntarium: si autem voluntarium non diminuat, nullo modo diminuet peccatum. Manifestū est autem quòd ignorantia, quæ totaliter a peccato excusat, quia totaliter voluntarium tollit, peccatum non minuit, sed omnino aufert. Ignorantia vero quæ non est causa peccati, sed concomitanter se habet ad peccatum, nec minuit peccatum, nec auget. Illa igitur sola ignorantia potest peccatum minuere, quæ est causa peccati, & tamen totaliter a peccato non excu-
B sat. Contingit autem quandoq;, quòd talis ignorantia directe, & per se est voluntaria: sicut cū aliquis sua sponte nescit aliquid, vt liberius

¶ De peccatis vero quæ fiunt ea culpabili propter negligentiam ignorantia facti, vt cum vacans venationi sagittat hominem loco cerni ea incircunspectione, an sit eiusdem speciei, cuius essent facta a sciente: dicendum esset quòd non, sed spectant ad species peccatorum directe volitorum, puta venationis periculosæ, & similium actuum, a quibus illa peccata causantur. Et ratio est, quia plus requiritur ad rationem speciei propriæ, quàm rationem voluntarii: oportet enim esse per se intentum id vnde species peccati sumitur. vnde licet ista peccata sint voluntaria in suis causis: quia tamen non sunt voluntaria in seipsis, non sunt per se intenta, ac per hoc non sunt secundum se peccata, nec vt actus eliciti, nec vt actus imperati: sed sunt euentus, seu effectus peccatorum non præuisi, nec intenti, quamuis præuisibiles, ac per hoc circunstantiæ aggrauantes, non trahentes tamen in suas species, sed distractæ in suarum causarum species. Sumitur etiā ex litera huius articuli ratio ad idem ex parte ignorantiæ ea illis verbis, Cum enim aliquid esse peccatum ignoratur, non potest dici, quòd voluntas directe, & per se feratur in peccatum, sed per accidens. & loquitur de ignorantia voluntaria indirecte & culpabiliter: ex quibus habetur, quòd in id quod ignorantia huiusmodi velatur, non per se, sed per accidens voluntas fertur. par enim est ratio de peccato, & quocunque alio: & sic enim cointelligatur altera supradicta, scilicet, quòd ab intentis per accidens non specificantur actus morales, sequetur quòd sagittatio illa temeraria non specificabitur ab homicidio subsecuto, ex ignorantia illa, sed erit circunstantia, Quid, aggrauans valde actum. Ex his autem habes differentiam velaminis inter peccata primo discussa ex ignorantia iuris, & hæc ex ignorantia facti: quia in illis ignorantia non velat obiectum, sed contrarietatem ad legem, seu virtutem. In istis ignorantia velat obiectum: & ideo illa in eadem sunt specie, ista non, vt dictum est, quia ab obiecto per se intento species est. Ex hoc tamen loco ne fallaris accipiens, quòd quia hic venator non est reus homicidii, propterea non sit irregularis, & similia: quoniam vnaquæque ars propriis vocabulis gaudet, & in iure vbi talis vocatur homicida voluntarius, ita est vocandus. In philosophia autem morali, de speciebus peccatorum disserenti, sua quodque specie vocandum esset, si nomen habet.

¶ De peccatis demum, quæ fiunt ex ignorantia iuris positiui, quæ non secundum se sunt mala, sed solum quia prohibita: considerandum esset consequenter addito, an ignorantia velet obiectum formale illius actus, vt est in genere moris, an velet solam cōtrarietatem ad legem. Si enim sola contrarietas velatur, eiusdem sunt speciei a sciente, & ignorante facta: si vero obiectum formale velatur, nō sunt eiusdem speciei, vt patet ex antedictis. Ad hoc autem discernendum, effectum iuris positiui in actu & obiecto oportet videre. Si enim lex constituit rationem formalem obiecti, patet quòd ignorantia velat obiectum: si autem constituit solam auersionem ab ipsa, vel conuersionem ad ipsam, patet quòd ignorantia non velat obiectum, sed contrarietatem. Cum igitur quod lege ponitur, vt patet in 5. Ethic. sit id quod a principio nihil differt, vtrum sic vel aliter fiat: sed post legem differt, sic, vel aliter, bonitate & malitia morali, oportet quòd ea vi legis huiusmodi collocetur in genere boni, vel mali moralis. Et cū ista collocatio, vt dicitur infertus in tractatu de lege, fiat per mo-
A dum determinationis formæ cōmunis ad specialem, consequens est, ut lex non solum gerat, sed speciem actibus huiusmodi præbeat moralem, non faciendo nouam speciem uirtutis, aut uitii, sed applicando, seu extendendo præexistentes species uirtutum, & uitiorum ad huiusmodi actus, v.g. Ius statuens quòd cum lumine, & stola, casula &c. Missa celebretur, applicat religionis speciem ad istos actus, & sacrilegii uitium ad oppositos. & similiter statuens ieiunia, applicat temperantiæ speciem ad unicā comestionem hora nonæ abs q; carnibus, & intemperantiam ad eius oppositum, & sic de aliis. Ex hoc autem patet differentia inter peccata ex ignorātia iuris facta secundum se mala, & non secundum se mala, quo ad uelamen: quia in secundum se malis scitum est id, unde species peccati sumitur, quia est obiectum secundum se dissonans rationi: uelatum autem est ipsa dissonantia, ut patet ex dictis. In istis autem non secundū se malis scitum, nihil claudit unde species peccati, immo nec genus moris sumitur, ut patet in comedente bis in diebus ieiunii ex ignorantia iuris: scitum enim ab hoc nō est bina comestio carnium hodie. Constat enim quòd hoc totum nihil includit dissonans, nisi quis dicat, quòd in ly, hodie, quia significat tempus ieiunii, clauditur unde species intemperantiæ sumi-
C tur. Sed licet reuera sic sit, attamen hoc non clauditur sub scito, sed sub uelato ex iuris ignorātia: & propterea relinquitur, quòd in scito nihil est vñ species sumatur. & si huic adiungas, quòd ex ignoto per negligentiā non sumitur species, quia ut in litera dicitur, nō potest dici, quòd uoluntas in huiusmodi ignotum per se, sed per accidens feratur, sequitur quòd huiusmodi peccata, quia obiectum formale uelatur, non sunt eiusdem speciei facta ab ignorante ius, & a sciente. Sed tunc obstant duo. primo, quia oportet assignare speciem uitii, in qua huiusmodi peccatum est: nihil enim est in genere, quod non sit in aliqua eius specie. ¶ Secundo, quia oportet saluare illam regulam. Circunstantia faciens actum de non malo malum, dat speciem. cum enim non appareat aliqua uitii species in tali bina comestione, & similibus, & sola circunstantia determinatę tēperantiæ a iure in unica comestione tali die, reddat hunc actum malum: consequens est, ut ad ipsam intemperantiæ speciem talis transgressio redu-
D catur, cuius oppositum ex præcedentibus sequebatur. Vnde dicendum est, quòd licet actus isti ex ignorantia causati non sint per se in talibus speciebus propter rationes allatas, reductiue tamen sunt in eisdem speciebus, in quibus essent commissi a sciente: & ratio est, quia uelamen ignorantiæ legis, quam tenetur nunc, hic, iste scire, quia uoluntarium est, impeditur a locando ignotum illud extra uoluntarium & intentum, & uoluntas uelati actus reducit actum ad naturam suæ speciei, sicut etiam facit uoluntarium uelamen ignorantiæ facti. Propter quod sicut in credente occidere ceruum, & occidente hominem ex ignorantia culpabili, actus occisionis redit ad naturam suæ speciei, & est homicidium: ita in comedente bis ex culpabili ignorantia legis in die ieiunii, actus comestionis redit ad naturam suæ speciei, & est intemperantia. Intelligenda sunt ergo quæ dicuntur de ignoto, quòd scilicet non specificat quoad reposita per se in specie: secus autem est de reductiuè ad speciem pertinen-
E tibus. & sic omnia consonant. Et habes ex hoc solutionem dubii relicti in q. 72. artic. 9. & resolutionem simpliciter duorum ultimo tractatorum nunc, quòd scilicet facta peccata ex ignorantia facti culpabiliter, siue sint secundum se mala, siue non, redeunt ad naturam suæ speciei, quando culpa impedit uelamen ignorantiæ a locando actum extra intentum. Dico autem hoc, quia tam leuis posset esse culpa negligentiæ, ut non reduceret actum ad propriam speciem saltem perfecte, ut patet in eo qui ex leuissima culpa negligentiæ, in discernendo uina ignoranter inebriatur: non enim redit tunc ebrietas in naturam suæ speciei perfectæ. & scito quòd in hac difficultate multo tempore fui non resolutus: & ideo uage scripsi, sed nolui mutare iam scripta propter exercitium.

¶ In eodem 4. art. in responsione ad primum nota, quòd hæc responsio exponitur inferius in q. 78. art. 1. ad primum, ubi distinguitur triplex ignorantia ex parte rei scitæ secundum triplicem scientiam. prima est, qua scitur indiuiduum actus esse malum, puta, hanc acceptationem rei alienæ esse malum.

¶ Secunda,

¶ Secunda, qua scitur indiuiduum actus, & temporis eius, scilicet hoc nunc esse malum.
¶ Tertia est, qua scitur indiuiduum actus temporis, & executionis, s. hoc nunc non esse faciendum. Ignorantia opposita primæ scientiæ est causa peccati. Ignorantia secunda & tertia est ignorãtia electionis, quã author negat hic esse causam peccati, non quod putet eam non causare peccatũ vt alii tenent: sed quia negat eam annumerari inter generales causas peccati, de quibus modo tractat: quoniã peccata quæ sunt ex secunda & tertia ignorantia, nõ sunt peccata ex ignorantia, sed ex passione, vel habitu, vt in illa quæstione declaratur.
¶ In eodem 4. artic. dubiũ pro Nouitiis occurrit de responsione ad secundum, quia stantibus etiam omnibus dictis, adhuc illa propositio, Peccatum additum peccato facit maius, videtur efficax argumentum sustinere in proposito: quia cum ignorãtia, seu ebrietas fuerit peccatum, si sibi addat sequens peccatum, quãtumcunque minimum, faciet maius.
¶ Ad hoc dicitur, quòd argumentum hoc concludit verũ, sed in litera non affertur ad hoc: non. n. ẽ quæstio, an sequẽs peccatum diminuat peccatum ignorãtiæ, sed affertur ad argumentum, quòd ignorantia non diminuat, seu augeat sequens peccatũ: quoniã de hoc est quæstio præsentis articuli. & in litera ad hoc respondetur optime, quòd ipsa ignorantia adiuncta sequenti peccato nõ augeat illud, sed diminuat illud: & totum compositum est ex vtroque, si componentia secundum se sumantũr, quia plus adimit de grauitate illius, quàm apponat de grauitate propria: vnde in litera non dicitur, quòd ambo simul non habent tantam grauitatem, quantam quodcunque eorum seorsum habet, sed quantum vnum eorum, scilicet sequens secundum se grauius, vt dictum est, haberent.
¶ In eodem artic. 4. dubium est de quantitate diminutionis, an scilicet, ignorantia secundum se peccatũ veniale, excuset sequẽs peccatum ex ea a mortali: & similiter ignorantia mortalis leuioris ordinis, excuset sequens a mortali grauioris ordinis: vel econtra, mortale peccatum sequens ex ignorãtia veniali, faciat illam mortalem: & similiter mortale grauioris ordinis aggrauet ignorantiam mortalem, in grauiorem ordinem trahendo.
¶ Ad hoc dicitur, ꝙ hæc quæstio ex dictis de speciebus peccatorũ ex ignorantia, pendet: quia nanq; ignorantia non aufert propriã & perfectam speciem deliberato peccato, quod ex ea fit, non au-
F fert consequens id, quod ex propria specie sibi vendicat. s. esse mortale, & esse mortale grauioris ordinis. propter quod in his quæ sunt secundum se peccata mortalia, & deliberate fiũt in sensibus, quãuis ex ignorantia, mortalia sunt. Quãdo vero ignorantia distrahit sequens peccatum, vt speciem alterius peccati, puta, ebrietatis, vel venationis nõ discretissimę, tunc quia peccatũ sequẽs non sortitur propriã speciem, quantumcunq; secundum se sit mortale, aut grauioris ordinis, non facit actum ex veniali mortalem, nec ex mortali leuioris ordinis, mortalẽ grauioris ordinis, quãuis aggrauet, vt circunstantia. Et ratio est, quia circunstantia non habens propriam speciem, nunquã aggrauat in infinitũ, nunquã transfert in proprium ordinem, vt in quæst. 88. inferius patet. vnde si ebrietas in aliquo sit peccatum veniale, homicidiũ consequens non faciet peccatum mortale: & similiter, si circũspecta aliqualiter venatio est peccatũ veniale, homicidiũ sequens non faciet peccatum mortale: & si ebrietas, vel venatio sunt peccata leuioris ordinis, quàm homicidium, non trahentur in ordinem grauitatis homicidii, quamuis aggrauentur ex tali effectu.

Art. 2. hu. quæst.

Circa finẽ illius, to. 5.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum primum.*

IN primo articul. quæstio. 77. solus modus, quo passio mouet voluntatem, declarandus occurrit, addendo ad dicta in artic. 2. quæstio. 9. vbi eadem quæst. ex parte voluntatis absolute agitata est. modus enim in ordine ad causandum peccatũ ex parte ipsius passionis tractatur. Modus igitur est, ꝙ passio afficiens appetitum, afficit proportionaliter per viã redundantiæ phantasiam. Sunt enim vt in 2. de anima dicitur, appetitiuũ, & phantasticum animæ, indistincta loco, omnibus decisis attestantibus: & sicut ad linguam cholera infectam, gustus iudicium erroneum fit, ita ad appetitum passione infectum, immutatur phantasia, & iudicium etiam æstimatiuæ consequenter. & quia intellectus mouetur a phãtasmate, cõsequens est, vt a phantasmatibus sic compositis iudicio æstimatiuæ, moueatur intellectus ad iudicandum idem, præsertim quia iudicium est de singulari, in quo plurimam vim obtinet iudicium cogitatiuæ. Rursus ex hoc, quòd appetitus sensitiuus ex passione vehementi afficitur, hic homo non solum secundum illam partem, sed absolute mutatur animaliter, & est aliter dispositus. & ratio est, quia appetitus animalis est primo propter totum suppositum, vt ex dictis in prima parte patet. In hoc enim differt ab appetitu naturali

peccet: & talis ignorantia videtur augere volũtarium, & peccatum. ex intentione enim voluntatis ad peccandum prouenit, quòd aliquis vult subire ignorantiæ damnum, propter libertatẽ peccandi. Quandoq; vero ignorantia, quę est causa peccati, non est directe voluntaria, sed indirecte, vel per accidens, puta; cum aliquis non vult laborare in studio, ex quo sequitur eum esse ignorantem: vel cum aliquis vult bibere vinum immoderate, ex quo sequitur eum inebriari, & discretione carere: & talis ignorantia diminuit voluntarium, & per cõsequens peccatum. Cum enim aliquid non cognoscitur esse peccatum, nõ potest dici, ꝙ volũtas directe, & per se feratur in peccatum, sed per accidens: vnde est ibi minor cõtemptus, & per consequens minus peccatum.

G

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ignorantia, secundum quã omnis malus est ignorans, non est causa peccati, sed aliquid consequens ad causam. s. ad passionem, vel habitum inclinantem in peccatum.

H

AD 2^m dicendum, ꝙ peccatum peccato additum facit plura peccata, non tamen facit semper maius peccatum, quia forte non coincidunt in idem peccatum; sed sunt plura: & potest contingere si primũ diminuat secundũ, ꝙ ambo simul non habeant tantã grauitatem, quantam vnum solum haberet: sicut homicidium grauius peccatum est, si fit a sobrio homine factum, q̃ si fiat ab ebrio hoĩe, quãuis hęc sint duo peccata, quia ebrietas plus diminuit de rõne sequentis peccati, quàm sit sua grauitas.

AD 3^m dicendum, ꝙ verbum Ambrosij potest intelligi de ignorãtia simpliciter affectata: vel pót intelligi in genere peccati ingratitudinis, in qua summus gradus est, ꝙ homo etiam beneficia non recognoscat: vel pót intelligi de ignorantia infidelitatis, quę fundamentum spiritualis ædificij subuertit.

AD 4^m dicendum, quòd ebrius meretur quidem duplices maledictiones propter duo peccata quæ committit, scilicet, ebrietatem, & aliud peccatum, quod ex ebrietate sequitur: tamen ebrietas ratione ignorantiæ adiunctæ, diminuit sequens peccatum, & forte plus, q̃ sit grauitas ipsius ebrietatis, vt dictum est. Vel potest dici, ꝙ illud verbum inducitur secundum ordinationem cuiusdam Pythaci legislatoris, qui statuit, ebrios si percusserint, amplius puniendos, nõ ad veniam respiciens, quam ebrii debent magis habere, sed ad vtilitatem, quia pluries iniuriantur ebrij quàm sobrij, vt patet per Philosophum in 2. Politicorum.

K

QVAESTIO LXXVII.

De causa peccati ex parte appetitus sensitiui, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de cã peccati ex parte appetitus sensitiui, vtrũ passio animæ sit causa peccati.

I

Et circa hoc quæruntur octo.

¶ Primo, Vtrum passio appetitus sensitiui possit mouere, vel inclinare voluntatem.
¶ Secundo, Vtrum possit superare rationem cõtra eius scientiam.
¶ Tertio, Vtrum peccatum, quod ex passione proueniit, sit peccatum ex infirmitate.
¶ Quarto, Vtrum hæc passio, quæ est amor sui, sit causa omnis peccati.

tali singularum potentiarum & partiũ: & propter hoc dat° est a natura animali. Ex hoc aũt quòd hic homo est aliter dispositus, sequitur, ut aliquid sit sibi durante illa dispositione cõueniens, quod prius nõ erat, quodque absolute, & secundum ratione est disconueniens. incipit nanq; conuenientia ex altero extremorum uariato. Ex hoc autem, quòd aliquid est conueniens modo huic sic disposito, sequitur & qđ secundum iudicium æstimatiuæ & rationis iudicet illud sibi nũc cõueniens: quia qualis vnusquisque est, talis ei finis vr. & sic dispositio subiecti, passione facta, mutat iudicium rationis de obiecto, qđ est motiuum uoluntatis: & sic ex parte obiecti passio mouet uolũtatem. Hæc uia ex parte obiecti est tutior, prima ex parte ipsarũ potentiarũ hãc admisit. ex neutra autem, ut uides, si memor es dictorum, uoluntas necessitatur: quia ex parte obiecti motio est, & ad necessitatẽ requiritur alter motor ex parte subiecti ad exercitiũ actus, propter quod uoluntas libere sequens huiusmodi obiectum peccat.

Supra q. 9. art. 2. & q. 10. art. 3. Et 2.2. q. 156. ar. 1. cor. Et 3. q. 46. art. 7. ad 3. Et uer. q. 5. ar. 10. cor. & q. 23. art. 9. ad 3. & 6.

° tex. 54.

° tex. 57. to mo 2.

Tex. 42. & 2.

¶ Quinto, De illis trib° causis quæ ponuntur 1. Ioan. 3. Concupiscentia oculorum, concupiscentia carnis, & superbia vitæ.

¶ Sexto, Vtrum passio, quę est causa peccati, diminuat ipsum.

¶ Septimo, Vtrũ totaliter excuset.

¶ Octauo, Vtrum pctm̃, qđ ex passione est, possit esse mortale.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum uoluntas moueatur a passione appetitus sensitiui.

AD PRIMVM sic pceditur. Videtur ꝙ uoluntas nõ moueatur a passione appetitus sensitiui. Nulla.n. potentia passiua mouetur nisi a suo obiecto: uoluntas autem est potentia passiua & actiua simul, inquantum est mouens & mota, sicut Philosophus dicit in 3.° de anima, vniuersaliter de vi appetitiua. cũ ergo obiectum uoluntatis nõ sit passio appetitus sensitiui, sed magis bonum rationis, C videtur quòd passio appetitiua sensitiui non moueat uoluntatem.

¶ 2 Præt. Superior motor non mouetur ab inferiori, sicut anima nõ mouetur a corpore: sed voluntas, quæ est appetitus rationis, comparatur ad appetitum sensitiuum, sicut motor superior ad inferiorẽ. dicit.n. Philosophus in 3. de an.° ꝙ appetitus rationis mouet appetitum sensitiuum, sicut in corporibus cęlestib° sphæra mouet sphæram. ergo voluntas non potest moueri a passione appetit° sensitiui. D

¶ 3 Præt. Nullum immateriale potest moueri ab aliquo materiali: sed voluntas est potentia quędã immaterialis. non.n. vtitur organo corporali, cum sit in rõne, vt dr̃ in 3. de ani.° appetitus aũt sensitiuus est uis materialis, utpote fundata in organo corporali. ergo passio appetitus sensitiui nõ potest mouere appetitum intellectiuum.

SED CONTRA est, quod dicitur Daniel. 13. Concupiscentia subuertit cor tuum.

RESPON. Dicendum, ꝙ passio appetitus sensitiui non potest directe trahere, aut mouere uoluntatem; sed indirecte potest, & hoc dupliciter. Vno quidem modo secundum quandã abstractionem. Cum.n. omnes potẽtiæ animæ in una essentia animæ radicentur, E necesse est, qđ qñ una potẽtia intenditur in suo actu, altera in suo actu remittatur, uel etiã totaliter in suo actu impediatur, tum quia omnia uirtus ad plura dispersa fit minor, vnde econtrario, qñ intenditur circa unum, minus potest ad alia dispergi: tũ quia in operibus animæ requiritur quædam intentio, quæ dum uehementer applicatur ad unum, nõ potest alteri uehementer attendere: & secundum hunc modum per quandam distractionem, qñ motus appetitus sensitiui fortificatur secundum quamcunq; passionem, necesse ẽ ꝙ remittatur, uel totaliter impediatur motus proprius appetitus rationalis, qui est uoluntas. Alio A modo ex parte obiecti uoluntatis, quod est bonum ratione apprehensum. impeditur enim iudicium, & apprehensio rationis, propter vehementem & inordinatam apprehensionem imaginationis & iudicium uirtutis æstimatiuæ, vt patet in amentibus. Manifestũ est autem, quòd passionem appetitus sensitiui sequitur imaginationis apprehensio & iudicium æstimatiuæ, sicut ẽt dispositionem linguæ sequitur iudicium gustus. vnde videmus, quòd homines in aliqua passione existentes, non facile imaginationem auertunt ab his, circa quæ afficiuntur. vnde per consequens iudicium rationis plerunque sequitur passionem appetitus sensitiui, & per consequens motus volunta- B tis, qui natus est semper sequi iudicium rationis.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ per passionẽ appetitus sensitiui fit aliqua immutatio circa iudicium de obiecto voluntatis, sicut dictũ est,° quãuis ipsa passio appetitus sensitiui nõ sit directe voluntatis obiectũ. In corp. ar.

AD 2^m dicendum, quòd superius non mouetur ab inferiori directe, sed indirecte quodammodo moueri potest, sicut dictum est.° In corp. ar.

Et similiter dicendum est ad tertium.

ARTICVLVS II.

Vtrum ratio possit superari a passione contra suam scientiam.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ ratio nõ possit superari a passione contra suam scientiam. Fortius.n. non vincitur a debiliori: sed scientia propter suã certitudinem est fortissimum eorũ, quæ in nobis sunt. ergo non potest superari a passione, quæ est debilis, & cito transiens.

¶ 2 Præt. Voluntas non est nisi boni, vel apparentia boni: sed cum passio trahit voluntatem in id, qđ est vere bonum, non inclinat rationem contra scientiam: cum autem trahit eam in id, quod est apparens bonum, & non existens, trahit eam in id, quod rationi videtur; hoc autem est in scientia rationis, quod ei videtur. ergo passio nunquã inclinat rationem contra suam scientiam. Si dicatur, ꝙ trahit rationem scientẽm aliquid in vniuersali, vt contrarium iudicet in particulari. Contra. Vniuersalis & particularis propositio si opponantur, opponuntur secundũ contradictionem: sicut, Omnis hõ &c, nõ omnis homo: sed duæ opiniones quæ sunt contradictoriæ, sunt contrariæ, vt dicitur in 2. Perihermenias.° Si igitur aliquis sciens aliquid in vniuersali, iudicaret oppositum in singulari, sequeretur quòd haberet simul cõtrarias opiniones, quod est impossibile.

¶ 3 Præt. Quicunq; scit vniuersale, scit etiam particulare, quod nouit sub vniuersali contineri: sicut qui scit omnem mulam esse sterilem,

¶ Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum secundũ.

IN art. 2. 77. quæstio. dubium occurrit, de cõclusione approbatiua opinionis Socratis, scilicet, Voluntas nunquam in malum tendit, nisi cum aliqua ignorantia, uel errore rationis, & de eius ratione, quia scilicet uoluntas est solum boni, uel apparentis boni. Contra conclusionem nanque currunt argumẽta Scoti in 3. senten. dist. 36. primo, ea art. Paris. Stãte scientia in uniuersali & particulari, uoluntatem non posse in oppositum errorem. ¶ Secundo, ex multis authoritatib° Augu. dicentibus, quòd quandoq; scientes peccamus. ¶ Tertio, ex authoritate Aristo. 2. Eth. quod scire, parũ, aut nihil ualet ad uirtutem. Si enim rectitudo intellectus expirit ad bene uelle, tunc scire multũ ualeret ad uirtutẽ: unde sequitur, quòd nõ esset persuadendũ alicui, quòd bene uellet, sed quòd recte consideraret. Cap. ult.

¶ Præterea. Rectitudo rationis tam in practicis, quàm in speculatiuis constat ex terminis, & forma syllogismi pfecti. igitur rõ practica erit ex. se perfecta, quic-

Mal. q. 3. artic. 9.

quicquid in appetitu sequatur, & consequenter potest voluntas male eligere intellectu existente perfecto. F

¶ Præterea, Arguo ad idẽ. quia stat quòd ratio ostendat vtrunque oppositum, secundum quod est, puta furari, & non furari, est enim oppositorũ: & quòd voluntas determinet se ad vnum, quia vult, & quòd hoc sic sit, testat Aristot. in 9. Meta. vbi vult quòd sciẽtia sit oppositorum, sed a prohæresi, idest, ab electione determinetur ad vnũ, non igitur oportet intellectũ errare, vel ignorare ad hoc, quòd voluntas male velit.

Cap. 1. non lõge a princip. tom. 1.

¶ Contra rationem vero, qa inefficax videtur. stat. n. intellectum in nullo errare, & voluntaté peccare appetendo vere bonum apprehensum non debito mõ.

Lib. 1. Perihe. in princip. tom. 1.

¶ Ad hãc dubitationem, licet in 1. ar. sequentis q. in rñsione ad primũ videat tractanda, quia ibi consummat qõ hæc de pctõ contra scientiã, quæ hic tractatur ex vna pte tñ. s. ex pte passionis, pp opinionem tñ Socratis hic approbatã, dr cũ authore, q̃ ĩpossibile est voluntaté peccare absq; ignorantia, vel errore intellectus, pp rationem in litera allatam. Sed sunt hic duo aduertẽda. Primo, q̃ ignorantiæ noĩe in proposito intelligitur ẽt ipsa actualis inconsideratio: & ex hoc soluuntur omnia argumenta contra positum errorem intellectus. Ex hoc enim habes, quòd sufficit ad apparens bonũ, quòd actuali inconsideratione transferatur de ordine veri boni in nõ vere bonũ, vt de pctõ angeli in prima parte dictũ est. et p hoc solujt obiectio cõtra rõné allata. I

¶ Secundo, quòd apprehensio requisita ad hoc, qđ voluntas appetat aliquid (nõ enim ferri potest nisi in apprehensum) non est quæcunq; cognitio, alioquin intellectio speculatiua sufficeret, cuius oppositũ habetur ex 3. de anima: sed est cognitio indicans, & præcipiens hoc esse appetendum. Nunquàm enim aliquis aliquid appetit, quod non iudicat appetendum iudicio subito, vel deliberato, expedito, vel impedito, &c. Nunquàm etiam aliquis indicata appetenda esse eliget, nisi imperet sibiipsi animus appetendum esse. Ex hoc autem patet, q̃ si appetendum aliquod est vere indicatum bonum, quãdo, sicut, vbi &c. & sufficienter præceptum, oportet sequi electionem, vt patet per Aug. in 8. Cõfess. & Aristot. in 7. Ethic. & supradicta, & sic erit electio bona. Si autem appetendum non est vere iudicatum, aut sufficienter præceptum bonum, tunc cum mala electione defectus positiue, vel negatiue est in intellectu, dum voluntas fertur in bonum non vere, sed apparens ex illo defectu. Et quia hæc duo membra distinguuntur contradictorie, consequens est, vt non sit dare medium. Ad obiecta autem in oppositum dicitur, quòd authoritates omnes, dicentes hominem appetere contra scientiam, intelligunt contra scientiam habitualem, vel actualem in vniuersali, vel actualem particularis absolute, vt in responsione ad primum articuli primi sequentis quæstio. dicitur. Vnde articulus Parisiensis de intellectu in vniuersali, & particulari, secundum se considerato in actu, verus est, cum quo stat ignorantia particularis in comparatione. Posset quoque dici, quòd est verus de particulari in actu etiam relato, quoad actum iudicii non præceptiui, cum tali. n. iudicio stat oppositum iudicium præcipiens, in quo est defectus. Authoritas Aristot. loquitur de scientia morali distincta contra scire prudentiæ, & de illa, cum sit vniuersalium constat parum, vel nihil valere: de ista autem constat esse K

scit hoc animal esse sterile, dũmodo ipsum sciat esse mulam, vt patet per id quod dicitur in 1. Posteriorum: * sed ille qui scit aliquid in vniuersali, puta nullã fornicationem esse faciendã, scit hoc particulare sub vniuersali cõtineri, puta, hũc actum esse fornicarium. ergo videtur qđ ẽt in particulari sciat. G

¶ 4. Præt. Ea quæ sunt in voce, sunt signa intellectus animæ, secũdum Philosophum: * sed homo in passione existens frequenter confitetur id, quod eligit esse malum etiã in particulari. ergo etiam in particulari habet scientiam. Sic igitur videt' q̃ passiones nõ possint trahere rationem contra scientiam vniuersalẽ: quia non potest esse, quòd habeat scientiam vniuersalem, & existimet oppositũ in particulari.

Sed contra est, quod dicit Apostolus Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati; lex autem quæ est in membris, est concupiscentia, de qua supra locutus fuerat. Cum igitur concupiscentia sit passio quædã, videtur quòd passio trahat rationem, etiam contra hoc quod scit. H

formam, & diffinitionem virtutum. Et quoniam hæc dependet ab appetitu recto, & econtra: ideo oportet virtuoso suadere & qđ cõsideret, indicet, & soliciteur recte, & quòd muret appetitum. Alterum enim sine altero insufficiens inuenitur.

¶ Ad primam rationem, quòd rectitudo rationis pendet ex solis terminis in forma syllogistica, dicitur quòd maior ista est falsissima vniuersaliter. Et ratio est, qa quædam ratio est in ratione secũdum se, & hæc ex solis terminis pendet: quædã est in ratione non secundum se, sed vt mota ab appetitu, & ista dependet nõ ex solis terminis, sed ex connexione conformi appetitui recto. Vnde in 6. Ethicor. dicitur, quòd verum intellectus practici est cõformiter se habens appetitui recto. Vnde cum prudentiæ scientia sit in intellectu, vt subest voluntati, vt patet ex dictis, rectitudo rationis eius non ex euidentia terminorum ad rationẽ absolute, sed ad rationem motam a recto appetitu dependet. Etsi huius responsionis non es capax, distingue, quòd rectitudo rationis secundum se pendet ex terminis, & forma syllogismi: sed vt iudicãda a nobis, & præceptiua, pendet ex appetitu in moralibus: quia qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur: & ideo est impossibile q̃ sit perfecta ratio sola ex terminis & syllogismo, quicquid in voluntate sit. Oportet enim voluntatem esse bene dispositam, si ratio perfecta sit in hoc morali particularissima sine defectu, vt dictum est. Vtraque responsio bona videtur: sed prima est formalis & profunda. Ad rationẽ aliam, quæ est omnium difficillima, quoniam tangit primam radicem, dicitur, quòd in hoc ipso quòd voluntas determinat se, & intellectum ad alterum oppositorum, quod est malũ, interuenit ignorantia aliqua. oportet nanque voluntate aliquid appetente, illud iudicari appetendũ nunc, hic, &c. Et cum in veritate non sit appetendum, patet ignorantia aliqua: sed, an ignorantia sit prius natura, quàm appetitus, difficile est videre. Ex eo nanque quòd obiectum est voluntatis, illud sit iudicatum prius natura videt: ex eo vero q̃ effectus voluntatis videt determinantis intellectũ, iuxta doctrinam Arist. posterius natura videtur. I

Cap. 2. in princ. to. 5.

Cap. 2. to. 5

¶ Ad hoc dicit, quòd determinatio intellectus ad alteram partẽ in Moralibus cum cõtingentia sint, quando ex passione prouenit, præuenit manifeste electionem, vt patet ex supra declaratis: sed quoniã hoc est per accidens, absolute loquendo de determinatione intellectus, dicendum simpliciter est, quòd voluntas determinat intellectum ad iudicandum alterum oppositorum faciendum, sed diuersimode in bonis & in malis: quia cum neutrũ oppositorum habet rationem mali moraliter, voluntas ex se sola flectit iudicium quo vult: ad alterum vero oppositorum moraliter malũ, voluntas ipsa flectit iudicium, sed nõ nisi concurrente ad hanc aliquo alio defectu intellectus, saltem non consideratione omnium considerandorum, quæ sufficit ad hoc, quòd omnis malus ignorans sit, vt de peccato Angeli dictum fuit. Iudicium igitur de agendo, vel appetendo morali malo, cum in ratione propositi sit prius natura voluntate mala, & in ratione acceptati sit posterius natura eadem, & accepterur ex aliquo defectu intellectus, quia malum secundum se, non est acceptabile, resoluendum est in tria, in ipsum iudicium, seu iudicatum quod acceptatur, & in defectum intellectus vnde quodammodo

Respon. Dicendum, q̃ opinio Socratis fuit, vt Philosophus dicit in 7. Ethi. * q̃ sciẽtia nunquàm posset superari a passione, vnde ponebat omnes virtutes esse scientias, & omnia peccata esse ignorantias. in quo quidem aliqualiter recte sapiebat: quia cũ voluntas sit boni, vel apparẽtis boni, nunq̃ voluntas in malũ moueretur, nisi id qđ non est bonum, aliqualiter rationi bonum appareat: & propter hoc voluntas nunquàm in malum tenderet, nisi cum aliqua ignorantia, vel errore rationis. Vnde dicitur Prouerb. 14. Errant qui operantur malum. Sed quia experimento patet, q̃ multi agunt contra ea, quorum scientiã habent: & hoc etiam authoritate diuina cõfirmatur, secundum illud Luc. 12. Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, plagis vapulabit multis. & Iacob. 4. dicitur. Scienti bonum facere, & non facienti, pctm̃ est illi: non simpliciter verum dixit, sed oportet distinguere, vt Philosophus tradit in 7. Ethic. * Cum .n. ad recte agendum homo dirigatur duplici scientia .s. vniuersali, & particulari, vtriusque defectus sufficit ad hoc, quòd impediatur

q.76.art.1.

dammodo acceptatur, & ipsam passiue acceptinnem a mala volũtate illatam: & quo ad duo prima p̃ nensi voluntaté malam vs obiectom, & conditio nonnulla eius: siue ex p̃te eius, siue ex parte intelligentis. quoad tertiũ autem est effectus volũtatis, & sic omnia cõsona inueniuntur. ¶ In eodem articulo notato singularissime vltimas responsiones, & memorata prædicta distinctione, considerato semper, q̃ propositiones scitæ & ignoratæ in particulari in actu practico, nõ sunt cõtradictoriæ. Licet.n. existens in passione credat hanc nũc fornicationem secundũ se non esse faciendã, credit tamen omnibus concurrentibus nunc hanc fornicationem esse committendã: nisi enim hoc animo sentiret, nõ faceret eam. Constat autem non esse contradictorias illas, q̃ non sunt ad idem similiter &c. Et si ille in malina, aut passione existens, dicat se sentire in animo contradictionem in actu, mentitur.

rectitudo voluotatis & operis, vt supra dictum est. * contingit ergo quòd aliquis habet scientiam in vniuersali, puta, oullã fornicationem esse faciẽdam: sed tamen non cognoscat in particulari hũc actũ, qoi est fornicatio, non esse faciendum. & hoc sufficit ad hoc, quòd voluntas non seqoatur vniuersalem scientiam rationis. Et iterum considerandum est, q̃ nihil prohibet aliquid sciri in habitu, qood tamen actu oon consideratur. Potest igitur cõtingere, quòd aliquis etiam rectam scientiam habeat in singulari, & noo solum io vniuersali, sed tamen in actu non consideret: & tuoc oon videtur difficile, quòd præter id, quod actu non coosiderat, homo agat. Quòd autẽ homo non consideret in particulari id, quod habitualiter scit, quãdoque quidem contingit ex solo defectu iotentionis, puta, cum homo sciens Geometriam, nõ intendit ad consideraodum Geometriæ cõclusiones, quas statim in promptu babet cõsiderare. Quandoque autem homo non considerat id, quod habet io habitu propter aliqood impedimentum superueniens, puta, propter aliquã occupationem exteriorem, vel propter aliqoã infirmitatem corporalẽ: & hoc modo ille, qui est io passione constitutus, non considerat in particulari id, qood scit io vniuersali, inquantum passio impedit talem coosiderationem. Impedit autem tripliciter. Primo quidem, per quandam distractioo em, sicut supra expositum est. * Scdo, per contrarietatem: quia plerũq; passio inclinat ad cõtrarium huius, qđ scientia vniuersalis habet. Tertio, per quandam immotationem corporalem, ex qua ratio quodammodo ligatur, ne libere in actum exeat: sicut etiã somnus, vel ebrietas qoadam corporali trãsmutatione facta, ligãt vsum ratioois. Et quòd hoc cõtingat in passiooibos, patet ex hoc, quòd aliquando cum passiooes multũ iotenduntur, homo amittit totaliter vsum rationis. Multi enim propter abundantiã amoris & iræ sunt in insaniam conuersi, & per honc modum passio trahit rationem ad iudicandum in particulari, cootra scientiam, quam habet in vniuersali.

Ar. praced.

Ad primum ergo dicendum, quòd scieotia vniuersalis, quæ est certissima, ooo habet principalitatẽ in operatione, sed magis sciẽtia particularis, eo quòd operatiooes suot circa singularia. vnde oõ est mirum si in operabilibus passio agit contra scientiam vniuersalem absente consideratione in particulari.

Ad 2^m^ dicẽdum, q̃ hoc ipsum q̃ rationi videatur in particulari aliquid bonum, quod noo est bonum, cõtingit ex aliqua passiooe: & tamen hoc particulare iudicium est cootra voiuersalem scieotiã rationis.

Ad 3^m^ dicendum, quòd non posset contingere, q̃ aliquis haberet simul in actu scientiã, aut opinionem verã de vniuersali affirmatiuo, & opinionem falsam de particulari negatiuo, aut econuerso: sed bene potest contingere, quòd aliqois habeat veram scientiam habitualiter de voiuersali affirmatiuo, & falsam opinionem in actu de particulari negatiuo. actus enim directe non contrariator habitui, sed actui.

Ad 4^m^ dicendum, quòd ille qui habet scientiam in vniuersali, propter passionem impeditur ne possit sob illa voiuersali sumere, & ad conclusionem perueniꝛe: sed assumit sub alia vniuersali, quam suggerit inclinatio passionis, & sub ea concludit. Vnde * Philosophus dicit in 7. Ethico. quòd syllogismus incontinentis habet quatuor propositiones, duas voiuersales, quarum vna est ratioois, puta, nullam fornicationem esse committendam: alia est passionis, puta, delectationem esse sectandam. Passio igitur ligat rationem ne assumat, & concludat sub prima. vnde ea durante assumit, & concludit sub secunda. Cap. 3. to. 5

Ad 5^m^ dicendum, q̃ sicut ebrius quandoque proferre potest verba significantia profuodas sententias, quas tamen mente diiudicare non põt ebrietate prohibente: ita in passione existens, etsi ore proferat hoc non esse faciendom, tamen interios hoc animo sentit, quod sit faciendum, vt dicitur in 7. * Ethic. ca. 3. a med. tom. 5.

Articvlvs III.

Vtrum peccatum, quod est ex passione, debeat dici ex infirmitate.

Infra q. 85. art. 3. ad 4. Et 2. di. 22. q. 2. ar. 2. ad 5. & in ex. li. fi. Et 4. distin. 5 9. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 2. Et mal. q. 3. ar. 8. ad 5 et ar. 9. in 11. & 12. cor. Et psal. 9.

Ad tertium sic proceditur. Videtur q̃ pctm̃, qđ est ex passione, non debeat dici ex infirmitate. Passio.n. est quidã vehemens motus appetitus sensitiui, vt * dictum est: vehementia autẽ motus magis attestatur fortitudini, q̃ infirmitati. ergo peccatũ quod est ex passione, non debet dici ex infirmitate.

*ar. 1. huius quæst.

¶ 2 Præt. Infirmitas hominis maxime attenditur ẜm illud qđ est in eo fragilius: hoc aũt est caro. vnde dicitur in ps. 77. Recordatus est, quia caro sunt. ergo magis debet dici peccatum ex infirmitate, qđ est ex aliquo corporis defectu, q̃ qood est ex animæ passione.

¶ 3 Præt. Ad ea non videtur homo esse infirmus, quæ eios volootati subduntur: sed facere, vel non facere ea, ad quæ passio ioclinat, hominis voluntati subditur, secuodum illud Geoes. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. ergo peccatum quod est ex passione, non est ex iofirmitate.

Sed contra est, q̃ * Tullius in 4. lib. de Tuscul. q. passiones animæ ægritudines uocat: ægritudines autem alio oomine infirmitates dicuntor. ergo peccatum, quod est ex passione, debet dici ex iofirmitate. Lib. 4. in 3. fol. a princ. lib. & sequentibus.

Respon. Dicendũ, q̃ caosa peccandi propria est ex parte animæ, in qua priocipaliter est pctm̃. Potest aũt dici iofirmitas in anima ad similitudioem iofirmitatis corporis. Dicitur aũt corp⁹ hominis esse iofirmũ, qñ debilitatur, vel impeditur in executione propriæ operationis pp aliquã ioordinationem partium corporis, ita. s. q̃ humores & membra hominis non subdantur virtuti regitiuæ, & motiuæ corporis. vnde & membrum dicitur esse iofirmom, qñ non potest perficere operationem membri sani, sicut oculos qñ non potest clare videre, vt dicit * Philosophus in 10. de historijs animalium. vode & iofirmitas animæ dicitor, qñ impeditur anima io propria operatiooe pp inordinatiooem partiom ipsius. Sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinatæ, qñ non sequuntur ordinem naturæ: ita & partes animæ dicũtur esse inordinatæ, quando nõ sobdootur ordini rationis. ratio.n. est vis regitiua partiuoi animæ. Sic ergo quando ex- Cap. 8. non pcul a princip. tom. 4

tra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibi F lis aliqua passione afficitur, & per hoc impedimentū præstatur modo prædicto debitæ actioni hominis, dr pctm esse ex infirmitate. vnde & * Philosophus in 1. Eth. comparat incontinentem paralytico, cuius partes mouentur in cōtrarium eius quod ipse disponit.

Li. 7. Ethi. cap. 8. circa princip. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut quanto fuerit motus fortior in corpore præter ordinem naturæ, tanto est maior infirmitas: ita quanto fuerit motus fortior passionis præter ordinem rationis, tanto est maior infirmitas animæ.

AD 2^m^ dicendum, q peccatum principaliter consistit in actu voluntatis, qui nō impeditur per corporis infirmitatē. Potest. n. qui est corpore infirmus promptam habere voluntatem ad aliquid faciendum, impeditur autem per passionem, vt *supra dictum est. vnde cum dicitur pctm esse ex infirmitate, magis est referendum ad infirmitatem animæ, q̄ ad infirmitatem corporis. Dicitur tamen etiam ipsa infirmitas animæ, infirmitas carnis, inquantū ex conditione carnis passiones animæ insurgunt in nobis, eo quòd appetitus sensitiuus est virtus vtens organo corporali.

Ar. 1. huius quæst.

AD 3^m^ dicendum, quòd in potestate quidem voluntatis est assentire, vel non assentire his, in quę passio inclinat: & pro tanto dicitur noster appetitus sub nobis esse, sed tamen iste assensus, vel dissensus voluntatis impeditur per passionem modo * prædicto. H

In corp. ar. & ar. 1. & 2

ARTICVLVS IIII.

Vtrum amor sui sit principium omnis peccati.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd amor sui non sit principium omnis peccati. Id enim quod est secundum se bonum & debitum, non est propria causa peccati: sed amor sui est secundum se bonum & debitum. unde præcipitur homini, vt diligat proximum sicut seipsum. Leui. 19. ergo amor sui non potest esse propria causa peccati. I

Infra ar. 5. cor. & q. 84 art. 2. ad 3. Et 2. 2. q. 25 art. 7. ad 1. & q. 153. ar. 5. ad 3. Et 2. di. 42. q. 2. ar. 1. cor. Et mal. q. 8. ar. 1. ad 19.

¶ 2 Præt. Apostolus dicit Rom. 7. Occasione accepta, peccatum per mādatum operatum est in me omnem concupiscentiam. vbi * glo. dicit, quòd bona est lex, quæ dum concupiscentiam prohibet, omne malum prohibet. quod dicitur propter hoc, quia concupiscentia est causa omnis peccati: sed concupiscentia est alia passio ab amore, vt † supra habitum est. ergo amor sui non est causa omnis peccati.

* est Augu. de spiritu et lit. ca. 4. circa med. t. 3.

† q. 23. ar. 4 & q. 30. ar. 2.

¶ 3 Præt. August. * super illud Psal. Incensa igni & suffossa, dicit quòd omne peccatum est ex amore male inflammante. vel ex timore male humiliante. non ergo solus amor est causa peccati.

* Aug. ī psl. 79. habetur in sententia tom. 8.

¶ 4 Præt. Sicut homo peccat quandoque propter inordinatum sui amorem, ita etiam interdum peccat propter inordinatum amorem proximi. ergo amor sui non est causa omnis peccati.

SED CONTRA est, qd * Aug. dicit 14. de ciui. Dei, q amor sui vsq; ad contemptū Dei facit ciuitatē Babylonis: sed per quodlibet pctm pertinet homo ad ciuitatē Babylonis. ergo amor sui est causa omnis peccati.

Cap. 28. & vlt. to. 5.

RESPON. Dicēdum, q sicut * supra dictum est, Propria & per se causa peccati accipiēda est ex parte conuersionis ad cōmutabile bonum, ex qua quidem parte omnis actus peccati procedit ex aliquo inordinato appetitu alicuius temporalis boni. Quòd aūt aliquis appetat inordinate aliqd temporale bonum, procedit ex hoc, q inordinate amat seipsum: hoc. n. est amare aliquem, velle ei bonum. Vnde manifestum est, quòd inordinatus amor sui est causa omnis peccati.

q. 75. art. 1.

AD PRIMVM ergo dicendū, q amor sui ordinatus, est debitus & naturalis, ita. s. q velit sibi bonum qd congruit: sed amor sui inordinatus qui perducit ad contemptum Dei, ponitur esse causa peccati s̄m * Aug.

Lib. 14. de ciui. Dei c. vlti. tom. 5

AD 2^m^ dicendum, quòd concupiscentia qua aliquis appetit sibi bonum, reducitur ad amorem sui, sicut ad causam, vt iam * dictum est.

In corp. ar.

AD 3^m^ dicendum, quòd aliquis dicitur amare & illud bonum quod optat sibi, & se, cui bonum optat. Amor igitur secundum quod dicitur eius esse quod optatur, puta, quòd aliquis dicitur amare vinum, vel pecuniam, recipit pro causa timorem, qui pertinet G ad fugam mali. Omne enim peccatum prouenit vel ex inordinato appetitu alicuius boni, vel ex inordinata fuga alicuius mali: sed vtrunque horum reducitur ad amorem sui. Propter hoc enim homo vel appetit bona, vel fugit mala, quia amat seipsum.

AD 4^m^ dicendum, quòd amicus est quasi alter ipse: & ideo quòd peccatur propter amorem amici, videtur propter amorem sui peccari.

ARTICVLVS V.

Vtrum conuenienter ponantur causæ peccatorum concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uitæ.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ponantur causæ peccatorum esse concupiscentia carnis, cōcupiscentia ocolorum, & superbia vitæ, quia secundum Apostolum 1. ad Timoth. vlt. Radix omnium malorum est cupiditas; sed superbia vitæ sub cupiditate non continetur. ergo non debet poni inter causas peccatorum.

Infr. q. 108 art. 3. ad 4. Et 2. di. 42. q. 2. ar. 1. Et mal. q. 8. ar. 1. ad 23.

¶ 2 Præt. Concupiscentia carnis maxime ex visione oculorum excitatur, secundum illud Dan. 13. Species decepit tē. ergo non debet diuidi concupiscentia oculorum contra concupiscentiam carnis.

¶ 3 Præt. Concupiscentia est delectabilis appetitus, vt * supra habitum est: delectationes autem contingunt non solum s̄m visum, sed ēt s̄m alios sensus. ergo deberet ēt poni cōcupiscentia auditus, & aliorū sensuū.

q. 30. art. 4.

¶ 4 Præt. Sicut homo inducitor ad peccandū ex inordinata concupiscentia boni, ita ēt ex inordinata fuga mali, vt * dictū est: sed nihil hic enumerat pertinens ad fugā mali. ergo insufficienter causæ peccatorū tāgunt.

Ar. 4. ad 3.

SED CONTRA est, quod dicitur 1. Io. 2. Omne qd est in mundo aut est cōcupiscentia carnis, aut est concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. In mundo autem dicitur aliquid esse propter peccatū: vnde & ibidem dicit, quòd totus mundus in maligno positus est. ergo prædicta tria sunt causæ peccatorum. K

RESPON. Dicendum, quòd sicut iam * dictum est, Inordinatus amor sui est causa omnis peccati: in amore autē sui includitur inordinatus appetitus boni. vnusquisque enim appetit bonum ei quem amat. Vnde manifestum est, q inordinatus appetitus boni est causa omnis peccati. Bonum autem dupliciter est obiectum sensibilis appetitus, in quo sunt animæ passiones, quæ sunt causa peccati. Vnō modo absolute, secundum quod est obiectum concupiscibilis: alio modo sub ratione ardui, prout est obiectum irascibilis, vt * supra dictum est. Est autem duplex cōcupiscentia, sicut supra habitū est. Vna quidem naturalis, quæ est eorum, quibus natura corporis sustentatur siue quantum ad conseruationem indiuidui, sicut cibus, & potus,

Ar. 4. huius quæst.

q. 23. art. 1. & q. 30. ar. 3.

& potus, & alia hmôi; siue quantum ad conseruationem speciei, sicut in venereis, & horum inordinatus appetitus dr concupiscentia carnis. Alia est concupiscentia animalis, eorum. s. quæ per sensum carnis sustentationem, aut delectationem nõ afferunt, sed sunt delectabilia ſm apprehensionem imaginationis, aut alicuius huiusmodi acceptationis, sicut sunt pecunia, ornatus vestium, & alia hmôi: & hęc quidem animalis concupiscentia vocatur cõcupiscentia oculorum, siue intelligatur concupiscentia oculi, idest, ipsius visionis, quæ fit per oculos, vt referatur ad curiositatẽ, secundum quod Aug. exponit in 10. Confess. siue referatur ad concupiscentiam rerum, quę exterius oculis proponuntur, vt referatur ad cupiditatem, secũdum quod ab alijs exponitur. Appetitus autem inordinatus boni ardui pertinet ad superbiã vitæ. nam superbia est appetitus inordinatus excellentiæ, vt inferius dicetur. Et sic patet, q ad ista tria reduci pñt oẽs passiones, quæ sunt causa peccati, nã ad duo prima reducuntur omnes passiones concupiscibilis: ad tertium autem omnes passiones irascibilis, quod ideo non diuiditur in duo, quia omnes passiones irascibilis naturaliter conformantur concupiscentiæ animali.

Cap. 35. parum a princip. tom. 1.

q. 84. art. 2. & 22. q. 162. art. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, q ſm qd cupiditas importat vniuersaliter appetitum cuiuslibet boni, sic etiã superbia vitæ continetur sub cupiditate. Quo autẽ cupiditas, ſm qd est speciale vitium, qd auaritia nominatur, sit radix omniũ peccatorum, infra dicetur.

q. 84. art. 1.

AD 2m dicendũ, q concupiscentia oculorum non dicitur hic concupiscentia omniũ rerum, quæ videri oculis pñt, sed solũ earũ in quibus nõ quæritur delectatio carnis, quæ est secundũ tactum, sed solum delectatio oculi, idest, cuiuscunq; apprehensiuæ virtutis.

AD 3m dicendum, q sensus visus est excellentior inter oẽs alios sensus, & ad plura se extendens, vt dicitur in 1. Metaph. & ideo nomẽ eius transfertur ad omnes alios sensus, & ẽt ad omnes interiores apprehensiones, vt Aug. dicit in lib. de verbis Domini.

Circa prin. tom. 3.

Serm. 33. à med. t. 10.

AD 4m dicendum, quòd fuga mali causatur ex appetitu boni, vt supra dictum est: & ideo ponuntur solum passiones inclinantes ad bonum tanquàm causæ earum, quæ faciunt inordinate fugam mali.

ARTICVLVS VI.

Vtrum peccatum allevietur propter passionem.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur q pctm nõ alleuietur pp passionem. Augmentum enim causę auget effectum. si. n. calidum dissoluit, magis calidũ magis dissoluit: sed passio est causa peccati, vt habitum est. ergo quanto est intensior passio, tanto est maius peccatum. passio igitur non minuit peccatum, sed auget.

¶ 2 Præt. Sicut se habet passio bona ad meritum, ita se habet mala passio ad peccatum: sed bona passio auget meritum. tãto. n. aliquis magis videtur mereri, quanto ex maiori misericordia pauperi subuenit. ergo etiã mala passio magis aggrauat peccatũ, quàm alleuiet.

¶ 3 Præt. Quanto intensiori voluntate aliquis facit peccatum, tanto grauius videtur peccare: sed passio impellens voluntatem, facit eã vehementius ferri in actum peccati. ergo passio aggrauat peccatum.

SED CONTRA. Passio ipsa concupiscentiæ vocatur tentatio carnis: sed quanto aliquis maiori tentatione prosternitur, tanto minus peccat, vt patet per Aug. ergo passio diminuit peccatum.

Iuuit lib. 14. de ciuit. Dei c. 12. in fine tom. 5.

RESPON. Dicendum, quòd peccatum essentialiter consistit in actu liber. arbitr. quod est facultas voluntatis, & rationis: passio autem est motus appetitus sensitiui. Appetitus autem sensitiuus potest se habere ad liber. arbit. & antecedenter, & cõsequenter. Antecedenter quidem, secundum qd passio appetitus sensitiui trahit, vel inclinat rationem, vel voluntatem, vt supra dictum est. Consequenter autem, secundum qd motus superiorũ virium, si sint vehementes, redundant in inferiores. Non. n. potest voluntas intẽse moueri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo. Si igitur accipitur passio secundum quod præcedit actum peccati, sic necesse est q diminuat peccatum. Actus enim intantum est peccatum, inquantum est voluntariũ, & in nobis existens. Esse autem aliquid in nobis dicitur per rationẽ, & voluntatem: vnde quanto ratio, & voluntas ex se aliquid agũt non ex impulso passionis, magis est voluntariũ, & in nobis existẽs: & secundũ hoc passio minuit peccatum, inquantum minuit voluntarium: passio autem consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signũ magnitudinis eius, inquantum, scilicet, demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. & sic verum est, quòd quanto aliquis maiori libidine, vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.

Art. 1. & 2. huius q. & q. 10. art. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, q passio est causa peccati ex parte conuersionis. Grauitas autem peccati magis attẽditur ex parte auersionis, quæ quidem ex conuersione sequitur per accidẽs, idest, præter intentionem peccantis. Causæ autem per accidens augmentatę, non augmentant effectus; sed solum causæ per se.

AD 2m dicendum, quòd bona passio consequens iudicium rationis augmentat meritum; si autem præcedat, vt scilicet homo magis ex passione, quàm ex iudicio rationis moueatur ad bene agendum, talis passio diminuit bonitatem, & laudem actus.

AD 3m dicendũ, q etsi motus voluntatis sit intẽsior ex

¶ *Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum sextum.*

IN artic. 6. omissis tertio, quarto, & quinto, duo dubia occurrũt circa respõsionem ad primum. Superius nanque in quæst. 73. artic. 3. dictum est, quòd grauitas essentialis peccatorum attenditur secundum obiecta: nunc vero dicitur, quòd magis attenditur secundum auersionem: & ea hoc nascitur secundum dubium, quia si grauitas peccati attẽditur secũdum obiectum, augmentata conuersione ad obiectũ, augebitur peccatum: quoniam conuersio non per accidẽs, sed per se respicit obiectũ, vñ est grauitas.

Supr. q. 23. art. 3. ad 3. & q. 47. ar. 2. Et vc. q. 6. art. 7. & ma. q. 3. ar. 1. & præced.

¶ Ad primum horũ dicitur, quòd grauitas peccatorũ attenditur secundum obiecta causaliter, secundum autem auersiones, formaliter: quia grauitas conditio est malitiæ, quæ in auersione peccati consistit. Et propterea hic dicit, quòd magis attenditur ex parte auersionis.

¶ Ad secundum dicitur, q aliud est loqui de obiecto peccati, & aliud de cõuersione ad obiectum: augmentato nanque obiecto, augeẽ auersio & malitia, quia per se sequitur ad illud, vt superius patet. Augmentata autem conuersione ad ipsum, nõ oportet augeri auersionẽ, quia conuersio ex intensione mensuratur, quæ per accidens respicit obiectum, vt causat auersionem: & propterea in litera augmentata conuersio, causa per accidẽs ponitur respectu auersionis.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli sexti, scito, q author intendit, q motus volũtatis dupliciter potest attendi, scilicet, inquantũ proprius voluntati, & inquantum communis voluntati, & passioni. Si sit intensus vt proprius voluntati, idest, ex ipsa inclinatione voluntatis, quantò intensior, tãto grauior culpa, & similiter maius meritũ. Si autem sit intensus vt communis, idest, ex passionis incitatione: sic non quãto intensior, tanto grauior culpa, nec maius meritum. Et ratio est, quia intensio ista consurgit ex causa diminuente rationem voluntarii: peccatũ autem & meritũ consistunt in ratione volũtarii.

ex passione incitatus: nô tñ ita est voluntatis proprius, sicut si sola ratione moueretur ad peccádum.

¶ *Super Quæstionis septuagesimaseptimæ Articulum septimũ.*

IN artic. 7. habes, q peccata sequentia amentiam, ebrietatẽ, & similia, quando fuerint voluntaria, imputãtur, memento quòd non imputantur vt peccata illarum specierum, sed vt circunstantiæ primorum peccatorum. Cum autẽ sudis, quòd infirmitas corporis voluntaria non excusat a peccatis sequentibus, intellige durãte illius infirmitatis affectu. Post pœnitẽtiam. n. etiam si corporis infirmitas perseueret, excusatur a peccatis sequentibus. Et hæc de isto articulo a me sub breuitate dicta sufficiant, quoniam nihil aliud necessariũ, & notatione dignum scribendum occurrit.

Infra art. 8. ad 3. Et mal. q. 3. art. 10. cor.

Ar. 2. huius q. & q. 76. art. 3.

ARTICVLVS VII.

Vtrum passio totaliter excuset a peccato.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur q passio totaliter excuset a peccato. Quicquid enim causat inuoluntarium, excusat totaliter a peccato; sed concupiscẽtia carnis quæ est quædam passio, causat inuoluntarium, secundum illud Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spũm, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. ergo passio totaliter excusat a peccato.

¶ 2 Præt. Passio causat ignorantiam quandam in particulari, vt dictum est: sed ignorãtia particularis totaliter excusat a peccato, sicut supra habitum est. ergo passio totaliter excusat a peccato.

¶ 3 Præt. Infirmitas animæ grauior est, quàm infirmitas corporis: sed infirmitas corporis totaliter excusat a peccato, vt patet in phreneticis. ergo multo magis passio, quæ est infirmitas animæ.

SED CONTRA est, quòd Apostolus Rom. 7. vocat passiones peccatorum non nisi quia peccata causant, quod non esset, si a peccato totaliter excusarent. ergo passiones non totaliter a peccato excusant.

RESPON. Dicendum, quòd secundum hoc solum actus aliquis, qui de genere suo est malus, totaliter a peccato excusatur, quod totaliter inuoluntarius redditur. vnde si sit talis passio, quæ totaliter inuoluntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusat, alioquin non totaliter. Circa quod duo consideranda videntur. Primo quidem, quòd aliquid potest esse voluntarium vel sm se, sicut qñ voluntas directe in ipsum fertur: vel sm suã causam, qñ voluntas fertur in causam, & nô in effectum, vt patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc. n. quasi voluntarium ei imputatur, qd per ebrietatem cõmittit. Scdo considerandum est, q aliquid dr voluntarium directe, vel indirecte, directe quidẽ id, in qd volũtas fertur: indirecte aũt illud, qd voluntas potuit prohibere, sed nõ prohibet. Secundum hoc igitur distinguendum est, quia passio qñq; quidem est tanta, q totaliter aufert vsum rationis, sicut patet in his qui pp amorem, vel iram insaniunt: & tunc si talis passio a principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est voluntarius in sua causa, sicut etiã de ebrietate dictum est. Si vero causa non fuerit voluntaria, sed naturalis, puta cum aliquis ex ægritudine, vel aliqua hmôi causa incidit in talem passionem, quæ totaliter aufert vsum rationis, actus oĩno redditur inuoluntarius, & per consequens totaliter a peccato excusatur. Qñq; vero passio non est tãta, q totaliter intercipiat vsum rationis: & tunc ratio potest passionem excludere diuertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum: quia membra nô applicantur operi, nisi per cõsensum rõnis, vt supra dictum est. vnde talis passio nô totaliter excusat a pctõ.

D. 789.

q. 15. art. 4. & q. 17.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc quod dicitur, Vt non quæcunq; vultis, illa faciatis: non est referendum ad ea, quæ fiunt per exteriorem actum, sed ad interiorem concupiscentiæ motum. Vellet. n homo nunquàm concupiscere malum. sicut etiam exponitur id quod dicitur Ro. 7. Quod odi malum, illud facio. Vel potest referri ad voluntatem præcedentem passionem, vt patet in continentibus, qui contra suũ propositum agunt propter suam concupiscentiam.

AD 2m dicendum, quòd ignorantia particularis, quæ totaliter excusat, est ignorantia circunstantiæ, quam quidem quis scire non potest debita diligentia adhibita: sed passio causat ignorantiam iuris in particulari, dum impedit applicationem communis scientiæ ad particularem actum, quam quidem passionem ratio repellere potest, vt dictum est. In corp. ar.

AD 3m dicendũ, q infirmitas corporis est inuoluntaria. esset aũt simile, si esset voluntaria, sicut de ebrietate dictum est, quæ est quædã corporalis infirmitas. In corp. ar.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum peccatum, quod est ex passione, possit esse mortale.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur q peccatum, qd est ex passione, non possit esse mortale. Veniale enim peccatum diuiditur contra mortale: sed peccatum, quod est ex infirmitate, est veniale, cum habeat in se causam veniæ. cum igitur peccatum, quod est ex passione, sit ex infirmitate, videtur q non possit esse mortale.

¶ 2 Præt. Causa non est potior effectu: sed passio non potest esse peccatum mortale. non enim in sensualitate est peccatum mortale, vt supra habitum est. ergo peccatum, quod est ex passione, non potest esse mortale. q. 74. ar. 4.

¶ *Super Quæstionis septuagesimaseptimæ Articulum octauũ.*

IN art. 8. in responsione ad secũdum, recole, quòd primus motus adulterii, & ipsum adulteriũ in conuersione conueniũt, eiusdem enim sunt speciei: & in auersione differunt. hoc enim est mortale, illud veniale. Et hinc videbis, quòd auersio per accidens sequitur ad conuersionem, quã causat passio. At si ex parte obiecti moueat difficultas, distinguatur vt in artic. 6 paulo ante distinctum est de conuersione, & obiecto.

Mal. q. 3. artic. 10. Et 3 Eth. lc. 17.

¶ 3 Præt. Passio abducit a ratione, vt ex dictis patet: sed rationis est conuerti ad Deum, vel auerti a Deo, in quo consistit ratio peccati mortalis. peccatum ergo, quod est ex passione, non potest esse mortale. Art. 1. & 2. huius quæst.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Ro. 7. quòd passiones peccatorum operantur in membris nostris ad fructificandum morti: hoc autem est proprium mortalis peccati, quòd fructificet morti. ergo peccatum, quod est ex passione, potest esse mortale.

RESPON. Dicendum, q peccatum mortale, vt supra dictum est, consistit in auersione ab vltimo fine, qui est Deus, quæ quidem auersio pertinet ad rationem deliberantem, cuius etiã est ordinare in finem. Hoc igitur solummodo potest cõtingere, quòd inclinatio animæ in aliquid quod contrariatur vltimo fini, non sit peccatum mortale, quia ratio deliberans non potest occurrere, quod contingit in subitis motibus. Cum aũt ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum, hoc non fit subito. vnde ratio deliberans potest hic occurrere: potest enim excludere, vel saltem impedire passionẽ, vt dictum est. vnde si non occurrat, est peccatum mortale, sicut videmus quòd multa homicidia, & multa adulteria per passionem committuntur. q. 72. art. 5. Ar. 7. huius quæst.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd veniale dicitur tripliciter. Vno modo ex causa, quia scilicet

habet

habet aliquam causam veniæ, quæ diminuit peccatum: & sic peccatum ex infirmitate, vel ignorantia dicitur veniale. Alio modo ex euentu, sicut omne peccatum per pænitentiam fit veniale, idest, veniam consequitur. Tertio modo dicitur veniale ex genere, sicut verbum otiosum, & hoc solum veniale opponitur mortali: obiectio autem procedit de primo.

Ad 2^m dicendum, quòd passio est causa peccati ex parte conuersionis. Quòd autem sit mortale, est ex parte auersionis, quæ per accidens sequitur ad conuersionem, vt *dictum est: vnde ratio non sequitur. Ar. 6. ad 1.

Ad 3^m dicendum, quòd ratio non semper in suo actu totaliter a passione impeditur, vnde remanet ei liberum arbitrium, vt possit auerti, vel conuerti ad Deum: si autem totaliter tolleretur vsus rationis, iã non esset peccatum nec mortale, nec veniale.

QVAESTIO LXXVIII.

De causa peccati, quæ est malitia, in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerandum est de causa peccati, quæ est ex parte voluntatis, quæ dicitur malitia.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶Primo, Vtrũ aliqs possit ex certa malitia, seu industria peccare.
¶Secundo, Vtrum quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.
¶Tertio, Vtrũ quicunq; peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.
¶Quarto, Vtrum ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet, q̃ ille qui peccat ex passione.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrũ aliquis peccet ex certa malitia.

Ad primvm sic pceditur. Videtur q nullus peccet ex idustria, siue ex certa malitia. Ignorantia enim opponitur industriæ, seu certæ malitiæ: sed omnis malus est ignorans, secundum *Philosophum. & Prouerb. 14. dicitur. Errant qui operantur malum. ergo nullus peccat ex certa malitia.

¶2 Præt. Dion.† dicit 4. cap. de diui. no. quòd nullus intendens ad malum operatur: sed hoc videtur esse peccare ex malitia, intendere malum in peccando. quod enim est præter intentioné, est quasi per accidens, & nõ denominat actum. ergo nullus ex malitia peccat.

¶3 Præt. Malitia ipsa peccatum est: si igitur malitia sit causa peccati, sequetur q peccatum sit cã peccati in infinitũ, qd est inconueniens. nullus igitur ex malitia peccat.

Sed contra est, quod dicitur A Iob. 34. Quasi de industria recesserũt a Deo, & vias eius intelligere noluerũt: sed recedere a Deo est peccare. ergo aliqui peccant ex industria, seu ex certa malitia.

Respon. Dicendum, q homo, sicut & quælibet alia res, naturaliter habet appetitũ boni: vnde q ad malũ eius appetitus decliner, contingit ex aliqua corruptione, seu inordinatione in aliquo principiorum hominis: sic. n. in actionibus rerum naturalium peccatũ B inuenitur. Principia autem humanorum actuum sunt intellectus, & appetitus tam rationalis, qui dicitur uoluntas, q̃ sensitiuus. Peccatũ igitur in humanis actibus contingit qñq, sicut ex defectu intellectus, puta, cum aliquis per ignorantiã peccat: & ex defectu appetitus sensitiui, sicut cum aliquis ex passione peccat, ita etiã ex defectu voluntatis, qui est inordinatio ipsius. Est antẽ volnntas inordinata, qñ minus bonum magis amat. conse- C quens aũt est, ut aliquis eligat pati detrimentũ in bono min⁹ amato ad hoc, q potiat bono magis amato: sicut cum homo uult pati abscisionem membri etiã scienter, ut cõseruet uitã, quã magis amat. Ita p hunc modum, qñ aliqua inordinata uolũtas aliqd bonum temporale plus amat, puta, diuitias, vel voluptatem, q̃ ordinem rationis, uel legis diuinæ, uel charitatem Dei, uel aliquid hmõi, sequitur q uelit dispendium pati in aliquo spiritualium bonorum, ut potiatur aliquo temporali bono. Nihil autem est aliud malum, q̃ priuatio alicuius boni: & secundũ hoc aliquis scienter uult aliquod malum spirituale, quod est malum D simpliciter, per qd bonum spirituale priuatur, ut bono temporali potiatur. Vnde dicitur ex certa malitia, uel industria peccare, quasi scienter malum eligens.

Ad primvm ergo dicendum, quòd d ignorantia quandoque quidem excludit scientiam, qua aliquis simpliciter scit hoc esse malum quod agitur, & tunc dicitur ex ignorantia peccare: quandoque autem excludit scientiam, qua homo scit hoc nunc esse malum, sicut cum ex passione peccatur: quandoque autem excludit scientiam, qua aliquis scit hoc malum non sustinendum esse propter consecutionem illius boni, scit tamen simpliciter hoc esse malum: & sic dicitur ignorare, qui ex certa malitia peccat. D. 1500.

E ¶ Ad 2^m dicendum, q malum non potest esse secundum se intentum ab aliquo: potest tamẽ esse intentum ad uitandum aliud malum, uel ad consequendum aliud bonum, ut dictũ est. & in tali casu aliquis eligeret consequi bonum per se intentum absq; hoc, quòd pateretur detrimentum alterius boni. sicut aliquis lasciuus uellet frui delectatione absque offensa Dei: sed duobus propositis magis uult peccando incurrere offensam Dei, quàm delectatione priuetur. In corp. ar.

Ad 3^m dicendum, q malitia, ex qua aliquis dicitur peccare, potest d intelligi malitia habitualis, secundũ qd habitus malus a Philosopho nominatur malitia; sicut habitus bonus nominatur virtus: & secundum hoc aliquis dicitur ex malitia peccare, quia peccat ex inclinatione habitus. Põt ẽt intelligi malitia actualis, siue ipsa mali electio malitia nominet: & sic dicitur D. 834. Lib. 3. Eth. cap. 1. to. 5.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum primum.*

In artic. 1. quæst. 78. aduerte, quòd licet omne peccatũ humanũ reducatur in hæc tria principia, ignorãtiam, passionem, & malitiam: in omni tamen peccato inuenitur mala uoluntas, & ignorantia. Et de ignorantia quidem in respõsione ad primum, habes ultimam resolutioné, & semper aliqua trium ignorantiarum actualium, siue sit ignorantia priuatiue, siue contrarie interuenit. Et quoniã priuatio per habitũ cognoscitus, distingue pro Nouitiis triplicem scientiam actualem particularis prosequendi, vel fugiendi. Primam, qua scitur hoc esse malum: secundam, qua scitur hoc nũc esse malum: tertiam, qua scitur hoc nũc malum relatum ad illud aliud esse sibi peius: & respice, quòd peccãs ex ignorantia, laborat ignorantia opposita primæ scientiæ: peccans ex passione, seu infirmitate laborat ignorãtia opposita secundæ scientiæ: peccans vero ex malitia laborat ignorantia opposita tertiæ scientiæ. Et sic errãt intellectu omnes, qui operantur malum. De malitia autem uoluntatis in responsione ad tertiũ singulariter specificat, quando quis peccat ex certa malitia, quòd oportet ipsum peccare ex ipsa electione mali, idest, non ex ignorantia, nec ex infirmitate, sed ex ipsa uolũtaria electione mali, scienter præponendo bonum sibi coniunctum bono coniuncto illius præamati boni absentiæ. Præponit enim maliciose iniustus bonum lucri iunctum malo iniustitię bono iustitiæ iũcto absentiæ lucri: ita quòd electio mali non ex ignorantia, aut passione é malitia, quã peccat ex industria: electio autem quomodolibet mala cõmunis est omni peccato perfecto, vt clare habes inferius art. 4. in responsione ad ultimum.

2. 2. q. 162. ar. 3. cor. Et 3. q. 88. ar. 4 co. Et 2. di. 7. q. 1. ar. 2 co. & de mal. q. 2. ar. 8. ad 4. & q. 3. ar. 2. per to. & ar. 14. co. & ad 7. & 8. Et ad Rõ. 2 lc. 1.

*lib. 3. Eth. c. 1. à med. to. 5.

†Cap. 4. in par. 4 allius paulo a principio cap. & declinando ad finem.

aliquis dr ex malitia peccare inquantum ex mali electione peccat, siue etiã malitia dicat aliqua præcedens culpa, ex qua oritur subsequens culpa, sicut cum aliquis impugnat fraternam gratiam ex inuidia: & tunc idem non est causa suiipsius, sed actus interior est causa actus exterioris, & vnum peccatum est causa alterius, non tamen in infinitum: quia est deuenire ad aliquod primum peccatum, quod non causatur ex ali-
q.75.arti.4. quo priori peccato, vt * ex supradictis patet.

ARTICVLVS II.

Vtrum quicunq; peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non omnis qui peccat ex habitu, peccet ex certa malitia. Peccatum enim quod est ex certa malitia, videtur esse grauissimum: sed quandoque homo aliquod leue peccatũ committit ex habitu, sicut cum dicit verbum otiosum. non ergo omne peccatum quod est ex habitu, est ex certa malitia.

¶ 2 Præt. Actus ex habitu procedentes sunt similes actibus, ex quibus habitus generãtur, vt dr in 2. * Ethi. sed actus præcedentes habitum vitiosum nõ sunt ex certa malitia. ergo etiam peccata quæ sunt ex habitu, nõ sunt ex certa malitia.

¶ 3 Præt. In his quæ aliqs ex certa malitia committit, gaudet postquã commisit, secundũ illud Prouerb. 2. Qui lætãtur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. & hoc ideo, quia vnicuique est delectabile cum consequitur id quod intendit, & qui operatur quod est ei quodammodo connaturale secundum habitum: sed illi qui peccãt ex habitu, post peccatum commissum dolent. pænitudine enim replentur praui, idest, habentes habitum vitiosum, vt dicitur in 9. * Ethic. ergo peccata quæ sunt ex habitu, non sunt ex certa malitia.

SED CONTRA. Peccatum ex certa malitia dicitur esse, quod est ex electione mali: sed vnicuiq; est eligibile id, ad quod inclinatur p proprium habitũ, vt dr in 6. * Eth. de habitu virtuoso. ergo peccatũ qd est ex habitu, ẽ ex certa malitia.

RESPON. Dicendum, quòd non est idem peccare habentem habitum, & peccare ex habitu. Vti .n. habitu non est necessarium, sed subiacet voluntati habẽtis. vnde & habitus diffinitur esse, quo quis vtitur cum voluerit: & ideo sicut põt contingere, q aliquis habẽs habitum vitiosum prorumpat in actum virtutis, eo q ratio nõ totaliter corrumpitur p malum habitum, sed aliquid eius integrum manet, ex quo prouenit q peccator aliqua operatur de genere bonorũ: ita etiam põt contingere, q aliquis habens habitũ vitiosum, interdum non ex habitu operetur, sed ex passione insurgente, vel etiã ex ignorantiã. Sed qñcunque vtitur habitu vitioso, necesse est quòd ex certa malitia peccet: quia vnicuiq; habenti habitum, est per se diligibile id quod est ei conueniens secundum proprium habitum: quia sic fit ei quodammodo connaturale, secundum quod consuetudo & habitus vertitur in naturam. Hoc autem quod est alicui cõueniẽs secũdum habitum vitiosum, est id quod excludit bonum spirituale: ex quo sequitur, quòd homo eligat malum spirituale, vt adipiscatur bonum, quod est ei secundum habitum conueniens: & hoc est ex certa malitia peccare. Vnde manifestum est, quòd quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

AD PRIMVM ergo dicendum, q peccata venialia non excludũt bonum spirituale, quod est gratia Dei, vel charitas. vnde non dicuntur mala simpliciter, sed secundum quid: & propter hoc nec habitus ipsorum possunt dici simpliciter mali, sed solũ secũdum quid.

AD 2m dicendum, q actus qui procedunt ex habitibus, sunt similes secundũ * speciem actibus, ex quibus habitus generantur: differunt tamen ab eis sicut perfectum ab imperfecto. & talis est differentia peccati quod committitur ex certa malitia, ad peccatum quod committitur ex aliqua passione. D.59.

AD 3m dicendum, quòd ille qui peccat ex habitu, semper gaudet de hoc, quòd ex habitu operatur, quãdiu habitu vtitur: sed quia potest habitu non vti, sed per rationem, quæ non est totaliter corrupta, aliquid aliud meditari, põt contingere quòd non vtens habitu, doleat de hoc quod per habitum commisit. plerunque tamen tales pænitent de peccato, nõ quia eis peccatum secundum se displiceat, sed propter aliquod incommodum, quod ex peccato incurrunt.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulũ secũdum.*

IN arti. 2. eiusdem quæst. 78. aduerte diligẽter, quòd quia peccatum ex certa malitia, & ex passione nõ specie, sed gradu perfectiõis & imperfectiõis differũt, prouenit quòd i eadẽ specie, qui prius adulterium ex passione cõmisit, postmodũ habituatus ex certa malitia adulteratur: & quòd prius a parte inferiori perturbatus priuabitur postmodũ transeuntis actuali iudicio, quod hic actus delectabilis nunc est malus postmodum a superiori inchoans ipse scilicet electione non turbatus, sed cõnaturalitate pronus ad tale delectabile solo actuali iudicio veræ comparationis huius boni delectabilis ad bonũ rationis charitatis priuatus fertur. vnde tales habituati verũ aiũt, dicentes se cognoscere q male faciũt, & qd volunt nihilominus facere. sciunt .n. actualiter hoc esse nunc malum, quòd in ipsa passione positi, dicentes se scire, mentiuntur: quãuis etiam habituati, vt dictũ est, labores velint nolint ignorantia actualis recti iudicii practici comparationis prosequendæ, vel fugiendæ.

Infra art. 3. Et Ro. 1. lectio. 8.

Cap. 1. & 2. tom. 5.

Cap. 4. declinando ad fin. to. 5.

Cap. a. to. 5

ARTICVLVS III.

Vtrum ille, qui peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu. Dicit enim * Philosophus in 5. Ethi. q non est cuiuslibet iniusta facere, qualiter iniust' facit, scilicet, ex electione, sed solum habentis habitum: sed peccare ex certa malitia est peccare ex electione mali, vt † dictum est. ergo peccare ex certa malitia, non est nisi habentis habitum.

¶ 2 Præt. * Origenes dicit in 1. Periarchon q non ad subitum quis euacuatur, aut deficit, sed paulatim p partes defluere necesse est: sed maximus defluxus esse videtur, vt aliquis ex certa malitia peccet. ergo non statim a principio, sed per multam consuetudinem, ex qua habitus generari potest, aliquis ad hoc deuenit, vt ex certa malitia peccet.

¶ 3 Præt. Qñcunq; aliquis ex certa malitia peccat, oportet q ipsa volũtas de se iclinet' ad malũ qd eligit: sed ex natura potentię nõ inclinat' hõ ad malũ, sed magis ad bonum.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum tertium.*

IN art. 3. eiusdẽ 78 qõ. dubium occurrit, quomodo stant hęc duo simul, quòd peccare ex malitia nihil aliud sit quàm voluntatẽ ex seipsa moueri ad malũ, & quòd peccat ex malitia, qui ex ęgritudinali habitudine corporis ad malum mouetur. vtrunq; .n. in hoc art. dicit, & non consone: quia magis distat a volũtate infirmitas corporis, q. infirmitas aię, quæ in deordinatione appetitus sensitiui consistit, vt in quæst. precedenti dictum est: & constat quod peccans ex infirmitate animi peccat non ex malitia, sed ex passione. igitur peccans ex ęgritudinali dispositione corporis, non peccat ex malitia. Et confirmatur, quia neutra infirmitas ponit aliquid in voluntate, per quam inclinetur seipsa in malũ: quod est

Supra ar. 2. Et Rom. 1. le. 8.

* Li. 5. Eth. c. 9. a med.

† Ar. 1. huius quæst.

Cap. 3. circ. fin. to. 4.

ergo oportet si eligit malũ, quòd hoc fit ex aliquo superueniẽti, qđ est passio vel habitus: sed quando aliquis peccat ex passione, nõ peccat ex certa malitia, sed ex infirmitate, vt˚ dictum est. ergo quandocunq; aliquis peccat ex certa malitia, oportet ꝙ peccet ex habitu.

SED CONTRA. Sicut se habet habitus bonus ad electionem boni, ita habitus malus ad electionẽ mali: sed quandoque aliquis non habens habitum virtutis, eligit id quod est bonum secundum virtutem. ergo etiã quandoque aliquis non habens habitum vitiosum, potest eligere malum, quod est ex certa malitia peccare.

RESPON. Dicendum, ꝙ voluntas aliter se habet ad bonum, & aliter ad malum. Ex natura enim suæ potentiæ inclinatur ad bonum rationis, sicut ad proprium obiectum: vnde & omne peccatum dicitur esse contra naturam. Quòd ergo in aliquod malum voluntas eligendo inclinetur, oportet quòd aliunde contingat. Et quandoq; quidem contingit ex defectu rationis, sicut cum aliquis ex ignorantia peccat. Quandoque autem ex impulsu appetitus sensitiui, sicut cum peccat ex passione: sed neutrum horum est ex certa malitia peccare, sed tũc solũ ex certa malitia aliqs peccat, quãdo ipsa voluntas ex seipsa mouet̃ ad malũ, quod põt contingere dupliciter. Vno quidẽ modo per hoc, ꝙ homo habet aliquam dispositionem corruptã inclinantem ad malum, ita ꝙ secundum illam dispositionem fit homini quasi conueniens & simile aliquod malum. & in hoc, ratione cõuenientiæ tendit voluntas quasi in bonum: quia vnumquodque secundum se tendit in id, quod sibi est conueniens. Talis autem dispositio corrupta vel est aliquis habitus acquisitus ex consuetudine, quæ vertitur in naturã: vel est aliqua ęgritudinalis habitudo ex parte corporis, sicut aliquis habens quasdam naturales inclinationes ad aliqua peccata propter corruptionem naturæ in ipso. Alio modo contingit, ꝙ voluntas per se tẽdit in aliquod malũ per remotionem alicuius prohibentis, puta, si aliquis prohibeat peccare, non quia peccatũ ei secundũ se displiceat, sed propter spem vitæ æternæ, vel propter timorem gehennæ remota spe per desperationem, vel timore per præsumptionem, sequitur ꝙ ex certa malitia quasi absq;

A fræno peccet. Sic igitur patet, ꝙ peccatum, quod est ex certa malitia, semper præsupponit in homine aliquam inordinationem, quæ tamen non semper est habitus: vnde non est necessarium, ꝙ quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ operari qualiter iniustus operat̃, nõ solum est operari iniusta ex certa malitia, sed etiã delectabiliter, & sine graui renisu rationis, quod nõ est nisi eius qui habet habitũ.

B AD 2ᵐ dicendum, ꝙ non statim ad hoc aliquis labitur, quòd ex certa malitia peccet: sed præsupponitur aliquid, quod tamen nõ semper est habitus, vt˚ dictum est.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ illud ꝑꝑ quod volũtas inclinatur ad malũ, nõ semp habitus est, vel passio, sed quiddam aliud, vt˚ dictum est.

AD 4ᵐ dicendũ, ꝙ nõ est similis ratio de electione boni, & de electione mali: quia malũ nunquã est sine bono naturæ, sed bonum põt C esse sine malo culpæ perfectæ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet quàm qui ex passione.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ille qui peccat ex certa malitia, non peccet grauius, quàm ille qui peccat ex passione. Ignorantia enim excusat peccatum vel in toto, vel in parte: sed maior est ignorantia D in eo qui peccat ex certa malitia, quàm in eo qui peccat ex passiõe. nam ille qui peccat ex certa malitia, patitur ignorantiam principij, quæ est maxima, vt˚ Philosophus dicit in 7. Ethic. habet enim malam existimationem de fine, q est principium in operatiuis. ergo magis excusatur a peccato qui peccat ex certa malitia, quàm ille E qui peccat ex passione.

§ 2 Præt. Quanto aliquis habet maius impellens ad peccandum, tanto minus peccat, sicut patet de eo qui maiori impetu passionis deijcitur in peccatũ: sed ille qui peccat ex certa malitia, impellitur ab habitu, cuius est fortior impulsio, quàm passionis. ergo ille qui peccat ex habitu, minus peccat, q̃ ille qui peccat ex passiõe.

§ 3 Præt. Peccare ex certa malitia, est peccare ex electione mali: sed ille qui peccat ex passione, etiam eligit malum. ergo nõ minus peccat, q̃ ille qui peccat ex certa malitia.

est igitur ad primum modum in litera positum, quo voluntas ex seipsa mouetur in malum?

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ quia inter appetitũ animalẽ & naturalem hæc est differentia, quòd naturalis est primo partis, animalis vero est primo totius. appetitus. n. oculi ad videndũ est primo oculi, voluntas autẽ irascibilis & concupiscibilis sunt primo totius: ideo appetitus naturalis nõ variatur nisi ſm dispositionẽ illius partis. qualitercunq; .n. homo sit dispositus, modo non redundet in oculum, eodẽ modo se habebit appetitus autem animalis non solum ſm propriam dispositionem variatur, sed secundũ totius, seu suppositi dispositionẽ. nã non solum aliter se hẽt voluntas dispositione, vel habitu in se ipsa affecta, & nõ affecta: sed ẽt aliter se habet voluntas hominis affecti aliqua dispositiõe, vel habitu. Et inde ꝓuenit, quòd homo tam ſm appetitum sensitiuũ habituat˚ aliquo vitio, quàm secundum corporalẽ cõplexionẽ inclinatus in aliquod delectabile cõtrarium rectæ rationi, aliter se habet secundum voluntatẽ, quàm non sit habituatus, aut inclinat˚. Quia. n. qualis vnusquisque est, talia ei consonant, & naturale est voluntati ferri in consonans ipsi volenti: ideo etiã si voluntas ipsa secundũ se nõ sit aliter disposita, quia tamẽ secundum suum suppositum est aliter disposita habitu, vel plusquã habitu, naturali scilicet ægritudine, dr̃ ex seipsa moueri in malum. vtroque vtroq; modo, scilicet ex propria dispositione, & ex dispositione suppositi, recte dicitur ex seipsa voluntas moueri: quoniam voluntati non solum ipsamet, sed suppositum intrinsecum in ratione mouentis est, quàmuis differenter: quia primum cõuenit ei vt conuenit cum appetitu naturali: secũdum autem vt est appetitus animalis, præsertim intellectualis. vnde ly, ex ipsa, non distinguitur contra suppositũ, sed contra alias partes vt sic, quæ sunt principia humanorum actuũ; intellectum scilicet, & appetitum sensitiuum. Et si non intelligis inclinationes has corporales, vide superius in qõ. 31. artic. 7.

¶ Super Quæstionis septuagesimaoctauæ Articulũ quartum.

IN artic. 4. in respõsione ad primum occurrit dubiũ, quoniam videtur contrariari supradictis in primo articulo huiusmet quæstionis. Dictum nanque fuit, ꝙ maior est ignorantia peccantis ex passione, quàm ex malitia: quia ille ignorat hoc nũc esse malum, iste vero scit hoc nunc esse malum, q̃uis ignoret hoc nunc esse peius sibi. modo autẽ dicitur, quòd maior est ignorãtia peccantis ex malitia.

¶ Ad hoc dicitur tripliciter, quòd ignorãtia potest referri ad duo, scilicet ad ipsũ peccatum, vel ad rationem peccandi. Si referatur ad ipsum peccatum, sic maior est ignorantia peccãtis ex passione: quia ignorat hunc actum nunc esse malum, quod non latet peccantẽ ex malitia. Si vero referatur ad rationem peccandi, sic ignorantia peccantis ex malitia est maior: quia ex affectu nimio ad minus bonũ errat circa finem postponendum, quod est ratio peccandi. Ex hoc nanque, quòd affectus quis est plus ad lucrum, quàm ad bonum iustitiæ, iudicatur bonum lucri magis sectandum. Et inde prouenit, ꝙ scienter eligit priuari iustitia, vt lucret̃. scit ergo ille lucrum esse nunc iniustum, qđ ex passione peccans ignorat: sed ex nimio amore lucri nescit postponẽdum esse bono iustitiæ, qđ est

q. præced. art. 3.

In cor. art.

In cor. art.

Supr. q. 47. ar. 2. cor. Et 22. q. 73. ar. 3. cor. Et 2. di. 7. q. 1. ar. 2. cor. ſi. Et mal. q. 3. ar. 13. Et quol. 2. ar. 15. co.

Ca. 8. a me. tom. 5.

est magis ignorare quoad ratioñe peccandi: quia in passione existens nõ ex ipso amore uni⁹ boni, sed ex impulsu passionis perturbatis iudiciũ nunc respectu huius peccat. Et ex hoc sequitur secunda responsio, scilicet ꝙ ignorãtia peccantis ex malitia est maior formaliter: q a formaliter ignoratur tã cõclusio, q principiũ, ut etiã ex 7. Eth. habetur, quod in peccãte ex passiõe nõ accidit, vt patet. Ignorantia autem peccantis ex passione est maior quasi virtualiter, seu cõcomitanter, ꝓ quanto est respectu prioris obiecti Prius enim est hoc malum nunc, quam hoc malum nunc esse peius altero: ac ꝑ hoc ignorans formaliter hoc nũc esse malũ, ex cõsequenti nescit hoc nũc esse peius, & nõ econuerso. Tertio potest dici, ꝙ ignorantia peccantis ex malitia est maior: quia per modum habitus. Ignorantia autẽ peccãtis ex passione est per modum interruptionis. Malus.n. circa finẽ malũ in affectu, & in ratione est male dispositus: passione vero duct⁹ male se habet circa finẽ, dum passio tãtum intercipit, vt in corpore articuli dicitur.

Ca.8. to.5.

SED CONTRA est, ꝙ peccatum quod ex industria committitur, ex hoc ipso grauiorem pœnam meretur, secundũ illud Iob. 34. Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo: sed pœna non augetur nisi propter grauitatem culpæ. ergo peccatum ex hoc aggrauatur, quòd est ex industria, seu certa malitia.

RESPON. Dicendum, ꝙ peccatum quod est ex certa malitia, est grauius peccato quod est ex passione, triplici ratione. Primo quidem, quia cum peccatum principaliter in voluntate cõsistat, quãto motus peccati est magis proprius voluntati, tanto peccatũ est grauius, cæteris paribus. cum aũt ex certa malitia peccatur, motus peccati est magis proprius voluntati, quæ ex seipsa in malũ mouetur, quàm quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco impulsa ad peccandũ. vnde peccatum ex hoc ipso quod est ex malitia, aggrauatur: & tanto magis, quãto fuerit vehemẽtior malitia: ex eo vero ꝙ est ex passione, diminuitur tanto magis, quanto passio fuerit magis vehemens. Secundo, quia passio quæ inclinat voluntatem ad peccandum, cito transit: & sic homo cito redit ad bonũ propositũ pœnitens de peccato: sed habit⁹ quo homo ex malitia peccat, est qualitas permanens: & ideo qui ex malitia peccat, diuturnius peccat. vnde Philosophus in 7. Ethic. comparat intemperatum qui peccat ex malitia, infirmo qui continue laborat: incõtinentẽ aũt qui peccat ex passione, ei qui laborat interpolate. Tertio, q̃a ille qui peccat ex certa malitia, est male dispositus quantum ad ipsum finẽ, qui est principiũ in operabilibus, & sic eius defectus est periculosior, quàm eius qui ex passione peccat, cuius propositum tendit in bonum finem, licet hoc propositum interrũpatur ad horam propter passionẽ. Semper autem defectus principij est pessimus: vnde manifestum est, ꝙ grauius est peccatum quod est ex malitia, quàm quod est ex passione.

AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ ignorantia electionis, de qua obiectio procedit, neq; excusat, neq; diminuit peccatũ, vt supra dictum est: vnde neque maior ignorantia talis facit esse minus peccatum.

Q.76.ar.4.

AD 2^m dicendum, ꝙ impulsio quæ est ex passione, est quasi ex exteriori defectu respectu voluntatis: sed per habitum inclinatur voluntas quasi ab interiori: vnde non est similis ratio.

AD 3^m dicendum, ꝙ aliud est peccare eligentem, & aliud peccare ex electione. Ille .n. qui peccat ex passione, peccat quidẽ eligens, nõ tamen ex electione: quia electio nõ est in eo primum peccati principiũ, sed inducitur ex passione ad eligẽdũ id, q̃d extra passionem existẽs nõ eligeret: sed ille qui peccat ex certa malitia, ſm se eligit malũ eo modo quo dictũ est. et ideo electio, quæ est in ipso, est principium peccati, & propter hoc dicitur ex electione peccare.

QVAESTIO LXXIX.

De causis exterioribus peccati, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE Considerandum est de causis exterioribus peccati. Et primo ex parte Dei. Secundo ex parte diaboli. Tertio, ex parte hominis.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum Deus sit causa peccati.

¶ Secundo, Vtrum actus peccati sit a Deo.

¶ Tertio, Vtrũ Deus sit causa excæcationis & obdurationis.

¶ Quarto, Vtrum hæc ordinẽtur ad salutem eorum qui excæcãtur, vel obdurantur.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Deus sit causa peccati.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd Deus sit causa peccati. Dicit enim Apostolus Rom. 1. de quibusdam. Tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quę non conueniunt. Et glos. ibidem dicit, quòd Deus operatur in cordibus hominum, inclinando voluntates eorum in quodcunque voluerit, siue in bonum, siue in malũ: sed facere quæ non conueniunt, & inclinari secũdum voluntatem ad malum, est peccatum. ergo Deus hominibus est causa peccati.

Infr. q. 80. ar. 1. cor. Et mal. q. 3. ar. 1.

Est gl. Au. in li. de natura & gra. ca. 28. to. 7.

¶ 2 Præt. Sap. 14. dicitur, Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominũ: sed tentatio solet dici prouocatio ad peccandum. cum ergo creaturæ non sint factæ nisi a Deo, vt in primo habitum est, videtur quòd Deus sit causa peccati prouocans hominem ad peccandum.

p. p. q. 44. art. 1.

¶ 3 Præt. Quicquid est causa causæ, est causa effectus: sed Deus est causa lib. arbit. quòd est causa peccati. ergo Deus est causa peccati.

¶ 4 Præt. Omne malum opponitur bono: sed non repugnat diuinę bonitati, quod ipse sit causa mali pœnę. de isto enim malo dicitur Isaiæ 45. quòd Deus est creans malum. Et amos 3. Si est malum in ciuitate, q̃d Deus non fecerit. ergo

¶ *Super Quæstionis septuagesimæ nonæ Articulum 1. & 2.*

IN art. 1. & 2. q6. 79. arduũ occurrit dubiũ in doctrina, præcipue authoris, quomodo possunt hec duo simul stare, ꝙ actus peccati sit a Deo, & defectus concomitans nullo modo sit a deo, sed a causa creata sola. Et q̃uis multæ afferantur in 37. dist. 1. sen. in Capreolo ex Aur. & Durãdo obiectiões, duæ tamen solummodo afferẽdæ sunt, quibus discussis, cæteria, vt puto, propria clara erũt. Prima est ex parte habitudinis entitatis positiuæ actus ad deformitatẽ peccati. Secunda ex parte habitudinis entitatis positiuę actus ad causam effectiuã. Ex prima igitur via est talis difficultas, Deformitas peccati est priuatio contrarię rectitudinis positiuę speciei, moralis vitij inhærentis actui substrato. ergo necessario causatur a causante illã positiuam speciem moralis vitij in substrato actu. ergo causat a Deo, si ab ipso causatur omnis positiua entitas act⁹ peccati. Antecedens declaratur, resumendo ꝙ in peccato sunt tria, actus, species moralis vitij, & deformitas. v. g. In intẽperãtia sunt tria, act⁹ interior vel exterior, entitas positiua reposita in specie intẽperãtiæ afficiẽs actũ, & deformitas priuatiua. & cũ cõstet ꝙ entitas intemperantiæ est contraria entitati temperantiæ, vt frigus calori, & ꝙ ad vnum cõtrarium positũ in aliquo, necessario sequit̃ priuatio alteri⁹ cõtrarij in eodẽ, vt ad positum frigus in manu, sequitur priuatio caloris in eadem: ac per hoc ad opposità entitatem temperantiæ in actu, sequatur priuatio temperantiæ in eodem. Et quòd in hac priuatione cõsistit deformitas peccati intemperantiæ, quia consistit in priuatione rectitudinis debitæ inesse substra

to actui.constat enim quòd rectitudo debita in esse actui substra A ctu intemperátiæ,est rectitudo téperátiæ.Consequentia aút probatur inductione, & rône. Inductione quidé, quia discurrendo nullam inuenimus instantiã,quin efficiens vnum contrariorũ in aliquo, priuet cõsequéter reliquo illudmet subiectũ, vt patet in calefaciéte,dealbáte, & alijs.Ratione aút, quia agens quátum dat esse,tantũ dat de priuatione contrarij illi esse, in cuius signum, agens quãdo non pót priuare subiectum contrario,nõ dat illud intẽtũ esse. Calefactiuum nãq; non calefacit, si non pót calefactibile priuare frigore. Eiusdẽ enim rationis est ponere vnum contrariorum in aliquo, & priuare illud altero, quámuis differenti gradu & modo.quia ponere est principaliter, & per se: priuare vero ex consequẽti,& per accidẽs.Ex secunda vero uia difficultas talis est, Actus peccati, quo ad suam moralem entitatem,est a Deo mediate.ergo potest esse ab eodẽ immediate.ergo potest Deus immediata causa re peccatũ & peccare, inquit Durãdus, quantum videt. Antecedens est cõclusio authoris. Prima vero sequela patet per illã maximã, Quicquid potest Deus mediante causa secunda effectiua &c. Secunda autem quo ad primam probatur: quia ipsa priuatio, in qua consistit malum peccati, pertinet ad speciem actus consequentis, vt etiã in litera dicitur in responsione ad secundũ, & sequitur inseparabilitèr ad eã absolute, vt & ex supradictis patet. Sunt nanque quidam actus secundum suã speciẽ absolute mali, qui non possunt bene fieri, vt negare Deum, odio habere Deũ, quæ omnino sunt indispensabilia: & ipse Deus seipsum negare nequit, vt Apostolus dicit prima ad Timo. Quo ad reliquã demũ partẽ, scilicet, ergo potest peccare, probatur: quia omnis defectus culpabilis imputatur agenti immediate habenti dominium super actum, & non ignoranti.

Ca.1 decli. ad fin.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendum est, ꝙ peccatum morale, de quo solo est sermo, claudit tria, s. actum, speciẽ moralẽ, & deformitatẽ: & de duobus extremis, s. de actu absolute, & de deformitate nõ est dubiũ: sed de speciẽ, i. actu specificato malitia morali, questio est, an sit a Deo: propter ꝙ tria agenda sunt. Primo, quomodo se habet actus malus moraliter ad deformitatẽ peccati: secundo, quomodo se habet ad agens: tertio, satisfiet obiectis. Quo ad primum, quia peccatum constat ex conuersione ad obiectum contrarium obiecto virtutis, & ex auersione a lege, sunt in peccato duæ malitiæ. Primo, malitia ex obiecto: secundo, malitia in ipsa priuatione obseruationis legis. Prima ẽ positiua, & in certo entis genere: quia mala moralia species entiũ sunt, vt pdictũ fuit: secũda est priuatiua, & est ipsa deformitas peccati, in qua cõsistit ratio mali simpliciter. Ad primã necessario sequitur secunda: ad odium nanq; & negationẽ Dei absolute sumpta, ſm has proprie species formaliter sumpta, consequitur necessario priuatio obseruationis legis, ita quòd oppositum non est intelligibile. Et hoc est quod communiter dicitur, quòd sunt quidã actus specifici in moralibus, qui sunt secũdum se mali, & non possunt bene vlla ratione fieri: hæc de primo. Quo ad secundum, quia de ratione peccati moralis est voluntarium voluntate mala, oppositum enim non est intelligibile: nec morale enim absq; voluntario intelligi, nec peccatum morale absq; moraliter peccante pót, cum peccare nihil aliud sit, q̃ aliquem voluntarie declinare: quinquã, de rõne peccati moralis est uoluntarium uoluntate mala moraliter, oportet ut de rõne peccati moralis sit esse a uoluntate deficiẽte: ac per hoc impossibile sit ipsam esse a Deo immediate. Et si huic adiunxeris quod dictum est, scilicet ꝙ cõuersio actus mali parit necessario auersionẽ, videbis quòd de rõne talis cõuersionis est etiã voluntarium uoluntate deficiente, ac ꝑ hoc impossibile sit ipsam esse a Deo immediate. & vere sic. Nã actus malus, puta odium, vel negatio dei, ſm suã moralẽ speciẽ & includit ly, uoluntarium directe, & ly, uoluntate deficiente ex consequenti: sicut ipse actus est ſm se essentialiter voluntarius, deficiẽs autẽ ex consequenti. Ex hoc autẽ quòd de ratione talis actus est esse ab agente deficiẽte, sequitur, ꝙ pro quãto est ab agente, sit a Deo primo agẽte: ꝓ quãto a deficiẽte, nõ sit a Deo. Sequitur secũdo, ꝙ dicere deformitatẽ peccati comitari actum talẽ absolute, & dicere ipsam comitari talẽ actum vt est ab agente deficiente, idẽ est, quia de ratione talis actus est esse ab agente deficiente. Sequitur tertio, ꝙ non est idẽ cõcurrere ad talẽ actũ, ſm id quod habet ab agente vt sic, & ſm id quod habet ab agente vt deficiente, sicut non est idẽ esse agens, & esse deficiens: nec esse ab agente, & esse a deficiente. Ex quo sequitur quartum, quòd non valet, A, est causa actus moralis mali ſm suam speciem. ergo est causa peccati, seu deformitatis. sed bene valet, A, est causa deficiens actus moralis mali secundum suam speciem. ergo est causa peccati & deformitatis: quia deformitas & completa ratio peccati sequitur ad speciem mali moralis, ut est ab agente deficiente, & non vt est ab agente. Ex his autem habes, quòd cum actus moralis malus secundum suam speciem possit dupliciter distingui. Primo, vt sumptus absolute distinguatur contra seipsum sumptum ut est ab agente deficiente, dicẽdo quòd species moralis mali sumitur dupliciter, absolute ut est a libr. arb. humano: & sic distinguunt quidam dicentes, quòd deformitas consequitur actum malum moralem non absolute, sed vt est a li. arb. & propterea deformitas actus nõ est a Deo, quia nõ sequitur ipsum absolute: Verius tamẽ distinguitur secũdo modo, scilicet vt absolute sumptus distinguatur contra seipsum, ut est ab agente ut sic: quia absolute sumptus vendicat sibi duo, scilicet quòd sit ab agente, & sit a deficiente: ac per hoc cum sumitur vt est ab agente ut sic, sumitur quasi secundum quid, vel & in idem redit. distinguatur sic actus moralis malus secundum suam speciem dupliciter. Primo absolute, seu simpliciter: secundo secundum id quod habet perfectionis. Et primo modo sequitur ad eam deformitas, secundo non. Primo modo est ab agente deficiente: secundo ab agẽte tantum, ac per hoc a Deo. Et sic totum oppositum videtur esse eius, quod illi dicunt: comparans tamen vtranque viam in ueritate, dicendo uerius secũdo modo distingui, quia ad bonum sensum saluari creditur, vt patebit. Quòd autem hæc sint de mente authoris, ex hoc loco patet, ubi in respõ. ad secundam artic. 2. dicitur, quòd defectus, qui dicitur non esse a Deo, pertinet ad speciẽ actus consequenter: quid clarius? si consequitur ad speciẽ actus tanquam pertinens consequenter ad eam: igitur ad eam simpliciter consequitur: hæc de secundo. Quo ad tertium primæ rationis in oppositum, negatur antecedens. Nã unum cõtrariũ directe priuat reliqua ex ea parte, qua est illi contrariũ. Vnũ aũt virtuti contra-

D. 503.

Ca. 21. non procul a fi. to. 7.

In cor. art.

etiã diuinæ bonitati nõ repugnat, quòd Deus sit causa culpæ.

Sed contra. Sap. 11. dicitur, Nihil odisti eorũ quæ fecisti: odit autem Deus peccatum, secundum illud Sap. 14. Odio est deo impius, & impietas eius. ergo Deus non est causa peccati.

B Respon. Dicendum, quòd homo dupliciter ẽ causa peccati vel sui, vel alterius. Vno modo directe, inclinando scilicet volũtatem suam, vel alterius ad peccandum: Alio modo indirecte, dum scilicet non retrahit aliquos a peccato. vnde Ezec. 3. speculatori dicitur: Si non dixeris impio, Morte morieris, sanguinem eius de manu tua requiram. Deus autem non potest esse directe causa peccati vel sui, vel alterius: quia omne peccatum est per recessum ab ordine, qui est in Deum, sicut in finem. Deus autem omnia inclinat & conuertit in seipsum, sicut in vltimum finẽ, sicut Diony. dicit 1. c. de diuinis no. vnde impossibile est quòd sit sibi, vel alijs causa discedendi ab ordine, qui est in ipsum. vnde non potest directe esse causa peccati. Similiter etiam neque indirecte. cõtingit enim ꝙ Deus aliquibus nõ præbet auxilium ad euitandũ peccata, quod si præberet, non peccarent: sed hoc totum facit secundũ ordinem suæ sapientiæ & iustitiæ, cum ipse sit sapientia & iustitia. vnde nõ imputatur ei, quòd alius peccet sicut causæ peccati: sicut gubernator nõ dicitur causa submersionis nauis ex hoc, ꝙ non gubernat nauem, nisi quãdo subtrahit gubernationem, potens & debens gubernare. Et sic patet, quòd Deus nullo mõ est causa peccati.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ quantum ad uerba Apostoli, ex ipso textu patet solutio. Si enim Deus tradit aliquos in reprobũ sensum, iam ergo reprobum sensum habent ad faciendum ea, quæ non conueniunt. Dicitur ergo tradere eos in reprobum sensum, inquã- C tum non prohibet eos, quin suum sensum reprobum sequantur: sicut dicimur exponere illos, quos non tuemur. Quod autẽ Aug. dicit in lib. de gra. & li. ar. vnde sumpta est glos. ꝙ Deus inclinat voluntates hominũ in bonum & malũ, sic intelligendum est, ꝙ in bonum quidẽ directe inclinat voluntatẽ: in malum autẽ inquantum nõ prohibet, sicut dictum est; & tamen

hoc etiam contingit ex merito precedentis peccati.

Ad 2m dicendũ, quod cum dr, Creaturæ Dei factæ sunt in odium & in tentationem animæ hominũ, hæc præpositio, In, non ponitur causaliter, sed consecutiue. Non.n. Deus fecit creaturas ad malum hominum, sed hoc consecutũ est ppter insipientiã hominum. vñ subditur, Et in muscipulã pedibus insipientiũ; quod s. p suã insipientiã vtuntur creaturis ad aliud, quàm ad quod factæ sunt.

Ad 3m dicendũ, quod effectus causæ mediæ pcedẽs ab ea sm qd subditur ordini causæ primæ, reducitur etiã in causam primã: sed si pcedat a causa media, sm qd exit ordinẽ causæ primæ, non reducitur in causam primã: sicut si minister faciat aliquid cõtra mãdatũ domini, hoc non reducitur in dominũ sicut in causam. Et similiter peccatum qd liber. arb. cõmittit contra præceptum Dei, non reducitur in Deũ sicut in causam.

Ad 4m dicendum, quod pœna opponitur bono eius qui punitur, quod priuatur quocunq; bono: sed culpa opponitur bono ordinis, qui est in Deum, vnde directe opponitur bonitati diuinæ: & pp hoc non est similis ratio de culpa & pœna.

ARTICVLVS II.

Vtrum actus peccati sit a Deo.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quod actus peccati nõ sit a Deo. Dicit.n. Aug. in li. de pfectione iustitiæ, quod act^9 peccati nõ est res aliqua. Omne autem quod a Deo, est res aliqua. ergo actus peccati non est a Deo.

§ 2 Præt. Homo non dr esse causa peccati, nisi quia hõ est causa act^9 peccati. nullus.n. intẽdẽs ad malũ, operatur, vt Dio. dicit 4. ca. de di. no. sed Deus nõ est causa peccati, vt dictum est. ergo Deus non est causa actus peccati.

§ 3 Præt. Aliqui actus sm suã speciẽ sunt mali, & peccata, vt ex supradictis patet: sed quicqd est causa alicuius, est causa eius qd cõuenit ei sm suã speciẽ. si ergo Deus esset causa actus peccati, sequeretur quod esset causa peccati: sed hoc non est verũ, vt ostensum est. ergo Deus nõ est causa actus peccati. Ar.1.huius quæst.

Sed contra: Act^9 peccati est quidã motus lib. arb. sed voluntas Dei est causa omniũ motionum, vt Aug. dicit 3. de Trin. ergo volũtas Dei est causa actus peccati. Li.3. ca. 4. & cap.9 in fi. tom. 3.

Respon. Dicendũ, quod actus peccati
G & est ens, & est act^9, & ex vtroque hẽt quod sit a Deo. Omne.n. ens quocunq; modo sit, oportet quod deriuetur a primo ente, vt patet per Dio. 5. cap. de di. no. Omnis autẽ actio causatur ab aliquo existente in actu: quia nihil agit, nisi sm qd est actu. omne autẽ ens actu reducitur in primũ actũ, s. Deum, sicut in causam, qui est p suã essentiam actus: vñ relinquitur quod Deus sit causa omnis actionis, inquantum est actio. Sed peccatũ nominat ens & Ca. 5. vsq; ad med.
H actionẽ cum quodã defectu. defectus autẽ ille est ex causa creata, s. lib. arb. inquantum defecit ab ordine primi agentis, s. Dei. vnde defectus iste non reducitur in Deũ sicut in cãm; sed in liberũ arb. sicut defectus claudicationis reducitur in tibiã curuã sicut in causam, nõ autẽ in virtutẽ motiuã, a qua tamẽ causatur quicquid est motionis in claudicatione. & sm hoc Deus est causa actus peccati, nõ tñ est causa peccati: quia nõ est causa huius, quod
I actus sit cum defectu.

Ad primvm ergo dicendũ, quod Aug. nominat ibi rem id qd est res simpliciter, scilicet substantiã: sic enim actus peccati non est res.

Ad 2m dicendũ, quod in hominem sicut in causam reducitur nõ solũ actus, sed etiã ipse defectus: quia s. non subditur ei, cui debet subdi, licet hoc ipse non intendat principaliter, & ideo hõ est causa peccati: sed Deus sic est causa act^9, quod nullo mõ est causa defectus cõcomitã
K tis actũ, & iõ nõ est causa peccati.

Ad 3m dicẽdum, quod sicut dictũ est supra, Actus & habitus nõ recipiunt speciẽ ex ipsa priuatione, in qua consistit ratio mali, sed ex aliquo obiecto cui coniungitur talis priuatio: & sic ipse defectus, qui dicitur non esse a Deo, pertinet ad speciem actus cõsequenter, & nõ quasi differentia specifica. Q.72.ar.1.

contrariatur ex parte conuersionis, quia ad contraria obiecta cõuertuntur: & sic vitii species in actu posita priuat per se loquẽdo, conuersione ad obiectũ virtutis: quod est priuare rectitudine conuersionis inuenta in virtutis actu in ordine ad proprium obiectum. Talẽ autẽ priuationẽ sic causari a Deo nullũ inconueniẽs est, sicut nec causari ipsam vitii speciem. Dico autem sic, quia secus est vt subiacet auersioni: deformitas autem peccati in ipsa auersione consistit. Cuius signum est, quod habituatũ intemperãtiæ vitio, statim vt pœnitet, non comitatur deformitas, quia sublata est auersio, & pseuerat priuatio habitus tẽperantiæ acquisitæ, perseuerante pronitate conuersionis ad obiectum intemperantiæ non enim statim desinit. Ad probationẽ vero, quia cõsistit in priuatione, rectitudinis debitæ inesse actui, dicitur quod est sophisma consequentis: cõcesso enim hoc nõ sequitur. ergo in priuatione huius rectitudinis, scilicet obiectiue. dico enim quod consistit in priuatione rectitudinis debitæ inesse substrato actui in ordine ad legẽ, quæ vocari cõformitas ad legẽ, cui^9 priuatio vocat auersio; in qua cõsistit deformitas peccati. Et si pp hãc veritatẽ mutetur argumentum, & arguat de deformitate seu auersione ex hoc, quod inseparabiliter sequitur ad speciem absolute: iam patet responsio, quod quando aliqua species vendicat sibi nõ solum agens, sed agens deficiens, non oportet omne agens causans illam speciem, causare defectum comitantem illam: quia stat quod defectus ille adueniat ex deficiente, sicut si exigeret duo agentia, non oportet omne agens causare totum quod inuenitur in illo. Et si insteter, quia species moralis mali non est diuisibilis in plura, quorum vnũ fiat ab agente deficiente, & alterum ab altero: facilis est responsio, quod in resolutione effectuum in causas non consideratur distinctio rei, sed rationum rei: & sic species mali moralis simpliciter resoluitur in agẽs deficiens: sm id autẽ qd perfectionis habet vt sic, resoluitur solum in agens.

¶ Ad obiectionem ex secunda via, negatur prima sequela: & ad probationem, Quicquid Deus &c. respõdetur, quãdo est abs sola [illegible]

D. 840

Inl. q. 80. art.1.cor. Et 2. dist. 40. q. 4. ar. 2. & di. 42. q. 2. ar. 1. Et 2. di. 37. q. 2. & di. 44. q. 1. ar. 1. Et 3. cõ. ca. 162 Et mal. q. 3 ar. 2. Et Ru. 11. lect. 5.

Nõ lõge a princ. li. est in respons. ratiocinationis 4. tomo 7.

ca. 4. i par. 4. illius nõ lõge a pri. 1 art. præc. q. 18. art. 2. & 8.

habitudo effectus ad efficiens: secus autem est ubi alia interuenit habitudo. Comedere nanq; facit Deus in animalibus comedentibus mediante causa secunda: nec potest tamen fieri comedere sine comedente. Implicat nanq; contradictionẽ vitaliter operari, quod importat comedere, & nullum viuens illu vitali opere operantẽ esse. vñ licet possit fieri comestionis similitudo, vt fit in corporib^9 assumptis ab Angelis, non tñ vera vitalis comestio absq; vere comedẽte. Et si dicat, De^9 põt cõseruare opus vitale, puta comedere, vel actuale odiũ Dei in actu exercito posito, nũc annihilando comedentem, vel odiẽtem. ergo põt etiã immediate talia facere. quicqd nanq; põt immediate cõseruare, põt immediate facere: respondet, quod si De^9 conseruaret ista, sic nõ remanerẽt eiusdẽ rõnis. Nõ.n. remanerẽt in rõne actuũ vitaliũ in actu exercito, sed p modũ formarũ: sicut si cõseruaretur albedo sine omni quãtitate, non remaneret eiusdẽ rõnis, quãuis remaneret in rõne sensibilis. Et ad hũc sensum accipiẽdo has species absolute, credit saluari via supradicta, s. quod ad spẽm moralẽ act^9 mali absolute nõ sequit deformitas. si.n. hc cõseruaret, aut fieret, nõ comitaret deformitas, quia deformitas seq. spẽm moralis act^9 mali i actu suo exercito, & non separatã in alia rõne essendi. hæc de. s.

¶ *Super Quæstionem septuagesimanona & Articulũ secundum.*

In corpore 2. ar. in calce nota Nouitie, declarationã lfg; quod De^9 est causa act^9, qui est pctũ tñ sm esse naturæ, quod moris nõ tñ est causa peccati, quia nõ est causa quod actus sit cũ defectu, i. nõ est causa cõcomitãtiæ, seu cõiunctionis defect^9 cũ actu. Cõiunctio nãq; ista nõ vndecũq; prouenit, sed ex deficiẽte li. ar. nec cõuenit actui quomodolibet sumpto, sed vt a deficiẽte pẽdet. Vnde & in q. de Malo, q. tertio artic. 2. ad secundum, dicit quod deformitas consequitur speciem actus, secundũ quod est moralis, put causat ex lib. arb. quasi diceret, quod deformitas sequit speciẽ moralẽ nõ quomodolibet sumptã: quia nõ sm qd est ab agẽte pfectio quadã, sed put causat ex li. ar. deficiẽte. [illegible] sequit ratio mali culpæ in priuatione virtutis & auersio. [illegible]

¶ Super

¶ *Super Quaestionis septuagesimaenonae Articulum tertium.*

1.q.83 ar.3 Et 2.2.q.15. art.1. Et 2. dis.40. q.4. art.2. Et 3. cont.c.162. Et veri. q. 24. art. 10. cor. Et Io. 12 lc.6. Et Ro. 2. lec.7. & c. 9. lec.3. Et 1. Cor. 4. *q.3. in me. tom. 4.

IN art.3. eiusdē 79. q. aduerte Nouitte ordinē causalitatis. Primo enim hō ponit obstaculum diuino lumini, & est causa meritoria, quòd sol iustitię subtrahat radios efficaces ad illuminandū, remouēdo obstaculū: quod est pœna secundo loco conueniens. Tertio, ex hac pœna sequitur excæcatio, aggrauatio, & obduratio pp bonum diuinæ gloriæ ad minus, vt in quarto art. dicitur in quo nihil aliud occurrit.

ARTICVLVS III.

Vtrum Deus sit causa excæcationis & indurationis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd Deus nō sit causa excæcationis & indurationis. Dicit enim* Aug. in lib. 83. quæsti. quòd Deus non est causa eius, quòd homo sit deterior: sed per excæcationem & obdurationem fit homo deterior. ergo Deus non est causa excæcationis & obdurationis.

¶ 2 Præt. Fulgentius dicit, quòd Deus non est vltor illius rei, cuius est actor: sed Deus est vltor cordis obdurati, secundum illud Ecclesi. 3. Cor durum male habebit in nouissimo. ergo Deus non est causa obdurationis.

¶ 3 Præt. Idem effectus non attribuitur causis cōtrarijs: sed causa excæcationis dicitur esse malitia hominis, sm illud Sap. 2. Excæcanis enim eos malitia eorū: & etiā diabolus, secundum illud 2. ad Corin. 4. Deus huius sęculi excæcauit mentes infidelium: quæ quidē causæ videntur esse contrariæ Deo. ergo Deus non est causa excæcationis & obdurationis.

SED CONTRA est, quod dicitur Isa. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Et Rom. 9. dicitur: Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

RESPON. Dicendū, q excæcatio & obduratio duo important. Quorū vnū est, motus animi humani inhærentis malo, & auersi a diuino lumine: & quantū ad hoc De⁹ nō ē causa excæcationis, & obdurationis sicut nō est causa peccati. Aliud autē est substractio gratiæ, ex qua sequit q mens diuinitus nō illuminet ad recte videndū, & cor hominis non emolliatur ad recte viuendum. & quātum ad hoc Deus est causa excæcationis & obdurationis. Est autē cōsiderādum, q Deus est causa vniuersalis illuminationis animarum, sm illud Io. 1. Erat lux vera quę illuminat omnē hominē venientem in hunc mundum: sicut sol est vniuersalis causa illuminationis corporū, aliter tn̄ & aliter. Nā sol agit illuminando per necessitatem naturæ: Deus autē agit voluntarie per ordinē suę sapiētię. Sol autē licet quātum est de se omnia corpora illuminet, si quod tn̄ impedimentum inueniat in aliquo corpore, relinquit illud tenebrosum, sicut patet de domo, cuius fenestræ sunt clausæ: sed tn̄ illius obscuratiōis nullo mō causa est sol. non. n. suo iudicio agit vt lumen interius non immittat: sed causa eius est solū ille qui claudit fenestrā. Deus autē proprio iudicio lumen gratiæ non immittit illis, in quibus obstaculum inuenit. vnde causa subtractionis gratiæ est nō solū ille qui ponit obstaculum gratiæ, sed etiā Deus qui suo iudicio gratiā non apponit. & per hunc modum Deus est causa excæcationis aggrauationis auriū, & obdurationis cordis: quæ quidem distinguuntur secundū effectus gratiæ, quæ & perficit intellectum dono sapientiæ, & affectū emollit igne charitatis. Et quia ad cognitionem intellectus maxime deseruiunt duo sensus, scilicet visus & auditus, quorum vnus deseruit inuentioni, scilicet visus, alius disciplinæ, scilicet auditus. ideo quātum ad visum, ponitur excæcatio: quātum ad auditum, auriū aggrauatio: quantum ad affectum, obduratio.

A AD PRIMVM ergo dicēdum, q cum excæcatio & induratio ex parte subtractionis gratiæ sint quædam pœnæ, ex hac parte eis hō nō fit deterior, sed deterior factus per culpā hæc incurrit, sicut & cęteras pœnas.

AD 2m dicendum, quòd obiectio illa procedit de obduratione secundum quod est culpa.

AD 3m dicendum, quòd malitia est causa excæcationis meritoria, sicut culpa est causa pœnæ. & hoc etiam modo diabolus excæcare dicitur, inquantum inducit ad culpam.

ARTICVLVS IIII.

B *Vtrum excæcatio & obduratio semper ordinentur ad salutem eius, qui excæcatur & obduratur.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q excæcatio & obduratio semper ordinētur ad salutē eius, qui excæcatur & obduratur. Dicit enim * Augu. in Euch. q Deus cum sit summe bonus, nullo modo permitteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere bonum: multo igitur magis ordinat ad bonum illud malū, cuius ipse est causa: sed excæcationis & obdurationis De⁹ est causa, vt* dictū est. ergo hęc ordināțur ad salutē eius qui excęcat, vel obdurat. Cap. 11. circa princip. tom. 3. Art. præc.

¶ 2 Præt. Sap. 1. dicitur, q Deus non delectatur in pditione impiorum: videretur autem in perditione eo- C rum delectari, si eorum excęcationem in bonum eorū nō cōuerteret. sicut medicus videretur delectari afflictione infirmi, si medicinā amaram, quam infirmo ppinat, ad eius sanitatem non ordinaret. ergo Deus excæcationem conuertit in bonum excæcatorum.

¶ 3 Præt. Deus non est personarum acceptor, vt dicitur Act. 10. Sed quorundā excæcationem ordinat ad eorum salutem, sicut quorundā Iudęorum, qui excæcati sunt vt Chro non crederent, & non credentes occiderent, & postmodum cōpuncti cōuerterentur, sicut de quibusdā legitur Act. 2. vt patet per* Au. in li. de quæstionibus Euangelij. ergo Deus omnium excæcationem conuertit in eorum salutem. Lib. 3. ex Math. ca. 14 in medi. tom. 4.

D SED CONTRA. Nō sunt facienda mala, vt veniāt bona, vt dicitur Ro. 3. sed excæcatio est malum. ergo Deus non excæcat aliquos propter eorum bonum.

RESPON. Dicendum, q excæcatio est quoddā præambulum ad peccatum. Peccatum autem ad duo ordinatur, ad vnū quidem per se, scilicet ad dānationē: ad aliud autem ex diuina misericordia, vel prouidentia, s. ad sanationem, inquātū Deus permittit aliquos cadere in peccatum, vt peccatum suum agnoscentes, humilientur & conuertantur, sicut* Aug. dicit in li. de natura & gratia. vn̄ & excęcatio ex sui natura ordinatur ad dānationem eius qui excæcatur, pp quod ponitur etiā reprobationis effectus: sed ex diuina miseri- E cordia excæcatio ad tēpus, ordinatur medicinaliter ad salutem eorum qui excæcantur. sed hæc misericordia, nō omnibus impenditur excæcatis, sed prædestinatis solum, quibus omnia cooperātur in bonum, sicut dr Rom. 8. Vnde quantum ad quosdā excęcatio ordinatur ad sanationem, quantū autem ad alios ad damnationem, vt* Aug. dicit in 3. de quæst. Euāgelij. Ex ca. 22. & 28. to. 7. ex Mat. ca. seu quæst. 14. to. 4.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnia mala, quæ Deus facit, vel permittit fieri, ordinantur in aliquod bonum, non tamē semper in bonū eius in quo est malum: sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam totius vniuersi. sicut culpam Tyrannorum ordinat in bonum Martyrum, & pœnam damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ suæ.

AD

Ad 2m dicendum, ꝙ Deus non delectatur io perditione hominum, quãtum ad ipsam ꝑditionem: sed ratione suę iustitię, vel ꝑꝑ bonum, quod inde ꝓuenit. F

Ad 3m dicendum, ꝙ hoc ꝙ Dens aliquorum excæcationem ordinat in eorum salutẽ, misericordiæ est: ꝙ aũt excæcatio aliorum ordinetur ad eorum damnationem, iustitiæ est: qđ autem misericordiam quibusdam impẽdit, & non omnibus, non facit personarum acceptionem in Deo, sicut in primo dictum est.

p.p.qõ. 23. ar.5.ad 3.

Ad 4m dicendum, quòd mala culpæ oon sunt facienda vt veniant bona: sed mala pœnæ sunt inferenda propter bonum.

QVAESTIO LXXX.

De causa peccati ex parte diaboli, in quatuor articulos diuisa.

Deinde Considerandum est de causa peccati ex parte diaboli.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

§ Primo, Vtrum diabolus sit directe causa peccati.

§ Secundo, Vtrũ diabolos inducat ad peccãdũ, interi' persuadẽdo.

§ Tertio, Vtrum possit necessitatem peccandi inducere.

§ Quarto, Vtrũ omnia peccata ex diaboli suggestione proueniãt.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum diabolus sit homini directe causa peccandi.

Ad primvm sic proceditur. Videtur ꝙ diabolus sit homini directe causa peccandi, Peccatum enim directe in effectu consistit: sed *August. dicit 4. de Trinitat. quòd diabolus suæ societati malignos affectus inspirat. Et †Beda super Act. dicit, quòd diabolus animam in affectum malitię trahit. & 'Isid. dicit in lib. de summo bono, ꝙ diabolus corda hominũ occultis cupiditatib' replet. ergo diabolus directe est cã peccati,

§ 2 Præt. †Hiero. dicit, ꝙ sicut Deus est perfector boni, ita diabolus est perfector mali: sed Deus est directe causa bonorũ nostrorum. ergo diabolus est directe causa peccatorum nostrorum.*

§ 3 Præt.* Philosop. dicit in quodam ca. Ethicæ Eudemicæ, ꝙ oportet esse quoddam principium extrinsecum humani coosilij: consilium autem humanum nõ solum est de bonis, sed etiam de malis. ergo sicut Deus mouet ad consiliũ bonum, & per hoc directe est causa boni: ita diabolos mouet hominem ad consilium malum, & per hoc sequitur, ꝙ diabolus directe sit causa peccati.

Sed contra est, quod *Aug. probat in 1. & 3. de lib. arb. ꝙ nulla alia re fit mens homiois serua libidinis, nisi propria voluntate: sed homo non fit seruus libidinis nisi per peccatum. ergo causa peccati non potest esse diabolus, sed sola propria voluntas.

Respon. Dicendum, ꝙ peccatum actus quidam est. vnde hoc modo potest esse aliquid directe causa peccati, per quem modum aliquis directe est causa alicuius

G actus: quod qoidem non cootingit nisi per hoc, ꝙ proprium principium illius actus mouet ad agẽdum. Proprium autem principiũ actus peccati est voluntas, quia omne peccatum est voluntarium. vnde nihil potest directe esse causa peccati, nisi quod potest mouere voluntatem ad agendũ. Voluntas autẽ, sicut* supra dictum est, a duobus moueri potest. Voo modo ab obiecto, sicut dr̃, ꝙ appetibile apprehensum mouet appetitũ. Alio modo ab eo, qđ interius incli

H nat voluntatem ad volẽdum. hoc autem non est nisi vel ipsa voluntas, vel Deus, vt* supra ostensum est. Deus autẽ non potest esse causa peccati, vt* dictum est. Relinquit' ergo quòd ex hac parte sola voluntas hominis sit directe causa peccati eius. Ex parte autem obiecti potest intelligi, quòd aliquid moueat voluntatem tripliciter.

I Vno modo, ipsum obiectum propositum, sicut dicimus ꝙ cibus excitat desiderium hominis ad comedendum. Alio modo, ille qui proponit, vel offert huiusmodi obiectum. Tertio modo, ille qui persuadet obiectum propositum habere rationem booi, quia & hic aliqoaliter proponit proprium obiectum voluntati, quod est rationis booum verum, vel apparens. Primo igitur modo res sensibiles exterius apparentes mouent voluntatem hominis ad peccãdum: secundo autem & tertio modo vel

K diabolus, vel etiã hõ pôt iocitare ad peccandum, vel offereodo aliquid appetibile sensui, vel persuadendo ratiooi. Sed nullo istorum trium modorum pôt aliquid esse directa causa peccati: quia voluntas oon ex necessitate mouetur ab aliquo obiecto, nisi ab vltimo fine, vt* supra dictum est: vnde non est sufficiẽs causa peccati neq; res exterius oblata, neque ille qui eã proponit, neque ille qui persuadet. vnde sequitur, ꝙ diabolus oõ sit causa peccati directe, vel suffi-

¶ Super Quæstionis octuagesimæ Articulum primum.

In art. 1 q. 80. dubium occurrit circa propositionem in litera positã, scilicet, esse causam directe alicuius actus nõ cõtingit nisi per hoc, ꝙ ꝓpriũ principiũ illi' actus mouet ad agẽdũ. Aut nãq; hęc propositio intelligit' absolute, vt sonat, s. nihil est directe causa act' nisi &c. aut limitate ad actũ alterius ꝑꝑ materiã subiectã, de qoa est sermo, causa scilicet extrinseca ꝙ homo peccet. Si primo modo, obstat illi illa maxima, Deus potest supplere vicem causæ secundæ. Si secundo modo, obstat litera, quæ principium actus voluntarii, voluntatem scilicet ad agendũ moueri subiungit non solũ a Deo, sed ã se. si enĩ de extrinseco tãtũ motore esset sermo in illa propositione, ipsummet non cõnomeraretur subsumendo.

Supr. q. 75. ar. 3. Et 3. q. 8. art. 7. Et mal. q. 3. ar. 3. et 4. Et quol. 3. ar. 8. corp.

*Aug. 4. de Tri. ca. 12. circa princ. com. 3.

†ca. 5. act. circa princ. illius to. 2.

'ea lib. 1 cap. 5. & li. 2. cap. 41.

†li. 2. cont. Iouinian. nõ longe a prin. to. 3.

*li. 7. mor. eudemiorũ ca. 18.

¶ Ad hoc dr̃, ꝙ neutro modo ꝓpositio literę iotelligitur. Qđ enim nõ intelligatur primo modo, patet ex hoc, ꝙ nullũ principiũ mere naturale efficit causa directe actus proprii, eo quod nullũ tale mouet seipsum ad agendũ. Si enĩ ad causandũ directe actũ, exigitur qđ moueat ad agẽdũ ꝓpriũ illius act' principiũ, absq; vlla ambiguitate sequitur, quòd nec calor sit directe causa calefaciẽdi, nec frigus stupefaciendi, nec lux illuminandi &c. Quòd vero nec secundo mõ intelligatur, ex ipsa sumptiõe patet: quãmuis nãque diceret quispiam, quòd ad boni catẽ doctrinæ addit author ẽt voluntatẽ moueri a se. Si tñ formaliter cõtextus literæ cõspiciat, apparebit, ꝙ est uera & formalis subsumptio: ac ꝑ hoc oportet maiorẽ ꝓpositionẽ cõmunẽ esse ad causas iotus, & extra. & vere sic est. Intendit igitur author, ꝙ ad esse directe causam act', qui est alicuius act', siue illud aliquid sit idem, siue diuersum a causa, exigitur ꝙ causa propriũ principium illius actus mooeat ad agẽdum, ita quod in hac propositione duo cõtinẽtur. Alterum quod supponitur, scilicet, actum existere alicuius principii executiui: & per hoc includuntur omnia principia ꝓpria actuũ tã naturaliũ, ꝙ animalium. Alterũ quod docemur, scilicet, qđ requirat' ad esse caosam directe act' existẽtis ab aliquo principio executiuo. et dicimus, ꝙ exigitur ꝙ moueat illud propriũ ad agendũ siue hoc sit idem cũ illo principio executiuo, siue diuersum. Est igitur sensus propositionis, quòd præsupposito, ꝙ actus sit alicuius principii principiantis ipsum executiue, vt calor calefacit, oculus videt, volũtas vult, & huiusmodi, ad hoc ꝙ aliquid siue idẽ, siue diuersum sit causa directe calefactionis visionis, volitionis illius vltra illud principiũ non absolute, sed inquantũ est causa executiua, oportet ꝙ moueat principiũ illud exequẽs ad agẽdũ. Et hũc sensum insinuãt verba literę in ly, alicui': nõ .n. ly, alicui' cadit supra ly act', sed cadit supra subiotellectũ principiũ: ac si dixisset. Act' q est alicui'. et ꝑ hoc soluontur obiectiones. nã neq; naturalia principia excludũtor a directa caosalitate executioa actuũ, nec oipotẽtiæ diuinæ aliqd adimit' oportet .n. si ipsa caosat actũ meũ, ꝙ me moueat ad agẽdũ: quia act' q esset me', posset sine me cãre.

*li. 1. ca. 11. circa princ. tom. 1. & li. 3. ca. 8.

D. 1006.

Q. 9. art. 3. 4. 5. & 6.

Q. 9. art. 3. 4. 5. et 6.

*q. 79. ar. 1

Q. 10. ar. 2. & p p. q. 106. art. 2. & q. 105. art. 4.

AD

cienter, sed solum per modum persuadentis, vel proponentis appetibile.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ omnes illæ authoritates, & si quæ similes inueniantur, sunt referendæ ad hoc, ꝙ diabolus suggerēdo, vel aliqua appetibilia proponendo inducit in affectum peccati.

Ad 2m dicendū, ꝙ similitudo illa est attendēda quātum ad hoc, ꝙ diabolus quodammodo est causa peccatorum nostrorum, sicut Deus est aliquo modo causa bonorum nostrorum, non tñ attenditur quantum ad modū causandi: Nā Deus causat bona interius mouendo voluntatē, qđ diabolo conuenire non potest.

Ad 3m dicēdum, ꝙ Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed ꝙ determinetur ad malū consilium voluntas humana, hoc directe quidem est ex voluntate humana, & a diabolo per modū persuadentis, vel appetibilia proponentis.

Articvlvs II.

Vtrum diabolus possit inducere ad peccandum interius instigando.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ Articulum secundum.*

In artic. 2. nota, ꝙ hinc habes, quomodo in mulieribus istis, quę dicūtur visiones habere, causari ex dæmonū illusione, aut humorum & spirituū cōmutatione potest, vt vigilantes imaginentur, et appareat eis sic esse in re, sicut contingit dormientibus qui somniant. Accidit enim ꝙ aliquis patiatur vigilās, quod alter patitur dormiens, vt manifeste patet in phreneticis. Notent autem hoc rectores religiosarū personarum, ne diui[n]æ tribuentes qđ naturę, aut dęmonis est, errent, erentq; alios faciant.

Mal. qō. 3. art. 4. & q. 16. art. 11. Et quol. 3. ar. 8. cor.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur ꝙ diabolus nō possit inducere ad peccandū interius instigādo. Interiores. n. mot[us] animæ sunt quædā opera vitæ: sed nullum opus vitæ potest esse nisi a principio intrinseco, nec et opus animę vegetabilis, qđ est infimum inter opera vitæ. ergo diabolus secundum interiores motus nō pōt hominem instigare ad malum.

§ 2 Præt. Omnes interiores motus secundum ordinem naturæ a sensibus exterioribus oriuntur: sed præter ordinē naturæ aliquid operari, est solius Dei, vt in primo dictum est. ergo diabolus non potest in interioribus motibus hominis aliquid operari, nisi secundum ea, quæ in exterioribus sensibus apparent.

p. p. q. 110. art. 4.

§ 3 Præt. Interiores actus animæ sunt intelligere, & imaginari: sed quantū ad neutrum horum potest diabolus aliquid operari, quia, vt in primo habitū est, diabolus non imprimit in intellectū humanū: in phantasiā etiā videtur ꝙ imprimere non possit, quia formæ imaginatæ tanquā magis spirituales, sunt digniores q̄ formæ, quę sunt in materia sensibili, quas tñ diabolus imprimere nō pōt, vt patet ex his, quæ in primo habita sunt. ergo diabolus non potest secundum interiores motus inducere hominem ad peccatum.

p. p. q. 110. art. 2.

Sed contra est, quia secundum hoc nunquam tentaret hominē, nisi visibiliter apparendo: quod patet esse falsum.

Respon. Dicendum, ꝙ interior pars animæ est intellectiua & sensitiua. Intellectiua autē continet intellectum & voluntatem. & de voluntate quidē iā dictū est, quomodo ad eā diabolus se habet. Intellectus aūt per se quidē mouetur ab aliquo illuminānte ipsum ad cognitionē veritatis, ꝙ diabolus circa hominem non intendit, sed magis obtenebrat rationem eius ad consentiendū peccato, quæ quidē obtenebratio prouenit ex phantasia & appetitu sensitiuo: vnde tota interior operatio diaboli esse videtur circa phantasiā & appetitū sensitiuū; quorū vtrunq; cōmouendo pōt inducere ad pc̄tm̄. Potest. n. operari ad hoc, ꝙ imaginationi aliquæ formæ imaginariæ præsententur. potest etiā facere, ꝙ appetitus sensitiuus concitetur ad aliquā passionē. Dictum est. n. in 1. lib. ꝙ natura corporalis spirituali naturaliter obedit ad motum localē. vñ & diabolus omnia causare potest, quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire possunt, nisi virtute diuina reprimatur. Quòd autē aliquæ formæ repræsententur imaginationi, sequitur quandoq; ad motū localē. Dicit. n. Philos. in lib. de somno & vigilia, ꝙ cū animal dormierit, descendente plurimo sanguine ad principium sensitiuum, simul descēdunt motus, siue impressiones relictæ ex sensibiliū motionibus, quæ in sensibilibus speciebus conseruātur, & mouēt principium apprehensiuū, ita ꝙ apparent, ac si tunc principiū sensitiuū a rebus ipsis exterioribus immutaretur. vñ talis motus localis spirituum, vel humorum, procurari pōt a dæmonibus, siue dormiant, siue vigilent homines: & sic sequitur ꝙ hō aliqua imaginetur. Similiter etiā appetitus sensitiuus concitatur ad aliquas passiones sm̄ quendā determinatum motū cordis & spirituum: vñ ad hoc etiā diabolus potest cooperari. Et ex hoc ꝙ passiones aliquæ cōcitantur in appetitu sensitiuo, sequitur ꝙ & motum, siue intentionem sensibilem prædicto mō reductā ad principium apprehensiuum magis homo percipiat; quia vt Philos. in eodē lib. dicit, Amantes modica similitudine in apprehensionem rei amatæ mouētur. Contingit etiam ex hoc, quòd passio est concitata, vt id quod proponitur imaginationi, iudicetur prosequendum; quia ei qui a passione detinetur, videtur esse bonum id, ad quod per passionem inclinatur. Et per hunc modum interius diabolus inducit ad peccandum.

A · p. p. q. 110. art. 3. · B · cap. 3. paulo ante med. diū to. 2. · C · ca. 2. a med. to. 2.

Ad primvm ergo dicendū, ꝙ opera vitæ semper etsi sint ab aliquo principio intrinseco, tamen ad ea potest cooperari aliquod exterius agēs: sicut etiam ad opera animæ vegetabilis operatur calor exterior, vt facilius digeratur cibus.

D

Ad 2m dicendum, ꝙ huiusmodi apparitio formarū imaginabilium nō est omnino præter ordinē naturæ, nec est p solum imperium, sed p motum localem, vt dictum est. Vnde patet respōsio ad 3m, quia formæ illæ sunt a sensibus acceptæ primordialiter.

In cor. art.

Articvlvs III.

Vtrum diabolus possit necessitatem inferre ad peccandum.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ Articulum tertium.*

In artic. 3. in respōsionē ad 3. dubiū occurrit, nā hæc doctrina retractatur inferius in tertia parte in quæst. de tentatione Christi, vbi existimat authoritatē August. author dicit, quòd non potest esse absque peccato tentatio a carne: nō enim cōpatiuntur se dicta hic & ibi. Nā ibi dicitur, quòd cōcupiscentia carnis aduersus spiritum, nō pōt esse absque peccato: hic dicitur ꝙ non est peccatū, quādo ei ratio actualiter resistit. nō semper ergo est peccatum.

Mal. qō. 3. art. 3. ad 9. & ar. 4. cor. & q. 16. ar. 11. ad 15. & ar. 12. ad 10.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd diabolus possit necessitatem inferre ad peccandum. Potestas enim maior potest necessitatem inferre minori: sed de diabolo dicitur Iob. 41. Non est potestas super terrā, quæ ei valeat cōparari. ergo potest homini terreno necessitatem inferre ad peccandum.

E

§ 2 Præt. Ratio hominis non potest moueri nisi secundum ea, quę exterius sensibus proponuntur, & imaginationi repræsentātur: quia omnis nostra cognitio ortum habet a sensu, & non est intelligere sine phantasmate, vt dicitur in lib.

¶ Ad

Art. præc. † q.12. circa prin. 10.4.

Li.19.de ci. dei ca.4. in te med. illi* tom. 5.

Art. præc.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ ista non contrariantur adinuicẽ: ibi nãque dicitur, ꝙ semꝑ est peccatũ, cũ caro cõcupiscit aduersus spiritũ. quod ibi discutiendum est Domino cõcedente: hic aũt nihil cõtra dictã vniuersalẽ dicitur. Non.n.dr̃, ꝙ aliqñ nõ est peccatũ, sed dicitur, ꝙ quãdo ei rõ actualiter resistit, nõ est peccatũ, quod nihil repugnat illi, qm̃ vtrũ tale quando inueniatur, non affirmatur: nã nõ asseritur, ꝙ cõcupiscentia carnis aduersus ipsum aliquãdo *ratio totaliter resistit: hoc enim illi vniuersali cõtradiceret, sed asseritur, ꝙ quãdo ratio resistit, nõ est peccatũ: quod æquiualet cõditionali, Si ratio resistit, nõ est peccatũ. Et intẽdit author hic solũ satisfacere argumento pro præsenti materia, qua tractatur de potestate diaboli: & dicere, ꝙ cõcupiscẽte caro aduersus spiritũ nõ consurgit peccatũ ex concupiscentia, quã potest facere diabolus, sed ex non resistentia rationis, quæ nõ subiacet potestati dæmonis: quia cõcupiscentia ista, si ratio ei resistit, non est peccatũ, sed materia exercẽdæ virtutis. Et hoc sat est argumento, quia dato quòd semꝑ sit peccatũ, vt Aug. dicit, nõ tñ ad illud necessitat dæmon, qui ad non resistẽtiã rationis necessitate nequit. Vtrum autẽ possibile sit rationẽ concupiscẽtiæ actualiter carni totaliter resistere, indiscussum dimittitur, vt impertinens.

Q.77.ar.7.

¶ De quarto articulo eiusdem 80. q. nihil occurrit scribendũ.

D.153. Q.98.ar.6.

de anima: sed diabolus potest mouere imaginationem hominis, vt dictũ* est, & ẽt exteriores sensus. dicit enim † Aug. in lib. 83. q. ꝙ serpit hoc malũ, scilicet quod est a diabolo, per omnes aditus sensibiles, dat se figuris, accõmodat se coloribus, adhæret sonis, infundit se saporibus. ergo potest rationem hominis ex necessitate inclinare ad peccandum. F

§ 3 Præt. Secundum * Aug. Nonnullum peccatum est, cum caro cõcupiscit aduersus spiritum: sed concupiscentiam carnis diabolus potest causare, sicut & cęteras passiones, eo modo quo * supra dictũ est. ergo ex necessitate potest inducere ad peccandum. G

Sed contra est, quod dicitur 1. Pet. vlt. Aduersarius vester diabolus tanquàm leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Frustra autẽ talis admonitio daretur, si homo ei ex necessitate succũberet. nõ ergo potest homini necessitatem inducere ad peccandum. H

Respon. Dicendum, ꝙ diabolus propria virtute, nisi refrænetur a Deo, potest aliquem inducere ex necessitate ad faciendum aliquem actum, qui de suo genere peccatum est: non autem potest inducere necessitatem peccandi. quod patet ex hoc, quòd hõ motiuo ad peccandum non resistit nisi per rationem, cuius vsum totaliter impedire potest mouẽdo imaginationem & appetitũ sensitiuũ, sicut in arreptitiis patet: sed tunc rõne sic ligata, quicquid hõ agat, nõ imputatur ei ad peccatum: sed si ratio non sit totaliter ligata, ex ea parte qua est libera, potest resistere peccato, sicut * supra dictũ est. Vnde manifestum est, ꝙ diabolus nullo modo potest necessitatem inducere homini ad peccandum. I

Ad primum ergo dicẽdum, quòd non quælibet potestas maior homine, potest mouere voluntatem hominis, sed solus ᵈ Deus, vt supra habitum est. K

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ illud quod est apprehensum per sensum vel imaginationem, nõ ex necessitate mouet voluntatem, si homo habeat vsum rationis, nec semper huiusmodi apprehensio ligat rationem.

D.445. Ad 3ᵐ dicendum, quòd concupiscentia ᵈ carnis contra spiritum, quando ratio ei actualiter resistit, non est peccatũ, sed materia exercendæ virtutis. Qđ autem ratio ei non resistat, non est in potestate diaboli: & ideo non potest inducere necessitatem peccati.

Articvlvs IIII.

Vtrum omnia peccata hominum sint ex suggestione diaboli.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quòd omnia peccata hominum sint ex suggestione diaboli. Dicit enim * Dionysi. 4. cap. de diui. nõ. quòd multitudo dæmonum causa est omnium malorum & sibi, & alijs. — Prima parte. q.63.ar. 2. cor. & q. 114.ar.3. Et 3.q.8.ar.7. ad 2. Et mal. qõ. 3. art. 5.

§ 2 Præt. Quicunque peccat mortaliter, efficitur seruus diaboli, secundũ illud Ioan. 8. Qui facit peccatũ, seruus est peccati: sed ei aliquis in seruitutẽ addicitur, a quo est superatus, vt dicitur 2. Pet. 2. ergo quicunq; facit peccatum, superatus est a diabolo. — * ca.4. par. 4. parum a prin.

§ 3 Præt. † Greg. dicit, ꝙ peccatum diaboli est irreparabile, quia cecidit nullo suggerente. si igit̃ aliqui homines peccarẽt per liberũ arb. nullo suggerente, eorũ peccatum esset irremediabile, quod patet esse falsum. ergo omnia peccata humana a diabolo suggeruntur. — † hoc habet formaliter Ansel. li. 2. cur Deᵘˢ hõ ca.21. circa med. Greg. etiã lib. 9. moral. cap. 36. habetur ad sensum. & li 4.c.9.

Sed contra est, quod dicitur in li. * de ecclesiasticis dogmatibus, Non omnes cogitationes nostræ malæ a diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. — * ca. 82. hic liber est inter opera Aug. to. 3.

Respon. Dicendũ, ꝙ occasionaliter quidem & indirecte diabolus est causa omniũ peccatorũ nostrorum, inquãtum induxit primũ hominem ad peccãdũ, ex cuius peccato intãtum vitiata est humana natura, vt omnes ad peccandum procliues simus: sicut diceretur esse cã cõbustionis lignorum, qui ligna siccaret, ex quo sequeretur, ꝙ facile incenderentur. Directe autem nõ est causa omnium peccatorum humanorum, ita ꝙ singula peccata persuadeat. Quod Origines probat ex hoc, quia etiã si diabolus nõ esset, homines haberent appetitum ciborum, & venereorum, & similium: qui posset esse inordinatus, nisi ratione ordinaretur, quod subiacet libero arbitrio. — li.3. periar. ca.2.

Ad primvm ergo dicẽdum, ꝙ multitudo dæmonum est causa omnium malorum nostrorum, secundum primam originem, vt* dictum est. — In corp. ar.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd non solum fit seruus alicuius qui ab eo superatur, sed etiam qui ei voluntarie se subiicit: & hoc modo fit seruus diaboli, qui motu proprio peccat.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ peccatum diaboli fuit irremediabile, quia nec aliquo suggerente peccauit, nec habuit aliquam pronitatem ad peccandum ex præcedenti suggestione causatam, quod de nullo hominis peccato dici potest.

QVAESTIO LXXXI.

De causa peccati ex parte hominis, in quinque articulos diuisa.

Deinde considerandum est de cã peccati ex parte hominis. Cum autẽ hõ sit causa peccati alteri homini exteriꝰ suggerendo, sicut & diabolus, habet quendã specialem modum causandi peccatum in alterum per originem: vnde de peccato originali dicendum est.

¶ Et circa hoc tria consideranda occurrunt. Primo, de eius traductione. Secundo, de eius essentia. Tertio, de eius subiecto.

¶ Super Quæstionis octuagesimæ primæ Articulum primum.

In art. 1. q. 81. dubiũ primò Nouitorũ occurrit, quò pacto stat declaratio authoris de modo quo originale pctm̃ traducitur. Proportionalis nãq; similitudo de peccato membri ac voluntatis mouentis illud, & huiꝰ hominis ad primum parentem generantẽ ipsum, incõsona est. Nam quia voluntas membrũ quoddã est mouet ad executionẽ culpę: ideo membrũ culpæ particeps fit,

Et circa primum quæruntur quinque.

¶ Primo, Vtrum primum peccatū hominis deriuetur per originē in posteros.

¶ Secūdo, Vtrum omnia alia peccata primi parentis, vel etiam aliorum parentum, per originem in posteros deriuentur.

¶ Tertio, Vtrum peccatum originale deriuetur ad omnes, qui ex Adam per uiam feminis generantur.

¶ Quarto, Vtrum deriuaretur ad illos, qui miraculose ex aliqua parte humani corporis formarentur.

¶ Quinto, Vtrum si femina peccasset, uiro non peccante, traduceretur originale peccatum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum primum peccatum primi parentis traducatur per originem in posteros.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd primū peccatum primi parentis non traducatur ad alios per originem. Dicitur enim Ezechiel. 18. Filius non portabit iniquitatem patris: portaret autem, si ab eo iniquitatē traheret. ergo nullus trahit ab aliquo parentum per originem aliquod peccatum.

¶ 2 Præt. Accidens non traducitur per originem, nisi traducto subiecto, eo quòd accidens non transit de subiecto in subiectum: sed anima rationalis, quæ est subiectum culpæ, non traducitur per originē, ut in primo ° ostensum est. ergo neque aliqua culpa per originem traduci potest.

¶ 3 Præt. Omne illud quod traducitur per originem humanam, causatur ex semine: sed semen non potest causare peccatum, eo quòd caret rationali parte animæ, quæ sola potest esse causa peccati. ergo nullum peccatum potest trahi per originem.

¶ 4 Præt. Quod est perfectius in natura, uirtuosius est ad agendum: sed caro perfecta non potest inficere animam sibi unitam, alioquin anima non posset emundari à culpa originali, dum est carni unita. ergo multo minus semen potest inficere animam.

¶ 5 Præt. ° Philosophus dicit in 3. Ethicorum, quòd propter naturam turpes, nullus increpat, sed eos qui propter desidiam, & negligentiā.

A dicuntur autem natura turpes, qui habent turpitudinem ex sua origine. ergo nihil quod est per originē, est increpabile, neque peccatum.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Roma. 5. Per unum hominem peccatum in hunc mundū intrauit: quod non potest intelligi per modum imitationis, vel incitationis propter hoc, quod dicitur Sapien. 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum: restat ergo quòd per originem à primo homine peccatum in mun- B dum intrauit.

RESPON. Dicendum, quòd secundum fidem catholicam est tenendum, quòd primum peccatum primi hominis originaliter transit in posteros: propter quod etiam pueri mox nati deferuntur ad baptismum tanquàm ab aliqua infectione culpæ abluēdi. Contrarium est autem hæresis Pelagianæ, ut patet per ° Augustinum in plurimis suis libris. Ad inuestigandum autem qualiter peccatum primi pa- C rentis originaliter possit transire in posteros, diuersi diuersis uiis processerunt. Quidam enim considerantes, quòd peccati subiectum est anima rationalis, posuerunt, ꝙ cū semine rationalis anima traducatur, ut sic ex infecta anima infectę animę deriuari uideantur. Alij uero hoc repudiantes tanquàm erroneum, conati sunt ostendere, quomodo culpa animæ parentis traducitur in prolem, etiam si anima nō traducatur, per hoc quòd corporis D defectus traducuntur à parente in prolem: sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricū, propter aliquam corruptionem seminis, licet talis corruptio non dicatur lepra, uel podagra. Cum autē corpus sit proportionatū animæ, & defectus animæ redundent in corpus, & econuerso: simili modo dicitur, quòd culpabilis defectus animæ per traductionem seminis in prolem deriuatur, quamuis semen actualiter nō sit culpæ subiectum. E Sed omnes huiusmodi uiæ insufficientes sunt: quia dato quòd aliqui defectus corporales à parente transeant in prolem per originem, & etiam aliqui defectus animæ ex consequenti propter corporis indispositionem, sicut interdum ex fatuis fatui generantur: tamen hoc ipsum, quod est ex origine aliquem defectum habere, videtur excludere rationē culpæ, de cuius ratione est, quod sit uoluntaria. Vnde etiam posito, ꝙ anima rationalis

sit: generans autem non mouet generationis motione hūc hominem existentem ad culpam, sed facit hunc hominē esse cum tali defectu, quo nō fit participatio culpæ, sed pœnæ, uel defectus potius.

¶ Ad hoc dicitur, quòd similitudo cōsonat, & optime declarat intentum, si attendimus ad illud quod est per se. In motione enim membri à uoluntate per se, fit quod membrum constituitur in hoc quod est ei esse instrumentum uoluntatis ad tale opus, & ex hoc ipso, in supposito quod sit capax culpę, instrumentum illud culpę sit particeps: & similiter in generatione huius hois ab Adā per se, fit ꝙ hic homo constituitur in hoc quod est esse membrum Adæ, ut capitis. Ex hoc nanque, quòd per semē ab ipso generatur, eius membrum fit, adeo quòd si aliter generaretur, aut fieret, nō esset eius membrum. ex hoc autem quòd eius membrum est, supposito quòd susceptiuum culpę particeps sit culpæ, & nō solum pœnæ. Generatiua ergo motio respondet motioni imperatiuæ in hoc, qđ est utraque cōstituere motum in hoc quod est esse aliquid mouentis, ut sic possit ei imputari ad culpam præsupposita eius capacitate. Quòd autem ibi membrum præsit, & hic non, nihil efficit, immo ꝓportionalitatē adiuuat: quia sicut ad culpam actualē mouet præexistens, ita mouens ad culpam originalem mouet, id est, ducit de potentia ad actum non præexistens: cū tra rationem namque eius quod oritur, est præexistere.

3.q.19.ar 4 ad 1. Et 2. d.33. qō.1. artı.1 Et 4. contra c.50 51. & 52. Et mal.q 4. articul.1. Et opul.3. ca. 201. 202. 203. & 204 Et Rom. 5. lect. 3.

q.118.ar.2

¶ In eodem articulo aduerte, quòd authot positionē qui in secundo sententiarum distinctione trigesima sequutus est, licet non totaliter arguere uideatur: si tamen diligentius consideretur litera, dum arguitur insufficientiæ secunda uia, positio illa olim sua reprehenditur. Nam ibi tenuit peccatum originale contrahi per originem, sicut podagram, uel stoliditatem, redundante in formam conditione materiæ, & habere rationē culpæ propter uoluntatem parentis. Hic autem licet de isto voluntario non fiat mentio referendo illam opinionem, subintelligitur tamen, ut puto, tanquàm commune cōfessum ab omnibus, quod hoc est uoluntarium aliena uoluntate. Reprehenditur autem hæc positio tanquàm insufficiens, quia non saluat rationem uoluntarij etiam aliena uoluntate, sic quòd sufficiat ad rationem culpę in hoc genito: quoniam totum hoc quod illa positio dicit acceptatum, uerificatur de Sorte secundum se. Est namque secundum se habens conditiones formæ coaptatas materiæ conditionibus, uoluntate Adæ uoluntate contractas ab eo: & tamē defectus ille non est culpa Sortis secundum se. Quia ergo oportet ad saluandum uoluntarium requisitum ad culpam huius absque propria uoluntate, ponere hunc hominē esse aliquid alienę uoluntatis, ut sic sit uoluntarius defectus uolūtate propria nō secundum se, sed secundum quod membrum alterius, à quo inchoat hæc culpa. Et hoc non positum est à prædictis positionibus, ideo arguūtur: & ponitur alia uia, qua saluatur sufficienter ratio uolūtarij per hoc, quòd ponitur ī Sorte hoc peccatum, ut est mēbrum Adæ: & ex consequenti in ipso secundum se.

Ca.5.a me.

Li.1.retrac. ca.9.ad fin. tom.1.li.3. contra Iul. c.1. a med. to.7.& lib. De bo.perseuer.c.11. & 12.to.7.

¶ In respōsione ad tertium in eodem articulo nota, quòd culpam esse utriusque licet

liter in semine accipiendum est concomitanter, & non principaliter. In semine nanque est uirtualiter natura humana, quam concomitatur culpa originalis: ita quòd non oportet aliquã intentionalem qualitatem in semine fingere, qua productiuum sit culpæ. Hoc enim nec somniauit author, cum culpa nihil entitatis sit, & concomitanter fiat, & sufficiens sit semen decisum à natura destituta iustitia originali. Verba autẽ authoris in quæstiõe de Malo, quæstione quarta, articulo primo ad nonum, non significant oppositum: sed quòd priuatio iustitiæ originalis in semine illo mõ quo in semine saluatur, ex defectu spectat ad genus moris uirtualiter, non quia est actu moralis, sed quia tendit ad morale peccatum: & sic ista priuatio est quædam intentio mali moralis, & malum morale est in ea intentionaliter, sicut color in aere, & anima in semine. Et tenet similitudo quo ad hoc, quia intentio ordinatur ad illud, cuius dicitur intẽtio, non quo ad esse entis positiua, cum hoc de priuatione dici non possit, etiã si fingendi detur licentia.

¶ Et hæc de ista materia dicta sufficiãt: quoniam euacuant omnes difficultates necessarias.

Cap. 5. to. 5

In prædica. c. 2. de specie a medio illius tom. 5.

traduceretur, ex hoc ipso quòd infectio animæ prolis non esset in eius uoluntate, amitteret rationẽ culpæ obligantis ad pœnam, quia ut* Philosophus dicit in tertio Ethicorum, Nullus improperabit cæco nato, sed magis miserebitur. Et ideo alia uia procedendum est dicendo, quòd omnes homines qui nascuntur ex Adam, possunt considerari ut unus homo, inquantum conueniunt in natura, quam à primo parente accipiunt, secundum quod in ciuilibus omnes homines, qui sunt unius communitatis, reputantur quasi unum corpus, & tota communitas quasi unus homo. sicut etiam * Porphyrius dicit, quòd participatione speciei plures homines sunt unus homo. Sic igitur multi homines ex Adam deriuati, sunt tanquàm multa membra unius corporis: actus autem unius membri corporalis, puta manus, non est uoluntarius uoluntate ipsius manus, sed uoluntate animæ, quæ primo mouet membrum. Vnde homicidiũ, quod manus committit, non imputaretur manui ad peccatum, si consideraretur manus secundum se ut diuisa à corpore, sed imputatur ei inquantum est aliquid hominis, quod mouetur à primo principio motiuo hominis. Sic igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex Adam generato, non est uoluntaria uoluntate ipsius, sed uoluntate primi parentis, qui mouet motione generationis omnes, qui ex eius origine deriuantur, sicut uoluntas animæ mouet omnia membra ad actum. vnde peccatum, quod sic à primo parente in posteros deriuatur, dicitur originale: sicut peccatum quod ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale, & sicut peccatũ actuale quod per membrum aliquod committitur, non est peccatum illius membri, nisi inquantum illud membrum est aliquid ipsius hominis, propter quod uocatur peccatum humanum. Ita peccatum originale nõ est peccatum huius personæ, nisi inquantũ hæc persona recipit naturã à primo parẽte: unde & uocatur peccatũ naturæ, s̃m illud Eph. 2. Eramus natura filii iræ.

Ad primum ergo dicendum, quòd filius dicitur non portare peccatum patris, quia non punitur pro peccato patris, nisi sit particeps culpæ: & sic est in proposito. deriuatur. n. per originem culpa à patre in filium, sicut & peccatum actuale per imitationem.

Ad 2^m dicendum, quòd etsi anima nõ traducatur, quia uirtus seminis non potest causare aĩam rõnalem; mouet tñ ad ipsam dispositiue: unde per uirtutẽ seminis traducitur humana natura à parente in prolem, & simul cum natura naturæ infectio. Ex hoc. n. fit iste qui

F nascitur, consors culpæ primi parentis, quòd naturam ab eo sortitur per quandam generatiuam motionem.

Ad 3^m dicendum, quòd etsi culpa non sit actu in semine, est tamen ibi in uirtute humanæ naturæ, quam concomitatur talis culpa.

Ad 4^m dicendum, quòd semen est principium generationis, quę est proprius actus naturæ, eius propagationi deseruiens: & ideo magis inficitur anima per semen, quàm per carnem iam perfectam, quæ iam determinata est ad personam.

Ad 5^m dicendum, quòd illud quod est per originem, non est increpabile, si consideretur iste qui na-

G scitur secundum se: sed si consideretur prout refertur ad aliquod principium, sic potest esse ei increpabile, sicut aliquis qui nascitur, patitur ignominiam generis ex culpa alicuius progenitorum causatam.

ARTICVLVS II.

Vtrum etiam alia peccata primi parentis, uel proximorum parentum traducantur in posteros.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd etiam alia peccata uel ipsius primi parẽtis, uel proximorum parentum traducantur in posteros. Pœna enim nunquàm debetur nisi culpæ: sed aliqui pu-

H niuntur iudicio diuino pro peccato proximorum parentum, secundum illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes, uisitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Iudicio etiã humano i crimine læsæ maiestatis filii exhæredantur pro peccato parentum. ergo etiam culpa proximorum parentum trãsit ad posteros.

2. di. 20. q. 1. ar. 3. ad 1. Et. d. 33. q. 1. ar. 1. Et 4. contra c. 52 ad 13. Et mal. q. 4. ar tic. 8.

¶ 2 Præt. Magis potest transferre in alterum id quod habet aliquis à seipso, quàm id quod habet ex alio, sicut ignis magis põt calefacere, quàm aqua calefacta; sed homo transfert in prolem per originem peccatum quod habet ab Adam. ergo multo magis peccatum quod ipse commisit.

¶ 3 Præt. Ideo contrahimus à primo parente pecca-

I tum originale, quia in eo fuimus sicut in principio naturæ, quam ipse corrupit: sed similiter fuimus in proximis parentibus sicut in quibusdam naturæ principiis, quæ etsi sit corrupta, potest adhuc magis corrumpi per peccatum, secundum illud Apocal. vltim. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. ergo filii contrahunt peccata proximorum parentum per originem, sicut & primi parentis.

Sed contra. Bonum est magis diffusiuum sui, quàm malum: sed merita proximorum parentum nõ traducuntur ad posteros. ergo multo minus peccata.

Respon. Dicendum, quòd * Augustinus hanc

K quæstionem mouet in Enchirid. & insolutam relinquit. Sed si aliquis diligenter attendit, impossibile est quòd aliqua peccata ꝓximorum parentum, uel etiam primi parentis præter primum, per originem traducãtur. Cuius ratio est, quia homo generat sibi idem in specie, non autem secundum indiuiduum. & ideo ea quæ directe pertinent ad indiuiduum, sicut personales actus, & quæ ad eos pertinent, non traducuntur à parentibus in filios. Non enim Grãmaticus traducit in filium scientiam grammaticæ, quam proprio studio acquisiuit: sed ea quæ pertinent ad naturam speciei, traducũtur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, sicut oculatus generat oculatũ, nisi natura deficiat: & si natura sit fortis, etiã aliqua accidentia indiuidualia propagantur in filios, pertinẽtia ad dispositionẽ

Cap. 46. & 47. tom. 3.

naturæ;

naturæ, sicut velocitas corporis, bonitas ingenii, & alia huiusmodi. nullo autem modo ea quæ sunt pure personalia, ut* dictum est. Sicut autem ad personam pertinet aliquid secundum seipsam, & aliquid ex dono gratiæ: ita etiam ad naturam potest aliquid pertinere secundum seipsam, scilicet quod causatur ex principiis eius, & aliquid ex dono gratiæ. & hoc modo iustitia originalis, sicut in primo* dictum est, erat quoddam donum gratiæ toti humanæ naturæ diuinitus collatum in primo parente, quod quidem primus homo amisit per primum peccatum. unde sicut illa originalis iustitia traducta fuisset in posteros simul cum natura, ita etiam inordinatio opposita. Sed alia peccata actualia vel primi parentis, vel aliorum non corrumpunt naturam, quantum ad id quod naturæ est: sed solum quantum ad id quod personæ est, idest, secundum pronitatem ad actum: unde alia peccata non traducuntur.

In isto art. — q.100.ar.1.

Ad primum ergo dicendum, quod pœna spirituali, sicut* Augustinus dicit in epistola ad Auitum, nunquam puniuntur filii pro parentibus, nisi communicent in culpa, vel per originem, vel per imitationem: quia omnes animæ immediate sunt Dei, ut dicitur Ezec. 18. Sed pœna corporali interdum iudicio diuino, vel humano puniuntur filii pro parentibus, inquantum filius est aliquid patris secundum corpus.

Epist.75.ad Auitū co.3

Ad 2m dicendum, quod illud quod habet aliquis ex se, magis potest traducere, dummodo sit traducibile: sed peccata actualia proximorum parentum non sunt traducibilia, quia sunt pure personalia, ut* dictum est.

In cor. ar.

Ad 3m dicendum, quod primum peccatum corrumpit naturam humanam corruptione ad naturam pertinente: alia vero peccata corrumpunt eam corruptione pertinente ad solam personam.

Articulus III.

Vtrum peccatum primi parentis transeat per originem in omnes homines.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod peccatum primi parentis non transeat per originem in omnes homines. Mors enim est pœna consequens originale peccatum: sed non omnes qui procedunt seminaliter ex Adam, morientur. illi enim, qui uiui reperientur in aduentum Domini nunquam morientur, ut uidetur, per hoc quod dicitur 1. Thessal. 4. Nos qui uiuimus, non præueniemus in aduentu Domini eos qui dormierunt. ergo illi non contrahunt originale peccatum.

¶ 2 Præt. Nullus dat alteri quod ipse non habet: sed homo baptizatus non habet peccatum originale. ergo non traducit ipsum in prolem.

¶ 3 Præt. Donum Christi est maius, quam peccatum Adæ, ut Apost. dicit Ro. 5. Sed donum Christi non transit in omnes homines. ergo nec peccatum Adæ.

Sed contra est, quod Apost. dicit Ro. 5. Mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Respon. Dicendum, quod secundum fidem catholicam firmiter est tenendum, quod omnes homines, præter solum Christum, ex Adam deriuati, peccatum originale ex Adam contrahunt: alioquin non omnes indigerent redemptione, quæ est per Christum, quod est erroneum. Ratio autem sumi potest ex hoc, quod* supra dictum est, scilicet quod sic ex peccato primi parentis traducitur culpa originalis in posteros, sicut a uoluntate animæ per motionem membrorum, traducitur peccatum actuale ad membra corporis. Manifestum est autem quod peccatum actuale traduci potest ad omnia membra, quæ nata sunt moueri a uoluntate: unde & culpa originalis traducitur ad omnes illos, qui mouentur ab Adam motione generationis.

ar.1. huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quod probabilius, & communius tenetur, quod omnes illi, qui in aduentu Domini reperientur, morientur, & post modicum resurgent, ut in tertio plenius dicetur. Si tamen hoc uerum sit, quod alii dicunt, quod illi nunquam morientur, sicut* Hieronymus narrat diuersorum opiniones in quadam epistola ad Mineruium, de Resurrectione carnis, dicendum est ad argumentum, quod illi etsi non moriantur, est tamen in eis reatus mortis: sed pœna aufertur a Deo, qui etiam peccatorum actualium pœnas condonare potest.

Ad 2m dicendum, quod peccatum originale per baptismum aufertur reatu, inquantum anima recuperat gratiam quantum ad mentem: remanet tamen peccatum originale actu quantum ad fomitem, qui est inordinatio partium inferiorum animæ, & ipsius corporis, secundum quod homo generat, & non secundum mentem: & ideo baptizati traducunt peccatum originale. Non enim parentes generant inquantum sunt renouati per baptismum, sed inquantum retinent adhuc aliquid de uetustate primi peccati.

Ad 3m dicendum, quod sicut peccatum Adæ traducitur in omnes, qui ab Adam corporaliter generantur: ita gratia Christi traducitur in omnes, qui ab eo spiritualiter generantur per fidem, & baptismum: & non solum ad remouendam culpam primi parentis, sed etiam ad remouendum peccata actualia, & ad introducendum in gloriam.

¶ Super Quæstionis octuagesima primæ Articulum tertium.

In articulo tertio eiusdem octuagesimæ primæ quæstionis umillo secundo, aduerte duo circa uniuersalitatem peccati originalis. Primum est, quod ad fidem catholicam spectat, quod omnes, præter solum Christum, contrahant peccatum originale: quod dictum non intelligendum est aliter, quam de morte, quæ est pœna peccati originalis: ita quod sicut omnes incurrunt mortem, idest, necessitatem moriendi, ita omnes incurrunt peccatum originale, idest, necessitatem habendi peccatum originale. Et sicut non spectat ad fidem, an singuli moriantur actualiter, an diuina dispositione aliquis non moriatur: ita non spectat ad fidem, an aliquis ex speciali prærogatiua gratiæ non incurrat actualiter originale peccatum. de utroque enim simul, inquit Apostolus ad Romanos quinto. Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Est igitur necessarium secundum catholicam fidem credere, quod omnes transiuntes ab Adam secundum rationem seminalem prouenientes, ex ipsa sua generatione sit obnoxius peccato originali. & contra Pelagianos dicentes oppositum, Aug. dilexit, & diffinit. De solo autem Iesu Christo uerum est, quod ex ipsa generatione nulli obnoxius est peccato: iuxta uerbum Angeli ad beatam Virginem ante filii conceptionem, quæ uocat natiuitas in utero, dicentis. Quod ex te nascetur, sanctum. & iuxta hunc sensum militat ratio auctoris. s. quia aliter non indigerent redemptione, quæ per Iesum Christum facta est. Si enim peccatum originale uel in actu, uel in necessitate habendi illud, quis non incurreret, non egeret redemptione, quod hereticum esset dicere: sed si omnes obnoxii sunt peccato originali, sufficit ad indigentiam redemptionis. Neq; enim solum redemptione eget actualiter captiuus, sed etiam obnoxius captiuitati. Et hæc bene notabis tu Thomista, ne nimio zelo, non secundum scientiam, accensus, erronea dicas, quæ erronea non sunt, cum de beatissimæ Virginis conceptione disputas, aut prædicas. Secundum notandum est, quod licet, ut dictum est, ad fidem non spectet, tanquam necessario credendum, utrum aliquis actualiter non habuerit ex speciali gratia ori-

1.q.100.ar.1.cor. Et 3.q.31.art.8. & q.52.ar.7.ad 2.&q.68.ar.9.co. Et 2.di.31.q.1.ar.2. Et 3.di.3.q.4.art.2. Et 4.cōtra c.50.& 52. Et mal.q.4.ar.6. Et quo.6 ar.7. Et Ro ma.5.le.3.fin.

Incipit hęc epis. in ipso profectionis &c.to.3

originale peccatum, per hoc non excluditur quin spectare possit aliquam probabile, propter authoritates sanctorum. In principio namque primæ partis distinxit author, quomodo multipliciter aliqua spectent ad sacram theologiam: propter quod oportet sobrie se habere hominem in re hac; sicut & de actuali morte eorum, de quibus loquitur Apost. 1. ad Thessal. 4. & diabolicas revelationes, detractiones, rixasque tam subtiles quam sub pietatis umbra, conteritur, ac Spiritui sancto absit non ponere, mutuando firmando hoc, et illud e. ...

¶ In responsione ad secundum: in eodem articulo dicto, quod peccatum originale in baptizato dicitur remanere actu, & transire reatu: quia & non actu. remanet primario malitie originalis. Summa enim adhuc illa pri uatio: quoniam quasi ubi habeamus gratiam gratum facientem coniungentem supremum hominis Deo, non tamen habemus eam servi dum hunc effectum, qui est iustitia originalis in statu illo. Gratia enim, ut in prima parte dictum fuit, est radix originalis iustitiæ, quæ olim cum suo fructu perdita, per baptismum reparatur in se, tantu fructu sublata iustitiæ originalis post resurrectionem. Et uere tamen fit reatu, quia non remanet in baptizatis priuatio originalis iustitiæ sub ratione culpæ, non enim amplius eis imputatur ad culpam, nec reservatur punienda. Et sic breuibus hic colligere poteris, quomodo originale peccatum in baptizato actu remaneat, reatu uero transeat, & alia multa necessaria declaratione eorum, quæ sanctus Doctor dicit in litera.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæprimæ Articulo quartum.*

IN artic. 4. eiusdem 81. quæstionis in responsione ad secundum, dubium occurrit: quia author in 2. sent. & hic in art. 1. ad quartum, tenet animam infici ex carne, quæ est pars ge-

In 2. d. 30. q. 1. ar. 2. ad 3. Et di. 33. q. 1. ar. 1. ad 4 Et 3. dis. 2. q. 1. ar. 2. q. 2. ad. 2. Et mal. q. 4. art. 7.

Capi. 19. & 20. tom. 3.

art. 1. & 3. huius quæ.

D. 370.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum si aliquis ex humana carne formaretur miraculosè, contraheret originale peccatum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd si aliquis formaretur ex carne humana miraculo, contraheret originale peccatum. Dicit enim quædam glos. Gen. 4. quòd in lumbis Adæ fuit tota posteritas corrupta, quia non est se parata prius in loco uitæ; sed postea in loco exilij. sed si aliquis homo sic formaretur, sicut dictum est, caro eius separaretur in loco exilij: ergo contraheret originale peccatum.

¶ 2 Præt. Peccatum originale causatur in nobis inquantum anima inficitur ex carne. sed caro tota hominis est infecta. ergo ex quacumque parte carnis homo formaretur, anima eius inficeretur infectione originalis peccati.

¶ 3 Præt. Peccatum originale à primo parente peruenit in omnes, inquantum omnes in eo peccante fuerunt. sed illi qui ex carne humana formarentur, in Adam fuissent. ergo peccatum originale contraherent.

SED CONTRA est, quia non fuissent in Adam secundum seminalem rationem, quod solum causat traductionem peccati originalis, ut Augustinus dicit 10. super Gen. ad literam.

RESPON. Dicendum, quòd sicut iam dictum est, Peccatum originale à primo parente traducitur in posteros, inquantum mouentur ab ipso per generationem, sicut membra mouentur ab anima ad peccatum actuale. Non autem est motio ad generationem, nisi per uirtutem actiuam in generatione: unde illi soli peccatum originale contrahunt, qui ab Adam descendunt per uirtutem actiuam in generatione originaliter ab Adam deriuatam, quod est secundum seminalem rationem ab eo descendere. nam ratio seminalis nihil aliud est, quàm vis actiua in generatione. Si autem aliquis formaretur uirtute diuina ex carne humana, manifestum est, quòd vis actiua non deriuaretur ab Adam. unde non contraheret peccatum originale: sicut nec actus manus pertineret ad peccatum humanum, si manus non moueretur à uoluntate hominis, sed ab aliquo extrinseco mouente.

G AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Adam non fuit in loco exilij nisi post peccatum: unde non propter locum exilij, sed propter peccatum traducitur originalis culpa ad omnes, ad quos actiua eius generatio peruenit.

AD 2m dicendum, quòd caro non inficit animam, nisi in quantum est principium actiuum in generatione, ut dictum est.

AD 3m dicendum, quòd ille qui formaretur ex carne humana, fuisset in Adam secundum corpulentam substantiam, sed non secundum seminalem rationem, ut dictum est: & ideo non contraheret originale peccatum.

H ARTICVLVS V.

Vtrum si Adam non peccasset, Eua peccante, filij originale peccatum contraherent.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd si Adam non peccasset, Eua peccante, filij originale peccatum contraherent. Peccatum enim originale à parentibus contrahimus, inquantum in eis fuimus, secundum illud Apostoli Roman. 5. In quo omnes peccauerunt. sed sicut homo præexistit in patre suo, ita in matre. ergo ex peccato matris homo peccatum originalis contraheret, sicut & ex peccato patris.

¶ 2 Præt. Si Eua peccasset, Adam non peccante, filij passibiles, & mortales nascerentur. Mater enim dat materiam in generatione, ut dicit Philosophus in 2. de generatione animalium. mors autem, & omnis passibilitas prouenit ex necessitate materiæ: sed passibilitas, & necessitas moriendi sunt pœna peccati originalis. ergo si Eua peccasset, Adam non peccante, filij contraherent originale peccatum.

¶ 3 Præt. Damasce. dicit in lib. 3. quòd Spiritus sanctus præuenit in uirginem, de qua Christus erat absque peccato originali nasciturus, purgans eam: sed illa purgatio non fuisset necessaria, si infectio originalis peccati non contraheretur ex matre. ergo infectio originalis peccati ex matre trahitur, & sic Eua

K

nisi, quam constat non esse principium actiuum in generatione: nunc uero dicit, quòd caro non inficit, nisi inquantum est principium actiuum in generatione: non enim stant hæc duo simul.

¶ Ad hoc dicitur, quòd carnis nomine, quatuor accipere possumus, corpus paternum, ex quo deciditur semen ipsum: semen ipsum: vitutem actiuam in spiritu spumoso: carnem, quæ fit pars prolis in ipsa uirtute ad animam: & carnem, ut perseuerantem in prole & retrograde ordine procedendo, carο perseuerans inficit animam mediante proprio consensu, dum concupiscit aduersus spiritum. Caro uero in unione, ut stat sub actione seminantis, generando, inficere dici potest, ut materia cui coaptatur forma in principio in constitutione naturæ. Magis tamen & uerius dicitur, quòd semen inficit, cui proprie cōuenit ratio naturæ: & eadem ratione, licet remote, paternum corpus inquantum mediante semine actiue generat. Ex quibus patet, quòd ostensum est, quòd cum dico, quod dico, propter carnem ut perseuerantem, nisi pro quanto est principium actiuum, quia si caro in unione inficit, hoc habet, ut stat sub principio actiuo: & seuerans tot etiam illud comparatum, magis primo articulo positum ad quartum. Magis tamen infici semen, quam caro in unione, quia propter illud: & quàm caro perseuerans, quia non nisi diminute inficit, ut dictum est, concupiscendo.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ primæ Articulum quintum.*

IN articulo quinto eiusdem quæstionis octuagesimæ primæ in responsione, aduerte authorem reprehendere opinionem, quam secutus fuerat in secundo sententiarum distinctio. 30.

In 2. d. 30. q. 1. ar. 2.

In corp. & 1. art.

In cor. art.

In 2. d. 31. q. 1 art. 2. ad 4. Et 4. dist. 1. q. 2 ar. 2. q. 1. ad 1. Et mal. q. 4 ar. 7. ad 4. & 5 Et Rom. 5. lect. 3 Et 1. Cor. 15. lec. 3. me.

Lib. 2. ca. 6. tom. 4.

Ca. 2. & 12

peccante, eius filij peccatum originale contrahent, etiamsi Adam non peccasset.

A

SED CONTRA est, quud Apustulus dicit Ru. 5. Per unum hominem peccatum in huuc mundum intrauit. Magis autem fuisset dicendum, quòd per duos intrasset, cum ambu peccauerint: uel potius per mulierem, quæ primo peccauit, si femina peccatum originale in prulem transmitteret. non ergo peccatum originale deriuatur in filius à matre, sed à patre.

RESPON. Dicendum, quòd huius dubitationis sulutio ex *præmissis patet. Dictum est enim* supra, quod peccatum uriginale à primo parente traducitur, inquátum ipse mouet ad generationem uatorum. vnde et dictum est, quòd si materialiter tantum aliquis ex carne humana generaretur, originale peccatum nun contraheret. Manifestum est autem secundùm ductrinam* philusophorū, quòd principium actiuum in generatiune est à patre, materiam autem mater ministrat. unde peccatum uriginale nou contrahitur à matre, sed à patre: & secundum hoc, si Adam nòn peccante, Eua peccasset, filij uriginale peccatum non contraherent: econuerso autem esset, si Adam peccasset, & Eua nun.

ar. p. 3. & 4 huius quæ. ar. 1. hui9 q. ar. 4. hui9 q. Arist. lib. 2. de genera. animalium c. 1. tom. 4.

B

AD PRIMVM ergu dicendū, quod in patre præexistit filius sicut in principiu actiuu, sed in matre sicut in principio materiali, & passiuo: unde non est similis tū.

AD 2m dicendum, quòd quibusdam uidetur, quod Eua peccante, si Adam non peccasset, filij essent immunes à culpa: paterentur tamen necessitatem moriendi, & alias passibilitates prouenientes ex necessitate materię, quam mater ministrat, nun sub ratiune pœnę, sed sicut quosdam naturales defectus. Sed huc non uidetur cunueniens. Immortalitas enim, & impassibilitas primi status non erat ex conditione materiæ, ut in primu* dictum est, sed ex uriginali iustitia, per quam corpus subdebatur animæ, quandiu anima esset subiecta Deo: defectus autem uriginalis iustitię est peccatum uriginale. Si igitur Adam non peccante peccatum originale non transfunderetur in posteros propter peccatum Euæ, manifestum* est quòd in filiis nó esset defectus originalis iustitiæ, unde non esset in eis passibilitas, uel necessitas muriendi.

C

p. p. q. 97. ar. 1. & 2.

D. 78.

D

AD 3m dicendum, quòd illa purgatio præueniens in beata Virgine, nun requirebatur ad auferendum transfusionem originalis peccati, sed quia upurtebat ut Mater Dei maxima puritate niteret. Nó enim est aliquid digne receptaculum Dei nisi sit mundum, secundum illud Psal. 93. Domum tuā, Domine, decet sanctitudu.

QVAESTIO LXXXII.

De originali peccato quantum ad suā essentiam, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de peccato originali, quantum ad suā essentiā

E

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum originale peccatum sit habitus.

¶ Secundo, Vtrum sit vnum tantum in unu homine.

¶ Tertio, Vtrum sit cócupiscētia.

¶ Quarto, Vtrum æqualiter sit in omnibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

A

Vtrum originale peccatū sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd originale peccatum non sit habitus. Originale enim peccatū est carentia originalis iustitiæ, ut* Anselmus dicit in libro de Cunceptu uirginali, & sic originale peccatum est quędam priuatiu: sed priuatio opponitur habitui. ergo originale peccatum nou est habitus.

1. d. 5. q. 1 arti. 1. c. & di. 7 q. 1. ar. arti. 1. ad 2. Et 2. di. 30. q. 1. ar. 3. ad 2. Et veri. q. 20. art. 1. ad 2. Et ma. q. 4. ar. 2. C. a. 2. & 3. & 24.

B

¶ 2 Præt. Actuale peccatum habet plus de ratione culpæ, quàm originale, inquantum habet plus de ratione uoluntarij: sed habitus actualis peccati nun habet ratiuné culpæ, alioquin sequeretur, quòd homu dormiens, culpabiliter peccaret. ergo nullus habitus originalis habet rationem culpę.

¶ 3 Præt. In malis, actus semper præcedit habitū. Nullus enim habitus malus est infusus, sed acquisitus: sed originale peccatum non pręcedit aliquis actus. ergu originale peccatum non est habitus.

C

SED CONTRA est, quod* Augustinus dicit in libru de Baptismo puerorum, quòd secundum peccatum originale paruuli sunt concupiscibiles, etsi non sint actu concupiscentes: sed habilitas dicitur secundum aliquem habitum. ergo peccatum originale est habitus.

habetur ex serm. 45. de tpe. to. 10. Et ex lib. 6. contra Iulianum c. 7. tom. 7.

RESPON. Dicendum, quòd sicut* supra dictum est, duplex est habitus. Vnus quidem quu inclinatur potentia ad agendum: sicut scientiæ, & uirtutes dicuntur habitus, & hoc modo peccatū originale nou est habitus. Aliu modo dicitur habitus dispositio alicuius naturæ ex multis compositæ, secundum quam bene se habet, vel male ad aliquid, & præcipue cum talis dispositiu fuerit quasi in naturam versa, vt patet de ægritudine & sanitate: & hoc modu peccatum originale est habitus. Est enim quędā inordinata dispositiu prouenıens ex dissolutiune illius harmuniæ, in qua cousistebat ratiu originalis iustitiæ: sicut etiam ægritudu corporalis est quædam inordinata dispusitiu corporis, secundum quá soluitur æqualitas, in qua cósistit ratiu sanitatis. vnde peccatum originale languur naturæ dicitur.

q. 50. art. 1.

D

E

AD PRIMVM ergu dicendū, quod sicut ægritudo corporalis habet aliquid de priuatione inquantum tullitur æqualitas sanitatis, & aliqd habet pusitiue, scilicet ipsos

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ secundæ Articulum primum.*

IN titulo primi articuli quæstionis 82. sumitur habitus proprie, & nó solum vt distinguitur contra actum, ut patet ex corpore, ubi distinguitur de habitu proprie sumpto, de quo superius dictum fuit, & est quæstio singularis.

¶ In corpore articuli dubiū primu est, an inordinatiu dispositionis, quæ in litera dicitur, sit inordinatio priuatiue, an contrarie. Si priuatiue sumitur inordinata dispositio, idest, dispositio priuata tali ordine, sequitur quòd non sit habitus, sed priuatio peccatum originale, in tali inordinatione consistēs. si uero sumitur contrarie, oportet assignare quid sit illud positiuum fundans hanc contrarietatē.

¶ Dubium secūdu est, quomodu peccatum originale sit uere habitus, loquendu de habitu in ordine ad naturam: quia nulla est in nobis ex peccatu originali qualitas superaddita siue in essentia, siue in potentiis animæ, ubi ponitur originale peccatū, constat enim habitum esse speciem qualitatis.

¶ Dubiū tertio est, quomodo peccatū originale est lāguor naturæ. Aut enim hoc dicitur de natura nostra absolute, aut donata iustitia originali. Nun absolute: quia natura priuata originali iustitia, nullam habet imbecillitatem, sed est sibi ipsi relicta quo ad animam, & quo ad corpus, & sicut tendentia elementorum in propria nó est languor naturæ absolute: ita nec tendentia partium animæ in propria. Nec de donata iustitia originali: quia cum natura nostra non differat à seipsa donata iustitia originali, nisi priuatione illius unitate Adæ, non apparet in quu consistat iste languor.

¶ Dubiū quarto est in responsione ad primum, quomodo peccatum originale est habit9 corrupt9. Nam habitus corruptus non est habitus, sicut nec albedo corrupta est albedo. Si igitur peccatum originale est habitus corruptus, falso dictum est in corpore, quòd est habitus. ly, enim corruptus, est conditio diminuens.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd inordinatio sumitur contrarie. Est. n. in

F nobis considerare partes animæ dispositas dupliciter, scilicet cũ harmonia conformi naturæ nostræ rationali, & sine illa. Et cum sunt sine tali harmonia, pronæ sunt ut ferantur ſm proprios impetus præter consonantiam ad harmoniam illam. hoc autem est partes animæ esse inordinatas contrarie: sicut humores corporis, cum sunt sine regimine uirtutis animæ, mouentur secũdum proprias inclinationes non solum extra harmoniam sanitatis, sed contra illam. Fundatur igitur inordinatio contrarie super pronitate ad ea, quæ sunt cõtra harmoniam. Concupiscibilis enim eo hoc ipso, quòd prona est ad delectabile ſm sensum, plusquàm oportet secundũ rationem rectam, est contrariè disposita.

q. ptæ. ar. 1.

humores inordinate dispositos: ita etiam peccatum originale habet priuationem originalis iustitiæ, & cum hoc inordinatam dispositionẽ partiũ animæ. Vnde nõ est priuatio pura, sed est quidã habit° corrupt°.

Ad 2m dicendum, q actuale peccatum est inordinatio quædam actus: originale uero cum sit peccatum naturæ, est quædam inordinata dispositio ipsius naturæ, quæ habet rationem culpæ, inquantum deriuatur ex primo parente, vt° dictum est. Huiusmodi autem dispositio naturæ inordinata habet rationem habitus: sed inordinata dispositio actus non habet rationem habitus. & propter hoc peccatum originale potest esse habitus, non autem peccatum actuale.

G

Ad 3m dicendum, quòd obiectio illa procedit de habitu, quo potentia inclinatur in actum: talis au- H tem habitus non est peccatum originale. Quamuis etiam ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio in actum inordinatum, non directe, sed indirecte, scilicet per remotionem prohibentis, idest, originalis iustitiæ, quæ phibebat inordinatos motus: sicut etiam ex ægritudine corporali indirecte sequitur inclinatio ad motus corporales inordinatos, nec debet dici, quòd peccatum originale sit habitus infusus, aut acquisitus per actũ nisi primi parentis: non autem huius personæ, sed per uitiatam originem innatus.

Articvlvs II.

Vtrum in uno homine sint multa originalia peccata.

H Ad secvndvm sic proceditur. Videtur q in uno ho-

¶ Ad secundum dubium dicitur, quòd author non putauit peccatum originale esse habitum, sed quandam habitualẽ pronitatem non positiue, sed per subtractionem retinentis, ut in secũdo sententiarũ, & in quæstione de Malo patet. Sed hæc responsio non notauit in authore hunc singularem articulum, cum responsione ad tertium. Ex hoc namque apparet, quòd author altius contemplans naturam peccati originalis, nouam tradidit doctrinam, alterios non oblitus. Distinxit siquidem habitum, vel ad opus, uel ad naturam, & dixit duo. Primum est, quòd peccatum originale non est habitus in ordine ad opus, nisi indirecte per remotionem prohibentis, & sic glosauit seipsum alibi. Alterum est, quòd peccatum originale est habitus in ordine ad naturam, sicut ægritudo. Et ad motam difficultatem, quia habitus significat quid positiuum distinctum contra priuationem, dixit in responsione ad primum, quòd pro positiuo hic sunt partes animæ inordinatæ contrarie. Quod dictum, secundum triplicem de habitu ad naturam opinionem tripliciter saluat habitum. Nam secundum tenentes habitum huiusmodi, puta sanitatem, vel pulchritudinem formaliter consistere in relatione, & materialiter in qualitatibus cõsonantibus, facile patet quò peccatum originale est qualitas. Sed I hæc uia non est ſm mẽ authoris expresse superius in quæstione 49. ponentis sanitatem esse essentialiter, & formaliter qualitatẽ, non relationem. Secundum dicentes uero habitum esse collectionem ordinatam partialium dispositionum, facile quoque patet peccatum originale esse qualitatem, idest, collectionem qualitatum inordinatarum. Sed hæc quoque uia superius confutata est: quia habitus non esset qualitatis species. collectio namque qualitatum non est qualitas. Secundum autem tenentes habitũ esse qualitatem existentem subiectiue in uno principali, nõ absolute, sed ut consonanti, uel dissonanti aliis, subtilius saluatur de peccato originali, quòd est qualitas, sicut & de sanitate, & ægritudine. Ita quòd sicut ægritudo est qualitas non composita, aut collecta ex pluribus qualitatibus dissonis in ordine ad naturam, sed consurgens talis dissonantia in principali parte: sic originale peccatum non est collectio, aut ordo inordinatarũ pronitatũ in partibus animæ, sed inordinata pronitas primæ partis animæ non absolute, sed ut illa prima pars aliis inordinatis cohæret, qualitatis quæ est habitus rationem habet. Et hoc est idẽ dicere, q ut est in toto primo. æquiualet. n. esse in parte ut cohæret aliis, & esse in toto: cohæret nãque pp totum. Vnde & in 5. Meth. habitus ponit̃ dispositio nõ partiũ, sed habẽtis partes. Nõ ut aliqui interpretantur, quia ex dispositionibus partium resultat in toto qualitas, quæ est habitus, puta sanitas, uel pulchritudo: sed quia qualitas primæ partis in ordine ad alias, seu ut est habentis illas sic dispositas, est habitus. In cuius signum Aristo. in prima specie qualitatis posuit calorem, ut commensuratum naturæ in Prædicamentis: & inferius in hac eadem quæstione dicitur, quòd peccatum originale est in pluribus partibus animæ, ut sunt partes unius totius. Et quòd est formaliter in

F prima parte animæ, in sequenti quæstione dicet, in cæteris autem materialiter. Putandum est igitur, quòd sicut humoribus inordinate dispositis est infirmitas, sic quòd in uno est formaliter, & in reliquis materialiter, ita & de peccato originali. Et sic qualitas quæ nata est determinare, & modificare potentiam subiecti habẽtis partes ut sic, in ordine ad naturam &c. est habitus: & sic peccatum originale est habitus, & qualitas.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd peccatum originale est languor naturæ etiã absolute: quoniam consistit in cõtraria dispositione non solum iustitiæ originali, sed sanitati naturali ipsius hominis inquantũ rationalis. In statu namque harmoniæ illius, quæ erat sub iustitia originali, duo erant, scilicet ipsa consonantia uirium animæ, & supernaturale donum conseruans illam harmoniã. Modo non solum sumus priuati illo supernaturali dono, sed etiam illa harmonia, dum nobis relictis, in propria singulis partibus tendentibus, ad contrariam dissonantiam totus homo pronus inuenitur. Quòd autem harmonia illa naturalis sit, patet ex hoc, quia est secundum naturam. naturale namque, ut in secundo Physicorum habetur, dicitur de eo quod est secundum naturam. Constat enim secundum naturam nostram, qua rationales sumus, esse bonum secundum rationem, in omnibus partibus animæ rationis participibus, ut Dionysius in quarto capitulo de diuinis nominibus dicit. Naturalia autem etsi non sint ablata à nobis, sunt tamen infirmata: sed de hoc inferius latior erit sermo.

2. di. 33. q. 1 ar. 1. Et mal. qõ. 4. art. 1. cor. bn. & ar. 2. pri. et art. 8. ad. 1. Et Psal. 31. Et Rom. 4. le. 1. & c. 5. lect. 3.

¶ Ad quartum dubium prima fronte uidetur dicendum, quòd I litera est corrupta, & quòd debet legi: Sed est habitus contrarius. Iuxta hunc namque sensum directe satisfacit argumento, & consonat toti illi responsioni, qua dicit, quòd sicut ægritudo non est pura priuatio sanitatis: ita peccatum originale non est pura priuatio originalis iustitiæ, sed est habitus contrarius illi. Sed quia in sequentis articuli corpore expresse dicitur, quòd peccatum originale est dispositio corrupta, & par est quæstio de habitu corrupto, & dispositione corrupta, quoniam corrupta est conditio diminuens utrobique: ideo aliter dicendum est, quicquid sit de correctione huius literæ. Non intendit igitur author per habitum corruptum, habitum qui desiit, sicut per hominem mortuum intelligitur homo qui desiit, sic enim corruptum est conditio diminuens: sed intendit peccatum originale esse tam habitum, quàm dispositionem in corruptione consistentem. Sicut enim ægritudo est habitus consistens in corruptione humorum: ita K peccatum originale est habitus consistens in corruptione partium animæ. Corruptionis enim nomen, ut patet in octauo Physicorum, ad omnem alicuius desitionem extenditur: & sic corruptio contra puram priuationem distinguitur in litera. Priuatio enim dicit negationem in subiecto apto nato: corruptio uero addit positiuum contrarium, fundans illam negationem. Non sanum enim priuatiue dicit sanitatis negationem in corpore capaci sanitatis. Aegrum uero dicit humores corruptos per contrarias dispositiones ad sanitatem: ac per hoc & dicit aliquid positiuum, & est habitus corruptus, idest, in corruptione consistens: cum quo stat, quòd est habitus. Et simile est de peccato originali, qui languor est naturæ.

¶ *Super quæstionis octuagesimæsecundæ Articulum secundum.*

In articulo secundo, & tertio eiusdem quæstionis dubia duo occurrunt. Primum est, de qua causa est sermo in illa propositione

positione secundi articuli. In omni ordinata dispositione unitas specifica sumitur ex parte causæ extrinsecæ, vel intrinsecæ, effectiuæ, uel formalis. non enim liquet, quin potius litera afferi causam materialem, puta calorem excedentem respectu febris, & similia. Secundum est, quo pacto priuatio originalis iustitię ponitur causa originalis peccati in 2 arti. & in 3. ponitur quòd est formale in ipso peccato originali.

¶ Ad euidentiā horum sciendū, quòd cū dispositio sit ordo habentis partes, in omni inordinata dispositione plura cōcurrere oportet spectantia ad illā, quasi partes integrales, & aliquid tanquam radicem uel totius dispositionis, uel reliquarū partium. uerbi gratia, In febre cholerica excessiu' calor est, & quasi pars febris, & radix febris in reliquis partib' corporis. Inter has autē quasi partes illa uim causæ obtinet: unde talis dispositio simpliciter ponitur inesse: & de tali causa uerificat litera, quāuis indistincte loquatur. Est nāque huiusmodi quasi pars causa, & actiue, & formaliter, ut patet in exemplis literæ. Excessiuus namque calor & facit febrē, & formalis in febre est. unde litera de intrinseca, uel quasi intrinseca causa propria uerificatur, non materiali: ut sic, quoniam nulla res ponitur in esse per materiam, sed ex qua ponitur in esse, quę est ut formalis, & actiua, & non solū materiæ rationē habens diuersimode. Et sic patet solutio primi dubii simul, & secundi. Nam ex hoc patet, quòd priuatio originalis iustitiæ, quia est prima intrinseca radix originalis peccati, causa eius ponit nō qualitercūque, sed formalis, ut ex discursu literæ patet.

quæst. 74.

Glos. ordinaria. ibid.

q.81.art.2.

mine sint molta originalia peccata. dicitur enim in Psal. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cōcepit me mater mea: sed peccatum in quo homo concipitur, est originale. ergo plura peccata originalia sunt in vno homine.

B ¶ 2 Præt. Vnus & idem habitus nō inclinat ad cōtraria. habitus enim inclinat per modum naturæ, quæ tendit in vnum: sed peccatum originale etiam in uno homine inclinat ad diuersa peccata, & cōtraria. ergo peccatum originale non est unus habitus, sed plures.

C ¶ 3 Præt. Peccatum originale inficit omnes animæ partes: sed diuersæ partes animę sunt diuersa subiecta peccati, ut ex [a] præmissis patet. cum igitur unum peccatum non possit esse in diuersis subiectis, videtur quòd peccatum originale nō sit unum, sed multa.

SED CONTRA est, quod dicitur Ioannis 1. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mūdi. quod singulariter dicitur, quia peccatum mundi, quod est peccatum originale, est unum, ut glos. * ibidem exponit.

D RESPON. Dicendum, quòd in uno homine est unum peccatum originale, cuius ratio dupliciter accipi potest. Vno modo, ex parte causæ peccati originalis. [b] dictum est n. supra, quòd solum primum peccatum primi parentis in posteros traducitur: vnde peccatum originale in uno homine est unum numero, & in omnibus hominibus est unum proportione in respectu scilicet ad primum principiū. Alio modo pōt accipi ratio eius ex ipsa essentia originalis peccati. In omni enim inordinata dispositione unitas speciei consideratur ex parte causæ: unitas autem secundum numerū ex parte subiecti, sicut patet in ægritudine corporali. sunt. n. diuersæ ægritudines specie, quæ ex diuersis causis procedunt, puta, ex superabūdantia calidi, vel frigidi, uel ex læsione pulmonis, uel hepatis: una autē ægritudo sm speciem in uno homine, non est nisi una numero. Causa autem huius corruptę dispositionis, quæ dicitur originale peccatum, est una tantum, scilicet priuatio originalis iustitiæ, per quam sublata est subiectio humanæ mentis ad Deum: & ideo peccatum originale est unum specie, & in uno homine non potest esse nisi vnum numero: in diuersis autem hominibus est unum specie, & proportione, diuersum autem numero.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd pluraliter dicitur in peccatis sm illum morem diuinæ scripturæ, quo frequenter ponitur pluralis numerus pro singulari, sicut Matt. 2. Defuncti sunt, qui quærebant animā pueri: uel quia in peccato originali uirtualiter præexistunt omnia peccata actualia, sicut in quodam principio, unde est [c] multiplex uirtute: uel quia in peccato primi parētis, quod per originem traducitur, fuerunt plures deformitates, scilicet superbiæ, inobedientiæ, gulæ, & alia huiusmodi: uel quia multæ partes animæ inficiuntur per peccatum originale.

AD 2m dicendum, quòd unus habitus non potest inclinare per se & directe, idest, per propriā formam, ad contraria, sed indirecte, & per accidens. s. per remotionem prohibentis: sicut soluta harmonia corporis mixti, elementa tendunt in loca contraria: & similiter soluta harmonia originalis iustitię diuersæ aīę potentiæ in diuersa feruntur.

AD 3m dicendum, quòd peccatum originale inficit diuersas partes animæ sm quòd sunt partes unius totius: sicut & iustitia originalis continebat omnes animæ partes in unum. & ideo est unum tantum peccatum originale, sicut etiam est una febris in uno homine, quāuis diuersæ partes corporis grauentur.

ARTICVLVS III.

Vtrum originale peccatum sit concupiscentia.

E AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale non sit concupiscentia. Omne enim peccatum est contra naturam, ut dicit * Damascenus in secundo libro: sed cōcupiscentia est secundum naturam. est enim proprius actus uirtutis concupiscibilis, quæ est potentia naturalis. ergo concupiscētia non est peccatum originale.

¶ 2 Præt. Per peccatum originale sunt in nobis passiones peccatorū,

¶ Super quæstionis octuagesimasecundæ Articulum tertium.

IN articulo tertio duo occurrūt dubia. primo quomodo se habeat inordinatio uoluntatis ad peccatum originale materialiter, & ad-

priuationem originalis iustitiæ, in litera namque nihil videtur de hac exprimi. Materiale enim in peccato originali ponitur concupiscentia, quam in aliis uiribus consistere ex eo patet, quod litera reddens rationem quare dicatur concupiscentia, inquit. Inordinatio aliarum uirium animæ præcipue in hoc attenditur, quòd ad bonū commutabile conuertuntur. & in quæstione de Malo quæst. quarta arti. secundo aperte ponitur malitia ex parte formali in peccato originali: defectus autem aliarū uirtū materialiter, sed per formale in litera hac non concludit inordinatiu uoluntatis, sed priuatiu iustitiæ originalis, quam constat aliud esse ab inordinatione uoluntatis.

¶ Secundum dubium est, an formale in peccato originali sit priuatio iustitiæ originalis totius, an in hoc, puta, in voluntate. Litera enim in calce corporis articuli infert simpliciter, quòd priuatio iustitiæ originalis: in corpore illatū, erat de priuatione iustitiæ originalis, per quam uoluntas subdita erat Deo. & cōfirmatur hoc, quia aliter uanus fuisset tantus labor de uoluntate, quòd est causa. & si sic est, quare intulit in fine absolute, quòd est priuatio originalis iustitiæ?

¶ Ad euidentiam horum sciendū est, quòd originalis iustitia dicitur, scilicet donum supernaturale, subiectionem mentis ad Deum, rectum ordinem uoluntatis, & omnium potentiarum animæ ad bonum: & e per oppositum, priuatio iustitię originalis multipliciter potest sumi, ut priuat hoc, uel illo. Et licet author alibi dixerit, quòd uterque defectus uoluntatis, scilicet subiectionis ad Deum, & dispositionis ad bonum obiectum, spectat ad formale originalis peccati. In hoc tamē loco aut defectū uoluntatis, aut solius subiectionis ad Deum posuit clausit sub formali originalis peccati. Si 1 uim discur-

D.1007.

3.q 23.ar.3 co. Et 2.dist. 30.q.1.ar.3 co. & ad 4. & i expoli. & dist.31.q. 2.ar.1.ad 3. & dist.32.q. 1.ar.1.ad 1. 3. & 4. Et mal.q.3.ar. 7.cor.fin.& q.4. arti.2. p 10.& art. 4. ad 2. & ar.6.ad 16. Lib.2.ca.4. & 30.

ut patet per Apostolum Ro.7. sed multæ aliæ sunt passiones præter concupiscentiam, ut † supra habitum est. ergo peccatum originale nō magis est concupiscentia, quàm aliqua alia passio.

¶ 3 Pręt. Per peccatum originale deordinantur omnes animæ partes, ut * dictum est: sed intellectus est supremus inter animę partes, ut patet per † Philosophum in 10. Ethic. ergo peccatum originale magis est ignorantia, q̃ concupiscētia.

G

SED CONTRA est, quod * Aug. dicit in lib. Retractatio. Concupiscētia est reat* originalis pcti.

RESPON. Dicendum, quòd Vnumquodque habet speciē à sua forma. dictum est autem † supra, ꝙ species peccati originalis sumitur ex sua causa. Vnde oportet, quòd id quod est formale in originali pecca- H to, accipiatur ex parte causæ peccati originalis: oppositorum autem oppositæ sunt causæ. Est igitur attendenda causa originalis peccati, ex causa originalis iustitiæ, quæ ei opponitur. Tota autem ordinatio originalis iustitiæ ex hoc est, quòd uoluntas hominis erat Deo subiecta, quæ quidē subiectio primo, & principaliter erat per uoluntatem, cuius est mouere omnes alias partes in finem, vt * supra dictum est, vnde ex auersione volūtatis à Deo I consecuta est inordinatio in omnibus aliis animæ viribus. Sic ergo priuatio originalis iustitię, per quā voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali: omnis autem alia inordinatio virium animę se habet in peccato originali, sicut quiddam materiale. Inordinatio autem aliarum virium animæ præcipue in hoc attenditur, quòd inordinate conuertuntur ad bonū commutabile, quæ quidem inordinatio cōmuni nomine potest dici concupiscentia: & ita peccatū originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter uero est defectus originalis iustitiæ.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia in homine concupiscibilis naturaliter regitur ratione, intantum concupiscere est homini naturale, inquantum est secūdum rationis ordinem. Cōcupiscētia autem quæ transcendit limites rationis, inest homini contra naturam, & talis est concupiscentia originalis peccati.

AD 2ᵐ dicendum, quòd sicut * supra dictum est, passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis reducuntur sicut ad principaliores, inter quas concupiscentia uehementius mouet, & magis sentitur, ut * supra habitum est: & ideo cōcupiscentiæ attribuitur tanquàm principaliori, & in qua quodammodo omnes aliæ passiones includuntur.

AD 3ᵐ dicendum, quòd sicut in bonis, intellectus & ratio principalitatem habent: ita econuerso, in malis inferior pars animæ principalior inuenitur, quę obnubilat, & trahit rōnem, ut * supra dictū est: propter hoc peccatū originale magis dicitur esse concupiscentia, quàm ignorantia, licet etiam ignorātia inter defectus materiales peccati originalis contineatur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccatum originale sit æqualiter in omnibus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale non sit æqualiter in omnibus. Est enim peccatum origina-

F

discursus literæ formaliter inspiciatur, apparebit quòd cum author debuisset inferre sic. ergo auersio uolūtatis à Deo est formale in originali peccato, quia talis auersio est directe contraria subiectioni voluntatis ad Deum, quæ erat causa originalis iustitiæ, non intulit hoc, sed intulit sic. ergo priuatio iustitiæ originalis, per quam uoluntas subdebatur Deo, est formale in originali peccato, insinuans per hoc, quòd non ipsi* subiectionis priuatio, quam significat auersio, sed sola doni faciētis illā subiectionē priuatio, formale in peccato originali est: & secundum hoc, nullū voluntatis defectū in formali originalis peccati clausit. Si tamen subiuncta verba quis considerauit, scilicet, omnis autem alia inordinatio viriū animæ ad materiale spectat: cōiectura fiet, quòd intenderit, ꝙ quædam inordinatio virium animæ spectat ad formale, & omnis alia spectat ad materiale. nisi enim hoc intenderit, non dixisset, omnis alia, sed dixisset, omnis inordinatio uirium &c. Et secundū hoc, defectus subiectionis humanæ mentis p̄cipue secundum uoluntatem, ad formale originalis peccati spectat. Videtur mihi, quòd sicut cū loquimur de iustitia originali, nō de illo tātum dono loquimur, sed de ipsa subiectione mentis ad Deum, quæ per illam fit, dum dicitur, ꝙ iustitia originalis cōsistit in subiectione mentis ad Deum, ab effectu donum illud declarantes: ita cum dicitur, Priuatio originalis iustitiæ, pōt intelligi cū priuatione primi effectus: & potest litera concordari distinguendo, quòd ad formale peccati originalis aliqd spectat primo, & aliquid secundario, & quòd formale primo est sola priuatio doni illius, & subdebat mentem, & præcipue uoluntatem Deo: secundario autem est etiam ipsa priuatio ipsius subiectionis, & quòd ꝓpter primum author in litera concludendo diuertit ab auersione uoluntatis ad priuationem iustitiæ. Et propter secūdum subiunxit, Omnis autem alia inordinatio &c. ex his autem facile soluūtur mota dubia. Et ad primum dicitur, quòd inordinatio uoluntatis est duplex, quædam opposita subiectioni ad Deum: quædam recte conuersioni ad obiectum. Prima significatur per auersionem; secunda per conuersionem. prima spectat secundario ad formale peccati originalis absolute: secunda autem spectat ad materiale secundum hanc literam dicentem, omnis alia inordinatio uiriū animæ, & non dixit, omnis aliarū uirium inordinatio. Constat namque quòd pronitas voluntatis est alia inordinatio ab inordinatione auersionis, & est alicuius potentiæ animę ipsius, scilicet voluntatis. Cum hoc tamen stat, quòd pronitas hæc uoluntatis ad malum inter materialia peccati originalis, se habeat ut formale: quia id quod se tenet ex parte actiui, se habet ut formale, ut dicamus, quòd de formali, & materiali peccati originalis dupliciter loqui possumus. Primo absolute, & sic dicitur quod formale est priuatio originalis iustitiæ: materiale est habitus concupiscentię constās, ut dictū est, ex inordinata dispositione uirium animæ. Secundo, ut est habit*, & sic formale in eo est inordinatio uoluntatis priuans originali iustitia. Et sic potest uerificari, quod alibi dicitur ab authore.

¶ Ad secundum dubium dicitur, quòd cum totus processus literæ ad hoc tēdat, ut formale in peccato originali sumatur ex parte causæ, & causa ad mentem & voluntatem spectare præcipue dicatur, & ipsa mentis & uolūtatis auersio nō sit primum ipsum formale in peccato originali, sed priuatio doni facientis subiectionem: consequens est, ut sola priuatio iustitiæ originalis non in quacunque parte animæ, sed in suprema, quæ exprimitur per primum effectum s. priuationem subiectionis uolūtatis ad Deum, sit formale in originali peccato. priuatio autem eiusdem iustitiæ in reliquis subsecuta, ad materiale spectat cum ipsis inordinationibus priuātibus ea. Si enim priuatio totius ut sic, ad formale spectaret, frustra ad priuationem causæ inuestigandam oportere recurri dictum fuisset, & recursum esset in litera. unde in litera expresse concluditur ex causa originalis iustitiæ, quòd priuatio iustitiæ originalis, per quam uoluntas subdebatur Deo, est formale: ly, K enim, per quam uoluntas, restringitur applicando ad supremum animæ: & quoniam priuatio iustitiæ originalis in supremo animæ non est eius priuatio secundum quid, immo est priuatio principalis, & totius virtualiter, quoniam ex illa sequitur totius priuatio: ideo absolute uerum est, quòd priuatio originalis iustitiæ est formale in peccato originali, vt in calce corporis articuli concluditur.

Q.82.art.4. — ar. pce. ad 1. — Lib.10.c.7. tom.5. — Lib.1.c.15. non multū pcul a pri. tom.1. — arti. præce. — q.9.art.3. — q.85.art.1. — q.85.art.2. ad 1. — q.80.art.2. — 2.di.32.q.1 art.3.

¶ Super Quæstionis octuagesimæsecundæ Articulum quartum.

IN art. 4. eiusdem 82. quæstiōis dubium est, cur author, qui posuit peccatum originale esse habitum & concupiscentiam, & componi ex materiali, & formali, in corpore huius articuli sola duo distinguit in peccato originali, quorum vtrumque spectat ad formale, nullam de aliis faciens memoriam.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd in peccato originali sunt quædam communia peccato, & naturæ: & quædam propria ipsi peccat.

peccato. Communia fuot inordinationes virium animæ, quæ hæc, vt infra patebit, ex natura aliquo modo fant, ficut mors & iſirmitas corporalis. Propria vero ſunt priuatio doni iuſtitiæ originalis, & rō culpę, ꝓpter quod ut ex proprijs peccati originalis oſtenderetur ipſum nō ineſſe inæqualiter, propria tantum diſtinxit ambo in litera, in qua oſtēditur intentum: & communia reſeruata ſunt reſponſionibus argumentorum, in quibus obiectiones ſoluuntur.

Art.præce.

Caj. circa & pr a. ca. 24.n.7.

A le cōcupiſcentia inordinata, vt dictum eſt*: ſed non omnes æqualiter ſont proni ad cōcupiſcendum. ergo peccatum origioale non eſt æqualiter in omnibuſ.

§ 2 Præt. Peccatum originale eſt quædam ioordinata diſpoſitio animæ, ſicut ægritudo eſt quædam ioordinata diſpoſitio corporis: ſed ægritudo recipit magis & minus. ergo peccatum originale recipit magis & miuus.

§ 3 Præt. *Aug. dicit in lib. de nup. & cōcupiſcentia, quòd libido tráſ- B mittit originale peccatum io prolem: ſed contingit eſſe maiorem libidioē vnius io actu generationis, quàm alterius. ergo peccatum origiuale poteſt eſſe maius ī voo, quàm io alio.

Q. præced. ar. 2. SSO CONTRA eſt, quia peccatum origiuale eſt peccatum naturæ, vt* dictum eſt: ſed natura æqualiter eſt in omnibus. ergo & peccatum origioale.

RSSPON. Dicendū, q in originali peccato ſunt duo, quorū vuū eſt defectus originalis inſtitiæ: aliud C aūt eſt relatio huius defectus ad peccatū primi parētis, a quo p vitiatā originē deducit. Quātum āt ad primū, peccatū originale oō recipit magis & min⁹, qa totum donū originalis ioſtitiæ eſt ſublatū: priuationes aūt totaliter aliquid priuantes, vt mors & tenebræ,

Q. 73. ar. 2. noo recipiunt magis & minus, ſicut * ſupra dictum eſt. Similiter etiam uec quantum ad ſm: æqualiter. n. omnes relationem habent ad primum principium vitiatæ originis, ex quo peccatum originale recipit rationem culpæ: relationes enim noo recipiunt magis & mious. Vnde manifeſtum eſt, quòd peccatum originale non poteſt eſſe magis in vno, quàm io alio.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſoluto vin- D culo originalis iuſtitiæ, ſub quo quodam ordine omnes vires animæ contioebant, vnaquæq; vis animæ tēdit io ſuū propriū motū, & tanto vehemētius, quáto fuerit fortior. Contingit aūt vires aliquas animæ eſſe fortiores in vno, q̄ in alio, propter diuerſas corporis complexiones. Qd ergo vnus homo ſit pronior ad cōcupiſcendum quam alter, oon eſt ratione peccati originalis, cum io omnibus æqualiter ſoluatur vinculum origiualis iuſtitiæ, & æqualiter in omoibus partes inferiores auimæ ſibi relioquātur: ſed accidit hoc

In iſtamet ſolutione. ex diuerſa diſpoſitiooe potentiarū, ſicut * dictū eſt.

AD 2^m^ dicendum, quòd ægritudo corporalis nō habet in omnibus æqualem cauſam, etiam ſi ſit eiuſ- E dem ſpeciei, puta, ſi ſit febris ex cholera putrefacta, poteſt eſſe maior, vel minor putrefactio, & propinquior, vel remotior a principio vitæ: ſed cauſa originalis peccati iu oībus eſt ęqualis, vnde nou eſt ſimile.

AD 3^m^ diceudum, quòd libido, quæ tranſmittit peccatum originale in prolem, oō eſt libido actualis, quia dato quòd virtute diuina concederetur, quòd nullam inordinatam libidinem in actu generatiooіs ſentiret, adhuc tranſmitteret in prolem origiuale peccatum: ſed libido illa eſt intelligenda habitualiter, ſecuudum qood appetitus ſenſitiuus oō continetur ſub ratione ſoluto vinculo originalis iuſtitiæ: & talis libido in omnibus eſt æqualis.

A *QVAESTIO LXXXIII.*

De ſubiecto originalis peccati, in quatuor articulos diuiſa.

DEINOS conſiderandum eſt de ſubiecto originalis peccati.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum ſubiectum originalis peccati per prius ſit caro, vel aoima.

B ¶ Secūdo, Vtrū ſi anima, per eſſentiam, aut per potentias ſuas.

¶ Tertio, Vtrū voluntas per prius ſit ſubiectū peccati originalis, quàm aliæ potentiæ animæ.

¶ Quarto, Vtrum aliquæ potentiæ animæ ſunt ſpecialiter infectæ, ſcilicet generatiua, vis coocupiſcibilis, & ſenſus tactus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum originale peccatum ſit magis in carne, quàm in anima.

C AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatū originale magis ſit iu carne, quàm in anima. Repugnātia enim carois ad meotem ex corruptione originalis peccati procedit: ſed radix huius repugnantiæ in caroe couſiſtit. dicit enim Apoſtolus ad Ro. 7*. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. ergo originale peccatum in carne principaliter conſiſtit.

§ 2 Præt. Vuumquodq; potius eſt in cauſa, quàm io effectu, ſicut calor magis eſt in igne calefaciēte, quàm D io aqua calefacta: ſed anima inficitur infectione originalis peccati per ſemen carnale. ergo peccatum originale magis eſt in carne, quàm io anima.

§ 3 Præt. Peccatum originale ex primo parente contrahimus, prout in eo fuimus ſecundum ratiooem ſemioalem: ſic autem non fuit ibi anima, ſed ſola caro. ergo originale peccatū oon eſt in aīa, ſed io caroe.

§ 4 Præt. Anima rationalis creata a Deo, corpori infunditor: ſi igitur anima per peccatum originale inficeretur, conſequens eſſet, quòd ex ſua creatione, vel infuſione inquinaretur, & ſic Deus eſſet cauſa peccati, qui eſt actor creationis, & infuſionis.

§ 5 Pręt. Nullus ſapiens liquorem pretioſum vaſi in- E fecto infunderet, ex quo ſciret ipſum liquorem ioficí: ſed anima rationalis eſt pretioſior omni liquore. ſi ergo anima ex corporis vnione infici poſſet infectione originalis culpæ, Deus qui ipſa ſapientia eſt, ounquàm animam tali corpori infunderet, infundit aūt. non ergo inquinatur ex carne: ſic igitur peccatum originale oon eſt in anima, ſed in carne.

SAO CONTRA eſt, q idem eſt ſubiectum virtutis, & vitij ſiue peccati, quod contrariatur virtuti: ſed caro oon poteſt eſſe ſubiectum virtutis. dicit enim Apoſtolus ad Roma. 7. Scio quòd noo habitat io me, hoc eſt, in carne mea, bonum. ergo caro non poteſt eſſe ſubiectum originalis peccati, ſed ſolum aoima.

RESPON. Dicendum, quòd aliquid poteſt eſſe

ta

¶ Super Quæſtionis octuageſimætertiam Articulū primū.

IN arti. 1. q. 83. ad 1. aduerte, q peccatum originale in Adam fuit & actuale, & originale formaliter: nā Adā peccauit actuali auerſione volūtatis a Deo, & priuata eſt natura ſua in ipſo dono iuſtitię originalis debitæ ſibi cum inordinatione virium &c. vnde minus correcte loqui videt, qui peccatum originale ab Adam negat, eo q in eo non fuerit per originē. Modus enim quo ſit peccatum originale, non eſt de eſſentia, ſicut nec ipſum fieri: qa non conſiſtit in fieri, ſicut peccatum actuale, ſed in eſſe, ſicut habitus. Dicendum ergo eſt, quòd in Adam fuit peiori modo inductum & prius: quia per actū propriū, & in actu proprio.

2. diſ. 18. q. 2. ar. 1. ad 3 & di. 30. q. 1. ar 2. ad 4 & di. 31. q. 1 ar. 1 ad 2 & 4. & q. 2. ar. 1. per totū. Et veri. q. 25 art. 6. co. & q. 27. art. 6. ad 2. Et ma. q. 4. arti. 3. et 4. Et Rom. 5. l. 3.

in aliquo dupliciter. Vno modo sicut ĩ causa uel principali, vel instrumentali: alio modo sicut in subiecto. Peccatum ergo originale omnium hominum fuit quidem in ipso Adam, sicut in prima causa principali, ſm illud Apost. Roma. 5. In quo omnes peccauerunt. in semine aũt corporali est peccatum originale sicut in causa instrumentali, eo quod per uirtutem actiuam seminis traducitur peccatũ originale in prolem simul cum natura humana: sed sicut in subiecto, peccatũ originale nullo modo potest esse in carne, sed solum ĩ anima.

q.81. art 2. Cuius ratio est, quia sicut* supra dictũ est, Hoc modo ex uoluntate primi parentis peccatũ originale traducitur in posteros per quãdam generatiuã motionem, sicut a uoluntate alicuius hoĩs deriuat' peccatũ actuale ad alias partes eius. In qua quidem deriuatione põt attendi, ꝙ quicquid prouenit ex motione uoluntatis peccati ad quamcumque partem hominis, quæ quocumque modo potest esse particeps peccati, uel p modum subiecti, uel per modũ instrumenti, habet rationem culpæ: sicut ex uoluntate gulæ peruenit concupiscentia cibi ad cõcupiscibilem, & sumptio cibi ad manus, & os, quæ inquantum mouentur à uoluntate ad peccandũ, sunt instrumẽta peccati. Quod uero ulteri' deriuatur ad uim nutritiuã, & ad interiora mẽbra, quæ non sunt nata moueri à uoluntate, non habet rõnem culpæ. Sic igitur cum aia possit esse subiectũ culpæ, caro autem de se nõ habeat ꝙ sit subiectum culpæ. quicquid peruenit de corruptione primi peccati ad animam, habet rõnem culpę: quod aũt peruenit ad carnẽ, non habet rationem culpę, sed pœnæ. sic igitur anima ẽst subiectum peccati originalis, non autem caro.

Lib. 1. c. 26. declinando ad fin. to. 1. AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ sicut* Aug. dicit in lib. Retract. Apost. loquitur ibi de homine iã redempto, qui liberatus est à culpa, sed subiacet pœnæ, rõne cuius peccatũ dicitur habitare in carne: vnde ex hoc nõ sequit' ꝙ caro sit subiectũ culpæ, sed solũ pęnę.

AD 2m dicendum, quòd peccatũ originale causat' ex semine, sicut ex causa instrumentali: non autẽ oportet, quòd aliquid sit principalius in causa instrumentali quàm in effectu, sed solum in causa principali. & hoc modo peccatum originale potiori modo fuit in Adam, in quo fuit ſm rationem actualis peccati.

AD 3m dicendum, quòd anima huius hominis non fuit ſm seminalem rationem in Adam peccante, sicut in principio effectiuo, sed sicut in principio dispositiuo, eo ꝙ semẽ corporale, quod ex Adã traducitur, sua uirtute non efficit animã rationalẽ, sed ad eã disponit.

AD 4m dicendũ, quòd infectio originalis peccati nullo modo causatur à Deo, sed ex solo peccato primi parentis per carnalem generationem. & ideo cũ creatio importet respectum animæ ad solum Deum, non potest dici quòd anima ex sua creatione inquinetur. Sed infusio importat respectum & ad Deum infundẽtem, & ad carnem, cui infunditur anima. & ideo habito respectu ad Deum infundentem, non potest dici quòd anima per infusionem maculetur, sed solum habito respectu ad corpus, cui infunditur.

AD 5m dicendũ, ꝙ bonum cõe pręfertur bono singulari. Vnde Deus ſm suam sapientiam non prætermittit uniuersalem ordinem rerum, qui est ut tali corpori talis anima infundatur, ut uitetur singularis infectio huius animæ, præsertim cum natura animæ hoc habeat, ut esse nõ incipiat nisi in corpore, vt in primo

p.p. q. 118. artic. 3. habitum est*. Melius est autem ei sic esse secundum naturam, quàm nullo modo esse: præsertim cum possit per gratiam damnationem euadere.

F ARTICVLVS II.

Vtrum peccatũ originale sit per prius in essentia animæ, quàm in potentijs.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale non sit per prius in essentia animę, quàm in potentiis. Anima enim nata est esse subiectum peccati quantũ ad id quod potest à uoluntate moueri: sed anima non mouetur à uoluntate ſm

G suam essentiam, sed solum secundum potentias. ergo peccatum originale non est in anima secundum suam essentiam, sed solum secundum potentias.

¶ 2 Præt. Peccatum originale opponitur originali iustitiæ: sed originalis iustitia erat in aliqua potentia animæ, quæ est subiectũ virtutis. ergo & peccatũ originale est magis in potentia aïæ q̃ in eius essentia.

H ¶ 3 Præt. Sicut à carne peccatum originale deriuatur ad animam, ita ab essentia animæ deriuatur ad potentias: sed peccatũ originale magis est in anima, quàm in carne. ergo etiam magis est in potẽtiis animæ, quàm in eius essentia.

¶ 4 Præt. Peccatum originale dicitur esse concupiscentia, ut dictum est*: sed concupiscentia est in potẽtijs aïæ. ergo & peccatũ originale.

SED CONTRA est, quòd peccatum originale dicitur esse peccatum naturale, ut supra dictum est:

I *anima autem est forma, & natura corporis secundum essentiam suã, & non secundum potentias, ut in primo habitum est. * ergo anima est subiectum originalis peccati principaliter ſm suam essentiam.

RESPON. Dicendũ, quòd illud aïæ est principaliter subiectũ alicuius pcti, ad qd primo pertinet causa motiua illius pcti: sicut si causa motiua ad peccãdum sit delectatio sensus, q̃ pertinet ad uim concupi-

K scibilem, sicut obiectum propriũ eius, sequitur quòd uis concupiscibilis sit proprium subiectum illius peccati. Manifestum est autem, qd peccatũ originale causatur per originem: unde illud animę, quod primo attingitur ab origine hominis, est primum subiectum originalis peccati. Attingit autem origo animam ut terminum generationis, ſm quod est forma corporis, quod quidem conuenit ei ſm essentiam propriam, ut in primo habitũ est. *unde anima ſm essentiam est primum subiectũ originalis peccati.

¶ *Super Quæstionẽ octuagesimatertiã Articulũ secũdum.*

IN articulo secundo 83. quæst. dubium occurrit circa principalem conclusionem, & duplici capite. primo ex Scoto in 32. dist. 2. ex eo ꝙ essentia aię, ut essentia, non est susceptiua culpæ: non igitur in ea est primum peccatum originale. secundo ex authore, quia conclusum est in arti. 3. q. præcedentis, quòd sola priuatio originalis iustitiæ, per q̃ uolũtas subdebatur Deo, est formale in pctõ originali. Ex hoc nãq; sequitur: quòd peccatum originale formale aut est in sola uoluntate, aut est in ea principaliter. probatur sequela: quia iustitia originalis, qua uolũtas subdebatur Deo, erat aut in sola uoluntate, aut in ea principaliter. Et confirmatur, quia uoluntas est præcipuum in mẽte subiecta Deo. Et præcipuum in mente nõ subiecta Deo: propter quod ex parte eius sumpta est causa, & formalitas peccati originalis in q. præcedente. ergo in uoluntate est principaliter, & non in essentiam animę. Et hæc confirmatio est etiam directe obiectio contra responsionem ad secundũ & tertium huius articuli, & ad secundum sequentis articuli. Si namque ex parte uoluntatis est causa originalis iustitię, & peccati, nõ ergo primordialiter & principaliter est in essentia nec ab essentia generationis & perfectionis ordine ad uoluntatẽ deriuatur.

Infr. ar. 3. c. Et 2. di. 31. q. 2. ar 1 Et ueri. q5. 25. ar. 6. cor & q. 27. artic. 6. ad 2. & Mal. q. 4. art. 4.

q. 82. art. 3.

q. 82. ar. 1.

p. p. q6. 76. artic. 1.

¶ Ad primum horũ negatur, quòd essentia animæ, ut essentia, idest ut distincta contra potẽtias, nõ sit capax culpæ. Et declaratur hoc, quia anima ſm essentiam cum sit rationalis, & primum principium, ac subiectum actuum moralium malorũ, oportet esse

p. p. q6. 76. artic. 1.

esse subiectum culpæ immediatũ mediante. s. potẽtia, ita quod potentia est subiectum quo, & anima subiectũ qđ, iuxta illud tertii de anima. De parte aũt animæ qua intelligit, & sapit anima: (In cor. art.) & si aĩa esset absq; media potẽtia, principium culpæ actualis immediate esset capax culpæ actualis. Tota ergo ratio quare essentia animæ nõ est subiectũ actualis culpæ est, quia mediante potentia illam habet, & non incapacitas eius respectu culpę. Si igitur est aliqua culpa, ad quam non requiritur mediatio potentiæ per seipsam, subiectum illius esse potest: & quia culpa originalis est huiusmodi, quoniam per ori- (D. 2. os.) ginem, & non per actum proprium habetur, relinquitur, quòd culpæ originalis, anima ſm essentiam capax sit, ut in litera monstratur.

¶ Ad secundum dicitur, quòd uolũtas non est causa principalis originalis iustitiæ, aut peccati (q. 82. art. 3.) simpliciter, sed inter partes animę, ut patet ex ratione in litera reddita in allegato arti. quia scilicet, ipsa uoluntas est motiua omnium animæ partiũ in finẽ. Obiectiones autem procedunt, ac si (Inf. ar. 4. ad 1. Et 2. dist. 30. q. 1. ar. 3 cor. & ad 4 Et ueri. qõ. 25. ar. 6. cõ. & q. 27. ar. 6. ad 2. Et ma. q. 4. artic. 5.) uoluntas esset prima causa simpliciter in anima. Priuatio quoque originalis iustitiæ, per quã uoluntas subdebatur Deo, quæ est formale in peccato originali, non sumitur pro priuatione iustitiæ originalis in uoluntate præcise, sed pro priuatione iustitiæ originalis in ipsa uoluntate, & præcedentibus naturaliter eam. Dictio tñ que exclusiua, non excludit à concomitantibus & pręsuppositis, ut patet. unde & author nõ dixit, quòd priuatio iustitiæ originalis in uoluntate, sed per quam uolũtas subdebatur Deo. Hæc enim claudit in se

A Ad primum ergo dicendũ, quòd sicut motio uoluntatis alicuius proprie puenit ad potentias animæ, non autem ad animæ essentiam: ita motio uoluntatis primi generantis per viam generationis, peruenit primo ad animæ essentiam, vt dictum est.

Ad 2^m dicendum, quòd etiam originalis iustitia pertinebat primordialiter ad essentiam animæ. Erat enim donum diuinitus datũ humanæ naturæ, quam per prius respicit essentia animæ, quàm potentiæ. Potentiæ enim magis uidẽ- (B) tur pertinere ad personam, inquãtum sunt principia personalium actuum, unde sunt propria subiecta peccatorum actualium, quæ sunt peccata personalia.

Ad 3^m dicendum, quòd corpus comparatur ad animam sicut materia ad formam, quæ etsi sit posterior ordine gñationis, est tñ prior ordine perfectionis, & naturæ: essentia autem animæ comparatur ad potentias sicut subiecta ad accidentia propria, quæ sunt posteriora subiecto & ordine generationis, & etiam perfectionis: unde non est similis ratio.

Ad 4^m dicendum, quòd concupiscentia se habet materialiter; & ex consequenti in peccato originali, ut supra dictum est.

ARTICVLVS III.

Vtrum peccatum originale per prius inficiat uoluntatem, quàm alias potentias.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale non per prius inficiat uoluntatem, quàm alias potẽtias. Omne enim peccatum principaliter pertinet ad potentiam, per cuius actum causatur: sed peccatũ originale causatur per actum generatiuę potentiæ. ergo inter cæteras potẽtias animæ uidetur magis pertinere ad generatiuam potentiam.

¶ 2 Præt. Peccatum originale per (B) semen carnale traducitur: sed aliæ uires animæ propinquiores sunt carni, quàm uoluntas, sicut patet de omnibus sensitiuis, quæ utuntur organo corporali. ergo in eis magis est peccatũ originale, quàm in uoluntate.

¶ 3. Præt. Intellectus est prior uoluntate. non enim est uolũtas nisi de bono intellecto: si ergo peccatũ originale inficit omnes potentias animæ, uidetur quòd per prius inficiat intellectũ tanquàm priorem.

A Sed contra est, quod iustitia originalis per prius respicit volũtatem. est enim rectitudo uoluntatis, ut Ansel. dicit in lib. de conceptu virginali. ergo peccatum originale, quod ei opponitur, per prius respicit uoluntatem.

Respon. Dicendum, quòd ĩ infectione peccati originalis, duo est considerare. Primo quidem inhærentiam eius ad subiectum: & ſm hoc primo respicit essentiam animæ, ut dictũ est. Deinde oportet considerare inclinationem eius (B) ad actum: & hoc modo respicit potentias animæ. Oportet ergo quod illam per prius respiciat, quæ primam inclinationem habet ad peccandum: hæc autem est uoluntas, ut ex supradictis patet: unde peccatum originale per prius respicit uoluntatem.

Ad primum ergo dicendũ, quòd peccatum originale non causatur in homine per potentiam generatiuam prolis, sed per actũ po- (C) tentiæ generatiuæ parentis. unde non oportet, quòd sua potentia generatiua sit primum subiectum originalis peccati.

Ad 2^m dicendum, quòd peccatum originale habet duplicem processum, unum quidem à carne ad animam: alium uero ab essentia animæ ad potentias. Primus quidẽ processus est ſm ordinem generationis: secundus autem ſm ordinem perfectionis. Et ideo quãuis aliæ potentiæ, scilicet sensitiuæ, (D) propinquiores sint carni, quia tamen uoluntas est propinquior essentię animę tãquàm superior potentia, primo peruenit ad ipsam infectio originalis peccati.

Ad 3^m dicendum, quòd intellectus quodammodo præcedit uoluntatem, inquantum proponit ei suum obiectum: alio uero modo uoluntas præcedit intellectum ſm ordinem motionis ad actum, quæ quidẽ motio pertinet ad peccatũ.

primordialem priuationem in essentia usque ad uoluntatem: & hęc est formale in peccato ori- (Ca. 3. ã me. illius.) ginali. Putandũ est enim, quòd sicut gratia & charitas ĩ anima in ordine ad meritũ, uel demeritum pro eodem computantur: & cum hoc, quòd gratia est causa charitatis ſm se, stat quòd uoluntas, (Art. præce.) in qua est charitas, est conseruatiua, & destructiua gratiæ ex parte nostri, quia ipsa est prima pars animæ. Ita in proposito, iustitia originalis in anima, prout quãto ex ea manat uoluntatis subiectio, (q. 74. art. 1. & 2.) non ponit in numerum cum eius in uoluntate effectu: & cum hoc, quòd illa est huius causa ſm se, uoluntas dicitur causa, quia ab ipsa ex parte nostri dependet conseruari, & desinere iustitiæ totius: & simile est de priuatione opposita. Et per hæc patet solutio obiectorum. Volũtas enim non est simpliciter, sed ex parte nostri: sed inter partes aĩæ, posita est causa iustitiæ & peccati originalis. Essentia autem ponitur causa simpliciter ex parte rei ſm se. Et licet uoluntas sit in supremo animæ pręcipuum inter partes animæ in mouendo ad actum, si tamen in ipso supremo uoluntas ad essentiam comparetur, inferior inuenitur.

¶ De tertio & quarto articulis eiusdẽ quęstiõis, nihil nũc necessario scribendum occurrit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præfatæ potentiæ sint magis infectæ quàm aliæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd prædictæ potentiæ nõ sint magis infectæ, quàm (2. dis. 24. q. 2. ar. 5. ad 5) aliæ. Infectio enim originalis peccati magis uidetur (Et dist. 31. q. 1. ar. 2. Et) pertinere ad illam animę partem, quę prius potest esse (4. di. 31. q. 1) subiectum peccati: hæc autem est rationalis pars, & (art. 1. ad.) præcipue uoluntas. ergo ipsa est magis infecta per pec- (Et ueri. qõ.) catum originale. (25. ar. 6)

¶ 2 Præt. Nulla uis animę inficitur per culpam, nisi in (Et ma. q. 4.) quantum potest obedire rationi: generatiua autem (ar. 2. ad 12.) non potest obedire, ut dicitur in 1. Eth. ergo genera- (& artic. 5. ad 3.) tiua non est maxime infecta per originale peccatum. (Li. 1. c. vlt.)

¶ 3 Præt. Visus inter alios sensus est spiritualior, & propinquior rationi, inquantum plures differentias rerum ostendit, ut dicitur in primo Metaph.* sed infectio culpę primo est in ratione. ergo visus magis est infectus, quàm tactus.

Circa prin. lib. 1. Meta.

Sed contra est, quod Augu. dicit in 14. de ciui. Dei.* quòd infectio originalis culpæ maxime apparet in motu genitalium membrorum, qui rationi non subditur: sed illa membra deseruiunt generatiuę uirtuti in commistione sexuum, in qua est delectatio secundum tactum, quæ maxime concupiscentiam mouet. ergo infectio originalis peccati maxime pertinet ad ista tria, scilicet potentiam generatiuam, uim concupiscibilem, & sensum tactus.

Li. 14. c. 16. 18. 19. & 20. to. 5.

Respon. Dicendum, quòd illa corruptio præcipue infectio nominari solet, quæ nata est in aliud transferri: unde & morbi contagiosi, sicut lepra, & scabies, & huiusmodi, infectiones dicuntur. Corruptio autem originalis peccati traducitur per actum generationis, sicut supra dictum est*. vnde potentiæ, quæ ad huiusmodi actum concurrunt, maxime dicuntur esse infectæ. Huiusmodi autem actus deseruit generatiuę, inquantum ad generationem ordinatur: habet autem in se delectationem tactus, quæ est maximũ obiectum concupiscibilis. & ideo cum omnes partes animę dicantur esse corruptę per peccatum originale, specialiter tres prædictæ dicũtur esse corruptæ, & infectę.

Q. 81. ar. 1

Ad primum ergo dicendum, quòd peccatũ originale ex ea parte, qua inclinat in peccata actualia, præcipue pertinet ad voluntatem, vt dictũ est:* sed ex ea parte, qua traducitur in prolẽ, pertinet propinque ad potentias prædictas, ad uoluntatem autem remote.

q. 82. art. 2. ad 2. & ar. 3

Ad 2m dicendum, quòd infectio actualis culpæ nõ pertinet nisi ad potentias, quæ mouentur à uoluntate peccantis: sed infectio originalis culpæ non deriuatur à uoluntate eius qui ipsam contrahit, sed per originem naturæ, cui deseruit potẽtia generatiua: & ideo in ea est infectio originalis peccati.

Ad 3m dicendum, quòd visus non pertinet ad actum generationis nisi secundum dispositionem remotam, prout scilicet per uisum apparet species concupiscibilis: sed delectatio perficitur in tactu. & ideo talis infectio magis attribuitur tactui, quàm uisui.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ quartæ Articulum primũ.*

In art. 1. quęst. 84. dubium occurrit ex Durando in secundo sent. dist. 42. quia aut sermo est formalis, aut materialis. Si formalis, falsus est: quia cupiditas est inordinatus amor habendi pecunias ad retinendũ, non ad expẽdendũ. Constat autem, quòd pecunia non ut retinenda, sed ut expẽdẽda est, cui obediunt omnia. ergo cupiditas non est radix omnium malorum, vt est speciale peccatũ: immo ex hoc sequitur, quòd cupiditas impediat multa mala: quia contrariatur destructioni pecuniæ, unde multa mala oriũtur. vnde & auaros uidemus à multis malis abstinere, ne expendant. Si materialis, tunc ab arte receditur: & quia sensus esset, quòd materia cupiditatis, scilicet pecunia, est radix omnium malorum, pari, vel maiori ratione posset dici, quòd prodigalitas est radix omniũ malorum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd sermo est formalis: pecunia nãque est materia nõ solum uitiorũ, sed uirtutum. Et propter ea non est uituperanda hoc cognomine, ut sit radix omniũ malorum: sed inordinatus amor habẽdi eam, quæ cupiditas vocatur, cum sit quoddam malum, quod non potest esse uia ad bonum, dicente Apostolo, Nõ sunt facienda mala, vt eueniat bonum, radix omnium malorum est metaphorice: quia uelut ea corporis, seu arboris uiteum est per quod alimentũ suscipiunt, scilicet pecunia sub mala intentione, ita quòd sicut habens pecuniam, habet pabulum omnium desideriorum: quia pecunia utimur quasi fideiussore ad omnia, secundum Aristotelem 5. Eth. ita inordinate uolens eam habere, vult ex ipsa sua inordinatione habere pabulum omniũ uitiorum. Manifeste nãque patet discutiendo, quòd ipsum* inordinate habere pecunias, & superbiæ, & inani gloriæ, & luxuriæ, & gulæ, iræ, & inuidiæ, & acidiæ, & suo cõtrario, scilicet prodigalitati, fomentum præstat. Cum autem dicitur, quòd pecuniæ non ut retẽtæ, sed ut distractæ &c. respondetur, quòd retentionem, & distractionem præcedit habere,* & nihil horum est propriũ cupidi nisi habere. Nam cupidus non semper vult habere, ut re-

QVAESTIO LXXXIIII.

De causa peccati, secũdum quod unum peccatum alterius peccati causa est, in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerandum est de causa peccati, secundũ quod unum peccatum est causa alterius.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum cupiditas sit radix omnium peccatorum.

¶ Secũdo, Vtrũ superbia sit initium omnis peccati.

¶ Tertio, Vtrum pręter superbiam & auaritiam, debẽt dici capitalia uitia, aliqua specialia peccata.

¶ Quarto, quot, & quæ sint capitalia uitia.

F Articulus primus.

Vtrum cupiditas sit radix omnium peccatorum.

Ad primum sic proceditur. Videtur quòd cupiditas nõ sit radix oĩum peccatorum. Cupiditas enim, quæ est immoderatus appetitus diuitiarum, opponitur uirtuti liberalitatis: sed liberalitas nõ est radix omnium uirtutum. ergo cupiditas nõ est radix oĩum pctõrũ.

Inf. art. 2. & 3. & art. 3. ad. 1. & ar. 4. ad 4. Et 2. 2. q. 119. arti. 2. ad 1. Et mal. q. 8. ar. 1. ad 1. & q. 13. ar. 1. ad. 5. Et Et Rom. 7. lect. 2. Et 1. Corint. 11. lect. 4. fin. Et 1. Eth. 6.

¶ 2 Præt. Appetitus eorum quæ

G sunt ad finem, procedit ex appetitu finis: sed diuitiæ, quarum appetitus est cupiditas, non appetuntur nisi ut utilem aliquem finem, sicut dicitur in primo Ethi. ergo cupiditas non est radix omnis peccati, sed procedit ex alia priori radice.

¶ 3 Præt. Frequenter inuenitur, quòd auaritia, quę cupiditas nominatur, oritur ex aliis peccatis, puta, cum quis appetit pecuniam propter ambitionem, uel ut satisfaciat gulæ. non ergo est radix oĩum peccatorũ.

H Sed contra est, quod dicit Apostolus 1. ad Timoth. ult. Radix omnium malorum est cupiditas.

Respon. dicendum, quòd secundum quosdam, cupiditas tripliciter dicitur. Vno modo, prout est appetitus inordinatus diuitiarum, & sic est speciale peccatum. Alio modo, secundum quod significat inordinatum appetitum cuiuscunque boni temporalis, & sic est genus omnis peccati: nam in omni peccato est inordinata conuersio ad commutabile bonum, ut dictũ

I est.* Tertio modo sumitur, prout significat quandam inclinationẽ naturæ corruptæ ad bona corruptibilia inordinate appetenda: & sic dicunt cupiditatem esse radicẽ oĩum peccatorum ad similitudinem radicis arboris, quæ ex terra trahit alimentum: sic enim ex amore rerum temporalium omne peccatũ procedit. Et hæc quidem quamuis uera sint, non tamen uidentur esse secundum intentionem Apostoli, qui dixit cupiditatem esse radicẽ

K omnium peccatorũ. Manifeste n. ibi loquitur contra eos, qui cum uelint diuites fieri, incidunt in tentationes, & laqueum diaboli, eo quòd radix omnium malorum est cupiditas. Vnde manifestum est, quòd loquitur de cupiditate, secundum quod est appetitus inordinatus diuitiarum. Et secundum hoc dicendum est, quòd cupiditas secundum quod est speciale peccatum, dicitur radix omniũ peccatorum ad simi-

q. 72. art. 2. & q. 71. ar. 6.

D. 56.

D. 629.

ut pertineat, sed quādoque ut det, ut pater in male congregantibus, ut soluāt militibus, uel meretricibus &c. unde non est iudicāda cupiditas ex intentione, ut argēti credidit, sed ex possessionis inordinatione, quæ licet i hoc, uel illo ordinetur ad uitandū multa ma-
D.1144. la, ut experiētia docet in quibusdā, iuxta illud Eccle. Homo, cuius deus &c. quantum tamen est ex se, apta nata est nutrire omnia mala: & propterea dicta est radix omnium malorum secundū ap. Quomodo autē cupiditas sit uitiū capitale, alia quæstio est, & ex fine pensabitur.

litudinem radicis arboris, quæ alimentum præstat toti arbori. Videmus enim quòd per diuitias homo acquirit facultatem perpetrandi quodcumque peccatum, & adhibendi desiderium cuiuscumque peccati; eo quòd ad habenda quæcumque temporalia bona, potest homo per pecuniam iuuari, secundum quod dicitur Eccles. 10. Pecuniæ obediunt omnia. Et sm hoc patet, quòd cupiditas diuitiarum est radix omnium peccatorum.

B AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non ab eodem oritur uirtus & peccatum: Oritur enim peccatum ex appetitu commutabilis boni: & ideo appetitus illius boni, quod iuuat ad consequenda omnia temporalia bona, radix peccatorum dicitur. Virtus autem oritur ex appetitu incommutabilis boni: & ideo charitas, quæ est amor Dei, ponitur radix uirtutum, secundum illud Eph. 3. In charitate radicati & fundati.

C AD 2m dicendum, quòd appetitus pecuniarum dicitur esse radix peccatorum, non quidem quia diuitiæ propter se quærantur tanquàm ultimus finis: sed quia multū quæruntur, ut utiles ad omnem temporalem finem. Et quia vniuersale bonum est appetibilius, quàm aliquod particulare bonum: ideo magis mouet appetitum, quàm quædam bona singularia, quæ simul cum multis aliis per pecuniam haberi possunt.

D.918. AD 3m dicendum, quòd sicut in rebus naturalibus non quæritur quid semper fiat, sed quid in pluribus accidit, eo quòd natura corruptibilium rerum impediri potest, ut non semper eodem modo operetur: ita etiam in moralibus consideratur quod ut in pluribus est, non autem quod semper est, eo quòd uoluntas non ex necessitate operatur. Non igitur dicitur auari-
D tia radix omnium malorum, quin interdum aliquod aliud malum sit radix eius: sed quia ex ipsa frequentius alia mala oriuntur, ratione prædicta.

In corp. ar.

¶ *Super Quæstionis octuagesimaequartæ Articulū secundū.*

2.2.q. 162. ar. 2. & ar. 5 ad. 1. & ar. 7 ad 1. Et 2. d. 42. q. 2. ar. 1 ad 7. Et 4. dist. 17. q. 2. ar. 1. q. 1. co. Et Ro 1. le. 8. & ca. 7 lec. 2. Et 1. Cor. 11. le 4. Art. præce. 4. fin.

IN ar. 2. 84. quæst. dubium occurrit ex Durando conueniente cum Scoto, in 6. dist secundi ad primum in hoc, quòd superbia initiū ois peccati, non est speciale peccatum, ut litera dicit. Sed de Scoto in prima parte, cum de peccato angelorū esset quæstio, sermo habitus est. Nunc Durandi motiuum & contra quæstionem, & contra respōsionem ad tertium, qua dicitur, quòd ad idem pertinet, quòd ponatur initium omnis peccati supbia, & amor proprius in 2. sent.

ARTICVLVS II.

Vtrū superbia sit initiū omnis peccati.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd superbia non sit initium omnis peccati. Radix enim est quoddam principium arboris, & ita uidetur idem esse radix & initium peccati: sed cupiditas est radix omnis peccati, ut dictum est. ergo ipsa etiam est initiū ois peccati; nō aūt superbia.

¶ 2 Præt. Eccle. 10. dicitur, Initiū superbiæ hominis est apostatare à Deo: sed apostasia à Deo, est quoddam peccatum. ergo aliquod peccatū est initiū superbiæ. ergo & ipsa non est initium omnis peccati.

¶ 3 Præt. Illud uidetur esse initium omnis peccati, quod facit omnia peccata: sed hoc est inordinatus amor sui, qui facit ciuitatem Babylonis, ut Aug. dicit in 14. de ciuit. Dei. ergo amor sui est initiū omnis peccati, non autem superbia.

SED CONTRA est, quod dicit Eccle. 10. Initiū ois peccati superbia.

RESPON. Dicendū, quòd quidam dicunt superbiam dici tripliciter. Vno modo, secundum quod superbia significat inordinatum appetitum propriæ excellentiæ, & sic est speciale peccatum. Alio modo, secundum quod importat quendā actualem contemptum Dei quantum ad hunc effectum, qui est non
B subdi eius præcepto: & sic dicunt quòd est generale peccatum. Tertio modo, secundum quod importat quandam inclinationem ad huiusmodi contemptū ex corruptione naturæ: & sic dicunt quòd est initium omnis peccati. Et differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum ex parte conuersionis ad bonum commutabile, ex quo peccatum quodammodo nutritur & fouetur, & pp hoc cupiditas dicitur
C radix: sed superbia respicit peccatū ex parte auersionis à Deo, cuius præcepto homo subdi recusat: & ideo vocatur initium, quia ex parte auersionis incipit ratio mali. Et hæc quidem quamuis vera sint, tamen non sunt secūdum intentionem Sapientis, qui dicit: Initium omnis peccati est superbia. Manifeste enim loquitur de superbia, secūdum quod est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quod subdit: Sedes du-
D cum superborum destruxit Deus. & de hac materia loquitur ibi fere in toto capitulo. Et ideo dicendū est, quòd superbia etiam sec. ndū quod est speciale peccatum, est initium omnis peccati. Considerandū est enim quòd in actibus voluntariis, cuiusmodi sunt pctā, duplex ordo inuenitur, scilicet intentionis, & executionis. In primo quidē ordine habet rationem principij & finis, vt supra multoties dictum est. Finis autem in omnibus bonis
E tēporalibus acquirendis, est vt homo per illa quandam perfectionē singularem, & excellentiā habeat: & ideo ex hac parte superbia quæ est appetitus excellentiæ, ponitur initiū omnis peccati. Sed ex parte executionis est primū id, quod præbet opportunitatē adimplēdi omnia desideria peccati, quod habet rationem radicis, scilicet diuitiæ: & ideo ex hac parte auaritia ponitur esse radix omnium malorum, vt dictum est. Et per hoc patet responsio ad primum.

dist. 10. cōtra quæstionē arguit: quia nec appetitus turpium delectationū in rebus bellicis ex superbia oritur. Probatur, quia ex superbia illa sola oriū tur uitia, quæ circa prouocantia, uel impendientia propriā excellentiam sunt: neutrum horum est huiusmodi. ergo. c. 28. & ulti. tom 5.

¶ Contra responsionem uerò ad tertium arguit: quia inordinatus amor sui, & inordinatus amor propriæ excellentiæ, se habent ut magis commune, & minus cōmune, ut patet. & ille utpote communissimus, est initium omnis peccati: iste utpote particularis, non: unde sophisma consequentis est ab illo ad istum procedere, quòd si ille est initiū peccati omnis, quòd iste etiam sit initium peccati ōis.

¶ Ad vtrumque obiectionem ex eodē fundamentō literæ, respondendum est, ex hoc scilicet, quòd superbia initium ōis peccati dicitur sm ordinem intētionis ex parte, scilicet finis, quia obiectū suum est finis omnium bonorum commutabiliū, ad quæ alia uitia conuertuntur. Ex hoc nāque dicitur primo, quòd in temperantia; & timiditas oriuntur ex superbia: & quòd tā bonum delectabile, D.533. ad quod cōuertitur intēperatus, quàm bonū euasionis ad quod conuertitur timidus, cum bonum quoddā sit, natum est apparere, ut conferens ad propriam excellentiam. Dicitur secūdo, quòd licet totū & pars nō sint idem, æquiualent tamen quo ad aliquid, totū, & prima pars uirtualiter extensa ad reliquas, ut patet de toto corpore, & corde respectu motus: ac per hoc amor sui, ut totum, & amor propriæ excellentiæ, ut prima pars, quia est respectu finis cæterorum, rectè ponitur initium omnis peccati ex eadem parte, & q. 1. ar. 1. ad 1. & ar. 3. ad 3. & q. 20. ar. 1. ad 2. & q. 57. art. 4. & q. 65. ar. 4. ar. præced.

te, & unum inferre reliquum absque ullo sophismate. In litera tamẽ nec idẽtitas, nec conuertibilitas habetur, sed solum quod ad idem pertinet, quia secundum est pars primi: si tamen diceretur, recte diceretur, ut ostensum est. Et hinc habere potes, ꝙ in prima parte dictum est, quòd primum bonum concupitũ, est propria excellentia, tanquàm cæterorum finis: ac per hoc primum peccatum est superbia, unde Euæ propositum primo est, Eritis sicut Dij. Et ꝑ hæc patet solutio obiectorum omniũ, quæ superius à me quã breuissime potui, tacta fuere. Quæ an sufficienter à me soluta fuerint, lectoris iudicio relinquatur, qui si recte omnia pensitauerit, profecto uidebit me nihil, quod ad materiam attinet, necessariũ indiscussum reliquisse. ideo amplius circa istam materiam non insistam.

Inf. ar. 4. & locis ibi citatis.

¶ Super Quæstionis octuagesimæ quartæ Articulum tertium, & quartum.

Tex. 38. tom. 2.

IN articulis tertio, & quarto eiusdem 84. quæst. nihil aliud occurrit scribẽdum, nisi reddere te attentum, quòd aliud est loqui de sufficientia uitiorum absolute, & aliud de sufficientia uitiorum capitalium: hoc. n. hic quæritur, non illud. Et ut in responsione ad quintum in litera dicitur, non oportet hanc capitaliũ sufficientiam sic intelligere, quin aliquod peccatum possit à nullo horum oriri, sed quia frequentius ex aliquo horum oritur.

Ad 2.^m ergo dicendum, ꝙ apostatare à Deo dicitur esse initiũ superbiæ ex parte auersionis. Ex hoc enim, quòd homo non uult subdi Deo, sequitur quòd inordinate uelit propriam excellentiam in rebus temporalibus: & sic apostasia à Deo non sumitur ibi quasi speciale peccatum, sed magis ut quædam conditio generalis omnis peccati, quæ est auersio ab incommutabili bono. Vel potest dici, quòd apostatare à Deo dicitur esse initium superbiæ, quia est prima G superbiæ species. Ad superbiam enim pertinet cuique superiori nolle subiici, & præcipue nolle subdi Deo: ex quo contingit quod homo supra seipsum indebite extollatur quantum ad alias superbiæ species.

Ad 3.^m dicendum, quòd in hoc homo se amat, quòd sui excellentiam uult. Idem enim est, se amare, quod sibi uelle bonum: unde ad idem pertinet, quòd ponatur initium omnis peccati su- H perbia, uel amor proprius.

Articvlvs III.

Vtrum præter superbiam, & auaritiam, sint alia peccata specialia, quæ dici debeant capitalia.

AD tertium sic proceditur. Videtur ꝙ præter superbiam, & auaritiam, non sint quædam alia peccata specialia, quæ dicantur capitalia. Ita enim se uidetur habere caput ad animalia, sicut I radix ad plantas, ut dicitur in secundo de Anima; * nam radices sunt ori similes. si igitur cupiditas dicitur radix omnium malorum, uidetur quòd ipsa sola debeat dici uitium capitale, & nullum aliud peccatum.

¶ 2 Præt. Caput habet quendam ordinem ad alia membra, inquantum à capite in omnia membra diffunditur quodammodo sensus, & motus: sed peccatum dicitur per priuationem ordinis. ergo pecca- K tum non habet rationem capitis, & ita non debent poni aliqua capitalia peccata.

¶ 3 Præt. Capitalia crimina dicuntur, quæ capite plectuntur: sed tali pœna puniuntur quædam peccata in singulis generibus. ergo uitia capitalia non sunt aliqua determinata secundum speciem.

Cap. 31. Sed contra est, quod Gregorius trigesimo primo Moral. * enumerat quædam specialia uitia, quæ dicit esse capitalia.

Respon. Dicendum, quòd capitale dicitur à F capite. Caput autem proprie quidem est quoddam membrum animalis, quod est principium & directiuũ totius animalis. Vnde metaphorice omne principium directiuum, caput uocatur: & etiã homines, qui alios dirigunt & gubernant, capita aliorum esse dicuntur. Dicitur ergo uitium capitale uno modo à capite proprie dicto, & secundum hoc peccatum capitale dicitur peccatum, quod capitis pœna punitur: sed sic nunc non intendimus de capitalibus peccatis, sed secundum quod alio modo dicitur peccatum capitale, prout metaphorice significat principium, vel directiuum aliorum. Et sic dicitur uitium capitale, ex quo alia uitia oriuntur, & præcipue secundum originem causæ finalis, quæ est formalis origo, ut supra dictum est*: & ideo uitium capitale non solum est principium aliorum, sed etiam est directiuum, & quodãmodo ductiuum aliorum. Semper enim ars, uel habitus, ad quem pertinet finis, principatur, & imperat circa ea quæ sunt ad finem. Vnde Gregorius trigesimo primo Moralium * huiusmodi uitia capitalia ducibus exercituum comparat. Cap. 31.

q. 18. art. 6. & q. 72. ar. 6. & 75. ar. 4

Ad primum ergo dicendum, ꝙ capitale dicitur denominatiue à capite, quod quidem est per quandam deriuationem, vel participationem capitis: sicut habens aliquam proprietatem capitis, & non sibi simpliciter caput. Et ideo capitalia uitia dicuntur non solum illa, quæ habent rationem primæ originis, sicut auaritia, quæ dicitur radix, & superbia quæ dicitur initium: sed etiam illa, quæ habent rationem originis propinquæ respectu plurium peccatorum.

Ad 2.^m dicendum, quòd peccatum caret ordine ex parte auersionis: ex hac enim parte habet rationem mali. Malum autem secundum Augustinum in libro * de natura boni, est priuatio modi, speciei, & ordinis: sed ex parte conuersionis respicit quoddam bonum: & ideo ex hac parte dicitur habere ordinem. Ca. 4. circa princ. to. 6.

Ad 3.^m dicendum, quòd illa ratio procedit de capitali peccato, secundum quod dicitur à reatu pœnæ: sic autem hic non loquimur.

Articvlvs IIII.

Vtrum conuenienter dicantur septem uitia capitalia.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd non sit dicendum, septem esse uitia capitalia, quæ sunt inanis gloria, inuidia, ira, auaritia, tristitia, gula, luxuria. Peccata enim uirtutibus opponuntur: uirtutes autem principales sunt quatuor, ut supra dictum est. * ergo & uitia principalia, siue capitalia non sunt nisi quatuor. 2. dis. 42. q. 2. arti. 3. Et mal. q. 8. artic. 1. q. 61. art. 2.

¶ 2 Præt. Passiones animæ sunt quædam causæ peccati, ut supra dictum est: * sed passiones animæ principales sunt quatuor, de quarum duabus nulla fit mentio inter prædicta peccata, scilicet de spe, & timore. enumerantur autem aliqua uitia, ad quæ pertinet delectatio, & tristitia: nam delectatio pertinet ad gulã, & luxuriam: tristitia uero ad accidiam, & inuidiam. ergo inconuenienter enumerãtur principalia peccata. quæst. 77.

¶ 3 Præt. Ira non est principalis passio. non ergo debuit poni inter principalia uitia.

¶ 4 Præt. Sicut cupiditas, siue auaritia est radix peccati, ita superbia est peccati initium, ut supra dictũ est. * sed auaritia ponitur unum de septem uitiis capitalibus. ergo superbia inter uitia capitalia enumerãda esset. Art. 1. & 2. hui^9 quæst.

¶ 5 Præt. Quædam peccata committuntur, quæ ex nullo horum causari possunt, sicut cum aliquis errat ex igno-

ex ignorantia, vel cum aliquis ex aliqua bona intentione committit aliquod peccatum, puta, cũ aliquis furatur vt det eleemosynam. ergo insufficienter capitalia vitia enumerantur.

cap.31. SED IN CONTRARIVM est authoritas Greg. sic enumerantis. 31. Moralium.*

Art. praece. RESPON. dicendum, quòd sicut dictum est*, vitia capitalia dicuntur, ex quibus alia oriuntur, præcipue secundum rationem causæ finalis. Huiusmodi autem origo potest attendi dupliciter. Vno quidem modo secundum cõditionem peccantis, qui sic dispositus est, vt maxime afficiatur ad vnum finem, ex quo vt plurimum in alia peccata procedat: sed iste modus originis sub arte cadere non potest, eo quòd infinitæ sunt particulares hominum dispositiones. Alio modo secundum naturalem habitudinem ipsorum finium adinuicem, & secundum hoc in pluribus vnum vitium ex alio oritur: vnde iste modus originis sub arte cadere potest. Secundum hoc ergo illa vitia capitalia dicuntur, quorum fines habent quasdam primarias rationes mouendi appetitum, & secundum harum rationum distinctionem distinguuntur capitalia vitia. Mouet autem aliquid appetitum dupliciter. Vno modo directe, & per se, & hoc modo bonum mouet appetitum ad prosequendum: malum autem secũdum eandem rationem ad fugiendum. Alio modo indirecte, & quasi per aliud, sicut aliquis aliquod malũ prosequitur propter aliquod bonum adiunctum: vel aliquod bonum fugit propter aliquod malum adiunctum. Bonum autẽ hominis est triplex. Est enim primo quoddam bonum animæ, quod scilicet ex sola apprehensione rationem appetibilitatis habet, sicut excellentia laudis vel honoris: & hoc bonum inordinate prosequitur inanis gloria. Aliud est bonum corporis, & hoc vel pertinet ad conseruationem indiuidui, sicut cibus & potus, & hoc bonum inordinate prosequitur gula: aut ad conseruationem speciei, sicut coitus, & ad hoc ordinatur luxuria. Tertiũ bonum est exterius, scilicet diuitiæ, & ad hoc ordinatur auaritia. Et eadẽ quatuor vitia inordinata fugiunt quatuor mala contraria. Vel aliter, Bonum præcipue mouet appetitũ ex hoc, quòd participat aliquid de proprietate felicitatis, quam naturaliter omnes appetunt, de cuius ratione est primo quædam perfectio. Nam felicitas est perfectum bonũ, ad quod pertinet excellentia vel claritas, quam appetit superbia, vel inanis gloria. Secundo de ratione eius est sufficientia, quam appetit auaritia in diuitiis eã promittentibus. Tertio, est de conditione eius delectatio, sine qua felicitas esse non potest, vt dicitur in. 1. &.

Li.1.c.7. & seq. lib. 10. c.6.7.& 8. 10. Ethico.* & hanc appetunt gula & luxuria. Quòd autem aliquis bonum fugiat propter aliquod malum coniunctum, hoc contingit dupliciter: quia aut hoc est respectu boni proprii, & sic est accidia, quæ tristatur de bono spirituali propter laborem corporalẽ adiunctum: aut est de bono alieno, & hoc si sit sine insurrectione, pertinet ad inuidiam, quæ tristatur de bono alieno, inquantum est impeditiuum propriæ excellentiæ: aut est cum quadam insurrectione ad uindictam, & sic est ira. Et ad eadem uitia pertinet prosecutio mali oppositi.

D.1003. AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nõ est eadẽ ratio originis in uirtutibus & uitiis. Nã uirtutes causantur p ordinẽ appetitus ad rationẽ, uel etiã ad bonũ incõmutabile, quod est Deus: uitia autẽ oriuntur ex appetitu boni cõmutabilis. unde non oportet q̃ prin

D.1179. cipalia *uitia opponantur principalibus uirtutibus.

A AD 2m dicendum, q̃ timor, & spes sunt passiones irascibilis: omnes autem passiones irascibilis oriũtur ex passionibus concupiscibilis, quę etiam omnes ordinantur quodammodo ad delectationem, & tristitiam. & ideo delectatio, & tristitia principaliter connumerantur in peccatis capitalibus tanquàm principalissimæ passiones, ut supra habitum est.* q.25.art.4.

AD 3m dicendum, quòd ira licet non sit principalis passio, quia tamen habet specialem rationem appetitiui motus, prout aliquis impugnat bonum alterius sub ratione honesti, idest, iusti uindicatiui, ideo distinguitur ab aliis capitalibus uitiis.

B AD 4m dicendum, q̃ superbia dicitur esse initium omnis peccati sm rõnẽ finis, ut dictũ est:* & sm eãdẽ rõnem accipitur principalitas uitiorum capitalium. & ideo superbia non quasi uniuersale uitium connumeratur aliis, sed magis ponitur uelut regina quædam oĩum uitiorũ, sicut Greg.* dicit. auaritia aũt dicitur radix sm aliam rationem, sicut supra dictum est*. ar.2. huius quæstionis. Li.31.Mor. cap.31. ar.1. huius quæstionis.

AD 5m dicendum, quòd ista uitia dicũtur capitalia, quia ex eis frequentius alia oriuntur: unde nihil prohibet aliqua peccata interdum ex aliis causis oriri. Potest tamen dici, quòd omnia peccata quæ ex ignorantia proueniunt, possunt reduci ad accidiam, ad quã pertinet negligentia, qua aliquis recusat bona spiritualia acquirere propter laborem. Ignorãtia enim, quę

C potest esse causa peccati, ex negligentia prouenit, ut supra dictum est.* Quòd autẽ aliquis cõmittat aliquod peccatum ex bona intentione, uidetur ad ignorantiã pertinere, inquantum scilicet ignorat, quòd non sunt facienda mala, ut ueniant bona. q.76.art.2.

QVAESTIO LXXXV.

De effectibus peccati, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus peccati. ¶ Et primo quidẽ de corruptiõe boni naturæ. Scdo de macula aiæ. Tertio, de reatu pœnæ.

D Circa primum, quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum bonum naturæ diminuatur per peccatum.

¶ Secũdo, Vtrũ totaliter tolli possit.

¶ Tertio, De quatuor uulneribus, q̃ Beda ponit, quibus natura humana uulnerata est pp peccatũ.

¶ Quarto, Vtrũ priuatio modi, specierum, & ordinis sint effectus pcti.

¶ Quinto, Vtrũ mors, & alii defectus corporales, sint effect9 pcti.

E ¶ Sexto, Vtrum sint aliquomodo homini naturales.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrũ peccatũ diminuat bonũ naturæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̃ peccatũ non diminuat bonum naturæ. Peccatũ enim hois non est grauius quàm peccatum dæmonis: sed bona naturalia in dæmonibus manent integra post peccatum, ut Dionysius dicit 4. de diuin. nomi. * ergo pec-

¶ *Super quæstionis octuagesimæquintæ Articulum primũ.*

IN primo articulo quæstio. 85. nota glosam authoritatis Dion. quòd naturalia maneãt integra, in rñsione ad. 1. & intuire respõsionem ad tertium, declaratam in responsione ad quartum, ut radices philosophiæ perspicias, & altius cõtempleris, unde in anima generantur habitus. Et potes intelligere, quod dicitur in responsione ad tertiũ, quòd actio uolũtaria procedit ex diuersis potentiis: uel potentias animæ, quia actio uoluntatis procedit sb intellectu, & uoluntate, & intellectus procedit ab intellectu agente, & possibili: uel potentias, quæcũque sint illę, puta obiecti actiuã, & subiecti passiuã. vterque enim sensus in calce responsionis ad quartũ ponitur, dum dicitur, Scdm q̃ obiectũ agit in potentiã, & una potẽtia in aliã.

1.q.48.ar.4 Et 2.d.3.q.4.ar.1.ad 5 & di.30.q.1.ar.1.ad 2 Et 3.di.20.ar.1.q.1.ad 2. Et 3.contra c.12. Et mal. q 2.artic.11. Ca.4.par.4 parũ a me.

catum etiam bonum naturæ humanæ non diminuit.

¶ 2 Præt. Transmutato posteriori non transmutatur prius, manet enim substantia eadem transmutatis accidentibus: sed natura præexistit actioni voluntariæ. ergo facta deordinatione circa actionem voluntariam per peccatum, non transmutatur propter hoc natura, ita quòd bonum naturæ diminuatur.

¶ 3 Præt. Peccatum est actus quidam, diminutio autẽ est passio: nullum autem agens ex hoc ipso quòd agit, patitur. potest autem contingere, quòd in vnum agat, & ab alio patiatur. ergo ille qui peccat, per peccatum non diminuit bonum suæ naturæ.

¶ 4 Præt. Nullum accidens agit in suum subiectũ, quia quod patitur, est potentia ens: quod autem subiicitur accidenti, iam est actu ens secundum accidens illud: sed peccatũ est in bono naturæ, sicut accidens in subiecto. ergo peccatum non diminuit bonum naturæ: diminuere enim quoddam agere est.

SED CONTRA est, quòd sicut dicitur Luc. 10. Homo descendens a Hierusalem in Iericho, idest, in defectum peccati, expoliatur gratuitis, & uulneratur in naturalibus, ut Beda exponit. * ergo peccatum diminuit bonum naturæ. Habetur in gl. ordi. sup istum locũ, Luc. 10.

RESPON. Dicendum, quòd bonum naturæ humanæ potest tripliciter dici. Primo ipsa principia naturæ, ex quibus ipsa natura constituitur, & proprietates ex his causatæ, sicut potẽtiæ animæ, & alia huiusmodi. Secũdo, quia homo a natura habet inclinationẽ ad uirtutem, ut supra habitũ est *, ipsa inclinatio ad virtutẽ est quoddam bonum naturę. Tertio modo, potest dici bonum naturę donum originalis iustitiæ, quod fuit in primo homine collatum toti humanæ naturę. Primũ igitur bonum naturę nec tollitur, nec diminuitur per peccatũ. Tertium uero bonũ naturæ totaliter est ablatum per peccatũ primi parentis. Sed mediũ bonũ naturæ, s. ipsa naturalis inclinatio ad virtutẽ, diminuitur p peccatũ. Per actus. n. humanos fit quædã inclinatio ad similes actus, ut supra habitum est. Oportet aũt qđ ex hoc, ꝙ aliquid inclinatur ad unũ contrariorũ, diminuatur inclinatio eius ad aliud. unde cũ peccatum sit contrarium uirtuti, ex hoc ipso ꝙ homo peccat, diminuitur bonum naturæ, quod est inclinatio ad uirtutẽ. (q. 63 art. 1.) (q. 51. art. 2. & 3.)

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ Diony. loquitur de bono primo naturæ, quod est esse, uiuere, & intelligere, ut patet eius verba intuenti.

AD 2^m^ dicendum, ꝙ natura etsi sit prior ꝙ̃ uoluntaria actio, tñ habet inclinationẽ ad quandam uoluntariam actionem. unde ipsa natura ſm se non uariatur propter uariationem uoluntariæ actionis: sed ipsa inclinatio uariatur ex illa parte, quę ordinatur ad Deũ.

AD 3^m^ dicendum, quòd actio uoluntaria procedit ex diuersis potentiis, quarum una est actiua, & alia passiua: & ex hoc contingit, quòd per actiones uoluntarias causatur aliquid, uel aufertur ab homine sic agente, ut supra dictum est, * cum de generatione habituum ageretur. (q. 51. art. 2.)

AD 4^m^ dicendum, ꝙ accidens non agit effectiue in subiectum: agit tamen formaliter in ipsum eo modo loquẽdi, quo dicitur, ꝙ albedo facit albũ: & sic nihil prohibet, quòd peccatum diminuat bonũ naturæ, eo tamen modo, quo est ipsa diminutio boni naturę, inquantum pertinet ad inordinationem actus. Sed quãtum ad inordinationem agentis, oportet dicere, quòd talis inordinatio causatur per hoc, quòd in actibus animæ aliquid est actiuum, & aliquid passiuum: sicut sensibile mouet appetitum sensitiuum, & appetitus sen-

F sitiuus inclinat rationem, & uoluntatem, ut supra dictum est. * & ex hoc causatur inordinatio nõ quidem ita, quòd accidens agat in proprium subiectum, sed secundum quod obiectum agit in potentiam, & una potentia agit in aliam, & deordinat ipsam. (q. 77. arti. 1 & q. 80. ar. 1.)

ARTICVLVS II.

Vtrum totum bonum humanæ naturæ possit auferri per peccatum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd totum bonum humanæ naturæ possit per

G peccatum auferri. Bonum enim naturæ humanę finitum est, cum & ipsa natura humana sit finita: sed quodlibet finitum totaliter consumitur, facta continua ablatione. cũ ergo bonum naturę continue per peccatum diminui possit, uidetur quòd possit quandoque totaliter consumi.

¶ 2 Præt. Eorum quæ sunt unius naturæ, similis est ratio de toto, & de partibus, sicut patet in aere, & in aqua, & carne, & omnibus cor-

H poribus similium partium: sed bonum naturę est totaliter uniforme. cum igitur pars eius possit auferri per peccatum, totũ etiam per peccatum auferri posse uidetur.

¶ 3 Præt. Bonum naturæ, quod per peccatum minuitur, est habilitas ad uirtutem: sed in quibusdam pp peccatũ habilitas prædicta totaliter tollitur, ut patet in damnatis, qui reparari ad virtutem non possunt, sicut nec cæcus ad visum. er-

I go peccatum potest totaliter tollere bonum naturæ.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in Enchi. * quòd malum non est nisi in bono: sed malum culpæ nõ potest esse in bono virtutis, uel gratiæ, quia est ei contrarium. ergo oportet quòd sit in bono naturæ. non ergo totaliter tollit ipsum. (Cap. 13. & 14. & 19. tom. 3.)

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est. Bonũ naturę, quod per peccatum diminuitur, est naturalis inclinatio ad uirtutem, quæ

K quidem conuenit homini ex ipso quòd rationalis est. ex hoc enim habet quod secundum rationem operetur, quod est agere secundũ uirtutem. Per peccatum autem nõ potest totaliter ab homine tolli, ꝙ sit rationalis, quia iam non esset capax peccati: unde non est possibile, quòd prædictum naturæ bonum totaliter tollatur. Cum autẽ inueniatur huiusmodi bonum cõtinue diminui per peccatum; quidam ad huius manifestationem usi sunt quodam exemplo, in quo inuenitur aliquod finitum in infini-

¶ *Super Quæstionis octuagesimaquintæ Articulũ secundũ.*

IN ar. 2. eiusdẽ q. 85. præmissis argumẽtis Sco. in 34. dis. secondi, quia afferuntur ad probandũ, ꝙ nihil subtrahatur naturæ, quod suthor concedit, & ipse Scotus ibidem tractãs uulnera peccati, concedit habilitatẽ ad rectũ usũ minui p peccatũ. Solius Durãdi in 34. dis. secũdi obiectiones occurrunt directe impugnãtis hãc doctrinam: quia per nihil non inhærens subiecto augetur habilitas subiecti. ergo nec minuitur. Antecedens dupliciter declaratur. Primo, quia augetur p intensionem alicuius in eo. Secũdo ad propositum, quia inclinatio ad bonũ opus est duplex, remota, q̃ est in primis principiis, & hęc nec tollitur, nec minuitur: & propinqua, q̃ est in habitib^9^, & hæc tollitur & augetur, & minuitur intensione, & remissione.

¶ Ad hoc facillime dicitur, qđ iste uoluit esse cæcus. Expresse nãq; author distinxit habilitatẽ ex parte subiecti, & ex parte termini: & dixit, ꝙ ex parte subiecti nõ minuitur, sed ex parte termini. obiectiones autẽ istius sunt ex parte subiecti. Ex hac enim parte verũ est non intendi aliquid quod non est in eo, sed attingẽtiam ad terminum constat minui ex appositione impedimentorũ extra, & augeri ex remotione eorundẽ. Et ad hoc optime deseruit exemplum de diaphano, & de obstaculis appositis. Et hoc modo habilitas animæ ex synderesi diminuitur in infinitum: & tamen ipsa synderesis nec tollitur, nec minuitur.

(Inf. q6. 93. art. 6. ad 2. Et. 1. q. 48. art. 4. Et 2. dis. 6. ar. 4. ad 3. Et di. 34. artic. 5. Et mal. q. 2 ar. 12. Et 3. cõtra g. 11. & 118.)

tum diminui, tamen nunquàm totaliter consumi. Dicit enim Philosophus in 1. Physic.* q si ab aliqua magnitudine finita, continue auferatur aliquid secundũ eandem quantitatem totaliter tandem consumetur; puta, si a quacunque quantitate finita semper subtraxero mensuram palmi. Si vero fiat subtractio secundũ eandem proportionem, & nõ secundum eandẽ quantitatem, poterit in infinitum subtrahi, puta, si quantitas diuidatur in duas partes, & a dimidio subtrahat dimidium, ita poterit in infinitũ procedi, ita tamen q semper quod posterius subtrahitur, erit minus eo quod prius subtrahebatur. Sed hoc in proposito nõ habet locum. non enim sequens peccatum minus diminuit bonum naturæ quàm præcedẽs, sed fortè magis, si sit grauius. Et ideo aliter est dicendum, q prædicta inclinatio intelligitur vt media inter duo: fundatur enim sicut in radice in natura rationali, & tendit in bonum virtutis, sicut in terminum & finẽ. Dupliciter igitur põt intelligi eius diminutio. Vno modo ex parte radicis: alio mõ ex parte termini. Primo quidem modo non diminuitur per peccatum, eo q peccatum non diminuit ipsam naturã, vt supra dictum est:* sed diminuitur secundò modo, inquantum scilicet ponitur impedimentũ pertingendi ad terminum. Si autẽ primo modo diminueretur, oporteret qđ quandoq; totaliter consumeretur natura rõnali totaliter consumpta. sed quia diminuitur ex parte impedimẽti, qđ apponitur ne pertingat ad terminũ, manifestum est quod diminui quidem põt in infinitũ: quia in infinitum possunt impedimenta apponi, fm quod homo potest in infinitum addere peccatum peccato: non tñ potest totaliter consumi, quia semper manet radix talis inclinationis, sicut patet de diaphano corpore, qđ quidẽ habet inclinationem ad susceptionem lucis ex hoc ipso, quod est diaphanum. diminuitur autem inclinatio vel habilitas ex parte nebularum superuenientium, cum tamen semper maneat in radice naturæ.

Art. præc.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit, quando fit diminutio per subtractionem: hic autem fit diminutio per appositionem impedimenti, quod neque tollit, neque diminuit radicem inclinationis, vt dictum est.*

In cor. art.

AD 2^m dicendum, quòd inclinatio naturalis est quidem tota vniformis: sed tamen habet respectum & ad principium, & ad terminum*, secundum quam diuersitatem quodammodo diminuitur, & quodammodo non diminuitur.

AD 3^m dicendum, q etiam in damnatis manet naturalis inclinatio ad virtutem, alioquin non esset in eis remorsus conscientiæ: sed quòd nõ reducitur in actum, cõtingit quia deest gratia secundum diuinam iustitiã: sicut etiam in cæco remanet aptitudo ad vidẽdum in ipsa radice naturæ, inquantũ est animal naturaliter habens visum: sed non reducitur in actum, quia deest causa, quæ reducere possit formando organum, quod requiritur ad videndum.

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter ponantur vulnera naturæ ex peccato consequentia, infirmitas, ignorantia, malitia, & concupiscentia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q inconuenienter ponãtur vulnera naturæ esse ex peccato consequentia, scilicet infirmitas, ignorantia, malitia, & cõcupiscentia. Nõ eñ idẽ est effect⁹, & causa eiusdẽ: sed ista ponuntur causæ peccatorum, vt ex supradictis patet.* ergo non debent poni inter effectus peccati.

¶ 2 Præt. Malitia nominatur quoddam peccatum, nõ ergo debet poni inter effectus peccati.

¶ 3 Præt. Concupiscẽtia est quiddam naturale, cum sit actus virtutis concupiscibilis: sed illud quod est naturale, non debet poni vulnus naturæ. ergo concupiscentia non debet poni vulnus naturæ.

¶ 4 Præt. Dictum est, quod idem est peccare ex infirmitate, & ex passione: sed concupiscentia passio quædam est. ergo non debet cõtra infirmitatem diuidi.

¶ 5 Præt. Aug. in lib. de Natura & gratia, ponit duo pœnalia animæ peccanti, scilicet ignorantiam & difficultatem, ex quibus oritur error & cruciatus, quæ quidem quatuor non cõcordant istis quatuor. ergo videtur quòd alterum eorũ insufficienter ponatur.

IN CONTRARIVM autem est authoritas Bedæ.†

RESPON. Dicendum, q per iustitiã originalem perfectè ratio cõtinebat inferiores animæ vires, & ipsa ratio a Deo perficiebatur ei subiecta. hæc autẽ originalis iustitia subtracta est per peccatũ primi parentis, sicut iã dictum est.* & ideo omnes vires animæ remanent quodammodo destitutæ ꝓprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem: & ipsa destitutio vulneratio dicitur naturæ. Sunt autẽ quatuor potentiæ animæ quæ possunt esse subiecta virtutum, vt supra dictum est,* scilicet ratio, in qua est prudentia: voluntas, in qua est iustitia: irascibilis, in qua est fortitudo: concupiscibilis, in qua est temperantia. In quantũ ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, est vulnus ignorantiæ: inquantum vero voluntas destituitur ordine ad bonum, est vulnus malitiæ: inquantũ vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, est vulnus infirmitatis: inquantũ vero cõcupiscentia destituitur ordine ad delectabile moderatũ ratione, est vulnus concupiscẽtiæ. Sic igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti humanæ naturæ ex peccato primi parẽtis. Sed qa inclinatio ad bonũ virtutis in vnoquoq; diminuit ꝑ pctm̃ actuale, vt ex dictis patet,* et ista sũt quatuor vulnera ex aliis pec

¶ Super Quæstionis octuagesimæ quintæ Articulum tertium.

Inf. art. 5. cor. Et ma. q. 2. art. 11. cor. 6. Et Gal. 3. lect. 3.

IN art. 3. eiusdem 85. q. dubiũ occurrit circa vulnera humana quo ad duo. Primo, quomodo vulnera ista cõsistãt in destitutione viriũ animæ a propriũ ordine naturali ad virtutẽ: quia in articulis immediate præcedentibus dictũ est, q peccatum nullũ naturæ bonum tollit; sed minuit tantum habilitatẽ per appositionem. hæc enim sibiinuicem aduersantur, tollere ordinem naturalem potentiæ ad bonum, & nihil tollere, sed impedimentum apponere. Secundo, quomodo ordo iste est naturalis, & tamen non remanet in viribus animæ sibi derelictis. Quod enim est naturale alicui, non remouetur ab eo, eo q sibi relinquitur subiato supernaturali bono, immo in naturalib⁹ relinquitur. repugnare ergo videtur naturalitas talis ordinis non remansioni eiusdẽ in natura sibiipsi derelicta.

Q. 76. & 77. ar. 3. & q. 78. ar. 5.

Q. 77. ar. 3.

Cap. 67. a med. to. 7. & li. 1 retr. ca. 9. a med. tum. 1.

¶ Ad primum dicitur, q ipsa destitutio virium animæ ab ordine debito, nihil aliud est: quàm diminutio habilitatis ad bonum virtutis propter appositũ impedimentum. Sublato nanque originalis iustitiæ fræno, partes ad propria habiles redditæ sunt, & ex hoc ipso minus habiles ad bonum virtutis. Ex hoc quippe redditur anima minus habilis ad vnum contrariorum, quod magis inclinatur in reliquum: & sicut actuale peccatum est dispositio & impedimentum, cuius appellatione minuitur habilitas ad bonum virtutis, ita pronitas vniuscuiusque partis animæ in proprium, quæ est materiale in peccato originali, est impedimentum, cuius appellatione habilitas ad virtutem minuta est. Et talis diminutio, destitutio virium in litera dicitur, non quòd sint destitutæ omninò ab ordine naturali ad virtutem: sed quia sunt destitutæ ab integritate illius naturalis ordinis, quod est esse diminutam habilitatẽ ad virtutẽ, vñ nulla est repugnãtia inter ꝓcedẽtia &

Loco citat. art. 1 huius quæst. arg. sed contra.

Q. 81. art. 2.

Q. 61. art. 2. & q. 57.

Art. 1. & 2.

catis cōsequentia, inquantum scilicet per peccatum & ratio hebetatur præcipue in agendis, & voluntas indurat ad bonū, & maior difficultas bene agendi accrescit, & concupiscentia magis exardescit.

Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet id quod est effectus vnius peccati, esse alteri* peccati causam. G Ex hoc enim quòd anima deordinatur per peccatum præcedens, facilius inclinatur ad peccandum.

Ad 2m dicendum, quod malitia nō sumitur hic pro peccato, sed pro quadam pronitate voluntatis ad malum, secundum quod dicitur Gen. 6. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua.

Ad 3m dicendum, quod sicut supra dictum est,* Cōcupiscentia intantum est naturalis homini, inquantum subditur rationi: quod autē H excedat limites rationis, hoc est homini contra naturam.

Ad 4m dicendum, quod infirmitas cōmuniter potest dici omnis passio, inquantum debilitat robur animæ, & impedit rationem: sed Beda.* accepit infirmitatem stricte, secundum quod opponitur fortitudini, quæ pertinet ad irascibilem.

Ad 5m dicendum, quòd difficultas quæ ponitur ab August. includit ista tria, quæ pertinent ad I appetitiuas potentias, scilicet malitiam, infirmitatem, & concupiscentiam. Ex his enim tribus contingit, quòd aliquis non facile tendit in bonum: error autem & dolor sunt vulnera consequentia. ex hoc enim aliquis dolet, quòd infirmatur circa ea quę concupiscit.

Articvlvs IIII.

Vtrum priuatio modi, speciei, & ordinis sit effectus peccati. K

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd priuatio modi, speciei, & ordinis non sit effectus peccati. Dicit enim Aug. *in lib. de Natura boni, quòd vbi hæc tria magna sunt, magnum bonum est, vbi parua paruum, vbi nulla nullum: sed peccatū nō annullat bonum naturæ. ergo nō priuat modum, speciem, & ordinem.

¶ 2 Præt. Nihil est causa suiipsius: sed peccatum est priuatio modi, G speciei, & ordinis, vt Aug.* dicit in lib. de Natura boni. ergo priuatio modi, speciei, & ordinis non est effectus peccati.

¶ 3 Præt. Diuersa peccata diuersos habent effectus: sed modus, species, & ordo cum sint quædam diuersa, diuersas priuationes habere videntur. ergo per diuersa peccata priuantur. non ergo est effectus cuiuslibet peccati priuatio modi, speciei, & ordinis.

Sed contra est, quòd peccatum H est in anima, sicut infirmitas in corpore, secundum illud Psalm. 6. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sed infirmitas priuat modum, speciem, & ordinem ipsius corporis. ergo peccatū priuat modū, spēm, & ordinē animę.

Respon. Dicendum, quod sicut in primo dictum est,* modus, species, & ordo consequūtur vnumquodque bonum creatum inquātum huiusmodi, & etiam vnumquodque ens. Omne enim esse, & I bonum consideratur per aliquam formam, secundum quam sumitur species. Forma autem vniuscuiusque rei, qualiscunque sit siue substantialis, siue accidentalis, est secundum aliquam mensuram. vnde & in 8. Metaph.* dicitur, quòd formæ rerum sunt sicut numeri: & ex hoc habet modum quendā, qui mensurā respicit: ex forma vero sua vnumquodque ordinatur ad aliud. Sic igitur secundum diuersos gradus bonorum sunt diuersi gradus modi, speciei, & or- K dinis. Est ergo quoddam bonum pertinens ad ipsam substantiam naturæ, quod habet suum modū, speciem, & ordinem, & illud nec priuatur, nec diminuitur per pec-

præsentem articulum. Et scito quod vulnera ista in destitutione di- F cta consistentia, dupliciter possunt cōsiderari, Primo ex parte nostri, vt scilicet ex nostro peccato cōsurgūt: & sic quia prior est in peccato conuersio, quā auersio, prius est impedimentū pronitatis animæ ad malum, quàm destitutio a bono. Secundo, ex parte deserentis gratiæ: & sic est contrarium. Nam prius ad ablationem gratiæ sequitur destitutio virium a bono virtutis, & sic ipsæ destitutæ tendunt in propria. Et quoniam in peccato originali primu locum tenere videtur priuatio gratiæ, ideo vulnera ista vt insunt ex peccato originali inflicta, sunt sic quòd primo appetitum est impedimentum peccati originalis, scilicet priuationis iustitiæ originalis debitę in nobis: & deinde destitutæ sunt vires ab ordine ad bonū; & tertio prout sunt ad malum.

Q. 72. ar. 3. ad 1.

¶ Ad secundum dicitur, quòd cum natura humana secundum corpus sit naturaliter composita ex cōtrariis elementis, & secundum animam sit composita ex contrariis appetitibus: quemadmodum mors & natura lis ē & cū hoc pęna peccati originalis, vt 5. & 6. articul. patet, ita inordinatio animæ, est & naturalis, & pœna peccati originalis. vtrobique namque insurgit infirmitas ex hoc, quod cōtraria tendant in propria, nec plene subdantur harmoniæ debitæ, sed ab illa exorbitant: & hoc ex hoc ipso, quod contraria sunt, naturaliter natam est prouenire: & ex hoc quòd sublatum est iustitiæ originalis donum, prohibens talem exorbitantiā, prouenit. Cum quibus tamen stat, quod quia harmonia virium animæ est secundum naturā rationalem, dissonantia autem contra eādem, merito dici potest, quòd ordo virium animæ ad virtutis bonum, a quo destitutæ sunt, est naturalis. Est igitur humana natura sibi derelicta, sublata originali iustitia vulnerata, ac per hoc infirma in naturalibus, idest, in his, quæ sunt secundum naturam, idest, in habilitatibus ad virtutis bonum, & hoc per appositionem: integra autem in naturalibus, idest, in natura, & his quæ sunt a natura, idest, principiis & potentiis & inordinationibus ex parte subiecti: quia nihil per subtractionem ablatum est. Et hoc modo in natura sibi derelicta remanere naturalia sufficit, & saluari integra. Est quoque natura humana vulnerata & infirma secundum naturam rationalem vt sic. Est autem in naturalibus integra secundum vtriusque mistionem naturæ, rationalis scilicet & sensitiuæ. Et est tertio natura humana vulnerata & infirma secundum naturam donatam gratia iustitiæ originalis. Et scito, quòd hæc vulnera vt sic, sunt credita sicut & peccatum originale, secundum namque naturam absolute imperfectiones quædam sunt ex necessitate materiæ: quia scilicet composita est ex cōtrariis, vt in quarto contra Gen. cap. 52. patet.

Loco citato in argu. sed contra.

Vir. q. 1. ar. 8. ad 1a.

*ca. 3. circa fin. tom. 6.

Cap. 4. & Ex c. 36 & 37. tom. 6.

¶ In eodem articulo 3. quæst. octuagesimæquintæ dubium occurrit, quomodo vulnera hic ponātur effectus peccati, cum superius dictum sit, quòd concupiscentia, quæ importat hæc vulnera, est ipsum peccatum originale: nihil enim suiipsius effectus.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter, Primo, quod hæc vulnera non tractantur vt sunt peccati originalis, sed in communi vt sunt peccati. Constat autem ea non esse ipsa peccata, sed effectus. Secundo, quod etiā vt sunt peccati originalis, cum materialiter; & ex consequenti in peccato originali concupiscentia se habeat, vt in quæst. octuagesimætertiæ articu. secundo ad quartum dictum est, & concupiscentia importet primo pronitatē ad propriā: vulnera autē distinctionē a bono virtutis sunt effectus peccati originalis formaliter & principaliter sumpti. Ex priuatione namque iustitiæ originalis concupiscentia subsecuta est in potentiis animæ cum vulneribus.

p. p. q. 5. ar. 5.

Tex. 10. com. 3.

¶ Super Quæstionis octuagesimæquintæ Articulum quartum.

IN articulo quarto eiusdem quæst. octoagesimæquintæ nota duo. primum, quòd cum in litera dicitur, Et huius priuatio est essentialiter ipsum peccatū, non intendit peccatū essentialiter, vt sit priuatio. hoc enim superius est reprobatū & dictū, quod est actus priuatus: sed intendit, quod cum peccatum prime: multis speciebus, modis, & ordinibus, priuat eis diuersimode. nam pertinentibus ad bonū gratiæ priuat demeritorie, pertinentibus ad bonū

bonum habilitatis, priuat effectiue: pertinentibus ad bonū ipsius actus, priuat formaliter: ita q̄ qa priuat formaliter, idō dictum est, quòd est essentialiter priuatio. Vel, & melius intendit, quod peccatum vt est in genere mali simpliciter, est essentialiter priuatio modi, speciei & ordinis pertinentiū ad bonū ordinati actus. Secundū nota, q̄ nō spectat ad authoris doctrinā respondere rationibus impugnātib⁹ peccatū esse priuationē gratiæ, aut boni naturæ hæc.n. cōsequentia, sunt nō essentialia.

Ar.1.huius quæst.

catum. Est etiam quoddam bonū naturalis inclinationis, & hoc etiā habet suum modum, speciē, & ordinem: & hoc diminuitur per peccatum, vt dictum est, * sed non totaliter tollitur. Est etiam, quoddam bonum uirtutis & gratiæ, quod etiam habet suum modum, speciem & ordinem: & hoc totaliter tollitur per peccatū mortale. Est etiam quoddam bonum, quod est ipse actus ordinatus, quod etiam habet suū modū, speciem, & ordinem, & hujus priuatio est essentialiter ipsum peccatum. Et sic patet qualiter peccatum est priuatio modi, & speciei, & ordinis, & priuat vel diminuit modum, speciem, & ordinem. ¶ Vnde patet rñsio ad duo prima.

Ad 3m dicendum, quòd modus, species & ordo se consequuntur, sicut ex dictis patet: * vñ simul priuantur & diminuuntur.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæquintæ Articulum quintum & sextum.*

In cor. art.

IN artic.5.& 6.nihil morale occurrit scribēdū. Notandū hinc, qđ ē natura partialis & vniuersalis: & quæ sint conditiones materiæ electæ & comitātes, vt in multis clarū habeas intellectū. Habes quoq; hinc vnde philosophis deridentibus fidē, & putātibus nos credere mortē nō esse naturalē, satisfacere possis: sicut & de vulneribus dictum est animæ.

1.2.q.164. Et 2.di.30. q.1.ar.1.Et 3 di.16.q.1. arti 1.Et 4. prolo. prin. Et di. 4.q.2 art. 1.qō. 3. Et 4. cōtra cap. 52. Et mal.q.5.ar. 4.Et opu.3. ca.197.198 199. 241. 242.Et Ro. 5.le.3. Et Heb.9. fin.

ARTICVLVS V.

Vtrum mors, & alij corporales defectus, sint effectus peccati.

AD QVINTVM sic proceditur, Videtur q̄ mors, & alij corporales defectus non sint effectus peccati. Si enim causa fuerit æqualis, & effectus erit æqualis: sed huiusmodi defectus non sunt æquales in omnibus, sed in quibusdam huiusmodi defectus magis abundant, cum tamen peccatum originale sit in omnibus æquale, sicut dictum est, * cuius uidētur hmōi defectus maxime esse effectus. ergo mors, & hmōi defectus non sunt effectus peccati.

*q.82. ar.4.

¶ 2 Præt. Remota causa, remouetur effectus: sed remoto omni peccato per baptismum, vel pænitentiam, non remouentur huiusmodi defectus. ergo noo sunt effectus peccati.

¶ 3 Præt. Peccatum actuale habet plus de ratione culpæ, quàm originale: sed peccatum actuale non transmutat naturā corporis ad aliquē defectum. ergo multo minus peccatum originale. non ergo mors & alij defectus corporales sunt effectus peccati.

Sso CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.

RESPON. Dicendum, quòd aliquid est causa alterius dupliciter, vno modo quidem per se: alio modo p accidens. Per se quidem est causa alterius, quod s̄m virtutem suæ naturæ, vel formæ producit effectum: vnde sequitur, q̄ effectus sit per se intentus a causa. vnde cū mors, & huiusmodi defectus sint p̄ter intentionē peccantis, manifestum est, q̄ peccatum non est per se causa istorum defectuū. Per accidens autem aliquid est cā alterius si sit causa remouens prohibēs, sicut dr̄ in 8. Physic. * quòd diuellens columnam, per accidens mouet lapidē colūnæ superpositū: & hoc mō peccatū primi parētis est causa mortis, & omniū hmōi defectuum in natura humana, inquantū p peccatū primi parētis sublata est originalis iustitia, p quā nō solum inferiores animæ vires cōtinebātur sub ratione absq; omni deordinatione, sed totū corpus cōtinebatur sub anima absq; omni defectu, vt in primo habitū est. * Et ideo subtracta hac originali iustitia p peccatum primi parentis, sicut vulnerata est humana natura quantum ad animā per deordinationem potētiarum, vt supra dictum est, * ita etiā est corruptibilis effecta per deordinationem ipsius corporis. Subtractio autem originalis iustitiæ habet rationem pœnæ, sicut etiā subtractio gratiæ: vnde etiā mors, & omnes defectus corporales consequentes sunt quædam pœnæ originalis peccati. Et quàmuis huiusmodi defectus non sint intenti a peccante, sunt tamen ordinati secundum iustitiam dei punientis.

Te. 32.20.2

p.p.q.97.

Ar.præc.& q.83.art.3.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ æqualitas causæ per se causat æqualem effectum. Augumentata enim vel diminuta causa per se, auget vel diminuitur effectus: sed æqualitas causæ remouentis prohibens nō ostendit æqualitatem effectuum. Siquis enim æquali impulsu diuellit duas columnas, nō sequitur quòd lapides superpositi æqualiter moueātur: sed ille velocius mouebitur, qui grauior erit secundum proprietatem suæ naturæ, cui relinquitur remoto prohibente. Sic igitur remota originali iustitia, natura corporis humani relicta est sibi: & secūdū hoc secundum diuersitatē naturalis cōplexionis quorūdā corpora pluribus defectibus subiacent, quorūdā vero paucioribus, quàmuis existente originali peccato æquali.

AD 2m dicendum, q̄ culpa originalis & actualis remouetur ab eodem, a quo etiam remouentur & huiusmodi defectus, secundum illud Apostoli Roma. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis: sed vtrunq; fit secundum ordinem diuinæ sapientiæ cōgruo tempore. Oportet enim q̄ ad immortalitatem & impassibilitatem gloriæ, quæ in Christo inchoata est, & per Christum nobis acquisita, peruenianius cōformati prius passionibus eius. vnde oportet q̄ ad tempus, eius passibilitas in nostris corporibus remaneat ad impassibilitatem gloriæ promerendam conformiter Christo.

AD 3m dicendum, q̄ in peccato d actuali duo possumus considerare, scilicet ipsam substantiam actus, & rōnem culpæ. Ex parte quidem substantiæ actus pōt peccatum actuale aliquem defectum corporalē causare, sicut ex superfluo cibo aliqui infirmantur, & moriūtur: sed ex parte culpæ priuat gratiā, quæ datur homini ad rectificādum animæ actus, nō autem ad cohibendum defectus corporales, sicut originalis iustitia cohibebat. & ideo peccatum actuale non causat huiusmodi defectus, sicut originale.

D.987.

ARTICVLVS VI.

Vtrum mors, & alii defectus sint naturales homini.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur q̄ mors, & huiusmodi defect⁹ sint homini naturales. Corruptibile enim & incorruptibile differunt genere, vt dicitur in 10. Metaph. * sed homo est eiusdem generis cum alijs animalibus, quæ sunt naturaliter corruptibilia. ergo homo est naturaliter corruptibilis.

¶ 2 Præt. Omoe quod est compositum ex contrarijs, est naturaliter corruptibile, quasi habēs in se causam corruptionis suæ: sed corpus humanum est huiusmodi. ergo est naturaliter corruptibile.

2.di.30.q.1 ar.1.cor.fin. & ad 1. Et 3.di.16.q.1 art. 1. ad 3. Et mal.q.5 ar.5. Et ro. 5.lect.3. Et Heb. 9.fin. Et li. 10.tex. 26.tom.3.

¶ 3 Præt. Calidum naturaliter consumit humidum: vita autem hominis conseruatur per calidum & humidum. cum igitur operationes vitæ expleantur per actû caloris naturalis, vt dr in 2. de Anima, * videt ꝙ mors, & huiusmodi defectus sint homini naturales.

tex. 50. to. 2

SED CONTRA. Quicquid est homini naturale, Deus in homine fecit: sed Deus mortem non fecit, vt dicitur Sap. 1. ergo mors non est homini naturalis.

¶ 4 Præt. Id quod est secundum naturam, non potest dici pœna, nec malum: quia vnicuique rei est conueniens id quod est ei naturale: sed mors, & huiusmodi defectus sunt pœna peccati orginalis, vt supra dictû est.* ergo non sunt homini naturales.

Art. præc.

¶ 5 Præt. Materia proportionatur formæ, & quælibet res suo fini: finis autem hominis est beatitudo perpetua, vt supra dictum est.* Forma etiam humani corporis est anima rationalis, quæ est incorruptibilis, vt in 1. habitum est. † ergo corpus humanum est naturaliter incorruptibile.

In proem. lib. & qû. 5. artic. 5.
† p. p. q. 75. art. 6.

RESPON. Dicendum, ꝙ de vnaquaque re corruptibili dupliciter loqui possumus, vno modo secundum naturã vniuersalem: alio modo fm naturam particularem. Natura quidem particularis est propria virtus actiua & conseruatiua vniuscuiusque rei, & fm hanc omnis corruptio & defectus est contra naturã, vt dicitur in 2. de cæl. quia huiusmodi virtus intêdit esse, & conseruationem eius cuius est. Natura vero vniuersalis, est virt᷒ actiua in aliquo vniuersali principio naturæ, puta, in aliquo cælestium corporum, vel alicuius superioris substantiæ, fm quod etiam Deus a quibusdam dicitur natura naturans, quæ quidem virtus intendit bonû & côseruationê vniuersi, ad quod exigitur alternatio generationis & corruptionis in reb᷒: & fm hoc corruptiones & defectus rerum sunt naturales, non quidem fm inclinationem formæ, quæ est principium essendi & perfectionis, sed secundum inclinationem materiæ, quæ proportionaliter attribuitur tali formę fm distributionem vniuersalis agentis. Et quàmuis omnis forma intendat perpetuum esse quantum potest: nulla tamen forma rei corruptibilis potest assequi perpetuitatem sui præter animam rationalem, eo ꝙ ipsa nô est subiecta omnino materiæ corporali, sicut alię formę: quinimmo habet propriã operationem immaterialem, vt in primo habitû est. * vnde ex parte suæ formæ naturalior est homini incorruptio, q̃ alijs rebus corruptibilibus. Sed quia & ipsa habet materiã ex contrarijs compositam, ex inclinatione materiæ sequitur corruptibilitas in toto: & fm hoc homo est naturaliter corruptibilis secundû naturã materiæ sibi relictæ, sed nô secundû naturã formæ.

Q. 76. ar. 1. ad 4.

¶ Tres autem primæ rationes procedunt ex parte materiæ: aliæ vero tres ex parte formæ. vñ ad earum solutionê côsiderandum est, ꝙ forma hominis, quæ est anima rationalis, secundum suã incorruptibilitatem proportionata est suo fini, qui est beatitudo ꝑpetua: sed corpus humanum, quod est incorruptibile, fm suam naturam consideratum, quodammodo proportionatum est suæ formæ, & quodãmodo nô. Duplex enim conditio potest attendi in aliqua materia. vna scilicet quã agens eligit, alia quæ nô est ab agente electa, sed est fm conditionem naturalem materię. sicut faber ad faciendum cultellum eligit materiã durã & ductilem, quæ subtiliari possit, vt sit apta incisioni, & secundû hanc conditionê ferrû est materia proportionata cultello: sed hoc ꝙ ferrum sit frangibile, & rubiginem côtrahens, côsequitur ex naturali dispositione ferri, nec F hoc elegit artifex in ferro, sed magis repudiaret si posset. vnde hæc dispositio materiæ non est proportionata intentioni artificis, nec intentioni artis. Similiter corpus humanum est materia electa a natura quãtum ad hoc, ꝙ est temperatæ complexionis, vt possit esse conuenientissimum organum tactus, & aliarum virtutum sensitiuarum & motiuarum, sed ꝙ sit corruptibile, hoc est ex conditione materiæ, nec est electum a natura: quin potius natura eligeret materiam incorruptibilem, si posset. Sed Deus, cui subiacet omnis natura, in ipsa institutione hominis suppleuit defectum naturæ, & dono iustitiæ originalis dedit corpori incorruptibilitatem quandam, vt in primo dictum est. * G & secundû hoc dicitur, quòd Deus mortem nô fecit, & quòd mors est pœna peccati.

* p. p. q. 97. art. 1.

¶ Vñ patet responsio ad obiecta.

QVAESTIO LXXXVI.

De macula peccati, in duos articulos diuisa.

DEINDE cûsiderandum est de macula peccati.

Et circa hoc quæruntur duo.

¶ Primo, Vtrum macula animę sit H effectus peccati.

¶ Secundo, Vtrum remaneat in anima post actum peccati.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccatum causet aliquam maculam in anima.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatû non causet aliquam maculam in anima. Natura enim superior non I potest inquinari ex contactu naturæ inferioris. vnde radius solaris non inquinatur per tactum corporum fœtidorum, vt August. dicit in lib. * contra quinque hæreses: sed anima humana est multo superioris naturę, quàm res cômutabiles ad quas peccando côuertitur. ergo ex eis maculam nô contrahit peccando.

Ca. 5. a me. est in to. 6.

¶ 2 Præt. Peccatum est principaliter in voluntate, vt supra dictum est, † voluntas autem est in ratione, K vt dicitur in 3. de Anima: * sed ratio siue intellectus non maculatur ex consideratione quarumcunque rerum, sed magis perficitur. ergo nec voluntas ex peccato maculatur.

Q. 74. ar. 1. & 2.
* text. 42. tom. 2.

¶ 3 Præt. Si peccatum maculam causat, aut macula illa est aliquid positiue, aut est priuatio pura. si sit aliquid positiue, non potest esse nisi dispositio vel habitus. nihil enim aliud videt ex actu causari: dispositio autem & habitus non est. Côtingit enim remota disposi-

Super Quæstionem octuagesimamsextã.

IN articulo vtroque quæstio. octuagesimæsextæ dubiû occurrit ex Scoto in 14. dist. quarti sent. volente, quòd macula non sit priuatio, sed relatio rationis in anima obiecta diuino intellectui & voluntati, vt ordinata ad pœnam correspondentê peccato. Et quòd non sit priuatio, probat dupliciter. Primo, quia priuatio côiunctionis ad Deû per gratiam, vel charitatem non suscipit magis & minus: macula autem, qua peccator post peccatum dicitur peccator, suscipit magis & minus. Est namque vnus magis peccator altero, & seipso nunc, quàm prius. ergo. Secundo, prima macula summi odii A, & summ᷒ inordinatus amor A, repugnant. ergo macula vnius peccati expelleretur per aliud: quod est falsum. Quod autem macula sit relatio rationis, probatur authoritate Augu. super illud Psal. Beati quorû remissæ sunt iniquitates. vbi vult quòd peccata videri a Deo, ê illa ad pęnã imputari. Tegi autem, est ad pœnam non reseruare, seu nolle punire. Ex quo patet, quòd nihil aliud est hunc remanere peccatorem, quàm reseruari, seu ordinari ad pœnam per actum diuinæ voluntatis. Et confirmatur, inquit, ex eo, quia in offendête principê, post nô remanet aliquid

Infr. q. 89. ar. 1. Et 2. 2. q. 87. art. 6. co. Et 4. di. 18. q. 2 art. 2. q. 1. co.

tione vel habitu, adbuc remanere maculam, vt pater in eo qui peccauit mortaliter prodigalitate, & postea transmutatur mortaliter peccando in habitum vitij oppositi. Non ergo macula ponit aliquid positiue in anima. Similiter etiam nec est priuatio pura: quia omnia peccata eueniunt ex parte auersionis & priuationis gratiæ. sequeretur ergo, quòd omnium peccatorum esset vna macula. ergo macula non est effectus peccati.

SED CONTRA est, quod dicitur Eccles. 47. Salomoni. Dedisti maculam in gloria tua. & Ephes. 5. Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam: & vtrobique loquitur de macula peccati. ergo macula est effectus peccati.

RESPON. Dicendum, quòd macula propriè dicitur in corporalibus, quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis, sicut vestis, & aurum, & argentum, aut aliud huiusmodi. In rebus autem spiritualibus ad similitudinem huius oportet maculam dici. Habet autem anima hominis duplicem nitorem, vnum quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quam dirigitur in suis actibus: alium vero ex refulgentia diuini luminis, scilicet sapientiæ & gratiæ, per quam etiam homo perficitur ad bene & decenter agendum. Est autem quasi quidam animæ tactus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem: cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus cōtra lumen rationis, & diuinæ legis, vt ex supra dictis patet*. Vnde ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, macula animæ metaphoricè vocatur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd anima non inquinatur ex rebus inferioribus virtute earum, quasi agentibus eis in animam: sed magis econuerso, anima sua actione se inquinat inordinate eis inhærendo contra lumen rationis, & diuinæ legis.

AD 2m dicendum, quòd actio intellectus perficitur secundū quòd res intelligibiles sunt in intellectu per modum ipsius intellectus: & ideo intellectus ex eis non inficitur, sed magis perficitur. Sed actus voluntatis consistit in motu ad ipsas res, ita quòd amor rei amatæ animam cōglutinat, & ex hoc anima maculatur quando inordinate inhæret, secūdum illud Oseæ. 9. Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.

AD 3m dicendum, quòd macula non est aliquid positiue in anima: nec significat priuationem solam, sed significat priuationem quandam nitoris animæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum. & ideo diuersa peccata diuersas maculas inducunt: & est simile de vmbra, quæ est priuatio luminis ex obiecto alicuius corporis, & secundū diuersitatē corporū obiectorum diuersificātur vmbræ.

ARTICVLVS II.

Vtrum macula maneat in anima post actum peccati.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd macula non maneat in anima post actum peccati. Nihil enim manet in anima post actum, nisi habitus vel dispositio: sed macula non est habitus vel dispositio, vt supra habitum est*. ergo macula non manet in anima post actum peccati.

¶ 2 Præt. Hoc modo se habet macula ad peccatum, sicut vmbra ad corpus, vt supra dictum est:* sed transeunte corpore non manet vmbra. ergo & transeunte actu peccati non manet macula.

¶ 3 Præt. Omnis effectus dependet ex sua causa: causa autem maculæ est actus peccati. ergo remoto actu peccati, non remanet macula in anima.

SED CONTRA est, quod dicitur Iosue 22. An parum est vobis quia peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in vobis permanet?

RESPON. Dicendum, quòd macula peccati remanet in anima etiam transeunte actu peccati, cuius ratio est: quia macula, sicut dictum est*, importat quendam defectum nitoris propter recessum a lumine rationis, vel diuinæ legis. & ideo quandiu homo manet extra huiusmodi lumen, manet in eo macula peccati: sed postquam redit ad lumen rationis, & ad lumē diuinū, quód fit per gratiam, tunc macula cessat. Licet autem cesset actus peccati, quo homo discessit a lumine rationis, vel legis diuinæ, non tamē statim homo ad illud redit in quo fuerat, sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui: sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu fit ei propinquus, sed oportet, quòd appropinquet

quid in eo quo dicit inimicus, sed relatio rationis in ipso obiecto voluntati domini ordinantis ipsum ad pœnam.

¶ Ad euidentiā huius difficultatis non oportet aliud iacere fundamentū, quàm id quod in litera positum est in. 1. artic. in respōsione ad tertiū. s. quòd macula non significat puram priuationem, sed priuationem in ordine ad causam. i. ad peccatum a quo causatur. Ex hoc. n. soluuntur omnes difficultates accidētes in re. Licet enim priuatio conīūctiōis, similitudinis, refulgentiæ, gratiæ, charitatis non suscipiat magis & minus, quia consistit in facto esse: causa tamē eius. s. peccatum suscipit magis & minus. ac per hoc macula quæ significat priuationem, nō absolute, sed vt ex peccato, suscipit magis & minus, non in se: sed in causa. Et ex hoc prouenit, quòd iste est magis maculatus eadem macula specie altero, & magis peccator altero post actus peccatorum. Et hoc sufficit, & soluit rationes Scoti & Aureoli allatas a Capreolo in 14. dist. 4.

¶ Ad secundam autem rationem Scoti, negatur assumptū. Mille enim peccatorum maculæ adinuicem, nec aliqua alicui peccato contrariantur, quoniā ex parte auersionis peccatorum consurgūt: vnde non est cōtrarietas. [Q. 71. ar. 6.] Positio autē Scoti falsa, & non probata ē. Falsa quidem, quia peccator vt sic, non est a volūtate diuina; immo Altissimus odio hēt peccatorem: ordinatio autem ad pœnā est a voluntate diuina. ergo.

¶ Præt. Peccator vt sic, est peccator, malo ex peccato relicto, quia eē peccatorē est esse malum: sed ordinari ad pœnam est bonum, cum sit a deo. ergo. Patet præterea, quòd inerudite hæc omnia confundūtur a Scoto. s. macula, reatus, & ordinari ad pœnā a deo. Peccatū enim prius facit & relinquit hominem dignum pœna, quod est reatus, quod est malū apud Diony. 4. c. de Diuinis nominibus, dicētem, quòd puniri nō est malum, sed fieri pœna dignum: & deinde a diuina iustitia ordinari ad pœnam. Ideo enim ordinatur ad pœnam, quia pœna dignus, & non econuerso. Vnde vt patebit, peccatū ex parte auersionis relinquit maculam & reatum, quorū primum est priuatio, vt ex peccato: secūdum est relatio rationis: & tertio aduenit quod Scotus dicit. [Infr. q. 87. ar. 6. cor. & ad 1.] Vnde concesso quòd ex parte dei, vt Aug. dicit, tegere sit non imputare, sophisma manifeste est consequentis: immo impertinētia inferre, ergo sola est peccator ex imputatione. [Art. præce.] Iste nāq; est peccator non ex eo quòd se tenet ex parte dei, sed ex eo quòd se tenet ex parte sui, iuxta illud Oseæ. [Ar. 1. ad 3.] Perditio tua Israel ex te, salus autē ex me. Cōfirmatio quoq; exēpli non valet, quia in hoc offendente remanet relatio inimicitiæ, & dignitatis pœnæ absque omni actu offensi. Et hæc dicta sint de macula, quòd formaliter Sortes postquam peccauit, ante pœnitentiā dicitur, & est peccator, seu malus malo culpæ. Oportet. n. priuatiuū esse quo aliquis est malus & peccator: quia malum priuatio est, & peccatum priuatiuum, aut priuatio est. [Art. præc.] Et hæc est ratio fundamentalis huius. Et scito, quòd macula sumitur dupliciter. Primo pro priuatione coniunctionis ad deum ex peccato. Secundo pro priuatione nitoris. Et si hoc secundo modo sumitur, non est id quo formaliter post actum dicitur quis peccator, sed effectus eius. Est namque peccator priuatione conuersionis ad deum; quam

ſequitur detrimentū nitoris, vt in litera dicitur. Sed primo modo eſt, qua formaliter dicit peccator, & ſic eā ſuſcipit Magiſter ſen. 10. diſtin. 4. contra quem etiā arguit Scot. Verumtamen ſiquis diligenter attenderit, videbit vtrobique vnam ſolam priuationem diuerſis rationibus diuerſimode ſignificatam. Anima namque Deo iuncta per charitatem, conformatur Deo, cōuertitur ad illum coniungitur illi, illuminatur ab illo, fulget ex illo. Et per oppoſitum, priuatio cōiunctionis ex peccato, oppoſita facit, & elongatio, diſſimilitudo, auerſio, maculaq; dicitur. Propter quod dicendum eſt, quòd licet author maculam a propria nominis ſignificatione declaret: intendit tamen maculæ nomine, illam priuationē vt ex actu, qua formaliter peccator dicitur poſt actum peccator. Cuius ſignum eſt, quòd de effectibus peccati tractans, tres tantū numerat, corruptionem boni, maculā, & reatum. Et conſtat, quòd a peccati effectu, peccator poſt actum dicitur, & non a primo declarato, nec tertio. igitur a ſecūdo. Et hæc dixerim, ne uideamur digreſſi. Quia ergo formale ſignū maculæ eſt, quo formaliter peccator poſt actum dicitur peccator: quia priuatione coniunctionis ad Deum, vt ex peccato eſt, & dicitur peccator. Quamuis maculæ nomen exprimat hoc ſecundum quendam ſpecialem effectum, ſcilicet remotionem nitoris: ideo non eſt alius effectus peccati quærendus, quo quis ſit peccator poſt actum. Et confirmatur, quia ſicut dum actu peccat, dicitur malus & peccator auerſione actualiter poſt auerſione remanente, quæ nil aliud eſt quàm priuatio cōuerſionis ad Deū ex peccato.

2.di.30. q.1 ar. 2. cor.& diſt.32.q.1. ar.1. cor. & diſ. 42.q.1. artic.2. cor. Et 10 expo. lib.lect.1.ad 3.& 4.

ſediens per motum cōtrarium.

Ad primum ergo dicendum, quòd poſt actum peccati nihil poſitiue remanet in anima niſi diſpoſitio, vel habitus: remanet tamen aliquid priuatiue, ſcilicet priuatio coniunctionis ad diuinū lumen.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd tranſeunte obſtaculo corporis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate & habitudine ad corpus illuminans, & ideo ſtatim vmbra tranſit: ſed remoto actu peccati, non remanet anima in eadem habitudine ad Deum. vnde non eſt ſimilis ratio.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd actus peccati facit diſtantiam a Deo, quā quidem diſtantiam ſequitur defectus nitoris hoc modo, ſicut motus localis facit localem diſtantiā. Vnde ſicut ceſſante motu locali, non tollitur diſtantia localis: ita nec ceſſante actu peccati, tollitur macula.

QVAESTIO LXXXVII.

De reatu pœnæ, in octo articulos diuiſa.

Deinde conſiderandum eſt de reatu pœnæ. Et primo, de ipſo reatu. Secundo, de mortali & veniali peccato, quæ diſtinguūtur ſecundū reatū.

Et circa primū quærūtur octo.

¶ Primo, Vtrum reatus pœnæ ſit effectus peccati.
¶ Secundo, Vtrum peccatū poſſit eſſe pœna alterius peccati.
¶ Tertio, Vtrum aliquod peccatū faciat reum æterna pœna.
¶ Quarto, Vtrū faciat reū pena infinita ſecundum quantitatem.
¶ Quinto, Vtrū oē peccatū faciat reum æterna & infinita pœna.
¶ Sexto, Vtrū reatus pœnæ poſſit remanere poſt peccatum.
¶ Septimo, Vtrum omnis pœna inferatur pro aliquo peccato.
¶ Octauo, Vtrum vnus ſit reus pœnæ pro peccato alterius.

Articvlvs primvs.

Vtrū reatus pœnæ ſit effectus peccati.

Ad primvm ſic procedītur. Videtur quòd reatus pœnæ nō ſit effectus peccati. Quod enim per accidens ſe habet ad aliquid, non videtur eſſe proprius effectus eius: ſed reatus pœnæ per accidēs ſe habet ad peccatum, cū ſit præter intentionē peccantis. ergo reatus pœnæ non eſt effectus peccati.

F ¶ 2 Præt. Malum non eſt cauſa boni: ſed pœna bona eſt, cum ſit iuſta & a Deo. ergo nō eſt effectus peccati, quod eſt malum.

¶ 3 Præt. Aug. dicit in 1. Confeſſ. quòd omnis inordinatus animus ſibiipſi eſt pœna: ſed pœna nō cauſat reatum alterius pœnæ, quia ſic iretur in infinitum. ergo peccatū non cauſat reatum pœnæ.

Cap. 12. in fin. tom. 1.

Sed contra eſt, quod dicitur Rom. 2. Tribulatio & anguſtia in
G animā omnem operantis malum: ſed operari malum eſt peccare. ergo peccatum inducit pœnam, quæ nomine tribulationis & anguſtiæ deſignatur.

Respon. Dicendum, quòd ex rebus naturalibus ad res humanas deriuatur, vt id quod contra aliquid inſurgit, ab eo detrimentum patiatur. Videmus enim in rebus naturalibus, quòd vnum contrarium vehementius agit, altero contrario ſuperueniente; propter quod aquæ calefactæ magis congelantur, vt dicitur in 2. Meteororum. vnde in hominibus hoc ex na
H turali inclinatione inuenitur, vt vnuſquiſque deprimat eum, qui contra ipſum inſurgit. Manifeſtum eſt autem, quòd quæcunque continentur ſub aliquo ordine, ſunt quodammodo vnum in ordine ad principium ordinis. vnde quicquid contra ordinem aliquem inſurgit, cōſequens eſt vt ab eo ordine & principe ordinis deprimatur. Cum autem peccatum ſit actus inordinatus, manifeſtum eſt, quòd quicunque peccat, contra aliquem ordinem agit: & ideo ab ipſo ordine cōſequens eſt quòd deprimatur, quæ quidem depreſſio pœna eſt. Vnde ſecundum tres ordines,
I quibus ſubditur humana voluntas, triplici pœna poteſt homo puniri. Primo quidem enim ſubditur humana natura ordini propriæ rationis. Secundo, ordini exterioris hominis gubernātis vel ſpiritualiter, vel temporaliter, politice, ſeu œconomice. Tertio, ſubditur vniuerſali ordini diuini regiminis. Quilibet autem horum ordinum per peccatum peruertitur, dum ille qui peccat, agit & contra rationem, & contra legem humanam, & contra legem diuinam. vnde triplicem pœnam incurrit, vnam quidem a ſeipſo, quæ eſt conſcientiæ remorſus, aliam vero ab homine, tertiam vero a Deo.

Ad primvm ergo dicendum, quòd pœna conſequitur peccatum, inquantum malum eſt ratione ſuæ inordinationis: vnde ſicut malum eſt per ac-
K cidens in actu peccantis præter intentionem ipſius, ita & reatus pœnæ.

Ad 2ᵐ dicendum, quòd pœna quidem iuſta eſſe pōt & a Deo, & ab homine inflicta: vnde ipſa pœna non eſt effectus peccati directe, ſed ſolum diſpoſitiue. Sed peccatum facit hominem eſſe reum pœnæ, quòd eſt malum. dicit enim Dion. 4 ca. de diuin. no. quod puniri non eſt malum, ſed fieri pœna dignum. vnde reatus pœnæ directe ponitur effectus peccati.

Ca. 4. par. 4. partum ante medium.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd pœna illa inordinati animi debetur peccato ex hoc, quòd ordinem rationis peruertit: fit autem reus alterius pœnæ per hoc, quòd peruertit ordinem legis diuinæ, vel humanæ.

¶ *Super Quæſtionis octuageſimæſeptimæ Articulum primum.*

In articulo primo quæſtionis octuageſimæſeptimæ aduerte, quòd author in corpore articuli locans extrema, inſinuat medium quod directe ſatisfacit quæſito. Cum enim peccatur, vnum extremum eſt, agere contra ordinem: alterum, deprimi ab ordine. Illud eſt peccare, hoc eſt puniri. Et quoniam niſi ex peccato dignus eſſet quis puniri, nō iuſte puniretur: iō hoc medium

dium, ſcilicet dignum eſſe pœna, quod reatus uocatur, de quo eſt quæſtio, vtrum ſit peccati effectus in corpore articuli, ea extremis author innuit, & in reſponſione ad ſecundum explicauit.

2.2. qō.36. ar. 2. ad 4. Et 1.di.46. art.2. ad 4. Et 2.di.36. artic. 3. Et mal.q.1.ar. 4. ad 1. Et Ro.1. lec.7 cca. vltim.

¶ *Super Quæſtionis octuageſimæſeptimæ Articulum ſecundū.*

IN artic.2. eiuſdē 87.q dubium primo occurrit ſimpliciter, & ad hominem, an inordinatio quæ eſt eſſentialiter malum culpæ, ſit pœna. Et ſimpliciter quidē dubiū eſt ex Sco. in 36.di.primi, hoc tenētis ex eo, φ pœna formaliter eſt carentia boni cōuenientis voluntati & volēti: ſed priuatio rectitudinis debitæ in actu voluntatis, eſt carentia boni conuenientis, ergo. Probatur minor: quia magis conueniens eſt voluntati bonum honeſtū, q̄ cōmodum. Et cōfirmatur, quia ablatio boni cōmodi eſt ſimpliciter pœna. ergo magis & maior pœna eſt ablatio boni iuſti, quanto magis conuenit voluntati, & maius eſt.

fq.82.to.4.

Q.74.ar.5. et 2.

Homil.1c. a med.Et l. 25. moral. cap.13.

p.p.q.48. art.5.

¶ Ad hominem vero, authorem ſcilicet: quia ipſemet in quæſt.de Malo.quæſt. 1. artic. 4. ad ſecundum, tractans illud Augu. Iuſſiſti Dñe, & ſic eſt, vt omnis inordinatus animus ſibiipſi ſit pœna, dicit φ ea eo φ inordinationem illā inuite quis quodam modo patitur, immiſcetur ratio pœnæ. In oppoſitū eſt, quia inordinatio illa vt in volūtate eſſet culpa, & culpa per ſe eſſet pœna, quia per ſe conuenit culpæ eſſe in voluntate. Præterea, author multum eſſet diminutus, dicens quot modis peccatū poteſt eſſe pœna, & negans formaliter, & affirmans ex parte cauſæ ſubiectę actus & effectus, & tacens hoc.

Q.79.ar.3.

¶ Ad euidentiā huius difficultatis ſciendum eſt, φ tenentes inordinationem

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum poſſit eſſe pœna peccati.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur φ peccatum non poſſit eſſe pœna peccati. Pœnæ enim ſunt inductæ, vt per eas homines reducantur ad bonum virtutis, * vt patet per Philoſophū in 10. Ethi. * ſed per peccatum nō reducitur homo in bonum virtutis, ſed in oppoſitum. ergo peccatum non eſt pœna peccati.

¶ 2 Præt. Pœnæ iuſtæ ſunt a Deo, vt patet per Aug. in lib.83. quæſt. †peccatum autem non eſt a Deo, & eſt iniuſtum: non ergo peccatū poteſt eſſe pœna peccati.

¶ 3 Præt. De ratione pœnæ eſt qđ ſit contra voluntatem: ſed peccatum eſt a voluntate, vt ex ſupradictis patet. * ergo peccatum non poteſt eſſe pœna peccati.

SED CONTRA eſt, quod Greg. dicit ſuper Ezech. * quòd quædam peccata ſunt pœnæ peccati.

RESPON. Dicendum, quòd de peccato dupliciter loqui poſſumus, per ſe ſcilicet, & per accidēs. Per ſe quidem nullo modo peccatum poteſt eſſe pœna peccati. Peccatum enim per ſe conſideratur ſecundum quod egreditur a voluntate: ſic enim habet rationem culpæ. de ratione autem pœnæ eſt, quòd ſit contra voluntatem, vt in 1. habitum eſt. * Vnde manifeſtum eſt, φ peccatum, per ſe loquendo, nullo modo poteſt eſſe pœna peccati. Per accidens autē peccatum poteſt etiam eſſe pœna peccati tripliciter. Primo quidem ex parte cauſæ, quæ eſt remotio prohibentis. Sunt enim cauſæ inclinantes ad peccatum, paſſiones, tentatio diaboli, & alia huiuſmodi, quæ quidem cauſæ impediuntur per auxilium diuinæ gratiæ, q̄ ſubtrahitur per peccatū. vnde cū ipſa ſubtractio gratiæ ſit quædam pœna & a Deo, vt ſupra dictum eſt, * ſequitur quòd per accidens etiam peccatum quod ex hoc ſequitur, pœna dicatur. & hoc modo loquitur Apoſtolus Rom.1.dicens, Propter quod tradidit eos Deus in deſideria cordis eorum, quæ ſunt animæ paſſiones: quia ſcilicet deſerti homines ab auxilio diuinæ gratiæ, vincuntur a paſſionibus: & hoc modo ſemper peccatum dicitur eſſe pœna præcedentis peccati. Alio modo ex parte ſubſtantiæ actus, quæ afflictionem inducit, ſiue ſit actus interior, vt

A patet i ipſa ira & inuidia, ſiue act * exterior, vt patet cū aliqui graui labore opprimuntur & dāno, vt expleant actum peccati, ſm illud Sapi. 5. Laſſati ſumus in via iniquitatis. Tertiò modo ex parte effectus, vt ſcilicet aliquod peccatum dicatur pœna reſpectu effectus conſequentis: ſed his duobus vltimis modis vnum peccatū non ſolum eſt pœna præcedentis peccati, ſed etiam ſui.

B AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc etiam, * quod aliqui puniuntur a Deo, dum permittit eos in aliqua peccata profluere, ad bonum virtutis ordinatur, quandoque quidem etiā ipſorum qui peccant, cum ſcilicet poſt peccatum humiliores & cautiores reſurgūt. Semper autem eſt ad emendationem aliorum, qui videntes aliquos ruere de peccato in peccatum, magis reformidant peccare. In alijs autem duobus modis manifeſtum eſt, φ pœna ordinatur ad

C emendationem: quia hoc ipſum, φ homo laborem & detrimentū patitur in peccando, natum eſt retrahere homines a peccato.

AD 2^m dicendum, φ ratio illa procedit de peccato ſecūdum ſe. et ſimiliter dicendum eſt ad 3^m.

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquod peccatum inducat reatum æternæ pœnæ.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur φ nullum pec

D catum inducat reatum æternæ pœnæ. Pœna enim iuſta adæquatur culpæ: iuſtitia enim æqualitas eſt. vnde dicitur Iſaiæ 27. In menſura contra menſurā cum abiecta fuerit, iudicabit eam: ſed peccatum eſt temporale. ergo non inducit reatum pœnæ æternæ.

¶ 2 Præt. Pœnæ medicinæ quædā ſunt, vt dicitur in 2. Ethic. * ſed nulla medicina debet eſſe infinita, quia ordinatur ad finem. quod autem ordinatur ad finem, non

E eſt infinitum, vt Philoſophus dicit in 1. Polit. † ergo nulla pœna debet eſſe infinita.

¶ 3 Præt. Nullus ſapiens facit aliquid, niſi propter ſe in ipſo delectetur: ſed Deus non delectatur in perditione hominum, vt dicitur Sap. 1. ergo non puniet homines pœna ſempiterna.

¶ 4 Præt. Nihil quod eſt per accidens, eſt infinitum: ſed pœna eſt p accidens, non eſt enim ſecundum naturam eius, qui punitur. ergo non poteſt in infinitum durare.

culpæ eſſe pœnā, diſtinguūt, φ ipſa dupliciter ſumitur, ſcilicet vt eſt a voluntate, & ſic culpa & nō pœna: & vt eſt in voluntate, & ſic pœna & nō culpa: quia in poteſtate voluntatis eſt primo mō, & nō ſecūdo. Nam voluntas inquantum ſubiectum, non habet formam inhærentē in ſua poteſtate, & ſic eſt inita & ordinatiua culpæ. a Deo autem dicunt, φ eſt vt a deferēte. Et hæc opinio attribuit Magiſtro ſen. in 36. diſtin.2. et videtur habere multos ſequaces, quin etiam S. Tho. tribuitur propter ſupradicta verba. Et quia hic loquēs de peccato per ſe, dicit, φ peccatum per ſe conſideratur ſecundū quod egreditur a voluntate, ſic enim habet rationem culpæ, quaſi præſeruans ſe a peccato, ſecundum omnem aliam rationē, puta, ſecundū quod eſt in voluntate. Verum in hac re ſicut & in cæteris ratione ſimul & authoritati ſanctorum obediendum puto. Rationes autē pro parte affirmatiua, ex diſconuenientia & inuoluntario ſumuntur. Ex diſconuenientia quidem, quia inordinatio actionis voluntariæ malum magnum eſt voluntatis, ac propterea non parua eſt pœna voluntatem illā habere. Ex inuoluntario autem dupliciter. Primo quia talē inordinationē ineſſe nō eſt uoluntarium. Secundo, quia talē inordinationem pati non eſt voluntariū. conſtat autē & eā ineſſe peccāti, et peccātē pati illā dū incurrit illam, nolēs illam incurrere ſi poſſet exercēdo actū peccati. Pro parte autem negatiua ex reſolutione pœnæ in Deum vt cauſam, ratio ſumitur. Cum enim omnis pœna iuſta ſit, & a Deo, vt patet per Aug. in lib. 83. qō. oportet, quòd inordinationē culpæ eſſe i peccāte, vel i currere peccātē,

D.1002.

Inf.ar.5.Et 3.q.86.art. 4.Et 2.diſt. 42.q.1.art. 5.Et 3. diſ. 19.in ar. 3. Et 4.di.46. q.1.ar. 3.Et 3.cont. ca. 147. et 144 Et l.4. c.73 Et opu.3.c. 185. & 188. Et Rom.2. le.2.

*li.2. Ethi. cap. 3. ante med.to.5.

ca.60. a medio tom. 5.

SED CONTRA est, quod dicitur Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum. Et Marci. 3. dicitur: Qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed erit reus æterni delicti.

RESPON. Dicendū, quòd sicut G supra dictū est, * Peccatum ex hoc inducit reatum pœnæ, quod peruertit aliquem ordinem: manente autem causa, manet effectus. vnde quandiu peruersitas ordinis remanet, necesse est quòd remaneat reatus pœnæ. Peruertit autem aliquis ordinem quãdoque quidem reparabiliter, quandoque autem irreparabiliter: semper enim defectus, quo subtrahitur principiū, irreparabilis est. Si autem saluetur principium, eius virtute alij defe- H ctus reparari possunt: sicut si corrumpatur principium visiuum, non potest fieri visionis reparatio, nisi sola virtute diuina: si vero saluo principio visiuo, aliqua impedimenta adueniant visioni, reparari possunt per naturam, vel per artem. Cuiuslibet autem ordinis est aliquod principium, p quod aliquis fit particeps illius ordinis. & ideo si per peccatum corrumpat principium ordinis quo voluntas hominis subditur Deo, erit inordinatio quantum est de se irrepa- I rabilis, etsi reparari possit virtute diuina. Principium aūt huius ordinis est vltimus finis, cui homo inhæret per charitatem: & ideo quæcunque peccata auertunt a Deo, charitatem auferētia, quātū est de se, induunt reatū æternæ pœnæ.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd pœna peccato proportionatur secundum acerbitatem tam in G iudicio diuino, quàm i humano: sed sicut August. dicit 21. de ciui. Dei, * In nullo iudicio requiritur, vt pœna adæquetur culpæ secundum durationem. Non enim quia adulteriū, vel homicidium in momento committitur, propter hoc momentanea pœna punitur, sed quandoque quidem perpetuo carcere, vel exilio, quandoque etiam morte, in qua non consideratur occisionis mora, sed potius quòd in perpetuum auferatur a societa- H te viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ inflictæ diuinitus. Iustum tamen est secundūm Gregor. * quòd qui in suo æterno peccauit contra Deum, in æterno Dei puniatur. Dicitur autē aliquis in suo æterno peccasse, non solum sm continuationem act⁹ in tota hominis vita durātis, sed quia ex hoc ipso quòd finem in peccato constituit, voluntatem habet in æternum peccandi. Vnde dicit Grego. 4. Mor. * quòd iniqui voluissent sine fine viuere, I vt sine fine potuissent in iniquitatibus permanere.

Li.4. dialo. cap. 44.

Li.4. dialo. ca. 4. habet in sentētia.

sit a Deo: hoc autem est impossibile. ergo. Consequentia est per F se nota. Falsitas autem consequentis probatur, tum quia accidentis esse, est inesse, ac per hoc causans inordinationem vt inhærentem, causat eam simpliciter: tum quia peccans est malus formaliter denominatione intrinseca, inordinatione vt inhærente, ac per hoc a Deo.

Et hæc militant contra vtranque viam: quia incurrere talē inordinationē agendo, est peccare, quod non est a Deo. & incurrere eam recipiēdo, est subiici illi, quod consistit in inhæsione, quæ, vt probatum est, non est a Deo, nisi in me esse peccatum sit a Deo.

Ar. 1. huius

¶ Si quis autem cōsideret vtrasq; rationes, videbit qd primę facile soluuntur. Nā falsum in primis est, qd pœna sit carētia boni cōuenientis volūtati & volenti. Plus enim exigitur ad rationem pœnæ, scilicet quòd sit contra voluntatem, q̄ consistat in pati. Secundum enim Aug. in 1. de lib. arb. Culpa, est malum quod agimus: pœna malum quod patimur. Et in lib. de Fide ad Petrum. Geminum est creaturæ rationalis malum, vnū quo voluntarie deficit a summo bono: alterū quo in vita punitur. vnde priuatio iustitiæ in actu est longe maius malū, quàm priuatio commodi, & magis disconueniens. Non tamen sequitur. ergo est magis pœna a superiori ad suum inferius affirmatiue: sed bene sequitur. ergo est peius quàm pœna. Et hoc verum est, quia est malum culpæ, quod longe peius est.

¶ Quæ autem afferunē ad saluandum inuoluntarium, parum prosunt propter duo. Primo, quia ipsa priuatio ordinis in actione culpæ, non est primo & directe voluntaria, sed vt ex supradictis patet, sufficit ad hoc quòd malum culpæ sit, quòd indirecte & secundario voluntaria sit: quia nemo operatur aspiciens ad malum. Vnde cum pœna & culpa distinguantur per voluntarium & inuoluntarium, & sic voluntarium in priuatione, vt malemus illam vitare saluo actu, constituat in eo culpæ malum, consequens est vt aliter inuoluntarium concurrat ad rationem pœnæ. Secundo, quia inhæsio, siue passio huius inordinationis culpæ, aut ponitur effectus actionis inordinatæ, quæ est pec- K catum, aut non. Si ponitur effectus, aut formalis, & tunc idem est iudicium de culpa, & tali effectu: sicut idem est iudicium de cæcitate & esse cæcum, albedine & esse album. Si aliter, quasi sicut passio est effectus actionis, tunc non esset dicendum, quòd ipsa essentia peccati est pœna, sed secundum suum effectum: & continetur hoc sub tertio membro posito in litera. Si non ponitur effectus, sed ponitur identice idem & respectu distincta, extra voluntarium non est. neque enim voluntarie tantū peccans agit, sed se in peccato ponit, & in peccato perseuerat.

¶ Solutio autem quæ datur a Scoto ad rationem factam pro parte negatiua, quòd inordinatio ista est a Deo non infligente, sed deserēte, nihil omnino valet: quia ad rationem pœnæ exigitur. q̄ sit a Deo eo modo quo culpa nō est ab eo, s. vt in ipsum resoluitur tanquàm in primam causam positiue, vel negatiue, sicut cætera iusta: sed reduci in Deū vt deserentē, non est reduci in ipsum vt primam causam, ergo. Probatur minor, quia habere Deum vt causam deserentem, commune est culpæ & pœnæ. Est enim deus causa mali culpæ deserendo: & tamen simpliciter negatur, quòd sit illius causa, vt affirmatur simpliciter, quòd est causa pœnæ. Deus igitur vt deserens, non est a quo est pœna, sed plus oportet addere. Et confirmatur, quia inter desertionē culpæ, & pœnæ hoc interest, quod Deus respectu culpæ vult desertionēm, sed non culpā: respectu pœnæ vult desertionem & pœnam. Et propterea etiam deserendo, est simpliciter causa pœnæ per voluntatem suam: sed Deus non vult inordinationē iustitiæ, quę est essentialiter malū culpæ, quæ ponitur pœna. ergo deserendo non est causa huius pœnæ, sicut nec culpæ. Probatur minor: quia si De⁹ vellet inordinationem peccati esse in me, Deus vellet in me esse peccatum, me habere peccatum, quod est impossibile. Quia igitur pars negatiua rationi inhæret, & authoritati: ideo cū dicitur, Iussisti Domine, & sic est, vt omnis inordinatus actus sibipsi sit pœna, ex parte substantiæ actus, vel effect⁹, intelligitur, vt in litera dicitur. Et hoc modo glosari potest author in verbis illis in contrarium allatis, vt intelligamus pœnam admistam culpæ ex eo, quòd inordinatio est quodammodo inuoluntaria, non in ipsa inordinatione peccati, sed eius inseparabili effectu. Vel dicatur correcta esse verba illa hic, dum pluries author replicat, nullo modo peccatum per se posse esse pœnam peccati. neque enim frustra dicit & replicat ly, nullo modo, & ly, potest.

Ca. 11 10. 5.

¶ In eodem secundo artic. in 1. modo, quo peccatum ponitur pœna præcedentis peccati, dubium occurrit in Scoto in tertio di. 2 1. qui contra hoc arguit non tamquàm falsum, sed difficile & dimittendum: quia si peccatum ponitur pœna præcedētis peccati, propter subtractionem auxilii, sequitur quòd peccatū secundū, non est in potestate voluntatis, & voluntas non potest tunc non deficere. Probatur sequela: quia non est in potestate sua, nec paratum auxilium diuinum, quo eget ad recte agendum absque defectu peccati. Secundo arguit quòd non simile est, quòd subtractio gratiæ ponatur pœna, & quòd subtractio diuini auxilii ad rectificandum actum secundum ponatur pœna, tum quia deus non dedit gratiam antecedentem sicut rectitudinem actus, tum quia carentia rectitudinis est semper nouum malum: carentia vero gratiæ est habituale malum. Et ex hoc sequitur, quòd ista rectitudo semper debet esse in potestate voluntatis: illa autem non semper, sed dum habebatur, alioquin vt dictum est, non posset non peccare in secundo peccato, quod ponitur pœna primi peccati.

¶ Ad hoc dicitur negando sequelam, scilicet quòd peccatum secundum non esset in potestate voluntatis. nam ad hoc sufficit, quòd sit in potestate voluntatis facere quod in se est, quòd possit singulos actus peccati vitare, & quòd quantum in se est, possit ad gratiam rehabendam se præparare. Sed de his inferius quæstione. 109. erit sermo diffusius,

AD 2m dicendum, quòd pœna quæ etiam secundum leges humanas infligitur, non semper est medicinalis ei qui punitur, sed solū alijs: sicut cum latro suspenditur non vt ipse emendetur, sed propter alios, vt saltem metu pœnæ peccare desistant, secundum illud Prouerb. 19. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Sic igitur & æternæ pœnæ reproborū a Deo inflictæ, sunt medicinales his, qui consideratione pœnarum abstinēt a peccatis, secundum illud ps. 59. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus, vt liberentur dilecti tui.

AD 3m dicendum, quòd Deus non delectatur in pœnis propter ipsas, sed delectatur in ordine suæ iustitiæ, quæ hæc requirit.

AD 4m dicendum, quòd pœna, etsi per accidens ordinetur ad naturam, per se tamen ordinatur ad priuationem ordinis, & ad Dei iustitiam: & ideo durante inordinatione, semper durat pœna.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem. Dicitur enim Hierem. 10. Corripe me domine, veruntamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Ira autem Dei vel furor metaphorice significat vindictam diuinę iustitiæ: redigi autem in nihilum est B pœna infinita, sicut & ex nihilo aliquid facere, est virtutis infinitæ. ergo secundum vindictā diuinam peccatum punitur pœna infinita secundum quantitatem.

¶ 2 Præt. Quantitati culpæ respondet quantitas pœnæ, secundum illud Deuter. 25. Pro mensura peccati erit & plagarum modus: sed peccatum quod contra Deum cōmittitur, est infinitum. tanto enim grauius est peccatum, quantò maior est persona contra quam peccatur: sicut grauius peccatū est percutere principem, quàm percutere C hominem priuatum: Dei autē magnitudo est infinita. ergo pœna infinita debetur pro peccato, quod contra Deum committitur.

¶ 3 Præt. Dupliciter est aliquid infinitum, duratione scilicet, & quantitate: sed duratione est pœna infinita. ergo & quantitate.

sius. Sicut namque iuste subtrahitur gratia habitualis, sic consequenter auxilium diuinum actuale spectans ad gratuita, quale est auxilium efficax ad non peccandum.

¶ Ad secundum dicitur, quòd quia Deus vult omnes homines saluos fieri antecedenter, vult etiam eis gratiam antecedenter, sicut & rectitudinē actus. Et licet carentia gratiæ formaliter sit priuatio habitualis: virtualiter tñ est priuatio actualis auxilii ad rectitudinē actus, & multa mala noua vitanda. Et nihilominus in potestate peccatoris est resurgere a peccato ad gratiam, sicut & recte operari, scilicet facere qđ in se est. vnde dissimilitudo inter gratiam habitualē & actualē admissa, nihil obstat.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæseptimæ Articulum quartum.*

OMisso tertio articulo, in corpore quarti, & responsione ad secundum, dubium occurrit de conclusione & rōne, vna scilicet, ꝙ peccato non debetur pœna infinita intēsiue: quia conuersio peccati est cōmutabile bonū, & ex hac parte nō est cōtra deū. falsum enim est, ꝙ peccatum ex parte conuersionis non sit contra Deum, quia ex parte conuersionis aliquod peccatum habet Deum pro obiecto, vt patet de odio Dei. Et ex hoc patet etiam, ꝙ non vniuersaliter est verum, quòd conuersio in omni peccato sit ad commu- D tabile bonum. Est enim in huiusmodi peccatis conuersio ad incommutabile bonum nolendum, negandum &c. ut proprium obiectum peccati. Et confirmatur, quia ipse author superius in quæstio. 72. expresse dixit, quòd diuisio peccati contra Deum, seipsum, & proximum, est diuisio penes obiecta, vnde peccata specificantur. Et sequitur etiam ex hoc, vt talibus peccatis debeatur infinita pœna intensiue.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia impossibile est aliquem habere simul plures vltimos fines, vt in principio itiꝰ operis habuimus, & necesse est peccatum habere aliquem vltimum finem, oportet vt auersio a Deo vltimo fine, sit cum conuersione ad alium vltimum finem, qui cum non sit Deus, commutabile bonum vocatur. Et quoniam vltimus finis in omnibus tam prosequendo, q̄ fugiendo appetitur, & est primum appetitum formaliter, quàmuis consequenter, consequens est, vt in omni peccato sit conuersio ad commutabile bonum, quamuis diuersimode: quia in pro- E sequendo bonum saluatur conuersio ad illud directe: in fugiendo vero malum saluatur conuersio ad illud indirecte, dum fugitur directe malum, quia contrariatur illi commutabili bono. Peccator namque nimis seipsum amans, ac per hoc seipsum constituens sibi vt finem vltimum, refutato Deo, amando desiderandoque inordinate aliquid, seipsum amat ac desiderat participatum in illo desiderato. Odiendo vero inordinate aliquid, non odit seipsū, sed odit illud, vt cōtrariū sibi amato: et sic ēt in odio conuertitur ad seipsum radicaliter & indirecte. Ex hoc autē soluendum est motum dubium, & dicendum, quòd peccatum esse contra Deum ex parte conuersionis, potest dupliciter intelligi, scilicet præcise, vel in ordine ad commutabile bonum, & quòd contra Deum præcise nullum peccatum est ex parte conuersionis: quoniam ex hac parte omne peccatum fundatur super commutabili bono primo appetito: sed multa peccata sunt contra Deum ex hac parte in ordine ad bonum commutabile, & sic

A odium Dei est cōtra Deum. Habetur namq; odio Deus non præcise, sed vt contrarius commutabili bono nimis amato a peccatore illum odio habente. Sed contra hoc instatur: quia sicut charitas amat Deum in se pure, ita odiū Dei terminatur ad ipsum Deum in se pure, & non vt contrarium amato bono.

¶ Ad hoc dicitur, quòd Deus in seipso secundū se, est quod terminat odium: & esse contrarium bono commutabili, est quo Deus est obiectum odii: quoniam Deus non est obiectum odii, nisi vt apparens malus peccanti. Odii.n obiectum est malum, vel apparens malum: sicut amoris bonum, vel apparēs bonum. Nec per aliquid apparet illi Deus malus, nisi quia disconuenit bono commutabili a se amato. In ratione autem mali, quod est, vel apprehenditur malum alicui, clauditur priuatio oppositi boni. Et propterea oportet, quòd cum Deus secundum se non habeat rationem mali nec simpliciter, nec alicuius, quia est omne bonum, si odii obiectum est, quòd apprehendatur vt indutus priuatione boni commutabilis nimis amati, & sub hac ratione ipse etiā seipso obiectum sit odii, vt quod odio habetur. & hoc sufficit ad contrarietatem inter charitatem, & odium Dei: sunt.n. circa idem obiectum, quod, & non circa idem obiectum, quo, vt D patet. & sic saluatur litera, quòd peccatum ex parte conuersionis ad obiectum, non est infinitum, quia est bonum commutabile. Deus enim licet vt obiectum, quod odii, sit infinitus: ipse tñ vt constat ea quod & quo, idest, sub ratione mali, non est infinitus, quia non est priuatiuum boni infiniti, sed commutabilis boni. Dic ergo, quòd licet Deus sit obiectum, quod alicuius peccatī, nullius tamen peccati est obiectum, nisi sub ratione aliqua finita, quia non nisi dependente a commutabili bono nimis amato: & propterea nullum pctm̄ ex parte conuersionis est infinitū.

¶ In eodem quarto articulo in responsione ad primum aduerte, quòd licet peccatum ex parte sui, quia auersione aufert quātum ex se est, a Deo diuinitatem suam, qua sibi debetur quòd sit omnium finis vltimus, & conuersione confert diuinā proprietatem bono commutabili, reatum incurrat annihilationis, tanquam reus læsæ maiestatis. Neque enim minus meretur quis priuari beneficio essendi a Deo, quàm ab homine. sed constat, ab homi- E ne iuste priuari aliquem ipso esse, & quantum ab homine fieri potest, annihilari dum occiditur, incineratur, dispergitur cinis &c. per accidens nanque est ad iustitiam humanam, quòd remaneat materia & anima separata. ergo multo iustius potest priuari peccator ipso esse totaliter, quod non ab habente, sed ipso Deo gratioso beneficio suscepit, & conseruatur. Si tamen consideretur peccatum, vt stat sub statuto ordine a diuina iustitia, quæ perpetuam statuit pœnam, sic peccatum non incurrit reatum annihilationis: quia pœna annihilationis repugnat pœnæ perpetuitatis. Et secundum hanc distinctionem verificare potes dicta hic, & alibi ab authore, & specialiter in 46. distin. 4. q. 2. artic. 2. quæstio. 1. ad quartum, vbi vult quòd de rigore iustitiæ etiā pro peccato originali meremur annihilari. Hoc enim ex nostro demerito intelligendo secundum conuenientiam diuinæ iustitiæ, quæ citra dignum sub materia punitiua est, dicimus non incurri reatum annihilationis.

¶ Super

SED CONTRA est, quia secundum hoc omnium peccatorũ mortalium pœnæ essent æquales. non .n. est infinitum infinito maius.

RESPON. Dicendum, ꝙ pœna proportionatur peccato. In peccato aũt duo sunt, quorum vnum est auersio ab incommutabili bono, quod est infinitũ: vnde ex hac
G parte pctm̃ est infinitum. Aliud quod est in peccato, est inordinata conuersio ad cõmutabile bonum, & ex hac parte peccatum est finitum, tum quia ipsum bonum cõmutabile est finitum: tum ēt quia ipsa cõuersio est finita. non. n. possunt esse actus creaturę infiniti. Ex parte igitur auersionis respondet peccato pœna damni, quæ etiã est infinita. est. n. amissio infiniti boni. s. Dei: ex parte autem inordina
H tæ conuersionis respondet ei pœna sensus, quæ etiam est finita.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ omnino redigi in nihilum eum qui peccat, non conuenit diuinæ iustitiæ, quia repugnat perpetuitati pęnæ, quæ est secundum diuinam iustitiam, vt dictum est. * sed in nihilum redigi dicitur, qui spiritualibus bonis priuatur: sed secundum illud 1. Corinth. 13. Si nõ habuero charitatem, nihil sum.

AD 2m dicendum, ꝙ ratio illa procedit de peccato ex parte auersionis. sic. n. hõ cõtra Deũ peccat.

AD 3m dicendum, ꝙ duratio pęnæ respondet durationi culpæ, nõ quidem ex parte actus, sed ex parte maculæ, qua durãte manet reatus pœnæ: sed acerbitas pœnæ respondet grauitati culpæ. Culpa autem, quæ est irreparabilis, de se habet quòd perpetuo duret, & ideo debetur ei pœna æterna: non autem ex parte conuersionis habet infinitatem, & ideo non debetur ei ex hac parte pœna infinita secundum quantitatem.

ARTICVLVS V.

Vtrum omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ?

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ. Pœna enim, vt dictũ est, * proportionatur culpæ: sed pœna æterna differt a temporali in infinitũ. nullum autem peccatum differre
H videtur ab altero in infinitũ, cum omne peccatũ sit humanus actus, qui infinitus esse non potest. cum ergo alicui peccato debeatur pœna æterna, sicut dictum est, * videtur quòd nulli peccato debeatur pœna temporalis tantum.

¶ 2 Præt. Peccatum originale est minimum peccatorum. vnde & Aug. dicit in Enchir. * quòd mitissima pœna est eorum, qui pro solo peccato originali puniuntur: sed pctõ originali debetur pœna perpetua. nunquàm enim videbunt
I regnum Dei pueri, qui sine baptismo decesserunt cum originali peccato, vt patet per id quod Dominus dicit Ioan. 3. Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre re

Supra ar. 5. & locis ibidē citatis.

*ar. praeced.

Ar. 3. huius quæst.

Cap. 93. in medio, to. 3

¶ Super Quæstionis octuagesimæseptimæ Articulum quartum.

IN artic. 5. dubium occurrit ex Scoto in 21. dist. 4. sent. volente, quòd pœna peccato veniali respondens in inferno finietur. Probatque hoc tripliciter. Primo, quia Deus punit citra condignũ. perpetuare autem temporalem pœnam, non est punire citra condignum. ergo. Secundo, quia ēc secundum rigorẽ iustitię, iniquum est pęnam æternam infligere pro illo, cui secũdũ se debetur pœna temporalis. Nec per accidens, quia. s. iunctum est mortali: hoc licet, quia coniunctio cũ altero nõ facit hic exire in infinitũ illud genus culpæ. ergo nec iuste respondere pœnam in infinitum excedentem. Tertio, quia peccator post susceptã pœnitentiam in gratia a cõfessore, & impletam pro parte, si residuans in mortale decidit, pro residuo pœnæ illius temporalis, in inferno tẽporaliter punietur. ergo & in veniali similiter.

¶ Ad euidentiã horum sciendum ex litera, quòd quia sola gratia est principium remissionis pęnæ, quia sola ponit hominem in statu capaci ex cõdigno remissionis, nõ solum culpæ sed pœnę, idcirco remissibilitas, & irremissibilitas tam culpæ, quàm pœnę positiue sumptæ attenduntur penes statum subiecti. s. esse ĩ gratia vel non. & nõ attenduntur vniuersaliter penes ipsa peccata: & non aduertere hoc multos decipit. Existens enim in gratia vt sic, habet in se vnde debeatur sibi quandoque remissio omnis culpæ & pœnæ, quia habet in se vnde debetur sibi vita æterna, quæ nõ cõpatitur culpam, aut pœnam: & sic statui gratiæ conuenit remissibilitas positiue. vendicat enim sibi illam: statui vero culpæ extra gratiam, conuenit irremissibilitas positiue: quia si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis, ita quòd quia talis status sit per priuationẽ principii ois remissionis, charitatis. s. & gra
K tiæ: iõ ex hoc ipso sibi vendicat irremissibilitatem qđ est habere irremissibilitatẽ positiue. Penes culpas aũt loquendo, nulla culpa est remissibilis positiue, quia nullã sibi vendicat remissionem: quia nulla ponit principiũ remissionis, q̃ est charitas, sed aliqua s. venialis, dicitur ſm se remissibilis negatiue, idest, per nõ ablationem principii remissionis. Peccatum enim veniale secundum se, nõ priuat charitate. Ad irremissibilitatem autem culpa se habet sic, ꝙ mortalis est irremissibilis positiue, quia contrariatur charitati: venialis autem per accidens, quia. s. est in subiecto existente in statu non capaci remissionis. Et quia temporalitas pœnę respõdet remissibilitati, æternitas vero irremissibilitati, vt in litera etiam dicitur: ideo oportet esse cautum, & distinguere de debito pœnæ temporalis & æternæ, vt soluantur obiecta.

¶ Ex his igitur respondetur argumentis. Et ad primum dicitur, quòd de peccato veniali dupliciter loqui contingit. s. secundum se, idest, solitarie sumpto, & sic ei debetur pœna temporalis negatiue, sicut & remissibile est negatiue, & vt sic negamus, quòd
F puniatur pœna æterna. Alio modo in tali supposito, & tunc iuxta illius suppositi statum iudicandum est. nam in supposito habente gratiam, puniendum est pœna tẽporali: in non habentem gratiam, pœna æterna. Et quoniam iudicium pœnæ non fit de peccato secundum se, idest, solitarie sumpto, sed simpliciter, vt est in hoc: ideo simpliciter dicendũ est, ꝙ peccato veniali in statu gratiæ debetur pęna temporalis, extra illum æterna. Et abstrahendo ab his, nec temporalis, nec æterna positiue, sed tẽporalis negatiue, quia non ponit ex se æternitatem. Et per hoc etiam patet responsio ad secundũ. distingue tamen ly, secũdum se debetur pęna temporalis, dupliciter intelligi. Primo per se positiue. s. vt culpa venialis exigat per se pœnã temporalem, sicut mortale vendicat sibi æternam. & in hoc sensu falsum assumitur. Alio modo solitarie & negatiue, sicut diaphanum secundum se est tenebrosum, quia ex se nõ ponit lumen exclusiuum tenebrarum. Et sic verũ est, quòd veniali debetur pœna temporalis, quia ex se non ponit vnde pœna sibi debita perpetuetur: cũ hoc tamen stat, ꝙ aliunde possit pœna sibi debita iuste perpetuari, scilicet, ex conditione subiecti, sicut stat, quòd diaphano secundũ se tenebroso aliunde adueniat lumen. Et sic Scotus deceptus videtur in nõ distinguendo inter hos duos sensus. Neq; n. iniustum est perpetuare, quod cõditio subiecti perpetuandi exigit. Nec propterea recedit Deus a lege sua, vt citra condignum puniat. Cum damnato enim, cum ex mortali annihilari meruerit, gratiose agitur, ꝙ solum perpetuantur pœnæ ei debitæ pro quibuscunque peccatis, conseruata ei substantia, iuxta illud: Misericordiæ domini, ꝙ non consumpti sumus. Ad conclusionem autem huius responsionis dicitur, quòd culpam venialem exire suum genus culpæ in infinitũ ex
K cõiunctione cum alio, contingit dupliciter. Primo, quantum ad rationem culpę. & sic dicitur, quòd non exit in infinitum, immo nec parum: in suo nanq; genere, & sua specie, ac quantitate manet. Secundo, quantum ad rationẽ remissibilis, & sic exit in infinitum: quia de non irremissibili fit irremissibilis, & consequenter de reatu ad pœnam non æternam, transit in reatum pœnæ æternæ. totum enim hoc est propter conditionem subiecti, non aliquam mutationem in ipsa culpa veniali, aut eius reatu. Propter quòd rectius diceretur, quòd in argumento est sophisma cõsequẽtis. Non enim ex hoc solo, quòd culpa venialis in infinitũ exit, debetur ei pœna æterna: sed ex hoc, vel ex consequentia subiecti positi extra statum satisfactionis, uel ex permanentia æterna ipsius culpæ, quia durante culpa durat pœna: unde fallacia consequentis est a pluribus causis ad unam determinate. In proposito enim duæ ultimæ causæ inueniuntur. Ad tertium dicitur, quòd etiam illa residua pœna æterna erit propter conditionem subiecti. quia, ut in litera dicitur in respõsione ad secundum, remissio pœnæ fit sola gratia gratum faciente. Nec opposi-

tum

Art. 3. & in isto.

eam putes docuisse authorem in 4. sent. dist. 21. q. 1. art. 1. ad quintum: quoniam ibi reprehenditur sola similitudo causæ æternitatis pœnæ in veniali, & in hoc residuo. & bene dicitur. Vt enim dictum est, in veniali cũ est duplex. s. perseuerantia culpæ, & status non satisfactorius, in hoc residuo causa est sol' status. Et ibi dissimilis rõ redditur quo ad primam causam: hic vero sola secunda causa, quæ communis est omnibus, ponitur.

Cap. 39.

¶ Nec rursus accipias responsionẽ ibidem secundo loco datam, nisi recitatiue. Ipse nanque ex propria mente determinat hic, quod in eodem quarto, dist. 15. q. 1. ar. 3. q. 2. docuerat.

Art. 1. & 3. huius quæst.

gnum Dei. ergo multo magis omnium aliorum peccatorum pœna erit æterna.

§ 3 Præt. Peccato non debetur maior pœna ex hoc, quòd alteri peccato adiungitur, cum vtrunque peccatum suam habeat pœnam taxatã secundum diuinam iustitiam. sed peccato veniali debetur pęna æterna si cũ mortali peccato inueniatur in aliquo damnato, quia in inferno nulla potest esse remissio. ergo peccato veniali simpliciter debetur pœna æterna. nulli ergo peccato debetur pœna temporalis.

SED CONTRA est, quod Greg. dicit in 4. dialogorum, * ꝙ quędã leuiores culpæ post hanc vitam remittuntur. non ergo omnia peccata, æterna pœna puniuntur.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut supra dictum est, * Peccatum causat reatum pœnæ æternæ, inquantum irreparabiliter repugnat ordini diuinæ iustitiæ, per hoc. s. ꝙ contrariatur ipsi principio ordinis, quod est vltimus finis. Manifestũ est autem, quòd in quibusdam peccatis est quidem aliqua inordinatio, non tamen per contrarietatem ad vltimum finem, sed solum circa ea quæ sunt ad finem, inquantum plus, vel minus debite eis intenditur, saluato tamen ordine ad vltimum finem, puta, cum homo, etsi nimis ad aliquam rem temporalem afficiatur, nõ tamen pro ea vellet Deum offendere, aliquid contra præceptum eius faciendo. vnde huiusmodi peccatis non debetur æterna pœna, sed temporalis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccata non differunt in infinitum ex parte conuersionis ad bonũ commutabile, in qua consistit substantia actus: differunt autem in infinitum ex parte auersionis. Nã quædam peccata committuntur per auersionem ab vltimo fine: quædam vero per inordinationem circa ea quæ sunt ad finem. finis autem vltimus ab his quæ sunt ad finem, in infinitum differt.

AD 2^m dicendum, ꝙ peccato originali non debetur pœna æterna rõne suæ grauitatis, sed ratione conditionis subiecti, scilicet, hominis, qui sine gratia inuenitur, per quam solum fit remissio pœnæ. Et similiter dicendum est ad tertiũ, de veniali peccato. Aeternitas enim pœnæ non respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius, vt dictum est. *

Ar. 3. huius quæst.

¶ Super Quæstionis octuagesimæseptimæ Artic. sextum.

IN art. 6. eiusdem q. 87. hoc solũ notandum occurrit, ꝙ quia deleta macula non remanet reatus pœnæ simpliciter satisfactoriæ, ex hoc ipso manifeste liquet, ꝙ post consecutionẽ veniæ remanet ille, qui peccauit, reus pœnæ satisfactoriæ, ac per hoc si in statu satisfactorio nõ soluit eam, nũquam soluet eam. Et propterea si ante satisfactionem recidiuat, non satisfaciet extra satisfactorium statum posi tus, & sic nec in inferno, vbi non satisfacere, sed satis pati poni posse a quibusdã creditur, nõ satisfaciet, sed æternaliter punietur, & in hac vita durante statu peccati mortalis, non satisfaciet ex defectu status.

2. di. 42. q. 1. art. 2. Et 4. di. 14. q. 2. ar. 3. q. 2. ad primum. Et ver. q. 28. artic. 2. ad 2.

ARTICVLVS VI.

Vtrum reatus pœnæ remaneat post peccatum.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd reatus pœnæ non remaneat post peccatum. Remota enim causa remouetur effectus: sed peccatum est causa reatus pœnæ. ergo remoto peccato, cessat reatus pœnæ.

§ 2 Præt. Peccatũ remouetur per hoc, ꝙ homo ad virtutem redit: sed virtuoso non debetur pœna, sed magis præmium. ergo remoto peccato, non remanet reatus pœnæ.

§ 3 Præt. Pœnæ sunt medicinæ, vt dicitur in 2. Ethic. * sed postquàm aliquis iam est ab infirmitate curatus, non adhibetur sibi medicina. ergo remoto peccato, non remanet debitum pœnæ.

Cap. 3. ante med. to. 5

SED CONTRA est, quod dicitur 2. Reg. 12. quòd Dauid dixit ad Nathan: Peccaui domino. dixitque Nathan ad Dauid: Dominus quoq; transtulit pctũ tuum, non morieris. Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius qui natus est tibi, morte morietur. Punitur ergo aliquis a Deo, etiam postquàm ei peccatum dimittitur, & sic reatus pœnæ remanet peccato remoto.

RESPON. Dicendum, quòd in peccato duo possunt considerari. s. actus culpæ, & macula sequens. Planum est autem, quòd cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus. Actus .n. peccati facit hominem reum pœnæ, inquantum trãsgreditur ordinem diuinæ iustitiæ, ad quem non redit nisi per quandam recompensationem pœnæ, quæ ad æqualitatem iustitiæ reducit, vt. s. qui plus voluntati suæ indulsit, q̃ debuit, contra mandatum Dei agens, secundum ordinem diuinæ iustitiæ aliquid contra illud quod vellet, spontaneus, vel inuitus patiatur: qđ etiam in iniurijs hominibus factis obseruatur, vt per recompensationem pœnæ reintegretur æqualitas iustitiæ. vnde patet, quòd cessante actu peccati, vel iniuriæ illatæ, adhuc remanet debitum pœnæ. Sed si loquamur de ablatione peccati, quantum ad maculam, sic manifestum est, quòd macula peccati ab anima auferri non potest, nisi per hoc quòd anima Deo cõiungitur, per cuius distantiam detrimentum proprij nitoris incurrebat, quod est macula, vt supra dictũ est. * q. 86. art. 1. Coniungitur autem Deo homo per voluntatem. Vnde macula peccati ab homine tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem diuinæ iustitiæ acceptet, vt scilicet, vel ipse sibi pœnam spontaneus assumat in recompensationem culpæ præteritæ, vel etiam a Deo illatam patienter sustineat: vtroque enim modo pœna rationem satisfactionis habet. Pœna autem satisfactoria diminuit aliquid de ratione pœnæ: est enim de ratione pœnæ, quòd sit contra voluntatem. Pœna autem satisfactoria etsi secundum absolutam considerationem sit contra voluntatem, non tamen vt nunc, & per hoc est voluntaria. vnde simpliciter est voluntaria, secundum quid autem inuoluntaria: sicut patet ex his quæ supra de voluntario & inuoluntario dicta sunt. * q. 6. art. 6. Dicendum est ergo, quòd remota macula culpæ, potest * quidem remanere reatus non pœnæ simpliciter, sed satisfactoriæ. D. 83. 1.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ sicut cessante actu peccati remanet macula, vt supra dictũ est, * ita ẽt potest remanere reatus: cessante vero macula, non remanet reatus secundum eandem rõnem, vt dictum est. * q. 86. art. 2. In corp. ar.

AD 2^m dicendum, ꝙ virtuoso non debetur pœna simpliciter, potest tñ sibi deberi pœna, vt satisfactoria: quia hoc ipsum ad virtutẽ pertinet, vt satisfaciat pro his, in quibus offendit vel Deum, vel hominem.

AD 3^m dicendum, ꝙ remota macula sanatum est vulnus peccati quantum ad voluntatem. Requiritur

autem

autem adhuc pœna ad sanationem aliarum viriũ animæ, quæ per pctm̃ præcedens deordinatæ fuerunt, vt s. per contraria curentur. Requiritur etiam ad restituendum æqualitatem iustitiæ, & ad amouendũ scandalum aliorum, vt ædificentur in pœna, qui sunt scandalizati culpa, vt patet ex exẽplo de Dauid inducto.

In arg. Sed contra.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omnis pœna sit propter aliquam culpam.

3. q. 14. ar. 1 ad 3. Et 2. dis. 30. q. 1. ar. 2. & dis. 36. ar. 4. Et 4. di. 15. q. 1 ar. 4. q. 2. ad 3. Et 3. contra ca. 141. Et mal. q. 1 art. 4. cor.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd non omnis pœna sit propter aliquam culpam. Dicitur enim Ioan. 9. de cæco nato: Neque hic peccauit, neque parentes eius, vt nasceretur cæcus. Et similiter videmus, quòd multi pueri etiam baptizati graues pœnas patiuntur, vt puta febres, dæmonum oppressiones, & multa huiusmodi, cum tamen in eis non sit peccatum, postquàm sunt baptizati: & antequam sint baptizati, non est in eis plus de peccato, quam in alijs pueris, qui hæc non patiuntur. non ergo omnis pœna pro peccato est. G

¶ 2 Præt. Eiusdem rationis esse videtur, q͂ peccatores prosperentur, & quòd aliqui innocentes puniantur: vtrunq; autem in rebus humanis frequenter inuenimus. Dicitur enim de iniquis in psal. 72. In labore hominum nõ sunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur. Et Iob 21. Impij viuunt, subleuati sunt, confortatiq; diuitijs. Et Abacuc 1. dicitur. Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorem se? non ergo omnis pœna infligitur pro culpa. H

¶ 3 Præt. De Christo dicitur 1. Pet. 2. quòd peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: & tamẽ ibidem dicitur, quòd passus est pro nobis. ergo non semper pœna a Deo dispensatur pro culpa.

SED CONTRA est, qd̃ dicitur Iob 4. Quis vnquàm innocens perijt, aut qñ recti deleti sunt? quin potius vidi eos qui operantur iniquitatẽ, flante Deo, perijsse. Et Aug. dicit in 1. Retractationum, quòd omnis pœna iusta est, & pro peccato aliquo impenditur.

Ca. 9. declinãdo ad finem, to. 1.

Ai. præced.

RESPON. Dicendum, q͂ sicut iam dictum est, pœna potest dupliciter cõsiderari, simpliciter, & inquantum satisfactoria. Pœna quidem satisfactoria est quodammodo voluntaria: & quia contingit eos, qui differunt in reatu pœnæ, esse vnum secundum voluntatem vnione amoris, inde est qd interdum aliqui qui non peccauit, pœnam voluntarius pro alio portat: sicut etiam in rebus humanis videmus, qd aliquis in se trãsfert alterius debitum. Si vero loquamur de pœna simpliciter, secundum quod habet rationem pœnæ, sic semper habet ordinem ad culpam propriam: sed qñq; quidem ad culpã actualem, puta, qñ aliquis vel a Deo, vel ab homine pro peccato commisso punitur: quandoq; vero ad culpam originalem, & hoc quidem vel principaliter, vel consequenter. Principaliter quidem pœna originalis peccati est, quòd natura humana sibi relinquitur destituta auxilio originalis iustitiæ: sed ad hoc consequuntur omnes pœnalitates, quæ ex defectu naturæ hominibus contingunt. I

Sciendum tñ est, quòd qñq; aliquid videtur esse pœnale, quod tñ non habet simpliciter rationem pœnæ. Pœna. n. est species mali, ut in 1. dictum est: malum autem est priuatio boni. Cum autem sint plura homini bona. s. animæ, corporis, & exteriorũ rerum, contingit interdum quòd homo patiatur detrimentum in minori bono, ut augeatur in maiori: sicut cum patitur detrimentum pecuniæ pp sanitatem corporis, vel in vtroq; horum pp salutem animæ, & pp gloriã

1. p. q. 48. art. 5.

Dei, & tunc tale detrimentum non est simpliciter malum hominis, sed secundum quid: vnde non habet simpliciter rationem pœnæ, sed medicinæ. Nam & medici austeras potiones propinant infirmis, vt conferant sanitatem. Et quia huiusmodi non proprie habent rationem pœnæ, non reducuntur ad culpã sicut ad causam, nisi pro tanto; quia hoc ipsum quòd oportet humanæ naturæ medicinas pœnales exhibere, est ex corruptione naturæ, q͂ est pœna originalis peccati. In statu enim innocentię non oportuisset aliquem ad profectum uirtutis inducere per pœnalia exercitia: unde hoc ipsum quod est pœnale in talibus, reducitur ad originalem culpam, sicut ad causam.

AD PRIMVM ergo dicendum, q͂ hmôi defectus eorũ qui nascuntur, uel etiã puerorum, sunt effectus & pœnæ originalis peccati, ut dictum est, & manent etiam post baptismum propter causam superius dictam: & quòd non sint æqualiter in omnibus, contingit propter naturę diuersitatem, quę sibi relinquitur, ut supra dictum est. Ordinantur tamen huiusmodi defectus secundum diuinam prouidentiam ad salutẽ hominum uel eorum qui patiuntur, uel aliorum qui pœnis admonentur, & etiam ad gloriam Dei.

In corp. ar. & q. 85. ar. 5.

q. 82. art. 4. ad 1.

AD 2m dicendum, q͂ bona tẽporalia, & corporalia sunt quidẽ aliqua bona hominis, sed parua: bona uero spũalia sunt magna hominis bona. Pertinet igitur ad diuinã iustitiã, ut uirtuosis det spiritualia bona: & de tẽporalibus bonis, uel malis tm̃ det eis, quantum sufficit ad uirtutem. Vt. n. Dio. dicit 8. c. de diui. no. Diuinæ iustitiæ est nõ emollire optimorum fortitudinẽ, materialiũ donationib'. Alijs uero hoc ipsum, qd tẽpalia danf, in malũ spũalium cedit. unde in ps. 72. cõcluditur. Ideo tenuit eos superbia.

Ca. 8. inter medium, & fi.

AD 3m dicendum, q͂ Christus pœnã sostinuit satisfactoriam, nõ pro suis, sed pro nostris peccatis.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæseptimæ, Articulum octauũ.*

ARTICVLVS VIII.

Vtrum aliquis puniatur pro peccato alterius.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur q͂ aliquis puniatur pro peccato alterius. Dicitur enim Exod. 20. Ego sum Deus zelotes, uisitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem his, qui oderunt me. & Matt. 23. dicitur: Vt ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram.

¶ 2 Præt. Iustitia humana deriuatur a iustitia diuina: sed secũdum iustitiam humanam aliqñ filij puniuntur pro parentibus, sicut patet in crimine læsæ maiestatis. ergo ẽt secundum diuinam iustitiã unus punitur pro peccato alterius. K

¶ 3 Præt. Si dicatur filius non puniri pro peccato patris, sed pro peccato proprio, inquantum imitatur malitiam paternam, non magis hoc diceret de filijs, quàm de extraneis, qui simili pœna puniuntur his, quorum peccata imitantur. non ergo uidetur, quòd

IN artic. 8. omisso 7. dubium occurrit de pœna spiritus li. In litera enim dicitur, quòd ideo non sunt tantum medicinales, quia bonum animæ non ordinatur in aliud bonum maius. Falsũ in primis hoc est: quia bonum animæ ordinatur in bonum diuinum, quod est longe meli'. Inefficax deinde est: quia interipsa bona animæ vnum ordinatur ad aliud bonũ melius: & expedit quandoq; alicui priuari aliquo bono spirituali, puta confessione nominis Christi, vt caueat homilusque rã surgat, vt Petro negante Christum accidit. Greg. quoque in 3. Dialogorum, sanctos viros deficere quandoque in alia qua virtute docet, ob custodiam humilitatis. Rõ igitur & cõclusio nõ vera vr. ¶ Ad hoc dicitur, q͂ bonũ spũale in hoc differt

2. 2. q. 108. ar. 4. cor. & ad 1. Et 2. dis. 33. q. 1. ar. Et 4. di. 46. q. 1. ar. 2 q. 3. cor. & q. 2. ar. 2. q. 2. ad 3. Et mal. q. 4. ar. 8. ad 19. & ad 7. 8. 9. Et 15. & q. 5. ar. 4. cor. Et quol. 12. ar. 24. ad 1. Et ps. 18. fi. Et Isa. 14. Et Io. 9.

filij pro peccatis proprijs puniantur, sed pro peccatis parentum.

SED CONTRA est, quod dicitur Ezech. 18. Filius non portabit iniquitatem patris.

RESPON. Dicendum, quòd si loquamur de pęna satisfactoria, quæ voluntarie assumitur, contingit, quòd vnus portet pœnam alterius, inquantum sunt quodammodo vnum, sicut iam dictum est.* Si autem loquamur de pęna pro peccato inflicta, inquantum habet rationem pęnæ, sic solum vnusquisque pro peccato suo punitur: quia actus peccati aliquid psonale est. Si autem loquamur de pœna quæ habet rationem medicinæ, contingit quòd vnus punitur pro peccato alterius. Dictum est enim,* ꝙ detrimenta corporalium rerum, vel etiã ipsius corporis, sunt quædam pœnales medicinæ ordinatæ ad salutem animę. vnde nihil prohibet talibus pœnis aliquem puniri ꝑ peccato alterius vel a Deo, vel ab homine, vtpote filios pro patribus, & subditos pro dominis, inquantum sunt quædam res eorum: ita tamen quod si filius, vel subdit* est particeps culpæ, huiusmodi pœnalis defectus habet rationem pœnæ quantũ ad vtrunque, scilicet eum qui punitur, & eum pro quo punitur. Si vero nõ sit particeps culpæ, habet rationẽ pœnæ quantum ad eum pro quo punitur: quãtum vero ad eum qui punitur, rationem medicinæ tantum, nisi per accidens inquantum peccato alterius consentit: ordinatur enim ei ad bonum animę, si patienter sustineat.* Pœnæ vero spirituales non sunt medicinales tantum: quia bonum animæ non ordinatur ad aliud melius bonum. vnde in bonis animæ nullus patitur detrimentum sine culpa propria, & propter hoc etiam talibus pœnis, vt dicit Hier. in epistola ad Auitũ, vnus non punitur pro alio: quia quantum ad animã filius nõ est res patris. vnde & huius causam Domin* assignãs dicit Ezech. 18. Omnes animæ, meæ sunt.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vtrunque dictum videtur esse referendum ad pęnas temporales, vel corporales, inquantum filij sunt quædam res parentum, & successores prædecessorum: vel si referantur ad pœnas spirituales, hoc dicitur propter imitationem culpæ. vnde in Exod. additur: His qui oderũt me. Et i Matth. dicitur: Et vos implete mensuram patrum A uestrorum. Dicit autẽ puniri peccata patrum in filijs, quia filij in peccatis parentum nutriti, proniores sunt ad peccandum tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum, patrum quasi authoritatem sequentes. sunt etiã maiori pęna digni, si pœnas patrũ uidentes, correcti non sunt. Ideo autem addidit, In tertiam & quartam generationem: quia tantum consueuerunt homines uiuere, ut tertiam & quartam generationem uideãt, & sic mutuo uidere possunt & filij peccata parentum ad imitandum, & patres pœnas filiorum ad dolendum.

B AD 2m dicendum, quòd pœnæ illæ sunt corporales, & tẽporales, quas iustitia humana uni pro peccato alterius infligit, & sunt remedia quędam, uel medicinæ contra culpas sequentes, ut uel ipsi qui puniuntur, uel alij cohibeantur a similibus culpis.

AD 3m dicẽdum, ꝙ magis dicunt̃ puniri pro peccatis aliorum propinqui, ꝗ̃ extranei, tũ quia pœna propinquorum quodammodo redundat in illos qui peccauerunt, ut dictum est,* inquantum filius est quædã res patris. In corp ar. Tum etiam quia & domestica exempla, & domesticæ pœnæ magis mouent. unde quãdo aliquis nutritus est in peccatis parentum, uehementius ea sequitur, etsi ex eorum pœnis non est deterritus, obstinatior uidetur: unde & est maiori pœna dignus. C

differt a temporali, quòd hoc non est secundum se bonũ animæ, sed in ordine ad aliud. Bonum autem spirituale est secundum se bonum animę, per se loquendo: & propterea sicut se habent ad hoc quòd sunt bona, ita ad hoc ꝙ priuationes eorũ sunt mala. Temporalia igitur, quia in ordine ad aliud, sunt bona, in ordine quoque ad aliud priuationes eorum malitiam, vel bonitatem sortiuntur, & pœnæ esse possunt, propter quod contingit esse pure medicinales. Spiritualia vero, quæ secũdum se sunt bona animæ, secũdum se quoque priuationes eorum sunt mala, ac per hoc nunquàm sunt pure medicinæ: sed quando sunt medicinales, sunt pœnæ & medicinæ respectu eiusdẽ. Et hoc intendit lra. (Artic. 7. — D.615. — Ar. 7. huius quæst.)

¶ Ad primum in oppositũ dicitur, quòd male intelliguntur verba literæ. Intẽdit enim quòd sunt bona non in ordine ad aliud, sed secundum se, cũ quo stat, quòd ordinẽtur in Deum tanquàm finem vltimum. Rursus, intendit comparare ad bona nostra, quæ sunt quasi nrã bona formaliter: Deus autẽ est bonũ obiectiue. Rursus, quia obiectum & adeptio obiecti, finis & acquisitio eius non ponunt in numerum, sed pro vnico computantur, & bona animæ quibus acquirimus finem, pro eodem cõputari possunt, & nihil melius bono spirituali dici potest. (* Alias non habetur ly, tantum.)

¶ Ad secundum dicitur, quòd per accidens contingit priuari aliquem bono aliquo spirituali ꝑ bonum melius spirituale, sed tunc priuatio illa non est pure medicinalis, sed etiã pęna illius. Et sic accidit Petro de priuatione gratiæ, & sanctis quibusdã de priuatione alicuius spiritualis boni. Nec oppositum dicit Greg. quàmuis solius medicinæ rationem reddat in defectib⁹ quibusdam sanctorum. Aduerte tamen hic, quòd pœna species mali est quod priuationem boni debiti, quando, sicut & c. includit, ne putes omnem negationem boni spiritualis pœnæ rationem habere.

QVAESTIO LXXXVIII.

De peccato ueniali & mortali, in sex articulos diuisa.

DEINDE quia peccatum ueniale, & mortale distinguuntur secundũ reatum, considerandum est de eis. Et primo considerandum est de ueniali per comparationem ad mortale. Scdo, de ueniali secundum se. D

Circa primum quæruntur sex.

¶Primo, Vtrum ueniale peccatum conuenienter diuidatur contra mortale.

¶Scdo, Vtrũ distinguant̃ genere.

¶Tertio, Vtrum ueniale peccatum sit dispositio ad mortale.

¶Quarto, Vtrum ueniale peccatũ possit fieri mortale.

¶Quinto, Vtrum circunstantia aggrauans possit de ueniali peccato facere mortale. E

¶Sexto, Vtrum peccatum mortale possit fieri ueniale.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ueniale peccatum conuenienter diuidatur contra mortale.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ueniale peccatum non conuenienter diuidatur contra mortale. Dicit enim *August. 22. lib. contra Faustum.

¶ Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum primũ.

IN 1. art. q. 88. dubium occurrit ex Sco. in 21. di. 2. sent. expresse impugnante, quòd ueniale & mortale nõ distinguuntur ex eo, quòd mortale inordinationẽ circa finem, ueniale autem circa ea quæ sunt ad finem importẽt, quia vtrũque potest esse & circa finem, & circa ea quæ sunt ad finem: cum tamen author hic distinguat ueniale contra mortale ex dicta differentia.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, ꝙ author nõ intendit nisi de ueniali & mortali ex genere. hæc, n. distinguunt̃ ex obiectis. s. fine, & his quę sunt ad finem. obiectio autem procedit de mortali & ueniali quomodolibet. Sed remanet tunc quæstio, quare absolute author de mortali & ueniali tractans, ad ueniale & mortale ex genere descendit. In hoc. n. errasse uidetur manifeste, quòd in cõmuni tractans, de specialib⁹ determinat, relicto communi. (2. di. 45. q. 1. ar. 3. Et 3. cõtr. c. 139. fin. & 143. §. 1. Et ma. q. 7. art. 1. — *Li. 22. cap. 27. in prin. com. 6.)

Prope-

Propterea licet dicta responsio sit vera quo ad materiam, formaliter tamē dicendum est, ꝙ author loquitur de per se morta li, & per se veniali. semper. n. ly, p se subintelligitur, & ꝙ hæc per se sumpta ex obiectis distinguuntur fine, & hiequæ sunt ad finē. ¶ Et cum dicitur, quòd vtrunque potest esse circa vtrunqr. e, respōdetur, quòd hoc nō est per se, sed per accidens. Motus .n. animi ad adulteriū, vel infidelitatē, per accidens tantum est veniale, q.a.s. est imperfectus ex parte agentis, vtpote non deliberatus. Et similiter mot⁹ animi in superfluū risum, per accidens est mortale, quia s. ordinatur ad hoc in cōtemptū fidei. p se. n. loquendo, & iudicādo, act⁹ secundum proprias materias, & fines eorundem, nec mortale circa id qđ ad finē pure, nec veniale circa finem immidiatus est actus. Et formaliter litera saluatur dum de mortali & veniali in cōmuni per se tñ, doctrina tradita est. Et quia per se mortale & veniale, & ex genere mortale & veniale coincidunt, iō prima responsio fuit vera: quamuis non explicaret formalē processum.

Ex cap. 3. & 4. habes tom. 3.

Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legē æternā: sed esse contra legē æternā, dat peccato ꝙ sit mortale. ergo omne pctm̄ est mortale. non ergo pctm̄ veniale diuiditur contra mortale.

¶ 2 Præt. Apostolus dicit 1. Corinth. 10. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliquid aliud facitis, omnia in gloriā Dei facite: sed contra hoc præceptum facit, quicunque peccat, non enim peccatum fit propter gloriā Dei. cum ergo facere contra præceptum sit peccatum mortale, videtur ꝙ quicunque peccat, mortaliter peccet.

G

¶ 3 Præt. Quicunque amore alicui rei inhæret, inhæret ei vel sicut fruens, vel sicut vtens, vt patet per August. in 1. de doct. Christiana: sed nullus peccans inhæret bono commutabili quasi vtens. nō enim refert ipsum ad bonum, quod nos beatos facit, qđ proprie est uti, ut Aug. dicit ibidem. ergo quicunque peccat, fruitur bono commutabili: sed frui rebus vtendis est humana peruersitas, vt August. dicit in lib. 83. quæst. cum ergo peruersitas peccatum mortale nominetur, videtur quòd quicunque peccat, mortaliter peccet.

H

q. 30. nō p. cul a princ. tom. 4.

¶ In responsione ad primum in eodē artic. q. 88. dubium occurrit ex Durādo in 2. sent. dist. 43. impugnante hanc responsionem, & quo ad analogiam secūdum rem, & secundum nominis rationem, & secundum expositionem de ly, contra legem, & præter legem. Arguit primo, quòd diuisio peccati in mortale & veniale non sit diuisio analogi in perfectū & imperfectum simpliciter, & secundum quid: quia actus voluntatis simpliciter, idest, deliberatus cadens super materiam simpliciter indebitam, puta vocem significatiuam, contra id qđ est in mente, est simpliciter peccatum: sed mendacium iocosum scienter, & deliberate est huiusmodi. ergo peccatum veniale ex genere, seu per se est simpliciter, & perfecte peccatum.

I

¶ Præterea. Si in peccatis est simpliciter & secundum quid, ergo & in actibus virtutum: quia si vnum oppositorum multiplicatur, oportet reliquum multiplicari.

¶ Arguit deinde contra nominis rationem: quia secundum hoc peccatum veniale non diceretur peccatum, nisi in ordine ad mortale: sicut accidens non dicitur ens, nisi quia entis. sed hoc est falsum: quia si peccatum mortale non esset, nihilominus esset veniale. ergo.

¶ Arguit demum contra illam expositionem, quòd mortale est contra legem, veniale præter: quia omne peccatum est contra aliquā legem, vt patet de mendacio iocoso, quod est directe contra dictamen naturalis legis.

K

¶ Ad primum horum neganda est minor. Nullius enim peccati venialis per se materia est simpliciter indebita, sed secūdū quid tantum. Quia. n. principium in operabilibus est finis, & id quod est ad finem, est sicut conclusio in speculabilibus, oportet perspicere, quòd quemadmodum ad perfectionem simpliciter intellectus non spectant conclusiones contingentes, quæ secundum se non habent necessariam connexionem cum principiis, sed sola principia & conclusiones necessariæ, quæ natæ sunt esse euidentes, spectant ad perfectionem simpliciter intellectus, reliqua aūt ad perfectionem, & imperfectionem secūdum quid eiusdem: adiuuant enī, & nonnihil perfectionis est recte se habere circa illa: ita ad appetitus moralem perfectionem, & imperfectionem simpliciter, solus finis, & fini necessario cohærentia spectant, circa

F quæ est peccatū mortale: reliqua autem quæ sunt ad finem contingenter, circa quæ est peccatum veniale, non spectant ad perfectionem, & imperfectionem simpliciter, sed secundum quid eiusdem. Vnde vterque modus venialium peccatorum ponit imperfectum peccatum. Indeliberati nanque motus in mala mortalia, sunt peccata imperfecta ex parte agentis: quia actus non ex deliberatione fit. Deliberati autem motus in mala venialia sunt imperfecta peccata ex parte obiecti: quia obiectum non est ita indebita materia appetitus, vt cōtrarietur fini. Materia nāque actus moralis oportet quod sit indebita in ordine ad finē, idest, contraria debita ad finem: debita autem necessario, nō cōtingenti, quod in materiis venialium non habet locum. Indebita enim ratio in eis inuenta nō tollit debitum necessarium ad finem. Et propter hanc imperfectionē materia venialis peccati non dicitur indebita, nisi secundum quid.

¶ 4 Præt. Quicunque accedit ad unum terminum, ex hoc ipso recedit ab alio: sed quicunque peccat, accedit ad bonum commutabile. ergo recedit a bono incommutabili: ergo peccat mortaliter. non ergo conuenienter peccatum ueniale contra mortale diuiditur.

G Sed contra est, qđ Aug. dicit in Homil. 7. super Ioan. ꝙ crimen est, quod damnationem meretur: veniale autem est, quod non meretur damnationem. Sed crimen nominat peccatum mortale. ergo ueniale peccatū conuenienter diuiditur contra mortale.

Hom. 41. in Ioan. to. 9. Et Enchir. cap. 64.

Respon. Dicendum, quòd aliqua, secundum quod proprie accipiuntur, non uidentur esse opposita, quę si metaphorice accipiātur, opponi inueniuntur, sicut ridere

H non opponitur ei, quod est arescere: sed secundum quod ridere metaphorice de prato dicitur pp eius floritionem & uirorem, opponitur ei, quod est arescere. Similiter si mortale proprie accipiatur, prout refertur ad mortē corporalem, non uidetur oppositionem habere cum veniali, nec ad idem genus pertinere. Sed si mortale accipiatur metaphorice, secundum quod

¶ Ad confirmationē dicitur, quod etiam in virtutum actibus dici potest simpliciter, & secūdū quid. Eutrapelus nanque secūdū quid, in hoc scilicet, & nō simpliciter virtuosus dicitur: sicut sanus pede non simpliciter, sed secundum hanc partem sanus dicitur. Quamuis melius dicatur, quòd non est eadem ratio de virtute, & vitio: sicut nec de

I bono & malo. quia bonum vno modo ex causa, scilicet integra: malum autem omnifariam contingit. Et propterea appetitus bonus circa materias huiusmodi contingentes, proprie loquendo, non ad bonitatem secundum quid, sed bonitatis consummationem spectat. appetitus autem malus in huiusmodi non ad consumationem malitiæ, sed ad secundum quid malitiam spectat, propter rationem dictam. Allata autem regula de oppositis non tenet, quando non est eadem ratio multiplicationis vtrinque. Non enim oportet ens simpliciter, scilicet substantiam multiplicare, sicut ens secundum quid, scilicet accidens, in nouem genera distinguitur: quia non est vtrinque eadem ratio. Et sic est in proposito, vt patet ex dictis.

¶ Ad secundum dicitur, quòd sicut omnis morbus dicitur infirmitas in ordine ad priuationem vitæ, quæ est infirmitas mortalis & simpliciter: ita omne peccatum dicitur peccatum in ordine ad peccatum. quod priuat fine, quod est principium vitæ mo-

K ralis. Et vt ex diffinitione in litera ex Aug. patet, cum peccatum sit dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, & mortale sit contra legem Dei sine additione aliqua, veniale vero cum additione, scilicet secundum quid: est enim contra legem Dei secundum quid: & constat quòd contra legem Dei secundum quid non potest intelligi, non præintellecto cōtra legem Dei absolute, sicut nec album secundū quid, sine albo simpliciter, oportet vt peccatum veniale non solum secundum rem, sed secundū nominis rationem in ordine ad mortale dicatur. propter quod in litera dicitur, quòd veniale dicitur peccatum secundum rationem imperfectam, & in ordine ad peccatum mortale.

¶ Et licet peccatum veniale possit esse in hoc, vel illo absque mortali, simpliciter tamen non potest esse absque mortali: sicut nec infirmitas curabilis absque incurabili, qualis est mortalis: immo si non esset peccatum mortale, nec veniale esset: sicut si non esset mors, non esset ægritudo.

¶ Ad tertium dicitur, ꝙ in verbis laborat argumentum. concedimus

mus gratis omne peccatum veniale esse contra legem secundum quid, & hoc est esse praeter le-
q.71.art.1. ad 3. q. 72. art.5. & q. 74. artic.9. ad 2. gem. Est enim contra legem quicquid a legis fine discordat: si simpliciter, simpliciter, si secundum quid, secundum quid. Sed sim-
*q.72.ar.5. pliciter a fine non discordat, nisi quod contrarium inducit
†q.72. ar.5 & q.87. ar. 3. finem: secundũ quid vero, quod finis assecutionem impedit, illud in mortali, hoc in veniali requirit.
q.87.art.3. Et venialia quidem ex impfectione act[*] sunt secũdum quid, idest, secundum imperfectum motũ contra legẽ Dei, vt primus motus infidelitatis, & adulterii tentatur. Venialia aũt ex genere sunt secundum quid, idest, secundum imperfectam materiam contra legem Dei, ut mendacium iocosum, & risus superfluus tentantur. hoc autem contra secundum quid, nocatur uno uocabulo praeter legem.

¶ Ad pleniorem ta-
q.87.art.6. men doctrinam scito, quòd cum dicitur ueniale ex genere esse praeter, nõ cõtra legem, potest dupliciter intelligi. Primo, ut ita sit praeter legem, ut contra nullam sit legem. Et in hoc sensu falsum ẽ. Nam mẽdacium est secundũ se prauum, & contrarium uirtuti, ac per hoc contra legem illius uirtutis: & tamen non est mortale ea genere suo. Alio modo, ut sit praeter legem, & non contra, quia non est contra intentum finem legis. Et
Loco in argu.citato. hoc modo cõtra nullam legem est ueniale: quia finis cuiusque legis est dilectio Dei, sui, ac proximi contra cuiusuis bonum, nisi secundum quid, non fit per ueniale. Praeter autem legem est: quia, ut in litera dicitur, debitus modus rationis a lege intentus non seruatur. In uenialibus quidem ex impfectione act[*] uiolat debit[*] modus rationis praeuenien-

dicitur in peccatis, mortale oppo-
A nitur ei, quod est ueniale. Cum.n. peccatum sit quaedam infirmitas animae, vt supra habitum est,* peccatum aliquod mortale dicitur ad similitudinem morbi, qui dicitur mortalis, ex eo quòd inducit defectum irreparabilẽ per destitutionem alicuius principij, vt dictum est.* Principium autem spiritualis vitae, quae est secundum virtutem, est ordo ad vltimum finem, vt supra dictum est. †qui quidem si de-
B stitutus fuerit, reparari non potest per aliquod principium intrinsecum, sed solum per virtutem diuinã, vt supra dictum est: *quia inordinationes eorum, quae sunt ad finem, reparantur ex fine, sicut error qui accidit circa conclusiones per veritatem principiorum. Defectus ergo ordinis vltimi finis non potest per aliquid aliud reparari, quod sit principalius. sicut nec error, qui est circa principia: & ideo
C huiusmodi peccata dicuntur mortalia quasi irreparabilia. Peccata autẽ quae habent inordinationem circa ea quae sunt ad finem, conseruato ordine ad vltimũ finem, reparabilia sunt, & haec dicuntur venialia. Tunc enim peccatum veniam habet, quando reatus poenae tollitur, qui cessat cessante peccato, vt dictum est. Secundum hoc ergo mortale & ueniale opponuntur, sicut reparabile, & irreparabile: & hoc dico per principium interius, non autem per comparationem ad virtutem diuinam, quę
D omnem morbum & corporalem, & spiritualem potest reparare, & pp hoc veniale peccatum conuenienter diuiditur contra mortale.

Ad primum ergo dicendum, quòd diuisio peccati in veniale & mortale, non est diuisio generis in species, quę aequaliter participant rationẽ generis, sed analogi in ea de quibus praedicatur secundum prius & posterius: & ideo perfecta ratio peccati, quam Aug.* ponit, conuenit peccato mortali. Pec-
E catum autem veniale dicitur peccatum secundum rationem imperfectam, & in ordine ad peccatum mortale: sicut accidẽs dicitur ens in ordine ad substãtiã, secundum imperfectam rationem entis. non .n. est contra legem; quia venialiter peccans, non facit qd lex prohibet, nec praetermittit id, ad qd lex per praeceptum obligat, sed facit praeter legem: quia non obseruat modũ rationis quem lex intendit.

Ad 2[m] dicendum, quòd illud

A praeceptum Apostoli est affirmatiuum, vnde nõ obligat ad semper: & sic non facit contra hoc praeceptum quicunq; non actu refert in gloriã Dei omne qd facit. Sufficit ergo, quòd aliquis habitualiter referat se, & omnia sua in Deum ad hoc, quòd non semper mortaliter peccet, cum aliquem actum non refert in gloriã Dei actualiter. Veniale autem peccatum non excludit habitualem ordinationem actus humani in gloriã Dei, sed solum actualem: quia non excludit charitatem, quae habitualiter ordinat in Deum. vnde non sequi-
B tur, ꝙ ille qui peccat venialiter, peccet mortaliter.

do rationem, uel deliberationem: in uenialibus uero ex genere uiolatur debitus modus, quo secundum rationẽ referenda est materia illa ad finem.

Ad 3[m] dicendũ, ꝙ ille qui peccat venialiter, inhaeret bono tẽporali nõ vt fruẽs, quia nõ cõstituit in eo finẽ, sed vt viens referens in Deũ nõ actu, sed habitu.

Ad 4[m] dicendum, quòd bonum commutabile nõ accipitur, vt terminus contrapositus incommutabili bono, nisi quando cõstituitur in eo finis. Quod enim est ad finem, non habet rationem termini.

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum mortale, & veniale differant genere.

C Ad secundum sic proceditur. Videtur, quòd peccatum veniale & mortale non differant genere, scilicet, quòd aliquod sit peccatum mortale ex genere, & aliquod veniale ex genere. Bonum enim & malum ex genere in actibus humanis accipitur per cõparationem ad materiam, siue ad obiectum, vt supra dictum est: * sed secundũ quodlibet obiectum, vel materiã cõtingit peccare mortaliter & venialiter. quodlibet.n. bonum commutabile potest ho-
D mo diligere vel infra Deum. quod est peccare venialiter, vel supra Deum, quod est peccare mortaliter. ergo peccatũ ueniale & mortale non differunt genere.

¶ *Super Quaestionis octuagesimaeoctauae Articulũ secundũ.*

In arti 2. eiusdem 88. quaerit uota distinctionem peccati ram uenialis, quàm mortalis ex genere, & ex parte agentis. Et memento rationis ad secundũ, quę-stio. 72. superiore art. 5. qua dictum est, ꝙ ex hoc, quòd ueniale & mortale inueniuntur differre genere ex parte obiecti, non habetur, ꝙ differentia uenialis, & mortalis sit specifica, idest, constitutiua generis, uel speciei subalternae, sed quòd cõsequatur distinctionem specificam seu genericam in his.

Supra q.72 art. 5. Et 2. dis. 24. q.3. art.6. ad 6. & dis.42.q. 1.2.4.co, Et 4 di.16.q.3 ar.2.q.4.ad 5. Et mal. q. 1. art.8. cor. & q. 7. art.1. Et op. 2. cap. 178. *q. 18.ar.2. & 8.

¶ 2 Praet. Sicut dictum est supra, † pctm̃ mortale dici- † ar.praece.
tur, qd est irreparabile, pctm̃ autem ueniale qd est reparabile: sed esse irreparabile cõuenit peccato qd fit ex malitia, qd secundum quosdam irremissibile dicitur: esse autem reparabile conuenit peccato quod fit per infirmitatem, uel ignorantiã, qd dicitur remissibile. ergo peccatum mortale & ueniale differunt, sicut
E peccatum quod est ex malitia commissum, uel ex infirmitate & ignorantia: sed secundum hoc non differunt peccata genere, sed causa, ut supra dictum est.* *q.76. 77. & 78.
ergo pctm̃ ueniale & mortale non differunt genere.

¶ 3 Praet. Supra dictum est, † quòd subiti motus tam †q.74. ar.3 ad 3. & art. 10.
sensualitatis, quàm ratiõis sunt peccata uenialia: sed subiti motus inueniuntur in quolibet peccati genere. ergo non sunt aliqua peccata uenialia ex genere.

Sed contra est, quòd Aug. * in sermone de Purgatorio enumerat quaedam genera peccatorũ uenialium, & quaedam genera peccatorum mortalium. *In ser.4. da animab. defunctorum & est ser.41 in ordine tom. 10.

Respon. Dicendum, ꝙ peccatum ueniale a uenia dicitur. Potest igitur aliqd peccatum dici ueniale uno modo, quia est ueniam consecutum: & sic dicit Ambros.

bros. q omnie peccatū per pœnitentiam fit veniale: & hoc dicitur veniale ex euento. Alio modo dicitur veniale, quia non habet in se vnde veniam non consequatur vel totaliter, vel in parte. In parte quidem: sicut cum habet in se aliquid diminuens culpam, vt cum fit ex infirmitate, vel ignorantia, & hoc dicitur veniale ex causa. In toto autem ex eo q non tollit ordinem ad vltimum finem, vnde nō meretur pœnam æternam, sed temporalem: & de hoc veniali ad præsens intendimus: de primis enim duobus constat, q non habent genus aliquod determinatū. Sed veniale tertio modo dictum potest habere genus determinatum, ita q aliquod peccatum dicatur veniale ex genere, & aliquod mortale ex genere, secundum quod genus, vel species actus determinatur ex obiecto. Cum enim voluntas fertur in aliquid, quod secundū se repugnat charitati, per quam homo ordinatur in vltimum finem, illud peccatum ex suo obiecto habet q sit mortale. vnde est mortale ex genere, siue sit contra dilectionem Dei, sicut blasphemia, periurium, & huiusmodi: siue contra dilectionem proximi, sicut homicidium, adulteriū & similia, vnde huiusmodi sunt

D.1008. peccata mortalia ex suo genere. Quandoque vero voluntas peccantis fertur in id, quod in se cōtinet quandā inordinationē, nō tn̄ cōtrariatur dilectioni Dei & proximi, sicut verbū otiosum, risus superfluus, & alia huiusmodi: & talia sunt peccata venialia ex suo genere, ut supra habitū est. Sed qa actus morales recipiūt rationem boni & mali non solum ex obiecto, sed et

q.78.art.4. Et q.77.ar.6. ex aliqua dispositione agentis, vt supra habitum est, contingit quandoque quòd id, quod est peccatum veniale ex genere, ratione sui obiecti fit mortale ex par

D.1009. te agentis, vel quia in eo constituit finem vltimum, vel quia ordinat ipsum ad aliquid, quod est peccatum mortale ex genere, puta, cum aliquis ordinat verbū otiosum ad adulterium committendum. Similiter etiam ex parte agentis contingit, quòd aliquod peccatum, quod ex suo genere est mortale, fit veniale propter hoc, scilicet, quòd actus est imperfectus, idest, non deliberatus ratione, quæ est principium pro

q.74. ar.10. prium mali actus: sicut supra dictum est de subitis motibus infidelitatis.

Ad primum ergo dicendum, quòd ex hoc ipso quòd aliquis eligit id, quod repugnat diuinæ charitati, conuincitur præferre illud charitati diuinæ, & per consequens plus amare ipsum quàm Deum: & ideo aliqua peccata ex genere, quę de se repugnāt charitati, habent quòd aliquid diligatur supra Deum, & sic sunt ex genere suo mortalia.

Ad 2^m dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato veniali ex causa.

2.2.q.24.articu.10.corp.& q.186 ar..cor. Et 2.di.47.q.3 ar.5.cor. fi. Et 2.di.42.q.3.ar.3. Et ver.q.26. ar.6 ad 16. Et mal.q.7 ar.2.ad 7.& ar.3.cor.& ad 1.& 3.& art.6.ad 5. & q.14.ar.2.cor. *ar.1.huius quæst.

Ad 3^m dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato, quod est veniale propter imperfectionē actus.

¶ Super Quæstionis octuagesimaoctaua Articulum tertiū.

In art.3. eiusdem 88.q. recole nunc nunc dictam distinctionem, & quatuor existentibus membris, scilicet, mortali ex genere, mortali ex agente, veniali ex genere, veniali ex agente, seu imperfectione actus, lite-

ARTICVLVS III.

Vtrum peccatum veniale sit dispositio ad mortale.

Ad tertium sic proceditur. Videtur q peccatum veniale non sit dispositio ad mortale. Vnum n. oppositum non disponit ad aliud: sed peccatū veniale & mortale ex opposito diuiduntur, vt dictum est. ergo peccatum veniale nō est dispositio ad mortale.

F ¶ 2 Præt. Actus disponit ad aliqd simile in specie sibi. vñ in 2 Ethi.† dicitur, q ex similibus actibus generantur similes dispositiones & habitus: sed pctm mortale & veniale differunt genere, seu specie, vt dictum est. ergo peccatum veniale non disponit ad mortale.

¶ 3 Præt. Si peccatum dicatur veniale, quod disponit ad mortale, oportebit quòd quæcunque disponunt ad mortale peccatum, sint peccata venialia: sed oīa bona

G opera disponunt ad peccatā mortale: dicit enim Aug. in regula, quòd superbia bonis operib^9 insidiatur, vt pereant. ergo etiam bona opera erunt peccata venialia: quod est inconueniens.

Sed contra est, quod dicitur Eccles. 18. Qui spernit minima, paulatim defluit: sed ille qui peccat venialiter, videtur minima spernere: ergo paulatim disponitur ad hoc, quòd totaliter defluat per peccatum mortale.

H Respon. Dicendum, q disponens est quodammodo causa. vnde secundum duplicem modū causę, est duplex dispositionis modus. Est enim causa quædam mouens directe ad effectum, sicut calidum calefacit. Est etiam causa indirecte mouens, remouendo prohibens: sicut remouens columnam dicitur remouere lapidem superpositū: & secundū hoc actus peccati dupliciter ad aliquid disponit. Vno quidem modo directe, & sic dispo

I nit ad actum similem secundum speciem. Et hoc modo, primo & per se peccatum veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere; cùm differant specie: sed per hunc modum peccatum veniale potest disponere per quandā consequētiam ad peccatum, quod est mortale ex parte agentis. Augmentata enim dispositione, vel habitu per actus peccatorum venialiū, intantum potest libido peccandi

K crescere, q ille qui peccat, finem suum constituet in peccato veniali. Nam vnicuiq; habēti habitum, inquantū huiusmodi, finis est operatio secundum habitum: & sic multoties peccando venialiter disponetur ad peccatum mortale. Alio modo actus humanus dispo nit ad aliquid remouendo prohibens: & hoc modo peccatū veniale ex genere pōt disponere ad mortale peccatū ex genere. Qui.n. peccat venialiter ex genere, pretermittit aliquem ordinem: & ex hoc quòd cōsuescit voluntatem suam

ra hoc vltimū membrum prætermittit: quia constat, quòd huiusmodi veniale p se disponit ad mortale, vtpote eiusdem speciei. Frequenter enim motus assuete vel negligenter habens per se disponitur ad illud. Et de veniali ex genere loquens, cōparat illud ad mortale vtroque modo, primo ad mortale ex parte agētis: secundo ad mortale ex genere. Et docet, q disponit p quandam consequentiam ad mortale ex parte agētis, & vt remouendo prohibēs ad mortale ex genere.

†lib.2.c.1. & 2.tom.5

Ar.2.huius quæst.

In regula 3 nō longe a principio

¶ Vbi sciendum est, quòd in veniali ex genere, puta, verbis iocosis, concurrunt duo: primum est affectio ad delectabile in verbis iocosis: alterum declinatio affectiua a regula. Primum est conuersio ad commutabile bonum: secundum est quasi auersio. Ex primo peccatum veniale disponit assimunt ad committendum finem suum in tali bono, vt patet per rationem literæ, & sic disponit man feste ad peccatū mortale non ex genere, sed ex parte agentis. Qui enim in tantū delectaretur verbis iocosis, quòd finem in tali delectabili constitueret, peccaret quidem mortaliter præferendo creaturam creatori, sed hoc non esset ex natura obiecti, quoniā non est contraria charitatis fini, sed ex dispositione agentis sic affecti. Ex secundo peccatū veniale disponit ad mortale ex genere: quia quasi auersio disponit ad auersionē, quę tollit subiectionem voluntatis ad Deū, quę subiectio prohibet voluntatem ferri in obiecta contraria charitatis obiecto.

¶ In responsione ad secundum, dubium occurrit, quomodo veniale, & mortale modo dicantur conuenire in genere, & in articulo precedente dictum est, quòd distinguuntur genere: &

in minoribus debito ordini non subiicere, disponitur ad hoc, quòd etiam uoluntatem suam nô subiiciat ordini vltimi finis, eligendo id qđ est peccatû mortale ex genere.

AD PRIMVM ergo dicendû, quòd peccatum ueniale & mortale, non diuiduntur ex opposito, sicut duæ species unius generis, ut dictum est:* sed sicut accidens contra substantiam diuiditur. unde sicut accidens potest esse dispositio ad formam substantialem, ita & ueniale peccatum ad mortale.

AD 2m dicendum, quòd peccatum ueniale non est simile mortali in specie: est tamen simile ei in genere, inquantum utrunque importat defectum debiti ordinis, licet aliter, & aliter, ut dictum est.*

AD 3m dicendum, ꝙ opus bonum non est per se dispositio ad mortale peccatum, potest tamen esse materia, uel occasio peccati mortalis per accidens: sed peccatû ueniale per se disponit ad mortale, ut dictum est.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccatum ueniale possit fieri mortale.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ peccatum ueniale possit fieri mortale. Dicit enim Aug.* exponens illud Ioan. Qui incredulus est Filio non uidebit uitā. Peccata minima, idest, uenialia, si negliguntur, occidunt: sed ex hoc dicitur peccatum mortale, quia spiritualiter occidit aīam. ergo pct̃m ueniale pôt fieri mortale.

¶ 2 Præt. Motus sensualitatis ante consensum rationis est peccatum ueniale, post consensum uero est peccatum mortale, ut supra dictû est.* ergo peccatum ueniale potest fieri mortale.

§ 3 Præt. Peccatû ueniale, & mortale differunt, sicut morbus curabilis, & incurabilis, ut dictumest:* sed morbus curabilis potest fieri incurabilis. ergo peccatum ueniale potest fieri mortale.

§ 4 Præt. Dispositio pôt fieri habitus: sed peccatum ueniale est dispositio ad mortale, ut dictû est.* ergo ueniale pct̃m potest fieri mortale.

SED CONTRA. Ea quæ differunt in infinitum, non transmutâtur in inuicem: sed peccatû mortale, & ueniale differunt in infinitum, ut ex prædictis patet. ergo ueniale non potest fieri mortale.

B RESPON. Dicendum, quòd peccatum ueniale fieri mortale, potest tripliciter intelligi. Vno modo sic, quòd idem actus numero primo sit peccatum ueniale, & postea mortale. & hoc esse non potest: quia peccatum principaliter consistit in actu uoluntatis, sicut & quilibet actus moralis: unde non dicitur unus actus moraliter, si uoluntas mutet, quâuis etiam actio secundum naturâ

C sit continua. Si autem uoluntas nô mutetur, non potest esse quòd de ueniali fiat mortale. Alio modo potest intelligi, ut id quod est ueniale ex genere, fiat mortale: & hoc quidem possibile est, inquantum constituitur in eo finis, uel inquantum refertur ad mortale peccatû sicut ad finem, ut dictum est.* Tertio modo potest intelligi ita, quòd multa uenialia peccata constituant unum pct̃m mortale: ꝙ si sic intelligat, ꝙ ex multis peccatis venialib⁹

D integraliter constituatur vnû pct̃m mortale, falsum est. Nô.n.oĩa pctã uenialia de mundo possunt habere tantum de reatu, quantum unum peccatum mortale, quod patet ex parte durationis: quia peccatum mortale habet reatum pœnæ æternæ, peccatum autem ueniale reatum pœnæ temporalis, ut dictum est*. Patet etiam ex parte pœnæ damni: quia peccatum mortale meretur carentiam uisionis diuinæ, cui nulla alia pœna compara-

E ri potest, ut Chrysostomus dicit.* Patet etiam ex parte pœnę sensus, quantum ad uermem conscientię: licet forte quantum ad pœnâ ignis non sint improportionabiles pœnę. Si uero intelligatur, ꝙ multa peccata uenialia faciût unû mortale dispositiue, sic uerû est, sicut su-

---

re: & in hoc eodem articulo in responsione ad primû dicitur, ꝙ non distinguuntur sicut species unius generis, sed sicut substantia & accidens. A

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd conuenientia in genere non affirmatur in litera simpliciter, sed cum specificatione, inquantum vtrunque importat defectum debiti ordinis. hoc est enim conuenire in genere analogo mali, dum utrunque ex parte auersionis in mali ratione conuenit. aliter tamen, & aliter: quia in mortali est auersio simpliciter, hic secûdum quid. Cû hoc tamen stat, quòd distinguantur genere ex pte obiecti, & quòd ordinê habeant inter se, sicut substâtia, & accidens, ut patet ex dictis. — ar. 1. ad. 1.

¶ In respôsione ad tertium, dubium occurrit, quo pacto uerû sit, quòd ueniale per se disponit ad mortale, cum non nisi per quandâ consequentiam, uel remouendo prohibês concurrat, ut in corpore articuli dictû est. — art. 1. & 2. huius quæ. Quod enim per consequentiam ab aliquo emanat, per accidens deriuatur: & similiter remouens prohibens mouet per accidens. — In corp. ar.

¶ Ad hoc dicitur, quòd litera intendit, quòd ueniale p se disponit primo tantum modo: quia illa dispositio est p modum similis, ut patet in exemplo allato de uerbis iocosis. eiusdem nanque speciei sunt secundum se uerba iocosa minus amara, ut sunt obiectum peccati uenialis, & maxime amara, ut sunt obiectû peccati mortalis ex parte agentis. Dicitur autem dispositio esse per quandam consequentiam ad mortale ex parte agentis: quia non est dispositio necessitans ad talem appetitum cû auersione simpliciter, sicut necessitat ad similem appetitû iocandi absolute: sed quando est intensa ualde, natum est cô sequi, ut appetitus in tale mortale trahatur. Sic autem disponare non est omnino extra per se disponare, quia actibus animi disponere ad similes conuenit per se per suam propriam naturam, & autem, quãuis aliquid imperfecti habeat: quia non sunt similes in auersione isti actus ueniales actui mortali, ad quem ꝑpter auersionem dictam, per consequentiam quandam dicuntur disponere: ita quòd ueniale inquantum simile ex parte conuersionis, disponit per se: inquantum uero dissimile ex parte auersionis, disponit secundam quandam consequentiam ad idê mortale ex parte agentis. Secûdus autem modus licet possit dici per se, quia quasi auersio similis genericæ est auersioni, ac per hoc per se etiam disponit ad illam: author tamen nô recedens a formali sermone, & fundamento, dicit quòd est per accidês: quia cû stabilisset, quòd peccatum genus & speciem, ac per hoc naturam suam in ordine ad obiectum sortitum est, quòd causat peccatum ex parte auersionis, ponit causare illud ut remouens prohibês: quia remouet subiectionem Deo ꝓhibentem animum ferri in obiectum côtrarium Deo. — ar. præced. Tu tamen potes distinguere, & dicere, ꝙ ueniale ex genere ad mortale ex agente disponit per se ex parte conuersionis ad commutabile bonum, ad mortale uero ex genere disponis remouendo prohibens quo ad conuersionem, & per se quo ad auersionem secundum consequentiam, ut in primo modo declaratum est. Et hinc habemus quantum a uenialium consuetudine cauendû sit, cum tot modis, & illis periculosis disponant ad mortalia: — ar. 3. hui⁹ q. propter quod frequentibus contritionibus non superficietenus. singula ſm suas species distinguenda sunt, ne habituati nobis in illis, occurrentes têtationes animum dispositum ꝓpinque ad mortale inueniant.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulũ quartum.* — ar. 2. hui⁹ q.

IN art. 4. eiusdem 88. q. occurrunt illa uerba literæ notanda, Licet forte quantum ad pœnâ ignis, non sint improportionabiles pœnæ. — Homil. 47. ad Pop. Antioch. to. 5. & Homil. 24. in Mat. Dicit hoc, quia cum utrinsque, scilicet mortalis, & uenialis pœna ignis sit intensiue finita, & omnis finiti ad omne finitum sit aliqua proportio, consequens est, ut pœnæ utriusque quantum ad ignem, sint proportionabiles. Et hoc est dicere, quòd non est infinitus excessus inter pœnam ignis pro mortali, & pro ueniali: immo procedendo iuxta doctrinâ 8. Physi. tantum possent multiplicari pœnæ uenialium, ut simul iunctæ excedant pœnam unius mortalis, de hac sola pœna loquendo, Nec ly, forte, est dubitantis, sed non determinantis.

Marginal references (main text): Supra ar. 2. co. Et 2. di. 24. q. 3. ar. 7 Et mal. q. 7 ar. 3. & Ps. 19. — Trac. 12. in Ioann. non procul a fine: id habet to. 9. Et ser. 83. de têpo. & de sanctis. ser. 41. tom. 10. — q. 74. art. 4. & ar. 8. ad 2 — ar. 1. hui⁹ q.

ar.3.hui' q. pta ostensum est,' secundum duos modos dispositionis, quo peccatum veniale disponit ad mortale. F

AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd Augustinus loquitur in illo sensu, quòd multa peccata venialia dispositiue causant mortale.

AD 2^m dicendum, quòd ille idem motus sensualitatis, qui præcessit cõsensum rationis, nunquàm fit peccatum mortale, sed ipse actus rationis consentientis.

AD 3^m dicendum, quòd morbus corporalis non est actus, sed dispositio quædã permanens, vnde eadem manens potest mutari: sed peccatum veniale est actus transiens, qui resumi non potest, & quãtum ad hoc non est simile.

AD 4^m dicendum, ꝙ dispositio quę fit habitus, G est sicut imperfectum in eadem specie, sicut imperfecta scientia, dum perficitur, fit habitus: sed veniale peccatum est dispositio alterius generis, sicut accidens ad formã substantialem, in quam nunquàm mutatur.

ARTICVLVS V.

Vtrum circunstantia posit facere de ueniali mortale.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia possit de veniali peccato facere mortale. Dicit enim' Augustinus in sermone de purgatorio, ꝙ si H diu teneatur iracundia, & ebrietas si assidua sit, transeunt in numerũ pctõrũ mortalium: sed ira & ebrietas non sunt ex suo genere peccata mortalia, sed venialia, alioquin sẽper essent mortalia. ergo circunstantia facit pctm̃ veniale esse mortale.

§ 2 Præt. †Magister dicit. 24. dist. 2. lib. sent. ꝙ delectatio si sit morosa, est pctm̃ mortale, si aũt nõ sit morosa, est pctm̃ veniale: sed morositas est q̃dã circunstãtia. ergo circunstãtia facit de pctõ veniali mortale. I

§ 3 Præt. Plus differunt malum & bonum, quàm veniale peccatum & mortale, quorum vtrunque est in genere mali: sed circunstantia facit de actu bono malũ, sicut patet cum quis dat eleemosynã propter inanem gloriam. ergo multo magis põt facere de pctõ veniali mortale.

SED CONTRA est, quòd cum circunstantia sit accidens, quantitas eius non potest excedere quantitatem ipsius actus, quam habet ex suo genere: semper enim subiectum præeminet accidenti. Si igitur actus ex suo genere sit peccatũ veniale, non poterit p circũstantiã fieri peccatum mortale, cum peccatum mortale in infinitum quodammodo excedat quantitatem uenialis, ut ex' dictis patet.

RESPON. Dicendum, quòd sicut' supra dictum est cum de circũstantiis ageretur, circunstantia inquantum huiusmodi, est accidẽs moralis actus: contingit tamen circunstantiam accipi ut drĩam speci-F ficam actus moralis, & tunc amittit rõnẽ circũstantiæ, & constituit speciẽ moralis actus. Hoc aũt cõtingit in peccatis, qñ circũstantia addit deformitatẽ alterius generis, sicut cum aliquis accedit ad non suam, est actus deformis deformitate opposita castitati: sed si accedat ad nõ suam, quę est alterius uxor, additur deformitas opposita iustitiæ, contra quam est ut aliquis usurpet rẽ alienam: & secundum hoc huiusmodi circunstantia constituit nouam speciem peccati, quæ dicitur adulterium. Impossibile est autẽ quod circunstantia de peccato ueniali faciat mortale, nisi afferat deformitatem alterius generis. Dictũ est enim quòd peccatum ueniale habet deformitatem per hoc, quòd importat deordinationem circa ea quæ sunt ad finem: peccatum autẽ mortale habet deformitatem per hoc, quòd importat deordinationem respectu ultimi finis. Vnde manifestum est, quòd circunstantia non potest de ueniali peccato facere mortale manens circũstantia, sed solum tunc, quando transfert in aliam speciem, & fit quodammodo differentia specifica moralis actus.

AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd diuturnitas non est circunstãtia trahens in aliam speciem, similiter nec frequentia, uel assiduitas, nisi forte per accidens ex aliquo superueniente. Non enim aliquid acquirit nouã speciem ex hoc, quòd multiplicatur, uel protelatur, nisi forte in actu protelato, uel multiplicato superueniat aliquid, quod uariet speciem, puta, inobediẽtia, uel contemptus, uel aliquid huiusmodi. Dicendum est ergo, quòd cum ira sit motus animi ad nocendum proximo, si sit tale nocumentũ, in quod tendit motus iræ, quod ex genere suo sit peccatum mortale, sicut homicidium, uel furtum, talis ira ex genere suo est peccatum mortale: sed quòd sit peccatum ueniale, habet ex imperfectione act', K inquantum est motus subitus sensualitatis. si vero sit diuturna, redit ad naturã sui generis per cõsensum rationis. Si uero nocumentum, in quod tendit motus iræ, esset ueniale ex genere suo, puta, cum aliquis in hoc irascitur contra aliquem, ꝙ uult ei dicere aliquod uerbum leue, & iocosum, quod modicum ipsum contristet, non erit ira peccatũ mortale, quantumcũque sit diuturna, nisi forte per accidens, puta, si ex hoc graue scandalum oriatur, uel propter aliquid huiusmodi.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulũ quintum.*

2.2. q. 110. art. 4. ad 5. Et 4. di. 16. q. 3. ar. 2 q. 4. Et mal q. 2. ar. 5. & q. 7. ar. 4. p10. & ar. 7. co. princ. In serm. 4. de animab' defun. vel de sctis paulo a princi. est serm. 41 tom 10. littera h. circa finem.

IN articulo quinto eiusdem octuagesimęoctauæ quæstionis dubium occurrit, quo pacto dictum est, quòd de ueniali ex genere fit mortale ex parte agentis, dum constituitur in eo finis: & nunc dicitur, ꝙ circunstantia nõ facit de veniali mortale, nisi mutando speciem. Manente namque obiecto peccati uenialis solo, impossibile est esse mutationẽ speciei: quia omnis mutatio specifica est ex obiectiua aliqua differentia. Constat autem quòd in proposito sic est: nam cum quis intantum delectatur in uerbis iocosis, quòd finem in eis cõstituit, manet idem obiectum, & nõ apponitur aliqua differentia obiectiua, ut patet ex hoc quòd i allamet sola specie peccati reponitur. Nõ enim facile est fingere, ad quam aliam speciẽ reducitur. Non igitur oportet quoties de ueniali ex genere fit mortale, mutari speciem.

¶ Ad euidentiam huius sciendum est, quòd sicut in speculabilibus principia & conclusiones habent duas rationes formales, alteram secundum res significatas, alteram secundum quod sunt cognoscibilia: patet namque alietas rationum formalium ex hoc, quòd principia in se, & conclusiones inter se in diuersis naturis constituuntur, omnia tamen principia conueniunt in hoc, quòd uno modo cognoscibilia sunt, scilicet per seipsa: & similiter omnes conclusiones sunt cognoscibiles per aliud. Ita in appetibilibus finis, & quod est ad finem, duas habent rationes formales, alteram secundum res, quæ sunt finis, & ad finem: alteram secundum quod sunt appetibilia. Nam omnes fines distinguuntur secundum diuersas naturas rerum, & conueniunt in uno modo appetitus, scilicet per se. Et similiter ea quæ sunt ad finem secundum naturas suas, distinguuntur, & conueniunt in uno modo appetibilitatis, scilicet propter aliud. Considerandũ quoque est, quòd sicut in speculabilib' dupliciter cõtingit aliquid esse cognitũ, secundum se, uel per aliud, scilicet ex parte rei, uel ex parte cognoscentis. Nam principia quę sunt ex se principia, sunt cognita per se ex meritis rei: propositiones autem, quæ a nobis ut per se notæ accipiuntur, secundum se autem habent medium ex parte cognoscentis, sunt cognitę per se. Et sicut propositio quæ ex meritis rei significatæ est conclusio, ex parte cognoscentis transit in naturam principii non secundum rem, sed secundum cognoscibilis rationem, quod est mutare speciem non rei, sed cognoscibilis: ita in appetibilibus duobus modis contingit aliquid esse appetitum per se, uel per aliud, scilicet ex meritis rei, ut bonum, honestum, & amabile p se, & utile propter aliud: uel ex parte appetẽtis, & hic

ar. præce. in arg. Sed cõtra
q. 7. ar. 1. & q. 18. ar. 10.
Artic. 1.

& sic contingit appetibile propter se transire in appetibile propter aliud, & econuerso, ve patet in peruersis appetitibus vtentibus fruendis, & fruentibus vtendis. Et sic contingit vnum appetibile trāsire in speciem alterius appetibilis, non secundum mutationem rei, sed secundum mutationem rationis appetibilis in ordine ad appetentem. & sic est in proposito: nam cum quis ponit finem in peccato veniali, puta, in verbis iocosis, verba iocosa, quę ex meritis rei sunt in specie appetibilis ꝓpter aliud, ex mala dispositione appetētis mutantur in appetibile per se, dum in eis finis constituitur, & sic interuenit ibi mutatio speciei non secundum rem appetitam, sed rationē appetibilis in ordine ad appetentem. Et per hoc patet responsio ad obiectionem. nam cum hoc, quòd peccatum illud mortale est in illamet & sola specie, in qua est veniale secundum rationem rei obiectæ, stat quòd sit in alia specie secundum rationem formalē appetibilis, vt sic. & ꝓpterea & prius, & nunc dicta sunt vera diuersimode intellecta. Merito autem

ar. 1. huius quæst. sic dicimus, quia circūstantia finis, quæ vocatur Cur, sicut dupliciter superuenit veniali ex genere, faciendo de veniali mortale: ita dupliciter variat speciem proportionalitate seruata.

q. 18. ar. 10. & 11. Verbū namque iocosum dupliciter sit ex fine mortale. Primo, ex parte obiecti, puta, si ordinatur ad adulterium. Secundo, ex parte agentis, puta,

Ma. q. 7. ar. 2. ad 18. & ar. 3. ad 9. si constituatur in eo finis. & sicut nunc sit mortale ex parte agentis, ita species apponitur ex parte appetētis: ita quòd de veniali ex gene

ar. 4. & 5. re fit mortale ex parte agentis, & mutat speciem in ordine ad agens, quod est mutare speciem appetibilis, vt sic.

¶ Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum sextum.

IN articulo sexto eiusdem octuagesimæoctauæ quæstionis, dubium occurrit circa ultima verba corporis articuli, scilicet, quòd per subtractionem deliberationis soluitur species actus moralis. Si enim hoc est verum, sequitur, quòd indeliberati motus infidelitatis, adulterii, furti, & huiusmodi, non sint eiusdem speciei cū ipsis peccatis perfectis, cuius oppositū dictum est, & constat esse verum: quia ad obiectū idem tendunt. Et si indeliberati motus prædicti sunt eiusdem speciei cum ꝑfectis, ergo non soluitur species moraliū actuū ex subtractione deliberationis, ut in litera nūc dicitur.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ quia iuxta quadruplicem bonitatem actus moralis, quadruplex species sumi potest, ut in quæst. 18. superius patet, ideo de ratione act^9 moralis in quātū actus moralis est, uere dici potest, quòd species, seu ratio formalis sumitur a ratione deliberata: quoniā ex hoc habet actus hominis quòd sit moralis. unde ista species subalterna, puta, actus moralis, sub genere actus constituitur per esse a ratione deliberata. Et propterea actus imperfectus ex defectu deliberationis non est eiusdem speciei, ut habens naturam illius speciei, quāuis sit eiusdē speciei, ut tēdens ad illā: sicut embrio est in specie hominis generandi. et soluitur: ergo species act^9 moralis ue sic, ex subtractione deliberationis, & eiusdem tamen speciei, est actus indeliberatus cum deliberato reductiue sicut imperfecti ad perfectū, & uia ad terminū speciē reducitur. ar. pc. arg. 3 ar. 1. ad 2.

¶ In eodem articulo nota responsionē ad secundum iunctam aureæ responsioni ad primū præcedētis articuli: quoniam hic habes manifeste, unde uidere potes decisionem superius factam de speciebus peccatorum ex ignorantia. ar. 2. huius quæst.

De ebrietate vero dicēdū est, quòd secundum suam rationem habet, quòd sit peccatum mortale. Quòd enim homo absque necessitate reddat se impotentem ad vtendum ratione, per quā homo in Deum ordinatur, & multa peccata occurrētia uitat, ex sola voluptate vini, expresse cōtrariatur virtuti: sed quòd sit peccatum veniale, contingit propter ignorantiam quandam, vel infirmitatem, puta, cum homo nescit virtutem vini, aut propriam debilitatem, vnde non putat se inebriari: tūc enim nō imputatur ei ebrietas ad peccatum, sed solum superabundanna potus. Sed quando frequenter inebriatur, non potest per hanc ignorantiam excusari, quin videatur voluntas eius eligere magis pati ebrietatem, quàm abstinere a vino superfluo, vnde redit peccatum ad suam naturam.

AD 2^m dicendum, quòd delectatio morosa non dicitur esse peccatum mortale, nisi in his quæ ex suo genere sunt peccata mortalia, in quibus si delectatio non morosa sit, peccatum veniale est ex imperfectione actus, sicut & de ira* dictum est. dicitur n. ira diuturna, & delectatio morosa propter approbationem rationis deliberātis.

AD 3^m dicendum, quòd circunstantia non facit de bono actu malum, nisi constituens speciem peccati, vt* supra etiam habitū est.

ARTICVLVS VI.

Vtrum peccatum mortale possit fieri ueniale.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum mortale possit fieri ueniale. Aequaliter enim distat peccatum ueniale a mortali, & econtrario: sed peccatum ueniale fit mortale, ut* dictum est. ergo etiam peccatum mortale potest fieri ueniale.

¶ 2 Præt. Peccatū ueniale & mortale ponuntur differre secundum hoc, quòd peccans mortaliter, diligit creaturam plus quàm Deum: peccans autem uenialiter, diligit creaturam infra Deum. Contingit autem quòd aliquis committens id, quod est ex genere suo peccatū mortale, diligat creaturā infra Deū, puta, si aliquis nesciēs fornicationē simplicem esse peccatum mortale, & contrariam diuino amori, fornicetur, ita tamen quòd propter diuinum amorem paratus esset fornicationem prætermittere, si sciret fornicādo, se contra diuinū amorē agere. ergo peccabit uenialiter, & sic pctm̄ mortale pōt ueniale fieri.

¶ 3 Præt. Sicut* dictum est, plus differt bonum a malo, quàm ueniale a mortali: sed actus qui est de se malus, potest fieri bonus, sicut homicidium potest fieri actus iustitię, sicut patet in iudice qui occidit latronem. ergo multo magis peccatū mortale pōt fieri ueniale.

SED CONTRA est, ꝙ æternum nunquàm potest fieri temporale: sed peccatum mortale meretur pœnam æternam, peccatū autē ueniale temporalem pœnam. ergo peccatum mortale nunquàm potest fieri ueniale.

RESPON. Dicendum, quòd ueniale & mortale differunt sicut perfectum & imperfectum in genere peccati, ut dictum est. Imperfectum autem per aliquam additionem potest ad perfectionem uenire: unde & veniale per hoc quòd additur ei deformitas pertinēs ad genus peccati mortalis, efficit mortale: sicut cum aliquis dicit uerbū otiosum, ut fornicetur. Sed id qđ est pfectū, non potest fieri imperfectum per additionem. & ideo peccatum mortale non fit ueniale per hoc, ꝙ additur ei aliqua deformitas pertinens ad genus peccati uenialis. Non enim diminuitur peccatum eius qui fornicatur, ut dicat uerbum otiosum, sed magis aggrauatur pp deformitatē adiunctā. Pōt tamen id qđ est ex genere mortale, esse ueniale pp imperfectionē actus, quia non pfecte pertingit ad rōnem actus moralis, cum non sit deliberatus, sed subitus, ut ex* dictis patet: & hoc fit per subtractionem quandā. s. deliberatæ rationis. & quia a ratione deliberata habet speciē moralis actus, inde est ꝙ per talē subtractionē soluitur species.

AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ ueniale differt a mortali, sicut imperfectū a pfecto, ut puer a uiro: fit autē ex puero uir, sed non conuertitur. vnde ratio non cogit.

AD 2^m dicendum, quòd si sit talis ignorantia, quę peccatum omnino excuset, sicut est furiosi, uel amentis, tunc ex tali ignorantia fornicationem committens nec uenialiter, nec mortaliter peccat. Si uero sit ignorantia non inuincibilis, tunc ignorantia ipsa est peccatum, & continet in se defectum diuini amoris, in quo-

inquantum negligit homo addiscere ea, p quæ potest se in diuino amore conseruare. [F]

[Ca. 7. ante med. habes hic lib. to. 4] A D 3^m dicendum, quòd sicut *Augu. dicit in lib. contra Mendacium, Ea quæ sunt secundum se mala, nullo fine bene fieri possunt: homicidium autē est occisio innocentis, & hoc nullo modo bene fieri potest. Sed iudex, qui occidit latronem, uel miles, qui occidit hostem reipublicæ, non appellantur homicidæ, ut *Aug. dicit in lib. de lib. arb. [Lib. 1. c. 4. & 5. tom. 4.]

QVAESTIO LXXXIX.

De peccato ueniali secundum se, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de peccato ueniali secundum se. [G]

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum peccatum ueniale causet maculam in anima.

¶ Secūdo, de distinctione peccati uenialis, prout figuratur per lignum, fœnum, & stipulam. 1. Corinib. 3.

¶ Tertio, Vtrum homo in statu innocentiæ potuerit peccare uenialiter.

¶ Quarto, Vtrum angelus bonus, uel malus possit peccare uenialiter.

¶ Quinto, Vtrum primi motus infidelium sint peccata uenialia. [H]

¶ Sexto, Vtrum ueniale possit esse in aliquo simul cū solo peccato originali.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccatum ueniale causet maculam in anima.

[3. q. 87. ar. 2 ad 3. Et 4. dist. 16. q. 2 ar. 1. q. 2. ad 3. & q. 3. ad 1. & ar. 2. q. 1. ad. 1. Et ma. q. 7. ar. 11. cor. Et Psal. 14.] AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd peccatum ueniale causet maculam in anima. Dicit enim *Aug. in lib. de pænitentia, quòd peccata uenialia, si multiplicentur, decorem nostrum ita exterminant, ut a cęlestis sponsi amplexibus nos separent: sed nihil aliud est macula, quàm detrimētum decoris. ergo peccata uenialia causant maculam in anima.

[Lib. de medicina pæni. c. 2 ante med. to. 9. & serm. de sanctis. 41. tom. 10.] ¶ 2 Præt. Peccatū mortale causat maculam in anima propter inordinationem actus, & affectus ipsius peccantis: sed in peccato ueniali est quædam deordinatio actus, & affectus. ergo peccatum ueniale causat maculam in anima. [I]

¶ 3 Præt. Macula animæ causatur ex contactu rei temporalis per amorē, ut *supra dictum est: [q. 86. ar. 1.] sed in peccato ueniali anima inordinato amore cōtingit rē tēporalē. ergo peccatum ueniale inducit maculam in anima.

SED CONTRA est, quod dicitur Ephes. 5. Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam. * Glos. idest, aliquod peccatum criminale. [Glos. interlinearis ibi.] ergo proprium peccati mortalis esse uidetur, quòd maculam in anima causet. [K]

[q. 86. ar. 1.] RESPON. Dicendum, quòd sicut ex * dictis patet, macula importat detrimentum nitoris ex aliquo contactu, sicut in corporalibus patet, ex quibus per similitudinem nomen maculæ ad animam transfertur. Sicut autē in corpore est duplex nitor, unus quidē ex intrinseca dispositione mēbrorum & coloris, alius autem ex exteriori claritate superueniente: ita etiā in anima est duplex nitor, unus quidem habitualis quasi intrinsecus, alius autem actualis, quasi exterior fulgor. Peccatum autem ueniale impedit quidem nitorem actualem, non tamen habitualem: quia non excludit, neque diminuit habitum charitatis, & aliarum uirtutum, ut * infra patebit, [s. 2. q6. 24. ar. 10.] sed solum impedit earum actum. Macula autem importat aliquid manens in re maculata, unde magis uidetur pertinere ad detrimentum habitualis nitoris, quàm actualis: unde proprie loquendo, peccatum ueniale non causat maculam in anima. Et si alicubi dicatur maculam inducere, hoc est secundum quid, inquantum impedit nitorem, qui est ex actibus uirtutum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd August. loquitur in eo casu, in quo multa peccata uenialia dispositiue inducunt ad mortale: aliter autem non separarent ab amplexu cælestis sponsi.

AD 2^m dicendum, quòd inordinatio actus in peccato mortali corrumpit habitum uirtutis, non autem in peccato ueniali.

AD 3^m dicendum, quòd in peccato mortali anima per amorem contingit rem temporalem quasi finē: & per hoc totaliter impeditur influxus splendoris gratiæ, qui prouenit in eos, qui Deo adhærent ut ultimo fini per charitatem: sed in peccato ueniali non adhæret homo creaturæ tanquàm fini ultimo. unde non est simile.

ARTICVLVS II.

Vtrum conuenienter peccata uenialia per lignum, fœnum, & stipulam designentur.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, q̃ incōuenienter peccata uenialia per lignum, fœnum, & stipulam designentur. [4. d. 21. q. 2. a. q. 2. ar. 1. cor. & q. 2. cor. & d. 46 q. 2. ar. 3. q. 3. ad 3.] Lignum enim, fœnum, & stipula, dicuntur superędificari spirituali fundamēto: sed peccata uenialia sunt præter spirituale ædificium, sicut etiam quælibet falsæ opiniones sunt præter scientiam. ergo peccata uenialia non conuenienter designantur per lignum, fœnum, & stipulam.

¶ 2 Præt. Ille qui ædificat lignum, fœnum, & stipulam, sic saluus erit quasi per ignem: sed quandoque ille qui committit peccata uenialia, non erit saluus etiam per ignem, puta, cum peccata uenialia inueniūtur in eo, qui decedit cum peccato mortali. ergo inconuenienter per lignum, fœnum, & stipulam peccata uenialia designantur.

¶ 3 Prę t. Secundum Apostolum, Alii sunt qui ędificāt aurum, argentum, lapides pretiosos, idest, amorem Dei, & proximi, & bona opera: & alii qui ędificant lignum, fœnum, & stipulam: sed peccata uenialia cōmittunt etiam illi qui diligunt Deum, & proximum, & bona opera faciunt. dicitur enim 1. Ioann. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. ergo non conuenienter designantur peccata uenialia per ista tria.

¶ 4 Præt. Multo plures differentiæ, & gradus sunt peccatorum uenialium, quàm tres. ergo inconuenienter sub his tribus comprehenduntur.

SED CONTRA est, quod Apost. 1. ad Cor. 3. dicit de eo qui superædificat lignum, fœnum, & stipulam, quòd saluus erit quasi per ignem, & sic patietur pœnam, sed non ęternam: reatus autem pœnæ temporalis proprie pertinet ad peccatum ueniale, ut * dictum est. [q. 87. art. 5. & q. 88. artic. 2.] ergo per illa tria significantur peccata uenialia.

RESPON. Dicendum, quòd quidam intellexerunt fundamentum esse fidem informem, super quam aliqui ædificant bona opera, quæ figurantur per aurum, argentum, & lapides pretiosos: quidam uero peccata etiam mortalia, quæ figurantur secundū eos per lignum, fœnum, & stipulam. Sed hanc expositionē

improbat

Ca. 15. to. 4 improbat Augustinus in libro de fide, & operibus: A quia ut Apostolus dicit ad Galatas quinto. Qui opera carnis facit, regnum Dei non consequetur, quod est saluum fieri. Apostolus autem dicit, quòd ille qui ædificat lignum, fœnum, & stipulam, saluus erit quasi per ignem. unde non potest intelligi, quòd per lignū, fœnum, & stipulam peccata mortalia designentur. Dicunt ergo quidam, quòd per lignū, fœnum, & stipulam significantur opera bona, quæ superædificantur quidem spirituali ædificio, sed tamē commiscent se eis peccata uenialia: sicut cum aliquis habet curam rei familiaris, quod bonum est, commiscet se superfluus amor uel uxoris, uel filiorum, uel possessionum sub Deo tamen, ita scilicet quòd pro his homo nihil uellet facere contra Deum. Sed hoc uerū non uidetur B conuenienter dici. Manifestum est enim, quòd omnia opera bona referuntur ad charitatem Dei, & proximi: unde pertinent ad aurum, argentum, & lapides pretiosos non ergo ad lignum, fœnum, & stipulam. ¶ Et ideo dicendum est, quòd ipsa peccata uenialia, quæ admiscent se procurantibus terrena, significantur per lignum, fœnum, & stipulam. Sicut enim huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificij, & possunt comburi ædificio remanente: ita etiam peccata uenialia multiplicantur in homine, manente spirituali ædificio, & pro istis patitur ignem uel temporalis tribulationis in hac uita, uel purgatorii post hanc uitam, & tamen salutem C consequitur æternam.

Ad primum ergo dicendū, quòd peccata uenialia non dicuntur superædificari spirituali fundamento, quasi directe supra ipsum posita: sed quia ponuntur iuxta ipsum: sicut accipitur Psalm. 136. Super flumina Babylonis, idest, iuxta, quia peccata uenialia non destruunt spirituale ædificium, ut dictum est. (In corp. art.)

Ad 2^m dicendum, quòd non dicitur de quocunque ædificante lignum, fœnum, & stipulam, quòd saluus sit quasi per ignem: sed solum de eo, qui ædificat supra fundamentum, quod quidem non est fides informis, ut quidam æstimabant, sed fides D formata charitate, secundum illud Ephes. 3. In charitate radicati, & fundati. Ille ergo qui decedit cum peccato mortali, & uenialibus, habet quidem lignum, fœnum, & stipulam, sed non sunt superædificata supra fundamentum spirituale: & ideo non erit saluus sic quasi per ignem.

Ad 3^m dicendum, quòd illi, qui sunt abstracti à cura temporalium rerum, etsi aliquando uenialiter peccent, tamen leuia peccata uenialia committunt, & frequentissime per feruorem charitatis purgantur. Vnde tales nō superædificant uenialia, quia in eis modicum manent: sed peccata uenialia ipsorum, qui circa terrena occupantur, diutius manent, quia non ita frequēter recurrere possunt ad huiusmodi peccata uenialia delenda per charitatis feruorem.

Ad 4^m dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in primo de cælo. Omnia tribus includuntur, scilicet (Tex. 2.) principio, medio, & fine: & secundum hoc omnes gradus uenialium peccatorum ad tria reducuntur, scilicet ad lignum, quod diutius manet in igne: ad stipulā, quæ citissime expeditur: ad fœnum, quod medio modo se habet secundum quod peccata uenialia sunt maioris, vel minoris adhærētiæ vel grauitatis, citius vel tardius per ignem purgantur.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo in statu innocentiæ potuerit peccare uenialiter.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd homo in statu innocentiæ potuerit peccare venialiter: quia super illud. 1. ad Timoth. 2. Adam non est seductus, dicit glos. Inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit, vt crederet veniale esse cōmissum: sed hoc nō credidisset, nisi venialiter peccare potuisset. B ergo venialiter peccare potuit, nō peccando mortaliter.

¶ 2 Præt. August. dicit. 11. super Gen. ad literam. Non est arbitrandū, quòd esset hominē deiecturus tentator, nisi præcessisset in anima hominis quædam elatio comprimenda: elatio autem deiectionem præcedens, quæ facta est per peccatum mortale, non potuit esse nisi peccatum ueniale. Similiter etiā in eodē Aug. dicit quòd uirum solicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierē C uidisset sumpto uetito pomo non esse mortuā. Videtur etiā fuisse in Eua aliquis infidelitatis motus in hoc, quòd de uerbis Domini dubitauit, ut patet per hoc quod dixit: Ne forte moriamur, ut habetur Gen. 3. hæc aūt uidentur uenialia peccata. ergo homo potuit uenialiter peccare, antequā mortaliter peccaret.

¶ 3 Præt. peccatum mortale magis opponitur integritati primi status, quàm peccatū ueniale: sed homo potuit peccare mortaliter non obstante D integritate primi status. ergo etiam potuit peccare uenialiter.

SED CONTRA est, quod cuilibet peccato debetur aliqua pœna: sed nihil pœnale esse potuit in statu innocentiæ, ut Aug. dicit 14. de Ciuit. Dei: ergo non potuit peccare aliquo peccato, quo non eijceretur ab illo integritatis statu: sed peccatum ueniale non mutat statum hominis. ergo non potuit peccare uenialiter.

RESPON. Dicendū, quòd cōmu E niter ponitur, quòd homo in statu innocentiæ non potuit uenialiter peccare. Hoc etiam non est sic intelligendum, quasi id quod nobis est ueniale, si ipse cōmitteret, esset sibi mortale propter altitudinē sui status. Dignitas enim personæ est quædā circunstantia aggrauans peccatum, non tamē trāsfert in aliam speciē, nisi forte superueniente deformitate inobediētiæ, uel uoti, uel alicuius huiusmodi: quod in proposito dici non potest. Vnde quod est de se ueniale, non potuit

¶ *Super Quæstionis octuagesimanona Articulū tertium.*

OMissis articulis primis q. 89. in tertio articulo, dubium occurrit ex Scoto in uigesimaprima distinctione, secundi senten. tenēte quòd in statu innocentiæ potuit homo peccare uenialiter absque mortali peccato: arguitque quadrupliciter ad hoc. Primo, quia donum originalis iustitiæ non perfectius coniungebat hominem ultimo fini, quàm quæcunque gratia gratum faciens coniungit nūc uiatorem: sed cum gratia quacunque uiatoris nunc stat ueniale peccatū: quia si dixerimus, quia peccatum non habemus &c. ergo.

(2. di. 21 q. 2. ar. 3. Et 3 di. 34. ar. 4. ad 4. Et mala q. 2. ar. 8 ad 5. & q. 7 artic. 8. Est glo. August. 14. de Ciui. dei c. 11. i si. to. 5. Lib. 11. c. 5. in pri. to. 3.)

¶ Præterea, Adam tūc potuit cōmittere ueniale ex genere, puta, dicere uerbum otiosum. ergo.

¶ Præterea, Sequeretur quòd mortale, & ueniale æque repugnarent rectitudini status innocētiæ: quia utrūque est ei impossibile, & corrumperet eum.

¶ Præterea, Ab extremo ad extremū non fit trāsitus nisi per medium: sed ueniale medium est inter iustitiā, & mortale. ergo.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd peccat secundū non causam, ut causam, & secundum figurā dictionis mutando sic. uel plura ia magis, uel econuerso. Iustitia enim originalis non quia magis, sed quia sic, uel pluribus modis, cōiungebat ultimo fini, repugnat peccato ueniali: quia sic cōiungebat ultimo fini; ut omnino inferius infallibiliter ordinaretur sub suo superiore. Et cum contra hanc rationē instat Sco. quia peccatum ueniale committitur etiā in parte superiori, ut patet de primis motibus infidelitatis: patet responsio ex litera, scilicet quòd ipsa pars superior, re habens (Ca. 10. to. 5)

transferri in mortale, propter dignitatem primi status. sic ergo intelligendum est, quòd non potuit peccare uenialiter, quia non potuit esse, ut committeret aliquid quod esset de se peccatum ueniale, antequàm integritatem primi status amitteret peccando mortaliter.

¶ Cuius ratio est, quia peccatum ueniale in nobis cótingit, uel propter imperfectionem actus, sicut subiti motus in genere peccatorũ mortalium: uel propter inordinationem existentem circa ea, quæ sunt ad finem, seruato debito ordine ad finem. Vtrunque autem horum contingit propter quendam defectum ordinis ex eo, quòd inferius non continetur firmiter sub superiori. Quòd enim in nobis insurgat subitus motus sensualitatis, contingit ex hoc, quòd sensualitas non est omnino subdita rationi. Quòd uero insurgat subit[9] motus in ratione ipsa, prouenit in nobis ex hoc, quòd ipsa executio actus rationis non subditur delibe-
H rationi, quæ est ex altiori bono, ut supra dictum est.[a] Quòd uero humanus animus inordinetur circa ea, quæ sunt ad finem, seruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc, quòd ea quæ sunt ad finem, non ordinantur infallibiliter sub fine, qui tenet summum locum quasi principiũ in appetibilibus, ut supra dictum est.[c] In statu autẽ innocentiæ, ut in primo habitum est,† erat infallibilis ordinis firmi-
I tas, ut semper inferius contineretur sub superiori, quandiu summũ hominis contineretur sub Deo, ut etiam August. dicit 14. de ciuitate Dei:[f] & ideo oportebat quòd inordinatio in homine non esset, nisi inciperet ab hoc, quòd summum hominis non subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Ex quo patet, quòd homo in statu innocentiæ non potuit peccare uenialiter, antequàm peccaret mortaliter.

K AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ueniale non sumitur ibi secundum quod nunc de ueniali loquimur, sed dicitur ueniale, quod est facile remissibile.

AD 2[m] dicendum, quòd illa elatio, quæ præcessit in animo hominis, fuit primum hominis peccatũ mortale. dicitur autem præcessisse deiectionem eius in exteriorem actum peccati. Huiusmodi autem elationem subsecutura est & experiendi cupiditas in uiro, & dubitatio in muliere, quæ ex hoc solo in quandam aliam elationem prorupit, quod præcepti mentionem à serpente audiuit, quasi nollet sub præcepto contineri.

AD 3[m] dicendum, quòd peccatum mortale in-

habens motus inde liberatos, habet rationem inferioris respectu suipsius, ut deliberans est. unde per inferius & superius hic nó ipsæ partes animæ intelligẽdæ sunt, sed officia: ita quòd ille status habeat, quòd quandiu supremum officium Deo suberat, inferiora officia cuiuscunque partis sine infallibili ordine recte superiori officio subdebantur. unde Sco. ab officio ad portionem animæ declinauit. Et quoniam hæc doctrina, ut patet in litera ex Augustino 14. de ciuitate Dei, est recta, sic exponitur: quæ apud ipsum inferius, & superi[9] officio distinguunt.

¶ Ad secundum dicitur, quòd Adam in illo statu non potuit dicere uerbum otiosum, propter rationem dictam, antequã peccasset mortaliter.

q.74.ar.10.

¶ Ad tertium negatur sequela, & ad probationem dicitur, quòd licet utrũque sit ei impossibile: mortale autem ultra hoc est corruptiuum illius stat[9]: ueniale autem non, ut in litera dicitur in responsione ad tertium.

q.72.art.5.

p.p.q6.95. art.1.

¶ Ad quartum dicitur, quòd maior est uera, ubi est uere medium essentialiter ordinatum: ueniale autem non est medium secundum ueritatem, sed extremum. sub malo nanque & peccato, & hmói clauditur utrunque peccatũ, mortale scilicet & ueniale: iustitia autem est sub altero extremo, scilicet bono, recto, & huiusmodi.

Ca.10.to.5

F tantum opponitur integritati primi status, quòd corrumpit ipsum, quod peccatum ueniale facere non potest. & quia non potest simul esse quæcumque inordinatio cum integritate primi status, consequens est, quòd primus homo non potuerit peccare[d] uenialiter antequàm peccaret mortaliter. D.75.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum angelus bonus, uel malus possit peccare uenialiter.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ange-
G lus bonus, uel malus possit peccare uenialiter. Homo enim cum angelis conuenit in superiori animę parte, quæ mens uocatur: secundum illud Gregor. in Homil.[e] Homo intelligit cum angelis: sed homo secundum superiorem partem animę potest peccare uenialiter. ergo & angelus.

¶ 2 Præt. Quicunque potest quod est plus, potest etiam quod est minus: sed angelus potuit diligere bonum creatum plus quàm Deum,
H quod fecit peccando mortaliter. ergo etiam potuit bonum creatum diligere infra Deum inordinate, uenialiter peccando.

¶ 3 Præt. Angeli mali uidentur aliqua facere, quę sunt ex genere suo uenialia peccata, prouocando homines ad risum, & ad alias huiusmodi leuitates: sed circũstantia personæ non facit de ueniali mortale, ut dictum est,[a] nisi speciali prohibitione superueniente, quod nó est
I in proposito. ergo angelus potest peccare uenialiter.

SED CONTRA est, quòd maior est perfectio angeli, quàm perfectio hominis in primo statu: sed homo in primo statu non potuit peccare uenialiter. ergo multo minus angelus.

RESPOND. Dicendum, quòd intellectus angeli, sicut in primo dictum est,[a] non est[d] discursiuus, ut scilicet procedat à principiis in conclusiones seorsum utrunque intelligens, sicut in nobis contingit. unde oportet quòd quandocunque considerat conclusiones, consideret eas prout sunt in principiis. In appetibilibus autem, sicut multotiens dictum est, fines sunt
K sicut principia: ea uero quæ sunt ad finem, sunt sicut conclusiones. unde mens angeli non fertur in ea quæ sunt ad finem, nisi secundum quod stant sub ordine finis: propter hoc ex natura sua habent, quòd nó possit in eis esse deordinatio circa ea, quæ sunt ad finẽ, nisi simul sit deordinatio circa[d] finem ipsum, quod est per peccatum mortale. Sed angeli boni non mouentur in ea quæ sunt ad finem, nisi in ordine ad finem debitũ, qui est Deus. & propter hoc omnes eorum actus sunt actus charitatis, & sic in eis non potest esse peccatum ueniale. Angeli uero mali in nihil mouẽtur, nisi in ordine ad finem peccati superbiæ ipsorum: & ideo in omnibus peccant mortaliter quæcumque propria uoluntate agunt. Secus autem est de appetitu naturalis boni, qui est in eis, ut in primo dictum est.[a]

q.58.art.3. D.142.

D.149.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homo cóuenit qui-

p.p.q6.63. art.1.ad 3. & arti.4.& q.64.art.2. ad.5.

¶ *Super Quæstionis octuagesimanonæ Articulũ quartũ.*

IN articulo quarto aduerte duo: Primo, quòd author plus determinat, quàm quæsiuerat. nam ratio allata in litera non solum concludit de angelo bono & malo, sed absolute: quoniam super conditione suę naturæ fundatur. Secundo, quòd aliud ẽ loqui de peccare mortaliter, & aliud de demereri: sicut aliud est loqui de actu charitatis, & aliud de merito: quoniam meritum, & demeritũ uiatoris sunt, quia in expectatione consistunt. Male autem & bene agere, uoluntarie agẽtis sunt. ppter quod licet dæmones in omnibus suis actibus peccent mortaliter, non tamen demerentur: quia extra uiam iam in termino sunt.

mal. q6. 7. ar.9.

In Homil. ascens. paulo post pri. est hom. 19 in euangel.

q.88.art.5.

nit quidem cum angelis in mente, siue in intellectu: sed differt in modo intelligendi, ut dictum est*. A

In corp. & p.p. qõ. 59. ar. 5. ad. 1.

Ad 2m dicendum, quod angelus non potuit minus diligere creaturam, quàm Deum, nisi simul referens eam in Deum, sicut in ultimum finem, uel aliquẽ finem inordinatum, ratione iam dicta*.

In corp. ar.

Ad 3m dicendum, ꝙ omnia illa quæ uidentur esse uenialia dæmones procurant, ut homines ad sui familiaritatem attrahant, & sic deducant eos in peccatũ mortale: unde in omnibus mortaliter peccãt propter intentionem finis.

Articvlvs V.

Vtrum primi motus sensualitatis infidelibus sint peccata mortalia. B

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur quòd primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia. Dicit enim Apostolus ad Roma. 8. quòd nihil est dãnationis his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnẽ ambulant, & loquitur ibi de concupiscentia sensualitatis, vt ex præmissis apparet. hæc ergo causa est quare concupiscere non sit damnabile his, qui non secundum carnẽ ambulant, consentiendo scilicet cõcupiscentiæ, quia sunt in Christo Iesu: sed infideles non sunt in Christo Iesu. ergo in infidelibus est dãnabile. primi igitur motus infidelium sunt peccata mortalia. C

¶ 2 Præt. Anselmus dicit in libro de gratia & lib. arb.* Qui non sunt ĩ Christo sentientes carnẽ, sequuntur damnationem, etiam si non secundum carnem ambulant: sed dãnatio nõ debetur nisi peccato mortali. ergo cum homo sentiat carnẽ secundum primum motum concupiscẽtiæ, uidetur quod primus motus concupiscentiæ in infidelibus sit peccatum mortale. D

In li. de cõcordia gra. & lib. arb. à medio.

¶ 3 Præt. Anselmus dicit in eodẽ libro, Sic est factus homo, ut concupiscentiam sentire nõ deberet. hoc autem debitum uidetur homini remissum per gratiam baptismalem, quam infideles non habent. ergo quandocumque infidelis concupiscit, etiam si non consentiat, peccat mortaliter contra debitum faciẽs. E

Sed contra est, quod dicitur Actuũ 10. Non est personarũ acceptor Deus. quod ergo uni non imputat ad damnationem, nec alteri: sed primos motus fidelibus nõ imputat ad damnationem. ergo etiam nec infidelibus.

Respon. Dicendum, quòd irrationabiliter dicitur, ꝙ primi motus infideliũ sint peccata mortalia, si eis non consentiat. & hoc patet dupliciter. Primo quidem, quia ipsa sensualitas non potest esse subiectum peccati mortalis, ut supra est habitum.* est autem eadẽ natura sensualitatis in infidelibus & fidelibus: unde non potest esse, quòd solus motus sensualitatis in infidelibus sit peccatum mortale. Alio modo ex statu ipsius peccantis. nunquam enim dignitas personæ diminuit peccatum, sed magis auget, ut ex* supra dictis patet: vnde nec peccatum est minus in fideli, quàm in infideli, sed multo maius. Nam & infidelium peccata magis merentur veniam propter ignorantiam, secundum illud 1. ad Timot. 1. Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorãs feci in incredulitate mea: & peccata fidelium aggrauantur propter gratiæ sacramenta, secundum illud Hebr. 10. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui sanguinem Testamenti, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit?

A

B

C

Ad primvm ergo dicendũ, quod Apostolus loquitur de damnatione debita peccato originali, quæ aufertur per gratiam Iesu Christi, quàmuis maneat concupiscentiæ fomes. vnde hoc quòd fideles concupiscunt, non est in eis signum damnationis originalis peccati, sicut est in infidelibus. Et hoc etiã modo intelligendum est* dictũ Ans. Vnde patet solutio ad secũdũ.

D

Ad 3m dicendum, quòd illud debitum non concupiscẽdi, erat per originalẽ iustitiam. vnde id quod opponitur tali debito, non pertinet ad peccatum actuale, sed ad peccatum originale.

Articvlvs VI.

Vtrum peccatum ueniale possit esse in aliquo cum solo originali.

Ad sextvm sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale possit esse in aliquo cũ solo originali. Dispositio enim præcedit habitũ: sed veniale est dispositio ad mortale, vt* supra dictum est. ergo veniale in infideli, cui non remittitur originale, inuenitur ante mortale: & sic quandoque infideles habent peccata venialia cum originali sine mortalibus. E

¶ 2 Præt. Minus habet de connexione & cõuenientia veniale cum mortali, quàm mortale peccatum cũ mortali: sed infidelis subiectus originali peccato potest cõmittere vnũ peccatũ mortale, & non aliud,

¶ Super Quæstionis octuagesimænonæ Articulũ quintũ.

u. u. q. 158. art. 2. ad. 3. Et a di. 24. q. 3. artic. 1. cor. Et 3. di. 23. q. 1. art. 3. q. 2. ad 3. Et 4. di. 33. q. 1. ar. 3. q. 2. ad 2. Et ueri. qõ. 26. ar. 6. ad 16. Et mal. q. 7. articu. 8. Et quo. 4. ar. 21. Et Ro. 8. 1.

In arti. 5. nota titulum, quòd loquitur tantum de primis motibus sensualitatis, & nõ de omnibus motibus infidelium. & non mireris si differo disputationẽ de aliis in locum propriũ.

¶ Super Quæstionis octuagesimænonæ Articulũ sextum.

In artic. 6. eiusdẽ 89. quæst. dubiũ duplex occurrit circa illa verba, Multo magis excusat eum à pctõ ueniali &c. primum, quia aut author intendit simpliciter de ueniali, aut tantum de ueniali ex genere. Si simpliciter, falsum est quòd defectus rationis excusans à mortali, excuset à ueniali, ut patet in primis motib* quos defectus rationis deliberantis excusat à mortali, & nõ à ueniali. Si de ueniali ex genere tantum, non infert intentũ, quòd originale cũ ueniali solo non inueniri possit. Diceret enim quispiam, ꝙ puer ĩ originali existens ante plenum usum liberi arb. incipiẽs aliqualiter se muniri libero arb. vt cõtingit in somnolẽtis, peccare potest appetendo aliquod delectabile illicitũ, puta, cõcubitũ puellæ, quod ꝓpter imperfectionẽ actus indeliberati est ueniale. ¶ Secundũ dubiũ est, unde ualet ly, multo magis. uidetur enim aut æquale attendendo ad usum rationis, aut minus attendendo, quòd minus requiritur ad faciendum aliquid imperfectũ, quam perfectũ. Peccatum enim mortale constat esse perfectum, & ueniale imperfectum: & ꝙ non omne excusans a maiore, excusat à minore, ut patet in infidelibus, qui excusantur ab infidelitatis peccato, si nihil audierunt, & non ab aliis, à quibus cauerent, si essent Christiani.

q. 74. art. 4.

q. 73. ar. 10.

¶ Ad hæc dubia dicitur, quòd cum in litera explicite dicatur, Multo magis excusat a ueniali, si committat aliquid quod sit ex genere suo tale, dubium non est quòd de ueniali ex genere in illis uerbis loquatur, & intendis, ꝙ puero committente aliquid mortale ex genere, & aliquid ueniale ex genere, si defectus ætatis excusat eum a mortali, excusat etiam à ueniali, & multo magis. Et quòd excuset etiã a ueniali, sic propter est ratio, quia utrũque libertatem exigit, & conuenit in hoc, qđ est fieri posse deliberate & indeliberate. Põt enim quis deliberate uerbum otiosum dicere, & habere primum motum ad dicendum illud, & desistere. unde si impedita libertas excusat ab actu mortali, quia constituit ipsum extra mortale gen*, excusat quoque eadem rõne ab actu veniali, q3 extra mortale quoque gen* cõstituit ipsũ. Quod autem multo magis excuset à veniali, ratio est, quia in maiori includitur minus. cõstat autem ꝙ cæteris paribus, ex parte agentis peccatũ ueniale & mortale ex genere sic se habent sicut mai*, & min*: propter ꝙ si impedimentum libertatis sat ast ad faciendũ, quòd actus eam malus, scilicet ex genere mortalis cõmissus à puero, sibi non imputat a fortiori sufficit ad faciendum, ꝙ actus

positum in arg 2.

3. q. 90. ar. 4. ad 3. Et 2. di. 28. art. 3. ad 5. Et dis. 42. q. 1. art. 5. ad 7. Et 4. dis. 45. q. 1. ar. 3. ad 6. Et ueri. qõ. 24. arti. 12. ad 2. & qõ. 28. ar. 3. ad 4. Et malo. q. 5. ar. 2. ad 8. & q. 7. ar. 10. ad 8.
*q. 18. ar. 3.

actus minus malus et non imputetur sicut si quis in bello occidendo excusatur ab homicidio, depraedando excusatur a rapina, eadem ratione. Et cum contra hanc responsionem obiicitur: quia non habetur intentum universaliter de omni peccato veniali, responderetur, quod ex hoc habetur intentum universaliter: quia peccatum veniale ex imperfectione actus praesupponit libertatem sufficientem ad peccatum mortale: quia praesupponit, quod possit a libera ratione impediri. Unde puero, qui a commissio actu mortali excusatur propter defectum libertatis, non imputatur etiam quicunque motus in actum peccati mortalis, vel venialis propter defectum libertatis exactae ad praeveniendum, impediendum, & dominandum his motibus. Et simile esset de somnolento si nulla praecessisset culpabilis occasio, vel superfluitatis somni, vel occurrentis cogitationis, quae in proposito non habent locum: quia defectus aetatis prohibens libertatem, inculpabilis omnino est. Sufficienter igitur author docuit de perfectis actibus moralibus in genere moralis, & venialis tractans, ut ex illis imperfectos etiam sciremus, ut declaratum est.

ergo potest committere peccatum veniale, & non mortale.

§ 3 Praet. Determinari potest tempus, in quo puer primo potest esse actor peccati actualis, ad quod tempus cum pervenerit, potest ad minus per aliquod breve spatium stare, quin peccet mortaliter, quia hoc G etiam in maximis sceleratis contingit. In illo autem spatio quantumcumque brevi, potest peccare venialiter. ergo peccatum veniale potest esse in aliquo cum originali peccato absque mortali.

SED CONTRA est, quia pro peccato originali puniuntur ho-

¶ Ad obiectiones autem contra secundum dubium dicitur, quod licet ad peccandum venialiter minor libertatis sufficiat in exercitio, quam in mortali, quia absque deliberatione peccatur venialiter, non tamen minus sufficit in facultate: quia non peccatur venialiter absque libera facultate dominandi super singulos motus, quae facultas absque plena libertate non est. Nec recte instatur contra illam regulam, Excusans a maiore excusat a minore: quoniam intelligitur caeteris paribus. constat autem quod non H sunt caetera paria in instantia: quia lumen rationis est in infidelibus ostendens illis bona moralia, quae non sequuntur. unde illi qui excusantur a peccato infidelitatis, quod est maius, excusantur quoque a peccato omissionis sacramenta fidei non recipiendo, quod est minus, quia hic caetera sunt paria: neutrum enim est alias cognitum &c. & non a peccato fornicationis, quod est ratione naturali prohibitum.

¶ In eodem 6. artic. q. 89. circa illa verba. Primum quod tunc homini cogitandum occurrit, est deliberare de seipso: dubia duo occurrunt. Primum est, an hoc intelligatur de facto, an de debito, idest, an ita sit, quod homini incipienti habere usum lib. arb. occurrat de facto haec cogitatio, an occurrere debeat, quia scilicet tenetur ad hoc cogitandum. Si enim intelligitur, quod de facto ita est, in primis falsum assumitur. nam primum occurrens I est bonum, quod naturaliter appetitur: deinde hoc aut voluntarie dicitur, aut propter rationem in responsione ad tertium allatam, quia scilicet finis est prior in intentione, ipse autem met est finis, ad quem alia ordinat. Sed haec responsio non concludit illud, tum quia falsum est, quod ipsemet sic finis, cum sit propter aliud: tum quia ex hoc, quod ipsemet occurrit ut finis, non sequitur, quod de ipso sit deliberatio. Demum, quia non experimur in nobis, quod nobis primo haec cogitatio occurrat. Si autem intelligitur de debito, probandum esset hoc.

¶ Et si ratio in litera posita affertur, tunc insurgit secundum dubium: quia aut intendit, quod ipsemet primo occurrit ut finis, aut ut ad finem. Si ut finis, non oportet quod deliberet de seipso, sed sufficit quod non amet se plusquam Deum. Et sic nullo praecepto affirmativo tenebitur pro tunc ad ordinandum se, sed negativo, scilicet non inordinate amandum se, cuius observatio stat cum peccato veniali, & voluntate studendi in Grammatica sicut ad finem. Et sic verba corporis articuli consonant, scilicet deliberare de seipso: sed K ratio allata in litera in responsione ad tertium, nihil valet: & cum sola sit allata, omnia sine rationis fundamento restant.

¶ Ad has dubitationes simul respondendo dicitur, quod verba literae intelliguntur non solum de debito, sed de facto, & de seipso quodammodo ut fine: & quodammodo ut ad finem.

¶ Ad cuius evidentiam advertendum est, quod in occurrente primo fine inveniuntur duo, scilicet quid appetitur, & cui appetitur. primum est amatum amore concupiscentiae: secundum amore amicitiae. Et quia amabile quidem bonum, unicuique ante omnia proprium: & amicabilia quae sunt ad alios, veniunt ex amicabili ad se, primum cui appetitur, est ipsemet appetens: & quia concupitum ordinatur ad amatum amicitia, & non econverso: ideo primus simpliciter finis occurrens appetenti, est ipsemet qui est finis omnium concupiscibilium, ad quem omnia concupiscibilia naturaliter ordinant. Quia ergo finis est prior inten-

F tentione, & ipsemet puer est finis primo amatus amicitia, cui primo concupiscitur de facto, oportet quod primum de facto occurrens pueri voluntati, sit ipsemet, ad quem alia concupiscibilia ordinet. Completo autem hoc naturali occursu, quo puer vult naturaliter sibi bonum, ac beatitudinem, consequens est, ut statim de praecipue amato, quod iam occurrit, idest, de seipso solicitus sit, quid ei appetendum sit. Ex hoc enim pendet quid operandum, quid sollicitandum, quid patiendum, & quicquid aliud subest eius potestati. Et quoniam ipse secundum seipsum est magis amatus, quam ipsemet secundum partes, seu partiales rationes suas, consequens est, quod primum sollicitans puerum, est deliberare quid, sibi secundum seipsum totum non secundum hunc, vel illum respectum appetendum est. Hoc autem est deliberare de seipso, & ordinare se ad finem: quia id quod sibi ipsi praecipue amato secundum se totum est appetendum, est finis, ad quem ipse ordinatur. Unde si sibi appetendum censuerit bonum honestum in confuso, ut aetas illa convenit, bene deliberavit de seipso, finem suum in vera beatitudine collocans, quamvis imperfecte, & inchoative. Non plus enim exigitur a puero, si non omissionis reus erit, ut in litera dicitur in responsione ad tertium.

¶ Ex his [...] dicitur ad obiecta contra primum, quod de facto occurrere seipsum, ut finem amatum amicitia, dum primo concupiscitur bonum, ratione convincitur: quia omne concupitum, alicui concupiscitur. & cum constet, quod non alteri, ergo sibi. similiter H quod de facto occurrit ipsemet, ut deliberabilis, quantum est ex rerum ordine, probatum est, quia est praecipue amatus. Et quia rerum ordo nulla tunc culpa perversus est, ideo naturae ordinem talis series quantum ad occursum sequitur. Verum tamen est, quod occursum illum non necessario voluntas amplectitur, sed potest non cogitare, & omittere, ut in litera dicitur. unde nihil obstat, quod bonum, aut beatitudo primo occurrat, quia ut concupiscibile utrunque occurrit: nec quod ipse primo occurrit ut finis, immo ex hoc habetur ratio, quod non voluntarie dicitur: quia finis est praecipue amatus, & de ipso primo sollicitudo sequitur, & sic esse finem amatum amicitia, sequitur ipsum esse primum deliberabile. est enim sic finis, quod potest esse ad alium finem: & propterea non est falsum, ipsum esse finem, nec impertinens intentae conclusioni. Et per hoc patet solutio reliquarum obiectionum.

I ¶ In eodem sexto articulo quaestionis octuagesimaenonae, dubium adhuc superest in tertii argumenti responsione: quia cum deliberatio de seipso fiat in tempore, quia deliberare in tempore fit intra tempus deliberationem mensurans, potest puer peccare venialiter, puta, curiose videndo transeuntem equum inter deliberandum de fine: & sic cum non teneatur ad eligendum finem debitum ante terminatam deliberationem, sequitur quod potest peccare venialiter ante peccatum mortale, & tamen, quam citius potest, dat operam deliberationi de seipso.

¶ Ad hoc dicitur, quod non quam citius potest deliberat, qui inter deliberandum ad aliud divertit. Cum enim virtus unita sit maior seipsa dispersa, & a maiori virtute citius fiat aliquid, quam a minore caeteris paribus, consequens est ut citius deliberet non divertens, quam divertens: ac per hoc qui ad aliud aspicit tunc, non quam cito potest deliberat, liberationem suam minuens, & sic reus est omissionis praecepti divertendo, non quam cito potest deliberando. & quamvis non teneatur ante terminum K deliberationis eligere, tenetur tamen ante terminum nullum impedimentum apponere charitati: & propterea apponendo peccat mortaliter ante terminum, sicut deliberationi operam non dans ante instans, quod terminasset deliberationem, peccat omissione.

¶ Circa eundem articulum sextum quaestionis octuagesimaenonae, duplex quaestio ex dictis insurgit. Prima est an infans baptizatus teneatur in principio suae discretionis ad conversionem in Deum, sicut de non baptizato dictum est. Secunda est, quod si tenetur, an quilibet baptizatus sit de hac praecepti observatione dubius, & teneatur consequenter confiteri tanquam de dubio.

¶ Ad primam quaestionem dicendum est, quod cum praeceptum istud fundetur super processu naturae, & gratia perficiat naturam per modum naturae, absque dubio tenetur puer baptizatus ad deliberandum de seipso in principio suae discretionis

tionis una ratione, scilicet propter impletionem præcepti non baptizatus uero duabus rationibus, scilicet propter præceptum, & propter delendum peccatum originale.

In 3. parte, sed non cōpleuit.

¶ Ad secundum uero libentius audirem quid dicēdum, quàm dicerem. videtur tamen mihi, quòd quia nunquā est amor Dei otiosus, charitas infusa baptizato infanti exit in actum in primo actu naturali: sicut de angelis creatis in gratia dictum fuit. Et quòd statim occurrente se ipso, ut deliberabili, infusa fides deliberandi solicitudinem ionet ad bonum honestum præsentandum cooperando, inclinando ad hoc intellectum, & consequēter charitas inclinet appetitum ad honestum prosequendum: & sic constituet sibi uerum ultimum finē, quamuis confuse. Et licet hoc uideatur uerum, ut in pluribus: non oportet tamen in omnibus sic esse non solum propter libertatem, sed propter complexionem, & malam assuetudinem ante actus discretionis. Vnde fit quòd pars sensitiua magis mouebit ad assueta delectabilia mala, q̄ fides, & charitas ad honestum: propter quod non parum refert, ut assuescat puer ad audiendum spiritualia, & honesta. Determinat. u. habitus fidei infusus ex propositis ex auditu, & charitas illam sequitur. De confessionis autem necessitate pateat q̄d dicēdū. Debet. n. cōfiteri, & cōfiteri q̄ sicut de aliis certis, nisi q̄ aliquid minus ad cōfessionē finius sufficere uidet. s. in cōmuni confiteri de occultis, intendendo de oībus: quia incertitudo ista cōis ē toti generi humano, pp quod nemo scit utrum odio, uel amore dignus sit.

In corp. ar.

A mines in limbo puerorum, vbi non est pœna sensus vt * infrà dicetur. In inferno autem detruduntur homines propter solum peccatum mortale. ergo non erit locus, in quo possit puniri ille, qui habet peccatum veniale cum originali solo.

RESPON. Dicēdum, quòd impossibile est, quòd peccatū veniale sit in aliquo cum originali peccato absque mortali. Cuius ratio est, quia antequàm ad annos discretionis perueniat, defectus ætatis
B prohibens vsum rationis, excusat eum à peccato mortali: vnde multo magis excusat eum à peccato veniali, si committat aliquid quod sit ex genere suo tale. Cū vero vsum rationis habere incœperit, nō omnino excusatur a culpa venialis & mortalis peccati, sed primū, quod tunc homini cogitandum occurrit, est deliberare de seipso: & siquidem seipsum ordinauerit ad debitum finem, per gratiam con-
C sequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finē, s̄m quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est, & ex tunc non erit in eo peccatum veniale sine mortali, nisi postquàm totum fuerit sibi per gratiam remissum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ueniale non est dispositio ex necessitate præcedens mortale, sed contingenter: sicut quan-
D doque labor disponit ad febrem, non autem sicut calor disponit ad formam ignis.

AD 2m dicendum, quòd non impeditur peccatum ueniale esse simul cum solo originali propter distantiam eius, uel conuenientiam, sed propter defectum usus rationis, vt dictum est.

AD 3m dicendum, quòd ab aliis peccatis mortalibus potest puer incipiens habere usum rationis, per aliquod tempus absti-
E nere: sed a peccato omissionis prędictæ non liberatur, nisi quàm cito potest, se conuertat ad Deum. Primum enim quod occurrit homini discretionem habenti est, quòd de seipso cogitet, ad quem alia ordinet sicut ad finem. Finis enim est prior in intentione, & ideo hoc est tempus pro quo obligatur ex Dei præcepto affirmatiuo, quo Dominus dicit: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, Zachariæ primo.

A
QVAESTIO XC.

De legibus, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER cōsiderandum est de principiis exterioribus actuū. Principium autem exterius ad malum inclinans est diabolus, de cuius tentatione in primo * dictum est. Principium autem exterius mouēs ad bonum est Deus, qui & nos instruit per legem, & iuuat per gratiam.

p.p.q.114. ar.2.&.3.

B ¶ Vnde primo de lege: secundo de gratia dicendum est.

¶ Circa legem autem primo oportet considerare de ipsa lege in cōmuni: secūdo de partibus eius.

¶ Circa legem autem i communi, tria occurrunt consideranda. Primo quidem de essentia ipsius. Secundo, de differentia legum. Tertio, de effectibus legis.

Circa primum, quæruntur quatuor.

C ¶ Primo, Vtrū lex sit aliquid rōnis.
¶ Secundo, de fine legis.
¶ Tertio, de causa eius.
¶ Quarto, de promulgatione ipsi⁹.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex sit aliquid rationis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex non sit aliquid rationis. Dicit. n. Apostolus ad Roman. 7. Video aliam legem in mēbris meis &c. sed nihil
D quod est rationis, est in membris, quia ratio non uti-
I tur organo corporali. ergo lex non est aliquid rationis.

Infr. q. 91. ar. 1. cor. & q. 92. art. 1. cor. & q. 94 ar. 1. cor.

¶ 2 Præt. In ratione non est nisi potentia habitus, & actus: sed lex non est ipsa potentia rationis. similiter etiam non est aliquis habitus rationis: quia habitus rationis sunt uirtutes intellectuales, de quibus * supra dictum est: nec etiam actus rationis est, quia cessante rationis actu, lex cessaret, puta in dormientibus. ergo lex non est aliquid rationis.

quæst. 57.

¶ 3 Præt. Lex mouet eos, qui subiiciuntur legi, ad recte agendum: sed mouere ad agendum proprie pertinet ad uoluntatem, ut patet ex * præmissis. ergo lex nō pertinet ad rationem, sed magis ad uoluntatem, secun-
E dum quod etiā * Iurisperitus dicit: Quod placuit principi, legis habet uigorem.

q. 9. ar. 1.

In digest. net. h. 1. ue. 4. leg. 1. in princ.

SED CONTRA est, quòd ad legem pertinet præcipere, & prohibere: sed imperare est rationis, ut * supra habitum est. ergo lex est aliquid rationis.

q. 17. ar. c.

RESPON. Dicendum, quòd lex quædam regula est & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum. Regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum, vt ex prædictis patet. Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agēdis, secundum Philosophum.

q. 66. art. 1.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæ Articulum primum.*

IN responsione ad secundum primi arti q. 90. nota proportionem inter syllogismum speculatiuum, & practicū, quòd ille tot⁹ in intellectu est, iste autē in intellectu princi pia, quę sunt leges, conclusionem autē i operatione habet, quod de p:actico in actu practici exercito intelligitur, ut ex supradictis patet. In actu siquidē cognitionis habet suā singularem conclusionem, sicu⁺ est speculatiu⁹ intellect⁹: propter quod electio, quæ est uoluntatis actus, conclusio dicitur consilii.

¶ In respōsione ad tertium eiusdē arti. nota, q̄ intellectus opus ad hoc, q̄ lex sit, sola motione uoluntatis eget. Volūtatis autem op⁹ ad hoc, q̄d lex sit, eget & motione, & regulatione intellectus: motiōe quidē, quia uoluntas non mouetur nisi a cognito: regulatione autē, quia uoluntas irregulata, est iniquitas. & est sermo de uoluntate creata, diuina. n. est lex legū.

losophom. In unoqooqoe autem genere id, quod est principiom, est mensura & regula illius generis: sicut unitas in genere numeri, & motus primus in genere motuum: unde relinquitur, quòd lex sit aliquid pertinens ad rationem.

D.8.1.

AD PRIMVM ergo dicendum, qnòd cnm lex sit regula quædam & mensuta, dicitur dupliciter esse in aliqno. Vno modo sicnt in mensnrante & regulante: & quia boc est propriũ rationis, ideo per hnnc modum lex est in ratione sola. Alio modo, sicut in tegulato, & mensurato & sic lex est in omnibus, quæ inclinãtur in aliquid ex aliqna lege: ita quòd quælibet inclinatio proueniens ea aliqua lege, potest dici lex non essentialiter, sed quasi participatiue. & hoc modo inclinatio ipsa membrornm ad concupiscendum, lex membrorum nocatur.

AD 2^m^ dicendũ, quòd sicut in actibus exterioribus est considerare operationem & operatum, puta, ædificationẽ & ædificatum: ita in operibus rationis est cõsiderare ipsum actũ rõnis, qui est intelligere & ratiocinari, & aliquid p hmõi actum constitutũ, quod quidẽ in speculatiua rõne primo quidẽ est dissinitio: secũdo enunciario: tertio uero syllogismus, uel argumẽtatio. Et quia ratio etiã practica utitur quodam syllogismo in operabilibos, ut supra habitum est, ẽm quod Philosophus docet in 7. Ethic. ideo est inuenire aliquid in rõne practica, quod ita se haheat ad operationes, sicut se habet propositio in rõne speculatiua ad conclusiones. & huiusmodi propositiones vniuersales rõnis prãcticæ ordinatæ ad actiones habent rõnem legis: quæ quidem propositiones aliquaodo actualiter considerantur, aliquando vero habitualiter à ratione tenẽtur.

q.13.art.3. & q.77.ar. 2.ad 4.
Cap.3.to.5

AD 3^m^ dicendum, quòd ratio habet uim mouẽdi à ooluntate, ot supra dictnm est. Ex hoc enim quòd aliquis uolt finem, ratio imperat de his quæ snot ad finem: sed uoluntas de his quæ imperantur ad hòc, q legis rationem babeat, oportet quòd sit aliqna ratione tegulata. & hoc modo intelligitur, quòd uolnntas principis habet uigorem legis: alioquin uoluotas principis magis esset iniquitas, quàm lex.

q.17.art.1.

¶ Super quæstionis nonagesimæ Articulum secundum.

IN art.3. eiusdem quæst. in responsione ad primum, nota in quo differunt præcepta & in lege contenta, & à principibus, seu p̃latis facta. Lex ordinem ad cõmune bonum continet: præceptum autem ordinem illum applicat ad singulares fines subordinatos bono communi. propter quod præcepta, quæ bono communi nõ subordinãtur, præcepti vim nõ habẽt.

Inf. qõ.91. ar.5. cor. & arti.6. ad 3. & q.96. ar. 1.2.3.4. & 6. cor. Et 2. 2. q.58. ar. 5. cor. Et 3. q.70. art.2. ad 2. Et 3. contra c. 103. fin.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex ordinetur semper ad bonum commune.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur qoòd lex nõ ordinetor semper ad bonum commune, sicut ad finem. Ad legem enim pertinet præcipere & prohibere: sed præcepta ordinantut ad quædam singularia bona. non ergo semper finis legis est bonom commune.

¶ 2 Præt. Lex dirigit hominem ad agendum: sed actus humaní sunt in particularibus. ergo & lex ad aliqood particulare bonũ ordinatur.

¶ 3 Præt. Isidorus dicit in libro Etymologiarum, Si ratione lex cõstat, lex erit omne quod ratione constiterit: sed ratione cõsistit non solum qnod ordinatut ad bonum commune, sed etiam quod ordinatut ad priuatum bonum unius. ergo.

SED CONTRA est, quod Isidorus dicit in 5. Ethymologiarum, quòd lex est nollo priuato commodo, sed pro communi utilitate ciuium conscripta.

L. 5. ca. 21.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est, lex pertinet ad id quod est principiũ humanorum actuũ, ex eo quod est regula, & mensura. Sicut autẽ ratio est principium homanorũ actuũ, ita etiam in ipsa ratione est aliquid quod est principiũ respectu oĩum aliorum: unde ad hoc oportet, q principaliter & maxime pertineat lex. Primum aũt principium in operatiuis, quorum est ratio practica, est finis ultimus. Est aũt ultimus finis humanæ uitæ felicitas, uel beatitudo, ut supra habitum est. unde oportet q lex maxime respiciat ordinẽ qui est in beatitudine. Rursus, cum oĩs pars ordinetur ad totũ, sicut imperfectũ ad perfectũ, unus aũt homo est pars cõitatis perfectę, necesse est, q lex proprie respiciat ordinẽ ad felicitatẽ cõem. unde & Philosophus in præmissa dissinitione legaliũ, mẽtionem facit & de felicitate, & cõione politica. Dicit. n. in 5. Ethic. quòd legalia iusta dicimus factiua, & conseruatiua felicitatis, & particularum ipsius politica cõicatione. Perfecta enim cõitas ciuitas est, ut dicitur in 1. Politicæ. In quolibet aũt genere id quod maxime dicitur, est principium aliorum, & alia dicnntur secũdũ ordinem ad ipsum: sicut ignis, qui est maxime calidus, est causa caliditatis in corpnribus mistis, quę intantum dicontur calida, inquantum participant de igne. unde oportet, q cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonom commune, quòd quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habeat rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune: & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.

Art. præce.
q.2. ar.5. & 7. q.1. ar.6. & 7.
Cap.1. to.5
Cap.1. to.5

AD PRIMVM ergo dicendum, q præceptũ importat applicationẽ legis ad ea, quæ ex lege regulãtur. Ordo autẽ ad bonũ cõmune, qoi pertinet ad legem, est applicabilis ad singulares fines: & ẽm hoc etiam de particularibus quibusdam præcepta dantur.

AD 2^m^ dicendum, quòd operationes quidem sunt in particolaribus, sed illa particularia referri possunt ad bonum commnne, nõ quidem commuoitate generis, oel speciei, sed cõmunitate causæ finalis, ẽm quod bonum commune dicitur finis communis.

AD 3^m^ dicendum, quòd sicut nihil constat firmiter ẽm rationem speculatiuam, nisi per resolutionem ad prima principia indemõstrabilia: ita firmiter nihil constat per rationem practicam, nisi per ordinationem ad ultimum finem, qui est bonum cõmune: quod autem hoc modo ratione constat, legis rationem habet,

ARTICVLVS III.

Vtrũ ratio cuiuslibet sit factiua legis.

¶ Super Quæstionis nonagesimæ Articulum tertium.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd cuiuslibet ratio sit factiua legis. Dicit. n. Apostolus ad Roma. 2. quòd cum gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis snnt, faciunt, ipsi sibi sunt lex: hoc antem communiter de omnibos dicit. ergo quilibet potest facere sibi legem.

¶ 2 Præt. Sicut Philosophus dicit in libro secundo Ethicorum, intentio legislatoris est, ut inducat hominem ad uirtutem: sed quilibet homo potest aliũ inducere ad uir-

IN art.3. eiusdem quæst. dubium occurrit circa illa uerba, Ordinare aliquid in bonum cõmune est toti^s^ multitudinis, uel alicuius uicem gerentis toti^s^ multitudinis. Hoc enim esse falsum constat non solum in Deo, qui ordinat in bonum cõmune totius uniuersi, & non est uicarius uniuersi: sed in Papa, qui nec est multitudo populi Chri-

Infr. q.91. arti.2. ad 2. & q.91. ar. 4 cor. & q. 96. art 1. & 4. cor. Et 22 q.50. art.1. ad 3. & q6. 57. ar.2 co. & q.60 ar. 6. cor. & q. 67 a.1. cor. Lib.2. ca.1. à med. to.5.

tutem. ergo cuiuslibet hominis ratio est factiua legis.

¶ 3 Præt. Sicut princeps ciuitatis est ciuitatis gubernator, ita quilibet paterfamilias est gubernator domus: sed princeps ciuitatis potest in ciuitate legem facere. ergo quilibet paterfamilias potest in sua domo facere legem.

Lib. 5. c. 10. SED CONTRA est, quod* Isidorus dicit in lib. Etymo. & habetur in Decretis.* dist. 2. Lex est constitutio populi, secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. non est ergo cuiuslibet facere legem. Dist. 2. cap. Lex.

RESPON. Dicēdum, quòd lex propriè, primo & principaliter respicit ordinem ad bonum commune. Ordinare autem aliquid in bonum commune est vel totius multitudinis, vel alicuius gerentis vicem totius multitudinis. & ideo condere legem vel pertinet ad totā multitudinem, vel pertinet ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet: quia & in omnibus aliis ordinare in finem est ei*, cuius est proprius ille finis.

Ar. 1. ad. 1. AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut supra * dictū est, Lex est in aliquo nō solum sicut in regulāte, sed etiā participatiue, sicut in regulato. & hoc modo vnusquisque sibi est lex, inquantum participat ordinem alicuius regulantis: vnde & ibidem subditur. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

AD 2m dicendum, quòd persona priuata non potest inducere efficaciter ad virtutē, potest enim solum mouere: sed si sua motio nō recipiatur, non habet vim coactiuam, quā debet habere lex ad hoc quòd efficaciter inducat ad uirtutem, ut * Philosophus dicit in 10. Ethico. hanc autem uirtutem coactiuam habet multitudo, uel persona publica, ad quam pertinet pœnas infligere, ut * infra dicetur: & ideo solius eius est leges facere.

ca. ult. to. 5.

q. 93. art. 2. ad 3. & clarius 2. 2. q. 64. ar. 3.

AD 3m dicendum, quòd sicut homo est pars domus, ita domus est pars ciuitatis: ciuitas autem est communitas perfecta, ut dicitur in primo† Politicę. & ideo sicut bonū unius hominis non est ultimus finis, sed ad commune bonum ordinatur: ita etiam & bonū unius domus ordinatur ad bonū unius ciuitatis, quę est communitas perfecta. unde ille qui gubernat aliquā familiam, potest quidem facere aliqua pręcepta, uel statuta: non tamē quæ proprie habeant rationē legis.

Ca. 1. & 2. tomo 5.

ARTICVLVS IIII.

Vtrū promulgatio sit de ratione legis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd promulgatio non sit de ratione legis. Lex enim naturalis maxime habet rationem legis: sed lex naturalis nō indiget promulgatione. ergo non est de ratione legis, ꝙ ꝓmulgetur.

¶ 2 Præt. Ad legem pertinet proprie obligare ad aliquid faciendū, uel non faciendum: sed non solum obligantur ad implendam legem illi, coram quibus promulgatur lex, sed etiam alii. ergo promulgatio nō est de ratione legis.

¶ 3 Præt. Obligatio legis extenditur etiam in futurum, quia leges futuris negotiis necessitatem imponunt, ut iura dicunt*: sed promulgatio fit ad præsentes. ergo promulgatio non est de necessitate legis. In codice l. 1. ti. 17. de legib. leg. 7.

SED CONTRA est, quod dicitur in * Decretis quarta distinctione, quòd leges instituuntur, cum promulgantur. Dis. 4. ca. in istis temporalibus, circa princip.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut * dictū est, lex imponitur alijs per modum regulæ, & mensuræ. Regula autem, & mensura imponitur p hoc, quòd applicatur his quæ regulantur, & mensurantur. unde ad hoc quòd lex uirtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent. talis autem applicatio fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione: unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam uirtutem. Et sic ex quatuor prædictis potest colligi diffinitio legis, quæ nihil est aliud, quàm quędā rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam cōmunitatis habet, promulgata. art. 1. huius quæst.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.

AD 2m dicendum, quòd illi coram quibus lex non promulgatur,

Christiani, nec est eius uicarius, sed Iesu Christi; & legem ponit ecclesiæ cunctæ: & in patresfamilias, qui ordinat ad commune bonum familiæ, & non est eius uicarius.

¶ Ad hoc dicitur, quòd dupliciter possunt authoris uerba intelligi. Primo, ut significant es ui uerborum: & tūc dicitur, quòd non loquitur uniuersaliter, sed i multitudine humana pfecta, & ſm humanum ordinem. seclusa nāque diuina lege, in multitudine generis huma. nullus est princeps, sed ipsa multitudo commune bonū primo respicit p seipsam, uel committit alte. i: alioquin non princeps, sed tyrannus esset, qui multitudini preesset. Obiectiones aūt de Deo, & Papa extra humanum sunt ordinem: de patre autē familias extra communitatem perfectam. Secundo dicitur & altius, & formalius, quòd per gerentem uices multitudinis non limitat se author ad uicarium multitudinis, sed ad Deū, qui quouis modo uices multitudinis ta hoc qd est ordinare in commune bonum, supplere potest. Cōstat autem, quòd Deus præeminēter potest ordinare in bonum commune multitudinis multo melius, quam ipsa multitudo posset in illud ordinare. Et similiter Iesus Christus per suum uicariū uices multitudinis supplet: & similiter paterfamilias respectu suæ familiæ. Vnde author conclusionē formaliter inferendo, declarat quid per uices gerentem intellexerit cum dicit: Et ideo condere legem pertinet ad totam multitudinem, uel ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet. ubi manifeste aperit, ꝙ idem intellexit per gerere uicem multitudinis, & per habere curam illius.

¶ In eodem articulo aduerte, quòd qa legislator apud authorem est uel multitudo tota, uel multitudinis totius curam habens, & constat, quòd nulla est hic uariatio terminorum, & quòd Papa est legislator in multitudine tota populi Christiani, oportet dicere, ꝙ est habens curam totius multitudinis populi Christiani, eo modo accipiendo totam multitudinem, quo posset condere legem, si non subdita esset. Constat aūt, ꝙ condere legē, pertinet ad multitudinem totam non ſm singulas partes, sed collectiue, idest, ad communitatem multitudinis. Papa ergo est habens curā non solum singulorum, sed cōitatis totius multitudinis Christianorum. Et hæc dixerim ꝑpter scrupulos quosdā, qui Papam pastorē singularum ecclesiarum, nō cōitatis toti' Ecclesiæ christianæ esse contēdunt: errāt quippe grauiter. Et hinc habes, ꝙ tota multitudo, ut legislatoris officiū hēt, est sub cura illius q legislator ē. Quod etiam ex rōne conuincitur: quia finis proprius cōmunitatis. s. cōmune bonū, est proprius finis legislatoris, quāuis diuersimode, quia cōmunitatis, ut ordinatæ, & legislatoris, ut ordinantis. 2. dist. 24. q. 3. ar. 3. cor. & ad 1. Et 4. dist. 3. ar. 5. q. 3. corp.

¶ *Super Quæstionē nonagesimæ Articulum quartum.*

IN art. 4. in responsione ad secundū nota, ꝙ ob illa uerba, Vel deuenire potest, nō intelligit de potētia logica: quia s. non implicat contradictionē, sed de potentia politica. i. ſm ordinē, seu cursum politicū. unde, deuenire pōt, cōiungitur cū ly, p alios: & intendit author, ꝙ absentes a ꝓmulgatione obligant: uel quia p alios ꝓmulgatio ad eos deuenit, uel p alios deuenire potuit: sed ex parte absentium consecutū est ut ne scirent, uel quia noluerūt, uel quia neglexerūt facere qđ in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nesciu ꝓmulgatæ legis no ligāt. Propter qđ, si Romę noua lex ꝓmulgat, & nec curia ipsa ꝓcurat ut ꝓmulgatio ad ecclesias cathedrales deueniat, nec prælati qui ibi sunt, insinuant suis ecclesiis, accusari nec apud Deū, nec apud homines ignorantiæ possunt absentes nescij.

obligantur ad legem obseruandam, inquantum in eorum notitiam deuenit per alios, uel deuenire potest promulgatione facta. F

AD 3m dicendum, quòd promulgatio præsens in futurum extenditur per firmitatem Scripturæ, quæ quodammodo semper eam promulgat. unde Isidorus dicit in 2. Etymologiarum, quòd lex a legendo uocata est, quia scripta est.

Cap. 10. parũ a princi.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæ primæ Articulũ primum.*

IN articulo primo quæst. nonagesimæ primæ nihil aliud notandum occurrit, nisi q̃ ipsa prouidẽtia dei, quæ est ratio gubernationis rerum, pro quanto est mensura, & regula obligatiua rerũ omnium in suos actus, & fines ad finem ultimum, legis rationem induit, quãuis legi subiecta nõ eodẽ modo ab illa regulentur, & obligentur: dum alia rationabiliter, ut intellectum habentia: alia naturaliter, ut intellectu carentia subduntur.

QVAESTIO XCI.

De legum diuersitate, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de diuersitate legum. G

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrũ sit aliqua lex æterna.
¶ Secũdo, Vtrum sit aliqua lex naturalis.
¶ Tertio, Vtrum sit aliqua lex humana.
¶ Quarto, Vtrum sit aliqua lex diuina.
¶ Quinto, Vtrum sit una tantum, uel plures. H
¶ Sexto, Vtrum sit aliqua lex peccati.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum sit aliqua lex æterna.

Infr. q. 93. ar. 1. p totũ. & ar. 3. & 4 c. ar. 5. ad 3 Et 4. di. 33. q. 1. ar. 1. Et 3. contra c. 115. Et Ro. 8. fin.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd nõ sit aliqua lex æterna. Omnis enim lex aliquibus imponitur: sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex posset imponi, solus enim Deus fuit ab æterno. ergo nulla lex est æterna.

¶ 2 Præt. Promulgatio est de ratione legis: sed promulgatio nõ potuit esse ab æterno, quia nõ erat ab æterno, cui promulgaretur. ergo nulla lex potest esse æterna. I

¶ 3 Præt. Lex importat ordinem ad finem. sed nihil est æternum quod ordinetur ad finem: solus enim ultimus finis est æternus. ergo nulla lex est æterna.

Ca. 6. parũ a princip.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 1. de lib. arb. Lex, quę summa ratio nominatur, nõ potest cuipiã intelligenti non incommutabilis, ęternaque uideri.

quæst. pce.

RESPON. Dicẽdum, quòd sicut supra dictum est, nihil est aliud lex, quàm dictamen practicę rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam. Manifestum est autem, supposito quòd mundus diuina prouidentia regatur, ut in 1. habitum est, quòd tota cõmunitas Vniuersi gubernatur ratione diuina: & ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo, sicut in principe uniuersitatis existens, legis habet rationẽ. Et quia diuina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum, ut dicitur Prouer. 8. inde est, q̃ huiusmodi legem oportet dicere æternam.

p. p. q. 22. art. 1. & 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existũt, inquantũ sunt ab ipso cognita & præordinata, secundum illud Roman. 4. Qui uocat ea quæ non sunt, tanquàm ea quæ sunt. sic igitur æternus diuinæ legis conceptus habet rationẽ legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso pręcognitarum.

F AD 2m dicendum, q̃ promulgatio fit & uerbo, & scripto, & utroq; modo lex æterna habet promulgationẽ ex parte Dei promulgãtis; quia & Verbũ diuinũ est ęternũ, & Scriptura libri uitæ ẽ æterna: sed ex parte creaturę audiẽtis, aut inspiciẽtis nõ põt esse promulgatio ęterna.

AD 3m dicendũ, q̃ lex importat ordinẽ ad finẽ actiue, inquantũ. s. p eam ordinant aliqua in finẽ: non aũt passiue. i. q̃ ipsa lex ordinetur ad finẽ, nisi per accidens in gubernãte, cuius finis est extra ipsum, ad quem etiã necesse est ut lex eius ordinetur sed finis diuinę gubernationis est ipse Deus, nec eius lex est aliud ab ipso: unde lex æterna non ordinatur in alium finem.

ARTICVLVS II.

Vtrũ sit in nobis aliqua lex naturalis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̃ non sit in nobis aliqua lex naturalis. Sufficienter. n. homo gubernatur p legẽ æternã. Dicit. n. Augu. in 1. de lib. arbi. q̃ lex æterna est, qua iustũ est ut oĩa sint ordinatissima: sed natura non abundat in superfluis, sicut nec deficit in necessariis. ergo non est homini aliqua lex naturalis.

H ¶ 2 Præt. Per legem ordinatur homo in suis actibus ad finem, ut supra habitum est: sed ordinatio humanorum actuum ad finem nõ est per naturam, sicut accidit in creaturis irrationabilibus, q̃ solo appetitu naturali agunt propter finem, sed agit homo propter finem per rationem, & uoluntatem. ergo non est aliqua lex homini naturalis.

¶ 3 Præt. Quanto aliquis est liberior, tanto minus est sub lege: sed homo est liberior oĩbus alijs animalibus pp lib. arb. quod præ alijs animalibus habet. cũ igitur alia animalia non subdantur legi naturali, nec homo alicui legi naturali subdet. I

Glos. ordi. ibidem.

SED CONTRA est, quod Ro. 2. super illud, Cum gentes quæ legem nõ habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt. dicit glos. quòd si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & sibi conscius est quid sit bonũ, & quid malum.

q. 90. art. 1. ad 1.

K RESPON. Dicendũ, q̃ sicut supra dictũ est, lex cũ sit regula & mẽsura, dupliciter põt esse in aliquo. uno modo, sicut in regulãte & mẽsurante: alio modo, sicut in regulato & mensurato: quia inquantum participat aliquid de regula, uel mẽsura, sic regulatur, uel mensuratur. Vnde cum omnia, quæ diuinæ prouidentiæ subduntur, a legẽ æterna regulentur & mensurentur, ut ex dictis patet, manifestum est, q̃ oĩa participant aliqualiter legẽ æternã, inquantũ. s. ex impressione eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. Inter cętera aũt rõnalis creaturã excellẽtiori quodam modo diuinæ prouidentiæ subiacet, inquantum & ipsa fit prouidentiæ particeps,

art. præced.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæ primæ, Articulum primum, secundum, & tertiũ.*

IN artic. 1. 2. & 3. eiusdẽ q. collige, q̃ homo tribus legibus eget ad sui rectitudinem moralẽ, se clusa rectitudine requisita p cęlesti patria. nam eget lege æterna, naturali, & humana: quæ nihil aliud sunt, q̃ ratio diuinę gubernationis in deo: principia practica naturaliter, p se nota, & cõclusiones eorũ p discursum rationis ad inuẽtę, quibus si cõiungatur, quod homo super hæc est ordinatus ad finẽ supernaturalẽ a scriptura, eius cælestis patriæ, manifestum erit, q̃ oportet legẽ quartam superaddere. s. diuinam, quæ in 4. artic. dicitur: quæ secundum diuersitatẽ status hois in ordine illo supernaturali distincta est in ueterem, & nouam.

Inf. q. 96. arti. 2. ad 3. & q. 97. ar. 1. ad 1. Et 4 di. 33. q. 1. ar. 1. cor. Et Rom. 8. fin. Lib. 1. ca. 6. non procul a fi. tom. 1.

q. pce. ar. 2.

¶ In responsione ad secundum tertii art eiusdem quæst. nota differentiã inter res naturales, & morales, quòd illæ mensurant nostrum intellectum, utpote causæ eius: morales uero mensurantur ab intellectu nostro nõ quocunque, sed naturali indito a deo, quia effectus sunt rationis naturalis, ut primi principij moralium, quæ sunt a nobis.

fibiipfi, & aliis prouidés. Vnde & in ipfa participatur A
ratio æterna, per quam haber naturalem inclinationé
ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis
ęternę in rationali creatura, lex naturalis dicitur. unde
cũ Pfal. 4. dixiffet: Sacrificate facrificium iuftitię. quafi
quibufdam quærentibus, quæ funt iuftitię opera, fub-
iungit: Multi dicunt, quis oftendit nobis bona? cui
quæftioni refpondens dicit: Signatum eft fuper nos lu
men uultus tui Domine. quafi lumen rationis natura
lis, quo difcernimus quid fit bonum, & quid malũ, qđ
ptinet ad naturalé legé, nihil aliud fit q̃ impreffio diui
ni luminis in nobis. unde patet, ꝙ lex naturalis nihil
aliud eft, q̃ participatio legis æternę in rõnali creatura.

Ad primvm ergo dicẽdũ, ꝙ ratio illa procederet,
fi lex naturalis effet aliquid diuerfum a lege æterna, nõ B
In cor. art. aũt eft nifi quædam participatio eius, ut * dictum eft.

Ad 2m dicendũ, ꝙ ois operatio rõnis, & uoluntatis
q. 10. art. 1. deriuatur in nobis ab eo quod eft fm naturam, ut* fu-
pra habitum eft. Nã ois ratiocinatio deriuatur a prin-
cipiis naturaliter notis: & omnis appetitus eorum q̃
funt ad finem, deriuatur a naturali appetitu ultimi fi-
nis: & fic etiam oportet quòd prima directio actuum
noftrorum ad finem, fiat per legem naturalem.

Ad 3m dicendum, quòd etiam animalia irrationa-
lia participant rationem æternam fuo modo, ficut &
rationalis creatura: fed quia rationalis creatura parti-
cipat eam intellectualiter, & rationaliter, ideo partici- C
patio legis æternæ in creatura rationali proprie lex uo-
q. pce. ar. 1. catur. nã lex eft aliquid rationis, ut * fupra dictum eft.
in creatura aũt irrationali nõ participatur rationaliter:
unde non poteft dici lex, nifi per fimilitudinem.

Articvlvs III.

Vtrum fit aliqua lex humana.

Inf q. 95. arti. 1. Et 2. dift. 9. ar 3. cor. & ad 5. Et 3. di. 40. ar. 2. & ar. 8. cor. Et 3. diftin. 37. ar. 1. q. 2 cor. prin. Et 2. Metaph. lect. 5.

Ad Tertivm fic proceditur. Videtur quòd
non fit aliqua lex humana. Lex enim naturalis
eft participatio legis æternæ, ut* dictum eft: fed per le-
gem æternam omnia funt ordinatiffima, ut† Aug. dicit
in primo de lib. ar. ergo lex naturalis fufficit ad omnia D
humana ordinanda. non eft ergo neceffarium quòd fit
aliqua lex humana.

*Art. præc. Lib. 1. ca. 6.

¶ 2 Præt. Lex habet rationem menfuræ, ut * dictum
eft: fed ratio humana non eft menfura rerum, fed po-
tius econuerfo, ut in decimo† Metaphyf. dicitur. ergo
ex ratione humana nulla lex procedere poteft.

Quæf. pce. ar. 1. Tex 5. lib. 10. metaph. tom. 3. Text. 3. Lib. 1. ca. 6. a med. ufq; ad fi. 10. 1. q. 90. art. 1.

¶ 3 Præt. Menfura debet effe certiffima, ut dicitur in
10.* Metaph. fed dictamen humanæ rõnis de rebus ge
rendis eft incertum, fm illud Sap. 9. Cogitationes mor
talium timidæ, & incertę prouidentiæ noftræ. ergo ex
ratione humana nulla lex procedere poteft.

Sed contra eft, quòd† Aug. in primo de lib. ar.
ponit duas leges, unam æternam: & aliam temporalé, E
quam dicit effe humanam.

Respon. Dicendum, quòd ficut * fupra dictum
eft, lex eft quoddam dictamen practicæ rationis. Simi-
lis aũt proceffus effe inuenitur rationis practicę, & fpe
culatiuæ: utraque enim ex quibufdam principiis ad
q. 90. art. 1. ad. 2. quafdam conclufiones procedit, ut* fuperius habitum
eft. Secundum hoc ergo dicendum eft, quòd ficut in ra
tione fpeculatiua ex principiis indemonftrabilibus na
turaliter cognitis producuntur conclufiones diuerfa-
rum fcientiarum, quarum cognitio non eft nobis natu
raliter indita, fed per induftriam rationis inuenta: ita
etiam ex præceptis legis naturalis, quafi ex quibufdã
principijs cõmunibus & indemonftrabilibus, necef-
fe eft quòd ratio humana procedat ad aliqua magis par A
ticulariter difponẽda: & iftę particulares difpofitiones
adinuentæ fecundum rationem humanam, dicuntur
leges humanæ obferuatis aliis cõditionibus, quæ per-
tinent ad rationem legis, ut * fupra dictum eft. Vnde * q. præc. per totam.
Tullius dicit in fua Rheto. quòd initiũ iuris eft a natu Tullius li. 2. de inuét.
ra profectum: deinde quædam in confuetudinem ex
utilitate rationis uenerunt: poftea res a natura profe- in fol. 4. an
ctas, & a confuetudine probatas, legum metus, & te finé lib.
religio fanxit.

Ad primvm ergo dicendum, quòd ratio huma
na non poteft participare ad plenum dictamen ratio-
nis diuinæ, fed fuo modo, & imperfecte. Et ideo ficut
ex parte rationis fpeculatiuæ per naturalem participa-
tionem diuinæ fapientiæ ineft nobis cognitio quorun B
dam communium principiorum, non autem cuiusli-
bet veritatis propria cognititio, ficut in diuina fapien
tia continetur: ita etiam ex parte rationis practicę na
turaliter homo participat legem æternam fecundum
quædam communia principia, non autem fecundum
particulares directiones fingulorum, quæ tamen in
ęterna lege continentur: & ideo neceffe eft vlterius,
quòd ratio humana procedat ad particulares quafdã
legum fanctiones.

Ad 2m dicendum, quòd ratio humana fecundum
fe non eft regula rerum: fed principia ei naturaliter in
dita, funt regulæ quædam generales, & menfuræ om- C
nium eorum quæ funt per hominem agenda, quorum
ratio naturalis eft regula, & menfura, licet non fit men
fura eorum, quæ funt a natura.

Ad 3m dicendum, ꝙ ratio practica eft circa opera-
bilia, quæ funt fingularia, & contingentia, non auté
circa neceffaria, ficut ratio fpeculatiua: & ideo leges
humanæ non poffunt illam infallibilitatem habere,
quam habent conclufiones demonftratiuæ fcientiarũ.
Nec oportet, ꝙ ois menfura fit omnimodo infallibilis,
& certa, fed fm quod eft poffibile in genere fuo.

Articvlvs IIII.

Vtrum fuerit neceßarium eße aliquam legem diuinam.

Ad Qvartvm fic proceditur. Videtur ꝙ 1. q. 1. ar. 1. & 3. q. 60.
non fuerit neceffarium effe aliquam legem di- a. 5. ad 3. Et
uinam: quia, ut* dictum eft, lex naturalis eft quędam 3. d 37. ar. 1
participatio legis æternæ in nobis: fed lex æterna eft Et Ro. 8. fi.
lex diuina, ut† dictum eft. ergo non oportet quòd præ Art. 2. Art. 1.
ter legem naturalem, & leges humanas ab ea deriua-
tas, fit aliqua alia lex diuina.

¶ 2 Præt. Eccle. 15. dicitur, quòd Deus dimifit homi-
nem in manu confilij fui: confilium autem eft actus ra
tionis, ut* fupra habitum eft. ergo homo dimiffus eft q. 14. art. 1.
gubernationi fuæ rationis: fed dictamen rationis hu-
manæ eft lex humana, ut* dictum eft. ergo nõ oportet Art. præc.
quòd homo alia lege diuina gubernetur.

¶ 3 Pręt. Natura humana eft fufficientior irrationali-
bus creaturis: fed irrationales creaturæ non habẽt ali-
quam legem diuinam præter inclinationem natura-
lem eis inditam. ergo multo minus creatura rationa-
lis debet habere aliquam legem diuinam præter natu
ralem legem.

Sed contra eft, quòd Dauid expetit legem à
Deo fibi poni, dicens 118. Pfal. Legem pone mihi, Do
mine, in uia iuftificationum tuarum.

Respon. Dicendũ, ꝙ præter legem naturalé, &
legem humanã, neceffarium fuit ad directioné huma-
næ uitæ habere legẽ diuinam. & hoc propter quatuor
rationes.

rationes. Primo quidem, quia per legē dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad vltimū finem. & siquidē homo ordinaretur tantū ad finem, qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis, non oporteret q homo haberet aliquid directiuum ex parte rōnis supra legem naturalem, & legem humanitus positam, quæ ab ea deriuatur: sed quia homo ordinat ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportio-
q8.5.ar.5. nem naturalis facultatis humanæ, ut* supra habitū est, ideo necessarium fuit, ut supra legem naturalē, & humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege diuinitus data. Secundo, quia propter incertitudinē humani iudicii, præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, cōtingit de actibus humanis diuersorum, esse diuersa iudicia, ex quibus etiam diuersæ & contrariæ leges procedunt. Vt ergo homo absque omni dubitatione scire possit, quid ei sit agēdum, & quid uitandū, necessariū fuit, ut in actibus propriis dirigeretur per legem diuinitus datam, de qua constat, q non potest errare. Tertio, quia de his potest homo legem facere, de quibus potest iudicare: iudicium aūt hominis esse non potest de interioribus motibus, qui latent, sed solum de exterioribus actibus, qui apparent: & tamen ad perfectionem uirtutis requiritur, quòd in utrisque actibus homo rectus existat: & ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficiēter interiores act⁹: H sed necessarium fuit, quòd ad hoc superueniret lex di-
Cap.6. circa finē, præcipue to.1. uina. Quarto, quia sicut* August. dicit in 1. de lib. arb. Lex humana non potest oīa, quæ male fiūt, punire, uel prohibere: quia dū auferre uellet omnia mala, sequeretur quòd etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis, quod est necessariū ad conuersationem humanam. Vt ergo nullum malū improhibitum, & impunitū remaneat, necessarium fuit superuenire legem diuinam, per quam omnia peccata prohibentur. Et iste quatuor causę tanguntur in Psal. 18. ubi dicitur. Lex domini immaculata, idest, nullam peccati turpitudinem permittens: Conuertēs animas, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit: Testimonium domini fidele, propter certitudinem ueritatis, & rectitudinis: Sapientiam præstans paruulis, inquantum ordinat hominem ad supernaturalem finem, & diuinum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd per naturalem legem participatur lex æterna sm proportionē capacitatis humanæ naturæ: sed oportet ut altiori modo dirigatur homo in ultimum finem supernaturalē: & ideo superadditur lex diuinitus data, per quam lex ęterna participatur altiori modo.

AD 2m dicendum, quòd consilium est inquisitio quædam, unde oportet quòd procedat ex aliquibus principiis. Nec sufficit, quòd procedat ex principiis naturaliter inditis, quę sunt præcepta legis naturæ propter prædicta: sed oportet quòd superaddantur quędam alia principia, scilicet præcepta legis diuinæ.

AD 3m dicendum, quòd creaturę irrationales non ordinant ad altiorē finem, q̄ sit finis qui est proportionat⁹ naturali uirtuti ipsarū: & ideo nō est similis ratio.

¶ Super Quæstionem nonagesima prima Articulum quintū.

Inf.q.107. ar.1. Et Ga. 3. le.8. IN art. 5. sicut nec in 4. nihil occurrit scribendum. In q6. siquidem 107. inferius patebunt si-

ARTICVLVS V.

Vtrum lex diuina sit una tantum.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd lex diuina sit una tantū. Vnius enim regis in uno regno est una lex: sed to F tum humanū genus comparatur ad Deum, sicut ad unum regem, secundum illud. Psal. 46. Rex omnis terrę Deus est. ergo est una tantum lex diuina.

¶ 2 Præt. Lex omnis ordinatur ad finem, quem legislator intendit in eis, quibus legem fert: sed unum & idem est, quod Deus intendit in omnibus hominibus, sm illud 1. ad Timot. 2. Vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. ergo una tantum est G lex diuina.

qua sunt dubia in 5. art. In sexto autē art. nota illa uerba, Destituitur originali iustitia, & uigore rationis, pro q. 109. ubi de integritate, & corruptione naturę humanæ erit sermo. Habes etiam ex hoc articulo, quid propriè significat fomes, inclinationem scilicet partis sensitiuæ exeuntis a rationis ordine.

¶ 3 Præt. Lex diuina ppinquior esse uidetur legi ęternæ quę est una, quàm lex naturalis, quanto altior est reuelatio gratiæ, q̄ cognitio naturæ: sed lex naturalis est una oīum hominum. ergo multo magis lex diuina.

SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Heb. 7. Translato sacerdotio, necesse est ut legis trāslatio fiat: sed sacerdotium est duplex, ut ibidem dicitur, scilicet sacerdotium Leuiticum, & sacerdotium Christi. ergo etiam duplex est lex diuina. s. lex uetus, & lex noua.

RESPON. Dicēdum, quòd sicut in* primo dictū est, distinctio est causa numeri. Dupliciter autem inueniuntur aliqua distingui. Vno modo, sicut ea quę sunt H omnino specie diuersa, ut equus & bos. Alio modo, sicut perfectum & imperfectum in eadem specie, sicut puer & uir: & hoc modo lex diuina distinguitur in legem ueterem, & legem nouā. Vnde Apost. ad Galat. 3. comparat statū ueteris legis statui pueruli existenti sub pędagogo: statum autem nouę legis comparat statui uiri perfecti, qui iam non est sub pędagogo. Attenditur autem perfectio, & imperfectio legis secundū tria, quę ad legem pertinent, ut* supra dictum est. Primo. n. ad legem pertinet, ut ordinetur ad bonum commune sicut ad finem, ut* supra dictum est: quod quidem pōt esse duplex. s. bonum sensibile, & terrenum: & ad tale I bonum ordinabat directè lex ver⁹. unde statim Exo. 3. in principio legis inuitatur populus ad regnum terrenum Chananęorum. Et iterum bonum intelligibile, & cœleste: & ad hoc ordinat lex noua. Vnde statim Christus ad regnū cęlorum in suę prędicationis principio inuitauit dicens. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum. Matt. 4. & ideo Augus. *dicit in. 4. contra Faustum, quòd temporalium rerum promissiones in testamento ueteri cōtinentur, & ideo uetus appellatur: sed ęternę uitę promissio ad nouum pertinet testamentum. Secundo, ad legem pertinet dirigere humanos actus secundum ordinem iustitiæ, in quo etiam superabundat lex noua legi ueteri, interiores K actus animi ordinando, secundum illud Matt. 5. Nisi abundauerit iustitia uestra plusquàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum: & ideò dicitur, quòd lex uetus cohibet manū, lex noua animum. Tertio, ad legem pertinet inducere homines ad obseruantias mandatorum. & hoc quidem lex uetus faciebat timore pœnarum: lex autem noua facit hoc per amorem, qui i cordibus nostris infundit per gratiā Christi, quæ in lege noua confertur, sed in lege ueteri figurabatur: & ideo dicit Aug. contra Adamantium Manichæi discipulum, quòd breuis differentia est legis & Euangelij, timor & amor.

p.p.q6. 3a ar.3.

q.90. art.2. 3. & 4.

q.90 art.2.

Cap. 2. in princ. to.2.

Cap. 17. in ter princ. & med. to.6.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut pater familias in domo alia mandata proponit pueris, & adultis; ita etiam unus rex Deus in uno suo regno aliā legem

legem dedit hominibus adhuc imperfectis existentibus, & aliam perfectiorem iam manuductis per priorem legem ad maiorem capacitatem diuinorum.

A

Ad 2m dicendum, quòd salus hominum non poterat esse nisi per Christum, s'm illud Actuū. 4. Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. & ideo lex perfecte omnes ad salutē inducens, dari non potuit nisi post Christi aduentum: antea uero dari oportuit populo, ex quo Christus erat nasciturus, legē preparatoriam ad Christi susceptionem, in qua quędā rudimenta salutaris iustitiæ continētur.

Ad 3m dicendum, quòd lex naturalis dirigit hominem s'm quædam præcepta communia, in quibus conueniunt tam perfecti, quàm imperfecti: & ideo est una omnium. Sed lex diuina dirigit hominem etiam in particularibus quibusdam, ad quæ non similiter se habent perfecti & imperfecti: & ideo oportuit legem diuinam esse duplicem, sicut iam dictum est.

In cor. arti.

Articvlvs vi.

Vtrum sit aliqua lex fomitis.

Infr. q. 93. ar. 3. ad 1. Et Ro. 7 le. 4. Lib. 5. Ety. cap 3.

Ad sextvm sic proceditur. Videtur quòd non sit aliqua lex fomitis. Dicit enim Isidorus in 2. Ethym. quòd lex ratione consistit: fomes autē non consistit in ratione, sed magis a ratione deuiat. ergo fomes non habet rationem legis.

¶ 2 Præt. Omnis lex obligatoria est, ita quòd qui eam non seruant, transgressores dicuntur: sed fomes non constituit aliquē transgressorem ex hoc, quòd ipsum non sequitur, sed magis transgressor redditur, si quis ipsum sequatur. ergo fomes non habet rationē legis.

C

q. 90. art. 2.

¶ 3 Præt. Lex ordinatur ad bonum commune, ut supra habitum est: sed fomes non inclinat ad bonum cōmune, sed magis ad bonum priuatum. ergo fomes nō habet rationem legis.

Sed contra est, qd Apost. dicit Ro. 7. Video legē aliā in mēbris meis, repugnantem legi mentis meæ.

q. 90. art. 1. ad. 1.

Respon. Dicēdum, quòd sicut supra dictum est, Lex essentialiter inuenitur in regulante & mensurante, participatiue autem in eo quod mensuratur & regulatur: ita q' omnis inclinatio, uel ordinatio, quæ inuenitur in his quæ subiecta sunt legi, participatiue dicitur lex, ut ex supradictis patet. Potest autem in his quæ subduntur legi, aliqua inclinatio inueniri dupliciter a legislatore. Vno modo, inquantum directe suos inclinat subditos ad aliqd, & interdū ad diuersos act', s'm quē modum potest dici, q' alia est lex militū, & alia est lex mercatorum. Alio modo indirecte, inquantum scilicet per hoc, quòd legislator destituit aliquem sibi subditum aliqua dignitate, sequitur quòd transeat in alium ordinem, & quasi in aliam legem, puta, si miles ex militia destituatur, transibit in legem rusticorum, uel mercatorum. Sic igitur sub Deo legislatore diuersæ creaturæ diuersas habent naturales inclinationes, ita ut quod uni est quodāmodo lex, alteri sit contra legē, ut si dicā, q' furibundum esse, est quodammodo lex canis, est autem cōtra legem ouis, uel alterius mansueti animalis. Est ergo hominis lex, quam sortitur ex ordinatione diuina s'm propriam conditionem, ut s'm rationem operetur: quæ quidem lex fuit tam ualida in primo statu, ut nihil uel præter rationem, uel contra rationem posset subrepere homini: sed dum homo a Deo recessit, incurrit in hoc, quòd feratur secundum impetum sensualitatis. Et unicuique etiam particulariter hoc contingit, quanto magis a ratione recesserit, ut sic quodammodo bestiis assimiletur, quæ sensualitatis impetu feruntur, secundum illud Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Sic igitur ipsa sensualitatis inclinatio, quę fomes dicitur, in aliis quidem animalibus simpliciter habet rationem legis, illo tamen modo, quo in talibus lex dici potest secundum directam inclinationem legis. In hominibus autem secundum hoc non habet rationem legis, sed magis est deuiatio a lege rationis: sed inquantum per diuinam iustitiam homo destituitur originali iustitia, & uigore rationis, ipse impetus sensualitatis, qui eum ducit, habet rationem legis inquantum est pœnalis & ex lege diuina, consequens hominem destitutum propria dignitate.

ar. 2. hui' q. & q. præce.

D

E

B

Ad primvm ergo dicendū, quòd ratio illa procedit de fomite secundum se considerato, prout inclinat ad malum: sic enim non habet rationem legis, ut dictum est, sed secundum quod sequitur ex diuinæ legis iustitia: tāquàm si diceretur lex esse, quod aliquis nobilis propter suam culpam ad seruilia opera induci permitteretur.

In corp. ar.

Ad 2m dicendum, quòd obiectio illa procedit de eo quòd est lex quasi regula & mensura: sic enim deuiantes a lege transgressores constituuntur. sic autem fomes non est lex, sed per quandam participationem, ut supra dictum est.

In cor. art. & q. 90. ar. 1

C

Ad 3m dicendum, quòd ratio illa procedit de fomite quantum ad inclinationem propriam, non autē quantum ad suam originem: & tamen si consideretur inclinatio sensualitatis prout est in aliis animalibus, sic ordinatur ad bonum commune, idest, ad conseruationem naturæ in specie, vel indiuiduo. & hoc est etiā in homine, prout sensualitas subditur rationi: sed fomes dicitur, secundum quod exit rationis ordinem.

QVAESTIO XCII.

De effectibus legis, in duos articulos diuisa.

D

Deinde considerandum est de effectibus legis.

Et circa hoc quæruntur duo.

¶ Primo, Vtrum effectus legis sit homines facere bonos.

¶ Secūdo, Vtrum effectus legis sint imperare, uetare, permittere, & punire, sicut legisperitus dicit.

Articvlvs primvs.

Vtrum effectus legis sit facere homines bonos.

E

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd legis effectus non sit facere homines bonos. Homines enim sunt boni per uirtutem. Virtus enim est, quæ bonum facit habentem, ut dicitur in 2. Ethi. sed uirtus est homini a solo Deo: ipse enim eam facit in nobis sine nobis, ut supra dictum est in diffinitione uirtutis. ergo legis nō est homines facere bonos.

¶ 2 Præt. Lex non prodest homini

¶ Super Quæstionis nonagesimæ secundæ Articulum primum

In art. 1. quæst. 92. dubium occurrit circa rationē ex eo, quòd aut falsum assumit, aut intentū nō infert. Propositio nanque fundans rationē literæ est ista, Virt' cuiuslibet subditi est, ut bene subiiciatur principanti. hæc autem propositio aut intelligitur formaliter de subdito, inquantum subditus, aut materialiter de eo qui est subditus. Si formaliter, propositio est uera: sed non infert, nisi quòd lex facit subditos, inquantum subditos, bonos: hoc autem non est facere homines bonos, quia sicut aliud est esse hominem, & aliud esse subditum: ita alia est bonitas hominis, & alia est bonitas subditi. & tamen titulus articuli quærit, an sit legis facere homines bonos

Inf. ar. 2 ad 4. Et 3. contra c. 116. §. 2. & 3. & 4. Et Ro. 13.

Ca. 6. i pri. tom 5. q. 55. art. 4.

nisi legi obediat: sed hoc ipsum ꝙ homo obedit legi, est ex bonitate. ergo bonitas præexigitur in homine ad legem: non igitur lex facit bonos homines.

¶ 3 Præt. Lex ordinatur ad bonum cõmune, vt* suprà dictum est: sed quidam bene se habent in his quæ ad commune pertinent, qui tamen in propriis non bene se habent. nõ ergo ad legem pertinet, quòd faciat homines bonos.

q.90.art.2.

¶ 4 Præt. Quędam leges sunt tyrannicæ, vt* Philosophus dicit in sua politica: sed tyrannus non intendit ad bonitatem subditorum, sed solum ad propriam vtilitatem. non ergo legis est facere hoĩes bonos.

Lib.2.ca.9. & ca.13. Et lib.2.ca.8. tom.5.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in. 2. Eth. quòd volũtas cuiuslibet legislatoris hęc est, vt faciat homines bonos.

Lib.2.c.14. circa prin.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut *supradictũ est, lex nihil aliud est quàm dictamen rationis in ꝑsidente, quo subditi gubernãtur: cuiuslibet autem subditi uirtus est, vt bene subdatur ei, a quo gubernatur. sicut virtus irascibilis & concupiscibilis in hoc consistit, quòd sint bene obedientes rationi: & per hũc modũ uirt* cuiuslibet subiecti est, vt bene subiiciatur principanti, vt* Philosophus dicit in. 1. Politicæ. Ad hoc autem ordinatur unaquæque lex, vt obediatur ei a subditis: vnde manifestum est, quòd hoc sit proprium legis, inducere subiectos ad propriam ipsorum virtutem. Cũ igitur virtus sit quę facit bonum habẽtem, sequitur quòd proprius effectus legis sit bonos facere eos, quibus datur vel simpliciter, vel secundum quid. Si enim intentio ferentis legem tendat in verum bo-

q.90. art.1. & 4.

Ex cap.ult. to.5.

G num, quod est bonum commune secundum iustitiam diuinam regulatum, sequitur quòd per legem homines fiant boni simpliciter. Si vero intentio legislatoris feratur ad id quod non est bonum simpliciter, sed vtile, vel delectabile sibi, uel repugnans iustitię diuinæ: tunc lex non bonos facit hoĩes simpliciter, sed secundum quid, scilicet in ordine ad tale regimen. Sic autem bonũ inuenitur etiã ĩ per se malis:

H sicut aliquis dicitur bonus latro, quia operatur accõmode ad finem.

AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd duplex est virtus, vt ex* supradictis patet, scilicet acquisita, & infusa. Ad vtrãque autem aliquid operatur operum assuetudo, sed diuersimode. Nam virtutem quidem acquisitam causat: ad virtutem autem infusam disponit, & eam iam habitam conseruat, & promouet. Et quia lex ad hoc datur, vt dirigat actus humanos, in quantum actus humani operantur ad virtutem, in tantum lex facit hoĩes bonos. vnde

q.61. & 62.

I &* Philos. dicit. 2. Politi. ꝙ legislatores assuefacientes faciunt bonos.

Ca. 6 parũ ante finem.

nos: & in corpore articuli infertur ex ista propositione, ꝙ legis est inducere subiectos ad propriã ipsorum uirtutem. Si uero materialiter intelligitur, tunc licet inferret intentũ, ipsa tamen uniuersaliter est falsa, & subuersionem pareret totius doctrinæ: materialis enim sermo a doctrina alienus est.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ sermo est formalis, uerus, & efficax ad intentum inferẽdum. Aduertendũ nãque est, ꝙ nõ est sermo de hac, uel illa lege, sed de lege in communi continente æternam, diuinam, &c. & qđ homo non solum in ordine ad hoc, uel illud, sed etiam in ordine ad felicitatem naturalem, & propriam, & politicã, & supernaturalem est subditus. Ex his nãque habetur, ꝙ bonitas hominis, inquantum homo, & bonitas hominis, inquantum subditi, licet uniuersaliter non coincidant, quandoque tamen coincidunt, scilicet respectu legis ordinantis hominem ad ueram felicitatem, siue naturalem, siue supernaturalem: ac per hoc, quòd lex factiua bonitatis in subdito in ordine ad felicitatem, est etiam factiua bonitatis ꝓpriæ ĩ homine: quoniã illa met est, qua subditus ordinatur ad ueram felicitatẽ. Est ergo propositio literæ formaliter intelligenda: quod ex eo patet, quòd author sub illa subsumit de bona & mala lege, & concludit, quòd legis est facere subditos bonos simpliciter, uel ſm quid, ut bonos latrones. Et cum dicitur, quòd non infert intentum, quia alia est ratio subditi, & hominis, tam patet responsio, quòd licet uniuersaliter nõ sit eadem ratio, respectu tamen legis ad ueram felicitatem, sub qua infert author fieri homines bonos, eadem est ratio hominis, & subditi, non ſm relationem significatam per ly, subditus, sed secundum rationem fundantem subiectionem: homo enim ex hoc ꝙ homo, ordinem habet ad felicitatem mediãte uirtute ꝓpria.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli primi, dubium occurrit ex eo, ꝙ author uidetur cõtradicere sibi, & falsum dicere. contradicere quidem sibi, quia in principio illius responsionis dicit, quòd impossibile est, ut aliquis homo sit bonus, nisi sit bene

K proportionatus bono cõmuni: & in calce dicit, quòd alia est uirtus boni uiri, & boni ciuis. Si nãque diuersa est uirtus uiri, & ciuis, potest esse uir bonus, & ciuis non bonus: & econuerso ciuis bonus, & uir non bonus. & si impossibile est aliquem esse uirum bonum, & non bonum ciuem, quomodo alia est virtus boni uiri, & boni ciuis? Falsum autem dicitur, quia uir solitarius sapientię contemplatione contentus, est bonus uir, utpote uirtutis heroicæ: & tamen non est bonus ciuis, quia nec est ciuis.

¶ In eadem responsione est aliud dubium: quia falsum uidetur, quòd eadem sit uirtus boni uiri, & boni principis. nam uirtus boni uiri est monastica, principis uero politica. Et nihilominus uoluntaria etiam uidetur differentia inter necessitatem uirtutis simpliciter in principe, & non in ciue. nam sicut ad bonum communitatis sufficit, quòd ciues subditi principum mandatis obediant, ita sufficit quòd princeps recta, oportuna ad bonum communitatis mandet, & exequatur quantum sua interest

F proportionaliter sicut alii. Quid enim ad communitatem magis de malitia priuata rectorum, quàm ciuium, si ad commune omnes faciunt, quod oportet? Nulla enim apparet formalis differentia, sed solum secundum magis, & minus. Constat enim, quòd principis priuata malitia magis nocet: quia conspectius in se crimen habet, sed non quòd noceat per se cõmuni bono, & maliria ciuiũ ꝑaccadẽs.

¶ Ad primum dubium dicitur, quòd non falsitas, nec contradictio est in litera. Ad cuius euidentiam recolẽdum est ex prima parte, ꝙ bonũ simpliciter attenditur secundum ultimam perfectionem: & quòd non refert quo ad dici, & esse bonũ simpliciter, an illa ultima perfectio sit distincta a præcedente, an sit eadem cum præcedẽte. Vnde homo dicitur bonus simpliciter non secundum perfectionem substãtialem, sed accidentalem, non quãcunque, sed uirtutia moralis. Propter quod quæstio de identitate, & diuersitate uirtutis hominis, & ciuis, nõ repugnat ꝓpositioni primæ in responsione positæ, scilicet quòd impossibile est, quòd aliquis sit bonus, & nõ sit bene proportionatus bono communi. Siue enim eadẽ, siue alia sit uirt* boni hominis, & boni ciuis, impossibile ẽ quòd homo sit bon* sine additione aliqua, & non bonus ciuis ciuilitate ordinata ad felicitatem ueram: quia homo inquantum homo, est pars ciuitatis, quia est animal politicum: sicut homo inquantum homo, est disciplinabilis, ac per hoc & in habendo bonitatem hominis, oportet quòd habeat proportionem ad bonum commune ciuitatu, saltem in præparatione animi. Non enim est recte dispositus secundum prudentiam, & alias cardinales uirtutes, qui non est præparatus ad id, ad quod tenetur: & in habendo bonitatem simpliciter, oportet quòd habeat bonitatem primam, qua est in se bonus: & consequentem, qua est pars bona. aliter non posset talis homo dici bonus, nisi secundum quid. Si ergo homo est bonus, cum bonitas sua sit aut pars, aut parens bonitatis ciuilis, impossibile est, quin sit recte commensuratus communitati, quod est esse bonum ciuem. quamuis econtra eueniat, ut scilicet aliquis sit bonus ciuis, & non simpliciter bonus: quia bonum simpliciter consurgit ex causa integra, bonum autem secundũ quid, ex aliquo particulari. Ciuis autem bonus non nisi bonitatem secundum quid importat: & ideo in litera dicitur, quòd sufficit quòd obediant mandatis principum. unde patet nullam esse contradictionem. Quòd etiam nulla sit falsitas propter hominem heroicum, ex eo patet, quia de hominibus sermo est: heroicus autem huiusmodi plusquàm homo est, diuinam uitam imitatus. & quia etiam heroicus in præparatione animi est recte dispositus ad communitatis bonum, & rursus est optime commensuratus cælesti patriæ

¶ Ad secundum dubium dicitur, quòd in secunda secundæ, Domino cõcedente, ex proposito tractabitur de identitate, & diuersitate prudentię monasticæ, & politicę in quadragesima septima q̃stione, ubi dicet quare magis uirtus boni uiri identificatur uirtuti

virtuti principis, & ciuis, cum in virtute boni viri claudatur vtrunque. s. posse bene præesse, & bene subesse. De necessitate vero virtutis monasticæ in principe magis quàm in ciue, de qua hic tractatur, dicendum est, quòd cum inter principē & ciues tm̄ intersit, ꝙ princeps uices totius multitudinis in se gerit, vtpote curam illius habens, ciues autem partes sunt, consequens est, ꝙ priuata malitia principis ad male præcipiendū toti multitudini cū inducet, & sic cōi bono sufficiens est nocere. Priuata autem malitia ciuium bono existente principe, communi bono etsi dissonet, non tamen nocere sufficit: quia efficacem actionem ad cōe non habet, sed diminutā. Propter quod oportet, si cōe bonū publicum recte se habet, habere principē, qui sit & vir & princeps bonus. vnde Ecclesiastes 10. dicitur. Væ terræ, cuius rex est puer, & cui⁹ principes mane comedunt, idest, siue prudentia vt puer, & sine temperātia indulgentes primum ventri: vtraq; autem virtus est monastica.

q. 63. art. 1. & 2.

Cap. 8. paulo a princ. tom. 1.

Cap. 3. to. 5

¶ *Super Quæstionis nonagesimæsecundæ Articulum secundum.*

IN ar. 2. nihil aliud scribendum occurrit, nisi quòd aduertas, quòd quia de ꝓpriis actibus legis est sermo, vt responsiones ad argumēta insinuant, & permittere inter legis act⁹ posuit, ꝙ solius superioris ꝓprie est permittere. Alii aūt nō obuiantes malo, cū poss sunt, negligentis, aut tacētis potius, quàm permittentis exercēt officium, nisi vtendo lege participatiue dicantur permittere, sicut accidit in fratre permittēte monitum fratrem recidere in malum, vt adhibeat secum testes secundū legem Domini pro communi bono, & similibus.

In digesto veter. lib. 1. ti. 3. in princip.

Ar. præced.

Ad 2m dicendum, ꝙ non semper aliquis obedit legi ex bonitate perfecta virtutis: sed quandoque quidem ex timore pœnę, quandoq; autem ex solo dictamine rationis, quod est quoddam principium virtutis, vt * supra habitum est.

Ad 3m dicendum ꝙ bonitas cuiuslibet partis cōsideratur in proportione ad suum totum. vnde & Aug. dicit in 3. Confes. ꝙ turpis est omnis pars, quæ suo toti non congruit. Cum igitur quilibet homo sit pars ciuitatis, impossibile est ꝙ aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi: nec totum potest bene existere, nisi ex partibus sibi proportionatis. Vnde impossibile est, ꝙ bonum cōmune ciuitatis bene se habeat, nisi ciues sint virtuosi, ad minus illi, quibus conuenit principari. Sufficit aūt quantum ad bonum communitatis, quòd alij intantum sint virtuosi, quòd principum mandatis obediāt. & ideo * Philosoph. dicit in 3. Polit. quòd eadem est virtus principis, & boni viri: non autem eadem est virtus cuiuscunque ciuis, & boni viri.

Ad 4m dicendū, ꝙ lex tyrannica cum non sit secundum rationem, non est simpliciter lex, sed magis est quædam peruersitas legis. Et tamen inquantum habet aliquid de ratione legis, intendit ad hoc, ꝙ ciues sint boni. Non enim habet de ratione legis, nisi secundum hoc, ꝙ est dictamen alicuius præsidentis in subditis, & ad hoc tendit, vt subditi legi sint bene obedientes, quod est eos esse bonos, nō simpliciter, sed in ordine ad tale regimē.

ARTICVLVS II.

Vtrum legis actus conuenienter assignentur.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd legis actus nō sint cōuenienter assignati in hoc quod dicitur, quòd legis actus est imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim omnis præceptum commune est, vt * legisconsultus dicit: sed idem est imperare quod præcipere. ergo alia tria superfluunt.

¶ 2 Præt. Effectus legis est, vt inducat subditos ad bonum, sicut * supra dictum est: sed cōsilium est de meliori bono, quàm præceptū. ergo magis pertinet ad legem consulere, quàm præcipere.

¶ 3 Præt. Sicut homo aliquis incitatur ad bonum per pœnas, ita
A etiam & per præmia. ergo sicut punire ponitur effectus legis, ita etiam & præmiare.

¶ 4 Præt. Intentio legislatoris est, vt homines faciat bonos, sicut * supra dictum est: sed ille qui solo metu pœnarum obedit legi, non est bonus. nam timore seruili, qui est timor pœnarum, etsi bonum aliquis faciat, non tamen aliquid benefit, vt * Aug. dicit. non ergo videtur esse proprium legis, quòd puniat. — Ar. præced. — Enchirid. c. 121. tom. 3.

SED CONTRA est, qđ * Isidorus dicit in 5. Ety. Oīs lex aut permittit aliquid, vt vir fortis præmiū petat: aut vetat, vt sacrarum virginū nuptias nulli liceat petere: aut punit, vt qui cædem fecerit, capite plectatur. — Lib. 5. Etymo. c. 19. in prin. & lib. 2. cap. 19.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut enuntiatio est rationis dictamen per modum enuntiandi, ita etiā lex per
B modum præcipiendi. Rationis autem proprium est, vt ex aliquo ad aliquid inducat: vnde sicut in demonstratiuis scientijs ratio inducit, vt assentiatur conclusioni per quædam principia, ita etiam inducit, vt assentiatur legis præcepto per aliquid. Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, vt * supra dictum est. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam, sicut * supra dictum est, quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum, & respectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare. Præcipit enim lex omnes actus virtutum, vt dicitur in 5. * Ethicor. Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi, & respectu
C horum lex habet prohibere. Quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes, & respectu horum lex habet permittere, & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus, qui sunt vel parum boni, vel parum mali. Id autem, per quod inducit lex ad hoc quòd sibi obediatur, est timor pœnæ, & quantum ad hoc ponitur legis effectus punire. — q. 90. art. 1. & 91. ar. 4. * q. 18. ar. 5. & 8. — Ca. 1. a medio, & cap. 2. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ sicut cessare a malo habet quandā rōnem boni, ita ēt prohibitio habet quandā rōnē præcepti: & secundū hoc large accipiendo præceptum, vniuersaliter lex præceptum dicitur.

Ad 2m dicendum, quòd consulere non est proprius actus legis, sed potest pertinere etiam ad per-
D sonam priuatam, cuius non est condere legem. vnde etiam Apostolus 1. ad Cor. 7. cum consilium quoddam daret, dixit: Ego dico, non Dominus. & ideo non ponitur inter effectus legis.

Ad 3m dicendum, ꝙ ēt præmiare potest ad quemlibet pertinere, sed punire non pertinet nisi ad ministrum legis, cuius authoritate pœna infertur: & ideo præmiare non ponitur actus legis, sed solum punire.

Ad 4m dicendum, quòd per hoc quòd aliquis incipit assuefieri ad vitandum mala, & ad implendum bona propter metum pœnæ, perducitur quandoque ad hoc, quòd delectabiliter, & ex propria voluntate
E hoc faciat, & secundum hoc lex etiam puniendo perducit ad hoc, quòd homines sint boni.

QVAESTIO XCIII.

De lege æterna, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de singulis. Et primo, de lege æterna. Secundo, de lege naturali. Tertio, de lege humana. Quarto, de lege veteri. Quinto, de lege noua, quæ est lex Euangelij.

De sexta autem lege, quæ est lex fomitis, sufficiat quod dictum est, cum de peccato originali agebatur.

Circa primum quæruntur sex.

¶ Primo, Quid sit lex æterna.
¶ Secundo, Vtrum sit omnibus nota.
¶ Tertio, Vtrũ omnis lex ab ea deriuetur.
¶ Quarto, Vtrũ necessaria subijciantur legi æternæ.
¶ Quinto, Vtrum contingentia naturalia subijciantur legi æternæ.
¶ Sexto, Vtrum omnes res humanæ ei subijciantur.

Supra q.91 ar.1. & inf. præsenti q. art.3. & 4. cor.& ar.5. ad 3. Et 4. dis.33.q.1. ar.1. Et 3.cõtra.ca.115. *q.46. post med.tom.4

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur φ lex æterna nõ sit summa rõ in Deo existens. Lex.n. æterna est vna tm̃: sed rationes rerũ in mente diuina sunt plures. dicit enim * Aug. in lib. 83. q. quòd Deus singula fecit proprijs rationibus. ergo lex æterna non videtur esse idem quòd ratio in mente diuina existens.

¶ 2 Præt. De ratione legis est, φ verbo promulgetur, vt † supra dictũ est: sed Verbum in diuinis dr̃ personaliter, vt in 1. * habitum est, ratio autem dicitur essentialiter. nõ igitur idem est lex æterna, qđ ratio diuina.

†q.90.ar.4. * p.p.q.34. art. 1. †cap.30. in fine, & 31. in prin. to.1

¶ 3 Præt. † Aug. dicit in lib. de vera relig. Apparet supra mentem nostrã legẽ esse, quæ veritas dicitur: lex aũt supra mentem nostrã existens est lex æterna. ergo veritas est lex æterna: sed nõ est eadem rõ veritatis, & rationis. ergo lex æterna nõ est idem qđ ratio summa.

SED CONTRA est, qđ * Aug. dicit in 1. de lib. arb. φ lex æterna est summa rõ, cui semper obtemperãdũ est.

Cap.6. circa medium tom. 1.

RESPON. Dicendum, φ sicut in quolibet artifice præexistit ratio eorum, quæ constituuntur per artem: ita etiam in quolibet gubernãte oportet φ præexistat ratio ordinis eorum, quæ agenda sunt per eos qui gubernationi subdũtur. Et sicut ratio rerum fiendarum per artem vocatur ars, vel exemplar rerum artificiatarum: ita etiam ratio gubernãtis actus subditorum, rationem legis obtinet, seruatis alijs, quæ * supra esse diximus de legis ratione. Deus autem per suã sapientiam conditor est vniuersarum rerum, ad quas comparatur, sicut artifex ad artificiata, vt in primo * habitum est. Est ẽt gubernator omnium actuum & motionum, quæ inueniuntur in singulis creaturis, vt etiã in primo * habitum est. Vnde sicut ratio diuinæ sapientię inquantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ; ita ratio diuinæ sapientiæ mouẽtis omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis: & secundũ hoc lex æterna nihil aliud est, quàm ratio diuinæ sapientiæ, secundum quod est directiua omnium actuum & motionum.

q.90.per totam.

p. p. q. 14. artic.8.

p.p.q. 103. ar.5.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur ibi de rationibus idealibus, quæ respiciunt proprias naturas singularum rerum: & ideo in eis inuenitur quędam distinctio, & pluralitas secundum diuersos respectus ad res, vt in primo * habitum est: sed lex dicitur directiua actuum in ordine ad bonum commune, * vt supra dictum est. Ea autem quæ sunt in seipsis diuersa, considerantur vt vnum, secundum quod ordinantur ad aliquod commune: & ideo lex æterna est vna, quæ est ratio huius ordinis.

p.p.q.15.ar tic.2.& 3.

q.90.art.2.

AD 2^m dicendum, quòd circa verbum quodcũq; duo põt considerari. s. ipsum verbum, & ea quæ verbo exprimuntur. Verbum.n. vocale est quiddã ab ore hominis prolatum, sed hoc verbo exprimuntur, quæ verbis humanis significantur: & eadem ratio est de verbo hominis mentali, quod nihil est aliud, q̃ quiddam mente conceptum, quo homo exprimit mentaliter ea, de quibus cogitat. Sic igitur in diuinis ipsum verbum, quod est conceptio paterni intellectus, personaliter * dicitur: sed omnia quæcunque sunt in sciẽtia patris, siue essentialia, siue personalia, siue etiam Dei opera, exprimuntur hoc verbo, vt patet per * Aug. in 15. de Trini. & inter cætera, quæ hoc verbo exprimuntur, etiam ipsa lex æterna verbo ipso exprimitur. Nec tamen propter hoc sequitur, φ lex æterna personaliter in diuinis dicatur: appropriatur tamen filio propter conuenientiam, quã habet ratio ad verbum.

D.1161.

Cap.14.t.3

AD 3^m dicendum, quòd ratio intellectus diuini aliter * se habet ad res, quàm ratio humani intellectus. Intellectus enim humanus est mensuratus a rebus, vt scilicet conceptus hominis non sit verus propter seipsum, sed dicitur verus ex hoc, quòd cõsonat rebus. Ex hoc enim quòd res est, vel non est, opinio vera, vel falsa est. Intellectus vero diuinus est mensura rerum: quia vnaquæque res intantum habet de veritate, inquantum imitatur intellectum diuinum, vt in primo * dictum est: & ideo intellectus diuinus est verus secundum se. vnde ratio eius est ipsa veritas.

D.873.

p.p.q.16.ar tic. 1.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex æterna sit omnibus nota.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur φ lex æterna non sit oĩbus nota. Quia, vt dicit Apostolus 1. ad Cor. 2. Quæ sunt Dei, nemo nouit nisi Spiritus Dei: sed lex æterna est quędã ratio in mente diuina existens. ergo omnibus est ignota, nisi soli Deo.

Supra q.19 art.4. ad 3. & ar.5.& 6

¶ 2 Præt. Sicut * Aug. dicit in lib. de liber. arb. Lex æterna est, qua iustum est, vt omnia sint ordinatissima: sed non omnes cognoscunt qualiter omnia sint ordinatissima. ergo non omnes cognoscunt legem æternam.

Lib. 1. c.6. circa med. tom. 1.

¶ 3 Præt. * Aug. dicit in lib. de vera relig. φ lex æterna est, de qua homines iudicare non possunt: sed sicut in 1. Ethic. dicitur, Vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit. ergo lex æterna non est nobis nota.

Cap.31. nõ longe a fine tom. 1. Cap. 3. a med.

SED CONTRA est, quod † Aug. dicit in lib. de lib. arbit. quòd æternæ legis notio nobis impressa est.

†lib.1. c.6. non procul a fine to. 1.

RESPON. Dicendum, quòd dupliciter aliquid cognosci potest. Vno modo in seipso: alio modo in suo effectu, in quo aliqua similitudo eius inuenitur. sicut aliquis nõ videns Solem in sua substantia, cognoscit ipsum in sua irradiatione. Sic igitur dicendum est, quòd legem æternam nullus * potest cognoscere, secundum quod in seipsa est, nisi solus Deus, & beati, qui Deum per essentiam vident: sed omnis creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam eius irradiationem, vel maiorem, vel minorem. Omnis.n. cognitio veritatis est quædam irradiatio, & participatio legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis, vt * August. dicit in lib. de vera religione. Veritatem autẽ omnes aliqualiter cognoscunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis: in alijs vero quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis, & secundum hoc etiam plus, uel minus cognoscunt legem æternam.

D.481.

Cap.18. circa princ. & cap.31.to.1.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea quæ sunt Dei, in seipsis quidem cognosci a nobis non possunt, sed tamen in effectibus suis nobis manifestantur, secundum illud Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.

AD 2^m dicendum, φ legem æternã etsi unusquisque cognoscat pro sua capacitate secundum modum prædictum

prædictum, nullus tñ eã comprehendere potest. Non
.n. totaliter manifestari põt per suos effectus: & ideo
non oportet, ꝙ quicunque cognoscit legem æternam
secundum modum prædictum, cognoscat totum or-
dinem rerum, quo omnia sunt ordinatissima.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ iudicare de aliquo potest in-
telligi dupliciter. Vno modo, sicut vis cognitiua diiu-
dicat de proprio obiecto, secundũ illud Iob 12. Non-
ne auris verba diiudicat, & fauces comedentis sapo-
Lib. 1. Eth. c. 3. a med. rem? & secundum istum modũ iudicij * Philosophus
dicit, ꝙ vnusquisque bene diiudicat quæ cognoscit,
iudicando. s. an sit verum quod proponitur. Alio mo-
do, secũdum quod superior iudicat de inferiori quo-
dam practico iudicio, an scilicet ita debeat esse, vel
non ita: & sic nullus potest iudicare de lege æterna.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnis lex a lege æterna deriuetur.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non
omnis lex a lege æterna deriuetur.
Est enim quædam lex fomitis, vt
* supra dictum est: ipsa autem non
deriuatur a lege diuina, quæ est
lex æterna. ad ipsam enim perti-
net prudentia carnis, de qua Apo-
stolus dicit ad Romanos 8. quòd
legi Dei non potest esse subiecta.
ergo non omnis lex procedit a le-
ge æterna.

§ 2 Præt. A lege æterna nihil ini-
quum procedere potest, quia si-
cut * dictum est, lex æterna est se-
cundum quam iustum est, vt om-
nia sint ordinatissima: sed quæ-
dam leges sunt iniquæ, secundum
illud Isa. 10. Væ qui condunt leges
iniquas. ergo non omnis lex pro-
cedit a lege æterna.

§ 3 Præt. * Aug. dicit in 1. de lib.
arbit. quòd lex quæ populo regen
do scribitur, recte multa permit-
tit, quæ per diuinam prouidẽtiam
vindicantur: sed ratio diuinæ pro-
uidentiæ est lex æterna, vt * dictum
est. ergo nec etiam omnis lex re-
cta procedit a lege æterna.

SED CONTRA est, quod Pro-
uer. 8. diuina Sapientia dicit. Per
me reges regnant, & legum condi
tores iusta decernunt; ratio autem
diuinæ sapientiæ est lex æterna, vt
* supra dictum est. ergo omnes le-
ges a lege æterna procedunt.

RESPON. Dicendum, quòd
sicut * supra dictum est, Lex im-
portat rationem quandam dire-
ctiuam actuum ad finem. In om-
nibus autem mouentibus ordina-
tis, oportet quòd virtus secundi
mouentis deriuetur a virtute mo-
uentis primi: quia mouens secun-
dum non mouet, nisi inquantum
mouetur a primo. vnde in omni-
A bus gubernãtibus idem videmus,
ꝙ ratio gubernationis a primo gu
bernante ad secundos deriuatur:
sicut ratio eorum quæ sunt agen-
da in ciuitate, deriuatur a rege per
præceptum in inferiores admini-
stratores. Et in artificialibus etiam
rõ artificialium actuum deriuatur
ab architectore ad inferiores arti-
fices, qui manu operãtur. Cum er
go lex æterna sit ratio gubernatio-
nis in supremo gubernante, neces
se est, ꝙ omnes rationes guberna-
B tionis, quæ sunt in inferioribus
gubernantibus, a lege æterna deri
uentur. Huiõi aũt rationes inferio
rum gubernãtium, sunt quæcunq;
aliæ leges præter æternã: vnde om
nes leges inquantum participant
de ratione recta, intãtum deriuan-
tur a lege æterna. Et propter hoc
* Aug. dicit in 1. de lib. arbit. ꝙ in
temporali lege nihil est iustum ac
legitimum, quod non ex lege æter
na homines sibi deriuauerunt.

AD PRIMVM ergo dicendum,
C ꝙ fomes habet ratioñe legis in ho
mine, inquantum est pœna conse
quens diuinam iustitiam: & secun
dum hoc manifestum est, ꝙ deri-
uatur a lege æterna. Inquantum ve
ro inclinat ad peccatum, sic cõtra-
riatur legi Dei, & nõ habet ratio-
nem legis, vt ex * supradictis patet.

AD 2ᵐ dicendum, ꝙ lex huma-
na intãtum habet rationem legis,
inquantum est secundũ rationem
rectam, & secundum hoc manife-
stũ est, ꝙ a lege æterna deriuatur:
D inquãtum vero a ratione recedit,
sic dicitur lex iniqua, & sic non ha
bet rationem legis, sed magis vio-
lentiæ cuiusdam. Et tamen in ipsa lege iniquã, inquan
tũ seruatur aliquid de similitudine legis propter or-
dinem potestatis eius, qui legem fecit, secundum
hoc etiam deriuatur a lege æterna. Omnis enim pote-
stas a domino Deo est, vt dicitur Rom. 13.

AD 3ᵐ dicendũ, ꝙ lex humana dicitur aliqua per-
mittere, non quasi ea approbãs, sed quasi ea dirigere
nõ potens. Multa aũt diriguntur lege diuina, q̃ dirigi
non possunt lege humana: plura. n. subduntur causæ
superiori, quàm inferiori. vnde hoc ipsum, quòd lex
E humana non se intromittit de his quæ dirigere non
potest, ex ordine legis æternæ prouenit. Secus autem
esset, si approbaret ea quæ lex æterna reprobat: vnde
ex hoc non habetur, ꝙ lex humana non deriuetur a
lege æterna, sed quòd nõ perfecte eam assequi possit.

¶ *Super Quæstionis nonagesimætertiæ Articulũ tertium.*

OMisso 1. art. cu-
ius difficultates
in prima parte claræ
sunt: & secũdo, quia
clarus est: in tertio
dubiũ occurrit: quia
q.91. art.6. author deficere vide
tur ab intento, aut
falsum dicere, cum
dicit rationes infe-
riorum gubernãtiũ,
sunt, quæcunq; aliæ
leges præter æternã.
Si nanque de omni
lege præter æternam
loquitur, falsum di-
cit: quia lex diuina
nõ est ratio inferio-
Ar. præced. arg. 2. ris gubernatoris, sed
Dei, & ẽ alia ab æter
na, vt patet in q. 91.
Si autem non inten-
dit de lege diuina,
non habetur conclu
sio intenta, scilicet
quòd omnis lex ab
æterna deriuatur.
Cap. 5. circa h. to. 1. ¶ Ad hæc dicitur, ꝙ
author intendit etiã
de lege diuina, quòd
deriuatur ab æterna,
quia ponit ipsam es-
se per participatio-
Ar. 1. huius quæst. nem legis æternæ, vt
expresse patet supe-
rius in q. 91. ar. 4. ad
tertium, vbi dixit. Et
ideo superaddit lex
diuinitus data, per
quã lex æterna par-
ticipatur altiori mo
do. Nec est verum,
ꝙ lex diuina non sit
Ar. 2. huius quæst. ratio inferiorum gu
bernantium: quoniã
lex diuina non dici-
tur diuina a subie-
q. 90. ar. 1. 2. & 3. cto, tanquàm sit ali-
quid in Deo, sola. n.
lex æterna ẽ forma-
liter in Deo, sed di-
citur diuina ab au-
ctoritate, a modo, &
a fine. Est nanque a
Deo super naturali-
ter data ad ducendũ
in Deum supernatu
ralem finẽ: & est lex
diuina, ratio super
naturalis data ho-
mini, vt seipsum gu
bernet, & proprie ea
est ratio inferiorum
gubernantium, sci-
licet hominum non
ab eis adinuenta, sed
a Deo suscepta. Et
de lege veteri patet
Actuum 7. Accepi-
stis legem in dispo-
sitione angelorum:
de noua autem infe-
rius habebitur, quòd
est ipsa gratia Spiri-
tus sancti. Neutrum
autem horum est in
Deo, nisi causaliter:
sed in hominis ani-
ma vtrunque, pri-
mum per intellectũ
& memoriam, secun
dum per essentiam
animæ & volunta-
tem. Et per hoc pa-
tet, quòd tam lex Cap. 5. & 6 tom. 1.
æterna, quàm natu-
ralis & diuina, sũt
rõnis ordinatio ad
bonum cõe a Deo,
qui curam habet cõ
munitatis, promul-
gata. Et inter æter-
nam, & alias hæc
est differentia, quòd
æterna est in Deo,
ac per hoc est ipse
Deus: aliæ autem
non sunt in Deo,
sed effectus eius in
creaturis rationali q.91. art.6.
bus: ac per hoc
illa est cau-
sa, cæteræ
sunt
partitiones illius:
illa æterna, reli
quæ tempo-
rales.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum necessaria & æterna subijciantur legi æternæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ ne- 1.q.22.art.
cessaria & æterna subijciantur legi æternę. Om 2.ad 3. & ar
ne.n. quod rationabile est, rationi subditur: sed volũ- tic. 4. ad 3.
tas diuina est rationabilis, cum sit iusta. ergo rationi & q.103. ar
subditur: sed lex æterna est rõ diuina. ergo voluntas tic. 1. ad 3.
Sec. 2. q. 49 art. 6. co.

Dei subdit legi æternæ: volũtas aũt Dei est aliqd æternũ. ergo ẽt æterna & necessaria legi æternæ subdunt.

¶ 2 Præt. Quicquid subijcitur regi, subijcitur legi regis: Filius autem, vt dicitur 1. ad Cor. 15. subiectus erit Deo & Patri, cum tradiderit ei regnum. ergo Filius, qui est æternus, subijcitur legi æternæ.

¶ 3 Præt. Lex æterna est ratio diuinæ prouidentiæ: sed multa necessaria subduntur diuinæ prouidẽtiæ, sicut permanentia substantiarũ incorporalium, & corporũ cælestium. ergo legi æternæ subduntur ẽt necessaria.

SED CONTRA. Ea quæ sunt necessaria, impossibile est aliter se habere, vnde cohibitione non indigent: sed imponitur homini lex, vt cohibeatur a malis, vt ex * supradictis patet. ergo ea quæ sunt necessa- G ria, legi non subduntur.

q.90. art.3. ad 2. & q.92.art.2.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut* supra dictum est, lex æterna est ratio diuinæ gubernationis. Quæcunq; ergo diuinæ gubernationi subduntur, subijciuntur ẽt legi æternæ: quæ vero gubernationi æternæ non subduntur, neq; legi æternæ subduntur. Horũ aũt distinctio attendi pót ex his, quæ circa nos sunt. Humanæ .n. gubernationi subduntur ea, quæ per homines fieri pñt: quæ vero ad naturam hominis pertinent, non subduntur gubernationi humanæ. s. ꝙ homo habeat animã, vel manum, aut pedes. Sic igitur legi æternæ subduntur omnia, quę sunt in rebus a Deo creatis siue sint contingentia, siue sint necessaria: ea vero quæ H pertinent ad naturã, vel essentiam diuinam, legi æternæ non subduntur, sed sunt realiter ipsa lex æterna.

Ar.1.huius quæst.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ de voluntate Dei dupliciter possumus loqui. Vno modo, quantum ad ipsam voluntatẽ: & sic cũ volũtas Dei sit ipsa essentia eius, nõ subditur gubernationi diuinæ, neq; legi æternæ, sed idem est qđ lex æterna. Alio modo possumus loqui de voluntate diuina, quãtum ad ipsa quæ Deus vult circa creaturas, quę quidẽ subiecta sunt legi æternæ, inquantum horum ratio est in diuina sapientia, & ratione horum voluntas Dei dicitur rationabilis: alioquin rõne suiipsius magis est dicenda ipsa ratio.

AD 2m dicendum, ꝙ Filius Dei non est a Deo fa- I ctus, sed naturaliter ab ipso genitus: & ideo nõ subditur diuinæ prouidentiæ, aut legi æternæ, sed magis ipse est lex æterna per quandam appropriationem, vt patet per *Aug. in lib. de vera relig. Dicitur autem esse subiectus Patri ratione humanæ naturę, secundum quam etiam Pater dicitur esse maior eo. Tertium concedimus, quia procedit de necessarijs creatis.

Cap.31.vide ei esse t.1.

AD 4m dicendum, ꝙ sicut* Philosophus dicit in 5. Metaph. Quædam necessaria habẽt causam suę necessitatis, & sic hoc ipsum ꝙ impossibile est ea aliter se habere, habent ab alio: & hoc ipsum est cohibitio quædam efficacissima. Nam quæcunq; cohibentur in K communi, intantum cohiberi dicuntur, inquantum non possunt aliter facere, quàm de eis disponatur.

Te.16. to.3.

¶ Super Quæstionis nonagesimatertiæ Articulum quintum.

1.q.22.ar.2 Et 1.di.39. q.2.artic.2. cor. Et 3.cõtra c.71. s. 72.& 73. Et ver.q.5.ar. 3. & 4. Et op.3.c.132 vsq; 136. Et op.15.c.12 vsque 16. Et Iob 11. *q.90.ar.4.

IN artic. 4.5. & 6. eiusdem quæstionis nihil aliud occurrit scribendum, nisi quòd in 5. artic. notes illud. Nullus, ꝓprie loquendo, suis actibus legem imponit, & hoc ꝓ difficultate illa, vtrum princeps subdaĩ legibus.

ARTICVLVS V.

Vtrum naturalia contingentia subsint legi æternæ.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ naturalia cõtingentia nõ subsint legi æternæ. Promulgatio .n. est de rõne legis, *vt supra dictũ est: sed promulgatio non pót fieri nisi ad creaturas rõnales, quibus pót aliquid denũtiari. ergo solæ creaturæ rõnales F subsunt legi æternæ. non ergo naturalia cõtingentia.

¶ 2 Præt. Ea quæ obediunt rõni, participant aliqualiter rõne, vt dicitur in 1. †Eth. Lex aut. æterna est rõ summa, vt* supra dictum est. cum igitur naturalia cõtingentia nõ participent aliqualiter rõne, sed penitus sint irrationabilia, videtur ꝙ nõ subsint legi æternæ.

† Cap.vlti. tom.5. * Ar.1 huius quæst.

¶ 3 Præt. Lex æterna ẽ efficacissima: sed i naturalib⁹ cõtingẽtib⁹ accidit defect⁹. nõ ergo subsunt legi æternę.

SED CONTRA est, quod dicitur Prouerb. 8. Quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.

RESPON. Dicendum, ꝙ aliter est de lege hominis dicẽdum, & aliter de lege æterna, quæ est lex Dei. Lex G .n. hominis non se extendit nisi ad creaturas rõnales, quæ homini subijciuntur. Cuius rõ est, quia lex est directiua actuum, qui cõueniunt subiectis gubernationi alicuius: vnde nullus proprie loquendo, suis actibus legẽ imponit. Quæcunq; aũt aguntur circa vsum rerum irrationalium homini subditarum, aguntur ꝑ actum ipsius hominis mouentis hmõi res. nã hmõi irrationales creaturæ non agũnt seipsas, sed ab alijs aguntur, vt* supra habitum est. & ideo rebus irrationalibus homo legem imponere nõ potest quantumcunq; ei subijciantur: rebus aũt rõnalibus sibi subiectis pót imponere legem, inquantum suo præcepto, vel denuntiatione quacunq; imprimit menti earum H quandã regulã, quæ est principiũ agendi. Sicut autem homo imprimit denuntiando quoddã interius principium actuum homini sibi subiecto: ita ẽt Deus imprimit toti naturæ principia propriorum actuum, & ideo per hunc modum Deus dr̃ præcipere toti naturæ, s̃m illud ps.148. Præceptum posuit, & non præteribit. & per hãc etiã rõnem omnes motus & actiones totius naturæ, legi æternæ subduntur. Vnde alio modo creaturæ irrõnales subduntur legi æternæ, inquantum mouentur a diuina prouidentia: non autem per intellectũ diuini præcepti, sicut creaturæ rationales.

q.1.art.2.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ hoc mõ se hẽt impressio actiui principij intrinseci, quantum ad res na- I turales, sicut se hẽt ꝓmulgatio legis, quantũ ad hoĩes: quia ꝑ legis ꝓmulgationẽ imprimitur hoĩb⁹ quoddã directiuũ principium humanorũ actuũ, vt * dictũ est.

In corp.

AD 2m dicendum, ꝙ creaturæ irrationales nõ participant ratione humana, nec ei obediunt: participãt tñ per modum obedientiæ ratione diuina. Ad plura .n. se extendit virtus rationis diuinę, q̃ virtus rationis humanæ. Et sicut membra corporis humani mouentur ad imperium rationis, nõ tñ participant ratione, quia non habent aliquam apprehensionem ordinatam ad rationem: ita etiam creaturæ irrationales mouentur a Deo, nec tamẽ propter hoc sunt rationales.

AD 3m dicendum, ꝙ defectus qui accidunt in re- K bus naturalibus, q̃uis sint præter ordinẽ causarũ particularium, nõ tñ sunt ꝑter ordinẽ causarũ vniuersaliũ, & præcipue causæ primæ, quæ Deus est, cuius prouidentiã nihil subterfugere pót, vt in 1. * dictum est. Et quia lex æterna est rõ diuinæ ꝓuidentiæ, vt* dictũ est: ideo defectus rerũ naturalium legi æternæ subdũtur.

p.p.q.22.ar tic.2. * Art.1.huius quæst.

ARTICVLVS VI.

Vtrum omnes res humanæ subijciantur legi æternæ.

1.q.22.ar.2 cor.& ad 2. Et 1.di.39. q.2. art.2. cor. ad 5. Et 3. con. c.1.64.90. 111.& 112 Et ver.q.5. a.5. Et op.3. c.143.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ non omnes res humanæ subijciãtur legi æternæ. Dicit .n. Apostolus ad Gal. 5. Si Spiritu Dei ducimini, non estis sub lege: sed viri iusti, qui sunt filij Dei per adoptionem,

prioem, spiritu Dei aguntur, secundum illud Ro. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. ergo non omnes homines sunt sub lege æterna.

¶ 2 Præt. Apostolus dicit ad Ro. 8. Prudétia carnis ini mica est Deo, legi.n. Dei subiecta nõ est: sed multi homines sunt, in quibus prudétia carnis dominatᵉ. ergo legi æternæ, quæ est lex Dei, non subijciũtᵉ oẽs hoies.

*Lib. 1. ca. 6. circa medium, to. 1. ¶ 3 Præt. *Aug. dicit in 1. de lib. arb. quòd lex æterna est, qua mali miseriam, boni vitam beati merentur: sed homines iam beati, vel iam damnati non sunt in statu merendi. ergo non subsunt legi æternæ.

†Cap. 12. circa fin. to. 5. SED CONTRA est, qd† Aug. dicit 19. de ci. Dei. Nul lo mõ aliquid legibᵉ summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur, a quo pax vniuersitatis administratur.

Ar. præced. RESPON. Dicendum, ꝙ duplex est modus, quo ali quid subditur legi æternæ, vt ex * supradictis patet. Vno modo, inquantum participatur lex æterna per modum cognitionis. Alio modo, per modum actionis, & passionis, inquãtum participatur per modum interioris principij motiui: & hoc secũdo modo sub-

Ar. præced. duntur legi æternæ irrationales creaturæ, vt * dictum est. Sed quia rationalis natura cum eo, quod est commune omnibus creaturis, habet aliquid sibi ꝓprium inquantum est rationalis: ideo secundum vtrunque modum legi æternæ subditur, quia & notionem legis

Ar. 2. huius quæst. æternæ aliquo modo habet, vt * supra dictũ est: & iterum vnicuiq; rationali creaturæ inest naturalis inclinatio ad id, quod est consonum legi æternæ. Sumus. n.

Circa principium lib. 2. tonati ad habendum virtutes, vt dicitur in 2. * Ethic. Vterq; tamẽ modus imperfectus quidem est, & quodãmodo corruptus in malis, in quibus & inclinatio naturalis ad virtutẽ deprauatur p habitũ vitiosum: & iterũ ipsa naturalis cognitio boni in eis obtenebratᵉ ꝑ passiones, & habitus peccatorũ: In bonis aũt vterque modus inuenitur perfectior, quia & supra cognitionem naturalem boni superadditur eis cognitio fidei & sapientiæ: & supra naturalem inclinationem ad bonũ, superadditur eis interius motiuum gratiæ & virtutis. Sic igitur boni perfecte subsunt legi æternæ, tanquàm semper secundum eam agentes: mali autem subsunt quidem legi æternæ, imperfecte quidẽ quantum ad actiones ipsorum, prout imperfecte cognoscunt, & imperfecte inclinantur ad bonum: sed quantum deficit ex parte actionis, suppletur ex parte passionis, prout s. intantum patiuntur, quod lex æterna dictat de eis, inquantum deficiunt facere, quod legi

Cap. 6. circa med. t. 1 & cap. 18. inter finem, & med. tomo 4. æternæ conuenit. vnde Aug. dicit in 1. de lib. arb. Iustos sub æterna lege agere existimo. & in * lib. de catechizandis rudibus dicit, quòd Deus ex iusta miseria animarum se deserentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ illud verbũ Apostoli põt intelligi dupliciter. Vno modo, vt esse sub lege intelligatur ille, qui nolens obligationẽ legis sub-

Glo. ordin. ibid. & sumit ex August. ditur quasi cuidã ꝑonderi. vnde * glo. ibidem dicit, ꝙ sub lege est, qui timore supplicij, qd lex minatur, non amore iustitiæ a malo opere abstinet: & hoc modo spirituales viri non sunt sub lege, quia per charitatem, quam Spiritus sanctus cordibus eorum infundit, voluntarie id quod legis est, implent. Alio modo potest etiam intelligi inquantum hominis opera, qui Spiritu sancto agitur, magis dicuntur esse opera Spiritus sancti, quàm ipsius hominis. vnde cum Spiritus sanc-

Ar. 4. ad 2. ctus nõ sit sub lege, sicut nec Filius, vt * supra dictum est, sequitur ꝙ huiusmodi opera inquantum sunt Spiritus sci nõ sint sub lege: & huic attestatur qd Apost.

A dicit 2. ad Cor. 3. Vbi Spiritus domini, ibi libertas.

AD 2ᵐ dicendum, quòd prudentia carnis non potest subijci legi Dei ex parte actionis, quia inclinat ad actiones contrarias legi diuinæ: subijcitur tamen legi Dei ex parte passionis, quia meretur pati pœnam secundum legem diuinæ iustitiæ. Nihilominus tamen in nullo homine ita prudentia carnis dominatur, quòd totum bonum naturæ corrumpatur: & ideo remanet in homine inclinatio ad agendum ea, quę sunt legis æternæ. Habitum est enim * supra, quòd q. 85. art. 2. peccatum non tollit totum bonum naturæ.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ idem est, per quod aliquid conseruatur in fine, & per quod mouetur ad finem:

B sicut corpus graue grauitate quiescit in loco inferiori, per quam etiam ad locum ipsum mouetur. Et sic dicendum est, ꝙ sicut secundum legem æternam aliqui merentur beatitudinem, vel miseriã: ita per eandem legem in beatitudine, vel miseria conseruantur, & secundum hoc beati, & dãnati subsunt legi æternę.

QVAESTIO XCIIII.

De lege naturali, in sex articulos diuisa.

C DEINDE considerandum est de lege naturali.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Quid sit lex naturalis.

¶ Secundo, Quæ sint præcepta legis naturalis.

¶ Tertio, Vtrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.

¶ Quarto, Vtrum lex naturalis sit vna apud omnes.

¶ Quinto, Vtrum sit mutabilis.

¶ Sexto, Vtrum possit a mente hominis deleri.

¶ Super Quæstionem nonagesimamquartam.

IN q. 94. primo notãdum est pro intellectu multorum articulorum cõitet, deinde singillatim dicetur. In cõmuni igi tur scito, ꝙ quemadmodum in speculatiuis præter prima principia cõmunissima, inueniuntur prima principia per se nota in Geometria, in Arithmetica &c. ita in practicis præter cõissima præcepta prima .s. esse bonum prosequẽdum, malum esse vitãdũ, sunt propria præcepta, & prima in illo in ordine, ita ꝙ sm vnumquemq; inclinatiõis naturalis gra dũ sunt aliqua præcepta prima, vt prin cipia propria per se nota, & reliqua pręcepta secunda, vt cõclusiones ex eis depẽdentes. v. g. In hoĩe sunt tres inclinationes naturales scilicet ad esse & viuere, ad generationem, & ad rationaliter se habẽdum ad se, & altos. prima ꝑcepta in singulis inclinationibᵉ sunt de fine primario illius habendo, conseruando, cõsequendo, & de illius contrarijs vitandis: secũda aũt præcepta sunt de fine secundo eiusdem inclinationis, & illius contrarij, & ẽt facilitatẽ, & difficultatẽ ꝓbẽtibᵉ primario fini. v. g. In inclinatione nostra

D ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex naturalis sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtᵉ, ꝙ lex naturalis sit habitus: quia vt * Philosophus dicit Cap. 5. in 2. Ethic. tria sunt in anima, potentia, habitus, & passio: sed naturalis lex non est aliqua potentiarũ animæ, nec aliqua passionum, ut patet enumerando per singula. ergo lex naturalis est habitus.

E ¶ 2 Præt. Basilius dicit, quòd conscientia, siue synderesis, est lex intellectus nostri, quod non potest intelligi nisi de lege naturali: sed synderesis est habitus quidam, vt p. p q. 79. ar tic. 12. in primo * habitum est. ergo lex naturalis est habitus.

Ar. 5. huius quæst. ¶ 3 Præt. Lex naturalis semper in homine manet, vt * infra patebit: sed non semper ratio hominis, ad quam lex pertinet, cogitat de naturali lege. ergo lex naturalis non est actus, sed habitus.

Ca. 21. paulo a princi. tom. 6. SED CONTRA est, quod * Aug.

Cap. 25. circa prin. to. 6

esse & viuere, comedere, non comedere, pertinent ad prima præcepta: qa comestione conseruatur vita, quæ est primarius finis illius, & non comedendo, absque dubio destruitur. Tali autem cibo vel potu vti, quibus homo ad promptitudinem viræ, quæ est finis secundarius eiusdem vitæ, peruenit, ad secundaria præcepta eiusdem inclinationis, ad quæ etiã spectat moderamen cibi, potus, & exercitii, quibus facilius vita conseruatur, & horum contraria, iuxta doctrinam authoris in 3. Sentent. dist. 33. q. 1. Propter qđ quando legis aliquid esse contra prima præcepta legis naturæ, nõ recurras statim ad cõmunissima præcepta, quæ sunt prima simpliciter, sed respice in qua materia est sermo, & curre ad præcepta prima in illo ordine, & intuendo primarium finem nõ quo ad bene esse, sed quo ad esse, perspicies quid veritatis habeant quæ legis &c. Et qm̃ principia prima in tali ordine reducuntur ad prima simpliciter, & dependent ab eis, & defenduntur ab eis: & rursus principia prima in tali ordine, licet secundum se sint p se nota, non oportet esse p se nota quo ad nos, ac per hoc contingit, quæ sunt secundũ se principia per se nota, esse quo ad nos conclusiones: idcirco prima præcepta propria illi inclinationi ad viuere, appellanť quãdoque conclusiones, uel quasi cõclusiões, & secundaria præcepta respectu primorum simpliciter, & quo ad nos.

q. 90. art. 1. ad 2.

¶ Ad singulos autẽ articulos deueniendo, in primo manda memoriæ, quòd synderesis est habitus legis naturalis, nõ lex ipsa, proprie loquendo. In secũdo, quòd omnia præcepta legis naturæ radicantur in vno primo, ratione cuius dicitur lex vna. In tertio, quòd actus secundũ

dicit in lib. de Bono coniugali*, ꝙ habitus est, quo aliquid agitur cũ opus est: sed naturalis lex non est huiusmõi. est.n. in paruulis & dãnatis, qui per eam agere non possunt. ergo lex naturalis non est habitus.

F

RESPON. Dicendum, quòd aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Vno modo, proprie & essentialiter, & sic lex naturalis non est habitus. Dictum est.n.* supra, quòd lex naturalis est aliquid per rationem constitutum: sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. non est autem idem quod quis agit, & quo quis agit: aliquis .n. per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit quo quis agit, non potest esse, quòd lex aliqua sit habitus proprie, & essentialiter. Alio modo potest dici habitus id quod habitu tenetur, sicut dicitur fides id quod fide tenetur; & hoc modo quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu a ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum, secundum hunc modum potest dici, quod lex naturalis sit habitus: sicut etiam principia indemonstrabilia in speculatiuis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.

G

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus intẽdit ibi inuestigare genus virtutis. & cũ manifestum sit, quòd virtus sit quoddam principium actus, illa tãtum ponit quæ sunt principia humanorum actuum, scilicet potentias, habitus, & passiones. Præter hæc autem tria sunt quædã alia in anima, sicut quidam actus, vt velle est in volente, & etiam cognita sunt in cognoscente, & proprietates naturales animæ insunt ei, vt immortalitas, & alia huiusmodi.

H

AD 2m dicendum, ꝙ synderesis dicitur lex intellectus nostri, inquantũ est habitus continens præcepta legis naturalis, quæ sunt prima principia operũ humanorum.

AD 3m dicendum, ꝙ rõ illa concludit, ꝙ lex naturalis habitualiter tenetur, & hoc concedimus.

Ad id vero quod in cõtrarium obijcitur, dicendum, ꝙ eo quod habitualiter inest, quandoque aliquis vti non potest pp aliquod impedimentum, sicut homo non potest vti habitu scientiæ pp somnũ: & similiter puer non potest vti habitu intellectus principiorum, vel ẽt lege naturali, quæ ei habitualiter inest, propter defectum ætatis.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex naturalis contineat plura præcepta, vel unum tantum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ lex naturalis non contineat plura præcepta, sed vnum tantum. Lex.n. continetur in genere præcepti, vt* supra habitum est. si igitur essent multa præcepta legis naturalis, sequeretur ꝙ ẽt essent multæ leges naturales.

G § 2 Præt. Lex naturalis consequitur hominis naturam: sed humana natura est vna secundum totũ, licet sit multiplex secundum partes. aut ergo est vnũ præceptũ tm̃ legis naturæ pp. vnitatem totius, aut sunt multa secundum multitudinem partium naturæ humanæ: & sic oportebit ꝙ etiã ea quæ sunt de inclinatione concupiscibilis, pertineant ad legem naturalem.

§ 3 Præt. Lex est aliquid ad rationem pertinens, vt* supra dictum

H est: sed ratio in homine est vna tantum. ergo solum vnũ præceptum est legis naturalis.

SED CONTRA est, quia sic se habẽt præcepta legis naturalis in homine quãtũ ad operabilia, sicut se habent prima principia in demonstratiuis: sed prima principia indemonstrabilia sunt plura. ergo ẽt præcepta legis naturæ sunt plura.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut* supra dictum est, præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad ra-

I tionem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habẽt ad rationem speculatiuam: vtraq; .n. sunt quædam principia per se nota. Dicitur autem aliquid per se notum dupliciter. Vno modo secundũ se: alio modo, quo ad nos. Secundum se quidem quælibet propositio dicitur per se nota, cuius prædicatũ est de ratione subiecti: contingit tamen ꝙ ignoranti diffinitionem subiecti, talis propositio non erit per se nota, sicut ista propositio, Homo est rationale, est per se nota secundum sui naturam: quia qui dicit hominem, dicit rationale, & tamen ignoranti quid sit homo, hæc propositio non est per se nota: & inde est, ꝙ

K sicut dicit* Boet. in lib. de Hebdomad. Quædã sunt dignitates, vel propositiones per se notæ cõiter omnibus: & huiusmodi sunt illæ propositiones, quarum termini sunt omnibus noti, vt, Omne totum est maius sua parte. &, Quæ vni & eidem sunt æqualia, sibi inuicem sunt æqualia. Quædam uero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus, qui terminos propositionum intelligunt quid significent: sicut intelligenti, ꝙ angelus non est corpus, per se notũ est, ꝙ non est circunscriptiue in loco, qđ non est manifestum rudibus, qui hoc non capiunt. In his aũt quæ in apprehensione hominum cadunt, quidam ordo inuenitur. Nã illud qđ primo cadit in apprehensione, est* ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quæcũq; quis apprehen-

In lib. An omne quod ē, bonū sit. circa princ.

D. 548. 564 565.

suam speciem vocantur materialiter sumpti. v. g. comedere in cœna aut prãdio gallinam, est actus virtuosus vni, & vitiosus alteri, & sic de aliis. In quarto, ꝙ resolutio doctrinæ authoris ex calce corporis articuli sumenda est, quomodo .s. rectitudo in propriis conclusionibus naturalis legis nõ est eadem apud omnes .s. propter defectum in paucioribus: & caue ne misceas ius humanum, sed infra latitudinẽ naturalis iuris, vel contra, aut præter illud, notare, & discurre. In quinto, ꝙ proprie loquitur de primis præceptis, & secundis. Nõ solum nanque prima simpliciter, sed prima in quolibet ordine sũt immutabilia omnino, salua tamen dispensatione diuina, vt infra diffusius patebit, cui natura omnis subiecta est. In sexto autem articulo secundaria præcepta etiam pro primis principiis ĩ tali ordine supponunť, & delebilia dicunť a cordibus hominum, quæ non apud omnes per se nota sunt vt præcepta prima simpliciter. Ex tali nanque ignorantia emanat illud, Omne iuuans statuit Iupiter esse pium.

q. 90. & 92. art. 2.

q. 90. art. 1.

q. 90. art. 1. ad 2. & q. 91. art. 3.

apprehendit: & ideo primum principium indemonstrabile est, ꝙ non est simul affirmare & negare, quod fundatur supra rationem entis, & non entis, & super hoc principio omnia alia fundantur, vt dicitur in 4. *Meta. Sicut autem ens est primum quod cadit in apprehẽsione simpliciter, ita bonum est primum quod cadit in apprehensione practicę rationis, quæ ordinatur ad opus. Omne. n. agens agit pp finem, qui habet rationem boni: & ideo primũ principium in ratione practica est, quod fundatur supra rationem boni, quę est, Bonum est, qd̃ oĩa appetũt. Hoc est ergo primum præceptum legis, ꝙ bonum est faciendum & prosequendum, & malum vitandum: & super hoc fundantur omnia alia præcepta legis naturæ, vt. s. omnia illa facienda, vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana. Quia vero bonum habet rationem finis, malum aũt rationem contrarij: inde est, ꝙ omnia illa ad quę homo habet naturalem inclinationem, rõ naturaliter apprehendit vt bona, & per consequens vt opere prosequenda, & contraria eorum vt mala & vitanda. secundum igitur ordinem inclinationum naturalium est ordo præceptorum legis naturæ. Inest. n. primo inclinatio homini ad bonum secundum naturam, in qua cõicat cum omnibus substantijs, prout. s. quælibet substantia appetit conseruationem sui esse secundum suam naturam: & secundum hanc inclinationem pertinẽt ad legem naturalem ea, per quæ vita hominis conseruatur, & contrarium impeditur. Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia ſm naturam, in qua cõicat cum cęteris animalibus: & secundum hoc dicuntur ea esse de lege naturali, quæ natura omnia animalia docuit, vt est commistio maris & fœminæ, & educatio liberorum, & similia. Tertio modo inest homini inclinatio ad bonum secundum naturã rationis, quæ est sibi propria: sicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc, ꝙ veritatem cognoscat de Deo, & ad hoc ꝙ in societate viuat: & secundum hoc ad legem naturalem pertinent ea, quæ ad hmõi inclinationem spectant, vtpote ꝙ homo ignorantiã vitet, ꝙ alios nõ offendat cũ quibus debet conuersari & cętera hmõi quæ ad hoc spectãt.

Text. 9. per multos textus.

B

C

D

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ omnia ista præcepta legis naturæ, inquantum referuntur ad vnum primum præceptũ, habent rõnem vnius legis naturalis.

Ad 2m dicendum, ꝙ omnes huiusmodi inclinationes quarumcunq; partium naturæ humanæ, puta, concupiscibilis & irascibilis, secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem, & reducuntur ad vnum primum præceptum, vt * dictum est: & secundum hoc sunt multa præcepta legis naturæ in seipsis, quæ tamen communicant in vna radice.

In corp. ar.

Ad 3m dicendum, quòd ratio etsi in se vna sit, tamen est ordinatiua omniũ, quę ad homines spectant: & secundum hoc sub lege rationis continentur omnia ea, quæ ratione regulari possunt.

Articvlvs iii.

Vtrum omnes actus uirtutum sint de lege naturæ.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur ꝙ non oẽs actus virtutũ sint de lege naturæ. Quia vt supra * dictũ est, de rõne legis est, vt ordinetur ad bonum cõe: sed quidã virtutum actus ordinantur ad bonũ priuatũ alicuius, vt patet præcipue in actibus tẽperãtię. nõ ergo oẽs actus virtutũ legi subdunt naturali.

4. di. 3. q. 1. ar. 3. q. 1. ad 4.

*q. 90. ar. 2.

A ¶ 2 Præt. Omnia peccata aliquibus virtuosis actibus opponuntur. si igitur omnes actus virtutum sint de lege naturæ, videtur ex consequenti, quòd omnia peccata sint contra naturam: quod tamen specialiter de quibusdam peccatis dicitur.

¶ 3 Præt. In his quæ sunt ſm naturã, oẽs conueniunt: sed in actibus virtutum non omnes conueniunt. aliquid. n. est virtuosum vni, quod est alteri vitiosum. ergo non omnes actus virtutum sunt de lege naturæ.

Sed contra est, qd̃ * Dam. dicit i 3. li. ꝙ virtutes sũt naturales. ergo & actus virtuosi subiacẽt legi naturæ.

Cap. 14. nõ procul a fine.

Respon. Dicendum, ꝙ de actibus virtuosis dupliciter loqui possumus. Vno modo inquantũ sunt virtuosi: alio modo inquantum sunt tales actus in proprijs speciebus considerati. Si igiť loquamur de actibus uirtutum inquantum sunt virtuosi, sic oẽs actus virtuosi pertinent ad legem naturæ. * dictum est. n. ꝙ ad legem naturæ pertinet omne illud, ad quod homo inclinatur secundum suã naturam. Inclinatur autem vnumquodq; naturaliter ad operationem sibi conuenientem secundum suã formam, sicut ignis ad calefaciendum: vnde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc, ꝙ agat secundum rationem, & hoc est agere secundum virtutem: vnde ſm hoc oẽs actus virtutum sunt de lege naturali. dictat. n. hoc naturaliter vnicuiq; propria ratio, vt virtuose agat. Sed si loquimur de actibus uirtuosis secundum seipsos, prout. s. in proprijs speciebus considerantur, sic non omnes actus uirtuosi sunt de lege naturæ. Multa enim secundum uirtutem fiunt, ad quæ natura non primo inclinat: sed per rationis inquisitionem ea homines adinuenerunt, quasi utilia ad bene uiuendum.

Ar. præce.

Ad primvm ergo dicendum, quòd temperantia est circa concupiscentias naturales cibi, & potus, & uenereorum, quæ quidem ordinantur ad bonum commune naturæ: sicut & alia legalia ordinantur ad bonum commune morale.

Ad 2m dicendum, quòd natura hominis potest dici uel illa quæ est propria hominis; & secundũ hoc omnia peccata inquantum sunt cõtra rationem, sunt etiam contra naturam, ut patet per Dam. in 2. lib. * uel illa quæ est communis homini, & alijs animalibus: & secundum hoc quædam specialia peccata dicuntur esse contra naturam, sicut contra commistionem maris & fœminæ, quæ est naturalis omnibus animalibus, est concubitus masculorum, quod specialiter dicitur uitium contra naturam.

Cap. 30. & c. 31.

Ad 3m dicendum, quòd ratio illa procedit de actibus secũdum seipsos consideratis. Sic enim propter diuersas hominum conditiones contingit, quòd aliqui actus sunt aliquibus uirtuosi, tanquàm eis proportionati, & conuenientes: qui tamen sunt alijs uitiosi, tanquàm eis non proportionati.

B

Articvlvs iiii.

Vtrum lex naturæ sit una apud omnes.

3. di. 37. ar. 3. cor. Et 4. dis. 33. q. 1. ar. 1. cor. & arti. 2. ad 1.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur ꝙ lex naturæ nõ sit una apud oẽs. Diciť. n. in Decrétis, dist. 1. * quòd ius naturale est, qd̃ in Lege & in Euangelio continetur: sed hoc non est cõmune omnibus, quia ut dicitur Rom. 10. Non omnes obediunt Euangelio. ergo lex naturalis non est una apud omnes.

*distin. 1. in prin. illius.

¶ 2 Præt. Quę sunt secundũ legem, iusta esse dicuntur, ut dicitur in 5. Ethic. † sed in eo libr. dicitur, quòd

†ca. 2. a medio, & cap. 1. & 7. to. 5

A nihil est ita iustū apud oēs, quin apud aliquos diuersificetur. ergo ēt lex naturalis nō est apud oēs eadem.

¶ 3 Præt. Ad legem naturæ pertinet id, ad quod homo secundum naturam suam inclinatur, vt supra dictum est: * sed diuersi homines naturaliter ad diuersa inclinantur, alij quidem ad concupiscentiam voluptatum, alij ad desideria honorum, alij ad alia. ergo non est vna lex naturalis apud omnes. [Ar. 2. huius quæst.]

Sed contra est, qđ Isidorus dicit in lib. Etymologiarum, * Ius naturale est commune omni nationi. [Lib. 5. c. 4.]

Respon. Dicendum, ꝙ sicut supra dictum est, * Ad legem naturæ pertinent ea, ad quæ homo naturaliter inclinatur, inter quæ homini proprium est, vt inclinetur ad agendum secundum rationem; ad rationē autem pertinet ex cōibus ad propria procedere, vt patet ex 1. Physicor. * Aliter tamen circa hoc se habet ratio speculatiua, & aliter practica. Quia enim ratio speculatiua præcipue negotiatur circa necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, absq; aliquo defectu inuenitur veritas in cōclusionibus proprijs, sicut & in principijs communibus: sed ratio practica negotiatur circa cōtingentia, in quibus sunt operationes humanæ: & ideo si in cōmunibus sit aliqua necessitas, † quanto magis ad propria descenditur, tāto magis inuenitur defectus. Sic igitur in speculatiuis est eadem veritas apud omnes tam in principijs, quàm in conclusionibus, licet veritas non apud omnes cognoscatur in conclusionibus, sed solum in principijs, quæ dicuntur communes conceptiones. In operatiuis autem nō est eadem veritas, vel rectitudo practica apud omnes quantum ad propria, sed solum quantum ad communia: & apud illos, apud quos est eadem rectitudo in proprijs, non est æqualiter omnibus nota. Sic igitur patet, quòd quantum ad communia principia rationis siue speculatiuæ, siue practicæ, est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, & æqualiter nota. Quantū vero ad proprias conclusiones rationis speculatiuæ est eadem veritas apud omnes, non tamen æqualiter omnibus nota. Apud omnes enim verum est, quòd triāgulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quamuis hoc non sit omnibus notum: sed quantum ad proprias cōclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes: nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota. Apud omnes enim hoc rectum est, & verum, vt secundum rationem agatur. Ex hoc aūt principio sequitur quasi conclusio propria, quòd deposita sint reddenda, & hoc quidem, vt in pluribus verum est, sed potest in aliquo casu contingere, quòd sit damnosum, & per consequēs irrationabile, si deposita reddantur, puta, si aliquis petat ad impugnandam patriam: & hoc tanto magis inuenitur deficere, quantomagis ad particularia descēditur, puta, si dicatur quòd deposita sunt reddenda cum tali cautione, vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares apponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere, vt non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo. Sic igitur dicendum est, qđ lex naturæ quantum ad prima principia cōmunia, est eadem apud omnes & secundum rectitudinem, & secundum notitiā: sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum cōmunium, est eadem apud omnes etiam vt in pluribus & secundum rectitudinem, & secundum notitiam: sed vt in paucioribus potest deficere & quantum ad rectitudinem propter aliqua particularia impedimenta (sicut etiam naturæ generabiles,

[Ar. 2. huius quæst.] [Tex. 1. 3. & 4. tom. 2.] [† Alias, veritas.]

F & corruptibiles deficiunt, vt in paucioribus propter impedimenta) & etiam quantum ad notitiam: & hoc propter hoc, quòd aliqui habent deprauatam rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ: sicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum, cum tamen sit expresse contra legem naturæ, vt refert Iulius Cæsar in lib. de bello Gallico. [Li. 6. de bello Gallico, parū a medio.]

Ad primum ergo dicendum, ꝙ verbum illud nō est sic intelligendum, quasi oīa quæ in lege & in Euāgelio continentur, sint de lege naturæ, cum multa tradantur ibi supra naturā: sed quia ea quæ sunt de lege naturæ, plenarie ibi tradūtur. vnde cum dixisset G Gratianus, * qđ ius naturale est, quod in lege, & in Euangelio cōtinetur, statim exēplificando subiunxit, Quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri. [Loco in argu. citato.]

Ad 2m dicendum, quòd verbum Philosophi est intelligendum de his quæ sunt naturaliter iusta, non sicut principia communia, sed sicut quædam conclusiones ex his deriuatæ, quæ vt in pluribus habent rectitudinem, & vt in paucioribus deficiunt.

Ad 3m dicendum, ꝙ sicut ratio in homine dominatur, & imperat alijs potentijs, ita oportet ꝙ omnes inclinationes naturales ad alias potentias pertinentes ordinentur secundū rationem. vnde hoc est apud omnes communiter rectum, vt secundum rationem H dirigantur omnes hominum inclinationes.

Articvlvs V.

Vtrum lex naturæ mutari possit. [Supra ar. 4. co. & ad 1. & inf. q. 97 art. 1. ad 1. Et 3. di. 37. ar. 3. cor. Et 4. di. 33. q. 1. ar. 1. cor. ex art. 2. ad 1.]

Ad quintum sic proceditur. Videtur quòd lex naturæ mutari possit. Quia super illud Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam & legem vitæ, dicit glos. * legem literæ, quantum ad correctionem legis naturalis, scribi voluit: sed illud quod corrigitur, mutatur. ergo lex naturalis potest mutari. [* Glos. ordi. ibidem.]

¶ 2 Præt. Contra legem naturalem est occisio innoI centis, & ēt adulterium & furtum: sed ista † inueniuntur esse mutata a Deo, puta, cū Deus præcepit Abrahæ ꝙ occideret filium innocentem, vt habetur Gen. 22. Et cū præcepit Iudæis, vt mutuata Aegyptiorum vasa subriperent, vt habetur Exod. 12. Et cum præcepit Oseæ, vt vxorem fornicariam acciperet, vt habetur Oseæ 1. ergo lex naturalis potest mutari. [† videntur.]

¶ 3 Præt. Isidorus dicit in lib. Etymolog. * quòd cōis omnium possessio, & vna libertas est de iure naturali: sed hæc videmus esse mutata per leges humanas. ergo videtur quòd lex naturalis sit mutabilis. [Lib. 5. cap. 4.]

Sed contra est, quod dicitur in Decretis distin. 5. * Naturale ius ab exordio rationalis creaturæ nec K variatur tempore, sed immutabile permanet. [Dis. 5. circa princip.]

Respon. Dicendum, ꝙ lex naturalis potest intelligi mutari dupliciter. Vno modo per hoc, ꝙ aliquid ei addatur: & sic nihil prohibet legem naturalem mutari. Multa enim supra legem naturalem superaddita sunt ad humanam vitam vtilia tam per legem diuinam, q̄ etiam per leges humanas. Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis, vt s. aliquid desinat esse de lege naturali, qđ prius fuit secundum legem naturalem: & sic quantum ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omnino immutabilis. Quantum autem ad secunda præcepta, quæ diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principijs, sic lex naturalis non immutatur, quin vt in pluribus sit rectum semper

ſemper quod lex naturalis habet. poteſt tamẽ mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus pp aliquas ſpeciales cauſas impedientes obſeruantiam talium præceptorum, vt ſupra dictum eſt.

Ar. præced.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex ſcripta dicitur eſſe data ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem ſcriptam ſuppletum eſt, quod legi naturæ deerat: vel quia lex naturæ in aliquorum cordibus quantum ad aliqua, corrupta erat intantum, vt exiſtimarent eſſe bona, quæ naturaliter ſunt mala, & talis corruptio correctione indigebat.

AD 2^m dicendũ, φ naturali morte moriuntur omnes communiter tã nocentes, q̃ innocentes: quæ quidẽ naturalis mors diuina poteſtate inducitur pp peccatum originale, ſecundum illud 1. Reg. 2. Dominus mortificat, & viuificat: & ideo abſque aliqua iniuſtitia ſm mandatum Dei poteſt infligi mors cuicunque homini vel nocenti, vel innocenti. Similiter etiam adulterium eſt concubitus cũ vxore aliena; quæ quidem eſt ei deputata ſecundũ legem Dei diuinitus traditam. vnde ad quãcunque mulierem aliquis accedat ex mandato diuino, non eſt adulterium, nec fornicatio. Et eadem ratio eſt de furto, quod eſt acceptio rei alienæ. quicquid.n. accipit aliquis ex mandato Dei, q eſt dñs vniuerſorum, nõ accipit abſque voluntate domini, quod eſt furari. Nec ſolum in rebus humanis quicquid a Deo mãdatur, hoc ipſo eſt debitum, ſed &t in rebus naturalibus quicquid a Deo fit, eſt naturale quodammodo, vt in primo dictum eſt.

D. 4.

p. p. q. 105. art. 6. ad 1.

AD 3^m dicendum, φ aliquid dicitur eſſe de iure naturali dupliciter. Vno modo, quia ad hoc natura inclinat: ſicut non eſſe iniuriam alteri faciendã. Alio modo, quia natura non inducit contrarium: ſicut poſſemus dicere, φ hominem eſſe nudum eſt de iure naturali: quia natura non dedit ei veſtitum, ſed ars adinuenit & hoc modo cõmunis omnium poſſeſſio, & omnium vna libertas, dicitur eſſe de iure naturali, qa ſcilicet diſtinctio poſſeſſionum, & ſeruitus non ſunt inductæ a natura, ſed per hominum rationem ad vtilitatem humanæ vitæ. & ſic etiam in hoc lex naturæ nõ eſt mutata niſi per additionem.

ARTICVLVS VI.

Vtrum lex naturæ poſſit a corde hominis aboleri.

Infr. q. 99. ar. 2. ad 2.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd lex naturæ poſſit a corde hominis aboleri. Quia Rom. 2. ſuper illud, Cum Gentes quæ legem non habent &c. dicit gloſſ. quòd in interiori homine per gratiam innouato, lex iuſtitiæ inſcribitur, quam deleuerat culpa: ſed lex iuſtitiæ eſt lex naturæ. ergo lex naturæ poteſt deleri.

Gloſ. ordinar. ibidẽ.

¶ 2 Præt. Lex gratiæ eſt efficacior quàm lex naturæ: ſed lex gratiæ deletur per culpam. ergo multo magis lex naturæ poteſt deleri.

¶ 3 Præt. Illud qđ lege ſtatuitur, inducitur quaſi iuſtũ: ſed multa ſunt ab hominibus ſtatuta cõtra legẽ naturæ. ergo lex naturæ põt a cordibus hominũ aboleri.

Capi. 4. in prin. to. 1.

SED CONTRA eſt, quod Augu. dicit in 2. Confeſſ. Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominũ, quã nec vlla qdẽ delet iniquitas: ſed lex ſcripta in cordib9 hominũ eſt lex naturalis. ergo lex naturalis deleri non poteſt.

Ar. 4. et 5.

RESPON. Dicendum, φ ſicut ſupra dictum eſt, ad legẽ naturalẽ pertinent primo quidẽ quædã præcepta communiſſima, quæ ſunt omnibus nota: quædã autẽ ſecundaria præcepta magis propria; quæ ſunt quaſi concluſiones propinquæ principijs. Quantũ ergo ad illa principia cõmunia, lex naturalis nullo modo poteſt a cordibus hominum deleri in vniuerſali: deletur tamen in particulari operabili, ſecundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile propter concupiſcentiam, vel aliquã aliam paſſionem, vt ſupra dictum eſt. Quantum vero ad alia præcepta ſecundaria, poteſt lex naturalis deleri de cordibus hominum vel propter malas perſuaſiones, eo modo quo etiam in ſpeculatiuis errores cõtingunt circa cõcluſiones neceſſarias: vel etiam pp prauas conſuetudines & habitus corruptos: ſicut apud quoſdã non reputabantur latrocinia peccata, vel etiã vitia contra naturam, vt etiam Apoſt. dicit ad Ro. 1.

q. 77. art. 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, φ culpa delet legem naturæ in particulari, non autem in vniuerſali: niſi forte quantum ad ſecunda præcepta legis naturæ, eo modo quo dictum eſt.

AD 2^m dicendum, quòd gratia etſi ſit efficacior quàm natura, tamen natura eſſentialior eſt homini, & ideo magis permanens.

AD 3^m dicendum, φ ratio illa procedit de ſecundis præceptis legis naturæ, contra quæ aliqui legiſlatores ſtatuta aliqua fecerunt, quæ ſunt iniqua.

QVAESTIO XCV.

De lege humana, in quatuor articulos diuiſa.

DEINDE conſiderãdum eſt de lege humana. ¶ Et primo quidem de ipſa lege ſecundum ſe. Secundo, de poteſtate eius. Tertio, de eius mutabilitate.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, de vtilitate ipſius.
¶ Secundo, de origine eius.
¶ Tertio, de qualitate ipſius.
¶ Quarto, de diuiſione eiuſdem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum fuerit utile aliquas leges poni ab hominibus.

Supr. q. 92. art. 3. Et 2. di. 9. art. 3. cor. ad 2. & ad 5. Et 3. diſ. 40. ar. 2.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd non fuerit vtile aliquas leges poni ab hominibus. Intentio enim cuiuſlibet legis eſt, vt per eam homines fiant boni, ſicut ſupra dictum eſt: ſed homines magis inducuntur ad bonum voluntarij per monitiones, quàm coacti per leges. ergo non fuit neceſſarium leges ponere.

q. 92. ar. 1.

¶ 2 Præt. Sicut dicit Philoſophus in 5. Ethi. † Ad iudicem confugiunt homines ſicut ad iuſtum animatũ: ſed iuſtitia animata eſt melior, quàm inanimata quæ legibus continetur. ergo melius fuiſſet, vt executio iuſtitiæ committeretur arbitrio iudicum, quàm φ ſuper hoc lex aliqua conderetur.

† ca. 4. circa medi. to. 5.

¶ 3 Præt. Lex omnis directiua eſt actuum humanorũ, vt ex ſupradictis patet: ſed cum humani actus conſiſtant in ſingularibus, quæ ſunt infinita, non poſſunt ea quæ ad directionẽ humanorum actuũ pertinent, ſufficienter cõſiderari, niſi ab aliquo ſapiẽte, qui inſpiciat ſingula. ergo melius fuiſſet arbitrio ſapientum dirigi actus humanos, quàm aliqua lege poſita. ergo non fuit neceſſarium leges humanas ponere.

Q. 90. ar. 1. & 2.

SED CONTRA eſt, quod Iſidorus dicit in libr. 5. Etymolog. Factæ ſunt leges, vt earum metu huma-

Li. 5. ca. 20.

na coerceretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia; & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas: sed hæc sunt necessaria maxime humano generi. ergo necessarium fuit ponere leges humanas.

RESPON. Dicendum, quòd sicut ex supradictis patet, (a. 63. art. 3.) Homini naturaliter inest quædam aptitudo ad virtutem: sed ipsa virtutis perfectio necesse est quòd homini adueniat per aliquam disciplinam: sicut etiã videmus, quòd per aliquam industriam subuenitur homini in suis necessitatibus, puta, ĩ cibo & vestitu, quorum initia quædam habet a natura, scilicet rationem & manus: non autem ipsum complementum, sicut cætera animalia, quibus natura dedit sufficienter tegumentum & cibum. Ad hanc autem disciplinam non de facili inuenitur homo sibi sufficiens: quia perfectio virtutis præcipue consistit in retrahendo hominem ab indebitis delectationibus, ad quas præcipue homines sunt proni, & maxime iuuenes, circa quos est efficacior disciplina: & ideo oportet quòd huiusmodi disciplinam, per quam ad virtutem perueniatur, homines ab alio sortiantur: & quidem quantum ad illos iuuenes, qui sunt proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ, vel consuetudine, vel magis diuino munere sufficit disciplina paterna, quæ est per monitiones. Sed quia inueniuntur quidam proterui & ad vitia proni, qui verbis de facili moueri non possunt, necessarium fuit, quòd per vim, vel metũ cohiberentur a malo, vt saltem sic male facere desistentes, & alijs quietam vitam redderent, & ipsi tandem per huiusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quòd voluntarie facerent quæ prius metu implebant, & sic fierent virtuosi. Huiusmodi autem disciplina cogens metu pœnæ, est disciplina legum: vnde necessarium fuit ad pacem hominũ & virtutem, quòd leges ponerentur: quia sicut Philosophus dicit in 1. Politicæ, (Ca. 2. in fi. illius, to. 5.) sicut homo, si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus a lege & iustitia, est pessimum omnium, quia homo habet arma rationis ad explẽdas cõcupiscẽtias & sæuitias, quæ non habent alia animalia.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homines bene dispositi, melius inducuntur ad virtutẽ monitionibus voluntarijs, quàm coactione: sed quidã male dispositi non ducuntur ad virtutem, nisi cogantur.

AD 2.m dicendum, quòd sicut Philosophus dicit 1. Rethor. (Ca. 1. inter princip. & med. to. 6.) Melius est omnia ordinari lege, quàm dimittere iudicum arbitrio. & hoc propter tria. Primo quidem, quia facilius est inuenire paucos sapientes, qui sufficiant ad rectas leges ponendas, quàm multos, qui requirerẽtur ad recte iudicandum de singulis. Secundo, quia illi qui leges ponunt, ex multo tempore considerant quid lege ferendum sit: sed iudicia de singularibus factis fiunt ex casibus subito exortis. Facilius autem ex multis consideratis potest homo videre quid rectum sit, quàm solum ex aliquo vno facto. Tertio, quia legislatores iudicant in vniuersali, & de futuris: sed homines iudicijs præsidentes iudicant de præsentibus, ad quæ afficiuntur amore vel odio, aut aliqua cupiditate: & sic eorum deprauatur iudicium. Quia ergo iustitia animata iudicis non inuenitur in multis, & quia flexibilis est; ideo necessarium fuit in quibuscunque est possibile, legem determinare quid iudicandum sit, & paucissima arbitrio hominum committere.

AD 3.m dicendum, quòd quædam singularia, quæ non possunt lege comprehendi, necesse est committere iudicibus, vt ibidem Philosophus dicit, (D. 453. Li. 1. Rhet. cap. 1. arte med. to. 6.) puta, de eo quod est factum esse, vel non esse, & de alijs huiusmodi.

ARTICVLVS II.

Vtrum omnis lex humanitus posita, a lege naturali deriuetur.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non omnis lex humanitus posita, a lege naturali deriuetur. Dicit enim Philosophus in 5. Ethi. (Cap. 7. in prin. to. 5.) quod iustum legale est, quod principio quidẽ nihil differt, vtrum sic, vel aliter fiat: sed in his quæ oriuntur ex lege naturali, differt vtrum sic, vel aliter fiat. ergo ea quæ sunt legibus humanis statuta, non omnia deriuantur a lege naturæ.

§ 2 Præt. Ius positiuum diuiditur contra ius naturale, vt patet per Isidorum in lib. 5. Etymol. & per Philosophum in 5. Ethic. (Lib. 5. ca. 4. † ca. 7. to. 5.) † sed ea quæ deriuantur a principijs communibus legis naturæ, sicut conclusiones, pertinent ad legem naturæ, vt supra dictum est. (Q. prec. ar. 3. & 4.) ergo ea quæ sunt de lege humana, non deriuantur a lege naturæ.

§ 3 Præt. Lex naturæ est eadẽ apud omnes: dicit enim Philosophus in 5. Ethicorum. (Ca. 7. to. 5.) † quòd naturale ius est, quod vbique habet eandẽ potentiam. si igitur leges humanæ a naturali lege deriuarentur, sequeretur etiam quòd ipsæ essent eædem apud omnes: quod patet esse falsum.

§ 4 Præt. Eorum quæ a lege naturali deriuantur, potest aliqua ratio assignari: sed non omnium quæ a maioribus lege statuta sunt, ratio reddi potest, vt Iurisperitus dicit. ergo non omnes leges humanæ deriuantur a lege naturali.

SED CONTRA est, quod Tull. dicit in sua Rhet. (Li. 2. de inuentione in fol. 4. ante finem lib.) Res a natura profectas, & a cõsuetudine probatas, legum metus & religio sanxit.

RESPON. Dicendum, quòd sicut Aug. dicit in 1. de libr. arb. (ca. 5. paulo post princ. tom. 1.) Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit: vnde inquantum habet de iustitia, intantum habet de virtute legis. In rebus autem humanis dicitur esse aliquid iustum ex eo, quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est lex naturæ, vt ex supradictis patet: (Q. præced art. 2.) vnde omnis lex humanitus posita intantum habet de ratione legis, inquantum a lege naturæ deriuatur. Si vero in aliquo a lege na-

¶ Super Quæstionis nonagesimaquintæ, Articulũ secũdum.

IN ar. 2. quæst. 95. omisso primo, dubium occurrit de secundo modo deriuationis a lege naturali, scilicet per modũ determinationis, inquantum dicitur, quòd est similis determinationi formæ artificialis communis ad specialem, sicut artifex formam domus ad hanc, vel illam figurãm determinat: quia aut intendit de determinatione vniuersalis ad minus vniuersale, vel singulare. & hoc non, tum quia frustra de artificialibus esset sermo magis, quàm de aliis, tum quia tam minus vniuersale, quàm singulare ex vniuersali deriuatur, vt conclusio ex principio. Ex hoc namque, quòd omne malum est fugiendum, deducitur syllogistice conclusio, quòd tale malum, & hoc malũ est fugiendũ: & sic secundus modus coincideret cum primo. Aut intendit determinationẽ formæ ad materiã, vel ecõuerso. Et hoc non, quia vtrique est tradita declaratio sua, sicut artifex determinat formam cõmunem domus ad hanc, vel illam figuram domus. Forma namque domus, & talis figura domus, nõ se habent vt materia & forma, sed vt magis & minus commune, vt patet.

¶ Ad hoc dicitur, quod in lege considerari possunt tria. Primo ipsa materia legis, puta, quia est de punitione, vel de tali pœna. Secundo ipsa vis legis, de qua iam dictũ est, in quo cõsistit. Tertio actus præceptus, vel prohibitus a lege. Si consideremus originem legis pure positiuæ a naturali quo ad materiam, verificari inuenim⁹, quòd oritur a naturali per modum determinationis,

turali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio.

Sed sciendum est, quòd a lege naturali dupliciter potest aliquid deriuari. Vno modo, sicut conclusiones ex principijs: alio modo, sicut determinationes quædã aliquorum communium. Primus quidem modus similis est ei, quo in scientijs ex principijs cõcluduntur nes demonstratiuæ producuntur. Secundo vero modo simile est, qđ in artibus formæ communes determinantur ad aliquid speciale: B sicut artifex formam communem domus necesse est quòd determinet ad hanc, vel illam domus figuram. Deriuantur ergo quædam a principijs communibus legis naturæ per modum conclusionum: sicut hoc quod est non esse occidẽdum, vt conclusio quædam, deriuari potest ab eo quod est, nulli esse faciendum malum. Quædam vero per modũ determinationis, sicut lex naturæ habet, quòd ille qui peccat, puniatur: sed quòd tali pœna, vel tali puniatur, hoc est C quædam determinatio legis naturæ. Vtraque igitur inueniuntur in lege humana posita: sed ea quæ sunt primi modi, continentur in lege humana, non tanquàm sint solum lege posita, sed habẽt etiam aliquid vigoris ex lege naturali: sed ea quæ sunt secundi modi, ex sola lege humana vigorẽ habent.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus loquitur de illis, quæ sunt lege posita per determinationẽ, vel specificationẽ quarundam præceptorum legis naturæ,

AD 2^m^ dicendum, quòd ratio illa procedit de his, quæ deriuantur a lege naturæ tanquàm conclusiones.

AD 3^m^ dicendum, quòd principia communia legis naturæ non eodẽ modo applicari possunt omnibus propter multam varietatem rerum humanarum: & ex hoc prouenit diuersitas legis positiuæ apud diuersos.

AD 4^m^ dicendum, ꝙ verbum illud Iurisperiti intelligendum est in his, quæ introducta sunt a maioribus circa particulares determinationes legis naturalis, ad quas quidem determinationes se habet expertorum & prudentum iudicium, sicut ad quædam principia, inquantum scilicet, statim vident quid congruentius sit particulariter determinandum. Vnde Philosophus dicit in 6. Ethic.* ꝙ in talibus oportet attendere experA torum, & seniorum, vel prudentum in demõstrabilibus enunciationibus & opinionibus non minus, quàm demonstrationibus.

ARTICVLVS III.

Vtrum Isidorus conuenienter qualitatem legis positiuæ describat.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd Isidorus* inconuenienter qualitatem legis positiuæ describat, dicens, B Erit lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuiũ scripta. Supra .n. in tribus cõditionibus qualitatẽ legis explicauerat dicens. Lex erit omne, qđ ratione constiterit duntaxat, quod religioni cõgruat, quod disciplinę conueniat, quod saluti proficiat. C ergo superflue postmodum conditiones legis multiplicat.

¶ 2 Præt. Iustitia est pars honestatis, vt Tullius dicit in 1. de offic.* ergo postquàm dixerat honesta, superflue addit iusta.

¶ 3 Præt. Lex scripta secundum Isidorum,† cõtra consuetudinem diuiditur. non ergo debuit in diffinitione legis poni, ꝙ esset secundum consuetudinem patriæ.

D ¶ 4 Præt. Necessarium dupliciter dicitur, scilicet id quod est necessariũ simpliciter, quod impossibile est aliter se habere, & huiusmodi necessarium non subiacet humano iudicio: vnde talis necessitas ad legem humanam non pertinet. Est etiam aliquid necessariũ propter finem: & talis necessitas idẽ est quod vtilitas. ergo superflue vtrunque ponitur, necessaria, & vtilis.

SED CONTRA est auctoritas ipsius Isidori.*

E RESPON. Dicendum, quòd vniuscuiusque rei quæ est propter finem, necesse est quòd forma determinetur secundum proportionem ad finem: sicut forma serræ talis est, qualis conuenit sectioni, vt patet in 2. Physic.* Quælibet etiam res recta & mensurata oportet quòd habeat formam proportionatam suæ regulæ & mensuræ. Lex autem humana vtrunque habet: quia & est aliquid ordinatum ad finem, & est quædam regula, vel mensura regulata, vel mẽ

tionis, vt in litera dicitur, vt patet facile inducenti. Ex hoc enim iure naturæ, ꝙ mali sunt puniendi, deriuatur determinando punitionem ad talem punitionẽ, & malos ad tales malos, quòd fures sunt suspendendi. Similiter ex hoc iure naturæ, quòd abstinendum est propter cõtemplationẽ &c. determinatur determinando abstinentiam ad priuationẽ esus carnium &c. quòd seruandum est. Et similiter ex hoc naturæ iure, quòd Dei cultui tempus aliquod impendendum est, deriuatur determinatio tẽporis & cultus, quòd die Dominica audiatur Missa, & sic de alijs. Et si hic cõiungas, quòd huiusmodi determinatio nõ cõdat vim legis, nisi fiat ad cõmune bonum ab habente curã multitudinis ratiocinãte & eligẽte magis hoc, q̃ illud sub illo cõmuni, videbis & ꝙ per modum artis, scilicet per rationem & probæresim hæc determinatio fit; & ꝙ hac determinatione non solũ materia legis pure positiuæ, vt deriuaẽ a iure naturę, vt speciale a communi: sed ẽt ipsa vis legis positiuæ, vt dearticulatio quedã iuris naturę proficiscitur eodem modo, vt merito in litera non dicatur, ꝙ ius positiuũ quo ad materiam, aut quo ad vim deriuatur a naturali, sed absolute, vt cõplecteretẽ vtrũque. Ex illis enim communibus conceptionibus habentibus vim legis a natura determinando per electionem authoritatem habẽtis, veniunt propositiones minus commones habentes vim legis ab ipsa determinatione artis gubernatiuæ, quæ a naturali lege proficiscitur. Si autem actos præceptos, vel prohibitos a pure positiua lege tutiuos fueris, videbis ꝙ dum conditur lex positiua, determinatur ius naturale ad positiuum, vt forma ad materiã. Ex hoc enim ꝙ abstinentia e carnibus, & lacticinijs &c iure ponitur esse ieiuniũ, supponitur virtuti tẽperãtiæ talis act⁹, & vitio intemperantiæ cõtrarius actus: & sic determinatur forma virtutis temperantiæ ad talẽ materiam. Et si hoc iunxeris, ꝙ formalis in virtute est de iure naturæ, vt in quęstione pręcedẽte habitum est, clarum erit, ꝙ iuxta istã determinationem ius positiuum determinat naturale, vt formam ad materiam. Et scito, ꝙ hæc tria, quæ diximus, licet sic ordinata videantur, ꝙ prius natura est determinatio materiæ specialis sub communi, deinde applicatio formæ vel virtutis ad materiã, tertio est ius legis: nam prius est constituere hos actus esse virtuosos, vel vitiosos, q̃ præcipere, vel prohibere illos. Si diligenter tamen cõsiderata fuerit differẽtia inter intellectum practicum & speculatiuum, & inter mala ex se, & quia prohibita, apparebit qđ secundo loco est ius legis, quæ præcipiẽdo constituit bona, & prohibendo mala: & sic tertio loco fit applicatio virtutis ad materiam. Et quia commune formaliter respectu specialis est, & in ipsa determinatione cõmunis ad speciale gubernatoris arte authoritatiue facta, applicatio formæ virtutis ad materiã consistit, consequens est ꝙ dum author ius positiuum a naturali originari dicit per modum determinationis, quo ars formam cõmunem ad specialem determinat, nihil dictorum prætermisit: sed dicta omnia sub illo determinationis modo conclusit, quo & speciale formali quodam fluxu a communiori, vt materiale a formali deriuatur.

¶ Ad obiecta autem dicitur, ꝙ aliud est loqui de communi, & aliud de eodem vniuersa-

Cap. 11. ad fin. to. 5.

Li. 5. Ethy. ca. 3. & 21.

Li. 1. in ca. cuius titulus est de 4. virtutibus. † li. 2. ca. 10 & lib. 5. c. 3

Loco in argu. 1. citato

Tex. 88. to. 2.

suratá quadam superiori mensura: quæ quidem est duplex, scilicet diuina lex, & lex naturæ, vt ex supra dictis patet.*Finis autem humanæ legis est vtilitas hominum, sicut etiam Iurisperitus dicit. † Et ideo Isidorus in conditione legis, primo quidem tria posuit, scilicet quòd religioni congruat, inquantum scilicet est proportionata legi diuinæ: quòd disciplinæ conueniat, inquantum est proportionata legi naturæ: quòd saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ, & ad hæc tria omnes aliæ conditiones, quas postea ponit, reducuntur. Nã quòd dicitur, honesta, refertur ad hoc, quòd religioni congruat. Quod autem subditur, Iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporique conueniens, additur ad hoc, quòd conueniat disciplinæ. Attenditur enim humana disciplina primum quidem quantum ad ordinem rationis, qui importatur in hoc, quod dicitur iusta: secundo quantum ad facultaté agentium. debet enim esse disciplina conueniens vnicuique secundum suam possibilitatem, obseruata etiã possibilitate naturæ. Nõ enim eadem sunt imponenda pueris, quæ imponuntur viris perfectis. Et secundum humanam consuetudinem: non enim potest homo solus in societate viuere, aliorum morem non gerens. Tertio quantum ad debitas circunstãtias dicit, Loco, temporique conueniens. qđ vero subdit, Necessaria, vtilis &c. refertur ad hoc, quòd expediat saluti, vt necessitas referatur ad remotionem malorum, vtilitas ad consecutionem bonorum, manifestatio vero ad cauendum nocumentum, quod ex ipsa lege posset prouenire. Et quia, sicut supra dictum est, * lex ordinatur ad bonũ cõmune, hoc ipsum in vltima parte determinationis ostenditur. Et per hoc patet respõsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Isidorus conuenienter ponat diuisionem humanarum legum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q inconueniẽter Isidorus* diuisioné legũ humanarum ponat, siue iuris humani. Sub hoc enim iure cõprehẽdit ius gentiũ, quod ideo sic nominatur, vt ipse dicit, quia eo omnes fere gentes vtuntur: sed sicut ipse di-

F cit, * ius naturale est, quod est commune omnium nationum. ergo ius gentium non continetur sub iure positiuo humano, sed magis sub iure naturali.

¶ 2 Præt. Ea quæ habent eandem vim, non videntur formaliter differre, sed solum materialiter: sed leges, plebiscita, senatusconsulta, & alia huiusmodi quæ ponit, omnia habent eandem vim. ergo videtur, quòd non differant nisi materialiter: sed talis distinctio in arG te non est curanda, cum possit esse in infinitum. ergo inconuenienter huiusmodi diuisio humanarum legum introducitur.

¶ 3 Præt. Sicut in ciuitate sunt principes, sacerdotes, & milites: ita etiam sunt & alia hominum officia. ergo videtur, q sicut ponitur quoddam ius militare, & ius publicum, quod consistit in sacerdotibus & magistratibus: ita etiam debeant poni alia iura, ad alia officia ciuitatis pertinentia.

H ¶ 4 Præt. Ea quæ sunt per accidẽs, sunt prætermittenda: sed accidit legi, vt ab hoc, vel ab alio homine feratur. ergo inconuenienter ponitur diuisio legum humanarum ex nominibus legislatorũ, vt scilicet quædam dicatur Cornelia, quædam Falcidia &c.*

IN CONTRARIVM Authoritas Isidori sufficiat. †

RESPON. Dicendum, q vnũquodque potest per se diuidi secundum id quod in eius ratione I continetur: sicut in ratione animalis continetur anima, quæ est rationalis, vel irrationalis. & ideo animal proprie & per se diuiditur secundum rationale & irrationale, non autem secundum album & nigrum, quæ sunt omnino præter rationem eius. Sunt autem multa de ratione legis humanæ, secundum quorum quodlibet lex humana proprie, & per se diuidi potest. Est enim primo de ratione legis humanæ, vt sit deriuata a K lege naturæ, vt ex dictis patet: * & secundũ hoc diuidi ł ius positiuũ in ius gentium, & ius ciuile, secũdum duos modos, quibus aliquid deriuatur a lege naturæ, vt supra dictum est. * Nam ad ius gentium pertinent ea quæ deriuantur ex lege naturæ, sicut conclusiones ex principijs, vt iustæ emptiones, venditiones, & alia hmói, sine quibus homines adinuicé conuiuere non possunt, qđ est de lege naturæ: quia homo est naturaliter animal sociale, vt pbať in primo Politicę. * Quę vero deriuantur a lege naturæ per modũ particularis determinationis, pertinent ad ius ciuile, secundũ qđ quæ-

Ca.2.to.5.

uniuersaliter distributo. nam in primo sophisma consequentis ad minus cõmune determinate descendendo committitur, in secundo nõ. lex autem naturæ relata ad ius positiuũ non communis vniuersaliter distributi, sed rationis indefinitæ rationé habet. v.g. Non est lex naturę, quòd malus puniatur omni pœna, sed q puniaf indefinite. Et ex hoc cessat secũda obiectio. Meminit autem artificialium: quia determinatio ista per rationem & electioné fit, dum arte gubernatiua fit, sicut & alia artificialia.

Art. præce. & q.91. ar. 2.3. & 4. & q.93. art. 3.

† in Dig. veteri li.1. tit. 3. lega 2. & 24.

¶ In eodem secundo articulo nota, qđ quid est iuris pure positiui ex 5. Ethic. scilicet quod a principio nihil differt, vt ea eo scias discernere quãdo aliquid est solum de iure positiuo, & quando de iure naturæ, vel gẽtiũ.

¶ *Super Quæstionem nonagesimaquintæ Articulũ quartum.*

IN articulo quarto eiusdem q. omisso 3. dubium est circa illa verba, Est & aliquod regimen ex istis cummistum, qđ est optimum: quia hoc aduersatur doctrinæ authoris in pluribus locis, ut patet in prima parte quæst. 103. artic. 3. & in 4. contra Gen. cap. 76. ubi tenet, quòd optimum regimen est regimen unius, & probat, ut patet ibidem.

¶ Ad hoc multipliciter respondetur: primo, quòd regimen unius est optimum respectu aliorum regiminum simpliciũ, non autem commistorum, & ideo nulla est contrarietas. secundu quòd regimen unius est optimum secundum speciem regiminis. Regimé autem commistum est optimum secundum partium dispositionem, ut inferius in quæstio. 105. articul. 1. explicatur, dum litera ista ibi explanatur, dicendo, quòd regimen compositum ex regimine vnius propter virtutem & oppositionem multorum sub ipso principantium propter virtutem, per electioné populi est optimũ, utpote mistũ ex regno, aristocratia, & democratia.

q.90. ar. 2.

Li.4.cap.4.

Li.4.cap.6. in fine.

Li.3.cap.4. in princip.

¶ Tertio dicitur, q quia comparatio est inter distincta secundum id, in quo distinguuntur: propterea cum vnum & idem clauditur in utroque comparatorum, ne comparetur idem ad seipsum, cõparatio intelligitur secundum adiuncta, ac per hoc cum regimen unius, & regimen commistum ex regimine unius & plebis comparantur, ex una parte sumitur regimen vnius, & ex alia regimen mistum, non quatenus includit regimé unius, & addit aliã bonitatem, sed secundum bonitatem adiunctas. & dicitur quòd regimen unius est optimum, vt in pluribus locis a Philosopho, & D.Thom. habes. Cum hoc tamen stat, quòd loquendo de regimine pure humano, consideratis omnibus quæ sunt in misto, regimen mistum est optimum, ut hic & inferius loco allegato habetur. Verum quia in primo sensu comparatio formaliter & simpliciter exercetur, in secundo autem comparatur unum & idem secundum se ad seipsum cum adiunctis bonitatibus, comparatio non est multũ artificiosa: ideo primus sermo, scilicet quòd regimen vnius est optimum, amplectendus est simpliciter. Secũdus autem, scilicet quòd regimen commistum est optimum, pie exponendus & non extédendus est, ne sit causa erroris: & hanc tertiam responsioné sequere vir docte.

In Dig. nouo li. 10. tit. 8. & sequé. & li.9. tit.9. Et i Cod. li. 6. tit. 49. † locu in argu. 1. citat.

* ar. 2. hu9 quæst.

Ar. 2. huius quæst.

quælibet ciuitas aliquid sibi accómode determinat. Secundo est de ratione legis humanæ, quòd ordinetur ad bonum commune ciuitatis. Et secundum hoc, lex humana diuidi potest secundum diuersitatem eorum, qui specialiter dant operam ad bonum commune: sicut sacerdotes pro populo Deum orantes, principes populum gubernantes, & milites pro salute populi pugnantes: & ideo istis hominibus specialia quædam iura aptantur. Tertio est de ratione legis humanæ, vt instituatur a gubernante communitatem ciuitatis, sicut supra dictum est.* Et secundum hoc distinguuntur leges humanæ secundum diuersa regimina ciuitatum, quorum vnum, secundum Philosophum in tertio Politicæ, est regnum, quando scilicet ciuitas gubernatur ab vno: & secundum hoc accipiuntur constitutiones principum. Aliud vero regimen est aristocratia, idest, principatus optimorum, vel optimatum, & secundum hoc sumuntur responsa prudentum, & etiam senatus consulta. Aliud regimen est oligarchia, idest, principatus paucorum diuitum & potentum: & secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam honorariū dicitur. Aliud autem regimen est populi, quòd nominatur democratia: & secundum hoc sumuntur plebiscita. Aliud autē est tyrannicum, quod est omnino corruptum, vnde ex hoc non sumitur aliqua lex. Est etiā aliquod regimen ex istis cōmistum, quod est optimum: & secundum hoc sumitur lex, quam maiores natu simul cū plebibus sanxerunt, vt Isidorus dicit.*

q.90.ar.3.
ca.10.to.5.
Li.2.ca.10. in princi.

¶ Quarto vero de ratione legis humanæ est, φ sit directiua humanorum actuum: & secundum hoc secūdum diuersa, de quibus leges feruntur, distinguuntur leges, quæ interdum ab actoribus nominantur: sicut distinguitur lex Iulia de adulterijs, lex Cornelia de sicarijs, & sic de alijs, non propter actores, sed propter res, de quibus sunt.

Ad primum ergo dicendum, φ ius gentium est quidē aliquo modo naturale homini, secundū qd est rationalis, inquantum deriuatur a lege naturali p modum conclusionis, quæ non est multum remota a principijs. vnde de facili in huiusmodi, homines cōsenserunt. distinguitur tamen a lege naturali, maxime ab eo quod est omnibus animalibus commune.

¶ Ad alia patet responsio ex his, quæ dicta sunt.

¶ Super Quæstionis nonagesimasexta Articulum primum & secundum.

IN articulis 1. & secundo. 96. q. hoc notandum occurrit. primo, quòd cum in secundo articulo cōcludit negatiua de prohibitione omniū vitiorum, intelligitur de omnibus vitiis secundum totā suam latitudinem, idest, omnes eorum actus, & non de omnibus vitiis, idest, habitibus vitiosis, vt patet ex responsione ad primum in articulo tertio, vbi dicitur, φ prohibentur omnia vitia, sed non secundū omnes act° eorum.

QVAESTIO XCVI.

De potestate legis humanæ, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de potestate legis humanæ.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum humana lex debeat poni in communi.

¶ Secundo, Vtrū lex humana debeat omnia vitia cohibere.

¶ Tertio, Vtrum omnium virtutū actus habeat ordinare.

¶ Quarto, Vtrum imponat homini necessitatem, quantum ad forum conscientiæ.

¶ Quinto, Vtrum omnes homines legi humanæ subdantur.

¶ Sexto, Vtrū his qui sunt sub lege, liceat agere præter verba legis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex humana debeat poni in communi magis, quàm in particulari.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non debeat poni in communi, sed magis in particulari. Dicit enim Philosophus in 5. Ethic.* quòd legalia sunt, quæcunque in singularibus legem ponunt, & etiam sententialia, quæ sunt etiam singularia; quia de singularibus actibus sententiæ feruntur, ergo lex non solum ponitur in communi, sed etiā in singulari.

Infra q. 98. art. 6. ad 3. Et 2. 2. q. 147. ar. 3. & 4. cor.
*ca. 7. to. 5.

¶ 2 Præt. Lex est directiua humanorum actuum, vt supra dictum est:* sed humani actus in singularibus consistunt. ergo lex humana non debet in vniuersali ferri, sed magis in singulari.

q. 90. art. 1.

¶ 3 Præt. Lex est regula & mensura humanorū actuū, vt supra dictum est:* sed mensura debet esse certissima, vt dicitur in 10. Metaph.† cum ergo in actibus humanis non possit esse aliquod vniuersale ita certū, quin in particularibus deficiat, videtur φ necesse sit leges non in vniuersali, sed in singularibus poni.

q. 90. art. 1.
†tex. 3. to. 3.

Sed contra est, quòd Iurisperitus dicit,* quòd iura constitui oportet in his, quæ sæpius accidunt: ex his autem, quæ forte vno casu accidere possunt, iura non constituuntur.

In digesti. veteri li. 1. titulo 3. lege 3. 4. & 5.

Respon. Dicendum, quòd quia vnumquodque quod est propter finem, necesse est quòd sit fini proportionatum; finis autem legis est bonum commune: quia, vt Isidorus dicit in lib. Etymolog.* nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium lex debet esse conscripta: vnde oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune, bonum autem commune constat ex multis. & ideo oportet, quòd lex ad multa respiciat, & secundum personas, & secundum negotia, & secundum tempora. Constituitur enim communitas ciuitatis ex multis personis, & eius bonum per multiplices actiones procuratur: nec ad hoc instituitur, quòd aliquo tempore modico duret, sed quòd omni tempore perseueret per ciuium successionem, vt August. dicit in 2. de Ciuitate Dei.*

Li. 5. ca. 21.
Ex li. 2. ca. 21. Et li. 22. ca. 6. habetur tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus in 5. Ethic.† ponit tres species iuris legalis, qd est ius positiuum. Sunt enim quædam, quæ simpliciter in communi ponuntur, & hæc sunt leges communes: & quantum ad huiusmodi dicit, quòd legale est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quando autem ponitur differt, puta, quòd captiui statuto pretio redimātur. Quædam vero sunt quæ sunt communia quantum ad aliquid, & singularia quantum ad aliquid: & huiusmodi dicuntur priuilegia, quasi leges priuatæ, quia respiciunt singulares personas, & tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia: & quantum ad hoc subdit, Adhuc quæcunque in singularibus legem ponunt. Dicuntur etiam quædam legalia, nō quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta, sicut sunt sententiæ, quæ pro iure habentur: & quantum ad hoc subdit, Et sententialia.

†ca. 7. to. 5.

Ad 2m dicendum quòd illud quod est directiuum, oportet esse plurium directiuum: vnde in 10. Meta.* Philosophus dicit, quòd omnia quæ sunt vnius generis, mensurantur aliquo vno, quod est primum in genere illo. Si enim essent tot regulę, vel mēsuræ, quot

tex 4. to. 3.

sunt

sunt mensurata, vel regulata, cessaret vtiq; vtilitas regulæ, vel mensuræ, quæ est vt ex vno multa possint cognosci: & ita nulla esset vtilitas legis, si nō se extēderet nisi ad vnū singularē actū. Ad singulares .n. actus dirigendos dantur singularia præcepta præsidētiū; sed lex est præceptum commune, vt supra dictum est. F

(q. 90. art. 2. & ar. 3. ad 3.)

Ad 3^m^ dicendum, q̄ nō est eadem certitudo quærenda in omnibus, vt in 1. Ethic. dicitur: vnde in rebus contingentibus, sicut sunt naturalia & res humanæ, sufficit talis certitudo, vt aliquid sit verum vt in pluribus, licet interdum deficiat in paucioribus.

(Ca. 2. in prī cip. & ca. 7. a med. to. 5.)

ARTICVLVS II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. G

(Supr. q. 91. ar. 4. co. fin. & q. 93. art. 3. ad 3. & inf. q. 89. art. 2. co. Et 2. 2. q. 69. art. 2. ad 1. & q. 77. ar. 1. ad 1. & q. 78. art. 1. ad 4. Et mal. q. 3. art. 4. ad 6. Et quol. 2. ar. 10. ad 1. & 2. Et Iob. 11.)

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̄ ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. Dicit enim Isidorus in lib. † Etymologiarum, q̄ leges sunt factæ, vt earum metu coerceatur audacia: non autem sufficienter coercētur, nisi quælibet mala cohiberentur per legem. ergo lex humana debet quælibet mala cohibere.

¶ 2 Præt. Intentio legislatoris est ciues facere uirtuosos: sed non potest aliquis esse virtuosus, nisi ab omnibus vitijs compescatur. ergo ad legem humanam pertinet omnia vitia compescere.

¶ 3 Præt. Lex humana a lege naturali deriuatur, vt supra dictum est: * sed omnia vitia repugnant legi naturæ. ergo lex humana omnia vitia debet cohibere. H

(† li. 1. ca. 20. * q. 91. ar. 1. & 3. & q. 93. ar. 3. † li. 1. ca. 5. tom. 1.)

SED CONTRA est, quod dicitur in 1. de lib. ar. † Videtur mihi legem istam, quæ populo regendo scribitur, recte ista permittere, & diuinam prouidentiam vindicare: sed diuina prouidentia non vindicat nisi vitia. ergo recte lex humana permittit aliqua vitia, non cohibendo ipsa.

(Ar. præced.)

RESPON. Dicendum, quòd sicut iam dictum est, * lex ponitur vt quædam regula, vel mensura humanorum actuum: mensura autem debet esse homogenea mensurato; vt dicitur in 10. Metaph. * diuersa enim diuersis mensurantur. vnde oportet, quòd etiam leges imponantur hominibus secundum eorum conditionem: quia, vt Isidorus dicit, * lex debet esse possibilis & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. Potestas autem siue facultas operandi ex interiori habitu, seu dispositione procedit. non enim idem est possibile ei, qui non habet habitum virtutis, & vitioso: sicut etiam non est idem possibile puero, & viro perfecto. & propter hoc non ponitur eadem lex pueris, quæ ponitur adultis. Multa enim pueris permittuntur, quæ in adultis lege puniuntur, vel etiam vituperantur: & similiter multa sunt permittenda hominibus non perfectis virtute, quæ non essent tolerāda in hominibus virtuosis. Lex autem humana ponitur multitudini hominum, in qua maior pars est hominum non perfectorum virtute. Et ideo lege humana non prohibentur omnia vitia, a quibus virtuosi abstinent, sed solum grauiora, a quibus possibile est maiorem partem multitudinis abstinere, & præcipue quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conseruari non posset: sicut prohibentur lege humana homicidia, & furta, & huiusmodi.

(Tex. 3. & 4. tom. 3.) (Li. 2. ca. 21.)

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ audacia pertinere videtur ad inuasionē aliorum: vnde præcipue pertinet ad illa peccata, quibus iniuria proximis irrogatur, quæ lege humana prohibentur, vt dictum est. *

(In cor. art.)

Ad 2^m^ dicendum, quòd lex humana intendit homines inducere ad virtutem, non subito, sed gradatim: & ideo non statim multitudini imperfectorum imponit ea, quæ sunt iam virtuosorum, vt scilicet ab omnibus malis abstineat: alioquin imperfecti huiusmodi præcepta ferre non valentes, in deteriora mala prorumperent, sicut dicitur Prouerb. 30. Qui nimis emungit, elicit sanguinem. & Matt. 9. Quod si vinum nouum, idest præcepta perfectæ vitæ, mittatur in vtres veteres, idest, in homines imperfectos, vtres rumpuntur, & vinum effunditur, idest, præcepta contemnuntur, & homines ex contemptu ad peiora mala prorumpunt.

Ad 3^m^ dicendum, q̄ lex naturalis est quædam participatio legis æternæ in nobis: lex autem humana deficit a lege æterna. Dicit enim Augu. in 1. de lib. arbit. * Lex ista quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur. neque enim quia non omnia facit, ideo quæ facit, improbanda sunt: vnde etiam lex humana non omnia potest prohibere, quæ prohibet lex naturæ.

(Ca. 5. circa ...)

ARTICVLVS III.

Vtrum lex humana præcipiat actus omnium uirtutum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non præcipiat actus omniū virtutum. Actibus enim virtutum opponuntur actus vitiosi: sed lex humana non prohibet omnia vitia, vt dictum est. * ergo etiam nō præcipit actus omnium virtutū.

(Sup. q. 93 ar. 3. ad. 3 & infr. q. 100. art. 2. corp.) (Art. præc.)

¶ 2 Præt. Actus virtutis a virtute procedit: sed virtus est finis legis, & ita quod est ex virtute, sub præcepto legis cadere nō potest. ergo lex humana nō præcipit actus omnium virtutum. I

¶ 3 Præt. Lex humana ordinatur ad bonum commune, vt dictum est: * sed quidam actus virtutum non ordinantur ad bonum commune, sed ad bonum priuatum. ergo lex non præcipit actus omnium virtutum.

(Q. 90. ar. 2.)

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. * quòd præcipit lex fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mansueti. Similiter autē secundum alias virtutes & malitias, hæc quidem iubens, hæc autem prohibens. K

(Cap. 1. post med. to. 5.)

RESPON. dicendum, quòd species virtutum distinguuntur secūdū obiecta, vt ex supra dictis patet. * Omnia autem obiecta virtutum referri possunt vel ad bonum priuatum alicuius personæ, vel ad bonum commune multitudinis: sicut ea quæ sunt fortitudinis potest aliquis exequi vel propter conseruationem ciuitatis, vel ad conseruandum ius amici sui, & simi-

(Q. 54. ar. 2. ad 1. & ar. 2.)

¶ *Super Quæstionem nonagesimasexta Articulum tertium.*

IN articulo tertio, specialiter occurrit dubiū de illa propositione: Omnia autem obiecta virtutum referri possunt ad bonum priuatum alicuius personæ, vel ad bonum commune multitudinis; Nā obiectum supremæ virtutis, in cuius attinctione consistit felicitas, non potest referri ad bonum priuatum, aut commune, quia est superioris naturæ, vt patet in 10. Ethicorum.

¶ Ad hoc dupliciter dicitur, primo q̄ author nō loquitur de omnibus, sed de illis, quorum opposita sunt vitia, ut patet in toto processu arti: Virtutes autem intellectuales speculatiuæ, de quibus fit obiectio, non opponunt vitiis, sed ignorantiæ prauæ dispositionis. Sed hæc responsio dissonat ab uniuersali simpliciter, ut in litera fit: & a calce corporis articuli, ubi dicitur, q̄ a legislatore ordinatur pertinētia ad bonam disciplinam, per quā ciues informantur, ut commune bonū iustitiæ & pacis cōseruent. Cōstat enim non nihil ad hæc conferre disciplinam speculatiuam, licet mediate. Secundo ergo dicitur

tur quòd obiecta virtutum possunt dupliciter sumi, primo secū dum se: & sic falsum est, ꝙ possunt recte referri in bonum priuatum, aut publicum. Secundo, secundū actus, quibus homo attingit illa. & sic nihil prohibet omnium virtutū obiecta ad priuatū, vel publicum bonum recte referri posse. Nam licet Deus gloriosus non sit referibilis recte in meum, vel cuiusque creaturæ bonum: actus tamen quibus contemplamur illum in nostrum bonum, recte referuntur & secundum se, & secundū vtilitates consequentes. Et hoc sufficit præsenti intentioni ad concludendum, ꝙ lex humana de actibus omnium virtutum intellectualium & moraliū disponere potest: & disponit de speculatiua sapientia, dum homines aliquos illi vacare iubet, vt sapientes facti, etiā ad minora iudicāda potentiores sint &c.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum quartum.*

IN articulo quarto eiusdem quæst. aduerte diligenter, vt scias applicare conditiones legis iustæ, vel iniustæ, ad particulares leges: quia inde multos casus conscientiæ in gabellis, & grauaminib⁹, & huiusmodi publicis clarificabis: præsertim ex fine, & æqualitate ꝓportionali, quam tenetur saluare iustitia distributiua. D.1045. D.1047.

¶ In eodem articulo quarto dubium occurrit, an lex humana ita obliget in foro conscientiæ, quòd homo teneatur mori pro eius obseruatione. In cor. art. Et est occasio dubitandi, quia quidam dicunt, ꝙ ius positiuum non habet hāc potestatem, nisi in causa fidei, vel tuendæ reipublicæ, propterea inquiunt, quòd licite propter euitandam mortem, celebrare quis potest coram excommunicatis nominatim &c. & omnia positiua iura non seruare. 2.2.qō. 60. ar.5.ad 1.

¶ Sed hanc opinionem esse erroneam multipliciter monstratur. Primo ex ratione tacta in litera, scilicet quia quilibet homo nō solum secundum id quod habet, sed hoc ipsum quod est, multitudinis est: sicut quælibet pars id quod est, totius est. Ex hoc nanque sequitur, quòd lex humana, quæ sicut quælibet alia lex ad commune bonum respicit, potestatem habet supra id quod est quilibet homo, ac per hoc super vitam ipsius: ac per hoc potest disponere, & ordinare de expositione vitæ cuiusque pro cōmuni bono, pro quo fit omnis lex, vt in quæstionis nonagesimæ articulo secundo dictum est. Amplius, lex humana est præceptiua, & obligatiua ad peccatū mortale, vt manifeste patet, cum præcipitur aliquid sub pœna excōmunicationis latæ sententiæ, vel sub pœna capitis. ergo est constitutiua alicuius act⁹ in hoc, quòd sit peccatum mortale. ergo est obligatiua ad euitādum magis actum illum, quàm mortē corporalem: quia mors animæ fugiēda est magis quàm mors corporis. Perinde est ergo dicere, quòd lex humana non potest obligare hominē ad mortē pro sui obseruatione: & dicere, ꝙ lex humana non potest constituere aliquem actum in hoc, quòd sit peccatum mortale, immo in hoc, quòd sit peccatum: quia etiam pro vitando veniali tenetur homo mori. D.797. Et cōfirmatur, quia homo tenetur poti⁹ mori, quam contrahere matrimonium siue dispensatione cum sorore consobrina: & tamen hoc solo positiuo iure est prohibitum. Similiter sacerdos tenetur mori potius, quàm Missā celebrare absque calice, corpali', altari, & lumine, vestibus sacerdotalib⁹, & alijs requisitis ex iure humano. Accedit ad hęc Cap. Sacris, de his quæ vi metusue causa fiunt: vbi in materia iuris positiui, scilicet de incursu excommunicationis propter participationē cum excommunicato, Innocentius tertius dicit, quòd metus non excusat ab excommunicatione: quia potius debet mori, quam peccare mortaliter. Vnde totum oppositum illius opinionis est rerum

...le est in alijs. Lex autem, vt dictū est, q.90. ca.2. ordinatur ad bonum commune, & ideo nulla virtus est, de cuius actibus lex præcipere non possit: non tamen de omnibus actib⁹ omnium virtutū lex humana præcipit, sed solum de illis, qui ordinabiles sunt ad bonū cōmune vel immediate, sicut aliqua directe ꝓpter bonum cōmune fiunt: vel mediate, sicut cum aliqua ordinantur a legislatore pertinentia ad bonam disciplinam, per quam ciues informantur, vt cōmune bonum iustitiæ & pacis conseruent.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ lex humana non prohibet omnes actus vitiosos secundum obligationem præcepti, sicut nec præcipit omnes actus virtuosos: prohibet tamen aliquos actus singulorum vitiorum, sicut etiam præcipit quosdam actus singularum virtutum.

Ad 2^{m} dicēdum, quòd aliquis actus dicitur esse virtutis dupliciter. Vno modo ex eo, quòd homo operatur virtuosa: sicut actus virtutis iustitiæ est facere recta, & actus fortitudinis facere fortia: & sic lex præcipit aliquos actus virtutum. Alio modo dicitur actus virtutis, quia aliquis operatur virtuosa eo modo quo virtuosus operatur: & talis actus semper procedit a virtute, nec cadit sub præcepto legis: sed est finis, ad quem legislator ducere intendit.

Ad 3^{m} dicendum, quòd non est aliqua virtus, cuius actus non sint ordinabiles ad bonum commune, vt dictum est, vel mediate, vel immediate.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientiæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ lex humana non imponat homini necessitatē in foro conscientiæ. Inferior enim potestas nō potest imponere legē in iudicio superioris potestatis: sed potestas humana quæ fert legē humanā, est infra potestatē diuinā. ergo lex humana non pōt imponere legem quantum ad iudicium diuinum, quod est iudicium conscientiæ.

§ 2 Præt. Iudiciū conscientiæ maxime depēdet ex diuinis mādatis: sed quandoq; diuina mādata euacuantur per leges humanas sm illud Matt 15. Irritum fecistis mādatū Dei ꝓpter traditiones vestras. ergo lex humana non imponit homini necessitatē quātū ad cōscientiam.

§ 3 Præt. Leges humanæ frequenter ingerunt calumniā, & iniuriam B hominibus, sm illud Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas: & scribentes, iniustitias scripserūt, vt opprimerēt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei: sed licitū est vnicuiq; oppressionem & violentiam euitare. ergo leges humanæ non imponunt necessitatem homini, quantum ad conscientiam.

Sed contra est, quod dicitur 1. Pet. 2. Hæc est gratia, si propter C conscientiam sustineat, quis tristitias, patiens iniuste.

Respon. Dicendū, ꝙ leges positę humanitus, uel sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro cōsciētiæ a lege æterna, a qua deriuātur, sm illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum cōditores iusta decernunt. Dicūtur autē leges iustæ & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum cōmune: & ex actore, quando scilicet lex lata nō D excedit potestatem ferentis: & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonū cōmune. Cum enim vnus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis: sicut & quælibet pars id quod est, est totius. vnde & natura aliquod detrimentum infert parti, vt saluet totum. Et sm hoc leges huiusmōi onera proportionabiliter inferentes, iu- E stæ sunt, & obligant in foro cōsciētiæ, & sunt leges legales. Iniustę autem sunt leges dupliciter. Vno modo per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis. Vel ex fine, sicut cum aliquis præsidens leges imponit onerosa subditis, non pertinentes ad vtilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam. Vel etiam ex actore, sicut cum aliquis legem fert vltra sibi commissam potestatem. Vel ēt ex forma, puta, cum inæqualiter

rum. Illic nanque putat, quod regulariter lex positiua non obligat ad morté pro sui obseruatione quantumcunque præcipiat. in casu autem, scilicet pro fide, vel patria, sic.

¶ Nos autem secundū veritatē dicimus, quod vniuersaliter lex præceptiua obligat ad morté pro sui obseruatione in casu auté non ex benignitate legū, vt forte accidit in lege de vitandis excōmunicatis, de qua quia non est ad propositū nisi exempla riter, nihil dico, nisi quòd dicentes, quod tō licet ex metu cadentem in constanté virū celebrare corā excōmunicatis, quia lex humana nō obligat ad mortem pro sui obseruantia, errant: & nisi aliunde huic metui subueniāt, falsa est doctrina excusans participationé ex metu, sicut de aliis dictū est. Et aduerte hic diligentissime, quod quia lex positiua præcipiē do, seu statuendo, facit de actibus indifferentibus virtuosos, vel vitiosos, dum sub aliqua virtute, aut vitio actum determinat fore. præcipiendo enim abstinentiā, ponit actum illum sub tēperantia: præcipiēdo solutionem gabellæ, ponit actū illum sub iustitia: præcipiendo cultum diuinum, ponit sub religione, & sic de aliis. Et propterea si cui in foro conscientiæ tenetur quis ad actus virtutum, & ad euitandos actus vitiorū, nec excusatur metu &c. ita nō excusat ab iniustitia, a sacrilegio &c. qui determinata sic a lege cōtemnit, aut incurrit &c.

Lib. 1. ca. 5. paruū a prī cip. tom. 1.

onera multitudini dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum cómune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ, quàm leges: quia sicut Augu. dicit in lib. de lib. arb. lex esse non videtur, quæ iusta nō fuerit: vnde tales leges non obligant in foro conscientiæ, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem, propter quod etiam homo iuri suo debet cedere, secundum illud Matt. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo alia duo: & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium.

¶ Alio modo leges possunt esse iniustæ per contrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrānorum inducétes ad idololatriā, vel ad quodcunque aliud, quod sit cōtra legem diuinam. & tales leges nullo modo licet obseruare: quia sicut dicitur Act. 4. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut Apostolus dicit ad Romanos 13. Omnis potestas humana a Deo est: & ideo qui potestati resistit in his quæ ad potestatis ordinem pertinent, Dei ordinationi resistit: & secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam.

Ad 2^{m} dicendum, quòd ratio illa procedit de legibus humanis, quæ ordinantur contra Dei mandatum, & ad hoc ordo potestatis non se extendit: vnde in talibus legi humanæ non est parendum.

Ad 3^{m} dicendum, quod ratio illa procedit de lege, quæ infert grauamen iniustum subditis, ad quod etiam ordo potestatis diuinitus concessus non se extendit. vnde nec in talibus homo obligatur vt obediat legi, si sine scandalo, vel maiori detrimento resistere possit.

Articvlvs V.

Vtrum omnes subijciantur legi.

G Ad qvintvm sic proceditur. Videtur quòd non omnes legi subijciantur. Illi enim soli subijciuntur legi, quibus lex ponitur: sed Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. quod iusto non est lex posita. ergo iusti non subijciuntur legi humanæ.

§ 2 Præt. Vrbanus papa dicit, & habetur in Decretis 19. quæst. 2. Qui lege priuata ducitur, nulla ratio exigit vt publica constringatur: lege autem priuata Spiritus

H sancti ducuntur omnes viri spirituales, qui sunt filij Dei, secundum illud Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. ergo non omnes homines legi humanæ subijciunt.

19. quæst. 2. ca. duæ sūt a medallī.

§ 3 Præt. Iurisperitus dicit, quòd princeps legibus solutus est: qui autem est solutus a lege, non subditur legi. ergo non omnes subiecti sunt legi.

In ff. dig. veteri li. 1. tit. 3. lege 30.

Sed contra est, quod Apost. dicit Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita

I sit: sed non videtur esse subditus potestati, qui non subijcitur legi, quā fert potestas. ergo omnes homines debent esse legi subiecti.

Respon. Dicendū, quod sicut ex supra dictis patet, lex de sui ratione duo habet. Primo quidem, quod est regula humanorum actuum. Se-

Q. 90. ar. 1.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum quintum.*

In artic. 5. eiusdem quæst. 96. nota, quod cum in litera dicitur, quod iusti non subsunt legi, vi coactiuæ, potest dupliciter intelligi. Primo, quod lex non habet vim coactiuam super iustos. Et hic sensus est falsus: quia super omnes subditos tam lex viua, quam pro

K mulgata habet potestatem coactiuā: quàmuis in iustos non exerceat coactionem, quia non oportet. Secundo, quod iustus ex parte sua non subijcitur legi, vt coactus: & hic sensus & verus & inuenius, quia iustus voluntarie legi subijcitur.

¶ In eodem 5. artic. in responsione ad tertium, dubium occurrit, quomodo stāt hæc duo simul, quod princeps obligetur quo ad Deū, ita quòd peccat non seruando legem: & quod lex non habet vim coactiuam super eum. Si enim peccat humanam legem transgrediendo, obligatus est legi proculdubio obliganti eum, ac per hoc uim coactiuā in eum habenti, quàmuis non exercenti. & si eū nō pōt cogere, lex eū nō obligat: & si nō obligat lex principē, princeps nō obligatur: & si non obligatur, non peccat non seruando eam. Et confirmatur declarandu: quia quantumcunque sapiens aliquis, vt Plato, vel Aristot. leges excogitet optimas pro bono communi, & diuulgentur, quia non habent uim coactiuam, sed ostensiuam tantum, constat quòd non obligant prin-

F cipem, aut alios. ergo lex a principe condita licet ostensiuam vim habeat, quomodo debeat ipse se habere, non tamen obligat eū, quia coactiuam uim super eum non habet. Et augetur dubium ex ratione in litera assignata de ui coactiua legis, arguendo sic. Lex non habet vim directiuam, nisi ex principis potestate. ergo secundum vim directiuam non obligat principem. Assumptum patet: quia seclusa potestate principis, lex nō est lex, nisi æquiuoce, vt leges Platonis, quæ monstrant tantum. Consequētia est nota, quia nullus a propria potestate obligatur, sicut nec cogitur, vt in litera dicitur. Et confirmatur, quia afferenda est causa obligatiua principis ad obseruantiam suæ legis: Deus immediate nō est, quia nullum est ibi opus Dei immediate, vt patet. Communitas multitudinis nō est, quia subiecta est principi, vt supponitur. de tali enim principe est sermo, vel saltem de lege ppria principis, quę non fit a multitudine. Volūtas propria non pacto, non voto, non iuramēto, & breuiter non contractu, aut vinculo quocunque interueniente est. ergo &c. Cōfirmatur hoc, quia non est minus libera in se voluntas principis ex hoc, quòd præcepit subditis, quam si non præcepisset eisdem. Sed lex nihil aliud est quàm præceptum ad subditos: quia est effectus potestatis gubernatiuæ, quæ est principiū dirigēdi aliud inquantum aliud, vt patet in quinto & nono Metaphysicorum. ergo.

¶ Ad hoc dubium tanto difficilius, quanto in litera sola authoritate doctrinam dedit hanc, dicitur, quod cum princeps non subijciatur legi, nisi quo ad Deum, quod idem est quòd subijci legi in foro conscientiæ, ex eodem habet uim lex obligandi principē, vnde habet uim obligandi in foro conscientiæ. Vt autem in articulo quartò dictum est, lex habet uim obligatiuam in foro conscientiæ ab æterna lege, a qua deriuatur. oportet igitur vt lex habeat uim obligatiuā principis ab æterna lege. Et quemadmodum lex humana non deriuatur ab æterna immediate, sed mediante lege naturæ: ita habet mediante illa uim obligatiuā in foro cōscientiæ. Est nanque de iure naturæ, vt quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: & cōsequenter, vt ius quod tibi nō vis, alteri nō statuas: ac per hoc cum quis alteri legem ponit, & non sibi, naturæ ius violat. sicut etiam subditus inobediens principis legi, naturæ ius, dictans quòd iustis ad commune bonum ab habente potestatem statutis parendum est, violat, ab æterna lege vim humanæ legi tribuens. Et hanc rationem quo ad primam eius partem author in litera sub authoritate canonis induxit: ex hac autem radice, quòd scilicet lex humana est obligatiua in foro conscientiæ, & principis, & subditorum ex lege æterna medio iure naturæ prouenit, quòd cum in lege sint duæ vires, scilicet directiua & coactiua, & inter eas sit habita superius ex artic. 2. quæstione

cundo, quòd habet vim coactiuam. Dupliciter ergo aliquis homo potest esse legi subiectus. Vno modo, sicut regulatum regulæ: & hoc modo omnes illi, qui subduntur potestati, subduntur legi, quam fert potestas. Quòd autem aliquis potestati non subdatur, potest contingere dupliciter. Vno modo, quia est simpliciter absolutus ab eius subiectione: vnde illi qui sunt de vna ciuitate, vel regno, non subduntur legibus principis alterius ciuitatis, vel regni, sicut nec eius domino. Alio modo, secundum quod regitur superiori lege, puta, si aliquis subiectus sit proconsuli, regulari debet eius mãdato, non tamẽ in his, quæ dispensantur ei ab imperatore: quantũ enim ad illa nõ astringitur mandato inferioris, cũ superiori mandato dirigatur. & secundũ hoc contingit, q aliquis simpliciter subiectus legi secundũ aliqua, legi non astringitur, secũdum quæ regitur superiori lege. Alio vero modo dicitur aliquis subiectus legi, sicut coactum cogenti: & hoc mõ homines virtuosi & iusti non subdũtur legi, sed soli mali. Quod enim est coactum & violẽtum, est contrarium voluntati. voluntas autem bonorum consonat legi, a qua malorum voluntas discordat: & ideo secundum hoc boni non sunt sub lege, sed solum mali.

AD PRIMVM ergo dicendum, **B** quòd ratio illa procedit de subiectione, quæ est per modum coactionis. Sic enim iusto non est lex posita: quia ipsi sibi sunt lex, dum ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis, sicut Apostolus ad Rom. 2. dicit: vnde in eos non habet lex vim coactiuam, sicut habet in iniustos.

AD 2m. dicendum, quòd lex Spiritus sancti est superior omni lege humanitus posita. & ideo viri spirituales secundum hoc, **C** quòd lege Spiritus sancti ducuntur, non subduntur legi, quantum ad ea quæ repugnant ductioni Spiritus sancti: sed tamen hoc ipsum ẽ de ductu Spiritus sancti, quòd homines spirituales legibus humanis subdantur, secundum illud 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.

quæst. 9?. differentia talis, quòd vis directiua respicit ipsos actus licitos, vel illicitos, aut indifferentes: coactiua autem pœnam inductiuam ad obseruantiam legis. Prouenit, inquam, primo, quòd vis obligatiua humanæ legis in foro conscientiæ ad vim directiuam legis: impositiua autem pœnæ ad vim coactiuam legis spectat. Prouenit secundo, quod licet vtraque vis directiua scilicet, & coactiua, sup potestate principis fundetur: quia neutra vis in suo robore est, nisi ab habente potestatem. Differunt tamen multũ quo ad actum, quia vis coactiua actum suum, q est cogere ac punire inuitum, non potest exercere nisi sola potestate principis. Nã nemo enim potest aliquem punire inuitũ; nisi principis authoritate. vis autem directiua actum suum, qui est dirigere, exercet ex æterna legis authoritate, ex quo semel ab humana potestate lex est condita. Et quia frustra est potẽtia, quæ non est reducibilis ad actũ, ideo vis coactiua legis humanæ non extendit se ad eum, respectu cuius non est reducibilis ad actũ: ac per hoc non extẽdit se ad principem, qui non potest a sua potestate cogi, vt in litera dicitur: sed ad aliosquos, etsi nõ puniatur, puniri tñ possũt a principis ptãte inuiti. Vis aũt directiua eiusdẽ extẽdit se ad oẽs, principes, scilicet & subditos: quia actus eius respectu omnium exercetur. dirigitur enim quis a seipso & ab alio. Et rursus non est amplius in potestate principis opus ad actum directionis, ex quo condita est lex, sed authoritate æternæ legis humana lex actum directionis exercet. ¶ Ex his autem facile patet solutio obiectorum. Ad primum siquidem dicitur quòd nulla repugnantia est dictorum: quia altera est vis obligatiua legis humanæ in foro conscientiæ, seu quo ad Deum: & altera vis coactiua eiusdem, qua homo hominem puniendo iudicat. & q prima habet locum in principe, non secunda: quia hominem non habet supra se, vt in litera dicitur. Et ex hoc prouenit, quòd Papa nulla iuris humani pœna ligatur, quantumcunque contra leges faciat. Ad confirmationẽ, seu declarationẽ dicitur, quòd leges scriptæ a sapientibus non habentibus curam communitatis non solum carent vi coactiua, sed etiam directiua: habent enim solum vim ostensiuam, vt ex dictis patet. Ad augmentum dubii dicitur, quòd vis directiua legis humanæ potest sumi vel quo ad substantiam, vel quo ad operationem. Et secundum substantiam, non est nisi a potestate principis, sicut vis coactiua: secundum vero operationem, falsum est, q non est nisi a potestate principis: quoniã, vt ostensum fuit, ex quo lex condita est a potestate principis, vis directiua dirigitur obligando in cõscientiæ foro authoritate legis æternæ absque quacunque operatione potestatis principis, qđ non accidit in vi coactiua quo ad eius operationem, vt ex dictis patet. Dicitur secundo, q esse a sola potestate principis; licet sit ratio quòd vis coactiua non se extendit ad principẽ, non tñ est ratio, quòd vis directiua non se extendat ad eundem: quia nemo cogitur a seipso, sed dirigitur & obligatur a seipso. Prima responsio negat assumptum quo ad actum: secunda sequelam. Ad confirmationem petentem causam obligatiuã principis ad obseruantiã propriæ legis, dicitur, quòd est causa duplex, idest, propria volũtas, & lex æterna. Propria autem voluntas non quæ eligit obligationem libere, vel contractu aliquo, sed quæ eligit legem promulgare. Ex hoc namque ipso, q voluntarie legem promulgat, vult ordinationem illam habere vim legis: & quia ordinationẽ aliquã obtinere vim legis est sortiri ab æterna lege vim directiuã

A in foro conscientiæ, cui etiam princeps subiicitur: ideo ex propria voluntate principis, & ex æterna lege vim obligatiuã principis in foro conscientiæ lex humana habet, quàmuis diuersimode, quia ab æterna lege sicut a causa, a qua est vis obligatiua huiusmodi: a voluntate vero principis sicut a determinante causam vniuersalem ad effectum specialem. sicut in naturalibus causa vniuersalis, puta, Saturnus respectu rerum fixarum, determinatur ad specialem effectum, puta, ossa a semine talia producente animal habens ossa. Sicut enim producere tale animal sub Saturno, est determinare ipsum ad ossa producẽda in illo: ita cõstituere legẽ sub Deo, est determinare Deũ ad cõmunicãdũ vim obligatiuam in foro conscientiæ legi. & sicut ossa reducuntur in Saturnum, vt causam, ita vis ista obligatiua in legem æternam. Et per hoc patet responsio tam ad id quod dicitur, quòd Deus nihil hic agit immediate, non enim oportet hoc dicere, sed sufficit qđ dictũ est, quam ad id quod dr de volũtate principis. Patet enĩ, q ex suppositione q legẽ voluerit, obligatus remanet, & non minus liber quo ad velle & nolle: sed quo ad bene vel male, velle id quod lege positum est. Aduertendũ tamẽ est hic, q sunt leges duplices, quædã de cõmunibus toti multitudini, quædã de propriis aliquorum actibus, puta, de militibus. Cũ dicitur q princeps subiicitur legi, **D** nõ intelligitur de lege speciali, puta, militũ, nisi ipse sit miles: sed intelligitur de lege cõi. Rursus cũ princeps subiicit legi, intelligitur subiici proportionaliter, vt decet principẽ, & nõ sicut alios subditos, vt ex dictis manifestũ est. In calce eiusdẽ responsionis ad tertiũ, dubiũ etiã difficile occurrit, quomodo stant ista simul, quòd princeps põt legẽ tollere, mutare, & in ea dispẽsare: & qđ ipse in foro cõsciẽtiæ subdatur legi, vt determinatũ est. Si enim põt legẽ tollere, tollet eã a se, & sic faciet qđ nõ habeat vim legis respectu sui: ac p hoc absque scrupulo cõsciẽtiæ nõ seruabit eã, vtpote nõ obligatus. Et cõfirmatur hoc, quia non deterioris cõditionis est ipse, q aliquis subditus: sed princeps põt eximere vnũ subditũ a lege cõi, qui apud Deũ nõ erit reus violatæ legis, de cætero nõ seruãs eã. ergo põt eximere seipsum: & si hoc põt, sua obligatio ad legẽ stat in volũtate sua sola, & non est ex lege æterna, vt ex vera causa, cuius oppositum conclusum est.

¶ Ad hoc dubium præmittenda sunt aliqua certa acceptata ab **E** omnibus: deinde singuli modi dicendi. Certum & confessum ab omnibus est, quòd princeps potest secum dispensare sicut cũ aliis, proprie loquendo de dispensatione: & quòd potest quãdo, & quantum expediens fuerit eximere aliquem subditum, & seipsum a lege, & quòd potest legem mutare, siue aliam condendo loco eius, siue totaliter tollendo. Et nihil horum contradicit determinationi factæ, scilicet quòd princeps subiicitur legi in foro conscientiæ. Subiicitur namque vt princeps potestatem habens præcepta faciendi: hæc sunt confessa communiter. Sed de mota dubitatione triplex est opinio. Prima est, quòd princeps licet subiiciatur legi humanæ, simpliciter & absolute habenti vim legis, non subditur tamen legi habenti vim legis cum exceptione suæ personæ. Et sicut princeps a principio constituendo legem, potuisset excipere principem: ita post legem conditam potest se excipere, sicut & aliquem alium subditum. & sic si princeps non tollit a se legem, obligatur: si autem tollit, non obligatur. Sed contra hanc opinionem est, quia si princeps potest se

An 3[m] dicendum, quòd princeps dicit esse solutus a lege quantum ad vim coactiuam legis: nullus enim proprie cogitur a seipso. lex autem non habet vim coactiuam, nisi ex principis potestate. Sic igitur princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis G ferre, si contra legem agat. vnde super illud Psal. 50. Tibi soli peccaui &c. dicit glos. quòd rex non habet hominem, qui sua facta diiudicet: sed quantum ad uim directiuam legis, princeps subditur legi propria voluntate, secundum quod * dicit extra de constitutionibus, Cap. Cum omnes. Quod quisquis iuris in alterum statuit, ipse eodem iure vti debet. & sapientis dicit authoritas: Patere legem, quam ipse tuleris. Improperatur etiam his a Domino, qui dicunt, & non faciunt: & qui aliis onera grauia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea mouere, vt dicitur Math. 23. Vnde quantum ad Dei iudicium, princeps non est solutus a lege quantum ad vim directiuam eius: sed debet voluntarius, non coactus legem implere. Est etiam princeps supra legem, inquantum si expediens fuerit, pôt legem mutare, & in ea dispensare pro loco, & tempore.

In decretali. li. 1. tit. 2. ca. Cum omnes a medi.

ARTICVLVS VI.

Vtrum ei, qui subditur legi, liceat praeter verba legis agere.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd nô liceat ei, qui subditur legi, praeter verba legis agere. Dicit enim August. in libr. de vera religione.* In temporalibus legibus quàmuis homines iudicent de his cum eas instituũt; tamen quando sunt institutae & firmatae, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: sed si aliquis praetermittat verba legis, dicens se intentionem legislatoris G seruare, videtur iudicare de lege: ergo non licet ei, qui subditur legi, vt praetermittat verba legis, vt intentionem legislatoris seruet.

Ca. 31. non longe a fin. tom. 1.

¶ 2 Praet. Ad eum solum pertinet leges interpretari, cuius est condere leges: sed omnium subditorum legi non est leges condere. ergo eorum non est interpretari legislatoris intentionem, sed semper secundum verba legis agere debent.

¶ 3 Praet. Omnis sapiens intenH tionem suam verbis nouit explicare: sed illi qui leges condiderunt, reputari debent sapientes. Dicit enim Sapientia Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ergo de intentione legislatoris non est iudicandum, nisi per verba legis.

SED CONTRA est, quod Hilarius dicit in 4. de Trinitat.* Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse serI mo subiectus. ergo magis est attendendum ad causam quę mouit legislatorem, q̃ ad ipsa verba legis.

Circa med. illi[9]. & lib. ca.

RESPON. Dicendum, q̃ sicut supra dictũ est,* Omnis lex ordinatur ad cõmunẽ hominum salutem, & intantum obtinet vim & rationẽ legis: secundũ vero quod ab hoc deficit, virtutẽ obligandi non hẽt. Vnde Iurisperitus dicit, * qd nulla

Q. 90. art. 2.

In dig. veteri li. 1. tit. 3. lege 24.

Infr. q. 97. ar. 3. ad 1. Et 2. 2. q. 60. a. 5. ad 2. & 3. & q. 120. a. 1. & q. 147. ar. 4. cor. Et 3. dis. 33. q. 3. ar. 4. q. 5. cor. & ad 5. & di. 37. ar. 4. cor. fi. Et 4. di. 15. qõ. 3. ar. 2. q. 1. & 4. cor.

eximere a lege, obligatio sua ad legem est ridiculosa. posset namque eximendo se, dicenti, Patere legem quam ipse tuleris: & quare alligas onera grauia in humeros hominum, & digito tuo non moues ea? respondere cum bona conscientia: quia exemi meipsum, quod est ridiculum. Alia opinio est, quòd quandiu lex non est totaliter sublata, princeps obligatur. Et licet possit secum dispensare, & tollere eam totaliter, non potest eam tollere quo ad libitum. vnde si vult se absoluere a vinculo legis, tollat eam absolute, alioquin illi subiacet. Et fundatur haec opinio super hoc: quia aliter obligatio principis ad obseruantiam legis esset ridiculosa. Contra hanc autem opinionem est, quia princeps potest etiam sine causa, quia sibi placet, eximere vnũ subditum a communi lege. ergo potest seipsum eximere, cũ non sit deterioris cõditionis, quàm suus subditus. Inter has autem extremas opiniones, media occurrit opinio, quae sola vera est, scilicet, q̃ princeps potest ad libitum se, & subditum aliquem eximere a lege communi iam promulgata, sic quòd exemptus non sit reus violati praecepti legis nô seruando illam, non tamen potest eximere sic, vt ipse eximens & exemptus ad libitum non sit reus violati iuris naturae, quo quaelibet pars consonare debet suo toti, & praecipue caput. Haec opinio duo dicit, vt patet. Et in primo conuenit cum prima opinione, & discrepat a secunda. in secundo autem conuenit cum secunda aliqualiter, & discrepat a prima. Et si bene consideretur opinio haec, apparebit quòd saluat vtrunque quod mentibus humanis impressum videtur, scilicet & quòd princeps male facit eximendo se, vel alium ad libitum a legis iugo: & quòd nihilominus exemptus, non est reus fractae legis. Si enim Papa licentiet se, vel alium, quia placet, ad non dicendum horas canonicas, uel carnes comedendum in Quadragesima: licentiatus malefacit non dicendo horas, aut carnes comedendo, quia turpis est pars, quae non consonat suo toti ea naturae iure, quod violatur a subdito, & multo magis a capite, cui etiam a diuino iure improperatur, Dicis, & non facis: alligas onus graue &c. Matthaei vigesimotertio. & nihilominus licet peccet sic licentiatus, non tamen est reus violati praecepti de horis canonicis dicendis, aut de carnibus non comedendis. Fundatur haec opinio quo ad primã partẽ, super potestate principis, qua potest tollere legem, & simpliciter, & quo ad aliquẽ, vt quotidiana experiẽtia testatur in priuilegiis eximẽtibus hos, vel illos a solutione decimarũ, in quibus etiã si nulla causa exprimatur, sed solo motu principis fiant, robur non deest. Quo ad secundam vero partem super naturali iure, quo turpis est om-

F nis pars, quae non consonat suo toti: & quia in moralibus magis mouent exempla, quam uerba: & princeps non solum vt praesit, sed prosit, creatur, & alia huiusmodi, quae naturalis ratio dictat. Et secundum hanc opinionem nihil est ridiculum, omnia consonant, omnes obiectiones soluuntur, obseruantiarum & reprehensionum ratio reddetur. vnde vt sententia vera in medio posita amplectẽda est.

¶ Super Quaestionis nonagesimasextae Articulum sextum.

IN artic. 6. eiusdẽ 96. quaest. nota q̃ quadrupliciter occurrere potest casus agendi contra legis verba, pro seruanda eius intentione. Primo, ambiguus & impatiens morae, & tũc seruanda sunt verba legis, vt dicitur in responsione ad secundum. Secundo, ambiguus & sustinens moram, & tunc consulẽdus est superior, qui propter huiusmodi casus habet authoritatem interpretandi legem: & hoc intendit litera in corpore articuli. Tertio, manifestus & impatiens morę, & tũc constat, q̃ debet nô seruare uerba legis, sed intentionẽ. Quartus, manifestus, sed sustinens moram, & tunc duce gnome & epieichia sine superioris consultatione praetermittuntur verba legis, & seruatur intẽtio eius: quia in manifestis non est opus interpretatione, q̃ spectat ad superiorem, sed executione, vt in Secunda secundae quaest. de epieicheia author dicit. Quod ergo in litera dicitur, quòd extra subitum periculum, non pertinet ad quemlibet interpretari, in casu dubio est sermo. Interpretatione enim non est opus in manifestis.

K ¶ Sed tunc insurgit quaestio, Quo pacto saluatur distinctio facta in corpore articuli, inter casum necessitatis habentis dispensationem annexam, & casum non necessitatis, quòd recurrendum est ad interpretationem superioris. Si namque de ambiguis casibus est sermo, contradicit dictis ex responsione ad secundum, scilicet, quòd secundum uerba agendum est in necessitatis casu ambiguo. Si de manifestis, contradicit dictis ex Secunda secundae, quòd in manifestis extra casum necessitatis, non est opus interpretatione, sed virtus epieicheia sufficit. Si in primo membro de ambiguis, & in secundo de manifestis est sermo, distinctio est inutilis & extra artem, tacens principale in differentia, scilicet esse manifestum, vel ambiguum. Verum quaestio haec citius soluetur, si uideamus, quòd in ambiguis datur latitudo. Nam quaedam sic occurrunt ambigua, vt in sua ambiguitate remaneant. Quaedam vero sic sunt ambigua, vt rationabile sit, quòd si legislator adesset, hanc proculdubio partem determinaret nunc, hic, seruandam. Sermo ergo literae est de ambiguis, & de eis vniuersaliter docet, quòd inter-

ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione cótra ipsorum commodum perducamus ad seueritatem. Contingit autem multotiés, q aliquid obseruari, cómuni saluti est vtile vt in pluribus, quod tamé in aliquibus casibus est maxime nociuum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea quæ in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem vtilitatem. vnde si emergat casus, in quo obseruatio talis legis sit damnosa communi saluti, non est obseruanda: sicut si in ciuitate obsessa statuatur lex, quòd portæ ciuitatis maneant clausæ, hoc est vtile communi saluti, vt in pluribus. Si tamen contingat casus, quòd hostes insequantur aliquos ciues, per quos ciuitas conseruatur, damnosissimum esset ciuitati, nisi eis portæ aperirentur: & ideo in tali casu essent portæ aperiendæ contra verba legis, vt seruaretur vtilitas communis, quam legislator intendit. Sed tamen hoc est considerandum, quòd si obseruatio legis secundum verba non habeat subitum periculum, cui oporteat statim occurri, non pertinet ad quemlibet vt interpretetur quid sit vtile ciuitati, & quid inutile ciuitati, sed hoc solum pertinet ad principes, qui propter huiusmodi casus habent authoritatem in legibus dispensandi. Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram vt ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationé habet annexam: quia necessitas non subditur legi.

Interpretatio spectat ad superiores, quando potest ad eos recurri: quãdo vero nõ potest recurri, si sunt ambigua secũdo modo, necessitas habet dispensationem annexam. si vero sunt ambigua primó modo, tunc secundum verba legis agendũ est. Et q mẽs authoris sic ista, patet ex hoc q dicit, scilicet quòd necessitas habet dispensationem annexam. constet. n. quòd dispensatio ex interpretatione legis procedit. Interpretatio autem locũ non habet in manifestis. de ambiguis igitur secũdo mõ intendit. ¶ In responsione ad tertium collige causas, quare leges humanę fiant secundũ id quod vt in pluribus agendum est, & non dearticulantur omnia in omni euentu. Prima est ex defectu humani ingenii: secũda est ex parte confusionis vitandæ: tertia, quæ in litera tacetur, ponitur tamé 5. Ethi. esse ex variabilitate rerum, de quibus fit lex humana: & hæc variabilitas materiæ inculpabiliter reddit humanum intellectum in statuẽdo leges vt in pluribus.

Ad primvm ergo dicendum, quòd ille qui in casu necessitatis agit præter verba legis, non iudicat de ipsa lege, sed iudicat de casu singulari; in quo videt verba legis obseruanda non esse.

Ad 2^m dicendum, quòd ille qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter, sed in casu, in quo manifestum est per euidentiam documenti, legislatorem aliud intendisse. Si enim dubium sit, debet vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere.

Ad 3^m dicendum, quòd nullius hominis sapientia tanta est, vt possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conueniunt ad finem intentum. Et si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret, vt omnes exprimeret propter confusionem vitandam: sed legem ferre deberet secundum ea quæ in pluribus accidunt.

A

QVAESTIO XCVII.

De mutatione legum, in quatuor articulos diuisa.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæ septimæ Articulum primum & secundum.*

DEINDE cõsiderandum est de mutatione legum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum lex humana sit mutabilis.

¶ Secũdo, Vtrũ semp debeat mutari, quãdo aliqd meli⁹ occurrerit.

B ¶ Tertio, Vtrum per consuetudinem aboleatur: & vtrum consuetudo obtineat vim legis.

¶ Quarto, Vtrum vsus legis humanæ per dispensationé rectorum immutari debeat.

IN arti. primo & 2. nõ occurrit aliud scribẽdum, quàm q optime notẽtur causæ mutationis legũ, vt & quando oporteat, mutentur: & qñ nõ oportet, resistẽtia fiat mutationi. Necessitas, vel utilitas pensanda est non ad præsens tantum tempus, sed perpetuum, seu diuturnum, pro quo lex fit.

Articvlvs primvs.

Vtrum lex humana debeat mutari aliquo modo.

AD primvm sic proceditur. Videtur q lex humana nullo modo debeat mutari. Lex enim humana deriuatur a lege naturali, vt supra dictum est:* sed lex naturalis immobilis permanet. ergo & lex humana debet immobilis permanere. — Supr. q. 96. ar. 5. ad 3. & ar. 6 per to. Et infra. q. 104. arti. 3. ad 2.

C ¶ 2 Præt. Sicut Philosophus dicit in 5. Ethic. † Mensura maxime debet esse permanens: sed lex humana est mensura humanorum actuum, vt supra dictũ est.* ergo debet immobiliter permanere. — *q. 95. ar. 2. L. 1. 5. Eth. c. 5. tom. 5. *q. 90. ar 1. & 95. art. 4.

¶ 3 Præt. De ratione legis est, quòd sit iusta & recta, vt supra dictum est: † sed illud quod semel est rectũ, semper est rectum. ergo illud quod est semel lex, semper debet esse lex. — q. 95. ar. 2.

Sed contra est, quod Aug. dicit in 1.* de lib. arb. Lex temporalis quàmuis iusta sit, commutari tamen per tempora iuste potest. — Ca. 6. circa med. præcipue tom. 1.

Respon. Dicendum, q sicut supra dictum est,* Lex D humana est quoddã dictamen rationis, quo diriguntur humani actus, & secundum hoc duplex cã põt esse, q lex humana iuste mutetur. Vna quidem ex parte rationis: alia vero ex parte hominũ, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis: quia humanæ rationi naturale esse videtur, vt gradatim ab imperfecto ad perfectum perueniat. Vnde videmus in scientiis speculatiuis, quòd qui primo philosophati sunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte: ita etiam & in operabilibus. Nam primi qui intenderunt inuenire aliquid vtile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, E instituerunt quædã imperfecta in multis deficientia, quæ posteriores mutauerunt, instituentes aliqua quę in paucioribus deficere possunt a communi vtilitate. Ex parte vero hominum, quorũ actus lege regulãtur, lex recte mutari potest propter mutationem cõditionum hominum, quibus secundum diuersas eorum conditiones diuersa expediunt: sicut Aug. ponit exẽplũ in 1. de lib. arb.* Quòd si populus sit bene moderatus & grauis, cõmunisque vtilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur. Porro si paulatim idẽ populus deprauatus habeat venalẽ suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisque cõmittat, recte adimitur populo talis potestas dandi — q. 90. ar. 1. & q. 91. ar. 3. — Ca. 6. paulo a princ. tom. 1.

honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium.

Ad primum ergo dicendũ, q naturalis lex est participatio quædã legis æternæ, vt supra dictum est: & ideo immobilis perseuerat, qđ habet ex immobilitate & perfectione diuinæ rationis instituentis naturam: sed ratio humana mutabilis est & imperfecta, & ideo eius lex mutabilis est. Et præterea lex naturalis continet quædã vniuersalia præcepta, quæ semper manẽt: lex vero posita ab homine cõtinet præcepta quædam particularia secundum diuersos casus qui emergunt. (Q.93.ar.3.)

Ad 2^m dicendum, q mensura debet esse permanens quantum est possibile: sed in rebus mutabilibus non potest esse aliquid omnino immutabiliter permanens: & ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis.

Ad 3^m dicendum, q rectum in rebus corporalibus dicitur absolute, & ideo semper quãtum est de se manet rectum: sed rectitudo legis dicitur in ordine ad vtilitatem communem, cui non semper proportionatur vna eademque res, sicut supra dictum est: & ideo talis rectitudo mutatur. (In cor. art.)

Articvlvs II.

Vtrum lex humana semper sit mutanda, quando occurrit aliquid melius.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur q semper lex humana, quando aliquid melius occurrit, sit mutanda. Leges enim humanæ sunt adinuentæ per rationem humanam, sicut etiam aliæ artes: sed in alijs artibus mutatur id quod prius tenebatur, si aliquid melius occurrat. ergo idem est etiam faciẽdum in legibus humanis.

¶ 2 Præt. Ex his quæ præterita sunt, prouidere possumus de futuris: sed nisi leges humanæ mutatę fuissent superuenientibus melioribus adinuentionibus, multa inconuenientia sequerentur, eo q leges antiquæ inueniuntur multas ruditates continere. ergo videtur, q leges sint mutandæ, quotiescunque aliquid melius occurrit statuendum.

¶ 3 Præt. Leges humanæ circa actus singulares hominum statuuntur: in singularibus autem perfectam cognitionem adipisci non possumus, nisi per experientiam, quæ tempore indiget, vt dicitur in 2. Eth. ergo videtur, quòd per successionem temporis possit aliquid melius occurrere statuendum. (In princip. lib. tom. 5.)

Sed contra est, quod dicitur in Decretis di. stin. 12. Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, vt traditiones, quas antiquitus a patribus suscepimus, infringi patiamur. (Cap. Ridiculum est.)

Respon. Dicendum, q sicut dictum est, lex humana intãtum recte mutatur, inquãtum per eius mutationem cõmuni vtilitati prouidetur. Habet autem ipsa legis mutatio quantũ in se est, detrimentũ quoddã cõmunis salutis, quia ad obseruantiã legum plurimum ualet cõsuetudo, in tantum q ea quæ contra cõmunem cõsuetudinem fiunt, etiã si sint leuiora de se, grauiora videntur. vñ quando mutatur lex, diminuitur vis constrictiua legis, inquantum tollitur consuetudo: & ideo nunquã debet mutari lex humana, nisi ex aliqua parte tantum recompensetur cõmuni saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quod quidem cõtingit vel ex hoc, q aliqua maxima & euidentissima vtilitas ex nouo statuto prouenit: vel ex eo quòd est maxima necessitas, ex eo q lex consueta aut manifestã iniquitatem continet, aut eius obseruatio est pluri- (Ar. præced.)

F mum nociua. vnde dicitur a Iurisperito, q in rebus nouis constituendis, euidens debet esse vtilitas, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.

Ad primvm ergo dicendum, q ea quæ sunt artis, habent efficaciam ex sola ratione: & ideo ubicunque melioratio occurrit, est mutãdum qđ prius tenebatur: sed leges habent maximam virtutem ex consuetudine, vt Philosophus dicit in 2. Polit. & ideo non sunt de facili mutandæ. (Ca. 6. parũ ante fi. to. 5)

Ad 2^m dicendum, q ratio illa cõcludit, q leges sunt mutandæ, non tamen pro quacunque melioratione, sed pro magna vtilitate, vel necessitate, ut dictum est. & similiter dicendum est ad 3^m. (In cor. art.)

G

Articvlvs III.

Vtrum consuetudo possit obtinere uim legis.

Ad tertivm sic procedit. Videtur q consuetudo non possit obtinere uim legis, nec legem amouere. Lex enim humana deriuatur a lege naturæ & a lege diuina, ut ex supradictis patet: sed consuetudo hominum non potest mutare legem naturæ, nec legem diuinam. ergo etiam nec legem humanam immutare potest. (H)

¶ 2 Præt. Ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed ille qui incipit primo contra legem agere, male facit. ergo multiplicatis similibus actibus non efficietur aliquod bonum: lex autem est quoddam bonum, cum sit regula humanorum actuum. ergo per consuetudinem non potest remoueri lex, vt ipsa consuetudo vim legis obtineat.

¶ Super Quæstionis nonagesimæseptimæ Articulum tertium.

In art. 3. in respõsione ad secundũ aduerte, q licet author satisfaciat argumẽto, dũ manifestat nõ oportere ab actu illicito inchoare cõsuetudinem derogãtem legi, si tamen ab illicitis tunc actibus inchoasset, ex quo conualuit, & iã consuetudinis vim habet, legi scriptę derogat. non oportet nanque posteros sollicitos esse, an licite, vel illicite introducta sit consuetudo, quam sine dubio licite inueniunt obseruari, relicta lege scripta. (2.2.qõ. 79. ar. 2. ad 2. et q. 100. ar. 2. co. Et quol. 2. ar. 8. cor. pri. et quo. 9. ar. 15. co. 2. & 3. — q. 93. ar. 3. & q. 95. ar. 2.)

I ¶ 3 Præt. Ferre leges pertinet ad publicas personas, ad quas pertinet regere communitatem, vnde priuatæ personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatarum personarum. ergo consuetudo non potest obtinere uim legis, per quam lex remoueatur.

Sed contra est, quod Aug. dicit in epistola ad Casulanum: Mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinũ ecclesiasticarum coercendi sunt. (Circa prin. illius & est epistol. 86. tom. 2.)

Respon. Dicendum, q omnis lex proficiscitur a rõne, & uoluntate legislatoris. Lex quidem diuina & naturalis a rationabili Dei uoluntate: lex autem humana a voluntate hominis ratione regulata. Sicut autem ratio & uoluntas hominis manifestatur verbo in rebus agendis, ita etiã manifestantur facto: hoc enim vnusquisque eligere videtur ut bonum, quod opere implet. Manifestum est autem, q verbo humano põt & mutari lex, & etiã exponi, inquantum manifestat interiorem motum & conceptum rationis humanæ: vnde etiã & per actus maxime multiplicatos, qui cõsuetudinem efficiunt, mutari potest lex, & exponi, & etiã aliquid causari, qđ legis uirtutem obtineat, inquantum s. per exteriores actus multiplicatos interior volũtatis motus, & rõnis cõceptus efficacissime declaratur. Cũ enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis iudicio prouenire, & secũdũ hoc (K)

con-

consuetudo, & habet uim legis, & legem abolet, & A est legum interpretatrix.

In cor. art. · AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ lex naturalis & diuina procedit a uoluntate diuina, vt dictum est. * vñ non potest mutari per consuetudinem procedentẽ a uoluntate hominis, sed solũ per authoritatem diuinã mut·ã posset: & inde est ꝙ nulla consuetudo vim legis o͂btinere potest cõtra legẽ diuinam, vel legem naturalem. Dicit enim Isidor. in synonymis, Vsus authoritati cedat: prauum vsum lex & ratio uincat.

Q.96. ar.6. · AD 2ᵐ dicendum, ꝙ sicut supra dictum est, * leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt: vnde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex, & tamen actus nõ erit malus: & cũ tales casus multiplicãtur pp aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem, ꝙ lex vlterius non est utilis, sicut etiam manifestaretur, si lex contraria uerbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, pp quam prima lex utilis erat, nõ consuetudo legem, sed lex cõsuetudinem uincit: nisi forte pp hoc solum inutilis lex uideatur, quia non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat vna de conditionibus legis. Difficile enim est consuetudinem multitudinis remouere.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ multitudo, in qua cõsuetudo introducitur, duplicis conditionis esse potest. Si. n. sit libera multitudo, quę possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid obseruandũ quod consuetudo manifestat, quàm authoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi inquantum gerit personam multitudinis: vnde licet singulæ personæ non possint condere legem, tamẽ totus populus condere legem potest. Si uero multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem a superiori potestate positam remouendi, tamen ipsa consuetudo in tali multitudine præualẽs, obtinet vim legis, inquãtũ per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legẽ imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare, quod consuetudo introduxit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare.

AD QVARTVM sic proceditur. Videt rectores multitudinis non possunt in legibus humanis dispensare. Lex enim statuta est pro communi vtilitate, ut Isidorus dicit: * sed commune bonum non debet intermitti pro priuato commodo alicuius personæ: quia vt dicit Philosophus in 1. Ethic. † Bonum gentis diuinius est quàm bonum unius hominis. ergo uidetur quòd nõ debeat dispensari cum aliquo, ut contra legem communem agat.

¶ 2 Præt. Illis, qui super alios constituuntur, præcipitur Deuter. 1. Ita paruum audietis ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est: sed concedere alicui, quod communiter denegatur omnibus, videtur esse acceptio psonarũ. ergo hmõi dispẽsationes facere rectores multitudinis nõ possunt, cum hoc sit contra præceptum legis diuinæ.

¶ 3 Præt. Lex humana si sit recta, oportet quòd consonet legi naturali, & legi diuinæ: aliter enim nõ congrueret religioni, nec conueniret disciplinæ, quod requiritur ad legẽ, vt Isidorus dicit: * sed in lege naturali & diuina nullus homo potest dispensare. ergo nec etiam in lege humana.

SED CONTRA est, quod dicit Apostolus 1. ad Cor. 9. Dispensatio mihi credita est.

B RESPON. Dicendum, ꝙ dispensatio proprie importat commensurationem alicuius cõmunis ad singula. vnde etiam gubernator familiæ dicitur dispẽsator, inquantum unicuique de familia cum pondere & mensura distribuit & operationes, & necessaria vitæ. Sic igitur & in quacunque multitudine ex eo dicitur aliquis dispensare, quia ordinat qualiter aliquod cõmune preceptum sit a singulis adimplendum. C Contingit autem quandoque, quòd aliquod præceptum, quod est ad commodum multitudinis ut in pluribus, non est conueniens huic personæ, vel in hoc casu: quia uel per hoc impediretur aliquid melius, uel etiã induceretur aliquod malum, sicut ex supradictis patet. * Periculosum autem esset, ut hoc iudicio cuiuslibet committeretur, nisi forte propter euidens & subitum periculum, ut supra dictum est. * D Et ideo ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quę suę authoritati innititur, ut scilicet in personis, uel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut præceptum legis non seruetur. Si autem absque hac ratione pro sola uoluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione, aut erit imprudens: infidelis quidem, si non habet intentionem ad bonum commune: imprudens E autem, si rationem dispensandi ignoret. propter quod Dominus dicit Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem cõstituit Dominus super familiã suã?

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando cum aliquo dispensatur, ut legem communem non seruet, non debet fieri in prẹiudicium boni communis, sed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat.

AD 2ᵐ dicendum, quòd non

Li. 5. ca. 3. in fine.

Q.96. ar. 6.

Q.96. art. 6.

Supr q. 96. ar. 6. cor. et infr. q. 100. ar. 8. cor. Et 2. 2. q6. 88. ar. 10. co. & ad 2. & q6. 89. art. 9. & q. 147. ar. 4. cor. & ad 1. Et 3. di. 37. arti. 4. Et 4. di. 15. q. 3. ar. 2. q. 1. & di. 27. q. 3. art. 3. ad 4. Et 3. contra ca. 125. fi. * li. 5. Ety. cap. 21. † li. 1. Eth. c. 2. in fi. to. 5.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæseptimae Articulum quartum.*

IN titulo art. 4. aduerte, ꝙ nõ de principe specialiter, sed de rectore multitudinis, siue princeps sit, siue non, quæstio est.

¶ In corpore articuli eiusdem aduerte duo. primo, quid subiacet dispensationi rectoris: exprimitur nãque in litera, quòd hoc est defect⁹ legis in persona, vel casu. quãdo enim nõ est, nec apparet, nec dubitatur defectus legis, nulla est ratio licentiam tribuendi ꝙ non seruetur legis præceptum, ac p hoc nulla est ratio dispẽsandi. Quãdo autem apparet ꝙ lex i hoc casu impediret maius bonum, vel cederet in malum, & huiusmodi, tunc deficere dicitur lex in casu illo: vñ ꝑ sola uolũtate nõ fit dispensatio, sed dissipatio. Secundo, quis rector in qua lege possit dispensare. In litera. n. nihil aliud exprimitur, nisi quòd rector multitudinis habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ authoritati innititur. Et in respõsione ad tertiũ in lege humana publica non potest dispensare, nisi ille, a quo lex authoritatẽ habet, vel is, cui ipse commiserit.

¶ Videtur autẽ mihi, ꝙ seclusa consuetudine, quæ authoritatem dispẽsandi inferioribus rectorib⁹ cõmittit & adimit, ex hoc ipso ꝙ aliqs cõstitutus est rector multitudinis, cõmissa quoque est sibi authoritas dispensandi in lege superioris quo ad tria, scilicet quo ad leuia, quo ad frequentia, quo ad propria. Leue autẽ est quodcunque cæteris paribus nõ præcepto, ꝓprie dicto, sed simplici statuto positum est. Non enim est rationi cõsonum, vt ad principẽ pro dispẽsatione in leui recurrendum sit. Frequenter quoque occurrẽtibus, graue nimis esset ad principẽ sæpe valde remotũ loco, vel cõmoditate recurrere, vbi lex ipsa vindicanda tandẽ esset, non seruanda, vt patet in lege ieiunii ecclesiastici, ꝙ crebro soluendũ accidit ex rationabili, secundum existimationem saltem, causa: nec est rationi cõsonum, vt semidebilis, aut volens quis equitare, aut pedes ire sine necessitate cogente, & putãs se non posse seruare ieiunium, debeat ad Papam recurrere: sed sat videtur, quòd arbitrio episcopi in aliud pium opus cõmutetur, saluo legis fine. Aequum etiam est, vt ea quæ sunt ita propria alicui multitudini, quòd non redundant in cõmunitatem totius regni,

regni, vel reipublicæ Christianæ illi⁹ multitudinis rectori, qui notitiam specialem eius habet, modertanda relicta sint: nisi forte adeo notabilis casus sit, vt merito superior consulēdus occurrat. Vnde si lex superioris de ciuitate sit, cū eē ciuē mun⁹ sit ita ꝓpriū huic ciuitati, ꝙ nihil ad alias spectet, potest rector dispensare in lege illa: secus autē est de communibus quæ scilicet licet hic fiant, redundant in alios vt si lex superioris sit de doctoratu, aut de matrimonio, cum doctor & coniunx vbique, & non in ista tantum ciuitate munus suum exerceat, non spectat ad rectorem huius multitudinis, sed totius dispensare. In quib⁹ autem ecclesiæ legibus possit episcopus dispensare, non est præsentis negotii, vbi in communi est sermo de legibus & rectoribus.

est acceptio personarum, si non seruentur æqualia in personis inæqualibus. vnde quando conditio alicuius personæ requirit rationabiliter, vt in ea aliquid specialiter obseruetur, non est personarū acceptio, si sibi aliqua specialis gratia fiat.

An 3^m dicendum, quòd lex naturalis inquantum continet præcepta communia, quæ nunquàm fallunt, dispensationem recipere non potest. In alijs vero præceptis, quæ sunt quasi conclusiones præceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur, puta, quòd mutuum non reddatur proditori patriæ, vel aliquid huiusmodi. Ad legem autem diuinā ita se habet quilibet homo, sicut persona priuata ad legem publicā, cui subijcitur. Vnde sicut in lege humana publica nō potest dispensare, nisi ille a quo lex authoritatē habet, vel is cui ipse commiserit: ita in præceptis iuris diuini, quæ sunt a Deo, nullus potest dispensare nisi Deus, vel is cui ipse specialiter committeret.

QVAESTIO XCVIII.

De lege ueteri, in sex articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de lege veteri.

¶ Et primo de ipsa lege. Secundo, de præceptis eius.

Circa primum quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum lex uetus sit bona.
¶ Secundo, Vtrum sit a Deo.
¶ Tertio, Vtrum sit a Deo mediantibus angelis.
¶ Quarto, Vtrum data sit omnibus.
¶ Qninto, Vtrum omnes obliget.
¶ Sexto, Vtrum congruo tempore fuerit data.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex uetus fuerit bona.

Inf. ar. 2. ad 1. & 2. Et Ro. 7. lec. 2. & 3. Et Gala. 3. le. 7. & 8.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ lex vetus non fuerit bona. Dicitur enim Ezech. 20. Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: sed lex non dicitur bona, nisi propter bonitatem præceptorum quæ continet. ergo lex vetus non fuit bona.

¶ 2 Præt. Ad bonitatem legis pertinet, vt communi saluti proficiat, sicut Isidor. dicit: * sed lex vetus non fuit salutifera, sed magis mortifera & nociua. dicit. n. Apostolus Ro. 7. Sine lege pctm̄ mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliquando, sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit. ego autem mortuus sum. & Rom. 5. Lex subintrauit, vt abundaret delictum. ergo lex vetus non fuit bona.

Li. 5. ca. 21. in fine.

¶ 3 Præt. Ad bonitatem legis pertinet, ꝙ sit possibilis ad obseruandum, & secundum naturam, & secundum humanam consuetudinem: sed hoc non habuit lex uetus. dicit enim Petrus Act. 15. Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod

F neque nos, neque patres nostri portare potuimus? ergo videtur quòd lex vetus non fuerit bona.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 7. Itaque lex quidem sancta est, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.

RESPON. Dicendum, ꝙ absq; omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc, ꝙ consonat rationi rectæ, ita etiā lex aliqua ostenditur esse bona ex hoc, ꝙ consonat rationi. Lex autem uetus rationi consonabat, quia concupiscentiā reprimebat, quæ rationi aduersatur, ut patet in illo mandato: Non cōcupisces rem proximi tui, qd̄ ponitur Exod. 20. Ipsa etiā omnia peccata prohibebat, q̄
G sunt cōtra rōnem: vnde manifestum est ꝙ bona erat. & hęc est ratio Apostoli Rom. 7. Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem. & iterum: Consentio legi, qm̄ bona est. Sed notandum est, ꝙ bonum diuersos gradus habet, ut Dionysius dicit 4. capite de din. no. Est enim aliquod bonum perfectum, & aliquod bonum imperfectum. Perfecta quidem bonitas est in his quæ ad finem ordināt, quando aliquid est tale, quod per se est sufficiens inducere ad finem. Imperfectum autem bonum est, quod operatur aliquid ad hoc, ꝙ perueniatur ad finem, nō tamen sufficit ad hoc ꝙ ad finem perducat. sicut medicina perfecte bona est, quę hominem sanat: imperfecta autem
H est, quæ hominem adiuuat, sed tamen sanare non potest. Est autem sciendum, ꝙ est alius finis legis humanæ, & alius legis diuinę. Legis enim humanæ finis, est temporalis tranquillitas ciuitatis, ad quem finē peruenit lex cohibendo exteriores actus, quantū ad illa mala quæ possunt perturbare pacificum statum ciuitatis. Finis aūt legis diuinæ est perducere hominem ad finem felicitatis æternæ, qui quidē finis impeditur ꝑ quodcunq; pctm̄, & nō solum ꝑ actus exteriores, sed etiam per interiores: & ideo illud qd̄ sufficit ad perfectionem legis humanæ, vt .s. peccata prohibeat, & pęnā apponat, nō sufficit ad perfectionem legis diuinæ, sed oportet qd̄ hominem totaliter faciat idoneum ad
I participationem felicitatis æternæ, qd̄ quidē fieri nō potest, nisi per gratiam Spiritus sancti, per quam diffunditur charitas in cordibus nostris: quæ legē adimplet. Gratia enim Dei vita æterna, ut dicitur Roma. 6. hanc autem gratiam lex vetus conferre non potuit, reseruabatur enim hoc Christo: quia vt dicitur Ioan. 1. Lex per Moysen data est: gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. & inde est, ꝙ lex uetus bona quidem est, sed * imperfecta, secundum illud Heb. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex.

parte 4. a medio.

D. 8e.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ dominus loquitur ibi de præceptis cæremonialibus, quæ quidē dicūtur nō bona, quia gratiā nō conferebāt, per quā homines
K a peccato mundarētur, cum tn̄ per huiusmodi se peccatores ostenderent, vn̄ signanter dicitur: * Et iudicia, in quibus nō uiuent, idest, per quæ uitā gratiæ obtinere nō possunt. & postea subditur: Et pollui eos in muneribus suis, idest, pollutos ostēdi, cum offerrent omne quod aperit vuluam propter delicta sua.

Ezech. 20.

AD 2^m dicendum, ꝙ lex dicitur occidisse non quidem effectiue, sed occasionaliter ex sua imperfectione, inquantum scilicet gratiam non conferebat, per quam homines implere possent qd̄ mandabat, vel uitare qd̄ uetabat: & sic occasio ista non erat data, sed sumpta ab hominibus. vn̄ & Apostolus ibidem dicit, Occasione accepta pctm̄ per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Ex hac etiam ratione dicitur, ꝙ

lex

lex subintrauit vt abundaret delictū, vt ly, vt, teneatur cōsecutiue, nō causaliter, inquātum scilicet homines accipientes occasionē a lege, abundātius peccauerūt, tum quia grauius fuit peccatum post legis prohibitionem: tum etiā quia cōcupiscentia creuit. Magis enim concupiscimus, quod nobis prohibetur.

Ad 3^m dicendum, quod iugum legis seruari non poterat sine gratia adiuuante, quā lex non dabat. dicitur enim Rom. 9. Non est volentis neque currentis, scilicet velle & currere in præceptis Dei, sed miserentis Dei. vnde in Psalm. 118. dicitur: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, scilicet per donum gratiæ & charitatis.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex vetus fuerit a Deo.

Infr. q. 106. art. 2. ad 3. & art. 4. ad 3. & q. 107. ar. 1. cor. & Et 3. q. 42. ar. 4. ad 2.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod lex vetus nō fuerit a Deo. Dicitur enim Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: sed lex fuit imperfecta, vt supra dictum est. ergo lex vetus non fuit a Deo.

*ar. præc. & q. 91. art. 5.

¶ 2 Præt. Eccles. 3. dicitur. Didici quod omnia opera, quę fecit Deus, perseuerent in æternum: sed lex vetus non perseuerat in æternum. dicit enim Apostolus ad Hebr. 7. Reprobatio fit quidem præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. ergo lex vetus non fuit a Deo.

¶ 3 Præt. Ad sapientem legislatorem pertinet non solum mala auferre, sed etiā occasiones malorū: sed vetus lex fuit occasio peccati, vt supra dictum est.* ergo ad Deum, cui nullus est similis in legislatoribus: vt dicitur Iob. 36. non pertinebat legem talem dare.

Art. præc.

¶ 4 Præt. Primæ ad Timoth. 2. dicitur, quod Deus vult omnes homines saluos fieri: sed lex vetus non sufficiebat ad salutem hominum, vt supra dictum est.* ergo ad Deum non pertinebat talem legem dare. lex ergo vetus non est a Deo.

Art. præc.

SED CONTRA est, quod dominus dicit Matt. 15. loquens Iudæis, quibus erat lex vetus data: Irritum fecistis mādatum Dei propter traditiones vestras. & paulo ante præmittitur: Honora patrem tuum & matrē tuam, quod manifeste in lege veteri continetur. ergo lex vetus est a Deo.

RESPON. Dicendum, quod lex vetus a bono Deo data est, qui est pater dñi nostri Iesu Christi. Lex enim vet^9 homines ordinabat ad Christū dupliciter. Vno quidem mō testimonium Christo perhibendo: vnde ipse dicit Luc. vlt. Oportet impleri omnia, quę scripta sunt in lege & in Psalmis, & in Prophetis de me. & Ioā. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitā & mihi: de me enim ille scripsit. Alio modo per modum cuiusdā dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, cōcludebat eos sub cultu vnius Dei, a quo saluādum erat humanum genus per Christum. vnde Apostolus dicit ad Gal. 3. Priusquā veniret fides, sub lege custodiebamur cōclusi in eā fidem, quę reuelāda erat. Manifestum est autem, quod eiusdem est disponere ad finē, & ad finem perducere. & dico, eiusdem per se, vel per suos subditos. Non. n. diabolus legem tulisset, per quā homines adducerentur ad Christum, per quem erat eijciendus, secundum illud Matt. 12. Si Satanas Satanam eijcit, diuisum est regnum eius: & ideo ab eodem Deo, a quo facta est salus hominum per gratiam Christi, lex vetus data est.

AD PRIMVM ergo dicendū, quod nihil prohibet aliquid non esse perfectum simpliciter, quod tamen est perfectum secundum tempus sicut dicitur aliquis puer perfectus non simpliciter, sed secundum temporis cōditionem: ita etiā præcepta quæ pueris dantur, sunt quidem perfecta secundum conditionem eorum, quibus dantur, etsi non sint perfecta simpliciter: & talia fuerunt pręcepta legis. vnde Apostolus dicit ad Gal. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christo.

AD 2^m dicendum, quod opera Dei perseuerant in æternum, quę sic Deus fecit, vt in æternum perseuerēt: & hæc sunt ea quæ sunt perfecta. Lex autē vetus reprobatur tempore perfectionis gratiæ, non tanquàm mala, sed tanquàm infirma & inutilis pro isto tempore: quia, vt subdit, Nihil ad perfectum adduxit lex, vnde ad Gal. 3. dicit Apostolus, Vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

AD 3^m dicendum, quod sicut supra dictum est,* Deus aliquando permittit aliquos cadere in peccatum, vt exinde humilientur: ita etiā voluit talem legem dare, quam suis viribus homines implere non possent: vt sic dum homines præsumentes de se, peccatores se inuenirent, humiliati recurrerent ad auxilium gratiæ. q. 79. ar. 4.

AD 4^m dicendum, quod quàmuis lex vetus non sufficeret ad saluandum homines: tamen aderat aliud auxilium a Deo hominibus simul cum lege, per quod saluari poterant, scilicet fides Mediatoris, per quam iustificati sunt antiqui patres, sicut etiam nos iustificamur: & sic Deus non deficiebat hominibus, quin daret eis salutis auxilia.

ARTICVLVS III.

Vtrū lex vet^9 data fuerit per angelos.

Infr. art. 6. arg. pro ve ri. Et Isa. 6. Et Gal. 3. le. 7. Et col. 2. lec. 4. Et Heb. 1. & 2 fin. & ca. 5.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod lex vetus nō fuerit data per angelos, sed immediate a Deo. Angelus enim nuntius dicitur, & sic nomen angeli ministerium importat, non dominium, secundum illud Psal. 102. Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius: sed vetus lex a domino tradita esse perhibetur. dicitur enim Exod. 20. Locutusque est Dominus sermones hos. & postea subditur. Ego enim sum dominus Deus tuus. & idem modus loquēdi frequenter reperitur in Exod. & in libris consequentibus legem. ergo lex est immediate data a Deo.

¶ Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum tertium.

IN quæstionis 98. primis trib^9 articu lis nihil aliud scribē dum occurrit, nisi vt caute intelligat dicta in responsione ad secundum tertii articuli. possunt siquidem dupliciter intelligi. Primo, vt negēt Moysen vidisse diuinam essentiam. Secundo, vt negent Moysen vidisse diuinam essentiam in illa visione, qua loquebatur facie ad faciem. Iste secundus sensus est intētus ab authore, & non primus, vt inferius in Secunda secundæ, q. 174. aperitur. Vbi ex hoc quòd Moyses palam, & non per ænigmata Deum vidisse dicitur, Numeri 12 cōcluditur, interueniente August. ipsum vidisse Deum per essentia: cū quo tamen stat, quod legem per angelos accepit in alijs visionibus, vt hic dr ex authoritate sacræ scripturæ.

¶ 2 Præt. Sicut dicitur Ioan. 1. Lex per Moysen data est: sed Moyses immediate accepit a Deo. dicitur enim Exod. 33. Loquebatur dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet amicus ad amicum suum. ergo lex vetus immediate data est a Deo.

¶ 3 Præt. Ad solum principē pertinet legē ferre, ut supra dictū est:* sed solus Deus est princeps salutis animarum: angeli vero sunt administratorij spiritus, vt dicitur ad Heb. 1. ergo lex vetus per angelos dari non debuit, cum ordinaretur ad animarum salutem. q. 90. art. 3.

SED CONTRA est, quod dicit Apostolus ad Gal. 3. Lex data est per angelos in manu Mediatoris, &

Actuum 7. dicit Stephanus: Accepistis legem in dispositione angelorum.

RESPON. Dicendum, q lex data est a Deo per angelos. & præter rationem generalē, quā Dion. assignat in 4. cap. cæl. hier. q diuina debent deferri ad homines mediantibus angelis, specialis ratio est, quare legem veterē per angelos dari oportuit. Dictum est. n. q lex vetus imperfecta erat, sed disponebat ad salutē perfectam generis humani, quæ futura erat per Christum. Sic autem videtur in omnibus potestatibus & artibus ordinatis, q ille qui est superior, principalem & perfectum actum operatur per se ipsum: ea vero quæ disponunt ad perfectionem vltimam, operatur per suos ministros. Sicut nauifactor compaginat nauem per seipsum, sed præparat materiam per artifices subministrātes. & ideo cōueniens fuit, vt lex perfecta noui testamenti daretur immediate per ipsum Deum hominem factum: lex autē vetus per ministros Dei, scilicet per angelos daretur hominibus. Et per hunc modum Apostolus 1. ad Heb. probat eminentiam nouæ legis ad veterem: quia in nouo testamento locutus est nobis Deus in filio suo: in veteri autem testamento est sermo factus per angelos.

Ca. 4. ante medium.

Ar. 1. huius quæst.

AD PRIMVM ergo dicendum, q sicut Greg. dicit in principio moralium, Angelus qui Moysi apparuisse describitur, modo angelus modo dñs memoratur, angelus videlicet pp hoc, q exterius loquendo seruiebat: dominus autem dicitur, quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat. & inde est etiam q quasi ex persona domini angelus loquebatur.

In præfat. in Iob. ca. 1. ante med.

AD 2m dicendū, q sicut Aug. dicit 12. super Gen. ad literam. In Exo. dicitur: Locutus est dñs Moysi facie ad faciem. & paulo post subditur: Ostende mihi gloriā tuam. Sentiebat ergo quid videbat, & qd non videbat, desiderabat. non ergo videbat ipsam Dei essentiā, & ita nō immediate ab eo instruebatur. Quòd ergo dicitur, quòd loquebatur ei facie ad faciem, secundum opinionem populi loquitur Scriptura, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cum p subiectam creaturā, idest, per angelum & nubē ei loqueretur & appareret. Vel per visionem faciei intelligitur quædam eminens contemplatio & familiaris infra essentiæ diuinæ visionem.

Ca. 27. paulo post principium tom. 3.

D. 10.

AD 3m dicendum, q solius principis est sua authoritate legem instituere, sed quandoque legem institutam per alios promulgat: & ita Deus sua authoritate instituit legem, sed per angelos promulgauit.

Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum quartū.

Infr. art. 5. cor. Et 3. di. 25 q. 2. art. 2. q. 2. ad 3.

IN artic. 4. eisdem quæst. in calce responsionis ad secundum, accipe rationē Augu. scilicet q ex peccato primi parentis prouenit, quoddā non doceri a Deo: vt rationem particularem, scilicet post naturā lapsam simpliciter nulla reddi alia ratio potest, nisi sicut reprobationis, de qua in prima parte diffuse tractatū est.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex vetus dari debuerit soli populo Iudæorum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non debuit dari soli populo Iudæorum. Lex enim vetus disponebat ad salutem, quæ futura erat p Christum, vt dictum est: sed salus illa non erat futura solum in Iudæis, sed in omnibus gentibus, secundum illud Isai. 49. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel cōuertendas: dedi te in lucem Gētium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. ergo lex vetus dari debuit omnibus gentibus, & non vni populo tantū.

Art. præc.

F ¶ 2 Præt. Sicut dicitur Act. 10. Non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deū, & facit iustitiam, acceptus est illi. nō ergo magis vni populo, quàm alijs viam salutis debuit aperire.

¶ 3 Præt. Lex data est per angelos, sicut iam dictū est: sed ministeria angelorum Deus nō solum Iudæis, sed omnibus gētibus semper exhibuit. dicitur enim Eccl. 17. In vnāquamque gentem præposuit rectorem. omnibus etiam gentibus temporalia bona largitur, quæ minus sunt curæ Deo, quàm spiritualia bona. ergo ēt legem omnibus populis debuit dare.

Art. præc.

SED CONTRA est, quod dicitur Ro. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum quidem per omnē modum.
G primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. & in Psalm. 149. dicitur. Nō fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

RESPON. Dicendum, q posset vna ratio assignari, quare potius populo Iudæorum data sit lex, q̄ alijs populis: quia alijs populis ad idolatriā declinantibus, solus populus Iudæorū in cultu vnius Dei remansit, & iō alij populi indigni erant legē recipere, ne sanctum canibus daretur. Sed ista ratio cōueniens nō videtur: quia populus ille etiā post legem latā ad idolatriā declinauit, qd grauius fuit, vt patet Exod. 33. & Amos 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto 40. annis domus Israel, & portastis tabernaculum Moloch Dei vestri, & imaginem idolorū vestro-
H rum, sydus Dei vestri, quæ fecistis vobis? Expresse ēt dicitur Deut. 9. Scito, q non pp iustitias tuas dominus Deus tuus dedit tibi terrā hanc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus. sed ratio ibi præmittitur, Vt cōpleret verbum suum Dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abrahā, Isaac, & Iacob. Quæ autem promissio eis sit facta, ostendit Apostol. ad Gal. 3. dicens. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius, non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno & semini tuo qui est Christus. Deus igitur & legē, & alia beneficia specialia illi populo exhibuit pp promissionem eorum patribus fa-
I ctā, vt ex eis Christus nasceretur. Decebat enim, vt ille populus, ex quo Christus nasciturus erat, quadam speciali sanctificatione polleret, fm illud quod dicitur Leuit. 19. Sancti eritis: quia ego sanctus sum. Nec etiā fuit pp meritum ipsius Abrahæ, vt talis promissio ei fieret, vt scilicet Chřs ex eius semine nasceretur: sed ex gratuita Dei electione & vocatione. vnde dicitur Isai. 41. Qui suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Sic ergo patet, q ex sola gratuita electione patres promissionem acceperunt, & populus ex eis progenitus legem accepit, fm illud Deut. 4. Audistis verba illius de medio ignis, quia dilexit patres,
K & elegit semē eorum post illos. Si autem rursus quæratur, quare hunc populum elegit, vt ex eo Christus nasceretur, & non alium: conueniet responsio Aug. quā dicit super Ioan. Quare hunc trahat, & illum nō trahat, noli uelle diiudicare, si non vis errare.

Trac. 26. in Ioan. paulo post princ. tom. 9.

AD PRIMVM ergo dicendum, q quāmuis salus futura per Christum, esset omnibus gentibus præparata: tamen oportebat ex vno populo Christum nasci, qui pp hoc præ alijs prærogatiuas habuit, fm illud Rom. 9. Quorum, scilicet Iudæorum, est adoptio filiorum Dei, & testamentum, & legislatio, quorum patres, ex quibus Christus est secundum carnem.

AD 2m dicendum, quòd acceptio personarum locum habet in his, quæ ex debito dantur. In his vero quæ ex gratuita voluntate cōferuntur, acceptio persona-

personarum locum non habet. Non enim est personarum acceptor qoi ex liberalitate de suo dat vni, & non alteri: sed si esset dispensator bonorum communium, & noo distribueret æqualiter secundum merita personarum, esset persooarum acceptor. Salutaria autem beneficia Deus humano generi confert ex sua gratia: vnde non est personarum acceptor, si quibusdã præ alijs cõferat. vode Aug. dicit in lib. de prædestinatione sanctorum: *Omnes quos Deus docet, misericordia docet: qnos autem non docet, iudicio non docet. hoc enim venit ex damoatione bumaoi generis pro peccato primi parentis.

Cap. 8. non moltum ante medium tom. 7.

AD 3ᵐ diceodum, ꝙ beneficia gratiæ subtrahuntur bomini propter culpam: sed beneficia naturalia non subtrahuntur, inter quæ suot ministeria angelorum, quę ipse naturarom ordo requirit, vt scilicet per media guberoentur infima: & etiam corporalia subsidia, quæ non solum hominibus, sed etiam iumentis Deus administrat, secundum illud Psal. 35. Homines & iumenta saluabis Domine.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum quintum & sextum.*

2. 2. q. 85. ar. 4. ad 1. Et 3. di. 25. q. 2. ar. 2. q. 2. ad 3. Et Ro. 2. lec. 3

IN ar. 5. & 6. eiosdem nota, quòd licet in 6. ari. quæstio sit de tempore Moysi, & in corpore articuli non concludaẽ determinate tẽpus Moysi, nec rõne durorũ & supborũ nec rõne bonorum, sed tẽpus mediũ inter legem naturæ & legem gratiæ: in responsioolbus tamen argumentorom determinator illud tẽpus medium ad tempus Moysi, quando primo domus Israel fuit populus liber, vt patet in litera.

ARTICVLVS V.

Vtrum omnes homines obligabantur seruare legem ueterem.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ omnes homines obligabantur ad obseruãdam veterem legem. Quicunque enim subditor regi, opnrtet quòd subdatur legi ipsius: sed vetus lex est data a Deo, qui est rex omnis terræ, vt in psal. 46. dicitur. ergo omnes babitantes terram teoebantur ad obseruantiam legis.

¶ 2 Præt. Iudæi saluari ooo poterant, nisi legem veterem obseruarent: dicitur enim Deut. 37. Maledictus qui nõ permanet io sermonibus legis buius, nec eos opere perficit. si igitur alij bomines sine obseroantia legis veteris potuissent saluari, peior fuisset cooditio Iudæorum, qoàm aliorum homioum.

¶ 3 Præt. Gentiles ad ritum Iudaicum, & ad obseruantias legis admittebantur. dicitur enim Exod. 12. Si quis peregrinorom in vestram vnluerit transire coloniã, & facere Phase dñi, circũcidet prius omne masculinum geous, & tuoc rite celebrabit, eritq; simul sicut indigena terræ. Frostra autem ad obseruantias legales fuissent extranei admissi ex ordinatione dioina, si absq; legalibus obseruantijs saluari potuissent. ergo nollus saloari poterat, nisi legem obseruaret.

Cap. 9. post medium illius.

SED CONTRA est, ꝙ Dion dicit 9. cap. cæl. hierar.* ꝙ multi Gẽtilium per angelos sunt reducti io Deum: sed constat, ꝙ Gentiles legem non obseruabant. ergo absque obseruaotiã legis potuerunt aliqui saluari.

RESPON. Dicendom, quòd lex vetus manifestabat præcepta legis naturę, & superaddebat qoędam propria præcepta. Quantum igitur ad illa, qoæ lex vetus continebat de lege naturæ, omnes tenebantur ad obseroantiam veteris legis, non quia eraot de veteri lege, sed qoia erant de lege naturæ: sed quantum ad illa quæ lex vetus soperaddebat, nõ tenebantur aliqui ad obseruantiam veteris legis, nisi solus populus Iudæorum. Cuius ratio est: quia lex vetus, sicot dictum est,* data est popolo Iudæorum, vt quandam prærogatiuam sanctitatis obtineret propter reuerentiam Christi, qui ex illo populo nascitarus erat. Quæcunq; autem statuuotur ad specialem aliqoorum sanctificationem, oon obligant nisi illos: sicut ad quædam obligantur clerici, qui mancipantur diuino mioisterio, ad quæ laici non obligantur. similiter & religiosi ad quædam perfectionis opera obligantur ex sua professinne, ad quæ sęculares non obligantur. & similiter ad quædam specialia obligabatur popnlus ille, ad quæ alij populi non obligabantur: vnde dicitur Deuter. 18. Perfectus eris, & absque macula coram domioo Deo tuo: & propter hoc etiam quadã professione vtebantur, vt patet Deutero. 26. Profiteor bodie coram domino Deo tuo &c.

Ar. præced.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quicunque subduntur regi, obligantur ad legem eius obseruandam, quam omnibus commuoiter propnnit: sed si instituat aliqua obseruanda a suis familiaribus ministris, ad bæc cæteri oon obligantur.

AD 2ᵐ diceodũ, ꝙ homo qoanto Deo magis coniungitur, tanto efficitur melioris cõditionis: & ideo quanto populus Iudæorum erat astrictus magis ad diuinum cultum, digoior alijs populis erat. vnde dicitur Deut. 4. Quæ est alia gens sic ioclyta, vt habeat cæremonias, iostaq; iudicia, & vniuersam legem? & similiter etiam quantum ad hoc sunt melioris conditionis clerici, quàm laici: & religiosi, quàm sęculares.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ Gẽtiles perfectius & securius salotem cõsequebaotur sub obseruanоjs legis, q̃ sub sola lege naturali: & ideo ad eas admittebãtur. Sicut etiam nunc laici transeunt ad clericatum, & sęculares ad religiooem, quamuis absque hoc possiot saluari.

ARTICVLVS VI.

Vtrũ lex uetus conuenienter data fuerit tempore Moysi.

3. q. 70. ar. 2. ad 2. Et 4. di. 1. q. 1. ar. 2. q. 4. cor. Et Gala. 3. le. 7.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ lex vetus oõ conuenienter fuerit data tẽpore Moysi. Lex. n. vetus disponebat ad salutem, quę erat futura per Christum, sicut dictum est:* sed statim homo post peccatum indiguit huiusmodi salutis remedio. ergo statim post peccatum lex vetus debuit dari.

*ar. 1. huius quæst.

¶ 2 Præt. Lex vetus data est propter saoctificatiooem eorum, ex quibus Christus nascitnrus erat: sed Abrahæ incœpit fieri promissio de semine, quod est Christus, vt habetur Genes. 12. ergo statim tempore Abrahæ debuit lex dari.

¶ 3 Præt. Sicut Christus noo est oatus ex alijs descendentibus ex Noe, nisi ex Abraham, cui facta est promissio: ita etiam non est natos ex alijs filijs Abrahæ, oisi ex Dauid, cui est promissio renouata, secundum illod 2. Reg. 23. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob. ergo lex vetus debuit dari post Dauid, sicut data est post Abraham.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Galat. 3. quòd lex propter transgressionem posita est, dooec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris, idest, ordinabiliter data, vt glos.* dicit. ergo congruum fuit, vt lex vetus illo temporis ordine traderetur.

Glos. ordinaria ibi.

RESPON. Dicendum, ꝙ conuenientissime lex vetus data fuit tempore Moysi. Cuius ratio potest accipi ex duobus, secundum quod quælibet lex duobus generibus bominum imponitur. Imponitur. n. quibusdam duris & superbis, qui per legem compescuntur

tur & domantur. Imponitur etiam bonis, qui per legem instructi adiuuantur ad implendum quod intendunt. Conueniens igitur fuit tali tempore legem veterem dari ad superbiam hominum conuincendam. De duobus enim homo superbiebat. s. de scientia, & de potentia. de scientia quidem, quasi ratio naturalis ei posset sufficere ad salutem. Et ideo, vt de hoc eius superbia conuinceretur, permissus est homo regimini suæ rationis absq; adminiculo legis scriptæ: & experimento homo discere potuit, qd patiebatur rationis defectum per hoc, quod homines vsque ad idolatriam, & turpissima vitia circa tempora Abrahæ sunt prolapsi. & ideo post hæc tempora fuit necessarium legẽ scriptam dari in remedium humanæ ignorãtiæ: quia per legem est cognitio peccati, vt dicitur Rom. 3. Sed postquàm homo est instructus per legem, cõuicta est eius superbia de infirmitate, dum implere non poterat, quod cognoscebat. & ideo sicut Apostolus concludit ad Rom. 8. Quod impossibile erat legi, in qua infirmabatur per carnem, misit Deus filium suum, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Ex parte vero bonorum lex data est in auxilium, quod quidem tũc maxime populo necessarium fuit, quando lex naturalis obscurari incipiebat propter exuperantiam peccatorum. Oportebat enim huiusmodi auxilium quodam ordine dari, vt per imperfecta ad perfectionem manuducerentur: & ideo inter legem naturæ, & legem gratiæ oportuit legem veterem dari.

Ad primvm ergo dicendum, quòd statim post peccatum primi hominis non competebat legem veterem dari, tum quia nondum homo recognoscebat se ea indigere de sua ratione confisus: tum quia adhuc dictamen legis naturæ nondum erat obtenebratum per consuetudinem peccandi.

Ad 2^m dicendum, quòd lex non debet dari nisi populo. est enim præceptum commune, vt dictum est: * & ideo tempore Abrahæ data sunt quædam familiaria præcepta, & quasi domestica Dei ad homines; sed postmodum multiplicatis eius posteris, intantum, quòd populus esset, & liberatis eis a seruitute, lex conueniente potuit dari: nam serui nõ sunt pars populi, vel ciuitatis, cui legem dari competit, vt Philosophus dicit in 3. Politicæ.

q. 90. art. 2. & 3. & q 96 art. 1. ad 2.

Ca. 3. a medio, tom. 5.

Ad 3^m dicendum, quòd quia legem oportebat alicui populo dari, nõ solum illi, ex quibus est Christus natus, legem acceperunt, sed totus populus consignatus signaculo circuncisionis, quę fuit signum promissionis Abrahæ factæ, & ab eo creditæ, vt dicit Apostolus Rom. 4. & ideo etiam ante Dauid oportuit legem dari tali populo iam collecto.

QVAESTIO XCIX.

De præceptis ueteris legis, in sex articulos diuisa.

Deinde considerandum est, de præceptis veteris legis.

Et primo, de distinctione ipsorum. Secundo, de singulis generibus distinctis.

Circa primum quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum legis veteris sint plura præcepta, vel vnum tantum.

¶ Secundo, Vtrum lex vetus contineat aliqua præcepta moralia.

¶ Tertio, Vtrũ præter moralia cõtineat cæremonialia.

F ¶ Quarto, Vtrum contineat præter hæc iudicialia.

¶ Quinto, Vtrũ præter ista tria contineat aliqua alia.

¶ Sexto, De modo quo lex inducebat ad obseruantiam prædictorum.

Articvlvs primvs.

Vtrum in lege ueteri contineatur solum unum præceptũ.

Ad primvm sic proceditur, Videtur quòd in lege veteri non contineatur nisi vnum præceptum. Lex enim est nihil aliud, quàm præceptum, vt supra habitum est: sed lex vetus est vna. ergo non continet nisi vnum præceptum. *q. 90. art. 2. & 3.*

G ¶ 2 Præt. Apostolus dicit Ro. 13. Si qd est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: sed istud mandatum est vnum. ergo lex vetus non continet nisi vnum mandatum.

¶ 3 Præt. Matth. 7. dicitur. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. hæc est enim lex & prophetæ: sed tota lex vetus continetur in lege, & prophetis. ergo lex vetus non habet nisi vnum præceptum.

Sed contra est, qd Apostolus dicit ad Ephe. 2. Legem mandatorum decretis euacuans: & loquitur de lege veteri, vt patet per glos. * ibidem. ergo lex vetus continet in se multa mandata. *Est gl. Ambros. in hũc locum, to. 5.*

H Respon. Dicendum, quod præceptum legis cum sit obligatorium, est de aliquo quod fieri debet: quòd autem aliquid debeat fieri, hoc prouenit ex necessitate alicuius finis. Vnde manifestum est, quòd de ratione præcepti est, quòd importet ordinem ad finem, inquantum scilicet illud præcipitur, quod est necessarium, vel expediens ad finem. Contingit autem ad vnum finem multa esse necessaria, vel expedientia: & secundum hoc possunt de diuersis rebus dari diuersa præcepta, inquantum ordinantur ad vnum finem. Vnde dicendum est, quòd omnia præcepta legis veteris sunt vnum secundum ordinem ad vnum finem: sunt tamen multa secundum diuersitatem eorum quæ ordinantur ad illum finem.

I Ad primvm ergo dicendum, quod lex vetus dicitur esse vna secundũ ordinem ad finem vnum: & tñ continet diuersa præcepta secundum distinctionem eorum, quæ ordinant ad finem. Sicut etiam ars ædificatiua est vna secundum vnitatem finis, quia tendit ad ædificationem domus: tamen continet diuersa præcepta secundum diuersos actus ad hoc ordinatos.

Ad 2^m dicendum, quod sicut Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. Finis præcepti, charitas est. adhoc enim omnis lex intendit, ut amicitiam constituat uel hominũ adinuicem, uel hominis ad Deum: & ideo tota lex impletur in hoc uno mãdato, Diliges proximum tuum

K sicut teipsum, sicut in quodam fine mandatorum omnium. In dilectione enim proximi, includitur etiam Dei dilectio, qũ proximus diligitur propter Deum. vnde Apostolus hoc unum præceptum posuit pro duobus, quæ sunt de dilectione Dei, & proximi, de quibus dicit Dominus Matth. 22. In his duobus mãdatis pendet omnis lex & prophetæ.

Ad 3^m dicendum, quòd sicut dicitur in 9. Ethic. Amicabilia quæ sunt ad alterum, uenerunt ex amicabilibus, quę sunt homini ad seipsum, dum scilicet homo ita se habet ad alterum sicut ad se: & ideo in hoc quod dicitur, Omnia quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, & uos facite illis, explicatur quædam regula dilectionis proximi, quæ etiam implicite continetur *Ca. 8. nõ remote a principio, tom. 5.*

tinetur in hoc, quòd dicitur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: vnde est quædam explicatio istius mandati.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex vetus contineat præcepta moralia.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non contineat præcepta moralia. Lex enim vetus distinguitur a lege naturæ, vt supra habitum est:* sed præcepta moralia pertinent ad legem naturæ. ergo non pertinent ad legem veterem.

¶ 2 Præt. Ibi subuenire debuit homini lex diuina, vbi deficit ratio humana, sicut patet in his quæ ad fidem pertinet, quæ sunt supra rationem: sed ad præcepta moralia ratio hominis sufficere videtur. ergo præcepta moralia non sunt de lege veteri, quæ est lex diuina.

¶ 3 Præt. Lex vetus dr̃ litera occidens, vt patet 2. ad Cor. 3. sed præcepta moralia nõ occidunt, sed viuificant, secundum illud psal. 118. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me. ergo præcepta moralia non pertinent ad veterem legem.

SED CONTRA est, quod dicitur Ecclesiast. 17. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit eos: disciplina autem pertinet ad mores. dicit. n. gl.* ad Heb. 12. super illud, Oĩs disciplina &c. disciplina est eruditio morum per difficilia. ergo lex a Deo data, præcepta moralia continebat.

RESPON. Dicendum, quòd lex vetus cõtinebat præcepta quędã moralia, vt patet Exod. 20. Nõ occides, Nõ furtum facies: & hoc rationabiliter. nam sicut intentio principalis legis humanæ est, vt faciat amicitiam hominum adinuicem: ita intentio diuinæ legis est, vt constituat principaliter amicitiam hominis ad Deum. Cum autẽ similitudo sit ratio amoris, secundum illud Ecclesiast. Omne animal diligit simile sibi: impossibile est esse amicitiam hoĩs ad Deum qui est optimus, nisi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Bonitas autem hominis est virtus, quæ facit bonum habẽtem: & ideo oportuit præcepta legis veteris etiam de actibus virtutum dari, & hæc sunt moralia legis præcepta.

AD PRIMVM ergo dicendum,
A quòd lex vetus distinguitur a lege naturæ non tanquàm ab ea omnino aliena, sed tanquã ei aliquid superaddens. Sicut. n. gratia præsupponit naturã, ita oportet q̃ lex diuina pręsupponat legẽ naturalẽ.

AD 2^m^ dicendum, q̃ legi diuinæ conueniens erat, vt non solum prouideret homini in his, ad quæ ratio non potest, sed etiam in his, circa quæ contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa p̃cepta moralia, quan-
B tum ad ipsa communissima præcepta legis naturę, non poterat errare in vniuersali: sed tamẽ propter consuetudinem peccãdi obscurabatur in particularibus agendis. Circa alia vero præcepta moralia, quæ sunt quasi cõclusiones deductæ ex communibus principijs legis naturæ, multorum ratio oberrabat, ita vt quædam quæ sunt secundum se mala, ratio multorum licita iudicaret. vnde oportuit cõtra vtrũq; defectum homini sub-
C ueniri per authoritatem legis diuinæ. Sicut etiam inter credenda, nobis proponuntur nõ solum ea ad quæ ratio attingere non potest, vt Deum esse trinum, sed etiam ea ad quæ ratio recta pertingere potest, vt Deum esse vnum, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis.

AD 3^m^ dicendum, q̃ sicut Aug. probat in lib. de spiritu & litera,* etiã litera legis, quantum ad præcepta moralia, occidere dicitur oc-
D casionaliter, inquantum. s. præcipit quod bonum est, non prębens auxilium gratiæ ad implendum.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex vetus contineat præcepta cæremonialia præter moralia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non contineat præcepta cæremonialia præter moralia. Omnis enĩ lex quæ hominibus datur, est
E directiua humanorum actuum: actus autem humani, morales dicuntur, vt supra dictum est.* ergo videtur quòd in lege veteri hominibus data, non debeãt contineri nisi præcepta moralia.

¶ 2 Præt. Præcepta, quæ dicuntur cæremonialia, videntur ad diuinũ cultum pertinere: sed diuinus cultus est actus virtutis. s. religionis, quæ ut Tullius dicit in sua Rhetoric. † diuinæ naturæ cultum cæremoniamq; affert. cum igitur præcepta moralia sint de actibus uir-

¶ *Super Quæstionis nonagesimænonæ Articulum secundum et tertium.*

IN artic. 2. & 3. quæst. 99. omisso 1. art. dubium occurrit de differentia assignatã inter legẽ humanam, & diuinã in hoc, q̃ diuina intendit principal'r amicitiam ad Deum, humana autem intendit principaliter amicitiam hoium inter se. videns. n. quòd lex humana necessario est peruersa ex tali fine. Nam lex humana de actu religionis, quo Deus colitur, disponit sicut de actibus aliasũ virtutum: & cũ omnia disponat in ordine ad principalem finẽ, quoniam reliqua sunt propter illum, sequitur quòd cultũ Dei, in quo consistit amicitia hominis ad Deum, ordinet ad amicitiam hominũ inter se, quæ est eius principalis finis: & hoc etiam in corpore tertii artic. in litera sonat, dicẽs. Leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino, nisi in ordine ad bonum cõmune hominum.

Supra q. 98 art. 5. co. & infr. p̃sent. q. ar. 3. ad 2 & art 4. co. Et psal. 18.

q. 91. ar. 4. & 5. & q. preced. ar. 5

¶ Ad euidentiã huius ambiguitatis duo oportet declarare. s. quõ amicitia hominũ inter se ponitur recte finis principalis humanæ legis. Et quõ diuinus cultus, vel amicitia hominis ad Deum ordinabilis sit ad amicitiã hominum inter se, & econtra. Scito ergo, quòd quemadmodum ars aliqua, puta, domificatiua habet pro principali fine opus suum, puta, domũ, nec aliud ad ipsam spectat, cum quo tamẽ stat, quòd artifex ipse, puta, domificator, vt mouetur a iustitia legali, ordinet op' artis ad bonum commune: huiusmodi nanq; ordinatio non spectat ad artem secundum se, sed vt stat sub lege, cuius est ad bonũ commune ordinare: ita proportionaliter contingit in lege humana, quòd principalis finis intentus ab ea secundum seipsam est cõe bonum hominum, amicitia, & pax hominũ inter se: nec ad ipsam spectat ordinare hoc in amicitiam, & pacem hoĩs ad Deum, sed hoc spectat ad legem diuinã quæ est superior. Et propterea lex humana non secundum se, sed vt substat diuinæ legi, dirigit amicitiã hominum in amicitiã Dei. Amicitia autẽ hominis ad Deum dupliciter potest sumi, primo simpliciter, quæ. s. est per gratiã & charitatẽ. Secũdo, sc̃dm q̃d, quæ. s. seclusa gratia esse potest inter hominẽ ĩ puris naturalibus, & Deum. Et vtraq; potest sumi dupliciter. s. ex parte Dei amati, & ex parte hominis amantis. Quomodocũq; amicitia sumatur, si ex parte Dei sumitur, non potest recte ordinari in bonum hum: amũ esset enim peruersitas magna vti fruendis. Si autem sumatur ex parte hominis, potest recte ordinari ad bonum commune humanũ, tum quia homo secundũ id quod est, & sua est pars ciuitatis: tũ qa vtile honesto tali annexum ad augmentum, seu conseruationem boni communis spectat. Ad obiectionem ergo in oppositum dicitur, quòd si lex humana disponeret de cultu diuino ex parte Dei, ordinando illum ad pacem hominũ, puta, quòd propter hoc principaliter colatur Deus, peruersa esset: sed hoc non facit lex humana, q̃uis forte multi legislatores impii hoc intenderint, & adinuenerint multas fabulas propter hoc, vt in 2. Met. innuitur: sed lex humana multis existentibus rationibus diuini cultus, de illo, quæ ad ipsam spectãt, disponit ad finem suum, cõe bonum ab aliis abstrahẽs, vtpote ad se non pertinẽtibus: abstrahentium autẽ non est mendacium, nec peruersitas. vnde quia gratia perficit,

Glos. ordinaria ibid.

Cap. 14. to. 3.

Inf. ar. 4. & 5. co. & q. 101. ar. 1. 2. & 4. co. & q. 103. artic. 1. co. & ad 3. & q. 104. artic. 4. Et 2. 2. q. 122. ar. 1. ad 2. Et quol. 2 art. 8. co. & quol. 4. art. 13. co.

*q. 1. art. 3.

† li. 2. de inuent. in fol. 4. ante fin. lib.

* ar. præced.

cit, non destruit naturam, lex humana sic habet, φ sicut principali bonum commune hominum inter se, vt non repugnet illi subordinatio ad altiorem finē ex altiori principio, vt de arte dictū est, & sic disponit de aliis ad finem, vt non excedat limites ordinabilium recte in illud.

† Lib. 2. c. 3. & l. 14. de trinit. cap. 5. 2 med. tom. 3

¶ In eisdem articulis aduerte diligentissime rector ecclesiasticæ: quia secundum diuinas leges principaliter regere teneris, & finis principalis diuinæ legis est amicitia hominis ad Deum, vt ad animarum salutem principaliter respicias, studeas, & soliciteris: nec sat est tibi extrinseca tranquillitas ecclesiæ tibi commissæ, q̄ sufficit rectori sæculari in suo populo. Oportet nanq; in arte artium vti in regimine animarum, & secundum eam vigilare super gregem tuum, & in singulis amicitiam ad Deum prouocare, & in vniuersis, vt possit illi dici, Pulchra es amica mea.

Ar. præced.

tutum, vt dictum est, * videtur φ præcepta cæremonialia nō sint distinguenda a moralibus.

§ 3 Præt. Præcepta cæremonialia esse videntur, quæ figuratiue aliquid significant: sed, sicut Aug. dicit in 2. de doctrina Christ. † Verba inter homines obtinuerunt principatum significandi. ergo nulla necessitas fuit, vt in lege continerentur præcepta cæremonialia de aliquibus actibus figuratiuis.

Sed contra est, quod dicitur Deut. 4. Decem verba quæ scripsit in duabus tabulis lapideis, mihique mandauit in illo tempore, vt docerem vos cæremonias, & iudicia, quæ facere deberetis: sed decē præcepta legis sunt moralia. ergo præter præcepta moralia sunt etiā alia præcepta cæremonialia.

Respon. Dicēdum, φ sicut dictum est, * Lex diuina principaliter instituitur ad ordinandū homines ad Deum: lex autem humana principaliter ad ordinandū homines adinuicē. & ideo leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino, nisi in ordine ad bonum commune hominum. & propter hoc etiam multa cōfinxerūt circa res diuinas secundum quod videbatur eis expediēs ad informādos mores hominum, sicut patet in ritu Gentilium: sed lex diuina ecōuerso homines adinuicem ordinauit, secundum quod conueniebat ordini, qui est in Deum; quem principaliter intendebat. Ordinatur aūt hō in Deum non solum per interiores actus mentis, qui sunt credere, sperare, & amare, sed etiam per quædam exteriora opera, quibus homo diuinam seruitutem profitetur. Et ista opera dicuntur ad cultum Dei pertinere, qui quidem cultus cæremonia vocat, quasi munia, idest, dona Cereris, quæ dicebatur Dea frugum, eo quòd primæ ex frugibus oblationes Deo offerebantur. Siue, vt Maximus Valerius refert, * nomen cæremoniæ introductum est ad significandum cultum diuinum apud Latinos a quodam oppido iuxta Romā, quod Cære vocabatur, eo quòd Roma capta a Gallis, illic sacra Romanorum oblata sunt, & reuerendissime habita. Sic igitur illa præcepta, quæ in lege pertinent ad cultum Dei, specialiter cæremonialia dicuntur.

* Li. 1. cap. 1. parū a medio, in titu. de L. Furio Bibaculo.

Ad primum ergo dicendum, φ humani actus se extendunt etiam ad cultum diuinum: & ideo etiā de his continet præcepta lex vetus hominibus data.

q. 94. art. 4.

Ad 2m dicendum, φ sicut supra dictum est, * præcepta legis naturæ cōia sunt, & indigent determinatione. Determinantur autem & per legem humanam, & per legem diuinā. Et sicut ipsæ determinationes, quæ fiunt per legem humanam, non dicuntur esse de lege naturæ, sed de iure positiuo: ita ipsæ determinationes præceptorum legis naturæ, quę fiunt per legem diuinam, distinguuntur a præceptis moralibus quæ pertinent ad legem naturæ. Colere ergo Deum, cum sit actus virtutis, pertinet ad præceptum morale: sed de-

F terminatio huius præcepti, vt scilicet colatur talibus hostijs, & talibus muneribus, hoc pertinet ad præcepta cæremonialia: & ideo præcepta cæremonialia distinguuntur a præceptis moralibus.

Ad 3m dicendum, φ sicut Diony. dicit 1. cap. cæl. hierar. * Diuina hominibus manifestari non possunt, nisi sub aliquibus similitudinibus sensibilibus: ipsę autem similitudines magis mouent animum, quando non solum verbo exprimuntur, sed etiam sensui offeruntur: & ideo diuina traduntur in scripturis nō solum per similitudines verbo expressas, sicut patet in metaphoricis locutionibus, sed etiam per similitudines rerum, quæ visui proponuntur, quod per-

* Cap. 1. post medium illius.

G tinet ad præcepta cæremonialia.

Articvlvs IIII.

Vtrum præter præcepta moralia, & cæremonialia, sint etiam præcepta iudicialia.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quòd præter pręcepta moralia, & cæremonialia non sint aliqua præcepta iudicialia in veteri lege. Dicit enim August. * contra Faustum, quòd in lege veteri sunt pręcepta vitę agendæ, & præcepta vitæ significandę: sed præcepta vitæ agendę sunt moralia, præcepta autem vitæ significandæ sunt cęremonialia. ergo pręter hęc duo genera pręceptorum non sunt ponenda in lege alia pręcepta iudicialia.

H

§ 2 Præt. Super illud psal. 118. A iudicijs tuis non declinaui, dicit glo. † idest, ab his, quę constituisti regulam viuendi: sed regula viuēdi pertinet ad pręcepta moralia. ergo pręcepta iudicialia non sunt distinguenda a moralibus.

I

§ 3 Præt. Iudicium videtur esse actus iustitię, secundum illud ps. 93. Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium: sed actus iustitię, sicut & actus cęterarum virtutum, pertinet ad pręcepta moralia. ergo pręcepta moralia includunt in se iudicialia, & sic nō debent ab eis distingui.

K

Sed contra est, qđ dicitur Deut. 6. Hęc sunt pręcepta, & cęremonię, atq; iudicia: pręcepta autem antonomasice dicuntur moralia. ergo præter pręcepta moralia & cæremonialia, sunt etiam iudicialia.

Respon. Dicendum, φ sicut * dictum est, ad legem diuinam pertinet, vt ordinet homines adinuicem, & ad Deum. vtrunq; autem horum in cōmuni quidem pertinet ad dictamen legis naturæ, ad quod referuntur moralia pręcepta: sed oportet quòd determinetur vtrunq; per legem diuinam, vel humanā: quia principia naturaliter nota, sunt communia tam in speculatiuis, q̄ in actiuis. Sicut igitur determinatio communis præcepti de cultu diuino fit per præcepta cæremonialia, sic & determinatio cōmunis præcepti de iustitia obseruanda inter homines, determinatur per præcepta iudicialia: & secundum hoc oportet tria præce-

* Art. 2. & 3.

¶ *Super Quæstionis nonagesimænonæ Articulum quartum & quintum.*

In 4. & 5. art. eiusdem 99. q. aduerte primo, quòd hic habes expositionem terminorū frequēter in Psalmis positorū, vt possis & in eis & in reliqua Scriptura clare inspicere testimonia, præcepta, mandata, iustificationes, iudicia. Aduerte secundo in responsione ad primum articoli quinti, doctrinā vniuersalem, quòd moralia oīa determinantur lege, inquantum habent rationē debiti, ac per hoc lex humana, vt perfecte consequatur finem suum. s. cōmune bonum integrū, disponere debet de diuino cultu, vt debito Deo a ciuitate & ciuibus, sicut disponit de debitis exhibendis alijs, vt commune bonum perfectionem integrā habeat. & sic clare vides quod ante diximus, quòd vniuersaliter diuinus cultus ordinatur in bonum commune, vt pars in totum.

Infra ar. 5. co. & q. 108 artic. 1. co. & q. 103. artic. 1. cor. & q. 104. ar. 1 Et 2. 2. q. 87. ar. 1. co. & q. 122. ar. 1. ad 2. Et 3 cōtra c. 118 Et quol. 2. ar. 8. cor. & quol. 4. ar. 1. co.

* lib. 6. ca. 2. Et lib. 19. c. 18. Et li. 10 cap. 2. 10. 6.

† Est glos. Cassiod. in hunc locū.

A præcepta legis veteris ponere.ſ.moralia, quæ ſunt de dictamine legis naturę: cæremonialia, quæ ſunt determinationes cultus diuini: & iudicialia, q́ ſunt determinationes iuſtitiæ inter homines obſeruandæ. vnde cum Apoſtolus Ro.7. dixiſſet, ꝙ lex eſt ſancta, ſubiungit, ꝙ mandatum eſt iuſtum, & bonum, & ſanctũ: iuſtum quidem quantum ad iudicialia: ſanctũ quãtum ad cæremonialia (nã ſanctum dicitur quod eſt Deo dicatum) boonum, ideſt, boneſtum, quãtum ad moralia.

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ tã præcepta moralia, q̃ ẽt iudicialia, pertinent ad directiooẽ vitæ humanæ: & ideo vtraq; contioentur ſub voo membro illorum, quæ ponit Aug.ſ.ſub præceptis vitæ agendæ.

B Ad 2m dicendum, quòd indicium ſignificat executionem iuſtitiæ, quæ quidem eſt ſecundum applicationem rationis ad aliqua particularia determinate: vnde præcepta iudicialia communicãt in aliquo cum moralibus, inquantum ſcilicet a ratione deriuantur: et in aliquo cum cæremooialibus, inquantum ſcilicet ſuor quædam determinationes communium præceptorum: & ideo quãdoq; ſub iudiciis comprebendnotur præcepta iudicialia, & moralia, ſicut dicitur Deut. 5. Audi Iſtael cæremonias atque iudicia: quandoque vero iudicialia, & cæremonialia, ſicut dicitur Leuit. 18. Facietis iudicia mea, & præcepta mea ſeruabitis. vbi præcepta ad moralia referuntur, iudicia vero ad iodicialia & cæremonialia.

Ad 3m dicendum, quòd actus iuſtitiæ io generali pertinet ad præcepta moralia: ſed determinatio eius in ſpeciali pertioet ad præcepta iudicialia.

Articvlvs v.

Vtrũ aliqua alia præcepta contineantur in lege ueteri præter moralia, iudicialia, & cæremonialia.

Ad qvintvm ſic proceditur. Videtur ꝙ aliqua alia præcepta cootineantur in lege veteri præter moralia, iudicialia, & cæremonialia. Iudicialia enim præcepta pertioent ad actum ioſtitiæ, quę eſt bominis ad hominem, cæremonialia vero pertiooot ad actũ religionis, qua Deus colitur: ſed præter has ſunt multæ aliæ virtutes.ſ.tẽperantia, fortitudo, liberalitas, & aliæ plures, vt *ſupra dictũ eſt. ergo præter prædicta oportet plura alia in lege veteri contineri.

q.60.art.5.

D ¶ 2 Præt. Deut.11. dicitur, Ama dominum Deum tuum, & obſerua eius præcepta, & cæremooias, & iudicia atq; mãdata: ſed præcepta pertinent ad moralia, vt *dictũ eſt. ergo præter moralia, iudicialia, & cæremonialia adbuc alia cõtioentur io lege, quæ dicuntur mãdata.

¶ 3 Præt. Deut.6. dicitur, Cuſtodi præcepta dñi Dei tui, & teſtimonia, & cæremonias, quas tibi præcepi. ergo præter oĩa præcepta adhuc in lege teſtimonia cõtinẽtur.

¶ 4 Præt. In pſal. 118. dicitur, In æternum ooo obliuiſcar iuſtificationes tuas. *glo. ideſt, legem. ergo præcepta legis veteris noo ſolum ſunt moralia, cæremonialia, & iudicialia, ſed etiam iuſtificationes.

Glo. interlinearis ibid.

Sed contra eſt, quod dicitur Deut. 6. Hæc ſuot præcepta, cæremoniæ, atq; iudicia, quæ mandauit dominus De⁹ vobis: & hæc ponuntur in principio legis. ergo omnia pręcepta legis ſub his comprehenduntur.

Respon. Dicendum, quòd in lege ponuntur aliqua taoquã præcepta, aliqoa vero tanquã ad præceptorum impletiooem ordinata. Præcepta qoidem ſunt de his qoæ ſuot agẽda, ad quorum impletionem ex duobus bomo ioducitur, ſ. ex autboritate præcipiẽtis, & ex vtilitate impletioois, quæ quidem eſt cooſecutio alicuius booi vtilis, delectabilis, vel booeſti, aut fuga alicuius mali contrarij. Oportuit igitur in veteri lege propooi quædã, quæ authoritatem Dei præcipientis indicarent, ſicut illud Deut. 6. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vous eſt. & illud Geneſ. 1. In principio creauit Deus cælum & tertam: & huiuſmodi dicuntur teſtimonia.

C Oportuit ẽt ꝙ in lege proponerentur quædam præmia obſeruantium legem, & pœnæ trãſgredientium, vt patet Deut. 28. Si audieris vocem domini Dei tui, faciet te excelſiorem cuoctis gentibus &c. & buiuſmodi dicuotur iuſtificatiooes, ſecundum quod Deus aliquos iuſte punit, vel præmiat. Ipſa autem ageoda ſub præcepto ooo cadunt, niſi inquantum habent aliquam debiti ratiooem. Eſt autem duplex debitum, voum quidem ſecundum regulam rationis: aliud autem ſecundum regulã legis determinaotis, ſicut *Philoſophus in 5. Eth. diſtinguit duplex iuſtum.ſ.morale, & legale. Debitũ autem morale eſt duplex: dictat enim ratio aliquid faciendum vel tanquàm oeceſſarium, ſioe quo noo poteſt eſſe ordo virtutis, vel tanquàm vtile ad boc, ꝙ ordo virtutis melius cooſeruetur: & ſecundum hoc quædã moralium præciſe præcipiuntur, vel probibentur io lege: ſicut, Non occides, Non furtum facies: & hęc proprie dicuotur præcepta. Quædam vero præcipiuntur, vel prohibentur, noo quaſi præciſe debita, ſed propter melius, & iſta poſſuot dici mandata: quia quandã inductionem habent, & perſuaſiooem, ſicut illud Exod. 22. Si pignus acceperis veſtimentum a proximo tuo, ante ſolis occaſum reddas ei, & aliqua ſimilia: vode *Hiero. dicit, quòd in præceptis eſt iuſtitia, in mandatis vero charitas.

Cap.7.to.5

In pœmio in Marcum a medio, reperies ĩ gl. ordinaria.

E Debitum autem ex determioatiooe legis in rebus quidem humaois pertinet ad iudicialia: io rebus autem diuiois ad cæremonialia. quàmuis etiam ea quæ pertinent ad pœnam, vel præmia, dici poſſint teſtimooia, inquãtum ſunt proteſtatiooes quædam diuioæ iuſtitiæ. Omnia vero præcepta legis poſsũt dici iuſtificatiooes, inquantum ſuot quædam executiooes legalis iuſtitiæ. Poſſunt etiam aliter mandata a præceptis diſtiogui, vt præcepta dicantur quæ Deus per ſeipſum iuſſit: mandata autem, quæ per alios mandauit, vt ipſum oomeo ſonare videtur. Ex quibus omnibus apparet, ꝙ omnia legis præcepta continentur ſub moralibus, cæremonialibus, & iudicialibus: alia vero nõ habent rationem præceptorum, ſed ordioantur ad præceptorum obſeruationem, vt *dictum eſt.

In iſto art.

Ad

¶ *Super Quæſtionis nonageſimænonæ Articulum quintum & ſextum.*

In art.5. & 6. dubium occurrit: nã ſuperius in quæſtio. 92. art. 2. ad tertium expreſſe dictum eſt, quòd præmiare non eſt act⁹ legis, ſed punire tantum: modo autem dicitur, quòd legis eſt non ſolũ ex pęna, ſed pręmio inducere ad obſeruantiam ſui. Quomodo ſtant hæc ſimul.

Supra ar.4. co Et quol. 2. art. 8. co. Et Gala. 5. lect. 3. Et Heb. 7. le. 2

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd ibi de propriis actibus legis agebatur, inter quos nõ eſt pręmiare: quia, vt ibi dictũ eſt, quilibet poteſt hoc facere. hic autẽ eſt ſermo non ſolum de ꝓpriis, ſed de cõmunibus: & iõ præmiare, quod eſt commune legi & priuatæ perſonæ, & conſulere, quod eſt etiam commune vtrique, legi attribuuntur, & vere ſicut homini vere attribuitur videre, quis ſit commune tibi & aliis animalibus, & negatur ꝙ ſit proprius actus hominis.

Ar. præced. ad 2. & in arg. Sed cõtra.

¶ In eodem 6. artic.

ſtenda occurrit miſeria noſtra, cum offertur ſtatus hominum noui teſtamenti, ꝙ ſcilicet, non ſufficit ꝙ deſideremus bona temporalia: ſaluo tamen ordine ad Deũ, qa hoc imperfectorum, & ſub veteri lege eſt: ſed oportet, vt contemptis temporalibus, ſpiritualib⁹ inhæreamus. hic .n. nouæ legis pfectionis eſt ſtatus. Heu heu, quàm pauci hodie ad nouæ legis ſtatum ſpectãt, & vtinam ad veteris ſtatũ ſaltẽ pertineremus.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ sola iustitia inter alias virtutes importat rationem debiti: & ideo moralia intantum sunt lege determinabilia, inquantum pertinent ad iustitiam, cuius etiam quædam pars est religio, vt* Tullius dicit. vnde iustum legale nõ potest esse aliquod præter cæremonialia, & iudicialia præcepta. Ad alia patet responsio per ea quæ dicta sunt.

Li.2.de inuent. in fol. 4. ante finẽ lib.

F

Articvlvs VI.

Vtrum lex vetus debuerit inducere ad obseruationem præceptorum per temporales promissiones, & comminationes.

Supra q. 91 ar. 5. co. & infra q. 107. art. 1. ad 2. Et 3. dist. 4. ar. 1. cor. & ar 4. Et Ro. 2. lec. 3. & cap. 10. Et 2. Cor. 11. lec. 6.

G

Ad sextvm sic proceditur. Videtur quòd lex vetus nõ debuerit inducere ad obseruantiam præceptorum per temporales promissiones, & comminationes. Intentio enim legis diuinæ est, vt homines Deo subdat per timorem, & amorem. vnde dicitur Deut. 10. Et nũc Israel, quid dominus Deus tuus petit a te, nisi vt timeas dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum? sed cupiditas rerum temporalium abducit a Deo. dicit enim * Aug. in lib. 83. quæstionum, Quòd venenum charitatis est cupiditas. ergo promissiones, & comminationes temporales videntur contrariari intentioni legislatoris, quod facile legem reprobabilem facit, vt patet per † Philosophum in 7. Polit.

**q. 36. non procul a principio. tom. 4.*

† Cap. 2. a med. tom. 5

¶ 2 Præt. Lex diuina est excellentior quàm lex humana: videmus autem in scientijs, ꝙ quanto aliqua est altior, tanto per altiora media procedit. ergo cum lex humana procedat ad inducendum homines per temporales comminationes, & promissiones, lex diuina non debuit ex his procedere, sed per aliqua maiora.

¶ 3 Præt. Id non potest esse præmium iustitiæ, vel pœna culpæ, quod æqualiter euenit & bonis, & malis: sed sicut dicitur Eccles. 9. Vniuersa æque eueniunt iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia cõtemnenti. ergo temporalia bona, vel mala non conuenienter ponuntur vt pœna, vel præmia mandatorum legis diuinæ.

Sed contra est, quod dicitur Isaiæ primo, Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

Respon. Dicendum, quòd sicut in scientijs speculatiuis inducuntur homines ad assentiendum conclusionibus per media syllogistica: ita etiam in quibuslibet legibus homines inducuntur ad obseruãtias præceptorum per pœnas, & præmia. Videmus autem in scientijs speculatiuis, quòd media proponuntur auditori secundum eius conditionem. Vnde sicut oportet ordinate in scientijs procedere, vt ex notioribus disciplina incipiat: ita etiã oportet eum, qui vult inducere hominem ad obseruantiam præceptorum, vt ex illis eum mouere incipiat, quę sunt in eius affectu, sicut pueri prouocãtur ad aliquid faciendum aliquibus puerilibus munusculis. Dictum est autem * supra, ꝙ lex vetus disponebat ad Christum, sicut imperfectum ad perfectum: vnde dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectiorem, quæ erat futura per Christum: & ideo populus ille comparatur puero sub pędagogo existenti, vt patet Galat. 3. Perfectio aũt hominis est, vt contemptis temporalibus, spiritualibus inhęreat, vt patet per illud qđ Apostolus dicit Phili. 3. Quæ quidẽ retro sunt obliuiscẽs, ad ea quæ priora sunt me extendo: quicunque ergo

**q. 98. art. 1. & 2. ad 1. & art. 3.*

F perfecti sumus, hoc sentiamus. Imperfectorum autẽ est, quòd temporalia bona desiderent, in ordine tamẽ ad Deum: peruersorum autem est, ꝙ in temporalibus bonis finem constituant. Vnde legi veteri conueniebat, vt per temporalia, quæ erãt in affectu hominum imperfectorum, manuduceret homines ad Deum.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ cupiditas, qua hõ constituit finem in temporalibus bonis, est charitatis venenum: sed consecutio temporalium bonorũ, quæ homo desiderat in ordine ad Deum, est quædam via inducens imperfectos ad Dei amorem, secundum illud psal. 48. Confitebitur tibi, cum benefeceris illi.

Ad 2m dicendũ, ꝙ lex humana inducit homines G ex temporalibus præmijs, vel pœnis per homines inducendis: lex vero diuina ex præmijs, vel pœnis exhibendis per Deũ, & in hoc procedit per media altiora.

Ad 3m dicendũ, ꝙ sicut patet historias veteris testamenti reuoluenti, cõis status populi semper sub lege in prosperitate fuit, quandiu legem obseruabant, & statim declinantes a præceptis legis diuinæ, in multas aduersitates incidebant. Sed aliquæ personæ particulares etiam iustitiam legis obseruãtes, in aliquas aduersitates incidebãt, vel quia iam erant spirituales effecti, vt per hoc magis ab affectu temporalium abstraherẽtur, & eorum virtus probata redderetur: aut quia opera legis exterius implentes, cor totum habe H bant in temporalibus defixum, & a Deo elongatum, secundum quod dicitur Isa. 29. Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longe est a me.

QVAESTIO C.

De præceptis moralibus veteris legis, in duodecim articulos diuisa.

Deinde considerandum est de singulis generibus pceptorũ veteris legis.

I Et primo, de præceptis moralibus. Secundo, de cęremonialibus. Tertio, de iudicialibus.

Circa primum quæruntur duodecim.

¶ Primo, Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis sint de lege naturæ.

¶ Secundo, Vtrum præcepta moralia veteris legis sint de actibus omnium virtutum.

K ¶ Tertio, Vtrum omnia pręcepta moralia veteria legis reducantur ad decẽ præcepta decalogi.

¶ Quarto, De distinctione præceptorum decalogi.

¶ Quinto, De numero eorum.

¶ Sexto, De ordine.

¶ Septimo, De modo tradẽdi ipsa.

¶ Octauo, Vtrũ sint dispensabilia.

¶ Nono, Vtrũ modus obseruandi virtutẽ cadat sub præcepto.

¶ Decimo, Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto.

¶ Vndecimo, De distinctione aliorum præceptorum moralium.

¶ Duode-

¶ Super Quæstionis centesimæ Articulum primum.

In 1. ar. q. 100. nota, ꝙ appellatione moralium in hoc loco intelliguntur nõ solum ea, quę ex ratione naturali pura deriuantur, vt conclusiones ex principijs, sed etiam quæ eidem adiuncto alio lumine fidei consonãt. Et propterea cũ in litera dicitur, qđ moralia sunt de illis, quæ secundum se ad bonos mores pertinent, ly, secundum se, non distinguit contra adiunctã fidem, sed contra institutionẽ. Ita quòd moralia sunt, quæ si nunquàm essent lege aliqua statuta, seruanda sunt ex naturali ratione, vel sola, vel fidei lumine adiuta. Cæremonialia autem, & iudicialia, quæ antequàm lege ponerentur, indifferens erat sic, vel aliter poni, puta, quòd blasphemus lapidaretur magis quàm decapitaretur, & ꝙ offeratur agnus magis quàm hædus, & huiusmodi.

¶ Duodecimo, Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificent.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

Supra q. 49 art. 3. ad 2. & ar. 4. co. & infra q. 104. arti. 1. cor. Et Mat. 33. cap. 11.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ. Dicitur enim Eccle. 17. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos: sed disciplina diuiditur contra legem naturæ, eo quòd lex naturalis non addiscitur, sed ex naturali instinctu habetur. ergo non omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ.

B ¶ 2 Præt. Lex diuina perfectior est quàm lex humana: sed lex humana superaddit aliqua ad bonos mores pertinentia his, quæ sunt de lege naturæ, quod patet ex hoc, quòd lex naturæ est eadem apud omnes: huiusmodi autem morum institota sunt diuersa apud diuersos. ergo multo fortius diuina lex aliqua ad bonos mores pertinentia debuit addere supra legem naturæ.

¶ 3 Præt. Sicut ratio naturalis inducit ad aliquos bonos mores, ita & fides. vnde etiam dicitur ad Galat. 5. quod fides per dilectionem operatur: sed fides non continetur sub lege naturæ, quia ea quæ sunt fidei, sunt supra rationem naturalem. ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ pertinent ad legem naturæ.

SED CONTRA est, quod dicit Apostol. Rom. 2. Quòd gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: quod oportet intelligi de his, quæ pertinent ad bonos mores. ergo omnia moralia præcepta legis sunt de lege naturæ.

C RESPON. Dicendum, quod præcepta moralia a cæremonialibus, & iudicialibus sunt distincta. Moralia. n. sunt de illis quæ secundum se ad bonos mores pertinent. Cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quæ est proprium principium humanorum actuũ, illi mores dicuntur boni, qui rationi congruunt: mali autem, qui a ratione discordant. Sicut autem omne iudicium rationis speculatiuæ procedit a naturali cognitione primorum principiorũ: ita & omne iudicium rationis practicæ procedit ex quibusdam principijs naturaliter cognitis, vt supra dictum est: ex quibus diuersimode procedi potest ad iudicandum de diuersis. Quædã. n. sunt in humanis actibus adeo explicita, quod statim cum modica consideratione possunt approbari, vel reprobari per illa communia, & prima principia. Quædam vero sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diuersarum circunstantiarum, quas considerare diligenter nõ est cuiuslibet, sed sapientum: sicut considerare particulares conclusiones scientiarum, non pertinet ad omnes, sed ad solos philosophos. Quædam vero sunt, ad quæ dijudicanda indiget homo adiuuari per instructionem diuinam, sicut est circa credẽda. Sic igitur patet, quod cum moralia præcepta sint de his quæ pertinent ad bonos mores, hæc aũt sunt quæ rationi conueniunt: omne autem rationis humanæ iudicium aliqualiter a naturali ratione deriuatur, necesse est, quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diuersimode. Quædam. n. sunt, quæ statim per se ratio naturalis cuiuslibet hominis dijudicat esse facienda, vel nõ facienda: sicut, Honora patrem tuum & matrem, &, Non occides, Nõ furtum facies, & hmõi, sunt absolute de lege naturæ. Quædam vero sunt, quæ subtiliori cõsideratione rationis a sapientibus iudicantur esse obseruanda: & ista sic sunt de lege naturæ, vt tñ

q. 94. art. 1. 2. 4. & 6.

D

E

A indigeant disciplina, qua minores a sapiẽtioribus instruantur, sicut illud. Coram cano capite cõsurge: & Honora personam senis, & alia hmõi. Quædam vero sunt, ad quæ iudicanda ratio humana indiget instructione diuina, per quam erudimur de diuinis: sicut est illud, Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem: Non assumes nomen Dei tui in vanum.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS II.

Vtrum præcepta moralis legis sint de omnibus actibus uirtutum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod præcepta moralia legis nõ sint de omnibus actibus virtutum. Obseruatio. n. præceptorum veteris legis iustificatio nominatur, secundum illud psal. 118. Iustificationes tuas custodiã: sed iustificatio est executio iustitiæ. ergo præcepta moralia nõ sunt nisi de actibus iustitiæ.

¶ 2 Præt. Id quod cadit sub præcepto, habet rationẽ debiti: sed rõ debiti non pertinet ad alias virtutes, nisi ad solã iustitiam, cuius proprius actus est reddere vnicuiq; debitũ. ergo præcepta legis moralia non sunt de actibus aliarũ virtutum, sed solum de actibus iustitiæ.

¶ 3 Præt. Omnis lex ponitur propter bonum commune, vt dicit Isidor. sed inter virtutes sola iustitia respicit bonum commune, vt Philosophus dicit in 5. Ethic. ergo præcepta moralia sunt solum de actibus iustitiæ.

SED CONTRA est, quod Ambr. dicit, quod peccatum est transgressio legis diuinæ, & cælestiũ inobedientia mandatorum: sed peccata contrariantur omnibus actibus virtutum. ergo lex diuina habet ordinare de actibus omnium virtutum.

RESPON. dicendum, quod cum præcepta legis ordinentur ad bonum commune, sicut supra habitum est, necesse est quod præcepta legis diuersificentur secundum diuersos modos cõmunitatum. Vnde Philosophus in sua politica docet, quod alias leges oportet statuere in ciuitate, quæ regitur rege, & alias in eã, quæ regitur per populum, vel per aliquos potẽtes de ciuitate. Est autem alius modus communitatis, ad quam ordinatur lex humana, & ad quã ordinatur lex diuina. Lex enim humana ordinatur ad cõmunitatem ciuilem, quæ est hominũ adinuicem. Homines autem ordinantur adinuicẽ per exteriores actus, quibus homines sibiinuicem cõmunicãt: huiusmodi autem cõmunicatio pertinet ad

¶ Super Quæstionis centesimæ Articulum secundum.

IN art. 2. eiusdem quæstionis not. duas differentias duas in litera inter legem humanam & diuinam, quo ad disponẽdum de omnium virtutũ actibus ex substantiali earum diuersitate illatas. Prima est, quia lex humana disponit de sola iustitia formaliter: de aliis autem virtutibus, vt induunt rationem iustitiæ. lex autem diuina disponit de omnibus virtutibus absolute. Et ratio huius est: quia illa attendit rationẽ debiti respectu communis boni: ista autem attendit rationem cõiunctionis ad Deũ. Cõiunctio autem ad Deum omni virtute absolute sũpta sit: quia bene disponitur mẽs secundum suam totam latitudinem. Secunda est, quòd, quia inficiari nõ potest, quin omnis ad aliquã debiti rationem non se vertat (quia nisi debitum esset, aut fieret lege positum, sub lege nõ caderet) lex humana rationẽ debiti propriè dicti respicit: lex aũt diuina rationẽ debiti metaphorice, vel debiti obedientiæ.

¶ Quod si non penetras, scito, quòd ista triplex debiti ratio sic se habet, quod debitum obedientiæ est commune omni legi, & consurgit ex ratione principantis, & subditi. Et de tali debito non est sermo, cũ quæritur sub qua rõne actus virtutum cedant sub lege: quia debitũ obedientiæ non ponit in actibus rationẽ, qua ordinatur in finem legis, sed obligationem ad exequendum lege posita. Debitum autem inferiorum

Lib. 5. Etymo. cap. 21

*ca. 1. & 2. & 21. to. 5.

† In lib. de parad. ca. 8. ante med. tom. 4.

q. 90. art. 2.

Lib. 3. cap. 5. 6. & 9. tomo 5.

rationem iustitiæ, quæ est proprie directiua cõmunitatis humanæ. & ideo lex humana non proponit præcepta nisi de actibus iustitię: & si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est nisi inquantum assumunt rationem iustitiæ, vt patet per *Philosophum in 5. Eth. Sed cõitas, ad quam ordinat lex diuina, est hominum ad Deũ vel in pręsenti, vel in futura vita: & ideo lex diuina præcepta proponit de oĩbus illis, per quæ homines bene ordinentur ad cõicationem cum Deo. Homo autem Deo cõiungitur ratione, siue mente, in qua est Dei imago: & ideo lex diuina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ ratio hominis bene ordinata est: hoc autem contingit per actus omnium virtutum. Nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in seipsis: virtutes autẽ morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est, ꝙ lex diuina conuenienter proponit præcepta de actibus omniũ virtutum: ita tñ ꝙ quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, obseruari nõ põt, cadunt sub obligatione præcepti: quædã vero, quę pertinent ad bene esse virtutis perfectę, cadũt sub admonitione cõsilij.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ adimpletio mandatorum legis ẽt quæ sunt de actibus aliarum virtutũ, habet rationem iustificationis, inquantum iustum est vt homo obediat Deo, vel etiã inquantum iustum est, ꝙ omnia quę sunt hominis, rationi subdantur.

Ad 2^m^ dicendũ, ꝙ iustitia proprie dicta attendit debitum vnius hominis ad aliũ: sed in omnibus alijs virtutibus attenditur debitũ inferiorum viriũ ad rationem: & secundum rationem huius debiti *Philosophus assignat in 5. Ethic. quandam iustitiam metaphoricã.

Ad 3^m^ patet respõsio p ea quæ dicta sunt de diuersitate cõitatis.

Articvlvs III.

Vtrum omnia præcepta moralia ueteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

Ad tertium sic proceditur. Videtur ꝙ non omnia præcepta moralia veteris legis reducãtur ad decem præcepta decalogi. Prima.n. & principalia legis præcepta sunt. Diliges Dominum Deũ tuum: & diliges proximum tuũ,

F vt habetur Matth. 22. sed ista duo non continentur in præceptis decalogi. ergo non omnia præcepta moralia continentur in præceptis decalogi.

¶ 2 Præt. Præcepta moralia non reducuntur ad præcepta cæremonialia, sed potius econuerso: sed inter præcepta decalogi est vnum cæremoniale. s. Memento, vt diem Sabbathi sanctifices. ergo præcepta moralia non reducuntur ad omnia præcepta decalogi.

¶ 3 Præt. Præcepta moralia sunt de omnibus actibus virtutum: sed inter præcepta decalogi ponuntur sola præcepta pertinentia ad actus iustitiæ, vt patet discurrenti per singula. ergo præcepta decalogi non continent omnia præcepta moralia.

G Sed contra est, qđ Matt. 5. sup illud, Beati estis cũ maledixerint &c. dicit *gl. ꝙ Moyses decẽ præcepta proponens, postea p partes explicat. ergo omnia præcepta legis sunt quædã partes pręceptorum decalogi.

Glo. ordin. in hoc loco

Respon. Dicendum, ꝙ præcepta decalogi ab alijs præceptis legis differunt in hoc, ꝙ præcepta decalogi per seipsum Deus dicitur populo proposuisse: alia vero præcepta proposuit populo per Mosen. Illa ergo præcepta ad decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per seipsum a Deo: hmõi vero sunt illa, quę statim ex principijs communibus primis cognosci possunt modica cõsideratione, & iterum illa, quæ statim ex fide diuinitus infusa innotescunt. Inter præ-

H cepta ergo decalogi non cõputantur duo genera præceptorum, illa. s. quæ sunt prima & communia: quorum nõn oportet aliquam editionem esse, nisi ꝙ sunt scripta in ratione naturali quasi per se nota; sicut ꝙ homo nulli debet malefacere, & alia huiusmodi: & iterum illa, quæ per diligentem inquisitionem sapientum inueniuntur rationi conuenire: hæc enim proueniunt a Deo ad populum mediante disciplina sapientum. Vtraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis decalogi, sed diuersimode. nam illa quæ sunt prima, & communia, continentur in eis sicut principia in conclusionibus proximis: illa vero quæ per sapientes cognoscuntur, continentur in eis

I econuerso, sicut conclusiones in principijs.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ illa duo præcepta sunt prima & cõia pręcepta legis naturę, quę sunt per se nota rationi humanæ vel per naturam, vel per fidem: & ideo omnia pręcepta decalogi ad illa duo referuntur, sicut conclusiones ad principia communia.

Ad 2^m^ dicẽdum, ꝙ præceptũ de obseruatione Sabbathi, est secundum aliquid morale, inquãtum. s. per hoc pręcipitur, ꝙ homo aliquo tempore vacet rebus diuinis, secundum illud ps. 48. Vacate, & videte quoniam ego sum Deus: & secundum hoc inter pręcepta decalogi computatur, non autem quantum ad taxationem temporis, quia secundũ hoc est cæremoniale.

K Ad 3^m^ dicendum, quòd ratio debiti in alijs virtutibus est magis latens, quàm in iustitia: & ideo præcepta de actibus aliarum virtutum non sunt ita nota populo, sicut præcepta de actibus iustitiæ. & propter hoc actus iustitię specialiter cadunt sub pręceptis decalogi, quæ sunt prima legis elementa.

Articvlvs IIII.

Vtrum præcepta decalogi conuenienter distinguantur.

Ad quartum sic proceditur. Videtur ꝙ incõuenienter pręcepta decalogi distinguant.

---

rum ad superius in eodẽ homine, quod metaphorice debitũ dicitur, iustitiã proprie dictam non fundat, vt ex 5. Eth. habetur. Debitum demũ proprie dictum vnius hominis ad alterum, & ad commune bonum ad iustitiam proprie dictã, spectat. hĩc propterea lex humana, q debiti proprie dicti rõnẽ dirigit, nullius virtutis actus, nisi sub ratione iustitiæ imperat. lex autem diuina quæ totum hominem sanat secũdum seipsum, quia secundum seipsum iungitur Deo, omniũ virtutum actus ordinat absolute sub ratione debiti metaphorice, & concurrente communissimo debito obedientiæ, vt obligante ad parendum: & propterea in litera vtriusque author meminit in responsionib' argumẽtorũ.

Cap. 1. circa med. & deinceps 10 mo 5.

¶ Et scito, ꝙ in eisdem respõsionibus, nomine, Rõnis, author intendit supremum in homine: nomine vero, Virtutũ inferiorum, reliqua quæ sunt hominis, vt responsio ad primum iuncta responsioni ad secundũ aperit. oportet enim supremæ regulæ consonare reliqua.

¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum tertium.*

Articulum tertiũ eiusdem q. 100. si non plene discernis, vide articulũ vndecimum eiusdẽ, & intelliges differentiã inter prima principia moraliã, & pręcepta decalogi, quæ sunt prima legis elementa. Illa enim statim notis terminis ex natura, vel fide infusa cognoscimus: ista autem statim ex primis prædictis cognoscimus. & ppterea illa Deũ p naturã, vel fidem dicitur indidisse, vel infudisse: ista aũt per nosipsos, tanquam a Deo proposita mediantibus illis cognoscere: reliqua aũt p instructionem humanã diligenti inuestigatione, aut disciplina.

Cap. vlt. tomo 5.

Inf. a. 11. Et 2. 2. q. 122. a. 6. & 9. ad 2. Et 3. dis. 37. art. 2. q. 1. cor. & 3. per totũ. Et mal. q. 14. ar. 2. ad 14. Et quol. 7. ar. 17. ad 8.

¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum quartum.*

In art. 4. eiusdem quæstionis in respõsione ad primum nota duo.

¶ Primo, ꝙ author exclu-

Infra ar. 5. Et 3 dis. 17 in exp. litt.

excludit fidei, & charitatis actus a præceptis decalogi: quoniam uult ea pertinere ad principia præceptorum decalogi, sicut per principia naturaliter nota. Et de charitate quidem patet ex eo, quòd finis præcepti est charitas. 1. ad Tim. 1. de fide autem ad Heb. 11. Accedentem ad Deum &c. Ratio in litera affertur, quia non egent alia promulgatione, sed ex ipsa natura, uel infusione adsunt.

¶ Secundo, quòd licet præcepta nõ sint distinguenda secundum distinctionem fidei a latria, aut cõtra: sunt tamen distinguenda penes diuersa pertinẽtia ad latriam, seu religionẽ: quia illa est pars iostitiæ, & spectat ad ipsum decalogũ, unde tria prima præcepta decalogi de actibus religionis sunt: & propterea author hoc dixit in litera.

q.71.I Exo. tom.4.

q.71.I Exo. tom.4.

q.71.I Exo. tom.4.

A Latria enim est alia virtus a fide: sed pręcepta dantur de actibus virtutũ. & hoc quod dicitur in principio decalogi, Nõ habebis Deos alienos coram me, pertinet ad fidem. quod autem subditur, Non facies sculptile &c. pertinet ad latriam. ergo sunt duo præcepta, & non vnũ, sicut* Augustinus dicit.

¶ 2 Præt. Præcepta affirmatiua in lege distinguuntur a negatiuis, sicut, Honora patrem & matrẽ, &, Non occides: sed hoc quod dicitur, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum: quod autẽ subditur, Non habebis Deos alienos coram me, est negatiuum. ergo sunt duo præcepta, & non continentur sub vno, vt* Aug. ponit.

B ¶ 3 Præt. Apostolus ad Rom. 7. dicit. Concupiscẽtiam nesciebat, nisi lex diceret, Non concupisces. & sic videtur ꝙ hoc pceptũ, Non concupisces, sit vnũ præceptum. non ergo debuit distingui in duo.

C SED CONTRA est auctoritas *August. in glos. super Exod. vbi ponit tria præcepta pertinentia ad Deum, & septem ad proximum.

RESPON. dicendum, quòd præcepta decalogi diuersimode a diuersis distinguuntur.* Esitius enim Leuit. 26. super illud, Decem mulieres in vno clibano coquunt panes, dicit præceptum de obseruatione sabbathi non esse de decem præceptis: quia non est obseruandum secũdum literam secundum omne tempus. Distinguit tamen quatuor præcepta pertinẽtia ad Deũ vt primum sit: Ego sum Dominus Deus tuus. secundum sit: Nõ habebis Deos alienos corã me. & sic etiam distinguit

In fol. 167. in ti. & 168

D hæc duo* Hierony. Oseæ. 10. sup illud, Propter duas iniquitates tuas. Tertium vero præceptum esse dicit, Non facies tibi sculptile. Quartũ vero, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Pertinentia vero ad proximum dicit esse sex, vt primum sit, Honora patrem & matrem tuam. Secundum, Non occides. Tertiũ, Non mœchaberis. Quartum, Non furtum facies. Quintũ, Nõ falsum testimoniũ dices. Sextũ, Non concupisces.

Hiero. hoc loco Oseæ 10. tom. 6.

¶ Sed primo hoc videtur inconueniens, quòd pręceptum de obseruatione sabbathi præceptis decalogi interponatur, si nullo modo ad decalogum pertineat. Secundo, quia cum scriptum sit Matth. 7. Nemo potest duobus dominis seruire: eiusdem rationis esse videtur, & sub eodem præcepto cadere, Ego sum Dominus Deus tuus: &, Non habebis Deos alienos. Vnde*

E Origenes distinguens etiam quatuor pręcepta ordinãtia ad Deum, ponit ista duo pro vno pręcepto. Secundum vero ponit, Non facies sculptile, Tertium vero, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Quartum, Memento vt diem sabbathi santifices. Alia vero sex ponit sicut* Esitius. Sed quia facere sculptile, vel similitudinem non est prohibitum, nisi secundum hoc vt non colantur pro diis, nam in tabernaculo Deus præcepit fieri imaginem Seraphim, vt dicitur Exod. 25. conuenientius* Augustinus ponit sub vno præcepto, Non habebis Deos alienos: &, Non facies sculptile. Similiter etiam concupiscentia vxoris alienæ ad com-

hom. 8. sup Exo. tom. 1.

loco dicto sup princ. corp.

q.71. I Exo. tom.4.

A mistionem, pertinet ad concupiscentiam carnis. Concupiscentię autem aliarum rerum, quæ desiderantur ad possidendum, pertinẽt ad concupiscentiam oculorum. Vnde etiam* Augustinus ponit duo præcepta de non cõcupiscendo rem alienam, & vxorem alienã: & sic ponit tria præcepta in ordine ad Deum, & septẽ in ordine ad proximum. & hoc melius est.

q.71.I Exo. tom.4.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd latria non est nisi quædam protestatio fidei: vnde non sunt alia præcepta danda de latria, & alia de fide. potius tamen sunt aliqua præcepta danda de latria quàm de fide: quia præceptum fidei præsupponitur ad præcepta decalogi, sicut præceptum dilectionis. Sicut enim prima pręcepta communia legis naturæ sunt per se nota habenti rationem naturalem, & promulgatione non indigent: ita etiam & hoc, quod est credere in Deum, est primum & per se notum ei qui habet fidem. Accedẽtem enim ad Deum oportet credere, quia est, vt dicitur ad Hebr. 11. & ideo non indiget alia promulgatione, nisi infusione fidei.

AD 2m dicendũ, quòd præcepta affirmatiua distinguuntur a negatiuis, quando unum non comprehenditur in alio: sicut in honoratione parentum non includitur, quòd nullus homo occidatur, nec econuerso: & propter hoc dantur diuersa pręcepta super hoc. Sed quando affirmatiuum comprehenditur sub negatiuo, uel econuerso, non dãtur super hoc diuersa præcepta, sicut non datur aliud præceptum de hoc quod est, Non furtum facies: & de hoc, quod est conseruare rem alienam, uel restituere eam. & eadem ratione nõ sunt diuersa præcepta de credendo in Deũ, & de hoc, quòd non credatur in alienos Deos.

AD 3m dicendum, quòd omnis cõcupiscentia cõuenit in una cõmuni rõne: & ideo Apostolus singulariter de mãdato cõcupiscendi loquit. Quia tñ in speciali diuersæ sunt rõnes cõcupiscẽdi, ideo* Aug. distinguit diuersa pcepta de non cõcupiscẽdo: differũt enim specie concupiscentiæ fm diuersitatem actionum, vel concupiscibilium, vt* Philoso. dicit in 10. Ethic.

q.71.I Exo. tom.4.

Ca.3.a me. & cap.5.

ARTICVLVS V.

Vtrum præcepta decalogi conuenienter enumerentur.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ inconueniẽter pręcepta decalogi enumerẽtur. Peccatum enim, ut* Amb. dicit, est transgressio legis diuinæ, & cælestium inobedientia mandatorum: sed peccata distinguũtur per hoc, ꝙ homo peccat uel in Deum, uel in proximum, uel in seipsum. cum igitur in præceptis decalogi nõ ponãtur aliqua præcepta ordinantia hominem ad seipsum, sed solũ ordinantia ipsum ad Deum & proximum, uidetur ꝙ insufficiens sit enumeratio præceptorũ decalogi.

¶ 2 Præt. Sicut ad cultum Dei pertinebat obseruatio sabbathi, ita etiam obseruatio aliarum solemnitatum, & immolatio sacrificiorũ: sed inter præcepta decalogi est unũ pertinens ad obseruantiã sabbathi. ergo etiam debẽt esse aliqua

¶ Super Quæstionis centesimæ Articulũ quintum.

IN arti. 5. eiusdem quæst. nota, ꝙ illa uerba literæ, In sabbathi sanctificatione, fm quod est morale præceptum, pcipitur quies cordis in Deum: intelligũtur quo ad finẽ pręcepti, non autẽ quo ad rem præceptam. Quies enim cordis in Deũ per gratiã, & uocationem interiorem ad Deũ, est finis illius præcepti, ui est morale: quoniam ad hoc ratio dictat tempus aliquod eximendũ ab aliis operibus impedientibus. Et qđ hæc sit mẽs authoris, olim solum ex q. 122. ar. 4. 22. sed ea dictis in hac quæst. patet. s. ꝙ charitas est finis pceptorũ decalogi, & non spectat ad ea.

3. di. 37. ar. 2. q. 2. Et 3. contra cap. 120. hue, & 124.

* Ambr. in lib. de para. cap. 8. a m. med. to. 4.

Et hinc habet, q contritio peccatorum mortaliũ prius non contritorum, non est in præcepto sanctificationis sabbathi, ut morale ẽ, nisi vt finis pcepti.

pertinentia ad alias solemnitates, & ad ritum sacrificiorum.

§ 3 Præt. Sicut contra Deum peccare contingit periurãdo, ita etiã blasphemando, uel alias contra doctrinam diuinam mentiendo: sed ponitur unum præceptum prohibẽs periurium, cum dicitur, Non assumes nomen Dei tui in uanum. ergo peccatum blasphemiæ, & falsæ doctrinæ debent aliquo præcepto decalogi prohiberi.

§ 4 Præt. Sicut homo naturalem dilectionem habet ad parentes, ita etiam ad filios. mandatum etiam charitatis ad omnes proximos extenditur: sed præcepta decalogi ordinantur ad charitatem, secundum illud 1. Timo. 1 Finis præcepti charitas est. ergo sicut ponitur quoddam præceptum pertinens ad parentes, ita etiam debuerunt poni aliqua præcepta pertinentia ad filios, & alios proximos.

§ 5 Præt. In quolibet genere peccati contingit peccare corde & opere: sed in quibusdam generibus peccatorum, scilicet in furto, & adulterio seorsum prohibetur peccatum operis, cum dicitur: Non mœchaberis, Non furtum facies & seorsum peccatum cordis, cũ dicitur: Non cõcupisces rem proximi tui: &, Nõ concupisces uxorem proximi tui. ergo etiam idem debuit poni in peccato homicidii, & falsi testimonii.

§ 6 Præt. Sicut contingit peccatum prouenire ex inordinatione concupiscibilis, ita etiam ex inordinatione irascibilis: sed quibusdam præceptis prohibetur inordinata concupiscentia, cum dicitur: Non cõcupisces, ergo etiam aliqua præcepta in decalogo debuerunt poni, per quæ prohiberetur inordinatio irascibilis. non ergo uidetur, quòd conuenienter decem præcepta decalogi enumerentur.

SED CONTRA est, quod dicitur Deut 4. Ostendit vobis pactum suum, quod præcepit, vt faceretis, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis.

ar. 2. hui⁹ q.

RESPON. Dicendum, q sicut supra dictum est, sicut pcepta legis humanæ ordinãt hoĩem ad quandam cõitatẽ humanã, ita pcepta legis diuinæ ordinãt hoĩem ad quandã cõitatem, seu rẽpublicam hoĩum sub Deo. Ad hoc aũt quòd aliquis in aliqua communitate bene commoretur, duo requiruntur, quorũ primum est, ut bene se habeat ad eum, qui præest cõmunitati. Aliud autem est, ut homo bene se habeat ad alios cõmunitatis cõsocios, & comparticipes. Oportet igitur quòd in lege diuina primo ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad Deum, & inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos simul conuenientes sub Deo. Principi autem communitatis tria debet homo, primo fidelitatem, secundo reuerentiam, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit, ut honorem principatus ad aliũ non deferat. & quantum ad hoc accipitur primũ præceptum cum dicitur: Non habebis Deos alienos. Reuerentia autem ad dominum requiritur, ut nihil iniuriosum in eum committatur. & quantum ad hoc accipitur secundum præceptum, quod est: Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum. Famulatus autem debetur domino in recompẽsationem beneficiorum, quæ ab ipso percipiunt subditi. Et ad hoc pertinet tertium præceptum de sanctificatione sabbathi in memoriam creationis rerum. Ad proximos autem aliquis bene se habet & specialiter, & generaliter. Specialiter quidem quantum ad illos, quorum est debitor, ut eis debitum reddat. & quantum ad hoc ac-

F cipitur præceptum de honoratione parentum. Generaliter autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur, neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem infertur nocumentum proximo, quandoque quidem in propriam personam, quantum ad consistentiã personæ. & hoc prohibetur per hoc quod dicitur: Non occides. Quandoque autem in personã coniunctam, quantum ad propagationem prolis. & hoc prohibetur cum dicitur: Non mœchaberis. Quandoque autẽ in rem possessam, quæ ordinatur ad utrunque, & quantum ad hoc dicitur: Non furtum facies. Nocumentum autem oris prohibetur, cum dicitur: G Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur: Non concupisces. Et secundum hanc etiã differentiam possent distingui tria præcepta ordinantia in Deum, quorum primum pertinet ad opus, unde ibi dicitur: Non facies sculptile. Secundum ad os, unde dicitur: Non assumes nomen Dei tui in uanũ. Tertium pertinet ad cor, quia in sanctificatione sabbathi, sm quod est morale præceptum, præcipitur quies cordis in Deum. Vel sm Aug. per primum præceptum reueremur unitatem primi principij, per secundum ueritatem diuinam, per tertium eius bonitatem qua sanctificamur, & in qua quiescimus sicut in fine.

In psal. 32. concione 1. parum ante med. to. 8. & li. q. in Exod. q. 71. to. 4.

H AD PRIMUM ergo potest responderi dupliciter. Primo quidem, quia præcepta decalogi referuntur ad præcepta dilectionis. Fuit autem dandum præceptum homini de dilectione Dei & proximi: quia quantum ad hoc, lex naturalis obscurata erat propter peccatũ, non autem quantum ad dilectionem suipsius: quia quãtum ad hoc, lex naturalis uigebat: uel quia etiam dilectio suipsius includitur in dilectione Dei & proximi. In hoc enim homo uere se diligit, quòd se ordinat in Deum; & ideo in præceptis decalogi ponuntur solum præcepta pertinentia ad proximum, & ad Deũ. Aliter potest dici, q præcepta decalogi sunt illa, quæ immediate populus recipit a Deo, unde dicitur Deut. 10. Scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, uerba decem, quæ locutus est ad uos Dominus. unde I oportet præcepta decalogi talia esse, quæ statim in mẽte populi cadere possunt: præceptum autem habet rationem debiti. Quòd autẽ homo ex necessitate debeat aliquid Deo, uel proximo, hoc de facili cadit in conceptione hominis, & præcipue fidelis: sed q aliquid ex necessitate sit debitum homini de his quæ pertinent ad seipsum, & non ad alium, hoc non ita in promptu apparet. Videtur enim primo aspectu, q quilibet sit liber in his quæ ad ipsum pertinent: & ideo præcepta, quibus prohibentur inordinationes hoĩs ad seipsum, perueniunt ad populum mediante instructione sapiẽtum, unde non pertinent ad decalogum.

K AD 2m dicendum, quòd omnes solemnitates legis ueteris sunt institutæ in commemorationem alicuius diuini beneficii uel præteriti commemorati, uel futuri præfigurati, & similiter propter hoc omnia sacrificia offerebantur. inter omnia autem beneficia Dei commemoranda, primum & præcipuum erat beneficium creationis, quod commemoratur in sanctificatione sabbathi. Vnde Exod. 20 pro ratione huius præcepti ponitur. Sex enim diebus fecit Deus cælum & terram &c. Inter omnia autem futura beneficia, quæ erant præfiguranda, præcipuum & finale erat quies mentis in Deo, uel in præsenti per gratiam, uel in futuro per gloriam, quæ etiam figurabatur per obseruantiã sabbathi. Vnde dicitur Isa. 58. Si auerteris

a sab-

a sabbatho pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum, & sanctum Domini gloriosum. Hæc enim beneficia primo & principaliter sunt in mente hominum, maxime fidelium: aliæ vero solennitates celebrantur propter aliqua particularia beneficia tẽporaliter transeuntia, sicut celebratio Phase propter beneficium præteritæ liberationis ex Aegypto, & propter futuram passionem Christi quæ temporaliter transiuit, inducens nos in quietem sabbathi spiritualis. & ideo prætermissis omnibus aliis solemnitatibus & sacrificiis, de solo sabbatho fiebat mentio inter præcepta decalogi.

AD 3^m dicendum, quod sicut Apostolus dicit ad Heb. 6. Homines per maiorem se iurant, & omnis cõtrouersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum: & ideo quia iuramentum est omnibus commune, propter hoc prohibitio inordinationis circa iuramentum, specialiter præcepto decalogi prohibetur. Peruersitas uero falsæ doctrinæ nõ pertinet nisi ad paucos: unde non oportebat, ut de hoc fieret mentio inter præcepta decalogi. quamuis etiam quantum ad aliquem intellectum, in hoc quod dicitur, Non assumes nomẽ Dei tui in uanum, prohiberetur falsitas doctrinæ. una enim glossa exponit, Non dices Christũ esse creaturã.

AD 4^m dicendum, quòd statim ratio naturalis homini dictat, quòd nulli iniuriam faciat: & ideo præcepta decalogi prohibentia nocumentum extenduntur se ad omnes. Sed ratio naturalis non statim dictat, quòd aliquid sit pro alio faciẽdum, nisi cui homo aliquid debet. Debitũ autem filii ad patrem adeo est manifestũ, quòd nulla tergiuersatione potest negari, eo quòd pater est principium generationis & esse, & insuper educationis & doctrinæ: & ideo non ponitur sub præcepto decalogi, ut aliquod beneficium, uel obsequium alicui impendatur, nisi parentibus: parentes autẽ non uidentur esse debitores filiis propter aliqua beneficia suscepta, sed potius econuerso. Filius etiam est aliquid patris, & patres amant filios ut aliquid ipsorum, sicut dicit* Philosophus in. 8. Eth. Vnde eisdem rationibus non ponuntur aliqua præcepta decalogi pertinentia ad amorem filiorum, sicut neque etiam aliqua ordinantia hominem ad seipsum.

C. 12. non lõge a princ. tom. 5.

AD 5^m dicendum, quòd delectatio adulterii, & utilitas diuitiarum sunt propter seipsa appetibilia, inquantum habent rationem boni delectabilis, vel utilis: & propter hoc oportuit in eis prohiberi nõ solum opus, sed etiam concupiscẽtiam. Sed homicidium & falsitas sunt secundum seipsa horribilia, quia proximus & ueritas naturaliter amantur, & nõ desiderantur nisi propter aliud: & ideo non oportuit circa peccatum homicidii, & falsi testimonii, prohibere peccatum cordis, sed solum operis.

q. 23. art. 1.

AD 6^m dicendum, quòd sicut* supra dictum est, omnes passiones irascibilis deriuantur a passionibus cõcupiscibilis: & ideo in præceptis decalogi, quæ sunt quasi prima elementa legis, non erat mentio facienda de passionibus irascibilis, sed solum de passionibus concupiscibilis.

¶ Super Quæstionis centesimæ Articulũ quartũ & septimũ.

IN art. 4 & 7. uide uigesimum cap. Exodi, ut perspicias quid author allegat, aut supponit: quoniam ibi omnia præcepta simul, & ponunt, & præmia, & cõminatiões &c.

3. di. 37. ar. 2. q. 3.

¶ Sextus articulus notandus, & non exponendus occurrit.

ARTICVLVS VI.

Vtrum conuenienter ordinentur decem præcepta decalogi.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ordinentur decẽ præcepta decalogi. Dilectio enim proximi uidetur esse præuia ad dilectionem Dei, quia proximus est nobis magis notus quàm Deus, s̃m illud. 1. Io. 4. Qui fratrem suum quem uidet, nõ diligit, Deum quem non uidet, quomodo potest diligere? sed tria prima præcepta pertinent ad dilectionẽ Dei, septem uero alia ad dilectionẽ proximi. ergo inconuenienter præcepta decalogi ordinantur.

¶ 2 Præt. Per præcepta affirmatiua imperantur actus uirtutum, per præcepta uero negatiua prohibentur act⁹ uitiorum: sed s̃m Boetium in commento Prædicamẽtorum, prius sunt extirpanda uitia, quàm inserantur uirtutes. ergo inter præcepta pertinentia ad proximũ, primo ponenda fuerunt præcepta negatiua, quàm affirmatiua.

¶ 3 Præt. Præcepta legis dãtur de actibus hominũ: sed prior est actus cordis, quàm oris, uel exterioris operis. ergo inconuenienti ordine præcepta de non concupiscendo, quæ pertinent ad cor, ultimo ponuntur.

SED CONTRA est, quod Apostol. dicit Rom. 13. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt: sed præcepta decalogi sunt immediate data a Deo, ut* dictum est. ergo conuenientem ordinem habent. ar. 3. hui⁹ q.

RESPON. Dicendum, quòd sicut* dictum est, præcepta decalogi dantur de his, quæ statim in promptu mens hominis suscipit. Manifestum est autem, ꝙ tanto aliquid magis a ratione suscipitur, quanto contrarium est grauius, & magis repugnãs rationi. Manifestum est autem, ꝙ cum rationis ordo a fine incipiat, maxime est contra rationem, ut homo inordinate habeat se circa finem. Finis autem humanæ uitæ & societatis, est Deus: & ideo primo oportuit p̃ præcepta decalogi hominem ordinare ad Deum, cum eius contrarium sit grauissimum: sicut etiam in exercitu, qui ordinatur ad ducem, sicut ad finem, primum est quòd miles subdatur duci, & huius cõtrarium est grauissimũ: secũdum uero, ut aliis coordinetur. Inter ipsa autem, per quæ ordinamur in Deum, primum occurrit quòd homo fideliter ei subdatur, nullam participationem cum inimicis habens. Secundum autem est, quòd ei reuerentiam exhibeat. Tertium autem est, ꝙ etiam famulatum impendat: maiusque peccatum est in exercitu, si miles infideliter agens, cum hoste pactum habeat, quàm si aliquam irreuerentiam faciat duci: & hoc est etiam grauius, quàm si in aliquo obsequio ducis deficiens inueniatur. In præceptis autem ordinantibus ad proximum, manifestum est quòd magis repugnat rationi, & grauius peccatum est, si homo non seruet ordinem debitum ad personas, quibus est magis debitor: & ideo inter præcepta ordinantia ad proximum primo ponitur præceptum pertinens ad parentes. Inter alia uero præcepta etiam apparet ordo secundum ordinem grauitatis peccatorum. Grauius est enim & magis rationi repugnans peccare opere, quàm ore, & ore quàm corde: & inter peccata operis grauius est homicidium, per quod tollitur uita hominis iam existentis, quàm adulterium, per quod impeditur certitudo prolis nasciturae: & adulterium grauius est quàm furtũ, quod pertinet ad bona exteriora. ar. 3. & 5. ad 1. argu.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quàmuis secundum uiam sensus proximus sit magis notus quàm Deus, tamen dilectio Dei est ratio dilectionis proximi, ut infra patebit: & ideo præcepta ordinantia ad Deum, fuerunt preordinanda.

AD 2m dicendum, q sicut Deus est uniuersale principium essendi omnibus, ita & pater est principium quoddam essendi filio: & ideo conuenienter post præcepta pertinentia ad Deum, ponitur præceptum pertinens ad parentes. Ratio autem procedit, quādo affirmatiua, & negatiua pertinent ad idem genus operis, quàmuis etiam & in hoc non habeat omnimodam efficaciam. Etsi enim in executione operis prius extirpanda sint uitia, quàm inserendæ uirtutes, secundum illud Psal. 33. Declina a malo, & fac bonum. & Esa. 1. Quiescite agere peruerse, discite bene facere: tamen in cognitione prior est uirtus quàm peccatum, quia per rectum cognoscitur obliquum, ut dicitur in primo de Anima. Per legem autem cognitio peccati habetur, ut Rom. 5. dicitur. & sm hoc, præceptum affirmatiuum debuisset primo poni. Sed nō est ista ratio ordinis, sed quę supra posita est: quia in pceptis ptinētib ad Deū, (In corp ar.) q suot primæ tabulę, ultimo ponitur pceptum affirmatiuū, quia eius transgressio minorem reatum inducit.

AD 3m dicendum, quòd etsi peccatum cordis sit prius in executione, tamen eius prohibitio posterius cadit in ratione.

ARTICVLVS VII.

Vtrum præcepta decalogi conuenienter tradantur.

(3. di. 27. ar. 2. q. 1.) AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur q præcepta decalogi incōuenienter tradātur. Præcepta enim affirmatiua ordinant ad actus uirtutum, præcepta autem negatiua abstrahunt ab actibus uitiorum: sed circa quamlibet materiam opponuntur sibi uirtutes & uitia. ergo in qualibet materia, de qua ordinat præceptum decalogi, debuit poni præceptum affirmatiuum & negatiuum. inconuenienter igitur ponuntur quædam affirmatiua, & quædam negatiua.

¶ 2 Præt. Isidorus dicit, quòd omnis lex ratione constat: sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem diuinam. ergo in omnibus debuit ratio assignari, & non solum in primo, & tertio præcepto.

¶ 3 Præt. Per obseruantiam præceptorum meretur aliquis præmia a Deo: sed diuinæ promissiones sont de præmiis præceptorum. ergo promissio debuit poni in omnibus præceptis, & nō solum in primo, & quarto.

¶ 4 Præt. Lex uetus dicitur lex timoris, inquantum per comminationes pœnarum inducebat ad obseruationes præceptorum: sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem ueterem. ergo in omnibus debuit poni comminatio pœnę, & non solum in primo, & secūdo.

¶ 5 Præt. Omnia præcepta Dei sunt in memoria retinenda. dicitur enim Prouerb. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. incōuenienter ergo in solo tertio præcepto fit mentio de memoria, & ita uidentur præcepta decalogi inconuenienter tradita esse.

SED CONTRA est, quod dicitur Sap. 11. quòd Deus omnia fecit in numero, pondere, & mensura. multo magis ergo in pręceptis suæ legis congruū modum tradendi seruauit.

RESPON. Dicendum, quòd in præceptis diuinæ legis maxima sapientia cōtinetur. unde dicitur Deut. 4. Hæc est uestra sapientia, & intellectus coram populis. Sapientis autem est omnia debito modo, & ordine disponere: & ideo manifestū esse debet, quòd præcepta legis conuenienti modo sunt tradita.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd semper ad affirmationē sequitur negatio oppositi, non autē semper ad negationem unius oppositi sequitur affirmatio alterius. Sequitur enim, si est album, non est nigrum: nō tamen sequitur, si non est nigrū, ergo est album: quia ad plura sese extendit negatio, quàm affirmatio. Et inde est etiam, quòd non esse faciendum iniuriam, quod pertinet ad præcepta negatiua, ad plures personas se extendit secundum primum dictamen rationis, quàm esse debitum ut alteri obsequium, uel beneficium impendatur. Inest autem primo dictamen rationis, quòd homo debitor est beneficii, uel obsequii exhibendi illis, a quibus beneficia accepit, si nondum recompensauit. Duo sunt autem, quorum beneficiis sufficienter nullus recompensare potest. s. Deus, & pater, ut dicitur in 8.* Eth. & ideo sola duo præcepta affirmatiua (Cap. ultima medio to. 5) ponontur, unū de honoratione parentū, aliud de celebratiōe sabbathi in cōmemoratione diuini beneficii.

AD 2m dicendum, q illa pręcepta, quæ sunt pure moralia, habent manifestam rationem. unde non oportuit quòd in eis aliqua ratio adderetur: sed quibusdam præceptis additur cæremoniale determinatiuum præcepti moralis communis, sicut in primo præcepto, Non facies sculptile. & in tertio præcepto determinatur dies sabbathi: & ideo utrobiqȝ oportuit rationem assignari.

AD 3m dicendum, q homines ut plurimum actus suos ad aliquam utilitatem ordinant, & ideo in illis præceptis necesse fuit promissionem præmii apponere, ex quibus uidebatur nulla utilitas sequi, uel aliqua utilitas impediri. Quia uero parentes sunt iam in recedendo, ab eis non expectatur utilitas: & ideo præcepto de honore parentum additur promissio. Similiter etiam in præcepto de prohibitione idolatriæ: quia per hoc uidebatur impediri apparens utilitas, quam homines credont se posse consequi per pactum cum dæmonibus initum.

AD 4m Dicēdum, quòd pœnę præcipue necessariæ sunt contra illos, qui sunt proni ad malum, ut dicitur in 10.* Ethi. & ideo illis solis præceptis legis additur (ca. ult. to. 5) comminatio pœnarum, in quibus erat pronitas ad malum: erant autem homines proni ad idolatriam propter generalem consuetudinem gentiom. Et similiter sunt etiam homines proni ad periurium propter frequētiam iuramenti: & ideo primis duobus præceptis adiungitur comminatio.

AD 5m dicendum, quòd præceptum de sabbatho ponitur ut commemoratiuum beneficii præteriti: & ideo specialiter in eo fit mentio de memoria. Vel quia pręceptum de sabbatho habet determinationem adiunctam, quæ non est de lege naturæ: & ideo hoc pręceptum speciali admonitione indiguit.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum præcepta decalogi sint dispensabilia.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur q præcepta decalogi sint dispensabilia. Præcepta enim decalogi sunt de iure naturali: sed ius naturale in aliquib deficit, & mutabile est, sicut & natura humana, ut* Philosophus dicit in 5. Eth. defectus autem legis in aliquibus particularibus casibus est ratio dispensandi, ut† supra dictum est. ergo in præceptis decalogi potest fieri dispensatio.

¶ Super Quæstionis centesimæ Articulum octauum.

IN art. 8. dubium occurrit ex Sco. i 37 di. 3. sen. tenente q præcepta secūdæ tabulæ non sunt de iure naturæ, siue ut principia, siue ut cō clusiōes necessariæ, sed solum ut ualde cōsona iuri naturæ. Probat autem hæc præcepta non esse de iure naturæ, ut conclusiones necessarias a pricipiis naturæ. primo, quia si quæreretur, q essent omnino

(Supr. q. 99. art. 5. co. Et 2. 2 q. 104. art. 4. ad 2. Et 1. di. 47. ar. 4. cor. Et 3. d. 37. ar. 4 Et 4. di. 17. q. 3. ar. 1. q. 5. Et mal. q. 3. ar. 1. ad 17. & q. 15. art. 1. ad 8. *Ca. 7. to. 5 †q. 96. ar. 6 & q. 97. artic 4.)

omnino indespensabilia, cuius oppositū apparet in opera Abrahæ. Probat sequelam, quia conclusiones tales prius sunt secundum se ueræ, quam relatæ ad quemcunque intellectum, uel uoluntatem: ac per hoc uoluntas diuina non potest esse recta respectu earū, uolendo opposita: & consequenter non pōt dispensare.

¶ Secundo, quia sequeretur, quòd uoluntas diuina determinaretur necessario simpliciter circa aliqua uolibilia alia a se. Tenet sequela, quia ad hæc præcepta necessario bona, & opposita mala determinata essent, sicut intellectus ad intelligendum ipsa necessario uera.

¶ Tertio, quia in his quæ præcipiuntur, non est bonitas necessaria ad bonitatem ultimi finis conuertens ad ultimum finem. & similiter in his quæ prohibentur, nō est malitia necessario auertens a fine ultimo, quia si bonū illud non esset præceptū, posset finis ultimus amari, & attingi: & si illud malum non esset prohibitū, stare cum eo acquisitio finis ultimi. ergo non sunt conclusiones necessario deductæ ex primis principiis naturalibus. Hæc sunt ex quib^o. Sco. mouetur cōtra sententiam ueritatis. s. quòd præcepta omnia decalogi sūt conclusiones necessariæ, & necessario deductæ ex principiis naturalibus ita quòd ideo sunt præcepta, quia bona, & prohibita, quia mala, & non ecōuerso.

¶ 2 Præt. Sicut se habet homo ad legem humanā, ita se habet De^o ad legem datam diuinitus: sed homo potest dispensare in præceptis legis, quæ homo statuit. ergo cū præcepta decalogi sint instituta a Deo, uidetur quòd Deus in eis possit dispensare: sed prælati uice Dei funguntur in terris. dicit enim Apostolus 2. ad Corinth. 2. Nam & ego si quid donaui propter uos, donaui in persona Christi. ergo etiam & plati possunt in pceptis decalogi dispensare.

B ¶ 3 Præt. Inter pcepta decalogi continetur prohibitio homicidii: sed in isto pcepto uidetur dispensari p homines, puta, cum secundum pceptum legis humanæ homines licite occidantur, puta, malefactores, uel hostes. ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

C ¶ 4 Præt. Obseruatio sabbathi cōtinetur inter pcepta decalogi: sed in hoc pceptu fuit dispensatum. dicitur enim 1. Machab. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis homo quicumque uenerit ad nos in bellu die sabbathorum, pugnemus aduersus eum. ergo pcepta decalogi sunt dispensabilia.

D SED CONTRA est, quod dicitur Isa. 24. Quidam reprehenduntur de hoc, quòd mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum, quod maxime uidetur intelligendum de præceptis decalogi. ergo præcepta decalogi mutari per dispensationē non possunt.

¶ Ad primam autē eius rationem, scilicet quia sequeretur, quòd essent indispensabilia etiam a Deo, dicitur, quòd præcepta decalogi, ut in litera dicitur, possunt dupliciter considerari. Primo, secundum ordinē iustitiæ, quem continent, & sic conceditur, quòd sunt indispensabilia etiam a Deo, ut in responsione ad secundum author probat. Secundo, secundum applicationem ad aliquem singularem actum, & sic dicitur, quòd præcepta secundæ tabulæ, de quibus est quæstio, sunt dispensabilia a Deo: sed talis dispensatio non est relaxatio præcepti, aut declaratio illius in hoc casu, seu actu, ut Scotus arguit, sed est facere, quòd ille actus non est homicidium, qui sine hac authoritate esset homicidium: & simile est de aliis, ut in litera dicitur in responsione ad tertium.

¶ Nec fallaris, intelligens per ordinem iustitiæ in præceptis istis contentum, rationem debiti, uel indebiti in communi. hoc enim non constitueret præcepta in speciali, sed duo communia præcepta, Nulli faciēdum est indebitum: &, Cuilibet faciendū est debitum. Sed intellige specialem rationem debiti, uel indebiti iuxta materiam subiectam. Verbi gratia. Non occides: ordo iustitiæ in hoc præcepto est, quòd non occidas hominem innocentem cum cæteris conditionibus requisitis: sic enim continet ordinem iustitiæ, quem Deus negare non potest. Nec unquam in ordine isto fit dispensatio. impossibile quippe est, ut actus ille s. occidere ex deliberatione, non se uel alium defendendo priuata authoritate hominem innocentem, dispensationem recipiat. Sed cum Deus dispensare dicitur, ut quando præcepit Abrahæ immolationem Isaac, non relaxauit, aut declarauit hoc præ-

A ceptum, Non occides: sed fecit ut actus ille immolationis non esset homicidium, quia erat occisio imperata a suprema potestate, quæ sine tali authoritate fuisset homicidium.

¶ Et ut plenius intelligas, scito, quòd sicut hæc enunciatio, Mortui non possunt resurgere, est necessaria, & ex principiis primis naturaliter notis demonstratiue cōcludi potest, & in sensu in quo fit, & concluditur, scilicet, quòd. i. potest, dicit potētiam naturalem, impossibile est, quòd aliter sit, & quando Deus resuscitat aliquem, non falsificat illam propositionem, aut excipit ab illa: sed operatur non contra, sed supra naturam. Ita in pposito hæc conclusio, Non est occidendum, in sensu in quo fit, scilicet priuata authoritate cum cæteris conditionibus, est conclusio necessaria, & necessario cōsequens ex primis principiis practicis per se notis: ita q est impossibile aliter se habere, nec Deus unquàm eam falsificat, aut ab ea excipit: sed cum iubet fieri actum, qui sine iussu suo esset homicidium, adulterium, uel furtum, operari iubet non præter, aut contra præceptū, sed quasi supra illud, dum a superiori potestate actum imperatum exerceri iubet. Omnia siquidem præcepta hæc subintellectam habent hāc clausulā generalē, scilicet, quòd ex naturali mensura act^o isti fiant, uel non fiant: sic enim ordinem iustitiæ insolubilem continent. Ita quòd sensus est, non esse naturali ratione committendum actum substratum rationi homicidii, adulterii, furti &c. hoc enim est idem quod dicere, non esse occidendum, adulterandum, furandum: quoniam actus illi substrati relati ad naturalem rationem, & mensuram a qua discordant, homicidii, adulterii, furti &c. rationem induunt. Hoc autem omnino indispensabile esse constat, ut scilicet actus illi naturali ratione exerciti, homicidia, adulteria &c. non sint: quamuis fieri possit, ut actus illi diuina ratione exerciti nō sint homicidia, adulteria &c. & per hoc nec peccata: Sicut enim fieri nequit, ut mortuus naturali potentia resurgat, ita fieri nequit, ut homo naturali ratione occidat licite: quamuis diuina potentia mortuus resurgat, & diuina ratione homo occidat licite: sed hæc non esse contraria, liquido constat. unde patet, quòd ista duo stant simul: Præcepta decalogi sunt conclusiones necessariæ ex iure naturæ strictissime: & ipsa sunt a Deo dispensabilia quodammodo. uerius tamen dicuntur indispensabilia omnino, & pie exponantur authoritates dicentes Deum in præceptis secundæ tabulæ dispensare, ut dictum est.

¶ Ad secundā ratiōnē dicitur, q uoluntatē diuinā determinari ad aliquid, potest intelligi dupliciter. Primo, ut determinetur ad uolendum aliquid ex se esse, uel non esse: & sic est impossibile, quòd determinetur nisi a seipsa libere. & hoc determinatur in libro sententiarum, & gratis conceditur. Alio modo, ut determinetur ad rectitudinem, uel obliquitatem alicuius t &

RESPON. Dicendum, quòd sicut* supra dictum est, tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo si uerbum legis obseruaretur, contrariaretur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum commune: secundo autem ad ordinem iustitiæ & uirtutis, secundum quem bonum commune conseruatur, & ad ipsum peruenitur. Si qua ergo præcepta dentur, quæ contineant ipsam conseruationem boni communis, uel ipsum ordinem iustitiæ & uirtutis, huiusmodi præcepta continēt intentionē legislatoris, & ideo indispensabilia sunt, puta, si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quòd nullus destrueret rempublicam, neque proderet ciuitatem hostibus, siue quòd nullus faceret aliquid iniuste, uel male, huiusmodi præcepta essent indispensabilia. Sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinantur aliqui speciales modi, in talibus præceptis dispensatio posset fieri, inquantum per omissionem huiusmodi pceptorum in aliquib^o casibus non fieret præiudicium primis præceptis, quæ continent intētionem legislatoris, puta, si ad conseruationem reipublicæ statueret in aliqua ciuitate, q de singulis uicis aliqui uigilarēt ad custodiā ciui

q.96.art.6. & q6. 97. art.4.

D.809.

tatis obsessę posset cum aliquibus dispensari propter aliqnam maiorem utilitatem. Præcepta autem decalogi continent ipsam intentioné legislatoris, scilicet Dei: nam præcepta primæ tabulæ, quę ordinant ad Deum, continent ipsum ordiné ad bonum commune, & finale, qđ G Deum est. Præcepta autem secundę tabulę continent ordinem institiæ ioter homines obseruandæ, ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitnm. secundum hanc enim rationem sunt intelligéda pręcepta decalogi: & ideo pręcepta decalogi suot omnino iodispensabilia.

Ad primum ergo dicendű, quòd Philosophus non loquitur de iusto naturali, quod continet ipsum ordinem iustitiæ: hoc enim H nunquàm deficit, scilicet, iustitiam esse seruandam: sed loquitur quantű ad determinatos modos obseruationis iustitię, qui in aliqnibus fallunt.

Ad 2^m dicendum, quòd sicnt Apostolus dicit 2. ad Timo. 2. Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest. Negaret auté seipsum, si ordinem suę iustitię auferret, cű ipse sit ipsa sua iustitia. & ideo in hoc Deus dispeosare non potest, ut homini liceat non ordinate se habere ad Deum, uel oon subdi ordioi iustitię eius, etiam in his, secundum quæ homines adiouicem ordinantur.

Ad 3^m dicendum, quòd occisio hominis prohibetur in decalogo, secundum quod habet rationem indebiti: sic enim præceptum continet ipsam rationem iustitię. Lex autem humana hoc concedere oon potest, quòd licite homo indebite occidatur: sed malefactores occidi, uel hostes reipublicæ, hoc non est indebitum. unde hoc oon cootrariatur pręcepto decalogi, nec talis occisio est homicidium, quod præcepto decalogi prohibetur, ut Augustinus dicit in 1. de lib. ar. Et similiter si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furtum, uel rapina, quæ pręcepto decalogi prohibentur. Et ideo quando filii Israel pręcepto Dei tulerunt Aegyptiorum spolia, non fuit furtum, G quia hoc eis debebatur ex sententia Dei. Similiter & Abraham cum consensit occidere filium, non consensit in homicidium, quia debitum erat eum occidi per maodatum Dei, qui est dominus uitæ & mortis. Ipse enim est qui pœnam mortis infligit omnibus hominibus iustis, & iniustis pro peccato primi parentis: cuius sententiæ si homo sit executor auctoritate diuina, non erit homicida, sicut nec Deus. Et si- H militer etiam Osee accedens ad uxorem fornicariam, uel mulierem adulteram, oon est mœchatus, oec fornicatus: quia accessit ad eam, quæ sua erat secundum mandatum diuinum, qui est actor institutionis matrimooij. Sic igitur pręcepta ipsa decalogi quantum ad rationem iustitiæ quam cőtinent, immotabilia sunt: sed quantùm ad aliquam determinationem per applicationem ad singulares actus, ut scilicet hoc, uel illud sit homicidium, furtum, uel adulterium, aut oon, hoc qui- I dem est mutabile quandoque sola anctoritate diuina in his scilicet, quę a solo Deo sunt instituta, sicut in matrimonio, & in aliis huiusmodi: quandoque etiá auctoritate humana, sicut in his quę sunt commissa hominum iurisdictiooi. quantum enim ad hoc, homines gerunt uicem Dei, non autem quantum ad omnia.

Ad 4^m dicendum, quòd illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti, quàm dispensa- K tio. Non enim iotelligitur uiolare Sabbathum, qui facit opus, quod est oecessarium ad salutem humanam, sicut Dominus probat Matth. 12.

sic respectu complexorum non inconuenit uoluntatem diuinam esse determinatam: & hoc oportet etiam ipsum Scotum, & omnes fateri, dicentes dari aliqua præcepta per se bona, & prohibita per se mala, ut prima pręcepta iuris naturæ, & prima præcepta decalogi. ad hæc quippe non quòd sint, uel non sint, sed ad eorum rectitudinem & obliquitaté uoluntas diuina est determinata sic, ut à rectis non possit dissonare, nec obliquis possit concordari. Si tamen cum debita reuerentia loquendum, & altiori ueritate utendű est, dicere debemus, q sicut diuinus intellectus naturaliter determinatus est ad Deum ipsum tantű intelligendum, & in se omnia naturaliter relucentia: ita diuina uoluntas ad

D. 518. Deum ipsum tantű uolendum, & in se ipsa omnia naturaliter recta, qualia sunt huiusmodi, q nő nisi in Deo sunt, antequá ab ipso communicarentur.

¶ Ad tertiam rationem dicitur, quòd argumentum manifeste peccat a bonitate & malitia præceptorum i seipsis, ad bonitaté uel malitiam nobis neces-

D. 1049. sáriá: quàmuis etiá sic non concludat in-

D. 802. tentum. Ad quorű euidentiam scito, q quemadmodum in speculatiuis primű principium & conclusiones necessariæ sic se habent, quòd principii ueritas nő eget ueritate conclusionis, sed econuerso, nec secűdom se, nec quo ad cognitionem nostram: quia ueritas principij est causa ueritatis conclusionis, & notitia principii per se noti est causa notitiæ cőclusionis notæ ex illo: ad contradictoria autem conclusionű necessariarű ita se habet principiű primum, quòd cum ipsis non stat nec secundum se, nec quo ad nos, si nota est

Ca. 4. to. 1. connexio ad inuicem, ut patet: ita in practicis moralibus finis ultimus, & ea quæ sunt simpliciter necessaria ex illo, sic se habent, quòd finis bonitas non dependet a bonitate aliorum, nec in esse, nec in amari, sed econuerso. Ad opposita autem mala se habet ultimus finis sic, quòd tam bonitas, quàm amor eius ab illis necessario discordat. Cum ergo dicit arguens, quòd in istis non est necessaria bonitas ad ultimum finem &c. tripliciter intelligi potest. Primo, quòd in istis non est bonitas necessaria conneaionem habens eum ultimo fine, & similiter malitia necessariam auersionem habens ab eodem: & sic ne-

F gatur assumptum: quoniam sicut in conclusionibus necessariis est necessaria ueritas necessario connexa primo principio, ita in istis est bonitas necessaria necessario connexa ultimo fini. Et ad probationem, si ista non essent præcepta, posset amari & attingi ultimus finis in esse, & amari ab istis, dicitur quòd non probat contingentem connexionem. ex hoc enim quòd principia prima sunt uera, & scita absque conclusionibus necessariis, nő probatur quòd conclusiones non sunt necessario connexæ principiis, & in se necessariæ: sed quòd nec ueritas, nec notitia principiorum pendet ex eis: sic autem est in proposito. unde in dicto sensu nihil probatur, quoniam antecedés est falsum, & probatio non concludit illud. Secundo, potest intelligi q in istis non est bonitas necessaria ad esse, uel amorem ultimi finis, & huiusmodi sensus est uerus: quoniam ultimus finis nec in esse, nec in amari dependet ab istorum bonitate, sed econuerso. Sed ex hoc sensu non ualet sequela, ergo nő sunt conclusiones necessariæ, ut patet in speculatiuis conclusionibus respectu principiorum primorű. Tertio, potest intelligi, quòd in istis nő est bonitas necessario conuertens ad ultimum finem, nec malitia necessario auertens ab illo: & in hoc sensu assumptum est falsum: quoniam sicut in cőclusionibus necessariis est ueritas necessario ducens a posteriori i prima principia: ita in istis est bonitas necessario ducens in ultimum finem eis proportionatum. quod dico, ne igrediamur quæstionem de Deo, ne fine naturali, uel supernaturali, & quomodo sit istis Deus proportionatus finis. Et ad probationem, quia si non essent hæc præcepta, uel prohibita, nihilominus ultimus finis posset amari, & attingi: dicitur q hic est sophisma cősequétis, quoniam licet ista sint necessario conuertentia, uel auertentia, conuersio tamen, uel auersio non dependet ab his solis, sed aliunde esse potest: hæc enim, ut dictum est, a posteriori conuertunt, uel auertunt, ut conclusiones respectu principiorum: & tamen cum his teneas, q hęc sunt adeo necessario connexa fini ultimo, ut saluté in præparatione animi conuersio ad hæc bona, & auersio ab his malis, inseparabilis sit ab amore finis ultimi.

¶ Super

¶ *Super Quaestionis centesimae Articulum nonum.*

IN art. 9. eiusdem centesimae quaestionis nota, quòd actus interiores dupliciter sumi possunt. Primò puri, & sic non subiacent humanis legibus, & iudiciis. Secundo iuncti actibus exterioribus: & sic subiacent humanis legibus, & iudiciis. Et utrunq; in litera insonatur. Primum, cum dicitur quòd uolentem occidere, & non occidentem, lex humana non punit. Secundum, cum dicitur, quòd aliter se habet lex ad facienđu aliquid ex ignorantia, & ad facientē scienter. & simile est de faciente ex metu, uel sponte, deliberate, uel subito.

Sup. q. 96. art. 3. ad. 2. Et 2. 2. q. 44. ar. 4. ad 1. & arti. 8. co. Et 2. dis. 28. ar. 3. co. Et 4. di. 15. q. 3. ar. 4. q. 2. ad 3. Et mal. q. 2. ar. 3. ad 7.

¶ In eodem 9. articulo dubiū occurrit, quia author male probare uidetᷓ, quod modus ille uirtutis, scilicet uolens, & eligens, non cadat sub humana lege. Manifeste enim digreditur a uoluntate, & electione, ut sunt modi actus uirtuosi ad uoluntatem & electionem absolutedum debet probare, quòd haec ut modus, non subsunt legi humanę, & probat quòd hęc absolute non subsunt legi humanae, dum assere pro ratione, quòd lex humana nō punit uolentem occidere, & non occidentem.

*lib. 2. Eth. ca. 1. a med. & li. 2. c. 9. a medio, & ca. 13. circa princ. to. 5.

†glos. ordi. ibi, & dicitᷓ esse Augus.

¶ Et confirmatur, quia aut author intendit de istis modis, ut modi sunt absolute, aut utroque modo. Si de istis absolute, aut utroque modo, dicendū erat de primo modo s. quòd sciens non cadit sub lege humana absolute, quia est actus interior. Non enim lex humana punit ignorantem legem, si nihil operetur cōtra eam. Si ut modi sunt, qua ratione aliter iudicatur ad poenam, uel ad ueniam à lege humanae ignoranter faciens, pari ratione male libenter faciens, & non ex intentione deliberata, ut patet in lege de ciuitatibus refugii.

*lib. 2. Eth. cap. 4. to. 5.

q. 90. art. 3. ad 2.

Ca. ul. to. 5

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia doctrinā oportet esse formalem, & quaestio est de modo uirtutis, A sermo literae est de istis, ut sunt modi, & non absolute. Et quoniā legi humanae subsunt actus uirtutum sub ratione iustitiae, ut supradictum est, & ad actus iustitiae non refert quo ad externum forum, qua quis uoluntate, aut intentione faciat, dummodo debitum reddat, ut patet in actibus iustitiae commutatiuae & distributiuae. nihil enim refert quo ad iustitiam, si mala intentione reddas mihi debitam pecuniam, uel honorem, & huiusmodi: ideo mod⁹ iste, scilicet uoluntarie ex intentione finis illi⁹ uirtutis operari, non cadit sub lege humana, quę actus omnes praecipit sub ratione debiti. Vnde lex humana non punit militem in bello occidentem hostem, si ex odio, uel ob auaritiam pugnet, uel occidat. & simile est in aliis.

D. 1047.

¶ Ad primam autē obiectionem dicitur, quòd uelle occidere, potest sumi dupliciter. Primo, ut est actus uoluntatis habens pro obiecto occisionem intellectam: & sic sumitur absolute, & non est ad propositum. Secundo, ut est modus occisionis alterius exercendę, quasi inchoans ipsam: & sic est ad propositum. & intendit litera, quòd quia occisio ī tali modo, scilicet uoluntarie, & ex intentione existēs, nō cadit sub praecepto homicidii, inquantū est a lege humana: consequēs est, quòd modus iste non cadat sub lege humana. unde nulla est digressio.

Ca. 4. to. 5.

¶ Ad secundam autem obiectionem dicitur, negādo quòd lex humana inquātum est coactiua, aliter se habeat ad operantem uoluntarie, & ea intentione: aliter ad operantē non uoluntarie, uel non ea intentione. quia, ut dictum est, ad debiti rationem respicit, ad quod non est impertinens sciēter, uel ignoranter, sicut uolendo, & intendendo, ut declaratum est.

¶ Instantię autem quę afferūtur de homicida ex occurrente ira, & operantib⁹ metu, uel subito, non sunt ad propositum: quia in his nō atten-

ARTICVLVS IX.

Vtrum modus uirtutis cadat sub praecepto legis.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd modus uirtutis cadat sub pręcepto legis. Est. n. modus uirtutis, ut aliquis iuste operetur iusta, & fortiter fortia, & similiter de aliis virtutibus: sed Deute. 16. praecipitur, Iuste quod iustum est, exequeris. ergo modus virtutis cadit sub praecepto.

§ 2 Praet. Illud maxime cadit sub praecepto, quod est de intentione legislatoris: sed intentio legislatoris ad hoc fertur principaliter, vt homines faciat virtuosos, sicut dicitur in. 2.* Eth. Virtuosi autem est virtuose agere. ergo modus virtutis cadit sub pręcepto.

§ 3. Praet. Modus virtutis proprie esse videtur, vt aliquis voluntarie & delectabiliter operetur: sed hoc cadit sub praecepto legis diuinae. dicitur enim in Psal. 7. Seruite domino in laetitia. & 2. ad Corinth. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem enim datorem diligit De⁹. vbi †gloss. dicit, Quidquid boni facis, cum hilaritate fac, & tunc bene facis: si autē cum tristitia facis, sic directe nō tu facis. ergo mod⁹ virtutis cadit sub pręcepto legis.

SED CONTRA. Nullus potest operari eo modo quo operatur virtuosus, nisi habeat habitum virtutis, vt patet per* Philosophū in. 2. & 5. Ethi. Quicunque autem transgreditur praeceptum legis, meretur poenam. sequeretur ergo, quòd ille qui non habet habitum virtutis, quicquid faceret, mereret poenam. Hoc autem est contra intentionem legis, quae intendit hominem assuefaciendo ad bona opera inducere ad virtutem. non ergo modus virtutis cadit sub pcepto.

RESPON. Dicendum, quòd, sicut* supradictum est, pręceptum legis habet vim coactiuam. Illud ergo directe cadit sub praecepto legis, ad quod lex cogit; coactio autē legis est per metum poenae, vt dicitur. 10.* Eth. Nam illud proprie cadit sub pręcepto legis, pro quo poena legis infligitur. Ad instituēdam autem poenam aliter se habet lex diuina, & aliter lex humana. Non enim poena legis infligitur, nisi pro illis, de quibus legislator habet iudicare: quia ex iudicio lex punit. Homo autē, qui est legis lator humanae non habet iudicare, nisi de exterioribus actibus: quia hōies vident ea quae parent, vt dicitur. 1. Reg. 16. sed solius Dei, qui est lator legis diuinae, est iudicare de interioribus motibus voluntatum, B secundum illud Psal. 7. Scrutans corda & renes Deus. Secundum hoc igitur dicendum est, quòd modus* virtutis quantum ad aliquid respicit a lege humana & diuina: quantum ad aliquid autem a lege diuina, sed nō a lege humana: quātum ad aliquid verò nec a lege humana, nec a lege diuina. Modus autem virtutis in tribus consistit, secundū Philosophum in 2. Ethic.* quorum primum est, si aliquis operetur sciens: hoc autem diiudicatur, C & a lege diuina, & a lege humana. quòd enim aliquis facit ignorans, per accidens facit. Vnde secūdum ignorantiam aliqua diiudicantur ad poenam, vel ad veniam tam secundum legem humanam, quàm secundum legem diuinam. Secundum autē est, vt aliquis operetur volens, vel eligens, & propter hoc eligens: in quo importatur duplex motus interior, scilicet voluntatis & intentionis, de quibus supra dictum est*: & ista duo D non diiudicat lex humana, sed solum diuina. Lex enim humana nō punit eum qui vult occidere, & non occidit: punit autem eum lex diuina, secundum illud Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Tertium autem vt firmiter & immobiliter habeat & operetur: & ista firmitas proprie pertinet ad habitum, vt. s. aliquis ex habitu radicato operetᷓ: & quantū ad hoc, mod⁹ uirtutis nō cadit sub E praecepto neque legis diuinę, neq; legis humanę. Neq;. n. ab hoïe, neque a Deo punitur tāquā praecepti transgressor, qui debitum parentibus honorem impendit, quāuis nō habeat habitum pietatis.

AD PRIMVM ergo dicēdū, quòd modus faciendi actum iustitię, qui cadit sub praecepto, est, ut fiat aliquid ſm ordinem iuris, non autē quòd fiat ex habitu iustitiae.

AD 2m dicendum, quòd intentio legislatoris est de duobus, de uno quidem ad quod intendit per praecepta legis inducere; & hoc

A netur ex charitate honorare, nō ex ui huius præcepti, quod est, Honora parentes: sed ex ui huius præcepti, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo pręcepta affirmatiua non obligantia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare: & ita potest contingere, quòd aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi charitatis.

Ad 3m dicendum, quòd obseruare omnia præcepta legis homo non potest, nisi impleat præceptum charitatis, quod non fit sine gratia. & ideo impossibile est quod Pelagius dixit, hominem implere legem sine gratia.

Articvlvs XI.

Vtrum conuenienter distinguátur alia moralia præcepta legis præter decalogum.

B Ad vndecimvm sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum: Quia, ut Dominus dicit Matth. 22. In duobus præceptis charitatis pendet omnis lex, & prophetę: sed hęc duo præcepta explicantur per decem præcepta decalogi. ergo non oportet alia præcepta moralia tradere.

C ¶ 2 Præt. Præcepta moralia a iudicialibus, & cæremonialibus distinguuntur, ut* dictum est: sed determinationes communium præceptorum moralium pertinēt ad iudicialia, & cęremonialia pręcepta: communia autem præcepta moralia sub decalogo continentur, uel etiam decalogo præsupponuntur, ut* dictum est. ergo inconuenienter traduntur alia præcepta moralia præter decalogum.

D ¶ 3 Præt. Præcepta moralia sunt de actibus omnium uirtutum, ut* supra dictum est. Sicut igitur in lege ponūtur præcepta moralia præter decalogum pertinentia ad latriam, liberalitatem, & misericordiam, & castitatem: ita etiam deberent poni aliqua præcepta pertinentia ad alias uirtutes, puta, ad fortitudinē, sobrietatem, & alia huiusmodi, quod tamen non inuenitur. non ergo cōuenienter distinguūtur in lege alia præcepta moralia pręter decalogū.

E Sed contra est, quod in Psal. 18. dicitur, Lex Domini immaculata, conuertens animas: sed per alia etiam moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conseruatur absq; macula peccati, & anima eius ad Deum conuertitur. ergo ad legem pertinebat etiam alia præcepta moralia tradere.

Respon. Dicēdum, quòd sicut ex* dictis patet, præcepta iudicialia, & cæremonialia ex sola institutione uim habent: quia antequàm instituerentur, non uidebatur differre, utrum sic, uel aliter fieret: sed præcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rationis efficaciam habent, etiam si nunquàm in lege statuantur. Horum autem triplex est gradus, Nā quædam sunt communissima, & adeo manifesta, quod editione nō indigent, sicut mandata de dilectione Dei & proximi, & alia huiusmodi, ut* supra dictū est, quæ sunt quasi fines præceptorum: unde in eis nullus potest errare secundum iudicium rationis. Quædam uero sunt magis determinata, quorum rationē statim quilibet etiam popularis potest de facili uidere: & tamen quia in paucioribus circa huiusmodi contingit iudicium humanum peruerti, huiusmodi editione indigent: & hæc sunt præcepta decalogi. Quædam uero sunt, quorum ratio nō est adeo cuilibet manifesta, sed solum sapientibus: & ista sunt pręcepta moralia superaddita decalogo, tradita a Deo populo per Moysen, & Aaron. Sed quia ea quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorū, quæ nō sunt manifesta, alia pręcepta moralia superaddita decalogo reducuntur ad præcepta decalogi per modum cuiusdam additionis ad ipsa. Nam in primo pręcepto decalogi prohibetur cultus alienorum deorū, cui superadduntur alia præcepta prohibitiua eorum, quæ ordinantur in cultum idolorum, sicut habetur Deut. 18. Non inueniatur in te qui lustret filium suū, aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus, atque incantator, nec Phytones consulat, neque diuinos, & quærat a mortuis ueritatem. Secundum autē præceptum prohibet periurium: superadditur autē ei prohibitio blasphemiæ, Leuit. 14. & prohibitio falsæ doctrinę, Deute. 13. Tertio uero præcepto superadduntur omnia cæremonialia. Quarto autem præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honoratione senum, secundum illud Leuitic. 19. Coram cano capite consurge. & Honora personam senis. & uniuersaliter omnia præcepta inducentia ad reuerentiam exhibendam maioribus, uel ad beneficia exhibēda uel æqualibus, uel minoribus. Quinto autem præcepto, quod est de prohibitione homicidij, additur prohibitio odii, & cuiuslibet uiolationis contra proximum, sicut illud Leuit. 19. Non stabis contra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odii fratris, secundum illud: Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Præcepto autem sexto, quod est de prohibitione adulterii, superadditur præceptum de prohibitione meretricij, secundum illud Deut. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel. Et iterum prohibitio uitii contra naturam, secundum illud Leuitic. 18. Cum masculo non commisceberis, cum omni pecore non coibis. Septimo autem pręcepto de prohibitione furti adiungitur præceptum de prohibitione usuræ, secundum illud Deuter. 18. Non fœnerabetis fratri tuo ad usuram: & prohibitio fraudis, secundum illud Deut. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera. & uniuersaliter omnia, quæ ad prohibitionem calumniæ, & rapinæ pertinent. Octauo uero pręcepto, quod est de prohibitione falsi testimonii, additur prohibitio falsi iudicii, secundum illud Exod. 23. Nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, ut a ueritate deuies: & prohibitio mendacii, sicut ibi subditur,

¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum undecimum.*

IN articulo undecimo dubium occurrit ex eo, quòd superius in artic. 6. huius quæstionis dictum est, quòd ordo pręceptorum diuinæ legis attenditur secundum maiorem, & minorem grauitatem: quia quàto aliquod malum contrarium est grauius, tanto magis repugnat rationi, & oppositum bonū magis a ratione suscipitur, ut consonans. nunc uero minora mala locantur sub præceptis decalogi, & grauiora sub præceptis adiunctis, ut patet de blasphemo respectu periurii, & de peccato contra naturam, & bestialitatis respectu adulterii, & de rapina respectu furti. debebant siquidem grauiora hæc, utpote magis dissona, & cōsequenter magis susceptibilia a ratione in præceptis decalogi poni, & minus grauia ad hæc reduci, si secundum grauitatem præceptorum ordo est, ut author docuit.

¶ Ad hoc dicitur, quòd ad rationem præceptorum decalogi, quia sunt prima elementa legis communia omnibus de populo, exigitur communitas, idest, quòd sint de illis, quæ cōmunius, singulis conueniunt: ita quòd principaliter cōmunia præcepta decalogi constituere uidetur, & inter ipsa prima ac communia quanto grauius, tanto prius. Et propterea licet rapina, bestialitas, & blasphemia sint grauiora quàm furtum, adulterium, & periurium: quia tamen hæc grauiora non ita facile communiter accidunt, sicut illa minus grauia, ideo illa utpote communiora, primū locū in elementis legis obtinuerunt, & hæc ad illa non ut grauiora, sed ut priora secundū extentionem reducuntur in hoc articulo, & illa inter se secundum grauitatem ordinata sunt in ar. 6. nihil ergo contrarietatis interuenit.

Sup. ar. 3. & locis, ibidē annotatis.

q. præc. art. 2. 3. & 4.

ar. 3. hui. q.

ar. 2. hui. q.

q. præc. art. 3. & 4.

arti. 1. & 3. & q. 94. artic. 4.

subditur: Mendacium fugies, & prohibitio detractionis, secundum illud Leuit. 19. Non eris criminator, & susurro in populis. Alijs autem duobus præceptis nulla alia adiũguntur, quia per ea uniuersaliter omnis mala concupiscentia prohibetur.

Ad primum ergo dicendũ, quòd ad dilectionẽ Dei & proximi ordinantur quædam præcepta decalogi secundum manifestam rationem debiti: alia uero secundum rationem magis occultam.

Ad 2.m dicendum, q̃ præcepta cæremonialia, & iudicialia sunt determinatiua præceptorum decalogi ex ui institutionis, non autem ex ui naturalis instinct⁹, sicut præcepta moralia superaddita.

G Ad 3.m dicendum, q̃ præcepta legis ordinantur ad
q. 90. ar. 2. bonum commune, ut* supra dictum est. Et quia uirtutes ordinantes ad alium, directe pertinent ad bonum commune, & similiter uirtus castitatis, inquãtũ actus generationis deseruit bono communi speciei: ideo de istis uirtutibus directe dantur præcepta decalogi, & superaddita. De actu autem fortitudinis datur præceptum proponendum per duces exhortantes in bello, quod pro bono cõmuni suscipitur, ut patet Deute. 20. ubi mandatur sacerdoti: Nolite metuere, nolite cedere. Similiter etiam actus gulæ prohibendus committitur monitioni paternæ, quia cõtrariatur bono domestico. unde dicitur Deut. 21. ex persona parentum: Monita nostra audire contemnit, comessationibus uacat, H & luxuriæ, atque conuiuijs.

¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulũ duodecimum.*

Supr. q. 98. ar. 1. & inf. q. 103. ar 2. Et 3. di. 40. ar. 3.

In art. 12. eiusdem centesimæ quæst. aduerte quòd omnes, quos uidi codices scripti, & impressi, falsi sunt. habent enim in corpore articuli hæc uerba: Si uero accipiatur iustitia pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabant, inquãtum continebãt id quod est secundum se iustum: sed sacramenta illa ueteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta nouæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur. & statim subditur: Si uero accipiat iustitia ꝓ executione iustitiæ &c. Vbi patet, quòd aut oĩa illa superflua sunt: aut cum dixisset, quòd moralia iustificare nõ poterãt iustitiam causando, addebat, quòd nec cæremonialia hoc poterant: propter quod codices inquire ueros.

Ca. 4. & 14. tom. 3.

Articvlvs XII.

Vtrum præcepta moralia ueteris legis iustificarent.

Ad dvodecimvm. sic proceditur. Videtur quòd præcepta moralia ueteris legis iustificarent. Dicit Apostolus Roma. 2. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur: sed factores legis dicuntur, qui implent præcepta legis. ergo præcepta legis adimpleta iustificabant.

¶ 2 Præt. Leuit. 18. dicitur. Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo uiuet in eis: sed uita spiritualis hominis est per iustitiam. ergo præcepta legis adimpleta iustificabant.

¶ 3 Præt. Lex diuina efficacior est, quàm lex humana: sed lex humana iustificat. est enim quædam iustitia in hoc, quòd præcepta legis adimplentur. ergo præcepta legis iustificabant.

Sed contra est, q̃ Apostol⁹ dicit 2. ad Cor. 3. Litera occidit, qđ secundum* Aug. in lib. de spiritu & litera, intelligitur etiam de præceptis moralibus: ergo præcepta moralia non iustificabant.

Respon. Dicẽdum, quòd sicut sanum propriè & primo dicitur, quod habet sanitatem, per posterius autem, quod significat sanitatẽ, uel quod conseruat sanitatem: ita iustificatio primo & propriè dicitur ipsa factio iustitiæ; secũdario uero,

F & quasi impropriè potest dici iustificatio significatio iustitiæ, uel dispositio ad iustitiã. quibus duobus modis manifestum est, quòd præcepta legis iustificabant, inquantũ. s. disponebãt hoĩes ad gratiam Christi iustificantem, quam etiam significabant: quia sicut dicit* Aug. contra Faustum. Etiam uita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua. Sed si loquamur de iustificatione propriè dicta, sic considerandum est, q̃ iustitia potest accipi prout est in habitu, uel prout est in actu: & secundum hoc iustificatio* dupliciter dicitur. Vno quidem modo, secundum quod homo fit iustus adipiscens habitum iustitiæ. Alio uero modo, secundũ quod opera iustitiæ operatur: ut secundum hoc iustificatio nihil aliud sit, quàm iustitiæ executio. Iustitia autem, sicut & aliæ uirtutes, potest accipi & acquisita, & infusa, ut ex* supradictis patet. Acquisita quidem causatur ex operibus: sed infusa causatur ab ipso Deo per eius gratiam. & hæc est uera iustitia, de qua nunc loquimur, secundum quam aliquis dicitur iustus apud Deum, secundum illud Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis: & secundum hoc præcepta moralia iustificare non poterant, iustitiam causando. Si uero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabãt, inquantum continebant id, quod est secundum se iustũ: sed sacramenta illa ueteris legis gratiam nõ conferebant, sicut conferunt sacramenta nouæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur. Si uero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic omnia præcepta legis iustificabant, aliter tamen, & aliter. Nam præcepta cæremonialia continebant quidem iustitiam secundũ se in generali, prout scilicet exhibebãtur in cultu Dei: in speciali uero nõ continebant secundum se iustitiã, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Et ideo de huiusmodi præceptis dicitur, q̃ non iustificabant nisi ex deuotione, & obedientia facientium. Præcepta uero moralia, & iudicialia continebant id quod erat secun- I dum se iustum uel in generali, uel etiã in speciali: sed moralia præcepta continebant id quod est secundum se iustum sm̃ iustitiam generalem, quæ est omnis uirtus, ut dicitur in 5.* Ethi. Præcepta uero iudicialia pertinebant ad iustitiam specialem, quæ consistit circa contractus humanæ uitæ, qui sunt inter hoĩes adinuicẽ.

Li. 22. c. 24 ĩ prin. to. 6.

D. 804.

q. 63. art. 4.

Cap. 1. to. 5

Ad primvm ergo dicendũ, quòd Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiæ.

Ad 2.m dicendum, quòd homo faciens præcepta legis, dicitur uiuere in eis, quia non incurrebat pœnam mortis, quam lex transgressoribus infligebat: in quo sensu inducit hoc Apostolus, Gal. 3.

K Ad 3.m dicendum, quòd præcepta legis humanæ iustificant iustitia acquisita, de qua non quæritur ad præsens, sed solum de iustitia quæ est apud Deum.

QVAESTIO CI.

De præceptis cæremonialibus secundum se, in quatuor articulos diuisa.

Consequenter cõsiderandum est de præceptis cæremonialibus.

¶ Et primo, de ipsis secundum se. Secundo, de causa eorum. Tertio, de duratione ipsorum.

¶ *Super Quæstionis 101. & 102.*

In q. 101. & 102. multa scribenda essent pro textu scripturæ, quæ Biblicis relinquo, q̃ hic colligere possũt summatic oĩa cæremonialia, & aditũ ad scripturæ intelligentiã habẽt non solũ literalẽ, sed figuralem.

Circa primum, quæruntur quatuor.

¶ Primo, Quæ sit ratio præceptorũ cæremonialium.
¶ Secũdo, Vtrum sint figuralia.
¶ Tertio, Vtrum debuerint esse multa.
¶ Quarto, De distinctione ipsorum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ratio præceptorum cæremonialium in hoc consistat, quòd pertinent ad cultum Dei.

Sup. q. 99. ar. 3. & inf q. 104. ar. 1. & qō. 108. ar. 1. cor. Et 2. 2. q. 122. art. 1. ad 2. & quol. 2. ar. 8. cap. & quol. 4. art. 13.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ratio præceptorum cæremonialium non in hoc consistat, quòd pertinent ad cultum Dei. In lege enim ueteri dantur Iudęis quædam præcepta de abstinentia ciborum, ut patet Leuit. 11. & etiam de abstinendo ab aliquibus uestimentis, secundum illud Leui. 19. Veste, quæ ex duobus texta est, nõ indueris. & iterum quod præcipitur Num. 15. Vt faciant sibi fimbrias per angulos palliorum: sed huiusmodi non sunt præcepta moralia, quia non manent in noua lege: nec etiam iudicialia, quia non pertinent ad iudicium faciendum inter homines. ergo sunt cæremonialia: sed in nullo pertinere uidentur ad cultum Dei. ergo non est cæremonialiũ præceptorũ ratio, ꝙ pertineant ad cultum Dei.

¶ 2 Præt. Dicunt quidam, quòd præcepta cæremonialia dicuntur illa, quæ pertinent ad solemnitates, quasi dicerentur a cereis, qui in solemnitatibus accendũtur: sed multa alia sunt pertinentia ad cultũ Dei præter solemnitates. ergo uidetur ꝙ legis pcepta cæremonialia nõ ea ratione dicantur, quia pertinent ad cultum Dei.

¶ 3 Præt. Secundum quosdam, præcepta cæremonialia dicuntur quasi normæ, idest, regulæ salutis. Nam chere, in greco idem est quod salue: sed omnia præcepta legis sunt regulæ salutis, & non solum illa quæ pertinẽt ad Dei cultum. ergo non solum illa præcepta dicũtur cæremonialia, quæ pertinent ad cultum Dei.

¶ 4 Præt. Rabbi Moyses dicit, ꝙ præcepta cæremonialia dicuntur, quorum ratio non est manifesta: sed multa pertinentia ad cultum Dei habent rationem manifestã, sicut Sabbathi obseruatio, & celebratio Phase, & scenopegiæ, & multorũ aliorum, quorum ratio assignatur in lege. ergo cæremonialia non sunt, quæ pertinẽt ad cultum Dei.

SED CONTRA est, quod dicitur Exod. 18. Esto populo in his quæ ad Deum pertinent, ostendasque populo cæremonias, & ritum colendi.

q. 99. art. 4. RESPON. Dicendum, quòd sicut *supra dictum est, cæremonialia præcepta determinant pcepta moralia in ordine ad Deum: sicut iudicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximũ. Homo autẽ ordinatur ad Deum per debitum cultum, & ideo cæremonialia proprie dicuntur, quæ ad cultum Dei pertinẽt. Ratio autem huius nominis posita est * supra, ubi præcepta cæremonialia ab aliis sunt distincta. q. 99 art. 3.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad cultum Dei pertinent non solum sacrificia, & alia huiusmodi, quæ immediate ad Deum ordinari uidentur, sed etiam debita pparatio colentium Deum ad cultum ipsius: sicut etiam in aliis, quæcunque sunt pparatoria ad finem, cadunt sub scientia, q̃ est de fine. Huiusmodi autem præcepta, q̃ dantur in lege de uestibus, & cibis colentium Deum, & aliis huiusmodi, pertinent ad quandam pparationem ipsorum ministrantiũ, ut sint idonei ad cultũ Dei: sicut etiam specialibus obseruantiis aliqui utuntur, qui sunt in ministerio regis. unde etiam sub præceptis cæremonialibus continentur.

AD 2m dicendum, quòd illa expositio nominis nõ uidetur esse multum conueniens, præsertim cum non multum inueniatur in lege, ꝙ in solẽnitatibus cerei accenderentur: sed in ipso etiam candelabro lucernę cũ olio oliuarum præparabãtur, ut patet Leui. 24. Nihilominus tamen potest dici, quòd in solemnitatibus omnia alia, quæ pertinebant ad cultum Dei, diligentius obseruabantur, & secundum hoc in obseruatione solemnitatum omnia cæremonialia includuntur.

AD 3m dicendum, quòd nec illa expositio nominis uidetur esse multum conueniens: nomen enim cæremoniæ non est grecum, sed latinum. Potest dici tamẽ, quòd cum salus hominis sit a Deo, præcipue illa præcepta uidentur esse salutis regulæ, quæ hominem ordinant ad Deum, & sic cæremonialia dicuntur, quæ ad cultum Dei pertinent.

AD 4m dicendum, quòd illa ratio cæremonialium est quodammodo probabilis, non quia ex eo dicantur cæremonialia, quia eorum ratio non est manifesta, sed hoc est quoddam consequens: quia enim præcepta ad cultum Dei pertinentia oportet esse figuralia, ut* infra dicetur, inde est ꝙ eorum ratio nõ est adeo manifesta. art sequen.

ARTICVLVS II.

Vtrum præcepta cæremonialia sint figuralia.

Infr. q. 104. ar. 1. cor. & q. 104. ar. 2. & locis ibidem citatis *Cap. 4. & c. 10. tom. 3. †li. 5. c. 21.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ præcepta cæremonialia non sint figuralia. Pertinet enim ad officium cuiuslibet doctoris, ut sic pronunciet, ut de facili intelligi possit, sicut* Aug. dicit in 4. de doctrina christiana: & hoc maxime uidetur esse necessarium in legis latione, quia præcepta legis populo proponuntur: unde lex debet esse manifesta, ut† Isido. dicit. si igitur præcepta cæremonialia data sint in alicuius rei figuram, uidetur inconuenienter tradidisse hmõi pcepta Moyses, non exponens quid figurarent.

¶ 2 Præt. Ea quæ in cultum Dei aguntur, maxime debent honestatem habere: sed facere aliqua facta ad aliqua repræsentanda, uidetur esse theatricum, siue poeticum. In theatris enim repræsentabantur olim per aliqua quæ ibi gerebantur, quædam aliorum facta. ergo uidetur quòd huiusmodi non debeant fieri ad cultum Dei: sed cæremonialia ordinantur ad cultum Dei, ut* dictũ est. ergo cæremonialia non debent esse figuralia. ar. præced.

¶ 3 Præt. *August. dicit in Ench. ꝙ Deus maxime colitur fide, spe, & charitate: sed præcepta quæ dantur de fide, spe, & charitate, non sunt figuralia. ergo præcepta cæremonialia non debent esse figuralia. Cap. 3. in princ. to. 3.

¶ 4 Præt. Dominus dicit Ioan. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eũ, in spiritu & ueritate adorare oportet: sed figura non est ipsa ueritas, immo contra se inuicem diuiduntur. ergo cæremonialia quæ pertinent ad cultum Dei, non debent esse figuralia.

SED CONTRA est, quod Apostol° dicit ad Col. 2. Nemo indicet nos in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbathorum, quæ sunt umbra futurorum.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut iam dictũ est, *præcepta cæremonialia dicuntur, quæ ordinantur ad cultum Dei. Est autem duplex cultus Dei, interior, & exterior. Cum enim homo sit compositus ex anima & corpore, utrunque debet applicari ad colendum Deum, ut scilicet anima colat interiori cultu, & corpus exteriori. unde dicitur in Psal. 83. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum uiuum. & sicut corpus ordinatur art. præced.

tur in Deum per animam: ita cultus exterior ordinatur ad interiorem cultum. Consistit autem interior cultus in hoc, quòd anima coniungatur Deo per intellectum & affectum: & ideo secundum quod diuersimode intellectus & affectus colentis Deum, Deo rectè coniungitur, secundum hoc diuersimode exteriores actus hominis ad cultum Dei applicantur. In statu enim futuræ beatitudinis intellectus humanus ipsam diuinam veritatem in seipsa intuebitur: & ideo exterior cultus non consistet in aliqua figura, sed solùm in laude Dei, quę procedit ex interiori cognitione & affectione, secundum illud Isa. 51. Gaudium & lætitia inuenientur in ea, gratiarũ actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ non possumus diuinam veritatem in seipsa intueri, sed oportet quòd radius diuinę veritatis nobis illucescat sub aliquibus sensibilibus figuris, sicut * Dio. dicit. 1. cap. cæl. hierar. diuersimode tamen secundum diuersum statum cognitionis humanę. In veteri enim lege neque ipsa diuina veritas in se ipsa manifesta erat, neque etiã adhuc propalata erat uia ad hoc perueniendi, sicut Apostolus dicit ad Heb. 7. Et ideo oportebat exteriorem cultum ueteris legis non solum esse figuratiuum futuræ ueritatis manifestandę in patria, sed etiam esse figuratiuum Christi, qui est uia ducens ad illam patrię ueritatem. Sed in statu nouæ legis hæc uia iam est reuelata: undę hanc præfigurari non oportet sicut futuram, sed commemorari oportet per modum prętetiti, uel præsentis: sed solũ oportet præfigurari futuram ueritatem glorię nondũ reuelatã. & hoc est quod Apostolus dicit ad Heb. 10. Vmbram habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Vmbra enim minus est quàm imago, tanquàm imago pertineat ad nouam legem, umbra uero ad ueterem.

Ca.1. circa medium.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuina nõ sunt reuelanda hominibus, nisi secundum eorum capacitatem: alioqnin daretur eis præcipitii materia, dũ contemnerent quę capere non possent. Et ideo utilius fuit, ut sub quodam figurarum uelamine diuina mysteria rodi populo traderentur, ut sic saltem ea implicite cognoscerent, dum illis figuris deseruirent ad honorem Dei.

AD 2[m] dicendum, quòd sicut poetica non capiuntur a ratione humana propter defectum ueritatis, quæ est in eis: ita etiam ratio humana perfecte capere non potest diuina propter excedentem ipsorum ueritatẽ: & ideo utrobique opus est repræsentatione per sensibiles figuras.

AD 3[m] dicendum, ꝙ Aug. ibi loquitur de cultu interiore, ad quem tamen ordinari oportet exteriorem cultum, ut * dictum est.

In cor. art.

Et similiter dicendũ est ad quartũ, quia per Christũ hoĩes plenius ad spiritualẽ Dei cultũ sunt introducti.

ARTICVLVS III.

Vtrum debuerint esse multa cæremonialia præcepta.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non debuerint esse multa cæremonialia præcepta. Ea enim quæ sunt ad finem, debent esse fini proportionata: sed cæremonialia præcepta, sicut * dictum est, ordinantur ad cultum Dei, & in figuram Christi. Est autẽ unus Deus, a quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus, per quẽ omnia, ut dicitur 1. ad Corint. 8. ergo cæremonialia non debuerunt multiplicari.

4.dist.1.q.1. art.5.q0.2. ad 2. Et Roma.5. le.6. cap.3. *ar.1. & 2.

§ 2 Præt. Multitudo cæremonialium pceptorum transgressionis erat occasio, sm illud ꝙ dicit Petrus act. 15. Quid tentatis Deũ imponere iugum super ceruicem discipulorũ, quod neque uos, neque patres nostri portare potuimus? sed transgressio diuinorum præceptorum contrariatur humanæ saluti. cum igitur lex oĩs debeat saluti congruere hominum, ut * Isid. dicit, uidetur ꝙ non debuerint esse multa præcepta cæremonialia dari.

F

Lib.5.Ety. c.3.& 11.

§ 3 Præt. Pręcepta cæremonialia pertinebant ad cultũ Dei exteriorem, & corporalem, ut * dictum est: sed huiusmodi cultum corporalem lex debebat diminuere, quia ordinabat ad Christũ, qui docuit homines Deũ colere in spiritu & ueritate, ut habetur Ioan. 4. non ergo debuerunt multa præcepta cæremonialia dari.

an.præced.

G Sed CONTRA est, quod dicitur Osee 8. Scribam eis multiplices leges meas. & Iob. 11. Vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, quòd multiplex sit lex eius.

RESPON. Dicendũ ꝙ sicut * supra dictum est, Oĩs lex alicui populo datur. In populo autem duo genera hominum continentur, quidam proni ad malum, qui sunt per præcepta legis coercendi, ut * supra dictũ est: quidam habentes inclinationem ad bonum uel ex natura, uel ex consuetudine, uel etiam ex gratia: & tales sunt per legis præceptum instruendi, & in melius promouẽdi. Quantum igitur ad utrunque genus hoĩum, expediebat præcepta cæremonialia in ueteri lege multiplicari. Erant.n. in illo populo aliqui ad idolatriam proni, & ideo necesse erat, ut ab idolatriæ cultu per pcepta cæremonialia reuocarentur ad cultum Dei. Et quia multipliciter homines idolatriæ deseruiebant, oportebat econtrario multa instituit ad singula reprimenda: & iterum multa talibus imponi, ut quasi onerati ex his, quæ ad cultum Dei impenderent, non uacaret idolatriæ deseruire. Ex parte uero eorum qui erant proni ad bonum, etiam necessaria fuit multiplicatio cæremonialium pceptorum, tũ quia per hæc diuersimode mens eorum referebatur in Deum, & magis assidue: tum etiam quia mysterium Christi, quod per huiusmodi cæremonialia figurabatur, multiplices utilitates attulit mundo, & multa circa ipsum consideráda erát, ꝗ oportuit p diuersa cæremonialia figurari.

q.90.art.1. & 3. & q. 96. artic.3. *q.95.ar.1.

H

I

AD PRIMVM ergo dicẽdum, ꝙ quando id quod ordinatur ad finẽ, est sufficiens ad ducendum in finẽ; tũc sufficit unũ ad unum finem: sicut una medicina si sit efficax, sufficit quãdoque ad sanitatem inducendã, & tunc non oportet multiplicari medicinam: sed propter debilitatem, & imperfectionem eius, quod est ad finem, oportet eam multiplicari, sicut multa adhibentur remedia infirmo, quando unum non sufficit ad sanandum. cæremoniæ autem ueteris legis inualidæ, & imperfectę erant ad repręsentandum Christi mysteriũ, quod est superexcellens, & ad subiugandum mentes hominum Deo. Vnde Apost. dicit ad Heb. 7. Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem. & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex, & ideo oportuit huiusmodi cæremonias multiplicari.

K

AD 2[m] dicendũ, ꝙ sapientis legislatoris est minores transgressiones permittere, ut maiores caueantur. & ideo ut caueretur transgressio idolatrię, & superbiæ, quæ in Iudæorum cordibus nasceretur, si omnia pcepta legis implerẽt, non propter hoc ptermisit De* multa cęremonialia pcepta tradere, quia de facili sumebant ex hoc transgrediendi occasionem.

AD 3[m] dicendũ, quòd uetus lex in multis diminuit corporalem cultum: propter quod statuit, ꝙ non in omni loco sacrificia offerrentur, neque a quibuslibet: & multa huiusmodi statuit ad diminutionem exterioris

terioris cultus, sicut etiam Rabbi Moyses Aegyptius dicit.* Oportebat tamē non ita attenuare corporalem cultū Dei, ut hoīes ad cultum dæmonum declinarent. *in lib. Dux errantium.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum cæremoniæ ueteris legis conuenienter diuidantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q̄ cæremoniç ueteris legis inconuenienter diuidantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Cæremonię.n. ueteris legis figurabant Christum: sed hoc solū fiebat p sacrificia, per quæ figurabatur sacrificiū, quo Christus se obtulit oblationē, & hostiā Deo, ut dicitur ad Eph. 5. ergo sola sacrificia erāt cæremonialia.

B ¶ 2 Præt. Vetus lex ordinabatur ad nouam: sed in noua lege ipsum sacrificium est sacramentum altaris. ergo in ueteri lege non debuerunt distingui sacramenta contra sacrificia.

¶ 3 Præt. Sacrum dicitur, quod est Deo dicatum, secundum quem modum tabernaculum, & uasa eius sacrificari dicebantur: sed omnia cæremonialia erant ordinata ad cultum Dei, ut* dictum est. ergo cæremonialia omnia sacra erant. non ergo una pars cæremonialium debet sacra nominari. *ar. 1. hui^q.*

¶ 4 Præt. Obseruantiæ ab obseruando dicuntur: sed omnia præcepta legis obseruari debent. dicitur enim Deut. 8. Obserua, & caue ne quādo obliuiscaris domini Dei tui, & negligas mandata eius, atq; iudicia, & cæremonias. non ergo obseruantiæ debēt poni una pars cęremonialium.

C ¶ 5 Præt. Solemnitates inter cæremonialia computantur, cum sint in umbram futuri, ut patet ad Col. 2. similiter etiam oblationes, & munera, ut patet per Apostolum ad Heb. 9. quæ tamen sub nullo horum contineri uidentur. ergo inconueniens est prędicta distinctio cæremonialium.

SED CONTRA est, q̄ in ueteri lege singula prædicta cæremonię nocantur: sacrificia enim dicuntur cæremoniæ, Num. 15. Offerat uitulum, & sacrificia eius ad libamenta, ut cæremoniæ eius postulant. De sacramento etiam ordinis dicitur Leuit. 7. Hæc est unctio Aaron, & filiorum eius in cæremoniis. De sacris etiam dicitur Exo. 38. Hęc sunt instrumenta tabernaculi testimonii in cæremoniis Leuitarum. De obseruantiis etiā dicitur 3. Reg 9. Si auersi fueritis non sequentes me, nec obseruantes cæremonias, quas proposui uobis.

D RESPON. Dicendum, quòd sicut* supra dictū est, cæremonialia præcepta ordinantur ad cultum Dei: in quo quidem cultu considerari possunt & ipse cultus, & colentes, & instrumenta colendi. Ipse autem cultus specialiter consistit in sacrificiis, quæ in Dei reuerentiam offeruntur. Instrumenta autem colendi pertinēt ad sacra, sicut est tabernaculum, & uasa, & alia huiusmodi. Ex parte autem colentium duo possunt considerari, scilicet eorum institutio ad cultum diuinum, quod fit per quandam consecrationem uel populi, uel ministrorum, & ad hoc pertinent sacramenta: & iterū eorum singularis conuersatio, perquam distinguunt ab his, qui Deum non colunt, & ad hoc pertinent obseruantiæ, puta, in cibis, & uestimentis, & aliis hmōi. *art. 1. & 2. hui^ quæst.*

E AD PRIMVM ergo dicendū, quòd sacrificia offerri oportebat & in aliquibus locis, & per aliquos homines: & totum hoc ad cultum Dei pertinet. Vnde sicut per sacrificia significatur Christus immolatus, ita etiam per sacramenta, & sacra illorum figurabantur sacramenta & sacra nouæ legis, & per eorum obseruantias figurabatur conuersatio populi nouæ legis, quæ omnia ad Christum pertinent.

AD 2^m dicendum, quòd sacrificium nouæ legis, id est, Eucharistia, continet ipsum Christum, qui est sanctificationis actor. Sanctificauit enim per suum sanguinem populum, ut dicitur ad Heb. ulti. & ideo hoc sacrificium etiam sacramentum est: sed sacrificia ueteris legis non continebant Christum, sed ipsum figurabant, & ideo non dicuntur sacramenta, sed ad hoc designandū seorsum erant qdā sacramenta in ueteri lege, q̄ erāt figurę futuræ cōsecrationis: quāuis etiā quibusdā consecrationibus quædā sacrificia adiungerētur.

AD 3^m dicendum, q̄ sacra, aut sacrificia, & sacramenta erant, sed quædā erant q̄ erant sacra, utpote ad cultū Dei dicata, nec tamē erant sacrificia, nec sacramē ta, & ideo retinebant sibi commune nomen sacrorū.

AD 4^m dicendum, quòd ea quæ pertinebant ad cōuersationem populi Deum colentis, retinebant sibi commune nomen obseruantiarum, inquantum a præmissis deficiebant. Non enim dicebantur sacra, quia non habebant immediatum respectum ad cultū Dei, sicut tabernaculum, & uasa eius: sed per quādam consequentiam erant cęremonialia, inquantum pertinebant ad quandam idoneitatem populi colentis Deū.

AD 5^m dicendum, quòd sicut sacrificia offerebantur in determinato loco, ita etiam offerebantur in determinatis temporibus: unde etiam solēnitates inter sacra computari uidentur. Oblationes autem & munera computantur cum sacrificiis, quia Deo offerebantur: unde Apostolus dicit ad Heb. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis.

QVAESTIO CII.

De cæremonialium præceptorum causis, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis cæremonialium præceptorum.

Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, Vtrum præcepta cæremonialia habeant causam.
¶ Secūdo, Vtrum habeant causam literalem, uel solum figuralem.
¶ Tertio, de causis sacrificiorum.
¶ Quarto, de causis sacramentorum.
¶ Quinto, de causis sacrorum.
¶ Sexto, de causis obseruantiarum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum cæremonialia præcepta habeant causam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd cęremonialia præcepta non habeant causam. Quia sup illud Eph. 2. Legē mandatorum decretis euacuans, dicit* Glos. idest, euacuans legem ueterē quantū ad carnales obseruantias, decretis, i. præceptis euangelicis, quæ ex ratione sunt: sed si obseruantiæ ueteris legis ex ratione erant, frustra euacuarentur per rationabilia decreta nouæ legis. nō ergo cæremoniales obseruantiæ ueteris legis habebant aliquam rationem. *Ro. 4. le. 5.* *glos. interlinearis ibi.*

¶ 2 Præt. Vetus lex successit legi naturę: sed in lege naturę fuit aliquod præceptum quod nullam rationem habebat,

habebat, nisi ut hominis obedientia probaretur, sicut
Lib. 8. ca. 6. & c. 13. to. 3 * Aug. dicit 8. super Gen. ad literam de prohibitione ligni uitæ. ergo etiam in ueteri lege aliqua pręcepta dāda erant, in quibus hominis obedientia probaretur, quæ de se nullam rationem haberent.

§ 3 Præt. Opera hominis dicuntur moralia secundū quod sunt a ratione: si igitur cæremonialium præceptorum sit aliqua ratio, non differrent a moralibus præceptis. Videtur ergo quòd cæremonialia præcepta non habeant aliquam causam: ratio enim pręcepti ex aliqua causa sumitur.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 17. Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos: sed cæremonialia sunt præcepta Dei: ergo sunt lucida, quod non esset, nisi haberent rationabilem causam.

Li. 1. Meta. ca. 2. tom. 3. Respon. Dicendū, q; cum sapientis sit ordinare secūdum * Philosophum in 1. Meta. Ea quæ ex diuina sapientia procedunt, oportet esse ordinata, ut Apost. dicit ad Rom. 13. ad hoc autem q; aliqua sint ordinata, duo requiruntur. Primo quidem, quòd aliqua ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis: ea enim quæ casu eueniunt præter intentionem finis, uel quæ non serio fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundo, oportet quòd id, quod est ad finem, sit proportionatū fini: & ex hoc sequitur, quòd ratio eorum quę sunt ad finem, sumitur ex fine: sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eius, ut dicitur in secundo * Phys.
Li. 2. Phy. tex. 88. to. 3 Manifestum est autem, quòd præcepta cęremonialia, sicut & omnia alia præcepta legis, sunt ex diuina sapientia instituta. unde dicitur Deut. 4. Hęc est sapientia uestra, & intellectus coram populis. Vnde necesse est dicere, quòd præcepta cæremonialia sint ordinata ad aliquem finem, ex quo eorum rationabiles causæ assignari possint.

Ad primum ergo dicendum, quòd obseruantię ueteris legis possunt dici sine ratione quantùm ad hoc, quòd ipsa facta in sui natura rationem non habebant, puta, q; uestis non conficeretur ex lana, & lino. Poterant tamen habere rationem ex ordine ad aliud, inquantū scilicet uel aliquid per hoc figurabatur, uel aliquid excludebatur: sed decreta nouæ legis, quæ pręcipue consistunt in fide & dilectione Dei, ex ipsa natura actus rationabilia sunt.

Ad 2^m dicendum, quòd prohibitio ligni scientiæ boni & mali, non fuit propter hoc, quòd illud lignum esset naturaliter malum, sed tamen ipsa prohibitio habuit aliquam rationem ex ordine ad aliud, inquātum scilicet per hoc aliquid figurabatur: & sic etiam cæremonialia præcepta ueteris legis habent rationem in ordine ad aliud.

Ad 3^m dicendum, quòd præcepta moralia s'm suam naturam habent rationabiles causas, sicut, Non occides, Non furtum facies: sed præcepta cæremonialia habent rationales causas ex ordine ad aliud,
In cor. art. ut * dictum est.

ARTICVLVS II.

Vtrum præcepta cæremonialia habeant causam literalem, uel figuralem tantum.

Ro. 4. le. 2. Ad secundum sic proceditur. Videtur q; præcepta cæremonialia non habeant causam literalem, sed figuralem tantum. Inter præcepta enim cęremonialia præcipua erant circuncisio, & immolatio agni paschalis: sed utrūque istorum non habebat nisi causam figuralem, quia utrunque istorum datum est in signū. dicit n. Gen. 17. Circūcidetis carnē pputii uestri, ut sit in signū fœderis inter me & uos. & de celebratione Phase dī Exod. 13. Erit quasi signū in manu tua, & quasi monumētū ante oculos tuos. ergo multo magis alia cæremonialia nō habēt nisi causā figuralē.

§ 2 Præt. Effectus proportionatur suæ causæ: sed omnia cæremonialia sunt figuralia, ut * supra dictum est. q. præ. ar. 2.
ergo non habent nisi causam figuralem.

§ 3 Præt. Illud quod de se est indifferens utrum sic, uel non sic fiat, non uidetur habere aliquam literalem causam: sed quædam sunt in præceptis cæremonialibus, quæ non uidentur differre utrum sic, uel sic fiant, sicut est de numero animalium offerendorum, & aliis huiusmodi particularibus circunstantiis. ergo præcepta ueteris legis non habent rationem literalem.

Sed contra. Sicut præcepta cæremonialia figurabant Christum, ita etiam historię ueteris testamenti. Dicitur enim 1. ad Cor. 10. q; omnia in figuram contingebant illis: sed in historiis ueteris testamenti pręter intellectum mysticum, seu figuralem, est etiam intellectus literalis. ergo etiam præcepta cæremonialia præter causas figurales, habebant etiā causas literales.

Respon. Dicendum, q; sicut supra dictum est *, ar. præced.
Ratio eorum quæ sunt ad finem, oportet quòd a fine sumatur. finis autem præceptorū cæremonialium est duplex. Ordinabantur. n. ad cultum Dei pro tempore illo, & ad figurandum Christum: sicut etiā uerba Prophetarum sic respiciebāt præsens tempus, q; etiam in figurā futuri dicebātur, ut Hierony. dicit super Osee. Sic igitur rationes præceptorum cæremonialiū ueteris legis dupliciter accipi possunt. Vno modo ex rōne cultus diuini, qui erat pro tempore illo obseruandus: & rōnes istæ sunt literales, siue pertineāt ad uitandū idolatriæ cultum, siue ad rememorandū aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinā, uel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tūc requirebatur in colentibus Deū. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales, & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriam: siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem: siue ad statum futuræ gloriæ, prout in eam introducimur per Christum, quod pertinet ad anagogiam.

Ad primum ergo dicēdum, q; sicut intellectus metaphoricę locutionis in scripturis est literalis, quia uerba ad hoc proferuntur ut hoc significent: ita etiā significationes cæremoniarum legis, quæ sunt commemoratiuæ beneficiorum Dei, propter quæ institutæ sunt, uel aliorum huiusmodi, quę ad illum statum pertinebant, non transcendunt ordinem literalium causarum. unde oportet q; assignetur causa celebrationis Phase, quod est signum liberationis ex Aegypto: & q; circuncisio est signum pacti, quod Deus habuit cum Abraham, quòd pertinet ad causam literalem.

Ad 2^m dicendum, quòd ratio illa procederet, si cæremonialia præcepta essent data solum ad figurandum futurum, non autē ad præsentialiter Deū colendum.

Ad 3^m dicendum, quòd sicut in legibus humanis dictum est *, quòd in uniuersali habent rationem, nō q. 96. ar. 1.
autem quantum ad particulares conditiones, sed hæc sunt ex arbitrio instituentium: ita etiam multæ particulares determinationes in cęremoniis ueteris legis nō habent aliquam causam literalem, sed solam figuralē in communi uero habent etiam causam literalem.

ARTICVLVS III.

Vtrum posit assignari conueniens ratio cæremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent.

Isa. 1. lec. 4. 60. Et Psal. 36. Et Heb. 10. lect. 1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non possit conueniens ratio assignari cæremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent. Ea enim quæ in sacrificium offerebantur, sunt illa quæ sunt necessaria ad sustentandam humanam uitã, sicut animalia quædam, & panes quidam: sed Deus tali sustentaméto nõ indiget, sm illud Psal. 49. Nunquid mãducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? ergo inconuenienter huiusmodi sacrificia Deo offerebãtur.

B ¶ 2 Præt. In sacrificium diuinum non offerebatur nisi de tribus generibus animalium quadrupedum, scilicet de genere boum, ouium, & caprarũ: & de auib⁹ communiter quidem turtur & columba. Specialiter autem in emundatione leprosi fiebat sacrificiũ de passeribus; multa autem animalia alia sunt eis nobiliora. Cum igitur omne quod est optimum, Deo sit exhibendum, uidetur quòd non solum de istis rebus fuerint Deo sacrificia offerenda.

¶ 3 Præt. Sicut homo a Deo habet dominium volatilium & bestiarum, ita etiam piscium. inconuenienter igitur pisces a diuino sacrificio excludebantur.

C ¶ 4 Præt. Indifferenter offerri mandabantur turtures, & columbæ. Sicut igitur mandabãtur offerri pulli columbarum, ita & pulli turturum.

¶ 5 Præt. Deus est actor uitæ non solum hominũ, sed etiam animalium, ut patet per id quod dicitur Gen. 1. Mors aũt opponitur uitæ. non ergo debuerunt Deo offerri animalia occisa, sed magis animalia uiuentia: præcipue quia etiam Apostol. monet Roma. 12. Vt exhibeamus nostra corpora hostiam uiuẽtem, sanctam, Deo placentem.

¶ 6 Præt. Si animalia Deo in sacrificiũ non offerebant, nisi occisa, nulla videtur esse differentia qualiter occidantur. inconuenienter igitur determinatur modus immolationis, præcipue in auibus, ut patet Leuiti. 1.

D ¶ 7 Præt. Ois defectus animalis uia est ad corruptionẽ, & mortem. si igitur animalia occisa Deo offerebãtur, inconueniens fuit prohibere oblationem animalis imperfecti, puta, claudi, aut cæci, aut aliter maculosi.

¶ 8 Præt. Illi qui offerunt hostias Deo, debent de his participare, sm illud Apos. 1. Cor. 10. Nonne qui edũt hostias, participes sunt altaris? Inconuenienter igitur quædam partes hostiarũ offerentibus subtrahebãtur, scilicet sanguis & adeps, pectusculũ & armus dexter.

¶ 9 Præt. Sicut holocausta offerebantur in honorẽ Dei, ita etiam hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato: sed nullum animal feminini sexus offerebatur Deo in holocaustum, fiebant tamen holocausta tam de quadrupedibus, quàm de auibus. ergo incõuenienter in hostiis pacificis, & pro peccato offerebantur animalia feminini sexus, & tamen in hostiis pacificis non offerebantur aues.

E ¶ 10 Præt. Omnes hostiæ pacificæ unius generis esse uidentur. non ergo debuit poni ista differentia, quòd quorundam pacificorum carnes non possent nesci in crastino, quorundam autem possent, ut mandatur Leuit. 7.

¶ 11 Præt. Omnia peccata in hoc conueniunt, quòd a Deo auertunt. ergo pro omnibus peccatis in Dei reconciliationem, unum genus sacrificii debuit offerri.

¶ 12 Præt. Omnia animalia quæ offerebantur in sacrificium, uno modo offerebantur, scilicet occisa. non uidetur ergo conueniens, quòd de terræ nascentibus diuersimode fiebat oblatio: nunc enim offerebantur spicæ, nunc simila, nunc panis, quandoque quidem coctus in clibano, quandoque in sartagine, quandoque in craticula.

¶ 13 Præt. Omnia quæ in usum nostrum ueniunt, a Deo recognoscere debemus. inconuenienter ergo præter animalia, solum hæc Deo offerebantur, panis, uinum, oleum, tus, sal.

B ¶ 14 Præt. Sacrificia corporalia exprimunt interius sacrificium cordis quo homo spiritum suũ offert Deo: sed in interiori sacrificio plus est de dulcedine, quam repræsentat mel, quàm de mordacitate, quam repræsentat sal. dicit. n. Ecclesi. 24. Spiritus meus super mel dulcis. ergo inconuenienter prohibebatur in sacrificio apponi mel, & fermentum, quod etiam facit panẽ sapidũ, & præcipiebatur ibi apponi sal, quod est mordicatiuum, & tus, quod habet saporem amarum. uidetur ergo, quòd ea quę pertinent ad cæremonias sacrificiorum, non habeant rationabilem causam.

SED CONTRA est, quòd dicitur Leuitic. 1. Oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suauissimum Domino: sed sicut dicitur Sap. 7. Neminem diligit Deus, nisi qui cum sapientia inhabitat: ex quo potest accipi, quòd quicquid est

C Deo acceptum, est cum sapientia ergo illæ cæremoniæ sacrificiorum cum sapientia erant, uelut habentes rationabiles causas.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est † cæremoniæ ueteris legis duplicem causam habebant, unam scilicet literalem, secundum quod ordinabantur ad cultum Dei: aliam uero figuralem, siue mysticã, secundum quod ordinabantur ad figurandum Christum. Et ex vtraque parte potest conuenienter assignari causa cæremoniarum, quę ad sacrificia pertinebant. Secundum enim quod sacrificia ordinabantur ad cultum Dei, causa sacrificiorum dupliciter accipi potest. Vno modo, secundum quod per sacrificia repræsenta- art. præce.

D batur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabatur sacrificium offerẽs. Ad rectam autem ordinationẽ mentis in Deum pertinet, quòd omnia quæ homo habet, recognoscat a Deo tanquàm a primo principio, & ordinet in Deum tanquàm in ultimum finem: & hoc repræsentabatur in oblationibus & sacrificiis, sm quod homo ex rebus suis quasi in recognitionem quòd haberet ea a Deo, in honorem Dei ea offerebat, secundũ quod dixit David 1. Paral. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. & ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quod Deus esset primum principium creationis rerum, & ultimus finis, ad quem essent omnia referenda. Et quia pertinet

E ad rectam ordinationem mentis in Deum, ut mens humana non recognoscat alium primum actorem rerum, nisi solum Deum, neque in aliquo alio finem suũ constituat: propter hoc prohibebatur in lege offerri sacrificium alicui alteri, nisi Deo, secundũ illud Exod. 22. Qui immolat diis, occidetur, præter Domino soli. & ideo de causa cæremoniarum circa sacrificia potest assignari ratio. Alio modo ex hoc, quod per huiusmodi homines retrahebantur a sacrificiis idolorum: unde etiam præcepta de sacrificiis non fuerunt data populo Iudæorum, nisi postquàm declinauit ad idolatriam adorando uitulum conflatilem: quasi huiusmodi sacrificia sint instituta, ut populus ad sacrificandum prõptus, huiusmodi sacrificia magis Deo, quàm idolis

offerret

offerret. unde dicitur Iere. 7. Non sum locutus cum patribus uestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de uerbo holocaustomatum & victimarum. Inter omnia autem dona, quæ Deus humano generi iam per peccatum lapso dedit, præcipuum est, quòd dedit filium suum. unde dicitur Io. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat uitam æternam: & ideo potissimum sacrificiũ est, quo ipse Christus seipsum obtulit Deo in odorem suauitatis, ut dicitur ad Ephe. 5. Et propter hoc omnia alia sacrificia offerebantur in ueteri lege, ut hoc unum singulare & præcipuum sacrificium figuraretur, tanquã perfectũ per imperfecta. unde Apost. dicit ad Heb. 10. quòd sacerdos ueteris legis easdem sæpe offerebat hostias, quæ nunquàm possunt auferre peccata: Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Et quia ex figurato sumitur ratio figuræ: ideo rationes sacrificiorum figuralium ueteris legis sunt sumendæ ex vero sacrificio Christi.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus non uolebat huiusmodi sacrificia sibi offerri propter ipsas res quæ offerebantur, quasi eis indigeret. vnde dicitur Isa. 1. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem uitulorum, & hircorum, & agnorum nolui: sed volebat ea sibi offerri, vt[1] supra dictum est, tum ad excludendam idolatriam, tum ad significandum debitum ordinem mentis humanæ in Deum, tum etiam ad significandum mysterium redemptionis humanæ per Christum.

ar. præced.

AD 2[m] dicendum, quòd quantum ad omnia prædicta ratio conueniens fuit quare ista animalia offerebantur Deo in sacrificium, & non alia. Primò quidem ad excludendum idolatriam: quia omnia alia animalia offerebant idolatræ diis suis, vel eis ad maleficia vtebantur. Ista autem animalia apud Aegyptios, cum quibus cõuersati erant, abominabilia erant ad occidendum, vnde ea non offerebant in sacrificium diis suis. vnde dicitur Exod. 8. Abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? Oues enim colebant, hircos venerabantur: quia in eorum figura dæmones apparebant. Bobus etiam vtebantur ad agriculturam, quam inter res sacras habebant. Secũdo, hoc conueniens erat ad prædictã ordinationem mẽtis in Deum: & hoc dupliciter. Primo quidem, quia huiusmodi animalia maxime sunt, per quæ sustentatur humana vita: & cum hoc mundissima sunt, & mũdissimum habent nutrimentum. Alia vero animalia vel sunt siluestria, & non sunt communiter hominum vsui deputata, vel si sunt domestica, immundũ habent nutrimentum, vt porcus, & gallina: solum autem id quod est purum, Deo est attribuendum. Huiusmodi autem aues specialiter offerebantur, quia habentur in copia in terra promissionis. Secundo, quia per immolationem huiusmodi animalium puritas mentis designatur: quia, vt[*] dicitur in gl. Leu. 1. Vitulum offerimus, cum carnis superbiam vincimus: agnum, cum irrationales motus corrigimus: hœdum, cum lasciuiã superamus: turturem, dum castitatem seruamus: panes azymos, cum in azymis synceritatis epulamur. In columba vero manifestum est, quòd significatur castitas & simplicitas mentis. Tertio vero conueniens fuit hæc animalia offerri in figuram Christi: quia vt in eadem glos. dicitur, Christus in vitulo offertur propter virtutem crucis, in agno propter innocentiam, in ariete propter principatum, in hirco propter similitudinẽ

gloss. ordi. parũ a principio comment. ad 1. c. Leu.

F carnis peccati. In turture & columba, duarum naturarum coniunctio monstrabatur: vel in turture castitas, i columba, charitas significabat, in similagine, aspersio credentium per aquam baptismi figurabatur.

AD 3[m] dicendum, quòd pisces, qui in aqua viuunt, magis sunt alieni ab homine quàm cætera animalia, quæ viuunt in aere, sicut & homo: & iterum pisces ex aqua extracti, statim moriuntur: vnde nõ poterant in templo offerri, sicut alia animalia.

AD 4[m] dicendũ, quòd in turturibus meliores sunt maiores quàm pulli, in columbis autem econuerso: & ideo ut Rabbi Moyses dicit, mandantur offerri turtures & pulli columbarum: quia omne quod est optimum, Deo est attribuendum.

G AD 5[m] dicendum, ꝙ animalia in sacrificium oblata occidebantur, quia ueniunt in usum hominis occisa, secundum quod a Deo dantur homini ad esum, & ideo etiam igni cremabantur: quia per ignem decocta fiunt apta humano usui. Similiter etiam per occisionẽ animalium significatur destructio peccatorũ, & quòd homines erant digni occisione pro peccatis suis, ac si illa animalia loco eorum occiderentur, ad significandum expiationem peccatorum. Per occisionem etiam huiusmodi animalium significabatur occisio Christi.

AD 6[m] dicendum, quòd specialis modus occidendi animalia immolata determinabatur in lege ad excludendum alios modos, quibus idolatræ animalia idolis immolabant. Vel etiam, ut Rabbi Moyses dicit, lex elegit genus occisionis, quo animalia minus affligebantur occisa, per qđ etiam excludebatur & immisericordia offerentiũ, & deterioratio aialiũ occisorũ.

H

AD 7[m] dicendum, ꝙ quia animalia maculosa solẽt haberi contemptui etiam apud homines, ideo prohibitum est, ne Deo in sacrificium offerrentur: propter qđ et prohibitum erat, ne mercedem postibuli, aut pretium carnis in domum Dei offerret. Et eadem etiã ratione nõ offerebant animalia ante septimum diẽ: quia talia animalia erant quasi abortiua, nondum plene consistentia propter teneritudinem.

I AD 8[m] dicendum, quòd triplex erat sacrificiorum genus: quoddam erat, quod totum comburebatur, & hoc dicebatur holocaustum, quasi totum incensum. Huiusmodi enim sacrificiũ offerebatur Deo specialiter ad reuerentiam maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius, & conueniebat perfectionis statui in impletione consiliorum, & ideo totum comburebatur: ut sicut totum animal resolutum in uaporem, sursum ascẽdebat, ita etiam significaretur totum hominẽ, & omnia quæ ipsius sunt, Dei dominio esse subiecta, & ei esse offerenda. Aliud autem erat sacrificium pro peccato, quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: & conueniebat statui pœnitentium in satisfactione peccatorum, quod diuidebatur in duas partes.

K Nam una pars eius comburebatur: alia uero cedebat in usum sacerdotum, ad significandum quòd expiatio peccatorum fit a Deo per ministerium sacerdotum, nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato totius populi, uel specialiter pro peccato sacerdotis: tunc enim totum comburebatur. Non enim debebant in usum sacerdotum uenire ea, quæ pro peccato eorum offerebantur, ut nihil peccati in eis remaneret: & quia hoc non esset satisfactio pro peccato. Si enim cederet in usum eorum, pro quorũ peccatis offerebatur, idem esse uideretur ac si non offerretur. Tertiũ sacrificiũ uocabatur hostia pacifica, quę offerebatur Deo uel pro gratiarum actione, uel pro salute & prosperitate

prosperitate offerentium ex debito beneficij vel accipiendi, vel accepti: & côuenit statui proficientium in impletione mâdatorum. Et ista diuidebatur in tres partes, nam vna pars incedebatur ad honorem Dei: alia pars cedebat in vsum sacerdotũ: tertia vero pars in vsum offerentium, ad significandum q salus hominis pcedit a Deo dirigentibus ministris Dei, & cooperantibus ipsis hominibus qui saluantur. Hoc autem generaliter obseruabatur, quòd sanguis & adeps non veniebant neque in vsum sacerdotum, neq; in vsum offerentium: sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei, adeps vero adurebatur in igne, cuius ratio vna quidem fuit ad excludendam idolatriam. Idolatræ enim bibebant de sanguine victimatum, & comedebant adipes, secundum illud Deuterou. 32. De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum. Secunda ratio est ad informationem humanæ vitæ. Prohibebatur enim eis vsus sanguinis ad hoc, quod horrerent humani sanguinis effusionem: vnde dicitur Genes. 9. Carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem.n. animarum vestrarum requiram. Esus vero adipum prohibebatur eis ad vitandam lasciuiam: vnde dicitur Ezech. 34. Quod crassum erat occidebatis. Tertia vero ratio est propter reuerentiam diuinam: quia sanguis est maxime necessarius ad vitam, ratione cuius dicitur anima esse in sanguine, adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat: & ideo vt ostenderetur, quòd a Deo nobis est & vita, & omnis bonorum sufficientia ad honorem Dei effundebatur sanguis, & adurebatur adeps. Quarta ratio est: quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo charitatis eius, per quam se obtulit Deo pro nobis. De hostijs autem pacificis in vsum sacerdotis cedebat pectusculum, & armus dexter, ad excludendum quandam diuinationis speciem, quæ vocatur spatulamantia: quia scilicet in spatulis animalium immolatorũ diuinabant, & similiter in osse pectoris: & ideo ista offerentibus subtrahebantur. Per hoc etiam significabatur, quòd sacerdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum, quod significabatur per pectus, quod est tegumentum cordis: & etiam fortitudo ad sustentandum defectus, quæ significatur per armum dextrum.

AD 9^m dicendum, q quia holocaustum erat perfectissimum inter sacrificia, ideo non offerebatur in holocaustum nisi masculus: nam fœmina est animal imperfectum. Oblatio autem turturum, & columbarum erat propter paupertatem offerentium: quia maiora animalia offerre non poterant, & quia hostiæ pacificæ gratis offerebantur, & nullus eas offerre cogebatur, nisi spontaneus: ideo huiusmodi aues non offerebantur inter hostias pacificas, sed inter holocausta, & hostias pro peccato, quas quandoq; oportebat offerre. Aues etiã huiusmodi propter altitudinem volatus côgruunt perfectioni holocaustorum, & etiam hostijs pro peccato, quia habẽt gemitum pro cantu.

AD 10^m dicendum, q inter omnia sacrificia holocaustum erat pręcipuum: quia totum comburebatur in honorem Dei, & nihil ex eo comedebatur. Secundum vero locum in sanctitate tenebat hostia pro peccato, quæ comedebatur solum in atrio a sacerdotibus in ipsa die sacrificij. Tertium vero gradum tenebant hostiæ pacificæ pro gratiarum actione, quæ comedebantur ipso die, sed vbique in Hierusalem. Quartum vero locum tenebant hostię pacificę ex voto, quarum carnes poterant etiam in crastino comedi. Et est ratio huius ordinis, quia maxime obligatur homo Deo propter eius maiestatem: secundo propter offensam commissam: tertio propter beneficia iam suscepta: quarto propter beneficia sperata.

AD 11^m dicendum, quòd peccata aggrauantur ex statu peccantis, vt supra dictum est: & ideo alia hostia mãdabatur offerri pro peccato sacerdotis, & principis, vel alterius priuatæ personæ. Est autem attendendum, vt Rabbi Moyses dicit, quòd quãto grauius erat peccatum, tanto vilior species animalis offerebatur pro eo. Vnde capra quòd est vilissimum animal, offerebatur pro idolatria, quod est grauissimum peccatum: pro ignorantia vero sacerdotis, offerebatur vitulus: pro negligentia autem principijs, hircus. q.73.ar.10 In lib. Dux errantium D.703.716

AD 12^m dicendum, q lex in sacrificijs prouidere voluit paupertati offerentium, vt qui non posset habere animal quadrupes, saltem offerret auem, quam qui habere non posset, saltẽ offerret panem, & si hunc habere nõ posset, saltem offerret farinam, vel spicas. Causa vero figuralis est, quia panis significat Christũ, qui est panis viuus, vt dicitur Io. 6. Qui quidem erat sic ut in spica pro statu legis naturæ in fide patrum: erat autem sicut simila in doctrina legis prophetarũ: erat autem sicut panis formatus post humanitatem assumptam, coctus igne, idest, formatus Spiritu sancto in clibano vteri Virginalis, qui etiã fuit coctus in sartagine per labores quos in mundo sustinebat, in cruce vero quasi in craticula adustus.

AD 13^m dicendum, quòd ea quæ in vsum hominis veniunt de terræ nascentibus vel sunt in cibum, & de eis offerebatur panis: vel sunt in potum, & de his offerebatur vinum: vel sunt in condimentum, & de his offerebatur oleum & sal: uel sunt in medicamentum, & de his offerebatur tus, quod est aromaticum & consolidatiuum. Per panem autem figuratur caro Christi: per uinum autem sanguis eius, per quem redempti sumus: oleum figurat gratiam Christi, sal scientiam, tus orationem.

AD 14^m dicendum, quòd mel non offerebatur in sacrificijs Dei, tum quia consueuerat offerri in sacrificijs idolorum: tum etiam ad excludendam omnem carnalem dulcedinem, & uoluptatẽ ab his qui Deo sacrificare intendunt. Fermentum uero non offerebatur ad excludendam corruptionem, & forte etiam in sacrificijs idolorum solitum erat offerri. Sal autem offerebatur, quia impedit corruptionem putredinis: sacrificia autem Dei debent esse incorrupta, & etiam quia in sale significatur discretio sapientiæ, uel etiam mortificatio carnis. Tus autem offerebatur Deo, ad designandam deuotionem mentis, quæ est necessaria offerentibus, & etiam ad designandum odorem bonæ famæ: nam tus & pingue est, & odoriferum. Et quia sacrificium zelotipiæ non procedebat ex deuotione, sed magis ex suspicione, ideo in eo non offerebatur tus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum assignari possit certa ratio cæremoniarum, quæ ad sacra pertinent.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniarũ ueteris legis, quæ ad sacra pertinent, sufficiens ratio assignari non possit. Dicit enim Paulus Act. 17. Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit dominus, non

non in manufactis templis habitat. inconuenienter igitur ad cultum Dei tabernaculum, vel templum in lege veteri est institutum.

¶ 2 Præt. Status veteris legis non fuit immutatus nisi per Christum: sed tabernaculum designabat statum veteris legis. non ergo debuit mutari per ædificationem alicuius templi.

¶ 3 Præt. Diuina lex præcipue debet homines inducere ad diuinum cultum: sed ad augmentum diuini cultus pertinet, quòd fiant multa altaria, & multa tépla, sicut patet in noua lege. ergo videtur quòd etiam in veteri lege non debuit esse solum vnum templum, aut vnum tabernaculum, sed multa.

¶ 4 Præt. Tabernaculum, seu templum ad cultũ Dei ordinabatur: sed in Deo præcipue oportet venerari vnitatem & simplicitatem. non videtur igitur fuisse conueniens vt tabernaculum, seu templum per quædam vela distingueretur.

¶ 5 Præt. Virtus primi mouentis, quæ est Deus, primo apparet in parte Orientis, a qua parte incipit primus motus: sed tabernaculum fuit institutum ad Dei adorationem. ergo debebat esse dispositum magis versus Orientem, quàm versus Occidentem.

¶ 6 Præt. Exod. 20. Dominus præcepit, vt non facerent sculptile, neque aliquam similitudinem. incóuenienter igitur in tabernaculo, vel in templo fuerunt sculptæ imagines Cherubim. similiter etiam & arca, & propitiatorium, & candelabrum, & mensa, & duplex altare sine rationabili causa ibi fuisse videntur.

¶ 7 Præt. Dominus præcepit Exod. 20. Altare de terra facietis mihi. & iterũ: Non ascendes ad altare meũ per gradus. inconuenienter igitur mandatur postmodum altare fieri de lignis auro, vel ære contextis, & tantæ altitudinis, vt ad illud nisi per gradus ascendi non posset. Dicitur enim Exod. 27. Facies altare de lignis sethim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, & tres cubitos in altitudine, & operies illud ære. & Exod. 30. dicitur: Facies altare ad adolendũ thymiamata de lignis sethim, vestiesque illud auro purissimo.

¶ 8 Præt. In operibus Dei nihil debet esse superfluũ, quia nec in operibus naturæ aliquid superfluũ inuenitur: sed vni tabernaculo, vel domui sufficit vnum operimentũ. inconuenienter igitur tabernaculo fuerunt apposita multa tegumenta. s. cortinæ, saga cilicina, pelles arietum rubricatæ, & pelles hyacinthinæ.

¶ 9 Præt. Consecratio exterior interiorem sanctitatem significat, cuius subiectum est anima. inconuenienter igitur tabernaculum, & eius vasa consecrabantur, cum essent quædam corpora inanimata.

¶ 10 Præt. In ps. 33. dicitur. Benedicã dñm in omni tépore, semper laus eius in ore meo: sed solemnitates instituuntur ad laudandum Deum. non ergo fuit cóueniens, vt aliqui certi dies statuerentur ad solemnitates peragendas. sic igitur videtur quòd cæremoniæ sacrorum conuenientes causas non haberent.

Sed contra est, quod Apostolus dicit ad Heb. 8. qđ illi qui offerunt secundum legem munera, exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium, sicut responsũ est Moysi * cum consummaret tabernaculum. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est: sed valde rationabile est, qđ imaginem cælestium repræsentat. ergo cæremoniæ sacrorum rationabilem causam habebant.

*Exod. 25. in fi.

Respondeo dicendum, q̃ totus exterior cultus Dei ad hoc præcipue ordinatur, vt homines Deũ in reuerentia habeant. Habet aũt hoc humanus affectus, vt ea quæ cõia sunt, & non distincta ab alijs, minus reuereatur: ea vero quæ habent aliquam excellentiæ discretionem ab alijs, magis admiretur & reuereatur. Et inde etiam hominum consuetudo inoleuit, vt reges & principes, quos oportet in reuerentia haberi a subditis, & pretiosioribus vestibus ornentur, & ét ampliores, & pulchriores habitationes possideát. Et pp hoc oportuit, vt aliqua specialia tépora, & speciale tabernaculũ, & specialia vasa, & speciales ministri ad cultum Dei ordinarentur, vt per hoc animi hominum ad maiorem Dei reuerentiam adducerentur. Similiter etiam status veteris legis, sicut dictum est, * Ar. 2. huius quæst.

G institutus erat ad figurandum mysteriũ Christi. Oportet autem esse aliquid determinatum id, per quod aliquid figurari debet, vt scilicet eius aliquam similitudinem repræsentet: & ideo oportuit aliqua specialia obseruari in his, quæ pertinent ad cultum Dei.

Ad primum ergo dicendum, q̃ cultus Dei duo respicit. s. Deum qui colitur, & homines colentes. Ipse igitur Deus qui colitur, nullo corporali loco clauditur: vnde propter ipsum non oportuit speciale tabernaculum fieri, aut templum. Sed homines ipsum colentes corporales sunt, & propter eos oportuit speciale tabernaculum, vel templum instrui ad cultum Dei propter duo. Primo quidem, vt ad huiusmodi

De templis & ecclesiis ratio.

H locum conuenientes cum hac cogitatione, q̃ deputaretur ad colendum Deũ, cum maiori reuerentia accederent. Secundo, vt per dispositionem talis templi, vel tabernaculi, significarentur aliqua pertinentia ad excellentiam diuinitatis, vel humanitatis Christi. Et hoc est quod Salomon dicit 3. Reg. 8. Si cælum, & cæli cælorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificaui tibi? & postea subdit: Sint oculi tui aperti super domũ hanc, de qua dixisti. Erit nomen meum ibi, vt exaudias deprecationem serui tui, & populi tui Israel. Ex quo patet, q̃ domus sanctuarij non est instituta ad hoc quòd Deum capiat, quasi localiter inhabitantem, sed ad hoc, quòd nomẽ

I Dei inhabitet ibi, idest, vt notitia Dei ibi manifestetur, per aliqua, quæ ibi fiebant, vel dicebantur, & quòd propter reuerentiam loci orationes fierent ibi magis exaudibiles ex deuotione orantium.

Ad 2m dicendum, q̃ status veteris legis non fuit immutatus ante Christum quãtum ad impletionem legis, quę facta est solum per Christum: est tamen immutatus quantum ad conditionem populi qui erat sub lege. Nam primo populus fuit in deserto non habens certam mansionem, postmodum autem habuerunt varia bella cũ finitimis gentibus. Vltimo autem tempore Dauid regis & Salomonis populus ille habuit quietissimum statum: & tunc primo ædificatum

Templũ & tabernaculum.

K fuit templũ in loco, quem designauerat Abraham ex diuina demonstratione ad immolandum. Dicitur. n. Gen. 22. quòd Dominus mandauit Abrahæ, vt offerret filium suum in holocaustum super vnum montium, quem monstrauero tibi: & postea dicit, q̃ appellauit nomen illius loci, Dominus videt, quasi secundum Dei præuisionem esset locus ille electus ad cultum diuinum: propter quod dicitur Deut. 12. Ad locum quem elegerit dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta, & victimas vestras. Locus autem ille designari non debuit per ædificationem templi ante tempus prædictum propter tres rationes, quas Rabbi Moyses assignat. Prima est, ne Gentes appropriarent sibi locum illum. Secunda est, ne Gentes

In lib. Dux errantium.

tes ipsum destruerent. Tertia vero ratio est, ne quælibet tribus vellet habere locum illum in sorte sua, & propter hoc orirentur lites & iurgia: & ideo nõ fuit ædificatũ templum, donec haberet regem, per quem posset huiusmodi iurgium compesci. Antea vero ad cultum Dei erat ordinatum tabernaculum portatile per diuersa loca, quasi nondum existente determinato loco diuini cultus. Et hæc est ratio literalis diuersitatis tabernaculi & templi. Ratio autẽ figuralis esse potest, quia per hæc duo significatur duplex status. Per tabernaculum.n. quod est mutabile, significatur status præsentis vitæ mutabilis. Per templũ vero, quod erat fixum & stans, significatur status futuræ vitę, quę omnino immutabilis est: & propter hoc in ædificatione templi dicitur, qđ non est auditus sonitus mallei, vel securis, ad significandum quòd omnis perturbationis tumultus longe erit a statu futuro. Vel per tabernaculũ significatur status veteris legis: per templum autem a Salomone constructum, status nouæ legis. vnde ad constructionem tabernaculi soli Iudæi sunt operati: ad ædificationem vero templi cooperati sunt etiam Gentiles. s. Tyrij & Sidonij.

De altari.

AD 3ᵐ dicendum, quòd ratio vnitatis templi, vel tabernaculi potest esse & literalis, & figuralis: literalis quidem est ratio ad exclusionem idolatriæ, quia Gentiles diuersis dijs diuersa templa constituebant: & ideo vt firmaretur in animis hominum fides vnitatis diuinæ, voluit Deus vt in vno loco tantum sibi sacrificium offerretur: & iterum vt per hoc ostenderet, quòd corporalis cultus non propter se erat ei acceptus: & ideo compescebantur ne passim, & vbique sacrificia offerrent. Sed cultus nouæ legis, in cuius sacrificio spiritualis gratia cõtinetur, est secundum se Deo acceptus: & ideo multiplicatio altarium & templorum acceptatur in noua lege. Quantum vero ad ea quę pertinebant ad spiritualem cultum Dei, qui consistit in doctrina legis, & prophetarum, erant etiam in veteri lege diuersa loca deputata, in quibus conueniebant ad laudem Dei, quæ dicebantur synagogæ: sicut & nunc dicuntur ecclesiæ, in quibus populus Christianus ad laudem Dei congregatur. & sic Ecclesia nostra succedit in locum, & templi, & synagogæ: quia ipsum sacrificium Ecclesiæ spirituale est: vnde non distinguitur apud nos locus sacrificij a loco doctrinæ. Ratio autem figuralis esse potest, quia per hoc significabatur vnitas ecclesiæ vel militantis, vel triumphantis.

De velo tabernaculi, & tabernaculo.

AD 4ᵐ dicendum, quòd sicut in vnitate templi, vel tabernaculi repræsentabatur vnitas Dei, vel vnitas ecclesiæ: ita etiam in distinctione tabernaculi, vel templi repræsentabatur distinctio eorum, quæ Deo sunt subiecta, ex quibus in Dei venerationem consurgimus. Distinguebatur autem tabernaculum in duas partes, in vnam quæ vocabatur Sancta sanctorum, quæ erat Occidentalis: & aliam quæ vocabatur sancta, quæ erat ad Orientem: & iterum ante tabernaculum erat atrium. Hæc igitur distinctio duplicem habet rationem, vnam quidem secundum quod tabernaculum ordinatur ad cultum Dei. sic. n. diuersæ partes mundi in distinctione tabernaculi figurantur: nam pars illa quæ Sancta sanctorum dicitur, figurabat sæculum altius, quod est spiritualium substantiarum: Pars vero illa quæ dicitur sancta, exprimebat mundum corporalem: & ideo sancta a Sanctis sanctorum distinguebatur quodam velo, quod quatuor coloribus erat distinctum, per quos qua-

A tuor elementa designantur, scilicet, bysso, per quod designatur terra, quia byssus, idest, linum de terra nascitur: purpura, per quam significatur aqua. fiebat enim purpureus color ex quibusdam cõchis, quæ inueniuntur in mari: hyacintho, per quem significatur aer, quia habet aereum colorem: & cocco bis tincto, per quem designatur ignis. Et ideo quia materia quatuor elementorum est impedimentum, per quod velantur nobis Incorporales substantiæ, in interius tabernaculum, idest, Sancta sanctorum solus summus Sacerdos, & semel in anno introibat, vt designaretur, quòd hæc est finalis perfectio hominis, vt ad illud sęculum introducatur. In tabernaculum vero exterius, idest, in Sancta, introibãt sacerdotes quotidie, B non autem populus, qui solum ad atrium accedebat: quia ipsa corporalia populus percipere potest, ad interiores autem eorũ rationes soli sapientes* per considerationem attingere possunt: secundũ vero rationem figuralem, per exterius tabernaculum, quod dicitur Sancta, significatur status veteris legis, vt Apostol. dicit ad Heb. 9. quia ad illud tabernaculũ semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. Per interius vero tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, significatur vel cælestis gloria, vel etiam status spiritualis nouæ legis, qui est quędã C Inchoatio futuræ gloriæ, in quem statum nos Christus introduxit, quod figurabatur per hoc, q̃ summus Sacerdos semel in anno solus in Sancta sanctorũ introibat: velum autem figurabat spiritualium occultationem sacrificiorum in veteribus sacrificijs, quod velum quatuor coloribus erat ornatum, bysso quidem, ad designandam carnis puritatem: purpura autem, ad figurandum passiones, quas sancti sustinuerũt pro Deo: cocco bis tincto, ad significandũ charitatem geminam Dei & proximi: hyacintho autem significabatur cælestis meditatio. Ad statum autem veteris legis aliter se habebat populus, & aliter sacerdotes: nam populus ipsa corporalia sacrificia considerabat, D quæ in atrio offerebantur: sacerdotes vero rationem sacrificiorum considerabant, habentes fidem magis explicitã de mysterijs Christi: & ideo intrabant in exterius tabernaculum, qđ ẽt quodã velo distinguebatur ab atrio: quia quædam erant velata populo circa mysterium Christi, quæ sacerdotibus erant nota, non tamen erant eis plene reuelata, sicut postea in nouo testamento, vt habetur Eph. 3.

* Alias sacerdotes.

De loco adorationis.

AD 5ᵐ dicendum, quòd adoratio ad Occidentem fuit introducta in lege ad excludendam idolatriam: nam omnes Gentiles in reuerentiam Solis adorabant ad Orientem: vnde dicitur Ezech. 8. quòd quidam habebant dorsa contra templum Domini, & facies ad E Orientem, & adorabant ad ortum Solis: vnde ad hoc excludendum tabernaculum habebat Sancta sanctorum ad Occidentem, vt versus Occidentem adoraretur. Ratio etiam figuralis esse potest: quia totus status prioris tabernaculi ordinabatur ad significandum mortem Christi, quæ figuratur per occasum, secundum illud psalm. 67. Qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

De his quæ erant in tabernaculo.

AD 6ᵐ dicendum, quòd eorum quæ in tabernaculo continebantur, ratio reddi potest & literalis, & figuralis. Literalis quidem per relationem ad cultum diuinum. Et quia dictum est,* quòd per tabernaculũ interius, quod dicebatur Sancta sanctorum, significabatur sęculum altius spiritualium substantiarũ, ideo in illo tabernaculo tria continebantur. s. arca testa-

In solut. 4. arg. preced.

menti in qua erat vrna aorea, habens manna, & virga Aaron, quę frooduerat, & tabulę, in quibus erant scripta decem præcepta legis. Hęc aotem arca sita erat inter duos cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant: & super arcam erat quædã tabula lapidea, quæ dicebatur propitiatoriũ super alas cherubim: quasi ab ipsis cherubim portaretur, acsi imaginaretur, quod illa tabula esset sedes Dei: vnde & propitiatorium dicebator, quasi exinde populo propitiaretur ad preces summi sacerdotis: & ideo quasi portabatur a cherubim, quasi Deo obsequentibus: arca vero testamenti erat tanquam scabellum sedentis supra propitiatorium. Per hæc autem tria, designantur tria, quæ sunt in illo altiori sæculo, scilicet, Deus qui super omnia est, & incomprehensibilis omni creaturæ, & propter hoc nulla similitudo eius ponebatur ad representandam eius inuisibilitatem: sed ponebatur quædam figura sedis eius, quia scilicet, creatura comprehensibilis est, quæ est subiecta Deo, sicut sedes sedenti. Sũt etiam in illo altiori sæculo spirituales substantiæ, quę angeli dicuotur, & hi significantur per duos cherubim, mutuo se respicientes, ad designandam concordiam eorum adinuicem, secundum illud Iob 25. Qui facit cõcordiam in sublimibus. Et propter hoc etiam non fuit vnus tantũ cherubim, vt designaretur multitudo cælestium spirituom, & excluderetur cultus eorum ab his, quibus præceptom erat, vt solũ vnum Deum colerent. Suot etiam in illo intelligibili sæculo rationes omnium eorum, quæ in hoc sæculo perficiuntur quodammodo clausæ: sicut rationes effectuum clauduntur in suis caosis, & ratiooes artificiatorum in artifice, & hoc significabatur per arcam, in qua representabantur per tria ibi cõtenta tria, quæ sunt potissima in rebus humanis, scilicet, sapientia, quæ representabatur per tabulas testamenti, potestas regiminis, quæ representabatur per virgam Aaron: vita, quæ representabatur per mãna, quod fuit sustentamentum vitæ. Vel per hæc tria, significabantur tria Dei attributa, scilicet, sapieotia in tabulis, poteotia io virga, bonitas io mãna: tum propter dulcedinem: tum quia ex Dei misericordia est populo suo datum: & ideo in memoriam diuinę misericordiæ cooseruabatur: & hęc tria etiam figurata sunt in visione Isaiæ. Vidit enim Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & Seraphim assistentes, & domum impleri a gloria Dei: vnde & Seraphim dicebant, Plena est omnis terra gloria eius: & sic similitodines Seraphim non ponebantur ad cultum, quod prohibebatur primo legis præcepto, sed in signum ministerij, vt dictum est.*

In ista solut. huius arg.

In exteriori vero tabernaculo, quod significabat præsens sæculum, cootinebantur etiam tria. s. altare thymiamatis, quod directe erat contra arcam: mensa autem propositioois, super quam 12. panes apponebantur, erat posita ex parte Aquiloonari, candelabrum vero ex parte Australi. Quæ tria videntur respoodere tribus, quæ erant in arca clausa: sed magis manifeste eadem representabant: oportet enim rationes rerum ad manifestiorem demõstrationem perduci, quàm sint in mente diuina, & angelorum ad hoc, quòd homines sapientes eas cognoscere possint, qui significantur per sacerdotes ingredientes taberoaculum. In candelabro igitur designabatur sicut in signo sensibili sapientia, quæ intelligibilibus verbis exprimebatur in tabulis. Per altare vero thymiamatis, significabatur officium sacerdotum, quorum erat populum ad Deum reducere: & hoc etiam

F significabatur per virgam: nam in illo altari incendebatur thymiama boni odoris, per quod significabatur sanctitas populi acceptabilis Deo. Dicitur enim Apocal. 7. quòd per fumum aromatum, significantur iustificationes sanctorum. Conuenienter autem sacerdotalis dignitas in arca significabatur per virgam, in exteriori vero tabernaculo per altare thymiamatis: quia sacerdos mediator est inter Deum, & populom, regẽs populum per potestatem diuinam, quam virga significat, & fructum sui regiminis, scilicet sanctitatem populi acceptam Deo offerre, quasi in altari thymiamatis. Per mensam autem significatur temporale outrimentum vitæ, sicut & per manna: sed hoc

G est cõnuenietius, & grossius notrimentum: illud autem suauius, & subtilius. Conuenienter autem candelabrum ponebatur ex parte Australi: mensa autem ex parte Aquilonari: quia Australis pars est dextera pars mundi: Aquilonaris autem sinistra, vt dicitur in 2. de cæl. & mun.* sapientia autem pertinet ad dextrã, sicut & cætera spiritualia bona: temporale autem nutrimentum ad sinistram, secundum illud Prouerb. 3. In sinistra illius diuitiæ & gloria. Potestas autem sacerdotalis media est inter temporalẽ, & spiritualem sapientiam, quia per eam, & spiritualis sapientia, & temporalia dispensantur. Potest autem & horum alia ratio assignari magis literalis. In arca enim con-

Lib. 2. de cælo. text. 15. tom. 2.

H tinebantur tabulæ legis, ad tollendam legis obliuionem: vnde dicitur Exod. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Virga vero Aaron pooebatur ibi ad comprimendã dissensionem populi de sacerdotio Aaron: vnde dicitur Num. 17. Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt reseruetur in signũ rebellium filiorom Israel. Manna autem conseruabatur io arca ad commemorandum beneficium, quod Dominus præstitit filijs Israel in deserto: vnde dicitur Exod. 16. Imple gomor ex eo, & costodiatur in futuras retro generationes, vt norint panes, quibus alui vos in solitudine. Candelabrum vero erat institutum ad hono-

I rificentiam tabernaculi: pertinet enim ad magnificeotiam domus, quòd sit bene lumioosa. Habebat autem candelabrom septem calamos, vt Iosephus dicit,* ad significandom septem planetas quibus totus muodus illuminatur: & ideo ponebatur candelabrũ ex parte Australi, qoia ex illa parte est nobis planetarum cursus. Altare vero thymiamatis erat institutum, vt iugiter io tabernaculo esset fumus boni odoris: tum propter venerationem taberoaculi, tum etiã in remedium fœtoris, quem oportebat accidere ex effusione sanguinis, & occisione animalium. Ea enim quæ sunt fœtida, despiciuntur quasi vilia, quæ vero sunt boni odoris, homines magis appretiantur. Men-

Lib. 3. antiquitatũ ca. 7. & 10.

K sa autem apponebatur ad significandum, quòd sacerdotes templo seruientes, in templo victum habere debebant: vode duodecim panes superpositos mensæ, in memoriam duodecim tribuum, solis sacerdotibus edere licitum erat, vt habetur Matth. 12. Mensa autem non ponebatur directe, in medio ante propitiatorium, ad excludendum ritum idolatriæ: nam Gentiles in sacris Lunæ propooebant mensam coram idolo Lunæ: vnde dicitur Hierem. 7. Mulieres conspergunt adipem, vt faciant placentas reginæ cæli. In atrio vero extra tabernaculũ, continebatur altare holocaustorum, in quo offerebantur Deo sacrificia de his, quæ erant a populo possessa: & ideo in atrio poterat esse populus, qui huiusmodi Deo offerebat per

manus

manus sacerdotum: sed ad interius altare, in quo ipsa deuotio & sanctitas populi offerebatur, non poterant accedere nisi Sacerdotes, quorum erat Deo offerre populum. Est autem hoc altare extra tabernaculum in atrio constitutum ad remouendum cultũ idolatriæ: nam Gentiles infra templa altaria constituebant ad immolandum idolis. Figuralis vero ratio omnium horum assignari potest ex relatione tabernaculi ad Christum, qui figurabatur. Est autem considerandum, quòd ad designandum imperfectionem legalium figurarum diuersæ figuræ fuerunt institutæ in templo ad significandum Christum. Ipse enim significatur per propitiatorium, quia ipse est propitiatio pro peccatis nostris, vt dicitur primæ Ioannis secundo. Et conuenienter hoc propitiatorium a cherubim portatur: quia de eo scriptum est, Adorent eũ omnes angeli Dei, vt habetur Hebr. 1. Ipse etiam significatur per arcam: quia sicut arca erat constructa de lignis sethim, ita corpus Christi de membris purissimis constabat. Erat autem deaurata: quia Christus fuit plenus sapientia, & charitate, quæ per aurum significatur. Intra arcam autem erat vrna aurea, idest, sancta anima, habens manna, idest, omnem plenitudinem sanctitatis, & diuinitatis. Erat etiam in arca virga, idest, potestas sacerdotalis: quia ipse est factus sacerdos in æternum. Erant etiam ibi tabulæ testamenti ad designandum, quòd ipse Christus est legis dator. Ipse etiam Christus significatur per candelabrum: quia ipse dicit, Ego sum lux mundi. Per septem lucernas, septẽ dona sancti Spiritus. Ipse etiã significatur per mensam: quia ipse est spiritualis cibus, secundum illud Ioannis 6. Ego sum panis viuus. Duodecim enim panes significabant duodecim Apostolos, vel doctrinam eorum. Siue per candelabrum & mensam potest significari doctrina, & fides Ecclesiæ, quæ etiam illuminat, & spiritualiter reficit. Ipse etiam Christus significatur per duplex altare, scilicet holocaustorũ, & thymiamatis: quia per ipsum oportet nos Deo offerre omnia virtutum opera, siue illa, quibus carnem affligimus, quæ offeruntur quasi in altari holocaustorum: siue illa, quæ maiore mentis perfectione per spiritualia perfectorũ desideria Deo offeruntur in Christo quasi in altari thymiamatis, secundum illud ad Hebr. vlti. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo.

Ad 7m dicendum, quòd Dominus præcepit altare construi ad sacrificia, & munera offerenda in honorem Dei, & sustentationem ministrorum, qui tabernaculo deseruiebant. De constructione autem altaris datur a Domino duplex præceptum. Vnum quidem in principio legis Exod. 20. vbi Dominus mandauit, quòd facerent altare de terra, vel saltem de lapidibus non sectis; & iterum quòd non facerent altare excelsum, ad quod oporteret per gradus ascendere, & hoc ad detestandum idolatriæ cultũ. Gentiles enim idolis construebant altaria ornata & sublimia, in quibus credebant aliquid sanctitatis, & numinis esse: propter quod etiam Dominus mandauit Deuteron. 16. Non plantabis lucum, & omnem arborem iuxta altare domini Dei tui. Idolatræ. n. consueuerunt sub arboribus sacrificare, propter amœnitatem, & vmbrositatem. Quorum etiam præceptorum ratio figuralis fuit: quia in Christo, qui est nostrum altare, debemus confiteri veram carnis naturam quantum ad humanitatem, quod est altare de terra facere: & quantum ad diuinitatem debemus in

De altariũ varia constructione.

A eo confiteri Patris æqualitatem, quod est non ascendere per gradus ad altare. Nec etiam iuxta Christum debemus admittere doctrinam Gentilium ad lasciuiam prouocantem. Sed facto tabernaculo ad honorem Dei, non erant timendæ huiusmodi occasiones idolatriæ: & ideo Dominus mandauit, quòd fieret altare holocaustorum de ære, quod esset omni populo conspicuum, & altare thymiamatis de auro, quod soli Sacerdotes videbant. Nec erat tanta pretiositas æris, vt per huius copiam populus ad aliquã idolatriam prouocaretur. Sed quia Exod. 20. ponitur pro ratione huius præcepti. Non ascendes per gradus ad altare meum, id quod subditur: Ne reueletur turpitudo tua, considerandum est, quòd hoc

B etiam fuit institutum ad excludendam idolatriam. Nam in sacris Priapi sua pudẽda Gentiles populo denudabant: postmodum autem indictus est sacerdotibus feminalium vsus ad tegmen pudendorum: & ideo sine periculo institui poterat tanta altaris altitudo, vt per aliquos gradus ligneos non stantes, sed portatiles in hora sacrificij sacerdotes ad altare ascenderent sacrificia offerentes.

Ad 8m dicendum, quòd corpus tabernaculi constabat ex quibusdam tabulis in lõgitudinem erectis, quæ quidem interius tegebantur quibusdam cortinis ex quatuor coloribus variatis, scilicet, de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tin-

C cto: sed huiusmodi cortinæ tegebant solum latera tabernaculi. In tecto autem tabernaculi erat operimentum vnũ de pellibus hyacinthinis, & super hoc aliud de pellibus arietum rubricatis, & desuper tertium de quibusdam sagis cilicinis, quæ nõ tantum operiebant tectum tabernaculi, sed etiam descendebant vsque ad terram, & tegebant tabulas tabernaculi exterius. Horum autem operimentorum ratio literalis in communi erat ornatus, & protectio tabernaculi, vt in reuerẽtia haberetur. In speciali vero secundum quosdam, per cortinas designabatur cælũ syderum, quod est diuersis stellis variatum: per saga aquæ, quæ sunt supra firmamentum: per pelles rubricatas cæ-

D lum empyreum, in quo sunt angeli: per hyacinthinas cælum sanctæ Trinitatis. Figuralis autem ratio horum est, quia per tabulas, ex quibus construebatur tabernaculum, significãtur Christi fideles, ex quibus construitur Ecclesia. Tegebantur autem interius tabulæ cortinis quatuor coloribus: quia fideles interius ornantur quatuor virtutibus. nam in bysso retorta, vt glossa dicit, *significatur caro castitate renitens: in hyacintho, mens superna cupiens: in purpura, caro passionibus subiacens: in cocco bis tincto, mens inter passiones Dei, & proximi dilectione præfulgẽs. Per operimenta vero tecti designantur prælati & doctores, in quibus debet renitere cælestis conuersatio,

De operimẽtis tabernaculi.

Glo. ordin. exod. 26. & dicitur esse Bedæ.

E quod significatur per pelles hyacinthinas: promptitudo ad martyrium, quod significant pelles rubricatæ: austeritas vitæ, & toleranda aduersorum, quæ significantur per saga cilicina, quæ erant exposita ventis & pluuijs, vt gloss. dicit.*

Glo. ordin. loco nũc dicto.

Ad 9m dicendũ, ꝙ sanctificatio tabernaculi, & vasorum eius habebat causam literalem, vt in maiori reuerentia haberetur, quasi per hmõi consecrationem diuino cultui deputatum. Figuralis autem ratio est, quia per huiusmodi sanctificationem significatur spiritualis sanctificatio viuentis tabernaculi, scilicet, fidelium, ex quibus construitur ecclesia Christi.

De festiuitatib9 & solẽnitatibus varijs.

Ad 10m dicendum, ꝙ in veteri lege erant septem

solemnitates temporales, & vna continua, vt potest colligi Num. 28. & 29. Erat enim quasi continuum festum, quia quotidie mane & vespere immolabatur agnus, & per illud continuum festum iugis sacrificij repræsentabatur perpetuitas diuinæ beatitudinis. Festorum autem temporalium primum erat, quod iterabatur qualibet septimana: & hæc erat solénitas sabbathi, quod celebrabatur in memoriam creationis re
q.100.ar.5. rum, vt supra dictum est. * Alia aût solénitas iterabatur quolibet mense. s. festum Neomeniæ, quod celebrabatur ad commemorandum opus diuinæ gubernationis. Nam hæc inferiora præcipue variantur secundum motum Lunæ: & ideo celebrabatur hoc festum in nouitate Lunæ, non autem in eius plenitudine, ad euitandú idolatrarum cultum, qui in tali tempore Lunæ sacrificabant. Hæc duo beneficia sunt cómunia toti humano generi, & ideo frequentius iterabantur: alia vero quinq; festa celebrabantur semel in anno, & recolebantur in eis beneficia specialiter illi populo exhibita. Celebrabatur enim festum Phase primo mense ad commemorandum liberationis beneficium ex Aegypto. Celebrabatur autem festú Pentecostes post quinquaginta dies, ad recolendum beneficium legis datæ: alia vero tria festa celebrabantur in mense septimo, qui quasi totus apud eos erat sulemnis, sicut & septimus dies. In prima enim die mensis septimi erat festum tubarum, in memoriam liberationis Isaac, quando Abraham inuenit arietem hærétem cornibus, quem repræsentabát per cornua, quibus buccinabant. Erat autem festum tubarum, quasi quædam inuitatio, vt præpararét se ad sequens festum, quod celebrabatur decimo die: & hoc erat festum expiationis in memoriam illius beneficij, quo Deus propitiatus est peccato populi de adoratione vituli ad preces Moysi. Post hoc autem celebrabatur festum scenopegiæ, idest, tabernaculorú septem diebus, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis, & deductionis per desertum, vbi in tabernaculis habitauerunt: vnde in hoc festo debebant habere fructum arboris pulcherrimæ, idest, citrum & lignum densarum frondium, idest, myrthum, quę sunt odorifera, & spatulas palmarum, & salices de torrente, quæ diu retinent suum virorem: & hæc inueniuntur in terra promissionis, ad significandum, quòd per aridam terram deserti eos duxerat Deus ad terram deliciosam. Octauo autem die celebrabatur aliud festum. s. cœtus atque collectæ, in quo colligebantur a populo ea quæ erant necessaria ad expensas cultus diuini, & significabatur adunatio populi, & pax præstita in terra promissionis. Figuralis autem ratio horum festorum est, quia per iuge sacrificium agni figuratur perpetuitas Christi, qui est agnus Dei, secúdum illud Heb. vlt. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in sæcula. Per sabbathú autem designatur spiritualis requies nobis data per Christum, vt habetur ad Heb. 4. Per Neomeniam autem, quę est inceptio nouæ Lunę, significatur illuminatio primitiuæ ecclesiæ per Christum eo prædicante, & miracula faciente. Per festum autem Pentecostes significatur descésus Spiritus sancti in Apostolos. Per festum autem tubarum significatur prædicatio Apostolorum. Per festum autem expiationis significatur emundatio a peccatis populi Christiani. Per festum autem tabernaculorum peregrinatio eorum in hoc mundo, in quo ambulant in virtutibus proficiendo. Per festum autem cœtus atque collectæ significatur congregatio fide-

F lium in regno cœlorú: & ideo istud festum dicebatur sanctissimum esse. Et hæc tria festa erant continua adinuicem: quia oportet expiatos a vitijs proficere in virtute, quousque perueniant ad Dei visionem, vt dicitur in Psalm. 83.

ARTICVLVS V.

Vtrum sacramentorum veteris legis conueniens causa esse possit.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur q sacramentorum veteris legis conueniens cau
G sa esse non possit. Ea enim quæ ad cultum diuinum fiunt, non debent esse similia his, quæ idolatræ obseruabant: vnde dicitur Deuter. 12. Non facies similiter Domino Deo tuo: omnes enim abominationes quibus aduersatur Dominus, fecerunt dijs suis: sed cultores idolorum in cultu eorum cultris se incidebant vsque ad effusionem sanguinis. Dicitur enim 3. Reg. 18. quòd incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine: propter quod Dñs mandauit Deut. 14. Non vos incidetis, nec facietis caluitiú super mortuo. qm̃ populus sanctus es dño Deo tuo, & te elegit, vt sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus, qui sunt &c. Inconuenienter igitur circuncisio erat instituta in lege.
H ¶ 2 Præt. Ea quæ in cultum diuinum fiunt, debent honestatem & grauitatem habere, secundú illud psal. 34. In populo graui laudabo te: sed ad leuitaté quandam pertinere videtur, vt homines festinanter comedant. inconuenienter igitur præceptum est Exod. 12. vt comederent festinanter agnum paschalem: & alia etiam circa eius comestionem sunt instituta, quæ videntur omnino irrationabilia esse.
¶ 3 Præt. Sacramenta veteris legis figuræ fuerunt sacramentorum nouæ legis: sed per agnum paschalem significatur sacramentum Eucharistiæ, secundum illud 1. ad Corinth. 5. Pascha nostrum immolatus est
I Christus: ergo etiam debuerunt esse aliqua sacramenta in lege, quæ præfigurarent alia sacramenta nouæ legis, sicut confirmationem, & extremam vnctionem, & matrimonium, & alia sacramenta.
¶ 4 Pręt. Purificatio non potest conuenienter fieri, nisi ab aliquibus immunditijs: sed quantum ad Deú nullum corporale reputatur immundú, quia omne corpus creatura Dei est, & omnis creatura Dei bona, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur, vt dicitur 1. ad Timot. 4. inconuenienter igitur purificabantur propter contactum hominis mortui, vel pp alicuius huiusmodi corporalis infectionis.
K ¶ 5 Præt. Eccles. 34. dicitur, Ab immundo quid mundabitur: sed cinis vitulæ rufæ, quæ comburebatur, immundus erat, quia immundum reddebat. Dicitur enim Num. 19. quòd sacerdos qui immolabat eam, commaculatus erat, vsque ad vesperum. Similiter & ille qui eam comburebat, & etiam ille qui eius cineres colligebat. ergo inconuenienter præceptum ibi fuit, vt per huiusmodi cinerem ibi aspersum immundi purificarentur.
¶ 6 Præt. Peccata non sunt aliquid corporale, qd possit deferri de loco ad locum, neq; etiá per aliquid immundum potest homo a peccato mundari. inconuenienter igitur ad expiationem peccatorum populi, sacerdos super vnú hircorum cófitebatur peccata filiorum Israel, vt portaret ea in desertum: per alium aút,

que

quo vtebantur ad purificationes, simul cũ vitulo cõ- A bürentes extra castra, immũdi reddebantur, ita quòd oportebat eos lauare vestimenta, & carnem aqua.

¶ 7 Præt. Illud quod iam est mundatum, non oportet iterum mundari. inconuenienter igitur mundata lepra hominis, vel etiam eius domus, alia purificatio adhibebatur, vt habetur Leuit. 14.

¶ 8 Præt. Spiritualis immunditia non potest per corporalem aquam, vel pilorum rasuram emundari. Irrationabile igitur videtur, quòd Dominus præcepit Exod. 30. vt fieret labium æneum cum basi sua ad lauandum manus & pedes sacerdotum, qui ingrederentur tabernaculum. & quod præcipitur Num. 8. q. Leuitæ abstergerentur aqua lustrationis, & raderent B omnes pilos carnis suæ.

¶ 9 Præt. Quod maius est, non potest sanctificari per illud qd minus est. inconuenienter igitur per quandam vnctionem corporalem, & corporalia sacrificia, & oblationes corporales, fiebat in lege consecratio maiorum & minorum sacerdotum, vt habetur Leuit. 8. & Leuitarum, vt habetur Num. 8.

¶ 10 Præt. Sicut dicitur 1. Reg. 16. Homines vident ea quæ patent, Deus autem intuetur cor: sed ea quæ exterius patent in homine, est corporalis dispositio, & indumenta. incõuenienter igitur sacerdotibus maioribus & minoribus qdã specialia vestimenta deputabantur, de quibus habetur Exod. 28. & sine ratio- C ne videtur quòd prohiberetur aliquis a sacerdotio propter corporales defectus, secundum quod dicitur Leuit. 21. Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo si cæcus fuerit, vel claudus &c. sic igitur videtur quod sacramenta veteris legis irrationabilia fuerint.

SED CONTRA est, quod dicitur Leuit. 20. Ego sum Dominus qui sanctifico vos: sed a Deo nihil sine ratione fit. dicitur enim in psalm. 103. Omnia in sapientia fecisti. ergo in sacramentis veteris legis, quæ ordinabantur ad hominum sanctificationem, nihil erat sine rationabili causa.

q. 101. ar. 4. RESPON. Dicendum, q sicut supra dictum est, *Sa D cramẽta proprie dicuntur illa, quæ adhibebãtur Dei cultoribus ad quandam consecrationem, per quam s. deputabantur quodammodo ad cultum Dei. Cultus autem Dei generali quidem modo pertinebat ad totũ populum: sed speciali modo pertinebat ad Sacerdotes & Leuitas, qui erãt ministri cultus diuini. Et ideo in istis sacramentis veteris legis quædam pertinebãt communiter ad totum populum: quædã autem specialiter ad ministros, & circa vtrosque tria erant necessaria. Quorũ primum est, institutio in statu colendi Deum: & hæc quidem institutio cõmuniter quantũ ad omnes fiebat per circuncisionem, sine qua nullus admittebatur ad aliquid legalium: quantum vero E ad sacerdotes, per sacerdotum consecrationem. Secundo, requirebatur vsus eorum, quę pertinent ad diuinum cultum: & sic quantum ad populum erat esus paschalis cõuiuij, ad quem nullus incircuncisus admittebatur, vt patet Exod. 12. & quantum ad sacerdotes oblatio victimarum, & esus panũ propositionis, & aliorum, quæ erant sacerdotum vsibus deputata. Tertio, requirebatur remotio eorum, per quæ aliqui impediebantur a cultu diuino. s. immunditiarum: & sic quantum ad populum erant instituta quædam purificationes a quibusdam exterioribus immunditijs, & etiam expiationes a peccatis. Quantum vero ad Sacerdotes & Leuitas erat instituta ablutio manuũ, & pedum, & rasio pilorum. Et hæc omnia habebant rationabiles causas, & literales, secundum quod ordinabantur ad cultum Dei pro tempore illo: & figurales, secundum qd ordinabantur ad figurandum Christum, vt patebit per singula discurrenti.

Circũcisionis ratio. AD PRIMVM ergo dicendum, q literalis ratio circuncisionis principalis quidem fuit ad protestationẽ fidei vnius Dei. Et quia Abraham fuit primus, qui se ab infidelibus separauit exiens de domo sua, & de cognatione sua, ideo ipse primus circuncisionem accepit: & hanc causam assignat Apostolus ad Rom. 4. Signum accepit circũcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: quia. s. in hoc legitur Abrahæ fides reputata ad iustitiam, q contra spem in spem credidit. s. contra spem naturæ in spem gratiæ, vt fieret pater multarum gentiũ, cum ipse esset senex, & vxor sua esset anus & sterilis. Et vt hec protestatio, & imitatio fidei Abrahæ firmaretur in cordibus Iudæorũ, acceperunt signum in carne sua, cuius obliuisci non possent: vnde dicitur Genes. 17. Erit pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Ideo autem fiebat octaua die, quia antea puer est valde tenellus, & posset ex hoc grauiter lædi, & reputatur adhuc quasi quiddam non solidatum: vnde etiam nec animalia offerebantur ante octauum diem. Ideo vero non magis tardabatur, ne propter dolorem aliqui signum circuncisionis refugerent, & ne parẽtes etiam, quorum amor increscit ad filios, post frequentem conuersationem, & eorum augmentum, eos circuncisioni subtraherent. Secunda ratio esse potuit ad debilitationem concupiscentiæ in membro illo. Tertia ratio est, in sugillationem sacrorum Veneris & Priapi, in quibus illa pars corporis honorabatur. Dominus aũt non prohibuit nisi incisionem quæ in cultum idolorum fiebat, cui non erat similis prædicta circuncisio. Figuralis vero ratio circuncisionis erat, quia figurabatur ablatio corruptionis fienda per Christum, quæ perfecte complebitur in octaua ætate, quæ est ætas resurgentium. Et quia omnis corruptio culpæ & pœnæ prouenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis, ideo talis circuncisio fiebat in membro generationis: vnde Apostolus dicit ad Col. 2. Circuncisi estis in Christo circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione Domini nostri Iesu Christi.

De esu, & comestione agni. AD 2m dicendum, quòd literalis ratio conuiuij paschalis fuit in commemorationẽ beneficij quo Deus eduxit eos de Aegypto: vnde per huiusmodi conuiuij celebrationem profitebãtur se ad illum populum pertinere, quem Deus sibi assumpserat ex Aegypto. Quando .n. fuerunt ex Aegypto liberati, præceptum est eis, vt sanguine agni linirent superliminaria domorum, quasi protestantes se recedere a ritibus Aegyptiorum, qui arietem colebant: vnde & liberati sunt per sanguinis agni aspersionem, vel linitionem in postibus domorum, a periculo exterminij quod imminebat Aegyptijs. In illo autem exitu eorum de Aegypto duo fuerunt, scilicet, festinantia ad egrediendum, impellebant enim eos Aegyptij, vt exirent velociter, vt habetur Exod. 12. Imminebatque periculum ei, qui non festinaret exire cum multitudine, ne remanens occideretur ab Aegyptijs. Festinantia autem designabatur dupliciter. Vno quidem modo per ea quæ comedebant: præceptum enim eis erat, quòd comederent panes azymos in huius signum, quòd non poterant fermentari cogentibus exire Aegy- ptijs,

ptijs, & quod comederent assum igni, sic enim velocius præparabatur: & quod os non comminuerent ex eo, quia in festinantia nō vacat ossa frangere. Alio modo quantum ad modum comedendi, dicitur enim: Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter: quod manifeste designat homines existentes in promptu itineris. Ad idem etiam pertinet, quod eis præcipitur: In vna domo comedetis, neque feretis de carnibus eius foras: quia .s. propter festinantiam non vacabat inuicem mittere xenia. Amaritudo autem, quam passi fuerant in Aegypto, significabatur per lactucas agrestes. Figuralis autem ratio patet; quia per immolationem agni paschalis significabatur immolatio Christi, secundum illud 1. ad Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Sanguis vero agni liberans ab exterminatore, liniris superliminaribus domorū, significat fidem passionis Christi in corde & ore fidelium, per quam liberamur a peccato & a morte, secū dum illud 1. Pet. 1. Redempti estis pretioso sanguine agni immaculati. Comedebātur autem carnes illæ ad significandum esum corporis Christi in sacramento. Erant autem assæ igni, ad significandum passionem, vel charitatem Christi. Comedebantur autem cum azymis panibus, ad significandam puram conuersationem fidelium sumentium corpus Christi, secundum illud 1. ad Corint. 5. Epulemur in azymis synceritatis & veritatis. Lactucæ autem agrestes addebantur in signum pœnitentiæ peccatorum, quæ necessaria est sumentibus corpus Christi. Renes autem accingendi sunt cingulo castitatis: calceamenta autem pedum sunt exempla mortuorum patrum: baculi autem habendi in manibus, significant pastoralem custodiam. Præcipitur autem, quòd in vna domo agnus paschalis comedatur, idest, in ecclesia catholicorum, non in conuenticulis hæreticorum.

Ad 3[m] dicendum, quod quædam sacramenta nouæ legis habuerunt in veteri lege sacramenta figuralia sibi correspondentia. Nam circūcisioni respondet baptismus, qui est fidei sacramentum: vnde dicitur ad Col. 2. Circuncisi estis in circuncisione Domini nostri Iesu Christi, consepulti ei in baptismo. Conuiuio vero Agni paschalis respondet in noua lege sacramentum Eucharistiæ. Omnibus autem purificationibus veteris legis respondet in noua lege sacramentum pænitentiæ. Consecrationi autem pontificis, & sacerdotum respondet sacramentum ordinis. Sacramento autem confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiæ, non potest respondere in veteri lege aliquod sacramentum: quia nondum aduenerat tempus plenitudinis, eo quòd neminem ad perfectū adduxit lex. Similiter autem & sacramento extremæ vnctionis, quod est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ, cuius aditus nondum patebat in veteri lege, pretio nondum soluto. Matrimonium autem fuit quidem in veteri lege, prout erat in officium naturæ: non autem prout est sacramentum coniunctionis Christi, & ecclesiæ, quæ nondum erat facta. vnde & in veteri lege dabatur libellus repudij, quod est contra sacramenti rationem.

De variis immūditiis & earū rōnabili purificatione.
* In cor. ar.

Ad 4[m] dicendum, quod sicut dictum est, * purificationes veteris legis ordinabantur ad remouendū impedimenta cultus diuini: qui quidem est duplex .s. spiritualis, qui consistit in deuotione mentis ad Deū: & corporalis, qui consistit in sacrificijs & oblationibus, & alijs huiusmodi. A cultu autem spirituali impediebantur homines per peccata, quibus homines polluidicebantur, sicut per idololatriam & homicidiū, per adulteria & incestus. Et ab istis pollutionibus purificabantur homines per aliqua sacrificia vel cōmuniter oblata pro tota multitudine, vel etiam pro peccatis singulorum. Non quòd sacrificia illa carnalia haberent ex seipsis virtutem expiandi peccatū, sed quia significabant expiationem peccatorum futuram per Christum, cuius participes erant etiam antiqui, protestātes fidem Redemptoris in figuris sacrificiorum. A cultu vero exteriori impediebantur homines per quasdam immunditias corporales, quæ quidem primo considerabantur in hominibus, & consequenter

G etiam in alijs animalibus, & in vestimentis, & domibus, & vasis. In hominibus quidem immunditia reputabatur partim quidē ex ipsis hominibus, partim autem ex contactu rerum immundarum. Ex ipsis autem hominibus immūdum reputabatur omne illud, quod corruptionem aliquam iam habebat, vel erat corruptioni expositum: & ideo quia mors est corruptio quædam, cadauer hominis reputabatur immundum. Similiter etiā quia lepra ex corruptione humorum contingit, qui etiam exterius erumpunt, & alios inficiunt, leprosi etiam reputabantur immundi. Similiter etiam mulieres patientes sanguinis fluxum siue per infirmitatem, siue etiam per naturam, vel

H temporibus menstruis, vel etiam tempore conceptionis: & eadem ratione viri reputabantur immundi, fluxum seminis patientes vel per infirmitatem, vel per pollutionem nocturnā, vel etiam per coitum. Nam omnis humiditas prædictis modis ab homine egrediens, quandam immundam infectionem habet. Inerat etiam hominibus immunditia quędam ex contactu quarumcunque rerum immundarum. Istarum autem immunditiarum erat ratio & literalis, & figuralis. Literalis quidem propter reuerentiā eorum, quæ ad diuinum cultum pertinent, tum quia homines pretiosas res contingere non solent, cum fuerint immundi: tum etiam vt ex raro accessu ad sacra, ea

I magis venerarentur. Cum .n. omnes huiusmodi immunditias raro aliquis cauere possit, contingebat, quod raro poterant homines accedere ad attingendum ea, quæ pertinebant ad diuinum cultum: & sic quando accedebant, cū maiori reuerentia & humilitate mentis accedebant. Erat autem in quibusdam horum ratio literalis, vt homines non reformidarent accedere ad diuinum cultum, quasi refugientes consortium leprosorum, & similium infirmorū, quorum morbus abominabilis erat & contagiosus. In quibusdā etiam ratio erat ad vitandum idolatriæ cultum: quia Gentiles in ritu suorum sacrificiorum vtebantur quandoque & humano sanguine, & semine. Omnes au-

K tem huiusmodi immunditiæ corporales purificabantur, vel per solam aspersionem aquæ: vel quæ maiores erant, per aliquod sacrificium ad expiandum peccatum, ex quo tales infirmitates contingebant. Ratio autem figuralis harum immunditiarum fuit, quia per huiusmodi exteriores immunditias figurabantur diuersa peccata. Nam immunditia cadaueris cuiuscunque significat immunditiam peccati, quod est mors animæ. Immunditia autem lepræ significat immunditiam hæreticæ doctrinæ, tum quia hæretica doctrina contagiosa est, sicut & lepra, tum quia nulla etiam falsa doctrina est, quæ vera falsis non admisceat: sicut etiam in superficie corporis leprosi apparet quædam distinctio quarundam macularum ab alia carne integra.

gra. Per immunditiam autem mulieris sanguifluæ, designatur immunditia idolatriæ, propter immolatitium cruorem. Per immunditiam vero viri seminiflui, designatur immūditia vanæ locutionis, eo quòd semen est verbum Dei. Per immunditiam vero coitus, & mulieris parientis, designatur immunditia peccati originalis. Per immunditiam vero mulieris mēstruatæ, designatur immunditia mentis per voluptates emolliti. Vniuersaliter vero per immunditiam contactus rei immundæ, designatur immunditia consensus in peccatum alterius, secundum illud 2. ad Corinth. 6. Exite de medio eorum, & separamini, & immundum ne tetigeritis. Huiusmodi autē immunditia contactus deriuabatur etiam ad res inanimatas; quicquid enim quocunque modo tangebat immundus, immundum erat. In quo lex attenuauit superstitionem Gentilium, qui non solum per contactum immundi dicebant immunditiam contrahi, sed etiā per collocutionem, aut per aspectum, vt rabbi Moyses dicit de muliere mēstruata. Per hoc autem mystice significabatur id, quod dicitur Sapient. 14. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius. Erat autem & immunditia quædā ipsarū rerum inanimatarū secundum se, sicut erat immunditia lepræ in domo, & in vestimentis. Sicut enim morbus lepræ accidit in hominibus ex humore corrupto putrefaciente carnem & corrumpente, ita etiam propter aliquam corruptionem & excessum humiditatis, vel siccitatis fit quandoque aliqua corrosio in lapidibus domus, vel etiam in vestimentis. Et ideo hanc corruptionem vocabat lex lepram, ex qua domus, vel vestis immunda iudicaretur, tum quia omnis corruptio ad immunditiam pertinebat, vt dictum est: * tum etiam quia circa huiusmodi corruptionem Gentiles deos penates colebant. & ideo lex præcepit huiusmodi domus, in quibus fuerit talis corruptio perseuerās, destrui, & vestes comburi, ad tollendam idolatriæ occasionem. Erat etiam & quædam immunditia vasorum, de qua dicitur Numeri 19. Vas, quod non habuit cooperculum, & ligaturam desuper, immundū erit, cuius immunditiæ causa est: quia in talia vasa de facili poterat aliquid immundū cadere, vnde poterant immundari: erat etiam hoc præceptum ad declinandam idolatriam. Credebant enim idolatræ, quòd si mures, aut lacertæ, vel aliquid huiusmodi, q̄ immolabant idolis, caderent in vasa, vel in aquas, quòd essent dijs gratiosa. Adhuc etiam aliquæ mulierculæ vasa dimittunt discooperta in obsequiū nocturnorum numinum, quæ Ianas vocant. Harum autem immunditiarum ratio est figuralis, quia per lepram domus, significatur immunditia cōgregationis hæreticorum: Per lepram vero in veste linea, significatur peruersitas morum ex amaritudine mētis: Per lepram vero vestis lineæ, significatur peruersitas adulatorum: Per lepram in stamine, significantur vitia animæ: Per lepram vero in subtegmine, significantur peccata carnalia. sicut enim stamen est in subtegmine, ita anima in corpore. Per vas autem, quod non habet cooperculum nec ligaturam, significatur homo qui non habet aliquod velamē taciturnitatis, & qui non constringitur aliqua censura disciplinæ.

In li. Dux errantium.

In istamet Solut.

Ad 5m dicendum, quòd sicut dictum est, * duplex erat immunditia in lege, Vna quidem per aliquam corruptionem mentis, vel corporis: & hæc etiam immunditia maior erat. Alia vero erat immunditia ex solo contactu rei immundæ: & hæc minor erat, & A faciliori ritu expiabatur. Nam immunditia prima expiabatur per sacrificia pro peccato, quia omnis corruptio procedit ex peccato, & peccatum significat: sed secunda immunditia expiabatur per solam aspersionem aquæ cuiusdam, de qua quidem aqua expiationis habetur Numer. 19. Mandatur enim ibi a Domino, quòd accipiant vaccam rufam in memoriam peccati, quod commiserunt in adoratione vituli. Et dicitur vacca magis quàm vitulus, quia sic Dominus synagogam uocare consueuit, secundum illud Oseæ 5. Sicut uacca lasciuiens declinauit Israel. Et hoc forte ideo, quia uaccas in morem Aegyptij coluerunt, secundum illud Oseæ 10. Vaccas Bethauen
B coluerunt. Et in detestationem peccati idolatriæ immolabatur extra castra: & vbicunque sacrificium fiebat pro expiatione multitudinis peccatorum, cremabatur extra castra totum. Et vt significaretur per hoc sacrificium emundari populus ab vniuersitate peccatorū, intingebat sacerdos digitum in sanguine eius, & aspergebat contra fores Sanctuarij septem vicibus, quia septenarius numerus uniuersitatem significat. Et ipsa etiam aspersio sanguinis pertinebat ad detestationem idolatriæ, in qua sanguis immolatitius non effundebatur, sed congregabatur, & circa ipsum homines comedebant in honorem idolorum. Comburebatur autem in igne, uel quia Deus Moysi
C in igne apparuit, & in igne data est lex: uel quia per hoc significabatur, quòd idolatria totaliter erat exstirpanda, & omne quod ad idolatriam pertinebat, sicut uacca, cremabatur cum pelle & carnibus, sanguine & fimo flammæ traditis. Adiungebatur etiam in combustione lignum cedrinum, hyssopus, coccusque bis tinctus, ad significandum, quòd sicut ligna cedrina non de facili putrescunt, & coccus bis tinctus non amittit colorem, & hyssopus retinet etiam odorem postquàm fuerit desiccatus: ita etiam hoc sacrificium erat in conseruationem ipsius populi, & honestatis, & deuotionis ipsius. Vnde dicitur de cineribus uaccæ, vt sint multitudini filiorum Israel in
D custodiam. Vel secundum Iosephum *, quatuor elementa significata sunt. Igni enim apponebatur cedrus, significans terram propter sui terrestreitatem: hyssopus significans aerem propter odorem: coccus significans aquā eadem ratione qua etiam purpura, propter tincturas, quæ ex aquis sumuntur, ut per hoc exprimeretur, quòd illud sacrificium offerebatur Creatori quatuor elementorum. Et quia huiusmodi sacrificium offerebatur pro peccato idolatriæ, in eius detestationem & comburens, & cineres colligens, & ille qui aspergit aquas, in quibus cinis ponebatur, immundi reputabantur: vt per hoc ostenderetur, quòd quicquid quocunque modo ad idola-
E triam pertinet, quasi immundum est abijciendum. Ab hac autem immunditia purificabantur per solam uestimentorum ablutionem. Nec indigebant aqua aspergi propter huiusmodi immunditiam: quia sic esset processus in infinitum. Ille enim qui aspergebat aquam, immundus fiebat: & sic si ipse seipsum aspergeret, immundus remaneret: si autem alius eum aspergeret, ille immundus esset: & similiter ille qui illum aspergeret, & sic in infinitum. Figuralis autem ratio huius sacrificij est, quia per uaccā rufam significatur Christus secundum infirmitatem assumptam, quam femininus sexus designat: sanguinem autem passionis eius designat uaccæ color. Erat autē uacca rufa ætatis integræ: quia omnis operatio Christi est

*Ad 4. arg. præcedens.

Lib. 3. Antiquitatum, cap. 7.

sti est

sti est perfecta, in qua nulla erat macula, nec portauit iugum peccati. Præcipitur autem adduci ad Moysen: quia imputabant ei transgressiooem Mosaicæ legis io violatione Sabbathi. Præcipitur autẽ tradi Eleazaro sacerdoti, qnia Christus occidendus in manus sacerdotum traditus est. Immolatur autem extra castra, quia extram portam Christus passus est. Intingit autem sacerdos digitum in sanguine eius, quia per discretionem, quam digitus significat, mysterium passionis Christi est considerandum, & imitandum. Aspergitur autem contra taberoaculum, per qood syoagoga designatur vel ad condemnationem Iudæorum non credentium, vel ad purificationem credentium. Et hoc septem vicibus, vel propter septem dona Spiritus sācti: vel propter septem dies, in quibus omne tempus intelligitur. Sunt autem omnia quæ ad Christi incarnationem pertinent, igne cremanda, idest, spiritualiter intelligenda: nam per pellem & carnem, exterior Christi operatio significatur: per sanguinem, subtilis & interna virtus exteriora facta vericans: per fimum, lassitudo, sitis, & omnia huiusmodi ad infirmitatem pertioentia. Adduntur autem tria, scilicet cedrus, qood significat altitudinem spei, vel contemplationis: hyssopus, quod significat humilitatem vel fidem: coccus bis tinctus, quod significat geminam charitatem. per hæc enim debemus Christo passo adhærere. Iste autem cinis cōbustionis colligitur a viro mundo, quia reliquiæ passionis peruenerunt ad Gentiles, qui non fuerunt culpabiles in Christi morte. Apponuntur autem cineres in aqua ad expiandum, quia ex passione Christi baptismus sortitur virtutẽ emuodandi peccata. Sacerdos aũt qui immolabat & comburebat vaccam, & ille qui comburebat, & qui colligebat cineres, immūdus erat & etiam qui aspergebat aquam: vel quia Iudæi fuot facti immundi ex occisione Christi, per quam oostra peccata expiantur. & hoc vsque ad vesperum, idest, vsque ad finem mundi, quando reliquiæ Israel conuertentur: vel quia illi qui tractaot sancta, intendentes ad emuodationem aliorum, ipsi etiam aliquas immunditias contrahunt, vt Greg. dicit in pastorali, & hoc vsque ad vesperum, idest, vsque ad finem præsentis vitæ.

De vituli & arietis & hirci sacrificiis. *ad 4. argu. huius art.

AD 6^m dicendum, quòd sicut dictum est,* immūditia quæ ex corruptione proueniebat vel mentis, vel corporis, expiabatur per sacrificia pro peccato. Offerebatur aotem specialia sacrificia pro peccatis singulorom: sed quia aliqui negligentes erant circa expiationem huiusmodi peccatorum & immunditiarum, vel etiam propter ignorantiam ab expiatiooe huiusmodi desistebant, institotum fuit vt semel io anno decima die septimi meosis fieret sacrificium expiationis pro toto populo. Et quia sicut Apostolus dicit ad Hebr. 7. Lex constituit homines sacerdotes infirmitatem habentes, oportebat quòd sacerdos prius offerret pro seipso vitulum pro peccato in commemorationem peccati, quod Aaron fecerat in conflatione vituli aurei: & arietem in holocaustum, per quod significabatur, quod sacerdotis prælatio, quā aries designat, qui est dux gregis, erat ordinaoda ad hooorem Dei. Deinde autem offerebat pro populo duos hircos: quorum vnus immolabatur ad expiandum peccatum multitudinis. Hircus enim animal fętidum est, & de pillis eius fiunt vestimenta pungentia, vt per hoc significaretur fœtor & immunditia aculei peccatorū. Huius autem hirci immolati san-

F guis inferebatur simul etiam cum sanguine vituli in Sancta sanctorum, & aspergebatur ex eo totum Sanctuarium, ad significandum qoòd tabernaculū emūdabatur ab immunditijs filiorum Israel. Corpus vero hirci & vituli, quæ immolata sunt pro peccato, oportebat comburi, ad ostendendum consummationem peccatorum. Non autem in altari, quia ibi nō comburebantur totaliter nisi holocausta: vnde mandatum erat, vt comburerentur extra castra in detestationem peccati. hoc enim fiebat, quandocunque immolabatur sacrificium pro aliqoo graui peccato, vel pro multitudine peccatorū. Alter vero hircus emittebatur in desertum, oon qoidem vt offerretur Dæmonibus, quos colebant Gentiles io desertis, quia

G eis nihil licebat immolari, sed ad significandum effectum illius sacrificij immolati: & ideo sacerdos imponebat manum soper caput eius confitens peccata filiorum Israel, ac si ille hircus deportaret ea in desertum, vbi a bestijs comederetur, quasi portans pœnam pro peccatis populi. Dicebatur aũt portare peccata populi vel quia in eius emissiooe significabatur remissio peccatorum populi: vel qoia colligabatur super caput eius aliqua schedula, vbi erant scripta peccata. Ratio autem figuralis horum erat, quia Christus significatur & per vitulum propter virtutẽ: & per arietem, quia ipse est dux fidelium, & per hir-

H cum propter similitodinem carnis peccati, & ipse Christus est immolatus pro peccatis, & sacerdotum, & populi: quia per eius passionem & maiores, & minores a peccato mundantur. Sanguis aotem vituli & hirci infertur in Sancta per Pootificem; quia per sanguinem passionis Christi patet nobis introitus in regnum cælorum. Comburuntur autem eorum corpora extra castra, quia extra portam Christus passus est, vt Apost. dicit ad Hebr. vlt. Per hircum autem qui emittebatur, potest significari vel ipsa diuinitas Christi, qoæ io solitudioem abijt, homine Christo patiente, non quidem locum mutans, sed virtutem cohibēns: vel sigoificatur concupiscentia mala, quā debemos a oobis abijcere, virtuosos autem motus Domioo immolare. De immunditia uero eorū qui huiusmodi sacrificia comburebant, eadem ratio est, quæ in sacrificio vitulæ rufæ dicta est.*

Ad 5. argu. præcedent. De leprosorum emundatione.

AD 7^m dicendum, quòd per ritum legis leprosus non emundabatur a macula lepræ, sed emundatus ostendebatur. Et hoc significatur Leuit. 14. cum dicitur de Sacerdote. Cum inuenerit lepram esse emūdatam, præcipiet ei qui purificatur. Iam ergo lepra mundata erat: sed purificari dicebatur, inquantum, iudicio sacerdotis restituebatur coosortio hominum, & cultui diuino. Cootiogebat tameo quandoque, vt diuioo miraculo per ritum legis corporalis muodaretur lepra, quando sacerdos decipiebatur in iudicio.

K Huiusmodi aotẽ purificatio leprosi dupliciter fiebat: nam primo iudicabatur esse mundus: secundo autem restituebatur tanquàm mundus consortio hominum & cultui diuino, scilicet post septem dies. In prima aũt purificatione offerebat pro se leprosus mundandus duos passeres viuos, & lignum cedrinum, & uermiculum, & hyssopum, hoc modo vt filo coccioeo ligarentur passer & hyssopus simul cum ligno cedrino: ita scilicet quòd ligoum cedrinum esset quasi manubrium aspersorij: hyssopus vero & passer erant id qood de aspersorio tingebatur io sanguioe alterius passeris immolati io aqois uiuis. Hęc autẽ quatuor offerebat contra quatuor defectus lepræ: nam contra

contra putredinem offerrebatur cedrus, quæ est arbor imputribilis: contra fœtorem, hyssopus quæ est herba odorifera: contra insensibilitaté, passer viuus: contra turpitudinem coloris, vermiculus qui habet viuum * colorem. Passer vero viuus aduolare admittebatur in agrum: quia leprosus restituebatur pristinæ libertati. In octauo vero die admittebatur ad cultum diuinum, & restituebatur consortio hominum. Primo tamen rasis pilis totius corporis & vestimentis, eo quòd lepra pilos corrodit, & vestimenta coinquinat, & fœtida reddit. Et postmodum sacrificiũ offerebant pro delicto eius: quia lepra plerunque inducitur pro peccato. De sanguine aũt sacrificij tingebatur extremum auriculæ eius qui erat mundādus & pollices manus dextræ & pedis: quia in istis partibus primò lepra dignoscit' & sentit'. Adhibebātur & huic ritui tres liquores.s. sanguis contra sanguinis corruptionem: oleum ad designandam sanationem morbi: aqua viua ad emundandum spurcitiam. Figuralis autem ratio erat, quia per duos passeres significantur diuinitas, & humanitas Christi, quorũ vnus scilicet humanitas, immolatur in vase fictili super aquas viuentes: quia per passionem Christi aquæ baptismi consecrantur. Alius autem, scilicet impassibilis diuinitas, viuus remanebat: quia diuinitas mori non potest, vnde & euolabat, quia passione astringi non poterat. Hic autem passer viuus simul cum ligno cedrino & cocco, vermiculo & hyssopo, idest, fide, spe, & charitate, vt supra dictum est * mittitur in aquam ad aspergendum: quia in fide Dei & hominis baptizamur. Lauat autem homo per aquam baptismi & lacrymarum vestimenta sua, idest, opera, & omnes pilos, idest cogitationes. Tingitur autem extremum auriculæ dextræ eius qui mundatur de sanguine & de oleo, vt eius auditum muniat contra corrumpentia verba. Pollices autem manus dextræ & pedis tinguntur, vt sit eius actio sancta. Alia vero quæ ad hanc purificationem pertinent, vel etiam aliarum immunditiarum, non habent aliquid speciale præter alia sacrificia pro peccatis, vel pro delictis.

* Alias vermilium.

* Articu. 4. ad 4.

A D 8^m & 9^m dicendum, quòd sicut populus instituebatur ad cultum Dei per circuncisionem, ita minister per aliquam specialem purificationem, vel consecrationem: vnde & separari ab alijs præcipiuntur, quasi specialiter ad ministeriũ cultus diuini præ alijs deputati. Et totum quod circa eos fiebat in eorum consecratione, vel institutione, ad hoc pertinebat, vt ostenderetur eos habere quandam prærogatiuam puritatis, & virtutis, & dignitatis. Et ideo in institutione ministrorum tria fiebant. primo enim purificabantur: secundo ordinabantur & consecrabantur: tertio applicabantur ad vsum ministerij. Purificabātur quidem communiter omnes per ablutioné aquæ, & per quædam sacrificia. specialiter autem Leuitæ radebant omnes pilos carnis suæ, vt habetur Leuitic. 8. Consecratio uero circa Pontifices & Sacerdotes hoc ordine fiebat. primo enim postquàm abluti erāt, induebantur quibusdam vestimētis specialibus pertinentibus ad designandum dignitatem ipsorum Specialiter autem Pontifex oleo vnctionis in capite vngebatur, vt designaretur, quòd ab ipso diffundebatur potestas consecrandi ad alios, sicut oleum a capite deriuatur ad inferiora, vt habetur in Psalm. 132. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbā, barbam Aaron. Leuitæ vero non habebant aliam cõsecrationem, nisi quòd offerebantur Domino a filijs

A Israel per manus Pontificis, qui orabat pro eis. Minorum vero sacerdotum solæ manus consecrabātur, quæ erant applicādæ ad sacrificia. Et de sanguine animalis immolatitij tingebatur extremũ auriculæ dextræ ipsorum, & pollices pedis aut manus dextræ, vt scilicet essent obedientes legi Dei in oblatione sacrificiorũ, qd significat' in intinctione auris dextræ: & q̃ essent solliciti & prompti in executiõe sacrificiorũ, qd significatur in intinctione pedis & manus dextræ. Aspergebantur etiam ipsi & vestimenta eorum sanguine animalis immolati in memoriam sanguinis agni, per quem fuerunt liberati in Aegypto. Offerebãtur autem in eorum consecratione huiusmodi sacrificia, Vitulus pro peccato, in memoriam remissionis

B peccati Aaron circa conflationem vituli. Aries in holocaustum, in memoriam oblationis Abrahæ, cuius obedientiam Pontifex imitari debebat. Aries etiam consecrationis, qui erat quasi hostia pacifica, in memoriam liberationis de Aegypto p sanguinem agni. Canistrum autem panum, in memoriam mannæ præstiti populo. Pertinebat autẽ ad applicationem ministerij, quod imponebātur super manus eorum, adeps arietis, & torta panis vnius, & armus dexter, vt ostenderetur, quod acciperent potestatem huiusmodi offerendi Domino. Leuitæ vero applicabantur ad ministerium per hoc, q̃ intromittebantur in tabernaculũ

C fœderis, quasi ad ministrandum circa vasa sanctuarij. Figuralis vero horũ ratio erat, quia illi qui sunt consecrãdi ad spũale ministeriũ Christi, debent primo purificari per aquã baptismi & lacrymarũ in fide passionis Chri, quod est expiatiuũ & purgatiuum sacrificiũ. Et debent radere oẽs pilos carnis, idest, oẽs prauas cogitationes. debent etiam ornari virtutibus, & cõsecrari oleo Spũs sancti, & aspersione sanguinis Chri. & sic debent esse intẽti ad exequẽda spũtualia ministeria.

A D 10^m dicendum, q̃ sicut iam dictum est. * intentio legis erat inducere ad reuerentiã diuini cultus. & hoc dupliciter. Vno modo excludẽdo a cultu diuino oẽ id quod poterat esse contemptibile: alio mõ apponendo ad cultum diuinum oẽ illud quod videbatur

D ad honorificẽtiam pertinere. Et si hoc quidem obseruabatur in tabernaculo & vasis ei' & animalibus immolandis, multo magis hoc obseruandũ erat in ipsis ministris. Et ideo ad remouendũ contemptum ministrorum, præceptum fuit vt nõ haberent maculã, vel defectum corporalẽ: quia hmõi homines solent apud alios in contemptu haberi. Propter quod etiam institutum fuit, vt non sparsim ex quolibet genere ad Dei ministerium applicarentur, sed ex certa prosapia sm generis successionẽ, vt ex hoc clariores & nobiliores haberentur. Ad hoc aũt q̃ in reuerẽtia haberent, adhibebatur eis specialis ornatus vestium, & specialis cõsecratio. Et hæc est in cõmuni causa ornatus vestium.

* De ornamentis variis ministrorũ Dei. In solut. ar gu 8. & art. 4. hui' quæstio.

E In speciali autem sciendum est, quòd Pontifex habebat octo ornamenta. Primo enim habebat vestem lineam. Secundo habebat tunicam hyacinthinam, in cuius extremitate versus pedes ponebantur per circuitum tintinabula quædam, & mala punica facta ex hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto. Tertio habebat superhumerale, quod tegebat humeros, & anteriorem partem vsque ad cingulum: quod erat ex auro & hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & bysso retorta: & superhumeros habebat duos onychinos, in quibus erant sculpta nomina filiorum Israel. Quartum erat rationale, ex eadem materia factum, quod erat quadratum, & ponebatur

in pectore, & cuniungebatur superhumerali. Et in hoc rationali erant duodecim lapides pretiosi distincti per quatuor ordines: in quibus etiam sculpta erãt noĩa filiorum Israel, quasi ad designandũ, quòd ferret onos toti⁹ pupuli per hoc, ꝙ habebat nomina eorum in humeris, & ꝙ iugiter debebat de eorum salute cogitare per hoc, ꝙ portabat eos in pectore, quasi in corde habẽs. In quo etiam rationali mandauit Dominus poni doctrinam & veritatem: quia quædam pertinentia ad veritatem iustitiæ & doctrinæ scribebantur in illo rationali. Iudæi tñ fabulantur, ꝙ in rationali erat lapis, qui secũdum diuersos colores mutabatur secundum diuersa, quæ debebãt accidere filijs Israel: & hoc vocant veritatem & doctrinam. Quintum erat baltheus. i. cingulus quidam factus ex prædictis quatuor coloribus. Sextum erat tiara. i. mitra quædam de bysso. Septimum aũt erat lamina aurea, pendens in frõte eius: in qua erat scriptum nomen Domini. Octauum autem erant femoralia linea, vt operirent carnem turpitudinis suę quando accederent ad Sanctuarium, vel ad altare. Ex istis autem octo ornamentis minores sacerdotes habebant quatuor, scilicet, tunicã lineam, femoralia, baltheum, & tiaram. Horum ornamentorum quidam rationem literalem assignant, dicentes, ꝙ in istis ornamẽtis designabatur dispositio orbis terrarum, quasi Pontifex protestaretur se esse ministrum Creatoris mundi. vnde etiam Sap. 18. dicitur, ꝙ in veste Aaron erat descriptus orbis terrarum. Nam femoralia linea figurabant terram, ex qua linum nascitur: balthei circumuolutio significabat Oceanum, qui circũcingit terram. Tunica hyacinthina suo colore significabat aerem, per cuius tintinabula significabantur tonitrua, per mala granata coruscationes. Superhumerale vero significabat sua varietate cælum sydereum: duo onychini duo hemisphęria, vel Solem & Lunã. Duodecim gemmæ in pectore, duodecim signa in Zodiaco, quæ dicebantur posita in rationali: quia in cęlestibus sunt rationes terrenorum, secundum illud Iob. 38. Nunquid nosti ordinem cęli, & ponis rõnem eius in terra? Cidaris aũt vel tiara significabat cęlum empyreum: lamina aurea Deum omnibus præsidentem. Figuralis vero ratio manifesta est. Nam maculæ, vel defectus corporales, a quibus debebant sacerdotes esse immunes, significant diuersa vitia & peccata, quibus debent carere. Prohibetur. n. esse cæcus. i. ne sit ignorans: ne sit claudus. i. instabilis, & ad diuersa se inclinans: ne sit paruo, vel grandi, vel torto naso. i. ne per defectum discretionis, vel in plus, vel in minus excedat, aut etiam aliqua praua exerceat. per nasum. n. discretio designatur, quia est discretiuus odoris. Ne sit fracto pede vel manu. i. ne amittat virtutem bene operandi, vel procedendi in virtutem. Repudiatur etiam si habebat gibbum vel ante, vel retro: per quẽ significatur superfluus amor terrenorũ. Si est lippus, idest, per carnalem affectum eius ingenium obscuratur: cõtingit enim lippitudo ex fluxu humoris. Repudiatur etiam si habeat albuginem in oculo idest, præsumptionem canduris institiæ in sua cogitatione. Repudiatur etiam si habeat iugem scabiem, idest, petulantiam carnis. Et si habuerit impetiginẽ, quę sine dolore corpus occupat, & membrorum decorem fœdat, per quã auaritia designatur. Et etiam si sit herniosus, vel ponderosus, qui scilicet gestat pondus turpitudinis in corde, licet non exerceat in opere. Per ornamenta vero designantur virtutes ministrorum Dei. Sunt autem quatuor, quę sunt necessariæ omnibus ministris, scilicet,

F castitas, quæ significatur per femoralia. Puritas vero vitæ, quæ significatur per lineam tunicam. Moderatio discretionis, quæ significatur per cingulum. Et rectitudo intentionis, quæ significatur per tiaram protegentem caput. Sed præ his Pontifices debent quatuor habere. Primo quidem iugem Dei memoriam in cõtemplatione: & hoc significat lamina aurea habens nomen Dei in fronte. Secundo, quòd supportent infirmitates populi: quod significat superhumerale. Tertio, quòd habeant populum in corde & in visceribus per solicitudinem charitatis: quod significatur per rationale. Quarto, quòd habeant conuersationem cęlestem per opera perfectionis: quod significatur per tu-
G nicam hyacinthinam. Vnde & tunicæ hyacinthinæ adiunguntur in extremitate tintinabula aurea, per quæ significatur doctrina diuinorum, quæ debet cuniũgi cęlesti conuersationi Pontificis. Adiunguntur & mala punica, per quæ significatur unitas fidei & cõcordia in bonis moribus: quia sic coniuncta debet esse eius doctrina, ut p eam fidei & pacis unitas non rumpat.

ARTICVLVS VI.

Vtrum fuerit aliqua rationabilis causa obseruantiarum cæremonialium.

H AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ obseruantiarum cæremonialium nulla fuerit rationabilis causa. Quia ut Apostolus dicit 1. ad Timoth. 4. Omnis creatura Dei est bona, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Inconuenienter igitur prohibiti sunt ab esu quorundam ciborum tanquàm immundorum, ut patet Leuit. 11.

§ 2 Præt. Sicut animalia dantur in cibum hominis, ita etiam & herbæ. unde dicitur Gen. 9. Quasi olera virentia dedi uobis omnem carnem: sed in herbis lex non distinxit aliquas immundas, cum tamen aliquæ illarum sint maxime nociuæ, utputa ueneuosæ. ergo uidetur ꝙ nec de animalibus aliqua debuerint prohiberi tanquàm immunda.

I § 3 Præt. Si materia est immunda, ex qua aliquid generatur. pari ratione videtur ꝙ id quod generatur ex ea, sit immundum: sed ex sanguine generatur caro. cum igitur non oẽs carnes prohiberẽtur tanquàm immundæ, pari ratione nec sanguis debuit prohiberi quasi immundus, aut adeps, qui ex sanguine generatur.

§ 4 Præt. Dñs dicit Matt. 10. eos non esse timẽdos qui occidunt corpus, quia post mortem non habent quid faciant: qđ non esset verum, si in nocumentum homini cederet quid ex eo fieret. multo igitur minus pertinet ad aĩal iã occisum qualiter eius carnes decoquantur. irrationabile igitur uidetur esse qđ dicitur Exod,
K 23. Non coques hœdum in lacte matris suæ.

§ 5 Præt. Ea quæ sunt primitiua in hominibus & animalibus, tanquàm perfectiora præcipiuntur Dño offerri. Incõuenienter igitur præcipit Leuit. 19. Quãdo ingressi fueritis terram, & plãtaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, idest, prima germina, & immunda erunt vobis, nec edetis ex eis.

§ 6 Præt. Vestimentũ extra corpus hoĩs est: non igitur debuerunt quædã specialia vestimenta Iudæis interdici, puta, qđ dr Leuit. 19. Vestem, quæ ex duobus texta est, non indueris. & Deut. 22, Nõ induetur mulier veste virili, & vir non induet veste feminea. & infra: Nõ indueris vestimento, qđ ex lana linoque contextũ est.

§ 7 Præt. Memoria mandatorum Dei non pertinet

ad

ad corpus, sed ad cor. inconuenienter igitur præcipitur Deuteron. 6. quòd ligarent præcepta Dei quasi signum in manu sua, & q scriberentur in limine ostiorum, & quòd per angulos palliorum facerent fimbrias, in quibus ponerent vittas hyacinthinas, in memoriam mandatorum Dei, vt habetur Num. 15.

¶ 8 Præt. Aposto. dicit 1. ad Cor. 6. quòd non est cura Deo de bobus, & per consequens neq; de alijs animalibus irrationalibus. incõuenienter igitur præcipitur Deut. 22. Si ambulaueris p viam, & inueneris nidum auis, nõ tenebis matrem cum filijs. Deut. 25. Non alligabis os bouis triturantis. & Leuit. 19. Iumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus.

¶ 9 Præt. Inter plantas non fiebat discretio mundorũ ab immũdis. ergo multo minus circa culturam plantarum debuit aliqua discretio adhiberi. ergo inconuenienter præcipitur Leuitic. 19. Agrum non seres diuerso semine. & Deuter. 22. Non seres uineam tuam altero semine, & non arabis in boue simul & asino.

¶ 10 Præt. Ea quæ sunt inanimata, maxime videntur hominum potestati esse subiecta. inconuenienter igitur arcetur homo ab argento & auro, ex quibus fabricata sunt idola, & ab alijs quæ in idolorum domibus inueniuntur, præcepto legis, quod habetur Deuteronom. 7. Ridiculum etiam videtur esse præceptum quòd habetur Deuteronom. 23. Vt egestiones humo operirent fodientes in terra.

¶ 11 Præt. Pietas maxime in sacerdotibus requiritur: sed ad pietatem pertinere videtur, quòd aliquis funeribus amicorum intersit. vnde etiam de hoc Tobias laudatur, vt habetur Tob. 1. Similiter etiam quandoque ad pietatem pertinet, quòd aliquis in vxorem accipiat meretricem: quia per hoc eam a peccato & infamia liberat. ergo videtur quòd hæc inconuenienter prohibeantur sacerdotibus. Leuitic. 21.

SED CONTRA est, q dicitur Deut. 18. Tu autẽ a Domino Deo tuo aliter institutus es. ex quo potest accipi, quòd huiusmodi obseruantiæ sunt institutæ a Deo ad quandam specialem illius populi prærogatiuam. non ergo sunt irrationabiles, aut sine causa.

* Art. præc. ad 8.

RESPON. Dicendum, q populus Iudæorum vt supra dictum est,† specialiter erat deputatus ad cultũ diuinum, & inter eos specialiter sacerdotes. & sicut aliæ res quæ applicãtur ad cultum diuinum, aliquam specialitatem debẽt habere, quod pertineat ad honorificentiam diuini cultus: ita etiam & in conuersatione illius populi, & præcipue sacerdotum, debuerunt esse aliqua specialia congruentia ad cultum diuinum vel spiritualem, vel corporalem. Cultus autem legis figurabat mysterium Christi. vnde omnia eorum gesta figurabant ea quæ ad Christum pertinent: secundum illud 1. Cor. 10. Omnia in figuram contingebant illis. & ideo rationes harum obseruantiarum dupliciter assignari possunt. Vno modo secundum congruentiam ad diuinum cultum. Alio modo secundum quod figurant aliquid circa Christianorum vitam.

* De quorũdam animalium & ciborum in veteri lege prohibitione.

* Arti. 5. ad 4. argum.

AD PRIMVM ergo dicendũ, q sicut supra dictũ est,* duplex pollutio, vel immunditia obseruabatur in lege. Vna quidem culpæ, per quam polluebatur anima: alia autem corruptionis cuiusdam, p quam quodammodo inquinatur corpus. Loquẽdo igitur de prima immunditia, nulla genera ciborum immũda sunt, vel hominem inquinare possunt, secundum suam naturam. vnde dicitur Matth. 15. Nõ quod intrat in os, coinquinat hoĩem: sed quæ procedũt de ore, hæc coinquinant hoĩem. & exponit hoc de peccatis. Possunt

A tamen aliqui cibi p accidens inquinare aĩam, inquantum s. contra obedientiam, vel votum, vel ex nimia concupiscentia comeduntur: vel inquantum præbent fomentũ luxuriæ, pp quod aliqui a vino & carnibus abstinent. Secundum aũt corporalem immunditiam, quæ est corruptionis cuiusdam, aliquę animalium carnes immunditiam habent vel quia ex rebus immũdis nutriuntur, sicut porcus, aut immundæ cõuersantur, sicut quædã animalia sub terra habitantia, sicut talpæ, & mures, & alia huiusmodi. vnde etiam quẽdam fœtorem contrahunt: vel quia eorum carnes pp superfluam humiditatem, vel siccitatem corruptos humores in corporibus humanis generant: & iõ prohibitæ

B sunt eis carnes animalium habentium soleas. i. vngulam continuam, non fissam, pp eorum terrestreitatem. & similiter sunt eis prohibitæ carnes animalium habentium multas fissuras in pedibus, quia sunt nimis cholerica & adusta, sicut carnes leonis & hmõi. & eadem ratione prohibitæ sunt eis aues quædã rapaces, quæ sunt nimiæ siccitatis, & quædam aues aquaticæ pp excessum humiditatis. Similiter etiam quidã pisces non habentes pẽnulas & squãmas, vt anguillæ, & huiusmodi pp excessum humiditatis. Sunt autẽ eis concessa ad esum animalia ruminantia, & findentia vngulam: quia habent humores bene digestos, & sunt mediæ complexionis: quia nec sunt nimis humida, qd si-

C gnificãt vngulæ: neq; sunt nimis terrestria, cũ non habeant vngulam continuã, sed fissam. In piscibus ẽt cõcessi sunt eis pisces packciores, quod significatur p hoc, q habẽt squãmas & pennulas: per hoc. n. efficitur tẽperata complexio humida piscium. In auibus ẽt sunt eis concessæ magis temperatæ, sicut gallinæ, perdices, & aliæ hmõi. Alia ratio fuit in detestationem idololatriæ. nam Gentiles & præcipue Aegyptij, inter quos erant nutriti, hmõi animalia prohibita idolis immolabant, vel eis ad maleficia vtebãtur. Animalia vero quę Iudæis sunt concessa ad esum, non comedebãt: sed ea tanquam Deos colebant: vel pp aliam causam ab eis

D abstinebãt, vt supra dictum est.* Tertia ratio est ad tollendam nimiam diligentiam circa cibaria, & ideo conceduntur illa animalia quæ de facili & in promptu haberi possunt. Generaliter tñ prohibitus est eis esus oĩs sanguinis & adipis cuiuslibet animalis: sanguinis quidem tum ad vitandam crudelitatem, vt detestarentur humanum sanguinem effundere, sicut supra dictum est:* tum etiam ad vitandũ idolatriæ ritum: quia eorum consuetudo erat, vt circa sanguinem congregatum adunarentur ad comedẽdum in honorem idolorum, quibus reputabãt sanguinem acceptissimũ esse. & ideo Dominus mandauit, q sanguis effunderetur, & q puluere operiretur. Et pp hoc etiam prohibitum est eis comedere aĩalia suffocata, vel strangulata: quia

* Ar. 3. ad 2.

* Arti. 3. ad 8. argum.

E sanguis eorum non separatur a carne, vel quia in tali morte animalia multũ affliguntur: & Dñs voluit eos a crudelitate prohibere etiam circa animalia bruta, vt per hoc magis recederent a crudelitate hoĩs, habẽtes exercitium pietatis etiam circa bestias. Adipis etiam esus prohibitus est eis, tum quia idololatræ comedebant illum in honorem Deorum suorum: tum etiam quia cremabatur in honorem Dei: tum etiam quia sanguis & adeps non generant bonum nutrimentum, quod pro causa inducit Rabbi * Moyses. Causa aũt prohibitionis esus neruorũ exprimit Gen. 32. vbi dicitur, q non comedunt filij Israel neruum, eo q tetigerit neruum femoris Iacob, & obstupuerit. Figuralis autem ratio horum est: quia per omnia huiusmo-

* In li. Dux errantium.

di ani-

di animalia prohibita designantur aliqua peccata, in F quorum figuram illa animalia prohibebantur. vñ dicit Aug. in lib. contra Fanstum. * Si de porco & agno requiratur, vttunq; natura mundum est: quia omnis creatura Dei bona est. quadā vero significatione agn⁹ mundus, porcus immundus est, tanquā si stultum, & sapientem diceres, vtrunq; hoc verbum natura vocis & literarum & syllabarum ex quibus constat, mundū est: significatione autem vnum est mundum, & aliud immundum. Animal enim qđ ruminat, & vngulā findit, mūdum est significatione: quia fissio vngulæ significat distinctionem duorū testamentorum, vel patris & filij, vel duarum naturarum in Christo, vel discretionem boni & mali. Ruminatio aūt significat meditationem scripturarum, & sanū intellectum earū. Cuicū G que aūt horum alterum deest, spiritualiter immūdus est. Similiter etiam in piscibus, illi qui habēt squāmas & pennulas, significatione mundi sunt: quia per pennulas significatur vita sublimis, vel cōtemplatio: per squāmas aūt significatur aspera vita, quorum vtrunq; necessarium est ad munditiam spūalem. In auibus aūt specialia quædam genera prohibētur. In Aquila enim quæ alte volat, prohibetur superbia. In Gryphe autē, qui equis & hoibus infestus est, crudelitas potentum prohibetur. In Halyeto aūt, qui pascitur minutis auibus, significantur illi qui sunt pauperibus molesti. In Miluo autem, qui maxime insidijs vtitur, designantur H fraudulenti. In Vulture autē, qui sequitur exercitum, expectans comedere cadauera mortuorum, significantur illi qui mortes & seditiones hominum affectant, vt inde lucrentur. Per animalia coruini generis, significantur illi, qui sunt voluptatibus denigrati, vel qui sunt expertes bonę affectiōis: qa Coruus semel emissus ab arca, nō est reuersus. Per Struthionem, qui cum sit auis, volare non pōt: sed semper est circa terram, significātur Deo militantes, & se negotijs sęcularibus implicantes. Nycticorax, quæ nocte acuti est visus, in die aūt non videt, significat eos qui in temporalibus sunt astuti, in spiritualibus hebetes. Larus autem, qui & volat in aere, & natat in aqua, significat eos, qui & circuncisionem & baptismum venerantur: vel signifi- I cat eos, qui per cōtemplationem volare volunt, & tñ viuunt in aquis voluptatum. Accipiter vero, qui deseruit hoībus ad prædam, significat eos qui ministrāt potentibus ad deprædandum pauperes. Per Bubonē, qui in nocte victum quærit, de die aūt latet, significantur luxuriosi, qui occultari quærunt nocturnis operibus quę agunt. Mergulus aūt, cuius natura est, vt sub vndis diutius immoretur, significat gulosos, qui in aquis deliciarum se immergunt. Ibis vero auis est in Aphrica habens longum rostrum, quę serpentibus pascitur, & forte est idē qđ ciconia, & significat inuidos, qui de malis aliorū, quasi de serpentibus reficiuntur. K Cygnus autem est coloris candidi, & longum collum habet, q̃ ex profunditate terræ, vel aquæ cibū trahit, & pōt significare hoīes, qui per exteriorē iustitiæ candorem lucra terrena quærūt. Onocrotalus aūt auis est in partibus Orientis longo rostro, quę in faucibus habet quosdā solliculos, in quibus primo cibum reponit, & post horam in ventrem mittit: & significat auaros, qui immoderata solicitudine necessaria vitæ congregāt. Porphyrio aūt præter modum aliarum auium habet vnum pedem latum ad natandum, alium fissum ad ambulandum: quia & in aqua natat vt anates, & in terra ambulat vt perdices, solo morsu bibit, omnē cibum aqua tingens, & significat eos qui nihil ad alterius arbitriū facere volunt, sed solum quod fuerit tinctum aqua propriæ voluntatis. Per Herodionem, qui vulgariter Falco dr, significātur illi, quorū pedes sunt veloces ad effundendum sanguinē. Charadrion autē, quæ est auis garrula, significat loquaces. Vpupa autē, quæ nidificat in stercoribus, & fœtenti pascitur fimo, & gemitum in cantu simulat, significat tristitiam sęculi, quæ in hominibus immūdis mortem operatur. Per vespertilionem autem quæ circa terram volitat, significantur illi qui sęculari scientia præditi, sola terrena sapiunt. Circa volatilia autem & quadrupedia, illa sola conceduntur eis, quæ posteriora crura habent longiora, vt salire possint: alia vero quæ terræ magis adhærent, prohibentur: quia illi qui abutuntur doctrina quatuor Euangelistarum, vt per eam in altum non subleuentur, immundi reputantur. In sanguine vero & adipe, & nervo intelligitur prohiberi crudelitas, & voluptas, & fortitudo ad peccandum.

Ad 2ᵐ dicendum, q̃ esus plantarum, & aliorum terræ nascentium fuit apud homines etiam ante diluuium: sed esus carnium videtur esse post diluuium introductus. Dicitur enim Genesis octauo. Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem. & hoc ideo, quia esus terrę nascentium magis pertinet ad quādam simplicitatem vitæ: esus autem carnium ad quasdam delicias, & curiositatem viuendi. Sponte enim terra her- H bam germinat, vel cum modico studio huiusmodi terræ nascentia in magna copia procurantur. Oportet autem cum magno studio animalia nutrire, vel etiam capere: & ideo volens Dominus populum suum reducere ad simpliciorem victum, multa in genere animalium eis prohibuit, non autem in genere terrę nascentium: vel etiam quia animalia immolabantur idolis, non autem terrænascentia.

Ad 3ᵐ patet responsio ex dictis.

Ad 4ᵐ dicendum, q̃ etsi hœdus occisus nō sentiat, qualiter carnes eius coquantur: tamen in animo decoquentis ad quandam crudelitatem pertinere videtur, si lac matris quod datum est ei pro nutrimento, adhibeatur ad cōsumptionem carnium ipsius. Vel po- I test dici, quod Gentiles in solemnitatibus idolorum taliter carnes hœdi decoquebant ad immolādum, vel ad comedendum. & ideo Exod. 23. postquàm prædictum fuerat de solemnitatibus celebrandis in lege, subditur, Non coques hœdum in lacte matris suæ. Figuralis autem ratio huius prohibitionis est, quia præfigurabatur quòd Christus qui est hœdus propter similitudinem carnis peccati, non erat a Iudæis coquendus, idest, occidendus in lacte matris, idest, in tempore infantiæ: vel significatur q̃ hœdus .i. peccator nō coquendus in lacte matris .i. nō est blādimijs deliniēdus.

K Ad 5ᵐ dicendum, q̃ Gentiles, fructus primitiuos, quos fortunatos æstimabant, dijs suis offerebant, vel etiam comburebant eos ad quædam magica faciēda. & ideo præceptum est eis, vt fruct⁹ trium primorum annorum immundos reputarent. In tribus enim annis fere omnes arbores terræ illius fructum producunt, quæ scilicet vel seminando, vel inserendo, vel plantando coluntur. Raro autem contingit, quòd ossa fructuum arboris, vel semina latentia seminentur, hæc enim tardius facerēt fructum: sed lex respexit ad id quod frequentius fit. Poma autem quarti anni, tanquam primitiæ mundorum fructuum, Deo offerebantur: quinto autem anno & deinceps comedebantur. Figuralis autem ratio est, quia per hoc præfiguratur, quòd post tres status legis, quorum vnus est ab Abraham,

* Lib. 6. ca. 9. circa princip. tom. 6.

ham usqoe ad Daoid, secundus usque ad traosmigra-
tionem Babylonis, tertius vsque ad Christum, erat
Christus Deo offerēdus, qui est stuctus legis: vel quia
primordia nostrorum operum debent esse nobis su-
specta propter imperfectionem.

Ad 6^m dicendū, quòd sicut dicitur Eccle. 19. Ami
ctus corporis enuntiat de homine. Et ideo voluit Do
minus vt populus eius distingueretur ab alijs popu-
lis non solo signo circuncisionis, quod erat in carne,
sed etiam certa habitus distinctione: & ideo prohibi-
tum fuit eis, ne induerētur vestimento ex lana & lino
cōtexto, & ne mulier indueretur veste virili, aut econ
oerso, propter duo. Primo quidem ad vitandum ido-
latriç cultum. Hmōi enim varijs vestibus ex diuersis
B contextis Gentiles in cultu suorum deorum vteban-
tur, & etiam in cultu Martis mulieres vtebātur armis
virorum: in cultu aūt Veneris econuerso viri vtebant
vestibus mulierum. Alia ratio est ad declinandā luxu-
riam, nam per commistiones varias in vestimētis, ois
inordinata cōmistio coitus excluditur. Quòd aūt mu-
lier induatur veste virili, aut econuerso, incentiuum
est concupiscentiæ, & occasionem libidini præstat. Fi-
guralis autem ratio est, quia in vestimento contexto
ex lana & lino interdicitur cōiunctio simplicitatis &
innocentiæ, quæ figurat per lanā, & subtilitatis & ma
litiæ. quæ figuratur p linum: prohibetur etiam, quòd
mulier non usurpet sibi doctrinam, vel alia virorum
officia, vel ne vir declinet ad mollities mulierum.

Ad 7^m dicendū, q sicut Hiero. dicit super Matth.
* Dn̄s iussit, vt in quatuor angulis palliorū hyacinthi-
nas fimbrias facerent ad populum Israel dignoscendū
ab alijs populis, vnde p hoc se esse Iudæos profiteban
tur: & ideo per aspectum huios signi inducebātur in
memoriā suç legis. Quod aūt dicitur, Ligabis ea in ma
nu tua, & erūt semper ante oculos tuos, Pharisæi ma-
le ioterpretabantur, scribentes in membranis decalo-
gum Muysi, & ligabant in frōte quasi coronam, vt an
te oculos mouerentur: cum tamen intentio Dn̄i man-
dātis fuerit, vt signarētur in manu, idest, in operatio-
ne, & essent ante oculos, idest, in meditatione. In hya-
cinthinis autem vittis, quæ pallijs inserebantur, signi
ficatur cælestis intentio, quæ omnibus operibus no-
stris debet adiungi. Potest tamen dici, q quia populus
ille carnalis erat, & duræ ceruicis, oportuit etiam p hu
iusmodi sensibilia eos ad legis obseruantiam excitari.

* Matt. 23. super illud magnificāt fimbrias su as com. 9.

Ad 8^m dicēdū, q affectus hominis est duplex. Vnus
quidem secundum rationem: alios vero secūdum pas
sionem. Secundum igitur affectum rationis non refert
quid hō circa bruta animalia agat: quia omnia sunt
subiecta eios potestati a Deo, secundum illud Psal. 8.
Omnia subiecisti sub pedibus eius. & secundum hoc
Apost. dicit, q non est cura Deo de bobus: qoia Deus
non requirit ab homine quid circa boues agat, vel cir
ca alia animalia. Quātum vero ad affectom passionis,
mouetur affectus hominis etiam circa alia animalia:
quia enim passio misericordiæ cōsurgit ex afflictioni-
bus aliorum, contingit aotem etiā bruta animalia pœ
nas sentire, potest in homine cōsurgere misericordiæ
affectus etiam circa afflictiones animalium. Proximū
autē est, vt qui exercetur in affectu misericordiæ cir-
ca animalia, magis ex hoc disponatur ad affectum mi
sericordiç circa homines. vnde dicitur Prouer. 12. No
uit iustus animas iumētorum suorum: viscera autem
impiorum crudelia. Et ideo vt Dominos populū Iu-
daicum ad crudelitatē pronum, ad misericordiam re-
uocaret, voluit eos exercere ad misericordiam etiam
A circa bruta animalia, prohibens quædam circa anima
lia fieri, quæ ad crudelitatem quandam pertinere vi-
dentur: & ideo prohibuit ne coqueretur hœdus in la
cte matris, & quòd non alligaretur os boui triturāti,
& quòd nō occideretur mater cum filijs. Quàmuis ēt
dici possit, quòd hæc prohibita sunt eis in detestatio-
nem idolatriæ: nam Aegyptij nefarium reputabant,
vt boues triturantes, de frugibus comederent. Aliqoi
etiam malefici vtebantur matre auis incubāte, & pul-
lis eius simul captis ad fœcūditatem, & fortunam cir-
ca outritionem filiorum: & quia etiam in angorijs re
putabatur hoc esse fortunatū, quod inueniretur ma-
ter incubans filijs. Circa commistionem vero anima-
B lium diuersç speciei, ratio literalis potuit esse triplex.
Voa quidem ad detestationem idolatriæ Aegyptio-
rum, qui diuersis commistionibos vtebantur in serui
tium planetarum, qui secundum diuersas coniunctio
nes habent diuersos effectus, vt super diuersas species
rerum. Alia ratio est ad excludendum cōcubitus con-
tra naturam. Tertia ratio est ad tollendam vniuersali-
ter occasionem concupiscentiæ. Animalia enim diuer
sarum specierum non commiscentur de facili adinui-
cem, nisi hoc per homines procuretur: & in aspe-
ctu coitus animalium excitatur homini concupiscen
tiæ motus. vnde & in traditionibus Iudæorum præce
ptum inuenitur, vt Rabbi Moyses dicit, vt homines
C auertant oculos ab animalibus coeuntibus. Figuralis
autem horum ratio est: quia boui trituranti, idest, prę
dicatori deferenti segetes doctrinæ, non sunt necessa-
ria victus subtrahenda, vt Apostolus dicit primæ ad
Corinth. 9. Matrem etiam non simul debemus tenere
cum filijs, quia in quibusdam retinendi sunt spiritua
les sensus quasi filij, & dimittenda est literalis obser-
uantia quasi mater, sicut in omnibus cæremonijs le-
gis. Probibetur etiam, quòd iumenta, idest, po-
pulares homines non faciamus coire, idest, conion-
ctionem babere cum alterius generis animantibus,
idest, cum Gentibos, vel Iudæis.

Lib. qui dicitur doctor dubiorum. Et i li. Dux erranuum.

Ad 9^m dicendum, quòd omnes ille commistiooes
D in agricultura sunt prohibitæ ad literam, in detestatio
nem idolatriæ: quia Aegyptij in venerationem stella
rum diuersas commistiones faciebāt & in seminibus,
& in animalibus, & in vestibus repræsentantes diuer
sas coniunctiones stellarum. Vel omnes huiusmodi
commistiones variæ prohibentur ad detestationem
coitus contra naturam. Habēt tamen figuralem ratio-
nem: quia quod dicitur, Non seres vineam tuam alte
ro semine, est spiritualiter intelligendum, quòd in Ec-
clesia, quæ est spiritualis vinea, non est seminanda alie
na doctrina: & similiter ager, idest, Ecclesia, non est se
minandus diuerso semine, idest, catholica doctrina, &
hæretica. Non est etiam simul arandum in boue & asi
E no: quia fatuus sapienti in prædicatione nō est socian
dus, quia vnus impedit alium.

Ad 11^m dicendum, q malefici & sacerdotes idolo
rum vtebātur in suis ritibus ossibus, vel carnibus ho
minum mortuorum: & ideo ad exstirpandum idola-
triæ cultum præcepit Dominus, vt sacerdotes mino-
res, qui per tempora certa ministrabāt in Sanctuario,
non inquinarētur in mortibus, nisi valde propinquo-
rum, scilicet patris & matris, & huiusmodi cōiuncta-
rum personarū. Pontifex aūt semper debebat esse para
tus ad ministerium Sanctuarij: & ideo totaliter prohi
bitus erat ei accessus ad mortuos quantumcunq; pro-
pinquos. Præceptum etiam est eis ne ducerēt vxorem
meretricem ac repudiatam, sed virginem, tū propter
reueren-

Deest solutio. 10. arg.

reuerentiam sacerdotum, quorum dignitas quodam modo ex tali coniugio diminui videretur: tum etiam propter filios, quibus esset ad ignominiam turpitudo matris, qd maxime tunc erat vitandum, quando sacerdotij dignitas secundum successionem generis conferebatur. Pręceptum etiam erat eis, vt non raderent caput, nec barbam, nec in carnibus suis facerent incisuram, ad remouendum idolatriæ ritum. Nam sacerdotes Gentilium radebant caput & barbã. vnde dicitur Baruch. 6. Sacerdotes sedent habentes tunicas scissas, & capita, & barbam rasam. Et etiam in cultu idolorũ incidebant se cultris & lanceolis, vt dicitur 3. Regum 18. vnde contraria præcepta sunt sacerdotibus veteris legis. Spiritualis autem ratio horum est, quia sacerdotes omnino debent esse immunes ab operibus mortuis, quę sunt opera peccati: & etiam non debent radere caput, idest, deponere sapientiam, neque deponere barbam, idest, sapientiæ perfectionem, neque etiam scindere vestimenta, aut incidere carnes, vt scilicet vitium schismatis non incurrant.

QVAESTIO CIII.

De duratione præceptorum cæremonialium, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de duratione cæremonialium præceptorum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum præcepta cæremonialia fuerint ante legem.

¶ Secũdo, Vtrum in lege aliquã virtutem habuerint iustificãdi.

¶ Tertio, Vtrũ cessauerint Christo veniente.

¶ Quarto, Vtrũ sit peccatũ mortale obseruare ea post Christũ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum cæremonia legis fuerint ante legem.

¶ *Super Quæstionis centesimæ tertiæ Articulum primũ.*

IN artic. 1. q. 103. nota duo. Primũ in responsione ad 3. q sacerdotium ante legem nõ diuina, sed humana determinatione, dignitas erat primogeniti, vt hinc habeas quam sacrũ fuerit. Secundum in responsione ad quartum, quod author non dicit, quòd nihil fuerit ante legẽ immundum iudicatũm a Deo quãtum ad esum: sed dicit q nõ fuit distinctio animalium immundorum a mũdis tunc a Deo: hoc enim est verũ. Primum autem falsum. quia ad Noe dictũ est Gen. 9. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia, ex cepto quòd carnem cum sanguine nõ comederis, & cœpit hæc obseruantia ante legẽ, sicut circũcisio.

Heb. 7.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ legis fuerint ante legem. Sacrificia enim & holocausta pertinent ad cæremonias veteris legis, vt supra dictum est: * sed sacrificia & holocausta fuerunt ante legem. dicitur enim Genes. 4. quod Cain obtulit de fructibus terræ munera Domino: Abel autem obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipib⁹ eorum. Noe etiam obtulit holocausta Domino, vt dicitur Genes. 8. & Abraham similiter, vt dicitur Genes. 22. ergo cæremoniæ veteris legis fuerunt ante legem.

* q. 102. articu. 3.

¶ 2 Præt. Ad cæremonias sacramentorũ pertinet constructio altaris & eius inunctio: sed ista fuerunt ante legem. legitur enim Genes. 13. quòd Abraham ædificauit altare Domino. & de Iacob dicitur Gen. 28. qd tulit lapidem & erexit in titulum, fundens oleum desuper. ergo cęremoniæ legales fuerunt ante legem.

¶ 3 Præt. Inter sacraméta legalia, primum dicitur fuisse circuncisio: sed circũcisio fuit ante legem, vt patet Gen. 17. similr ẽr sacerdotiũ fuit ante legẽ. dr. n. Gen. 14. quòd Melchisedec erat sacerdos Dei summi. ergo cæremoniæ sacramentorum fuerunt ante legem.

F

¶ 4 Præt. Discretio mũdorum animalium ab immundis pertinet ad cęremonias obseruantiarum, vt supra dictum est: * sed talis distinctio fuit ante legem. dicitur. n. Gen. 7. Ex omnibus mũdis animalibus tolle septena & septena: de animantibus vero immũdis duo & duo. ergo cęremoniæ legales fuerunt ante legem.

* q. 101. ar. ti. 4. & 102 articu. 6.

SED CONTRA est, quod dicitur Deuter. 6. Hæc sunt præcepta & cæremoniæ, quæ mãdauit Dominus Deus noster, vt docerem vos: nõ autem indiguissent,

G super his doceri, si pri⁹ prædictæ cæremoniæ fuissent. ergo cęremonię legis non fuerunt ante legem.

RESPON. Dicendũ, q sicut ex dictis patet, * Cæremonię legis ad duo ordinabantur. s. ad cultum Dei, & ad figurandum Chrm. Quicunque aũt colit Deum, oportet q per aliqua determinata eum colat, quæ ad exteriorem cultũ pertinent. Determinatio aũt diuini cult⁹ pertinet ad cæremonias, sicut etiã determinatio eorũ, per quæ ordinamur ad proximũ, pertinet ad pręcepta iudicialia, vt supra dictũ est. * & ideo sicut inter hoĩes cõiter erant aliqua iudicialia, non tñ ex authoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hoĩum ordinata: ita ẽt erant quædã cæremoniæ, nõ quidem ex

* q. 102. articu. 2.

* q. 99. ar. 4

H authoritate alicuius legis determinatę, sed solum sm voluntatem, & deuotionem hoĩum Deum colẽtium. Sed quia etiam ante legem fuerũt quidam viri præcipui prophetico spiritu pollentes, credẽdum est, q ex instinctu diuino, quasi ex quadam priuata lege, inducerentur ad aliquem certum modum colendi Deum, qui & conueniens esset interiori cultui, & etiam congrueret ad significãdum Christi mysteria, quæ figurabantur etiã per alia eorũ gesta, sm illud 1. ad Cor. 10. Oĩa in figuram contingebant illis. Fuerunt igitur ante legem quædam cæremoniæ, nõ tamen cæremoniæ legis: quia non erant per aliquam legislationẽ institutę.

AD PRIMVM ergo dicendum, q hmõi oblationes

I & sacrificia, & holocausta offerebant antiqui ante legem ex quadam deuotione propriæ volũtatis, sm qd eis videbatur conueniens, vt in rebus quas a Deo acceperãt, quas in reuerentiã diuinã offerrent, protestarentur se colere Deũ, qui est oĩum principiũ & finis.

AD 2^m^ dicendũ, q etiam sacra quædam instituerũt: quia videbatr eis cõueniẽs, vt ĩ reuerẽtiã diuinã essent aliqua loca ab alijs distincta diuino cultui mãcipata.

AD 3^m^ dicendum, quòd sacramentum circuncisionis præcepto diuino fuit statutum ante legem. vnde non potest dici sacramentum legis quasi in lege institutum, sed solum quasi in lege obseruatũ. Et hoc est

K quod Dñs dicit Io. 7. Circuncisio nõ ex Moyse est, sed ex patribus eius. Sacerdotium etiam erat ante legem apud colentes Deum sm humanam determinationẽ, qui hanc dignitatem primogenitis attribuebant.

AD 4^m^ dicendũ, quòd distinctio mundorum animalium, & immundorum non fuit ante legem quantum ad esum, cum dictum sit Gen. 9. Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, sed solum quantũ ad sacrificiorum oblationem: quia de quibusdã determinatis animalibus sacrificia offerebant. Si tñ quantũ ad esum erat aliqua aĩalium discretio, hoc nõ erat quia esus illorum reputaretur illicitus, cũ nulla lege esset prohibit⁹, sed pp abominationem, vel cõsuetudinẽ: sicut & nunc videmus, q aliqua cibaria sunt in aliquibus terris abominabilia, quæ in alijs comedũtur,

¶ Super Quæstionis centesimæ tertiæ Articulum secundum.

IN artic. 2. eiusdem q. difficultas de conuenientia gratiæ in sacramentis nouæ legis relinquatur discutienda inferius in tertia parte, vbi de sacramentis tractabitur, & de circuncisione.

Sup. q. 98. ar. 1. & q6. 100. ar. 12. Et 3. di. 40. artic. 3.

ARTICVLVS II.

Vtrum cæremoniæ veteris legis habebant uirtutem iustificandi tempore legis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi tempore legis. Expiatio enim a peccato, & consecratio hominis, ad iustificationẽ pertinent: sed Exod. 29. dicitur, quòd per aspersionem sanguinis, & inunctionem olei consecrabantur sacerdotes, & vestes eorum. & Leuit. 16. dicitur, quòd sacerdos per aspersionem sanguinis vituli expiabat Sanctuarium ab immunditijs filiorum Israel, & a præuaricationibus eorum atque peccatis. ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi.

¶ 2 Præt. Id per quod homo placet Deo, ad iustitiam pertinet, secundum illud Psal. 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit: sed per cæremonias aliqui Deo placebant, secundum illud Leuit. 10. Quomodo potui placere Domino in cæremonijs mente lugubri? ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutẽ iustificandi.

¶ 3 Præt. Ea quæ sunt diuini cultus, magis pertinent ad animam quàm ad corpus, secundum illud Psal. 18. Lex Domini immaculata, conuertens animas: sed per cæremonias veteris legis mundabatur leprosus, vt dicitur Leuit. 14. ergo multo magis cæremoniæ veteris legis poterant mundare animam iustificando.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Galat. 2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, idest, sine causa: sed hoc est inconueniens. ergo cæremoniæ veteris legis non iustificabãt.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut supra dictum est, * in veteri lege duplex immũditia obseruabatur. Vna quidem spiritualis, quæ est immunditia culpæ: alia vero corporalis, quæ tollebat idoneitatem ad cultum diuinum. sicut leprosus dicebatur immundus, vel ille qui tangebat aliquod morticinium: & sic immunditia nihil aliud erat, quàm irregularitas quædam. Ab hac igitur immũditia cæremoniæ veteris legis habebant virtutem emundandi: quia huiusmodi cæremoniæ erant quædam remedia adhibita ex ordinatione legis ad tollendas prædictas immunditias ex statuto legis inductas. & ideo Apostolus dicit ad Hebr. 9. q̃d sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Et sicut ista immunditia, quę per huiusmodi cæremonias emundabatur, erat magis carnis quàm mentis: ita et ipsæ cæremoniæ, iustitiæ carnis dicuntur ab ipso Apostolo parum supra. Iustitijs, inquit, carnis vsq; ad tempus correctionis impositis. Ab immunditia vero mentis, quæ est immunditia culpæ, non habebant virtutem expiandi: & hoc ideo, quia expiatio a peccatis nunquã fieri potuit, nisi per Christũ, qui tollit peccata mundi, vt dr̃ Io. 1. Et quia mysterium incarnationis & passionis Christi nondũ erat realiter peractum, veteris legis cæremoniæ non poterant in se continere realiter virtutem profluentem a Christo incarnato & passo, sicut continent sacramenta nouæ legis, & iõ non poterant a peccato mundare, sicut Apost. dicit ad Heb. 10. ꝙ impossibile est sanguine taurorum, aut hircorũ auferri peccata. Et hoc est quòd Gal. 4. Apost. vocat ea egena, & infirma elemẽta. infirma quidẽ, quia

*Q. 102. ar. 5. ad 4. præcipue.

A non pñt a peccato mundare: sed hęc infirmitas prouenit ex eo ꝙ sunt egena, idest, eo ꝙ non continent in se gratiã. Poterat tñ mens fidelium tempore legis per fidem coniungi Christo incarnato & passo, & ita ex fide Christi iustificabantur, cuius fidei quædã protestatio erat hmõi cæremoniarum obseruatio, inquantum erãt figura Christi: & iõ pro peccatis offerebant sacrificia quædã in veteri lege, non quia ipsa sacrificia a peccato emundarent, sed quia erant quædam protestationes fidei, quæ a pctõ mundabat. & hoc etiam ipsa lex innuit ex mõ loquẽdi. Dr̃. n. Leu. 4. & 5. ꝙ in oblatione hostiarũ pro pctõ orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei, quasi peccatum dimittatur nõ ex vi sacrificiorũ, sed ex fide & deuotione offerentiũ. Sciendum est tñ, ꝙ B hoc ipsum ꝙ veteris legis cæremoniæ a corporalibus immũditijs expiabãt, erat in figura expiationis a pctĩs quæ fit p Christũ. Sic igitur patet, ꝙ cæremoniæ in statu veteris legis non habebant virtutem iustificandi.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa sanctificatio sacerdotũ, & filiorum eius & vestium ipsorum, vel quorumcunq; aliorum per aspersionem sanguinis, nihil aliud erat, quàm deputatio ad diuinum cultũ, & remotio impedimentorũ ad emundationem carnis: & Apost. dicit in prefigurationẽ illius sanctificationis, qua Iesus p suum sanguinem sanctificauit populum. Hæc ergo expiatio ad remotionem huius- C modi corporalium immunditiarum referenda est, nõ ad remotionem culpæ: vnde etiam Sanctuarium expiari dicitur, quod culpæ subiectum esse non poterat.

AD 2[m] dicendum, ꝙ sacerdotes placebãt Deo in cæremonijs ꝑp obedientiam, & deuotionem, & fidem rei prefiguratę, non autẽ ꝑp ipsas res s̃m se consideratas.

AD 3[m] dicendum, ꝙ cęremonię illę, quæ erant institutę in emundatione leprosi non ordinabãtur ad tollendam immunditiam infirmitatis lepræ, quod patet ex hoc, quòd non adhibebantur huiusmodi cæremoniæ nisi iam emundato. Vnde dicitur Leuit. 14. quòd sacerdos egressus de castris cum inuenerit lepram esse mũdatam, præcipiet ei qui purificatur, vt offerat &c. D Ex quo patet, q̃d sacerdos constituebatur iudex lepræ mundatæ, non autem emundandæ. Adhibebantur autem huiusmodi cæremoniæ ad tollendam immunditiam irregularitatis. Dicunt tñ ꝙ quandoq;, si contingeret sacerdotem errare in iudicando, miraculose leprosus mũdabatur a Deo virtute diuina, non autẽ virtute sacrificiorum: sicut etiam miraculose mulieris adulteræ computrescebat femur bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congesserat, vt habetur Nu. 5.

ARTICVLVS III.

Vtrum cæremoniæ veteris legis cessauerint in aduentu Christi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ veteris legis nõ cessauerint in Christi aduentu. Dicitur enim Baruch. 5. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum: sed ad legem pertinebant legis cæremoniæ, ergo legis cæremoniæ in æternum duraturæ erant.

2. 2. q6. 86. art. 4. ad 1. Et 2. di. 44. q. 2. ar. 1. ad 3. Et 4. di. 1. q. 2. arti. 5. q6. 1. & 2. Et di. 2. q. 1 arti. 4. q. 3. co. Et quol. 2. ar. 8. co. Et Ro. 14.

¶ 2 Præt. Oblatio mundati leprosi ad legis cęremonias pertinebat: sed etiam in Euãgelio præcipitur leproso emũdato, vt huiusmodi oblationes offerat. ergo cæremoniæ veteris legis non cessauerunt Christo veniẽte.

¶ 3 Præt. Manente causa, manet effectus: sed cæremoniæ veteris legis habebant quasdam rationabiles causas, inquantum ordinabantur ad diuinum cul-

tum etiam prǽter hoc, ꝙ ordinabantur in figurá Chři. F ergo cæremonię veteris legis cessare ooo debuerunt.

§ 4 Præt. Circũcisio erat instituta io sigoũ fidei Abrahæ: obseruatio autem sabbathi ad reculẽdum beneficium crearionis, & aliæ solemoitates legis ad recolendom alia beneficia Dei, vt sopra dictũ est: * sed fides Abrahæ est semper imitanda etiam a nobis, & beneficium creatioois, & alia Dei beneficia semper suot recolenda. ergo ad mious circuocisio & solemnitates legis cessare noo debueront.

q. præce. ar. 4. ad 10.

Sed contra est, quod Aposto. dicit ad Col. 2. Nemo vos iudicet io cibo, aut in potu, aut io parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorum. & ad Heb. 8. dicitor, quòd dicẽdo G nouum testamẽtum, veterauit prius: quod autem antiquatur & scenescit, prope interitum est.

Respon. Dicendum, ꝙ omnia præcepta cæremonialia veteris legis ad cultum Dei sunt ordinata, vt supra dictum est. * Exterior autem cultus proportionari debet interiori cultui, qui coosistit io fide, spe, & charitate: vode secundum diuersitatem interioris cultus deboit diuersificari exterior cultus. Potest aũt triplex status distingui ioterioris cultus. Vous quidem, secundum quẽ babetor fides, & spes & de bonis cælestibus, & de his per quæ in cælestia iotroducimur: de vtrisq; qoidem sicut de quibosdã futuris, & talis fuit status fidei, & spei in veteri lege. Alius autem est stat* H interioris cultus, in quo habetur fides, & spes de cælestib* boois, sicut de quibusdã futuris, scilicet de his per qoæ iotrodocimur in cælestia, sicut de præsentib*, vel præteritis, & iste est status nouæ legis. Tertius aũt status est, in qoo vtraq; habentur vt præseotia, & nihil creditur vt absens, oeqoe sperator vt futurum, & iste est status beatorum. In illo ergo statu beatorum nihil erit figorale ad dioinom cultum pertioens, sed solum gratiarum actio, & vox laudis. & ideo dr̃ Apoca. 21. de Ciuitate beatorum. Templum noo vidi in ea: Domious enim Deus omnipotens templum illius est, & Agn*. Pari igitur ratione cæremoniæ primi status, I per quas figurabatur & secundus, & tertius, veoieote secundo statu cessare debuerũt, & aliæ cæremooiæ iodoci, quæ connenirent statui cultus diuini pro tempore illo, in quo bona cælestia sunt futura: beneficia aũt Dei, per quæ ad cęlestia introducimur, sunt præsentia.

q. 101. art. 2 & 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd lex vetus dicitur esse in æternum, secundum moralia qoidẽ simpliciter & absolote, secundũ cærimooialia vero quantum ad veritatem per ea figuratam.

Ad 2m dicendom, ꝙ mysterium redemptionis humani generis completum fuit in passione Christi. vñ tuoc Dominus dixit: Consummatum est, vt habetor Ioao. 19. & ideo tunc totaliter deboeruot cessare lega K lia, quasi iam veritate eorum consummata, in cuius signum in passione Christi velum tẽpli legitur esse scissum, Matth. 27. & ideo ante passiooẽ Christi Christo prædicante, & miracula faciente, currebant simul Lex & Euangelium: quia iam mysteriũ Christi erat inchoatum, sed nondum consummatum. & propter boc mãdauit Christus Dominus ante passiooem leproso, vt legales cæremonias obseruaret.

Ad 3m dicendum, qoòd ratiooes literales cæremonlarum supra assignatæ referuntor ad diuinum cultũ, qoi quidem cultus erat in fide vẽturi: & ideo iam veniente eo qui venturus erat, & cultus ille cessat, & omnes rationes ad bonc cultum ordinatæ.

Ad 4m dicendum, ꝙ fides Abrahæ fuit commendata in hoc, qoòd credidit diuinæ promissioni de futuro semine, in quo benedicerentur omnes geotes: & ideo quandiu hoc erat futurum, oportebat protestari fidem Abrahæ in circuncisione. sed postquã iam hoc est perfectum, oportet idem alio signo declarari. s. baptismo, qui in hoc circuncisioni succedit, fm illud Apost. ad Col. 2. Circuncisi estis circuncisione nõ manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione dñi nostri Iesu Christi, consepolti ei io baptismo. Sabbathum aũt, quod significabar primã creatiooem, mutatur in diem Doounicũ, in qoo cõmemoratur noua creatura incboata in resurrectiooe Christi. Et similiter alijs solemoitatibus veteris legis oouæ solemnitates succedunt: quia beneficia illi populo exhibita significant beneficia nobis concessa p Chřm. Vnde festo Phase succedit festum Passiõis Chři, & Resurrectionis. Festo Pẽtecostes, io quo fuit data lex vetus, succedit festũ Pentecostes, in quo fuit data lex spũs vitę. Festo Neomeniæ succedit festũ btẽ Virgiois, io qua primo apparuit illumioatio Solis .i. Christi p copiam gratiæ. Festo Tubarum succedunt festa Apostolorũ. Festo Expiationis succedunt festa Martyrum & Cõfessorum. Festo Taberoaculorum succedit festom cõlectationis Ecclesiæ. Festo Cœtus atq; collectæ succedit festum Aogelorũ, vel etiam festum oĩum Sanctorum.

Articvlvs IIII.

Vtrum post passionem Christi legalia possint seruari sine peccato mortali.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quòd post passiooem Christi legalia possint sine peccato mortali obseruari. Nõ est enim credeodum, ꝙ Apostoli post acceptum Spiritum sanctum mortaliter peccauerint, eius enim plenitudioe suot induti virtute ex alto, vt dicitur Lucæ vltimo: sed Apostoli post aduentum Spiritus sancti legalia obseruauerunt. dicitur enim Act. 16. quòd Paulus circoncidit Timotheum. & Actuum 21. dicitur, quòd Paulus secũdum consiliom Iacobi, assumptis viris purificat* cum eis intrauit io templum annuntiãs expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoq; eorum oblatio. ergo sine peccato mortali põt post Chři passionem legalia obseruari.

§ 2 Præt. Vitare coosortia Gentilium ad cæremooias legis pertioebat: sed hoc obseruauit primus Pastor Ecclesiæ. dicit enim ad Gala. 2. quòd cum uenissent quidã Antiochiam, subtrahebat & segregabat se Petrus a Gentilibus. ergo absq; peccato post passionem Christi legis cæremoniæ obseruari possunt.

§ 3 Præt. Præcepta Apostolorum non induxeruot homioes ad peccatum: sed ex decreto Apostolorum statutum fuit, ꝙ Gentiles qoædam de cęremonijs legis obseruarent. dicitur enim Act. 15. Visum

Super Quæstionis centesimæ tertiæ Articulum quartum.

In arti. 4. eiusdem 103. q. omisso 3. artic. dubium occurrit circa rationem assignatã in litera, Quare legalia post passionem Christi cessauerunt, sic ꝙ absque mortali peccato seruari non possunt. Videtur autem ꝙ August. & author in ea decepti sunt. nã aut efficaciter cõcludit, aut nõ. si efficax est, ergo duo tãtum tempora distinguenda sunt fm Hieron. s. ante passionẽ & post, vt in corpore articuli, & ex hac ratione distinguitur. Et tenet sequela, quia cũ idem sit iudiciũ fm hanc rationẽ de verbis & factis cæremonialib*, sicut duo tãtũ tẽpora distinguũtur quo ad verba, ita quo ad facta cæremonialia: & sicut post passionẽ Christi immediate peccassent mortaliter Apostoli dicẽtes Iesum Christum nasciturũ, passurum, resurrecturũ, ita exercentes facta profitẽtia ipsum nasciturum, passurũ, resurrecturum, peccabant mortaliter: super hoc quippe vis rationis stat, ꝙ paria sint mentiri verbo & facto. Si autẽ quod

Infr. q. 104. ar. 3. co. Et 2. 2. q. 87. ar. 1. co. post med. & q. 93. ar. 1. & q. 94. art. 3. ad 5. Et 4. dist. 1. q. 2. ar. 5. q. 3. & 4. Et Ro. 14. Et Gal. 2. 3. & 5.

est spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere oneris vobis, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. ergo absque peccato cæremoniæ legales possunt post Christi passionem obseruari.

SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Gala. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit: sed nihil excludit fructum Christi, nisi peccatum mortale. ergo circuncidi, & alias cæremonias obseruare post passionem Christi, est peccatum mortale.

RESPON. Dicendum, quòd omnes cæremoniæ sunt quædam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus. sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis, & in vtraque protestatione si aliquid homo falsum protestatur, peccat mortaliter. Quàmuis autem sit eadem fides quam habemus de Christo, & quam antiqui patres habuerūt, tamen quia ipsi præcesserunt Christum, nos autem sequimur, eadem fides diuersis verbis significatur a nobis, & ab eis. nam ab eis dicebatur: Ecce virgo concipiet & pariet filium, quæ sunt verba futuri temporis. Nos autem idem repræsentamus per verba præteriti temporis dicētes, quòd concepit & peperit. Et similiter cæremoniæ veteris legis significabāt Christum vt nasciturum & passurum, nostra autem sacramenta significāt ipsum vt natum & passum. Sicut igitur peccaret mortaliter, qui nunc suam fidē protestando, diceret Christum nasciturum, quod antiqui pie & veraciter dicebant: ita etiam peccaret mortaliter, siquis nunc cæremonias obseruaret, quas antiqui pie & fideliter obseruabāt. Et hoc est quod* Augustinus dicit contra Faustum, Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quæ illa sacramenta quodammodo personabant; sed annuntiatur quòd natus sit, passus sit, resurrexerit, quæ hæc sacramenta, quæ a Christianis aguntur, iam personant.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd circa hoc diuersimode sensisse videntur Hierony. & Augustin. * Hieronymus enim distinxit duo tempora, vnum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant mortua, quasi non habentia vim obligatoriam, aut expiatiuam pro suo modo, nec etiam mortifera, quia non peccabant ea obseruā-

A tes. Statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum mortua, idest, non habentia virtutem & obligationem: sed etiā mortifera, ita scilicet, quòd peccabant mortaliter quicunque ea obseruabant. vnde dicebat, quòd Apostoli nunquā legalia obseruauerūt post passionem secundū veritatem, sed solum quadam pia simulatione, ne scilicet, scandalizarent Iudæos, & eorum conuersionem impedirēt: quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidē

B ita quòd illos actus secūdum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tanquàm legis cæremonias obseruantes: sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem, nō causa legalis circuncisionis obseruandæ. Sed quia indecens videtur, quòd Apostoli ea occultarent propter scādalum, quæ pertinent ad veritatem vitæ & doctrinæ, & quòd simulatione vterentur in his quæ pertinent ad salutem fidelium: ideo conuenientius * Augusti. distinxit tria tempora. Vnum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua. Aliud autem post tempus Euangelij diuulgati, in quo legalia sunt mortua & mortifera. Tertium autem est

C tempus medium, scilicet a passione Christi vsque ad diuulgationem Euangelij, in quo legalia quidem fuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea obseruare tenebatur. non tamen fuerūt mortifera, quia illi qui conuersi erant ad Christum ex Iudæis, poterant illa legalia licite obseruare, dummodo non sic ponerent spem in eis, quòd ea reputarent sibi necessaria ad salutē, quasi sine legalibus fides Christi non posset. His autem qui conuertebantur ex gentilitate ad Christū, non inerat causa vt ea obseruarent. & ideo Paulus circūcidit Timotheum, qui ex matre Iudæa genitus erat: Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circuncidere noluit. Ideo autem no

D luit Spiritus sanctus, vt statim inhiberetur his, qui ex Iudæis conuertebantur, obseruatio legalium, sicut inhibebatur his, qui ex Gentilibus cōuertebantur, gentilitatis ritus, vt quædam differentia ostenderetur inter hos ritus. Nam gētilitatis ritus repudiabatur tanquàm omnino illicitus, & a Deo semper prohibitus. Ritus aūt legis cessabat tāquàm impletus per Christi passionem, vtpote a Deo in figurā Christi institutus.

AD 2^m dicendum, quòd secūdum * Hieron. Petrus simulatorie se a Gentilibus subtrahebat, vt vitaret Iudæorum scandalum, quorum erat Apostolus. vnde in hoc nullo modo peccauit: sed Paulus eum similiter simulatorie reprehendit, vt vitaret scandalum Genti-

E lium, quorum erat Apostolus. Sed * Augusti. hoc improbat, quia Paulus in canonica scriptura, scilicet Gal. 2. in qua nefas est credere aliquid falsum esse, dicit quòd Petrus reprehensibilis erat. vnde verū est quòd Petrus peccauit, & Paulus vere eum non simulatorie reprehendit. Non autē peccauit Petrus in hoc, quòd ad tempus legalia obseruabat, quia hoc sibi licebat tanquàm ex Iudæis conuerso: sed peccabat in hoc, quòd circa legalium obseruantiam nimiam diligentiā adhibebat, ne scandalizaret Iudæos, ita quòd ex hoc sequebatur Gentilium scandalum.

AD 3^m dicendum, quòd quidam dixerunt quòd illa prohibitio Apostolorum non est intelligenda ad literam, sed secundū spiritualem intellectum, vt scilicet

Epist. 19. tom. 2.

Loco citato ad 1. argu.

In Epist. 19 tom. 2.

quod deduximus non admittitur, quia cōtradicit tribus temporibus in responsione ad primū ab August. positis, sequitur quòd ratio efficax non sit ad cōcludendum, quòd legalia seruari non possent absque peccato mortali, quod tamen in corpore articu. concluditur. nō magis namq; ē mendaciū dicere nūc Christum nasciturū, passurum, resurrecturū, ascēsurū, & Spūs sancti legem daturum, quam post Pēteccosten tempore Apostolorum. ¶ Ad hæc dicitur, quòd quia non solum ex August. & authoris, sed Ecclesiæ authoritate distinctionem trium temporum, & rationem in litera allatam, & conclusionem, vt in concilio Florentino sub Euge. 4. patet, habem⁹: ideo vtranq; saluare oportet. Dicendum est ergo, quòd ratio illa de mēdacio, verbo, vel facto efficax est, & cōcludit quòd cęremonialia absolute & simpliciter non potuerunt post Christum immediate obseruari absque mendacio pernicioso, & propterea hodie seruari nō possunt, nec tunc seruari potuerunt absolute: quoniam absolute seruata seruantur vt viua & necessaria ad salutem ex lege veteri, quòd post Christum nunquàm licuit. Quare autem quodam tempore tantum, scilicet vsque ad diuulgationem Euāgelij, licuerit seruare eadem vt mortua, est quia vsq; ad tumulum tantū mortua persona, vt mortua tamen custoditur. Vnde Spiritus sancti authoritate, vt in litera dicitur, quasi dispētatiue cōcessum est tēpus non mētiendi facto, quia non est cōcessum vt vterētur eis vt viuis, sic enim profitentur Christū nasciturū, passurum &c. sed deferendi mortuam synagogā matrem cū honore ad tumulū. tunc quippe tumulata est, quando Euangelium est diuulgatum. Propter quòd nūc nec vt viua propter mendacium, nec vt mortua propter sepulturā, iam seruari possunt cæremonialia illa absq; peccato mortali. Et sic patet omnis consonare.

¶ In responsione ad tertium scito, quòd in eodem Florentino Concilio canonizata est quasi ad verbum hæc doctrina.

Lib. 19. c. 16 a med. illi⁹ tom. 6.

*In Episto. qua incipit Tres simul Epist. tom. 3. inter opa Hier. Et in Epist. de Petro reprehen. & Augu. ad Hieron. Epistola 19.

in prohibitione sanguinis intelligatur prohibitio homicidij, in prohibitione suffocati intelligatur prohibitio violétiæ & rapinæ, in prohibitione immolatorum intelligunt prohibitio idolatriæ: fornicatio aũt prohibetur tanquàm p se malum. & hanc opinioné accipiũt ex quibusdã glosis, quæ hmõi præcepta mystice exponũt. Sed quia homicidium & rapina etiam apud Gentiles reputabant illicita, non oportuisset sup hoc speciale mandatum dari his, qui erant ex gentilitate conuersi ad Christum. Vnde alij dicũt, q ad literam illa comestibilia fuerunt prohibita, non pp obseruantiam legalium, sed pp gulam comprimédam. Vnde dicit Hierony. * super illud Ezech. 44. Oẽ morticiniũ &c. Condemnat sacerdotes, qui in cibis, & cæteris hmõi, hæc cupiditate gulæ non custodiunt. Sed quia sunt quædã cibaria magis delicata ad gulam prouocantia, non vr ratio quare fuerunt hæc magis q̃ alia prohibita. Er iõ dicendum secundum tertiam opinionem, quòd ad literam ista sunt prohibita non ad obseruandum cęremonias legis, sed ad hoc, q posset coalescere vnio Gentilium & Iudæorum insimul habitantium. Iudæis.n. propter antiquam consuetudinem, sanguis & suffocatum erãt abominabilia. Comestio autem immolatorum simulacris poterat in Iudæis aggenerare circa Gẽtiles suspicionem reditus ad idolatriam: & ideo illa fuerunt prohibita pro tpe illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnũ Gentiles & Iudæos. Procedéte aũt tépore, cessante causa cessat effectus, manifestata Euangelicæ doctrinæ veritate, in qua Dñs docet, q nihil quod per os intrat, coinquinat hominem, vt dicitur Matth. 15. Et q nihil est reiciẽdum, quod cum gratiarum actione percipit, vt 1. ad Timoth. 4. dicitur. Fornicatio auté prohibetur specialiter, quia Gentiles non reputabant eam esse peccatum.

* Circa fin. commentarij ad c. 44. tom. 5.

QVAESTIO CIIII.

De præceptis iudicialibus in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER cõsiderandum est de præceptis iudicialibus. Et primo, considerandum est de ipsis in communi. Secundo, de rationibus eorum.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, Quæ sunt iudicialia præcepta.
¶ Secũdo, Vtrum sint figuralia.
¶ Tertio, De duratione eorum.
¶ Quarto, De distinctione eorum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ratio præceptorum iudicialium consistat in hoc, quòd sunt ordinantia ad proximum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q ratio præceptorum iudicialium non consistat in hoc, q sunt ordinantia ad proximũ. Iudicialia enim præcepta a iu-

F dicio dicũtur: sed multa sunt alia, quibus homo ad proximum ordinatur, quæ non pertinent ad ordinationem iudiciorũ. nõ ergo præcepta iudicialia dicuntur, quibus homo ordinatur ad proximum.

¶ 2 Præt. Præcepta iudicialia a moralibus distinguũtur, vt * supra dictum est: sed multa præcepta moralia sunt, quib* homo ordinatur ad proximum, sicut patet in septé præceptis secundæ tabulæ. non ergo præcepta iudicialia dicuntur ex

G hoc, q ad proximum ordinant.

¶ 3 Præt. Sicut se habent præcepta cęremonialia ad Deũ, ita se habent iudicialia præcepta ad proximum, vt * supra dictum: sed inter præcepta cæremonialia sunt quædam quæ pertinent ad seipsum, sicut obseruantiæ ciborum & vestimentorum, de quibus * supra dictum est. ergo præcepta iudicialia non ex hoc dicuntur, quòd ordinent hominem ad proximum.

* q. 99. art. 4.
* q. 99. art. 4. & q. 101. articu. 1.
* q. 102. ar. 6.

SED CONTRA est, quod dici-

H tur Ezechie. 18. inter cętera bona opera viri iusti: Si iudiciũ verum fecerit inter virũ & virum: sed iudicialia præcepta a iudicio dicuntur. ergo præcepta iudicialia videntur dici illa, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem.

RESPON. Dicendum, q sicut ex * supradictis patet, præceptorum cuiuscũq; legis quędã habent vim obligandi ex ipso dictamine rõnis, quia naturalis rõ dictat hoc esse debitũ fieri, vel vitari: & hmõi pręcepta dñr moralia, eo q a ratione dñr mores humani. Alia vero præcepta sunt, quę non habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis, quia .s. in se considerata non habẽt

I absolute rõnem debiti, vel indebiti, sed hẽnt vim obligandi ex aliqua institutione diuina, vel humana: & hmõi sunt determinationes quędã moralium præceptorum. Si igitur determinentur moralia præcepta p institutionem diuinã in his, per quæ ordinatur hõ ad Deum, talia dicentur pręcepta cæremonialia. Si aũt in his quæ pertinent ad ordinationem hoĩum adinuicẽ, talia dicentur præcepta iudicialia. In duobus ergo cõsistit rõ iudicialium pręceptorum .s. vt pertineant ad ordinationem hominũ adinuicem: & vt non habeãt vim obligandi ex sola ratione, sed ex institutione.

* q. 95. art. 2. Et q. 99. ar. 3. & 4.

AD PRIMVM ergo dicendum, q iudicia exercen-

K tur officio aliquorum principum, qui habent potestaté iudicandi. Ad principem auté pertinet non solũ ordinare de his quæ veniunt in litigiũ, sed etiam de voluntarijs contractibus, qui inter hoĩes fiunt, & de oĩbus pertinẽtibus ad populi cõitatem & regimen. Vñ de præcepta iudicialia non solum sunt illa, quæ pertinent ad lites iudiciorum, sed etiam quæcunque pertinẽt ad ordinationem hominum adinuicem, quæ subest ordinationi principis tanquàm supremi iudicis.

AD 2ᵐ dicẽdum, quòd ratio illa procedit de præceptis ordinantibus ad proximum, quæ habent vim obligandi ex solo dictamine rationis.

AD 3ᵐ dicendum, quòd etiam in his quæ ordinãt ad Deum, quædam sunt moralia, quæ ipsa rõ fide informata dictat, sicut Deum esse amandum, & colendum

¶ *Super Quæstionem centesimã quartam.*

IN q. 104. nihil scribendum occurrit, nisi q duo specialiter aduertas. Primũ est, quare oĩa illius populi erant figuralia. Assignatur nãq; in 2. art. ad secũdum pro causa, quia Christus ex populo illo erat nascitur*, idest, quia status illius populi erat pp Christum venturũ ex eo, consequẽs est vt verbis & factis prænunciarent Christum, & pertinẽtia ad ipsum: & hoc ex diuina institutione, cuius solius est facere, q facta totius populi sint in figurã. Secundum est, q differentia inter cæremonialia, & iudicialia in figurãdu, non consistit in hoc, q cęremonialia sint per se primo instituta ad figurandũ, & iudicialia sint instituta ad figurandũ per se secundo. hoc enim non dicitur in litera. Et si cõcederetur, non possent hodie a quocunq; pręcipi principe, sicut nec cæremonialia, quoniam per se, licet secundo haberẽt annexam significationem Christi venturi: sed consistit in hoc, q cæremonialia vt sic per se primo .i. secundum primariam intentionem Dei instituentis, figurant Christum venturum: iudicialia vero vt sic, nec per se primo, nec per se secundo conueniunt rationem figuræ, sed ex consequenti .i. per accidens, inquãtum .s. data sunt populo, cuius totus status erat figuratiuus. Si enim omnia in figuram contingebant illis, cum siquidem ista iudicialia sint pars vna omniũ contingentium illis, oportet etiam ista ex consequenti esse figuralia. Et propterea possunt hæc statui, & seruari.

¶ Et sic intellige 2. & 3. articulos.

Sup. q. 99. art. 4. & locis ibi inductis.

dum. Quędam vero sunt cæremonialia, quæ non habent vim obligationis, nisi ex institutione diuina. Ad Deum aũt ptinẽt non solũ sacrificia oblata Deo, sed etiam quęcunq; pertinent ad idoneitatem offerentiũ, & Deum colentium. Hoĩes enim ordinãtur in Deum sicut in finem, & iõ ad cultum Dei pertinet, & p consequẽs ad cæremonialia præcepta, quòd homo habeat quandam idoneitatem respectu cultus diuini: sed homo non ordinatur ad proximũ sicut in finem, vt oporteat eum disponi in seipso in ordine ad proximum. Hæc enim est comparatio seruorum ad dominos, q id quod sunt, dominorum sunt, secundum * Philosoph. in 1. Poli. & ideo non sunt aliqua præcepta iudicialia ordinãtia hoĩem in seipso, sed omnia talia sunt moralia: quia ratio, quę est principium moralium, se habet in hoĩe respectu eorum quę ad ipsum pertinent, sicut princeps, vel iudex in ciuitate. Sciẽdum tñ, ꝙ quia ordo hoĩs ad proximum magis subiacet rationi, quàm ordo hominis ad Deum, plura præcepta moralia inueniuntur, per quæ ordinatur homo ad proximũ, quàm per quæ ordinatur hõ ad Deum: & propter hoc etiam oportuit plura esse cæremonialia in lege, q̃ iudicialia.

* Cap. 3. paru ante me.

B

ARTICVLVS II.

Vtrum præcepta iudicialia aliquid figurent.

Infra art. 3. cor. Et 2. 2. q. 87. art. 1. corp.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ præcepta iudicialia non figurent aliquid. Hoc n. videtur esse proprium cæremonialium præceptorum, ꝙ sint in figuram alicuius rei instituta. si igitur et pręcepta iudicialia aliquid figurent, non erit differentia inter iudicialia & cæremonialia præcepta.

¶ 2 Præt. Sicuti illi populo Iudæorum data sunt quædam iudicialia præcepta, ita etiam alijs populis gentilium: sed iudicialia præcepta aliorũ populorũ nõ figurant aliquid, sed ordinant quid fieri debeat. ergo vr̃ ꝙ neq; præcepta iudicialia veteris legis aliqd figurarẽt.

¶ 3 Præt. Ea quæ ad cultum diuinum pertinent, figuris quibusdam tradi oportuit, quia ea quæ Dei sunt, supra nostram rationem sunt, vt * supra dictum est: sed ea quæ sunt proximorum, non excedũt rationem nostram. ergo per iudicialia, quæ ad proximum nos ordinant, non oportuit aliquid figurari.

q. 101. ar. 2. ad 2. pręcipue.

C

D

SED CONTRA est, quod Exod. 21. iudicialia præcepta allegorice, & moraliter exponuntur.

RESPON. Dicendum, ꝙ dupliciter contingit aliquod præceptum esse figurale. Vno modo, primo & per se, quia scilicet principaliter est institutum ad aliquid figurandum, & hoc modo præcepta cæremonialia sunt figuralia; ad hoc enim sunt instituta, vt aliqd figurent pertinens ad cultũ Dei, & ad mysterium Christi. Quędam vero præcepta sunt figuralia non primo & per se, sed ex consequẽti, & hoc modo præcepta iudicialia veteris legis sunt figuralia: non enim sunt instituta ad aliquid figurandum, sed ad ordinãdum statum illius populi secundum iustitiam & æquitatem: sed ex consequenti aliquid figurabant inquantum. s. totus status illius populi, qui per huiusmodi præcepta disponebatur, figuralis erat, secundum illud 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis.

E

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd præcepta cæremonialia alio modo sunt figuralia quàm iudicialia, vt * dictum est.

In corp. ar.

AD 2m dicendum, ꝙ populus Iudęorum ad hoc electus erat à Deo, ꝙ ex eo Christus nasceretur: & ideo oportuit totum illius populi statũ esse propheticum,

A & figuralem, vt * Augu. dicit contra Faustum: & propter hoc etiã iudicialia illi populo tradita magis sunt figuralia, q̃ iudicia alijs populis tradita: sicut etiã bella & gesta illius populi exponuntur mystice, non autẽ bella, vel gesta Assyriorũ, vel Romanorum, quàmuis longe clariora secundum homines fuerint.

Lib. 22. ca. 24. in prin. tom. 6.

AD 3m dicendum, ꝙ ordo ad proximũ in populo illo secundum se consideratus, peruius erat rationi: sed secundum quod referebatur ad cultum Dei, superabat rationem, & ex hac parte erat figuralis.

ARTICVLVS III.

Vtrum præcepta iudicialia veteris legis perpetuam obligationem habeant.

Infra q. 108 art. 1. corp. & art. 2. co. & ad 4. Et 2. 2. q. 62. art. 3. ad 1. & q. 81. art. 1. co. Et 4. di. 15. q. 1. art. 5. q. 2. ad 5. Et quol. 2. ar. 8. cor. & quol. 4. art. 13. co. Et Heb. 7. lect. 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta iudicialia veteris legis perpetuã obligationem habeãt. Præcepta enim iudicialia pertinent ad virtutem iustitiæ, nam iudicium dr̃ iustitiæ executio: iustitia aũt est perpetua & immortalis, vt dr̃ Sap. 1. ergo obligatio præceptorũ iudicialiũ est perpetua.

¶ 2 Præt. Institutio diuina est stabilior, quàm institutio humana: sed præcepta iudicialia humanarum legum habent perpetuam obligationem. ergo multo magis præcepta iudicialia legis diuinæ.

¶ 3 Præt. Aposto. dicit ad Hebr. 7. quòd reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ipsius, & inutilitatem: quod quidem verum est de mandato cæremoniali, quod non poterat facere perfectum iuxta conscientiam seruientem, solummodo in cibis, & in potibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, vt Apostolus dicit ad Hebr. 9. sed præcepta iudicialia erant vtilia, & efficacia ad id, ad quod ordinabãtur. s. ad iustitiam & æquitatem inter homines constituendam. ergo præcepta iudicialia veteris legis nõ reprobantur, sed adhuc efficaciam habent.

SED CONTRA est, quod Aposto. dicit ad Heb. 7. quòd translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat: sed sacerdotium est translatum ab Aaron ad Christum. ergo etiam & tota lex est translata. non ergo iudicialia præcepta adhuc obligationem habẽt.

RESPON. Dicẽdum, ꝙ iudicialia præcepta non habuerunt perpetuã obligationẽ, sed sunt euacuata p aduentum Christi, aliter tñ quàm cæremonialia. nã cæremonialia adeo sunt euacuata, vt non solum sint mortua, sed etiam mortifera obseruantibus post Christũ, maxime post Euangelium diuulgatum. Pręcepta autẽ iudicialia sunt quidem mortua, quia nõ habent vim obligandi, non tamen sunt mortifera: quia si quis princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, non peccaret, nisi forte hoc modo obseruarentur, vel obseruari mandarentur, tanquã habentia vim obligandi ex veteris legis institutione. talis enim intentio obseruandi esset mortifera, & huius differentiæ ratio potest accipi ex pręmissis. * Dictum est enim quòd præcepta cæremonialia sunt figuralia primo & per se, tanquàm instituta principaliter ad figurandũ Christi mysteria vt futura: & ideo ipsa obseruatio eorum præiudicat fidei veritati, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendũ statũ illius populi, qui ordinabatur ad Christum: & ideo mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia pręcepta obligationem amiserunt. Lex enim fuit pædagogus ducens ad Christũ, vt dicit ad Gal. 3. Quia tamen huiusmodi iudicialia præ-

Art. præce.

cepta non ordinātur ad figurandum, sed ad aliquid fiendum, ipsa eorum obseruatio absolute non præiudicat fidei veritati: sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis præiudicat veritati fidei: quia per hoc haberetur, quòd status prioris populi adhuc duraret, & quòd Christus oondum venisset.

Ad primvm ergo dicēdum, quòd iustitia quidem perpetuo est obseruāda: sed determinatio eorum quæ sunt iusta s̄m institutionē humanā, vel diuinam, oportet ꝙ varietur secūdum diuersum hominū statū.

Ad 2^m dicendum, quòd præcepta iudicialia ab hominibus instituta habent perpetuam obligationem manente illo statu regiminis: sed si ciuitas, vel gens ad aliud regimen deueniat, oportet leges mutari. Nō G enim eædem leges conueniunt in democratia, quæ est potestas populi, & in oligarchia, quę est p̄tās diuitum, vt patet p * Philo. in sua Politica: & ideo etiā mutato statu illi^s p̄pli, oportuit p̄cepta iudicialia mutari. (* Lib. 3. c. 5. 6. & 19. 10. 5.)

Ad 3^m dicendum, ꝙ illa præcepta iudicialia disponebant populum ad iustitiam & æquitatem secundū quod conueniebat illi statui: sed post Christum, statū illius populi oportuit mutari, vt iam in Christo non esset discretio Gētilis & Iudæi, sicut antea erat: & propter hoc oportuit etiam præcepta iudicialia mutari.

Articvlvs iiii.

Vtrum præcepta iudicialia possint habere aliquam certam diuisionem.

Ad qvartvm sic proceditur. Videt ꝙ præcepta iudicialia nō possint habere aliquam certam diuisionē. Præcepta enim iudicialia ordinant homines adinuicem: sed ea quæ inter homines ordinari oportet in vsum eorum venientia, nō cadunt sub certa distinctione, cum sint infinita. ergo præcepta iudicialia non possunt habere certam distinctionem.

¶ 2 Præt. Præcepta iudicialia sunt determinationes moralium: sed moralia præcepta non videtur habere aliquam distinctionem, nisi secundum quod reducuntur ad præcepta decalogi. ergo præcepta iudicialia nō I habent aliquam certam distinctionem.

¶ 3 Præt. Præcepta cærimonialia, quia certam distinctionem habēt, eorū distinctio in lege innuitur, dum quædā vocantur sacrificia, quędā obseruantię: sed nulla distinctio innuit in lege præceptorum iudicialium. ergo videtur ꝙ non habeant certam distinctionem.

Sed contra. Vbi est ordo, oportet quòd sit distinctio: sed ratio ordinis maxime pertinet ad præcepta iudicialia, per quæ populus ille ordinabatur. ergo maxime debent habere distinctionem certam.

Respon. Dicendum, ꝙ cum lex sit quasi quædā ars humanæ vitæ instituendæ, vel ordinandæ, sicut in vnaquaq; arte est certa distinctio regularum artis: K ita oportet in qualibet lege esse certā distinctionē præceptorum, aliter enim ipsa cōfusio vtilitatem legis auferret. & ideo dicendum est ꝙ præcepta iudicialia veteris legis, per quę hoīes adinuicem ordinabantur, distinctionem habent secundum distinctionem ordinationis humanæ. Quadruplex autē ordo in aliquo populo inueniri pōt. Vnus quidē principum populi ad subditos: alius aūt subditorum adinuicem: tertius autē eorum q sunt de populo ad extraneos: quartus autē ad domesticos, sicut patris ad filium, vxoris ad virū, & dn̄i ad seruum. & s̄m istos quatuor ordines distingui possunt præcepta iudicialia veteris legis. Danť aūt quædam præcepta de institutione principum, & F officio eorū, & de reuerentia eis exhibenda: & hæc est vna pars iudicialiū præceptorum. Dantur etiā quędā præcepta pertinētia ad conciues adinuicē, puta, circa emptiones & vēditiones, & iudicia & pœnas: & hæc est secunda pars iudicialium præceptorū. Dantur etiā quædā præcepta pertinentia ad extraneos, puta, de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorū & aduenarū: & hæc est tertia pars iudicialiū pręceptorum. Danť etiam in lege quędā præcepta pertinentia ad domesticā conuersationē, sicut de seruis, & vxoribus, & filijs: & hæc est quarta pars iudicialium præceptorū.

Ad primvm ergo dicendum, ꝙ ea quæ pertinent ad ordinationem hoium adinuicem, sunt quidem numero infinita, sed tñ reduci pn̄t ad aliqua certa s̄m differentiam ordinationis humanæ, vt * dictum est. (* In cor. ar.)

Ad 2^m dicēdum, quòd præcepta decalogi sunt prima in genere moralium, vt * supra dictum est: & ideo conuenienter alia præcepta moralia secundum ea distinguuntur. Sed præcepta iudicialia & cæremonialia habent aliam rationem obligationis, non quidem ex ratione naturali, sed ex sola institutione: & ideo distinctionis eorum alia est ratio. (* q. 100. articu. 3.)

Ad 3^m dicendum, quòd ex ipsis rebus, quæ per præcepta iudicialia ordinantur in lege, innuit les distinctionem iudicialium præceptorum.

H

QVAESTIO CV.

De ratione iudicialium præceptorum in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerādum est de ratione iudicialiū præceptorum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, De ratione præceptorū iudicialium, quæ pertinent ad principes.

¶ Secūdo, De his quę pertinēt ad conuictum hoium adinuicem.

¶ Tertio, De his quæ pertinent ad extraneos.

¶ Quarto, De his quæ pertinent ad domesticā conuersationem.

¶ Super Quæstionem centesimā quintā.

In q. 105. hoc solū scribendum occurrit, quòd tam ex lege veteri, quàm ex authoritate Arist. & authoris apparet, ꝙ non irrationabiliter ordinaretur, ꝙ tam Ecclesia, quàm quicunque alius, nō possit vltra tātum agri in ciuitatis territorio, vt proprium habere: sed donatū vel successione, vel quo modolibet aliter obueniens, plus quilibet teneref vēdere, ne possessiōes ad paucos deuenīāt: vt hoc videtur pluribus in locis accidere.

Articvlvs primvs.

Vtrum conuenienter lex uetus de principibus ordinauerit.

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter lex vetus de principibus ordinauerit: Quia, vt * Philosophus dicit in 3. Politic. ordinatio populi præcipue dependet ex maximo principatu: sed in legē non inuenitur qualiter debeat institui supremus princeps: inuenitur autem de inferioribus principibus, primo quidem Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes &c. & Numeri 11. Cōgrega mihi 70. viros de senioribus Israel. & Deuter. 1. Date ex vobis viros sapientes, & gnaros &c. ergo insufficiēter lex vetus principes populi ordinauit. (* Lib. 3. c. 4. non pocul a prin. to. 5.)

¶ 2 Præt. Optimi est optima adducere, vt Plato dicit: sed optima ordinatio ciuitatis, vel populi cuiuscunq; est, vt gubernetur per regem, quia huiusmodi

di regnum maxime repręsentat diuinum regimē, quo vnus Deus mundum gubernat a principio. igitur lex debuit regē populo instituere, & non permittere hoc eorum arbitrio, sicut permittitur Deut. 17. Cū dixeris, constituam super me regem, eum constitues &c.

§ 3 Præt. Sicut dicitur Matth. 12. Omne regnū in seipsum diuisum desolabitur. quod etiam experimento patuit in populo Iudæorum, in quo fuit diuisio regni destructionis causa: sed lex præcipue debet intendere ea, quæ pertinent ad communem salutem populi. ergo debuit in lege prohiberi diuisio regni in duos reges: nec etiā debuit hoc authoritate diuina introduci, sicut legitur introductum authoritate Domini per Ahiam Silonitem Prophetam 3. Reg. 11.

§ 4 Præt. Sicut sacerdotes instituuntur ad vtilitatem populi in his quę ad Deū pertinet, vt patet Heb. 5. ita principes etiam instituuntur ad vtilitatē populi in rebus humanis: sed sacerdotibus & leuitis, qui sunt in lege deputant᷑ aliqua ex quibus uiuere debeant, sicut decimæ & primitię, & multa alia hmōi. ergo similiter principibus populi debuerunt aliqua ordinari unde sustentarent᷑, & pręcipue cū inhibita sit eis munerum acceptio, vt patet Exo. 23. Nō accipietis munera, quæ excæcant etiam prudētes, & subuertūt verba iustorū.

§ 5 Præt. Sicut regnum est optimum regimen, ita tyrannis est pessima corruptio regiminis: sed Dñs regē instituendo, instituit ius tyrannicum. Dicitur. n. 1. Regum 8. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet &c. ergo inconuenienter fuit prouisum per legem circa principum ordinationem.

SED CONTRA est, quòd populus Israel de plenitudine ordinationis commēdatur Num. 24. Quàm pulchra sunt tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel: sed pulchritudo ordinationis populi dependet ex principibus bene institutis. ergo per legem populus fuit circa principes bene institutus.

RESPON. Dicendum, q circa bonam ordinationem principum in aliqua ciuitate, uel gente duo sunt attendenda, quorū vnum est, vt oēs aliquam partem habeant in principatu: per hoc. n. conseruatur pax populi, & oēs talem ordinationem amāt & custodiunt, vt dr̄ in 2. Polit. Aliud est quod attendit᷑ secūdum speciem regiminis, uel ordinationis principatuū, cuius cum sit diuersę species, vt * Philosoph. tradit in 3. Polit. pręcipue tā est vnum regimen, in quo vnus principatur ſm virtutem: & aristocratia, idest, potestas optimorum, in qua aliqui pauci principatur secundū virtutem. Vñ optima ordinatio principum est in aliqua ciuitate, vel regno, in qua vnus præficit᷑ ſm virtutē, qui oībus pręſit, & sub ipso sunt aliqui principantes ſm virtutem: & tā talis principatus ad oēs pertinet, tum quia ex oībus eligi possunt: tum quia etiā ab omnibus eliguntur. Talis. n. est optima politia bene commista ex regno, inquantum unus præest: & aristocratia, inquantum multi principantur secundum uirtutem: & ex democratia, idest, potestate populi, inquantum ex popularibus possunt eligi principes, & ad populū pertinet electio principum: & hoc fuit institutū ſm legem diuinam. Nam Moyses, & eius successores gubernabant populum quasi singulariter oībus principantes, quod est quædam species regni. Eligebantur autem septuaginta duo Seniores secūdum uirtutem. Dr̄. n. Deut. 1. Tuli de uestris tribubus uiros sapientes & nobiles, & constitui eos principes. & hoc erat aristocraticum: sed democraticum erat, quòd isti de omni populo eligebantur. Dicitur enim Exod. 18. Prouide de omni plebe uiros sapientes &c. & etiam quòd populus eos eligebat. unde dicitur Deuteron. 1. Date ex uobis uiros sapientes &c. unde patet, quòd optima fuit ordinatio principum, quam lex instituit.

* Lib. 3. c. 6. 4. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendum, q populus ille sub speciali cura Dei regebatur. unde dicitur Deute. 7 Te elegit dñs Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris: & iō institutionem summi principis Dñs sibi reseruauit. & hoc est quod Moyses petiuit Num. 27. Prouideat dominus Deus spirituum oīs carnis hominem, qui sit super multitudinē hāc: & sic ex Dei ordinatione institutus est Iosue in principatu post Moysen. & de singulis iudicibus qui post Iosue fuerunt legitur, quòd Deus suscitauit populo saluatorē, & quòd spiritus Domini fuit in eis, ut patet Iudicum 2. Et ideo etiam electionem Regis non commisit Dominus populo, sed sibi reseruauit, ut patet Deuteron. 17. Eum constitues regem, quē dominus Deus tuus elegerit.

AD 2^m dicēdum, q regnum est optimum regimen populi, si non corrumpatur: sed propter magnam potestatem quæ regi conceditur, de facili regimē degenerat in tyrannidem, nisi sit perfecta uirtus eius, cui talis potestas conceditur: quia non est nisi uirtuosi bene ferre bonas fortunas, ut Philoso. dicit in 10. Ethic. Perfecta autē uirtus in paucis inuenitur, & præcipue Iudæi crudeles erant, & ad auaritiam proni, p quæ uitia maxime hoīes in tyrānidem decidunt. Et iō Dñs a principio eis regem non instituit cum plena potestate, sed iudicem & gubernatorem in eorum custodiā: sed postea regem ad petitionem populi quasi indignatus concessit, vt patet per hoc quod dixit ad Samuelem 1. Regum 8. Non te abiecerunt, sed me, ne regnē super eos. Instituit tā a principio circa regē instituendum, primo quidem modum eligendi, in quo duo determinauit, ut. s. in eius electione expectarent iudiciū Dñi, & ut non facerent regem alterius gentis, quia tales reges solent parum affici ad gētem, cui præficiuntur, & per consequens non curare de eis. Secundo ordinauit circa reges institutos qualiter deberent se habere quantum ad seipsos, ut. s. non multiplicarent currus & equos, neq; uxores, neq; etiam immensas diuitias: quia ex cupiditate horū principes ad tyrannidē declinant, & iustitiam derelinquūt. Instituit & qualiter se deberent habere ad Deum, ut. s. semper legerēt, & cogitarēt de lege Dei, & semper essent in Dei timore & obedientia. Instituit etiam qualiter se haberent ad subditos suos, ut. s. non superbe eos contemnerēt, aut opprimerent, neque etiam a iustitia declinarent.

AD 3^m dicendum, quòd diuisio regni & multitudo regum magis est populo illi data in pœnam pro multis dissensionibus eorum, quas maxime contra regem Dauid iustum mouerant, quàm ad eorum profectum. unde dicitur Osee 13. Dabo tibi regem in furore meo. & Osee 8. Ipsi regnauerūt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui.

AD 4^m dicendum, q sacerdotes per successionem originis sacris deputabantur, & hoc ideo ut in maiori reuerentia haberentur, si non quilibet ex populo posset sacerdos fieri, quorum honor cedebat in reuerentiam diuini cultus: & ideo oportuit ut eis specialia quædam deputarent᷑ tam in decimis, q̄ in primitijs, q̄ etiā in oblationibus & sacrificijs. ex quibus uiuerent. Sed principes, sicut * dictū est, assumebant᷑ ex toto populo: & ideo habebāt certas possessiones proprias, ex quibus viuere poterant, & præcipue cum Dñs prohiberet etiam in lege ne superabundarent diuitijs, aut

* In corp. articu.

magnifico apparatu, tum quia non erat facile quin ex his in superbiam & tyrannidem erigerentur: tum etiam quia si principes non erant multum diuites, & erat laboriosus principatus, & solicitudine plenus, non multum affectabatur a popularibus, & sic tollebatur seditionis materia.

Ad 5m dicendum, quòd illud ius non debebatur regi ex institutione diuina, sed magis prænuntiabatur vsurpatio regum, qui sibi ius iniquum constituunt in tyrannidem degenerantes, & subditos deprædantes. & hoc patet per hoc quod in fine subdit: Vosque eritis ei serui: quod proprie pertinet ad tyrannidē, quia tyranni suis subditis principātur vt seruis. vnde hoc dicebat Samuel ad terrendum eos ne regem peterēt: sequitur.n. Noluit aūt audire popul9 vocē Samuelis. ¶ Potest tamen contingere, q bonus rex absque tyrannide filios tollat, & constituat tribunos, & centuriones, & multa accipiat a subditis suis propter commune bonum procurandum.

Articvlvs II.

Vtrum conuenienter fuerint tradita præcepta iudicialia quantum ad popularium conuictum.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter fuerint tradita præcepta iudicialia, quantum ad popularium conuictum. Non enim possunt homines pacifice viuere adinuicem, si vnus accipiat ea quæ sunt alterius: sed hoc videtur esse inductum in lege. dicitur.n. Deut. 23. Ingressus vineā proximi tui comede vuas quātū tibi placuerit. ergo lex vetus nō conuenienter prouidebat hoīum paci.

¶ 2 Præt. Ex hoc maxime multæ ciuitates & regna destruuntur, quòd possessiones ad mulieres perueniūt, vt *Philosophus dicit in 2. Polit. sed hoc fuit introductum in veteri lege. dicitur.n. Num. 27. Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas. ergo nō cōuenienter prouidit lex saluti populi.

Li. 2. c. 7. an med. to. 5.

¶ 3 Præt. Societas hominum maxime conseruatur p hoc, q homines emendo & vendendo, sibiinuicē res suas cōmutant, quibus indigent, vt dicitur in 1. *Pol. sed lex vetus abstulit virtutem uenditionis. mandauit. n. q possessio vendita reuerteretur ad vēditorē in quinquagesimo anno Iubilæi, vt patet Leuit. 25. incōuenienter igitur lex populū illum circa hoc instituit.

Lib. 1. c. 5. & 7. to. 5.

¶ 4 Præt. Necessitatibus hominum maxime expedit, vt homines sint prompti ad mutuum cōcedendum, q̄ quidē promptitudo tollitur p hoc, q creditores accepta non reddunt. vnde dr̄ Eccles. 29. Multi non cā nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt. hoc autem induxit lex, primo quidē quia mandauit Deut. 15. Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit: quia annus remissionis est Dñi. & Exod. 22. dr̄, q si p̄nte dño aīal mutuatum mortuū fuerit, reddere nō tenetur. Scdo, quia aufertur ei securitas, q̄ hr̄ p pignus: dr̄.n. Deute. 24. Cum repetes a proximo tuo rem aliquā quā debet tibi, nō ingredieris domū eius vt pignus auferas. & iterū: Nō pnoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei. ergo insufficiēter fuit ordinatū in lege de mutuis.

¶ 5 Præt. Ex defraudatione depositi maximum periculum imminet, & ideo est maxima cautela adhibenda. vnde etiam dicitur 2. Mach. 3. q sacerdotes inuocabant eū de cælo, qui de depositis legē posuit, vt his qui deposuerant ea salua custodirēt: sed in præceptis veteris legis parua cautela circa deposita adhibetur.

F Dicitur.n. Exod. 22. quòd in amissione depositi statur iuramento eius apud quem fuit depositum. ergo non fuit circa hoc legis ordinatio conueniens.

¶ 6 Præt. Sicut aliquis mercenarius locat operas suas, ita etiam aliqui locant domum, vel quæcunq; alia huiusmodi: sed non est necessarium, vt statim pretium locatæ domus conductor exhibeat. ergo etiam nimis durum fuit quod præcipitur Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane.

¶ 7 Præt. Cum frequenter immineat iudiciorum necessitas, facilis debet esse accessus ad iudicem. inconuenienter igitur statuit lex Deut. 17. vt irent ad vnum locum expetituri iudicium de suis dubiis.

¶ 8 Præt. Possibile est non solum duos, sed etiam tres,

G vel plures concordare ad mentiendum. inconuenienter igitur dicitur Deut. 19. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum.

¶ 9 Præt. Pœna debet taxari secundum quantitatem culpæ: vnde dicitur etiam Deut. 25. Pro mensura peccati, erit & plagarum modus: sed quibusdam æqualibus culpis lex statuit inæquales pœnas. Dicitur enim Exo. 22. q restituet fur quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue. quædam etiā non multū grauia peccata graui pœna puniuntur, sicut Num. 15. lapidat9 est, qui collegerat ligna in sabbatho. Fili9 etiam proteruus pp parua delicta, quia.s. comessationibus vacabat & conuiuiis, mādatur lapidari, Deut. 21. igitur incōuenienter in lege sunt institutæ pœnæ.

H

¶ 10 Præt. Sicut *Augu. dicit 21. de ciuitate Dei Octo genera pœnarum in legibus esse scribit Tullius: Damna, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem: ex quibus aliqua sunt in lege statuta. Damnum quidem, sicut cum fur condemnabatur ad quintuplum, uel quadruplum. Vincula uero, sicut Num. 15. mandatur de quodam, q in carcerem includatur. Verbera uero, sicut Deut. 25. Si eum qui peccauit, dignum uiderint plagis, prosternent, & coram se facient uerberari. Ignominiam etiam inferebat illi, qui nolebat accipere uxorem fratris sui defuncti, quę tollebat calciamentū illius, & spuebat in faciem illius. Mortē etiā inferebat, ut patet ei Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. Pœnam etiam talionis lex induxit, dicens Exo. 21. Oculū pro oculo, dentem pro dente. Inconueniens igitur uidetur, quòd alias duas pœnas, scilicet exilium & seruitutem lex uetus non inflixit.

Li. 21. c. 11. circa princ. to. 5.

I

¶ 11 Præter. Pœna non debetur nisi culpæ; sed bruta animalia non possunt habere culpam. ergo inconuenienter eis infligitur pœna, Exod. 21. Bos lapidibus obruetur qui occiderit uirum, aut mulierē. & Leuit. 20. dicitur: Mulier quę succubuerit cuilibet iumento, simul interficiatur cum eo. sic igitur uidetur q inconuenienter ea quæ pertinent ad conuictum hominum adinuicem, fuerint in lege ueteri ordinata.

K

¶ 12 Præt. Dominus mandauit Exo. 21. quòd homicidium morte hominis puniretur: sed mors bruti animalis multo minus reputatur, quàm occisio hominis. ergo nō potest sufficienter recompensari pœna homicidij per occisionem bruti animalis. inconuenienter igitur mandatur Deute. 21. quòd quando inuentum fuerit cadauer occisi hominis, & ignorabitur cædis reus, seniores propinquioris ciuitatis tollant uitulam de armento, quæ non traxit iugum, nec terram scidit uomere, & ducent eam ad uallem asperam atque saxosam, quę nunquàm arata est, nec sementa recepit, & cędent in ea ceruices uitulæ.

Sed

SED CONTRA est, quòd pro speciali beneficio commemoratur in psalm. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Lib. 2. c. 21. & lib. 19. c. 21. to. 5. RESPON. Dicendum, q sicut * Aug. in 2. de ciui. Dei, introducit a Tullio dictum, Populus est cœtus multitudinis, iuris consensu, & utilitatis cõmunione sociatus: vnde ad rationem populi pertinet, vt communicatio hominum adinuicem iustis præceptis legis ordinetur. Est autem duplex communicatio hominum adinuicem. Vna quidem quæ fit authoritate principum. Alia autem fit propria voluntate priuatarum personarum. Et quia voluntate vniuscuiusque disponi potest, quod eius subditur potestati, ideo authoritate principum, quibus subiecti sunt homines, oportet q iudicia inter homines exerceantur, & pœnæ malefactoribus inferantur. Potestati vero priuatarum personarum subdũtur res possessæ: & ideo propria authoritate in his põt sibiinuicem cõicare personæ, puta emendo, vendendo, donando, & alijs huiusmodi. Circa vtranq; autem communicationem lex sufficienter ordinauit. Statuit.n. iudices, vt patet Deut. 16. Iudices & magistros constitues in oĩbus portis eius; vt iudicent populum iusto iudicio. Instituit etiam iustum iudicij ordinem, vbi dicitur Deut. 1. Qđ iustum est iudicate, siue ciuis ille sit, siue peregrinus; nulla erit personarum distantia. Sustulit etiam occasionem iniusti iudicij, acceptionem munerũ iudicibus prohibendo, vt patet Exo. 23. & Deu. 16. Instituit etiã numerum testium duorum, vel trium, vt patet Deut. 17. & 19. Instituit etiã certas pœnas pro diuersis delictis, vt post dicetur. Sed circa res possessas optimũ est, sicut dicit * Philosof. in 2. Polit. q possessiones sint distinctæ, & vsus sit partim communis, partim aũt per voluntatem possessorum cõicetur: & hæc tria fuerunt in lege statuta. Primò. n. ipsæ possessiones diuisæ erant in singulos. dicitur. n. Num. 34. Ego dedi vobis terrã in possessionem, quã sorte diuidetis vobis. Et quia per possessionũ irregularitatem plures ciuitates destruuntur, vt * Philosoph. dicit in 2. Polit. ideo circa possessiones regulãdas triplex remediũ lex adhibuit. Vnum quidem, vt secundum numerum hominũ æqualiter diuiderentur. vnde dicitur Num. 34. Pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Aliud remedium est, vt possessiones non in perpetuũ alienentur, sed certo tẽpore ad suos possessores reuertantur, vt non confundantur sortes possessionũ. Tertiũ remedium est ad hmõi confusionem tollendã, vt proximi succedant morientibus. Primo quidem gradu filius, secũdo aũt filia, tertio fratres, quarto patrui, quinto, quicunq; propinqui. Et ad distinctionẽ sortiũ conseruandã vlterius lex statuit, vt mulieres quæ sunt hæredes, nuberẽt suæ tribus hoĩbus, vt habetur Num. 36. Secundo vero instituit lex, vt quãtum ad aliqua, vsus rerum esset communis, & quantum ad curam. præceptum est. n. Deut. 22. Non videbis bouem & ouẽ fratris tui errãtem, & prætetibis, sed reduces fratri tuo, & similiter de alijs: secundo quantum ad fructum. Concedebatur. n. communiter quantum ad omnes, vt ingressus in vineam amici licite comedere posset, dum tñ extra non deferret. Quantum ad pauperes vero specialiter, vt eis relinquerentur manipuli obliti, & fructus, & racemi remanẽtes, vt habetur Leui. 19. & Deut. 24. & ẽt cõmunicabantur ea quæ nascebantur in septimo anno, vt habetur Exo. 23. & Leuit. 25. Tertio vero statuit lex cõmunicationem factam per eos qui sunt rerum domini, vnã pure gratuitam: vnde dicitur Deut. 14. Anno tertio separabis aliam decimam, venientq; leuites & peregrinus, & pupillus & vidua, & comedent & saturabuntur. Aliam vero cum recompensatione vtilitatis, sicut per venditionem & emptionem, & locationẽ & conductionem, & per mutuũ, & iterũ per depositũ, de quibus omnibus inueniuntur ordinationes certæ in legẽ. vnde patet q lex vetus sufficienter ordinauit cõuictũ illius populi.

AD PRIMVM ergo dicendum, q sicut Apost. dicit Ro. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit, quia omnia præcepta legis, præcipue ordinata ad proximum, ad hunc finem ordinari videntur, vt homines seinuicem diligant: ex dilectione aũt procedit, q homines sibiinuicẽ bona sua communicẽt: quia vt dicit 1. Io. 3. Qui viderit fratrem suũ necessitatẽ patientem, & clauserit viscera sua ab eo, quõ charitas Dei manet in illo? & ideo intendebat lex homines assuefacere, vt facile sibiinuicem sua communicarent, sicut & Apost. 1. ad Tim. 6. diuitibus mandat facile tribuere, & cõicare. Non autem facile cõicatiuus est, qui non sustinet q proximus aliquid modicũ de suo accipiat absq; magno sui detrimento: & ideo lex ordinauit, vt liceret intrantem in vineam proximi, racemos ibi comedere, non aũt extra deferre, ne ex hoc daretur occasio grauis damni inferendi, ex quo pax perturbaretur, quæ inter disciplinatos non perturbatur ex modicorum acceptione, sed magis amicitia cõfirmatur, & assuefiunt hõ annes ad aliquid facile cõicandum.

AD 2m dicendum, quòd lex non statuit, quòd mulieres succederent in bonis paternis, nisi ex defectu filiorum masculorum. Tunc autem necessarium erat, vt successio mulieribus concederetur in consolationem patris, cui graue fuisset si eius hæreditas omninò ad extraneos transiret. Adhibuit tamen circa hoc lex cautelam debitam, præcipiens ut mulieres succedentes in hæreditate paterna, nuberent suæ tribus hominibus, ad hoc quòd sortes tribuum non confunderentur, ut habetur Num. ult.

De alienatiõe domorum & possessionum. ca. 5. ante med. t. 5. AD 3m dicendum, q sicut * Philosoph. dicit in 2. Polit. Regulatio possessionum multũ confert ad conseruationem ciuitatis, uel gentis: unde sicut ipse dicit, apud quasdam Gentilium ciuitates statutũ fuit, vt nullus possessionem uendere posset, nisi pro manifesto detrimento. Si. n. passim possessiones vendantur, potest contingere, q omnes possessiones ad paucos deueniant, & ita necesse erit ciuitatem, vel regionem habitatoribus euacuari: & ideo lex uetus ad hmõi periculum remouendum sic ordinauit, q & necessitatibus hominum subueniretur, concedens possessionum uẽditionem usq; ad certum tempus: & tñ periculum remouit, præcipiens ut certo tempore possessio uendita ad uendentem rediret. Et hoc instituit, ut sortes non cõfunderentur, sed semper remaneret eadẽ distinctio determinata in tribubus. Quia uero domus urbanę non erant sorte distinctę, ideo concessit q in perpetuum uendi possent, sicut & mobilia bona. Non enim erat statutus numerus domorum ciuitatis, sicut erat certa mensura possessionis, ad quam non addebatur. Poterat autem aliquid addi ad numerum domorum ciuitatis. Domus uero quę non erant in urbe, sed in uilla muros nõ habentes, in perpetuũ uendi non poterant: quia hmõi domus non cõstituũtur nisi ad cultum, & ad custodiam possessionum: & ideo lex congrue statuit ius circa utrunque.

In solut. ad 1. argum. AD 4m dicendum, q sicut * dictum est, intentio legis erat assuefacere homines suis præceptis ad hoc, q sibiun-

Margin notes (left): In solut. ad 10. argum. * lib. 2. c. 3. tom. 5. — Li. 2. cap. 7. ante mediũ tom. 5.

sibiinuicé de facili in necessitatibus subuenirét: quia hoc maxime est amicitiæ someorum. Et hanc quidem facilitatem subueniendi non solum statuit in his quæ gratis & absolute donantur, sed etiam in his quæ mutuo conceduntur: quia huiusmodi subuentio frequentior est, & pluribus necessaria. Huiusmodi aũt subuentionis facilitatem multipliciter instituit. Primo quidem, vt faciles se præberent ad mutuũ exhibendum, nec ab hoc retraherentur anno remissionis appropinquante, vt habetur Deut. 15. Secundo, ne eum, cui mutuũ concederent, grauarent vel vsuris, vel ei aliqua pignora omnino vitæ necessaria accipiẽdo, & si accepta fuerint, q statim restituerentur. Dicitur.n. Deut. 23. Nõ fenerabetis fratri tuo ad vsuram. & 24. Non accipies loco pignoris inferiorem, & superiorem molam, quia animam suam apposuit tibi. & Exod. 21. dicitur: Si pignus a proximo tuo acceperis vestimẽtum, ante solis occasum reddes ei. Tertio, vt nõ importune exigerẽt. vnde dicitur Exod. 23. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, nõ vrgebis eum quasi exactor. & pp hoc etiã mandatur Deut. 24. Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quã debet tibi, non ingredieris in domum eius, vt pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit, tum quia domus est tutissimum vniuscuiusq; receptaculum, vnde molestum homini est, vt in domo sua inuadatur: tum etiam quia non concedit creditori, vt accipiat pignus quod voluerit, sed magis debitori, vt det quo minus indiguerit. Quarto, instituit q in septimo anno debita penitus remitterentur. Probabile.n. erat, vt illi qui commode reddere possent, ante septimum annum redderent, & gratis mutuantem non defraudarent. Si auté omnino impotẽtes essent, eadem ratione eis erat debitum remittendum ea dilectione, qua etiam erat eis de nouo dãdum propter indigentiam. Circa animalia vero mutuata hæc lex statuit, vt propter negligentiam eius, cui mutuata sunt, si in ipsius absentia moriantur, vel debilitentur, reddere ea compellatur. Si vero eo præsente, & diligenter custodiente, mortua fuerint, vel debilitata, nõ cogebatur restituere, & maxime si erant mercede conducta, quia ita etiã potuissent mori, & debilitari apud mutuantem: & ita si conseruationem animalis consequeretur, iam aliquod lucrum reportaret ex mutuo, & non esset gratuitum mutuum. Et maxime hoc obseruandum erat, quando animalia erant mercede cõducta: quia tunc habebat certum pretium pro vsu animalium: vnde nihil accrescere debebat per restitutionem animalium, nisi propter negligentiam custodientis. Si autem non essent mercede conducta, potuisset habere aliquam æquitatem, vt saltem tantum restitueret, quantum vsus animalis mortui, vel debilitati conduci potuisset.

De deposi- tis seruãdis & redden- dis. AD 5m dicendum, q hæc differentia est inter mutuum & depositum, quia mutuum traditur in vtilitatem eius, cui traditur: sed depositum traditur in vtilitatem deponentis. & ideo magis arctabatur aliquis in aliquibus casibus ad restituẽdum mutuum, quàm ad restituẽdum depositum. Depositum.n. perdi poterat dupliciter. Vno modo, ex causa ineuitabili, vel naturali, puta, si esset mortuum, vel debilitatum animal depositum: vel extrinseca, puta, si esset captum ab hostibus, vel si esset comestum a bestia, in quo tamen ca- sus tenebatur deferre ad dominũ animalis id quod de animali occiso supererat: in alijs autem* supradictis casibus nihil reddere tenebatur, sed solum ad expur-

F gandam suspitionem fraudis tenebatur iuramentum præstare. Alio modo poterat perdi ex causa euitabili, puta, per furtum: & tunc propter negligẽtiam custodis reddere tenebatur. Sed, sicut* dictum est, ille qui mutuo accipiebat animal, tenebatur reddere, etiam si debilitatum, aut mortuum fuisset in eius absentia: de minori enim negligentia tenebatur, quàm depositarius, qui non tenebatur nisi de furto. Ad 4. argu.

AD 6m dicendum, q mercenarij, qui locant operas suas, pauperes sunt, de laboribus suis victũ quærentes quotidianum: & ideo lex prouide ordinauit, vt statim eis merces solueretur, ne victus eis deficeret. Sed illi qui locant alias res, diuites esse consueuerunt, nec ita indigẽt locationis pretio ad suũ victum quotidianum: & ideo non est eadem ratio in vtroq; De mercede danda mercedis.

G AD 7m dicendum, q iudices ad hoc inter homines cõstituuntur, q determinent quod ambiguum inter homines circa iustitiam esse potest. Dupliciter autem aliquid potest esse ambiguum. Vno modo, apud simplices: & ad hoc dubium tollendum, mãdatur Deut. 16. vt iudices & magistri constituerentur per singulas tribus, vt iudicarent populum iusto iudicio. Alio modo cõtingit aliquid esse dubium etiam apud peritos: ideo ad hoc dubium tollendum constituit lex, vt omnes recurrerẽt ad locum principalem a Deo electum, in quo & summus Sacerdos esset, qui determinaret dubia circa cæremonias diuini cultus: & summus index populi, qui determinaret quæ pertinent ad iudicia hominum: sicut etiam nũc per appellationem, vel per consultationem causæ ab inferioribus iudicibus ad superiores deferuntur. Vnde dicitur Deut. 17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium prospexeris, & iudicum intra portas tuas videris verba variari, ascende ad locum, quem elegerit Dominus, venies-que ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit in illo tempore. Huiusmodi autem ambigua iudicia non frequenter emergebant: vnde ex hoc populus non grauabatur. De iudiciorum appellationib. H

AD 8m dicendum, q in negotijs humanis non potest haberi demonstratiua probatio & infallibilis, sed sufficit aliqua cõiecturalis probabilitas, secundũ quã rhetor persuadet: & ideo licet sit possibile duos, aut tres testes in mendacium conuenire, non tamen est facile nec probabile, q conueniant: & ideo accipitur eorum testimonium tanquàm verum, & præcipue si in suo testimonio non vacillent, vel alias suspecti nõ fuerint. Et ad hoc etiam quòd non de facili a veritate testes declinarẽt, instituit lex, vt testes diligentissime examinarentur, & grauiter punirentur qui inuenirentur mendaces, vt habetur Deutero. 19. Fuit tamen aliqua ratio huiusmodi numeri determinãdi ad significandam infallibilem veritatem personarum diuinarum, quæ quandoque numerantur duæ, quia Spiritussanctus est nexus duorum: quandoque exprimuntur tres, vt* Augustinus dicit super illud Io. 8. In lege vestra scriptum est, quia duorum hominũ testimonium uerum est. De testibus I K Trac. 36. in Ioan. declinãdo ad fi. to. 9. Et lib. 1. de Tri. c. 8. a medio, tom. 3.

AD 9m dicendum, q non solũ propter grauitatem culpæ, sed etiã pp alias causas grauis pœna infligitur. Primo quidem, pp quantitatem peccati: quia maiori peccato cęteris paribus pœna grauior debetur. Secundo, pp peccati consuetudinẽ: quia a peccatis consuetis non faciliter homines abstrahuntur, nisi per graues pœnas. Tertio, propter multam concupiscentiam uel delectationem in peccato: ab his.n. non de facili homines abstrahuntur, nisi propter graues pœnas. De pœnis quo ius iudicio infligen dis.

Quarto

Quarto, propter facilitatem committendi peccatum, & iacendi in ipso: huiusmodi.n. peccata quando manifestantur, sunt magis punienda ad aliorũ terrorem. Circa ipsam etiã quantitatem peccati quadruplex gradus est attendendus etiam circa vnum & idem factũ. Quorum primus est, quãdo inuoluntarius peccatum committit: tunc enim si omnino est inuoluntarius, totaliter excusatur a pœna. Dicitur enim Deuter. 22. quòd puella quę opprimitur in agro, non est rea mortis, quia clamauit, & nullus affuit qui liberaret eam. Si vero aliquo modo fuerit voluntarius, sed tamen ex infirmitate peccat, puta, cum quis peccat ex passione, minuitur peccatum: & pęna secundum veritatem iudicij diminui debet, nisi forte propter communem vtilitatem pœna aggrauetur ad abstrahendum homines ab huiusmodi peccatis, sicut * dictum est. Secundus gradus est, quando quis per ignorantiam peccauit: & tunc aliquo modo reus reputabatur propter negligentiam addiscendi, sed tamen non puniebatur per iudices, sed expiabat peccatum suum per sacrificia. vnde dicitur Leuit. 4. Anima quæ peccauerit per ignorantiam &c. sed hoc intelligendum est de ignorantia facti, non autem de ignorãtia præcepti diuini, quod omnes scire tenebantur. Tertius gradus est, qñ aliquis ex superbia peccabat, idest, ex certa electione, vel ex certa malitia: & tunc puniebatur secũdũ quantitatem delicti. Quartus autem gradus est, quãdo peccabat per proteruiam, & pertinaciam: & tunc quasi rebellis, & destructor ordinationis legis omnino occidendus erat. Secundum hoc dicendum est, quòd in pœna furti considerabatur secundum legem, id quòd frequenter accidere poterat: & ideo pro furto aliarũ rerum, quæ de facili custodiri possunt a furibus, non reddebat fur nisi duplum. Oues autem non de facili possunt custodiri a furto, quia pascuntur in agris: & ideo frequentius contingebat, quòd oues furto subtraherentur. vnde lex maiorem pœnam apposuit, vt scilicet quatuor oues pro vna oue rederentur. Adhuc autẽ boues difficilius custodiuntur, quia habentur in agris, & nõ ita pascuntur gregatim sicut oues: & ideo adhuc hic maiorem pœnam apposuit, vt scilicet quinque boues pro vno boue redderentur. & hoc dico, nisi forte idem animal inuentum fuerit viuens apud eum: quia tunc solum duplum restituebat, sicut & i cæteris furtis: poterat enim haberi præsumptio, q cogitaret restituere, ex quo viuum seruasset. Vel potest dici secundum * Glosam, q bos habet quinque vtilitates, quia immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & corium etiam diuersis vsibus ministrat: & ideo ꝓ vno boue quinq; boues reddebãtur. Ouis ẽt habet quatuor vtilitates, quia immolatur, pascit, lac dat, & lanã ministrat. Filius autem contumax, non quia comedebat & bibebat, occidebat: sed propter contumaciam & rebellionem, quę semper morte puniebatur, vt dictum est. Ille vero qui colligebat ligna in sabbatho, lapidatus fuit tanquàm legis violator, quæ sabbathum obseruari præcipiebat in commemorationem fidei nouitatis mundi, sicut * supra dictum est. vnde occisus fuit tanquàm infidelis.

In istamet solutione.

Glo. ordin. in prin. 22. cap. Exod.

q. 100 ar. 5 in corpo. & ad 2. argu.

Ad 10[m] dicendum, quòd lex vetus pœnam mortis inflixit in grauioribus criminibus, scilicet in his quæ contra Deum peccantur, & in homicidio, & in furto hominum, & in irreuerentia ad parentes, & in adulterio, & in incestibus. In furto aliarum rerũ adhibuit pœnam damni. In percussuris autem & mutilationibus induxit pœnam tallionis, & similiter in peccato

A falsi testimonij. In alijs autem minoribus culpis induxit pœnam flagellationis, vel ignominiæ. Pœnam autem seruitutis induxit in duobus casibus. In vno quidem, quando septimo anno remissionis ille qui erat seruus, nolebat beneficio legis vti vt liber exiret: vnde pro pœna ei infligebatur, vt in perpetuum seruus remaneret. Secundo infligebatur furi, quando nõ habebat quod posset restituere, sicut habetur Exod. 22. Pęnam autem exilij vniuersaliter lex non statuit, quia in solo populo illo Deus colebatur, omnibus alijs populis per idolatriam corruptis. vnde si quis a populo illo vniuersaliter exclusus esset, daretur ei occasio idolatriæ. & ideo 1. Regum 26. dicitur, quòd Dauid

B dixit ad Saul: Maledicti sunt, qui eiecerunt me hodie, vt non habitem in hæreditate Domini, dicentes. Vade, serui dijs alienis. Erat tamen aliquod particulare exilium. dicitur enim Deut. 19. quòd qui percusserit proximum suum nesciens, & qui nullum contra ipsum habuisse odium comprobatur, ad vnam vrbiũ refugij cõfugiebat, & ibi manebat vsque ad mortem summi Sacerdotis. Tũc.n. ei licebat ad domum suam redire: quia in vniuersali damno populi consueuerũt particulares iræ sedari, & ita proximi defuncti nõ sic proni erant ad eius occisionem.

Ad 11[m] dicendum, quòd animalia bruta mandabantur occidi nõ propter aliquam ipsorum culpam, — De homicidii pœna.

C sed in pœnam dominorum, qui talia animalia non custodierant ab huiusmodi peccatis: & ideo magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri & nudiustertius, in quo casu poterat occurri periculo, quàm si subito cornupeta efficeretur. Vel occidebantur animalia in detestationem peccati, & ne ex eorũ aspectu aliquis horror hominibus incuteretur.

Ad 12[m] dicendum, quòd ratio literalis istius mandati fuit, vt Rabbi Moyses dicit, quia frequenter interfector est de ciuitate propinquiori. vnde occisio vitulæ fiebat ad explorandum homicidium occultum, quod quidem fiebat per tria, quorum vnum est, quo seniores ciuitatis iurabant nihil se prætermisisse in

D custodia viarum. Aliud est, quia ille cuius erat vitula, damnificabatur in occisione animalis, & si prius manifestaretur homicidium, animal nõ occideretur. Tertium est, quia locus in quo occidebatur vitula, remanebat incultus: & ideo ad euitandum vtrunque damnũ homines ciuitatis de facili manifestarent homicidam si scirent, & raro poterat esse, quin aliqua verba, vel indicia super hoc facta essent: vel hoc fiebat ad terrorem in detestationem homicidij. Per occisionẽ enim vitulæ, quę est animal vtile & fortitudine plenum, præcipue antequàm laboret sub iugo, significabatur quòd quicunque homicidium fecisset, quamuis esset vtilis & fortis, occidẽdus erat, & morte crudeli, quod ceruicis cõcisio significabat, & quòd tanquàm vilis & abiectus a consortio hominum excludendus erat, quod significabatur per hoc, quòd vitula occisa in loco aspero & inculto, relinquebatur in putredinem conuertenda. Mystice autem per vitulam de armento significatur caro Christi, quę non traxit iugum, quia non fecit peccatum: nec terram scidit vomere, idest, seditionis maculam non admisit. Per hoc enim quòd in valle inculta occidebatur, significabatur despecta mors Christi, per quã purgantur omnia peccata, & diabolus esse homicidij author ostenditur.

Arti-

ARTICVLVS III.

Vtrum iudicialia præcepta sint conuenienter tradita quantum ad extraneos.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd iudicialia præcepta non sint conuenienter tradita quantum ad extraneos. Dicit enim Petrus Actuum 10. In veritate comperi, quoniam non est acceptor personarum Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi: sed illi qui sunt Deo accepti, non sunt ab ecclesia Dei excludendi. inconuenienter igitur mandatur Deuter. 23. quòd Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in ecclesiam Domini in æternum: econtrario autem ibidem præcipitur de G quibusdã gentibus, Nõ abominaberis Idumæũ, quia frater tuus est: nec Aegyptiũ, quia aduena fuisti in terra eius.

¶ 2 Præt. Ea quæ non sunt in potestate nostra, nõ merentur aliquam pœnam: sed quòd homo sit eunuchus, vel ex scorto natus, non est in potestate eius. ergo inconuenienter mandatur Deut. 23. quòd eunuchus, & ex scorto natus, non ingrediatur ecclesiam Domini.

¶ 3 Præt. Lex vetus misericorditer mandauit, vt aduenæ non affligantur, dicitur enim Exod. 22. Aduenam non contristabis, neque affliges eum: aduenæ enim & ipsi fuistis in terra Aegypti, & 23. Peregrino molestus non eris: scitis enim aduenarum animas, quia & ipsi peregrini fuistis in terra Aegypti: sed ad afflictionem alicuius pertinet, quòd vsuris opprimatur. inconuenienter igitur lex permisit Deuter. 23. vt alienis ad vsuram pecuniam mutuarent.

¶ 4 Præt. Multo magis appropinquãt nobis homines, quàm arbores: sed his quæ sunt nobis magis propinqua, magis debemus affectum & effectum dilectionis impendere, secundũ illud Eccles. 13. Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. inconuenienter igitur dominus Deut. 20. mandauit, quòd de ciuitatibus hostium captis omnes interficerent, & tamen arbores fructiferas non succiderent.

¶ 5 Præt. Bonum commune secundum virtutem, est bono priuato præferendum ab vnoquoque: sed in bello, quod committitur cõtra hostes, quæritur bonum commune. inconuenienter igitur mandatur Deuter. 20. quòd imminente prælio aliqui domum remittantur, puta, qui ædificauit domum nouam, qui plantauit vineam, vel qui desponsauit vxorem.

¶ 6 Præt. Ex culpa non debet quis commodum reportare: sed quòd homo sit formidolosus, & corde pauidus, culpabile est, contrarium enim est virtuti fortitudinis. inconuenienter igitur a labore prælij excusabantur formidolosi, & pauidum cor habentes.

SED CONTRA est, quod Sapientia diuina dicit K Prouerb. 8. Recti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neque peruersum.

RESPON. Dicendum, quòd cum extraneis potest esse hominum conuersatio dupliciter, Vno modo pacifice: alio modo hostiliter. & quantũ ad vtrunque modum ordinandum lex conuenientia præcepta continebat. Tripliciter enim offerebatur Iudæis occasio, vt cum extraneis pacifice communicarent. Primo quidem, quãdo extranei per terram eorum transitum faciebant quasi peregrini. Alio modo, quando in terram eorum adueniebant ad inhabitandum sicut aduenæ: & quantum ad vtrunque lex misericordiæ præcepta posuit. Nam Exod. 22. dicitur, Aduenam non contristabis. & 23. dicitur, Peregrino molestus F non eris. Tertio vero, quando aliqui extranei totaliter in eorum consortium, & ritum admitti volebant. Et in his quidam ordo attendebatur: non enim statim recipiebantur quasi ciues: sicut etiam apud quosdam Gentilium statutum erat, vt non reputarentur ciues nisi qui ex auo, vel atauo ciues existerent, vt* Philosophus dicit in 3. Polit. & hoc ideo, quia si statim extranei aduenientes reciperentur ad tractandum ea quæ sunt populi, possent multa pericula contingere, dum extranei non habẽtes adhuc amorem firmatum ad bonum publicum, aliqua contra populum attentarent: & ideo lex statuit, vt de quibusdam Gentibus habentibus aliquam affinitatem ad Iudæos, scilicet de Aegyptijs, apud quos nati fuerant & nutriti, & de G Idumæis filijs Esau fratris Iacob in tertia generatione reciperentur in consortium populi. Quidam vero, quia hostiliter se ad eos habuerant, sicut Ammonitæ & Moabitæ, nunquàm in consortium populi admitterentur. Amalecitæ autem, qui magis eis fuerant aduersati, & cum eis nullum cognationis habebant consortium, quasi hostes perpetui haberentur. Dicitur enim Exod. 17. Bellum Dei erit contra Amalec a generatione in generationem. Similiter etiam quantum ad hostilem cõmunicationem cum extraneis lex conuenientia præcepta tradidit. Nam primo quidem instituit, vt bellum iuste iniretur. Mandatur enim H Deuter. 20. quòd quando accederent ad expugnandum ciuitatem, offerrent ei primo pacem. Secundo instituit, vt fortiter bellum inceptum exequerentur habentes de Deo fiduciam, & ad hoc melius obseruandum instituit, quòd imminente prælio sacerdos eos confortaret, promittendo auxilium Dei. Tertio mandauit, vt impedimenta prælij remouerentur, remittendo quosdam ad domum, qui possent impedimenta præstare. Quarto instituit, vt victoria moderate vterentur parcendo mulieribus & paruulis, & etiã ligna fructifera regionis non incidendo.

Cap. 1. inter med. & finem. to. 5.

AD PRIMVM ergò dicendum, quòd homines nullius gentis exclusit lex a cultu Dei, & ab his quæ pertinẽt I ad animæ salutem. dicitur enim Exod. 12. Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini, circuncidetur prius omne masculinum eius, & tunc rite celebrabit, eritque simul sicut indigena terræ. Sed in temporalibus quantum ad ea quæ pertinebant ad communitatem populi, non statim quilibet admittebatur ratione* supradicta: sed quidam in tertia generatione. s. Aegyptij & Idumæi. Alij vero perpetuo excludebantur in detestationem culpæ præteritæ, sicut Moabitæ, & Ammonitæ, & Amalecitæ. Sicut enim punitur vnus homo propter peccatum quod committit, vt alij videntes timeant, & peccare desistant: ita etiam propter aliquod peccatum gens, vel ciuitas potest puniri, vt alij a simili peccato abstineant. Poterat tamen dispensatiue aliquis in collegium populi admitti propter aliquem virtutis actum, sicut Iudith 14. dicitur, quòd Achior dux filiorum Ammon appositus est ad populum Israel, & omnis successio generis eius. Et similiter Ruth Moabitis, quæ mulier virtutis erat: licet possit dici, quòd illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit simpliciter esse ciues.

In corp. ar.

AD 2\^m dicendum, quòd sicut* Philosop. dicit in 3. Polit. dupliciter aliquis dicit esse ciuis. Vno modo simpliciter: & alio modo secundũ quid. Simpliciter quidem ciuis est, qui potest agere ea quę sunt ciuium, puta, dare cõsilium, vel iudicium in populo. Secundum quid

Ca. 3. a me dio. tom. 5.

.quid autẽ ciuis dici poteſt quicunq; ciuitatem inha-
bitat,ẽt viles perſonæ,& poeri,& ſenes,qui non ſunt
idonei ad boc,ꝙ habeant puteſtatem in his quæ per-
tinent ad cõe. Ideo ergo ſpurij pp vilitatem originis
excludebantur ab Eccleſia,ideſt,a collegio populi vſ-
que ad decimam generationem,& ſimiliter eunuchi,
quibus non poterat competere bonor, qui patribus
debebatur,& præcipue in populo Iudæorum, in quo
Dei cultus conſeruabatur per carnis generationem..
Nam etiã apud Gentiles qui multos filios genuerant,
Cap.7. circa med. aliquo inſigni honore donabãtur,ſicut* Philoſopbus
dicit in 2.Polit. tamẽ quantum ad ea quæ ad gratiam
Dei pertinebant, eunuchi ab alijs non ſeparabantur,
*In corp.artic. & ad 1. arg. ſicut nec aduenæ,vt*dictum eſt. Dicitur enim Iſa.56.
Non dicat filius aduenæ qui adhæret Domino,dicẽs:
Separatione diuidet me Dominus a populo ſuo. Et
non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum.

AD 3^m dicendum, quòd accipere vſuras ab alie-
nis non erat ſecundũ intentionem legis, ſed ex qua-
dam permiſſione propter pronitatem Iudæorum ad
auaritiam, & vt magis pacifice ſe haberent ad extra-
neos, a quibus lucrabantur.

AD 4^m dicendum,ꝙ circa ciuitates hoſtium quæ-
dam diſtinctio adhibebatur. Quædam enim erant re-
motæ non de numero illarum vrbium,quæ eis erant
repromiſſæ,& in talibus vrbibus expugnatis occide-
bantur maſculi,qui pugnauerant contra populũ Dei:
mulieribus autem & infantibus parcebatur. Sed in ci
uitatibus vicinis, quæ erant eis repromiſſæ,oẽs man-
dabãtur interfeci propter iniquitates eorum priores,
ad quas puniendas Dñs populum Iſrael quaſi diuinæ
iuſtitiæ executorem mittebat. Dicitur enim Deut. 9.
Quia ille egerunt impie, introeunte te deletæ ſunt.
Ligna autem fructifera mandabantur reſeruari pro-
pter vtilitatem ipſius populi,cuius ditioni ciuitas,&
eius territorium erat ſubijciendum.

AD 5^m dicendum,ꝙ nouus ædificator domus,aut
plantator vineæ, vel deſponſator vxoris excludeban-
tur a prælio propter duo. Primo quidem,quia ea quę
homo de nouo habet,vel ſtatim paratus eſt ad haben
dum, magis ſolet amare, & per conſequens eorum
amiſſionem timere: vnde probabile erat,quòd ex tali
amore magis mortem timerẽt, & ſic minus fortes eſ-
Phyſ. text. 56. tom. 2. ſent ad pugnandum. Secundo,quia ſicut * Philoſ.di-
cit in 2.Phyſ. Infortuniũ videtur, quando aliquis ap-
propinquat ad aliquod bonum habendum, ſi poſtea
impediatur ab illo: & ideo ne propinqui remanẽtes
magis contriſtarentur de morte talium,qui bonis ſi-
bi paratis potiti non fuerunt,& etiam populus conſi
derans hoc borreret, huiuſmodi homines a mortis
periculo ſunt ſequeſtrati per ſubtractionem a prælio.

AD 6^m dicendum, ꝙ timidi remittebantur ad do-
mum,non vt ipſi ex hoc commodũ conſequerentur,
ſed ne populus ex eorum præſentia incommodũ con
ſequeretur,dum per eorum timorem & fugam,etiam
alij ad timendum & fugiendum prouocarentur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum conuenienter lex uetus præcepta ediderit circa domeſticas perſonas.

AD QVARTVM ſic proceditur. Vr ꝙ inconue-
nienter lex vetus pręcepta ediderit circa perſo
Cap.3. paſsũ ante medium. to.5. nas domeſticas. Seruus.n.id qd eſt,dñi eſt, vt * Philo-
ſoph. dicit in 1.Polit. ſed id quod eſt alicuius, perpe-
tuo eius eſſe debet. ergo inconuenienter lex manda-
A uit Exo.21.ꝙ ſerui ſeptimo anno liberi abſcederent.
¶ 2 Præt. Sicut animal aliquod, vt aſinus, aut bos, eſt
poſſeſſio domini,ita ẽt ſeruus: ſed de animalibus prę-
cipitur Deut.22.ꝙ reſtituantur dominis ſuis, ſi erra-
re inueniantur. inconuenienter ergo mãdat Deu.23.
Non tradas ſeruũ domino ſuo,qui ad te confugerit.
¶ 3 Præt. Lex diuina debet magis ad miſericordiam
prouocare, quàm etiam lex humana: ſed ſecundum
leges humanas grauiter puniuntur qui nimis aſpere
affligunt ſeruos,aut ancillas: aſperrima autem vide-
tur eſſe afflictio,ex qua ſequitur mors. inconuenien-
ter igitur ſtatuitur Exo. 21. quòd qui percoſſerit ſer-
uum ſuum, vel ancillam virga, ſi vno die ſuperuixe-
B rit,non ſubiacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt.
¶ 4 Præt. Alius eſt principatus domini ad ſeruum,&
patris ad filium, vt dicitur in primo & tertio * Polit. Lib.1. cap. 4.tom.5.
ſed hunc ad principatum domini ad ſeruum pertinet,
vt aliquis ſeruum, vel ancillam vendere poſſit. incon
uenienter igitur lex permiſit, quòd aliquis venderet
filiam ſuam in famulam, vel ancillam.
¶ 5 Præt. Pater habet ſui filij poteſtatem: ſed eius eſt
punire exceſſus, qui habet poteſtatem ſuper peccan-
tem. inconuenienter igitur mandatur Deut.21. ꝙ pa
ter ducat filium ſuum ad ſeniores ciuitatis puniẽdũ.
¶ 6 Præt. Dominus prohibuit Deuter.7. vt cum alie-
nigenis non ſociarent coniugia, & coniuncta etiam
C ſepararent, vt patet 1.Eſd.10. inconuenienter igitur
Deuteron.21. conceditur eis, vt captiuas alienigena-
rum ducere poſſint vxores.
¶ 7 Præt. Dominus in vxoribus ducendis quoſdam
conſanguinitatis, & affinitatis gradus præcepit eſſe
vitãdos, vt patet Leuit.18. incõuenienter igitur man-
datur Deut.25. quòd ſi aliquis eſſet mortuus abſque
liberis, vxorem ipſius frater eius acciperet.
¶ 8 Præt. Inter virum & vxorem ſicut eſt maxima fa
miliaritas, ita debet eſſe fides firmiſſima: ſed hoc nõ
poteſt eſſe, ſi matrimonium diſſolubile fuerit. incon-
uenienter igitur Dominus permiſit Deuter.24. quòd
aliquis poſſet vxorem dimittere ſcripto libello repu-
D dij, & quòd etiam vlterius eã recuperare non poſſet.
¶ 9 Præt. Sicut vxor poteſt frangere fidem marito,
ita etiam ſeruus domino, & filius patri: ſed ad inue-
ſtigandam iniuriam ſerui in dominum, vel filij in pa
trem non eſt inſtitutum in lege aliquod ſacrificium.
ſuperflue igitur videtur inſtitui ſacrificium zelotypię
ad inueſtigandum vxoris adulterium. Num.5. ſic igi-
tur inconuenienter videntur eſſe tradita in lege præ-
cepta iudicialia circa perſonas domeſticas.

SED CONTRA eſt, quod dicitur in Pſal. 18. Iudi-
cia domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.

RESPON. Dicendum, quòd communio domeſti-
carum perſonarum adinuicem, vt * Philoſoph. dicit Ca.1. a medio, tom.5.
E in 1.Polit. eſt ſecundum quotidianos actus, qui ordi
nantur ad neceſſitatem vitę. Vita autem hominis con
ſeruatur dupliciter. Vno modo, quantum ad indiui-
duum, prout ſcilicet homo idem numero viuit, & ad
talem vitæ conſeruationem opitulantur hominis ex-
teriora bona, ex quibus homo habet victum & veſti-
tum, & alia huiuſmodi neceſſaria vitæ, in quibus ad-
miniſtrandis indiget homo ſeruis. Alio modo conſer
uatur vita hominis ſecũdum ſpeciem per generatio-
nem, ad quam indiget homo vxore, vt ex ea generet
filium. Sic igitur in domeſtica cõmunione ſunt tres
combinationes. ſ. domini ad ſeruum, viri ad vxorem,
patris ad filium. Et quantum ad omnia iſta lex vetus
conuenientia pręcepta tradidit: nã quantũ ad ſeruos,
inſtituit

instituit vt modeste tractarentur, & quantum ad labores, ne scilicet immoderatis laboribus affligerentur. vnde Deu. 5. Dominus mãdauit, vt in die sabbathi requiesceret seruus & ancilla tua sicut & tu. Iterum quantum ad pœnas infligendas: imposuit enim mutilatoribus seruorum, vt dimitterent eos liberos, sicut habetur Exod. 21. & simile etiam statuit in ancilla, quã in vxorem aliquis duxerit. Statuit autem specialiter circa seruos qui erant ex populo, vt septimo anno liberi egrederentur cum omnibus quæ apportauerant, etiam vestimentis, vt habetur Exod. 21. Mandatur etiam insuper Deuter. 15. vt ei detur viaticum. Circa vxores vero statuit in lege quantũ ad vxores ducẽdas, vt. s. ducant vxores suæ tribus, sicut habet Num. vlt. & hoc ideo, ne sortes tribuũ cõfundantur. Et quod aliquis in vxorẽ ducat vxorem fratris defuncti sine liberis, vt habet Deut. 25. & hoc ideo, vt ille qui non potuit habere successores secundum carnis originem, saltem habeat per quandã adoptionem, & sic nõ totaliter memoria defuncti deleatur. Prohibuit etiã quasdam personas, ne in coniugiũ ducerentur. s. alienigenas propter periculũ seductionis, & propinquas propter reuerentiã naturalem, quæ eis debetur. Statuit etiam qualiter vxores iam ductæ tractari deberent, vt scilicet non leuiter infamarẽtur. vnde mandatur puniri ille, qui falso crimen imponit vxori, vt habetur Deuter. 22. & quòd etiam propter vxoris odiũ filius detrimentũ non pateret, vt habetur Deut. 21. & etiam quod propter odium vxorem non affligeret, sed potius scripto libello eã dimitteret, vt patet Deute. 24. Et vt etiã maior dilectio inter coniuges a principio cõtrahatur, præcipitur quod cum aliquis nuper vxorem acceperit, nihil ei publicæ necessitatis iniungatur, vt libere possit lętari cum vxore sua. Circa filios autem instituit, vt patres eis disciplinam adhiberent, instruendo eos in fide. vnde dicitur Exod. 12. Cum dixerint vobis filij vestri, Quę est ista religio? dicetis eis, Victima transitus Domini est. & quòd etiam instruerent eos in moribus. vnde dicitur Deut. 21. quòd patres dicere debent, Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuijs.

Ad primum ergo dicendum, quòd quia filij Israel erant a Domino de seruitute liberati, & per hoc diuinæ seruituti addicti, noluit Dominus vt imperpetuum serui essent. vnde dicitur Leuitic. 25. Si paupertate compulsos vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit. mei enim sunt serui, & ego eduxi eos de terra Ægypti, vt non veneant conditione seruorum: & ideo quia simpliciter serui non erant, sed secundum quid, finito tempore dimittebantur liberi.

Ad 2m dicendum, quòd mandatum illud intelligitur de seruo, qui a Domino quęritur ad occidendũ, vel ad aliquod peccati ministerium.

Ad 3m dicendum, quòd circa læsiones seruis illatas lex considerasse videtur, vtrum sit certa, vel incerta. si enim læsio certa esset, lex pœnã adhibuit, pro mutilatione quidẽ amissionem serui, qui mãdabatur libertati donadus: pro morte aũt homicidij pœnam, cum seruus in manu Domini verberantis moreret. Si vero læsio non esset certa, sed aliquã apparentiam haberet, lex nullam pœnã infligebat in proprio seruo, puta, cum percussus seruus nõ statim moriebat, sed post aliquos dies. Incertũ enim erat, vtrum ex percussione mortuus esset, quia si percussisset liberũ hominẽ, ita tamen quòd statim non moreretur, sed super baculum suum ambularet, nõ erat homicidij reus, quamuis percussisset, etiã si postea moreret: tenebatur tñ ad impensas soluẽdas, quas percussus in medicos fecerat. Sed hoc in seruo proprio locum non habebat, quia quicquid seruus habebat, & etiam ipsa persona serui erat quędam possessio dñi. & ideo pro causa assignatur, quare non subiaceat pœnæ pecuniariæ, quia pecunia illius est.

Ad 4m dicendum, quod sicut dictum est*, nullus Iudæus poterat possidere Iudæum quasi simpliciter seruum, sed erat seruus secundum quid quasi mercenarius vsque ad tempus: & per hunc modum permittebat lex, quòd paupertate cogente aliquis filium, vel filiam venderet. & hoc etiam verba ipsius legis ostendunt. dicit enim, Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut exire ancillæ consueuerunt. Per hunc etiam modum non solum filium suũ, sed etiã seipsum aliquis vendere poterat magis quasi mercenarium, quàm quasi seruum, secundum illud Leuitic. 25. Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit. *In solu. 1. arg.*

Ad 5m dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 10. Ethico.* principatus paternus habet solum admonendi potestatem, non autem habet vim coactiuam, per quam rebelles & contumaces comprimi possunt: & ideo in hoc casu lex mandabat, vt filius cõtumax a principibus ciuitatis puniretur. *cap. vlt. ante medium tom. 5.*

Ad 6m dicendum, quòd Dominus alienigenas prohibuit in matrimonium duci propter periculum seductionis, ne inducerentur in idolatriam: & specialiter hoc prohibuit de illis gentibus, quæ in vicino habitabant, de quibus erat magis probabile quòd suos ritus retinerent. Si qua vero idolatriæ cultum dimittere vellet, & ad Legis cultum se transferre, poterat in matrimonium duci, sicut pater de Ruth, quã duxit Booz in vxorem. vnde ipsa dixerat socrui suæ: Populus tuus populus meus, Deus tuus Deus meus, vt habetur Ruth 1. & ideo captiua non aliter permittebatur in vxorem duci, nisi prius rasa cæsarie, & circoncisis vnguibus, & deposita veste in qua capta est, & fleret patrem & matrem, per quæ significatur idolatriæ perpetua abiectio.

Ad 7m dicendum, quòd sicut Chrysost. dicit super Matth. quia immitigabile malum erat mors apud Iudęos, qui omnia pro præsenti vita faciebant, statutum fuit, vt defuncto filios nasceretur ex fratre, quod erat quædam mortis mitigatio. Non autẽ alius quàm frater, vel propinquus iubebatur accipere vxorẽ defuncti: quia non ita crederet qui ex tali coniunctione erat nasciturus, esse eius filius qui obijt: & iterum extraneus non ita haberet necessitatem statuere domum eius qui obierat, sicut frater, cui etiam ex cognatione hoc facere iustum erat. Ex quo patet, quòd frater in accipiendo vxorem fratris sui, persona fratris sui defuncti fungebatur.

Ad 8m dicendum, quòd lex permisit repudium vxoris, non quia simpliciter iustum esset, sed propter duritiam Iudæorum, vt Dominus dicit Matthęi 19. sed de hoc oportet plenius tractari, cum de matrimonio agetur.

Ad 9m dicendum, quòd vxores fidem matrimonij frangunt per adulterium, & de facili propter delectationem, & latenter: quia oculus adulteri observat caliginem, vt dicitur Iob 24. Non autem est similis ratio de filio ad patrem, vel de seruo ad domi-

¶ *Super Quæstionem centesimamsextam.*

IN q. 106 duo occurrunt scribēda. Primum est, vt in artic. 2. memor sis, q non est quæstio de lege noua quo ad suū principale, idest, gratiam Spiritussancti, hæc enim ab initio mundi data est: sed de lege noua secundum se totā, vt claudit in se & gratiam Spiritussancti, & doctrinam noui testamenti. hæc.n. abundantiam gratiæ, & perfectionem vitæ, & sacramēta gratiæ continet. Secundum est, vt non mireris si audis nouā reperiri gentem, quæ nihil sciat de Christo. sufficit enim quòd ante mundi consumationem Euāgelium susceptum in vniuerso fuerit orbe secundum veritatē.n. prędicatum quippe dicitur etiam tempore Apostolorum in orbe vniuerso secundū reputationem: sicut & exiit edictū a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. de orbe.n. secundum nostrā notitiā habitato hæc, & similia intelligun tur: quàmuis secundum possibilem veritatem in aliis terræ quartis affirmari possint antipodes. Et nisi fallor, iā inuēta dicitur quarta Meridionalis habitata, quoniam polus antarticus eleuatur eis.

Infra art. 2. & 3. cor. & q. 107. ar. 1. ad 2. & 3. & q. 108. ar. 1. cor. & ad 1. Et quol. 4. ar. 13. co.

nū: quia talis infidelitas non procedit ex tali concupiscentia delectatiōis, sed magis ex malitia, quæ non potest ita latere sicut infidelitas mulieris adulteræ.

QVAESTIO CVI.

De lege Euāgelica, quæ dicitur lex noua, secundum se, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandū est de lege Euangelij, quæ dicit lex noua. Et primo, de ipsa secundum se. Secundo, de ipsa per comparationem ad legem veterem. Tertio, de his, quę in lege noua continentur.

Circa primum quæruntur quatuor.

¶Primo, Qualis sit, Vtrum scilicet sit scripta, vel indita.

¶Secūdo, De virtute eius, Vtrom iustificet.

¶Tertio, De principio eius, Vtrū debuerit dari a principio mūdi.

¶Quarto, De termino eius, Vtrū .s. sit duratura vsque ad finem, an debeat ei alia lex succedere.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex noua sit lex scripta.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua sit lex scripta. Lex enim noua est ipsum Euangelium: sed Euāgelium est descriptum, Ioan. 20. Hæc autem scripta sunt, vt credatis. ergo lex noua est lex scripta.

§ 2 Præt. Lex indita est lex naturæ, secundum illud Roma. 2. Naturaliter ea quę legis sunt faciunt, qui habēt opus legis scriptum in cordibus suis. si igitur lex Euangelij esset lex indita, non differret a lege naturæ.

§ 3 Præt. Lex Euangelij propria est eorum, qui sunt in statu noui testamenti: sed lex indita communis est & eis qui sunt in nouo testamento, & eis qui sunt in veteri testamento. dr.n. Sap. 7. q diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas constituit. ergo lex noua est lex indita.

SED CONTRA est, q lex noua est lex noui testamenti: sed lex noui testamenti est indita in corde. Apostolus enim ad Hebr. 8. dicit inducens authoritatem, quæ habetur Hierem. 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum. & exponens quod sit hoc testamentum, dicit. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel: Dabo leges meas in mentes eorum, & in corda eorum superscribam eas. ergo lex noua est lex indita.

Cap. 4. ante med. t. 5.

RESPON. Dicendum, q vnaquæq; res illud videtur esse, qd in ea est potissimū, vt * Philosophus dicit
A in 9. Eth. id autem quod est potissimum in lege noui testamenti, & in quo tota virtus eius consistit, est gratia Spiritussancti, quæ datur per fidē Christi: & ideo principaliter lex noua est ipsa gratia Spiritussancti, quæ datur Christi fidelibus. & hoc manifeste apparet per Apostolum, qui ad Ro. 3. dicit. Vbi est ergo gloriatio tuā? Exclusa est. per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei: ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius ad Ro. 8. dicitur. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Vnde & * August. dicit in lib. de spiritu & litera, quòd sicut lex factorum scripta fuit in tabulis lapideis, ita lex fidei scripta est in cordibus fidelium. & alibi * dicit in eodem lib. Quæ sunt leges Dei ab ipso
B Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritussancti? Habet tamen lex noua quædam sicut dispositiua ad gratiam Spiritussancti, & ad vsum huius gratiæ pertinentia, quæ sunt quasi secundaria in lege noua, de quibus oportuit instrui fideles Christi & verbis, & scriptis, tam circa credenda, quàm circa agenda. Et ideo dicendum est, quòd principaliter lex noua est lex indita, secundario autem est lex scripta.

Cap. 17. & 26. tom. 3.

Eod lib. ca. 21. in prin.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in scriptura Euangelij non continentur nisi ea, quæ pertinent ad gratiam Spiritussancti, vel sicut dispositiua, vel sicut ordinatiua ad vsum huius gratiæ: sicut dispositiua
C quidem quantum ad intellectum per fidem, per quā datur Spiritussancti gratia, continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad manifestandum diuinitatem, vel humanitatem Christi. Secundum affectum vero continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad contemptum mundi, per quam homo fit capax Spiritussancti gratia. Mundus enim, idest, amatores mundi, non potest capere Spiritumsanctum, vt habetur Ioan. 14. Vsus vero spiritualis gratiæ est in operibus virtutum, ad quæ multipliciter scriptura noui testamenti homines exhortatur.

AD 2m dicendum, quòd dupliciter est aliquid inditum homini. Vno modo pertinens ad naturam hu-
D manam: & sic lex naturalis est lex indita homini. Alio modo est aliquid inditum homini, quasi superadditum per gratiæ donum: & hoc modo lex noua est indita homini non solum indicans quid sit faciendum, sed etiam adiuuans ad implendum.

AD 3m dicendum, quòd nullus vnquàm habuit gratiam Spiritussancti, nisi per fidem Christi explicitam, vel implicitam. Per fidem autem Christi pertinet homo ad nouum testamentum: vnde quibuscunque fuit lex gratiæ indita, secundum hoc ad nouum testamentum pertinebant.

E

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua iustificet.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua non iustificet. Nullus enim iustificatur, nisi legi Dei obediat, secundum illud ad Hebr. 5. Factus est, scilicet Christus, omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ: sed Euangelium non semper hoc operatur, quòd homines ei obediant. dicitur enim Rom. 10. Non omnes obediunt Euangelio. ergo lex noua non iustificat.

§ 2 Præt. Apostolus probat ad Rom. quòd lex vetus non iustificabat, quia ea adueniente præuaricatio creuit. dicitur enim ad Rom. 4. Lex iram operatur: vbi enim non est lex, nec præuaricatio. sed multo magis

lex

lex noua prævaricationem addidit. maiori.n. pœna est dignus, qui post legem nouā datam adhuc peccat, secundum illud Heb. 10. Irritā quis faciēs legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit? &c. ergo lex noua non iustificat, sicut nec vetus.

¶ 3 Præt. Iustificare est proprius effectus Dei, secundum illud ad Rom. 8. Deus est qui iustificat: sed lex vetus fuit a Deo, sicut & lex noua. ergo lex noua non magis iustificat quàm lex vetus.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Rom. 1. Non erubesco Euangelium. virtus enim Dei est in salutem omni credenti: non autem est salus nisi iustificatis. ergo lex euangelij iustificat.

art. præced. in corp. & ad 4. arg. — RESPON. Dicendum, quòd sicut * dictum est, ad legem Euangelij duo pertinent. Vnum quidē principaliter, scilicet ipsa gratia Spiritussancti interius data: & quantum ad hoc, noua lex iustificat. Vnde * Aug. dicit in lib. de spiritu & litera; (cap. 17. circa pri. to. 3.) Ibi; scilicet in veteri testamento, lex extrinsecus est posita, qua iniusti terrerentur; Hic; scilicet in nouo testamento intrinsecus data est, qua iustificarentur. Aliud ptinet ad legē Euangelij secundariò, scilicet documenta fidei, & præcepta ordinātia affectum humanū, & humanos actus. Et quantum ad hoc, lex noua non iustificat. vnde Apostolus dicit 2. ad Cor. 3. Litera occidit, spiritus autem viuificat. & Aug. * exponit in lib. de spiritu & litera, (cap. 14. & 17. tom. 3.) quòd per literam intelligitur quælibet scriptura extra homines existens, etiam moralium præceptorū, qualia continentur in Euangelio. vnde etiam litera Euangelij occideret, nisi adesset interius gratia fidei sanās.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa obiectio procedit de lege noua non quantum ad id quod est principale in ipsa, sed quantum ad id quod est secundarium in ipsa, s. quantum ad documēta & præcepta exterius homini proposita vel scripto, vel verbo.

AD 2m dicendum, quòd gratia noui testamenti etsi adiuuet hominem ad nō peccandum, non tamen ita * confirmat in bono, vt homo peccare non possit: (D. 819.) hoc enim pertinet ad statū gloriæ. Et ideo si quis post acceptam gratiam noui testamenti peccauerit, maiori pœna est dignus, tanquàm maioribus beneficijs ingratus, & auxilio sibi dato non vtens: nec tamen propter hoc dicitur, quòd lex noua iram operatur, quia quātum est de se, sufficiens auxilium dat ad nō peccandū.

AD 3m dicendum, quòd legem nouam & veterem vnus Deus dedit, sed aliter & aliter. Nam legem veterem dedit scriptam in tabulis lapideis: legem autem nouam dedit scriptam in tabulis cordis carnalibus, vt Apostolus dicit 2. ad Corinth. 3. Proinde sicut * Augustin. dicit in libro de spiritu & litera, (cap. 17. & 18. in princ. tom. 3.) literam istam extra hominem scriptam, & ministrationem mortis, & ministrationem damnationis Apostolus appellat. hanc autem, scilicet noui testamenti legem, ministrationem spiritus, & ministrationem iustitiæ dicit: quia per donum Spiritus operamur iustitiam, & a præuaricationis damnatione liberamur.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex noua debuerit dari a principio mundi.

(Supra q. 91. art. 5. ad 2. & 5.)

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua debuerit dari a principio mundi. Non. n. est personarum acceptio apud Deum, vt dicitur ad Rom. 2. sed omnes homines peccauerunt, & egent

F gratia Dei, vt dr ad Ro. 3. ergo a principio mundi lex Euangelij dari debuit, vt omnibus per eā subueniret.

¶ 2 Præt. Sicut in diuersis locis sunt diuersi homines, ita etiam in diuersis tēporibus: sed Deus qui vult omnes homines saluos fieri, vt dr 1. ad Tim. 2. mandauit Euangeliū prędicari in omnib' locis, vt patet Mat. vlt. & Marc. vlt. ergo omnibus tēporibus debuit adesse lex Euangelij, ita quòd a principio mundi daretur.

¶ 3 Præt. Magis est necessaria homini salus spiritualis, quæ est æterna, quàm salus corporalis, quæ est temporalis: sed Deus ab initio mundi prouidit homini ea quæ sunt necessaria ad salutem corporalem, tradens eius potestati omnia quæ erant propter hominem creata, vt patet Genes. 1. ergo etiam lex noua, quæ maxime est necessaria ad salutem spiritualem, debuit hominibus a principio mundi dari.

G SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Corin. 15. Non prius quod spirituale est, sed quod animale: sed lex noua est maxime spiritualis. ergo lex noua non debuit dari a principio mundi.

RESPON. Dicendum, quòd triplex ratio potest assignari, quare lex noua non debuit dari a principio mundi. Quarum prima est, quia lex noua, sicut * dictum est, principaliter est gratia Spiritussancti, quæ (ar. 1. huius quæst.) abundanter dari non debuit, antequàm impedimentū peccati ab humano genere tolleretur consummata

H redemptione per Christum. vnde dicitur Io. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et hāc rationem manifeste assignat Apostolus ad Roman. 8. vbi postquàm præmiserat de lege Spiritus vitæ, subiungit: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Secunda ratio potest assignari ex perfectione legis nouæ. Non enim aliquid ad perfectum adducitur statim a principio, sed quodam temporali successionis ordine: sicut aliquis prius fit puer, & postmodum vir. Et hanc rationem assignat Apostolus ad Gala. 3. lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fi-

I de iustificemur: at vbi venit fides, iā non sumus sub pedagogo. Tertia ratio sumitur ex hoc, quòd lex noua est lex gratiæ: & ideo primo oportuit quòd homo relinqueretur sibi in statu veteris legis, vt in peccatum cadēdo, suam infirmitatem cognoscens, recognosceret se gratia indigere. Et hāc rationē assignat Apostolus ad Ro. 5. dicēs, Lex subintrauit, vt abundaret delictum: vbi aūt abundauit delictū, superabundauit & gratia.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd humanum genus propter peccatum primi parentis meruit priuari auxilio gratiæ: & ideo quibuscunque non datur, hoc est ex iustitia: quibuscunque autem datur,

K hoc est ex gratia, vt Augustinus dicit in libro, de perfectione iustitiæ. Vnde non est acceptio personarum apud Deum ex hoc, quòd non omnibus a principio mundi legem gratiæ proposuit, quæ erat debito ordine proponenda, vt * dictum est. (in cor)

AD 2m dicendum, quòd diuersitas locorum non variat diuersum statum humani generis, qui variatur per temporis successionem: & ideo omnibus locis proponitur lex noua, non autem omnibus temporibus, licet omni tempore fuerint aliqui ad nouum testamentum pertinentes, vt * supra dictum.

AD 3m dicendum, quòd ea quæ pertinent ad salutem corporalem, deseruiunt homini quantum ad naturam, quæ non tollitur per peccatum: sed ea quæ pertinent ad spiritualem salutem, ordinantur ad

gratiæ

gratiam, qua amittitur per peccatum; & ideo non est similis ratio de vtrisque.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex noua sit duratura usque ad finem mundi.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q; lex noua non sit duratura vsque ad finem mundi. Quia vt Apostol. dicit 1. ad Cor. 13. Cum venerit qđ perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: sed lex noua ex parte est. dicit. n. Apostolus ibidem: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. ergo lex noua euacuanda est, alio perfectiori statu succedente.

¶ 2 Præt. Dñs Io. 16. promisit discipulis suis in aduentu Spiritussancti paracliti cognitioné oïs veritatis: sed nondũ Ecclesia oém veritatem cognoscit in statu noui testamenti. ergo expectandus est alius status, in quo per Spiritumsanctũ omnis veritas manifestetur.

¶ 3 Præt. Sicut pater est alius a filio, & filius a patre, ita Spiritus sanctus a patre & filio: sed fuit quidã status conueniens personæ patris. s. status veteris legis, in quo homines generationi intendebãt. similiter & est alius status cõueniens personæ filij. s. status nouæ legis, in quo clerici intendentes sapientię, quæ appropriatur Filio, principantur. ergo erit status tertius Spiritussancti, in quo spirituales viri principabuntur.

¶ 4 Præt. Dñs dicit Mat. 24. Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio: sed Euangeliũ Christi iamdiu est prædicatũ in vniuerso orbe, nec tñ adhuc venit cõsummatio. ergo Euangeliũ Christi nõ est Euangelium regni, sed futurum est aliud Euangeliũ Spiritussancti, quasi alia lex.

SED CONTRA est, quod Dominus dicit Matth. 24. Dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant: quod *Chrysost. exponit de generatione fidelium Christi. ergo status fidelium Christi manebit vsque ad consummationem sæculi.

Hom. 78. i Matth. non remote a prin. to. 2.

RESPON. Dicendum, q; status mondi variari potest dupliciter. Vno modo, secundum diuersitatem legis: & sic huic statui nouæ legis nullus alius stat⁹ succedet. Successit enim status nouæ legis statui veteris legis tãquàm perfectior imperfectiori: nullus autem status præsentis vitæ potest esse perfectior, quàm status nouæ legis. Nihil enim potest esse propinquius fini vltimo, quàm quod immediate in finem vltimum introducit: hoc autem facit noua lex. vnde Apost. dicit ad Hebr. 10. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quã initiauit nobis viam nouã, accedamus ad eũ. Vnde non potest esse aliquis perfectior status præsentis vitæ, q̃ status nouæ legis: quia tanto est vnumquodque perfectius, quanto est vltimo fini propinquius. Alio modo status hominum variari potest, secundum quod homines diuersimode se habent ad eandem legem vel perfectius, vel minus perfecte: & sic status veteris legis frequenter fuit mutatus, cum quandoque leges optime custodirentur, quandoq; autem omnino prætermitterentur. Sic etiam & status nouæ legis diuersificatur secundum diuersa loca, & tempora, & personas, inquantum gratia Spiritussancti perfectius, vel minus perfecte ab aliquibus habetur. Nõ est tamen expectandũ, quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritussancti habeatur, quàm hactenus habita fuerit, & maxime ab Apostolis qui primitias Spiritus acceperunt, idest, & tempore prius, & cęteris abundantius, vt Glo. dicit. Rom. 8.

A AD PRIMVM ergo dicendum, q; sicut * Dion. dicit in eccl. Hierar. triplex est hominum status. Primus quidem veteris legis. Secundus nouæ legis. Tertius status succedit non in hac vita, sed in futura, s. in patria. Sed sicut primus stat⁹ est figuralis, & ĩperfectus respectu status Euãgelij: ita hic status est figuralis, & imperfectus respectu status patriæ, quo veniente, iste status euacuatur, sicut dr̃ 1. ad Cor. 13. Videmus nũc p speculum in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciem.

Cap. 5. eccle. Hierar. par. 1.

AD 2^m dicendum, q; sicut * Aug. dicit in lib. contra Faustum, Montanus & Priscilla posuerunt, quòd promissio Domini de Spiritusancto dando non fuit cõpleta in Apostolis, sed in eis. Et similiter Manichæi
B posuerunt, q; fuit completa in Manichęo, quem dicebant esse Spiritum paraclitum: & ideo vtriq; non recipiebant actus Apostolorum, in quibus manifeste ostenditur, q; illa promissio fuit in Apostolis completa, sicut Dominus iterato eis promisit, Act. 1. Baptizabimini in Spiritusancto non post multos hos dies: qđ impletum legitur Act. 2. Sed istæ varietates excluduntur per hoc, quod dicitur Io. 7. Nondum erat Spiritus datus: quia nõdum Iesus erat glorificatus. Ex quo datur intelligi, quòd statim glorificato Christo in resurrectione, & ascensione fuit Spiritussanctus datus. Et per hoc etiam excluditur quorumcunq; vanitas, qui dicerent esse expectandum aliud tempus, scili-
C cet, Spiritussancti. Docuit autem Spiritussanctus Apostolos omnem veritatem de his, quæ pertinẽt ad necessitatem salutis, scilicet, de credendis, & de agendis, non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud Act. 1. Non est vestrũ nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in potestate sua.

Lib. de hæresib⁹ ad Quodvult-Deum. cap. 26. tom. 6. lib. 19. contra Faust. c. 31. Et de vti lit. credendorum. c. 3.

AD 3^m dicendum, quòd lex vetus non solum fuit Patris, sed etiam Filij, quia Christus in veteri lege figurabatur. vnde Dominus dicit Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitã & mihi: de me enim ille scripsit. Similiter etiam lex noua non solum est Christi, sed etiam Spiritussancti, secundum illud, Ro. 8. Lex
D spiritus vitæ in Christo Iesu &c. vnde non est expectanda alia lex quæ sit Spiritus sancti.

AD 4^m dicendum, q; cum Christus statim in principio Euangelicæ prædicationis dixerit. Appropinquauit regnum cælorũ, stultissimũ est dicere, q; Euangelium Christi non sit Euangelium regni. Sed prædicatio Euãgelij Christi potest intelligi dupliciter. Vno modo, quantum ad diuulgationem notitię Christi: & sic prædicatum fuit Euangelium in vniuerso orbe, etiam tempore Apostolorum, vt Chrys. dicit. Et secundum hoc quod additur. Et tunc erit consummatio: intelligitur hoc de destructione Hierusalem, de qua tũc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædi-
E catio Euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu, ita. s. quòd in qualibet gente fundetur ecclesia, & ita, sicut dicit* Aug. in epistola ad Esich. nondũ est prædicatum Euangelium in vniuerso orbe, sed hoc facto veniet consummatio mundi.

Est epis. 78 parum ante med. & epist. 80. a med. tom. 2

QVAESTIO CVII.

De comparatione legis nouæ ad veterem, in quatuor articulos diuisa.

¶ *Super Quæstionem centesimãseptimã & centesimamoctauam.*

IN q6. 107. & 108. nihil scribẽdũ occurrit, nisi ut mãdes eas memoriæ, vt intelligas Euangelii legẽ, & reddere scias rõnẽ Christianę legis.

DEINDE considerandum est de cõparatione legis nouę ad legem veterem.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum lex noua sit alia a lege veteri.
¶ Secundo, Vtrum lex noua impleat veterem.
¶ Tertio, Vtrum lex noua contineatur in veteri.
¶ Quarto, Quæ sit grauior, vtrū lex noua, vel vetus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex noua sit alia a lege veteri.

Supra q. 91 ar. 5. & Gal. 3. lect. 8.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua non sit alia a lege veteri. Vtraq; enim lex datur fidem Dei habentibus: quia sine fide est impossibile placere Deo, vt dicitur Hebr. 11. sed eadem fides est antiquorum, & modernorum, vt dicitur in glo. Matth. 21. ergo etiam est eadem lex.

Cap. 17. inter princip. ca. & med. tom. 6.

¶ 2 Præt. *Aug. dicit in lib. contra Adamantinum Manichæi discipulum, ꝙ breuis differentia legis & Euangelij est Timor & Amor: sed secūdum hæc duo noua lex & vetus diuersificari nō possunt, quia etiam in veteri lege proponuntur præcepta charitatis, Leui. 19. Diliges proximum tuum. & Deut. 6. Diliges Dominū Deum tuum. Similiter etiam diuersificari nō possunt per aliam differentiam, quam *Augu. assignat contra Faustum, ꝙ vetus testamentum habuit promissa temporalia, nouum testamētum habet promissa spiritualia & æterna: quia etiam in nouo testamento promittuntur aliqua promissa temporalia, secundum illud Marc. 10. Accipiet centies tantum in tempore hoc, domos, & fratres &c. Et in veteri testamento sperabātur promissa spiritualia & æterna, secundum illud ad Heb. 11. Nunc autem meliorem patriam appetūt, idest, cælestem: quod dicitur de antiquis patribus. ergo videtur quòd noua lex non sit alia a veteri.

Lib. 4. cap. 2. tom. 6.

¶ 3 Præt. Apostolus videtur distinguere vtranque legem ad Ro. 3. veterem legem appellans legem factorum, legem vero nouam appellās legem fidei: sed lex vetus fuit etiam fidei, secundum illud Heb. 11. Omnes testimonio fidei probati sunt, quod dicit de Patribus veteris testamenti. Similiter etiam lex noua est lex factorum. dicitur. n. Matth. 5. Benefacite his qui oderunt vos. & Luc. 22. Hoc facite in meam commemorationem. ergo lex noua non est alia a lege veteri.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Heb. 7. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat: sed aliud est sacerdotiū noui & veteris testamenti, vt ibidem Apostolus probat. ergo est etiā alia lex.

q. 90. art. 2.

RESPON. Dicendum, ꝙ sicut *supra dictū est, omnis lex ordinat conuersationem humanam in ordine ad aliquem finem. Ea aūt quæ ordinātur ad finem secūdū rationem finis, dupliciter diuersificari pnt. Vno modo, quia ordinantur ad diuersos fines: & hæc est diuersitas speciei, maxime si sit finis proximus. Alio modo, secundum propinquitatem ad finem, vel distantiam ab ipso, sicut patet ꝙ motus differunt specie secundum quod ordinantur ad diuersos terminos: secundū vero quod vna pars motus est propinquior termino q̄ alia, attenditur differentia in motu secundum perfectum & imperfectum. Sic ergo duæ leges distingui pnt dupliciter. Vno modo, quasi omnino diuersæ, vtpote ordinatæ ad diuersos fines: sicut lex ciuitatis, quæ esset ordinata ad hoc, ꝙ populus dominaretur, esset specie differens ab illa lege, quæ esset ad hoc ordinata, ꝙ optimates ciuitatis dominarentur. Alio modo, duæ leges distingui pnt, secundū qd̄ vna propinquius ordinat ad finē, alia vero remotius, puF ta, in vna & eadem ciuitate dicitur alia lex, quę imponitur viris pfectis, qui statim pnt exequi ea quæ pertinent ad bonū cōe: & alia lex datur de disciplina puerorum, qui sunt instruendi qualiter postmodū opera virorū exequantur. Dicendū est ergo, ꝙ secundū primum modum lex noua non est alia a lege veteri: quia vtriusq; est vnus finis. s. vt homines subdantur Deo. Est aūt vnus Deus & noui & veteris testamenti, secundum illud Ro. 3. Vnus Deus est qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Alio modo lex noua est alia a veteri: quia lex vetus est quasi pædagogus puerorū, vt Apostol. dicit ad Gal. 3. lex aūt noua est lex perfectionis, quia est lex charitatis, de qua G Aposto. dicit ad Col. 3. qd̄ est vinculum perfectionis.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ vnitas fidei vtriusque testamenti attestatur vnitati finis. Dictum est. n. *supra, quòd obiectum theologicarum virtutum, inter quas est fides, est finis vltimus: sed tamen fides habet alium statū in veteri, & in noua lege; nam quod illi credebant futurum, nos credimus factum. q. 62. art. 1. & 2.

AD 2m dicendum, ꝙ omnes differentiæ quæ assignantur inter nouam legem & veterem, accipiuntur secundum perfectum & imperfectum. Præcepta. n. legis cuiuslibet dantur de actibus virtutum: ad operanda autem virtutū opera aliter inclinantur imperfecti, qui nondum habent virtutis habitum, & aliter H illi qui sunt per habitum virtutis perfecti. Illi autem qui nondum habēt habitum virtutis, inclinantur ad agēdum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta, ex comminatione pęnarum, vel ex promissione aliquarum extrinsecarum remunerationū, puta, honoris, vel diuitiarū, uel alicuius huiusmodi: & ideo lex vetus quę dabatur imperfectis, idest, nondum consecutis gratiam spiritualem, dicebatur lex timoris, inquantum inducebat ad obseruantiam præceptorum per comminationem quarundam pœnarū, & dicitur habere temporalia quædam promissa. Illi autem qui habent uirtutem, inclinantur ad uirtutis opera agenda propter amorem uirtutis, non pp aliquam pœnā, I aut remunerationem extrinsecam. & ideo lex noua, cuius principalitas cōsistit in ipsa spirituali gratia indita cordibus, dicitur lex amoris: & dicitur habere promissa spiritualia & æterna, quæ sunt obiecta uirtutis, præcipue charitatis, & ita per se in ea inclinantur nō quasi in extranea, sed quasi in propria. Et propter hoc etiam lex uetus dicitur cohibere manū, non animum: quia qui timore pœnæ ab aliquo peccato abstinet, nōn simpliciter eius uoluntas a peccato recedit, sicut recedit uolūtas eius, qui amore iustitię abstinet a peccato: & pp hoc lex noua, quæ est lex amoris, dicitur animum cohibere. Fuerunt tamen aliqui in K statu ueteris testamenti habentes charitatem, & gratiā Spiritussancti, qui principaliter expectabant promissiones spirituales & æternas, & secundū hoc pertinebant ad legem nouam. Similiter etiā in nouo testamento sunt aliqui carnales nondum pertingentes ad perfectionem nouæ legis, quos oportuit etiam in nouo testamento induci ad uirtutis opera per timorem pęnarum, & per aliqua temporalia promissa. Lex autem uetus etsi præcepta charitatis daret, non tamē per eam dabatur Spiritussanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, ut dicitur Ro. 5.

AD 3m dicendum, ꝙ sicut *supra dictum est, Lex noua dicitur lex fidei, inquantum eius principalitas consistit in ipsa gratia, quę interius datur credentibus, unde dicitur gratia fidei. Habet aūt secundario aliqua fa- q. præced. art. 1. & 2.

cta

cta & moralia, & sacramentalia: sed in his non consistit principalitas legis nouæ, sicut principalitas veteris legis in eis consistebat. Illi autem qui in veteri testamento Deo fuerunt accepti per fidem, secundum hoc ad nouum testamentum pertinebant: non enim iustificabantur nisi per fidem Christi, qui est actor nōui testamenti. vnde & de Moyse dicit Apostolus ad Hebr. 11. quòd maiores diuitias æstimabat thesauro Aegyptiorum, improperium Christi.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua legem veterem impleat.

2.2. q.104. art.6. ad 2. Et 4. dis. 9. art. 8. ad 4. Et 4. di. 44. q.2.ar.2.ad 3. Et Rom. 3. fin. Et Ephes.2.le. 5. AD SECVNDVM sic proceditur. Videturq; lex noua legē veterē non impleat. Impletio.n.contraria est euacuationi: sed lex noua euacuat, vel excludit obseruantias legis veteris. Dicit.n. Apostolus ad Gal. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. ergo lex noua non est impletiua veteris legis.

¶ 2 Præt. Contrariū non est impletiuum sui contrarij: sed Dñs in lege noua proposuit quædam præcepta cōtraria præceptis veteris legis. dicitur.n. Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis. Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis. Quicūq; dimiserit vxorem suam, facit eam mœchari. & idem cōsequenter patet in prohibitione iuramenti, & etiā in prohibitione talionis, & in odio inimicorum. Similiter etiam videtur Dominus exclusisse præcepta veteris legis de discretione ciborum, Matth. 15. dicens. Non quod intrat in os, coinquinat hominem. ergo lex noua non est impletiua veteris.

¶ 3 Præt. Quicunque contra legem agit, nōn implet legem: sed Christus in aliquibus contra legem fecit, tetigit enim leprosum, vt dicitur Matth. 8. quod erat cōtra legem. Similiter etiam videtur sabbathum pluries violasse, vnde de eō dicebant Iudæi Io. 9. Non est hic homo a Deo, qui sabbathū nō custodit. ergo Christus non impleuit legem, & ita lex noua data a Christo non est veteris impletiua.

q.99. art.4. ¶ 4 Præt. In veteri lege continebantur præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia, vt *supra dictum est: sed Dominus Matth. 5. vbi quantum ad aliqua legem impleuit, nullam mentionem videtur facere de iudicialibus, & cæremonialibus. ergo videtur quòd lex noua non sit totaliter veteris impletiua.

SED CONTRA est, qđ Dñs dicit Mat. 5. Nō veni soluere legem, sed adimplere. & postea subdit: Iota vnū, aut vnus apex non præteribit a lege, donec oīa fiant.

Ar. præced. RESPON. Dicendum, q sicut* dictum est, lex noua comparatur ad veterem, sicut perfectum ad imperfectum. Omne autem perfectum adimplet id, quod imperfecto deest, & secundū hoc lex noua adimplet veterem legem, inquantū supplet illud, quod veteri legi deerat. In veteri autem lege duo pñt considerari. s. finis, & præcepta cōtenta in lege. Finis vero cuiuslibet legis est, vt homines efficiantur iusti & virtuosi; q.92. art.1. vt* supra dictum est: vnde & finis veteris legis erat iustificatio hominum, quam quidem lex efficere nō poterat, sed figurabat quibusdā cæremonialibus factis, & promittebat verbis: & quantum ad hoc lex noua implet veterem legem iustificando per virtutem passionis Christi. & hoc est qđ Apostolus dicit ad Ro. 8. Qđ impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinē carnis peccati, damnauit pctm in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Et quantum ad hoc, lex noua exhibet, qđ lex vetus promittebat, sm illud 2. ad Cor. 1. Quotquot promissiones Dei sunt, in illo est, idest, in Christo. Et iterum quātum ad hoc, cōplet ēt qđ vetus lex figurabat. vnde ad Col. 2. dicitur de cæremonialibus, q erāt vmbra futurorum: corpus autem Christi, idest, veritas, pertinet ad Christum: vnde lex noua dicitur lex veritatis, lex autem vetus vmbræ, vel figuræ. Præcepta vero veteris legis adimpleuit Christ* & opere, & doctrina: opere quidem, quia circuncidi voluit, & alia legalia obseruare, quæ erant tempore illo obseruanda, secundum illud Gal. 4. Factum sub lege. Sua autem doctrina adimpleuit præcepta legis tripliciter. Primo quidem, verū intellectum legis exprimendo, sicut patet in homicidio & adulterio, in quorum prohibitione Scribæ & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actū prohibitum: vnde Dñs legem adimpleuit, ostendendo ēt interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione. Secundo, adimpleuit Dñs pręcepta legis, ordinando quō tutius obseruaretur qđ lex vetus statuerat, sicut lex vetus statuerat, vt homo nō periuraret: & hoc tutius obseruatur, si omnino a iuramento abstineat, nisi in causa necessitatis. Tertiò, adimpleuit Domin* præcepta legis, superaddendo quædam perfectionis consilia, vt patet Matth. 19. vbi dicenti se obseruasse præcepta veteris legis, dicit: Vnum tibi deest. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes &c.

AD PRIMVM ergo dicendū, q lex noua non euacuat obseruantiā veteris legis, nisi quantū ad cæremonialia, vt* supra dictum est: hæc aūt erant in figurā futuri. q.103. ar.3 & 4. Vnde ex hoc ipso q cæremonialia præcepta sunt impleta perfectis his quæ figurabantur, non sunt vlterius obseruāda: quia si obseruarentur, adhuc significaretur aliquid vt futurum, & non impletum: sicut ēt promissio futuri doni locū iam non habet promissione iam impleta per doni exhibitionem, & per hūc modum cæremoniæ legis tolluntur, cum implentur.

Lib.19.cap. 16. 18. & 26. tom. 6. AD 2m dicendum, q sicut* Aug. dicit contra Faustum, Præcepta illa Dñi non sunt contraria præceptis veteris legis. Quod.n. Dñs præcepit de vxore dimittenda, nō est contrariū ei quod lex præcepit. neq;.n. ait lex: Qui voluerit, dimittat vxorem, cui esset cōtrarium nō dimittere: sed vtiq; nolebat dimitti vxorem a viro, qui hanc interposuit moram, vt in dissidiū animus præceps libelli cōscriptione refractus absisteret. vnde Dñs ad hoc confirmandum, vt non facile vxor dimittatur, solam cām fornicationis excepit. Et idem etiam dicendum est in prohibitione iuramenti, sicut In fine con artic. * dictū est: & idem ēt patet in prohibitione talionis. Taxauit.n. modum vindictæ lex, vt nō procederetur ad immoderatam vindictam, a qua Dñs perfectius remouit eum, quem monuit omnino a uindicta abstinere. Circa odium uero inimicorum remouit falsum Pharisæorum intellectum, nos monens, ut persona odio non haberetur, sed culpa. Circa discretionem nero ciborum, quæ cæremonialis erat, Dñs non mandauit ut tunc non obseruarentur: sed ostendit q nulli cibi secundum suam naturam erant immundi, sed solum secundum figuram, ut* supra dictum est. q.102. ar.6 ad 1.

AD 3m dicendum, q tactus leprosi erat prohibitus in ueteri lege, quia ex hoc incurrebat homo quandam irregularitatis immunditiā, sicut & ex tactu mortui, ut* supra dictum est: sed Dñs qui erat mundator q.102. ar.5 leprosi, immunditiam incurrere non poterat. Per ea autem quæ fecit in sabbatho, sabbathū non soluit secundum rei ueritatem, sicut ipse Matth. in Euangelio ostēdit, tū quia operabatur miracula uirtute diuina,

quæ semper operatur in rebus, tũ quia salutis humanę opera faciebat, cum Pharisæi etiam saluti animaliũ in die sabbathi prouiderent: tum etiam quia ratione necessitatis discipulos excusauit ī sabbatho spicas colligentes. Sed videbatur soluere secundum superstitiosum intellectum Pharisæorum, qui credebant etiã a saluhribus operibus esse in die sabbathi abstinẽdũ, quod erat contra intentionem legis.

AD 4^m dicendum, quòd cæremonialia præcepta legis non commemorantur Matt. 5. quia eorum obseruantia totaliter excluditur per impletionem, vt* dictum est. De iudicialibus vero præceptis commemorauit præceptũ talionis, vt quod de hoc diceretur, de oibus alijs esset intelligendum: in quo quidem præcepto docuit legis intentionem nõ esse ad hoc, quòd pœna talionis quæreretur propter liuorem vindictæ, quem ipse excludit monens, ꝙ homo debet esse paratus etiã maiores iniurias sufferre, sed solum propter amorem iustitiæ, quod adhuc in noua lege remanet.

Ad 1. argu. & in corp. art.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex noua in lege ueteri contineatur.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua in lege veteri nõ contineatur. Lex. n. noua præcipue in fide consistit, vnde dicitur lex fidei, vt patet Rom 4. sed multa credenda traduntur in noua lege, quæ in veteri lege non continentur. ergo lex noua non continetur in veteri.

Gal. 3. le. 2.

¶ 2 Præt. Quædam * glos. dicit Matth. 5. super illud, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, quòd mandata legis sunt minora, in Euangelio vero sunt mandata maiora: maius autem non potest contineri in minori. ergo lex noua non continetur in veteri.

Chrys. Homil. 10. in Mat. in imperfecto opere declinando ad fin. tomo 2.

¶ 3 Præt. Quod continetur in altero, simul habetur habito illo. si igitur lex noua contineretur in veteri, sequeretur quòd habita veteri lege, haberetur & noua. superfluum igitur fuit habita veteri lege iterum dari nouam. non ergo noua lex continetur in veteri.

SED CONTRA est, qđ dr̃ Ezech. 1. Rota erat in rota, id est, nouũ testamentũ in veteri, vt Greg. exponit.*

Homi. 6. in Ezech. parũ a medio.

RESPON. Dicendum, ꝙ aliquid continetur in alio dupliciter. Vno modo in actu, sicut locatum in loco: alio modo virtute, sicut effectus in causa, vel complementũ in completo: sicut genus continet species potestate, & sicut tota arbor cõtinetur in semine, & per hunc modum noua lex continetur in veteri. Dictum est enim,* quòd noua lex comparatur ad veterem, sicut perfectum ad imperfectum. Vnde Chrysosto. exponens illud quod habetur Marci 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, sic dicit. Primo herbam fructificat in lege naturę, postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentum in Euangelio. Sic igitur est lex noua in veteri, sicut fructus in spica.

Ar. 1. i cor. & ad 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnia quæ credenda traduntur in nouo testamento explicite & aperte, traduntur credenda in veteri testamento, sed implicite sub figura: & secundum hoc etiam quantum ad credenda, lex noua continetur in veteri.

AD 2^m dicendum, ꝙ pręcepta nouę legis dicuntur esse maiora, q̃ præcepta veteris legis, quantum ad explicitam manifestationem: sed quantũ ad ipsam substantiam præceptorum noui testamenti, omnia continentur in veteri testamento. vnde Aug. dicit contra Faustum, * ꝙ pene omnia quæ monuit, vel præcepit

Li. 19. c. 28 in princ. & c. 23. simul tom. 6.

F Dominus, vbi adiungebat, Ego autem dico vobis, inueniuntur etiam in illis veteribus libris: sed quia non intelligebant homicidium, nisi peremptionem corporis humani, aperuit Dominus omnem iniquũ motum ad nocendũ fratri, in homicidij genere deputari, & quantum ad huiusmodi manifestationes præcepta nouæ legis dicuntur maiora præceptis veteris legis. Nihil tamen prohibet maius in minori virtute contineri, sicut arbor continetur in semine.

AD 3^m dicendum, ꝙ illud quod implicite datum est, oportet explicari: & ideo post veterem legem latam, oportuit etiam nouam legem dari.

ARTICVLVS IIII.

G *Vtrum lex noua sit grauior quàm uetus.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua sit grauior, quàm lex vetus. Matthæi enim 5. super illud, Qui soluerit vnum de mandatis his minimis, dicit Chrysostomus* Mãdata Moysi in actu facilia sunt, vt, Non occides, Non adulterabis: mandata Christi autem. s. Non irascaris, Non concupiscas, in actu difficilia sunt. ergo lex noua est grauior quàm vetus.

3 di. 40. ar. 4. q. 3. Et quol. 4. art. 13. cor. Et Matth. 11. *Hom. 10. in Matth. I opere imperfecto declinãdo ad fi. tom. 2.

¶ 2 Præt. Facilius est terrena prosperitate vti, quàm tribulationes perpeti: sed in veteri testamento obseruationẽ veteris legis consequebatur prosperitas temporalis, vt patet Deuter. 28. Obseruatores autem nouæ legis consequitur multiplex aduersitas, prout dicitur 2. ad Corinth. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs &c. ergo lex noua est grauior quàm lex vetus.

H

¶ 3 Præt. Qđ se habet ex additione ad alterũ, videtur esse difficilius: sed lex noua se habet ex additione ad veterem. nã lex vetus prohibuit periurium, lex noua etiam iuramentum: lex vetus prohibuit dissidiũ vxoris sine libello repudij, lex autem noua omnino dissidium prohibuit, vt patet Matth. 5. secundum expositionem Aug. ergo lex noua est grauior, quàm vetus.

I

SED CONTRA est, qđ dicitur Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: qđ exponẽs Hilarius* dicit. Legis difficultatibus laborãtes, & peccatis sęculi oneratos ad se aduocat. & postmodum de iugo Euangelij subdit. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. ergo lex noua est leuior q̃ vetus.

Canone 11. in Mat. non procul a fine illius.

RESPON. Dicendum, ꝙ circa opera virtutis, de quibus præcepta legis dantur, duplex difficultas * attendi potest. Vna quidem ex parte exteriorum operũ, quæ ex seipsis quandam difficultatem habent & grauitatem; & quantum ad hoc lex vetus est multo grauior quàm noua, quia ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multiplicibus cæremonijs, quàm lex noua, quæ præter pręcepta legis naturę paucissima superaddidit in doctrina Christi & Apostolorum: licet aliqua sint postmodum superaddita ex institutione sanctorum Patrum, in quibus etiam Augustinus * dicit esse moderationem attendendam, ne conuersatio fidelium onerosa reddatur. Dicit enim ad inquisitiones Ianuarij de quibusdam, ꝙ ipsam religionem nostram, quam in manifestissimis, & paucissimis celebrationum sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorũ, qui legalibus sacramentis, nõ humanis præsumptionibus subijciuntur. Alia autem difficultas est circa opera virtutum in interioribus

D. 510.

K

August. epi. 119. cap. 19 circa fin. to mo 2.

tibus actibus, puta, quòd aliquis opus virtutis exerceat prompte & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim non habenti virtutem est valde difficile, sed per virtutem redditur facile. Et quãtum ad hoc, præcepta nouæ legis sunt grauiora præceptis veteris legis: quia in noua lege prohibentur interiores motus animi, qui expresse in veteri lege non prohibebãtur in omnibus, & si in aliquibus prohiberentur, in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. hoc autem est difficillimum non habenti virtutem, sicut etiam Philosophus dicit in 5. Ethic.* quòd operari ea quæ iustus operatur, facile est: sed operari ea eo modo quo iustus operatur, scilicet delectabiliter & prompte, est difficile non habenti iustitiam. Et sic etiam dicitur 1. Ioan. 5. quòd mandata eius grauia non sunt: quod exponens Aug. dicit,* quòd non sunt grauia amanti, sed non amanti sunt grauia.

Ex c. 9. de clonãdo ad fin., tom. 5.

In tractat. de laudib. charitatis, non procul a prin. to. 9 Et de natura & gratia cap. 69.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod authoritas illa loquitur expresse de difficultate nouæ legis, quantum ad expressam cohibitionem interiorum motuum.

AD 2m dicendum, quòd aduersitates quas patiuntur obseruatores nouæ legis, non sunt ab ipsa lege impositæ, sed tamen propter amorem, in quo ipsa lex consistit, faciliter tolerantur: quia sicut Aug. dicit in lib. de verbis Domini,* omnia sæua & immania, & facilia, & prope nulla efficit amor.

Ser. 9. a medio, tom. 10 idem habet id serm. 47. de tẽpore, paulo ante fin. tom. 10 † Ex lib. 1. de serm. do. in monte, c. 30. 33. & 34. tom. 4.

AD 3m dicendum, quòd illæ additiones ad præcepta veteris legis, ad hoc ordinantur, vt facilius impleatur, quod vetus lex mandabat, sicut Aug. dicit:† & ideo per hoc non ostenditur, quòd noua lex sit grauior, sed magis quòd sit facilior.

QVAESTIO CVIII.

De his quæ continentur in lege noua, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de his quæ continentur in lege noua.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum lex noua debeat aliqua opera exteriora præcipere, vel prohibere.

¶ Secundo, Vtrum sufficienter se habeat in exterioribus actibus præcipiendis, vel prohibendis.

¶ Tertio, Vtrum conuenienter instituat homines quantum ad actus interiores.

¶ Quarto, Vtrũ cõueniẽter superaddat cõsilia pceptis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex noua aliquos exteriores actus debeat præcipere, uel prohibere.

Infra art. 4. Et quol. 4. art. 13. cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod lex noua nullos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere. Lex. n. noua est Euangeliũ regni, sm illud Matt. 24. Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: sed regnum Dei non consistit in exterioribus actibus, sed solum in interioribus, sm illud Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. & Ro. 14. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. ergo lex noua non debet præcipere, vel prohibere aliquos exteriores actus.

¶ 2 Præt. Lex noua est lex Spiritus, vt dicitur Rom. 8. sed vbi Spiritus Domini, ibi libertas, vt dicitur. 2. ad Corinth. 3. Non est autem libertas, vbi homo obli-

A gatur ad aliqua opera exteriora facienda, vel vitanda. ergo lex noua non continet aliqua præcepta, vel prohibitiones exteriorum actuum.

¶ 3 Præt. Omnes exteriores actus pertinere intelliguntur ad manum, sicut interiores actus pertinent ad animum: sed hæc ponitur differentia inter nouam legem & veterem, quòd vetus lex cohibet manum, sed lex noua cohibet animum. ergo in lege noua non debent poni prohibitiones, & præcepta exteriorum actuum, sed solum interiorum.

SED CONTRA est, quòd per legem nouam efficiuntur homines filij lucis. vnde dicitur Ioan. 12. Credite in lucem, vt filij lucis sitis: sed filios lucis de-
B cet opera lucis facere, & opera tenebrarum abijcere, secundum illud Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate. ergo lex noua quędam exteriora opera debuit prohibere, & quædam præcipere.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictũ est,* Principalitas legis nouæ, est gratia Spiritussancti, quæ manifestatur in fide per dilectionem operante. hanc aũt gratiam consequuntur homines per Dei filium hominem factũ, cuius humanitatẽ primo repleuit gratia, & exinde est ad nos deriuata. vnde dicitur Io. 1. Verbum caro factum est. & postea subditur: Plenum gratiæ & veritatis. & infra: De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. vnde subditur
C quòd, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et ideo cõuenit, vt per aliqua exteriora sensibilia gratia a Verbo incarnato proflues, in nos deducatur: & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quædam opera sensibilia producantur. Sic igitur exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt. Vno modo sicut inducentia aliqualiter ad gratiam: & talia sunt opera sacramentorum, quæ in noua lege sunt instituta, sicut baptismus, Eucharistia, & alia huiusmodi. Alia vero sunt opera exteriora, quæ ex instinctu gratiæ producuntur: & in his est
D quædam differentia attendenda. Quædam. n. habent necessariam conuenientiam, vel cõtrarietatem ad interiorem gratiã, quæ in fide per dilectionem operante consistit: & hmôi exteriora opera sunt præcepta, vel prohibita in lege noua; sicut pręceptum est confessio fidei, & prohibita negatio. dicitur enim Matth. 10. Qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram Patre meo: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo. Alia vero sunt opera, quę non habent necessariã contrarietatem, vel conuenientiam ad fidem per dilectionem operantem: & talia opera non sunt in noua lege præcepta, vel prohibita ex ipsa prima legis insti-
E tutione, sed relicta sunt a legislatore, scilicet Christo, vnicuique secundum quod aliquis alicuius curã gerere debet: & sic vnicuique liberum est circa talia determinare quid sibi expediat facere, vel vitare: & cuicunque præsidenti circa talia ordinare suis subditis, quid sit in talibus faciendum, vel vitandum. Vnde & quantum ad hoc, dicitur lex Euangelij, lex libertatis: nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.

q. 106. ar. 1. & 2.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd regnum Dei in interioribus actibus consistit principaliter, sed ex consequenti etiam ad regnum Dei pertinent omnia illa, sine quibus interiores actus esse non possunt. Sicut si regnum Dei est interior iustitia, & pax, & gaudium spirituale, necesse est quòd omnes exteriores

actus, qui repugnant iustitię, aut paci, aut gaudio spirituali, repugnant et regno Dei: & ideo sunt in Euangelio regni prohibendi. illa vero quæ indifferenter se habent respectu horum, puta, comedere hos, vel illos cibos, in his non est regnum Dei. vnde Apostolus præmittit: Non est regnum Dei esca & potus.

Cap. 2. post medium, tomo 3. Ad 2ᵐ dicendum, quòd secundum Philosophum in 1. Meta.* liber est, qui sui causa est. ille ergo libere aliquid agit, qui ex seipso agit: quod autem homo agit ex habitu suæ naturæ conuenienti, ex seipso agit, quia habitus inclinat in modum naturę. Si vero habitus esset naturæ repugnans, homo non ageret secundum quod est ipse, sed secundum aliquam corruptionem sibi superuenientem. Quia igitur gratia Spiritus sancti est sicut interior habitus nobis infusus inclinans nos ad recte operandum, facit nos libere operari ea quæ conueniunt gratiæ, & vitare ea quæ gratiæ repugnant. Sic igitur lex noua dicitur lex libertatis dupliciter. Vno modo, quia non arctat nos ad facienda, vel vitanda aliqua, nisi quæ de se sunt vel necessaria, vel repugnantia saluti, quæ cadunt sub præcepto, vel prohibitione legis. Secundo, quia huiusmodi præcepta, vel prohibitiones facit nos libere implere, inquantum ex interiori instinctu gratiæ ea implemus, & propter hæc duo lex noua dicitur lex perfectæ libertatis, Iacob. 1.

Ad 3ᵐ dicendum, quòd lex noua prohibendo animum ab inordinatis motibus, oportet etiam quòd cohibeat manum ab inordinatis actibus, qui sunt effectus interiorum motuum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua sufficienter exteriores actus ordinauerit.

Infra art. 4. Et quoli. 4. art. 13. cor. AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua insufficienter exteriores actus ordinauerit. Ad legem enim nouam præcipue pertinere videtur fides per dilectionem operans, secundum illud ad Gal. 5. In Christo Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur: sed lex noua explicauit quędam credenda, quæ non erant in veteri lege explicita, sicut de fide Trinitatis. ergo etiam debuit superaddere aliqua exteriora opera moralia, quæ non erant in veteri lege determinata.

§ 2 Præt. In veteri lege non solùm sunt instituta sacramenta, sed etiam aliqua sacra, vt supra dictum est:* sed in noua lege etsi sint instituta aliqua sacramenta, nulla tamen sacra instituta a Deo videntur, puta, quæ pertineant vel ad sanctificationem alicuius templi, vel vasorum, vel etiam ad aliquam solemnitatem celebrandam. ergo lex noua insufficienter exteriora opera ordinauit. (q. 101. ar. 4. & q. 102. ar. 4.)

§ 3 Præt. In veteri lege sicut erant quædam obseruantiæ pertinentes ad Dei ministros, ita etiam erant quędam obseruantiæ pertinentes ad populum, vt supra dictum est* cum de cæremonialibus veteris legis ageretur: sed in noua lege videntur aliquæ obseruantiæ esse datæ ministris Dei, vt patet Matth. 10. Nolite possidere aurum neq; argentum, neque pecunias in zonis vestris, & cætera, quæ ibi sequuntur, & quæ dicuntur Luc. 9. & 10. ergo etiam debuerunt aliquæ obseruantiæ institui in noua lege ad populum fidelem pertinentes. (q. 101. ar. 4 & 102. ar. 5 & 6.)

§ 4 Præt. In veteri lege præter moralia & cæremonialia fuerunt quædam iudicialia præcepta: sed in lege noua non traduntur aliqua iudicialia præcepta. ergo lex noua insufficienter exteriora opera ordinauit.

SED CONTRA est, quod Dominus dicit Mat. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro F sapienti qui ædificauit domum suam supra petram: sed sapiens ædificator nihil omittit eorum, quæ sunt necessaria ad ædificium. ergo in verbis Christi sufficienter sunt omnia posita, quæ pertinent ad salutem humanam.

RESPON. Dicendum, quòd sicut dictum est,* lex noua in exterioribus illa solum præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducimur, vel quę pertinent ad rectum gratiæ vsum ex necessitate. Et quia gratiam ex nobis consequi nō possumus, sed per Christum solum; ideo sacramenta, per quæ gratiam consequimur, ipse Dominus instituit per seipsum, scilicet, baptismum, Eucharistiam, ordinem ministrorū nouę legis, instituendo Apostolos, & septuaginta duos G discipulos, & pœnitentiam, & matrimonium indiuisibile: confirmationem etiam promisit per Spiritus sancti missionem: ex eius etiam institutione Apostoli leguntur oleo infirmos vngēdo sanasse, vt habetur Marc. 6. quæ sunt nouæ legis sacramenta. Rectus autem gratiæ vsus est per opera charitatis, quæ quidem secundum quod sunt de necessitate virtutis, pertinēt ad præcepta moralia, quæ etiam in veteri lege tradebantur: vnde quantum ad hoc lex noua super veterem addere non debuit circa exteriora agenda. Determinatio autem prædictorum operum in ordine ad cultum Dei, pertinet ad præcepta cæremonialia legis: in ordine vero ad proximum ad iudicialia, vt supra H dictum est.* Et ideo quia istæ determinationes nō sunt secūdum se de necessitate interioris gratiæ, in qua lex consistit: ideo non cadunt sub præcepto nouæ legis, sed relinquūtur humano arbitrio, quædā quidem quantum ad subditos, quæ s. pertinent singillatim ad vnumquemq;: quædam vero ad prælatos temporales, vel spirituales, quæ scilicet pertinēt ad vtilitatem communem. Sic igitur lex noua nulla alia exteriora opera determinare debuit, præcipiendo, vel prohibendo, nisi sacramenta, & moralia præcepta, quæ de se pertinent ad rationem virtutis, puta, non esse occidendum, non esse furandum, & alia huiusmodi. (Ar. præced. — q. 99. art. 4.)

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea quæ sunt fidei, I sunt supra rationem humanam, vnde in ea non possumus peruenire nisi per gratiam: & ideo abundantiori gratia superueniente oportuit plura credenda explicari. Sed ad opera virtutum dirigimur per rationem naturalem, quæ est regula quædam operationis humanæ, vt supra dictum est:* & ideo in his non oportuit aliqua præcepta dari vltra moralia legis præcepta, quæ sunt de dictamine rationis. (q. 19. art. 4. & q. 63. artic. 2.)

AD 2ᵐ dicendum, quòd in sacramentis nouæ legis datur gratia, quæ non est nisi a Christo, & ideo oportuit quòd ab ipso institutionem haberent: sed in sacris non datur aliqua gratia, puta, in consecratione templi, vel altaris, vel aliorum huiusmodi, aut K etiam in ipsa celebritate solemnitatum: & ideo quia talia secundum seipsa non pertinent ad necessitatem interioris gratiæ, Dominus fidelibus instituenda reliquit pro suo arbitrio.

AD 3ᵐ dicendum, quòd illa præcepta Dominus dedit Apostolis non tanquàm cæremoniales obseruantias, sed tanquàm moralia instituta, & possunt intelligi dupliciter. Vno modo, secundum Aug. in lib. de consensu Euangelistarum,* vt non sint præcepta, sed concessiones. Concessit enim eis, vt possent pergere ad prædicationis officium sine pera & baculo, & alijs huiusmodi, tanquàm habentes potestatem necessaria vitæ accipiendi ab illis, quibus prædicabant; vnde subdit. Dignus est enim operarius cibo suo: (In lib. 2. ca. 30. tom. 4.)

suo: non autem peccat, sed supererogat, qui sua portat, ex quibus viuat in prædicationis officio non accipiés sumptum ab his, quibus Euangelium prædicat, sicut Paulus fecit. Alio modo, possunt intelligi secundum aliorum sanctorum expositionem, vt sint quędã statuta temporalia Apostolis data pro illo tempore quo mittebantur ad prædicandũ in Iudæã ante Christi passionem. Indigebant enim discipuli quasi adhuc paruuli sub Christi cura existẽtes, accipere aliqua specialia instituta a Christo, sicut quilibet subditi a suis prælatis; præcipue quia erant paulatim exercitandi, vt temporalium solicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad hoc, quòd Euangeliũ per vniuersum orbem prædicarent. Nec est mirum si adhuc durante statu veteris legis, & nondum perfectam libertatem Spiritus consecutis, quosdam determinatos modos viuendi instituit: quæ quidem statuta imminente passione remouit tanquàm discipulis iã per ea sufficienter exercitatis: vnde Luc. 22. dixit. Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamẽtis, nunquid defuit aliquid vobis? at illi dixerunt. Nihil: dixit ergo eis. Sed nunc qui habet sacculũ, tollat similiter & peram: iam.n. imminebat tempus perfectę libertatis, vt totaliter suo dimitterentur arbitrio in his quæ secundum se non pertinent ad necessitatem virtutis.

AD 4[m] dicendum, q; iudicialia etiam secundum se considerata non sunt de necessitate virtutis quantum ad talem determinationem, sed solum quantum ad communem rationem iustitiæ: & ideo iudicialia præcepta reliquit Dominus disponenda his, qui curam aliorum erant habituri vel spiritualem, vel temporalem. Sed circa iudicialia præcepta veteris legis quędam explanauit propter malum intellectum Pharisæorum, vt infra dicetur.*

Ar. sequen. ad 2.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex noua hominem circa interiores actus sufficienter ordinauerit.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q; circa interiores actus lex noua insufficienter hominem ordinauerit. Sunt.n. decem pręcepta decalogi ordinantia hominem ad Deum & proximum: sed Dominus solum circa tria illorum aliquid adimpleuit.s. circa prohibitionem homicidij, & circa prohibitionem adulterij, & circa prohibitionem periurij. ergo videtur quòd insufficiẽter hominem ordinauerit, adimpletionem aliorum præceptorum prætermittens.

§ 2 Præt. Dominus nihil ordinauit in Euangelio de iudicialibus præceptis nisi circa repudium vxoris, & circa pœnam talionis, & circa persecutionem inimicorum: sed multa sunt alia iudicialia præcepta veteris legis, vt * supra dictum est. ergo quantum ad hoc, insufficienter vitam hominum ordinauit.

q. 104. ar. 4. & q. 105. artic. 1. 2. 3. & 4.

§ 3 Præt. In veteri lege præter præcepta moralia, & iudicialia, erant quędã cæremonialia, circa quæ Dñs nihil ordinauit. ergo videtur insufficienter ordinasse.

§ 4 Præt. Ad interiorem bonam mentis dispositionem pertinet, vt nullum bonum opus homo faciat propter quemcunque temporalem finem: sed multa sunt alia temporalia bona, quàm fauor humanus, multa etiam sunt alia bona opera, quàm ieiunium, eleemosyna, & oratio. ergo inconueniens fuit, quòd Dominus docuit solum circa hæc tria opera gloriam fauoris humani vitari, & nihil aliud terrenorum bonorum.

A § 5 Præt. Naturaliter homini inditum est, vt solicitetur circa ea quæ sunt sibi necessaria ad viuendum, in qua etiam solicitudine alia animalia cum homine conueniunt: vnde dicitur Prouerb. 6. Vade ad formicam o piger, & considera viam eius, quæ cum nõ habeat præceptorem, vel ducem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat: sed omne præceptum quod datur contra inclinationem naturæ, est iniquum, vtpote contra legem naturalem existens. ergo inconuenienter videtur Dominus prohibuisse solicitudinem victus & vestitus.

§ 6 Præt. Nullus actus virtutis est prohibendus: sed iudicium est actus iustitiæ, secundum illud psal. 93.

B Quousque iustitia conuertatur in iudicium. ergo inconuenienter videtur Dominus iudicium prohibuisse, & ita videtur lex noua insufficienter hominem ordinasse circa interiores actus.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. de sermone Domini in monte.* Considerandum est, quia cum dixit, Qui audit verba mea hæc, satis significat sermonem istũ Domini omnibus pręceptis, quibus Christiana vita formatur, esse perfectum.

Lib. 1. circa prin. Et lib. 2. c. 40. to. 4

RESPON. Dicendum, quòd sicut ex inducta authoritate August.* apparet, sermo quem Dominus in monte proposuit, totam informationem Christianæ vitæ continet, in quo perfecte interiores motus hominis ordinantur.

In arg. Sed contra.

C Nam post declaratum beatitudinis finem, commẽdata apostolica dignitate, per quos erat doctrina euangelica promulganda, ordinat interiores hominis motus, primo quidem quantum ad seipsum: & deinde quantum ad proximum. Quantum aũt ad seipsum dupliciter secundum duos interiores hominis motus circa agenda, quæ sunt voluntas de agendis, & intentio de fine: vnde primo ordinat hominis voluntatem secundum diuersa legis pręcepta, vt scilicet, abstineat aliquis non solum ab exterioribus operibus, quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab interioribus, & ab occasionibus malorum.

D Deinde ordinat intentionem hominis dicens, quòd in bonis quæ agimus, neq; quæramus humanam gloriam, neque mundanas diuitias, quod est thesaurizare in terra. Consequenter autẽ ordinat interiorem hominis motum quo ad proximum, vt scilicet, eum nõ temerarie, aut iniuste iudicemus, aut præsumptuose: neque tamen sic simus apud proximum remissi, vt eis sacra committamus, si sint indigni. Vltimo autem docet modum adimplendi euangelicam doctrinam, scilicet, implorando diuinum auxilium, & conatum apponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne a seductoribus corrumpamur, & quòd obseruatio mandatorum eius est necessaria ad virtutem: non autem

E sufficit sola confessio fidei, vel miraculorum operatio, vel solus auditus.

AD PRIMVM ergo dicendum, q; Dominus circa illa legis præcepta adimpletionem apposuit, in quibus Scribæ & Pharisęi non rectum intellectum habebant: & hoc contingebat pręcipue circa tria pręcepta decalogi. Nam circa prohibitionem adulterij, & homicidij ęstimabant solum exteriorem actum prohiberi, non autem interiorem appetitum, quod magis credebãt circa homicidium & adulterium, quàm circa furtũ, vel falsum testimonium: quia motus irę in homicidiũ tendens, & concupiscentię motus tendens in adulterium, videntur aliqualiter nobis a natura inesse, non autem appetitus furandi, vel falsum

testimonium dicendi. Circa periurium vero habebãt falsum intellectum, credentes periurium quidem esse peccatum, iuramẽtum aũt per se esse appetendum, & frequentandum, quia videtur ad Dei reuerentiam pertinere: & ideo Dominus ostendit iuramentũ non esse appetendum tanquàm bonum, sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat.

AD 2[m] dicendum, q circa iudicialia præcepta dupliciter Scribæ & Pharisæi errabant. Primo quidem, quia quędam quæ in lege Moysi erant tradita, tanquã promissiones, æstimabant esse per se iusta, scilicet, repudiũ vxoris, & vsuras accipere ab extraneis: & ideo Dominus prohibuit vxoris repudium, Mat. 5. & vsurarum acceptionem, Luc. 6. dicens: Date mutuum, nihil inde sperantes. Alio modo errabant credentes quædam, quæ lex vetus instituerat facienda propter iustitiam, esse exequenda ex appetitu vindictæ, vel ex cupiditate temporalium rerum, vel ex odio inimicorum, & hoc in tribus præceptis. Appetitum enim vindictæ credebant esse licitum propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum, vt iustitia seruaretur, non vt homo vindictam quæreret: & ideo Dominus ad hoc remouendũ docet animum hominis sic debere esse præparatum, vt si necesse sit, etiam paratus sit plura sustinere. Motum autem cupiditatis æstimabant esse licitum propter præcepta iudicialia, in quibus mandabatur restitutio rei ablatæ fieri etiam cum aliqua additione, vt supra dictum est.[*] & hoc quidem lex mandauit propter iustitiam obseruandam, non vt daret cupiditati locum: & ideo Dominus docet, vt ex cupiditate nostra non repetamus, sed simus parati, si necesse fuerit, etiam ampliora dare. Motum vero odij credebant esse licitum propter præcepta legis data de hostium interfectione, quod quidem lex statuit propter iustitiam implendam, vt supra dictum est,[*] non propter odia exsaturanda: & ideo Dominus docet, vt ad inimicos dilectionem habeamus, & parati simus, si necesse fuerit, etiam benefacere. hæc enim præcepta secundum præparationem animi sunt accipienda, vt Aug.[*] exponit.

q. 105. ar. 2 ad 9.

q. 105. ar. 3

Li. 1. de ser. dom. in mõte ca. 34. 35 & 36.

AD 3[m] dicendum, q præcepta moralia omnino in noua lege remanere debebant: quia secundũ se pertinent ad rationem virtutis. Præcepta autem iudicialia nõ remanebant ex necessitate secundum modũ quem lex determinauit, sed relinquebatur arbitrio hominum, vtrum sic, vel aliter esset determinandũ: & ideo conuenienter Dominus circa hæc duo genera præceptorum nos ordinauit. Præceptorum autem cæremonialium obseruatio totaliter per rei impletionem tollebatur: & ideo circa huiusmodi præcepta in illa cõi doctrina nihil ordinauit. Ostendit tamen alibi, q totus corporalis cultus, qui erat determinatus in lege, erat in spiritualem commutandus, vt patet Io. 4. vbi dixit: Veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem: sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.

AD 4[m] dicendum, q omnes res mundanæ ad tria reducuntur. s. ad honores, diuitias, & delitias, scdm illud 1. Io. 2. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est: quod pertinet ad delitias carnis. & concupiscentia oculorum, quod pertinet ad diuitias. & superbia vitæ, quod pertinet ad ambitum gloriæ, & honoris. Superfluas autẽ carnis delitias lex non promisit, sed magis prohibuit: repromisit autem celsitudinem honoris, & abundantiam diuitiarum. Dicitur enim Deut. 28. Si audieris vocem domini Dei tui, faF ciet te excelsiorem cunctis gentibus, quantum ad primum, & post pauca subdit: Abũdare faciet te omnibus bonis, quantum ad secundum. Quę quidem promissa sic praue intelligebant Iudæi, vt propterea esset Deo seruiendum sicut pp finem: & ideo Dominus hoc remouit, ostendens primo, q opera virtutum nõ sunt facienda propter humanam gloriã, & ponit tria opera, ad quæ omnia alia reducuntur. Nam omnia, quæ aliquis facit ad refrænandum seipsum in suis concupiscentijs, reducuntur ad ieiunium: quæcunque vero fiunt propter dilectionem proximi, reducuntur ad eleemosynam: quæcunque vero propter cultum Dei

G fiunt, reducuntur ad orationem. Ponit autem hęc tria specialiter quasi pręcipua, & per quæ homines maxime solent gloriam venari. Secundo, docuit, quòd non debemus finem constituere in diuitijs, cum dixit: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.

AD 5[m] dicendum, q Dominus solicitudinem necessariam non prohibuit, sed solicitudinem inordinatam. Est autẽ quadruplex inordinatio solicitudinis vitãda circa temporalia. Primo quidem, vt in eis finem non constituamus, neque Deo seruiamus propter necessaria victus & vestitus. vnde dicit: Nolite thesaurizare vobis &c. Secundo, vt nõ sic solicitemur de temporalibus cum desperatione diuini auxilij. vnde Do-

H minus dicit: Scit Pater vester, quòd his omnibus indigetis. Tertio, ne sit solicitudo præsumptuosa, vt scilicet homo confidat se necessaria vitæ per suam solicitudinem posse procurare absque diuino auxilio, qđ Dominus remouet per hoc, Quòd homo non potest aliquid adijcere ad staturam suam. Quarto, per hoc, quod homo solicitudinis tempus præoccupat: quia scilicet, de hoc solicitus est nunc, quod non pertinet ad curam præsentis temporis, sed ad curam futuri. vnde dicit: Nolite soliciti esse in crastinum.

AD 6[m] dicendum, q Dñs non prohibet iudiciũ iustitię, sine quo nõ possent sancta subtrahi ab indignis, sed prohibet iudicium inordinatum, vt [*]dictum est. In corp. ar.

I

ARTICVLVS IIII.

Vtrum conuenienter in lege noua consilia quædam determinata sint proposita.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter in lege noua cõsilia quędã determinata sint proposita. Consilia enim dantur de rebus expedientibus ad finem, vt supra dictum est,[*] cum de consilio ageretur: sed non eadem omnibus expediunt. ergo non sunt aliqua consilia determinata, omnibus proponenda. 3. contra c. 130. Et quo li. 5. art. 19. cor. [*]q. 14. ar. 2.

K ¶ 2 Præt. Consilia dantur de meliori bono: sed non sunt determinati gradus melioris boni. ergo non debent aliqua determinata consilia dari.

¶ 3 Præt. Consilia pertinent ad perfectionem vitæ: sed obedientia pertinet ad perfectionem vitæ. ergo incõuenienter de ea consilium non datur in Euangelio.

¶ 4 Præt. Multa ad perfectionem vitæ pertinentia inter præcepta ponuntur, sicut hoc quod dicitur: Diligite inimicos vestros, & præcepta etiã quæ dedit Dominus Apostolis Matth. 10. ergo inconuenienter traduntur consilia in noua lege, tũ quia non omnia ponuntur: tum etiã quia a præceptis nõ distinguuntur.

SED CONTRA. Consilia sapientis amici magnam afferunt vtilitatem, secundum illud Prou. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consilijs anima dulcoratur: sed Christus maxime est sapiens

sapiens & amicus. ergo eius consilia maximam vtilitatem continent, & conuenientia sunt.

RESPON. Dicendum, q̃ hæc est differentia inter consilium & præceptum, quòd præceptum importat necessitatem, consilium autẽ in optione ponitur eius cui datur: & ideo conuenienter in lege noua, quæ est lex libertatis, supra præcepta sunt addita consilia, non autem in veteri lege, quæ erat lex seruitutis. Oportet igitur quòd præcepta nouę legis intelligantur esse da ta de his, quæ sunt necessaria ad consequendum finẽ æternæ beatitudinis, in quem lex noua immediate introducit. Consilia vero oportet esse de illis, p quæ melius & expeditius potest homo consequi finem prædi ctum. Est autem homo cõstitutus inter res mundi hu B ius, & spiritualia bona, in quibus æterna beatitudo consistit: ita q̃ quanto plus inhæret vni eorum, tanto plus recedit ab altero, & econuerso. Qui ergo totaliter inhæret rebus huius mundi, vt in eis finem consti tuat, habẽs eas quasi rationes & regulas suorum ope rũ, totaliter excidit a spiritualibus bonis: & ideo huiusmodi inordinatio tollitur per præcepta. Sed quòd homo totaliter ea quæ sunt mũdi, abijciat, non est necessarium ad perueniendum in finem prædictũ: quia potest homo vtens rebus huius mundi, dummodo in eis finem non constituat, ad beatitudinem æternã per uenire, sed expeditius perueniet totaliter bona huius mundi abdicando: & ideo de hoc dant consilia Euan C gelij. Bona autẽ huius mundi, quæ pertineut ad vsum humanæ vitæ, in tribus consistunt, scilicet, in diuitijs exteriorum bonorum, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum: & in delitijs carnis, quæ pertinent ad concupiscentiã carnis: & in honoribus, quæ pertinẽt ad superbiam vitę, sicut patet. 1. Ioã. 2. Hęc autem tria totaliter derelinquere, secũdũ quod possibile est, pertinet ad consilia Euangelica. In quibus etiam tribus fundatur omnis religio, quę statum perfectionis profi tetur. nam diuitiæ abdicantur per paupertatem: delitiæ carnis p perpetuã castitatem: superbia vitæ p obe dientiæ seruitutem. Hæc autem simpliciter obseruata pertinent ad consilia simpliciter proposita: sed obser- D uatio vniuscuiusque eorũ in aliquo speciali casu perti net ad consilium secundum quid, scilicet, in casu illo, puta, cum homo dat aliquam eleemosynam pauperi, quando dare non tenetur, consilium sequitur quantum ad factum illud. Similiter etiam quando aliquo tempore determinato a delectationibus carnis abstinet vt orationibus vacet, consilium sequitur pro tem pore illo. Similiter etiam, quando aliquis nõ sequitur voluntatem suam in aliquo facto, quod licite posset facere, consilium sequitur in illo casu, puta, si benefaciat inimicis suis quando non tenetur, vel si offensam remittat, cuius iuste posset exigere vindictam: & sic E etiam omnia consilia particularia ad illa tria generalia, & perfecta reducuntur.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ prædicta consilia quantum est de se, sunt omnibus expedientia: sed ex indispositione aliquorum cõtingit, q̃ alicui expedien tia non sunt, quia eorum affectus ad hæc non inclinatur. Et ideo Dominus consilia Euangelica proponẽs, semper facit mentionem de idoneitate hominum ad obseruantiam consiliorum. Dans enim consilium per petuæ paupertatis Matth. 19. præmittit: Si vis perfectus esse, & postea subdit, Vade & vende omnia quæ habes. Similiter dans consilium perpetuæ castitatis cũ dixit: Sunt eunuchi, qui castrauerũt seipsos propter regnum cęlorum, statim subdit: Qui potest capere ca- A piat. Et similiter Apostolus 1. ad Corinth. 7. præmisso consilio virginitatis dicit: Porro hoc ad vtilitatem ve stram dico, non vt laqueum vobis injiciam.

AD 2^m^ dicendum, quòd meliora bona particulariter in singulis sunt indeterminata: sed illa quæ sunt simpliciter & absolute meliora bona, i vniuersali sunt determinata, ad quæ etiam omnia illa particularia re ducuntur, vt dictum est. * * In corpo. articu.

AD 3^m^ dicendum, quòd etiam consilium obedientiæ Dominus intelligitur dedisse in hoc, quod dixit: Et sequatur me, quem sequimur non solum imitando opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius, secundum illud Ioann. 10. Oues meę vocem meam audiunt, & sequuntur me.

AD 4^m^ dicendum, quòd ea quæ de vera dilectione inimicorum, & similibus Dominus dicit Matth. 5. & Luc. 6. si referantur ad præparationem animi, sunt de necessitate salutis, vt scilicet homo sit paratus benefacere inimicis, & alia huiusmodi facere, cum necessitas hoc requirat: & ideo inter præcepta ponuntur. Sed vt aliquis inimicis hoc exhibeat prompte in actu, vbi specialis necessitas non occurrit, pertinet ad cõsilia particularia, vt dictum est. * Illa autem quæ * In corpo. articu. ponuntur Matth. 10. & Luc. 9. & 10. fuerunt quædam præcepta disciplinæ pro tempore illo, vel conces siones quędam, vt supra dictum est. * & ideo non in- * Arti. 2. ad 3. argum. ducuntur tanquàm consilia.

QVAESTIO CIX.

De exteriori principio humanorum actuum. s. de gratia Dei, in decem articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de exteriori principio humanorum actuum, scilicet, de Deo, prout ab ipso per gratiam adiuuamur ad recte agendum. Et primo, considerandum est de gratia Dei. Secundo, de causa eius. Tertio, de eius effectibus.

¶ Prima autem consideratio erit tripartita. Nam primo cõsiderabitur de necessitate gratię. Secundo, de ip sa gr̃a, quãtũ ad eius essentiã. Tertio, de ei^9^ diuisione.

Circa primum quæruntur decem.

¶ Primo, Vtrum absque gratia possit homo aliquod verum cognoscere.

¶ Secũdo, Vtrum absque gratia Dei possit homo aliquod bonum facere, vel velle.

¶ Tertio, Vtrum homo absque gratia possit Deum diligere super omnia.

¶ Quarto, Vtrum absque gratia possit per sua naturalia, pręcepta legis obseruare.

¶ Quinto, Vtrum absque gratia possit mereri vitam ęternam.

¶ Sexto, Vtrum homo possit se ad gratiam præparare sine gratia.

¶ Septimo, Vtrum absque gratia possit resurgere a peccato.

¶ Octauo, Vtrum absque gratia possit homo vitare peccatum.

¶ Nono, Vtrum homo gratiam consecutus possit absque alio diuino auxilio bonum facere, & vitare peccatum.

¶ Decimo, Vtrum possit perseuerare in bono per se ipsum.

ARTI-

¶ *Super Quæstionis centesimæ nonæ Articulum primum.*

Inf. ar. 21. ad 3. Et 2. dist. 28. artic. 5.

IN q. 109. ar. 1. habes primo modicā philosophiam eorū q dicunt, quòd ignis combureret stipulā cessante motu cæli: non enim discernūt dependentiam motoris secundi a primo. Sed de hoc in prima parte tractatum est, nunc exemplariter affertur, ad ostendendum, quòd non solū dependemus in esse & cōseruari a primo agente Deo glorioso, sed in operari: ita ꝙ ipso non cooperante non possemus operari quacunque operatione, etiam si conseruaret nobis esse, & operatiua omnia principia in nobis.

Ambro. super hoc locum. Paulito. 5.

* Cap. 6. circa princip. tom. 1.

Hoc autem in moralib doctrina supponatur: in speculatiua aūt discutiēda sunt, & vide si vis propterea in lib. 3. contra Genti. cap. 67. in vltimis rationibus.

¶ Habes secundo, ꝙ intellectus humanus ex virtute suæ naturæ potest cognoscere omne verum non supernaturale. Quod quia indistincte dicitur, scilicet non distinguendo statum naturæ integræ & corruptæ, difficultatem patitur propter vulnus ignorantiæ. dictum quippe est superius in q. 85. ar. 3. quòd vulnus ignorātiæ consistit in destitutione rationis ab ordine ad verum. Si enim ratio destituta est a recto, quem habebat, ordine ad verum, consequens est, vt per seipsam non possit omne verum assequi: & si potest p seipsam omne verū assequi, consequens est, quòd nō sit infirma ad verum assequendum: sanæ namque rōnis opus maius non est, quàm assequi omne verum non supernaturale.

* Cap. 6. & 7. tom. 3.

* Cap. 4. id dixerat lib. 1. Soliloqu. ca. 2. in principio. to. 1.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ quia vulnus ignorātiæ est in ratione, vt est subiectum prudētiæ, vt ex præallegato loco accipio, & ratio non absoluta, sed vt mota a voluntate est subiectum prudētiæ, cōsequens est, vt vulnus ignorātiæ de-

* Tex. 28. to. 2.

stituat rationem ab ordine ad verū, spectans ad prudētiam, quod non in sola cognitione, sed in volūtate consistit: quoniā verū intellectus practici, vt dicitur in 6. Ethic. est consesse se habens appetitui recto. vnde dicendum est, ꝙ sermo littera ē de cognitione pura ipsius veri: obiectio autem de cognitione cū appetitu. Propter quod ex puris naturalib⁹ etiam in hoc statu possumus cognscere nō solum speculatiua, sed moralia, quamuis i hoc statu nō possimus ex eisdem esse prudentes. Idē est enim iudicium de prudētia & virtutibus moralibus, de quibus in sequentibus tribus ar. erit sermo. Et hanc rationem bene nota, quia latum Greg. de Ari in 2. sent. a d. 26 vsq; ad 29. inclusiuè & alios etiā Thomi.

¶ Tertio habes, ꝙ hō in nullo statu potest ex solis naturalibus verum aliquod supnaturale cognoscere. Et contra hoc obiicitur a Durando in 28. di. 2. sent. q. 1. ꝙ dæmones & hæretici de facto absq; aliquo dono supernaturali addito cognoscūt supernaturalia fidei, dū credunt ea: & idē est iudicium de nobis quātū ad assentiendū q sunt fidei.

¶ Ad hoc dr, ꝙ si sit sermo de naturalib⁹ solis, excludendo oē supnaturale opus tā intrinsecū, q̃ extrinsecū cuiuscūq; p se, notū ē, ꝙ ex solis naturalibus nō pōt natura aliqua supnaturalia cognoscere: quā nisi De⁹ reuelādo, vel miracula faciēdo supnaturalia poneret; nesciremus ēē ea eē, vt Deū ēē trinū, & huiusmodi. Si āt est sermo de solis naturalib⁹ excludēdo tm̄ intrinsecū donū supnāturale, psupposita obiecti ꝑtione p audi tū, uel signū sic dicim⁹ qđ hō p̄t ex naturalib⁹ solis assentire his q̄ sunt fidei, sed non sicut ex fide. Et hoc modo dæmones & homines assentire possunt ex se, his q̄ sunt fidei. Et qm̄ cū quæ-

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo sine gratia aliquod verum cognoscere possit.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ hō sine gratia nullum verum cognoscere possit. Quia super illud. 1. Cor. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritusancto. dicit glo. Ambro. *Omne verum a quocunque dicatur, a Spiritusancto est: sed Spiritussanctus habitat in nobis per gratiam. ergo veritatem cognoscere non possumus sine gratia.

¶ 2 Præt. Augus. dicit in primo Soliloquiorū, * quod disciplinarum certissima talia sunt, qualia illa quę a sole illustrantur, vt videri possint. Deus autem ipse est, qui illustrat: ratio autem ita est in mentibus, ut in oculis est aspectus, mentis autem oculi sunt sensus animę: sed sensus corporis quantumcunque sit purus, non potest aliquod visibile uidere sine solis illustratione. ergo humana mens quantūcunque sit perfecta, non potest ratiocinando veritatem cognoscere absque illustratione diuina, quæ ad auxilium gratiæ pertinet.

¶ 3 Præt. Humana mens non potest veritatem intelligere nisi cogitando, vt patet per Aug. 14. de Trinit. * sed Apost. dicit 2 ad Cor. 3. Non sufficientes sumus aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobis. ergo homo non potest cognoscere veritatē per seipsum sine auxilio gratiæ.

SED CONTRA est, quod Augu. dicit in 1. Retractationū, * Non approbo qd in oratione dixi: Deus qui non nisi mundos verum scire voluisti. responderi enim pōt, multos etiam non mundos multa scirę vera: sed per gratiam homo mundus efficitur, secundum illud Psal. 50. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis. ergo sine gratia pōt hō per seipsum veritatē cognoscere.

RESPON. Dicendū, quòd cognoscere veritatem est vsus quidā, vel actus intellectualis luminis: qa secundum Apostolum ad Ephe. 5. Omne quod manifestatur, lumē ē: vsus autem quilibet quendam motum importat, large accipiendo motum, secundum quod intelligere & velle motus quidam esse dicūtur, vt patet per Philosophum in 3. de anima. * Videmus autē in corporalibus, quòd ad motum non solum requiritur ipsa forma, quæ est principium mot⁹, vel actionis, sed

F etiam requiritur motio primi mouentis. Primum autem mouens in ordine corporalium est corpus cęleste. vnde quantumcunque ignis habeat calorem perfectum, non alteraret nisi per motionem corporis cælestis. Manifestum est autē, quod sicut motus omnes corporales reducuntur in motum cælestis corporis, sicut in primum mouēs corporale: ita omnes motus tā corporales, quàm spirituales reducū tur in primum mouens simpliciter,

G quod est Deus: & ideo quātūcunque natura aliqua corporalis, vel spiritualis ponatur perfecta, non potest in suum actum procedere nisi moueatur a Deo, quę quidem motio est secundum suæ prouidentiæ rationem, non secūdum necessitatem naturæ, sicut motio corporis cælestis. Non solum autē a Deo est omnis motio, sicut a primo mouente, sed etiam ab ipso est omnis formalis perfectio, sicut a primo actu. Sic igitur actio intellectus, & cuiuscunque entis creati

H dependet a Deo, inquantū ad duo. Vno modo, inquantum ab ipso habet perfectionem siue formam p quam agit: alio modo inquantum ab ipso mouetur ad agēdum. Vnaquæque autem forma indita reb⁹ creatis a Deo, habet efficaciam respectu alicuius actus determinati, in quem potest secundum suam proprietatem: vltra autem non potest, nisi per aliquam formam superadditam, sicut aqua non potest calefacere, nisi calefacta ab

I igne. Sic igitur intellectus humanus habet aliquam formam, scilicet ipsum intelligibile lumen, qđ est de se sufficiens ad quædam intelligibilia cognoscenda, ad ea scilicet, in quorum notitiam per sensibilia possumus deuenire. Altiora vero intelligibilia intellectus humanus cognoscere non potest, nisi fortiori lumine perficiatur, sicut lumine fidei, vel prophetiæ, quod dicitur lumen gratiæ,

K inquantum est naturæ superadditum. Sic igitur dicēdum est, quòd ad cognitionem cuiuscunque veri, homo indiget auxilio diuino, vt intellectus a Deo moueatur ad suum actum: non autem indiget ad cognoscendam veritatem in omnibus noua illustratione superaddita naturali illustrationi, sed in quibusdā, quæ excedunt naturalem cognitionem: & tamē quandoque Deus miraculose per suam gratiā aliquos instruit de his, quæ per naturalē rationem cogno-

quæritur, vtrū sine grã possit hõ aliquod supernaturale verū cognoscere, nõ quæritur sine hac vel illa grã, seu gratiæ effectu, sed absolute sine oi gratia, vt grã est supra totum ordiné naturaliū, & in litera manifeste probatur conclusio negatiua ex parte obiecti naturaliter motiui intellectus. Et cõsistit vis rõnis in hoc, qđ intellectus non põt naturaliter cognoscere, nisi ꝑ i, vel ex naturali suo obiecto hīr constatq; nõ solum nostri intellect⁹, sed cuiusq; creati intellectus naturale obiectū ad naturalia tm̃ se naturaliter extendere: iõ oportet absolute concludere, vt ĩ litera fit, q̃ sine grã impossibile ẽ supernaturale verū cognoscere. Ad pr̃am siquidem spectat reuelatio spectantiū ad fidem, & miraculorū opatio, & siquid est aliud eiusmodi, & luminis nonnulli rõné habet, inquantū manifestatiua sunt eorū quæ sunt fidei, iuxta illud ad Ephes. 5. Oé qđ manifestatur lumé ẽ, sine quo saltem impossibile est vt naturale lumé intellectus ad supernaturalia se extendat, vt in litera cõcludit, quæ naturalé potétiam luminis naturalis obiecto naturali adæquat naturaliter in cognoscendo. De assensu aũt post hoc gratuitũ lumé reuelationis, aut miraculi, alia qõ est, quæ in cõi quidã spectat ad quartũ huius q. ar. vbi quærit, vtrũ hõ possit præcepta diuinæ legis ex solis naturalibus implere: nã inter diuina præcepta cõtinetur præceptũ fidei. In speciali aũt spectat ad q. 6. Secũdæ secundæ, vbi Deo gratiose concedente, Durandi obiectis satisfieri singillatim poterit. In his tamen dictis veritas consistit.

sci possunt: sicut & quandoq; miraculose facit quædam, quæ natura facere potest.

AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd omne verum a quocunque dicatur, est a Spiritu sancto, sicut ab infundente naturale lumen, & mouente ad intelligendum & loquendum veritatem, non autem B sicut ab inhabitãte per gratiam gratum facientem, vel sicut largiente aliquod habituale donum naturę superadditũ. Sed hoc solum est in quibusdam veris cognoscendis & loquendis, & maxime in illis, quę pertinent ad fidem, de quibus Apostolus loquebatur.

AD 2ᵐ dicendum, q̃ Sol corporalis illustrat exterius: sed Sol intelligibilis, qui est Deus, illustrat interius. vnde ipsum lumen naturale animæ inditũ est illustratio Dei, C qua illustramur ab ipso ad cognoscendum ea quæ pertinent ad naturalem cognitionem, & ad hoc non requiritur alia illustratio, sed solum ad illa quæ naturalem cognitionem excedunt.

AD 3ᵐ dicendũ, quòd semper indigemus diuino auxilio ad cogitandum quodcunque, inquantum mouet intellectum ad agendum: actu enim intelligere aliquid, est B cogitare, vt patet per Augustin. 14. de Trinita.* *Ca. 6 & 7. tomo 3.

ARTICVLVS II.

Vtrum homo possit velle & facere bonum absque gratia.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit velle & facere bonũ absque gratia. Illud enim est in hominis potestate, cuius ipse est dominus: sed homo est dominus suorũ C actuum, & maxime eius quod est velle, vt supra dictũ est.* ergo homo põt velle & facere bonum per seipsum absque auxilio gratiæ.

Inf. 2. dico. Et 2. di. 28. ar. 1. & dis. 39. in expo. lit. Et 4. dis. 17. q. 1. ar. 2 q 2 ad 1. & 3. Et ver. q. 24. ar. 1. ad 2. 6. & ad 9 & art. 14. & tu. & q. 16. ar. 6. ad 21. Et quol. 1. articu. 7. & quol. 5. ar. 4 Et 2. Corin. 12.

a q. 1. ar. 2. Et q. 13. articu. 6.

¶ *Super Quæstionis centesimæ nonæ Articu secundũ tertiũ et quartũ.*

IN ar. 2. 3. & 4. eiusdem 109. q. dubiũ occurrit duplex. Primum est, An per hoiem in statu naturæ integræ intelligat author hominem præcise in naturalibus, secluso oi gratuito dono, & nõ peccato prauo: an hoiem habẽtem donũ iustitiæ originalis. Si. n. est sermo de hoie in puris naturalibus, quo consideratur a Philosophis, sic falsa est doctrina ista. Nã hõ ĩ puris naturalib⁹ est cõpositus ex duab⁹ naturis, sensitiua. s. & rõnali, quæ sibi inuicẽ aduersantur, altera ad sensibile bonũ, altera ad bonũ rõnis tendente. Si aũt est sermo de hoie habente donum originalis iustitiæ, male dicitur, q̃ hõ in statu naturæ integræ per sua naturalia hoc possit: qđ. n. hõ põt per donũ originalis iustitiæ, nõ põt ꝑ sua naturalia. ¶ Secundum dubiũ prædicto proximũ est, quid per naturã corruptã intelligendũ sit. Aut. n. significat naturam sibiipsi derelictã sola iustitia originali priuatã: aut naturã vltra illam priuationẽ aliquẽ defectum habentem. Si natura cum sola priuatione iustitiæ originalis intelligitur, cũ priuatio ista non sit negatio alicuius naturalis, sed gratuiti tm̃, & nihil ponat in hoie, nisi naturã obedientialiter aptam natã habere illam, sequitur q̃ natura corrupta, & natura in puris naturalibus æquiualeant quo ad naturalẽ sufficientiam operandi bonũ naturæ proportionatum, quale est bonũ virtutis acquisitæ: & sic nihil minus sufficimus ad bonũ habẽtes naturã lapsam. Si vero intelligat natura cũ illa priuatione, & aliquo defectu, puta pronitate partiũ aiæ ad propria, tunc & saluandũ est quõ ꝑ pctm̃ nõ personale in naturalib⁹ puniti sumus, cũ superius punitio in gratuitis, & nõ in naturalibus dicta sit: & quõ natura in partib⁹ aiæ icurrit hos defectus, & in corpore nullũ ex vna & eadé cã ꝑ accñs. s. priuatione originalis iustitiæ. ¶ Ad euidẽtiam huius rei tria facere oportet. primo, quid clarũ, & quid obscurum hic sit: secundo, quid veritas habeat: tertio, quõ obiectiones soluendę sunt. Quo ad primum, natura nostra quãtũ ad propositũ spectat, in quinq; statibus, seu modis cõsiderari põt, primo in puris naturalibus: secundo, in statu consono naturæ rationali, vt. s. seruetur rectitudo rationalis in omnibus par- A tibus aiæ: tertio, ĩ statu doni iustitiæ originalis, secrsã gratia gratum faciente secundũ rem, vel rationé: quarto, in statu gratiæ gratum facientis: quinto in statu naturæ lapsæ. Et licet in his statibus plura examinanda induci pñt, in proposito tñ tota difficultas consistit in differẽtia inter secundum & tertium: aliorũ nãq; differentiæ facile patent, nã in promptu sunt, nisi quis nõ penetret differẽtiã inter naturam in puris naturalibus, & naturam lapsam, quæ vt vnico verbo dicatur, tanta est, quanta est inter ꝑsonam nudã ab initio, & personã expoliatã. Et hoc dico s̃m rẽ: s̃m rationes vero rerum, multa adueniũt. Sicut. n. persona nuda, & persona expoliata non distinguũtur in hoc, q̃ vna sit magis aut minus nuda: ita natura in puris naturalibus, & natura expoliata gratia & iustitia originali, non differunt per hoc, q̃ altera earũ sit magis, aut minus in naturalibus destituta. Et rõ est, quia destitutio sequens expoliationẽ gratiæ & iustitiæ originalis, non est effectus illius nisi per accidens, vt remouentis prohibens. expoliatio. n. abstulit grãm & iustitiam, quæ prohibebat vires animæ secundum seipsas disponi: ex remouente nãq; prohibens non sequitur maior, aut minor effectus naturalis, q̃ ex natura sequatur. non. n. magis aut minus mouetur lapis remoto prohibente, quàm a grauitate proprie absolute fuisset motus, propter quod cum natura ex peccato originali sit sibiipsi derelicta tã ĩ aia, quàm in corpore, nõ maior destitutio est in natura lapsa, quam natura in puris naturalibus sicut nõ est magis redditum corruptibile corpus nostrum ex peccato originali sibi derelictũ, quàm ex natura fuisset simpliciter.

D Sed quantum ad rationes rerum magna differẽtia est, quia sicut in persona nuda nuditas negationis rationem habet, in expoliata vero habet rationem priuationis vestis debitæ conseruari &c. ita defectus aiæ & corporis naturæ in puris naturalibus nec culpæ, nec pęnæ, nec vulnerum &c. rationem habent, sed naturaliũ conditionum: in natura aũt lapsa habent rationem corruptionũ, vulnerum, pœnę & culpę in parte susceptiua illius. Vñ patet, q̃ quantũ ad sufficientiã naturæ humanæ ad opera naturæ proportionata, idem est iudicium de natura in puris naturalibus, & de natura lapsa: quia vtrobiq; vires sunt æque dispositæ, licet nõ sit idem de eis iudicium, quantũ ad meritum vel demeritum, tã in agendo, q̃ in patiendo ꝑꝑ rationem culpę &c. Inter naturam aũt in puris naturalibus, & naturam in statu consono naturæ rationali differentia clara est, q̃ in puris naturalibus contrariatur appetitus sensibilis & rationalis, dum non plene rationali subiicitur sensibilis, sed sit liber tendens qñq; in proprium bonũ præ- E ter rationis ordinem: in statu aũt consono naturæ rationali pars superior recte se habet ad Deum, vt principiũ oium naturaliter notum, & inferiora a rationis ordine etsi exorbitare possint, non tñ permittuntur. Hmói namq; vita naturalis est hoi secundũ rationalem naturã, qm̃ naturale bonum eius est secundũ rationem esse: naturalis aũt non vt ex principiis naturæ fluẽs, sed vt secundum naturã existens rationalẽ. Super hunc statũ addit iustitia originalis indefectibilem ordiné & corporis sub aia, & inferiorũ sub superiori quãdiu superius est sub supremo Deo. s. principio naturæ: gratia aũt addit principiũ meritoriũ vitę diuinæ in æternitate. His itaque sic se habentibus, tota difficultas est, quia secũdus status non est inuentus vnquã in seipso separatus: sed aut in statu originalis iustitię cõrentus, vt in Adã, aut in statu excellẽtis grę, vt in btã virgine, an noie naturę integrę intelligat natura in illo scđo statu, an in statu iustitię originalis. Hęc de primo. ¶ Quod ad secundũ, sciendũ est, q̃ vita humana in & ex puris naturalibus peragi nõ potest absq; peccato, & hoc ex intrinseco defectu uirium animæ: quem appetitum diuersitas testatur. Et quia

¶ 2 Præt. Vnumquodque potest magis in id quod est sibi secūdum naturam, quàm ī id quod est sibi præter naturam: sed peccatum est contra naturam, vt Damasc. dicit in 2. lib.* opus autem virtutis est hominū secundum naturam, vt supra dictum est.† cum igitur homo per se ipsum possit peccare, videt̃ quòd multo magis p̃ seipsum possit bonum velle, & facere.

¶ 3 Præt. Bonum intellectus est verum, vt Philosoph. dicit in 6. Ethi.* sed intellectus potest cognoscere verum per seipsum, sicut & quælibet alia res potest suam naturalem operationem p̃ se facere. ergo multo magis homo potest per seipsum facere, & velle bonum.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 9. Non est volentis. s. velle, neq; currētis. s. currere, sed miserētis Dei. & Augū. dicit in libro de correctione † & gratia, quòd sine gratia nullum prorsus siue cogitando, siue volēdo & amando, siue agēdo, faciunt hoīes bonū.

G RESPON. Dicendum, quòd natura hominis potest dupliciter considerari. Vno modo in sui integritate, sicut fuit in primo parente ante peccatum. Alio modo, secundum quod est corrupta in nobis post peccatum primi parentis: secundum autem vtrumq; statum natura humana indiget auxilio diuino ad faciendum, vel volendum quodcunque bonum, sicut primo

* Cap. 30.

† q. 71. ar. 1

* Libro 6. Ethi. cap. 2. tom. 5.

† Cap. 2. in princ. to. 7.

quia æqualis est sufficientia naturæ lapsæ, & naturæ in puris naturalibus, consequens est, q̃ appellatione naturæ integræ nō intelligetur in litera in puris naturalibus: sed intelligitur natura in statu cōsono naturæ rationali, qui addit supra pure naturalia vigorē rationis, seu superioris partis animæ ad conseruandum statū rationi in nullo dissonum. Nō est autē vigor hic gratiæ, aut naturæ simpliciter, sed quodāmodo gratiæ, & quodāmodo naturę. Nō est simpliciter naturæ, quia nō fluit ex natura. Nō simpliciter gratiæ, quia ad nihil se extēdit, nisi ad naturę rationalis proportionatum bonum. s. viuere ſm rationē. Est quodāmodo gratiæ, & quodāmodo naturæ, pro quanto hō nunquā habet, aut habere potuit ex naturalibus hūc vigorē, sed ex cōiūctione ad donū originalis iustitiæ.

¶ Et nota q̃ non dico, q̃ iste vigor sit portio originalis iustitiæ: hoc. n. esset dicere, q̃ natura integra significat naturā in statu originalis iustitiæ: sed dico q̃ istum vigorē sortitur ratio in coniūctione ad originalē iustitiam: sicut cogitatiua in coniunctione ad intellectū melius operatur, quem intellectu tacēte. & vniuersaliter supremū in vnoquoq; ordine iunctū superiori non solū perfectionē superioris participat, sed etiā secundū propria melioratur: melius. n. operatur vegetatiua iuncta sensitiuæ, q̃ separata ab illa. Discernendum quippe est inter iustitiā originalem & vigorem hunc ab effectu. nā cū iustitię originalis dono nō poterat prius peccare venialiter, quā mortaliter, vt in prima parte dictū est: hic eūr vigor permittit prius offendi venialiter. Posset. n. hoī vigore hoc prædito subrepere parue aliqua declinatio citra finē, & non vna sola, sed multæ, quod non compateretur integritas status originalis iustitiæ. Quia igitur vigor iste possessiue est gratuitus, quia non habetur nisi in coniunctione ad statum gratuitū originalis iustitiæ: & essentialiter est naturalis, quia vigor est superioris partis animæ nostræ secūdū naturam rationalē ad solum & oē bonum rationi proportionatum se extendens: ideo sic adiunctus puris naturalibus constituit statū naturæ integræ, & per illius deperditionē natura est corrupta. Vocabulā quoq; integri & corrupti, rationi consonant: qm̃ natura integra est, quando nihil naturalium non solū constituentium naturā & fluentium ex ea, sed requisitorum secundū eam deest: corrupta autem siquid horum perdiderit, dictus autem vigor secundū naturam est rationalis. Et ne putes me esse inuentorē huius vigoris, lege superius authorē in q. 91. ar. vlt. dicentē, q̃ quia hō destituitur originali iustitia, & vigore rōnis, ipse impetus sensualitatis &c. vbi manifeste vult, q̃ p̃ pctm̃ originale hō perdit duo. s. originalē iustitiam, & vigorē rōnis: copulationis enim nota diuersitatem ostendit. Hæc de secundo.

¶ Quo ad tertium rńdendum est primo dubio, q̃ per hoiem in statu naturæ integræ, author intēdit hoiem non in puris naturalibus, sed habentē donū iustitiæ originalis, non inquantū operatur ex vi iustitiæ originalis, sed inquantū operatur ex vigore naturalium. Et sic oia verba literæ cōsonant. s. in sui integritate, sicut fuit in primo parente ante peccatū, & poterat hō per sua naturalia velle, & operari bonum &c. Et q̃ hæc sit mens authoris, apparet ex eo, q̃ oportet aut sic dicere, aut q̃ intēdat hoiem ex vi originalis iustitiæ operantē. Et tunc ly, per sua naturalia, glossaretur, quòd iustitia originalis cōputatur inter naturalia, quia erat donū naturæ. Sed hæc expositio non consonat doctrinæ authoris, tū quia apud ipsum de ratione originalis iustitiæ est grā gratum faciens, ac per hoc pari rōne potuisset dici, q̃ hō in tali statu per sua naturalia potuit velle & operari bonum supernaturale, cuius oppositum expresse dicitur in litera: tū quia author tam solicite distinguit de dono cōmuni auxilii Dei primi agentis, & dono superaddito naturæ, & constat q̃ iustitia originalis est donū superadditū naturæ. Secundo aūt dubio satisfit dicendo, q̃ per naturā corruptam intelligitur natura priuata dono iustitiæ originalis, & vigore rōnis, ac per hoc priuata dono supernaturali, & dono naturali non fluēte ex natura, sed ſm naturā

F debitis sibi &c. Et sic vltra distinctionē in puris naturalibus includit rōnem defectus meli culpæ & pœnæ in eis, in corpore vero meli pœnæ tm̃. Et hunc nihil obiectorū obstet, quia vt prædictū est, non negatur æqua sufficientia naturæ corruptæ, & in puris naturalibus ad operandum bonum virtutis, sed neutra sufficit. Nec inconuenit nos punitos esse in naturalibus nō fluēcibus ex natura, sed ſm naturam absq; personali peccato. pp̃ defectū quippe talis vigoris, sumus destituti i nostra pronitate ad malū, quæ concupiscentię habitualis superius nominata fuit, cum de peccato originali tractaretur.

¶ In eodem 2. arti. qō. 109. dubiū occurrit ad huiem, & simpliciter. Ad hoīem quidē, an author intēdat, q̃ hō in statu naturæ corruptę nō possit moraliter bonū ex propriis naturalibus facere. Et est ratio dubitādi: quia si hæc affirmatur intētio sua, sequitur q̃ sine gratia sanante, quæ

H opus est ad opus moraliter bonum, nis actus hoīs sit malus moraliter: nā in indiuiduo nō datur actus medius, vt superius dictū est. Et vlterius sequitur, quòd oīs operatio existentis in peccato mortali, & ēe cuiuscunq; infidelis, sit mala moraliter: qd̃ est manifeste contra doctrinā authoris. Si autē negatur hāc esse intentionē authoris, occurrit in primis Gre. de Ari. in loco alleg. asserens S. Tho. in hoc & seq. ar. duobus hoc sentire. Non desunt quoq; Thomistæ id firmātes. Et oportet assignare quid intendit author in hoc loco. Ipse. n. particulariter inquirēs, an hō possit absq; gratia aliquod bonū facere, vt patet in cit. huius ar. proposito in diuisione q. determinas, quòd aliqđ bonū particulare facere, vt ædificare domos, plantare vineas, & hmōi, pōt sine gratia nūc: in statu aūt naturę integrę poterat p̃ sua naturalia operari bonū naturę suę proportionatū, quale est bonum virtutis acquisitæ. Ex hac itaq; differentia manifestat intentionē suā esse, quòd hō in statu naturę corruptæ nō potest per sua naturalia bonū proportionatum naturę, quale est bonū virtutis ac

I quisitę. Simpliciter autem dubium est, quid tenēdū sit de hac q. s. an hō in statu isto possit per sua naturalia facere actum Moraliter bonū. Gre. siquidem de Ari. in loco alleg. tenet partē negatiuā ex multis authoritatibus, & vna rōne potissime, ita q̃ quātū ad pręsentē spectat articulū, pręter authoritates, quę vna glo. forte sunt contentæ. s. quòd loquuntur de bono actu reddente hoiem bonū simpliciter in ordine ad vitā ęternā, & non de bono pure morali infra limites naturę, qm̃ tale non reddit hoiem in ordine ad cælestē patriā bonū simpliciter, sed ſm quid. Et si hoc aduertisset hic doctor, nō tantū se in authoribus fundasset. Præter inquam authoritates, in tribus pars negatiua fundatur. Primo in infirmitate naturæ, quia op⁹ moraliter bonū est proprium opus naturæ integræ: & per hoc differt natura corrupta ab integra. Secundo in circūstantia vltimi finis cuiuslibet actus, quia scilicet non fit pp̃ Deū, propter seipsum Deū, ad quod tñ obligatur: quicunque. n. in quocunque hēt alium vltimum finem, quam deū pp̃ ipsum deum, manifeste peccat: & hanc circunstan

K tiam falsē deficere, inquit Greg. in actibus puris naturalibus in statu isto. Tertio in victoria tentationum: quia mundus, caro, dæmonia, diuersa mouent prælia, & egemus adiutorio illius, a quo petendum est, Et ne nos inducas in tentationem: quod nō esset simpliciter necessarium, si ex puris naturalibus actum moraliter bonum facere possemus. Pars vero affirmatiua fundatur super hoc, quòd hō potest naturaliter nosse aliquem actum, puta honorare parentem, quas decet vndique circunstancias vestiri, vt patet ex articulo præcedente, & potest in eas deliberate consentire, & exequi.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis non intēdo aliunde, q̃ ex authoris officina simul efferre quid simpliciter, & secundū doctorem sanctum tenendū est. Dicendum igitur est, quòd hō in statu naturæ corruptæ pōt p̃ sua naturalia, quantū est ex sufficientia operatiuæ virtutis, operari aliquod opus moraliter bonū, licet non possit suum vniuersum moraliter bonum facere. Et hoc manifestatur

mouente, vt dictum est. * Sed in statu naturæ integræ, quantum ad sufficiétiam operatiuæ virtutis, poterat homo per sua naturalia velle, & operari bonum suæ naturæ proportionatum, quale est bonũ virtutis acquisitæ, non autem bonum superexcedens, quale est bonũ virtutis infusæ. Sed in statu naturæ corruptæ etiam deficit homo ad hoc, quod secundum suam naturam potest, vt non possit totum huiusmodi bonum implere p sua naturalia. Quia tñ natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, vt scilicet toto bono naturæ priuetur, potest quidem etiã in statu naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonũ particulare agere, sicut ædificare domos, plantare vineas, & alia huiusmodi, non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quòd in nullo deficiat. sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, nõ tamen perfectè potest moueri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ. Sic igitur virtute gratuita supaddita virtuti naturæ indiget homo in statu naturæ integræ quantum ad vnum, idest, ad operãdum, & volendum bonum supernaturale: sed in statu naturæ corruptæ quantum ad duo, scilicet vt sanetur, & vlterius vt bonum supernaturalis virtutis operetur, quod est meritorium. Vlterius autem in vtroq; statu indiget homo auxilio diuino, vt ab B ipso moueatur ad bene agendum.

AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd homo est dominus suorum actuum & uolendi, & nõ uolendi, propter deliberationem rationis, quæ potest flecti ad unam partem, uel ad aliam: sed quòd deliberet, uel non deliberet, & si huiusmodi etiam sit dominus, oportet quòd hoc sit p deliberationem præcedétem. & cum hoc non procedat in infinitũ, oportet quòd fi- C naliter deueniatur ad hoc, quòd liberũ arbit. hominis moueatur ab aliquo exteriori principio, quod est supra mentem humanam, scilicet a Deo, ut etiam Philosophus * probat in cap. de bonæ fortuna: unde mens hominis etiã sani non

*Lib. 7. Morali. eudemiorum. cap. 18.

nifestatur breuiter, primo ducendo ad inconueniens: quia nisi posset aliquid bonum moraliter facere, sequeretur vt deductũ est, quòd infidelis, & existens quilibet in mortali, in omni suo actu deliberato peccaret: & nisi impotẽs esset ad faciendũ vniuersitatem suorum operum bonã moraliter, sequeretur φ posset se præseruare a quolibet defectu morali, ac per hoc posset nũquam peccare in moralibus, cuius oppositum monstratũ est. Deinde ostẽsiue. prima quidẽ pars, quia experimur, φ existentes in mortali ẽs pertinaciter, seclusa fide, possumus reddere mutuum, quando oportet, cui oportet &c. & propter quid oportet: quia scilicet iustum est, & ordinatur ad Deũ vt summum bonũ, ac per hoc finẽ vniuersi monstratũ, 12. Meta. Secunda aũt pars, quia sumus ex contrariis appetitibus compositi, & impossibile est, quin propria quandoq; assequãtur: & rursus quia naturæ integræ proprium est vniuersitatem operum bonã moraliter peragere posse, ac per hoc differt a corrupta hęc via media, vt patet, quam in litera author determinat. Vnde non dicit, φ in statu naturæ corruptæ nullum opus morale potest, sed dicit quòd non potest totum huiusmodi bonum per sua naturalia implere: & replicat, Non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quòd in nullo deficiat. Hæc media via est, quam inferius in Secunda secundæ author firmat docẽs, quòd non quælibet actio deliberata infidelis, est peccatũ. Hanc ergo sectando, soluamus obiectiones: & ad eos qui hunc arti. & sequentes aliter intellexerunt, dicendum est, quòd si perspicacius inspexissent, sensum talem non accepissent.

Art. præcedent.

¶ Ad particularitatem titu. huius arti. dicitur, quòd ita est particularis iste sicut præcedens, vt ibidem patet. Et sicut ibi, omne verum proportionatum naturæ humanæ, est quoddam particulare respectu veri communis ad verũ supernaturale & naturale: ita hic, omne bonum proportionatum naturæ humanæ est quoddam particulare bonum respectu boni communis ad naturale & supernaturale. Exemple autẽ literæ de ædificatione & agricultura, exempla sunt operum virtutis acquisitæ. ars namque vna quinq; virtutũ intellectualiũ est, vt patet in 6. Ethi. nec in litera de opere bono virtutis moralis explicite mentio fit, sed virtutis acquisitæ in cõmuni: quinetiã ex hoc quòd homo põt per sua naturalia ædificare domos quãdo oportet, sicut oportet &c. sequitur quòd possit aliquod opus moraliter bonum per sua naturalia facere: alioquin ædificando domũ, peccaret mortaliter. E patet igitur authoris intentio. Authoritatem autẽ quæ oppositum sonare vidẽtur, illa glossa optime saluat, & præseruat ab errore Pelagii, vt patet applicanti. Ad primum fundamentũ dicitur, quòd sicut homo corporaliter infirmus non differt a sano in hoc, φ sanus opus sani, infirmus nullũ opus sani: possit n. põe namq; infirmus videre, vel audire, vel odorare vt sanus, licet non possit ambulare vt san⁹: sed differt in hoc, φ sanus oẽs suos act⁹, infirmus nõ omnes suos actus potest vt sanus facere. Vnde & in litera dicitur, homo infirmus potest aliquo motu moueri, nõ tamen perfectè potest moueri motu hominis sani: totum enim cũ sit idẽ quod perfectum, perfectè & totaliter idẽ sunt. Ita natura integra & corrupta non differunt in hoc, quòd illa potest omnes suos actus facere bonos, ista nullos: sed quòd illa omnes, ista non omnes. bonum ergo moraliter in omnibus actibus est proprium naturæ integræ, non in aliquo actu.

¶ Ad secundũ fundamentũ, quod tanti sit, dicitur φ etiam in- A fidelis potest in aliquo actu habere Deũ vt finem naturæ, & vltimum finem propter seipsum Deum summum bonũ. Potest .n. vt dictum est, cognoscere ex philosophia Deum esse summũ bonum vniuersi extra illud. & finem vltimum omnium, & operari iustum aliquod, & eligere vitationẽ malorum, puta, homicidii, adulterii, ne faciat iniustum, quod quia malum est, dissonat summo bono: & similiter in faciendis bonis, quia consonat summo bono. In hac tamen re scito, quòd Deum esse vltimum finem alicuius act⁹ humani, põt contingere dupliciter. primo φ sit finis explicite intentus ab operante homine: & hoc modo dictũ est, quòd possibile est hoiem infidelẽ habere Deum vt vltimũ finẽ, & perseuerare sine gratia. Secundo, φ sit finis non explicite intentus, sed implicite ab operante homine, & vt directè ab explicite intendente illum vltimum finem, cuius gratia. Si aliquis infidelis, vel in mortali peccato existẽs, nihil cogitãs de Deo honoret parentem, reddat depositum, & huiusmodi faciat quando oportet, vbi oportet, sicut oportet, & propter hunc finẽ. s. quia debitum est φ sic fiat, tũc ex hoc ipso φ nulla mala circunstantia iungitur, nullus finis malus apponitur, ad esse debitum, seu virtuosum.

¶ Affirmatur quidem finis, sed non affirmatur vltimus simpliciter, sed inter occurrentes, aut cognitos sibi relinquitur ordo illius finis proximi ad finem vltimum inuolutus: ac per hoc faciens explicite propter finem proximum, facit implicite propter D finem vltimũ illius finis proximi, quicunq; ille sit. & rursus faciens explicite propter huiusmodi finem proximum, agit vt dirigens seipsum respectu illius finis proximi, & vt directus a datore rationis agitur respectu finis vltimi. Et hoc secundo modo aliquando sufficit habere Deum pro vltimo fine actus humani ad hoc, vt actus nõ sit malus ex defectu circunstantiæ vltimi finis naturalis. Præceptũ namq; naturæ de habendo Deum pro vltimo fine explicite, cum sit affirmatiuum, non obligat ad semper: & cum sit de eo quod post multum studium adimplendũ est, postquàm scilicet homo explicite didicit esse vnũ Deũ &c. constat quòd non obligat pro omni tempore, quo homo operatur humana opera, ac per hoc sufficit quandoq; implicite habere Deum pro vltimo fine naturali. De Deo autem, vt finis est supernaturalis, non est ad præsens sermo. Et quia quilibet secundũ certas circunstantias faciens actum moraliter bonum, potest E actus multos ex puris naturalibus sic facere, cõsequens est, vt hõ in statu corruptæ naturæ adiuncto ẽt statu pcti mortalis, põt facere aliquem actum moraliter bonum ẽm omnes circunstantias, ita quòd in nullo deficiat, quo ad illum actum singularem.

¶ Ad tertium fundamentum dr̃, φ quia tentationes non solum contra moralia sunt, & inquantum sunt a dæmone excunt limites naturalium impedimentorum ẽt respectu moralium, quia inuidia diaboli, respectu celsitudinis supernaturalis, mors introiuit in orbem terrarum: ideo non spectat ad propositũ obiectio de tentatione vt est a dæmone. Propter quod in litera etiã de natura integra dicitur, quòd quantum ad sufficientiam operatiuæ virtutis, poterat homo per sua naturalia operari bonum. Dixit namque hoc, vt præseruaret doctrinam suam ab huiusmodi extra naturam impedimentis: ita quòd dicimus, quòd quantum est ex sufficientia virium animæ, ac per hoc relatarum ad naturalia impedimenta (sic enim oportet referre proportionaliter singula singulis) homo naturæ integræ omnes suos actus,

natura

naturæ vero corruptæ non oēs, sed aliquos potest bonos moraliter facere. Verum autem ex his, quæ naturalē ordinē exeunt, aliter sit, non est præsentis intentionis, vbi necessitatem gratiæ ex insufficientia nostra naturali quærimus.

¶ In ratione ad primum videndū esset, quomodo voluntas egeat diuina motione ad primum actum, nisi superius in q. 9. ar. 4. discussum fuisset.

¶ In responsione ad tertium nota, quòd magis corrupta dicitur pars appetitiua: quia voluntas, vt superius dictum est, prius quam intellectus infectionem suscepit: intellectus tamen immunis nō est, sed vulnus ignorantiæ suscepit, quo impeditur bonum, ne sit totaliter prudens per sua naturalia.

¶ *Super Quæstionis centesimanonæ Articulum tertium.*

IN artic. 3. eiusdē. 109. q. dubiū occurrit de conclusione, & ratione eius. De conclusione quidē, quia falsa videtur: nā hō pro statu isto potest ex suis naturalibus solis, idest, absq; gratia cognoscere, quòd deus est naturaliter diligibilis super oīa ab homine, vt patet: & hoc cognito, potest consentire in actū diligendi deū, vt finē naturalem vniuersi, & omniū super omnia tanquam summum omnium bonorum, a quo sunt omnia bona.

*Ar. 1. huius quæst.

1. q. 60. ar. 5. Et 2. di. 3. q. 4. Et 3. di. 29. arg. 3. Et veri. q. 2. ar. 2. ad 16 & q. 4. ar. 1 ad 9. Et quo. 1. ar. 8.

¶ Et confirmatur hoc: quia sicut potest hō in statu isto alium actum moraliter bonū facere, puta, actū iustitiæ, reddēdo alteri homini quod illi debetur: ita potest reddere deo hunc actum diligendi, &

ita habet dominium sui act^9, quin indigeat moueri a Deo: & multo magis liberū arb. hominis infirmi post peccatum, per quod impeditur a bono p corruptionē naturæ.

AD 2^m dicendum, quòd peccare nihil aliud est quàm deficere a bono, quod conuenit alicui secundum suam naturam. Vnaquæque autem res creata, sicut esse non habet nisi ab alio, & in se considerata nihil est: ita indiget conseruari in bono suæ naturæ conuenienti ab alio. pōt. n. per seipsam deficere a bono, sicut & per seipsam potest deficere in non esse, nisi diuinitus conseruaretur.

AD 3^m dicendum, quòd etiam uerum non potest homo cognoscere sine auxilio diuino, sicut supra dictum est: * & tn̄ magis est natura humana corrupta per peccatum, quantum ad appetitum boni, q̄ quantum ad cognitionē ueri.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd homo non possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia. Diligere enim Deum super omnia, est proprius & principalis charitatis actus: sed charitatem homo nō potest habere per se ipsum, quia charitas Dei diffusa ē in cordibus nostris per Spūm sanctum, qui datus est nobis, ut dr̄ Roma. 5. ergo hō ex solis naturalibus non potest Deū diligere super oīa.

§ 2 Præt. Nulla natura potest supra

magnifaciendi ipsum super omnia. actus enim quidā particularis est ille sub morali bono, sicut & quilibet actus.

¶ Dē ratione autē, quia medius terminus in litera est, quia diligere deum super omnia, est opus connaturale homini. Si. n. hæc ratio valeret, sequeretur, quòd nullum opus connaturale homini possit homo in statu isto ex naturalibus perficere, cuius oppositū dictum est. Et si dicatur, q̄ in litera adiungitur aliquid aliud huic medio, dum subiungitur, quòd ab hoc homo deficit secundum appetitum voluntatis naturalis, quapropter corruptionē naturæ sequitur bonū priuatum, nisi sanetur per gratiam, ita quòd vis medii consistit in hoc, quòd est esse opus connaturale homini, a quo deficit natura corrupta: si sic inquam dicatur, committitur petitio principii, ad probandum quòd in statu naturæ corruptæ homo non potest diligere deum super omnia. nam in præmissis oportet assumere, quòd diligere deū est cōnaturale, a quo deficit corrupta natura, quod est probādū.

¶ Ad euidentiam huius dubii prænotanda sunt duo. primo, quòd diligere deum super omnia, hic sumitur pro actu secundo, qui est amare terminato ad deum non implicite, sed explicite, ex ratione ipsum monstrante voluntati. Et propterea aduerte caute, quòd non est idem habere deum pro vltimo fine alicuius actus, & diligere deum super omnia: quia ad illud sufficit implicite ferri in deū, ad hoc requiritē explicite ferri in ipsū.

¶ Secundo, quòd diligere deum super omnia potest dupliciter contingere, vno modo simpliciter: alio modo secundum præ-

seipsam: sed diligere aliquid plus quàm se, est tendere in aliquid supra seipsum. ergo nulla natura creata potest Deum diligere supra seipsam sine auxilio gratiæ.

§ 3 Præt. Deo, cum sit summum bonū, debetur summus amor, qui est ut super omnia diligatur: sed

G ad summum amorem Deo impendendum, qui ei a nobis debetur, hō nō sufficit sine gratia, alioquin frustra adderetur gratia. ergo hō nō pōt sine gratia ex solis naturalibus diligere Deum super omnia.

SED CONTRA. Primus homo in solis naturalibus cōstitutus fuit, ut a quibusdam ponitur, in quo statu manifestum est, quòd aliqualiter Deum dilexit: sed non dilexit Deum æqualiter sibi, uel minus se, quia s̄m hoc peccasset. ergo dilexit Deū supra se. ergo hō ex so-

H lis naturalibus Deum pōt diligere plus quàm se, & super omnia.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est * in 1. in quo etiam circa naturalē dilectionē angelorum diuersæ opiniones sunt positæ: homo in statu naturæ integræ poterat opari uirtute suæ naturę bonum, quod est sibi connaturale absque superadditione gratuiti doni, licet non absque auxilio Dei mouētis. Diligere autem Deum super omnia, est quiddam

I connaturale homini, & etiam cuilibet creaturæ non solum rationali, sed irrationali, & etiam inanimatæ secundum modum amoris, qui vnicuique creaturæ competere potest. Cuius ratio est, quia unicuique naturale est, quòd appetat & amet aliquid, secundum quod aptum natū est esse. Sic igitur agit

sentem statum. Diligere deum super omnia simpliciter, est deum diligere vt finem omnium, idest, propter quem diligat omnia. Diligere deum super omnia secundum præsentē statum, est diligere deum vt finem omniū referibiliū in ipsum deū. Cōueniūt hi duo modi diligendi deum super omnia in duobus, primo in hoc, quòd sūt præcepta affirmatiua: secundo in hoc, quòd vtrique repugnat diligere aliq̄d aliud a deo, vt vltimum finem cuiuscumque actus, vt patet. Differunt autem in hoc, quòd primo modo diligendi deū super omnia, repugnat omne malum culpę, secundo autem non. Ad habendum nanq; actum diligendi deū super omnia simpliciter, oportet omnia sua habere talia, vt possint in deū referri. Si enim aliquid sic diligit, ut nō sit referibile in deum, iam impedimētum ponit ad hoc, vt suorum omnium possit deum habere finem, ac per hoc impotentem se reddit ad diligendū deum super omnia simpliciter. Et quia malum culpæ, quodcunq; sit illud, repugnat referibilitati in deum, vt finem, ideo omne malum culpę repugnat obseruatiōi huius præcepti: Diliges deum super omnia simpliciter. Sed

1. 1. q. 60. art. 5.

ad habendum actum diligendi deum super omnia referibilia in ipsum, non impotentem reddit hominem quodcunque malum culpæ, vt experientia testatur in habentibus charitatem, qui di-

K ligunt deum super omnia, & vt finem naturæ, & vt finē beatitudinis, quia gratia perficit naturam: & tamen habent multa mala culpæ, & in voluntate faciendi, puta, dicendo mendacium officiosum, comedendo nimis, & huiusmodi.

¶ His pręmissis, ad dubium motum dicitur, quòd licet homo in statu naturæ corruptæ, quantum est ex sufficientia sua, possit ex puris naturalibus diligere deum super omnia referibilia in ipsum, quæ tunc sunt in sua potestate, vt ratio probat, non tamen potest diligere deum super omnia sua simpliciter: quia nō potest non peccare, ac per hoc non potest non ponere impedimētum dilectioni dei super omnia, sicut potest in statu naturæ integræ, in quo potest pręseruare se ab omni peccato: & consequēter quando tempus est exire in actum diligendi deum super omnia simpliciter, quia nihil sui est irreferibile ad deum.

¶ Ad confirmationem dicitur, q̄ non est eadē ratio de isto actu, & de aliis moralibus, tum quia iste actus est supremus omnium naturaliū moraliū, vt patet, quia respectu vltimi finis simplr̄,

ac per

vnumquodque prout aptum natum est esse, vt dicitur in 2. Phys. *Manifestum est autem, quòd bonum partis est propter bonum totius: vnde naturali appetitu, vel amore vnaquæq; res particularis amat bonum suum proprium propter bonum commune totius vniuersi, quod est Deus. Vnde & Dio. B *dicit in lib. de di. no. quòd Deus conuertit omnia ad amorem suiipsius: vnde homo in statu naturæ integræ dilectionem suiipsius referebat ad amorē Dei, sicut ad finē, & similiter dilectionem omnium aliarum rerum: & ita Deum diligebat plus quàm seipsum, & super omnia. Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit secundum appetitum voluntatis rationalis, quæ propter corruptionem naturæ sequitur bonum priuatum, nisi sanetur per gratiam Dei. Et ideo dicendum est, quòd homo in statu naturæ integræ nō indigebat dono gratiæ superadditæ naturalibus bonis ad diligendū Deum naturaliter super omnia, licet indigeret auxilio Dei ad hoc eum mouentis: sed in statu naturæ corruptæ indiget homo etiā ad hoc auxilio gratiæ naturā sanātis.

Tex. 78. to. 2.

Ca. 4. par. 4 inter med. & princ.

D. 97.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd charitas diligit Deum super omnia eminentius quàm natura. Natura enim diligit Deum super omnia, prout est principium & finis naturalis boni: charitas autem secundum quod est obiectum beatitudinis, & secundum quod homo habet quandam societatem spiritualem cum Deo. Addit etiam charitas super naturalem dilectionem Dei, promptitudinem quandam & delectationem, sicut habitus quilibet virtutis addit supra actum bonum, qui fit ex sola naturali ratione hominis, virtutis habitum non habentis.

AD 2m dicendum, quòd cum dicitur, quòd nulla natura potest supra seipsam, non est intelligendū, B quòd non possit ferri in aliquod obiectum, quod est supra se. Manifestum est enim, quòd intellectus noster naturali cognitione potest aliqua cognoscere quę sunt supra seipsum, vt patet in naturali cognitione Dei: sed illud intelligendum est, quòd natura non potest in actum excedentem proportionem suæ virtutis. talis autem actus non est diligere Deum super omnia: hoc enim est naturale cui- C libet naturæ creatæ, vt dictū est.

In cor. ar.

AD 3m dicendum, quòd amor dicitur summus non solum quantū ad gradum dilectionis, sed etiam quantum ad rationem diligendi, & dilectionis modum: & secundum hoc summus gradus dilectionis est, quo charitas diligit Deum vt beatificantem, sicut dictū est.

Art. 1. hui9 quęst.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum homo sine gratia per sua naturalia legis præcepta implere possit.

D

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd homo sine gratia per sua naturalia possit præcepta legis implere. Dicit enim Apostol9 ad Ro. 2. Quòd gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciūt: sed illud quod naturaliter homo

ac per hoc primi principii aliquorum: reliqui autem actus sub illo sunt. Maioris autem virtutis est posse in actum summum, quàm in actus inferiores: vnde & virtus vltimum potentiæ dicitur primo Cœli: tū quia actus iste vniuersitatem actuum humanorum bonam exigit vt materiam, non autem alii. Nō enim quicunque malum aliquod facit, impedimentum præstat sibi, vt non possit quando oportet reddere mutuū: sed quicunque malum aliquod facit, ipso facto reddit actum illum, & seipsum illo infectum, vt sic, irreferibilē in Deum vt finem: ac per hoc non potest omnia a se dilecta referre in Deum vt vltimum finem, quod faciebat homo in natura integra, vt in litera dicitur. Et sic patet veritas conclusionis quantum ad vtranque partem, scilicet quòd integra natura hoc poterat, & quòd corrupta non potest, nisi adiutorio gratiæ sanantis in præsenti vita inchoatiue per charitatem viæ, qua nihil contra Dei dilectionem admittim9, & super omnia nostra nō simpliciter, sed referibilia, ipsum diligim9: consummata autem in patria, in qua omnia simpliciter in Deū diriguntur, quia ipse erit omnia in oībus.

¶ Ad dubitationem motam cōtra rationem literæ dicitur, quòd mediū est esse op9 connaturale, sed naturale potest sumi dupliciter. Vno modo, pro eo quod fluit ex natura. Et sic sumendo naturale sufficerat ad inferendā primam partem conclusionis, scilicet quòd natura integra potest: & sic accipit obiectio naturale. Sed quia tunc minor esset falsa, quia diligere Deum super omnia appetitu rationali, vt expositum est, non est nobis sic naturale, vt fluat ex natura, vt patet: ideo alio modo sumitur naturale pro eo quod est secundum naturam. Et sic diligere Deum super omnia, est naturale, & sic sumitur hic, & infert primam partem conclusionis cum veritate vtriusq; præmissæ. Secunda autem conclusionis pars, scilicet quòd natura corrupta hoc non potest, non probatur in litera ex illo medio, vt patet intuenti literam, vbi post probatam conclusionem directe responsiuam quæsito, quòd in natura integra homo hoc poterat sine gratia, subiunxit author ex pronitate naturæ corruptæ ad bonum proprium, quòd deficit natura corrupta ab actu illo. vnde medium ad secundam partem conclusionis, seu ad secundam conclusionem, est pronitas voluntatis ad priuatum bonum. hæc enim perdito vigore in nobis adeo vigat, vt oportaat in malum aliquod cadere, vt ex dictis patet.

¶ In eodem tertio articulo discutiendum esset, an diligere Deū super omnia, sit naturale homini, nisi in prima parte discussum fuisset. Veruntamen si quæratur, cuius virtutis moralis sit actus diligere Deum super omnia, dicendum est, cum ille actus sit ad alterum, cui non potest reddi æquiualens, quòd ad iustitiam spectat, cuius pars est pietas, quæ parentibus, quibus etiam non A est reddere æquiualens, debitum reddit: & religio, quæ cultum Deo exhibet &c.

¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articulum quartum.*

IN articulo quarto eiusdem 109. q. dubiū circa titulum occurrit, an sit quæstio de omnibus præceptis omnis legis. Quòd enim sit sermo de omnibus apparet, tū ex eo quòd indistincte quæstio proponitur: tum ex eo quòd si de præceptis veteris legis tantū esset sermo, iam determinatus esset in præcedentibus. Quòd vero non, apparet ex eo, quòd præcepta nouæ legis non nominantur, nec examinātur in toto discursu articuli: tum ex eo quòd impossibilia nutoria constat esse, quòd præcepta fidei possint sine lumine fidei seruari.

¶ Ad hoc dicitur, quòd certum hic est, quòd articulus iste intelligitur de omnibus præceptis diuinæ legis, siue nouæ, siue veteris. Quòd enim sit sermo de lege diuina, ex corpore articuli patet, vbi affert pro ratione, quòd nihil aliud dicitur esse peccatum, quàm diuinorum mandatorum transgressio. Quòd vero de omnibus præceptis sit sermo, ibidem patet, quoniam bis replicatur ly, omnia mandata.

¶ In corpore articuli eiusdem, dubium occurrit, vbi author dicit, quòd homo in statu naturę integrę potest omnia diuina mādata implere quā tum ad substantiam operum. Hoc enim intellectum de præceptis diuinis vniuersaliter, falsum esse constat. nam nec credere supernaturalis fidei, nec adimplere actiones sacramentales in quocunque statu potest homo per sua sola naturalia; etiam quantum ad substantiam operum: quoniam opus est ad credendum diuina reuelatione saltem monstrante, & ad actio- E nes sacramentales potestate supernaturali, alioquin nihil fit.

Inf. ar. 5. ad 1. & 2. Et 2 di. 28. ar. 3. & di. 41. in expo. lit. ad 5. Et veri. q. 24. ar. 14.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter, primo quòd mandata diuina sunt duplicia, quædam habentia vim mandati quantum ad vtrunq; seorsum, scilicet quantum ad substantiam operum, & quantum ad modum supernaturalem. Quædam autem non habentia vim mandati sine modo supernaturali. In primo genere sunt omnia præcepta, quæ impleta ex naturalibus satisfaciunt præcepto alicui: in secundo autem sunt, quæ si ex puris naturalibus fiant, nulli præcepto satisfit. Et quoniam articulus iste comparat naturam gratiæ necessariæ ad operandum, & præcepta quæ non habent vim præcepti nisi cum modo supernaturali, ad ordinem gratiæ spectant: ideo sub nomine præceptorum diuinæ legis quantum ad substantiam operum obseruabilium, non veniunt nisi præcepta, in quibus habet locum distinctio præcepti vtroque modo obseruabilis. Et secundum hoc præcepta fidei & spei, quia non sunt præcepta nisi inquantum ex fide & spe fiunt, non cadunt sub hac distributione: & propterea author solius præcepti dilectionis inter spectantia ad theologales

logales virtutes meminit in responsione ad tertium, vt insinuaret quòd de his disputabat, quæ solam gratiam non continebant. A doctrinali namque disputatione ne dum puerili, remotissimum est, vt vertatur in dubium de præcepto solius gratiæ, si per naturalia expleri possunt. Et secundum hoc, licet titulus articu- F
fuerit de legis præceptis, indistinctè, tamē per hoc d: omnibus respōsio, cum tali distinctione, s. quo ad substantiam operum, vel modum supernaturalem, insinuauit, quòd illa, quæ nō nisi supernaturaliter seruari possunt, discussione nō egēt. Sed huic responsioni obuiat primo, quòd author non distinguit obseruationem mandatorum, quantum ad substātiam, contra obseruationē eorundem supernaturaliter, sed ex charitate. Dici tamē potest, quòd gen*a specie nominauit super naturale a charitate: quia in proposito æquiualent.

* Ad Dam. non procul a fine, to. 2.

*Art. præce

● Cap. 88. non procul a prin. to. 6.

¶ Obuiat secundo, quòd quia fides est ex auditu, vt dicitur ad Rom. 10. nonnullum præceptum est, vt homo auditui fidei se præbeat, qualem debet se exhibere in obsequium fidei. Vnde dicitur secundo, quòd alia est quæstio de cognitione supernaturalium præceptorum, & alia de facultate adimplendi iam cognita. & quòd iam determinatum est, quòd tā lex diuina supernaturalis est, quàm quòd excedit cognitionem naturalem. Et quòd nunc est quæstio non de cognitione, sed adimpletiōe, propter quod articu. iste directe tractat quæst. illam quæ Pelagio tribui videtur, an scilicet homo possit per sua naturalia implere diuina præcepta, præsupposita lege mōstrante illa. Opinatū est enim, quòd homo eget gratia monstrante præcepta, sed non sufficiente adimplere illa. Et contra hoc est determinatio huius articuli, vt authoritas August. in corpore articuli allata testatur. Secundum hoc ergo dicendum, quòd responsio data ad tertium in litera, extenditur ad omnia præcepta virtutum theologalium: ita quòd etiam credere, sperare, diligere Deum, confiteri ipsum Iesum Christum, potest homo per sua naturalia quantum ad substantiam operum adimplere, & non inquantum impletur & spe, & fide, & charitate. Et quod hoc sit verum, ex eo conuincere possumus, quòd Gentilis edoctus fidem, nolens esse Christianus, posset credere totam fidem esse veram, vt Ecclesia tenet. constat enim quòd talis nulla supernaturali gratia adiutus crederet. Posset quoque idem sperare se fore beatum in cælo, quamuis inanis esset spes eius, sicut & fides. Sed ad propositum satis est de sufficientia ad substantiam operum, quam in hæreticis quantum ad confessionem exteriorem, & actus interiores, & susceptionem sacramentorum experimur, qui actus fidei, spei, & charitatis quantum ad substantiam operum intus & extra exercent sine vllo supernaturali dono in eis. De sacramētalibus autem actibus facile dicitur, quòd quia præcepta dantur de actibus virtutum, actus autem sacramentales non sunt actus proprie aut pure virtutum, sed potestatum supernaturaliū, non facientes habentes bonos, sed potentes: ideo huiusmodi opera nullo modo posse hominem* in statu naturæ integræ, non obstat proposito, vbi de præceptis agitur.

* Cap. 2. de correptio. & gratia, to. 7

D. 1048

¶ Circa tres simul articulos immediate expositos aduerte, quòd licet conueniant in hoc, quòd quilibet claudit in se quæstionem de necessitate gratiæ respectu vniuersorum actuum humanorū, & propterea ad vnā quæstionem spectāt: diuersitas tamen difficultatum distinctos articulos poposcit. Nam in secundo articu. ex ipsa ratione boni operis, in tertio ex celsitudine obiecti, Dei scilicet, & actus, scilicet super omnia, in quarto ex diuina institutione difficultas est. Post decisionem siquidem primæ difficultatis, secunda ex propriis explananda erat, & similiter tertia. Et rursus apparet, quòd diligere Deum super omnia, naturæ vires excedat, & similiter diuinæ legis obseruatio.

* Arti. 1. 2. & 3.

*Cap. 26. & 27. in prin. tom. 3.

*Ca. 3. post med. to. 5.
† Loco citato in argu.

* Arti. 3. huius quæst.

Infra q. 114 arti. 2. Et 1. q. 62. art. 4. cor. Et 1 d. 14. q. 2. ar. 2 & q. 3. Et 2. dist. 24. q. 1. arti. 4. & d. 26. ar. 5. & di. 29. ar. 1. Et 3. cōt. c. 147. & 150 Et quol. 1. art. 7. cor.

facit per seipsum, potest facere absq; gratia. ergo homo potest legis præcepta facere absque gratia.

¶ 2 Præt. Hieronymus dicit in expositione catholicæ fidei, * illos esse maledicendos, qui Deum præcepisse homini aliquid impossibile dicunt: sed impossibile est homini quod per seipsum implere non potest. ergo homo potest implere omnia præcepta legis per seipsum. G

¶ 3 Præt. Inter omnia præcepta legis maximum est illud: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, vt patet Matth. 22. sed hoc mādatum potest homo implere ex solis naturalibus, diligendo Deum super omnia, vt supra dictum est. * ergo omnia mandata legis potest homo implere sine gratia.

SED CONTRA est, quòd Augu. * dicit in lib. de hæresibus hoc pertinere ad hęresim Pelagianorū, vt credant sine gratia hoiem posse facere omnia diuina mandata. H

RESPON. Dicendum, quòd implere mandata legis contingit dupliciter. Vno modo quantum ad substātiam operum, prout scilicet homo operatur iusta, & fortia, & alia virtutis opera, & hoc modo homo in statu naturæ integræ potuit omnia mandata legis implere: alioquin homo non potuisset in statu illo non peccare, cum nihil aliud sit peccare, quàm transgredi diuina mandata: sed in statu naturæ corruptæ non potest homo implere omnia mandata diuina sine gratia sanante. Alio modo, possunt impleri mandata legis non solum quantum ad substantiam operis, sed etiam quantum ad modum agendi, vt scilicet ex charitate fiant: & sic neque in statu naturæ integræ, neque in statu naturæ corruptæ potest homo implere absq; gratia legis mandata. Vnde August. in lib. de correptione & gratia, * cum dixisset quòd sine gratia nullum prorsus bonum homines faciunt, subdit. Non solum ut mōstrante ipsa quid faciendum sit, sciant, verum etiā ut præstante ipsa, faciant cum dilectione quod sciunt. indigent insuper in utroque statu auxilio Dei mouentis ad mandata implenda, ut dictum est. * I K

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd sicut August. dicit in libr. de spiritu & litera. * Non moueat quòd naturaliter dixit, eos quę legis sunt facere: hoc enim agit Spiritus gratiæ, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. G

AD 2m dicendum, quòd illud quod possumus cum auxilio diuino, non est nobis omnino impossibile, secundum illud Philosophi in 3. Ethico. * Quæ per amicos possumus, aliqualiter nos possumus. Vnde Hieron. † ibidem confitetur sic nostrum liberum esse arbitrium, ut dicamus nos semper indigere dei auxilio. H

AD 3m dicendū, quòd præceptum de dilectione Dei non potest homo implere ex puris naturalib9 secūdum quod ex charitate impletur, ut ex supradictis patet. *

ARTICVLVS V.

Vtrum homo possit mereri uitam æternam sine gratia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit mereri uitam æternam sine gratia. Dicit enim Dominus Matth. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: ex quo uidetur quòd ingredi in uitam æternam, sit constitutum in hominis uolūtate: sed id quod in nostra uoluntate constitutum est, per nos ipsos possumus. ergo uidetur quòd homo per seipsum possit uitā æternā mereri. I

¶ 2 Præt. Vita æterna est merces, uel præmiū, quæ hominibus redditur a Deo, secundum illud Matth. 5. Merces uestra multa est in cęlis: sed merces, uel præmium redditur a Deo homini secundum opera K

¶ *Super Quæstionis centesimæ nonæ Articulum quintum.*

IN articulo quinto quæcunque dicenda essent, reseruo pro quæstione vltima in articulo primo, De merito: & articulo secundo De necessitate gratię respectu meriti ad vitam ęternam. Incognito namque merito, non plene quæstio scitur.

eius, secundum illud Psalm. 61. Tu reddes vnicuiq; secundum opera eius: cum igitur homo sit dominus suorum operum, videtur quod in eius potestate constitutum sit ad vitam æternam peruenire.

§ 3 Præt. Vita æterna est vltimus finis vitæ humanæ: sed quælibet res naturalis per sua naturalia potest consequi finem suum. ergo multo magis homo, qui est altioris naturę, per sua naturalia potest peruenire ad vitam æternam absque aliqua gratia.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Rom. 6. Gratia Dei, vita æterna: quod ideo dicitur, sicut glosa ibidem dicit*, vt intelligeremus Deum ad vitam æternam pro sua miseratione nos perducere.

Aug. in lib. de grat. & lib. arbi. cap. 9. circa med. to. 7.

RESPON. Dicendum, quòd actus perducentes ad finem, oportet esse fini proportionatos. Nullus autem actus excedit proportionē principij actiui. Et ideo videmus in rebus naturalibus, quod nulla res potest perficere effectum per suam operationē, qui excedat virtutem actiuam, sed solū potest producere per operationem suam effectum suæ virtuti proportionatum. Vita autem æterna est finis excedēs proportionem naturæ humanæ, vt ex supradictis patet*. Et ideo homo per sua naturalia nō potest producere opera meritoria proportionata vitæ æternæ, sed ad hoc exigitur altior virtus, quæ est virtus gratiæ. Et ideo sine gratia homo non potest mereri vitam æternam; potest tamen facere opera perducentia ad bonum aliquod homini connaturale, sicut laborare in agro, bibere, manducare, & habere amicum, & alia huiusmodi, vt Aug.* dicit in tertiâ responsione contra Pelagianos.

q. 5. art. 5.

*Lib. 3. hypo nosticō, to. 3. aliquātulū a prin. li. *isto eo. loco oune dicto. & li. 4. tetrac. c. 15. to. 3.*

AD PRIMVM ergo dicendum, q homo sua voluntate facit opera meritoria vitæ æternæ: sed sicut Aug. in eo. lib. dicit*, ad hoc exigitur quòd voluntas hominis præparetur a Deo per gratiam.

AD 2m dicendum, q sicut Glo.† dicit Rom. 6. super illud: Gratia Dei, vita æterna, certum est vitam æternam bonis operibus reddi; sed ipsa opera, quibus redditur, ad Dei gratiam pertinent, cum etiam supra dictum sit*, quòd ad implendum mādata legis secundum debitum modum, per quem eorum impletio est meritoria, requiritur gratia.

*†Est Aug. de grat. & lib. arb. c. 8. *ar. præced.*

AD 3m dicendum, q obiectio illa procedit de fine homini cōnaturali. Natura autem humana ex hoc ipso quòd nobilior est, potest ad altiorem finem perduci, saltem auxilio gratię, ad quem inferiores naturę nullo modo pertingere possunt: sicut homo est melius dispositus ad sanitatem, qui aliquibus auxiliis medicinę potest sanitatem consequi, quàm ille qui nullo modo, vt Philosophus introducit in 2. de cælo.*

Tex. 64. & 65. to. 2.

¶ *Super Quæstionis centesimanona Articulum sextum.*

IN articulo sexto eiusdem centesimanonæ quæstionis dubium occurrit ex Durando in secundo Sententiarum distinct. 28. q. artic. vlt. duplex. Alterum contra cōclusionem: alterum contra rationem in litera allatam. Contra cōclusionem q dem, quia homo potest absque speciali

*8. q. 6. ar. 2 ad 3. Et 2. d. 5. q. a. ar. 1. & di. 28. ar. 4. Et ver. q. 24. ar. 15. Et quol. 1. ar. 7. Et ad Heb. 12. le. 3. *ar. 4. arg. 2*

ARTICVLVS VI.

Vtrum homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratię. Nihil enim imponitur homini quod sit ei impossibile, vt supra dictum est*: sed Zacha. 1. dicitur, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: nihil autem est aliud se ad gratiam præparare, q̄ ad Deum cōuerti. ergo videtur quòd homo per seipsum possit se ad gratiam præparare absq; auxilio gratiæ.

§ 2 Præt. Homo se ad gratiam præparat faciendo quod in se est; quia si homo facit quod in se est, Deus ei non denegat gratiam, dicitur enim Matth. 7. quòd Deus dat spiritum bonum petentibus se. sed il lud in nobis esse dicitur, quod est in nostra potestate. ergo videtur quòd in nostra potestate sit constitutū, vt nos ad gratiā præparemus.

§ 3 Præt. Si homo indiget gratia ad hoc, quod præparet se ad gratiam, pari ratione indigebit gratia ad hoc, quòd præparet se ad illam gratiam, & sic procederetur ad infinitum: quod est inconueniens. ergo videtur standum in primo, vt scilicet homo sine gratia possit se ad gratiam præparare.

§ 4 Præt. Prouer. 16. dicitur, quòd hominis est præparare animum: sed illud dicitur esse hominis, qd per seipsum potest. ergo videtur quòd homo per seipsum se possit ad gratiam præparare.

SED CONTRA est, quod dicitur Io. 6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: si autem homo seipsum præparare posset, non oporteret quòd ab alio traheretur. ergo homo non potest se ad gratiam præparare absque auxilio gratię.

RESPON. Dicendum, quòd duplex est præparatio voluntatis humanæ ad bonum. Vna quidem qua præparatur ad bene operandum, & ad Deo fruendum: & talis præparatio voluntatis non potest fieri sine habituali gratiæ dono, quod sit principium operis meritorij, vt dictum est*. Alio modo potest intelligi præparatio voluntatis humanæ ad consequendum ipsum gratiæ habitualis donum. Ad hoc autem quòd præparet se homo ad susceptionem huius doni, nō oportet præsupponere aliquod aliud donum habituale in anima, quia sic procederetur in infinitum: sed oportet præsupponi aliquod auxilium gratuitum Dei interius animam mouentis, siue inspirantis bonum propositū. His enim duobus modis indigemus auxilio diuino, vt supra dictum est*. Quòd autem ad hoc indigeamus auxilio Dei mouentis, manifestum est. Necesse est enim cum omne agens agat propter finem, quòd omnis causa conuertat suos effectus ad suum finem: & ideo cum secundum ordinem agentium, siue mouentium

Dei adiutorio, per sua naturalia opera opus moraliter bonum. ergo potest præparare se ad gratiam. Antecedens patet ex dictis. Consequentia pbatur, quia bonum morale habet immediatum ordinem ad bonum gratiæ, ac per hoc est præparatorium ad gratiam. Et augetur hoc dubiū, quia author etiam in secundo Sententiarum distinct. 28. artic. 4. idem sentit, dum expresse vult, quòd homo faciendo qđ in se est, præparat se ad gratiam, vt patet ibi.

¶ Contra rationem vero, quia propositio, Solius primi agentis est præparare ad vltimum finem, est falsa: quoniam licet perducere ad vltimum finem sit ipsius soli, disponere tamen ad illum potest esse inferioris agentis: qđ probatur ex hoc, quòd in generatione hominis, licet solus Deus producat animam, non tamē virtute propria disponit materiam ad animam. Et sic est in pposito, quòd licet solus Deus det gratiam, homo tamen disponere se potest ad gratiam virtute propria.

art. præced.

¶ Ad horum euidentiam scito, quòd ratio literæ ex per se notis quodammodo procedit. Nā quòd secundum ordinem horum sit ordo agentium, clarum est ex eo, quòd omne agens agit pper finem aliquem sibi proprium: & constat, quòd in finem proprium alicuius agentis tendere nihil potest nisi propter ipsum agens: sicut nec alia propria alicui conuenire possunt alteri, nisi propter illud, cui primo conueniunt. Id enim primo alicui conuenit, quod sibi non per aliud, & aliis quibusque propter ipsum cōuenit: quo fit vt tendere in finē vltimum ita sit proprii primi agentis sibi, quòd non p aliud:

art. 2. & 3.

aliud, cæteri vero propter ipsam conueniat in quocunque ordine, siue tendant vt agentia, siue vt patientia. Vnde & in inferiora manifestatur hoc de victoria, in quam tendit miles, non nisi motus a duce: propter quod multo magis disponens ipsum patiens ad finem vltimum, oportet moueri a primo agente. Sed quod multos fallit, est: quia non distinguunt inter disponere, seu præparare ad finem formaliter, & materialiter. Disponere ad victoriam formaliter, est pugnare cum intentione operandi ad victoriam: disponere materialiter ad victoriam, est pugnare tantum. Inter militem autem pugnantem tantum, & pugnantem cum illa intentione, manifesta est differentia, quod ille non intendit finem vltimum, quamuis pugna sua ab alio ordinet ad hunc: iste autem ad finem vltimum respicit. & propterea iste pugnat vt mouens motum a primo duce: ille vt motum tantum. De motu intentionis, de quo est sermo loquendo, ad propositum descendendo dicitur, quòd illa propositio, Solius primi agentis est tendere in finem vltimum, est verissima formaliter intellecta de tendentia in illum: quoniam nulla materia, nullum disponens, nullum adiuuans tendit in illum finem, nisi ex primi agentis motione, cui conuenit prætendere in illum.

cap. 4. p. 1. inter princ. & med. & c. 2.

¶ Allata autem instantia de natura disponente ad animam intellectiuam, peccat in hoc, quòd nõ animaduertit, quòd nunquam natura disponeret vltima dispositione ad animã intellectiuam, nisi ageret in virtute animæ intellectiuæ hominis generantis. agit

sit ordo finium, necesse est quòd ad vltimum finem conuertatur homo per motionem primi mouentis, ad finem autem proximũ per motionem alicuius inferiorum mouentium: sicut animus militis conuertitur ad quærendum victoriam ex motione ducis exercitus, ad sequendum autem vexillum alicuius aciei ex motione Tribuni. Sic igitur cũ Deus sit primum mouens simpliciter, ex eius motione est, quòd omnia in ipsum conuertuntur secundum communem intentionem boni, per quam vnumquodque intendit assimilari Deo secũdum suum modum. Vnde Dion. in lib. de di. nom. dicit[*], quòd Deus conuertit omnia ad seipsum, sed homines iustos conuertit ad seipsum sicut ad specialem finem quem intendũt, & cui cupiũt adhærere sicut bono proprio, secundum illud Psal. 72. Mihi adhærere Deo bonum est. Sed ideo quòd homo conuertatur ad Deum, hoc nõ potest esse nisi Deo ipsum conuertente. hoc autem est præparare se ad gratiam, quasi ad Deum cõuerti: sicut ille qui habet oculum auersum a lumine Solis, per hoc se præparat ad recipiendum lumen Solis, quod oculos suos cõuertit versus Solem. Vnde patet, quod homo non põt se præparare ad lumen gratiæ suscipiendum, nisi per auxilium gratuitum Dei interius mouentis.

Ad primum ergo dicendũ, quod conuersio hominis ad Deum fit quidem per liberũ arb. & secũdum hoc homini præcipitur, quòd se ad Deum conuertat: sed liberũ arb. ad Deum conuerti nõ potest, nisi Deo ipsum ad se conuertente, secundũ illud Ierem. 31. Conuerte me, & conuertar: quia tu dominus Deus meus. Et Threnorum vlti. Conuerte nos Dñe ad te, & conuertemur.

enim virtute naturæ humanæ, cuius essentialis & principalior pars est anima intellectiua, ac per hoc in virtute agit primi agentis, a quo solo est anima intellectiua.

¶ Ad obiecta contra conclusionem dicitur, quòd facere opus moraliter bonum etiam in omnibus humanis actibus, non est propinqua præparatio ad gratiam, sed oportet addere, quòd fiat cũ conuersione ad Deum vt finem supernaturalem: quoniam præparatio ad gratiam, inchoatio est intentionis creaturæ respectu beatitudinis supernaturalis. Et quoniam ad supremum agens spectat intendere in vltimum finem, sine speciali adiutorio Dei nulla creatura rationalis potest præparare se ad Dei gratiam, quæ est specialis vltimus finis, vt coniunctio specialis & supernaturalis ad Deum.

¶ Ad probationem autem dicitur, quòd licet inter opus morale, & opus gratiæ sit immediatus ordo, non tamen est immediatus ordo inter opus pure morale, & tale opus gratiæ, scilicet donum habituale gratiæ gratum facientis, quia mediat aliquod opus gratiæ; scilicet conuersio ad Deum, quæ in sui termino est meritoria, vtpote gratia informata, vt sic etiam nullum consummatum opus inueniatur medium inter opus gratiæ meritorium, & morale.

¶ Nec obstat his quod communiter dicitur, quod homo faciendo quod in se est, disponit se ad gratiam: quia hoc intelligitur de dispositione, & præparatione non simpliciter, sed quantũ est ex parte sua. Et rursus de dispositione simpliciter accipiendo, intelligitur vt faciat quod in se est motus specialiter a Deo, obsequendo scilicet motioni diuinæ, vt in responsione ad secundum author hic dicit, dicta sua in secundo senten. ad meliorem sensum reducẽs, declarãdo & addẽdo.

¶ In responsione ad secundum, dubium occurrit: quia author in æquiuoco laborare videtur. nam intenta conclusio defendenda est de speciali adiutorio Dei necessario ad præparationem gratiæ: authoritas vero inducta ex Io. 15. Sine me nihil potestis facere, de communi operatione Dei, qua omnia ab ipso, sicut a primo agente pendent, concludit. non est igitur efficax processus ille.

¶ Ad hoc dicitur, quod nulla est æquiuocatio, sed intenta conclusio optime defenditur: quoniam authoritas illa non est limitanda ad communem influxum tantum, sed est vniuersaliter, vt sonat, intelligenda, & proportionaliter distribuenda: ita quòd quemadmodum nihil naturæ sine Deo vt principio naturali, ita nihil gratiæ sine eo vt principio gratiæ facere possumus: ac per hoc, quia facere hominem quod in se est, ita vt per hoc sic sufficienter præparatus ad gratiam (sic enim in proposito sumitur facere quod in se est) aliquid gratiæ est: ideo sine Deo vt specialiter influit gratiam, quod est dicere sine speciali adiutorio Dei, non potest homo facere quod in se est, & non potest præparare se ad gratiam, quicquid in secundo sententiarum olim dictum fuerit.

Ad 2m dicendũ, quod nihil homo potest facere, nisi a Deo moueatur, secundum illud Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere: & ideo cum dicitur homo facere quod in se est, dicitur, hoc est in potestate hominis, secundum quod est motus a Deo.

Ad 3m dicendum, quod illa obiectio procedit de gratia habituali, ad quã requiritur aliqua præparatio, quia omnis forma requirit susceptibile dispositum: sed hoc quòd homo moueatur a Deo, non præexigit aliquã aliam motionem, cũ Deus sit primum mouens. vnde non oportet abire in infinitum.

Ad 4m dicendũ, quod hominis est præparare animum: quia hoc facit per liberũ arb. sed tamen hoc non facit sine auxilio Dei mouentis, & ad se attrahentis, vt dictum est[*].

In corp. ar.

Articulus VII.

Vtrum homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ.

Ad septimum sic proceditur. Videtur quod homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ. Illud enim quod præexigitur ad gratiam, fit sine gratia: sed resurgere a peccato præexigitur ad illuminationem gratiæ. dicitur enim ad Eph. 5. Exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. ergo homo potest resurgere a peccato sine gratia.

Inf. q. 113. art. 2. & q. 11. artic. 5. c. Et 15. q. 137. art. 5. ad 3. Et 3. q. 86. art. 3. c. Et 2. dist. 20. q. 2. art. 3. ad 5. & d. 58. ar. 2. cor. Et 3. cont. c. 157. & li. 4. c. 72 prin. Et ve. q. 24. ar. 1. ad 10. & 12. & q. 28. ar. 2.

¶ 2 Præt. Peccatum virtuti opponitur, sicut morbus sanitati, vt supra dictum est[*]: sed homo per virtutem naturæ potest resurgere de ægritudine ad sanitatem sine auxilio exterioris medicinæ propter hoc, quod intus manet principiũ vitæ, a quo procedit operatio naturalis, ergo videtur quòd homo simili ratione possit reparari per seipsum, re-

q. 71. ar. 1.

¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulum septimum.

In articulo septimo eiusdem quæstionis aduerte primo ordinem articulorum. Hactenus siquidem de necessitate gratiæ in homine ad bonum, in duobus autem nunc sequentibus articulis de necessitate eiusdem respectu mali, & demum in vltimis duobus de necessitate eiusdem in homine iam constituto in gratia tractatur, vt nulla necessitas prætermissa videatur.

¶ In corpore articuli eiusdem, & responsione ad tertium, dubium

occurret

dēdo de statu peccati ad statū iustitię absque auxilio exterioris grę.

¶ 3 Praet. Quęlibet res naturalis potest redire ad actū conuenientē suae naturae, sicut aqua calefacta per seipsam redit ad naturalem frigiditatem, & lapis sursum proiectus, per seipsum redit ad suum motum naturalem: sed peccatum est quidam actus contra naturam, vt patet per Damasc. in 2. lib*. ergo uidetur ꝙ homo possit per seipsum redire de peccato ad statum iustitiae.

SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Gal. 2. Si data est lex quae potest iustificare, ergo Christus gratis mortuus est, idest, sine causa: pari ergo rōne, si homo habet naturā p quā pōt iustificari, Christus gratis.i. sine causa mortu* est, sed hoc est inconueniens dicere. ergo non potest per seipsum iustificari.i.redire de statu culpę ad statū iustitiae.

RESPON. Dicendum, quòd homo nullo modo potest resurgere a peccato per seipsum sine auxilio gratiae. Cum enim peccatum transiens actu, remaneat reatu, ut supra dictum est,* non est idem resurgere a peccato, quod cessare ab actu peccati: sed resurgere a peccato, est reparari hominem ad ea quae peccando amisit. Incurrit autem homo triplex detrimentum peccando, ut ex supradictis patet,* scilicet maculam, corruptionem naturalis boni, & reatum poenae. Maculam quidem incurrit, inquantum priuatur decore gratiae ex deformitate peccati. Bonum autem naturę corrūpitur, inquantum natura hominis deordinatur uoluntate hominis Deo non subiecta: hoc enim ordine sublato, consequens est, ut tota natura hominis peccantis inordinata remaneat. Reat* uero poenae est, per quem homo peccando mortaliter meretur damnationem ęternam. Manifestum est autem de singulis horum trium, quòd non possunt reparari nisi per Deum. Cū enim decor gratiae proueniat ex illustratione diuini luminis, nō pōt talis decor in aīa reparari, nisi Deo denuo illustrante: unde requiritur habituale donum, quod est gratiae lumen. Similiter ordo naturę reparari non potest, ut scilicet uoluntas hominis Deo subiiciatur, nisi Deo uoluntatem hominis ad se trahente, sicut dictum est.* Similiter etiā reatus poenę aeternae remitti nō potest nisi a Deo, in quem est offensa commissa, & qui est hominum iudex: & ideo requiritur auxiliū gratię ad hoc, ꝙ homo a peccato resurgat & quantum ad habituale donum, & quantum ad interiorem Dei motionem.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ illud indicitur homini, quod pertinet ad actum liberi arb. qui requiritur in hoc, quòd homo a peccato resurgat. & ideo cum dicitur, Exurge, & illuminabit te Christus, non est intelligendum, quòd tota exurrectio a peccato praecedat illuminationem gratiae, sed quia cū homo per liberum arb. a Deo motum surgere conatur a peccato, recipit lumen gratiae iustificantis.

AD 2m dicendum, quòd naturalis ratio non est sufficiens principium huius sanitatis, quae est in homine per gratiam iustificantem, sed huius principium est gratia, quae tollitur per peccatū: & ideo non potest homo per seipsum reparari, sed indigeat denuo ei lumē gratię infundatur: sicut si corpori mortuo resuscitando denuo infunderetur anima.

AD 3m dicendum, quòd quando natura est integra per seipsam, potest reparari ad id quod est sibi conueniens & proportionatum: sed ad id quod superexcedit suam proportionem, reparari nō potest sine exteriori auxilio. Sic igitur humana natura defluens per actum peccati, quia non manet integra, sed corrumpit, ut supradictū* est, nō pōt p seipsam reparari, neq; etiā ad bonū sibi cōnaturale, & multo min* ad bonū supnaturale iustitiae.

ARTICVLVS VIII.

Vtrū hō sine gratia possit nō peccare.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd homo sine gratia possit non peccare. Nullus enim peccat in eo quod uitare non potest, ut Augusti. dicit

occurrit circa illud, scilicet quòd ordo naturę reparari non pōt nisi Deo uoluntatem hominis ad se trahente per gratiam. Ex duplici siquidem capite hoc habet difficultatem. primu ex parte Dei, ex eo quòd qualemcūque potest Deus creare hominem, talem praecise potest reparare: sed hominem recte ordinatum sine gratia potest creare. ergo & post lapsum reparare sine gratia. Secundo ex parte hominis: quia ut dicitur in Praedicamentis, & approbatur ab authore in 2 senté. dist. 28. in expositione litterae, prauus ad meliores exercitationes deduct*, proficiet. Et cōsistit difficultas in hoc, quòd act* & habitus praui non ita diminuunt naturae bonum, ut necessitetur ad manendum in malo: sed potest uoluntas mutari in oppositum bonū, & continua exercitatione uoluntatem stabilire in subiectione ad Deū, ut principium naturę: & sic ordo naturae reparatus erit sine auxilio gratiae, & homo ad bonum sibi connaturale per seipsum assurget, cui* oppositū in litera dicitur.

Orthod. fi dei. cap. 30.

¶ Ad primum horū dicitur, quòd non est ad propositum praesentis articuli ubi de necessitate gratiae ad uires hominis quaestio est: cum autem quaereretur de remissione culpae, an possit sine gratia fieri, examinabitur conclusio illius rationis, qua Scotus utitur.

q. 87. art 6.

q. 85. 86. 87

¶ Ad secundum autem quod est directe contra propositum, dicitur quòd ordine naturae reparari sic, ut uoluntas hominis Deo subiiciatur, potest intelligi dupliciter. Vno modo de subiectione limitata, seu secundum quid, alio modo de subiectione simpliciter.

¶ Et scito, ut penetres terminos, quòd si fingamus homini nō fuisse reuelatū aliquid spectans ad ordinem gratiae, tunc esse subiectum Deo ut principio naturae, & esse subiectū Deo simplr, coincideret: modo autem ubi constat esse ordinem gratiae reuelatum, haec duo non coincidunt: sed esse subiectū Deo ut principio naturae, est esse subiectum Deo secundum quid: esse autem subiectum Deo simpliciter, est subiici sibi ut principio, & fini naturae, gratiae, & omnium quomodolibet. Vnde dicitur, quòd licet uoluntas humana sicut potest sine gratia mutari de intemperantia in esse temperatum: ita potest mutari de inobedientia Dei, ut principium est naturę, ad subiectionem illius etiam ut principium est & finis naturae: sed hoc non est uoluntatem subiectam esse Deo simpliciter, sed secundum quid, ut scilicet est caput naturae. non potest tamen mutari sine gratia ad obediendū Deo simpliciter, idest, sine determinatione aliqua: quia talis subiectio uolūtatis a speciali auxilio gratiae est, ut in articulo pręcedente dictum est, & terminatur ad donum habituale gratiae gratum facientis & hoc intendit litera remittēs se ad pręcedentem articulum. Et si instetur, quòd talis subiectio non spectat ad ordinem naturę, sed gratiae, respondetur quòd licet haec subiectio excedat uires naturae, & spectet ad gratiae ordinem, ut in praecedenti articulo dictum est, ipsa tamē est necessario requisita ad hoc, quòd uoluntas subiic iat Deo secundum naturae ordinem. Et ratio est, quia post lapsum nō datur medius status inter conuersionē ad Deum supernaturalem finē, & auersionem ab ipso, licet ante lapsum dari potuerit medius status, quo in natura integra nec auersus, nec conuersus erat homo ad Deum per supernaturalem finem. Fuisset quippe tunc homo subiect* Deo simpliciter, non includendo, nec excludendo ordinem gratiae: post lapsum autem oportet in cōuersione ad Deum simpliciter includi ordinem gratiae. Quod autem dicitur in respōsione ad tertium, ꝙ ad naturale bonum reparari non potest, de rigore rationis intelligendum est: ad illud enim semel lapsa natura, nunquam ea se resurgere potest. Et sic nec Aristotelis, nec authoris dicta in secunda sententiarum praesentibus magis digestis obuiant.

art. praeced.

quęst. 83.

Supr. q 63. arti. 2 ad 2. Et 3. contra cap. 160. Et uer. q. 22 arti. 5. ad 7. & q 24. ar. 1 ad 10. & 12 & art. 12. p to. Et 1. cor. 12. Et Hebr. 10. le. 3.

¶ Super Quaestionis centesimaenonae Articulum octauum.

IN artic. 8. eiusdem quaestionis dubium primo occurrit circa illud, Homo in statu naturę integrae poterat uitare omnia

peccata ex suis naturalibus: quoniam non poterat uitare peccata omissionis pręceptorum gratiæ. non enim poterat ex naturalibus implere præceptum charitatis, scilicet: Diliges dominum Deum tuum, & similia, ut sunt præcepta charitatis, ut patet ex dictis. ergo non poterat ex naturalibus uitare peccatum omissionis talium.

in lib. de duabus animabus* & de libero arbi. si ergo homo existens in peccato mortali, non possit uitare peccatum, uidetur quòd peccando non peccet: quod est inconueniens.

¶ 2 Præt. Ad hoc corripitur homo, ut nõ peccet. si igitur homo in peccato mortali existens, non potest non peccare, uidetur quòd frustra ei correptio adhibeatur: quod est inconueniens.

G

¶ 3 Præt. Eccl. 15. dicitur, Ante hominem uita & mors, bonũ & malum, quod placuerit ei, dabitur illi: sed aliquis peccando non desinit esse homo. ergo adhuc in eius potestate est eligere bonũ, uel malum: & ita potest homo sine gratia uitare peccatum.

SED CONTRA est, quod Augu. dicit in li.* de perfectione iustitiæ, Quisquis negat nos orare debere, ne intremus in tentationem: negat autem hoc, qui contendit ad non peccãdum, gratiæ Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta humanam sufficere uoluntatem, ab auribus omnium remouendum, & ore omniũ anathematizandũ esse nõ dubito.

H

1. de duabus aĩabus. c 10 & 11. tom. 6.

¶ Ad hoc dubium, quod apud Durandum in 2. sent. di. 28 art. 3. conclusũ est. dicendum est, quòd aliud est posse implere pręcepta huiusmodi, & aliud est posse uitare peccata opposita: quoniam adimpletio pręceptorũ horũ claudit in se de necessitate donum supernaturale in habente, quo fit potens adimplere, & ex quo præcipit adimplere. Cum enim dicitur, Diliges dominum Deum tuũ, ut est præceptũ charitatis, subintelligitur, Diliges ex charitate dominũ Deũ tuum, ubi manifeste patet claudi charitatem in facultate adimplendi. Ad euitandum autem peccatũ omissionis non exigitur supernaturale donũ, sed sufficit ex naturalibus nullum ponere obicem, in nulloque se niti diuinæ motioni, inquantum præceptum obligat pro tali statu: aliter enim ad alium statum pertinet. Et propterea si ponatur homo in statu naturæ integræ, quamuis nunquam sine supernaturali dono implesset præceptum charitatis ut sic, sine tamen supernaturali dono uitasset peccatum omissionis omnium præceptorum, dum nullum impedimentum præstitisset supernaturali dono tã habitualis gratiæ, quàm diuinæ motionis specialis, quo præparari ad gratiam, & adimplere præceptum potuisset propter quod author ex eo, quòd homo in statu naturæ integræ poterat non recedere a toto, quod est secundum naturam, probat quòd potuit peccata uitare.

*in fin. lib. com. 7. & lib. 3. de li. arb. cap. 18. tom. 1.

¶ In eodem octauo art. dubiũ est, Quòd homo in peccato mortali existens, antequàm reparetur per gratiam iustificantem, non potest diu manere absque peccato mortali: dubium quidem magnum occurrit ex multis. Primo ex ipso authore, quia in 2. sent. dist. 28. q. 1. ar. 2. recitat hanc uiam, quam hic tenet pro sententia: & arguit contra eam soluens rationem eius, & dimittit eam ut falsam: in hoc autem loco non respondet suis rationibus ibidem factis, & tamen determinat oppositum. Rationes suæ sunt in primis pro conclusione opposita: quia naturalia per peccatum naturale non sunt ablata, sed infirmata, ac per hoc libera fuga mali, quæ est de rõne liberi arb. non est ablata, sed infirmata: & cõsequẽter nõ incurrit nõ posse, sed nõ posse facile fugere malũ.

K

¶ Deinde contra rationem literæ, quantum ad similitudinem uenialium & mortalium, quia non ualet similitudo. propterea qd uenialia absque deliberatione committuntur, mortalia cum deliberatione tantum: unde qua ratione potest uitare unum, potest uitare omnia. Et quantum ad temporis diuturnitatem, quis liberum arbitrium multo fortius fit ad euitandum aliud peccatum, post uitatum unum quàm ante.

¶ Secundo occurrit dubium ex Scoto, & Durando in uicesima octaua distinctione. 2. senten. Et ut clarius nodus, & ueritas elucescat, formetur sic ratio contra literam. Author affert ad hoc in litera tres priuationes, & tria positiua, ex quibus in homine existente in peccato mortali impotentiam ad uitandum diu omnia peccata mortalia, prouenire dicit Prima priuatio est gratiæ. Secunda ueri finis ultimi. Tertia præmeditationis assiduæ, quando

E oportet &c. Primum positiuum est motus multiplex occurrentium agendorum, uel uitandorum. Secundum, finis malus præconceptus Tertium, prauus habitus, & præcipuo loco posuit in litera gratiæ priuatio, & secundũ positiuum, scilicet impræmeditatio assidua, cum malo fine præconcepto. Hæc omnia patet inuenti literã.

RESPON. Dicendum, quòd de homine dupliciter loqui possum*. Vno modo secundum statum naturę integræ: alio modo secundum statum naturæ corruptæ. Secundum statum quidem naturæ integræ etiam sine gratia habituali poterat homo non peccare nec mortaliter, nec uenialiter. quia peccare nihil aliud est, quàm recedere ab eo quod est secũdum naturam, quod uitare homo poterat in statu naturæ integrę: non tamen hoc poterat sine auxilio Dei in bono conseruantis: quo subtracto etiã ipsa natura in nihilum decideret. In statu autem naturę corruptæ indiget homo gratia habituali sanante naturam ad hoc, quòd omnino a peccato abstineat. quæ quidem sanatio primo fit in præsenti uita secundum mentem, appetitu carnali nõdum totaliter reparato. Vnde Apostolus ad Roman. 7. in persona hominis reparati, dicit Ego ipse mẽte seruio legi Dei, carne autem legi peccati. In quo quidem statu potest homo abstinere ab omni peccato mortali, quod in ratione consistit, ut supra habitum est:* non aũt põt homo abstinere ab omni pec-

I

Tunc primo sic, Peccatum mortale existens in homine, nõ comitãtur hæc omnia, nec præcipua. ergo author ea hic male infert impotẽtiã existentis in peccato mortali. Consequentia nota. & assumptum probatur: quia stat hominem cõmisisse adulteriũ semel, & nolle amplius committere, & peccatum illud non esse deletũ per gratiam, & eum hoc habere habitũ temperantiæ acquisitæ, quia ex uno actu intemperantiæ non corrũpitur habitus acquisitus. & sic non habebit habitum prauum, neque finem præconceptum malum: nec egebit ea hoc præmeditatione magis quàm prius. D. 76. 686.

¶ Secundo sic, Concomitantia peccatũ mortale necessario ad propositũ spectãtia, sunt hæc tria, scilicet priuatio gratiæ, priuatio subiectionis simpliciter ad Deum ultimum finem, & inordinata conuersio ad cõmutabile bonũ, quæ transiet sed hæc nõ inferũt talẽ ĩpotẽtiã. ergo. Quòd priuatio gratiæ nõ inferat, pbatur tum quia erat in natura integra, in qua poterat homo uitare omne peccatum: tum quia priuatio nõ plus tollit, quàm habitus oppositus ponit. sed habitus gratiæ non ponit nisi efficaciam merendi. ergo priuatio eius non tollit nisi hoc: non ergo tollit potentiam uitandi peccatũ mortale. Qđ priuatio subiectionis ad Deũ ultimum finẽ hoc non inferat, probatur: quia talis priuatio non plus priuat necessario, quàm inhæsione ad Deũ ex charitate. cum tali aũt priuatione tñ stet bonitas moralis, ut patet in hæreticis sola hæresi maculatis, consequẽs est q diu põt homo sine recidiuo uiuere. potest. n. per multos annos nihil cogitare de illa sua hæresi, puta, q Spũs. nõ pcedat a patre, & I alia continue recte se hre absque mortali, habendo in affectu suo stabilitum Deũ, sic ut pro nullo consequendo, aut uitando uellet offendere. Et est sermo præsens seclusis pceptis ecclesiæ de communicando, & confitendo toties: in solo. n. diuino & naturæ lumine loquimur. Quòd inordinata conuersio peccati ad cõmutabile bonũ nõ inferat talem impotentiam, probatur: quia in se quidem non est, iam enim transiit. In affectu quoque non oportet quòd remanserit: quia unus actus, ut dictum est, non generat talem affectum, sicut nec una hirundo facit uer: & etiã homo ex puris naturalibus potest se mutare de affectu ad quodcunque commutabile bonum in aliud, ut experientia testatur. Quod demum omnia hæc simul non inferant talem impotentiam, probatur ex hoc, quòd non se habent ut partiales cause eiusdem rationis, componentes unam totalem, ut multi trahentes nauem, nec ex eis concurrentibus simul aliud habetur, quàm effectus illorum simul, quod non est impotentia: sed non posse mereri, nec regulare actus suos ex charitate cum macula, & reatu peccati. q. 74. art. 4.

¶ Arguitur deinde contra ipsam positionem primo, quia sequitur ad eam, ut homo posset se scire habere gratiam Dei certe. Probatur sequela, quia potest scire certe se diu non commisisse peccatum mortale. si enim effectus necessarius status existẽtis in peccato mortali est, non posse diu uitare peccatũ mortale committe-

cato* veniali propter corruptioné inferioris appetitus sensualitatis, cuius motus singulos quidé ratio reprimere potest, & ex hoc habent rationem peccati & uoluntarii, nó autem omnes, quia dú vni resistere nititur, fortassis alius insurgit: & etiam quia ratio non semper potest esse peruigil ad huiusmodi motus uitandos, ut supra dictum* est. Similiter etiam antequá hominis ratio, in qua est peccatum mortale, reparetur per gratiam iustificanté, potest singula peccata mortalia uitare, & secúdum aliquod tempus: quia non est necesse, quòd cótinuo peccet in actu, sed qđ diu[d] maneat absque peccato mortali esse nó potest. Vnde & Greg.* dicit super Eze. quòd peccatum quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Et huius ratio é, quia sicut rationi subdi debet inferior appetitus, ita etiá ratio subdi debet Deo, & in ipso constituere finem suæ uoluntatis. Per finem autem oportet quòd regulentur omnes actus humani, sicut per rationis iudicium regulari debent motus inferioris appetitus. Sicut ergo inferiori appetitu nó totaliter subiecto rationi, non potest esse quin contingant inordinati motus in appetitu sensitiuo: ita etiam ratione hominis nó totaliter existéte subiecta Deo, consequens est, vt contingant multæ inordinationes in ipsis actibus rationis. Cum enim homo non habet cor suum firmatum in Deo, ut pro nullo bono có-

A committendum, a destructione consequentis infertur destructio antecedentis. Et cum non sit medium inter gratiam & peccatú mortale in nobis adultis, sciretur certitudinaliter hominem esse in gratia, contra illud Nemo nouit utrum odio, uel amore dignus sit. Secundo arguit Sco. in 28. dist. 2. sic. Existens in peccato mortali potest in hoc tempore cauere ab hoc mortali, & illo: & dum cauet hoc, cauet omne: & similiter de tempore consequente, & sic de semper. ergo potest cauere semper simul omnia. Assumptum pro prima parte est positio

In isto art.

tua, pro secúda probatur, quia uolútas non pôt simul habere diuersos consensus, qui requiruntur ad actú cauédi hoc, & actum committédi aliud, mortale maxime: quia resistens uni sit fortior ad resistendú aliis.

D. tor2.

¶ Ad euidentiá huius difficultatis, sciédum est, q tota difficultas consistit in hoc, quòd homo etiam post peccatum mortale, & malum habitum, est liberi arb quo ad actú deliberãdi, alioquin nó peccaret unquam mortaliter: quoniam sine uoluntaria deliberatione positiue, uel negatiue, non potest peccatum mortale incurri, ut patet ex supradictis. voluntate autem existente libera ad deliberandum, implicatio contradictionis uidetur dicere, quòd non potest uitare omnia peccata mortalia. nam si libera est, potest in vtrunque oppositorum. s. deliberare vitationem, uel commissioné peccati: & si non potest de vtroque ut libet deliberare, non est libera in deliberando. Nec satisfit quæstioni huic dicendu, quòd pro tanto dicitur non posse uitare omne peccatum mortale, pro quáto non potest adimplere præceptum charitatis, & susceptionis sacramentorum. Hæc nanque fuga exclusa est per antedicta, scilicet, q plus requiritur ad implendum hæc præcepta, quàm ad uitandum peccatum: quoniam ad uitandum peccatum sufficit nó ponere impedimentum diuinæ motioni, sed obsequentem se illi præbere, quod est in potestate uoluntatis peccatoris, sicut peccare mortaliter: quia impedimentum non præstatur nisi per peccatum mortale, & sequela diuinæ motionis opus est liberi arb. nec plus exigit per sua præcepta ab homine Deus in tali statu, qui non præcipit homini in quocunque statu, ut faciat quod impossibile est ab eo fieri, quámuis in potestate eius non sit tollere appositum a se prius impedimentum peccati mortalis commissi, ut in artic. precedenti dictum est. Nec præcipitur homini lapso in peccato, ut tollat ipsum a se, sed ut deprecetur, & inquantum in se est, operetur ut a Deo auferatur, iuxta illud. Fili peccasti? ne adiicias iterum: sed de pristinis deprecare, ut dimittantur tibi. Quæstione igitur pendente in difficultate non parua, dicendum est, quòd posse, uel non posse nos aliquid, dupliciter intelligi potest, scilicet uel iuxta modum, quo dicitur posse a naturali potétia, uel iuxta modum, quo dicitur posse a facultate habitus: sicut aliquis dicit posse scire conclusiones geometricas uel ex naturali potétia intellectus, uel ex cognitis principiis geometriæ. Vtroque siquidem modo dicitur posse: sed primo secundum potentiá remotam, secundo secundum potentiam propinquá. In proposito non est quæstio de posse, vel non posse, secundum quòd a naturali potentia sumitur, quæ est potentia remota respectu vitationis omnis peccati, sed secundum quod sumitur a quasi habitu, idest, superadiunctis potentiæ. Quod ex eo patet, q in litera non defectum intellectus, aut volútatis, aut aliarum potentiarú animæ, sed priuationem gratiæ inhæsionisque boni vltimo, adhæsionem ad malum finem, impræmeditationem, & huiusmodi, causas ponit author impotentiæ. Et propterea deficiunt rationes, quæ super libertate deliberatiua fundantur. Manifeste auté patet, quòd potentia propinqua vitandi omne malum culpæ, ex duobus constabat, scilicet ex vigore rationis, & subiectionis simpliciter voluntatis ad Deum. his enim naturalibus potentiis adiunctis potuit homo vitare omne peccatum, vt prædictum fuit: pdito auté per originale peccatum rationis vigore, amissa est simul potentia vitandi omne peccatum actuale. Potentia vero vitandi omne peccatum mortale in altero consistit, scilicet, subiectione voluntaris ad Deum. talis nanque subiectio secundum veritatem posita, non stat cum peccato mortali: remota, ponit hominé in peccato mortali, & est proprium principium vitãdi peccati mortalis. Quámuis enim tale peccatum mortale, puta, intemperantiæ, possit ex alio prícipio uitari: uniuersaliter tñ & absolute uitationis peccati mortalis nulla est propria causa, nisi talis subiectio. Oportet si qdé esse ctui vniuersali causam uniuersalem vt propriam responde re, ut patet in philosophia. Nullus enim actus, habitus, siue dispositio non includens talé subiectionem, talis est naturę & sufficiétiæ ex se, ut possit uitationem peccati mortalis vniuersaliter, ut patet discurrendo. Talis autem subiectio ex se, huiusmodi naturæ & sufficientiæ est: quia in ultimo fine figit uoluntatem submittendo illi omnia, ac per hoc ad omnia opposita uitanda se extendit: per huius enim adhæsionem omnia regulanda esse constat, non per alias. Et quoniam in causis propriis tenet argumentum, si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis, consequens est, quòd quia affirmatio talis subiectionis ponit potentiam propinquam uitandi peccatum mortale, priuatio talis subiectionis priuabit potentia propinqua vitandi peccatum mortale. Et quia talis subiectio aufertur per peccatum mortale, ut perseuerat usque ad remissionem eiusdem, sequitur q homo in peccato mortali existens, nisi per gratiam Dei reparetur, impotens est ad uitandum peccatum mortale. Nec propterea non libere peccat, qui singula potest uitare: sicut etiam nó excusatur a uoluntario in commissione uenialium, licet non possit ueniale vitare eadem ratione, quia singula potest uitare. Et hæc ratio redditur in litera ad dictam conclusionem.

Homil. 11. i Ezec. post med. & lib. 25. moral. ca. 13. ante medium.

B C

D ¶ Verum, quia in litera non solum ponitur dicta conclusio, scilicet quòd homo in mortali non potest vitare mortale, sed adiungitur ly, diu, & simul probatur totum, ideo ut causa etiam positiua propositæ impotentiæ habeatur, adiungitur id quod concomitatur priuationem antedictam, & est malus finis preconcept*. Scire nãque oportet, quòd sicut in actibus virtutum sunt duo fines, scilicet proprius illius uirtutis, & communis omnium, puta, in actu temperantiæ bonum rationis, ut Dentiita in peccatis mortalibus est ultra speciale malum, etiam commune malum, scilicet inordinatus amor sui, ut patet ex antedictis, & August. Duas ciuitates duo faciunt amores, Hierusalem amor Dei usque ad contemptum sui, Babylonem amor sui usque ad contemptú Dei. hi enim mutuo se excludunt, & sibiinuicem infallibiliter succedunt. Quicúque enim est extra peccatú mortale, hoc in statu amat Deum usque ad contemptum sui: & quicunque est in peccato mortali, amat se usque ad contemptum Dei. Homo ergo existens in peccato mortali non solum est priuatus gratia &

B subiectione dicta, quæ idem est quòd amor Dei usque ad contemptum sui, sed est indutus amore sui usque ad contemptum Dei. Non solum igitur cecidit a bono fine, sed habet malum finem communem, de quo saltem uerificatur litera de fine præconcepto. Et quia finis talis communis est omni peccato mortali, & ex fine superiori sumitur ratio & iuitium reliquorum, consequens est ut homo existens in peccato mortali, habeat positiuum principium ex natura sua inclinans ad peccandum mortaliter, scilicet amorem sui usque ad contemptum Dei. Nisi enim hic amor perseueraret in eo habitualiter, seu virtualiter secundum effectum, uel saltem ueritatem, iam esset in altero contradictorio, scilicet in amore Dei usque ad contemptum sui: non enim datur medium. Dico secundum affectum, propter eos qui sciunt se esse in peccato mortali, & non agunt pœnitentiam: & eos qui sciunt se esse in tali statu, puta, credendi Spiritum sanctum non esse a Filio, non tamen credunt se esse in peccato mortali. Dico uel secundum ue-

ritatem, saltem propter eos, qui in ueritate sunt in peccato mortali, & nesciunt se affectos ad aliquid repugnans Deo, diligẽter, quamuis non sufficienter discurientes se. Patet hæc etiam ex eo, quòd quilibet damnatus descẽdit ad inferos cum armis suis, id est, cum aliqua mala uoluntate in qua obstinatus perseuerat, & non solum cũ auersione ab ultimo fine vero.

¶ His ita se habentibus, aduertendũ quæ in litera dicuntur, ut uis rationis prospiciatur. In litera aliqua ponuntur spectantia ad peccatũ mortale, aliqua ad conditionem hominis, & aliqua supponuntur manifesta. Ad peccatum mortale spectantia afferuntur tria, uel quatuor, scilicet priuatio gratiæ, priuatio subiectionis sui, & suorum omnium Deo, præconceptus malus finis, & malus habitus, qui uel in omnibus non habet locum, si formaliter intelligatur, uel declaratur per tertium, si modaliter intelligatur. propterea dicit tria, uel quatuor. Ad conditionem hominis spectantia afferuntur tria, occursus tot uitandorum, & agendorum, pronitas ad operandum secundum præconceptum finem uel habitum, & impossibilis præmeditatio assidua. Manifesta supposita sunt infirmitas naturæ, a qua inchoat impotentia uitandi malum, & pronitas ad malum, de qua Gen. 6. Proni sunt sensus hominis &c.

Cap. 8. non multum remote a fine tom. 5.

¶ Et considera, quòd diuinum authoris ingenium causas tãtum communes peccati mortalis inducit: quia de vitatione non talis, aut talis, sed peccati mortalis absolute quæstio est, ut effectus uniuersalis causa uniuersalis assignaretur. Est igitur ratio literæ ista. Homo in peccato mortali perseuerans, est destitutus gratia, ac subiectione simpliciter ad Deum: habens malum finem, uel malum habitum, constitutusque inter multa occurrentia agenda, uel uitanda contra Deum. ergo eget præmeditatione ad uitandum omne peccatum mortale. ergo non potest diu sic perseuerare, quin peccet mortaliter. Assumptũ patet ex prædeclaratis. Prima sequela probatur in litera: quia deficiẽte fine regulatiuo omnium, & apposito contrario fine inter tot occurrentia, & prouocãtia ad mortale, consequens naturali ordine est, ut sequatur pctm̃ mortale, nisi vigilans meditatio impediat has causas a suo effectu. Præmeditatio nãque est, ea qua sola homo non sequitur cõmuniter habitum, seu præconceptum finem secundum pronitatem

I suam. Cuius signum est, quòd in repentinis, in quibus abest præmeditatio, homo operatur secundum suam pronitatem. Firmatur quoq; sequela ex parte positiui principii ex authoritate scripturæ. Nam si cũ extrinseco sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris, quõ cũ intrinseco peruerso fine, seu affectu non peruerteris? Ex parte uero priuatiui ex authoritate Chriso. tractantis illud: Soluite, & adducite mihi. Sicut, inquit, nauis fracto gubernaculo non quo uult vadit, sed quo tempestas impellit: ita homo diuinæ gratiæ auxilio perdito, non agit quod uult, sed quod diabolus ei intendit: quod uult, id est, quod uellet s'm uelleitatẽ, non tamen peccat inuitus, aut impotens hoc nunc uitare. Secunda autem sequela probatur: quia homo non potest semper stare in tali præmeditatione: & tamen frequentia occurrentium, & prouocantium eget assidua præmeditatione, ut euitetur mortale peccatum ab homine sic male disposito. Hæc est ratio literæ,

K quæ manifeste cõuincit, quòd liberum arbitrium cum hoc, quod est liberum, propter tamen has malas dispositiones & conditiones impotens est ex se ad uitandum diu mortale, si in mortali commisso perseuerat.

¶ Nunc superest, obiectionibus in contrarium satisfacere. Et ad dicta authoris in 2. sententiarum dicitur, quòd hic retractata sunt. Et prima ratio de facultate liberi arbitrii soluta in responsione ad primum, & tertium, & in corpore articuli. Vnde dicitur, quòd saluata libertas eius infirma infert facultatem uitandi singula, non omnia mortalia in sic disposito. Et ratio est: quia facultas ista ad uitandum omnia non attenditur secundum potentiam naturalem nudam, quæ est potentia remota uitandi mortale, sed secundum superadditas dispositiones, quæ constituunt potentiam propinquam.

¶ Similitudo inter motus insurgentes uenialium, & contra Deum potest dupliciter intelligi. primo, quo ad occursum, frequentiam, & deordinationem: secundo, quo ad modum deor-

sequendo, uel malo uitando ab eo separari vellet, occurrunt multa propter quæ consequenda, uel uitanda homo recedit a Deo contemnẽdo præcepta ipsius, & ita peccat mortaliter, præcipue quia in repentinis hõ operatur s'm finẽ præconceptũ, & s'm habitum præexistentem, ut Philo. dicit in 3. Ethi. * quàmuis ex præmeditatione rationis homo possit aliquid agere præter ordinem finis præconcepti, & præter inclinationem habitus. Sed quia homo nõ potest semper esse in tali præmeditatione, non potest contingere, ut diu permaneat, quin operetur s'm consequentiam uoluntatis deordinatæ a Deo, nisi citò per gratiam ad debitum ordinem reparetur.

G Ad primum ergo dicendũ, quòd homo potest vitare singulos act^9 peccati, non tamen omnes, nisi per gratiam, ut dictũ est. Et tamẽ quia ex eius defectu est, quòd homo se ad gratiam habendam non præparet, propter hoc a peccato non excusatur, quòd sine gratia peccatũ uitare non potest.

F dinationis. Si primo modo intelligatur, similitudo tenet: & sic utitur ea hic author. Si secundo modo, non tenet. Et hoc concludit obiectio facta. modus nanque in uenialibus offendendi est per negligentiam absque deliberatione: in mortalibus autem non nisi deliberando offenditur. Sed tamen sicut ibi propter deperditum uigorem rationis fieri nequit, quin uoluntas erret libera in singulis: ita hic propter deperditã subiectionem ad finem ultimum, ac per hoc appositum contrarium finem, fieri nequit ut uoluntas libera circa singula omnia uitet semper præmeditando: conditio quippe hominis infirmi, & sic dispositi non permittit. Obiectio autem allata contra hæc, quòd diu uitare non potest mortale, soluitur ex eodem fundamento, scilicet quòd præter pronitatem contra frequentiam tot prouocantium se seruare diu, ex assidua præmeditatione dependet, quæ est impossibilis homini huiusmodi. Quàmuis enim resistendo uni mortali firmior fiat ad uitandum aliud, non tamen tanta fit firmitas, ut non sit præmeditatione assidua opus ad uitandum omnia, ingruentibus tã frequenter impulsiuis: & propterea non diu uitare poterit casum.

H ¶ Ad primam obiectionem factam contra rationem, negatur assumptum de omnibus, præterquam de habitu proprie dicto, qui nõ exigitur ad propositum. Iam enim patet ex peccato mortali, & conditione ac dispositione hominis, quòd omnia numerata inueniuntur in quolibet existente in peccato mortali. Is enim qui semel adulterium cõmisit, nec intendit amplius committere, sine deletione culpæ potest referri ad duplicem finem, proprium. s. habitus acquisiti, & respectu huius non habet contrarium finem præconceptum, nec eget præmeditatione propter inclinationem talis contrarii finis: & quo ad hoc obiectio bene dicit. Et potest referri ad cõmunem finem omnium uitiorum s. ipsummet amatum usque ad contemptum Dei. Et hic finis præconceptus in omni uitioso actu mortali perseuerat habitualiter, donec reparetur per gratiam. Et ratione huius finis contrarii uitationi mortalis peccati, oportet destitutum hominem inter tot præmeditari, aut cadere.

¶ Ad secundam obiectionem dicitur, quòd licet negatio gratiæ nõ

I inferat hanc impotentiã, priuatio tamen eius ex tali causa s. peccato mortali in homine, infert talem impotentiam. Sic autem nõ erat negatio gratiæ in natura integra. Falsum quoque est, quòd gratia non plus det, quàm efficaciam præcise merendi. dat enim subiectionem simpliciter uoluntatis ultimo fini per charitatem, sanat naturam, adiuuat uires, & illustrat. Priuatio quoque subiectionis simpliciter Deo, licet stet cum bonitate morali, non tamen stat cum bonitate simpliciter.

¶ Veruntamen aduerte hic, quòd esse in peccato mortali contingit tripliciter, quãtum ad propositum spectat. s. formaliter, & per se, ut est ille, qui scit se esse in peccato mortali, & non prouidet sibi: hic enim scit, & uult se esse in peccato mortali. Vel formaliter, & per se ex parte obiecti, per accidens autem ex parte operantis, ut qui fecit ex ignorantia iuris non excusante contractũ usurarium. hic enim scit & uult se esse in tali facto, quod est formaliter peccatum mortale, non tamen scit, aut uult se esse in

K peccato mortali, ignorantia uelante ipsum. Vel per accidens, ut si quis diligenter, etsi non sufficienter se discussit, & putat se esse in gratia, cum tamẽ sit in peccato mortali. hic enim nec scit, nec uult se esse in peccato mortali, nec in aliquo, quod habeat peccati mortalis rationem. Inter hos autem tres hæc est differentia ad propositum, quòd primus est in peccato mortali non solum facto, sed affectu per se: secundus affectu quoque, & per se ex parte obiecti, sed per accidens ex parte sui propter ignorantiam: tertius facto tantum. Et propterea in primo locum per se habet præconceptus finis malus, & destitutio affectus a fine ultimo, & cætera quæ in litera dicuntur. In secundo hæc eadem locum habent partim per se, scilicet ex parte obiecti, & partim per accidens, scilicet ex parte operantis, ac per hoc iuxta illius per accidens frequentiam erit casus. Iste enim potest habere cor suũ stabilitum in Deo ex intentione, & affectu, & propterea cauebit a cæteris, quàmuis per accidens affectus ad lucrum per illum contractum ignotum quo ad usuram, ut dictum est, sit infectus.

In ter-

Ad 2^m dicendum, quòd correptio utilis est, ut ex dolore correptionis uoluntas regenerationis oriatur, si tamen qui corripitur, filius est promissionis, ut strepitu correptionis forinsecus insonante, aut flagellante, Deus in illo intrinsecus occulta inspiratione operetur & uelle, ut Augustinus dicit in libro * de Correptione & gratia. Ideo ergo necessaria est correptio, quia uoluntas hominis requiritur ad hoc, quòd a peccato abstineat; sed tamen correptio non est sufficiens sine Dei auxilio. Vnde Eccl. 7 Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere, quem ille despexerit.

Ca. 6. paulo a princi. tom. 7.

Ad 3^m dicendum, quòd sicut Augustinus * dicit in Hyponosticon, Verbum illud intelligitur de homine secundum statum naturæ integræ, quando nondum erat seruus peccati, unde poterat peccare & non peccare: nunc etiam quodcumque uult homo, datur ei: sed hoc quod bonum uelit, habet ex auxilio gratiæ.

In li. 3. paulo a princi. tom. 3.

In tertio locum habet hęc eadem facto tantum: unde hic potest magis uitare quam alii, mortale peccatum, dum non affectu, sed facto solo malū habens præconceptum seruat: affectu namque se simpliciter Deo submittit, ac per illum regulatur. Quia ergo sermones doctrinales formales, & per se esse oportet, ideo præsens litera de existēte in peccato mortali formaliter & per se, intelligenda est. Et primo de existente formaliter & p se undique: secūdo de existente formaliter & p se ex parte obiecti, per accidens aūt ex parte sui. neuter enim potest diu perseuerare absque nouo casu in mortale. Nec obstat in secundo, quòd contingit casum ignoratū esse de raro cōtingētib'. Quātū.n. est ex parte existentis in statu illo, prouus est ad illud faciendum infinities, si infinities occurreret, ex quo ad illud affectus est absque freno propter ignorantiam. & propterea quantum est ex parte suæ potentiæ nō potest diu stare, quin cadat, q̄uis materia casus nō sæpe occurrat. De existente autem in peccato mortali tertio modo, non accipio hanc literam: sed loco illum inter eos, qui incipiunt per diuinam gratiam reparari: unde iste non peccat mortaliter suscipiēs sic sacramenta, ut alibi diffinitum est.

¶ Et per hæc patet solutio, quomodo conuersio ad commutabile bonum præterita infert, uel non infert hanc impotentiam. Si enim perseuerat in affectu, iam opus est præmeditatione, aut, quòd plus est, scientia. Si autem facto tantū, non opus est scientia, aut præmeditatione, sed diuino intellectu ad intelligendum delicta, & de hoc, ut dictum est, non est sermo præsens: quoniā ab arte relinquitur id quod est per accidens. Ex his autem facile patet, quomodo ex his omnibus una impotentia constat ut diuersis conditionibus requisitis concurrentibus ad eius perfectionem, ut patet in 5. Meta. capitulo de Vno, & singulos effectus singulorum male esse obiiciendo numeratos, ut patet ex dictis.

¶ Ad argumentum contra conclusionem, scilicet quòd sequeretur, q poſſet quis scire se esse in gratia, negatur sequela. Et cum dicitur, potest scire se diu non deliberasse in peccatum mortale, respondetur, quòd quicquid sit de peccatis commissionis, quis scit se diu non cecidisse in peccatum mortale omissionis? quæ nō eget deliberatione positiua, sed sufficit non deliberare quando tenetur. Scriptum est enim, Delicta quis intelligit? delictum enim proprie omittentis est: & propterea subditur. Ab occultis meis munda me Domine. Dicit secundo, quòd impotentia talis est effectus status peccati mortalis formaliter & per se, & non per accidens tantum solo facto, ut dictum est: & propterea ex hoc, quòd quis diu non cecidit, non potest scire se de facto non esse in mortale, sed non esse in affectu mortali. unde Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.

¶ Ad rationem Scoti dicitur quòd multipliciter peccat. Primo, in antecedente assumitur falsum, scilicet dum cauet hoc, cauet omne: quia potest simul cauere unum, & transgredi aliud præceptum. Probatio quoque assumit falsum, scilicet quòd uoluntas non potest illos duos consensus habere, pro quanto experimur aliquem simul uelle rapere, sed non res sacras, ac per hoc uitare sacrilegium, & committere rapinam, & similiter in multis. Et rursus, quia ad peccatum omissionis non requiritur actus aliquis, potest simul implere præceptum unum, & omittere aliud, ad quod pro tunc tenetur absque duobus simul consensibus positiuis: unde probatio est falsa, & fallax. Consequentia quoque principalis peccat sophismate diuisionis, & compositionis: quoniam non ualet, In singulis potest singillatim, ergo semper: quoniam alia & alia est ratio: ibi uoluntas libera, hic præmeditatio assidua contra habitum implicatur. Patet autem sophisma, applicando ad cauendum singula uenialia, & procedendo ad cauendum omnia semper, ut ipse facit: sunt enim singula uoluntaria.

¶ Et in his omnibus aduerte, quòd in materia morali, & potentia inclinationis, p modum naturæ, est sermo, ut intelligas doctrinam hanc ueram more moralium & naturalium, scilicet ut in pluribus, & secundum tale genus impotentiæ: indisciplinati quippe est eodem modo in omnibus loqui, & certitudinem & ueritatem quærere.

Articulus IX.

Vtrū ille, qui iā cōsecutus est gratiam, per seipsum possit operari bonū, & uitare peccatū absque auxilio gratiæ.

Ad nonum sic pcedit. Videtur q ille, qui iam consecutus est gratiā, per seipsum possit operari bonū, & uitare peccatum absque alio auxilio gratiæ. Vnumquodque.n. aut frustra est, aut imperfectum, si nō implet illud ad qd datur: sed gr̄a ad hoc datur nobis, ut possimus bonū facere, & uitare peccatum. si igitur p gratiā hoc homo non potest, uidetur q uel gratia sit frustra data, uel sit imperfecta.

¶ 2 Præt. Per gratiam ipse Spūs sanctus in nobis habitat, s̄m illud 1. ad Corin. 3. Nescitis quia tēplum Dei estis, & spūs Dei habitat in vobis? sed Spiritus sanctus cum sit oipotens, sufficiens est ut nos inducat ad bene operandū, & ut nos a pctō custodiat, ergo homo gratiam consecutus potest utrunque prædictorum abs; alio auxilio gratiæ.

¶ In respōsione ad primū eiusdem ar. 8 dubiū occurrit ex Scot. ubi supra arguente contra hanc responsionem sic. Status in culpa mortali, & non disponens se ad gratiam, non potest pro tunc se seruare a culpa. ergo pro tunc est sibi impossibile seruare se a culpa mortali: quod est falsum, quia omnis culpa est uoluntaria. Antecedēs habetur ex responsione ista, quia dicitur, quod si nō disponit se ad gratiam, sibi imputatur impotentia uitandi peccatum mortale. Consequentia uero per se nota est.

¶ Ad hoc dicitur, quòd nihil prohibet esse uoluntarium simpliciter, quod tamen ex suppositione est impossibile aliter se habere: sicut nauigare est uoluntarium simpliciter, sed supposito q aliquis absens uelit esse in insula, necessariū est nauigare. Et inuidere uoluntarium est, aliter peccatum non esset, supposita tamen superbia, est necessarium. unde Aug. dicit in libro de uera religione, quòd natura superba necesse habet aliis inuidere. Et ratio est eadem: quia supposito q quis quærat inordinate propriam excellentiam, oportet quod ex aliorum excellentia, ut pote derogante propriæ, percutiatur. Sic igitur existens in peccato mortali, & non se disponens ad gratiam, ex hac suppositione, scilicet quòd uult permanere in statu tali, necesse habet peccare mortaliter, & impossibile est ei non peccare mortaliter: sed talis necessitas & impossibilitas ex suppositione, non repugnat uoluntario: & propterea uoluntarie simul, & necessario ex suppositione peccabit mortaliter.

¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articulum nonum.*

In articulo nono eiusdem quæstionis centesimænonę dubium occurrit de tituli, & conclusionis principalis sensu. Potest siquidem tripliciter intelligi. primo, ut sit sermo de bono morali, seu meritorio indefinite. & tunc esset quæstio, utrum possit aliquod bonum moraliter, uel meritorie operari: & conclusio est, quòd non. Et hic sensus licet Thomistis quibusdam apparuerit, accipientibus hinc, quòd apud authorem homo sine speciali auxilio non potest quodcumque opus moraliter bonum facere, falsus tamen est: quia homo & sine gratia, ut prius probatum fuit, potest aliquod opus moraliter bonū facere, & in gratia constitutus habet ipsam gratiam sanantem & eleuantē, quæ est potens operari opa bona etiā meritoria. Et q hæc sit mens authoris ex hoc patet, q id indigētiæ specialis auxilii ultra gratiā ponit infirmitas in carne, obscuritas in intellectu. Constat autem, q nec infirmitas carnis, nec obscuritas in intellectu tanta est, aut in tantum urget & extēditur, ut īpediat hoiem in gratia constitutū a quolibet bono opere: cum manifeste pateat, quòd nec existentes in peccato mortali impediuntur a quolibet bono opere.

¶ Secundo, ut sit sermo de bono & malo uniuersaliter: & tunc esset quæstio, utrum homo in gratia possit omne suum opus

facere bonum, & omne malum vitare: & conclusió esset negatiua. Et hic sensus licet claudatur in conclusione huius articuli, non tamen uidetur directe intentus, tum quia rationes literę oó tendunt ad hoc, quòd homo non potest esse sine ueniali aliquo post consecutam gratiam: tum quia in sequenti articulo ea decisione istius articuli cōcluditur, quòd homo sine speciali auxilio Dei non potest uitare mortale post consecutā gratiam: quia eget illo ad perseuerandum in gratia, quæ non perditur nisi p mortale. Nō igitur stat vis articuli hui⁹ in præseruatione a malo ueniali, sed ad pl⁹ indigentia talis auxilii extēdi dicitur.

Ca. 26. circa fin. to. 7. ¶ Tertio potest intelligi titulus, & cōclusio simpliciter. i. absque determinatione aliqua, ut sit sermo de bono consono gratiæ, & malo dissonāti. hoc. n. subintelligi pōt ratione subiectæ materię de qua tractatur, & de operatione boni, & uitatione mali non ad horā, aut respectu huius, hoc etiam subintelligi patet ex eo q non dicitur simpliciter aliquis potens ambulare, qui potest ad horā, aut in solatio plano ambulare. Et tunc in quæstione uersatur, an homo consecutus gratiam, bona opera quæ continuo facit, & mala quę uitat, non hic, aut nunc, sed absolute operetur, & uitet ex sola gratia habituali, an ex speciali etiam auxilio Dei. Et hic sensus est intentus ab authore, & respondet plano sensui literę. (ar. 2. hui⁹ q.) & est conclusio negatiua in litera, q scilicet homo p solum donum gratiæ (ar. 1. hui⁹ q.) non potest operari bona operanda, & uitare mala uitāda: sed ad hoc eget speciali auxilio Dei ultra gratiam. Et ratio literæ est, quia gratia nō dat quicquid op⁹ est ad hæc duo. nam relinquit carnem infirmam, & intellectum obscurum, quibus nisi speciali Dei auxilio subueniatur inter tot occurrentia, infirmitas carnis, & obscuritas intellectus abducet libe-

F rum arbitrium a gratia, tollendo usum gratiæ, & trahendo ad infirma carnis, & expedientia secundum apparentiam infirmi uisus. Cum quo tamen stat, q homo ex sola gratia potest ipsa gratia uti bene faciendo, & mala uitando nunc, & ad hoc.

¶ Et debes scire, quòd licet minima gratia sufficiens sit quoorū est ex se, resistere oībus emergētibus tā ex infirmitate carnis, quàm ex obscuritate intellectus: quia tamē posita in tali subiecto nō tollit hæc duo sibi aduersantia, ideo eget etiam extrinseco auxilio homo īter hęc contraria constitutus, ut sequaī operationem bonorū, & uitationem malorum, ut non declinet ipse in hæc contraria. Et si contemplatus fueris, quòd obscuritas intellectus est ignorantia expedientium ad uitam æternam, uidebis quòd non solū in statu naturæ corruptæ, sed integræ homo egebat hoc auxilio ex una parte tantum, scilicet ignorantia superuenientium &c. ut habes in litera. Expecta dicenda in sequenti articulo, ut clarius hunc intelligas.

¶ 3 Pręt. Si homo consecutus gratiam, adhuc alio auxilio gratiæ indiget ad hoc, quòd recte viuat, & a peccato abstineat, pari ratione etsi illud aliud auxilium gratiæ cōsecutus fuerit, adhuc alio auxilio gratiæ indigebit: procedetur ergo in infinitum, quod est incōueniēs. ergo ille, qui est in gratia, non indiget alio auxilio gratiæ ad hoc q bene operetur, & a peccato abstineat.

SED CONTRA est, q Augustinus dicit in lib⁹. de natura & gratia, quòd sicut oculus corpòris plenissime sanus, nisi cādore lucis adiutus, non potest cernere: sic & homo perfectissime etiam iustificatus, nisi æterna luce iustitiæ diuinitus adiuuetur, recte non potest viuere. Sed iustificatio fit per gratiā, secundum illud Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. ergo etiā hō iam habens gratiā, indiget alio auxilio gratię ad hoc q recte viuat.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra* dictum est, homo ad recte viuendum dupliciter auxilio Dei indiget. Vno quidem modo quantum ad aliquod habituale donum, per quod natura humana corrupta sanetur, & etiam sanata eleuetur ad operanda opera meritoria uitæ æternę, quæ excedunt proportionem naturæ. Alio modo indiget homo auxilio gratiæ, vt a Deo moueatur ad agendum. Quantum igitur ad primum auxilij modū homo in gratia existens, non indiget alio auxilio gratiæ quasi aliquo alio habitu infuso: indiget tamen auxilio gratiæ secundum aliū modum, vt scilicet a Deo moueatur ad recte agendum: & hoc propter duo. Primo quidem ratione generali propter hoc, quòd sicut supra dictum est*, nulla res creatā potest in quemcunque actum prodire, nisi virtute motionis diuinæ. Secundo, ratione speciali propter conditionem status humanæ naturæ, quæ quidem licet per gratiam sanetur quantum ad mentem, remanet tamen in ea corruptio & infectio quantū ad carnem, per quam seruit legi peccati, vt dicit ad Rom. 7. Remanet etiā quædam ignorantię obscuritas in intellectu, secundum quam, vt etiā dicitur Rō. 8. quid oremus, sicut oportet, nescimus. Propter uarios enim rerū euētus, & quia etiam nosipsos non perfecte cognoscimus, non possumus ad plenum scire quid nobis expediat, secundum illud Sap. 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertę prouidentię nostræ. Et ideo necesse est nobis, vt a Deo dirigamur & protegamur, qui omnia nouit, & omnia potest. Et ppter hoc

G etiam renatis in filios Dei per gratiam conuenit dicere, Et ne nos inducas in tentationem: & Fiat voluntas tua, sicut in cęlo & in terra &c. quæ in oratione Dominica continentur ad hoc pertinentia.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd donum habitualis gratię nō ad hoc datur nobis, vt per ipsum non indigeamus vlterius diuino auxilio: indiget enim quęlibet creatura, ut a Deo conseruetur in bono, quod ab eo accepit. Et ideo si

H post acceptā gratiam homo adhuc indiget diuino auxilio non potest concludi, quòd gratia sit in uanum data, uel quòd sit imperfecta: quia etiam in statu glorię quando gratia erit omnino perfecta, homo diuino auxilio indigebit. Hic autem aliqualiter gratia imperfecta est, inquantum hominem non totaliter sanat, ut dictum est.*

AD 2^m dicendum, quòd operatio Spiritus sancti, quę nos mouet & protegit, non circunscribitur p effectum habitualis doni quod in

I nobis causat, sed pręter hunc effectum nos mouet, & protegit simul cum Patre & Filio.

AD 3^m dicendum quòd ratio illa concludit, quòd homo non indigeat alia habituali gratia.

ARTICVLVS X.

Vtrum homo in gratia constitutus indigeat auxilio gratiæ ad perseuerandum.

K AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd homo in gratia constitutus non indigeat auxilio gratiæ ad perseuerandum. Perseuerantia enim est aliquid minus uirtute, sicut & continentia, ut patet per Philosophum in 7. Ethic.* sed homo non indiget alio auxilio gratiæ ad habendum uirtutes, ex quo est iustificatus per gratiam. ergo multo minus indiget auxilio gratiæ ad habendum perseuerantiam.

§ 2 Pręt. Omnes uirtutes simul in

¶ Super Quæstionis centesimanonæ Articulum decimum.

In cor. art.

IN arti 10. eiusdē quæst. 109 dubiū occorrit circa dicta in responsione ad tertium, quo pacto stāt hæc duo simul, Homo habet donū gratiæ, quo potest perseuerare: &, Homo non potest ex sola gratia perseuerare. Vtrunque siquidem in litera habetur, primū ex Aug. secundū ex authore in corpore articuli. Et est idem dubium extēdendum ad materiam precedētis articuli: q homo habet donū gratiæ, quo potest bene operari, & mala culpę uitare: & tamen concludit, q non potest ex sola habituali gratia bene operari, & peccatū uitare. Quòd enim gratia, & charitate homo sit potens operari bonū, per se notum est: quia sunt principia proxima bonorum operum. Quòd nero sit

Inf. q. 114. ar. 2. c. Et 2. 2. q. 138. ar. 4. Et 2. dis. 29. i expos. lit. ad. 2. Et 3. contra c. 155. Et uer. q. 24. art. 13 p to. & q. 27. ar. 5. ad 3. Et ps. 31. Et Io. 7. le. 5.

*li. 7. ex c. 7 & 8. colligitur. tom. 5.

ro sit potens uitare malum, ex se quoque patet: quia per idem principium uitamus contrarium, per quod possumus in reliquũ. Per idẽ enim ignis calefacit, & fugat frigus, & graue descẽdit, & resistit ascensui, & fortis pugnat ꝓ libertate, & resistit seruituti. ¶ Ad hoc dicitur, quòd quandocũque usus, seu operatio potentiæ alicuius aliunde pendet, quàm ex potentia, tunc ex sola potentia non potest inferri usus, seu opatio illi⁹ in actu exercito. Verbi gratia. Potentia uisiua habet pro proprio actu suo uidere, qđ depẽdet & ab obiecto, & lumine, & propterea non põt ex hoc solo qđ homo habet potentiã uisiuam, inferri, ergo ex sola potentia uisiua potest uidere: quoniã sine extrinseco lumine nunquã exibit in actũ. Potentia ergo exigens aliquod extrinsecum ad executionem sui actus, non sufficit sola ad proprium actum. vnde quemadmodũ stãt hæc duo simul, Homo habet potentiã, qua potest uidere: &, Homo potest nõ ex sola potentia uisiua uidere: ita in ꝓposito, quia gratia est qua homo est potens elicere operationem bonã, & resistere impulsionibus tentationum, & cõtinuare in hoc, qđ est perseuerare, ideo homo donatus dicitur dono, quo hæc potest. Sed quia gratia non potest exercere hos actus simpliciter qñ oportet, ubi oportet &c. quàmuis possit ad horam sine sanitate carnis ministræ eius, & lumine intellectus cooperanti eidem, quorũ opposita subtrahũt arbitriũ abusu gratię, siue extrinseco lumine & opere, altera propter obscuritatẽ, altera propter infirmitatem: ideo dr̃ quòd homo ex sola gratia sine speciali auxilio non potest ħ hæc simpliciter. Et esset simile, si ponamus hominẽ infirmũ ſm uires ministrantes intellectui: tunc enim hõ intellectu ut principio intelligẽdi etiã habituato est potẽs intelligere, & uitare errores, & in hoc cõtinuare: quia intellectus continuę magis intelligendo fortificatur. Veruntamen quia ad continuationem, & perfectionem actus intellectus quando oportet, exigitur sanitas uirium interiorum: ideo homo talis non poterit quando oportet uti intellectu in iudicando &c. ꝓpter infirmitatẽ uirium, nisi opem quis ferat sanitatis: quãuis possit sine tali ope ad horam rectè iudicare. ¶ Et sic habes, ꝙ hi duo artic. de necessitate diuini auxilii ad usum grã sunt: quoniam multis datur gratia, quibus non datur vti ea qñ oportet, sed diuina permissione abiicere eam. Et sic datur donũ, quo possunt bene operari & resistere tentationibus, & perseuerare, omnibus quibus datur gratia: non tamen omnibus datur executio horũ simpliciter, ut experientia testatur, quia non omnibus dantur extrinseca requisita ad talẽ executionem. & ideo oportet orare, Ne proiicias nos in tempore senectutis, cũ defecerit uirtus nostra, ne derelinquas nos, domine: et Ne nos inducas in tentationem.

Cap. 2. parũ ante med. & li. de correct. & gra. ca. 12. to. 7.

† eiusdẽ li. de perseuerantia c. 2. a med. to. 7.

Lib. 7. ca. 7. tom. 5

art. præced.

Cap. 48. Et in li. de correct. & gra. ca. 12. to. 7.

funduntur: sed perseuerantia ponitur quædam uirtus. ergo uidetur ꝙ simul cum gratia infusis aliis uirtutibus perseuerantia detur.

¶ 3 Pręt. Sicut Apost. dicit ad Ro. 5. Plus restitutum est homini per donum Christi, quàm amiserit per peccatum Adæ: sed Adam accepit unde posset perseuerare. ergo multo magis nobis restituitur per gratiam Christi, ut perseuerare possimus: & ita homo non indiget gratia ad perseuerandum.

SED CONTRA est, qđ Augu. dicit in libro de perseuerantia.* Cur perseuerantia poscitur a Deo, si nõ datur a Deo? an & ista irrisoria petitio est, cũ id ab eo petitur, quod scitur non ipsum dare, sed ipso nõ dãte esse in hominis potestate? Sed perseuerantia petitur etiam ab illis, qui sunt per gratiam sanctificati, quod intelligitur cum dicimus, Sanctificetur nomen tuum, ut ibidem Aug. confirmat per uerba Cypriani.* ergo homo etiam in gratia constitutus, indiget ut ei perseuerantia a Deo detur.

RESPON. Dicendum, quòd perseuerantia tripliciter dicitur. Quandoq; enim significat habitũ mentis, per quem homo firmiter stat, ne remoueatur ab eo quod est secundum uirtutem per tristitias irruentes, vt sic se habeat perseuerantia ad tristitias, sicut continentia ad concupiscẽtias, & delectationes, ut Philosoph⁹ dicit in 7. Eth.* Alio modo potest dici perseuerantia habitus quidam, secũdum quẽ homo habet propositum perseuerandi in bono usque in finem. Et utroque istorũ modorũ perseuerantia simul cũ gratia infunditur, sicut & continentia, & cæterę uirtutes. Alio modo dicitur perseuerantia continuatio quædam boni usque ad finem uitę. Et ad talem perseuerantiam habendam homo in gratia constitutus non quidem indiget aliqua alia habituali gratia, sed diuino auxilio ipsum dirigente, & protegente contra tentationũ impulsus, sicut ex præcedẽti quæstione apparet.* Et ideo postquàm aliquis est iustificatus per gratiam, necesse habet a Deo petere prædictũ perseuerantiæ donum, ut scilicet custodiatur a malo usque ad finem uitæ. Multis enim datur gratia, quibus non datur ꝑseuerare in gratia.

AD PRIMUM ergo dicendũ, quòd obiectio illa procedit de primo modo perseuerantiæ, sicut & secunda obiectio procedit de secũdo. Vnde patet solutio ad secundũ.

AD 3ᵐ dicendum, quòd sicut Aug. dicit in lib. de natura & gratia,* Homo in primo statu accepit

B donum, per quod perseuerare posset, non autem accepit, ut perseueraret: nunc autẽ per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratię quo perseuerare possunt, & ulterius eis datur, quòd perseuerẽt: & sic donũ Christi est maius quàm delictum Adę. Et tamẽ facilius homo per gratiæ donum perseuerare poterat in statu innocentię, in quo nulla erat rebellio carnis ad spiritum, quàm nunc possimus, quando reparatio gratiæ Christi etsi sit

C inchoata quãtum ad mentẽ, nõdũ tamẽ est consummata quantum ad carnem, quod erit in patria, vbi homo nõ solum perseuerare poterit, sed etiam peccare non poterit.

QVAESTIO CX.

De gratia Dei quantum ad eius essentiam, in quatuor articulos diuisa.

D DEINDE considerandum est de gratia Dei quantũ ad eius essentiam.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, Vtrum gratia ponat aliquid in anima.

¶ Secũdo, Vtrũ gratia sit qualitas.

¶ Tertio, Vtrum gratia differat a uirtute infusa.

¶ Quartò, de subiecto gratię.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum gratia ponat aliquid in anima.

E AD PRIMUM sic proceditur. Videtur ꝙ gratia non ponat aliquid i anima. Sicut enim homo dicitur habere gratiam Dei, ita etiam gratiam hominis. unde dicitur Gen. 39. quòd Dominus dedit Ioseph gratiã in cõspectu principis carceris: sed per hoc, ꝙ homo dicitur habere gratiam hominis, nihil ponitur in eo qui gratiã alterius habet, sed in eo, cuius gratiã habet, ponitur acceptatio quædam. ergo per hoc, quòd homo habere gratiam Dei dicitur, nihil ponitur in anima, sed solum significatur acceptatio diuina.

¶ 2 Præt. Sicut anima uiuificat corpus, ita Deus uiuificat

¶ Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum primum.

IN ar. 1. & 2. q. cẽtesimædecimę, nil dubitandũ occurrit. Notetur tamen radix cõclusionis primi articuli in respõsione ad primum, ꝙ scilicet gratia tam Dei, quam hominis ponit aliquid in grato licet differenter. Et redeamus ad nos metipsos in contemplatione secundi ar. inspicientes, si has qualitates habem⁹, quibus prompte mouemur ad diuina æternaq; bona. Linguã quoq; ex respõsione ad tertiũ disce cohibere, ne dicas gratiã annihilari, cum homo pdit eã: quia nec fit, nec corrũpitur, nec creatur, nec annihilatur, ut in litera dicitur: sed ſcđm ipsam homo creatur in tali esse.

2. di. 26. ar. 1. Et 3. contra ca. 150. Et ueri. q. 27. ar. 1.

ficat animam. unde dicitur Deut. 30. Ipse est uita tua: sed anima uiuificat corpus immediate. ergo etiam nihil cadit medium inter Deum & animam. non ergo gratia ponit aliquid creatum in anima.

§ 3 Præt. Ad Rom. 1. super illud, Gratia uobis & pax, dicit glos.* Gratia, idest, remissio peccatorum: sed remissio peccatorum non ponit in anima aliquid, sed solum in Deo non imputante peccatum, secundum illud Psal. 31. Beatus uir, cui non imputauit Dominus peccatum. ergo nec gratia ponit aliquid in anima.

Glos. interlinearis hoc loc.

SED CONTRA, Lux ponit aliquid in illuminato: sed gratia est quædam lux animæ. unde Aug. dicit in lib. de natura & gratia* Præuaricatorem legis, digne lux deserit ueritatis, qua desertus utiq; fit cæcus. ergo gratia ponit aliquid in anima.

cap. 22. in princ. to. 7.

G

RESPON. Dicendum, quòd secundum communé modum loquendi, tripliciter gratia accipi consueuit. Vno modo pro dilectione alicuius: sicut consueuimus dicere, q iste miles habet gratiá regis, idest, rex habet eum gratum. Secundo sumitur pro aliquo dono gratis dato: sicut cósueuimus dicere, Hanc gratiam facio tibi. Tertio modo sumitur pro recompensatione beneficii gratis dati, secundum quod dicimus agere gratias beneficiorum, quorum trium secundum dependet ex primo. Ex amore enim quo aliquis habet alium gratum, procedit quòd aliquid ei gratis impendat. Ex secundo autem procedit tertium: quia ex H beneficiis gratis exhibitis gratiarum actio consurgit. Quantum igitur ad duo ultima, manifestum est, quòd gratia aliquid ponit in eo, qui gratiam accipit. Primo quidem ipsum donum gratis datum: secundo huius doni recognitionem. Sed quantum ad primum, est differentia attendenda circa gratiam Dei, & gratiam hominis: quia enim bonum creaturæ prouenit ex uoluntate diuina, ideo ex dilectione Dei, qua uult creaturæ bonum, profluit aliquod bonum in creatura. Voluntas autem hominis mouetur ex bono præexistente in rebus: & inde est quòd dilectio hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed præsupponit ipsam uel in parte, uel toto. Patet igitur, quòd quamlibet Dei dilectionem I sequitur aliquod bonum in creatura causatum, quandoque tamen* dilectioni æternæ coæternú. Et secundum huiusmodi boni differentiam differens consideratur dilectio Dei ad creaturam. Vna quidem communis, secundum quam diligit omnia quæ sunt, ut dicitur Sap. 11. secundum quam, esse naturale reb' creatis largitur. Alia autem dilectio est specialis, sm quam trahit creaturam rationalem supra conditioné naturæ ad participationem diuini boni: & secundum hác dilectionem dicitur aliquem diligere simpliciter, quia secundum hanc dilectionem uult Deus simpliciter creaturæ bonum æternum, quod est ipse. Sic igitur per hoc, q dicitur homo gratiam Dei habere, significatur K quiddam supernaturale in homine a Deo proueniens. Quandoque tamen gratia Dei dicitur ipsa æterna Dei dilectio, sm quod dicitur etiam gratia prædestinationis, inquantum Deus gratuito, & non ex meritis aliquos prædestinauit, siue elegit. Dicitur enim ad Ephe. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum in laudem gloriæ gratiæ suæ.

* Alias, nó tamen.

AD PRIMVM ergo dicendú, quòd etiam in hoc, q dicitur aliquis habere gratiam hominis, intelligitur in aliquo esse aliquid, quòd sit homini gratum, sicut & in hoc, quòd dicitur aliquis gratiá Dei habere: sed tamen differenter. Nam illud quod est homini gratú in alio homine, præsupponitur eius dilectioni: causa-

F tur autem ex dilectione diuina, quod est in homine Deo gratum, ut dictum est.* in corp. ar.

AD 2m dicendum, q Deus est uita animæ per modum causæ efficientis: sed anima est uita corporis per modum causæ formalis. Inter formam autem & materiam non cadit aliquod medium, quia forma per se ipsam informat materiam, uel subiectum. Sed agens informat subiectum non per suam substantiam, sed per formam, quam causat in materia.

AD 3m dicendum, quòd Aug. dicit in lib. Retractationum.* Vbi dixi, gratiam esse in remissionem peccatorum, pacem uero in reconciliatione Dei: non sic accipiendum est, ac si pax ipsa & reconciliatio non pertineant ad gratiá generalé, sed quòd specialiter gratiæ nomine remissionem significauerit peccatorum. Non ergo sola remissio peccatorum ad gratiam pertinet, sed etiam multa alia Dei dona. Et etiam remissio peccatorum non fit sine aliquo effectu diuinitus in nobis causato, ut infra patebit.*

Lib. 1. c. 25. post medii tom. 1.

q. 113. ar. 2

ARTICVLVS II.

Vtrum gratia sit qualitas animæ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q gratia non sit qualitas animæ. Nulla enim qualitas agit in suum subiectum, quia actio qualitatis nó est absq; actione subiecti, & sic oporteret q subiectú ageret in seipsum: sed gratia agit in animam iustificando ipsam. ergo gratia non est qualitas.

2. dist. 26. art. 1.

§ 2 Præt. Substantia est nobilior qualitate: sed gratia est nobilior quàm natura animæ. multa enim possumus per gratiam, ad quæ natura non sufficit, ut supra dictum est.* ergo gratia non est qualitas.

q. 109. ar. 1. 2. & 3.

§ 3 Præt. Nulla qualitas remanet, postquàm desinit esse in subiecto, sed gratia remanet: non enim corrumpitur, quia sic in nihilum redigeretur, sicut ex nihilo creatur, unde & dicitur noua creatura ad Gala. ult. ergo gratia non est qualitas.

SED CONTRA est, quod super illud Psal. 103. Vt exhilaret faciem in oleo, dicit glos.* q gratia est nitor animæ, sanctum concilians amorem. Sed nitor animæ est quædam qualitas, sicut & pulchritudo corporis. ergo gratia est quædam qualitas.

Est Aug. in hunc loci. Psal. 103.

RESPON. Dicendum, q sicut iam dictum est,* In eo qui dicitur gratiam Dei habere, significatur esse quidam effectus gratuitæ Dei uoluntatis. Dictú est autem supra,* quòd dupliciter ex gratuita Dei uoluntate homo adiuuatur. Vno modo inquantum anima hominis mouetur a Deo ad aliquid cognoscendum, uel uolendum, uel agendum: & hoc modo ipse gratuitus effectus in homine non est qualitas, sed motus quidá animæ: actus enim mouentis, in moto est motus, ut dicitur in 3. Phys.* Alio modo adiuuatur homo ex gratuita Dei uoluntate, sm quod aliquod habituale donú a Deo animæ infunditur. Et hoc ideo, quia non est conueniens, q Deus minus prouideat his, quos diligit ad supernaturale bonum habendum, quàm creaturis, quas diligit ad bonum naturale habendum. Creaturis autem naturalibus sic prouidet, ut non solum moueat eas ad actus naturales, sed etiam largiatur eis formas, & uirtutes quasdam, quæ sunt principia actuum, ut secundum seipsas inclinentur ad huiusmodi mot', Et sic motus quibus a Deo mouentur, fiunt creaturis connaturales & faciles, secundum illud Sap. 8. Et disponit omnia suauiter. Multo igitur magis illis, quos mouet ad consequendum bonum supernaturale æternum,

ar. 1. huius q.

q. 109. ar. 1

Tex. 1. tom. 2.

num, infundit aliquas formas, seu qualitates super naturales, secundum quas suauiter & prompte ab ipso moueantur ad bonum æternum consequendum. Et sic donum gratiæ qualitas quædam est.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd gratia secundum quòd est qualitas, dicitur agere in animam non per modum causę efficientis, sed per modū causæ formalis: sicut albedo facit album, & iustitia iustum.

AD 2m dicendum, quòd omnis substantia vel est ipsa natura rei, cuius est substantia, vel est pars naturę, secundum quem modum materia, vel forma substantia dicitur. Et quia gratia est supra naturam humanā, non potest esse quòd sit substantia, aut forma substantialis: sed est forma accidentalis ipsius animæ. **B** Id enim quod substantialiter est in Deo, accidentaliter fit in anima participante diuinam bonitatem, vt de scientia patet. Secundum hoc ergo, quia anima imperfecte participat diuinam bonitatem, ipsa participatio diuinę bonitatis, quæ est gratia, imperfectiori modo habet esse in anima, quàm anima in seipsa subsistat. est tamen nobilior, quàm natura animæ inquantum est expressio, vel participatio diuinæ bonitatis, non autem quantum ad modum essendi.

AD 3m dicendum, quòd sicut dicit Boetius, accidentis esse est inesse. Vnde omne accidens non dicitur ens quasi ipsum esse habeat, sed quia eo aliquid est: unde & magis dicitur esse entis, quàm ens, ut dicitur in 7. Metaph.* **C** Et quia eius est fieri, uel corrumpi, cuius est esse. ideo proprie loquendo nullum accidēs neq; fit, neque corrumpitur, sed dicitur fieri, uel corrumpi secundum quod subiectum incipit, uel desinit esse in actu secundum illud accidēs. Et secundum hoc etiā gratia dicitur creari ex eo, quod hoīes secundum ipsam creantur. i. in nouo esse constituuntur ex nihilo. i. non ex meritis, secundum illud ad Eph. 2. Creati in Christo Iesu in operibus bonis.

Li. 7. Meta. tex. 2. habetur etiā ex li. 12. tex. 5 tom. 3.

ARTICVLVS III.

Vtrum gratia sit idem quod uirtus.

AD TERTIVM sic proceditur. **D** Videtur quòd gratia sit idem quod uirtus. Dicit enim August.* quod gratia operans est fides, quæ per dilectionem operatur, ut habetur in libro de Spiritu & litera: sed fides, quæ per dilectionem operatur, est uirtus. ergo gratia est uirtus.

¶ 2 Præt. Cuicunque conuenit diffinitio, conuenit & diffinitum: sed diffinitiones de uirtute datæ siue a sanctis, siue a Philosophis, conueniunt gratiæ. **E** ipsa enim bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. ipsa etiam est bona qualitas mentis, qua recte uiuitur &c. ergo gratia est uirtus.

¶ 3 Præt. Gratia est qualitas quędā: sed manifestum est, quòd non est in quarta specie qualitatis, quæ est forma, & circa aliquid constans figura, quia non pertinet ad corpus. neque etiam in tertia est, quia non est passio, uel passibilis qualitas, quæ est in parte animæ sensitiua, ut probatur in 7. Physico,* ipsa au- **A** tem gratia principaliter est in mente. neque iterum est in secunda specie, quæ est potentia, uel impotentia naturalis: quia gratia est supra naturam, & non se habent ad bonum & malum, sicut potentia naturalis. ergo relinquitur, quod sit in prima specie, quæ est habitus, uel dispositio. Habitus autem mentis sunt uirtutes, quia etiam ipsa scientia quodammodo est uirtus, ut supra dictum est.* ergo gratia est idem quod uirtus.

Li. 7. Phys. a tex. 14. usq; ad 20. tom. 2.

B SED CONTRA. Si gratia est uirtus, maxime uidetur quod sit aliqua trium theologicarū virtutum: sed gratia non est fides, uel spes, quia hæc possunt esse sine gratia gratum faciēte. neque etiam charitas, quia gratia præuenit charitatem, ut Augustinus dicit in libro de prædestinatione sanctorum.* ergo gratia non est uirtus.

Ca. 2. & in lib. de bono perseuerātię c. 14. nō remote a princi. to. 7.

RESPON. Dicendum, quòd quidam posuerunt idem esse gratiam & uirtutem secundum essentiam, **C** sed differre solum secūdum rationem, ut gratia dicatur, secundum quod facit hominem Deo gratum, uel secundum quod gratis datur: virtus autem secundum quod perficit ad bene operandum. Et hoc uidetur [illegible] dixisse Magister in 2. senten. dist. 26.* Sed si quis recte consideret rationem uirtutis, hoc stare nō potest, quia ut Philosophus dicit in 7. Physicor.* uirtus est quędam dispositio perfecti. dico autem perfectum, quod est dispositum secundum naturam. **D** Ex quo patet, quòd uirtus uniuscuiusque rei dicitur in ordine ad aliquam naturā præexistentem, quando scilicet unumquodque sic est dispositum, secundum quod congruit suæ naturæ. Manifestum est autem, quòd uirtutes acquisitæ per actus humanos, de quibus supradictum est,* sunt dispositiones, quibus homo conuenienter disponitur in ordine ad naturam, qua homo est. Virtutes autem infusæ disponunt hominem altiori modo, **E** & ad altiorem finem: unde etiam oportet, quòd in ordine ad aliquam altiorem naturam, hoc est, in ordine ad naturam diuinam participatam, quæ dicitur lumen gratiæ, secundum quod dicitur 2. Pet. 1. Maxima & pretiosa nobis promissa donauit, ut per hoc efficiamini diuinę consortes naturę: & secundum acceptionem huiusmodi naturę dicimur regenerari in filios Dei. Sicut igitur lumē naturale rationis est aliquid præter virtutes acquisitas, quæ dicuntur in ordine

Lib. 2. sent. dist. 26.

D. 677. Tex. 17. & 18. tom. 2.

q. 55. & aliis.

¶ *Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiusdem quæstionis, dubium occurrit ex Scoto in secūdo sententiarum distinct. 27. & contra rationem literæ, & cōtra conclusionem. Soluit siquidem rationem illam, quæ ponitur in calce corporis arti. Sicut lumē naturale rōnis &c. & dicit quòd similitudo saluat in hoc, quod sicut uirtutes acquisitæ perficiūt in ordine ad lumē quod est prudentia, & illa ad lumen intellectus agentis: ita infusæ in ordine ad lumen charitatis, & illa ad finem supernaturalem. Arguit etiam contra eam, quia sequeretur quòd fides nō posset manere informis: quia non posset perficere deficiente lumine in ordine, ad quod pficit. sicut nec virtus acquisita pōt manere uirtus, nō manēte habitudine eius naturali ad illud quod respicit.

3. q. 7. art. 1 co. & q. 62. ar. 2. cor. Et 2. di. 26. ar. 4. & 6. Et 4 di. 1. q. 1. ar. 4. q. 5. Et uerit. q. 27. artic. 2. *ca. 14. circa fin. & c. 32. to. 3.

¶ Contra conclusionem triplex motiuū affert. Primo quia quęcunq; excellentia attribuitur gratiæ, attribuitur charitati, & econtra: ergo gratia & charitas sunt idem. Assumptum patet tripliciter. Primo in hoc, quod utraque diuidit formaliter æqualiter inter filios regni, & perditionis. Secūdo in hoc, quod utraque est forma uirtutum, & nō pōt esse informis. Tertio in hoc, quod utraq; coniungit ultimo fini. pfecta cōiunctione, qualis pōt esse i via. Secūdo, quia si ponantur distincte, altera superflua. Probat, quia reliqua sufficit. Tertio, quia eodē habitu quo Spiritus sanctus inhabitat aīam, uolūtas inclinatur in suum actum meritorium, & econuerso: nō sic aūt est de habitu fidei, & spei propter eorū imperfectionem.

q. 56. art. 4. Et q. 57. artic. 2.

¶ Ad obiecta cōtra rōnem, facile dr̄, quod solutio ipsa se accusat. nam lumini naturali non respōdenta facit lumē supernaturale, sicut prudentiæ charitatem. Vnde similitudo literę stat in hoc, quod sicut lumen naturale est quoddā præsuppositum principiū, & origo uirtutū in nobis naturaliter præexistens: ita in esse supernaturali oportet ponere lumē supernaturale, principium & originem omnium infusarum uirtutum.

¶ Et uide, quod hanc similitudinem author post probatam conclusionem inducit ex ratione uirtutis, ut ostenderet, quod natura illa præsupposita esset & natura, & lumen, ad quod perficerent uirtutes ut ad naturā & lumen, sicut in acquisitis uirtutibus utrūque inuenitur, ut in litera inducitur.

¶ Ad argumentum autem cōtra ipsam rationem dicitur, quòd fides informis non

non est uirtus simpliciter, sed secundum quid, ut inferius in secunda secundæ patet. Et propterea conceditur, quòd non manére lumine gratiæ, fides nõ remanet in esse uirtutis simpliciter.

¶ Ad primum eorum quæ contra conclusionem obiiciuntur, dicitur quòd licet multę excellentiæ sint communes gratiæ, & charitati propter earũ connexionem, non tamen eis conueniunt eodem modo: quia gratię ut primæ radici, charitati ut fructui illius. Et rursus aliqua excellẽtia est gratiæ, quæ non conuenit charitati, scilicet primũ principium formale esse supernaturalis. Falsum quoque est, quòd diuidere inter filios regni, & perditionis ęque formaliter cõueniat utrique: nam gratia facit filium Dei formaliter, charitas autem operatiue. Illa enim est principium essendi in natura diuina pticipata: ista est principium operandi secundum naturam diuinam participatã. Et similiter diuersimode utraq; est forma uirtutum, & coniungit sibi ultimo, quia charitas ut proximum operandi principium, illa ut primum.

In corp. ar. ¶ Et ex hoc patet responsio ad secundum, quòd neutra superfluit, & altera sine reliqua non sufficit. oportet enim & primum, & proximum principium habere naturam, & potentiam, lumen, & uirtutes.

¶ Et per idem soluitur tertiũ motiuũ. 3. q. 7. ar. 2. co. & q. 62. ar. 2. cor. Et 2. di. 26. ar. 3. Et ueri. q. 27. art. 6. nam licet habitus quo spiritus inhabitat animam, incliuet uoluntatem ad merendum ut prima radix meriti, nõ tamẽ ex equitur hoc *lib. 3. parũ 8 me. to. 7. per seipsum immediate, sed mediante habitu charitatis, quo formaliter uoluntas inclinatur, gratia autem radi- † p. p. q. 83. artic. 2. caliter tantum.

¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæ Articulũ quartũ.*

* ib. de corrept. & gra. cap. 6. circa prin. to. 7. Et lib. 1. ad Simplic. q. 2. & de grã & li. ar. c. 6.

IN arti. 4. eiusdem q. dubium occurrit ex Sco. in 2. senten. dist. 26. qui multipliciter probat q̃ gratia est subiectiue in uolũtate, & nõ i essentia aię immediate, quadrupliciter.

ad ipsum lumen naturale, ita etiã ipsum lumen gratiæ, quod est participatio diuinæ naturæ, est aliquid pręter uirtutes infusas, quæ a lumine illo deriuantur, & ad illud lumen ordinantur. Vnde Apostolus dicit ad Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate. Sicut.n. uirtutes acquisitæ perficiunt hominem ad ambulandum, ſm quod cõgruit lumini naturali rationis, ita uirtutes infusę perficiunt hominẽ ad ambulandum, secundum quod congruit lumini gratiæ.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ Augustinus nominat fidem per dilectionem operantem, gratiam: quia actus fidei per dilectionem operantis, est primus actus, in quo gratia gratum faciẽs manifestatur.

AD 2m dicendum, quod bonũ positum in diffinitione uirtutis dicitur secundum conuenientiam ad aliquam naturam pręexistentẽ uel essentialem, uel participatam. sic autem bonum non attribuitur gratiæ, sed sicut radici bonitatis in homine, ut dictum est.*

AD 3m dicendum, q̃ gratia reducitur ad primam speciem qualitatis. Nec tamen est idem quod uirtus, sed habitudo quędã, quæ præsupponitur uirtutib' infusis, sicut earum principium & radix.

ARTICVLVS IIII.

Vtrũ gratia sit in essentia animæ sicut in subiecto, an in aliqua potentiarũ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q̃ gratia non sit i essentia animæ sicut in subiecto, sed in aliqua potentiarum. Dicit enim August. in Hyponosticon,* q̃ gratia cõparatur ad uoluntatẽ, siue ad liberũ arb. sicut sessor ad equũ: sed uoluntas, siue liberũ arb. est potentia quædam, ut in primo dictũ est.† ergo gratia est in potentia animæ sicut in subiecto.

¶ 2 Præt. Ex gratia incipiunt merita hominis, ut Augustinus dicit:* sed meritum consistit in actu, qui ex aliqua potentia procedit. ergo uidetur, quòd gratia sit perfectio alicuius potentiæ animę.

¶ 3 Præt. Si essentia animę sit proprium subiectum gratiæ, oportet q̃ anima, inquantum habet essentiã, sit capax gratiæ: sed hoc est falsum,

F ¶ Et primo, Gratia est idem quod gloria, uel per se disponit ad eam: ergo est in eodem subiecto in quo est beatitudo: ergo non est in essentia.

¶ Secundo, Gratia perficit animam solum in ordine ad determinatum actum, scilicet meritorium ergo. non perficit animam secundum essentiã, sed secundum quod est principium act' meritorii. Assumptum patet, & consequẽtia probatur: quia essentia est de se indeterminatum principium multorum, ac per hoc non perficitur ut sic a perfectiuo ad unũ tantum, sed secundum quod est principium actus meritorii. Et confirmatur, inquit: quia si pficeret essentiã animæ, posset redundare in actum prioris potentiæ, scilicet intellectus, & sic act' intellectus, ut præcedit actum uoluntatis, posset esse gratificabilis, & meritorius: imo si sola intellectus esset, in illa essentia, posset esse gratia, & meritum. Ex ar. præ.

¶ Tertio, Gratia pficit in ordine ad q. 56. art. 1. obiectum, & actum D. r79. determinatum uoluntatis. ergo non est in essentia, sed in uoluntate. Antecedens patet quo ad q. 55. & 56. art. 1 actum, & consequẽter obiectum: quia ad meritorium tantum, qui solius est uolũtatis apud Anselmum cap. quarto de concep. uirginali. Consequentia probatur, quia essentia ut sic, nullum respicit actum, aut obiectum. Et cõfirmatur per Anselmum in cap. 3. de concep. uirg. Omnis iustitia est formaliter in uoluntate: gratia est quędã iustitia & rectitudo. ergo.

¶ Quarto, Gratia est aliqua forma in anima, & non est passio, uel potentia. ergo habit', ſm illã diuisionem Philosophi in 6. Ethicor. Omnis autem habitus est in potentia: quia opus habentis reddit bonum. ergo.

¶ Ad primum horum negatur consequentia: quoniam nec gratia, nec gloria essentialiter est in eodem subiecto, in

quia sic sequeretur quòd omnis anima esset gratiæ capax. non ergo essentia animæ est proprium subiectum gratiæ.

¶ 4 Præt. Essentia animæ est prior potentiis eius: prius autem potest intelligi sine posteriori. ergo sequeG tur quòd gratia possit intelligi in anima nulla parte, uel potentia animæ intellecta, scilicet neque uoluntate, neque intellectu, neq; aliquo huiusmodi, quod est inconueniẽs.

SED CONTRA est, q̃ per gratiã regeneramur in filios Dei: sed generatio per prius terminatur ad essentiam, quàm ad potentias. ergo gratia per prius est in essentia animæ, quàm in potentiis.

RESPON. Dicendum, q̃ ista questio ex præcedenti dependet.*
H Si enim gratia sit idem quod uirt', necesse est quòd sit in potentia animæ sicut in subiecto: nam potentia animæ est proprium subiectum uirtutis, ut supra dictum est.* Si autẽ gratia differt a uirtute, non potest dici quòd potentia animæ sit gratię subiectũ: quia omnis perfectio potẽtię animæ habet rationem uirtutis, ut supra dictum est.* Vnde relinquitur, quòd gratia sicut est prius uirtute, ita habeat subiectum prius potentiis animę, ita scilicet quòd sit in essentia animæ. Sicut enim p
I ticipat cognitione diuinam homo per uirtutem fidei, & secundum potentiam uoluntatis amorem diuinum per uirtutem charitatis: ita etiam per naturam animæ participat secundum quandam similitudinem naturam diuinam per quandam regenerationem, siue recreationem.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ sicut ab essentia animæ effluunt eius potentiæ, quæ sunt operum principia: ita etiã ab ipsa gratia efK fluunt uirtutes in potẽtias animæ, per quas potentiæ mouentur ad actus. Et secundum hoc gratia comparatur ad uoluntatem, ut mouens ad motum, quæ est comparatio sessoris ad equum: non autem sicut accidens ad subiectum.

¶ Et per hoc etiam patet solutio ad secundum. est enim gratia principium meritorii operis mediantibus uirtutibus: sicut essentia animæ est principium operum uitæ mediantibus potentiis.

AD 3m dicendum, quòd anima

in quo est beatitudo beatitudo quidem est actus secundus, vt patet: gloria autem & gratia actus primus: ac per hoc illa est propria potentię, ista communis essentiæ & potentię secundum diuersa.

¶ Ad secūdum, negatur absumptum. Nam gratia licet perficiat ad actum meritorium, non tamen tantum ad hoc, nec primo ad hoc, quoniam gratia primo perficit ad deiformitatem, ad participationem diuinæ naturæ, iuxta illud 1. Pet. 2. diuinę naturę consortes: ad actū autem meritorium secundario. Vnde infantes per gratiā regenerati sunt in filios Dei, habentes primum & principalem effectū gratiæ, & carētes secundario, s. merito ꝓprio.

D.t139

¶ Ad confirmationem dicitur, quòd effect⁹ gratiæ est duplex, scilicet gratū reddere, & mereri. Et rursus potētia prior dupliciter, scilicet simpliciter, & in mouēdo ad exercitium actus. Si ergo est sermo de gratia secundum primum effectum, nullum inconueniēs est, quòd gratia redundet in intellectum, vt præcedit voluntatē: quoniā sicut essentia est naturaliter pri⁹ grata quam voluntas, ita & intellect⁹. Sed si sit sermo de gratia secundum inclinationem ad meritum per actum ꝓprium (quod dico ꝓpter meritū Christi communicatum per gratiam.) tunc est inconueniens quòd prius redūdet in intellectum, sed oportet quòd redundet primo in potentiam non priorem simpliciter, sed priorem in hoc, scilicet in agendo, quæ est voluntas: quoniam meritum consistit in agere. Sicut eadem ratione dictum fuit, ꝙ peccatum originale quantum ad inclinationē ad actum, ab essentia animę prius inficit voluntatem. Vnde arguens processit ue miscēs gratificabile & meritum, debuisset distinguere, & uidisset, quòd si solus intellectus esset, esset gratia, & esset gratum & meritum Christi, nō per actum proprium,

3.q.7.ar.7. cor.& ad 1. & q.62 ar. 1.cor. Et 3. cōtra c.154 fin. Et ueri. q 27.arti.1. & 5.cor. Et opuscul. 3. cap.221. Et Psal.a 4. Et Ro.1. le.3. Et Ephe.1. lect.2.

A ¶ Ad tertium iam patet ea hoc responsio: quoniam propositio dicens, Habitus perficiens in ordine ad determinatum obiectū & actum est in potentia illa, distinguenda est: quoniam dupliciter hoc contingit, scilicet primo, & secundo. Et dicitur ꝙ gratia primo perficit ad esse, & non primo ad operari, & propterea non ad obiectum. Nec ad actum primo perficit, sed secundario: facit enim primo hominem filiū Dei, & consequenter potentem mereri uitā ęternam. Sequela ergo negatur: quoniā non tenet nisi de habitu primo perficiente ad actum & obiectum.

¶ Ad confirmationē ex Ansel. dicitur, quòd Anselmus potest uerificari de iustitia actuali pro quā te oīs operatio bona est in uoluntate secū dum aliquid, puta volitionem: sed quātum ad iustitiam habitualem lato uocabolo accipiendo iustitiam, falsum est quod dicitur.

¶ Ad quartum, negatur quòd omnis habit⁹ sit subiectiue in aliqua potentia. Et ad probationem, quia opus habentis reddit bonū, dicitur quòd reddere opus habētis bonum, contingit dupliciter, s. primo, & ex consequenti. Et quòd habitus, qui ad hoc primo est, ut opus habentis reddat bonum in potentia aliqua, est cuius est opus: gratia autem non propter opus est primo, sed secundario. principaliter enim est propter esse consortem diuinæ naturæ, quod est pri⁹ omni uirtute: & ideo est in subiecto priore quacunque potentia, ut proportionaliter formæ respondeat materiæ.

est subiectum gratiæ secundū quod est in specie intellectualis, uel rationalis naturæ: non autem constituitur anima in specie per aliquam potentiam, cum potētię sint proprietates naturales animæ speciem consequentes. Et ideo anima secundū suam essentiā differt specie ab aliis animabus, scilicet, brutorū animalium, & plantarum. Et propter hoc nō sequitur, si essentia humanæ animæ sit subiectum gratiæ, quòd quęlibet anima possit esse gratiæ subiectū: hoc. n. conuenit essentia animę inquantum est talis speciei.

Ad 4ᵐ dicendum, quòd cum potentiæ animæ sint naturales proprietates speciem consequētes, anima non potest sine his esse. Dato autem quòd sine his esset, adhuc tamen anima diceretur secūdum speciem suam intellectualis, vel rationalis: non quia actu haberet has potentias, sed propter speciem talis essentiæ, ex qua natæ sunt huiusmodi potentiæ effluere.

QVAESTIO CXI.

De diuisione gratiæ, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de diuisione gratiæ.

Et circa hoc quæruntur quinque,

¶ Primo, Vtrum conuenienter diuidatur gratia per gratiam gratis datam, & gratiam gratum facientem.

¶ Secundo, de diuisione gratiæ gratum facientis per operantem, & cooperantem.

¶ Tertio, de diuisione eiusdem per gratiam præuenientem, & subsequentem.

¶ Quarto, de diuisione gratiæ gratis datæ.

¶ Quinto, de comparatione gratiæ gratum facientis, & gratis datę.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum gratia conuenienter diuidatur per gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non conuenienter diuidatur per gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam. Gratia enim est quoddam donum Dei, ut ex supradictis patet.* Homo autem ideo non est Deo gratus, quia aliquid est ei datum a Deo, sed potius econuerso: ideo enim aliquid datur alicui gratis a Deo, quia est homo gratus ei. ergo nulla est gratia gratum faciens.

*Q.110.ar.

B § 2 Præt. Quæcunque non dantur ex meritis præcedentibus, dantur gratis: sed etiam ipsum bonum naturæ datur homini absque merito præcedenti, quia natura præsupponitur ad meritum. ergo ipsa natura est etiam gratis data a Deo: natura autem diuiditur contra gratiam. Inconuenienter igitur hoc, quod est gratis datum, ponitur ut gratiæ differentia: quia inuenitur etiam extra gratiæ genus.

C § 3 Præt. Omnis diuisio debet esse per opposita: sed etiam ipsa gratia gratum faciens per quam iustificamur, gratis nobis a Deo conceditur, secundum illud Roman. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. ergo gratia gratum faciens non debet diuidi contra gratiam gratis datam.

SED CONTRA est, quod Apostolus utrunque attribuit gratiæ, scilicet & gratum facere, & esse D gratis datum. Dicit enim quantum ad primum ad Ephes. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo. Quantum uero ad secundum dicitur ad Roma. 2. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. potest ergo distingui gratia, quæ uel habet unum tantum, vel utrunque.

RESPON. Dicendum, quòd sicut Apostolus dicit ad Rom. 13. Quæ à Deo sunt ordinata sunt. In hoc autem ordo rerum cōsistit, ꝙ E quędā per alia in Deum reducuntur, ut Dion. dicit in lib. cæle. Hierar.* Cum igitur gratia ad hoc ordinetur, ut homo reducatur in Deum, ordine quodā hoc agitur, ut. s. quidam per alios in Deum reducantur. Secundum hoc igitur duplex est gratia. Vna quidem per quam ipse homo Deo coniungitur, quæ uocatur gratia gratum faciens. Alia uero per quam unus homo cooperatur alteri ad hoc, quòd ad Deum reducatur. Huiusmodi autem donum uocatur gratia gratis data: quia supra facultatem naturæ, & supra meritum personæ homini conceditur. Sed quia non datur ad hoc, ut homo ipse per eam iustificetur, sed potius ut ad iustificationem alterius cooperetur: ideo non uocatur gratum faciens. Et de hac dicit Apostol. 1. ad Cor.

cap. 4. & 8. & 7. a med.

Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem, scilicet aliorum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd gratia non dicitur facere gratum effectiue, sed formaliter, scilicet quia per hãc homo iustificatur, & dignus efficitur uocari Deo gratus, secundum quod dicitur ad Col. 1. Dignus nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

AD 2^m dicendum, quòd gratia secundum quod gratis datur, excludit rationem debiti. Potest autem intelligi duplex debitum. Vnum quidem ex merito proueniens, quod refertur ad personam, cuius est agere meritoria opera, secũdum illud ad Roman. 4 Ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam. Aliud est debitum secundum conditionem naturæ, puta, si dicamus debitum esse homini G
quod habeat rationem, & alia quæ ad humanam perti-
D. 431. nẽt naturam. Neutro autem modo dicitur debitum ꝑpter hoc, quòd Deus creaturæ obligetur, sed potius inquantum creatura debet subiici Deo, ut in ea diuina ordinatio impleatur: quæ quidem est, ut talis natura tales conditiones, uel proprietates habeat, & quòd talia operans talia consequatur. Dona igitur naturalia carent primo debito, non autem carent secundo debito: sed dona supernaturalia utroque debito carent, & ideo specialius sibi nomen gratiæ uendicant.

AD 3^m dicendum, quòd gratia gratum faciens addit aliquid supra rationem gratiæ gratis datæ, quod H
etiam ad rationem gratiæ pertinet, quia scilicet hominem gratum facit Deo: & ideo gratia gratis data, quæ hoc non facit, retinet sibi nomen commune, sicut in pluribus aliis cõtingit. Et sic opponuntur duæ partes diuisionis, sicut Gratum faciens, & Non faciens gratũ.

ARTICVLVS II.

Vtrum gratia conuenienter diuidatur per operantem, & cooperantem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd gratia inconuenienter diuidatur per operantem, & cooperantem. Gratia enim accidens quoddam est, ut supra dictum est: sed accidens I
non potest agere in subiectum. ergo nulla gratia debet dici operans.

¶ 2 Præt. Si gratia aliquid operetur in nobis, maxime operatur ĩ nobis iustificationem: sed hoc non sola gratia operatur in nobis. dicit enim Aug. super illud Ioan. 14. Opera quæ ego facio, & ipse faciet. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. ergo nulla gratia debet K
dici simpliciter operans.

¶ 3 Præt. Cooperari alicui, videtur pertinere ad inferius agẽs, non autẽ ad principalius: sed gratia principalius operatur in nobis, quàm liberũ arb. secundũ illud Rom. 8. Non est currentis neque volentis, sed miserentis Dei. ergo gratia nõ debet dici cooperans.

¶ 4 Præt. Diuisio debet dari per opposita: sed operari & cooperari non sunt opposita, idem enim potest operari & cooperari. ergo incõuenienter diuiditur gratia per operantem & cooperantem.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. de gra. & lib. arb. Cooperando Deus in nobis perficit, quod operando incepit: quia ipse vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens: sed operationes Dei, quib^9 mouet nos ad bonum, ad gratiam pertinent. ergo conuenienter gratia diuiditur per operantem & cooperantem.

RESPON. Dicendum, quòd sicut supra dictum est, gratia dupliciter potest intelligi. Vno modo diuinũ auxilium, quo nos mouet ad bene volendum, & agendum. Alio modo habituale donum nobis diuinitus inditum. Vtroque autem modo gratia dicta conuenienter diuiditur per operãtem, & cooperantem. Operatio enim alicui^9 effectus non attribuitur mobili, sed mouenti. In illo ergo effectu, in quo mens nostra est mota & nõ mouens, solus autẽ Deus mouẽs, operatio Deo attribuitur, & secundum hoc dicitur gratia operans. In illo autem effectu, in quo mens nostra & mouet & mouetur, operatio non solum attribuitur Deo, sed etiam animæ, & secundũ hoc dicitur gratia cooperans. Est autẽ in nobis duplex actus. Primus quidem interior voluntatis: & quantum ad istum actum voluntas se habet vt mota, Deus autem vt mouens, & præsertim cum voluntas incipit bonum velle, quæ pri^9 malum volebat. Et ideo secundum ꝙ Deus mouet humanam mentem ad hũc actum, dicitur gratia operãs. ¶ Alius autem actus est exterior, qui cũ a voluntate imperetur, vt supra habitũ est, consequens est, quòd ad hunc actum operatio attribuatur voluntati. Et quia etiam ad hunc actum Deus nos adiuuat & interius confirmando volũtatem, vt ad actum perueniat, & exterius facultatem operandi præbẽdò, respectu huiusmodi actus dicitur gratia cooperans. Vnde post præmissa verba subdit August. Vt autem velimus, operatur: cum autem volumus, vt perficiamus nobis cooperatur. Si igitur gratia accipiatur pro gratuita Dei motione, qua mouet nos ad bonum meritorium, conuenienter diuiditur gratia per operantem & cooperãtem. Si vero accipiatur gratia pro habituali dono, sic est duplex gratiæ effectus, sicut & cuiuslibet alterius formæ: quorum primus est

¶ *Super Quæstionis centesimæ undecimæ Articulũ secundũ.*

Inf. ar. 3. c. Et 2. di. 26. ar. 5. Et ve ri. q. 27. ar. 5. ad 1. & 2 Et 2. cor. 6.

IN artic. 2. q. 111. omisso primo, dubium occurrit circa differentiam inter gratiam operantẽ, & cooperãtem pro gratuita Dei motione sumptam. Implicantur siquidem duo cõtraria simul.

Q. 110. ar. 2

Nam assignãdo differentiam dicitur, quòd operans dicitur, quãdo mens nostra se habet uti mota tantum: cooperatur uero quando mens nostra se habet ut mouens & mota. applicãdo autem ad actus nostros subiungitur, quod cũ mouemur ad uelle, est gratia operans, cum uero mouemur ad exterius opus, est gratia cooperans. Constat autẽ quòd ad uelle uolũtas se habet non ut mota tantũ: nam uelle a uoluntate est, & in uoluntate, alioquin non esset liberum.

Colligitur ex tract. 72 in Ioã. post medium, to. 9. & de verb. apostoli. serm. 15.

¶ Et confirmatur, quia mouere ad uelle, nihil aliud est, quam facere ut uelimus, ut Aug. allatus in litera testatur. facere autem ut uelimus, est facere ut moti moueamus nos ad uolendum.

Li. de gra. & li. arb. c. 17. aliquãtulũ a p̃n. tom. 7.

¶ Præt. aut author intẽdit, quòd mens nostra se habeat sic respectu actus interioris, & exterioris, aut respectu formalis^9, puta, bonitatis meritoriæ. Si respectu actus, cum vterque sit a uolũtate imperatus, respectu utriusque gratia dicetur cooperãs, iuxta doctrinam literæ. Si respectu bonitatis meritoriæ, cũ vtraque sit a uoluntate informata charitate & gratia, par est etiã ratio de utraque quo ad hoc, quòd est a uoluntate mota a Deo.

q. 109. & q. 110. ar. 2.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod nulla est inter dicta contrarietas: quoniam non dicitur in litera, quòd respectu omnis act^9 interioris uoluntatis dicitur gratia operans, sed dicitur indefinite, remittendo se ad supradicta in q. 9. ar. 4. ibi enim habuimus, quòd respectu primi actus uoluntas se habet, ut mota tantum, & Deus vt mouens. Et nomine primi act^9, non intelligitur solus ille, quem uolũtas in principio operationum suarũ omnium habet, sed quicunque primus absque consilio & præuio motiuo ad bonum. Et propterea author dixit, Et præsertim cum voluntas incipit bonũ velle, quæ prius malum volebat. Similiter igitur se habet volũtas mota a Deo ad huiusmodi velle, sicut graue ad motum deorsum. Et propterea sicut graue non mouet seipsum ad descensum, sed est motum a generante: ita volũtas mota a Deo ad huiusmodi bonum velle, nõ mouet seipsam ad hoc, sed est tãtum mota a Deo. est tamen tale velle ipsius elicitiue, sicut descendere est motus grauis. Et est liberum,

Q. 17. ar. 9 præcipue.

Eodem lib. de grat. & li. arb. c. 17 tom. 7.

berum, quia potest dissentire a tali velle: Deus enim mouet suauiter liberum arbitrium secundum conditionẽ eius. Et per hoc patet responsio ad extera: nam facere vt velimus, non contingit vno modo, sed duobus, scilicet vt velimus mouendo nos ipsos ad hoc, & vt velimus moti tantum ab ipso Deo. Secundo modo spectat ad gratiam operantem, primo ad cooperantem, iuxta calcem corporis articuli de opere meritorio. Et similiter non omnis actus elicitus a voluntate est imperatus ab ea, & propterea non est eadem, aut par ratio de actu, & bonitate meritoria intus & extra. Secundo dicitur, quod quia in litera distinguendo gratiã, gratuitã Dei motionem &c. expresse dicit, Qua mouemur ad bonũ meritorium, intentio authoris est loqui de bono merito rio, ita quòd dupliciter inuenitur voluntas se habere ad bonum meritoriũ. s. vt mota tantum, & vt mouens mota, quicquid sit de actu substrato. Et quia etiam in litera manifeste distinguit inter actum interiorẽ meritoriũ, vt est ex gratia, idest, habituali dono, & vt est a gratia, idest, gratuita Dei motione, & primo modo attribuitur gratiæ cooperanti, secundo vero operanti: & quia etiam in litera habetur, quòd effect' gratiæ operantis habet rationem primi boni meritorii, effectus vero cooperantis habet rationem secundarii, extenso nomine boni meritorii etiam ad esse, quo constituitur aliquis in statu meritorio, consequens est, quod intentio authoris est dicare, quòd tunc voluntas se habet ad bonum meritorium vt mouens, quando ex præcedenti esse, vel actu meritorio facta in actu, iam mouet se ad meritorium bonum. Sunt enim tunc duo operantes, scilicet Deus, & voluntas facta in actu in tali esse: & propterea gratia cooperans dicitur tam confirmans voluntatem ad exterius opus, facultatemque exterioris operis præbens, quàm vt est principium interioris operis meritorii secundum habitualem donum iam datũ facultati liberi arb. ad vtendum cum vult. Tunc autem voluntas se habet vt mota tantum in hoc esse, quando non ex præcedenti merito, aut esse meritorio, ad actum, vel statum meritorium ducitur. Et propterea gratia operans dicitur iam gratuita Dei motio ad actum interiorem meritorium, qui non procedit ex habitu, vel actu altero meritorio, quam gratia ipsa habitualis, vt dat esse. Ad nihil enim horum sunt duo operantes, proprie loquendo, sed vnus tantum, scilicet Deus. Voluntas autem etsi ad actus substratos se habeat vt operans: ad

In corp. ar.

2. di. 26. ar. 5. Et ver. q. 27. ar. 5. ad 6. Et Psal. 22. fin. Et 2. cor. 6.

esse, secundus est operatio: sicut caloris operatio est facere calidũ, & exterior calefactio. Sic igitur habitualis gratia, inquantum animam sanat, vel iustificat, siue gratiam Deo facit, dicitur gratia operans: inquãtum vero est principiũ operis meritorij, quod ex libero arbit. procedit, dicitur cooperans.

Ad primvm ergo dicendũ, quod secundum quod gratia est quædam qualitas accidentalis, nõ agit in alam effectiue, sed formaliter: sicut albedo dr facere albã supficiẽ.

Ad 2m dicendum, quod Deus nõ sine nobis nos iustificat: quia per motum liberi arbit. dum iustificamur, Dei iustitiæ consentimus. Ille tamen motus nõ est causa gratiæ, sed effectus: vnde tota operatio pertinet ad gratiam.

C Ad 3m dicendum, quòd cooperari dicitur aliquis alicui non solum sicut secundarium agens principali agẽti, sed sicut adiuuãs ad præsuppositum finem: homo autem per gratiam operãtem adiuuatur a Deo, vt bonum velit. Et ideo præsupposito iam fine, consequẽs est vt gratia nobis cooperetur.

Ad 4m dicendum, quòd gratia operans, & cooperans est eadẽ gratia, sed distinguitur fm diuersos effectus, vt ex supra dictis patet.

Articvlvs III.

Vtrum gratia conuenienter diuidatur in præuenientem, & subsequentem.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd gratia inconuenienter diuidatur in præuenientem, & subsequentem. Gratia enim est diuinæ dilectionis effectus: sed Dei dilectio nunquàm est subsequens, sed semper præueniens, secundum illud 1. Ioã. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos. ergo gratia non debet poni præueniens, & subsequens.

¶ 2 Præt. Gratia gratum faciens est vna tantum in homine, cum sit sufficiens, secundum illud 2. ad Corinthio. 12. Sufficit tibi gratia mea: sed idem non potest esse prius & posterius. ergo gratia inconue-

B nienter diuiditur in præuenientem, & subsequentem.

¶ 3 Præter. Gratia cognoscitur per effectus: sed infiniti sunt affectus gratiæ, quorum vnus præcedit aliũ. ergo si penes hos gratia deberet diuidi in præuenientem, & subsequentem, videtur quòd infinitæ essent species gratiæ. infinita autem relinquuntur a qualibet arte. non ergo gratia cõuenienter diuiditur in præuenientem, & subseqũẽtem.

C Sed contra est, quòd gratia Dei ex eius misericordia peruenit: sed vtrunque in Psalm. 58. legitur, Misericordia eius præueniet me. & iterum, Misericordia eius subsequetur me. ergo gratia conuenienter diuiditur in præuenientem, & subsequentem.

Respon. Dicendum, quòd sicut gratia diuiditur in operantem, & cooperantem secundum diuersos effectus, ita etiam in præuenientem, & subsequentem, qualitercunque gratia accipiatur.

D Sũt autem quinque effectus gratiæ in nobis, quorum primus est, vt anima sanetur: secundus, vt bonum velit: tertius est, vt bonum quòd vult, efficaciter operetur: quartus est, vt in bono perseueret: quintus est, vt ad gloriam perueniat. Et ideo gratia secundum quòd causat in nobis primum effectum, vocatur præueniens respectu secundi effectus: & prout causat in nobis secundum, vocatur subsequens re-

E spectu primi effectus. Et sicut

A rationem tamen meritorii, cũ iam non præhabeat in actu, non se habet vt operans, sed vt obsequẽs, vt in ratione ad 3m in lra habes.

¶ Vnde patet responsio ad obiecta, quoniam in æquiuoco laboratur de esse a voluntate: aliud quippe est esse a voluntate, & aliud esse a voluntate in actu in tali esse, ita vt moueat se ad meritum, lõge plus ad hoc exigitur, quàm ad illud, vt patet.

¶ Ex hoc etiã patet, quòd primo modo primus actus voluntaris est ab ea vt prædictum est, & tamẽ non est ab ea vt mouente se, sicut nec descensus deorsum est a graui vt mouente se, proportionaliter loquendo, semper, vnum superest dubium, an act' idem interior posse simul esse a gratia operante, & cooperante verbi gratia, Deus gratuita sua motione excitat Petrum iam existentem in gratia ad interiorem actum charitatis, & consentit Patris nouo cuidam zelo honoris Dei, an actus ille fit ab vtraque gratia: & vt est ab habitu, sit cooperantis, vt a gratuita Dei motione sit operantis gratiæ: an ipsa gratuita Dei motio, propter præcedentem habitũ, spectet ad gratiam cooperantem.

¶ Sed hoc non est difficile soluere intuenti rationem literæ, & formaliter rationes actuum cõsideranti. Nam act' meritorius præexistentem in gratia aut est imperatus a gratia, & tunc hoc dubio ad solam gratiam cooperantem spectat, sicut & act' cæteri: aut non imperatus a gratia, sed gratia se habet ad illum obsecutiue, vt contingere videtur in nouis actibus excedentib' proportionem gratiæ, qui illam valida augent: & tunc gratuita Dei motio operantis gratiæ rationẽ habet ad talem actum sub tali ratione: quamuis sub communi ratione meritorii etiam a gratia cooperante sit, quando vt sic, a gratia habituali imperatur propter præexistentem finem in eo.

Et ex hoc habes, quòd gratia operans non solum inuenitur in infusione gratiæ, & iustificatione impii, sed post acceptam gratiam pluries, quamuis manifestius in iustificatione impii. Et propterea in litera dicitur, quòd quantum ad actum interioris meriti voluntas se habet vt mota, Deus autem vt mouens: præsertim quoniam voluntas, quæ prius malum volebat, incipit bonum velle.

¶ Hæc secunda solutio principalis dubii magis videtur ad mentem authoris, vna tamen aliam clarificat.

¶ In reliquis tribus huius quæstionis articulis nihil scribendum occurrit.

vnus effectus est posterior vno effectu, & prior alio, ita gratia potest dici præueniens, & subsequens secundum eundem effectum respectu diuersorum: & hoc est quod* August. dicit in lib. de natura & gratia. Præuenit vt sanemur, subsequitur vt sanati vegetemur: præuenit vt vocemur, subsequitur vt glorificemur.

cap. 31. parum a princi. 107.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dilectio Dei nominat aliquid æternum. & ideo nunquam potest dici nisi præueniens: sed gratia significat effectum temporalem, qui potest præcedere aliquid, & ad aliquid subsequi: & ideo gratia potest dici præueniens, & subsequens.

AD 2m dicendum, quòd gratia non diuersificatur per hoc, quòd est præueniens, & subsequens secundum essentiam, sed solum secundum effectum, sicut & de operante & cooperante dictum est. Quia etiam secundum quod gratia subsequens ad gloriam pertinet, non est alia numero a gratia præueniente, per quã nunc iustificamur. Sicut enim charitas viæ non euacuatur, sed perficitur in patria: ita etiam & de lumine gratiæ est dicendum, quia neutrum in sui ratione imperfectionem importat.

AD 3m dicendum, quòd quàmuis effectus gratiæ possint esse infiniti numero, sicut sunt infiniti actus humani, tamen omnes reducuntur ad aliqua determinata in specie: & præterea omnes conueniunt in hoc, quòd vnus alium præcedit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum gratia gratis data conuenienter ab Apostolo diuidatur.

3. contra c. 154. Et 1. cor. 12. lect. 2.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia gratis data inconuenienter ab Apostolo distinguatur. Omne enim donum, quod nobis a Deo gratis datur, potest dici gratia gratis data: sed infinita sunt dona, quæ nobis gratis a Deo conceduntur tam in bonis animæ, quàm in bonis corporis, quæ tamen nos Deo gratos non faciunt. ergo gratiæ gratis datæ non possunt comprehendi sub aliqua certa diuisione.

§ 2 Præter. Gratia gratis data distinguitur contra gratiam gratum facientem: sed fides pertinet ad gratiam gratum facientem, quia per ipsam iustificamur, secundum illud Roma. 5. Iustificati igitur ex fide &c. ergo inconuenienter ponitur fides inter gratias gratis datas, præsertim cum aliæ virtutes ibi non ponantur, vt spes, & charitas.

§ 3 Præt. Operatio sanitatum, & loqui diuersa genera linguarum, miracula quædam sunt. Interpretatio etiã sermonum ad sapientiam, vel scientiã pertinet, secundum illud Dan. 1. Pueris his dedit Deus scientiam, & disciplinam in omni libro, & sapientia. ergo inconuenienter diuiditur gratia sanitatum, & genera linguarum contra operationem virtutum, & interpretatio sermonum contra sermonem sapientiæ & scientiæ.

§ 4 Præt. Sicut sapientia & scientia sunt quædam dona Spiritussancti, ita etiam intellectus, consilium, pietas, & fortitudo, & timor, vt* supradictum est. ergo hæc etiam debent poni inter gratias gratis datas.

*q. 68. ar. 4.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Corinthios 12. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum, alij operatio virtutũ, alij prophetia, alij discretio spirituũ, alij genera linguarũ, alij interptatio sermonũ.

*Ar. 1. huius quæst.

RESPON. Dicendum, quòd sicut* supra dictum est, Gratia gratis data ordinatur ad hoc, quòd homo alteri cooperetur, vt reducatur ad Deum: homo autem ad hoc operari non potest interius mouendo, hoc enim solius Dei est, sed solum exterius docendo, vel persuadendo. Et ideo gratia gratis data, illa sub se continet, quibus homo indiget ad hoc quod alterum instruat in rebus diuinis, quæ sunt supra rationem. Ad hoc autem tria requiruntur. Primo quidem, quòd homo sit sortitus plenitudinem cognitionis diuinorum, vt ex hoc instruere alios possit. Secundo, vt possit confirmare, vel probare ea quæ dicit, aliàs non esset efficax eius doctrina. Tertio, vt ea quæ concipit, possit conuenienter auditoribus proferre. Quantum igitur ad primũ, tria sunt necessaria, sicut etiam apparet in magisterio humano. Oportet enim quòd ille qui debet alium instruere in aliqua scientia, primo quidem vt principia illius scientiæ sint ei certissima: & quantum ad hoc ponitur fides, quæ est certitudo de rebus inuisibilibus, quæ supponuntur vt principia in catholica doctrina. Secũdo, oportet quòd doctor recte se habeat circa principales conclusiones scientiæ: & sic ponitur sermo sapientiæ, quæ est cognitio diuinorum. Tertio, oportet vt etiam abundet exemplis, & cognitione effectuum, per quos interdum oportet manifestare causas: & quantum ad hoc ponitur sermo scientiæ, quæ est cognitio rerũ humanarum: quia inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur. Confirmatio autem in his quæ subduntur rationi, est per argumenta. In his autem quæ sunt supra rationem diuinitus reuelata, cõfirmatio est per ea quæ sunt diuinæ virtuti propria: & hoc dupliciter. Vno quidem modo, vt doctor sacræ doctrinæ faciat, quæ solus Deus facere potest in operibus miraculosis, siue sint ad salutem corporum, & quantum ad hoc ponitur gratia sanitatum: siue ordinentur ad solã diuinæ potestatis manifestationem, sicut quòd sol stet, aut tenebrescat, quòd mare diuidatur: & quantũ ad hoc, ponitur operatio virtutum. Secundo, vt possit manifestare ea, quæ solius Dei est scire, & hæc sunt cõtingentia futura: & quantum ad hoc ponitur prophetia. & etiam occulta cordium: & quantum ad hoc ponitur discretio spirituum. Facultas autem pronuntiandi põt attendi vel quantum ad idioma, in quo aliquis possit intelligi, & secundum hoc ponũtur genera linguarũ: uel quãtum ad sensum eorum, quæ sunt proferenda: & quantum ad hoc ponitur interpretatio sermonum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut* supra dictum est, non omnia beneficia, quæ nobis diuinitus conceduntur, gratiæ gratis datæ dicuntur, sed solum illa quæ excedunt facultatem naturæ: sicut quòd prædicator abundet sermone sapientiæ, & scientiæ, & aliis huiusmodi: & talia ponuntur hic sub gratia gratis data.

*Art. 1. huius quæst.

AD 2m dicendũ, quòd fides non numeratur hic inter gratias gratis datas, secundum quod est quædam virtus iustificans hominem in seipso, sed secundum hoc, quòd importat quandam supereminentem certitudinem fidei, ex qua homo sit idoneus ad instruendum alios de his, quæ ad fidem pertinent. Spes autem & charitas pertinent ad vim appetitiuã, secundum quod per eã homo in Deũ ordinatur.

AD 3m dicendum, quòd gratia sanitatum distinguitur a generali operatione virtutum, quia habet specialem rationem inducendi ad fidem, ad quam aliquis magis promptus redditur per beneficium corporalis sanitatis, quam per fidei virtutem assequitur. Similiter etiã loqui variis linguis, & interpretari sermones, habent speciales quasdam rationes mouẽdi ad fidem: & ideo ponuntur speciales gratiæ gratis datæ.

A Ad 4m dicendum, quòd sapientia & scientia nõ computantur inter gratias gratis datas, secundum quod enumerantur inter dona Spiritussancti, prout scilicet mens hominis est bene mobilis per Spiritum sanctum ad ea quæ sunt sapientiæ & scientiæ: sic enim sunt dona Spiritussancti, vt* supra dictum est. Sed computantur inter gratias gratis datas, secũdum quod importãt quandam abundantiam scientiæ & sapientiæ, vt homo possit non solum in seipso rectè sapere de diuinis, sed etiam alios instruere, & contradicentes reuincere. Et ideo inter gratias gratis datas significantur primo* sermo sapientiæ, & sermo scientiæ: quia vt* Augustinus dicit 14. de Trinitate, aliud est scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, aliud est scire quemadmodum hoc ipsum & pijs opituletur, & contra impios defendatur.

*Q. 68. ar. 1. & 4.

Alias, significanter ponitur.

*Li. 14 ca. 1. a med. tomo. 3.

Articvlvs V.

Vtrum gratia gratis data sit dignior quàm gratia gratum faciens.

3. q. 7. arti. 7. ad 1.

Ad qvintvm sic proceditur. Videtur q gratia gratis data sit dignior quàm gratia gratũ faciens. Bonum enim gentis est melius quàm bonum vnius, vt* Philosophus dicit in 1. Ethic. sed gratia gratum faciens ordinatur solum ad bonũ vnius hominis, gratia autem gratis data ordinatur ad bonũ commune totius Ecclesię, vt* supra dictum est. ergo gratia gratis data est dignior quàm gratia gratum faciens.

*Ca. 2. in fi. nc.

*Ar. 1. & 4. huius qu.

¶ 2 Præt. Maioris virtutis est, quod aliquid possit agere in aliud, quàm quod solum in seipso perficiatur: sicut maior est claritas corporis, quod potest etiam alia corpora illuminare, quàm eius quod ita in se lucet, quòd alia illuminare non potest. Propter quod etiam* Philosophus dicit in 5. Ethicorum, quòd iustitia est præclarissima virtutum, per quam homo rectè se habet etiam ad alios: sed per gratiam gratum facientem homo perficitur in seipso, per gratiam autem gratis datam homo operatur ad perfectionem aliorum. ergo gratia gratis data est dignior quàm gratia gratum faciens.

*Ca. 1. post med. to. 5.

¶ 3 Præt. Id quod est proprium meliorum, dignius est quàm id quod est commune omnium, sicut ratiocinari, quod est proprium hominis, dignius est quàm sentire, quod est commune omnibus animalibus: sed gratia gratũ faciens est cõmunis omnib' mébris Ecclesiæ, gratia autẽ gratis data est proprium donum digniorum membrorũ Ecclesiæ. ergo gratia gratis data est dignior quàm gratia gratum faciens.

Sed contra est, quod Apostol' 1. ad Corinth. 12. enumeratis gratijs gratis datis, subdit, Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Et sicut per subsequentia patet, loquitur de charitate, quę pertinet ad gratiam gratum facientem. ergo gratia gratum faciens excellentior est quàm gratia gratis data.

Respon. Dicendum, quòd vnaquæque virtus tanto excellentior est, quanto ad altius bonum ordinatur. Semper autem finis potior est his, quæ sunt ad finem: gratia enim gratum faciens ordinat hominem immediate ad coniunctionem vltimi finis: gratiæ aũt gratis datæ ordinãt hominem ad quędã præparationem finis vltimi: sicut per prophetiam & miracula, & alia huiusmodi, homines inducuntur ad hoc, quòd vltimo fini cõiungantur. Et ideo gratia gratum faciens est multo excellentior quàm gra gratis data.

Ad primvm ergo dicendum, q sicut* Philosophus dicit in 12. Met. Bonũ multitudinis, sicut exercitus, est duplex. Vnũ quidẽ quod est in ipsa multitudine, puta, ordo exercitus: aliud autem est quod est separatum a multitudine, sicut bonum ducis. Et hoc melius est: quia ad hoc etiam illud aliud ordinatur. Gratia aũt gratis data ordinat ad bonũ commune Ecclesiæ, quod est ordo ecclesiasticus: sed gratia gratum faciẽs ordinatur ad bonũ cõmune separatũ, quod est ipse Deus. Et ideo gratia gratum faciens est nobilior.

*Tex. 52 to. 3.

B Ad 2m dicendum, quòd si gratia gratis data posset hoc agere in alero quod homo per gratiam gratũ facientem cõsequitur, sequeretur q gratia gratis data esset nobilior: sicut excellentior est claritas solis illuminantis, q̃ corporis illuminati. Sed per gratiam gratis datam homo non potest causare in alio coniunctionem ad Deum, quam ipse habet per gratiam gratum facientem, sed causat quasdam dispositiones ad hoc. Et ideo non oportet quòd gratia gratis data sit excellentior: sicut nec in igne calor manifestatiuus speciei eius, per quam agit ad inducendum calorem in alia, est nobilior quàm forma substantialis ipsius.

C Ad 3m dicendum, quòd sentire ordinatur ad ratiocinari sicut ad finem, & ideo ratiocinari est nobilius. Hic autem est econuerso: quia id quod est proprium, ordinatur ad id quod est commune sicut ad finem: unde non est simile.

Qvaestio CXII.

De causa gratiæ, in quinque articulos diuisa.

Deinde considerandum est de causa gratiæ.

Et circa hoc quæruntur quinq;

D ¶Primo, Vtrum solus Deus sit causa efficiens gratiæ.

¶Secũdo, Vtrum requiratur aliqua dispositio ad grãm ex parte recipientis ipsam per actum liberi arbitrij.

¶Tertio, Vtrum talis dispositio possit esse necessitas ad gratiã.

¶Quarto, Vtrum gratia sit æqualis in omnibus.

¶Quinto, Vtrũ aliquis possit scire se habere gratiam.

Articvlvs primvs.

Vtrum solus Deus sit causa gratiæ.

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd non solus De' sit causa gratiæ. Dicitur. n. Ioann. 1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: sed in nomine Iesu Christi intelligitur non solum natura diuina assumens, sed etiam natura creata assumpta. ergo aliqua creatura potest esse causa gratiæ.

E ¶ 2 Præt. Ista differentia ponitur inter sacramenta nouæ legis & veteris, quòd sacramenta nouæ le-

¶ *Super Quæstionis centesimæ duodecimæ Articulum primum.*

In articulo primo quæstionis centesimæ duodecimæ dubium occurrit, quoniã in prima parte quæstio. 45. articul. 4. diffinitum est, q nulla creatura potest creare siue principaliter, siue instrumentaliter: nunc autem dicitur, quòd aliqua res creata potest instrumentaliter causare gratiam, q est creare, cum gratia non educatur de potentia subiecti.

¶ Ad hoc dicitur, negando q gratia proprie creetur, quia vt in prima parte quæstio 45. articul. 4. dictum fuit, creari est proprie subsistentium: gratia autem licet non educatur de potentia subiecti, sicut nec anima intellectiua, differt ab ea in hoc, q nõ subsistit sicut anima: & ideo, vt paulo ante in quæstione, 110. articu. 2. ad 3. dictum est, non proprie fit, & consequenter nec creatur: sed dicitur creari, q a nõ educitur de potẽtia subiecti, nec dat ex meritis. pprie. n. ho-

Sup. q. 109. ar. 7. cor. Et 3. q. 62. ar. 1. cor. & ad 3. Et 1. di. 16. ar. 4. Et 4. di. 14 q. 2. ar. 2. Et veri. q. 27. artic. 3. Et Eph. 2. le. 3.

mo si gratus est alíquo, scilicet ex homine non grato. Cũ ergo dicitur, quòd nec principaliter, nec instrumentaliter potest res creata creare, propriè intelligitur de creare propriè sumpto, vt patet dif fuse in secundo contra Gen. cap. 21.

gis causant gratiam, quam sacramenta veteris legis solum significant: sed sacramenta nouæ legis sunt quędam visibilia elemẽta. ergo nõ solus Deus est causa grẽ.

¶ 3 Præt. Secundum Dionys. in libr. cęl. hierar. angeli purgant, & illuminant, & perficiunt, & angelos inferiores, & etiam homines: sed rationalis creatura purgatur, illuminatur, & perficitur p gratiam. ergo non solus Deus est causa gratiæ.

SED CONTRA est, quòd in Psal. 83. dicitur, Gratiam & gloriam dabit Dominus.

G RESPON. Dicendum, quòd nulla res potest agere vltra suam speciem, quia semper oportet quòd causa potior sit effectu. Donum autem gratiæ excedit omnem facultatem naturæ creatæ, cum nihil aliud sit q̃ quædam participatio diuinæ naturæ, quæ excedit omnem aliã naturam: & ideo impossibile est, quòd aliqua creatura gratiam causet. Sic enim necesse est, q solus Deus deificet cõmunicando cõsortium diuinæ naturæ per quandam similitudinis participationem: sicut impossibile est, q aliquid igniat nisi sol° ignis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd humanitas Christi est sicut quoddã organum diuinitatis eius, H

lib. 3. ca. 5. vt * Damas. dicit in 3. lib. Instrumentũ autem nõ agit actionem agentis principalis propria virtute, sed virtute principalis agẽtis. & ideo humanitas Christi nõ causat grãm ppria virtute, sed virtute diuinitatis adiũctæ, ex qua actiones humanitatis Chri sunt salutares.

AD 2m dicendum, q sicut in ipsa persona Christi humanitas causat salutem nostram per gratiam virtute diuina principaliter operante, ita etiam in sacramentis nouæ legis, quæ deriuãtur a Christo, causatur gratia instrumentaliter quidem per ipsa sacramenta, sed principaliter per virtutem Spiritussancti in sacramentis operantis, secundum illud Ioann. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto &c.

I AD 3m dicendum, quòd angelus purgat, illuminat, & perficit angelum, vel hominem per modum instructionis cuiusdam, non autem iustificando per gratiam. Vnde Dio. * dicit 7. ca. de di. no. quòd huiusmodi purgatio, illuminatio, & perfectio nihil est aliud, quàm diuinæ scientię assumptio.

cap. 7. cæl. hierar. a medio habetur etiã ex cap. 7. de di. no.

ARTICVLVS II.

Vtrum requiratur aliqua præparatio, & dispositio ad gratiam ex parte hominis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non requiratur aliqua præparatio, siue dispositio ad gratiam ex parte hominis. Quia ut Aposto. dicit Ro. 4. Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum: sed præparatio hominis per liberum arbitriũ non est nisi per aliquam operationem: ergo tolleretur ratio gratię. K

¶ 2 Præt. Ille qui in peccato progreditur, non se pręparat ad gratiam habendam: sed aliquibus in peccato progredientibus data est gratia, sicut patet de Paulo qui gratiam consecutus est dum esset spirans minarum, & cædis in discipulos Domini, vt dicitur Act. 9. ergo nulla pręparatio ad gratiam requiritur ex parte hominis. F

¶ 3 Præt. Agens infinitæ virtutis non requirit dispositionem in materia, cum nec ipsam materiam requirat, sicut in creatione apparet, cui collatio gratiæ comparatur, quę dicitur noua creatura, ad Gal. vltimo: sed solus Deus, qui est infinitæ virtutis, gratiam causat, vt * dictum est. ergo nulla pręparatio requiritur ex parte hominis ad gratiam consequendam. G

Ar. præced.

SED CONTRA est, quod dicitur Amos 4. Prępara te in occursum Dei tui Israel. & 1. Re. 8. dr̃, Præparate corda vestra Domino.

RESPON. Dicendum, quòd sicut * supra dictum est, gratia dicitur dupliciter. Quandoque quidem ipsum habituale donũ Dei: quandoque autem auxiliũ Dei mouentis animam ad bonum. Primo igitur modo accipiendo gratiam, præexigitur ad gratiam aliqua gratiæ pręparatio, quia nulla forma põt esse nisi in materia disposita. Sed si loquamur de gratia, secundum quod significat auxilium Dei mouentis ad bonum, sic nulla pręparatio requiritur ex parte hominis quasi pręueniens diuinum auxilium: sed potius quęcunq; pręparatio in homine esse potest, est ex auxilio Dei mouentis animam ad bonum. Et secundum hoc ipse bonus motus liberi arb. quo quis pręparatur ad donum gratię suscipiendũ, est actus liberi arb. moti a Deo. Et quantum ad hoc dicitur homo se pręparare, secũdum illud Prouer. 16. Hominis est pręparare animum. & est principaliter a Deo mouente liberum arbitrium. Et secundum hoc dicitur a Deo voluntas hominis præparari, & a Domino gressus hominis dirigi.

q. 109. a. 10. D. 678.

AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd pręparatio hominis ad gratiam habendam, quędam est simul cum ipsa infusione gratię. Et talis operatio est quidem meritoria, sed non gratiæ q̃ iã habet̃, sed gloriæ q̃ nondũ habet̃. Est aũt alia pparatio gratiæ imperfecta, q̃ aliqñ pcedit donum gratiæ gratum facientis, quæ tamen est a Deo mouente. Sed illa non sufficit ad meritum, nondum homine per gratiam iustificato: quia nullum meritũ potest esse nisi ex gratia, vt * infra dicetur.

AD 2m dicendum, quòd cum homo ad gratiam se præparare non possit, nisi Deo eũ præueniente, & mouẽte ad bonum, non refert vtrum subito, vel paulatim aliquis ad perfectam pręparationem perueniat. Dicitur enim Eccl. 11. Facile est in oculis Dei subito honeq. 114. ar. 2

¶ *Super Quæstionis centesimæ duodecimæ Articulum secundum.*

IN articulo 2. eiusdem quæstionis, dubium occurrit circa illud, scilicet q gratiæ donum habituale exigit præparationem, quia nulla forma potest esse nisi in materia disposita. Videtur enim hoc esse falsum, propterea quòd gratia est forma secundum se non exigens dispositionem. nam si exigeret dispositionem, sequeretur quòd non posset conferri infanti, in quo non est vsus liberi arbitrij. Nec est fingere aliquam qualitatem in essentia animæ, aut in quacunque potentia disponente pro gra.

Infr. q. 113. ar. 3. cor. & 7. 101. Et 2. 2. q. 24. art. 1. ad 3. Et 4. d. 17. q. 1. ar. 2. q. 1. & 2. & ar. 3. q. 1. Et Psal. 2. Et heb. 12. lect. 3.

¶ Ad hoc dicitur, quòd cum gratia sit deificatiua formaliter naturæ rõnalis, consequens est, vt sicut quælibet forma constitutiua alicuius in aliqua natura requirit materiã dispositam ad illam, ita gratia. Si enim homo in diuinam eleuari debet naturam, oportet vt primo in illam naturam diuinam per proprium actum se conuertat, aut p alterius actũ, putà, sui capitis. Et propterea nunquàm datur gratia, nisi disposito per actum proprium, si est adultus, vel per actum Christi, si est infans. Verũ quia naturarum formatum describentes, non intendunt diuinam potentiam discutere, ideo in pręsenti loco, vbi de gratia absolute est sermo, dicit quòd exigit materiam dispositam: & propria dispositio assignatur actus liberi arbitrij conuersi in Deum. Cum hoc tamẽ stat, & quòd Deus supplet talem dispositionem in infantibus per meritum Iesu Christi, & quòd posset de potentia absoluta etiam sine tali merito & supplemẽto illam dare. Propterea i litera nec de gratia data infantibus cum supplemento dispositionis, nec de potentia Dei fit mentio nisi negatiue, dum scilicet in responsione ad tertium dicitur, quòd nulla præparatio exigitur a diuina potentia, quæ non fiat ab ipso: & non affirmatur, quòd semper exigatur dispositio.

honestate pauperem. Contingit autē quandoque, q̄ Deus mouet hominē ad aliquod bonum, nō tamen pfectum: & talis pręparatio pręcedit gratiā. Sed quandoq; statim perfecte mouet ipsum ad bonū, & subito gratiam homo accipit, s̄m illud Io. 6. Omnis qui audit a Patre & didicit, venit ad me. Et ita contigit* Paulo, quia subito cum esset in progressu peccati, perfecte motū est cor eius a Deo, audiēdo, & addiscendo, & veniendo, & ideo subito est gratiam consecutus. D. 985.

Ad 3m dicendum, quòd agens infinitę virtutis non exigit materiam, vel dispositionem materię, quasi pręsuppositam ex alterius causæ actione: sed tamen oportet quòd secundum conditionem rei causandæ in ipsa re causet & materiā, & dispositionē debitam ad formam. Et similiter ad hoc, quòd Deus gr̄am infundat animæ, nulla pręparatio exigitur, quā ipse non faciat.

Articulus III.

Vtrum necessario detur gratia se præparanti ad gratiam, uel facienti quod in se est.

4.dis.17.q. 1.ar.2.q.3. per to.& q. 2.ar.5.q.1. cor. Et dist. 20.art.1.q. 1.cor.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quòd ex necessitate detur gratia se præparanti ad gratiam, vel facienti quod in se est: quia super illud Ro. 5. Iustificati ex fide pacem habeamus &c. dicit glo. Deus recipit eum qui ad se cōfugit, aliter esset in eo iniquitas: sed impossibile est in Deo iniquitatē esse. C ergo est impossibile, q̄ Deus nō recipiat eū qui ad se cōfugit. ex necessitate igitur gratiam assequitur.

*Anse.ca.3 ¶ 2 Præt. * Ans. dicit in lib. de casu diaboli, quòd ista est causa, quare Deus non concedit diabolo gratiam, quia ipse non voluit accipere, nec paratus fuit: sed remota causa necesse est remoueri effectum. ergo si aliquis velit accipere gratiam, necesse est q̄ ei detur.

¶ 3 Præt. Bonum est communicatiuum sui, vt patet per * Dion. in 4. cap. de di. no. sed bonum gratiæ est melius quàm bonum naturæ. cum igitur forma naturalis ex necessitate adueniat materiæ dispositæ, videtur quòd multo magis gratia ex necessitate detur pręparanti se ad gratiam. c.4.in prin. illius.

Sed contra est, quòd homo comparatur ad Deum, sicut lutum ad figulum, secundum illud Hie. 18. Sicut lutū in manu figuli, sic vos in manu mea: sed lutum non ex necessitate accipit formā a figulo, quantuncunq; sit præparatū. ergo neq; homo recipit ex necessitate gr̄am a Deo quantūcunq; se præparet.

Art. pręce. Respon. Dicendum, quòd, sicut* supra dictū est, Pręparatio hominis ad gratiam est a Deo sicut a mouente: a libero autem arbitrio sicut a moto.

¶ Potest igitur pręparatio dupliciter cōsiderari. Vno quidem modo, secundū quod est a libero arbitrio: & secundum hoc nullam necessitatem habet ad gratiæ consecutionem, quia donū gratiæ excedit omnem pręparationem virtutis humanæ. Alio modo potest considerari secundum quod est a Deo mouente, & tunc habet necessitatem ad id, ad quod ordinatur a Deo, non quidem coactionis, sed infallibilitatis: quia intētio Dei deficere non potest, secundum quod August. dicit in lib. de prędestinatione sanctorum, quòd per beneficia Dei certissime liberantur, quicunq; liberantur. Vnde si ex intentione Dei mouentis est, quòd homo cuius cor mouet, gratiam consequatur, infallibiliter ipsam consequitur, secundum illud Io. 6. Omnis qui audit a Patre, & didicit, venit ad me.

Ad primum ergo dicendum, quòd glo. illa loquitur de illo, qui confugit ad Deum per actū meritorium A liberi arbitrij iam per gratiam informati, quē si non reciperet, esset cōtra iustitiam, quam ipse statuit. Vel si referatur ad motum liberi arbitrij ante gratiā, loquitur secundum quod ipsum confugium hominis ad Deum est per motionem diuinam, quam iustum est non deficere.

Ad 2m dicendum, quòd defectus gratię prima causa est ex nobis, sed collationis gratię prima causa est a Deo, secundum illud Osee 13. Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.

Ad 3m dicendum, quòd etiam in rebus naturalibus dispositio materiæ non ex necessitate consequitur formā, nisi p virtutē agentis, q̄ dispositionē causat. B

Articulus IIII.

Vtrum gratia sit maior in uno quàm in alio.

Ad quartum sic proceditur. Videtur q̄ gratia non sit maior in vno q̄ in alio. Gratia. n. causatur in nobis ex dilectione diuina, vt* dictū est: sed Sap. 6. dicitur, Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. ergo omnes æqualiter gratiam ab eo consequuntur. Supr.q.66. art.2. ad 1. Et 2.2.q.5. art.4. ad 3. *q.110.ar.1.

¶ 2 Præt. Ea quæ in summo dicuntur, non recipiunt magis & minus: sed gratia in summo dicitur, quia coniūgit vltimo fini. ergo non recipit magis & minus. non est ergo maior in vno quàm in alio.

¶ 3 Præt. Gratia est vita animæ, vt *supra dictum est: sed viuere non dicitur secundum magis & minus. ergo etiam neque gratia. q.110.ar.4. & a.2.ad.2

Sed contra est, quod dicitur ad Ephes. 4. Vnicuique data est gratia s̄m mensuram donationis Christi. Quod aūt mensurate dat᷑, nō omnibus æqualiter datur. ergo nō omnes æqualem gratiam habent.

Respon. Dicendum, quòd sicut* supra dictum est. Habitus duplicem magnitudinem habere potest. Vnam ex parte finis, vel obiecti, secundum quod dicitur vna virtus alia nobilior, inquantum ad maius D bonum ordinatur. Aliam vero ex parte subiecti, quod magis, vel minus participat habitum inhærentem. Secundum igitur primam magnitudinem, gratia gratū faciens non potest esse maior & minor, quia gratia secundum sui rationem coniūgit hominem summo bono, quod est Deus: sed ex parte subiecti, gratia potest suscipere magis, vel minus, prout scilicet vnus pfectius illustratur a lumine gratiæ quàm alius. Cuius diuersitatis ratio quidem est aliqua ex parte præparantis se ad gratiam: qui enim magis se ad gratiam præparat, pleniorem gratiam accipit. Sed ex hac parte nō potest accipi prima ratio huius diuersitatis: qa præparatio ad gratiam non est hominis, nisi inquantū E liberum arbitrium eius præparatur a Deo. Vnde prima causa huius diuersitatis accipienda est ex parte ipsius Dei, qui diuersimode suæ gratię dona dispensat ad hoc, quòd ex diuersis gradibus pulchritudo & pfectio Ecclesiæ consurgat: sicut etiam diuersos gradus rerum instituit, vt esset vniuersum perfectum. Vnde Apost. ad Eph. 4. postquā dixerat, Vnicuique data est gratia secundū mēsuram donationis Christi, enumeratis diuersis gratijs, subiungit, Ad consummationem sanctorum in ædificatione corporis Christi. q. 52.art.1. & 2.

Ad primum ergo dicendū, quòd cura diuina dupliciter cōsiderari potest. Vno mō, q̄tum ad ipsum diuinum actum, qui est simplex & vniformis: & s̄m hoc ęqualiter se habet eius cura ad omnes, qa.s. vno actu simplici & maiora, & minora dispēsat. Alio mo-

do pôt considerari ex parte eorű, quæ in creaturis ex F diuina cura proueniunt. Et ſm hoc inuenitur inæqualitas, inquantum ſcilicet Deus ſua cura quibuſdã maiora, quibuſdam minora prouidet dona.

AD 2^m. dicendum, quòd ratio illa procedit ſecundum primum modum magnitudinis gratiæ: non .n. poteſt gratia ſecundum hoc maior eſſe, quòd ad maius bonum ordinet, ſed ex eo quòd magis, vel minus ordinat ad idem bonum magis, vel minus participandum. Poteſt enim eſſe diuerſitas intenſionis & remiſſionis ſecundum participationem ſubiecti, & in ipſa gratia, & in finali gloria.

AD 3^m. dicendum, quòd vita naturalis pertinet ad ſubſtantiã hoïs, & ideo non recipit magis & minus: ſed vitam gratiæ participat homo accidentaliter, & ideo eam poteſt homo magis, vel minus habere.

ARTICVLVS V.

Vtrum hõ poſſit ſcire ſe habere gratiã.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur q homo poſſit ſcire ſe habere gratiam. Gratia.n. eſt in anima per ſui eſſentiam: ſed certiſſima cognitio animæ eſt eorum quæ ſunt in anima per ſui eſſentiam, vt patet per* Auguſt. 12. H ſuper Gen. ad literam. ergo gratia certiſſima poteſt cognoſci ab eo qui gratiam habet.

¶ 2 Præt. Sicut ſcientia eſt donũ Dei, ita & gratia: ſed qui a Deo ſcientiam accipit, ſcit ſe ſcientiã habere, ſecundum illud Sap. 7. Dominus dedit mihi horum, quæ ſunt, veram ſcientiam. ergo pari ratione qui accipit gratiã a Deo, ſcit ſe gratiam habere.

¶ 3 Præt. Lumen eſt magis cognoſcibile q̃ tenebra, quia ſm Apoſto- I lum ad Eph. 5. omne quod manifeſtatur, lumen eſt: ſed peccatum quod eſt ſpiritualis tenebra, per certitudinẽ poteſt ſciri ab eo qui hẽt peccatum. ergo multo magis gratia, quæ eſt ſpirituale lumen.

¶ 4 Præt. Apoſtol. dicit 1. ad Cor. 2. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritum qui a Deo eſt, vt ſciam* quæ a Deo donata ſunt nobis: ſed gratia eſt primum donum Dei. ergo homo qui accipit gratiam per Spiri- K tum ſanctum, per eundem Spiritũ ſcit gratiam eſſe ſibi datam.

¶ 5 Præt. Gen. 22. ex perſona Dñi dr̃ ad Abraham, Nunc cognoui q timeas Dominũ, .i. cognoſcere te feci: loquitur aũt ibi de timore caſto, qui nõ eſt ſine gr̃a. ergo hõ pôt cognoſcere ſe habere gratiam.

SED CONTRA eſt, qd dr̃ Eccl. 9. q nemo ſcit vtrum ſit dignus odio, vel amore: ſed gratia gratum faciẽs facit hoïem dignũ Dei amore. ergo nullus pôt ſcire vtrũ F habeat gratiam gratum facientẽ.

RESPON. Dicendum, quòd tripliciter aliquid cognoſci poteſt. Vno modo per reuelationem: & hoc modo poteſt aliquis ſcire ſe habere gratiam. Reuelat enim Deus hoc aliquando aliquibus ex ſpeciali priuilegio, vt ſecuritatis gaudium etiã in hac vita in eis incipiat, & confidentius & fortius magnifica opera proſequantur, & mala præſentis vitę ſuſtineant, ſicut Paulo dictum eſt 2. ad Cor. 12. Sufficit G tibi gratia mea. Alio modo homo cognoſcit aliquid per ſeipſum, & hoc certitudinaliter: & ſic nullus poteſt ſcire ſe habere gratiã. Certitudo enim non poteſt haberi de aliquo, niſi poſſit diiudicari per proprium principiũ: ſic.n. certitudo habet de cõcluſionibus demõſtratiuis p indemõſtrabilia vniuerſalia principia. Nullus autem poſſet ſcire ſe habere ſcientiã alicuius concluſionis, ſi principium ignoraret. Principiũ aũt gratiæ & obiectũ eius eſt ipſe Deus, qui propter ſui excellentiam eſt nobis ignotus, ſecundum illud Iob 36. Ecce Deus magnus vincens ſcientiã noſtrã. Et ideo eius præſentia in nobis, & abſentia, per certitudinem cognoſci non poteſt, ſm illud Iob 9. Si venerit ad me, non videbo eum: ſi autem abierit, non intelligam. Et ideo homo non poteſt per certitudinem diiudicare, vtrum ipſe habeat gratiam, ſm illud 1. ad Cor. 4. Sed neque me ipſum iudico: qui auté iudicat me, Dominus eſt. Tertio modo cognoſcitur aliquid coniecturaliter per aliqua ſigna. Et hoc modo aliquis cognoſcere poteſt ſe habere gratiam, Inquantum.ſ. percipit ſe delectari in Deo, & contẽnere res mundanas, & inquantum homo non eſt conſcius ſibi alicuius peccati mortalis. Secundum quem modum pôt intelligi quod habetur Apoca. 1. Vincenti dabo manna abſconditum, quod nemo nouit niſi qui accipit: quia .ſ. ille qui accipit* per quandam experientiam I dulcedinis nouit, quam non experitur ille, qui non accipit. Iſta tamen cognitio imperfecta eſt. Vnde Apoſtolus dicit 1. ad Corin. 4. Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum: quia vt dicitur in Pſal. 18. Delicta quis intelligit? ab occultis &c. Alias, accipit gratiã.

AD PRIMVM ergo dicendum, q illa quæ ſunt p eſſentiam ſui in anima, cognoſcuntur experimentali cognitione, inquantum homo experitur per actus principia intrinſeca: ſicut voluntatem percipimus volendo, & vitam in operibus vitæ.

AD 2^m dicendum, quòd de ratione ſcientiæ eſt, q homo certitudinem habeat de his, quorum habet ſcientiam: & ſimiliter de ratione fidei eſt, quòd ho- K mo ſit certus de his, quorum habet fidẽ. Et hoc ideo, quia certitudo pertinet ad perfectionem intellectus, in quo prædicta dona exiſtunt: & ideo quicunque habet ſcientiam, vel fidem, certus eſt ſe habere. Non eſt autem ſimilis ratio de gratia & charitate, & aliis huiuſmodi quæ perficiunt vim appetitiuam.

AD 3^m dicendum, quòd peccatum habet pro principio & pro obiecto bonum commutabile, quod nobis eſt notum. Obiectum autem, vel finis gratiæ eſt nobis ignotum propter ſui luminis immenſitatẽ, ſecundum illud 1. ad Timothe. vlti. Lucem habitat inacceſſibilem.

AD 4^m dicendum, quòd Apoſtolus ibi loquitur de donis gloriæ, quæ ſunt nobis data in ſpe, quæ certiſſime

¶ *Super Quæſtionis centeſimæ duodecimæ Articulũ quintum.*

1.di.16.ar. 2 ad 5. Et 4.di.21.qõ. 2.ar.2. cor.

IN artic. 3. & 4. nihil occurrit ſcribẽdum.

¶ In quinto autem aduerte primo, q notitia experimentalis per actus, de qua fit mentio pluries in litera, licet ſufficiens ſit ad certe ſciẽdum nos habere animã & intellectũ &c. non tamen ſufficit ad certe ſciendũ nos habere gratiam propter ſimilitudinem actuum in gratia, & extra gratiam, ex naturalibus prouenientium.

*Li. 12. ſup Gen. ex ca. 25. habetur tomo. 3.

¶ Aduerte ſecundo quod id, quod in reſponſione ad ſecundum dicitur, q habens fidem ſcit certe ſe habere fidem, poteſt intelligi multipliciter. Primo de fide acquiſita, & hoc eſt manifeſtum: ſecundo de fide infuſa, & tunc diſtingue certitudinem, & dic, quòd certitudine ſcientiæ nemo ſcit ſe habere fidem ex actu fidei, puta, credere: quoniam hoc poteſt ex propria volũtate & intellectu prouenire. Certitudine autẽ fidei quilibet ſcit certe ſe habere donum infuſum fidei. Et in hoc differt certitudo experimentalis fidei & gratię: quia ex actibus gratiæ quãuis homo putet ſe eſſe in gratia, ſtat tamen cum formidine partis oppoſitæ. Ex actibus vero fidei homo credit abſque formidine alterius partis ſe habere fidem: ſicut etiam credit alia credita, ſcilicet incarnationẽ Chriſti &c. Et quoniã litera in reſponſione ad ſecundum loquitur de certitudine, quæ eſt de ratione fidei, ideo de hac certitudine intelligenda eſt quo ad fidem infuſam.

certissime cognoscimus per fidē, licet non cognoscamus per certitudinem nos habere gratiam, per quam nos possim⁹ ea promereri. Vel pōt dici, quod loquit de notitia priuilegiata, quæ est per reuelationē. vnde subdit, Nobis aūt reuelauit Deus per Spiritū sanctū.

AD 5ᵐ dicendum, quòd illud verbum Abrahæ dictum, potest referri ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis. In opere enim illo quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere. Vel potest hoc etiā ad reuelationem referri.

QVÆSTIO CXIII.

De effectibus gratiæ, in decem articulos diuisa.

Super Quæstionis centesimæ decimætertiæ Articulum primum.

IN art. 1. quæstionis centesimæ decimætertiæ nota, quòd author non dicit, quòd iustificatio impii, de qua nunc sermo, sit motus: sed quòd est secundum rationem motus de contrario in contrarium. Et dico hoc, quia iustificatio impii non oportet quòd sit de contrario in contrarium propriè: quoniā culpæ maculæ, quæ est terminus a quo, non est res positiua, sed est de habente se per modum contrarii in alterum: sic enim se habet macula ad gratiam. Et propterea iustificatio impii est per modum motus in nobis: in angelis autem & Adam in principio fuit p modum simplicis generationis.

Cætera quæ spectant ad oppositionē gratiæ & culpæ, inferius tractabuntur.

DEINDE considerandum de effectibus gratiæ. Et primo, de iustificatione impij, quæ est effectus gratiæ operantis. Secundo, de merito, quod est effectus gratiæ cooperantis.

Circa primū quæruntur decē.

Primo, Quid sit iustificatio īpij.
Secundo, Vtrum ad eam requiratur gratiæ infusio.
Tertio, Vtrum ad eam requirat aliquis motus liberi arbitrij.
Quarto, Vtrum ad iustificationē impij requiratur motus fidei.
Quinto, Vtrum ad eam requirat motus liberi arbitrij contra peccatum.
Sexto, Vtrum præmissis sit connumerāda remissio peccatorū.
Septimo, Vtrum in iustificatione impij sit ordo temporis, aut sit subito.
Octauo, De naturali ordine eorū quæ ad iustificationē concurrūt.
Nono, Vtrum iustificatio impij sit maximum opus Dei.
Decimo, Vtrum iustificatio impii sit miraculosa.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iustificatio impij sit remissio peccatorum.

Infra. ar. 6. ad 1. Et 4. dist. 17. q. 6. 1. ar. 1. q. 1. Et veri. q. 28. art. 1. q. 71. ar. 1

AD PRIMVM sic proceditur. Videt q iustificatio impij nō sit remissio peccatorū. Peccatum. n. non solū iustitiæ opponit, sed omnib⁹ virtutibus, vt ex supradictis patet: sed iustificatio significat motū quendā ad iustitiā. nō ergo omnis peccati remissio est iustificatio, cū omnis mot⁹ sit de cōtrario in cōtrariū.

2 Præt. Vnumquodque debet nominari ab eo qđ est potissimum in ipso, vt dicitur in 2.° de anima: sed remissio peccatorum præcipue fit per fidem, secundū illud Act. 15. Fide purificans corda eorum, & p charitatem, fm illud Prou. 10. Vniuersa delicta operit charitas. magis ergo remissio peccatorum debuit denominari a fide, vel a charitate, quàm a iustitia.

lib. 2. tex. 49. tom. 2.

3 Præt. Remissio peccatorum idem esse videtur quod vocatio. vocatur enim qui distat, distat autem aliquis a Deo per peccatū: sed vocatio iustificationē præcedit, secūdum illud Ro. 8. Quos vocauit, hos & iustificauit, ergo iustificatio nō ē remissio peccatorū.

A SED CONTRA est, quòd Rom. 8. super illud, Quos vocauit, hos & iustificauit, dicit glo. remissione peccatorū. ergo remissio peccatorū est iustificatio. Glo. interli. ibidem.

RESPON. Dicendum, q iustificatio passiue accepta importat motū ad iustitiam, sicut & calefactio motum ad calorem. Cum autē iustitia de sui ratione importet quandā rectitudinē ordinis, dupliciter accipi pōt. Vno modo secundū quod importat ordinem rectum in ipso actu hominis. Et secundū hoc iustitia ponitur virtus quædā, siue sit particularis iustitia, quæ ordinat actum hominis fm rectitudinem in comparatione ad alium singularem hominē: siue sit iustitia legalis, quæ ordinat secundū rectitudinē actum hominis in cōparatione ad bonū cōmune multitudinis, vt
B patet in 5.° Eth. Alio modo dicit iustitia prout importat rectitudinē quandā ordinis in ipsa interiori dispositione hominis, prout s. supremum hominis subditur Deo & interiores vires animę subdunt supremę s. rationi. Et hanc etiam dispositionem vocat Philosophus in 5. Eth. iustitiā metaphorice dictam. Hæc autem iustitia in homine pōt fieri dupliciter. vno quidē modo per motū simplicis generationis, qui est ex priuatione ad formā. Et hoc modo iustificatio posset cōpetere etiam ei, qui non esset in peccato, dū huiusmodi iustitiam a Deo acciperet: sicut Adā dicit accepisse originalem iustitiam. Alio mō potest fieri huiusmodi
C iustitia in homine secundum rationem motus, qui est de contrario in contrarium: & secundū hoc iustificatio importat transmutationem quandam de statu iniustitię ad statum iustitiæ prædictæ. Et hoc modo loquimur hic de iustificatione impij secundum illud Apost. ad Ro. 4. Ei qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium &c. Et quia motus denominatur magis a termino ad quem, quàm a termino a quo, ideo huiusmodi transmutatio, qua aliquis transmutat a statu iniustitiæ p remissionē peccati, sortit nomē a termino ad quē, & vocat iustificatio impij.

ca. 1. tom. 5.

Cap. vlt. tom. 5.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd omne peccatum fm quod importat quandā inordinationē mētis
D non subditæ Deo, iniustitia potest dici prædictæ iustitiæ contraria, fm illud 1. Io. 3. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatē facit, & peccatū est iniquitas. & fm hoc remotio cuiuslibet peccati dicit iustificatio.

AD 2ᵐ dicendum, quòd fides & charitas dicunt ordinem specialē mentis humanæ ad Deum fm intellectum, vel affectū: sed iustitia importat generaliter totā rectitudinē ordinis. Et ideo magis denominat huiusmodi transmutatio a iustitia, q̃ charitate, vel fide.

AD 3ᵐ dicendum, quòd vocatio refertur ad auxilium Dei interius mouentis, & excitantis mentem ad deserendum peccatum. Quæ quidem motio Dei non est ipsa remissio peccati, sed causa eius.

E

ARTICVLVS II.

Vtrū ad remissionē culpæ, quæ est iustificatio impij, requiratur gratiæ infusio.

AD SECVNDVM sic pcedit. Videt q ad remissionē culpæ, quæ est iustificatio impij, non requiratur gratiæ infusio. Potest. n. aliquis remoueri ab vno cōtrario sine hoc, quòd perducatur ad alterum, si contraria sint mediata: sed status culpæ, & status grā̄æ sunt contraria mediata. est. n. medi⁹ status

Super Quæstionis centesimæ decimætertiæ Articulum secundum.

IN articulo 2. quæstionis centesimæ decimætertiæ, dubiū occurrit circa rationem literæ quo ad illam propositionem, Effectus diuinæ dilectionis in nobis, qui per peccatū tollitur, est gratia qua homo fit dignus vita æterna. Videtur

4. dist. 17. q. 1. ar. 3. q. 1. Et veri. q. 28. art. 8.

namque quòd propositio sit manifeste falsa: nam peccatum luxuriæ non tollit omnem rectitudinem naturalem per se, vt patet si ponemus hominem in puris naturalibus. Et confirmatur, quia non plus tollit priuatio, quàm habitus oppositus ponat: sed temperantis non ponit gratiam. ergo peccatum mortale oppositum non tollit nisi temperantiam.

¶ Ad hoc dicitur, quòd peccatum mortale tollit gratiam non directe, sed ex consequenti, si inuenit eam, aut ponit illi obicem, si non inuenit eam: sicut negans animal, negat ex consequenti hominem,

•Q. 110. ar. 2. arg. 3. quamuis ponens animal, non ponat hominem. Sed hæc responsio licet vera sit, impertinens tamen est, quoniam ex hoc literæ processus non salua erit efficax: quoniã ad negationem animalis licet sequatur negatio hominis, tñ reparato animali, reparatum est quicquid ablatũ erat ea negatione animalis. Et similiter esset in proposito, quòd licet ad priuationem rectitudinis naturalis sequatur negatio rectitudinis gratiæ: tamen reparata rectitudine naturali, reparatum esset quicquid ablatum erat. Et confirmatur hoc, quia aut est sermo de rectitudine naturali iuncta actualiter rectitudini gratiæ, aut de rectitudine naturali absolute. Si primo, constat quòd hoc est per accidens. nam accidit naturali rectitudini coniungi supernaturali, sicut animal homini. Si secundo, cõstat quòd reparata rectitudine, restauratum est totum quod deperditum est. Dicendum est ergo, quòd quia omne peccatum mortale includit in se contrarietatem ad charitatem, vt in 2. 2. q. 24. arti. vlt. habebimus. quia est transgressio illius præcepti charitatis negatiui, scilicet Nihil est præferendum amicitiæ diuinæ: ideo omne peccatum mortale priuans rectitudine naturali, priuat etiam rectitudine gratiæ, ita quòd non priuat rectitudine gratiæ ex consequenti, sicut priuatio animalis est priuatio hominis, sed priuat ea formaliter, non quòd priuatio rectitudinis naturalis sit formaliter priuatio rectitudinis supernaturalis, quoniam priuationes distinguuntur penes habitus: sed quia ambæ priuationes, scilicet vtriusque rectitudinis in peccato mortali huiusmodi inueniuntur, quia contra vtramque legem committimus, scilicet naturæ, & charitatis eadem transgressione: & sic siue inueniant, siue non in illo subiecto, adulter transgreditur vtranque legem, ac per hoc tollit gratiam si inuenit, aut ponit illi obicem. Et sic intellecta propositione, efficax est processus literæ: nam ex hoc sensu sequitur, quòd non fit reparatio per solam restitutionem naturalis rectitudinis: nam sicut duplex rectitudo est ablata, duplicem oportet restitui. Et per hoc patet responsio ad primam obiectionem, & ad secundam. Nam non dicimus, quòd plus priuatio tollat, quam habitus oppositus ponat: sed dicimus, & bene, quòd priuatio vna plus includit aliam, quàm oppositus habitus includat alium oppositum. malum namq; mortale mortale includit malum oppositum gratiæ, & tamen bonũ morale non includit bonum gratiæ. Et ratio est, quia bonum consurgit ex causa integra, malum autem ex singularibus defectibus. Ad transgrediendum enim charitatis præceptum, sat est transgredi quodcunque præceptum cuiuscunque: ad adimplendum autem ex charitate (sic enim solum charitatis bonum participatur obediendo) præcepta, non sufficit quodcunque præceptum implere, sed exigitur infusa gratia, vt patet ex dictis.

¶ In responsione ad primum eiusdem secundi articuli dubium occurrit de propositione illa, Gratia & culpa sunt opposita immediata respectu hominis lapsi, sed non respectu hominis absolute. Et de ratione eius, scilicet quia hoc fit sine speciali beneuolentia, videtur in primis quod ratio nihil valeat, sed sit sophistica: specialis beneuolentia ad talem. Specialis siquidem beneuolentia ad inimicum potest haberi quo ad tria. primo, quòd

innocentiæ, in quo homo nec gratiam habet, nec culpam. ergo potest alicui remitti culpa sine hoc, quòd perducatur ad gratiam.

¶ 2 Præt. Remissio culpæ consistit in reputatione diuina, secundum illud Psal. 31. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum: G sed infusio gratiæ ponit etiam aliquid in nobis, vt * supra habitum est. ergo infusio gratiæ non requiritur ad remissionem culpæ.

¶ 3 Præt. Nullus subiicitur simul duobus contrariis. sed quædam peccata sunt contraria, sicut prodigalitas, & illiberalitas. ergo qui subiicitur peccato prodigalitatis, nõ simul subiicitur peccato illiberalitatis. potest tamen contingere, quòd prius ei subiiciebatur. ergo peccãdo vitio prodigalitatis, H liberatur a peccato illiberalitatis: & sic remittitur aliqđ peccatũ sine gr̃a.

SED CONTRA est, qđ dr̃ Ro. 3. Iustificati gratis per gratiã ipsius.

RESPON. Dicendum, quòd homo peccãdo Deum offendit, sicut ex * supradictis patet. Offensa autem non remittitur alicui, nisi per hoc quòd animus offensi pacatur offendenti. Et ideo secundum hoc peccatum nobis remitti dicitur, G quòd Deus nobis pacatur: quæ quidem pax cõsistit in dilectione, qua Deus diligit nos. Dilectio aũt Dei quantum est ex parte actus diuini, est æterna & immutabilis: sed quãtum est ad effectum quem nobis imprimit, quandoque interrũpitur, prout scilicet ab ipso quandoq; deficimus, & quandoque iterũ recuperamus. Effectus autẽ diuinæ dilectionis in nobis, qui per peccatum tollitur, est gratia, qua homo fit dignus vita æterna, a qua H peccatũ mortale excludit. Et ideo non posset intelligi remissio culpæ, si non adesset infusio gratiæ.

F non habeatur amplius pro inimico, quàmuis nec pro amico, capetimus enim in nobis, quòd inimico remittamus absque eo quòd velimus illum ad consortium nostrum. Secundo, quo ad rectitudinem naturalem, quia per peccatum est ablata: & sic restitueret hominem in statum pristinum absque gratia. Tertio, quo ad dignitatem vitæ æternæ, & hoc fit per gratiam. Vnde author ex speciali beneuolentia inimici, intelligens specialem beneuolentiam, dignitatẽ vitæ æternæ, erauit, cum isti effectus beneuolẽtiæ sic se habeant, quòd primus a secundo, & secundus a tertio sit separabilis etiam in inimico. Propositio deinde ipsa falsa restat: quoniã ex quo gratia & culpa non sunt opposita immediata ẽm se, nec respectu hois, nec respectu inimici, nec respectu dilectionis, aut potẽtiæ diuinæ, sequitur quòd non sunt opposita immediata. *Q. 71. ar. 6. & 72. & 73.

¶ Ad hoc dubiũ quo ad vtrunque dicitur, quòd gratia & culpa in homine lapso sunt opposita immediata, non ex natura oppositorum, sed ex diuino statuto, quo ordinauit nunquam remittendum peccatum, nisi per donum gratiæ gratum facientis & propterea opus est tali beneuolentia speciali. & sic cessant obiecta.

¶ Sed hæc solutio licet ab aliquibus teneatur vt vera, secundum doctrinã authoris non est vera, vt in sequenti dubio patebit. Vnde aliter dicendum est, quòd gratia & culpa licet absolute & respectu hominis non sint opposita immediata, respectu tamen hominis lapsi sunt opposita immediata ex habitudine extremorũ ad tale subiectum. Sicut enim inter cæcum & vidẽs respectu canis absolute datur medium per abnegationẽ, & respectu eiusdẽ post nonum die non datur mediũ (canis enim ante nonum diẽ nec est cæcus, nec videns: post nonum autem diem aut est cæcus, aut videns) ita inter gratiam & culpam respectu hominis I absolute datur medium per abnegationem, sed respectu hominis lapsi non datur medium. Et ratio est, quia homo lapsus se habet ad hæc vt ad priuationem & habitum quoniam ex hoc quòd peccauit, subiectus est priuationi rectitudinis gratiæ, idest, priuationi coniunctionis ad Deum obiectum charitatis: quia ex actuali auersione ab incommutabili bono, quam peccando habuit, remanet quasi habitualiter auersio ab eodem, quæ obicem retinet & impedimentum diuinæ infusionis gratiæ. Et propterea opus est speciali beneuolentia Dei quo ad hunc effectum, qui est gratia gratum faciens: quoniã opus est beneuolentia auferente priuationem illam, priuatio autem non aufertur nisi per oppositum habitum. vnde error nullus in processu literæ est.

¶ Ad obiectionem autẽ in oppositum dicitur, quòd nõ est eadẽ ratio in nobis & Deo: quia remissio nostra potest esse ex parte remittentis solum (possum enim perseueranti inimico parcere) sed remissio Dei oportet quòd sit ex parte eius cui remittitur: K Quoniam abominabilis est Domino impius, & impietas eius. Et propterea oportet illum mutari ab impii priuatione ad habitum oppositum. Si enim ad rectitudinem naturalem solum reduceretur, adhuc impius remaneret propter obicem appositum charitati diuinæ non ablatum, qui non erat in eo, cum esset in rectitudine naturali ante casum.

¶ In eodẽ 2. art. dubium occurrit, an gratia gratum faciens ita exigatur ad iustificationem impii, quòd impossibile sit per quãcunque potentiam aliter iustificari impium.

Scot. nãq; in 3. sen. di. 18. & in 4. di. 1. q. 6. & in 14. d. q. 1. & di. 16. q. 2. tenet quòd de potẽtia absoluta Dei põt iustificari impius absq; gratiæ dono habituali. Author autem in hoc artic. tenet oppositum. dum in corpore articuli dicit, quòd non posset intelligi remissio culpæ, si non adesset infusio gratiæ. constat .n. quòd si esset possibile secundum potentiam absolutam, quòd posset intelligi. Fundamentum Scot. est: quia homo post commissum

commissum peccatum dicitur peccator ex solo reatu; idest, obligatione ad pœnam per actum diuinæ voluntatis. ex hoc enim sequitur, quòd homo potest transire de statu obligationis ad statũ non obligationis ex hoc solo, ꝙ diuina voluntas ab æterno ordinasset Sortem, qui heri peccauit, esse obligatũ pœnæ vsq; ad primam horam diei crastinæ exclusiue. statim enim adueniente illa hora, non esset amplius obligatus ad pœnam, ac per hoc non esset in peccato mortali absque infusione gratię, & mutatione aliqua in Deo.

¶ Probat autem conclusionem suam dupliciter. Primo sic, Gratia & culpa non sunt immediate opposita secundum se, nec per comparationẽ ad potentiam facientis. ergo potest de culpa transire absq; gratia. Antecedens quo ad primam partem patet, quia datur medium, scilicet status innocentiæ. Quo ad secundã vero, quia qualemcunque potuit Deus facere voluntatem, talem præcise potest reparare postquàm peccauerit. Secũdo sic, Peccato repugnãt duo, scilicet gratia, & rectitudo naturalis sine gratia. ergo per quodlibet eorum excludatur, nõ ergo exigit gratia. Multa alia affert, sed in his consistit tota vis, ex quibus vult non solum quòd sine gratiæ infusione, sed sine etiam rectitudinis naturalis restitutione, sola Dei voluntate non obligante eum qui peccauit, ad culpam, potest fieri remissio de potentia Dei absoluta.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis non oportet alia iacere fundamenta, sed recolenda sunt quæ superius in tractatu de maculã dicta sunt. Et aduertendum est quòd, vt Magister in 18. di. 4. sent. dicit, & bene, proportionaliter se habet peccator dum peccat actu, & dum peccator remanet, quia dum peccat actuali auersione a Deo charitatis obiecto, malus fit, dũ peccator manet auersione derelicta, malus est. Et quoniam auersio ab incommutabili bono est priuatio rectitudinis charitatis debitæ in actu secundo, auersio derelicta est priuatio habitualis conuersionis ad Deum obiectum charitatis, & non est pura negatio talis conuersionis: quoniam hæc non est effectus peccati, & stat cum innocẽtia, sed est priuatio proprie & stricte, & sumpta pro negatione boni debiti, quando oportet &c. ea hac priuatione quæ non est, nec esse potest a Deo, cum sit malum culpæ formaliter per modum habitus, peccator post peccatum commissum est formaliter peccator, & hæc priuatio est terminus a quo in iustificatione impii per modum contrarii, vt in artic. præcedenti author dixit. Et ex hoc patet, quòd quia non potest intelligi remissio culpæ nisi adueniente conuersione ad Deum charitatis obiectum, quæ est effectus formalis charitatis, ideo non est intelligibile, quòd fiat remissio culpæ absque infusione gratiæ.

¶ Ad obiecta autem in oppositum dicitur, ꝙ Scot. errauit in radice errore magno, ponens hominem post peccatum esse formaliter peccatorem per relationem rationis consequentem actus voluntatis diuinæ. Constat namq; ꝙ esse in peccato mortali, est esse in malo culpæ. ergo non est in sola obligatione ad pęnam per actum diuinæ voluntatis: nam hoc est esse in malo pœnæ. Vnde non est mirum, quòd errauit in consequentibus.

¶ Ad illam autem propositionem, Qualẽcunque potest Deus facere voluntatem, respondetur concedendo ad bonum sensum, sicut potest virginem reparare: sed negatur ista sequela, circa quã non cogitauit Sco. scilicet, Homo lapsus est reparatus ad rectitudinem naturalem sine gratia gratum faciente: ergo non est in peccato mortali. Stat namq; ꝙ prima priuatio rectitudinis naturalis sit expulsa, & secunda. s. rectitudinis charitatis remanserit, ac

Ad primum ergo dicendũ, quòd plus requiritur ad hoc, quòd offendenti remittatur offensa, quàm ad hoc, ꝙ simpliciter aliquis non offendens non habeatur odio. Potest enim apud homines contingere, quòd vnus homo aliquem aliũ nec diligat, nec odiat: sed si eum offendat, quòd ei dimittat offensam, hoc non potest contingere absque speciali beneuolentia. Beneuolentia autem Dei ad hominem reparari dicitur per donũ gratiæ: & ideo licet homo antequàm peccet, potuerit eẽ sine gratia, & sine culpa, tamen post peccatum non põt esse sine culpa, nisi gratiam habeat.

Ad 2^m dicendum, quòd sicut dilectio Dei nõ solum consistit in actu voluntatis diuinæ, sed etiam importat quẽdã gratiæ effectum, vt * supra dictum est: ita etiam & hoc, quod est Deum non imputare peccatum homini, importat quendam effectum in ipso, cui peccatũ non imputatur, quòd enim alicui nõ imputetur peccatum a Deo, ex diuina dilectione procedit.

per hoc remanserit obex charitati, qui non erat in homine antequam laberetur. Iam enim dictum est, quòd peccatum mortale includit talem priuationem, immo hæc principaliter constituit peccatum mortale. Patent hæc omnia, si ponamus ꝙ homo in naturalibus creatus non peccauerit deuiando a naturalium præceptorum rectitudine, sed deuiando a præceptis fidei: tunc apparet, & quòd cũ rectitudine naturalium stat peccatum mortale, & peccatũ mortale ex oppositione ad charitatis rectitudinem principaliter sumitur. Vnde patet responsio ad omnia: quia falsum est, ꝙ peccato mortali opponatur tam rectitudo naturalis, q̃ gratia proprie loquẽdo: quoniam rectitudo naturalis non nisi alicui mortali. s. cõtra præcepta naturalia, directe opponitur: & etiam imperfecte, quia plus priuat mortale, quàm rectitudine naturali habet. n. se rectitudo naturalis ad gratiam & culpam, non vt tertium oppositum, aut medium per participationem, inter quę est mutatio, sed vt medium per abnegationem: quia neutrum includit, & cũ vtroque stat, vt patet in angelis, si non peccauerunt nisi per respectum ad ea quæ sunt gratiæ. Et hoc dico formaliter, non curãdo de effectu, quo ex peccato ponitur peccator in naturalibus. Nec fallaris in hac re, transeundo de rectitudine naturali ad innocentiam, quasi pro eodem vtendo eisdem. nam magnus esset error, quia lapsus nulla potentia põt restitui ad innocentiam, quia non fieri potest, quòd non peccauerit. repugnant enim innocentiæ peccasse, quàmuis restitui posset ad rectitudinem naturalẽ. Vnde si restitueretur ad talem rectitudinem absq; gratia, adhuc esset, vt dictum est, in peccato mortali propter illam auersionem derelictam, quæ solo gratia aufertur, quæ non est compossibilis innocentiæ, nec est in homine in puris naturalibus.

¶ In responsione ad secundum in eodem 2. articu. aduerte: hoc argumentum esse radicem phantasiæ Sco. in 14. dist. 4. afferentis Aug. super Psal. Videre, inquit, Deũ peccata, est ad pœnã imputare: auertere aũt faciem a peccatis, est ad pęnam ea non reseruare.

¶ Et nota quàm profunde author hoc eradicet, cum exemplis & similibus inductis a Scoto ibidem, dũ dicit quòd dilectio Dei qua nos diligit, non consistit in solo actu dilectionis, sed in effectu. Et quoniam non imputatio ex dilectione prouenit, effectum oportet in nobis ponere huiusmodi non putationis. Et per hoc excludit duo. Primo, quòd licet voluntas diuina dupliciter possit comparari ad creaturam, scilicet vt obiectum, & vt effectum, est enim ab ea & volita & facta, & esse volitum pręcedat esse factum, quia illud est æternum, hoc tẽporale, nihil tamen est volitum, & non factum ab eo, qui quęcunque voluit fecit. Et cum omnis volitio dilectio quædam sit, nihil est dilectum nisi cum effectu, ac per hoc Sortes qui peccauit, si est a Deo dilectus, & non imputet ei peccatum, effectum oportet aliquem in eo ponere huius voluntatis diuinæ, & secundum hunc effectum dicitur Deus auertere faciem a peccatis, & non reseruare ea ad pœnam. Secundu, quòd non est simile de dilectione, & non imputatione hominis & Dei, quia humana consistit in solo actu diligentis & non imputantis, diuina non.

Ad 3^m dicendum, ꝙ sicut * August. dicit in lib. de nuptijs & concupiscentia. Si a peccato desistere, hoc esset nõ habere peccatum, sufficeret vt hoc moneret Scriptura, Fili peccasti? non adijcias iterum. Hoc autem non sufficit, sed additur: Et de pristinis deprecare, vt tibi remitãtur. transit enim peccatũm actu, & remanet reatu, vt * supra dictum est: & ideo cũ aliquis a peccato vnius vitij transijt in peccatum contrarij vitij, desinit quidem habere actũ præteriti: sed nõ desinit habere reatum. Vnde simul habet reatum vtriusq; peccati: nõ enim peccata sunt sibi cõtraria ex parte auersionis a Deo, ex qua parte peccatum reatum habet.

ARTICVLVS III.

Vtrum ad iustificationem impij requiratur motus liberi arbitrij.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ad iustificationem impij non requiratur

¶ *Super Quæstionis centesimæ decimætertiæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiusdem quęstionis centesimæ decimæ tertiæ aduerte, quòd actus liberi arbit. eius qui iustificatur, concurrens ad iustificationem impij, non sic concurrit, quòd iustificatio sine eo fieri nequeat, vt patet in pueris, & amentibus ex

Marginal notes: q. 110. ar. 1. — Lib. 1. c. 26. in fine to. 7. — q. 87. art. 6. — Infra art. 4. 5. & 6. cor. Et 3. q. 86. art. 6. ad 1. Et 1. di. 27. arti. 2. ad 7. Et 4. di. 17. q. 1. ar. 3. q. 2. Et ver. q. 28. art. 3. & 4. cor. Et Io. 4. lec. 2. Et Eph. 5. lect. 5. fin.

motus liberi arbit. Videmus enim quòd per sacramentū baptismi iustificantur pueri absque motu liberi arbitrij, & etiam interdum adulti. Dicit enim * Aug. in 4. cōfes. quòd cum quidam suus amicus laboraret febribus, iacuit diu sine sensu in sudore lethali, & dum desperaretur, baptizatus est nesciens, & renatus est, quod fit per gratiā iustificantē: sed Deus potentiā suā nō alligauit sacramētis. ergo etiā pōt iustificare hominē sine sacramentis absque omni motu liberi arbitrij. ¶ 2 Praet. In dormiendo homo non habet vsum rationis, sine quo non potest esse mot' liberi arbitrij: sed Salomon in dormiēdo consecutus est a Deo donum sapientiae, vt habetur 3. Reg. 3. & 2. Paral. 1. ergo etiam pari ratione donum gratiae iustificantis quandoque datur hoī a Deo absq; motu liberi arbitrij. ¶ 3 Praet. Per eandem causam gratia producitur in esse, & conseruatur. dicit enim † Aug. 8. super Genes. ad literam, quod ita se debet homo ad Deum conuertere, vt ab illo semp fiat iustus: sed absq; motu liberi arb. gratia in homine conseruatur. ergo absque motu liberi arbitr. potest a principio infundi.

SED CONTRA est, quod dicitur Ioan. 6. Omnis qui audit a Patre, & didicit, venit ad me: sed discere non est sine motu liberi arbitrij, addiscens enim consentit docenti. ergo nullus venit ad Deum per gratiam iustificantem absque motu liberi arbitrij.

RESPON. Dicendum, quod iustificatio impij fit Deo mouente hominem ad iustitiam: ipse enim est qui iustificat impiū, vt dicitur Ro. 3. Deus autem mouet omnia secūdum modum vniuscuiusque: sicut in naturalibus videmus, quòd aliter mouentur ab ipso grauia, & aliter leuia propter diuersam naturā vtriusq;. Vnde & hominem ad iustitiam mouet secundum conditionem naturae humanae. Hō autem secundum propriam naturam habet quod sit liberi arb. & ideo in eo qui habet vsum liberi arb. nō fit motio a Deo ad iustitiam absq; motu lib. arbit. sed ita infundit donum gratiae iustificantis, quod etiam simul cum hoc mouet liberū arb. ad donum gratiae acceptandum in his, qui sunt huius motionis capaces.

AD PRIMVM ergo dicendū, quòd pueri non sunt capaces motus liberi arbitrij, & ideo mouentur a Deo ad iustitiā per solam informationem animae ipsorum. Hoc
F autem non fit sine sacramēto, quia sicut peccatum originale, a quo iustificantur, non propria voluntate ad eos peruenit, sed per carnalem originem: ita etiam per spiritualem regenerationē a Christo in eos gratia deriuatur. Et eadem ratio est de furiosis & amentibus, qui nunquā vsum liberi arbitrij habuerūt. Sed si quis aliquādo habuit vsum liberi arb. & postmodū eo careat vel per infirmitatem, vel per somnum, nō consequitur gratiam iustificantem
G per baptismum exterius adhibitū, aut per aliquod aliud sacramentū, nisi prius habuerit sacramentū in proposito, quod sine vsu liberi arbit. non contingit. Et hoc modo ille, de quo loquitur Augustin. renatus fuit, quia & prius, & postea baptismum acceptauit.

AD 2m dicendum, quòd etiam Salomon dormiendo non meruit sapientiam, nec accepit: sed in somno declaratum est ei, quòd propter praecedens desiderium ei à Deo sapientia infunderetur. Vnde ex eius per
H sona dicitur Sapiētiae 7. Optaui, & dat' est mihi sensus. Vel potest dici, quòd ille somnus non fuit naturalis, sed somnus propheticus, secundum quod dicitur Nu. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium, aut in visione loquar ad eū: in quo casu aliquis vsum liberi arbit. habet. Et tamen sciendum est, quòd non est eadem ratio de dono sapientiae, & de dono gratiae iustificantis. Nam donum gratiae iustificantis praecipue ordinat hominem ad bonum, quod est obiectum voluntatis: & ideo ad ipsum mouetur homo per motum voluntatis, qui est motus liberi arbit. sed sapientia perficit intellectum, qui praecedit voluntatem. vnde absque completo motu
I liberi arbitr. potest intellectus dono sapientiae illuminari: sicut etiam videmus, quòd in dormiendo aliqua hominibus reuelantur, sicut dicitur Iob. 33. Quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum: & erudiens eos, instruit disciplinam.

AD 3m dicendum, quòd in infusione gratiae iustificantis est quaedam transmutatio animae humanae: & ideo requiritur motus proprius animae humanae: vt anima moueatur secundum modum suum. Sed conseruatio gratiae est absque transmutatione, vnde non requiritur aliquis motus ex parte animae, sed sola
K continuatio influxus diuini.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ad iustificationem impij requiratur motus fidei.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ad iustificationem impij nō requiratur motus fidei. Sicut enim per fidem iustificatur homo, ita etiam & per quaedam alia, scilicet per timorē, de quo dicitur Ecclesiast. 1. Timor

responsione ad primum, quib' sufficit meritum Iesu Christi. Et quando cōcurrit, non vno mō concurrit. nam quandoque cōcurrit simultaneus, & hoc est regulare, & est motus acceptātis gratiam, vt in litera dicitur. Quod nō intelligas sic, quasi gratia sit obiectum illius act' quod sit acceptatio, sed in actu exercito: quia scilicet est mot' liberi arb. exercentis acceptationem gratiae. exercetur. n. hic per hoc, quòd voluntas mouetur in Deum principium gratiae in remissionem peccatorum, amando ipsum cum detestatione offensae suae. Quandoque concurrit praeueniens, vt in dormientibus, vel non subsistentibus, vt in responsione ad primum dr. ¶ Et scito, quòd si diligenter inspiciamus vim rationis assignatae in litera, scilicet quòd Deus mouet omnia suauiter, ac per hoc capaces liberi arbi. per liberū arb. videbimus, quòd quando contingeret adultum mētis compotem vigilantem, ac conscium suscipere sacramentum absque actuali deuotione simultanea cū sacramento, quia praecedens fuerit deuotio, non infunditur tunc gratia. Ex quo enim Deus infundēdo gratiā iustificantem, simul mouet liberū arb. si libe. arb. non simul mouetur, consequens est, quòd gratia non infundatur. Nec est simile in amētibus & dormiētibus insensibiliter cōstitutis: quoniā cōditio stat' talium facit, vt suauiter moueantur absq; motione liberi arb. simultanea. Et si instetur. ergo si post praecedētem deuotionē euagetur quis in susceptione sacramenti, obicem gratię ponit, & consequenter peccat mortaliter, respondetur quòd quia motio liber. arbit. simultanea gratiae infusioni miserētis Dei opus est, & non habere illam est signum non suscipiendi gratiam, consequens est, quòd idem sit iudicium de tali motione, & gratiae infusione. Vnde sicut euagatio nō ponit obicem gratiae, ita nec dictae motioni, nec est peccatum mortale. Sed si per adueniens sacramentum non reducitur euagatus ad actū liberi arb. actualiter tendētis in Deū iustificatorem, manifestum est, quòd non fit iustificatio impii tunc per gratiae infusionem. Nec tamen oportet quòd peccet quis propterea mortaliter, sed priuatur fructu sacramenti per obicem, quē habet, etsi tunc non ponat illum de nouo, vt patet de eo qui diligenter & non sufficienter se discussit. Et haec sunt valde notanda, nō vt sciam', sed vt discutiamus nosmetipsos.

Lib. 4. c. parū, ante medium to. 1.

† Lib. 8. ca. 10. non procul a fine & ca. 12. to. 3.

¶ *Super Quaestionis centesimae decimaetertiae Articulum quartum.*

IN articu. 4. eiusdem quaestionis in responsione ad primum, scito Nouitiu, misericordię act' simultaneus in iustificatione impij in litera positus, prout clauditur in dilectione proximi,

3. q. 86. art. 6. ad 1. & 3. Et 2. di. 26. arti. 4. ad 4. Et 3. di. 30. art. 5. ad 3. Et 4. di. 17. q. 1. ar. 3. q. 3. Et ver. q. 28. ar. 4.

ximi, est ille de quo scriptum est: Miserere animæ tuæ, placens Deo. Comprehēdor enim ego sub dilectione proximi, qui teneor diligere proximum sicut me ipsum.

A Domini expellit peccatum: nā qui sine timore est, non poterit iustificari. & iterum per charitatem, secundū illud Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. & iterum per humilitatem, secūdum illud Iac. 4. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. & iterum per misericordiam, secundum illud Prou. 15. Per misericordiam & fidem purgātur peccata. nō ergo magis motus fidei requiritur ad iustificationem impij, q̄ motus prædictarum virtutum.

¶ 2 Præt. Actus fidei non requiritur ad iustificationem, nisi inquātum per fidem homo cognoscit Deū: B sed ēt alijs modis potest homo Deū cognoscere. s. per cognitionem naturalem, & per donum sapientiæ. ergo nō requiritur actus fidei ad iustificationem impij.

¶ 3 Præt. Diuersi sunt articuli fidei. si igitur actus fidei requiratur ad iustificationē impij, videtur quòd oporteret hominē, quando primo iustificatur, de omnibus articulis fidei cogitare: sed hoc videtur inconueniens, cum talis cogitatio longam temporis moram requirat. ergo videtur quòd actus fidei non requiratur ad iustificationem impij.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum.

Ar. præced. Respon. Dicendum, q̄ sicut dictum est,* Motus liberi arbit. requiritur ad iustificationem impij, C secūdum quod mens hominis mouetur a Deo. Deus autem mouet animam hominis, cōuertendo eam ad seipsum, vt dicitur in Psal. 84. secundum aliam literam: Deus tu conuertens viuificabis nos. & ideo ad iustificationem impij requiritur motus mentis, quò conuertitur in Deum. Prima aūt conuersio in Deum fit per fidem, secundum illud ad Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. & ideo motus fidei requiritur ad iustificationem impij.

Ad primum ergo dicendum, quòd motus fidei non est perfectus, nisi sit charitate informatus. vnde simul in iustificatione impij cum motu fidei, est ēt D motus charitatis. Mouetur aūt liberū arbit. in Deum ad hoc, quòd ei se subijciat: vnde etiam concurrit actus timoris filialis, & actus humilitatis. Contingit enim vnum & eundem actū liberi arbit. diuersarum virtutum esse, secundum quod vna imperat, & alia imperatur, prout scilicet actus est ordinabilis ad diuersos fines. Actus autem misericordiæ operatur circa peccatum per modum satisfactionis, & sic sequitur iustificationem: vel per modum præparationis, inquantum misericordes misericordiam consequuntur, & sic etiam potest præcedere iustificationem: vel etiam ad iustificationem concurrere simul cum prædictis virtutibus, secundum quòd misericordia E includitur in dilectione proximi.

Ad 2m dicendum, quòd per cognitionem naturalem homo non conuertitur in Deum, inquantum est obiectum beatitudinis, & iustificationis causa: vnde talis cognitio non sufficit ad iustificationem. Donum autem sapientiæ præsupponit cognitionem fidei, vt ex supradictis* patet.

q. 68. art. 2. & art. 4. ad 3.

Ad 3m dicendum, q̄ sicut Apostolus dicit ad Ro. 4. Credēti in eum qui iustificat impium, reputabitur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. Ex quo patet, q̄ in iustificatione impij requiritur actus fidei quantum ad hoc, q̄ homo credat Deum esse iustificatorem hominum per mysterium Christi.

A Articulus V.

Vtrum ad iustificationem impij requiratur motus liberi arb. in peccatum.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quòd ad iustificationem impij, non requiratur motus liberi arbit. in peccatum. Sola enim charitas sufficit ad deletionem peccati, secundum illud Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas: B sed charitatis obiectū non est peccatum. ergo nō requiritur ad iustificationem impij motus liberi arbit. in peccatum.

¶ 2 Præt. Qui in anteriora tendit, ad posteriora respicere nō debet, secundum illud Apost. ad Philip. 3. Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendēs meipsum ad destinatum persequor brauium supernę vocationis: sed tendenti in iustitiam retrorsum sunt peccata præterita. C ergo eorū debet obliuisci, nec in ea se debet extēdere per totū lib. arb.

¶ 3 Præt. In iustificationem impij non remittitur vnum peccatū sine alio. impium enim est a Deo dimidiam sperare veniam. si igitur in iustificatione impij oportet liberū arb. moueri contra peccatū, oporteret qd̄ de omnibus peccatis suis cogitaret, quod videtur inconueniens, tum quia requireretur magnum tempus ad huiusmodi cogitationem: tum etiam, quia peccatorum D quorum est homo oblitus, veniam habere nō posset. ergo motus liberi arb. in peccatum non requiritur ad iustificationem impij.

Sed contra est, q̄ dicitur in Psal. 31. Dixi, Cōfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem pc̄ti mei.

Respon. Dicendum, q̄ sicut* supra dictum est, Iustificatio impij est quidam motus, quo humana mens mouetur a Deo a statu peccati in statum iustitiæ. Oportet igi E tur quòd humana mens se habeat ad vtrunque extremorum secundum motū liberi arbit. sicut se habet corpus localiter motū ab aliquo mouente ad duos terminos motus. Manifestum est autem in motu locali corporum, q̄ corpus motum recedit a termino a quo, & accedit ad terminum ad quem: vnde oportet, q̄ mens humana, dum iustificatur per motū liberi arbit. recedat a peccato, & accedat ad iustitiam. Recessus autem & accessus in motu liberi arbit. accipit

¶ *Super Quæstionis centesimædecimætertiæ Articulū quintum.*

In art. 5. eiusdem q. dubium occurrit, de oppositione iustitiæ, & culpæ terminorū iustificationis impij: quoniam super hoc magna cōtrouersia videtur, & tamen fundat quodammodo totā præsentem doctrinam. Scotus igitur in 4. distin. 14. q. 1. probat dupliciter gratiā & culpam non opponi formaliter? Primo, quia vni gratiæ vna tantum priuatio per se opponitur: sed gratia est vna, & priuatio culpæ est multiplex diuersarum rationum, vt patet de tāta diuersitate peccatorū. ergo. Secundo, quia agens potēs effectiue, vel defectiue super vnum oppositorū, potest eodē modo super non esse alterius: sed hō pōt superesse culpę effectiue, vel defectiue, nō pōt super nō esse gratiæ: quia non esse gratiæ, est nihil, ad quod creata potentia non se extendit. ergo nō sunt formaliter opposita.

Infra art. 7. ad 1. & 2. & q. 88. art. 2. cot. Et 4. di. 17. q. 1. art. 3. q. 4. Et 3. cōtra c. 158 Et ver. q. 28 art. 5.

¶ Ad euidentiā horum sciendum est, q̄ de culpa, & de gratia dupliciter loqui possumus. s. in actu secundo, in actu. s. peccati mortalis, & i actu informato gratia. & sic clarum est, q̄ opponuntur formaliter, pro quanto rectitudo actus charitatis, & obliquitas peccati mortalis opponūtur formaliter oppositione priuatiua. Et hoc iam probatum est ex hoc, q̄ peccatū mortale directe est transgressio præcepti charitatis, quo nihil diuinæ amicitiæ æquandum est. & sic non est præsens quæstio, quoniā de culpa remanente post actum, & habitu gratiæ loquimur. Alio ergo modo possumus loqui de culpa & gratia. i. de macula, qua peccator post peccatū dicitur peccator, & gratia, idest dono habituali, quo formaliter est quis gratus Deo, nō

Ar. 1. huius quæst.

cucan-

curando nunc de distinctione inter gratiam, charitatem, & sibi necessario connexa. Et sic est sermo præsens, & dicimus ꝙ gratia & culpa sunt formaliter opposita priuatiue, sicut tenebra & lumen. Quod probatur ex hoc, ꝙ auersio ab incommutabili bono, qua formaliter peccator post actum dicitur peccator, & auersus a Deo charitatis obiecto, cōtrariatur directe priuatiuæ cōuersioni ad Deū charitatis obiectū. Constat autem ꝙ culpa & gratia hæc important, s. auersionem, & conuersionem huiusmodi. ergo &c.

Trac. 46. in Io. nō procul a fine, tom. 9.

¶ Ad primam obiectionem Scot. habes responsionem in litera ex art. 1. huius q. in responsione ad primum, quòd sicut terminos ad quem iustificationis est vnus, s. iustitia metaphorice dicta: ita terminus a quo, iniustitia, seu iniquitas, & in hoc conuenit omne peccatum. Vnde dicitur ꝙ priuatio culpæ potest dupliciter sumi. s. in ordine ad causam suam. s. conuersionem ad cōmutabile bonum, & sic non est vnius, sed diuersarum rationum iuxta specificam diuersitatem peccatorum: Alio modo secūdum communem rationem auersionis ab incōmutabili bono, & sic ē vna, vnius s. rationis. Vnde omnia peccata mortalia conueniunt ex parte auersionis, & non multiplicant auersionem ex hac parte, sed intendunt eā, sicut appositio impedimentorum in medio auget elongationē a lumine. Et quia culpa est formaliter opposita gratiæ, inquantum est priuatio conuersionis ad Deum, vt dictū est: ideo negatur ꝙ culpa, vt priuatiue opposita gratiæ, non sit vnu.

¶ Ad secundā potest primo negari maior, & dici, ꝙ sufficit posse in non esse alterius demeritorie: hoc enim modo homo potest super non esse gratiæ. Et ratio istius tertii membri est, quando alterum oppositum est ex altiori principio pendens. Secundo potest negari minor, pro quanto homo potest defectiue super non esse gratiæ, quia deficiendo ponit obicem diuinæ infusioni, & cōseruationi gratiæ in se. Ad probationem de annihilatione pluries dictum est, ꝙ gratia quando desinit habere, non annihilatur propter plures rationes alias dictas.

¶ In eodem 5. art. nota differentiam inter motum naturalem & voluntatis, ꝙ in natura idem numero est motus localis, quo acceditur a termino ad quem, & receditur a termino a quo. In voluntate autem, quia animaliter oportet vtrunque fieri, alter actus est, cuius obiectum est malum, a quo anima per modum recedentis se habet: & alter, cuius obiectum est bonum, ad quod anima per modum accedentis se habet. Et propterea in litera dicitur, ꝙ duplex motus liberi arb. requiritur, alter detestationis mali: & alter affectionis ad bonum, ex quibus duobus integratur quasi vnus motus voluntatis a malo in bonum, a culpa ad iustitiam gratiæ.

¶ In eodem art. in responsione ad tertium aduerte, quòd illud verbum, Oportet quòd homo singula peccata quæ commisit &c. non significat necessitatem simpliciter ad consequendam iustificationem, quia vnicus actus, quo quis detestatur vniuersaliter omne peccatum propter Deū, etiam si tunc nolit cogitare de singulis quæ habet in memoria, paratus cogitare tempore confessionis, sufficit ad iustificationem impii: quoniam præceptum de rememoratione in particulari affirmatiuum est, & pro semel tantum obligat, scilicet tempore confessionis, absolute loquendo. Sed significat necessitatem naturalis progressus infirmitatis hu- F manæ de malo ī bonum iustitiæ gratuitæ per imperfecta bona, scilicet per singulares attritiones peccatorum in vniuersalem cōtritionem eorum. paulatim enim innatum est nobis moueri de extremo in extremum. Hac enim nostra conditione non obstāte, potest absque huiusmodi attritionibus quis iustificari, vt de Paulo patet: & frequenter Dei grā operante accidit in repētinis conuersionibus peccatorum, quando in veritate conuertuntur. Verum autem præter vniuersalem contritionem requiratur singularis de singulis contritio, nō spectat ad præsentem locum, vbi de detestationibus præcedentibus iustificationem impii est sermo. Constat autem has singulares detestationes non esse cōtritiones: quia nō sunt informatæ charitate, sed attritiones, quæ vt ipsum nomen sonat, præcedūt generationis ordine cōtritionē: prius enim aliquid atteritur, q̄ conteratur.

secundum detestationem, & desiderium. Dicit. n.* Aug. super Ioā. exponens illud, Mercenarius autē fugit. Affectiones nostræ motus animorum sunt, lætitia, animi diffusio: timor, animi fuga est: progrederis animo, cum appetis: fugis animo, cū metuis. oportet igitur ꝙ in iustificatione impij sit motus liberi arb. duplex, vnus, quo per desiderium tendat in Dei iustitiam: & alius, quo detestetur peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quòd ad eādem virtutem pertinet prosequi vnum oppositorum, & refugere aliud: & ideo sicut ad charitatem pertinet diligere Deū, ita etiā detestari peccata, per quæ anima separatur a Deo.

Ad 2^m dicendum, quòd ad posteriora non debet homo regredi per amorem, sed quātum ad hoc, debet ea obliuisci, vt ad ea non afficiatur: debet tamē eorum recordari per cōsiderationem, vt ea detestetur. sic enim ab eis recedit.

Ad 3^m dicendum, ꝙ in tempore præcedente iustificationem, oportet ꝙ homo singula peccata quę commisit, detestetur, quorum memoriam habet, & ex tali consideratione præcedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis vniuersaliter omnia peccata cōmissa, inter quę ēt includūtur peccata obliuioni tradita: quia homo in statu illo est sic depositus, vt ēt de his quę non meminit, contereretur, si memoriæ adessent: & iste motus concurrit ad iustificationē.

G

Articulvs VI.

Vtrum remissio peccatorum debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij.

AD sextvm sic proceditur. Videtur quod remissio peccatorum non debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij. Substantia. n. rei non connumeratur his, quæ ad rem requiruntur, sicut homo non H debet connumerari animæ & corpori: sed ipsa iustificatio impij est remissio peccatorum, vt* dictum est. ergo remissio peccatorum non debet computari inter ea, quæ ad iustificationem impij requirūtur.

§ 2 Præt. Idem est gratiæ infusio, & culpę remissio, sicut idem est illuminatio, & tenebrarum expulsio: sed idem non debet connumerari sibiipsi, vnum. n. multitudini

3. q. 86. art. 6. ad 1. & 2. & q. 88. ar. 2. co. Et 4. dis. 17. q. 1. artic. 3. q. 5. co. Et 4. cōtra c. 72. Et ver. q. 28 ar. 6. Et Io. 4. fin. Et Eph. 5. lect. 3. fin.

*artic. 1.

¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæ tertiæ Articulum sextum.*

IN art. 6. in calce corporis articuli, vbi dicitur, ꝙ remissio peccatorū est cōsummatio, siue peruentio ad terminum huius motus, qui est iustificatio impii, dubium occurrit, tum quia iustitia, vt in primo articulo dictum I fuit, est terminus ad quem, in cuius consecutione consummatur iste motus: tum quia expulsio termini a quo, in nullo motu habet rationem termini ad quem, vt patet inductiue. Constat autem, quod remissio peccatorum est expulsio culpæ, quæ est terminus a quo, & ille est motus. ergo &c.

¶ Ad hoc dicitur, quod quemadmodum in omni mutatione ordo naturę ex parte agentis exigit quòd duorum, quæ inueniuntur in termino ad quem. s. inductionis formæ intentæ, & expulsionis oppositi, primo sit inductio formæ intentæ, & vltimo sit expulsio oppositi, vt patet in illuminatione, in qua licet simul aer illuminetur, & excludatur a tenebra; ex hoc tamen quòd illuminatur, excluditur a tenebra: ac per hoc exclusio est consummatio, & peruentio ad terminum. Ita in hoc motu iustificationis impii terminus ad quem habet in se duo. s. inductionem iustitiæ, & remissionem culpę, & hęc habet vltimi rationē: & propterea in litera dicitur, quod in remissione peccatorum consum K matur iustificatio impii.

¶ In responsione ad primum, dubium consurgit circa illa verba, Iustificatio impii dicitur esse ipsa remissio peccatorum, secundum quod omnis motus speciem accipit a termino: nam plus requiritur ad esse terminum specificantem motum, quàm ad esse terminum eiusdem. Et propterea licet expulsio oppositi habeat rationem vltimi termini, nō habet tamen rationem termini specificantis. Non enim specificatur illuminatio ab expulsione tenebræ, sed a lumine. male ergo videtur dictum, ꝙ motus iste dr remissio peccatorum, secundum quod omnis motus speciem sumit a termino, tanq̄ remissio culpę sit terminus specificans talē motū.

¶ Ad hoc dicitur, quòd motus, seu mutatio est duplex. Quędam de cuius termini inductionis ratione est expulsio contrarii, seu priuatiui: quædam cui accidit hoc. exemplum primi est omnis motus, seu mutatio tam successiua, quam per se terminus successiue. Exemplum secundi est illuminatio partiū orbis solis convexa soli: quia nunquam fuerunt in tenebris, nec terminat illuminatio illa aliquem motum, ut patet in primis motibus, species sumitur

opponitur. ergo nõ debet culpæ remissio cõnumerari infusioni grãæ.

¶ 3 Præt. Remissio peccatorũ cõsequitur ad motum liberi arbitrij in Deũ & in peccatum, sicut effectus ad causam. per fidem enim & contritionem remittũtur peccata: sed effectus non debet connumerari suæ causæ, B quia ea quæ cõnumerantur, quasi adinuicem cõdiuisa sunt simul natura: ergo remissio culpæ non debet connumerari alijs, quæ requiruntur ad iustificationẽ impij.

SED CONTRA est, quod in enumeratione eorum quæ requiruntur ad rem, non debet prætermitti finis, qui est potissimum in vnoquoq;: sed remissio peccatorũ est finis in iustificatione impij. dicitur enim Isa. 27. Iste est omnis fructus, vt auferatur peccatum. ergo remissio C peccatorum debet connumerari inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij.

RESPON. Dicendum, quòd quatuor enumerantur, quæ requiruntur ad iustificationem impij, scilicet gratiæ infusio, motus liberi arbitrij in Deum per fidem, & motus liberi arbitrij in peccatum, & remissio culpæ. cuius ratio est: quia sicut * dictum est, iustificatio est quidã motus, B quo anima mouetur a Deo a statu culpæ in statum iustitiæ. In quolibet autẽ motu, quo aliquid ab altero mouetur, tria requiruntur. Primo quidẽ motio ipsius mouentis. Secundo, motus mobilis. Tertio, consummatio motus, siue peruentio ad finem. Ex parte igitur motionis diuinæ accipitur gratiæ infusio: ex parte vero liberi arbitrij motu accipiuntur duo motus ipsius secundũ C recessum a termino a quo, & accessum ad terminũ ad quẽ. Cõsummatio aũt, siue peruentio ad terminum huius motus, importatur per

* ar. 1. huius quæst.

A sumitur ab inductione termini, & non ab expulsione oppositi. In secundis, quia inueniri possunt dupliciter, scilicet coniunctè expulsioni oppositi, & separatè ab illis, vt patet de illuminatione, quæ inuenitur vtroque modo, ad denotandum differentiam inter vtrunque modum, quando occurrit cum expulsione oppositi, specificatio fit ab exclusione oppositi, tanquàm ab vltima ratione termini ad quẽ, ex qua sumitur propria differentia ipsius. Verbi gratia, quia dupliciter fit illuminatio, scilicet per modum simplicis generationis, vt patet cũ partes orbis cœlestis semper illuminantur, & per modum motus, vt patet cum aer ex tenebroso fit illuminatus. Et in primo modo fit lumen tantum, & nõ fit lumen expellens tenebram: in secundo autem fit totũ hoc, scilicet lumẽ expellẽs tenebrã. Et ex hoc ista illuminatio differt ab illa: quoniam ex hoc habet rationem motus, seu mutationis de contrario, seu priuatiuo in contrarium, seu formã, propter quod differt a prima quæ habet rationem simplicis productionis ex simplici negatione in affirmationem, ideo ab ista vltima ratione termini ad quem, qua expellit oppositum, motus huiusmodi dicitur sumere speciem. Sic autem esse in proposito patet ex primo arti. huius q. vbi dictum est, quod iustificatio dupliciter fieri potest, scilicet per modum simplicis generationis ex negatione iusti ad faciendum iustum, & per modũ motus de contrario in contrarium, de culpa in iustitiam. Quando primo modo fit terminus ad quem, est sola iustitia: quando secundo modo fit terminus ad quem, est iustitia expellens culpam. Et quia ex hoc habet vltimam differentiam iustificatio ista, per quam differt a iustificatione D etiam compari: ideo ex hac, iustificatio impij dicitur sumere speciem, sicut motus a suo termino. Et ex hoc soluitur argumentum literæ: quia ad iustificationem impij concurrit remissio culpæ, vt substantia eius non absolute, sed pro quanto speciem habet motus ex termino: & quia plura alia ad iustificationem requiruntur, ideo remissio connumeratur alijs.

¶ In responsione ad secundum eiusdem 6. art. dubium occurrit de intentione authoris, an intendat quòd gratiæ infusio, & remissio culpæ sint idem secundum substantiam, & distinguãtur secundum terminos: an intendat quòd sint, conueniant, & distinguantur sicut generatio & corruptio, cum generatio vnius est corruptio alterius.

¶ Ratio dubij est, quia in litera vtrunque dicitur, & vtrunque simul verum esse non potest. nam cum ex aqua fit ignis, sunt ibi simul duæ mutationes secundum substantiam, & quatuor E termini. Altera est generatio de non esse ad esse ignis: altera est corruptio de esse in non esse aquæ. Et si sic est in proposito, nõ est idem secundum substantiam gratiæ infusio, & remissio culpæ: & si non est sic, non differunt, & conueniunt vt generatio & corruptio, vt in litera dicitur. Ad hoc dicitur, quòd hic oportet cautum esse, ne diuertamus de vno in aliud, & fallamur: nam distinguere oportet de generatione & corruptione, vt sunt actiones, & vt sunt mutationes. Si nanque est sermo de actione generatiua & corruptiua, sic dicendum est, quòd est eadem secundum substantiam, & distinguitur secundum terminos. Eadem nanque actio est, qua calidum generat calorem, & corrumpit frigus, scilicet calefactio, quæ inquantum terminatur ad expulsionem frigoris, dicitur corruptio actiue, & inquantũ terminatur ad calorẽ, dicitur generatio actiue. Et ad hunc sensum directe tendit litera, quoniam tã gratiæ infusio, quã remissio culpæ actionẽ significat: illa gñatiuã, ista expulsiuã. Si aũt esset sermo de generatione & corruptione vt sunt mutationes, tũc dicendũ est, quod nõ est simile de eis & de propositis. nã generatio & corruptio, vt dictũ est, sunt duæ mutationes inter quatuor terminos: in iustificatione aũt impij est vna sola mutatio inter duos terminos, s. de culpa ad gratiam, seu iustitiam. Et rõ est, quia culpa non est aliquid positiuum, a cuius esse ad non esse oporteat esse mutationem, quæ est corruptio: sed est priuatio gratiæ, vt dictũ est. Et quoniã Sco. in 4. di. 14. q. 1. hoc impugnat, afferẽdæ sunt duæ rationes suæ, vt veritas magis elucescat.

¶ Arguit primo, idẽ simpl'r nõ põt plurificari, & nõ plurificari, & hoc accipiendo terminos vniformiter: sed remissio culpæ plurificatur, cõsecutio grãæ nõ plurificatur. ergo. Probatur minor, quia cuilibet culpæ respõdet propria remissio. Probatur, quia potest remissio vnius separari ab altera, puta, si cõmisisset duas culpas. Secundo sic, idem non separatur ab eodẽ, & hoc vniformiter sumẽdo terminos: sed expulsio culpæ, & acquisitio gratiæ separantur abinuicem, vt patet ex eo quod gratia datur innocentibus, angelis, & Adæ in principio, & deus potest de potẽtia absoluta parcere absque infusione grãæ. Reliquas rõnes Scoti attulimus superius de oppositione terminorũ, s. gratiæ & culpæ, & remissionis culpæ absque gratia.

¶ Sed hæc parum etiam apparentiæ habent apud exercitatos & discernentes, quòd non est de rerum omnium identitate par ratio vtrinque: sed quædã sunt, quæ ita se habent, quòd etsi vnũ possit absolui ab altero, illud tamẽ alterum non põt absolui ab illo: & non solum non potest absolui, sed concurrit in identitatem realem cum illo. Animal enim licet possit esse sine homine, homo tamen non potest esse sine animali, ita quòd oportet quòd sit idem, quod animali & albedo potest esse sine hoc, quod D sit intensa, intensus tamen gradus albedinis non potest esse sine ea, & identificatur illi. Et quod ad propositum facit, illuminari potest absolui ab exitu a tenebris, exire tamen a tenebris non potest absolui ab illuminari. vnde sicut illuminari absolute est mutatio ex non lumine ad lumen, illuminari autem tenebrosum est mutatio ex lumine priuatiue in lumẽ, & est vna mutatio simplex de tenebra ad lumen inter duos tantum terminos, scilicet priuationem & formam: simplex nanque negatio contracta ad priuationem eundem constituit terminum a quo: ita in proposito consecutio gratiæ, absolute loquendo, est mutatio de simplici negatione gratiæ ad gratiam, & potest absolui ab exitu a culpa, sed non econuerso. Exire quippe a culpa impossibile est, nisi consequendo gratiam: ita quod est vna mutatio exire a culpa, & consequi gratiam inter duos terminos, scilicet culpã quæ est priuatio contraria gratiæ, & gratiam. Nec sunt duo termini a quo negatio gratiæ, & priuatio gratiæ, sed priuatio con- E trahit negationem, & constituit vnum terminum a quo.

¶ Et per hoc patet quid dicendum sit ad quæstionem, qua quæritur, vtrum in infusione gratiæ, & remissione culpæ sit vna simplex mutatio inter duos tantum terminos formaliter oppositos, vt prædeclaratum fuit.

¶ Et ad obiectionem primam Sco. dicitur, quòd remissio culpæ non multiplicatur secundum per se terminum: quia vt dictum fuit, omne peccatum conuenit cum alio in auersione, sed multitudo est in terminis per accidens, quod non inconuenit. Potest etiam dici, quòd idem inquantum idem, inconuenit multiplicari & non multiplicari, sed inquantum aliquo modo differens est a se ipso, potest multiplicari & non multiplicari. Et sic est in proposito: quia exitus a culpa, inquantum est idem consecutioni gratiæ, s. inquantum est eadem mutatio secundum substantiam, non habet hoc quod multiplicatur, & non multiplicatur, sed inquantum est aliquo modo differens ab ea, idest, a se ipsa vt identificatur illi. Differt enim in hoc, quòd se tenet ex parte termini a quo, illa verò ex parte termini ad quem: vt sic, potest multiplicari ex hac parte, & nõ multiplicari ex parte alia.

¶ Ad

¶ Ad secũdam dicitur, q̃ idem realiter & cõuertibiliter impossibile ẽ separari, sed quæ sunt idem realiter, & non conuertibiliter, possunt separari ex parte, qua non est conuertibilitas, vt patet de animali & homine, albedine & albedine intensa &c. & sic est in proposito, vt patet ex dictis. art. præced.

remissionem culpæ: in hoc enim iustificatio consummatur.

An primvm ergo dicendum, quòd iustificatio impij dicitur esse ipsa remissio peccatorum secundum qđ omnis motus accipit speciem a termino, tamen ad terminũ consequendum multa alia requiruntur, vt ex supradictis * patet.

An 2^m^ dicendum, q̃ gratiæ infusio, & remissio culpæ dupliciter considerari possunt. Vno modo, secundum ipsam substantiã actus, & sic idem sunt: eodẽ.n. actu Deus & largitur grãm, & remittit culpã. Alio mõ possunt cõsiderari ex parte obiectorum, & sic differunt ſm differentiam culpæ quæ tollitur, & gratię quæ infunditur. sicut etiam in rebus naturalibus generatio & corruptio differunt, quàmuis generatio vnius sit corruptio alterius.

Ad 3^m^ dicẽdum, quòd ista non est connumeratio secundum diuisionem generis in species, in qua oportet quòd connumerata sint simul, sed secundum differentiam eorum quæ requiruntur ad completionem alicuius, in qua quidem enumeratione aliquid potest esse prius, & aliquid posterius: quia principiorum & partium rei compositæ potest esse aliquid alio prius.

¶ *Super Quæstionis centesimæ decimætertiæ Articulum septimum.*

Infr. art. 8. co. Et 4.di. 5.q.2.ar.2. q.5.ad 1.Et dist.17.q.1. ar.5.q.3.Et veri. q. 28. ar.3. ad 12. & q.28.ar. 3.ad 10. & 19 & ar.9. & artic.3.5. & 6.

In art. 7. eiusdem quęstionis 113. nota duas radices ex philosophia, alterã vnde prouenit quòd forma non fiat in instanti: alteram vnde prouenit, quòd agẽs egeat tempore ad disponendam materiã sufficienter pro forma. Et prima in duobus simul iunctis cõsistit, scilicet in dispositione subiecti, & indigentia temporis ad disponendum. Secunda autẽ in vno, scilicet in proportione resistentis indispositionis ad virtutem agentis disponẽtis. Et est sermo de forma permanente. De successiua nanq; nulla est quęstio, quia implicat eã esse in instanti. Et quoniam hæ radices causæ proprię dictorum effectuum acceptãtur, ideo author vtens posterioristica doctrina, Si affirmatio est causa affirmationis &c. ex negatione harũ causarum concludit gratiã infundi in instanti. †q.13.ar.1. ℵ p.p. q.85. ar.4. q.114.ar.4.

¶ In responsione ad secundum, aduerte quòd non dicitur, q̃ vnico actu liberum arbitrium moueatur in Deum & peccatũ, sed quòd simul, secundũ quod vnum est rõ alterius. Exemplum autem de intellectu plus dicit, q̃ oporteat, quia dicit etiã vnitatem actus: sed abundans cautela non nocet. q.114.ar.1.

¶ In responsione ad tertium, aduerte maximam negatiui ex doctrina antedictã, q̃ suscipere magis & minus non est ratio quare formam oportet fieri successiue. Et probat hoc author ex lumine. Et hinc habes, quàm falsa sit illa propositio, Nulla latitudo formæ acquiritur, aut deperditur in instanti. tex.2.20.2. patet enim q̃ non solum falsa est, cum aliquid fit consecutiuæ, puta, cum calor fit consequendo formam ignis sed etiam cum fit per se vt propria terminus factionis, vt patet de lumine. Et rursus patet, q̃ non solum est hoc verũ de latitudine intẽsiua, sed etiã extẽsiua. cõtingit enim totũ aliquod simul illuminari, immo & coagulari, inquit Philosop. in de sensu & sensato. Sed discussiones extrauagantibus relinquamus quæstionibus, moralia prosequamur hic.

¶ In responsione ad quintum, quæ dicenda essent de tempore discreto, & quomodo loquendum est de eo secundum se, & quomodo coexistenter ad tempus nostrum, require in commentariis super prima parte. Quomodo autem datur primum esse gratiæ, quod est idem quòd primum non esse culpæ, non est aliquid speciale, sed commune omni generationi permanentium. Ex hoc ergo habes, quòd liberum arbitrium in iustificationis instanti mouetur in detestationem culpæ, non quę est, sed quæ imediate ante hoc fuit, & nũc primo non est. q.112.ar.2. q.112.art.2 ad 2.

Articvlvs VII.

Vtrum iustificatio impij fiat in instanti, uel successiue.

Ad septimvm sic proceditur. Videtur q̃ iustificatio impij non fiat in instanti, sed successiue. Quia vt * dictum est, ad iustificationem impij requiritur motus liberi arbitrij: actus autem liberi arb. est eligere, qui præexigit deliberationem consilij, vt† dictum est. Cum igitur deliberatio discursum quendam importet, qui successionẽ quandã habet, vĩ q̃ iustificatio impij sit successiua.

§ 2 Præt. Motus liberi arb. non est absque actuali consideratione: sed impossibile est simul multa intelligere in actu, vt in primo* dictum est. cũ igitur ad iustificationem impij requirat̃ motus liberi arb. ĩ diuersa, scilicet ĩ Deum, & in peccatum, videtur quòd iustificatio impij non possit esse in instanti.

§ 3 Præt. Forma quæ suscipit magis & minus, successiue recipitur in subiecto, sicut patet de albedine & nigredine: sed gratia suscipit magis & minus, vt * supra dictum est. ergo non recipitur subito in subiecto. cum igitur ad iustificationẽ impij requiratur gratię infusio, videtur quòd iustificatio impij non possit esse in instanti.

§ 4 Præt. Motus liberi arbitrij, qui ad iustificationẽ impij concurrit, ẽ meritorius, & ita oportet quòd procedat a gratia, sine qua nullum est meritum, vt infra * dicetur: sed prius est aliquid cõsequi formam, quàm ſm formã operari. ergo priũ infunditur gratia, & postea liberũ arbitrium mouetur in Deum, & in detestationem peccati. non ergo iustificatio est tota simul.

§ 5 Præt. Si gratia infundatur animæ, oportet dare aliquod instans, in quo primo animæ insit: similiter si culpa remittitur, oportet vltimum instans dare, in quo homo culpæ subiaceat: sed non potest esse idem instans, quia sic opposita simul inessent eidem. ergo oportet esse duo instantia sibi succedentia, inter quæ, secundum * Philosophum in 6. Phys. oportet esse tẽpus medium. nõ ergo iustificatio fit tota simul, sed successiue.

Sed contra est, quòd iustificatio impij fit per gratiam Spiritussancti iustificantis: sed Spiritussanctus subito aduenit mentib⁹ hominum, secundum illud Act. 2. Factus est repente de cælo sonus tanquàm aduenientis spiritus vehementis. vbi dicit * glo. quòd nescit tarda molimina Spiritussancti gratia. ergo iustificatio impij non est successiua, sed instantanea. Ex glo. Ambrosii in illud Luc. ca. 1. Abiit in mõtana cũ festinatione tom. 5.

Respon. Dicendum, quòd tota iustificatio impii originaliter consistit in gratiæ infusione. Per eam enim & liberum arbitriũ mouetur, & culpa remittitur: gratiæ autem infusio fit in instanti absq; successione. Cuius ratio est, quia quòd aliqua forma non subito imprimatur subiecto, contingit ex hoc q̃ subiectum non est dispositum, & agens indiget tempore ad hoc, quòd subiectum disponat. & ideo videmus quòd statim cum materia est disposita per alterationem præcedentem, forma substantialis acquiritur materiæ: & eadẽ ratione quia diaphanum est secundum se dispositum ad lumen recipiendum, subito illuminatur a corpore lucido in actu. * Dictũ est aũt supra, quòd Deus ad hoc quòd gratiam infundat animæ, nõ requirit aliquam dispositionẽ, nisi quã ipse facit. Facit autem huiusmodi dispositionẽ sufficientẽ ad susceptionem gratiæ quandoq; quidem subito, quandoq; autem paulatim & successiue, vt * supra dictum est. Quòd enim agens naturale non subito possit disponere materiã, contingit ex hoc, quòd est aliqua disproportio eius, qđ in materia resistit ad virtutẽ agentis: & propter hoc videmus, quòd quanto virtus agentis fuerit fortior, tanto materia

teria citius disponit. Cũ igitur virtus diuina sit infinita, potest quãcunque materiam creatã subito disponere ad formã, & multo magis liberum arbitriũ hominis, cuius motus potest esse instantaneus secundũ naturã. sic igitur iustificatio impij fit a Deo in instãti. D. 746.

AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ motus liberi arbitrij, qui cõcurrit ad iustificationẽ impij, est cõsensus ad detestandum peccatũ, & ad accedendũ ad Deũ, qui quidem cõsensus subito fit. Contingit aũt quãdoque ꝙ præcedit aliqua deliberatio, quæ nõ est de substãtia iustificationis, sed uia in iustificationẽ: sicut mot⁹ localis ẽ via ad illuminationẽ, & alteratio ad gñationẽ.

p. p. q. 85. art. 4. AD 2ᵐ dicendum, ꝙ sicut in primo * dictũ est, nihil prohibet duo simul intelligere actu, secundum qđ sunt quodãmodo vnum: sicut simul intelligimus subiectum & prædicatum, inquantum vniuntur in ordine affirmationis vnius. Et per eũdem modum liberũ arbitrium potest in duo simul moueri, secundũ quod vnum ordinatur in aliud. motus autem liberi arbitrij in peccatum ordinat ad motum liberi arbitrij in Deum. Propter hoc enim homo detestatur peccatũ, quia est contra Deum, cui vult adhærere: & ideo liberum arbitrium in iustificatione impij simul detestatur peccatum, & conuertit se ad Deum, sicut etiam corpus simul recedendo ab vno loco accedit ad aliũ.

AD 3ᵐ dicendum, ꝙ non est rõ quare forma subito in materia non recipiat, quia magis & minus pőt inesse: sic.n. lumen nõ subito reciperetur in aere, ꝙ potest magis & minus illuminari: sed rõ est accipiẽda ex parte dispositionis materiæ, vel subiecti, vt* dictũ est. Io cor. art.

AD 4ᵐ dicendum, ꝙ in eodem instanti in quo forma acquiritur, incipit res operari secundum formã: sicut ignis statim cũ est generatus, mouetur sursum, & si motus eius esset instantaneus, in eodem instanti compleretur. Motus autem liberi arbitrij qui est velle, non est successiuus, sed instantaneus: & ideo non oportet quòd iustificatio impij sit successiua.

AD 5ᵐ dicendum, ꝙ successio duorũ oppositorũ in eodem subiecto aliter est consideranda in his quæ subiacent tempori, & aliter in his quæ sunt supra tẽpus. In his enim quæ subiacent tempori, non est* dare vltimum instãs, in quo forma prior subiecto inest. D. 647. est autem dare vltimum tempus, & primum instans, in quo forma subsequens inest materię, uel subiecto. Cuius ratio est, quia in tempore nõ potest accipi ante vnum instans aliud instans præcedens immediate, eo ꝙ instantia nõ consequenter se habeant in tẽpore, sicut nec puncta in linea, vt probat in 6. * Phys. sed tempus terminatur ad instans: & ideo in toto tempore pręcedẽti, quo aliquid mouetur ad vnam formam, subest formæ oppositæ: & vltimo instanti illius tẽporis, quod est primum instans sequentis temporis, habet formã, quæ est terminus motus. Sed in his q̃ sunt supra tẽpus, aliter se habet. Si qua enim successio sit ibi affectuũ, vel intellectualiũ conceptionum, puta, in angelis, talis successio nõ mensuratur * tempore cõtinuo, sed tẽpore discreto, sicut & ipsa quæ mensurãtur, nõ sunt cõtinua, vt in primo * habitũ est. Vnde in talibus est dandũ vltimum instans, in quo primũ fuit, & primum instans, in quo est id qđ sequit. Nec oportet esse tẽpus medium: quia nõ est ibi cõtinuitas tẽporis, quę hoc requirebat. Mens aũt humana quę iustificatur, ſm se quidem est supra tempus, sed per accidẽs subditur tempori, inquantum.s. intelligit cum continuo & tempore secundũ phantasmata, in quibus species intelligibiles cõsiderat, vt in primo * dictũ est. Et ideo iudicãdũ est ſm hoc de eius mutatione secundũ cõditionem motuum temporalium, vt.s. dicamus, ꝙ non est dare vltimũ instans, in quo culpa infuit, sed ultimũ tẽpus: est autem dare primũ instans, in quo grã inest, in toto aũt tempore præcedenti inerat culpa.

a princ. lib. per decem tex. tom. 2.

D. 118.

p. p. q. 53. art. 2. & 3.

p. p. q. 85. art. 1. & 2.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum gratiæ infusio sit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur ꝙ grę infusio non sit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij. Prius enim est recedere a malo, quàm accedere ad bonum, secundum illud Psal. 30. Declina a malo, & fac bonum: sed remissio culpæ pertinet ad recessum a malo, infusio autem gratiæ pertinet ad prosecutionem boni. ergo naturaliter prius est remissio culpæ, quàm infusio gratiæ.

¶ 2 Præt. Dispositio præcedit naturaliter formã ad quam disponit: sed motus liberi arb. est qđã dispositio ad susceptionẽ grę. ergo naturaliter præcedit infusionem grę.

¶ 3 Præt. Peccatum impedit animam ne libere tendat in Deũ: sed prius est remouere id quod prohibet motum, quàm motus sequat. ergo prius est naturaliter remissio culpæ & motus liberi arbitrij in Deum, quàm infusio gratiæ.

SED CONTRA. Causa est prior naturaliter suo effectu: sed gratiæ infusio causa est omnium aliorum, quæ requiruntur ad iustificationem impij, vt * supra dictũ est. ergo est naturaliter prior.

RESPON. Dicendum, ꝙ prædicta quatuor quę requirunt ad iustificationem impij, tẽpore quidẽ sunt simul: quia iustificatio impij non est successiua, vt * dictum est: sed ordine naturæ vnum eorũ est prius altero, & inter ea naturali ordine primum est gratiæ infusio: secũdum motus liberi arb. in Deũ: tertiũ est motus liberi arb. in peccatum: quartum vero est remissio culpę. Cuius rõ est, quia in quolibet motu naturaliter primũ est motio ipsius mouentis: ſm autem est dispositio materiæ, siue motus ipsius mobilis: vltimũ vero est finis, vel terminus motus, ad quẽ terminatur motio mouentis. Ipsa igitur Dei mouentis motio est gratiæ infusio, vt dictũ est* supra. motus aũt uel dispositio mobilis est duplex, mot⁹ liberi arb. terminᵒ aũt uel finis motus est remissio culpę, ut ex* supradictis patet. Et iõ naturali ordi

Super Quæstionis centesimæ decimætertiæ Articulum octauũ.

IN articulo 8. eiusdem quæstionis in responsione ad primũ, nota ingeniũ & reuerẽtiã authoris. 4. di. 17. q. 1. ar. 4. q. 1. & q. 2. art. 5. q. 1. ad 2. Et ver. q. 28 art. 7. ¶ Nam primo computando tantũ quatuor, quæ numerari solẽt in iustificatione impii, & indistincte accipiendo gratiam cum per se, & necessario cõsequentibus donis ex parte termini ad quem, soluit argumentum de prioritate gratiæ respectu remissionis peccatorum, aut econtra. Deinde distinguẽdo inter donum gratiæ, quod dictum est esse i essentia animæ, & donum iustitiæ consequentis gratiam, quod dictum est in primo articulo huius quæstionis esse terminũ ad quẽ in iustificatione impii, aliter soluit, quasi quintũ adiungens prædictis quatuor nõ nouiter adinventũ, sed ipsam iustificationem, quæ a iustitiæ dono terminante dicta est, consequens. vt sic iustificatio impii ex parte termini ad quem, sit quintum integrans iustificationem impii. art. præced. Et quia sic ordo naturalis in iustificatione impii est, quòd primo est infusio gratiæ: secundo motus liberi arbitrii i Deũ: art. pręced. tertio motus liberi arbitrii in peccatũ: quarto consequutio iustitiæ: quinto exclusio culpę. Et vt melius penetres ordinem hunc, aduerte ꝙ actio Dei infusiua gratiæ ipso habet quasi duo officia, quia est inductiua, & expulsiua. & si actio sine medio motu liberi arbitrii per modum naturalium actionũ sortiret effectum, vt in infantibus contingit baptizatis, tũc ad gratiæ infusionem duo tantum conseque- ar. 6. huius quæst. *ar. 6. huius quæst.

ten-

ne primũ in iustificatione impij est gratię infusio: scd̃m est motus libe. arbit. in Deũ: tertium vero est motus liberi arb. in peccatum. Propter hoc enim ille qui iustificatur, detestatur peccatum, quia est contra Deum: vnde motus liberi arb. in Deum præcedit naturaliter motũ liberi arb. in peccatũ, cũ sit causa & G ratio eius: quartum vero & vltimum est remissio culpæ, ad quam tota ista transmutatio ordinatur sicut ad finem, vt * dictum est.

*Ar.5.& 6. huius qu.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd recessus a termino, & accessus ad terminum dupliciter considerari possunt. Vno modo, ex parte mobilis, & sic naturaliter recessus a termino præcedit accessum ad terminũ. Prius enim est in subiecto mobili oppositũ quod abiicitur, & postmodum est id quod p motũ assequitur mobile: sed ex H parte agentis est econuerso. Agens enim per formam, quæ in eo præexistit, agit ad remouendũ contrariũ, sicut sol per suam lucem agit ad remouendum tenebras. Et ideo ex parte solis prius est illuminare, quàm tenebras remouere: ex parte autẽ aeris illuminandi prius est purgari a tenebris, quàm consequi lumen ordine naturæ, licet vtrunque sit simul tempore. Et quia infusio gratiæ, & remissio culpæ dicuntur ex parte Dei iustificãtis, iõ I ordine naturæ prior est gratiæ infusio, quàm culpæ remissio. Sed si sumãtur ea quæ sunt ex parte hominis iustificati, est econuerso. nã prius est ordine naturæ liberatio a culpa, quàm consecutio gratię iustificantis. Vel potest dici, quòd termini iustificationis sunt culpa sicut a quo, & iustitia sicut ad quẽ: gratia vero est causa remissionis culpæ, & adeptionis iustitiæ.

AD 2m dicendum, quòd dispositio subiecti pręcedit susceptionẽ formę ordine naturæ: sequitur tamẽ actionem agentis, per quam etiã ipsum subiectum disponitur. & ideo motus liberi arb. naturę ordine pręcedit consecutionẽ gratię, sequitur autem gratiæ infusionẽ.

AD 3m dicendũ, q sicut * Philosop. dicit in 2. Phys. In motibus animi omnino præcedit motus in principium speculationis, vel in finem actionis: sed in exterioribus G motibus remotio impedimẽti præcedit assecutionem finis. & quia motus liberi arb. est motus animi, prius naturæ ordine mouetur in Deũ sicut in finẽ, quàm ad remouẽdum impedimentum peccati.

*Tex. 89. tomo.2.

ARTICVLVS IX.

Vtrum iustificatio impij sit maximum opus Dei.

AD NONVM sic procedit. Videtur q iustificatio impij nõ sit maximum opus Dei. Per iu-H stificationem enim impij cõsequitur aliquis gratiam viæ: sed per glorificationem consequitur aliquis gratiam patriæ, quæ maior est. ergo glorificatio angelorum, vel hominum est maius opus, quàm iustificatio impij.

¶ 2 Pręt. Iustificatio impij ordinat' ad bonum particulare vnius hoĩs: sed bonum vniuersi est maius, q̃ bonũ vnius hominis, ut patet in 1. * Eth. ergo maius opus est creatio cœli & terrę, q̃ iustificatio impij.

¶ 3 Præt. Maius est ex nihilo aliquid facere, & vbi nihil cooperatur agenti, quàm ex aliquo facere aliquid cum aliqua cooperatione patientis: sed in opere creationis ex nihilo fit aliquid, vnde nihil potest cooperari agenti, sed in iustificatione impij De' ex aliquo aliquid facit, idest, ex impio iustũ, & est ibi aliqua cooperatio ex parte hoĩs, qa est ibi motus liberi arb. vt * dictum est. ergo iustificatio im-K pij non est maximum opus Dei.

*Ca.2.in 6 ne tomo 5.

*Ar.3.huius quæst.

SED CONTRA est, quod in Psal. 144. dr̃, Miserationes eius super omnia opera eius. & in collecta dicitur, De' qui omnipotentiã

---

ferentur, scilicet iustitia & remotio culpæ, primum ex primo officio, secundum ex secundo. Sed quoniam in adultis non sortitur effectum per modum actionis naturalis, sed medio libero arbitrio, vt omnia fiant suauiter, ad infusionem gratiæ consequuntur quatuor, duo ex primo officio, scilicet motus liberi arbitrii in Deum, & consecutio iustitiæ: & duo ex secundo officio, scilicet motus liberi arbitrii in peccatum, & expurgatio a peccato, ita quòd gratia causat duos motus, alterũ per modũ liberi arbitrii, quasi imperando ei accessum ad Deũ, & recessum a peccato: alterum p modũ naturæ, quasi exequendo inductionem iustitiæ, & remissionem peccati. Et quoniã totus ordo medii præcedit naturaliter ordinem tertii: & totus ordo imperii prior naturaliter est toto ordine executionis, idcirco consecutionem iustitię quæ terminus ad quem in executione istius motus est, quarto loco post totum motum liberi arbitr. locaui. & sic ponitur iustitia terminus ad quẽ, & culpa terminus a quo iustificationis impii, vt in litera dicitur: & gratia causa vtriusque, scilicet adeptionis, & remissionis.

¶ In responsione ad secundum, dubiũ occurrit, quia author videtur ęquiuocare, aut male probare, q dispositio liberi arbitrii sequitur gratiæ infusionẽ: quia dispositio subiecti sequitur actionem agentis, per quam etiam ipsum subiectum disponitur. nam in cõmuni loquẽdo, actio agentis est duplex, vna inductiua formæ, & altera dispositiua, vbi opus est dispositione. Et constat quòd dispositio subiecti sequit' actionem dispositiuã non actionẽ inductiuã. Vbi autem non est op' dispositione, vt in illuminatione, actionem agentis nulla sequitur dispositio: in speciali quoque proposito loquendo, actio Dei est duplex, scilicet infusio gratiæ, & gratuita Dei motio. Prima inducit formam gratiæ: secũda præparat, seu disponit ad gratiam, vt patet ex supradictis. Et sic dispositio ad gratiam sequitur actionem agentis, idest, gratuitam Dei motionem: præcedit autem naturæ ordine actionem agentis, idest, infusionem gratiæ, cuius oppositũ in litera dicitur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd si gratiæ donum habituale perficeret solum per modum naturæ, idem esset iudicium de infusione gratiæ, & dispositione ad illam, & aliis actionibus, formis, & dispo-F sitionibus naturalibus, & oporteret ponere secundum naturæ leges aliam actionem inductiuam formæ, & aliam dispositiuam. Sed quia iam declaratum est, quòd gratia operatur vtroque modo. s. & per modum liberi arbit. & per modũ naturæ: ideo infusio gratię gratum facientis, inquantum operatur per modũ liberi arbi. gratuite mouet liberũ arbit. ad actus duos antedictos, & sic præuenit & eosdẽ vt informatos gratia, & seipsam gratiam vt gratum facientem, ita quòd non solum simul, sed vnica actione Deus infundẽdo gratiã gratuite mouet, & gratum facit: & inquãtum gratuite mouet liberũ arb. disponit, simul & dispositum reddit per liberũ arbi. hominẽ ad gratiam: quoniã ipso actu liberi arbi. homo reddit subiectum præparatũ & coaptatũ gratiæ, cuius opposito actu posuerat obicẽ gratię. Et hæc præparatio est, quæ superius in quæstione centesima duodecima articulo secundo ad primum, dicta est meritoria.

3.q.43 art. 4. ad u. Et 4.di.17.q. 1. ar. 5. q. 3. ad 1. Et di.46.q.u. a. 1 q.3.ad 2. Et Io.14. le.4.

¶ Nec obstat his, q quãdoque gratuita Dei motio sit non p gratiam gratum faciẽtem. potest nanq; & per ipsam, & sine ipsa De' gratuite mouere. Hanc autem quam diximus esse mẽtem authoris, ex eo patet, quòd non dicit dispositionem naturæ ordine sequi actionẽ agẽtis quãcunque, sed eam per quam etiam subiectũ disponitur, quasi diceret, quòd actionem, quæ non solũ est inductiua, sed & dispositiua, dispositio subiecti sequitur: & sic nihil restat ambiguum.

¶ *Super Quæstionis centesimatertiæ Articulum nonum.*

IN articulo nono eiusdem quæstionis duo nota. Primo, quòd iustificationem impii, quę consistit, vt est dictum, in gratię infusione originaliter & principaliter, author distinguit contra creationem: quia ex impio fit iustus, & quia in adultis cooperatur motus liberi arbitrii. Quod pro tanto notandum dixerim, vt gratiam non creari apud authoris doctrinam, confirmem. Secundo, tene ante oculos tuos semper die noctuque, quòd bonum gratiæ vnius, est melius quàm bonum naturæ totius vniuersi, vt continue videas damnationem imminentem non existimanti tantum bonum oblatum.

nam parcendo maxime & miserando manifestas. & * Augustinus dicit exponens illud Ioan. 14. Maiora horum faciet, quòd maius opus est, vt ex impio iustus fiat, quàm creare cælum & terram.

Trac. 72. in Ioann. post medium illius, tom. 9.

Respon. Dicendum, quòd opus aliquod potest dici magnũ dupliciter. Vno modo ex parte modi agendi, & sic maximum opus est creationis, in quo ex nihilo fit aliquid. Alio modo potest dici opus magnum propter magnitudinem eius quod fit, & secundum hoc maius opus est iustificatio impij, quæ terminatur ad bonum æternum diuinæ participationis, quàm creatio cæli & terræ, quæ terminatur ad bonum naturæ mutabilis: & ideo * Augustinus cum dixisset, quòd maius est quòd ex impio fiat iustus, quàm creare cælum & terram, subiungit: Cælum enim & terra transibit, prædestinatorum autem salus & iustificatio permanebit. Sed sciendum est, quòd aliquid magnum dicitur dupliciter. Vno modo secundum quantitatem absolutam, & hoc modo donum gloriæ est maius, quàm donum gratiæ iustificantis impium: & secundum hoc glorificatio iustorum est maius opus, quàm iustificatio impij. Alio modo dicitur aliquid magnum quantitate proportionis, sicut dicitur mons paruus, & milium magnum: & hoc modo donum gratiæ impium iustificantis est maius quàm donum gloriæ beatificantis iustum: quia plus excedit donum gratiæ dignitatem impij, qui erat dignus pœna, quàm donum gloriæ dignitatem iusti, qui ex hoc ipso quòd est iustificatus, est dignus gloria. & ideo * Augustin. dicit ibidem: Iudicet qui potest, vtrum maius sit iustos angelos creare, quàm impios iustificare: certe si æqualis est vtrunque potentiæ, hoc maioris est misericordiæ. Et per hoc patet responsio ad primum.

Trac. 72. in Io. a med. illius tom. 9.

Trac. 72. in Ioan. non procul a fi. tom. 9.

Ad 2m dicendum, quòd bonum vniuersi est maius quàm bonũ particulare vnius, si accipiatur vtrũque in eodem genere: sed bonum gratiæ vnius maius est quàm bonum naturæ totius vniuersi.

Ad 3m dicendum, quòd ratio illa procedit ex parte modi agendi, secundum quem creatio est maximũ opus Dei.

Articvlvs x.

Vtrum iustificatio impij sit opus miraculosum.

Ad decimvm sic proceditur. Videtur quòd iustificatio impij sit opus miraculosum. Opera enim miraculosa sunt maiora non miraculosis: sed iustificatio impij est maius opus, quàm alia opera miraculosa, vt patet per * Augusti. in authoritate inducta. ergo iustificatio impij est opus miraculosum.

* ar. præced. in argu. Sed contra.

§ 2 Præt. Motus voluntatis ita est in anima, sicut inclinatio naturalis in rebus naturalibus: sed quando Deus aliquid operatur in rebus naturalibus contra inclinationem naturæ, est opus miraculosum, sicut cum illuminat cæcum, vel suscitat mortuum: voluntas autem impij tendit in malum. cum igitur Deus iustificando hominem, moueat eũ in bonum, videtur quòd iustificatio impij sit miraculosa.

§ 3 Præt. Sicut sapientia est donũ Dei, ita & iustitia: sed miraculosum est, quod aliquis subitò sine studio sapientiam assequatur a Deo. ergo miraculosum est, quod aliquis impius iustificetur a Deo.

Sed contra. Opera miraculosa sunt supra potentiam naturalem: sed iustificatio impij nõ est supra potentiam naturalem. dicit enim * August. in lib. de prædest. sanctorũ, quod posse habere fidẽ, sicut posse habere charitatẽ, naturæ est hominũ: habere aũt fidẽ quẽadmodũ habere charitatẽ, gratiæ est fideliũ. ergo iustificatio impij non est miraculosa.

cap. 5. non procul a fi. tom. 7.

Respon. Dicendum, quòd in operibus miraculosis tria cõsueuerunt inueniri, quorum vnum est ex parte potentiæ agentis: quia sola diuina virtute fieri possunt, & ideo sunt simpliciter mira, quasi habentia causam occultam, vt in primo * dictũ est: & secundum hoc tam iustificatio impij quàm creatio mundi, & vniuersaliter omne opus, quod a solo Deo fieri potest, miraculosum dici potest. Secundo in quibusdam miraculosis operibus inuenitur, quòd forma inducta est supra naturalem potentiam talis materiæ: sicut in suscitatione mortui vita est supra naturalẽ potentiam talis corporis, & quãtum ad hoc, iustificatio impij nõ est miraculosa: quia naturaliter anima est gratiæ capax. eo enim ipso, quod facta est ad imaginẽ Dei, capax est Dei per gratiam, vt * Augu. dicit. Tertio modo in operibus miraculosis inuenitur aliquid præter solitum & consuetum ordinẽ causandi effectum: sicut cum aliquis infirmus sanitatẽ perfectam assequitur subito præter solitũ cursum sanationis, quæ fit a natura, vel arte: & quantum ad hoc, iustificatio impij quandoque est miraculosa, & quandoque non. Est enim iste communis & cõsuetus cursus iustificationis, vt Deo mouente interius animã, homo conuertatur ad Deũ, primo quidẽ cõuersione imperfecta, vt postmodum ad perfectam deueniat: quia charitas inchoata meretur augeri, vt aucta mereatur perfici, sicut * Aug. dicit. Quandoque vero tam vehementer Deus animã mouet, vt statim quandam perfectionẽ iustitiæ assequatur, sicut fuit in cõuersione * Pauli, adhibita etiã exterius miraculosa prostratione: & ideo cõuersio Pauli tanquam miraculosa in Ecclesia cõmemoratur celebriter.

p. p. q. 105. art. 7. & 8. & qõ. 110. art. 4.

Loco citato in arg. Sed contra.

Tract. 5. in epist. Ioan. ante mediũ tom. 9.

D. 985.

Ad primvm ergo dicendum, quod quædam miraculosa opera etsi

℄ Super Quæstionis centesimæ decimatertiæ Articulum decimum.

Infr. q. 105. art. 7. ad 1. Et 3. q. 44. art. 3. ad 1. & 3. Et 2. d. 28. q. 1. ar. 3 ad 2. Et 4 dist. 17. q. 1. ar. 5. q. 1. Et po. q. 6. ar. 2 ad 6.

In arti. 10. eiusdẽ quæst. dubium triplex occurrit. Primũ est circa illud, Anima naturaliter est capax gratiæ. videtur enim quod secundum præsentẽ doctrinã in anima sit potẽtia naturalis ad gratiam, ac per hoc ad fidem & alia huiusmodi, cuius oppositũ in prima parte diximus contra Scotũ.

¶ Secundũ est circa illud, quod gratia non est super naturalem potentiã impij, sicut vita supra potentiam in corpore mortuo. Sicut enim in corpore mortuo est potentia remota ad vitam & nõ propinqua, ita in anima impij est potẽtia remota ad gratiã & non propinqua, imo magis vita est in potẽtia naturali talis corporis quàm gratia in potentia naturali animæ impiæ, quia illud põt per multas trãsmutationes reduci in vitã ab agẽte naturali, gratia vero non.

¶ Tertium est in responsione ad 1m, circa illud, quòd nõ est simile de illuminatione cæci, & iustificatione impij. quũ expresse auctor in 3. contra Gent. ca. 161. dicat, quod iustificatio impij est supra id quod ordo rerum exigit, & ideo sicut Deus non oẽs cęcos illuminat, ita non impios iustificat. Hic autem argumento secũdum quod hoc tangit, vult secundum ordinem rerũ ipsam iustificationem fieri, & propterea nõ esse miraculũ: aut ergo hic, aut ibi a vero declinat.

¶ Ad euidẽtiã horũ sciendũ est, quod cũ commune sit omni formæ non habere materiã ex qua constat, cũ de potentia naturali ad formam quo est, non nisi de materia in qua, est sermo. Verũ huiusmodi materia in qua, dupliciter põt se ad formã habere: nã quãdoque est non solum in qua fit & ẽ forma, sed est materia ex qua educitur forma, & tũc ẽ potẽtia naturalis ad formã, vtpote ex sua potentia educẽdam. Quãdoque aũt est solum materia in qua fit & est, non autem ex qua educitur. Et hoc adhuc contingit dupliciter, vno modo sic, quod licet forma nõ educatur de potẽtia materiæ, dispositio tamen propria ad formam educitur de potentia materiæ per naturale agens. & tunc est etiam potẽtia naturalis ad formã: & hoc modo est in corpore organico potentia naturalis ad animam intellectiuam. Alio modo sic, quod propria dispositio educatur de potentia subiecti, sed nõ per agẽs naturale claudendo sub naturali agente totũ ordinem naturæ. Et tũc est potẽtia quodãmodo naturalis, & quodãmodo nõ naturalis

sint mioora, quàm iustificatio impij quantum ad bonum quod fit: sunt tamen præter consuetum ordinem talium effectuum, & ideo plus habent de ratione miraculi.

AD 2m dicendom, ꝙ noo quandocunque res naturalis mouetur contra suam inclinationẽ, est opus miraculosum, alioquin miraculo- G sum esset, quòd aqua calefieret, vel ꝙ lapis sursom proiiceretur: sed quandoque hoc fit præter ordinem propriẹ causæ, quẹ nata est facere hoc. Iustificare autem impiũ oulla alia caosa potest nisi Deus, sicut nec aquã calefacere oisi ignis: & iõ iustificatio impij a Deo quantum ad hoc, non est miraculosa.

AD 3m dicendum, qoòd sapientiã & scientiã hõ oatus est acquirere a Deo per proprium ingenium & studium, & ideo quando præter H hunc modum homo sapiens, vel sciens efficitur, est miraculosum: sed gratiam iustificantem non est homo oatus acquirere per suam operationem, sed Deo operante: unde non est simile.

F turalia: quoniam ex eo ꝙ etiam propria dispositio ad formã excedit facultatẽ naturalis motiui talis potẽtiæ, sequitur ꝙ potentia ad talẽ formã sit supra potentiã naturalẽ illius: ex eo autẽ ꝙ illa dispositio educibilis est de potentia propria, quandã oaturalitatem habet. Et hoc mõ potẽtia animæ ad gratiã est quodãmodo naturalis, pro quãto actua liberi arbi. quo præparaẽ ad gratiam, educitur de potentia naturali li. arbitrii. Est aũt supnaturalis, pro quã to actus ille vt dispositio ad gratiam, a sola gratuita Dei motione esse potest. Et forma ipsa .s. gratia supremi ordinis est super totum naturæ ordinem, vt in præcedenti articulo ad 2m habes. Et qoia medium nunc hoc, nũc illud idoit extremũ, iõ potẽtia aię ad gr̃ã quãdoque naturalis, qñque nõ oaturalis, sed obediẽtialis, aut supernaturalis vocatur. Simpliciter aũt nõ est naturalis, qm̃ ad res supremi ordinis est; sed deficit a ratione miraculi iustificatio, propter illud naturalitatis, qđ est in anima, præcipue a theologo considerata, qui quoniã Deus ab ioitio instituit creaturã rationalem ad hũc supremum ordinẽ eleuandã per sua etiam opera, ideo vt naturale hoc accipit, qđ non acciperet, si Deus solum naturalẽ ordinẽ rerũ creasset, ac instituisset. Et per hoc patet responsio ad primum dubium.

¶ Ad 2m dicitur, ꝙ inter mortuum, seu cęcũ & impium, hoc interest, quòd in impio est velut potentia occupata sub altero contrario, sicut potẽs calefieri actu frigidum existentis in mortuo autem, aut cæco non est potentia sub altero contrario, sed omnino nuo est potentia: quia de priuatione ad habitum non est regressus, nisi per resolutionẽ ad primum. Vnde obiectio nihil obstat, quia de K potentia propinqua est sermo, quamuis occupata, non de potentia remota per resolutionem ad vltimum.

¶ Ad tertium demũ dubium dicitur, ꝙ duplex ordo est hic cõsiderandus. s. ordo meritorum nostrorum s̃m iustitiam, & ordo causandi. Si attendimus ad ordinẽ iustitiæ, sic prẹter rerũ ordinẽ fit iustificatio impij, in tantum vt in præcedẽti articolo dictũ sit; ꝙ plus excedit donum gratiæ proportionaliter impiũ, q̃ donũ gloriæ iustum: & iuxta hunc ordinem author loquitur in libro contra Gentil. in loco allegato. Si aũt consideretur ordo causandi iustificationem ipsam, sic vt in litera dicitur, quandoque fit s̃m coosuetum cursum causandi ipsam, qoandoq; supra ipsam: & iuxta hũc ordinẽ locutus est hic author. Et q2 ratio miraculi attendiẽ iuxta superexcessum ordinis causandi, & nõ iuxta superexcessum ordinis iustitiæ tãtũ, ideo hic negatur esse miraculum iustificationem impij, quod tamen conceditur de illuminatione cæci, quia ordo causandi ibi mutatur.

QVAESTIO CXIIII.

De merito, quòd est effectus gratiæ cooperantis, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandũ est de merito, quod est effectus gratiæ cooperantis. Et circa hoc quæruntur decem.

¶ Primo, Vtrum homo possit aliquid mereri a Deo.

¶ Secũdo, Vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æteroã.

¶ Tertio, Vtrum aliquis per gratiam possit mereri vitam æternam ex condigno.

¶ Quarto, Vtrum gratia sit prioci- pium merendi mediante charitate principaliter.

¶ Quinto, Vtrum homo possit sibi mereri primum gratiam.

¶ Sexto, Vtrum homo possit eã mereri alij.

¶ Septimo, Vtrũ possit sibi aliquis mereri reparationẽ post lapsũ.

¶ Octaoo, Vtrũ possit sibi aliqs mereri aogmẽtũ gr̃æ, vel charitatis.

¶ Nono, Vtrum possit sibi mereri finalem perseueraotiam.

¶ Decimo, Vtrum bona temporalia cadant sub merito.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo possit aliquid mereri a Deo.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd hõ noo possit aliquid mereri a Deo. Nullos enim videtur mercedem mereri ex hoc, quòd reddit alteri quod debet: sed per omnia bona quæ facimus, non possumus sufficienter recompensare Deo quod debemus, quin semper amplios debeamus, vt etiam *Philosophus dicit in 8. Ethic. vnde & Luc. 17. dr̃, Cũ I oĩa quæ præcepta sunt feceritis, dicite, serui inutiles sumus, qood debuimus facere, fecimus. ergo hõ non potest aliquid mereri a Deo.

¶ 2 Præt. Ex eo quòd aliquis sibi proficit, nihil videẽ mereri apud eum cui nihil proficit: sed homo bene operando sibi proficit, vel alteri homini, non autem Deo. dicitur eoim Iob 35. Si iuste egeris,

¶ Super Quæstionis centesimæ decimæ quartæ Articulum primum.

IN titu. primi art. q. 114. & vltimę aduerte tres terminos, ly homo, ly mereri, ly a Deo. Nam sermo est de homine, & non de homine adoptato in filium Dei, non de homine in statu peccati vel gratiæ, sed absolute. Mereri autem primo i seruitiis inuentum videtur, quibus mercedem merẽtur, in qoibus primo merces nominata apparet. vnde & mercenarii dicti sũt, qui vt mereanẽ mercedem, seruiunt. Verũ a seruitiis ad obseqa & beoeficia extensum experimur, dum & obsequentes & benefacientes, benemeritos de nobis, seu republica vocamus. Et cum multipliciter meriti ratio contingat, hic sumitur in communi, vt cõprehendit sub se meritum congrui & condigoi. Et quia experientia testatur aliquem communi iudicio mereri bonũ aliquod propter suã opera, vel pœnã aliquam, sed nõ a me, vel illos ideo adiũgitur ly, a Deo, vt determinetur retributor mercedis. Est igitur sensus tituli, vtrum homo possit aliquid facere, cui debeã merces a Deo.

¶ In corpore ar. aduerte, quòd in communi loquẽdo, i mu, tuo concurrunt quatuor, scilicet persona merens seu merita, ipsum meritũ, merces, & persona reddens mercedem. Et licet ista quattuor exæquentur nõ solũ meritum, sed præmium, tamen ordo ad hæc oĩa exigiẽ ad rõnẽ meriti. Oportet enim meritum esse alicuius vt merentis, & alicuius vt debitæ mercedis, & ad aliquem redditorem mercedis: frustra .n. operatur & laborat quis pro mercede a nullo habenda. Exhibitio autem meriti, & redditio mercedis, actus ad alterum sunt secondum æqualitatem rei ad rem, scilicet meriti ad mercedẽ, & econuerso: ideo ad rationem meriti exigitur ratio iusti, quãuis non sufficiat. plus namque ad rationem meriti exigitur: nã iusti & debiti ratio sine libero arb. inuenitur in rebus. Iustum nã que est aquilæ naturæ, vt habeat rostrum: homini vt habeat manus, & grauibus & leuibus vt sint in locis suis: feminino sexui vt iungatur masculo &c. & hæc sunt debita illis. Sed ad rationem meriti exigitur voluntarium: nullus enim meretur, aut demeretur naturalibus, vel inuitis passionibus, vel accidentibus. Et quoniam iustum inter duos est, & ad diuersos diuersimode, & voluntarium, nisi ad aliquem alterum ordinetur, nullum alterum respicit: ideo ratio meriti ex ratione iusti voluntarii & ordinis ad alterum integrari dicitur in litera, dum primo de iusto, inde de præordinatione Dei, & demum de libero arb. intentum concluditur. Et quoniam in speciali de merito a Deo quo modo est, & redditor mercedis debitor est, & oĩa debitor alicuius debitor est, & Deus nulli põt esse debitor nisi sibi: adeo

Supr. q. 21. ar. 4. Et 2. dist. 5. q. 2. ar. 1. Et di. 18. ar. 4. Et Heb. 6. lc. 3

*Li. 8. ca. vlti. post mediã tom. 5.

adeo

quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? ergo homo non potest aliquid a Deo mereri.

¶ 3 Præt. Quicunque apud aliquem aliquid meretur, constituit eum sibi debitorem. debitum enim est, vt aliquis merenti mercedem rependat: sed Deus nulli est debitor, vnde dicitur Rom. 11. Quis prior dedit ei, & retribuetur ei? ergo nullus a Deo pot. aliquid mereri.

SED CONTRA est, quod dicitur Ier. 31. Est merces operi tuo: sed merces dicitur, quod pro merito redditur. ergo videtur quod homo possit a Deo mereri.

RESPON. Dicendum, quod meritum, & merces ad idem referuntur. Id enim merces dicitur, quod alicui recompensatur pro retributione operis, vel laboris, quasi quoddam pretium ipsius. Vnde sicut reddere iustum pretium pro re accepta ab aliquo, est actus iustitiæ, ita etiam recompensare mercedem operis, vel laboris, est actus iustitiæ. Iustitia autem æqualitas quædam est, vt patet per Philosophum in 5. Ethic. & ideo simpliciter est iustitia inter eos, quorum est simpliciter æqualitas: eorum vero quorum non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, sed quidam iustitiæ modus potest esse: sicut dicitur quoddam ius paternum, siue dominatiuum, vt in eodem lib. Philosophus dicit. & propter hoc in his, in quibus est simpliciter iustum, est etiam simpliciter ratio meriti, & mercedis. In quibus autem est secundum quid iustum, & non simpliciter, in his etiam non simpliciter est ratio meriti, sed secundum quid, inquantum saluatur ibi iustitiæ ratio: sic enim & filius meretur aliquid a patre, & seruus a domino. Manifestum est autem, quod inter Deum & hominem est maxima inæqualitas (in infinitum enim distant) & totum quod est hominis bonum, est a Deo: vnde non potest hominis a Deo esse iustitia secundum absolutam æqualitatem, sed secundum proportionem quandam, inquantum scilicet vterque operatur secundum modum suum. Modus autem & mensura humanæ virtutis homini est a Deo: & ideo meritum hominis apud Deum esse non potest, nisi secundum præsuppositionem diuinæ ordinationis, ita scilicet vt id homo consequatur a Deo per suam operationem, quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit. sicut etiam res naturales hoc consequuntur per proprios motus & operationes, ad quod a Deo sunt ordinatæ, differenter tamen: quia creatura rationalis seipsam mouet ad agendum per liberum arbitrium, vnde sua actio habet rationem meriti, quod non est in aliis creaturis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod homo inquantum propria voluntate facit illud quod debet, meretur: alioquin actus iustitiæ, quo quis reddit debitum, non esset meritorius.

AD 2. dicendum, quod Deus ex bonis nostris non quærit vtilitatem, sed gloriam, idest, manifestationem suæ bonitatis, quod etiam ex suis operibus quærit. Ex hoc autem quod eum colimus, nihil ei accrescit, sed nobis: & ideo meremur aliquid a Deo, non quasi ex nostris operibus aliquid ei accrescat, sed inquantum propter eius gloriam operamur.

AD 3. dicendum, quod quia actio nostra non habet rationem meriti, nisi ex præsuppositione diuinæ ordinationis, non sequitur quod Deus efficiatur simpliciter debitor nobis, sed sibiipsi, inquantum debitum est, vt sua ordinatio impleatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. Illud enim homo a Deo meretur, ad quod diuinitus ordinatur, sicut dictum est: sed homo secundum suam naturam ordinatur ad beatitudinem, sicut ad finem, vnde etiam naturaliter appetit esse beatus. ergo homo per sua naturalia absque gratia mereri potest beatitudinem, quæ est vita æterna.

¶ 2 Præt. Idem opus quanto est minus debitum, tanto est magis meritorium: sed minus debitum est bonum, quod fit ab eo qui minoribus beneficiis est præuentus. cum igitur ille, qui habet solum bona naturalia, minora beneficia sit consecutus a Deo, quam ille qui cum naturali-

Idcirco sicut in rebus naturalibus Deus dando manus homini, marem feminæ &c. dat debita rebus ex ordinatione sua, scilicet ipsius Dei, ac per hoc quasi sibi ipsi soluit debitum, & sic ibi est ratio iusti, vt in secundo contra Gentil. c. 29. habes diffuse: ita in redditione mercedis debitæ merito humano Deus non aliter potest constitui debitor, nisi pro quanto ab ipsomet Deo præsupponitur ordinatus actus ille ad consequendum mercedem illam: sic enim Deus constituitur debitor sibiipsi, & reddendo nobis mercedem, suæ satisfacit ordinationi. Vnde & paterfamilias redditurus mercedem operariis vineæ, per conductionis conuentionem, vel promissione facta de mercede per seipsum. Propter quod in litera author rationem meriti humani impossibilem esse construit, nisi ex præordinatione diuina, quia meritorius actus habet, quod respiciat Deum vt debitorem. ¶ In eodem articulo circa rationem iusti inuentam in merito hominis apud Deum, aduerte quod meritum talis vlterius respectus, quos habet ad hominem merentem, & Deum vt præordinantem, habet duos alios, alterum ad mercedem, alterum ad redditorem mercedis. Et quidem si comparetur meritum hominis ad Deum, nunquam inuenietur iustum simpliciter, vt in litera dicitur. Sed si comparetur meritum hominis ad mercedem debitam secundum se, sic non inconueniens inueniri iustum simpliciter: quoniam non inconueniens æquiualere meritum præmio reddendo, & ordinari a Deo actum meriti tanti valoris ad æquiualens præmium. Et quoniam merces reddenda a Deo, quantumcunque secundum se sit æquiualens merito, vt tamen redditur a Deo, excedit meritum hominis, cuius ad Deum non potest esse æqualitas simpliciter in aliquo: ideo simpliciter hominis ad Deum non potest esse meritum simpliciter, sed secundum proportionem, vt in litera dicitur: quamuis hominis ad ipsam mercedem absolute possit esse meritum simpliciter, sicut & est iustum. ¶ In eodem primo artic. circa ordinationem diuinam concurrentem ad rationem meriti apud Deum, dubium occurrit, An talis præordinatio diuina sit vniuersaliter per communicationem principiorum operis meritorii, an ratio meritorii, quandoque fiat per solam diuinam ordinationem actus ad tale præmium. Sed quoniam in articulo tertio res hæc in speciali de merito vitæ æternæ discutienda est, ideo sat sit pro nunc scire dubitare, & notare quod ad dicendum esse mercedem reddendam a Deo nostro merito, ad quod consequendum Deus dedit nobis virtutem operatiuam liberam. ¶ In eodem primo articulo, aduerte Nouitie, quod præordinationem diuinam nostri actus ratione meritorii nec ab ipso Deo, nec ab alio retributore oportet sortiri illam mercedem, vt patet in eo qui aliquanto tempore perseuerans in bono, obicem ponit præmio ante retributionis tempus. Et ratio est, quia non omnis præordinatio est præordinatio prædestinationis, quæ effectum infallibiliter consequitur: sed aliqua præordinatio est prouidentiæ, non euentus, sed causæ, & propterea mater benemerita de filio, quandoque mercedem honoris debiti a filio, nec ab ipso filio sortitur, nec a Deo, qui præordinauit matri benemeritæ talem honorem deberi, sit vt filius honorem huiusmodi impendat. Et ex eadem radice euenit, vt Iudas post multa merita vitæ æternæ, non consequutus fuerat eam: nihil enim ex huiusmodi euentibus diuinæ ordinationi deperit.

¶ Super Quæstionis centesimæ decimæ quartæ Articulum secundum.

IN arti. 2. eiusdem quæst. dubium occurrit de superfluitate: quia author in quæst. 109 eundem articulum mouit.

In prioribus 4.c.10.5.

c.6.10.5.

D. 803

D. 431

Sup.q.109. art.5. & locis ibid. inductis.

* art.1. huius quæst.

¶ Ad hoc dicitur, quòd non inconuenit diuersis rationibus in diuersis locis eandem quæstionem mouere, vt vnusquisque tractatus integer fiet. Hæc ergo quæstio de merito vitæ æternæ per gratiam, potest dupliciter occurrere. Primo, de merito huiusmodi, vt habet rationem finis respectu gratiæ. Et sic spectat ad quæstio. de necessitate gratiæ, quæ est necessitas ex suppositione, scilicet ad habendum tale quid, quæ vocatur necessitas finis. Et hoc modo superius hæc quæstio integrauit tractatũ de necessitate gratiæ.

¶ Secundo de merito huiusmodi, vt habet rationem effectus respectu gratiæ. Et sic hic tractatur ad integritatem tractatus de secundo effectu gratiæ, qui est meritũ, vt patet & ex initio tractatus huius, & præcedentis quæstionis.

¶ In eodem artic. e. aduerte, quod nomine nec ex tit. art. nec ex ratione ellata in litera habetur, quòd hic sit sermo de potentia Dei absoluta, sed titulus est de potentia meritoria vitæ æternæ, an sit propria gratiæ, ita quòd ipsa sola hoc possit inter creatas naturas: hoc est.n. quærere, an sine gratia &c. Ratio quoque literæ super diuinæ prouidentia, quæ statuit actum non ordinari ad aliquid excedens proportionem virtutis, quæ est principium actus, fundatur: ideo ex hoc loco nullus somat esse doctrinã authoris, quòd homo sine gratiæ habituali dono per diuinam potentiã non possit mereri vitam æternam. Dicet forte quispiam, non esse contra authoris doctrinam, quòd homo ex gratuita Dei ordinatione absque habituali dono mereatur per actum liberi arbitrii, puta, opera pietatis, vitã æternam.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli dubium occurrit circa illud, scilicet, quod homo non pôt mereri ab alio homine quem prius offendit, nisi ei satisfaciens recõcilietur. Videtur enim hoc falsum: nam potest quis operari pro eo quem offendit, ante reconciliationẽ sic,

q.109.ar.2.

q.71.art.6. & q.73. & 87. & q. 113. ar.2.

bus habet gratuita, videtur quòd eius opera sint apud Deum magis meritoria: & ita si ille, qui habet gratiam, potest mereri aliquo modo vitam æternam, multo magis ille qui non habet.

§ 3 Præt. Misericordia & liberalitas Dei in infinitum excedit misericordiam & liberalitatem humanam: sed vnus homo potest apud alium mereri, etiam si nunquàm suam gratiam ante habuerit. ergo videtur quòd multo magis homo absque gratia vitam æternam possit a Deo mereri.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Roma. 6. Gratia Dei, vita æterna.

RESPON. Dicendum, quod hominis sine gratia duplex status considerari potest, sicut* supra dictum est. Vnus quidem naturæ integræ, qualis fuit in Adam ante peccatũ. Alius autem naturæ corruptæ, sicut est in nobis ante reparationem gratiæ. Si ergo loquamur de homine quo ad primum statum, sic vna ratione nõ potest mereri absque gratia vitam æternam per pura naturalia, quia scilicet meritum hominis dependet ex præordinatione diuina. Actus autem cuiuscunque rei non ordinatur diuinitus ad aliquid excedens proportionem virtutis, quæ est principiũ actus: hoc enim est ex institutione diuinæ prouidentiæ, vt nihil agat vltra suam virtutem. Vita autem æterna est quoddam bonũ excedens proportionem naturæ creatæ: quia etiam excedit cognitionẽ & desiderium eius, secundum illud 1. ad Cor. 2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Et inde est, quod nulla natura creata est sufficiens principiũ actus meritorij vitæ æternæ, nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod gratia dicitur. Si vero loquamur de homine sub peccato existẽte, additur cum hoc secunda ratio propter impedimentum peccati. Cum.n. peccatum sit quoddã Dei offensa excludẽs a vita æterna, vt patet per* supradicta, nullus in statu peccati existens potest vitam æternam mereri, nisi prius Deo reconcilietur dimisso peccato, quod fit per gratiam. Peccatori n. non debetur vita, sed mors, secundum illud Ro. 6. Stipẽdia peccati mors.

AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd Deus ordinauit humanam naturam ad finem vitæ æternæ consequendum non propria virtute, sed per auxilium gratiæ. Et hoc modo eius actus potest esse meritorius vitæ æternæ.

G AD 2^m^ dicendum, quòd homo sine gratia non potest habere æquale opus operi, quod ex gratia procedit: quia quanto est perfectius principium actionis, tanto est perfectior actio. Sequeretur autem ratio: supposita æqualitate operationis vtrobique.

AD 3^m^ dicendum, quod quãtum ad primam rationem inductã dissimiliter se habet in Deo, & in homine. nam homo virtutem benefaciendi habet a Deo, non autem

H ab homine: & ideo a Deo non potest homo aliquid mereri, nisi per donum eius, quod Apostolus signãter exprimit dicẽs. Quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Sed ab homine pôt quis mereri antequã ab eo acceperit, per id quod accepit a Deo. Sed quantũ ad secundã rõnem sumptam ex impedimento peccati, simile est de homine, & de Deo: quia & homo ab alio mereri non potest, quem offendit prius, nisi ei satisfaciens reconcilietur.

I

ARTICVLVS III.

Vtrum homo in gratia constitutus possit mereri vitam æternam ex condigno.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd homo in gratia constitutus non possit mereri vitam æternam ex condigno. Dicit.n. Apost. ad Ro. 8. Non sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: sed inter alia opera meritoria maxime videntur

K esse meritoriæ sanctorum passiones. ergo nulla opera hominum sunt meritoria vitæ æternæ ex condigno.

§ 2 Præt. Super illud Ro. 6. Gratia Dei, vita æterna. dicit* glos. Poslet recte dicere, Stipendiũ iustitiæ vita æterna: sed maluit dicere, Gratia Dei, vita æterna, vt intelligeremus Deum ad æternam vitam pro sua miseratione nos perducere, non meritis nostris: sed id quod ex condigno quis meretur, non

F vt constituat eundem sibi debitorem ad reddendum mercedem, vt patet si ponamus Ioannem offendisse Petrum contumelia, vel rapina, & postmodum videns eiusdem Petri filium inuasum ab inimicis ad mortem, liberet illum, periculo mortis seipsum exponens pro hoc. constat namque quòd tunc Ioannes meret a Petro, quẽ prius offenderat, & tamen non erat sibi reconciliatus. Præterea. Aliquis potest seruire locando operas suas ei, quem offendit contumelia, vel furto, manente offensa, & meretur mercedẽ ab eo: alioquin operarius qui seruiuit per centum, posset puniri ab illo propter furtum decem, vel propter contumeliã.

¶ Ad hoc dicitur breuiter, quod in his & similibus, licet non prius tempore, tamẽ prius natura intelligitur satisfactio, & reconciliatio facta, quam meritum. Nam quia in maiore clauditur minus, Petro satisfecisse intelligitur Ioannes, qui pro eo vitam disseminiui exposuit: & sic meretur veniam, ac amicitiam e Petro; a quibus offensa excludebat.

¶ Ad secundum dicitur, quod quia offensæ pro tanto excludit meritum, pro quanto excludit debitum mercedis ab offenso: si offensa præcedens nõ purgatur per sequẽs seruitiũ, nũquàm merebitur mercedẽ, sed seruitium suum per modum solutionis debiti satisfaciet in toto, vel in parte. Si autẽ purgatur & abundat, tũ redditur primi argumenti solutio, & sic homo ab homine offenso non potest mereri antequam satisfacit. Posset quoque dici ad hoc dubium vno verbo, quòd author intendet de merito apud amicum, seu patrem, quale est meritũ nostrum apud Deum, vt sic simile sit de Deo, & homine offenso. Prima tamen responsio formalis est.

3.q.48.ar.2 co Et 2.dis 27. art.3 & 2.dis.5.co. Et 3. d.4. q.3. arti.1.ad 2. & 5. Et Ro. 4. & ca. 6. fio. & ca. 8. le.4.fio.

* Est Aug. i lib. de gra. & lib.arb. cap.9 ante med. to.7.

¶ Super Quæstionis centesima decimæ, quartæ Articulum tertium.

IN articu. 3. titulo, dicito, quod mereri ex condi-

ex miseratione, sed ex merito accipit. ergo videtur quòd homo non possit per gratiam mereri vitam æternam ex condigno.

¶ 3 Præt. Illud meritũ videtur esse condignũ, quod æquatur mercedi: sed nullus actus præsentis vitæ potest æquari vitæ æternæ, quæ cognitionem, & desiderium nostrum excedit, excedit ẽt charitatẽ vel dilectionẽ viæ, sicut & excedit naturã. ergo homo nõ potest per gratiam mereri vitã æternam ex condigno.

B

SED CONTRA. Id quod redditur secundum iustum iudicium, videtur esse merces condigna: sed vita æterna redditur a Deo ſm iudicium iustitiæ, secundum illud 2. ad Timo.4. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. ergo homo meretur vitam æternam ex condigno.

C

RESPON. Dicendum, quòd opus meritorium hominis dupliciter considerari põt. Vno modo, ſm quod procedit ex libero arbit. Alio modo, ſm quod procedit ex gratia Spiritussancti. Si consideretur ſm substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbi. sic nõ potest ibi esse condignitas ꝑꝑ maximam inæqualitatem: sed est ibi congruitas propter quandã æqualitatem proportionis. Videtur.n. congruum, vt homini operanti secundum suam virtutem, Deus recompenset secundum excellentiã suæ virtutis. Si autem loquamur de opere meritorio, ſm quod procedit ex gratia Spiritussancti, sic est meritorium vitæ æternæ ex condigno. Sic enim valor meriti attẽditur ſm virtutem Spiritussancti mouentis nos in vitam æternam, secũdũ illud Io. 4. Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Attenditur etiam pretium operis secundum dignitatem gratiæ, per quam homo consors factus diuinæ naturæ, adoptatur in filium Dei, cui debetur hæreditas ex ipso iure adoptionis, secundum illud Rom. 8. Si filij, & hæredes.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apost. loquitur de passionibus sanctorum secundum eorum substantiam.

AD 2.m dicendum, quòd verbũ illius glo. intelligendum est quantum ad primam causam perueniendi ad vitam æternam, quæ est miseratio Dei: meritum autem nostrũ est causa subsequens.

AD 3.m dicendum, quòd gratia Spiritussancti, quam in præsenti habemus, etsi non sit æqualis gloriæ in actu, est tamen æqualis in virtute: sicut semen arborum, in quo est virtus ad totam arborem. Et similiter per gratiam inhabitat hominem Spiritussanctus, qui est sufficiens causa vitæ æternæ: vnde & dicitur esse pignus hæreditatis nostræ. 2. ad Cor. 1.

D

ARTICVLVS IIII.

Vtrum gratia sit principium meriti principalius per charitatem, quàm per alias virtutes.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ gratia non sit principium meriti principalius per charitatem, q̃ per alias virtutes. Merces.n. operi debetur ſm illud Mat. 20. Voca operarios, & redde illis mercedem suam: sed

condigno, est mereri sic, vt secundum iustitiam sibi debeatur, ita quòd iniustum esset non reddi mercedem merito ex condigno. Vnde & nomen accepit ab æqua dignitate meriti ad mercedem.

¶ In corpore articu. aduerte quòd illa duo, scilicet motio Spiritusancti, & gratia, nõ sunt duæ disparatæ causæ meriti, sed sunt causæ subordinatæ, motio quidem Spiritussancti vt actio causæ primæ, & gratia vt causa secunda operis in quantũ meritorii. Mouet.n. Spiritussanctus hominem ad merendũ mediante gratia, propter quòd litera de motione Spiritussancti loquens, affert illud Ioã. 4. Fit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et intendit author, quòd quia opus elicitur a gratia, habet quòd sit meritoriũ ex cõdigno ex vtraque sui propria causa, scilicet prima, & proxima. Nec altera superfluit: quoniam non sunt eiusdem ordinis. Et contra primas quidem causæ sufficientiam non occurrunt contradictores.

¶ Contra secundam autem occurrit Scotus in primo sententiarum distin. 17. quæstio. 1. tenens, quòd actus elicitus a gratia non est meritorius simpliciter vitæ æternæ, sed oportet quòd vltra hoc, quòd sit informatus gratia, sit acceptus Deo, idest, ordinatus a Deo ad consequendam vitam æternam: & in tali ordinatione seu acceptione passiua, cõpleri dicit rationem meriti ex condigno.

D. 883. ¶ Arguitque primo sic. Si actus ex solis intrinsecis agẽti esset sic ordinatus ad beatitudinẽ, sequeretur ꝙ Deus non posset ei, qui sic operatus est, non retribuere beatitudinem, nisi iniuste eam subtrahendo: hoc est falsum. ergo talis ordo est ex sola voluntate diuina.

¶ Secundo sic. Præmium semper est maius bonum merito: & iustitia stricta, non reddit melius pro minus bono. ergo act⁹ meritorius non est digna tali præmio ex bonitate quam habet ex suis principiis.

¶ Sed hæc facile soluuntur. Nã ad primũ dr̃, ꝙ iniuste subtraheretur merces tpe debito ei, q operatus est ex gratia, & De⁹, qui est debitor sibiipsi, q ordinauit nõ p superadditã ordinationem, (vt Scotus putauit) sed per ipsam gratiã eius actũ esse meritoriũ ex hoc ipso solo ꝙ est a gratia, ꝙ est talis naturæ, sicut non põt cõtra seipsum facere, ita non potest subtrahere mercedem. Cum quo tamẽ stat, quòd potest etiam beatos omnes annihilare de potentia absoluta: sed hoc est extra quæstionem præsentem.

¶ Ad ſm dr̃, ꝙ liberalitas diuina remunerans supra meritũ, nõ adimit merito vim suam. Ex hoc nanque, ꝙ Deus actui merenti gloriam vt vnũ, reddit gloriã vt duo, nõ adimit actui illi, q meruerit ſm strictam iustitiã gloriam vt vnum. Vnde ratio illa non ꝓbat, ꝙ actus non sit meritorius: sed hoc, ꝙ non sit meritorius totius præmii, quod dat Deus, supposita tali liberalitate.

A

¶ Et tu habes in litera ꝓ doctrina S. Thomæ, authoritatẽ Apostoli, Si filii, hæredes &c. vbi põt fundare rõnem: quia filio obedienti, & vt filio operanti debetur hæreditas paterna ex solo ipso iure strictoq́, ita ꝙ non nisi iniuste põt priuari: sed sola gratia constituit filios Dei, seclusa quacunq́; ordinatione. ergo. Superflua quoq́; est superaddita ordinatio illa: qm̃ quicquid p illam fit, saluatur melius per motionẽ Spiritussancti mediãte gratia. Vilificat quoq́; gratiã positio illa, dũ ei proprium opus subtrahit. s. meritum, & nos non posse per gratiã mereri, nisi dispositiue, ponit. q̃ omnia aliena a theologia realẽ sunt. Et tu potes scire hanc esse veram mẽtem authoris ex doctrina eius in q. 21. superi⁹, vbi ostẽsum est, ꝙ actus humanus ex hoc ꝙ est bon⁹, vel malus moraliter, habet rõnem meriti, vel demeriti, ẽt apud Deum. Ex hoc nanq́; sequitur, ꝙ ex hoc ipso quòd actus est bonus, est ordinatus a Deo ad præmium: & hoc, vt ibi dicitur, quãtum est ex rõne act⁹, nec oportet aliã ordinationẽ superaddere.

¶ In eodem articulo dubium occurrit, Quo pacto possit homo per gratiã mereri ex cõdigno vitam æternam, cum inter Deum & creaturã quamcũque, multo minus q̃ inter patrẽ & filium possit esse iustum simpliciter. Constat.n. ꝙ homo in gratia, creatura pura est, & fili⁹ adoptiuus non plus iusti sortitur apud patrẽ, quàm filius simpliciter: mereri autem ex condigno, ad iustum simpliciter spectat.

¶ Ad hoc dicitur, quòd opus meritorium ex gratia, & Spiritusancto procedens, potest comparari ad Deum retributorem. Et sic propter rationes allatas, solam rationem iusti dominatiui, seu paterni video, iuxta illud Apostoli 2. ad Timoth. 4. Quam reddet dominus iustus iudex. Si autem referatur ad mercedem, scilicet vitam æternam, sic est ratio iusti simpliciter, & æqualitas. Et ad hanc æqualitatem tendunt verba literæ, vt patet in responsione ad tertium. Quòd si quis dicere velit, ꝙ inter opus meritorium, vt est a Spiritusancto, & Deum, est iustum simpliciter, aduertat quòd iustum quæritur inter retributorem, & operatorem qui remuneratur, & non inter primam causam mercedis, & meriti.

E

2.2. q. 182. art.2.co. Et 3.d.30. art. 5. Et 4 dist. 20.ar.2.q.3 & d.49.q.1 ar.4. q.4. Et po. q. 6. art.5.co. Et Ro.8.lec.5 princip. Et Heb. 6.lec. 3.

¶ Super Quæstionis centesimæ decimaequartæ, Articulum quartum, quintum, & sextum.

IN articu. 4. 5. & 6. nihil occurrit scribendum, nisi ꝙ in quarto, & clarius in sexto apparet quod diximus esse de mente authoris, scilicet, quòd diuina motio ad meritum per gratiam

est etiam in Christo, & vt vna meriti radix computata distinguitur contra aliam, scilicet lib. arbitrii. quælibet virtus est principium ali F cuius operis: est enim virtus habitus operatiuus, vt supra habitum est*. ergo quælibet virtus est æqualiter principium merendi.

*q.55.ar.2.

¶ 2 Præt. Apostolus dicit 1. ad Corin. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem: sed charitas magis diminuit laborem, quàm augeat: quia, sicut Aug.† dicit in li. de verbis dom. oïa sæua & immania, facilia & prope nulla facit amor. ergo charitas non est principalius principium merendi, quàm alia virtus.

†August. in Serm. 9. a medio. Et Sēr. 48. de tpe, parum ante finem. tom. 10.

¶ 3 Præt. Illa virtus videtur principalius esse principium merēdi, cuius actus sunt maxime meritorij: sed G maxime meritorij videntᷣ esse actus fidei, & patientiæ, siue fortitudinis, sicut patet in martyribus, qui pro fide patienter, & fortiter vsque ad mortem certauerunt. ergo aliæ virtutes principalius sunt principium merendi, quàm charitas.

Sed contra est, ꝙ Dñs Io. 14. dicit. Si qs diligit me, diligetur a patre meo: & ego diligā eū, & manifestabo ei meipsum. Sed in manifesta Dei cognitione consistit vita æterna, ſm illud Io. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te solum Deū verum & viuum. ergo meritum vitæ æternæ maxime residet penes charitatē.

ar.1.hui⁹ q.

Respon. Dicendū, ꝙ sicut ex dictis* accipi potest, humanus actus habet rationē merēdi ex duobus. H Primo quidē & principaliter ex diuina ordinatione, ſm quod actus dicitur esse meritorius illius boni, ad quod homo diuinitus ordinatur. Secūdo vero ex parte liberi arbitrij, inquātum. s. homo habet præ cæteris creaturis, vt per se agat voluntarie agens. Et quantum ad vtrunq; principalitas meriti penes charitatē consistit. Primo. n. considerandum est, ꝙ vita æterna in Dei fruitione consistit: motus autem humanæ mentis ad fruitionem diuini boni, est proprius actus charitatis, per quē oēs actus aliarum virtutum ordinantᷣ in hūc finē, ſm quod aliæ virtutes imperantur a charitate. & ideo meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem: ad alias autem virtutes secūdario, ſm quod eorū I actus a charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est, ꝙ id quod ex amore facimus, maxime voluntarie facimus. Vnde etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur quòd sit voluntarium, principaliter meritum charitati attribuitur.

Ad primum ergo dicendum, quòd charitas, inquātum habet vltimum finem pro obiecto, mouet alias virtutes ad operādum. Semper enim habitus ad quem pertinet finis, imperat* habitibus, ad quos pertinent ea quæ sunt ad finem, vt ex supradictis patet*.

D. 1174 q.9. art. 1.

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ opus aliquod potest esse laboriosum, & difficile dupliciter. Vno modo ex magnitudine operis: & sic magnitudo laboris pertinet ad aug- K mentum meriti, & sic charitas nō diminuit laborem, immo facit aggredi opera maxima: magna enim operatur si est, vt Grego. dicit in quadam homilia*. Alio modo ex defectu ipsius operātis. vnicuiq; enim est laboriosum & difficile, quod nō prompta voluntate facit: & talis labor diminuit meritū, & a charitate tollitᷣ.

In hom. Pētecost. & est 30. in euan. non pcul a prin. illius.

Ad 3ᵐ dicendū, ꝙ fidei actus non est meritorius, nisi fides* per dilectionem operetur, vt dicitur ad Galat. 5. Similiter etiam actus patientiæ & fortitudinis non est meritorius, nisi aliquis ex charitate hæc operetur, secundum illud 1. ad Corinth. 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

D. 882.

Articulus V.

Vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, ꝙ homo possit sibi mereri primā gratiam. Quia, vt Aug. dicit*, fides meretur iustificationem: iustificatur autem homo per primam gratiam. ergo homo potest mereri sibi primam gratiam.

3. q. 2. ar. 11 cor. Et 2. d. 27. ar. 4. ad 6 Et 3. distin. 19. q. 1. arti. 1. q. 2. cor. Et 3. cōtra c. 149 & 159. Et ver. q. 29. a. 6. & 7 cor. Et Ioa. 10. lect. 3. Et Ephe. 2. lect. 3. *In præfatione. Psal. 31. to. 8.

¶ 2 Præt. Deus non dat gratiam, nisi dignis: sed non dicitur aliquis dignus aliquo dono, nisi qui ipsum pmeruit ex condigno. ergo aliquis ex condigno potest mereri primam gratiam.

¶ 3 Præt. Apud homines aliquis potest promereri donum iam acceptum: sicut qui accepit equum a domino, meretur ipsum bene vtendo eo in seruitio domini: sed Deus liberalior est quàm homo. ergo multo magis primam gratiam iam susceptam potest homo promereri a Deo per subsequentia opera.

Sed contra est, quòd ratio gratiæ repugnat mercedi operum, secundum illd Ro. 4. Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum: sed illud meretur homo, quod imputatur sibi secundum debitum, quasi merces operū eius. ergo primam gratiam non potest homo mereri.

Respon. Dicendum, ꝙ donum gratiæ considerari potest dupliciter. Vno modo secundum rationem gratuiti doni, & sic manifestum est, ꝙ omne meritum repugnat gratiæ: quia vt ad Rom. 2. Apostolus dicit, Si ex operibus, iam non ex gratia. Alio modo potest considerari secundum naturam ipsius rei quæ donatur, & sic etiam non potest cadere sub merito non habentis gratiam, tum quia excedit proportionem naturæ: tum ēt quia ante gratiā, in statu peccati homo habet impedimentum pmerendi gratiam. s. ipsum peccatum. Postquàm autem iam aliquis habet gratiam, nō potest gratia iā habita sub merito cadere, quia merces est termin⁹ operis: gratia vero est principium cuiuslibet boni operis in nobis, vt supra dictum est. *Si vero aliud donum gratuitum aliquis mereatur virtute gratiæ præcedētis, iam non erit prima: vnde manifestum est, quòd nullus potest sibi mereri primā gratiā.

q. 109. per totam.

Ad primum ergo dicendū, ꝙ sicut Aug. dicit in lib. Retract.* ipse aliquando in hoc fuit deceptus, quòd credidit initium fidei esse ex nobis, sed cōsummationem nobis dari ex Deo, quod ipse ibidem retractat: & ad hunc sensum videtur pertinere, ꝙ fides iustificationē mereatur. Sed si supponamus, sicut* fidei veritas habet, quòd initiū fidei sit in nobis a Deo, iam ēt ipse actus fidei consequitᷣ primā gratiā, & ita nō pōt esse meritorius primæ gratiæ. Per fidem igitur iustificatur homo, nō quasi homo credendo mereatᷣ iustificationē, sed quia dum iustificatur, credit, eo ꝙ motus fidei reqritᷣ ad iustificationē impij, vt supra dictū est*.

Li. 1. c. 23. post med. tom. 1.

* Alias tei.

q. præc. ar. 4

Ad 2ᵐ dicendum, ꝙ Deus non dat gratiam nisi dignis, nō tamen ita quòd prius digni fuerint: sed quia ipse per gratiam eos facit dignos, qui solus potest facere mundum de immundo conceptum semine.

Ad 3ᵐ dicendum, ꝙ omne bonum opus hominis procedit a prima gratia sicut a principio, non autem procedit a quocunque humano dono. Et ideo non est similis ratio de dono gratiæ, & de dono humano.

Articulus VI.

Vtrum homo possit alteri mereri primam gratiam.

2. d. 27. ar. 6 Et 3. d. 19. q 1. ar. 2. q. 1. cor. & ar. 5. q. 3. ad 5. Et 4. d. 45. q. 2. arti. 1. q. 1. cor. Et 1. Tim. 4. le. 2 fin.

Ad sextum sic proceditur. Videtur, ꝙ homo possit alteri mereri primam gratiam: quia

Matth. 9. Super illud, Videns Iesus fidem illorum &c. dicit Glo.* Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, vt intus & extra sanaret hominem: sed interior sanatio hominis est per primam gratiam. ergo homo potest alteri mereri primam gratiam.

*Glo. ordinaria ibid.

¶ 2 Præt. Orationes iustorum non sunt vacuæ, sed efficaces, secundum illud Iacob. vlt. Multum valet deprecatio iusti assidua: sed ibidem præmittitur, Orate pro inuicem, vt saluemini. cum igitur salus hominis non possit esse nisi per gratiam, videtur quòd vnus homo possit alteri mereri primam gratiam.

¶ 3 Præte. Lucæ 16. dicitur. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiunt vos in æterna tabernacula: sed nullus recipitur in æterna tabernacula, nisi per gratiam, per quam solam aliqs meret vitā ęternā, vt supra dictū est*. ergo vnus homo potest alteri acquirere merendo primam gratiam.

ar. 1. huius q. & q. 109. ar. 5.

Sed contra est, quod dicitur Iere. 15. Si steterint Moyses, & Samuel coram me, nō est anima mea ad populum istum: qui tamen fuerunt maximi meriti apud Deum. videtur ergo quòd nullus possit alteri mereri primam gratiam.

Respon. Dicendum, ꝙ sicut ex supradictis patet*, opus nostrum habet rationem meriti ex duob*. Primo quidem ex vi motionis diuinæ, & sic meretur aliquis ex condigno. Alio modo habet rationem meriti, secundum quod procedit ex libero arbitrio, inquantum voluntarie aliquid facimus, & ex hac parte est meritum congrui: quia congruum est, vt dum homo bene vtitur sua virtute, Deus secundum superexcellentem virtutem excellentius operetur. Ex quo patet, quòd merito condigni nullus potest mereri alteri primam gratiam, nisi solus Christus: quia vnusquisq; nostrum mouetur a Deo per donum gratiæ, vt ipse ad vitam æternam perueniat, & ideo meritum condigni vltra hanc motionem non se extendit. Sed anima Christi mota est a Deo per gratiam, non solum vt ipse perueniret ad gloriam vitæ æternæ, sed etiam vt alios in eam adduceret, inquantum est caput Ecclesię, & author salutis humanæ, secundum illud ad Heb. 2. Qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis &c. Sed merito congrui potest aliquis alteri mereri primam gratiam. Quia enim homo in gratia constitutus implet Dei voluntatem, congruum est secundum amicitiæ proportionem, vt Deus impleat hominis voluntatem in saluatione alterius: licet quandoq; possit habere impedimentum ex parte illius, cuius aliquis sanctus iustificationem desiderat. Et in hoc casu loquitur authoritas Iere. vltimo inducta.

ar. 1. & 4.

Ad primum ergo dicendum, quòd fides aliorum valet alij ad salutem merito congrui, non merito condigni.

Ad 2m dicendum, ꝙ impetratio orationis innititur misericordiæ, meritum autem condigni innititur iustitiæ: & ideo multa orando impetrat homo ex diuina misericordia, quæ tamen non meretur secūdum iustitiam, secundum illud Dan. 9. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciē tuam, sed in miserationibus tuis multis.

Ad 3m dicendum, ꝙ pauperes eleemosynas recipientes, dicūtur recipere alios in æterna tabernacula vel impetrando eis veniam orando, vel merendo per alia bona ex congruo: vel etiam materialiter loquendo, quia per ipsa opera misericordiæ, quæ quis in pauperes exercet, meretur recipi in æterna tabernacula.

A

Articvlvs VII.

Vtrum homo possit sibi mereri reparationem post lapsum.

Ad septimvm sic proceditur. Videtur ꝙ aliquis possit sibi mereri reparationē post lapsum. Illud enim quod iuste a Deo petitur, homo videtur posse mereri: sed nihil iustius a Deo petitur, vt Augu. dicit, quàm quòd reparetur post lapsum, secundum illud Psal. 70. Cum defecerit virt* mea, ne derelinquas me Domine. ergo homo potest mereri, vt reparetur post lapsum.

B

¶ 2 Pręt. Multo magis homini ꝓsunt opera sua, q̄ prosint alij: sed homo potest aliquo modo alteri mereri reparationem post lapsum, sicut & primā gratiam. ergo multo magis sibi mereri potest, vt reparetur post lapsum.

¶ 3 Præt. Homo, qui aliquādo fuit in gratia per bona opera q̄ fecit, meruit sibi vitā æternā, vt ex supra

C dictis patet:* sed ad vitā æternam non pōt quis peruenire nisi reparetur per gratiam. ergo videtur qd sibi meruit reparationē p grām.

Sed contra est, quod dicit Ezechie. 18. Si auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitię eius, quas fecerat, non recordabuntur. ergo nihil valebunt ei pręcedentia merita ad hoc quòd resurgat. non ergo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum futurum.

Respon. Dicendum, ꝙ nul

D lus potest sibi mereri reparationē post lapsum futurum neq; merito condigni, neque merito congrui. Merito quidem condigni hoc sibi mereri non potest: quia ratio huius meriti dependet ex motione diuinæ gratiæ, quæ quidē motio interrumpitur per sequens peccatum: vnde omnia beneficia, quæ postmodum aliquis a Deo consequitur, quibus reparatur, non cadunt sub merito, tanquā motione prioris gratiæ vsq; ad hęc non se

E extendente. Meritum ēt congrui, quo quis alteri primam gratiā meretur, impeditur ne consequatur effectum pp impedimentum peccati in eo, cui quis meretur. Multo igitur magis impeditur talis meriti efficacia per impedimentum, quod est & in eo qui meretur, & in eo cui meretur. hic enim vtrunque in vnam personam concurrit: & ideo nullo modo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum.

¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulū septimū.*

In articu. 7. dubiū occurrit circa rōnē literæ ad probandū, ꝙ nullus pōt mereri ex condigno sibi reparationem post lapsum, quia s. motio diuinæ gratiæ interrūpitur p lapsum. Cōtra hāc siquidē rōnē instat. Primo, q a nō exigit ad hoc, ꝙ aliqua sit merces reddēda ex condigno, ꝙ motio diuinæ gratiæ non interrumpatur. ergo ratio literæ, q̄ ex interruptione infert non meritum, nihil valet. Assumptū patet: quia Iudas qnq; meruit vitam ęternā ex condigno, & tamen motio diuinæ gratiæ fuit interrupta. Et confirmat, quia idē ē dicere, ꝙ interruptio gratiæ facit, vel exigit aliqd non cadere sub merito condigni, quantū dicere, nihil meremur ex cōdigno, nisi ad quod continuata gratia peruenimus: quod est falsum.

a. d. 27. art. 4. ad 3. Et Heb. 6. le. 3

ar. 2. huius q. & q. 109. ar. 5.

¶ Ad euidentiā huius difficultatis sciendum est, ꝙ gratia dupliciter concurrit ad meritum. Primo, vt constituens hominē in statu remunerabili: & hoc facit gratia constituendo hominem diuinæ naturæ cōsortem. Secundo, vt principium actus meritorii: & quia secundum non solum præsupponit primū in rōne principii, sicut agere præsupponit esse, sed coexigit in rōne constituētis statum remunerabilis, ita ꝙ nullus ex condigno meretur sibi homini, sed sibi cōstituto in gratia mercedē, vel præmiū simpliciter: ideo dē rōne meriti ex condigno sibi, est constituere mercedem debitam sibi in statu gratiæ. Ita ꝙ gratia nō solū exigitur ad cōstituēdam personam, quæ meretur, & cui meretur, sed cui exhibendū sit præmiū. Et cō hu* est vniuersalis, quia s. quodlibet meritū efficit mercedē debitam sibi in solo statu digno mercede: null* m. meretur aliquid

aliquid exhibēdum sibi in statu indigno mercede. Ex hoc aūt ꝙ status dignus mercede debite merito ex condigno constituitur gratia, sequitur ꝙ impossibile est habere rōnem mercedis debitæ merito ex condigno, qđ in rōne sua claudit statum oppositum, vt patet: & quia reparatio post lapsum in ratiōe sua claudit subiectum in statu opposito, quia in peccato mortali per lapsum: ideo impossibile est, ꝙ reparatio post lapsum habeat rōnem mercedis debitę merito ex condigno: & hoc intendit author in paucissimis verbis literæ. Quod vt clarius intelligas simul cū dictis, nūc scito interruptionē gratiæ dupliciter inueniri posse. Primo vt impedimentū ad cōsequendam mercedē merito debitā, & de tali interruptione loq̄ author hic in rñsione ad tertiū: de qua ēt loquuntur obiectiones in oppositū allatæ, quia ēt Iudas nū assecut⁹ est vitā æternā, quā meruerat, si aliqñ fuit bonus. Et talis interruptio, vt in lrā dicit, impedit consecutionem mercedis, sicut vlr cā naturalis impedibilis, puta semē perfectum aliquāto tpe operans propriū effectum, si eradicet, vel aliter occupetur, impeditur a consecutione effect⁹, ad quē sm naturā suā erat ordinatū. Iam. n. dictū est, ꝙ act⁹ meritorius est ordinat⁹ p gratiæ semen a Deo ad causandū vitam æternam, sicut alii actus naturales ad suos terminos. Et huiusmodi interruptio p accidēs se habet ad meritum, & mercedem: quamuis p se se habeat ad cōsecutionē, vtpote directe contraria illi.

2. d. 27. art. 5. Et 4. dist. 20. ar. 2. q. 3. cor.

¶ Scđo aūt modo inuenitur interruptio, vt clausa in rōne termini. Et sic est implicatio in adiecto, dicere quòd est merces in statu interruptionis, sicut dicere lumen in opacu, vt patet ea dictis. Et de hmōi interruptione loq̄tur litera in hac rōne, q̄ motionē diuinæ gratię interruptā p sequens peccatum, vt inclusam in rōne mercedis affert p causa, quare non cadit reparatio post lapsum in merito.

ar. 2. & 4.

¶ Et per hoc patet rñsio ad obiecta. Nam & vita æterna, & augmentum gratiæ, & quicquid cadit simpliciter sub merito condigni, ad consecutione quidem sui exigit continuitatem, seu perseuerantiam status: ad hoc autem quòd sit merces debita, non.

F Nec interruptio, quia impedit talem continuitatem, impedit reparationem habere rationem mercedis: sed quia reparatio post lapsum includit in ratione sua interruptionem, vt lumen diaphanum: non sic autem est de vita æterna, & alia, quæ meremur ex condigno.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ desiderium, quo quis desiderat reparationem post lapsum, iustum dicitur, & similiter oratio, quia tendit ad iustitiam: non tamen ita, quòd iustitiæ innitatur per modū meriti, sed solum misericordiæ.

Ad 2^m dicendum, quòd aliqs pōt alteri mereri ex cōgruo primā gratiā: quia nō est ibi impedimentum, saltem ex parte merētis, quod inuenitur, dum aliquis post meritum gratiæ a iustitia recedit.

G

Ad 3^m dicendum, quòd quidā dixerunt, quòd nullus meretur absolute vitam æternam, nisi per actū finalis gratiæ. s. solum sub conditiōe, si perseuerat. Sed hoc irrationabiliter dicitur, quia quandoque actus vltimæ gratiæ, non est magis meritorius, sed minus q̄ act⁹ præcedētes pp ægritudinis oppressionem. Vnde dicendum, quòd quilibet actus charitatis meretur absolute vitam æternam: sed per peccatum sequens ponitur impedimentum præcedenti merito, vt nō sortiatur effectum: sicut ēt causæ naturales deficiunt a suis effectibus pp superueniens impedimentum.

H

ARTICVLVS VIII.

Vtrum homo possit mereri augmentum gratiæ, vel charitatis.

I

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd homo nō possit mereri augmentū gratię, vel charitatis. Cum n. aliquis acceperit pręmium quod meruit, nō debetur ei alia merces, sicut de quibusdam dicitur Matth. 6. Receperunt mercedem suam. si igitur aliquis mereretur augmentū charitatis vel gratiæ, sequeretur quòd gratia augmentata, non posset vlterius expectare aliud præmium, quod est inconueniens.

K

¶ 2 Præt. Nihil agit vltra suam speciem: sed principiū meriti est gr̄a, vel charitas, vt ex supradictis patet.* ergo nullus pōt meiorē gr̄am, vel charitatem mereri, q̄ habeat.

¶ 3 Præt. Id quod cadit sub merito meretur homo per quemlibet actum a gratia, vel charitate procedentem: sicut per quemlibet talē actum meretur homo vitam æternam. si igitur augmentum gratiæ, vel charitatis cadat sub merito, videtur ꝙ per quemlibet actum charitate informatum aliquis mereat augmentū charitatis: sed id qđ homo meretur, infallibiliter a Deo consequitur, nisi impediatur per peccatum sequens. dicitur. n. 2. ad Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositū meū seruare. Sic ergo sequeretur quòd per quemlibet actum meritorium gratia, vel charitas augeretur, qđ videtur inconueniens: cum qñq; actus meritorij nō sint multū feruentes, ita ꝙ sufficiant ad charitatis augmentū. non ergo augmentū charitatis cadit sub merito.

Sed contra est, quod Aug.* dicit super epist. Io. quòd charitas meretur augeri, vt aucta mereat & perfici. ergo augmentum charitatis, vel gratiæ cadit sub merito.

Tract. 5. in med. to. 9.

Respon. Dicendum, quòd sicut supra dictū est*, illud cadit sub merito condigni, ad quod motio gratiæ se extendit: motio autē alicuius mouentis non solum se extendit ad vltimum terminū motus, sed ēt ad totum progressum in motu. Terminus aūt motus gratiæ est vita æterna: progressus autē in hoc motu est sm augmentum charitatis, vel gratię, sm illud Prou. 4. Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem, qui est dies gloriæ. sic igitur augmentum gratiæ cadit sub merito condigni.

Ar. 6. & 7. huius q.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ præmium est terminus meriti. Est autē duplex terminus mot⁹. s. vltimus & medius, qui est & principium & terminus: & talis terminus est merces augmenti. Merces autē fauoris humani est sicut vltimus terminus his, qui finē in hoc constituunt: vnde tales nullā aliā mercedem recipiunt.

Ad 2^m dicendum, ꝙ augmentum gratiæ non est supra virtutē præexistentis gratiæ, licet sit supra

¶ Super Quæstionis centesimæ decimaquartæ Articulū octauū.

IN articu. 8 eiusdē q. nota ꝙ author vti vi gratia, quasi motore, in principio corporis articuli: q̄a gratia est velut organum seu medium, quo Spiritussanctus mouet nos: ac p hoc eadē motio attribuitur Spirituisancto, & gratię, & ad idem se extēdere dicitur.

¶ In rñsione ad sm eiusdem articuli dubiū occurrit duplex, primo circa id quod dicitur: secundo circa id quod supponitur. Falsum quidem videtur, ꝙ augmētū gratiæ sit supra quātitatē, & non supra virtutem præexistētis gratiæ. nā in his, quæ non mole magna sunt, idē est maius, & melius, vt Augu. dicit. Et constat, ꝙ in maiori quātitate gratiæ est maior virtus, q̄ in minori: ac per hoc augmētum gratię sicut excedit quantitatē, ita excedit virtutem præexistētis gratię, non sic aūt est de semine, & arbore, & animali paruo crescēte in magnum, in quibus virtus augmētatiua distinguitur a quantitate perfecta, ad quam mouet. Falsum quoque suppositū videtur. s. ꝙ gratia augeat seipsam, cum sol⁹ De⁹ effectiue causet, & augeat gratiam.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ quia augmentum non nisi metaphorice in formis extra quātitatem dicitur, est. n. motus intensionis augmētatio gratiæ, sicut & aliarum formarum: ideo nō oportet hoc attēdere, ꝙ sicut animal, aut animatum auget seipsum, ita gratia auget seipsam, vt de semine, & arbore similitudo affertur. Sed in huiusmodi augmentu gratiæ, quæ vere intensio est, attendendum est, ꝙ causa agens, quæ efficit formam in subiecto disposito, auget eam mediante seipsa cooperante per actū suum ad disponendum, capaxque ad reddendum subiectum maioris gratiæ, & ad faciendum sibi debitum, idest, merendum huiusmodi augmentum. Et licet augmentum gratiæ sit maioris quanti-

quantitatis ac virtutis, q̄ gratia praeexistens, vt manifeste patet A cum augetur vsq; ad consummationē patriae: nō tñ excedit efficacia gratiae praeexistentis in disponendo ac merēdo eam, sed est pportionatus terminus illius. Et hoc est non excedere illam in virtute, q̄uis in quantitate. Vnde obiectio primi dubii in aequiuoco laborat. Nam dupliciter intelligi pōt esse supra virtutē, Vno modo habere maiorē virtutem: alio modo esse improportionatū effectū, seu terminū illius virtutis. Et in scdo sensu sumitur ī lra, non autem primo: quia primo coincidit cū alio mēbro lrae. s. esse supra quantitatem. nam idem dēm rōnis est esse supra quātitatem, & virtutem in primo sensu.

¶ Ad secundū dr, q̄ littera non supponit gratiam augere seipsam, sed ita se habere ad augmentū suū causandū, ac si causaret illud: sicut actus habitus acq̄siti auget ipsum. Et hoc est verum, quoniam in solo actu gratiae augetur gratia, quae ita se habet ad augmentū, q̄ si esset causabile per actum nostrū, tunc causaret. Statuit siquidē sic Deus augmentum causare, q̄n vis nostra causaret illud, si in nostra esset potestate. Et haec dicta sunt de gratia inquantum efficiente augmentum, vt exponeretur etiam verbaliter responsio ad secundum. Sed loquendo de gratia vt merente augmentū, quomodo loquitur totus articulus, & argumentum secundum, facilius patet meritum augmenti non esse supra virtutem gratiae modo exposito, & nō praesupponi augmentū fieri a gratia, sed meritum illius ex condigno esse a gratia.

4 d. 45. q. 2 ar. 1. q. 1. co.

cap. 2. & 17 à prin. to. 7.

art. praeced.

¶ In rñsione ad tertiū aduerte, q̄ author q. in 2. Senten. dis. 27. q. 1. ar. 5. augmentum gratiae cōsiderauit solū vt effectū grāe, & propterea posuit ipsum, vt praemium cōcomitans actū meritoriū, hic perspicacius intuitus augmentum esse terminum mediū motus meritorii, posuit ipsum esse praemium redditum merito directe, sicut & vitam aeternam. Et propterea licet ibi in responsione ad secundum, non posuerit quolibet actu meritorio mereri nos augmentum gratiae, hic hoc affirmat, suo tamen tempore reddendum, cum scilicet aliquis fuerit sufficienter dispositus ad augmentum gratiae. Quod tunc solum est, cum aliquis ita vtitur accepta gratia secundum proportionem virium suarum, vt in nullo gratia Dei desit per negligentiam, vt ibidem author dicit.

quātitatem ipsius: sicut arbor, etsi sit supra quantitatem seminis, nō est tamen supra virtutem ipsius.

Ad 3m dicendum, quòd quolibet actu meritorio meretur homo augmētum gratiae, sicut & gratiae consummationē, q̄ est vita aeterna. Sed sicut vita aeterna nō statim redditur, sed suo tpe, ita nec gratia statim augetur, sed suo tpe. cum. s. aliquis sufficienter fuerit dispositus ad gratiae augmentum.

ARTICVLVS IX.

Vtrum homo possit perseuerantiam mereri.

AD NONVM sic proceditur. Videtur q̄ aliquis possit perseuerantiam mereri. Illud. n. quod homo obtinet petendo, pōt cadere sub merito habētis gratiā: sed perseuerantiam petendo hoies a Deo obtinēt, alioquin frustra peteretur a Deo in petitionibus orationis Dominicae, vt Augus. exponit* in lib. de bono perseuerantiae. ergo perseuerantia potest cadere sub merito habentis gratiam.

¶ 2 Praet. Magis est non posse peccare, q̄ non peccare: sed non posse peccare cadit sub merito. meretur enim aliquis vitam aeternā, de cuius rōne est impeccabilitas. ergo multo magis potest aliquis mereri vt non peccet, quod est perseuerare.

¶ 3 Praet. Maius est augmentū gratiae, q̄ perseuerātia in gratia quam quis habet: sed homo potest mereri augmentum gratiae, vt supra dictum est.* ergo multo magis potest mereri perseuerantiam in gratia, quam quis habet.

SED CONTRA est, quòd omne quod quis meretur, a Deo cōsequitur, nisi impediatur p peccatum: sed multi habēt opera meritoria, qui non cōsequuntur perseuerantiam, nec potest dici quòd hoc fiat propter impedimentum peccati: quia hoc ipsum quod est peccare, opponitur perseuerantiae, ita quod si aliquis perseuerantiam mereretur, Deus non permitteret aliquem cadere in peccatum. non igitur perseuerātia cadit sub merito.

RESPON. Dicendum, q̄ cum homo naturaliter habeat liberum arb. flexibile ad bonū & ad malū, dupliciter pōt aliquid perseuerantiam in bono obtinere a Deo. Vno quidē modo per hoc, quòd liberū arb. determinatur ad bonum per gratiam consummatam, quod erit in gloria. Alio modo ex parte motionis diuinae, quae hominem inclinat ad bonū vsque ad finem. Sicut B autem ex dictis patet*, illud cadit sub humano merito, quod comparatur ad motū liberi arb. directi a Deo mouente, sicut terminus, non autem id qd comparatur ad predictum motum, sicut principium. Vnde patet, quòd perseuerātia gloriae, q̄ est terminus praedicti motus, cadit sub merito: perseuerantia autem viae non cadit sub merito, qa dependet solum ex motione diuina, q̄ est principiū ois meriti, sed C Deus gratis perseuerātiae bonū largitur, cuicunq; illud largitur.

Ad PRIMVM ergo dicendū, q̄ ēt ea q̄ non meremur, orādo impetramus: nā & peccatores Deus audit, peccatorū veniam petētes, quam non merentur, vt patet per Aug. super illud Io.* Scimus quia peccatores Deus nō exaudit: alioquin frustra dixisset Publicanus, Deus propitius esto mihi peccatori, vt dicitur Luc. 18. Et similiter perseuerantiae donum aliquis pe- D tendo a Deo impetrat vel sibi, vel alii, q̄uis sub merito non cadat.

Ad 2m dicendum, q̄ perseuerantia quae erit in gloria, cōparatur ad motū liberi arb. meritoriū sicut terminus, non autem perseuerantia viae ratione praedicta†.

¶ Et similiter dicendum est ad tertium de augmento gratiae, vt per praedicta patet*.

ARTICVLVS X.

Vtrum temporalia bona cadant sub merito.

E AD DECIMVM sic proceditur. Videtur q̄ temporalia bona cadāt sub merito. Illud. n. quod pmittitur aliquibus vt praemiū iustitiae, cadit sub merito: sed tēporalia bona pmissa sunt i lege veteri, sicut merces iustitiae, vt patet Deut. 28. ergo videtur q̄ bona temporalia cadant sub merito.

¶ *Super Quaestionis centesimae decimaquartae Articulum nonum.*

IN articu. 9. eiusdē qst. dubiū statim occurrit circa rōnē lrae, Quare perseuerantia non cadit sub merito, quia dependet solum ex motione diuina &c. Si. n. haec ratio valet, augmentū gratiae nō caderet sub merito, q̄a depēdet solū ex motione diuina. Nec valet dicere, q̄ dependet ex nobis dispositiue: quia ēt perseuerantia dependet ex nobis dispositiue.

ar. 6. 7. & 8

¶ Ad hoc dr, q̄ rō lrae nō cōsistit i depēdentia solū ex motione diuina effectiue, sed consistit in hoc, q̄ depēdet solū ex motione diuina, q̄ est principiū grāe, ita q̄ duobus existentibus mēbris distinctionis i lra. s. esse terminū, & esse principiū actionis grāe, & primo cadēte sub merito, scdo nō, cū perseuerātia viae cōsistat in primo solū, ita q̄ lra solū, excludit ab opposito mēbro. s. terminare motionē, cōsequēs ē q̄ perseuerātia viae nō cadit sub merito. Et ex hoc apparet dria inter augmētū grāe, & perseuerātiā viae: q̄a licet cōueniant in hoc, q̄ vtrūq; ex solo Deo dpēdet effectiue, differunt tñ in hoc, q̄ augmētatio est talis actio Dei, q̄ hēt terminū terminatiuē motū grāe prius datae, vt patet. Perseuerātia vero, q̄a cōsistit i sola grāe cōseruatiōe, et cōseruatio grāe nihil aliud est q̄ pductio eius cōtinuata, seu nō interrupta, nullū habet terminū nouū, q̄ sit terminus motus grāe iā existētis. Constat. n. q̄ ipsa prima grā, suo modo se habēs, sed eodē mō se habens, terminat conseruationē: & ideo nō cadit sub merito.

Tra. 44. euang. Ioā. post med. illius. to. 9.

In isto art. & art. 8.
* In cor. & ad arg.

2. 2. q. 122. ar. 5. ad 4.

¶ *Super Quaestionis centesimae decimaquartae Articulum decimum.*

IN artic. 10. eiusdem quaest. & vlt. totius libri huius, nota tria. primo, quòd cum dicitur, Omnia illa ꝗ quibus homo adiuuat ad

ad perueniendũ ad beatitudinẽ post primã grãm, cadere sub merito simpliciter, intelligẽdum est de ois^o habẽtib^o rõnẽ termini, ne sit qõ de cõseruatione, & pseuerãtia, q̃ tñ ad primã gratiam spectare dici possunt.

Li. 18. Moral. c. 2. a med.

¶ Scdo, q̃ sicut bonũ ẽ duplex; simplr & fm qd; ita meritũ: & merito simplr, qd est meritum gr̃ę, rñdet bonũ simplr: & merito fm qd rñdet bonũ fm qd. s. bonũ tpale secundum se.

¶ Tertio, q̃ quemadmodũ in merito simpliciter inuenit prima radix ordinatio diuina p grãe donũ, & secunda liberum arbitriũ in merito fm qd inuenit ordinatio diuina non per grãm, q̃ nõ est habitus qd excedẽs naturã: sed per propositum cõsequendi illud tẽporale, & liberũ arbitriũ operans p cõsecutione illius. Vnde sicut meritũ fm qd hoĩs apud Deũ ppornatur, sicut meritum simplr: & merces ab eodẽ redditur, qui tãta bonitate afficitur, vt ẽt inter malas nostras voluntates gaudeat se ordinare opera, q̃ remuneret. Cui sit honor, & glia in secula seculorum. Amen.

¶ Et hæc quo ad pfectis operis expositionẽ fm pprii ingenioli facultatẽ dicta sunt ad exaltationẽ veritatis, & doctrinæ diui Thomæ. Romæ, Anno salutis 1521. Aetatis vero meæ 43. die. 29. mẽsis Decẽbris. Deo, diuæ Mariæ, diuo Thomę, vniuersęq; cœlesti curiæ grãs. Amen.

¶ 2 Præt. Illud videtur sub merito cadere, quod Deus alicui retribuit p aliquo seruitio quod fecit: sed Deus aliquando recompensat hominibus pro seruitio sibi facto aliqua bona tpalia. dicit. n. Exod. 1. Et quia timuerũt obstetrices Deũ, ędificauit illis domos. vbi glo. Grego. dicit, q̃ benignitatis earũ merces potuit in æterna vita retribui: sed culpa mendacij terrenam recõpẽsationẽ accepit. & Ezech. 29. dicit: Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces nõ est reddita ei: & postea subdit: Erit merces exercitui illius; & dedi ei terram Aegypti pro eo quod laborauerit mihi. ergo bona temporalia cadunt sub merito.

¶ 3 Præt. Sicut bonum se habet ad meritum; ita malum se habet ad demeritum: sed pp demeritũ peccati aliqui puniuntur a Deo tpalibus pœnis, sicut patet de Sodomitis, Gen. 19. ergo & bona temporalia cadunt sub merito.

¶ 4 Sed contra est, quod illa q̃ cadunt sub merito, non similiter se habent ad omnes: sed bona temporalia, & mala similiter se habent ad bonos & malos fm illud Eccles. 9. Vniuersa æque eueniunt iusto & impio; bono & malo, mũdo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia cõtemnenti: ergo bona tpalia nõ cadũt sub merito.

Respondeo Dicẽdum, q̃ illud quod sub merito cadit est pmiũ, vel merces, quod habet rationem alicuius boni. Bonum aũt hoĩs est duplex, vnum simpliciter: aliud fm quid. Bonũ hominis simpliciter est vltimus finis eius, fm illud Psal. 72. Mihi aũt adhærere Deo, bonũ est: & p consequens oĩa illa quæ ordinãtur vt ducentia ad hũc finem, & talia simpliciter cadunt sub merito. Bonum autem fm qd, & non simpliciter, hominis est, qd est bonũ ei vt nũc: vel quod ei est fm quid bonũ, & huiusmodi non cadunt sub merito simpliciter; sed secundum quid. Secundum hoc ergo dicẽdum est, quod si temporalia bona considerentur prout sunt vtilia ad opera virtutum, quibus perducimur in vitam ęternã, fm hoc directe & simpliciter cadunt sub merito: sicut & augmentum gratię, & oĩa illa quibus homo adiuuatur ad perueniendum in beatitudinem post primam gratiã. Tñ. n. dat Deus viris iustis de bonis tpalibus, & ẽt de malis, quantũ eis expedit ad perueniẽdũ ad vitã æternam; & in tm sunt simpliciter bona huiusmodi temporalia; vnde dicitur in Psal. 33. Timentes aũt Dominum non minuentur omni bono, & alibi. Non vidi iustum derelictum &c. Psal. 36. Si autem considerentur huiusmodi temporalia bona fm se, sic nõ sunt simpliciter bona hominis, sed fm quid: & ita nõ simpliciter cadunt sub merito, sed secundum quid. inquantum. s. homines mouentur a Deo ad aliqua temporaliter agenda, in quibus suum propositum consequuntur Deo fauente, vt sicut vita æterna est simpliciter præmium operum iustitiæ per relationẽ ad motionem diuinam, sicut supra dictum est. ita temporalia bona in se considerata habent rõnem mercedis habito respectu ad motionem diuinam, qua voluntates hominum mouentur ad hæc psequenda: licet interdum in his non habeant hoĩes rectam intẽtionẽ.

ar. 2. 3. & 6. huius qũ.

Ad primum ergo dicẽdum, q̃ sicut Augusti. dicit contra Faustum lib. 4. In illis temporalibus promissis figuræ fuerunt futurorum spiritualium, quæ implentur in nobis. Carnalis enim populus promissis vitę pręsentis inhærebat; & illorum non tantum lingua, sed etiam vita prophetica fuit.

Lib. 4. c. 2. circa princ. tom. 6.

Ad 2^m dicendum, quod illę retributiones dicuntur esse diuinitus factę secundum comparationem ad diuinam motionem, nõ autem secundum respectum ad malitiam voluntatis, pręcipue quantum ad regem Babylonis, qui non impugnauit Tyrum, quasi volens Deo seruire, sed potius vt sibi dominium vsurparet. Similiter etiam obstetrices, licet habuerunt bonam voluntatem quantum ad liberationem puerorum, nõ tamen fuit earum recta voluntas quantum ad hoc, quod mendacium confinxerunt.

Ad 3^m dicendum, q̃ temporalia mala infliguntur in pœnam impijs, inquãtum per ea non adiuuantur ad consecutionem vitę ęternę: Iustis autem, qui per huiusmodi mala iuuantur, non sunt pœnę, sed magis medicinę, vt supra dictum est.

q. 85. art. 7. & 8.

Ad 4^m dicendum, q̃ omnia ęque eueniunt bonis & malis, quantum ad ipsam substantiam bonorum, vel malorum temporalium; sed non quantum ad finem; quia boni per huiusmodi manuducũtur ad beatitudinem; non autem mali. Et hęc de moralibus in communi dicta sufficiant.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL.

Omnes sunt Quaterniones, præter LL. qui est Duernio.

ROMAE,
Apud Iulium Accoltum. M D LXIX.